THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

Critical Edition

Vol. IV

THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

CRITICALLY EDITED FOR THE FIRST TIME

Published under the Authority of the Maharaja Sayajirao University of Baroda

ORIENTAL INSTITUTE

Baroda (India)

1965

THE KIṢKINDHĀKĀṆḌA

THE FOURTH BOOK OF THE VĀLMĪKI RĀMĀYAṆA

The National Epic of India

Critically edited by

D. R. MANKAD, M.A.,

Formerly Principal and Professor of Sanskrit, V. P. Mahāvidyālaya, Vallabh-Vidyanagar, and D. G. Mahāvidyālaya, Aliabada.

Secretary, Gangājalā Vidyāpītha and Director, Haribhai Research Institute, Aliabada

सत्यं शिवं सुन्दरम्

Oriental Institute

Baroda :(India)

1965

Printed by R. J. Patel, Manager, The Maharaja Sayajirao University of Baroda Press (Sadhana Press), near Palace Gate, Palace Road, Baroda, and published by Prof. B. J. Sandesara, the Director, Oriental Institute, Baroda, 1965.

CONTENTS

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding.
addl. = additional
adhy. = adhyāya(s).
App = Appendix
B. = Bombay edition of the R. (Gujarati Printing Press, A.D. 1912, The Vulgate).
Bd. = Brahmānda Purāṇa (Veṅkaṭeśvar Press ed.).
Bg. = Bhāgavata (Gorakhpur ed.).
Br. = Brahma Purāṇa (Ānandāśram Series).
chap = chapter(s).
comm. = commentary (taries).
cont. = continue(s, ed, ing).
corr. = corrected, correction.
Crit. App. = Critical Apparatus.
ed. = edition.
fig = figure(s).
fol = folio(s)
foll. = following
frag = fragment(ary).
G. = Gorresio's ed of the R
Gov. = Govindarāja
hapl = haplographic(al, ally).
Hr = Harivaṁśa (Gorakhpur ed).
hypm = hypermetric.
illeg = illegible.
inf lin = *infra lineam* (below the line).
ins = insert (s, ed, ing).
int. lin = *inter lineas* (between the lines).
interp = interpolate(s).
introd = introduction, introductory.
K. = Kumbhakonam ed. of the R
Kat = Kataka.
L = Lahore ed. of the R.
l. = line(s).
m or marg. = marginal(ly)
Mah. = Maheśvaratīrtha.
Manu. = Manusmṛti (N.S.P. ed.).
Mbh = Mahābhārata
meta = by metathesis.
Mt = Matsya Purāṇa (Venkaṭeśvar Press ed).
N = Northern
NE = North-eastern.
NR = Northern Recension.
NW = North-western.
om. = omit(s, ing, ed.).
orig = original(ly).
post. = posterior.
pr. m. = *prepria manu* (by own hand).
Pm = Padma Purāṇa (Venkaṭeśvar Press ed.).
R. = Rāmāyana
r. = repeat(s, ing, ed).
Rām. = Rāmānuja.
ref. = refer(ence).
resp. = respective.
respy. = respectively.
RL = Rāmāyana and Lankā by P. S. Iyer.
Rm. = Rāmāyaṇamañjarī (Kāvyamālā No. 83).
Ru = Rāmopākhyāna (Mbh. III. 258-276, BORI, Poona, 1942).
S = Southern
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
Sk. = Skanda Purāṇa (Venkaṭeśvara Press ed.)
SR. = Southern Recension.
st. = stanza(s).
subm. = submetric.
subst. = substitute (s; ed).
supp. = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
Til. = Tilaka (comm. by Nāgeśa).
transp. = transpose(s, ed.), transposition
v. = verse.
v.l = vari(e) lectio(nes).
(var.) = (with variation).
Vn. = Viṣṇu Purāṇa (Gorakhpur ed).
vulg. = vulgate.
Vy. = Vāyu Purāṇa (Bibliotheca Indica ed.)
W. = Western.

卐卐 (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings.

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS. readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*.

• (in the crit. foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages.

* * (in the MS readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS.

~~~ printed below (or along the side margin of any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary), thus, Cv = Comm. Vivekatilaka, Cr = Comm. of Rāmānuja; Cm g. = Comm of Maheśvaratīrtha and Govindarāja, Ck t. = Comm. Kataka and Tilaka. A "*p*" is added on to denote a "patha" or variant, thus, Cr*p* = a pāṭha mentioned in the Comm. of Rāmānuja.
~~~

PREFACE

It gives me great pleasure to place before scholars the Fourth Volume of the Critical Edition of the Vālmīki-Rāmāyaṇa, comprising the Kiṣkindhākāṇḍa edited by Prof. D. R. Mankad.

I am also glad that the Sundarakāṇḍa edited by Prof. G. C. Jhala is sent to the Press. The Yuddhakāṇḍa is completely constituted by the Editor, Dr. P. L. Vaidya, the General Editor of the Mahābhārata, Poona. The General Editor will constitute the Uttarakāṇḍa when the four microfilms (Ñ1 2 and V1 2) are collated.

My sincere thanks are due to the Vice-Chancellor, Dr. C. S Patel for the keen interest he is showing in the Rāmāyaṇa. To Dr. (Mrs.) Hansaben J. Mehta, the first Vice-Chancellor who opened the Rāmāyaṇa Department, I am no doubt very grateful for her continuous interest in our work in spite of her being in a foreign country. To the University Grants Commission and to the Gujarat Government I am thankful for the financial help to the Rāmāyaṇa Department.

I am also thankful to the Staff of the Rāmāyaṇa Department for their sincere co-operation, and to the Director, Oriental Institute, for the interest he has taken. I thank very heartily the Manager of the University Press for help in various ways.

Rāmāyaṇa Department,
Oriental Institute,
Baroda.
2-2-1965.

G. H. Bhatt,
General Editor.

INTRODUCTION

The *Critical Edition of the Kiṣkindhākāṇḍa of the Vālmīki-Rāmāyaṇa is* based on 32 MSS. These MSS. are written, as in the case of the first three Kāṇḍas in the principal scripts such as Śāradā, Newari, Maithilī, Bengali, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam. Of the 32 MSS. 14 are common to the Kāṇḍas 1–4, 4 (V_3 B_3 $D_{5.6}$) are common to 3 and 4, and 1 (B_2) is common to 2–4. Three MSS. ($D_{2.9}$ M_2) are common to the Kāṇḍas 1, 3 and 4, 1 (D_{11}) is common to 1, 2 and 4; whereas 2 ($D_{8.12}$) are common to 1 and 4. Seven new MSS. ($V_{1.2}$ B_4 $D_{4.13}$ T_2 M_3) are utilized for this Kāṇḍa. The MSS. are fairly representative of different periods as they range from A.D. 1020 to A.D. 1848. The commentaries of Udāri Varadarāja (earlier than A.D. 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (c. A.D. 1550), Govindarāja (c. A.D. 1600), Katakayogīndra (c. A.D. 1650) and Nāgeśa Bhaṭṭa (c. A.D. *1700) have been also regularly utilized for the purpose of variants. All these six commentators* hail from South India and comment upon the Southern text of the Rāmāyaṇa. The Bengali commentator Lokanātha Cakravartī has, however, commented upon the Bengali text of the Rāmāyaṇa. He very often refers to Vimalabodha and Sarvajña-Nārāyaṇa (both between A.D. 1100 and 1300), the old commentators of both the Rāmāyaṇa and the Mahābhārata, and quotes from their commentaries on the Rāmāyaṇa which are not available at present.

The 32 MSS. utilized for this Kāṇḍa are as follows

I *N(orthern) Recension (18 MSS. — Ś Ñ V B 10 + D 8)*

(a) North-Western Group

(i) Śāradā Version (Ś)

$Ś_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.

(b) North-Eastern Group

(i) Newārī Version (Ñ)

$Ñ_1$ = Baroda, Oriental Institute, No 14156 Microfilm of MS. No. 934 of the Bīr Library, Kathmandu, Nepal. Dated Samvat 1076 (c. A.D. 1020).

$Ñ_2$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 905 of the Bīr Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newārī Samvat 795 (c A.D 1675)

(ii) Maithili Version (V)

V_1 = Darbhanga, Mithila Research Institute, No. 809 Undated.

V_2 = Baroda, Oriental Institute, No. 44 (Addenda). Devanāgarī Transcript of the Maithilī MS. No. 243 of the Palace (Raj) Library, Darbhanga. Dated Śaka 1548 (A.D. 1626).

V_3 = Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). Microfilm of a Maithilī MS. of the University Library, Patna, Dated Śaka 1670 (A.D. 1648).

(iii) Bengali Version (B)

B_1 = Baroda, Oriental Institute, No 14124. Photo-stat copy of MS. No. 348 of the Bibliothéque Nationale, Paris. Undated

B_2 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 394. Dated Śaka 1755 (A D. 1833).

B_3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 4430. Undated.

B_4 = Calcutta, Banglya Sāhitya Pariṣad, No. 1434 (Kha). Dated Śaka 1720 (A.D. 1798).

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D_1 = Poona, *Bhandarkar Oriental Research Institute No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (c. A D.* 1773) (W)

D_1 = Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (c. A.D. 1659). (NW)

D_2 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600. Dated 1787 (c. A.D. 1731). (W)

D_3 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Saṁvat 1788 (c. A.D. 1732). (W)

D_4 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1688 (c. A.D. 1766). (S)

D_5 = Baroda, in private possession (of Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1830 (A.D. 1774). (S). It contains the comm. of Govindarāja.

D_7 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1611. Undated. (NE)

D_8 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Saṁvat 1888 (c. A.D. 1831). (S)

D_9 = Bombay, His Holiness Śrī Goswāmījī Dīkṣitajī's Baḍā Mandira, No. 100. Dated Saṁvat 1851 (c. A.D. 1795). (S)

D_{10} = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Samvat 1899 (c. A.D. 1843). (S) It contains the comm. of Nāgeśa Bhaṭṭa.

D_{11} = Vallabha-Vidyanagar (Gujarat), Vitthalbhai Patel Mahavidyalaya. Unnumbered. Dated Samvat 1905 (A.D. 1848). (W)

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. (NW)

D_{13} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (c. A.D. 1779). (NW)

II S(outhern) Recension (14 MSS.—T G M 9 + D 5)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated

T_2 = Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated.

T_3 = Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808).

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818).

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered and undated.

(iii) Malayālam Version (M)

M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690).

M_2 = Kumplangad (P.O. Kundanoor), Malbar, in private possession (of Shri Saṁkaran Nampyāthan Nambudripāda). Unnumbered Dated Kollam 998 (c. A.D. 1823).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered and undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

Cv = Commentary (Vivekatilaka) of Udāli (also Uḍāli) Varadarāja as in the transcript of the MS. No. 3409 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras The comm. is earlier than A.D. 1250.

Cr = Commentary of Rāmānuja as given in MS. No. 14129 of the Oriental Institute, Baroda, Transcript of MS. No. 8214 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, Undated.

Cm = Commentary of Maheśvaratīrtha as given in MS No 844 of the Nasik Patwardhan Collection deposited at the Bhārata Itihasa Saṁśodhaka Mandala, Poona. Dated Śaka 1698 (c. A.D. 1776).

Cg = Commentary of Govindarāja as given in MS. (D_1) of Prof. G. H. Bhatt, Baroda. Dated Samvat 1830 (c. A.D. 1774).

Ck = Commentary (Kataka or Amṛtakataka) of Katakayogīndra (alias Mādhavayogin) as given in MS. No. 14064 of the Oriental Institute, Baroda. Transcript of MS. No. 4685 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. Undated.

Ct = Commentary (Tilaka) of Nāgeśa Bhaṭṭa as given in D_{10} Dated Samvat 1899 (c A.D. 1843). Also as printed in Vulgate editions.

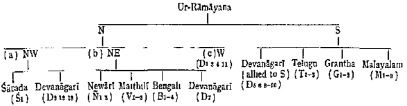
(II) Epitomes

(1) The Rāmopākhyāna: Mbh. III. 258–276 (BORI, Poona, 1942).

(2) Purāṇas — Viṣṇu-Purāṇa III. 3; IV. 4 (Gītā Press, Gorakhpur, 1937).
Agni-Purāṇa Chaps. 5–11 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893–94).
Padma-Purāṇa IV. 66, IV. 112, V. 35 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893–94) etc.

(3) The Rāmāyana-Mañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No 83, Nirnaya Sāgara Press, Bombay, 1903).

All the MSS. utilized for this Kānda clearly show that there are two main Recensions, Northern and Southern, each of which is further divided into several versions This will be clear from the following pedigree of the MSS. ·

Detailed Description of the MSS.

Ś1

Baroda, Oriental Institute, No 14061 Undated. It was purchased for the Institute by Dr. S. N. Sharma of Srinagar. Thick unglazed paper, Size 12½" × 7", Śāradā script.

The MS is complete in seven Kāndas, total number of folios for Kiṣkindhā being 70 The folio has 13 to 16 lines to a page and about 37 to 53 letters to a line Margins are unruled Sargas and stanzas are unnumbered The first Sarga of Kiskindhā appears at the end of Aranya as its part. A single danda demarcates both the halves of the stanza. Colophons are daubed over with yellow powder. Colophons give significant Sarga names Marginalia rare Corrections are few and are *pr. m* Transpositions of Sargas and stanzas are noticed in some places Condition fairly old. Writing fairly legible and correct It does not use pṛṣṭhamātrās, but uses parasavarna. The MS seems to have been written by two scribes

Though the Kānda is undated, it seems to be a very late exemplar.

The MS. represents the NW version.

The * passages exclusive to this MS. are · (*Ins.*) 118, 842, 1055, (*Subst.*) 263

Ñ1

Baroda, Oriental Institute, No 14156, microfilm of MS. No 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Samvat 1076, which according to Pandit Baburam Acharya, Itihasasiromani, the ex-Librarian, refers to Vikrama Samvat, corresponding to A.D. 1020. This MS. is, thus, the oldest dated MS of Vālmīki's Rāmāyana known to us. Palm-leaves, 21½" × 2", Newarī script.

For details, vide Bālakāṇḍa, Intro. p. XV.

The post-colophon entry made at the end of the present Kāṇḍa states that the MS. was copied by Śrī Gopati, son of Paṇḍita Śrī Śrīkara, on the 4th day of the dark half of the month of Āṣāḍha in the Samvat year 1076 (A.D. 1020).

The MS. represents the NE version.

The following * passages are exclusive to this MS.: (*Ins.*) 141, 1233, (*Subst.*) 183, 614.

Ñ2

Baroda, Oriental Institute, No. 14157. This is a microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (A.D. 1675). It is written on thick country paper, size 20½" × 5" in the Newārī script.

For details, vide Bālakāṇḍa, Intro. p. XV.

At the end of the Bālakāṇḍa, a list of the total number of Sargas and stanzas in each Kāṇḍa is provided, *pr. m.* Accordingly, the Kiṣkindhākāṇḍa has 64 Sargas and 2925 stanzas.

The MS. represents the NE version.

There is only one * passage exclusive to this MS., viz., (*Ins.*) 715.

V1

Darbhanga, Mithila Research Institute, No. 809. Undated. Written on palm-leaves, size 15½" × 1¾". Maithili script.

This MS. contains only Kiṣkindhā, total number of folios being 136. Folios 7, 10, 11, 21 and 133 are missing. The folio has 4 to 5 lines on a page and about 80 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered. Stanza-endings are marked with a single daṇḍa. Colophons give appropriate Sarga names. No marginalia, corrections are very few and are made with ink. Omissions of stanzas are noticed in few places. Additional Sargas are found. The condition of the MS. is old and folios are at times moth-eaten. Writing fairly legible and correct. स्र and स्व, त्त and त्व, ग्र and ग्व, ज्ञ and ञ्च, स्थ and स्त, ष and च, ब and व are confounded. Writing with usual sandhi rules, in pṛṣṭhamātrās. The MS. is complete for Kiṣkindhā. The MS. seems to have been written by two scribes.

The MS. represents the NE version.

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*) 39, 488, 656, (*Subst.*) 150.

V2

Baroda, Oriental Institute, No. 44 (Addenda). This is a transcript in Devanāgarī of the Kiṣkindhākāṇḍa of MS No 243 of the Palace (Raj) Library, Darbhanga. The original MS. in the Maithili script is dated Śaka 1548 (A.D. 1626). Its size is 15½" × 2". The total number of folios for Kiṣkindhā *is 115 with 5 lines to a page and 62 letters to a line. The MS. contains only the present* Kāṇḍa.

The Devanāgarī transcript contains 257 leaves (written on one side only) of size 13" × 8", with 20 lines to a page and 16 letters to a line. Margins are unruled. Sargas, which amount to 61, are numbered, while stanzas are not. Single and double daṇḍas indicate the two halves of a stanza. Colophons with suitable Sarga names are written in red ink. Corrections which are very few are made in the margin in black ink. Words and phrases defying rules of grammar and prosody are underlined in black ink by the copyist. The copyist has in some places left blanks marked by dots, indicating that he could not decipher the portion of the original MS., or that the portion of the original was damaged. Stanzas are rarely omitted. Sargas 63–66 of our Crit. Text are not found in this MS. Transpositions of stanzas are in small number. Writing legible and correct. The rule of parasavarṇa is strictly adhered to, so also the rules of sandhi.

The post-colophon stanza, giving the date and name of the scribe, at the end of this MS. runs as follows:

वसुनिगमशिवास्य फाल्गुनेत्रे
स्थितवति नभसीति चारुवर्षे।
कलिपदविहिताय जीवनाथः
प्रतिपदि सितमिश्रपक्षमध्ये ॥

The MS. represents the NE version.

Only two exclusive * passages are found in this Ms., viz., (*Ins.*) 316 and 550.

V1

Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). This is a microfilm of the MS. which is in possession of the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (A.D. 1748). Size of the microfilm 1"×½". Maithilī script.

For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Intro. p XIII.

The MS. represents the NE version.

The * passages exclussive to this MS are: (*Ins.*) 7, 70, 101, 445, 1280, 1344, 1354, 1382, 1383 and 1397.

B1

Baroda, Oriental Institute, No. 14124. Photo-copy *in situ* of the MS. No. 348 of the Bibliothéque Nationale, Paris. Undated. This MS. was utilized by Dr. Gorresio for his edition, and was designated G by him. Palm-leaves, Bengali script. Size of the photograph 16"×2".

The MS. is complete in seven Kāndas, total number of folios for Kiṣkindhā being 82. The Kāṇda is copied by a single scribe.

For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Intro. p XIII.

No date is given at the end of Kiṣkindhā.

The MS. represents the NE version.

The exclusive * passages peculiar to this MS. are (Ins.) 773, 959, 1385 and 1387(A).

B2

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 394. Dated Śaka 1755 (A.D. 1833). Written on paper, size 19"×5½". Bengali script.

This MS contains only three Kāndas, *viz.*, Ayodhyā, Araṇya and Kiṣkindhā, total number of Kiskindhā folios being 81 Lacuna to the extent of 5" on the last folio Two extra folios of Ayodhyā are mixed up in this MS at the end. The MS. has 10 lines to a page and 42 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiskindhā is 64 and the Kāṇda comes to an end at Crit Sarga 62. Both halves of the stanza are marked with single daṇḍas, with dots overhead Colophons are written in red ink and contain appropriate Sarga names Very few marginalia. Corrections, mostly *pr. m.*, are made with red ink. Several additions are noticed, as also omissions. Omissions are indicated by dots or simple lines. Transpositions of lines and stanzas are noticed in very few places. The MS. appears to be old as some pages therein are worn out. Writing is good, with very few errors Pṛsthamātras are used The present Kāṇḍa is copied by the same scribe, who copied the earlier two Kāndas The Kāṇda is complete.

As stated at the close of Kiskindhā, the MS. was completed in the Śaka year 1755 (A.D. 1833).

The MS. represents the NE version.

The exclusive * passages pertaining to this MS are (*Ins.*) 116, 285, 326, 632, 757, 1014, 1142, 1217, 1222, 1223 and (*Subst.*) 542(A).

B3

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 4430. Undated Yellowish paper, size 19"×5½". Bengali script.

In addition to Kiṣkindhā, this MS. contains also Bāla, Ayodhyā and Araṇya. The total number of folios for Kiṣkindhā is 84. Folios 78–81 are missing. It has 7 to 8 lines to a page and about 60 letters to a line. Margins are unruled Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiṣkindhā is 63 and the Kāṇḍa ends at Crit. Sarga 62. Single and double daṇḍās are used respectively to demarcate the first and the second half of the stanza. Colophons contain suitable Sarga names Marginalia rare, corrections and additions very few Corrections are made *pr. m.* A few omissions are found and they are generally indicated with dots. Instances of transpositions of stanzas are rare. Condition of the MS is very old and the folios are brittle. Hand-writing is neat and legible. Rules of Sandhi are followed and pṛṣṭhamātrās are used. The MS. is from the pen of a single scribe.

The MS. represents the NE version

This MS. has only a few exclusive * passages, *viz.*, (*Ins.*) 52, 60, 538, 542(B) and (*Subst.*) 533

B4

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 1434 (Kha) Dated Śaka 1720 (A.D 1798). Written on tough paper, size 18"×4". Bengali script.

The MS has preserved only Kiṣkindhākāṇḍa It has 88 folios and about 7 to 8 lines to a page and approximately 74 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are unnumbered, while Sargas are numbered regularly The total number of Sargas of the Kiṣkindhākāṇḍa is 67 (= Crit. Sarga 62) and Crit Sargas 63–66 are relegated to Sundarkāṇḍa A single daṇḍa is used to separate both the halves of stanzas Colophons give significant Sarga names No marginalia, no omissions of stanzas. Transpositions of stanzas are occasionally noticed Corrections are made *pr. m* The MS. is in good condition Hand writing is nice, with few errors, ऋ is used for ṛ. The rule of parasavarṇa is strictly observed. Sandhi rules are also regularly followed No pṛṣṭhamātrās The entire MS is copied by a single scribe and is complete

The post-colophon entry at the end of the MS, giving the date and scribe's name, runs as follows

लिखित श्रीगोवर्द्धनदेवशर्म्मणो लिपिरियं ॥ श्रा बड़पेद्या ॥ शकाब्दा ॥ १७२० ॥ श्रीराधागोविन्दार्पितचित्त निर्म्मलाशय श्रीयुक्तश्रीलश्रीयुत् देवनारायणसिंह चौधरी पुस्तकमिदं ॥ ० ॥

The MS. represents the NE version This MS. has a large no of exclusive * passages, *viz.*, (*Ins*) 95, 107, 179, 310, 374, 573, 617, 619, 642, 657, 676, 690, 693(A), 723, 746, 746(A), 777, 781, 784, 787, 789, 795, 914, 965, 981, 995, 996, 1004, 1029, 1066, 1096(A), 1176, 1225(A), 1277(A) and (*Subst*) 1035, 1360

D1

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (A D. 1773) Written on paper, size 10½"×4½". Devanāgari script Hand-writing of Gujarata

This MS, utilized for the previous three Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas in full The total number of folios for Kiṣkindhā comes to 149 It has 10 lines to a page and about 25 letters to a line Margins are ruled Sargas are numbered, stanzas are not. Colophons bearing significant Sarga names are daubed over with red chalk No distinctive marks such as daṇḍas are used to indicate the ending of the halves or the stanza. Marginalia and omissions of stanzas are not found. Some additions and corrections, *pr m*, are noticed Stanzas are sometimes transposed A few repetitions are to be found in this MS Condition good Writing fairly legible with few errors Sandhi rules are strictly adhered to The Kiṣkindhakāṇḍa is complete. The whole MS is copied by a single scribe

The colophon at the close of the present Kāṇḍa, giving the date of the first four Kāṇḍas runs thus

संवत् १८२९ वर्षे कार्त्तिक वदि ५ दिने अथेह विरमग्रामामध्ये लेखक नागरज्ञातीय त्रवाडी गंगाराम उपाश्रिक् भवानीदास

This means that the four Kāṇdas were completed by Samvat 1829 (A.D. 1773) and the Scribe was a resident of Viramgam, a place about 40 miles north of Ahmedabad in Gujarat.

The MS. appears to be a composite one.

The MS. represents the W version

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*) 115(A), 384, 399(A), 569, 647, 655(A), 728, 736, 807, 976(A), 997, 1012(A) and (*Subst.*) 1341.

D1

Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (c. A.D. 1659). Written on paper, size 14½" × 5½". Devanāgarī script.

The MS., utilized for the Crit. Edition of Bāla and Araṇya, contains all the seven Kāṇdas. The folios for Kiṣkindha are 73. It has 11 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are ruled in black ink. Stanzas and Sargas are unnumbered. The first Sarga of Kiṣkindhā appears at the end of Araṇya as its part. Black ink is used for dandas as well as colophons, but colophons are daubed over with red colour. Colophons bear significant Sarga names. A single danda demarcates both the halves of stanzas. Very few marginalia. Corrections are made with yellow colour and are both *pr. m.* and *sec.m* Stanzas are seldom transposed. No omissions, but some additions are noticed. The MS. is dilapidated. Hand-writing is nice, with few errors. Rules of sandhi are generally observed. The Kiṣkindhākāṇda is complete.

For details regarding date and scribe, *Vide* Araṇyakāṇda, Intro, p. XVII.

The MS. represents the NW version.

Only three * passages are exclusive to this MSS, *viz*, (*Ins.*) 351, 567 and 1355.

D2

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600. Dated Samvat 1787 (c A D 1731) Written on paper, size 12"×5¾". Devanāgarī script.

The codex is complete in seven Kāṇdas, and was utilized for the Crit Edition of Araṇya. The folios for Kiskindha are 81 in number. It has 15 lines per page and approximately 40 letters to a line. Stanzas are unnumbered, while Sargas are numbered Sargas of Kiskindha amount to 66 Sandhi rules are regularly followed. The codex seems to have been copied by a single scribe.

For details, *vide* Araṇyakanda, Intro p XVII.

At the end of Kiṣkindhā, it is stated that the Kaṇda was completed on the first day of the Dark Half of the Bhādrapada month in Samvat 1787 (c A.D. 1731).

The MS. represents the W version.

The following * passages are exclusive to this MS.: (*Ins.*) 17, 64, 74, 80, 137, 166, 178, 201, 203, 268, 270, 324, 461, 467, 522, 552, 570, 575, 594, 627, 633, 637, 665, 707, 731 and (*Subst.*) 16, 1361.

D4

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (c. A.D. 1732) Written on paper, size 15"×7". Devanāgarī script.

The MS. has preserved all the seven Kāṇḍas The total number of folios for Kiṣkindhā is 60, folio 41 being duplicated. The folio has 12 lines to a page and about 54 letters to a line. Margins are ruled. Stanzas and Sargas are unnumbered. Colophons give significant Sarga names. Double dandas are used to separate both the halves of stanzas. Red ink is used for dandas Very few marginalia. Corrections are made *pr.m.* Additions are found. Stanzas are rarely transposed. The MS is damaged in general and writing is clear, with occasional errors Sandhi rules are generally followed. The whole MS. is copied by one person.

The Yuddhakāṇḍa records Saṁvat 1788 (c. A.D. 1732) as the date of the MS.

The MS. represents the W version.

The following * passages are exclusive to this MS : (*Ins*) 115(C), 345(B), 451(C), 684, 1179(A) and (*Subst.*) 174, 192, 1078.

D1

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1688 (c. A.D. 1766). Written on paper, size 14"×7". Devanāgarī script.

Besides Kiṣkindhā, the codex contains Ayodhyā, Araṇya, Yuddha and Uttara Kāṇḍas. The MS. has been utilized for the Crit. Ed. of Araṇyakāṇḍa. The total number of folios for Kiṣkindhā is 59. The folio has 11 lines to a page and about 38 letters to a line. Margins are ruled. Sargas and stanzas are numbered The total number of Sargas is 64, while that of the stanzas is 2521. Both the halves of the stanzas are marked with double daṇḍas. Different ink is used for dandas and colophons. No marginalia, no additions, no omissions. Corrections are made *pr.m.* and are few. No transposition of stanzas Condition good. Writing is neat and clear, with few errors. Sandhi rules are many times violated The MS is complete for *Kiṣkindhā and is from the pen of a single scribe.*

The post-colophon entry at the end of Kiṣkindhā, giving the date of the completion of the MS. as also the name and place of the scribe, runs as follows:

शके ॥ १६८८ ॥ व्यये नाम संवत्सर आषाढ शुद्ध पंचमि गुरुवासरे हस्ताक्षर नीलाजि महादेव वस्ती चद्रापुरी प्रगणे दर्भावति समाप्त ॥

Darbhāvati is modern Dabhoi, a town near Chāṇoda, 15 miles away from Baroda. This indicates that the MS. is from Gujarat.

The MS represents the S recension. There is a single * passage exclusive to this MS., *viz.*, (*Subst.*) 50.

D2

Baroda, in private possession (of Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1830 (A.D. 1774) Written on rough and durable paper, size 12¼"×5¼". *Devanāgarī Script. Handwriting* of North India.

The codex is complete in seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas The total number of folios for Kiṣkindhā is 99 It has 9 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are ruled

The MS contains the comm Muktābara of Govindarāja. Stanzas and Sargas are regularly numbered both in the text as well as in the commentary. The total number of Sargas of Kiṣkindhā is 67 as in the Vulgate. No distinctive marks like daṇḍas are used to mark the Ślokārdhas or Sarga-endings. Dandas are absent in the commentary. Colophons are daubed over with red powder both in the text as also in the commentary. Marginalia noticed in few places Erasures are *made with yellow* pigment. Corrections are few and are generally made *pr.m.*, sometimes *sec m.* Transpositions of stanzas are few in number. No additions Condition good. Writing neat and legible, with few errors. Rules of sandhi are followed strictly. The Kānda is copied by a single scribe

As stated at the end of the present Kāṇḍa, the Kāṇḍa was completed on the fifth day of the Bright half of the Māgha month in the Saṁvat year 1830 (A.D. 1774)

The MS. represents the S recension and the text is usually that of Govindaraja

There is only a single * passage exclusive to this MS, *viz.*, (*Ins.*) 720(A)

D3

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1611. Undated. Written on old paper, size 14"×5½". Devanāgarī script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas, written probably by different scribes at different periods This MS. has been utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas. It has 67 folios for Kiṣkindhā, with 11 lines to a page and about 53 letters to a line. Margins are ruled. Only the Sargas are numbered, stanzas are not. The total number of Sargas of Kiṣkindhā, as stated at the end of the MS., is 65 (= 62 of the Crit. Ed.). Crit. Sargas 63-66 go in this MS. to Sundara. Sarga 58 of the Crit. Ed. is missing. There is no device to separate the halves of the stanza. Colophons containing appropriate Sarga names are daubed over with red chalk. No marginalia, no omission of stanzas. Cases of transpositions of stanzas and lines are noticed at few places. Some corrections, which are *pr.m.*, are also found. Condition old. Writing fairly legible and correct. Sandhi rules are observed throughout the Kāṇḍa. The whole kāṇḍa is written in one hand and is complete.

No date is given at the end of Kiṣkindhā.

The MS. represents the NE version.

The only * passage exclusive to this MS. is: (*Ins.*) 545.

D_1

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c. A.D. 1831). Machine-manufactured paper, size 12"×5". Devanāgarī Script. Handwriting of Rajasthan.

This codex, utilized critically for Bāla, contains all the seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiṣkindhā being 191 (first three folios are devoted to *nyāsas*). The folio has 7 lines to a page and 36 letters to a line. Margins unruled. Sargas and stanzas are numbered regularly. The total number of Sargas of Kiṣkindhā amounts to 67 as in the Vulgate. No distinctive marks like dandas are used to demarcate the halves of stanzas. So also no special colour or ink is used for colophons Very few marginalia. Corrections are also very few, generally *pr.m.* but sometimes *sec m.* Stanzas are rarely transposed No additions or omissions The paper is old, however writing is clear and distinct, devoid of errors. Sandhi rules are followed.

The MS is written in one hand and, as mentioned in the post-colophon entry at the close of Uttara, it was completed by Paṇḍit Śrī Tiwārī Lakhana on Saturday the 9th day of the Bright Half of the month of Āśvina in Samvat 1888 (c. A D 1831).

The MS represents the S recension.

*No exclusive * passages are found in this MS.*

D_2

Bombay, His Holiness Śrī Goswāmiji Dikṣitaji's Bada Mandira, No. 100. Dated Samvat 1851 (c. A.D. 1795). Written on paper, size 10½"×6¼". Devanāgarī Script. Hand-writing of Rajasthan.

The codex, utilized for the Critical Edition of Bāla and Araṇya, contains all the seven Kāṇḍas. It has 95 folios for Kiṣkindhā and has 15 lines to a page and about 27 letters to a line Margins unruled. Sargas and stanzas are numbered, total number of Sargas being 67 as in the Vulgate. Double dandas demarcate both the halves of stanzas Colophons are written in red ink. Very few marginalia, no additions, no omissions. Transpositions of stanzas are very small in number. Corrections are generally made *pr.m.*, sometimes *sec m.* The MS. is in good condition. Writing is not good and scribal errors are noticed Sandhi rules are regularly followed

The Kaṇḍa is written by Devādāsa Vaiṣnava at the hermitage of Mahanta Jatarāmaji in Mahamadpura in Rajasthan in Samvat 1851 (c. A D. 1795) All these details are furnished in the following post-colophon statement at the close of Kiṣkindhā·

संवत् १८५१ ममदपुरजटारामजीकी आश्रमलिखित वैष्णो देवादास रामरामदासीकस्य प्रमा ३००० मूलसंख्या २२५० ॥

The MS. represents the S recension.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz (*Ins.*) 366 and 472.

D10

Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Saṁvat 1899 (c. A.D. 1843). Written on tough paper, Size 13″×6″. Devanāgarī script.

This codex contains all the seven Kāṇḍas written probably by different scribes at different periods and is thus a composite MS. The codex has been fully utilized for the Critical Edition of the previous three Kāṇḍas. *The total number of folios for Kiṣkindhā is 174, folio 46 being in duplicate.* It has 6 lines per page and approximately 38 letters to a line. Margins are ruled. Sargas of Kiṣkindhā amount to 67 as in the Vulgate. Double daṇḍas are used to mark both the halves of stanzas. Daṇḍas are in red ink, while colophons are written in black ink. The MS. contains the comm. Tilaka of Nāgeśa Bhaṭṭa.

For details, *vide* Araṇyakāṇda, Intro. p. XV (*i.e.* D11).

The Kiṣkindhākāṇḍa is from the pen of a single scribe and is dated Saṁvat 1899 (c. A.D. 1843).

The MS. represents the S recension.

There are no * passages exclusive to this MS.

D11

Vallabha-Vidyanagar (*via.* Anand, Gujarat), Vitthalbhai Patel Mahavidyalaya. Unnumbered. Dated Samvat 1905 (A.D. 1848). Written on thick and durable paper, size 18″×6¾″. Devanāgarī script. Hand-writing of Gujarat.

This MS. has preserved Bāla, Ayodhyā, Aranya and Kiṣkindhā Kāṇḍas only (not Sundara as stated incorrectly in the Intro. to Bāla) and was utilized for the Crit. Ed. of Bāla and Ayodhyā. The total number of folios for Kiṣkindhā is 177. The MS. has 9 lines on each page and about 35 letters to a line. Margins unruled. Sargas and stanzas are regularly numbered. The Kiṣkindhā Kāṇḍa has 70 Sargas. The first sarga of the present Kāṇḍa comes at the end of Aranya. Similarly the first Sarga of Sundara is read in this MS. at the close of Kiṣkindhā. *Double daṇḍas mark both the halves of* stanzas. Red ink is sporadically used for dandas. Colophons give suitable Sarga names. Marginalia and corrections are few, corrections being both *pr.m.* and *sec.m.* Transpositions of stanzas are found in few places. Additions are also found. Stanzas are at times repeated. The MS. is in good condition. Writing fairly legible and generally correct. Sandhi rules are observed. The whole MS. is written in one hand.

As stated at the end of the present Kāṇḍa, the MS. was written by Pāṭhaka *Gaurīśankara*, son of Vallabharāma of Suklatīrtha, a place about 10 miles north-east of Broach in Gujarat, on Friday, the 12th day of the Bright Half of the month of Vaiśākha in the Samvat year 1905 (c. A.D. 1848):

॥ संवत् १९०५ वर्षे वैशाखमासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां भृगुवासरान्वितायां श्रीशुक्लतीर्थे ज्ञातीय औदीच्य पाठकावटंकेन पाठकरामजित्सुतनगौ महादेवस्तस्य पुत्रो रवीदत्तस्तस्य सुनो लक्ष्मीधरस्तस्य पुत्रो देवशंकरस्तस्य पुत्रो वल्लभरामस्तस्य सुनूना गौरीशंकरेण लिखितं श्रीरामायण ॥ श्रीशुक्लस्वामि जयतु ॥ श्रीराम ॥...श्रीरामदेव जयतु ॥

The MS. represents the W version.

This MS. has a pretty large no. of * passages exclusive to it. They are: (*Ins.*) 123(A), 134, 446, 563, 659, 660, 681, 692, 740, 762, 780, 791, 794, 802, 825, 886, 895, 946(A), 987, 988, 991(A), 992, 993, 1011, 1023, 1040, 1050, 1074, 1085, 1100, 1141, 1151, 1173, 1350, 1379, 1391, 1392, 1393 and (*Subst.*) 567, 594, 687, 734, 745, 801, 891, 902, 941, 944, 955, 967, 985, 994, 1015, 1062, 1080, 1234, 1381.

D12

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. Written on paper, size 14″×7″. Devanāgarī script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of Bāla, has all the seven Kāṇḍas. The total number of folios for Kiṣkindhā is 66. It has 16 lines to a page and about 45 letters to a line. Margins unruled. Sargas

and stanzas are sporadically numbered. Kiṣkindhā has 2925 stanzas in this MS. Only in the first folio, double daṇḍas in red ink distinguish both the halves of stanzas. In other folios, daṇḍas are absent. Colophons contain appropriate Sarga names Marginalia and corrections are few. Corrections are *pr.m.* and are made with yellow pigment or black ink. Omissions of stanzas are noticed here and there. Transpositions of stanzas are occasional. No episode is newly added or omitted. Condition good; writing neat and legible and generally correct. The letter ब is replaced by व Rules of sandhi are rigidly observed. The Kāṇḍa is from the pen of a single scribe and is complete.

At the close of Araṇya, it is stated that a Brahmin by name Gopāla Khare wrote the MS. at Kalāmūla Maṭha in Central Kashmir. Though the MS. is undated, it seems to be about 350 years old.

The MS. represents the NW version.

The * passages exclusive to this MS are: (*Ins.*) 1297(A) and (*Subst.*) 842, 1384.

D1

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (c. A.D. 1779). Written on paper, size 15"×5½". Devanāgarī script.

This MS. contains all the seven Kāṇḍas, total number of folios for Kiṣkindhā being 119. The folio has 9 lines to a page and about 41 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered The first Sarga of Kiṣkindhā appears at the end of Araṇya, while that of Sundara is read in the present Kāṇḍa. Double daṇḍas mark both the halves of the stanza. Colophons mention Sarga names and are daubed over with red chalk. No marginalia. Few corrections, mostly *pr.m.*, are noticed. Very few stanzas are omitted. Additions are found. Cases of transpositions of stanzas are in small number Stanzas are sometimes repeated. Condition old. Hand-writing good, with few errors. Rules of sandhi are generally observed Like other N MSS, this MS uses ब for व, स्छ for स्थ and स for श. The MS is written by a single scribe and is complete for Kiṣkindhā

The post-colophon entry at the end of Uttara, which gives the scribe's name as also date and place of the whole MS, runs as follows:

सवत् १८३५ मिती कार्तिक सुदि ५ कृष्णगढनगरे लिपिकृत ब्राह्मण ऋषिरामेण सवाइनगरस्थेन ॥ पुस्तकोयं त्रिपाठी नंदकिसोरजीकस्य ॥

The MS represents the NW version.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz, (*Ins.*) 1159 and (*Subst.*) 175.

T1

Madras, Adyar Library, No. 72372 Undated. Written on palm-leaves. size 18½" × 2". Telugu script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kaṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. Folios 143–177 cover the portion of Kiṣkindhā The portion of crit. text from 4.36.17 up to 4.42.30[ab] is missing. Kiṣkindhā has 67 Sargas in all as in the Vulgate, Sarga numbers being stated in words. The whole MS is written in one hand, but folio 168 is replaced by three unnumbered folios written by a different scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro p xix.

Although no date is recorded anywhere in the MS, the MS seems to be more than 500 years old

The MS represents the S recension.

There are no star passages exclusive to this MS

T2

Madras, Adyar Library, No 75597. Undated. Written on palm-leaves, size 19½" × 2". Telugu script.

This Ms. contains only the first six Kāṇḍas written by different scribes. Kiṣkindhā appears to have been written by two scribes. The MS. was utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas. The total number of folios for Kiṣkindhā is 30. On folios 1 to 22, there are 15 to 17 lines per page and about 100 to 105 letters per line; whereas on folios 23 to 30, there are 9 to 10 lines on each page and 82 to 86 letters to a line. The lines on each page are numbered at both ends. The back side of folio 30 is blank. The Kāṇḍa has *actually* 67 Sargas as in the Vulgate; but owing to the scribe's mistake the total number is stated to be 64.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. xx.

The MS. is not dated anywhere; but it seems to be 350 years old.

The MS. represents the S recension.

Only two * passages are exclusive to this MS., viz., (*Ins.*) 711 and 980.

T1

Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808). Written on palm-leaves, size 20" × 2¼". Telugu script.

The MS. has preserved all the seven Kāṇḍas in 314 folios. Folios 112 to 133 comprise the subject-matter of Kiṣkindhā. At the beginning of Uttarakāṇḍa, one blank folio is inserted; another such one is added after folio 304. At the close of the aforesaid Kāṇḍa, four folios containing Sargas from the Bhāgvata Purāṇa are inserted and thereafter nine blank folios are also kept. The folio has 18 to 19 lines per page and about 120 to 128 letters per line. Margins unruled; stanzas unnumbered. Sargas, which amount to 67 as in the Vulgate, are numbered in words. A single daṇḍa is used to separate both the halves of the stanza. No marginalia; no additions; no omission of stanzas. Very few corrections are noticed. Stanzas are transposed in few places. The MS. is in good condition. Miniature writing which is fairly correct. The scribe writes नीय्य for नीय, दिये for इयं and दृषि for ऋषि. The whole MS. is from the pen of a single scribe.

The post-colophon entry occurring at the end of Uttarakāṇḍa runs thus:

विभव नाम संवत्सरे चैत्र बच दशमी बुधवारं श्री चेतापुर लक्ष्मणलिखितं।

This means that the MS. was completed by Lakṣmaṇa on Wednesday, the tenth day of the Dark Half of the month of Caitra in the Śaka year 1730 (*i.e.* 20th April 1808).

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: Nil.

G1

Baroda, Oriental Institute, No. 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818). Written on palm-leaves, size 16½" × 2½". Grantha script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. The portion of Kiṣkindhā is covered by folios 73ᵃ to 94ᵃ. Sargas bear numbers in words and they are 67 as in the Vulgate. The entire MS. is from the pen of a single scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. xx.

As stated at the close of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by Śrinivāsan on Friday, the 28th day of the month of Mithuna (named here as Āṇi) in Hastanakṣatra in Kollam year 993 called Bahudhānya saṁvatsara (A.D. 1818).

The MS. represents the S recension.

The single * passage exclusive to this MS. is: (*Ins.*) 378.

G2

Trippunithura (Travancore-Cochin, now Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated. Written on palm-leaves, size 17" × 1¾". Grantha script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and was utilized for the Crit. Ed. of the earlier Kāṇḍas. Folios 150 to 190 comprise the Subject-matter of Kiskindhā, folio 190[a] being left blank. Sargas, 67 as in the Vulgate, are numbered in words. The scribal peculiarities of G1 are shared by this MS. The MS. is in one hand.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

Though the MS. is undated, it seems to be about 300 years old.

The MS. represents the S recension.

The following * passages are exclusive to this MS.: (*Ins.*) 6, 265, 1285 and (*Subst.*) 1408, 1410.

G2

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 15" × 2¼". Grantha script.

This MS. contains all the seven Kāṇḍas. It has been utilized for the Crit. Ed. of the three earlier Kāṇḍas. Folios 65[b] to 82 cover the portion of Kiṣkindhā. Sargas bear numbers in words and they are 66 in all. The MS. is written in one hand.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

Though the MS. in undated, it appears to be 500 years old.

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*). 532, 604, 618 and 1021 (A).

M1

Trippunithura (Travancore-Cochin, now Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690). Written on palm-leaves, size 20½" × 2.1". Malayalam script.

The MS., utilized for the Crit. Ed. of the previous three Kāṇḍas, is complete in seven Kāṇḍas. Folios 129 to 161 comprise the subject-matter of Kiskindhā. Sargas, which amount to 68, are numbered in words. Sandhi rules are strictly observed. The following scribal peculiarities are noticed: कर्ता is written as कर्त्ता, धर्म as धर्म्म, शालिनी as पालिनी and शार्दूल as शार्द्दूल The MS. is from the pen of a single scribe.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXI.

As stated at the end of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by Candraśekharan, son of Karakkujathilrikkum Pillai Kuttu for Śivatirattu Mullamangalattu Śivantiravāsi on the 29th day of the month of Kārtika in the Aṇṭu (*i.e.* Kollam) year 865 (A.D. 1690).

The MS. represents the S recension.

The * passages exclusive to this MS. are: (*Ins.*) 45, 227, 332 and 1206.

M2

Kumplangad (P. O. Kundanoor), via Wadakkancheri, Malbar, in private possession (of Shri Śaṁkaran Nampyāthan Nambudripāda). Unnumbered. Dated Kollam 998 (c. A.D. 1823). Written on palm-leaves, size 23¼" × 2". Malayālam script.

Besides Kiskindhā, this MS. contains Bāla, Ayodhyā, Araṇya and Yuddha Kāṇḍas. The MS. was previously utilized for the Crit. Ed. of Bāla and Araṇya. Folios 150 to 187 cover the portion of Kiṣkindhā. The total number of Sargas of the present Kāṇḍa is 67 as in the Vulgate. The scribal peculiarities of the MS. M1 are shared by this MS. also. The whole MS. is copied by a single scribe with the exception of a few discarded folios.

For details, vide Araṇyakāṇḍa, Intro. p. XXII.

It is mentioned at the close of Yuddha that the MS was copied by Kantaramatt Tenkuttu Kantan on the sixth day of the month of Tula in the Kollam year 998 (c A D 1823)

The MS represents the S recension

The following * passages are exclusive to this MS (*Ins*) 273 434 796, 1006 1092 1286 and 1380

M3

Chundampatta via Pattambi South Malbar in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated Written on palm leaves size 28" x 2 1" Malayalam script

The MS is complete in seven Kandas Folios 93 to 119 comprise the subject matter of Kiṣkindhā The folio has 13 lines on each page and 110 to 114 letters to a line Margins are unruled folio numbers are written in margin Stanzas are unnumbered while Sargas are numbered in words and they amount to 67 as in the Vulgate A single daṇḍa generally demarcates both the halves of stanzas No marginalia no additions or omissions Corrections both *pr m* and *sec m* are found Transpositions of stanzas or Sargas are absent The MS is in very good condition and its writing is very nice and correct This MS shares the scribal peculiarities of other MSS of this version The entire MS is from the pen of a single scribe

The MS is undated however it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension

There is only a single * passage exclusive to this MS viz (*Ins*) 720 (B)

The Critical Edition

The text as printed here consists of

(1) *The constituted Text* This is the text accepted by us and printed in bold black letters above the foot notes on every page

(2) *Individual Readings* These are recorded in the foot notes under the respective number of the stanza of the constituted text

(3) *Star Passages* These are given in the foot notes and they are given running numbers and these numbers are marked by a star (*) These passages are of two types

(a) *Substitute Passages* These are to be taken in place of certain lines of the constituted text Therefore they do not affect the total number of stanzas in the text as they are taken purely as substituted for certain lines of the constituted text though so far as the matter is concerned they sometimes contain certain additional matter

(b) *Inserted Passages* These are the remaining star passages in the foot notes They are pure additions and the total number of stanzas in the constituted text is increased by so much

(4) *Appendix Passages* These are for all practical purposes Inserted Passages but because of their length they are not put in the foot notes but are taken to an Appendix and therefore are called Appendix Passages These are pure additions and the total number of stanzas in the constituted text is increased by so much

In the Kiskindhakanda the total number of the pure Inserted Passages is 888 and the total number of the Passages relegated to Appendix I is 76 This means that so much material has been added to the text of the Ramayana which has now to be rejected because of the evidence of the MS material This would have remained undetected but for this Critical edition This edition brings out the fact that about 1500 stanzas have been added to 1984 stanzas of the text Even these 1984 stanzas of the constituted text are likely to have much inserted matter in it and it could be detected if we get MSS of the Ramayana preserving earlier traditions

The entire text is the result of the collation of several MSS. that has been done for this Critical Edition This collation has revealed that there are two recensions of the text · one *Northern* and the other *Southern*. The Northern recension is subdivided into (1) the North-Western version which consists of Śāradā version (Ś), Newārī version (Ñ) and Devanāgarī version (D), (2) The North-Eastern version which consists of Newārī version (Ñ), Maithili Version (V), Bengali version (B) and Devanāgarī version (D); and (3) the Western version. The Southern Recension is subdivided into Telugu (T), Grantha (G), Malayalam (M) and Devanāgarī (allied to S) versions

The Uniformity of SR

It has been pointed out, time and again, by the General Editor that there is uniformity in the SR and that makes it more reliable.

The Kiṣkindhā Kāṇḍa confirms this uniformity further. We shall first take up the Appendix Passages. These are 26 in number. Out of these, 8 are found in the SR and 18 in the NR. The eight SR passages occur thus:

App: I					MSS
Passage No. 1	—	—	—		$D_{5, 6, 8-10}$ S
,, ,, 2	—	—	—		$D_{1, 6, 8-10}$ S
,, ,, 3	—	—	—		$D_{5, 6, 8-11}$ S
,, ,, 4	—	—	—		$D_{3, 5, 6, 8-11}$ S
,, ,, 14	—	—	—		D_{6-10} S
,, ,, 15	—	—	—		$D_{6, 8-10}$ S
,, ,, 16	—	—	—		B_4 $D_{3, 5, 6, 8-11}$ S
,, ,, 17	—	—	—		B_4 $D_{5, 6, 8-10}$ S

It will thus be seen that all these 8 passages occur in all the 14 MSS of S (i e $D_{5, 6, 8-10}$ $T_{1, 2, 3}$ $G_{1, 2, 3}$ $M_{1, 2, 3}$) Nos 4, 14, 16 and 17 are also seen in some additional MSS of NR like $D_{3, 11}$ (No 4), D_7 (No 14), $D_{3, 11}$ B_4 (No 16 and B_4 No 17) Thus all these Appendix Passages are found in all the S MSS, though there are different readings in the S MSS themselves But these 8 passages have in all 542 lines and all these lines are found in all the 14 S MSS This proves the Uniformity of SR

If we take the star passages, we find the same position The star passages found in all the S MSS are divided here in two groups (a) those found in all the S MSS only, and (b) those found in all S and some N MSS

(a) The following are the * passages found in all the S MSS only

(*Ins*) 4, 5 9 10, 11, 15 23, 26 27, 28, 29, 32, 33, 34, 35 36, 38 40, 44, 46, 55, 63, 65, 68, 105, 109, 121, 140, 142, 152, 157, 196 198, 223, 224, 228, 230 245, 279, 299, 302, 314, 321 323, 327, 338, 340, 347, 354 367, 372, 390, 397, 398, 401, 410 442, 492, 498, 504 516, 527, 561, 563, 600, 623, 624, 644, 957, 971, 989, 1021, 1022, 1049, 1058, 1067, 1082, 1123, 1150, 1157, 1163, 1168, 1169, 1200, 1204 1253, 1374.

(*Subst*) 67, 69, 237, 486, 990

(b) The following are found in all S and some N MSS

(*Ins*) 51, 54, 81, 87 88, 89 115, 144, 147, 206 218, 233 235, 238, 239 243, 246, 289 295, 305, 319, 322, 339 341, 342, 346, 356, 370, 408, 411, 417, 465 509, 510, 526, 535 539 540, 541, 612, 616, 991, 1045, 1072, 1073, 1111, 1114, 1136, 1348, 1354, 1356, 1398, 1402, and (subst) 139

It is found that there are in all 161 passages found in one or more S MSS. Out of these, 146 passages are found in *all* the S MSS (i e [a] and [b] above), leaving a very small minority of cases where passages are found in some, and not all, S MSS

This also proves the uniformity of the SR

The Growth of the SR

All these passages—Appendix, Inserted and Substitute—are seen in the SR but none of them is seen in the NR In the SR, they establish a uniform character of all the S MSS This circumstance shows that all these passages, which are found in the SR only, were not an integral part of the SR from the beginning They must have been added to the SR, at a time later than the Ramayana text was received for the *first time* in the South from the North At that time, all these passages were absent in the NR as they are absent now, and therefore they would not be seen in the first S MS, which copied the NR text for the first time But no such MS seems to have been preserved to day, as we do not find any S MS showing total absence of these passages Thus we get two clear stages in the Growth of SR.

(1) The first stage is that in which the Ramayana Text was first received from the North in the South and this text had none of these star passages including Appendix ones and which are found only in the S MSS to-day

It should be, here, noted that our constituted text is, in a very large measure the same as the text of this stage *i e* the same as the text received for the *first* time in the South from the North *At that time the Ramayana Text had no Star or Appendix passages which are to-day, found either in the* NR or in the SR We have also eschewed out these passages (NR as well as SR) from our constituted text In the constituted text we have mostly adopted the S readings All this makes us bold to say that so far as our available MSS evidence takes us our constituted text represents in a very large measure, the text which was received for the first time in the South from the North

In this connection we have to consider the question as to when these star passages exclusive to the SR, *were added to the text in the South* There is no answer *to this available* but *whenever it* was done and whoever (one or more persons) did it, it seems to have been done all at one time The uniformity of the SR indicates this If these additions were done by stages we have no means to determine the same But it is certain that all these additions were made before the time to which we are taken by the tradition of all the S MSS available now Whatever it may be we want to clarify one point in this connection Whoever did this work of inflating the text seems to have approached the text of the first stage from two distinct view points According to one view point, he seems to have considered the text received from the North as sacred and unviolable and therefore has preserved almost all the archaic forms etc, without taking any liberty with the text so received but from another view point, it seems that he could not resist the temptation of idealising* characters—Rama, Laksmana Tara, Vali Hanumat—of the text and also of elaborating descriptions and narrations wherever he thought fit, and thereby inflating the text to this extent

Thus were added all these passages which are exclusive to the SR

(2) Therefore, the second stage of the growth of the SR was the addition of all these passages —Appendix, Inserted and Substitute—to the text of the first stage

Is there any evidence to show a third stage of growth in the SR? If T G M represent real versions, we may answer this question in the affirmative But the question of these versions seems to rest on slender grounds. I have not examined the question in details and I leave it open If these versions are established then they would represent the third stage of the growth of the SR.

* It was this tendency which was responsible in adding the following stanza (see 147*)

नाहं जानामि केयूरे नाहं जानामि कुण्डले ।
नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ।

This is seen in D[illegible] Ta G M We have to reject the stanza in spite of its being so widely known

The Growth of NR

Let us now see if there are any stages traceable of the growth of the Rāmāyaṇa Text in the North

(1) The First stage evidently is that text which was composed by the ādikavi. It must have been a text quite brief and probably without embellishments—the UR Rāmāyaṇa No MS. preserving this text is available to-day.

(2) Then the text must have gone on expanding i. e. the Second stage is the stage of expansion. Through the course of centuries, several additions must have been made to the text of the ādikavi, till we come to the time when it was transmitted to the South During the course of these centuries the text was considerably inflated To talk of Kiṣkindhākāṇḍa, the following are the occasions on which inflation could have been made: description of Pampā, speeches and lamentations of Tārā, speeches of Rāma, Vālin and Hanumat, description of monsoon and autumn, description of geographical details given to the search-parties which went in all the four directions. All these are occasions where additions could easily be made and must have been made during these centuries But these additions were all completed by the time the text was transmitted to the south i. e the time of our constituted text

(3) The Third stage is that of additions of star passages including the Appendix ones, exclusive to the NR. But here there is a real difference between the SR and the NR. Whereas in the SR, as we have just seen, all such passages are uniformly added to all the S MSS, it is not so in the NR.

Taking the Appendix Passages, we find that there are 18 passages which are exclusive to the NR. Out of these 18, the following 8 are found in all the N MSS. 7, 9, 10, 13, 18, 20, 21, 24—all these are found in Ś1 Ñ V B D1-4.7 12-13 i. e in all the NE and NW MSS One (No. 11) is found in Ñ1 V B D7 i. e. in the NE only Two are found in the NW only—No 12 in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 and No 26 in Ś1 Ñ1 D1 11-13. One (No 22) is found in all the NE MSS. plus D11 (W) One (No 5) is found in Ñ1 V2 B D1 1 3 11 i. e in all the NE MSS. (except V1) + D3 4 11 One (No 19) is found in all the NE MSS. plus Ś1 D1 11 13 (NW) One (No 25) is found in some NE MSS. and some NW MSS, while two (Nos. 6 and 8) are found in isolated MSS. (D1 7, B D3). This shows that there is no uniformity in the NR so far as these passages are concerned

The same is the position in the star passages. We find that the following are the passages which are found in all the NW and NE MSS.

All NW (Ś1 D1 12 13) (Ins) 22, 30, 37, 43, 57, 79, 85, 88, 89, 94, 96, 98, 99, 104, 106, 112, 124, 141, 168, 192, 202, 205, 207, 240, 242, 246, 246(A), 251, 252, 259, 260, 261, 262, 298, 313, 322, 343, 345, 349, 352, 364, 365, 382, 387, 392 399, 400, 444, 450, 451, 458, 459, 460, 469, 470, 475, 477, 484, 496, 499, 511, 514, 515, 517, 521, 523, 544, 546, 547, 551, 554, 559, 560, 562, 576, 598, 602, 603, 605 615, 621, 625 628, 634, 641, 645, 649, 650, 651, 653, 654, 655 661, 662, 663, 664, 673, 677, 679, 680, 688, 752, 754, 760, 770, 771, 792, 797, 799, 806, 809, 810, 812, 822, 826, 828, 833, 834, 835, 837, 840, 844, 854, 857, 866, 867(D), 873, 874, 875, 876, 878, 881, 882, 887, 888, 889, 892, 898, 903, 904, 907, 911, 912, 919, 922, 924, 930, 931, 933, 934, 935, 939, 940, 946, 950, 951, 953, 954, 956, 976, 979, 982, 1008, 1012, 1013, 1030, 1032, 1037, 1048, 1054, 1075, 1078, 1083, 1086, 1087, 1089, 1094, 1103, 1104, 1109, 1110, 1116, 1118, 1120, 1121, 1122, 1127, 1132, 1133, 1148, 1149, 1152, 1153, 1155, 1158, 1162, 1164, 1166, 1167, 1170, 1171, 1177, 1182, 1185, 1189, 1190, 1191, 1192, 1201, 1207, 1212, 1213, 1214, 1216, 1219, 1220, 1221, 1225, 1229, 1230, 1236, 1237, 1241, 1243, 1247, 1248, 1256, 1257, 1259, 1266, 1267, 1269, 1270, 1273 1274, 1276, 1277, 1281, 1287, 1288, 1289 1291, 1292, 1294, 1295, 1297, 1299, 1301, 1309, 1313, 1315, 1316, 1318, 1321, 1325, 1326, 1327, 1330, 1333, 1347, 1349, 1358, 1359, 1372, 1373 1375, 1388, 1389, 1401, 1404 and 1406.

(Subst) 1, 2, 18, 20, 71, 95 101, 107, 113, 117, 122, 128, 129, 130, 135, 159, 161, 165, 191, 201, 209, 214, 216, 225, 236, 244, 250, 257, 283, 285, 291, 293, 303, 336, 350, 362, 418, 432, 435, 437, 438, 447, 462, 464, 466, 471, 476, 478, 483, 493, 501, 502, 503, 505, 519, 522, 524, 525, 545, 558, 574, 593, 595, 599, 607, 608, 610, 611, 613, 618, 620, 626, 631, 632, 636, 638, 643, 691, 695,

746, 749, 758, 763, 767, 774, 776, 791, 811, 814, 817, 821, 823, 831, 838, 843, 851, 862, 865, 867(B, C), 868, 870, 871, 879, 884, 890, 896, 905, 915, 920, 925, 927, 932, 942, 945, 958, 960, 963, 968, 972, 973, 975, 978, 981, 984, 986, 1002, 1016, 1019, 1026, 1027, 1029, 1033, 1036, 1044, 1047, 1056, 1059, 1060, 1065, 1077, 1093, 1097, 1105, 1112, 1117, 1119, 1124, 1126, 1130, 1131, 1137, 1143, 1146, 1154, 1165, 1195, 1197, 1199, 1209 1210, 1215, 1226, 1228, 1235, 1239, 1240, 1242, 1244, 1251, 1254, 1260, 1261, 1262, 1268, 1298, 1302, 1311, 1312, 1314, 1317, 1322, 1357, 1363, 1366, 1370, 1386, 1399 and 1405

Of the above long list of 459 * passages, 9 are found in all NW MSS. only, 432 passages are *common to all NW + one or more of the rest of NR*, and 18 passages are common to all NW + one or more of the rest of NR + one or more MSS of SR also

All NE (i.e. Ñ V B D_7) :

(*Ins.*) 106, 177, 240, 252, 259, 345, 469, 499, 511, 544, 621, 654, 655, 797, 799, 867, 907, 924, 930, 931, 934, 940, 950, 951, 956, 979, 1008, 1012, 1030, 1054, 1086, 1109, 1121, 1122, 1149, 1162, 1166, 1167, *1171, 1189, 1276, 1277;*

(*Subst.*) 161, 165, 191, 199, 209, 250, 291, 336, 350, 436, 464, 466, 471, 501, 502, 503, 525, 618, 620, 626, 643, *767*, 776, 868, 870, 972, 973, 978, 1036, 1130 and 1161.

Of the above 73 passages, only 2 are common to all NE MSS. only, 66 are found in all NE + one or more of the rest of NR, and only 5 are found in all NE + one or more of the rest of NR + one or more of the SR MSS

Thus there are in all 1249 passages which are found in one or more N MSS. (NW or NE). Out of these, 459 passages are found in *all* the NW MSS. and 73 passages are found in all the NE MSS.

This shows that the uniformity found in the SR is not found in the NR, although NW seems to be more uniform than NE

The Western Version

The General Editor had postulated a Western Version of the R, in his Introduction to the Bāla-Kāṇḍa, but he gave up his stand in his Introduction to the Araṇyakāṇḍa. The question is really doubtful But I examine it here, confining myself to the evidence of this Kāṇḍa only.

There are in all 13 Devanāgarī MSS utilised for this Kāṇḍa Out of these 13 $D_{1\ 2-10}$ i.e. 5 MSS *almost invariably go with the SR* D_7 *almost always goes with the NE version* Out of the remaining 7 D MSS, $D_{12\ 13}$ almost always go with $Ś_1$ i.e. with the NW version. Thus NW version is constituted by $Ś_1$ $D_{12\ 13}$ Then there remain $D_{3\ 4\ 11}$ and the General Editor had taken these four MSS. to represent the Western version.

I have examined these four MSS from this point of view, so far as this Kāṇḍa is concerned I give below the analysis of these 4 MSS

D_3

I shall first take up the Appendix passages and settle the position of D_3 therein.

It is found that

D_3 goes with S 2 times (Nos. 4, 16)

D_3 goes with NE 2 times (Nos. 5, 8)

D_3 goes with NW only once (No. 12)

D_3 goes with both NE and NW 10 times (Nos 7, 9, 10, 13, 18, 19, 20, 21, 24 and 25.)

I do not take into consideration the cases where D_3 goes with NE and NW both together because wherever NE and NW go together, the question of separate versions does not arise. It is all one Northern recension. Thus we find that out of the remaining five cases D_3 goes once with NW, twice with NE and twice with S, which suggests that *the character of D_3 manifests a joint influence of SR, NE and NW.*

This is corroborated by an analysis of the star passages which is given below:

Di going with (some or all MSS. of) NE:

(*Ins.*) 59, 72, 93, 162, 221, 222, 238(B, D), 256, 264, 266, 320, 325, 451(B), 587, 588, 597, 601, 636, 652, 659, 709, 712, 783, 824, 1069, 1187, 1271, 1290, 1293, 1300, 1304, 1306, 1307, 1320, 1328, 1334, 1336, 1338, 1340, 1342, 1343, 1346 and 1378;

(*Subst.*) 82, 83, 92, 136, 694, 695, 696, 697, 698, 750, 887, 1181, 1281, 1283, 1287, 1291, 1296, 1299, 1301, 1310, 1327, 1329, 1331, 1332, 1337, 1371, 1400.

Di going with (some or all MSS. of) NW:

(*Ins.*) 22, 37, 43, 94, 192, 219, 246(A), 248, 298, 313, 475, 625, 628, 630, 641, 648, 649, 709, 725, 737, 790, 1078, 1091, 1094, 1128, 1140, 1148, 1152, 1172, 1182, 1190, 1201, 1207, 1213, 1219, 1238, 1243, 1321, 1326, 1333 and 1395;

(*Subst.*) 225, 496, 613, 867(C), 922, 1077, 1093, 1154, 1159 and 1251.

Di going with (some or all MSS. of) SR:

(*Ins.*) 87, 233, 283, 295, 305, 339, 341, 342, 356, 370, 408, 411, 412, 417, 526, 1264 and 1402.

Di going with Dii only:

(*Ins.*) 130, 131, 138, 146, 153, 155, 167, 169, 170, 185, 188, 193, 208, 209, 210, 211, 234, 254, 275, 334, 337, 413, 426, 428, 448, 473, 490, 491, 524, 529, 531, 541(A), 543, 557, 579, 584, 590, 655(B), 668, 671, 685, 691, 700, 713, 748 and 947;

(*Subst.*) 86, 90, 91, 123, 182, 184, 187, 238(A), 246(B) and 434.

Di going with D1 only:

(*Ins.*) 675, 732, and (*Subst.*) 727.

Di going with D1 and Dii only:

(*Ins.*) 556, 703 and 1039.

Thus we get the following result—

Di + D1 = 3, Di + Dii = 56 and Di + D1 + Dii = 3.

It is also found that Di goes 51 times with NW, 70 times with NE and 17 times with SR.

Dii

Now we consider the case of Dii.

Taking first the Appendix Passages, it is found that

Dii goes with SR 2 times (Passage Nos. 4, 16)

Dii goes with NE 2 times (Nos. 5, 22)

Dii goes with NW 2 times (Nos. 12, 26)

Dii goes with NE + NW 10 times

Not considering the cases where it goes with NE and NW both, we find that out of the remaining six cases, it goes twice with SR, twice with NE and twice with NW. Thus here also we find that *the character of Dii shows the cumulative influence of SR, NE and NW.*

This is corroborated by the Star Passages. I give below the position—

Dii going with NE—

(*Ins.*) 212, 238(B, D), 587, 588, 597, 601, 652, 656, 659, 708, 710, 712, 743, 770, 783, 791, 824, 870, 881, 983, 1018, 1019, 1042, 1064, 1271, 1275, 1290, 1293, 1300, 1304, 1306, 1310, 1318, 1334, 1335, 1336, 1338, 1340, 1342, 1343, 1346, 1376, 1378 and 1387;

(*Subst*) 82 92 136 639 671 693 694 695 696 697 698 742 750 885 887 891 933 974 977 1007 1014 1125 1227 1262 1283 1287 1291 1296 1299 1301 1310 1327 1329 1331 1337 and 1371

D11 going with NW—

(*Ins*) 83 242 246(A) 298 313 475 514 547 820 1094 1128 1140 1152 1190 1243 1326 1333 and 1395

(*Subst*) 225, 496 505 709 972 1093 1159 and 1399

D11 going with SR—

(*Ins*) 233 295 305 339 341 342 356 370 408 411 412 417 526 765 775 869 872 910 989 991 1045 1264 and 1402

It is thus found that D11 goes 26 times with NW 80 times with NE and 23 times with SR

D1

The position of D1 is as under

D1 going with NW—

(*Ins*) 94 141 180 192 219 242 246(A) 282 298 313 475 514 546 547 578 625 628 649 725 790 887 1091 1094 1128 1140 1148 1152 1172 1182 1190 1201 1207 1213 1219 1238 1243 1274 and 1395

(*Subst*) 159 225 496 505 613 707 709 867(C) 922 1093 1154 1159 1251 and 1399

D1 going with NE—

(*Ins*) 712 1187 1290 1293 1300 1304 and 1320

(*Subst*) 126 521 562 1282 1283 1287 1291 1296 1299 and 1301

D1 going with SR—

(*Ins*) 88 89 115 147 168 218 240 246 282 322 345 577 603 605 798 846 898 917 1083 1086 1087 1121 1122 1311 1402 and (*Subst*) 705 884

This shows that D1 goes 52 times with NW 17 times with NE and 27 times with SR

D1

The position of D1 is as under

D1 going with NE—

(*Ins*) 1187 1271 1290 1293 1300 1304 1306 1320 1328 1334 1335 1336 1338 1340 1342 1343 1346 and 1378

(*Subst*) 477 1181 1282 1283 1291 1296 1299 1301 1310 1327 1329 1331 1332 1337 1371 and 1400

D1 going with NW—

(*Ins*) 94 141 168 180 219 220 242 246(A) 298 313 345(A) 433 475 482 514 521 546 547 559 578 625 628 641 646 648 649 725 737 859 887 913(A) 1091 1094 1128 1148 1152 1172 1182 1190 1201 1207 1213 1219 1238 1243 1321 1326, 1333 and 1395

(*Subst*) 159 225 496 505 519 599 613 707 709 790 867(C) 9?? 1077 1093 1154 1159 and 1251

D1 going with SR—

(*Ins*) 88 89 115 168 240 246 322 345 399 577 605 846 898 917 1083 1086 1087 1121 1122 1311 1356 and 1402

(*Subst*) 705 and 884

This shows that D1 goes 66 times with NW, 34 times with NE and 24 times with SR.

Thus it appears that each of D1, D3, D4 and D12 shares collectively the features of NW, NE and SR. Moreover they all hail from the Western India. In view of this, it is desirable to take them to represent a separate *Western Version* of the N recension.

Evidence of Ñ1

Ñ1 is our oldest known MS of the R In the beginning, it was taken that Ñ1 represented NE version, but in his Introduction to the Araṇyakāṇḍa (p xxv), the General Editor has shown that it, very often, goes with NW. The evidence of this kāṇḍa is conclusive in this respect.

In the Appendix passages, out of 16 passages found in the NR—

Ñ1 goes with NW in passage Nos 12 and 26,

Ñ1 does not go with NE in passage No, 11, and

Ñ1 goes with NE and NW both, in 13 passages

This indicates that Ñ1 goes more with NW than with NE

But the evidence of the Star passages is more conclusive. It is as under:

Ñ1 going with NE—

(*Ins*) 177, 199 and 724

Ñ1 going with NW—

(*Ins*) 99, 112, 124, 202, 261, 263, 322, 335, 343, 349, 352, 364, 365, 382, 387, 400, 458, 459, 485, 506, 515, 523, 534, 598, 615, 629, 645, 650, 653, 664, 677, 679, 688, 704, 706, 719 730, 752, 770, 794, 798, 805, 806, 808, 809 818, 826, 828, 833, 835, 840, 849, 866, 867(A, D), 875, 876, 881, 882, 933, 935, 939, 945 946, 953, 954, 1005, 1013, 1026, 1037, 1048, 1065, 1110, 1116, 1120, 1127, 1132, 1133, 1143, 1153, 1177, 1212, 1214, 1216, 1220, 1230, 1237, 1246, 1247, 1267, 1270, 1288, 1313, 1315 and 1347.

(*Subst*) 71, 75, 95, 101, 104, 107, 113, 128, 129, 130, 135, 164, 201, 207, 214, 236, 244, 257, 283, 285, 293, 303, 362, 371, 392, 418, 432, 438, 447, 462, 476, 478, 483, 493, 524, 548, 574, 595, 610 611, 634, 638, 691, 699, 718, 735, 749, 758, 763, 791, 814, 823, 831, 857, 867(B), 905, 920, 925, 927, 942, 958, 960, 966, 968, 1016, 1019, 1033, 1047, 1052, 1056, 1059, 1105, 1112, 1115, 1126, 1131, 1137, 1146 1180, 1197, 1199, 1226, 1235, 1240, 1245, 1260, 1298, 1301, 1312, 1314 and 1322.

This analysis clearly shows that in certain cases Ñ1 goes with NE only, but these are very few cases. It also goes with NW only and that too in a large number of cases. And there are cases where it does not go with either But, on the whole, it goes more with NW.

Now in this connection, the point worthy of note is this that there are some cases in which Ñ1 does not go with NE, NW or S i.e. it has its own tradition Would this not mean that Ñ1 and NW (and for the matter of that even NE) meet only at such a period, when these exclusive passages were not present in the MSS. ancestral to Ñ1? If it were not so, these exclusive passages would have been seen to-day in NW and NE.

Ñ1 was copied in 1020 A.D. Before that date, these exclusive passages were added to its ancestral MSS. Thus, we have to posit three periods of growth:

(1) 1020 A D., the date of Ñ1

(2) A period before 1020 A D, during which the passages exclusive to Ñ1 were added to its ancestral MSS.

(3) A period before the period covered by (2) above, during which NW (and NE also) drew from these MSS. ancestral to Ñ1.

Episodes

This kāṇḍa contains the major episode of Vālin and Sugrīva—the two Vānara brothers. They were the sons of Ṛkṣa, Vālin being elder of the two. Vālin occupied the throne of Kiṣkindhā, a guhā fortress in the mountain fortresses of Ṛṣyamūka, Malaya and Prastavaṇa.

Vālin is described as very powerful. He could go to all the four ends of the Earth before sunrise. It seems that his power had made him arrogant and he had usurped Romā, the wife of his brother Sugrīva. The name of his own wife was Tārā who has been given in the Rāmāyaṇa a character of a noble, wise, learned and experienced lady.

There was a Dānava called Dundubhi, who wanted a fighter with him. He came to Vālin, challenged him and was ultimately killed by Vālin, and it is said that Vālin threw the dead body of the Dānava a yojana away, by the tip of his toe. The dead body fell in the precincts of the Āśrama of the sage Mataṅga, who cursed Vālin that if he or any of his officers entered that area of one yojana, they would be immediately killed.

Māyāvī, the brother of Dundubhi wanting to revenge the death of Dundubhi, went to Kiṣkindhā and asked Vālin to come out. Vālin came out followed by Sugrīva, and Māyāvī entered a cave, into which Vālin also went, asking Sugrīva to guard the door of the cave. One whole year passed by, but Vālin did not come out. At the end of the year, seeing blood coming out of the cave and taking Vālin to have been killed, Sugrīva covered the mouth of the cave with big stones, went back to Kiṣkindhā and started ruling there. But Vālin came back and considering Sugrīva to be treacherous, asked him to go out of his kingdom and Sugrīva went on the mountain Ṛṣyamūka which was safe for him due to the curse of the sage Mātaṅga, and stayed there. It was here that Rāma met Sugrīva and made an alliance with him. Later events of the life of Vālin and Sugrīva form an integral part of the Rāma story itself.

There is no other episode in this Kāṇḍa. The incident of Svayamprabhā and that of Sampāti form the part of the Rāma story.

and others in it searched and searched in the thousands of peaks of the Vindhyas but could get no clue about Sita Thus searching they came to a cave They were thirsty and hungry They saw birds coming out of the cavern They jumped into the cavern could get water and food there and met there a woman who introduced herself as Svayamprabha the daughter of Savarni Manu She guided them outside the cavern and they came to an end point of mountain range at the foot of which there was the big ocean

Here they met Sampati the brother of Jatayu Sampati learnt about the death of Jatayu and then gave them the information that his son Suparśva had seen Ravana carrying away a woman of white complexion He also said that Ravaṇa lived in Lanka which was across the ocean on the mountain Trikuta

Then the Vanaras decided to cross the ocean, go to Lanka and obtain news about Sita It was ultimately decided that Hanumat should cross the ocean and Hanumat stood on a hill called Mahendra in readiness to jump off beyond the ocean

The Kanda ends here

Time-Data in the Kiskindhakaṇḍa

While describing the Pampa in the first Sarga it is said

सुखानिलोऽय सौमित्रे काल प्रचुरमन्मथ ।
गन्धवान्सुरभिर्मासो जातपुष्पफलद्रुम ॥ 6

and

अथ वसन्त सौमित्रे नानाविहगनादित ॥ 12

This means that Rama arrived at the Pampa in Vasanta i e in the Spring season The commentary Ramayaṇa Śiromaṇi takes Surabhi masa as Caitra masa and the commentary Bhuṣaṇa remarks इदानीं वसन्तवर्णनेन नगरनिर्गममारभ्य त्रयोदशवत्सरा गता इति गम्यते।

Thus the events of this Kanda open in the month of Caitra or Vaisakha

We get another datum in the 25th Sarga where Rama says

पूर्वोऽय वार्षिको मास श्रावण सलिलागम ।
प्रवृत्ता सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकसज्ञिता ॥ 12
कार्तिके समनुप्राप्ते त्व रावणवधे यत । 13**

This is said on the occasion of Sugriva s coronation Therefore Sugriva s coronation took place in Śravaṇa The reading Śravaṇa is supported by all the MSS Thus Valin was killed and Sugriva was coronated three or four months after Rama s arrival at Pampa Commentators are at pains to explain purva and catvarah of the 12th verse If Śravana was the first month (purva masa) of monsoon the four months of the rainy season would be over in Margaśirṣa or at the end of Kartika but Sugriva is asked to be active in Kartika (kārtike samanuprapte) which would mean that the monsoon was over then

Next datum we get in the 29th Sarga, where Rama says —

चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा । 32**

and

व्यतीताश्चतुरो मासान् । 45

Here, the commentators explain thus C1 चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा इति। आश्वयुजकार्तिकावपि वारमासौ किंचिद्वर्षणय भाद्रादिकसन्देहोऽप्येत । तत्र श्रावणमभ्यमाये वार्षिका मासा सम्यग् भवन्ति । गता गतप्रायिष्ठा कार्तिकान्ता यतान्त इति यावत् । C7 and C8 also support this

All this means that Sugriva was aroused from his pleasures in or at the end of Kartika It was at this time that he sent out search parties Three of the parties came back at the end of one month, but the fourth party led by Angada and Hanumat took some more time

We may take it that the three parties returned at the end of Mārgaśīrṣa and the fourth party somewhere in the middle of Pauṣa.

If this time-scheme is correct, Rāma did not begin his march against Rāvaṇa on the Vijayādaśamī nor did he kill Rāvaṇa on that day. According to this calculation, Rāma marched on Laṅkā after the middle of Pauṣa (*of the fourteenth year of his exile*).

Change of metre at the end of a Sarga

Sanskrit works on Poetics (*e. g.* Daṇḍin) require that in a Mahākāvya, in every Sarga, the last one or two stanzas should be in a metre different from the prevalent metre of the Sarga. The text of the Rāmāyaṇa as is constituted here, shows this feature in some cases and does not show it in others. The accompanying table gives these details. It is evident from this table that there are the following cases:

(1) That a stanza or stanzas in different metre or metres are present at the end of a Sarga, but are omitted in one or the other MS.

(2) That no such st. in a different metre is present at the end of a Sarga, but some MSS. show a stanza or stanzas in a different metre at the end of the same Sarga.

(3) That no such st. in a different metre occurs at the end of the Sarga and no known MS. shows any such verse.

(4) That a st. in a different metre occurs at the end of a Sarga and no known MS omits it.

Table

Is there a stanza in a different metre at the end of the Sarga?

Sarga	
1	Yes
2	Yes G (ed.) *omits it.*
3	No Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{2.4.11.13}$ have one st. in a different metre D$_{5.6.8-10}$ S insert one Appendix passage at the end of this Sarga
4	Yes. G (ed.) omits it.
5	No D$_{5.6.8-10}$ S have two st. in a different metre.
6	Yes. Ñ$_2$ V$_3$ B D$_{3.11}$ omit it.
7	Yes. D$_{11}$ omits it.
8	No D$_{3.11}$ have a st. in a different metre.
9	No D$_{2.3.11}$ have a st. in a different metre.
10	No. Ś$_1$ Ñ$_1$ V$_3$ B$_{1.3}$ D$_{1-4.12.13}$ have a st. in a different metre
11	No Ñ$_1$ V B D$_{5-11}$ S have two st. in a different metre
12	No.
13	No. D$_{5.6.8-10}$ S have a st. in a different metre.
14	Yes Ñ$_2$ V B D$_7$ omit it.
15	No. Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1-4.8-11}$ S have a st. in a different metre.
16	Yes
17	Yes
18	Yes (2 st.: 56 and 57). Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1.3.4.12.13}$ omit 56. 57 is not omitted in any MS.
19	No.
20	Yes. (4 st. 22-25). *Ñ$_1$ D$_{2.3.11}$ om. 21-24.* Ñ$_2$ V B$_{1.3}$ D$_7$ om. 25
21	Yes. V$_1$ omits it.
22	Yes. (2 st. 25-26). G (ed.) omits 25.
23	Yes
24	No. D$_{5.6.8-11}$ S have one st. in a different metre.

25 to 29 Yes.
30 No.
31 Yes
32 Yes Ñ2 V B D7 omit it.
33 Yes, V B1 D11 omit it.
34 Yes
35 No, Ś1 Ñ2 V B D1-4,9,11-13 insert 1 st. in a different metre.
36 No, D1-11 insert a st. in a different metre.
37 Yes. Ś1 Ñ1 V2 D1-4,11-13 omit it.
38-40 Yes.
41 Yes. D10 omits it.
42 Yes.
43 Yes, Ñ1 V3 B4 omit it.
44-45 No.
46 Yes.
47 No.
48 No. V1,2 ins; D11 cont. a st. in a different metre.
49 Yes. D1 omits it.
50 No
51 No. M1 inserts a st. in a different metre.
52 Yes.
53 No.
54 Yes
55-57 No.
58 No. Ś1 Ñ, V1,2 B D1-4,9,12,13 ins. 1 st. in a different metre
59-61 No
62 Yes.
63 No
64-66 Yes.

The Vānaras

The question whether the Vānaras were a human tribe or were non-human monkeys, is, now, not so much debated. However, I have gathered evidence on this question as available in the Kiṣkindhākāṇḍa.

I shall offer some references which give them the character of monkey

(1) They are called Vānara, Kapi, Hari, Plavangama and Śākhāmṛga. Words Vānara, Hari, Kapi and plavaṅgama are used often, but Śākhāmṛga is not used much. I give some references:

(a) सुग्रीवशाखामृगसेवितं सम् । 4.1.49 (no v. l.)
(b) तत शाखामृगाः सर्वे । 4.2.20 (D4.12.13 om.)
(c) शाखामृगो हरि । 4.18.36 (no v. l.)
(d) अहो शाखामृगत्व ते । 4.2.16cd. (M1 om.)

(2) Sugrīva says about himself नाहं तावनुशोचामि प्राकृतो वानरोऽपि सन् । 4.7.7 (Ś1 D1.4.12.13 om.)

(3) In 4.8.13-14, it is said that they sat on a Sālaśākhā.

(4) In 4.15.4, Vālin is described as [illegible] (an expression known to Gītā).

(5) In 4.16.21 it is said that Sugrīva struck Vālin with a tree. The weapons used by them are stones and branches of trees etc., but not arrows.

(6) In 4.17.26, Vālin calls himself a Vanacara and a mṛga.

(7) In 4.18.34 Vālin argues that men catch animals (mṛga) by nets etc., *meaning he himself was a mṛga.*

(8) Root 'plav' is used with reference to these Vānaras. It is used in the sense of '*jumping*'.

(a) प्लवमानाः 4.2.9 (v. l. D11 प्रेक्षमाणा)
(b) प्लवमानाः 4.2.10 (D11 क्रममाणा)
(c) पुप्लुवे 4.3.1 (D1 दुद्रुवे)

(9) 4.4.26 says गिरिवरमुरुविक्रमः प्रयातः
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् ।

Here, it is merely said that he went to the mountain *along with* Rāma and Lakṣmaṇa. But B1-4 insert after 25^{ab} two verses in which it is said that Hanumat asked them to ride on his back (ārohyatām). Also after 25, some MSS. ins.:

भिक्षुरूपं परित्यज्य वानरं रूपमास्थितः ।
पृष्ठमारोप्य तौ वीरौ जगाम कपिकुञ्जरः ॥

These are attempts to treat Hanumat as a monkey, but the Cr. Ed. does not support this.

Now, I shall give such references as treat Vānaras as human beings.

(1) There is no reference to their Tail. Nowhere, in this kāṇḍa is Hanumat, Sugrīva, or Vālin described as having a tail.

(2) Hanumat, Sugrīva, Vālin and Tārā and even other Vānaras talk and argue like cultured learned men.

(3) In 4.6.9, it is said that Sītā threw her Uttarīya and ornaments at them. She would not do so, if they were not human beings.

(4) *Customs and rites that these Vānaras follow are all human and even Vedic.*

(a) Sugrīva offers his hand to Rāma (4.5.12) गृह्यतां पाणिना पाणिः and Rāma takes his hand (13).

(b) When an agreement is made between Sugrīva and Rāma, it is solemnised in the presence of *Agni. It is said that Hanumat kindled fire. The kindled Agni* was worshipped with flowers (4.4.15). Then both Rāma and Sugrīva made a pradakṣiṇā of the Fire (4.4.16).

(c) In 4.10.3, Sugrīva talks of a rāja-chatra of Vālin.

(d) When Vālin came out to fight with Sugrīva the second time, it is said that Svastyayana was performed. (ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा 4.16.10). Tārā made a pradakṣiṇā of Vālin.

(e) Agnisaṃskāra of Vālin is purely a śāstric rite (see Sarga 24). A Śibikā was brought in which his body was put. *It was carried to the bank of a river. It was decorated* with ornaments, clothes, garlands etc. A citā was made (4.24.30). Aṅgada and Sugrīva both together put the body on the pyre (4.24.40). Agni was kindled 'vidhivat' (41), 'apasavya' *was done (41). At the end, they went to the river* 'Udakam kartum' (42) and they sprinkled water over the ashes of Vālin (43).

(f) Sugrīva's coronation is also Vedic. (See, 4.25. 20–34). There was a pāṇḍura chatra, śukla bālavyajana, hema-daṇḍa, ratnas, sarvabījauṣadhi, offshoots and flowers of milky trees, śukla vastras, śveta anulepana, akṣatā, jātarūpa (gold), priyaṅgu, madhu, sarpis, dadhi, vaiyāghra carma, vārāhī upānat, rocanā, manaḥśilā. Brāhmaṇas were fed (26).

There were 16 girls (kanya) (25)

Mantravid men offered oblations made pure by mantras, in the Agni which was kindled and which was kuśaparistīrṇa (27)

Then Sugriva was placed on a throne of gold well decorated He was placed facing East and various mantras were recited (28–9)

Then water brought from nadi nada all the tirthas and all the seas and put in golden jars was sprinkled on Sugriva by means of vṛṣabhaśṛṅgas and kañcana kalaśas (29–33) This was sprinkled by Gaja Gavaksa Gavaya Śarabha Gandhamadana Mainda Dvivida Hanumat Jambavat and Nala (Nala is omitted by Ña V B Ds 10)

(g) Custom of yauvarajya was prevalent amongst them and Angada was installed as Yuvaraja

(h) Valin usurped Sugriva's wife Ruma and Sugriva treated Tara as his wife after Valin's death Such customs are seen in certain tribes

(5) These Vanaras worship Vedic Gods Agni is worshipped by them Surya and Indra are connected with the birth of Sugriva and Valin respectively and Marut (Vayu) with the birth of Hanumat

Geographical Data in this Kanda

The scene of the first Sarga is Pampa which seems to be the name of both a river and a lake (see Critical Notes on st 2) At the end of the Sarga it is said that both the brothers went to the mountain Ṛśyamuka Sarga 2 verses 1–12 say that seeing these two brothers coming to Ṛśyamuka Sugriva and his followers retired to another hill which is named as Malaya in 4 1 In 4 1 it is said that after Hanumat had talked to the two brothers he went to Malaya from Ṛśyamuka

All this shows that Pampa Ṛśyamuka and Malaya were in the vicinity of one another Praśravana on which Rama lived during monsoon (26 1) was also there It should be noted that Praśravana is named as Malyavat in 27 1 (See Critical Note there 1) It is clear that the Ramayana is here describing some range of hills

Kiṣkindha the capital of Valin was at some distance from Ṛsyamuka 13 1 says

ऋश्यमूकात् स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।
जगाम सहसुग्रीवो वालिविक्रमपालिताम् ॥

Here is described the route from Ṛsyamuka to Kiṣkindha It is said that after passing through thickets etc they came to a grove of trees bounded on all sides by plantain trees (13 13) It was the āśrama of Saptajana sages And then it is said—

ते गत्वा दूरमध्वानं तस्मात् सप्तजनाश्रमात् ।
ददृशुस्तां दुराधर्षां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ 4 13 27

From Saptajana Aśrama Kiṣkindha was at some distance It should be noted that they all went on foot and did not pass any night on the way

Kiṣkindha is described as a guha or giriguha

The Geographical Details of the Sargas 39–42

When Sugriva decided to send his Vanaras in search of Sita he made four parties of them and asked each party to go in one of the four directions to find out the whereabouts of Sita And while sending out these parties, Sugriva gave a list of places to be searched in that direction In this manner, he described first the East, then the South, then the West and then the North In describing these

directions, he gave names of several rivers, countries, mountains, seas etc. These are contained in Sargas 39 to 42.

I have *found that most of these names are also found in the* Matsya Purāṇa 163. Mt.[1] 163rd Adhyaya describes the exploits of Hiraṇyakaśipu Hiraṇyakaśipu, after getting the boon, harassed the whole world and the Purāṇakāra, in st. 60–89 of this Adhyāya, has described how he shook and terrorised different rivers, countries, mountains, seas etc.[2] The same verses are found in Harivaṃśa[3] (Hr. II, 46 42) from which I have noted important readings. Cf. also Padma Purana (Pm.).

On comparison, it is found that the author of these four Sargas of the R has taken several stanzas verbatim from Mt. 163. I shall, therefore, examine the whole question here. I shall first give in parallel columns the text of Mt 163 60–89 and the corresponding lines from these Sargas and shall then discuss *such questions as would arise from the comparison.*

Matsya, Adhyāya 163 (Harivaṃśa III. 46,42ff)			Rāmāyaṇa—Cri. Ed
60cd	नदी भागीरथी चैव शरयू कौशिकी तथा ।	39 19	नदीं भागीरथीं रम्यां सरयूं कौशिकीं तथा ।
61	यमुना सह कावेरी कृष्णवेणा च निम्नगा ।		कालिन्दीं यमुनां रम्यां यामुनं च महागिरिम् ॥
	सुवेणा च महाभागा नदी गोदावरी तथा ॥		—d) Ś1 D1–4,13 -वन, D12 -वने (for -गिरिम्).
62	चर्मण्वती च सिन्धुश्च तथा नदनदीपतिः ।	39 20ab	सरस्वतीं च सिन्धुं च शोणं मणिनिभोदकम् ।
	कमलप्रभवश्चैव शोणो मणिनिभोदकः ॥		—b) Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1–4 7 11–13 शोणं (Ñ2 V1 °ञ) च (B3 °श्र) श्व शोण
63	नर्मदा शुभतोया च तथा वेत्रवती नदी ।	40 8c	नर्मदां च नदीं दुर्गां ।
		805*	तथा वेत्रवतीं नदीम् ।
	गोमती गोकुलाकीर्णा तथा पूर्वसरस्वती ॥	754*	गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वां सरस्वतीम् ।
64ab	मही कालमही चैव तमसा पुष्पवाहिनी ।	39 20c	महीं कालमहीं चैव ।
cd	जम्बूद्वीपं रत्नवरं सर्वरत्नोपशोभितम् ।	39 28cd	रत्नवन्तं यवद्वीपं सप्तराज्योपशोभितम् ।
65ab	सुवर्णप्रकरं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।	29ab	सुवर्णरूप्यकं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।
			28c) Ś1 Ñ B1 D2 4 11 जम्बूद्वीप, B3 जलद्वीप, D5 10 यवद्वीप, D7 जन°, D11 च ये द्वीप (for यवद्वीप). —d) Ś1 Ñ2 B4 D1–4, 11–13 सप्तरत्नोपशोभित, T1 महाराज्योपशोभितं. V1 om. 28cd and 29ab.
65cd	महानदं च लौहित्यं शैलकाननशोभितम् ।	760*	महानदं च लौहित्यं शैलकाननशोभितम् ।
		39 20d	शैलकाननशोभिताम् ।
66ab	पत्तनं कोशकरणमृषिवीरजनाकरम् ।	39 22d	पत्तनं कोशकाराणां ।
cd	मागधांश्च महाग्रामान् मुण्डान् शुङ्गांस्तथैव च ॥	39 21cd	मागधांश्च महाग्रामान्पुण्ड्रान्वङ्गांस्तथैव च ।
			—d) D5 8–10 पु (D4 पु) ण्ड्रान्गांस्तथैव च.
67ab	सुह्मान् मल्लान् विदेहांश्च मालवान् काशिकोसलान् ।	39 21ab	सहमालान्विदेहांश्च मालवान्काशिकोसलान् ।
			—a) Ñ2 V1 B4 सुह्मान्मल्लान्; B2 सुमाग्धान्; D7 सह्यान्मल्लान्.
cd	भवनं वैनतेयस्य दैत्येन्द्रेणाभिवीक्षितम् ।	„ 35ab	गृहं च वैनतेयस्य नानारत्नविभूषितम् ।
68ab	कैलासशिखराकारं यत्कृतं विश्वकर्मणा ।	„ 35cd	तत्र कैलाससंकाशं विहितं विश्वकर्मणा ।
cd	रक्ततोयो महाभीमो लौहित्यो नाम सागरः ।	„ 34ab	ततो रक्तजलं भीमं लोहितं नाम सागरम् ।
			—b) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 4 7 11 12 लौहित्यं.
69ab	उदयश्च महाशैल उच्छ्रितः शतयोजनम् ।	39 48cd	ततः परं हेममयः श्रीमानुदयपर्वतः ।

1 Mt.—Matsya Purāṇa

2 This Adhyāya of the Mt. is not one in which the usual Bhuvanakoṣa details are given

3 Hr.—Harivaṃśa

4 Hr. नदनद. 5 Hr. पूर्वा, 6 कालनदी 7 Hr. inserts मीनां मंजुरी चैव वैदिका च महानदी । 8 Hr. रत्नाकरं.
9 Hr. सुवर्णप्रकरं. 10 Hr. uses लौहित्य in masculine.

3. Sargas 45 and 46 have the story of Diti and Indra in st. 2–22 of the 45th and in 1–9 of the 46th. These 30 stanzas are taken from *Vy.* (67.88–124). *Bd.* (III. 5.48–105) also has the same text as *Vy.* I have compared both the texts and have found that Bd. has some lines additional which are not found in both *Vy.* and R. Of course, so far as individual readings are concerned, the R text goes sometimes with *Vy.* and sometimes with *Bd.* But this need not surprise us. *Bd.* is not an independent Purāṇa. It is a version of *Vy.* *Vy.* is the original Purāṇa and probably at the time when the R took these st., *Bd.* did not exist as a separate Purāṇa, only *Vy.* was there.

4. We have already seen how *Mt.* 163 has several lines in common with the R.

5. We shall see that the four lines in the R (I. 39. 36–37) are abridged from *Vy.*

6. We have one st. in the R (32.12), which is also seen in the *Mbh.* (12.166.24), but I have said that in this case both the R and the *Mbh.* are likely to have a common source. (See Cr. Notes 32.12.)

Thus it is clear that the R has taken several stanzas from *Vy.* and *Mt.*, and there are additions made to the original Rāma-story told by Vālmīki. These additions were made before the R-text bifurcated into NR and SR. All these stanzas are found in both NR and SR.

It is generally taken by the scholars that the earlier Purāṇas like *Vy.* and *Mt.* were compiled in c. 4th cent. A.D. It may, therefore, be said that these additions to the R must have been made after the 4th cent. A.D. and the bifurcation into NR and SR must have taken place at least a century or two later i.e. in c. 6th cent. A.D.

But I want to record here my views about the compilation of the Purāṇas. We are, here, concerned with the genealogical chapters of the Purāṇas, because all these additions concern themselves with what is called Vaṁśa and Vaṁśānucarita. The story of Sagara, the story of Aditi and Indra, and of Hiraṇyakaśipu are parts of Vaṁśānucarita. The genealogy of Janaka is a Vaṁśa. Now, I want to say that these Purāṇic genealogies were compiled at different times. The first compilation was made probably at the death of Rāma, the second was made in the days of, or just after the death of, Yudhiṣṭhira, the third was made in the days of "Sāmprata" kings, the fourth was made in the days of Śiśunāga and Kalki, the fifth was made probably in the days of Mahāpadma Nanda and the sixth and the last was made in the days of the last Āndhras or of the first Guptas.

And all these incidents, where additions are made to the R, are of pre-Rāma or Rāma days. I shall, therefore, not draw any conclusions as to the time when these additions were made to the R. They might have been made very much earlier than the 4th cent. A.D.

But all this proves that the R has several lines identical with some lines in *Vy.* and *Mt.* We cannot say that both these have borrowed from the R. It is easier to believe that the R has taken from different sources. These lines, when found in *Vy.* and *Mt.* are found to be in their proper places, that is, the context requires them to be there. In the R, it is not so. The Sagara story, the story of Diti and Indra and the genealogy of Janaka do not form an essential part of the original kernel of Rāma story and are, therefore, very likely taken from different sources and added later on.

Now I shall make certain observations, which are of considerable importance for the textual reconstruction of the epics.

Earlier I have given in parallel columns the verses found in the R and the *Mt.* A scrutiny of these verses reveals the fact that at several places the original readings seen in *Mt.* are found in N MSS. and not in S MSS. I shall give illustrations.

1. Mt. (a) has kamalaprabhavasvaiva ... where, as I have already said, *kamala* is a mistake for *makala*. Here in the R, Ś1 Ñ V1-3 B1-4 D1-4 ... read 'makalaprabhavam ...', while the remaining MSS. i.e. V1 B4 D ... T G M read 'sarasvatim ...'. Thus it is clear that the original reading is preserved in the NW and the NE MSS. and the S MSS. have the changed reading.

(1) The Textual Considerations

On comparison, it will be seen that the *Mt.* 60^{cd} is entirely common to both. 61 in *Mt* has only Yamunā while the R (39 19^{cd}) has Kālindī, Yamunā and Yāmuna mountain. Readings show that Yāmuna may be a forest also. 62 in *Mt.* has Carmaṇvatī, Sindhu and Śoṇa. 39 20^{cd} in the R has Sarasvatī, Sindhu and Śoṇa. Here practically all N MSS. read in place of Sarasvatī and Sindhu, Mekalaprabhavam Śoṇam, which seems to represent the original reading as is clear from *Hr.* *Mt* 62^{c} reads Kamalaprabhavaścaiva, but here *kamala* is obviously a mistake for *mekala*.

Mt. 64^{cd} and 65^{ab} require a critical examination. Ratnavaram in *Mt* is likely to be 'ratnavantam' as is seen from *Hr.* and the R. Jambudvipa of *Mt.* is changed to Yavadvīpa in the R (with Jaladvīpa, Jvaladvipa, Cayadvipa, Janadvipa as readings). The N MSS. seem to read something like Jaladvīpa. V1 omits 28 cd and 29 ab. It means that the reading Yavadvīpa is supported by B1 V2 3 D2 3 8-10 T G M. When we see this position of the MSS. and when we compare the R text with the *Mt* text, we come to the conclusion that Yavadvīpa is a later reading, the original reading being Jambudvipa. This is supported by R 29^{a}, which has Yavadvipa, but where the Cr. App. shows— Ś1 Ñ V B1-3 D1.2 4 7.11-13 जबु D3 जबुद्वीपमिवाय. This means that all the N MSS (including V), with the exception of B3 4, read 'jambu' here, which is seen in the *Mt.* Thus it is clear that Yavadvīpa is a correction seen in all the S MSS. and in B3 4

R 29^{b} has सुवर्णरूप्यक, which is read variously by the MSS as सुवर्णकुड्य, °रूपक, °कुड्यक, कुड्यक, °कुप्यक and °कुल्यक. D1 reads द्वीप for वैव. Ñ1 reads सुवर्णकुड्यकद्वीप, D8 10 Ck t read सुवर्णरूप्यक द्वीप. Here is some attempt to read Suvarnadvipa and it is mostly seen in the S MSS

Thus some one, who knew of Yavadvipa and Suvarṇadvipa, has tried to change the text of the R here.

Mt 76^{cd} reads 'vidyutvat' but there is no doubt that it should be 'vidyutvān' and we see that *Hr.* and the R have the reading 'vidyutvān'.

But this comparison shows that *Mt* 163 60–89 have several lines in common with the R. This raises the question of borrowing. Which of the two has borrowed? It will be seen that the place-names found in *Mt.* are found distributed in the R, in four different directions. Now, if we say that *Mt.* has taken these lines from the R, the question remains as to why *Mt* has not grouped them in the same order as is found in the R. If we say that the R has taken these lines from *Mt* then also the question remains to be answered as to why the R has distributed these names in different directions and on what principle.

A consideration of the whole position leads me to say that the R is the borrower. It has been already pointed out by the General Editor (R 1 37 Critical Notes) that Kirfel has shown that in the 37th, 45th, 46th and 70th Sargas of the Bālakāṇḍa, several lines are identical with or similar to the lines found in some of the Purāṇas. I have examined this whole question in detail. It is found that the R has copied from Vy. in the Bālakāṇḍa at these three places.

1 In the 37th Sarga, it is narrated how Sagara got 60,000 sons. This narration is contained in st. $4–19^{ab}$. These stanzas are more or less identical with Vy. 87 $154–161^{ab}$. *Bd* and *Mt* also have this narration. So have other Purāṇas, but the text there is different. Thus it is clear that these st. in the R have been taken from Vy. In the Vy., they occur in their proper place i.e. the Vy. puts the narration while describing the genealogy of Ikṣvāku. But in the R, the story of Sagara does not form an integral part of the Rāma story

2. In the 70th Sarga, st. 4-12 give Janaka-genealogy. These stanzas are seen in Vy. 88.3-15. Even these stanzas may not have been there in the original R. Some one who thought the genealogies must be recited has added them, taking them bodily from Vy.

3 Sargas 45 and 46 have the story of Diti and Indra in st 2–22 of the 45th and in 1 9 of the 46th These 30 stanzas are taken from *Vy* (67 88–124) *Bd* (III 5 48 105) also has the same text as *Vy* I have compared both the texts and have found that Bd has some lines additional which are not found in both *Vy* and R Of course so far as individual readings are concerned the R text goes sometimes with *Vy* and sometimes with *Bd* But this need not surprise us *Bd* is not an independent Purana It is a version of *Vy* *Vy* is the original Purana and probably at the time when the R took these st *Bd* did not exist as a separate Purana only *Vy* was there

4 We have already seen how *Mt* 163 has several lines in common with the R.

5 We shall see that the four lines in the R (I 39 36–37) are abridged from *Vy*

6 *We have one st in the R (32 12) which is also seen in the Mbh (12 166.24)* but I have said that in this case both the R and the *Mbh* are likely to have a common source (See Cr Notes 32 12)

Thus it is clear that the R has taken several stanzas from *Vy* and *Mt* , and there are additions made to the original Rama story told by Valmiki These additions were made before the R text bifurcated into NR and SR All these stanzas are found in both NR and SR

It is generally taken by the scholars that the earlier Puranas like *Vy* and *Mt* were compiled in c 4th cent A D It may therefore be said that these additions to the R must have been made after the 4th cent A D and the bifurcation into NR and SR must have taken place at least a century or two later *i e in c 6th cent A D*

But I want to record here my views about the compilation of the Puranas We are here concerned with the genealogical chapters of the Puranas because all these additions concern themselves with what is called Vamśa and Vamśanucarita The story of Sagara the story of Aditi and Indra and of Hiranyakaśipu are parts of Vamśanucarita The genealogy of Janaka is a Vamsa Now, I want to say that these Puranic genealogies were complied at different times The first compilation was made probably at the death of Rama the second was made in the days of or just after the death of Yudhisthira the third was made in the days of Samprata kings the fourth was made in the days of Śiśunāga and Kalki the fifth was made probably in the days of Mahāpadma Nanda and the sixth and the last was made in the days of the last Āndhras or of the first Guptas

And all these incidents where additions are made to the R are of pre-Rāma or Rama days I shall therefore not draw any conclusions as to the time when these additions were made to the R They might have been made very much earlier than the 4th cent A D

But all this proves that the R has several lines identical with some lines in *Vy* and *Mt* We can not say that both these have borrowed from the R It is easier to believe that the R has taken from different sources These lines when found in *Vy* and *Mt* are found to be in their proper places that is the context requires them to be there In the R it is not so The Sagara story the story of Diti and Indra and the genealogy of Janaka do not form an essential part of the original kernel of Rama story and are therefore very likely taken from different sources and added later on

Now I shall make certain observations, which are of considerable importance for the textual reconstruction of the epics

Earlier I have given in parallel columns the verses found in the R and the *Mt* A scrutiny of these verses reveals the fact that at several places the original readings seen in *Mt* are found in N MSS and not in S MSS I shall give illustrations

1 Mt 62ᵃ has kamalaprabhavaścaiva śoṇo where as I have already said *kamala* is a mistake for *mekala* Here in the R Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1–4.7 11 13 read ' mekalaprabhavam śoṇam while the remaining MSS *i.e.* V2 B4 D5 6 10 T G M read ' sarasvatim ca sindhum ca Thus it is clear that the original reading is preserved in the NW and the NE MSS and the S MSS have the changed reading

2\. *Mt.* 64^{cd} has *Jambudvipa* and I have already shown that S MSS. have the changed reading Yavadvipa, while N MSS. show readings which approximate to Jambudvipa Similarly, in the same line Sarvaratnopaśobhitam, which is the *Mt.* reading i.e. the original reading is seen in N MSS, while S MSS. have the changed reading Saptarājyopaśobhitam

I shall not multiply cases, there are several The same is the case with the other passages which the R has borrowed *from Vy.* I *shall give only one case from each.*

1\. In the Sagara story, the R 1.37.16 cd has 'asamañja iti khyātam keśini sagarātmajam'. *Vy*, at this place, reads Kākutstham for Keśini. And we find that Ś1 Ñ1 V1-3 B1 2 4 D1 3 5 7.10 11 12 have Kākutstha. This means that only one S MS D11 (this *D* MS) have the original reading, while practically all the N MSS. have it.

2\. *In the story of Dilī*, the R *1.45 27 has 'śarīravivara'*, while *Vy. 67.102* has '*śarīram viṣṭam*' and we find that Ś1 Ñ2 V B D1.2.4–1.10–12 have 'śarīram viṣṭam'. The position is exactly the same as in the previous example. Only two S MSS D5 10 preserve the original reading, while practically all the N MSS. have it.

3 In the Janaka genealogy, the R 1 70, 7^{cd} is 'mahāvīrasya dhṛtimān sudhṛtiḥ satyavikramah', while *Vy.* 88, 9 cd has 'mahāvīryasya dhṛtimān sudhṛtistasya cātmajah' And we find that Ś1 Ñ2 V B D1-3 5.7 9 10 12.13 have 'mahavīryasya' and Ś1 V4 B1 D1-3 5.7 9 13 have 'tasya cātmajah'. This also shows *that the* N MSS. *preserve the original readings.*

I shall not give other examples, there are several others of this type.

Can this be a question of what is called '*dynamic intrusion*'? If so, it would mean that the SR and the NR both have taken these verses independently from the Puranic text current in their own regions. Let us see what is the evidence before us. We find the stanzas taken from the *Mt.* 163, distributed *in the R Sargas as under:*

	Mt. 163	*R*
(1)	60^{cd}–62	39 19–20
(2)	63^{ab}	40 8^{*} and 805^{*} in the 40th
(3)	63^{cd}	754^{*} in the 39th
(4)	64–70	39 28^{cd}–50^{ab}
(5)	71	40.13^{cd} and 16^{cd}
(6)	72^{ab}	41.5^{ab}
(7)	72^{cd}	804^{*} in the 40th
(8)	73^{ab}–79^{ab}	40.13^{ab}–36^{ab}
(9)	79^{cd}–83^{ab}	41 16–32^{ab}
(10)	83^{cd}–85^{cd}	42.16^{ab} and 42 33
(11)	86^{ab}	39 24^{ab}
(12)	86^{cd}	814^{*} in the 40th
(13)	87^{cd}	917^{*} in the 42nd
(14)	88^{ab}	42.24^{ab}

We find that the *Mt.* verses are not put *in the* R *in the same order.* The *order is* broken in the case of Nos (2), (6), (11) and (12). If we take this to be a case of dynamic intrusion, we will have to say that the independent sources *of the SR* and *the NR* had *this broken order in this manner as it is* found here I think it is too much to say so This uneven distribution of the *Mt* verses in the R is a proof positive of this being not a case of dynamic intrusion.

This analysis brings out *two* points of importance for our textual reconstruction

1\. We find that at several places, the N MSS. are nearer the original readings of the Purāṇa texts from which the R has drawn We have so far taken that the SR preserves the original readings

of the R-text This analysis brings out the fact that, if so far as archaic forms are concerned the SR preserves the original readings the NR also preserves the original readings at certain places This raises certain questions regarding textual reconstruction, but I do not want to go into that question here I am sure that in the whole text of the R, there will be other places also where the R has drawn from other sources And until we make a detailed study of all such cases, it is hazardous to say anything definite

But I want to point out one thing more in this connection The discussion about Yavadvipa and Jambudvipa, which I have made earlier brings out the fact that in the R 4 39 28[cd], the original reading Jambudvipa is not preserved in any of the MSS collated by us The N MSS have words like Jala Jvala, Jana, Caya but not Jambu That means that the original reading of the Purana is not seen in any of the present MSS There are several such other cases in the Janaka genealogy, the Sagara story and the Aditi story, where the original readings found in the Vāyu Purana (Vy) are not found in any of the R MSS This to my mind, indicates the growth of the R text Taking Yavadvipa and Jambudvipa of the R 39 28[cd] as an example I shall postulate three periods

1 *The First Period* This is the period when these passages were added, for the first time, to the R text and when the R text had the original reading 'jambu' in it Jambu is not seen to day in any of the present MSS either S or N This must, therefore be referred to a period prior to the period to which all our present S and N MSS take us

2 *The Second Period* This is the period when 'jambu' was changed to 'jala' etc but not to 'yava' This change in the original reading is likely to have started some time before the bifurcation of the NR and the SR

3 *The Third Period* This is the period when 'jambu' was changed to 'yava Yavadvipa is found in all the S MSS but we also find that the original reading (e g the R 37 16[cd] where Keśini is changed to Kakutstha) is seen in one or two S MSS Therefore, these changes might have been just before or just after the bifurcation of the R text into the NR and the SR

Yavadvipa is not found in any of the Puranas Vy as we have seen has Yamadvipa but not Yavadvipa It is said that Yavadvipa is referred to in the following passage of Vasudevahindi an Apabhramśa work of the 5th cent A D [1]

तत्थ दमिलिका गओमि सुवण्णभूमिं, पु ववहरिणामि पहूणाणि दिविलाण कमलपुर जवणदीव सिंहल च वब्बरेतुण

(Vasudevahindi by Saugharajagavi p 146)

Here the word is Javanadipa which would be rendered as Yavanadvipa, but its occurrence along with Suvannabhumi makes it plausible that it stands for Yavadvipa

Yavadvipa is referred to in Ptolemy s Geography as island of barley This takes us to the 1st cent A D

Yavadvipa might have been first substituted for jambu in some NE MS as that coast would have more intimate knowledge of yavadvipa

This is the result of a preliminary examination of these passages which are common to the R and the Vy or the Mt More detailed study is necessary for more definite result But even this preliminary examination reveals the following conclusions —

1 The R text has had several additions even before it bifurcated into the NR and the SR This is clear from the Sagara story, the Diti-story and the Janaka story (and these four Sargas) all of which are found commonly in both the recensions

2 We have yet to search for more MSS of the R in order to reach the period after which such additions were made We are therefore, very far away from the original R text

1 I am indebted to Dr B J Sandesara for this reference.

The R 39 36-37 describe the Rākṣasas called Mandeha Rakṣasas Mandeha Rākṣasas are not mentioned in any of the major Purāṇas except in *Vy* and *Bd* In the Jyotiṣpracara chapter of these Puranas there is a description of these Rakṣasas and I find that the above two stanzas of the R are abridged from the matter contained in *Vy* 50 162-7 and *Bd* II 21 109-116 *Vy* and *Bd* have common text for these stanzas except for minor differences of readings. I give below in parallel columns these stanzas—the stanzas from *Bd* (with the readings from VY) and the stanzas from the R

ब्रह्माण्डपुराण (*Bd* II 21 109-15) वायुपुराण (*Vy* 50 162-67)	रामायण (Cr 4 39)
109ab सूर्यमाक्रममाणानां सध्याकाले हि रक्षसाम् । —a) Vy सूर्यं हि	
cd प्रजापतिनियोगेन शापस्तेषां दुरात्मनाम् ।	
110ab अक्षयत्वं तु देहस्य प्रापिता मरण तथा ।	
cd तिस्र कोट्यस्तु विख्याता मन्देहा नाम राक्षसा ।	36cd तत्र शैलनिभा भीमा मन्देहा नाम राक्षसा । —c) Ś1 D4.11 शूल D3.5.15 शल (for शैल-) Ñ1 शालनिभाकारा Ñ2 V B1-3 D2 तस्य शृंग(V B3 शृंग)महत्सु(V2.3 °त) D1 तत्र शालनिभा घोरा ef शैलशृंगेषु लम्बन्ते नानारूपा भयावहा । cf 37d below —d) Ñ1 D1-4.11 मयावहा (for भयावहा)
111ab प्रार्थयन्ति सहस्रांशुमुदयन्त दिने दिने । —a) Vy अर्दयन्ति	
cd तापयन्तो दुरात्मान सूर्यमिच्छन्ति खादितुम् । —c) Vy तापयन्तो	
112ab अथ सूर्यस्य तेषां च युद्धमासीत्सुदारुणम् ।	
cd ततो ब्रह्मा च देवाश्च ब्राह्मणाश्चैव सत्तमा ।	
113ab संध्यां तु समुपासीना प्रक्षिपन्ति जले जलम् । —a) Vy संध्येति Vy समुपासन्त —b) Vy क्षेपयन्ति महाबला	37ab ते पतन्ति जले नित्य सूर्यस्योदयन प्रति । 772* निहता ब्रह्मतेजोभिरुद्यदहनि राक्षसा । (D6 T2.3 G M2.3 Cv r m g also D5.9-10 M3 Ch t)
113cd ओंकारब्रह्मसंयुक्त गायत्र्या चाभिमन्त्रितम् ।	
114ab स्फूर्जज्ज्योतिश्च चण्डांशुस्तया दीप्यति भास्कर ।	
cd तत पुनर्महातेजा महाबलपराक्रम ।	
115ab योजनाना सहस्राणि ऊर्ध्वमुत्तिष्ठते शतम् ।	37cd अभितप्ताश्च सूर्येण लम्बन्ते स्म पुन पुन । —cd) Ś1 Ñ1 V3 B1.3 D1-4.7.11.12 अभितप्ता (D1.8.15 °ता) महेन्द्रेण निशावसुरवत्ति च ।
cd प्रयाति भगवानाशु ब्राह्मणैरभिरक्षित । —cd) Vy तत प्रयाति भगवान्ब्राह्मणै परिवारित ।	773* (1 1) B1 पुनरुत्पतते सूर्यो ब्राह्मणैरभिरक्षित । (1 2) वालिखिल्यमुनिभिर्मरीचि पर्वतान्विभि ।
116ab वालखिल्यैश्च मुनिभिर्धृतानि समरीचिभि । —b) Vy वृतानि (for धृतानि)	

It will be seen that *Bd* calls these Rakṣasas by the name of Mandeha *Bd* calls them sūryā gnisamana and the R calls them śailanibha with śankha and śṛnga as readings for śaila No MS shows the reading sūrya

It is said in these two Puranas that these *Rākṣasas* had a *curse from Prajāpati* but they were not to die and their bodies were never to be destroyed These Rakṣasas desired to eat away the rising Sun and therefore there was a *fight*(*yuddha*) between the Sun and the Rākṣasas. Now at the sunrise Brahmā Devas and the Brahmaṇas perform samdhyā-ceremony and throw the water from their

palms into the water (of the river or the sea) This water is oṃkārasaṃyukta and gāyatryābhimantrita and according to *Vy*, by this water these Rākṣasas are burnt, but they rise again and the Sun also goes on his travels in the sky protected by the Brāhmaṇas, Vālakhilya, Marīcis and the sages

To me this seems to be a glorification of the gāyatrīmantra and the saṃdhyā ceremony

A comparison of these four lines found in our constituted text with these lines of *Vy*. and *Bd*, shows that much is lost in the R-text. These four lines merely say that the Rākṣasas hang on the peaks of mountains, they fall daily into the water at Sunrise and being scorched by the Sun hang again and again.

Here, many details of Vy and Bd are lost but they are preserved in some of the MSS of the R. The star passage 772 shows that several S MSS have a line which says that these Rākṣasas are killed by Brahmateja. Similarly, several MSS. read 'abhiśapta' for 'abhitapta' in 37^{cd} and this preserves the detail of curse found in *Bd* II, 21.109^{cd} The star passage 773 shows that Bi almost preserves completely the last two lines found in *Bd* and *Vy*

The Purāṇas say that there happened a fight between the Sun and the Rākṣasas This detail is not found in the R stanzas or in their different readings But it is found in the commentaries

रामायणशिरोमणि सूर्यस्योदयन प्रति उदयसमये सूर्येण योद्धुं गताः इति शेषः ।
Ck ते सूर्योदयं प्रति प्राप्योर्ध्वमुखाः सूर्येण सह युध्यमानाः ।
Ct. सूर्यस्योदयन प्रति सूर्योदयं प्राप्योर्ध्वमुखाः सूर्येण युध्यमानाः ।

How did these commentators know about their fight with the Sun? Did they know the details given in *Vy* and *Bd*? It does not seem likely that they did, as they do not give any such reference Then, had the R-text known to them any line corresponding to Bd. 112 ab, which talks of their fight with the Sun? Or had they before them other earlier commentaries from which they have taken this detail?[1] *We have found that though the constituted text has four lines, all the different MSS taken together read* three more lines i e in all there are 7 lines It may be that there was a line in the R text about this fight which is now not found in any of the MSS. We have already seen that several original readings are not traceable in any of the MSS collated by us Thus the R text tradition goes far beyond these MSS

Ck says इह शैलशृङ्गेषु लम्बन्त इत्यादि श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तमेव । एतच्छ्लोकद्वयं 'रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाक इत्यनुवाकव्याख्यानम् ।" तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्तीति वाक्यस्य मन्देहारुणाख्यसागरमध्यस्थद्वीपे प्रक्षिपन्तीत्यर्थं मन्यमानः कश्चित् । नाशारुण द्वीपप्रसङ्ग । अर्थस्तस्य न वाक्यस्य श्रुतितात्पर्यविज्ञानमाण्डेश्वरीये द्रष्टव्यः । प्राचीनकोशेषु न दृश्यते ।

We find that the Taittirīya Āraṇyaka (2 2) has the following passage[2]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त । तान्प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत तानि वरमवृणीतादित्यो नो योद्धा इति तान्प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति
तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा तानि रक्षांस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षांसि गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु ह
वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः सन्ध्यायां गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे
प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानमवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं यन्तमादित्यमभिध्यायन्कुर्वन्ब्राह्मणो विद्वान्सकलं भद्रमश्नुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव
सन्ब्रह्माप्येति य एवं वेद ॥

(प्रपा० २, अनु० २)

1 This seems to be more probable It seems that both the R and the Mbh. had their own commentary-tradition

2 Similar passages are found in Chandogya-pariśiṣṭa, yājñavalkya, Āśvalāyana etc. I am indebted to the General Editor for these references

It is, therefore, quite clear that Ch refers to this passage, which has the details of the fight also. But the R has not drawn directly from this Āraṇyaka or from any other Vedic source for the following reasons:—

(1) The R is metrical, the Vy. also is metrical.

(2) The R is definitely a reproduction of the Vy.

(3) The Āraṇyaka, as quoted above, refers to a Mandehadvīpa, but not to the Rākṣasas called Mandeha. The Vy. and the Bd. name the Rākṣasas as Mandeha and so does the R.

Thus it is clear that the R has drawn directly from the Vy., as it has done in the case of the Janaka genealogy etc. Of course, this is the question of the indebtedness of the Purāṇas to the Brāhmaṇas and the Āraṇyakas i.e. to the Vedic literature in general, but we cannot go into that question here

(2) The Geographical Considerations.

Having thus considered these Sargas from the textual view-point, I shall now consider them from the Geographical view point. I shall consider direction-wise. The Sarga 39 mentions the following names in the Eastern direction.

Rivers: Bhāgīrathī, Sarayū, Kauśikī, Kālindī, Yamunā, Sarasvatī, Sindhu, Śoṇa, Mahī and Kālamahī.

Out of these Sarasvatī and Sindhu are to be dropped on textual grounds, as we have already seen.

Countries: Brahma (Suhma), Māla, Videha, Mālava, Kāśi, Kosala, Magadha, Mahāgrāma, Puṇḍra (reading doubtful), Vanga (doubtful).

City: Kośakārāṇām Pattana.

Mountains: Yāmuna (mt. or forest), Mandara, Śiśira, Ṛṣabha, Kanaka, Udaya.

Seas: Lohita, Kṣīroda, Jaloda (Ghṛtoda).

Dvīpas: Yavadvīpa, Suvarṇadvīpa (?), Samudradvīpas, Sudarśana

Lake: Sudarśana.

Tribes: Karṇaprāvaraṇa, Oṣṭhakarṇaka, Lohamukha, Javana, Aikapadaka, Puruṣādaka, Akṣaya, Balavantah (?), Kirāta, Karṇacūḍa, Hemānga, Āmamīnāśana, Antarjalacara, Naravyaghra, Mandeha, Vaikhānasa, Vālakhilya.

Tree: Kūṭaśālmali.

Temple: Vainateyagṛha.

Now it will be seen that all the rivers and all the countries mentioned, here, are seen in *Mt.* 163rd, with difference in readings at one or two places. City of Kośakaras is also seen in *Mt.* (and nowhere else). Out of the mountains, Mandara, Ṛṣabha, and Udaya are found in *Mt.* The Lohita sea is in *Mt.* The position of Yavadvīpa and Suvarṇadvīpa has been already explained by me. Samudradvīpas and Sudarśanadvīpa are not found in the Purāṇas The remaining names are not found in *Mt.*

A reference to *Purāṇa Index*, shows that out of the names which are not found in *Mt* 163, the following are found in one or the other Purāṇa

Śiśira ([1]*Bg*, *Bd*, *Vy*, [2]*Vn.*)

Kanaka (*Vy.*)

Kṣīroda (*Vy*, *Mt*, *Bd.*)

Ghṛtoda (*Bd.*) Jaloda not found.

Karṇaprāvaraṇa and Oṣṭhakarṇaka (*Bd*).

---

[1] Bg.—Bhāgavata Purāṇa [2] Vn.—Viṣṇu Purāṇa

Other names are not traceable at present.

Now we take up the *Southern direction* (40th Sarga). Following names occur:

Rivers: Narmadā, Godāvarī, Kṛṣṇaveṇī, Varadā, Kāverī.

Countries: Mekhala, Utkala, Daśārṇa, Avantī, Abhravantī, Vidarbha, Ṛṣika, Māhiṣaka, Vaṅga, Kaliṅga, Kośika, Āndhra, Puṇḍra, Cola, Pāṇḍya, Kerala, Pāṇḍyānām Kavaṭa.

City: Bhogavatī, Yamasya rājadhānī.

Mountains: Vindhya, Ayomukha, Malaya, Mahendra, Puṣpitaka, Sūryavān, Vaidyuta, Kuñjara, Ṛṣabha.

Temple: Agastyabhavana.

Tribes: Rohita gāndharvas

Dvīpa: Unnamed (Simhala ?) Śatayojana

Out of these Narmadā, Godāvarī, Kṛṣṇaveṇī(ā), Kāverī, Vanga, Kaliṅga, Āndhra, Puṇḍra, Cola, Pāṇḍya, Kerala, Ayomukha, malaya, Vaidyuta (Vidyutvan), Kuñjara, Agastyabhāvana, Bhogavatī, Ṛṣabha are found in *Mt.* 163

Out of the remaining, Varadā is seen in *Vy.* (101. 243). Tamraparṇi in *Bd.*, *Vy* and *Mt.*, Puṣpavān (not Puṣpitaka) in *Bd*, *Vy.* and *Vn.* and Sūryakāntā (not sūryavan) in *Vy.* All the countries are known.

Now we take up the *Western direction* (41st Sarga). Following are the names that occur:

Rivers: No

Countries: Surāṣṭra, Bāhlika, Śūra, Ābhīra, Avanti, Aṅgalepā (?).

Cities: Marīcipattana, Jaṭipurā, Prāgjyotiṣpura.

Mountains: Hema, Pāriyātra, Cakravān, Megha, Meru.

Seas: Paścima Samudra and Sindhusāgarayoḥ saṅgama

Following are found in Mt 163 —

Surāṣṭra, Bāhlika, Śūra, Ābhīra, Hema Pariyatra, Cakravan, Megha, Meru, Pragjyotiṣpura.

Out of the remaining Avanti, Paścima-Samudra, Sindhusāgarasangama are known. Marīcipattana (see Critical Notes) and Jaṭipurā are not known.

We shall, now, consider the *Northern direction* (42nd Sarga). Following names occur in the R.—

Tribes: Mleccha, Pulinda, Śūrasena, Prasthala, Bharata, Kuru, Madra, Kāmboja, Uttara Kuru, Yavana, Śaka, Āraṭṭaka, Bāhlika, Ṛṣika, Paurava, Taṅkaṇa, Cīna, Paramacīna, Nīhāra, Darada Himavat.

Mountains: Kāla, Hemagarbha, Sudarśana, Kailāsa, Krauñca, Maināka, Soma

Temple Kuberabhavana.

Lake: Vaikhānasa.

River: Śailoda,

Sea: Uttara Samudra
and somāśrama.

Out of these, only the following are found in Mt. 163.

Hemagarbha, Kailāsa, Krauñca, Vaikhānasa lake.

Out of the remaining, most of the countries are seen in the Purāṇas, Śailoda (*Mt.*, *Vy.*), Kāla (*Vy*), Maināka (*Bd.* and other Purāṇas) are also found. Others are not found.

Thus, we find that *most of the geographical details* of these Sargas are taken from *Mt*, 163 and some are taken from other Purāṇas. Here, I want to point out that although these names are taken from Mt, they are distributed directionwise, though no directions are mentioned in Mt. For example, Mt. has given a list of the rivers all together, but in the R, most of the rivers are put in the East and the Godāvari, the Kṛṣṇaveṇī and the Kāveri in the South. Same is the case with the countries and mountains. Is there a plan in distributing directionwise the placenames found in Mt.? In other words, has the author of these Sargas of the R. kept any central point in view, with reference to which he has distributed these names?

In this connection, the commentator Govindarāja says

अत्रेदमवधेयम् —शरावती नाम काचिन्नदी हिमवद्विन्ध्यमध्यदेशे वलयाकारेण प्रवहति। तदपेक्षया प्राचीदिगित्यादि विशेषणे नोच्यते, न तु किष्किन्धापेक्षया नापि मेर्वपेक्षया।

The commentary *Tilaka* says:

हिमवद्विन्ध्यमध्यवर्त्यार्यावर्तापेक्षया प्राच्यादिदिग्विभागोऽत्र विवक्षित इत्याहुः।

A river named Śarāvatī is found in *Vy.* 108.78. It is not mentioned in other Purāṇas. Even in *Vy.* its circular character is not mentioned. We, therefore, do not know from where Govindarāja has taken his information about the circular flow of Śarāvatī. To the modern Geography also, not such circular stream is known. To be circular, as Govindarāja says, it should start from the Himālayas, should reach the Vindhyas and should, then, go back to Madhyadeśa. No such river is known to day. Thus we are not in a position to verify this statement of Govindarāja.

The statement of Nāgeśa in his commentary Tilaka seems to be more to the point particularly when we see the names put in the Eastern direction. But there is some difficulty in accepting it. If the centre is Āryāvarta, Śūrasena will be to its South and not to its North as it is the put in the text. Avanti, Surāṣṭra etc. will not be to its West.

If we examine the question independently, we find the position to be as under. Out of the Eastern places mentioned in the text, the Westernmost point is the river Śoṇa or the Yamunā. Out of the Southern places, the Northernmost is the Vindhya mountain. Out of the Western places, the Easternmost point is Avanti. And out of the Northern places the Southernmost point is the Śūrasena country. Thus the central point of this geography seems to be bounded by the Śoṇa or the Yamunā on the East, by Avanti on the West, by Śūrasena on the North and by the Vindhyas on the South. And *it is natural that Sugrīva should describe from the point of view of Ṛṣyamūka where they were sitting* rather than from the point of view of an imaginary river like Śarāvatī or of Āryāvarta.

But the question requires some more consideration. We have seen that most of these details have been taken from *Mt*. And we find that some one who added these names to the original text of the R, has distributed them in different directions. Did he know the exact point where Ṛṣyamūka and Kiṣkindhā were situated? And because he knew this point, has he distributed the places with reference to it? Or, had he the conventional idea of the geography as it is given in the Bhuvanakośa chapters of the Purāṇas and has distributed these names accordingly?

We have hardly any convincing answer to these questions. Only the considerations made above point to the centre of these geographical details somewhere between the Śūrasena country, the Vindhya mountain, the Avanti country and the Śoṇa river.

But we may not pursue the question further. It is certain that these details have been added later. Therefore, the more interesting question is what was the position of these Sargas in the original R text.

Was it necessary for Sugrīva to give all these details? Was it necessary for Sugrīva to send four parties in four directions? I think this was not at all necessary. Sugrīva knew that Rāvaṇa had carried away Sītā. He also knew that Rāvaṇa went past Ṛṣyamūka and proceeded with Sītā in the

Southern direction. Sugriva knew it, Hanumat knew it; and even Rama and Lakṣmana knew it from Sugriva. Under the circumstances, it is natural that Sugriva should send only one party and that in the South. And I suggest that in the original R-text, there was mention of only one party. In the original text, it must have been mentioned that one party was sent in the South. That is why picked men like Angada, Hanumat and Jāmbuvat were sent in this party. That is why the signet-ring was given only to this party by Rāma. If, therefore, only one party was sent in the South, what should have been the textual position? It is quite evident that in this case, Sargas 39, 41 and 42 must have been absent in the original text and even the 40th Sarga could not have been what it is to-day. And I should say that there are indications of this, traceable in this Sarga even now.

We find that in the 40th Sarga, st. No. 8 mentions the Vindhya and the Narmadā. St. No. 9 mentions Godavarī, Kṛṣṇaveṇī and Varadā. St. Nos. 10–11 mention certain countries. Then in the 12th st. once again, Godāvarī is mentioned. And there are mentioned Āndhra and other Southern countries and the Kāverī (15). Now, this second mention of the Godāvarī, is to my mind, an indication of addition.

There is another indication also. St. 21–23 describe the mountain Mahendra and then the st. 24–26 are as under

द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनमायतः ।
अगम्यो मानुषैर्दीप्तस्तं मार्गध्वं समन्ततः ।
तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः ॥ २४
स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षसाधिपतेर्वासः सहस्राक्षसमद्युतेः ॥ २५
दक्षिणस्य समुद्रस्य मध्ये तस्य तु राक्षसी ।
अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजनी ॥ २६

Here is described the Mahendra mountain and a dvīpa (Śatayojana) on the other side of it. The 26th st. mentions the South Sea and the Angārakā Rākṣasī. The 25th st. says that that is the place i.e. that dvīpa is the place of Rāvaṇa and 'he' in the 25th st. shows that the author was sure about it. If he were sure about these details, only one party would have been sent in the south.

I would, therefore, say that the original R-text had st. Nos. 1–8 of this Sarga and might have had st. Nos. 9 to 11 and 21 to 26. The remaining stanzas are additions. Sarga 39, 41 and 42 were absent in the original text. And after st. 1 to 8 of Sarga 40, details, now found in Sarga 43 (i.e. the details about the special instructions and the ring given to Hanumat) were continued.

But, then, it may be asked if *these geographical details of these four Sargas are later additions*, how can we say that the geographical details of Rāma's journey from Ayodhyā to Lankā were not added later on? The answer is clear. They were not added later on. These details are not found elsewhere as the details of these four Sargas are found. These details are necessary and form an integral part of the original Rama-story. And above all, these details lead us to such identifications (e.g., Pañcavaṭī, Janasthāna, Ṛṣyamūka etc., being on the North of the Vindhyas and the Narmada) as would never be thought of in an age when Ceylon was taken to be Lankā.

Before closing this subject, I want to say that the R has certain matter which is drawn from sources other than *Vy*, *Bd*, *Mt*, *Bg*. and *Vn*. I shall give some examples, where it seems that the R has drawn from sources which I have not been able to locate.

The R (39.24) says that Karṇaprāvaraṇa and other tribes live on the peaks of Mandara. This detail is not found in any of the above five Purāṇas.

Similarly, out of the names of the tribes mentioned in 39. 25–27, only two or three are traceable, while all the other names remain to be traced.

So also the following details seem to be taken by the R from some sources which are not traceable to-day:

(1) In Samudradvipas, the Asuras catch shadows (39 31-2) (2) Vadavamukha in Jaloda Sea (39 42-44) (3) Temple and flag of Ananta on the Kanaka mountain (39 45-47) (4) Saumanasa peak of the Udaya mountain and the detail that Sun putting its first step on the Udaya and the second on Meru (39 51-3) (5) The detail that the mountain Mahendra was established by Agastya and that Sahasrākṣa goes there on holidays (4 20-23) (6) The detail that there is the Sun on one peak of the Puṣpitaka mountain and the Moon on its other peak (40 20) (7) The boon given to Meru by the Aditya (41 32) (8) *Location of Maya mandira on the* Mainaka mountain and the detail about the elephant of Kubera (42 29-31) (9) Rohita Gandharvas and their five lords (40 40-41) (10) The detail that Purusottama obtained Śankha and Cakra after killing Pancajana and Hayagriva on the Cakravat mountain (41 21-22)

The Route of Rama's journey from Ayodhya to Lanka

Rama's journey from Ayodhyā to Lanka as it is given in the R can be conveniently divided into these four stages

(1) Ayodhya to Citrakuta (2) Citrakuṭa to Pancavati (3) Pañcavati to Ṛśyamūka and (4) Ṛsyamuka to Lanka

We shall try here to trace the route of Rama's journey in all these four stages

1 *Ayodhya to Citrakuta*

In the R the route from Ayodhya to Citrakuta is described twice—once while giving Rama's journey and then while giving Bharata's journey We shall see both these journeys

(i) (*Rama's journey*)

Rama started from Ayodhya in a horse-drawn chariot followed by the people of Ayodhyā At night (the first) they reached the banks of the river Tamasa

ततस्तु तमसातीरं रम्यमाश्रित्य राघव ।
सीतामुद्वीक्ष्य सौमित्रिमिदं वचनमब्रवीत् ॥ 2 41 1
इयमद्य निशा पूर्वा सौमित्र प्रस्थिता वनम् ।
वनवासस्य भद्रं ते स नोत्कण्ठितुमर्हसि ॥ 2

This was their first night outside Ayodhya and many people from Ayodhya accompanied Rama up to this place So Rama awakened his charioteer at midnight and said to him Let us first go towards the North and then to the South in a chariot so that in the morning people will feel that we have gone back to Ayodhya (2 41 24)

Thus they sat in the chariot and crossed the rivers Tamasā (2 42 27) Vedaśruti (43 8) Gomati (43 10) and Syandika[1] Then having passed out of the Kosala country (44 1) they reached Śṛṅgaverapura (44 1) There they saw the Ganga Here they passed the night (2nd)

Next day they crossed the Gaṅga by boat and sent back the chariot Up to this point i.e up to Sṛngaverapura on the Ganga their journey was by horse drawn chariot and thenceforward on foot.

After crossing the Ganga they came to a tree (Banyan) and passed the night there (their third night outside Ayodhya and first night outside their kingdom)

एषा प्रथमा रात्रिर्याता जनपदाद्बहिः[2] (2 47 2)

In the morning they started for the confluence of the Ganga and the Yamuna and reached there in the evening

विसृष्टमात्रे दिवसे राम सौमित्रिमब्रवीत् । 2-48 4
प्रयागमभित पश्य सौमित्र धूममुत्तमम् ।
अग्नेर्भगवत केतुं मन्ये संनिहितो मुनि ॥ 5
नूनं प्राप्ता स्म संभेदं गङ्गायमुनयोर्वयम् ॥ 6

1 प्रथमा निशा Ñ₁ D₁₋₃ प्रथमेयं निशा भोग्य स निशे समुपस्थिता Ś₁ Ñ₂ V₁ B D₅₋₆ M₃
2 V 1 सुन्‌(Ś₁ Ñ₁ D₁₋₇ M₃ कथिता Ñ₂ B₁ B₂ सोदा दर्शिता B₃ एव नदी D₈

At this place called Prayaga they stayed at the Āśrama of the sage Bharadvāja who invited them to stay on in his Āśrama, but Rāma said, "As Ayodhyā is near, people will go on coming here Hence, show me some other place where I can stay undisturbed". Then Bharadvāja said,

दशक्रोश[1] इतस्तात गिरिर्यस्मिन्निवत्स्यसि ।
महर्षिसेवित पुण्य सर्वत सुखदर्शन ॥ 2 48 25
गोलाङ्गूलानुचरितो वानरर्क्षनिषेवित ।
चित्रकूट इति ख्यातो गन्धमादनसंनिभ ॥ 2 ?

They stayed at Prayāga for the night (4th) and in the morning Bharadvāja showed them the way to Citrakūṭa

अथासाद्य तु कालिन्दीं शीघ्रस्रोतसमापगाम्[2] ।
तत्र यूयं प्लवं कृत्वा तरतांशुमतीं नदीम् ॥ 2 49 3
ततो न्यग्रोधमासाद्य महान्तं हरितच्छदम् ।
विवृद्धं बहुभिर्वृक्षै श्यामं सिद्धोपसेवितम् ॥ 4

And then from there

क्रोशमात्रं ततो गत्वा नीलं द्रक्ष्यथ काननम् ।
पलाशबदरीमिश्रं राम वंशैश्च यामुनै ॥ 5
स पन्थाश्चित्रकूटस्य गत सुबहुशो मया । 6[3]

Then bidding farewell to Bharadvāja and the Gaṅgā

सीतामेवाग्रत कृत्वा कालिन्दीं तामतुर्नदीम् । 2 49 8

They made a raft (काष्ठसंघाट) here and then

तत प्लवेनांशुमतीं शीघ्रगामूर्मिमालिनीम् ।
तीरजैर्बहुभिर्वृक्षै संतेरुर्यमुनां नदीम् । 49.11
ते तीर्णा प्लवमुत्सृज्य प्रस्थाय यमुनावनात् ।
श्यामं न्यग्रोधमासेदु शीतलं हरितच्छदम् ॥ 12

Thus, after crossing the Yamuna, they came to this Śyama Nyagrodha mentioned by Bharadvāja Then

क्रोशमात्रं[3] ततो गत्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
बहून्मेध्यान्मृगान्हत्वा चेरतुर्यमुनावने ॥ 49 14

Thus they stayed at the Banyan and passed the night (5th) there

तत उत्थाय ते सर्वे स्पृष्ट्वा नद्या शिवं जलम् ।
पन्थानमृषिणोद्दिष्टं चित्रकूटस्य ते ययु ॥ 2 50 4

* * *

ततस्तौ पादचारेण गच्छन्तौ सह सीतया ।
रम्यमासेदतु शैलं चित्रकूटं मनोरमम् ॥ 2 50 11

Thus they reached Citrakūṭa where they made an Āśrama and stayed (50 14)

(ii) (*Bharata's journey*)

Bharata, having started from Ayodhyā, with a large army reached the Gaṅgā (77 23) and stayed there for the night Then

भरद्वाजाश्रमं दृष्ट्वा क्रोशादेव नरर्षभ । 2 84 1

He reached Bharadvaja's Āśrama, and Bharadvaja showed him the way to Citrakūṭa.

---

1 V.3 Ś1 D... दिग्देशम्, ... B D... M... दिग्देशम्

2 V.1 Dg1 Dt1 Dd1 Dm1 D... T G M...
गङ्गायमुनयो संधिमासाद्य मनुजर्षभ ।
कालिन्दीमनुगच्छेथा नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम् ।

3 No v.l

भरतार्धतृतीयेषु योजनेष्वजने वने ।
चित्रकूटो गिरिस्तत्र रम्यनिर्दरकाननः ॥ 2 86 10
उत्तरं पार्श्वमासाद्य तस्य मन्दाकिनी नदी ।
पुष्पितद्रुमसंछन्ना रम्यपुष्पितकानना ॥ 11
अनन्तरं तत्सरितश्चित्रकूटस्य पर्वतः ।
तयोः पर्णकुटी तात तत्र तौ वसतो ध्रुवम् ॥ 12
दक्षिणेनैव मार्गेण सव्यदक्षिणमेव च ।
गजवाजिरथाकीर्णां वाहिनीं वाहिनीपते ।
वाहयस्व महाभाग ततो द्रक्ष्यसि राघवम् ॥ 13

Thus Bharata went to the South and to the left with his army and ultimately reached Citrakuta We shall now analyse these two journeys

(i) After leaving Ayodhya they crossed the rivers Tamasa Vedaśrutī Gomatī and Syandikā

(ii) Then they reached Śṛṅgaverapura[1] on the Gaṅgā Up to this point their journey was by a horse-drawn chariot

(iii) Then they crossed the Ganga by boat Thenceforward they went on foot

(iv) After crossing the Ganga, they passed one night on the way and reached Prayaga next day evening[2] (47 2 6)

(v) The distance from Prayāga to Citrakuṭa is given as ten krośas (48 25) Variant reading has three *yojanas for ten krośas In Bharata's journey, the same distance is given as* $3\frac{1}{2}$ *yojanas* (86 10) This means that ten krośas were equal to about three yojanas and one krośa equal to about 1/3 yojana

(vi) After leaving Prayaga, they crossed the river Yamuna and came to a *Śyāma Nyagrodha* where they passed the night (49 12)

(vii) One krośa from the Nyagrodha was Yamunāvana (49 14)

(viii) From Yamunavana they went straight to Citrakuṭa and reached there the same day (50 11)

(ix) To the North side (उत्तर पार्श्व) of Citrakuṭa there was a river named Mandākinī (86 11) Even to-day a river called Mandākinī exists at Citrakuṭa

Time analysis

1st night on the Tamasa
2nd night at Śṛṅgaverapura
3rd night between Gaṅgā and Prayāga
4th night at Prayāga
5th night at Yamunāvana one krośa from the Śyāma Banyan and
6th night at Citrakuṭa

Journey from Prayāga to Citrakuṭa involved only one night's stay on the way *i e* they took two days and one night in going from Prayāga to Citrakūṭa

[1] *It is pointed out that a village called Singraur existed on the Gaṅgā up to 1935* It is shown in the Government of India standard sheet map of 1922 and the mile to inch sheet of 1924 It is not seen in the degree sheet 63[1] revised in 1936 It means that the village was swallowed up by the river just before 1936 See also Allahabad District Gazetteer p 300 (Rāmāyaṇa and Laṅkā by P S Iyer p 104 opp to the map)

[2] In 2 84 1 क्रोशात् does not refer to the distance between Śṛṅgaverapura and Prayāga It only means that Bharata saw Prayāga when they were at a distance of a krośa from it

2 Citrakūṭa to Pañcavaṭī.

After Bharata left, one of the ṛṣis in Citrakūṭa harassed by Rākṣasas came and told Rāma: "A Rakṣasa named Khara, the younger brother of Rāvaṇa (रावणावरजः), has started harassing us all, from the time you have come here" (2.108.11-13). Therefore these ṛṣis decided to leave Citrakūṭa. The sage said:

बहुमूलफलं चित्रमविदूरादितो वनम् ।
[1]पुराणाश्रममेवाहं श्रयिष्ये सगणः पुनः ॥ 2.108.20

Thus the ṛṣis left Citrakūṭa and went to a forest which was nearby. Then Rāma did not like to stay there

न तत्रारोचयद् वासं कारणैर्बहुभिस्तदा ॥ 2.109.1
तस्मादन्यत्र गच्छाम इति संचिन्त्य राघवः ।
प्रातिष्ठत स वैदेह्या लक्ष्मणेन च संगतः ॥ 4
सोऽत्रेराश्रममासाद्य तं ववन्दे महायशाः । 5ab

Thus Rāma left Citrakūṭa and soon came to the āśrama of the sage Atri. They stayed for the night.

ततस्तां शर्वरीं प्रीतः पुण्यां शशिनिभाननः ।
अर्चितस्तापसैः सिद्धैरुवास रघुनन्दनः ॥ 2.111.16
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामभिषिच्य हुताग्निकान् ।
आपृच्छेतां नरव्याघ्रौ तापसान्वनगोचरान् ॥ 17

Thus they left Atri's āśrama next day and the sages showed him the way to the forest

एष पन्था महर्षीणां फलान्याहरतां वने ।
अनेन तु वनं दुर्गं गन्तुं राघव ते क्षमम् ॥ 19
इतीव तैः प्राञ्जलिभिस्तपस्विभि-
र्द्विजैः कृतस्वस्त्ययनः परंतपः ।
वनं सभार्यः प्रविवेश राघवः
सलक्ष्मणः सूर्य इवाभ्रमण्डलम् ॥ 20

Thus addressed by the sages, Rāma left Atri's āśrama and entered that forest. This was the Daṇḍakāraṇya as is proved by the following first st. of the Araṇyakāṇḍa. (The above two st. are the last two st. of Ayodhyākāṇḍa.)

प्रविश्य तु महारण्यं दण्डकारण्यमात्मवान् ।
ददर्श रामो दुर्धर्षस्तापसाश्रममण्डलम् ॥ 3.1.1

Thus he entered Daṇḍakāraṇya and the ṛṣis welcomed him as a king and provided him with a cottage.

Next day, Rāma went further in the forest.

कृतातिथ्योऽथ रामस्तु सूर्यस्योदयनं प्रति ।
आमन्त्र्य स मुनीन् सर्वान् वनमेवान्वगाहत ॥ 3.2.1

Going a little farther, he saw a Rakṣasa like person named Virādha who said that he was the son of Jaya and his mother was Śatahradā (3.3.5). Then, when Rāma struck him with an arrow, he said he was a Gandharva named Tumburu cursed by Kubera (3.3.18). Then Virādha told Rāma:

इतो वसति धर्मात्मा शरभङ्गः प्रतापवान् ।
अध्यर्धयोजने[2] तात महर्षिः सूर्यसंनिभः ॥ 3.3.22

He said that a sage named Śarabhanga lived only 1½ yojana from there and that they should go to him.

---

[1] For पुराण, Dt2 reads [illegible] and Dd1 Dm1 T2 G M1.2 read [illegible].

[2] No v. l. for अध्यर्धयोजने.

They went to Śarabhaṅga who later, told them to go to the sage Sutīkṣṇa

सुतीक्ष्णमभिगच्छ त्वं शुचौ देशे तपस्विनम् ।
रमणीये वनोद्देशे स ते वास विधास्यति[1] ॥ 3 1 30

After saying this Śarabhaṅga cut off his limbs and sacrificed them in the fire one by one After the death of Śarabhaṅga several sages came to Rāma and said that they were harassed by Rakṣasas They said

एहि पश्य शरीराणि मुनीनां भावितात्मनाम् ।
हतानां राक्षसैर्घोरैर्बहूनां बहुधा वने ॥ 3 5 15
पम्पान[2]दीनिवासानामनुमन्दा[3]किनीमपि ।
चित्रकूटालयानां च क्रियते कदनं महत् ॥ 16

They showed Rama heaps of bones of the sages who were living on the Citrakuṭa and on the banks of the rivers Mandakini and Pampa The sages requested him to stay in the forest and protect them

Then Rama went to the sage Sutīkṣṇa

स गत्वा दूरमध्वानं[4] नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ।
ददर्श विपुलं शैलं महामेघमिवोन्नतम् ॥ 3 6 2

After leaving Śarabhaṅga s āśrama they saw a mountain and entered the forest surrounding it and reached Sutīkṣṇa s āśrama in that forest and Rama stayed there (3 6 5)

Next morning Rama requested the sage to permit him to go as he wanted to go round the several āśramas in the Daṇḍaka forest and protect the sages Then they started (3 7 19) They went into the forest and saw a lake called Pancapsara (3 10 5) This lake was constructed by the sage Maṇḍakarṇi

And thus they lived in different āśramas in the Daṇḍaka and at the end of ten years came back to Sutīkṣṇa

क्वचित्परिदशान्मासानेकं संवत्सरं क्वचित् ।
क्वचिच्च चतुरो मासान्पञ्च षट् चापरान्क्वचित् ॥ 3 10 23
अपरत्राधिकान्मासानध्यर्धमधिकं क्वचित् ।
त्रीन्मासानष्टमासांश्च राघवो न्यवसत्सुखम् ॥ 24
तथा संवसतस्तस्य मुनीनामाश्रमेषु वै ।
रमतश्चानुकूल्येन ययुः संवत्सरा दश ॥ 25
परिसृत्य च धर्मज्ञो राघवः सह सीतया ।
सुतीक्ष्णस्याश्रमं श्रीमान्पुनरेवाजगाम ह ॥ 26

Thus at the end of ten years he once again came to Sutīkṣṇa s āśrama He stayed there for some time and then asked *him the way to Agastya s āśrama* He said

अस्मिन्नरण्ये भगवानगस्त्यो मुनिसत्तमः ।
वसतीति मया नित्यं कथाः कथयतां श्रुतम् ॥ 3 10 29

Then Sutīkṣṇa told him the way to Agastya s āśrama

---

1 *After this stanza* Dg1 D11 D4 T2 G1,2 and Dm1 D4 T1 2 G2 read

[illegible] सत्र प्रतिष्ठामनुव्रज ।
[illegible] ॥

2 1 1 *वन for नदी* Dg1 D4 T1 G1 2 M1

3 No v 1 for मन्दाकिनी and चित्रकूट

4 K(ed) [अ]दूरम् for दूरम् Cf Cg

evidence seems to be in favour of दूरम्. Critical Edition has दूरम्. Moreover st. 3 7.2 says नदीर्बह्वीः which means that they had to cross several rivers on the way. Thus we have two views—one saying that the distance between Śarabhaṅga's place and Sutīkṣṇa's place was not long and another says it was long. If it was long, it was so in comparison with earlier distances (e.g. between Citrakūṭa and Atri, Atri and Virādha, Virādha and Sutīkṣṇa). *But it is clear that Sutīkṣṇa lived in Daṇḍakāraṇya. That is* why Śarabhaṅga said to Rāma

इह राम महातेजा सुतीक्ष्णो नाम धार्मिक
वसत्यरण्ये

'iha araṇye' means in the Daṇḍakāraṇya.

Iyer has taken 94 miles between Śarabhaṅga's place and Sutīkṣṇa's place, but he has given no reasons for this and no identification for Sutīkṣṇa's āśrama. I am discussing this question a little further.

(7) After living at various āśramas in the *Daṇḍakāraṇya*, they came back, at the end of ten years, to Sutīkṣṇa's āśrama. And from this āśrama, they went to Pañcavaṭī.

(8) According to the specific instructions of Sutīkṣṇa, the distance between Sutīkṣṇa's āśrama and the āśrama of Agastya-bhrātā was of four yojanas. In going to the āśrama of Agastya-bhrātā they did not pass any night on the way. From the aśrama of Agastya-bhrātā, the aśrama of Agastya was *only one yojana. Thus, Agastya's āśrama was five yojanas away from the āśrama of Sutīkṣṇa.*

(9) Agastyabhrātā's āśrama was at a place which was sthalaprāya i.e. a tableland and had a grove of Pippala trees in it.

(10) *And, as Agastya instructed, Pañcavaṭī was only two yojanas from his own āśrama.* In between was Jaṭāyu's place. Thus Pañcavaṭī was seven yojanas away from Sutīkṣṇa's āśrama.

(11) Thus the distance between Citrakūṭa and Pañcavaṭī was

(a)	Citrakūṭa to Atri	9 miles
(b)	Atri to Virādha	3 miles
(c)	Virādha to Śarabhaṅga	5½ miles
(d)	Śarabhaṅga to Sutīkṣṇa	long distance
(e)	Sutīkṣṇa to Agastya bhrātā	4 yojanas
(f)	Agastya-bhrātā to Agastya	1 yojana
(g)	Agastya to Pañcavaṭī	2 yojanas

Note One

I made certain enquiries about the location of the āśramas of Śarabhaṅga, Sutīkṣṇa and Agastya. I quote below from some of the letters received by me

Shri Sharadaprasadji (P. O Ramavana, via Satna, Madhya Pradesh) writes in his letter, dated 5 9 1963:

अत्रि-आश्रम चित्रकूट के समीप ही है। सतना से चित्रकूट जानेवाली बस की सड़क से प्रायः ३ मील हट कर पड़ता है। इसी सड़क से शरभङ्ग आश्रम भी पहुंच सकते हैं। विराधकुण्ड टिकरिया रेल्वे स्टेशन के समीप है। सुतीक्ष्ण आश्रम सतना जिले में नहीं है, पन्ना जिले में है। आजकल सारंग नाम से प्रसिद्ध है। अगस्त्य-आश्रम भी पन्ना जिले में ही है। सुतुराबल नाम से अब प्रसिद्ध है।

In another letter, dated 29 9 '63, he says

पन्ना जिला सतना जिले से लगा हुआ है। मैं सुतीक्ष्ण-आश्रम गया हूं और अगस्त्य आश्रम भी गया हूं। पर दोनों में अन्तर कितना है यह मैं जान नहीं सका। एक से दूसरे को सीधी सड़क नहीं है। भिन्न मार्गों से जाना होता है। सतना से पन्ना ४४ मील है। यहीं से सुतीक्ष्ण आश्रम १२ मील है। पन्ना मार्ग में ही सतना से देवेन्द्रनगर २९ मील है। यहीं से सारंगा २० मील। इसके समीप सुतुराबाग है जो अगस्त्यआश्रम माना जाता है। सड़क नहीं है।

In a letter No. Acd/B/S/3933 dated 21st Sept. 1963, the Director of Public Instuction, Bhopal (M.P.) says:

saw five Vanaras on the mountain Then

स च पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुखः पुरीम् । 52 5

he crossed the Pampa and went towards Laṅka Then

स क्षिप्रं समतीयाय शरश्चापादिव च्युतः ।
निमिनक्रनिकेतं तु वरुणालयमक्षयम् । 52 7-8

he crossed the sea and प्रविवेश पुरीं लङ्का । 52 11 entered Laṅkā

This is in brief, the route by which Ravana carried away Sita

Now we shall trace Rāma's route to Ṛśyamuka

Having returned to Pañcavaṭi after killing Mārīca Rama asked Lakṣmaṇa to go to Godāvari to find out Sita but she was not there

Then Rama said,

गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गिरिम् । 3 60 14

Then they moved in Janasthana and came to Jaṭāyu Having cremated Jaṭāyu

कृत्वैवमुदकं तस्मै प्रस्थितौ राघवौ तदा ।
अवेक्षन्तौ वने सीतां पश्चिमां जग्मतुर्दिशम् ॥ 3 65 1
तां दिशं दक्षिणां गत्वा ......
व्यतिक्रम्य तु वेगेन गृहीत्वा दक्षिणां दिशम् ।
सुभीमं तन्महारण्यं व्यतियातौ महाबलौ ॥ 4
ततः परं जनस्थानात् त्रिक्रोशं गम्य राघवौ ।
क्रौञ्चारण्यं विविशतुर्गहनं तौ महौजसौ ॥ 5

they went to the West and then to the South passed out of that (Daṇḍakāraṇya) forest Then three krośas away from Janasthana they entered Krauñcaraṇya

As they went into that forest they came to Kabandha whom they killed Kabandha told them

श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः ।
भ्राता निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥ 3 68.11
ऋश्यमूके गिरिवरे पम्पापर्यन्तशोभिते ।
निवसति ॥ 12

that Sugriva lived on *Ṛśyamuka by the lake Pampa And he further said*

एष राम शिवः पन्था यत्रैते पुष्पिता द्रुमाः ।
प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशन्ते मनोरमाः ॥ 69 1
चङ्क्रमन्तौ वरान्देशाञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
ततः पुष्करिणीं वीरौ पम्पां नाम गमिष्यथः ॥ 5
मतङ्गशिष्यास्तत्रासन् । 69 16
श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी । 69 19
ततस्तद्राम पम्पायास्तीरमाश्रित्य पश्चिमम् ।
आश्रमस्थानमतुलं ॥ 21
ऋषेस्तस्य मतङ्गस्य विधानात्तच्च काननम् । 27
मतङ्गवनमित्येव विश्रुतं । 1313*
ऋश्यमूकस्तु पम्पायाः पुरस्तात् । 69 24
राम तस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा । 30
तस्या गुहायाः प्राग्द्वारे महाञ्शीतोदको ह्रदः । 31
तस्यां वसति सुग्रीवः । 32

Thus Kabandha showed them the way to Mataṅgavana Pampā and Ṛśyamūka

Then they started on the route shown by Kabandha

आतस्थतुर्दिशं गृह्य प्रतीचीं नृवरात्मजौ । 3 70 1
कृत्वा च शैलपृष्ठे तु तौ वासं रघुनन्दनौ ।
पम्पायाः पश्चिमं तीरं राघवावुपतस्थतुः ॥ 3
तौ पुष्करिण्याः पम्पायास्तीरमासाद्य पश्चिमम् ।
अपश्यतां ततस्तत्र शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥ 4

Having gone to the West, they lived (i.e passed night) on the mountain and then reached the Western bank of Pampā and there they saw Śabari s āśrama.

Then from Śabari's āśrama, they crossed Pampā and Ṛśyamūka

मस्यास्तीरे तु पूर्वोक्त पर्वतो धातुमण्डित ।
ऋश्यमूक इति ख्यात .. . . ॥ 3 71.23

We shall, now, analyse this route from Pañcavaṭī to Ṛśyamūka

I Ravaṇa went from Pañcavaṭī to the place of Jaṭāyu and thence to Pampā and Ṛśyamūka where he saw the Vānaras. Thence he went to the sea and thence to Laṅkā.

II (1) Rāma and Lakṣmaṇa first went from Pañcavaṭī to Jaṭāyu's place
  (2) From there, they went Westwards (3 69 1)
  (3) Later they took to the Southern direction (3 69 4) So far they were in Janasthana.
  (4) Then after going 3 krośas from Janasthāna they reached Krauñcāraṇya
  (5) Then going further they met Kabandha
  (6) Kabandha showed them the path to Ṛśyamūka thus going in the western direction, after a long way, they would reach Pampā. On the western bank of Pampā there was Śabarī s āśrama and Mataṅgāśrama And from there, after crossing Pampa, they would reach Ṛśyamūka (3 73 2-41)
  (7) That Śabarī s āśrama was to be on the western bank of Pampa is also known from 3 74 3-4
  (8) Having crossed Pampā, they reached Ṛśyamūka which, therefore, was to the east of Pampā

Thus Pañcavaṭī—Janasthāna—Krauñcāraṇya (3 krośas from Janasthāna)—Matangavana and Mataṅgāśrama—Śabarī's āśrama—Pampā—Ṛśyamuka

Ṛśyamūka to Laṅkā

When Sugrīva decided to send his Vānaras in search of Sītā, he gathered them all on the Ṛśyamūka mountain and asked them to go in various directions As we are concerned with the Southern direction, we shall take up that route

Sugrīva asked Aṅgada, Hanumat and others to go to the South It is said

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥ 4.40 7
सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।
नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ 8
(There is no v.l for विन्ध्य or नर्मदा)

Sugrīva said that as they left Ṛśyamūka and went to the South, they would first come to the Vindhya and then to the river Narmadā

saw five Vanaras on the mountain. Then

स च पम्पामतिक्रम्य लङ्कामभिमुखः पुरीम् । 52 5

he crossed the Pampa and went towards Lanka. Then

स क्षिप्रं समतीयाय शरश्चापादिव च्युतः ।
तिमिनक्रझषाकीर्णं तु वरुणालयमक्षयम् । 52 7 8

he crossed the sea and प्रविवेश पुरीं लङ्कां । 52 11 entered Laṅkā.

This is in brief the route by which Rāvaṇa carried away Sītā.

Now we shall trace Rāma's route to Ṛśyamuka.

Having returned to Pañcavaṭī after killing Mārīca, Rama asked Lakṣmaṇa to go to Godāvarī to find out Sītā but she was not there.

Then Rāma said

गोदावरीं जनस्थानमिमं प्रस्रवणं गिरिम् । 3 60 14

Then they moved in Janasthāna and came to Jaṭāyu. Having cremated Jaṭāyu

इत्त्वैवमुदकं तस्मै प्रस्थितौ राघवौ तदा ।
अवेक्षन्तौ वने सीतां पश्चिमां जग्मतुर्दिशम् ॥ 3 65 1
तां दिशं दक्षिणां गत्वा . . .
व्यतिक्रम्य तु वेगेन गृहीत्वा दक्षिणां दिशम् ।
सुभीमं तन्महारण्यं व्यतियातौ महाबलौ ॥ 4
ततः परं जनस्थानात् त्रिक्रोशं गम्य राघवौ ।
क्रौञ्चारण्यं विविशतुर्गहनं तौ महौजसौ ॥ 5

they went to the West and then to the South passed out of that (Daṇḍakāraṇya) forest. Then three krośas away from Janasthāna they entered Krauñcaraṇya.

As they went into that forest they came to Kabandha whom they killed. Kabandha told them

श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः ।
भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥ 3 68 11
ऋश्यमूके गिरिवरे पम्पापर्यन्तशोभिते ।
निवसति ॥ 12

that Sugriva lived on Ṛsyamuka by the lake Pampa. And he further said

एष राम शिवः पन्था यत्रैते पुष्पिता द्रुमाः ।
प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशन्ते मनोरमाः ॥ 69 1
चङ्क्रमन्तौ वरान्देशाञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
ततः पुष्करिणीं वीरौ पम्पां नाम गमिष्यथः ॥ 5
मतङ्गशिष्यास्तत्रासन् . . . । 69 16
श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी । 69 19
ततस्तद्राम पम्पायास्तीरमाश्रित्य पश्चिमम् ।
आश्रमस्थानमतुलं ॥ 21
अपेतस्य मतङ्गस्य विधातास्य च काननम् । 22
मतङ्गवनमित्येव विश्रुतं । 1313*
ऋश्यमूकस्तु पम्पायाः पुरस्तात् । 69 24
राम तस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा । 30
तस्याः गुहायाः प्राग्द्वारं महाञ्शीतोदको ह्रदः । 31
तस्यां वसति सुग्रीवः । 32

Thus Kabandha showed them the way to Mataṅgavana, Pampa and Ṛśyamūka.

Then they started on the route shown by Kabandha.

> ततस्तु तां दिशं गृह्य प्रतीचीं नृवरात्मजौ । 3 70 1
> कृत्वा च शैलपृष्ठे तु तौ वास रघुनन्दनौ ।
> पम्पायाः पश्चिमं तीरं राघवावुपतस्थतुः ॥ 3
> तौ पुष्करिण्याः पम्पायास्तीरमासाद्य पश्चिमम् ।
> अपश्यतां ततस्तत्र शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥ 4

Having gone to the West they lived (i e passed night) on the mountain and then reached the Western bank of Pampa and there they saw Śabarī s aśrama

Then from Śabarī s aśrama they crossed Pampa and Ṛśyamuka

> तस्यास्तीरे तु पूर्वोक्त पर्वतो धातुमण्डित ।
> ऋश्यमूक इति ख्यात ॥ 3 71 23

We shall now analyse this route from Pañcavaṭī to Ṛśyamuka

I Rāvaṇa went from Pañcavaṭī to the place of Jaṭāyu and thence to Pampā and Ṛśyamūka where he saw the Vanaras Thence he went to the sea and thence to Laṅkā

II (1) Rāma and Lakṣmaṇa first went from Pañcavaṭī to Jaṭāyu s place

(2) From there they went Westwards (3 69 1)

(3) Later they took to the Southern d rection (3 69 4) So far they were in Janasthāna

(4) Then after going 3 krośas from Janasthana they reached Krauñcāraṇya

(5) Then going further they met Kabandha

(6) Kabandha showed them the path to Ṛśyamuka thus going in the western d rection after a long way they would reach Pampā On the western bank of Pampā there was Śabarī s āśrama and Mataṅgāśrama And from there after crossing Pampa they would reach Ṛśyamuka (3 73 2-41)

(7) That Śabarī s āśrama was to be on the western bank of Pampā is also known from 3 74 3 4

(8) Having crossed Pampā, they reached Ṛśyamūka which therefore was to the east of Pampa

Thus Pañcavaṭī—Janasthāna—Krauñcāraṇya (3 krośas from Janasthāna)—Mataṅgavana and Mataṅgāśrama—Śabarī's āśrama—Pampā—Ṛśyamuka

Ṛśyamūka to Laṅkā

When Sugrīva decided to send his Vanaras in search of Sītā he gathered them all on the Ṛśya mūka mounta n and asked them to go in various d rections As we are concerned with the Southern direction we shall take up that route

Sugrīva asked Aṅgada Hanumat and others to go to the South It is said

> ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमा ।
> हरीश कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥ 4 40 7
> सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।
> नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ 8
> (There is no s l for विन्ध्य or नर्मदा)

Sugrīva sa d that as they left Ṛśyamūka and went to the South they would first come to the Vindhya and then to the river Narmadā

This is an extremely important statement It means in unequivocal terms that Ṛśyamūka was *to the North and not to the South* of the Vindhyas and the Narmadā It also means that Pampā[1], Janasthāna, Pañcavaṭī, Agastya āśrama and all other places visited by Rāma on the route were to the North and not to the South of the Narmada. The above two stanzas are found in all the MSS of NR and SR, and thus are quite authentic for the purposes of the text of the Rāmāyaṇa As a matter of fact Ṛśyamūka was a part of the Vindhyas and so were Malaya and Prasravaṇa, for all these three, as has been already shown earlier, were in close vicinity of one another

This shows that the Purāṇic tradition knew Kiṣkindha to have been situated in the Vindhya regions

Having taken their orders from Sugrīva, Angada and the party started in the Southern direction

स तु दूरमुपागम्य सर्वैस्तैः कपिसत्तमैः ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ 47 2
(No v l for विन्ध्यस्य)

After leaving Ṛśyamūka, they entered the Vindhyas and searched for Sītā in the caves and forests of the Vindhya While thus moving in the Vindhyas, they came to Kandu vana and then they met an Asura whom they killed They went on searching

विन्ध्यकाननसंकीर्णां विचेरुर्दक्षिणां दिशम् । 48 15
(G1 दिन्य (for विन्ध्य))

विन्ध्यमेवादितस्तावद्विचेरुस्ते समन्ततः । 48 22
(NW om No v l)

It was in the Vindhyas that they went on searching The text is very clear at all these places about Vindhya Then again it is said,

सह ताराङ्गदाभ्यां तु सगम्य हनुमान् कपि ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ 49 1
(No v l for विन्ध्यस्य)

Thus searching in the Vindhyas, they saw a cave (mahābila) which was watched by a Dānava

क्षुत्पिपासापरीताश्च श्रान्ताश्च सलिलार्थिनः ।
अवकीर्णं लतावृक्षैर्ददृशुस्ते महाबिलम् ॥ 49 7

They went inside the *bila* and met a woman named Svayamprabhā who offered them food and water and then led them out of the cave and put them at a place from where she said,[2]

एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान्नानाद्रुमलताकुलः ।
एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोदधिः ॥ 52 12

---

[1] That Pampā was in the Vindhyas is mentioned in Bāṇa's Kādambarī The parrot says that he was born near Pampā, which is in Vindhyāṭavī

In a drama Kaumudīmahotsava, Kiṣkindhā is located in the Vindhya

In the Purāṇic geography, Kiṣkindhā is put in the Vindhya region cf

[illegible] । 50
[illegible] ।
[illegible] ॥ 51
[illegible] ।
[illegible] ॥ 52
[illegible] ।
—Bhāratavarṣa by Kirfel, p 48.

[2] V 1 —[illegible] Ś1 Ñ1 B1 D1 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible]

They were on the Vindhyas; so she said 'this is the Vindhya' and also pointed out two other places: the Prasravana mountain and the vast ocean. Both these were within seeing distance from the particular point of the Vindhya, where they were standing. This is very important. This means that, on the one hand Prasravana and therefore Malaya and Ṛśyamūka were quite near from the point of the Vindhya where they were standing, and on the other hand, there was an ocean very near from the same point. This definitely shows that the sea was not far from this point of the Vindhya. Then the narrative goes on:

ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥ 4 52.14

This is the sea which Hanumat crossed and over which Rāma built a bridge. It was just by the side of this Viddhya-point. Then it is said

मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।
तेषां मासो व्यतिक्रान्तो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ 52.15
विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपादपे ।
उपविश्य महात्मानश्चिन्तामापेदिरे तदा ॥ 16

(No v.l. for विन्ध्यस्य in st. 16.)

They sat at the foot of the Vindhya and felt anxious about the limit of one month which had already passed. They sat at the foot of the Vindhya. It is all Vindhya, they never left the Vindhya and they never crossed the Narmadā.

I must, note, here that this *Bila* of which we have just talked is helpful to us. It is said in the R (4, 50) that this *bila* and the forest surrounding it were made by Maya. It is also said there that Maya obtained the wealth of Uśanā and then constructed this *bila*. It is further said that Maya lived in this *bila* with an Apsarā named Hemā. It is said in the Uttarkāṇḍa that (7, 12) Maya had by Hemā, two sons named Māyāvin, and Dundubhi and a daughter named Mandodarī. Mandodarī, as we know, was married to Rāvaṇa. Both Māyāvin and Dundubhi came in conflict with Vālin and were killed by him, as we find in the Kiṣkindhākāṇḍa. It is said that when Vālin pursued Māyāvin the latter fled and took shelter in a *bila*. It is, now, not difficult to see that Māyāvī had run away to his own abode i e this *bila* which was constructed by his father. Therefore, this *bila* cannot be far away from Kiṣkindhā. Māyāvin fled to this *bila* and Vālin followed him on foot. The Rāmāyaṇa locates this *bila* in the Vindhyas (4 49 1–7)

I must, here, declare that this is the same *bila* (ṛkṣabila) where Kṛṣṇa had gone in search of the Syamantaka jewel and where he had found Prasenajit dead (See Bd. III. 71.35 ff). In this connection, it is said that Kṛṣṇa searched in the Vindhya and the Ṛkṣavanta mountains (Bd. III, 71.39) and found Prasena dead near this *bila*. Thus, it is clear that this *bila* was in the Vindhyas.

And it is also clear that, this *bila* could not have been far away from Kiṣkindhā as is pointed out above and could not have been far away from Laṅkā where Rāvaṇa, the son-in-law of Maya, ruled.

At this place Sampāti, the brother of Jaṭāyu, met them 3

उपविष्टास्तु ते सर्वे यस्मिन् प्राये गिरिस्थले ।
हरयो गृध्रराजश्च तं देशमुपचक्रमे ॥ 4 55.1
संपातिर्नाम नाम्ना तु चिरजीवी विहंगमः ।
भ्राता जटायुषः श्रीमान्प्रख्यातबलपौरुषः ॥ 2
कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः । 3ab

Sampāti was living in a cave of the Vindhya (57 7) where the Vānaras were sitting. Once again it is Vindhya. Then they talked with him about Rāma and Jaṭāyu and Sampāti told them where Sītā was

पुत्रो विश्रवस साक्षाद्भ्राता वैश्रवणस्य च ।
अध्यास्ते नगरीं लङ्का रावणो नाम राक्षस ॥ 4 57 19
इतो द्वीपे समुद्रस्य सपूर्णे शतयोजने ।
तस्मिँल्लङ्कापुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥ 20
लङ्कायामथ गुप्तायां सागरेण समन्तत ॥ 22[cd]
सप्राप्य सागरस्यान्त सपूर्णं शतयोजनम् ।
आसाद्य दक्षिण कूल ततो द्रक्ष्यथ रावणम् ॥ 23
इहस्थोऽहं प्रपश्यामि रावण जानकीं तथा ॥ 28[cd]

Thus Lanka was situated in a dvipa of the sea which started from there (*ito*) where they were sitting *i e from the foot of that point of the Vindhya* Lanka was surrounded by sea on all sides Sampāti said, "Even sitting here I see Ravana and Janaki", this, he said, was because he had divine eyes But one can take it to mean that Lankā was seen from the point of Vindhya where they were sitting.

Then Sampāti told them how he himself came to stay on the Vindhyas He said that once he and his brother Jatāyu, challenging the light of the Sun, went up against him But in protecting Jatayu from the scorching heat of the Sun, his own wings also were burnt and he fell on this peak of the Vindhya (asya vindhyasya śikhare, 4 59 4) He said that he lost consciousness for six nights and when he came to himself he surveyed the surroundings and

दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चित । 59 7

he knew that this was the Vindhya on the shore of the Southern sea

Now, this is very important. It is categorically said here that the Vindhya was on the shore of the Southern sea This means that the Southern sea which Hanumat and Rāma crossed began almost from the foot of the Vindhyas.

He said that he doubted that Jatāyu fell in Janasthana and he himself fell on the Vindhya

आशङ्के त निपतित जनस्थाने जटायुषम् ।
अह तु पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीकृत ॥ 4 60 15

Thus it is clear that, *the Vanaras met Sampāti on a point of Vindhya from where the Southern* sea was quite near This is also supported by Svayamprabhā's words quoted earlier

एष विन्ध्यो गिरि श्रीमान्नानाद्रुमलतायुत ।
एष प्रस्रवण शैल सागरोऽय महोदधि ॥ 52 32

Later, Sampāti told them that he was old, his son Supārśva brought food for him, and one day, while gathering food, he had seen Rāvana taking away Sita

Supārśva said

अह तात यथाकालमामिषार्थी समाप्लुत ।
महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारमावृत्य च समास्थित ॥ 4 58 13
तत्र सत्त्वसहस्राणां सागरान्तरचारिणाम् ।
पन्थानमेकोऽध्यवस सनिरोद्धुमवाङ्मुख ॥ 14
तत्र कश्चिन्मया दृष्ट सूर्योदयसमप्रभाम् ।
स्त्रियमादाय गच्छन्वै भिन्नाञ्जनचयोपम ॥ 15
सोऽहमभ्यवहारार्थी तौ दृष्ट्वा कृतनिश्चय ।
तेन साम्ना विनीतेन पन्थानमभियाचित ॥ 16

Here it is said that Supārśva was sitting covering the Mahendra-dvāra, blocking the way of all animals moving in the Sāgara *He was sitting looking downwards There came a black man carrying* a respleandant woman and he requested him to allow him to pass through, which Supārśva did, Later, all the residents there said that it was Sītā who was fortunately still living

This description suggests a pass (dvara) leading to Mahendra mountain the pass was such that only one person could pass at a time, that is why Supārśva had to make way for Ravaṇa to pass And the pass was such through which a *river was passing on the bank of which* Supārśva *was sitting seeing* downwards (avānmukha) probably fishing And the pass led to the other side where there was an ocean

Then the Vanaras went to the sea and after discussion it was decided that Hanumat should cross the ocean Then Hanumat आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः । (4 66 34) ascended the mountain Mahendra from where he jumped into the sea

Sampati says that Lanka was situated in a dvipa We also got some more references to Lanka s situation in the Sundara the Yuddha and the Uttara Kaṇḍas of the Ramayaṇa I give these references below

In Sundara Kaṇḍa B (ed) 2 1 it is said

स सागरमनाधृष्यमतिक्रम्य महाबलः ।
त्रिकूटस्य तटे लङ्कां स्थितां स्वस्थो ददर्श ह ॥

Here Lanka is described as situated on the Trikuṭa

After Rama had crossed the sea and encamped he is described as going up the Suvela mountain in the Yuddhakaṇḍa B(ed) 37 36 38 1 39 1 40 1 And from Suvela they saw Laṅka (40 3)

In the Uttarakaṇḍa (B ed.) 5 22-25 is said

दक्षिणस्योदधेस्तीरे त्रिकूटो नाम पर्वतः ॥ 22
सुवेल इति चाप्यन्यो द्वितीयो राक्षसेश्वराः ।
शिखरे तस्य शैलस्य मध्यमेऽम्बुदसंनिभे ॥ 23
शकुनैरपि दुष्प्रापे टङ्कच्छिन्नचतुर्दिशि ।
त्रिंशद्योजनविस्तीर्णा शतयोजनमायता ॥ 24
स्वर्णप्राकारसंवीता हेमतोरणसंवृता ।
मया लङ्केति नगरी शक्राज्ञप्तेन निर्मिता ॥ 25

Thus considering what Sampati said and what is said in these Kaṇḍas we can say that there was a Simhaladvipa in which there were two hills called Suvela and Trikuṭa and Laṅka was situated on the middle peak of Trikuṭa

In the Mbh Vanaparvan 282 56 Laṅka is put in Trikutagirikandare i e in the *kandara* (cave or valley?) of Trikūṭa not on the top of Trikuṭa

Topography suggested by this description is like this

1 There is a point of Vindhya (i) where they were sitting (ii) where they were put by Svayamprabha and (iii) where Sampati met them

2 *It is a point from where Prasravana mountain was near and the sea also was near*

3 It is a point from where at a short distance was a place called Mahendra dvara This was a pass through a mountain range Through this pass a river ran and the passage on the bank of the river was just enough for one person to pass at a time The pass led to Mahendra on the other side of which lay the sea

4 It is a point from where across the sea at the other end was seen an island (dvipa) In that dvipa there was a mountain named Suvela and another named Trikuta Lanka city was situated on the top of this Trikuta

Laṅka to Marica aśrama

When Śurpanakha complained about the treatment given to her by Rama and Lakṣmaṇa Ravaṇa thought of enlisting the help of Marica So

स्थिरबुद्धिस्ततो रम्यां यानशालां जगाम ह ॥ 3 33 3
यानशालां ततो गत्वा प्रच्छन्नं राक्षसाधिपः ॥
सूतं संचोदयामास रथः संयुज्यतामिति ॥ 4
एवमुक्तः क्षणेनैव सारथिर्लघुविक्रमः ।
रथं संयोजयामास तस्याभिमतमुत्तमम् ॥ 5
काञ्चनं रथमास्थाय कामगं रत्नभूषितम् ।
पिशाचवदनैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ॥ 6
मेघप्रतिमनादेन स तेन धनदानुजः ।
राक्षसाधिपतिः श्रीमान्ययौ नदनदीपतिम् ॥ 7

In order to go to Mārīca's place, Rāvaṇa ordered out a chariot. This chariot[1] was drawn by asses (*khara*). Sitting in this chariot he came to the sea. This means that *as one left Laṅkā, there was a sea*

Then there is a description of Rāvaṇa's route through the sea (11–36). As he was sitting in the chariot and as the chariot was passing through the sea, Rāvaṇa saw the shores of the sea (11) The shore of the sea was full of various trees, lakes, large āśramas (12). It (= sea) had boats of the shape of haṃsa and krauñca (haṃsakrauñcaplavākurna), It (= the shore) had Sarasa birds and had vimānas (mansions, air cars) He saw there Chandana and Aguru trees (22). He saw there cities (26). And then (at the end?) he saw a Nyagrodha (= Banyan) tree, named Subhadra (35). Having crossed the sea thus, he reached Marīca's āśrama

The character of the sea as is described here does not fit in with the ocean. It should be remembered that *it was crossed sitting in a chariot, drawn by asses, which means that it was not a sea*, but a shallow expanse of water. The whole description points to this character of the sea. The sea which Hanumat crossed and on which Rama built a bridge was a shallow expanse of water, passable by a chariot drawn by asses. This means that water could not have been deeper than two or three feet

The Bridge (SETU)

It is said that Rama built a bridge on the ocean The description of the bridge as it is given in the Yuddhakanda 22nd Sarga is this

Rāma forced the sea to be shallow, and said

परं तीरं गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवंगमाः । 6 22 3

And then Nala built the bridge The bridge was built in five days (22. 18–72) The material used was *stones and trees* (22 54–67).

Shorn of super-natural elements, all this means that the sea was very shallow and could be crossed on foot. In certain places where the water was a little deep, trees and stones were thrown. This means a series of causeways was made

This description of the bridge confirms the character of the sea as gathered from Rāvaṇa's crossing of it in a chariot.

The bridge was built from Mt. Mahendra to Mt. Suvela (सुवेलमहेन्द्र), which means that on the Northern end the sea was bounded by Mahendra and on the Southern end by Suvela

I have collected here data from the Rāmāyana itself about the location of various places including Laṅkā visited by Rāma. That was my main task which I have completed

I do not want to say much about the identification of Laṅkā and other places, but I must declare that the identifications made by Shri T. Paramasiva Iyer seem to be more in conformity with the data that we got from the text.

From what Mr. Iyer has said and from a preliminary personal visit to these places I want to place the following additional facts before the readers

[1] It was this chariot, which was broken by Jaṭāyu Ravana had no other chariot and he carried away Sītā on foot, as is testified by the description of Supārśva.

There is a range of the Vindhyas called the Kaimur range and another called the Bhander range and I think that these two ranges are the places where the Vānaras searched for Sītā There is a place called Kaṭangi in the Madhya Pradesh, which is a bigger Bus Station Just near this place, the Kaimur Range slopes down and ends It was on this end, I think, that the Vānaras met Sampāti From this end about 1½ miles to the North there is a place called Kaṭāv (the cleft) which has been identified by Shri Iyer with Mahendradvāra It is a cut in the Kaimur Range where the river Kair flows from the West to the East through the cleft. On the bank is a narrow road, through which Rāvaṇa must have carried Sītā. Entering the Kaṭāv as we go to the East in the interior, just at a short distance is a hill called Mandhrā to-day (which may stand for Mahendraka)

Just near the end of the Kaimur Range, there is a river called Kundav. This river, a little further, meets another river called Hiraṇ[1]: This river then flows further and at a point about 18 miles to the North of Jubbulpore skirts round a village called Indrāṇā on three sides. Just to the south of Indrāṇā, on the other side of Hiraṇ, is a village called Singaldip, Indrāṇā itself has its outskirts dotted by several hills and one of the villages near Indrāṇa is called Ṭikuḍī (टिकुडी)

Can this Singaldip be Simhaladvipa, the dvīpa referred to by Sampāti in

इतो द्वीपे समुद्रस्य सम्पूर्णे शतयोजने । 4 57 20

If so, the area of the Simhala dvipa must have covered adjacent villages, hills and rivers and might have even extended up to the Narmada in the South In this area of Simhala-dvīpa, Lanka might have been situated on one of the hill tops near Indrāṇā In this condition, the name Ṭikuḍī (which can equate with Trikūṭa) is significant Mandhrā (above referred to) to Indrana is about 11½ miles of area, which is low-lying, where water gathers in monsoon

The Kalki Purana talks of a Simhala which was in the vicinity of the Reva or Narmadā In a description of the love-lorn princess of Simhala it is said that she did not like the wind which was revāparisnāta (Kalki Purāṇa II 2 6) At another place, it is said that many kings who came to ask for the hand of the princess of Simhala, were turned into women and they were restored to their original form by the grace of Kalki on their taking a bath in the Revā (रेवास्नात् Kalki Purāṇa, II 3 18)

This proves that there was a Simhala dvipa (it is called dvipa in II 3 16) near the Revā or Narmadā.

Before conclusion, I should like to record my sincere thanks to those who helped me from beginning to end

I am extremely thankful to Shri G H Bhatt, the General Editor, for helping me in all matters and for making several suggestions.

I am also thankful to the learned and energetic members of the Rāmāyaṇa Department for their sincere co-operation and valuable suggestions My thanks are also due to the Manager, M S University Press, for the interest and the promptness he has shown in the work.

Gangājalā Vidyāpitha,
ALIABADA, (Saurashtra)
22-12-1964

D. R MANKAD

[1] Both Kundav and Hiraṇ mean gold and Lankā is known as a city of gold

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

N.B.—A * passage which is a substitute passage in one edition and an insertion passage in another edition is marked by the sign { placed before that * passage.

A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn. in the Concordance.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
1 1	1 1	1 1	III. 79 1	III. 82 1
2	2	2	—	2
4*	3	3	—	—
3	4	4	2	3
4^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	—	5^{cd}
4^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	—	5^{ab}
5*	6–7	6–7	—	—
5^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	—	4^{cd}
6*	—	—	—	—
5^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	—	4^{ab}
7*	—	—	—	—
8*	—	—	—	—
9*	9	9	—	—
6–8	10–12	10–12	3–5	6–8
10*	13–16	13–16	—	—
9^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
11*	17^{c}–18^{b}	17^{c}–18^{b}	—	—
9^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	6^{cd}	9^{cd}
12*	—	—	—	—
13*	—	—	—	—
10	19	19	7	10
15*	20	20	—	—
11	21	21	8	11
17*	—	—	—	—
12	22	22	9	12
19*	—	—	—	—
13	23	23	10	13
21*	—	—	11^{ab}	—
14	24	24	11^{c}–12^{b}	14
22*	—	—	—	15–16
23*	25–26	25–26	—	—
15	27	27	12^{c}–13^{b}	17
App. I (No. 1) l. 1	28^{ab}	[28^{ab}]	—	—
" l. 2–15	28^{c}–35^{b}	28^{c}–34	—	—
16	35^{c}–36^{b}	35	13^{c}–14^{b}	18
26*	36^{c}–37^{b}	36	—	—
17^{ab}	37^{cd}	37^{ab}	14^{cd}	19^{ab}
17^{cd}	38^{ab}	37^{cd}	—	19^{cd}
18	38^{c}–39^{b}	38	15	20
27*	39^{c}–40^{b}	39	—	—
19^{ab}	40^{cd}	40^{ab}	16^{ab}	21^{ab}
28*	41^{ab}	40^{cd}	—	—
19^{cd}	41^{cd}	40^{ef}	16^{cd}	21^{cd}
29*	42–43	41–42	—	—
20^{ab}	44^{ab}	43^{ab}	18^{ab}	22
30* l. 1–2	—	—	17	23

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
30* l. 3–4	—	—	—	24
20^{cd}	44^{cd}	43^{cd}	18^{cd}	25^{ab}
31*	—	—	—	—
32*	45	44	—	—
21	46	45	21	$25^{c–f}$
33*	47^{ab}	46^{ab}	—	—
22^{ab}	47^{cd}	46^{cd}	20^{cd}	26^{cd}
34*	48–49	47–48	—	—
22^{cd}	50^{ab}	49^{ab}	20^{ab}	26^{ab}
35* l. 1–3	50^{c}–51	49^{c}–50	—	—
35(A)*	—	—	—	—
35* l. 4–5	52	51	—	—
23	53	52	19	27
36*	54	53	—	—
24–25	55–56	54–55	22–23	28–29
37*	—	—	—	30–31
26	57	56	24	32
38*	58–60	57–59	—	—
27^{ab}	61^{ab}	60^{ab}	25^{ab}	33^{ab}
39*	—	—	—	—
40*	61^{c}–62^{b}	60^{c}–61^{b}	—	—
27^{cd}	62^{cd}	61^{cd}	25^{cd}	33^{cd}
42*	—	—	—	—
43*	—	—	—	34
28	63	62	26	35
44*	64	63	—	—
29^{ab}	65^{ab}	64^{ab}	27^{ab}	36^{ab}
45*	—	—	—	—
29^{cd}	65^{cd}	64^{cd}	27^{cd}	36^{cd}
46*	66–70	65–69	—	—
30	71	70	28	37
47*	—	—	—	—
31–34	72–75	71–74	29–32	38–41
35–37	76–78	75–77	33–35	—
38^{ab}	[79^{ab}]	78^{ab}	38^{cd}	42^{ab}
51*	$79^{c–f}$	78^{c}–79^{b}	—	—
38^{cd}	80^{ab}	79^{cd}	38^{ab}	45^{cd}
39^{ab}	80^{cd}	80^{ab}	—	41^{ab} fn. l. 4
39^{cd}	81^{ab}	80^{cd}	—	42^{cd}
40^{ab}	81^{cd}	81^{ab}	36^{ab}	43^{ab}
52*	—	—	—	—
$40^{c–f}$	82	$81^{c–f}$	36^{c}–37^{b}	44
53* l. 4	—	—	—	43^{cd}
,, l. 7	—	—	—	45^{ab}
54* l. 1	83^{ab}	—	—	—
,, l. 12–15	83^{c}–89	82–88	—	—
41	90	$89^{a–d}$	—	46
42	91	89^{e}–90^{b}	39	47
55*	92–97	90^{c}–95	—	—
43–44	98–99	96–97	40–41	48–49
56*	—	—	—	—
45–46	100–102^{d}	98–99	42–43	50–51
57* l. 1–4	—	—	—	52–53
,, l. 5–10	—	—	46–48	54–56
58* l. 1	—	—	44^{ab}	—
,, l. 2	—	—	45^{ab}	—
,, l. 3	—	—	44^{cd}	—
59*	—	—	—	—
60*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
61*	—	—	—	—
62*	—	—	45^{cd}	—
63*	101^{c}–104^{b}	100–102^{b}	—	—
App 1 (No 2) 1 1 19	104^{c}–113	102^{c}–111	—	—
—	—	[111]	—	—
App 1 (No 2) 1 20-39	114–123	113–122	—	—
47^{ab}	124^{ab}	123^{ab}	49^{ab}	57^{ab}
64*	—	—	—	—
65*	124^{c}–125^{b}	123^{c}–124^{b}	—	—
47^{cd}	125^{cd}	124^{cd}	49^{cd}	57^{cd}
48	126	125	50	58
68*	127–129	126–128	—	—
49	130	129	51	59
2 1^{ab}	2 1^{ab}	2 1^{ab}	IV 1 1^{ab}	IV 1 1^{ab}
69*	—	—	—	—
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{cd}	1^{cd}
2	2	2	3^{a}–4^{b}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	2^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—	2^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	3^{ab}
{71*	—	—	5^{ab}	—
72*	—	—	5^{c}–6^{b}	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	1^{cd}	3^{cd}
73*	—	—	2^{ab}	—
5–7^{ab}	5–7^{b}	5–7^{b}	6^{c}–8	4–6^{b}
74*	—	—	—	—
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	9^{ab}	6^{cd}
8	8	8	9^{c}–10^{b}	—
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	11^{cd}	7^{ab}
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	11^{ab}	7^{cd} fn
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	10^{cd}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	12^{ab}	7^{cd}
78*	—	—	12^{c}–16^{b}	—
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	16^{cd}	8^{ab}
80*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	17^{ab}	8^{cd}
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{cd}	8^{cd} fn
12^{c}–13	12^{c}–13	12^{c}–13	18–19^{b}	8^{e}–9
81*	14	14	—	—
14–18	15–19	15–19	19^{c}–24^{b}	10–14
19^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	24^{cd}	15^{ab}
{83* 1 1	—	—	—	15^{cd}
9^{c}–20^{b}	20^{c}–21^{b}	20^{c}–21^{b}	25	16
20^{c}	21^{a}	21^{c}	26^{a}	17^{a}
20^{d}–21^{c}	21^{d}–22^{c}	21^{d}–22^{c}	—	17^{b}–18^{a}
21^{d} 24	22^{d}–25	22^{d}–25	26^{b}–29^{b}	18^{b}–21
84*	—	—	—	22^{ab}
25	26	26	29^{c} 30^{b}	22^{c}–23^{b}
85*	—	—	30^{cd}	23^{cd}
26–27	27–28	27–28	31–32	24–25
28	29	29	—	26
3 1	3 1	3 1	2 1	2 1
2^{ab}	—	—	2^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	—	—	3^{ab}	3^{ab}
3^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}	2^{cd}
87*	2^{c}–3	2^{c}–3^{d}	—	—
3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}	3^{cd}	3^{cd}
88* I 1	4^{cd}	4^{ab}	—	—
I 2	5^{ab}	4^{cd}	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
4-6	$5^{c}-8^{b}$	5-7	4-6	4-6
89*	8^{cd}	8^{ab}	—	—
7-10	9-12	$8^{c}-12^{b}$	7-10	7-10
11^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—	11^{ab}
93*	—	—	—	—
11^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	11^{ab}	12^{ab}
94*	—	—	—	12^{cd}
12	$14-15^{b}$	$13^{c}-14$	—	$12^{c}-13$
{ 95*	—	—	—	—
96*	—	—	—	14-16
13	$15^{c}-16^{b}$	15	$11^{c}-12^{b}$	17
97* l. 1	—	—	12^{cd}	—
,, l. 2	—	—	—	—
14-17	$16^{c}-19$	16-18	$13-16^{b}$	$18-21^{b}$
98*	—	—	16^{cd}	21^{cd}
$18-23^{b}$	$20-25^{b}$	$19-24^{b}$	$17-22^{b}$	$22-27^{b}$
23^{cd}	25^{cd}	24^{cd}	—	27^{cd}
24^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	22^{cd}	28^{ab}
24^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	—	28^{cd}
25	27	26	23	29
99*	—	—	—	30
App. I (No. 3) l. 1-26	28-39	27-38	—	—
4 1-2	4 1-2	4 1-2	3 1-2	3 1-2
{ 101*	—	—	—	—
103*	—	—	3	—
3	3	3	4	3
{ 104*	—	—	—	—
$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$4-6^{b}$	$5-7^{b}$	$4-6^{b}$
105*	$6^{c}-8^{b}$	$6^{c}-7$	—	—
6^{cd}	8^{cd}	8^{ab}	7^{cd}	6^{cd}
106*	—	—	8^{ab}	7^{ab}
7	9	$8^{c}-9^{b}$	$8^{c}-9^{b}$	$7^{c}-8^{b}$
{ 107*	—	—	—	—
109*	10^{ab}	9^{cd}	—	—
8	$10^{c}-11$	10	$9^{c}-10$	$8^{c}-9$
110*	—	—	11	—
9^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	10^{ab}
9^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	—
10^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	—	10^{cd}
10^{cd}	13^{cd}	12^{cd}	13^{ab}	11^{ab}
112*	—	—	—	$11^{c}-12^{b}$
$11-14^{b}$	$14-17^{b}$	$13-16^{b}$	$13^{c}-16$	$12^{c}-15$
14^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	16^{ab}
15	18	17	17	$16^{c}-17^{b}$
114*	—	—	—	17^{cd}
115* l. 1-2	19	18	—	—
,, l. 3-4	20	19	—	17^{cd} fn.
115(A)*	—	—	—	—
115(B)*	—	[20-21]	—	—
115* l. 5-6	21	22	—	17^{cd} fn.
115(C)*	—	—	—	17^{cd} fn.
115* l. 7-10	22-23	23-24	—	—
$16-17^{b}$	$24-25^{b}$	$25-26^{b}$	$18-19^{b}$	$18-19^{b}$
116*	—	—	—	—
$17^{c}-18$	$25^{c}-26$	$26^{c}-27$	$19^{c}-20$	$19^{c}-20$
19-20	27-28	28-29	22-23	22-23
21	29	30	21	21
22-24	30-32	31-33	24-26	24-26
118*	—	—	—	27^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
119*	—	—	—	—
25^{ab}	33^{ab}	34^{ab}	27^{ab}	27^{cd}
120*	—	—	27^{c}–29^{b}	—
25^{cd}	33^{cd}	34^{cd}	29^{cd}	27^{ef}
121*	34	35	—	—
26	35	36	—	28
123(A)* After the prior half of l. 9	—	—	—	—
5 1–2	5 1–2	5 1–2	4 1–2	4 1–2
3	3	3	5	3
4	6	4	6	4
124*	—	—	—	5
125*	—	—	7	—
5–6	4–5	5–6	3–4	—
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	8–9^{b}	6–7^{b}
8^{c}–9^{b}	[8^{c-f}]	8^{c}–9^{b}	9^{c}–10^{b}	7^{c}–8^{b}
9^{cd}	8^{ab}	9^{cd}	10^{cd}	8^{cd}
3^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	3^{cd}	22^{ab}
3^{cd}	4^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	22^{cd}
143*	4^{cd}	—	—	—
4^{ab}	5^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	23^{ab}
4^{c}–5^{b}	5^{c}–6^{b}	4^{c}–5^{b}	4^{c}–5^{b}	23^{ab} fn.
5^{cd}	6^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	23^{cd}
6^{ab}	7^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	24^{ab}
144*	7^{c}–8^{b}	6^{c-f}	—	—
6^{c}–8	8^{c}–10	7–8	6^{c}–8	24^{c}–26
9	11	9	9	27 fn.
10	12	10	10	27
11–19	13–21	11–19	11–19	28–36
146*	—	—	—	—
147*	22–23	20–21	—	—
20–21^{b}	24–25^{b}	22–23^{b}	20–21^{b}	37–38^{b}
148*	—	—	—	—
21^{c}–22	25^{c}–26	23^{c}–24	21^{c}–22	38^{c}–39
App I (No 5) ll. 1–21	—	—	23–31	—
23	27	25	—	40
7 1^{ab}	7 1^{ab}	7 1^{ab}	6 1–2^{b}	5 1^{ab}
1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}	1^{c}–4^{b}	2^{c}–5^{b}	1^{c}–4^{b}
4^{c}–6	4^{c}–6	4^{c}–6	5^{c}–7	—
{ 150*	—	—	8^{ab}	—
7–9^{b}	7–9^{b}	7–9^{b}	8^{c}–10	—
9^{c}–11	9^{c}–11	9^{c}–11	11–13^{b}	4^{c}–6
12	12	12	13^{c}–14^{b}	—
151*	13	13	—	—
13	14	14	14^{c}–15^{b}	6^{cd} fn.
14–19^{b}	15–20^{b}	15–20^{b}	15^{c}–20^{b}	7–12^{b}
19^{c}–21^{b}	20^{c}–22^{b}	20^{c}–22^{b}	20^{c}–22^{b}	—
21^{c}–23	22^{c}–25	22^{c}–25	22^{c}–24	12^{c}–14
8 1–6	8 1–6	6 1–6	7 1–6	6 1–6
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	—
8^{c}–10	8^{c}–10	8^{c}–10	8^{c}–10	7–8
155*	—	—	—	—
11–14	11–14	11–14	11–14	9–12
157*	15	15	—	—
15–24	16–25	16–25	15–24	13–22
162*	—	—	—	—
25–28	26–29	26–29	8 14^{c}–18^{b}	7 1^{c}–5^{b}
29	30	30	18^{c}–19^{b}	5^{ab} fn.
30–33	31–34	31–34	19^{c}–23^{b}	5^{c}–8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
34–35^{b}	35–36^{b}	35–36^{b}	23^{c}–24	—
35^{c}–40	36^{c}–41	36^{c}–41	25–28	9–14^{b}
166*	—	—	—	—
41–42^{b}	42–43^{b}	42–43^{b}	29–30^{b}	14^{c}–16^{b}
42^{cd}	43^{cd}	43^{cd}	—	16^{cd}
43–45	44–46	44–46	30^{c}–33^{b}	17–19
167*	—	—	—	—
9 168*	9 —	9 [1]	—	20
1–3	1–3	2–4	33^{c}–36^{b}	21–23
169*	—	—	—	—
4–5	4–5	5–6	36^{c}–38^{b}	24–25
170*	—	—	—	—
6	6	7	38^{c}–39^{b}	26
7^{ab}	7^{ab}	8^{ab}	—	27^{ab}
7^{cd}	7^{cd}	8^{cd}	39^{cd}	27^{cd}
172*	—	—	40^{ab}	—
8–11	8–11	9–12	40^{c}–41^{b}	28–31
App. I (No. 6) l. 1–22	—	—	—	—
12–14^{b}	12–14^{b}	13–15^{b}	44^{c}–46	32–34^{b}
177*	—	—	47^{ab}	—
178*	—	—	—	—
14^{cd}	14^{cd}	15^{cd}	—	34^{cd}
15	15	16	47^{c}–48^{b}	35
179*	—	—	—	—
180*	—	—	—	36^{ab}
16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	48^{cd}	—
16^{c}–19^{b}	16^{c}–19^{b}	17^{c}–20^{b}	49–51	36^{c}–39^{b}
185*	—	—	—	—
19^{cd}	19^{cd}	20^{cd}	52^{ab}	—
188*	—	—	—	—
19^{e}–23	20–24^{b}	20^{c}–24	52^{c}–56	39^{c}–43
190*	24^{cd}	25^{ab}	—	—
24	25	25^{c-f}	57	44
192* l. 1	—	—	—	45^{ab}
,, l. 2	—	—	—	—
193*	—	—	—	—
194*	—	—	58	—
195*	26	26	—	—
10 1–3	10 1–3	10 1–3	9 1–3	45^{c}–48^{b}
196*	4–7^{b}	4–6	—	—
4^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	4^{ab}	48^{cd}
197*	—	—	4^{cd}	—
198*	8	7^{c}–8^{b}	—	—
4^{c}–6	9–11^{b}	8^{c}–10	5–7^{b}	49–51^{b}
199*	—	—	7^{cd}	—
7–12	11^{c}–17	11–16	8–15	51^{c}–57
{201* l. 3–4	—	—	—	—
13–14^{b}	18–19^{b}	17–18^{b}	16–17^{b}	58–59^{b}
202*	—	—	—	59^{cd}
14^{c}–18	19^{c}–23	18^{c}–22	17^{c}–21	60–64
19	24	23	22	—
20–23	25–28	24–27	23–28	65–68
{203* l. 2–4	—	—	—	—
24–29	29–34	28–33	29–34	69–74
205*	—	—	—	75–77
206*	35	34	35	—
11 1	11 1	11 1	8 1	8 1
2–6	2–6	2–6	2–6	6 23–27
App. I (No. 7) l. 1	—	—	—	28^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 7) l. 2	—	—	—	25^{d}
" l. 3-8	—	—	9 50-52	29-31
" l. 9	—	—	—	32^{ab}
" l. 10-11	—	—	—	—
" l. 12	—	—	56^{ab}	—
" l. 13-16	—	—	$56^{c}-58^{b}$	$32^{c}-34^{b}$
" l. 17-18	—	—	—	$34^{c}-35^{b}$
" l. 19	—	—	58^{ab}	35^{cd}
" l. 20	—	—	—	36^{ab}
" l. 21-26	—	—	8 7-9	$36^{c}-39^{b}$
" l. 27-28	—	—	10	—
" l. 29-33	—	—	$11-13^{b}$	$39^{c}-41$
After l. 33, fn. l. 1-25	—	—	—	—
App. I (No. 7) l. 34-35	—	—	$13^{c}-14^{b}$	—
After l. 35 fn	—	—	—	7 1^{ab}
208*	—	{7^{ab}}	—	—
7^{ab}	7^{ab}	7^{cd}	9 36^{ab}	8 2^{ab}
{209*	—	—	—	—
210*	—	—	—	—
$7^{c}-14^{c}$	$7^{c}-14^{c}$	$7^{c}-14^{c}$	$36^{c}-43^{c}$	$2^{c}-9^{c}$
211*	—	—	—	—
$14^{d}-15$	$14^{d}-15$	$14^{d}-15$	$43^{d}-44$	$9^{d}-10$
212*	—	—	45	—
16-19	16-19	16-19	46-49	11-14
20	20	20	—	15
21-23	21-23	21-23	53-55	16-18
215*	—	—	58^{cd}	—
24-27	24-27	24-27	59-62	19-22
217*	—	—	63	—
28-33	28-33	28-33	64-69	23-28
218*	34-35	34-35	—	—
34	36	36	70	29
219*	—	—	—	30^{ab}
$35-36^{b}$	$37-38^{b}$	$37-38^{b}$	$71-72^{b}$	$30^{c}-31$
220*	—	—	—	32^{ab}
36^{cd}	38^{cd}	38^{cd}	72^{cd}	32^{cd}
221*	—	—	73	—
37	39	39	74	33
222*	—	—	75-78	—
38^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	79^{ab}	34^{ab}
223*	40^{cd}	40^{cd}	—	—
38^{cd}	41^{ab}	41^{ab}	79^{cd}	34^{cd}
—	41^{cd}	41^{cd}	—	—
224* l. 1-6	42-44	42-44	—	—
224(A)*	[44^{ef}]	45^{ab}	—	—
224* l. 7	45^{ab}	45^{cd}	—	—
39^{ab}	45^{cd}	46^{ab}	80^{ab}	—
39^{cd}	46^{ab}	[46^{cd}]	80^{cd}	35^{ab}
39^{ef}	46^{cd}	46^{ef}	81^{ab}	35^{cd}
227*	—	[47]	—	—
$40-42^{b}$	$47-49^{b}$	$48-50^{b}$	$81^{c}-83$	$35^{e}-36^{b}$
228*	$49^{c}-52^{b}$	$50^{c}-53^{b}$	—	—
42^{cd}	52^{cd}	53^{cd}	84^{ab}	36^{cd}
229*	—	—	84^{cd}	—
42^{ef}	53^{ab}	54^{ab}	—	37^{ab}
230*	$53^{c}-62^{b}$	$54^{c}-63^{b}$	—	—
43	62^{cd}	63^{cd}	—	37^{cd}
232* l. 1	—	—	—	—
" l. 2-3	—	—	85	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
233*	63	63	—	—
44-46	64-66	64-66	86-88	40-42
234*	—	—	—	—
47-48	67-68	67-68	89-90	43-44
235*	69-70	69-70	—	—
49	71	71	99	45
236* l. 1-3	72-73^{b}	72-73^{b}	—	—
" l. 4	73^{cd}	73^{cd}	—	—
" l. 5-8	74-75	74-75	96-97	—
" l. 9-10	76	76	—	—
" l. 11-12	77	77	98	—
" l. 13-16	78-79	78-79	101-102	—
238 (B)*	—	—	103	—
238 (C)*	—	—	104	—
238 (D)*	—	—	—	—
238* l. 17-20	80-81	80-81	100, 105	—
50^{ab}	82^{ab}	82^{ab}	91^{ab}	46^{ab}
{ 239* l. 1-2	82^{c}-83^{b}	82^{c}-83^{b}	12 1^{c}-2^{b}	—
{ " l. 3	83^{cd}	83^{cd}	2^{cd}	—
" l. 4	84^{ab}	84^{ab}	—	—
50^{c-f}	84^{c}-85^{b}	84^{c-f}	9 91^{c}-92^{b}	46^{c}-47^{b}
240*	85^{cd}	85^{ab}	92^{cd}	47^{cd}
51^{abc}	86^{abc}	85^{cde}	93^{ab}-	48^{abc}
241*	86^{de}	—	—	—
51^{d}	86^{f}	85^{f}	93^{d}	48^{d}
242*	—	—	—	49-50^{b}
243*	87^{cd}	87^{ab}	94^{ab}	—
52^{a-d}	87^{ab}, 88^{ab}	86	94^{c}-95^{b}	50^{c}-51^{b}
245*	88^{cd}	87^{cd}	—	—
52^{ef}	89^{ab}	87^{ef}	95^{cd}	51^{cd}
246* l. 1-2	89^{c}-90^{b}	88^{a-d}	—	—
" l. 3	90^{cd}	88^{ef}	—	52^{ab}
246 (A)*	—	—	—	52^{c}-53^{b}
246* l. 4-9	91-92	89-90	106-107	—
" l. 10-13	93	91	10 36	—
{ 246 (B)*	—	—	—	—
12 App. I (No. 8)	12 —	12 —	10 1-25	—
l. 1-50				
" l. 51-52	—	—	—	—
" l. 53-72	—	—	26-35	—
" l. 73	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	11 1^{ab}	53^{cd}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	cf. 239* l. 3	54^{ab}
2	2	2	3	54^{c}-55^{b}
248*	—	—	—	55^{cd}
3	3	3	4	56
249*	—	—	—	56 fn
4-5	4-5	4-5	5-6	57-58
251*	—	—	7	59
252* l. 1-2	—	—	8	62
" l. 3-14	—	—	9-12	—
6-8	6-8	6-8	12 1-3	60-61, 66
253*	—	—	4	—
254*	—	—	—	—
9-10^{b}	9-10^{b}	9-10^{b}	5-6^{b}	63-64^{b}
255*	—	—	6^{cd}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	7^{ab}	64^{cd}
256*	—	—	7^{cd}	—
11-13	11-13	11-13	8-10	65, 67-68

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
259*] 1-14	—	—	—	—
] 15-16	—	—	—	70
] 17-18	—	—	11	—
260*	—	—	—	71-72^{b}
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	69^{ab}
261*	—	—	—	69^{cd}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	12^{cd}	72^{cd}
262*	—	—	13-15	73-75
{ 263*	—	—	—	76^{ab}
264*	—	—	16-22	—
15-17	15-17	15-17	23-25	76^{c}-78
265*	—	—	—	—
18	18	18	26	79
266*	—	—	—	—
19^{ab}	19^{ab}	19^{ab}	27^{ab}	80^{ab}
267*	—	—	27^{cd}	—
268*	—	—	—	—
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	28^{ab}	80^{cd}
269*	—	—	28^{cd}	—
270*	—	—	—	—
20-22	20-22	20-22	29-31	81-83
272*	—	[23^{ab}]	—	—
23	23	23^{cd}	32	84
273*	—	—	—	—
24-26	24-26	24-26	33-35	85-87
275*	—	—	—	—
27	27	27	36	88
276*	—	—	37	—
277*	—	[28^{ab}]	—	—
28-32	28-32	28^{c}-32^{b}	38-42	89-93
279*	33-36	32^{c}-35^{b}	—	—
33-34	37-38	35^{c}-36	43-44	94-95
281*	—	—	—	—
282*	[41^{cd}]	39^{cd}	—	—
35-37^{b}	39-41^{b}	37-39^{b}	45-47^{b}	96-98^{b}
37^{c}-38	41^{c}-42	40	47^{c}-48	98^{c}-99
13 1-7	13 1-7	13 1-7	13 1-7	9 1-7
{285*	—	—	—	—
8	8	8	8	8
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	—
9^{c}-10	9^{c}-10	9^{c}-10	9^{c}-10	9-10^{b}
289*	11	11	—	—
11^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	10^{cd}
290*	—	—	—	—
11^{c}-22	12^{c}-23	12^{c}-23	11^{c}-22	11-21
295*	24	24	—	—
23	25	25	23	22^{a-d}
24-25^{b}	26-27^{b}	26-27^{b}	24-25^{b}	22^{ef} fn
25^{c}-27	27^{c}-29	27^{c}-29	25^{c}-27	22^{c}-24
298*	—	—	—	25
299*	30	30	—	—
14 1^{ab}	14 1^{ab}	14 1^{ab}	—	26^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	28^{ab}	26^{cd}
300*	—	—	28^{cd}	—
2	2	2	44	27
3	3	3^{a-d}	45	28
302*	4^{ab}	3^{ef}	—	—
4-6^{b}	4^{c}-8	4-8^{b}	29 33^{b}	29-33^{b}
303*	9	8^{c}-9^{b}	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
8^{cd}	10^{ab}	9^{cd}	33^{cd}	33^{cd}
{306* l 2	—	—	—	—
9–18	$10^{c}–20^{b}$	10–19	34–43	34–43
19–20	$20^{c}–21$	20–21	46–47	44–45
{309*	—	—	—	—
310*	—	—	—	—
321*	—	—	—	—
21	22	22	—	46
15 $1–7^{b}$	15 $1–7^{b}$	15 $1–7^{b}$	14 $1–7^{b}$	10 $1–7^{b}$
313*	—	—	—	7^{cd}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	8^{ab}
314*	8	8	—	—
8–11	9–12	9–12	8–11	$8^{c}–11$
316*	—	—	—	—
12^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	12
12^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	—	12 fn
317*	—	—	12^{cd}	—
13^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	13^{ab}
318*	—	—	$13^{c}–14$	—
$13^{c}–14^{b}$	$14^{c}–15^{b}$	$14^{c}–15^{b}$	15	$13^{c}–14^{b}$
14^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	—	14^{cd}
319*	$16–18^{b}$	16–17	—	—
15–22	$18^{c}–26^{b}$	18–25	16–23	15–22
320*	—	—	—	—
321*	$26^{c}–28$	26–27	—	—
23	29	28	24	23
322*	30	29	—	24
323*	31	30	—	—
App I (No. 9) l 1	—	—	25^{ab}	—
" " l 2	—	—	25^{cd}	11 1^{ab}
" " l 3	—	—	—	1^{cd} fn l 2
" " l 4-5	—	—	26	1^{cd} fn l 3 4
" " l. 6-13	—	—	27–30	2–5
" " l 14	—	—	—	6^{ab}
" " l 15	—	—	31^{ab}	6^{cd}
" " l 16	—	—	31^{cd}	—
" " l. 17-19	—	—	—	7
After l 19 fn	—	—	—	—
App I (No 9) l 20-21	—	—	32	8
" " l 22-37	—	—	15 [cf l 3, 5 10 of 325* for l 22, 27 32]	9–15
After l 37 fn	—	—	—	—
16 1–3	16 1–3	16 1–3	1–3	12 1–3
324*	—	—	—	—
4	4	4	4	4
325* l 1 2	—	—	5	—
325(A)*	—	—	—	—
325* l 3 10	—	—	6–9	—
326*	—	—	—	—
5	5	5	10	5
6	6	6	12	7
7	7	7	11	6
327*	8–9	8–9	—	—
$8–13^{b}$	$10–15^{b}$	$10–15^{b}$	$13–18^{b}$	$7–13^{b}$
328*	—	—	18^{cd}	—
$13^{c}–14$	$15^{c}–16$	$15^{c}–16$	$19–20^{b}$	$13^{c}–14$
331*	—	—	$20^{c}–21^{b}$	—
15	17	17	—	15

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16^{ab}	18^{ab}	16^{ab}	—	16^{cd}
16^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	—	16^{ab}
332^{*}	—	—	—	—
17	19	19	—	17
18–19	20–21	20–21	21^{c}–22	18–19
334^{*}	—	—	—	—
20–22	22–24	22–24	23–25	20–22
335^{*}	—	—	—	23
23	25	23^{a-d}	26	24
337^{*}	—	—	—	—
338^{*}	26^{ab}	25^{ef}	—	—
339^{*}	26^{c}–27^{b}	26	—	—
24	27^{c}–28^{b}	27	27	25
340^{*}	28^{c}–32	28–31	—	—
25^{ab}	33^{ab}	32^{ab}	28^{ab}	26^{ab}
341^{*}	33^{c}–35^{b}	32^{c}–34^{b}	—	—
25^{cd}	35^{cd}	34^{cd}	28^{cd}	—
342^{*}	36^{ab}	35^{ab}	—	—
26	36^{cd}	35^{cd}	29^{ab}	26^{cd}
343^{*}	—	—	—	27
344^{*}	—	—	29^{cd}	—
345^{*} l. 1–3	—	—	30–31^{b}	28–29^{b}
$345(A)^{*}$	—	—	—	29^{c}–30^{b}
345^{*} l. 4–6	—	—	31^{c}–32	30^{c}–31
$345(B)^{*}$	—	—	—	31^{cd} fn.
345^{*} l. 7	—	—	33^{ab}	32^{ab}
345^{*} l. 8–9	—	—	33^{c}–34^{b}	—
,, l. 10	—	—	34^{cd}	32^{cd}
346^{*}	37^{a-d}	36^{a-d}	—	—
—	37^{ef}	[36^{ef}]	—	—
347^{*}	38	37	—	—
27	39	38	—	33
17 1	17 1	17 1	16 1	—
2–7	2–7	2–7	2–7	16 47–53
8	8	8	—	53
349^{*}	—	—	—	54–55^{b}
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	13 2^{cd}
—	[9^{cd}]	9^{cd}	—	—
9^{cd}	9^{ef}	10^{ab}	8^{cd}	3^{ab}
351^{*}	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{cd}	—	3^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	11^{ab}	—	1^{ab}
11^{ab}	11^{ab}	11^{cd}	—	1^{cd}
352^{*}	—	—	—	2^{ab}
11^{cd}	11^{cd}	12^{ab}	9^{ab}	4^{ab}
353^{*} l. 1	—	—	—	—
,, l. 2–3	—	—	9^{c}–10^{b}	—
11^{ef}	12^{ab}	12^{cd}	10^{cd}	4^{cd}
354^{*} l. 1	12^{cd}	[13^{ab}]	—	—
,, l. 2	13^{ab}	[13^{cd}]	—	—
,, l. 3	13^{cd}	[13^{ef}]	—	—
12	14	14	11	5
—	—	15^{ab}	—	—
		(cf. 4 15.45^{ab})		
355^{*}	15	15^{c}–16^{b}	—	—
—	—	16^{cd}	—	—
		(cf. 4 15.45^{cd})		
13	16	15	cf. v l. 1–4 of 355^{*}	(cf. l. 3–4 of 355^{*})
14^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	12^{ab}	6^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14cd	17cd	19ab	12cd	7ab
15ab	18ab	19cd	13ab	6cd
15cd	18cd	19ef	13cd	7cd
356*	19	20	—	—
16	20	21	14	8
17ab	21ab	22ab	—	9ab
17cd	21cd	22cd	16ab	9cd
18ab	22ab	23ab	—	10ab
18cd	22cd	23cd	17ab	10cd
19ab	23ab	24ab	17cd	12ab
358*	—	—	18	—
19cd	23cd	24cd	16cd	12cd
20	24	25	19	11
361*	—	—	20	—
21	25	26	28	13
22ab	26ab	17ab	15ab	16 55ab
22cd	26cd	27ab	15cd	55cd
23	27	27c–f	21	56
24	28	28	—	57
25–26	29–30	29–30	22–23	58–59
27	31	31	24	62
28–29	32–33	32–33	25–26	—
30	34	34	27	60
365*	—	—	—	61
31a	35a	35a	29a	13 14a
366*	—	—	—	—
31b–32	35b–36	35b–36	29b–30	14b–15
367*	37	37	—	—
33–34	38–39	38–39	31–32	16–17
369*	—	—	33	—
35	40	40	34	18
370*	41	41	—	—
36–38	42–44	42–44	35–37	19–21
372*	45–46	45–46	—	—
39	47	47	39	22
40	48	48	38	23
41ab	49ab	50cd	40ab	24ab
373*	—	—	—	—
374*	—	—	—	—
375* l. 1–2	49c–f	49	—	—
" l. 3	50ab	[50ab]	—	—
376*	—	—	—	—
41cd	50cd	50ef	40cd	24cd
42	51	51	41	25
377* l. 1–14	—	—	42–48	—
" l. 15	—	—	—	—
378*	—	—	—	—
43	52	52	49	26
44	53	53	50	—
380*	—	—	51–52	—
45	54	54	53	27
381*	—	—	—	—
18 1–4	18 1–4	18 1–4	17 1–4	14 1–4
382*	—	—	—	5
5	5	5	5	6
384*	—	—	—	—
6–11	6–11	6–11	9–14	16 63–68
386*	—	—	—	69
12ab	12ab	12ab	15ab	70ab

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	15^{cd}	70^{ab} fn. l. 1
387* l. 1-2	—	—	—	70^{ab} fn. l. 2-3
,, l. 3-4	—	—	—	70^{c-f}
13-14	13-14	13-14	30-31	71-72
15-17	15-17	15-17	6-8	14 7-9
18-19	18-19	18-19	28-29	13-14
20-21	20-21	$20-21^{cd}$	32-33	16 73-74
390*	22^{ab}	21^{ef}	—	—
22^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	34^{ab}	—
$22^{c}-27^{b}$	$23-27^{b}$	$22^{c}-27^{b}$	$34^{c}-39^{b}$	$75-80^{b}$
393*	—	—	39^{cd}	—
27^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	40^{ab}	80^{cd}
394*	—	—	40^{cd}	—
28-29	28-29	$28-29^{b}$	$41-43^{b}$	81-82
396*	—	—	$43^{c}-46$	—
397*	30	$29^{c}-39$	—	—
30	31	31	24	14 19
398*	32	32	—	—
31-32	33-34	33-34	20-21	15-16
399* l. 1-2	—	—	22	17
399(A)*	—	—	—	—
399* l. 3-4	—	—	23	18
33	35	35	—	16 83
400* l. 1	—	—	—	—
,, l. 2-4	—	—	—	$84-85^{b}$
401*	$36-37^{b}$	$36-37^{b}$	—	—
34^{a-d}	$37^{c}-38^{b}$	$37^{c}-38^{b}$	16	14 10
$34^{e}-35^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	17	—
35^{cd}	39^{cd}	39^{cd}	18^{cd}	11^{ab}
36^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	18^{ab}	11^{cd}
36^{c-f}	40^{c-f}	40^{c-f}	19	12
37	41	41	25	20
404*	—	—	26	—
38	42	42	27	21
405*	—	—	—	—
39	43	43	—	22
40^{ab}	44^{ab}	44^{ab}	—	23^{ab}
406*	44^{cd}	44^{cd}	—	—
40^{cd}	45^{ab}	44^{ef}	—	23^{cd}
41-44	$45^{c}-48$	45-48	47-50	—
45	49	—	(cf. l. 1-2 of 345*)	(cf. l. 1-2 of 345*)
46-47	50-51	49-50	(cf. l. 5-7 and 10 of 345*)	(cf. l. 5-7 and 10 of 345*)
408*	52	51	—	—
48-51	53-56	$52-55^{b}$	51-54	—
409*	—	—	55^{ab}	—
410*	57-58	$55^{c}-56^{f}$	—	—
52	59^{ab}	57^{ab}	55^{cd}	—
411*	59^{cd}	57^{cd}	—	—
412*	[60^{ab}]	57^{ef}	—	—
413*	—	—	—	—
53-55	$60^{c}-62$	58-60	56-58	—
417*	63-64	61-62	—	—
56	65	63	—	—
57	66	64	—	24
19 1-4	19 1-4	19 1-4	18 1-4	15 1-4
5	5	5	—	6
6	6	6	5	5
7-11	7-11	7-11	6-10	7-11

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
12-13^{b}	12-13^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}	—
13^{c}-16	13^{c}-16	13^{c}-16	12^{c}-16^{b}	12-15
425*	—	—	16^{cd}	—
426*	—	—	—	—
17-19^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}	16-18^{b}
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	—	18^{cd}
20-26	20-26	20-26	19^{c}-25	19-25
428*	—	—	—	—
27	27	27	26	26
430*	—	—	27-32^{b}	—
28	28	28	32^{c-f}	27
{ 433*	—	—	—	28^{ab}
{ 434*	—	—	—	—
20 1	20 1	20 1^{a-d}	19 1	15 28^{c}-29^{b}
App. 1 (No. 10) l. 1-2	—	—	2	29^{c}-30^{b}
" " l. 2 fn.	—	—	—	—
" " "	—	—	—	30^{cd}
" " l. 3	—	—	3^{ab}	31^{ab}
" " l. 4-5	—	—	3^{c}-4^{b}	—
" " l. 6	—	—	4^{cd}	32^{ab}
" " l. 7	—	—	5^{ab}	31^{cd}
" " l. 8	—	—	5^{cd}	32^{cd}
" " l. 8 fn.	—	—	—	—
" " "	—	—	—	—
App. 1 (No. 10) l. 9	—	—	6^{ab}	—
" " l. 10-16	—	—	6^{c}-9	33-36^{b}
2-4	2-4	2-3	10-12	36^{c}-39^{b}
436* (A)	—	—	—	—
5-6	5-6	4-5	22 10-11	17 10-11
7	7	6	—	—
8-11^{b}	8-11^{b}	7-10^{b}	19 13-16^{b}	15 39^{c}-42^{b}
440*	—	—	—	—
11^{c}-12	11^{c}-12	10^{c}-11	16^{c}-17	42^{c}-43
442*	13	12	—	—
13	14	13	18	44
App. 1 (No. 11) l. 1-3	—	—	—	—
" " l. 4	—	—	19^{ab}	—
" " l. 4 fn.	—	—	—	—
" " l. 5-13	—	—	19^{c}-23	—
" " l. 13 fn.	—	—	—	—
" " l. 14-41	—	—	24-37	—
" " l. 42-83	—	—	20 1-21	—
443*	15	[14]	—	—
14-16	16-18	15-17	—	45-47
—	—	—	—	48
444*	—	—	—	49 50^{b}
17-19	19-21	18-20	—	50^{c}-53^{b}
445*	—	—	—	—
20^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	—	53^{cd}
446*	—	—	—	—
20^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	—	53^{ef}
448*	—	—	—	—
21	23	22	—	54
450*	—	—	—	55
451* l. 1-4	—	—	—	56-57 (cf. 4.21.2-3)
451* (A)	—	—	—	—
451* l. 5	—	—	—	58^{ab} (cf. 4.21.4^{ab})

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
451* (B)	—	—	—	—
451* l 6-7	—	—	—	$58^{c}-59^{b}$ (cf 4 21 4^{c}-5)
451* (C)	—	—	—	—
451* l. 8-9	—	—	—	59^{c}-60
22	24	23	22 35	17 39
23	[25^{a-d}]	24	36	40
452*	—	—	37	—
24	25^{a-b}	25	38	41
25	26	26	—	15 61
21 1	21 1	21 1	23 1	—
2	2	2	—	(cf 451* l 1-2)
3	3	3	—	(„ l 3-4)
4	4	4	—	(. l 5-6)
5	5	5	—	(. l 7 8)
6-16	6-16	6-16	2-12	—
22 App I (No 12)	22 —	22 —	21 —	16 $1-9^{b}$
l 1-17				
„ l 17 fn	—	—	—	—
„ l 18-60	—	—	—	$9^{c}-30^{b}$
„ l 60 fn	—	—	—	30^{cd}
„ l 61 69	—	—	—	31-35
—	—	—	—	36^{ab} (r)
App I (No 12)	—	—	—	36^{c}-38
l 70-75				
„ l 75 fn	—	—	—	—
„ l 76-90	—	—	—	39-46
1-5	1-5	1-5	1-5	$85^{c}-90^{b}$
457*	—	—	6	—
$6-7^{b}$	$6-7^{b}$	$6-7^{b}$	$7-8^{b}$	90^{c}-91
458*	—	—	—	$92-93^{b}$
$7^{c}-8^{b}$	$7^{c}-8^{b}$	$7^{c}-8^{b}$	$8^{c}-9^{b}$	$93^{c}-94^{b}$
459*	—	—	—	$94^{c}-95^{b}$
$8^{c}-11^{b}$	$8^{c}-11^{b}$	$8^{c}-10^{b}$	$9^{c}-12^{b}$	$95^{c}-98^{b}$
460*	—	—	—	$98^{c}-99^{b}$
11^{c}-16	11^{c}-16	10^{c}-15	12^{c}-17	99^{c}-104
App I (No 13) l 1-20	—	—	18-27	105-114
17-18	17-18	16-17	28-31	115-117
461*	—	—	—	—
463* l 7	—	—	—	—
19-24	19-24	18-23	32-37	118-122
465* l 1-5	$25-27^{b}$	24-25	—	—
„ l 6-7	[27^{c-f}]	26	—	—
. l 8-13	27^{g}-29	27-29	—	—
25	30	30	—	123
26	31	31	38	124
23 1-3	23 1-3	23 1-3	22 1-3	17 1-3
467*	—	—	—	—
468*	4^{ab}	4^{ab}	—	—
4	$4^{c}-5^{b}$	$4^{c}-5^{b}$	4	4
469* l. 1-4	—	—	5-6	5-6
„ l 5	—	—	—	7^{ab}
5	$5^{c}-6^{b}$	5^{c-f}	7	$7^{c}-8^{b}$
470* l 1	—	—	8^{ab}	8^{cd}
„ l 2	—	—	8^{cd}	—
6	$6^{c}-7^{b}$	6	9	9
7^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	12^{ab}	12^{ab}
472*	—	—	—	—
7^{c}-13	$8-14^{b}$	7^{c}-13	12^{c}-18	12^{c}-18

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
473*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	19^{ab}	—
14^{c}–15^{b}	15	14^{c}–15^{b}	19^{c}–20^{b}	19^{c}–20^{b}
474*	—	—	20^{cd}	—
15^{cd}	16^{ab}	15^{cd}	—	20^{cd}
475*	—	—	—	21^{ab}
16^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	—	19^{ab}
16^{cd}	17^{ab}	16^{cd}	—	—
17–18	17^{c}–19^{b}	17–18	21–22	21^{c}–23^{b}
477*	—	—	—	23^{cd}
19–22	19^{c}–23^{b}	19–22	23–26	24–27
23^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	27^{ab}	—
23^{c}–24	24–25^{b}	23^{c}–24	27^{c}–28	28–29^{b}
481*	—	—	29^{ab}	—
25^{ab}	25^{cd}	25^{ab}	29^{cd}	29^{cd}
482*	—	—	—	30^{ab}
25^{c}–27	26–27	25^{c}–27	30–32^{b}	30^{c}–32
28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	33^{ab}	33^{ab}
28^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	32^{cd}	33^{cd}
29	29	29	33^{c}–34^{b}	34
484*	—	—	34^{c-f}	35
485*	—	—	—	36–37
30	30	30	39	38
App I (No 14) l 1–72	24 1–44	24 1–44	—	—
24 1	25 1	25 1	24 1	18 1
2	2	2	2	—
488*	—	—	—	—
3–12	3–12	3–12^{d}	3–12	—
13–16^{b}	13–16^{b}	12^{e}–15^{d}	13–16^{b}	2–5^{b}
490*	—	—	—	—
16^{cd}	16^{cd}	15^{ef}	16^{cd}	5^{cd}
491*	—	—	—	—
17–21	17–21	16–20^{b}	17–21	6–10
492*	22–27	20^{c}–25	—	—
22	28	26	22	11
23^{ab}	29^{ab}	27^{ab}	23^{ab}	—
23^{c} 24	29^{c}–30	27^{c}–28^{b}	23^{c}–24	12–13^{b}
25^{ab}	31^{ab}	29^{ab}	25^{ab}	—
25^{c}–26^{b}	31^{c}–32^{b}	29^{c}–30^{b}	25^{c}–26^{b}	13^{c}–14^{b}
497*	32^{cd}	—	—	—
26^{c}–27	33–34^{b}	30^{c}–31	26^{c}–27	14^{c}–15
498*	34^{c}–35^{b}	32	—	—
28–32	35^{c}–40^{b}	33–37	28–32	16 20
			33^{ab}	21^{ab}
499*	—	—	—	—
500*	40^{c}–41^{b}	38^{a-d}	33^{cd}	21^{cd}
33^{ab}	41^{cd}	38^{ef}	34	—
33^{c-f}	42	39		
34–44	43–53	40–49	35–44	22–32
504*	54	50	—	—
25 1	26 1	26 1	25 1	19 1–2^{b}
				2^{cd}
506*	—	—	—	—
2–4^{b}	2–4^{b}	2–4^{b}	2–4^{b}	3–5^{b}
507*	4^{cd}	—	—	—
4^{c}–11^{b}	5–11	4^{c}–11^{b}	4^{c}–11^{b}	5^{c}–12^{b}
509*	12^{ab}	11^{cd}	—	—
11^{cd}	12^{cd}	12^{ab}	11^{cd}	12^{cd}
510*	13	12^{c-f}	—	—
12–14^{b}	14–16^{b}	13–15^{b}	12–14^{b}	13–15^{b}
			14^{cd}	16^{ab}
511*	—	—		

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14^{cd}	16^{cd}	15^{cd}	15^{ab}	15^{cd}
15–22	$17–25^{b}$	16–23	$15^{c}–23$	$16^{c}–24$
23^{ab}	25^{cd}	24^{ab}	—	—
$23^{c}–30^{b}$	$26–33^{b}$	$24^{c}–31^{b}$	$24–31^{b}$	25–31
30^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	31^{cd} fn.
31^{ab}	34^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	32^{ab}
514*	—	—	—	$32^{c}–34$
$31^{c}–34$	$34^{c}–37$	$32^{c}–35$	$32^{c}–35$	35–38
515*	—	—	—	39–40
35–36	38–39	36–37	36–37	41–42
516*	40	38	—	—
37–38	41–42	39–40	38–39	43–44
26 $1–2^{b}$	27 $1–2^{b}$	27 $1–2^{b}$	26 $1–2^{b}$	20 $1–2^{b}$
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	2^{cd}
3–4	3–4	3–4	$2^{c}–4^{b}$	3–4
517*	—	—	—	5–6
518*	—	—	$4^{c}–5$	—
App. I (No. 15) l. 1–48	5–28	5–27	—	—
" " l. 48 fn.	—	—	—	—
$5–7^{b}$	29–31	$28–30^{b}$	6–8	7–9
521*	—	—	—	10
$7^{c}–8^{b}$	32	$30^{c}–31^{b}$	9	11
{ 522*	—	—	—	—
523*	—	—	—	12–14
{ 524*	—	—	—	—
$8^{c}–13$	33–38	$31^{c}–36$	10–15	15–20
526*	39	37	—	—
14–17	40–43	38–41	16–19	21–24
18	44	42	20	26
19	45	43	21	25
20–22	46–47	44–45	22–24	—
23	48	46	25	27
27 1–3	28 1–3	28 1–3	27 1–3	21 1–2
4	4	4	—	$16^{c}–17^{b}$
5	5	5	—	$13^{c}–14^{b}$
6	6	6	—	$12^{c}–13^{b}$
7	7	7	4	6
8	8	8	—	$17^{c}–18^{b}$
528*	—	—	—	$18^{c}–19^{b}$
9	9	9	5	7
10	10	10	—	$15^{c}–16^{b}$
11	11	11	—	$14^{c}–15^{b}$
529*	—	—	—	—
530*	—	—	—	—
12–13	12–13	12–13	6–7	8–9
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	—	19^{cd}
531*	—	—	—	—
$14^{c–f}$	$14^{c–f}$	$14^{c–f}$	—	20
532*	—	—	—	—
15–16	15–16	15–16	—	21–22
17	17	17	—	25
18	18	18	—	$29^{d}–30^{c}$
19	19	19	—	$30^{d}–31^{c}$
20	20	20	—	35
534*	—	—	—	36
535*	21–22	21–22	—	—
21	23	23	—	$27^{d}–28^{c}$
536*	24	24	—	—
$22^{a–c}$	$25^{a–e}$	$25^{a–e}$	—	$27^{a–c}$

Crit. Ed.	Bom Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
22^{d}	25^{d}	25^{d}	—	—
23	26	26	—	24
24	27	27	—	28^{d}–29^{c}
25	28	28	—	—
26^{a-c}	29^{a-c}	29^{a-c}	—	32^{c}–33^{b}
537*	—	—	—	33^{c}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	33^{d}
27	30	30	—	31^{d}–32^{c}
538*	—	—	—	—
28	31	31	—	34
29	32	32	—	37^{ab}, 38^{cd}
539*	33–34	33–34	—	—
30	35	35	—	37^{c}–38^{b}
540*	36–39	36–39	—	—
31	40	40	—	26
541* l. 1–4	41	41	—	—
541(A)*	—	—	—	—
541* l. 5–8	42	42	—	—
32	43	43	—	23
542* l. 1–28	44–50	44–50	—	—
542(B)*	—	—	—	—
542* l. 29–32	51–52	51–52	—	—
33^{ab}	53^{ab}	53^{ab}	8^{ab}	4^{ab}
543*	—	—	—	—
33^{cd}	53^{cd}	53^{cd}	8^{cd}	4^{cd}
544*	—	—	9	5
34	54	54	10	10
35	55	55	11	10^{cd} fn
36–37^{b}	56–57^{b}	56–57^{b}	12–13^{b}	11–12^{b}
37^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	13^{cd}	39^{ab}
545*	—	—	—	—
38–41	58–61	58–61	14–17	39^{c}–42
546*	—	—	—	43
42	62	62	18	44
517*	—	—	—	45
43	63	63	19	47
44^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	20^{ab}	46^{ab}
550*	—	—	—	—
44^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	20^{cd}	46^{cd}
45–46	65–66	65–66	21–22	48–49
551*	—	—	23	50
28 1	29 1	29 1	28 —	22 —
2	2	2	1	1
552*	—	—	—	—
3–4^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}	2–3^{b}	2–3^{b}
554*	—	—	—	3^{cd}
555*	—	—	3^{cd}	—
556*	—	—	—	—
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	4–5^{b}	3^{cd} fn
557*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	4^{ab}
559*	—	—	—	4^{cd}
6^{c}–9^{b}	6–9	6^{c}–9^{b}	6–9^{b}	5–8^{b}
560*	—	—	9^{c}–10^{b}	8^{c}–9^{b}
9^{c}–12	10–12	9^{c}–12	10^{c}–13	9^{c}–12
561*	13	13	—	—
13	14	14	14	13
562*	—	—	15	14
563*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
564^{*}	[15^{ab}]	15^{ab}	—	—
14^{ab}	15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	15^{d}
14^{cd}	[16^{ab}]	15^{ef}	16^{ab}	15^{ab}
$15-17^{b}$	$16^{c}-18^{b}$	$16-18^{b}$	$17-19^{b}$	16–[illegible]
17^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	19^{cd}	—
565^{*}	—	—	20^{ab}	—
18–22	19–23	19–23	$20^{c}-25^{b}$	—
23	24	24	—	—
24^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	25^{cd}	—
24^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	26^{ab}	15^{cd}
{566^{*}	—	—	—	—
$25-30^{b}$	$26-31^{b}$	$26-31^{b}$	$26^{c}-31$	$19-24^{b}$
30^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	—
$30^{e}-31$	$31^{e}-32$	$31^{e}-32$	32^{e-f}	$24^{c}-25$
32	33	33	—	26
29 1	30 1	30 1	29 1	23 1
569^{*}	—	—	—	—
2	2	2	4	5
3–4	3–4	3–4	2–3	2–3
5	6	5	5	6
6	5	6	—	4
7	7	7	—	15^{e-f}
8	8	8	$16^{c}-17^{b}$	16
9	9	9	$17^{c}-18^{b}$	—
570^{*}	—	—	—	—
10	10	10	$18^{c}-19^{b}$	—
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	—	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	19^{cd}	—
12	12	12	20	17
13–19	13–19	13–19	21–27	—
571^{*}	—	—	28	—
20	20	20	29	—
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	6^{ab}	7^{ab}
572^{*}	—	—	6^{cd}	—
$21^{c}-22$	$21^{c}-22$	$21^{c}-22$	$7-8^{b}$	$7^{c}-8$
573^{*}	—	—	—	—
23–24	23–24	23–24	$8^{c}-10^{b}$	11–12
25^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	10^{cd}	9^{ab}
575^{*}	—	—	—	—
25^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	11^{ab}	9^{cd}
26	26	26	$12^{c}-13^{b}$	10
27	27	27	$14^{c}-15^{b}$	13
576^{*}	—	—	$15^{c}-14^{b}$	14
577^{*} l. 1	5^{ab}	60^{ab}	11^{cd}	15^{a}
" l. 2	5^{cd}	60^{cd}	[illegible]	15^{ab} fn. l. 1
App. I (No. 16) l. 1–31	[illegible]	$29-37^{b}$	—	—
" l. 34 fn.	—	—	—	—
" l. 35–48	$3^{cd}-44$	$3^{cd}-45$	—	—
" l. 49 fn.	45	4^{c}	—	—
" l. 69–111	$4^{c}-56$	47–57	—	—
" l. 112 fn.	—	—	—	—
" l. 113–116	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	5^{c}	[illegible]	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	19
[illegible]	—	—	—	—
12	59	59	[illegible]	15^{ab} fn. l. 2–3
[illegible]	—	—	—	—
[illegible]	—	—	30 1	—
3^{ab}	16^{ab}	6^{ab}	2^{ab}	20^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22^{d}	25^{d}	25^{d}	—	—
23	26	26	—	24
24	27	27	—	28^{d}–29^{c}
25	28	28	—	—
26^{a-c}	29^{a-c}	29^{a-c}	—	32^{d}–33^{b}
537*	—	—	—	33^{c}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	33^{d}
27	30	30	—	31^{d}–32^{c}
538*	—	—	—	—
28	31	31	—	34
29	32	32	—	37^{ab}, 38^{cd}
539*	33–34	33–34	—	—
30	35	35	—	37^{c}–38^{b}
540*	36–39	36–39	—	—
31	40	40	—	26
541* l. 1–4	41	41	—	—
541(A)*	—	—	—	—
541* l. 5–8	42	42	—	—
32	43	43	—	23
542* l. 1–28	44–50	44–50	—	—
542 (B)*	—	—	—	—
542* l. 29–32	51–52	51–52	—	—
33^{ab}	53^{ab}	53^{ab}	8^{ab}	4^{ab}
543*	—	—	—	—
33^{cd}	53^{cd}	53^{cd}	8^{cd}	4^{cd}
544*	—	—	9	5
34	54	54	10	10
35	55	55	11	10^{cd} fn.
36–37^{b}	56–57^{b}	56–57^{b}	12–13^{b}	11–12^{b}
37^{cd}	57^{cd}	57^{cd}	13^{cd}	39^{cd}
545*	—	—	—	—
38–41	58–61	58–61	14–17	39^{e}–42
546*	—	—	—	43
42	62	62	18	44
547*	—	—	—	45
43	63	63	19	47
44^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	20^{ab}	46^{ab}
550*	—	—	—	—
44^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	20^{cd}	46^{cd}
45–46	65–66	65–66	21–22	48–49
551*	—	—	23	50
28 1	29 1	29 1	28 —	22 —
2	2	2	1	1
552*	—	—	—	—
3–4^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}	2–3^{b}	2–3^{b}
554*	—	—	—	3^{cd}
555*	—	—	3^{cd}	—
556*	—	—	—	—
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	4–5^{b}	3^{cd} fn.
557*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{cd}	4^{ab}
559*	—	—	—	4^{cd}
6^{c}–9^{b}	6^{c}–9	6^{c}–9^{b}	6–9^{b}	5–8^{b}
560*	—	—	9^{c}–10^{b}	8^{c}–9^{b}
9^{c}–12	10–12	9^{c}–12	10^{c}–13	9^{c}–12
561*	13	13	—	—
13	14	14	14	13
562*	—	—	15	14
563*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
561*	{15ab}	15ab	—	—
14ab	15cd	15cd	16cd	18cd
14cd	[16ab]	15ef	16ab	15ab
15–17b	16c–18b	16–18b	17–19b	16–17ab
17cd	18cd	18cd	19cd	—
565*	—	—	20ab	—
18–22	19–23	19–23	20c–25b	—
23	24	24	—	—
24ab	25ab	25ab	25cd	—
24cd	25cd	25cd	26ab	15cd
{566*	—	—	—	—
25–30b	26–31b	26–31b	26c–31	19–24b
30cd	31cd	31cd	—	—
30e–31	31e–32	31e–32	32a–f	24c–25
32	33	33	—	26
29 1	30 1	30 1	29 1	23 1
569*	—	—	—	—
2	2	2	4	5
3–4	3–4	3–4	2–3	2–3
5	6	5	5	6
6	5	6	—	4
7	7	7	—	15e–f
8	8	8	16c–17b	16
9	9	9	17c–18b	—
570*	—	—	—	—
10	10	10	18c–19b	—
11ab	11ab	11ab	—	—
11cd	11cd	11cd	19cd	—
12	12	12	20	17
13–19	13–19	13–19	21–27	—
571*	—	—	28	—
20	20	20	29	—
21ab	21ab	21ab	6ab	7ab
572*	—	—	6cd	—
21c–22	21c–22	21c–22	7–8b	7c–8
573*	—	—	—	—
23–24	23–24	23–24	8c–10b	11–12
25ab	25ab	25ab	10cd	9ab
575*	—	—	—	—
25cd	25cd	25cd	11ab	9cd
26	26	26	12c–13b	10
27	27	27	14c–15b	13
576*	—	—	13c–14b	14
577* l. 1	62ab	60ab	11cd	15ab
l. 2	62cd	60cd	12ab	15ab fn. l. 1
App. I (No. 16) l. 1–34	28–36b	29–37b	—	—
" " l. 34 fn.	—	—	—	—
" " l. 35–68	36c–44	37c–45	—	—
" " l. 68 fn.	45	46	—	—
" " l. 69–112	46–56	47–57	—	—
" " l. 112 fn.	—	—	—	—
" " l. 113–116	57	58	—	—
28	58	59	—	—
578*	—	—	—	15
579*	—	—	—	19
29	59	59	—	—
580*	—	—	15c–16b	15ab fn. l. 2–3
581*	—	—	30 1	—
30ab	60ab	60ab	2ab	20ab

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App 1 (No 17)	—	—	—	—
l 78 fn				
" " l 79-102	55-62	54-61	—	—
$25-26^{d}$	63-64	62-63	34-35	26 26-27
26^{ef}	65^{ab}	64^{ab}	—	28^{ab}
App 1 (No 18) l 1	—	—	—	28^{cd}
" " l 2-9	—	—	36-38	29-32
" " l 9 fn	—	—	—	—
" " l 10-19	—	—	39-44	33-37
" " l 20	—	—	—	38
" " l 21-22	—	—	45	39
" " l 23 26	—	—	—	40-41
644*	65^{cd}	64^{cd}	—	—
27	66	65	—	42
645*	—	—	—	43
33 1-4	34 1-4	34 1-4	34 1-5	27 1-4
646*	—	—	—	—
5	5	5	6-10	5
647*	—	—	—	—
6	6	6	11	6
{ 648* l 2-22	—	—	—	6^{ab} fn
7-8	7-8	7-8	12-13	7-8
649*	—	—	—	9^{ab}
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	14^{ab}	9^{cd}
650*	—	—	—	10
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	14^{cd}	11^{ab}
651* l 1	—	—	15^{ab}	—
" l 2	—	—	15^{cd}	11^{cd}
" l 3	—	—	16^{ab}	—
10-13	10-13	10-13	$16^{c}-20^{b}$	12-15
14	14	14	$20^{c}-21^{b}$	15^{cd} fn l 1-2
652*	—	—	$21^{c}-23^{b}$	—
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	23^{cd}	15^{cd} fn, l 3
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	24^{ab}	16^{ab}
653*	—	—	—	16^{cd}
16-17	16-17	16-17	$24^{c}-26^{b}$	17-18
654* l 1-2	—	—	$26^{c}-27^{b}$	19
" l 3-14	—	—	$27^{c}-33^{b}$	21-26
18	18	18	33^{c-f}	20
655* l 1-2	—	—	—	27
" (A)*	—	—	—	—
(B)*	—	—	—	—
l 3-6	—	—	34	—
l 7 10	—	—	35	28
19	19	19	—	29
34 1	35 1	35 1	35 1	28 1
656*	—	—	—	—
2-4	2-4	2-4	2-4	$2-4^{d}$
657*	—	—	—	—
658*	—	—	—	4^{ef}
5	5	5	5	5
659*	—	—	—	—
6	6	6	6	6
{ 660*	—	—	—	—
7-11	7-11	7-11	7-11	7-11
661*	—	—	12-14	12-14
12-13	12-13	12-13	15-16	15-16
662* the prior half of l 1	—	—	17^{a}	17^{a}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
662* the post half of l 1 the prior half of l 2	—	—	17^{bc}	—
,, the post half of l 2	—	—	17^{d}	17^{b}
,, l 3 4	—	—	18	18
,, l 5	—	—	19^{ab}	—
14	14	14	19^{c}–20^{b}	19
663*	—	—	20^{c}–22^{b}	20–21
15–17	15–17	15–17	22^{c}–25^{b}	22–25^{b}
664*	—	—	—	25^{cd}
665*	—	—	—	—
18	18	18	25^{c}–26^{b}	26
666*	—	—	26^{c}–27^{b}	—
19–22^{b}	19–22^{b}	19–22^{b}	27^{c}–30	27–30^{b}
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	31^{ef}	31^{cd}
22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	31^{a-d}	30^{c}–31^{b}
23	23	23	32	32
668*	—	—	—	—
669*	—	—	33	—
35 1–12	36 1–12	36 1–12	36 1–12	29 1–12
13–15	13–15	13–15	16–18	16–18
16–18	16–18	16–18	13–15	13–15
19	19	19	19	19
672*	—	—	—	—
20	20	20	20	20
673* l 1–2	—	—	—	21
673* l 3–6	—	—	22	22
36 1^{ab}	37 1^{ab}	37 1^{ab}	37 1^{ab}	30 1^{ab}
674*	—	—	—	—
675*	—	—	—	—
1^{c}–4	1^{c}–4	1^{c}–4	1^{c} 4	1^{c}–4
676*	—	—	—	—
5 6	5 6	5–6	5–6	5–6
677*	—	—	—	7
678*	—	—	7	—
7–19	7–19	7–19	8–20	8–20
{ 681*	—	—	—	—
20	20	20	22	22
21	21	21	21	21
682*	—	—	23	—
22–24	22–24	22–24	24–26	23–25
683*	—	—	27	—
25–28^{b}	25–28^{b}	25 28^{b}	28–31^{b}	26–29^{b}
684*	—	—	—	—
28^{c}–29	28^{c}–29	28^{c}–29	31^{c}–32	29^{c}–30
30–31	30–31	30–31	—	31–32
32–37	32–37	32–37	33–38	33–38
685*	—	—	—	—
37 1–2	38 1–2	38 1–2	38 1–2	39–40
App I (No 19) l 1 33	—	—	6^{c}–22	31 1–15^{b}
,, l 33 fn	—	—	—	—
3^{a-d}	3	3^{a-d}	3	15^{c}–16^{b}
686*	—	—	4	—
3^{ef}	4^{ab}	3^{ef}	6^{ab}	17^{ab}
4^{a-d}	4^{c}–5^{b}	4^{a-d}	5	—
4^{ef}	5^{cd}	4^{ef}	23^{ab}	17^{cd}
{ 687*	—	—	23^{c-}	—
5	6	5	24	18

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
688*	—	—	—	19^{ab}
689*	—	—	25^{ab}	—
690*	—	—	—	—
6–7	$7–8^{b}$	$6–7^{b}$	$25^{c}–26$	$19^{c}–20^{b}$
{ 691*	—	—	—	—
8–11	$8^{c}–12^{b}$	$7^{c}–10$	27–30	$20^{c}–23$
692*	—	—	—	—
12	$12^{c}–13^{b}$	11	31	24
13^{ab}	13^{cd}	12^{ab}	—	25^{ab}
$13^{c}–14^{b}$	14	$12^{c}–13^{b}$	32	$25^{c}–26^{b}$
$14^{c}–16$	$15–17^{b}$	$13^{c}–15$	$33–40^{b}$	$26^{c}–28^{b}$
693 (A)*	—	—	—	—
17–23	$17^{c}–24^{b}$	$16–22^{b}$	$40^{c}–48$ (om 18^{ab})	—
24	24^{cd}	22^{cd}	49^{ab}	28^{cd}
700*	—	—	—	—
$25–27^{b}$	$25–27^{b}$	$23–25^{b}$	$49^{c}–51$	$29–31^{b}$
701*	—	—	—	32^{ab}
27^{cd}	27^{cd}	25^{cd}	52^{ab}	31^{cd}, 32^{cd}
28–30	28–30	26–28	$52^{c}–55^{b}$	33–35
31	31	29^{a-d}	$55^{c}–56^{b}$	35 fn.
$32–33^{b}$	$32–33^{b}$	$29^{e}–30^{d}$	$56^{c}–57$	$36–37^{b}$
702*	—	—	58^{ab}	—
33^{cd}	33^{cd}	30^{ef}	58^{cd}	37^{cd}
703*	—	—	—	—
34	34	31	59	—
38 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	39 $1–3^{b}$	—
704*	—	—	—	—
$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	$3^{c}–7$	—
706*	—	—	—	—
8–9	8–9	8–9	8–9	—
{ 707*	—	—	—	—
$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	$10–11^{b}$	—
708*	—	—	11^{c-f}	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{ab}	—
{ 709*	—	—	—	—
12	12	12	$12^{c}–13^{b}$	—
710*	—	—	13^{cd}	—
13^{a}	13^{a}	13^{a}	14^{a}	—
711*	—	—	—	—
$13^{b}–15$	$13^{b}–15$	$13^{b}–15$	14^{b} 16	—
712*	—	—	17	—
713*	—	—	—	—
714*	16	16	—	—
16–17	17–18	17–18	25–26	—
715*	—	—	—	—
18–20	19–21	19–21	27–29	—
21	22	22	21	—
716*	23	23	—	—
22^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	32^{cd}	—
717*	—	—	33^{ab}	—
22^{cd}	24^{cd}	24^{cd}	30^{cd}	—
23^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	30^{ab}	—
23^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	—	—
719*	—	—	—	—
720* ⎮ 1	26^{ab}	26^{ab}	—	—
" (A)*	—	—	—	—
" (B)*	[26^{cd}]	26^{cd}	—	—
" ⎣ 2–5	$26^{e}–28^{b}$	27–28	—	—
24–25	$28^{c}–30^{b}$	29–30	18–19	

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
26	$30^{c}-31^{b}$	31	31	—
721*	—	—	32^{ab}	—
27^{ab}	31^{cd}	32^{ab}	33^{cd}	—
722*	—	—	34-35	—
27^{cd}	32^{ab}	32^{cd}	36^{ab}	—
724* l. 1	—	—	36^{cd}	—
" l. 2-3	—	—	—	—
" l. 4	—	—	37^{ab}	—
725*	—	—	—	—
28-29	$32^{c}-34^{b}$	33-34	20-24	—
728*	—	—	—	—
30	$34^{c}-35^{b}$	35	22	—
31	$35^{c}-36^{b}$	36	23	—
730*	—	—	—	—
731*	—	—	—	—
732*	—	—	—	—
733*	$36^{c}-37^{b}$	37	—	—
32^{ab}	37^{cd}	38^{ab}	37^{cd}	—
736*	—	—	—	—
737*	—	—	—	—
32^{cd}	38^{ab}	38^{cd}	38^{ab}	—
33^{ab}	38^{cd}	39^{ab}	38^{cd}	—
739*	39	39^{c-f}	—	—
740*	—	—	—	—
33^{c-f}	40	40	39	—
741*	—	—	—	—
34-37	41-44	41-44	40-43	—
39 $1-2^{b}$	40 $1-2^{b}$	40 $1-2^{b}$	40 1	32 $1-2^{b}$
{ 746*	—	—	—	—
$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$2-3^{b}$	$2^{c}-3$
4	4	4	$4^{c}-5^{b}$	—
5	5	5	$3^{c}-4^{b}$	—
6	6	6	$5^{c}-6^{b}$	—
—	7 (1)	7^{ab} (1)	—	—
7	8	7^{c-f}	$6^{c}-7^{b}$	4
8	9	8	$7-8^{b}$	—
9	10	9	$8^{c}-9^{b}$	5
10-11	11-12	10-11	$9^{c}-11^{b}$	8-9
12	13	12	$11^{c}-12^{b}$	6
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—
13^{cd}	14^{cd}	13^{cd}	—	—
14	15	14	13	7
748*	—	—	—	—
15^{a-d}	16	15^{a-d}	14	10
15^{ef}	17^{ab}	15^{ef}	15^{ab}	—
751*	—	—	15^{cd}	—
16	$17^{c}-18^{b}$	16	16	—
17-19	$18^{c}-20^{b}$	17-18	17-18	11-12
19^{ab}	20^{cd}	19^{ab}	19^{cd}	13^{cd}
19^{cd}	21^{ab}	19^{cd}	19^{ab}	13^{ab}
20^{ab}	21^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	14^{ab}
752*	—	—	—	14^{cd}
753*	—	—	$20^{c}-23$	—
20^{cd}	22^{ab}	20^{cd}	24^{ab}	15^{ab}
754*	—	—	24^{cd}	15^{cd}
21^{ab}	22^{cd}	21^{ab}	25^{ab}	16^{ab}
757*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{ab}	21^{cd}	25^{cd}	16^{cd}
760*	—	—	26^{ab}	17^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
22–24	23^{c}–26^{b}	21^{c}–24^{b}	25^{c}–29^{b}	17^{c}–19
25^{ab}	26^{cd}	24^{cd}	29^{cd}	—
25^{c}–30^{b}	27–31	25–29^{b}	30–34	20–24
762*	—	—	—	—
30^{cd}	32^{ab}	29^{cd}	35^{ab}	25^{ab}
765*	32^{c}–34^{b}	29^{e}–31^{b}	—	—
31^{ab}	34^{cd}	31^{cd}	35^{cd}	25^{cd}
766*	35	32	—	—
31^{cd}	36^{ab}	33^{ab}	36	26
768*	—	—	—	—
769*	36^{cd}	33^{cd}	—	—
32	37	34	37	27^{a-d}
770*	—	—	—	27^{ef}
33–35	38–40	35–37	38–40	28–30
771*	—	—	41–42^{b}	31–32
36–37^{b}	41–42^{b}	38–39^{b}	42^{c}–43	33–34^{b}
772*	43^{ab}	39^{cd}	—	—
37^{cd}	42^{cd}	39^{ef}	44^{ab}	34^{cd}
773*	—	—	—	—
38–45	43^{c}–50	40–47	44^{c}–52^{b}	35–42
775*	51	48	—	—
46–48^{b}	52–54^{b}	49–50	52^{c}–54	43–45^{b}
777*	—	—	—	—
48^{cd}	54^{cd}	51^{ab}	55^{ab}	45^{cd}
49^{ab}	55^{ab}	51^{cd}	55^{cd}	46^{ab}
49^{c}–50^{b}	55^{c}–56^{b}	52^{a-d}	56	46^{c}–47^{b}
50^{cd}	56^{cd}	52^{ef}	57^{ab}	47^{cd}
779*	—	—	57^{c}–58	—
780*	—	—	—	—
51^{ab}	57^{ab}	53^{ab}	59^{ab}	48^{ab}
781*	—	—	—	—
51^{cd}	57^{cd}	53^{cd}	59^{cd}, 60^{ab}	48^{cd}
782*	—	—	62^{c}–64^{b}	—
52–53	58–59	54–55	60^{c}–61^{b}	51–52
54	60	56	64^{c}–65^{b}	49
55	61	57	65^{cd}	53
783*	—	—	—	—
56	62	58	—	54
784*	—	—	61^{c}–62^{b}	—
57	63	59	—	50
785*	64	60	—	—
786*	65	61	—	—
787*	—	—	67	—
58	66	62	66	—
59	67	63	65	56
60	68	64	—	57^{ab}
61^{ab}	69^{ab}	65^{ab}	69^{ab}	55^{ab}
61^{cd}	69^{cd}	65^{cd}	69^{cd}	55^{cd}
62^{ab}	70^{ab}	66^{ab}		
759*	—	—	—	—
{ 790*	—	—	—	—
62^{cd}	70^{cd}	66^{cd}	70^{ab}	57^{cd}
791*	—	—	—	—
792*	—	—	—	58–59
63	71	67	71	60
40 1	41 1	41 1	41 1	33 1
793*	—	—	2^{ab}	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	3^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}	2^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
824*	—	—	46-48	—
825*	—	—	—	—
34	$34^{c}-35^{b}$	34	50	45
826*	—	—	—	46-48
$35-37^{b}$	$35^{c}-38^{b}$	35-37	51-53	49-51
828*	—	—	—	52^{ab}
829*	—	—	54	—
830*	—	—	55-57	—
37^{cd}	38^{cd}	38^{ab}	—	52^{cd}
832*	39^{ab}	38^{cd}	—	—
38-41	$39^{c}-43^{b}$	39-42	58-61	53-56
833*	—	—	—	57
834* l. 1-3	—	—	$62-63^{b}$	—
,, l. 4-8	—	—	$63^{c}-65$	$58-60^{b}$
835*	—	—	—	$60^{c}-62^{b}$
836*	43^{cd}	43^{ab}	—	—
42^{ab}	44^{ab}	43^{cd}	70^{ab}	62^{cd}
42^{c-f}	$44^{c}-45^{b}$	44	66	$62^{c}-63^{b}$
837* l. 1-5	—	—	$67-69^{b}$	$63^{c}-65$
,, l. 6-7	—	—	—	66
,, l. 8	—	—	69^{cd}	67^{ab}
43	45^{c-f}	45	$70^{c}-71^{b}$	68
839* l. 1	—	—	71^{cd}	70^{ab}
,, l. 2-3	—	—	72	69
44^{ab}	46^{ab}	46^{ab}	74	70^{cd}
{ 840* l. 1	—	—	—	72^{ab}
841*	—	—	75-76	—
842*	—	—	—	70^{ef}
44^{cd}	46^{cd}	46^{cd}	77^{ab}	—
45^{ab}	47^{ab}	47^{ab}	73^{ab}	71^{ab}
45^{cd}	47^{cd}	47^{cd}	73^{cd}	71^{cd}
844* l. 1-3	—	—	$77^{c}-78$	$72^{c}-73$
,, l. 4	—	—	—	—
46	48	48	—	—
47	49	49	79	74
41 1^{ab}	42 1^{ab}	42 1^{ab}	43 1^{ab}	35 1^{ab}
1^{cd}	4^{ab}	4^{ab}	1^{cd}	1^{cd}
845*	$4^{c}-5^{b}$	$4^{c}-5^{b}$	—	—
846*	5^{cd}	5^{cd}	—	4^{cd}
847*	6^{ab}	5^{ef}	—	—
2^{ab}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	2^{ab}
848*	—	—	—	—
$2^{c}-3^{b}$	2	2	$2^{c}-3^{b}$	$2^{c}-3^{b}$
849*	—	—	—	3^{cd}
850*	3	3	—	—
$3^{c}-4$	—	—	$3^{c}-4$	4^{ab}; 5^{ab}
5	$6^{c}-7^{b}$	6	5	6
852*	—	—	6^{ab}	—
6^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	7^{cd}	7^{cd}
6^{cd}	8^{ab}	7^{cd}	—	8^{ab}
7^{ab}	8^{cd}	8^{ab}	10^{ab}	7^{ab}
7^{c}	9^{a}	8^{c}	10^{c}	10^{a}
853*	—	—	$10^{d}-11^{a}$	—
7^{d}	9^{b}	8^{d}	11^{b}	10^{b}
854*	—	—	—	10^{cd}
855*	9^{cd}	9^{ab}	—	—
8	$10-11^{b}$	$9^{c}-10$	$11^{c}-12$	11
{ 857*	—	—	—	12^{ab}
858*	—	—	13^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
9	11^{c}–12^{b}	11	6^{c}–7^{b}	8^{c}–9^{b}
859*	—	—	—	9^{cd}
10^{ab}	12^{cd}	12^{ab}	—	5^{cd}
860*	13^{ab}	12^{cd}	—	—
861*	—	—	—	—
10^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	8^{ab}	12^{cd}
11	14	13^{c-f}	8^{c}–9	13–14^{b}
12–13	15–16	14–15	13^{c}–14, 16^{cd}	14^{c}–15, 17^{ef}
864*	—	—	17^{ab}	18^{ab}
14^{ab}	17^{ab}	16^{ab}	17^{cd}	18^{cd}
14^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	15^{ab}	16^{ab}
14^{ef}	18^{ab}	16^{ef}	15^{c}–16^{b}	16^{c}–17^{b}
15^{ab}	18^{cd}	17^{ab}	27^{ab}	28^{ab}
866*	—	—	—	28^{cd}
15^{cd}	19^{ab}	17^{cd}	18^{ab}	19^{ab}
867* l. 1	—	—	18^{cd}	19^{cd}
867(A)*	—	—	—	20^{ab}
867* l. 2–5	—	—	19–20	20^{c}–21
" l. 6	—	—	21^{ab}	—
" l. 7–13	—	—	21^{c}–24	22–25
" l. 14	—	—	25^{ab}	—
" l. 15	—	—	25^{cd}	26^{ab}
867 (D)*	—	—	—	26^{cd}
" " l. 16–17	—	—	26	27
16^{ab}	19^{cd}	18^{ab}	—	—
16^{cd}	20^{ab}	18^{cd}	27^{cd}	—
17	20^{c}–21^{b}	19	28	29
869*	21^{cd}	20^{ab}	—	—
18–20	22–24	20^{c}–22^{b}	29–31	30–32
872*	25–26	23–24	—	—
21^{ab}	27^{ab}	25^{ab}	32^{ab}	33^{ab}
873*	—	—	32^{cd}	33^{cd}
21^{c}	27^{c}	25^{c}	33^{a}	34^{a}
874*	—	—	33^{bc}	34^{bc}
21^{d}	27^{d}	25^{d}	33^{d}	34^{d}
875*	—	—	—	35
22	28	26	34	36
876*	—	—	—	37^{ab}
877*	—	—	—	—
23	29	27	35	38
24	30	28	36	37^{c-f}
25–26	31–32	29–30	—	39–40
27^{ab}	33^{ab}	31^{ab}	37^{ab}	41^{ab}
878* l. 1	—	—	38^{cd}	41^{cd}
" l. 2	—	—	—	42^{ab}
27^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	37^{cd}	42^{cd}
880*	—	—	38^{ab}	—
28	34	32	39	43
881*	—	—	—	44
29–31	35–37	33–35	40–42	45; 47–48
—	—	—	—	46 (r.)
882*	—	—	—	49
32	38	36	43	50
883*	—	—	44^{ab}	—
33–36	39–42	37–40	44^{c}–48^{b}	51–54
886*	—	—	—	—
37	43	41	48^{c}–49^{b}	55
38	44	42	56^{c}–57^{b}	55
39	—	—	—	66^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
887*	45	43	57^{c}–58^{b}	57
888*	—	—	59^{c}–60^{b}	67
40–41	46–47	44–45	51^{c}–53^{b}	60–61
889*	—	—	53^{c}–56^{b}	62–64
—	—	—	—	65 (r.)
—	—	—	—	66^{cd} (r.)
42–43	48–49	46–47	49^{c}–51^{b}	58–59
44	50	48	58^{c}–59^{b}	68
45	51	49	60^{c}–61^{b}	69
46–47^{b}	52–53^{b}	50^{a-f}	61^{c}–62	76, 78^{ab}
892* l. 1	—	—	—	78^{cd}
892* l. 2–5	—	—	68	79
47^{cd}	53^{cd}	51^{ab}	63–64^{b}	70^{ab}
893* l. 1	—	—	—	77
894*	—	—	—	70^{cd}
48^{ab}	54^{ab}	51^{cd}	64^{cd}	71^{ab}
895*	—	—	—	—
48^{cd}	54^{cd}	52^{ab}	65^{ab}	72^{ab}
897*	—	—	—	71^{cd}
49	55	52^{c}–53^{b}	66^{c}–67^{b}	72^{c}–73^{b}
898* l. 2	—	—	—	73^{cd}
50	[56], 56^{cd}	53^{c-f}	67^{c-f}	74
51	56^{c-f}	54	65^{c}–66^{b}	75
52	57	55	69	80
903*	—	—	—	81
42 1^{ab}	43 1^{ab}	43 1^{ab}	44 1^{ab}	36 1^{ab}
904*	—	—	—	1^{cd}
1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	2–4^{b}
907* l. 1–2	—	—	4	4^{c}–5^{b}
907* l. 3–6	—	—	—	5^{c}–7^{b}
908*	—	—	5	—
4	4	4	6	7^{c}–8^{b}
909*	—	—	—	8^{c-f}
5–6	5–6	5–6	7–8	9–10
910*	7	7	—	—
7–11^{b}	8–12^{b}	8–12^{b}	9–13^{b}	11–15^{b}
11^{c}–12^{b}	[12^{c-f}]	12^{c}–13^{b}	13^{c}–14^{b}	15^{c}–16^{b}
911*	—	—	14^{c}–15^{b}	16^{c}–17^{b}
12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	13^{c}–14^{b}	15^{c}–16^{b}	17^{c}–18^{b}
912*	—	—	16^{c}–19^{b}	18^{c}–21^{b}
13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	19^{cd}	21^{cd}
913* l. 1	—	—	20^{ab}	22^{ab}
913 (A)*	—	—	—	22^{ab} fn
913* l. 2	—	—	20^{cd}	22^{cd}
914*	—	—	—	—
14–15	14–15	15–16	21–22	23–24
916*	—	—	—	—
16	16	17	23	25
917*	17^{ab}	18^{ab}	—	—
918*	17^{cd}	18^{cd}	—	—
17–18	18–19	19–20	24–25	26–27
919* l. 1	—	—	—	28^{ab}
,, l. 2	—	—	26^{ab}	28^{cd}
,, l. 3	—	—	—	29^{ab}
,, l. 4	—	—	26^{cd}	29^{cd}
19–26	20–27	21–28	27–34	30–34; 45–47
27^{ab}	[28^{ab}]	29^{ab}	35^{ab}	48^{ab}
27^{c}–28	28^{c}–29^{b}	29^{c}–30	35^{c}–36	48^{c}–49
922*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
29	29^{c}–30^{b}	31	37	50^{ab}
30	30^{c}–31^{b}	32	38	56
934*	—	—	39	57
31–36	31^{c}–36	33–38	40–45	58–63
App. I (No. 20) l. 1-16	—	—	46–53	35–42
″ ″ l. 16 fn.	—	—	—	43
″ ″ l. 17	—	—	54^{ab}	44^{ab}
″ ″ l. 17 fn.	—	—	—	44^{cd}
″ ″ Before l. 18	—	—	—	50^{ab}
″ ″ l. 18-20	—	—	54^{c}–55	50^{c}–52^{b}
″ ″ l. 20 fn.	—	—	—	52^{cd}
″ ″ l. 21-26	—	—	56–58	53–55
″ ″ l. 27-29	—	—	59–60^{b}	64–65^{b}
″ ″ l. 29 fn.	—	—	—	65^{cd}
″ ″ l. 30-34	—	—	60^{c}–62	66–68^{b}
″ ″ l. 35-37	—	—	63–64^{b}	68^{ab} fn.
″ ″ l. 38-45	—	—	64^{c}–68^{b}	68^{c}–72^{b}
″ ″ l. 46-47	—	—	68^{c}–69^{b}	72^{ab} fn.
″ ″ l. 48-56	—	—	69^{c}–73	72^{c}–76
″ ″ l. 56 fn.	—	—	—	—
″ ″ l. 57-59	—	—	74–75^{b}	77–78^{b}
l. 59 fn.	—	—	—	—
″ ″ l. 60	—	—	75^{cd}	78^{cd}
37	37	38^{c}–39^{b}	76	79
38^{ab}	38^{ab}	39^{cd}	79^{ab}	80^{ab}
930* l. 1-4	—	—	77–78	80^{c}–82^{b}
″ l. 5-9	—	—	—	82^{c}–84
931* l. 1-6	—	—	79^{c}–80^{b}	—
″ l. 7-10	—	—	82^{c}–84^{b}	85^{c}–87^{b}
″ l. 11-12	—	—	84^{c}–85^{b}	88^{c}–89^{b}
″ l. 13-14	—	—	85^{c}–86^{b}	87^{c}–88^{b}
″ l. 15-16	—	—	86^{c}–87^{b}	93–94
″ l. 17-18	—	—	87^{c}–88^{b}	—
″ l. 19	—	—	88^{cd}	91^{ab}
38^{c}–39^{b}	38^{c-f}	39^{c}–40^{b}	—	89^{ab} 89^{cd}
39^{c}–40^{b}	39	40^{c}–41^{b}	89	90
40^{c}–41	40–41^{b}	41^{c}–42	90–91^{b}	91^{c}–92
42–43^{b}	41^{c}–42	42–43^{b}	91^{c}–93^{b}	92^{c}–93^{b}
933*	—	—	—	95
43^{cd}	43^{ab}	44^{cd}	92^{cd}	97^{cd}
44	43^{c}–44^{b}	45^{a-d}	93^{c}–94^{b}	95^{ab} 97^{cd}
934*	—	—	94^{c}–95^{b}	100–101
935*	—	—	—	102
45^{ab}	44^{cd}	45^{ef}	97^{ab}	98^{cd}
45^{cd}	45^{ab}	46^{ab}	—	99^{ab}
45^{ef}	45^{cd}	46^{cd}	97^{cd}	—
936*	—	—	98	—
46	46^{ab}	45^{ef}	100^{ab}	—
47^{ab}	46^{cd}	47^{ab}	—	—
47^{cd}	47^{ab}	47^{cd}	99^{ab}	—
937*	—	—	99^{cd}	—
48^{ab}	47^{cd}	48^{ab}	—	—
48^{cd}	48^{ab}	48^{cd}	100^{cd}	103^{ab}
938* l. 1	—	—	—	—
″ l. 2	—	—	131^{ab}	—
49	48^{c}–49	49	101^{c}–102	103^{c}–104
939*	—	—	—	105
940*	—	—	103–104	106–107
50–51^{b}	50–51^{b}	50–51^{b}	105–106^{b}	105–106^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
51^{cd}	51^{cd}	51^{cd}	—	109^{cd}
52	52	52^{a-d}	—	110
App. I (No. 21) l. 1	—	—	106^{cd}	—
" " l. 2-4	—	—	$107–108^{b}$	$113–114^{b}$
" " l. 5	—	—	108^{cd}	—
" " l. 6-7	—	—	109	111
" " l. 8	—	—	110^{ab}	—
" " l. 9-15	—	—	$110^{c}–113$	$114^{c}–117$
" " l. 16-17	—	—	114	112
" " l. 18-19	—	—	115	118
" " l. 19 fn.	—	—	—	—
" " l. 20	—	—	116^{ab}	119^{ab}
" " l. 20 fn.	—	—	—	$119^{c}–120$
" " l. 21	—	—	116^{cd}	—
53-56	53, [$54^{a}–^{d}$], $54^{e}–55$	$52^{e}–55$	117–120	121–124
946* l. 1-2	—	—	—	125
146 (A)*	—	—	—	—
946* l. 3	—	—	—	126^{ab}
947*	—	—	—	—
57-58	56–57	56–57	121–122	$126^{c}–128^{b}$
950* l. 1	—	—	123^{ab}	128^{cd}
950(A)*	—	—	123^{cd}	—
950* l. 2-3	—	—	124	129
" l. 4-5	—	—	—	130
" l. 6	—	—	125^{ab}	131^{ab}
" l. 7	—	—	—	131^{cd}
951*	—	—	125^{cd}	133^{cd}
952*	—	—	—	—
59	58	58	126	134
60^{ab}	59^{ab}	59^{ab}	127^{ab}	132^{ab}
953*	—	—	—	132^{cd}
60^{cd}	59^{cd}	59^{cd}	127^{cd}	132^{ef}
954*	—	—	—	133^{ab}
61-62	60–61	60–61	128–129	135–136
956*	—	—	130	137
43 1	44 1	44 1	42 1	34 2
957*	2	2	—	—
2-6	3–7	3–7	2–6	3–7
959*	—	—	—	—
7^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	7^{ab}	8^{ab}
$7^{c}–10$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$	$8^{c}–11^{b}$
961*	—	—	11^{cd}	—
10^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	7^{cd}	11^{cd}
962*	—	—	8^{ab}	—
11-14	12–15	12–15	12–15	12–15
965*	—	—	—	—
967*	—	—	—	—
15	16	16	16	16
16	17	17	—	33 75
44 971*	45 $1–2^{b}$	45 1	45 —	37 —
1	$2^{c}–3^{b}$	2	1	12
2	$3^{c}–4^{b}$	3	19	13
3	$4^{c}–5^{b}$	4	5–6	38 1–5
4	5^{cd}	5^{ab}	2	1
5-6	6–7	$5^{c}–6$	3–4	2–3
7	8	7	18	6
976* l. 1	—	—	—	7^{ab}
976 (A)*	—	—	—	—
976* l. 2-8	—	—	—	$7^{c}–10$

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—	—	8^{ab} (r)
8	9	8	7	37 1
—	[10^{ab}]	—	—	—
9^{a-d}	10^{ef}	9^{cf}	8	2
—	11^{ab} (r.)	—	—	—
9^{ef}	11^{cd}	9^{ab}	9^{ab}	3^{ab}
979* l 1	—	—	9^{cd}	—
" l. 2	—	—	10^{ab}	3^{cd}
980*	—	—	—	—
10–13	12–15	10–13	10^{c}–14	4–8
{ 981* l 2–3	—	—	—	—
14–15	16–17	14–15	15–16	9–10
982*	—	—	—	11
983*	—	—	17	—
App. I (No 22) l 1–28	—	—	—	—
" " l 28 fn.	—	—	—	—
" " l. 29–31	—	—	—	—
" " l 31 fn	—	—	—	—
" " l. 32–38	—	—	—	—
45 1–9	46 1–10	46 1–9	46 1–8^{b}	14–23
987*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	10^{ab}	—	24^{ab}
988*	—	—	—	—
10^{cd}	11^{cd}	10^{cd}	8^{cd}	24^{cd}
11^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	9	—
11^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	10^{ab}	25^{ab}
12	13	12	—	—
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	10^{cd}	25^{cd}
989* l 1–5	14^{c}–16	13^{c}–15	—	—
" l 6	[17^{ab}]	16^{ab}	—	—
" l 7–9	17^{c}–18^{b}	16^{c}–17	—	—
13^{cd}	18^{cd}	18^{ab}	11^{ab}	26^{ab}
991* l 1–2	19	18^{c}–19^{b}	—	—
991* l 3 The prior half	20^{a}	19^{c}	—	—
991 (A)*	—	—	—	—
991* From the post half of l 3–4	20^{b-d}	19^{d}–20^{b}	—	—
13^{c}–14^{b}	21	20^{c}–21^{b}	11^{cd}, 13^{cd}	26^{c}–27^{b}
992*	—	—	—	—
14^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	12^{ab}	27^{cd}
993*	—	—	—	—
15^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	12^{c}–13^{b}	28
15^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	14	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	15	29^{ab}
995*	—	—	—	—
16^{c}–17	24	23^{c}–24	16–18	29^{c}–30
996*	—	—	—	—
997*	—	—	—	—
998 (A)*	—	—	—	—
47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1	38 —
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	11^{cd}
1000*	—	—	2^{cd}	—
2	2	2	3	12
1001*	—	—	4^{ab}	—
3–6^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}	4^{c}–7^{b}	13–16^{b}
1004*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10	6^{c}–10	7^{c}–11	16^{c}–20
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	21^{ef}
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	21^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
51cd	51cd	51cd	—	109cd
52	52	52a-d	—	110
App. 1 (No. 21) l. 1	—	—	106cd	—
" " l. 2-4	—	—	107-108b	113-114b
" " l. 5	—	—	108cd	—
" " l. 6-7	—	—	109	111
" " l. 8	—	—	110ab	—
" " l. 9-15	—	—	110c-113	114c-117
" " l. 16-17	—	—	114	112
" " l. 18-19	—	—	115	118
" " l. 19 fn.	—	—	—	—
" " l. 20	—	—	116ab	119ab
" " l. 20 fn.	—	—	—	119c-120
" " l. 21	—	—	116cd	—
53-56	53, [54a-d], 54e-55	52e-55	117-120	121-124
946* l. 1-2	—	—	—	125
946 (A)*	—	—	—	—
946* l. 3	—	—	—	126ab
947*	—	—	—	—
57-58	56-57	56-57	121-122	126c-128ab
950* l. 1	—	—	123ab	128cd
950(A)*	—	—	123cd	—
950* l. 2-3	—	—	124	129
" l. 4-5	—	—	—	130
" l. 6	—	—	125ab	131ab
" l. 7	—	—	—	131cd
951*	—	—	125cd	133cd
952*	—	—	—	—
59	58	58	126	134
60ab	59ab	59ab	127ab	132ab
953*	—	—	—	132cd
60cd	59cd	59cd	127cd	132ef
954*	—	—	—	133ab
61-62	60-61	60-61	128-129	133-136
956*	—	—	130	137
43 1	44 1	44 1	42 1	31 2
957*	2	2	—	—
2-6	3-7	3-7	2-6	3-7
959*	—	—	—	—
7ab	8ab	8ab	7ab	8ab
7c-10	8c-11b	8c-11b	8c-11b	8c-11b
961*	—	—	11cd	—
10cd	11cd	11cd	[illegible]	11cd
962*	—	—	[illegible]	—
11-14	12-15	12-15	12-14	11-15
965*	—	—	—	—
967*	—	—	—	—
15	16	16	15	16
16	17	17	—	33 15
44 971*	45 1-2b	45 1	43 —	32 —
1	2c-3b	2	1	12
2	3c-4b	3	10	13
3	4c-5b	4	4-6	34 1-3
4	5cd	5ab	2	4
5-6	6-7	5c-6	3-4	2-3
7	8	7	12	6
9**1* l. 1	—	—	—	7ab
97*(A)*	—	—	—	—
9** l. 2-5	—	—	—	7c-10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—	—	8^{ab} (r.)
8	9	8	7	37 1
—	[10^{ab}]	—	—	—
9^{a-d}	10^{cf}	9^{cf}	8	2
—	11^{ab} (r.)	—	—	—
9^{ef}	11^{cd}	9^{ab}	9^{ab}	3^{ab}
979* l. 1	—	—	9^{cd}	—
" l. 2	—	—	10^{ab}	3^{cd}
980*	—	—	—	—
10–13	12–15	10–13	10^{c}–14	4–8
{ 981* l. 2–3	—	—	—	—
14–15	16–17	14–15	15–16	9–10
982*	—	—	—	11
983*	—	—	17	—
App. I (No. 22) l. 1–28	—	—	—	—
" " l. 28 fn.	—	—	—	—
" " l. 29–31	—	—	—	—
" " l. 31 fn.	—	—	—	—
" " l. 32–38	—	—	—	—
45 1–9	46 1–10	46 1–9	46 1–8^{b}	14–23
987*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	10^{ab}	—	24^{ab}
988*	—	—	—	—
10^{cd}	11^{cd}	10^{cd}	8^{cd}	24^{cd}
11^{ab}	12^{ab}	11^{ab}	9	—
11^{cd}	12^{cd}	11^{cd}	10^{ab}	25^{ab}
12	13	12	—	—
13^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	10^{cd}	25^{cd}
989* l. 1–5	14^{c}–16	13^{c}–15	—	—
" l. 6	[17^{ab}]	16^{ab}	—	—
" l. 7–9	17^{c}–18^{b}	16^{c}–17	—	—
13^{cd}	18^{cd}	18^{ab}	11^{ab}	26^{ab}
991* l. 1–2	19	18^{c}–19^{b}	—	—
991* l. 3 The prior half	20^{a}	19^{c}	—	—
991 (A)*	—	—	—	—
991* From the post half of l. 3–4	20^{b-d}	19^{d}–20^{b}	—	—
13^{c}–14^{b}	21	20^{c}–21^{b}	11^{cd}, 13^{cd}	26^{c}–27^{b}
992*	—	—	—	—
14^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	12^{ab}	27^{cd}
993*	—	—	—	—
15^{ab}	22^{cd}	22^{ab}	12^{c}–13^{b}	28
15^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	14	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	15	29^{ab}
995*	—	—	—	—
16^{c}–17	24	23^{c}–24	16–18	29^{c}–30
996*	—	—	—	—
997*	—	—	—	—
998 (A)*	—	—	—	—
47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1^{ab}	47 1	38 —
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{ab}	11^{cd}
1000*	—	—	2^{cd}	—
2	2	2	3	12
1001*	—	—	4^{ab}	—
3–6^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}	4^{c}–7^{b}	13–16^{b}
1004*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10	6^{c}–10	7^{c}–11	16^{c}–20
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	12^{ab}	21^{ef}
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	12^{cd}	21^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed
1005*	—	—	—	21^{cd}
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}	22^{ab}
1006*	—	—	—	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	13^{cd}	22^{cd}
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	14^{ab}	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	23^{ab}
1008*	—	—	15^{ab}	23^{cd}
1009*	—	—	15^{e}–16^{b}	—
13^{ef}	14^{ab}	—	16^{cd}	24^{ab}
1010*	—	—	17^{ab}	—
1011*	—	—	—	—
1012 l 1	—	—	17^{cd}	24^{cd}
1012 (A)*	—	—	—	—
1012 l 2-3	—	—	18	25
1013*	—	—	—	26
14	14$^{c–f}$	14	19	27
48 App I (No 23) l 1-42	48 —	48 —	48 —	39 —
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}
1014*	—	—	—	—
1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3	1^{c}–3
1018*	—	—	—	—
4-5	4-5^{f}	4-5	4-6	4-6
{ 1019* l 3	—	—	—	—
1021* l 1	5^{ab}	6^{ab}	—	—
1021 (A)*	—	—	—	—
1021* l. 2	6^{ab}	7^{ab}	—	—
—	6^{cd} (r.)	—	—	—
6^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	7^{ab}	7^{ab}
6^{c}–8	7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9
1022*	10^{ab}	10^{ab}	—	—
1023*	—	—	—	—
9-14	10^{c}–16^{b}	10^{c}–15	10-15	10-15
15-16	16^{e}–18^{b}	16-17	17-18	17-18
1024*	—	—	—	—
17-20	18^{c}–22^{b}	18-21	19-23	19-22
21	22^{c}–23^{b}	22	16	16
22	23$^{c–f}$	23	24	23$^{a–d}$
1026*	—	—	—	23^{ef}
48 1	49 1	49 1	49 1-2^{b}	40 1
2	2	2	2^{c}–4^{b}	—
3	3	3	4^{c}–5^{b}	2
{ 1029* l 1	—	—	—	—
1030* l 1-2	—	—	5^{c}–6^{b}	3
,, l 3	—	—	6^{cd}	—
4	4	4	7	—
1032* l 1	—	—	8^{ab}	—
,, ,, l 2-6	—	—	8^{c}–10	4-6^{b}
5	5	5	11-12^{b}	6^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	12^{cd}	—
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	—	—
7	7	7	13^{c}–14^{b}	7
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	13^{ab}	8^{ab}
8^{c}–9	8^{c}–9	8^{c}–9	14^{c}–15	8^{c}–9
1037*	—	—	—	10
10-21	10-21	10-21	16-27	11-12
1039*	—	—	—	—
1040*	—	—	—	—
22	22	22	28	—

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
21^{cd}	14^{cd}	29^{cd}	9^{cd}	10^{ef}
1118*	—	—	10^{ab}	11^{ab}
23–25	$15–18^{b}$	30–32	10^{c} 13	$11^{c}–14^{d}$
1120*	—	—	—	14^{ef}
$26–29^{b}$	$18^{c}–21^{b}$	$33–36^{b}$	$14–17^{b}$	$15–18^{b}$
1121*	21^{cd}	—	17^{cd}	18^{cd}
$29^{c}–30$	$22–23^{b}$	$36^{c}–37$	$18–19^{b}$	19 20^{b}
1122*	23^{cd}	—	19^{cd}	20^{cd}
1123*	24	38	—	—
31	25	39	20–22	$21–23^{b}$
32	26	40	25	$23^{c}–25$
{ 1126*	—	—	23–24	—
33	27	41	26	26
53 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	46 1^{ab}
1127* | 1	—	—	—	1^{cd}
, | 2	—	—	—	3^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{cd}
$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$2–5^{b}$	$3^{c}–6^{b}$
1128*	—	—	—	6^{cd}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	2^{ab}
$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	$6–14^{b}$	7–15
1132*	—	—	—	16^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
1133*	—	—	—	17^{ab}
1134*	—	—	15^{ab}	—
1135*	—	—	—	—
14^{ef}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}	17^{cd}
1136*	15^{cd}	15^{cd}	—	—
15–21	16–22	16–21	16–22	18–24
1140*	—	—	—	25
54 1–3	55 1–3	55 1–3	55 1–2 4	47 1–2 4
1141*	—	—	—	—
4	4	4	3	3
5–7	5–7	5–7	5–7	5–7
—	—	—	—	8 (cf 52 25)
8–12	8–12	8–12	8–12	9–13
1147*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
$13–15^{b}$	$13^{c}–15$	$13^{c}–15^{b}$	$13–15^{b}$	$14–16^{b}$
1148*	—	—	—	$16^{c}–17^{b}$
$15^{c}–19$	16–20	$15^{c}–20^{b}$	$15^{c}–20^{b}$	$17^{c}–22^{b}$
1149* | 1	—	—	—	22^{cd}
| 2	—	—	20^{cd}	23^{ab}
1150*	21–22	$20^{c}–22$	—	—
20	23	23	21	23^{c-f}
55 1	56 1	56 1	56 1	48 1
1151*	—	—	—	—
1152*	—	—	—	2^{ab}
2–4	2–4	2–4	2–4	$2^{c}–5^{b}$
1153*	—	—	—	5^{cd}
5–9	5–9	5–9	5–9	$6–11^{b}$
1155*	—	—	10^{ab}	11^{cd}
1156*	—	—	—	—
10	10	10^{a-d}	$10–11^{b}$	12
1157*	$11–12^{b}$	$10^{e}–11$	—	—
11–12	$12^{c}–13$	12–13	$11^{c}–13^{b}$	13–14
1158*	—	—	$13^{c}–14$	$15–16^{b}$
13^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	17^{cd}
{ 1159*	—	—	—	—
1160*	—	—	—	15^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
6^{ab}	6^{cd}	6^{cd}	5^{cd}	7^{ab}
6^{cd}	7^{ab}	7^{ab}	7^{cd}	—
{ 1084*	—	—	—	7^{cd}
7–10	7^{c}–11^{b}	7^{c}–10	8–11	8–11
1085*	—	—	—	—
11–17	11^{c}–18^{b}	11–17	12–18	12–18
1086* l 12	—	—	19–24	21–26^{d}
,, l 13	—	—	—	26^{e-f}
18	18^{c}–19^{b}	18	26	19
19	19^{c-f}	19	—	20
51 1	52 1	52 1	25	43 1
2–9^{b}	2–9^{b}	2–9^{b}	27–34^{b}	2–5^{b}
1087*	—	—	34^{cd}	8^{cd}
1088*	—	—	—	—
9^{c}–10^{a}	9^{c}–10^{a}	9^{c}–10^{a}	35^{a-c}	9^{a-c}
1089*	—	—	35^{d}–36^{a}	9^{d}–10^{a}
10^{b}–12^{d}	10^{b}–12	10^{b}–12	36^{b}–38	10^{b}–12
1090* l 1	—	—	39^{ab}	—
, l 2	—	—	39^{cd}	13^{ab}
12^{c}–15	13–16^{b}	13–15	40–43^{b}	13^{c}–16
16	16^{c}–17^{b}	16	43^{c}–44^{b}	—
17^{ab}	17^{cd}	17^{ab}	—	—
17^{c}–19	18–20^{b}	17^{c}–19	44^{c}–46	17–19^{b}
1091*	—	—	—	19^{cd}
1092*	—	—	—	—
52 1	20^{c}–21^{b}	53 1	52 1	44 1
1094*	—	—	—	2–4
1096* l 1–5	—	—	2–4^{b}	—
1096 (A)*	—	—	—	—
1096* l 6–22	—	—	4^{c}–12	—
2	21^{c}–22	2–3^{b}	13–14	5–6
3	23^{ab}	3^{cd}	15^{ab}	7^{cd} fn
1098*	—	—	15^{cd}	—
4	23^{c}–24^{b}	4	17^{ab}	7^{ef}
1099*	—	—	—	—
1100*	—	—	—	—
1102*	—	—	17^{cd}	—
1103*	—	—	18^{ab}	8^{ab}
5	24^{c}–25^{b}	5	16	7^{a-d}
6^{ab}	25^{cd}	6^{ab}	18^{cd}	8^{cd}
1104*	—	[6^{c}–8^{d}]	19–21^{b}	9–11^{b}
6^{c}–9	26–29^{b}	8^{e}–11	21^{c}–24	11^{c}–14
10	29^{c}–30^{b}	12	25	—
11^{ab}	30^{cd}	13^{ab}	—	15^{ab}
11^{c}–13	31–32	13^{c}–15	26–28^{b}	15^{c}–17
1108*	—	—	28^{cd}	—
1109* l 1–4	—	—	—	18
, l 5–6	—	—	53 1	45 1
14	53 1	16	2	2
{ 1110* l 1–2	—	—	—	3
{ ,, l 3	—	—	—	—
15–16	2–3	17–18	3–5	4–5
17–18	4–5	19–20	—	6–7
1111*	6	21	—	—
19–20	7–8	22–23	6–7	8–9
1114*	9–12	24–27	—	—
21	13	28	8	9 fn
22^{ab}	14^{ab}	29^{ab}	9^{ab}	10^{ab}
1116*	—	—	—	10^{cd}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
22^{cd}	14^{cd}	29^{cd}	9^{cd}	10^{ef}
1118*	—	—	10^{ab}	11^{ab}
23-25	$15-18^{b}$	30-32	$10^{c}-13$	$11^{c}-14^{d}$
1120*	—	—	—	14^{ef}
$26-29^{b}$	$18^{c}-21^{b}$	$33-36^{b}$	$14-17^{b}$	$15-18^{b}$
1121*	21^{cd}	—	17^{cd}	18^{cd}
$29^{c}-30$	$22-23^{b}$	$36^{c}-37$	$18-19^{b}$	$19-20^{b}$
1122*	23^{cd}	—	19^{cd}	20^{cd}
1123*	24	38	—	—
31	25	39	20-22	$21-23^{b}$
32	26	40	25	$23^{c}-25$
{ 1126*	—	—	23-24	—
33	27	41	26	26
53 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	54 1^{ab}	46 1^{ab}
1127* l. 1	—	—	—	1^{cd}
" " l. 2	—	—	—	3^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	2^{cd}
$2-5^{b}$	$2-5^{b}$	$2-5^{b}$	$2-5^{b}$	$3^{c}-6^{b}$
1128*	—	—	—	6^{cd}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	2^{ab}
$6-14^{b}$	$6-14^{b}$	$6-14^{b}$	$6-14^{b}$	7-15
1132*	—	—	—	16^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
1133*	—	—	—	17^{ab}
1134*	—	—	15^{ab}	—
1135*	—	—	—	—
14^{ef}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}	17^{cd}
1136*	15^{cd}	15^{cd}	—	—
15-21	16-22	16-21	16-22	18-24
1140*	—	—	—	25
54 1-3	55 1-3	55 1-3	55 1-2 4	47 1-2 4
1141*	—	—	—	—
4	4	4	3	3
5-7	5-7	5-7	5-7	5-7
—	—	—	—	8 (cf 52 25)
8-12	8-12	8-12	8-12	9-13
1147*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
$13-15^{b}$	$13^{c}-15$	$13^{c}-15^{b}$	$13-15^{b}$	$14-16^{b}$
1148*	—	—	—	$16^{c}-17^{b}$
$15^{c}-19$	16-20	$15^{c}-20^{b}$	$15^{c}-20^{b}$	$17^{c}-22^{b}$
1149* l. 1	—	—	—	22^{cd}
" l. 2	—	—	20^{cd}	23^{ab}
1150*	21-22	$20^{c}-22$	—	—
20	23	23	21	23^{c-f}
55 1	56 1	56 1	56 1	48 1
1151*	—	—	—	—
1152*	—	—	—	2^{ab}
2-4	2-4	2-4	2-4	$2^{c}-5^{b}$
1153*	—	—	—	5^{cd}
5-9	5-9	5-9	5-9	$6-11^{b}$
1155*	—	—	10^{ab}	11^{cd}
1156*	—	—	—	—
10	10	10^{ab}	$10^{c}-11^{b}$	12
1157*	$11-12^{a}$	$10^{c}-11$	—	—
11-12	$12^{c}-13$	12-13	$11^{c}-13^{b}$	13-14
1158*	—	—	$13^{c}-14$	$15-16^{b}$
13^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	17^{cd}
{ 1159*	—	—	—	—
1160*	—	—	—	15^{cd} fn

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
13^{c}-15	14^{c}-16	14^{c}-16	15^{c}-17	18-20
1162* | 1	—	—	—	21^{ab}
" | 2	—	—	18^{ab}	21^{cd}
" | 3-4	—	—	18^{c}-19^{b}	16^{c}-17^{b}
—	—	—	—	22 (r)
" | 5-18	—	—	—	23-29
1163*	17	17	—	—
16^{ab}	18^{ab}	57 1^{ab}	19^{cd}	30^{ab}
1164*	—	—	20	30^{c}-31^{b}
16^{cd}	18^{cd}	1^{cd}	21^{ab}	31^{cd}
17	19	2	21^{cd}	32
1166*	—	—	—	34^{ab}
18^{ab}	20^{ab}	3^{ab}	23^{cd}	31^{cd}
1167*	—	—	24	35
18^{cd}	20^{cd}	3^{cd}	25^{cd}	36^{cd}
1168*	21^{ab}	4^{ab}	—	—
19^{ab}	21^{cd}	4^{cd}	25^{ab}	36^{ab}
1169*	22^{ab}	5^{ab}	—	—
19^{cd}	22^{cd}	5^{cd}	22^{ab}	33^{ab}
{ 1170*	—	—	—	37^{ab}
20^{ab}	23^{ab}	6^{ab}	22^{cd}	33^{cd}
20^{c-f}	23^{c}-24^{b}	6^{c}-7^{b}	26	37^{c}-38^{b}
1171*	—	—	27-28	38^{c}-40^{b}
21	24^{c-f}	7^{c-f}	29	40^{c}-41^{b}
1172*	—	—	—	41^{cd}
1173*	—	—	—	—
56 1-4	57 1-4	8-11	57 1-5^{b}	49 1-4
1176*	—	—	—	—
1177*	—	—	—	5
1178*	—	—	—	—
1170*	—	—	—	—
1179 (A)*	—	—	—	—
5-6	5-6	12-13	5^{c}-7	14-15
{ 1180*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	14^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
1182*	—	—	—	6^{c}-7^{b}
7^{c}-8^{d}	7^{c}-8	14^{c}-15^{d}	8^{c} 9	7^{c}-8
1184*	—	—	10^{ab}	—
1185*	—	—	—	9
8^{c}-11^{b}	9-11^{b}	15^{c}-18^{b}	10^{c}-13^{b}	10^{ab}, 11-13^{b}
1186*	—	—	13^{cd}	—
11^{cd}	11^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	13^{cd}
12-14	12-14	19-21^{b}	17^{c}-20^{b}	16-18
15^{ab}	15^{ab}	21^{cd}	14^{cd}	—
15^{cd}	15^{cd}	22^{ab}	15^{ab}	11^{cd}
1187*	—	—	15^{c}-17^{b}	—
16-17	16-17	22^{c}-23	20^{c}-22^{b}	19-20
1188*	—	—	—	—
18	18	24	22^{c}-23^{b}	21
1189* | 1	—	—	—	22^{ab}
" | 2	—	—	23^{cd}	22^{cd}
19	19	25	24	23
1190*	—	—	—	24
57 1-4^{b}	58 1-4^{b}	58 1-4^{b}	58 1-4^{b}	50 1-4^{b}
1191* | 1-4^{b}	—	—	4^{cd}	4^{cd}
1191 (A)*	—	—	—	—
1191* | 2	—	—	5^{ab}	5^{ab}
4^{c}-6	4^{c}-6	4^{c}-6	5^{c}-7	5^{c}-7
1192*	—	—	—	8

Crit Ed.	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed.	Lahore Ed
13^{c}-15	14^{c}-16	14^{c}-16	15^{c}-17	18-20
1162* l 1	—	—	—	21^{ab}
" l 2	—	—	18^{ab}	21^{cd}
" l 3-4	—	—	18^{c}-19^{b}	16^{c}-17^{b}
—	—	—	—	22 (r.)
" l 5-18	—	—	—	23-29
1163*	17	17	—	—
16^{ab}	18^{ab}	57 1^{ab}	19^{cd}	30^{ab}
1164*	—	—	20	30^{c}-31^{b}
16^{cd}	18^{cd}	1^{cd}	21^{ab}	31^{cd}
17	19	2	21^{cd}	32
1166*	—	—	—	34^{ab}
18^{ab}	20^{ab}	3^{ab}	23^{cd}	34^{cd}
1167*	—	—	24	35
18^{cd}	20^{cd}	3^{cd}	25^{cd}	36^{cd}
1168*	21^{ab}	4^{ab}	—	—
19^{ab}	21^{cd}	4^{cd}	25^{ab}	36^{ab}
1169*	22^{ab}	5^{ab}	—	—
19^{cd}	22^{cd}	5^{cd}	22^{ab}	33^{ab}
{ 1170*	—	—	—	37^{ab}
20^{ab}	23^{ab}	6^{ab}	22^{cd}	33^{cd}
20^{c-f}	23^{c}-24^{b}	6^{c}-7^{b}	26	37^{c}-38^{b}
1171*	—	—	27-28	38^{c}-40^{b}
21	24^{c-f}	7^{c-f}	29	40^{c}-41^{b}
1172*	—	—	—	41^{cd}
1173*	—	—	—	—
56 1-4	57 1-4	8-11	57 1-5^{b}	49 1-4
1176*	—	—	—	—
1177*	—	—	—	5
1178*	—	—	—	—
1179*	—	—	—	—
1179 (A)*	—	—	—	—
5-6	5-6	12-13	5^{c}-7	14-15
{ 1180*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	14^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
1182*	—	—	—	6^{c}-7^{b}
7^{c}-8^{d}	7^{c}-8	14^{c}-15^{d}	8^{c}-9	7^{c}-8
1184*	—	—	10^{ab}	—
1185*	—	—	—	9
8^{e}-11^{b}	9-11^{b}	15^{c}-18^{b}	10^{c}-13^{b}	10^{ab}, 11-13^{b}
1186*	—	—	13^{cd}	—
11^{cd}	11^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	13^{cd}
12-14	12-14	19-21^{b}	17^{c}-20^{b}	16-18
15^{ab}	15^{ab}	21^{cd}	14^{cd}	—
15^{cd}	15^{cd}	22^{ab}	15^{ab}	11^{cd}
1187*	—	—	15^{c}-17^{b}	—
16-17	16-17	22^{c}-23	20^{c}-22^{b}	19-20
1188*	—	—	—	—
18	18	24	22^{c}-23^{b}	21
1189* l. 1	—	—	—	22^{ab}
" l 2	—	—	23^{cd}	22^{cd}
19	19	25	24	23
1190*	—	—	—	24
57 1-4^{b}	58 1-4^{b}	58 1-4^{b}	58 1-4^{b}	50 1-4^{b}
1191* l 1-4^{b}	—	—	4^{cd}	4^{cd}
1191 (A)*	—	—	—	—
1191* l 2	—	—	5^{ab}	5^{ab}
4^{c}-6	4^{c}-6	4^{c}-6	5^{c}-7	5^{c}-7
1192*	—	—	—	8

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	7	7	8	9
1193*	—	—	9–11	—
1194*	—	—	—	—
8	8	8	12	10
1196*	—	—	—	—
9^ab	9^ab	9^ab	13^ab	11^ab
1198*	—	—	—	—
9^c–12	9^c–12	9^c–12	13^c–16	11^c–14
13	13	13	17	—
14–20	14–20	14–20	18–24	15–21
1200* | 1	21^ab	21^ab	—	—
1200 (A)*	21^cd	—	—	—
1200* | 2	22^ab	21^cd	—	—
21	22^c–23^b	22	25	22
22^ab	23^cd	23^ab	26^ab	23^cd
22^cd	[24^ab]	23^cd	26^cd	23^ab
23^ab	[24^cd]	24^ab	27^ab	24^ab
1201*	—	—	—	24^cd
22^c–24	[24^e–h], 24 i j	24–25	27^c–28	25–26^b
1202*	—	—	—	—
25–27	24^k–27	26–28	29–32^b	26^c–29
28^ab	28^ab	32^ab	32^cd	30^cd
1204*	28^cd	32^cd	—	—
28^c–29^b	29	29	33	31
{ 1205*	—	—	—	—
29^c–31^b	30–32^b	30–33^b	34–36^b	32–34^b
1206*	—	—	—	—
31^cd	32^cd	33^cd	36^cd	34^cd
1207*	—	—	—	35^ab
32	33	34	37	35^c–36^b
1208*	—	—	—	37^cd
33–34	34–35	35–36	38–39	37–38
58 1–3	59 1–3	59 1	61 28–30	51 1–3
4	4	4	—	4
1211*	—	—	—	5^ab
5–7	5–7	5–7	31–33	5^c–8^b
1212*	—	—	—	8^cd
8	8	8	34	9
1213*	—	—	—	9^cd fn
9	9	9	35	9^cd fn.
10–11^b	10–11^b	10–11^b	36–37^b	10–11^b
11^c–12^b	[11^c–11^f]	11^c–12^b	37^c–38^d	11^c–12^d
12^c–14^b	11^g–13^b	12^c–14^b	38^e–40^b	12^c–14^b
{ 1214* | 1	—	—	—	14^cd
,, 1, 2	—	—	—	15^ab
14^c–17	13^c–16	14^c–17	40^c–43	15^c–18
1216*	—	—	—	19
18^ab	17^ab	18^ab	44^ab	20^ab
18^c–19	17^c–18	18^c–19^b	44^c–45	—
1217*	—	—	—	—
1218*	—	—	46–47^b	—
20^ab	19^ab	19^cd	47^cd	—
20^c–21^b	19^c–20^b	20	48	20^c–21^b
21^cd	20^cd	21^ab	49^ab	21^ef
22^ab	21^ab	21^cd	49^cd	21^cd
22^c–24^b	21^c–23^b	22–23	50–51	22–23
1219*	—	—	—	24–27
1220*	—	—	—	28–29
1221*	—	—	—	30^ab

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1222*	—	—	—	—
24^{cd}	23^{cd}	24^{ab}	52^{ab}	—
25^{ab}	24^{ab}	24^{cd}	53^{ab}	30^{cd}
25^{cd}	24^{cd}	25^{ab}	52^{cd}	31^{ab}
25^{ef}	25^{ab}	25^{cd}	53^{cd}	31^{cd}
{ 1223*	—	—	—	—
26–27	25^{c}–27^{b}	26–27	54–55	32–33
1224*	—	—	—	—
28–29	27^{c}–28	28–29	56–57	34–35
1225*] 1	—	—	58^{ab}	36^{ab}
1225 (A)*	—	—	—	—
1225*] 2–4	—	—	58^{c}–59	36^{c}–37
„] 5–8	—	—	—	38
59 1–9	60 1–9	60 1–9	59 1–9	52 1–9
1229*	—	—	—	10^{ab}
10–17	10–17	10–17	10–17	10^{c}–17
1232*	—	—	18	—
18	18	18	19	18
1233*	—	—	—	—
19–20	19–20	19–20	20–21	19–20
1236*	—	—	22	21
1237*	—	—	—	22^{ab}
21	21	21	23	22^{c}–23^{b}
1238*	—	—	—	23^{cd}
60 1–3	61 1–3	61 1–3	60 1–6	53 1–9
{ 1240*] 2	—	—	10^{cd}	—
1241*	—	—	7^{cd}	10^{ab}
4–6^{b}	4–6^{b}	4–6^{b}	7^{ab} 8–9	10^{c}–12
1243*	—	—	—	13^{ab}
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	10^{ab}	16^{cd}
7–8^{b}	7–8^{b}	7–8^{b}	11–12	17–18
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	13^{ab}	13^{cd}
1246*	—	—	—	14^{ab}
1247*	—	—	—	14^{c}–16^{b}
9–10^{a}	9–10^{a}	9–10^{a}	13^{c}–14^{c}	19–20^{a}
10^{b}	10^{b}	10^{b}	15^{b}	20^{b}
10^{c}	10^{c}	10^{c}	15^{a}	21^{a}
10^{d}	10^{d}	10^{d}	14^{d}	21^{b}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	15^{cd}	21^{cd}
1248*	—	—	—	21^{ef}
1249*	—	—	16^{ab}	—
1250*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	16^{cd}	22^{ab}
1253*	12	12	—	—
12–14	13–15	13–15	17–20	22^{c}–25
15^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	21^{cd}	26^{ab}
15^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	21^{ab}	26^{cd}
1256*	—	—	22	27
16	17	17	23	28
1257*	—	—	24	29
1258*	—	—	—	—
61 1^{ab}	62 1^{ab}	62 1^{ab}	61 1^{ab}	54 1^{ab}
1259*	—	—	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}
1^{c}–10	1^{c}–10	1^{c}–10	2^{c}–11	2^{c}–11
1263*	—	—	—	—
11–12	11–12	11–12	12–13	12–13
1264*	—	—	—	—
13–15	13–15^{d}	13–15^{d}	14–16	13–16
1265*	15^{ef}	15^{ef}	—	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
62 1	63 1	63 1	17	17
1266*	—	—	18	18
2	2	2	19	19^{ab} 20^{ab}
{ 1267*] 1	—	—	—	19^{cd}
{ "] 2	—	—	—	20^{cd}
3-5	3-6^{b}	3-5^{f}	20-22 33^{cd}	21-24
1268(A)*	—	—	23^{ab}	—
1268 (B)*	—	—	—	—
1269*	—	—	24^{ab}	25
1270*	—	—	—	26-29
1271*] 1	—	—	24^{d}	—
1271 (A)*	—	—	—	—
1271 (B)*	—	—	—	—
1271*] 2-3	—	—	25	—
6-7	6^{c}-8^{b}	6-7	26-27	—
8-9	8^{c}-10^{b}	8-9	63 1-2	55 1-2
1272*	—	—	3-7	—
10^{ab}	10^{cd}	10^{ab}	8^{ab}	3^{ab}
1273*	—	—	8^{cd}	3^{d}
10^{cd}	11^{ab}	10^{cd}	13^{ab}	8^{ab}
1274*	—	—	—	8^{cd}
1275*	—	—	13^{cd}	—
11-12	11^{c}-13^{b}	11-12	14-15	9-10
App I (No 24)] 1-16	—	—	16-23	11-18
" "] 17-24	—	—	62 1-4	19-22
" "] 24 fn	—	—	—	—
"] 25	—	—	5-6	23^{ab}
"] 26-28	—	—	7-8^{b}	23^{c}-24^{b}
" "] 29	—	—	—	24^{cd}
" "] 30-58	—	—	8-22	25-32
"] 58 fn	—	—	—	—
" "] 59-60	—	—	23	40
13	13^{c}-14^{b}	13	63 9	4
1276*	—	—	10-12	5-7
14	14^{c}-15^{b}	14	62 24	54 39
—	—	—	—	55 41 (r.)
1277*] 1-7	—	—	63 24-27^{b}	[illegible]
1277 (A)*	—	—	—	—
1277*] 8-12	—	—	27^{c}-28	[illegible]
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	62 25^{ab}	55 [illegible]
1278*	—	—	25^{cd}	—
—	—	—	63 [illegible] (r.)	—
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	[illegible]	[illegible]
63 1-2	64 1-2	64 1-2	V. 1 1-2	56 1-2
1281*	—	—	—	3
3	3	3	3	3^{cd} [illegible]
4	4	4	—	3^{ef} [illegible]
5	[5^{a-d}]	5	4	4
6-7	5^{c}-6	6-7	5-6	5-6
8-9	7-8	8-9	7-8	7
1284*	[9^{a-d}]	10	—	—
10	9^{e-f}	11	[illegible]	[illegible]
11	10	12	[illegible]	[illegible]
1285*	—	—	—	—
1286*	—	—	—	—
12^{ab}	11^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}
1287*	—	—	—	[illegible]
12^{cd}	11^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	[illegible]
1288*	—	—	—	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
13	12	14	13	11
1289* l. 1	—	—	15^{ab}	12^{ab}
,, l. 2	—	—	15^{cd}	12^{ef} fn.
1290*	—	—	16	—
14	13	15	14	15^{c}–16^{b}
15	14	16	10	12^{c-f}
{ 1291*	—	—	—	16^{cd}
1292*	—	—	—	17
16^{ab}	15^{ab}	17^{ab}	28^{ab}	15^{ab}
1293*	—	—	28^{c}–29	—
1294*	—	—	30^{cd}	24^{ab}
1295*	—	—	—	24^{c}–25
16^{cd}	15^{cd}	17^{cd}	30^{ab}	18^{cd}
17	16	18	19	21
1297* l. 1	—	—	20^{ab}	30^{ab}
1297(A)*	—	—	—	—
1297* l. 2–3	—	—	20^{c}–21^{b}	30^{c}–31^{ab}
,, l. 4	—	—	21^{cd}	—
,, l. 5	—	—	22^{ab}	31^{cd}
,, l. 6	—	—	22^{cd}	—
18–20	17–19	19–21	23–25	22–23; 28
1299* l. 1	—	—	34^{cd}	29^{ab}
{ ,, l. 2	—	—	—	29^{cd}
21	20	22	26	19
1300*	—	—	27^{ab}	—
22^{ab}	21^{ab}	23^{ab}	27^{cd}	20^{ab}
22^{c-f}	21^{c-f}	23^{c}–24^{b}	31	26
23^{ab}	22^{ab}	24^{cd}	32^{ab}	27^{ab}
1303*	—	—	34^{ab}	27^{cd}
1304*	—	—	32^{c}–33, 35	—
23^{cd}	22^{cd}	24^{ef}	36^{ab}	20^{cd}
64 1	65 1	65 1	36^{c}–37^{b}	32
{ 1305*	—	—	—	—
1306*	—	—	37^{cd}	—
2	2	2	38	33
1307*	—	—	39–40	—
3–4	3–4	3–4	41–42	34–35
1309*	—	—	43^{ab}	36^{ab}
5–8	5–8	5–8	43^{c}–47^{b}	36^{c}–39
9–14^{b}	9–14^{b}	9–13^{f}	47^{c}–52	40–43, 45^{c}–49^{b}
1313*	—	—	—	44–45^{b}
1314* l. 4	—	—	56^{cd}	—
{ 1315* l. 3–4	—	—	—	—
,, ,, l. 7–8	—	—	—	—
,, ,, l. 11	—	—	—	50^{ab}
1316* l. 1	—	—	53^{cd}	50^{cd}
,, l. 2–4	—	—	—	51–52^{b}
14^{c}–15	14^{c}–15	14–15^{b}	53^{ab}, 54	49^{cd}, 52^{c}–53^{b}
{ 1317* l. 2	—	—	—	—
1318* l. 1–2	—	—	—	53^{c}–54^{b}
,, l. 3	—	—	—	54^{cd}
1319*	—	—	—	—
1320*	—	—	—	51^{ab} fn.
16^{ab}	16^{ab}	15^{cd}	55^{cd}	55^{ab}
16^{cd}	16^{cd}	16^{ab}	55^{ab}	55^{ab}
1321*	—	—	—	55^{c}–57
17^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	56^{ab}	58^{cd}
17^{cd}	17^{cd}	17^{ab}	57^{ab}	59^{ab}
1323* l. 1	—	—	57^{cd}	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1325* l 2–3	—	—	58	63
1326*	—	—	—	59^{c}–63
18–19	18–19	17^{c}–19^{b}	59–61	64–65
1327* l 2–3	—	—	—	66
20^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	62^{ab}	67^{ab}
1328*	—	—	62^{cd}	—
20^{c}–21^{b}	20^{c}–21	19^{e}–20	63, 64^{cd}	67^{c}–68
1330* l 1	—	—	64^{ab}	69^{ab}
„ l 2	—	—	—	69^{cd}
„ l 3–6	—	—	65–66	70–71^{b}
1330 (A)*	—	—	—	71^{cd}
1330* l 7–8	—	—	67	72
22–23	22–23	21–22^{d}	68–69	73–74
24^{ab}	24^{cd}	22^{ef}	70^{cd}	75^{cd}
24^{cd}	24^{ab}	23^{ab}	70^{ab}	75^{ab}
25–26	25–26	23^{c}–25^{b}	71–72	76–77
{ 1333*	—	—	—	78
27	27	25^{c}–26^{b}	73	79
1334*	—	—	74	—
28	28	26^{c}–27^{b}	75	80
29^{ab}	29^{ab}	27^{cd}	76^{ab}	—
1335*	—	—	76^{cd}	—
29^{c}–30	29^{c}–30	28–29^{b}	77–78^{b}	81–82^{b}
1336*	—	—	78^{c}–82^{b}	—
31	31	29^{c}–30^{b}	82^{c}–83^{b}	82^{c}–83^{b}
1338*	—	—	83^{c}–85^{b}	—
32^{ab}	32^{ab}	30^{cd}	85^{cd}	83^{cd}
1339*	—	—	—	—
32^{cd}	32^{cd}	31^{ab}	86^{ab}	84^{ab}
1340*	—	—	86^{c}–89^{b}	—
1341*	—	—	—	—
33^{ab}	33^{ab}	31^{cd}	89^{cd}	84^{cd}
1342*	—	—	90	—
33^{c}–34	33^{c}–34	32^{c-f}	91–92^{ab}	85–86
1343*	—	—	92^{c}–96	
1344*	—	—	—	—
35	35	33	97	87
65 1	66 1	66 1	2 1	57 1
1345*	—	—	—	—
2	2	2	2	2
1346*	—	—	3–9^{b}	—
3–4^{b}	3–4^{b}	3–4^{b}	9^{c}–10	3–4^{b}
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	—	4^{ab} fn
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	—	4^{cd}
6	6^{c}	6^{c}	11^{a}	5^{a}
6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	11^{bc}	5^{b} fn
7^{b}	7^{b}	7^{b}	11^{d}	5^{b}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	12^{ab}	5^{cd}
1347*	—	—	—	6
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	12^{cd}	[illegible]
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	14^{ab}	[illegible]
1348*	9^{ab}	9^{ab}	—	—
1349*	—	—	14^{cd}	[illegible]
9	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	13	[illegible]
10^{ab}	[10^{cd}]	10^{cd}	15^{ab}	9^{ab}
10^{cd}	10^{cf}	11^{ab}	15^{cd}	9^{cd}
11^{ab}	11^{cd}	11^{ef}	16^{ab}	10^{ab}
11^{cd}	11^{ab}	11^{cd}	16^{cd}	10^{cd}
12–13	12–13	12–13	17–18	11–12

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1350*	—	—	—	—
14-16^{a}	14-16^{a}	14-16^{a}	19-21^{a}	13-15^{a}
1351*	—	—	—	—
16^{b}-18	16^{b}-18	16^{b}-18^{b}	21^{b}-23	15^{b}-17
1352*	—	—	—	—
1353*	19	18^{c-f}	—	—
1354*	—	—	—	—
1355*	—	—	—	—
1356* | 1-2	—	—	—	—
,, | 3	20^{ab}	19^{ab}	—	—
,, | 4-7	—	—	—	—
,, | 8	20^{cd}	19^{cd}	—	—
19	21	20	25	19
1358*	—	—	—	21-23
20	22	21	26	20
—	—	—	—	24-25^{b} (r)
1359*	—	—	—	25^{cd}
21^{ab}	23^{ab}	22^{ab}	27^{ab}	26^{ab}
1360*	—	—	28^{ab}	—
1361*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{cd}	22^{cd}	27^{cd}	—
22	24	23	28^{c}-29^{b}	26^{c-f}
23-25	25-27	24-26	—	27-29
1365*	—	—	—	—
26-27^{b}	28-29^{b}	27-28^{b}	—	30-32
27^{c}-28^{b}	29^{c}-30^{b}	28^{cd}, 30^{ab}	29	18
1367*	—	[29^{a-f}]	—	—
1368*	—	—	—	—
28^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	29^{cd}	33^{ab}
1369*	—	—	—	—
29	31	31	30	33^{c-f}
30-31	32-33	32-33	31-32	—
32-33^{b}	34-35^{b}	34-35^{b}	33-34^{b}	34-35
1372* | 1-3	—	—	34^{c}-35	36-37^{b}
,, ,, | 4	—	—	36^{ab}	38
,, ,, | 5	—	—	36^{cd}	—
,, ,, | 6-7	—	—	37	37^{c-f}
,, ,, | 8-17	—	—	38-42	38-43
33^{cd}	35^{cd}	35^{cd}	43^{ab}	45^{cd}
34	36	36	43^{c}-44^{b}	46
35	37	37	44^{c}-45^{b}	44
1373*	—	—	45^{cd}	45^{ab}
36	38	38	46	47
66 1374*	67 1-3	67 1-3	3 —	58 —
1-2	4-5	4-5	1-2	1-2
1375* | 1-4	—	—	—	3-4
,, | 5-6	—	—	3	5
3	6	6	4	6
1376*	—	—	—	—
4	7	7	5	7
1377*	—	—	—	—
1378*	—	—	—	—
5	8	8	6	8
App (No 25) | 1-2	—	—	7	10
,, ,, | 3-4	—	—	8	9
App (No 25) | 5-11	—	—	9-12^{b}	11-14^{b}
,, ,, | 12-32	—	—	12^{c}-22	14^{c}-21
,, ,, | 32 ln	—	—	—	15
,, ,, | 33-36	—	—	23-24	16-27

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App (No 25) l 36 fn	—	—	25 26	—
" " l 37 42	—	—	27-29	28 30
" " l 43 44	—	—	—	31
" " l 45 52	—	—	30-33	$32-36^{a}$
" " l 52 fn	—	—	—	—
" " l 53	—	—	34^{ab}	36^{cd}
6-7	9-10	9-10	$34^{c}-36^{b}$	37-38
1379*	—	—	—	—
8	11	11	$36^{c}-37^{b}$	39
9^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	38^{cd}	45^{ab}
9^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	39^{ab}	45^{cd}
10	13	13	$37^{c}-39^{b}$	44
11	14	14	$39^{c}-40^{b}$	42
1381*	—	—	—	—
1383*	—	—	—	—
12	15	15	41	40
1384*	—	—	—	41^{ab}
13^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	40^{cd}	41^{cd}
1385*	—	—	—	—
$13^{c}-14^{b}$	$16^{c}-17^{b}$	$15^{c}-17^{b}$	42	43
$14^{c}-15^{b}$	$17^{c}-18^{b}$	$17^{c}-18^{b}$	—	44
$15^{c}-16$	$18^{c}-20^{b}$	$18^{c}-20^{b}$	43-44	47-49
1387* l 1-3	—	—	$45-46^{b}$	—
1387* (A)	—	—	—	—
" l 4-20	—	—	$46^{c}-54$	—
17-19	$20^{c}-22$	$20^{c}-23^{b}$	55-57	49-51
1388* l 1-2	—	[24^{a-d}]	—	52^{a-d}
l 3	—	—	—	52^{ef}
1389* l 1-3	—	—	$58-59^{b}$	—
l 4	—	[24^{ef}]	59^{cd}	53^{ab}
l 5	—	—	—	53^{cd}
l 6	—	—	60^{cd}	54^{ab}
l 7	—	—	60^{ab}	54^{cd}
l 8	—	—	61^{ab}	55^{ab}
1389 (A)*	—	—	—	—
1389* l 9-10	—	—	$61^{c}-62^{b}$	$55^{c}-56^{b}$
20^{ab}	23^{ab}	23^{cd}	62^{cd}	56^{cd}
20^{c-f}	23^{c-f}	25	63	57
1390*	—	—	—	—
1391*	—	—	—	—
$21-23^{b}$	$24-26^{b}$	$26-28^{b}$	$64-66^{b}$	$58-60^{b}$
1393*	—	—	—	—
23^{cd}	26^{cd}	28^{cd}	66^{cd}	60^{cd}
$24-25^{d}$	27-29	27-30	67-68	61-62
1394*	—	—	69^{ab}	—
1395*	—	—	—	63^{ab}
25^{ef}	[illegible]	31^{ab}	[illegible]	63^{cd}
1397*	—	—	—	—
26^{ab}	29^{cd}	32^{cd}	70^{ab}	64^{ab}
1398*	30	32	—	—
[illegible]	$31-35^{b}$	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1401* l 1-4	—	—	[illegible]	[illegible]
" l 5-10	—	—	—	[illegible]
31-33	[illegible]	[illegible]	[illegible]	60 1 3
1403*	[illegible]	38	—	—
1404*	—	—	4 1-2	4-5
34 35	[illegible]	[illegible]	3-4	[illegible]
[illegible]	41^{ab}	42^{ab}	[illegible]	[illegible]
[illegible]	41^{cd}	42^{cd}	5^{ab}	7^{ab}

Crit. Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed
37^{ab}	42^{ab}	43^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
1406*	—	—	6^{cd}	9^{cd}
37^{c}–39	42^{c}–44	43^{c}–45^{b}	7–9	—
1409* l. 1–4	—	—	—	—
,, l. 5–6	—	—	10	—
40–41	45–46	45^{c}–47^{b}	11–12	—
42	47	47^{c-f}	—	—
43	48	48	13	—
44	49	49	—	58 73
App. I (No. 26) l. 1–17	—	—	—	59 1–9^{b}
,, ,, l. 17 fn	—	—	—	—
,, ,, l. 18–26	—	—	—	9^{c}–13

CONTENTS OF THE KIṢKINDHĀKĀṆḌA

(N.B.: The figures within brackets show the number of stanzas.)

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डम् ॥

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डम् ॥

स तां पुष्करिणीं गत्वा पद्मोत्पलझषाकुलाम् ।
रामः सौमित्रिसहितो विललापाकुलेन्द्रियः ॥ १

तस्य दृष्ट्वैव तां हर्षादिन्द्रियाणि चकम्पिरे ।
स कामवशमापन्नः सौमित्रिमिदमब्रवीत् ॥ २ G. 3 79 2 B 4 1 2 L 3 81 2

1

☞ V4 illeg for the whole Kanda and so not *included in the apparatus of this Kanda* V2 3 B4 (available only for Kiṣkindha) D1 4 11 do not contain the first Sarga These MSS begin this Kanda from Sarga 2 V1 variants for Sarga 1 are given from a different MS taken in the Crit App of Aranya as V1 which along with Ś1 Ñ1 V3 B1–4 D3 5 7 12 13 (D13 is not taken up in the Crit. App of Aranya) completes the Aranyakanda after 4 1 However the post-colophon entries after it are given at the end of Aranya under the symbols used for the above MSS in Aranya

D3 begins with श्रीगणेशाय नम । श्रीराम जय ।, D5 begins with श्रीमते रामानुजाय नम and then ins (introductory st)

स जयति रघुवंशतिलक कौसल्याहृदयनन्दनो राम ।
दशवदननिधनकारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ।
कूजन्त राम रामेति मधुर मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखा वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ।
वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिण ।
शृण्वन्रामकथानाद को न याति परां गतिम् ।
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामसागरगामिनी ।
पुनाति भुवन पुण्या रामायणमहानदी ।
य कर्णाञ्जलिसपुटैरहरह सम्यक्पिबत्यादरा
वाल्मीकेर्वदनारविन्दगलित रामायणाख्य मधु ।
जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणैरत्यन्तसोपद्रव
ससार स विहाय गच्छति पुमान्विष्णो पद शाश्वतम् ।

कलौ युगे कल्मषमानसानामन्यत्र धर्मे खलु नाधिकार ।
यत्र यत्र रघुनाथकीर्तन तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचन मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ।
जित भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।

क्वाह मन्दमतिर्गभीरमधुर (in also °हृदये) रामायणे तत्क्व च
व्याख्यानेऽस्य परिश्रमश्च महो हास्यास्पदं धीमताम् ।
को भारोऽत्र मम स्वय कुलगुरु कोदण्डपाणि कृपा
कूपारो रचयत्वद सपदि मज्जिह्वाग्रसिंहासन ।

D6 begins with श्रीजानकीवल्लभो विजयते and then ins अध्यात्मरामायणपारायणविधि

D9 begins with श्रीरामाय नम and then ins

सुग्रीवस्यापन पुर्यं इन्द्रसूनोश्च मर्दनम् ।
मारुतेर्बुद्धिवादान कृत येन स मे गुरु ।
श्रीमते रामानुजाय नम

D10 begins with ॐ नम रामाय, D11 ॐ T3 श्रीरामाय नम, हरि ॐ, G1 (in marg) हरि ॐ शुभमस्तु, G3 ॐ (marg हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम)

1 Ñ1 illeg (for 1–16^ad —^ab) Ś1 B1 D4.12 13 रम्यां, D3 दृष्ट्वा (for गत्वा) Ś1 B1 D8 12 13 -रामाकुलां, V1 2 B1 2 -समाकुलां (for -झषाकुलाम्) G(ed) ins समवाप्याभिलोक्य रम्यां पुष्करिणीं शुभां —^c) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 राम सौमित्रि साभार्य —For 1^cd Ś1 B1 D7 9 12 13 subst

1* राम सौमित्रिणा सार्धं ददर्शोपससर्प च ।

[D13 [अ]भिभार (for [अ]पश्यत्) Ś1 D13 पश्यत्य ददर्श च (for the post half)]

2 Ñ1 illeg (cf v 1 1) V1 B1 om 2 —^a) D8–10 तत्र; Cg k t as in text (for तस्य) G1 [पृ]व समन्ततो, M3 दृश्यतो (for दृष्ट्वैव तां) —For 2 Ś1 B1 D1 12 13 subst

9 2 सौमित्रे पश्य पम्पायाः काननं शुभदर्शनम् ।
1 4 यत्र राजन्ति शैलाभा द्रुमाः सशिखरा इव ॥ ३
2 3 मां तु शोकाभिसंतप्तमाधयः पीडयन्ति वै ।
भरतस्य च दुःखेन वैदेह्या हरणेन च ॥ ४

अधिकं प्रतिभात्येतन्नीलपीतं तु शाद्वलम् ।
द्रुमाणां विविधैः पुष्पैः परिस्तोमैरिवार्पितम् ॥ ५
सुखानिलोऽयं सौमित्रे कालः प्रचुरमन्मथः ।
गन्धवान्सुरभिर्मासो जातपुष्पफलद्रुमः ॥ ६

3* स तां दृष्ट्वा नदीं रम्यां नानाकुसुमभूषिताम् ।
उवाच लक्ष्मण वीर प्रियां सीतामनुस्मरन् ।

[(l 1) V3 illeg from स्ते upto भूषितां —V3 illeg for l 2 (except उवाच) —(l 2) D1 प्रिय (for प्रियां)] —After 2 D5 6 8–10 T G1 2 M ins G1 cont after the first occurrence of l 1 of App I (No 2)

4* सौमित्रे शोभते पम्पा वैदूर्यविमलोदका ।
फुल्लपद्मोत्पलवती शोभिता विविधैर्द्रुमैः ।

[(l 1) D5 6 8–10 G M वैडू(D6 °डु)र्य]

—After 2 G1 reads l 6 of 63* and l 1 of App I (No 2) for the first time repeating them in their proper place

3 Ñ1 illeg (cf v l 1) —a) B1 D1 12 पम्पाया (for °या) —V3 illeg for b —c) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 भ्राजते यत्र (V1 तत्र B3 यस्य) D1 4 M2 Ck p यत्र भ्राजति (for यत्र राजन्ति) D8 10 Ck p t शैला वा Cv p r p नीलाभा, Cv r m g as in text —After 3 Ś1 D1 12 13 read 5cd 5ab 4cd and 4ab

4 Ñ1 illeg (cf v l 1) For sequence in Ś1 D1 12 13 cf v l 3 Ñ2 V1 B2 3 D1 om 4 and 5 B1 om 4 V2 reads 4 and 5 (including 7*) after 8 —a) Ś1 D2 3 12 13 हत (for मां तु) Ś1 D13 [अ]भितप्त मां (for [अ]भिसंतप्तम्) —b) Ś1 D2 12 13 स(D2 13 मा) दीपयति दु खित, V3 पीडयन्त्यद्य लक्ष्मण D3 सौमित्रे दीपयति मां, D4 G1 2 M3 Cr m p g माधव पीडयन्त्रिव, Cv m k t as in text ※ Cr माधव पीडयन्निव वर्तेत इति शेष । इव शब्दो वाक्यालंकारे । माधय पीडयन्ति वै इति पाठे वक्ष्यमाण वसन्तवर्णनस्वारस्य नास्तीति केषांचित्पक्ष । राज्यभ्रंशबन्धुवियोगादिना पूर्वमेव शोकाभिसंतप्तं मा भरतस्य दु खेन वैदह्या हरणेन च भूयोपि आधय पीडयन्ति वै पीडयन्ति खलु । एतदुक्त विवक्षया समर्थ्यते ※ —c) V3 illeg from च upto हरणे in d M1 शोकेन (for दु खेन) —After 4 D5 6 8 10 S ins

5* शोभमानापि मे पम्पा शोभते चित्रकानना ।
व्यवकीर्णा बहुविधैः पुष्पैः शीतोदका शिवा ।
नलिनैरपि संछन्ना ह्यत्यर्थं शुभदर्शना ।
सर्पव्यालानुचरिता मृगद्विजसमाकुला ।

[(l 2) G1 अवकीर्णा D5 M3 शीतजलाशया(M3 °ला शुभा) (for शीतोदका शिवा) —(l 3) T2 संभिन्ना (for °छन्ना) D5 6 8 10 छन्ना D6 स्थला G2 नलिनै (for नलिना) —(l 4) T2 M3 [अ]नुचरित(M3 °ता) (for °रिता) D6 marg T3 M3 समाकुल M1 समाकुला (for समाकुला)]

5 Ñ1 illeg (cf v l 1) For sequence in Ś1 D1 12 13 cf v l 3 Ñ2 V1 B2 3 D7 om 5 (cf v l 4) V2 reads 4 and 5 (including 7*) after 8 B1 transp ab and cd —a) Ś1 B1 D2 3 8 12 13 M1 3 Cv r प्रतिभाति (for प्रति°) D3 [ए]ष M3 [ए]तत् (sic) (for [ए]तद्) V3 D13 अधिकं प्रतिभात्येते —b) Ś1 V3 B1 D2 3 12 13 नीलपीतैश्च शाद्वलैः (V3 illeg for श्च शाद्वलै) —After 5ab G1 ins

6* लताभि पुष्पिताग्राभिरुपगूढ समन्तत ।

—c) Ct as in text Ct p उरिछ्रतै (for विविधै) V3 illeg from पुष्पै up to d D5 सात्रै (for पुष्पै) Ck उच्छ्रितैर विविधै पुष्पै —d) M1 परिस्तोमम् Ś1 D12 [उ]क्षितै, B1 D3 [उ]त्थितै, D1 [ऊ]र्जितै, D13 [उ]च्छ्रितै, G1 [आ]चित L(ed) [उ]पतै (for [अ]र्पितम्) T1 परिस्तीर्ण इवार्पितं —After 5 V3 ins

7* कुसुमै शाद्वला भूमि कीर्णा **** इव । (illeg) whereas G1 ins M1 cont after l 1 of 9*

8* नानाप्रख्यातकुसुमैरुज्ज्वला भूर्भाति लक्ष्मण ।

—G1 cont while D5 6 8–10 T G1 2 M ins after 5

9* पुष्पभारसमृद्धानि शिखराणि समन्तत ।
लताभि पुष्पिताग्राभिरुपगूढानि सर्वत ।

[M1 transp l 1 and l 2 —(l 1) G1 राशि (for भार) —After l 1 M1 cont 8* G1 om l 2 —(l 2) Cf 6* D5 M1 उपगूढा(M1 °ढं) हि (for °ढानि) T2 G2 3 सर्वेण ※ Ck उपगूढ स्यात् Cv r अधिक प्रतिभातीत्यादिश्लोकपरत द्रुमाणां विविधै पुष्पै परिस्तोमैरिवार्पित । पुष्पभार समृद्धानि शिखराणि समन्तात् इति पाठ ※]

6 Ñ1 illeg (cf v l 1) —a) Ś1 D1 12 13 सुखानुलोम (for °निलोऽयं) — V3 om (hapl) 6a–7a V3 illeg from 6a upto पुष्पित (cf variant) in 6d —c) B1 D3 गन्धैश्च (for गन्धवान्) D13 सौरभि Ñ2 B1 2 D7 वातो B3 वासो (for मासो) —d) Ś1 D2 3 12 13 नानापुष्पफलै(D13 °ल)र्द्रुमै, Ñ2 V2 B1–3 D7 नानापुष्पित(V3 illeg upto °त)कानन ※ Ck उक्तार्थस्य विवरणं मास इत्यादि ※

पश्य रूपाणि सौमित्रे वनानां पुष्पशालिनाम् ।
सृजतां पुष्पवर्षाणि वर्षं तोयमुचामिव ॥ ७
प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधाः काननद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्ति गाम् ॥ ८
मारुतः सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः ।
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ॥ ९
गिरिप्रस्थेषु रम्येषु पुष्पवद्भिर्मनोरमैः ।
संसक्तशिखरा शैला विराजन्ति महाद्रुमैः ॥ १०
पुष्पिताग्रांश्च पश्येमान्कर्णिकारान्समन्ततः ।
हाटकप्रतिसंछन्नान्नरान्पीताम्बरानिव ॥ ११ G 3 72 B 4 1 L 3 82

---

7 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). V1 om. 7ᵃ (cf. v.l. 6). —ᵃ) Ñ2 V3 B1–3 D7 पुष्पाणि (for रूपाणि). Ś1 D2,12 13 रम्याणि. —ᵇ) Ś1 वनानि; B1 वन्यानां (for वनानां). D3 पुष्पशालिनां; D5 पुष्पपालिनां. —V3 illeg. from वर्षाणि in ᶜ up to मु in ᵈ. —ᶜ) Ś1 D3 5 12 13 सृजति (for सृजतां). —ᵈ) D6 T1 2 G2 M3 Cg तोयं (for वर्षं) T3 इह (for इव) Ś1 D3 5 12 13 तोयमुचो यथा.

8 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). —ᵃ) D3 प्रचुरेषु (for प्रस्तरेषु). V1 सुरम्येषु. —ᵇ) Ś1 D3 12 कानने द्रुमा. —ᶜ) D3 वात- (for वायु-). —ᵈ) Ś1 D3 5 9,12 13 इव; D2 एव (for अव-). Ś1 Ñ2 V1,3 B1–3 D2 3 7,12 13 मां; D6 ह (for गाम्). —After 8, V3 reads 4 and 5 (including 7*), while D1,4 6–10 S ins. :

10* पतितैः पतमानैश्च पादपस्थैश्च मारुत ।
कुसुमैः पश्य सौमित्रे क्रीडतीव समन्ततः ।
विक्षिपन्विविधा शाखा नगानां कुसुमोत्कटा ।
मारुतश्चलितस्थानैः षट्पदैरनुगीयते ।
मत्तकोकिलसंनादैर्नर्तयन्निव पादपान् । [5]
शैलकन्दरनिष्क्रान्त प्रगीत इव चानिलः ।
तेन विक्षिपतात्यर्थं पवनेन समन्ततः ।
अमी संसक्तशाखाग्रा ग्रथिता इव पादपाः ।

[(l. 1) D3 पातमानैश्च (for पत°). —(l. 2) T1 3 G1 M1 3 क्रीडतीव (for क्रीडतीव). —(l. 3) G1 पुष्पिता (for विक्षिपन्) G3 द्रुमाणां (for नगानां) D6 7 T3 M3 कुसुमोत्करा, G2 3 M1 2 Cv r.m g k.ip कुसुमोत्करा (G1 °त्कया), Ct as above. —(l. 4) D6 मारुत°, B(ed.) चलित (for चलित). ※ Cr : चलितस्थाने स्वस्थानकुसुमोपशान्तैः गीयत इव पुष्परमोत्सवत्वा स्तूयत इव । अनुगीयत इति पाठे अनुसृत्य गीयत इत्यर्थः ; Cm चलित स्थाने स्वस्थानकुसुमोच्छ्रितैः षट्पदैः मारुत गीयत इव ※ —(l. 6) D6 प्रगीत (for प्रगीत). Cv वानिलः (for चानिलः). —(l. 8) G2 संसक्त (for संसक्त-). D3 ते ग्रीता (for ग्रथिता)]

9 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). —ᵃ) D6 7 G M Cr g स्तुत, D6 10 T स एव (for मारुत). —ᵇ) D6 om. चन्दन. —After 9ᵃᵇ, D6 8–10 S ins. :

11* गन्धवन्मधुगन्धेषु समापनयतोऽनिल ।
अमी पवनविक्षिप्ता विनदन्तीव पादपाः ।

[(l. 1) K(ed.) Ck मध्वापतम्, D6 गन्धवत्स्य मधुगन्ध (for the prior half). T3 द्रुम- (for अम). —(l. 2) D6 विनेदुः, G1 M3 विनर्दति (for विनदन्ति).]

—V3 illeg. from च in ᶜ to वं in ᵈ. —ᶜ) Ñ2 V1 B1–3 D3 5 7 12 13 उप(D12 अभि)कूजद्भिः । D6 8 9 T2 G2 M3 (before corr. as in M2) Cm अनुकूजतो. M1 °गीयते (for अनुकूजद्भिः). Ś1 षट्पदा अभिकूजति. —ᵈ) Ñ2 V1 B1–3 D7 च सुगन्धिषु (V2 °भिः), V3 च सुगन्धिः; D3 12 मधु° (for मधुगन्धिषु) —After 9, Ñ2 V1 B1 3 D7 ins :

12* तथा हीनस्य सौमित्रे वायते मे दर्द गत ।

[V3 om. (hapl.) from the post. half upto 10ᵇ.]

—Ñ2 D7 cont. :

13* सीता परस्य याता पुष्पमासे सुमध्यमा ।

10 Ñ1 illeg. (cf. v.l. 1). V3 om. 10ᵃ (cf. v.l. 12*). —ᵃ) B1 D3 गिरिप्रस्थे च (D3 तु), G2 इरिप्र°; M3 (after corr. sec. m. as in text) गिरीन्द्र°, Cmp प्रस्तरेषु च (for गिरिप्रस्थेषु) Ś1 D3 12 13 चित्रेषु; Ñ2 V1 B1–3 D2,7 सौमित्रे. —ᵇ) D3 पुण्यवद्भिः ; D6 पुष्पोत्कटा (for पुष्पवद्भिः) V1 D3 13 T2 M3 मनोहरैः. —ᶜ) Ś1 D3 13 स(D13 स)क्त । D3 Ck सशिक ; Cv,r,m g t as in text (for संसक्त-). T3 संसक्तशिखराकारा —ᵈ) Ś1 D3,12,13 भाति(D13 भक्ति) चित्रैः, D2 पुष्पिताग्रैः ; D6 विचरति (sic), M3 Cr,m विराजते; Cv as in text (for °जन्ति). Ś1 मनोरमैः ※ Ct. संसक्तशिखराः संपन्नशेखराः इवेत्यर्थं इति कतकः । गिरिप्रस्थेषु पुष्पवद्भिर्द्रुमैः संसक्तप्रभाया इत्यर्थं इति तीर्थः ※ —For 10ᶜᵈ, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 subst. :

14* संसक्तविटपस्कन्धैर्दुर्निरीक्ष्ये नभस्तलम् ।

[V3 illeg., B1 निरीक्ष्य; B2 3 अनिरीक्ष्यं (for दुर्निरीक्ष्य). Ñ2 नभस्तल.]

—After 10, D6 8–10 S ins. :

15* पुष्पसंछन्नशिखरा मारुतोत्क्षेपचञ्चला ।
अमी मधुकरोत्तंसाः प्रगीता इव पादपाः ।

[(l. 1) G2 नलिन- (for -संछन्न-) D3 मारुतेरितं, D3 -संयना (for -चञ्चला). —(l. 2) ※ Cv r.m मधुकरोत्तंसा इति च(r m वा) पाठः ※]

11 Ñ1 illeg. for 11 (cf. v.l. 1). V3 illeg. from मान् in ᵃ upto st. 49 (including colophon). —ᵃ) M3 3 तु (for च). D6 8–10 T G M3 सुपुष्पितांस्तु (for पुष्पिताग्रांश्च). D1,3 D3 8 10 T3 M3 पश्येताम्. —ᵇ) B1 3 च सर्वतः (for समन्ततः). —ᶜ) G1 M3 हाटकैः (for हाटक-). V1 -प्रतिसपूर्णान् । D6 G(ed.) -प्रतिमा(D3 °म)न्छन्नान्.

79 9 / 1 22 / 82 12 अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ।
सीतया विप्रहीणस्य शोकसंदीपनो मम ॥ १२
मां हि शोकसमाक्रान्तं संतापयति मन्मथः ।
हृष्टः प्रवदमानश्च समाह्वयति कोकिलः ॥ १३
एष दात्यूहको हृष्टो रम्ये मां वननिर्झरे ।
प्रणदन्मन्मथाविष्टं शोचयिष्यति लक्ष्मण ॥ १४
विमिश्रा विहगाः पुंभिरात्मव्यूहाभिनन्दिताः ।
भृङ्गराजप्रमुदिताः सौमित्रे मधुरस्वराः ॥ १५

—M1 om 11ᵈ-13ᵃ —ᵈ) B1 वरान् (for भरान्) Ś1 D13 स्वरान्नीततरानिव, Ñ2 B3 D9 12 M3 भरान्(B2 याण, D12 धरान्) पीतांबराणि च(M3 [after corr. sec m] °निव) (corrupt) T2 सत्तान्श्वेताम्बरानिव —For 11, D5 subst

16* पुष्पिताग्राश्च पश्येमे कर्णिकारा समन्ततः ।
हाटकप्रतिसंछन्ना नरा पीताम्बरा इव ।

and then cont

17* शनैश्च सुच्यते पादान्वक पामधार्मिक ।
पश्य लक्ष्मण पम्पाया मत्स्यान्तानुकम्पया ।

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 1) V3 illeg M1 om 12 (for both, cf v l 11) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D3 5 7 12 13 वसन्तमास (B2 3 °काल) सप्राप्तो(Ñ2 V1 B1 D7 माप्तोप) —ᵇ) Ñ2 V1 B1(m also) 2 3 D3 7 -कूजित (for -नादित) —ᶜ) D4-6 12 T2 3 G1 M3 विप्रहीनस्य —For 12ᶜᵈ, Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D3 5 7 12 13 subst

18* विशालाक्ष्या विहीनस्य मम शोकविवर्धन ।

[V1 B1 2 विशालाक्षी D3 5 13 विहु(D13 °हु)कस्य (for विहीनस्य) Ś1 D3 5 12 13 शोक(D5 मोह)मनोषनो महान् (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 B2 3 D7 cont

19* नानाप्रकारैः कुसुमैश्छन्ना लक्ष्मण पादपा ।
विचित्रवर्णा भाम्यन्ते कुथाभिरिव संवृता ।

[(l 2) D3 विचित्रस्तो (for °वर्णा)]

13 Ñ1 V3 illeg for 13 (cf v l 1 and 11 respy) M1 om 13ᵃ (cf v l 11) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D3 5 7 12 13 सौमित्रे मा सुदु सात —ᵇ) Ś1 D3 5 12 13 संदीपयति G3 मारुत (for मन्मथ) —D5 om 13ᶜ-14 —ᶜ) D8 10 G2 Ck t हृष्ट T2 G3 प्रवत(G3 °वाद्)मानश्च (for प्रवद°) ‡‡ Cr हृष्ट प्रवदमानश्चेति सम्यक ‡‡ —ᵈ) D2 G2 M1 2 Cl मामाह्वयति —For 13ᶜᵈ, Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D3 5 7 12 13 subst

20* हृष्ट पुष्ट प्रमुदित कोकिलो मामिवाह्वयेत् ।

[Ś1 D5 दृष्ट, B2 दृष्ट D3 धृ°- D13 13 पुष्ट (for हृष्ट) V1 पुष्प, B3 पुष्ट (for पुष्ट) Ś1 B1 D5 12 13 निन(B1 D7 12 °ष)दमानश्च D3 प्रादमानश्च (for पुष्ट प्रमुदित) Ś1 V1 B1 D3 7 12 13 स्वाह्वयेद्(Ś1 D13 13 °यत्) B2 3 समाह्वयेद्]

—Ñ2 l 1-3 D7 cont

21* प्रियासहायो मुदितो वसन्ते कामदीपिते ।

[D7 मधुदितो (hypm) (for मुदितो) Ñ2 D7 वामते कामदीपन, B3 वसंत कामदीपित (for the post half)]

14 Ñ1 V3 illeg for 14 (cf v l 1 and 11 respy) D5 om 14 (cf v l 13) —ᵃ) D6 T2 G M1 2 Cv r m g k नत्यूहको, M3 चक्रस्यूहको, Ct as in text Ś1 राम, D3 5 13 निशि, D13 माम (for हृष्टो) —ᵇ) B1-3 वने, M1 रम्यो Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D3 5 7 12 13 कानने, D6 Ck प्र घन (for मा वन) —ᶜ) Ñ2 B3 D7 प्रवदन्, B1 3 D3 प्रवदन्, D13 प्रमदन् (for प्रणदन्) B1 [आ]विष्टो —ᵈ) Ś1 D3 5 12 13 शोषयिष्यति (for शोच°) Ñ2 V1 B2 3 D7 इह मां शोषयिष्यति, B1 स्वकान्तामनुतिष्ठति —After 14, Ś1 D3 5 12 13 ins

22* मां दृष्ट्वैव मृगी याति तां मृगोऽप्यनुधावति ।
वक्ष्यतीव न सीरे कार्या हैमैश्री मृगीरयम् ।
वारणोऽप्य स्वका भार्या हस्तुरकानुयायिनीम् ।
मत्सरादिवाशङ्क करेण्व परिमार्जति ।

[(l 1) D3 13 मृगो (for मृगी) L(ed) नोपधावति D3 13 तां मृगी प्रतिधावति (for the post. half) —Ś1 om l 2-3 —(l 2) D3 हैमैरर मृगीरेव, D13 कामरूपी मृगीरथ (sic) (for the post half) —(l 3) D3 12 स्वनुरक्तो गुधायिनीं, D5 अनुरक्तां रतार्थिनी (for the post half) —(l 4) D3 13 [आ]शङ्कन् (for [आ]शङ्क) D5 3 प्रति(D5 °वि)मार्जति],

while D6 8-10 S ins

23* श्रुत्वैतस्य पुरा शब्दमाश्रमस्था मम प्रिया ।
मामाहूय प्रमुदिता परम प्रत्यनन्दत ।
एव विचित्रा पतगा नानारावविराविण ।
वृक्षगुल्मलता पश्य संपतन्ति समन्तत ।

[(l 3) G1 M3 एते (for एव) D5 विविध D6 विहगा (for पतगा) D6 T2 रव (for -राव) —(l 4) M3 ततस्तत (for समन्तत)]

15 Ñ1 V3 illeg for 15 (cf v l 1 and 11 respy) D6 reads 15ᵃᵇ in marg —ᵃ) D6 विचित्र ; D7 विविध्र , D6 मिश्रिता (for विमिश्रा) Ś1 D5 12 13 T2 G2 विहगै Cm विहगा —ᵇ) After °व्यूहा, D6 wrongly ins पादपाश्चेमे मत्ता Ś1 D5 12 13 अन्यपुष्टैरिवारिता , D7 आत्मपुष्पाभिता दिता , G1 आत्मरतिसंनोरमे ‡‡ Cv r विमिश्रा विहगा मत्ता प्रवदन्ति मन सुखमिति च दाद ‡‡ —For 15ᵃᵇ, Ñ2 V1 B1-3 D7 subst

24* विविधमिह शापति पिका पुष्पाभिनन्दि ।

मा हि सा मृगशावाक्षी चिन्ताशोकबलात्कृतम् ।
संतापयति सौमित्रे क्रूरश्चैत्रवनानिलः ॥ १६
शिखिनीभिः परिवृता मयूरा गिरिसानुषु ।
मन्मथाभिपरीतस्य मम मन्मथवर्धनाः ॥ १७
पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति ।
शिखिनी मन्मथार्तैषा भर्तारं गिरिसानुषु ॥ १८
मयूरस्य वने नूनं रक्षसा न हृता प्रिया ।
मम त्वयं विना वासः पुष्पमासे सुदुःसहः ॥ १९ G 3 79 16 B 4 1 48 L 3 81 21

[V1 वायव (s c) D3 3 वायद्रि (for वायुरि) V1 रामावृत D1 वायुगेन B2 रणे पुष्ट (s c) (for विना पुष्प) B3 स्वयूथशिखिनीभिः (for the post half)]

—After 15ab G3 ins l 1 of a passage relegated to App I (No 1) —a) Ś1 B1 D3 11 [अ]भिनर्दिता V1 [अ]भिनिरता D3 12 [अ]भिनन्दिता (for प्रमुदिता) N2 D7 मृगराजोऽप्यभिरत B3 मृगराजोऽभिनर्दित B2 मृगो राजाभिरमित —d) Ś1 D2 1 13 तरवो (for सौमित्र) Ś2 D12 T G2 Cr स्वना N2 B2 D7 स्वन B3 स्वर Cg k t as in text (for स्वरा) ‡ Ck मृगराजप्रमुदिता कर्मधारयोऽयं । प्रमुदितमृगराजा इत्यपि बाहिताग्न्यादि ‡ —After 15 D3 4 8–10 T G1 3 M ins a passage relegated to App I (No 1) while G2 ins (l 1 of the same passage after 15ab) l 4–15 after 15

16 N2 illeg for 6cd V2 illeg for 16 (cf v l 1 and 12 resp) —a) D2 वा (for सा) D13 मा सा हि (by transp) G3 मामसौ M3 मा ह्यम Cv as in text (for मा हि सा) —b) D2 परायणा G1 M1 -बलात्कृता (for बलात्कृतम्) Ś1 D13 चिताबाष्पाकलीकृता D3 11 चिंताबाष्पजडीकृत(D3 °ता) —For 16cd N2 V1 B1 3 D7 subst

25* मया विना विशालाक्षी सीता बाष्पजडीकृताम् ।

[(B1 मां विना मृगशावाक्षी (for the prior half) D1 (1 / 1m also) बाष्पजडीकृता]

—c) D2 पैत्ये T1 चित्र G M2 3 चैत्रो (for चैत्र) Ś1 D3 11 13 नवोदित इव प्रह N V1 B1 3 D7 क्रशिश(B1 °शि)शामिव ग्रह D2 कुजार्कश इव ग्रह —After 16 D3 4 8 10 S ins

26* अमी मयूरा शोभन्ते प्रनृत्यन्तस्ततस्ततः ।
स्वैः पक्षैः पवनोद्धूतैर्गवाक्षैः स्फाटिकैरिव ।

[(l 2) D3 8 स्वपो]

17 V2 illeg for 17 (cf v l 11) B1 reads 17 and 19 in marg —a) Ś1 D1 शिखण्डिभि D3 शिखंडिनीभि (hypm) G(ed) वृता भाति (for परिवृता) —b) D3 4 8 14 S Cm g t घ पृष्ठे मम(D3 मदन [hypm])मूर्छिता —After 17ab Ś1 D1 read 19ab V1 illeg while B1 om 17c–18 G(ed) om 17cd —cd) T1 3 G1 M1 मन्मथानि Ś1 D1 3 11 13 प्रवृत्ता (D3 मदचेता D13 °वृत्ता) मन्मथोत्सवा (for °) D3 -वर्धिनी N2 V1 B1 3 D7 प्रवृत्ता (N2 °त्या B3 उन्मत्ता D7 °वृत्ता) मन्मथाविष्ट मम शोकविवर्धना

18 V3 illeg for 18 (cf v l 11 N1 illeg B1 om D1 reads in marg 18 (for all cf v l 17) —b) Ś1 D3 12 G2 अनु(D1 G2 °पि)नृत्यति N2 V1 B1 3 D7 अनुनृत्यती(N2 °त्य गो) ‡ Cv c उपनृत्यति उपशब्दस्य समाप्त्यर्थत्वेति कर्मप्रवचनीय च पश्यप्रयोगवशेन ‡ —c) Ś1 D3 3 11 13 मन्मथार्ता (for °र्तैषा) N2 V1 B1 3 D7 मयूरी मन्मथाविष्टा(B2 °ष्टो) —cd) D3 नृत्यत (s c) V1 अनुसानुषु D3 3 10 12 T1 3 गिरिसानुनि (for गिरिसानुषु) G(ed) मम शोकविवर्धन —After 18 D3 4 8 10 S ins

27* ताभिर्व मनसा रामा मयूरोऽप्यनुधावति ।
वितत्य रुचिरौ पक्षौ रुतैरुपहसन्निव ।

[(l 1) D3 T G2 3 [अ]भिधावति G1 M [उ]पधा° (for [अ]नुधा°) —(l 2) T G2 3 Cr m k अपहसन् Cg t as above (for उप°)]

19 V3 illeg for 19 (cf v l 11) Ñ1 om 19 Ś1 D1 read 19ab after 17ab —a) Ś1 B1 D3 3 11 13 न हि नून मयूरस्य Ñ2 V1 B2 3 D7 नैव नु(D7 नू)न मयूरस्य —b) Ś1 N2 V1 B1 3 D3 4 7 [अ]पहृता D3 3 8 11 [उ]पहृता (for न हृता) ‡ Cv मयूरस्यत्वाप् यथार्थे तस्मात् रक्षसा हृतास्ति Cr मयूरस्य प्रिया तस्मात्नृत्यति अतस्तथा इति सम्बध ‡ —After 19ab D3 4 8 10 S ins

28* तस्मान्नृत्यति रम्येषु वनेषु सह कान्तया ।

[D3 om (hapl) वनेषु]

—Thereafter T1 cont l 3 4 of 29* —c) N2 V1 D7 विनाभाव (for विना वास) Ś1 D1 D3 8 10 मई यथा निरहित B2 3 सीता पतन्नी बाला D3 शोई तथा निरहित —d) Ś1 B2 3 D7 सुतप्सया(N2 D7 °या) V1 D2 सुमध्यमा G1 M2 [अ]तिदुःसह (for सुदुःसह) Ś1 B1 D3 11 13 पुष्पमासि सुमध्यमा(B2 D11 °मां I (ed) °या) ‡ Cr मयाति विना सीताविनाश भरप शोकस्य(पस्त) असह्यत्वमित्यनत् शोकाद्याख्यानमुचित यतश्शतरूकरस्यात् ‡ Cm मयूरस्य इति शोकानन्तरं तत्सम्भवमिति शोक ‡ —After 19 D3 4 8 10 T1 3 C M ins T1 ins l 1 2 only after 19 and cont l 3–4 after 28*

29* पश्य लक्ष्मण सहर्षं शिखिनोऽभिनदन्ति ।
मदयन्ति गिरिणि कामदृष्टमनसिजबल ।
स्मराम्येष विशालाक्षी जानकीं जलजप्रभाम् ।
मदनबलिताङ्गेन यदि मे पुनरागमा भवेत् ।

3 79 9 / 4 1 22 / 3 81 12 अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ।
सीतया विप्रहीणस्य शोकसंदीपनो मम ॥ १२
मां हि शोकसमाक्रान्तं संतापयति मन्मथः ।
हृष्टः प्रवदमानश्च समाह्वयति कोकिलः ॥ १३
एष दात्यूहको हृष्टो रम्ये मां वननिर्झरे ।
प्रणदन्मन्मथाविष्टं शोचयिष्यति लक्ष्मण ॥ १४
विमिश्रा विहगाः पुंभिरात्मव्यूहाभिनन्दिताः ।
भृङ्गराजप्रमुदिताः सौमित्रे मधुरस्वराः ॥ १५

—M1 om 11ᵈ–13ᵃ —ᵈ) B1 वरान् (for नरान्) Ś1 D12 वरान्पीताम्बराणिव, Ñ2 B3 D9 13 M2 नरान् (B2 प्राण, D12 यान्) पीताम्बराणि च (M3 [after corr. sec m] °निव) (corrupt) T2 सदसत्पीताम्बराणिव —For 11, D2 subst

16* पुष्पिताग्राश्च पश्येमे कर्णिकाराः समन्ततः ।
हाटकप्रतिसंछन्ना नरा पीताम्बरा इव ।

and then cont

17* शनैश्च मुच्यते पादान्वक्र परमधार्मिक ।
पश्य लक्ष्मण पम्पायां मत्स्यानामनुकम्पया ।

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 1) V3 illeg M1 om 12 (for both, cf v l 11) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 वसन्तमासं (B2.3 °काल) संप्राप्तो (Ñ2 V1 B1 D7 मासोय) —ᵇ) Ñ2 V1 B1 (m also) 2 3 D3 7 कूजित (for नादित) —ᶜ) D4–9 11 T2.3 G1 M3 विप्रहीनस्य —For 12ᶜᵈ, Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 subst

18* विशालाक्ष्या विहीनस्य मम शोकविवर्धन ।

[V1 B1 3 विशालाक्षी D2 3 13 विभु(D13 °यु)क्तस्य (for विहीनस्य) Ś1 D2 3 12 13 शोक(D3 मोह)संदीपनो महान् (for the post. half)]

—Thereafter Ñ2 B2 3 D7 cont

19* नानाप्रकारैः कुसुमैश्छन्ना लक्ष्मण पादपाः ।
विचित्रवर्णा भान्त्येते कुथाभिरिव सद्वृताः ।

[(l 2) B2 विचित्रस्ता (for °वर्णा)]

13 Ñ1 V3 illeg for 13 (cf v l 1 and 11 respy) M1 om 13ᵃ (cf v l 11) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 सौमित्रे मां सुदुःखार्तं —ᵇ) Ś1 D2 3 12 13 संदीपयति G3 मारुतः (for मन्मथ) —D8 om 13ᶜ–14 —ᶜ) D6 10 G1 Ck Ct हृष्ट T1 G2 प्रवत(G1 °वद्)मानश्च (for प्रवद°) ※ Cr हृष्टः प्रवदमानश्चैति संम्यक् ※ —ᵈ) D6 G2 M1 2 Ck मामाह्वयति —For 13ᶜᵈ, Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 subst

20* हृष्ट पुष्ट प्रमुदित कोकिलो मामिवाह्वयेत् ।

[Ś1 D2 हृष्ट, B2 हृष्ट D3 पुष्प D12 13 पुष्प (for हृष्ट) V1 पुष्प, B2 पुष्ट (for पुष्ट) Ś1 B1 D2 12 13 वित(B1 D3 13 °त)दमानश्च D3 प्रवदमानश्च (for पुष्ट प्रमुदित) Ś1 V1 B1 D2.3 12 13 इवाह्वय(Ś1 D13 13 °यन्) B2 3 समाह्वयेत्]

—Ñ2 B2-3 D7 cont

21* प्रियासहायो मुदितो वसन्त कामदीपिते ।

[D7 प्रमुदितो (hypm) (for मुदितो) Ñ2 D7 वसन्ते कामदीपने, B2 वसन्त कामदीपित (for the post half)]

14 Ñ1 V3 illeg for 14 (cf v l 1 and 11 respy) D8 om 14 (cf v l 13) —ᵃ) D4 T2 G M1 2 Cv r m g k नत्यूहको, M3 नक्रयूहकोः Ct as in text Ś1 राम, D2.3.13 नित्य, D12 नाम (for हृष्टो) —ᵇ) B2 3 वने, M1 रम्यो Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2 3 7 12 13 कानन, D4 Ck मा वन (for मां वन) —ᶜ) Ñ2 B2 D7 प्रवदन्, B1 3 D2 3 प्रवदन् D12 प्रमदन् (for प्रणदन्) B1 [आ]विष्टो —ᵈ) Ś1 D2 3.12 13 शोषयिष्यति (for शोच°) Ñ2 V1 D2.3 D7 इह मां शोषयिष्यति, B2 स्वकान्तमनुतिष्ठति —After 14 Ś1 D2.3 12 13 ins

22* सा दृष्ट्वेव मृगी याति ता मृगोऽप्यनुधावति ।
पश्यतीव न मां कार्यं हेमैर्यां मृगैरपम् ।
वारणोऽप्य स्वकां भार्यां स्वनुरक्तानुयायिनीम् ।
मत्प्रसादमिवाशङ्क करेण परिमार्जति ।

[(l 1) D2 13 मृगो (for मृगी) L(ed) नोपधावति D2 13 स मृगी प्रतिधावति (for the post. half) —Ś1 om l 2–3 —(l. 2) D2 हेमैरेव मृगैरिव, D12 वातरूपी मृगीरथ (sic) (for the post. half) —(l 3) D2 13 स्वनुरक्तो नुयायिनी, D3 मनुरक्तां रतायिनीं (for the post half) —(l 4) D3 13 [आ]शकम् (for [आ]शङ्क) D3 3 मति(D3 °वि)मार्जति]

while D4 6–10 S ins

23* श्रुत्वैतस्य पुरा शब्दमाश्रमस्था मम प्रिया ।
मामाहूय प्रमुदिता परम प्रत्यनन्दत ।
एव विचित्राः पतगा नानारावविराविणः ।
वृक्षगुल्मलताः पश्य संपतन्ति समन्ततः ।

[(l 3) G2 M3 एते (for एव) D9 विचित्र D6 विहगा (for पतगा) D9 T2 रत (for राव) —(l 4) M3 ततस्तत (for समन्तत)]

15 Ñ1 V3 illeg for 15 (cf v l 1 and 11 respy) D8 reads 15ᵃᵇ in marg —ᵃ) D3 विमिश्र, D3 विचित्र, D6 मिश्रिता (for विमिश्रा) Ś1 D3 12 13 T1 G2 विहगैः, Cm विहगा —ᵇ) After °व्यूहा, D6 wrongly ins पादपाश्चैमे मम Ś1 D2.12 13 अन्यपुष्टैर्निनादिता D3 आत्मपूगाभिनादिता, G3 आत्मवर्ग्निर्मनोज्ञे ※ Cv r विचित्रा विहगा मत्ता प्रवदन्ति मम सुप्रमिति च पाठ ※ —For 15ᵃᵇ Ñ2 V3 B1 3 D7 subst

24* विचित्रमिह गायन्ति पिका पुष्पाभिनन्दिताः ।

मा हि सा मृगशावाक्षी चिन्ताशोकबलात्कृतम् ।
सन्तापयति सौमित्रे क्रूरश्चैत्रवनानिलः ॥ १६
शिखिनीभिः परिवृता मयूरा गिरिसानुषु ।
मन्मथाभिपरीतस्य मम मन्मथवर्धनाः ॥ १७

पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति ।
शिखिनी मन्मथार्तैषा भर्तारं गिरिसानुषु ॥ १८
मयूरस्य वने नूनं रक्षसा न हृता प्रिया ।
मम त्वयं विना वासः पुष्पमासे सुदुःसहः ॥ १९

G 3 79 16
D 4 1 41
L 3 82 21

[V1 गावत (sc) B3 गायन्ति (for गावन्ति) V1 रामाभूय B2 वायुभेन D2 रण पुष्ट (sc) (for चित्र पुष्प) B3 स्वर्णैरपिन्नित्ता (for the post half)]

—After 15ab G3 ins l 1 of a passage relegated to App I (No 1) —c) Ś1 B1 D2 13 [अ]भिरदिता V1 [अ]भिरिक्ता D3 12 [अ]भिनन्दिता (for प्रमुदिता) N3 D7 भृगराजोऽप्यभिरत B3 भृगराजोभिरन्दित B2 भृगो रामाभिरमित —d) Ś1 D2 12 13 सर्वो (for सौमित्र) N1 D11 T G1 Gr स्वना N2 B D7 स्वन D3 स्वर Cg k t as in text (for स्वरा) ※ Cl. भृगराजप्रमुदिता वसैभागोय । प्रमुदितभृगाराना इत्यथ वाहितान्यादि ※ —After 15 D3 6 8–10 T G1 2 M ins a passage relegated to App I (No 1) while G3 ins (l 1 of the same passage after 15ab) l 2 15 after 25

16 N2 illeg for 6ab V3 illeg for 16 (cf v l 1 and 11 re p1) —a) D3 वा (for सा) D16 मा सा हि (by transp) G2 मामसौ M3 मा ह्यद्य Cv as in text (for मा हि सा) —b) D4 पशवणा G1 M1 बलात्कृता (for बलात्कृतम्) Ś1 D13 चिंतावाष्पाकुलीकृता D2 3 12 चिंतावाष्पजडीकृत(D3 °ता) —For 16ab N2 V1 B1 2 D2 subst

23* मया विना विशालाक्षी सीता वाष्पजडीकृताम् ।

[(B1 मां विना मृगशावाक्षी (for the prior half) B3 (inf lin also) वाष्पजडीकृता]

—d) D3 चैत्र्य T1 चित्र G M2 3 चैत्रो (for चैत्र) Ś1 D 12 13 नवोदित इव ग्रह N V1 B1 2 D7 ज्वलितं(B3 °ति)ग्रामित ग्रह D7 कुचसैन इव ग्रह —After 16 D3 6 8 10 S ins

(N2 °या B3 ह्न्मथा D °नृता) मन्मथाविष्टा मम शोक विवर्धना

18 V3 illeg for 18 (cf v l 11 N2 illeg B1 om B2 reads in marg 18 (for all cf v l 17) —a) Ś1 D2 13 G3 अनु(D3 G3 °चि)नृत्यति N2 V1 B2 3 D7 अनुनृत्यतीं(N2 स्य ता) ※ Cv r उपनृत्यति उपनृत्यस्य समीपार्थेपि काममवचनीयत्व प्रतिप्रयोगबलेन ※ —c) Ś1 D2 3,12 13 मन्मथनाता (for °र्तैषा) N2 V1 B2 3 D7 मयूरी मन्मथाविष्टा(B3 °ष्टो) —d) D3 नृत्यत (sc) V1 अनुसानुषु D3 8 to 13 T1 2 गिरिसानुनि (for गिरिसानुषु) G(ed) मम शोकविवर्धय —After 18 D3 6 10 S ins

27* वाभैव मनसा रामा मयूरोऽप्यनुधावति ।
वितत्य रुचिरौ पक्षौ रुतैरुपहसन्निव ।

[(l 1) D3 T G1 3 [अ]भिधावति G1 M [उ]पधा° (for [अ]नुधा°) —(l 2) T G1 3 Cr m k अपहसन् Cg t as above (for उप°)]

19 V3 illeg for 19 (cf v l 11) N1 om 19 Ś1 D2 read 19ab after 17ab —a) Ś1 B1 D2 3 12 13 न हि नून मयूरस्य N2 V1 B2 3 D7 नैव नू(B3 °नू)न मयूरस्य —b) Ś1 N2 V1 B1 2 D2 3 7 [अ]पहृता D2 12 13 [उ]पहृता (for न हृता) ※ Cv मयूरस्येत्यादि पद्यार्थं तस्मात् कान्तया इत्यत्र Cr मयूरस्य प्रिया तस्मात्तृत्यति कान्तया इति सम्यक् ※ —After 19ab D3,6 8 10 S ins

28* तस्मान्नृत्यति रम्येषु वनेषु सह कान्तया ।
[D3 om (hapl) वनेषु]

3.79.18 4.1.42 3.81.22 पश्य लक्ष्मण पुष्पाणि निष्फलानि भवन्ति मे ।
पुष्पभारसमृद्धानां वनानां शिशिरात्यये ॥ २०
वदन्ति रावं मुदिताः शकुनाः संघशः कलम् ।
आह्वयन्त इवान्योन्यं कामोन्मादकरा मम ॥ २१
नूनं परवशा सीता सापि शोचत्यहं यथा ।
श्यामा पद्मपलाशाक्षी मृदुभाषा च मे प्रिया ॥ २२

[(l. 1) D6-10 संरागम्; G2 संरभं; M1 सारंग्याद् (for संरागे). —(l. 2) D5,8-10 अधुना; D6 प्रवेश; M1 यवेषा (for यदेषा). D6 नानुवर्तेते; G2 M2 रमनिके (for अभिवर्तेते). —(l. 3) T1,3 G2 M1,2 मामपि (for ममापि). D2 reads जानकी in marg. ⊛ Cv,r : यदेषा शिशिरेति कामातुर्ताग्निवर्तेते । ममाप्येवमिति सम्बन्धः. ⊛ —(l. 4) G1 M2 यदि सा न हता प्रिया (for the post. half).]

20 V2 illeg. for 20 (cf. v.l. 11). —a) Ś1 Ñ V2 B1-3 D2,3,7,12,13 वानरेन्द्र (for लक्ष्मण). Ñ2 marg.; D3 रूपाणि (for पुष्पाणि). —b) Ś1 D13 फलानि च; Ñ2 D6,7 विफलानि (for निष्फ°). D3 ते (for मे). ⊛ Cv,r : भवन्तीति शाश्वतद्वितीया बहुवचनान्तः. ⊛ —After 20ab, Ś1 B1 (only l. 1–2) D2,3,12,13 ins. :

30* परिचुम्बति संश्लिष्य भ्रमरश्चूतमञ्जरीम् ।
नवसंगमसंहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ।
भ्रमरश्चूतमञ्जर्या चलत्पक्षपाणिना ।
विश्लिष्टः सांप्रतं भार्या सव्यलीक इव प्रियः ।

[(l. 1) D3 परिक्षुभ्यति; D13 दृश्चुम्बति. B1 संश्लिश्य; D2 संश्लिष्ट (for संश्लिष्य). D12 समराग (for °रश्चू). —(l. 3) D3 विरव- (for पक्ष-).]

—B1 om. 20cd–21. —c) Ś1 D2,12,13 पुष्पाकर- (for पुष्पभार-). Ñ2 D7 -प्रवृद्धानां (for -समृ°). —d) Ś1 Ñ V1 B2 D2,3,7,12,13 M2 द्रुमाणां; B3 वृक्षाणां; D3 चलानां (for वनानां). Ś1 शिशिरात्यये V1 शिशिरालये. —After 20, Ñ2 B2,3 (only l. 1) D7 ins. :

31* सीतया विप्रहीणस्य मम लक्ष्मण सांप्रतम् ।
वनेऽस्मिन्भयसंकाशो शकुनानि भवन्ति मे ।

[(l. 1) B2 सीतया तु विना चैनम्; D7 सीतायास्तु वियोगेन (for the prior half). B3 सौमित्रे (for सांप्रतम्). —(l. 2) Ñ2 illeg. for वने. B2 दिव्य- (for भय-). B2 निष्फलानि (for शकुनानि).];

while D5,6,8-10 S ins. :

32* रुचिराण्यपि पुष्पाणि पादपानामतिश्रिया ।
निष्फलानि महीं यान्ति समं मधुकरोत्करैः ।

[(l. 1) M1 रुचिराणि (for रुचि°). G3 अपि (G2 °पि) श्रिया (for °श्रिया). —(l. 2) M2 निर्वेदानि (for निष्फलानि).]

21 V2 illeg. for 21 (cf. v.l. 11). B1 om. 21 (cf. v.l. 20). —a) Cg.k वदन्ति (as in text); Ct भवन्ति. G3 M1 राव- (for रावं). Ś1 Ñ V1 B2,3 D2,3,7,12,13 सन्निनादं (Ś1 °नि; D7 °नं) प्रमुदिताः. D5,6-10 T2 च (D3 से) दृष्ट्वा कामं शकुनाः; D6 वदन्ति कलमुदिताः. —b) D5,6-10 T2 मुदिताः (for शकुनाः). Ñ1 V1 B2,3 transp. शकुनाः and संघशः. —c) V1 व्याकूजंत (for °ह्वयन्त). Ś1 Ñ1 D2,3,7,12,13 T2 G1 M2 व्याहरन्तो (G1 °यन्ति) च चान्योन्यं. —d) D3 -(उ)न्मादकरो; G(ed.) -(उ)त्साहकरा (for -(उ)न्माद°). —After 21, D5,6,8-10 S ins. :

33* वसन्तो यदि तत्रापि यत्र मे वसति प्रिया ।

22 V2 illeg. for 22 (cf. v.l. 11). Ś1 om. (hapl.) 22–23. B1 transp. 22 and 23. Ñ V1 B1-3 D2,3,7,12,13 transp. 22ab and 22cd. —a) Ñ B1-3 D7 सीता परवशा (Ñ1 °शा) याता (Ñ2 D7 सीता; B1 प्राप्ता); V1 ***(प)-*याता; D2,3,12,13 दीना परवशं याता. —b) V1 सा च; D3 om. (for सापि). B1,2 सापि शोचन्ती यथा (D3 यथा यथे). —After 22ab, D5,6,8-10 S ins. :

34* नूनं न तु वसन्तस्तं देशं स्पृशति यत्र सा ।
कथं ह्यसितपद्माक्षी वर्तयेत्सा मया विना ।
अथवा वर्तते तत्र वसन्तो यत्र मे प्रिया ।
किं करिष्यति सुश्रोणी सा तु निर्भर्त्सिता परैः ।

[(l. 1) D6 न हि; G3 M2 Ck नतु (for न तु). G1 M2 transp. नूनं and न तु. D8,10 वसन्तस्तु; G3 °न्तस्य; M2 °न्तोऽयं (for °न्तस्तं). G2 स्पृशति (for स्पृशति). —(l. 2) D6 वर्ते (for °येत्). T1 M1,2 transp. मया and विना. —(l. 3) G2 वर्तेत (for °ते). —(l. 4) T2 सापि; M2 या तु (for सा तु). ⊛ Ct : अथवा वर्तते तत्र वसन्तस्तथापि परैः शत्रुभिः पीडिता या सा अस्वतन्त्रा वसन्तं किं करिष्यति पद्मलोचनासरी कामोद्दीपकं कामकीडा-नवकाशादिति भाव इति भावः । परे तु तत्र वसन्तो नास्त्येव । तदुक्तं मया विना सा कथं तत्र तिष्ठेत् । अस्मादेव स्वादित्यर्थः यदेव पूर्वमाह अथवेति. ⊛]

—c) V1 D6 श्यामवया. D3 -विशालाक्षी; D13 -दलाभाक्षी (for -पलाशाक्षी). —d) G3 M1,2 मृदुभाषी. M2 मम (for च मे). Ñ2 V1 B1-3 D2,3,7,12,13 विना भूता मया प्रिया (B1 सती; D3 प्रिया मम). T2,3 G1 M1 मृदुपूर्वाभिभाषिणी. —After 22, D5,6,8-10 S ins. :

35* नूनं वसन्तमासाद्य परित्यक्ष्यति जीवितम् ।
दृष्टं हि हृदये पुष्टिं मम संत्यज्य वर्तते ।
नाथं वर्तयितुं सीता शक्ष्यति सहितं मया ।
मयि भावो हि वैदेह्यास्तत्त्वतो विनिवेशितः ।
ममापि भावः सीतायां सर्वथा विनिवेशितः । (5)

[D10 om. l. 2–3. —(l. 2) D5,8 संहृत्य (for संत्यज्य). —After l. 3, G1 ins. :

35(A)* यावत्कालमिदं मत्तः शिशिरे च वसिष्ये ।

—(l. 4) G1 (तु) हि; M2 तु (for हि). M1 मत्तो (for तत्त्वतो). —M2 om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M1,2 मम

एष पुष्पवहो वायुः सुखस्पर्शो हिमावहः ।
तां विचिन्तयतः कान्तां पावकप्रतिमो मम ॥ २३
तां विनाथ विहंगोऽसौ पक्षी प्रणदितस्तदा ।
वायसः पादपगतः प्रहृष्टमभिनर्दति ॥ २४
एष वै तत्र वैदेह्या विहगः प्रतिहारकः ।
पक्षी मां तु विशालाक्ष्याः समीपमुपनेष्यति ॥ २५
पश्य लक्ष्मण संनादं वने मदविवर्धनम् ।
पुष्पिताग्रेषु वृक्षेषु द्विजानामुपकूजताम् ॥ २६
सौमित्रे पश्य पम्पायाश्चित्रासु वनराजिषु ।
नलिनानि प्रकाशन्ते जले तरुणसूर्यवत् ॥ २७

G 3 79 21
B 4 1 62
L 3 82 23

(for मम) G3 भूय (for भाव) D6 वैदेह्यां (for सीताया) G1 मता (for स्वथा)]

23 V3 illeg for 23 (cf v l 21) Ś1 om 23 (cf v l 22) B1 transp 22 and 23 —a) Ñ2 V1 B3 D7 शीत (for वायु) B4 वन पुष्पावहमीत —b) N1 B1 D3 11 12 सुखावह N2 V3 B2 3 D7 हि मारुत (for हिमावह) —c) N2 D7 स (for ता) —M1 illeg from 23d-24d —d) B2 (sup lin also) D5 प्रतिमोपम (for °मो मम) —After 23 D3 4 1 10 S ins

36* सदा सुखमहं मन्ये य पुरा सह सीतया ।
मारुत स विना सीतां शोकसंजननो मम ।

[(l 2) M3 शोक (for शोक) G2 M3 संजनो M2 कर्षणो (for संजननो)]

24 V3 illeg for 24 (cf v l 21) M1 illeg for 24ab (cf v l 23) —a) Ś1 N2 B2 3 D3 5 11 12 विनिवासो V1 विनिवासो B1 न सीतायो G1 M2 3 Cm g सीं विना स (for तां विनाथ) B2 D1 विहगो N2 V3 B1 3 D7 [S]प M3 प (for ऽसौ) G(ed) नमितागोपमस्तथो —b) T1 Cm तथा (for तदा) Ś1 D2 3 11 12 पक्षी प्रमुदित तदा N2 B1 3 D7 मम प्रभु (N2 D7 °भ) स्मि मुख (N2 B2 °म) V1 सम प्रमुदित कल G3 पक्षी मरदितस्तथा M1 पक्षी प्रणदति स्वय C Cv पुरमाकरस्य सिलया पश्य रम्या तथा विषोस सुविमयात् Gr आवासागत सतु प्रहृष्ट पुरस्थापितं पद भीलय —) Ś1 N V3 B2 D2 3 विनिरत्स्यति B1 3 D2 11 13 निवर्त्स्यति (for पादपगत) —d) G(ed) हृष्ट माम् (for प्रहृष्टम्) N2 V B3 3 D2 3 11 अभि (B3 हृष्ट) नर्दति V1 अभिनर्दति D6 हृष्ट नर्दति D5 11 G2 Ct °कूजति M1 °वर्षति (c c) (for अभिनर्दति)

25 V3 illeg for 25 (cf v l 21) —a) N2 V1 B2 3 D7 स तत्र (1 तत्र य G2 वत्र (lam pc l) M1 वै तत्र (for वै तत्र) —b) D3 Cm विरह D3 10 प्रीति कारक (for प्रतिहारक) N2 V3 B1 3 D7 मत्त्र (B1 °र्त B2 °सो) कथयिष्यति V1 कथक कथयिष्यति —cd) M1 वन (for पक्षि) Ś1 मत्सो D3 मां तु (1 माम् तु) N2 V3 B1 3 D7 पक्षी कूजन्कूजति तस्याश्च कुलसे भव (1 3 °यि) Ct Cs तां विनाथेत्यादि पक्षितस्तथा विहग प्रतिहारक इति शर्मानपाठ । स पक्षी तथा अपोगकाल तथा लक्ष्मि सखिमुखे प्रवर्तमानात् स मत्ता तथा पक्षी तां विना अन्यथा च दुःख स्मरयत्यपि आशय इति । यथा पक्षि सखिक्याममक्षोति माह्याञ्चतोर्विद्यायोगाभिमानी सुखदु खम्पो आशय स तथा कन्थावसीयैतत् पक्षिनाशा भविष्यतीति सभावयति । वायस इत्यादि प्रयमेकम् । राभतान्दिवृत्तायस स्वार्था न मिथ्या यदा पादपगतो वायस पक्षी अत्र प्रहृष्टमभिकूजति । विपरीते वैदेह्या विपत्तर सोसो तत्र वै तस्या समीपे स्थितिर्विजति तत्रस्थाय पक्षी मां तु विशालाक्ष्या समीपं वित्रसमीपमुपनेष्यति सायेवण्डस्व श्रवण मां स्मृत्वा रोदस्यतीत्यर्थ अथवा तु प्रणदितस्तदा विहग प्रतिहारक इति प्रकल्प्य कथाचन यदृषिदशापूर्युदिय तदुमागत्य स्पष्टं तत्पूज्यमादिन सर्वैरपि सर्वथा Ct also quotes Kataka &c —After 25 Ś1 D2 3 11 13 ins

37* एष कूजति धर्मात्मा रमयन्सहचारिणाम् ।
न चापि दूराविहरत्या विमर्शयति तद्गति ।
सर्वेषामिव सयाति विहोऽप्य भावया वने ।
मां मूकवृद्धि मन्यतो न विमुक्त पदात्पदम् ।

[(l 2) D3 नाधिकं दृष्ट (for सहचारिणा) —(l 4) Ś1 संभाष D12 मद नो (for °तो) D3 नं दृष्ट्वे मृग (for the prior half) D3 नविशुत D11 न विधृ (for न विमु)]

26 V3 illeg for 26 (cf v l 21) —a) D6 T1 2 G M1 2 शृणु Cm g k t as in text (for पश्य) Ś1 D2 11 13 सनादे B1 समाप B3 घोष्मान (for सनाद) —b) Ś1 N V1 B1 2 D2 3 11 13 मम (D7 वन) मान्मथवर्धन (Ś1 D3 11 °न) D6 वन मद्विवधन —c) G2 द्रुमेषु पुष्पिताग्रेषु —d) Ś1 D3 कलितिर्निष्टित N1 D2 3 अभिनिस्पत (D3 °त D11 त्सत) Ś2 V1 B1 D अभिकूजता (V1 वित) D1 तद्र D3 अपि D3 5 G2 C1 मधुर (for उपकूजताम्) —After 26 D3 5 10 S ins

38* विनिताना पवनेनाकर्षा विलक्षमधारिण ।
पश्पदा मदमायवन्ति मन्मदमपि प्रियाम् ।
कामिनामपमत्तस्य मातृत श्वासावर्धन ।
स्वनैके पद्मापिनीनलानविव मा प्रिया ।
सखी सम्यग स्पष्टा पृथा कुसुममालिनि [5]
विमलोऽपि मत्तमयूर मातृरसा भरा इव ।

[(l 1) D3 °ति नि (for °ना) G1 °नत तद (for °त नाह) —(l 2) D3 °र °दा T1 3 M3 अ° G2 नद° (for मन्मद) —(l 3) D3 C1 मधु (for °रूप) —(l 4) C3 [ए] कमो (1 2 (ए का)) D1 अपि —(l 5) G M1 (1 °ला (1 2 (1 °ला) G1 2 4) (1 2 1)]

27 V3 illeg for 27 (cf v l 21) —a) N2 V1 D2 3 11 13 चित्रासु —After 27 V3 ins

3 79 26 / 4 1 63 / 3 81 35 एषा प्रसन्नसलिला पद्मनीलोत्पलायुता ।
हंसकारण्डवाकीर्णा पम्पा सौगन्धिकायुता ॥ २८
चक्रवाकयुता नित्यं चित्रप्रस्थवनान्तरा ।
मातंगमृगयूथैश्च शोभते सलिलार्थिभिः ॥ २९
पद्मकोशपलाशानि द्रष्टुं दृष्टिर्हि मन्यते ।
सीतायाः नेत्रकोशाभ्यां सदृशानीति लक्ष्मण ॥ ३०

39* मधुर कोकिलो मन्दमृतुदोषेण कूजति ।
पम्पां पश्य सुविस्तीर्णां कथा श्रुतवतामिव ।,

while D5 4 8 10 S ins

40* किंनरा नरशार्दूल विचरन्ति ततस्ततः ।
इमानि शुभगन्धीनि पश्य लक्ष्मण सर्वशः ।

[(l 1) D5 8-10 T2 चलम्, D4 G2 रतम् (with hiatus) (for ततः) —(l 2) D4 G2 M2 3 सुचि, G1 च यु (for शुभ) D4 पश्य रम्याणि लक्ष्मण (for the post half)]
—B1 om 27^cd —^c) Ś1 D1 12 13 सलिल्य स, D5 °न्यस्त (for °नाद्रि) Ñ1 प्रकाशते सलिल्यस्त, V1 पद्मानि चास्या शोभते —^d) M3 अहो तरुणमार्यवत् —For 27^cd, Ñ2 B1 4 D7 subst

41* मधुर कोकिलालापमृतुदोषेण कूजताम् ।

[B2 मत्तलेपेन, B3 सतुलेपेन (for ऋतुदोषेण) B3 कूजित]
—Ñ2 D7 cont

42* षट्पदाश्रवसयुक्ता वनेषु च सुगन्धिषु ।
वसन्त समनुप्राप्तो नानाविहगकूजित ।

—After 27, Ś1 D1 3 12 13 ins

43* हिममाशङ्कमानाभि पुष्पैस्तिलकपादपैः ।
नीलाभिरिव वल्लीभि कुड्मलाञ्जल्य कृता ।

[(l 1) D2 हितम् (for हिमम्) D7 कुम्भैः (for पुष्पैः) D13 सल्के (for पादपैः) —(l 2) D2 13 वल्लीभि (for वल्लीभि) D3 नीलाभिरिव वल्लीभि (for the prior half)]

28 V1 illeg for 28 (cf v l 11) —^a) M1 [ड]स्फोर्ट (for [ड]च्छल) V2 [अ]न्विता (for [आ]युता) Ś1 Ñ1 B1 D1 12 13 पद्मिनी चोत्पलायुता B2 3 पद्मिन्युत्पलसंयुता —^d) Ñ2 B1 4 D7 पुष्प ; G1 वापी (for पम्पा) D4 M3 [अ]न्विता (for [आ]युता) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 12 13 पद्म (Ñ1 illeg B1 पुष्प D7 पुष्प) सौगन्धिकायुता V1 पद्मरागोत्पलैर्युता Cv p r as in text —After 28 D5 4 8-10 S ins

44* जले तरुणसूर्याभैः षट्पदाहतकर्णैः ।
पङ्कजैः शोभते पम्पा समन्तादभिसंवृता ।

29 V3 illeg for 29 (cf v l 11) M1 lacuna for 29^a —^a) V1 पुष्पसौगन्धिका नित्यं G1 चक्रवाकयुतानित्यं —^b) T2 चित्रप्रस्थ ; G2 M3 °प्रस्था (for °प्रस्थ) Ś1 Ñ1 B1 4 D1 3 7 12 13 विविधद्रुमसंकुला (Ñ1 °युता B1 D7 °वृता), Ñ2 V2 D4 विविधद्रुमशोभिता —After 29^ab, M1 ins. :

45* क्रौञ्चसारससंयुक्ता पम्पा सौगन्धिकायुता ।

—^c) Ś1 B1 D1 3 4 12 13 M2 मातंगैः, G2 मत्तमातंगयूथैश्च —^d) Ś1 Ñ2 B1 D1 3 12 13 सेवितेयं जलार्थिभि, Ñ2 V1 B2 3 D7 सेविता साधु (B2 3 पश्य) लक्ष्मण —After 29 D5 4 8-10 S ins

46* पवनाहतवेगाभिरूर्मिभिर्विमलेऽम्भसि ।
पङ्कजानि विराजन्ते ताड्यमानानि लक्ष्मण ।
पद्मपत्रविशालाक्षीं सततं प्रियपङ्कजाम् ।
अपश्यतो मे वैदेहीं जीवितं नाभिरोचते ।
अहो कामस्य वामत्वं यो गतामपि दुर्लभाम् ।
स्मारयिष्यति कल्याणीं कल्याणतरवादिनीम् ।
शक्यो धारयितुं कामो भवेदभ्यागतो मया ।
यदि भूयो वसन्तो मां न हन्यात्पुष्पितद्रुमः ।
यानि स्म रमणीयानि तया सह भवन्ति मे ।
तान्येवारमणीयानि जायन्ते मे तया विना ।

[(l 1) M3 Cg [आ]हित, Cv r m t as above (for [आ]हत) —(l 2) G1 damaged for पङ्क —(l 3) D4 T2 प्रियवादिनी, G1 2 M2 °दर्शनां, M1 2 पङ्कजप्रियां (for प्रियपङ्कजाम्) —(l 4) G1 सौमित्रे (for वैदेहीं) T1 G2 जीवितुं, G1 °नं (for °तं) T2 M3 नाभिरोचते —(l 5) M3 कामस्य (for वामत्वं) M1 योषितामपि दुर्लभं (sic) (for the post half) —(l 6) G1 M1 2 स्मारयति (M1 °ति) G2 °ष्यसि (for °ष्यति) —(l 7) D4 मारयितुं (sic) D4 T2 धारयितुं (for धार°) G1 अभ्यागतो G(ed) Ck मयागतो (for अभ्यागतो) D4 मम ※ Cv r शक्यो धारयितुं मम इति पाठः ※ —(l 9) G2 M1 स (for स्म)]

30 V3 illeg for 30 (cf v l 11) Ñ1 illeg for 30^ab —^a) V1 B3 पद्मकोश Ś1 D1 12 13 प्रकाशानि (for °पलाशानि) B1 पद्मान्यलोकयुष्माणि —^b) Ś1 Ñ2 V1 B1 4 D2 3 7 12 13 M3 दृष्टुं, Ct as in text (for द्रष्टुं) Ñ2 V1 B1 D7 G2 हि (Ñ2 D7 च) दृश्यते, B2 3 च मन्यते D4 हि मन्यसे (for हि मन्यते) —^c) Ñ2 D7 नेत्रपद्माभ्यां, V1 B3 °कोशाभ्यां (for °कोशाभ्यां) —^d) Ś1 B1 D1 12 13 [इ]वा Ñ1 D2 [इ]व (for [इ]ति) ※ Ct नेत्रकोशाभ्यां नेत्रपत्राभ्यां। अत्र प्रदेशे अन्येपि कथन श्लोका प्रवृत्तिकोशेषु सन्ति ते हेया इति च प्रदर्श्यन्ते। कतिपयपद्मकोशेष्विति कथाभूयिष्ठविषयैर्विचित्रा कुलकुमारै भयाकुलाश्रयतोषनेन वा सहपाठकव्याख्यानसंभावनाभ्रमेण वा कौतूहलेन पाठकेन वा वाचता श्लोका कोशेषु लिखिता इति वेदनीया। Cr also comments similarly ※ —After 30 Ñ2 V1 B1 4 D7 ins. :

47* शोकार्तस्य तु सौमित्रे पवनं पश्य पुष्पितम् ।
दूरस्थो दूरतो रम्यं प्रदीप्तमिव विन्ध्यके ।

पद्मकेसरसंसृष्टो वृक्षान्तरविनिःसृतः ।
निःश्वास इव सीताया वाति वायुर्मनोहरः ॥ ३१
सौमित्रे पश्य पम्पाया दक्षिणे गिरिसानुनि ।
पुष्पितां कर्णिकारस्य यष्टिं परमशोभनाम् ॥ ३२
अधिकं शैलराजोऽयं धातुभिस्तु विभूषितः ।
विचित्रं सृजते रेणुं वायुवेगविघट्टितम् ॥ ३३
गिरिप्रस्थास्तु सौमित्रे सर्वतः संप्रपुष्पितैः ।
निष्पत्रैः सर्वतो रम्यैः प्रदीप्ता इव किंशुकैः ॥ ३४
पम्पातीररुहाश्चेमे संसक्ता मधुगन्धिनः ।
मालतीमल्लिकाषण्डाः करवीराश्च पुष्पिताः ॥ ३५
केतक्यः सिन्दुवाराश्च वासन्त्यश्च सुपुष्पिताः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च सर्वशः ॥ ३६
चिरिबिल्वा मधूकाश्च वञ्जुला बकुलास्तथा ।
चम्पकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ॥ ३७

G 3 79 5
D 4 1 8
L 3 82 20

[(1 1) B2 °त्वाक्षय V1 पुष्पवत (for पश्य पुष्पितम्) —(1 2) Ñ1 [S]रम्य (for रम्य) B3 प्रदीप्तैः (for °प्तम्)]

31 V3 illeg for 31 (cf v l 11) V1 om 31ab —a) B1 D5 8 13 पद्मकान्त Ś1 D12 G1 संस्पृष्टो D3 संसृष्टो G2 M1 3 संहृष्टो (for संसृष्टो) —b) G1 विनिर्गत —For 31cd Ñ2 B3 3 D7 subst

48* पद्मपुष्परजोमिश्र पादपा जननि सृत ।
[G(ed) रजोमिश्र (for °मिश्र)]

—c) Ñ V3 B2 3 D 4 5 10 S निःश्वास —d) D1 G1 वायुर्वाति (by transp) D5 वाति वातो (for वाति वायुर्) Ś1 Ñ V1 B1 3 D2 3 7 12 3 मनोरम (for हर) ⁂ Ck पद्मकेसरत्यादि विशेषणाभ्यां शैत्यसौरभ्यमान्द्यगुणत्रयमुक्तम् । अत्र द्विधा प्रविष्टा वत्रचिद्दृश्यन्त इति तृप्येयन्त ⁂

32 V3 illeg for 32 (cf v l 11) —a) Ś1 V1 B1 2 D3 4 12 13 पम्पायां —b) V2 दक्षिणे (sic) (for दक्षिणे) Ś1 Ñ V1 B1 3 D2 3 7 12 13 C3 गिरिसानुषु —c) Ś1 Ñ B1 3 D3 5 12 13 पुष्पिताः V1 पुष्पिता (for तां) D3 5 6 कर्णिकारस्य —d) D4 6 10 G2 शोभिता T2 शोभिनीं (for °भनाम्) Ś1 Ñ V2 B1 3 D2 3 5 12 13 यष्टि (V1 °ष्टी) परमशोभना (V1 °ना)

33 V3 illeg for 33 (cf v l 11) —a) Ś1 Ñ1 B1 D3 12 13 शैलराजस्य (for °राजोऽयं) —V3 illeg from 33b up to वि in 33d —b) Ś1 B1 3 D2 3 12 13 सुविभूषितः D3 सुमनोहरः D4 6 10 T2 सुवि° G(ed) च विभू° (for सुविभूषितः) —c) Ñ2 V1 B2 3 D7 धातुर्न B1 पुष्पाणां (for विचित्र) V1 om B2 रम्य (for रेणु) Ś1 D3 12 13 पुष्पाणां सृजते वर्षं —d) Ś1 V1 D3 12 13 विघट्टिता Ñ2 D1 G2 3 विघट्टित (for °तम्) V2 B1 2 वायुवेगेन घट्टित (G[ed] °ति॑त) B3 पायुवेगविलोडित —After 33 Ñ2 reads 35a and 35d

34 V3 illeg for 34 (cf v l 11) D7 om 34ab V2 B1 2 transp 34 and 35 D5 reads 34 twice —a) Ś1 D3 12 13 गिरिप्रस्थाः V1 V2 B2 3 °प्रस्थ च Ñ1 तु) Ñ1 D5 °प्रस्थेषु D6 M1 °प्रस्थासु (for °प्रस्थास्तु) —b) Ś1 D3 12 13 समन्ततः Ñ1 °कर्वितैः V2 V3 पुष्पितद्रुमाः B1 3 पुष्पितद्रुमान् D5 °पुष्पित (for संप्रपुष्पितैः) —D7 transp 34cd and 35ab —c) M1 रम्य (for रम्यैः) Ś1 D3 12 13 निष्पत्रो (D3 13 °त्रैः) दूरतो रम्य Ñ1 निष्पत्रैर्दूरतो रम्यं Ñ2 V1 B2 D7 निष्पत्रा (V1 °त्रा) दूरत पश्य B1 2 निष्फलान् (B3 निष्पत्रान्) दूरत पश्य D5 निष्पत्रों दूरतो रम्य —d) Ś1 Ñ1 B2 D3 12 13 प्रदीप्तैः Ñ2 V3 B1 2 D7 प्रदीप्तानिव किंशुकान्

35 V3 illeg for 35 (cf v l 11) For 35–40 Ś1 D12 subst 53* V1 B1 2 transp 34 and 35 D7 transp 34cd and 35ab Ñ1 reads 35a and 35d after 33 —a) D5 1 रुहा D5 T1 2 तटा (for रुहा) Ñ2 V1 B1 2 D7 चैव (for चमे) —Ñ2 om 35bc —b) V1 D1 2 D7 पुष्पिता D5 10 Ch 1 सलिला Cg as in text (for संसक्ता) V3 D5 मधुगन्धिनि (D6 °न) D7 मधु° (for मधुगन्धिन) Ñ1 D3 5 13 पुष्पिताश्च सुगन्धिन —Ñ1 D3 1 13 om 35cd —c) D1 6 10 T2 षण्डा Cg as in text (for षण्डा) V1 B 2 मालत्यो (V1 °ती) मल्लिकाश्चैव —d) G(ed) सु (for च)

36 V3 illeg for 36 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12 cf v l 35 and 40 —a) V1 शारत D1 कपत्रा M1 Cv r कन्थक (for केतक्य) Ñ2 B1 2 D7 शोभन्त B1 केतका) सिन्धुवाराश्च B1 शोभन्त सिन्दुवाराश्च D6 केतक्य सिन्दुवाराश्च D1 T2 1 कुन्तिः (T2 °ता T2 स्य) सिन्धुवाराश्च —b) B वासन्ताश्च V1 D1 D2 3 सर्वशः Ñ2 D7 सुपुष्पिताः (for सुपुष्पिता) —After 36ab C1 reads 35d (preceded by 1 2 of 51*) —c) D6 T1 माधव्या B1 बहुला पूर्णा B1 माधवप्रगा (for °पूर्णाश्च) D1 10 मातुलि (D2 °लु D1 °ले) पाश्च पूर्णाश्च —d) Ñ2 V1 B1 2 D7 पुष्पिता G1 सर्वत (for सर्वशः) —For 36cd V1 B1 D2 1 13 subst

49* शोभन्त माधव मासि कावसारा सुपुष्पिता ।
[V1 व D12 सु (for सु)]

—Thereafter in Ñ1 two lines are illeg

37 V3 illeg for 37 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12 cf v l 35 and 40 V1 om 37–40 D1 om (½ 1) 37 D1 om 37cd —a) V1 B1 2 D2 7 9 G1 किरिबिल्वा D1 °ल्व) T1 चीरबिल्वा B2 मधुकैश्च (for

3 79 38
4 1 79
3 82 42

नीपाश्च वरणाश्चैव खर्जूराश्च सुपुष्पिताः ।
अङ्कोलाश्च कुरण्टाश्च चूर्णकाः पारिभद्रकाः ॥ ३८
चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ॥ ३९
केतकोद्दालकाश्चैव शिरीषाः शिंशपा धवाः ।
शाल्मल्यः किंशुकाश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
तिनिशा नक्तमालाश्च चन्दनाः स्यन्दनास्तथा ॥ ४०

मधूकाश्च) —^{b}) T1 G M वंजुला (*for* वञ्जुला) Ñ2 V2 B2.3 D7 च तथापरे, B1 तिंदुकास्तथा (for बकुलास्तथा) —D13 reads 37^c–38 after 40^{ab} —^{c}) D13 तत्र तालास्त मालाश्च —^{d}) V2 नागतल्पाश्च, B2.3 °पुष्पाश्च, D13 °पल्लवाश्च, M2 वनवृक्षाश्च (for नागवृक्षाश्च) M3 सु (for च) Ñ2 D7 चंदनाश्च सुपुष्पिता, B1 दृश्यते गिरिसानुषु —For 37, D2 subst

50* विविधिवशान्मधूकाश्च वञ्जुलान्वकुलांस्तथा ।
चम्पकांस्तिलकांश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पितान् ।

38 V3 illeg for 38 (cf v l 11) For subst in Ś1 D13 cf v l 35 and 40 Ñ1 V1 om 38 (for Ñ1 cf v l 37) D5.8–10 om (hapl) 38^{ab}. The sequence of st 38–41 in Ñ2 D7 is 38^{cd}, 41 (om 41^{cd}), 39 40^{ab}, 38^{ad} l 2–3 of 54*, 40^{c-f} B1.3 D3 read 38 (^{ab} and ^{cd} transp) after l 1 of 54* D3 reads after 40^{ed} and D13 after 40^{ab} —^{a}) D2.3.13 नीपास्त (for नीपाश्च) B1–3 D6 वरणाश्च, D3 वाह°, M1 वार° (for वर°) —^{b}) D2 स (for सु) Ñ2 B1 D7 सर्वतो भांति पुष्पिता, B2 मधूकाश्चंदनास्तदा, B3 चंदना स्यंदनास्तथा, D13 खर्जूराश्च पुष्पिता —After 38^{ab}, B2.3 D5.6.8–10 S ins.

51* पद्मकाश्चैव शोभन्ते नीलाशोकाश्च पुष्पिता ।
लोध्राश्च गिरिपृष्ठेषु सिंहकेसरपिञ्जरा ।

[(l 1) G3 [श]च M3 [उ]च (for [ए]व) B2.3 तिल काश्चाशोका पद्मकाश्चैव पुष्पिता M1 पद्मकास्तिलकाश्चैव शोभन्ते च सुपुष्पिता —G3 reads l 2 after 36^{ab} —(l 2) B2.3 शृंगेषु (for पृष्ठेषु) M2–मज्ञरा (for पिञ्जरा) B2.3 दृश्यन्ते स्म (B3 °ते)स्तथा (for the post half)]

—Then B3 cont l 2–3 of 54* G3 reads 38^{cd} after 36^{ab} (after l 2 of 51*) —^{c}) M1 करंजाश्च, T2.3 करंटा (T3 °टा)श्च, G M3 कुरवाश्च (for कुरण्टाश्च) Ñ2 B2.3 D7 अंकोला (D7 °ला)श्च करंजाश्च (B3 करंदाश्च [hypm]) B1 D6.9.10 कदं(D1 °दुं)बाः कदंबाश्च —^{d}) Ñ1 B1–3 D2.5–7.10 T G3 M3.4 Cv g पूर्णका, G1 धूर्णका, G2 वर्णिका ; Cr k t as in text (for चू°) D5.6.9.10 M3 (before corr sec m) परिभद्रका, D6 M1 पारिभाद्रका

39 V3 illeg for 39 (cf v l 11) For subst in Ś1 D13, cf v l 35 and 40. Ñ1 B1 om 39 (for Ñ1 cf v l 37) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 —^{a}) G1 पाटलिकाश्च (for °लयश्च) D2.3.10.13 [श्च]पि (for [ए]व). Ñ2 D7 विवर्णाः स्यन्दनाश्च V1 D2.3 T2 G1 पूर्णाश्च पल्लाश्चैव(T2 °श्चापि) —^{c}) D3 मुचिकिंद, D6 T2.3 G M Cv r k tþ मुचु(D6 M2 °चि)लिंद, Ct as in text (for °कुन्दा) Ñ2 V1 B2.3 D7 अर्जुना मुचुक(B3 °चकं)दा(Ñ2 दा)श्च, D3 कदंबाश्च कदंबाश्च —^{d}) V1 भांते, G2 शोभंते (for दृश्यन्ते)

40 V3 illeg for 40 (cf v l 11) Ñ1 om 40 (cf v l 37) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 —^{a}) D2 चचक ; D13 चपक, G1 कंचक, M3 कत्तुक (for केतक) Ñ2 [उ]द्दालकाश्च (for [उ]द्दाल°) V1 कतद्दालकाश्चैव, B1 ककोद्दालकाश्चैव B2 ककका कुल्काश्चैव B3 D5 कतस्यो (B3 °स्यू)द्दालकाश्चैव —^{b}) D3 T1.3 M3 Cr g शिंशुपा V1 B1–3 D3.5.13 तथा (for धवाः) Ñ2 D7 च सुपुष्पिता, D6 शिंशुपादृपा, Cv as in text (for शिंशपा धवाः) —After 40^{ab}, B3 ins

52* सर्वत पुष्पिताभाभिर्लताभिरनुवेष्टितान् ।

—D13 reads 37^{cd} and 38 after 40^{ef} —D13 om 40^{c-f} —^{c}) T G M1.3 शल्मल्य, M2 शाल्मल्य T3 शिंशुपाश्च (for किंशुकाश्च) Ñ2 V2 B1–3 D2.3.7 धवा (V1 धरा, B2 वाचा ; D2 ध्रुवा) शाल्मल्यश्चैव —After 40^c M2 repeats erroneously 37^c–38^d and 36^c–37^d —M3 om 40^d —^{d}) B3 वक्ता (for रक्ता) Ñ2 B1 D5 कुरवकास, V1 कुरवकास, B3 D2.7.9 M2 कुरवकाश्च (for °वकास्) D3 कोविदाराश्च पुष्पिता, D7 धवाश्च कुर्वकस्तथा —After 40^{cd}, D2 reads 38 —D7 om 40^{ef} —^{e}) Ñ2 V1 D6 तिलिशा D1 तिल्लिशा D3 T G M1.3 Cv r तिनिशा Cg as in text (for तिनिशा) B1 रक्तमाल्यस्; D7 नक्र° (for नक्त°) D3 निशाख्या नक्तमालाश्च —^{f}) D3 तिल्काश्च M Cr g स्यंदनाश्च ; Ck स्यंदनाश्च (for स्यन्द°) Ñ2 D7 सौमित्रे भांति पादपा , V1 B1–3 चंदनाश्च सुपुष्पिता ; G(e l) चंदना विपुला अपि ※ Cv अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्ययो मुनिभ्यो दीयमानेषु पत्रेषु मूलत एव मुनिनानुमत । तथापी रुचिराबहुनिष्कमाणपरत वाक्यविशेषयपरत्वमस्मत्कुमार्त् एता इत्यर्थं प्रायेण पुस्तकेषु पतितम्, Cr अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्ययो मुनिभ्यो दीयमानेषु गृह्यत एव मुनीनाम भिमत । तथापि रुचिरबहुनिष्कमाणपरतो वाक्यविशेषाविः पात्वया समानानुमत्य एता इत्यर्थं प्रायेण कोशेषु पतितम्, *
—For 35–40, Ś1 D13 subst

53* चम्पकाशोकपुन्नागा कोविदाराश्च पुष्पिता ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ।
चम्पकोद्दालकाश्चैव शिरीषा शिंशपास्तथा ।

विविधा विविधैः पुष्पैस्तैरेव नगसानुषु ।
विकीर्णाः पीतरक्ताभाः सौमित्रे प्रस्तराः कृताः ॥ ४१

हिमान्ते पश्य सौमित्रे वृक्षाणां पुष्पसंभवम् ।
पुष्पमासे हि तरवः संघर्षादिव पुष्पिताः ॥ ४२

G 3 79 39
B 4 1 92
L 3 82 47

वम तालाश्च सालाश्च नागवृक्षाश्च पुष्पिता ।
धवा शाल्मलयश्चैव रक्षु कुरवकास्तथा ।
पनसा नक्तमालाश्च चन्दनास्तिलकास्तथा ।
उदुम्बरा कदम्बाश्च पर्णकाश्च सुपर्णवा ।
नीवारा वरणाश्चैव खर्जूराश्चाश्च पुष्पिता ।

[(l 4) D₁₂ तालाश्च मन्याश्च तथा (for the prior half) —(l 5) D₁₂ रज (for रक्षु) —(l 6) D₁₂ रक्त (for नक्त) —(l 7) D₁₂ चतुरा]

—After 40 D₆ ₈ ₁₀ S ins Ñ₂ D ins l 2-3 only after 38[cd] while B₂₋₃ D₃ ins l 1 only after 40 and B₁ alone cont l 2 3 after 51*

51* हिन्तालास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिता ।
पुष्पिता पुष्पिताग्राभिर्लताभि परिवेष्टितान् ।
द्रुमान्पश्येह सौमित्रे पम्पाया रुचिरान्बहून् ।
वाताविधिमविटपा यथासन्ना द्रुमानिमान् ।
लता समनुवर्तन्ते मत्ता इव वरस्त्रिय ।
पादपात्पादपं गच्छञ्शैलाच्छैल वनाद्वनम् ।
वाति नैकरसास्वाद सम्मोदित इवानिल ।
केचित्पर्याप्तकुसुमा पादपा मधुगन्धिन ।
केचिन्मुकुलसंवीता श्यामवर्णा इवाबभु ।
इद मृष्टमिद स्वादु प्रफुल्लमिदमित्यपि ।
रागमत्तो मधुकर कुसुमेष्वेव लीयते ।
निलीय पुनरुत्पत्य सहसान्यत्र गच्छति ।
मधुलुब्धो मधुकर पम्पातीरद्रुमेष्वसौ ।
इय कुसुमसंघातैरुपस्तीर्णा सुखाकृता ।
स्वय निपतितैर्भूमि शयनप्रस्तरैरिव ।

[T₁ ₃ G M om l 1 —(l 1) B₁ न्त्र नागालनागाश्च D₃ [तालाश्च तमालाश्च (for the prior half B₁ D₃ चम्पका (for नागाश्च) B₂ ₃ सनुताश्च सुपुष्पिता (for the post half) —After l 1 B₂₋₃ D₃ read 36 —(l 2) B₃ सुवेष्ट (for °ष्टान्) N₂ D₂ पुष्पैर्नानाविधैश्च (for °ग्राभिर्) B₃ om (hapl) लताभि N₂ B₃ D₂ अनु.. G₁ वर (for प°) —M om l 3 4 —(l 3) N₂ B₃ D₂ पम्पातीरस्थ (for द्रुमान्पश्येह) B₃ पम्पायाम्, D₃ पम्पाया (for °र्ष) —(l 4) G₂ वातु (for वात) G वा (for वा) G₁ ₃ M₂ त्वर (for यथा) —D₆ reads l 5 (except सदा) in marg —(l 5) G₁ M₃ सदा परिवेष्टिते M₁ ₂ सदा समनुवेष्टते (for the prior half) T₁ नत् G₂ वनिं (for वर) —(l 7) D₆ T₃ [अ]नेक (for नैक) D₆ ₈ ₁₀ Ct [अ] रसा (for -[अ] रसास्वा°) G₂ चकोदित (for सम्मो°) —(l 11) D₆ ₈ ₁₀ रागाद्यो (for °मत्तो) —M₁ om. (hapl) from the post. half up to the prior half of l. 13 C₉ [अ]भिलीय (for [इ]व लीय°) —(l 12) T निलीय (for निलीय)

[(l 4) D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ (for पुष्पसंभवम्)] [(l 13) D₆ मधुलिट्] G₁ °फलत्र (for °फुल्ल) D₁ om धीर —(l 14) M₁ कृतः, M₃ सेव (for इय) D₅ सभूमि (for °तीर्णा) M₂ उपस्तीर्णा (for °स्तीर्णा) T₂ पुष्पाकुला G₁ °वहा M₁ स्वयंकृता (for सुखाकृता) —(l 15) D₆ निपातनैर् (for नि°) D₆ गपने (for °न) M₁ °प्रस्तरा इव C₁ as above (for the post half)]

41 N₂ alleg for 41 (cf v l 11) For sequence in Ñ₁ D₁ cf v l 38 B₁ om 41 —a) Ñ₁ वृक्षे (for पुष्पैस्) —b) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₉ ₁₁ शाद्वला वनसानुषु (V₁ °व) N₁ V₁ B₂ ₃ D₂ समेषु गिरिसानुषु —Ñ₂ D₂ om 41cd —c) Ś₁ D₁ ₂ ₁₁ ₁₂ विकीर्णा, N₂ विविधा, V₁ B₂ ₃ D₃ विवर्णा D₆ ₁₀ Ct विस्तीर्णा, T G₁ ₃ M₁ ₂ C₁ m विशीर्णा, G₂ सुवर्ण, C₉ as in text (for विकीर्णा) Ś₁ D₁ ₁₁ ₁₂ G₁ ₃ M₂ पीतरक्ताभे, V₁ रक्तपीताभा (by transp) B₂ °वर्णाभा D₃ °रक्ता वा D₁ T₁ ₂ M₃ C v r m g °रक्ता हि, Ck t as in text (for पीतरक्ताभा) —d) Ś₁ N₁ D₁ ₂ ₁₁ ₁₂ प्रस्तरीकृता V₁ पश्य पादपा, B₁ ₃ भाति पादपा (for प्रस्तरा कृता)

42 N₂ alleg for 42 (cf v l 11) —a) Ś₁ B₁ D₁ ₂ ₁₁ ₁₂ वसन्त C(ed) वनेषु (for हिमान्त) Ś₁ D₁ ₁₀ ₁₂ सर्वेषां (for सौमित्र) N₂ पुष्पसमन्न सौमित्र —b) V₁ वपन, N₁ V₁ B₁₋₃ D₁ द्रुमाणां D₆ (m also) पुष्पाणां (for वृक्षाणां) Ś₁ D₁ ₁₁ ₁₂ -संपदा B₁ (m also) संपद, T₂ -संभव M₁ संचय (for -संभवम्) —c) G₂ पुष्पमालेषु (for °से हि) Ś₁ N V₁ B₁ ₃ D₁ ₂ ₁₁ ₁₂ पुष्पमास विशोषेण D₃ पुष्पमासान्वित वृक्षाणा —d) N V₁ B₁ ₃ D₂ ₇ सहर्षाद्, D₁₂ ₁₃ महर्षो, D₃ हर्षिता, G(ed) प्रहर्षाद् (for संघर्षाद्) Ś₁ N₁ D₁ ₂ ₁₂ पुष्पिता द्रुमा D₁₁ पुष्पिताद्रुमा (for इव पुष्पिता) —After 42 D₆ ₈ ₁₀ S ins

55* आह्वयन्त इवान्योन्य नगा षट्पदनादिता ।
कुसुमोत्तमविटपा शोभन्ते बहु लक्ष्मण ।
एष कारण्डव पक्षी विगाह्य सलिल शुभम् ।
रमते कान्तया सार्धं काममुद्दीपयन्निव ।
मन्दाकिन्यास्तु यदिद रूपमेत मनोहरम् ।
स्थाने जगति विख्याता गुणास्तस्या मनोरमा ।
यदि दृश्येत सा साध्वी यदि चेह वसेमहि ।
स्पृहयेय न शक्राय नायोध्यायै रघूत्तम ।
नह्येव रमणीयेषु शाद्वलेषु तथा मम ।
रमतो मे भवेच्चिन्ता न स्पृहान्येषु वा भवेत् ।
अमी हि विविधै पुष्पैस्तरवो रुचिरच्छदा ।
काननेऽस्मिन्विराजन्ते पर्वते च विशेषत ।

[(l 1) D₆ (in marg) विहगा G₁ R.. सृष्टा (for अन्योन्य) —M₂ reads l 3 and cf .. ..

3 79 38 / 4 1 79 / 3 82 42 नीपाश्च वरणाश्चैव खर्जूराश्च सुपुष्पिताः ।
अङ्कोलाश्च कुरण्टाश्च चूर्णकाः पारिभद्रकाः ॥ ३८

चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ॥ ३९

केतकोद्दालकाश्चैव शिरीषाः शिंशपा धवाः ।
शाल्मल्यः किंशुकाश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
तिनिशा नक्तमालाश्च चन्दनाः स्यन्दनास्तथा ॥ ४०

मधूकाश्च) —^{b}) T1 G M वञ्जुला (for वञ्जुला) Ñ2 V1 B2·3 D3 च तथापरे, B1 तिंदुकास्तथा (for वञ्जुलास्तथा) —*D18 reads 37^{c}–38 after 40^{ab}* —^{c}) D13 तत्र सालाश्च मालाश्च —^{d}) V1 नागवृक्षाश्च, B2·3 °पुष्पाश्च, D14 °वल्लाश्च, M2 वनवृक्षाश्च (for नागवृक्षाश्च) M3 सु (for च) Ñ2 D7 वञ्जुलाश्च सुपुष्पिता, B1 दृश्यते गिरिसानुषु —For 37, D5 subst

50* गिरिबिल्वशल्मधूकाश्च वञ्जुलाश्चवकुलास्तथा ।
चम्पकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पितान् ।

38 V3 illeg for 38 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12, cf v l 35 and 40 Ñ1 V1 om 38 (for Ñ1, cf v l 37) D5·8–10 om (hapl) 36^{ab}. The sequence of st 38–41 in Ñ2 D7 is 36^{cd}, 41 (om 41^{cd}), 39, 40^{ab}, 38^{ab} 1 2–3 of 54*, 40^{c-f} B1–3 D3 read 38 (^{ab} and ^{cd} transp) *after l. 1 of 54** D2 reads after 40^{cd} and D18 after 40^{ab} —^{a}) D2·3·11 नीवाश्च (for नीपाश्च) B1–3 D6 वरणाश्च, D3 वारु°, M1 वारु° (for वरु°) —^{b}) D4 स (for सु) Ñ2 B1 D7 सर्वतो भाति पुष्पिता, B2 वञ्जुलाश्चन्दनास्तदा B3 चंदना स्यंदनास्तथा, D13 खर्जूराश्च पुष्पिता —After 38^{ab}, B2·3 D5·6·11 S ins

51* पद्मकाश्चैव शोभन्ते नीलाशोकाश्च पुष्पिता ।
लोध्राश्च गिरिपृष्ठेषु सिंहकेसरपिञ्जराः ।

[(l 1) G3 [अ]त्र, M3 [अ]प (for [ए]व) B2·3 नील-रक्ताशोका पद्मकाश्च पुष्पिता, M1 पद्मकास्तिलकाश्चैव शोभन्ते च पुष्पिता —*G2 reads l 2 after 36^{ab} —(l 2) B2·3* शृंगेषु (for पृष्ठेषु) M1 -मस्ता (for पिञ्जरा) B2·3 शोभन्ते सह (B2 °च)न्दास्तथा (for the post half)]

—Then B1 cont l 2–3 of 54* G2 reads 38^{cd} after 36^{ab} (after l 2 of 51*) —^{c}) M1 करञ्जाश्च, T2·3 करटा (T2 °टा)श्च ; G M2 कुरडाश्च (for कुरण्टाश्च) Ñ2 B2·3 D7 अंकोला (D7 °टा)श्च करञ्जाश्च (B3 करदंताश्च [hypm]), B1 D2·3·13 उद्दु (B1 °द्दु)परा कदंबाश्च —^{d}) Ñ2 B1–3 D2·3·5–7·13 T G3 M1·2 Cv g पूर्णका, G1 भूर्जका, G2 पर्णिका ; Ck h t as in text (for चू°) D2·3·13 M3 (before corr sec. m) परिभद्रका, D6 M1 पारिजातका

39 V3 illeg. for 39 (cf v l 11) For subst in Ś1 D12, cf v l 35 and 40. Ñ1 B1 om. 39 (for Ñ1 cf v l. 37) For sequence in Ñ2 D7, cf v.l 38.—^{a}) G1 पाटलिकाश्च (for °लयश्च) D6·10·11 [अ]पि (for [च]व). Ñ2 D7 विशाला रक्तवर्णाभा V2 D2·3 T2 G2 चूताश्च पाटलाश्चैव (T2 °आपि) —^{c}) D5 मुचिलिन्द, D6 T2·3 G M Cv r k t/p मुचु (D6 M2 °चि)लिन्द , Ct as in text (for °कुन्दा) Ñ2 V1 B2·3 D7 अर्जुना मुचुकुं (D2 °चकं)दा (Ñ2 दा)श्च, D8 उडुवरा कदंबाश्च —^{d}) V1 चरते, G1 शोभंते (for दृश्यन्ते)

40 V3 illeg for 40 (cf v l 11) Ñ1 om 40 (cf v l 37) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 —^{a}) D4 पत्रक , D13 चंपक , G1 कतक , M2 कतुक (*for* केतक) Ñ2 [उ]द्दालकाश्च (for [उ]द्दाल°) V1 कपोलोद्दालकाश्चैव, B1 केतकोद्दालकाश्चैव, B2 चम्पका कुरवकाश्चैव, B3 D3 केतक्यो (D3 °क्यू)द्दालकाश्चैव —^{b}) *D5 T2·3 M2 Cr g* शिंशुपा V1 B1–3 D2·3·13 तथा (for धवा) Ñ2 D7 च सुपुष्पिता ; D6 शिंशुपादया , Cv as in text (for शिंशपा धवा) —After 40^{ab}, B3 ins

52* सर्वत पुष्पिताग्राभिर्लताभिरुपवेष्टितान् ।

—D13 reads 37^{cd} and 38 after 40^{ab} —D18 om 40^{c-f} —^{c}) T G M1·2 शाल्मल्य , M3 शाल्मल्य T2 शिंशुपाश्च (for किंशुकाश्च) Ñ2 V1 B1–3 D2·3·7 धवा (V1 धरा , B2 वाचा , D3 शुभा) शाल्मल्यश्चैव —After 40^{c}, M1 repeats erroneously 37^{d}–38^{a} and 36^{c}–37^{b} —M1 om 40^{d} —^{d}) B3 यक्षा (for रक्ता) Ñ2 B1 D4 कुरुवकाश्च , V1 कुब्जकाश्च , B3 D2·3 M2 कुरवकाश्च (for °वकाश्च) D5 कोविदाराश्च पुष्पिता , D6 पद्म कुरवकास्तथा —*After 40^{cd}* D5 reads 38 —*D5 om 40^{ef}* —^{e}) Ñ2 V1 *D6* तिलिशा, *D7* तिलिसा, *D5* T G M1·3 Cv r तिमिशा Cg as in text (for तिनिशा) B1 रक्तमालाश्च , D7 नक्त° (for नक्त°) D5 निशास्तथा नक्तमालाश्च —^{f}) D3 तिलकाश्च , M Cr g स्पन्दनाश्च , Ck स्वन्दनाम् (for स्यन्द°) Ñ2 D7 सौमित्रे भाति पादपा , V1 B1–3 चंदनाश्च सुपुष्पिता , G(e l) चन्दना पिचुला अपि ⁅ C1 अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्ययो दृश्यते दीयमानेषु कोशेषु सूक्ष्म एव सुनिरूपणम् । पद्मकाश्च पदिरास्तत्र निम्बकास्तिलकास्तथा निशिलिहरिपाण्डवास्तथा । स्वर्णपुष्पा कदम्बाश्च इत्येतदर्धं प्रायेण पुस्तकेषु पतितम् । Cr अत्र कोशेषु श्लोकपौर्वापर्यविपर्यासो दृश्यते दीयमानेषु सूक्ष्म एव सुनिरूपणम् । पद्मकाश्च पदिराश्चैव निम्बकास्तिलकास्तथा बकुलाश्चोपवृक्षाश्च पारिभद्रकास्तथा स्वर्णपुष्पा कदम्बाश्च इत्येतदर्धं प्रायेण कोशेषु पतितम् ⁆ —For 35–40, Ś1 D12 subst

53* पनसाः खदिराश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिता ।
मुचुकुन्दार्जुनाश्चैव दृश्यन्ते गिरिसानुषु ।
केतकोद्दालकाश्चैव शिरीषाः शिंशपास्तथा ।

विविधा विविधैः पुष्पैस्तैरेव नगसानुषु ।
विकीर्णाः पीतरक्ताभाः सौमित्रे प्रस्तराः कृताः ॥ ४१

हिमान्ते पश्य सौमित्रे वृक्षाणां पुष्पसंभवम् ।
पुष्पमासे हि तरवः संघर्षादिव पुष्पिताः ॥ ४२ G 3 70 39 B 4 1 91 L 3 82 47

तत्र तालाश्च सालाश्च नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
भव्याः शाल्मलयश्चैव रक्तकुरवकास्तथा ।
पनसा नक्तमालाश्च चन्दनास्तिलकास्तथा ।
उद्दालकाः कदम्बाश्च पर्णकाश्च सुपर्णकाः ।
नीवारा वरणाश्चैव खर्जूराश्च पुष्पिताः ।

[(l 4) D12 तालाश्च सालाश्च तथा (for the prior half) —(l 5) D12 रक्त (for रक्तकु) —(l 6) D12 रक्त (for नक्त) —(l 7) D12 उदुम्बरा]

—After 40 D5.8-10 S ins. Ñ2 D7 ins l 2-3 only after 38[cd] while B1-3 D3 ins l 1 only after 40 and B3 alone cont l 2-3 after 51*

54* हिन्तालास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
पुष्पिताः पुष्पिताग्राभिर्लताभिः परिवेष्टिताः ।
द्रुमान्पश्येह सौमित्रे पम्पायां रुचिरान्बहून् ।
वातविक्षिप्तविटपान्यथासन्नान्द्रुमानिमान् ।
लताः समनुवर्तन्ते मत्ता इव वरस्त्रियः ।
पादपात्पादपं गच्छञ्शैलाच्छैलं वनाद्वनम् ।
याति नैकरसास्वाद संमोदित इवानिलः ।
केचित्पर्याप्तकुसुमाः पादपा मधुगन्धिनः ।
केचिन्मुकुलसंवीताः श्यामवर्णा इवाबभुः ।
इदं मृष्टमिदं स्वादु प्रफुल्लमिदमित्यपि ।
रागमत्तो मधुकरः कुसुमेष्वेव लीयते ।
निलीय पुनरुत्पत्य सहसान्यत्र गच्छति ।
मधुलुब्धो मधुकरः पम्पातीरद्रुमेष्वसौ ।
इयं कुसुमसंघातैरुपस्तीर्णा सुखाकृता ।
स्वयं निपतितैर्भूमिः शयनप्रस्तरैरिव ।

[T1.2 G M om l 1 —(l 1) B1 तत्र तालतमालाश्च, D3 हिन्तालाश्च तमालाश्च (for the prior half) B1 D3 -वकुलाः (for -वृक्षाः) D3.3 राजवृक्षाश्च सुपुष्पिताः (for the post. half) —After l 1 B1-3 D3 read 38 —(l 2) B3 सर्वेत (for °ताग्र°) Ñ2 D7 पुष्पिताग्राश्च (for °ग्राभि°) B3 om (hapl) लताभि Ñ2 B3 D7 अनु, G1 उप (for परि) —M1 om l 3-4 —(l 3) Ñ2 B3 D7 पम्पापश्य (for द्रुमान्पश्येह) B3 पश्यन्, D3 पश्यध (for °न्ब) —(l 4) G3 वायु (for वात) G पथा (for यथा) G2.3 M3 लता (for इमान्) —D3 reads l 5 (except लता) in marg —(l 5) G1 M3 मत्त समनुवर्तन्ते M1 मत्ता समनुवेल्ने (for the prior half) T1 नर, G3 पति (for वर) —(l 7) D6 T2 [अ]नेक (for नैक) D6.8 to Ct [आ]स्वाद (for [आ]स्वा॰) G2 वनोनिल (for इवा°) —(l 11) D3.8-10 रागरक्तो (for °मत्तो) —M1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 13 Cg [अ]वलीयते (for [ए]व ली°) —(l 12) T निपीय (for निलीय) G3 उत्फुल्ल (for उत्पत्य) D3 मधुरागपुत्र (for सहसान्यत्र) —(l 13) D3 मधुलिप्सो, G1 °मत्तो (for °लुब्धो) D3 om तीर —(l 14) M1 इमा M2 सेय (for इयं) D3 संघातैर् (for °संघातैर्) M1 उपस्तीर्णा (for °स्तीर्णा) T2 सुखाकृति, G3 °वहा M1 सुसंश्रिता (for सुखाकृता) —(l 15) D3 निपातितैर् (for निप°) D3 शयने (for °न°) M3 शयानप्रस्तरा इव G2 as above (for the post half)]

41 V2 illeg for 41 (cf v l 11) For sequence in Ñ2 D7 cf v l 38 B1 om 41 —[a]) Ñ1 वृक्षैः (for पुष्पैस्) —[b]) Ś1 Ñ1 D5.11.13 शाद्वला वनसानुषु (Ñ1 °ष) Ñ2 V1 B3.3 D7 समेषु गिरिसानुषु —Ñ2 D7 om 41[cd] —[c]) Ś1 D2.12.13 विकीर्णा, Ñ1 विविधा, V1 B2.3 D3 विततः, D5 to Ct विस्तीर्णा, T G1.2 M1.2 Cv in विशीर्णे G2 सुवर्णे, Cg as in text (for विकीर्णे) Ś1 D2.12.13 G1.3 M3 पीतरक्ताभैः, V1 रक्तपीनाभा (by transp) B1 °वर्णाभा D3 °रक्ता वा D6 T1.2 M3 Cv r m g °रक्ता हि, Cht as in text (for पीतरक्ताभा) —[d]) Ś1 Ñ1 D2.3.12.13 प्रस्तरीकृता, V1 पश्य पादपा, B1.3 भाति पादपा (for प्रस्तरा कृता)

42 V2 illeg for 42 (cf v l 11) —[a]) Ś1 B1 D2.3.12.13 वसन्ते G(ed) वनेषु (for हिमान्ते) Ś1 D2.12.13 सर्वेषां (for सौमित्रे) Ñ1 पुष्पाणस्य सौमित्रे —[b]) Ñ1 वसन्त, Ñ2 V1 B1-3 D7 द्रुमाणां, D6 (m also) पुष्पाणां (for वृक्षाणां) Ś1 D2.12.13 संपदा B1 (m also) संपद, T2 समय, M1 संचय (for संभवम्) —[c]) G3 पुष्पमासेषु (for °से हि) Ś1 Ñ V1 B1.3 D3.7.12.13 पुष्पमास विनिर्गताः, D3 पुष्पमासान्हि कुर्वाणा —[d]) Ñ V1 B1.3 D3.7 सहर्षाद्, D2.13 सहर्षा, D3 हर्षिता G(ed) महर्षाद् (for संघर्षाद्) Ś1 Ñ2 D2.3.12 पुष्पिता द्रुमा, D13 पुष्पितद्रुमा (for इव पुष्पिता) —After 42 D5.6.8-10 S ins

55* आह्वयन्त इवान्योन्यं नगाः षट्पदनादिताः ।
कुसुमोत्तंसविटपाः शोभन्ते बहु लक्ष्मण ।
एष कारण्डवः पक्षी विगाह्य सलिलं शुभम् ।
रमते कान्तया सार्धं कामसंदीपयन्निव ।
मन्दाकिन्यास्तु यदिदं रूपमेतन्मनोहरम् ।
स्थाने जगति विख्याता गुणास्तस्या मनोरमाः ।
यदि दृश्येत सा साध्वी यदि चेह वसेमहि ।
स्पृहयेयं न शक्राय नायोध्यायै रघूत्तम ।
न ह्यत्र रमणीयेषु शाद्वलेषु तया सह ।
रमतो मे भवेच्चिन्ता न स्पृहान्येषु वा भवेत् ।
अमी हि विविधैः पुष्पैस्तरवो रुचिरच्छदाः ।
कानने ऽस्मिन्विना कान्तां चित्तमुन्मादयन्ति मे ।

[(l 1) D6 (in marg) निस्वनै, G1 M4 -नादिन, M1 निस्वनै (for -नादिता) —M1 reads l 3-4 inf lin sec

3 79 40 / 4 7 9 / 3 82 48 पश्य शीतजलां चेमां सौमित्रे पुष्करायुताम् ।
चक्रवाकानुचरितां कारण्डवनिषेविताम् ।
प्लवैः क्रौञ्चैश्च संपूर्णां वराहमृगसेविताम् ॥ ४३
अधिकं शोभते पम्पा विकूजद्भिर्विहंगमैः ॥ ४४

दीपयन्तीव मे कामं विविधा मुदिता द्विजाः ।
श्यामां चन्द्रमुखीं स्मृत्वा प्रियां पद्मनिभेक्षणाम् ॥ ४५
पश्य सानुषु चित्रेषु मृगीभिः सहितान्मृगान् ।
मां पुनर्मृगशावाक्ष्या वैदेह्या विरहीकृतम् ॥ ४६

m —(l 3) G2 3 शिव (for शुभम्) —(l 4) T G1 2 M2 3 मम (for इव) —(l 5) D6 (m) T1 3 G2 M3 2 Cr m यदि तद्, Cp g k t as above (for यदिद) D5 1 10 T2 Cg t एतत् Cr m k as above (for एव) D5 1 Ct मनोरम (for °हरम्) ⸙ Cv मन्दाकिन्यास्तु यदि तद्रूपमेव मनोहर मिति च सम्यक् पाठः ⸙ —(l 6) Cm मनोहरा (for °रमा) —(l 7) G3 वा (for च) D1 वसेयमि T1 Cm वसेऽमवि, G2 3 वसे मया (for °महि) —(l 8) M1 स्पृहयेह —(l 9) Ck च (for हि) D6 [द]न (for [प]त्र) D5 6 10 G M1 2 शाड्वलेषु (for शाद्व°) —D6 om from मत in l 10 up to भिता (cf l 12 variant) in l 12 —(l 10) G1 पुन (for भवेत्) ⸙ Cv r न स्पृहाम्येषु ना भवेदिति सम्यक् ⸙ —(l 11) D8-10 M1 त्रिविध (for रुचिर) G1 -च्छदे (for -च्छद) —(l 12) D6 सीता (for वान्ता) D5 6 10 T2 निता(D8-10)मुपादयन्ति मे (for the post half)]

43 V3 illeg for 43 (cf v l 11) —a) Ś1 D12 पश्य पपा सखी मासि, Ñ V1 B1-3 D5 2 13 पश्य पपा शुभ (Ñ1 B1 D3 13 शिव)जल —b) Ś1 D12 विकसत्, B1 सुप्रभा, D6 13 सुशीता (for सौमित्रे) Ñ2 D1 2 D7 पुष्करावृता V1 पुष्पसवृता (for पुष्करायुताम्) —c) N2 V1 B1 3 D7 हंसकारण्डवायुतां —e) D8 प्लवः (for प्लवैः) Ś1 Ñ1 D2 2 12 13 M1 सकीर्णा, Ñ2 B1 3 D7 समुष्टा, B2 सस्पृष्टा (for संपूर्णा) V1 प्लवै क्रौञ्चैरसंयुक्त —f) Ś1 D12 विहग, Cg as in text (for वराह) Ñ2 B1-3 D7 सारसैरभि (B2 3 °नु)नादिता, V1 सारसैश्चाभिनादिता, D8-10 महा मृगनिषेविता

44 V3 illeg for 44 (cf v l 11) —a) B2 अधिका —b) Ś1 N1 D2 2 12 13 कूजद्भिर्विहगै शुभै (D2 °गैस्तथा) N2 V1 B1 D7 कूजद्भिर्विहगोत्तमै, B2 3 कूजद्भि विहगोत्तमै —After 44 Ñ2 V1 B1-3 D7 ins

56* जलतीर्थतरोपैर्मुनिभिश्च तपोधनै ।
नियमक्षालितमुखैर्नैकिनवणोदके ।

[(l 1) Ñ2 वरे सवैर् (for -तरोपैर्) V1 B2 जल(B1 सात)तीर्थवरोपैर्, D7 जलतीरचरो मते (for the prior half) D7 मुनिभिश्च (for मुनिभिश्च) B3 [त]थोऽपितै (for तपोधनैः) —(l 2) Ñ2 V1 D7 नियमक्षोभितमुखै (for the prior half) Ñ1 * *भिषकोत्पवा, V1 क्षिप्र्वत्र*णोऽन्वै, B2 दान्विमवा णोऽन्वै, D7 शुक्लिकारणोऽन्वा (for the post half) B3 नियमाविनय मुखैर्नित्य निम्नगनोन्वै (hypm)]

45 V3 illeg for 45 (cf v l 11) —a) Ñ2 V1 B2 3 D2 च D6 [इ]व (for [इ]व) —b) B1 विविधा मुदिता, B2 °धा मुदिता, G2 °धा मुदिता (for विविधा मुदिता) Ś1 D12 [मा]मुषा (sic) (for द्विजाः) ⸙ Cm विविध स्मृत्वा विपदस्य मे कामं इमा दीपयन्तीति सबन्ध ⸙ —D6 om 45cd —c) Ś1 Ñ1 B1 D2 12 13 पद्म (for चन्द्र) —d) Ś1 B1 D2 12 13 मन्मथो वर्धते मम, Ñ V1 B2 3 D7 मन्मथो मम वर्धते T2 3 G2 M1 Cv p rp मन्मथो वर्ध(G2 °र्ते)ते हि मे

46 V3 illeg for 46 (cf v l 11) —a) Ś1 D12 दृष्ट्वा (for पश्य) —b) N1 द्विजान् (sic) (for मृगान्) —cd) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 12 13 अहं तु (for मां पुनर्) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 12 13 विरहीकृत Ñ2 V1 B2 3 D7 अहं पुनर्विशालाक्ष्या सीतया रहितोऽसुखी —After 46 Ś1 D12 13 ins B1 D2 cont after 62* D3 cont after 64*

57* एकपत्र सुखी लोके चक्रवाको विहंगम ।
यस्य दृष्टिर्मनोरम्या छायेवानुगता प्रियाम् ।
प्रत्यादिशति मा मूर्खं चक्रवाक सुपण्डित ।
यत्र हि रक्ष्यते नारी न त्वया रक्षिता यथा ।
हा प्रिये मृगशावाक्षि तसकाञ्चनवर्णिनि ।
कष्ट मा नाभिजानासि दु खित मूढचेतसम् ।
नियास्यगात कैकय्या हृतराज्य वनेचरम् ।
मा साम्य कथमद्य त्वं त्यक्त्वा निर्विषय गता ।
क प्रीति क च मा भक्ति क सा तुष्टि क सा दया ।
यत्र मा शोकदु खार्तं नाभिजानासि जानकि ।

[(l 2) B1 अपकृत्य (for यस्य दृष्टि) —(l 3) D1 सुपीडित D2 विलस (for सुपण्डित°) B1 प्रत्यादिशति मा पूर्वं चक्रवाकस्तु पण्डित —(l 4) B1 D2 13 भार्या (for नारी) —(l 6) D2 कृष्ट D3 12 यथ (for कष्ट) D3 -चेतन (for -चेतसम्) B1 शीलित सूरचेतस (for the post half) —(l 8) B1 D2 मा त्यक्त, D3 मा त्व D12 मा च क, D13 त्यक्त (for मा साम्य) —(l 9) B1 वे, D2 मे (for क्व) B1 (with hiatus) इति (for क्व सा) D2 रति (for तुष्टि) B1 क भक्ति क च मा दया (for the post half) D2 क सा प्रीति क सा शान्ति क मा भक्ति क सा दया —(l 10) D2 दुःख शोकार्त (by transp.) B1 D2 13 यत्र मां दु खशोकार्तं (for the prior half)]

while Ñ V1 B1 3 D1 2 ins

58* अस्मिन्मनोरमे सानौ नवद्विजगणायुते ।
रमेयं विहगोत्कृष्टे विविध काननोत्तमे ।
पद्मसौगन्ध्यवकुले सिषेवे शोकनाशनः ।

[(l 1) Ñ2 B1 D1 2 अ(B2 3)जि मानुषः स्थले (for the prior half) B3 2 द्विज (for द्विज) Ñ2 D7 नागा

एवं स विलपंस्तत्र शोकोपहतचेतन ।
अवेक्षत शिवा पम्पा रम्यवारिवहा शुभाम् ॥ ४७

निरीक्षमाण सहसा महात्मा
सर्वं वनं निर्झरकन्दर च ।
उद्विग्नचेता सह लक्ष्मणेन
विचार्य दु खोपहत प्रतस्थे ॥ ४८

G 3 79 50
B 4 1 126
L 3 82 58

—(l 7) N₂ D₇ रमने V₁ B₃ रमत (s c) D₃ रामया (for रमेव) B₃ विहगाढ्य (m also महगोद्युष्टे) V₁ रम्यो काननोत्तम (s c) V₂ V₁ B₃ D₇ मुदिता काननमिश D₃ विविधे काननोत्तमे (for the post half) B₃ रमते कोकिल कांता विहरत्काननांतरे —(l 3) N₂ V₁ B₃ D₇ सुन (for सुने) N₁ रम्य (for शिवे) N₂ V₁ B₃ D₇ दु खशोकशमद शिव(V₁ शुभ) G(ed) दु खशोकापहे शिवे (for the post half) D₃ सै नविक्रमुन रम्य दु खशोकापहारिण]

—Thereafter V₁ D₃ cont

59* सेवय यदि वैदह्या पम्पायेश्चन सुशम् ।

[N₁ वैदेही and शुभ (for वैदेह्या and सुखम्) respy]

while B₃ cont after 58*

60* एकाहि पश्य वैदहि पम्पावनमनुत्तमम् ।

—B₃ further cont N₂ V₁ B₃ D₇ cont after 58*

61* वन सवेत वैदही न नष्टा स्यात्प्रिया यदि ।

[D₇ सेवति (for सेवेत)]

whereas B₁ D₃ cont after 58*

62* पश्येय यदि वैदहीं नलिनीमुपवन सुखं ।

—Thereafter B₁ D₃ cont 57*

—After 47 D₃ ₆ ₈ ₁₀ S ins

63* व्यथयन्तीव मे चित्त सचारंस्ततस्तत ।
अविशन्तीव शिरि राघवे हि सशङ्कितगणायुत ।
पश्येय यदि तो कान्ता तत स्वस्ति भवेन्मम ।
जीवेय खलु सौमित्रे मया सह सुमध्यमा ।
सेवते यदि वैदही पम्पाया पवन सुखम् ।
पद्मसौगन्धिकवह शिव शोकविनाशनम् ।

[(l 1) M₃ व्यथयति (for व्यथ°) G₁ व (for [इ]व) D₃ G₃ सचरनि (for °रन्तस्) —(l 2) D₇ नरिमत् (for अ°) D₃ अविशन्त्यनुवर्ते रम्य (for the prior half) D₃ ₈ ₁₀ G₃ °गणाकुले —(l 3) D₆ ताम (for तत्र) —(l 4) M₁ यदि (for खलु) —(l 5) D₈ ₁₀ T₃ Ct भवेन M₃ कानन (for पवन) D₆ ₈ ₉ M₃ शुभ (for सुखम्) —G₃ reads l 6 of 63* and l 1 of App I (No 2) for the first time after 2 repeating them in their proper place —(l 6) M₃ शुभे (for शिवं)]

—Thereafter all the above MSS cont a passage relegated to App I (No 2)

47 V₁ illeg for 47 (cf v l 11) —ᵃ) Ś₁ पूर्वे विलपतस्तत्र N₂ V₁ B₁ D₃ पूर्वे विलपमानस्तु B₃ पूर्वे विलपमान तु D₆ ₈ ₁₀ S एव लक्ष्मणेनाश्वासितस्तेन (D₆ T G [G₃ in part damaged] M₃ ₃ °स्तत्र) —ᵇ) D₈ [उ]पद्रुत (for [उ]पहत) —After 47ᵃᵇ D₃ ins

64* व्याजहार पुनर्वाक्य लक्ष्मण लक्ष्मणाग्रज ।

—Thereafter D₃ cont 57*

—After 47ᵃᵇ D₆ ₈ ₁₀ S ins

65* यस्य शोक च मोह च रामो धैर्यमुपागमत् ।
सोऽभ्यगच्छत पम्पाम् प्रशस्तामचिन्त्यपराक्रम ।

[(l 1) D₆ ₈ ₁₀ Ct त्यक्त्वा (archaic) T₂ G₃ त्यक्त्वा (for त्यज्य) T₃ ₃ तनो (for रामो) —(l 2) M₃ [S ध्यत (for S्यगि) D₈ अभ्यग T₃ ₃ M₃ सो प्र क्रमना यमम्र (s c) G₃ ₃ सोऽत्यतिक्रामताप्रक्रम (for the prior half) D₁₀ M₁ पराक्रमं]

—ᶜ) Ś₁ D ₃ ₅ ₉ अवैक्षत N₁ रम्या (for पम्पा) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₁₁ रम्या वारिमयीं N₁ पथा वारिवहा D₃ ₃ रम्या वारि° (for रम्यवारिवहा) —For 47ᶜᵈ V₂ V₁ B₃ ₃ D subst

66* सीतार्थे राघवो दुन पम्पामेव व्यलोकयत् ।

[N₂ D₇ सीता च B₃ सीतायै V₁ [अ]वलोकयत (for व्यलो°)]

—For 47ᶜᵈ D₆ ₈–₁₀ S subst

67* राम पम्पा सुरुचिरा रम्यवारिवहद्रुमाम् ।

[D₆ ₈ ₁₀ T₃ M₃ रम्यो (for रम्य) ‖ Cv r रम्यद्रुमां वारिवहो वारिपूर्ण परिद्रुमामपति यत्र परिपूर्ण चतुर वृक्षविशेषं ‖]

48 V₂ illeg for 48 (cf v l 11) —ᵃ) D₃ ₇ ₈ ₁ ₁₀ T₂ M₂ निरीक्षमाण Ś₁ N V₁ B₁ ₃ D₃ ₇ ₈ ₁₂ तु तथा D₃ तु तथा G(ed) तु ततो (for सहसा) M₃ महात्मना —ᵇ) G₃ missing from वन up to कन्दर on a damaged fol G₁ निर्झर (for निर्भर) M₃ कन्दराणि Ś₁ B₁ D₃ ₁₂ ₁₃ रम्य वनं (Ś₁ वन रम्य [by transp] unmetrical) पर्वत(B₁ पादप)निर्झराश्च N V₃ B₃ ₃ D₃ ₇ सर्व वन पादप(V₁ D₃ पर्वत)निर्झराश्च —ᶜ) B₃ चित्त (for चेता) —ᵈ) Ś₁ N V₁ B₁ ₃ D₃ ₃ ₁₁ ₁₄ विरूप्य Ctgkt as in text (for विचार्य) —After 48 D₃ ₆ ₈–₁₀ S ins

68* स सत्वमातङ्गविहारसर्पी
गच्छन्तमत्यन्तमना मनस्वी ।
स लक्ष्मणो राघवमिष्टचेष्टो
ररक्ष धर्मेण बलेन चैव ।

3 79 51
4 1 130
3 81 59

ताव्रुश्यमूकं सहितौ प्रयातौ
सुग्रीवशाखामृगसेवितं तम् ।
त्रस्तास्तु दृष्ट्वा हरयो बभूवु-
र्महौजसौ राघवलक्ष्मणौ तौ ॥ ४९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

ताघृश्यमूकस्य समीपचारी
चरन्ददर्शाद्भुतदर्शनीयौ ।
शाखामृगाणामधिपस्तरस्वी
वितत्रसे नैव विचेष्ट चेष्टाम् ।
स तौ महात्मा गजमन्दगामी
शाखामृगस्तत्र चरन्चरन्तौ ।
दृष्ट्वा विषादं परमं जगाम
चिन्तापरीतो भयभारभग्न ।

[(l 1) M₃ विलामवाभी —(l 3) D₆ reads in marg from चर up to l 4 T₁ ₃ M₃ Cg अधमतो (for दत्तौ) —(l 4) D₆ धैर्येण, M₁ पुण्येन (for धर्मेण) —(l 6) M₃ गिर (for चरन्). —(l 8) T₁ ₃ M₃ विचेष्ट (for वि°) D₈-₁₀ चेष्ट, T₂ ₃ G₃ M₂ विचिन्त्य (for चेष्टाम्) D₆ T₃ भ्रान्तमार्गस्य (T₃ °र्गे च) बभूव चित, D₅ G₁ ₃ M₁ ₃ भ्रान्तिर (G₁ °वे [sic]) तस्य बभूव चित्त ॥ Cm तत तस्य सुग्रीवस्य चित्ते विश्रान्तिमद्भवेदिति सबन्ध, Ct चित्तशे चित्तश्रम बल्बाकतिरशङ्कया श्रम । इदमिह सोऽन्तादिविषयचेष्टामपि नैव विचेष्ट च न चकार च । विश्रान्तिमत्तस्य बभूव चित्तमित्यधुनिषपाठ तस्य सुग्रीवस्य चित्त तद्दर्शनेन विश्रान्ति मद्भवदभूदित्यर्थ ॥ —(l 9) T₁ ₃ ततो (for स तौ) —(l 10) M₁ ₃ चिर (for चरन्) —(l 12) M₂ वर्तितो D₆ T M₃ -भग्न (for भग्न)]

[(l 1) M₃ तत्र (for तम्) —(l 2) M₁ -सेवितं तं]

—[c]) D₁₃ ततस्तु (for त्रस्तास्तु). Ñ₂ V₁ B₁₋₃ D₈₋₁₀ S च (for तु) D₁₃ हृष्टा, Cg t as in text (for दृष्ट्वा) D₈ ₉₋₁₀ Ct विजग्मुर्, D₆ T₂ G₂ [s]विजग्मुर्, T₁ ₃ G₁ ₃ M Cg [s]विजग्मुर् (for बभूवु) —[d]) Ñ₂ V₁ B₂ ₃ D₇ हि, D₅ वशौ (for तौ).

Colophon V₃ illeg —*Kanda name* Ś₁ Ñ₂ V₁ B₃ D₂ ₇ ₁₂ आ(B₃ अ)रण्यकाण्डे. D₁ ₃ महर्षिवाल्मीकीये चतुर्विंशतिसाहस्र्या (B₂ शतसाहस्र्यां) संहितायामरण्यकाण्डे, D₂ दण्डारण्ये, D₁₃ श्रीवाल्मीकिमुनिकृते चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामरण्यके काण्डे —*Sarga name* Ś₁ रामोन्मादः, Ñ₁ रामविलाप, B₁ रामोन्मादश्च, B₂ ₃ पम्पावर्णने रामपरिदेवन D₂ पम्पातीरे रामोन्माद, D₃ श्रीरामविलाप, D₁₃ महर्षिवाल्मीकिविरचिते रामोन्माद, D₁₃ पम्पातीरनिवास —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ B₁ ₂ D₂ om, Ñ₂ 82, V₁ 79 B₃ 84 D₇ 85 D₇ 87 —After Colophon, D₁₃ (not taken for Aranya) ins

सर्गाश्च तु शतं चैव सप्ताश्चैव चतुर्दश ।
चत्वारीह सहस्राणि श्लोकाना कीर्तितानि चै ।
शतं चैवात्र विज्ञेया श्लोका पञ्चाशदेव तु ।

अत पर किष्किन्धाकाण्डश्चैव भविष्यति । यस्याय प्रतिसंधि । तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणावित्यादि ॥ शुभं ॥ कलागुलाभिधे मह(डे) काश्मीरमध्यदेशत । खरे आत्मा तु विप्रेण गोपालदासे(से)न लिखित । भवशाभ्यां तु पुण्यार्थं मनसोऽपि विलासवान् । रसपादेषु भरस्यथं लिखितं पुण्यकर्मणा ॥

—After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम.

49 V₃ illeg for 49 (cf. v. l. 11) —[a]) D₁ ₃ ऋश्यमूक Ñ₂ D₃ रुचिर, V₁ D₂ ₃ D₇ रुचिरौ (for सहितौ) —[b]) Ñ₁ यत् (for तम्). Ñ₂ D₃ ₇ ₁₃ सेवितोत —For 49[cd], D₆ ₈ ₈₋₁₀ S subst

69* तमाश्रमं पुण्यसुरं शरण्य
सदैव शाखामृगसेवितं तम् ।

२

तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
वराायुधधरौ वीरौ सुग्रीवः शङ्कितोऽभवत् ॥ १

उद्विग्नहृदयः सर्वा दिशः समवलोकयन् ।
न व्यतिष्ठत कस्मिंश्चिद्देशे वानरपुंगवः ॥ २

नैव चक्रे मनः स्थाने वीक्षमाणो महाबलौ ।
कपेः परमभीतस्य चित्तं व्यवससाद ह ॥ ३

चिन्तयित्वा स धर्मात्मा विमृश्य गुरुलाघवम् ।
सुग्रीवः परमोद्विग्नः सर्वैरनुचरैः सह ॥ ४

G 4 1 1
B 4 2 4
L 4 1 3

2

☞ In Ś1 Ñ2 V3 B1-3 D2-4.7.12.13 Kiṣkindhākāṇḍa begins from this Sarga. Ś1 begins with श्रीरामचन्द्राय नमः । अथ किष्किन्धाकाण्डो लिख्यते ॐ, Ñ2 V1 श्रीरामचन्द्राय नमः, V2 ॐ नमः श्रीरामाय, B4 ॐ श्रीराम, D13 श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमः सरस्वत्यै । ॐ श्रीरामचन्द्राय नमः

—Thereafter V3 B4 D12 ins

जयति रघुवंशतिलकः कौसल्याहृदयनन्दनो रामः ।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः ।

[(l. 1) B4 -नन्दिवर्धनो (for हृदयनन्दनो)]

—D12 cont

कूजन्तं राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ।

V3 begins with ससीतारामलक्ष्मणाभ्यां नमः and then ins

जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
* ***** ****** अगुणात्मना । (illeg.)

B1 begins with ॐ नमः श्रीरामचन्द्राय and then ins

नमस्तस्मै सुनीशाय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ।

B3 begins with ॐ रामचन्द्राय नमः, B4 ॐ नमो रामचन्द्राय, D1 ॐ नमः परमात्मने, D3 ॐ श्रीगणपतये नमः, D5 M1 श्रीरामाय नमः, D6 श्रीगणेशाय नमः । रामाय नमः, D7 श्रीगणेशाय नमः. D11 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ।
जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।

D13 begins with श्रीगणपतये नमः

1 a) D4 om. तु (subm.) Ñ1 D4 तौ दृष्ट्वा तु (by transp.) V3 दृष्ट्वा तौ तु (by transp.) (for तौ तु दृष्ट्वा) —After 1ab, V3 ins

70* परस्परसमीपस्थौ ******** । (illeg.)

—Thereafter V3 reads 4cd, while Ñ2 V1.2 B D7 read 4cd after 1ab —V1 illeg. for 1cd —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.5.11-13 प्लवगाधिप:, G(ed.) प्लवगेश्वर: (for शङ्कितोऽभवत्)

2 Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 om. 2. Ñ2 V B D7 transp. 2 and 3ab —c) Ñ2 V1.2 L1-3 D7 व्यव(V2 °धि)तिष्ठत, B3 सव्यतिष्ठत, D2 न ह्यतिष्ठत (for न व्य°). Ñ2 V3 B D7 नैकस्मिन्, V2 नैकत्र (for कस्मिंश्चिद्). V1 व्यतिष्ठदकस्तत्र —d) V1 वने (for देशे)

3 Ñ2 V B D7 transp. 2 and 3ab —a) Ś1 B3 D2.3.11.13 न च. Ñ2 V B1.4 D7 न स. B3 मनश्, D11 बल (for नैव). Ś1 Ñ V B1.3.4 D7-13 मन: स्थातुं, B2 न च स्थातुं. D2 व्यवस्थाने, D4 **तु (for मनः स्थाने). D1 नाव नेक्ष्य वनस्थान —b) Ñ2 V B1.3 D1.3 G2.3 वीक्षमाणौ, D5 G1 वीक्षमाणो, D6 M1.3 Cm वीक्षमाणौ (for वीक्षमाणो). B2 (marg. also) नरोत्तमौ. D6.11 सु(D13 स)धन्विनौ (for महाबलौ). Ś1 Ñ1 D13 वीक्ष्यमाण(Ñ1 °क्ष्यमाणे, D12 °क्ष)माण)स्तु धन्विनौ. D4.5.12 वीक्ष्यमाण सुधन्विनौ. D7 वीक्ष्य माणस्तत्र —Ñ2 V B D7 om. 3cd —cd) D3 च व्यवससाद. D5 व्यपस° (for व्यवस°). Ñ1 D1.3 च (for ह). D6.13 चित्त(D5 °त्त, D11 °त्र) व्यसनमाददं (for d). Ś1 D12 कपि परमभीतस्तु त्वरां वा मनसाऽस्थे. D11 कपेर्षेण स भीत सन्सुग्रीव पार्श्वमागत

4 a) Ś1 Ñ2 D1-4.11.12 स चिंतयित्वा धीमान् (Ñ1 D13 धर्मा)त्मा. Ñ2 V1.2 B1 D7 स चिंतयामास विभुर्, V3 B2.3 (marg. sec. m. also as in B4) स चिंतयामास स विभुर् —b) Ś1 Ñ V1 P D1.4.7.12.13 विमृश्य च पुनः पुनः (D2 मुहुर्मुहुः) —After 4ab, Ñ2 V B D7 ins. Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 subst. for 4cd D12 subst. for 4

71* लघुकामो गिरं श्रुत्वा पम्पासीममवस्थितः ।

[V3 illeg. up to सुग्रीवः. D2 गिरिश्रृङ्ग. Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 यत्र रामः स्थितोऽभवत् (D13 भवेत्) (for the post. half)]

—Ñ2 V B D2.7 cont

72* चिन्तयेत्र धर्मात्मा हनूमत्प्रमुखान्हरीन् ।
समस्तनिश्चयस्तत्र हनूमत्प्रमुखानपरोऽवयत् ।

[(l. 1) B1 च (for च) G(ed.) सात्मा (for धर्मात्मा) D3 तथस्तु स्थितानस्य तु (for the prior half) —(l. 2) D7 हित (for सम), D3 व्यवदस्य (for व्यगोऽवयत्)]

1 6 2 5 1 4 ततः स सचिवेभ्यस्तु सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
शशंस परमोद्विग्नः पश्यंस्तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ५
एतौ वनमिदं दुर्गं वालिप्रणिहितौ ध्रुवम् ।
छद्मना चीरवसनौ प्रचरन्ताविहागतौ ॥ ६
ततः सुग्रीवसचिवा दृष्ट्वा परमधन्विनौ ।
जग्मुर्गिरितटात्तस्मादन्यच्छिखरमुत्तमम् ॥ ७
ते क्षिप्रमभिगम्याथ यूथपा यूथपर्षभम् ।
हरयो वानरश्रेष्ठं परिवार्योपतस्थिरे ॥ ८
एकमेकायनगताः प्लवमाना गिरेर्गिरिम् ।
प्रकम्पयन्तो वेगेन गिरीणां शिखराणि च ॥ ९
ततः शाखामृगाः सर्वे प्लवमाना महाबलाः ।
बभञ्जुश्च नगांस्तत्र पुष्पितान्दुर्गसंश्रितान् ॥ १०

—Ñ2 V1 2 B D7 read 4^{cd} after 1^{ab}, V3 reads 4^{cd} after 70* —^{c}) M3 (*inf lin sec m*) बभूव (for सुग्रीव) —^{d}) B1-3 वनचरे, D5 8-10 T2 शैवगिरे, Cv r m g k as in text (for मनुचरे) —After 4^{cd}, Ñ2 V B D7 ins

73* चिन्तयामिपरीतात्मा निश्चित्य गिरिलङ्घनम् ।

[V1 B1-3 [अ]तिपरीतात्मा (for [अ]भिप°) B1 3 D7 गिरिरूपसे]

5 ^{a}) B1-3 च (for तु) Ś1 D11 तत स सचिवैस्तक, V3 स्वनमस सचिरेभ्यस्त (sic) D3 तेषां तु सचिवो धीर —^{b}) G1 प्लवगेश्वर (for °गाधिप) Ś1 Ñ1 D1 4 6 11-13 सर्वेषे(Ś1 °षै)व यथातथ, D3 सुग्रीवो वानरेश्वर —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 13 तावुभौ V3 दृष्ट्वा तौ, G(ed) गच्छेतौ (for पश्यंस्तौ)

6 ^{a}) D3 11 ततो (for एतौ) B4 प्राप्तौ (for दुर्गं) —^{b}) V1 D1 3 M1 वालिना प्रहितौ (for वालिप्रणि°) Ś1 Ñ1 D11 चरौ, Ñ2 V1 2 3 B D7 चरौ V2 D1-4 12 13 नरौ (for ध्रुवम्) —^{c}) Ñ1 धन्विनौ D3 छद्मिनौ (for छद्मना) —^{d}) D3 11 G3 विचरताव (for प्रचरन्ताव) Ñ2 V1 2 B D7 G(ed) मनुष्यावागताविति (G[ed] °इ)

7 D12 om 7^{ab} —^{a}) V3 सुग्रीवसचिवा सर्वे —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 दृष्ट्वा तौ वरवर्णिनौ, Ñ2 V B D7 दृष्ट्वा तौ वरधन्विनौ, D3 दृष्ट्वा तौ धन्विना वरौ —After 7^{ab} D3 ins

74* वेगवन्तो भयत्रस्ताद्विमजग्मु प्लवंगमा ।

—Thereafter D3 reads 9^{cd} 11^{cd} and 9^{ab} (including star passages) —V3 illeg from 7^{c} up to यूथपा यू in 8^{b} —^{d}) D6 T1 2 G M1 2 3 अन्यच्च (for अन्यच्छ) ⊛ Ck अन्यमुत्तम तस्यैव गिरे शिखर जग्मु सुग्रीवेण सहेति शेष । लिंगमशिष्यमिति न्यायेन प्रयोगत पुल्लिंगोपि शिखरशब्द, Ct अन्य शिखरमिति पाठे पुस्त्वमार्षम् ⊛ —For 7^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 subst

75* वेगवन्तो गिरीनन्यान्प्रतिजग्मुर्वनौकस ।

[D3 4 13 वीर्यवन्तो (for वेग°) D2 अति (for प्रति) Ñ1 प्लवते गिरि द्रुत, D11 ततस्ते वानरा सर्वे (for the prior half)],

while Ñ2 D7 subst

76* जग्मुस्ते गिरिशिखर तस्मादन्यत्प्लवंगमा ।,

whereas V1 2 B subst

77* जग्मुस्ते शिखर तस्मादन्यत्प्लवगपुंगवा ।

[V1 B1 3 अ य (for अन्यत्) B1 सत्वरा (for पुंगवा)]

8 V3 illeg up to यूथपा यू in ^{b} (cf v l 7) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 om 8 —^{a}) B1 तौ (for ते) Ñ2 V1 2 B D7 अभिसंगम्य, D3 उपसंगम्य D6 अथ संगम्य, T1 2 G M2 3 Cg अभिगं°, M1 उपग° (for अभिगम्याथ) ⊛ Ct ते क्षिप्र शिखरान्तरमभिक्रम्य प्राप्य ⊛ —^{d}) Ñ2 V1 2 B2 4 D2 7 G1 [अ]वतस्थिरे (for [उ]प°) B1 समिगार्योपतस्थिरे —After 8 G(ed) reads 10^{ab}

9 For sequence in D3 cf v l 7 G(ed) transp 9^{ab} and 9^{cd} —^{a}) Ś1 B2 3 D1 2-6 7-13 T G1 M3 Cr m gp k t एकम्, Cv rp mp g as in text (for एकम्) Ñ2 एकायना पुरे, V1 2 B D7 एका(B4 °ष)वने दुर्गे (for एकायनगता) —^{b}) D11 प्रेक्षमाणा (for प्लवमाना) D2 महाबला, D4 13 गिरेर्गिरीन् (for गिरेर्गिरिम्) —D4 13 om D1 reads in marg 9^{c}–10^{b} V3 illeg from ^{c} up to गिरीणा 10^{d} —^{cd}) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 11 वेगेनाकम्पय न्वृक्षान् (for ^{c}) Ś1 Ñ2 D1 11 शाखा (for गिरीणां) D6 T1 2 G M Cr g [अ]पि (for च) D3 कंपयत प्रवेगेन पादपा पुष्पशालिन

10 D4 12 13 om D1 reads in marg 10^{ab} (for D1 4 13 cf v l 9) G(ed) reads 10^{ab} after 8 V1 missing from च in ^{d} up to 4 32^{a} —^{b}) V1 D11 क्रममाणा (for प्लवमाना) Ś1 D11 गिरेर्गिरिं D6 महागिरि (for महाबला) —D6 om (hapl) 10^{c}–11^{b} —^{c}) Ś1 D1 2 12 13 वै नगांस्, Ñ1 D11 अगमांस्, Ñ2 V1 2 B D7 पादपांस्, D2 तु द्रुमांस् (for च नगांस्) M1 बभञ्जुश्च नगा प्रोक्त —^{d}) Ś1 D1 3 11 13 दुर्गमाश्रयान्, Ñ1 D1 दुर्गसंश्रयान्, Ñ2 V1 2 B D7 च वन(V1 2 B1 D7 °द्रु)मान्, D2 12 14 T2 दुर्गम°, D11 नगसंश्रयान् G1 2 M1 °स्थितान् —*After* 10 Ñ2 V1 2 B D7 ins

78* तालाश्वकर्णककुभाः सिल्काजुंनकाचुका ।
पातिता सहसा सर्वे न्यग्रोधाश्वत्थतिन्दुका ।
व्याघ्रगोकर्णकपयो वराहाः मृगयूथपा ।

आप्लवन्तो हरिवराः सर्वतस्तं महागिरिम् ।
मृगमार्जारशार्दूलांस्त्रासयन्तो ययुस्तदा ॥ ११

ततः सुग्रीवसचिवाः पर्वतेन्द्रं समाश्रिताः ।
संगम्य कपिमुख्येन सर्वे प्राञ्जलयः स्थिताः ॥ १२

ततस्तं भयसंत्रस्तं वालिकिल्बिषशङ्कितम् ।
उवाच हनुमान्वाक्यं सुग्रीवं वाक्यकोविदः ॥ १३

यस्मादुद्विग्नचेतास्त्वं प्रद्रुतो हरिपुंगव ।
तं क्रूरदर्शनं क्रूरं नेह पश्यामि वालिनम् ॥ १४

यस्मात्तव भयं सौम्य पूर्वजात्पापकर्मणः ।
स नेह वाली दुष्टात्मा न ते पश्याम्यहं भयम् ॥ १५

अहो शाखामृगत्वं ते व्यक्तमेव प्लवंगम ।
लघुचित्ततयात्मानं न स्थापयसि यो मतौ ॥ १६

G 4 1 32
B 4 2 17
L 4 1 12

प्रस्थिताः सहसा भीतैर्मीना यथा दिशो मताः ।
द्रुममानं कपिवरैरसमन्तै प्रवेशितैः ।
सत्त्वान्यतिप्रविद्धानि त्रासितानि हतानि च ।
शिखराच्छिखरं गत्वा सुपर्णानिलवेगिताः ।
मलयस्योत्तरे शृङ्गे सुग्रीवस्तु स्थितोऽभवत् ।

[V2 illeg from सु in l 1 up to श्रेष in l 2 —(l 1) Ñ2 V1 B2-4 D7 च सर्वे, V2 [अ]नुवन (for [अ]श्वत्थ) V2 तिर्यग्गत्वसुग्र (for the post half) —(l 2) V1 V2 पतिताः (for श°) —(l 3) Ñ2 V12 D7 -कपैर् B2 दवया (for -कपये) —V2 illeg from l 5 up to प्रविद्ध in l 6 —(l 6) Ñ2 V2 B1 2 D7 [अ]ति(V2[अ]ति)प्रहृष्टानि (for [अ]तिप्रवि°) —(l 8) V1 सु B2 सुस्थितो (for तु स्थितो)]

11 For sequence in D1 cf v l 7 V1 missing (cf v l 10) D4 5 om 11cd (for D7 cf v l 10) V2 illeg up to मृगमार्जार in c —For 11cd Ś1 Ñ V2 B D1 3 12 13 subst

79* उत्पत्य गिरिशृङ्गाणि मलयस्य वनोत्तमम् ।

[Ś1 अत्पत्य J (ed) अप्लुत्य (for उत्पत्य) D2 शृङ्गाणि (for शृङ्गाणि) Ñ2 V2 B D7 आप्लुत्य (V2 B4 °त्य) गिरिदुर्गाणि (for the prior half) D12 गिरिदुर्गे महत्तरम् (for the post half)]

—D1 cont

80* आप्लुत्य सहिता ** सर्वे पुष्प वनोत्तमम् ।
प्राप्नुवन्तो महाकायास्ततः सुग्रीवपर्वतम् ।

—D11 om 11cd —cd) Ś1 Ñ V2 B D1 3 12 13 मृगमार्जार (by transp) D4 मृगमार्जार (for मृगमार्जार) Ś1 V2 D5 13 13 महाबलाः D1 वनोत्तमम् (for ययुस्तदा) D5 मृगमार्जारशार्दूलांस्त्रासयन्तो ययुस्तदा

12 V1 missing (cf v l 10) Ś1 om 12ab —a) D2 सर्वे D6 marg (for तत) B1 4 सचिवा (for सचिवाः) —b) D5 6 11 पर्वतम् (for °तेन्द्रं) D1 समाश्रिता (for °श्रिताः) V2 D6-10 11 पर्वतेन्द्र समाश्रि(V1 मयाश्रि)ताः D1 संश्रित्यानुमतम् —c) V2 3 हरि (for कपि) D11 मुख्यस्य (for मुख्येन) —d) D6 M1 तदा (for स्थिताः) Ś1 V 2 3 (illeg after स्थि up to 13a) B D5 7 11 13 स्थिता प्राञ्जलयस्तदा D1 सहितार्थे व्यवस्थिता D3 स्थिता प्राञ्जलयोऽभवन्

13 V1 missing (cf v l 10) V2 illeg for 13ab (cf v l 12) —a) V2 D1 2 4 8-11 T1 ततस्तु G1 ततत, Ch as in text (for ततस्त) Ñ1 D1 11 भयवित्रस्त Ñ2 V2 B2 4 D7 भयमश्रान्त B1 उपमश्रान्तं, T1 2 M1 2 भयसंविग्न (for भयसंत्रस्तं) Ś1 D2 4 12 13 ततस्तेन (D12 °स्ते तं) सु(D4 13 स)वित्रस्त —b) D13 विभ्रष्ट (for किल्बिष) D3 12 13 शङ्कित (for -शङ्कितम्) —c) Ś1 Ñ1 (also as in text) 2 V2 3 B1 4 D1-4 7 11-13 प्राह, B3 प्राह D4 marg (for वाक्य) —d) D2 reads सुग्रीव in marg Ś1 D13 वाक्यमब्रवीत्, Ñ2 V2 3 B3 4 D2 4 7 13 वाक्यमर्थज्ञ(B2 D13 °वि)त् B2 कार्यसर्वविद्, D1 वाक्यसुसम D11 वानराधिप G2 वाक्यकोविदं (for वाक्यकोविद्) —After 13 D2 4 6 to S ins while V2 D11(l 2 only) ins after 14

81* सप्रमस्त्वयत्नामय सर्वस्मिन्नपि महान् ।
गल्पोऽप्य गिरिवरो भय नहारित वालिन ।

[(l 1) V2 illeg for the post half D6 C1 2 M1 सर्वे (for सर्वे) D4 5 6 T G M1 2 वालिकृतो (for °न) —(l 2) D2 11 ऋष्यमूको गिरिवर (for the prior half) V2 नेहास्ति हरियूथ (for the post half)]

14 V1 missing (cf v l 10) D6 om 14 —a) Ñ V2 B D7 G1 कस्मात् D11 यदा च (for यस्मात्) —b) D1 प्राद्रुतो D4-10 विद्रुतो G2 प्रस्थितो (for प्रद्रुतो) —M1 om 14c-16c —c) D1 11 लोकदर्शनं (for क्रूर°) Ś1 Ñ2 D4 11 13 घोरं Ñ1 पापं (for क्रूरं) V2 3 B D1 11 घोरदर्शनं घोरं, D1 11 कूरदर्शनं घोरं —d) Ś1 D11 नैव Ñ1 नाहं D1 11 न हि (for नेह) D11 वालिनं (for वालिनम्) —After 14 V2 D11 (l 2 only) ins 81*

15 V1 missing (cf v l 10) M1 om 15 (cf v l 14) —a) Ñ2 V2 3 B D1 11 भितं (for सौम्य) Ś1 D4 8 11 13 यस्मात्तवै द्रुतं (D6 च स) भितं D1 घोरं) Ñ1 यस्मात्तवैदं भितं —b) Ś1 D11 पूर्वं अस्य (for पूर्व जात्) D11 निश्चयात् (for कर्मणः) —c) D1 नैव (for नेह) Ś1 D1 11 वालिह (for वाली) —d) D1 भयम् (for भयम्)

16 V1 missing (cf v l 10) M1 om 16ab (cf v l 14) V2 illeg from 16 up to दृष्टं in 20b —a) Ś1

4 1 22 बुद्धिविज्ञानसम्पन्न इङ्गितैः सर्वमाचर ।
4 2 18 न ह्यबुद्धिं गतो राजा सर्वभूतानि शास्ति हि ॥ १७
4 1 23 सुग्रीवस्तु शुभं वाक्यं श्रुत्वा सर्वं हनूमतः ।
ततः शुभतरं वाक्यं हनूमन्तमुवाच ह ॥ १८
दीर्घबाहू विशालाक्षौ शरचापासिधारिणौ ।
कस्य न स्याद्भयं दृष्ट्वा एतौ सुरसुतोपमौ ॥ १९
वालिप्रणिहितावेतौ शङ्केऽहं पुरुषोत्तमौ ।
राजानो बहुमित्राश्च विश्वासो नात्र हि क्षमः ॥ २०
अरयश्च मनुष्येण विज्ञेयाश्छन्नचारिणः ।
विश्वस्तानामविश्वस्ताश्छिद्रेषु प्रहरन्ति हि ॥ २१
कृत्येषु वाली मेधावी राजानो बहुदर्शनाः ।
भवन्ति परहन्तारस्ते ज्ञेयाः प्राकृतैर्नरैः ॥ २२
तौ त्वया प्राकृतेनैव गत्वा ज्ञेयौ प्लवंगम ।
शङ्कितानां प्रकारैश्च रूपव्याभाषणेन च ॥ २३

अह, D11 अथ (for अहो) D3 8 11 च (for ते) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 शाखासर्वेन्द्र य —b) D6 पुच (for एव) Ś1 Ñ1 D1 6 11 12 13 पश्यामि तव वानर, Ñ2 V2 B D7 स्वजित प्लवगर्षभ, D3 12 त्वयात्र मक्तीकृत —d) D10 V1 से (for यो) Ś1 Ñ2 D1 6 4 12 13 विनी(D1 °स्व)तो बुद्धिनिश्चयात् —For 16cd Ñ2 V2 B D2 7 11 subst

82* विनीतैरभिविन्यस्ता गैव ते ह्युचिताक्षा ।

[B1 अभिविन्यस्ते (for °ता) D3 11 विहरेव मनास्वता (for the prior half) D3 11 तुवन (for तेव ते)]

17 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 17 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ V2 B1 3 4 D1 2 4 7 12 13 -सुपर्वैर्, D4 सपता (sic) D10 सपन्न (for सम्पन्न) B3 बुद्धि ज्ञानसुपर्वैर्, D8 बुद्धिविज्ञानमापन्न —b) Ñ1 D2 11 13 सर्वं साचरन् (D11 °रेत्) Ñ2 V2 B D7 इङ्गितज्ञैर्महात्मभिः —D1 reads 17cd in marg —c) Ś1 B3 D1-4 11-13 ह्यबुद्धिं गितो, Ñ2 कुबुद्धिं गतो, V3 ह्यबुद्धिकृतो, B1 ह्यबुद्धियुतो, D6 7 ह्य(D7 कु)बुद्धिगतो, Cg as in text (for ह्यबुद्धिं गतो) G1 राजन् (for राजा) Ñ1 बुद्धिनीत्या तथा राजा, B2 (also) नह्यबुद्धिं गतो राजा —d) Ñ2 B1 3 4 D7 पाति हि (B4 ह) D3 पालयेत् (for शास्ति हि) D3 11 चिर पाति वसुधाम्

18 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 18 (cf v l 16) —b) Ś1 D1 2 4 12 13 तस्य श्रुत्वा Ñ1 श्रुत्वा चैव Ñ2 B D2 7 11 श्रुत्वा तथ, V2 श्रुत्वा तब (for श्रुत्वा सर्वं) —c) D3 11 अत B3 शुभकर (for °तरं) Ś1 D11 सतोपि स शुभ वाक्य —d) D1 2 4 12 13 हनुमंतम्

19 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 19 (cf v l 16) —b) Ś1 D1 2 4 11-13 वाणुक (for चापासि) —Note hiatus between c and d —c) D3 11 कस्य स्याद्(by transp) D6 4 12 कस्यापि न (for कस्य न स्याद्) Ś1 D11 यस्य दृष्ट्वा भयं न स्याद् —d) Ś1 D6 8-10 12 T G M1 2 ह्ये(D11 ते)तौ (to avoid hiatus) (for एतौ) G1 M2 सुरूपोपमौ —For 19 V1 V2 B D7 subst Ś1 D11 ins l 1 only after 19ab, while D11 ins after 19.

83* एतौ दृष्ट्वा महावीर्यौ धन्विनौ विपुलौजसौ ।
दीर्घबाहू विशालाक्षौ न स्यात्कस्य महद्भयम् ।

[Ñ1 D3 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ1 illeg for एतौ Ñ2 महात्मानौ B4 महात्मानौ (for °वीर्यौ) Ś1 D11 अपि दृष्ट्वा च महात्मानौ (for the prior half) Ś1 Ñ2 D11 विक्रमौ (Ñ1 illeg) विपुलौ D3 विक्रमौजा D11 विपुलौजसौ (for विपुलौजसौ) —(l 2) Ñ2 D3 कस्य स्यान्न (by transp) (for न स्यात्कस्य)]

20 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg up to इह in b (cf v l 16) —a) D1 5 8-10 T1 G1 M1, Cm as in text (for एतौ) D3 11 वालिना प्रहितावेतौ —b) Ś1 शङ्कय, D3 शङ्क तौ (for शङ्केऽहं) Ś1 D1 2 4 12 13 पुरुषर्षभ —c) Ñ1 मित्राणि, D3 11 मित्रा हि (for मित्राश्च) Ñ2 V2 B D7 बहुमित्राश्च राजानो —Ñ V2 3 B D7 om 20d-21a. —d) Ś1 D11 नैव च D6 4 13 नैव न, D3 न तु न, T1 1 नास्ति हि (for नात्र हि) D1 विश्वासो वै ततोऽपरः

21 V1 missing (cf v l 10) Ñ V2 3 B D7 om 21abc (cf v l 20) —b) Ś1 D2 11 G1 Cl छद्मचारिण, D3 पठिते सदा Cg k as in text (for छन्नचारिण) —D3 om 21c-22 —d) B1 शत्रुषु D1 छिद्रे च k(ed) रन्ध्रेषु (for छिद्रेषु) Ñ2 B1 3 D7 च D6 8 10 T1 (अ, हि G1 वै Cg as in text (for हि)

22 V1 missing (cf v l 10) Ś1 D3 om 22 (for D3 cf v l 21) —a) Ś1 न मधु B3 कार्येषु (for कृत्येषु) Ñ2 V2 B D7 राजा (for वाली) V3 अर्थेषु राजानो —b) V3 भवति (for राजानो) Ś1 D1 4 5 10 11 T M1 2 Ct k बहुदर्शिन; Cr m g as in text —c) B1 इत्यपि D3 पाते श्चारत् (sic) D3 अथ ईश्वरो (for परहन्तारः) —V3 illeg from 22d up to प्र in 23c —d) Ñ1 V2 B D7 प्राकृतेन हि D11 पठिते सदा G1 प्राकृतैर्नरैः G(ed) प्राकृतैर्न हि Ś1 D2 11 12 ज्ञेया प्रा(D13 प्र)यैः सुर्पंथ(Ś1 D11 °षि)थैः D3 न दृष्टा प्राकृतैनि (sic) D8 ज्ञेया प्राणैः सुनिश्चितैः

23 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg up to प in c (cf v l 22) —a) Ś1 तत् (for तौ) Ś1 Ñ1 D1 2 12 प्रहितावेतु(D11 °व) B1 D1 8-10 T1 प्राकृतेन D1 गन्तौ तत, D6 प्रहितेतौ हि Cr m as in text (for प्राकृतेनैव) Ñ2 V2 B D7 गत्वैव प्राकृतैर्(B4 °त)स —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 ज्ञेयौ गत्वा (by transp) Ñ2 V2 B1 3 D7 त्वया ज्ञेयौ, B2 त्वया 44, B3 शुरस्तेंचौ G1 गत्वा ज्ञेयौ (for

लक्षयस्व तयोर्भावं प्रहृष्टमनसौ यदि ।
विश्वासयन्प्रशंसाभिरिङ्गितैश्च पुनः पुनः ॥ २४

ममैवाभिमुखं स्थित्वा पृच्छ त्वं हरिपुंगव ।
प्रयोजनं प्रवेशस्य वनस्यास्य धनुर्धरौ ॥ २५

शुद्धात्मानौ यदि त्वेतौ जानीहि त्वं प्लवंगम ।
व्याभाषितैर्वा रूपैर्वा विज्ञेया दुष्टतानयोः ॥ २६

इत्येवं कपिराजेन संदिष्टो मारुतात्मजः ।
चकार गमने बुद्धिं यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७

तथेति संपूज्य वचस्तु तस्य
कपेः सुभीतस्य दुरासदस्य ।
महानुभावो हनुमान्ययौ तदा
स यत्र रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ॥ २८   G 4 1 0 / B 4 2 29 / L 4 1 26

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

गत्वा ज्ञेयौ) —c) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 स(Ś1 Ñ1 D12 त) स्वेन च प्र(Ñ1 वि)कारेण, Ñ2 V2 B D7 गतिचेष्टाविकारैश्च, D11 इङ्गितैश्च विकारैश्च —d) Ś1 दृष्ट्वाथाभाषितेन च, Ñ1 रूपव्याभाषणेन च, Ñ2 V2.3 B D7 रूपतो भाषितैस्तथा, D1 दृष्ट्वा वा भाषितेन च, D2.13 दृष्ट्वाथ(D12 °ष्ट्वा या)भाषितेन च, D3 दृष्ट्वाथाभाषितेन च, D4.12 दृष्ट्वा व्याभाषितेन च, D11 दृष्ट्वाभाषणे°, T3 रूपेणाभाष°, G1 रूपव्याभाषितेन च, Cr m g k t as in text

24 V1 missing (cf v l 10) G2 om 24ᵃ–25ᵇ —ᵃ) Ś1 D1-4.12.13 [प्र]तयोर् (for तयोर्) D11 लक्षयाथ तथा भाव —ᵇ) D2 T2.3 Cr m प्रहृष्ट, Cg k t as in text (for प्रहृष्ट) Ñ2 V2.3 B1-3 D7 हृष्टा| V3 हृष्टा P2 marg)दुष्ट समाहित, D4 दुष्टता च समाहित —ᶜ) Ś1 D2.3.4.11.13 विश्वासय, Ñ2 V2.3 B D7 विश्वासेन, D2.13 विश्वासाय (for °सयन्) D4 विश्वासविश्वासाभिर् —ᵈ) Ś1 D2.4.12.13 इङ्गितैः सर्वैस्तत्त्व —After 24 Ś1 D13 ins

84* शुद्धभाव विदित्वैव जानासि त्व प्लवगम ।

25 V1 missing (cf v l 10) G2 om 25ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵃ) N1 सन्निवो, D7 ममैव (for ममैव) Ś1 हि मतो, V2.3 B D3.4 T1 [म]भिमुख (B2 °खे) D1 I1 G1.2 M1.2 [म]भिमुख, D2.13 वचने, D12 हि च ते, Cr m g k t (for [अ]भिमुख) —ᵇ) B2.3 पृच्छस्व (for पृच्छ त्व) D11 अरिसूदन —ᶜ) D2 प्रवेशस्य (for °वेशस्य) —ᵈ) Ś1 D2.3.13 [अ]थ (for [अ]स्य) —After 25 Ś1 Ñ V2.3 B D1-4.7.11-13 ins

85* परमायुधसंपन्नौ किं कार्यमिह लिप्सितम् ।

[Ñ2 V2.3 B D7 पृच्छ त्व स्व, D4 (with hiatus) परम आयुध (for परमायुध) D12 कि (for इह) Ś1 Ñ1 D2.13 लक्षण, Ñ2 लिप्सन, D1.4 लिप्सया D7 लिप्सितौ D12 लिप्सथ (for लिप्सितम्) D11 वल्कलजिनधारिणौ (for the post half)]

26 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 26 —ᵃ) Ś1 D1.4.12.13 शुद्धभावौ, D1 शुद्धभाव (for शुद्धात्मानौ) Ñ2 V2 B D7 च यदि तौ, D1.2.4.13 यदि त्वेव (for यदि त्वेतौ) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2.3.4.12.13 जानासि (for जानीहि), Ñ2 V2 B D7 पश्यसि प्लवगर्षभ, D2.11 जानीये प्लवगर्षभ —ᶜ) D10 व्याभाषितैर् D2.11 चिह्नैर्वा, D6 T G1 M1.2 (विज्ञेया| T3 °या) D12 रूपेण (for रूपैर्वा) Ś1 Ñ1 D2.4 व्या(Ś1 वि)भाषितेन रूपेण, D13 या भाषितेन रूपेण —ᵈ) D6 T1 G1.2 M1.3 स्याद्दुष्टा, T2 दुष्टता, T3 स्युर्दुष्टा, G2 रूपैर्वा (for विज्ञेया) Ñ2 V2 B D7 S तयो (for अनयो) Ñ1 विज्ञेया दुष्टता तत, D2.11 तयो मैत्री परस्य हृ ✿ Cv तयो स्वभावपरिच्छेदे इङ्गितरूपाभ्या भाषितैश्चिह्नैर्वा कार्यं किं तु व्याभाषितैरेव ज्ञातु शक्यत इत्याह व्याभाषितैरित्यादि। Cg अदुष्टतेति च्छेद, Ck अदुष्टता दुष्टता चेत्युभयथापि तत्रत पन्च्छेद Ct दुष्टता अदुष्टता चेति तन्त्रेण पदच्छेद ✿

27 V1 missing (cf v l 10) D6 om 27 —ᵃ) Ñ1 V B D7 [अ]मौ (for [ए]व) —V3 illeg for 27ᵈ–28ᵇ

28 V1 missing (cf v l 10) V3 illeg for 28ᵃᵈ (cf v l 27) G(ed) om 28 —ᵃ) Ś1 Ñ V2 B D1-4.7.11-13 तथेति कृ(D11 श्रु)त्वा वचन तु (Ñ1 V2 B D7 स) तस्य —ᵇ) Ñ2 रूप, D5.8.10 कपि (for कपे) Ñ1 पुनीतस्य, T Cg सुशीलस्य (for सुभीतस्य) D2.11 कपीश्वरस्य दु°, M3 सत्कपे सुभीतस्य दुरासदस्य च —ᶜ) Ś1 reads सदा in marg D2.11 महात्मा (for ययौ तदा) —ᵈ) D5.6.8-10 [S]तिबली(D6 °ल) सलक्ष्मण (for °लश्च लक्ष्मण) Ś1 Ñ V2.3 D1.2.4.7.11.13 महाबलौ यत्र तु (Ñ2 V2 B1.2 D7 हि, B4 D1 च) रामलक्ष्मणौ D2.11 ययौ समीपं नरपुंगवयोस्तयो (D11 °योरिति) ✿ Cv पुनश्च प्रिरुप् जागत्योरंशस्य वृत्तम् ✿

Colophon —*Sarga name* Ś1 D13 हनुमत्प्रेषणं, Ñ V2.3 B सुग्रीवत्रास, D1.2.12 सुग्रीववाक्य, D3.4.13 हनुमत्प्रेषण, D7 सुग्रीवत्रास —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D1.2 D2.4.13 om , Ñ2 V2.3 B2.4 D1.2.7.11.12.13 D5.6.8-10 S 2 —After colophon, G concludes with श्री(G2 ॐ श्री)रामाय नम

4 2 1
4 3. 1
4 2 1

३

वचो विज्ञाय हनुमान्सुग्रीवस्य महात्मनः ।
पर्वतादृश्यमूकात्तु पुप्लुवे यत्र राघवौ ॥ १

स तत्र गत्वा हनुमान्बलवान्वानरोत्तमः ।
उपचक्राम तौ वाग्भिर्मृद्वीभिः सत्यविक्रमः ॥ २

स्वकं रूपं परित्यज्य भिक्षुरूपेण वानरः ।
आबभाषे च तौ वीरौ यथावत्प्रशशंस च ॥ ३

राजर्षिदेवप्रतिमौ तापसौ संशितव्रतौ ।
देशं कथमिमं प्राप्तौ भवन्तौ वरवर्णिनौ ॥ ४

त्रासयन्तौ मृगगणानन्यांश्च वनचारिणः ।
पम्पातीररुहान्वृक्षान्वीक्षमाणौ समन्ततः ॥ ५

इमा नदीं शुभजलां शोभयन्तौ तरस्विनौ ।
धैर्यवन्तौ सुवर्णाभौ कौ युवां चीरवाससौ ॥ ६

3

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 V1 missing from 1–2^a (cf v l 4 2 10) —^a) Ñ1 V1 2 B4 तत्तु B1–3 तत्र, D3 11 तत्र, D7 तं तु (for वचो) D3 11 मधुरं (for विज्ञाय) Ñ2 V3 B1 D7 मतिमान् (for हनुमान्) —^b) Ñ2 V2 B D3 7 11 महद्वच (for महात्मन) —^c) V2 3 B4 D3 7 सु; D6 11 T2 च (for तु) Ś1 D2 4 12 13 पर्वतान्मलयात्तूर्णं —^d) D1 दुद्रुवे (for पुप्लुवे)

2 V1 missing for 2^a (cf v l 1) —^a) Ñ1 illeg for स तत्र गत्वा Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 त्वरितो (for हनुमान्) —^b) V2 (marg also as in text) मारुतात्मज (for वानरोत्तम) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 हनुमान्मारुतात्मज —For 2^{ab} D3 11 subst

86* स तत्र वेगवान्गत्वा वीरौ नरवरात्मजौ ।

[D11 नरवरोत्तमौ (for °त्मजौ)]

—Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 2^{cd} and 3^{ab} —^c) D3 11 चतु (for वाग्भिर्) Ś1 D1 4 12 13 उवाच क्रमशो वाग्भिर् —V1 illeg for 2^d —^d) D4 सुवीभि (for मृद्वीभि) D3 11 वाग्भिस्तौ कामविग्रह —After 2^{cd}, Ś1 D1–4 12 13 ins l 2 of 88*

3 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 2^{cd} and 3^{ab} —^a) Ś1 D13 स्व च Ñ1 D4 6 8–10 S Cm g कपि V1 स्व हि, D1 2 4 13 स्व तु (for स्वकं) D3 11 स्व रूप सपरित्यज्य —^b) Ñ1 D4 6 8 10 S हनु(G2 M1 2 °नू)मान्मारुतात्मज ※ Cg रूपान्तरपरिग्रहसामर्थ्यमुच्यते मारुतात्मज इति ※ —After 3^{ab}, D4 6 8–10 S ins

87* भिक्षुरूप ततो भेजे शठबुद्धितया कपि ।
तत स हनुमान्वाचा श्लक्ष्णया सुमनोज्ञया ।
विनीतवदुपागम्य राघवौ प्रणिपत्य च ।

[D4 om l 1 —(l 1) M2 भिक्षुवे । G2 M3 तत्र (for ततो) —D4 transp l 2 and 3 —(l 2) B(ed) नम्रम (for तत स) D3 ह वाचा सुमधुराः (for the prior half) —(l 3) D4 राघवौ तौ महाबाहू (for the post half)] —^c) T1 3 G1 2 M3 [s]म (for च) Ñ2 V B D7 अबाप्र(B1 3 °ब)भाषे, D3 11 बभाष(D3 °ष)भावेन, G(ed) तथा बभाषे (for आबभाषे च) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 मतिमान् (for तौ वीरौ) M3 आबभाषे तदा वीरौ —^d) Ñ1 D1–4 11–13 ह (for च) Ś1 D13 यथास्तोत्र प्रशस ह —After 3, D6 8 10 S ins while Ś1 D1 4 12 13 ins l 2 only after 2^{cd} (transp)

88* सपूज्य विधिवद्वीरौ हनुमान्वानरोत्तम ।
उवाच कामतो वाक्य मृदु सत्यपराक्रमौ ।

[Ś1 D1 4 12 13 om l 1 —(l 1) T1 2 G1 3 M हनु(G3 M1 2 °नू)मान्मारुतात्मज (for the post half) —(l 2) M3 मृदुनि सत्यविक्रमौ G1 M3 वाग्भिस्तया(M3 °स्तां)भिक्षविग्रह(M3 °मह) (for the post half)]

4 ^a) Ś1 D1 4 12 13 इन्द्रोपेंद्रसमानौ हि, Ñ V B D3 11 देवराजप्रतीकाशौ(Ñ1 °समानौ हि) —^b) D3 4 11 शंसित (for संशित) —^c) D13 दिश —^d) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 देववर्णिनौ Ñ2 V B D7 वनचारिणौ D3 11 दिव्य(D11 देव)रूपिणौ (for वरवर्णिनौ)

5 D4 reads 5 after 8 —^b) V2 3 B1–3 पशूंश्च (B1 [also sup lin] अन्यांश्च) D1 वन्यांश्च (for अन्यांश्च) Ñ1 V2 D1 4 मृगचारिण, T1 वनचारिणी —^c) D1 नदीं रहान् (for तीर°) —^d) D1 4 8 12 13 वीक्षमाणौ Ñ2 V B D7 मनोत्तमान् (for समन्तत)

6 ^a) Ś1 D1 4 12 13 शीततोयां Ñ2 V B D3 7 11 शीतजलां, G1 3 M3 शिवजलां (for शुभ°) —^b) Ñ2 V B D3 7 M3 तपस्विनौ D1 रूपिणौ D4 11 सुपर्वणौ (for तरस्विनौ) ※ Ct इमां नदीमित्यत्र सरस्वति विशेषणेन नदी स्त्रोपचार इति कश्चिद् यद्यपेत्यवधे ※ —^c) V2 D3 7 सुवर्णाभौ M1 om (for सुवर्णाभौ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 धैर्ययुक्तौ महात्मानौ, D3 11 धै(D11 धी)र्यवीरौ सुवल्गनौ —^d) D4 युवां कौ (by transp) —After 6, D4 D6 8–10 S ins Ś1 D1 2 4 12 13 ins after 11^{ab}, while Ñ1 V2 3 B3 D7 cont after 92* B1 cont after 95*

89* निक्षमन्तौ वरायुधौ धीरवन्तौ रिमा प्रजा ।

[Ś1 B1 4 D2 7 निक्षमंतौ D1 D4 निक्षमेते (for निक्षमन्तौ) Ñ1 illeg D4 महामते (for वरायुधौ) —M3 om (hapl) from the post half up to 8^c, Ś1 D1 4 12 13 दृष्टौ

सिंहविप्रेक्षितौ वीरौ सिंहातिबलविक्रमौ ।
शक्रचापनिभे चापे प्रगृह्य विपुलैर्भुजैः ॥ ७

श्रीमन्तौ रूपसंपन्नौ वृषभश्रेष्ठविक्रमौ ।
हस्तिहस्तोपमभुजौ द्युतिमन्तौ नरर्षभौ ॥ ८

प्रभया पर्वतेन्द्रोऽयं युवयोरवभासितः ।
राज्यार्हावमरप्रख्यौ कथं देशमिहागतौ ॥ ९

पद्मपत्रेक्षणौ वीरौ जटामण्डलधारिणौ ।
अन्योन्यसदृशौ वीरौ देवलोकादिवागतौ ॥ १०

यदृच्छयेव संप्राप्तौ चन्द्रसूर्यौ वसुंधराम् ।
विशालवक्षसौ वीरौ मानुषौ देवरूपिणौ ॥ ११

सिंहस्कन्धौ महासत्त्वौ समदाविव गोवृषौ ।
आयताश्च सुवृत्ताश्च बाहवः परिघोत्तमाः ।
सर्वभूषणभूषार्हाः किमर्थं न विभूषिताः ॥ १२

C 4 2 0
B 4 3 15
L 4 2 3

गिरिरि[D₃ °र]व N₂ D₁ शोभयन्ता प्रजा इव (D₃ नगाविव) V₃₃ B₃₄ D₅₇ पोभयन्ता प्रजा इव (D₅ वपुषा) (for the post half) }

7 M₁ om 7 (cf 1 1 89*) —ᵃ) Ś₁ D₁₂ प्रवीक्षणौ V B D₁₂₃₄ विप्रभणौ V₃ विप्रविष्णौ (for विप्रेक्षितौ) —ᵈ) Ñ₂ V B₂₋₄ D₇ सवि(V D₇ °म)तौ (for विक्रमौ) Ś₁ V₁ D₁₂₃₄₅ सिंहविक्रान्तगामिनौ D₅₆ महाबल पराक्रमौ —For 7ᵃᵇ D₃ subst

90* सिंहाविव महास्कन्धौ सिंहाविव मनोरमौ ।
[D₁₁ गजवत् (for second सिंहाव्)]

—ᶜ) B₂ T₁ चक्र (sic) (for शक्र) G₂ निर्भा चापौ (for निभे चापे) —ᵈ) N₂ प्रगृ॰ N₂ V त्रिम(V₂ °गृ)ह्य (sic) B₄ विगृह्य D₂ विसृज्य C₁ m गृहीत्वा (for प्रगृह्य) Ś₁ विमलैर्भुजैः D₃₁ विपुलौ भुजौ D₃₆ T G M₂ गृहीत्वा शत्रुनाशनौ (D₆ °शासन T₁ M₂ C₅ °सूदनौ T₃ G₁ M₃ °ने)

8 M₁ om 8ᵃᵈᵉ (cf 1 1 89*) —ᵈ) M₃ lacuna for वृषभ Ś₁ V₁ D₁₂₃₄₅ मत्तरषभगामिनौ N₂ V B D₇ कुञ्जरवृषभसैनौ D₃₁ मत्तवरगामिनौ —ᶜ) Ś₁ V₁ D₁₂₃₄ मत्तद्विपसमौ वि(N₂ D₃₁ यी)य(D₁ याने) N₂ V B D₇ मत्तद्विपगतिप्रख्यौ —ᵈ) D₁₂ मानसनौ M₁ नलिभेनौ (for द्युतिमन्तौ) Ś₁ D₁₂₃ मनस्विनौ Ñ₁ नरोत्तमौ D₁₂ नृपविक्रमौ (for नरर्षभौ) —After 8 D₆ reads 5

9 ᵃ) D₅₆ T₁ [ऽ]सौ (for ऽयं) D₃₁ पर्वतश्रेष्ठ (for पर्वतेन्द्रोऽयं) —ᵇ) Ś₁ V₁ D₁₂₃₄₅ युवाभ्याम् (for युवयोर्) Ñ₂ B₁ D₇ भ्राजमानैः V₁ अवभा (moth eaten) D₃₁ शोभयतं महाबलौ —ᶜ) N₁ समरौ यदि (sic) (for अमरप्रख्यौ) Ś₁ D₁₂₃₄ राज्यार्हौ हि प्रभावेताव् D₁ राज्यार्हाववरोधनाख (sic) —ᵈ) Ś₁ D₁₂₃₄ इमं V₁ इदं (sic) N₂ V B D₇ म(D₂ दे)सौ D₁ मधु (for कथं) Ś₁ V₁ D₁₂₃₄₅ C₁ उपागतौ D₂ °ता) N₂ V B D₁ इमं कथं M₁ इम गतौ C₁ as in text (for इहागतौ) —For 9ᶜᵈ, D₃₁ subst

91* कानने च नदी चासौ पश्यां च विमलां शुभाम् ।
(D₁₂ सुविमलां (for च विमलां))

10 Ś₁ om (hapl) to —ᵃ) N₂ V₃₃ B D₇ पद्म सुखे V₁ moth eaten (for °मण्डल) —ᶜ) D₁ सदृश्या D₁₂₃₄ वीरौ D₃₁ [आ]कारौ (for वीरौ) Ñ₂ V B D₇ युवामन्योन्य(B₁ [marg also] प्रभया इव)सदृशौ 2 C₁ अथ सुदुर्दुर्गीरावन्दप्रयोग परममहावीरशृङ्गारस्थ विस्मयाविशयन वियत ५९ —N₁ om (hapl) 10ᵈ-11ᶜ —ᵈ) V₁ V L₁₋₃ D₁ ₆₋₁₀ T₁ G₁ Cm t इह C₁ as in text (for इव)

11 Ñ₁ om 11ᵃᵇᶜ (cf 1 1 10) —ᵃ) D₁ [य]दि T₁ G₂ M₁ [य]द Cr m as in text (for [इ]व) Ś₁ D₁₂₃₄₅ यदृच्छया भूमितल(D₂ °लौ) —ᵇ) Ś₁ D₁₂₃₄₅ इवागतौ (for वसुंधराम्) —For 11ᵃᵇ Ñ₂ V B D₇₁₁ subst

92* भूमौ निपतितौ नूनं सूर्याचन्द्रमसौ पुराम् ।
[V₁ भूत (for भूमौ) D₁₁ पतित D₁₁ सूर्याचन्द्रमसा (D₁₁ °सम)पि (for the post half) }

—Thereafter Ñ₂ V₃₃ B₁ D₁₇ cont 94* while B₄ cont

93* विग्रहादुत्तमौ सर्वलोकस्य वनचारिणौ ।

—Thereafter B₄ cont 95* followed by l 1 and 6 of 94* —After 11ᵃᵈ Ś₁ D₁₂₃₄₅ 89* —V₁ B₂ om 11ᶜ-12 D₁₁ om 11ᶜ-12ᵈ —ᶜ) N₂ V₁₂ B₁₄ D₇ सौम्यौ D₁ शूरौ (for वीरौ) —ᵈ) V₂ D₇ रूप (for रूप) —M₃ lacuna from रू in रूपिणौ up to ति in 12ᵃ V₁ मानुषौ चरवनिनौ B₁ जगद्गुरुधारिणौ D₁ कौ भवेता विहागतौ —After 11 Ś₁ D₁ ₁₂₃ ins.

94* खड्गचापनिभे चापे गृह्य सत्सवितागतौ ।
[Post half = 7ᶜ]

12 V₁ B₁ om 12 D₁₁ om 12ᵃᵇ (cf 1 1 11) —ᵃ) Ś₁ V₁ D₁₂ महासत्त्वौ N₂ V₃₃ B₂₄ D₇ °सत्त्वौ D₅₆ T₁ G₁₂ M₃₃ महोत्साहौ (for महासत्त्वौ) —ᵇ) M₃ (after corr se m) समुदाय (for समद°) Ś₁ V₁ D₁₂₃₄ समदौ वृषभाविव N₂ V₃₃ B₂₄ D₇ समदौ कुञ्जराविव —ᶜ) T₁ सुवृत्त (for आयताश्) D₅₆₁₁ प्रवृत्त (for सुवृत्ताश्) N₂ V₃₃ B₂₄ D₇ बाहवेषु

G 4 2 11
B 4 3 15
L 4 2 17

उभौ योग्यावहं मन्ये रक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
ससागरवनां कृत्स्नां विन्ध्यमेरुविभूषिताम् ॥ १३

इमे च धनुषी चित्रे श्लक्ष्णे चित्रानुलेपने ।
प्रकाशेते यथेन्द्रस्य वज्रे हेमविभूषिते ॥ १४

संपूर्णा निशितैर्बाणैस्तूणाश्च शुभदर्शनाः ।
जीवितान्तकरैर्घोरैर्ज्वलद्भिरिव पन्नगैः ॥ १५

महाप्रमाणौ विपुलौ तप्तहाटकभूषितौ ।
खड्गावेतौ विराजेते निर्मुक्तभुजगाविव ॥ १६

एवं मां परिभाषन्तं कस्माद्वै नाभिभाषथः ॥ १७

सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कश्चिद्वानरयूथपः ।
वीरो विनिकृतो भ्रात्रा जगद्भ्रमति दुःखितः ॥ १८

सुवृत्तैश्च, B4 भायते सुवृत्तैश्च —^{d}) D5 परिघोपमा (for परिघोत्तमा) Ñ2 V2-3 B2-4 D7 बाहुभि परिघोपमौ. —^{e}) D3 11 सर्वाभरण, D6 सर्वभूषित (sic) (for सर्वभूषण) Ñ2 V2-3 B2-4 D7 सर्वाभरणभूषाढ्यौ —^{f}) Ñ2 V2-3 B2-4 D7 मन्ये चाप्य(B3 °त्र, B4 °प)विभू(Ñ2 °दू)षितौ, D3 12 दृश्यते चाप(D12 वाण [sic])भूषिता —For 12^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 3 11 12 subst while B4 cont after 93*

95* युवयोर्भूषणैर्हीना ह्यनुरूपा शरीरयो ।

[Ś1 D12 दूषणैर् (for भूष°) Ś1 स्वानुरूप (for ह्यनुरूप) B4 बहुवामयरूपयो (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D1 2 4 12 13 cont, Ñ1 B1 cont 1 2 and 6 only, while D3 (marg) it ins after 12

96* उभावेव हि पश्यामि पार्थिवव्यञ्जनान्वितौ ।
मुनिवेषधरौ यद्वन्नरनारायणावृषी ।
किमर्थमिह संप्राप्तौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ।
तर्कयामि सुहृद्देशौ कार्यवन्ताविहागतौ ।
देवत्विचत्संयोगेन एकदेहौ द्विधा कृतौ ।
लक्षणाख्यसम्पन्नावश्विनाविव रूपिणौ ।

[(l 4) D3 12 सुहृन्न, D4 सुहृत्तौ, D11 कुशेशयौ (for सुहृद्देशौ) D1 3 अश्वगतौ (for इहा°) —(l 5) Note hiatus between the two halves D1 3 देह (to avoid hiatus) (for एक) D4 गता (for कृतौ) —(l 6) D3 11 -[अ]श्वाद (for [आ]श्वर) B4 om स्वश्चा]

—Thereafter B4 cont 89*

13 ^{a}) D1 11 सकाननवना, D13 सप्तसागरवना (for ससागरवना) —^{d}) Ñ2 V1 D7 मेरुविन्ध्य (by transp) Ś1 Ñ1 V3 D1-4 11-13 मेरुमन्दरभूषणा (V3 °भूषिता D3 11 °शोभिता) —After 13, Ñ2 V2-3 B2-4 D7 ins.

97* एवमन्यानि मन्येऽहं पार्थिवव्यञ्जनानि च ।
लक्षणाकारसामर्थ्यविशिष्टानि वरांशके ।

[(l 1) V2 3 बद्धानि (for अन्यानि) B2 3 धा यानि, G(ed) दृश्यानि (for न्येऽहं) B4 सम्प्रति (for पार्थिव) D7 स्वभावानि (for °नि) —G(ed) om l 2 —(l 2) V2 om लक्षणाकार B4 विशिष्टैर्लक्षणैर्युक्ता न सर्वशः]

14 ^{a}) Ñ2 damaged up to धी D6 (also) 11 G2 3 सुधनुषी (for च धनुषी) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ओहे Ñ2 द्विष्ये, D11 इमे, M1 श्लक्ष्णे (for चित्रे) —^{b}) D11 T2 श्लक्ष्ण, D13 स्वच्छे; M1 विष (for श्लक्ष्णे) D4 (श्ल)नुरूपके Ñ2 V B D7 द्विपचित्रानुताप(V1 B1 3 °लोम, V2 °पात)के —^{c}) M1 महेन्द्रस्य (for यथे°) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 अशनि, V2 B1 D3 5 6 11 T1 वज्र, Cg t as in text (for वज्र). Ñ2 V B D7 12 परिष्कृते (for विभूषिते)

15 ^{a}) Ś1 D1-4,11-13 सम्पूर्णा, Ñ2 B1 3 4 D7 सुपूर्णा, V D5 सुदृढा (for °र्णा) D5 6-11 च शितैर् (for निशि°) —^{b}) G1 तूणयश (for तूणाश्च) Ś1 D1-4 11-13 तूणौ च शुभदर्शनौ, G(ed) तूणाश्चापि सुदर्शना —^{d}) M1 ज्वलद्भिर (for ज्वल°) D1 पावकैः (for पन्नगैः)

16 ^{a}) Ś1 D1 2 4 11 12 M1 Cg विस्तीर्णौ (for विपुलौ) Ñ1 महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ, Ñ2 V B D7 महाप्रभावौ विस्तीर्णौ D3 13 महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ —^{b}) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7-10 12 भूषणौ, D3 13 भूषणे (for °षितौ) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4,12-13 प्रकाशेते (for विराजेते) —^{d}) Ś1 D1-4 6 11-13 निर्मुक्तौ (for निर्मुक्त) Ñ2 V B D7 निर्मुक्तोरगसंनिभौ, T2 (partially damaged) 2 M1 निर्मुक्ताविव पन्नगौ ❀ Cg निर्मुक्तौ निर्मुक्तत्वचौ I, Ct निर्मुक्तौ मुक्तकञ्चुकौ ❀

17 ^{a}) M1 प्रीतिमभ्यर्च (sic) (for परि°) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 पूर्व(D4 पूर्वे [sic]) मयाभिभाष्यं(D1 2,12 °ष्य [sic])तौ, Ñ2 V B D7 पूर्व मया भाष्यमाणौ, D3 11 पूर्व मयोच्यमानौ च —^{b}) Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 7 11 12 13 मां, D3 11 न, G2 मा (for वै) Ñ1 D1 13 नाभिभाषेत, Ñ2 V B D7 नाभिपश्यथ, D3 11 न समुदीक्षथ, Ct t as in text (for वै नाभिभाषथ) ❀ Ct परिभाषन्तं नाभिभाषथ इत्युभयत्र परस्मैपदमार्षम् I, Cg नाभिभाषथ नाभिभाषेथे । व्यत्यय आर्षः ❀ —After 17 Ś1 V1 V2 3 B D1-4 7 11-13 ins.

98* विज्ञ्रं समनुप्राप्तं किं च मां नाभिपश्यथ ।

[Ñ2 V1 किमर्थं D2 किम्, D7 किम्‌ (for किं) Ś1 D12 किमुप्पानुप्राप्तं D1 किम् समनुप्राप्तं (sic) D13 किमर्थं समनुप्राप्तौ (for the prior half) V2 पश्यत, B4 न पश्यथ, D3 11 नाभिभाषथ (D13 °थ) (for नाभिपश्यथ) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 कस्मादिह न(D4 न कि by pm)भाषथ (D1 °थ), D1 कस्मात् इह न भाषथ (for the post half)]

18 ^{a}) D8 सुग्रीवश्चापि —^{b}) D9-10 T2 यूथप (for °यूथप) D1 कपीनां च प्रभूयते —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 विवासितो, D3 विनि कृतो, D11 विनिकासितो, M1 [स]भ्रा

प्राप्तोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
राज्ञा वानरमुख्यानां हनुमान्नाम वानरः ॥ १९
युवाभ्यां सह धर्मात्मा सुग्रीवः सख्यमिच्छति ।
तस्य मां सचिवं वित्तं वानरं पवनात्मजम् ॥ २०
भिक्षुरूपप्रतिच्छन्नं सुग्रीवप्रियकाम्यया ।
ऋश्यमूकादिह प्राप्तं कामगं कामरूपिणम् ॥ २१
एवमुक्त्वा तु हनुमांस्तौ वीरौ रामलक्ष्मणौ ।
वाक्यज्ञौ वाक्यकुशलः पुनर्नोवाच किंचन ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
प्रहृष्टवदनः श्रीमान्भ्रातरं पार्श्वतः स्थितम् ॥ २३
सचिवोऽयं कपीन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
तमेव काङ्क्षमाणस्य ममान्तिकमुपागतः ॥ २४
तमभ्यभाष सौमित्रे सुग्रीवसचिवं कपिम् ।
वाक्यज्ञं मधुरैर्वाक्यैः स्नेहयुक्तमरिंदमम् ॥ २५   G 4 2 23 B 4 3 27 L 4 2 29

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

निकृतौ (for विनिकृतौ) —d) D4 भ्राम्यति, G3 भ्रमण (for भ्रमति) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 वानर, D3.11 वीर्यवान्, D10 om (for तु स्थित)

19 a) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 दूतोऽह —c) Ś1 D2.12.13 मुख्येन, D5 स्थेण (for मुख्यानां) —c) Ś1 D6.7.9.10.12 G2 M हनूमान् (for हनु°) Ñ1 [illegible] नामत, T1 मारुतात्मज (for नाम वानर)

20 a) D5.8.10 स हि (for सह) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 धर्मज्ञ (for धर्मात्मा) D1 सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो —b) D5 युवाभ्यां (for सुग्रीव) D2.4.12.13 साम्यम् (for सख्यम्) Ś1 सुग्रीव सगमिच्छति —c) Ś1 V2.3 B1(also) D2.4.9.13 T2.3 G1.3 M3 विद्धि, B4 विन्मो (sic) D3 [illegible], D5 वित्त Cg t as in text (for वित्त) —d) Ś1 D1.4.12.13 मारुतात्मज M3 पवमानेन (for पवनात्मजम्)

21 V2 B1.4 om 21 —a) D5 T2 भिक्षुरूप (for °रूप) G(ed) परिच्छन्न (for प्रति°) —b) Ś1 Ñ1 V1.3 B2.3 D1.2.4.12.13 हित (for प्रिय) D3.11 कारिण, D6.8.10 T2 G M1.3 कारणात् (for काम्यया) —c) Ś1 V1 V3.3 B2.3 D1.4.12.13 मलयादिह संप्राप्त —d) Ś1 D12 कामार्थे Ñ1 om D5 (in marg) वानर (for कामग) D3.8.10 कामचारिण G2 [illegible]रूपिण (damaged) ✱ Cg कामगं कामरूपिणमिति विशेषणं पूर्वेणान्वय ✱

22 a) V3 हनूमांश्च (for तु हनुमांस्) —b) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 तावुभौ (for तौ वीरौ) —d) Ñ V B D1.4.7.12.13 ततो (for पुनर्) Ś1 D12 ततोवाच न किंचन

23 a) M3 तु वचनं (for वचस्तस्य) Ś1 D1.2.4.12.13 हनू(D13 °नु)मतो वच श्रुत्वा Ñ1 हनुमद्वचन श्रुत्वा, Ñ2 V B D7 तत सविस्मय मनसा —b) Ñ2 V1 D4 D7 लक्ष्मण राघवो ब्रवीत् —Ñ2 V1 B D3.7 om 23cd V1 wrongly transp 23cd and 24cd —c) V2 प्रसन्नहृदय (for °हृष्टवदन) —d) Ś1 Ñ1 V1 D3.4.11.12 प्रियदर्शन, V3 दृष्ट तेजस, D1 शुभदर्शन (for पार्श्वत स्थितम्)

24 a) D2.12 अयं मन्त्री (for सचिवोऽय) Ñ1 D1 हरी द्रस्य (for कपीन्द्र°) Ś1 D2.4.12.13 सचिवो वानरेन्द्रस्य —b) D2 प्लवगस्य (for महात्मन) —Ñ2 V1 B D1 om 24cd V1 wrongly transp 23cd and 24cd D3.11 transp 24cd and 25ab —c) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.4.12.13 सौहृद, D6 तमेव (for तमेव) D3 मत्संदर्शनकाङ्क्षमाणस्य D11 तवैवाकाङ्क्षमाणस्य —d) Ś1 Ñ1 V1.3 D1.2.4.12.13 मत्समीपम् (for ममान्तिकम्) D8-10 T इहागत, Cg as in text (for उपा°) D3.11 समीप समुपागत

25 D3.11 transp 24cd and 25ab —ab) Ñ V B2.3 G3 तमाभाषस्व, B1 इम भाषस्व B4 D7 स्वमाभाषस्व (D7 °स्व) D3 T1.3 M1.3 अभिभाषस्व D5 T2 समाहृयस्व, D11 तमभिभाष Cg k t as in text (for तमभ्यभाष) ✱ Cg अभ्यभाष अभिभाषस्व । अत्रात्मनेपदमार्षम् ✱ G1 भद्र ते (for सौमित्र) D3.11 हरि (for कपिम्) G(ed) स समीपमुपागत (for b) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 तद्वत्तमभिभाषस्व सौमित्रे हरियूथप —c) V1 अभिज्ञ (for वाक्यज्ञ) Ś1 V1 D1.2.4.12.13 सुग्रीवसचिव प्राज्ञ —d) D3.8 S अरिंदम (for °मम्) Ś1 D12 हनूमन्त महाबल Ñ1 कृतात्मानं हे नय, Ñ2 V B D7 कृतज्ञ सत्यवादिन D1.2.4.13 कृत्यवन्त महाबल, D3.11 कृत्यवन्तमुपस्थित, G(ed) सत्यज्ञ सत्यवादिन —After 25 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 ins

99✱ कार्येणानामिह येन प्रयातौ
दृष्टुं राजानं सुपतं वानराणाम् ।
तस्याप्येतल्लक्ष्मणो वेत्ति तत्त्व
न ह्याश्रयं पश्य कारणस्य मार्गम् ।

[(l 1) D4 [illegible] चात्र (for इह येन) Ś1 यातौ (for प्रयातौ) Ñ1 D1 कार्येणात्र स्व यातावि[illegible] (D1 °दास्ता [sic]) D2.12 प्रयातावि[illegible] वा गच्छामो द्रष्टु (sic) —(l 2) Ś1 D12 [illegible] (for वानराणाम्) —(l 3) D1 तथाप्येतल्ल, D2.12.13 तस्याप्येव (for तस्याप्येतल्ल) D1.4.13 लक्ष्मण (D4 °क्ष्मण) वेद (for लक्ष्मणो वेत्ति) —After l 3 D4 reads again l 1-3 —(l 4) Ñ1 न ह्याश्रय D4 नश्राश्रयं (for न ह्याश्रयं) D4.12 पश्य (for पश्य)]

—After 25, D5.8-10 S ins a passage relegated to App I (No 3).

४

G 4. 3. 1
B 4. 4. 1
L 4. 3. 1

ततः प्रहृष्टो हनुमान्कृत्यवानिति तद्वचः ।
श्रुत्वा मधुरसंभाषं सुग्रीवं मनसा गतः ॥ १
भव्यो राज्यागमस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
यदयं कृत्यवान्प्राप्तः कृत्यं चैतदुपागतम् ॥ २
ततः परमसंहृष्टो हनूमान्प्लवगर्षभः ।
प्रत्युवाच ततो वाक्यं रामं वाक्यविशारदः ॥ ३
किमर्थं त्वं वनं घोरं पम्पाकाननमण्डितम् ।
आगतः सानुजो दुर्गं नानाव्यालमृगायुतम् ॥ ४
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणो रामचोदितः ।
आचचक्षे महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ॥ ५

Colophon D13 om —*Sarga name* D6.8.10 to S om Ś1 Ñ1 हनूमद्दर्शनं, Ñ2 V B D1.2.4.7.12.13 हनूमद्वाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś2 Ñ1 V1 B1.3 D3.4.12 om Ñ2 V2.3 B2.4 D1.7.13 2 D6.8.10 to S 3 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

4

☞ For Sarga 4 D13 have a longer version which is given at the end of the Sarga as a substitute M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ñ2 D7 om 1–4 D1 om 1 —a) D4 हनुमान्, G(ed) रामस्य (for हनुमान्) —V2 om 1bc —b) Ś2 V1.3 (marg also) श्रुतवान्, V2 B1.2.4 कृतवान्, G(ed) हनुमान् (for कृत्यवान्) —c) Ś1 V1.3 B D13 व्यथितभावं (Ś2 D13 स V3 च, B4 तु) Ñ1 व्यवसितो भाव, D6.13 व्यथितभाव(D2 °व)स्य, D5 T3 G M2.3 मधुरभाव च, D8.10 T1 Ck t मधुरभाव च, Cm g as in text (for मधुरसभाष) ⊕ Cv मधुरभाषं मधुरभाषणम्। Cr मधुरभाष मधुरभाषिणम् ⊕ —d) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1.12.13 स्मरन्, V2.3 B2.3 D2 [अ]स्मरत्, D6 [अ]गमत् (for गतः)

2 Ñ2 D7 om 2 (cf v l 1) M1 om 2ab —a) D6.8.10 Ct भाव्यो, Cv r m g k as in text (for भव्यो) Ś1 D1.2.4.13.13 तत्र कार्याशय(D1 °गम) तस्य Ñ1 तत्र रूपागम तस्य —b) Ñ1 ततो दृष्ट्वा (for सुग्रीवस्य) —For 2cd, V B subst

100* नामरूपागम तस्य प्रावदन्यत्र वानर ।

[B1.3 राम (for नाम) V1 D4 °पवेदन्त (for प्राव°)]

—d) M2 उपागत (for °गतम्) ⊕ Cv यद्राम कृत्यवानिये तदसभ्यक। न हि लक्ष्मणवाक्ये पूर्वं राम इति नाम हनुमता श्रुतम्। यदयं कृत्यवानित्ययेव समीचीन पाठ So also in Cr ⊕ —For 2cd, Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst while V2 cont (mostly illeg) after 102*

101* कृत्यवन्तावुभौ प्राप्तौ मत्वा तावितिते कपि ।

[D13 कृत्यवताव Ñ1 damaged from तौ up to धनुष्पाणि in l 1 of 104*]

while V B subst for 2cd

102* रामेण कृत्यवाप्राप्त कृत्यं चैवाभ्युपागत ।

[V1 प्राप्त B2 प्राप्त (for राज्ञ) V2.3 B1 रामे म कृत्य(B1 °त)वाप्राप्त (V3 °प्त) (for the prior half) V1 कृत्य B3 सत्य (for कृत्य) V2 युगान्त (for [अ]भ्युपागत)]

—Thereafter V2 cont 101* while V1.3 cont 104* whereas B cont

103* रामस्तु सुमहाप्राज्ञो धनुष्पाणिरवस्थित ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा कालो कालविदां वर ।

[(l 1) B4 च (for तु)]

3 Ñ2 D7 om 3 (cf v l 1) —a) G1 परमसतुष्टो —b) D3 M2 हनुमान् V B मारुतात्मज, D8–10 पुत्रतो चम (for प्लवगर्षभ) ⊕ Cm म इति गायत्र्या दशमाक्षर तत परमि(म इ)ति श्लोकस्य चतुर्दशाक्षरेण म इत्यनेन सगृहीति। Cg अस्मिन् श्लोक प्लवगर्षभ इत्यत्र गकारो गायत्र्या दशमाक्षरम्। नवसहस्रश्लोका गता ⊕ —cd) V B [उ]वाच (for ततो) B2 G1.2 M2 राम वाक्य (by transp) D6.8 T3 M3 विशारद, D6 G1.3 विदा वर(G1 °र) (for विशारद) —For 3 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst while V (V2 after 101*) cont after 102*

104* राम तु सुमहाप्राज्ञो धनुष्पाणिमवस्थितम्।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा हनुमान्वाक्यमब्रवीत्।

[Ñ1 damaged up to धनुष्पाणि in l 1 —(l 1) V1 स (for तु) D1 सुमहाप्राज्ञ, D2.4.12.13 राम स तु महाप्राज्ञो(D4 °ज्ञ) (for the prior half)]

4 Ñ2 D7 om 4 (cf v l 1) —a) D6.8–10 T G M1.2 Ck च (for त्व) D1.12.13 त्वम त्वं तु (for किमर्थं त्व) Ñ1 M1 तुर्ग, G2 क्रूर (for घोर) Ś1 त्वम त्व भुवनं घोर —Ś1 Ñ1 V B D1.2.4.12.13 transp b and c —b) Ś1 D1.2.4.12.13 शोभित V B -सेवित (for मण्डितम्) —c) D13 दुर्गे, M1 दिव्य (for दुर्ग) —d) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 मृगव्यालनिषेवित V B सिंहव्याघ्रसमाकुले, D4 मृगव्याघ्रादिसवित

5 a) Ñ1 V B D1 तदस्य (for तस्य) Ś1 D1.4.12.13 व्याहृत Ñ1 भाषितं (for वचनं) —b) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 सौमित्री (for लक्ष्मणो) D1 रामचोदित —d) V2.3 हनुमं मयो वच, B1–3 मारुत पवनात्मज G1 हनूमंत महाकपि

राजा दशरथो नाम द्युतिमान्धर्मवत्सलः ।
तस्यायं पूर्वजः पुत्रो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥ ६
शरण्यः सर्वभूतानां पितुर्निर्देशपारगः ।
वीरो दशरथस्यायं पुत्राणां गुणवत्तरः ॥ ७
राज्याद्भ्रष्टो वने वस्तुं मया सार्धमिहागतः ।
भार्यया च महातेजाः सीतयानुगतो वशी ।
दिनक्षये महातेजाः प्रभयेव दिवाकरः ॥ ८
अहमस्यावरो भ्राता गुणैर्दास्यमुपागतः ।
कृतज्ञस्य बहुज्ञस्य लक्ष्मणो नाम नामतः ॥ ९
सुखार्हस्य महार्हस्य सर्वभूतहितात्मनः ।
ऐश्वर्येण विहीनस्य वनवासाश्रितस्य च ॥ १० G 4. 5. 13 B 4. 4. 13 L 4. 3. 14

---

6 ᵃ) S1 D2.4.11.13 मतिमान्; N2 V1 B D7 धृतिमान् (for द्युतिमान्) —After 6ᵃᵇ, D5.6-10 S ins

105* चातुर्वर्ण्यं स्वधर्मेण नित्यमेवाभ्यपालयत् ।
न द्वेष्टा विद्यते तस्य न च स द्वेष्टि कंचन ।
स च सर्वेषु भूतेषु पितामह इवापरः ।
अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।

[(l. 1) M2 स स्वधर्म (for स्व°) D2.11 [अ]पालयत् (for [अ]भ्यपालयत्) —(l. 2) D5 G2 transp second न and स D5.6-10 न तु द्वेष्टि न पच्यन (for the post. half) —(l. 3) D5.6.10 तु (for च)]

—ᶜ) N2 V1 B D7 स्वयम् (for पूर्वज) —ᵈ) N2 V1 B D7 महायशा (for जनै श्रुत) —After 6, S1 N1 V1 B D1.4.7.11.13 ins

106* धर्मशीलो मृदुर्दान्तः सर्वभूतहिते रत ।

7 ᵃ) D11 om. D13 शरण्यो (for शरण्य) S1 D2.4.11.12 शरणार्थिनां, N1 D1 शरणार्थी च N2 V1 B D7 शरणेप्सूनां (for सर्वभूतानां) —ᵇ) T2 पितुः N2 V1 B D7 आदेश (for निर्देश) S1 N1 V1.2.3 D1.4.7.12.13 T2 -कारक B2 (marg. also) -कारक; G1 M1.2 -पालक (for पारग) —ᶜ) D4.6.10 ज्येष्ठो (for वीरो) —ᵈ) M2 गुणवत्तम (for °र) —For 7ᶜᵈ S1 N1 D1.2.4.11.13 subst. B1 ins. after 8ᵃᵇ (first time)

107* तस्मादेवायमाप्तो राम एव महायशा ।

[S1 दशरथस्यायं (unmetric) N1 B1 वीरो महायशा (for the post. half) N1 D1 रामो नाम (for राम एव)]
—Thereafter B1 repeats 8ᵃᵇ as in N1
—For 7ᶜᵈ N2 V1 B D7 subst

108* पित्रा सह महातेजा सत्यवाक्येन राघव ।

—After 7 D5.6.10 S ins

109* राजलक्षणसंपन्न सपुत्रो राजसत्तम ।

[D4 om. D5.10 [illegible] (for सत्तम) D5.6.10 G2 [illegible] (for राज)]

8 ᵃ) N1 B D1.2.4.11.13 राज्य (for राज्याद्) D5.6.10 T2 मया (for वने) G1 M2 साधं (for वस्तुं) N1 सह स्वदेश N2 V1 B D7 वन स्वस्य (for वन वस्तुं) —ᵇ) D5.6.10 T2 वने (for मया) G1 M2 वस्तुम् (for सार्धम्) N1 B1 (second time) मया सह इ(B1 त)हो गत; N2 V1 B D7 प्रतिज्ञापारगामिना —After 8ᵃᵇ B1 ins. 107* and then repeats 8ᵃᵇ as in N1 —V1 illeg. from भार्यया to ° up to मम in l. 1 of 110* —ᶜ) B1 D5.6.10 महाभाग G(ed.) विशालाक्ष्या (for महातेजा) —N1 om. (hapl.) 8ᵈᵉ —ᵈ) B1 चागत (for [अ]नुगतो) S1 N2 V1.2.3 B D1.4.7.11.13 स्वयं (for वशी) —ᵉ) S1 D1.4.11.13 दिशा क्षये N2 V1 B1-4 D7 दिनक्षयात् (for दिनक्षये) B4 दिन क्षयाद्वामचेद् —ᶠ) D1 प्रभयैव च (hypm.) (for प्रभयेव) —After 8 N1 V1 B D7 ins

110* पिता चास्य महाराजो मम शोकमहार्णवे ।
सुखार्हं स यत स्वर्गं सर्वलोकहितात्मन ।

[V1 illeg. up to मम in l. 1 —(l. 1) N2 D7 [अ]पि (for च) —(l. 2) V2 D7 सुखार्हस्य (for सुखार्हं स) V1 हिते रत (for हितात्मन)]

9 ᵇ) D1.4.13 इहा(D4 °वा)गत (for उपागत) —S1 D1.4.11.13 om. 9ᶜᵈ —ᶜ) N1 बहुज्ञस्य कृतज्ञस्य D6 कृतज्ञस्य बहुज्ञस्य —ᵈ) D1 धीमतश्च (for नामत) —For 9 N2 V1 B D7 subst

111* भ्रातरं लक्ष्मणं नाम मां च विद्धि प्लवंगम ।
यवीयांसमनुप्राप्तं गुणैर्दास्यमुपागतम् ।

[(l. 1) V2 भ्रात (for नाम) V1 विद्धि मां च (by transp.) —V1 mostly illeg. for l. 2 —(l. 2) B4 वरीयांसम् (for यवीयांसम्) N2 V2 D7 अनुप्राप्तं (for अनुप्राप्तं) V3 आगत (for भागतम्) D7 गुणैर्दास्यमुपागतम् (for the post. half)]

10 N2 V1 B D7 om. 10ᵃᵇ —ᵃ) S1 V2 D1.4.11.13 मानार्हस्य सुखार्हस्य —ᵇ) S1 V1 D1.4.11.13 लोक (for भूत) —ᶜ) V2 सर्वैश्वर्य (for ऐश्वर्येण) S1 V2 D1.4.11.13 विद्यु(V1 °मु)क्तस्य T1.2 G2 M1.2 च हीनस्य (for विहीनस्य) —ᵈ) D2 [आ]श्रितस्य (for [आ]श्रितस्य) S1 N1 D1.2.4.11.13 वन(S1 D11 °ने) च परमेश्वर (S1 °भव S1 °श्रमे) D5.6.10 वनवासे रतस्य च —After 10 S1 N1 D1.2.4.11.13 ins

112* शोकाभिभूतस्य भ्रातुर्मे सुखोचितम् ।
भ्रष्टोऽस्मि विषयात्तस्य दुःखितं दुःखभागिनम् ।

[(l. 2) S1 भ्रष्ट D13 om. (for भ्रष्टो) D1 विषयात्तस्य S1 N1 D2.4.11.13 दुःखि(for °त) S1 D13 दुःखभागिनम्]

G 4 3 13
B 4 4 14
L 4 3 12

रक्षसापहृता भार्या रहिते कामरूपिणा ।
तच्च न ज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य सा हृता ॥ ११

दनुर्नाम श्रियः पुत्रः शापाद्राक्षसतां गतः ।
आख्यातस्तेन सुग्रीवः समर्थो वानराधिपः ॥ १२

स ज्ञास्यति महावीर्यस्तव भार्यापहारिणम् ।
एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं भ्राजमानो गतः सुखम् ॥ १३

एतत्ते सर्वमाख्यातं याथातथ्येन पृच्छतः ।
अहं चैव हि रामश्च सुग्रीवं शरणं गतौ ॥ १४

एष दत्त्वा च वित्तानि प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
लोकनाथः पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ॥ १५

शोकाभिभूते रामे तु शोकार्ते शरणं गते ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं सह यूथपैः ॥ १६

---

11 b) Ñ2 V B D7 छन्नेनास्य महाद्युते —c) Ś1 D1 2 4 12 13 न च विज्ञायते, Ñ1 न तद्विज्ञायते Ñ2 D7 तत्तु न ज्ञायते V1 स तु न ज्ञायते V2 3 न त संज्ञायते B1 3 न च तज्ज्ञायते (for तच्च न ज्ञायते) —d) M3 reads येनास्य in marg sec m D5 8 10 वा D8 च (for सा) V2 ** * हृता प्रिया (illeg)

12 a) D5 6 8 10 T1 G1 M1 Cg द्विते (for श्रिय) —b) G2 शापाद्रक्षोवपुर्गत, M3 स शापाद्राक्षसोऽभवत् —c) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 सुग्रीवस्तेन चाख्यात —d) G2 सामर्थ्यो (for समर्थो) T3 M1 3 वानरर्षभ

13 a) V2 D13 सञ्ज्ञास्यति, B4 आख्यास्यति (for स ज्ञास्यति) D6 महावीरस् —c) Ñ1 D6 तत, V3 गत (for दनु) —d) D5 8 10 Ct दिव गत (for गत सुखम्) Ś1 D2 4 12 13 गतो वै सहसाकुल, Ñ1 जगाम सहसाकुल Ñ2 V B D7 गतो (V3 सर्वं) द्युतिमता वर D1 गतो वै राक्षसो द्रुत

14 a) B2 4 एष (for एतत्) V2 3 एतत्तव समाख्यात, B1 3 एव च व समाख्यात —b) Ś1 D2 4 13 T2 यथातत्त्वेन Cg as in text (for याथातथ्येन) —Ñ2 V2 B1 3 D7 om 14cd —c) G2 [ध]च (for [ए]व) D5 8 10 G1 च (for हि) Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D1 2 4 12 13 च (Ñ1 [ए]व) मे भ्राता (for हि रामश्च) —d) V1 3 B2 4 गुरवे (B4 °श्च) (for सुग्रीव) Ś1 D13 गुरु स्वशरण्यागतौ M1 D1 गुरुश्च शरणागतौ D4 12 13 द्वयं च शरणागतौ —After 14 V1 3 B2 4 ins l 1-6 of 115*

15 a) Ñ2 V B D7 सोऽयं दत्त्वा बहु द्रव्यं —For 15ab Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 subst

113* प्राप्य चानुत्तमामृद्धिं दत्त्वा वित्तं च शाश्वतम् ।

[Ñ1 वीर्ति D2 सिद्धि D13 वृत्ति (for ऋद्धि)]

—c) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 मृदुदांत (for पुरा भूत्वा) —d) M1 सिग्रम् D2 मामम् (for नाथम्) —After 15 Ś1 D12 ins

114* सर्वलोकशरण्यो मां शरणं चाभिकाङ्क्षति ।

[D12 [S]मे (for मां) and शरण्य (for शरण)]

while D4 12 13 S ins after 15 Ñ1 D1 2 4 13 ins l 3-6 only after 15 V1 3 B2 4 ins l 1 6 only after 14 D1 ins l 1-2 only after 15

115* पिता यस्य पुरा ह्यासीच्छरण्यो धर्मवत्सल ।
तस्य पुत्र शरण्यश्च सुग्रीवं शरण गत ।
सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्य शरण पुरा ।
गुरुर्मे राघव सोऽद्य सुग्रीव शरण गत ।
यस्य प्रसादे सतत प्रसीदेयुरिमा प्रजा । [5]
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षत ।
येन सर्वगुणोपेता पृथिव्या सर्वपार्थिवा ।
मानिता सतत राज्ञा सदा दशरथेन वै ।
तस्यायं पूर्वज पुत्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुत ।
सुग्रीव वानरेन्द्र तु राम शरणमागत । [10]

[V1 3 B2 4 transp lines 1-2 and l 3-4 —(l 1) D5 6 8 T2 सीता (for पिता) B2 G1 ह्यस्य (for यस्य) D5 8 10 T2 सदा (for पुरा) D5 6 8 10 T2 च (for हि) B1 भक्तवत्सल (for धर्म°) —(l 2) D8 G3 M3 Cb शरण्यश्च G1 M1 शरण्य सन् (for शरण्यश्च) D4 शरणागत (for शरण गत) —(l 3) V1 B2 शरण्य (for शरण्य) N1 शरण मम V1 3 B2 शरणार्थिनो D4 शरण गत D1 2 4 12 शरण्य (D4 12 °ण) मम (for शरण पुरा) —(l 4) V1 3 B2 4 श्रीमान् (for सोऽद्य) D2 नाथमिच्छति (for शरण गत) —After l 4 D1 ins

115(A)* शोकाभिभूत नाथो नाथ भवन्तु मरम् ।
लोकनाथ पुरा भूत्वा सुग्रीव नाथमिच्छति ।
कर्तुमर्हति सुग्रीव प्रसाद तस्य धीमत ।

[For l 2 and 3 cf 15cd and 16cd resp]

while B (ed) in brackets ins after l 4

115(B)* इक्ष्वाकूणां कुले जातो राजा दशरथस्तथा ।
धर्मे स्थित देवनैव सिद्धानाम् ।
तस्यायं तनयोऽरण्ये विचरन्य महात्मन ।
राक्षसेन हृता भार्या सुग्रीव शरण गत ।

—B1 reads l 5-6 in marg —(l 5) Ñ1 V1 2 (V1 damaged after प्रसादे) B2 4 D1 2 4 12 13 प्रसादेन प्रसीदेयु प्रजा यस्य महात्मन —(l 6) V1 3 B2 4 वानरस्य (for वानरेन्द्रस्य) V1 3 B2 4 मभिवाञ्छति D1 2 4 13 अभिवाञ्छति (for अभिकाङ्क्षत) —After l 6 D1 ins

115(C)* स कृतो नतिम पुनर्मेव स्वयम ।

16 D4 om 16-21 —a) Ñ1 V B D7 चिन्ताभिभूते (for शोका°) —b) Ś1 D13 श्रीहते Ñ V B D1 2 4 12 श्रीहतो; G1 कामार्ते (for शोकार्ते) M1 शरणागत —c)

एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं साश्रुपातनम् ।
हनूमान्प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ १७
ईदृशा बुद्धिसंपन्ना जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ।
द्रष्टव्या वानरेन्द्रेण दिष्ट्या दर्शनमागताः ॥ १८
स हि राज्याच्च विभ्रष्टः कृतवैरश्च वालिना ।
हृतदारो वने त्रस्तो भ्रात्रा विनिकृतो भृशम् ॥ १९
करिष्यति स साहाय्यं युवयोर्भास्करात्मजः ।
सुग्रीवः सह चास्माभिः सीतायाः परिमार्गणे ॥ २०
इत्येवमुक्त्वा हनुमाञ्श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
बभाषे सोऽभिगच्छामः सुग्रीवमिति राघवम् ॥ २१
एवं ब्रुवाणं धर्मात्मा हनूमन्तं स लक्ष्मणः ।
प्रतिपूज्य यथान्यायमिदं प्रोवाच राघवम् ॥ २२
कपिः कथयते हृष्टो यथायं मारुतात्मजः ।
कृत्यवान्सोऽपि संप्राप्तः कृतकृत्योऽसि राघव ॥ २३ G 4 3 25 B 4 4 31 L 4 3 25

G3 अर्हतु (for अर्हति) —d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 कारुण्य, Ñ2 V B D7 स हास्य(B4 °ख) (for प्रसाद्) D6 तस्य सूपते, T2 3 G3 हरियूथपै, G2 M1 2 हरियूथप

17 D9 om 17 (cf v l 16) V3 illeg from सा साश्रुपातनम् in b up to 4 7 —b) D3 कारुण्य (for करुण) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 साश्रुपाति(Ś1 °ति, D13 °णि)न, Ñ2 V1 2 B D6 7 M3 Cg साश्रुलोचन, D5 साधुवादिन, M2 समुपागत, L(ed) शस्त्रपाणिन, Ck t as in text (for साश्रुपातनम्) —After 17ab, B3 ins

116* सप्रश्रय सदृशाश्च साम्य चानुत्तम यशः ।
प्रसादेन प्रसादैश्च पुरा यस्य महात्मन ।
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसाद चाभिकाङ्क्षति ।

—c) D1 2 M3 हनुमान् (for हनूमान्) —d) Ś1 Ñ1 D1 4 13 लक्ष्मणाभिमुख स्थित, Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवमभियाचते, D2 13 लक्ष्मणाभि(D13 °भ)मुखागत

18 D9 om 18 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 स्वद्विधा V1 त्वादृशा (for ईदृशा) —b) Ś1 D1 3 4 12 13 जितात्मानो (for जितक्रोधा) —For 18cd Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 subst

117* नरा कृतोपकारास्तु वसुधा पालयन्ति त ।

[Ñ1 पूता (for नरा) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 कृतोपकाराणां, B3 पापकारास्तु D5 कृतोपकारा G(ed) सत्कोपकारास्तु (for कृतोपकारास्तु) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 4 12 13 चिरा(D3 °र)चसुधामपि (Ś1 D13 °मि, L(ed) °मित्र) (for the post half)]

—After 18, Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 G2 M1 read 21

19 D9 om 19 (cf v l 16) —a) Ñ1 सोऽपि, G1 हरि (for स हि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 राज्यपरिभ्रष्ट, Ñ2 V2 B D7 T2 3 M3 राज्यात्परिभ्रष्ट (for राज्याच्च वि°) —b) Ñ1 D7 वालिना कृतविग्रह —c) Ś1 घन, L(ed) [स वरस् (for वने) Ñ1 V2 B D7 सदुःखि, D11 [s]वसीदत्, M3 स्वस्थो (for त्रस्तो) —d) Ñ1 भ्रातरि V1 2 B1 3 भ्रात्रा च (for भ्रात्रा वि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 भ्रात्रा निराकृतो वने(Ñ1 चलात्)

20 D9 om 20 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 रामस्य करुणामन, Ñ2 V1 2 B रामस्य तव चैव (V3 B1 °त्म)न, D7 रामस्य च तवैव तु —b) Ś1 Ñ1 D1 12 सह युष्माभि, Ñ2 V1 2 B D7 सहितोऽस्माभिर्, M2 सह सोऽस्माभि (for सह चास्माभि) —d) Ñ2 V1 2 B D7 वैदेह्या (for सीताया) V1 2 B3 4 परिमार्गेण Ś1 Ñ1 D13 मिथ्या सतां(Ñ1 चान्यकृतस्य [sic]) महीमिमा, D3 त्वत्कृता कुर्वा महीमिमा D3 4 12 स्थित(D4 चि)वा कृत्वा(D13 °त्वा) महीमपि

21 D9 om 21 (cf v l 16) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 G2 M1 read 21 after 18 —a) Ś1 D1 3 4 12 13 लक्ष्मण मधुराक्षर, Ñ1 लक्ष्मण हेतुमद्वच —c) Ñ1 D10 साधु गच्छाम, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 [s]भ्यभि(V2 °यि) गच्छाम, B4 G3 चाभि°, D6 1 सोऽपि गच्छाम D5 सोऽभिगच्छाव, G2 ह्यभि°, G3 सोऽपि सुग्रीव, M3 K(ed) सोऽभिगच्छेम (for सोऽभिगच्छाम) Ś1 D1 3 4 12 13 अथवा तमिय गच्छाम —d) Ś1 इव (for इति) Ñ1 लक्ष्मण (for राघवम्) Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवो यत्र वानर (V3 तिष्ठति । G3 गच्छाम इति राघव & Cv इत्येवमुक्त्वेत्यादि श्लोक सीताया परिमार्गणे इत्यत पर द्रष्टव्य पूर्वत्र तु लेखकप्रमादात्पठित । Ct । दिष्ट्या दर्शनमागता इत्यनन्तरं पठ्यमान इत्येवमुक्त्वेति श्लोक सीताया परिमार्गणे इत्यस्यानन्तर द्रष्टव्य पूर्वत्र तु लेखकप्रमादात्पठित. कि

22 ab) D3 4 10 T3 ब्रुवंत (for ब्रुवाणं) D4 धर्मेण (for धर्मात्मा) D2 4 9 13 M3 हनुमत (for हनू°) T3 G2 सलक्ष्मण Ñ2 V1 2 B D7 एवं ब्रुवति तस्मिंस्तु वानरे पवनात्मज —c) B1-3 प्रतिगृह्य (for °पूज्य) Ś1 D3 4 12 13 स सद्वाक्यम्, Ñ1 B1-3 D1 ततो वाक्यम् । Ñ2 V1 2 B4 D7 ततो रामम् (for यथान्यायम्) —d) Ñ2 V1 2 B D7 लक्ष्मण, T3 G1 राघव (for राघवम्)

23 ab) D13 प्रथमतो (for कथयते) Ñ2 V1 2 B D7 वचनैर्यथा समाहृष्ट(V3 B4 D7 °ष्ट) हृष्टोऽयं मारुता(Ñ2 D7 पवना)त्मज —B1 om (hapl) 23c-24 —c) D1 4 कृतवान् Ś1 D3 13 अपि, Ñ1 D1 सौम्य, D4 13 अपि (for सोऽपि) Ś1 Ñ V1 2 B3 4 D1 3 4 7 12 13 सुग्रीव (for संप्राप्त) —d) Ś1 D1 3 4 12 13 कृतकार्यो भविष्यसि(D4 13 °सि) Ñ1 D1 कृतकार्योऽसि राघव, Ñ2 V1 2 B3 4 D7 कृतकृत्यास्तथा वयं.

G. 4. 3. 13
B. 4. 4. 14
L. 4. 3. 12

रक्षसापहृता भार्या रहिते कामरूपिणा ।
तच्च न ज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य सा हृता ॥ ११

दनुर्नाम श्रियः पुत्रः शापाद्राक्षसतां गतः ।
आख्यातस्तेन सुग्रीवः समर्थो वानराधिपः ॥ १२

स ज्ञास्यति महावीर्यस्तव भार्यापहारिणम् ।
एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं भ्राजमानो गतः सुखम् ॥ १३

एतत्ते सर्वमाख्यातं याथातथ्येन पृच्छतः ।
अहं चैव हि रामश्च सुग्रीवं शरणं गतौ ॥ १४

एष दत्त्वा च वित्तानि प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
लोकनाथः पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ॥ १५

शोकाभिभूते रामे तु शोकार्ते शरणं गते ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं सह यूथपैः ॥ १६

11 [b]) Ñ2 V B D7 छलेनास्य महायुते. —[c]) Ś1 D1.4.1.12.13 न च विज्ञायते; Ñ1 न तद्विज्ञायते; Ñ2 D7 तत्तु न ज्ञायते; V1 स तु न ज्ञायते; V2.3 न तत्संज्ञायते; B1-3 न च तज्ज्ञायते (for तच्च न ज्ञायते). —[d]) M3 reads येनास्य in *marg. sec. m.* D3.4.10 तः; D7 च (for सा). V1 ***** हृता प्रिया (illeg.)

12 [a]) D3.6.8-10 T1 G1 M1 Cg दितेः (for श्रियः). —[b]) G2 शापाद्रक्षोवपुर्गतः; M3 यः शापाद्राक्षसोऽभवत्. —[c]) Ś1 Ñ V B D1.4.7.12.13 सुग्रीवस्तेन चाख्यातः. —[d]) G2 सामात्यो (for समर्थो). T2 M1.2 वानरर्षभः.

13 [a]) V2 D12 संज्ञास्यति; D4 आख्यास्यति (for स ज्ञास्यति). D6 महावीरस्. —[c]) Ñ1 D5 ततः; V2 गतः (for दनुः). —[d]) D3.8-10 Cl दिवं गतः (for गतः सुखम्). Ś1 D1.4.12.13 गतो वै सहसाद्भुतः; Ñ1 अगमत्सहसाद्भुतं; Ñ2 V B D7 गतो (V3 सर्वे) द्युतिमता वरः; D3 गतो वै राक्षसो द्रुतं.

14 [a]) B3.4 पूर्वं (for पुनः). V2.3 एतत्तवे समाख्यातः; B1.2 एतच्च च समाख्यातं. —[b]) Ś1 D1.4.13 T2 यथातथ्येन; Cg as in text (for याथातथ्येन). —Ñ2 V1 B1.2 D1 om. 14[cd]. —[c]) G2 [अ]यं (for [ए]व). D3.8-10 G2 च (for हि). Ś1 Ñ2 V1.2 B3.4 D7.4.12.13 च (Ñ1 [अ]थ) मे भ्राता (for हि रामश्च). —[d]) V2.3 B3.4 गुरुस्ते (B4 °श्च) (for सुग्रीवं). Ś1 D12 गुरुं स्वशरणागतौ; Ñ1 D7 गुरुश्च शरणागतौ, D4.6.13 द्वय च शरणागतौ. —After 14, V2.3 B3.4 ins. l. 1-6 of 115*.

15 [a]) Ñ2 V B D7 सोऽयं दत्त्वा बहु द्रव्यं. —For 15[ab], Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst.:

113* प्राप्य चानुत्तमामृद्धिं दत्त्वा वित्तं च शाश्वतम् ।

[Ñ1 कीर्तिं, D1 सिद्धिं, D12 वृत्तिं (for ऋद्धिं)]

—[c]) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 सुदुर्दांतः (for पुरा भूत्वा). —[d]) Ñ1 मित्रम्; D3 नाथम् (for नाथम्). —After 15, Ś1 D12 ins.:

114* सर्वलोकशरण्यो मे शरणं चाभिकाङ्क्षति ।

[D12 [s]मौ (for मे) and शरणं (for शरणं).],

while D1.4.13 S ins. after 15; Ñ1 D1.4.12 ins. l. 3-6 only after 15, V2.3 B3.4 ins. l. 1-6 only after 14; D4 ins. l. 1-2 only after 15:

115* पिता यस्य पुरा ह्यासीच्छरण्यो धर्मवत्सलः ।
तस्य पुत्रः शरण्यस्य सुग्रीवं शरणं गतः ।
सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्यः शरणं पुरा ।
गुरुर्मे राघवः सोऽयं सुग्रीवं शरणं गतः ।
यस्य प्रसादे सततं प्रसीदेयुरिमाः प्रजाः ।
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षते ।
येन सर्वगुणोपेताः पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ।
मानिताः सततं राज्ञा सदा दशरथेन वै ।
तस्यायं पूर्वजः पुत्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
सुग्रीवं वानरेन्द्रं तु रामः शरणमागतः ।

[V2.3 B3.4 transp. lines 1-2 and l. 3-4. —(l. 1) D6.8.9 T2 सैषा (for पिता). B3 G2 यस्य (for यस्य). D3.8.9 T2 यथा (for पुरा). D3.8-10 T2 च (for हि). B2 भक्तवत्सलः (for धर्म°). —(l. 2) D3 G2 M3 Cg शरण्यम्, G2 M3 शरण्यं मम (for शरण्यस्य). D3 शरण्यागः (for शरणं गतः). —(l. 3) V1 B3 शरण्य (for शरण्य). Ñ1 शरणं सदा, V2.3 B3 शरणार्थिनो; D1 शरणं गतः, D1.4.13 शरणं (D12 °णः) सदा (for शरणं पुरा). —(l. 4) V2.3 B3.4 श्रीमान् (for सोऽयं). D1 नाथमिच्छति (for शरणं गतः). —After l. 4, D1 ins.:

115(A)* शोकनाशाय नाथो नाथ सर्वप्रधानयः ।
लोकनाथः पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ।
कर्तुमर्हति सुग्रीवः प्रसादं तस्य धीमतः ।

[For l. 2 and 3, cf. 15[cd] and 16[cd] resp.],

while K(ed.) in brackets ins. after l. 4:

115(B)* इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।
धर्मे निगदितश्चैव पितुर्निर्देशपालकः ।
तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मनः ।
रावणेन हृता भार्या सुग्रीवं शरणं गतः ।

—B3 reads l. 5-6 in marg. —(l. 5) Ñ1 V2.3 (B1 damaged after प्रसादेन) B3.4 D1.4.13 प्रसादेन प्रसीदेयुः प्रजाः सर्वा महात्मनः. —(l. 6) V2.3 B3.4 वानरश्रेष्ठ (for वानरेन्द्रस्य). V2.3 B3.4 ऽभिकाङ्क्षति, D1.4.13 ऽभिकाङ्क्षति (for ऽभिकाङ्क्षते). —After l. 6, D4 ins.:

115(C)* कर्तुं कृपालो सुग्रीवस्तथा प्रसादं नृपस्य ।]

16 D1 om. 16-21. —[a]) Ñ2 V B D7 विपन्निभूते (for शोका°). —[b]) Ś1 D12 शोकार्ते; Ñ V B D1.4.7.13 शोकार्ते; G2 कामार्ते (for शोकार्ते). M1 शरणागते. —[c])

मायया राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
आत्मार्थं हरिता साध्वी शोकसंविग्नमानसा ।
सौमित्रे हा रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
क्रियमाणां तु तां दृष्ट्वा गृध्रराजो महाबलः ।
क्रोधं सुमहदाविश्य रावणस्य दुरात्मनः ।
तत्र युद्धं महदासीद्गृध्रराक्षसयोस्तयोः ।
ततस्तेन हतो गृध्रः सीता चैव विवासिता ।
अथ तं दृष्टवान् रामो ... वने महान् ।
एतच्छ्रुत्वा तु ... ।
कथितं तेन ... सीता रावणेन हृता किल ।
क्रियमाणस्तदैवं ... ।
आसितस्तु महद्युद्धं गृध्र ...त्रिणम् ।
(cf 12) {मार्गमाणौ वने दृष्ट्वा ... नाम दानव ।
कपिरूपेण सुग्रीव ... ।
सोऽयमभ्यागतो राम ... सांप्रतम् ।
... हनुमांस्त्वरान्वित तु ।
(cf 3[ed]) जगाम यत्र सुग्रीवो ... स वानर ।
(cf 2[ed]) भावरूपागमस्तस्य ... ।
... गतोऽथ सुग्रीव ... ।
हनुमत्त्वानयाशु ... रामे लक्ष्मणेन च ।
महार्थं मार्गमाणौ च ... ।
... सुता ... ।
गच्छाथ निपुणं ... हनुमन् ... ।
रामे ... ।
(cf 1[ed]) एवमुक्तस्तु हनुमानाजगाम पुनर्द्रुतम् ।
(cf 3) {सकाशं सुग्रीवस्य ... ।
उवाच च तदा रामं हनुमान् ... ।
(cf 4) {विज्ञप्तं ते वने घोरं ... ।
आगतः सानुजो ... ।
(cf 5) {तस्य ... रामलक्ष्मण ... ।
पुनः ... ।
(cf 10) {रामस्य ... च धीमत ।
... ।
... सीता ... ।
... ।
स रामो ... ।
(=15) {... ।
सोऽयमा... सुग्रीव ... ।
... ।
... सुग्रीव ... ।
(cf 21) {... ।
... सुग्रीव ... ।

(cf 17) {एवं श्रुत्वा ... ।
हनुमान् ... मधुरं ... ।
(cf 18[ed]) {... ।
महा... ।
(cf 19) {सोऽपि ... ।
... वने ... ।
(cf 20) {... ।
सुग्रीव ... ।
... ।
... रामो ... ।
(cf 25) {... सुग्रीवो ... ।
... रामलक्ष्मणौ ।
(=26) {स तु विपुल... कपिवीर
... ।
किष्किन्धा... ।
... रामलक्ष्मण ... ।

[Di variants om. l 9 — After the prior half of l 9 it ins

123(१)* सुग्रीवसुतान ।

... ।

—(l 11) ... (for ...) —(l 15) ... (for [...]...) —(l 20) ... (for ...) —(l 21) ... (for ...) —(l 23) ... (for ...) —(l 29) ... —(l 33) ... (for ...) —(l 36) ... —(l 37) ... (i e the post half) —(l 43) ... here and below —(l 44) ... (for ...) —(l 47) ... (for ...) —(l 50) ... (for ...) —(l 53) ... (for ...) —(l 54) ... (for ...) —(l 55) ... (i e the prior half) —Di ... —(l 65) ... (transp.) ... (for ...) —(l ...) ... (for ...) —(l ...) ... (for ...) —(l ...) ... (i e ...).]

Colophon —Sarga name ... Di ... सुग्रीव... ... सुग्रीव... ... हनुमद... ... Di ... — Sarga no ... both ... Di ... Di 2 — After colophon ... with श्रीराम ...

4 1 3 26 / 4 4 32 / 4 3 26

प्रसन्नमुखवर्णश्च व्यक्तं हृष्टश्च भाषते ।
नानृतं वक्ष्यते वीरो हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४

ततः स तु महाप्राज्ञो हनूमान्मारुतात्मजः ।
जगामादाय तौ वीरौ हरिराजाय राघवौ ॥ २५

स तु विपुलयशाः कपिप्रवीरः
पवनसुतः कृतकृत्यवत्प्रहृष्टः ।
गिरिवरमुरुविक्रमः प्रयातः
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् ॥ २६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

---

24 B1 om 24 (cf v l 23) —ᵃ) B2 (marg also) चक्षो, G1 वर्णं (for °वर्णश्च) Ñ1 [ऽ]सौ, Ñ2 V1 2 B3 4 D7 [ऽ]य, D1 तु (for च) —ᵇ) D1 हृष्ट (for हृष्टश्च) Ñ1 युक्त हृष्ट (for व्यक्त हृष्टश्च) D13 प्रभाषते (for च भा°) —ᶜ) Ñ1 भाषते, V3 वक्ष्यते (for वक्ष्यते) —ᵈ) D4 5 8 9 12 13 M3 हनुमान् (for हनू°) Ñ1 पवनात्मज, G(ed) हरिपुंगव (for मारुतात्मज) —After 24 Ś1 ins

118* कपि कथयते हृष्टो यथाय स्वरसमन्वत ।

while B1 4 ins

119* तथा तु वदत श्रुत्वा लक्ष्मणश्च महात्मन ।
अब्रवीत्प्रहसन् रामो दृश्यता प्लवगेश्वर ।
[(l 1) B1 लक्ष्मणस्य]

—After 24 G2 ins 121*

25 D1 reads 25 twice G2 om (hapl) 25ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 B2 4 D1 2 4 5 8–10 12 13 स सुमहाप्रा(D13 °न्मा)-ज्ञो, Ñ1 तु सुमहाप्राज्ञो, D6 T2 तु स महाप्राज्ञो, G3 स ***** (damaged) (for स तु महाप्राज्ञो) Ñ2 V1 2 B1 D7 इति ब्रुवाण(Ñ2 D7 °णो) धर्मज्ञे(Ñ1 D1 °ज्ञो, V1 °ज्ञो) —ᵇ) Ñ1 V1 2 B1 लक्ष्मण(D7 (both times) 4 5 12 M3 हनुमान्, D7 लक्ष्मणो (for हनू°) Ś1 D1 2 4 (both times) 12 13 हरिपुंगव, B2–4 इदमब्रवीत् (for मारुतात्मज) —After 25ᵃᵇ, B2–4 ins

120* स रूपमभिसंप्राप्य सहृष्टो हेमपिङ्गल ।
भारद्वाता नृपश्रेष्ठ मम पृष्ठमिदं म ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता सुग्रीव प्रभुमर्हसि ।
इति ब्रुवाणो धर्मज्ञ लक्ष्मण मारुतात्मज ।

[(l 1) B4 प्रहृष्ट (for संहृष्टो) —(l 2) B2 भरतेश (for नृप°) —(l 3) B2 अर्हति (for अर्हसि) —B2 om l 4 —(l 4) B3 ब्रुवाय (for °णो) G(ed) एवमुक्त्वा महाकाये हनूमान्पवनात्मज]

—ᵈ) G2 M1 कपि (for हरि) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 (second time) 7 12 13 सुग्रीवो यत्र वानर D1 (first time) हनूमा मारुतात्मज —After 25 D4 8 10 T G1 3 M1 3 Cv r ins G2 ins after 24 M1 ins l 1 after 25ᵃᵇ and l 2 after 25ᵈ

121* भिक्षुरूप परित्यज्य वानर रूपमास्थित ।
पृष्ठमारोप्य तौ वीरौ जगाम कपिकुञ्जर ।

26 G(ed) om 26 —ᵃ) Ch हि (for तु) B4 (marg also) 4 विमलयशा (for विपुल°) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 G2 3 M1 कृतकृत्यवान्, M2 परिगृह्य तौ Ch कृत कृत्ययुक् (for कृतकृत्यवत्) —ᵈ) T1 G1 M2 3 सुशुभमति (for स शुभमति) —For 26ᶜᵈ, Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 12 13 subst

122* °मलयगिरिवराभ्यृष्यमूक
पुरुषवरौ प्रतिगृह्य समुत्पपात ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 V2 D1 2 4 12 13 गिरिवर (for गिरिवरा) V3 मलयगिरिवर D2 om तम् Ś1 Ñ2 V1 D1 2 4 12 13 ऋष्यमूकात् (for °क)]

—For Sarga 4 D11 subst

123* अस्माकं च यथावृत्तं चरितं भ्रातृवत्सल ।
राज्यभ्रंशं च शोकं च कथयस्व हनूमते ।
कृत्यवन्तौ यथा चावां सुग्रीवेणामितौजसा ।
तत्त्वतश्च यथातत्त्वं शंसस्व रघुनन्दन ।
एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
सचिव कपिराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।
(cf 6) राजा दशरथो नाम द्युतिमान्धर्मवत्सल ।
तस्याग्रमजः पुत्रो रामो नाम महायशा ।
अनुजस्त्वहमप्यस्य लक्ष्मणो नाम नामत ।
भरतश्च महाबाहु शत्रुघ्नश्च ममानुज ।
तिस्रोऽस्माकं कपिश्रेष्ठ मातरो नृपसत्तम ।
राममाता च कौसल्या सुमित्रा जननी मम ।
कैकेयी भरतस्यापि जननी पापनिश्चया ।
पित्राभिषेकं रामस्य राज्यहेतो समुद्यते ।
कैकेयी निरनुक्रोशा न्यवारयत तं नृपम् ।
तत दत्तो वरस्तस्यै रामप्रव्राजनाय वै ।
वने वसतु रामोऽपि नव वर्षाणि पञ्च च ।
अथ पित्राप्यनुज्ञात अभवौ दण्डकं वनम् ।
प्रजग्मे च यत्र रामस्तमहमप्यनुजग्मिवान् ।
सीताप्यनुययौ साध्वी रामस्यैव यशस्विनी ।
रामं कमलपत्राक्षी छायेवानुगता सदा ।
वसतस्तु जनस्थाने राघवस्य महात्मन ।
(cf 11ᵃᵇ) रक्षसापहृता सीता वञ्चयित्वा महाभुजम् ।

मायया राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
आरात्सा रहिता साध्वी शोकसंविग्नमानसा ।
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
ह्रियमाणां तु तां दृष्ट्वा गृध्रराजो महाबल ।
रुरोध मार्गं तस्य च रावणस्य दुरात्मन ।
तत्र युद्धं महच्चासीद्गृध्रराक्षसपुंगवौ ।
हत्वा जटायुषं तेन हृता सीता विहायसा ।
आश्रमं हलया सौमित्रे मार्गमाणौ वने तदा ।
दृष्टवन्तौ तु तं गृध्रं सजीवं पतितं भुवि ।
कथितं तेन नः सीता रावणेन हृता किल ।
म्रियमाणेन तेनैव नान्यत्किंचिदुदाहृतम् ।
ज्ञातिमात्र स तु पक्षस्य गृध्र विगतजीवितम् ।
(cf 12) {मार्गमाणौ वने दृष्ट कबन्धो नाम दानव ।
कथितस्तेन सुग्रीव पम्पा चाप्युपदेशिता ।
सोऽयमभ्यागतो राम काकुत्स्थस्य सोदरम् ।
एतच्छ्रुत्वा वचनस्य हनूमाल्लक्ष्मणस्य तु ।
(cf 1[cd]) जगाम यत्र सुग्रीवो जवेनैव स वानर ।
(cf 2[ab]) भावरूपागमात्मिस्य न्यवेदयत सत्वरम् ।
सम्प्रहृष्टमना सोऽथ सुग्रीव प्रत्यभाषत ।
हनुमन्नानयाशु त्वं राम लक्ष्मणमेव च ।
तद्दर्शं मार्गमाणे च मामिनं शरणं तथा ।
त्वरा गुणवती पुत्रा दर्शिता मे विशेषत ।
गच्छस्व निपुणं पश्य हनुमन्बुद्धिमानसि ।
शीघ्रं भवन्ति वै पश्चात्सुपरीतानिकारिणाम् ।
(cf 2[ab]) एवमुक्तस्तु हनुमानाजगाम पुनर्द्रुतम् ।
(cf 3) {सकाशं रघुवीरस्य सप्रहृष्टतनूरुह ।
उवाच च तदा रामं हनुमान्वाक्यकोविद ।
(cf 4) {विमथं त्वं वने घोरे मृगव्यालनिषेवितम् ।
आगत सानुजो नूनं कथयस्व पुनर्मम ।
(cf 5) {तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणो रामचोदित ।
पुन प्रोवाच यत्नेन तथागमनकारणम् ।
(cf 10) {रामस्य राज्यभ्रंशस्य सुतार्देवस्य च धीमत ।
प्रेषणेन विहीनस्य वनवासाश्रितस्य च ।
रावणेन हृता सीता तस्मात्कारणमागत ।
यान्वेषणाग्रमेघाभ्योऽयं कार्यसिद्धये ।
स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षति ।
(= 15) {एव श्रुत्वा च विज्ञाय वाक्यं चानुमतं यदा ।
प्रोवाच पुरा भूत्वा सुग्रीवं नाथमिच्छति ।
पुरा चासत्त्विता प्राणीऽप्यसौ धर्मनिष्ठ ।
तस्य पुत्र शरण्यस्य सुग्रीवं शरणं गत ।
(cf 15) {किं त्वाशिषं दूरे हतो न च रोषाणां कारणा ।
कर्तुमर्हति सुग्रीव साहाय्यं भवितुं गत ।
(cf. 17) {एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं साश्रुलोचनम् ।
हनुमान्प्रत्युवाचेदं मधुरं मधुराक्षरम् ।
(cf 18[ab]) {ईदृशा बुद्धिसम्पन्ना जितक्रोधा जितेन्द्रिया ।
भाग्यवशान्तरिव सद्भाग्या हि देवरिव ।
(cf 19) {सोऽपि राज्यात्परिभ्रष्ट कृतवैरश्च वालिना ।
हृतदारो वने त्रस्तो भ्रात्रा विनिकृत भृशम् ।
(cf 20) {करिष्यति स साहाय्यं तव रामस्य च प्रियम् ।
सुग्रीव सहितोऽस्माभि सीतायाः परिमार्गणे ।
एव मुक्त्वा भवेत्ते चास्ते सान्त्वयन् ।
धर्मशीलस्य रामो दृश्यता परन्तप ।
(cf 25) {ततस्तु सुमहाप्राज्ञो हनुमान्मारुतात्मज ।
जगामादाय तौ वीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
(= 26) {स तु विपुलयशा कपिप्रवीर
पवनसुत कृतकृत्यवत्प्रहृष्ट ।
गिरिवरमुरुविक्रम प्रयात
स शुभमतिः सह रामलक्ष्मणाभ्याम् ।

[Dn variants, om l 8 — After the prior half of l 9 states

123(A)* सुग्रीवसंश्रुतानाम् ।
धर्मेऽत्र कृतात्मन

—(l 12) मृगाक्ष (for कपिभि) —(l 18) [ये] लि (for [अ]मि), —(l 20) यत्र (for सार्थी) —(l 21) मयी (for मम) —(l 23) मार्गं (for तीरं) —(l 29) भाती तत्र महद्युद्धं तयो राक्षसगृध्रयोः —(l 33) न (for च) —(l 36) महोत्साहं —(l 37) पंपा न पुरस्तिष्ठ (for the post half) —(l 43) हनूमन् here and below —(l 44) मम नाथ (for मार्गमाणे) —(l 41) राघवस्य (for सुग्रीवस्य) —(l 50) [अ]स्त्य (for अत्र) —(l. 53) ॰त्व (for ॰तिष्ठ) —(l. 54) यच्च (for यत्) —(l 55) सा यानस्य धीरस्य (for the post half) —Dn reads l 57 58 in many —(l 60) आ (for च) —(l 65) कर्तुमर्हति सुग्रीव —(l 66) तत्र तां-ति (l transp.) च तु (for मम) —(l 71) स रामं (for वाली) —(l. 76) स तत (for तदा) —(l 79) प्रवि (for प्रवृ)]

Colophon —Sarga name Ś1 Dn: सुग्रीवसमागमः Ñ3 सुग्रीवसमागमो Ñ5 सुग्रीवसमागमनं Ñ1 B1 हनुमद्वाक्यं Ñ2 B3 B4 हनुमद्वाक्यो B2 D1 सुग्रीव लक्ष्मण संवादः D3 रामागमनो नाम — Sarga no (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 om Ñ2 V2 B2 B3 D1 3 Dn 2 — After colophon G continues with श्रीरामायण

५

G 4 4 1
B 4 5 1
L 4 4 7

ऋश्यमूकात्तु हनुमान्गत्वा तं मलयं गिरिम् ।
आचचक्षे तदा वीरौ कपिराजाय राघवौ ॥ १

अयं रामो महाप्राज्ञः संप्राप्तो दृढविक्रमः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा रामोऽयं सत्यविक्रमः ॥ २

इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।
धर्मे निगदितश्चैव पितुर्निर्देशपालकः ॥ ३

तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मनः ।
रक्षसापहृता भार्या स त्वां शरणमागतः ॥ ४

राजसूयाश्वमेधैश्च वह्निर्येनाभितर्पितः ।
दक्षिणाश्च तथोत्सृष्टा गावः शतसहस्रशः ॥ ५

तपसा सत्यवाक्येन वसुधा येन पालिता ।
स्त्रीहेतोस्तस्य पुत्रोऽयं रामस्त्वां शरणं गतः ॥ ६

5

Ñ2 V3 illeg for Sarga 5 (cf v l 4 4 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः ।

1 a) Ñ2 V1 2 B D2 3 11 13 ऋश्यमूकात् Ś1 D12 हनूमाँस्तु, Ñ2 V1 समागम्य, V3 B D5 7 11 समासाद्य (for तु हनुमान्) —b) Ś1 Ñ1 D1 4 8 10 13 गत्वा (Ś1 मी)त्वा मलयपर्वतं, Ñ2 V B3 5 D7 हनूमान्पर्वतोत्तमं, B4 D3 6 हनुमान्मारुतात्मजः —c) D6 महा (for तदा) Ś1 Ñ1 B4 D1-3 12-13 वाचष्ट भ्रातरौ वीरौ, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 कथयामास तौ वीरौ —d) T2 G1 3 M2 हरि (for कपि) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 सुग्रीवाय महात्मने ※ Ck ऋश्यमूकादित्यादि। ऋश्यमूके सुग्रीवस्य यथास्थाने रामलक्ष्मणौ स्थापयित्वा तस्मात् सुग्रीवानयनार्थं मलयमित्यर्थः । अत एव विशेषणशब्द योतो। अग्रे आख्यातो वायुपुत्रेण युक्ता तथा निवेदनदर्शनेन मापणीयत्वात् ※

2 a) Ñ2 V1 2 B D1 महाबाहुर् (D4 °हो) D1 महात्मा च, D3 4 10 12 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञः) —b) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 श्रीमान्दशरथात्मजः, B4 दीर्घबाहुर्जितेन्द्रियः, D3 11 श्रीमान्सत्यपराक्रम —d) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 शरणं त्वामुपागतः (D3 °मिहागतः) ※ Cv रामोऽयं सत्यविक्रम इति गुणप्रस्तावार्थं । पूर्वेण भिन्न वाक्यम्। अवधाय रामशब्दोऽपि निर्दिष्टः। अयं राम इत्यादि पूर्वतीर्थ व्याविरुध्येऽन्ते हनुमद्वाक्य यावत् रामलक्ष्मणावन्यत्र स्थापयित्वा सुग्रीवाय कथितमिति वेदितव्यम् । अन्यथा स कृत्वा मानुषमित्यादि यावन्न समवते ॥ Cr m g t also comment similarly ※ —After 2, Ñ2 V3 B D1 read 5 6 D2 reads 5ab while G1 reads 6c-7 after 2 repeating 7 in its proper place

3 T2 om 3-6 D1 reads 3-4 after 6ab M2 reads 3-6 inf lin sec m —b) Ñ1 रामो नाम महायशाः Ñ2 V1 2 B D7 विश्वविश्रुतः (B1 °त) महात्मना —D7 om. 3cd. —cd) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च D13 वन समागतौ वीरौ, G2 M1 धर्मे च निरतश्चैव (for c) Ś1 Ñ1 D1-4 5-10 12 13 Ck t निर्देशकारकः, D12 °कारणात् T1 2 G1 2 M3 °पालन (for °पालकः) Ñ2 V1 2 B D7 नियुक्तः सत्यधेन वनेवासाय राघवः

4 T2 om , M2 reads inf lin sec m 4 (cf v l 3) D1 reads 3 4 after 6ab D6 10 read 4 after 6 —a) Ñ1 D3 तस्याथ Ñ2 V1 2 B D7 तस्यास्य (V2 °थ) (for तस्यास्य) Ś1 D4 12 13 तु महारण्ये, V2 वसतो वन्ये (for वसतोऽरण्ये) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 नित्य(D12 13 °त्य)स्य M2 प्रयतस्य (for नियतस्य) Ñ2 V1 2 B D7 पितुरादेशकारिणः —c) Ñ2 V1 2 B D6-10 T1 2 G1 2 M रावणेन हृता (for रक्षसाप°) V1 B1-3 सीता (for भार्या) —d) Ś1 D1 4 12 13 ते (for त्वां) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 मायामास्थाय रक्षसा, B4 मायामादाय राक्षसीं —After 4 Ś1 D4 12 13 ins while Ñ1 D1 ins after 6

124* सोऽयं त्वया महाप्राज्ञ सख्यमिच्छति राघव ।
सह सौमित्रिणा भ्रात्रा लक्ष्मणेन महाद्युति ।

[(1 1) Ś1 D12 अयं, Ñ1 माथ (for सोऽयं) Ñ1 महाबाहु, D1 महाबाहो (for °प्राज्ञ) —(1 2) D1 महात्मना (for °द्युति)]

while Ñ2 V1 2 B D7 ins

125* एवमनोऽयं धर्मात्मा पार्श्वं ते समुपागत ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा राम सत्यपराक्रम ।

[(1 1) G(ed) भूत्वा (for मार्ग) B4 वाञ्छि (for पार्श्वं ते) —(1 2) B4 सदोषं मन्यते (for the post half)]

5 T2 om M2 reads inf lin sec m 5 (cf v l 3) Ś1 D4 12 13 om 5-6 Ñ2 V1 2 B D7 read 5 6 after 2 D6 transp 5 and 6 D2 reads 5ab after 2 —a) Ñ2 V2 B D7 [अ]श्वमेधाभ्यां, D11 °मेधेषु G1 °मेधेन M2 °मेधार्थं (for °मेधैश्च) —b) Ñ1 [अ]भ्यर्चितं, D11 [अ]र्चितं (for [अ]भितर्पितः) —D7 om. 5c-6 —c) D5 11 दक्षिणार्थं (for दक्षिणाश्च) G2 V2 तथो (for तथा) Ñ2 V1 2 B दक्षिणार्थे (B1 °र्थं) दत्ता चापि —d) Ñ2 V1 2 B1-3 यो गा , M1 सुवाजः (for गावः) —For 5cd, Ñ1 D1 subst

126* दत्तं शतसहस्राणां त्रिंशत्यो षोडशाहम् ।

[Ñ1 यो D12 °दो °त् षट् (for the post half)]

6 Ś1 D4 12 13 T2 om M2 reads inf lin sec m 6 (cf v l. 3 and 5) Ñ2 V1 2 B D7 read 5-6

भवता सख्यकामौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
प्रतिगृह्यार्चयस्वेमौ पूजनीयतमावुभौ ॥ ७

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सुग्रीवो हृष्टमानसः ।
भयं स राघवाद्घोरं प्रजहौ विगतज्वरः ॥ ८

स कृत्वा मानुषं रूपं सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
दर्शनीयतमो भूत्वा प्रीत्या प्रोवाच राघवम् ॥ ९

भवान्धर्मविनीतश्च विक्रान्तः सर्ववत्सलः ।
आख्याता वायुपुत्रेण तत्त्वतो मे भवद्गुणाः ॥ १०

तन्ममैवैष सत्कारो लाभश्चैवोत्तमः प्रभो ।
यत्त्वमिच्छसि सौहार्दं वानरेण मया सह ॥ ११

रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष प्रसारितः ।
गृह्यतां पाणिना पाणिर्मर्यादा बध्यतां ध्रुवा ॥ १२ G 4 4 13 B 4 5 11 L 4 4 11

---

after 2 D4 transp 5 and 6 —^{a}) G(ed.) धर्मेण (for तपसा) —^{b}) D1.8.10 तेन (for येन) B3 तपिता (for पालिता) D3.11 प्रण(D12 °जा)येनाभिपालिता —After 6^{ab} D1 reads 3 4 —G1 reads 6^{c} 7 after 2 repeating 7 in its proper place —^{c}) Ñ1 D1 स्त्रीहेतोः स च प्राप्तो —^{d}) Ñ1 D1 रामस्ते (for रामस्त्वां) D8-10 रामोऽरण्य समागत, M2 राम शरणमागत —After 6 N1 D1 ins 124* while D8.10 read 4

7 G1 repeats 7 here (cf v l 2) —^{a}) D12 सख्य मिच्छेते (for °कामौ तौ) D3 तव तौ सख्यमिच्छेते —For 7^{ab} Ñ2 V1.2 B D7 subst

127* भवता रामसौमित्री भ्रातरौ सख्यमिच्छत ।

[V1 B1 भवता (for °तः) B1.2 (also as above) राक्षी B4 वर्तुं तौ (for भ्रातरौ)]

—^{cd}) V2 B1.3 परिगृह्य (for प्रति°) D6 T G1 M2.3 [च] तौ (for [इ]मौ) D8.10 प्रगृह्य चार्चयस्वैतौ(D9 °स्वमौ) (for °) Ñ2 V1.2 B D7 यथावत्(B1 °र्थं) प्रतिन(V1 °वं)द्य च (for °) D3.11 तौ यथाव प्रतीच्छस्व पूजनीयौ कपीश्वर ❀ Ct प्रगृह्य दर्शनाकाङ्क्षिणोर्दर्शनं देया ❀ —For 7 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst

128* तौ त्वं हरिवरश्रेष्ठ राजपुत्रौ महायशौ ।
प्रतिगृह्य पश्येमौ सत्कारार्हौ च सत्कुरु ।

[(l 1) D2.13 महायशौ (for °शौ) —(l 2) Ñ1 प्रतिगृह्य चैवैमौ D1 प्रतिगृह्यार्चयस्वैतौ (for the prior half)]

8 ^{b}) V1 damaged D6.8.10 वानराधिप (for हृष्ट मानसः) —D8-10 om 8^{c}-9^{d} —^{c}) V1 damaged D6 M3 च D11 तु (for स) B4 भय राघवघोर —^{d}) V2 G1.2 M1.3 विभही (for प्रजहौ) B4 क्लम (for -ज्वर) —For 8^{cd} Ś1 Ñ2 D1.4.12.13 subst

129* भय वालिसमुद्भूत भुक्त मात्यसिवालसत् ।

[D3.13 वालि, D4 वारि (for वालि°) Ñ2 समुत्थ (sobm) (for समुद्भूत) Ś1 D2.13 मुक्त, Ñ1 क्लिष्ट (for मुक्त)]

9 D8-10 om 9^{ab} (cf v l 8) —^{a}) Ñ2 B D6.7.11 कृत्वा च (for स कृत्वा) —^{b}) T1.2 M3 प्लवगर्षभ (for °गाधिप) —^{c}) Ñ2 V1.2 B D7 दर्शनीयतरो D11 °तरो (for °तमो) —^{d}) Ñ2 V1.2 B D7 प्रत्युवाच स(V1 B3 च) राघव, D3.11 राघव समुपेयिवान्, D6.8.10 T1 प्रीत्योवाच च राघव —For 9 Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst while D3.11 ins after 9

130* उपसृत्य महातेजा राघव रघुनन्दनम् ।
उवाच वचन वीरं प्रीतिपूर्वं कृताञ्जलि ॥

[(l 1) Ś1 D12 उत्थाय च (for उपसृत्य) Ñ2 हरीन्द्रेण, D2.13 प्लवगेश्वर (for रघुनन्दनम्) —(l 2) Ś1 D12 प्रीत D13 वीर (for वीरं)]

10 ^{a}) Ś1 D2.12.13 धर्मी Ñ1 पक्षी (sic) D1 धर्मी (for धर्म°) Ñ2 D7 तु (for च) —^{b}) D6.8.10 T2 सुतपा G1 सुप्रीतस्, M1.2 सुविप्रा (for विक्रान्त) Ś1 D1.2.4.12.13 सख्य(D1 °स्य)वान्यपी, Ñ2 B1.2 (also as in text) 4 D7 साधुवत्सल V1 धर्मवत्सल, V2 मधुविक्रम, D4 सर्वत्र सख (for सर्वत्र सख) —For 10^{ab} D3.11 subst

131* भवान्विनीतो विक्रान्तो धर्मज्ञो धर्मवत्सल ।

—^{c}) B1.3 D1.4-7.11 आख्यातो D2 मख्यातो D3.13 च्या' D12 प्र)ख्याता (for आख्याता) —^{d}) V1.2 B1.3 तत्त्वेन B4 सत्वेनैव D7 त्वत्तेन च (for तत्त्वतो मे) D3.11 भवतस्तत्त्वतो गुणा

11 ^{b}) G3 लाभाय (for लाभश्च) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 लाभश्चानुत्तमो महान्, Ñ2 V1.2 B D7 लाभश्च(B1 before corr लाभस्य) वद्धता वर, D3.11 लाभश्च परमो विभो —^{c}) D4 यस् (for यत्) Ś1 Ñ2 D1.2.4.12.13 सख्य हि (for सौहार्दं) Ñ2 V1.2 B D7 यदिच्छसि सखित्व त्व(V2 ते) D3.11 यत्त्वमिच्छसि सख्य वै —^{d}) B4 महाशय (for मया सह)

12 ^{a}) D12 रोचये (for °ते) D1.8.10 मे सख्य, D3 सख्य वा (by transp) T1 सख्य हि (for वा सख्यं) Ñ2 V1.2 B D7 यदि त रोचते सख्य D3.11 इच्छा यदि वयस्यार्थे, Ct r k as in text —^{b}) D3.11 पाणिरेष (for बाहुरेष) —^{c}) Ñ1 गृहाण (for गृह्यतां) Ś1 D2.12.13 पाणिना गृह्यतां पाणिर् —^{d}) Ś1 Ñ2 D1.12.13 ध्रुव V1.2 B D3 स्थिरा, T1 द्दा (for ध्रुवा) Ñ1 D7 मर्यादा स्थाप्यतां स्थिरा D11 मर्यादामुच्यता स्थिरा (sic) ❀ Ck बाहुरेष प्रसारित इति वचनविशेषात् करकङ्कणिको हस्तो दीयत इत्याह ❀

G 4 4 24
H 4 5 12
L 4 4 12

एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य सुभाषितम् ।
संप्रहृष्टमना हस्तं पीडयामास पाणिना ।
हृद्यं सौहृदमालम्ब्य पर्यष्वजत पीडितम् ॥ १३
ततो हनूमान्संत्यज्य भिक्षुरूपमरिंदमः ।
काष्ठयोः स्वेन रूपेण जनयामास पावकम् ॥ १४
दीप्यमानं ततो वह्निं पुष्पैरभ्यर्च्य सत्कृतम् ।
तयोर्मध्ये तु सुप्रीतो निदधे सुसमाहितः ॥ १५
ततोऽग्निं दीप्यमानं तौ चक्रतुश्च प्रदक्षिणम् ।
सुग्रीवो राघवश्चैव वयस्यत्वमुपागतौ ॥ १६
ततः सुप्रीतमनसौ तावुभौ हरिराघवौ ।
अन्योन्यमभिवीक्षन्तौ न तृप्तिमुपजग्मतुः ॥ १७
ततः सर्वार्थविद्वांसं रामं दशरथात्मजम् ।
सुग्रीवः प्राह तेजस्वी वाक्यमेकमनास्तदा ॥ १८

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

---

13 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.8.12.13 एव तु, D11 तदेतद् (for एतत्तु) —ᵇ) T1.8 M1 सुग्रीवेण (for °वस्य) D13 प्रभाषित (for सु°) Ñ2 V1.3 B D2.7.11 राम सुग्रीवभाषित —ᶜ) V1.3 B1 D4 T1 स(D4 त) प्रहृष्ट (for संप्रहृष्ट) D11 पाणिं (for हस्त) —After 13ᶜᵈ Ñ V1.3 B D1-4.11-13 ins

132* ततो रामस्य सुग्रीव पाणिं जग्राह पाणिना ।
[D8 रामस्यापि च (for ततो रामस्य)]

—D11 om 13ᵉᶠ —ᵉ) Ś1 D11 हृदं, Ñ1 V1.3 B1-3 D7 हार्दं, D8.9.10 हृष्ट, Cm g as in text (for हृद्य) G1 M3 सौहार्दम् (for सौहृदम्) Ñ1 हृच्छल (sic) D2 आस्थाय (for आलम्ब्य) B4 T3 हार्दं (T2 हृष्ट) सौहार्दमालम्ब्य —ᶠ) Ñ2 V1.3 B D7 परि(Ñ2 °र्यं)ष्वज्य च (for पर्यष्वजत) B4 पीडयन् (for पीडितम्) Ś1 Ñ1 D1.8.12.13 पीडितं चापि सस्वजे, D8 गाढं च परिषस्वजे

14 ᵃ) D4 सत्यज्य वा (for संत्यज्य) V3 B D2.11 ततो य(B2 °तोऽपि, D3.12 °स्तु) हनु(B2.4 °नू)मान्संत्यज्य, G2 M3 हनूमानपि संत्यज्य —ᵇ) B1 च तत्क्षणात् । D3.11 महामति (for अरिंदम) —For 14ᵃᵇ G(ed) subst

133* ततस्तु हनुमान्दृष्ट्वा तयो सख्यमीप्सितम् ।

—ᶜ) Ś1 Ñ V1.3 B D2.4.7.11-13 स्वेन रूपेण काष्ठाभ्यां (Ś1 Ñ1 D1.13 °ष्ठाभ्यां D8.12 °ष्ठ वा D2 °ष्ठ वै, D3.11 काष्ठेभ्यो) G(ed) विधिवत्सोऽथ काष्ठाभ्यां —ᵈ) D4.5.8 ज्वा(D2 चा)लयामास (for जनया°) ※ Ck काष्ठयोरग्नयोर्मथनेन पावकमानयामास ※

15 ᵃ) Ś1 D1.4.8.12.13 ज्वा(Ś1 उज्ज्व)लयित्वा (for दीप्यमानं) —ᵇ) Ñ2 V1.3 B D7 सत्कृत्य (for अभ्यर्च्य) G3.4 सत्कृत्य, M1 पूजितं (for सत्कृतम्) Ś1 D8.12.13 पुष्पैः सत्कृत्य यत्नत (D8.13 सयत्न) D1 पुष्पैः सपूज्यसत्कृत D3.11 पुष्पैः सत्कृत्य सत्कृतं —After 15ᵃᵇ D11 ins

134* प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ तदा सुग्रीवराघवौ ।
[Cf 17ᵃᵇ.]

—ᶜ) T1.3 G2 M1 [अ]थ (for तु) D4 G3 स (for तु) —ᵈ) D4.8-10 G3 निदधौ D4 T3 G2 M1 निदध्यौ (for °धे) —For 15ᶜᵈ Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst

135* तत्रोपन्यस्य सप्रीत सख्यदं सत्यसाक्षिकम् ।
[D8.12.13 सखेह (for सख्यद) D2 साक्षिण Ñ1 D1 सख्य(D1 °ख्य) संस्थाप्य साक्षिणं (for the post half)]

while Ñ2 V1.3 B D2.7.11 subst

136* तत्रोपन्यस्य च प्रीत तयोर्मध्ये समेधितम् ।
[Ñ2 V1 B3 ततो (for तत्र) V3 प्रस्थाप्य (for [उ]पन्यस्य) B2 सं (for च) B4 यत्नेन संप्रीतो, D3.11 तत्रोपस्थाप्य सप्रीत्या (for the prior half) D3.11 समाहित (for समेधितम्)]

—Thereafter D2 cont

137* तयोर्मध्ये हुतवहं सत्यं संस्थाप्य साक्षिणम् ।

16 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.12.13 च D8.9 तु (for तौ) Ñ2 V1.3 B D7 तमग्निं दीप्यमानं तु (D7 च) D4 ततो वै दीप्यमानं च —ᵇ) Ś1 Ñ V1.3 B D2.4.7.12.13 तौ (for च) D3.11 प्रदक्षिणमकुर्वता

17 D4 om (I apl) 17 ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.7.12.13 प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ (Ñ2 V1.3 B D7 धीरौ) —ᵇ) Ñ2 V1.3 नरवानरौ, B1-3 D7 (m sec m) रामवानरौ (for हरिराघवौ) —ᶜ) Ñ2 V1.3 B D7 पश्यन्तौ (for वीक्षन्तौ) —ᵈ) V1 निर्वृतिम् (for न तृप्तिम्) Ñ2 B D3.11 T3 अभिजग्मतु (for उप°) —After 17 D3.11 ins

138* ततोऽब्रवीद्वानरेन्द्रो राघवं परया मुदा ।
सर्वथात्मनुमाख्यो दयावान्नौ न संशय ।

while D2.4.8-11 S (D3.11 after 135*) ins a passage relegated to App I (No 4)

18 ᵃ) Ś1 B1 D1.8.12.13 तत सर्वार्थविदुषा Ñ1 ततस्तं सर्वविदुषं, Ñ2 V1.3 B1.3 D7 तत सर्वविदुत्तम —ᵇ) Ñ1 श्रेष्ठं B2 धर्मं (for रामं) —ᵈ) Ñ1 वाक्यं मधीपमितवनं Ñ2 V1.3 B1-3 D7 वाक्यं मेघनिभ (Ñ2 °सम)स्वन । D1 वाक्यं मेघस्वनस्तदा —For 18 D1.4.8.11 S subst while B4 subst I 2 for 18ᶜᵈ

६

अयमाख्याति मे राम सचिवो मन्त्रिसत्तमः ।
हनुमान्यन्निमित्तं त्वं निर्जनं वनमागतः ॥ १
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वसतश्च वने तव ।
रक्षसापहृता भार्या मैथिली जनकात्मजा ॥ २
त्वया वियुक्ता रुदती लक्ष्मणेन च धीमता ।
अन्तरं प्रेप्सुना तेन हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥ ३
भार्यावियोगजं दुःखं नचिरात्त्वं विमोक्ष्यसे ।
अहं तामानयिष्यामि नष्टां वेदश्रुतिं यथा ॥ ४
रसातले वा वर्तन्तीं वर्तन्तीं वा नभस्तले ।
अहमानीय दास्यामि तव भार्यामरिंदम ॥ ५ C. 4.5.5 B. 4.6.6 L. 4.4.23

139* स तु तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्यात्मनो हितम् ।
सुग्रीवः परमप्रीतः सुमहद्वाक्यमब्रवीत् ॥

[(l. 1) G1.2 तस्य (for स तु). D5 तस्य वचः (for तद्वचनं). G2 श्रुत्वैव. —(l. 2) D5–10 G1 परम् (for परम°). D5.11 पुनर्वचनम्. D6.8.10 परं वाक्यम् (for सुमहद्वाक्यम्).]
—Thereafter D5.6.8–10 S cont.

140* तव प्रसादेन नृसिंह वीर
प्रियां च राज्यं च समाप्नुयामहम् ।
तथा कुरु त्वं नरदेव वैरिणं
यथा न हिंस्यात्स पुनर्ममाग्रजम् । [5]
सीताकपीन्द्रक्षणदाचराणां
राजीवहेमज्वलनोपमानि ।
सुग्रीवरामप्रणयप्रसङ्गे
वामानि नेत्राणि समं स्फुरन्ति ।

[(l. 1) T1.2 M3 वीरम् (for वीर). —(l. 2) D5 om. first च. D6 om. second च. D6 T1.2 G1 समाप्नुयाम° (for °यामहम्). —(l. 4) D5 M3.4 यथा निहन्यां (M3 °न्या)... —(l. 5–6) —(l. 7) D... (l. 8) T2 °ति (for °न्ति).]
—After 18 S1 D5.6.8–10 ins.

141* सत्यं राम महाबाहो सोऽस्मि त्वद्वशगो हरिः ।
यथा यूथपरिभ्रष्टो गजो यूथमुपागतः ॥

[(l. 1) D5 °वा (for °भो). —(l. 2) D1 वनम् (for वनम्).]

Colophon. — S1 V1 D5.6.8–10 om. (Sarga cont.).
—Sarga name: Ñ2 V3 B1 रामसुग्रीवसख्यं V1 सुग्रीवसख्यं B1 सुग्रीववाक्यं. —Sarga no. (figures, words or both): V3 B1 om. Ñ2 V3 B3–4 D1 4 D2.12 3.
—After colophon, G1 concludes with श्रीरामाय नमः.

6

☞ Ś1 Ñ1 D5.6.8–10 continue the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः. —Before 1, D5.6.8–10 S ins.

142* पुनरेवाब्रवीत्प्रीतो राघवं रघुनन्दनम् ।

1. a) Ñ2 V1.2 B D1 आचष्टे (for आख्याति). Ś1 Ñ1 D5.10 ह (for स). ☞ Cv: अयमाख्याति अयमिदानीमाख्यातवान्, वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति भूते लट्. —b) D4.10 सेवको (for सचिवो). V2 V3 B D2.3.11 मंत्र(V3 D3 °त्रि)सत्कृत: V3 मंत्रिसत्तम (for °सत्तम:). —D6 om. 1cd. —c) D3.4.7.9.11 T G M3 हनूमान्. S1 D12 यदि मित्र (for यन्निमित्तं). Ś1 D11 त्वां. D3 च. D2 om. (sc. ल). (for त्वं). —d) D13 G1 M3 विजनं (for निर्जनं). Ś1 D11 आगत.

2. a) V1.2 B1.3 सहायेन. D1 D2 सहायेन. G3 तव भ्रात्रा (for सह भ्रात्रा). —c) Ś1 Ñ1 D5.6.8.10 राक्षसेन हृता. —d) Ś1 D5.6.8–10 Cm. वैदेही (for मैथिली).

3. Ñ2 V1.3 B1.3 D7 transp. ab and cd. —a) Ś1 Ñ V1 B D5.6.8.10 विहीना. D5 वियुक्ता (for वियुक्ता). Ś1 D5.6.8.10 वा(D5 वा)ह्य. Ñ V1 B D1.2.11 शुश्रू (for रुदती). —b) Ñ1 om. च (sc. m.). Ś1 Ñ1 D5.6.8–10 जानकी. Ñ2 V1.3 B D7 मैथिली (for धीमता). —c) Ñ2 V1.3 D5.6.8–10.13 T1 G1.2 M Cb. अंतर (D6 °र). Ct as in text (for अन्तरं). Ś1 Ñ V1.3 D5.6.8.10.13 हृत्वा M3 अ तम (for तेन). —d) Ś1 D5.6.8.10 च(D5 ह)त्वासौ. V1 सीता राम. D5.13 दृष्टं(D13 °ष्ट्व)ति च. D13 नीयमाना (for हत्वा गृध्रं). Ś1 Ñ1 D5–8.10.11 सुमध्यमा (for जटायुषम्). Ñ2 V1.3 B D1 दृष्टा दृष्टमा हता. —After 3, D5.6.8–10 ins.

143* भार्यावियोगजं दुःखं मा शोचस्व रघूत्तम ।

4. a) Ñ2 V1 B1.3 D1.2.11 T G1.2 M अचिरात्त्वं (for नचिरात्त्वं). Ñ2 V1 B1 D1 विमोक्ष्यसि. Ś1 D5.6.8.10 स(D5 अ)चिरात्त्वां मोक्ष्यसे. —Ś1 D5.6.8 4c–5b. —c) D3.4.13 मानयिष्यामि ते भार्यां. —D1 om. 4d. —d) Ñ2 D5–10 Ct वृषपुर्णिमा: B1 D5.6.8.10 M3 Cm. स्वरपुर्णि (D11 °र्णि)मिव. D2.3.11 नष्टस्मृति(D5 °ति)मिव. Ct as in text (for °श्रुतिं यथा). ☞ Ct: श्रुतिमिव वेदं यथा ब्रह्म... so also Ct. ☞

5. Ś1 D5 om. 5cd (cf. v. l. 4). D1 transp. 5 and 6. —a) D5.10 Ct रसातले (for °तले). D5.6.8.10 G1 वर्ते... D11 विवरेषु (for वर्तन्तीं). Ñ2 V1.3 B1.3 D1

G 4 5 6
B 4 6 7
L 4 4 24

इदं तथ्यं मम वचस्त्वमेहि च राघव ।
त्यज शोकं महाबाहो तां कान्तामानयामि ते ॥ ६
अनुमानात्तु जानामि मैथिलीं सा न संशयः ।
ह्रियमाणा मया दृष्टा रक्षसा क्रूरकर्मणा ॥ ७
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च विस्वरम् ।
स्फुरन्ती रावणस्याङ्के पन्नगेन्द्रवधूर्यथा ॥ ८
आत्मना पञ्चमं मां हि दृष्ट्वा शैलतटे स्थितम् ।
उत्तरीयं तया त्यक्तं शुभान्याभरणानि च ॥ ९
तान्यस्माभिर्गृहीतानि निहितानि च राघव ।
आनयिष्याम्यहं तानि प्रत्यभिज्ञातुमर्हसि ॥ १०
तमब्रवीत्ततो रामः सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।
आनयस्व सखे शीघ्रं किमर्थं प्रविलम्बसे ॥ ११
एवमुक्तस्तु सुग्रीवः शैलस्य गहनां गुहाम् ।
प्रविवेश ततः शीघ्रं राघवप्रियकाम्यया ॥ १२
उत्तरीयं गृहीत्वा तु शुभान्याभरणानि च ।
इदं पश्येति रामाय दर्शयामास वानरः ॥ १३

पाताल यदि वा नीता(V1 सीता) —[b]) Ñ1 D1-4 12 यदि वा, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 वर्तेते, D5 वर्तेतीं D6 marg, D9 G1 वर्तेतो, D10 om D11 अथवा (for वर्तेन्तीं) Ñ2 [अ]पि, D1-4 11 12 [अ]पि (for वा) D4 8-10 T G M1 3 नभस्थले —[c]) M2 आदाय (for आनीय) Ś1 Ñ1 D2 3 4 12 13 आनयिष्यामि निश्चय —[d]) B4 भार्यां सत परंतप

6 D1 transp 5 and 6 —[a]) V2 सत्य (for तथ्य) —[b]) D4 8-10 G1 3 M2 करोमि हि Ś1 D12 तदेव हि रघुप्रिय, Ñ1 प्रतिशृण्वा रघुप्रिय, Ñ2 V1 2 B D7 शृणु(B4 °ष्वा) राघव राक्षस, D1 2 तद्(D5 स्वम)येहि रघूत्तम, D3 4 11 तद्वेव(D5 °द्वं, D13 °वं)हि रघुप्रिय, D11 त्वमेवेहि रघूत्तम —After 6[ab], D8 10 S ins D11 ins after 8

144* न शक्या सा जरयितुमपि सेन्द्रैः सुरासुरैः ।
तव भार्या महाबाहो भक्ष्य विषकृता यथा ।

[(l 1) G1 M2 अशक्या (for न शक्या) D6 सेंद्रैरपि (by transp) (for अपि से न्द्रै) D3 11 न सा जरयितु शक्या सेंद्रैरपि सुरासुरैः —(l 2) D3 11 विष भक्ष्यं (for भक्ष्य विष)]

—[c]) D1 11 महाप्राज्ञ, D8 च मोहं च (for महाबाहो) —[d]) Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 समग्रेण(Ñ1 D3 11 समग्रेन, D1 समग्रेन) हि ते सखे, Ñ2 V1 2 B D7 सखे(V2 D7 °ख्ये) सख्येन ते सखे T2 कान्तां तामनुयामि ते

7 D3 transp [ab] and [cd] —[a]) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 अनुमानेन (for °नात्तु) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 11-13 विजानामि (for तु जानामि) —[b]) D1 मैथिलीं या (for मैथिलीं सा) —[c]) D6 reads मया in marg, G2 नु दृष्टा हि (for मया दृष्टा) —[d]) D8-10 रौद्रकर्मणा, G2 कामरूपिणा (for क्रूरकर्मणा) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 तदा क्रूरेण रक्षसा

8 [b]) Ś1 समस्तं B4 D1-4 11-13 T1 सुस्वरं(D4 11 12 °रा) M2 स्वरं (for विस्वरम्) V2 V1 2 B1-3 D7 क्रन्दती लक्ष्मणेति च —[c]) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 रावणस्याङ्क —[d]) V1 damaged from से up to 9[a]. V2 D11 G2 वधूम् (sic) (for वधूः) Ś1 Ñ1 V2 B1-3 D1 2 4 11-13 G2 इव (for यथा) —After 8, D11 ins 144*.

9 V1 damaged for 9[a] (cf v l 8) —[a]) D11 आत्मान (for आत्मना) D13 पंचर्म (for °मं) Ñ2 V2 B D1-4 7 11 12 दृष्ट्वा, D6 मां सा, T2 मां हि, G2 मां तु (for मां हि) —[b]) D1 मां तु (for दृष्ट्वा) D4 8 12 शैलतले Ñ1 सा च शैलतटे स्थिता, Ñ2 V2 B D7 मां शैलस्य तटे स्थिता, V1 मां शैलस्योपरि स्थिता, D1 3 11 मां तु(D1 तु) शैलतटे (D3 11 °ट) स्थितं D2 मां तु शैले तदा स्थिता, D12 [अ]त्र तुतले तदा स्थिता (corrupt) —[c]) D1 4 8 12 तदा, D11 यथा, G1 तथा (for तया) Ñ1 D2 4 12 त्यक्त, Ñ2 V1 2 B D7 11 क्षिप्त (for त्यक्तं) —For 9-10 Ś1 D12 subst 145*

10 [a]) Ñ1 V2 B D1 2 4 7 11 यानि (for तानि) —[b]) Ñ2 V1 2 B D7 तानि (Ñ2 B3 om) स्थितानि (for निहितानि च) —[c]) V1 D1-3 11 12 तानि स्व, D4 तान्यत्र (for [अ]हं तानि), —[d]) D2 11 समनुज्ञातुम्, Ñ1 D13 समभि°, Ñ2 V1 2 B D7 त्वमभि°, D4 सामनु° (for प्रत्यभि°). —For 9 10 Ś1 D12 subst

145* आत्मनाभरणान्येषा मुमोच किल पश्यता ।
आनये तानि राजेन्द्र समनुज्ञातुमर्हसि ।

11 [ab]) Ñ2 V1 2 B D7 मतोमर्यादितावरपि (V1 missing after दाता up to पृ(in l 2 of 149*) (for [ab]) D11 (marg also as in text) G2 प्रियदर्शिनं D7 °वाक्यदा (for °वादिनम्) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 एवं सुग्रीवो सुग्रीवमुवाच रघुनंदन —D7 om (hapl) 11[c]-12 —[c]) Ñ V2 B D1 G1 सिप्त, D3 11 तानि (for शीघ्रं) —[d]) Ś1 Ñ1 V2 B D1 2 4 11 12 सखे Ñ2 G1 च, D3 11 हि, G1 तु (for प्र) (Cf v l किमर्थं प्रविलम्बसे इति पाठ)

12 V1 missing D7 om 12 (for both, cf v l 11) B3 om 12-13[b] —[b]) Ś1 V2 D1 2 4 11 12 गह्वरीं D5 गह्वरं (for गहनां) D6 पर्वतं (for गुहाम्) —[c]) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 त्वरायुक्तो, Ñ2 V2 B1 2 4 स्थित (for ततः शीघ्रं) —[d]) G(ed) रामस्य (for राघव) D1 प्रीति (for प्रिय)

13 V1 missing (cf v l 11) B3 om 13[ab] (cf v l 12). —[a]) Ś1 D1 2 11 ग्रहीत्वा Ñ1 D2 11 च D12

ततो गृहीत्वा तद्वासः शुभान्याभरणानि च ।
अभवद्बाष्पसंरुद्धो नीहारेणेव चन्द्रमाः ॥ १४

सीतास्नेहप्रवृत्तेन स तु बाष्पेण दूषितः ।
हा प्रियेति रुदन्धैर्यमुत्सृज्य न्यपतत्क्षितौ ॥ १५

हृदि कृत्वा स बहुशस्तमलंकारमुत्तमम् ।
निशश्वास भृशं सर्पो बिलस्थ इव रोषितः ॥ १६

अविच्छिन्नाश्रुवेगस्तु सौमित्रिं वीक्ष्य पार्श्वतः ।
परिदेवयितुं दीनं रामः समुपचक्रमे ॥ १७

पश्य लक्ष्मण वैदेह्या संत्यक्तं ह्रियमाणया ।
उत्तरीयमिदं भूमौ शरीराद्भूषणानि च ॥ १८

शाद्वलिन्यां ध्रुवं भूम्यां सीतया ह्रियमाणया ।
उत्सृष्टं भूषणमिदं तथारूपं हि दृश्यते ॥ १९

G 4.6.19 B 4.6.21 L 4.4.26

om (subm) (for तु) —[b]) Ñ2 D7 शुद्धानि, D5.6.8.10 T2 G1.3 M1.3 सतानि, M1 वराणि (for शुभानि) —[c]) D3.11 दर्शयामास (for इद पश्येति) —[d]) D3.11 सखे पश्येति चाब्रवीत्

14 V1 missing (cf v l 11) D4 om 14[ab] —[a]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 राघवो (D4 °वौ) गृह्य, Ñ2 V2 B1–3 D7 सोपि वीक्ष्याथ, B4 समीक्ष्य दृष्ट्वा, D3.11 स हि सदृश (for ततो गृहीत्वा) B4 तद्वस्त्र, D5.6.10 T2 G1 M3 वासस्तु, G3 रामस्तत्, M2 रामस्तु (for तद्वास) —[b]) Ś1 Ñ B D1–4.7.11–13 सीतायाः भूषणानि च, V2 सीतायाभरणानि च (metri causa) —[c]) Ñ2 V2 B1.3 D7 बाष्पसंपूर्ण (for °संरुद्धो) D1 अंतर्बाष्पेण संरुद्धो —[d]) Ñ1 V2 B D2 सनीहार इवोडुराट्, D3.11 सनीहार इवांशुमान्.

15 V1 missing (cf v l 11) —[a]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12 प्रवृद्धेन Ñ2 V2 B1–3 D3.11 M1 प्रयुक्तेन, B4 समुत्थेन, D7 प्रसूतेन, G1 प्रगलेन (for प्रवृत्तेन) —[b]) Ś1 Ñ V2 B D1.4.7.11–13 धर्षित (for दूषित) —[c]) B3 om हा (subm) Ñ1 तदा धैर्यम्, Ñ2 V2 B1.2 D7 च धैर्यं स, D3.12 रुदन्नुच्चैर्, T2 रुदन्धैर्यम् (for रुदन्धैर्यम्) D1 हा प्रिये धर्षितस्त्वं (subm) G (ed) हा प्रिये जानकीत्युक्त्वा —[d]) Ś1 D12 विसृज्य (for उत्सृज्य) Ñ2 न्यपतद् (for न्यपतत्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 G2 भुवि (for क्षितौ) D1 धैर्यं त्यक्त्वापतद्भुवि D12 समुत्सृज्यापतद्भुवि, G (ed) धैर्यं त्यक्त्वापतत्क्षितौ

16 V1 missing (cf v l 11) —[a]) Ñ1 V2 B1.2 D2.7 T1.2 G M1.2 तु, B3 तु D3.11 च (for स) Ś1 D12 T1 सुबहुशस्, B4 तु सुचिर (for स बहुशस्) —[b]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 भास्वरम्, Ñ2 V2 B D3.7.11 सर्वतत्र (for उत्तमम्) —[c]) Ś1 D4.12.13 विनि (D2.4.13 °नि) श्वस्य तदा सर्पो, Ñ1 विनि श्वस्य यथा सर्पो, Ñ2 V2 B1–3 D7 विनिश्वसन् (B1.3 °सन्, D7 °सन्तु) बहुशो (V2 om स बहुशो) B4 विनिश्वस्य मुहुर्मुहुः, D1 विनिःश्वस्य यथा सर्पो D3.11 सशर्म स निशश्वास —[d]) Ñ2 V2 B D7.11 भुजग (for बिलस्थ) Ś1 D1.2.4.12.13 कोपित (for रोषित)

17 V2 missing (cf v l 11) —[a]) Ś1 D1.2.13 –[अ]श्रुवेगस्तु B4 G1 M3 –[अ] श्रुवारस्तु, D3.11 [अ]श्रुमार्गेण (D11 °र्ग), D7 [अ]श्रुपरीतस्तु (for [अ]श्रुवेगस्तु) —[b]) D3.11 सौमित्रिं, T1 लक्ष्मण (for सौमित्रिं) D1 दृष्ट्वा, D2.4.13 पश्य, D5.6.10 T2.3 G3 M1 प्रेक्ष्य (for वीक्ष्य) Ñ2 V2 B1–3 D7 राघव (for पार्श्वत) —[c]) Ś1 Ñ V2 B1.3.4 D1–4.7.11–13 G1 दीनो, B2 रामो (for दीन) —[d]) B2 दीन (for राम) D3 राघव पर्यचक्रमे, D6 स राम परिचक्रमे, D11.13 रामस्समुपचक्रमे

18 V1 missing (cf v l 11) —[ab]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 संत्यक्त वैदेह्या (by tran p) —Ś1 D7.11 om (hapl) 18[c]–19[b] D1 reads 18[c]–19[b] in marg —[c]) Ñ2 V2 B D3 पीत (for भूमौ) —[d]) Ñ2 शरीराभरणानि च, V2 शरीरभूषणानि च

19 V2 missing (cf v l 11) Ś1 D7.11 om, D1 reads in marg 19[ab] (cf v l 18) —[a]) D1.2.4.6.10.13 G1.3 M1.2 Cv Ck शाद्वलिन्या, G2 शाद्वला या, Cg (as in text (for शाद्वलिन्या) Ñ2 V2 B1.3 तदा (for ध्रुव) Ñ V2 B D1.4.12.13 G2 M1 भूमौ (for भूम्या) —[b]) D3.4.12.13 वैदेह्या (for सीतया) —[c]) D3.11 उत्सृज्य (for उत्सृष्ट) —[d]) D11 तथाभूत D3.12 च Ck तु (for हि) Ñ V2 B1 D12 लक्ष्यते (for दृश्यते) —After 19 D3.11 ins

146* कुण्डलानि च पश्य त्वं केयूराणि च लक्ष्मण ।
नूपुराणि च तावेव कांचीं च पुनःदर्शनात् ।

[(l 1) D11 [illegible] (for त्व)]

—D3.11 cont D12 (D1 in marg)–13 T2 G M1.3 ins after 19 T1 ins l 4 only after 13

147* एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
नाहं जानामि केयूरे नाहं जानामि कुण्डले ।
नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ।
ततस्तु राघवो वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

[G1 M3 read l 2–3 in marg —(l 1) D1 एवं बुवते दीन त (for the prior half) D1 पुनः (for वाक्यम्) —(l 2) D3.11 [अ]भिजानामि (for both [अ]हं जानामि) D12 न जाने केयूरं तथा न जाने कुण्डले तथा —(l 3) D1 नूपुरे तु M3 नैव नाम (for नूपुरे तु) D6 [अ]भिजानेहं (for °जानामि), D3 [अ]भिजानेहं (for [अ]भिजानामि) —D1 om l 4 —(l 4) G3 lacuna for तत T1 G V3.5 च (for तु), D3.11 T1.2 G M1.3 दीन, M2 दीन (for वाक्य)]

G 4 6 20 B 4 6 24 L 4 4 37 ब्रूहि सुग्रीव कं देशं ह्रियन्ती लक्षिता त्वया ।
रक्षसा रौद्ररूपेण मम प्राणसमा प्रिया ॥ २०
क्व वा वसति तद्रक्षो महद्व्यसनदं मम ।
यन्निमित्तमहं सर्वान्नाशयिष्यामि राक्षसान् ॥ २१
हरता मैथिलीं येन मां च रोषयता भृशम् ।
आत्मनो जीवितान्ताय मृत्युद्वारमपावृतम् ॥ २२
मम दयिततमा हृता वना-
द्रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।
कथय मम रिपुं तमद्य वै
प्लवगपते यमसंनिधिं नयामि ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

20 V1 missing (cf v l 21) —a) Ś1 D2.4.11.12 वानर (for सुग्रीव) —b) D1 T2 क्रोशन्ती, G2 हरन्ती (for ह्रियन्ती) N2 V2 B D1 ह्रियमाणोपलक्षिता —D12 om 20c–21b —c) Ś1 तेन घोरेण, Ñ V1 B D1–3.7.11.13 तेन रौद्रेण (for रौद्ररूपेण) —d) B1 M1 प्राणसमप्रिया, D5.6.8–10 T2 प्राणप्रिया हृता, T1.3 M3 प्राणैः प्रिया प्रिया, G1 M2 प्राणप्रिया प्रिया (M1 हृता) G3 प्राणाप्रियाप्रिया (for प्राणसमा प्रिया) ⊛ Cg आर्षं प्राणेभ्य इ. Ck प्राणैः प्रियेति, Ct प्राणप्रिया प्राणेभ्योऽपीष्टा प्राणसदृश्यस्य यद्वीनत्वादिति भाव ⊛

21 V1 missing (cf v l 21) D12 om 21ab (cf v l 20) —a) Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 [अ]सौ (for वा) Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 पापात्मा (for तद्रक्षो) B1 क नाम इति तद्रक्षो —b) Ś1 N2 D2.4.12 महद्व्यसनदो, V2 V3 B1–3 D2.7.11 M1 महाव्यसनदं (D2.11 °दो) (for महद्व्यसनदं) —After 21ab, V1 ins

145* राक्षसो रावणो नाम रक्षसां कुलपांसन ।
तत्र गच्छामहे सर्वे यत्रासौ निवसत्य ।
सह हर्यृक्षसंघैश्च सर्वैःसैरेव च ।
स राक्षसैरमुना शु सुग्रीवो वानरेश्वर ।
हत्वा पापिष्ठं तत्र पुनरेवेदमब्रवीत् । [5]

—c) G3 हन्मद्(for अहं) —d) Ś1 N2 V1 B D1–4.7 11–13 निहनिष्यामि (for नाशयि°)

22 V1 missing (cf v l 21) Ñ1 missing from 22 up to 4 8 17b —a) G3 damaged for येन Ñ2 V2 B1–3 D2 मैथिलीं हरता तेन —b) D5.6.10 भृशं (for भृशम्) —d) B1 मृत्योः (for मृत्यु). D1.11 M अपावृतं Cg as in text (for अपावृतम्) —After 22, Ñ2 V2 B D2.7.11(l 16–21 only) ins a passage relegated to App I (No 5)

23 Ñ1 V1 missing (cf v l 22 and 21 resp) Ñ2 V2 B D2.11 om 23 —a) D5 T1 G M दयितरता (for °तमा) Ś1 D2.12 G M1.2 वनातृद् (for वनाद्) —b) D1 विमृश्य, M1 विहृत्य, Ck t as in text (for विमथ्य) D1 मारशात्, D2 येन मायवी (for येन सा) D4 बलात् विमथ्य सा (for विमथ्य येन सा) —c) Ś1 D1–4.11.13 M2 त्वम्, M1 मम (for तम्) Ś1 D12 शीघ्रं M1 वै तु (for वै) —d) D4.6.12 प्लवगेश (for °पते) D1 यमभव नं D1.11 यमस्य पुर, D1 यमभवनं, G2 M2 यमपार्श्वं M1.2 यमसंनिधौ (for यमसंनिधिं) D4.12 नयामि तं (for नयामि) Ś1 D12 शुभम नयामि यमस्य प्रान्तिकं. D2 शुभेषम यमस्य पुर नयामि तं ⊛ Cv अभिज्ञानमालायां चतुर्दिशिकोश्चेषु ' मम दयितमरे 'त्यादि श्लोको दृश्यते ॥ Cr अभिज्ञानदर्शिनो मम दयिततमेत्य(दयिततमे ?)न्याय श्लोक बहु कोशेषु दृश्यते ॥ Cs मसेति विषमवृत्तम् ॥ —After 23 D1 ins I 18–21 of App I (No 5)

Colophon Ñ1 om —*Sarga name* Ś1 D2.4.12.13 सुग्रीवसख्यं, N2 मोक्षावेक्षणं, V1 भर्त्सनालंबो B2.3 सख्याभिभाषणसमर्पणं(B2.3 °कारार्णे), B1 वस्त्रभूषणोपदर्शनं D1 वराविसमर्पणकारः D2.11 भूषणदर्शनं (D12 °नं) G (ed) वस्त्राभरणोपदर्शनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B1 22 D2.4.11.13 om Ñ1 V1 B1 D2.3 D1.11 4 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

७

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणार्तेन वानरः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं सबाष्पं बाष्पगद्गदः ॥ १
न जाने निलयं तस्य सर्वथा पापकर्मणः ।
सामर्थ्यं विक्रमं वापि दौष्कुलेयस्य वा कुलम् ॥ २
सत्यं तु प्रतिजानामि त्यज शोकमरिंदम ।
करिष्यामि तथा यत्नं यथा प्राप्स्यसि मैथिलीम् ॥ ३
रावणं सगणं हत्वा परितोष्यात्मपौरुषम् ।
तथास्मि कर्ता नचिराद्यथा प्रीतो भविष्यसि ॥ ४
अलं वैक्लव्यमालम्ब्य धैर्यमात्मगतं स्मर ।
त्वद्विधानां न सदृशमीदृशं बुद्धिलाघवम् ॥ ५
मयापि व्यसनं प्राप्तं भार्याहरणजं महत् ।
न चाहमेवं शोचामि न च धैर्यं परित्यजे ॥ ६
नाहं तामनुशोचामि प्राकृतो वानरोऽपि सन् ।
महात्मा च विनीतश्च किं पुनर्धृतिमान्भवान् ॥ ७
बाष्पमापतितं धैर्यान्निग्रहीतुं त्वमर्हसि ।
मर्यादां सत्त्वयुक्तानां धृतिं नोत्स्रष्टुमर्हसि ॥ ८ G. 4. 6. 10; B. 4. 7. 8; L. 4. 5. 8

7

☞ V3 illeg. for Sarga 7 (cf. v.l. 4.4.17). Ñ1 missing for Sarga 7 (cf. v.l. 4.6.22). M1 begins with श्रीरामाय नमः. Cv does not comment on this Sarga.

1 For 1cd, Ñ2 V1.2 B D1 subst.:

149* तस्यार्थ रामवक्षोर्थ सुहृदा सोऽस्रपूर्णया तया ।
सुखमस्य परामृश्य अञ्जलिस्थेन पाणिना ।
परिष्वज्य च बाहुभ्यां स्नेहाद्वानरपुंगवः ।

[V1 missing up to वा in l. 2 (cf. v.l. 4.6.22). —(l. 1) D1 साश्रोपा. Ñ2 B1 सदा (for तया). —(l. 2) V2 [सु]परामृश्य. B2–4 बाहुना (for पाणिना).]
—d) Ñ2 V2.3 B1–3 D1 सु(V2.3 B2–4 स)दु:खो(V2 °खं, V3 °ः). B4 दुःखितो. D1 सबाष्पो (for सबाष्पं). Ñ2 V1.2 B D4.11 विक्लव(V1 B4 D11 °व). D1 G1 M1.2 –गद्गदं (for –गद्गदः). Ś1 D1.4.12.13 सु(D4.13 स)मब्रूनमविद्ध्यं (D1 °विद्ध्यं D10 °कर्मं). D1 सव्यग्रमविद्ध्यं.

2 a) Ñ2 V1.3 B1–4 पापकर्मण. D1 °कारिणः (for °रक्षस). —c) G1 पौरुषं (for सामर्थ्यं). Ś1 D1.4 G1 वापि. D1 तस्य (for वापि). —d) D1 सुकुले वाथ दुष्कुले. M1 पौरुषं तस्य वा कुलं. Cf. Ct. दौष्कुलेयस्य तस्य कुलमावास-स्थानं सर्वथा जाने नत् स्थाने जानामीत्येव । किं तदुपदर्शनेन रामो । इति शेषलाभयपुण्यतामिलाष संसर्गे विश्वादि ।

3 a) Ś1 D1.4.10.13 सहे (for सत्यं). T1.2 M1.2 ते (for तु). Ñ2 V1.2 B D1 सहे ते. D1 अहं ते (for सत्यं तु). —c) Ś1 D11 तथैवार्थ (for तथा यत्नं). —d) B1 [अ]वाप्स्यति (for प्राप्स्यसि). Ś1 B1.4 D1.4.5.12.13 जानकी (for मैथिलीम्). G1 मैथिलीं प्राप्स्यसे यथा.

4 a) D5.11 रावण (for रावणं). V1 निहत्य (for हत्वा). —b) D1 परितुष्यः. D5.6.12 परितुष्य. T2 परितोष्य (for परितोष्य). Ś1 D11 स्वयं दृष्ट्वा मया हरे । Ñ2 D1 समापयस्व-पौरुषं । V B D4.11 समाश्वासयात्मपौरुषं. G परितोष्यामि पौरुषं. —Ś1 D3 om. 4c–9d. —c) B1–3 Ch. तथा कर्तास्मि (by transp.). —d) B1 G1 भविष्यति (for °ष्यसि).

5 Ś1 D1 om. 5 (cf. v.l. 4). D1.4.12.13 om. (hapl.?) 5–8. —a) Ñ2 V1.2 B1.3 D1 आलम्ब्य; B2.4 M1 आलम्ब्य (for आलम्ब्य). D5 [अ]लं. शोकेन वैक्लव्यं. —b) B2–4 धैर्यमात्मगतं. —c) T1.2 G1.2 M1 Ch. अन्वसदृशम्. Ct as in text (for न सदृशम्). Ñ2 V1.2 B D1.4.11 स(D11 वा)दृशं (D1 °शं) त्वद्विधानां हि. —d) Ñ2 D1 सदृशं (sic). V1.2 B D1.11 नैदृशं. G1 ईदृशं (for ईदृशं). Ñ2 V1.2 B D1.4.11 सत्व; T1.2 M1 विदि (for बुद्धि).

6 Ś1 D1.4.5.12.13 om. 6 (for Ś1 D1, cf. v.l. 4 and for D4.12.13, cf. v.l. 5). —a) G1.2 M1 मम (for मया). —b) Ñ2 D1 [अ]पहरणे. D5–10 T1 विरहजे (for हरणजं). —c) V1 न च मैवं. D11 जानामि (for शोचामि). D5–10 T1 नाहमेव हि शोचामि; M1 नाहं तामनुशोचामि. —d) D5.6.10 T1 धैर्यं न च (by transp.). D1.11 नापि धैर्यं त्यजाम्यहं. For 6cd, V1 subst., while after 6, V2 B1.2.4 D1 ins.:

150* शोकं धारयितुं धैर्यान्निगृह्णामि पदे पदे ।

[V2 B1 धारयित्वा (for धा°). D1 शोकं –राघव धैर्यं (for the prior half). V2 निगृह्य रामं (for the post. half).]
—After 6, D11 reads 13.

7 Ś1 D1.4.5.12.13 om. 7 (for Ś1 D1, cf. v.l. 4 and for D4.12.13, cf. v.l. 5). —a) V1.2 B1.3.4 D1.11 अहं तावद् (D4.11 तम) न शोचामि. G1 अहं त्वामिव शोचामि. M1 न चाहमेवं शोचामि. —b) V1.2 B1.3.4 D1.11 वानरः प्राकृतोऽपि सन्. —c) V1.2 B1.3.4 D1 महात्मा गुणवांश्च. —d) D4.5.11 महान् (for भवान्). V1.2 B1.3.4 D4.5.11 G1 M1 धृतिमान्कि पुनर्भवान्.

8 Ś1 D1.4.5.12.13 om. 8 (for Ś1 D1, cf. v.l. 4 and for D4.12.13, cf. v.l. 5). —a) Ñ2 V1.2 B D1 शोकम् (for बाष्पम्). D1 वारयित्वं —b) D5–9.10.13 T M निगृही(D11 °हि)तुं (for निग्रहीतुं). —T1 om. (hapl.) 8cd.

G 6. 10 B 6. 7. 9 L 4. 6. 0

व्यसने वार्थकृच्छ्रे वा भये वा जीवितान्तगे ।
विमृशन्वै स्वया बुद्ध्या धृतिमान्नावसीदति ॥ ९
बालिशस्तु नरो नित्यं वैक्लव्यं योऽनुवर्तते ।
स मज्जत्यवशः शोके भाराक्रान्तेव नौर्जले ॥ १०
एषोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयात्त्वां प्रसादये ।
पौरुषं श्रय शोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि ॥ ११
ये शोकमनुवर्तन्ते न तेषां विद्यते सुखम् ।
तेजश्च क्षीयते तेषां न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १२
हितं वयस्यभावेन ब्रूमि नोपदिशामि ते ।
वयस्यतां पूजयन्मे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ १३
मधुरं सान्त्वितस्तेन सुग्रीवेण स राघवः ।
मुखमश्रुपरिक्लिन्नं वस्त्रान्तेन प्रमार्जयत् ॥ १४
प्रकृतिस्थस्तु काकुत्स्थः सुग्रीववचनात्प्रभुः ।
संपरिष्वज्य सुग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १५
कर्तव्यं यद्वयस्येन स्निग्धेन च हितेन च ।
अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तत्त्वया ॥ १६
एष च प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे ।
दुर्लभो हीदृशो बन्धुरस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
किं तु यत्नस्त्वया कार्यो मैथिल्याः परिमार्गणे ।
राक्षसस्य च रौद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८

—ᶜ) B4 D3 G1 मर्यादा V1 B1-3 मयुना (for युक्तात्) D3.11 गतिम्य सर्वभूताना —ᵈ) Ñ3 D7 [ऽ]चछेत्तुम् (for [ऽ]त्यक्तुम्) D9 धृतिमान्योऽस्य यस (sic)

9 Ś1 D12 om 9ᵃᵇ (cf v l 4) —ᵃ) D5 हि, D11 इ (for first वा) Ñ1 V1 B1-3 D1.7 वाथ V2 वात्वा, D2.4.13 प्राण (for वार्थ) B2 कृच्छे (for कृच्छ्रे) —ᵇ) Ñ2 V2.3 B D1-4.8.9.11.12 T1 G1 M1.3 जीवि(D12 °व)तात्यके(D7 °कै) (for °न्तगे) —ᶜ) Ś1 D12 विचिन्त्य च, Ñ2 D7 विमृश्य तु, V1.3 L D1.2.4.13 विमृश(D1.2.4.13 °श) स्व, D5 विमृश्य च, D6-10 G3 विमृशश्च (for विमृशन्वै) Ś1 Ñ1 V1.2 B1.3 D1.2.4.11-13 स्वय B4 ततो (for स्वया) D2 विमृश्य निश्चय बुद्ध्या D6 विमृशन्पराया बुद्ध्या —ᵈ) B3 M3 [ऽ]त्रिपी(M3 °सी)दति (for [ऽ]वसीदति) B1 धीहिमान्न विपीदसि

10 ᵃ) D5 बालिशस्य (for °शस्तु) Ś1 D2.4.11.13 यो वै (for नित्य) —ᵇ) Ś1 D2.4.11.13 वैक्लव्यमनुवर्तते, Ñ2 D7 यो वैक्लव्येन वर्तते —ᶜ) B1 D1 अवशो(D1 °श) —ᵈ) Ś1 D12 वात (for भार) Ñ2 D7 पाषाणनिहतेव नौ V1.2 B1.3 पा(V1 moth eaten)पाणाभिहतेव नौ, G(ed) बालेनाभिहतेव नौ

11 ᵇ) Ś1 D2.4.12.13 म V2 moth eaten L(ed) म (for त्वां) D5 प्रणये त्वां, G(ed) प्रणम्य त्वा (for °यात्त्वां) —ᶜ) B1.3 D7 लोकस्य (for शोकस्य) D11 पौरुषस्यादि शोकेन (sic)

12 D1.12 om (hapl) 12 B2 reads 12-13 in marg —ᵃ) D13 वर्तेते (sic) (for -वर्तन्ते) —ᵇ) B4 वर्तते भय (for विद्यते सुखम्) D4 न त सुखमविद्यत (sic) —ᶜ) D6 नित्य (for तेषां) Ś1 D2.4.13 त(Ś1 नि)ज्ञ (D2 °जो हि) हरते शोको, Ñ2 V1.3 B1.2 D7 तेनश्च शोक (V1 °को, V2 शोक) क्षिपते, B3 तेन शोक क्षिपते (sic) B4 D5.11 तज्जश्चाक्षिपते शोको —ᵈ) Ś1 तु (for त्वं) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 तत्र (for न त्वं) —After 12 D6-10 T1.3 G1.3 M1.3 ins

131* शोकेनाभिप्रपन्नस्य जीविते चापि संशय ।
स शोकं त्यज राजेन्द्र धैर्यमाश्रय केवलम् ।

[(l 1) G1 विपन्नस्य, M3 प्रपन्नस्य (for °प्र°) G3 वा (for च) —(l 2) G2 M3 आश्रित्य (for आश्रय)]

13 Ś1 D2.12 om (hapl) 13 B2 reads 13 in marg (cf v l 12) D11 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ and reads after 6 —ᵃ) V1 moth eaten (for हितं) Ñ2 V2.3 B D7 मयेद (for वयस्य) —ᵇ) Ñ1 V1.2 D1-3 D7 हाम, D6 G1 ब्रुवे (for ब्रूमि) B4 बद्धि चोपदिशामि त, D1.4.11 ब्रुवेणो(D1 °ण चो)पदिशामि ते, D5 ब्रवीमि प्रणयेन च D13 ब्रुव वो यदि शासते —ᶜ) Ñ1 V1.2 B D7 वयस्यभावाद्युक्तं (V2 °s [moth eaten]) ते, D2.4.13 वयस्यं मानयन्नास, D8 मानयासो वयस्यत्व, D11 पूर्वोञ्जलिर्मया बद्धो, T3 वयस्य त्वां पूजयामि —ᵈ) D2.4.13 वै (for त्वं) M3 नैव (for न त्वं)

14 ᵃ) Ś1 B4 D2-4.11-13 स्नेहे (for तेन) —ᶜ) D11 अश्र (for अश्रु) D11 परिक्लिष्टं (for °क्लिन्नं) —ᵈ) G3 वासोन्तेन (for वस्त्रान्तेन) Ś1 B4 D2.4.12.13 प्र(B4 [अ]प)मृष्टवान्, V1.2 B1.3 D2.7.11 [अ]न्य(B1.3 [अ]थ)मार्जयत्(V2 D11 °यद्) G1 समार्जयत् (for प्रमार्जयत्) ⊛ D5 ममित्यमागमशासनमिलडमार ।, C1 प्रमार्जयत् ⊛

15 ᵃ) D1 स (for तु)

16 ᵇ) D3 om first च (subm) Ś1 V2 D2.4.12.13 स्निग्धेनात्र, G3 M3 सुस्निग्धेन (for स्निग्धेन च) —ᵈ) G3 यद् (for तद्)

17 ᵃ) Ś1 D2.4.11-13 एषोऽस्मि, D1 एष वै G3 M3 एष हि (for एष च) —ᶜ) B1.3 [अ]पीदृशो, D4 त्वादृशो (for हीदृ°)

18 ᵃ) V1 किं तु कार्यस्त्वया यत्र —ᵇ) Ś1 D2.4.12.13 मैथिली, B3 सीतायां M3 वैदेह्या (for मैथिल्या) —ᵈ) D6 reads रावणस्य in marg

मया च यदनुष्ठेयं विस्रब्धेन तदुच्यताम् ।
वर्षास्विव च सुक्षेत्रे सर्वं संपद्यते तव ॥ १९
मया च यदिदं वाक्यमभिमानात्समीरितम् ।
तत्त्वया हरिशार्दूल तत्त्वमित्युपधार्यताम् ॥ २०
अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
एतत्ते प्रतिजानामि सत्येनैव शपामि ते ॥ २१
ततः प्रहृष्टः सुग्रीवो वानरैः सचिवैः सह ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रतिज्ञातं विशेषतः ॥ २२
महानुभावस्य वचो निशम्य
हरिर्नराणामृषभस्य तस्य ।
कृतं स मेने हरिवीरमुख्य-
स्तदा स्वकार्यं हृदयेन विद्वान् ॥ २३ G 4 6 24 B 4 7 25 L 4 5 14

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

---

19 a) Ñ2 V1 2 B D1 तु (for च) B1 यद् (for यद्) Ś1 तव यत्कार्यं D1 * * * * य (lacuna) (for यदनुष्ठेयं) —b) Ñ2 V2 B3 D7 विश्र(V2 °श्र)म्भेन V3 B1 2 4 विश्व स्तेन D1 3 4 11 12 विश्वब्धेन (for विस्रब्धेन) —D1 3 4 11 12 om 19c–21b Ś1 om 19cd —c) Ñ2 V1 2 B2 3 D2 7 11 सुवर्षेणाव B2 वर्षास्विव च D1 वर्षास्वेव च (for वर्षास्विव च) D6 सुवर्षेण सरस्तत्र —d) Ñ2 V1 2 B1–4 D7 सस्य निष्पा(V1 B3 D7 °ष्प)द्यते(V1 °ते) D2 11 G M3 सर्वं संपत्स्यते (for सर्वं संपद्यते) T1 2 M1 मयि (for तव) B4 सस्यं सर्वं स्वतन्त्रः D5 सर्वं स पद्यत इति (sic)

20 D1 3 4 11 12 om 20 (cf. v.l. 19) —b) D6 reads नात्समीरितम् । marg D11 वदीरितं (for समीरितम्) —After 20ab D11 reads 21cd —S1 om 20c–21b D6 om 20cd —c) B1–3 यत् (for तत्) —d) D2 11 कृतम् (for तत्त्वम्) V1 3 B D7 T2 G also [उ]पधार्य(T2 °धीय)तां (for [उ]पधार्यताम्) Ñ2 तथ्यमित्यवधार्यताम्

21 Ś1 V1 D1 3 4 11 12 om 21ab (for Ś1 cf. v.l. 20 for D1 3 4 11 12 cf. v.l. 19) —b) B2 वक्ष्ये (for वक्ष्ये) —D11 reads 21cd after 20ab —c) B D1 पूर्वं (for एतत्) Ś1 D2 4 11 12 प्रतिजानेऽहं —d) Ñ2 V1 2 B D2 7 10 [अ]हं (for ते) M2 च त्वत्पाद्ये (for शपामि ते) Ś1 D1–4 11–12 सत्ये सत्येन(D12 °त्यत) न संशये

22 a) D3 12 अत्र (for ततः) D11 प्रहृष्टः —b) B1 2 वानरैः (for वानरैः) G2 चतुर्भिर्वानरैः सह —V1 damaged from सह up to 22cd —d) Ś1 V1 B1 D1–4 11 प्रतिज्ञां तु (D2 11 च) D5 D11 प्रतिज्ञाय D5 °ज्ञातं (for °ज्ञातं) —After 22 D2 3 4 10 S ins.

152* एवमेकान्तसंपृक्तौ ततस्तौ नरवानरौ ।
उभावन्योन्यसदृशं सुखं दुःखमभाषताम् ।

[(L 1) D5 T2 संपाल्यौ (for °पृक्तौ) —(L 2) D5 G2 M2 सुखदुःखम् M1 मनदुःखम् (for सुखं दुःखम्) D6 T G2 M3 °Cr m g k. समभाषतां Ct as above (for अभा°) cf. Cr समभाषतां भाषणं परस्पराभिप्रायज्ञापनं एव परस्परेण संमन्त्रणम् । so also Cm g k.]

—After 22 D11 ins., D2 ins. after 4 8 1ab

153* कृत्तहस्तमिवात्मानं मन्यमानं प्लवङ्गमम् ।

23 D11 om from 23 upto 4 8 1ab —b) G1 नृपाणाम् (for नराणाम्) D2 6 10 नृपाणामधिपस्य D11 om (hapl.) तस्य —c) Ś1 D1–4 11 12 G1 3 M2 हरिः । D1 कृत (for हरि) —d) D1 तथा (for तदा) D2 6 10 च कार्यं T1 [अ]स्य कार्यं Cm as in text (for स्वकार्यं) D2 4 10 हृदय(D6 °यं)प्रहृष्टं (for हृदयेन विद्वान्) —For 23 Ñ2 V1 2 B D7 subst.

154* स तत्र वाक्येन हरिप्रवीरः
प्रीतोऽभवद्धर्षविवृद्धचक्षुः ।
रामस्य तस्याद्भुतविक्रमश्री
सत्येन सत्यप्रतिमस्य भूयः ।

[(L 1) G(ed.) हरिं (for तत्र) —(L 2) B1 चैव (for -चक्षुः)]

Colophon — D11 om. (cf. v.l. 23) —Sarga name: Ś1 D1 3 4 11 12 रामाश्वासनं; Ñ2 V1 2 B D7 रामा(Ñ2 °मो)नुनय (V1 °मयो) —Sarga no. (figures, words or both): Ś1 V1 B1 2 4 D1 3 4 11 om.; Ñ2 V2 B3 D7 6; D1 2 5; D10 4. —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः ।

८

G 4 7 1
B 4 8 1
L 4 6 1

परितुष्टस्तु सुग्रीवस्तेन वाक्येन वानरः ।
लक्ष्मणस्याग्रजं राममिदं वचनमब्रवीत् ॥ १
सर्वथाहमनुग्राह्यो देवतानामसंशयः ।
उपपन्नगुणोपेतः सखा यस्य भवान्मम ॥ २
शक्यं खलु भवेद्राम सहायेन त्वयानघ ।
सुरराज्यमपि प्राप्तुं स्वराज्यं किं पुनः प्रभो ॥ ३
सोऽहं सभाज्यो बन्धूनां सुहृदां चैव राघव ।
यस्याग्निसाक्षिकं मित्रं लब्धं राघववंशजम् ॥ ४
अहमप्यनुरूपस्ते वयस्यो ज्ञास्यसे शनैः ।
न तु वक्तुं समर्थोऽहं स्वयमात्मगतान्गुणान् ॥ ५
महात्मनां तु भूयिष्ठं त्वद्विधानां कृतात्मनाम् ।
निश्चला भवति प्रीतिर्धैर्यमात्मवतामिव ॥ ६
रजतं वा सुवर्णं वा वस्त्राण्याभरणानि वा ।
अविभक्तानि साधूनामवगच्छन्ति साधवः ॥ ७
आढ्यो वापि दरिद्रो वा दुःखितः सुखितोऽपि वा ।
निर्दोषो वा सदोषो वा वयस्यः परमा गतिः ॥ ८
धनत्यागः सुखत्यागो देहत्यागोऽपि वा पुनः ।
वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥ ९

8

Ś1 begins with ॐ, M1 with श्रीरामाय नमः

1 Ñ1 missing up to 17ᵇ (cf v l 4 6 22) D11 om 1ᵃᵇ (cf v l 4 7 23) —ᵃ) V B1-3 D7 स, B4 (ऽ)य, D3 om (for तु) D8 10 परितुष्टस्य सुग्रीवस् —ᵇ) D6 8 10 हर्षित (for वानर°) —After 1ᵃᵇ, D3 ins 153*. —ᶜ) Ñ2 V B1-3 D1 2,5-7,11 T1 2 G1 2 M2 3 [ल]क्ष्मणो (for [क्ष्म]णस्य) B4 हर्षाद्, D6 8-10 T2 G1 2 M3 ह्यतम्, M1 वीरम् (for रामम्)

2 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃᵇ) D1 सर्वदा (for °था) Ś1 Ñ2 V B1 3 D2-4,7-11 G1 न संशय (for असं°) B4 अनुभाव्योऽस्मि देवानां पितृणां च विशेषतः —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B1 3 D1 2-6 7 11 G3 M3 Cᵏ ᵗ उपपन्नो, Cᵍ as in text B3 marg D1 गुणोपेत, D9 11 गुणैः सर्वैः (for गुणो°) —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D7 transp सखा and भवान्

3 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ñ2 V B D7 भवद्वीर्यात्, D1 3 भवेद्वीर, D11 मया वीर (for भवेद्राम) Ś1 D2,3,12 13 सर्वं (L[ed] शक्य) ननु (D1 3 13 स्वस्य [D3 ऐश्वर्य] खलु) भवेद्वीर —ᵇ) Ś1 D11 मम Ñ2 V B D1 4 7 11 मया (for [त्व]यानघ) D12 त्वद्वीर्यात्रिभुवनेऽनघ —ᶜ) Ś1 D1 4 12 पर D13 वर (for सुर) B2 (sup lin also) ननु, D9 इमं (for अपि) B1 स्वराज्यमपि संप्राप्तुं —ᵈ) Ś1 D13 स्वराज्ये B2 3 D1 3 स्वं राज्यं, D7 सुराज्यं (for स्व°) B3 D2,3 10 किमुत, D7 किमु तत् (for किं पुनः) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D1-4,7 12,13 सखे D11 मयेश (for प्रभो)

4 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 D1-3 12 13 सभाग्यो, V3 B2 सभार्यो (sic) B1 3 सुभाग्यो Cᵐ ᵍ ᵏ ᵗ as in text (for सभाज्यो) —ᵃ) Ś1 D2,3 12,13 सतो भूत्वा Ñ2 V B1 3 D7 सहायेन (V1 °णी B1 3 °ना) B4 D6 13 महौजसा D1 मतो भूत्वा (for [सु]हृदां राघव) —ᶜ) Ś1 D13 यथा, Ñ2 V1 3 B D2,7 13 येन V3 तद् (for यस्य) Ś1 Ñ2 V B D1 2 4 3 11 13 सख्यं (for मित्रं) —ᵈ) Ś1 B1 D1 2,4 11 13 लब्धं मे राघव त्वया, Ñ2 V B1 3 D7 लब्धं राम त्वया सह, D3,11 लब्धो मे राघवस्त्विह

5 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) D13 अथ (for अपि) —ᵇ) Ś1 ज्ञायसे (for °स्यसे) —ᶜ) D3,11 (ऽ)पि (for ऽहं) —ᵈ) Ś1 D9 8-10 स्वयि (with hiatus) (for स्वयम्) Ñ2 V B D1-4,7 11-13 पुनात्मनो (for आत्मगतान्)

6 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) D10 reads in marg from तु up to धानां in ᵇ Ś1 D1 2 4 12,13 हि (for तु) —ᵇ) V3 महात्मनां B4 नरेश्वर, G1 धृता° (for कृतात्मनाम्) —V3 mostly illeg for 6ᵈ —ᵈ) V2 D3 8 10 मर्त्य M3 इह (for इव)

7 Ñ1 missing (cf v l 1) Ś1 D1 2,6 12,13 om 7-8ᵃᵇ —ᵃ) V1 च (for वा both times) —ᵇ) D1 8 10 शुभानि, T1 रत्नानि (for वस्त्राणि) V1 B D3 8 11 T2 G M3 च (for वा) —ᵈ) D3 11 उप (for अव)

8 Ñ1 missing (cf v l 1) Ś1 D1 2,4 12 13 om 8ᵃᵈ (cf v l 7) —ᵃ) V2 अपि (with hiatus) D1 G1 3 M1 वाथ (for वापि) —ᵇ) Ñ2 V B D3 7 11 दीनो दु°(D3 सु)खितोऽपि वा —V3 illeg from ° up to वय in —ᶜ) Ñ1 V3 D8-10 च (for वा both times) D2 3 4,6,11 13 T2 G1 2 M3 निर्दोषश्च क्षमश्चैव V2 B I निर्दोषश्च क्षमायोक्ता D3 निर्दोषश्चाक्षमश्चैव

9 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 D1-4,11 सुहृद् (for सुख) —ᵇ) Ś1 D3-6 9 13 T1 G1 M3 (sup lin also as in text) देश D2 राज्य (for देह) Ś1 D2,4,12 13 G1 3 M3 [ऽ]थ वाः D1,13 यथा (for ऽपि वा) D8 9 10 [च]नघ (for पुन) Ñ2 V B1 3 D7 बंधुत्यागमपीव च B4 राज्यत्यागोऽथ राघव —ᶜ) T2 प्रवर्तेय (for प्रवर्तन्ते) —ᵈ) T2 स्पृहया स्नेहं (for स्नेहं दृष्ट्वा) D11 यथाविधे

तथेत्यब्रवीद्रामः सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।
लक्ष्मणस्याग्रतो लक्ष्म्या वासवस्येव धीमतः ॥ १०
ततो रामं स्थितं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
सुग्रीवः सर्वतश्चक्षुर्वने लोलमपातयत् ॥ ११
स ददर्श ततः सालमविदूरे हरीश्वरः ।
सुपुष्पमीषत्पत्राढ्यं भ्रमरैरुपशोभितम् ॥ १२
तस्यैकां पर्णबहुलां भङ्क्त्वा शाखां सुपुष्पिताम् ।
सालस्यास्तीर्य सुग्रीवो निषसाद सराघवः ॥ १३
तावासीनौ ततो दृष्ट्वा हनूमानपि लक्ष्मणम् ।
सालशाखां समुत्पाट्य विनीतमुपवेशयत् ॥ १४
ततः प्रहृष्टः सुग्रीवः श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
उवाच प्रणयाद्रामं हर्षव्याकुलिताक्षरम् ॥ १५
अहं विनिकृतो भ्रात्रा चराम्येष भयार्दितः ।
ऋश्यमूकं गिरिवरं हृतभार्यः सुदुःखितः ॥ १६ G 4 7 16 B 4 8 17 L 4 6 14

---

10 Ñ1 missing (cf v l 1) —a) Ś1 D1.3.5 तथा च, Ñ2 V3 B4 D7 स तथा D1 तथा वा (for स्तथा) D3.11 सुग्रीव त तथा तथ्य (D11 हृष्टे) —b) Ś1 D1.4.12.13 प्रतिवादिन, D1.3.10 प्रियदर्शन (for प्रियवादिनम्) —c) Ś1 D13 [ध]ग्रतो (for [अ]ग्रतो) Ñ2 V B D7 प्रीत्या D3.11 रामस्, Cr m g k t as in text (for लक्ष्म्या) —Gs mostly damaged for c —d) Ś1 D1.4.12.13 निवासस्य च (D3.13 °स्येव) धीमत, Ñ2 V B D7 सुग्रीवमनुरञ्जयन्, D3.11 ततो (D11 इद) वचनमब्रवीत् —After 10, D3.11 ins

155* वयमस्माक परो बन्धुस्त्व च मे परम सुहृत् ।
त्वया मित्रेण रोत्स्यन्ति सर्वार्था नात्र सशय ।

11 Ñ1 missing (cf v l 1) D3.11 om 11-14 —a) B1 अथ (for ततो) D8.10 स्थितो (for °त) —b) D1 महारथ (for °बलम्) —c) B1 दृष्टि (for चक्षुर्) —d) B1 लोलाम् (for लोलम्)

12 Ñ1 missing (cf v l 1) D3.11 om 12 (cf v l 11) —a) V2 D2.4 D8.9.13 तत शालम्, D6 G1 M1 महासा(D6 °शा)लम् (for तत सा°) —b) B1 हरि प्रभु —c) B1 G1 सपुष्पम् B1-3 D7 T1 G2.3 M2 Cv r पर्णाढ्य(T2 °ढ्य) G1 पुष्पाढ्य Cm g k t as in text (for पत्राढ्य) Ś1 D1.4.13 सुपुष्पित वने काले D12 सुपुष्पित च ते काल —d) B4 -सेवित D1 -वीजिते (for -शोभि°) ⊛ Ck t ईषत्सुपुष्प पत्राढ्यं पत्रबहुलम् ⊛

13 Ñ1 missing (cf v l 1) D3.11 om 13 (cf v l 11) D2 om 13ab —a) D2 पुत्तस्यैको (hypm) D1 तस्यैका D12 तस्यैव (for °कां) —b) Ś1 शाखा मित्वा Ñ2 V B D2.7-10 शाखां भङ्क्त्वा (by transp) D4.12.13 शाखो छित्वा (for भङ्क्त्वा शाखां) Ñ1 D2.3.10 सुशोभिता, D4 स पुष्पिता (for सु°) —c) Ñ2 V B D1.4.6.7.13 शालस्य D8-10 G1 M1 (after corr inf lin sec m as in text) शालस्य (for सा°)

14 Ñ1 missing (cf v l 1) D3.11 om 14 (cf v l 11) —a) V1 B1 तत्र (for ततो) Ś1 D1.4.12.13 तयासीनौ (D4 °सीनो) तत्र दृष्ट्वा —b) D1.4.12 M2.3 हनुमानपि —c) D1.4.6.13 शाखशाखां Ś1 D4.12.13 समानीय, D1 समाहृत्य (for समुत्पाट्य) —d) Ś1 D1.4.12.13 समवेशयत् —For 14cd, Ñ2 V B D7 subst

156* शाखां चन्दनवृक्षस्य समाश्लिष्य न्यवेशयत् ।
[V1 च शाख (for चन्दन)]

—After 14 D8.9.10 S ins

157* सुखोपविष्ट राम तु प्रसन्नमुदधि यथा ।
सालपुष्पावसकीर्णे तस्मिन्गिरिवरोत्तमे ।

[(l 1) D8 त (for तु) —(l 2) D6 शाल M2 [व]प (for [अ]व) T1.2 G1 M3 फलपुष्पसमा(G1 °प्पोपस)कीर्णे (for the prior half)]

15 Ñ1 missing (cf v l 1) —a) B4 राम (for श्लक्ष्ण) Ś1 D1.4.12.13 श्लक्ष्णयाथ गिरा तदा(D1 °पा), D8.9.10 T2 G3 M1 श्लक्ष्णया शुभया गिरा —c) D1 परया (for प्रणयाद्) Ñ1 V B D7 वाक्य (for राम) —d) G(ed) ईर्ष्यद् (for हर्ष) Ś1 D1.3.4.12.13 बाष्पव्याकुललोचन ⊛ Cv,r उवाच प्रणयाद्राममित्यत्र रामशब्दोऽभिरामवचन क्रियाविशेषण (Cr om क्रियाविशेषण) । दूरप्रयुक्तप्रथमरामशब्दानुसरणार्थं वा ॥ Cm g सुखोपविष्टमित्यादिश्लोकद्वयमेक वाक्यम् । द्वितीयरामपदमभिरामापकम् ॥ Cr हर्षव्याकुलिताक्षरमिति क्रियाविशेषणम् ⊛

16 Ñ1 missing (cf v l 1) —a) Ś1 D13 विनिस्कृतो, V1 D1.4.11.12 विनि कृतो, D3 वै नि कृतो (for विनि°) Ś1 Ñ2 V B D1.4.7.12.13 राम (for भ्रात्रा) —b) D1.3 चराम्येव (D8 °व), D3 वनवासी D11 वसामीह (for चराम्येष) Ñ2 V B D7 चरामि (V1 सत्यज्य) वसुधामिमां(V2 °तले) —c) Ś1 D1.4.12.13 ऋश्यमूकाश्रमे रम्ये, D3.11 ऋश्यमूक गिरिवर ⊛ Cv r ननु अह विनिकृत इत्यादिना स्वावस्था सुग्रीवेण पुनश्च किं क्रियते । प्रथममेवास्मै रघुनाथेन दत्ताम् । सत्यमेव तदेव दृढयितु पुनश्च प्रस्ताव । Ck अह विनिकृत इत्यादिक पूर्वदिवसोक्तार्थस्यैव स्मरणं स एवार्थोऽनुष्ठेय इतरथा भवतीत्याशयेन ⊛ —For 16cd, Ñ2 V B D7 subst

158* हृतदार समागम्य ऋश्यमूकं समाश्रित ।

[V1 B2 (in also) 4 हत(V1 moth-eaten)भार्यो(B2 °शो) दुःख, V2 (inf lin also as above) [illegible] समाश्रित(V1 °श्रय, G(ed) °श्रय) (for the prior half)]

G 4 7 17 B 4 8 18 L 4 6 15 सोऽहं त्रस्तो भये मग्नो वसाम्युद्भ्रान्तचेतनः ।
वालिना निकृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव ॥ १७
वालिनो मे भयार्तस्य सर्वलोकाभयंकर ।
ममापि त्वमनाथस्य प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ १८
एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सलः ।
प्रत्युवाच स काकुत्स्थः सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥ १९
उपकारफलं मित्रमपकारोऽरिलक्षणम् ।
अद्यैव तं हनिष्यामि तव भार्यापहारिणम् ॥ २०
इमे हि मे महावेगाः पत्रिणस्तिग्मतेजसः ।
कार्तिकेयवनोद्भूताः शरा हेमविभूषिताः ॥ २१
कङ्कपत्रप्रतिच्छन्ना महेन्द्राशनिसंनिभाः ।
सुपर्वाणः सुतीक्ष्णाग्राः सरोषा भुजगा इव ॥ २२
भ्रातृसंज्ञममित्रं ते वालिनं कृतकिल्बिषम् ।
शरैर्विनिहतं पश्य विकीर्णमिव पर्वतम् ॥ २३
राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे साधु साध्विति चाब्रवीत् ॥ २४

17 Ñ2 missing for 17ab (cf v l 1) D3 11 om 17ab —b) D1 6 8-10 T2 G1 3 M3 वने सम्भ्रांतचेतन (D6 °लोचन D5 °चेतसा, G1 °मानस) —For 17ab, Ś1 D2 4 12 13 subst

159* सुसविग्नो भयार्तश्च वने सम्भ्रान्तमानस ।

[D2 सुसत्रस्तो, D4 पूर्णविग्नो (for सुस°)],

while Ñ2 V B D5 subst

160* वलिनो वालिनो भीतो वने विभ्रान्तमानस ।

[D7 transp वलिनो and वालिनो B4 संभ्रांत (for विभ्रान्त)] —cd) Ñ2 D7 सोह स, V B3 4 सोह वि, B2 3 सोह सु (for वालिना) Ś1 D12 निष्कृतो, Ñ1 D2 निर्धुतो, D4 नि कृतो (for निकृ°) D3 11 वालिना नरशार्दूल वध्यमानस्य सुव्रत

18 D3 11 om 18ab —a) Ś1 D2 4 12 13 वै, Ñ2 V B3 4 D7 च, B1 2 तु, D6 हि (for मे) V3 4 भयत्रस्त, B1 2 D1 भयात्तस्य (for भयार्तस्य) —b) Ś1 D2 4 12 13 G1 M2 सर्वभूत (for °लोक) Ñ2 V B D7 सर्वंकरात्, D1 5 10,11 Cv [अ]भयकर (for [अ]भयंकर) —cd) Ñ2 V B D7 नाथो भवितु (V3 damaged from भवितु up to धर्मज्ञो in 19b) मर्हसि (for d) D3 11 कर्तुमर्हसि काकुत्स्थ त्वरयाय नय मम

19 V3 damaged up to धर्मज्ञो in d (cf v l 18) —a) D3 वच (for उक्तस्) Ñ2 V2 B D3 5 11 स (for तु) —c) G1 [अ]थ, M1 च (for स) Ś1 Ñ V B D2 4 6 7 12 13 सम्भ्याषत काकुत्स्थ D3 11 उवाच वचनं राम

20 a) Ñ1 V B D7 इतं M3 परं (for फल) —b) Ś1 Ñ1 D2 4 6 12 13 विद्धि ते (D7 मे) महाकपे Ñ2 V B D7 विद्धि मे महान्यथा; D3 11 न मित्रं च (D11 चा)पकारिकं (D11 °कं) —c) D7 सद्य (for अद्य) D5 स (for तं) Ñ1 D1 2,3 8-10 वधिष्यामि (for हनि°)

21 a) V1 समोपमा, D3 11 इमे मम (for इमे हि मे) Ś1 Ñ D1-4 12 13 G M2 महात्मानः V B1-3 D7 °मानः (for °वेगा) —V3 mostly damaged for b —b) D6 विमल (for तिग्म) —c) Ś1 Ñ2 D12 -वनोद्भू (Ñ2 °द्भू)ता (for -वनो°) —d) Ñ1 शरा मे हेमभूषिता

22 a) Ñ2 बर्हि (for कङ्क) Ś1 V1 D1 8 10 12 -परिच्छ (D8 °च्छि)न्ना, D2 12 शिरश्छ (D12 °च्छि)न्ना (for प्रति°) —b) Ñ1 निस्वना (for सन्निभा) —c) Ś1 D1 2 4 12 13 स्वर्णपुङ्खा (for सुपर्वाण) Ñ1 सुवर्णपुङ्खास्तीक्ष्णाग्रा —d) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 सरोषा इव पन्नगा

23 a) D5 8-10 वालि (for भ्रातृ) —b) D6 8-11 भ्रातर (for वालिनं) —For 23cd, Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 subst

161* समरे वालिनं पश्य कुन्दराशीविषोपमैः ।

[Ś1 D4 12 तरसात्त, D2 13 तथा त्व (for समरे) V3 moth eaten for वालिन Ś1 D1 4 12 13 मार्गैर् Ñ1 D1 1 शरैर्, D11 कुरै (for कुन्दर्) B4 कृताशीविषसंनिभे (for the post half)] —c) Ś1 शरेण निहित Ñ1 V1 D1 2,4 12,13 रण विनिह(D7 °हि)त (for शरैर्वि°) Ś1 Ñ V B D2 4 7 12 13 भूमौ (for पश्य) —d) B1-3 विकीर्णम् (for विकी°)

24 a) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 राघवेणाभ्युक्तस्तु —b) Ś1 Ñ2 D2,4 12 13 वानरेश्वर, D3 11 T1 वानराधिप (for वाहिनीपति) —d) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 राघवं प्रत्यभाषत; Ñ2 V B1-3 D7 प्रहृष्टश्चेदमब्रवीत्; B4 प्रहृष्ट पुनर° ⊛ Cv 1 साधुसाध्विति चाब्रवीदित्यत्र पक्षान्तरमप्याक्षयिति वचनान्तरं समुचितस्य उत्तरस्य वचनस्याभावात् ⊛ —After 24 Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 read 4 11 2-6 while Ñ2 V B D1 7 11 5

162* स तस्य रामस्य निशम्य भारतीं
स वानरो वालिविनाशसम्भवां ।
बभूव सद्यः प्रतिनष्टशोकवान्
जगाद चेदं रघुवंशवर्धनम् ।

Colophon

[(1 1) Ñ2 D2 4 तावद् V3 1 3 वच (for स तस्य) D7 नदीन (for भारतीं) —(1 4) D1 रघुवंशवर्ध]

[Colophon —Sarga name Ñ2 D7 सुग्रीवरामसंवाद V3 सुग्रीवस्य वालिवधे प्रतिज्ञा V2 B4 सख्यकरणं B1-3 सुग्रीवसान्त्वनं D3 वालिवधे B4, G(ed) सुग्रीवसख्यकरणे रामवर्णनं

राम शोकाभिभूतोऽहं शोकार्तानां भवान्गतिः ।
वयस्य इति कृत्वा हि त्वय्यहं परिदेवये ॥ २५
त्वं हि पाणिप्रदानेन वयस्यो मेऽग्निसाक्षिकः ।
कृतः प्राणैर्बहुमतः सत्येनापि शपाम्यहम् ॥ २६
वयस्य इति कृत्वा च विस्रब्धं प्रवदाम्यहम् ।
दुःखमन्तर्गतं यन्मे मनो दहति नित्यशः ॥ २७
एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पदूषितलोचनः ।
बाष्पोपहतया वाचा नोच्चैः शक्नोति भाषितुम् ॥ २८
बाष्पवेगं तु सहसा नदीवेगमिवागतम् ।
धारयामास धैर्येण सुग्रीवो रामसंनिधौ ॥ २९
संनिगृह्य तु तं बाष्पं प्रमृज्य नयने शुभे ।
विनिःश्वस्य च तेजस्वी राघवं पुनरब्रवीत् ॥ ३०
पुराहं वालिना राम राज्यात्स्वादवरोपितः ।
परुषाणि च संश्राव्य निर्धूतोऽस्मि बलीयसा ॥ ३१
हृता भार्या च मे तेन प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ।
सुहृदश्च मदीया ये संयता बन्धनेषु ते ॥ ३२

G 4 8 28
B 4 8 33
L 4 7 37

—Sarga no (figures words or both) V1 B2 3 om Ñ2 V2 3 B4 D2 7, B1 9 D3 6)

Thereafter all the above MSS read 4 11 1 6 (V3 1 4[b])

25 D1 om from 25 up to राज्या in 31[d] D5 reads 25[cd] twice —[a]) Ñ2 V B D5 (second time) 7 12 भूतार्ता (for भूतोऽहं) —[b]) Ś1 Ñ1 D3 5 (first time) 4 13 15 शोकार्तस्य, Ñ2 V B D5 (second time) 7 12 मयार्तानां (for शोका°) —D3 12 transp 25[cd] and 27[ab] —[c]) Ñ2 V B D7 विज्ञाय D8 11 G1 M1 कृत्वा च (for कृत्वा हि) Ś1 Ñ1 D2 4 13 15 आर्तं (D4 आर्त) शोक समाविष्टम् —[d]) Ś1 D2 4 5 12 13 त्वया, M1 त्वाम् (for त्वयि) Ś1 D12 परिदेव्यते, D3 11 G2 M1 विनिवेदये (for परिदेवये) Ñ2 V B D7 यत्नैवं (V1 यदेव, B1 3 तेनैव B4 येनेद) पर्यदेवय

26 D1 om 26 (cf v l 25) —[a]) D6 त्वयि (for त्व हि) —[b]) Ñ1 [ś]च (for मे) Ś1 D3 11 12 15 -संनिधौ D5 6 8 10 T G1 M2 3 Ch t -साक्षिकं (for °क) —D12 om 26[c]-27[d] —[c]) Ñ2 तत (for कृत) Ñ2 V B D7 प्रियतर (V1 °म B1 °र) (for बहुमत) —[d]) D5 6 8-10 T2 G3 M3 च G1 [ए]व (for [श]पि) M1 ते (for [अ]हम्) Ś1 Ñ1 D3 4 13 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते, Ñ2 V B D7 सत्ये सत्येन ते शपे, D8 त्वद्गतश्चास्मि राघव D11 तस्यतश्चासि राघव

27 D1 om 27 (cf v l 25) D12 om 27[ab] (cf v l 26) D3 11 transp 25[cd] and 27[ab] —[a]) Ś1 Ñ2 B4 D1 4 13 14 तु D5 त्वां G1 M1 हि (for च) —[b]) Ñ2 D2 3 12 विश्वस्य, B1 3 D6 4 13 विश्वस्ते D8 8-10 T G1 3 M3 ते निस्तब्ध —[c]) Ñ2 D5-10 तन् (for यन्) Ñ1 दु:खमेत न्महाघोरं —[d]) D3 4 5 11 T M दहति (for दहति) Ñ2 V B D3 7 11 सर्वं, D3 11 नित्य)दा (for नित्यशः)

28 D1 om 28 (cf v l 25) —[a]) Ñ2 B4 D7 एतदुक्त्वा स वचनं V B1-3 एवमुक्त्वा स (V1 B2 तु) वचनं D3 11 स एवमुक्त्वा वचने —[b]) Ś1 Ñ1 D3 4 13 15 व्याकुल D8 पूरित, D9 भूषित, D12 वर्षित (for दूषित) —[c]) Ś1 Ñ1 D2 4 13 15 दु:ख (for बाष्प) D5 6 10 T2 दूषितया D9 पूरितया (for [उ]पह°) —[d]) D3 4 11 T2 G1 M1 2 शक्नोमि, Cr m g t as in text (for °ति) Ñ2 V B D7 नाशक्नोद् (V1 न शक्तो) वक्तुमुत्तर

29 D1 om 29 (cf v l 25) Ś1 D12 om 29-32[b] —[a]) D4 बाष्पवेगो —[b]) Ñ2 D7 [इ]थित D8 [उ]द्गत (for [आ]गतम्) —[c]) V2 G1 3 वारयामास, D3 4 13 धारयन्स तु (for धारया°) B4 वीयण (for धै°)

30 D1 om 30 (cf v l 25) Ś1 D12 om 30 (cf v l 29) —[a]) Ñ1 D5 6 10 T1 3 स निगृह्य, D8 सनिहत्य (for °गृह्य) Ñ1 तु तद्, D1 ततो, G1 च तं (for तु तं) Ñ2 V B D7 निगृह्य बाष्प(B2 °ष्पा)वेग तु(V1 त) D3 13 तं निगृह्य ततो बाष्प —[b]) Ñ2 V2 3 B D2 7 विमृज्य (for प्रमृज्य) Ñ1 D3 4 13 विमृ(D4 °मृ)ज्याश्रूणि(Ñ1 °** [illeg]) वानर V1 विमृज्य * (moth-eaten) शुभे —D4 repeats 30[a] 31 after 32[ab] —[cd]) D3 5 10 G M विनिश्वस्य D8 M1 तु (for च) T1 3 M3 वाक्यम् (for पुनर्) D3 5 10 उक्तवान् (for अब्रवीत्) Ñ2 D2 4 सुग्रीवो वारितस्तेन राघवेणेदमब्रवीत्, Ñ2 V B D7 सुग्रीव सान्त्वित सौहार्दाद् वचनमब्रवीत्, D12 सुग्रीव सौहृदात्तस्य मिदसाद कपीश्वर

31 D1 om up to राज्या in [a] (cf v l 25) Ś1 D12 om 31 (cf v l 29) D4 repeats 30[a] 31 after 32[ab] —[ab]) G1 transp राम and राज्यात् D8 राज्यस्वात्तु D11 राज्यस्वात् (for राज्यात्स्वाद्) —[d]) V1 3 T1 निधूतो B4 निधृतो D1 निर्धूतो D5 निवृत्तो D12 निधूतो (for निर्धूतो) D3 11 तु (for ऽस्मि)

32 Ś1 D12 om 32[ab] (cf v l 29) —[a]) D1 2 4 13 transp हृता and भार्या च मे D5 च एतेन (with hiatus) D12 हृतेनेन (for च मे तेन) —After 32[ab] D4 repeats 30[a]-31 —[c]) D3 11 तु (for च) —[d]) D6 सवाता T1 सयुता (for संयता) D3 11 तेपि बंधने (for बन्धनेषु ते) Ś1 D12 सहसा वै बन्धेषु ते Ñ2 V B D7 ते मंदस्य विमानिता

G 4 8 23 D 4 8 34 L 4 7 8

यत्नांश्च सुदुरात्मा मद्विनाशाय राघव ।
बहुशस्तत्प्रयुक्ताश्च वानरा निहता मया ॥ ३३
शङ्कया त्वेतया चाहं दृष्ट्वा त्वामपि राघव ।
नोपसर्पाम्यहं भीतो भये सर्वे हि बिभ्यति ॥ ३४
केवलं हि सहाया मे हनुमत्प्रमुखास्त्विमे ।
अतोऽहं धारयाम्यद्य प्राणान्कृच्छ्रगतोऽपि सन् ॥ ३५
एते हि कपयः स्निग्धा मां रक्षन्ति समन्ततः ।
सह गच्छन्ति गन्तव्ये नित्यं तिष्ठन्ति च स्थिते ॥ ३६
संक्षेपस्त्वेष मे राम किमुक्त्वा विस्तरं हि ते ।
स मे ज्येष्ठो रिपुर्भ्राता वाली विश्रुतपौरुषः ॥ ३७
तद्विनाशाद्धि मे दुःखं प्रनष्टं स्यादनन्तरम् ।
सुखं मे जीवितं चैव तद्विनाशनिबन्धनम् ॥ ३८
एष मे राम शोकान्तः शोकार्तेन निवेदितः ।
दुःखितोऽदुःखितो वापि सख्युर्नित्यं सखा गतिः ॥ ३९
श्रुत्वैतच्च वचो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
किंनिमित्तमभूद्वैरं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४०

33 a) Ñ1 V B D7 अद्यापि (for यत्नवान्) Ś1 Ñ1 D1 3 8-14 च स, Ñ2 V B4 D7 हि(V2*) स, B1-3 D3 11 स हि (for च सु) —b) Ś1 D12 विनाशयति राघव —c) D12 तु (for तत्) Ś1 D1-4 12 13 हि (for च) V1 तत्र युक्ताश्च —d) G1 निहिता (for निहता) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D1-3 7 12 transp वानरा and निहता D12 यत (for मया), D3 11 निहिता वानरा मया

34 Ś1 D12 om 34-35b —a) D3 च (for तु) D3 दृष्ट्वा, D3 6-11 (स)हं च (by transp) T2 3 G2 M2 3 चेह (for चाहं) Ñ2 V B D7 एतया शंकया चापि, Cvp as in text —b) B4 अद्य (for अपि) D3 वनस्थ त्वमरिंदम —c) D3 11 नोपसर्पितवानेह(sic) (D12 °न्नीता) —d) D12 येन (for भये) D3 T2 सर्वेऽपि —For 34cd, Ñ2 V B D7 subst

163* नेहोपसृतवान्भीतो भयात्सर्वो बिभेति हि ।

[V3 [अ]भि (for [उ]प) V4 -सृतवान् (for -सृत°) B4 बली (for भीतो) V3 भये (for भयात्) G(cd) सर्वे (for सर्वो)]

—For 34 Ñ1 D1 2 3 12 subst

164* एतयैव च दृष्टस्य शङ्कयेहाद्य राघव ।
नोपयान्ति पुरा भीत्या भयमेव ह्युपस्थितम् ।

[(l 1) D1 तु D13 स (for च) Ñ1 च, D2 12 तु (for त्वं) D2 13 शक्ये न (for °ह) —(l 2) Ñ1 -सर्प D1 -सृप (for -यान्ति) Ñ1 (also) भीर (for भीत्या) N1 D2 भये सर्वो बिभेति हि (for the post half)]

35 Ś1 D12 om 35ab (cf v l 34) —a) Ñ2 V B4 D1-4 7 11 13 G1 केवलं तु, B1-3 केवलास्तु D13 सहाय (for °या) —b) B1-3 D3 6 7 11 13 G M1 2 हनूमत् Ñ1 D1 2 3 13 प्रमुखी, Ñ2 V B D2 7 11 इमे (for स्त्विमे) —M2 reads 35c-37b inf lin sec m —c) Ñ1 V B D7 यतो, B1 (sup lin, also) यदा, D3 11 ततो (for अतो) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 तव संधारयामीह

36 M2 reads 36 inf lin sec m (cf v l 35) a) D13 [S]पि (for हि) V3 B1 2 4 स्निग्धाः (for स्निग्धा) —c) Ñ1 D1 सदा, D3 11 सम (for सह) Ñ2 V B1-3 D7 गच्छत(D7 °तो) (for गन्तव्ये) B4 मयि गच्छति गच्छति —d) Ś1 गच्छन्ति (for तिष्ठन्ति) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 तिष्ठत, D3 10 चास्थितो (for च स्थिते) Ñ2 V B D7 तिष्ठति च मयि स्थिते.

37 M2 reads 37ab inf lin sec m (cf v l 35) For 37-38b Ñ2 V B1 3 D7 subst 165* B4 reads 37-38b in marg —a) D2 स्वेव (for त्वेष) Ś1 D2 4 12 13 M2 ते राम, B4 काकुत्स्थ Ck as in text (for मे राम) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 विस्तरं बहु, B4 °रेण मे, D3 11 वचनं सहस्र, G1 °र हि मे, G2 M1 बहुविस्तरं (for विस्तरं हि ते) —c) D2 मम (for स मे) D2 ह्यसि (for ज्येष्ठो) G2 भूत्वा (for भ्राता) —d) D3 11 तथा (for वाली)

38 B4 reads 38ab in marg (cf v l 37) —a) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 विनाशेन, D3 6 10 Ct °शेपि (for °शाद्धि) —b) Ñ2 D1 4 5 8-11 T2 G2 M2 Ct प्रसृष्टं, B1 प्रक्लिष्ट D2 प्रहृष्टं, D6 13 T1 3 G1 2 M1 3 प्रणष्टं, D12 प्रसृष्ट Cg as in text (for प्रनष्टं) Ñ1 सर्वतः, D3 11 मारिंदम (for अनन्तरम्) —For 38cd Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 subst, while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 37-38b

165* यश्च ते समरे हन्यात्स मे स्यात्प्राणद सुहृत् ।

[Ś1 D1-4 12 13 तु (for च) D2 हि (for स्यात्) Ś1 D1 12 स स्यात्(D12 मे) प्राणपर सुहृत् (for the post half)]

39 a) V1 2 ते (for मे) Ñ1 शोकार्तं (for °न्त) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 एष ते(Ñ1 मे) राम कार्यार्थं, V2 B D7 एष ते राम शोकार्तं (D7 °र्थं) —b) Ś1 D12 [अ]भिवेदित (for निवे°) —D6 reads mostly 39cd in marg —c) D3 (m) 8-10 सुखितो (for ऽदु खितो) Ś1 Ñ V B D2 4 7 11-13 सुखितो दु खितो वापि, M3 दु खम सुखतो वापि

40 a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 तु तद्; Ñ2 V B D7 [इ]ति तद्(V2 वै) D3 11 चैतद् (for [ए]तच्च) D6 T1 3 M3 वचनं, G2 च ततो (for च वचो) —b) Ñ1 प्रहसन् (for सुग्रीवम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वाक्यम्; G2 M1 पुनर् (for इदम्) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 इदं वैरं

सुखं हि कारणं श्रुत्वा वैरस्य तव वानर ।
आनन्तर्यं विधास्यामि संप्रधार्य बलाबलम् ॥ ४१
बलवान्हि ममामर्षः श्रुत्वा त्वामवमानितम् ।
वर्धते हृदयोत्कम्पी प्रावृड्वेग इवाम्भसः ॥ ४२
हृष्टः कथय विस्रब्धो यावदारोप्यते धनुः ।
सृष्टश्च हि मया बाणो निरस्तश्च रिपुस्तव ॥ ४३
एवमुक्तस्तु सुग्रीवः काकुत्स्थेन महात्मना ।
प्रहर्षमतुलं लेभे चतुर्भिः सह वानरैः ॥ ४४
ततः प्रहृष्टवदनः सुग्रीवो लक्ष्मणाग्रजे ।
वैरस्य कारणं तत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ४५

G 4 8 33
B 4 8 40
L 4 7 39

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

N2 V B D7 इदं तु सं (for समुद्दिर) —d) D5.8.10 भावत् (for श्रोतुम्) —After 40 D5 ins

166* सुग्रीव निहतो येन त्व भ्रात्रा वालिना पुरा ।

41 a) Ś1 मद्यं, Ñ1 ससुखं Ñ2 D1 मद्दं तु V B4 D6.11 मद्दं हि B1-3 मद्दं तत्, D1.2.4.12.13 सदद्दं (for सुखं हि) G2 M1 श्रुत्वा (for श्रुत्वा) —b) D5.11 transp वैरस्य and तव N2 V B D7 वैरस्यातीव मानद —c) Ś1 N1 D1.4.6.12.13 Cm यनंतरं N2 V B D7 सर्वं तथा D8-10 Ck t आनंतर्याद्, Cv r g as in text (for °न्तर्यं)

42 a) D5 मम च (for हि मम) —b) Ñ2 V2.3 B मम (for अत्र) —Ñ2 V B1 D7 om B2 reads in marg 42cd —c) M1 वर्तते Ñ1 D2.3.4 T हृदयोत्कंपि (Ñ1 D1 °प) (for °म्पी) —d) B2.4 प्रावृषेण्या D6.11 इवाग वेग (D5 °गम्) G2 M1 °ड्ढाल (for प्रावृड्वेग) N1 D1.3.4 [अं]भसि B4 [अं]बुद (for [अ]म्भस) Ś1 B3 D13 प्रावृड्वप (B3 °पस्य) इवांबरे ⊛ Ck प्रावृडिति लुप्तसप्तमीकम् । प्रावृष्यम्भसो वेग इवेत्यर्थः ⊛

43 a) Ś1 D13 M1 विश्वब्धो Ñ1 D4 विश्वब्धो D1.2.4.12 विश्रब्धे, Cm as in text (for विस्रब्धो) N2 V B2.4 D7 एवं (Ñ2 D7 यत्र)कथय विश्वब्धं (B3.4 D7 °ब्धो) B1.3 तावद्वपस्व (B3 सु) विश्व (B3 °स्त)ब्धः D6.11 तन्मे कथय विश्वब्धो —b) Ñ2 V2 D1 D7 नारोपये V1 नारोप्यते B1 मारोपये B2.3 °पयन्; D5.11 आविश्यते (for °प्यते) ⊛ Ck धनुरारोप्यत इति यावत् । यावत्कुरोमि एवं भाषयिष्यामि ⊛ —c) Ś1 N2 V1 B D1.7.12.13 सृष्टाश्च हि Ñ2 निरस्याश्च, V2.3 सृष्टाश्च हि D1 विसृष्टश्च, D5.11 समुत्सृष्टः D6 विसृष्टाश्च (also °ष्ट हि) D4 T3 G M3 सृष्टश्चेह हि (for सृष्टश्च हि) Ś1 N1 V B D4(m).6.7.11.13 बाणा —d) V2 विहतान् (for निरस्तान्)

44 a) V1 स (for तु) —b) Ś1 Ñ1 D2.4.6.11.13 राघवेण (for काकुत्स्थेन) —After 44ab, G3 ins. 1. 1 of 168* —d) Ś1 Ñ1 D1.4.10.13 सचिवैः सह वानरः ; Ñ2 V B D7 चतुर्भिः सचिवैः सह

45 b) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 सहलक्ष्मणाग्रजे —c) Ś1 Ñ1 D1.2.4.10.13 परमं (for कारणं) Ñ2 V B D7 सर्वम्; D5.11 यत्तद् (for तत्त्वम्) —After 45 D5.11 ins

167* अथाब्रवीद्राघवमागतक्षणं
स्वकार्यनिर्वेधपरेण वानरः ।
सुयुक्तया तत्त्वसमन्वितया गिरा
यथावृत्तो वालिर्दीर्घविग्रहः ।

—Then D5 cont 168*

Colophon Ś1 Ñ2 V B D1.2.4.7.12.13 om —Sarga name Ś1 सुग्रीववैरनिवेदनम् । D5.11 वैरकारणम्. —Sarga no (figures, words or both) V1 om D11 5 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

G 4 8 33 B 4 9 1 L 4 7 21

वाली नाम मम भ्राता ज्येष्ठः शत्रुनिषूदनः ।
पितुर्बहुमतो नित्यं मम चापि तथा पुरा ॥ १
पितर्युपरतेऽस्माकं ज्येष्ठोऽयमिति मन्त्रिभिः ।
कपीनामीश्वरो राज्ये कृतः परमसंमतः ॥ २
राज्यं प्रशासतस्तस्य पितृपैतामहं महत् ।
अहं सर्वेषु कालेषु प्रणतः प्रेष्यवत्स्थितः ॥ ३
मायावी नाम तेजस्वी पूर्वजो दुन्दुभेः सुतः ।
तेन तस्य महद्वैरं स्त्रीकृतं विश्रुतं पुरा ॥ ४
स तु सुप्ते जने रात्रौ किष्किन्धाद्वारमागतः ।
नर्दति स्म सुसंरब्धो वालिनं चाह्वयद्रणे ॥ ५
प्रसुप्तस्तु मम भ्राता नर्दितं भैरवस्वनम् ।
श्रुत्वा न ममृषे वाली निष्पपात जवात्तदा ॥ ६
स तु वै निःसृतः क्रोधात्तं हन्तुमसुरोत्तमम् ।
वार्यमाणस्ततः स्त्रीभिर्मया च प्रणतात्मना ॥ ७

9

Ś1 Ñ2 V B D1-3.7.11-13 cont. the previous sarga. M1 begins with श्रीरामाय नम.
—Before 1, Ś1 D2.3.11-13 T G3 (l. 1 after 4.8.44[cd]) ins. while D3 cont. after 167*:

168* श्रूयतां राम यद्वृत्तमादितः प्रभृति त्वया ।
यथा वैरं समुत्पन्नं यथा चास्मि निराकृतः ।

[(l. 1) T2 श्रूयतामभिधास्यामि यद्वृत्तं वालिनो मम —(l. 2) T3 वैरं यथा (by transp.) D1.3.11 T समुद्भूत (for °त्पन्न) D1.11 वास्मि, T G3 चाहं (for चास्मि) Ś1 निरस्कृत; D3 ° निकृत (for निराकृत).]

1 [ab]) Ñ2 V B D7 ज्येष्ठो भ्राता (by transp.) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 T2 G1 शत्रुनिबर्हण —[c]) Ś1 मम (for बहु) —[d]) T1.3 ममापि च (for मम चापि) Ś1 Ñ1 D1.2.3.12.13 पुरा तथा (by transp.) V B बभूव स (B2 ह) D2.11 पुराभवत्, Ñ1 D7 मम चैव बभूव स.

2 [a]) V2 (उ)श्वरे (metri) D5 (उ)परते (for (उ)परते) D1 सोय, D6-10 T3 तस्मिन् (for ऽस्माक) —[c]) Ś1 Ñ1 D1.2.11.12.13 वाली, Ñ2 V B D3.7.11 राजा (for राज्ये) —[d]) D11 मस्वत (sic) G1.3 M1 -सत्तम (for संमत).

3 [b]) D1 सदा (for महत्) ‡ Ck पितृपैतामहं उत्तरपरवृद्धिश्चान्दसी, so also in Ct ‡ —[c]) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1-4.7.11.13 कार्येषु (for कालेषु) —[d]) Ñ V D4 D1-4.7.11-13 सदा, B1-3 त(B2 also स sup. lin.)दा (for स्थित) Ś1 D13 प्राणद् प्रेष्यवत्सदा M1 प्रणतज्येष्ठवत्स्थित.
—After 3 D3.11 ins.:

169* नाहं कदाचित्कार्येषु तस्य पार्श्वे मनो दधे ।

4 Ñ1 om. 4[cd] —[a]) B2 T2 ता(B2 also as in text)म (for नाम) —[b]) Ñ2 V B4 D7 तु स, D1-3 च स, M2 स्मृत (for सुत) —[c]) D2.11 (अ)भवत् (for महद्) B1-3 तेन तस्माद्य तद्वैर —[d]) D11 G1 M1 स्त्रीकृते (for °तं) Ś1 D2.3.11.13 तदा, Ñ1 D1 सदा, D3.11 च(D11 त)त् (for पुरा) Ñ2 V B D7 स्त्रीनिमित्तं किलाभवत्, D1.8.10 वालिन (D8 °ना) स्त्रीकृते पुरा, L(ed.) स्त्रीकृत विश्रुत तदा ‡ Cm तस्य वालिन स्त्रीकृत स्त्रीनिमित्तमित्यर्थः । Ct स्त्रीकृत स्त्रीनिमित्तम् । मयमितिहास क्वचित्पुराणे शोधनीयो बहुदर्शिभि ‡

5 [a]) V1 सु*, B4 D1.4-7 G2.3 M (Cv Cm Cg) सुप्त, Ct as in text (for सुप्ते) D5 T2 रात्र्या (for रात्रौ) —[c]) Ś1 D2.11.12 नर्दति स्म, D3 विननर्द (for नर्दति स्म) G1.2 M2.3 सुसक्रुद्धो (for °रब्धो) —[d]) D6 युधि (for रणे) Ś1 Ñ1 D1.2.11.13 (आ)ह्वयन्युधि, Ñ2 V B D7 समाह्वयत्, D3.11 (आ)ह्वयन्मृधे (for (आ)ह्वयद्रणे).
—After 5 D3.11 ins.:

170* मेघस्तनिततुल्येन महता दानवाधिप ।
विरात्रौ नर्दतो घोरं त्रीँल्लोकानादयन्निव ।

[(l. 1) D11 वानराधिप (for दानवा°).]

6 [a]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 श्रुत्वा तु(D1 °पि) तं Ñ2 V B4 D7 स तु रात्रौ, B1-3 स तु रौद्रीं(B2 also as in B4) D2.11 प्रबुद्धस्तु, G1 M2 सुप्तस्तु तं (for प्रसुप्तस्तु) D6 भ्राता (for भ्राता) —[b]) Ś1 D13 नर्दित Ñ1 B4 D1.4 नर्दतं, D1 नर्दतं वै, D3.6.8.11 T3 नर्दतो; Cg as in text (for नर्दितं) V2 D1.3.11 भैरवं स्वर(V2 D11 रव) B4 D4 T1.3 M2 भैरवस्वरं, D6.7.10 भैरवं स्वनं (for भैरवस्वनम्) —[c]) Ś1 Ñ2 D1.2.4.12.13 नादं (for श्रुत्वा) —Ñ1 om. for न D3.11 तस्य (for वाली) —[d]) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13 गुहामुखात् (for जवात्तदा) D3.11 तलशब्दमिव द्विप, D13 निषपात गुहामुखात्, M1 स्त्रीभिश्च सह निर्ययौ —For 6[cd] Ñ2 V B D7 subst.:

171* श्रुत्वामर्षवशं प्राप्तो निर्जगाम गुहामुखात् ।

7 Ñ2 V B1.3 D7 om. 7[ab] —[a]) Ś1 Ñ1 D1.13 निष्पतित, D2.4.13 निःपतित, M1 वै निर्गत (for वै निःसृत) M1 कोपात् (for क्रोधात्) B4 स तदा निःसृत कोपात्, D3.11 स गुहाभिर्गत क्रोधात् —[b]) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 निहन्तुम्, B4 वरासम् (for तं हन्तुम्) —[c]) Ś1 D13 तथा, Ñ2 V1.3 B D7 स तु, D3.11.13 तदा; G1 M1 सह (for

स तु निर्धूय सर्वान्नो निर्जगाम महाबलः ।
ततोऽहमपि सौहार्दान्निःसृतो वालिना सह ॥ ८
स तु मे भ्रातरं दृष्ट्वा मां च दूरादवस्थितम् ।
असुरो जातसंत्रासः प्रदुद्राव तदा भृशम् ॥ ९
तस्मिन्द्रवति संत्रस्ते ह्यावां द्रुततरं गतौ ।
प्रकाशोऽपि कृतो मार्गश्चन्द्रेणोद्गच्छता तदा ॥ १०
स तृणैरावृतं दुर्गं धरण्या विवरं महत् ।
प्रविवेशासुरो वेगादावामासाद्य विष्ठितौ ॥ ११
तं प्रविष्टं रिपुं दृष्ट्वा बिलं रोषवशं गतः ।
मामुवाच तदा वाली वचनं क्षुभितेन्द्रियः ॥ १२
इह त्वं तिष्ठ सुग्रीव बिलद्वारि समाहितः ।
यावदत्र प्रविश्याहं निहन्मि समरे रिपुम् ॥ १३
मया त्वेतद्वचः श्रुत्वा याचितः स परंतपः ।
शापयित्वा च मां पद्भ्यां प्रविवेश बिलं तदा ॥ १४ G 4 8 47 B 4 9 14 L 4 7 34

तव) D3 धार्यमाणस्तया स्वीय (sic) —^{d}) B D7 प्रय (B3 also *sup lin* as in text) तान्मना (for प्रण°) —After 7 Ñ2 V B D7 ins

172*, असमर्पितोऽतिसत्रम्भाद्भिरस्यामाविचारयन् ।

[V1 असमर्पितोपि B1 °र्पयित्र (for °र्पितोऽति) V2 B1 D7 विचारयन्]

8 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 तान्सर्वान् D5 न सर्वान् (by transp) D6 T2 G2 M1 ता सर्वा (for सर्वांस्तो) —^{b}) D1 -बली (for बल) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 वालिनि (D1 °न) पृष्ठतोऽन्वगाम् (Ś1 D1 °गात्, D1 °गात्) —For 8 Ñ2 V B D7 subst

173* स विनिर्धूय निःयान्तमस्मान्सर्वानकम्पनम् ।
अन्वधावमहं वीर्यं सौहार्दमनुचिन्तयन् ।

[(l 1) V2 illeg up to स्मान् B1 तौ (sic) (for स) V2 भगिन् (for सत्वान्) V1 सर्वे (for सर्वान्) —(l 2) V1 अन्वरोचम् V1 अनुधावम् (sic) V2 अन्वगां तम् (for अन्वधावम्) Ñ2 V1 D7 अभि- B1 भ्रा (for अनु) V2 सैहा र्दमेव चिन्तयन् (for the post half)]

9 ^{a}) D1 ते (for मे) Ś1 Ñ1 D1 स तु (D1 तु) तं वालिनं दृष्ट्वा D1 वालिनं स हि दृष्ट्वा च —^{b}) V2 B1 D1 ममाद्भुताद्; V2 माम°; D1 मम° (for मां च दूराद्) —^{c}) D1 ज्ञात (for जात) —^{d}) Ś1 D1 दिगन्तरा (D1 °रा) N2 अथावद्रा N2 V1 B1 D1 T1 M1 ततो भृशः T1 तथा भृश (for तदा भृशम्)

10 Ñ1 om 10^{ab} —^{a}) Ś1 D1 तं द्रवं (D1 °द्रु(sic)) तं संत्रासाद् Ñ1 V B D1 G1 M1 तं वि °द्रु(sic) द्रवंतं संत्रासात् ; (B3 also in marg इति) द्रवंतं भयस्तम् —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 G1 M1 आवां (for ह्यावां) D1 ह्यावां G1 द्रु° (for द्रुत°) V1 D1 आवां द्रुततरं (V1 °°) द्रु(D1 द्रु)तौ; V2 आवां द्रुततरं यतौ B1 आवां द्रुततरं ततो D1 आद्रवंतमनुप्लुतौ D1 आवां द्रुतमनुप्लुतौ —^{c}) B1 तु D1 T1 G1 M1 च; D1 (in marg) G1 M1 हि (for ऽपि) T1 मार्गो (for मार्गश्च) Ś1 D1 प्रकाशं हि गतं मार्गं (Ś1 °र्गं) Ñ1 D1 प्रकाशो हि गत (D1 °तो) मार्गस्य Ñ1 V B1 D1 प्र (V ग)काशं तु ग (D1 also *sup lin* ग) तो

मार्गेण —Ś1 D1 om (hapl ?) 10^{d}-11^{a} —^{d}) N V B D1 (उ)द्यता (for (उ)द्गच्छता) —For 10^{cd} D1 subst

174* प्रकाशरहितं मार्गं चन्द्रेणोद्यता सदा ॥

while D1 subst

175* आकाशे हि गते मायाद्येन क्षपता तदा ॥ (sic)

11 Ś1 D1 om 11^{a} (cf v l 10) —^{a}) Ñ1 V1 B1 D1 दृष्ट्वा (for दुर्गं) V2 सहसावृतं दृष्ट्वा B1 स तृणैरावृतं दृष्ट्वा —^{b}) V1 D1 T1 धरण्यां (for °ण्या) N1 धरण्या विवृतं तदा D1 धरण्यां विवृतं बिलं —B1 om 11^{c}-12^{a} —^{d}) V2 दृष्ट्वा (for वेगाद्) —^{d}) V2 सुत° (illeg) (for आवाम्) Ñ2 V1 B1 D1 त्वासाद्य (for आ°) D1 स्थितौ (for विष्ठितौ) Ś1 D1 आवां द्वारे व्यवस्थितौ N2 वाली द्वारि व्यवस्थित । D1 आवां द्वारे तु (D1 तु) विष्ठितौ —After 11 D7 ins. a passage relegated to Appendix I (No 6)

12 B1 om 12^{ab} (cf v l 11) M1 om 12 —^{a}) M1 तत् (for तं) Ś1 Ñ1 V1 D1 विवरं Ñ2 V1 B1 D1 बिलं; D1 सुरं (meta) (for रिपुं) —^{b}) M1 वाली (for बिलं) Ś1 Ñ V B1 D1 रिपुं क्रोधवशं गत —^{c}) Ś1 Ñ V1 B D T1 G1 ततो (for तदा) —^{d}) Ś1 D1 वचनं परुषं स्थितः Ñ1 D1 वचनं पुरतः स्थितं

13 ^{a}) V1 D1 त्वमास्व D1 T1 G1 तिष्ठ (for त्वं तिष्ठ) Ś1 D1 इह त्वं मां (D1 मा) प्रतीक्षस्व —^{b}) Ś1 V1 D1 बिलद्वार (V1 °र्) (for °द्वारि) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 तद् (D1 °द्) T1 M1 यत्र (for अत्र) —^{d}) T1 M1 G1 सहसा (for समरे) —For 13^{cd} Ñ1 V B D7 subst

176* यावत् निहन्म्यहमिहैव सुदुरात्मनम् ॥

14 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 G1 (त्व इति D1 (त्व) G1 M1 च (for तु) Ñ2 V B D7 तद् (for (ए)तद्) G (ed) वचनं (for (ए)तद्वचः) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 वालिनो भ्रातुरीरितम् (D1 °तं) Ñ V B D7 G (ed) प्रत्युक्तः V1 (°त) स परंतप (G (ed) सप्रजः) —After 14^{cd}, N V B D7 ins

G 4 8 47
B 4 9 15
L 4 7 35

तस्य प्रविष्टस्य बिलं साग्रः संवत्सरो गतः ।
स्थितस्य च मम द्वारि स कालो व्यत्यवर्तत ॥ १५
अहं तु नष्टं तं ज्ञात्वा स्नेहादागतसंभ्रमः ।
भ्रातरं न हि पश्यामि पापशङ्कि च मे मनः ॥ १६
अथ दीर्घस्य कालस्य बिलात्तस्माद्विनिःसृतम् ।
सफेनं रुधिरं रक्तमहं दृष्ट्वा सुदुःखितः ॥ १७
नर्दतामसुराणां च ध्वनिर्मे श्रोत्रमागतः ।
निरस्तस्य च संग्रामे क्रोशतो निःस्वनो गुरोः ॥ १८
अहं त्ववगतो बुद्ध्या चिह्नैस्तैर्भ्रातरं हतम् ।
पिधाय च बिलद्वारं शिलया गिरिमात्रया ।
शोकार्तश्चोदकं कृत्वा किष्किन्धामागतः सखे ॥ १९

177* प्रतिसिद्धस्तदानीं स सम्प्रविश्य तद्बिलम् ।
[V3 B4 तदा वाली (for तदानीं स)],

While D3 ins

178* मद्वरेण हनिष्यामि बिलस्थमसुरं प्रभो ।

—D11 om from 14^{c} up to 15^{b} —V3 illeg for 14^{cd} —^{c}) V1 स्थापयित्वा (for स्थाप°) D5.8–10 सः D6 T2 G1.3 Cm तु (for च) Ś1 D1–4.12.13 ता(Ś1 D12 त)पयित्वा तु मां(D13 मा) प्राणै (D3 पद्भ्यां) Ñ1 निवृत्त पाणिना सत्ये, Ñ2 V2 B D7 M1 स्थाप(M1 शाद)यित्वा तु मां पद्भ्यां —^{d}) Ñ2 V1.2 B D7 T1.3 G2 M3 महत्, D5.6.8–10 T2 G1.3 M2 तत (for तदा)

15 D11 om 15^{ab} (cf v l 14) —^{a}) Ñ1 D2.12 बिले (for बिल) —Ś1 om (hapl ?) 15^{c}–17 —^{c}) Ñ1 V1 च महद्, D1.12 मम च (by transp) D5.8–10 च बिल (for च मम) M1 द्वारे (for द्वारि) G2 स्थितस्य मम च द्वारे, G3 स्थितस्य मे बिलद्वारे —^{d}) V3 व्यत्यवर्तत, G2 Ct [ऽ]त्यत्यवर्तत M1.3 व्यत्य°; Ct as in text (for व्यत्यवर्तत) D11 रक्षमाणस्य यत्नत —After 15 B4 ins

179* न चैव निसृतो वाली तस्मात्कम्पितो ह्यहम् ॥

while D1.2.4.12.13 ins whereas L(ed) ins after 16^{ab}

180* न नि क्रामति वालीति ततोऽहं भृशदुःखित ।
[D13 निष्क्रामति (for नि°)]

16 Ś1 om 16 (cf v l 15) D11 om 16–17 Ñ1 D2.4.12 om 16^{ab} V3 illeg for 16 D1 reads 16^{ab} in marg —^{a}) T1.2 M1.2 ज्ञात्वा तं (by transp) Ñ2 V1 भ्रमि ष्टं (Ñ2 ° ष्ट) तं तु तं ज्ञात्वा V2 B D7 भ्रनिष्क्रांतं(D7 °तु) तं ज्ञात्वा D3 भ्रनि सरतं तं ज्ञात्वा D13 भ्रनिर्गच्छंतं तं ज्ञात्वा —After 16^{ab}, L(ed) ins. 180* —D2 reads 16^{c}–17 in marg —^{c}) D5.8–10 T2 G1.3 M3 न प्र; D6 तं न; T1.3 तु न, G2 न स्म; M1 न च (for न हि) Ñ1 कातरो बुद्धभावेन; D1.2.4.12 कातरो बुद्धिभावेन —^{d}) D4 पापशंकितः Cv m g k पापशंकि च; Ct as in text (for पापशङ्कि च) D1 शंकितं मे मनोभयम्. —For 16^{cd}, Ñ2 V1.2 B D7 subst

181* भ्रातरं दुःखसंतप्तः पापशङ्काभयातुरः ।
[V3 पापशंकी, B4 D7 पापाशंकी (for °क्त) V1B3 पापशंकितमानसः(B3 °न्न [sic]) (for the post half)]
while D3.11 subst

182* उद्विग्नमानसो जातस्तस्य भ्रातुरनिर्गमात् ।

17 Ś1 D11 om D1 reads in marg 17 (cf v l 15 and 16) —^{b}) Ñ1 D1.2.4.13 बिलद्वाराद्; V1 D7 बिलात्तस्य (for बिलात्तस्माद्) D3 (also as in text) M1 विनिर्गतं (for विनिःसृतम्) In M3, lacuna from तं up to न in ° is filled up sec m —^{c}) Ñ1 D1–3.12.13 धीरं, Ñ2 D7 यथत्रात्; V B3.4 स्वत्त, B1.2 (also भूरि) यवत्र, D5.8–10 दृष्ट्वा, Cv r m g as in text (for रक्तम्) —^{d}) D13 [अ]ति (for सु) Ñ1 D3.12 दृष्ट्वाहं भृशदुःखित ; Ñ2 V B D7 तं(Ñ2 B3 तद्) दृष्ट्वा स्मयितो (V2 B4 तु खितो)मयि; D5.8–10 ततोऽहं भृशदुःखित

18 ^{a}) Ś1 D11 मदताम् —^{b}) B4 आश्रुत (for आगत) —D11 om 18^{cd} —^{c}) Ś1 D4.13 निष्क(Ś1 °च)स्तस्य, B D7 स्य°, D8.10 Ct न स्तस्य (for निरस्तस्य) —^{d}) D4.8.10 T1 M3 Ct [ऽ]पि स्वनो; D6 नि स्वनो T3 [ऽ]पि स्वनं, G1 मे स्वनो (for नि स्वनो) Ś1 D1–4.12.13 महान् (for गुरो) Ñ2 V B D7 क्रोशतो नि स्वनो महान् —For 18^{cd}, N1 subst

183* तेषां निवसतां तत्र घोरो मे नि स्वनो महान् ।

19 ^{a}) V1.2 B4 [अ]पगतो (for [अ]व°) D6 तु (for बुद्ध्या) Ś1 B1–3 D1.13 अहं त्वप(Ś1 D13 °पा)गतो बुद्ध्या —^{b}) Ś1 D11 च; Ñ1 D1.2.13 G2 तं; D6 स्तं (for तैर्) —For 19^{ab}, D3.11 subst

184* भ्रातरं निहतं चाहं तत्र शब्देन चाधिकात् ।

—Thereafter both cont.

185* ततो मया भयार्तस्य दानवस्य दुरात्मन ।

—Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 om 19^{cd} D1 reads 19^{cd} in marg —For 19^{cd}, Ñ2 V B D7 subst

186* पूरयित्वा शिलाभिस्तु बिलं शोकसमन्वित ।
[B4 तद् (for तु) V3 शोके (for शोक)],

while D3.11 subst

187* महत्या शिलया तूर्णं बिलस्य पिहितं मुखम् ।

—Thereafter both cont

गूहमानस्य मे तत्त्वं यत्नतो मन्त्रिभिः श्रुतम् ।
ततोऽहं तैः समागम्य समेतैरभिषेचितः ॥ २०
राज्यं प्रशासतस्तस्य न्यायतो मम राघव ।
आजगाम रिपुं हत्वा वाली तमसुरोत्तमम् ॥ २१
अभिषिक्तं तु मां दृष्ट्वा क्रोधात्संरक्तलोचनः ।
मदीयान्मन्त्रिणो बद्ध्वा परुषं वाक्यमब्रवीत् ॥ २२
निग्रहेऽपि समर्थस्य तं पापं प्रति राघव ।
न प्रावर्तत मे बुद्धिर्भ्रातृगौरवयन्त्रिता ॥ २३
मानयंस्तं महात्मानं यथावच्चाभ्यवादयम् । G 4.8.57 D. 4.9.25
उक्ताश्च नाशिषस्तेन संतुष्टेनान्तरात्मना ॥ २४ L. 4.7.44

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९

188* ततोऽहं वनमास्थाय निदिग्ध्वा भ्रातरं हतम् ।

—D4 transp. 19c–20b and 20c–21b —c) Ś1 Ñ1 D1.12 दुःखार्तेन (for शोका°) D3 दृष्ट्वा, G3 कर्तुं (for हत्वा) D2.4.12 दुःखार्तश्चोदके दत्त्वा. —d) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 तत, D3 तदा (for सत्ते) D2.13 किष्किंधां पुनरागत

20 D4 transp 19c–20b and 20c–21b. —a) G1 गाहमानस्य Ñ1 मा (for मे) Ñ1 यत्ना, Ñ2 B D1.11 तत्तु, D2 त तु (for तत्त्व) Ś1 D1.4.12 गूहमान च(D1.4 तु) मा (Ś1 मे) यत्नात्, D2.13 गूहमान तु त(D13 मा) ज्ञात्वा —b) D2 यत्नतो (for यत्नतो) V2 सह, G3 द्रुत (for श्रुतम्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 त(D2.12 तद्) वै(Ś1 D12 च) भ्रातृ विपर्यय —c) Ñ2 V B D3.7.11 G3 मन्त्रिभि सर्वै (for तै समागम्य) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 श्रुत तैर(D2 वै)मन्त्रिभि (D13 मुनिभि) सर्वै (Ñ1 सर्वम्) —d) Ś1 D2.4.12.13 ततोऽहम्, Ñ2 V B D7 राज्येऽस्मिन्, G1 समस्तैर (for समेतैर) Ñ1 मह राज्येऽभिषेचित, D1 तथा श्रुत्वाभिषेचित D2.13 समेत्य नृपति कृत

21 G1 om 21ab. D4 transp 19c–20b and 20c–21b. —a) T1 तत्र (for तस्य) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 राज्य प्रशास(Ś1 °स)माने तु; D1.11 राज्य प्रशासमानस्य —b) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 मयि (for मम) —For 21ab, Ñ2 V B D7 subst

189* मयि शासति राज्यं तु धर्मेण रघुनन्दन ।

—c) V2 बिल (sic) (for रिपुं) —d) G1 om for वाली स Ñ2 V B D7 तं घोरं (G[ed] घोर त) सोऽथ (Ñ1 D7 स हि) वानर, D2.3.6.8–11 दानव(D2.13 किष्किंधा) स तु वानर; T1 वानर स तु दानवं ॐ Cf मम समीपं माजगाम स वानर इत्यन्वय. ॐ

22 a) D7 च, G1 M2 (after corr sup lin sec. m. as in text) स (for तु) D2 तं (sic) (for मां) —b) Ś1 V2.3 B D1–4.7.9.11–12 क्रोध, Ñ1 M2 वाली (for क्रोधात्) —c) V1 B1–3 D2.8 द्रुत्वा (for बद्ध्वा). —d) Ś1 D2.4.12.13 प्रकरान् (for ब्रवीत्)

23 In M2 lacuna from प्र up to त is filled up *sec m.* —a) Ñ1 विग्रहेऽ, V2 विनिग्रहे; D1.6 M2 विग्रहे च (D1 °पि), D5–10 T2 G3 निग्रहे च (for निग्रहेऽपि) V2 [स]समर्थस्य D2.11 निग्रहे च समर्थेऽहं(D2 °र्थो हि) Ñ2 V B1–3 D3.7.11 तस्य पापस्य राघवः B4 पापस्य तस्य राघव —c) Ñ2 V B D7 प्रावर्तत न (by transp) M1 न मे प्रवर्तते बुद्धिर् —d) Ñ2 V B D7 तदा, D6 M1 भ्रातुर् (for भ्रातृ) G3 damaged from र up to ता Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 हेतुं भ्रातरमप्रति —After 23, D5.8–10 T G (G3 illeg) M1.2 ins.

190* हत्वा शत्रुं स मे भ्राता प्रविवेश पुरं तदा ।

[G3 पुरी (for पुर)]

24 a) G3 damaged (for मानयस्त) D2.13 तु (for तं) Ś1 D1.11 मानयंस्त्वहमात्मानं, Ñ1 मानयंस्त्वहमेवेन (sic), Ñ2 V B D7 प्रसाद्यैवमहं तं च, D3.11 मानयन्नै (D11 °यंश्च) गुरुत्वे(D12 °ज्ये)ष्ठ D1 मानयन्भ्रातरमहं —b) D6 तु (for च) Ñ2 V B D7 अभि(B2–4 °ति) नद्यन्, D5–9.11.12 अभिवादयन्(D5.11 °दे), D12 म**द (for चाभ्यवादयम्) D3 सत्यं मामुपस्थिते —c) D5.8–10 T1 प्रहृष्टेन (for संतु°). —For 24cd, Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 subst

191* उचिताशीरिदो दत्ता मनुष्येणान्तरात्मना ।

[Ñ2 V2 B D7 तस्य (for दत्ता) V1.2 दिशान्तस्य (for [शा]रिदो दत्ता) D1 उच्छृम्लादिरप्यन्ये, D2.4.13 नेकिश भाषितोऽन्यैः D2.12 न दत्ता(D13 नेक्विनाशा)शिषो मम (for the prior half) Ñ2 V B D7 प्रयुज्यते यद्यपि, D1.11 नैवाशु क्रोधमूर्छित (for the post half).]

—Thereafter Ś1 D1.4.12 cont D2.13 ins. before 4.10.1, while D4 subst for 4.10.1

192* स्थापयित्वा तु तं कुद्धमिव्राक्रमेयरम्पिते ।
न मां गीतादिभिः सह रावणं प्रशस्त हि ।

१०

G 4 9 1
B 4 10 1
L 4 7 46

ततः क्रोधसमाविष्टं संरब्धं तमुपागतम् ।
अहं प्रसादयांचक्रे भ्रातरं प्रियकाम्यया ॥ १
दिष्ट्यासि कुशली प्राप्तो निहतश्च त्वया रिपुः ।
अनाथस्य हि मे नाथस्त्वमेकोऽनाथनन्दनः ॥ २
इदं बहुशलाकं ते पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।
छत्रं सवालव्यजनं प्रतीच्छस्व मयोद्यतम् ॥ ३
त्वमेव राजा मानार्हः सदा चाहं यथा पुरा ।
न्यासभूतमिदं राज्यं तव निर्यातयाम्यहम् ॥ ४

[D1 3 12 च (D13 तु) सकुंकुम Ś1 D4 12 स्मयाति इसंकुक्षम् (for the prior half) Ś1 D13 अनयोचित D13 अयशो चितै —Ś1 D12 om l 2 —(l 2) D1 3 मे (for मां) D4 स्निह (for [अ]स्य हि)]

—Then D3 further cont while D11 cont after 191*

193* स तु विशुभसुत भ्रातरपचा
 तुदितदिवाकरतुल्यदर्शन ।
 कपित इव स दीप्तिमानसम्
 स्मयि विनिवेशितदुष्टवाक्शति ।

[(l 1) D3 lacuna up to त]

—After 191* Ñ2 V B D7 cont

194* एवंविधर मानेन मानयामि स्म वालिनम् ।
 न च तं प्रतिजग्राह कलुषेणान्तरात्मना ।

[(l 1) B1-3 मानयामास —(l 2) Ñ2 V1 D7 तद् (for त) B2.3 कल्मषेण (for कलुषेण)]

—After 24 D4 6 10 T1 3 G M ins

195* नत्वा पादावहं तस्य मुकुटेनास्पृशं प्रभो ।
 अपि वाली मम क्रोधान्न प्रसादं चकार सः ।

[(l 1) T1 गत्वा (for नत्वा) D6 पादतल (for पादावहं) —(l 2) D6 जगाम (for चकार) G1 ह (for स) M3 न प्रसन्नश्च राघव (for the post half)]

Colophon Ś1 D1 4 12 om (Sarga cont) G2 mostly damaged —*Sarga name* Ñ1 D2 3 11 12 वालिचरित Ñ2 सुग्रीववाक्य V B वैर(B1 °रि)निवेदन —*Sarga no* (figures words or both) N1 V1 B1 D1 om Ñ2 V2 3 B2 3 D3 6 10 T G1 3 M 9 B4 8 D11 12 6 —After colophon G1 3 conclude with श्रीरामाय नमः

10

Ś1 D1 4 12 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः Before 1 D4 12 ins 192*

1 G2 damaged from 1 up to l 3 of 196* —a) Ś1 D1 4 12 तं तु (for ततः) D3 -समायुक्तं Ñ2 V B D7 ततस्तं क्रोधसंरब्धं D11 न तुल्योत्वसमाविष्ट (corrupt) —b) Ś1 D4 12 13 समुप(D11 °वा)स्थितं Ñ1 मामुपागतं V1 समुपागतो D1 मामुपस्थितं D3 11 वालिनं वरं (for तमुपागतम्) Ñ1 V2 3 B D7 स्वभ्रातसमुपागतं —c) Ñ2 V2 3 B D7 स(D7 त)प्रसादयमन्यग्रो (Ñ2 V3 D7 °ग्रं) —d) V2 भ्रातरि (for भ्रातरं) Ś1 D6 10 12 T1 3 Cht हितकाम्यया —For 1 D4 subst 192*

2 G2 damaged for 2 (cf v l 1) —a) Ñ1 D7 T1 च B1 3(*sup lin* also as in text) 3 [अ]पि D1 स D13 तु (for [अ]सि) D2 12 भ्राता (for प्राप्तो) —b) Ś1 N V B D1-3 7 11 12 G2 दिष्ट्या च(Ñ1 वि) निहतो रिपु —c) D6 12 च (for हि) —d) D1 12 om from त्व up to ना in d Ś1 D4 6 12 13 नाथ(D13 ॰॰) वत्सर, N1 °वत्सला Ñ2 V B D7 कपियूथप, D6 11 बंधुनंदन L(ed) बलदत्तर Cv r m g as in text (for अनाथनन्दन)

3 G2 damaged for 3 (cf v l 1) —a] D1 11 शतशलाकं (for बहु°) D1 3 13 मे D3 त्वं (for ते) —b) Ś1 N1 D1 3 12 13 पूर्णचंद्रसमप्रभं Ñ2 V B D7 पूर्णचंद्रनिभं शुभं —c) Ś1 Ñ V B D1 3 7 13 प्रतीच्छ त्वं Ś1 N1 D2 11 मयोद्धृतं Ñ2 V B1 2 मयोद्धृ(B1-3 °द्वि)तं D4 8-10 मया धृतं (for मयोद्यतम्) —After 3 D4 6 8-10 S ins

196* भ्रातस्तत्र बिलद्वारि स्थित संवत्सरं नृप ।
 दृष्ट्वा च शोणितं द्वारि बिलाच्चापि समुत्थितम् ।
 शोकसंविग्नहृदयो भृशं व्याकुलितेन्द्रिय ।
 अपिधाय बिलद्वारं शैलशृङ्गेण तत्तदा ।
 तस्माद्देशादपाक्रम्य किष्किन्धां प्राविशं पुन । [5]
 विषादात्त्विह मां दृष्ट्वा पौरैर्मन्त्रिभिरेव च ।
 अभिषिक्तो न कामेन तन्मे त्वं क्षन्तुमर्हसि ।

[G1 damaged up to l 3 (cf v l 1) —(l 1) D6 T1 G1 चाथो T1 3 M1 3 Cg चाथ M2 चापो B(ed) भ्रात (for तत्र) G3 निपुणश्च (for बिलद्वारि) M3 संवत्सरात् (for °रं) G3 रत्या (for नृप) —(l 2) G1 तु M3 Cg [अ]पि (for first च) D6 द्वारे (for द्वारि) D6 वा (for second च) —(l 3) G1 -मैशोन- M3 संविग्न Cg as above (for संविग्न) —(l 4) T1 तद्विधाय M1 भाग° (for अपिधाय) G1 3 गिरिशृङ्गेण (for शैल°) D6 T1 G3 M1 3 तथा (for तदा) —(l 5) D6 8 10 T G M1 3 व्यावृत्य (for अपा°) D6 M3 पुरी (for पुन) —(l 6) D6 इह (for त्विह) G3 M3 विषादयुक्त (for °त्त्विह) —(l 7) D4 6 10 transp. तं and क्षन्तुम्]

4 a) Ś1 D1 4 12 13 मायथा Ñ2 V2 3 B2 D7 शोकार्तो V1 D1-3 शोकार्तेन M1 राज्यार्हस (for मानार्ह) —b) C3

मा च रोषं कृथाः सौम्य मयि शत्रुनिबर्हण ।
याचे त्वां शिरसा राजन्मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥ ५
बलादस्मि समागम्य मन्त्रिभिः पुरवासिभिः ।
राजभावे नियुक्तोऽहं शून्यदेशजिगीषया ॥ ६
स्निग्धमेवं ब्रुवाणं मां स तु निर्भर्त्स्य वानरः ।
धिक्त्वामिति च मामुक्त्वा बहु तत्तदुवाच ह ॥ ७
प्रकृतीश्च समानीय मन्त्रिणश्चैव संमतान् ।
मामाह सुहृदां मध्ये वाक्यं परमगर्हितम् ॥ ८
विदितं वो यथा रात्रौ मायावी स महासुरः ।
मा समाह्वयत क्रूरो युद्धाकाङ्क्षी सुदुर्मतिः ॥ ९
तस्य तद्गर्जितं श्रुत्वा निःसृतोऽहं नृपालयात् ।
अनुयातश्च मा तूर्णमयं भ्राता सुदारुणः ॥ १०

G 4 9 11
B 4 10 15
L 4 7 54

N1 D1 3 4.11 13 स पुवास्मि D4.12 समयेहं (for तदा चाह) D13 पुरा यथा (by transp) C5 यथापुर Ñ2 V B2 4 D7 वच चाग्राकरा वच —After 4ab, Ñ2 V B D7 ins.

197* अमात्यैर्विनियुक्तोऽह राज्ये नामेच्छया विभो ।

[V1 [ऽ]स्मि (for ऽह)].

while D3 6 8-10 S ins after 4cd

198* राजभावे नियोगोऽय मया त्वद्विरहात्कृत ।
सामात्यपौरनगरं स्थित निहतकण्टकम् ।

[(l 1) D6 6 T2 G3 M1 3 राजभाव॰; G1 राजाभावे (for राजभावे) G2 नियु**य (for नियोगोऽय) D6 10 T1 मम (for मया) —(l 2) D6 पौरेर् (for पौर)]

5 a) Ś1 Ñ V B D1 3 4 7 12 13 वीर (for सौम्य) D4 reads from सौम्य up to निबर्हण in marg —b) Ś1 Ñ V B D1 2 4 6 7-10 12 13 तिसृ(D1 2 4 6 7-10 °पृ)धन (for निबर्हण) —c) Ś1 D6 11 एष से(D6 त्वा) D3 याचे त्वा (for याचे त्वां)

6 a) Ś1 D13 G1 विशाद् (for बलाद्) Ñ V1 3 B1-3 D4 4 6 7-10 13 T2 G2.3 M2 अस्मि न्, D3 11 मई G1 अस्मात् (for अस्मि) V3 समागत्य (for °गम्य) D4 repeats from स in a up to ति in 7c after इति in 7c —cd) Ś1 D13 राज्यभार, D1 3 D2 4 13 राज्यभारे, D1 8-10 राज्यभावे, M1 राजभाव (for राजभावे) Ñ2 V B D7 नियुक्तोऽस्मि D2 नियुक्तो य (for °क्तोऽहं) D2 शास्य (for शून्य) Ś1 Ñ2 D1 3 4 11.13 त्वया हीने(D1 त्वदपेते) पुरे (D1 3 °रा)त्यय (Ñ2 **) Ñ2 V B D1 राज्याय नहि मे स्पृहा (for d) D4 11 त्वया हीने पुरे राजनृपतित्वे नियोजित ※ Cf शून्यदेशस्य राजहीनदेशस्य या परेषां जिगीषा तया तन्निवृत्तिहेतुना । भरतकार्ये भूत इतिवत् प्रयोग ※ —After 6 Ñ V B D7 ins

199* अनिच्छन्नपि विभोऽहमस्त्वया हीने पुरेऽनघ ।

[Ñ1 om mostly the prior half V1 3 विभोऽह, V2 विभोऽस (for विभोऽस) V3 पुरानघ (for °ऽनघ)]

7 D4 repeats up to इति in a (cf v 1 6) —a) Ś1 D13 एव (for एवं) D11 [मा]मुवाणं Ś1 D1 3.4.13 तु (for मा) N1 V B D7 तमेवं(D7 °देव) भाषमाणं तु (V2 3 B च) —b) Ñ2 V B D7 मा निर्भर्त्स्य, D6 6 8-10 T2 G1 3 M3 विनिर्भर्त्स्य —c) Ś1 समायुक्त, D13 समायुक्त (for च मामुक्त्वा) Ñ2 V B D7 धिक्कृत्य(V2 ° **) परुषं वाक्य —d) B1 3 D1 4 तत्तम्, D13 तत्र (for तत्तद्) Ś1 Ñ2 V2 3 D3 11 13 बहुशस्तद्, B2 (before corr sup lin) प्रचुर तद् (for बहु तत्तद्) M2 बहुभिस्तदुवाच ह

8 a) Ś1 Ñ2 V B D1 2 7 12 13 तु M1 स (for च) V B समानाय्य (for °नीय) —b) Ś1 D13 स्वेव G1 चापि (for चैव) Ñ2 V B D7 तदा स (B1-3 स तदा [by transp])प्लवगेश्वर, D4 13 मैत्रिणस्तु समाहित —c) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 मामुवाच सुहृन्मध्ये —d) Ś1 Ñ2 V B D1 4 5, 12 13 वृत्तसुदारुणं, Ñ1 D3 11 एतद्विग° (for परमगर्हितम्).

9 a) T1 हि (for वो) D4 6 8-10 यथा रात्रौ G1 M2 महारात्रौ (for यथा रात्रौ) —b) D4 स महास्वन G2 सहसा सुर (for स महासुर) —D7 om 9cd —c) T1 क्रुद्धो (for क्रूरो) Ś1 N1 D1 3 4 12.13 समाह्वयते निर्यो G1 समाह्वयति क्रुद्धो Ñ2 V B2-4 समाह्वयति(V1 3 °त) मां निर्यो; B1 स मार्गयति मां निर्यो; D3 11 आह्वयाना(D3 °न)स मां निर्यं —d) Ś1 D4 6 12.13 G1 3 M युद्धकाङ्क्षी (for युद्धाकाङ्क्षी) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12.13 रिपुर्मम(N1 °हान्), Ñ2 V B महासुर (V1 °स्वन B3 (m also) वनौकस), D3 11 सुदारुण , D6.8-10 T1 G1 M1 3 तदा(G1 यथा M2 तथा) पुरा G(ed) महोदर (for सुदुर्मति)

10 a) Ñ2 तत्रिनदं Ñ1 D1 [अ]हं सनितं V 1 [अ]भिगर्जितं B2 (m also) तद्वचनं D6 6-10 T1 2 G M2 तन्नादितं M1 तद्वचन G(ed) [अ]भिगर्जितं (for तद्गर्जितं) —b) Ś1 Ñ1 D1 3 11.13 G2 निर्गतो (for निःसृतो) Ś1 V B D7 [ऽ]स्मि (for ऽहं) D4 गतोऽहं च Ś1 D13 निजालयात्, Ñ2 V B D7 गृहात्सुप्तात् D3 11 पुरोत्तमात् (for नृपालयात्) —c) Ś1 V1 D13 अनुजा(D13 °ता)तश्च, N1 °तुगत (for °यात). Ś1 V1 D1 3.4 12.13 मे(Ñ1 मां) भ्राता V1 B2-4 मां ईंधु D1 मा तूर्ण (for मां तूर्णम्) —d) Ś1 Ñ1 D1 3.4.12.13 ह(D4 अ) यमेव(D3 4.13 °क) G2 भ्राता शोभ (for अयं भ्राता) N V B D7 मां(Ñ2 D7 मम) भ्रातृमुखो रिपु

G 4 9 12 B 4 10 15 L 4 7 55 स तु दृष्ट्वैव मां रात्रौ सद्वितीयं महाबलः ।
प्राद्रवद्भयसंत्रस्तो वीक्ष्यावां तमनुद्रुतौ ।
अनुद्रुतस्तु वेगेन प्रविवेश महाबिलम् ॥ ११
तं प्रविष्टं विदित्वा तु सुघोरं सुमहद्बिलम् ।
अयमुक्तोऽथ मे भ्राता मया तु क्रूरदर्शनः ॥ १२
अहत्वा नास्ति मे शक्तिः प्रतिगन्तुमितः पुरीम् ।
बिलद्वारि प्रतीक्ष त्वं यावदेनं निहन्म्यहम् ॥ १३
स्थितोऽयमिति मत्वा तु प्रविष्टोऽहं दुरासदम् ।
तं च मे मार्गमाणस्य गतः संवत्सरस्तदा ॥ १४
स तु दृष्टो मया शत्रुरनिर्वेदाद्भयावहः ।
निहतश्च मया तत्र सोऽसुरो बन्धुभिः सह ॥ १५

11 a) N1 दूरात् (for रात्रौ) —b) Ś1 D10 अद्वितीय (for सद्वितीय) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 विनिर्गा(Ñ1 °ग)त (for महाबल) B2 मायावी स महासुर —c) D1.6.11 T2 G3 वित्रस्तो (for संत्रस्तो) Ñ2 V B D7 परमत्रस्त (for भयसंत्रस्तो) —d) D3.11 भ्रातरौ च (for वीक्ष्यावां) D3.11 तद्(D11 °म)भिद्रुतौ, D5.8.10 समुपागतौ D6 T2 G2 M2 समभि° T1.3 G1.3 M1 समनु° (for समनुद्रुतौ) —e) T1.3 M3 च (for तु) D5.6.8–11 T2 G2 M2 अभिद्रुतस्तु (D11 °श्च) D3 अभिनुद्रुश्च (sic) M1 अभिद्रुयस्तु (for अनुद्रुतस्तु) —f) D5.6.8–10 T2 G M1.2 विवेश स (for प्रविवेश) D1.11 महद्बिलं (for महाबि°) —After 11, D3 ins l 3 4 of 201*

12 D3.6.11 T2 M3 om (all [except D3] hapl) 12ab —For 11e–12b Ñ2 V B D7 subst

200* प्राद्रवत्परमत्रस्त पृष्ठतोऽनवलोकयन् ।
विद्रवन्तं तथा तं च निशाम्य भुवि दानवम् ।
भ्रातोच सहसुग्रीवस्तिष्ठ तिष्ठेत्यभाषित ।
स तु द्वादशमात्राणि योजनानि भयान्वित ।
सतो धरण्या विवर प्रविवेश भयार्दित । [5]
तं तु दृष्ट्वा बिलप्रासे संपर्के नित्यशोऽहितम् ।

[(l 1) Ñ2 D7 नावलोकयन् —(l 2) B4 तदा (for तथा) V B1–3 निशम्य (for °शाम्य) —(l 3) Ñ2 D7 इह (for सह) —B3 om l 4 —(l 5) V1 भयातुर (for भयार्दित) —(l 6) B1 दृष्ट्वाह B2.3 दृष्ट्वा च (for तु दृष्ट्वा) Ñ2 D7 भयार्त (for सदृश) V नित्यशोऽपि]

—c) Ñ2 V1 D7 मया V2.3 B [ऽ]धमो (for ऽथ मे) —d) Ñ2 V B D7.11 शुचिना (for मया तु) M1 क्रूर निदर्शन (for तु क्रूर°) —For 11e–12 Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst D3 ins l 3–4 after 11

201* त्वरित प्राद्रवद्भ्राता दृष्टो मामवलोकयन् ।
विद्रवन्तं ततो दृष्ट्वा निशायां तत्र दानवम् ।
अहं धावे च सुग्रीव सह भ्रात्रा व्यवस्थितौ ।
रोषणादेन तु मया पार्श्वस्थो हरिपुंगव ।
अयमुक्तोऽनुविभ्राता विगुन रोषवर्धन । [5]

[(l 1) D13 त्वरितं (for °त) D1.4.13 भीत (for भ्राता) D13 दृष्टतो (for दृष्टो) Ñ1 [ऽ]नवलो° D1 मां वि° ; D4 मावि D4 नाव° D13 वाव (for माव) —(l 2) D1 तदन्त वन —(l 3) D13 वा (for first च) Ñ1 सहसा समवस्थितौ D1 सहसानुव्यवस्थितौ, D4 सह चानुव्यवस्थितौ D12 सहसा तु व्यवस्थितौ (for the post half) —(l 4) Ś1 रोषणादेन D1 रोषेण नैव (for रोषणादेन) D12 पार्श्वेतो (for पार्श्वस्थो) —(l 5) D1 भुवि (for ऽनुवि°) Ñ1 अतीव च मया भ्राता (for the prior half)]

13 a) V B D7 बुद्धि D1.3.11 शाति ; D4 गंतुं (for शक्ति) —b) D4 दास्मि (for गन्तुम्) D4 व्यतिर्गन्तुम् B2 अहं D7 तव (for इतः) D11 प्रतिगम्यापि तां पुरीं —c) Ś1 D1.4.11–13 G3 द्वारे (for °द्वारि) Ś1 Ñ1 V B D1–4.7.11–13 प्रतीक्षस्व (for प्रतीक्ष त्वं) —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 यावदागमनान्म (D1.4.12.13 °नं म) मा Ñ2 V B D7 [इ]त्युक्त एव मया तदा (Ñ2 D7 तदा मया [by transp)]

14 a) Ś1 Ñ V B D1–3.7.13 T1 G3 [अ]हं G1 तद् (for तु) —b) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 तद् ; Ñ2 V B D7 G1 तद्, D3.8–10 T1 तु (for ऽहं) Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 महा (D3.11 °हद्)बिलं Ñ2 V B D7 बिलं महत् (for दुरासदम्) —After 14ab Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 ins

202* प्रविष्टे यत्र दुष्टात्मा दुन्दुभे पूर्वज सुत ।

[Ñ1 D4 पूर्वजो दुन्दुभे (by transp)]

—c) D4 न (for तं) Ñ2 V B D7 द्वारे मे (for तं च मे) D5.8.10 T1 G1.3 M1.3 तं मे मार्गयतस्तत्र D4 तथैव मार्गेन गतस्य —d) Ñ2 V B D1.2.7 साग्र (V1 °ग्रे) (for गतः) Ś1 Ñ V B2 D1–3.7.11–13 संवत्सरो गत ; B1–3 संवत्सरो भवत्

15 a) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 हि (for तु) D3.4 दृष्टो D7 दृष्टो (for दृष्टो) —b) B4 अनिर्वेदो (for °दात्) D1 भयार्दित ; D3.11 भयानक (for °वह) Ś1 D1.4.12.13 अ (D4 न)निर्वेदभयार्दित —c) B3.4 नि गृहज्ञ (for निहतश्च) D1.12 विराट् (for मया) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 युद्धे ; V B D2.3.7–10 सदा ; G1 शत्रु (for तत्र) —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 सानुग (D11 °ग) सह बांधव ; D5.8.10 T1 G1.3 M1.3 स सर्वै (D6 T2 G2 सह सर्वैः ; G1 M1.2 सर्वैश्च) सह बंधुभि

तस्यास्त्वाशु प्रवृत्तेन रुधिरौघेण तद्बिलम् ।
पूर्णमासीद्दुराक्रामं स्तनतस्तस्य भूतले ॥ १६

सूदयित्वा तु तं शत्रुं विक्रान्तं दुन्दुभेः सुतम् ।
निष्क्रामन्नैव पश्यामि बिलस्य पिहितं मुखम् ॥ १७

विक्रोशमानस्य तु मे सुग्रीवेति पुनः पुनः ।
यदा प्रतिवचो नास्ति ततोऽहं भृशदुःखितः ॥ १८

पादप्रहारैस्तु मया बहुभिस्तद्विदारितम् ।
ततोऽहं तेन निष्क्रम्य यथा पुनरुपागतः ॥ १९

तत्रानेनास्मि संरुद्धो राज्यं मार्गयतात्मनः ।
सुग्रीवेण नृशंसेन विस्मृत्य भ्रातृसौहृदम् ॥ २०

एवमुक्त्वा तु मां तत्र वस्त्रेणैकेन वानरः ।
तदा निर्वासयामास वाली विगतसाध्वसः ॥ २१

तेनाहमपविद्धश्च हृतदारश्च राघव ।
तद्भयाच्च मही कृत्स्ना क्रान्तेयं सवनार्णवा ॥ २२

ऋश्यमूकं गिरिवरं भार्याहरणदुःखितः ।
प्रविष्टोऽस्मि दुराधर्षं वालिनः कारणान्तरे ॥ २३

G 4. 9. 28
B 4. 10. 25
L 4. 7. 68

16 ᵃ) D₃ ₁₁ [आ]सत ; D₃ ₈–₁₀ [ए]व च (for [आ]स्त्वाशु). Ñ₁ G₁ च प्रयुक्तन V₂ ₃ समवृत्तेन (for तु प्र°) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ भास्यात्तु सम्प्रवृत्ते(Ś₁ D₁₂ °द्धे)न —ᵇ) G₁ रुधिरेण च (for °रौघेण) —ᶜ) Ñ₁ D₁₂ (before corr) पूर्णम् (for °र्णम्) Ñ₁ D₂ ₄ ₁₂ दुराक्रान्त, V₃ गुहाद्वार, B₁–₃ दुराक्रोश, D₃ ₁₁ G₃ दुराक्रम्यं (for दुराक्राम) V₁ ₃ पततस्, B₁–₃ D₄ स्वनतस्, M₁ नदतस् (for स्तनतस्) Ñ₁ चास्य (for तस्य) D₃ ₁₁ घटोदय इवोदधि.

17 ᵃ) D₂ ₁₂ अर्दयित्वा (for सूद°) G₂ ₃ च तं, M₃ ततस् (for तु तं) Ñ₂ V B D₇ मायाविनं सूदयित्वा —ᵇ) D₅ विक्रम्य, D₈ विश्वातस्, G₁ M₃ वलिनं, M₁ विख्यातं (for विक्रान्तं) M₂ प्रियं (for सुतम्) D₃ ₆ ₈–₁₀ T G₂ ₃ Ct समाहं सुखं, Cg as in text (for दुन्दुभे सुतम्) Ś₁ Ñ₁ D₁–₄ ₁₁–₁₃ मायाविनमहं तदा(D₃ ₁₁ तत) Ñ₂ V B D₇ तं शत्रुं दुंदुभिप्रियं(B₄ °भे सुत) ※ Ctm अत्रैकस्तच्छब्द प्रसिद्धिपर । Ck सुखं यथा ※ —ᶜ) Ñ₁ V₁ D₇ नि क्रमन्, V₂ D₁₁ ₁₃ नि क्रामन्, V₁ Ck निष्क्रमन् (for निष्क्रामन्) Ś₁ Ñ₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ न तु, D₁ न तु, D₃ नात्र, D₈ ₉–₁₀ T₁ G₁ ₂ नेह, D₁₁ M₁ न च T₃ G₃ M₃ नैव, Ck as in text (for नैव) Ñ₂ V B D₇ चापश्यं (for पश्यामि) —ᵈ) B D₁ ₁₃ G₂ M₂ [अ]पिहित

18 ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₂ ₃ ₄ ₁₂ ₁₃ मम विक्रोशतश्चैव, Ñ₂ V B D₇ विक्रोशतोऽपि हि मम(B₂ in also सुमहत्) —ᶜ) Ś₁ D₁ ₁₃ मम, D₆ ₈ ₉–₁₀ T₁ G₁ ₃ M₁ ₃ यत, T₃ यथा (for यदा) D₃ ₁₁ नासीत् (for °स्ति) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₄ ₁₂–₁₃ तदा(Ś₁ D₁₃ °द)हं (for ततोऽहं) M₁ प्रति (for भृश) Ñ₂ D₇ मन्युमं याभवत्तदा, V B मन्युमान(V₃ °राह)भव त्तदा(B₁–₃ °त)

19 Ś₁ Ñ₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ om 19 —ᵃ) Ñ₂ V B D₇ च (for तु) —ᵇ) D₁ ₆ ₈ ₁₀ T G₂ ₃ M₂ ₃ बहुभिस् (for बहु शस्) D₆ तु T₂ ₃ G₂ ₃ M₃ तत् T₁ M₁ सु (for तद्) D₆ T₁ G₂ ₃ M₂ Cv विदारित ; T₂ निपातित , T₃ विदारित (for विदारितम्) —D₁ reads 19ᶜᵈ in marg —ᶜ) V₂ ₃ D₃ ₁₁ नि क्रम्य D₂ ₄ निष्क्रम्य (for निष्क्रम्य) —ᵈ) D₂ ₄₀ G₂ Cg k t यथा, D₆ यदा, M₁ मलात् ; Cm as in text (for यथा) D₈ ₉ ₁₀ G₂ M₂ ₃ पुरम् (for पुनर्) D₃ ₁₁ M₁ इहागत (for उपा°) Ñ₂ V B D₇ यथागतमिहागत ※ Cm यथा शब्दो वाक्यालंकारे ※

20 ᵃ) Ñ V B₁ D₂ ₇ ₁₁ तद्, D₆ M₃ Cg अत्र (for तत्र) Ñ₂ V B₄ D₇ [ए]तेन, B₁–₃ तेन (for [अ]नेन) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ दयतेन (for तत्रानेन) —ᵇ) D₆ ₈–₁₀ G₁ M₂ Ct मृगयता Cm as in text (for मार्ग°) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ अभिवाञ्छता पुनः(Ñ₁ °ता पुन D₂ ₄ ₁₃ °ता पुरा) Ñ₂ V B D₃ ₇ ₁₁ G₂ M₂ प्रार्थयता तदा(G₂ M₂ °तात्मन) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ न स्मृत Ñ₂ V₂ ₃ D₇ विसृज्य (for विस्मृत्य) D₁₂ ₁₃ M₃ गौरवं (for सौहृदम्)

21 ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₂ ₃ ₄ ₁₂ ₁₃ वाससा (for वस्त्रेण) D₃ ₁₁ राघव (for वानर) —ᶜ) B₁ ₃ ततो, D₃ ₁₁ वाली (for तदा) Ñ₂ V B D₇ निष्का(D₇ °ष्क)सयामास G₃ निर्धावया° (for निर्वासयामास) T₁ ₃ M₃ निर्वासयामास तदा (by transp) M₁ तदानीं ताडयामास —ᵈ) D₃ ₁₁ तदा (for वाली) G₁ ₃ निहत (for विगत) B₃ ₃ D₂ ₄ स वाली गतसाध्व(D₄ °मान)स D₁₃ सोऽतीवगतमानस

22 ᵃ) D₃ ₁₁ M₁(after corr as in text) [अ]पि (for [अ]प) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₂–₄ ₁₂ ₁₃ मानद (for राघव) —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ मही कृत्स्ना D₆ ₈ ₁₀ मही सर्वा (for मही कृत्स्ना) —ᵈ) D₃ ₁₁ भ्रांता मे, D₆ ₈–₁₀ भ्रांतवान्, D₆ भ्रांतेयं (for क्रान्तेयं) D₆ ₈–₁₀ सवनार्णवां (for °नार्णवा) Ś₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ विचरामि सुदुःखित (D₁₂ समस्त) Ñ₂ माहोमिश्चविदार्थं

23 ᵃᵇ) Ś₁ ऋषिमूकं D(except D₇) ऋष्य° (for ऋश्य°) Ś₁ Ñ₂ V₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ M₃ व्यथि(Ś₁ V₁ D₁₂ °थि)त (for –दुःखित) —ᵈ) D₁₂ वालिना (for °न) —For 22-23 Ñ₂ V₁(1 1-6 for 22 only)-₃ B D₇ subst D₃ ins. 1 2 4 after 22ᶜᵈ

203* इत्थं तत्रास्मि निहतो वञ्चितो रघुनन्दन ।
हृतदारो हृतश्रीर्को दुःखार्त इव द्विज ।
महद्भे दूषणं मम विनि मतेस गुहागुहाम् ।
भासयामास मां वाली ऐश्वर्यमुपगम्य दारुणम् ।

G. 4. 9. 29
B. 4. 10. 29
L. 4. 7. 69

एतत्ते सर्वमाख्यातं वैरानुकथनं महत् ।
अनागसा मया प्राप्तं व्यसनं पश्य राघव ॥ २४
वालिनस्तु भयार्तस्य सर्वलोकाभयंकर ।
कर्तुमर्हसि मे वीर प्रसादं तस्य निग्रहात् ॥ २५
एवमुक्तः स तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मसंहितम् ।
वचनं वक्तुमारेभे सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥ २६
अमोघाः सूर्यसंकाशा ममेमे निशिताः शराः ।
तस्मिन्वालिनि दुर्वृत्ते पतिष्यन्ति रुषान्विताः ॥ २७
यावत्तं न हि पश्येयं तव भार्यापहारिणम् ।
तावत्स जीवेत्पापात्मा वाली चारित्रदूषकः ॥ २८
आत्मानुमानात्पश्यामि मग्नं त्वां शोकसागरे ।
त्वामहं तारयिष्यामि कामं प्राप्स्यसि पुष्कलम् ॥ २९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

तत्रयाश्च मया सर्वा पृथिवी सागराम्बरा ।
पर्वतैश्च समाकीर्णा चरिता रघुनन्दन ।
ततोऽहमेतच्छैलेन्द्रमृश्यमूकमुपागतः ।
कारणायन दुर्धर्षं शैल वाली व्यपवर्जयत् ।

[(l 2) D5 इमयतो (for द्वाश्चैको) —(l 3) V1 ∗∗∗ (damaged) (for ऋदिश) —(l 4) D7 प्रामवासास (for प्रामशा°) Ñ2 V1 B4 D2 उत्पाद्य (for उचम्य) V3 इहु∗∗∗ ∗∗∗ (illeg) —(l 7) V2 D7 एत V3 एक (for एतत्) V3 समागत (for उपा°) —(l 8) Ñ2 B1 कारणान्तर, V2.3 कारणान्तरेण (for °णायेन) Ñ1 दुर्धर्ष V3 ∗∗∗ (illeg) (for दुर्धर्ष)]

24 a) Ś1 D7 वैरादि(D5 °दे)कारणं, Ñ1 D1.4.12 वैरादिकरण, Ñ2 V2.3 B D7 वैरस्यागमनं, D12 वैरस्य कारण (for वैरानुकथन) D5.11 वैरस्योत्थानकारणं —c) B4 मतस्तु तत् (for अनागसा) Ñ2 V2.3 B D7 प्राप्तं (for °प्तं) —d) Ñ1 V2.3 B D7 पश्य राघव सशय

25 a) D1.3 वालिना Ś1 Ñ1 D1-4.12 M2 हि, D9-10 च, D11 से, T2 [अ]स्य (for तु) Ñ1 D12 भयात्तस्य (for भयार्तस्य) Ñ2 V2.3 B D7 वालित्रासादितार्तस्य, V1 वालिना तिभयार्तस्य D6 वालिहस्तभयार्तस्य —b) Ñ1 V1 D1.2.4-6.9-11.13 T2 G1 M3 सर्वलोक(Ñ1 G1 M1 °भूत)भयाप(Ñ1 D1 °च)हः Ñ2 V2.3 B D7 कृष्णप्राणस्य राघव, G2 M1 सर्वलोका(M1 भूता)भयावह —c) D5.11 वीर त्वं (for मे वीर). —d) Ś1 Ñ1 D1-4.12-13 नि(D1 नि)ग्रहे, D6 निग्रहात् (for निग्रहात्) Ñ1 V2.3 B D7 उग्रस्य(B2 ∗∗∗)पर्ययं (B2.3 °यं [meta]) विभो, B4 (marg also) तस्य पापस्य निग्रहं

26 a) Ñ2 D1.7.11 T1.2 G M2 तु (for स) —b) D5.11 धर्मवत्सल: D12 T2 °सहित (for °संहितम्). Ñ1 V2.3 B D7 सुग्रीवेण धीमता —c) Ñ1 V2.3 B D7 वाक्यासंविसृज् —d) Ñ1 V2.3 B D7 रघुनंदन (for प्रह°).

27 a) Ś1 D4.13 के; Ñ1 V B D4.5.7.11.13 M [इ]मे; D1 [इ]ह (for [इ]मे) D4.5-13 निशिता मे शरा इमे —c) G1 तस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ2 V B D7 सुग्रीव, D7.12.13 दुर्धर्ष, D12 lacuna (for दुर्वृत्ते) —d) Ñ1 D1.13 सुदारुणा, Ñ2 V B D7 मयेरिता (for रुषान्विता) ⊛ Cg रुषान्विता कुपितेन मया विसृष्टा इत्यर्थः । निमित्त निमित्तिनोरभेदोपचारात् वाच्छक्यम् ।. Ct रुषान्विताः रुषेव मया पातिताः ⊛ Ś1 D4.13 निपतिष्यंति दारुणाः, M3 निपतिष्यंति वेगिताः

28 a) Ś1 Ñ2 D4.12.13 नेह, Ñ2 V1.2 B4 D7 हि न (by transp) G1 M2 युधि (for न हि) Ś1 B1 D1.4.12.13 T1.2 G3 पश्यामि (for °श्येयं) D1 यावत्तमिह पश्यामि, D5.11 यावद्धि तं न पश्यामि, M1 यावत्तावदपि पश्यामि —c) Ś1 D4.13 तावज्जीवति (for तावत्स जीवेत्)- Ñ V B D2.3.12.13 ता(V1 या)वत्पापेन(B1 D5 °न) दुरात्मा(D12 मायात्मा) —d) Ś1 D12 शुभ, Ñ1 D1.4.12 तव (for वाली) B4 चरित (for चारित्र) Ś1 (before corr) D1-4.12-13 °दूषण, D6 °दूषित (for °दूषक)

29 a) D1.3.13 आत्मानमिव (for आत्मानुमानात्) Ñ2 V2.3 B D4.7.11 जानामि (for पश्यामि) —V3 illeg for 29b —c) Ñ1 V2 D1-4.8-11 T1 Ct मग्नस्त्वं (for मग्नं त्वां) D6 दुःख (for शोक) —d) Ś1 D4.6.12.13 यावत्; Ñ1 D3.8.11 यावत्; D6.8.10 Ct कार्य; T1 कार्यं, M1 सुखं (for कामं) Ś1 Ñ1 प्राप्स्यामि (for °प्स्यसि) D6 पुष्कलं (for पुष्कलम्) —For 29cd, Ñ2 V B D7 subst

204* अद्य वालिनि मोक्ष्यामि रावणक्रोधमागतम् ।

[Ñ1 V1.2 B4 D7 रात्रे (for रावण)]

—Thereafter V1 B2.3 cont., while Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.

205* राघवेणैवमुक्तस्तु सुग्रीवो वानरोत्तमः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे प्रहृष्टोऽब्रवीत् ।
यथैतस्मात्प्रसादात्ते यथा वदसि राघव ।
त्वमस्य समरे जेतुं शक्नोषि द्विपोत्तम ।
यथा हि लोकस्य चराचरस्य
दिवाकरो भाति हि रश्मिमाली ।
यथा हि सर्वेषु मृगेषु केसरी
तथा नरेन्द्र त्वमुदारविक्रम ।

११

रामस्य वचनं श्रुत्वा हर्षपौरुषवर्धनम् ।
सुग्रीवः पूजयांचक्रे राघवं प्रशशंस च ॥ १
असंशयं प्रज्वलितैस्तीक्ष्णैर्मर्मातिगैः शरैः ।
त्वं दहेः कुपितो लोकान्युगान्त इव भास्करः ॥ २
वालिनः पौरुषं यत्तद्यच्च वीर्यं धृतिश्च या ।
तन्ममैकमनाः श्रुत्वा विधत्स्व यदनन्तरम् ॥ ३
समुद्रात्पश्चिमात्पूर्वं दक्षिणादपि चोत्तरम् ।
क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लमः ॥ ४ G 4 8 4 B 4 11 4 L 4 6 25

[(l 1) V3 एवमुक्त स रामेण (for the prior half) D3 वानरेश्वर (for °रेषम) V3 सुग्रीव म महायशा (for the post half) —V3 illeg for l 2-3 —(l 4) Ñ1 V1 B1-3 D1-4.13 स दहे कुपितो राम (for the prior half) D3 सुरासुरान् (for दिवौकस) —(l 6) Ñ1 V1 B1-3 गमस्तिमाली (for हि रश्मिमाली) —(l 7) D13 तथा (for यथा) Ñ1 V1 B2-3 D1-4.13.11 च (for हि) V2 सर्वे V3 illeg for भूतेषु केसरी —(l 8) Ñ1 V1 B1-3 D1-4.13 नरेषु D11 नृपेषु (for नरेन्द्र).]

—After 29, D1-3.5-10 S ins while Ñ1 V B D11 ins before Sarga 11

206* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्यात्मनो हितम् ।
सुग्रीव परमप्रीत सुमहद्वाक्यमब्रवीत् ।

[Cf 4 11 1 B1 om l 1 —(l 1) Ñ1 V2-3 B1-3 D1 G1 स तु (for तस्य) D8-10 हर्षपौरुषवर्धन (for the post half) —(l 2) G(ed) वाक्यविद् (for परमप्रीत) V3 illeg for the post half Ñ2 V2-3 B D2 पुनर्वचनम् (for सुमहद्वचनम्)]

Colophon Ñ1 V2 B1-3 D1 om (Sarga cont) V1-3 B2-3 read colophon after 205* —Sarga name Ś1 D1-4.11.13 सुग्रीवसख्यं, Ñ2 सुग्रीवाश्वासनं V1 B2-3 सुग्रीव(V1 ***)वैरनिर्देशो V3 रामा * * * (illeg) D1 सुग्रीवसमाश्वासनं, D11 सुग्रीववैरोपाख्यानं —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2-3 D1-4.13 om D1 6 D11 17 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

11

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 Ñ2 V B D1(repeats them in their proper place) read 1-6 after 162* D6 om from 1 up to प्रशशंस in 2a —a) M2 तस्य तद् (for रामस्य) D1 (second time) 11 तद्(D11 च च)च (for वचनं) Ñ2 V B2-3 D1 तद्वचस्तस्य श्रुत्वा —b) D1 (first time) श्रीरामाय, D5 पूजयामास (for पूजयांचक्रे) —d) B1 T1 रावण (sic) D1(first time) वीर्य (for राघवं) B1-2 D1 (second time) 11 वेगमब्रवीत् (for प्रशशंस च) —For 1, Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 subst.

207* स तु तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मन ।
सुग्रीव परमप्रीत काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ।

[(l 2) D1.11.13 परम (for परम) D1 पुन (for इदम्)]

2 D6 om up to प्रज्व in a (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 read 2-6 after 4 8 24 —a) Ñ2 D1 दिवैर्देव (for प्रज्वलितैस्) —a) D5 तीक्ष्णो (sic) (for तीक्ष्णैर्) —c) Ñ2 V B1-3 D1 दहेस्त्वं (by transp) D1.11 त्वं दहेत् D13 आदहेत् (for त्वं दहे) V3 कुपितान् (for कुपितो) —d) D5 युगान्तम् (sic) (for युगान्त) Ś1 Ñ V B D1-4(D5 first time) 7.11.13 युगान्ते रश्मिवा(Ñ1 B1 °मा)निव, D1(second time) 11 युगान्तामिवोत्थित

3 a) D11 पुरुषे (sic) (for पौ°) Ś1 Ñ1 D1-4(D5 first time) 11.13 एतद्, Ñ2 V D1-3 D5(second time) 6(marg) 11 G1 M2 यश्च B1 तेजो G2 यस्तु (for यत्तद्) —b) Ñ2 V B1-3 D1 वीर्यं(Ñ2 V2 °र्यं) तेजो, B1 बलं धैर्य (for यच्च वीर्यं) D1 यशश्च यत् (for धृतिश्च या) Ś1 D12 यच्च धैर्यं यशस्तथा, Ñ1 यच्च धैर्यं बलं च यत् D1-4 D5 first time) 11 यश्च(D12 °श्च) धैर्यं यशः स्थैर्यं(D1-4 °र्यश्च यत्) D5(second time) 11 यश्च(D11 धृयं) शौर्यमादिशम —c) B1-3 तन्ममैव वच, D1 तन्ममैक , M1 (before corr as in text) तन्ममैक° (for तन्ममैकमना) —d) V3 illeg for l यद् यदनन्तरम् D1 विधत्स्व (for विधत्स्व) D1 first time) 7.11 तदनन्तरं (for यद) ॥ Cm वाल्यादि पाल्यपराक्रमादिकं तत्प्रभावनं यथावद् श्रुत्वा त्वं मत्कार्यमत्र योजनीयं । तादृश्याय प्रयत्नं वचनद्वयप्रयुक्तस्यैकाविशेषणं पादपूरणाय । इत्यत्र पुनरुक्तं प्रयत्नात् इ

4 a) Ś1 V1 D11 पूर्वाद् (for पूर्वं) —b) V3 मधुराद् (for दक्षिणाद्) —V3 illeg from दि up to l 37 of App I (No 7) Ś1 D11 (उ)त्तराद् G2 (before corr) उत्तरं (for चोत्तरम्) D1 दक्षिणामपि पश्चिमं —D5 reads 4cd in marg —c) Ñ2 B1 D(both times) 11 क्रमत्यनुदिते(D1 °ते) —d) B1 वालिन् B1 व्यपगतक्रम D1 °क्लम D11 च विगतज्वर D11 °गतक्लम (for व्यपगत क्लम) ॥ Cm क्रामत् पश्चिमादि समुद्रेभ्यः संचारं करोति। इमे सुग्रीवस्य वालिनि विद्यमानान् बोधनाय वस्तुतः अधिकारान् इ

G 4 6 5
B 4 11 5
L 4 6 26

अग्राण्यारुह्य शैलानां शिखराणि महान्त्यपि ।
ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य तरसा प्रतिगृह्णाति वीर्यवान् ॥ ५
बहवः सारवन्तश्च वनेषु विविधा द्रुमाः ।
वालिना तरसा भग्ना बलं प्रथयतात्मनः ॥ ६
महिषो दुन्दुभिर्नाम कैलासशिखरप्रभः ।
बलं नागसहस्रस्य धारयामास वीर्यवान् ॥ ७
वीर्योत्सेकेन दुष्टात्मा वरदानाच्च मोहितः ।
जगाम स महाकायः समुद्रं सरितां पतिम् ॥ ८

ऊर्मिमन्तमतिक्रम्य सागरं रत्नसंचयम् ।
मम युद्धं प्रयच्छेति तमुवाच महार्णवम् ॥ ९
ततः समुद्रो धर्मात्मा समुत्थाय महाबलः ।
अब्रवीद्वचनं राजन्नसुरं कालचोदितम् ॥ १०
समर्थो नास्मि ते दातुं युद्धं युद्धविशारद ।
श्रूयतामभिधास्यामि यस्ते युद्धं प्रदास्यति ॥ ११
शैलराजो महारण्ये तपस्विशरणं परम् ।
शंकरश्वशुरो नाम्ना हिमवानिति विश्रुतः ॥ १२

---

5 V3 illeg for 5 (cf v l 4) —^{a}) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 अग्राण्यालम्ब्य, D1 समाण्यासुप्य (sic) D5(second time) 11 आरुह्याग्राणि (for अग्राण्यारुह्य) —^{c}) D5 9–10 Ct उत्पा(D6 °रप)त्य, D7 आक्षिप्य (for उत्क्षिप्य) —^{d}) Ś1 D1 गृह्णातीव च, D4 13 प्रगृह्णाति च (for प्रतिगृह्णाति)

6 V3 illeg for 6 (cf v l 4) —^{a}) D18 बहव सारवन्तश्चैव —^{b}) V3 विविध, D5(second time) 11 विपुला (for विविधा) —^{c}) V3 सहसा (for तरसा) —^{d}) Ñ1 विज्ञातुमिच्छता, V2 B2–4 जिज्ञासया(V2 B3 [sup lin also] °ता)त्मन, D7 जिज्ञासुना°, G2 दर्शयता° (for प्रथयतात्मन) Ś1 D1–4(D5 first time) 12 13 ब(Ś1 फ)लं स्व (D1 त्व) ज्ञातुमिच्छता(D13 °त) Ñ2 V1 बल जिज्ञासुना(V1 °सता)त्मन, B1 D5(second time) 11 बलजिज्ञासयात्मन —After 6 Ś1 Ñ V B D1–4(D5 first time) 7 12 13 ins a passage relegated to App I (No 7) —After 6 D5(second time) 11 ins.

208* शृणु चापि रघुश्रेष्ठ विस्तरेण कथामिमाम् ।

7 ^{a}) G2 -सदृश (for शिखर) D5 11 वीर्यवान्सु महाबल, Cv r as in text —For 7^{cd}, Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 subst while D5 11 cont after 210*

209* आसीन्महासुर कश्चिद्दुन्दुभिर्नाम नामत ।

[Ñ2 V B D7 पूर्वं (for कश्चित्) Ñ1 V B D7 राघव (for नामत)]

—After 7^{ab}, D5 11 ins

210* यथा स निहत पापो वालिना पुरकर्मणा ।

—Then cont 209*.

—^{d}) B1 3 धारयन्स स, L(ed) दर° (for धारयामास)

8 ^{a}) Ñ2 V B D7 वीर्योत्सुक स(V1 °कन) D4 9–10 T G2 3 स वीर्योत्सेक (D10 °ए) M2 स वीर्यवान्, Cg as in text (for वीर्योत्सेकेन) D13 वीर्योत्सुकन धर्मात्मा —^{b}) Ñ1 D8 9–11 T1 वरदानेन(for °नाच्च) Ś1 Ñ2 D1 3 4 12 13 विनीय (for मोहित) —^{c}) Ś1 Ñ1 V2 3 B2–4 D1–4 11–13 स जगाम (by transp) V3 B1 जगाम नगा, D4 9 T G3 M °म सु (for जगाम स) Ñ2 V B D7 महाबाहु (for °काय)

9 D7 om 9 —^{a}) Ñ2 V1 B समासाद्य, D9 11 अभिप्रेक्ष्य (for अतिक्रम्य) Ś1 D1 3 4 12 13 सोऽभिपत्योर्मिसबाध (D1 °भत्त त, D12 13 °मतं तु) Ñ2 सोऽभिपत्यमिसबद्धं(sic) V1 2 ऊर्मिवन्त(V2 °न्त्र) समासाद्य —^{b}) Ś1 Ñ V B D1 3 4 12 13 वरुणा(Ñ V B मकरा)लय (for रत्नसंचयम्) —^{c}) B2 (sup lin also) D2 समयुद्ध, T2 3 M1 2 मम युद्धं (for मम युद्धं) —^{d}) Ñ2 V B M1 स (for तम्) V3 चोवाच (for उ°)

10 ^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B1 2 D1 4 7 12 13 महास्वन, V2 °सुर, B3 °स्वन, D3 °मना (for °बल) —D12 om 10^{cd} —^{c}) Ñ1 V D1–3 D7 दैत्य, B4 धैर्य, D9 11 राम (for राजन्) Ś1 D4 त सुसक्रुद्धम्, D2 8 9 सम(D3 तमि)दं क्रुद्धम् (for वचन राजन्) Ñ1 अब्रवीत्सुमहत्क्रुद्ध . —^{d}) D5 11 तादं(D11 °मि)दं (for असुर) D1 4 12 13 कालनोदित Ñ2 V B D7 राम कालप्रचोदित

11 ^{a}) D5 13 [अ]स्ति (for [अ]स्मि) D13 मे (for ते) D5 13 असमर्थो ह्यह G3 न समर्थोऽस्मि ते (by transp) (for समर्थो नास्मि ते) Ñ2 V B D7 न ते(D7 ते न [by transp]) दातुं समर्थोऽहं —^{b}) D3 reads युद्ध in युद्धविशारद in marg D13 om युद्धं युद्ध D1 विशारद (for °द) D5 11 तव युद्ध महाबल —^{c}) V1 श्रूयताम् । B1 श्रीमताम् (for श्रूयताम्) D8–10 T2 त्वभि । T1 3 M1 2 चाभि (for अभि) —^{d}) D1 प्रयास्यति (for प्रदा°) Ñ V B D7 येन(V1 दद्या) युद्धं तव क्षम D5 11 दद्या युद्ध तव क्षम

12 ^{a}) D1 शैलराज (for °राजो) Ś1 D13 महारण्यस्थ । D1 °पुण्ये । D4 °रम्यस्थ (for °रण्ये) —D12 om 12^{b}–13^{a} —^{b}) V3 B1 D3 M1 शरणो (for °णं) Ñ2 V2 3 D3 7 महान । D2 3 M1 पर (for परम्) V3 तपसीनाश्चो महान् ‹ Cg परं तपस्विशरणं तपस्विनां परमावासस्थानम् । निरयनपुंसकम् ›

☞ In V1, the portion from श्वशुरो in ^{c} up to दुन्दुभिम् in 29^{b} is missing In its place a fol of

गुहाप्रस्रवणोपेतो बहुकन्दरनिर्झरः ।
स समर्थस्तव प्रीतिमतुलां कर्तुमाहवे ॥ १३
तं भीतमिति विज्ञाय समुद्रमसुरोत्तमः ।
हिमवद्वनमागच्छच्छरश्चापादिव च्युतः ॥ १४
ततस्तस्य गिरेः श्वेता गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ।
चिक्षेप बहुधा भूमौ दुन्दुभिर्विननाद च ॥ १५
ततः श्वेताम्बुदाकारः सौम्यः प्रीतिकराकृतिः ।
हिमवानब्रवीद्वाक्यं स्व एव शिखरे स्थितः ॥ १६
क्लेष्टुमर्हसि मां न त्वं दुन्दुभे धर्मवत्सल ।
रणकर्मस्वकुशलस्तपस्विशरणं ह्यहम् ॥ १७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गिरिराजस्य धीमतः ।
उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ १८
यदि युद्धेऽसमर्थस्त्वं मद्भयाद्वा निरुद्यमः ।
तमाचक्ष्व प्रदद्यान्मे योऽद्य युद्धं युयुत्सतः ॥ १९

G 4 9 49
B 4 11 19
L 4 8 14

different size containing st 103^{a} – 218^{c} (vulg) of Sundara Kanda Sarga 1 is misplaced

—^{c}) D13 गाम (for गाढ्ता) V1 2 3 शक्रस्य गुहं नास्ति (V3 °ह सोऽपि)

13 V1 missing D11 om 13^{c} (for both cf v l 12) —^{a}) D4 8–10 T1 महा (for गुहा) D1 3 4 प्रस्रवणोपेतो —^{b}) K (ed) Cg निर्दर (for निर्झर) D4 10 बहु (D1 °ब) निर्झरकंदर —^{c}) G1 समर्थः स (by transp) D4 समर्थस्तव तु प्रीतिम् —^{d}) B1 M3 अतुल D1 11 M1 दातुम् (for कर्तुम्) D4 8–10 मर्हसि (D9 °सि) (for माहवे)

14 V1 missing (cf v l 12) D1 reads 14^{ab} in marg —^{a}) D4 12 स (for त) D13 भीतिभय (sic) T G M2 3 भीत इति (for भीतमिति) N V1 2 B D7 समाकर्ण (N1 स तं भीत) मिति ज्ञात्वा —D1 reads 14^{cd} after 15 —^{c}) D4 8 10 मागम्य (for मागच्छत्) Ś1 D4 12 हिमवन्तमथागच्छत् D3 11 हिमवत्त दुराधर्षं —After 14^{c} D3 11 ins

211* युद्धार्थमभिजगाम स ।
दुन्दुभिं स महाकायः

—^{d}) B1 3 श (B1 ध) र शापाद्, D3 11 चापाच्छर (by transp) D13 शरश्च° (for शरश्चापाद्) B4 नानापादप शोभित

15 V1 missing (cf v l 12) —^{a}) Ś1 D1 2 4 13 G1 शात D3 11 शुभाद्, D13 श्वेत, L (ed) तत्र (for श्वेता) —^{b}) D4 राजेंद्र, G3 नरेंद्र, Ck t as in text (for गजेन्द्र) Ñ1 V1 2 B D4 7–10 प्रतिमा D3 11 सदृशा (for विपुला) —^{c}) Ś1 N1 D1–4 12 13 बहुशा (for बहुधा) —After 15 Ñ1 V2 3 B1–4 D7 ins

212* युद्धं प्रयच्छ मे शीघ्रं पर्वतेन्द्र महाबल ।
सद्युद्धेन समाख्यातस्त्वं वै युद्धविशारद ॥

whereas D1 reads 14^{cd}

16 V1 missing (cf v l 12) —^{ab}) D2 सौम्यो प्रतिमयाकृति (for ^{b}) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 तत सोमस्य सदृश सोमस्येव प्रभा (V3 स सोमसदृश) इति —For 16^{ab} N1 V2 3 B D7 subst

213* ततो हिमवताकारः सौम्यः प्रतिमयाकृतिः ।
Ñ1 हिमधराकार V2 3 B4 हिमधरा वीर (L (ed) धीर) B1 3 हिमधरा° (for हिमवता°) N2 V3 B4 D7 प्री (B4 D7 प्र) तिमयाकृति (B4 °ति) V1 प्रीतिकराकृति]

—^{d}) Ś1 D12 स्थित (for °त) V2 V3 B D7 दुंदुभिं दानवर्षभ (V1 2 B4 °वान) D3 11 स्वकीयशिखरस्थित

17 V1 missing (cf v l 12) —^{ab}) Ś1 D1 2 4 12 13 द्रष्टुम् Ñ1 द्रष्टुम् (for क्लेष्टुम्) D3 मा मा, D4 न मां (by transp) D13 मा श (for मां न) Ś1 N1 D2 12 13 धर्मवत्सर, D1 भक्ति°, D11 धन° (for धर्मवत्सल) N1 V2 3 B D7 अपराधिनं वीर न त्वमर्हसि बाधितुं (B4 °ति) —D1 reads 17^{a} in marg —^{c}) D11 युद्ध (for रण) Ś1 D12 दुराधर्षो रण च च Ñ1 दुराधर्षो रणोद्धर्ष (sic) Ñ2 V2 3 B D7 अश (Ñ2 °स) क्तोऽस्मि रणोदर्ये (Ñ2 D7 °ये योद्धु, V3 °ण दातु B4 °ग्रोत्कर्षे) D3 4 11 दुराधर्षो (D13 °दर्षो) रणोदर्ये (D13 °प) D7 युद्धकर्मण्य कुशल —^{d}) Ś1 Ñ V2 3 B1–4 D M1 शरणो (for °णं) M1 [s] स्त्वह (for ह्यहम्)

18 V1 missing (cf v l 12) —^{a}) D2 11 (त) तद् (for तद्) B2 reads श्रुत्वा sup lin —^{b}) N1 V2 3 B D7 दानव (for धीमत) —^{d}) Ñ2 V2 3 B D7 3 11 M1 क्रोध, D4 M3 रोषात्, G2 3 कोपात् (for क्रोधात्) —For 18^{cd} Ś1 N1 D1–4 12 13 subst

214* प्रगर्जन्प्रशान्तात्मा वाक्य चोवाच दुन्दुभि ।
[V1 प्रशमस्य (sic) D1 प्रगम्य– D2 प्रशम, D4 प्रशम (for प्रगर्ज) D2 वाग (for वाक्य) Ś1 D4 12 प्रोवाच (for चो°)]

19 V1 missing (cf v l 12) —^{a}) D4 6 T1 युद्ध (for युद्धे) Ñ2 V2 3 B D7 transp यदि and युद्ध —^{b}) Ñ2 भयाद्वासि, V2 सभयाद्वा B1–3 यदि वासि, D7 मया वासि (for मद्भयाद्वा) D3 11 भीतिरुद्यम (D13 °म) (sic) (for वा निरुद्यम) —^{c}) V2 D4 13 18 तद् (for तम्) —D2 reads from वाऽन्मे up to यो 18 ^{d} in marg —^{d}) N1 D7 वै D3 10 हि (for ऽद्य) V1 युद्धे D2 illeg D13 marg (for युद्धं) Ś1 B1 (after corr sup lin as in text) D1–4 11–13 युयुत्सवे V1 D10 यु (V1 प्र [sic]) युत्सव V2 D7 प्रयुत्सत (for युयुत्सत) —After

G 4 9 0
B 4 11 20
L 4 8 15

हिमवानब्रवीद्वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।
अनुक्तपूर्वं धर्मात्मा क्रोधात्तमसुरोत्तमम् ॥ २०
वाली नाम महाप्राज्ञः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
अध्यास्ते वानरः श्रीमान्किष्किन्धामतुलप्रभाम् ॥ २१
स समर्थो महाप्राज्ञस्तव युद्धविशारदः ।
द्वंद्वयुद्धं महद्दातुं नमुचेरिव वासवः ॥ २२
तं शीघ्रमभिगच्छ त्वं यदि युद्धमिहेच्छसि ।
स हि दुर्धर्षणो नित्यं शूरः समरकर्मणि ॥ २३
श्रुत्वा हिमवतो वाक्यं क्रोधाविष्टः स दुन्दुभिः ।
जगाम तां पुरीं तस्य किष्किन्धां वालिनस्तदा ॥ २४
धारयन्माहिषं रूपं तीक्ष्णशृङ्गो भयावहः ।
प्रावृषीव महामेघस्तोयपूर्णो नभस्तले ॥ २५
ततस्तु द्वारमागम्य किष्किन्धाया महाबलः ।
ननर्द कम्पयन्भूमिं दुन्दुभिर्दुन्दुभिर्यथा ॥ २६

19 Ñ2 V2 3 B D7 read second time l 3-6 of App I (No 7)

20 V1 missing (cf v l 12) G(ed) om 20 —ab) G1 M3 त्वमब्रवीद् (for मब्र°) D5 वाक्यविशारद Ñ2 V1 3 B D7 हिमवांस्तु सुसंरब्ध इदं वचनमब्रवीत् —c) D11 अनुक्त्वा पूर्वं, T2 °पूर्वो M3 आनुपूर्व्याच्च, G2 k t as in text (for अनुक्तपूर्वं) —D8 reads from धर्मात्मा up to 20d in marg —d) Ś1 दुर्मतिम् (unmetrical) D4 दूरात्तम्, D13 दुन्दुभिम् (unmetrical) (for क्रोधात्तम्) V3 मसुरेश्वर —After 20 Ñ2 V1 3 B D7 read second time while D11 reads l 7-8 of App I (No 7)

21 V1 missing (cf v l 12) D3,12 transp ab and cd —a) Ś1 Ñ1 D3 11 12 महाप्राज्ञ, V3 D3 11 M3 °वीर्य G(ed) °बाहु (for °प्राज्ञ) —b) Ś1 D1 4 8 12 T2 G M1 3 शक्रपुत्र प्रतापवान् —B1 reads 21c–22 in marg —cd) D4 अध्यास्ते (sic) (for अध्यास्ते) D6 G1 3 M वानर (for °र) D1 7 किष्किन्धाम् D8 अतुलां D13 अनल (for अतुल) Ś1 Ñ V2 3 B D1 2 4 7 12,13 G1 M1 प्रभ (B3 °भ) D9 शुभा (for प्रभाम्) D3 11 किष्किन्धाम (D11 °मा) अमन्दश्री (D3 °श्रो) हरीणामीश्वर प्रभु

22 V1 missing (cf v l 12) B1 reads 22 in marg (cf v l 21) —a) D3 12 महाबाहुर (for °प्राज्ञ) Ś1 D1 2 4 12 13 स दास्यति महावीर्यस् Ñ1 महासमर्थो (sic) महाप्राज्ञ —b) D3,12 सर्व, D4 सत्र (for तव) Ś1 D1 4 8 12 युद्धं, B4 युद्धे (for युद्ध) —D8 om (hapl) from विशारद up to युद्ध in 23b Ś1 B1 D13 विशारद (for °रद) —c) B4 स तु D4 सत्र (for द्वंद्व) Ś1 D1 2 4 12,13 महाघोरं Ñ1 महाप्राज्ञ (also °घोर) B1 महद् दातुं D4 10 स दातुं मे G(ed) महायुद्धं (for महद्दातुं) —d) M3 वासव (for वासवः) B Cr तथा स शक्र मन्दिरपराक्रमाधक &

23 V1 missing (cf v l 12) D8 om up to युद्ध in b (cf v l 22) —a) M1 [अ]व (for त्वं) Ñ1 Ś1 D1-4 11-13 तं निहन्तुमि (Ś1 D1 12 °मि)च्छसि —b) Ś1 D13 युद्धं जनसत्व Ñ1 D2,4 13 योद्धुं (D1 युद्धे) तत्र त्वया Ñ2 V2 3 B D7 11 युद्धं (V2 B3 3 मृत्युं D3 11 योद्धुं) मन्यसे D1 योद्धुं हि योत्स्यति G2 M2 योद्धु° (for युद्धमि°) इच्छसि) M1 तेन योद्धुं कृतस्वर —c) Ñ V2 B2 D1-4 8 11 13 T G1 3 M1 3 दुर्धर्षणो (for दुर्ध°) Ś1 Ñ V2 3 B (B1 marg) D1 2 4,7 12 13 वाली (for नित्यं) —d) Ś1 Ñ1 V2 3 B D1 2,4 7 12 13 नित्य (for शूर) Ñ2 V2 3 B4 D7 11 G1 °कर्मसु —After 23 Ñ2 V2 3 B D7 read second time l 12–16 of Appendix I (No 7) and then cont

215* जितमेव सदा मेने वालिन परदर्पितं ।

24 V1 missing (cf v l 12) —a) D2 3 10 T1 क्रोधाविष्ट स G1 M2 पर्वतेन्द्रस्य (for क्रोधा°) —For 24ab Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 7 11-13 subst

216* तत श्रुत्वा हिमवत पर्वतेन्द्रस्य दुन्दुभि ।

[Ś1 Ñ1 D1 2,4 12 13 स तत् (for तत°) D2 11 स तु इत्यस्य श्रुत्वा (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12,13 महिष (दुन्दुभि)]

—c) D3 11 नगरीं (for तां पुरीं) Ñ V2 3 B D2 4,7 13 रम्यां D3 11 घोरां, G1 हृष्टः M1 हृष्टो (for तस्य) Ś1 D12 आजगाम पुरीं रम्यां (sic) —d) Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 7 11 13 M1 वाल्पिपालितां

25 V1 missing (cf v l 12) V3 illeg up to शृङ्गो in b —a) D4,8-10 G1 M1 वेषं (for रूपं) —b) V1 रूपं (for शृङ्गो) Ñ1 D2 भयावहो D3 11 महारव (D11 °बल) G1 भयानक (for भयावह) D3 11 तीक्ष्णशृङ्गो दुरासदं M1 °वेगो महाबल —c) Ś1 D12 प्रावृषेण्यो V1 D2 12 यथा (for महा) —d) T G M1 3 नभस्यपि

26 V1 missing (cf v l 12) —a) G1 illeg for तु G2 C0 तद् (for तु) M1 ततस्य Ś1 Ñ V2 3 B D1 2 4 11-13 स किष्किं (V2 V3 B3 4 D3 11 °धी)र्यां महाद्वारं —b) B3,4 D1 2 11 13 किष्किन्धां (D1 °न्धा)या (for °या) —c) Ś1 D12 ननाद —Ś1 om 26c–29a —d) D3 11 °मद्रो D8 om (hapl) D12 marg (for कम्प°) दुन्दुभिम् Ś1 D1 2 4 12 13 दुन्दुभिरिवाम्बरे V2 V3 B D7 निर्जितविपा (for दुन्दुभिर्यथा)

समीपजान्द्रुमान्भञ्जन्वसुधां दारयन्खुरैः ।
विषाणेनोल्लिखन्दर्पात्तद्द्वारं द्विरदो यथा ॥ २७
अन्तःपुरगतो वाली श्रुत्वा शब्दममर्षणः ।
निष्पपात सह स्त्रीभिस्ताराभिरिव चन्द्रमाः ॥ २८
मितं व्यक्ताक्षरपदं तमुवाच स दुन्दुभिम् ।
हरीणामीश्वरो वाली सर्वेषां वनचारिणाम् ॥ २९
किमर्थं नगरद्वारमिदं रुद्ध्वा विनर्दसि ।
दुन्दुभे विदितो मेऽसि रक्ष प्राणान्महाबल ॥ ३०

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रस्य धीमतः ।
उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ ३१
न त्वं स्त्रीसंनिधौ वीर वचनं वक्तुमर्हसि ।
मम युद्धं प्रयच्छ त्वं ततो ज्ञास्यामि ते बलम् ॥ ३२
अथवा धारयिष्यामि क्रोधमद्य निशामिमाम् ।
गृह्यतामुदयः स्वैरं कामभोगेषु वानर ॥ ३३
यो हि मत्तं प्रमत्तं वा सुप्तं वा रहितं भृशम् ।
हन्यात्स भ्रूणहा लोके त्वद्विधं मदमोहितम् ॥ ३४

G. 4. 9. 70
B. 4. 11. 35
L. 4. 8. 79

---

27 V1 missing (cf. v. l. 12). V1 om. 27 (cf. v. l. 26). — a) Ś1 D[illegible] T1 M1 समीपस्थान्; Ñ2 B1 D7 M1 [illegible] (for समीपजान्). Ś1 D[illegible] [illegible] D1 lacuna (for भञ्जन्). — b) D[illegible] दारयन्नेदिनीं खुरैः. — c) Ś1 D[illegible] विषाणैः; D[illegible] शृङ्गाग्रेण (for विषाणेन). Ñ2 V[illegible] B D[illegible] शृङ्गाभ्यां (Ñ2 V2 D4 [illegible]) [illegible]; G[illegible] विषाणेनोल्लिखन् (as in text). D[illegible] [illegible] (for दर्पात्). — d) Ś1 D[illegible] [illegible] (for द्विरदो). — After 27, Ñ2 V[illegible] (mostly illeg.) B D[illegible] ins.:

217* [illegible]
दुन्दुभिं [illegible]

28 V1 missing (cf. v. l. 12). Ś1 om. 28 (cf. v. l. 26). — a) Ś1 D[illegible] [illegible] Ñ2 V[illegible] B D[illegible] तस्य (D[illegible] तत, D[illegible] तं तु) [illegible] (V[illegible] [illegible]), D[illegible] [illegible], G (ed.) [illegible] (for अन्तःपुरगतो). — b) D[illegible] समर्षणः. — c) D[illegible] [illegible]. Ś1 D[illegible] [illegible] (for सह).

29 V1 missing, 29[illegible] (cf. v. l. 12). Ś1 om. 29[illegible] (cf. v. l. 26). — ab) V[illegible] illeg. up to दुन्दु. D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]); D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible]; M[illegible] [illegible] (for मितं). D[illegible] [illegible] (for पदं). Ś1 D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible]; Ñ2 V[illegible] B D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible] (for [illegible]). Ñ1 T[illegible] M[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] (for स). Ś1 V[illegible] D[illegible] दुन्दुभि (for [illegible]). D[illegible] [illegible] [illegible] (sic). — d) D[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) [illegible].

30 a) D[illegible] [illegible]; D[illegible] [illegible] (illeg.) (for नगरद्वारम्). — b) Ñ1 D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] (for रुद्ध्वा). D[illegible] [illegible] (for [illegible]). Ś1 D[illegible] [illegible] V[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible] (for विनर्दसि). D[illegible] [illegible] D[illegible] M[illegible] [illegible] (for विनर्दसि). D[illegible] [illegible]; Ś1 Ñ1 दुन्दुभि गर्जसि. — c) D[illegible] दुन्दुभे (for [illegible]). Ś1 Ñ1 [illegible]. — d) Ñ1 V[illegible] B D[illegible] [illegible] B D[illegible] [illegible] (for [illegible]). — e) [illegible] Ñ1 V[illegible] B D[illegible] [illegible] M[illegible] [illegible]. T[illegible] G[illegible] [illegible] (for [illegible]). D[illegible] [illegible] [illegible].

31 a) Ñ2 V[illegible] D[illegible] D[illegible] [illegible]; B[illegible] [illegible] (for तस्य तद्). — b) Ñ2 V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for धीमतः). — B[illegible] om. 31[illegible]. — d) Ñ1 V[illegible] B[illegible] D[illegible] M[illegible] क्रोध; G [illegible] M[illegible] [illegible] (for क्रोधात्). — D[illegible] reads from [illegible] up to क्रोध in 33[illegible] in marg.

32 D[illegible] reads 32 in marg. (cf. v. l. 31). — a) Ñ2 V[illegible] B D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] [illegible]; G[illegible] [illegible] M[illegible] [illegible] (for न). D[illegible] [illegible] (for वीर). — b) G M[illegible] [illegible] (for अर्हसि). Ś1 Ñ1 D[illegible] [illegible] [illegible]. Ñ2 V[illegible] B D[illegible] [illegible] [illegible] (B [illegible]) [illegible] (B[illegible] [illegible]). — c) D[illegible] [illegible]. D[illegible] [illegible]; D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] C[illegible] [illegible] (for प्रयच्छ त्वं). — d) Ś1 Ñ V[illegible] B D[illegible] M[illegible] [illegible] मे (for ज्ञास्यामि ते).

33 D[illegible] reads up to क्रोध in [illegible] in marg. (cf. v. l. 31). — a) Ś1 Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible]; C[illegible] as in text (for [illegible]). — b) D[illegible] (marg. also) [illegible] (for [illegible]). [illegible] (for इमाम्). — c) Ś1 [illegible] V[illegible] [illegible]. D[illegible] [illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]). D[illegible] [illegible]. D[illegible] T[illegible] C M[illegible] [illegible]; D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] [illegible], G[illegible] [illegible]) [illegible]. D[illegible] [illegible]. C[illegible] (m. c.) as in text ([illegible]). M[illegible] [illegible]. — After 33, D[illegible] (marg.) [illegible] ins.:

218* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

34 [illegible] Ś1 Ñ V[illegible] B [illegible] [illegible] (for [illegible]). D[illegible] [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]

G. 4 9 71
B 4 11 37
L. 4 8 30

स प्रहस्याब्रवीन्मन्दं क्रोधात्तमसुरोत्तमम् ।
विसृज्य ताः स्त्रियः सर्वास्ताराप्रभृतिकास्तदा ॥ ३५
मत्तोऽयमिति मा मंस्था यद्यभीतोऽसि संयुगे ।
मदोऽयं संप्रहारेऽस्मिन्वीरपानं समर्थ्यताम् ॥ ३६

तमेवमुक्त्वा संक्रुद्धो मालामुत्क्षिप्य काञ्चनीम् ।
पित्रा दत्तां महेन्द्रेण युद्धाय व्यवतिष्ठत ॥ ३७
विषाणयोर्गृहीत्वा तं दुन्दुभिं गिरिसंनिभम् ।
वाली व्यापातयांचक्रे ननर्द च महास्वनम् ॥ ३८

प्रमत्त) —^{b}) V1 D8-10 भग्न वा, G3 प्रमत्त (for सुप्त वा) Ñ2 B D1.3.4 रहिते, V3 रहितो, D2 पतित D12 योहित, M1 [अ]रिं हत (for रहित) Ś1 Ñ V D4.7.12 नर, B1.3.4 रत, B2 पर, D1.3.11 रिपु, D13 चरै, D8-10 G2 कृत (for भृशम्) —^{cd}) Ś1 V3 D12 निरय यच्छेत्, Ñ1 D1 (cross ed marg as in text) 4 प्रसभ हन्यात्, N2 V1.3 B1-3 D7 खलु हन्याद्धि (B1-3 °पु) D2 om D12 व्यसन मोहात् (for भ्रूणहा लोक) B4 अन्यामत्त निहन्याद्धि (for °) B1-3 [ए]तद्द्विष, D1 तद्विर्ष (for स्य°) Ś1 Ñ V1.2 B1.4 D1.2.12 M1 म(Ñ1 स)दविक्लव, V2 B2.3 °विह्वल, D4 °विक्रम, D4 काम° (for मदमोहितम्) D2.11 स (D2 *) मवेत्पुरुषाधम (for ^{d}) D2.13 अभ्यासज परायत्त (D13 °पर्व) स भयैकैव धर्मवित् ॐ Cv यो हि मत्तमित्यादेरनितम पदं सबोधनान्त वाच्यम् । अन्यथा मत्तमित्यनेन पुनरुक्त स्यात् ॐ —After 34 Ś1 D1.3.4.13 ins

219* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रः प्रतापवान् ।

35 ^{a}) Ś1 N1 D1-4.12.13 स, Ñ2 V B D7 त G1 lacuna (for स) D11 विहस्य M1 प्रसह्य (for प्रहस्य) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 G1 M1.2 वाक्यम्, Ñ2 V B D7.11 वाली, Cg as in text (for मन्द) —^{b}) D3.12 बलवान्, G1 M1.2 इद तम्, G3 कोपात्तम् (for क्रोधात्तम्) D3.10 असुरेश्वर (for °रोत्तमम्) Ś1 N1 D1.3.4.12.13 इद (Ś1 °ति, D13 °व) मद महासुर, V1 V B D7 वाक्य वानर (D7 दान *) पुगव, G(ed) वाक्य वाक्यविशारद —^{c}) B विसर्ज्य (sic) D4 तत (for स्त्रिय) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 प्रभृतयस्, D4 प्रकृतिकास् (for प्रभृति°) Ñ2 V B D7 ताराद्या वानरेश्वर (B1-3 °र्षभ) D3 ताराप्रसूतयोमय

36 Ñ1 om 36^{ab} —^{a}) Ś1 D2.4.12.13 विज्ञाय, Ñ2 V B4 D7 दुर्वृत्ते (V3 D7 °त्त) B1-3 दुवृद्ध, D3.11 मां ज्ञात्वा, G1 M2 मां मत्वा (for मा मंस्था) D1 मत्तस्त्वमसि सप्रासो —^{b}) Ś1 D2.4.12-13 यदि (D13 °द्य) भीतोसि, D1 यद्भीतोसि च (for यद्यभीतोऽसि) Ñ2 V B D7 मोहात्मानमवमन्यस —After 36^{ab}, Ś1 D4.13 ins

220* दैत्यापसद याहि त्वं यदि जीवितुमिच्छसि ।

—^{c}) D1 मदो य । D4 मद्यायं D13 मदोय G(ed) मद्यायं (for मदोऽयं) D2.4.13 मम्प्रहारोय (D4 °रो मे) (for °हारे ऽस्मिन्) Ś1 D13 मदोयं प्रहारेस्मिन् —^{d}) Ñ1 V3 Ck -पानं Cv r m g t as in text (for -पानं) D1 म गृह्यतां (for समर्थ्यताम्) Ś1 Ñ1 V2 D2.4.12-13 दैत्य (Ñ1 V3 D1 वीरः D11 तव) प्राणा हरिष्यन्ति D7 वीरप्राणं हरिष्यन्ति ॐ Ck वीर पाणमिति "वा भावकरणयोरिति" ल्यप्त्वम् ॐ —After 36 Ñ2 V B D7 ins while D3 ins after 36^{ab}

221* यदि युद्धे स्पृहा तेऽद्य यदि भीतो न संयुगे ।
तिष्ठ त्व समरे मेऽद्य दर्शयस्व स्वपौरुषम् ।

[(l 1) D7 युद्धस्पृहा Ñ2 D7 [ऽ]स्ति (for ऽद्य) D1 [ऽ]स्ति (for न) —(l 2) Ñ2 D7 तु B4 ते (for मे)]

37 ^{a}) D3.11 सरब्धो —^{b}) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 काम्मु (D4.12 दन्मु) च्य (for उत्क्षिप्य) —After काञ्च, D2 ins (marg) यदसे लोहकटके —V1 damaged for महेन्द्रेण युद्धा in ^{cd} —^{d}) V1 D13 व्यवतिष्ठत (for °ष्ठत) G3 युद्धायैव व्यतिष्ठत —After 37, Ñ2 V B D2.7.11 ins

222* ततो युद्धं प्रवृत्तं तयो सुतुमुल तदा ।
वालिनश्च महाबाहो बलिनो दानवस्य च ।
ततो वाली विषाणाभ्यामुल्लिखितो दनुसूनुना ।
प्रचकाशे महाबाहुरशोक इव पुष्पित । [5]
स तेन सह विक्रीड्य मुहूर्तं वानरर्षभ ।
महस्तदानमधूय वीरो वचनमब्रवीत् ।
असुराधम दुर्बुद्धे चरदानेन दर्पित ।
क्व तु बलमुद्धृत्तं शमयेऽग्निमिवाम्भसा ।

[(l 1) D7 प्रवर्तेत (for °वृत्ते) —(l 2) B1-3 महाबाहोः (for °बाहो) —(l 3) D3.11 विषाणाभ्यां सछन्नो (D11 °भ्याम् स्क्चो) (for °भ्यामुल्लिखितो) —(l 4) D11 स चकाशे —(l 5) D3.11 सहसा क्रीड्य (for सह विक्रीड्य) G(ed) वानरेश्वर —(l 6) D3.11 महस्व दानव त तु (for the prior half) N2 वीरो D11 पुनः (for वीरो) —(l 7) V1 वरदानेन V2.4 बलेना°, D4 वल्गानेव (for वरदानेन) B1-4 मोहित —(l 8) D3.11 वपुर् (for बलम्) B4 उद्भूतं D7 उद्धत (for उद्धृ°)]

—After 37, G1 ins 224*

38 Ś1 om 38^{cd} G3 transp 38 and 39^{ab} —^{a}) D3.11 [अ]प, G1 M2 तु (for तं) Ñ V B D1.2.4.7.12.13 स गृहीत्वा विषाणाभ्यां —^{d}) B1 वानरर्षभ ॐ Cv r विषाणयोरित्यादेरुत्तरार्धे भाविष्येत्यादि ॐ —After 38^{cd}, D4.6.8-10 S ins

223* सविष्यत तदा वाली विनद्न्कपिकुञ्जर ।

[D4 G1.2 M Cv r g k सविष्यत (G3 °क्ष्य च) Cl as above D2 तत (for तदा) G1 M2 वीर (for वाली) —M2 om (hapl) from विनद् up to वाली in l. 3 of 224* D4 wrongly repeats the post. half G2 विनद्न्]

—Thereafter G1 cont l 3-4 of 224*

G 4 9 0
B 4 11 62
L 4 8 39

स महर्षिं समासाद्य याचते स्म कृताञ्जलिः ॥ ४३

228* क्रुद्धस्तस्य महाभागश्चिन्तयामास को न्वयम् ।
येनाहं सहसा स्पृष्टः शोणितेन दुरात्मना ।
कोऽयं दुरात्मा दुर्बुद्धिरकृतात्मा च बालिशः ।
इत्युक्त्वा स विनिष्क्रम्य ददर्शे मुनिसत्तम ।
महिषं पर्वताकारं गतासुं पतितं भुवि ।
स तु विज्ञाय तपसा वानरेण कृतं हि तत् ।

[(l 1) D5 T1 2 G3 M3 तत्र T3 M1 स तु (for तस्य) D8-10 G1 M1 महाभाग, M3 °कायम् (for °भागश्) ॐ Cv पतितांसस्य, क्रुद्धस्तस्य चेति सम्यक् । अस्त्यागो लेखनकृत ॐ —(l 2) D6 T2 G2 M1 2 [अ]प (for [आ]त्) —(l 4) D6 T1 2 G2 3 M1 2 [अ]थ (for [स]) M2 विनिष्क्रम्य T1 3 G1 3 M2 दर्शं (for ददर्श) M3 मुनिपुंगव —(l 6) T3 हि न, G1 नु तत् (for हि तत्)]

—c) Ñ2 V B (B2 both times) D7 उपस्पृश्य Ś1 D2 4 12.13 तदा, Ñ1 तत, Ñ2 V B (B2 both times) D7 ददौ (for सदा) —d) Ś1 Ñ1 D2 4 11 12 प्रति वालिन (by transp) D8-10 वानरं प्रति D12 च प्रवाचिन (corrupt) (for वालिन प्रति) —After 42cd Ñ2 V B D7 ins

229* येनैष दानवः क्षिप्तो ममाश्रमपदं प्रति ।

[B2 (second time) [ए]ष, D7 [इ]द (for [ए]ष)]

—e) Ñ2 V1 2 B D7 तेनेह न प्रवेष्टव्य, D2 12 इद ते नाप्र°, D3 इहानेनाप्र° Cv r as in text ॐ Cg t अप्रवेष्टव्य न प्रवेष्टव्यमित्यर्थः ॐ —f) D2 11 ध्रुव (for भवेत्) Ñ2 V B D7 प्रविष्टो जीवित (V1 B2 °वा) त्यजेत् —After 42 D5 6 8-10 S ins

230* वनं मांसश्रय येन दूषितं रुधिरस्रवैः ।
समग्रा पादपाश्चेमे शिपतहासुरीं तनुम् ।
समन्ताद्योजनं पूर्णमाश्रमं मामकं यदि ।
आगमिष्यति दुर्बुद्धिर्व्यक्तं स न भविष्यति ।
ये चास्य सचिवाः केचित्संश्रिता मामकं वनम् ।
न च तैरिह वस्तव्यं श्रुत्वा यान्तु यथासुखम् ।
यदि तेऽपीह तिष्ठन्ति शपिष्ये तानपि ध्रुवम् ।
वनेऽस्मिन्मामके नित्यं पुत्रवत्परिरक्षिते ।
पत्राङ्कुरविनाशाय फलमूलाभवाय च ।
दिवसश्चास्य मर्यादा यं द्रष्टा श्वोऽस्मि वानरम् ।
बहुवर्षसहस्राणि स वै शैलो भविष्यति ।
ततस्ते वानराः श्रुत्वा गिरं मुनिसमीरिताम् ।
निश्चक्रमुर्वनात्तस्मात्तान्दृष्ट्वा वालिरब्रवीत् ।
किं भवन्तः समस्ताश्च मतङ्गवनवासिनः ।
मत्समीपमनुप्राप्ता अपि स्वस्ति वनौकसाम् ।
ततस्ते कारणं सर्वं तदा शापं च वालिनः ।
शशंसुर्वानराः सर्वे वालिने हेममालिने ।
एतच्छ्रुत्वा तदा वाली वचनं वानरेरितम् ।

[(l 1) D6 मांसश्रित (for °श्रय) —(l 2) D8-10 क्षिपन्ता (for समग्रा) D8-10 उत्क्षिप्याशासुरीं, G3 क्षिप्ता च° (for °क्षिपत्°) M1 क्षिप्ता च ह्यासुरीं तनुं (for the post half) ॐ Ct आसुरीं तनुं क्षिपता येनेमे पादपा भग्ना इत्यन्वयः ॐ —(l 3) D5 8-10 transp योजन and आश्रम —D6 om l 4 —(l 4) G M Cv r आगमिष्यति Ct as above (for आग°) —(l 5) D6 तस्य M3 चापि (for चास्य) M3 तस्य (for केचित्) —(l 7) D6 T2 के (for ते) D8-10 तेपि वा यदि (for यदि तेऽपीह) M1 इरिष्यति (for [इ]ह तिष्ठन्ति) Cv तानहं (for तानपि) —(l 8) M1 परिपालिते —(l 9) Cv अर्थाङ्कुर (for पत्राङ्कुर) —(l 10) M1 Cv r दिवस (for दिवसम्) G1 2 M2 [अ]द्य M3 Cg [अ]स्य (for [अ]च) D6 G2 M दृष्ट्वा (for द्रष्टा) D8 श्वसित, T3 चा° (for श्वोऽस्मि) —After 11 D6 ins मूल in marg and reads l 12 in marg —(l 12) M1 इति (for ततः) —(l 13) D6 निश्चक्रतुर्भु (sic) (for निश्चक्रमुः) —(l 14) M1 समर्पिताः (for °स्ताश्) —(l 16) G1 तद् (for ते) D8 8-10 तथा (for तदा) G3 वालिन (for °न) —(l 18) D8 तत्र (for एतच्)]

43 D1 om 43 (cf v l 42) —ab) D6 T3 त (for स) D6 T1 2 M1 2 तदासाद्य (M1 भीतो) G M3 Cv r समा° (for समासाद्य) Ś1 Ñ1 D1 2 11-13 एवमुक्तस्ततो (D2.13 °ता) वाली (for ab) D2 11 ययाचे स (for याचते स्म) Ñ1 ययाचे महताञ्जलि (for d) D4 न प्रवेष्टुं मुनिस्तस्य याचतोऽपि कृताञ्जले ॐ Cv r प्रविष्टस्य वधो भवेदित्यतः परं स महर्षिं समासाद्य याचते स्म कृताञ्जलिः इति पाठक्रमः । अन्यस्तु लेखकप्रमादजनितः ॐ —For 43 Ñ2 V B (B2 marg) D7 subst

231* एतच्छ्रुत्वा ततो वाली याचमानः कृताञ्जलिः ।

—Thereafter cont

232* महर्षिणा ततः प्रोक्तः प्रमुक्तो महाबल ।
इह ते न प्रवेष्टव्यमृष्यमूकवने हरे ।
प्रविष्टस्य हि ते तस्मो जीवितं न भवेदिति ।

[(l 1) B1-3 रघूत्तम (for महाबल°) —After l 1 B2 repeats 42c-d with 229* —(l 2) B3 तेनेह (for इह ते) Ñ2 ऋष्यमूक (for °के) V3 ऋष्यमूक गिरिं प्रति (for the post half) —(l 3) V3 illeg from तस्य up to भवे B1-3 भविष्यति (for भवेदिति)]

—After 43 D5 6 8-11 S ins

233* महर्षिस्तमनादृत्य प्रविवेशाश्रमं प्रति ।
शापधारणभीतस्तु वाली विह्वलतां गतः ।

[(l 1) D3 11 तत, T1 3 G1 M1.2 तम (for प्रति) M1 स्वमाश्रम (for [आ]श्रमं प्रति) —D12 om l 2 —(l 2) T3 °कारण (for धारण) D3 शापवेगभयाद्भीतो (for the prior half)]

ततः शापभयाद्भीत ऋश्यमूकं महागिरिम् ।
प्रवेष्टुं नेच्छति हरिर्द्रष्टुं वापि नरेश्वर ॥ ४४
तस्याप्रवेशं ज्ञात्वाहमिदं राम महावनम् ।
विचरामि सहामात्यो विषादेन विवर्जितः ॥ ४५
एषोऽस्थिनिचयस्तस्य दुन्दुभेः संप्रकाशते ।
वीर्योत्सेकान्निरस्तस्य गिरिकूटनिभो महान् ॥ ४६

इमे च विपुलाः सालाः सप्त शाखावलम्बिनः ।
यत्रैकं घटते वाली निष्पत्रयितुमोजसा ॥ ४७
एतदस्यासमं वीर्यं मया राम प्रकाशितम् ।
कथं तं वालिनं हन्तुं समरे शक्ष्यसे नृप ॥ ४८
यदि भिन्द्याद्भवान्सालानिमांस्त्वेकेषुणा ततः ।
जानीयां त्वां महाबाहो समर्थं वालिनो वधे ॥ ४९ G 4. 9. 99 B 4. 11. 72 L 4. 8. 45

---

44 a) Ñ2 V B D7 वाली (for भीत) D11 शापवेग भयाद्भीतो —V3 illeg for 44bcd —b) Ś1 ऋष्यमूक, Ñ1 ऋ***क D3 11 इम गिरि (for महागिरिम्) —c) Ś1 Ñ1 D1 2 6 12 13 नेच्छते वाली, Ñ2 V1 2 B D7 न स (Ñ2 च न, V1 D7 न च, V3 B4 स च) शक्नोति (for नेच्छति हरिर्) —d) D11 च (for वा) D3 11 कथचन G3 वानरेश्वर (for [वा]पि नरे°) Ś1 Ñ2 D1 2 6 12 13 प्रेक्षितु वा(D1 3 चा)पि वानर, Ñ2 V2 B1-3 D7 द्रष्टु वा रघुनदन, V1 B4 द्रष्टु राघवनदन

45 D4 om 45 —a) V3 illeg from श up to ज्ञा in 45a Ñ2 V1 2 B D7 मार्गा (for ज्ञात्वा) —b) Ś1 D13 इम, Ñ2 V1 2 B D7 इह (for इद) Ś1 D13 महाच(D13 °व)ल, Ñ2 V1 2 B D7 °वने, D3 11 M1 3 महद्वने (for महावनम्) —c) Ñ D3 7 12 सहामात्यैर्, D6 [ह]ह रामात्यो (for सहामात्यो) —d) D6 T G M1 3 च वर्जित (for विव°) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 विपाद त्यक्त(D1 3 11 13 °क्य) दूरत, Ñ2 V B भय सत्यज्य (V3 **** [illeg]) दूरत, D7 भय सहस्य दूरत

46 a) Ś1 D1-3 11-13 एष ह्य(D3 11 °ष चा)स्थिचय स्तस्य, Ñ1 एतद्स्थिचय तस्य Ñ2 V B D7 एतत्तस्यास्थि कादुरस्य —b) G3 तु प्रकाशते (for संप्र°) —V3 illeg for 46cd (except वीर्यो) —c) V1 2 B D7 G2 वीर्योत्सेक- (for वीर्यात्सेकान्) D3 निरस्तत्वा (for °स्तस्य) —d) Ñ1 D1 2 13 T1 3 G1 M3 कूटोपमो (for °कूटनिभो) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1 2 13 गिरिकूटनिभ(Ś1 D1 2 13 °टोपम) महत् —After 46, D3 11 ins

234* उद्धर्तुमेन नो वीर दुन्दुभे कायमुत्तमम्।
शक्त प्राणभृतां लोके द्वितीय उपलक्ष्यते।

[D3 उद्धर्तुम् (for उद्धर्तुम्) and वाली (for वीर)
—(l. 2) D3 उपलक्ष्यते]

47 D11 om 47 —a) Ś1 Ñ1 D1 2 6 13 ते, D13 तु (for च) Ś1 Ñ D1-4 12 13 ताला (for साला) —b) Ś1 Ñ2 B1 2 D7 G1 3 M1 D6 स्कन्धा (for शाखा) Ś1 Ñ2 B1 2 D7 G1 3 M1 °विता विलम्बिन (Ś1 °ता) D1 2 च लम्बिन (sic) D13 °विता (for [अ]वलम्बिन) —cd) Ś1 D13 पत्रिणो यतते, Ñ1 D6 यत्रैक यतते, D1 2 13 यत्रैको य(D1 2 ध)तते (for यत्रैक घटते) D6 11 13 निपा(D3 °ष्पा)तयितुम् (for निष्पत्र°), Ñ2 V B D7 वालेर्वे(V2 °र)यो ययो निशातन यार्य

[65]

वितन्वता D3 एकैको बाणनिर्भिन्नो बाणैयोग हि कुर्वता

Cf. इमे विपुला निदाघमूलस्कन्धा शाखावलम्बिन प्रकाम्य बहुशाखारन्त । यत्र येषु एकमेकमेकमेव वाली ओजसा ओजोयुक्तस्पर्शेन सर्वान्निष्पत्रयितु पत्रहीनान्कर्तु घटते चेष्टते त इमे सप्त साला इत्यर्थ । अनेन वालिनोऽत्यधिक बल सूचितम् । न हि वायोर्युगपत्कम्पनेन सकलार्द्रपत्रपातन क्वचिद्दृष्टचरम् । कश्चित्तु निष्पत्रयितु निष्पत्रीकर्तुमित्यर्थ । एक साल शरेण भित्त्वा शरो निष्पत्र यथा गच्छति तथा कर्तुमतिव्यथयितुमिति यावत् । 'सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने' इति शास्त्रादप्रकृतकार्ये शब्द बाण व्यापारस्यापि सभव इति व्याचख्यौ ॥

48 a) Ś1 Ñ1 D1 2 6 12 13 तस्योत्तम(D2 °र) Ñ2 V2 3 B D3 7 11 स(V2 3 B4 D3 11 म)स्य महद्, D6 तस्या°, G1 M3 °तुल (for अस्यासम) V1 एतस्य सुमहद्वीर्य —b) D1 2 4 6 11 T G M2 3 प्रकीर्तित (for प्रकाशितम्) Ñ2 V B D7 तव सकीर्तित मया M1 मया यत्परिकीर्तित —c) Ś1 Ñ2 D1 2 6 12 13 G1 M3 त(D2 13 त्व D12 तु) समरे, Ñ2 V B D7 उत्सहसे D3 11 तत्(D11 त) शक्यसे, D6 T G2 3 M1 त्वं वा° (for तं वालिनं) B1 गन्तु (for हन्तु) —d) G1 M2 वालिन (for समरे) D3 11 वालिन, D6 शक्यसे (sic), M2 °ते (for शक्ष्यसे) Ñ2 V1 3 B2-4 D7 त(Ñ2 त्व) दुरासद, V2 B1 त महासुर (for शक्ष्यसे नृप) Ś1 D1 2 4 12 शक्ष्य(D12 °क्य)सि(D1 3 °से) त्व(D2 त) हि वालिन, Ñ1 शक्ष्यसेव हि वानर D13 शक्ष्यसे त्व हि वालिन, L(ed) मम भ्रातरमाहवे —After 48 D1 6 8-10 S ins

235* तथा ब्रुवाण सुग्रीव सर्वलक्षणोऽब्रवीत् ।
कस्मिन्कर्मणि निर्वृत्ते श्रद्दध्या वालिनो वधम् ।
तमुवाचाथ सुग्रीव सप्त सालानिमान्पुरा ।
एकमेकैकशो वाली विव्याधाथ स चासकृत् ।

[(l. 2) M2 तस्मिन् G1 कृते (for नि°) D10 T3 श्रद्दद्(for श्रद्दध्या) —(l. 3) G1 M1 अवोचत्(by transp) (for उवाचाथ) D6 शालान् (for सालान्) —(l. 4) M1 पूर्वम् (for एवम्) D8 6 M3 विव्याधाथ स G3 °ध स हि (for विव्याधाथ स)]

49 B4 om 49 Ñ2 V B1-3 D7 read 49 (preceded by l. 4-5, 11-12 of 236*) after 52 —a) Ñ2 V D1 3 D7 शालान् B2 तागान् (for सालान्) —b) B1-3 एकेषुणा (for त्वेक°) V2 पुन (for तत) —For 49 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 subst

236* यदि मिन्था इमत्सालनिपुणेवेन राघव।
समर्थोऽसि ततो हन्तु मम भ्रातरमाहवे।

[(l 1) D1 2 भिद्यात्, D4 13 विध्यत् (for भिन्द्या)], while D5 6 8 10 S subst

237* रामो निर्दारयेदेषा बाणेनैकेन च द्रुमम्।
वालिनं निहतं मन्ये दृष्ट्वा रामस्य विक्रमम्।

[(l 1) D6 Cg बिन्दारयेद् T1 3 M1 3 [S]षि दा° T2 निर्धा° (for निर्दारये) D5 च द्रुमान् D4 T1 3 G1 3 चेद् द्रुम, M2 चेद् ध्रुव (for च द्रुमम्) —(l 2) D8 निद् म न्यत (sic) (for निहतं मन्ये)]

—Then D5 7 8–10 S cont while Ñ2 V B (repeats l 4 20 along with 238(B)* after App I [No 9]) D7 ins l 4 8 and 11-12 after 52 and l 17-18, 13 16 and 19 20 after 49 (in all except B4) on the other hand D8 11 ins l 3 20 after colophon

238* दृढस्य महिषस्यास्थि पादेनैकेन लक्ष्मण।
उद्यम्याथ प्रक्षिपेच्च तरसा द्वे धनु शते।
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो रामं रक्तान्तलोचनम्।
ध्यात्वा मुहूर्तं काकुत्स्थं पुनरेव वचोऽब्रवीत्।
शूरश्च शूरघाती च प्रख्यातबलपौरुष।
बलवान्वानरो वाली संयुगेष्वपराजित।
दृश्यन्ते चास्य कर्माणि दुष्कराणि सुरैरपि।
यानि संचिन्त्य भीतोऽहमृश्यमूकमुपाश्रित।
तमजय्यमधृष्यं च वानरेन्द्रममर्षणम्।
विचिन्तयन्न मुञ्चामि ऋश्यमूकममुं त्वहम्।
उद्विग्न शङ्कितश्चाहं विचरामि महावने।
अनुरक्तै सहामात्यैर्हनुमत्प्रमुखैर्वरै।
उपलब्ध च मे श्लाघ्य सन्मित्र मित्रवत्सल।
त्वामहं पुरुषव्याघ्र हिमवन्तमिवाश्रित।
किं तु तस्य बलज्ञोऽहं दुर्भ्रातुर्बलशालिन।
अप्रत्यक्षं तु मे वीर्यं समरे तव राघव।
न खल्वहं त्वां तुलये नावमन्ये न भीषये।
कर्मभिस्तस्य भीमैस्तु कातर्यं जनितं मम।
कामं राम शरं शीघ्रं प्रमाणं धैर्यमाकृति।
सूचयन्ति परं तेजो भस्मच्छन्नमिवानलम्।

[(l 2) M1 स (for [अ]थ) D6 G2 M2 3 चाद् (for च) D5 प्रविहेत (sic) (for प्रक्षिपेच्च) D8–10 G1 उद्यम्य प्रक्षिपेद्यस्तु Cv r as above (for the prior half) ⁞ Ck t तस्मा बलेन प्रक्षिप्तमपि पेतुर्धनूंषि ⁞—(l 3) D5 रामे (for रामं) D8 11 नेत्रं (for °नम्) D8 11 ध्यात्वा मुहूर्तं राघवं (for the post half) —B (first time) om l 4 —(l 4) D8 11 [ए] दमब्रवीत्, D6 G2 [अ]ब्रवीन्मां (G1 °द्ब्रव° [by transp]) (for वचोऽब्रवीत्) B (second time) पुन संचिन्त्य काकुत्स्थमिदं वचनमब्रवीत् —(l 5) B1 2 3 (all second time) [अ]सुर संघाती (B4 °म °°) B1 (second time) T2 G2 M1 [अ]- शूरघाती च D5 8–10 शूरमानी च, G1 रिपु°, M1 [अ]तिरि° (for शूरघाती च) Ñ2 V B (first time) D7 स हि शूरश्च मानी (B1–3 °धी) च (for the prior half) —(l 6) Ñ2 V B (both times) D5 7 11 तेजस्वी (for बलवान्) B2 (first time after corr sup lin as above) संयुगे विपराक्रम, D8 संयुगे (marg) विपराजित (for the post half) —(l 7) B1 (first time) illeg, D6 T2 दुष्कराणि (for दुष्क°) Ñ2 V B (B1–3 first time B4 both times) D7 सुरासुरै (for सुरैरपि) —(l 8) G(ed) समस्मृत्य (for संचिन्त्य) Ñ2 V B (both times) D7 संचिन्त्य D6 भीतोदम् (sic) G(ed) सस्मृत्य (for भीतोऽहम्) Ñ2 V B (first time) D7 स्थास्यामि नो (Ñ2 न D7 त) B (second time) न शक्ते (B2 3 °नेद) D5 6 11 T2 3 M समा° (for उपाश्रित) —(l 9) D5 6 T2 अजेयम् T1 3 तु (for च) D6 अमर्षण M1 अमर्षणं (for अमर्षणम्) —(l 10) M1 चिन्तयन्नपि D8 9 10 T G1 2 भ्रंशु चाति (for न मुञ्चामि) D6 T2 G M2 Cv स्म त्वहं, T1 3 M2 अहं त्विम, M1 इम गिरिं (for अमुं त्वहम्) ⁞ Ck पश्चिमं पर्वतं वै विचिन्त्येत्यन्वय ⁞ —l or l 9-10 D8 11 subst

238(A)* समरे निहत तस्य शक्तस्त्वेव विचिन्तयन्।

—Ñ2 om l 11 —(l 11) D8 11 M1 [अ]रि (for [अ]ह) B (second time) उद्विग्नमानसश्चाहं (for the prior half) M2 विचराम (for °मि) V B (first time) D7 वनेषूद्यान (V D7 °षु श्री) लघेनन (B4 °मानस D7 °लोचन) B (second time) वनेषूद्यान (B2 4 °षु श्री) नगानस (for the post half) —(l 12) D8 उपरक्तै (for अनु°) G1 2 M1 2 हनूमत् (for हनु°) D5 8 9 D12 भरै, M3 (after corr sec m as above) नरै (for वरै) Ñ2 V1 2 D2 4 (B1 4 first time) D7 चरामि हनुमत्प्रमुखै (B4 °प्रमुखै) (metri causa) V1 B2 3 (B2 3 first time) चराम्य हनुमत्प्रभृति (hypm.) (for the post half) B (second time) अनुरक्ते (B1 °रक्तै) महामात्यै (B1 °त्यै, D5 °मात्र) श्चैवैश्चान्यि (B4 °है) न मम —(l 13) D8 11 उपलब्धस्तु D6 उपलब्धे (for उपलब्ध) B4 (second time) तु D6 हि (for च) Ñ2 V B (first time) विमं हि (V2 च D1–3 मे) D8 11 म श्लाघ्य D7 [अ]पि त्रैहि (for मे श्लाघ्य) B (second time) D8 11 रे मित्रं (for सन्मित्र) B4 (second time) D11 G2 मित्रवत्सल (G2 °वत्सल) (for °वत्सल) Ñ2 V B2 3 4 (B2 3 4 first time) D7 कृपालु मित्रवत्सल B2 (first time) सुहृत्त्वमिवदेव (for the post half) ⁞ Ck सौमित्रि मित्र सौमित्रम् ⁞ —(l 14) B (second time) त्वां चाहं, D8 11 त्वां चाहं D6 T1 G1 त्वां मत्वा (for त्वामहं) Ñ2 त्व मित G1 2 त्वा° (for त्वा°) —(l 15) Ñ2 V B (both times) D2 भ्रातृकस्य देहिन, D8 11 भ्रातुर्वे बलु (D8 बल) शालिन (for the post half) —(l 16) Ñ2 V B (first time) D7 च (for तु) B (second time) चक्षु च न (for प्रत्यक्ष तु) —After l 16 Ñ2 V B (repeats after 238* [r]) D7 ins, D8 11 ins, after l 20

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य महात्मनः ।
राघवो दुन्दुभेः कायं पादाङ्गुष्ठेन लीलया ।
तोलयित्वा महाबाहुश्चिक्षेप दशयोजनम् ॥ ५०

क्षिप्तं दृष्ट्वा ततः कायं सुग्रीवः पुनरब्रवीत् ।
लक्ष्मणस्याग्रतो राममिदं वचनमर्थवत् ॥ ५१

G. 4. 9. 93
B. 4. 11. 86
L. 4. 8. 49

238(B)* क्षिप्याना प्रीतियुक्तानां सुहृदां सुहृद प्रति ।
कातर हृदय राम प्रत्यय नाधिगच्छति ।

[(l. 1) B6 (first time) प्रतियुक्तानां, D11 च सु° (for प्रीतियुक्ताना). V3 सुहृदो, B3 (first time) सुहृदानां (sic); D7 illeg. (for सुहृदां). —B3 (first time) om. l. 2. —(l. 2) V1 B1.2 (B1.3 first time) नाम (for राम). B1.2 (both first time) प्रत्यक्षं, B4 (second time) शुश्रुष (sic) (for प्रत्यय). V3 [अ]भिगच्छति, D11 [उ]प° (for [अ]धि°).]

—Ñ2 V B2.3.4 D7 cont.:

238(C)* यथैव तुल्यामि स्वां तव मे धनुर्महसि ।
अवश्य हि मया वेद्य स्वबल तव तस्य च ।

[(l. 1) Ñ2 यादव (sic); V2 यथैव, D7 यदेव (for यथैव). G(ed.) तोलयामि (sic) (for तुल°). V1 तत्र, B1.2 येन (for तव) —(l. 2) V2 अरण्य (sic) (for अवश्य). V1 बल च; V2 सुबल (for स्वबल). B4 तव वा तस्य वा बल (for the post. half).]

—D3.11 cont. after 238(B)*, B1.2.4 cont. after 238(B)* [1.].

238(D)* निर्भिन्नाद्यदि बाणेन सालानेतान्सु सहितान् ।
वालिन समरे हन्तु समर्थः स्यात्ततो भवान् ।

[Cf. 4.11.49. —(l. 1) D3.11 यदि भेत्स्यसि (D11 °ति) (for निर्भिन्नाद्यदि). B2.3 निर्भिद्य यदि रामेण (B3 बाणेन) (for the prior half). B4 शालान्, B1.4 सहतान् (for सहितान्). D3.11 तारागणाय राघव (for the post. half) —(l. 2) D3 भवानिति (for ततो भवान्).]

—B4 (first time) om. l. 17-18. —(l. 17) T2 G2.3 M1 त्वा (for त्वां). B1 (first time) त्वाव त्वां न (by transp.). Ñ2 V B2.3 (B2.3 first time) D7 च राघव (B2 °व), D3.11 न शील्ये, D6 न भाव्ये (sic) (for न भीषये). B1 (first time) नावभेने (sic) च राघव (for the post. half). —(l. 18) D6 भीताः (for भीमेषु). B4 (second time) D6.8-10 T1 च (for तु). G1 भीतोसि (for भीमेषु). Ñ2 V B1-3 (B1-3 first time) D7 न यते (for भणित) —(l. 19) D6.8-10 T1.2 G2 M2 राघव ते पाणी, D6 राम भवद्याणी (for राम तव श्रोणि). B2.3 (both second time) आहति (for आकृति). Ś1 Cg कासमिति पाणी पयस्य वचनम्, Ck °ते पाणी शालियपरिस्थितिर्षे 1, Ct: पाणी शाल्मिश्रमिया Ś1 —(l. 20) B1-3 (all second time) भृत्, D6 भवत् (for यदि) G1 [अ]नल (for [अ]नलम्).]

—After l. 20 of 238*, Ñ2 V B D7 cont. 246*, while D3.11 cont. l. 4-5 only of 246* after 238(D)*.

50 ᵃ) Ś1 D1-4.11-13 सुग्रीवं (D1.2.13 सुग्रीवः D3.11 सुग्रीवं) सुप्ततरुदस्य; Ñ1 तस्यैव सुप्ततस्तेन; Ñ2 V B D7 यमेदं (Ñ2 V2 D7 °थैवं, V3 °थैन) वदतस्तस्य. —ᵇ) Ñ1 महात्मनाः D11 च तत्क्षणात् (for महात्मनः). —After 50ᵃᵇ, D5.6.8-10 S ins., D3.11 ins. after 4.12.1ᵃᵇ, while Ñ2 V B D7 ins l. 1-2 after 4.12.1ᵃᵇ and subst. l. 3 for 4.12.1ᶜᵈ:

239* स्मितपूर्वमथो रामः प्रत्युवाच हरिं प्रभुः ।
यदि न प्रत्ययोऽस्मासु विक्रमे तव वानर ।
प्रत्ययं समरे श्लाघ्यमहमुत्पादयामि ते ।
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सान्त्वं लक्ष्मणपूर्वजः ।

[(l. 1) Ñ2 V B D7 हरि, D3.11 ततो (for अथो). Ñ2 V1 B1-3 D7 कपीश्वरं; D3.11 हरीश्वरं, D6.8-10 T1.2 G2 हरिं प्रति (G2 °मु), T2 हरिप्रभु (for हरिं प्रभुः). V2.3 B4 सुग्रीव प्रत्ययापन्न (for the post. half). —(l. 2) D3.11 [ऽ]स्माक (for ऽस्मासु). Ñ2 V1 B1-3 D7 विग्रहे (for विक्रमे). —(l. 3) D6 प्रत्यह (for प्रत्ययं). Ñ2 V1.2 B T1.2 G2 समर- (for समरे). Ñ2 V B1-3 D3.11 भवम्, B4 इदम् (for अहम्). D3.11 वः (for ते). V2 उत्पादये तव, B1-3 उत्पादयामि वै (for °मि ते). —(l. 4) G2 [अ]थ, M1 स (for तु). D3.11 वानर (for सान्त्व). D6.8-10 सान्त्वयल्लक्ष्मणाग्रज (for the post. half).]

—Then G2 cont. 240*

—D11 om. 50ᶜ⁻ᶠ. —ᵈ) Ś1 D13 लाडयन्; Ñ V B D1-4.12.13 G1 तोलयन् (for लीलया). —After 50ᶜᵈ, V1 repeats 48. —ᵉ) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 स लीलया महावीर्यः; Ñ2 V B D7 लीलयैव तदा रामः; G2 पुनश्च लीलया रामः. —V3 illeg. for 50ᶠ. —ᶠ) Ñ2 B D6.7 शतयोजने. Cv r as in text for ᶜᵈᵉᶠ. —After 50, Ś1 Ñ V B D G1.2 M1.2 ins., while G2 cont. after 239*.

240* असुरस्य तनु शुष्कं पादेनैकेन राघवः ।

[D12 वासवजं (for असुरस्य). D13 तु त शुष्क (for तनु शुष्कं). D6.8-11 G M1.2 पादाङ्गुष्ठेन (for पादेनैकेन). D6.8-10 G1.2 M1 वीर्यवान्, G2 तोलयन्, M1 लीलया (for राघव).]

51 ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B2 D1-4.11-13 दृष्ट्वा तु (V1.2 च) तं; V2 B1-3 दृष्ट्वा च (V2 तु) तत; D7 च दृष्ट्वा तं, G2 M1 दृष्ट्वा पुन (for दृष्ट्वा तत). —ᵇ) G2 M1 रामम् (for पुनर्). Ś1 D1.2.4.11-13 पुनरेव हि; Ñ2 V B D7 स्पवाचेदं (for पुनरब्रवीत्). —D6 om. 51ᶜᵈ. —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.13 [अ]ग्र(D4 [अ]ग्रे)तो वीरम् (for [अ]ग्रतो रामम्). —After 51ᶜ, D8-10 T2 G2 M1 ins.:

G 4 9 94 B 4 11 87 L 4 8 50 आर्द्रः समांस प्रत्यग्रः क्षिप्तः कायः पुरा सखे ।
लघुः संप्रति निर्मांसस्तृणभूतश्च राघव । | नात्र शक्यं बलं ज्ञातु तव वा तस्य वाधिकम् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

241* तपन्तमिव भास्करम् ।
हरीणामग्रतो वीरम्

[D6 G2 om from l 2 up to 51d —(l 2) M1 चाग्रतो राघम् (for अग्रतो वीरम्)]

—d) Ś1 Ñ V B D1 2 3 4 5 7 11–13 M1 3 Cv अब्रवीत्, G1 as in text (for अब्रवीत्) ❀ Ck उक्तमात्र हरिं सुग्रीवं प्रभू राम भूयोऽप्यधिक धृत्वा चाळम तोलनमथवानुपपत्तिमदिद वचनमब्रवीदिति अनुपपन्नप्रत्यय इति शेष ❀ —After 51 Ś1 D1 2 4 11–13 ins

242* संदेहो मम सञ्जातस्तन्मे निगदत शृणु ।
सौहृदाद्द्रष्टुमिच्छामि राघवेद निश्चय च ।
महाबलस्यासुरस्य दुन्दुभेश्चरणेन हि ।

[(l 1) D13 निगदित (sic) (for °त्त) —(l 2) D4 त D11 12 तद (for च) D6 निवेदन (sic) D13 निरोपत (for निशेष च) —D11 om l 3 —(l 3) D13 महाबलस्य (for °बलस्य) D1 2 12 ह (for हि)]

—After 51 Ñ2 V B D7 ins while D8–10 T2 ins after 52ab, whereas D6 T1 3 G M ins after 52cd :

243* परिश्रान्तेन मत्तेन भ्राता मे वालिना तदा ।

[V3 illeg from नेन upto तदा Ñ1 V1 2 B D7 पुरा D9 पुनः (for तदा)]

52 a) D4 प्रत्यग्र (for प्रत्यग्र) —b) B3 illeg for क्षिप्त Ñ2 V B D7 तदा (for पुरा) D6 क्षिप्त (for सखे) —After 52ab, D8–10 T2 ins 243* —c) D6 reads लघु in marg V2 B3 निर्मांस (for निर्मांसस्) —d) B1 2 स्थूलभूतश्च D3 11 तृणी° (for तृणभूतश्च) V1 V B D7 दुन्दुभे (for राघव) —For 52cd, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 subst

244* सांप्रतं लघुनिर्मांस निरस्त कायस्तस्य वै ।

[(l 1) D1 निर्हस (sic) D2 12 -निर्मांसे (for -निर्मांस°) D3 13 क्षिप्त कायं (for क्षिप्त° कायस्) Ś1 पुरा सखे, D1 तथा त्वं D13 निशाय वै (for तस्य वै)]

—After 52ab, D8–10 T2 ins while D6 T1 3 G M ins 243* and then cont

245* क्षिप्त एव प्रहर्षेण भवता रघुनन्दन ।

[T1 3 G2 M1 3 क्षिप्तम् (for क्षिप्त) D6 G1 Ck एव (for एव)]

—D6 reads from तु in 52e up to 52f in marg —e) D2 12 नात्र, D7 तत्र D11 न वै (for नात्र) —f) V2 रामस्य (for वा तस्य) D3 साधिकं D13 तत्र वाधिकं तस्य वाधिक (hypm) —After 52 Ñ2 V B1–3 D7 read 49 (preceded by l 5–8 and 11–12 of 238*) —After 52 D4 5 8 10 S ins Ś1 Ñ1 D1–3 11–13 ins l 3 only after 52 then D11 alone cont l 4–5 after 238(D)* V2 V B D7 cont after l 20 of 238*

246* आर्द्रं शुष्कमिति ह्येतत्सुमहद्दायसम्बरम् ।
स एव सकायस्तात तव तस्य च यद्गते ।
नालोके तु निमित्त भवेद्धर्मविवर्जने ।
कृत्वैतद्धनुषं तस्य हस्तिहस्तमिवायतम् ।
मोक्षणपूर्णमायम्य जिघ्नसन्व महारवम् ।
इसे हि सालं प्रहितस्त्वया शरो
न सशल्योऽस्ति यिदारयिष्यति ।
बलं त्रिभर्दीन मम प्रियं ध्रुव
कुरुष्व रामाधन नाथितो मया ।
यथा हि नश्र तु वर सदा रवि
र्यथा हि शैले हिमवान्महाद्रिषु ।
यथा चतुष्पात्सु च केसरी वर
स्तथा नराणामसि विक्रमे वर ।

[N2 V B D7 om l 1–3 —(l 1) D9 10 आर्द्र G1 M3 आर्द्रं (for आर्द्रं) M2 शुष्क (for शुष्कम्) —(l 2) G3 तावत् (for तत) D8–10 Cv t बल T3 बले ते (hypm) Ck tp as above (for बले) —(l 3) Ś1 N1 D1 4 11 13 तालाने (D3 शाली ने [sic])ताश्च D6 शालमेक (for गाल्मेक) Cg निभिद्या (for निभिद्य) D8 8–10 Cm t विनिर्भिद्य M2 विनिर्भिद्य (for तु नि°) Ś1 D13 छ्यपिद् (for च्छित्र) D6 बलाद्बले D6 बलाद्बले ❀ Cm सालमेक विनिर्भिद्य मवेद्यस्ते बलाबले। एक साल विनिर्भिद्य बलाबले प्रथमादिकमन व्यक्ते भवेत् भवेतामित्यर्थ ❀ —After l 3 Ś1 D1–4 11–13 ins

246 (A)* तव या तस्य वा राजन्दृ चुष्मातुमर्दसि।
जवाय मम दुर्धर्षं व्याक्षिप्यहत्त्यरय च।

[(l 1) D13 वानरस्य ये (for वा तस्य वा) D1 2 13 अनुज्ञातुम् D12 अपि° (for अनुप्रतुम्) —D3 om l 2]

—Thereafter D5 ins l 14–72 of App I (No 9) —After l 3 D6 ins a passage relegated to App I (No 8)

—(l 4) N2 V B D7 तन्तुल्वा D3 11 कुलैव (D11 °व) D4 G1 कुलैक T3 G2 M1 3 कुलेन (for कुलैतन्) D11 G1 सत्त्व (for सत्त्व) Ñ2 D3 5 10 T1 [श]रा V1 [उ]द्धन D3 [भा]नत D6 T1 3 G2 M Cl [आ]तन D11 [उ]रान (for [आ]यतम्) —(l 5) D8 11 आनम्य M1 आसन्य (for आवन्य) N2 N3 V B D7 आवणमूर्ध्नाद्य (for the prior half) N2 —(l 6) Ñ V V B D2 7 11 M1 विसृज स्व (for विसृज्य स्व) —(l 6) Ñ V B1 3 D7 इमान् B4 अथ (for इम) V1 च G1 M2 3 तु (for हि) N V B शालान् D6 शाल D7 तालान् G3 सालौ (s c) (for साल) K(ed) Cg सहितस् (for प्रहितम्) ❀ Cg रहित राहित मसो वा हितततये ' इति सत्रोप ❀ —(l 7) V1 G3 ये (for स्य) V1 3 विप्लवेद्धुत D6 निपात° D8 विनार विध्यसि (for विनार°) N2 D7 न सहायोस्ति प्रविनारयेद्धभ V3 B4 न सहायो (B4 °य) रिव विनिवर्तिप्यति B1 3 निर्भय (B3 °यो) भिद्यति निष्पतिष्यति —(l 8) B4 विलेव (for विभर्ज्य) G3 तव (for मम) V B D1 वचो (B त्वे) मम प्रिय (for मम प्रियं भुव) N2 अत * **** मम प्रिय (illeg) —(l 9) V1 3 राजस्तु D4 8 10 T1 राजमुनि D1 G1 M1 राजमम (M1 °वि) (for राजामत) V1 3 B1 3 शापितो G(ed) शापितो (for शापितो) B4 कुलस्य शीघ्र शुभगाकितो मया ❀ Cm मया शापितोऽसि राजन् मम प्रिय कुर्वेति सत्य ❀ —V2 om l 10 13 —(l 10) M1 तु (for हि) M3 रवि (for वर) —(l 12) M3 चतुर्णाम् (for चतुर्ष्वास्तु) D5 म (for च) D8 वस्स् (for वस्त्) —(l 13) D6 M1 तुम (D8 तरा)णामपि (for नराणामसि) D8 T3 भवान् G3 नर (for वर) —For l 10–13 Ñ2 V1 3 B (repeating [var] after l 72 of Appendix I [No 9]) D3 subst while D5 (after l 72 of App I [No 9]) 11 ins after 246(A)*

246(B)* इतीव कानुस्वनत्र विचिन्तयन्
बल च वालिप्रभव रा वानर।
न वेद रामस्य स पौरुष भुव
सुरासुरैरप्यविपश्यमादवे।

[(l 1) B (second time) भवीव (for इतीव) B1 (first time) विचिन्तया (for विचिन्तयन्) D3 11 इतीव काकुत्स्थम् (D11 °ब)ल विनयन् —(l 2) B (second time) D3 11 बलेन (D3 11 वायेन) वालिप्रभवेण (B3 4 D3 11 °न) वानर —(l 3) N2 नारम (s c) (for न वेद) B (second time) अथ पराक्रम, B4 (first time) घा स पौरुष (by transp) D3 11 स पौरुष महत् (for स पौरुष भुव) —(l 4) B3 4 (all second time) सुरेश्वरैः (for सुरासुरैः) N2 V1 3 B3 (first time) अप्यविभावन् B4 (second time) अप्रविज्ञान (for अप्यविपश्यम्) B3 (second time) अवरे (for आहवे) D3 11 सुरा (D3 महा) सुराणामविपश्यमाहवे]

Colophon Ś1 D1 4 12 om —Sarga name V1 दुंदुभि** (illeg) N2 दुंदुभिवृत्तान्तकथनं V1 वालिपाराक्रम कथन दुंदुभिवृत्तान्तनिवेदनं V1 2 3 दुंदुभि (V1 2 **) वृत्तान्तनिवे दन B दुंदुभ्यु (B4 °भेद) पाख्यान, D2 3 13 सुग्रीववाक्य D11 सुग्रीवचिन्तकं —Sarga no (figures words or both) N1 V1 B2 3 D2 om N2 V3 B3 D1 10 B4 9 D11 7 D13 8 —After colophon D3 11 ins l 3 20 of 258*, while G concludes with श्रीरामाय नम

१२

G 4 11 1
B 4 12 1
L 4 8 33

एतच्च वचनं श्रुत्वा सुग्रीवेण सुभाषितम् ।
प्रत्ययार्थं महातेजा रामो जग्राह कार्मुकम् ॥ १
स गृहीत्वा धनुर्घोरं शरमेकं च मानदः ।
सालानुद्दिश्य चिक्षेप ज्यास्वनैः पूरयन्दिशः ॥ २
स निसृष्टो बलवता बाणः स्वर्णपरिष्कृतः ।
भित्त्वा सालान्गिरिप्रस्थे सप्त भूमिं विवेश ह ॥ ३
प्रविष्टस्तु मुहूर्तेन रसां भित्त्वा महाजवः ।
निष्पत्य च पुनस्तूर्णं स्वतूणीं प्रविवेश ह ॥ ४
तान्दृष्ट्वा सप्त निर्भिन्नान्सालान्वानरपुंगवः ।
रामस्य शरवेगेन विस्मयं परमं गतः ॥ ५

12

D1 1 12 13 cont the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

—Before Sarga 12 B ins a long passage relegated to App I (No 9)

1 a) Ś1 D1 12 एवं तु, Ñ2 V B D7 तस्य तद्, D1 4 11 13 G1 2 एतत्तु Cg K as in text (for एतच्च) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 5 8 10 12 13 सुग्रीवस्य D1 3 M2 तु भाषित (for सुभाषितम्) Ñ2 V B D7 सुग्रीवस्य महात्मन —After 1ab, D1 11 ins. 239*, while Ñ2 V B D7 ins l 1–2 of 239* after 1ab and subst l 3 of 239* for 1cd —c) Ś1 D1 13 तरस्वस्य, D12 महातेजो (for °जा) —d) Ñ1 रामो धनुरथाग्रहीत्

2 a) D12 गृहीत्वा च (for स गृहीत्वा) Ñ2 V B D1 दिव्य (for घोर) —b) Ś1 Ñ1 D1–4 12–13 G1 M2 राघव (for मानद) Ñ2 V B D7 शक्रचापसमद्युति —c) Ś1 D1–4 11 13 तालान्, D1 6–10 T2 G M1 2 सालम्, D6 शालम्, D12 तालम् (for सालान्) Ñ1 तानुद्दिश्य स चिक्षेप —d) Ś1 D1 3 4 12 13 पूरयित्वा स्वनैः (D2 13 °स्वानैः) दिश (D1 °श) Ñ1 पूरयित्वा दिश स्वनै D1 11 G2 पूरयन्वाणस्वनैर्दिश, D1 2 8–10 T2 G1 पूरयन्स स्वैर्दिश —For 2cd, Ñ2 V B D7 subst

247* मुमोच बाणं रुचिरं ता(Ñ2 ता)लानुद्दिश्य राघव ।

—After 2 Ś1 D1 12 ins

248* सट्या पीडित शेष सप्तोऽपि तदाभवत् ।

3 a) B1 परिसृष्टो, D1 स नि° (for स नि°) B1 मानवता (for बल°) D12 सृष्टो बलवता बाण —b) D12 पुंख (for बाण) Ñ2 V B D2 7 11 हेम (for स्वर्ण) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 वि(D3 सु)भूषित (for परिष्कृत) —c) Ś1 Ñ D1–4 8 11–13 तालान्, V B D2 7 शालान् (for सा°) Ś1 B1 D12 13 M1 निर्भिद्य Ñ V B1 2 D1–4 7 12 गिरि चैव D1–10 Cm K गिरिप्रस्थे Cr g as in text (for गिरिप्रस्थे) —d) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 प्रविवेश रसातले [illegible] Cg सप्तापि सालानि भित्त्वा गिरिप्रस्थं गिरि प्रथमानां भूमिं विवेश । इत्यर्थे सुगममिति पुस्ते " सालोऽपि सप्त सगिरीन्सरसातलानिति " सप्तेमे च गिरिं रसातलं चैव इति । अन्यस्तवपाठ —After 3 D1 4 ins

249* स तान्सप्त महासालानृष्यमूकं च पर्वतम् ।
मेदिनीं च विनिर्भिद्य प्रविवेश रसातलम् ।

[(l 1) D1 तालांश्च (subm) (for महासालान्)]

4 a) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 स(D12 स) प्रविश्य, D1 3 10 M1 सायकस्तु T1 2 प्रविश्य (for प्रविष्टस्तु) —b) D1 8 10 सालान्, D8 T2 M1 Cr m g धरां, D1 तालान्, Ck as in text (for रसां) D8 महाशर T2 वारोत्तम (for महाजव) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 इतो भू या गतो(Ñ1 °हा)जव —c) D3 निष्पतश्च, D11 नि पपात, M1 स निष्पत्य (for निष्पत्य च) D1 11 ततस् (for पुनस्) D8–10 Ct तूर्णं (for तूर्णं) —d) D1 8–10 M1 Ct तमेव D8 सतूणीं T1 M1 स्वस्थाने (for स्वतूणीं) T1 पुनरागमत् T2 निपपात ह T2 Ck पुनराविशत्, M1 प्रविवेश हि Cr m धरां भित्त्वा स्थाने तूणीरे पपातेति योजना —For 4 Ñ2 V B D7 subst Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 subst l 2 for 4cd

250* स तु हत्वस्य रूपेण तत उत्पत्य सायक ।
आजगाम पुनस्तूर्णं रामस्यामिततेजस ।

[(l 1) Ñ2 D7 हत्वरूपेण B1 स हस्त° (for हत्वस्य रू°) B1 तूर्णम् (for तत) —(l 2) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 12 13 पुनर्हस्त (for °स्तूर्णं) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 रामस्य(D1 °य) हितकर्मण (D1 °कारिणं) (for the post half)]

5 M1 moth eaten for 5a —a) D1 निर्भिन्नान् (for निर्भिन्नान्) Ś1 D12 ततो दृष्ट्वा स निर्भिन्नान्, B1 दृष्ट्वा सप्त तान्निर्भिन्नान् B2 3 दृष्ट्वा स सप्त वै भिन्नान् —b) Ś1 Ñ D1 2 4 12 13 तालान्, V B D2 7 शालान् Cg as in text (for सालान्) D1 11 गिरिं भूमिं च दारितां —c) Ñ2 D7 बाण (for शर) Ś1 D1 2 4 12 13 मोक्षेण (for वेगेन) Ñ1 रामशरस्य मोक्षेण —After 5 Ś1 Ñ1 V B D1–4 7 11–13 ins

251* दृष्ट्वा तु दृष्टं कर्म सुग्रीव प्लवगेश्वरम् ।
भूयः कृताञ्जलिर् हृष्टो राघवं प्रणतोऽब्रवीत् ।

[(l 1) V 2 B1 दृष्ट्वा D1 11 दृष्ट्वा तत् (for दृष्ट्वा तु) Ñ2 D7 महत्कर्म V1 B1–4 स तत्कर्म (for दृष्टं कर्म) D1 4 प्लवगेश्वर (for प्लवगेश्वरम्) Ś1 D12 तु Ñ1 V1 B2 3 D7 8]

स मूर्ध्ना न्यपतद्भूमौ प्रलम्बीकृतभूषणः ।
सुग्रीवः परमप्रीतो राघवाय कृताञ्जलिः ॥ ६
इदं चोवाच धर्मज्ञं कर्मणा तेन हर्षितः ।
रामं सर्वास्त्रविदुषां श्रेष्ठं शूरमवस्थितम् ॥ ७

सेन्द्रानपि सुरान्सर्वांस्त्वं बाणैः पुरुषर्षभ ।
समर्थः समरे हन्तुं किं पुनर्वालिनं प्रभो ॥ ८
येन सप्त महासाला गिरिर्भूमिश्च दारिताः ।
बाणेनैकेन काकुत्स्थ स्थाता ते को रणाग्रतः ॥ ९ G 4 12 5 B 4 12 9 L 4 8 63

V2 3 B1 तद्, D3 11 च (for तम्) D1 दुष्करं कर्म सुग्रीव स कृत्वैव तु तादृशा —(l 2) B1 3 कृतांजलिर् (for कृताञ्जलिः)]

—Thereafter Ñ2 V B1 D7 cont , B1-3 ins after 7 while Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 ins only l 1-2 and D3 ins l 1 only after 7

252* राम विक्रमशौटीर महेन्द्रवरुणोपम ।
अहो ते चापमुक्तस्य सायकस्य महद्बलम् ।
पूर्वमेव मया राम शङ्कितस्त्वं नरर्षभ ।
महता तेजसा युक्तो गूढोऽग्निरिव दारुषु ।
नाभवत्तुलना राम त्रिषु लोकेषु राघव ।
समर्थस्त्वं काकुत्स्थ धनुष्यप्रतिमो मतः ।
यथा हि तेजस्विवरो दिवाकरो
यथा नगानां च वरो हिमालयः ।
यथोदधीनां च वरो महार्णव
स्तथा नराणामसि विक्रमे वर ।
न वृत्रशत्रुर्न यमो न चासुरो
न सर्वयक्षेश्वरो धनेश्वरो विभुः ।
न पाशहस्तो वरुणश्च ते समो
न मारुतो नैव च हव्यवाहनः ।

Colophon

[(l 1) In V1 letters from शौ up to वृ are moth eaten Ś1 D11 -माद्य V3 शौर्य D1 4 7 शौटीर D3 10 शौण्डीर्य (for शौटीर) —(l 2) In V1 letters from हो up to प are moth eaten Ś1 D1 3 4 13 ते मुक्त N1 तथाप (for ते चाप) Ś1 Ñ2 D1 3 4 13 शरस्य तु (for सायकस्य) —(l 3) V3 illeg for the post half —(l 4) V3 illeg for महता तेजसा —D7 om l 5-6 —(l 6) Ñ2 V2,3 धनुष्पते (for °ष्य) —(l 7) Ñ2 D7 च (for हि). Ñ1 B1 3 तेजसु (for तेजस्वि) V3 illeg from स्वि up to वरो —(l 9) V3 illeg from धो up to वरो B4 नदीनां (for [उ]दधीना) Ñ2 D7 महार्णवो वरः (by transp) —(l 11) Ñ2 वरेश्वरो V1 न चासुरा B1-3 न चासुरो (for न चासुरो) —(l 12) D7 मम (for सर्व) —(l 14) B1-3 वै न च (for नैव च)]

Colophon —*Sarga name* Ñ2 V1 3 B4 शालभेद, V1 शालवध B1-3 शालनिर्भेद —*Sarga no* (figures words or both) V1 L1 om N2 V3 B1 3 12 V2 B4 D7 11]

6 V3 illeg for 6ab —a) Ñ2 D7 ह्यपतद् —b) Ñ2 V1 2 D7 मूर्धज (for भूषण) B प्राणश्रीकृतमूर्धज (sic)

—B1-3 repeat 6c-7 after 252* —c) Ś1 N1 B1-3 (B1-3 first time) D1 2 4 12 13 प्रणयप्रीतो, Ñ2 V B (B1-3 second time) D7 11 विपुलप्रीतो (for परम प्रीतो) —d) D3 कृताञ्जलि

7 B1-3 repeat 6c-7 after 252* —a) V1 V3 B1-3 (B1-3 first time) D1 3 13 प्रोवाच (for चोवाच) Ś1 N1 B1-3 (B1-3 first time) D1 3 4 12 13 सेनस्ती, Ñ2 V B (B1-3 second time) D7 वचनं, D2 11 M1 धर्मज्ञ (for धर्मज्ञं) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 G3 विस्मित B1 3 (all first time) तोषित (for हर्षित) Ñ2 V B (B1 3 second time) D7 पुनरेव कपीश्वर —c) V1 B1-3 (B1 3 first time) D1 3 4 6 9 13 विदुष Ñ2 V B (B1 3 first time) -मपघ्न (B4 °त्र), G3 -कुशल (for विदुषां) —d) D3 11 स्थैरम् (for शूरम्) D1 अपि (for अव) Ñ2 V B (B1-3 second time) D7 श्रेष्ठ सर्वधनुष्मता —After 7 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 ins l 1-2 D13 ins l 1 of 252*

8 Ñ1 om 8 Ś1 D1 13 transp 8ab and 11cd D3 4 13 transp 8 and 11 —a) Ñ2 अपि (for अपि) Ś1 D1 4 12 सर्वे, D3 13 साक्षाद् (for सर्वांस्) —b) V3 illeg D3 13 त्वद् (for त्वं) B4 D1 4 7 पुरुषर्षभ (for °भ) —D1 om 8cd —c) Ś1 D3 4 7 13 12 जेतुं (for हन्तुं) —d) Ś1 Ñ1 V B D2-4 7 11-13 M1 रणे, G2 प्रति (for प्रभो) —After 8 Ñ2 V B D7 ins

253* यदि वालिसहस्राणां सहस्र पार्थिवात्मज ।
समर्थोऽसि रणे हन्तुं किमुतैकमरिंदम ।

[(l 1) B4 सहस्रं (for सहस्रं) —(l 2) V1 न्तु (for न्तुं)]

while D3 (om l 5) 11 ins

254* न देवा न च गन्धर्वा नासुरा न महोरगाः ।
न राक्षसा न चान्येऽपि राम तुल्यबलास्तव ।
तेजस्विषु यथा सूर्यो नगेषु हिमवान्यथा ।
चतुष्पात्सु यथा सिंहस्तथा नृषु भवान्वर ।
अहो ते भुजमुक्तस्य शरस्य सुमहद्बलम् ।

9 D13 om 9-10 —a) Ś1 N V1 3 D1 4 8 12 -सप्त, V2 B शाला, D1 3 शला (for साला) —b) Ś1 D1 3 4 11 क्षिति (for गिरिर्) Ś1 D11 शैलाश्च D1 4 शैलश्च (for भूमिश्च) D1 2 दारित (for °ता) Ñ2 पर्वतक्षिति दारिता, N2 V B1 2,4 D7 शैलोर्वी दानवास्थित (V B4 D7 °स्थि च), B2 शैलोय धरणी तथा —c) Ñ2 V B D7 शरेणा भिरावैकेन —d) T1 स्थास्यते (for स्थाता त) Ś2 Ñ1

G 4 12 6
B 4 12 10
L 4 8 64

अद्य मे विगतः शोकः प्रीतिरद्य परा मम ।
सुहृदं त्वां समासाद्य महेन्द्रवरुणोपमम् ॥ १०
तमद्यैव प्रियार्थं मे वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
वालिनं जहि काकुत्स्थ मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥ ११

ततो रामः परिष्वज्य सुग्रीवं प्रियदर्शनम् ।
प्रत्युवाच महाप्राज्ञो लक्ष्मणानुमतं वचः ॥ १२
अस्माद्गच्छाम किष्किन्धां क्षिप्रं गच्छ त्वमग्रतः ।
गत्वा चाह्वय सुग्रीव वालिनं भ्रातृगन्धिनम् ॥ १३

D₄ ₁₁ ₁₂ क (D₁₁ न) रपता सेमरो रणे, Ñ₂ V B D₇ सम (D₇ स॰) थेसतस्य क पुमान् (B₃ सम), D॰ क स्यात्स्यप्रतो रणे D₃ कस्ते स्यातामतो रणे

10 D₁₈ om 10 (cf v l 9) Ñ₁ om 10-11. —ᵃ) G₃ ममृन् (for अद्य) —ᵇ) D₄ रतिर् (for प्रीतिर्) V₃ illeg for रद्य परा मम M₁ अत्र (for अद्य) D₃ [अ]तुला, D₃ (marg also) वरा (for परा) —After 10ᵃᵇ, Ñ₂ V B D₇ ins

255* अद्य मन्ये विनिहतं वालिनं युद्धदुर्मदम् ।
[B₁ मने (for मन्ये) B₄ यन (for युद्ध)]

—ᵈ) B₄ om महेन्द्र —After 10 Ñ₂ V B D₃ ₇ ins

256* उद्युक्तेभ्योऽपि देवेभ्य समरे नास्ति मे भयम् ।
[V₃ illeg for the prior half V₃ न हि (for नास्ति) D₃ मदुक्तेभ्यो रणे वीर देवेभ्योपि न ते भय]

11 Ñ₁ om 11 (cf v l 10) D₂,₄ ₁₃ transp 8 and 11 —ᵃ) Ś₁ Ñ₂ V B D₃ ₇ ₁₁-₁₃ तद्, D₆ वद्य, M₃ त्वम् (for तम्) V₁ ₃ B₁-₃ सद्य (for अद्य) D₁ सुहृदैव (corrupt) —ᵇ) D₄ रौद्रण (sic), D₁₃ स्वैरिण (for वैरिण) —After 11ᵃᵇ, B₄ ins 259*.—Ś₁ D₁ ₁₂ transp 8ᵃᵇ and 11ᶜᵈ B₄ om 11ᵈ —ᵈ) Ñ₁ V B₁-₃ D₃ शवर मघवानिव (B₁ [m also] मदनो यथा)

12 B₄ om 12-13 D₃ reads 12ᵃᵇ in marg —ᵃ) Ś₁ परित्यज्य (for °ष्वज्य) —ᵇ) Ś₁ Ñ V B₁-₃ D₂,₄ ₇ ₁₁ ₁₂ प्रियसार्द्रनं, D₁₃ प्रतिवादिन —ᶜ) D₂,₁₁ महातेजा (for °प्राज्ञो) —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ D₂,₁₁ ₁₃ -मतो, Ñ₂ D₂,₈-₁₀ Ct -मत, M₁ -मातो, Cg as in text (for मतं) D₁ लक्ष्मणानुमतं च

13 B₄ om 13 (cf v l 12) —ᵃᵇ) D₃ तस्माद्, T₂ तावत् (for अस्माद्) T₁ G₃ M₂ ₃ गच्छेम, T₂ गच्छाव (for गच्छाम) D₃ शीघ्रं (for क्षिप्रं) —For 13ᵃᵇ, Ś₁ Ñ₁ D₁ ₃ ₄,₁₁-₁₃ subst

257* अहं गच्छामि किष्किन्धां सुग्रीव त्वं समाव्रज ।
[Ñ₁ मां गच्छाम (for अ॰ गच्छामि) D₂,₁₃ वै चव्रज (for समाव्रज)]

while Ñ₂ V D₁-₃ D₇ subst

258* अद्य गच्छाम सुग्रीव किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
[V₁ ₃ B₃ गच्छामि (for गच्छाम)]

—ᶜ) D₃ अद्य Ñ₂ V B₁-₃ D₇ सुग्रीव (for सुग्रीव) Ś₁ आसाद्यस्व शीघ्रं त्वं, Ñ₁ D₃ ₄,₁₁ ₁₂ गच्छाह्वय त्वं, D₂,₁₃ °सु) शीघ्र त्वं, G₁ ग आह्वयस्व सुग्रीव —ᵈ) Ñ₂ V B₁-₃ D₇ वैरिण (for वालिनं) Ś₁ वालिन, Ñ₂ V B₁-₃ D₇ -रूपिण D₂,₇ ₁₃-वाधिनं D₁ वालिन, D₁₁ -रूपिन, Cv m g k t as in text (for गन्धिनम्) —After 13 V₁ ₃ B₂,₃ D₇ ins while Ś₁ Ñ₁ D₁-₃ ₁₁-₁₃ cont I 15-16 only after 261*, Ñ₂ V₂ B₁ D₃ ins I 17-18 only after 13 B₄ ins after 11ᵃᵇ

259* ततो विस्फारयत्वेवं प्रयुद्धं च त्वया सह ।
हनिष्यामि तवामित्रं बाणेनैकेन वालिनम् ।
भास्करात्त्वं समुत्पन्नो यदैवत्वापि वासम ।
प्रद्वेषवदनश्चासि सर्वथा लेप्स्यसे रिपुम् ।
नामहृष्टो हि विजय पुरुषो बलवानपि ।
विग्रहेषु प्रपन्नेषु सुग्रीव भ्रामुयाक्वचित् ।
अपयानादिह पश्यामि दृश्यन्ते ये तु सयुगे ।
पुरुषाणां प्रयापाय सङ्कुलेष्वाहता वने ।
सद्राह्वाननिमित्तं त्वं नर्दस्व नदतो पर ।
नर्दतो हि तव श्रुत्वा न वाली मर्षयिष्यति ।
नर्दमानस्य ते वाली श्रुत्वा नादमनुत्तमम् ।
यत्र तत्र गतो वीर समभिज्ञास्यति त्वकम् ।
स निश्शासुत्साह क्रोधात्सिष्यतिष्यति वानर ।
निष्क्रान्त तं शरेणाहं व्यापयिष्यामि जीवितात् ।
जीवितेनापि मे कार्यं सुग्रीव भजत प्रियम् ।
गुप्तशोकश्च दीनश्च परत्र मां शरणे गतः ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेण विदुषात्मना ।
गच्छामीत्यब्रवीद्धृष्टः प्रयातास्तत्र सर्वशः ।

[(l 1) B₄ D₃ प्रयोद्धुं (for प्रयुद्ध) —(l 3) B₄ D₃ भास्करिव (for °रात्त्व) —(l 4) B₄ [श]त्रि (for [म]त्रि) V₃ lacuna for रिपुम् —(l 5) B₄ [ऽ]पि (for हि) B₃,₄ पुरुष विजय (by transp) —(l 6) D₁ प्रयानेषु (for प्रपन्नेषु) —(l 7) V₃ अपयाति (for अपयानाद्दिह) and दृश्य (for दृश्यन्) —(l 8) B₃,₄ प्रयातं च (for प्रयाच) V₁ ₃ सकुलेष्वाहते (V₃ °ष्वाहते) वने B₃,₄ बाणु आहतो (B₃ °ता) वने B₄ तथाने आइते वने (for the post half) —(l 9) B₃ ₄ सदृश (for सद्रा॰) B₃,₄ नर्दन्त (for नर्दस्व) —(l 11) V₃ moth-eaten for श्रुत्वा न —(l 12) V₃ moth-eaten for the prior half B₃ क्व (for तत्र) V₃ पुरः सरं D₃ वत्स (for त्वकम्) —(l 13) V₁ ₃ B₃ निष्पत्य (for निश्शा°) —(l 15) Ś₁ D₂,₁₁ ₁₃ त्वं, Ñ₁ सत्रे प्रियं, (for भजत प्रियं) —(l 16) V₃ B₃,₄ परम (for गुप्त) V₃ moth-eaten for गुप्तशोकश्च and दीनश्च V₃ सुग्रीवश्च (for the prior half) B₃ वै (for च)

G 4 12 18
B 4 12 28
L 4 8 69
तस्य चैवं ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
करुणं दीनया वाचा राघवः पुनरब्रवीत् ॥ २८
सुग्रीव श्रूयतां तात क्रोधश्च व्यपनीयताम् ।
कारणं येन बाणोऽयं न मया स विसर्जितः ॥ २९
अलंकारेण वेषेण प्रमाणेन गतेन च ।
त्वं च सुग्रीव वाली च सदृशौ स्थः परस्परम् ॥ ३०
स्वरेण वर्चसा चैव प्रेक्षितेन च वानर ।
विक्रमेण च वाक्यैश्च व्यक्तिं वां नोपलक्षये ॥ ३१
ततोऽहं रूपसादृश्यान्मोहितो वानरोत्तम ।
नोत्सृजामि महावेगं शरं शत्रुनिबर्हणम् ॥ ३२
एतन्मुहूर्ते तु मया पश्य वालिनमाहवे ।
निरस्तमिषुणैकेन वेष्टमानं महीतले ॥ ३३
अभिज्ञानं कुरुष्व त्वमात्मनो वानरेश्वर ।
येन त्वामभिजानीयां द्वंद्वयुद्धमुपागतम् ॥ ३४

277* किं नु तत्कारणं येन शरेण हि न हन्यते ।

[G1 गम्यते (for हन्यते)]

28 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तस्यैव भाषमाणस्य —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 रामो वचनमब्रवीत्, D5 राघवो वाक्यमब्रवीत् —For 28 Ñ2 V B D7 subst

278* तमेवमादि विविधं वदन्तं कृपणं बहु ।
अनामर्षयमाणं च रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।

[(l 1) V D4 वचन (for वदन्त) —(l 2) V3 B4 अनामर्षमाणम्, B1 समामर्षयमाण (for °माण)]

29 ᵃ) D7 ज्ञायतां (for श्रूयतां) Ś1 Ñ2 V B D2-4 11.13 G1 M3 तावत्, D11 वाक्य (for तात) —ᵇ) Ñ2 V B D7 मन्युश्, G3 कोपश् (for क्रोधश्) Ś1 Ñ2 V B D7.12 (ए)वापनीयतां, D1-4.11 13 (अ)प्यपनीयतां (for व्यपनी°) —ᶜ) Ś1 करणं, D13 हेतुना (for कारणं) —ᵈ) D1 6-10 स, Cv r as in text (for न) D3 1-10 म (for स) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 विनिमोक्षित, D4 G1 M4 Cv मरिस(G1 °व)र्जित (for स विसर्जित) Ñ2 V B D7 न मुक्तः प्लवगाधिप ॥ Ck स वाण इति । अराति संहार प्रयोजनक इत्यर्थः ॥

30 ᵃ) Ś1 Ñ B D6-7 वेशेन (for वषेण) In M3 lacuna for °कारेण वेषे filled up sec m —ᶜ) D3 सुग्रीव च (by transp) —ᵈ) Ś1 V3 B1 D1 6 12 T2 स्त: Ñ1 V3 D3 च (for स्थ)

31 ᵃ) Ś1 B1-3 D1.3.4 10-13 M3 वचसा Cv t as in text (for वर्चसा) —ᵇ) Ñ1 V1 3 D7 [illegible] V2 B4 [illegible] B1 3 [illegible] च T2 (ए)व वानर (for च वानर) —ᶜ) Ś1 D11-13 वाग्देन, Ñ2 V B D3 वाचा च (V3 °च) (for वाक्यैश्) —ᵈ) Ñ2 V1.3 B D7 व्यक्तं (for व्यक्तिं) Ñ1 V1 3 B D7 [illegible] V2 वा (for वां) Ś1 D1 3.4 11 13 व्यक्तिर्नौ (D13 °र्मौ)पोपलक्ष्यते: Ñ1 व्यक्तिं [illegible] D1 11 व्यक्तिर्नोपलक्ष्यते(D1 °क्षिता)

32 ᵃ) V B D7 तद् (for ततो) Ś1 D11 हि (for ऽहं) Ś1 D1-4.11.13 तव (for रूप) —ᵇ) Ñ2 V B1-4 D7 वानरेश्वर D1 वानराधिप D7 वानरर्षभ —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1 11 13 न ह्यवसृजम्, D11 नोत्सृष्टवान्, D4 न मुक्तवान्, Cr m.g k t as in text (for नोत्सृजामि) D11 11 न स्वत्ववान्ह्यं वगाद् (for °) Ñ2 V B D7 करये शृङ्खयो न स्यादिति वाणो न मुक्तवान् —After 32 D1.4.6-10 S ins

279* जीवितान्तकरं घोरं सादृश्यात्तु विशङ्कितः ।
मूलघातो न नौ स्यादि द्वयोरिति कृतो मया ।
त्वयि वीरे विपन्ने हि अज्ञानाल्लाघवान्मया ।
मौढ्याच्च मम बाल्याच्च ख्यापितं स्यात्कपीश्वर ।
दत्ताभयवधो नाम पातकं महदुच्यते । [5]
अहं च लक्ष्मणश्चैव सीता च वरवर्णिनी ।
त्वदधीना वयं सर्वे वनेऽस्मिञ्शरणं भवान् ।
तस्माद्युध्यस्व भूयस्त्वं मा मा शङ्कीश्च वानर ।

[(l 1) G1 वीरं (for घोरं) M3 (र) शिरं (for °र) —(l 2) D6 ह M3 न (for नौ) D4 6 अपि (for इति) —(l 3) Note hiatus between the two halves. N1 विशक्ते (for विपन्ने) M1 (s)ति (for हि) G1 2 M [illegible] (to avoid hiatus) (for [illegible]) —(l 4) D6 [illegible] (for ख्या°) M3 हरीश्वर (for कपी°) —(l 5) G1 दत्त (for दत्ता) G2 [illegible] (for पातकं महद्) D1.6-10 [illegible] (for उच्यते) —(l 8) D6 च [illegible] T1 2 [illegible] T2 [illegible] M3 [illegible] (for [illegible]) G2 3 [illegible] (for the post half) [illegible] Cv t [illegible] [illegible] G1 t [illegible]]

33 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 मुहूर्तं, V3 D11 °र्ते) मुहूर्तं, D1 पूर्वं मुहूर्ते (for एतन्मुहूर्ते) T1 2 M3 सुग्रीव G1 M3 च मया (for तु मया) —ᵈ) Ś1 Ñ V B D7 1-4 11 G चे(D7 वे [s c])ष्टमा(D3 11 °मा)नं (for °मानं)

34 ᵇ) L(ed) त्वमात्मनो (for त्व°) Ś1 Ñ1 D1.3.4 11-13 वानरोत्तम (for °श्वर) —For 34ᵃᵇ Ñ2 V B D7 subst

280* चिह्नमुत्तं त्वमिव्याने [illegible] [illegible]

[Ñ2 V3 B1 अपि (for इति)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.3.4 11-13 बाण (for येन) D11 उपजानीयां G1 M3 अभिजानामि (for अभिजानीयां) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.3.4 11-13 युद्धे (for युद्ध°) —After 34 D11 ins

281* कृत्वाभिज्ञानचिह्नं त्वं [illegible]

गजपुष्पीमिमां फुल्लामुत्पाट्य शुभलक्षणाम् ।
कुरु लक्ष्मण कण्ठेऽस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥ ३५
ततो गिरितटे जातामुत्पाट्य कुसुमायुताम् ।
लक्ष्मणो गजपुष्पीं तां तस्य कण्ठे व्यसर्जयत् ॥ ३६
स तथा शुशुभे श्रीमाँल्लतया कण्ठसक्तया ।
मालयेव बलाकानां ससंध्य इव तोयदः ॥ ३७
विभ्राजमानो वपुषा रामवाक्यसमाहितः ।
जगाम सह रामेण किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ ३८   G 4 12 48 B 4 12 41 L 4 8 99

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

[Cf 4 14 8^{ab} —(1 1) D13 पिङ्ग रवे (for सिंह रव)] —Thereafter D2 13 cont, T1 2 G2 M1 2 ins after 37^{ab}, while D1 ins. after 38

282* विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ।
[=4 14 8^{cd}]

35 ^{a}) D2 4 9 गजपुष्पाम् (D9 [marg also] °पुष्पाम्) Ś1 Ñ V B D1 3 4 7 12 13 गजपुष्पमयीं मालाम्, M3 गजपुष्प मिमं पुष्पम् —^{b}) Ś1 D1 3 13 शुभलक्षण, Ñ2 V B D7 कुसुमायुता, D3 11 धरणीतलात्, D1 13 M1 शुभलक्षण. Ck t as in text (for °क्षणाम्) —Ś1 om 35^{cd}.—^{c}) Ñ1 D1 13 कण्ठे बधान सौमित्रे (D1 °ध्न) D3 13 कण्ठे बधान सौमित्रि, D4 कण्ठे बद्धा तु सौमित्रे

36 ^{a}) D4 गिरिचरे (for °तटे) —^{b}) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 कुसुमाकुलां, D4 T1 कुसुमाढ्यं, T1 2 M3 कुसुमाकुलां, G1 M3 कुसुमान्वितां, M1 कुसुमोत्करां (for कुसुमायुताम्) Ñ2 V B D7 नानाकुसुमसंयुतां —^{c}) D7 स लक्ष्मणो (by pm) Ś1 B4 D2 4 7 12 गजपुष्पीं D1 4 °पौष्पीं (for °पुष्पीं) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11–13 ससर्ज ह Ñ2 V B1–3 स समासजत् B4 ... T1 G M1 2 Ck न्यसर्जयत्, D4 [s]वसज्जयत् T1 G M1 2 Ck न्यसर्जयत्, व्यसज्जयत्, D3 [s]वसज्जयत् T1 G M1 2 Ck न्यसर्जयत् Cg t as in text (for व्यसर्जयत्) D1 सह ससज्जयानह (sic)

37 ^{a}) Ś1 Ñ V1 B1 2 D1–4 6 11–13 धीरो, V3 B3 4 D7 [s]तीव (for श्रीमाँल्ल) —^{b}) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 D7 कण्ठगतया D3 कण्ठसक्तया (by) मालया (for लतया) B1 2 कण्ठगुणया D1 कण्ठगतया transp.) (for कण्ठसक्तया) —After 37^{ab}, T1 2 G2 M1 2 ins 282*.—D1 transp 37^{cd} and 38^{cd} —^{c}) V3 illeg for मालयेव बला Ñ2 V1 2 B D7 विद्युद्भिः D4 13 मालयैव (for °येव) Ś1 D13 बलाका स (for बलाकानां) —^{d}) D6 ससंधि (for °ध्य) Ś1 Ñ1 D1 4 13 ससंध्यस्तोयदो यथा (D4 °दा) Ñ2 V B D7 सारस्या तोयदो यथा, D3 11 13 स सायस्तोयदो दिवि, D3 Cvp सन्ध्याभ्रो बलाहक

38 ^{a}) Ś1 D2–4 11–13 स भ्राजमानो, Ñ1 स भ्राज्यमानो, Ñ2 V B D7 भ्राजमानेन (for विभ्राजमानो) Cv r विभ्राजमानो वपुषेति सम्यक् पाठ —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 -वचनात् D3 6 -वचनात्स, D11 प्रचोदित (for -समाहित) Ñ2 V1 B2 D7 मालया कृतलक्षण V1 2 B3–4 मालया कृत लक्षण —D1 transp 37^{cd} and 38^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ V B D1 3 4 7 11–13 प्रतस्थे (for जगाम) D5 स हि (for सह) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 पुनरेव हि, D9 6–10 पुनरागम (for वालिपालिताम्) Ñ2 V B D7 पुनरेव गुहां प्रति —After 38 D1 ins. 292*

Colophon —*Sarga name* Ś1 वालिसुग्रीवाभिषणनं, Ñ1 वालियुद्धं Ñ2 V B1 2 वालिवध(V1 °धे)प्रस्थानं, B3 वालिवधप्रस्थापनं B4 वालिवधे सुग्रीवप्रस्थापनं, D3 12 सुग्रीवाभिज्ञानं D1 11 सुग्रीवपराजयः D1 सुग्रीवभंग D2 वालिसुग्रीव, D11 सुग्रीवयुद्धं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1–2 D1 3 4 13 om Ñ2 V3 B4 D3 4–10 S 12 (as in text), V2 13 D11 8, D13 9 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम .

१३

G 4 13 1
B 4 13 1
L 4 9 1

ऋश्यमूकात्स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।
जगाम सहसुग्रीवो वालिविक्रमपालिताम् ॥ १
समुद्यम्य महच्चापं रामः काञ्चनभूषितम् ।
शरांश्चादित्यसंकाशान्गृहीत्वा रणसाधकान् ॥ २
अग्रतस्तु ययौ तस्य राघवस्य महात्मनः ।
सुग्रीवः संहतग्रीवो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ ३
पृष्ठतो हनुमान्वीरो नलो नीलश्च वानरः ।
तारश्चैव महातेजा हरियूथपयूथपाः ॥ ४
ते वीक्षमाणा वृक्षांश्च पुष्पभारावलम्बिनः ।
प्रसन्नाम्बुवहाश्चैव सरितः सागरंगमाः ॥ ५
कन्दराणि च शैलांश्च निर्झराणि गुहास्तथा ।
शिखराणि च मुख्यानि दरीश्च प्रियदर्शनाः ॥ ६
वैदूर्यविमलैः पर्णैः पद्मैश्चाकोशकुड्मलैः ।
शोभितान्सजलान्मार्गे तटाकांश्च व्यलोकयन् ॥ ७

13

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 ^{a}) D3 स किष्किंधा D6 तदा तस्मात्, M1 तु ध°, M3 सुध° (for स धर्मात्मा) —^{b}) Ñ2 D1 7 किष्किंधा, D5 धर्मात्मा (for किष्किन्धा) Ñ1 पुनरागत (for लक्ष्मणाग्रज) —^{c}) Ñ1 राघव (for जगाम) —G3 om (hapl) 1^d—3^c —^{d}) Ś1 Ñ V B D1-3 7 11-13 पौरुष (for -विक्रम) G2 लक्ष्मणश्च महाबल

2 G2 om 2 (cf v l 1) D3 reads 2-3^b in marg —^{a}) Ś1 B1 D12 13 महाचापं, D5 महावीर्यं (for महच्चापं) —^{b}) D5 चाप (for राम) D3 M1 कनक (for काञ्चन) Ñ V1 B D1 7 भूषण (for भूषितम्) —For 2^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-3(m) 4 11-13 subst

283* शरं चादित्यसंकाशं महेश्वरशरोपमम् ।

while Ñ2 V B D7 subst

284* बाणमुद्धृत्य वैरेष ज्वलितानलवर्चसम् ।

[B3 lacuna for ज्वलिता]

3 G2 om 3^{abc} (cf v l 1) D3 reads 3^{cd} in marg (cf v l 2) —^{a}) Ñ1 V B D7 प्रययौ, D6 तु ययुस् (for तु ययौ) —^{c}) Ñ2 V B D7 विपुल (for संहत) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो —^{d}) D2 लक्ष्मण+, D8 10 लक्ष्मणस्य (for लक्ष्मणश्च) Ñ2 V B D7 [ए]व वीर्यवान्, D1 महामति (for महाबल)

4 ^{b}) D1 om, D12 नीलो (for नलो) D5 8 10 T2 वीर्यवान् (for वानर) Ñ2 V B D7 नल(Ñ2 °लो [sic]) नीलौ च वानरौ —^{c}) D12 भारत (for तारश्) —^{d}) D1 om (hapl) यूथप Ś1 Ñ V B2 3 D1 2 4 6 7 10 11 13 T1 2 M3 यूथप (for -यूथपा) ॐ Ck t हरियूथपानामपि यूथपानीति (Ct पाति तारस) ॐ

5 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 पश्यन्तस्ते तरूञ्छ्यामान् (D1 °न्सयान्, D3 °रसान्) (for ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 -[अ]वनामितान् (for [अ]वलम्बिन) Ñ2 V B D7 पश्यन्तस्ते वसुधेशाः पुष्पिताग्रान्विहंगमान् —^{c}) V1 illeg for प्रसन्नाम्बुव B2-4 [अं]बुरुहाश्, D5 [अं]बरहाश्, D1 °महीश् (sic) D8 [अं]बुवहाश्, G2 °हवाश् (meta) (for [अ]म्बुवहाश्) D1 13 प्रसन्नाम्बुरुहाश् —^{d}) Ś1 D12 सागरोपमा, D4 °सागना (for सागरंगमा)

6 D5 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) L(ed) कन्दराश्चैव (for °दराणि च) Ñ1 V B D2 7 11 शैलानां (for शैलांश्च) Ś1 D12 कन्दराश्च सशैलाश्च —^{b}) Ś1 Ñ1 D4 13 निर्झराश्च D6 9 G1 3 Cv g k t निर्झराणि M3 Cr दर्दराणि (for निर्झराणि) D6 तदा (for तथा) D3 13 निर्झराश्च गुहास्तथा —^{c}) V1 शिख**णि (moth eaten) Ñ2 V B D7 दिव्यानि (for मुख्यानि) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 ददृशु, Cv r g k t as in text (for दरीश्च) Ñ2 V1 B विविधा शुभा (for प्रियदर्शना) V2 3 D1 नदीश्च विविधा शुभा

7 ^{a}) D4 G 1 वैदूर्यं (for वैदूर्य) D1-सदृशै (for विमलै) M1 पत्रै (for पर्णै) Ñ2 V B D7 -कान्तिचौपाश्च (for विमलै पर्णै) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 वैडू(Ñ1 °दू)र्यसदृशै सर्वै (Ñ1 D2 4 11 पत्रै, D5 om D13 पर्णै) D5 6-10 वैदूर्यनिर्मलैस्तोयै (D5 °है शैलै) —^{b}) D1 2 11 13 Cr चाकोश, G1 च्याकोश, Cv g k t as in text (for चाकोश) Ś1 D13 प्रफुल्लाशोककुड्मलै, Ñ2 V1 2 B D7 (m) नलिनी(Ñ2 V2 B2 3 4 °नी) फुल्लपङ्कजा (V1 °जं), V3 illeg —^{c}) D2 तथान्वेश्य, D11 यथान्वेश्य (for शोभितान्स) M1 मार्गान् (for मार्गे) —^{d}) D3 4 13 Ct [अ]वलोकयन्, D8 M1 विलो° (for व्यलो°) D4 11 सज्जान्यानितिविधानपि —For 7^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 13 subst while D5 ins after 5

285* रम्याणि स्वच्छतोयानि तडागान्यवलोकयन्।
[Ś1 रम्यैरन्निचयो वारि Ñ1 रम्यै स्वच्छतोयानि (subm) D1 2 13 रम्यैरन्निश्च(D1 °ञ्चैश्च) सेवानि, D2 रम्यैरम्ब दे वारि, D11 रम्यै ***** (for the prior half) B1 D1 2 4 11 13 तडागानि (for °गानि) D2 13 विलोकयन् (for [अ]वलोकयन्)],
while Ñ2 V2 3 B D7 subst for 7^{cd}

286* पश्यन्त प्रयुक्तां नानापुष्पोपशोभिता ।
[G(ed) -पुष्पैर् (for -पुष्पो)]

कारण्डैः सारसैर्हंसैर्वञ्जुलैर्जलकुक्कुटैः ।
चक्रवाकैस्तथा चान्यैः शकुनैः प्रतिनादितान् ॥ ८
मृदुशष्पाङ्कुराहारान्निर्भयान्वनगोचरान् ।
चरतः सर्वतोऽपश्यन्स्थलीषु हरिणान्स्थितान् ॥ ९
तटाकवैरिणश्चापि शुक्लदन्तविभूषितान् ।
घोरानेकचरान्वन्यान्द्विरदान्कूलघातिनः ॥ १०
वने वनचरांश्चान्यान्खेचरांश्च विहंगमान् ।
पश्यन्तस्त्वरिता जग्मुः सुग्रीववशवर्तिनः ॥ ११
तेषां तु गच्छतां तत्र त्वरितं रघुनन्दनः ।
द्रुमषण्डं वनं दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् ॥ १२

G 4 13 12
D 4 13 13
L 4 9 12

8 D7 reads 8 in marg —a) Ś1 Ñ V B D2-4.7 12.13 Cvp rp कादम्बैः, D1 बदबैः, D11 पार्श्वैः, Cv r g l t as in text (for कारण्डैः) G2 हरैः कादम्बैश्च —b) Ñ1 वञ्जुलैर्, V1 B3 मञ्जुलैर्, D1 वञ्जुलैर्, D6 रञ्जुलैर्, T1.3 G3 M Cr h वञ्जुलैर्, G1 मयूरैर्, Cv as in text (for वञ्जुलैर्) V3 जलकुक्कुटैः, B2 illeg (for जलकुक्कुटैः) —c) Ś1 Ñ2 V B D1.11 G2 [त]स्मैश्च, D11 चापैः (for चान्यैः) D6 अन्यैर्जलचरैश्चैव —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 नादिता दिश, D3.11 समन्ता(D11 °ना)दिताम् M3 Cg उपनादितान् (for प्रतिनादितान्) Ñ2 V B D7 दात्यूहैश्च निनादिता (V1.3 °श्च निनादितान् [V1° * = moth eaten] V3 B3 °श्च निनादिता, B1.4 °श्च निनादिता [B1 °ता]) —After 8, B2 ins 287*.

9 Ś1 Ñ1 D1.3.4.11-13 om 9ab —a) D3 G2 पुष्पाङ्कुर (for शष्पाङ्कुर) —b) D2.8-10 G1 चारिण, Ck as in text (for गोचरान्) D5 वनशाश्रितान्, G2 (before corr) मृगपोतकान्, B(ed) वनचारणान् (for वनगोचरान्) M1 मृगपोताश्च निर्भयान् ⊕ Ck मृदूनां शष्पाङ्कुराणां आहारे तृणाङ्कुराणां भक्षणे येषु ते &c —c) D3.4.11 चरतो D2 चरतो, D8 चरत, M3 चरितस्, B(ed) चरता Cv r g k as in text (for चरत) Ś1 चरन्तो, Ñ1 D1.4 वर्गशो D1.12 चरन्तो (for सर्वतो) D3 पक्षीगणांश्चरितश्चापि, D12 चरतो वृत्यतैः पश्यन् —d) D6 स्थलेषु (for स्थलीषु) D5 बहून्, G2 तथा (for स्थितान्) Ś1 N1 D1.3.4.11-13 विविधान्मृगान्, M1 हरिणीं मृगान् (for हरिणान्स्थितान्) —For 9 Ñ2 V B D7 subst

287* स्वस्थाश्चापि गतातङ्कान्पत्ररागितसमाश्रयान् ।
चरतो वीक्षमाणाश्च ययुर्मृगगणान्वने ।

[(l 1) V1.3 B2 स्वस्थांश्च V2 कश्चात् (for स्व°) B1.3 चैव, B2 चाप- (for चापि) V2 गता * B1 गतानकान् (for गतातङ्कान्) Ñ2 B2 सुसमाश्रितान् (for °श्रयान्) —B3 om गतातङ्कान्} Ñ2 B2 समाश्रितान् (for °श्रयान्) —(l 2) N1 (hapl) from l 2 up to l 1 of 290* —(l 2) N1 D7 बहून् (for वने)]

10 B1 om 10 (cf v l 9) D3 om from 10 up to l 1 of 289* —a) M3 चारिणस् (for वैरिणस्) G1 M1 [प्]व (for [श्]पि) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11-13 प्रभिन्नकरटाँश्चापि —b) Ś1 D2.4.12.13 विभूषणान्, D1 मुक्तदन्तविभूषणान् —c) T1.3 M1 दुष्टान् (for घोरान्) G1 M3 वरान् (for -चरान्) T1.3 M1 घोरान् (for वन्यान्) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 गिरिप्रत्यास(N1 D1.7 चराश्च) तथा व(D1.3.13 चा)-न्यान् —d) Ś1 D1.4.12.13 नग, D11 गज (for कूल) —For 10 Ñ2 V B1.3.4 subst D7 subst for 10ab only

288* तडागसेविनश्चैव कुञ्जरान्गिरिसंनिभान् ।
जलस्थांश्च वनस्थांश्च करेणुगणसेवितान् ।

[(l 2) V2 जलजांश्च Ñ2 B1 D7 स्थलस्थांश्च (for वन°) V3 B3 सेवितान् (for सेवितान्)]

—After 10 D5.6.8 10 S ins while D3 ins l 2 only after 9 (owing to omission)

289* मत्तान्गिरितटोद्घुष्टान्पर्वतानिव जङ्गमान् ।
वानरान्द्विरदप्रख्यान्महीरेणुसमुक्षितान् ।

[(l 1) D4 -तटोत्कीर्णान्, D5 -त उद्घुष्टान्, D10 तटोद्धतान्, T G M1.3 Cg -तटोद्धृतान् M1 -तटे यतान् G2 transp पर्वतान् and जङ्गमान् —(l 2) D5.6 S वारणान्द्विरद(D5 °नद)प्रख्यान् (for the prior half) D6 M3 समुक्षितान् D5 समुत्थितान्]

11 B1 om 11ab (cf v l 9) —a) D5 घने वने, M1 वनेचर (for वने वन) D6 चरानन्यान्, G1 वराश्चापि (for चरांश्चान्यान्) D12 वनेचरचरांश्चान्यान् —b) Ś1 Ñ1 D1.3.13 खचरान् —After 11ab Ñ2 B2(m) 2 (after l 1 of 287*) D7 ins

290* त्रिभिन्नकरणाश्चापि शुक्लदन्तविभूषितान् ।
चरतश्च तथा वन्यान्द्विरदान्कूलघातिन ।

[B2 om l 1 —(l 1) D7 करटाश् (for °णाश्) Post half = 10b]

—c) D1.4.13 किष्किन्धां (for पश्यन्तस्) Ś1 Ñ1 D12.13 किष्किन्धां (Ś1 °न्धा Ñ1 °न्धा) त्वरित जग्मु, Ñ2 V B D7 पश्यन्तस्ते (B4 सम्पश्यन्तो) ययु सर्वे D3 ते जग्मुस्त्वरिता सर्वे, D6 पश्यन्त एव ते जग्मु G2 पश्यन्तस्ते समाजग्मु M1 पश्यन्त त्वरितो जग्मु —d) G(ed) परिवर्तिन (for -वर्त°)

12 a) D1 तु (for तु) Ñ2 V B1.4 D7 गच्छताम् तत(V2 ययु)स्तत्र(V1 °स्तस्य V3 °* * [illeg] B2 °स्तेन) —b) V3 * * (illeg) (for त्वरित) V1 रघु नन्दिन G(ed) सुमनोहर (for रघुनन्दन) —c) Ś1 Ñ1 D1.4.13 खण्ड(Ñ1 D1 °ड) घन N2 V B D7 -ष(V1.2 -खं)डमयो, D1.3.4.10.11.13 खड(D3.10 °ड) वन [C.l.

G 4 13 13
B 4 13.14
L 4 9 12

एष मेघ इवाकाशे वृक्षषण्डः प्रकाशते ।
मेघसंघातविपुलः पर्यन्तकदलीवृतः ॥ १३
किमेतज्ज्ञातुमिच्छामि सखे कौतूहलं मम ।
कौतूहलापनयनं कर्तुमिच्छाम्यहं त्वया ॥ १४
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
गच्छन्नेवाचचक्षेऽथ सुग्रीवस्तन्महद्वनम् ॥ १५
एतद्राघव विस्तीर्णमाश्रमं श्रमनाशनम् ।
उद्यानवनसम्पन्नं स्वादुमूलफलोदकम् ॥ १६

अत्र सप्तजना नाम मुनयः संशितव्रताः ।
सप्तैवासन्नधःशीर्षा नियतं जलशायिनः ॥ १७
सप्तरात्रकृताहारा वायुना वनवासिनः ।
दिवं वर्षशतैर्याताः सप्तभिः सकलेवराः ॥ १८
तेषामेवंप्रभावेन द्रुमप्राकारसंवृतम् ।
आश्रमं सुदुराधर्षमपि सेन्द्रैः सुरासुरैः ॥ १९
पक्षिणो वर्जयन्त्येतत्तथान्ये वनचारिणः ।
विशन्ति मोहाद्येऽप्यत्र निवर्तन्ते न ते पुनः ॥ २०

as in text (for -षण्ड वन) ※ Ct द्रुमाणां षण्ड समूहो यस्मिंस्तादृशं वनम् ※ —ᵈ) D3 सुग्रीव रामस्तामब्रवीत् (unmetrical) D11 सुग्रीवमिदमब्रवीत्

13 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 अयं घन, D3.11 एषोद्रुद (for एष मेघ) Ñ2 V B D7 दृश्येद् मेघसकाश —ᵇ) D1.3.8.10.13 खड (for षण्ड) Ñ2 V B D7 तरवं (V1.2 °ख)ड (for वृक्षषण्ड) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 सदृश D5-10 T1 G3 विपुल D6 विपुल (sic) (for विपुल) Ñ V B D7 नानागुल्मलतानद्ध (V1 B1 °बद्ध) D3.11 मेघमकाशसदृश D9 वायुवेगसमन्वित ; D4 मेघसंघात विपुलं —ᵈ) B1 पर्यस्त (for पर्यन्त) Ñ2 D8.9.10 T3 G3 -वृत, V B1.2.4 D7 -वर्ण, B3 फलै (for -वृत) ※ Ct मेघैरप्युत्तरान्वयि ※

14 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 तमिमं (for किमेतम्) D5 द्रष्टुमपरिपृच्छामि —ᵇ) Ś1 Ñ V2.3 B D4-7.11-13 T1.3 (also as in text) ; M3 हि मे V1 M1 महत् (for मम) —ᵈ) D5 T2.3 G2.3 Ch कृतम् (for कर्तुम्) —For 14ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 subst

291* महद्दर्शन परिज्ञाने सन्देहोऽत्र च संस्थितो ।

[Ñ1 (उ)परि (for परि) Ś1 परिज्ञान D4.1.12.13 °ज्ञानं (for °ज्ञाने) Ś1 D1.2.4.11 तत्पश्च Ñ1 B2 नीहि (for प ऽत्र)]

15 ᵃ) Ñ1 V B1.2.4 D7 [ए]तद् (for तद्) —ᶜᵈ) Ś1 D1.2.4.11.12 [s इत्य] V1 D3.11 अ (for ऽथ) Ñ1 B D8 तं (for तन्) Ś1 Ñ1 V B D1.2.4.7.11.13 M3 महाद्वनं D3.11 G1 वनं महत् (by transp) (for महद्वनम्) Ñ1 सुग्रीवो विपुलश्रीको वाक्यमनुवाच ह

16 ᵃᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 एष राघव विस्तीर्ण आश्रम श्रमनाशन —For 16ᵃᵇ Ñ1 V B D7 subst

292* एतदाश्रममण्डलं पश्य श्रममण्डलम् ।

[V1.2 तद् (for एद्)]

—ᵈ) Ś1 संपन्न , Ñ1 संपन्नं (for सम्पन्नं) Ñ V B D1.2.4.7.11 : फलोदकम् D3.11 °वृक्षाकीर्ण D2 °सपन्न D4.5 °कीर्ण , D3.11 °युक्तं) D8 बहुवृक्षसमाकीर्ण ; D4 बहुपक्षिमृगाकीर्णं —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 सब (for स्वादु) Ś1 D12 फलोदम Ñ2 D7.8.9.11 -फलोपेत , D3.11 °दक L(ed) फलैर्युत (for फलोदकम्)

17 ᵃ) D6 M3 तत्र (for अत्र) B1 D11 सप्त (for नाम) —ᵇ) G1 ऋषय (for मुनय) Ś1 Ñ1 V1 B1 संस्थित B1 D1.2.4-10.11 संहित , D5 सुव्रत (for संशित) —D3 om (hapl ?) 17ᶜ-18ᵃ B reads 17ᶜᵈ (second time) as in Ś1 after 18ᵃᵈ —ᶜ) Ñ1 V1.2 B D7 धर्म (Ñ2 D7 कर्म)शील V1 धर्मशीला (for अध शीर्षा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 तपोबलसमायुक्ता —ᵈ) Ś1 D1.2.4.11.12 नित्यशो Ñ1 नित्यस्ते D3.11 नित्यशो L(ed) नित्यदा (for नियतं) Ñ2 V B D7 नित्य (V1.2 B1 नार्य) वायुजलाशना M1 निवसो जलशायिन

18 D6 om 18ᵃᵈᵉ (cf v 1 17) D11 om from 18 up to सप्त in 19ᵇ —ᵃ) B3 D3.11 Ct रात्रं (for -रात्र) V1 महोरात्र B1 अहोरात्र (for सप्तरात्र) —ᵇ) Ñ1 जलवासिन D5 कल्पवासिन ; D1.2 (व)न्वा° (for वनवासिन) Ś1 D1-4.11.12 वायुराशा जितेन्द्रिया ; Ñ1 V1 B D7 सौवर्गनपराक्रमा —After 18ᵃᵈ, B reads 17ᶜᵈ (second time) as in Ś1 —ᶜ) V1 दिव्य B1 दिव्य (for दिवं) —ᵈ) D3 M3 सप्त ता D6 सहैव (for सप्तभि) D5 सम स्थिता (sic) ; D6 M3 सहकलेवर (M3 °रै)

19 D11 om up to सप्त in ᵇ (cf v 1 18) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1-4.11.13 T3 G1.2 M3 एव Ñ1 B1 एवा D8 इह ; D6 Ct एवम् (for एवं) Ñ1 V1.2 B1 D3.11 प्रभावेण D9 तुल भावेन (typo) M3 -प्रभा- वान्तं (for प्रभावेन) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D4.11.12.13 T2.3 संवृत D3 मतरं (for संवृतम्) Ñ1 V B D7 वल्लीसंवृत° D3.11 वयोपाकारसंवृत —ᶜᵈ) T3 आश्रमं सुदुराधर्ष (metri causa) (for ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11 आश्रम त (D1.2 °मन्यु D3.11 °मं सु) दुराधर्ष ; Ñ V1 °र्षं) देवैरपि समानवैः ; Ñ1 V1 B D7 आश्रम सुदुराधर्षं (D7 °र्ष) सेंद्रैरपि सुरासुरैः

20 ᵃ) Ś1 Ñ1 D3.11 [क] Ñ1 V B D1.2.4.11 ह के D6 ˚ न (for [ए तत्] D6 °पक्षिणो वर्जयन्त्यत्र D6

विभूषणरवाश्चात्र श्रूयन्ते सकलाक्षराः ।
तूर्यगीतस्वनाश्चापि गन्धो दिव्यश्च राघव ॥ २१
त्रेताग्नयोऽपि दीप्यन्ते धूमो ह्येष प्रदृश्यते ।
वेष्टयन्निव वृक्षाग्रान्कपोताङ्गारुणो घनः ॥ २२
कुरु प्रणामं धर्मात्मंस्तान्समुद्दिश्य राघव ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा प्रयतः संयताञ्जलिः ॥ २३
प्रणमन्ति हि ये तेषामृषीणां भावितात्मनाम् ।
न तेषामशुभं किंचिच्छरीरे राम दृश्यते ॥ २४
ततो रामः सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन कृताञ्जलिः ।
समुद्दिश्य महात्मानस्तानृषीनभ्यवादयत् ॥ २५
अभिवाद्य च धर्मात्मा रामो भ्राता च लक्ष्मणः ।
सुग्रीवो वानराश्चैव जग्मुः संहृष्टमानसाः ॥ २६

G. 4 13 26
B. 4 13 28
L. 4 9. 23

पक्षिगणश्च जय येते —b) G2 वनगोचरा (for °चारिण) —c Ñ1 देवाद् (for मोहाद्) Ñ2 V1 B D7 ये ह्येन, V2 ये **, V3 ये चैव, D8 T2 क्ष्यत्र, D11 G3 ये स्वत्र, M1 ये स्तत्र (for येऽन्यत्र) Ś1 D1 4 10 दैवा(द्विश)ति चेद्दत्र (D1 ये चात्र, D4 ये ह्यत्र), D6 13 द्विपाद्विशति ये ह्यत्र (D13 ते ह्यत्र) —d) Ś1 D1 2 4 8 8-10 12 13 Ct न निवर्तते Ñ1 निवर्तति न (for निवर्तन्ते न) D3 11 सोन्मादा विचरति ते

21 a) Ś1 Ñ1 V1 B2 4 D1 4 13 स्वोप्य(V1 B2 4 D1 4 °श्चो ह्य)त्र, Ñ2 V2 3 B1 3 D7 -वरो ह्यत्र D2 12 M3 स्व(M3 °श्चा)स्तत्र, D3 स्वश्चात्र (for रवाश्चात्र) —b) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 श्रूयते सकलाक्षर (B1 सकलाकरा, D1 सकलाक्षरं, D2 सकलाक्षर) —c) Ñ2 शीत (for गीत) Ś1 Ñ1 D2 11 13 स्वनश्चात्र Ñ2 V B D7 निनादश्च, D1 -स्वश्चात्र, D3 स्वनिश्चात्र, D4 स्वनश्चैव, D6 8 10 स्वनश्चापि, D8 T2 M1 2 स्वरा(M2 °र)श्चापि T1 8 स्वराश्चात्र, G1 -स्वाश्चापि, M3 स्वनाश्चात्र (for स्वनाश्चापि) —d) D3 गधा दिव्यस्य (for गन्धो दिव्यश्च) Ś1 D12 वायते, D1 वायति, D6 13 जायते, G(ed) वायुत (for राघव)

22 a) D11 च (for ऽपि) D3 शताग्नयश्च —b) T3 (ऽ)प्येव (for ह्येष) G1 प्रकाशते (for प्रदृश्यते) D2 11 येषामेव प्रदृश्यते, T1 3 M3 धूमो ह्यत्र प्रकाशते —For 22cd Ś1 Ñ1 D1 2 4 10 13 subst

293* व्रताग्नयश्च दृश्यन्ते तेषामेव महात्मनाम्।

[After दृश्यते Ñ1 wrongly reads 21d]

while Ñ2 V B D7 subst

294* दृश्यन्ते चाश्रमो दीप्तास्तेषामत्र महात्मनाम्।

[(l 1) B1 3 एव (for अत्र) V1 महात्मन (for °नाम्)] —D11 transp 22cd and 23ab —c) Ś1 D12 ये (D12 वे)ष्टीर च, D1 3 4 13 वेष्टयन्त्व (for वेष्टयन्निव) Ś1 D12 वृक्षाग्रा, D6 वृक्षाग्रान्, D12 वीक्ष्याम्प्यान् (for वृक्षाग्रान्) Ñ2 V B D7 धूमश्च दृश्यतेऽयापि, D3 11 येष्टयन्त वृक्षाग्रान्) —d) Ñ2 V B2 4 D7 महान्, T1 2 G1 M1 वर्णो धूम, M3 व्रत (for घन) Ś1 D1 2 13 [अ]रुणाभ्या [ऽ]म्बर, M1 व्रत (for घन) Ñ1 कपोता मरुदम्बरा, B1 राम (for [अ]रुणो घन) D1 कपोतवर्णाभ्यम्बरान्, D4 कपोतागार सहारुणो महान्, D3 11 (D11 after 23ab) वर्षेषु —After 22, D3 8 9 11 (D11 after 23ab [transp]) S ins

295* एत वृक्षा प्रकाशन्त धूमसंसक्तमस्तका।
मेघजालप्रतिच्छन्ना वैडूर्यगिरयो यथा।

[(l 1) G3 संसक्त (for समस्त) D6 संक्रान्त, T2 M1 सन्छन्न G3 वन्छदा (for मस्तका) —(l 2) D3 12 नीलमेघ, G3 मेघमाला (for मेघजाल) D6 परिच्छन्ना D11 प्रतिच्छिन्ना (for प्रतिच्छन्ना) D3 8 9 11 G M Ck वैडूर्य (for वैडूर्य)]

23 D11 transp 22cd and 23ab —a) Ś1 Ñ2 V D1-3 D1-4 7 11 13 G1 धर्मज्ञ, M3 धर्मात्मा (for धर्मात्मंस्) Ñ1 स्वप्रमाणधर्मज्ञ —b) D3 4 T2 G2 M3 Ct तेषाम्, Cg L as in text (for तान्समुद्दिश्य) Ñ2 V B D7 तानुद्दिश्य तपोधनान् —After 23ab (transp) D11 ins 295* —d) V2 प्रणत (for प्रयत) D1-4 7-13 सह(D3 °हि)ताञ्जलि, G3 3 सन्नु°, M3 च कृ° Ñ2 लक्ष्मणेन कृताञ्जलि G1 निपतश्च कृताञ्जलि

24 B3 om 24-25 Ś1 D13 om (hapl) 24-25d —a) D3 [इ]ह (for हि) Ñ1 D1 4 11 13 मुनीन्ये तु (for हि ये तेषाम्) —D10 om (hapl) from b up to तेषाम् in c —b) M1 3 मुनीना (for ऋषीणा) Ñ2 V2 B1 D7 सन्निहितात्मना B1 शासितात्मना B2 शमितात्मना, D3 वसतेनस (for भावितात्मनाम्) Ñ1 D1 2 11 13 सर्वेषा तु (D2 13 °षामप्य)मितौजस D4 सर्वेषामप्यपेतस —c) D3 तु रुजा काचित्, D13 तनुना काचित् (for अशुभं किंचित्) D6 10 T1 विद्यते (for दृश्यते) D3 4 13 समदृश्यत Ñ2 V1 D7 कदाचिदुपलभ्यते, V2 D1 2 कदाचिदुपपद्यते, V3 B4 कदाचिदपि वर्तते (B4 विद्यते)

25 B4 om 25 Ś1 D13 om 25cd (for all cf v l 24) —b) Ñ1 B1 D1 2 4 11 13 प्रयत महातपा —c) Ś1 Ñ2 D2 3 4 11 13 महात्मनाम् (D3 °मानम्) D13 च तेषां वै (for °त्मानस्) G2 M3 महात्मान समुद्दिश्य (by transp) —Ś1 D4 om 25d-26a —d) D11 मुनीन् (for ऋषीन्) —For 25cd Ñ2 V B1 2 4 D7 subst

296* स निक्षिप्य नमश्चक्रे महर्षीन्संशितव्रतान्।

[Ñ2 V1 B1 2 अतन्(meta ?) (for नमश्) B1 3 शासितव्रतान्]

26 Ś1 D4 om 26abc (cf v l 25) —a) D11 अनुवाद्य (for अभि°) D1 2 11 13 T1 3 G1 2 M1 3 तु, D6 सु

C 4 13 27 / B 4 13.19 / L 4 9 24 ते गत्वा दूरमध्वानं तस्मात्सप्तजनाश्रमात् । ददृशुस्तां दुराधर्षां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ २७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

१४

सर्वे ते त्वरितं गत्वा किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
वृक्षैरात्मानमावृत्य व्यतिष्ठन्गहने वने ॥ १
विचार्य सर्वतो दृष्टिं कानने काननप्रियः ।
सुग्रीवो विपुलग्रीवः क्रोधमाहारयद्भृशम् ॥ २
ततः स निनदं घोरं कृत्वा युद्धाय चाह्वयत् ।
परिवारैः परिवृतो नादैर्भिन्दन्निवाम्बरम् ॥ ३

(for च) Ñ1 D3 महात्मा (for च धर्मात्मा) —ᵈ) Ñ1 वीर स, D1 3 11-13 वीरश्च D5 भ्राता च (for भ्राता च) D3 राम सौमित्रिरेव च —ᶜ) N1 D1 3 11-13 सुग्रीवश्च महात्मा —ᵈ) Ñ1 D1-3 10 13 ते हृष्ट (for सहृष्ट) D5 मानस (for °नसा) Ś1 D4 11 जग्मुस्ते हृष्टमानसा —For 26 Ñ2 V B D7 subst

297* स च प्रणम्य तान्विप्रांस्ततो भूय सलक्ष्मण ।
ससुग्रीव पुनर्हृष्टो गुहामभिमुखोऽव्रजत् ।

[(l 1) B4 रामो (for हृष्टो) —(l 2) B4 सुग्रीवश्च (for ससुग्रीव) B1-3 हृष्टो, D7 [ऽ]भवत् (for व्रजत्)]

27 D1 4 11 13 read 27 before 4 14 1 —ᵇ) D1 3 13 [आ]श्रयात् (for °मात्) —ᶜ) D5 13 ते (for ता) B4 सुदुर्धर्षां (for दुराधर्षां) —ᵈ) Ś1 किष्किन्द्या, Ñ2 D7 °न्ध्यां (for किष्किन्धां) Ñ1 किष्किन्धा वालिन पुरीं —After 27 Ś1 D1-4 11-13 ins

298* बहुपादपगुल्माढ्या वानरैर्बहुभिर्वृताम् ।
अभ्रुतश्चित्रया रम्यया तोरणमण्डिताम् ।

[(l 1) Ś1 -गुल्माभ्यां (sic) —(l 2) D1 विचित्र (for अभुतश्चि) D1 2 प्राकार (for तोरण)]

while D3 5 8-10 S ins

299* ततस्तु रामानुचराश्च वानरा
प्रगृह्य शस्त्राण्युदितोग्रतेजस ।
पुरीं सुरेशात्मजवीर्यपालितां
वधाय शत्रो पुनरागतास्त्विह ।

[(l 2) D3 M1 3 [उ]द्दि(M1 *)ताग्र T °ताम्र- G3 °ताक G2 [अ]मितोग्र (for [उ]दितोग्र) —(l 3) G1 2 सुरेंद्रात्मज (for सुरेशा°) D8 वालि- (for वीर्य) —(l 4) D8 T G M1 मह M1 सन (for त्विह) M3 पुनरागता सह]

Colophon Ś1 Ñ2 V2 B D1 3 13 om colophon, V1 reads after 300* —Sarga name Ñ1 V3 सप्तजनाश्रमदर्शन, V2 सप्तजनानुकीर्तन, D2 4 11 13 सप्तजनाश्रमवर्णन, D5 पुन प्रयाण —Sarga no (figures words or both) Ñ1 D2 4 om V3 14 D3 5 8 10 S 13 (as in text) D11 9 D13 10 —After colophon G1 2 conclude with श्रीरामाय नम G3 with श्रीरामचन्द्राय नम

14

Ś1 Ñ2 V3 B D1 3 13 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

1 D2 4 11 13 read 4 13 27 before 1 V B1 om B2 reads in marg 1ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D2 4 10 13 ता सर्वे, Ñ B2 3 D1 3 7 11 ते सर्वे (by transp) B4 ततस्त (for सर्वे त) B3 त्वरिता (for त्वरित) —ᵇ) Ś1 किष्किन्द्या Ś1 Ñ2 B3 D T3 G M1 3 वालिन पुरीं B4 वानरीगुहां (for वालिपालिताम्) B3 किष्किन्धावासिन पुरीं —ᶜ) Ś1 D2 4 13 वृक्षै रावृत्य चा मानं, Ñ1 D1 3 11 13 वृ(D1 द्)क्षैरावार्य चात्मान, Ñ2 V B1-3 D7 वृक्षैर्हीनास्तथा(B3 °न्समा)वृत्य —ᵈ) V1 तिष्ठन्स V3 तिष्ठन्तु , D3 13 व्यतिष्ठद् (for व्यतिष्ठन्) B4 व्यतिष्ठत तदा पुन , D5 व्यतिष्ठत सर्वत (subst) —After 1 Ñ2 V B1-3 D7 ins

300* राघवाय सुग्रीवो हनुम प्रमुखाश्च ते ।

[D7 राघवेण च (for °वाय) V2 B1-3 हनूमद]

—Thereafter, V2 reads colophon of Sarga 13

2 Ñ2 V B D7 read 2 (followed by 301*) after 18 —ᵃ) Ñ1 विसृज्य, Ñ2 D5-10 T1 2 G2 M3 विसार्य V2 3 विधाय, D3 G1 विधाय D6 विस्तार्य M1 प्रसार्य (for विचार्य) G1 स ततो (for सर्वतो) —ᶜ) D4 om (hapl) ग्रीवो विपुल Ś1 D13 विपुलक्रोध —ᵈ) V1 B2 3 आहारयेत्, D3 13 M3 आहरयत् Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 रुषा Ñ2 V B D5 7 पर (for भृशम्)

3 D5 om 3-4ᵇ —ᵃ) D5 6 तु तु T1 सु (for स) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 व्यनदद्, D3 13 व्यनदत् (for निनदं) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11-13 वालिनो ह्वानकांक्षया (Ñ1 D1 13

अथ बालार्कसदृशो दृष्टसिंहगतिस्तदा ।
दृष्ट्वा रामं क्रियादक्षं सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
हरिवागुरया व्याप्तां तप्तकाञ्चनतोरणाम् ।
प्राप्ताः स्म ध्वजयन्त्राढ्यां किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ॥ ५
प्रतिज्ञा या त्वया वीर कृता वालिवधे पुरा ।
सफलां तां कुरु क्षिप्रं लतां काल इवागतः ॥ ६
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा सुग्रीवेण स राघवः ।
तमथोवाच सुग्रीवं वचनं शत्रुसूदनः ॥ ७
कृताभिज्ञानचिह्नस्त्वमनया गजसाह्वया ।
विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ॥ ८ G 4 13 33 B 4 14 10 L 4 9 33

°कारणात्] G1 युद्धाय च समाह्वयत् —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 परिवाद, D3 om D13 परिवादे (for परिवारे) Ñ1 परिक्षिप्तो, D2 परिवृतो, D2 13 परावृत्तो (for परिवृतो) —d) Ś1 D13 सेवैर्भिनम् (for नादैर्भिन्दन्) D13 नाद भिंदति चांबर (sic) —For 3 Ñ2 V B D7 subst and read after 2

301* ननादोच्चैर्गुहा सर्वां शब्देनापूरयन्निव ।
गाढं निवसितं धीमानाह्वयद्वालिनं युधि ।

[(l 2) Ñ2 निवसित, V1 2 निवेशित, V3 निरसित, B2 निनादित, B3 निवसति, D7 विरमित, G(ed) निरसित (for निवसित) B1 रण (for युधि)]

—After 3, D5 6 8–10 S ins

302* गर्जन्निव महामेघो वायुवेगपुरःसर ।

[G2 (after corr as above) महातेजो (for °मेघो) D3 -समन्वित, G3 -पुरःसर (for पुरःसर)]

4 D2 4 om 4ab —b) T2 पतित (for गतिस्) D5 8–10 T1 M1 तत (for तदा) D5 दृष्ट सदृशो यथा —For 4cd, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11–13 subst

303* अथ जीमूतसंकाशो दीप्तसवर्णोद्धितम् ।

[D1 2 11 12 जीमूतप्रकाशो Ñ1 D1 2 12 13 दीप्तसवर्ण (D2 13 °ह D13 °ह) वर्णोचितं (D1 2 12 °त) D2 दीर्घशिरा वर्णोचितं D13 दीप्तमिर्यसो यथा (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst

304* अथ रानीवतामाक्षं वसिष्ठदर्भाञ्चितम् ।

[Ñ2 D7 पद्माक्ष (for ताम्राक्ष) B2 दृढ (for दृढ) V1 2 दृष्टसिंहदर्भाञ्चितं V3 दृप्तसिंहपराक्रमं B2 दृप्तसिंहसिंह विक्रम (for the post half)]

—c) V1 2 B D7 वीक्ष्य, D8 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) V3 वीक्ष्यमाणो (for दृष्ट्वा रामं) B2 क्रियादक्ष D3 कृपा° (for क्रियादक्ष) —d) D6 reads वाक्यमब्रवीत् in marg B1 रामम् (for वाक्यम्)

5 a) Ñ2 D7 हरिवागुरया, V1 हरिरावगणा (sic) G(ed) हरिरावगुहा (for हरिवागुरया) Ñ2 V B D7 दीप्तां, D3 11 गुप्तां (for व्याप्तां) ⊛ Cv हरिवागुरया वानरसमाहितया वागुरया ।, Cr हरिवागुरया शत्रुभूतवानरग्राहिण्या वागुरया । . . . . यद्वा शत्रुवानरग्रहणार्थं प्रादिष्ट्या वागुरया । वितताभित्यर्थः ।, Cm हरिवागुरया शत्रुभूतवानरग्राहिण्या । यद्वा शत्रुग्राहकत्वेन वानरा एव निरूपिता, तया व्याप्ताम् ।, Cg हरिवागुरया हरय एव वागुरा मृगग्रहणपाश, तया व्याप्ताम् इतरदुष्प्रवेशामित्यर्थः । यद्वा हरिवागुरया हरिगृहे । आर्षेयवचनम् । "वागुरा मृगशालिका" इति वैजयन्ती ।, Ck हरिवागुरया हरीणां वानराणां प्राकारोपरि चनिरोधिनी प्राकाराग्रप्रतिष्ठापिता वागुरा । तया तया व्याप्ताम् ।, Ct हरिरूपवागुरया व्याप्तां वागुराकारतया स्थितहरिकाम् ⊛ Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 परितो (Ñ1 त्वरितो, D2 13 राम त्वं) नगरीं रम्या —b) Ś1 D1 4 11 स्पष्ट, D2 13 स्पष्ट, D8 10 तदा (for तप्त) V3 moth eaten for तप्तका D3 6 8–11 T2 G1 3 M1 2 भूषणा, D6 भूषिता (for तोरणाम्) —c) Ś1 V1 2 B4 D1 3 4 7 12 स्मो (for स्म) G2 पश्य प्राकार (for प्राप्ता स्म ध्वज) V1 B2 यन्त्राढ्या, D3 7 12 यन्त्रास्या, D13 यन्त्राढ्य (for यन्त्राढ्यां) ⊛ Cr ध्वजयन्त्राढ्यामिति पाठ ।, Ck प्राकारयुद्धापेक्षितानि यन्त्राणि आकाशयन्त्राणि तैराढ्यां तथा ।, Ct ध्वजैर्यन्त्रैश्च प्राकारयुद्धापेक्षितैराढ्याम् ⊛ —d) Ś1 किष्किन्धाम् ; Ñ1 किष्किन्धाम् Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 शत्रुलम्भा, Ñ2 V B वालिपालिता (for वालिनः पुरीम्) D7 किष्किन्ध्या वालिपालिता

6 ab) Ñ2 V B D7 या प्रतिज्ञा (B1 transp) Ñ1 B3 D2 6 8–10 13 transp त्वया and कृता Ñ2 V1 2 B1–3 D3 7 11 transp कृता and पुरा —c) Ś1 D1 3 4 6 8–10 12 13 कुरु ता (by transp) —d) Ñ2 V B D3 7 11 कुसुमिता मिव, M2 काले इवागते (for काल इवागतः) ⊛ Cv शाखाद्वनिखातदारु लतामिव । लतां काल इवागतामिति सम्यक् ।, Cr लता काष्ठमिवाहुतमिति । काष्ठमुपमर्दन्ड । आहृत निखात । लतारोहणार्थं निखात दारु । तां लतामिव । लतां काल इवागत इति सम्यक ।, Cg आगत काल वसन्तकाल ।, Ck आगत कालः ऋतुविशेषलक्षण सर्वथा लतां प्राक् सपुष्पां सफलां करोति तथा त्वत्कृतप्रतिज्ञां त्वमपि सफलां कुर्वित्यर्थः ।, Ct यथा आगत कालो ऋतुविशेषरूपो लतां प्राक् सपुष्पां तत सफलां करोति तथा स्वकृतप्रतिज्ञां त्वमपि सफलां कुर्वित्यर्थः ⊛

7 a) Ś1 Ñ1 D1 4 12 स B4 [s]च (for तु) —b) Ś1 D2 4 13 तु, Ñ1 D11 च (for स) —cd) Ś1 D1 2 4 12 13 प्रत्युवाचाथ Ñ1 प्रत्युवाचेदं, D3 11 अथ प्रोवाच, D5 6 8–10 T2 G1 2 M1 ततोवाच (for तमथोवाच) D5 6 8–11 G2 वचनं सुग्रीवं (by transp) D3 13 -दूषण, G2 सूदन (for -सूदन) Ñ2 V B D7 सुग्रीवं हर्षयन्वाक्यमुवाचेदमनन्तर

8 b) D2 4 13 मालया (for अनया) Ś1 Ñ1 D1 12 गजमालया, Ck नागसा° (for गजसाह्वया) ⊛ Cg गज पुष्पामेव गजलताशब्द । यद्वा गजेन समा साह्वा आख्या यस्या

G 4 13 38 B 4 14 20 L 4 9 38 अद्य वालिसमुत्थं ते भयं वैरं च वानर ।
एकेनाहं प्रमोक्ष्यामि बाणमोक्षेण संयुगे ॥ ९
मम दर्शय सुग्रीव वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
वाली विनिहतो यावद्वने पांसुषु चेष्टते ॥ १०
यदि दृष्टिपथं प्राप्तो जीवन्स विनिवर्तते ।
ततो दोषेण मा गच्छेत्सद्यो गर्हेच्च मा भवान् ॥ ११
प्रत्यक्षं मम ते साला मया बाणेन दारिताः ।
ततो वेत्सि बलेनाद्य वालिनं निहतं मया ॥ १२

सा गजसाह्वा तथा शोभस इति ।, Ck नागेन गजेन समाना आह्वा संज्ञा यस्याः सा तथा । तया नागसाह्वया ।, Ct गजसाह्वया गजेन समाना आह्वा नाम यस्यास्तया ‹‹ —After 8ab, D6.8.9–11 S ins

305* लक्ष्मणेन समुत्पाट्य यैषा कण्ठे कृता तव ।
शोभसे ह्यधिकं वीर लतया कण्ठसक्तया ।

[(l. 1) D5.6.8–10 T2.3 M1 एषा (for यैषा) —(l. 2) D6.9 M1 [S]भ्यधिकं, D8.10 [S]त्यधिकं D11 V1 सुतया (for ह्यधिकं) D8 भवता शोभसे (for शोभसे ह्यधिकं) D9.12 मालया (for लतया) D5 lacuna for कण्ठसक्तया]

—B2 reads 8cd in marg —c) D9.12 विपरीतवद् (for विपरीत इव) ‹‹. Cv विपरीत विशेषेण परीत । नक्षत्रमालया यद्वा समुद्रस्य नित्य । घर्मांशुसक्षेपे सत्यपि तद्विपरीतशैत्यगुणयोगात् विपरीत शीतलांशु सूर्यं आकाशे नक्षत्रमालयेव शोभसे । अथवा औत्पातिकसूर्यो वा विपरीत इति केचित् । पौर्णमास्यां तु यश्चन्द्रः स सूर्य इति चोच्यते इति वचनात् नक्षत्रमालया विपरीत विशेषेण परीत पूर्णेन्दुरिव शोभसे इत्याहु ।, Cr g (Cg त्वाहु) विपरीते रात्रौ । सूर्यं पूर्णचन्द्र । परीतं तु दिवा प्रोक्तं विपरीतं तु शर्वरी । रात्रावस्ताद् चन्द्र सूर्य इत्यभिधीयते इति वचनात् । यद्वा नक्षत्रमालया विपरीत विशेषेण परियुत सूर्य इव चन्द्र इव । अन्यशब्देना न्यस्याभिधानं कथमिति चेत् । 'नवो नवो भवति' इति श्रुतौ अह्ना एतु सूर्यस्य चन्द्राप्यायकत्वाच्चन्द्रमा इत्युच्यते । तद्वच्चन्द्रोऽपि सूर्यकिरणानुगा । Cg 'अत्र' विशाखप्रकाशविशेषपरत्वात् सूर्यशब्दे नाभिधीयत इति । यद्वा विशेषेण परीतो विपरीत नक्षत्रावृत सूर्य इवेत्यद्भुतोपमा । विपरीत इत्यनेन तात्कालिकतोपम्य मुच्यते । यद्वा विपरीते विपरीतकाले ।, Cm cites as in Cr g. Ck विपरीत इवा° इति अभूतोपमेयम् । सूर्यो नक्षत्रमालया सहान्वितानिकान्तचरणेन प्रकारेण विपरीत विशेषेण परीतो वेष्टितो यदि भवति तद्वदित्यर्थ । यद्वा यद्वोऽसदृश धर्मिचित्र्यप्रसक्तितदुपेक्ष्यम् ।, Ct विपरीतो विशेषेण परीतो वेष्टित सूर्य इव । कविकल्पितोपमालङ्कारोऽयम् । तेन तादृश सूर्यो यदि भवेत्तदा तस्यापि वर्णस्य चन्द्रमण्डलस्य मुख्य उपमालङ्कारोपमा स्यादित्याशयोऽत्र व्यङ्ग्य । केचित्तु विपरीत इति सामान्यम् 'परीतं तु दिवा प्रोक्तं विपरीत तु शर्वरी । पौर्णमासीदिवसश्चन्द्र सूर्य इत्यभिधीयते' इति व्याचक्षते ‹‹ —For 8, Ñ2 V D7 subst. B subst 1. 1 for 6ab and ins 1 2 after 8cd

306* कृताभिषेकस्वमनया मया वा वानरेश्वर ।
विवर्ज्य वालिनं भूप समादेव सर्वे युधि ।

[(l. 2) B1.4 वानरं (for वालिनं)]

9 a) Ñ2 D7 तु D6 ते (for ते) —b) Ñ1 V1.2 B1.3 D1 अभ (for भय) Ś1 D1.2.11.12 शोक, Ñ2 V B D7 तु ए (for वैर) D6 सर्व घोरं (for सर्वं वैरं) —cd) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 प्रमार्जिष्ये, Cr नि°, Cm g t as in text (for प्रमोक्ष्यामि) M1 पुनोऽहं प्रतिमोक्ष्यामि (for °) D9.11.12 (?l 0) क्षेपेण (for मोक्षेण) Ñ2 V B D7 नाराचमोक्षशापेन सद्यो सुग्रीव ते क्षिपे ‹‹ Cr विमोक्ष्याभीत्यमन्तर्वर्जितमर्थं । Cg प्रमोक्ष्यामि प्रमोचयिष्यामि । अविदूरमास्थेय ।, Ct प्रमोक्ष्यामि प्रमोचयिष्यामि ‹‹

10 a) Ñ2 V B D7 तु पाप (for सुग्रीव) —b) Ñ1 दारहारिण, D7 reads in marg, D11 om (hapl) (for भ्रातृरूपिणम्) —c) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 वालिने निहते, D5.11 रिपौ विनिहतो (for वाली विनिहतो) D10 सद्य (for यावद्) —d) G2 पत्र (for वने) D5–10 चेष्टते M1 चेष्टता, Cg as in text (for चेष्टते) Ś1 D12 चेष्टतां पत्र पांसव, Ñ1 D1.2.4.13 वेष्टतां (D1.13 चेष्टते, D6 चेष्टेत) वनपांसुषु, D3.12 चेष्टते पांसुगुण्ठित, D6 पुरा हि पांसु चेष्टते —For 10cd, Ñ2 V B D7 subst

307* स तथैव बाणेन हतो पांसुषु पातये ।

[Ñ2 D7 ए न्, V1 यहसा, V2.3 यत्ता, B1 यास (for स तथ) V1.2 इषा (for हत) V B1 D7 पांशु (for पांसु) Ñ2 B1 D7 ग्रावे, V2 नागे (for पातये)]

11 a) Ś1 D12 पातो (for प्राप्तो) —b) Ñ1 न जीवन् (for जीवन्स) Ś1 D1.3.12 T G1 Cr न (D1 न) निर्वर्ती Cg t as in text (for विनिवर्तते). Ñ2 V B D7 भूयो जीवन्नेता (V2 °धु) स, D6 न स जीवनमिष्यति, M1 म जीवन्स निवर्तते, Ck जीवन्पुनरा निवर्तते —cd) D1 reads after दोषेण up to भवान् in marg. Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 Cm मां, D5 मा, D10 स, Cr g k t as in text (for मा) D2.4 गच्छे (for गच्छेद्) D1 गर्हेत D10 गर्हेय (for गर्हेच्च), Ś1 Ñ2 D1–4.9.10–13 G1 Cr मां Cr m g k as in text (for मा) Ñ2 V B D7 तत नाहत्यहो मां त्वं गर्हे (B भवर्ष) विथा विगर्हितं (B1 °हेथाः)

12 a) D1 प्रत्यहं (for प्रत्यक्षं) D10 मे (for ते) Ś1 Ñ1 D1–4.13 तालाः D7 साला (for साला) Ñ2 V B1.3 D7 प्रत्यक्षं ते मया (V1 °हा) साला । B1 प्रत्यक्षं ते मयेव्वा D10 प्रत्यक्षं सप्त वीरा —b) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 सप्त (for मया) D1.12 तालिता (for दारिता) B1 सप्त साला न दारिता —c) T1.2 G2 M1 तेनाद्यैवं (for ततो वेत्सि) Ś1 D12 वेत्सासि (D12 °से) हि च वेत्सि ततो Ś1 तत्तो वेत्स्यसि वेत्सि ततो Ñ1 V1.3 B2.3 D7 वेत्स्यसि वेत्सि (Ñ2 V2 वेत्सि [sic] D7 वेत्सि [sic]) विद्धि, V2 °द्धि), V1 तेन विज्ञाय

अनृतं नोक्तपूर्वं मे वीर कृच्छ्रेऽपि तिष्ठता ।
धर्मलोभपरीतेन न च वक्ष्ये कथंचन ॥ १३
सफलां च करिष्यामि प्रतिज्ञां जहि संभ्रमम् ।
प्रसूतं कलमं क्षेत्रे वर्षेणेव शतक्रतुः ॥ १४
तदाह्वाननिमित्तं त्वं वालिनो हेममालिनः ।
सुग्रीव कुरु तं शब्दं निष्पतेद्येन वानरः ॥ १५
जितकाशी जयश्लाघी त्वया चाधर्षितः पुरात् ।
निष्पतिष्यत्यसंगेन वाली स प्रियसंयुगः ॥ १६
रिपूणां धर्षणं शूरा मर्षयन्ति न संयुगे ।
जानन्तस्तु स्वकं वीर्यं स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥ १७
स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
ननर्द क्रूरनादेन विनिर्भिन्दन्निवाम्बरम् ॥ १८
तस्य शब्देन वित्रस्ता गावो यान्ति हतप्रभाः । G 4. 13. 40 B 4. 14. 21
राजदोषपरामृष्टाः कुलस्त्रिय इवाकुलाः ॥ १९ L 4. 9. 44

निग्रह [metri causa] B4 तेनानैश्च निग्रह, D2.4.13 तेन धे(D2 °नानै)श्च वेगेन, D3.11 तेनानैहि प्रमाणेन —d) D5.8-10 रणे (for मया) Ñ2 V B D7 समरे हत (for निहत मया)

13 D3 om after अनृत नो ... up to 14b. —a) Ñ1 ते, Ñ2 V B D7 हि, D1 च (for मे) —b) Ś1 D2.4.13 महा, V1 महत्, Ñ2 V B D1.7.10 सदा, D5.8.10 चिर, M3 धीर्यं (for वीर) B1.3 कृच्छ्रेण (for कृच्छ्रेऽपि) M1 कृच्छ्रे भक्ति (for वीर कृच्छ्रेऽपि) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 वर्तता, D13 वर्तत, M1.2 तिष्ठत (for तिष्ठता). —T1 om 13cd —c) Ñ V B D1.3.7.11 धर्मलोप, T3 धर्मलोक (for धर्मलोभ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 प्रवृत्तेन, Ñ2 V B D7 भयाद्वीर, D1 प्रवृत्तोऽपि, D3.11 परीत ते (for परीतेन) —d) Ś1 D1.4 नगरथे, D6 नारण्ये, D10 om न (for न च वक्ष्ये) Ś1 Ñ1 V B1.4 D1-3.7.11-13 कदाचन (for कथंचन)

14 D6 om 14cd (cf v. l. 13) —a) Ñ2 V2.3 B D7 ते (for च) D12(marg. also) करिष्यामि (for करिष्यामि) —b) Ñ2 V B1-3 D7 संभ्रम त्यज, B4 त्यज संभ्रम (for जहि संभ्रमम्) —c) M3 कल्पमा (g as in text (for कलमं) Ñ1 हेम (for क्षेत्रे) Ś1 D4.5.8-10.12 Ct प्रसू(Ś1 D4.12 °भू)तं कल्पमक्षेत्र, D4 शालबीजमिव क्षेत्र, D1 प्रसून कल्पमाक्षेत्रे, D3.13 प्रभूतकुल्य(D13 °कुल्य) D1 प्रसून कल्पमाक्षेत्रे, D3.11 प्रसूतकल्पा(D11 °कल्पा) भूमि (hypm.)) क्षेत्र, D3.11 प्रसूतकल्पा(D11 °कला) भूमि, M3 प्रसूतां कल्पमा क्षेत्रे —d) D13 वर्षणेव (for °णेव) —For 14cd, Ñ2 V B1-3 D7 subst.

308* शालबीजमिव क्षेत्र वृष्टिसर्गेण वासव ।
[B1-3 क्षेत्र (for क्षत्र).]

15 a) Ś1 D1.12 अयेन्द्रा, Ñ1 D1 भतोद्दान- D4.13 भतोद्दान, D3 तदाख्यान, D5 तत्राह्वान (for तदाह्वान) Ñ1 ते, D5.8-10 M1 च (for त्वं) Ñ2 V B1-3 D7 आह्वान ते, Ñ2 V (B1.2 °मे)कारण स(V1.2 B3 °ब्रात)स्वाद् —c) Ñ2 V B D4.7 M1.2 मेशब्दं (for तं शब्द) —d) D4 निष्पतेद् (for निष्पतेद्). Ñ2 V B1-3 D7 स(Ñ1 स, D7 तद्) यथा पुन, D1 यदि वानर (for येन वानर)

16 a) D4 जिकमेत (corrupt) (for जितकाशी) Ś1 Ñ1 D12 बल (Ñ1 D12 °ब्र) श्लाघी, Ñ2 V2.3 D1.3.4 D2.3.4.11.13 T1.2 G3 M3 (before corr. as in text) बलश्लाघी, V2 रणश्लाघी, B3 जितश्लाघी D3 बहुश्लाघी, D7 धनश्लाघी T3 जयश्लाघ्यो (for जयश्लाघी) —b) Ñ2 V1 B1.3 D7 चाभिपिन्द, D3.4.7.11.13 या धर्षित Ñ1 D1-4.11.13 पुन (for पुरात्) Ś1 D1.4 त्व(D12 त्वा) च धर्षितश्च पुरा —c) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 (भ)मिषण (for (भ)संगेन), D5 T3 निष्पतत्येव वेगेन, D6 M3 निष्पतत्विसर्जेन(M3 °पदेन) —d) D6 च (for स) Ñ2 V1.2 B D7 समर, V3 दर्शन, D6 संयुत (for संयुग). Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 यासी समर(D1.2.13 परम)दुर्मद (Ñ1 °मर)

17 D1 reads 17cd in marg —a) Ñ1 रिपवो (sic) V B1-3 D7 रिपुणो (for रिपूणां) Ś1 Ñ V1 B D7 धर्षणा, D3.11 दर्शन, D5.8.10 T1 धरित D12.13 धर्षण, D13 om (for धर्षणं) Ś1 Ñ1 D1.12 वीरा Ñ2 V B2.4 D7 वीरो, B3 वीर, D1 शर D5.8-10 शुना (for शूरा) —b) Ñ2 V2.3 B D7 मर्षये(Ñ2 °य)त्र न D1 मरषन न (for मर्षयन्ति न) V1 न मरयर्यसेवय —c) Ś1 D1.4 जानीमस्तु, Ñ1 D13 जानानस्तु Ñ2 V1.2 B4 D7 जानन्तो हि, V3 जानन्तेव B1-3 जानीतो हि, D1 वानमान, D3 जानतस्तु, D5 विजानीम D4 जानातु स, D11 विजानाता M1 जनपर (sic) (for जानन्तस्तु) D8 स्वय (for स्वकं) —d) D13 स्त्रीसमक्ष (for स्त्रीसमक्षं)

18 a) Ñ2 V B D7 तद् (for तु) G1 स रामवचनं श्रुत्वा —b) Ñ2 V B D1 हेमपिङ्गेक्षण कपि —c) Ś1 D12 ननाद (for ननर्द) D3.11 भीम (for क्रूर) Ś1 D2.13 निनादैः, Ñ1 D2.13 निर्नादाद्, D1 ननादो, D4 निनादी, D11 निर्नाद (for नादेन) Ñ2 V B D7 ननाद पुनरेवोच्चैर(V2 °च्चैर, V3 illeg from वो up to क in d) —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 नादैर्भि(V1 °न्दि)न्दन्नि (V1 B2.3 °ब्रवि)वाम्बर, G1 M1 विनिर्भिद्यन्निवाम्बर —After 18 Ñ2 V B D7 read 2 (followed by 301*)

19 a) B1.2 तेन, D8-10 तत्र (for तस्य) D2.13 महता (for वित्रस्ता) —b) D1 हतप्रभाः D3.11 महाप्रभा, D5 गतप्रभा, T3 नतप्रभा (for हतप्रभा). Ś1 D1.4.12.13 वानरी निहतप्रभा, Ñ2 V B D7 समस्त(V2 B °प्रस्त)मृगपक्षिण —c) Ś1 Ś1 D1.4.12.13 राजो रोग D8 जानदोषा

G 4 13 47
B 4 11 21
L 4 9 45

द्रवन्ति च मृगाः शीघ्रं भग्ना इव रणे हयाः ।
पतन्ति च खगा भूमौ क्षीणपुण्या इव ग्रहाः ॥ २०

ततः स जीमूतगणप्रणादो
नादं व्यमुञ्चत्त्वरया प्रतीतः ।
सूर्यात्मजः शौर्यविवृद्धतेजाः
सरित्पतिर्वानिलचञ्चलोर्मिः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

(for रावशेष) —ᵈ) N2 V B1-3 D1 इवातुरा, B4 इवोत्तमा (for इवाक्त्रा)

20 ᵃ) Ś1 D1-3.11-13 भ्रमति, V2 बुबुधुः, D5 द्रुवति (for द्रवन्ति) Ñ1 स (sic), M1 न (sic) (for च) V1 मद्रुदुद्रुः (for द्रवन्ति च) —ᵇ) D12 भयाद् (for मृगा) V1.2 D2.11 वने (for रणे) D2 रणे इव (by transp) D5.11 द्विपा (for हया) —D4 om 20ᶜᵈ —ᶜ) D11 [इ]व (for च) Ñ1 पतिताश्च (for पतन्ति च) V1.2 पेतुश्च खेचरा(V2 खगमा) भूमौ —ᵈ) Ñ1 द्विपा (for ग्रहा) D5.11 जना इव M2 इवाम्बरात् (for इव ग्रहा) —For 20 Ñ2 V3 B D1 subst V1.2 cont after 311*

309* व्यद्रवंश्च भयाद्भीता दिशो दश वनौकसः ।
गुहागताः मृगेन्द्राश्च विनेदुः शब्दभीषिताः ।

[(l 1) Ñ2 D2 व्यद्रवन्, B4 प्राद्रवंश्च (for व्यद्रवंश्च) V1 B3 वन (for दश) —(l 2) N2 V1 D1 विनेशुः (for विनेदुः)]

B4 cont

310* ततोऽब्रवीन्महाप्राज्ञः सुग्रीवो राघवं वचः ।
प्राप्ताः स्म पुनरेवेमां किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
कुरु स्वप्रतिज्ञायाः प्रतिज्ञां सफलां कुरु ।
तत्त्वतो प्रतिज्ञाय विश्वस्य च पुनः पुनः ।
स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेममालिनम् । [5]
प्रहर्षमतुलं लेभे समरं सज्जं दृढम् ।

—After 20, V1.2 ins.:

311* पर्वतं स च कैष्किन्धो बहुकन्दरनिर्झरः ।
अवरोहल्लाद नादं गुहासु प्रतिनिस्वनैः ।

[(l 1) V1 * * * * निरा (moth eaten) (for the post half) —(l 2) V1 अनो * * * नाद (for the prior half)]

Thereafter they cont 309*

21 N2 V B D7 om 21 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1.2.12 स तत्र, D3.13 सर्वत्र (for ततः स) Ś1 D3-10 -कृत, Ñ2 D4-6.11.12 सम, D1 -सम D2 इव, M1 निभ (for -गण) Ś1 N1 D1.3.11-13 प्रणाद, D3 प्रनाद (for प्रणादो) —ᵇ) D2 धीरो, D10 नादान् (for नादं) Ś1 D1.2.6.13.15 T2 M2 विमुञ्चत्, D4 प्रमुच्य D8 समुच्य, D5 T1.3 G2 M3 प्रमुच्य; Cv ras in text (for व्यमुञ्चत्) ∯ Cv r नादं व्यमुञ्चदिति पाठ ∯ M3 प्रनीत (for प्रतीत) Ñ1 विमुच्य वीरस्त्वरया प्रतीतः, D3.11 विमुच्य नादं परमप्रतीतः —ᶜ) Ñ1 D6 सूर्यः D5 G1 क्रोध (for शौर्य) D13 विवृद्धि (sic), G1 -समृद्ध (for विवृद्ध) D3.11 वेग (for -तेजाः) —ᵈ) N1 सरस्वती (for सरित्पतिर्) Ś1 D1.2.13 वर्धति (for वानिल) ∯ Cv r वानिलचञ्चलोर्मिरिति पाठे वा शब्द इवार्थे ∯

Colophon —Sarga name Ś1 D1.13 वालिसमाह्वानं (D3 °ह्वय D4 °दान) Ñ1 सुग्रीवस्य्दर्शनं, V B किष्किन्धागमनं, D1 युद्धं D3 सुग्रीवस्यदर्पण D11 सुग्रीवदर्पण D13 वालिसमाह्वाय —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2 D1.13 om N2 12 V3 15 B4 D1 13 D7 8, D12 10 D13 12 —After colophon G1.2 conclude with श्रीरामाय नमः; G2 with श्रीरामचन्द्राय नमः

१५

अथ तस्य निनादं तं सुग्रीवस्य महात्मनः ।
शुश्रावान्तःपुरगतो वाली भ्रातुरमर्षणः ॥ १
श्रुत्वा तु तस्य निनदं सर्वभूतप्रकम्पनम् ।
मदश्चैकपदे नष्टः क्रोधश्चापादितो महान् ॥ २
स तु रोषपरीताङ्गो वाली संध्यातपप्रभः ।
उपरक्त इवादित्यः सद्यो निष्प्रभतां गतः ॥ ३
वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधाद्दीप्ताग्निसंनिभः ।
भात्युत्पतितपद्माभः समृणाल इव ह्रदः ॥ ४
शब्दं दुर्मर्षणं श्रुत्वा निष्पपात ततो हरिः ।
वेगेन चरणन्यासैर्दारयन्निव मेदिनीम् ॥ ५
तं तु तारा परिष्वज्य स्नेहाद्दर्शितसौहृदा ।
उवाच त्रस्तसंभ्रान्ता हितोदर्कमिदं वचः ॥ ६
साधु क्रोधमिमं वीर नदीवेगमिवागतम् ।
शयनादुत्थितः काल्यं त्यज भुक्तामिव स्रजम् ॥ ७ G 4 14 7 B 4 15 7 L 4 10 8

15

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) Ś1 D3.12 च Ñ2 B1.3.4 D1.5.6 13 G2 M3 तु D2.12 स (for त) —b) V1.3 B [श]शिरार्पित, V2 [श]भिरोनित (for महात्मन) —c) V2 सुग्रीव, D1 श्रुत्वा च (for शुश्राव) L4 [ऽथ]तर्दुद्गतो —d) D3.11 वाली संध्यातपप्रभ

2 V2 om 2ab —a) T2 निनदं तस्य (by transp) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 श्रुत्वा तस्य निनादं तु (Ś1 D13 तत्) —b) Ś1 Ñ1 V1.3 B D7 श्रुत्वैव च निनादं तु (B1 तु) —c) Ś1 Ñ2 V1.3 B D7 वालिनो D1-4.11.13 सत्त्व (for भूत) N2 V1.3 B D7 वालिनो दारुण पुन (Ñ2 D7 स्वर, V2 वच) —c) Ś1 D12 सर्वेश (for मदश्च) Ñ2 V1.3 B D7 एकपदं (for चैक°) D2.13 मदश्चैकपदे नष्ट D3 मदश्चैवेरपदं भ्रष्ट —d) D3.11 [ऽ] स्वलितो, D5.6.10 T G2 M1.3 Cg as in text (for [श्चा]पादितो) Ś1 D1.12 नोपनाविष्ट (D2 °ष्ठ) रोषभवत्, N1 रोषेनाप्याविशोऽभवत्, V2 V2 D7 रोषश्चास्याग रोऽभवत् (V2 B2 ततो (V2 °प्र)रोऽभवत्) V1.3 B1-3 क्रोधश्चास्य ततो (V2 यथा)भवत्, B4 क्रोधश्चास्यानरोऽभवत्, D1.3.13 क्रोधेन विष्ट (D1 क्षोभि)तोऽभवत्

3 a) Ś1 D1.2.4.12.13 स हि, D6.8-10 T1.2 ततो, Cv m g k as in text (for स तु) V2 V B D7 स रोष सम्प्रतप्ततो —b) D2 वाली स ध्यातलोचन D5.9 वाली बालातपप्रभ D6 वाली सन्ध्याघनप्रभ D8.10 वाली स कनक प्रभ —c) V2 सोमो (sic) (for सद्यो) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 सद्यस्त्वस्तो (for निष्प्रभतां)

4 ab) D1 व्यालो (for वाली) Ś1 च G2 (आ)प्य (for तु) Ś1 D1 क्रोध (for क्रोधाद्) N1 D2.6.11-13 (for तु) Ś1 D1 क्रोध (for क्रोधाद्) Ñ2 V ज्ञ(D11 तु)प्रभ D4.8-10 शोषन (for संनिभ) —c) D6 [ऽ] B D7 दृष्टदंष्ट्राकरवदन क्षोभतामतराकृति —c) D1 [ऽ]त्पतित) D1 ज्वला Cr m g k t as in text (for [ऽ]त्पतित) D1 पद्माक्ष D2.10 पद्माभे D6 पद्मा k(ed) पद्मस्य (for पद्माभ) Ś1 D2.11 भाति हम परिरं घत्र Ś1 V B1-3 D2.11 भाभ्राजोत्फुल्लसप्तपत्र (D2.13 °पत्राद्य), B4 वनौ पुत्र

[87]

हृदपत, M1 विभक्त्युत्पतिपद्माभ ※ Cr m उत्पतितपद्माभ शत्रानिभिर हृतपद्माभ । Cs उत्पतितपद्म विदलितकोषम । दारुणितपद्माभ इति पाठे उत्पतिता रोषपरि प्रसृता पद्मानामाभा यस्मिन्न इत्यर्थ । Ck उत्पतितानि उत्पादितानि पद्मानि यस्य स उत्पतितपद्म । अथ शब्द आवर्तते । दाहपतिपद्मत्वात् ताप वित्ता नष्टा पद्माभा पद्मजनिता शोभा यस्य स तथा । Ct उत्पतितपद्मोऽप्येकदेशे सन्नप्। उत्पतितैरुद्धृतै पद्मैरुपलक्षिता नष्टा पद्मकृतशोभा यस्य तादृश ※ —d) Ś1 D1.12 (अं)शुप, D1 [अं]शु D2 ह्रुम (for ह्रद) Ś1 सहस्रा इवाद्भुद, D2.12 समृणालमिवाद्भुतं

5 a) Ś1 D1 सदा दुर्ध(D1 °र्ष)र्षण शीघ्र Ś1 शब्दा हुर्धर्षण शीघ्र Ś2 V B D7 सो(Ñ2 सा, V1 B1.3 श, V2 शा)मर्षवशमापन्नो D1 शब्दादमर्षण शीघ्रं D3 शब्ददुर्गर्षण शीघ्र D3.11.13 स तु (D11 च) दुर्मर्षण शीघ्र, D12 स तदा मर्षण शीघ्रं —b) V2 D4.8.11.12 निष्पात (for निष्पपात) —c) D6.8-10 T2 च पद् (for Ś2 V B D7 हरिवर —c) Ś2 V B D2.4.6.11.12 कंपयन् (for चरण) —d) Ś1 V B D2.4.6.11.12 कंपयन् (for दारयन्

6 a) G2 (after corr are m as in text) तारा (for तारा) —b) Ś1 D1.3.4.11.13 स्नेहादश्येव सौहृदात् (Ś1 D12 सौहृदात्) —c) Ś1 N1 D3.4.13 भूयः D2.4.11 G2 M3 यास (for त्रस्त) D1 G2 उवाच च तं (G2 तु) सम्भ्रान्ता (D1 °न्तः) ※ Ck सहसंभ्रान्तापि पुंस्त्वात । त्रस्ता भीता । सम्भ्रान्ता क्षुभितचित्ता। Ct त्रस्तसंभ्रान्तेति कर्मधारय पुंवत्त्वम् । त्रस्ता भीता सम्भ्रान्ता क्षुभितचित्ता ※ —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.13 हितोदर्कम् (for हितो°) D3 हितोदर्कहितं वच —For 6 V2 V B D7 subst

312* तमुवाच ततस्तारा भर्तारं वानराधिपम् ।
भावज्ञा भयाद्दिष्टं स्निग्धैर्वाक्यैर्गुरागुणम् ।

[(1 a) B1.4 वानरेश्वरं (for °राधिपम्) —(1 2) V1.3 B1 स्निग्ध (for स्निग्धै°) Ś2 V2 B4 D7 गुणागुणम् (for °गुणम्)]

7 a) Ś1 D11 साधु क्रोधम् Ś1 साधु क्रोध D2.11 तु

G 4 4 8
B 4 15 9
L 4 10 8

सहसा तव निष्क्रामो मम तावन्न रोचते ।
श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं निवार्यसे ॥ ८
पूर्वमापतितः क्रोधात्स त्वामाह्वयते युधि ।
निष्पत्य च निरस्तस्ते हन्यमानो दिशो गतः ॥ ९
त्वया तस्य निरस्तस्य पीडितस्य विशेषतः ।
इहैत्य पुनराह्वानं शङ्का जनयतीव मे ॥ १०
दर्पश्च व्यवसायश्च यादृशस्तस्य नर्दतः ।
निनादस्य च संरम्भो नैतदल्पं हि कारणम् ॥ ११
नासहायमहं मन्ये सुग्रीवं तमिहागतम् ।
अवष्टब्धसहायश्च यमाश्रित्यैष गर्जति ॥ १२

शोधम्, D13 समुत्तोषम् (sic) (for साधु शोधम्) Ś1 T2 इद (for इम) —After 7cd Ś1 D1-4 11-13 ins

313* धैर्यमाल्यस्य पतिमासियन्तु त्वमिहार्हसि ।

—D12 om 7c-8b —c) Ñ2 B D1 4 7 11 त्वय V2 माल्य, D3 4 13 फल्ये, D5 T1 3 काल्ये Cv m g k t as in text Cr काल (for माल्य) Ś1 D3 कायवादुत्थित शोध —d) D1 मुक्तम् Ñ2 V2 3 B D7 माल्य मुक्तमिव त्यज V1 त्यत तोयमिव त्यज (sic) D4 13 त्यज मुक्तमिवाश्रय —After 7 D6 8 10 S ins

314* काल्यमेतेन संग्राम करिष्यसि च वानर ।
वीर ते शत्रुमाहृत्य फल्गुता वा न विद्यते ।

[(l 1) D6 कन्यम् G2 M1 हरीश्वर (for च वानर) —(l 2) G1 om ते (subm) Cl स्खुना (for फल्गुता)]

8 D1- om 8ab (cf v l 7) —a) Ś1 Ñ1 D1 3 4 13 सहसा ते विनिर्गन्तु Ñ2 V B D7 तथाय सहसा मुखो(V1 °मौ) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 मम बुद्ध्या Ñ2 V B D7 नियमो मे D1 भवुद्ध्या मे (for मम तावन्) —c) Ñ2 V2 3 B1 3 D1 4 7 11 T G2 M2 3 चाभिधास्यामि, M1 त्वभिधास्यामि —d) B4 D6 10 13 निवार्यते (for °यसे)

9 a) V1 आपतित M1 ह्यापतित (for आपतित) —b) Ś1 Ñ1 D2 त्वामाह्वयति संयुगे Ñ2 V B D7 त्वां स मा (V1 B 4 समा) हूतवा युधि, D1 3 13 तवाह्वानाय (D3 13 °नस्य) संयुगे D3 11 कृताह्वानश्च संयुगे D4 त्वामाह्वयत स्युगे ❀ Cv आह्वयते आह्वयत । व्यत्ययेन भूतार्थे लट् । स्मशब्दो वाध्याहार्यः । Cr आह्वयते । पुनरेत्य स्थितस्य तस्यैतदाह्वानं मे शङ्का ससहायत्वशङ्कां जनयतीति योजना । इव शब्दो वाक्यालङ्कारे । अवधारणे वा । आह्वानं कृतवान् । व्यत्ययेन भूतार्थे लट् । स्मशब्दो वा अध्याहार्यः । Cm g आह्वयते । पुनरत्य स्थितस्यैव (Cg °तस्य तस्यैव) तदाह्वानं मे (Cm मम) शङ्का सहायवत्त्व (Cg सहायसहितत्व) शङ्कां जनयतीव जनयत्येवेति (Cg जनयतीति) योजना । Ck आह्वयते स्म । Ct आह्वयत ❀ —After 9ab, D7 reads 14cd (in clud n. 319*) —c) D3 13 निपत्य D3 11 नि पत्य (for निष्पत्य) D1 यदि स (for च निरस्त) Ñ1 च (for त) —d) D3 11 M1 दिशं (for दिशो) —For 9cd Ñ2 V B D7 subst

315* भयाद्युत्त्वया सहसे वलात्पिपल्ल निर्जित ।

[V2 कल B1 4 विजन् (for भयाद्) V3 D7 निर्पीड्य B1 3 निर्जय (for जित)]

10 a) B4 पुन त्वया (for त्वया तस्य) —b) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 13 पीडितस्य, Ñ2 B सुदितस्य V D7 13 सुदितस्य D2 शुदितस्य (corrupt) D6 निर्दितस्य (for पीडितस्य) B3 कपीश्वर (for विशेषत) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 पुद्वीति B1 3 इत्येव (for इहैत्य)

11 a) G1 मदश्च (for दर्पश्च) ❀ Ct अथ दर्पादि कारणविशेषपूर्वक कार्यविशेषवादित्यनुमितम् ❀ —b) D1 4 13 श्रूयते (for नर्दत) Ś1 D13 श्रूयते त(D13 °च)स्य यादृश Ñ1 D2 4 यादृशोऽस्य नर्दत, V1 3 B यादृशास्य नर्दत V3 यादृशोऽस्य विनर्दत, D2 यादृशस्तस्य श्रूयत —V1 3 D1 om while B3 reads in marg 11c-12 —c) B4 (अ)स्य T1 3 M3 (अ)पि (for च) Ñ2 V3 B2(m)-4 D7 सह्रादो D3 सन्नादो, M1 सम्भव (for संरम्भो) Ś1 D1 4 13 नर्दतश्चैव (D1 °तस्य) सह्रादो (D3 °म्रामो) Ñ1 श्रूयते तस्य निह्रादो D3 11 13 नर्दतश्चैव सह्रादो (D12 सनादो D13 सह्रावो) —d) D1 3 4 10 13 नदम् G2 M2 न तद् (for नैतद्) Ñ2 V2 B2-4 D7 नैतदल्प(Ñ2 B4 °ल्प) प्रयोजन, D6 नैतदल्पस्य कारण —After 11 V3 ins

316* सदृशं प्रदहस्त्वये प्रणीतमिव कानन ।

12 V B1 om B3 reads in marg 12 (for V1 3 B1 2 cf v l 11) —a) Ś1 Ñ B4 D1 4 7 11 13 G2 स सहायम्, B2 3 असहायम् Ce g k as in text (for नास°) D1 3 7 11 13 G1 इम (for अह) —b) M1 इव (for इद) Ś1 D13 स्वामिहागत Ñ2 B2-4 अतितेजस D3 11 पुनरागत D7 अमितौजस, L(cd) त्वामुपागत (for तमिहागतम्) —Ś1 D13 om 12cd —c) Ñ2 B2 4 D7 अपि प्राप्त (B3 D7 °स) (for अवष्टब्ध) D3 13 [इ]हो T2 तु (for च) B4 अपष्टब्धसहाय च D3 अवष्टब्ध सहाये च D6 अवष्टब्धसहायस्य —d) D11 G1 [त]त्र (for [त]थ) Ñ2 B2 4 D7 स(B2 3 [त]प) नर्दति (for [य]थ गर्ज°) Ñ1 D6 समाश्रित्य प्रगर्जति D1 समाश्रित्यानुगर्जति D3 13 ना प था स प्रगर्जति D4 ना यथा सदृश गर्जति —After 12 Ñ2 B2 4 D7 ins V1 3 B1 ins after 11ab (owing to om) V3 cont after 316* while G(cd) ins after 12ab (owing to om of 12cd)

317* सुग्रपक्षमाश्रय लब्ध्वा वालिन पुनरागत ।

[B2 अवक्रद् (for सुग्र°) V2 वलिन (for वालिन) B3 पुनरागते (for °गत)]

प्रकृत्या निपुणश्चैव बुद्धिमांश्चैव वानरः ।
अपरीक्षितवीर्येण सुग्रीवः सह नैष्यति ॥ १३
पूर्वमेव मया वीर श्रुतं कथयतो वचः ।
अङ्गदस्य कुमारस्य वक्ष्यामि त्वा हितं वचः ॥ १४
तव भ्रातुर्हि विख्यातः सहायो रणकर्कशः ।
रामः परबलामर्दी युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १५
निवासवृक्षः साधूनामापन्नानां परा गतिः ।
आर्तानां संश्रयश्चैव यशसश्चैकभाजनम् ॥ १६
ज्ञानविज्ञानसम्पन्नो निदेशे निरतः पितुः ।
धातूनामिव शैलेन्द्रो गुणानामाकरो महान् ॥ १७
तत्क्षमं न विरोधस्ते सह तेन महात्मना ।
दुर्जयेनाप्रमेयेन रामेण रणकर्मसु ॥ १८
शूर वक्ष्यामि ते किंचिन्न चेच्छाम्यभ्यसूयितुम् ।
श्रूयतां क्रियतां चैव तव वक्ष्यामि यद्धितम् ॥ १९ G 4 14 20 B. 4 15 23 L. 4 10 19

13 a) Ś1 प्रश्रुतो, D1* प्रद्युतो (for प्रकृत्या) N1 निर्जितश् (for निपुणश्) Ś1 Ñ V B D1-4 7 10 13 चामौ, T2 चैव (for चैव) —b) D5 बुद्धिमाश् (for बुद्धि°) D5 [स]पि (for [ए]व) —After 13ab, Ñ2 V B D7 ins

318* नानाश्रय समाह्वान तव भूय करोति स ।
सत्यसंधेन वीरेण राघवेण महात्मना ।
रामेण किल कृत्यैव सख्यमस्यागतं पुरा ।

[(l 1) V2 3 नाना(V3° ना)श्र B1 3 रामाश्र्य, G(ed) नानाश्रयात् (for नानाश्रय) V2 तवाह्वान (for समा°) B1 च (for स) —(l 2) V3 रामेण (for वीरेण) —(l 3) V1 राघवे (for रामेण) V2 खलु (for किल) V1 B3 4 [ए]व (for [ए]व) B1 3 किल कृत्वैव सुगहद् (for the prior half) D13 अभ्यागत (for अस्या°)]
—c) Ś1 Ñ1 D1-4 8-13 नापरीक्षित, Ñ2 V B3 3 (marg also) 3 4 D7 सुपरीक्षित V1 स परीक्षित (for अपरी°) —d) Ś1 Ñ1 D1 4 8-13 सख्यमेष्यति, D5 6 G M1 2 सह नेष्यति (for सह नैष्यति) Ñ2 V B D7 सख्यसंधे(D7 °संधे)न धीमता

14 ab) G2 कथयता (for °यतो) Ñ2 V B D7 G(ed) परिश्रुतो मया पूर्वं रामेणैव(G[ed]°व) सहायवान् —Ñ2 V2 3 B om 14cd D7 reads 14cd (including 319*) after 9ab —c) D5 reads कुमारस्य in marg —d) T1 G1 2 Cg h t त्वां, Cv as in text (for त्वा) T2 हि तद्वच (for हितं वचः) Ś1 D1 4 12-13 तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वत, N1 तत्त वक्ष्याम्यदोषत, V1 यद्वक्ष्यामि हितं शृणु, D5 7-10 वक्ष्याम्यदस्य (D10 °स्य*) हित(D5 7 हि तद्) वच, D6 वक्ष्यामि त्वां हि तद्वच ※ Cv पूर्वमेवेत्यादे पश्चार्धमङ्गदस्य कुमारस्य त्वा हितं वच इत्येतत् °तद्?)। Cr पूर्वमेव मया वीर श्रुत कथयतो वच । अङ्गदस्य कुमारस्य वक्ष्यामि त्वां हितं वच । इति पाठ ※ —After 14 D1 10 S ins

319* अङ्गदस्तु कुमारोऽयं वनान्तमुपनिर्गत ।
प्रवृत्तिस्तेन कथिता चारैराप्तैर्निवेदिता ।
अयोध्याधिपते पुत्रौ शूरौ समरदुर्जयौ ।
इक्ष्वाकूणां कुले जातौ प्रथितौ रामलक्ष्मणौ ।
सुग्रीवप्रियकामार्थं प्राप्तौ तत्र दुरासदौ ।

[(l 1) D6 G1 3 M1 2 Cr(p) वनान्तर, Cg h t as above (for °नान्तम्) —(l 2) D5 7-10 आसीत् (for अपि) —(l 3) G1 वीरौ (for शूरौ) —(l 4) D5 7-10 T2 G1 प्रथितौ (for प्रथितौ) ※ Cr प्राप्तौ शत्रुपराभवविलम्ब इत्युक्तं द्रष्टव्यम्, ※]
—Thereafter D7 reads 315*

15 a) D8-10 स ते (for तव) M2 विश्रुत (for विख्यात) —b) V1 स सखा (for सहायो) D8-10 -कर्मणि (for -कर्कश) —d) Ñ2 V B1-3 D7 11 युगान्ताग्निसम किल B4 °मिव प्रभु, D5 °ग्निसमप्रभ

16 a) D1 11 स्ववास (for निवास) Ś1 D4 13 निवास स च D11 निवास सर्वे —b) Ś1 D4 8 13 समापन्नाना, N1 D1 2 13 वि°, D11 व्या° (for आपन्नाना) T2 (also) सदा (for परा) Ñ2 V B D7 भ्राता(B3 **)मामार्तिनाशन (B1 °क) —c) D11 स**यश् (for संश्रयश्) Ñ2 V B D7 सपदा महतीना च —d) Ñ2 V1 3 B D7 श्रुति, V2 भूरि, D1 8 11 13 T2 चैव (for चैक) Ś1 D4 13 भाजन गुणसंपदा, N1 भाजन शुभकर्मणा, G1 यशसा चैव भाजन, V2 यशसामेकभाजन

17 a) B1 3 (before corr) निदेश, D3 11 निर्देश, D4 13 निर्देशे (for निदेशे) D5 [S]निरत (for निरत) —c) Ś1 N1 D1 4 11 13 कैलासो, D1 शैलेशो (for शैलेन्द्रो) —d) V2 3 B3 गुहानाम् (sic) (for गुणानाम्)

18 a) Ñ2 D7 तद्युक्त D1 8-11 T2 G Ct तत्क्षमो, D5 तत्क्षमो (for तत्क्षम) B3 नो (for न) B1 विरोधु, B2-4 D5 विरोध (for विरोधस्) Ś1 Ñ1 D13 तत्र (Ñ1 त*) क्षमो नो(L[ed]न) विरोध, D6 तव क्षमो विरोधस्ते D13 तत्कर्मा न विरोधस्ते (corrupt) ※ Ck तत्क्षमा नेनोऽभ्यमात्यगुणकेन रामेण सह विरोधस्त तव न क्षमम् अयुक्तम् । अन्वयमिदम् ※ —d) B1 3(also) 3 वीरेण, B4 om (hapl ?) (for रामेण) D3 lacuna for रण Ś1 D13 कर्कश (D13 °श) Ñ2 V B D7 -कर्मणि, D3 11 -मूर्धनि, L(ed) -कर्कश (for -कर्मसु)

19 a) Ś1 शूरो (sic), D1 13 अहं, D13 शूरे, M1 शूर (for शूर) Ñ2 V B D7 वक्ष्यामि त्वां हितं किंचित् —b) D1 3 चेच्छामि, D6 नेच्छामि (for चेच्छामि) ※ Cr m

G 4 14 21 B 4 15 23 L 4 10 20 यौवराज्येन सुग्रीवं तूर्णं साध्वभिषेचय ।
विग्रहं मा कृथा वीर भ्रात्रा राजन्बलीयसा ॥ २०
अहं हि ते क्षमं मन्ये तव रामेण सौहृदम् ।
सुग्रीवेण च संप्रीतिं वैरमुत्सृज्य दूरतः ॥ २१
लालनीयो हि ते भ्राता यवीयानेष वानरः ।
तत्र वा सन्निहस्थो वा सर्वथा बन्धुरेव ते ॥ २२
यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि चावैषि मां हिताम् ।
याच्यमानः प्रयत्नेन साधु वाक्यं कुरुष्व मे ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

अभ्यसूयितुं नेच्छामि। त्वद्विषये अभ्यसूया न क्रियत इत्यर्थः ।, Cg ते अभ्यसूयितुं नेच्छामि त्वद्विषये अभ्यसूया दोषाविष्करणं कर्तुं कदाचिदपि नेच्छामीत्यर्थः । यद्वा मया वक्ष्यमाणे हिते त्वया अभ्यसूया न कार्येत्यर्थः ।, Ct त्वया अभ्यसूयितुं नेच्छामि देवदत्त भोक्तुमिच्छामीत्यादिव क्वचिदसमानकर्तृकेषु तुमुन् । कथमपि मा पुनर्यतीत्यभ्यसूया न कर्तव्येत्यर्थः ।, Ct अभ्यसूयितुं नेच्छामि कथमपि मा प्रति यदभीति मदसूया न कर्तव्येत्यर्थः । आर्षं वाद्समानकर्तृकेऽपि तुमुन्. ॐ Ś1 D18 न ते युक्त(D18 कर्तु)मसूयितुं, Ñ1 V B1-4 D7 न(D2 तत्)तु शास्यतु(Ñ2 B4 °न, B2 °श्य)सूयया, B1 न तु सम्यगसूयया, D13 न चैकोमभ्यशायतु (corrupt) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11–13 तत्र, B4 चैव, D2 यच्च, M1 चैतत् (for चैव) —ᵈ) D10 om (hapl) व to वदयामि Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 नाहित (for यद्दितम्) Ñ2 V B D7 यत्ना(D2 अहो) वक्ष्यामह(Ñ2 D7 °मि ते) हित, D3 11 रक्षामि तव नाहि (D11 यद्दि)त

20 D6 om 20 —ᵃ) T2 3 G1 2 यौवराज्ये तु(G2 3 च) Ñ2 V B D7 सुग्रीव प्लवगश्रेष्ठ —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तूर्णं त्व(D12 त)म्, Ñ2 V B D7 यौवराज्ये (for तूर्णं साधु) —ᶜ) D4 विग्रहं, G1 3 विरोध (for विग्रह) D3 न (for मा) D3 कृत (for कृथा) Ś1 Ñ1 D1 4 13 12 सौहार्द्, D13 सौहार्द् (for वीर) —ᵈ) G3 सह (for राजन्) D3 8–10 यवीयसा (for बली°) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 भ्राता रामेण च (Ś1 D13 वा) स्वयं Ñ2 V B D7 शाश्वताभिवतास्त्वया

21 ᵃ) Ñ1 B1 (also) हि ते (for हि ते) —ᵇ) D1 2 3 10 T3 M2 तत्र, M1 द्वीर्घ (for तव) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 रामेण(B4 सताश) सह सौहार्द —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 4 13 12 सह(D3 °मं) भ्राता B4 च सुप्रीति (for च संप्रीति)

22 ᵃ) Ś1 D1 12 लाड°, Ñ1 भात°, G1 2 M लाल्य° G3 पाल° (for लालनीयो) D2 हि गो G2 हितो (for हि ते) —ᵇ) D3 भ्राता Ñ2 V B D7 यवीयाञ्छत्रवेष्य(B2 3 °र°) —ᶜ) D1–4 11–13 तथा सन्, G2 M1 तथाऽसत् (for तत्र वा सन्) D3 6 11 13 संनिविस्थो (for सन्निहस्थो). Ś1 D4 13 अतस्य स वनस्थो वा, Ñ1 *** वा वनस्थो वा Ñ2 V B D7 विषयो वा(V3 °ष्य)विषयो वा —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 स, D3 च D6 तद् (sic) (for ते)
—After 22 Ñ2 B2–4 D5 7 ins

320* न विरोध क्षम तेऽद्य सुग्रीवेण तवानघ।
अनिलस्यानलेनेव चिरकाले महात्मना।

[(l 1) Ñ2 विरोधक्षम B2 3 क्षमतेव D5 क्षमाय (for क्षमं तेऽद्य) —(l 2) D5 चिरं काल महात्मन (for the post half)]
—Thereafter D5 ins the line of 22ᶜᵈ (var च for ते)
—After 22, D5 6 8–10 S ins

321* न हि तेन सम बन्धुं भुवि पश्यामि कंचन।
दानमानादिसत्कारैः कुरुष्व प्रत्यनन्तरम्।
वैरमेतत्समुत्सृज्य तव पार्श्वे स तिष्ठतु।
सुग्रीवो विपुलग्रीवस्तव बन्धुः सदा मतः।
भ्रातुः सौहृदमालम्ब्य नान्या गतिरिहास्ति ते । [5]

[(l 4) T1 सम (for तव) D5 8–10 T3 सदा(D5 सखा T3 सम)त्युर्लक्षत (for the post half) —(l 5) D5 8–10 M3 भ्रातृ (for भ्रातु)]

23 ᵃ) Ñ2 V B1 3 D7 वा मत्प्रियं, B2 रामप्रियं B3 रामप्रिय G1 मे सत्प्रियं (for मत्प्रियं) —ᵇ) Ś1 चेत् हि Ñ1 B3 वा वेत्ति V B1 D3 11 G1 2 चावैषि B4 वा वेत्ति D4 मां च च (for चावैषि) B1 2 D3 12 मां हितो D5 मां हितं G(ed) त्वं हितं (for मां हिताम्) —ᶜ) Ś1 D1 13 याचमाना(D4 °नो)ः Ñ2 याच्यमानः M1 याच्यमानः L(ed) याच्यमानो (for याच्यमान) D1 8 10 प्रियवेन (for प्रयत्न) —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 साधु मे त्वं भाषितं Ñ1 [with hiatus] साधु म अनभाषितं D3 साधु **** मे
—After 23 Ś1 Ñ1 D1–4 11 S ins

322* प्रसीद पश्यं शृणु जल्पितं हि मे
न रोषमात्रानुविधातुमर्हसि।
क्षमो हि ते कोसलराजसूनुना
न विग्रहः शक्रसमानतेजसा।

१६

तामेवं ब्रुवतीं तारां ताराधिपनिभाननाम् ।
वाली निर्भर्त्सयामास वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १
गर्जतोऽस्य च संरम्भं भ्रातुः शत्रोर्विशेषतः ।
मर्षयिष्याम्यहं केन कारणेन वरानने ॥ २
अधर्षितानां शूराणां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
धर्षणामर्षणं भीरु मरणादतिरिच्यते ॥ ३
सोढुं न च समर्थोऽहं युद्धकामस्य संयुगे ।
सुग्रीवस्य च संरम्भं हीनग्रीवस्य गर्जतः ॥ ४ G. 4. 15. 4 B 4. 16. 4 L. 4. 13. 4

[(l. 1) D3.13 कुरु (for कुरु). D3 11 भविता मम, D14 कविता हि त (for कविता हि ते).—(l. 2) Ś1 D3 13 एव तु (for एवास्तु).—(l. 4) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 -सखे हि (D2 [ऽ]पि, D13 [ऽ]थ) राघव (for -सखे हि राघवः).]

—D3 8-16 S cont.:

323* तदा हि तारा हितमेव वाक्यं
तं वालिनं पथ्यमिदं बभाषे ।
न रोचते तद्वचनं हि तस्य
कालाभिपन्नस्य विनाशकाले ।

[(l. 1) D6 ततस्तु, D6 यदा हि, G1 Cr तदा हि, Cm g k.c as above (for तदा हि).—(l. 2) T2 सत्यम् (for पथ्यम्) Cr: तस्य न रोचते, तारो न रोचते वचनं ।, Cm: तस्य वचनं न रोचते ।; Cg: ॐ तदा मत्यवकाले वालिन प्रीति योग । भाषते। श्लोकस्थ । तस्य वचनं । चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । "रुच्यर्थानाम्" इति हि स्मृति ॐ]

—After 23, Ñ2 V B D7 ins., while Ś1 Ñ1 D1-4, 11-13 ins after colophon an additional Sarga relegated to App I (No 10)

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ V2 3 B D3 8 11 12 तारावाक्यं। V1 तारकवाक्यं. D1 तारामंत्र; D2 वालियुद्धे ताराश्रय, —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D3 8 12 om., Ñ2 V2 B4 D7 14 V3 16, D1 9, D11 11, D13 12.—After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

16

M3 begins with श्रीरामाय नमः.

1 a) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 एवं. Ñ2 D7 तथा (for एव). D10 om. तारों T2 तामेवं ब्रुवतीं तां. G1 एवं ब्रुवतीं तां D1 ... —b) Ñ2 V B D7 तारापति (for °धिप-). Ś1 Ñ1 तारा.—c) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 वाक्यं D1 3 4 11 12 ताराप्रसादयतीं —d) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 वाक्यं चेदमुवाच ह; Ñ2 V B D7 वाक्यमेतदुवाच ह.

2 a) Ñ1 D1 [अ]विमर्दयं: Ñ2 V B D7 तु (D3 स)-विमर्दं; D11 [अ]पि सरव्ये. D3 4-11 Cr.k.t सुमंरब्धं. G1 2 M1 Cr.p सु(G1 स)मर्षे. Cr.p as in text (for च सं°). ॐ Cr: गर्जतोऽस्य सुसंरब्धं इति च पाठ. ॐ Ś1 D13 गर्जमानमि(D° ति)संरब्धं (L(ed.) °ब्धाद्) D1 गर्जत वालिसरव्यं.—b) Ñ2 V B D7 शत्रोर्निशाम्यता-विनः.—c) Ñ2 D7 तं शब्द, V B शत्रोः; D1-13 केनापि (for [अ]हं केन).—d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वारं भोगमिम प्रिये, Ñ2 V B D7 जानन्नपि (B1 पुनः पुनः) मर्षये प्रिये.

3 a) Ś1 D3 13 असमर्पितानां, V2 D11 आधर्षि°; B2 असमर्पतानां (for अधर्षि°). D2 शत्रूणां; D4 क्रूराणां (for शूराणां).—b) Ś1 Ñ1 V2 3 B4 D1 3 4 11-13 समागमेषु. Ñ2 V1 B1-3 D7 संयुगेषु (for समरेषु). B1 [अ]नुवर्तिनां; D13 [अ]निवर्तिनां.—c) Ñ1 -[अ]मर्षिणं (for -[अ]मर्षणं) ॐ Cg: धर्षणामर्षणं धर्षणसहनं सहनमिति वा धर्षणाया तिरस्कारस्य मर्षणमिति पाठे. ।, Ck धर्षणाया मर्षणं सहनं तथाभ्यासः वर्तते इति क्रियापदम् ।। Ct धर्षणामर्षणं सहनम्, ॐ Ś1 Ñ V B D1 3 4 12 13 कान्ते (for भीरु).—d) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 मरणात्तु (D3 13 °स्तु, D3 11 °च्च) विशिष्यते.

—After 3, D1 ins.:

324* सर्वेण जातो यो वाली इति चेति श्रुतो भुवि ।

(Metri causa.)

—Then D2 cont. ll. 1-2 of 325*

4 a) D11 transp. न and च.—b) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 11-13 योद्धु (for युद्ध).—c) Ś1 D3 4 [अ]पि संरब्धं, Ñ1 V3 D3 11 [अ] विसरब्धं. Ñ2 V1 3 D7 [अ]ति संरब्धं, V2 3 अविमर्दं, L1 अपि सरब्धं. B4 [अ]ति सरब्धं, D11 [अ]भिसरब्धात्, D13 [अ] विसुरब्धात् (sic) (for च सं°).—d) Ñ2 V B D7 पीन- (for हीन). V3 D3 4-11 T2 गर्जित, D2 जीवन, D13 जीवित (for गर्जत°) Ś1 Ñ1 D1 4 13 हीनवीर्यं (D1 °वीर)स्य गर्जितं (Ñ1 संयुगे).

—After 4, Ñ2 V (V1 ll. 1-2 only) B D7 ins.; while D2 cont. (ll. 1-2 only) after 324*

325* प्रत्युत्तं धर्षणं मार्गं यो प्रवेशति दर्पितान् ।
मनुष्य इति भाई न प्रत्यानि मनसिजानि ।
भूयश्च सिद्धसिद्धान्यायान् हरीश्वर ।
भाई रक्तनिभस्याय चैत्रवर्षरसमाश्रितः ।
दशरथकम्बलयुक्तो भविष्यामि पादपः ।
दाशरथ त या रामो मनुष्यो निष्प्रयत्नकम् ।
इमां सम्यग्भुजान्तो मैत्रेयश्च या महिद् ।
तस्मात्प्रभो तत्र्यां ज्याबद्धे भवाम्यहम् ।
इत्यादिविशिष्टानि मावजैसंमेरिति ।
न विशीशमहं रामपुत्री नमितानि ।

G 4 15 10
B 4 16 5
L 4 12 5

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च कथं पापं करिष्यति ॥ ५
निवर्तस्व सह स्त्रीभिः कथं भूयोऽनुगच्छसि ।
सौहृदं दर्शितं तारे मयि भक्तिः कृता त्वया ॥ ६
प्रतियोत्स्याम्यहं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।
दर्पं चास्य विनेष्यामि न च प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥ ७
शापितासि मम प्राणैर्निवर्तस्व जयेन च ।
अहं जित्वा निवर्तिष्ये तमलं भ्रातरं रणे ॥ ८
तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।
चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥ ९
ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रविद्विजयैषिणी ।
अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविष्टा शोकमोहिता ॥ १०

[(l 1) B1 वाणी (for भारी) V3 D3 को (for चो) B4 [s]मिमवति (for मवेक्षति) —B2 reads from शक्तिमान् up to मति in l 4 in marg —(l 2) B1 तद् (for त) D3 मनुष्यइदि तरिद (for the prior half) B1 मर्येवामि (for गम°) D3 मनसिच —After l 2 B2.3 ins

325(A)* मुखरयापि तथा सत्यास्तस्या दे वचसस्तथा ।

—(l 3) B1.2 शार्दूलम् (for बिभान्तम्) —(l 4) V1 B1 दुर्मतिम्, B4 तम° (for स्वम°) V2.3 B1-3 देव्यमाश्रित —(l 5) V2.3 B1-3 तु, B4 क (for स्व) G(ed) नुकथ (for संयुक्ते) —(l 6) B1 transp वा and राघो —(l 8) V2.3 B -तारा (for तार) B1 पतष् (for चेद) V3 वगच्छेद च रावण (sic) (for the post half) —(l 9) V2 ददम्, B1 दहिश्वा (sic), B1 ग्हाति (for ददु) Ñ2 D7 च (for वा)]

—Then B2 (m) cont

326* अह वाली हतो भूया त्वं वा जेष्यामि संयुगे।

5 [a]) G(ed) तु (for च) B1 विषादस्त (for विषा°) —[d]) Ś1 Ñ V B D7.12 न स पाप, D1 न स वाक्य, D8 न स जाड्यं, D6 न स साध्यं, D11 न स वाच्य (for कथं पाप) D12 राज्ञा प्रति करिष्यसि (corrupt)

6 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 transp 6 and 7 —[a]) Ś1 Ñ1 V1.2 D1-4.11-13 किं मां, Ñ2 V3 B D7 किं वा (for कथ) D6 साम् (for भूयो) —[c]) B4 सौहार्दं D9.11 M1 transp सौहृदं and दर्शित Ñ2 V B D7 भद्रे, D1.4-10 T2 G1.2 M3 वायत् (for तारे) —[d]) D4-10 transp कृता and त्वया Ś1 Ñ V D2.4 D1.3.4.7.11.13 मम भर्तुः (D6 प्रत्तु) कृत(V3 गता) त्वया B2.3 मम तत्सुकृत त्वया D8.11 मम भर्तुं कृते त्वया, G3 मम भक्तिकृत त्वया

7 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 transp 6 and 7 —[a]) B2.3 इति (for प्रति) D6 प्रीत्या (for गत्वा) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 प्रतियोत्स्येच तं(Ś1 °त्स्ये तु तं Ñ1 °त्स्ये हि तं, D4 °त्स्ये,तु तं, D12 °त्स्येतु त) त्वया —[b]) Ñ2 V B1 D7 त्वं संभ्रमं, B1.2 मज मंदिरे, D3 सत्वसं°, G3 जय सं° (for जहि सं°) —[c]) T1 G1 M1.3 दर्पमात्रे, G2.3 दर्पमस्य (for दर्पं चास्य) V1 B1-3 D7.11.12.13 [वि]पनेष्यामि, D5.12 विमोक्ष्यामि (for विने°), Ñ2 V1.2 B1 D7 दर्पं चापनयिष्यामि, —[d]) D7 reads च in marg Ñ2 V1.2 B न स, D7 यश्च

D12 यश्च (for न च) Ś1 D12 वियोक्ष्यते, V1.2 D1.3.4-11.13 Ct वियोक्ष्यते, B4 D3.4 वियोज्यते, T3 विमोक्ष्यते, Ck as in text (for °क्ष्यते) —After 7 D1.4.8-10 S ins

327* अह प्रतिश्रितस्यास्य करिष्यामि यथेप्सितम् ।
वृक्षैर्मुष्टिप्रहारैश्च पीडितः प्रतियास्यति ।
न मे गर्वितमायस्तं सहिष्यति दुरात्मवान् ।
कृतं तारे सहायत्वं दर्शितं सौहृदं मयि ।

[(l 1) D6 T1 [आ]जौ (for [श्रा]जि) D6 T2 G2.3 M1 [अ]थ (for [अ]स्य) D8-10 यद् (for यथा) —(l 3) T1 वर्षितम्, G1 गजितम् (for गर्वि°) D6 G2.3 M1 भायत्त (for °स्त) —(l 4) G1 तात्त्वं (for तारे) G2 सहाय च, M1 महाया त्व (for °त्वं) M3 transp दर्शित and सौहृद]

8 [a]) Ś1 M1 [अ]पि (for [अ]सि) Ś1 D1-4.11-13 निवर्तस्व (for मम प्राणैर्) —[b]) Ś1 D1.3.12 प्राणैस्त्व, D4.12 मम प्राणैर् (for निवतस्व) Ś1 B1 D3.4.8-10.11.13 G1.2 M1 Ck t जनेन च, V1 ** न च (moth-eaten); D6 त्वमाशु वै G3 Cr m वा येन वा (for °न च) D13 प्राणैरभि नेन च —[c]) Ś1 D8-10 Cv k t अलं, Ñ1 D4.12.13 मये, D1 मर्तुं D3.11 शीघ्र, Cr m as in text (for अहं) Ñ2 V B D7 मयं निजा निवृत्तो(V3 °र्तो)सि —[d]) Ñ2 V B D3.4.11 T1 M3 समह, M1 समिमे, M2 समरे; Cv as in text (for °ह) Ś1 D12 न सहे भ्रातृगर्जित D1.3.4.13 तमहं भ्रातृगर्हितं ※ Cv जयेन जयाशिषा। तमलमिति पाठः ॥ Cr जयेन मनोजयेन। जयाशिषा वा। वाक्यपूरणे। महमिति। अहं निवाहं निर्यासिष्य इत्यवधारन्दनयस्थ नियाह ॥ Cm जयेन मनोजयेन। यद्वा जयाशिषा जयाशिषं कृत्वा निवर्त स्वेत्यर्थः ॥, Ct जयेन स्वपरिवारजनेनाहं जित्वा जयमार्थं कृत्वा निवर्तिष्ये न तु वधमित्यर्थः। अहं जित्वेति पाठस्त सांप्रदायिक ※

9 [a]) V3 सुभ्रू (for तारा) Ś1 D12 परिष्वज्य (for °ष्वज्य) —[b]) Ś1 Ñ1 V B D1.4.7.11-13 प्रियदर्शना हि हेममालिनं, D6 प्रतिवादिनी, G2 °वादि। (for °वादिनी) —[c]) D12 मन्दं (for मन्दं) —[d]) V1 illeg Ñ2 V1.2 B (B3 m also) D7 वर्तमाना (for दक्षिणा सा)

10 [a]) T2 प्रदक्षिणं (for स्वस्त्ययनं) —[b]) Ś1 Ñ2 V1 D8-10 T Ck t मंत्रवित्, Cg as in text (for °वद्) ※ Cg मन्त्रवत् स्वस्त्ययनमकरोत्। अथवा वैदिकमन्त्रस्य इति शेषः ॥ Ck मन्त्रवित् स्वस्त्ययनमन्त्रविशिष्टं । देवतांतरा

प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
नगरान्निर्ययौ क्रुद्धो महासर्प इव श्वसन् ॥ ११
स निःश्वस्य महावेगो वाली परमरोषणः ।
सर्वतश्चारयन्दृष्टिं शत्रुदर्शनकाङ्क्षया ॥ १२
स ददर्श ततः श्रीमान्सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
सुसंवीतमवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥ १३
स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं पर्यवस्थितम् ।
गाढं परिदधे वासो वाली परमरोषणः ॥ १४
स वाली गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
सुग्रीवमेवाभिमुखो ययौ योद्धुं कृतक्षणः ॥ १५
श्लिष्टमुष्टिं समुद्यम्य संरब्धतरमागतः ।
सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ॥ १६
तं वाली क्रोधताम्राक्षः सुग्रीवं रणपण्डितम् ।
आपतन्तं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १७

G 4 15 19
B 4 10 39
L 4 12 17

देव तथागति 1, Ct सञ्जिरस्वस्त्ययनमत्रवेदी । देवाना स्वालङ्केदनम् ॐ V3 B3 भर्तुर्विनय(B4 °जीवित)काङ्क्षिणी, D3 [अ]मानयद्विनयैषिणि —c) B1 3 पुरस्त्रीभि —d) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 प्रविवेश यथागत(D4 °सुख) Ñ2 V B D7 प्रविवेश सुमध्यमा, D3 11 प्रविष्टा हृदय विना

11 c) D5 6–10 T1 2 G3 ययौ (for °सन्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स्वपुया(Ñ1 किर्षिके*) निर्ययौ वाली, Ñ2 V B D1 निश्चक्राम ततो वाली, D3 11 निर्जगाम तथा वाली —d) D2 महादर्प, M1 महान्सर्प (for °सर्प)

12 a) Ś1 V2 B1 3 4 D1 12 स निश्वस्य, N1 विनिश्वस्य, Ñ2 D7 स नि सृत्य, V1 3 D5–8 11 13 स निपत्य, B2 स निरीक्ष्य, Ś1 D12 G1 M2 निपत्य च, G3 सनिपत्य (for स नि श्वस्य) Ś1 D12 G1 M2 निपत्य च, G3 सनिपत्य (for स नि श्वस्य) M3 °तेजा महावेगाद्, D5 6–10 °रोपो, T3 °र्यो, G2 °बाहुः, M3 °तेजा (for °वेगो) —b) D5 6–10 T2 वेगवान्, D4 कोपन (for रोषण) Ñ2 V B D7 क्रोधपर्याकुलेक्षण (B1 °लेन्द्रिय) —M1 om (hapl) 12c–14 —c) V1 धारयन्, D2 M3 चाल° (for चार°) ॐ Cm g चारयन् प्रस्थित(Cm स्थित) इति शेष ॐ —d) G1 मर्दन (for दर्शन) D11 कामया G2 -वाङ्क्ष (for काङ्क्षया)

13 M1 om 13 (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ2 V B D1 3 4 7 12 13 दूरात्, Ñ1 वाली (for श्रीमान्) —b) Ś1 om (hapl) from हेम to ग्रीव in 14b —After 13ab, Ñ2 V B D7 ins

328* तमेवाभिमुखश्चापि ययौ योद्धुमतित्वरन् ।

[Ñ2 D7 तस्य चाभिमुख चा(D7 वा)पि (for the prior half) Ñ2 V2 अपि (for अति)]

—c) Ñ1 D13 असवीतम्, D11 सुसर्दासम्, D10 सुमस्थितम् (for सुस°) Ñ1 असरब्ध (for मवष्टब्ध)
—For 13cd, Ñ2 V B D7 subst

329* सुसन्नद्धं योद्धुकामे रामस्याश्रयगर्वितम् ।

[Ñ2 D7 रामाश्रयण, V B1 रामाश्रा° B2 रामोरा° (for रामस्याश्रय)]

14 M1 om 14 (cf v l 12) Ś1 om up to ग्रीव (cf v l. 13) T3 om 14–16 —a) Ñ1 D5 6–11 G M3 ते स (by transp), Ñ2 D7 स च (for स त) Ñ V B D3 11 G M3 महावीर्य D5 8–10 °बाहु, D6 °वीर (for °वीर्य) —b) Ś1 Ñ2 D1 4–13 समुपस्थित, B1 3 D3 11 पर्युप°, D13 G2 समव° (for पर्यव°) —c) D1 13 वस्त्र, D3 वाली (for वासो) Ś1 Ñ1 D1 4 12 गाढ परिदधे(N1 °द**) वस्त्र (D1 4 वस्त्र) —d) D5 8 10 कोपन (for रोषण) Ś1 N1 D1 3 4 12 पश्यत तमभीतवत्, D2 11 क्रोध(D11 वाली) सरक्तलोचन, D13 पश्यत तमभीतवान् —For 14cd, Ñ2 V B D7 subst

330* गाढं सनह्य चक्रे करिष्यन्कर्म दुष्करम् ।

[B2 धर्मदुष्कृत (sic) (for कर्म दुष्करम्)]

—Then cont

331* उवाच वालिताम्राक्ष सुग्रीव रोषमूर्छित ।
दुर्बुद्धे पाप सुग्रीव क्व त्वया मरणे पुन ।

[(l 1) V1 कोपमूर्छित, B4 हेमपिङ्गल (for रोषमूर्छित) —(l 2) D7 तव (for पुन)]

15 T3 om 15 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 15–17 —a) Ś1 N1 D1 3 4 12 13 बल (for गाढ) —b) D5 11 M3 वेगवान्, M1 दक्षिण (for वीर्यवान्) —c) Ñ1 D3 11 G3 (अ)भिमुख (for (अ)भिमुखो) Ś1 D1 4 12 सुग्रीवाभिमुखे शीघ्रं(D1 योद्धु, D4 °मुखो गत्वा [marg]) —d) D3 तत्र D6 युद्ध (for योद्धु) D5 11 कृतत्वर (for °क्षण)

16 T3 om 16 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 G2 M3 transp ab and cd D4 reads ab in marg —a) Ś1 D4 12 श्लिष्टमुष्टि Ñ1 D1–3 5 8–11 13 Ct श्लिष्टं मुष्टिं, G2 श्लिष्टमुष्टिं, M2 श्लिष्टमुष्टि, Ck as in text (for °मुष्टिं) —b) Ñ1 D1 2 4 आपतद्, G2 भाययौ (for मागत) Ś1 D1 11 13 सरब्धमवसापतत्, D6 °रूपमुपागत, D12 °तर सारमापतत् —c) D6 G1 M3 तमुद्दिश्य, M1 समुत्सृज्य (sic) (for °दिश्य) —After 16, M1 ins

332* सुग्रीवो गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
इन्द्रयुद्धे समाहूय ययौ योद्धुं कृतक्षण ।

17 Ñ2 V B D7 om 17 (cf v l 15) —a) Ś1 T3 G2 M3 रक्ताक्षो Ñ1 D1 2 4 12 13 -ताम्राक्ष, D11

G 4 15 10 / B 4 16 5 / L 4 12 5

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च कथं पापं करिष्यति ॥ ५
निवर्तस्व सह स्त्रीभिः कथं भूयोऽनुगच्छसि ।
सौहृदं दर्शितं तारे मयि भक्तिः कृता त्वया ॥ ६
प्रतियोत्स्याम्यहं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।
दर्पं चास्य विनेष्यामि न च प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥ ७
शापितासि मम प्राणैर्निवर्तस्व जयेन च ।
अहं जित्वा निवर्तिष्ये तमलं भ्रातरं रणे ॥ ८
तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।
चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥ ९
ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रविद्विजयैषिणी ।
अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविष्टा शोकमोहिता ॥ १०

[(l 1) B1 वाणी (for मनी) V3 D3 के (for शे) B4 [ऽ]भिमपति (for मर्षयति) —B4 reads from शक्तिमान् up to मति in l 4 in marg —(l 2) B1 तद् (for त) D3 मनुष्यशक्ति रविद (for the prior half) B4 मर्षयामि (for गण°) D3 मनस्विन —After l 2, B2.3 ins

325(A)* मुक्तस्यापि तथा तस्यास्तस्यास्ते वचसस्तथा ।

—(l 3) B1.3 शार्दूलस (for विक्रान्तस) —(l 4) V3 B1 दुर्मतिम्, B4 तन्म° (for जन्म°) V2.3 B1-3 दैन्यमाश्रित —(l 5) V2.3 B1-3 सु B4 स (for स्त) G(ed) मुक्तश्च (for मयुक्तो) —(l 6) B3 transp वा and रामो —(l 8) V2.3 B तारा (for तार) B3 एतच् (for मेद) V3 वगच्छेद च रतण (sic) (for the post half) —(l 9) V3 दत्तम्, B3 दक्षिता (sic), B4 दत्ती (for दत्तु) Ñ1 D7 च (for वा)]

—Then B3 (m) cont

326* अहं वाली हतो मूर्धा वै वा जेष्यामि सयुगे।

5 a) G(ed) तु (for च) B3 विवादस् (for विषा°) —d) Ś1 Ñ V B D7.12 न स पाप D1 न स वाक्य, D3 न स जाल्मं, D4 न स साधु, D11 न स वाच्य (for कथं पाप) D13 राज्ञा प्रति करिष्यसि (corrupt)

6 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 transp 6 and 7 —b) Ś1 Ñ1 V1.3 D1-4.11-13 किं सा, Ñ2 V2 B D7 किं वा (for कथ) D5 मम् (for भूयो) —c) B4 सौहार्दं D3.11 M1 transp सौहृद and दर्शित Ñ1 V B D7 भद्र, D4.8-10 T2 G1.2 M1 तावन् (for तारे) —d) D8-10 transp कृता and त्वया Ś1 Ñ V B2.4 D1.2.4.7.11.13 मम भर्तृ (D4 भ्रातृ)कृत(V3 गत) त्वया B1.3 मम तत्कृत त्वया D2.12 मम भर्तु कृते त्वया G3 मम भक्तिकृत त्वया

7 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11.13 transp 6 and 7 —a) B2.3 इति (for प्रति) D1 प्रीत्या (for गत्वा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.13.13 प्रतियोत्स्येव स (Ś1 °त्स्ये तु स, Ñ1 °त्स्ये हि स, D4 °त्स्ये द्रुत, D12 °त्स्येद्रुत) गत्वा —b) Ñ2 V B3 D7 त्यज सभ्रम, B2.3 भज मंदिर, B3 सत्वस°, G3 जय स° (for जहि स°) —c) T3 G1 M2.3 दर्पमाय, G1.3 दर्पमस्य (for दर्पं चास्य) V1 B1-3 D1.2.4.11.13 [अ]पनेष्यामि, D12.13 विमोक्ष्यामि (for विने°), Ñ2 V1.2 B4 D7 दर्पं चापनयिष्यामि —d) D7 reads च in marg Ñ1 V2.3 B च स D3 यश, D13 यश्च (for न च) Ś1 D12 त्रियोजये, V1.3 D1.2.4-11.13 Ct नियोक्ष्यते, B4 D3.4 वियोज्यते, T2 त्रिमोक्ष्यते, Cr as in text (for °क्ष्यते) —After 7, D6.8-10 S ins

327* अहं शासिस्थितस्यास्य करिष्यामि यथेप्सितम् ।
वृक्षैर्मुष्टिप्रहारैश्च पीडितः प्रतियास्यति ।
न मे गर्वितमायस्तं सहिष्यति दुरात्मवान् ।
कृतं तारे सहायत्वं दर्शितं सौहृदं मयि ।

[(l 1) D6 T1 [आ]जौ (for [आ]त्रि) D6 T2 G1.3 M3 [अ]व (for [अ]स्य) D8-10 अहं (for यथा) —(l 3) T1 दर्पितम्, G1 गर्जितम् (for गर्वि°) D6 G1.3 M3 मायच (for °स्त) —(l 4) G3 तावद् (for तारे) G1 सहाय च, M3 महाशस्त्र (for °यत्व) M3 transp दर्शित and सौहृ°]

8 a) Ś1 M2 [अ]पि (for [अ]सि) Ś1 D1.3.11-13 निवर्तस्व (for मम प्राणैर्) —b) Ś1 D1.3.13 प्राणैरद्य, D3.11 मम प्राणैर् (for निवर्तस्व) Ś1 B3 D2.8-10.12.13 G1.3 M1 Ck t जनेन च, V1 ** च (moth eaten), D1 स्वमार्गे वै, G2 Cr m जयेन वा (for °न च) D12 प्राणैरभिजयेन च —c) Ś1 D8-10 Cv k t शत्रुं, Ñ2 D4.12.13 भय, D1 शत्रुं D3.11 शीघ्रं Cr m as in text (for अहं) Ñ2 V B D7 अथ जित्वा निवृत्तो(V3 °वर्तो)सि —d) Ñ1 V B D2.4-7 T2 M3 तमहं, M1 तमिम M3 सबले, Cv as in text (for °लं) Ś1 D12 न सहे भ्रातृगर्जित, D1.4.11 समदं भ्रातृगर्वितं Cv जयेन जयाशिषा । तमलमिति पाठः । Cr जयेन मनोजयेन । जयाशिषा वा । वाक्यारणे । अहमिति । अहं जित्वाहं निवर्तिष्य इत्यहंशब्दद्वयस्य निर्वाहः । Cm जयेन मनोजयेन । यद्वा जयाशिषा जयाशिषं कृत्वा निवर्तस्वेत्यर्थः । Ct जनेन स्वपरिवारजनेनालं निवर्तस्व जयमात्रं कृत्वा निवर्तिष्ये न तु वधमित्यर्थः । अहं जित्वेति पाठस्य साम्प्रदायिक &

9 a) V3 तूर्णं (for तारा) Ś1 D11 परित्यज्य (for °ष्वज्य) —b) Ś1 Ñ2 V B D1-4.7.11-13 प्रियदर्शनं Ñ1 प्रेममालिनं, D8 प्रतिवादिनी, G1 °वादिन (for °वादिनी) —c) D13 सार्द्धं (for मन्दं) —d) Ñ1 alleg Ñ2 V1.3 B [B3 m also] D7 वेपमाना (for दक्षिणा सा)

10 a) T2 प्रदक्षिणं (for स्वस्त्ययन) —b) Ś1 Ñ1 V2 D8-10 T Ck t मन्त्रविद् Cg as in text (for °वद्) & Cg मन्त्रवत् स्वस्त्ययनमन्त्रवत् । मन्त्रश्च वैदिकादन्य इति ज्ञेयः ।; Ck मन्त्रविद् स्वस्त्ययनमन्त्रविद्दिस्यर्थं । देवताध्याना-

प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
नगरान्निर्ययौ क्रुद्धो महासर्प इव श्वसन् ॥ ११
स निःश्वस्य महावेगो वाली परमरोषणः ।
सर्वतश्चारयन्दृष्टिं शत्रुदर्शनकाङ्क्षया ॥ १२
स ददर्श ततः श्रीमान्सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
सुसंवीतमवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥ १३
स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं पर्यवस्थितम् ।
गाढं परिदधे वासो वाली परमरोषणः ॥ १४
स वाली गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
सुग्रीवमेवाभिमुखो ययौ योद्धुं कृतक्षणः ॥ १५
श्लिष्टमुष्टिं समुद्यम्य संरब्धतरमागतः ।
सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ॥ १६
तं वाली क्रोधताम्राक्षः सुग्रीवं रणपण्डितम् ।
आपतन्तं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १७

G 4 15 19
B 4 16 19
L 4 17 17

दर व्यारमति), Ct मञ्जवित्स्वर्ग्यपनमप्रवेधी । दयान व्यात्तहृदनम् 3. Va 2 3 B4 भर्तृरिन्य(B4 °जीवित)काङ्क्षिणा D1 [स]मानयद्विर्यधिग —°) B1 3 पुरस्त्रीभि —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 3 5 12 13 प्रविवेश यथागतं(D5 °सुग) Ñ2 V B D7 प्रविवेश सुसम्यमा, D3 11 प्रविष्टा हृदय विना

11 ᵃ) D3 8–10 T1 2 G2 तारया (for °रायाम्) Ś1 Ñ1 D1 5.6 12.13 स्वपुरा(Ñ1 किष्कि*) निर्ययौ वाली V1 V B D7 निश्चक्राम ततो वाली D3 11 निश्चक्राम रुषा वाली —ᵈ) D3 महाहर्षं M1 महासर्प (for °सर्प)

12 ᵃ) Ś1 V1 B1 3 4 D1 13 स निष्पत्य V1 निनिष्पत्य Ñ1 D7 स नि सृत्य, V1 3 D6 8 11 13 स निपत्य B2 स निर्गत्य G1 M3 निष्पत्य च G2 सनिपत्य (for स नि श्वस्य) Ś1 D13 महावेगाद्, D8 8–10 °रोषो, T2 °वीर्यो G2 °बाहुर, M3 °तमा (for °वेगो) —ᵇ) D3 8 11 T1 वेगवान्; D6 कोपन (for रोषण) Ñ2 V B D7 क्रोधपर्याकुलेक्षण (B1 °लेन्द्रिय) —M1 om (hapl) 12ᶜ–14 —ᶜ) V1 चारयन् D3 M1 चाल° (for चार°) ⊛ Cm g चारयन् प्रस्थित(Cm स्थित) इति दोष ⊛ —ᵈ) G1 सर्वत (for दर्शन) D11 काङ्क्षया G2 °लालस (for काङ्क्षया)

13 M1 om 13 (cf v l 12) —ᵃ) Ś1 V1 V B D1 3 5 12 13 स्तूरात्; Ñ1 वाली (for श्रीमान्) —ᵇ) Ś1 om (hapl) from हम to वीर in 14ᵇ —After 13ᵃᵇ Ñ2 V B D7 ins

3 S* तमेवाभिमुखश्चापि ययौ योद्धुमरिंदम् ।

[V3 D3 तस्य चाभिमुख चा(D7 वा)पि (for the prior half) V2 V3 अरि (for अरि)]

—ᵃ) V1 D11 समवंवीतम्; D11 सुसवंवीतम्; D13 सुसविद्म् (for सुसं°) Ñ1 समवष्टब्धं (for मवष्टब्धं) —For 13ᶜᵈ, V1 V B D7 subst

3 (* सुसंनद्धं योद्धुकामं रामसाह्यदर्शिनम् ।

[Ñ2 D3 समासन्नं V B4 सम्य° B1 सह° (for स्वसनद्ध)]

14 M1 om 14 (cf v l 13) Ś1 om up to वीर (cf v l 13) T2 om 14–26 —ᵃ) Ś1 D1.2.5–10 G M3 तं स (by transp) V1 D3 तं च (for स तं) Ñ V B D13 11 G M3 महावीर्यं D3 8–11 °बाहु D6 चार (for °वार्य) —ᵇ) Ś1 V1 D1.4 11 13 समुपस्थितं B1 3 D3 11 पर्यु°; D11 G2 समव° (for पर्यव°) —ᶜ) D3 12 वपु; D2 वासी (for वासो) Ś1 V1 D1 4.11 गाढ चरद्द(V1 दृढ़)वास (D1 4 वपु) —ᵈ) D3 8 10 कोपन (for रोषण) Ś2 V1 D1 3 4 11 पश्यन्तं रणसंस्थितम्; D3 11 क्रोध(D11 वर्ण) सत्स्नेन ; D11 पश्यन्तं समभीरयात् —For 14ᶜᵈ V2 V B D7 subst

330* गाढं मनहनं चक्र कटिरम्यकर्म दुर्धरम् ।

[B2 भर्°दुर्धर (sic) (for कर्म दुर्धरम्)]

—Then cont

331* उवाच वालिशाशाश सुग्रीवं रोषमूर्छित ।
दुर्बुद्धे वार सुग्रीव का यथा मरण पुन ।

((l 1) V1 शंसमुर्छित B4 दर्श यत (for शयमूर्छित) —(l 2) D7 त्वत (for पुन))

15 T1 om 15 (cf v l 14) V2 V B D7 om 15 17 —ᵃ) Ś1 V1 D1 2 5 11 13 बल (for गाढ) —ᵇ) D3 11 M2 वलवान् M1 दर्पित (for वीर्यवान्) —ᶜ) V1 D3 11 G1 [स]भिमुख (for [स]भिमुखो) Ś1 D1 4 11 13 सुग्रीवाभिमुखो वीरो(D3 वीरः) D6 °मुखो गत्वा (marg) —ᵈ) D3 तत्र D6 युद्ध (for योद्धुं) D3 11 कृतक्षण (for °क्षण)

16 T1 om 16 (cf v l 14) Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) V1 V1 D1–6 11 13 G1 M1 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ D5 reads ᵃᵇ in marg —ᵃ) V1 D11 शिष्टमुष्टि; V1 D1–3 6–8 11 13 Ct श्लिष्टं मुष्टि G1 श्लिष्टमुष्टि M1 श्लिष्टमुष्टि Ct as in text (for °मुष्टि) —ᵇ) Ś1 D1 4 भावगत; G1 आपतंत (for भागत) Ś1 D3 11 13 सरब्धसमवस्थिता; D6 °स्तवागम D11 °तरो तदागत —ᶜ) D4 G1 M1 समुद्दिश्य, M1 समुद्वद्य (s c) (for °दिश्य) —After 16ᵃ M1 ins

33 * सुग्रीवो लघुवीर्यो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
हेमकुण्डं समासाद्य ययौ योद्धुं कृतक्षण ।

17 V2 V B D7 om 17 (cf v l 15) —ᵃ) V1 T1 G1 M1 तवाली V1 D3 8 11 13 क्रोधात् ; D11

G 4 15 22
B 4 16 20
L 4 12 13

एष मुष्टिर्मया बद्धो गाढः सुनिहिताङ्गुलिः ।
मया वेगविमुक्तस्ते प्राणानादाय यास्यति ॥ १८
एवमुक्तस्तु सुग्रीवः क्रुद्धो वालिनमब्रवीत् ।
तवैव च हरन्प्राणान्मुष्टिः पततु मूर्धनि ॥ १९
ताडितस्तेन संक्रुद्धः समभिक्रम्य वेगतः ।
अभवच्छोणितोद्गारी सोत्पीड इव पर्वतः ॥ २०
सुग्रीवेण तु निःसंगं सालमुत्पाट्य तेजसा ।
गात्रेष्वभिहतो वाली वज्रेणेव महागिरिः ॥ २१
स तु वाली प्रचलितः सालताडनविह्वलः ।
गुरुभारसमाक्रान्ता सागरे नौरिवाभवत् ॥ २२
तौ भीमबलविक्रान्तौ सुपर्णसमवेगिनौ ।
प्रवृद्धौ घोरवपुषौ चन्द्रसूर्याविवाम्बरे ॥ २३

मत्त Ds 6 8-10 G1 2 मात्राक्ष (for ताम्राक्ष) —^{d}) D3 11 पतित D6 9-10 कोविद (for पण्डितम्)

18 ^{a}) D6 8-10 महान् (for मया) —^{b}) D1 G1 M1 2 गाढ Ś1 Ñ1 D1 12 सुविहित, D6 8-10 सुनियत, T2 G2 3 सुहित M3 सनिहित (for सुनिहित) Ñ2 B1 3 D7 तद्वधार्थं समुद्यत, V D4 वधार्थं ते (V1 °र्थं च, B4 °र्थं स्ते) समुद्यत, D3 5 13 गाढं सुनि (D13 °स)हिताङ्गुलि, D3 11 गाढ विनिद्°, T2 G1 गाढ सुनिय° —^{cd}) Ñ1 G1 M1 प्रमुक्तस्, G2 समुक्तस् (for विमु°) Ś1 D1 2 3 12 13 महावेगप्रमु (D1 4 °क्तु)क्तस्ते D3 11 तव रोषपरीतस्य (for °) Ñ2 V B D7 पतते मूर्ध्नि विनिर्मुक्त प्राणान्प (B1 मुष्टि प्राणान्)हरिष्यति

19 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स तत्क्रस्य (for तु सुग्रीव) D3 11 स एवमुक्त सुग्रीव —^{b}) Ñ2 वचनम्, D5 वानरम् (for वालिनम्) —^{c}) Ñ1 [ए]वास्य, D1 2 [ए]व हि, D4 6 13 [ए व हि D6 8-10 चैव, D6 T2 G1 3 M1 3 चैव (for [ए व च) M1 3 Ck [आ]हरन् (for हरन्) Ś1 D1 2 तवैवा हि हरेत्प्राणान् —^{d}) Ñ2 D1 G1 C1 पतति (for °तु) D13 मुष्टिपात तु मूर्धनि ✱ Cv: मुष्टि पततु (Cv °ति) मूर्धनि इत्यप्रतिकरणं द्रष्टव्यम्। Cm: मूर्ध्नि मुष्टि पत त्वित्यब्रवीदिति योजना। Cg: पततु मूर्धनीत्यनन्तरमितिकरणं द्रष्टव्यम्। Ck: मुष्टि पततु मामिकवि शेष। Ct: एष मुष्टिमामकस्य मूर्ध्नि पतत्वित्यब्रवीत् ✱ —For 19 Ñ2 V B D7 subst

333* एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो हृदये तेन ताडितः ।
—After 19 D3 11 ins

334* सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु वाली सरक्तलोचनः ।
सुग्रीवं ताडयामास रोषामूर्छितः तदा ।

20 ^{a}) Ś1 D13 पार्थेन M1 मस्तक (for संक्रुद्ध) Ñ2 V B D7 स (B1 रा)मुष्टिताडितस्तेन —^{b}) V1 3 B1 समाप्लुत्य, B1 3 D7 समभिप्लुत्य, D3 13 समभिद्राव्य D4 6 11 T2 समतिक्रम्य, D1 M1 समति°, G1 3 समति°, G(ed) समभिद्रुत्य, Ck Ct as in text (for समभिक्रम्य) Ñ2 V B D1 7 G2 3 M3 Cg दर्शित ✱ Cg: अत्र सुग्रीव इत्यध्याहार्यम्। —^{c}) Ñ1 D1 2 4 12 13 शोभवन B1 [उ]द्गारद्, B1 [उ]द्गार (for [उ]द्गारी) —^{d}) Ś1 D13 सधातुरः Ñ V B1 3 D1 4-10 12 13 सापीड, B1 सपीड, B1 सपीड, D5 समुद्र (hypm) D11 सपिड (for सोत्पीड) G(ed) सवेत (for पर्व°) D1 न्यपतत्स महीतले

21 D1 om 21 —^{a}) B1-3 D6 च, D3 11 [अ]पि (for तु) Ś1 D13 सरभात्, Ñ2 V B1 3 4 D7 10 निर्भीत (for निःसंग) —^{b}) Ñ V1 2 3 B D3 4 6 7 11 शाल्मलं D13 शालम् (for सा°) Ś1 Ñ1 V1 D1-3 11-13 उद्यम्य (for उत्पाट्य) D1 13 वीर्यवान् D3 वी° (for ते°) —^{c}) D6 गात्रेपि (for °ष्व) Ñ2 V B D7 हृदये निहतो वाली —^{d}) B1 2 D11 [उ]त्र (for [इ]व) D3 11 गिरिर्महान् Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 न्य (D2 13 न्य)पतत्स महीतले

22 ^{a}) Ñ2 V B D7 रणात्, D3 11 G1 M1 विचलित (for प्रच°) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 स तु तेन समाहित D5 6 8-10 T2 G1 M1 स तु वृक्षेण निर्भिन्न —^{b}) Ñ V B D1 4 6 7 11 शाल D3 11 मुहूर्तं सालताडित —^{c}) Ś1 D13 उरु (for गुरु) Ś1 N V B D1 2 4 6 7 11 13 समाक्रान्त D5 भराक्रान्तो, D4 10 भराक्रान्त D6 पराक्रान्तो (for समा°) —D13 om (hapl ?) 22^{d}-23^{a} —^{d}) D6 [आ]पन्ना D11 [आ]सिता (sic) (for [अ]भवत्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 T2 Cr g नौसार्थे इव सागरे, Ñ2 V B D7 प्रचार च (D7 न प्रचार) तुरग च, D5 6 8-10 नौ समाधव सागरे, G1 M1 नौयातेव सागरे, G2 नौ सागर इवाभवत्, M2 Cm सार्धे नौरिव सागरे Ck t सागरे नौरिवाभवत् (as in text) —After 22 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins

335* स मुहूर्तं समाश्वस्य पूर्णमुत्थाय पञ्चवान् ।
रोषादथ प्रगृह्याथ मुष्टयःआदित्य वञ्चन् ।

[(l 1) D13 समाश्वस्य D4 मुहूर्तेनिवसन्तिनो (sic) (for the post half) —D1 2 om from l 2 up to 23^{b} —(l 2) D2 स भञ्जन (for प्रग°) D11 [उ]त्तिष्ठ (for उत्प°)]

23 D1 2 om 23^{ab} (cf v l 335*) D13 om 23^{a} (cf v l 22) —^{a}) Ś1 D1 12 बलिवरौ, Ñ1 बलिनम्; B1 (sup lin also as in text) भीमबलौ D6 तौ विक्रान्तौ, M1 वीरौ विक्र° (for °वि°) D5 वीरतरौ D3 महाबलौ (for वि°) ✱ Cr m: महाबलविक्रान्तौ Cm (°क्रान्तौ) अभिप्रायिकौ इत्यर्थः। Cg: विक्रान्तौ विक्रमवन्तौ भीमबलौ भीमविक्रान्तौ चेति कर्मधारयः ✱ —^{b}) D6 [c] gloss गरुड (for सुपर्ण) Ñ1 V1 D1 4-6 11 T1 समवेगिनौ Ñ1 V1 2 B D7 सर्वविक्रमिणौ D1 T2 G2 महावेगिनौ D1

G. 4 15 29
B 4 16 36
L 4 12 26 बेगेनाभिहतो वाली निपपात महीतले ॥ २६

निहतो हृदये वाली हेममाली महाबलः —After 25 D3.5.6.8-11 S ins

342* ततस्तेन महातेजा वीर्ययुक्तः कपीश्वरः ।

[D3.11 G2 M3 वीर्योत्सिक्तः (for वीर्ययुक्तः)]

26 ^ab) Ś1 D3.12 निहतो (for [अ]भिह°) D1 निपपात, D3.11 निप° (for निप°) Ñ2 V B D7 स तेन (D7 रामेण) हृदये (V2 B2 निहतो) वाली निहतो (B2 हृदये) निपपात ह —After 26, Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.6.13 ins

343* तदस्त्र तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गोपदेशकम् ।
रामबाणासनान्मुक्तमस्त्र पत्वरमा गतिम् ।

[cf 4 17 8 —(l 1) D1 तत्सु (for तदस्त्र) —(l. 2) D1 नार्गविनिक्षिप्तम्, D3.11 -बाणविनिक्षिप्तम्, D3.12 -बाणात्तु (D12 °स्तु) निर्मुक्तम् (for -बाणासनान्मुक्तम्)]

—After 26, Ñ2 V B ins. whereas D7 cont after 346*

344* हा हतोऽस्मीति विक्रुश्य रुष्टमार्गे सुविह्वलः ।

[B1 अग्मार्गे, B3 हमवीर्य (for दृष्ट°) B1 न (for सु). B2.3 दुष्टमार्गेण विह्व° (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V B D7 cont whereas D4.8-10 T2 ins l 1 only after 26, whereas Ś1 Ñ1 D1.2.4.13.11 cont after 343*

345* प्रामसरक्तकण्ठस्तु वाली पार्थिवर शनैः ।
उवाचावेश्य वाली पङ्कमग्न इव द्विपः ।
पराङ्मुखवध कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः ।
यदहं युद्धसंसक्तस्त्वत्कृते निधनं गतः ।
न शोचामि तथात्मानं न तारां न च बान्धवान् । [5]
यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
यो मयाद्दर्शनाद्दीनो बाल्यात्प्रभृति लालितः ।
दुःसमागाय सहसा शोचन् मामनुसरन् ।
बाल्यात्प्रभृतिनास्तु निर्विकल्पितपङ्कजः ।
शशाङ्क इव कालेन परिशोषं गमिष्यति । [10]

[For l 1-2 l 5-7 and l 10 cf 4 18 45-47 and for l 3-4 cf 4 17 13 —(l 1) Ś1 D13 हत (for प्राप्त) D1 -संरब्ध, T2 -नोद्गम (for -संसक्त) Ñ2 V B1-4 D7 [स]था B1 [स]र्व (for सु) D2.4.12 तोय (for वाली) D1 -सक्त, T1 रवे (for -स्वर). Ś1 D13 वाली सत्वरं पुनः Ñ2 V1.2 B D7 हत्वा रामवर (B1 °पुत्र) वीर V2 हत्वा वा समरे वीर (for the post half) —(l 2) B1.2 -पाते (for °वे) Ś1 Ñ1 D1.4.5.13.12 काञ्चन माल धारिणम् (for the prior half) Ś1 Ñ1 D13 [illegible], V1 ** (moth-eaten) (for °त्य) —(l 3) B1 [स]प्र (for नु) —After l 3 Ś1 D13 ins.

345(A)* यथा न निहतो वाली तथा त्वयाद्य रघूत्तम ।
लोके निन्द्या च कुशीलस्तव राघव भविष्यति ।

—(l 4) B2.3 संयुक्त, D1 संरब्ध (for -संसक्तः) Ñ2 V B D7 त्वयाहमनेन रामेण (for the post half) —(l 5) Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.6.12.13 शोचामि नात्मानमहं (Ś1 D13 नाद्यनात्मान) (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1.4.5.12.13 [अ]पि (for च) Ñ2 V2 B2 D7 न च तारां न बान्धवान् V2 न तारा ** *** (for the post half) —(l 6) Ñ1 यथा हि (l 6 pm) (for यथा) V1.2 D7 -ककेशम् (for -अङ्गदम्) —After l 6 D4 ins

345(B)* स मया लालितो वीर सुखक्रीडो ममात्मजः ।
वैरिणो बलनाशश्चैव वीर विक्रमचातुरः ।
दीनतां नाप्स्यति सुतो मत्प्राणोरुवेक्षणः ।
वीरोऽपि सुतसंशोको मन्यावलन्दनो मम ।
पुत्र मम महाबुद्ध शत्रुभिः सदैव पति । [5]
इति सचिन्त्य संचिन्त्य वानरेन्द्रौ मृधे ।

—(l 7) V2 D7 मम (for मया) Ś1 Ñ1 D1.4.5.12.13 स हि मद्दर्शनाद्दीनो (D2.4.13 °होने, D2 °दीर) (for the prior half) B1 संवृत्ति (for प्रभृति) B2-4 D2 लालित, D4 लालितं (for लालित) —Ś1 D13 om l 8-10 Ñ1 D1.4.12.13 om l 8-9 —(l 10) Ñ1 शीतांशुः, D1.4.5.13 शीतांशु (for कालेन) Ñ1 D1.2.4 उपशोषं, D13 शशक्षेप (for परि°) D4 करिष्यति]

—After 26 D5 (first time) 11 read 4 17 2-8 while D8-10 S ins

346* इन्द्रध्वज इवोद्धूतः पौर्णमास्यां महीतले ।
आश्वयुक्समये मासि गतश्रीको विचेतनः ।

[(l 2) D2.7.10 गतसत्त्वो (for °श्रीको) Cm. इन्द्रध्वज इति । गौडदेशे कर्णिमादिमासे आश्वयुक्पौर्णमास्याम् [illegible] संस्थापितायां [illegible] इन्द्रध्वजः [illegible] दानं विनि [illegible] । Ck [illegible] आश्वयुक्समये आश्वयुक्शब्दे इति । पौर्णमास्याम् । [illegible] [illegible] । Ck [illegible] इन्द्रध्वज [illegible] । रामस्य [illegible] पौर्णमास्या [illegible] आश्वयुज आश्वयुज पौर्णमास्यां [illegible] [illegible] । [illegible] आश्वयुज [illegible] [illegible] पौर्णमास्यां [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] । [illegible] Ct आश्वयुक्समये आश्वयुज्यां पौर्णमास्यां [illegible] पौर्णमास्याम् [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible]]

—D4.8-10 S cont

347* मरोक्षत कालयुगान्तकोपने
लोकमये काञ्चनमार्गभूषितम् ।
समरे दीप्तं तपस्विसमरेव
तपस्समपि सुखदे यथा द्रुतः ।

अथोक्षितः शोणिततोयविस्रवैः
सुपुष्पिताशोक इवानिलोद्धतः ।
विचेतनो वासवसूनुराहवे
प्रभ्रंशितेन्द्रध्वजवत्क्षितिं गतः ॥ २७

G 4 15 0
B 4 16 39
L 4 17 33

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

[(l 1) D5 8–10 M1 स्व (for शुभ) —(l 2) D4 स्वयमासिन, D8 10 स्वयमासित G1 3 M3 स्वभूषित (for स्वयमासिन, D8 10 स्वयमासित G1 3 M3 स्वभूषित (for स्वय°) —(l 3) G3 कर्दम (for मदन) —(l 4) M1 हरि (for हर) ⊛ Cg हर प्रलये सहर्ता । तत्संहरेत्यर्थः ... देवेन बाणेन वाली हत इत्युक्तम् । इदमुक्तं ताराबाक्येन " रामेण प्रहिते रौद्रे ... ' इत्यनेन ... । ... वैतम् । ... एव तारा ... हत ... । ... रि—' त भार्या बाणेनोझेण ... संयुगे । हत ... सुग्रीव वालिनम् । ' इति । ... न —' निजघान ... । " ... प्रयुक्त । " ... ... तथा ... एव प्रति " इति प्रतिजानातिहि ... वालिवध ... । ... एकोनत्रिंशतिसर्गेषु ...]

while D7 cont 344* after 346*

27 D7 reads 27 in marg —a) Ś1 समुक्षित ; V B D7 समुक्षित (for अथोक्षित) Ś2 V1 3 B D7 वेग, V1 moth-eaten (for तोय) B1 निहते (for °स्रवैः) Ś1 ... D1 ... (sic) ... (D7 °ह) रि (D4 °हल) स्रवः, D8 11 ... —b) Ś1 V1 B1 2 4 D1 3 ... D1 4-10 ... (for सु) V1 B1 D1 G1 [अ] निल हत V3 [अ] निभिहत, B1 2 [अ] निलेरित, D3 [अ] नलाहत ; D5 12 G3 [अ] निलेरित, D7 [अ] निलेरित, D8–10 [अ] चलोद्धत, M3 [अ] नलोद्धत (for [अ] नि°) —For 27ab Ś1 D12 subst

348* ... रामेषुणा भिन्नतनुर्नितान्तम् ।

—c) Ś1 निपातितो (for विचेतनो) —d) D6 ..., M3 ... Ś1 Ñ1 D1 4 10 11 पपात ... भुवि (Ñ1 D11 [ऽ] भवत्) Ś2 V B D7 पपात भूमौ, B3 ... D1 3 11 ... (D2 °...)

Colophon.—*Sarga name* Ś1 Ñ V D1 3 4 D6–8 10–12 वालिवध (V1 °** [moth-eaten]) B3 वालिपात —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 2 D1 4 11 om Ś2 V2 B4 D7 15 V3 D6 17, B3 D5 8–10 S 16 (as in text), D1 11, D11 13 D12 14 —After colophon, G concludes with श्रीराम जय

१७

G. 4 16 1
B. 4 17. 1
L. 4 12 0

ततः शरेणाभिहतो रामेण रणकर्कशः ।
पपात सहसा वाली निकृत्त इव पादपः ॥ १
स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्गस्तप्तकाञ्चनभूषणः ।
अपतद्देवराजस्य मुक्तरश्मिरिव ध्वजः ॥ २
तस्मिन्निपतिते भूमौ हर्यृक्षाणां गणेश्वरे ।
नष्टचन्द्रमिव व्योम न व्यराजत भूतलम् ॥ ३
भूमौ निपतितस्यापि तस्य देहं महात्मनः ।
न श्रीर्जहाति न प्राणा न तेजो न पराक्रमः ॥ ४
शक्रदत्ता वरा माला काञ्चनी रत्नभूषिता ।
दधार हरिमुख्यस्य प्राणांस्तेजः श्रियं च सा ॥ ५

17

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 1 D7 reads up to इव in ^{d} in marg —^{a}) B3 स तेन (for शरेण) G3 निहतो (for [अ]भि°) V3 तत शरचेनेनाहतो (hypm) —^{b}) Ñ2 V B D7 [अ]क्लिष्टकर्मणा (for रणकर्कश) —^{c}) Ñ2 V B D2 M1 भूमौ (for वाली) —^{d}) D6 10 निष्कृत्त (for निकृत्त) ♧ Cv तत शरेणेत्यादि। पूर्वोक्तस्य पुनरुपन्यास सर्गादावनूद्यारम्भणं प्रायेण शोभत इति मुनिना क्रियते। अस्मात् श्लोकात्परत स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्ग इत्येतस्मादिव, तदन्न तस्येत्यादे परत त तथा पतितमित्यादि। अस्माच्च पर यथातिमिव पुण्यान्ते देवलोकादिह च्युतमित्यादिव पर महेन्द्रमिवेत्यादि। अत पर लक्ष्मणानुगतो रामो ददर्शोपससर्प च। स दृष्ट्वा राघव वाली लक्ष्मण च महाबल। अब्रवीत्प्रश्रित वाक्य परुष धर्मसहितम्। इत्येष पाठक्रम। अत्र पाठान्तरबाहुल्ये कारण महर्षिणा प्रथमदृष्टेष्व शोधितेषु कोशेषु ये जाता कोशेषु च शोधितेषु तेषा कालेनान्योन्यसाङ्कर्यम्। अन्यत्राप्येवंविधेषु विषयेषु प्रायेणैतदेव साङ्कर्यकारण वेदितव्यम्।, Cr सप्तदशे सर्गे सर्गादौ तत शरेणेत्यादि पूर्वोक्तस्य पुनरुपन्यास। सर्गाद्यावनूद्यकरण प्रायेण शोभत इति मुनिना क्रियते। अस्मात् श्लोकात्परत स भूमौ न्यस्तसर्वाङ्ग इत्येव मान्ति, तदग्रमिति। एतदनन्तर स तथा पतितमिति श्लोक। तत पर यथातिमिव पुण्यान्त इति श्लोक। अत पर महेन्द्रमिति श्लोक। अत पर सिंहोरस्कमिति श्लोक। अत पर स दृष्ट्वा राघव वाली लक्ष्मण च महाबलम्। अब्रवीत्प्रश्रित वाक्य परुष धर्मसहितम्। इत्येव पाठ साधु। अत्र पाठान्तरबाहुल्ये कारण महर्षिणा प्रथमसृष्टेष्वशोधितेषु ये जाता श्लोका, ये शोधितेषु तेषा कालेनान्योन्यसाङ्कर्यं कारण वेदितव्यम्।, Cm आरम्भणार्थोऽय सर्गादौ तत शरेणेत्यादि पुनरनुवाद।, Cg आरम्भणार्थोऽयमनुवाद ♧

2 Ś1 Ñ1 D2,4 12 13 read 2–8 (including star passages) and 22–30 (all om 28–29) before 4 18 6 while D7 (repeats before 4 17 22) 11 read 2–8 after 4 16 26 D3 alone reads St 22–26, 30 and 27 (all except 22 and 25 second time) before 4 18 6 —^{a}) M1 transp स and भूमौ D2 13 स भूमौ निपत(D13 पतित)सर्व —^{b}) Ś1 Ñ2 V B1-3 D2 3 4 (second time) 4 7 11 12 13 तप्त°, Ñ2 स्फटिक°, D3 अथ तद्-G3 अभवद् (for अपतद्) —^{d}) D1 2 3 (second time) 4.13 यत्रमुक्त, D3 (first time) 11 °रज्जुर् (for मुक्तरश्मिर्) D4 द्विज (sic) (for ध्वज) Ś1 D13 L(ed) पुत्रो मुक्तासु (D13 °क्तोसु, L(ed) °क्तासु) सचर्, Ñ2 पुत्रो मुक्त इव [illeg]ज, B2 (marg also as in text) मुद्गर शिबिरध्वज

3 For Sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 cf v l 2 —^{a}) V2 D8-10 अस्मिन् D13 उत्पतिते (for निप°) Ñ1 illeg Ñ2 V B1-3 D1 2,3 (second time) 7 13 वीरे (for भूमौ) —^{b}) T1 2 M3 वानराणा (for हर्यृक्षाणा) Ś1 Ñ2 D1 2 3 (second time) 4 12 13 ऋक्षवानरराजनि (D3 °यूथपे) Ñ2 V B D7 तदा (B4 वरे) वानरपुंगवे, D3 (first time) 11 वानरे वानरेश्वरे —N1 illeg up to व्यराजत in ^{d} —^{cd}) Ś1 D1 13 भ्रष्टचन्द्रम् (D1 °द्र) Ñ2 V1 3 B3-4 नष्टचन्द्रम् (B3 °द्र) V3 गतचन्द्र, B1 नष्टचन्द्र M3 °चन्द्र (for नष्टचन्द्रम्) B1 2 D1 व्योम्नि (for व्योम) D2 प्रभ्रष्टचन्द्रचन्द्रव्योम D4 भ्रष्टचन्द्र इव व्योम्नो (for °) Ś1 Ñ2 V B D7 2,3 (both times) 11 13 प्रकाशश V3 °त D4 प्रकाश च (sic) D7 प्राकाशत, G(ed) प्रकाशति (for व्यराजत) Ñ V B D1 3 (both times) 4 7-13 मेदिनी (for भूतलम्) D13 प्रभ्रष्टचंद्रवदना प्राकाशत न मेदिनी

4 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —Ñ1 illeg up to तस्य in ^{b} —^{b}) Ś1 B4 D3 (second time) 4,13,13 देहो (for देह) —^{c}) Ś1 V1 D1 2 3 (second time) 4 11 13 जहौ लक्ष्मीर्न च प्राणान्, Ñ2 V2 3 B D7 जहौ न लक्ष्मीर्न प्राणा (V3 °णो), D3 (first time) 11 न श्रीस्त्याज न प्राणान् —^{d}) Ś1 Ñ D3 (both times) 4 7 12 13 पराक्रमं (for °म) B1 तेजो न च पराक्रम

5 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 3 12 13 तस्य दत्त, D3 (first time) 11 तस्य दत्ता (for शक्रदत्ता) D1 G2 3 M1 च या G1 महा (for वरा) Ñ2 V B D7 तस्य दिव्या (V3 हृदि यस्य, हि सा माला, D3 (second time) तस्य दत्तवरा माला —D13 om 5^b–6^a —^{b}) Ñ2 V2,3 B (B2 marg also) D7 (gloss इंद्रदत्ता) दृढनिर्मिता, V1 B3 D3 (first time) 4 11 5 वज्रभूषिता, D3 (second time) वज्रभूषणा, D2 13 हेमभूषणा D4 रत्नभूषणा (for रत्नभूषिता) —^{c}) V1 कपिमुख्यस्य, D3

स तया मालया वीरो हैमया हरियूथपः ।
संध्यानुगतपर्यन्तः पयोधर इवाभवत् ॥ ६
तस्य माला च देहश्च मर्मघाती च यः शरः ।
त्रिधेव रचिता लक्ष्मीः पतितस्यापि शोभते ॥ ७
तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गप्रभावनम् ।
रामबाणासनक्षिप्तमावहत्परमां गतिम् ॥ ८
तं तथा पतितं संख्ये गतार्चिषमिवानलम् ।
ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात्परिच्युतम् ॥ ९
आदित्यमिव कालेन युगान्ते भुवि पातितम् ।
महेन्द्रमिव दुर्धर्षं महेन्द्रमिव दुःसहम् ॥ १० G 4 16 9 B 4 19 10 L 4 13 1

(first time) 11 °वीरस्य (for हरियूथपस्य) —d) D1-3 (first time) 4 11 13 समाहिता (D3 [second time] 13 °तान्) (for त्रिधेव रचिता) Ñ2 V B D7 प्राणान्ते समाहिता

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —D13 om 6a (cf v l 5) —b) D3 (first time) 4 Ch हेमया ※ Cr g हैमयेति दीर्घभाव आर्षः I, Cl हेमयेति हैम्येति यावत् I, Ct हैमया हैम्या ※ Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 13 14 हैम्या वानरयूथप (Ñ1 °* * *) Ñ2 V B D7 शुशुभे शक्र(Ñ1 D7 देव)ध्वजा —Ñ1 damaged for 6c —c) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (both times) 11-13 रक्त (for गत) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (both times) 4 11-13 चाबभौ Ñ2 V B D7 इवोद्ग(V2 °ग B3 °द्ग [sic])त (for इवाभवत्)

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —Ñ1 illeg for 7ab —a) G2 देह (for देहश्च) B4 तथैव माला देहश्च —b) Ś1 D1 13 शरस्तत (Ś1 °था), Ñ2 V1 B D1 2 3 (second time) 7 11 13 G1 शरश्च सः (for च यः शरः) —c) V1 त्रिदिवात्, B4 D4 3 (both times) 4 13 14 T2 त्रिधैव (for त्रिधेव) Ś1 Ñ1 V B D1 2 3 (second time) 4 11 13 पतिता (for रचिता) Ś1 D13 लक्ष्म्या (for लक्ष्मीः) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 3 13 [अ]प्यशोभयत्, Ñ2 V B D3 (second time) 7 [अ]प्यशोभत, D3 (first time) 11 [अ]भ्यवर्तत, D4 9 T2 [अ]पि° (for [अ]पि शोभते)

—After 7 Ñ1 ins 349*

8 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 2 —Ñ1 om 8 —a) D1 तदस्त्रं D3 (first time) 11 शर स (for तदस्त्र) M1 वीर्यंस (for वीरस्य) —b) V1 सूक्ष्म (for स्वर्ग) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 13 14 G1 M3 प्रदर्शक (D3 °क) D3 (first time) 11 विमानक Cm g k t as in text (for प्रभावनम्) —D6 reads 8c-9d in marg —c) Ś1 D13 -बाणविनिक्षिप्तम्, B2 D1 2 3 10 -बाणान(D1 °ण स D3 °णास)निक्षिप्तम्, D3 (first time) 11 °सनाक्षिप्तम्, D4 बाणसनिक्षिप्यम् (sic) (for बाणासनक्षिप्तम्) —d) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 13 14 L(ed) अ(L[ed] त्व)नयत्, D3 (first time) 11 आदधे (for आवहत्) Ñ2 V B D7 देहे (V1 °हं) भुजमशोभत G1 भमवत्परमां गतिं —After 8 Ś1 Ñ1 (after 7) D1 2 3 (after 8 c) 4 12 13 ins

349* तत पुनर्महातेजा वाली दु खसमन्वित ।
प्राणान्तकरणीं घोरां वेदनां सन्नियम्य च ।
उवाच रामं सौद्विग्न समीपस्थमरिंदमम् ।

[(l 1) D3 वालिन् (for वाली) —Ñ1 om 1 2 —(l 2) D3 वारिणि (for वे°) D1 2 13 ह, D3 हि (for च) —(l 3) D1 4 अरिंदम (D3 °म)]

—D11 ins 352* after 8

9 D6 reads 9ab in marg (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D1-4 13 13 transp 9-10b and 10c-11b (including star passages) M1 reads 9ab after 11 —a) K(ed) तदा (for तथा) G3 भूमौ (for संख्ये) —For 9ab Ś1 Ñ V B D1-4 11-13 subst

350* ततस्तं वालिनं भूमौ शयानं रुधिरोक्षितम् ।

[Ś1 Ñ1 D1-4 13 13 read after 352* Ñ1 D2 3 11 निहत (for ततस्त) V2 पतित (for वालिन) Ś1 D1 4 13 13 रामेण निहतं भूमौ (for the prior half) B4 पतित (for शयान)]

—After 9ab D6 M3 ins l 2-3 of 354* while T G1 2 M2 3 ins l 2 of 354* whereas G3 reads 11cd (preceded by l 2-3 of 354*) after 9ab —c) D1 3 13 G1 3 M1 इव, D3 11 क्षिति, D3 9-10 T2 M2 Cv इह (for परि) D3 11 गत (for च्युतम्) —After 9 D6 ins

351* रणोपान्ते निपतितं देवलोकादिव च्युतम् ।

10 Ś1 Ñ1 D1-4 13 13 transp 9-10b and 10c-11b (including star passages) —a) D1 कल्पान्ते (for कालेन) —b) D1 कालेन (for युगान्ते) Ś1 D13 तु निपातितं, Ñ2 B4 पातितं भुवि (by transp), V B1 3 D1 7 पतितं भुवि, D3 13 क्षिति° (for भुवि पातितम्) —c) Ś1 D13 रामेण निहतं भूमौ —d) Ś1 महीधरम्, Ñ2 V B1 3 D7 कालाग्निम्, D3 8-10 T2 उपेन्द्रम् (for महेन्द्रम्) Ñ1 दु प्रस (for दु सहम्) ※ Cr महेन्द्रमिव दु सहमित्युपेन्द्रमिव स्यात् मनाक्यम् I, Ct महेन्द्रमुपेन्द्रस्यैव वृत्रवधोत्तरमिन्द्र नामधेय । महेन्द्र भाजनादेव । उपेन्द्र कर्मदेव इत्यन्ये ※

G 4 16. 0
B 4 17 11
L 4 13 1

महेन्द्रपुत्रं पतितं वालिनं हेममालिनम् ।
सिंहोरस्कं महाबाहुं दीप्तास्यं हरिलोचनम् ।
लक्ष्मणानुगतो रामो ददर्शोपससर्प च ॥ ११

स दृष्ट्वा राघवं वाली लक्ष्मणं च महाबलम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं परुषं धर्मसंहितम् ॥ १२

पराङ्मुखवधं कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः ।
यदहं युद्धसंरब्धस्त्वत्कृते निधनं गतः ॥ १३

कुलीनः सत्त्वसम्पन्नस्तेजस्वी चरितव्रतः ।
रामः करुणवेदी च प्रजानां च हिते रतः ॥ १४

सानुक्रोशो महोत्साहः समयज्ञो दृढव्रतः ।
इति ते सर्वभूतानि कथयन्ति यशो भुवि ॥ १५

11 Ś1 Ñ2 D1-4 18 19 transp 9–10ᵇ and 10ᶜ–11ᵇ (including star passages) —ᵃ) T2 lacuna for पतित Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 महेंद्रसूनुं निहत —ᵇ) Ś1 D12 रणदुर्मदं —After 11ᵃᵇ Ś1 N1 D1-4 11 (after 8) 12 13 ins

352* महेन्द्रसमविक्रमेण शरेणानतपर्वणा ।

[D3 11 नक्लेन (for तुल्येन) D13 पतित (for पर्वणा)] —Thereafter all (except D11) read 350*

—G1 M2 om 11ᶜᵈ G2 reads 11ᶜᵈ (preceded by 354*) after 9ᵃᵇ —ᶜ) D3 8 10 व्यूढोरस्क G2 सिंहरूप (for सिंहोरस्कं) D2 महाबाहु, D4 lacuna (for महाबाहु) —ᵈ) T3 हरिपुगव ॥ Cg हरिलोचन कपिलनेत्रम्। Ck हरिलोचन पीतनेत्रम्। Ct हरिलोचनं पीतनेत्रम्। हरिवत् पीतवर्णाय । हरिदाम पालाशो हरितो हरिदिति कोशः । आपस्तलोप ॥ —After 11ᶜᵈ Ñ2 V B D7 ins

353* कपीन्द्रं पतितं सख्ये गतार्चिषमिवानलम् ।
उपासर्पत सुग्रीवो भ्रातरं प्लवगर्षभम् ।
बहुमानाच्च तं वीरं स्वकैः स्वकैरमरोपितम् ।

[(l 2) V2 सुग्रीवस्तु —(l 3) V1 2 शूर D2 वाण (for रण)]

—After 11ᶜᵈ D11 reads 12ᶜᵈ D2 reads 11ᶠ–12 in marg —ᵃ) Ś1 N1 V B D1 5 7 13 [अ]नुगतो (for °गतो) —ᶜ) Ś1 [उ]पससर्प (for °सर्प) V1 2 तू D6 तु (for च) M3 ददर्श गतचेतन —After 11 D5 8 10 ins D6 G2 M2 ins l 3 after 9ᵈ T G1 M3 ins l 2 only after 9ᵃᵇ G2 M3 ins l 2 after 9ᵃᵇ (M3 repeats l 2 here) and l 3 after 11

354* तं तथा पतितं वीरं गतार्चिषमिवानलम् ।
बहुमान्य च तं वीरं वीरभाषण शनैरिव ।
उपयातौ महावीर्यौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 2) D6 मान्य G2 भवा (for मान्य) M1 2 (second time) बहुमन्य तं वीर (for the prior half) D2 8 वीरभाष्य G3 M1 2 (second time) वृष्ण° (for वीर°) G3 M1 (second time) शैरं (for गैरं) D10 इव (for एव) —(l 3) D6 G2 M1 2 महावीरौ]

—Thereafter G2 M1 2 cont 355* —After 11 G2 ins l 1 of 355* while M1 reads 9ᵃᵇ after 11

12 D1 reads 12 in marg (cf v l 11) —ᵃ) D3 4 8 11 T1 G2 M1 2 Cm त (for स) —D11 reads 12ᶜᵈ after 11ᶜᵈ —ᶜ) Ñ1 परुष Ñ2 V B D1 3 4 6 7 11 M1 प्रसृत (for प्रश्रित) —ᵈ) Ñ1 तदा सद् (for परुषं) —After 12 N1 B1 2 read 14ᵃᵇ and M2 reads 22ᵃᵇ —After 12 D5 8 10 T3 ins G2 ins l 1 after 11 and l 2 after the line of 4 18 45ᵃᵈ (read after 12) G1 M1 2 cont after 354*

355* स भूमावल्पतेजोऽसुर्निहतो नष्टचेतन ।
अभसद्वितया वाचा गर्वितं रणविक्रमं ।

[(l 1) D6 M2 [स]ह्यै Ck t as above (for सह्य) G2 3 स दृप्तो (G3 वचसा)स्फतेजस्वी (for the prior half) —(l 2) D6 रूक्षता T3 G2 3 M1 2 °र्षित Ck t as above (for °र्वितम्)]

—After 12 G1 ins the line of 4 18 45ᵃᵇ and the line of 4 18 45ᶜᵈ after 355* while M2 ins the lines of 4 18 45 after 355* with the following var

[(l 1) G2 सार्वत्र M2 सार्वेश्वर (for सार्वत्र)]

13 Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 13 11 om 13 here (cf l 3–4 of 355* while D11 read 13 after 30 M1 transp 13 and 14ᵃᵇ —ᵃ) D6 वध सुन्दा (sic) (for वध कृत्वा) —ᵇ) D8-10 [ऽ]प (for नु) D11 transp त्वया and गुण —G3 illeg for 13ᶜ–14ᵇ —ᶜ) D4 स्वरब्ध D11 समुत्तरा (for संरब्ध) —ᵈ) T1 2 G2 M2 त्वच्छोरसि हारित —After 13 T1 2 G1 M 2 read 22ᵃᵇ T1 2 alone repeating it in its proper place It seems that Cv r also have 22ᵃᵇ after 13 where they state 'त्वं नरातिप्रयेतोति पाठ '

14 G3 illeg for 14ᵃᵇ (cf v l 13) N1 B1-3 read 14ᵃᵇ after 12 M3 transp 13 and 14ᵃᵇ —ᵃ) D3 11 तत्रस्थी (for कुलीन) N1 V B1 2 4 D3 T2 1 सत्यसम्पन्न (V1 ● ● ● ● illeg])कश्च] B1 °सत्त्व D2 स्तर समन्वित) —ᵇ) D3 11 कलीनत्र (for तजस्वी) —D1 3 4 11 13 transp 14ᶜᵈ and 15ᵃᵇ —ᶜ) G(e l) कारुण्यवेदी (for करुण°)

15 D1 3 4 11 13 transp 14ᶜᵈ and 15ᵃᵇ —Ś1 om 15ᵃᵇ —ᵃ) N1 महाबाहु D6 महोत्साह T1 2 M3 तितो° (for महोत्साह) —ᵇ) N1 सदाचारो D1 11 सत्यध्न (for

तान्गुणान्संप्रधार्याहमग्र्यं चाभिजनं तव ।
तारया प्रतिषिद्धः सन्सुग्रीवेण समागतः ॥ १६
न मामन्येन संरब्धं प्रमत्तं वेद्धुमर्हसि ।
इति मे बुद्धिरुत्पन्ना बभूवादर्शने तव ॥ १७
न त्वां विनिहतात्मानं धर्मध्वजमधार्मिकम् ।
जाने पापसमाचारं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥ १८
सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव पावकम् ।
नाहं त्वामभिजानामि धर्मच्छद्माभिसंवृतम् ॥ १९
विषये वा पुरे वा ते यदा नापकरोम्यहम् ।
न च त्वां प्रतिजानेऽहं कस्मात्त्वं हंस्यकिल्बिषम् ॥ २०

G 4 16 19
B 4 17 24
L 4 13 11

समयज्ञो) D3 4 12 ध्रुवमत —^{c}) D5 8 10 [ष]त्तत् (for ते) —^{d}) D3 11 प्रथर्षेति —After 15, D5 6 8–11 S ins

356* दम शम क्षमा धर्मो धृति सत्य पराक्रम ।
पार्थिवानां गुणा राजन्दण्डश्चाप्यपकारिषु ।

[Cf 4 17 25 —(1 1) D5 8–11 सत्त्व (for सत्य) —(1 2) D3 11 दडन चापकारिणा M3 दण्डश्चाप्यपकारिषु (for the post half)]

16 ^{a}) D1 गुणास्ते (for तान्गुणान्) —^{b}) D2 13 वा (for च) D3 [अ]पि कुल (for [अ]भिजन) Ñ1 तथा (for तव) Ś1 D12 उच्चैं चाभि(D12 °(प्र)गुणान्वन, V2 B4 वाक्यश्चाभिजनस्तव D3 11 अग्र्य च त(D11 न)व पौरुष —^{c}) Ñ2 V B D6 8 T1 3 G M3 [ऽ]पि (for सन्) —^{d}) B1 समागत, B2 समुपागत (hypm) (for समागत) —After 16 N2 V B D7 read 22

17 Ñ2 V B D7 om 17^{ab} —^{a}) D2 स (for न) Ś1 D12 मन्यत्र (for अन्येन) D2 10 सन्नद्ध, D3 11 G1 M3 सयुक्त, D6 G3 3 M1 ससत्त D12 सरुद्ध (for संरब्ध) —^{b}) Ś1 D12 प्रमत्तो, D1 4 18 प्रमत्त D2 नप्रभ (sic) (for प्रमत्त) Ś1 N1 D5 6 8 11 12 वेद्धुमर्हति D5 13 T1 3 G M योद्धुमर्हसि(M1 3 °सि) D4 मेत्तुमर्हति (for वेद्धुमर्हसि) —^{c}) N1 D8–10 ते (for मे) Ś1 N2 D1 4 12 आसीन्तु D5 12 मामसता (for उत्पन्ना) —^{d}) D11 न च (for तव) Ś1 Ñ1 D1 8 4 12 13 राम धर्मानुदर्शी(Ś1 °शास)नात् —For 17^{cd} N2 V B D7 subst

357* इय चासीन्मम मतिरराघव सभाविता गुणा ।

[Ñ2 V2 3 D7 सभाविनो V1 सभवतो (for संभाविता) V1 गुणान्]

—Thereafter they cont 359*

18 Ñ2 V B D7 om 18^{ab} —^{a}) D5 10 स (for न) D3 G1 त्वा (for त्वां) Ś1 Ñ1 D12 भ्रातदनात्मान, D11 भविद्धि° (for विनिह°) —^{b}) Ś1 धर्मशुद्धम्, N1 D5–8 11 13 °चादम् G2 °भेदाम् (for धर्मध्वजम्) D12 धर्म चाधम धार्मिकं —^{c}) Ś1 N1 D5–8 11 13 जाने राम(D1 °म) दुरात्मान, Ñ2 V1 B D7 न त्वां च(B1 तु B1 वि) बुद्धवानस्मि, V2 3 G(ed) न त्वाव(G[ed]च त्वां)बुद्धवानस्मि

19 Ś1 Ñ1 D1 8 4 12 13 transp 19 and 20 —^{a}) D1 12 वेशधर (for वेष°) —^{b}) Ñ2 V B1–3 D7 भस्मच्छन्नमिवानल B4 प्रच्छन्नधर्मचारिण —After 19^{ab} Ñ2 V B1–3 D7 ins

358* धर्मवैतसिक क्षुद्रमद्य त्वां नाववुद्धवान् ।
सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नाधर्मचारिणम् ।

[(1 1) B1 भिक्षुम् (for क्षुद्रम्) —(1 2) Ñ2 V1 B1–3 D7 वेनाधर (for वेष°) Ñ2 V2 D7 क्रूर (for पाप)] —^{c}) Ñ1 D12 त्वा (for त्वाम्) Ś1 Ñ1 D1 8 4 12 13 प्रति (for अभि) —^{d}) Ś1 D12 धर्मेचे समसावृत, Ñ1 °धीरम सवृत D1 3 °दैत(D1 °वैर) सुसवृतं D2 13 °चीत सुसहित D5 °तत्त्वसमावृत —For 19^{cd}, Ñ2 V B D7 subst and cont after 357*

359* न त्वहं त्वा विजानामि धर्मच्छन्नावृत शठम् ।

[V2 नाह त्वां हि (for न त्वह त्वां) V1 illeg for the post half Ñ2 D7 धर्मच्छावृत]

20 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 transp 19 and 20 —^{a}) Ñ2 V B D7 नगरे (for विषये) D12 om (hapl) पुरे वा Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 11 13 [अ]पि (for ते) —^{b}) Ñ2 V2 3 P1 2 D7 यदि B2(*sup lin* also) तव D2 तथा (for यदा) Cf अपकरोमीत्यादौ भूते लट् —^{c}) Ñ1 त्वा (for त्वां) D2 वापि, D5 8–10 G1 M3 8 न त्व (for प्रति) Ś1 N1 -योत्स्यामि (sic) D1 3 4 12 13 G3 -युध्यामि D3 11 गृह्णामि T1 3 योत्स्यामि G2 M3 आने च (for -जानेऽह) —^{d}) M2 om (hapl) कस्मात्त्व ह D5 तस्मात् (for कस्मात्) D3 4 C1 2 M1 मा D11 मा M3 om (for त्व) D11 M1 [अ]किल्बिष (for [अ]किल्बिषम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 किमर्थ(Ś1 D12 °हेतुर) हसि मामथ —For 20^{cd}, Ñ2 V B D7 subst

360* न च तेऽहं विरुध्यामि कस्मान्मां हतवानसि ।

[V1 चाहते (by transp) V2 विरुध्यामि (for वि°) B1 स (for मां)]

—Thereafter they cont

361* राज्ञो दशरथस्याथ पुत्र त्यागी मम कथम् ।
धमाचरिष्णुतो राम धर्मेन्द्रियचरःश्वरद् ।

[(1 1) V1 D2 3 D7 [अ]पि V2 [इ]ह (for [अ]थ) Ñ2 V1 D7 त्यागी मम V2 3 B1 त्यागिन(B2 °न)त (for त्यागी मम) —(1 2) V1 राजा (for राम) Ñ1 D7 धर्म V2 चल V1 चर (for चरन्) V2 धर्मज्ञो वनेचर (for the post half)]

G. 4 16 28
B. 4 17 25
L. 4 13 13

फलमूलाशनं नित्यं वानरं वनगोचरम् ।
मामिहाप्रतियुध्यन्तमन्येन च समागतम् ॥ २१
त्वं नराधिपतेः पुत्रः प्रतीतः प्रियदर्शनः ।
लिङ्गमप्यस्ति ते राजन्दृश्यते धर्मसंहितम् ॥ २२
कः क्षत्रियकुले जातः श्रुतवान्नष्टसंशयः ।
धर्मलिङ्गप्रतिच्छन्नः क्रूरं कर्म समाचरेत् ॥ २३
राम राजकुले जातो धर्मवानिति विश्रुतः ।
अभव्यो भव्यरूपेण किमर्थं परिधावसि ॥ २४
साम दानं क्षमा धर्मः सत्यं धृतिपराक्रमौ ।
पार्थिवानां गुणा राजन्दण्डश्चाप्यपकारिषु ॥ २५
वयं वनचरा राम मृगा मूलफलाशनाः ।
एषा प्रकृतिरस्माकं पुरुषस्त्वं नरेश्वरः ॥ २६
भूमिर्हिरण्यं रूप्यं च निग्रहे कारणानि च ।
तत्र कस्ते वने लोभो मदीयेषु फलेषु वा ॥ २७

---

21 Ñ2 V B D7 read 21 after 30 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 शाखा, Ñ2 V B D7 राम (for नित्य) —V3 illeg from वानर in ^{b} up to युध्य in ^{c} —^{b}) Ñ2 V1 2 B D7 शाखार्त (for वानर) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 L(ed) राजान काननौकसः (Ś1 Ñ1 D2 12 °स) —M1 om 21^{cd}. —^{c}) D3 4 13 त्वाम् (for माम्) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 योद्धारम् (for -युध्यन्तम्) Ñ2 V B D7 मामिहायुध्यमान (V3 2 °नम्) त्वम् —^{d}) D4 समागत्य (for °गतम्) Ñ1 D13 अन्ये च समागत —After 21, D3 (first time) 11 read 31

22 T1 om 22–23^{b} D8 11 om (hapl ?) 22 Ñ2 V B D7 read 22 after 16 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 read 22–26, 30 and 27 before 4 18 6 D3 reads st 22–26 30 and 27 (all except 22 and 25 second time) before 4 18 6 D11 reads 22 twice G1 V1 2 read 22^{ab} after 13 while T1 2 read 22^{ab} after 13, repeating it here M3 reads 22^{ab} after 12 —^{a}) Ś1 D12 जनाधिपते —^{b}) Ś1 D12 प्रतात, V B D7 प्रथित (for प्रतीत) —G1 M3 om. 22^{c}–23^{b} M1 om 22^{cd} Ñ1 illeg from 22^{c}–24 —^{c}) Ś1 चिह्नम् G3 यदि (for अपि) Ś1 D1-4 12 13 राम B4 वीर (for राजन्) Ñ2 V B D7 लिंगमेतच्च ते राम, D1 लिंगमप्यास्थितो राम —^{d}) D1-4 12 13 सदृश धर्म (D13 मह्य) धारिणा

23 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13, cf v l 22 Ñ1 illeg for 23 (cf v l 22) T2 G1 M3 om 23^{ab} (cf v l 22) D3 (first time) 11 read 23 after 32 D8 reads 23^{ab} after 24^{ab} —^{a}) D11 क्षत्रिय (for क्षत्रिय) —^{b}) D3 12 श्रुतवाक्, G2 श्रुत° (for श्रुतवान्). Ś1 Ñ2 V B D1 2 3 (second time) 4 5 11 12 छिन्नसंशय, D3 (first time) 11 दृष्ट° (for नष्ट°) —^{c}) G3 M1 लिंग (for लिङ्ग) D8 G1 प्रतिच्छन्नो, D11 °च्छिन्न, D13 -परिच्छिन्न (for प्रतिच्छन्न) Ñ2 V B D7 छद्मधर्मपरिच्छन्न —^{d}) B4 D11 13 T1 2 क्रूर (for क्रूरं) D3 (second time) 4 13 धर्म (for कर्म) B4 समारभेत्, D6 T2 G1 M3 °चर (sic) (for °चरेत्)

24 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 22 Ñ1 illeg for 24 (cf v l 22) Ñ2 V B D7 om 24 —^{a}) D6 8-10 T3 त्वं राघव (for राम राज) —^{b}) Ś1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 धर्मज्ञ (for धर्मवान्) —After 24^{ab}, D8 reads 23^{ab} —^{c}) D3 (first time) अधर्मं धर्मरूपेण —^{d}) D6 8-10 परिधावसे, D4 अभि° (for परिधावसि) —For 24^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 subst

362* मुनिलिङ्गधर पश्चादधर्मं कर्म सेवसे ।
[D3 धर्म (for मुनि) D12 सेवसे नरा, D13 कर्म सेवसे (for कर्म सेवसे)]

25 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13, cf v l 22 D11 om 25 Ñ1 illeg up to सत्य in 25^{b} —^{a}) Ś1 D1-4 12 13 शमो, D3 दमो (for साम). Ś1 D13 दया, D1 2 शमो (for क्षमा) Ñ2 V B D7 अहंकार (for क्षमा धर्म) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सत्य (Ñ1 illeg) शील पराक्रम, Ñ2 V B D7 क्षमा सत्य स्थितिर्धृति (V1 B1 2 धृति (V2 °ति) स्थिति) —Ñ1 illeg from वाना in ^{c} up to मृगा in 26^{b} —^{c}) Ś1 D1-4 7 12 13 राम (for राजन्) Ñ2 V B D7 इति क्ष (V1 B3) त्रगुणा राम —^{d}) Ñ2 V B D1 2 7 [अ]पकारिणा, D13 [अ]थ कारणे, M3 °कारिषु (for [अ]पकारिषु)

26 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v.l 22 Ñ1 illeg up to मृगा in ^{b} (cf v l 25) —^{a}) Ñ2 V B D7 शाखामृगा, D13 वने° (for वनचरा) V1 damaged for राम. —^{b}) Ñ2 V1 2 B D7 पुष्प, V1 damaged D13 कृषा, T1 G3 मृग (for मृगा) Ś1 Ñ1 D1 2 3 4 5 8-10 12 13 मूलफलाशिन —^{cd}) D3 (first time) 11 सैका (for एषा). D3 (first time) 4 6 8 9 11 T G1 M1 मनेषा (for °श्वर) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 नैषा प्रकृति रस्मासु या मनुष्येषु (Ñ1 illeg up to मनुष्येषु) दृश्यते Ñ2 V B D7 मदवर्तामहे मैं (B2 मै) सैं (V2 °व) यथा राम प्रवर्तसे

27 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 22 —^{a}) Ñ1 illeg for भूमिर्हिरण्य V1 B1 2 D13 (second time) 4 12 13 कु (B1 2 कृ) त्स्ना D1 मित्र, D8-10 रूपं (for रूप्यं) Ś1 Ct रूपं रूप्यम् । कारणानि चेति । आहुरिति शेष Ct —^{b}) Ñ1 V B D1 7 G विग्रहे V1 G1 2 V1 B4 तेः D2 हि (for च) Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 —

नयश्च विनयश्चोभौ निग्रहानुग्रहावपि ।
राजवृत्तिरसंकीर्णा न नृपाः कामवृत्तयः ॥ २८
त्वं तु कामप्रधानश्च कोपनश्चानवस्थितः ।
राजवृत्तैश्च संकीर्णः शरासनपरायणः ॥ २९
न तेऽस्त्यपचितिर्धर्मे नार्थे बुद्धिरवस्थिता ।
इन्द्रियैः कामवृत्तः सन्कृष्यसे मनुजेश्वर ॥ ३०
हत्वा बाणेन काकुत्स्थ मामिहानपराधिनम् ।
किं वक्ष्यसि सतां मध्ये कर्म कृत्वा जुगुप्सितम् ॥ ३१
राजहा ब्रह्महा गोघ्नश्चोरः प्राणिवधे रतः ।
नास्तिकः परिवेत्ता च सर्वे निरयगामिनः ॥ ३२
अधार्यं चर्म मे सद्भी रोमाण्यस्थि च वर्जितम् ।
अभक्ष्याणि च मांसानि त्वद्विधैर्धर्मचारिभिः ॥ ३३

G 4 16 31
B 4 17 38
L 4 15 16

पवायो निग्रहास्पद D3 (first time) 11 निग्रहे कारण (D11 °ण) ग्रर्थे —°) T1 2 M3 ब्रह्म D3 (first time) T2 G2 हाभो (for श्लोभो) Ś1 Ñ V1 B1-4 D1 2 3 (second time) 4 7 10 12 मदीयेस्मिन् (for धने श्लोभो) V2 3 B4 तथेहास्ते (V3 °स्ति) मदीयस्मिन् —d) Ś1 Ñ V B D1 2 3 (second time) 4 11 12 13 ध (D13 ध) ने लोभ (D12 मूने) (for मदीयेषु) V1 D12 फलेषु च D3 (first time) 11 फलादिषु G1 M2 धनेषु वा (for फलेषु वा)

28 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 28-29 D6 reads 28 twice V3 illeg for 28a —a) D11 [ब]पनयश्च (for वि°) N2 V2 3 B D7 चैव (for चोभौ) —b) D5 G1 M1 2 सम्यक् D6 निग्राह (for निग्रह) V B1 3 तथा B4 यथा (for अपि) Ñ2 D7 निग्रहोनुग्रहस्तथा B2 निग्रहानिग्रहौ तथा —cd) D5 राज्यवृत्तिर् N2 V B D7 राजवृत्तमसंकीर्णं न स्यात्कामात्मको नृप

29 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 om 29 (cf v l 28) —a) D3 तु (for च) —b) V3 B1 D7 राजवृत्त D5 11 कोपा श्चापि (for कोपनश्च) N2 V3 B1 4 राजवृत्त न च स्थित V1 कामवृत्ते ह्यवस्थित —c) D5 11 राजवृत्त (D11 °त्ते) समुत्तीर्ण D8 10 राजवृत्तेषु संकीर्ण —For 29cd N2 V B D7 subst

363* संकीर्णधर्मवृत्तिश्च हिंसालोभपरायण ।
[V3 °वृत्तिर्धर्मेषु (by transp)]

30 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 22 Ñ1 illeg up to बुद्धिर in 30b —a) D3 न तस्य D3 (first time) चलितिः G2 न चालि (for न तेऽस्ति) N2 V1 B1 [उ]पचितिर् 2 V2 B1 सुमतिर् V3 [उ]पचयो D12 [उ]पचितो (for [अ]पचितिर्) —b) Ś1 D2 12 13 [अ]र्थ (for [अ]र्थे) B2 3 D3 (both times) 11 उपस्थिता (for अव°) —c) V1 2 कामवृत्तिस्, B1-3 °वृत्तैर् (for °वृत्त) N2 V B D3 (first time) 7 11 त्वं (for सन्) —d) N1 हृष्यसे, B1 3 क्रियसे (for कृष्यसे) N2 V B1 3 4 D7 प्रकृतो यथा D11 °श्वर (for मनुजेश्वर) —For 30cd, Ś1 Ñ1 D1 2 3 (second time) 4 12 13 subst

364* इन्द्रियै कृष्यसे हि त्वं सूत्रबद्ध इव द्विज ।
[N1 illeg up to सूत्रबद्ध Ś1 D12 द्विज (for द्विज)]
—Then Ś1 N1 D1-4 12 13 cont

365* बाणेनैकेन काकुत्स्थ कृत्वा कर्म विगर्हितम् ।
[Ñ1 illeg D12 कृत कर्म जुगुप्सित (for the post half)]
—After 30 N2 V B D7 read 21 D3 11 read 13

31 D3 (first time) 11 read 31 after 21 —a) After हत्वा बाणेन D9 (marg) wrongly ins (sic)

366* पुत्रक पुत्र महाप्राज्ञ बुद्धमात्रैव हिंसेति ।
धीरोऽद्भुतं न इच्छति परार्थमपि धर्मति मानव ।
—V3 illeg from काकुत्स्थ up to कृत्वा in a Ñ2 V1 2 B D7 तीक्ष्णेन (for काकुत्स्थ) —b) Ś1 D12 सपत्य Ñ2 D1 11 त्वमिह D3 (first time) पिमिह D1 स त्वं मा (for मामिह) Ñ2 V1 2 B D7 ह्यस्मानपकारिणं —c) T2 क (for किं) —c) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 कृत्वा (V3 **) कर्म (by transp) V3 D3 4 सुदुष्कर (D6 °ष्कृत) (for जुगुप्सितम्)

32 a) D3 राजहा ब्रह्मगोघ्नश्च —b) Ś1 V3 B3 4 D1-4 6 10-13 चोर B1 चैव (for चोर) D3 सर्वेषामत्र स —c) D1 2 परवेत्ता (for परि°) Ch तु (for च) —After 32 D3 (first time) 11 read 23 —After 32 D3 4 9 10 S ins

367* सूचकश्च कदर्यश्च मित्रघ्नो गुरुतल्पग ।
लोके पापात्मनामेते गच्छन्ति नात्र संशय ।
[(l 1) D6 नास्तिको (for मित्रघ्नो) —(l 2) D6 Cm g k t तस्य ते नात्र मे संशय G3 3 गच्छन्त्येव न संशय (for the post half)]

33 a) Ś1 N2 V D1 2 4 12 13 सद्भि (D12 **)र्मे (by transp) D13 शक्यिता (for मे सद्भी) —b) Ś1 D12 किं मया त्वं करिष्यसि V3 D1 2 किमस्थ्ना त्वं करिष्यसि D2 11 चर्मरोमाणि चा (D11 वा)पि हि D4 किमस्थीनि करिष्यसि D12 किमर्थं किं करिष्यसि G (ed) करिष्यसि किमस्थिभिः —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 त्वादृशैर् (for त्वद्विधैर्) —For 33cd, N2 V B D7 subst

368* अभक्ष्यं चैव मे मांसं त्वादृशैर्धर्मचारिभि ।
[V2 [अ]पि (for [ए]व) V3 illeg for मे मांसं त्वादृशैर् N2 V3 B3 (sup lin also) 4 D7 चर्म (V1 ** [illeg] B4 त्वद् [sic]) धर्म वि..]

G 4 16 32 B 4 17 39 L 4 13 37

पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मक्षत्रेण राघव ।
शल्यकः श्वाविधो गोधा शशः कूर्मश्च पञ्चमः ॥ ३४
चर्म चास्थि च मे राजन्न स्पृशन्ति मनीषिणः ।
अभक्ष्याणि च मांसानि सोऽहं पञ्चनखो हतः ॥ ३५
त्वया नाथेन काकुत्स्थ न सनाथा वसुंधरा ।
प्रमदा शीलसम्पन्ना धूर्तेन पतिना यथा ॥ ३६
शठो नैकृतिकः क्षुद्रो मिथ्याप्रश्रितमानसः ।
कथं दशरथेन त्वं जातः पापो महात्मना ॥ ३७
छिन्नचारित्र्यकक्ष्येण सतां धर्मातिवर्तिना ।
त्यक्तधर्माङ्कुशेनाहं निहतो रामहस्तिना ॥ ३८

34 [a]) D6 पचनखा, D13 *नखा D9 3 भक्षा (for भक्ष्या) —[b]) Ś1 Ñ V B D1-3 7 12 13 ब्रह्मक्षत्रेषु, D5 11 °क्षत्रस्य (for °क्षत्रेण) —[c]) Ś1 Ñ V B D1-4 6 7 11-13 शशक (for शल्यक) —V3 illeg from श्वाविधो up to कूर्मश्च in [d] Ś1 D1-4 शल्ल(Ś1 °ल)की, Ñ1 शल्यकी, Ñ2 V1 2 B D5 13 शल्लकी, D6 शल्लकी, G M1 2 श्वाविडो, Cr marg as in text (for श्वाविधो) D3 खड्गी D11 श्वाविद् (for गोधा) —[d]) Ś1 तथा, Ñ1 V2 B3 4 D6(marg also) खड्ग, Ñ2 B1 2 D7 कूर्मं, V1 खड्गी, D1 धर्मिर्, D2 4 13 सेधा, D3 11 गोधा, D12 om (for शशः) Ñ2 B1 2 D7 खड्ग (for कूर्मश्च) ‖ Cg ब्रह्मक्षत्रेणेत्युपलक्षण त्रैवर्णिकैरित्यर्थः । श्वान विध्यतीति श्वाविध । पक्षाद्यच । अन्येषामपीति दीर्घ । [श्वाविड् इति पाठे पृषोदरादि त्वाड्डकार]।, Ck ब्रह्मक्षत्रेणेत्युपलक्षण । श्वा कण्टकाकार दीर्घरोमभि श्वान विध्यतीति श्वावि । नहिवृतीत्यादिना दीर्घ । डकार पृषोदरादित्वात्साधु ।, Ct ब्रह्मक्षत्रेणेति समाहार द्वन्द्व ‖ —After 34 Ñ2 V B D11 ins

369* अभक्ष्याणि च पञ्चैव यानि राम श्रुतानि ते ।
शृगालश्चैव वकश्च वानर किनरो नर ।

[(l 1) V2 [च]ते (for [च]व) and तानि (for यानि) D11 तानि निबोध (for राम श्रुतानि) V3 B3 च B1 वै (for ते) —(l 2) D11 श्वा च मार्जारकश्चापि वानरा हि नरास्तथा (sic)]

35 [a]) B1 न (for second च) Ś1 D4 13 रोमाणि V B D2 3 4 9-11 13 मे राम (for मे राजन्) —[b]) Ś1 D1 2 स्पृशन्ति (Ś1 °न्त) (for स्पृशन्ति) —Ś1 om 35[cd] —[cd]) D3 11 मम पचनखो ह्यह (for [d]) Ñ2 V B D7 भक्ष्य नैव च (V3 *** [illeg] नैव) मे मास सद्भि पंचनखो ह्यह —After 35 D3 5 6 8-13 S ins

370* तारया वाक्यमुक्तोऽह सत्य सर्वज्ञया हितम् ।
तदतिक्रम्य मोहेन कालस्य वशमागत ।

[(l 1) D3 11 उक्त सन् (for उक्तोऽह) G1 सर्व (for सत्य) D3 11 धर्मज्ञया (for सर्व°), —(l 2) D3 11 नाथ(D11 अह) व्यस) अत्र मोहात् (for the prior half) D6 वशम (for वशम्)]

36 [a]) Ñ1 (with hiatus) सनाथा च B1 D3 11 13 सनाथा न (by transp) (for न सनाथा) —[c]) D11 विपन्ना (for प्रमदा) V3 D5 8-10 -सम्पूर्णा (for -सम्पन्ना) —[d]) D1 2 12 13 बलीवर्देन, D4 बली** (for धूर्तेन) Ñ1 V1 2 D6 पतिना (for पतिना) Ś1 Ñ1 बलीवर्दे निर्पतिता यथा D3 6 8-10 T1 G M1 2 पत्येव (D3 om after पत्येव up to दिश in 38[a]) च विधर्मि(D8 10 °र्मे)णा

37 D6 om 37 (cf v.l 36) —[a]) D1 नि कृतिक, D6 नैकृ°, D11 नै कृ°, G1 नैस्ल° (sic) (for नैकृतिक) Ñ2 D7 पापो, D6 क्रूरो (for क्षुद्रो) —[b]) D6 प्रसृत, G3 प्रहित (for प्रश्रित) Ñ2 V B D7 धर्मवैतसिकोवृत (V1° ** [moth-eaten] B1 °वृत्) D3 11 13 क्रूरो (D11 क्रूरो D13 **) मिथ्याप्रतिश्रव —For 37[ab] Ś1 Ñ1 D1-4 13 subst

371* क्रूर शठो नैकृतिक क्षुद्रो मिथ्याप्रतिश्रव ।

[D2 शठो (for शठो) D1 न कृतिक D4 नैकृतिक (for नैकृतिक) Ś1 Ñ1 क्रुद्धा D4 क्षुद्रो (sic) (for क्षुद्रो)]

—[d]) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 त्वम्, Ñ2 D7 क्रूरो (for पापो) —After 37, G3 ins l 3-4 of 372*

38 D6 om दिश in [a] (cf v.l 36) —[a]) B1 D8 भिन्न (for छिन्न) Ś1 Ñ V D1-4 6 7 11-13 T3 M2 3 चारित्र, B2 दारित्र (for चारित्र्य) B1 D1-4 6 11 13 -कक्ष(D3 क्ष)केण, D4 -कष्टेन, D7 -कीटेन (sic) (for कक्ष्येण) —[b]) Ñ2 D7 धर्ममाति, B1 D8 °नु (for धर्मांति) Ś1 D4 13 सदा दुर्मार्गवर्तिना, Ñ1 D1-3 11 12 सदा(D11 °ह)दुष्कार्यगामि(D13 °वर्ति)ना —[d]) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 हिंसितो (for निहतो) —After 38 D3 8 10 T G1 2 M ins G3 ins l 1-2 after 38 and l 3-4 after 37

372* अशुभ चाप्ययुक्त च सतां चैव विगर्हितम् ।
वदयसे चेदृश कृत्वा सद्भि सह समागत ।
उदासीनेषु योऽस्मासु विक्रमोऽय प्रकाशित ।
अपकारिषु ते राम नैव पश्यामि विक्रमम् ।

[D10 repeats l 1-2 consecutively —(l 1) D1 धर्म- (for चैव) ‖ Cr अशुभमिति चरतोऽप्यर्थे । Cm अशुभं चेति । चकार विनिवर्ये ‖ —G1 reads l 2 after l 4 —(l 2) D6 T3 M1 दी(M1 क्षी)दृ । D6 दे° Cr as above (for चेदृश) D6 समागम —‖ Cv वदयसे च । वदयस्यपि अप्यर्थे प्रश्न चकार वदेः । Cr वदयस इति कि वदयसीत्यर्थे । आत्मनेपदमार्षम् । Cm कि वदयसे वदसि ।, Ct वदयसे कि वदसीत्यर्थे । शिष्टव्यवहार ‖ —(l 3) D6 [illegible] (for [illegible]) T1 2 G2 M3 न (for यो) —(l 4) G3 4 अपकारिणि T1 2 M3 त (for ते) T1 2 G2 3 M3 राम कि (for राम नैव) G1 पश्यामि न पराक्रमं (for the post half)]

दृश्यमानस्तु युध्येथा मया युधि नृपात्मज ।
अद्य वैवस्वतं देवं पश्येस्त्वं निहतो मया ॥ ३९
त्वयादृश्येन तु रणे निहतोऽहं दुरासदः ।
प्रसुप्तः पन्नगेनेव नरः पानवशं गतः ॥ ४०
सुग्रीवप्रियकामेन यदहं निहतस्त्वया ।
कण्ठे बद्ध्वा प्रदद्यां तेऽनिहतं रावणं रणे ॥ ४१
न्यस्तां सागरतोये वा पाताले वापि मैथिलीम् ।
आनयेयं तवादेशाच्छ्वेतामश्वतरीमिव ॥ ४२

G. 4 16. 41
B. 4 17. 38
L. 4 15. 35

39 Ñ₂ V B D₇ transp 39 and 40 —ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₁ दृश्यो यदि, Ñ₂ V₁(moth-eaten) B D₂ दृश्यस्त्व(Ñ₂ D₇ °श्च, V₂ °स्तु) यदि (for दृश्यमानस्तु) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁.₂.₃.₁₂.₁₃ न प्रच्छ(D₂ °स)न्नो, Ñ₁ B D₃.₇.₁₁ G₁ म(B₁ त्व)या सह, D₆ T₁ G₂.₃ M मया यदि (for मया युधि) ※ Cv : मया यदि (Cr सह) नृपात्मजेति पाठ ※ B₁ D₄.₁₀ नृपात्मज —Ñ₁ reads 39ᶜᵈ in marg —ᶜ) D₄.₁₂ अथ (for अद्य) Ñ₂ V B D₇ पश्येत (for देव) —ᵈ) Ś₁ D₃.₁₁.₁₃ पश्येथा, Ñ₂ V B D₇ त्व ध्रुव (for पश्येस्त्वं)

40 Ñ₂ V B D₇ transp 39 and 40 Ś₁ D₁₂ om 40 —ᵃ) Ñ₂ V₂.₃ B₁.₂.₄ D₇.₁₁ ह्य(D₃ त्व)दृश्ये(B₁ °ष्टे)न, B₁ ह्यदृश्येन (for [अ]दृश्येन तु) V₃ त्वया दासदानार्ह, D₃ त्वया चादृश्येनैव ※ Cr त्वयादृश्येनेत्यत्र अदृश्येनेति पदच्छेदः ।, Cm g दृश्येति । अदृश्येनेति च्छेदः ।, Ch t अ दृश्येनाप्रकाशदृशे न त्वया ※ —ᵇ) Ñ₁ D₁.₂.₄.₁₀ दुरात्मना —ᶜ) D₃.₁₁ प्रमत्त D₁₀.₁₃ प्रसुप्त (for प्रसुप्त) D₃ G₃ M₁ [न]व (for [इ]व) Ś₁ D₁₀ प्रसुप्त उरगेणेव —ᵈ) V₂.₃ B D₇ G₃ कामवशं D₃.₈.₁₀ T₂ G₃ M₁ Cr पाप° D₆ पान° (for पान°) D₃.₁₁ G₃ M₂ नर प्रच्छन्नचारिणा —After 40 T₁.₂ G M₁.₂ ins 375*

41 ᵃ) V₃ -कामेन(for -कामेन) —ᵇ) Ś₁ D₁.₂.₁₂.₁₃ युधाहं D₃.₁₁ यद्यपि D₆ T₁.₂ G₁.₂ M₁.₂ यदाहं, M₃ कृतह (for यदहं) Ś₁ D₁.₂.₁₂.₁₃ घातितस्त्व, Ñ V₂.₃ B D₇ हिंसि°, V₃ शासि° T₂ G₁.₂ न हतः (for निहतम्) —After 41ᵃᵇ Ñ₂ B₃(marg) ₂.₄ D₇ ins

373* तव मातु न चैतावै सुग्रीवस्त करिष्यति ।
[B₃ न] (Cr तत्र)

—B₃ cont

374* यदर्थं निहतश्चाहं त्वयाद्य कार्यगौरवात् ।
अहमेव च मे दुर्धर्षं राघव काङ्क्षितम् ।।

while D₅.₈₋₁₀ T₃ ins after 41ᵃᵇ T₁.₂ G M₁.₂ ins after 40

375* मामेव यदि पूर्वं त्वमेतदर्थमचोदयः ।
मैथिलीमहमेकाह्ना तव चानीतवान्भवेत् ।
राक्षसं च दुरात्मानं तव भार्यापहारिणम् ।

[(l 1) M₁ पूर्व (for त्व) G₃.₃ एतम् (for एत) —D₃ om l 2 —(l 2) D₆ एकाह्नो T₂ एकाह्न (for एकाह्ना) G₁ नीत (for च ब) D₁₁ भो T G₁ Ch भो Cg as above (for भवेत्) ※ Cg भवेत् भवेयम् । पुरानयेयमि भाव ।, Ch t भवे भवेयमिति यावत् ※ G₂.₃ नय(G₃ °न [sic])मिष्यामितोह्यय (for the post half) —M₃ om l 3 —(l 3) D₆ चेद्, G₁.₃ तु (for च)]

—G cont

376* सीतायास्तु दशग्रीवं बद्ध्वा समरदे तव ।

—ᶜ) Ś₁ D₁₃ गत्वा, D₁.₂.₄.₁₃ गले (for कण्ठे) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ प्रवृत्त स्यात्, B₄ च प्रदद्या, D₁₃ प्रदद्यां तम्, G₁.₃ Cr दशग्रीवं (for प्रदद्यां ते) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ तमहं, D₁₁ अहं च, T₂ निहत्य G₁.₂ Cr दद्यां स, M₁ निश्चितं M₂ नियत (for ऽनिहत) Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ मया तव स(Ñ₂ तु) रावण D₆ राम मायापहारिण D₃ निहत वा रणे मया

42 ᵃ) D₂.₁₃ आस्ता(for न्यस्ता) D₂.₁₃ -तोयेन, D₆ -तोये च (for -तोये वा) —ᵇ) D₄ च (for वा) —ᶜ) Ñ₂ D₁.₃.₁₃ आनयेहं D₆ °ये वै (for आनयेय) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ अहं (Ñ₁ यथा) दृष्टां, Ñ₂ V₁ B₁₋₃ D₇ यथा (Ñ₁ D₁ अहं) रावण्या V₂.₃ B₄ यथाशक्ति D₁₁ अहं दृष्टाद् (for तवादेशाच्) —ᵈ) D₁.₂.₄ यथा (for इव) D₁₃ हत्वा बिबुधकेतनात् — After 42 Ñ₂ V B D₇ ins

377* एवं मा न हताय रावणो राक्षसाधिप ।
मध्याह्नेऽप्यवपीडितो युध्यत्येति मया सह ।
इति मुक्तस्तथा प्रोक्तो गृहीत्वा गृह्यतामिति ।
यावत्संध्यामुपासेय ततु मामुद्दिश्यसीति ।
ध्यायमुक्त यदा रक्षो न स्थितिहा पापकृत् ।
तदा लाङ्गूलपाशेन बद्ध्वा संध्यामुपास्य च ।
इहानीय मया प्रोक्तो युध्यस्वेति स रावण ।
स प्रणम्य गतो माहं तव दास इति ब्रुवन् ।
तत् कार्यमर्थे नैव सुग्रीवस्त करिष्यति ।
चिरेण वा मन्दबुद्धिः कृच्छ्रेण च करिष्यति ।
अहं यदर्थं निहतस्त्वया वै कार्यगौरवात् ।
अहमेव त्वया तत्र किमर्थं न नियोजित ।
कार्यस्य करणायाद्य यदर्थं परितप्यसे ।
मदैव दृष्टा स भवेत्तव भार्यापहारक ।
पाताले सागरे वापि यत्र स्यात्तु ते प्रिया ।

[(l 1) V₃ मा(for मां) G(ed) पिक (for हत) —(l 3) Ñ₂ V₃ B₃ D₇ हत (for इति) —(l 4) Ñ₂ B₁ त्वामर (for °मां) B₁ D₇ मातु (for ततु) B₁.₂ -मामर्दिताम् (for -मुद्दिश्य) G(ed) स्मा (for इति) —(l 5) V₃ रक्षा (for रक्ष) —(l 6) G(ed) दे बाहु (for लाङ्गू-) —(l 7) B₁ इहानी वा (for इहानीय) G(ed) युध्य (for

G 4.16.49 B 4.17.52 L 4.13.26 युक्तं यत्प्राप्नुयाद्राज्यं सुग्रीवः स्वर्गते मयि ।
अयुक्तं यदधर्मेण त्वयाहं निहतो रणे ॥ ४३
काममेवंविधो लोकः कालेन विनियुज्यते ।
क्षमं चेद्भवता प्राप्तमुत्तरं साधु चिन्त्यताम् ॥ ४४

इत्येवमुक्त्वा परिशुष्कवक्त्रः
शराभिघाताद्व्यथितो महात्मा ।
समीक्ष्य रामं रविसंनिकाशं
तूष्णीं बभूवामरराजसूनुः ॥ ४५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

चो°] V2 च (for स) —(l 8) V2 3 B4 प्रणम्य स (by transp), D1 स प्रणम्य (for स प्रणम्य) —(l 9) Ñ2 D7 कामम् (for कार्यम्) —(l 11) B2 (sup lin also) अथ D2 तदर्थे (for यदर्थं) Ñ2 D7 वा (for वै) —(l 12) V2 हि (for लि) —(l 13) B कारणार्थे —Ñ2 V B1 D1 om l 15 —(l 15) B4 वर्तते यदि राक्षस (for the post half)],

while G1 ins

378* मधुकैटभाभ्यां पाताले पुरा हरिरिव श्रुतिम् ।
[Hypm]

43 D10 repeats 43 consecutively —a) D3 11 यत् (for यत्) D4 प्रहात (for प्राप्नुयाद्) —b) B2 D3 सुग्रीव G2 स हितो (for स्वर्गते) —c) D4 अयुक्त D2 तव धर्मेण, D3 12 येन ध°, G1 इति ध°, G2 यत्त्व° (for यदधर्मेण) Ñ2 V B D7 तदयुक्तमधर्मेण —d) Ś1 (sup lin) Ñ1 D1-4 11-13 वृथा (for रणे) Ñ2 V B1 3 D7 यत्त्वयाहं हतो रणे

44 Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 om 44 —a) V2 G2 लोके (for लोक) —b) G(ed) परिमुह्यते Ñ1 V B D7 काले (Ñ2 °ल, V2 °ल) काले (B4 प्राप्ते) न युज्यते, G2 क कालेन वियुज्यते.

☞ V2 illeg from 44c upto 4 18 51 —c) M1 प्राप्तम् (for प्राप्तम्) —d) G(ed) दुष्कृत (for उत्तर) D6 राम (for साधु) —For 44cd, Ñ2 V1 3 B D7 subst

379* क्षमं कृत चेद्भवता सुकृत संप्रधार्यताम् ।
[B4 क्षेम Ñ2 क्षेमकर (for क्षमं कृत) B1 स्वकृत (for सु°)]

—Thereafter all cont

380* इन्द्रदत्तामिमां मालां सुग्रीव प्रतिमुञ्चतु ।
प्रसीदतु हरिराज्ये स त्यक्ष्यामो जीवितं वयम् ।
सुग्रीवमङ्गदं चैव तारां चैव सुदुःखिताम् ।
भवान्पश्यतु धर्मेण प्रार्थयंश्चावदनुपश्यत ।
[(l 2) V1 B3 4 च (for स) Ñ2 B1 3 D7 त्यक्ष्यामि (for °मो) Ñ2 D1 3 (marg after corr) 3 D7 स्व (for वयम्) B4 वय त्यक्ष्याम जीवित (for the post half)]

45 M2 reads 45 (followed by 381*) inf lin sec m —a) D12 वक्त (for वक्त्वा) B1 2 (also sup lin) वक्तु (for -वक्त्र) —b) Ś1 Ñ2 V1 3 B D3 4 7 11-13 शराभि(D4 °ति)घा(D12 °पा)त(B4 °तात्)व्यथितान्तरात्मा, D1 शराभिघातोन्मथितो महात्मना —c) D7 निरीक्ष्य and सप्रकाश (for समीक्ष्य and -संनि° respy) —d) D3 10 बभौ वानर (for बभूवामर) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तूष्णीं बभू(D12 * *)वाथ तदाल्प(Ś1 °दल्प, Ñ1 D3 4 11 °दा वि)चेता, Ñ2 V1 3 B D7 बभूव तूष्णीं स तदा विचेता ※ Ct इत्येवमिति । अस्य सर्गस्य तीर्थेन रामस्तुतिपरतया प्रयोजन तत्र कविनिबद्धस्य वक्तुर्वालिनस्तात्पर्यविषयभूतम् । 'यद्युक्तं मया पूर्वं प्रमादाद्वाक्यमप्रियम् । तत्रापि खलु मे दोषं कर्तुं नार्हसि राघव ॥' इत्यग्रे वाल्युक्तेः । नापि वाल्मीकेस्तस्य दुष्टत्वानुवाद कत्वात् । अतात्पर्यविषयमपि बुद्धिवैषम्यादक्षरार्थत्वेन वर्ण्यत इति चेत्कल्पान्तरमेव भगवतः स्तावक क्रियताम्, विमनेन प्रयासेन ※ —After 45, G1 2 M1 2 (inf lin sec m) ins

381* तमुक्तवन्तं प्रवरं हरीणा
मथोत्तरं वाक्यमुवाच रामः ।
हितं च तथ्यं वचनं प्रशस्त
समासधर्मार्थसमाहितं च ।
[(l 1) M2 रणे हत (for हरीणाम्) —(l 2) M1 वाक्य (for अथ) —(l 3) M2 प्रवरं (for वचन) —(l 4) G1 समस्त, G2 स साम (for समास) ※ Cg अस्मिन् सर्गे दिसप्तत्यश्लोकाः ※]

Colophon —Sarga name Ś1 D4 13 रामविगर्हणं (D4 °ण), Ñ V1 2 B3 4 D3 5 11 वालिवाक्यं B1 D7 12 वालिवधे वालिवाक्यं (D13 रामगर्हणं) —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1-3 D2 4, 11 om Ñ2 V1 3 B4 D7 16, D1 18, D11 14 D13 15 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

१८

इत्युक्तः प्रश्रितं वाक्यं धर्मार्थसहितं हितम् ।
परुषं वालिना रामो निहतेन विचेतसा ॥ १

तं निष्प्रभमिवादित्यं मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।
उक्तवाक्यं हरिश्रेष्ठमुपशान्तमिवानलम् ॥ २

धर्मार्थगुणसम्पन्नं हरीश्वरमनुत्तमम् ।
अधिक्षिप्तस्तदा रामः पश्चाद्वालिनमब्रवीत् ॥ ३

धर्ममर्थं च कामं च समयं चापि लौकिकम् ।
अविज्ञाय कथं बाल्यान्मामिहाद्य विगर्हसे ॥ ४

अपृष्ट्वा बुद्धिसम्पन्नान्वृद्धानाचार्यसंमतान् ।
सौम्य वानरचापल्यात्त्वं मां वक्तुमिहेच्छसि ॥ ५

इक्ष्वाकूणामियं भूमिः सशैलवनकानना ।
मृगपक्षिमनुष्याणां निग्रहानुग्रहावपि ॥ ६ G 4 17 9 B 4 18 6 L 4 16.65

18

☞ Ñ1 illeg up to 51* (cf v l 4 17.43) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) D5.13 इत्युक्त (for इत्युक्तः) Ñ V1 B1.3 D1.3.7.11 प्रसृतं; B4 पुरुषं D6 प्रथितं M1 प्रसृत Ch प्रश्रय; Ct as in text (for प्रश्रितं) —b) D4 धर्मार्थं (for धर्मार्थ) D1 तदा; D10 lacuna (for हितम्) Ñ1 V1.2 B D2 तदा (V1.2 B रामो) धर्मार्थसहितं —c) V3 धीमान् (for रामो) B4 हनुमद्वाग्निना तथ —d) Ś1 Ñ1 D1-3.5.11.13 गतासुना Ñ2 V1.2 B D7 प(B4 पा)तितेन धरातले (B: C5 1 इत्युक्त इत्यादि स्वतः वाक्यमन्यथा रामशब्दोऽतिरिक्तः &

2 d) Ñ1 मुखशालम् (for उप°)

3 a) Ś1 D13 यथार्थ D4 धर्मार्थ (for धर्मार्थ) Ś1 D13 -सम्पन्नं Ñ V1 B D1-4.7.11.13 -संयुक्तं Ct m, k t as in text (for -सम्पन्नं) —b) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11.13 हरिं(D7 °र्, D4 °रि)हिमसुतमं —c) Ch तथ निग्र (for अधिक्षिप्त:) D5 तदा; G1 ततो (for तदा) Ś1 Ñ2 D1.4.13.14 क्षि(D1.10 °व)प्तिमना (for अधिक्षिप्तस्तदा) —d) Ś1 Ñ V1 B1 D1.4.7.11.13 स्पष्टं B1.4 D5 तथा (for पश्चाद्) Ñ2 V1 B1-3 D1 वचनम् (for वालिनम्) V1 वालिनं वाक्य मब्रवीत्; B4 वचनं स्पष्टमब्रवीत् D13 वालिनं समयमब्रवीत्

4 D13 om from first च in a up to समयं in b —b) D5.13 सकलं (for समयं) Ś1 D1-13 वापि; D13 चैव (for चापि) —c) D13 अभिज्ञाय (for अविज्ञाय) Ñ1 V1.2 B D7 बालिश्; D1 मोहात्; D13 सत्यात् (for बाल्यात्) —d) D1 विगर्हसि (for °र्हसे) Ś1 Ñ2 D1.4.7.11 मां विगर्हितुमर्हसि(D1.13 °मिच्छ)सि Ñ1 D5.13 मां गर्हयितुमिच्छसि V1.2 B मां धर्षयितुमिच्छसि(B4 °मर्हसि) D13 मां भर्त्सयितुमर्हसि —After 4 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins

352* कथं धर्ममधर्मं च जानासि त्वं कपीश्वर ।
कथं त्वमात्मना ह्यात्मसम्बन्धस्य मन्यसे ।

[(l 1) D1 तु (for च) —(l 2) D5.13 कुलज्ञ D1 धार्मिक(?) Ś D5.13 श्रावस्य D1 सा ...] Ś1 प्राहुराचममर्दने D13 प्राहुराचमनीने (D1 °हिन) (for the post half)]

5 a) D5.13 अदृष्ट्वा (for अपृष्ट्वा) —b) T1 आचार (for आचार्य) Ś1 D1.13 विद्यावयविशारदान्; Ñ1 D1 वैद्यावयविशारदान्, Ñ1 V1.2 B D7 वैद्याम्बानाचारपरान्; D1.13 विद्यान्वयविशारदान्; D1 स्वेधार्थविज्ञ सत्तमान् (sic), D11 वैद्यानाचार्यसत्तमान् —c) Ñ1 स स्मा D1.4.13.14 सोम, D1 सतो; D1.13 मूर्खे D5.10 सौम्य (for सौम्य) —d) Ś1 Ñ1 D1.3.4.7.11.13 न त्वं T1.2 M1 किं मां (for त्वं मां) Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.13 (म)र्हसि (for (इ)च्छसि) (B: C5 1 वानर चापल्यादित्येकं पदम् & —For 5cd Ñ1 V1.2 B D1 subst

353* यदि त्वं प्रजानासि त्वं धातारं परिहर्त्तासि ।

[Ñ1 D1 प्रजानासि (for °सि) D1 धा°र (for धातारं) V1 B अर्हसि (for परि°)]

—After 5 D1 ins

354* सूक्ष्म परमधर्मो हि विज्ञेय स कथं त्वया ।

while M1 reads 15-17 after 5

☞ Ś1 Ñ1 D1.3.11.13 read st 6-14 20-29 and 33 (including star passages) before 4.22 1 (cf note before 4 22 1) The sequence of stanzas 6-38 in Ñ1 V1.2 B D7 is 15-17 6-12 34-36 31-32 (all om 33) 30 37-38 18-19 13-14 20-29 (including star passages) while the sequence of stanzas 6-38 in D5.11 is 15-17 6-12 34-36 18-19 13-14 20-29 33 (D11 om 23 29 33) 32 30 37-38 D1 alone repeats st 6-14 20-29 and reads st 23-29 and 33 before 4 22 1

6 a) Ñ1 इक्ष्वाकूणामयं (sic) D1 इक्ष्वाकूनां कुल (for इक्ष्वाकूणामियं) —c) Ñ1 V1.2 B D1 -मनुष्येषु (for -मनुष्याणां) —d) T G1.3 M C1,2.3 निग्रह (for निग्रहानु) Ñ1 निग्रहो धर्मयुक्त; V1.2 B D1 निग्रहः धर्मयुक्ता; D1 (second time) निग्रहानुग्रहौ वा; D5.13 Ct निग्रहानुग्रहावपि D13 निग्रहाग्रहावपि G1 Ct निग्रह ग्रहावपि K(ed) निग्रहग्रहावपि (B: Cm निग्रहानु ...

4.17.10 4.18.7 4.16.64 तां पालयति धर्मात्मा भरतः सत्यवागृजुः ।
धर्मकामार्थतत्त्वज्ञो निग्रहानुग्रहे रतः ॥ ७
नयश्च विनयश्चोभौ यस्मिन्सत्यं च सुस्थितम् ।
विक्रमश्च यथादृष्टः स राजा देशकालवित् ॥ ८
तस्य धर्मकृतादेशा वयमन्ये च पार्थिवाः ।
चरामो वसुधां कृत्स्नां धर्मसंतानमिच्छवः ॥ ९
तस्मिन्नृपतिशार्दूले भरते धर्मवत्सले ।
पालयत्यखिलां भूमिं कश्चरेद्धर्मनिग्रहम् ॥ १०
ते वयं मार्गविभ्रष्टं स्वधर्मे परमे स्थिताः ।
भरताज्ञां पुरस्कृत्य निगृह्णीमो यथाविधि ॥ ११
त्वं तु संक्लिष्टधर्मा च कर्मणा च विगर्हितः ।
कामतन्त्रप्रधानश्च न स्थितो राजवर्त्मनि ॥ १२

महानपि इक्ष्वाकूणामेवेत्यर्थः I. Cg सृगादिनिग्रहानुग्रहावपि इक्ष्वाकूणामेव। कृत्यमिति शेषः . Cr.

7 a) Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).11.12 तान्हि पालयते धर्मान्(D2 धर्माद्, D12 धर्मे), Ñ2 D7 तामिमां पालयन्नास्ते, V1.2 B तामिमां पालयत्य(V2 °स्य)थ — b) Ś1 D3(first time).8–11 T1 M3 सत्यवान् (for सत्यवाग्) Ś1 D1.2.3(second time).11.12 शुचि Ñ1 केकयीसुत, Ñ2 V1.2 B D7 पृथिवीपति — c) V3 सर्वे (for धर्म). Ś1 Ñ1 V1.2 B1–3 D1.2.3.7.12 -चारुज्ञो, Ñ1 -कामश्च (for -तत्त्वज्ञो) —D7 om (hapl ?) 7d–8a — d) D4.12 -[अ]वग्रहे (for [अ]नुग्रहे) Ñ1 प्रभु (for रत) Ñ1 सग्रहानुग्रहे रत

8 D7 om 8abc (cf v l 7) Ñ1 partially illeg for 8ab. — a) D1.12 चैव (for चोभौ) Ś1 Ñ1 D12 जयश्च (Ñ1 illeg after जयश्च) विजयश्चोभौ, Ñ2 V1.2 B नयश्च विनयश्च(Ñ2 °ज्ञा)श्च — b) G1 धर्मश्च, G2 सत्यं (for सत्य) Ñ2 B1–3 G2 M1 च सुस्थित, B4 च संहित, D1.2.3(second time).12 च सुस्थिरं, D4 वसु स्थित, G1 च सुस्थित, Cm k as in text (for च सुस्थितम्) V2 तस्मिन्सत्य प्रतिष्ठित, D3(first time).11 यस्मिन्शौर्यं च सुस्थित — c) D1 विक्रमैश् (for विक्रमश्) Ś1 Ñ2 D1.2.3(second time).4.12.13 यथोपेतो, D2 तथोपेतो (for यथादृष्ट) Ñ2 V1.2 B विश्रुती(B1–3 °ते) देशकालज्ञो — d) Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).11.12 देशकालश्च रा(Ñ1 °स्व * *)जति (D2.12 °ति), Ñ2 V1.2 B D7 विजितारिर्जितेन्द्रिय : D1 देशकाल महाजनि: D3(first time) 11 देशकालश्च धारवः L(ed) देशकालश्च राजते

9 a) Ś1 Ñ V1.2 B D4.7.12 यस्य (for तस्य) Ś1 Ñ2 V1.2 B1 D4.7.11 G1.2 M1 Cr.p m.p धर्मकृतादेशाद् : Ñ1 B1.3.4 D4.12 धर्मकृतो(D12 °ते) देशो(D1.2.4 °शाद्) D1.4 धर्मकृतो देशाद्, G(ed) °कृतो देशाद्, Cs r m g k t °कृतादेशा (as in text) — b) Ś1 D12 मन्येऽपि (for मन्ये च) Ñ1 V1.2 B D1 मानवा (for पार्थिवा) — c) Ś1 Ñ V1.2 B D1.2.3(first time).4.11–13 चरन्ति (for चरामो) Ś1 Ñ1 V2 D1.2.3(second time).12 सर्वां D3.11(first time).11.12 सर्वां (for कृत्स्नां) — d) G1.2 धर्मसंपालनम् (for °संतानम्) G1.2 M1 इच्छन्त (for इच्छवः) Ś1 Ñ1 D1.12(both times).11–13 धर्मार्थं(Ś1 D1.2.12 धर्मसंज्ञा) Ñ1 illeg for धर्मा धर्मा)नुपालिन:, Ñ2 V1.2 B D7 धर्मा(V1 सर्वे)धर्मानुपे (D2 °मेते: D3 °पुते: D4 °मेते: D7 च ये)क्षया

10 a) B1 यस्मिन् , D2.11 सत्वान्, D3(second time).11–13 T2 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ1 D2.3.12 -शार्दूल (for शार्दूले) — b) Ñ V1.2 B D1.7 सेवत (for भरत) Ñ1 भक्तवत्सले — Ñ1 partially illeg for 10c — c) Ś1 D12 पालयन् (for °यति) D3(first time).11 उर्वी, D4.8–10 पृथ्वीं (for भूमिं) — d) D3(first time).11 विग्रह, D2.8–10 Ct विग्रिय, D7 विग्रह (sic) Cm g k as in text (for निग्रहम्) Ś1 D1.12 कथं युद्धेन विग्रहः Ñ1 क* युद्धेन विग्रह (sic) D1 कस्य युद्धेन विग्रहे, D4.11 कस्य युद्धे न विग्रह , D3 (second time) कस्य युद्धे च विग्रह

11 a) D12 च ते (for वयं) D1.4.11 पथि विभ्रष्टा (D2 °ष्टान्) D3(first time).11 समयभ्रष्टान्, D4 धर्मविभ्रष्टान्, T2 M1.2 Cg k धर्मविभ्रष्ट Ct as in text (for मार्गविभ्रष्ट) Ś1 Ñ1 D3(second time).4.12 न वय पथि (D3 °थि) विभ्रष्टा — b) Ś1 Ñ1 D1.12 स्वधर्मस्थान (Ñ1 °मात्मवृन्द, D4 °स्व स्व)निश्चितान् Ñ2 V1.2 B D7 धर्मे पृथिवीमिमां, D1 स्वस्वधर्मव्यतिक्रमान् : D1.3(second time).12 स्वधर्मं युज्यते(D3 धावति) क्रमात् : D3 (first time) स्वधर्मकृतिविक्रियात् : D11 स्वकर्मस्थानविस्तृतान् — c) Ś1 D12 भरतं च (for भरताज्ञां) — d) Ś1 Ñ1 D3(second time).4.12.13 विनयेमो D1 विनयामि: D2.8–10 Ct विन यामो, T2 निगृह्यामो, Ch tp as in text (for निगृह्णीमो) —For 11cd, Ñ2 V1.2 B D7 subst

385* धर्मातिक्रमिणं धर्मं कुर्मो ह दण्डधारणम् ।

[Ñ2 धर्म्यं, B1.3 धर्माद् , B2 धर , B4 धर्मं (sic) (for धर्मं) V2 -धारण (for -धारणम्)]

—After 11, Ś1 D12 ins.

386* इत्येवमुक्त्वा विरत धर्मिणे धर्मवादिनम् ।
वचाप वचनं वाली निःश्वसन्निव दुर्मनाः ।

[(1 2) D1.2 1 (for 11)]

12 a) V1 सर्वं त्वं (for संक्लिष्ट) D4.8–10 T2 M1 धर्मश्च Cg k as in text (for धर्मा च) Ś1 D1.2.3 (second time).4.11.12 स तत्[D2.3 त्व] विहितधर्मा (D1.12 °स्य), Ñ1 स त्वं वाति* * * * च Ñ2 V1.2 B1 D7 स त्व विहितधर्मा च(B1 °धर्माश्च) B3.4 स त्वं विहृत (B4 °मृत)धर्मा च D3(first time) त्वं तु विहितधर्माश्च D11 त्वं मुविहितधर्मा च — b) Ś1 D1.12(second time)

ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव यश्च विद्यां प्रयच्छति ।
त्रयस्ते पितरो ज्ञेया धर्मे च पथि वर्तिनः ॥ १३
यवीयानात्मनः पुत्रः शिष्यश्चापि गुणोदितः ।
पुत्रवत्ते त्रयश्चिन्त्या धर्मश्चेदत्र कारणम् ॥ १४
सूक्ष्मः परमदुर्ज्ञेयः सतां धर्मः प्लवंगम ।
हृदिस्थः सर्वभूतानामात्मा वेद शुभाशुभम् ॥ १५
चपलश्चपलैः सार्धं वानरैरकृतात्मभिः ।
जात्यन्ध इव जात्यन्धैर्मन्त्रयन्द्रक्ष्यसे नु किम् ॥ १६
अहं तु व्यक्ततामस्य वचनस्य ब्रवीमि ते ।
न हि मां केवलं रोषात्त्वं विगर्हितुमर्हसि ॥ १७

G 4 17 8
B 4 18 17
L 4 14 9

4.13.13 धर्मेण च, N1 धर्मेषु च Ñ2 V1.2 B D7 पापचर्या (for कर्मणा च) B1-3 [अ]विगर्हित (for विगर्हित) ☸ Ct अत एव सक्रिष्ट पीडितो धर्मो येन तादृश ☸ —Ś1 D13 om 12^cd —^c) Ñ1 D11 G1 काम तत्र, D4 कर्मतत्र B1 प्रधान तु, D3(first time) विधानश्च (for प्रधानश्च) —^d) Ñ1 प्रस्थितो(ता?)ऽन्तरे यथा, Ñ2 B1.3 D7 प्राकृतो वानरो यथा, V2 प्रस्थितो वानरो यथा, V3 प्रहृतो वानरो यथा B4 न स्थितो वानरापथ (sic) D1.3(second time).4 प्रस्थितश्चेतरे पथि, D3(first time).11 प्रच्युतो वानरापथ D13 प्रस्थितश्चेति वा इति —After 12 N1 D1.3(after 12 r).4.11 ins while Ś1 D13 ins l 3-4 only after 12^ab (owing to om)

387* इति वालिवच श्रुत्वा राघव पुनरब्रवीत्।
कारणं च परं पश्य यदर्थमसि पातित ।
भ्रातुर्वर्तसि दारेषु जीवतो वानरेश्वर।
तस्मात्त्व निहत पाप शरेणानतपर्वणा।

[D1 om l 1 —(l 2) Ñ2 D5 स्वपरं, D4 त्व परं (for च परं) D2 कारणं त्वपर पश्य (for the prior half) D1.4 पातिन (for पातित) —(l 3) D13 वर्तसि (for वर्तसि) Ś1 जीविते (for जीवतो) D13 वानरेश्वर —(l 4) D5 कस्मात्त्व D13 तथा त्व (for तस्मात्त्व) N1 हंतव्ये D5 पाप D3 पापात् (for पाप) D1.11 नतपर्वणा]

13 ^a) D5.8-10 T1 वापि D6 G1 M3 चापि (for चैव) Ñ2 partly alleg for 13^b —^b) D1.11 बुद्धिं (for विद्यां) —^c) D6 alleg for त्रयस्ते पितरो —^d) Ś1 Ñ1 D1.3 (second time).11 धर्मं चेद्गुणो(D3 °ह)प्यते(Ñ1 °e * e [alleg] D1 °रुप्यते) Ñ2 V1.3 B1.3 D7 धर्मश्चेद्गुरुप्यत (B1.3 °स) B2.4 धर्मं चेद न स्पृश्यते(B2 युष्यत) D2.4.11 धर्मं वेद्(D4 चेद्) न युष्यत, D3(first time).11 M1 धर्मं बाम्रात्नुगच्छता, D6 T1.3 G3 M3 धर्मे पथि हि वर्तत (G2 °र्तिनो)

14 ^a) Ś1 Ñ V1.2 B D1.3(both times).4.7.11.13 योद्य, M1 मामत्र (for मात्मन) D13.18 शिष्य (for पुत्र) —^b) D3(first time).11 G1 गुणान्वित । D4 गुणोचित (for गुणोदित) Ś1 Ñ V1.2 B D1.3(second time).4.7.12 दिव्यश्च(Ś1 N1 D13 °द्वश्च B4 °व्यस्तु) गुणवानपि D5.13 गुणश्च गुणवानपि —^cd) G1 पुत्रस्त च (for पुत्रवत्ते) V2 V1.2 B D7 [क पि सर्विन्या (for त्रयश्चिन्त्या) D1.3-11 चैव (for चेद्) Ñ2 V1.2 B D7 अपि (for अत्र) Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time).4.11.13 ण्ते पुत्रव(D2 °स)मा ज्ञेया धर्मेषु(D13 °र्मे च) हरिपुंगव ☸ Ct अत्र चिन्त्यते नया धर्मा धर्मज्ञानमेव कारणम् ☸

15 M1 reads 15-17 after 5 —^a) B1 सूक्ष्म (for सूक्ष्म) Ñ2 V1.2 B D7 -दुर्ज्ञेय, D1.6.10 G1.2 Ct विज्ञेय, Cm g as in text (for -दुर्ज्ञेय) Ś1 Ñ1 D1-4.10.13 सूक्ष्मो (Ñ2 D1 °क्ष्मा)परार्थो विज्ञेय (D2.3 न ज्ञेय) —^b) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 सतां धर्ममनुस्मरन् —^c) Ñ2 V1 B D7 भूतात्मे (B1.3 D7 °त्मे)व, V2 भूतानामेव(hypm) (for आत्मा वेद) Ñ2 V1.2 B D7 T1.2 G3 M1 Cr शुभाशुभे Cv m g k t as in text (for °शुभम्) ☸ Ck परमविशेषपरमात्मा श्रीमद्धृदि (गु)रूपया परमाचार्य श्रीम (स्वय)भूप्यास सैमिन्यादिभिरेव विज्ञेय इतरैस्तु परमस्वधर्मविशेष एव ☸

16 M1 reads 15-17 after 5 —^a) Ñ2 B1 D7 सचिवैस्, D2.13 चपलैस् (for चपलस्त) V1.2 B1-3 M1 सचिवै (for चपलै) —^b) B3 अ तात्मभि, D1 अकृतात्मन (for °त्मभि) B2.3 रामवैरकृतात्मभि D13 वानरै रकृता त्मभि (sic) —^c) D8-10 Ct इमस (for इव जा°) Ś1 D13 मन्त्रयन्द्रक्ष्यसे नु किं D1.4.6.11.13 G1 M1 मन्त्रयन्द्रक्षसे नु (D2 G1 न D12 तु M1 स) किं, D3 मंत्रयन्द्रक्षसे नु किं, D4 अन्वितस्त्व हि वानर Cg as in text ☸ Ck चपल सर्वं किं मन्त्रयन् किं नु राजधर्मं मन्त्रयन् निश्चिन्वन् किं नु स्वरक्षणीयमनालोक्य रक्षसि न किमपि। Ct रक्षसे नु किमिति पाठे रक्षणीयमज्ञात किं नु रक्षसि न किमपि ☸ —For 16^cd, Ñ2 V1.2 B D7 subst

388* अन्योऽन्यैरेव संयुक्तो विज्ञास्यसि कथं नयम्।

[B1.2 त्व (for स्व) D7 अन्ये अंधैस संयुक्तो (for the prior half) V2 युतो (for कथं)]

17 M1 reads 15-17 after 5 —^ab) V1.2 B D1.2.7 व्यक्तिताम्, D5 विश्वनाम् (sic) (for व्यक्त°) D7 अधस्यानुमार्ग (sic) Cl अस्मद्वचनस्य (for अस्य वचनस्य) D12 reads प्रवीमि ते in marg —^cd) V1.2 B D7 नैव(D7 °व) (for न हि) D6 मे, D11 मा (for मां) Ś1 कस्मात् (for °त्) D3.12 रोषाद् (for रोषात्) Ś1 V1.2 B D7 उपेक्षितुम्, D1.3.11-13 गर्हयितुम् (for विगर्हितुम्) Ś1 त्व विगर्हयितु मर्हसि (hypm) D3 न त्व गर्हयितुमर्हसि (for ^d) V2 न हि कवलरोषेण त्वं धर्षयितुमिच्छसि —After 17, Ś1 Ñ1 D1.3.4.11.13 read 34-36

C. 4 17 28
B 4 18 18
L. 4 14 13

तदेतत्कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया हतः ।
भ्रातुर्वर्तसि भार्यायां त्यक्त्वा धर्मं सनातनम् ॥ १८
अस्य त्वं धरमाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
रुमायां वर्तसे कामात्स्नुषायां पापकर्मकृत् ॥ १९
तद्व्यतीतस्य ते धर्मात्कामवृत्तस्य वानर ।
भ्रातृभार्याभिमर्शेऽस्मिन्दण्डोऽयं प्रतिपादितः ॥ २०
न हि धर्मविरुद्धस्य लोकवृत्तादपेयुषः ।
दण्डादन्यत्र पश्यामि निग्रहं हरियूथप ॥ २१
औरसीं भगिनीं वापि भार्यां वाप्यनुजस्य यः ।
प्रचरेत नरः कामात्तस्य दण्डो वधः स्मृतः ॥ २२
भरतस्तु महीपालो वयं त्वादेशवर्तिनः ।
त्वं च धर्मादतिक्रान्तः कथं शक्यमुपेक्षितुम् ॥ २३

---

18 Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 read 18-19 after 36 (cf v l 17) —ab) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 अपर (for तदेतत्) Ñ2 V1.2 B D7 कारण चापर पश्य मया येनासि (B1 °न वि) हिंसित —c) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 भार्यायां वर्तसे भ्रातुर —d) D4 मुक्त्वा (for त्यक्त्वा) Ñ2 V1 B D7 रुमा (V1 स्नुषा) या त्वमधार्मिक (Ñ2 °धर्मक) V3 त्व रुमाया त्वधार्मिक

19 Ś1 Ñ2 D1.3.4.12.13 read 18-19 after 36 (cf v l 17) —a) D2 T3 G1 तस्य (for अस्य) Ś1 V1.3 B3 D3.4.12.13 ध्रियमाणस्य (D4 °स्तु) Ñ B1.2.4 D2.5.7.11 ध्रिय°, G2 रमसमाणस्य M1 Cv sp mp चर° Cvp r m g k t as in text (for धर°) G3 चरमाणस्य तस्य त्वं —b) Ñ2 V1.2 B D7 यवीयस (for महात्मन) —c) Ś1 D13 भार्यायां (for रुमायां) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 मोहात् (for कामात्) —d) Ś1 D1-4.11-13 काममोहित (for पापकर्मकृत्) M1 रुमाया काममोहित —For 19cd Ñ2 V1.2 B D7 subst

389* हीविमुक्त शुभ मूढ सक्तवा धर्मं सनातनम् ।

[B4 वियुक्त (for विमुक्त) V1 स्वय B1.3 वस (for शुभ) V2 त्मक्षाव (sic) (for सनातनम्)]

20 a) D1 विहीनस्य, D2.13 व्यपेतस्य D3(first time) 11 व्यपेतस्य M1 च्युतस्य च Ck t as in text (for व्यतीतस्य) Ñ1 सद्धर्मात्, D3(first time) ते स्वर्गात् (for ते धर्मात्) —D4 illeg for 20b —b) Ñ2 कपिमुख्यस्य, V2.3 कपिवृषस्य B1.3 कपिश्रेष्ठस्य, B2 कपिवृद्धस्य, B4 कपिभूपस्य D1 व्यतिक्रान्तस्य, D7 कामबुध्यस्य, G2 कामवृत्तेश्च M1 कर्मयुक्तस्य (for कामवृत्तस्य) Ś1 Ñ1 D2.11.13 व्यतिक्रान्तस्य सौरिकात् (Ñ1 सर्वत) D3(second time) व्यतिक्रान्तस्य लौकिकं —c) Ñ2 B2-4 D7 भ्रातुर (for भ्रातृ) D4 [अ]भिमर्शस्य, D4 G2 विमर्शेऽस्मिन्, G3 M3 [अ]वमर्शेऽस्मिन् (for -[अ]भिमर्शेऽस्मिन्) Ś1 Ñ1 D2.3(second time).11.13 M1 भ्रातुर्भार्याभि (D3 °भि) मर्शे (D3.13 °धर्मे) ऽस्मिन् V1.3 B4 भ्रातुर्भार्याविमर्देऽस्मिन् D1 T1.2 भ्रातुर्भार्यापमर्शेऽस्मिन्, D11 भ्रातृभार्यापरिमर्शेऽस्मिन्, G(ed) भ्रातृभार्यापहर्तस्त —d) Ñ1 illeg for दण्डोऽयं Ñ V1.2 B D1.2.3(second time).7.13 विनिपातित (for प्रतिपादित) Ś1 D13 यदोषे विनिपातित D4 दण्डस्तव निपातित

21 Ñ1 illeg for 21a —ab) Ś1 D3(second time) 4.12 एष, D3(first time) न ते, D11 तस्ते, D13 क्रोधे (for न हि) D6.8-10 लोक (for धर्म) V3 व्यतीतस्य (for विरुद्धस्य) Ś1 Ñ1 D3(second time) 4.12.13 लोकवृत्ता (Ñ1 D4 °त्त) व्यपेक्षि (D4.13 °क्ष) ण (D3 °क्षया) Ñ2 V1 B1.2 लोभवृत्तस्य पक्षिण (B1.2 पापिन) V3 B3.4 D7 लोभवृत्त्यपेक्षिण, D3(first time) लोकवृत्ता (तस्य) पिन D11 लोकवृत्ताविपातिन (for b) D2 यो हि धर्मविरुद्धश्च लोकवृत्त्यपेक्षया, D5 एवं धर्मविरुद्धस्य लोकवृत्तानुपेक्षिण —D6 om 21c-22b —c) V3 अन्यत्तु, B3 D3(first time) 11 अन्य न (for अन्यत्र) Ś1 Ñ1 D2.3(second time) 4.12.13 सदृश मरण मन्ये (D4 om मन्ये) —d) Ś1 तदेवा Ñ1 illeg D2.3(second time) 4.13 तवाद्य, D3(first time) निग्रहे D13 तपदं (for निग्रहं) Ñ1 D3(first time) 11 पुङ्गव (for यूथप) B4 हरियूथपयूथप ※ Ct दण्डादन्यत्र यत्नोऽन्यमिलकि । कश्चित्क्वेन निग्रयोन्यिनद्धाहमर्यादिप्येयेति ध्वनितम् । दृश्यते च गृहे पाल्यमानेषु मार्जारादिष्वन्य स्वभार्या सहित दृष्ट्वा तेषु परस्पर युद्ध भार्यया बहुप्रकारताडनादि दण्ड इत्याहु ※ —After 21 D5.6.8-10 S ins

390* न च ते मर्षये पापं क्षत्रियोऽहं कुलोद्भवः ।
[M3 हि (for च) D5.6 to T2 कुलोद्गत]

22 Ś1 Ñ1 D1.2.3(second time) 4.12.13 om 22ab (for D2 cf v l 21) —a) D6 G1.2 M1.2 च (for वा) D3(first time) 11 औरसां भगिनीं चापि —b) D3(first time) 11 पत्नीं च M1 भार्यां च (for भार्यां वा) —Ñ1 illeg for 22cd —c) D4 illeg from कामात् up to भरतस्तु in 23a Ś1 D1.2.3(both times) 11-13 स्वैरवृत्त (D2.13 °वि) चरेत्कामं (D3(first time) 11 °मात्) —d) D1 तस्य दैवो वधो मतः D3(first time) 11 तस्य दण्ड पर स्मृत —For 22cd V1.2 B D7 subst

391* औरसस्य च पुत्रस्य पत्न्याश्चैवानुजस्य च ।
स्वैरवृत्तस्य कार्यं हि राज्ञा दण्डाय धारणम् ।

[(l 1) B1 [आ]त्मजस्य (for [अ]नुजस्य) Ñ2 व (for च) —(l 2) V3 B3 तत्प्रतिकारेणैव (for the post half)]

23 D4 illeg up to भरतस्तु in a (cf v l 22) D11 om 23-29 —a) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.12.13 च (for तु)

गुरुधर्मव्यतिक्रान्तं प्राज्ञो धर्मेण पालयन् ।
भरतः कामवृत्तानां निग्रहे पर्यवस्थितः ॥ २४
वयं तु भरतादेशं विधिं कृत्वा हरीश्वर ।
त्वद्विधान्भिन्नमर्यादान्नियन्तुं पर्यवस्थिताः ॥ २५
सुग्रीवेण च मे सख्यं लक्ष्मणेन यथा तथा ।
दारराज्यनिमित्तं च निःश्रेयसि रतः स मे ॥ २६
प्रतिज्ञा च मया दत्ता तदा वानरसंनिधौ ।
प्रतिज्ञा च कथं शक्या मद्विधेनानवेक्षितुम् ॥ २७
तदेभिः कारणैः सर्वैर्महद्भिर्धर्मसंहितैः ।
शासनं तव यद्युक्तं तद्भवाननुमन्यताम् ॥ २८
सर्वथा धर्म इत्येव द्रष्टव्यस्तव निग्रहः ।
वयस्यस्योपकर्तव्यं धर्ममेवानुपश्यता ॥ २९

G 4 17 43
B 4 18 29
L 4 14 0

—^{b}) Ñ2 V1 2 B D1 3 4 11 12 T1 3 G2 3 M1 2 चादेश, D4 11 मादेश, L(ed) वादेश (for श्चादेश) G(ed) -कारिण (for -वर्तिन) —^{c}) D6 T1 2 G1 M3 तु (for च) Ñ1 D1 3 4 धर्मम् (for धर्माद्), Ñ2 V2 B1 3 D7 व्यतिक्रांत (for अति°) Ś1 D12 त्वा च धर्ममतिक्रान्ते, V2 त्वं च देशव्यतिक्रान्त, B4 त्वं च धर्मव्यतिक्रांत, D4 11 त्वं तु धर्ममतिक्रान्त, D5 त्वां तु धर्मादतिक्रान्त —^{d}) D1 अपेक्षितु (for उपेक्षितुम्) D4 7 T1 3 G1 2 M1 2 कथं शक्य उपेक्षितु

24 D11 om 24 (cf v l 23) D1 om 24^{ab} —^{a}) Cg गुरुर्धे° (for गुरुध°) Ñ1 G3 M3 -व्यतिक्रात, T1 3 °क्रातान् (for -व्यतिक्रान्त) Ś1 D1 12 गुरुवृत्त(D1 °त्ति)मतिक्रातान् (D1 °त) Ñ2 V1 2 B D7 गुरुवृत्तव्यतिक्रात, D3 यो तु वृत्यामतिक्रांत D5 गुरुवृत्तानतिक्रांत, D13 य तु वृत्यानतिक्रात —^{b}) Ñ2 V1 2 B D1-3 7 12 13 M1 प्रज्ञा, N1 illeg (for प्राज्ञो) M1 रञ्जयन् (for पालयन्) —^{c}) Ñ2 D8-10 -वृत्तानां (for -वृत्ताना) —^{d}) D5 निग्रही (for निग्रहे) Ñ1 illeg B1 3 पर्युपस्थित, B4 समवस्थित, D2 [ऽ]पि व्यवस्थित, D12 देशवर्तिन, L(ed) देशवर्तिनो (for पर्यवस्थित) Ś1 निग्रहोद्देशवर्तिन

25 D11 om 25 (cf v l 23) D1 om 25^{cd} —^{a}) Ñ1 illeg V1 2 B1-3 ते वय Cg वय च (for वय तु) D5 भरतादेशाद्, D6 8-10 T1 2 M3 Cr m t °तादेश, Cg as in text (for °तादेश) Ñ2 B4 D7 ते वय भरतादेश (Ñ2 °श्य) —^{b}) B4 G1 M3 हार्द D8 10 T1 Ct [अ]वधि (for विधिं) Ñ2 V1 2 B D7 विशेषत (for हरीश्वर) —For 25^{cd} Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 subst

392* वय च भरतादेशे विधि परम विधानवत् ।

[Ś1 D12 वा भरतोद्देशे D2 विधिरत्नविधानवत् (for the post half) Ñ1 * * * भरतादेशविधि परम विधानत]

—D6 om 25^{cd} —^{c}) Ñ1 D5 illeg for त्वद्विधान्भिन्न Ś1 D12 त्वाद्विधा भिन्नमर्यादा D5 13 द्विविधा भिन्नमर्यादा —^{d}) G1 2 M3 निहंतु (for नियन्तु) Ñ2 V1 D1 3 4 D7 सततोद्यता, D1-3 12 कृतनिश्चया (for पर्यवस्थिता) Ś1 N1 D2 13 नियते कृतनिश्चया, V2 B2 निहतु सततोद्यता, D8 10 निगृहीतु व्यवस्थिता, B(ed) निग्रहीतु व्यवस्थिता

26 D11 om 26 (cf v l 23) —^{a}) G1 तु (for च) Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवश्चैव रक्ष्योयं —^{b}) V1 B D7 लक्ष्मणोय (for लक्ष्मणेन) D6 om (hapl) तथा V2 यथा भ्रातानुजस्तथा —^{c}) Ñ2 V1 2 B3 4 D7 हरोस्य(V1 °रि) स्वम् (for निमित्त च) B1 3 राज्यदारहरोस्य त्वम्, D4 11 दारा राज्येषु मित्रेषु —^{d}) T1 3 M1 2 नि श्रेयस (for °सि) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 निग्रहस्ते कृतो मया, Ñ2 V1 2 B D7 भवोसि (V1 °तो ह्य) निहतो मया, D6 8-10 T2 G3 Cm t नि श्रेयसकर स मे ❁ Ck यस्मादेव तस्मात्सखित्वादेव सुग्रीव स्वस्य दारराज्ये निमित्त तस्मादयं मे मम नि श्रेयनिरत नि श्रेयसनिरत इति यावत् ❁

27 D11 om 27 (cf v l 23) —Ñ1 partially illeg for 27^{a} —^{a}) Ñ2 प्रतिज्ञात (for °ज्ञा च) D6 दत्त्वा (for दत्ता) V1 2 B D7 प्रतिज्ञात(D3 °ज्ञा तु) मया हस्य (B1 3 तस्य) —^{b}) G1 2 पावक (for वानर) B4 वानरा नरसंनिधौ (sic) —After 27^{ab}, Ñ2 V1 2 B D7 ins

393* राज्य दाराश्च तच्चव कर्य कर्तुं मयान्यथा ।

—Ñ1 partially illeg for 27^{cd} —^{c}) D2 3 12 G2 3 प्रतिज्ञाय, G1 प्रतिज्ञा तु (for प्रतिज्ञा च) Ñ2 V1 B2 4 मिथ्या, D2 3 13 T3 G3 Ch शक्य (for शक्या) Ś1 D12 प्रतिज्ञात कृत शक्य, V2 B1 3 प्रतिज्ञा च मया (V2 कथ) मिथ्या, D2 प्रतिज्ञा च कथं मिथ्या —^{d}) Ś1 D1 3 4 13 ह्य(D12 ह्य)पेक्षितु, D6 ह्यवेक्षितु, D4 [अ]नुपेक्षितु, D13 ह्यपेक्षितु, G1 2 Ch [अ]नपेक्षितु, Cg t as in text (for [अ]नवे°) Ñ2 B4 D7 कर्तव्या मद्विधेन हि, V1 2 B1-3 कर्तव्यास्मद्विधेन हि —After 27 N2 V1 2 B D7 ins

394* न मे मिथ्या भवेद्वाक्यमतोऽसौ विनिपातित ।

[V1 वाग (subm) (for वाक्यम्) V2 B3 स्त्वमोसि निपातित (for the post half)]

28 D11 om 28 (cf v l 23) —^{ab}) Ñ1 partially illeg for 28^{b} D8-10 सहितै (for -संहितै) D1-4 12 13 महद्भिर्हेतुसंहितै (for ^{b}) Ñ2 V1 2 B D7 G(ed) तवेतै कारणैर्धर्मसंपासि विनिपातित (G(ed) °श्चासि निहतो मया) —Ñ1 illeg for ^{c} —^{c}) D2 13 तव तद् (D12 सद्) D3 * * तद्, D1 भवतो (for तव यद्) Ś1 D12 शासन भरतेनोक्त —^{d}) D2 12 तद्वयाद्, D6 तस्ववात् (for तद्भवान्) L(ed) मनुमान्यता

29 D11 om 29 (cf v l 23) —^{a}) D3 स तथा, V1

G 4.17.0 B 4.18.31 L 4.14.19 राजभिर्धृतदण्डास्तु कृत्वा पापानि मानवाः ।
निर्मलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ ३०
आर्येण मम मान्धात्रा व्यसनं घोरमीप्सितम् ।
श्रमणेन कृते पापे यथा पापं कृतं त्वया ॥ ३१
अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुधाधिपैः ।
प्रायश्चित्तं च कुर्वन्ति तेन तच्छाम्यते रजः ॥ ३२

सर्वथा (for मर्थथा) Ś1 Ñ1 D1 s 11 12 प्येति (D1 °ह) (for इत्येव) D2 12 सर्वथा सर्वं प्येति —⁶) Ś1 Ñ1 D1 2 13 11 कर्तव्यम् (for द्रष्टव्यम्) D5 4 कर्तव्यमतः विग्रह —Ñ1 partially illeg for 29ᶜᵈ —°) D4 T2 3 G M2 3 Cv r m g k (म°पि Ct as in text (for [ड]प). Ś1 D1 11 का(Ś1 व)पा च भरतश्रात्रा, D1-2 वयस्यस्यापि च (D3 त)त्कार्ये, D13 वयस्यापि च परस्यापि(sic), M1 सख्युश्चापि प्रियं कार्यं —ᵈ) Ś1 D1 12 -वर्तिना(Ś1 °न) D1 -वर्तता, D5 T G2 M1 3 Cr m k -पश्यत, D2 पश्यत, Cg t as in text (for पश्यता) D1 12 धर्मं एवानुवर्तते, D1 कर्म एवानुवर्तते ॐ Cv धर्ममेवानुवर्तत धर्ममेवानुपश्यत ॐ —For 28ᶜ-29, Ñ2 V1 2 B D7 subst

395* न मां धर्ममविज्ञाय त्वं गर्हयितुमर्हसि ।
अविज्ञाय परं धर्मं केवलं सौख्यमाश्रितः ।
नान्तरात्मा परस्य पशुमतः त्वमर्हसि ।
सर्वथा धर्मं एवैष कृतस्ते निग्रहो मया ।

[(l 1) Ñ2 3 B3 तु (for न मां) V1 B1 2 अविज्ञाय Ñ1 D1 विनिर्हितुम् B2 3 v1 विगर्हितुम् (for त्वं गर्हयितुम्) —D1 om (hapl) l 2-3 —(l 2) V1 B1 सौख्यम् (for माश्रितः) Ñ2 V1 आश्रित —(l 3) Ñ2 वसुमेन —(l 4) G(ed) धर्मे (for धर्मं) V2 कृत (for कृतस्)]

—Thereafter they cont

396* भ्रातृदाराभिमर्शी च मया सनयसि हिंसितः ।
अस्य स परिभवस्य पूतोऽसि निहतो मया ।
स्वर्गं प्राप्नुहि दुष्कार्यं कायार्थं निहतो ह्यसि ।
यदि वा लोभमाश्रित्य मया त्वं निहतो वृथा ।
तच्छ्रुत्वा हरिणा मत्यो हंसपतोऽसि मे । [5]
इति रामवचः श्रुत्वा वाली धर्मार्थमन्वितम् ।
समाहितमनोबुद्धिरिदं वचनमब्रवीत् ।

(B1 reads l 2 in marg —(l 1) Ñ2 B2 D7 [भ्र]ातृशी (for °र्शी) —(l 2) B1 मध्ये (sic) (for अस्य) V1 -मान G(ed) -मस्य (for -भिस्य) —(l 3) G(ed) दुष्कार्य B1 स्वर्ग (for स्वर्गं) V2 सदा (for वा) —(l 4) D7 च (for वा) —(l 5) B1 2 कृत्वा (for श्रुत्वा) B1 -म°नि (for -मा°नि) —(l 6) B1 2 -मनिः]

—After 29 D1 2 4-10 S ins

397* सर्वं त्वयापि लाकार्यं प्रमाणमनुवर्तताम् ।
भुवन महुना मैत्री भ्रातृभिः कर्तव्यवत्सलैः ।
दुर्वृत्ती धर्मं कृत्वा वैकथा नार्हति मया ।

(M1 om. (hapl ?) l 1, while D1 reads l 1 in marg —(l 1) D1 2 G1 2 सर्वं (for सर्वं) D1 -जीने T G2 M1 Cr m g पश्यता, Ct as above (for -वर्तता) ॐ Cv एष च श्लोकः कोशेषु प्रायिकः इति नाधिक्यम् (, Cr अयं श्लोके बहुकोशेषु न दृष्टः ॐ —(l 2) D1 -वर्ते (for -मन्ये) —(l 3) D1 दृष्टा, G1 दुर्वृत्ति (for दुर्वृत्तौ) D1 तथा च चरेत हि तव, D5 T G1 M1 तथाचरेत प्रिये(D5 M1 हरे, T1 वृते, M1 वरे) G1 तथा चावनिपते, G2 तवेशापि प्रिये (for the post half)]

30 Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 13 read 30 after 32 (preceded by 399*) —ᵃ) Ś1 D1 4 12 G1 कृत, Ñ1 कृत (for धृत) Ś1 Ñ1 D1 4-10 11 च, Ñ1 D1 11 हि V1 2 B वै, D1 तै (for तु) D1 12 राजभिर्दंड्यास् हि(D11 °दंडानि) —ᵇ) D11 कृत्वा (for कृत्वा) D1 कृतपापास मानवा —ᶜ) Ś1 Ñ2 D1 12 विमला —ᵈ) D12 सुकृतिनो
—After 30 D1 2 6-10 S ins

398* शासनाद्वापि मोक्षाद्वा स्तेनः स्तेयाद्विमुच्यते ।
राजा त्वशासन्पापस्य तदाप्नोति किल्बिषम् ।

[(l 1) D1 T1 G2 3 Ct विमुच्यते (for [म] ि ात°) G1 विमुच्यते (for विमुच्यते) D11 न शेषे स्तेयात्प्रमुच्यते (for the post half) —(l 2) D11 [अ]तु मत्वा M1 [अ]शासनात् (for [अ]शासन्पाप°) M1 तम् सदापापस्य तमाप्नोति किल्बिषं]

31 D1 2 11 om 31 —ᵃ) Ñ2 V1 2 B D7 पूर्वैः (for आर्येण) Ś1 Ñ1 D11 अस्मत्कुलमत् भ्राता D4 5 11 मायमस्मत्कुलाद् (D1 °भ्रा) —ᵇ) Ś1 D11 ब्राह्मण Ś1 भ्रातृ D1 2 12 भाषित D1 भाषित (1 2 ईप्सितम्) Ś1 V1 2 B D7 संप्राप्त(V1 °प्तेः D7 °प्त) व्यसनं महत् —ᶜ) Ñ2 V1 B D7 श्रमणैर D1 कृतं पापं (for कृतं पापे) Ñ1 D1 2 11 12 प्रतापस कृत (D11 °ते) पापी, D11 °पौ) —ᵈ) D11 यदि D1 12 यदि G1 तथा (i e यथा) D1 पार्थ (for पापं) D1 G1 2 M1 त्वया कृतं (in transp)

32 ᵃ) D1 पूर्वैरपि V1 2 B G1 कृतं पापं —G1 om 32ᵇᶜ. —ᵇ) D11 प्रमादैरवा Cr प्रयुक्त (for प्रमत्तैः) Ñ1 V1 2 B D1 11 वसुधापतिः D1 प्रमत्तैर्वसुधाधिपैः —ᶜᵈ) Ś1 D11 T1 2 (T1 तु) कुर्वन्ति D1 12 च कुर्वन्ति D1 तु कुर्वन्ति (for च कुर्वन्ति) Ś1 1 2 पुनः D1 ततः D1 पुनः (for तत्र) Ś1 D11 तत्र तथाप्यनतुष्टाः D1 तत्कृत्वापत्य कुर्वन्ति D1 त तत्र उपशम याते (for °) Ñ2 V1 2 B D7 प्रायश्चित्तं कुर्वीत यतः (V1 °चरित) (चरितं च यः D1 11 12 प्रायश्चित्तं तु कुर्वन्ति तत्कुर्वते । Cr m g कुर्वन्ति च तत् दृश्येनुष्ठानमपि न भूयो यतः ॐ —After 32 Ś1 Ñ1 V1 2 B D1 4 5 8 10 M1 ins.

तदलं परितापेन धर्मतः परिकल्पितः ।
वधो वानरशार्दूल न वयं स्ववशे स्थिताः ॥ ३३
वागुराभिश्च पाशैश्च कूटैश्च विविधैर्नराः ।
प्रतिच्छन्नाश्च दृश्याश्च गृह्णन्ति सुबहून्मृगान् ।
प्रधावितान्वा वित्रस्तान्विस्रब्धानतिविष्ठितान् ॥ ३४
प्रमत्तानप्रमत्तान्वा नरा मांसार्थिनो भृशम् ।
विध्यन्ति विमुखांश्चापि न च दोषोऽत्र विद्यते ॥ ३५

G 4 17 18
B 4 18 39
L 4 14 11

399* तेन तेषां न तत्पाप कृत्वा सौम्येन कर्मणा ।
नाध्यारोहति जातोऽसिमंडीय स्वनवानिव ।
ततस्तव निहत पाप शरेणानतपर्वणा ।
गमिष्यसि सता लोकाञ्छस्त्रपूतो मनोरमान् ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D2.4.11.12 तेषां कृत्, B3 तेषां च तत् (for तेषां न तत्) Ś2 Ñ1 D2.13 मैति D3 घ्नत (for कृत) D1 दथ शाम्येन कर्मणा, D11 घ्नत सौम्येन कर्मणा (for the post half) D2.13 तेन ते यकृत पाप मैति सौम्य न तत्कृत —(l 2) Ñ2 V1.2 D2.4 D7 अभ्यास(B2 °भ्या, B3 °त्या °रोहति, B1.2 अभ्यहार इति (sic), M2 पीरोदमिति (for नाध्यारोहति) D2.13 यातानि (for जातोऽसि) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 समुद्र, B2 मेघेभ्य, M2 महोप (for मडीय) Ś1 D12 स्वनवानपि, D12 स्तनवानिव —After l 2 D1 ins

399(A)* त्वं पुनर्वानरो मूर्खे न प्रायश्चित्तमर्हसि ।

—(l 3) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 M2 तसात् (for ततस्) D4 त (sic) (for त्व) B1.2 D2.11 पाप B3 D12 पापे (for पाप) B2 -र्सीत (for -र्वणा) —(l 4) V2 गमिष्यामि (sic) Ñ2 D7 शुभाँल (for सतां) Ś2 Ñ1 D2.12.13 शास्त्रपूतात्, D4 शास्त्रपूतान् (for शस्त्रपूतो)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 read 30

33 Ñ2 V1.2 B D7.12 om 33 —a) Ś1 Ñ1 D1-3.4 (also as in D12) तु परिदेवेन D12 °देवेन (for °तापेन) —b) M2 परिकल्पित —c) G2 वधो (for वधो) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 वधस्ते तु(D12 तु) शार्दूल —d) D2 स्वयं (for वयं) Ś1 D4.12 स्थे (for स्व) D2.13 तापसश्रेयसे स्थित —After 33, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins

400* विषदादप्रष्टौ राज्ञा कस्यौ नित्यमेव तु ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा धर्मार्थसंहितम् ।
समाहितमना वाली न किंचिद्व्याजहार ह ।
अश्नुमानमनोबुद्धिर्भ्रष्टसर्वेन्द्रियक्रम ।

[Ś1 D2.13 om l 1 —(l 1) Ñ1 D1.2 [अ]नुपरी (for [अ]प्रष्टौ) Ñ1 illeg from राज्ञा up to तु D1 तत्, D2 हि (for तु) —(l 3) Ñ1 partially illeg for the post half D2 स्म (for ह) —Ñ1 om l 4 —(l 4) Ś1 D12 नश्यमान (for भ्रश्य°) D13 भग्न (for भ्रष्ट) Ś1 D2.13 गि꣡र (for क्रम) D1 सेन्द्रियमतारित (for the post half)]

while D4.8-10 S ins after 33

401* शृणु चाप्यपरं भूय कारणं हरिपुंगव ।
यच्छ्रुत्वा हेतुमद्वीर न मन्युं कर्तुमर्हसि ।
न मे तत्र मनस्तापो न मन्युर्हरियूथप ।

[(l 1) D5 वा (for च) —(l 2) M1 वाक्य (for वीर) D5.8-10 Ct तच्छ्रुत्वा हि महावीर (for the prior half) G1 मन्यु (sic) —(l 3) G1 ते (for मे) G2 तत्र मे न G3 तत्र येन (for न मे तत्र) V3 महत्तापो D4.8.10 -पुंगव (for -यूथप)]

34 Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 read 34-36 (Ś1 D13 om 34c-35b) after 17 —ab) D6 रूपैस्, M3 गूढैस् (for कूटैस्) Ś1 D1-4.11-13 कूटैश्च पाशैश्च (by transp) —c) D13 प्रतिछिन्नाश्च D2.13 गृह्णति (for दृश्याश्च) —d) Ñ2 V1.2 B D7 निघ्नंति (for गृह्णन्ति) Ś1 Ñ1 D1.4.12 बहवो, B1 स्म बहून् D3.11 विविधान् (for सुबहून्) D2.13 बहवो मृगशावकान् —Ś1 D13.12 om 34c-35b —e) D2.4 प्रधावतो (for प्रधावितान्) D5 सुविश्रब्धान्, D12 *विस्रब्धान् (for वा वित्रस्तान्) G2 transp वित्रस्तान् and विस्रब्धान्, D1 वाप चेष्टितान्, D2 अनधिष्ठितान्, T2.3 अपि विष्ठितान्, M1 अपि गर्वितान् Ñ1 वित्रस्तानथ विष्ठितान्, D2.13 वीतमनीश्च स्वधिष्ठितान्, D3 राजपंचश्चापि *विष्ठितान् (hypm) T1 विस्रब्धांश्चातिविष्ठितान्, M3 वित्रस्तांश्च विनिष्ठितान् (for f) —For 34ef, Ñ2 V1.2 B D7 subst

402* प्रधावितांस्तु वित्रस्तांश्चवतश्चाप्यविद्रुतान् ।

[B3 च, B4 तु (for तु) V2 प्रधाविता * * स्ततांश् (for the prior half) D1 चलतस्र (for चरतश्च) V2 [अ]प्यनुद्रुतान्, B1 [अ]स्य वि°, D7 [अ]प वि° (for [अ]प्य°) V1 B1.2 प्रधाविमानविश्वस्तान्विश्वस्तान(V1 °श्चा)प्यविद्रुतान्]

35 Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 read 34-36 (Ś1 D13 except 34c-35b) after 17 —Ś1 D2.12 om 35cd (cf v.l. 34) —a) D1 च (for वा) —b) D2.13 चर्म, D7 प्रीति, D1 वने (for नरा) D8-10 मांसाशिनो (for °र्थिनो) Ñ1 D1-3.13 मृगान् (for भृशम्) —D5 om 35c-36d —c) D2.13 वध्यंति (for वि°) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 [अ]भिमुखांश्च (for विमुखांश्च) Ñ1 D3 चात्र, D1 वापि G3 चाप्यात्र Cv as in text (for चापि) M1 वध्यन्ते विमुखाश्चापि —d) D2.13 वध दोषो, D10 नतद्दोषो (for न च दोषो) D2.13 न (for ऽत्र) Ś1 D2.4.12.13 दृश्यते (for विद्यते) Cr विमुखांश्चापीति पाठ । विमुखांश्चापि न दोषस्तत्र विद्यत इति सम्यक् —For 35 Ñ2 V1.2 B D7 subst (all read l 2 after 36cd)

403* प्रमुखांश्चाप्रमुखांश्च घ्नन्ति मांसार्थिनो मृगान् ।
लिप्यन्ते न च दोषेण निघ्नन्तोऽभिमुखान्मृगान् ।

G. 4. 17. 18 B. 4. 18. 40 L. 4. 19. 11 यान्ति राजर्षयश्चात्र मृगयां धर्मकोविदाः ।
तस्मात्त्वं निहतो युद्धे मया बाणेन वानर ।
अयुध्यन्प्रतियुध्यन्वा यस्माच्छाखामृगो ह्यसि ॥ ३६
दुर्लभस्य च धर्मस्य जीवितस्य शुभस्य च ।
राजानो वानरश्रेष्ठ प्रदातारो न संशयः ॥ ३७
तान्न हिंस्यान्न चाक्रोशेन्नाक्षिपेन्नाप्रियं वदेत् ।
देवा मानुषरूपेण चरन्त्येते महीतले ॥ ३८
त्वं तु धर्ममविज्ञाय केवलं रोषमास्थितः ।
प्रदूषयसि मां धर्मे पितृपैतामहे स्थितम् ॥ ३९
एवमुक्तस्तु रामेण वाली प्रव्यथितो भृशम् ।
प्रत्युवाच ततो रामं प्राञ्जलिर्वानरेश्वरः ॥ ४०
यत्त्वमात्थ नरश्रेष्ठ तदेवं नात्र संशयः ।
प्रतिवक्तुं प्रकृष्टे हि नापकृष्टस्तु शक्नुयात् ॥ ४१
यदयुक्तं मया पूर्वं प्रमादाद्वाक्यमप्रियम् ।
तत्रापि खलु मे दोषं कर्तुं नार्हसि राघव ॥ ४२

[Ñ2 erroneously repeats 1 1 after 1 2 —(1 1) B2 [च]प्युक्तोऽह (for [अ]प्यु°) B3 अनुरोधात्ति गुणोऽथ B4 [illegible] (for the prior half) V2 [illegible] —(1 2) Ñ1 om न (subm) Ñ2 B1.3 [illegible], D1 [illegible] (for [illegible]) G(ed) [illegible]]

36 D6 om 36^abcd (cf v l 35) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 read 34-36 (Ś1 D1.2 except 34^c-35^b) after 17 —^ab) Ś1 D1.13 चैव Ñ2 V1.2 D7 [illegible] D1-4.11.13 चापि (for चात्र) D13 मृगया (for मृगयां) B2 [illegible] —After 36^ab, Ñ2 V1.2 B D7 read 1 2 of 405* —^c) B1 [illegible] (for तस्मात्) Ś1 Ñ1 V1 D2.3.11 [illegible], D1 [illegible] (for युद्धे) D4.12.13 [illegible] (D11 °ह्य D12 °हि)तो [illegible] —^d) D11 मया [illegible] वानर [illegible] युद्धे [illegible] युद्धे । अयुद्ध इति वा पदच्छेदः —^e) V2 B1 [illegible] (for अयुध्यन्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 अयुध्य (Ś1 °द्ध)मानो युद्धे वा (Ñ1 *) M1 [illegible] —^f) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 सौम्य (for यस्मात्)

37 ^a) Ś1 Ñ2 V1.2 B D1.2.7.11.13 हि Ñ1 D2 तु (for च) D13 [illegible] Ñ1 [illegible] (for धर्मस्य) —^b) Ś1 V1.2 B D1.2.4.7.11.13 G1 M1 [illegible] D6 om (for शुभस्य) Ñ2 D1 G1 [illegible] (for च) —D6 reads 37^cd in_marg —^d) D6 [illegible] (sic) —After 37, Ñ2 V1.2 B D7 ins

404* [illegible]
[illegible]

38 ^a) V1 B1 G1 M2 [illegible] (for तान्) D1.[illegible] D1-4.11 [illegible] (for हिंस्यात्) D6 [illegible] V1 B1 D1 [illegible] (for [illegible]) —^b) Ñ1 D1.13 [illegible] Ñ2 V2 B D1 [illegible] (for [illegible]) [illegible] —^c) M1.2 G [illegible] (for मानुष) Ñ2 V1.2 B D7 [illegible] (V2 [illegible]) —^d) V1 [illegible] (for चरन्त्येते) D1.2.11 [illegible] (for [illegible]) —After 38, [illegible] in_marg) [illegible]

405* [illegible]
[illegible]
[(1 1) B1 [illegible] (for [illegible]).]

39 Ñ2 V1.2 B D2.7 om 39 —^a) D13 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 त्वं तु धर्मं [illegible] D1.13 [illegible] —^b) Ś1 D1.13 [illegible] Ñ2 D1 [illegible] D1.11.13 [illegible] (D2 [illegible])मास्थित (for रोषमास्थितः) —^c) Ś1 D1.13 [illegible], Ñ1 [illegible] (illeg.), D1 [illegible] D1.11.13 [illegible] (D11 °घे)षयसि, D1-4.11 [illegible] (for प्रदूषयसि) —^d) D1.13 [illegible]

40 Ñ2 V B D7 read 40 after 406* —^a) B1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) —^b) Ñ1 [illegible] (for भृशम्) Ñ2 D7 स वाली [illegible] V B वाली [illegible] D13 स वाली [illegible] —After 40^ab, D1-4.11 T1.2 G M1 ins.

406* [illegible]
(G1 [illegible])

—^d) D1.13 [illegible] (D13 °चे)

41 Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 om 41-56 (for 41-45-47 cf 315*) —^a) Ñ2 V1.2 B D7 [illegible] (B 1.3 °द्य)[illegible]. D13 [illegible] —^b) Ñ2 V1.2 B D7 [illegible] (for [illegible]) D6 [illegible] D1-4.11 [illegible] —^c) D13 [illegible] M1 [illegible] (for °क्टे हि) Ñ2 V1.2 B D7 [illegible] V1 [illegible] D6 [illegible] —^d) G2 M1 Ch [illegible] (for °स्तु) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D1.2.11 [illegible] (V2 B1.3 D13 [illegible]) [illegible]

42 Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 om 42 (cf v l. 41) —^a) Ñ1 B1.2.4 D7 [illegible] V2 B3.4 D13 [illegible] G1.3 [illegible] M1 [illegible] (for यदयुक्तं) [illegible] —^b) [illegible] D6 [illegible] D1 T1 G M1 [illegible] (for पूर्वं) —^c) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 [illegible] (for [illegible]) [illegible] —^d) [illegible] M1 [illegible] (for [illegible]) D13 [illegible] M1 [illegible] G1 [illegible] (for मे दोषं) M1 [illegible] (sic)

त्वं हि दृष्टार्थतत्त्वज्ञः प्रजानां च हिते रतः ।
कार्यकारणसिद्धौ ते प्रसन्ना बुद्धिरव्यया ॥ ४३
मामप्यवगतं धर्माद्व्यतिक्रान्तपुरस्कृतम् ।
धर्मसंहितया वाचा धर्मज्ञ परिपालय ॥ ४४
बाष्पसंरुद्धकण्ठस्तु वाली सार्तरवः शनैः ।
उवाच रामं संप्रेक्ष्य पङ्कलग्न इव द्विपः ॥ ४५
न त्वात्मानमहं शोचे न तारां नापि बान्धवान् ।
यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥ ४६
स ममादर्शनाद्दीनो बाल्यात्प्रभृति लालितः ।
तटाक इव पीताम्बुरुपशोषं गमिष्यति ॥ ४७
सुग्रीवे चाङ्गदे चैव विधत्स्व मतिमुत्तमाम् ।
त्वं हि शास्ता च गोप्ता च कार्याकार्यविधौ स्थितः ॥ ४८
या ते नरपते वृत्तिर्भरते लक्ष्मणे च या ।
सुग्रीवे चाङ्गदे राजंस्तां चिन्तयितुमर्हसि ॥ ४९
मद्दोषकृतदोषां तां यथा तारां तपस्विनीम् ।
सुग्रीवो नावमन्येत तथावस्थातुमर्हसि ॥ ५०
त्वया ह्यनुगृहीतेन शक्यं राज्यमुपासितुम् ।
त्वद्वशे वर्तमानेन तव चित्तानुवर्तिना ॥ ५१

G 4 17 56
B 4 18 56
L 4 24 0

D8 11 क्षन्तुमर्हसि राघव (for ^{d}) Ñ2 V1 2 B D7 क्षन्तुमर्हसि मे दोषमेव(D7 °वे [sic]) रिपुनिषूदन

43 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 43 (cf v l 41) —^{a}) V3 ***र्थ, D7 दृष्टार्थ (for दृष्टार्थ) —^{b}) D8 7 प्रज्ञानां (for प्रजानां) D5 न (sic) (for च) —D3 om 43^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 2 B D7 युक्ता ते D8 9–10 G1 M3 सिद्धौ च, D11 सिद्धा ते (for सिद्धौ ते) —^{d}) Ñ2 V1 2 B D7 मतिरुत्तमा G(ed) बुद्धिरुत्तमा (for बुद्धिरव्यया)

44 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 44 (cf v l 41) —^{a}) D6 T1 2 [अ]पगत G1 धर्म (for धर्माद्) D8 11 मा चाप्यपगत धर्मात्, D5 G2 3 M3 मामप्यगतधर्माणं T3 माम वगतकर्माणम् Ck as in text ⊛ Cr अपगतधर्माणं अकृत्य कारिणम् ; Cm g अवगतधर्माणि कृत्याकरणवन्तम् ⊛ —^{b}) D3 व्यतिक्रम, D11 °क्रम्य, T3 अतिक्रान्त, G1 व्यतिक्रान्त (for व्यतिक्रान्त) —^{c}) D8 11 -सत्कृतया (for संहितया) —^{d}) G3 धर्मेश (for °र्मज्ञ) D8 11 -तारय (for -पालय) —For 44 Ñ2 V1 2 B D7 subst

407* स त्वं धर्मादपगतं कामवृत्तं वनौकसम् ।
धर्मसंयुक्तया बुद्ध्या स्वधर्मं प्रतिपादय ।

[B1 om । 1 —(l 1) V1 2 D7 अपगत (for स्व°) —(l 2) N2 V1 पालय V3 पालयन् (for पालय)]

45 Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 12 13 om 45–47 here (cf l 1-2 l 5-7 and l 10 of 345*) D8 11 T1 2 G M om 45 —^{b}) T3 चार्त (for सार्त) D6 स्वनैः (for शनैः)

46 For Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 12 13 cf v.l 41 and 45 —^{a}) D3-10 T1 न च G3 नैव, Cg t as in text (for न तु) —^{b}) G1 द्वारौ (for तारां) D3 6 11 T1 3 M3 च Cg as in text (for [न]पि) —^{c}) D8 9-10 T1 2 G2 3 -ज्येष्ठम् (for श्रेष्ठम्)

47 For Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 12 13 cf v l 41 and 45 D6 reads 47 in marg —^{a}) D8 11 तटाकमिव (for तटाक इव) —^{b}) D8 11 राम शोषं (for उपशोषं) ⊛ Ck पीताम्बुस्तटाक इति 'तस्मादध्यमाना पीयमाना आपो न क्षीयन्त इति श्रुतेः " यद्यपि पानपातादुपशोषो न सम्भवति, तथापि तस्याद्युपयोगितमेव पीताम्बुशब्दस्य विवक्षित इत्यर्थः ⊛ —After 47 D3 5 6 8-11 S ins

408* बाल्यात्प्रभृतिबुद्धिश्च एकपुत्रश्च मे प्रिय ।
तारेयो राम भवता रक्षणीयो महाबल ।

[(l 1) G3 बाल्ये कृतविद्यश्च (for the prior half) D3 -बुद्धिश्च (for पुत्रश्च) —(l 2) D8 11 त्वया राघव तारेयो (for the prior half)]

48 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 48 (cf v l 41) D3 om (hapl) 48^{c}–49^{b} —^{a}) D11 वांगदे —^{b}) Ñ2 V1 2 B D7 य(V2 व)द्गतव (for मतिमुत्तमाम्) —^{c}) D5 10 T3 transp शास्ता and गोप्ता —^{d}) Ñ2 V1 2 B D7 भूतानां रघुनन्दन ⊛ Ct कार्यविधौ गोप्ता, अकार्यविधौ शास्ता ⊛

49 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 49 (cf v l 41) D3 om 49^{ab} (cf v l 48) —^{a}) D11 नरपतौ M3 बुद्धिर् (for वृत्तिर्) —^{b}) Ñ2 V1 2 B D7 तथा (for च या) —^{cd}) D8 11 सांगदे (for चाङ्गदे) G3 राम M3 चैव (for राजंस्) D3 11 तां विधातुं त्वमर्हसि T1 2 M3 तां त्वमाधातु मर्हसि (for ^{d}) Ñ2 V1 2 B D7 सुग्रीवस्याङ्गदो राम(G[ed] चापि) तां स्व(V3 त्वं तां [by transp]) वर्तितुमर्हसि

50 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 50 (cf v l 41) —^{a}) Ñ2 V1 2 B D3 7 11 च (for तां) —^{b}) T1 तथा —^{c}) Ñ2 V1 2 B D7 नावमन्येत सुग्रीवम् —^{d}) Ñ2 V1 2 B1 4 D3 6 7 11 त्व कर्तुम् ; B1 2 कर्तुं त्वम् (for [अ]वस्थातुम्) ⊛ Cv अवस्थानुमवस्थापयितुमन्तर्भावितण्यर्थोऽयम् ⊛

51 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 51 (cf v l 41) —^{a}) D6 T1 G1 2 [अ]पि, D7 तु (for हि) —^{b}) T1 2 M3 राज्यं शक्यम् (by transp) Ñ2 V1 2 B D7 प्रशासितुं (for उपा°) D8 11 राज्यं शक्यमवाप्तुं —^{c}) G3 वश्यमानेन —^{d}) B1 D11 चित्तानुवर्तिना —After 51, Ñ2 V B D7 ins.

G 4 17 53 B 4 18 59 L 4 14 6 स तमाश्वासयद्रामो वालिनं व्यक्तदर्शनम् ॥ ५२ ×
न वयं भवता चिन्त्या नाप्यात्मा हरिसत्तम ।
वयं भवद्विशेषेण धर्मतः कृतनिश्चयाः ॥ ५३ ×
दण्ड्ये यः पातयेद्दण्डं दण्ड्यो यश्चापि दण्ड्यते ।
कार्यकारणसिद्धार्थावुभौ तौ नावसीदतः ॥ ५४ ×
तद्भवान्दण्डसंयोगादस्माद्विगतकल्मषः ।
गतः स्वां प्रकृतिं धर्म्यां धर्मदृष्टेन वर्त्मना ॥ ५५ ×

स तस्य वाक्यं मधुरं महात्मनः
समाहितं धर्मपथानुवर्तिनः ।
निशम्य रामस्य रणावमर्दिनो
वचः सुयुक्तं निजगाद वानरः ॥ ५६ ×

409* इति वालिवच श्रुत्वा रामो राजीवलोचन ।,
while D5 8 9–10 S ins

410* शक्य दिव धारयितु वसुधा वापि शासितुम् ।
त्वत्तोऽद्य मधमार्गान्वायमाणोऽपि शास्त्रा ।
सुग्रीवेण सह भ्रात्रा द्वन्द्वमुद्धमुपागत ।
इत्युक्त्वा वानरो राम विरराम हरीश्वर ।

[(l 1) D8 शासितु (s c) (for शासि°) T2 वसुधा कि पुन प्रभो (for the post half) —(l 2) D8 हि (for ऽद्य) D5 पद् (for मधम्) D5 हि (for ऽपि) —D5 6 T3 G3 M3 om l 4 —(l 4) T1 3 G2 3 M1 3 संगतो (for वानरो)]

52 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 52 (cf v l 41) —ab) M1 2 आश्वासयत् (for °सयद्) Ñ2 V B D7 आश्वासयद्विद वाक्यमुवाच मधुराक्षर D8 11 समाश्वासितो रामो वालिन हेम मालिन —After 52 D5 6 8 9–11 S ins

411* साम्प्रतम्यया वाचा धर्मतत्त्वार्थयुक्तया ।

[D7 अद्य (for साम्) D6 8–10 साधुसंमतया वाचा (for the prior half) D8 11 धर्मैस्तत्त्वैः M1 धर्मशास्त्रैः (for धर्मतत्त्वार्थ)]

—Thereafter D8 11 T1 2 G M1 2 cont

412* न संतापस्त्वया कार्य एतदर्थं प्लवगम ।

[D8 11 कार्यो हरिवर्ये (for कार्य प्लवगम)]

—Thereafter D8 11 further cont.

413* ज्ययमेतद्धि कार्यं राजभिर्धीवरोमिमि ।

53 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 53 (cf v l 41) D8 11 transp 53 and 54 —ab) D8 11 स्वस्य विषयात्मा (D8 °य धात्मा) नैव मत्सख(D8 °रव हि) हरियूथप —c) D1 नीति ! D11 नव (for भवद्) —For 53 Ñ2 V B D7 subst

414* न त्वं भवता चिन्त्य नाम्ना नापि सुहृत्तम ।
धर्मात् शास्त्रतश्च प्रतिज्ञासंद वयम् ।

[(l 1) V1 2 B2 3 [म]त न (by transp) (for नापि) G(ed) नाम °ना (for नाभा- °पि) V2 न्याय्यमात् —(l 2) Ñ2 D7 वयं (for वर)]

54 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 54 (cf v l 41) D8 11 transp 53 and 54 —ab) D7 दण्डान् (for दण्डे) D10 येन (for यश्च) D1 इत्येव शातये दण्डो शास्ता यथापि दृश्यते —c) D8 11 दृश्याद् (for सिद्धार्थाव्) —d) D5 तावुभौ (by transp) —For 54 Ñ2 V B D7 subst

415* दण्ड्ये निपातयन्दण्डमदण्ड्यं परिपालयन् ।
सम शत्रौ च मित्रे च यो राजा स न सीदति ।

[(l 1) V2 दण्डे (for दण्ड्ये) V1 V2 D7 शरि (for दरि) —(l 2) B1 तथा राजा (for यो राजा स) V3 B2 न स (by transp)]

55 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 55 (cf v l 41) —a) D5 दण्डने योगाद् —ab) D1 धर्मो (for धर्म्यां) D1 10 Ct दृष्ट Cg as in text (for धर्म) D1 6 11 Ct दिष्टेन Cg दृष्टेन (as in text) D8 11 गतोऽसि सुग(D8 °म)तिं राजन्धर्मदृष्टेन सत्पथा —For 55 Ñ2 V B D7 subst

416* स भवान्दण्डसंयोगेनानेन हतकल्मष ।
गत शुभां गतिं पुण्यां न शोचितुमवोऽर्हसि ।

[(l 1) Ñ2 D7 योगेन अनेन (with hiatus) (for °संयोगेनानेन) D7 हत (for हत) V2 हतकिल्बिष —(l 2) B2 स्वर्गति (for भवोऽर्हसि) Ñ2 D7 न च शोचितुमर्हसि (for the post half)]

—Thereafter Ñ2 V B D7 read 40

—After 55 D10 erroneously repeats from 55a up to गत स्वां in 55c and then ins, while D5 6 8 9–11 S ins after 55

417* त्वच लोके च मोहं च भयं च हृदय स्थितम् ।
त्वया विधाने हर्यश न शक्यमपवर्तितुम् ।
यथा त्वदर्शनो नित्य धाम वानरेश्वर ।
तथा वर्तेत सुग्रीवे मयि चापि न संशय ।

[(l 1) D8 11 तद्धु (for चं) D6 8 10 हृदय (for ह दे) —(l 2) G1 2 M1 दर्वेश D6 11 विधाने हरि हर्येश (for the prior half) G1 हरि (for हर्ये)]

56 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 56 (cf v l 41) —a) D10 om मधुरं D5 समाहितो (for महात्मन) —b) D1 हितं (for समाहितं) Ñ2 V B1–3 D5–11 धर्मपथानुवर्तिनं D1 धर्मानुवर्तिन D1 धर्मानुवर्तिन —c) D1 निशम्य राम शास्त्रार्थमुपाने —d) D1 D8 11 जगाद वाक्यं सुवचं तथार्थं

शराभितप्तेन विचेतसा मया
प्रदूषितस्त्वं यदजानता प्रभो ।
इदं महेन्द्रोपम भीमविक्रम
प्रसादितस्त्वं क्षम मे महीश्वर ॥ ५७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

१९

स वानरमहाराजः शयानः शरविक्षतः ।
प्रत्युक्तो हेतुमद्वाक्यैर्नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १
अश्मभिः परिभिन्नाङ्गः पादपैराहतो भृशम् ।
रामबाणेन चाक्रान्तो जीवितान्ते मुमोह सः ॥ २
तं भार्या बाणमोक्षेण रामदत्तेन संयुगे ।
हतं प्लवगशार्दूलं तारा शुश्राव वालिनम् ॥ ३
सा सपुत्राप्रियं श्रुत्वा वधं भर्तुः सुदारुणम् ।
निष्पपात भृशं त्रस्ता विविधाद्गिरिगह्वरात् ॥ ४ G 4 18 4 B 4 19 4 L 4 15 4

57 ᵃ) Ś1 Ñ1 D2.4.12 मया नरेश्वर, Ñ2 V B4 D7 श्यान्वितेन, B1.3 कृपान्वितेन वा, D3.11 मया नरर्षभ G3 मया विचेतसा (by transp) (for विचेतसा मया) D5.13 समाहितस्तेन मया नरेश्वर —ᵇ) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 G3 प्रधर्षितस्, V3 D5.8.10 प्रभावितस्, Cg as in text (for प्रदूषितस्) Ś1 D1.2.4.5.8.10.11.12 विभो Ñ2 V B D7 मया। D3.11 [अ]सता (for प्रभो) —ᶜ) D3.11 पिता (for इदं) D2.5.11 T3 विक्रम —ᵈ) D8 सं नरेश्वर D6 T1 मे महेश्वर। D1 मे हरीश्वर, D10 मे ऋषभ, D11 त नरेन्द्र, T2.3 G1 M3 मे नरेश्वर (for मे महीश्वर) —For 57ᶜᵈ Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst

418* पिता महेन्द्रोपम सप्रसादित
क्षमस्व मेऽद्य क्षमतो नृपोत्तम ।

[(l 2) Ñ1 स्व मनुजाधिपेति (for क्षमतो नृपोत्तम)]

while Ñ2 V B D7 subst for 57ᶜᵈ

419* सदेव देवोपम सप्रसादित
क्षमस्व मे राघव वंशवर्धन ।

[(l 1) Ñ2 V1.2 अथ B4 अ॰य (for एव) V3 सदय देवोपम पद्धरित]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.12 रामवाक्य Ñ2 B1 वालिवाक्यं V B1-3 D3.11 वालिवधे राम वाक्य D1 वाक्यं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D1.2.4.11 om Ñ2 V2 B4 D7 17 V3 D5 19, D11 15 D13 16, L(ed) 14 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

19

M3 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃ) D1.4 वानरो (for वानर) Ñ2 V B D2.3.11.13 G2.3 स वानरो महातेजा (D13 °प्राज्ञ) —ᵇ) B2 (m also शयाने) हृष्टा च (for शयान) Ñ1 D5.8.10 पीडित, V1.3 D1-4.11.13 G1.3 विक्षित (for विक्षत) —ᶜ) D6 T3 M1 Ck हेतुमिद् (for °मद्) Ñ2 V B D3.7.11 वाक्य (for वाक्यैर्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 प्रयुक्तो हेतुमिर्धुनैर् —ᵈ) Ś1 Ñ1 V3 D11 G2 प्रतिपद्यत D5.8-10 G3 प्रतिपद्यते

2 ᵃ) D3.13 परिरिधाग D6 परिश्वाग, T1.3 M3 प्रवि(T2 °ति)भिन्नाङ्ग —ᵇ) Ñ1 D7 पादपेन (for पादपैर्) Ś1 N1 D2.3.4.12.13 महावृक्षैर्भृशं हत —ᶜ) T1 [आ]क्रान्तो T2 क्रान्तो, G3 [आ]कान्त, M3 क्रान्तो (for [आ]क्रान्तो) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4.12 जीविताशा(D4 °त स) मुमोच ह Ñ2 V B D7 मुमोह भय। B3 शर)पीडित, D13 जीवितनाशं शुभावहाम्

3 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1.4.11-13 M3 रामसृष्टेन (for बाणमोक्षेण) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 बाणेनैकेन (for रामदत्तेन) Ñ2 V B D7 शरेण भुजताडित M3 बाणेन मुधि निर्भिन्ने —ᶜᵈ) D13 हत D5 T3 प्लवग (for प्लवग) Ñ2 V B D7 तारा शुश्राव पतितं भर्तारं (Ñ2 D7 भर्तारं पतित [by transp]) वालिनं तदा

4 ᵃ) Ñ2 V B D7 वधं (for [अ]प्रियं) —ᵇ) Ñ2 V B D7 तारा (for वधं) D2 भर्तुर्नाम सुदारुणं —ᶜ) V1.3 D1.3.7.11 निपपात D3.10 निपपात Ś1 D13 गृहात् Ñ2 D7 तदा V B भृशं D2 तस्मात्, D4.13 पुरात् (for भृशं) Ś1 Ñ V B D1.2.4.10.12.13 T2 G2.3 M3 तस्मात् (for त्रस्ता) G3 भृशापन्ना (for भृशं त्रस्ता) D6 निष्पत्याशु पुरात्तस्मात् —ᵈ) Ñ2 V B D13 स्तर्ना D5.8-10 उद्विग्ना, D6 marg G1 M3 विरसा (for विविधाद्) D5.8-10 Ch1 °कंदरात् Ś1 D4.12.13 मक्षु(D4 °षु)हा गिरिकन्दरं, N1 D2.4.12 सहसा गिरिकन्दर(N1 °गह्वरं) D3.11 M3 रम्याद् (D11 रम्या)गिरिगुहोदरात्(M3 °ह्वारात्) Ś1 Cg गिरिषा वालाकस्याद्गिरिगह्वराद्गिरिगुहायाः निष्पपात ॥

G. 4 18 0
B. 4 19 5
L. 4 15 6

ये त्वङ्गदपरीवारा वानरा हि महाबलाः ।
ते सकार्मुकमालोक्य रामं त्रस्ताः प्रदुद्रुवुः ॥ ५
सा ददर्श ततस्त्रस्तान्हरीनापततो द्रुतम् ।
यूथादिव परिभ्रष्टान्मृगान्निहतयूथपान् ॥ ६
तानुवाच समासाद्य दुःखितान्दुःखिता सती ।
रामवित्रासितान्सर्वाननुबद्धानिवेषुभिः ॥ ७
वानरा राजसिंहस्य यस्य यूयं पुरःसराः ।
तं विहाय सुवित्रस्ताः कस्माद्द्रवत दुर्गताः ॥ ८
राज्यहेतोः स चेद्भ्राता भ्राता रौद्रेण पातितः ।
रामेण प्रसृतैर्दूरान्मार्गणैर्दूरपातिभिः ॥ ९
कपिपत्न्या वचः श्रुत्वा कपयः कामरूपिणः ।
प्राप्तकालमविश्लिष्टमूचुर्वचनमङ्गनाम् ॥ १०
जीवपुत्रे निवर्तस्व पुत्रं रक्षस्व चाङ्गदम् ।
अन्तको रामरूपेण हत्वा नयति वालिनम् ॥ ११
क्षिप्तान्वृक्षान्समाविध्य विपुलाश्च शिलास्तथा ।
वाली वज्रसमैर्बाणैर्वज्रेणेव निपातितः ॥ १२

---

5 N2 B1 D7 om while B2 reads in marg 5 Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 transp 5 and 6 —ab) V B2-4 D3 11 M2 वानि (for [अ]ङ्गद) B4 परीपणा M1 च (for हि) D1 2 M2 भीमविक्रमा (for हि महाबला) V B2-4 D3 11 बभूवुर्वानरर्षभा (D3 11 °रास्तदा) (for b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ये त्वङ्गदस्यानुचरा वानरा ये (Ñ1 °रास्ते) महात्मन —c) B4 तु, D2 12 तु (for स) Ñ1 (also as in text) आसाद्य, B4 आदाय (for आलोक्य) —d) B1 G3 M1 2 राम D2 12 रामाद् (for राम) Ś1 D2 4 12 13 भीता, D1 श्रुत्वा (for त्रस्ता) D12 G1 विदुद्रुवु (for प्रदुद्रुवु) N1 रावन विदुद्रुवु

6 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 5 and 6 Cv r support the text —a) Ś1 D1 4 13 ततस्तत्र Ñ1 ततस्तास्मिन्, Ñ2 V B1-3 D7 परित्रस्तान्, B4 परिभ्रष्टान्, D3 हत तत्र, D6 G1 सत्रस्तान्, D12 हत तत्र, T2 च सत्रस्तान् (for ततस्त्रस्तान्) —b) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 पतत्, V2 B4 D3 G3 M3 द्रुतं, G2 भृश (for द्रुतम्) —c) D1 4 13 यथा यूथ; D5 M3 यूथाधिप, M2 °नित्र (for यूथादिव)

7 a) Ś1 D1 4 13 तथा (for सती) Ñ2 V B D7 दुःखितान्(V2 °ता) भृशं दुःखिता(V3 °तान्), D2 12 दुःखिता दुःखितान्वच —c) Ñ2 V B D7 भीतान् (for सर्वान्) —d) Ś1 V1 B2-4 D1-4 6 7 11 13 अनुविद्धान्; Ñ2 अन्वरि°; V3 समवि°, D1 सूनाभ्वि°, M2 अतिवि°, Cv m k t as in text (for अनुबद्धान्) D12 शरविद्धानि वेषुभि ॥ Ck उपाधेयतो वानरा इत्यादि ॥

8 a) Ñ2 V B D7 वानरेन्द्रस्य (for राजसिंहस्य) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 12 13 राज्ञो वानरसिंहस्य —b) D3 om (hapl) यस्य Ñ2 D7 यूथपस्य (for यस्य यूयं) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 परिच्छदा (for पुरःसरा) —c) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 परित्रस्ता; D3 भय°; T2 M3 सुस° (for सुवित्रस्ता) —d) V B4 D6 T2 3 G1 2 M द्रवथ, B1 व्रजथ (for द्रवत) Ñ2 D7 दीनवा, V B भयत, D2 11 सर्वे (for दुर्गता) Ś1 Ñ1 D12 कस्माद्गच्छथ सत्वरा, D2 4 कथं (D2 °स्माद्) गच्छत दर्पिता । D1 13 कस्माद्गच्छथ देहिता G1 कस्माद्यव विनिर्गता

9 a) Ś1 D1 2 4 10 12 13 भ्रातो, Ñ1 D3 11 भय, G2 Cr स च (for स चेद्) D10 om (hapl), D2 12 G1 M2 भ्रात्रा (for भ्राता) —b) D2 11 वाली, D6 marg G2 M2 भ्राता (for भ्राता) D8-10 क्रूरेण Ś1 D1-4 11-13 पातित (for पातित) —cd) Ś1 D12 विद्धो, Ñ2 [भ]ग्निहतो, D1 2 [भ]विद्धितो, D3 [भ]व्यर्दितो, D13 [भ]सुदितो, G2 3 M2 प्रहितैर्, Cn प्रेषितै (for प्रसृतैर्) T1 3 M रौद्रैर् (for दूरान्) Ś1 D12 युधि ताडित, Ñ1 नाशकारिणा (for दूरपातिभि) D1 2 4 13 मार्गणेनाशु(D4 13 °न च) ताडित (for d) D2 11 रामपापेन निहतो(D11 तीव्रेण) वज्रेण मघुचियैरा —For 9 Ñ2 V B D7 subst

420* कश्चिद्भ्राता च रौद्रेण राज्यलुब्धेन घातित ।
रामेण विसृतास्त्रैर शरैः सर्पविषोपमै ।

[(l 1) V2 B4 भ्राता स, B1 भ्रातो च, B2 3 D7 भ्राता च (D7 न) (for भ्राता च) —(l 2) B विरोचने (for विषोपमै)]

10 D11 reads 10 twice erroneously —b) Ś1 कपि (sic) (for काम) —c) D1 2 4 11-13 T1 G1 M Cg k tp अविश्लिष्टम्; D6 इव श्लिष्टम्; Cm t अविशिष्टं (as in text) —d) D2 13 अंगना (for अङ्गनाम्) —For 10 Ñ2 V B D7 subst

421* कपीन्द्रपत्न्यास्तच्छ्रुत्वा वानरा करुणं वच ।
प्राप्तकालं वचस्तथ्यमूचु सर्वाः समागता ।

[(l 1) V2 तत (for वच) —(l 2) B1 तेषाम् (sic) G(ed) तथ्य (for तथ्यम्)]

11 a) Ś1 नातपुत्रि, B1 D2 4 12 13 जीवपुत्रि(D4 12 °त्रा) D6 जीवप्त्य (corrupt) (for जीवपुत्रे) B1 निवर्तस्व —b) Ś1 D1 2 13 पालय (for रक्षस्व) D6 वा (for च) Ñ1 D12 पुत्रं पाल्यस्वाङ्गदं; Ñ2 V B D7 पुत्रं त्वमङ्गदं; D2 4 पुत्रं रक्ष त्वमङ्गदं —d) B2 मृत्यु Ñ2 V B1-3 D7 हरि (for नयति) B4 हत्वानु (for हत्वा नयति)

12 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 12a-13b —a) T1 M1 Ch क्षिप्त्वा (for क्षिप्तान्) D2 11 क्षिप्ते वृक्षान्समाविध्य(D11 °ध्यन्) —b) D8-10 तथा शिला (by transp) (for

अभिद्रुतमिदं सर्वं विद्रुतं प्रसृतं बलम् ।
अस्मिन्प्लवगशार्दूले हते शक्रसमप्रभे ॥ १३

रक्ष्यतां नगरं शूरैरङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ।
पदस्थं वालिनः पुत्रं भजिष्यन्ति प्लवंगमाः ॥ १४

अथवा रुचितं स्थानमिह ते रुचिरानने ।
आविशन्ति हि दुर्गाणि क्षिप्रमद्यैव वानराः ॥ १५

अभार्याः सहभार्याश्च सन्त्यत्र वनचारिणः ।
लुब्धेभ्यो विप्रयुक्तेभ्यः स्वेभ्यो नस्तुमुलं भयम् ॥ १६

अल्पान्तरगतानां तु श्रुत्वा वचनमङ्गना ।
आत्मनः प्रतिरूपं सा बभाषे चारुहासिनी ॥ १७

पुत्रेण मम किं कार्यं किं राज्येन किमात्मना ।
कपिसिंहे महाभागे तस्मिन्भर्तरि नश्यति ॥ १८

G 4 18 18
B 4 19 16
L 4 25 17

शिलास्तथा) D₅ विधार्नविपुलोस्तथा —ᶜᵈ) D₅ ₁₁ वज्रो पमेन बाणेन वज्रिणेव निपातित —For 12 Ñ₂ V B D₇ subst

421* क्षिप्तवृक्षा महाकायान्विसृजश्च महाशिला ।
वज्रिवज्रोपमेर्बाणै रामेण विनिपातित ।

[(l 1) V₃ B₂ ₃ D₇ क्षिप (for क्षिप्त)]

13 Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₃ ₁₃ ₁₉ om 13ᵃᵇ (cf v l 12) —ᵃ) Ñ₂ V B D₇ भीतभीतम्, D₈ ₉-₁₀ Ct अभिभूतम्, G₃ अपि द्रुतम्, Cv r m g as in text (for अभिद्रुतम्) —ᵇ) M₃ विसृत (for विद्रुत) Ñ₂ V B D₉-₁₀ Ck t वानर, D₃ ₁₁ प्रस्थित G₂ निर्गतं M₃ Cv विद्रुतं, Cr m as in text (for प्रसृत) —ᶜ) Ñ V B D₈ T₂ G₁ M₃ तस्मिन्, G₃ हते (for अस्मिन्) T₁ प्लुवग —ᵈ) G₃ यस्मिन् (for हत) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₃ ₁₃ ₁₉ हते सगिरि(Ñ₁ घातवः D₁₃ तमभि)मंदने Ñ₂ V B D₇ हते समितिशोभने

14 ᵃ) Ñ₂ D₃ ₈ ₁₁ रक्षतां (corrupt) Ś₁ Ñ V B D₁ ₃-₆ ₇-₁₁ नगरी शूरैः, T₁ ₃ M₃ नगरद्वारम् (for नगरं शूरैः) —ᵇ) D₄ [अ]पि रक्षतां (for [अ]भिषिच्यताम्) —ᶜ) Ś₁ रामेण Ñ₁ D₁ ₃ ₄ ₁₃ पदस्थो, D₁₂ om (for पदस्थं) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ₁₅ पुत्रो, T₁ om (for पुत्रं) —ᵈ) V₂ भविष्यते, D₇ ₈ ₁₀ भवि(D₇ °रि)ष्यंति (for भजिष्यन्ति) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₃ ₁₅ भविष्यति सहायवान् B₁ ₃ भविष्यंत्य वानरा

15 ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₃ ₁₅ अथ ते; D₂ अथ वं D₉-₁₀ ₁₁ ₁₃ T₁ M₁ ₃ Ck रुचिरं(D₁ °र) Cv r m g [अ]-रुचिरं Ct as in text (for रुचित) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁-₄ ₁₃ ₁₅ स्याद्धर्ष(Ñ₁ निद्दत, D₁₅ °त) रुचिराननं ‡ Ck अथ यद्वा भद्रा भदचितमिति पदं छित्वा द्विरथार्थिय नु यद रुचितमेव; Ct रुचितं इह ते स्थानमरण्यगमनं रुचितमनभिमतम् । इतराणुकूलदित्यादु ‚ —] or 15ᵃᵇ Ñ₂ V B D₇ subst

423* वसते रोचतां विप्रमङ्गदस्याभिषेचनम् ।
अनेन विधिना येयो भविष्यति वराङ्गने ।

[(l 1) V₂ रोचन् (for विप्रम्) —(l 2) V₁ वराने D₇ वरंगने (for वराङ्गने)]

—ᶜ) D₉-₁₁ G₁ च G₂ [इ ह] (for हि) Ś₁ विरोतो गिरि; Ñ₁ कावितागिरि । Ñ₂ V B विलेषु वन । D₁₂ ₄ ₁₁ ₁₃ ₁₁ विलेषु(D₆ °रि) गिरि (D₇ वन) D₁ ₁₁ कापितेषु हि(D₆ च) (for आविशन्ति हि) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₁₃ दूरम् (for क्षिप्रम्) Ś₁ Ñ V B D₁ ₃ ₄ ₁₁ ₁₃ T₁ G₃ M₃ Cv g अन्यानि D₁ अन्ये च, D₃ अत्र हि, D₆ T₂ G₂ M₁ अद्य च, D₁₃ G₁ पुत्र च Ck t as in text (for अद्यैव) D₇ क्षिप्रमस्या(gloss क्षिप्रमपद्रुत्य)भिवेचन

16 ᵃ) D₁ सभाया Ñ₁ D₁ ₈ ₁₁ ह(Ñ₁ D₁ ह)त (for सह) Ś₁ D₃ ₄ ₁₃ ₁₅ सभाया वाऽभार्याश्च, G M₃ Cv r m g k t अभार्याश्च सभार्याश्च —ᵇ) D₄ सन्त्यत्र, T₂ सति ये (for सन्त्यत्र) Ś₁ Ñ₁ D₁-₄ ₁₁ ₁₃ वनगोचरा —ᶜ) Ś₁ D₄ ₁₃ [ऽ]ति(D₄ [ऽ]प्य)प्रसवेभ्यस्, D₁ [ऽ]पि प्रयोगेभ्यस्, D₉ ₁₁ Ck p t विप्रलब्धेभ्यस् D₁₂ [ऽ]तिप्रसवेभ्यस्; G₂ °दुर्बलस्; Ck विप्रलुब्धेभ्यस्, Cr m g as in text (for विप्रयुक्तेभ्य) Ñ₂ ***पि प्रसवेभ्यस् (illeg) D₂ लुब्धो वालिप्रसवेभ्यस् (sic) —ᵈ) Ś₁ तेन, Ñ₁ D₁-₃ ₈-₁₁ M₃ तेभ्यो Cv r k as in text (for स्वेभ्यो) D₁ यत् (for नस्) D₈ ₆ ₁₀ सुमहद्, Cr m g k t as in text (for तुमुल) ‡ Cm g ये वनचारिण सन्ति तेभ्य विप्रयुक्तेभ्य लुब्धेभ्य स्वेभ्य सुग्रीवादिभ्यस्तेभ्य ~ —For 16 Ñ₂ V B D₇ subst

424* अदाराश्च सदाराश्च बहवो निहतप्रभा ।
सर्वेषां हि प्रकृत्यैव स्वेभ्यो न सुमहद्भयम् ।

[(l 1) B₂(m also as above) ₃ गुरवेव (for सदाराश्च) V₃ हस्तो (for बहवो) —(l 2) V₂ B₂ ₃ D₇ च (for हि)]

—Then all the above MSS cont

425* भीतानां ग्रामराणामन्योन्य हि यतोभयम् ।
[B₁ ₃ तु (for हि) V₂ यतोद्भय (sic)]

—After 16, D₃ ₁₁ ins

426* रामबाणविनिरस्ता हरयुद्धवानरैर्भा ।

17 ᵃ) Ś₁ D₃ ₁₁ कल्याण, D₈ ₄ ₁₃ ₁₅ रक्ता(D₁₅ °ता)नां, G₃ Ck t p अन्तर । Cv r m g t as in text (for अल्पान्तर) Ś₁ Ñ₂ B₁ ₃ D₈ ₁₀ V₂ च M₃ तद् (for तु) —ᵇ) Ñ₂ V B D₇ श्रुत्वा वचो(B₁ ₃ वचनं) पत्नीगता —ᶜ) Ś₁ D₁₃ आत्मानं प्रतिमोक्ष्यन्या D₄ आत्मन प्रतिरूप —ᵈ) V₁ चारुहासिना B₁ D₁₃ ₁₁ चारुभाषिणी

18 ᵃ) V₁ B₁ ₃ D₆ T₁ M₃ ₃ राज्येन च, V₃ B₂ D₁₋₁₀ राज्येनापि (for किं राज्येन) D₁₅ ममापत्ना —ᶜ)

G 4 18 19
B 4 19 19
L 4 15 18

पादमूलं गमिष्यामि तस्यैवाहं महात्मनः ।
योऽसौ रामप्रयुक्तेन शरेण विनिपातितः ॥ १९

एवमुक्त्वा प्रदुद्राव रुदती शोककर्शिता ।
शिरश्चोरश्च बाहुभ्यां दुःखेन समभिघ्नती ॥ २०

आव्रजन्ती ददर्शाथ पतिं निपतितं भुवि ।
हन्तारं दानवेन्द्राणां समरेष्वनिवर्तिनाम् ॥ २१

क्षेप्तारं पर्वतेन्द्राणां वज्राणामिव वासवम् ।
महावातसमाविष्टं महामेघौघनिःस्वनम् ॥ २२

शक्रतुल्यपराक्रान्तं वृष्ट्वेवोपरतं घनम् ।
नर्दन्तं नर्दतां भीमं शूरं शूरेण पातितम् ।
शार्दूलेनामिषस्यार्थे मृगराजं यथा हतम् ॥ २३

अर्चितं सर्वलोकस्य सपताकं सवेदिकम् ।
नागहेतोः सुपर्णेन चैत्यमुन्मथितं यथा ॥ २४

D3 महाराजे, D3 11 °सत्त्वे (for °भागे) —d) G3 damaged for भ्रियस्व Ś1 D12 तस्मिन्गच्छति भर्तरि, Ñ1 D6 8 11 13 तस्मिन्वसति भर्तरि, Ñ2 V B D7 विनेह मम भर्तरि, D4 तस्मिन्गतवति भर्तरि (hypm)

19 a) D13 पद्मूलं D13 गमि**, M2 गमिष्येव (for गमिष्यामि) —b) D6 तु (for [अ]हं) Ñ2 V B D7 विदितात्मन (for [अ]हं महा°) —Ñ2 V B D7 om 19cd —c) D12 13 रामप्रयुक्तेन

20 b) D3 6 8 8 10 13 T1 3 G2 3 M3 रुदती Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 2 शोककृताल्पसा Ñ2 V2 D2 7 13 °विह्वला, D4 कुररी यथा, D5 8-10 °मूर्छिता, D6 °कर्षिता, G3 क्रेशकर्शिता (for शोककर्शिता) —D4 om 20c–25b —c) Ñ1 D2 11 13 [उ]रू (for [उ]रश्च) Ś1 Ñ1 D3 5 11-13 बाहू च, Ñ2 V1 2 B D7 पाणिभ्यां (for बाहु°) —d) Ś1 Ñ1 D13 समभिघ्नत (N1 °तौ) D2 च विनिघ्नती, D3 11 शतशो घ्नती, D5 सम भिजघ्नती (sic ?) D12 च विचेतसा (for समभिघ्नती) Ñ2 V2 B D7 निघ्न (Ñ2 V3 B1-3 D7 °घ्न)ती साथ निर्दय (V2 3 °या)

21 D4 om 21 (cf v l 20) —a) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 6 8 11 सा व्रजती (D3 om from ती up to वासव in 22b) Ñ2 V2 B D7 आधावती, V3 G3 आप्लु (V3 °न [sic]) त्यती (for आव्रजन्ती) D2 10 [आ]प्लु, D11 [आ]ता (for [अ]थ) —d) D2 निपतित —c) D5 10 M2 (after corr sec m as in text) वानर (for दानव) Ś1 Ñ2 V B D1 2 7 12 13 भ्रातार (Ñ2 V1 2 B2 D7 भ्रातार) वानरेन्द्राणां —V3 om (hapl) 21d–22c —d) Ñ V2 3 B D1 7 13 सयुगेषु D8 10 सयुगे हि (for समरेषु) Ś1 Ñ2 V2 3 B2 D7 11 12 G1 [अ]निवर्तिनं, B1 D12 [अ]प्र (D13 [अ]प्रति)वर्तिनां

22 D4 om 22 (cf v l 20) D6 om 22ab V3 om 22a (for both cf v l 21) —a) Ś1 Ñ1 D1 2 11 12 गिरिशृङ्गाणां Ñ2 V1 2 B D7 11 शैलशृङ्गाणां —b) Ś1 D13 वज्रेणेव च V1 रुद्राणामिव, V2 देवाना°, M1 सुराणां° (for वज्राणामिव) —D1 om 22cd —cd) D1 महाराशा D13 महापाशु (for °वात) Ś1 D3 10 12 -समुद्भूतं Ñ1 महामसमभावे सं (for c) D8-10 S निस्वनं Ś1 Ñ1 D1 12 13 महावेग (D3 11 marg) महास्वन (for d) B4 D11 महायातसमाविद्ध महामेघसमस्वनं

23 D4 om 23 (cf v l 20) M2 reads wrongly 24d and 23a after 22c —ab) Ś1 D2 12 13 वज्राशनिभुज (D2 13 °हत, L[ed] °शुच)घोर, Ñ1 D1 8 11 M2 (first time) वज्राशनिसमाविष्ट (for a) Ñ1 D11 यथा (for वृष्ट्वा) Ś1 D1 3 12 13 यथैवोपहते घने (D1 घृत [sic] D3 नग, D13 वन) (for b) B1 वज्राशनिसमैस्तीक्ष्णै परसैन्ये च निम्नस —c) Ś1 D12 नद्रत (for नर्दन्त) Ś1 D5 12 13 G2 नदता (for नर्दतां) Ś1 D2 12 13 सख्ये Ñ1 D1 3 12 विमर्दे विहत शूरे (D3 11 भूमौ) ⊛ वृक्षेव जल मुत्सृज्याविरत नर्दता मध्ये भीमं नर्दन्तम् ⊛ —d) D6 शूर (for शूर) Ś1 D13 समत D2 11 13 समरा (for पातितम्) Ñ1 D1 3 शूरेण हत (D1 सह, D2 रण)सगत —For 22c–23d Ñ2 V B1-3 D7 subst whereas D4 subst for 23cd

427* सवर्वत्रिनद घोर शूर शूरेण सगतम् ।
[V2 कुत (for शूर) B2 सहित (for सग°)]

—B1 om 23ef —e) D7 [आ]मिषस्यार्थं D6 reads from स्यार्थे to हत in 23f in marg —f) Ñ1 D1 8 11 मृगराज L(ed) हस्तिराज Ñ1 D1 हत यथा (by transp) D8-10 इवाहत (for यथा हतम्) M2 मृगो विनिहत यथा ⊛ Ct मृगराज मृगश्रेष्ठ प्रभूतमांसरुधिरत्वेन श्रेष्ठमत एवाह आमिषस्यार्थं इति । अत्र शार्दूलस्तरक्षुरेव अन्यस्तु सिंह इति मृगराजपदेन स्वस्वमोहात् प्राप्तम् ⊛ —After 23 D1 reads 26ab

24 D4 om 24 (cf v l 20) —ab) Ñ2 V B D3 11 -लोकानां (for -लोकस्य) Ñ2 V B D7 सध्वज विटपद्रुम (for b) Ś1 D2 12 13 पूजित दैत्यद्रुमार्ग सुध्वज च विटप (D12 °प)द्रुम, Ñ1 D1 पूजितं सर्वलोकेषु सर्वतं वै महा यश —M2 reads wrongly 24d and 23a after 22c —d) Ñ2 V2 B D7 M2 (first time) इ (D4 चो)न्मूलितं, V3 चोन्मीलितं (for उन्मथितं) ⊛ Ct चैत्यवृक्षं वल्मीकं नाग हेतोः सुपर्णेन यथा उन्मथित भवति तद्वत् सुग्रीवप्रयोजनहेतो रामेणोन्मथितमित्यर्थ । अत्र सुपर्णेन नागेस्य चैत्यवृक्षस्तद्भोजनार्थं चैत्योन्माथ इति च । अयं तु नागहेतो सुपर्णेति यदि पाठः स्यात्तदा पुनरुक्त नैवदृश्यते ⊛

अवष्टभ्यावतिष्ठन्तं ददर्श धनुरूर्जितम् ।
रामं रामानुजं चैव भर्तुश्चैवानुजं शुभा ॥ २५
तानतीत्य समासाद्य भर्तारं निहतं रणे ।
समीक्ष्य व्यथिता भूमौ संभ्रान्ता निपपात ह ॥ २६
सुप्तेव पुनरुत्थाय आर्यपुत्रेति क्रोशती ।
रुरोद सा पतिं दृष्ट्वा सन्दितं मृत्युदामभिः ॥ २७
तामवेक्ष्य तु सुग्रीवः क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
विषादमगमत्कष्टं दृष्ट्वा चाङ्गदमागतम् ॥ २८

G. 4. 18. 32
R. 4. 19. 28
L. 4. 15. 27

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥

25 D4 om. 25 (cf. v.l. 20). D5 wrongly reads 25[ab] twice —[a]) V1 सुविष्टभ्य. Ñ1 D1 स्थितं वीरं. V2.3 B1.3.4 D4.7.11 T1.3 G2.3 M Cg च स्थितं, D12 4 तिष्ठन्तं G1 [अ]धिति° (for [अ]वतिष्ठन्त°). D6 13 अवष्टभ्यधनुष्क त(D5 तद्).—[b]) Ś1 Ñ2 V B1.3.4 D5.7.12.13 T1.2 M3 उत्तमं; Ñ1 D1 अव्ययं. B2 उत्तम (sic), Cg as in text (for ऊर्जितम्).—[c]) Ñ1 [अ]पि (for [ए]व).—[d]) Ś1 Ñ2 V B D1.3.7.12.13 [अ]नुजं तथा. Ñ1 D5.8-10 तथानुजं; T2 °जं शुभं (for [अ]नुजं शुभा).

26 D4 om. 26 (cf. v.l. 20). D1 reads 26[cd] after 23 —[a]) Ś1 D5.12.13 सा तान्सर्वान्; D1.4.11 तान्व्यतीत्य. D5.11 महाबाहुं(D5 °हून्) (for समासाद्य). Ñ2 V B D7 सा तदा तं(V1 B1.3 तु) समालक्ष्य —[b]) Ś1 D13 च हतं; D1 निहितं (for निहतं). D1 यथा (for रणे) —D1 om. from 26[c] up to 420 1[ab].—[c]) Ñ2 V B1.3.4 D7 समासाद्य; B2 विगत (for समीक्ष्य). Ñ1 पतितं; B4 पीडिता, D5.13 व्यथिता. D6 T2 भूत्वा (for भूमौ).—[d]) Ñ2 V1 D5.7.11 सदुःखा (for संभ्रान्ता). D5.6.12 सा (for ह) Ś1 Ñ1 D2.13.12 सदुःखा पपात सा(Ś1 ह). V2.3 सदुःखा निपपात ह. —After 26, D5.11 ins.

428* भर्तुः पार्श्वे परित्यज्य तारा ताराधिपानना ।

27 D1.4 om. 27 (cf. v.l. 26 and 20 respy.). Note hiatus between [a] and [b].—[a]) G1.2 सुप्तेव. Ñ1 च समुत्थाय (for पुनरु°). Ś1 D2.12.13 प्रसुप्तमिव(D12 °ति) सोपेत्य(D5 चोपेत्य; D13 चोत्पत्य), D5.11 तु रोषेण च (D11 तु)समुत्थाय.—[b]) Ñ1 D5.11.13 T G2.3 M2 हार्य ; G1 M1 हार्य (all to avoid hiatus) (for आर्य-). Ś1 Ñ1 D2.5.8-10 वादिनी; T2.3 G1 M3 रोदती (for क्रोशती).—[c]) Ś1 Ñ1 D12.13 विललाप; D5.11 सा रुरोद (by transp.) (for रुरोद सा).—[d]) Ś1 Ñ1 D13 सान्दितं, D1.2.11.13 संदितं D5.8-10 C1 सदीनं, D6 T2.3 सचितं; G संदितं; Cv.r,m g k संदितं (as in text). Ś1 D13 -दामभिः; L(ed.) -धामभिः (for -दामभिः).—For 27, Ñ2 V B D7 subst.:

429* प्रसुप्तमिव चालोक्य हार्यपुत्रेति भाषिणी ।
ननाद सपरिष्वज्य पतितं धरणीतले ।

[(l. 1) G(ed) [आ]लिङ्ग्य (for [आ]लोक्य) —(l. 2) V1 च परिष्वज्य (for सप°).]

—Thereafter all the above MSS. cont.:

430* हा हतास्मि महाबाहो त्वयाद्य विधवा कृता ।
अशृण्वता मम वचस्त्वयेदमनुभूयते ।
न कालस्य प्रियः कश्चिन्न द्वेष्योऽपि कपीश्वर ।
काल. कालयते सर्वान्सर्वं कालेन बध्यते ।
कालः सर्वस्य भूतस्य प्रियस्यैवाप्रियस्य च । [5]
कालेनासि हतो नूनं मम वैधव्यकारिणा ।
उक्तोऽसि हरिशार्दूल मया सुबहुशस्तदा ।
उत्तिष्ठ वानरश्रेष्ठ किं शेषे पतितः क्षितौ ।
न मां पश्यसि दुःखार्तां सपुत्रां पतितां भुवि ।
समाश्वासय तारन्मां यथापूर्वमरिंदम । [10]
अनाथां पतितां पत्नीं सपुत्रां निहते त्वयि ।

[(l. 1) D7 हृता (for हता).—(l. 2) B3 अशृण्वता, B4 अशृण्वता (for अशृण्वता).—V om. l. 3, while B1 reads it in marg —(l 3) B1-3 [आ]श्च (for प्रिय). B3 द्वेष्योऽपि, G(ed) द्वेष्योऽसि (for द्वेष्योऽपि). B4 हरीश्वर. —(l 4) Ñ2 V2 B1.4 D7 बध्यते (for कालयते). B1.3 कालेन बध्यते विभो (for the post. half).—(l. 6) B4 निहतो (for [अ]सि हतो). B1 वैधव्यकारणात्.—V om. l. 8-9.—(l. 10) Ñ2 B1.3 तारां (for तारन्). V2 नाथा-सत्यसि मामय (for the prior half). D7 रामां (for यथा-).]

—After 27, M3 ins. 434*.

28 D4 om. 28[ab] (cf. v.l. 20). D1 om. 28 (cf. v.l. 26).—[a]) D1.8 अवेक्ष्य (for समवेक्ष्य). V2.3 B1.2 M1 च (for तु). Ñ2 V B D7 सौमित्रिः (for सुग्रीवः).—[b]) T1 रुदतीम् (sic) (for कुररीम्).—[c]) G3 क्लिष्टं (for कष्टं).—[d]) D5.6 T2 चाङ्गदमातरं. —For 28[cd], Ñ2 V B D7 subst.:

431* भद्रं सविश्वासानांमुमोचाश्रूणि वीर्यवान् ।

२०

G 4 19 1
B 4 20 1
L 4 15 29

रामचापविसृष्टेन शरेणान्तकरेण तम् ।
दृष्ट्वा विनिहतं भूमौ तारा ताराधिपानना ॥ १
सा समासाद्य भर्तारं पर्यष्वजत भामिनी ।
इषुणाभिहतं दृष्ट्वा वालिनं कुञ्जरोपमम् ॥ २
वानरेन्द्रं महेन्द्राभं शोकसंतप्तमानसा ।
तारा तरुमिवोन्मूलं पर्यदेवयदातुरा ॥ ३
रणे दारुणविक्रान्त प्रवीर प्लवतां वर ।
किं दीनामपुरोभागामद्य त्वं नाभिभाषसे ॥ ४

[V3 B1 चान्यान् D5 सर्वान् (for चान्यान्)]

—For 28 Ś1 Ñ1 D3 11 12 subst D4 subst l 2 only for 28cd

432* तां समीक्ष्याथ सौषेणी रुदन्तीं कुररीं यथा ।
पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सर्वे वै दीनतां गताः ।

[(l 1) Ś1 D12 तु सौषेणी रुदती (for [अ]थ सौषेणी रुदन्तीं) —(l 2) D12 तु (for च) Ñ1 D3 सचिवा दीनतां गताः D12 सर्वे दीनवतां गता (for the post half)]

—Then Ś1 D12 cont

433* शोचन्ती सा प्रियं पुत्रं पतिं च पतिलालसा ।

—For 28 D3 11 subst while M3 ins after 27

434* पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सचिवांश्चापि चातुरान् ।
समवेक्ष्य च सुग्रीवं चुक्रोश कुररी यथा ।

Colophon Ś1 D1 3 4 11 12 om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ñ D2 7 12 ताराविलाप V1 B1-3 वालिवधे ताराविलाप(V2 °लि प)तन V3 तारानिपतन V4 तारागमन B4 ताराविलापन —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 V1 B1 3 D2 om N2 V2 B4 D7 18 V3 20 B2 D5 6 8 10 S 19 D12 17 —After colophon G1 2 conclude with श्रीरामाय नमः G2 with श्रीरामाय नमो नमः

20

Ś1 D1 3 4 11 12 cont the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

Before 1 D3 11 12 ins.

435* शोचन्ती सा प्रियं पुत्रं पतिं च पतिलालसा ।

1 D3 om 1ab (cf v l 4 19 26) —a) N2 V B D7 M1 विमुक्तेन (for विसृष्टेन) —b) M3 [अ]न्तकरूपिणा (for °रेण तम्) Ñ2 V B2 4 D1 बाणेन हृदि विक्षत B1 2 शरेण हृदि विक्षत D3 11 शरेणानतपर्वणा —c) M3 तारा च (for दृष्ट्वा वि) N2 V B D7 T2 M2 निपतितं D10 विनिहितं (for विनिहतं) Ñ2 V B D7 धरां (for भूमौ) Ś1 N1 D3 4 11 12 दृष्ट्वैव(D2 12 °वं) पातितं भूमौ, D1 समीक्ष्य च पतिं भूमौ D3 11 वालिनं निहतं दृष्ट्वा, G(ed) भर्तारमथ शालोक्य —d) D12 om (hapl) M1 दृष्ट्वा (for तारा) Ś1 D2 4 11 12 [अ]धिपप्रभा D7 12 [अ]धिपोपमा(D12 °मे) (for [अ]धिपानना) N2 V B D6 7 तारापति(N2 B1 D6 °धिप) निभानना, D1 तारा समुपधावत, G(ed) तारा निपतितं भुवि ※ Cr रामचापेति एतदनन्तरं सा समासाद्येति श्लोकः कतिपयकोशेषु प्रमादाल्लिखित अतः परं दुर्लभं भविष्यसी इत्यनन्तरं द्रष्टव्यम् ※ —After 1 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-12 ins a passage relegated to App I (No 11)

2 For 2-4 Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 11 12 subst 436* B4 om 2ab G2 reads 2-3b after 16 —a) T1 2 समासाद्य च भर्तारं —b) D4 परिष्वजति (for पर्य°) B2 परिष्वज्य च वानरी —c) B3 निहतं (for [अ]भि°)

3 For subst in Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 11 12 cf v l 2 and 4 For 3-4 B2 subst l 1-3 of 436* G2 reads 2-3ab after 16 —a) G2 M1 महाभाग (for महेन्द्राभं) D5 6 8 10 वानरं पर्वतेन्द्राभं —D6 reads 3cd in marg ※ Cv तारा तारस्वना एतच्च परिदेवनार्थं विशेषणम् । Cr m तारा उच्चैः स्वरा अतो न पौनरुक्त्यम् ※ —d) D5 6 8-10 T2 पर्यदेवयता(D6 °दा [sic])तुरा

4 b) D5 प्लुता (for प्रवीर) —c) T1 मां त्वम् (for दीनाम्) D6 अप्यरोगां माम् G1 M3 अनुरागां माम् ; G2 M1 त्व(M1 च)पुरोभागाम् G3 अनुरक्तां माम् , Cr m g k as in text (for अपुरोभागाम्) D6 किमिदानीं पुरोगां माम् ; D5-10 Cr किमिदानीं पुरोभागाम् —d) T1 नैव (for त्वं न) G1 M3 अद्य न प्रतिभाषसे —For 2-4 Ś1 Ñ V B1 2 4 D1-4 7 11 12 subst B2 subst l 1-3 for 3-4

436* अथ तारा परिष्वज्य पतिं शोकपरायणा ।
उवाच रुदती दीना साश्रुपाताविलेक्षणा ।
कृताद्यमेवमुन्मूला तव मूलविनाशनात् ।
दुःखशोकवशा लोके धारयिष्यामि जीवितम् ।
स्मरन्ती हसितं चारु सलापं च शुचिस्मितम् । [5]
धक्ष्यते हृदयं नूनं ममायं शोकपावकः ।

[(l 1) V3 परिपृच्छ्य (for °ष्वज्य) N2 तारा परिष्वज्य पतिं शक्रतुल्यपराक्रमं —V1 2 repeat l 2 before 444* and B2 after 15ab —(l 2) Ś1 N1 D1 3 4 11 12 वचनं D12 स हरी (for रुदती) Ś1 N2 D1 3 4 11,12 बाष्प गद्गदया(N1 D1 4 12 °नद्ग)ता B4 (both times) गद्गदाक्षि° (for the post half) —(l 3) V1 कृता तेनाहम् B1-3 कृता ह्यहम् ; G(ed) कृता ताराहम् (for कृताद्यमेवम्) D4 निर्मूला (for उन्मूला) Ñ2 कृता एव विनिर्मूला D11 क्रोधसमूलं (for the

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल भजस्व शयनोत्तमम् ।
नैवंविधाः शेरते हि भूमौ नृपतिसत्तमाः ॥ ५
अतीव खलु ते कान्ता वसुधा वसुधाधिप ।
गतासुरपि यां गात्रैर्मां विहाय निषेवसे ॥ ६
व्यक्तमन्या त्वया वीर धर्मतः संप्रवर्तिता ।
किष्किन्धेव पुरी रम्या स्वर्गमार्गे विनिर्मिता ॥ ७
यान्यस्माभिस्त्वया सार्धं वनेषु मधुगन्धिषु ।
विहृतानि त्वया काले तेषामुपरमः कृतः ॥ ८
निरानन्दा निराशाहं निमग्ना शोकसागरे ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने महायूथपयूथपे ॥ ९
हृदयं सुस्थिरं मह्यं दृष्ट्वा विनिहतं भुवि ।
यन्न शोकाभिसंतप्तं स्फुटतेऽद्य सहस्रधा ॥ १० G 4 19 25 B 4 20 10 L 4 25 41

---

prior half) Ś1 V1 D1 2 4 12 13 मूलविनाशने V2 मूलविपादनात् (for °विनाशनात्) —After l 3 V2 3 ins

436*(A) सुखानामुचिता नित्य दुःख सौख्यामयनापवत् ।

—(l 4) V2 नित्य (for लोके) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 [अ]ह कथ (for जीवितम्) D12 कथ शक्ष्यामि जीवितु (for the post half) —(l 5) D11 [आ]रक्षित (for रक्षित) Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 तव(N1 °त) स्मरता रक्षि(D13 सहि)त (for the prior half) B1 2 शुचि निस्मित D7 शुचि सस्मित (for च शुचि स्मितम्) —(l 6) Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 [व]द (for [अ]व)]

5 Ñ1 D1 om 5-7 Ś1 Ñ2 V B D1 4 7 11-13 read 5-6 (including star passages) after 471* D3 reads 5 after 4 23 9 M1 reads 5-6 twice —a) Ś1 B4 D2 4 11 12 त्यजस्व (Ś1 D12 °न त्व B4 °जैनच) शयनं क्षितौ Ñ V B1 2 त्यजैतच्छयन क्षितौ D7 त्यनैत छमन (sic) क्षितौ —For 5cd Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11 13 subst

437* धीरा नैवंविधा भूमौ शेरते कृतलक्षणा ।

[Ś1 V3 D2-4 7 12 13 वीर D11 भूया (corrupt) (for धीरा) Ś1 D4 13 स्वपति (for शेरते) N2 V2 3 D7 राजलक्षणा V1 B1 2 द्वलक्ष(B1 °क्षु)णा D13 कुलवक्षणा (sic) (for कृतलक्षणा)]

6 Ñ1 D1 om 6 (cf v l 5) D3 om 6-20cd Ś1 Ñ2 V B D1 4 7 11-13 read 5-6 after 471* (cf v l 5) M1 reads 5-6 twice —a) D11 अतीव (for अतीव) Ś1 शोभते, B1 (with hiatus) खलु ते, D13 खलते (for खलु ते) V1 प्रीता (for कान्ता) —b) D3 वंचिता D1 lacuna (for वसुधा) D7 वसुधाधिप दु त्विवा D13 वसुधा वा स्वयापि वा —c) B1 गतासुर् (for °सुर्) V2 अपि मा, B1 अप्रिय (sic); D4, 12 13 अपि यो, D6 9 10 अपि सा

7 Ś1 Ñ V B1 2 D1-4 7 11-13 om 7 (for Ñ1 D1 cf v l 5 and for D3 cf v l. 6) B3 4 om 7-14ab D6 reads 7 twice —a) D6 8 10 G M1 3 Ct अद्य, Cr m g k as in text (for अन्या) —b) D6 परिवर्तिता D6 8 T G1 3 M2 3 Cr g k स(M1 स)प्रवर्तिता(G1 °ना); Cm t as in text (for संप्रवर्तिता) —d) G1 [5]वनिर्मिता (for वि°) Cv धर्मेत संप्रवर्तिता धर्मेण समारब्धा धर्मनिर्मितेति यावत्। धर्मेत संप्रवर्तितेति सम्यक। परस्मैपदमृषिनिपातनेन। धर्मेण वर्ततेऽर्थे ।, Ct कतकस्तु धर्मत प्रवर्तिता रक्षिता किष्किन्धेयाप्यापि स्वर्गमार्गे स्वर्गस्थदेशे निर्मितेत्यर्थमाह

8 D3 4 D3 om 8 (cf v l 7 and 6) —a) Ś1 Ñ1 D1 4 13 यानि ता(D1 या)नि, Ñ2 V B1 2 D7 12 यानि यानि (V1 चैव) D2 13 स्थानि तानि (for यान्यस्माभिस्) —b) Ś1 D12 पुष्पगन्धिषु, N2 V B1 2 D7 सु(V1 B1 2 च) सु°, D1 om D2 3 13 मद° (for मधु°) Ñ1 कानने मधुगंधिति —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 पुरा काले (D2 लोके) Ñ2 V2 3 D7 सुख काले V1 B1 2 स्वय लोक (V1 काले) (for त्वया काले) Cv r m द्वितीय त्वया शब्द कृत इत्यनेन सबध्यते

9 B3 4 D3 om 9 (cf v l 7 and 6) —a) Ñ2 विलपती, D1 विलपती, D12 निरुत्साहा (for निरानन्दा) D11 निरानंदा D13 lacuna (for निराशाह) V1 निराशाह निरानन्दा —b) V2 3 D11 पतिता (for निमग्ना) —c) Ś1 D12 शोकस्थस् (for पञ्चत्वम्) —d) Ś1 Ñ V D1 2 D1 2 4 5 7 11-13 -वानर (for -यूथप) D2 3 4 G1 यूथप (for यूथपे)

10 B3 4 D3 om 10 (cf v l 7 and 6) —a) D6 8-10 Ct सुस्थितं (for सुस्थिर) D6 G1 M2 मन्ये (for मह्य) —b) D6 8-10 Ct निपतित, D6 T1 त्वा निहत, M2 हि निहत (for विनिहत) M1 दृष्ट्वा भुवि निपातित —For 10ab, Ś1 Ñ1 D1 2 4 11 13 subst

438* दृष्ट्वा त्वा पतित भूमौ शयानमसुखाय मे ।

[Ñ1 निपतितं, D1 13 त पतित (for त्वां पतित) Ñ1 D2 13 वै (for मे)]

while Ñ2 V B1 2 D7 subst

439* वज्रसारमिद नून हृदय मे कपीश्वर ।

—c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 कस्मात्(Ś1 D13 °स्यापि, Ñ1 D1 °स्मान्मे) हृदय नाथ(D4 °स, D12 **) Ñ2 V B1 2 D7 यत्त्वां दृष्ट्वा(Ñ2 D7 वीक्ष्य) हत भूमौ D11 किमर्थं हृदय नाथ —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 दीर्यते N2 V2 D7 द(V2 क)लित, V3 B1 2 स्फुटितं, D12 **त, G1 स्फुटति (for स्फुटते) Ñ V2 3 B1 2 D1 7 न, D6 [ऽ]द्य (for ऽद्य) V1 न विदीर्येत सहस्रधा (hypm) D11 शतधा न विदीर्यते

G 4 19 16 B 4 20 11 L 4 15 42 सुग्रीवस्य त्वया भार्या हृता स च विवासितः ।
यत्तत्तस्य त्वया व्युष्टिः प्राप्तेयं प्लवगाधिप ॥ ११
निःश्रेयसपरा मोहात्त्वया चाहं विगर्हिता ।
यैषाब्रुवं हितं वाक्यं वानरेन्द्र हितैषिणी ॥ १२
कालो निःसंशयो नूनं जीवितान्तकरस्तव ।
बलाद्येनावपन्नोऽसि सुग्रीवस्यावशो वशम् ॥ १३
वैधव्यं शोकसंतापं कृपणं कृपणा सती ।
अदुःखोपचिता पूर्वं वर्तयिष्याम्यनाथवत् ॥ १४
लालितश्चाङ्गदो वीरः सुकुमारः सुखोचितः ।
वत्स्यते कामवस्थां मे पितृव्ये क्रोधमूर्छिते ॥ १५

11 B2.4 D3 om 11 (cf v l 7 and 6) —ᵃ) Ñ2 V B1.3 D7 भिद्या, D8.13 हृता (for त्वया) —ᵇ) D6 त्वया (for हृता) D6 च स (by transp) Ñ1 V1 D1.2 विमानित (for विवासित) Ś1 D4.12 हृता मद्विसर्जिता D13 त्वया सा च विमानिता —After 11ᵃᵇ, V1.2 ins, B3 cont after 441*

440* तेन चाप्यनुनीतोऽसि मन्त्रिभि सह सम्मते ।
तच्च त्वया नानुकृतं तस्येदं फलमागतम् ।
उक्त चापि मया पूर्वं न च त कृतवानसि ।
मा गच्छ सह रामेण विवाद हरिपुंगव ।
भविच्छन्दसहायोऽसौ सुग्रीव शक्रनन्दन । [5]
तत्त्वया न श्रुत वाक्य मन्दभाग्यतया नृप ।

[(l 2) V2 [उ]पकृत (for [अ]नुकृत) —(l 3) V2 तत् (for त) —(l 5) B3 अविशुद्ध (for °च्छन्द) V2 पुत्रनन्दन (for शक्र°) —(l 6) V2 वदस्या भीमविक्रम (for the post half)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 साद्य तस्य, D3 सा हि तस्य, D6 यत तस्य D11 तथाद्य, D13 lacuna T1.2 M1 यत्तु तस्य, G2 यत्तस्य हि, M3 यदि तस्य (for यत्तत्तस्य) G2 [तु]व ते (for त्वया) T1 M2 व्युष्टे (M2 °ष्टि [sic]) (for व्युष्टि) D4.12 साद्य तस्यास्त्वया व्युष्टि —ᵈ) G1 [तु]व, M3 [तु]व (for [इ]यं] G2 तुरगेश्वर —For 11ᶜᵈ, Ñ2 V B1.3 D7 subst

441* अद्य तस्य फल प्राप्तं त्वया वानरपुंगव ।

[Ñ2 V1 D7 सम्यक V2 सघ्य (for अद्य)]

—Thereafter B3 cont 440*

12 B2.4 D3 om 12 (cf v l 7 and 6) —ᵃ) D5.11 T G3 M निश्रयस (for नि°) Ñ1 V2 B1.3 D7 या (V2 सा)हं (for मोहात्) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 नि (D6 नि) श्रेयस (D1.4 °स) पर चाहं, V2 नि श्रेय परमो मोहात् —ᵇ) Ś1 Ñ V B1.3 D1.4.6.7.12.13 वीर! D11 [अ]हं च (by transp) (for चाहं) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 वि(Ñ1 च)मानिता (for विगर्हिता) —ᶜ) V1 D1.4 G1 M1 भाषमाणा, D6 यूनाविया D8 T1.2 G1 M1 यथाबुवे Ch t as in text (for यैषाब्रुवं) Ś1 Ñ V2.3 B1.3 D7.12.13 भाषमाणा प्रियं (Ś1 Ñ1 D4.12.13 शुभं) वाक्यं D13 भाषणा विहृतं वाक्यं (corrupt) —After 12 D1.4.6.12 S ins

442* रूपयौवनदाप्तानां दक्षिणानां च मानद ।
नूनमप्सरसामार्य चित्तानि प्रमथिष्यसि ।

[(l 2) D6 T2 G2 स्व (for आर्य) T2 प्रमथिष्यसि]

13 B2.4 D3 om 13 (cf v l 7 and 6) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 D1.7.12 नि सशयं, D2.11 निःसंशयो D6 निगयं (corrupt) (for नि संशयो) Ñ2 D7 मासो (for नूनं) V2.3 B1.3 कालो नि संशयम —ᵇ) Ñ1 शर (for तव) D7 चितांतकरनस्तव (corrupt) —ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1.4.7.11.12 G1 M1.3 [अ]भिपन्नो, D6 [उ]पपन्नो Cg Lt as in text (for [अ]व°) Ś1 [उ]सि (for ऽसि) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D13 [अ]वशो वशन्, Ñ2 V1.3 D1 [अ]वशोऽपि सन् V2 [अ]वलाबल, B1.3 [अ]वशो यश , D7 [अ]वशे वशे (for [अ]वशो वशम्) —After 13 Ñ2 V2 B1.3 D7 ins a long passage relegated to Appendix I (No 12) —After 13 V1.2 read 18 while D6 to G3 (only l 1) ins.

443* अस्थाने वालिनं हत्वा युध्यमानं परेण च ।
न सतप्यति काकुत्स्थ कृत्वा कर्म सुगर्हितम् ।

14 D3 om 14 (cf v l 6), B2.4 om 14ᵃᵇ (cf v l 7) Ñ2 V2 B1.3 D7 om 14-21 —ᵃ) M3 वैधव्य (for °व्यं) Ñ1 V2 शोकसंतप्ता (for °तापं) Ś1 D4.12 विधवा शोकसंतप्ता (D13 °तप्ता) V1 D1.11.13 वैधव्य शोकसंतप्ता (D13 °तापा) D2 वैधव्यशोकसंतप्ता —ᵇ) V1.2 D1.4-10 कृपणा, D11 om (for कृपणं) D13 कृपणे कृपणासतां (sic) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 अदुःखु सा दुःखं (D13 °खं) वै (D13 दुःखेन) V1.2 न दुःखपूर्विका पूर्व B2.4 सुखलालसुचिता नित्यं अति अदु खार्थचिता पूर्व —ᵈ) V2 B2.4 दु खं भोक्ष्यामि (for वर्तयिष्यामि) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 [अ]हं कथ (for [अ]नाथवत्) ※ Cg अकृपणा च सती संप्रति कृपणा भूयासं Ct कृपणाकृपणा अतिशयेन कृपणा। मदाधाराभावात्तु दीनत्वम् ※

15 Ñ2 V2 B1.3 D3.7 om 15 (cf v l 6 and 14) —ᵃ) D1.4.12 लालितस्तु (for लालित°) Ś1 Ñ1 B2.4 D1.4.11.13 बाल (for वीर) D1.4.13 लालितश्चाङ्गदो बाल —ᵇ) D6 स कुमार D4.13 सुकोमल D4.11 सुखैषित (for सुखोचित) —After 15ᵃᵇ, B2 repeats l 2 of 436* —ᶜ) V1.2 B2.4 D6.11 M3 प्राप्स्य(D6 °प्स्य)ते (V2 तं) K(ed) वत्स्यते (for वत्स्यते) V1.2 B2.4 D11 मु M1 मे (for मे) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 क्लान्त(Ś1 D4.13 क्लान्त D6 क्लान्त)से तर्षात् कर्णा(D1.4.13 °र्णा कर्ता) —ᵈ) B2.4 सुग्रीवे (for

कुरुष्व पितरं पुत्र सुदृष्टं धर्मवत्सलम् ।
दुर्लभं दर्शनं त्वस्य तव वत्स भविष्यति ॥ १६
समाश्वासय पुत्रं त्वं संदेशं संदिशस्व च ।
मूर्ध्नि चैनं समाघ्राय प्रवासं प्रस्थितो ह्यसि ॥ १७
रामेण हि महत्कर्म कृतं त्वामभिनिघ्नता ।
आनृण्यं तु गतं तस्य सुग्रीवस्य प्रतिश्रवे ॥ १८
सकामो भव सुग्रीव रुमां त्वं प्रतिपत्स्यसे ।
भुङ्क्ष्व राज्यमनुद्विग्नः शस्तो भ्राता रिपुस्तव ॥ १९
किं मामेवं विलपतीं प्रेम्णा त्वं नाभिभाषसे ।
इमाः पश्य वरा बह्वीर्भार्यास्ते वानरेश्वर ॥ २० G 4 19 0 B 4 20 22 L 4 15 53

पितृव्ये) Ś1 D13 पितृव्यात्क्रोधमूर्छिता(D13 °ता) N1 D1.4.5.12 पितृव्यात्क्रोधमूर्छितात्(D5 12 °र्छित)

16 Ñ2 V2 B1 3 D2 7 om 16 (cf v l 6 and 14) —a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 पुत्र पश्यात्र पितरं V1 2 B2 4 पुत्र वीक्षस्व पितरं, D12 पुत्रात्र पश्य पितरं —b) D3 5 सुदर्शं, D6 सुदृष्ट (for सुदृष्टं) Ś1 V1 2 B2 4 D2 3 7 9 13 च कुरु प्रियं N1 D11 कुरु च प्रियं, D12 कर्मवत्सल (sic) (for धर्मवत्सलम्) D6 12 सुदर्शं च कुरु प्रियं —c) M3 दुर्लभं (for दुर्लभं) Ś1 D13 चैव Ñ1 D4.11 12 जात, V1 तथा V3 D5 6 12 तस्य, B2 4 ह्यस्य D1 T1 2 M2 वत्स, D2 चैतत्, D6 तेषां G1 M1 वास्य, M3 स्वत्र (for त्वस्य) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12.13 वीरस्य, V1 पुत्रस्तव V2 पुत्र देव, B2 4 पुत्र पुत्र, D6 12 विपुलं स (for तव वत्स) —After 16 G2 reads 2-3ab

—After 16 Ś1 Ñ1 V1 2 D1 2 4 11-13 T1 2 M1 2 ins the lines of 2 while B2 ins the line of 2cd only with the following variants

[(l 1) D12 समाश्विष्य V1 2 कस्मान्ना पुत्र पुत्र, D12 पुत्र पुनरनिरीक्षा (for the post half) —(l 2) M1 रामेण (for युग्म) Ś1 N1 B1 D12 13 निहितं ह्य V1 2 D11 हताश्वेन (for [अ]निहितं ह्य) V1 2 D11 निहतं, D1 2 13 मतं (for शायिनं)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 V1 2 B2 4 D1.2.4.11-13 cont

444* किमार्यपुत्र शेषे त्वं शयनी वीर पांसुषु ।
उत्थाय वचनं विमलं सान्त्वयस्य निमङ्गदम् ।

Before this V1 2 repeat l 2 of 435* —(l 1) Ś1 Ñ1 V1 2 D12 शयने (for °नी) V2 भूम्यां B2 D11 सान्ते (for पांसुषु) —(l 2) B2 4 D1 वचनं (for वचनं) V1 2 विमलं वचनं (l 1 transp), B2 4 D12 विपुलं वचः, D1 2.13 वचनं विपुलं (for वचनं विमलं) Ś1 नां त्व चैव मत्पत्नी Ñ1 मां त्वमद्य ∗ ∗ (alleg)स्वच्छ V1 2 दीनमम्ब मतां B2 दीनकरे त्वं नां, D1 2.4.13 नीनार्तमनाथवत् (for the post half)]

17 Ñ2 V1 B1 3 D2.7 om. 17 (cf v.l. 6 and 14) V1 om 17cd —a) Ś1 Ñ1 B2 4 D1.2.4 11-13 चे(D13 चे)वैनं T1 G1 M1 पुत्रे इदं (for पुत्रं त्वं) —b) D1 8-10 से (for च) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 सदृश(Ś1 Ñ1 °श्च) स्यवनं तथा V1 सदेशो चैव संदिशा D2.4 सदृशार्थोन्मृदस्य च —c) V1 2 [पु]त्र (for [च ऐ]) Ś1 Ñ1 V1 2 D1.2.4.11-13 समाश्लिष्य G1 उपाघ्राय (for °घ्राय) —d) B2 प्रयासा (sic) गतुमर्हसि

18 Ñ2 V1 B D2 7 om 18 (for all except B2 4, cf v l 6 and 14) V1 2 read 18 after 13 —a) Ś1 V1 2 D1.2.4.11-13 सु (for हि) —b) Ś1 N1 V1 D1.2.4 11-13 इह (for अभि) —c) V1 2 D11 हि, M2 Cg च (for तु) V1 D5 गतस्, D12 ततस् (for गतं) Ś1 D1.2.4.11.12 आनृशंस्य गतं(D1 कृ)तो ह्यस्य(D1 [ऽ]स्य, D12 [ऽ]पि त्व) Ñ1 आनृण्यं हि गतो ह्यस्य —d) V1 2 प्रतिश्रवा(V2 °वा)त्, D3 प्रतिश्रमे

19 Ñ2 V2 B1 3 D2 7 om 19 (cf v l 6 and 14) —a) Ś1 D2.4.11 राम, T2 रुम (for रुमां) G2 स (for त्वं) Ś1 D1.2.4.11.12 प्रतियत्न च, Ñ1 परिगृह्य च (for प्रतिपत्स्यसे) V1 2 B2.4 प्रतिपद्यस्व मा रुमां, D12 रुमामुपलभस्व च —c) D5 12 भुक्त्वा (sic) (for भुङ्क्ष्व) B2 4 अभिविग्नः (for अनुद्विग्नः) —d) Ś1 V1 2 D7 ग्रस्तो, D2.4.12 शान्तो, D5 सक्तो (for शस्तो) Ś1 B2 D1.2.4.11-13 त्व(D2 त [sic])या (for तव) Ñ1 शत्रुर्भ्राता हतस्त्वया —After 19 V2 ins

445* विना येन विपन्नासि सुग्रीवस्य वशोऽपि सन् ।
रामेण सुमहत्कर्म कृतं त्वामिह वध्यता ।

[(l 2) Cf 18ab]

20 D1 om 20ab (cf v l 6) Ñ2 V2 B1 3 D7 om 20 (cf v l 14) —a) Ś1 D1.2.4.11.12.13 कस्मादेव (for किं मामेवं) D8-10 T2 प्रलपतीं (for विलपतीं) D13 किमेव विलपती मा —b) D8-10 प्रियां (for प्रेम्णा) Ś1 Ñ1 D2.4.12 नाभिनन्दसे, V1 नाभ्यभाषसे, B2 4 नान्वेक्षसे (for नाभिभाषसे) D2 12 प्रेक्षित्वा नाभिनन्दसे, D13 प्रणया न समुदीक्षसे —After 20ab, D12 ins

446* इमामवस्थां संप्राप्तां भार्यां शुचिपदे सुत ।

—c) T2 M1 पश्य परा, G2 बह्वीपरा, G3 पश्य परा (for पश्य वरा) D5 8-10 T बह्वो (for बह्वीः) —For 20cd Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 subst

447* इमाश्च परमप्रख्या भयाद्भ्रमस्य वानरी ।

[D2 सर्वा इत्यूचाना भार्या, D12 इमाश्चान्या भार्या (subm) (for the prior half) D2.4.11.13 महीयां(D12 भार्या) पश्य (for भयाद्भ्रमस्य) D13 वानर (for °री)]

—Thereafter D13 cont

G. 4 19 0
B. 4 20 23
L. 4 15 54

तस्या विलपितं श्रुत्वा वानर्यः सर्वतश्च ताः । परिगृह्याङ्गदं दीनं दुःखार्ताः परिचुक्रुशुः ॥ २१

448* कुररीरिव दुःखार्ता विलपन्तीर्हतेश्वरा ।
[D5 कुररीव च (for कुररीरिव) and विलपन्ती हते नाथे (for the post half)]

—For 20^cd, V1 3 B2.4 subst

449* इमा स्वल्पतरा भार्यास्तास्त्वं पश्याद्य वानर ।

[V3 प्र (for स्व) B3 इमा पश्य परा वधूर् पश्य भार्यां सुवानर, B4 इमानल्पतरा वधू पश्य भार्याश्च वानराम्]

21 Ñ2 V2 B1 3 D7 om 21 ((cf v l 14) —^a) Ñ1 ∗∗तुच (illeg) D2 13 विलपन, Cg h t. as in text (for विलपित) D1 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा —^b) B2 4 D5 T1 G1 वानर्या (for °र्य) Ś1 D2 4 13 तु (for च) V1 सत्वमेव ता, V3 तत्र चरम ता (corrupt), B2 4 सर्पशस्तु ता, D2 13 सर्पत स्थिता, D3 11 शोकवर्षिता (for सर्वतश्च ताः) Cv as in text —^c) V3 परिपूज्य (for °गृह्य) Ñ2 D1 सत्र, B2 4 D3 5 6 8-10 13 T3 G1 3 M1 दीना (for दीन) —^d) M3 दुःखिता (for दुःखार्ता) B2 प्र∗ D3 8-10 प्रति (for परि) Ś1 D2 4 12 13 दुःखेनार्ता (D2 13 °ति) प्रचुक्रुशु, Ñ1 D1 पुनरेव प्रचु(Ñ2 °∗ [illeg])क्रुशु, V1 3 आर्तेवात्रयमथाब्रुवन् (V1 °∗ ∗ [moth eaten]) B1 दुःखार्तास्ता प्रचुक्रुशु, D2 11 आर्तेनादान्वि (D11 °दा वि)चुक्रुशु —After 21, Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D1-4 11-13 G3 ins

450* तासामार्तस्वरं श्रुत्वा वानरीणां वनान्तरे ।
अनन्तश्चरपुरो वृद्ध प्राह वाक्यं सहेतुकम् ।

[(l 1) Ñ1 D3 11 रोदने(Ñ1 °दिने) सति तासां तु D1 रोदनेन च तासां तु (for the prior half) B2 4 तदा कपि (for वनान्तरे) —(l 2) B2 4 transp प्राह and वाक्य.]
—Thereafter Ś1 Ñ1 V1 3 B2 4 D1-4 12 13 cont

451* गुणदोषाश्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफलमात्मन ।
प्राप्नोति फलमन्यत्र प्रेत्य सर्वशुभाशुभम् ।
अशोच्य शोच्यते शोच्य क वा शोच्योऽनुशोचति ।
कश्च कस्येह शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन्बुद्बुदोपमे ।
अङ्गदश्च कुमारोऽयं सात्व्यो जीवपुत्रया ।
आयत्यां च समस्तानि विधेयानीह सर्वथा ।
आतस्यानित्यतामेत्य भूतानां च गतागतम् ।
मानुष्येणेह कर्तव्यं पण्डितेनेह लौकिकम् ।
न हि दैवमतिक्रम्य मानुष्येणेह सिध्यति ।

[For l 1-8 cf 4 21 2-5 —(l 1) B2.4 -दोषांश यो, D1 -गोषो तु यो, Cv -शेष्ठ्र (for -दोषाश्रय) B2.4 वेत्ति (for ज्ञात्वा) Ñ1 गुणदोषौविपोजेय (sic) V1 3 गुणदेशात्व (V3 °त्व)तंज्ञान (sic), D2 गुणदोषकौ व च (for the prior half) B2.4 स्वकर्मफलमाप्नुयात्, Cv स्वधर्मफलहेतुक (for the post half) —(l 2) Ñ1 V1 3 D1 अन्यत्र (for °त्र) B2.4 परमार्थे, D1-3 12 13 प्रेत्य सर्वं(D3 °र्वे) Cv सर्वं प्रेत्य (for प्रेत्य सर्व-) —(l 3) Ñ1 D1 2 4 12 13 ना(Ñ1 D1 न)शोच्य, V1 3 B2 4 D3 क शोच्य (for अशोच्य) Ñ1 B2 4 D2 4 शोचते (for शोच्यते) D2 13 शोच्य (for शोच्य) D1 om the post half V1 3 B2 4 शोच्य (for शोच्यो) V3 B2 4 D2 3 11 13 न (for नु) V1 B1 शोचते (for °ति) ⊕ Cv दीनमिति कमिति संबन्ध ⊕ —(l 4) Ñ1 कस्य क कस्य शोच्योस्ति, V1 3 नास्ति कश्चिच्छोच्यो वै D1 क कस्य हि शोच्योस्ति, D2 13 क कस्येह शोच्य स्यात् (for the prior half) D1 बुद्बुदवदे (for बुद्बुदोपमे) ⊕ Cv अनुशोक संस्वशोक ⊕ —After l 4, V1 3 B1 ins

451(A)* मा त्वमार्योऽतिशोचिष्ठ मा च कार्यं विलम्बय ।
सर्वा ह्यत्र कृतोऽप्यत्र महार्थो सर्वदेह ।

[(l 1) B3 आर्यं (for आर्यो), V1 शोचि∗ (illeg) (for °ष्ठ) V1 om V3 मा कार्यं विघ्ने पुरा (for the post half) —(l 2) V1 सर्व (for सार्थ.) V1 3 तवान्य(V3 °भ्य)र्थौ (for तत्रार्थो)]

—(l 5) D1 तु (for च) V1 3 साध्यस्यो, D1 3 द्रष्टव्यो (for संरक्ष्यो) Ś1 D12 पुत्रवत्या (for जीवपुत्रया) —After l 5 V1 3 B2 4 (only l 1) ins D3 ins after l 6

451(B)* अङ्गदो ह्ययमापन्नस्तपस्वी कृपणं दशाम् ।
पित्रा चौर्यवता हीनः सुग्रीववशमागत ।

[(l 1) D1 करुणां (for कृपणां) —(l 2) D1 सुग्रीवस्य वशं गत (for the post half) —After l 2, B1 erroneously reads l 7 for the first time, repeating it below]

—V1 4 om l 6 —(l 6) D2 13 आ(D13 अ)पत्त्या (for आयत्यां) Ñ1 श्रेयांसि सर्वदा B2 4 विधानान्यापि नियत(B4 °ञ्या निमित्तात्) D1 विधेयानि सर्वथा (subst) (for the post half) —(l 7) Ś1 मति, Ñ1 D13 सतां (for सत्य) V1 3 B1 D3 जानीहि नियत चैव B1 (second time) 4 अनात्मानित्यतां देयां (for the prior half) V1 3 गतिं तथा, B4 D1 3 गमनानि, D3 गृहलतं (for गतागतम्) B1 (first time) मृत्युनामागमिष्यता (for the post half) —After l 7, D1 ins

451(C)* विचार्य मनसा सम्यक्मानुष्येण प्रसिध्यति ।

—D1 om l 8-9 —(l 8) Ñ1 मानुष्येणेव, V1 3 B2 4 मानुष्येणापि (B2 4 °णे च), D2 मानुष्केनेव D2 13 मनुष्येणेह, D3 आत्मना रेव (for मानुष्येणेह) B2 इह देव हि कार्यं (for the post half). ⊕ Cv तस्मान्मानुषं हि कर्तव्य पण्डितेनेह लौकिकमिति हे पण्डिते शुभाशुभमिति कर्तव्यम् । नेह लौकिकशुभं कर्तव्यम्. ⊕ —Ñ1 V1 3 D1 3 om l 9 —(l 9) D2 13 नेह (for न हि) B2 4 D11 मानुषेणेह, D2 13 पौरुषेण (for मानुष्येण)]

किमङ्गदं साङ्गदवीरबाहो
विहाय यास्यद्य चिरप्रवासम् ।
न युक्तमेवं गुणसंनिकृष्टं
विहाय पुत्रं प्रियपुत्र गन्तुम् ॥ २२

किमप्रियं ते प्रिय चारुवेष
कृतं मया नाथ सुतेन वा ते ।
सहायिनीमद्य विहाय वीर
यमक्षयं गच्छसि दुर्विनीतम् ॥ २३

यद्यप्रियं किंचिदसंप्रधार्य
कृतं मया स्यात्तव दीर्घबाहो ।
क्षमस्व मे तद्धरिवंशनाथ
व्रजामि मूर्ध्ना तव वीर पादौ ॥ २४

तथा तु तारा करुणं रुदन्ती
भर्तुः समीपे सह वानरीभिः ।
व्यवस्यत प्रायमनिन्द्यवर्णा   G 4 19 0
उपोपवेष्टुं भुवि यत्र वाली ॥ २५   B 4 20 26 L 4 15 61

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे विंशः सर्गः ॥ २० ॥

---

22 Ñ1 D1.3.11 om 22–24 Ś1 D4.13.33 read 22–24 after 4 23 30 Ñ2 V B1.4 D7 read 22–24 after 484* G2 Cv read 25 before 22 ⊛ Cr परिगृह्याङ्गदे वीर दु खार्ता परिशुष्कमुखित्यत पर क्मिङ्गदमिति श्लोक अत' पर किमप्रियमिति श्लोक अथ पर तथा तु तारा सर्गान्त श्लोक ⊛ —[a]) Ñ2 V B1.4 D7 दीर्घबाहु (for वीरबाहो) Ś1 D13 वरं हि श्लोक गतदीर्घया(D4 °*[illeg])हो, D5 गतेह श्लोक तव दीर्घबाहो, D6 किमगरं मामपि वीर राजन् D13 गतेह श्लोके वत वीर्यबाहो —[b]) Ś1 D13 यास्यामि Ñ2 V2.3 D5 G1.2 यास्यसि, V1 B D7 T यास्यति, D8–10 यातोसि, M1 यासीत Cg as in text (for यास्यद्य) Ś1 D13 [अ]चिराय तु वी. Ñ2 V D7 चिराय वीर, B1.2.4 [अ]चिरेण(B3 °राय) वीर B3 [अ]चिराय वास, D2.13 [अ]चिराय द्विए D8–10 Ct चिर प्रवास G1 चिर प्रवास, Cg as in text (for चिरप्रवासम्) —[c]) B2 अयुक्तम् Ś1 D4.12.13 तव वीर गतु Ñ2 V2.3 B2 D7 पुत्रमिधवीर्येषु (B2 °गु)क्त V3 °विधवीर्यकृत B1.3 °विधगुणवीर्यं (for एवं गुणसंनिकृष्टं) —[d]) D2.14 मां च (for गन्तुम्) Ś1 D4.12 सुहृदं प्रियां च D5.10 Ch t प्रियचारवेषे, G2 किमहं प्रियं ते (for प्रियपुत्र गन्तुम्) ⊛ Ch किमङ्गद साङ्गदबाह्वित्यादि । एवमेव सन्निवेशक्रम । समत्र प्रासमासयानक्रमेणैव पाठसन्निवेशक्रम । मुद्रपद्म् । वीरबाहो वीरश्लाघनीयबाहुर्वीरबाहु मध्यम पदलोपी समास ⊛

23 Ñ1 D1.3.11 om 23 Ś1 D4.13.33 read 22–24 after 4 23 30 Ñ2 V B1.4 D7 read 22–24 after 484* (for all cf v l 22) —[a]) D4 किं मेप्रिय Ś1 D13 पुत्र भावसे V1 D13 सत्यभाषित, V2.3 B1.4 D8–10 सत्यभाव B1.3 पुत्र तावत्, D2 सत्यभाव, D4 यश भावस, D7 सत्यभाष्ये (sic), G(ed) भावे तावत् (for चारुवेष) G7 प्रियाप्रियं चाप्युपकृत्यमेतत् —D2 om 23[bcd] —[b]) D7 om, D12 कृत (for कृतं) Ś1 D13 धापयपुत्र यो हि मां, Ñ2 V B1.3 D13 यास्यपुत्र येन, D4 या * * * * * * * * D7 या तव पुत्रेण च (unmetrical) —[c]) D6 तथा (for वीर) Ś1 D13 भर्तुर्हितामथ यमक्षय प्रिया D6 S सहायदा मा स वि(T1 G1.2 M3 अप)हाय वीर —[d]) D6 M1.2 स्वप स्थितो T2 G2.3 M यत्(T3 क G3 य) प्रस्थितो (for यमक्षयं) V1 B1.2 दुर्विवृत्त V3 दुर्विनयं D6 T2 G1.3 M दीर्घमिव प्रवास Ś1 D4.13 कथं(D6 प्रिया) परित्यज्य गमिष्यसि प्रिय (D4 °से कथ D13 °से विभो), D6 प्रिया परित्यज्य गतोसि वै कथ —After 23 Ñ2 V B1.3 D7.13 ins

452* कथं हरीन्द्रश्रवणार्हि तद्
प्रियेषु पथ्येषु च वर्तमानाद् ।
प्राणैः प्रकृष्टैरपि पालयित्वा
परित्यजन्यासि पितु समीपम् ॥

[(l 1) D2 कथ्य (for कथं) V1 B2 समनाद् (for हि तेषु) —D2 om l 2–3 —(l 2) V1 हितेषु (for प्रियेषु) —(l 3) V3 D13 प्रहृष्ट् (for प्रकृ°) —(l 4) B1.2 समीपे (for °पम्)]

24 Ñ1 D1.3.11 om 24 Ś1 D4.13.33 read 22–24 after 4 23 30 Ñ2 V B D7 read 22–24 after 484* (for all cf v l 22) —[a]) Ñ2 V B1.3 D7 यद्; V1 यम् (for यदि) V3 मनसि प्रधार्य (for असंप्र°) —[b]) Ś1 V2 वै तव, Ñ1 वै यत्र V1 D4.13 चेत्तव (for स्यात्तव) —[c]) D6 मूर्ध्नं न (for क्षमस्व) D13 मो (for मे) Ś1 D13 पिङ्ग D2.13 -वश (for -नाथ) Ñ2 V B1.3 D7 क्षमस्व तन्मे हरि यूथनाथ —[d]) D6 illeg up to तव वी B1 भजामि B3 पतामि, D1 प्रजानि (for व्रजामि) Ś1 D4.12.13 प्रयस्य शाखुष्पकृतास्य, D2 °स्तु D13 °त्तायु) श्चेकान् —After 24 B1.3 read 4 23 30

25 Ñ2 V B1.3 D7 om 25 G2 Cv read 25 before 22 —[a]) Ś1 B2.4 D1–3.11–13 एव (for तथा) D2 हि (for तु) Ś1 V2 B4 D4–6.11–13 विलप्य B3 विलप (for

२१

G 4 23 1
B 4 21 1
L 4 15 D

ततो निपतितां तारां च्युतां तारामिवाम्बरात् ।
शनैराश्वासयामास हनूमान्हरियूथपः ॥ १
गुणदोषकृतं जन्तुः स्वकर्मफलहेतुकम् ।
अव्यग्रस्तदवाप्नोति सर्वं प्रेत्य शुभाशुभम् ॥ २
शोच्या शोचसि कं शोच्यं दीनं दीनानुकम्पसे ।
कश्च कस्यानुशोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन्बुद्बुदोपमे ॥ ३
अङ्गदस्तु कुमारोऽयं द्रष्टव्यो जीवपुत्रया ।
आयत्यां च विधेयानि समर्थान्यस्य चिन्तय ॥ ४
जानास्यनियतामेवं भूतानामागतिं गतिम् ।
तस्माच्छुभं हि कर्तव्यं पण्डिते नैहलौकिकम् ॥ ५
यस्मिन्हरिसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वर्तयन्ति कृतांशानि सोऽयं दिष्टान्तमागतः ॥ ६

रुदन्ती) —°d) Ś1 N2 D1 2 4 12 13 व्यवस्यति, B2.4 व्यवस्य तत्, D3 व्यसेवत, D13 अवस्यत (for व्यवस्यत) B3 पापम्, D2 13 आप्यम् (for शायम्) Ñ1 D1 ऋषोपवेष्टुं (for अनिन्द्य वर्णा) G2 3 सुपोपवेष्टुं (to avoid hiatus) (for उपो°) Ś1 B2 4 D2.12 13 अचिन्त्य(B2 4 D6 13 °निद्य)रूपा तत्रो (D13 °तो)पविष्टा, D11 अनिन्द्यरूपा उपोपविष्टा (with hiatus) M3 उपोपवेष्टुमनिन्द्यवर्णा (by transp) D13 वालि (for वाली) N1 D1 अभ्येत्य पादावभियाय(D2 °वुपगृह्य) वालिन (for d) ⊛ Cv r m g शापमुपोपवेष्ट (Cv r प्रसमुपोद पादपूरणे इति द्विर्वचनम्), Cr अस्मिन्सर्गे परिगृह्याङ्गदं दीन तु तारा परिष्वज्य(?)त्यत्र पर सर्गस्थ अत्र (हनूमत्)वाक्यभूता गुणदोषकृत जन्तुरित्यादय षट् श्लोका सर्गान्तसर्गांश्च केषुचित्कोशेषु दृश्यन्त । एतल्लेखकप्रमाद कृतमित्यवगन्तव्यम् ⊛

Colophon D3 12 G3 C3 om —*Sarga name* Ś1 V3 B D1 2.4 5 12 13 तारविलाप, Ñ1 तारामायोपवर्णन, V1 ताराप्रलाप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 2 D2 4 12 om V3 21, B3 23 B4 19 D1 13 D5-12 T G1 2 M 20 (as in text), D13 18 —*After colophon* V2 3 B2 4 ins. App 1 (No 12) G1 concludes with श्रीरामाय नम

21

☞ D3 11 G3 continue the previous Sarga Ś1 N1 D1 2 4 12 om Sarga 21 (for st 2–5 cf I 1–8 of 451*) Ñ2 V B D1(preceded by App I [No 15]) 12 read Sarga 21 (om st 2–5) after Sarga 23 D3 11 read Sarga 21 (om st 2–5) after 451* M1 begins with श्रीरामाय नम

1 ab) D3 11 दृष्ट्वा (for तारां) Ñ2 V B D7 12 तामार्तां पतितां दृष्ट्वा च्युतामिव विहायस —c) Ñ2 V B D5 7 12 13 कपि सत्तम् (for शनैर्) —d) Ñ2 V2 3 B3 4 D7 13 कपि सत्तम ; V1 B2 कपिकुंजर ; D3 11 M3 मारुतात्मज (for हरियूथप).

2 Ñ2 V B D7 12 13 om. 2–5 G3 reads 2–5 after 4 20 21 preceded by 430* —a) D5 गुणदोषकृतं —b) D6 तावदाप्नोति (for तदवा°) —c) D6 स्वयं G1 स्व स्वं, G2 सर्वं (for सर्वं) ⊛ Cr गुणदोषकृत ज्ञानाज्ञानाभ्यां कृत स्वकर्मार्जित तद् । भक्तिभक्तिकनिर्देशोऽयम् । तस्य शुभाशुभ फलभूत सुखदु ख प्रेत्याव्यग्र प्राप्नोतीति योजना ।। Cm तद्विलाभिभक्तिकनिर्देशोऽयम् । तस्य शुभाशुभ फलभूतं सुखदु ख प्रेत्याव्यग्र अवाप्नोत्येवेति योजना ।, Ct गुणी शमादि दोषेण रागादिभि वा कृत यत्स्वकर्मास्ति तत्स्य शुभाशुभरूपं फलं प्रेत्याव्यग्रोऽनाकुलोऽवाप्नोति । गुणदोषकृत ज्ञानाज्ञानकृत मित्यर्थ इति कश्चित् ⊛

3 Ñ2 V B D7 12 13 om 3 (cf v l 2) —a) D5 om शोच्या ⊛ Ct शोच्येति दीनमित्यत्रापि किमिति संबध्यते । अनुशोक अनुबन्धशोक । शोच्या शोचसि । दीना दीनमनुकम्पसे इति पदच्छेद ⊛ D6 G1 2 किं (for कं) —c) M2 3 कस्य (for कश्च) T1 2 G M2 3 Ck कस्या(M2 कश्चा M3 कोऽ या)नुशोकोऽस्ति

4 Ñ2 V B D7 12 13 om 4 (cf v l 2)

5 Ñ2 V B D7 12 13 om 5 (cf v l 2) —a) D5 (अ)नियताम्, G1 नियताम् (for [अ]नियताम्) D5 M3 एव (for मेव) ⊛ Ck जानासीत्यभिप्रायवचने इद ⊛ —b) D6 अगतिं —d) D1 4 6–10 T1 2 G1 M1 Ck नेहा M3 नैव (for नैह) ⊛ Cr m पंडित(Cm °त इति) संबुध्यन्त मेतत् ।। Ck पण्डिते नेह लौकिकमिति पाठ ।। Ct है पण्डिते । इह पतिमृत्युरूपद्वियोगकाले न लौकिके बहुरोदनादि कर्तव्यम् । श्रीविद्याप्रबोधकतया भूतेशसाधनार्थेन च तस्य लौकिकाचम् ⊛

6 d) D1 4 6–11 T1 G M1 2 शतानि नि(D11 व)युतानि च ⊛ Cr हरीत्यविभक्तिको निर्देश) हरीणामित्यर्थ ⊛ —c) D3 11 प्रावर्तन (for वर्तयन्ति) D1.4.6–10 T1 Ct कृतानीति M2 कृतांशानि, Cv r m g k as in text (for कृतांशानि) ⊛ Cv कृताञ्जलीनि पाठे प्रद्धीकृताञ्जलीत्यर्थ ⊛ —d) M दिष्टांतम् (for दिष्टान्तम्) D3 11 सोऽयमिहो गति गत. —For 6, Ñ2 V B D7 12 subst

453* यस्यार्थे हरिमुख्यानामयुतान्यर्बुदानि च ।
वर्तयन्ति कृतांशानि सोऽयं भूमौ निपेतिवान् ।

[(l 1) D13 अत्र (for यस्य). Ñ2 B1 D7 12 (for [य]स्य) B1 यस्य बलिमुख्यानाम् (for the prior half).

यद्यं न्यायदृष्टार्थः सामदानक्षमापरः ।
गतो धर्मजितां भूमिं नैनं शोचितुमर्हसि ॥ ७
सर्वे च हरिशार्दूलाः पुत्रश्चायं तवाङ्गदः ।
हर्यृक्षपतिराज्यं च त्वत्सनाथमनिन्दिते ॥ ८
ताविमौ शोकसंतप्तौ शनैः प्रेरय भामिनि ।
त्वया परिगृहीतोऽयमङ्गदः शास्तु मेदिनीम् ॥ ९
संततिश्च यथा दृष्टा कृत्यं यच्चापि सांप्रतम् ।
राज्ञस्तत्क्रियतां सर्वमेष कालस्य निश्चयः ॥ १०
संस्कार्यो हरिराजस्तु अङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ।
सिंहासनगतं पुत्रं पश्यन्ती शान्तिमेष्यसि ॥ ११
सा तस्य वचनं श्रुत्वा भर्तृव्यसनपीडिता ।
अब्रवीदुत्तरं तारा हनूमन्तमवस्थितम् ॥ १२ G 4 23 8 B 4 22 12 L 4 0 0

—(l 2) V D13 तस्य निदुध्र (for °णि ध्रुवम्) B4 आना स्नीक्षारिताश्रति (for the prior half)]

7 a) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 तदृमिसत्यागधमार्थ (V3 °र्थे), V1 D13 तदस्मिश्चवि धमार्थ, B4 तदासिंतस्याग धमात्म, D3 11 तदृमिश्चयावरष्टार्थे —b) D3 तमे, T3 सम (for साम) Ñ2 V B D3 7 11 13 परे (for पर) —c) Ñ2 V2 B D3 7 11 गते V1 D13 तारे (for गतो) D6 धर्म निता, D12 कर्मजिता (for धर्मजिता) Ñ2 V B D7 13 धर्मार्जितॉल्लोकान् —d) V1 नैव, V2 B D3 11 नैन, D3 11 न त्वं (for नैन)

8 a) D1 [अ]पि, T G3 M1 2 हि, Ct ns in text (for च) —b) D3 11 सपितृव्यस्तथाङ्गद —cd) T3 हरि (for पति) M3 इदं हर्यृक्षराज्यं च (for c) D3 11 हर्यृक्षगण सैन्य च त्वदायत्तमनिन्दिते ✽ Cr हर्यृक्षपतिराज्यं चेति पाठ ✽ —For 8 Ñ2 V B D7 13 subst

454* त्वया चापि यथा नियम्या सपितृव्यस्तथाङ्गद ।
हरयश्च महाभागे शोलाङ्गूलार्क्षसंहिता ।

[(l 1) V2 3 D13 वा (for च) —(l 2) D13 महाभागा Ñ2 B2 3 D7 संयुता, V3 B4 सहता (for संहिता)]

9 a) T M2 3 Cv r g शोकसतापौ (for शोकसंतप्तौ) D3 11 तदिदं शोकसताप —b) D3 मैव मोक्षस्व, D11 शनैर्मोक्षस्व, M3 शनै स्तम्भ (for शनै प्रेरय) D6 10 G3 M3 भामिनी ✽ Cv r तानिमौ शोकसन्तापौ शनै प्रेरय भामिनि इति च पाठ (Cr इति पाठ) ✽ —cd) D3 11 त्वया परिगृहीतार्थो वानराणामस्तु पार्थिव —For 9 Ñ2 V B D7 13 subst

455* तदिदं शोकसतापं शनैर्मोक्ष्यसि भामिनि ।
प्रशासति हरीन्पश्यन्नङ्गदं त्वय्यधिष्ठितम् ।

[(l 1) V3 B4 D13 हरिण G(ed) हन्ति (for हरीन्)]

10 a) D3 सत्यनिरत, D11 सहृन्निरत (sic) (for संततिश्च) D11 दृष्टा (for दृष्टा) V2 V B D7 13 का(B3 का)नेतव्य (V3 om up to यं)ण यद्दृष्टं —b) Ñ2 V B D7 11 13 कार्यं (for कृत्यं) B4 [ए]व (for [च]पि) B4 M3 सप्रति, Cr m g L t as in text (for सांप्रतम्) —c) G1 2 तु (for तत्) M3 शास्त्र (for सर्वम्) Ñ2 V B1-3 D7 13 तत्क्रियत कर्तुम् (for तत्क्रियतां सर्वम्) —d) B4 D3 एव (for एष) Ñ2 V B D7 13 लोकस्य (for कालस्य) V3 reads एव निश्चय in marg D3 निर्णय (for निश्चय) ✽ Cv एष कालस्य निश्चय । एष कालस्य निष्ठा। काल सर्वं भारयतीत्यर्थ । ननु अत्र सर्गे तारापरिदेवने पर्यवसन्न परिचुक्रुशु । व्यवस्यत इति क्रियापदं परिदेवनक्रियाया विच्छेद उक्त । एवं सति पुन परिदेवनारम्भे इति पर्यदश्यदित्यादि वक्तव्य न वक्तव्यम् । परिदेवनक्रियाया अविच्छिन्नत्वात् । सा हि परिदेवयमानैव परिष्वज्य प्रायोपवेशव्यवसाय च कृतवती। तस्य परिदेवयमानायामेव वानर्यश्च परिचुक्रुशु । अत्र च प्रमाण पुन परिदेवनारम्भवचनकरणमेव । अथ च परिहार । प्रायेण कोशेषु एष एव पाठक्रम इत्युच्यते। परमार्थतस्तु पाठक्रमोऽ न्य । सोऽन्येषु कोशेषु दुर्लभ । तथापि प्रयत्नेन दृष्ट प्रदर्श्यते। रामचापविसृष्टेनेत्यादे परत सा समासाद्येत्यादिश्लोक । विलपित मित्यादेरनन्तरं विमर्द्दमित्यादय सप्त पर तथा तु तारेत्यादि। अत्र सर्गे .. सतोनिपतितामित्यादे सगाद श्लोकादनन्तरं गुणदोषकृतमित्यादयश्चत्वार श्लोका । तस्य पर अभिन्दरित्यादि स्वाणीत्यादि । एव पाठक्रमस्य व्यत्यास सर्वसर्गेषु लेखकदोषात् शोधिताशोधितकोशसाङ्कर्याच्च जात ✽

11 Note hiatus between a and b —ab) D6 T G3 M3 च G1 2 M2 [अ]यम् (for तु) G3 (to avoid hiatus) ह्यङ्गदश् (for अङ्गदश्) M3 चाङ्गदश् (subm) (for तु अङ्गदश्) D3 11 सस्कृत्य हरिराजं सम्राड्भवेत्र भामिनि —d) D3 11 दृष्ट्वैवं (for पश्यन्ती) D6 10 G1 M3 एष्यति (for एष्यसि) —For 11 Ñ2 V B1 3 D7 13 subst B4 subst l 1 only for 11ab

456* संस्कृत्य वालिन वीरमङ्गद स्थाप्यतामिति ।
राज्यमेतत्कपीनां तु निश्चय परम स्थित ।

[(l 1) Ñ2 reads l 1 in marg Ñ2 illeg for संस्कृत्य वालिन B4 अगद स्थाप्य भामिनि (for the post half) —(l 2) Ñ2 B2 D1 राज्ये वालिन् (for राज्यमेतत्) V1 D13 हि (for तु) V2 3 तत मे परीक्षितम् (for the post half)]

12 b) D6 7 G3 M भर्तुर् (for भर्तृ) Ñ2 V B D7 13 कर्शिता, D3 11 दु खिता (for पीडिता) —d) D10 M3 हनुमंतम् V1 D13 तमब्रवीत्, B2 (marg also as in text and as in V1) तत स्थित D3 11 तत्रस्थितं (for अवस्थितम्)

G 4 23 9
B 4 21 14
L 4 0 0

अङ्गदप्रतिरूपाणां पुत्राणामेकतः शतम् ।
हतस्याप्यस्य वीरस्य गात्रसंश्लेषणं वरम् ॥ १३
न चाहं हरिराजस्य प्रभवाम्यङ्गदस्य वा ।
पितृव्यस्तस्य सुग्रीवः सर्वकार्येष्वनन्तरः ॥ १४
न ह्येषा बुद्धिरास्थेया हनूमन्नङ्गदं प्रति ।
पिता हि बन्धुः पुत्रस्य न माता हरिसत्तम ॥ १५
न हि मम हरिराजसंश्रया-
त्क्षमतरमस्ति परत्र चेह वा ।
अभिमुखहतवीरसेवितं
शयनमिदं मम सेवितुं क्षमम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

---

13 ab) Ñ1 V B D7.13 किं कार्यं (V1 D13 कार्यो) पतिहीनाया पुत्राणामयुतैरपि — cd) Ñ2 V B D7.13 निहतस्य (for हतस्यापि) G3 [ए]व (for [अ]स्य) D3 गात्रसंश्लेषणे D4 G1.2 M1.3 Ck पर Cm g t परम् (as in text) Ñ2 V1 B[1]D7.13 गात्रच्छाया विशिष्यते V2.3 स वासमविशिष्यते (for d) D3 11 मृतस्यापि हि मे भर्तुः स्पर्श एव विशिष्यते

14 D3.11 om 14–15 — a) D1 7–10.12 T1 G1.2 M2 Ct हरिराज्यस्य Cg हरिराजस्य (as in text) — b) D1 समर्थास्मि (for प्रभवामि) G3 [अं]गदस्य (for [आ]ङ्गदस्य) Ñ2 V1 B1–3 D7 च (for वा) — c) G3 [illegible] (for तस्य) D13 पितृव्येणास्य Ñ1 V B D7.13 वीरस्य (for सुग्रीव) — d) V1 D13 [अ]नेनरं (for [अ]नन्तरः)

15 D3.13 om 15 (cf v l 14) — b) D1 M2 हनुमन् — c) Ñ1 V B D7.13 पितैव (for पिता हि) — d) Ñ2 V B D7.13 हरिपुंगव (for °सत्तम)

16 a) V1 om D13 कपि (for हरि) D15 [illegible] (for राज) — b) D3 क्षेमतरम्। D1 क्षमतमम् (for क्षमतरम्) D5.13 च (for वा) Ñ1 V B D7.13 सौभर्य (for चेह वा) — c) D5.11 हरिराज; G1 M1 -हरिवीर (for हतवीर)

Colophon —Sarga name Ñ1 D7 तारावाक्यं V B1–3 D13 ताराविलापे हनू[मद्वाक्यम्] V °[उ]भवाक्यम्। B1 हनूमद्वाक्यम्। D7.13 तारापरिदेवनम् —Sarga no (figures words or both) V1 B1–3 om Ñ2 V2.3 23 V1 25 B1 D1 24 D3 20 D13 16 D11 22 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

२२

वीक्षमाणस्तु मन्दासुः सर्वतो मन्दमुच्छ्वसन् ।
आदावेव तु सुग्रीवं ददर्श त्वात्मजाग्रतः ॥ १
तं प्राप्तविजयं वाली सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ।
आभाष्य व्यक्तया वाचा सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥ २
सुग्रीव दोषेण न मां गन्तुमर्हसि किल्बिषात् ।
कृष्यमाणं भविष्येण बुद्धिमोहेन मां बलात् ॥ ३
युगपद्विहितं तात न मन्ये सुखमावयोः ।
सौहार्दं भ्रातृयुक्तं हि तदिदं जातमन्यथा ॥ ४
प्रतिपद्य त्वमद्यैव राज्यमेषां वनौकसाम् ।
मामप्यद्यैव गच्छन्तं विद्धि वैवस्वतक्षयम् ॥ ५
जीवितं च हि राज्यं च श्रियं च विपुलामिमाम् ।
प्रजहाम्येष वै तूर्णं महच्चागर्हितं यशः ॥ ६

22

☞ Before Sarga 22 Ś1 Ñ1 D3 [illegible] read App I (No. 13) st. 1–8 [illegible] 30 [illegible] 27 of Sarga 17 and st. 6–14 20–29 33 of Sarga 18 (all including [illegible] and star passages). D[illegible] read before Sarga 22 a passage given in App. I (No. 13) and D[illegible] alone reads after App. I (No. 13) st. 2–8 (second time) 349* 22 23*–24 (second time) 25 [illegible] and 30 (both second time) of Sarga 17 st. 6–14 (second time) 20 21 and [illegible] (all second time) 23–29 and 33 of Sarga 18. [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

G 4.21.8 D 4.22.7 L 4.16.91

अस्यां त्वहमवस्थायां वीर वक्ष्यामि यद्वचः ।
यद्यप्यसुकरं राजन्कर्तुमेव तदर्हसि ॥ ७
सुखार्हं सुखसंवृद्धं बालमेनमबालिशम् ।
बाष्पपूर्णमुखं पश्य भूमौ पतितमङ्गदम् ॥ ८
मम प्राणैः प्रियतरं पुत्रं पुत्रमिवौरसम् ।
मया हीनमहीनार्थं सर्वतः परिपालय ॥ ९
त्वमप्यस्य हि दाता च परित्राता च सर्वतः ।
भयेष्वभयदश्चैव यथाहं प्लवगेश्वर ॥ १०
एष तारात्मजः श्रीमांस्त्वया तुल्यपराक्रमः ।
रक्षसां तु वधे तेषामग्रतस्ते भविष्यति ॥ ११

तथा (for इमाम्) —c) V1.3 B1.3 D7 विनहामि, V3 B1.4 विनहासि, D5.13 प्रनहामि (D12 °सि) Ś1 D12 [ए]व (for [ए]व) Ñ1 illeg D6 om (for वै) —d) D5.8–10 T3 अहं च (D9 तु) (for महच्च) Ś1 D2.12 चापाद्दि (D2 °पद्द, D12 °सादि)तं, Ñ2 V B D7 चाप्युचि (V3 °दि, B1.3 °द्ध, B4 °चि)तं, D1.4 M2 चाप्या (D4 °प्या)हृतं, D5.11 चाप्यधिक (for चार्गहितं) B2 यच (for यश) D13 महत्प्रदहत यश, C3 मम चैवाहित यश ☙ Cv अगर्हितं यश वाली अवध्य अनध्यश्चेति लोके रूढ यश ।, Cr m अगर्हित यश वाली येनाप्यवध्योऽप्रधृष्य श्चेति प्रसिद्धं यश ।, Cg अगर्हितं यश यत्नाप्यवध्यो वालीति प्रसिद्धं यश ।, Ch अगर्हित प्रशस्त यश वाली येनाप्यशक्य वध इत्येवरूपम् ।, Ct अगर्हित यश प्रशस्त यशो वाली वनाप्यवध्य इत्येवम् । तच्च प्रजहामि एकेनैव शरेण रामहत त्वा दिति भाव । अन्ये तु । चकारार्थे, यश इत्युत्तर योज्य । अगर्हित यशस्तु प्राप्नोमीति शेष । वाली भगवता रामेण स्वेन हत इत्येवरूप च यश इत्याहु ☙

7 a) D8 यस्या Ñ2 V B D7 अहम्, G2 चाहम् (for त्वहम्) —After 7^{ab}, Ś1 Ñ1 D1.2.11–13 ins

458* तच्छ्रुत्वा त्व महाबाहो हृदि कर्तुमिहार्हसि ।
शरो हि मे शरीरस्थो रामविक्रमपातित ।
सर्वेन्द्रियविमोक्षाय प्राणानादाय यास्यति ।

[Ñ1 om l 1 —(l 1) D13 तत श्रुत्वा (for तच्छ्रुत्वा त्व) —D2 om (hapl) from l 2 up to 7^{cd} —(l 2) Prior half = prior half of l 1 of 457* D12 मच्छरीरस्थो D13 रामयुष्टिनिपातित (for the post half)]

—c) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 कर्म Ñ2 D13 D7 तन्मे V B1.4 त्व मे D5.11 तात, D3 राजा (for राजन्) —d) D5.13 T2 G3 Cg एतत्, G(ed) एव, Ch t as in text (for एव) Ñ1 V1 D1.6.8–11 T2 G2 त्व(V1 त)म् (for तद्) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 कर्तुम् (B1.3 एतद्)महेसि साम्प्रत ☙ Cg अस्यामवस्थाया चरमावस्थाया यद्वचो वक्ष्यामि एतद्यद्यप्यसुकर तथाप्यवश्य कर्तुमर्हसि । सुग्रीवशीला राजा भवेत्यर्थ । Ch अस्यामवस्थायामिति । चरमदशायामित्यर्थ । यद्वच वचनम् वक्तव्यमिति शेष । यद्यप्यसुकरमिति मया तेऽत्यन्तमपकृतत्वा दित्याशय । गर्हितस्येत्यपि योजना ।, Ct अस्यामवस्थायां चरमदशाया यद्यप्यसुकर मयात्यन्तमपकृतत्वात्, तथापि कर्तुमर्ह स्यर्थेति योजना । सात्त्विकवाक्यानिति समाधयणार्थेत्याय । स्थ राजस्य दत्तवचनाज्वाचिति सम्बोधनम् ☙

8 a) B1 D3 सुखार्थं, D12 सुखार्हं (for °र्हं) D8 सुखसमुद्धं, D12 च सुखाढ्यं —b) Ñ2 V B D7 G3 एतद् (for एनम्) Ś1 D2.13 सु(D8 च)यालिशं (for अबा°) —After 8^{ab}, Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 ins

459* विद्धि रामं महाप्राज्ञ सततं लालितं मया ।
अदृष्टपूर्वं सुग्रीव दु खे सविशाचेतसम् ।

[(l 1) D1 सुग्रीव (hypm) (for रामं) D1.4.11 महाभाग Ś1 D2.13 लाल्यि (for लालितं) —(l 2) D2.12.13 पूर्वं (for पूर्वं) Ś1 Ñ1 दुःख (for दु खे) D11 चेतन]

—d) B3.4 बाष्पपूर्णं

9 a) Ś1 D1.13 प्राणात् (for प्राणै) B2 प्रियतम —b) G2 तथा (for the first पुत्र) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 पुत्र परन्तु खिन —c) Ś1 B1–3 D13 महीनाय (B1 °थ) D1 अहीनार्थे G(ed) अनार्थं हि (for अहीनार्थं) —d) L(ed) सर्वथा (for °त)

10 a) M2 एव (for अपि) Ñ1 विधाता च D5.11 M1 पिता चैव (M2 तात) D6.8.10 T2 पिता दाता D9 हितदाता (for हि दाता च) Ś1 D13 स्वमस्य पालने तावत्, Ñ2 V B D7 त्वमस्याश्च (B2 °थास्य) पिता ताता (N2 दाता) D1.2.4.13 त्वमस्य नेता धाता (D4 transp नेता and धाता) च, G2 त्वमस्य हितदाता च —b) G1 हि (for च) Ś1 N2 D1.6.8.12 T1.2 G1.2 M2 सर्वश Ñ2 V B D7 धर्मत (for सर्वत) —c) B4 भये हि (for भयेषु) Ś1 D1.2.4.12.13 [अ]भयदाता च (for °दश्चैव) —d) G यथाहं N2 B2 D6.10 प्लवगेश्वर (for °श्वर) D3.11 यथैवाहं हरीश्वर

11 b) Ś1 Ñ1 D1.11 मम D1–3.11.13 मया (for त्वया) Ñ2 V B D7 अंगद कनकाङ्गद —After 11^{ab}, Ś1 Ñ1 V3 D1.2.4.12.13 ins

460* यौवराज्येऽभिषिक्तश्चो मयि प्रेतगतिं गते ।
सीतायाश्चाधिगमने दर्शने रावणस्य च ।

[(l 1) D6 [ऽ]भिषिक्तो यो Ñ1 मम (for मयि) V3 प्रेतगतिं गते D1.2.11.13 प्रेतवत्° D6 °गते गतो (for प्रेतगतिं गते) —(l 2) D2.13 [अ]भिगमने Ś1 भर्शने (for दर्शने) D1 रावणेन]

—c) Ś1 Ñ1 D1–4.6–13 रक्षसां च Ñ2 V B D7 राक्षसानां Ch रक्षसां तु (as in text) —d) V2.3 अग्रयोधी, V2 B अग्रयोधी, D6 °तस्तु D7 °यायी, D13 सहायश्च G1 सहायस्त (for अग्रतस्त) D5.13 G1 गमिष्यति

हते तु वीरे प्लवगाधिपे तदा
प्लवंगमास्तत्र न शर्म लेभिरे ।
वनेचराः सिंहयुते महावने
यथा हि गावो निहते गवां पतौ ॥ २५

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता
मृतस्य भर्तुर्वदनं समीक्ष्य सा ।
जगाम भूमिं परिरभ्य वालिनं
महाद्रुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥ २६

G 4 21 38
B 4 22 31
L 4 16 114

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

दुष्पौषेणानुबध्यन्ते करिष्यति यदृच्छ क ।
येन दत्त महद्युद्ध गन्धर्वस्य महात्मन ।
गोलभस्य महाराहोर्दश वर्षाणि पञ्च च ।
नैव रात्रौ न दिवस तद्युद्धमुपशाम्यति । [10]
ततस्तु षोडशे वर्षे गोलभो विनिपातित ।
त हत्वा दुर्विनीत तु वाली दंष्ट्राकरालवान् ।
सर्वाभयकरोऽस्माक कथमेष निपातित ।

[(l 1) T3 शोकाद् (for तत्र) D5 6 T2 G1 M1 2 Cg हते Ck t as above (for हत) —(l 2) D5 8 10 प्लवग सत्तमा ◈ Ck t परिदेवयमाना विनुकृपुक्लिन्नव ◈ —(l 3) D6 [अ]पि (for हि) D8-10 च T1 2 M3 [अ]धीद् (for न) D8 8-10 वानरेश्वरे (for °राधिपे) —(l 5) T2 दुष्पौषेणेति —D8-10 om l 6-7 —(l 6) M1 दौर्बेल and च पर्वता (for येन and दत्तानि च respy) —(l 7) D5 6 G1 दुष्पौषेन Cr g दुष्पौषेण (as above) —(l 9) T1 गोलभस्य Cr t as above (for °भस्य) —(l 11) D8-10 षोडशभे (for तु षोडशे) D10 गोलभी —(l 12) M3 हत्वा त (by transp) D5 दष्टि (for दष्ट) ◈ Cv दंष्ट्राकरालवान् दंष्ट्रया कराले मुखो दंष्ट्राकराल तद्वान् कराल दष्ट्र(मु)खत् वा ।, Cr दष्ट्राकरालवान् भावप्रधानो निर्देश । दंष्ट्राभ्यां करालवान् । दंष्ट्रया कराले मुखो दंष्ट्राकराल । तद्वान् । दष्ट्राकरालवान्वा ।, Cm दंष्ट्राकरालवान् करालदष्ट्रावानित्यर्थ ।, Cg दंष्ट्राकरालवान् । महाकायवान् । दन्तनिपात ।, Ck दंष्ट्राकरालवान् । स्वार्थे मतुप् । दंष्ट्राकराल स्वार्थे ।, Ct दष्ट्राकरालवान् वार्थे । स्वार्थे मतुप् । दंष्ट्राकराल स्वार्थे ◈ —(l 13) D8-10 G1 [अ]भयकरो T1 2 एको (for एष)]

25 G(ed) om 25 —a) Ś1 D12 प्लवीरे, Ñ1 श्वीरे, G1 तु वीर (for तु वीरे) —b) Ś1 Ñ V B D1-3 7 11,12 महात्मना तत्र [Ś1 Ñ1 D12 °नस्तत्र (sic)] D8-10 वनचरास्तत्र, D11 महानुभावेन (for प्लवंगमास्तत्र) D1 illeg from तत्र up to रे —c) Ñ2 V B D8 9 11 वनौकस (for °नचरा) V1 सिंहयुतौ (corrupt) V2 3 B4 सिंहयुते —d) Ś1 Ñ1 D1-3 11-12 ह(D8 11 हु)तर्षभा गाव इवाकुला (Ñ1 इवाकुलस) कुला (D11 °च प्रतस्थिरे) Ñ2 V B D7 मृगारिणा गाव इवर्षभे हते D1 हतर्षभा गा इव श्वाकुलाकुला (sic)

26 a) Ś1 reads तु in marg D1 व्यसनार्णवे T2 3 G2 3 M2 3 [अ]प्लुता (for प्लुता) —b) Ñ2 V B D7 निरीक्षमाणा (for मृतस्य भर्तुर्) D1 2 T1 2 M3 व्यसन (for वदन) Ś1 D4 5 11 12 निरीक्ष्य Ś1 D12 °क्ष्य तु ती Ñ1 D11 निरीक्ष्य, N2 V D7 प्रियस्य, B प्रियस्य वै (B3 सा) D1 2 निरीक्ष्य तौ (D3 ता); D5 6 T3 G1 2 M3 समाश्रिता G3 M1 समीक्ष(G3 °क्ष्य)ती ◈ Ck t समीक्ष्य सेति पाठ ◈ —c) Ś1 पपात भूमौ, Ñ V B D1-3 7 11-12 विचेष्टा भूमौ (for जगाम भूमिं) Ñ1 D1 परिवार्य Ñ2 V2 D7 परिगृह्य —d) D1 2 M3 मिवद्रुम् (for द्रुमम्) B1 महाद्रुमालिङ्गितम् D10 श्रिता (for [आ]श्रिता) D1 महाद्रुमं चैत्यमिवाश्रिता श्रिया (sic)

Colophon —*Sarga name* Ś1 D12 वालिसंक्रामण, Ñ1 अंगदपरिदेवन, Ñ2 D7 वालिप्राणत्याग V B1-3 D1 वालिप्राणोत्क्रम (D7 °त्क्रान्ति) B4 D8-10 वालिवध, D1 अंगदानुशासन, D6 वालिसंग्रामसमाप्त D11 अंगदागमन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D4 5 11 om Ñ2 V3 G3 G(ed) 21 V2 24 B4 D8-10 T G1 2 M 22 (as in text) D2 24 D3 23 D11 19 D13 20 L(ed) 16 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

G 4 21 32
B 4 22 19
L 4 16 117

तां मालां काञ्चनीं दत्त्वा वाली दृष्ट्वात्मजं स्थितम् ।
संसिद्धः प्रेत्यभावाय स्नेहादङ्गदमब्रवीत् ॥ १९
देशकालौ भजस्वाद्य क्षममाणः प्रियाप्रिये ।
सुखदुःखसहः काले सुग्रीववशगो भव ॥ २०
यथा हि त्वं महाबाहो लालितः सततं मया ।
न तथा वर्तमानं त्वां सुग्रीवो बहु मंस्यते ॥ २१
मास्यामित्रैर्गतं गच्छेर्मा शत्रुभिररिंदम ।
भर्तुरर्थपरो दान्तः सुग्रीववशगो भव ॥ २२
न चातिप्रणयः कार्यः कर्तव्योऽप्रणयश्च ते ।
उभयं हि महादोषं तस्मादन्तरदृग्भव ॥ २३
इत्युक्त्वाथ विवृत्ताक्षः शरसंपीडितो भृशम् ।
विवृतैर्दशनैर्भीमैर्बभूवोत्क्रान्तजीवितः ॥ २४

[(l 1) V3 उक्त्वे (for उक्त्वा) V2 सुग्रीवमिन्म् (for तत सुग्रीवम्) —For l 2-3 cf st 16 —(l 2) V1 आग्नस्य (for वाय°) —(l 3) V3 यदि (for स हि) V2 सुः*** V3 B1 3 4 D7 समुपेष्यति (for °पेष्यति) V3 B3 महती लामु पश्यति (for the post half) —(l 4) V1 स तु (for इति) —(l 5) N2 V3 D1 हर्षं च (for प्रहर्षं) B3 मनसा (for मालास्था) D7 वालिनादाने —(l 6) B4 समभिज्ञानो (for स्वभ्यनु°) B1 रक्षता (for धीमता) —(l 7) V3 om च (subm) B1 सधीशे B2 सुग्रीवो (for सुग्रीवो) —(l 8) Ñ2 V2 3 B4 D7 बहुमानेन (for बहु मेने च) Ñ2 B1 3 D1 वाञ्छा V1 ज्ञाना (sic) (for माला) D1 वानरम् (for वालिनम्)]

19 ᵇ) D7 11 वाली प्रेक्ष्य, D8 6-10 दृष्ट्वा चैव (for वाली दृष्ट्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वाली प्रेक्ष्यागद सु(Ñ1 D4 13 स्थि)त Ñ2 V B D7 मूर्छ्यपा(V1 3 °भि वा)प्रत्य वागद —ᶜ) Ñ1 D1 2 4 12 13 ससाध्य, V3 D3 स सिद्धः G3 ससिद्धि Ñ2 V2 B D2 4 5 11 12 13 प्रत (for प्रेत्य) Ś1 ससाध्य प्रेत्यमाय्मानं

20 ᵃ) B3 देशवाल B4 देशे काले (for °कालौ) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 भजस्व 卐 Cg अद्य मत्प्रयाणानन्तरम्। देशकालौ भजस्व। यथार्थं ज्ञानस्था। देशकालौ नामीदि। अस्मिन्देशे अस्मिन्काले च एवं वर्तितव्यमेवं न वर्तितव्यमिति विवेचयेत्यर्थः 卐 —ᶜ) G1 सम (for सह) Ñ2 V B D7 पुत्र (for काले) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 समदुःखसुख काले(Ś1 D12 °खश्चैव) —ᵈ) D12 दारुणो (for वशगो) D10 भवेत्

21 ᵃ) Ck cites यथायमित्यादि Ñ2 V B D7 पुत्र(V1 त्व हि)चैव मया(B2 3 °हा) बाल्ये(Ñ2 V1 B1 D7 °ले) —ᵇ) N2 D4 (after corr sup lin लालित) पालित (for लालित) Ñ2 V B D7 यथा (for मया) —D1 om 21ᶜ-22 —ᶜ) B1 3 G(ed) स, G3 से (for न) N2 V B D7 वर्त्यमानम् (for वर्तमानं) D12 त्वां D3 सतत वर्तमानं त्वां D6 न तथा वर्तमानस्त्वत् —ᵈ) Ś1 Ñ V B D2-4 11-13 साधु (for बहु) Ś1 D2 12 मस्यते Ñ2 D2 3 D4 5 11 T M2 3 Ct मंस्यते

22 D1 om 22 (cf v l 21) —ᵃ) D2-4 T1 न (for मा) G1 [अ]मित्रवत (for °त्रैर्गतं) —ᶜ) D4 5 6-13 अर्थकर्ते दांत (D12 दीन) —ᵈ) D1 भवान् (for भव) —For 22, Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 11 12 subst whereas Ñ1 D2 11 subst l 1 only for 22ᵃᵇ

464* मास्य द्विपन्निरेषो भूपिशानन्यांश सश्रये ।
भर्तुरर्थकरश्चैव विनशो भव पुत्रक।

[(l 1) V3 मास्य, D3 मा* Ñ2 V B D2 4 11 शत्रुभिर् (for द्विषद्भिर्) Ñ1 नाश्रयभि (for अन्यांश्च) Ñ2 V B D1 त्वदीयो यासि(B4 यीनि)सखिन (V1 °स्व) D4 11 त्वान्त्वावमश्व D2 11 मास्यामित्रैर्गतं गुरु G(ed) तथैवान्यामव (for the post half) —(l 2) Ñ2 V B D7 सुग्रीवस्य महाबाहो (Ñ2 V B2 D7 °हो) (for the prior half) Ñ1 V2 3 B D7 कृतज्ञो, D12 विधिनो (for विनशो)]

23 ᵃ) B4 मैवासि, D12 न यासि (for न चाति) D4 प्रश्रय (for प्रणय) —ᵇ) Ś1 Ñ V2 B D2 4 7 11 12 प्रणयश्च; V2 प्रणतश्च (for ऽप्रणयश्च) B1 3 सो (for ते) V1 कतव्यो न प्रणश्यते (sic) D1 कर्तव्य***** (illeg) 卐 Cvr कर्तव्योऽप्रणय इति संबन्ध 卐 —ᶜ) D2 11 G1 M1 महान्दोषस्; D4 8 T G2 M2 3 महादोषम् (for महादोषं) Ś1 Ñ2 V2 B1 3 D12 एकांत हि महा(Ś1 D12 समो)दोषम्; V2 3 B2 4 D2 7 13 एकांत हि (D2 13 °ति) महान्दोषस्; D1 एत वै ते हि महान्दोषम् (sic) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V2 D2 11 13 उभयथा; V2 V1 3 B D1 4 7 उभयभाक्; D3 अंतर्भुक्त; D12 अंतरभाग् (for अन्तरदृग्) D3 10 11 भवद्

24 ᵃ) Ñ2 V1 2 B2-4 D7 जल्पन्; D4 [इ]त्युक्त्वा स (for [इ]त्युक्त्वाथ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 परिवृत्ताश्च (D2 °वृत्ताक्ष) (for [अ]थ विवृत्ताक्ष) V2 इति सवामि वृत्ताक्ष, B2 इति जल्पन्विवृत्ताक्ष —ᶜ) Ñ2 V1 D7 विनिर्दिर्; B1-3 विदीर्णैर्; B4 °दैर् (for विवृतैर्) Ś1 Ñ1 D1 4 11 वीदीर्णैर् (for भीमैर्) V1 2 3 विशी(V2 °वी)र्णनयनानिवैः D2 12 विवृत दर्पैरे भीषण —ᵈ) V2 दशुरत्यत्कांतजीवित (corrupt) —After 24 D1 6-10 S ins. D1 ins. only l 8-13 after 4 23 4

465* ततो विपुलपुलय बालवा दलपूर्णया ।
परिदेवमानालसं सर्वे दवगुंफया ।
विकिरणा हाय दृष्ट्या न भवेन वानराधिपे ।
उद्यानानि च शून्यानि पर्वता काननानि च ।
हत प्रवगशार्दूल विवशा वानरा कृता । (5)
यस्य वनेन महता काननानि वनानि च ।

हते तु वीरे प्लवगाधिपे तदा
    प्लवंगमास्तत्र न शर्म लेभिरे ।
वनेचराः सिंहयुते महावने
    यथा हि गावो निहते गवां पतौ ॥ २५

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता
    मृतस्य भर्तुर्वदनं समीक्ष्य सा ।
जगाम भूमिं परिरभ्य वालिनं
    महाद्रुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥ २६   G 4 21 38 B 4 27 31 L 4 26 124

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

पुत्रं पितानुकम्पन्त करिष्यति सदृश क ।
मन दृष्टं महत्कष्टं गवयस्य महात्मन ।
गोलभस्य महाबाहोर्दृष्टं बलानि पञ्च च ।
मैन्द्रो द्विविदश्च सुद्दगुपलभ्यसि ।
ततस्तु पोऽहं च गोलभो विनिपातित ।
तं हत्वा दुर्विनीत तु वाली देहाकस्मात्
त्यागमपकाशात्मक कपमेव निपातित ।

[(l 1) T1 गोवाए (for तत्र) D4-6 T1 G2 M1-3 Cg इति Ck t as above (for इत्र) —(l 2) D4-6-10 पुत्र सदृश ; Ck t परिवेदयाना विशुद्धुरितम्प k —(l 3) D5 [अ]पि (for हि) D4-6-10 च T1-3 M1 [आ]धीर (for न) D4-6-10 बलानि (for °दर्शिते) —(l 5) T1 पुत्रेणापि —D4 10 om l 6–7 —(l 6) M1 धीरेण and च चैव (for वैवेन and बलानि च resp) —(l 7) D4-6 G1 पुत्रेण Cr g पुत्रेण (as above) —(l 9) T1 गोलभस्य Cr t as above (for °भस्य) —(l 11) D5 10 पोऽहम (for तु पोऽहं) D11 गम्भी —(l 12) M1 द्रष्टुं च (by transp) D5 हते (for हत्वा) ⊕ Cv महाबलवान् प्रत्यक्ष पुत्र गम्यताम् ततद् मम ... (तत)रद्व ; Cr ... मम ... ; Cm देवगन्धर्व ... ; Cg ... ; Ck ... ; Ct ... —(l 13) D4-6-10 G1 [अ]चेतसा T1-3 तदा (for तत्र)]

25 G(ed) om 25 —a) Ś1 D12 प्रवीरे Ñ1 अधीशे G1 तु वीरे (for तु वीरे) —b) Ś1 Ñ V B D4-6-7-12-13 महात्मना तत्र (Ś1 Ñ1 D13 °नस्तत्र [sic]) D8-10 वनचरात्मन, D11 महानुभावेन (for प्लवगमास्तत्र) D4 illeg from तत्र up to र —c) Ñ3 V B D4-7-11 वनौकसा (for °नचरा) Ñ1 सिंहपुरी (corrupt) V1-3 B1 सिंहपुर —d) Ś1 Ñ1 D1-3-11-13 इ (D3 11 इ)तरथा गाव इवाकुला (Ñ3 इवानस्ताः) कुला (D3 11 °व प्रतस्थिरे) Ñ2 V B D7 मृगारिणा गाव इवार्भा इता D4 इवार्भा गा इव व्याकुलाकुला (sic)

26 a) Ś1 reads तु in marg D2 व्यसनार्णव T2-3 G2-3 M2-3 [आ]प्लुता (for प्लुता) —b) Ñ2 V B D7 निरीक्षमाणा (for मृतस्य भर्तुर्) D8-10 T1-3 M3 व्यसनं (for वदनं) Ś1 D2-4-12-13 निरीक्ष्य (Ś1 D13 °क्ष्य)ती Ñ1 D12 निरीक्ष्य Ñ2 V D7 विपस्य B विपस्य वै (B2 सा) D1-3 निरीक्ष्य तां (D3 सा) D5-6 T2 G1-3 M2 समाश्रिता, G2 M1 समीक्ष्य (G3 °क्ष्य)ती ⊕ Ck t समीक्ष्य सेति पाठः ⊕ —c) Ś1 पपात भूमौ Ñ V B D1-4-7-11 12 निपत्य भूमौ (for जगाम भूमिं) Ñ1 D2 परिवार्य, Ñ2 V2 D7 परिगृह्य —d) B1-3 V3 छिन्नम् (for छिन्नम्) B2 महाद्रुमाश्लिष्टम् D12 श्रिता (for [आ]श्रिता) D1 महाद्रुमे छिन्नमिवाश्रिता श्रिया (sic)

Colophon —*Sarga nam* Ś1 D12 वालिसंग्रामः, Ś1 अंगदपरिदेवन, Ñ1 D7 वालिसंग्रामः, V B1-3 D1 वालिप्रणोदनम् (D1 °ध्याति) B4 D4-13 वालिवध , D5 अंगदानुशासन , D6 वालिसंग्रामसर्ग D12 अंगदानुशासन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D2-4 13 om Ñ2 V1 G1 G(ed) 21 V2 24 B4 D4-10 T G1-3 M 22 (as in text) D1 14 D3 23 D11 19 D12 20 L(ed) 16 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

२३

G, 4. 22. 1
B, 4. 23. 1
L, 4. 17. 1

ततः समुपजिघ्रन्ती कपिराजस्य तन्मुखम् ।
पतिं लोकाच्च्युतं तारा मृतं वचनमब्रवीत् ॥ १
शेषे त्वं विषमे दुःखमकृत्वा वचनं मम ।
उपलोपचिते वीर सुदुःखे वसुधातले ॥ २
मत्तः प्रियतरा नूनं वानरेन्द्र मही तव ।
शेषे हि तां परिष्वज्य मां च न प्रतिभाषसे ॥ ३
सुग्रीव एव विक्रान्तो वीर साहसिक प्रिय ।
ऋक्षवानरमुख्यास्त्वां बलिनं पर्युपासते ॥ ४

23

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 ^{b}) Ñ2 V B D7 कपिराजमुखो(B3 °ज**)मुखी. —^{c}) Ñ2 V1.2 B1-3 D5.8 Ck.t लोकच्चु(D8 Ck.t °श्चु)ता; D5-7 G3 M1.2 लोकच्युतं; Cr.m.g as in text (for लोकाच्च्युतं). Ś1 Ñ1 V3 B4 D2.4.10-12 पतिलोक(Ś1 Ñ1 D2.11-12 °काच्)च्यु(D10 °श्चु)ता तारा; D3 सान्यथा पतिता तारा. —^{d}) Ś1 Ñ1 D4.12 पतितं पतिम्; Ñ2 V B D1-3.7.11.13 पतिं वचन(D1.3.13 पतित)म् (for मृतं वचनम्).

2 D3 reads 2–3^{b} twice. —^{a}) Ñ1 V1 B2 व्यसने (B2 °ने)ः B1.3 °नं, D2 °नः (for विषमे). D12 त्वविषमे Ś1 Ñ1 D1.3.4.13 कृच्छ्रे; D2.13 शेषु (with hiatus) (for दुःखम्). ॐ Cr.g. दुःखमित्येतत्क्रियाविशेषणम्. ॐ V3 प्राप्तस्त्व व्यसनं दुःखम्. —^{b}) Ś1 Ñ1 D12 सुकृत्वा (for अ°). Ś1 D12 विषमं (for वचनं). —^{d}) G3 सुदुःख- (for °खे). ॐ Cv सुदुःखे वसुधातल इति सम्यक् ; Cr.m.g: सुदुःखे सुतरां दुःखकरे. ॐ —For 2^{cd}, Ś1 Ñ V B D2.3.4.7 (marg.) 12.13 subst.:

466* आप्नुणोपि मम प्राणानद्वितीयो रणे हतः ।

[Ś1 D12 आप्नुगोसि. Ś1 Ñ1 D12 सम (for मम). Ñ2 V B D7 प्रियान्(V1.3 °य) हित्वा तथा(V3 यथा, B2 तत) प्राणान् (for the prior half). Ś1 अद्वितीये (for °यो). D4 हरे (for रणे). Ñ2 V2 B D7 त्रिभिर्हतः, V1 भे दिव गतः (hypm.), V3 दिव गतः (for रणे हतः).]

3 D7 reads 3^{cd} in marg. —^{a}) D4.8 -वले (for तव). —^{c}) D2.13 सेवसे(D13 °ते), D3 शेते हि (for शेषे हि). Ś1 Ñ V B D1.3.4.7.11.12 [ए]नां (for तां). —^{d}) D6 तु (for च). G(ed.) transp. च and न. D4 (marg.) -सम्यसे; D12 °ते (for -भाषसे). Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 मा च किं न प्रभाषसे. —After 3, D3 ins.:

467* सुग्रीवभयविक्रान्ता वीर साहसमाश्रिताः ।

whereas D6.9.10 S ins.:

468* सुग्रीवस्य वशं प्राप्तो विधिरेष भवत्यहो ।

4 D3 transp. ^{ab} and ^{cd}. —^{a}) Ñ1 illeg.; D6 एप (for एव). Ś1 Ñ V B D2.3.12 श्रीमन्मया(Ś1 Ñ1 D2.12 °भे नाथ; B3 °श्राय सु) विक्रान्(Ñ2 °ते); D1 °पवसमाक्रांत, D3.4.13 श्रीमंतं नाथ विश्रांत, D11 °पभयविक्रांता. —^{b}) Ñ2 V B D7 सर्व; G3 वीरः (for वीर). D6 प्रिय- (for प्रिय). Ñ1 D1.11 साहसमास्थित(Ñ1 °त); D2.4.13 °के प्रियं; D3 वाक्यं ** प्रिय (for साहसिक प्रिय). —^{c}) D1-3.11.13 ऋक्षप- (for ऋक्ष-). T1.2 त्व (for त्वां). —^{d}) Ś1 Ñ V B D1.3.4.7.12.13 बहवः; D3.11 बलिनः; M1 राजानं (for बलिनं). Ñ2 D7 समुपासते. V3 पर्युदासते. ॐ Ck: पर्युपासत इति । उपासिष्यत इति यावत् ; Ct. पर्युपासते पर्युपासन्त. ॐ —After 4, D7 ins. l. 8–13 of 465* and then cont., while Ś1 Ñ2 V B D6.11–13 ins. after 4; whereas Ñ1 D1.2 ins. after 5^{ab}:

469* रणामर्षण विक्रान्त प्रदीप्त कुरवी वर ।
(4.20.4) किमेतदद्य त्व वीर पुरोगामाभिनन्दसि ।
नन्दयन्सुहृदः सर्वान्सामदानपरिग्रहैः ।
यः पुरा क्षुभ्यसे राजन्सोऽद्य नैव विक्षुभ्यसे ।
पुत्रोऽयमङ्गदो बालो भृत्यामात्याश्चैव च । [5]

[Ñ1 illeg. from l. 1 up to the prior half of l. 5. D2 om. l. 1–4. —(l. 1) Ś1 D12 रणामर्षण, D3.11 °र्षित (for रणामर्ष). B4 रणामर्षपरिक्रान्तः (for the prior half). V1 प्रदीप्त (for °प्त). V1 B1.2 तपतां वर, V2.3 कनकवर; B3 पततां वर, D4 कामकांक्षर (for कुरवी वर). Ś1 D4.12 गुरु कामनां वर; D3.13 प्रतीतमतिरातत, D3.11 प्रतीत पतितो यार (for the post. half). —(l. 2) V3 B1.3 ते (for त्व). Ś1 D3.4.11.12 किमगदपुरोगां मां(D3.11 °यामां), V3 किमेतत्पुरोगितान्वीर, D4.13 किमगद पुरो भान (for the prior half). V2.3 D2.4 -भाषसे (for -नन्दसि). Ś1 D3–4.11–13 नाथ वीराभिनेदसि(D4 °से, D11 °नन्यसे) (for the post. half). —(l. 3) D3 साधुवाद (for सामदान). —(l. 4) D11 त्व (for य). Ñ2 V B1.3.4 D3 वाले, B2 वात (for राजन्). Ñ2 V B1.3.4 D7 हि त्व (V1.2 B1.3 तु, B4 तु), D12 चैव (for नैव). Ñ2 V B1.3.4 D7 न (for वि-). Ś1 D12 विबोधसे, D3–4.11.13 [अ]व (D4 [अ]व)बुध्यसे (for विक्षुभ्य°). —After l. 4, V3 ins. 470*. —Ñ2 V1.2 D3 om. l. 5. —(l. 5) D13 -भृत्याय (for -[अ]मात्यास्). Ñ1 बालो भृत्याय (for भृत्यामात्याश्). D3 [5]मात्या मुख्यास्त्वथैव च (for the post. half).]

एवं विलपितं कृच्छ्रमङ्गदस्य च शोचतः ।
मम चेमां गिरं श्रुत्वा किं त्वं न प्रतिबुध्यसे ॥ ५
इदं तच्छूरशयनं यत्र शेषे हतो युधि ।
शायिता निहता यत्र त्वयैव रिपवः पुरा ॥ ६
विशुद्धसत्त्वाभिजन प्रिययुद्ध मम प्रिय ।
मामनाथां विहायैकां गतस्त्वमसि मानद ॥ ७
शूराय न प्रदातव्या कन्या खलु विपश्चिता ।
शूरभार्यां हतां पश्य सद्यो मां विधवां कृताम् ॥ ८
अवभग्नश्च मे मानो भग्ना मे शाश्वती गतिः ।
अगाधे च निमग्नास्मि विपुले शोकसागरे ॥ ९
अश्मसारमयं नूनमिदं मे हृदयं दृढम् ।
भर्तारं निहतं दृष्ट्वा यन्नाद्य शतधा गतम् ॥ १०
सुहृच्चैव हि भर्ता च प्रकृत्या च मम प्रियः ।
आहवे च पराक्रान्तः शूरः पञ्चत्वमागतः ॥ ११ G 4 22 16 B 4 23 12 L 4 27 16

5 ᵃ) Ś1 Ñ1 V3 D2.4.6.8-10.12.13 T सेषा Ś2 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11-13 विलपता Ñ3 प्रलपत (for विल°) B1.3 कृपणम् (for कृच्छ्रम्) —ᵇ) G2 [अ]मि, M2 [अ]पि (for च) Ś1 D2.4.6.12.13 वधात् सुहृदामपि, Ñ1 **** शताम्पि (illeg) Ñ2 V B D7 शोकात्सभ्यादस्य च D3 अङ्गदश्च सुतो बली —After 5ᵃᵇ, Ñ1 D6.8 ins 469* V3 om 5ᶜᵈ —ᶜ) D8-10 [इ]मा गिर (for [इ]मां गिरं) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 समार्यं (Ś1 Ñ1 D12 °यः, B4 °र्यं, D3 °य) विलपन्याश्च —ᵈ) G1 च (for त्वं) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 शयान किं न (V3 नु) (for किं त्वं न प्रति) V3 **से M1 भाषसे (for बुध्यसे) —After 5 Ś1 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11.12.13 ins while V3 ins after l 4 of 469*

470* पश्येममङ्गदं वीर तीव्रशोकसमन्वितम् ।
कृताञ्जलिमुपासीनं किमेनं नाभिभाषसे ।

[(l 1) V1 D8 [प]श्य (for [इ]मम्) Ś1 D2.4.12.13 अधोमुखम् (for तीव्रशोकम्) —Ś1 D2.4.12.13 om l 2 —(l 2) V3 [म]नि (for [अ]भि)]

6 ᵃ) V1.2 तु (for तत्) Ś2 Ñ1 D12 वार, V2.3 D8-10 G2 M3 Cr m g 1 वीर, Ch as in text (for शूर) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 शेषे यत्र (by transp) B1.3 यत्र शेषे, D7 शये तत्र G2 Ct तत्र शेषे, M3 °ह्, Crg as in text (for यत्र शेषे) —ᵈ) G1 विहत (sic) (for रिपव) —For 6ᶜᵈ Ś1 Ñ V B D1.4.7.11.13 subst

471* समीपं सङ्ग्रमाणाया वचनं बहुशो मम ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.12 सत्यभाष्या D3.11 मुक्त्वे वेद (for सम्भाषमाणाया) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 हि D1 तद् (for वद्) D3.11.12 transp वचन and बहुशो D1 इदं (for मम)]

—Thereafter Ś1 Ñ2 V B D1.4.7.11-13 read 4 20 5-6

7 ᵃ) Ñ1 V B2.4 D7 -सत्त्वविनाश D3.11 सत्त्वोपि मन (for -सत्त्वाभिजन) B1.3 विशुद्ध (B3 °स्यथ) सत्त्वविनाशे —ᵇ) Ś1 Ñ V3 B D1-4.7.11-13 -क्राम (Ñ1 D2.12 °मे), V1.3 -कांत (for युद्ध) V3 मम (sic) (for मम) D12 प्रिय (for °य) D6 corrupt (for मम प्रिय) —After 7ᵃᵇ, D6 (marg sec m sic) ins.

472* धर्षीतितं राघवे मन्यमानस्य विग्रहिता ।
किंनिरेण कृत युद्धं यत्र पश्य हतं शिरम् ।

—ᶜ) B1.3 [प]श्यो, D1 ह्यं (for [ज]का) —ᵈ) Ñ1 V B D5.7.11 खलु (for खलु) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 कथं समर्पितं (D12 °ति)

8 ᵃ) Ñ2 V B D7 transp शूराय and न —ᵇ) D10 lacuna for न दा Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 हि (for खलु) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V B D2.4.7.12.13 हि मा (for हता) —ᵈ) D1 यथाहं (for सद्यो मां) D1 विधवां (for °वां) Ś1 Ñ1 V B D2.4.7.12.13 सद्यो वैधव्यमागता

9 ᵃ) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 भार्यं D3 D3.11 अद्य, D6 मनि, D2 अय (for अव) —ᵇ) Ñ2 V B D7 गतिर्भग्ना च शाश्वती ॐ Cr m गम्यत इति गतिरिति व्युत्पत्त्या (Ct गति शब्देनात्र) प्राप्यभूतविपुलधनोक्ता । Cg गति परित्राणे स्थर्थं । पञ्चा गम्यत इति गति सुखसिद्धय । Ck t शाश्वती स्थिरा गति सुखप्राप्ति ॐ —ᶜ) G1 तु (for च) Ñ1 V B D1 आकाशात, G(ed) आकाशान्ते (for अगाधे च) D1 दि (for नि) —Ñ1 wrongly repeats ᵈ —ᵈ) Ñ2 V B D7 विपुल (for विपुले) —After 9 D1 reads 4 20 5

10 ᵃ) Ñ1 वज्रसारमयं B1.3 °मिम (sic) (for अश्म सारमय) Ś1 D1.2.4.12.13 मन्ये (with hiatus) (for नूनम्) —ᵇ) D3.11 G1 ममेदं (for इदं मे) B1 मयं (for हृदय) V2.3 हृदय सुदृढ मम —ᶜ) B1 हि हत, D6 निहितं (for निहतं) —ᵈ) D2.3.11 M3 कृत (for गतम्) Ś1 N2 D2.4.12.13 शतधा यन्न दीर्यते

11 ᵃ) Ś1 (sup lin) Ñ V B D1.4.7-10.12 G1 च, Ct as in text (for हि) D6 T1 G2 हि (for च) D3.11 स सुहृच्चैव भर्ता च ॐ Ct सुहृच्चैव योत्यादि । पूर्वोक्तस्य हृदयसद्भावस्य समर्थनमेतत् ॐ —ᵇ) Ś1 Ñ1 D12 सुहृत्प्रिय, Ñ2 प्रिया प्रिय, D1.2.4.13 सुहृद (D4 °द)प्रिय, D7 T1.2 M3 मम च प्रिय (by transp) (for च मम प्रिय) —ᶜ) B1.3 अदूरे च, D6.8-10 प्रहारे च, T2 °पेषु G(ed) °च दि (for आहवे च) Ñ2 V B D7.11 परित्रा (V3 °प्रा) B3.4 °धा]त (for पराक्रान्त) —ᵈ) B4 D12 शूरः D1 पति (for शूर) Ś1 D12 शूरस्य पञ्चत्वमागत , ॐ Ck t पराक्रान्त परिणामकालोऽभिभूत पञ्चत्वमागत । एतद् (Ck तं) दृष्ट्वापि यद्धृदय (Ck हृदयं) न निष्क्रान्तो दयमिति पूर्वेणान्वय ॐ

C 4 22 17 B 4 23 12 L 4 27 17

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु पुत्रिणी ।
धनधान्यैः सुपूर्णापि विधवेत्युच्यते बुधैः ॥ १२
स्वगात्रप्रभवे वीर शेषे रुधिरमण्डले ।
कृमिरागपरिस्तोमे त्वमेवं शयने यथा ॥ १३
रेणुशोणितसंवीतं गात्रं तव समन्ततः ।
परिरब्धुं न शक्नोमि भुजाभ्यां प्लवगर्षभ ॥ १४

कृतकृत्योऽद्य सुग्रीवो वैरेऽस्मिन्नतिदारुणे ।
यस्य रामविमुक्तेन हृतमेकेषुणा भयम् ॥ १५
शरेण हृदि लग्नेन गात्रसंस्पर्शने तव ।
वार्यामि त्वां निरीक्षन्ती त्वयि पञ्चत्वमागते ॥ १६
उद्बबर्ह शरं नीलस्तस्य गात्रगतं तदा ।
गिरिगह्वरसंलीनं दीप्तमाशीविषं यथा ॥ १७

12 ᵃ) Ñ2 V3 B1-3 D1 7 11 हि, V1 B1 D6 च (for तु) —ᵇ) Ñ2 V B D5 7 भवति (for °तु) —ᶜ) D4 च पूर्णापि, G1 सुसपूर्णा (for सुपूर्णापि) Ś1 Ñ V B D1-3 7 11-13 धनधान्यौघपूर्णा (Ñ2 V B D7 °युक्ता) पि, D6 8-10 धनधान्यसमृद्धापि —ᵈ) Ś1 D2 5 10 12 नरैः, D3 11 T1 M3 जनैः (for बुधैः)

13 ᵃ) D4 स्वगात्रैर्भूभवे (for स्वगात्रप्र°) Ñ1 रक्ते, D1 [ऽ]रण्ये (for वीर) —ᵇ) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 G3 रुधिरकर्दमे —D4 om 13ᶜ-14ᵇ —ᶜ) Ś1 D5 12 कृतराग, Ñ2 D5 7 10 M1 क्रिमि°, V1 °रोम, D1 कामिराम (sic) D11 लाक्षा° (for कृमिराग) D8 11 परिक्षिप्ते (for °स्तोमे) —ᵈ) Ś1 D3 13 यथा है, Ñ1 D8-10 स्वयीये, Ñ2 V B D7 यथैव, D1 2 4 12 G1 M1 2 °वः D6 स्वयश, D11 यथा त्वं, G3 त्वं पुरा M3 °माप्त (for त्वमेव) V1 शयनं (for °ने) Ś1 D2 12 13 तथा, Ñ2 V1 2 B D5 7 11 G2 (before corr) पुरा (for यथा) ✿ Cv कृमिरागपरिस्तोमे कृमिरागो लाक्षारञ्जित परिस्तोम कुथ सलाक्षिक परिस्तोमो यस्मिन् शयने तत्र । कृमिराग यद्रन्त्यापां लाक्षिक प्रियदर्शनमित्युपलमाला ।। Cr कृमिरागो लाक्षारञ्जित परिस्तोम कुथो यस्मिन्तत् । कृमिराग यदन्त्यायां लाक्षिके प्रिय दर्शनमित्युत्पलमाला । यद्वा इन्द्रगोपस्ये राग इव रागो यस्य स । कृमिराग । परिस्तोमो यस्मिन् ।। Cm कृमिरागो लाक्षा रञ्जित परिस्तोम कुथो यस्मिन्तथा । "कृमिरागं यदन्त्यायां लाक्षिकं प्रियदर्शनम्" इत्युत्पलमाला । यद्वा कृमे इन्द्रगोपस्य राग इव रागो यस्य स कृमिराग, परिस्तोमो यस्मिन् शयने तत्तथा ।। Cg k कृमेरिन्द्रगोपस्य राग इव रागो यस्य स तथा । कृमिराग, परिस्तोम कुथ आस्तरण यस्मिन् तत्तथा ।। Ct कृमेरिन्द्रगोपाद्र राग इव रागो यस्य तादृश परिस्तोम आस्तरणं यस्मिन् । कृमिरागो लाक्षाराग 'कृमिरागं यदन्त्यायां लाक्षिके प्रियदर्शनमित्युत्पलमालारोशादित्यन्ये ✿ —After 13 Ś1 Ñ1 D3 4 (owing to om after 13ᵃᵇ) 11.13 read 16ᵃᵇ —After 13 D3 11 ins

473* वारपुङ्खेन बाणेन सुपर्णानिलवेगिना ।

—Then D3 11 read 16ᵃᵇ.

14 D3 11 om 14 Ś1 Ñ1 D1 3 8 11.13 om 14ᵃᵇ (for D4 cf v l 13) —ᵃᵇ) Ñ2 V B D7 महीविक्षतं गात्रं रामसायकपीडितं —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 परिष्वक्तुं V1 °मक्तुं B1 1 °विष्टुं D1 °लक्तुं (for °रब्धुं) —ᵈ) Ñ1 V B D7 बाहुभ्यां (for भुजाभ्यां) Ś1 Ñ V B D1 3 7 11 13 ते (Ś1 D2 11 त्वां, Ñ1 om D1 तु, D3 11 त) हरि (V3 2 कपी) षं (for प्लवगर्षभ) D4 त्वां भुजाभ्यां हरीश्वर

15 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11 13 -काया (for -कृत्यो) B [ऽ]य (for ऽद्य) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 12 प्रतिभाति मे (D3 ते) Ñ2 V3 B D4 7 11 प्रतिपालि (B4 D4 11 °पालि) ते, V3 त्रिभिरद्भुते, D1 सति द्वा° (for अतिदारुणे) V1 शरो नोद्भियते कथ (sic) D1 12 वीरे (D12 वने) सिरन्निति पातिते —After 15ᵃᵇ, Ñ2 V B1 3 D7 ins.

474* युष्माभि कपिराजस्य प्राणा यस्मायवैर्हृता ।

[V1 3 च (for वत्)]

—Ñ1 V B D7 om 15ᶜ-16 —ᶜ) D1 12 यस्य D6 यत्रे (for यस्य) Ś1 नियुक्तेन, G2 विमु° (for विमु°) —ᵈ) D1 4 6 12 हतम् ; D3 कृतम् (for हृतम्) D6 यत्ने D6 त्वयं (for भयम्) —After 15 Ś1 D1-4 11-13 ins

475* एवं तु निश्चयस्त्वा वै तारायाश्च समीपत ।

[D12 च (for तु) D1 12 निश्वरी and तस्य वारि (for °पत्ता and तारायाश resp)]]

16 Ñ2 V B D7 om 16 (cf v l 15) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 read 16ᵃᵇ after 13 D3 11 read 16ᵃᵇ after 473* D4 reads 16ᵃᵇ after 13ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś1 Ñ1 D1 4 8 11.13 [ऽ]पि (for हृदि) Ś1 Ñ1 D1 4 11.13 जीवितान्त (D1 तव जीवित) हारिणा (for ᵇ) D1 12 नवोऽसि विसर्जन गात्रे मे प्रतिवाध्यते —Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 om 16ᶜᵈ —ᶜ) G1 2 M1 धारिता त्वां (G2 °ताः) Cr m g k t as in text (for वारयामि त्वां) ✿ Cr m g वार्यामि वारितवर्मिवर्पं (Cm °त्यय) ।। Ck वार्यामि निवार्य इति वाचट ।। Ct वार्यामि निवारिता भवामीत्यन्वय ✿

17 ᵃ) Ñ2 D1 G1 (also rat ...) M1 उद्वहार V B D1 उद्धार G1 2 M1 उद्ववार (M1 °वर्ते) (for उद्बबर्ह) ✿ Cg t उद्बबर्ह उद्धृतवान् ।। Ck उद्बर्ह इह उद्धृतवान् ।। उद्धृतवानित्यर्थ ✿ Ś1 Ñ V B D1-4 11-13 तस्मै (for शरं) Ñ1 हया (for नीलस्) —ᵇ) D1 वधा (for तस्य) Ś1 Ñ V B D1-4 11-13 शरं तस्य न वेगात् (Ñ1 Ś1 D1-4 11-13 सरोष्य) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 8 11 13 अन्तर्गिरिगुहान्तः D1 11 महागिरिगुहासक्त (for ᶜ) D1 12

तस्य निष्क्रष्यमाणस्य बाणस्य च बभौ द्युतिः ।
अस्तमस्तकसंरुद्धो रश्मिर्दिनकरादिव ॥ १८
पेतुः क्षतजधारास्तु व्रणेभ्यस्तस्य सर्वशः ।
ताम्रगैरिकसंपृक्ता धारा इव धराधरात् ॥ १९
अवकीर्णं विमार्जन्ती भर्तारं रणरेणुना ।
अस्रैर्नयनजैः शूरं सिषेचास्त्रसमाहतम् ॥ २०

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गं दृष्ट्वा विनिहतं पतिम् ।
उवाच तारा पिङ्गाक्षं पुत्रमङ्गदमङ्गना ॥ २१
अवस्थां पश्चिमां पश्य पितुः पुत्र सुदारुणाम् ।
संप्रसक्तस्य वैरस्य गतोऽन्तः पापकर्मणा ॥ २२
बालसूर्योदयतनुं प्रयान्तं यमसादनम् ।
अभिवादय राजानं पितरं पुत्र मानदम् ॥ २३

G 4 22 27
B 4 23 24
L 4 17 28

10 13 क्रुद्धम् (for दीप्तम्) N2 V B D7 घोरमाशीविष दीप्त पवतस्येव गह्वरात्

18 a) G1 तस्मात् (for तस्य) Ś1 Ñ V B2 4 D1 13 Cr निष्कम(Ñ1 नि कम, Ñ2 °ष्काम्य, V1 °ष्कम्य, D18 °ष्कम्य)माणस्य, B1 3 G1 निकृष्य°; Cm g k as in text (for निष्कृष्य°) —b) D5 6 8–11 T2 [अ]पि (for च) ※ Cr g पूर्वोक्तश्लोकोक्तसर्पसाम्यापेक्षया 'च' शब्द ।, Ck 'च' शब्दाल्लोहितरक्तस्य बाणस्य द्युति ※ —b) Ś1 Ñ V B D1 5 6 7 12 13 सायकस्यास्य(Ñ2 D1 शरीराद्)भवद् (for बाणस्य च बभौ) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वपु (for द्युति) —c) D4 8 –10 सनद्ध (D6 °द्धो) (for संरुद्धो) —d) D8–10 रश्मेर् (for रश्मिर्) ※ Ck दिवा(°न ?)करात् व्यत्ययापपञ्चमी । दिवा(°न ?)करस्य रश्मिरिव बभौ ।, Ct दिनकरादिति पञ्चमी षष्ठ्यर्थे ※ —For 18cd, Ś1 N1 D1–3 11–13 subst

476* मरीचेरिव दीप्तस्य व्रजतस्त्व दिवाकरे ।

[D3 11 ताम्रस्येवापरिवारस्य (for the prior half) Ñ1 गच्छति (for व्रजति)]

—Ś1 D3 12 13 cont Ñ2 V B D4 7 subst for 18cd

477* सर्पवेगान्निगूढाया स्फुरन्त्या इव विद्युत ।

[Ś1 V1 D3 12 13 वर्णमिव (for वर्वेग) Ś1 D4 13 निरुद्धाया B1 3 विमू° (for निगूढाया) Ś1 D3 4 13 स्फुर्वत्या (for स्फुरन्त्या)]

19 a) N2 V1 3 B D3 7 च D6 त (sic) (for तु) —b) Ñ2 D7 सर्वत (for °श) D3 11 व्रणात्सप्लोद्भूते शरे ※ Cv व्रणेभ्य हृदयनिखातशरसमुद्धरणाभिघातविवृतेभ्य शिलापादपाद्रिप्रहरणव्रणेभ्य ।, Cr m शरपादपशिलाजनित व्रणापेक्षया व्रणेभ्य इति बहुवचनप्रयोग ।, Cg व्रणेभ्य इति बहुवचनं पाशाधिकरणन्यायेनानयवबहुत्वात् । यद्वा शिलापादप प्रहारकृतव्रणानि एतावत्पर्यन्त शोणितनिर्गमशून्यतया स्थितानि इदानीं शरव्रणाच्छोणितनिर्गमकाले सर्वेभ्योऽपि शोणितानि सुस्रुवुरित्यर्थ । Ct व्रणेभ्य शरशिलापादपजनितेभ्य ※ —N2 V B D7 ताम्रधातुविनिर्मुक्ता(V1 °विमुक्ता तु) —For 19 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 subst

478* पेतु रुधिरधाराश्च देहात्तस्य गतायुष ।
सगैरिका जलधारा प्रावृषीव धराधरात् ।

[(1 2) Ñ1 illeg D3 12 जलधरा (for जला°) D1 संगिरो जलधर (for the prior half) Ś1 D13 धरापरा (for °रात्)]

20 a) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 प्रमार्जती, D3 11 प्रमृजती, D8 13 तु मा° (for विमा°) —b) Ś1 Ñ1 D3 4 11–13 रेणुभि, Ñ2 V B D7 पांशुभि, G1 रेणुका (for रेणुना) —c) Ñ1 D1 2 4 13 सास्रैर् G1 2 M1 3 आस्रैर् (for अस्रैर्) G1 M2 नवजले (for नयनजै) D6 धीर (for शूर) N2 V B D3 7 11 अश्रुपातै(D3 11 तारा सास्रै)र्नयनजै —d) D18 सचिते (sic) (for सिषेच) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 प्रमुखे (D1 °ख्या) पति Ñ2 V B D7 भृश(B3 बहु)दु खिता D3 11 [उ]च्चैर्मुखे पति D9 10 °हित, G2 °गत (for [अ]स्त्रसमाहतम्)

21 Ñ1 D4 12 om 21ab —a) D6 [उ]क्षित (for [उ]क्षित) —For 21ab, Ś1 Ñ2 V B D3–6 7 11 12 subst

479* विवर्तमान स दृष्ट्वा धरण्या पतित पतिम् ।

[Ś1 D2 4 12 चेष्टमान तु त, B4 निवर्त° D3 11 निश्चष्ट निहत (for विवर्तमान त)]

—c) Ñ2 D7 विकृष्य (for पिङ्गाक्ष) —d) D3 lacuna for अङ्गदम्

22 ab) B1 3 प्राप्य (for पश्य) Ś1 Ñ1 D1 4 11 12 transp पश्य and पुत्र D8 स (for सु) Ñ D18 दारुण (for °णाम्) —D8 reads 22c–23 in marg —c) Ś1 D13 सप्रसक्तश्च रामासौ —d) Ś1 D13 गतोऽत, Ñ2 V B D7 कृतौ(N2 D7 °ता)त , D1 गतस्त्व D3 11 13 G1 M3 °त, D2 मतात (sic) (for गतोऽन्त) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 कर्मकृत्, D8 °णां (for कर्मणा)

23 Ś1 D4 12 om 23ab Ñ1 illeg for 23ab D8 reads 23 in marg (cf v l 22) —a) D8–10 T2 [उ]ज्ज्वल (for [उ]दय) —b) D1 6 G प्रयात —For 23ab Ñ2 V B D1–3 7 11 13 subst

480* अप्रतीतोऽपि सतत नीयमान यमक्षयम् ।

[D1 3 हि (for पि) D1 3 13 अप्रमत्तो(D1 सुप्रणीतो)पि (for अप्रतीतोऽपि) B1 नीयमानो, D1 3 ह्रियमाण D3 12 हय° (for नीयमान)]

—d) Ñ2 V B D7 पुत्र मानिन, D3 13 पितृमानद (for पुत्र मानदम्)

G 4 22 28
B 4 23 24
L 4 17 28

एवमुक्तः समुत्थाय जग्राह चरणौ पितुः ।
भुजाभ्यां पीनवृत्ताभ्यामङ्गदोऽहमिति ब्रुवन् ॥ २४

अभिवादयमानं त्वामङ्गदं त्वं यथा पुरा ।
दीर्घायुर्भव पुत्रेति किमर्थं नाभिभाषसे ॥ २५

अहं पुत्रसहाया त्वामुपासे गतचेतनम् ।
सिंहेन निहतं सद्यो गौः सवत्सेव गोवृषम् ॥ २६

इष्ट्वा संग्रामयज्ञेन नानाप्रहरणाम्भसा ।
अस्मिन्नवभृथे स्नातः कथं पत्न्या मया विना ॥ २७

या दत्ता देवराजेन तव तुष्टेन संयुगे ।
शातकुम्भमयीं मालां तां ते पश्यामि नेह किम् ॥ २८

राजश्रीर्न जहाति त्वां गतासुमपि मानद ।
सूर्यस्यावर्तमानस्य शैलराजमिव प्रभा ॥ २९

24 [a]) V1 B स तत्थाय, G० समर्थाय, G (ed.) स च तथा (for समुत्थाय) D2.13 एवमुत्थाय स तदा —[c]) Ś1 D12 जानुभ्यां Ś1 D1.2.4.10.12 चारु (D2.4 °रु) G1 साधु (for पीन) —After 24, Ñ2 V B D7 ins.

481* त दृष्ट्वा रुदती तारा वालिनं वाक्यमब्रवीत् ।

25 [a]) V2 अभिवाद्यमानस् (for °यमान) Ś1 V1 D2.7.12 तम्, Ñ2 V2 B1-3 D2.11.13 G1 त्वम्, D1 तु (with hiatus) (for त्वाम्) B4 अभिवाद्यस्व मे पुत्रम् (hypm.) —[b]) Ś1 V B D3.4.11.12 स, Ñ1 स, Ñ2 D2.7.13 च, D1 सा (for त्व) Ñ1 illeg., D3 [अ]ब्रवी पुन, G2 पुरा यथा (by transp.) (for यथा पुरा) ❀ Cv अभिवादयमानमित्यस्यादौ उवाच तारेत्यनन्तरं प्रकृत सबध्यते।, Cr अभिवाद्य राजानमित्यस्यादौ उवाच तारेत्यनन्तरं प्रकृत सम्बध्यते। अभिवाद्य राजानस्वमिति पाठ ।, Cg अभिवाद्यमानमिति। त्वामभिवादयमानमित्यन्वय ।, Ct त्वामभिवादयमानम्। इद तारावाक्यम् ❀ —After 25[cd], Ś1 D2.12 ins.

482* दृष्ट्वा तारा तदोवाच भर्तारमसितेक्षणा ।

—[c]) Ñ2 V B D7 आयुष्मान् (for दीर्घायुर्) —[d]) Ś1 Ñ1 D1.4.12 किमेव (for किमर्थं) V1 [अ]पि (for [अ]भि)

26 [a]) M3 सहाय (for °या) Ś1 Ñ V B D1.4.7.12.13 आर्यपुत्र सपुत्रा त्वाम् (D13 °त्रस्त्वम्) —[b]) Ś1 D12 उपास्ते (for °से) V2 जीवित, D3.11 T1 G1.2 M °त (for चेतनम्) —[c]) D5.8.10 T2 पातितं, M1 [प]व हत (for निहत) Ñ2 V B D7 गोष्ठे (for सद्यो) Ś1 N1 D1.4.12 ईश्वरेण हत यथो, D2.12 ईश्वर च हर यश्ते (sic) ❀ Cvr सिंहेन निहतमिति पाठ ❀ —[d]) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 गो(Ñ2 V2 गो)पति (for गोवृषम्)

27 [b]) D8-10 M3 राम (for नाना) M3 -[अ]भसि (for °सा) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 T1.2 राम(V माना)-बाणमहा(Ñ2 B4 D3 °धा)भसा(T1.2 °सि) —[c]) Ś1 V2 B3 D5.8-10 तस्मिन्, B1.2 स्नान (for स्नात) —[d]) Ś1 Ñ1 D2.3.4.12.13 पश्यसि किं त्वं, Ñ2 V B D7.11 किं त्वं पत्न्या (for कथं पत्न्या)

28 Ñ2 V B D7 transp. [ab] and [cd] —[a]) D3.11 transp. तव and तुष्टेन Ś1 D2.4.12.13 माला देवा सुराहवे, Ñ1 माला दैत्यासुराहवे, Ñ2 V1.2 B D7 दत्तयसेवासुरे हते (V1.2 °राहवे), V3 तपसोवाहनेसुरे, D1 मायाविन्यसुर हते —Ñ1 illeg. from 28[c] up to प्रभा to 483* —[c]) Ś1 D12 -कौम्भमयीं D5.6-8.10.13 T2 G M1.2 -कौ(D6 G M1.2 -कु)म्भीं(M3 °भ) स्रियं (for -कुम्भमयीं) D1 T1.2 शातकौम्भी स्रियं(T1.2 °कुम्भमयी) माला —[d]) Ś1 D2.4.12.13 न ता, Ñ2 V B D7 न ते, D2.11 G2 तां न(G2 च) (for तां ते) D3.11 पश्यसि G3 पश्याम (for पश्यामि) Ś1 Ñ2 V B D1.2.4.7.12.13 मूर्धनि, D11 ते कपे (for नेह किम्)

29 [ab]) D1.8-10 राज्य (for °ज) D2 अति (for अपि) Ñ2 V B D1 न त्वा(V2 ते) श्रीर्विनहात्येव गतायुषमपि प्रभो —[c]) Ñ2 V B D7.11 अर्कस्य (for सूर्यस्य) ❀ Cm आवर्तमानस्य अवर्तमानस्येति च छेद । अदृश्यस्येत्यर्थ ।। Cg t आवर्तमानस्यास्तं गच्छत इत्यर्थ (Ct गच्छत) ।, Ck आवर्तमानस्येति। अस्तमयमानस्येत्यर्थ ❀ —[d]) V2 प्रभो (for प्रभा) —For 29[cd], Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 subst.

483* गच्छत्यस्त दिनकरे शैलराज प्रभा यथा ।

[Ñ1 illeg. up to प्रभा (cf. v.l. 28). Ś1 D12 -राज (for -राज) D1 तथा (for यथा) D3 शैलराजमिव प्रभा]

—Thereafter Ś1 D2.4.12.13 cont., while Ñ2 V B D7.11 ins. after 29.

484* किं कस्मैव पुरी पूर्वं स्वर्गमार्गं प्रकाशते ।
विदित ते पर स्थान शूरमार्गप्रदर्शनम् ।

[(l. 1) Ś1 D12 च (for [ए]व) Ś1 V2 -मार्ग(V2 °गं) (for मार्ग) —(l. 2) Ś1 D2.12.13 प्रकाशते पर मार्ग (D12 मार्गं) D13 जानते परमो मार्ग (for the prior half) D1 शूर-, D13 स्वर (for शूर) Ś1 D2.4.11-13 प्रदर्शि(D12 °र्शी)न, V2 B प्रदर्शि(B4 °र्शी)न (for प्रदर्शनम्)]

—After 484*, Ñ2 V B2.4 D7 read 4.20.22-24.

—Ś1 D2.4.11-13 further cont., while Ñ1 D1 cont. after 483*.

485* सत्यजेयं खलु प्राणास्त्वत्समागमकाङ्क्षिणी ।
त्वया सह परे लोके यदि मे स्यात्समागम ।
न स्वर्गे हेतु कश्चो वा परलोकस्य समागम ।
स्वकर्मफलभोक्ता हि देहस्थस्य गच्छति ।

[(l. 1) D1 खलु (for खलु) N2 illeg. for त्वत्समागम D2.11 त्वत् and -कांक्षिणी (for त्वत् and -काङ्क्षिणी) Ś1 D13 त्वदर्शनमिच्छन्ती (for the post. half) —(l. 2) D1 पर (for परे) —D13 om. (hapl.) l. 3 —(l. 3) D1 कश्चो, D4 कश्चो, D13 कश्चो (for कश्चो) D2 न स्वर्गेण कश्चो वा, D11

न मे वचः पथ्यमिदं त्वया कृतं
न चास्मि शक्ता हि निवारणे तव ।
हता सपुत्रास्मि हतेन संयुगे
सह त्वया श्रीर्विजहाति मामिह ॥ ३०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३ ॥

२४

गतासुं वालिनं दृष्ट्वा राघवस्तदनन्तरम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं शत्रुतापनः ॥ १
न शोकपरितापेन श्रेयसा युज्यते मृतः ।
यदत्रानन्तरं कार्यं तत्समाधातुमर्हथ ॥ २ G 4 24 2 B 4 25 2 L 4 18 ०

न त्वत्ते देवकल्पो वा (for the prior half) —(l 4) Ñ1 illeg from भोक्ता up to गच्छति D2 13 तु (for हि)]

30 Ñ1 illeg up to धीरि in ᵃ —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D2 3 4 7 12 13 तथ्यम् (for पथ्यम्) D3 11 अपि (for इद) D5 transp त्वया and कृत —ᵇ) Ś1 D1 3 4 12 13 [अ]पि (for [अ]स्मि) D11 G2 शक्त्या (for शक्ता) Ś1 D1 3 4 12 13 [अ]स्मि Ñ2 V1 3 B D3 7 11 G1 3 M1 3 त्वि (for हि) —Ñ2 illeg from वारणे up to हते in ᶜ —ᶜ) Ñ2 V B3 4 D7 हत(Ñ2 *) रण(B ᵒ युधि) त्वयि, B1 2 रणे हते त्वयि (for हतेन संयुगे) —ᵈ) Ñ2 V B D7 transp सह and त्वया D3 11 च (for हि) B2 D5 2 10 अपि, D6 11 इति, M3 इव (for इह) Ś1 Ñ V B1 3 4 D1 3 4 7 12 13 च पलायते(Ñ2 V B1 3 4 D7 विनिर्गता) मम (for विजहाति मामिह) —After 30 Ś1 D2 4 12 13 read 4 20 22-24

Colophon B1 2 om (Sarga cont) —Sarga name Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 12 13 ताराविलाप, Ñ1 D1 तारावाक्य, D3 11 ताराक्रन्दणोक्ति —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 2 D2 4 om Ñ2 V2 G1 22, V3 25 D1 15 D3 24 D11 20, D13 21 —After colophon D3 reads St 1 and 6-16 of 4 21 with addl colophon, while G1 3 conclude with श्रीरामाय नमः, G2 with ॐ

—After Sarga 23, D6-10 S ins an additional Sarga relegated to App I (No 15)

24

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 D3 om from 1 up to प्राप्त in 9ᵇ (cf v l 1 167 of App I No 15) —ᵇ) Ś1 Ñ2 D1-3 11 13 लक्ष्मण परवीरहा —ᶜ) V2 3 उवाच Ñ1 V1 2 B1 3 D1 4 11 प्रसृत (for प्रश्रित) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 महाचेतस V1 ᵒभाशने D3 12 दीनमानस (for शत्रुतापन) —For 1 D6-10 S subst

486* स सुग्रीव च तारां च साङ्गदां सहलक्ष्मण ।
समानशोक काकुत्स्थ सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।

[(l 1) T G2 3 M3 Cg L सुग्रीवं चैव (T Cb चापि) (for स सुग्रीव च) D6 3 M1 2 C0 सार्गं (for ᵒर्ग) D9 लक्ष्मणं (for ᵒण)]

2 D3 om 2 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 om (except D11 hapl) 2-12 —ᵃ) Ñ2 V B2 3 D7 न तथा, B1 3 तथा न (for न शोक) —ᵇ) Ñ2 V B1-3 D7 नर (for मृत) B4 श्रेयो युज्येत वानर —ᵈ) D10 अर्हथ —For 2ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst

487* सपुत्रा त्वां समाश्रित्य तारा वसतु साम्प्रतम् ।
[B1 3 तिष्ठतु (for वसतु) V B1-3 सम्प्रति]

—V1 cont

488* अपुत्रार्थे हि यद्दृष्टं तत्समाद्रष्टुमर्हसि ।

G 4 24 3
B 4 25 3
L 4 18 0

लोकवृत्तमनुष्ठेयं कृतं वो बाष्पमोक्षणम् ।
न कालादुत्तरं किंचित्कर्म शक्यमुपासितुम् ॥ ३
नियतिः कारणं लोके नियतिः कर्मसाधनम् ।
नियतिः सर्वभूतानां नियोगेष्विह कारणम् ॥ ४
न कर्ता कस्यचित्कश्चिन्नियोगे चापि नेश्वरः ।
स्वभावे वर्तते लोकस्तस्य कालः परायणम् ॥ ५
न कालः कालमत्येति न कालः परिहीयते ।
स्वभावं वा समासाद्य न कश्चिदतिवर्तते ॥ ६
न कालस्यास्ति बन्धुत्वं न हेतुर्न पराक्रमः ।
न मित्रज्ञातिसंबन्धः कारणं नात्मनो वशः ॥ ७
किं तु कालपरीणामो द्रष्टव्यः साधु पश्यता ।
धर्मश्चार्थश्च कामश्च कालक्रमसमाहिताः ॥ ८
इतः स्वां प्रकृतिं वाली गतः प्राप्तः क्रियाफलम् ।
धर्मार्थकामसंयोगैः पवित्रं प्लवगेश्वर ॥ ९
स्वधर्मस्य च संयोगाज्जितस्तेन महात्मना ।
स्वर्गः परिगृहीतश्च प्राणानपरिरक्षता ॥ १०
एषा वै नियतिः श्रेष्ठा यां गतो हरियूथपः ।
तदलं परितापेन प्राप्तकालमुपास्यताम् ॥ ११
वचनान्ते तु रामस्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अवदत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं गतचेतसम् ॥ १२

3 Ś1 Ñ1 D1-6 11 13 om 3 (cf v l 1 and 2) —b) G2 M1 Cr बाष्पमोचन Cm g k t बाष्पमोक्षण (as in text) ⊛ Ck कृते बाष्पमोक्षणेनेति तृतीया न दृश्यते । अत कृतेत्यादि योगे सर्वतो दृश्यते । अत कृत पर्याप्तमित्यर्थो न वर्णित ⊛ — For 3ab Ñ2 V B D7 subst

489* शोक स्वभावानुगतो बाष्पमोक्ष कृतश्च ते ।

[V2 सुभाव (for स्वभाव) B1 शोकवशानुगत (for the prior half) V1 3 B मोक्ष (for मोक्ष)]

—c) B1 उत्तर, T2 अंतर (for उत्तरं) —d) Ñ2 V B D7 कर्म शेषम्, D8-10 पर कर्म (with hiatus) (for कर्म शक्यम्)

4 Ś1 Ñ1 D1-6 11-13 om 4 (cf v l 1 and 2) —a) M3 नियत (for °ति) —b) Ñ2 V B D7 लोक सग्रह —c) Ñ2 B1 D7 लोकाना (for भूतानां) —d) Ñ2 V B D6 7 नि(B1-3 वि)योगेष्वपि (for °ष्विह) ⊛ Ck सर्वभूतानां नियोगाधिकृतप्राणिमात्रस्य तत्तत्कर्मनियोगेऽपि नियतिरेव कारणम् ⊛

5 Ś1 Ñ1 D1 5 11-13 om 5 (cf v l 1 and 2) —a) V3 चिंता (for कर्ता) B2 कोऽपि (for कश्चिन्) —b) D5 वा (for च) V B नापि च (by transp) Cr m g as in text (for चापि न) —c) Ñ2 V B D7 काल (for लोकस्) —d) Ñ2 V1 B D7 कस्य V2 कर्तु, V3 स्य (illeg) (for तस्य) B1 परायण

6 Ś1 Ñ1 D1-6 11-13 om 6 (cf v l 1 and 2) —a) V1 स (for न) T2 [क]काल (for काल) V2 पुनर् (for कालम्) V1 2 B1 3 (sup lin also) D5 अत्येति —c) Ñ2 V1 D8-10 T G1 M1 3 Ck Cr Cv r m g as in text (for वा) B1 3 समासाद्य (for °साद्य) —d) Ñ2 V B D7-10 Cv k t किंचिद् Cr m g as in text (for कश्चिद्) Ñ2 अति, V2 B1-3 अभि (for अति)

7 Ś1 Ñ1 D1-6 11-13 om 7 (cf v l 1 and 2) —a) Ñ2 V3 B2 4 [भा]त्म(V2 [स]मु, B2 3 [स]ख) बुद्धिर्वा, V1 B1 3 [भा]त्म(B3 [स]ख)हेतुत्वात्, V2 [भा]त्मवृत्तिर्वा (for [स्या]स्ति बन्धुत्व) —b) Ñ2 V B D7 बुद्धिर् (for हेतुर्) D5 वा (for न) —d) D8 T G2 3 M2 वश, G1 वशे (for वश)

8 Ś1 Ñ1 D1-6 11-13 om 8 (cf v l 1 and 2) —a) Ñ2 V1 B D7 परिणामो, V2 °नाशो (for °णामो) —b) V2 B1 3 द्रष्टव्ये Ñ2 V3 पश्यतो, V1 2 B D7 पश्यतो (for पश्यता) —d) B1 कालद्रुम, D5 °कर्मे (for °क्रम) V2 M3 -समाहित

9 Ś1 Ñ1 D1-4 (up to प्राप्त in 9b) 11-13 om 9 (cf v l 1 and 2) —a) Ñ2 V B D7 प्रयात (V2 °तं) (for इत स्वां) —b) Ñ2 V B D7 इत (for गत) V2 3 B1 प्राप्त (for प्राप्त) V1 B1 क्रियाफल (for °फलम्) —c) Ñ2 V B D7 स सयोग(Ñ2 V1 3 D7 °योगैं, V1 °इय [sic]) D6 8-10 G1 3 M1 2 Cv r g(?) t सामर्थ्य(M3 Cv °र्था)नार्थ D6 T धर्मकामार्थ (by transp) Cm g k as in text (for धर्मार्थकाम) D5 सयुगे (sic) —d) Ñ2 V B D7 साकार्थे (for पवित्रं) B2 प्लवगाधिप

10 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 10 (cf v l 2) —a) Ñ2 V B D7 अ(B1 स्व)धर्मस्त, D6 सर्वधर्मस्य (for स्वधर्मस्य च) —b) Ñ2 V B D7 सकृत्वा(V1 2 B1 °क्त्वा) तनात्मनीमानुं(V1 2 D1 2 °नु) —c) G1 प्रतिगृहीतश्च (for परि°) —d) Ñ2 V1 2 B D7 स्व(V2 D7 सु)धर्मं परिरक्षता D6 प्राणान परि°, T2 प्राणा न परिरक्षिता

11 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 11 (cf v l 2) —a) V1 2 एष वै नियत(V2 °य)ति श्रेष्ठ —b) V1 2 गतोऽयं D6 यो गति (for यां गतो) V1 हरिपुंगव —c) D6 तदा (for तद्) Ñ2 V B D7 अले हि परिताप(V1 °ताप, D7 °तापे) —d) B1 3 प्राप्त (for प्राप्त)

12 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 12 (cf v l 2) —a) B1 3 D6 च (for तु) T1 G V2 3 वचनातवे(T2 °वेता

कुरु त्वमस्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।
ताराङ्गदाभ्यां सहितो वालिनो दहनं प्रति ॥ १३
समाज्ञापय काष्ठानि शुष्काणि च बहूनि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंस्कारकारणात् ॥ १४
समाश्वासय चैनं त्वमङ्गदं दीनचेतसम् ।
मा भूर्बालिशबुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥ १५
अङ्गदस्त्वानयेन्माल्यं वस्त्राणि विविधानि च ।
घृतं तैलमथो गन्धान्यच्चात्र समनन्तरम् ॥ १६
त्वं तार शिबिकां शीघ्रमादायागच्छ संभ्रमात् ।
त्वरा गुणवती युक्ता ह्यस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
सज्जीभवन्तु प्लवगाः शिबिकावाहनोचिताः ।
समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥ १८
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्रानन्दवर्धनः ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ १९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारः संभ्रान्तमानसः ।
प्रविवेश गुहां शीघ्रं शिबिकासक्तमानसः ॥ २० G 4. 24. 20 B 4. 25. 20 L 4. 18. 9

G3 °द्व, M2 °सस्य) (for °नान्ते तु) —ᶜ) Ñ2 V B D7 प्रव्रयीत् V3 B2.4 D6 प्रसृत (for °ध्रित) —ᵈ) Ñ2 V B D7 द्रुवगेश्वर (for गतचेतनम्)

13 Ñ1 illeg from 13 up to 14ᵈ —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B D2.7.12.13 नियताम् (for कुरु त्वम्) Ś1 D13 एव (for अस्य) D4 illeg for कुरु त्वमस्य ॐ Cr कुरु त्वमस्येति पाठ ᵃ —ᵃ) Ñ2 V B1.2.4 D7 सह वै (for सहितो) B3 सह ताराङ्गदाभ्या च —ᵈ) Ś1 D1.2.4.12.13 कुरु (for प्रति) Ñ2 V B D7 वीरस्य च हनूमता D3.11 सर्वैश्च हरिपुङ्गवैः

14 V1 illeg for 14ᵃᵇ (cf v l 13) —ᵃ) V3 V B D7 समानायय(V3 °नीय) च D13 °दाय च (for समाज्ञापय) —ᵇ) D12 om (hapl) बहूनि च V1 B1 सुबहूनि च(B1 °न्यपि) D1 च वनानि च (for च बहूनि च) —D6 reads 14ᶜᵈ in marg —ᶜ) Ñ2 V B D1.7 चन्दनागुरु (B1 °रु) D6 T G1 M2.3 Cg °दानि (for °नि च) V3 V B D3.11 सुरभीणि D1.13 रम्याणि (for दिव्यानि) —ᵈ) Ñ2 V1.2 B -सत्कार (for -संस्कार) V1.2 B4 -कार्ये (for °णात्) Ś1 Ñ1 D5.11 वालिसंस्कार(Ñ1 °**** [illeg] D13 °रेण) प्रति D1.4.13 °सकल(D1 °काल, L(ed)°कलग)न प्रति D7.23 °संस्करण प्रति

15 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1-3.11.13 तारा D5.6 10 दान (for चैनं) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.4.13 च शुभेक्षण Ñ2 V1 B D3.7.11.13 च शुभाङ्गदं(B3 °भाङ्गदं) V2.3 कनकाङ्गदं, D6 G3 M3 °मानस, Gmp गतचेतस (for दीनचेतसम्) —ᶜ) D12 नो (for मा) Ś1 D13 मा भूर्बालिशधीर्बुद्धिस

16 ᵃ) D6 G1 माल्य (for °द्यं) Ś1 Ñ1 D13 आनयस्व च सन्माल्य(Ñ1 °द्ये ***** [illeg]) Ñ2 V B D7 हनु(Ñ2 V1.3 °नु)मानयतु, B3 °नसतु) माल्यानि D1.13 आनयस्व हनुमन्माल्य(D13 °ल्य) D2.4 आश्व(D4 °द)यस्व तु(D4 च) सन्माल्य D3.11 हनुमन्मानयस्वात्र(D11 °ना)नि —Ñ1 illeg from 16ᵇ up to 17 —ᵇ) M1 [आ] भरणानि (for विविधानि) —After 16ᵃᵇ D3.11 ins

490* फलानि च समूलानि रत्नानि विविधानि च ।

—ᶜ) D3 घृत (for घृतं) Ś1 D1.4.11-13 घृत(D3 सित D5 °ते) तैलं च गन्धाश्च Ñ2 V B D7 गन्धतैलं च(B4 °लानि) गन्धाश्च —ᵈ) Ś1 B2 D1.4.13 यथान्यत्, D3 यथाहम् D11 यतस्य (for °त्र) D3.13 यथास्त्यन्य(D13 °न्यत्त)दनन्तरं, G2 अन्यच्च तदनन्तरं —After 16 D3.11 ins

491* वासांसि शीघ्रमादाय तूर्णमानय मानद ।

17 Ñ1 illeg for 17 (cf v l 16) —ᵃ) Ñ2 V1.2 B D7 सत्वर, V1 स त्व च D4 illeg D6.12 त्व तावत् (for त्वं तार) V3 सत्वरम् (for शीघ्रम्) —ᵇ) Ś1 D2 [आ]न्ये हि, D1.4.12.13 [आ]श्येहि M2 (after corr sec m as in text) गच्छ L(ed) [आ]याहि(sic) (for [आ] गच्छ) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 वानर (for संभ्रमात्) D3.11 आगच्छादाय सत्वर —ᶜ) V1 V B D7 क्षिप्रा (for युक्ता) M3 transp गुणवती and युक्ता Ś1 D1.4.12.13 शुभा गुण(D6.13 पुण्य)वती युक्ता (Ś1 D13 °के [sic]) —ᵈ) Ś1 D1.12 तस्मिन्, D1.2.13 अस्मिन्, G1 त्वस्मिन्

18 ᵃ) D3 प्लवगा —ᵇ) B3 D1 G3 M1.3 -वहनोचिता, D3.11 वहने क्षमा, D3.11 [उ]द्व° (for वाहनोचिता) —ᶜ) V1 शक्तिस्था (for समर्था) —ᵈ) V1 V B D7 ये हरि(V1 वहि)ष्यन्त D6 T3 निर्द्(T3 °व)हि°, G2.3 M1 निर्भि° G1 निर्हनि° M3 निर्वे (for निर्हरि°)

19 ᵃ) Ñ2 V B D7 आज्ञाप्य चैव (for एवमुक्त्वा तु) —V1 illeg from सुग्रीव up to संभ्रान्त in 20ᵇ V2 om from 19ᵇ up to 21ᵃ —ᵃ) D3.11 भ्रातृ G1 °भ्रा (for भ्रातृ) B3 D1 G1 समीपेश(D1 °पे स G1 °पे च) (for °पस्थो) Ś1 Ñ2 V1.3 B1-4 D1.2.7.12.13 तस्थौ भ्रातृ समीपे(Ś1 D12 °पे स D1.2.13 °पे तु) —ᵈ) D3.11 शुभलक्षण

20 V2 om 20 V1 illeg for 20ᵃᵇ (for both cf v l 19) —ᵇ) D1.13 T2 तारा (sic) (for तारः) Ñ2 V1 B D7 सत्वर (for संभ्रान्त) Ś1 D1.13 द्वारा संभ्रान्त मानसा —ᶜ) Ś1 D4.13 गुहं (for गुहां) —ᵈ) Ñ2 V1.3 B D7 -नयनोद्यत, D1.4.11 G M1.3 -गत° (for सक्त मानस) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 वालिसत्का(D3.13 °रुदत)रकारणात्

G 4.24 3 B 4 25 3 L 4 18 0 लोकवृत्तमनुष्ठेयं कृतं वो बाष्पमोक्षणम् ।
न कालादुत्तरं किंचित्कर्म शक्यमुपासितुम् ॥ ३
नियतिः कारणं लोके नियतिः कर्मसाधनम् ।
नियतिः सर्वभूतानां नियोगेष्विह कारणम् ॥ ४
न कर्ता कस्यचित्कश्चिन्नियोगे चापि नेश्वरः ।
स्वभावे वर्तते लोकस्तस्य कालः परायणम् ॥ ५
न कालः कालमत्येति न कालः परिहीयते ।
स्वभावं वा समासाद्य न कश्चिदतिवर्तते ॥ ६
न कालस्यास्ति बन्धुत्वं न हेतुर्न पराक्रमः ।
न मित्रज्ञातिसंबन्धः कारणं नात्मनो वशः ॥ ७
किं तु कालपरीणामो द्रष्टव्यः साधु पश्यता ।
धर्मश्चार्थश्च कामश्च कालक्रमसमाहिताः ॥ ८
इतः स्वां प्रकृतिं वाली गतः प्राप्तः क्रियाफलम् ।
धर्मार्थकामसंयोगैः पवित्रं प्लवगेश्वर ॥ ९
स्वधर्मस्य च संयोगाज्जितस्तेन महात्मना ।
स्वर्गः परिगृहीतश्च प्राणानपरिरक्षता ॥ १०
एषा वै नियतिः श्रेष्ठा यां गतो हरियूथपः ।
तदलं परितापेन प्राप्तकालमुपास्यताम् ॥ ११
वचनान्ते तु रामस्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अवदत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं गतचेतसम् ॥ १२

3 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 3 (cf v l 1 and 2) —b) G2 M1 Cr वाल्पमोचन Cm g k t बाष्पमोक्षण (as in text) ॐ Ck कृत वाष्पमोक्षणेनेति तृतीया न दृश्यते। अत्र कृतत्वादि योगे सर्वतो दृश्यते। अत्र कृत पर्याप्तमित्यर्थो न वर्णित ॐ—For 3ab, Ñ2 V B D2 subst

489* शोक स्वभावानुगतो बाष्पमोक्ष कृतश्च ते।

[V2 शुगात्म* (for स्वभाव) B1 शोकप्रभावानुग* (for the prior half) V1 3 B मोक्ष (for मोक्ष)]

—c) B1 उत्तर, T3 सोत्तर (for उत्तर) —d) Ñ2 V B D2 कर्म शेषम्, D3-10 पर कर्म (with hiatus) (for कर्म शक्यम्)

4 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 4 (cf v l 1 and 2) —a) M3 नियत (for °ति) —b) N2 V B D2 लोका समह —c) N2 B4 D2 लोकानां (for भूतानां) —d) Ñ2 V B D6 7 ति(B1-3 वि)योगेष्वपि (for °ष्विह) ॐ Ck सर्वभूतानां नियोगाधिष्ठानस्थितिमात्रस्य तत्तत्कर्मनियोगेऽपि नियतिरेव कारणम् ॐ

5 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 5 (cf v l 1 and 2) —a) V2 चिन्ता (for कर्ता) B1 कोऽपि (for कश्चिद्) —b) D2 वा (for च) V B नापि च (by transp) Cr m g as in text (for चापि न) —c) Ñ2 V B D2 काल (for लोकस्) —d) Ñ2 V1 B D2 कस्य, V1 कर्तुं। V2 स्य (illeg) (for तस्य) B3 परायण

6 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 6 (cf v l 1 and 2) —a) V2 स (for न) T2 [स]काल (for काल) V1 पुरुष (for कालम्) V3 2 B1 2 (sup lin also) D2 मत्येति —c) Ñ2 V1 D4-10 T G1 M1 2 Ck वा Cr m g as in text (for वा) B1 2 समासाद्य (for °साद्य) —d) Ñ2 V B D2-10 Cs k t किंचिद् Cr m g as in text (for कश्चिद्) N1 कश्चि V1 B1-3 कश्चि (for कश्चि)

7 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 7 (cf v l 1 and 2) —a) V2 V3 B1 2 [अ]बन्धु V1 [ब]न्धु B3 4 [ब]न्धु बुद्धित्वं, V1 B1 2 [आ]त्म(B3 [ब]ध)हेतुत्वाद्। V1 [आ]त्महितत्वं (for [अ]स्ति बन्धुत्वं) —b) Ñ2 V B D2 बुद्धिर् (for हेतुर्) D2 वा (for न) —d) D4 T G2 3 M2 यता, G2 वशे (for वशः)

8 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 8 (cf v l 1 and 2) —a) Ñ2 V1 B D2 परिणामे, V2 °तारमः (for °णामो) —b) V2 B1 3 द्रष्टव्य Ñ2 V2 पश्यतो, V1 3 B D2 दृश्यतो (for पश्यता) —d) B1 कालक्रम, D2 °कर्म (for °क्रम) V2 M1 -समाहित

9 Ś1 Ñ1 D1-3 (up to प्राप्त in 9b) 11-13 om 9 (cf v l 1 and 2) —a) Ñ2 V B D2 प्रयाम (V2 °तं) (for इतः स्वां) —b) Ñ2 V B D2 इत (for गत) V1 3 B1 प्राप्त (for प्राप्त) V1 B1 क्रियाफल (for °फलम्) —c) Ñ2 V B D2 स संयोग(Ñ2 V1 3 D2 °योगे, V1 °ग [sic]) D4-10 G1 2 M1 2 Cs r g t सामर्थ्य(M2 Cs °मा)मर्थ D4 T धर्मकामार्थ (by transp) Cm g k as in text (for धर्मार्थकाम) B1 संयुते (sic) —d) Ñ2 V B D2 मन्कार्थं (for पवित्रं) B1 प्लवगाधिप

10 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 10 (cf v l 1, 2) —a) Ñ2 V B D2 स(D2 स्व)धर्मस्य, D4 सर्वधर्मस्य (for स्वधर्मस्य च) —b) Ñ2 V B D2 स्वयं वा(V1 3 B1 °वा) सनाथस्तनातु(V1 3 B1 3 °तु) —c) G2 परिगृहीतस्त(for परि°) —d) V2 V1 3 B D2 स्व(V2 D2 सु)धर्मं परिरक्षता, D4 प्राणान परि°, T3 प्राणा न परिरक्षिता

11 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 11 (cf v l 2) —a) V2 3 एषा वै नियतिः(V2 °ता)ऽपि श्रेष्ठा —b) V2 3 यतोऽयं D2 यो गति (for यां गतो) V1 हरियूथप —c) D4 अतः (for तद्) Ñ2 V B D2 काले हि परितापस्य(V2 °ताप: D2 °तापे) —d) B1 3 कार्यं (for प्राप्त)

12 Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 om 12 (cf v l 2) —a) B1 3 D4 च (for तु) T3 G M1 2 वचनान्तेऽथ, T3 °न्तेन

कुरु त्वमस्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।
ताराङ्गदाभ्यां सहितो वालिनो दहनं प्रति ॥ १३
समाज्ञापय काष्ठानि शुष्काणि च बहूनि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंस्कारकारणात् ॥ १४
समाश्वासय चैनं त्वमङ्गदं दीनचेतसम् ।
मा भूर्बालिशबुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥ १५
अङ्गदस्त्वानयेन्माल्यं वस्त्राणि विविधानि च ।
घृतं तैलमथो गन्धान्यच्चात्र समनन्तरम् ॥ १६
त्वं तार शिबिकां शीघ्रमादायागच्छ संभ्रमात् ।
त्वरा गुणवती युक्ता ह्यस्मिन्काले विशेषतः ॥ १७
सज्जीभवन्तु प्लवगाः शिबिकावाहनोचिताः ।
समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥ १८
एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्रानन्दवर्धनः ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ १९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारः संभ्रान्तमानसः ।
प्रविवेश गुहां शीघ्रं शिबिकासक्तमानसः ॥ २०

G 4. 24. 10
B 4. 25. 20
L 4. 18. 9

G3 °दय, M1 °लस्य) (for °मान्ते तु) —c) Ñ2 V B D7 अब्रवीत्. V3 B1.4 D6 प्रसृत (for °श्रित) —d) Ñ2 V B D7 प्लवगेश्वर (for गतचेतसम्)

13 Ñ1 illeg from 13 up to 14b —a) Ś1 Ñ2 V B D1.2.3.11.13 क्रियताम् (for कुरु त्वम्) Ś1 D15 पुत्र (for अस्य) D4 illeg for कुरु त्वमस्य ॥ Cr. कुरु त्वमस्येति पाठः ॥ —c) Ñ2 V B1.3.4 D7 सह वै (for सहितो) B4 सह ताराङ्गदाभ्यां च —d) Ś1 D1.2.4.11.13 कुरु (for प्रति) Ñ2 V B D7 वीरेण च हनूमता, D4.11 सर्वैश्च हरिपुंगवैः

14 Ñ1 illeg for 14cd (cf v l 13) —a) Ñ2 V B D7 समानायय(V3 °नीय) च D11 °दाय च (for समाज्ञापय) —b) D12 om (hapl) बहूनि च V3 B4 सुबहूनि च(B4 °न्यपि) D8 च वनानि च (for च बहूनि च) —D4 reads 14cd in marg —c) Ñ2 V B D7 चन्दनागुरु (B4 °रु) D6 T G1 M2.3 Cg °दीनि (for °नि च) V1 V B D1.2.3.11 सुरभीनि, D4.13 रम्याणि (for दिव्यानि) —d) Ñ2 V1.2 B सत्कार (for -संस्कार) V1.2 B4 -कारणं (for °णात्) Ś1 Ñ1 D4.11 वालिसंस्कारण(Ñ1 °**** [illeg], D11 °रिण) प्रति D1.4.11 °संस्कर(D1 °काल, L(ed)°कारम)न प्रति, D4.11 °संस्करणं प्रति

15 a) Ś1 Ñ V B D1.4.7.11–13 तारां, D5.8–10 दीन (for चैनं) —b) Ś1 Ñ1 D1.4.11 च शुभेक्षणां, Ñ2 V1 B D1.2.7.11.13 च शुभाङ्गदं(B4 °ङ्गसुभ) V3 वनकाङ्गदं, D6 G3 M2 °मानसं, Gmp गतचेतसं (for दीनचेतसम्) —c) D12 नो (for मा) Ś1 D13 मा भूर्बालिश्यबुद्धिस्

16 a) D6 G1 माल्य (for °स्त्वा) Ś1 Ñ1 D13 आनयन्त्वेह च सम्माल्यं(Ñ1 °न्त्वे ***** [illeg]) Ñ2 V B D7 हनू(Ñ2 V1.2 °नु)मन्नयतु, B4 °नयतु) माल्यानि, D1.13 आनयस्व हनुमन्माल्य(D13 °ल्यं) D4.11 आनय(D4 °य)स्त्वेह तु(D4 च) सम्माल्यं, D2.11 हनूमन्माल्यदामा(D11 °मा)नि —Ñ1 illeg from 16b up to 17 —b) M1 [वस्त्र] भरणानि (for विविधानि) —After 16ab, D4.11 ins

490* फलानि च समूलानि रत्नानि विविधानि च ।

—c) D5.9 घृत (for घृतं) Ś1 D1–4.11–13 घृत(D4 सित, D5 °तं) तैलं च गन्धांश्च, Ñ2 V B D7 गन्धतैलं च(B4 °न्धानि) गन्धांश्च —d) Ś1 B2 D1.4.13 यच्चान्यत्, D6 यच्चात्र, D12 यदत्र (for °त्र) D2.13 यच्चास्त्यन्य(D13 °न्यत्त)दनन्तरं, G3 अन्यच्च तदनन्तरं —After 16 D4.11 ins

491* स त्वं शीघ्रमादाय तूर्णमानय मानद ।

17 Ñ1 illeg for 17 (cf v l 16) —a) Ñ2 V1.3 B D7 स वीर, V1 स त्वं च D4 illeg D4.11 त्वं तावत् (for त्वं तार) V3 मध्याम् (for शीघ्रम्) —b) Ś1 D5 [अ]भ्येहि D1.4.11.13 [अ]भ्येहि, M3 (after corr sec m as in text) गच्छ L(ed) [अ]द्येहि(sic) (for [आ]गच्छ) Ś1 Ñ V B D1.2.3.7.11.13 वानर (for संभ्रमात्) D4.11 आगच्छादाय सत्वर —c) Ñ2 V B D7 प्रोक्ता (for युक्ता) M3 transp गुणवती and युक्ता Ś1 D1–4.11.13 शुभा गुण(D4.13 पुण्य)वती युक्ता (Ś1 D13 °के [sic]) —d) Ś1 D1.13 तस्मिन्, D1.2.11 अस्मिन्, G1 त्वस्मिन्

18 a) D5 प्लवगा —b) B4 D1 G3 M1.3 -वहनोचिता, D4.11 वहने क्षमा, D2.11 [उ]द्व° (for वाहनोचिता) —c) V1 शक्तिता (for समर्था) —d) Ñ2 V B D7 ये हरि(V3 वह्नि)ष्यन्ति, D6 T2 निर्दं(T2 °ध)हि°, G1.3 M1 निर्भ°, G2 निहृनि°, M2 निर्धा° (for निर्हरि°)

19 a) V2 V B D7 भाषाय चैव (for एवमुक्त्वा तु) —Ñ1 illeg from सुग्रीव up to संभ्रान्त in 20b. V3 om from 19b up to 21a —c) D4.11 भ्रातु, G1 °भ्रा (for भ्रात्) B4 D5 G1 समीपेषु(D6 °पे स, G1 °पे च) (for °पस्थो) Ś1 Ñ2 V1.2 B1–3 D1.2.3.11.13 तस्थौ भ्रातुः समीपे च(Ś1 D13 °पे स D4.11 °पे तु) —d) D4.11 शुभलक्षण

20 V3 om 20. Ñ1 illeg for 20ab (for both cf v l 19) —b) D1.13 T1 तारा (sic) (for तारः) Ñ2 V1 B D7 मनसा (for संभ्रान्त) Ś1 D4.11 तारा संभ्रान्तमानसा —c) Ś1 D13 गुहे (for गुहां) —d) Ñ2 V1.2 B D7 -चयनोद्यतः, D1.4.11 G M1.3 -गत° (for -सक्त°), Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 वालिरक्षा(D4.11 °रक्षा)र्थकारणात्

G 4 24 21 B 4 25 21 L 4 18 30 आदाय शिबिकां तारः स तु पर्यापतत्पुनः ।
वानरैरुह्यमानां तां शूरैरुद्वहनोचितैः ॥ २१
ततो वालिनमुद्यम्य सुग्रीवः शिबिकां तदा ।
आरोपयत विक्रोशन्नङ्गदेन सहैव तु ॥ २२
आरोप्य शिबिकां चैव वालिनं गतजीवितम् ।
अलंकारैश्च विविधैर्माल्यैर्वस्त्रैश्च भूषितम् ॥ २३
आज्ञापयत्तदा राजा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
और्ध्वदेहिकमार्यस्य क्रियतामनुरूपतः ॥ २४
विश्राणयन्तो रत्नानि विविधानि बहूनि च ।
अग्रतः प्लवगा यान्तु शिबिका तदनन्तरम् ॥ २५
राज्ञामृद्धिविशेषा हि दृश्यन्ते भुवि यादृशाः ।
तादृशं वालिनः क्षिप्रं प्राकुर्वन्नौर्ध्वदेहिकम् ॥ २६

21 N2 om 21ᵃ (cf v l 19) —ᵃ) Ś1 D 4 T2 तारा D2 वीर D12 13 तारा (for तार) —ᵇ) D 11 T2 ता (for स) D om for पर्यापतत्पुन N2 D2 पर्यागत N2 D1 2 G1 3 M पर्य° (for पर्यापतत्) B पर G(ed) पुर (for पुन) Ś1 सानुगै सह बान्धवै L(ed) सानुगो वानमानस —ᶜ) G(ed) वह्निकैर् (for °नरैर्) D6 च (for ता) —ᵈ) D1 वरैर् (for शूरैर्) Ś1 N1 D1 4 12 13 शिबिका (D1 2 12 °का) वाहनोचितै —After 21 D6 8 10 S ins

492* दिव्या भद्रासनयुता शिबिका स्यन्दनोपमाम् ।
पक्षिकर्मभिराचित्रा द्रुमकर्मविभूषिताम् ।
आचिता चित्रपत्तीभि सुनिविष्टा समं ततः ।
विमानमिव सिद्धाना जालवातायनायुताम् ।
सुनियुक्ता विशाला च सुकृता शिल्पिभि कृताम् ।
दारुपर्वतकोपेता चारुकर्मपरिष्कृताम् ।
वराभरणहारैश्च चित्रमाल्योपशोभिताम् ।
गुहागहनसछन्ना रक्तचन्दनरूपिताम् ।
पुष्पौघै समभिच्छन्ना पद्ममालाभिरेव च ।
तरुणादित्यवर्णाभिभ्राजमानाभिरावृताम् ।
ईदृशीं शिबिका दृष्ट्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
क्षिप्रं विनीयता वाली प्रेतकार्यं विधीयताम् ।

[(l 1) Cr k भद्रासनगतां (for °युतां) —(l 2) D6 द्रुद (for द्रुम) D6 G1 —कर्मभिरलंकृतां (for °विभूषिताम्) —(l 3) D8 10 T2 3 M3 Cg आचितां M3 °चिता (for आचिता) D8 T3 पत्रिभि D6 पत्नीभि (for °पत्तीभि) D6 ता (for सु) —(l 4) M2 जल (for °ल) M1 2 [म] [ये]तां (for [आ]युताम्) —G2 om l 5 8 —(l 5) D8 स (for सु) G1 M2 सुपुष्पां M3 °पुष्पां (for सुकृतां) T M3 शिल्पिभि —D8 om from पक्षिकर्म in l 6 up to सम in l 9) —(l 7) D8 M1 2 भारैर् (for हारैश्) —(l 8) D8 10 T2 M2 भूषितां (for रूपिताम्) —(l 9) D8 10 T3 पुष्पां —(l 11) M2 तां]

22 ᵇ) N1 illeg from शिबिकां up to सहैव in ᵈ Ś1 D2 4 12 13 यदा (for तदा) —ᶜ) Ś1 D1 2 4 11 12 13 आरो (Ś1 D12 °पा) पयदनुक्रोशाद् (D1 °न्न) N2 V B D4 12 13 आरोपयद्वि (V B4 °न्न) क्रोशन् D6 आरोपयति विक्रोशन् —ᵈ) N1 विनादेन (for अङ्गदेन) Ś1 N1 D1 4 12 13 T1 सहैव त (D12 हि) N2 V B D7 सम (V B4 सह) मनु D2 सहेतुर D1 सहैव हु (for सहैव तु)

23 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 om 23ᵃᵇ —ᵃ) N2 V B D2 12 शिबिकाया तु (D12 च) (for °कां चैव) —ᵇ) N2 V B D2 12 गतजीवित —N2 om 23ᶜᵈ —ᶜ) D2 12 अलंचकार (for °कारैश्च) —ᵈ) D2 12 M2 वासरै G1 M3 शोभित (for भूषितम्) Cr k माल्यैर्वस्त्रैश्च भूषितमिति पाठ —For 23ᶜᵈ Ś1 N1 D1 2 4 12 13 subst

493* माल्यैश्च समलंकृत्य वाससा प्रवरेण च ।

[N1 illeg up to प्रव D4 च D12 स (for च)] while V B D7 subst

494* वाससाच्छादयामास माल्यैश्चालंचकार ह ।

[V च्छादयामास (for [आ]च्छा°) D7 [अ]लंकार (for [अ]लं°) B4 D3 च (for ह)]

—After 23 G1 3 read 26ᶜᵈ

24 ᵃ) N1 राजा D2 12 13 तात D2 11 °दे (for राजा) N2 सह ** भ्यामास (illeg) V B D3 गम्यमाना पयामास Cm आज्ञापयद्विमिमंघोष विश्राणयन्ति श्लोक च इत्यत्रत्या क्रियताम् —ᵇ) Ś1 D6 12 13 T2 M2 Cg औ (D12 ऊ) र्ध्वदेहिक D2 11 ऊर्ध्व° Cr k as in text (for और्ध्वदे°) —ᵈ) N1 V B D7 इति वानरान् D6 8 10 T G1 3 M1 3 Ct °रूपत (for अनुरूपतः)

25 Ś1 N1 D1 2 4 12 13 om 25ᵃᵇ —ᵃ) D2 11 विकिरन्तश्च (for विश्राणयन्तो) —ᵇ) G1 धनानि (for बहूनि) M3 [अ]पि (for च) —ᶜ) D1 यान्ति (for यान्तु) —ᵈ) D6 T M1 3 Cr g समनन्तरं (for तद°) Cr शिबिका समनन्तरम्। पश्चादिव्यर्थ इत्यर्थः। काला पश्चादपि पूर्वम् सवन्ध। Cg शिबिकायास्तदनन्तरमनन्तरं समीपे। सा प्रतिग्रहणं इत्यर्थम्। इत्यत्राभ्यपि पूर्वम् संबन्ध —For 25 N1 V B D7 subst

495* ततो रत्नानि हृष्टो बहूनि विविधानि च।
प्रयुक्ता प्रयन्तस्य शिबिका समनन्तरम्।

[(l 1) N1 प्रभूतानि (for बहूनि) —(l 2) V1 शिबिका (for °का)]

26 ᵃ) D1 राज्ञो वृद्धि (for °ज्ञामृद्धि) V1 विशेषेषु V1 °षु D2 °षो (for विशेषा हि) —For 26ᶜᵈ Ś1 D2 4 12 13 subst

अङ्गदं परिगृह्याशु तारप्रभृतयस्तथा ।
क्रोशन्तः प्रययुः सर्वे वानरा हतबान्धवाः ॥ २७

ताराप्रभृतयः सर्वा वानर्यो हतयूथपाः ।
अनुजग्मुर्हि भर्तारं क्रोशन्त्यः करुणस्वनाः ॥ २८

तासां रुदितशब्देन वानरीणां वनान्तरे ।
वनानि गिरयः सर्वे विक्रोशन्तीव सर्वतः ॥ २९

पुलिने गिरिनद्यास्तु विविक्ते जलसंवृते ।
चितां चक्रुः सुबहवो वानरा वनचारिणः ॥ ३०

अवरोप्य ततः स्कन्धाच्छिबिकां वहनोचिताः ।
तस्थुरेकान्तमाश्रित्य सर्वे शोकसमन्विताः ॥ ३१

ततस्तारा पतिं दृष्ट्वा शिबिकातलशायिनम् ।
आरोप्याङ्के शिरस्तस्य विललाप सुदुःखिता ॥ ३२

G 4 24 32
B 4 25 40
L 4 18 20

496* राजार्द्धिविशेषो हि दृश्यते भुवि यादृश ।

[Ś1 D18 राज्ञो भु॰ि D18 °ज्ञा वृद्ध (for राज्ञामृद्धि)]

—After 26ab, D5.8-10 G2.3 M1 ins

497* तादृशीमिह कुर्वन्तु वानरा भर्तृसत्क्रियाम् ।

[D5 M2 तादृशानिह, G2.3 °शीमिव (for °शीमिह) D6 तादृशीमिह कुर्वंति (for the prior half) D1.2 भर्तु (for भर्तृ) M1 मतिक्रिया (for °क्रियाम्)]

—D6 transp 26cd and 27, G1.3 read 26cd after 23 —c) Ñ2 V B D7 तादृशीर् (for °श) —D6 om. from वालिन up to हत in 27d Ś1 D6.8.12 वालिन (for वालिन) Ś1 धीरे, Ñ2 V1.2 B D7 सर्वं, V3 सर्वान्, D1-6.11-13 शीघ्रं (for क्षिप्र) —Ñ1 illeg from क्षिप्र up to देहिकम् in d —d) Ñ2 V B D7 सकुर्वन्: D1.11 क्रियताम् (for प्रा°) D5 M3 Cg और्ध्वदैहिक, Cv 1 और्ध्वं देहिकं (as in text) Ś1 D2.4.12.13 कुर्वन्तु सचिवा (D2 शिबिकां) स्कन्ध (D13 शिरः)

27 D6 om up to हत in d (cf v l 26) D6 transp 26cd and 27 —a) Ś1 D12 अंगद् (sic) (for °दं) Ñ1 प्रति**** (illeg) Ñ2 B1-3 D7 प्रतिगृह्याशु, G(ed) °श Cr as in text (for परि°) —Ñ1 illeg for 27b —b) Ś1 Ñ2 D1.2.4.6.11-13 T M Cr तारा, Cg as in text (for तार) Ś2 D1.4.6.12.13 स्त्रिय V B D4.7 T1.2 G M Cr तदा (for तथा) ⊛ Cg ताराप्रभृतयो वानरा इति सम्बन्धः ⊛ —c) Ñ1 illeg from प्रययु up to ह in 27d. D2.11 ते ययु (for प्र°) Ñ2 V B D7 तत्र (for सर्व) Ś1 क्रोशन्तमनुययु: D2.4.13 क्रोशन्तम् या (D12 °श्यामा D4 °रुदं त्व)नुययु , D13 क्रोशन्तोनुययुस्तत्र —d) M1 वानर्यो (for °रा) Ś1 Ñ1 D13 प्रसभ स्या(Ñ1 **** [illeg])हतं हरि(Ñ1 पति) Ñ2 V B D7.11 प्रसभवा धाप्ति, D1.2.4 प्रसंसथवे हृतं हरिं(D1 हरिं हृत [by transp] D11 प्रसमयाख्या हरिं ⊛ Cr अङ्गदं परिगृह्याशु ताराप्रभृतयस्तदा । क्रोशन्त प्रययु सर्वे वानरा हतबान्धवा । इति पाठ ⊛ —After 27, D5.8-10 S ins

498* तत प्रतिहिता सर्वा वानर्योऽस्य वनान्तरा ।
कुर्वन्तुर्भर्तारं इति भूप क्रोशन्ति ता स्त्रिय ।

[D5 reads from l. 1 up to 25d in marg —(l 2) D5 सर्वे (for सर्वा) —(l 2) D8-10 ता स्त्रिय, D5 वानरा (for ता स्त्रिय)]

28 D5 reads 28ab in marg (cf v l 498*) —a) Ñ2 V B D2.11 चास्य, D7 चापि (for सर्वा) —b) Ś1 Ñ1 D2.4.6.12.13 सर्वेका, Ñ2 V B D5.7-10 G3 -कोवका (for -यूथपा) —c) B4 अथ (for अनु) Ś1 Ñ1 D2.4.11.12.13 हत नाथ, Ñ2 V B D7 कपींद्र त(Ñ2 illeg D7 तु) D5.8-10 च त° (for हि भर्तारं) —d) Ś1 D2.4.12.13 करुणं तदा(D1 [marg] °था) Ñ1 मधुर तदा, Ñ2 V B D7 बाष्पविक्लवा, D11 दीनमानसा (for करुणस्वना)

29 D1 reads from 29 up to पुलिने in 30a in marg —a) V3 D11 तास्तु B1 वासा (for तासा) —c) Ś1 Ñ V B D M1 चैव, G2.3 शैला G3 वृक्षा (for सर्व) —d) G1 M1.2 सर्वत (for °त) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 रुद(Ñ1 रुयद [sic] D3 रुदं)तीव समंतत, G3 क्रोशतीव च सर्वश

30 D1 reads पुलिने in marg (cf v l 29) —a) Ñ1 illeg from नद्यास्तु up to वन in d V3 D13 -नद्याश्च, B1.3 पार्श्व च D1 -कुले च (for -नद्यास्तु) —b) Ś1 D2.4.12.13 गिरिसंवृते, G2 °युत (for जलसंवृते) —c) Ñ2 V B D4.7 G1.2 M2 सुबहवो —d) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 राज(Ñ1 ** [illeg] Ñ2 V B D7 वालि, D1 गुरु, D11 गुण)वह्नभा T M3 शोककर्शिता (for वनचारिण)

31 a) V1 अधिरोप्य, G1 अवर° (for अव°) Ñ2 V B D7 च ता (for तत), B1.4 ते च (for स्कन्धात्) Ś1 Ñ1 D2.4.6.12.13 अवतार्यांसु(D2.4.6.13 °र्य तु) ते स्कधात् —b) Ś1 Ñ2 V B D2.4.7.12.13 वानरर्षभा, Ñ1 वाहनो** (illeg) D1.2.11 G3 M1 वा°) D5.8-10 वानरोत्तमा (for वहनोचिता) —c) Ñ2 V B D7 मानस (for °श्रित्य) —d) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 ध्यानपरायणा, D5.8-10 G2 शोकपरायणा

32 a) Ñ2 V B D7 (M1 अवगाह्य(B1 °ह्य)ते (for -शायिनम्) —cd) Ś1 D13 (ई कं (for [अ]ङ्क) D1 कृत्वा (for तस्य) G1 मद्दीप्तोस्माच्च तस्मात्तु क्रोशे सर्वे M3 प्रपन्नायुगुरुमी ईश पर्यदेवयदातुरा —After 32 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 ins

499* मद्दृष्टोऽसि प्रियो भाग मनु मे पुत्रवत्सल ।

C 4 24 33 B 4 25 41 L 4 18 21 जनं न पश्यसीमं त्वं कस्माच्छोकाभिपीडितम् ।
प्रहृष्टमिव ते वक्त्रं गतासोरपि मानद ।
अस्तार्कसमवर्णं च लक्ष्यते जीवतो यथा ॥ ३३
एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति वानर ।
येन स्म विधवाः सर्वाः कृता एकेषुणा रणे ॥ ३४
इमास्तास्तव राजेन्द्र वानर्यो वल्लभाः सदा ।
पादैर्विकृष्टमध्वानमागताः किं न बुध्यसे ॥ ३५
तवेष्टा ननु नामैता भार्याश्चन्द्रनिभाननाः ।
इदानीं नेक्षसे कस्मात्सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥ ३६
एते हि सचिवा राजंस्तारप्रभृतयस्तव ।
पुरवासिजनश्चायं परिवार्यासतेऽनघ ॥ ३७
विसर्जयैनान्प्लवगान्यथोचितमरिंदम ।
ततः क्रीडामहे सर्वा वनेषु मदिरोत्कटाः ॥ ३८
एवं विलपतीं तारां पतिशोकपरिप्लुताम् ।
उत्थापयन्ति स्म तदा वानर्यः शोककर्शिताः ॥ ३९

[N1 illeg from मे up to वत्सल Ś1 D5.8.12.13 नाथ (for नाम) D3.8.13 ननु ते (for ननु ते)]

while D6.9–11 T G2.3 M1(inf lin sec m) 3 ins

500* हा वानर महाराज हा नाथ मम वत्सल ।
हा महार्ह महाबाहो हा मम प्रिय पश्य माम् ।
[(1 x) G2.3 महावीर (for °राज)]

33 Ś1 D12 om 33 Ñ1 illeg up to क्षो in [b] —[a]) Ñ2 V1.3 B D2.7.11 जनवत् । V3 स नाथ T2 G1 जानन्न (for जन न) T2 [इ]मा (sic) (for [इ]मं) D1 नेक्षसे त्वमिमं पुत्र, D5.8.13 नेच्छ(D13 °क्ष)सि त्वमिमं वत्स —[b]) D3 निपीडित, D6 [अ]भि° (for [अ]भिपी°) —Ñ1 illeg from ° up to स in [d] —[c]) D1 सहृष्टम्, M1 प्रविष्टम् (for प्रहृष्टम्) V2.3 D5.8.10 G1 इह B1.3 D1.3.8.12 G2 अपि (for इव) B1 transp ते and वक्त्र —[d]) D6 मृतस्यापि N V B D1.3.5.7.11 वानर, D3.13 लक्ष्यते (for मानद) —[e]) D5.11 सध्यार्क, D1 बालार्क (for अस्तार्क) D2.8.13 वर्णाभ (for वर्णं च) N1 V B D7 G(ed) तद्वादित्यसदृश (G[ed] °सदृश) G2 बालार्कसमवर्णं च —[f]) Ñ V B D2.7.10 दृश्यते (for लक्ष्यते) D3.8.9 G3 M3 जीवितो(M3 °नो) (for जीवतो)

34 [a]) G1.3 एव (for एष) M1 राज (for राम) —[c]) D7 [स]ह G(ed) स्मो (for स्म) —[d]) Ś1 Ñ1 D1.3.8.11.13 एकपुणा (for एकेषुणा) D5.6 G1.3 M1.3 वने (for रणे) Ñ2 V B D7 पृथग्बाणहता कृता

35 [b]) D8 G1 तव T2 M3 सदा (for सदा) D5.10 Ct [इ]ष्टकास्तव G3 [इ]त्थं वल्लभा (for वल्लभा सदा) —For 35[cd] Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 subst

501* इमास्तव प्रिया वीर सदा शुश्रूषिता भृशम् ।
[B1.3 ते च (for तव) B2.3 D7 प्रिय (for प्रिया)]

—N1 illeg from शुश्रूषिता up to न in 35[d]]
—[c]) Ś1 D1.8.12 पादैर्विकृष्य(D1 °कृता D7 °कृष्य) नगराद् । Ñ2 V B D7 पादैः(B2 D7 पादौ [sic] B1 पद्भ्यां) दूरतो नगराद्, D3.13 पादान्विकृष्य(D13 °ष्टा) नगराद्

36 N1 illeg for 36[a] —[a]) V2 ताराद्या इति B1 तावस्तावस्त (sic) D12 सर्वैता ननु(sic) (for तवेष्टा ननु) D6.9–10 चैवेमा, M3 राजन्द्र (for नामैता) —[b]) D2 सार्धास (sic) (for भार्याश्च) G2 अनाथा प्लवगेश्वर —G3 om 36[cd] —[c]) D6 नेक्षसे (for °क्षसे) —[d]) D5.8.10 T1 प्लवगेश्वर M3 °गाधिप (for °गेश्वरम्) —For 36[cd] Ś1 N V B D1–4.7.11–13 subst

502* कथमीर्ष्यां न कुरुषे सुग्रीवस्य समीपतः ।
[V1.3 B1 ईर्ष्यं B2(sup lin also) अर्ष्यां (for ईर्ष्यां) Ś1 Ñ1 D12 तु Ñ2 V1.3 नु (for न) V3 कुरुते (for °षे)]

37 [a]) B3 सर्वे D3.11 इमे (for एते) —Ñ2 reads 37[b] in marg —[b]) D5 तथा (for तव) —[c]) B D1–4.7.11–13 T1 G2 M1.3 पुरवासी (for °वासि) D8 सत्वर (for जनश्च) Ñ1 D1 सर्वे (for चाय) —[d]) Ñ1 illeg from ते up to यथो in 38[b] Ñ2 V B D7 [आ]सितो विभो D3.11 [उ]पतस्थिरे(D11 °वान्) D6.9.10 विपीड्यतः T2.3 स्थ तेनघ (for [आ]सतेऽनघ) D1.12 परिवार्यतेनघ (D13 °घ)

38 Ñ2 illeg up to यथो in [b] —[a]) N2 V B D1–4.7.9.11–13 T G3 M1.3 [ए]तान् (for [ए]नान्) N1 V3.3 B D1.2.7–10 सचिवान् (for प्लवगान्) —[b]) N1 V B D7 यथापूर्वम् D5.10 Ct यथापुरम् (for यथोचितम्) —Ñ1 illeg for 38[cd] except तत —[c]) Ś1 N2 V B D1.3.11.13 क्रीडाम(D3 °म) सहिता G3 °हे सर्वे (for °महे सर्वा) —[d]) Ś1 Ñ1 V B D2.3.7.11.13 वनेष्विह (for वनेषु) D1.6.8.10 S Ct.g मदनोत्कटा ‡ Ct मदनोत्कटा इत्यत्र विलपतीति शेष ॥ Ct यथापुरं यथापूर्वं क्रीडामहे । इत्यत्र सहेति विलपतीति शेष ‡

39 [a]) V2.3 D1.3.4 विलापिनीं V1 D5 °विलापि D3.11 °पती (for विलपतीं) ‡ Cg विलपतीं विलपन्तीम् ‡ D3.13 तारा (for °रां) —[b]) N1 दुःखा D3.11 पति D7 भर्तृ (for पति) —N1 illeg from शोक up to 39[c] D1.13 परिप्लुते D5.8.10 -परि(D5 °री)प्लुता(D5 °तं) (for परिप्लुताम्) —[d]) D1.11 सर्वे (for तदा) —[d]) Ś1 V3 B2.3 D1.3.8.10.11.13 कर्शिता । B1.3 विह्वला (for कर्शिता)

सुग्रीवेण ततः सार्धमङ्गदः पितरं रुदन् ।
चितामारोपयामास शोकेनाभिहतेन्द्रियः ॥ ४०
ततोऽग्निं विधिवद्दत्त्वा सोऽपसव्यं चकार ह ।
पितरं दीर्घमध्वानं प्रस्थितं व्याकुलेन्द्रियः ॥ ४१
संस्कृत्य वालिनं ते तु विधिपूर्वं प्लवंगमाः ।
आजग्मुरुदकं कर्तुं नदीं शीतजलां शुभाम् ॥ ४२
ततस्ते सहितास्तत्र अङ्गदं स्थाप्य चाग्रतः ।
सुग्रीवतारासहिताः सिषिचुर्वालिने जलम् ॥ ४३
सुग्रीवेणैव दीनेन दीनो भूत्वा महाबलः ।
समानशोकः काकुत्स्थः प्रेतकार्याण्यकारयत् ॥ ४४

C 4 24 44
B 4 25 53
L 4 25 54

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥

40 a) Ś1 D4.6.11.12 सह (for सत) D7 सार्धम् (for सार्धम्) —b) D5.9.10 T1 सोऽगद (for अ°) N1 सह (for रुदन्) —d) Ś1 N1 D1-4.12.13 [अ पह] D1 °[हि]तेन्द्रिय D6.9.10 °घूर्तेन्द्रिय D11 विधि° (for [अ] भिहतेन्द्रिय) Ñ2 V B D2 शब्दमानो मुहुर्मुहु

41 N1 om from 41 up to विधिपूर्वं in 42b Ś1 D1 G3 om (hapl) 41 —a) D7 om (hapl) from विधिवद् up to 42a * Cf विधिवद्योगस्य हवनेशालेन स्याऽऽपानवत् विधिवद्दोचितविधिवदित्यर्थः । विधिवद्विहोत्रविधि नेत्यय इत्यर्थे * D1 वह्नि D1 T1 हुत्वा D13 दवान् (for दत्वा) —b) V2 च (for स) M1 स (for ह) —D1 om 41cd —d) D12.13 व्याकुलेन्द्रिय

42 N1 om up to विधिपूर्वं in 42b D8 om 42a (for both cf v l 41) —a) D5 तत्ते (for तु) Ś1 D1.4.6.12.13 वालिनं ते (Ś1 D13 त) तु संस्कृत्य (D1 °ऽत्वान्य D4 °त्वान्य) N2 V1.2 B D1 वालिनं तत्तु स हृत्य (B1 °त्वा) V2 वालिनं तु सतु सुजप्त D3.11 वालिन स तु सहृत्य —b) N2 D2 विधिवच (for पूर्वं) D4-10 विधिवत्प्लवगर्पभा —Nalleg from a up to शीत in c —c) Ś1 D1.4.6.12.13 प्रस्थिप्य (for आ°) —d) Ś1 N2 V1.2 B D1.7.11.13 पैतृ V1 दत्तं (for नदीं) D1 T1.2 G1.2 M1.2 शिव D4-10 T1 G2 पुण्य (for शीत) N1 D5.8.10 G1 M1 शिवां (for शुभाम्)

43 For 43-44 Ś1 Ñ V B D1-4.12.13 subst 503* —a) G1 सहिताः (for सहितः) —Note It is between a and b —b) T M1.2 स्थाप्य (to्न्य 11 tes) —d) D3-10 T1 वालिनः D6 T2 G1.2 M1.2 °ने (for वालिने)

44 a) D1-10 [सु]व (for [स]व) —b) M1 महर्षिन् (for महाबलः) Cf समानशोक काकुत्स्थ इत्यस्य समानदु खत्व सखित्वे चैन्यतामवगितम् * —For 43-44 Ś1 D1.4.12.13 subst Ñ1 subst 1 1-3 Ñ2 V B D2.3 subst 1 1-2 only

503* तत इन्दोदका सर्वे पम्पायां क्लिन्नवाससः ।
आजग्मू राघवं द्रष्टुं लक्ष्मणं धार्मिकोत्तमम् ।
तस्थु प्राञ्जलयः सर्वे सुग्रीवस्य सहाङ्गद ।
वालिन पूर्ववृत्तानि कथयन्तोऽद्भुतानि च ।

[(l 1) B1 पम्पायां (for °यां) V2 वानरश्रेष्ठा D2 (also as above) °थ (for क्लिन्नवासस) —D3 reads l 2 in marg —(l 2) Ś1 D13 आययू D1 अ° (for आजग्मू) V1.2 B2 सहिता राम (for राघवं द्रष्टुं) N2 V1.2 B D2.3.12 महौजसं V2 °स V2 महाबुले (for [ध]र्मिकोत्तमम्) —(l 3) Ś1 सालिन्य (for °न) —(l 4) D2 के (for च)]

—After 44 D3.8.9 to S ins

504* ततोऽथ तं पवित्रमयपौरं
प्रकाशमिक्ष्वाकुवरपुत्रा हतम् ।
प्रदीप्य दीप्ताग्निसमौजसं तदा
सलक्ष्मणं राममुपेयिवान्हरि ।

[(l 1) D5 (3 इत T G1.2 M1 (cf g) G1 M1 हतं M1 त्य (for पवित्र) —(l 2) D8.11 प्रसन्नम् (for °हतम्) G2 °र्वेत स ग्न (for °पुत्र हतम्) —(l 3) T1 दग्ध्वा (for °प्य)]

Colophon D1 om —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D13 वालिसंस्कार D12 °संस्कार सर्गः (N1 °* * * * (illeg)) Ñ2 V B D4.5.7.9.11 वालिसंस्कारः D3.10.13 °संस्कार —*Sarga no* (Figures, words or both) Ś1 Ñ2 V1 D13 D4.11 om N2 V2 C1 24 (as in text) V2 25 D1.8 D3.9 T G1.2 M 25 D11 22 D12 23 —After c l 31 G concludes with श्रीरामाय नम

२५

G. 4. 25. 1
B. 4. 26. 1
L. 4. 19. 1

ततः शोकाभिसंतप्तं सुग्रीवं क्लिन्नवाससम् ।
शाखामृगमहामात्राः परिवार्योपतस्थिरे ॥ १
अभिगम्य महाबाहुं राममक्लिष्टकारिणम् ।
स्थिताः प्राञ्जलयः सर्वे पितामहमिवर्षयः ॥ २
ततः काञ्चनशैलाभस्तरुणार्कनिभाननः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं हनुमान्मारुतात्मजः ॥ ३
भवत्प्रसादात्सुग्रीवः पितृपैतामहं महत् ।
वानराणां सुदुष्प्रापं प्राप्तो राज्यमिदं प्रभो ॥ ४
भवता समनुज्ञातः प्रविश्य नगरं शुभम् ।
संविधास्यति कार्याणि सर्वाणि ससुहृज्जनः ॥ ५
स्नातोऽयं विविधैर्गन्धैरौषधैश्च यथाविधि ।
अर्चयिष्यति रत्नैश्च माल्यैश्च त्वां विशेषतः ॥ ६
इमां गिरिगुहां रम्यामभिगन्तुमितोऽर्हसि ।
कुरुष्व स्वामिसंबन्धं वानरान्संप्रहर्षयन् ॥ ७
एवमुक्तो हनुमता राघवः परवीरहा ।
प्रत्युवाच हनूमन्तं बुद्धिमान्वाक्यकोविदः ॥ ८

25

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ñ1 illeg for 1^{abc}. D7 reads 1^{ab} in marg —^{a}) B4 -[अ]भि, D5 [अ]भि (for [सं]भि) —^{b}) D7 -मानस (for -वास°). —For 1^{ab}, Ś1 D1 3 4 12-13 subst

505* आदशादात्तु सुग्रीव प्रेतकार्यकृत शुचिम् ।
सहाङ्गदेन शोचन्त भ्रातरं स्वर्गमाश्रितम् ।

[(1) D1 आदशाद तु D2 12 कार्य (for °य) D1 कुर्वे (for °त) —(2) D2 12 शोचते (for °न्त)]

—^{c}) D3 शाखामृगाः Ś1 D12 शाखामृगैर्महामात्रैः Ñ2 V2 3 B1 D5-7 13 °मृगा (Ñ2 D5 2 °ग) स(Ñ2 D5-7 म)-हामात्या, V1 °मृगगणा सर्वे —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 कृतोदक (for [उ]पतस्थिरे) Ñ2 V B D7 परिवव्रुः कृतोदका —After 1, Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 ins

506* तत पुन प्रतस्थुस्ते रामदर्शनलालसा ।
[Ñ1 पुन (for तत)]

2 ^{a}) Ñ2 V B D7 च काकुत्स्थं, D6 महात्मानं (for °बाहुं) Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 तेऽभिगम्य महात्मानं, D3 समागम्य महात्मानं, D11 आजग्मु सुमहाभाग —^{b}) V2 D3 11 °कारणं —^{c}) Ś1 Ñ V B D2 3 4 7 12 13 तस्थु; D3 11 भूत्वा (for स्थिता) —After तस्थु, Ñ1 illeg up to 3. D12 reads 2^{d} twice

3 Ñ1 illeg for 3 (cf v l 2) —^{ab}) D10 om तत D2 शीलरूपम् (for शैलाभस्) Ñ2 V B D7 तत शैलवपु(V2 °लव*)र्भीमोऽरुणादित्यसंनिभ —^{d}) Ñ2 V B D3 5 7 8 11 12 S हनूमान् Ś1 D4 12 13 पवनात्मज; Ñ2 V B D7 रघुनन्दन (for मारुतात्मज)

4 ^{a}) Ś1 Ñ2 V B D3 4 7 11 12 G1 तव (for भवत्) Ñ1 D3 6 8-10 G2 M2 काकुत्स्थ (for सुग्रीव) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 पद (for महत्). —After 4^{ab}, D8-10 ins

507* वानराणां सुदुर्धर्षा सम्यक्प्राप्तमिदं त्वया ।
[D9 -भव (for -भ्य)]

—^{c}) V2 वानराणा च (hypm) D3 6 10 महात्मानां (for °राणां) Ñ1 D5 6 सुदु° प्राप्य —^{d}) B2 (before corr प्राप) प्राप्य, D3 4 12 T2 प्राप्त, M1 प्रा*(damaged) (for प्राप्तो) G2 प्रभु (for °भो). Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 राज्य प्राप्स्य (Ś1 D12 °भो)ति राघव, Ñ2 V B1 3 4 D7 प्राप्य (Ñ2 B1 D7 °प) राज्य परंतप

5 Ñ2 om 5^{cd} —^{a}) D1 illeg for भवता —^{b}) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 प्रविश्य नगरीं शुभा (V B D7 इमा) —Ñ1 illeg for 5^{c}–6^{b} —^{c}) Ñ2 V2 3 B1 3 4 स(B1 4 स)विधाय च, D2 3 6 13 T2 स विधास्यति —^{d}) Ñ2 V B D7 सर्वथा D3 11 सीतायाः (for सर्वाणि) D2 6 8 11 T2 G2 M1 2 गण, D4 जनै, D6 -गणे (for -जन)

6 Ñ1 illeg for 6^{ab} (cf v l 5) —^{a}) Ś1 स्नातार्थं (corrupt) D12 स्नाताय (corrupt) L(ed) स्नातार्थं Ś1 D1 3 4 12 13 मग्रैर्, Ñ2 V B D7 रत्नैर्, D3 11 सौधैर् (for गन्धैर्) —^{b}) D2 13 M1 सोषधीभि D8-10 सोषधैश्च Gm as in text (for औषध°) Ś1 D1 12 शुचिस्नात, Ñ2 V1 2 B4 D7 ततस्तत; V3 B1-3 D3 12 समतत, D2 शुचिस्मित (for यथाविधि) D3 11 वर्ण(D3 *र्णै)श्च दद्यतो वर (D3 °र) —^{c}) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 द्विजैश्; D3 8 10 माल्यैश् (for रत्नैश्) —D4 illeg for 6^{d} —^{d}) D8-10 रत्नैश् (for माल्यैश्) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 माल्यैस्त्वां (D3 13 °त्व) प्रीत(D12 °ति)मानस, Ñ2 V B D7 गन्धैस्त्वां प्रीति(Ñ2 V1 2 B1 °त)मानस

7 ^{a}) Ñ V B1 2 (marg. also) 3 4 D1 3 7 11 दिव्याम्; B2 दुर्गाम् (for रम्याम्) —^{b}) D3 8-10 स्वस्; T2 M1 इह (for इतो) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 भासि(V1 इति)वार्ते स्वमर्हसि —^{c}) D3 12 स्वामिसमये —^{d}) Ś1 Ñ1 B3 D3 8 8-11 T1 2 G1 2 सप्रहर्षय V2 °हर्षितान्, T2 °धर्षयन् (for °हर्षयन्) B1 3 D6 वानराणां प्रहर्षयन्

8 ^{a}) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 रामो दशरथात्मज —^{c}) Ñ1 illeg from वाक्य up to बुद्धि in ^{d}. D4 illeg after प्रत्यु —^{d}) B1 वाक्यकोविदं

चतुर्दशसमाः सौम्य ग्रामं वा यदि वा पुरम् ।
न प्रवेक्ष्यामि हनुमन्पितुर्निर्देशपालकः ॥ ९

सुसमृद्धां गुहां दिव्यां सुग्रीवो वानरर्षभः ।
प्रविष्टो विधिवद्वीरः क्षिप्रं राज्येऽभिषिच्यताम् ॥ १०

एवमुक्त्वा हनूमन्तं रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
इममप्यङ्गदं वीर यौवराज्येऽभिषेचय ॥ ११

पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।
प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकसंज्ञिताः ॥ १२

नायमुद्योगसमयः प्रविश त्वं पुरीं शुभाम् ।
अस्मिन्वत्स्याम्यहं सौम्य पर्वते सहलक्ष्मणः ॥ १३

इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता ।
प्रभूतसलिला सौम्य प्रभूतकमलोत्पला ॥ १४

कार्तिके समनुप्राप्ते त्वं रावणवधे यत ।
एष नः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् ।
अभिषिञ्चस्व राज्ये च सुहृदः संप्रहर्षय ॥ १५

G 4 25 16
B 4 26 18
L 4 19 17

9 c) Ś1 Ñ1 न प्रविक्षामि Ś1 Ñ1 D1 3 4 10 13 [स]ह वीर (for हनुमन्) —d) Ś1 D1 3 4 10 13 -कारक , D5 8-10 G2 पालः (for पालक) Ñ2 D6 पितुर्निर्देशमास्थितः, Ñ2 V B D7 पितुरादेश एव(B1-3 °द) मे(V3 न)

10 a) Ś1 Ñ1 D1 12 सुसमृद्धां, D2 अयमहो, D3 13 अय मह्य , D5 अथाधैव, D11 अद्य लिङ्ग (for सुसमृद्धां) Ś1 D12 दिव्यां, D5 T3 M3 रम्यां (for दिव्यां) —For 10cd, Ñ2 V B D7 subst

508* यूयं प्रविशत क्षिप्रं प्रविश्य च पुरीमिमाम् ।

[B4 हनुमत्प्रवेश क्षिप्र (for the prior half) G(ed) कुरुध्व मङ्गलतर (for the post half)]

—c) After प्र, D4 illeg up to ज्ये in d Ś1 D11 साधो, Ñ1 स्नात , D6 T3 धीर (for वीर) Ñ2 V B D7 सुग्रीवो विधिना(B1 D7 °वत्) स्नात , D2-3 11 13 प्रवेष्टु विधिवद् (D3 11 °ना) स्नात (D3 12 स्नातः) —d) Ñ2 V B2 4 D7 एव राज्ये, B1 3 स राज्ये हि (for क्षिप्रं राज्ये)

11 a) D3 4 8 9 11 हनुमत —d) After राम , Ñ1 illeg up to इम in c —After 11ab D5-10 S ins

509* वृत्तज्ञो वृत्तसम्पन्नमुदारबलविक्रमम् ।

[G1 सुपद्र शुभपक्षम् (for the prior half) G1 M2 -बलविक्रम]

—c) V1 D6 8 10 इदम्, G(ed) एतम् (for इमम्) Ś1 V1 B3 D1-4 11 13 राजन्, Ñ1 राज्ये, D3 7 8 10 M1 3 वीर (for वीर) Ñ2 V2 3 B1 3 4 D13 अयमप्यङ्गदो राजन् —d) Ñ2 V2 3 B1 4 [ऽ]भिषिच्यतां D1 G2 [ऽ]भिषेच ह(G3 च) (sic) (for ऽभिषेचय) —After 11, D3 6-11 S ins

510* ज्येष्ठस्य हि सुतो ज्येष्ठ सदृशो विक्रमेण ते ।
अङ्गदोऽयमदीनात्मा यौवराज्यस्य भाजनम् ।

[(l 1) M3 सु, Ck as above (for हि) D3 6 7-11 M1 Ck च D6 T3 G1 M1 ह (for ते)]

12 a) Ś1 D11 द्वीपोऽयं, Ñ2 V B D7 प्रथमो (for पूर्वोऽयं) —b) Ñ2 V D7 सलिलागुरु , B1 3 °लैर्युत , B2 °लान्वित (sup lin also °लाकुल) (for °लागम).—c) D1 प्रदिष्ट . D3 illeg from सौम्य up to मासा in d D3 11 भक्त प्रभृति च वारो —d) Ś1 Ñ1 D1 3 11-13 शारदा D6 Cg Ck -सञ्ज्ञका , M3 सञ्ज्ञिका (for तेरा) Ñ2 V B D7 मासा वै(Ñ2 B2 °श्च) वार्षि(V1 3 कार्ति, B3 धार्मि का इमे ※ Cg पूर्व इत्यादि । पूर्वं वर्षपर्वापेक्षया प्रथम । वर्षा वर्षर्तु । स्त्रियां प्रावृट् स्त्रियां भूम्नि वर्षा इत्यमरः । तत्र भवो वार्षिक । "द्वौ द्वौ मार्गादिमासौ स्यादृतु " इति श्रावणभाद्रपदौ वर्षर्तु । तदेकदेशत्वाच्छ्रावणो वार्षिक इत्युच्यते । "वर्षाभ्यष्ठक् " इति ठक्प्रत्यय । वार्षिकसञ्ज्ञकाश्चत्वारो मासा इति । आश्वयुजा पादाभ्यां चतुष्ट्वमिति ज्ञेयम् । छत्रिन्यायात् । वर्षमुक्तत्वाद्गपानन्तर कालत्वाच्च चत्वारोऽपि युद्धयोग्या न भवन्ति । कश्चित्तु पक्षा वै मासा इति श्रुतिपक्षमाश्रित्य चत्वारो वार्षिका मासा इत्युक्तम् । श्रावण प्रथमो मास इत्यत्रापि प्रथम पक्ष इत्यर्थ । "चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा " इत्युपसंहारादित्याह । , Ck ये प्रयुक्ताश्चत्वारो मासा , तेषामयं पूर्व इति योजना । , Ct ये चत्वारो वार्षिकसञ्ज्ञका प्रवृत्तास्तेषामयं पूर्व इति योजना ※

13 b) Ñ1 D3 4 11 पुरीमिमां, Ñ2 V2 3 B(B2 sup lin also) D7 स्वमालयं (for पुरीं शुभाम्) —c) Ś1 Ñ V B D1 3 4 7 12 13 इह (for अस्मिन्) G1 स्थास्यामि (for वत्स्यामि) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 तावत् , G2 तात (for सौम्य) —d) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 पर्वते नियतेन्द्रिय

14 ab) B4 शिलापा (for विशाला) Ś1 युक्त , Ñ2 V B2 4 D1 2 4 7 12 13 मुक्त , D3 12 गुप्त (for युक्त) B1 3 इमा गिरिगुहा रम्या विशाला मुक्तमारुता —After 14ab, Ñ2 V B D1 3 7 11 ins while Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins after 14

511* इह वत्स्याम्यहं सौम्य वर्षा सौमित्रिणा सह ।

[D3 11 अस्तो (for इह) D3 4 वर्षे (for वर्षा)]

—c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रसन्नसलिला पुण्या(Ñ1 रम्या) Ñ2 V B D3 7 11 प्रसन्नसलिला रम्या —After 14c, D5 wrongly repeats 13d–14c.—d) Ñ2 V2 3 B D3 7 11 -कमलोत्पला, V1 कमलोपमा

15 a) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 कार्तिके(Ñ2 V B D3 7 11 °र्ति) समनु(D13 °नु)प्राप्य —b) V1 हि यत् , B2 D3 11 यत , M1 रत , M3 तत (for यत) Ś1 Ñ1 V1 D1 2 4 12 13 कुरु यत्न रिपोर्वधे D6 त्व रावणवधाय च ※ Cg

C. 4 25 17
B. 4 26 18
L. 4 19 18

इति रामाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरर्षभः ।
प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ १६
तं वानरसहस्राणि प्रविष्टं वानरेश्वरम् ।
अभिवाद्य प्रहृष्टानि सर्वतः पर्यवारयन् ॥ १७
ततः प्रकृतयः सर्वा दृष्ट्वा हरिगणेश्वरम् ।
प्रणम्य मूर्ध्ना पतिता वसुधायां समाहिताः ॥ १८
सुग्रीवः प्रकृतीः सर्वाः संभाष्योत्थाप्य वीर्यवान् ।
भ्रातुरन्तःपुरं सौम्यं प्रविवेश महाबलः ॥ १९
प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तं सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
अभ्यषिञ्चन्त सुहृदः सहस्राक्षमिवामराः ॥ २०
तस्य पाण्डुरमाजह्रुश्छत्रं हेमपरिष्कृतम् ।
शुक्ले च वालव्यजने हेमदण्डे यशस्करे ॥ २१
तथा सर्वाणि रत्नानि सर्वबीजौषधानि च ।
सक्षीराणां च वृक्षाणां प्ररोहान्कुसुमानि च ॥ २२
शुक्लानि चैव वस्त्राणि श्वेतं चैवानुलेपनम् ।
सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च ॥ २३
चन्दनानि च दिव्यानि गन्धांश्च विविधान्बहून् ।
अक्षतं जातरूपं च प्रियङ्गुमधुसर्पिषी ॥ २४

कार्तिक इति । कार्तिके मासि समनुप्राप्ते समीपं प्राप्ते । साध्वु कामम् इत्यर्थः । यत यतस्व, सेनासनहन कुरु । कार्तिकशब्दस्य आश्वयुजान्तरपरत्वं स्वयमेव वक्ष्यति "पूर्वमाश्वयुजे मासि त्वया कालः प्रतीक्षितः" इति । Cr k t यतस्व (Ct प्रय)तस्व ‡‡ —ᶜ) D2 13 न पुष (by transp), G1 पुष ते (for पुष न) —Ñ2 illeg after न up to मास in ᵈ —ᵈ) Ñ2 पुरीमिमां, V2 3 B1 3 4 D7 पुरीं शुभां (for स्वमालयम्) —ᵉ) Ś1 Ñ2 V B D1 4 2 7 9 12 13 G2 समभिविश्य स्वराज्ये च (B1 3 °पु, D7 स्थे) D3 11 T2 समभिषिंच(D11 °षिच्य) स्वराज्येन, D4 M3 °षिच्य स्वराज्ये च, D8 10 °षिच्य स्वराज्ये च, M1 °षिच्य राज्ये तु —ᶠ) D13 सुहृदां Ñ2 V1 3 D7 समुद्यंयन्, T1 °धयत G1 °योजय (for °हर्षय)

16 ᵇ) T M3 वानराधिप —ᶜ) D3 11 गुहां (for पुरीं) —ᵈ) Ś1 किष्किन्दां, B1 किष्किन्ध्यां D12 om (hapl) वालि Ñ2 V B1-3 D7 प्रहृष्टो विनदन्वर

17 ᵃ) Ś1 D11 ता (for तं) —ᵇ) Ñ2 V2 3 D7 प्रहृष्ट (for प्रविष्ट) Ś1 वानरर्षभा, Ñ V B D1 4 7 12 13 °र्षभ, D3 11 प्लवगेश्वर (for °रेश्वरम्) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 अभिगम्य, D8-10 °वाद्ये (for °वाद्य) —Ñ1 illeg from ष्टानि up to वारयन् in ᵈ Ñ2 V1 B1 3 4 D2 3 8-10 12 M3 प्रविष्टानि B2 प्रहृ° (for प्रहृ°) —ᵈ) D8-10 प्लवगेश्वर (for पर्यवारयन्)

18 ᵃ) Ś1 तारप्रमुखा सर्वे —ᵇ) D3 11 दृष्टा (for दृष्ट्वा) Ś1 Ñ2 V B D2 4 7 11 13 वर्धं(G[ed.]वर्द्ध)यित्वा वर्धी Ñ2 V B D7 हरी[श्वरं —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 1-13 जयेत्युक्त (D12 °त्युक्त्वै निपतिता (for °) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 महात्मा (for समाहिता) Ñ2 V B D7 जयेति पतिता भूमौ शिरोभिः सुसमाहिता

19 P1 ... om 19-20ᵃᵇ. D12 om (hapl) 19 —ᵇ) Ś1 D2 4 12 हनुमान्स हरीश्वर Ñ1 समाश्वास्य हरीश्वर D1 आतुष्य स हरीश्वर, D3 11 स नमित्वा हरीश्वर —For 19ᵃᵇ, Ñ2 V B1 4 D7 subst

512* सा तदुत्थाप्य सुग्रीवः समाश्य च यथाविधि ।
[B3 स (for सा)]

—ᶜ) Ś1 N V2 3 B3 4 D1-6 7 11 13 G2 पुण्य (for सौम्य) —ᵈ) G(ed.) महाकपि

20 B1 3 om 20ᶜᵈ (cf v l 19) —ᵃ) Ñ2 V B2 D7 वाभि°, B1 चाभि D3 11 च वि (for त्वभि) D8 10 Ct प्रविष्ट मीतविक्रान्ता ‡‡ Ck प्रविश्य स्व पुरकोशादिक स्थिय च दृष्टाभिषेकाय पुन प्रतिनिवृत्तमित्यर्थ ‡, Ct प्रविष्ट भीमविक्रान्तमिति प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तमिति पाठे प्रविश्यान्त पुरगतकोशादिक दृष्ट्वाभिषेकाय तु पुनर्निष्क्रान्त प्रतिनिवृत्त सभासमागतमित्यर्थ ‡‡ —ᵇ) Ś1 D12 प्लवगेश्वरा, Ñ V2 4 B3 4 D3 7 11 वानरर्षभा D1 2 4 13 प्लवगर्षभा 3 G1 वानरेश्वर, M1 3 प्लवगेश्वर (for वानरर्षभम्) —Ñ1 mostly illeg for 20ᶜᵈ —ᶜ) T2 G1 3 अभिषिंचत Ś1 D12 अभिषिच्यन्सु यत्नेन, Ñ2 V B D7 अभ्यषिंचन्म(V1 °न्त)हात्मान (Ñ1 D7 °त्मा) D1-4 11 13 अभ्य(D4 13 °भि)षिंचन्सुहृदिवं (D4 °न)

21 ᵃ) G2 तत D1-3 D12 S पाण्डरम् (for पाण्डु°) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 हेमविभूषितं, Ñ2 V B D7 कनकभूषणं (for हेमपरिष्कृतम्) —ᵈ) D1 दृढ (for दण्डे) Ś1 D1-4 12 13 हेमदण्डे(Ś1 D12 °दं) महाय D4 13 °प्र]भे, Ñ1 D1 3 11 °दंडा, Ñ1 °रत्न)विभूषिते, Ñ2 V B D7 °दंडपरिष्कृते

22 ᵃ) D8-10 transp सर्वाणि and रत्नानि Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 दिव्यानि मणिरत्नानि —ᵇ) Ñ1 D1 3 12 -[औ]षधीस्तथा M3 [औ]षधीरपि (for [औ]षधानि च) Ś1 D2 4 12 13 सर्वाश्चैवौ(Ś1 °वौ)षधीस्तथा —ᶜ) D3 11 सक्षीरिणां —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्ररोहा (sic) Ñ2 V1 3 B1 2 (after corr) 3 D7 प्ररोह V2 B2 (before corr) 4 प्ररोहं (for °हान्)

23 Ś1 Ñ1 D1 2 11-13 om 23ᵃᵇ For 23-24ᵃᵇ, Ñ2 V B D7 subst 513* —ᵃ) M3 (after corr, i e as in text) शु क्लानि (for शुक्लानि) —D3 11 transp 23ᶜᵈ and 24ᵃᵇ —ᶜ) D3 11 सुगंधानि —ᵈ) D1 पुष्पाणि (sic), J2 तलजानि (for स्थल°)

24 D3 11 transp 23ᶜᵈ and 24ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ1

दधि चर्म च वैयाघ्रं वाराही चाप्युपानहौ ।
समालम्भनमादाय रोचनां समनःशिलाम् ।
आजग्मुस्तत्र मुदिता वराः कन्यास्तु षोडश ॥ २५
ततस्ते वानरश्रेष्ठं यथाकालं यथाविधि ।
रत्नैर्वस्त्रैश्च भक्ष्यैश्च तोषयित्वा द्विजर्षभान् ॥ २६
ततः कुशपरिस्तीर्णं समिद्धं जातवेदसम् ।
मन्त्रपूतेन हविषा हुत्वा मन्त्रविदो जनाः ॥ २७
ततो हेमप्रतिष्ठाने वरास्तरणसंवृते ।
प्रासादशिखरे रम्ये चित्रमाल्योपशोभिते ॥ २८
प्राङ्मुखं विविधैर्मन्त्रैः स्थापयित्वा वरासने ।
नदीनदेभ्यः संहृत्य तीर्थेभ्यश्च समन्ततः ॥ २९
आहृत्य च समुद्रेभ्यः सर्वेभ्यो वानरर्षभाः ।
अपः कनककुम्भेषु निधाय विमलाः शुभाः ॥ ३० C 4 25 33 D 4 25.33 L 4 29 0

D1 2 4 12 13 पुष्पाणि, D6 दिव्यादि (for दिव्यानि) —Ñ1 illeg for ᵈ —ᵈ) Ś1 D12 [ए]व नयान्, D1 2 4 13 [उ]चा चयान् (for विविधान्) D1 तथा (for बहून्) —For 23–24ᵃᵇ, Ñ2 V B D1 subst

513* सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च ।
वासांसि चाथ मुख्यानि गन्धांश्च विविधान्वरान् ।

[Ñ1 om 1 2 —(l 2) B1 (marg also as above) पुष्पाणि (for मुख्यानि) V1 पुरान् (sic) B1 2 (sup lin also) 2 नवान् (for वरान्)]

—ᵉ) Ñ1 D1 3 11 अक्षतान्, B1 अपुरो (for अक्षत) Ś1 Ñ2 D1 2 13 अक्षतान्माल्य(Ś1 °न्याज, D12 °न्यथाव)रूपांश्च, D2 13 माल्यपानान्यगरूपांश्च —ᶠ) D12 प्रियेव (sic) (for प्रियङ्गु) Ś1 -सर्पेषान्, D12 -सर्पिषान्। T1 -सर्पिषं (for °षी) V1 प्रियेगुमपि सर्पिषी (sic)

25 ᵃ) Ñ1 1 2 वै व्याघ्रे D1 वैयाघ्रं, M3 °घ्र (for °घ्रं) —ᵇ) Ñ1 वारा* (illeg) D2 13 वाराहा, D1 4 5 13 वराण्यौ D10 वराण्यौ T1 2 वराहौ T3 G2 3 M1 वराहौ, G1 वाराहौ M1 वाराहौ, Cg as in text (for वाराही) ※ Cg वाराही वराहचर्मविकृती । "सुपां सुलुक्" इत्यादिना पूर्वसवर्ण दीर्घ ※ Ś1 वाराहे चाप्युपानहौ Ñ2 V B D1 वाराहे (B2 3 D1 वाराह) चैव (V1 B2 3 चापि) पादुके D1 2 वाराहे चाप्युपानहे, D1 वाराह चोपानहिति च (sic) D12 दूर्वाश्चैव सुशोभना —ᶜ) Ś1 V1 B1 D1 2 4 13 समालभनम्, D4 समान्वलम्, D2 T1 Cv °लंपनम् Cr m g k t as in text (for समालम्भनम्) D1 माङ्गं (for आदाय) —ᵈ) G1 2 M1 च M1 मु (for स) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 12 नार्यः(Ñ1 आगु D1 चगु)श्च(D2 °च श्च)यशस्विनः, Ñ2 V1 B D2 7 11 स्नाताः(V1 D1 D2 °ता, D1 नाथ)श्च शुभदर्शनाः (B2 4 °नान्)। V2 3 D1 10 गोरोचन(B [ed] Cr न मन दिह —ᵉ) Ś1 Ñ2 V B D2 7 11 13 तत्र संहिता Ñ1 D1 G1 मुदिताः सर्वाः(D1 सर्वे G1 तत्र) D4 चैव संहिता (for तत्र मुदिता) —ᶠ) M1 पराः (for वराः) Ś1 Ñ V B D G1 2 M1 च (for तु)

26 D1 11 read 26ᶜᵈ after 27 —ᵃ) D1 मनुष (corrupt) (for तदा) D4 G1 2 M1 ते Cr m g as in text (for ते) Ś1 Ñ1 V1 B D1 2 4 13 वानर(V1 D1 °रा ,श्रेष्ठा Ñ2 प्रवरा श्रेष्ठा (for वानरश्रेष्ठ) D3 तत स्तेषां नरश्रेष्ठ —ᵇ) Ñ1 B1 3 यथाकाम Ñ2 V D1 4 D7 °कामं, D2 8 10 समीपेषु (for यथाकालं) —Ñ1 mostly illeg for 26ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D1 2 4 12 13 वस्त्रैश्च माल्यैश्च, Ñ2 B2 D7 भक्ष्यैश्च वस्त्रैश्च (by transp) V माल्यैश्च वस्त्रैश्च B1 भक्ष्यैश्च चेष्टैश्च, D3 11 गन्धैश्च माल्यैश्च (for रत्नैश्च भक्ष्यैश्च) —ᵈ) Ś1 D1 2 4 12 13 तर्पयित्वा B1 2 प्रत° (for तोष°) G1 M1 द्विजोत्तमान् ※ Cv वानरश्रेष्ठमित्यादि वचनो वानरश्च यथोपेयमन्तस्मैकं वाक्यम् ॥ so also Cr m g ※

27 ᵃ) V2 परिस्तीर्ण —ᵇ) V2 समिद्धं D2 11 समिद्धः M1 (before corr as in text) समिधं (for समिद्धं) —ᶜ) D12 हीविषा (sic) (for हविषा) —ᵈ) D1 हुत्व (sic) (for हुत्वा) D2-4 11 13 द्विजा (for जना) —After 27, D2 11 read 26ᶜᵈ

28 D3 om 28ᶜᵈ D11 G1 2 (transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) K (ed) हेम Ś1 Ñ1 D1 2 4 11–13 परिष्कारे Ñ2 V B D1 प्रतिष्ठाने D6 -परिष्ठाने (for प्रतिष्ठाने) —ᵇ) N2 मण्डिते Ñ1 V1 2 3 B D1 -संवृत (for संवृते) Ś1 D1 2 4 11–13 दिव्यास्त(D2 4 °स्त्र)रणपर्चिते(D1 13 संस्तृते D2 °मण्डिते) —ᶜ) Ñ1 V B D7 शिखराग्रे —ᵈ) Ś1 Ñ V B D1 12 -शोभिते (for °ते) ※ Cv ततो हेमप्रतिष्ठाने इत्यस्य श्लोकस्य अर्थ पञ्चश्लोक्यम् । हेमप्रतिष्ठाने हेमपादपीठे । Cr हेमप्रतिष्ठाने हेममयपीठयुक्ते Cm हेमप्रतिष्ठाने वरास्तरणसंवृते इत्येतद्द्वयं वरासनविशेषणम् । [Cg हेमप्रतिष्ठाने हेममय पादयुक्ते । वरासनविशेषणमेतत् ※

29 Ñ1 illeg from ᵃ up to तीर्थेभ्य in ᵈ —ᵃ) Ś1 D1 2 13 प्राङ्मुखं Ñ2 V B1 2 D1 2 4–10 विविधैर्मन्त्रैः B1 विविधैश्चैव (for विविधैर्मन्त्रैः) —ᵇ) V2 D1 स्थाप यित्वा D1 2 11 स्थाप° (for स्थाप°) Ś1 Ñ1 V B D1 4 7 11 13 वरासने —ᶜ) Ś1 D1 4 11–13 सरस्वत्यः। V1 आहृत्य B1 (sup lin also as in text) सहृत्य (for संहृत्य) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 पुण्येभ्यश्च (for समन्ततः) Ñ2 V B D1 राम दिव्ये च शोभने

30 D12 om 30 —ᵃ) Ś1 D12 आहत्यैव D1 2 4 °न्याश्च (for °त्य च) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 सर्व ग (for सर्वेभ्यो) —Ś1 V1 D4 12 om (hapl ?) 30ᶜᵈ B1 reads 30ᶜ–31ᵈ in marg —ᶜ) D1 ततो D1 2 तत्र (for अप),

G 4 25 32 B 4 26 34 L 4 19 52
शुभैर्वृषभशृङ्गैश्च कलशैश्चापि काञ्चनैः ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ॥ ३१
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनूमाञ्जाम्बवान्नलः ॥ ३२
अभ्यषिञ्चन्त सुग्रीवं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ३३
अभिषिक्ते तु सुग्रीवे सर्वे वानरपुंगवाः ।
प्रचुक्रुशुर्महात्मानो हृष्टास्तत्र सहस्रशः ॥ ३४
रामस्य तु वचः कुर्वन्सुग्रीवो हरिपुंगवः ।
अङ्गदं संपरिष्वज्य यौवराज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ३५
अङ्गदे चाभिषिक्ते तु सानुक्रोशाः प्लवंगमाः ।
साधु साध्विति सुग्रीवं महात्मानोऽभ्यपूजयन् ॥ ३६
हृष्टपुष्टजनाकीर्णा पताकाध्वजशोभिता ।
बभूव नगरी रम्या किष्किन्धा गिरिगह्वरे ॥ ३७

—[d]) D1 5 7 11 M2 विधाय Cr m g as in text (for वि°) N1 D1 विविधा शुभा D3 4 8 10 G1 M3 Cr m g विमल गङ्ग G3 विविध जलै (for °ना शुभा) D6 (m) सविधाय कुशा शुभा

31 D2 reads 31[ab] in marg (cf v l 30) —[a]) D6 कुभैर् D13 कभ (corrupt) (for शुभैर्) Ś1 Ñ1 V1 2 D3 4 8 12 G1 M3 ऋषभ G2 आर्षभ G3 हिरण्य, Ck as in text (for वृषभ) N2 D7 शुभ्रैरुत्तकशृङ्गैश्च B1 3 शुभैस्तामैश्च रौप्यैश्च B4 शुभै रजतकुम्भैश्च —[b]) D5 8-12 [प्]र (for [श्च] वि) N2 V2 3 B D2 पार्थिवै (for काञ्चनै) —After 31[ab] Ś1 D2 4 8 11 12 ins

514* कौशेयैर्विविधैश्चैव कुसुमैश्च तथाविधैः ।
मङ्गल्यैः पूर्णकुम्भैश्च लाजामिश्रैर्विभूषितैः ।
कन्याभिश्च प्रशस्ताभिः शातकुम्भैः समन्वितैः ।
आभिषेचनिकैर्द्रव्यैः समन्तात्परिवारितैः ।
प्रयतवद्भिः कपिभिर्मन्त्रवद्भिः समन्ततः । [5]

[(l 1) D1 कुसुमैर् (for कुसुमैश्च) —(l 2) D12 मागन्थैः —(l 3) D2 कुम (for °म्भै) D11 समन्विता Ś1 D12 शातकौम्भ सुगन्धिनै D4 °कौम्भसन्विता (for the post half) —Ś1 om l 4 5 —(l 4) D11 12 अभिषेचनिकैर् D2 12 परिवारिता D11 °वारित (for °वारितै) —(l 5) D2 11 प्रमत्तवद्भि: D12 प्रणम्यद्भिश्च (for प्रयत°) D4 मन्त्रिभिर् D12 मिश्रवद्भि (for मन्त्रवद्भि)]

—[c]) N2 D6 महता D7 प्रयता (for विधिना) —[d]) D1 विदितेन (for विहि°) D6 तै (for च)

32 N1 mostly illeg for 32 —[a]) V2 B D1 गवये —[b]) D1 सासो D3 4 7 13 सरभो (for श°) —[c]) D12 मैन्दश् Ś1 B2 D2 12 द्विविधश् V2 द्विवदश् D2 द्विपदश्, M2 त्रिविदश् (for द्विविदश्) Ś1 D1 4 11 [अ]भौ (for [एव] च —[d]) Ś1 D1 5 7 10 11 सुषेणो D2 M2 हनुमाश् (for हनू°) V1 B D1 5 11 गोपुयान् N2 V B D6-10 तथा (for नल)

33 [a]) Ś1 D2 G1 2 अभिषिषेच N2 D2 4 11 अभ्यषिञ्चत D1 अभ्यषिचन् (subm) D12 अभ्यषिञ्च तु —[b]) N2 V1 2 B D7 विमलेन (for प्रसन्नेन) D5 8 13 महात्मानोऽभ्यपूजयन् —[c]) N2 V1 2 B D7 स(V1 च)पत्नेन V2 सुपर्णेन (for सहस्राक्षं) —[d]) D1 transp वसवो and वासवं

34 [b]) Ś1 N V B D1 4 7 11 13 सर्वे ते वानरर्षभा —D7 om (hapl) 34[c]–35[b] —[c]) G1 2 प्रचुक्रुशुर् (for प्रचुक्रुशुर्) —[d]) Ś1 D1 8 9-13 Ck हृष्टा: शत N2 V B हृष्टरूपा (for हृष्टास्तत्र) —After 34 Ś1 N1 D1-4 11 12 ins.

515* पुत्रस्निग्धतर छत्र गृहीत्वा पनसो हरिः ।
धारयामास सहृष्ट सुग्रीवस्य महात्मनः ।
चूपणी नलनीलौ च बालव्यजनधारिणौ ।
त्वरितावभिगम्यैन तस्य पार्श्वे स्थितौ हरी ।

[(l 1) Ñ1 illeg from स्निग्ध up to छत्र In l 3 D1 om गृहीत्वा —(l 3) D3 नीलनलौ D12 नलनीलौ (for नलनीलौ) —(l 4) D1 2 11 [च]र्म (for [व]न) Ś1 स्थितौ D12 पार्श्वे (for पार्श्वे)]

35 V1 D7 om 35[ab] (for D7 cf v l 34) —[a]) Ñ2 V2 3 B वचनं M1 3 च वच (for तु वच) D6 M2 श्रुत्वा (for कुर्वन्) —[b]) Ś1 N1 D2 4 11 13 12 प्लवगेश्वर N2 V2 3 B वानरर्षभ D5 8-10 वानरेश्वर (for हरिपुंगव) —Ś1 om (hapl) 35[cd] —[c]) D11 T1 G1 स (for स) —[d]) V2 D1 12 T1 G1 2 M1 2 (ऽ)सि (for ऽभ्य)

36 [a]) Ś1 D2 4 11-13 तु Ñ2 (ऽ)भि D1 हि D6 च (for च) Ñ2 B1 D7 [ऽ]पि (for तु) —N1 illeg for [c] —[d]) B1 D5 8 10 G1 हि (for ऽभि) D2 11 महात्मानम् पूजयन् —After 36 D1 4 8-10 S ins.

516* रामे चैव महात्मानं लक्ष्मणे च पुन पुनः ।
प्रीताश्च सुहृदः सर्वे ताद्दशं तम वदति ।

[(l 2) D3 वदंति D6 8 11 M1 3 Ct वदिति T1 2 वदंते Cr m g k as above (for वदंति)]

37 Ñ1 illeg for [a] —[a]) D6 M1 हृष्टतुष्ट G(ed) तुष्टहृष्ट (for हृष्टपुष्ट) T2 °नाकीर्णा —[b]) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 2 4 D7 8 9 11 13 ध्वजमालिनी Ñ2 V1 B2 D7 (ध्वज) माला मालिनी (for ध्वजशोभिता) —[c]) N1 V2 3 B1 4 D7 transp नगरी and तथा —[d]) Ś1 किष्किन्धा Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 गिरिगह्वरे (N1 °ह्वर cm) Ñ2 V B D2 11 गिरिकानना (for गिरिगह्वर)

निवेद्य रामाय तदा महात्मने
महाभिषेकं कपिवाहिनीपतिः ।
रुमां च भार्यां प्रतिलभ्य वीर्यवा-
नवाप राज्यं त्रिदशाधिपो यथा ॥ ३८

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥

२६

अभिषिक्ते तु सुग्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम् ।
आजगाम सह भ्रात्रा रामः प्रस्रवणं गिरिम् ॥ १
शार्दूलमृगसंघुष्टं सिंहैर्भीमरवैर्वृतम् ।
नानागुल्मलतागूढं बहुपादपसंकुलम् ॥ २
ऋक्षवानरगोपुच्छैर्मार्जारैश्च निषेवितम् ।
मेघराशिनिभं शैलं नित्यं शुचिजलाश्रयम् ॥ ३
तस्य शैलस्य शिखरे महतीमायतां गुहाम् ।
प्रत्यगृह्णत वासार्थं रामः सौमित्रिणा सह ॥ ४ G 4 26 4, B 4.27 4, L 4 10 4

38 ᵃ) Ś1 N V1 3 B2 3 4 D1-4 7 11 13 महात्मने तदा (by transp) V2 B2 G1 महात्मने तत (G1 °था) (for तदा महात्मने) —ᵇ) N2 V B D7 कृताभिषेक (V1 3 °क) D8 13 बद्धाभिषेक (for महाभिषेक) M1 -वाहिनीश्व —ᶜ) Ś1 N V1 2 B D2 4 7 11-13 उवास (for रुमां च) V1 B4 भार्यां D3 4 12 सो च G1 ताराम् (for भार्यां) B1 प्रतिगृह्य D6 8 10 G2 उपलभ्य (for प्रतिलभ्य) Ś1 N2 D1 4 12 13 वार्तं (for वीर्यवान्) —ᵈ) Ś1 N1 D1 3 4 11 13 शशास N2 V B D3 7 11 अवाप्य (for °प)

Colophon —*Sarga name* Ś1 N V B D1 4 7 11 13 सुग्रीवाभिषेक —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 2 D2 4 12 om N2 V2 G3 25 (as in text) V3 D13 28 B3 4 D3 6-10 T G1 2 M 26 D1 16 D11 22 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

26

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃ) D7 [S]प (for तु) —ᵇ) V1 प्रहृष्ट (for प्रविष्ट) D8 11 वानरी (for वानरे) —ᶜ) N2 D1 समागम्य (for आजगाम) —ᵈ) B3 4 D3 5 6 11 13 प्रस्रवणं (for प्रस्रवणं) N1 D1 प्रस्रवणं राघवो गिरिं

2 ᵃ) D8 13 -संजुष्टं (for -संघुष्ट) —ᵇ) V2 B D3 -वरैर्युत् D6 T G M1 2 वरैर्(T1 र) (for -रवैर्) Ś1 N1 D1-4 11 13 सिंहव्याघ्रनिषेवितं —N2 V B D3 om 2ᶜᵈ —ᶜ) D1 4 -गाढे D8 12 -कीर्णं (for -गूढं) —ᵈ) Ś1 N1 D2 4 11 -सार्तं D3 -सततं G1 -संवृत (for -संकुलम्)

3 ᵃ) Ś1 वृष्य D1 4 13 ऋष्य D5 मक्ष D11 ऋक्ष (all s c) (for ऋक्ष) M2 -गोपुच्छ (for °च्छैर्) —ᵇ) B2 [ए]व सेवित D6 4 12 विभूषित (for निषेवितम्) —V1 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D6 4 12 13 -वृंद G1 -राजि (for -राशि) D1 निभे (for निभं) —ᵈ) Ś1 N2 D1-4 11 13 M1 रम्य(M1 नित्य) शुचिजलाशय N2 V2 3 B1 2 D7 G1 2 M1 नित्य शुचि(V2 भुचि)जलस्य(V3 B4 °स्थ)व B1 3 नित्य शुचिजलमय D6 8-10 G3 नित्य शुचिकर शिव(G3 शुभ)ₜ G(ed) नित्य गिरिगुहाकुल

4 ᵃ) Ś1 N1 D1-4 11 13 महतीं महतीं V2 3 B1 D7 G1 महतीमायतीं (for महतीमायतां) V3 शुभां (for गुहाम्) —ᶜ) N2 V B D7 प्रतजग्राह G1 प्रत्यग्राहत M1 प्रत्यग्रहीत (for प्रत्यगृह्णत) V2 रामार्थं (s c) D6 वासार्थे (for वासार्थं) Ś1 N1 प्रत्यगृह्णन्निवासार्थं D1 4 11-13 प्रत्यगृह्ण(D1 4 12 °ह्णा)न्निवासार्थं —ᵈ) D6 om सौमित्रिणा सह —After 4 Ś1 N1 D1 4 11 13 ins B3 cont 1 4 only after 518*

517* गुहायां नातिदूरे हि गिरिकूटे बहूदका ।
विस्तीर्णाश्चायताश्चैव पद्मिन्योऽस्य सुपुष्पिता ।
कारण्डवघनैर्हंसैश्चक्रवाकैरलंकृता ।
प्रसन्नस्वादुसलिला मृणालबहुपुष्करा ।

[(l 1) Ś1 D3 नातिदूर N2 तु D3 11 च (for हि) N1 गिरितुल्या बहूदका D3 1 सर (D8 °र [s c])कूप बहूदक (for the post half) —(l 2) D3 11 विस्तीर्णायतन D1 वापि (for चैव) N1 D1 च (for ऽस्य) D8 11 पद्मिनीभिरलंकृता (for the post half) —(l 3) N1 -घनैर्हंसाश्च D1 स्वनोत्क्रुष्टाश् D3 4 13 -भागैः कुशाश्च D13 -भागैर्हंसाश्च (for -घनैर्हंसैश्च) N1 चक्रवाकाभिकूजिता (for the post half) D8 11 हसकारंडवाकीर्णं (D11 °र्दुष्ट) चक्रवाकोप शोभित —(l 4) Ś1 D3 प्रसन्ना D3 om (for प्रसन्न) B4 D3 11 -सलिलैं (for -सलिला) Ś1 D13 मृणाल (for मृणाल) D13 -बन (for -बहु) B4 D3 13 पुष्करं (for पुष्करा)]

while N2 V B D7 ins

518* गुहायाश्चाप्यदूरस्थं गिरिकण्डे बहूदकम् ।
विस्तीर्णं चायतं चैव पद्मिन्या चोपशोभितम् ।
दात्यूहैः सारसैश्चैव कादम्बैश्चाप्यलंकृतम् ।

G 4 26 6
B 4 27 29
L 4 20 7

अवसत्तत्र धर्मात्मा राघवः सहलक्ष्मणः ।
बहुदृश्यदरीकुञ्जे तस्मिन्प्रस्रवणे गिरौ ॥ ५

सुसुखेऽपि बहुद्रव्ये तस्मिन्हि धरणीधरे ।
वसतस्तस्य रामस्य रतिरल्पापि नाभवत् ।
हृतां हि भार्यां स्मरतः प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥ ६

उदयाभ्युदितं दृष्ट्वा शशाङ्कं च विशेषतः ।
आविवेश न तं निद्रा निशासु शयनं गतम् ॥ ७

तत्समुत्थेन शोकेन बाष्पोपहतचेतसम् ।
तं शोचमानं काकुत्स्थं नित्यं शोकपरायणम् ।
तुल्यदुःखोऽब्रवीद्भ्राता लक्ष्मणोऽनुनयन्वचः ॥ ८

[(1 1) Ñ2 D2 [अ]विदूरस्थ (for [अ]प्यदूरस्थ) V3 गिरिशृङ्ग (sic) (for कुण्ड) —(1 2) B2.4 श्रावण (for चापस) B2 परिशोभित (for चोप°) —(1 3) V2 3 कन्दरं]
—Thereafter B1 cont 1 4 of 517* —After 4 D5 6 8–10 S ins a passage relegated to App I (No 16)

5 a) Ñ2 V अनुसेवत, B D7 अन्वसेवत, G2 न्यवस चत्र (for अवसत्तत्र) D11 G3 धर्मज्ञो (for धर्मात्मा) D5 6 8–10 T G1 2 M Cv tp m g इत्युक्त्वा न्य(D6 नि) वसत्तत्र —c) D3 11 विश्व M3 द्रव्य (for -दृश्य) Ñ2 D1 बहुनिष्कन्दरीकुञ्जे ‡ Cv इत्युक्त्वा न्यवसत्तत्रेति । तत्र शब्दो गुहायां योज्य ।, Cr इत्युक्त्वा न्यवसत्तत्र राघव सह लक्ष्मण । इति पाठ ।, Cm तत्र गुहायां न्यवसदिति सबन्ध ‡

6 D1 11 om 6ab —a) Ñ1 D1 बहुरम्ये, D5 6 8–10 सुसुखे हि, (for सुसुखेऽपि) —b) Ñ1 D1 तु G2 वै (for हि) Ñ1 धरणीतले —c) Ñ1 D1 3 तत्र (for तस्य) —d) D1 नाविशत् (for नाभवत्) —For 5c–6d, Ś1 D2.4 11.12 subst

519* बहुपुष्पफलैर्युक्ते सुरम्ये धरणीधरे ।
बहुरम्ये बहुद्रव्ये रतिरल्पापि नाभवत् ।
वसतस्तत्र रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमत ।

[(1 1) D3 11 धरणीतले —(1 2) D1 illeg after सुर up to नाभ —(1 3) D3,12 तस्य (for तत्र)]

while Ñ2 V B D7 subst

520* बहुनिष्कदरीकुञ्जे सुरम्ये धरणीतले ।
बहुरम्ये वनोद्देशे नानामृगसमाकुले ।
गुहोषु राघवस्तत्र लक्ष्मणस्य समीपत ।

[(1 1) B1 निष्क B3 निव B4 -कुञ्जे (for -निष्क) —(1 2) V2 B2 (marg also as above) -समाकुले (for -समाकुले) —(1 3) V1 3 तस्य (for तत्र)]

—c) Ś1 Ñ1 V1 B2 4 D1 2 4 12 13 G1 तु V2 च (for हि) Ñ2 V1 D2 7 11 भार्यां च (for हि भार्यां) Ś1 Ñ2 V3 B D1–4 7 11–13 कौमारीं Ñ2 तु 4 6 V2 3 वृद्धेभी (for स्मरत)

7 Ñ2 V B1–3 D1 om 7ab —a) Ś1 Ñ1 D3 11 13 व्यालमभ्युदयं B4 दृष्टवाभ्युदितं D1 विशदमुदितं D2,4 11 स्म(D13 शु)त्वा सयोदये(D4 °य), D2 G3 उदयाभ्युदयं (G3 °धातु) Cv °हुतम Cr m g t as in text (for उदयाभ्युदितं) D2 गुल्ये (for दृष्ट्वा) —b) Ś2 Ñ1 B4 D4 5 8 10 T G1 M2 तु (for च) D1–4 11–13 शशाङ्कस्य विशेषत (D4 illeg from स्य up to नैनमाविशति in l 1 of 521*) —After 7ab Ś1 D2,4 11 13 ins Ñ2 D2 subst for 7c–8b

521* नैनमाविशति प्रीतिर्वनेष्वपि सुखाधिषु ।
रम्येऽपि चाविशायैते बाष्पो नैवसमुद्भव ।

[(1 1) Ñ1 ते वास विशुति (sic) D2 नैव चाविशति D4 illeg (for नैनमाविशति) —(1 2) Ñ1 वने (for रम्ये) D4 विशायेन (for [आ]विशायेते) D2 रम्ये चापि विशयेते D1 प्यासेपि च विशयेन D13 रम्ये च विशयेन D11 न्यासेपि विशायेते (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 (1 1–2 only) D1 cont 523* —c) Ś1 D13 नाविवेश च निद्रा तं Ñ2 V B D7 न विवेश च निद्रैनं D2,4 11 न विवेश च निद्रा तं —d) Ś1 D13 शयानं शयने शुभे (D4 गतं); D2,12 शयने शयने हत

8 For 7c–8b, Ñ1 D1 subst 523* —b) D2–11 -चेतने (for -चेतसम्) —For 8cd, Ś1 Ñ2 V B D2 4 11 –13 subst D2 ins after 8cd

522* विस्मा रवेन विवेशाय बाष्पदुःखसमुद्भवा ।

[Ñ2 चेद V B चैव D7 तेन (for रवेन) Ñ1 [आ]ह V D D2 7 [प]न्; D2 4 11 13 [प] वि (for [म]व) D11 बहु (for बाष्प) Ñ2 D7 -शोकसमुद्भवा V1 3 B2 शोकाद्भुतं V2 B1 4 शोकसमुद्भवा (for -दु:खसमुद्भवा)]

—Thereafter Ś1 D2–4,11–13 cont Ñ1 (1 1–2 only) D1 cont after 521*

523* विलपन्त महात्मा काममोहवशंगत ।
राम कमलपत्राक्षो दुःखशोकाभिपीडित ।
चिन्तासागरमग्नो ध्यायति बहुदुःखो यथा ।
निरीक्षमाणो विश्वान्त शोकशोकसमाकुल ।
आसीच्चिन्तारत क्लान्त पुन स मुहुर्मुहु (5)
पुनश्च दैन्यमापन्नो बहुशोकसमाकुल ।

[(1 1) D11 om (hapl.) from बल up to समाकुल in 524* D1 [क] (for कम) —(1 2) Ś1 -[आ]भि° (for [आ]भि°) —(1 3) D8 चिन्तासमुद्रे वै (for the prior half) Ś1 D13 चरते (for ध्याय)

अलं वीर व्यथां गत्वा न त्वं शोचितुमर्हसि ।
शोचतो ह्यवसीदन्ति सर्वार्था विदितं हि ते ॥ ९

भवान्क्रियापरो लोके भवान्देवपरायणः ।
आस्तिको धर्मशीलश्च व्यवसायी च राघव ॥ १०

न ह्यव्यवसितः शत्रुं राक्षसं तं विशेषतः ।
समर्थस्त्वं रणे हन्तुं विक्रमैर्जिह्मकारिणम् ॥ ११

समुन्मूल्य शोकं त्वं व्यवसायं स्थिरं कुरु ।
ततः सपरिवारं तं निर्मूलं कुरु राक्षसम् ॥ १२

पृथिवीमपि काकुत्स्थ ससागरवनाचलाम् ।
परिवर्तयितुं शक्तः किमङ्ग पुन रावणम् ॥ १३

अहं तु खलु ते वीर्यं प्रसुप्तं प्रतिबोधये ।
दीप्तैराहुतिभिः काले भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥ १४ G 4 26 16 B 4 27 40 L 4 20 21

—(l 4) D2 विक्रान्त (for विभ्रान्त) Ś1 D13 दुःख (for क्रोध) L (ed) हा हेति च वल्गुः (for the post half) —(l 5) D1 18 अभीप्सिताश्च D3 4 11 निमीलिताक्ष (for अ°) D2 तेजसा L (ed) स्वस्थात्म (for स्वच्छात्म) —(l 6) D1 स्वे स्वे (for च दे स्व) D1 3 11 तत्र (for तथा)]

—D3 12 further cont while Ś1 N1 D2 3 4 12 13 subst for 8cd

524* स समीक्ष्य महातेजा सुमित्रानन्दवर्धनः ।

[D13 om the prior half (cf v l 523*) D3 सुग्रीव (sic) (for सुमित्रा) N1 D1 [आ]नन्दिवर्धन D2 राम शोकाग्नि तप्त D11 बाष्पोपहतचेतसं (for the post half)]

—a) Ñ1 V B1 3 D7 शोचमानम् (V3 4 °मिव) M1 तं शोकमानं (corrupt) (for तं शोचमानं) —b) G (ed) गिरि (for गिरं) D3 11 बाष्प (for शोक) —c) Ś1 D3 4 11 12 [ऽ]नुमतो N V B1 3 D1 3 8–10 G1 3 M1 Cr [ऽ]नुनयं B2 [ऽ]नुनयन् Cv p sp gp (for ऽनुनयन्) ‖ Cv लक्ष्मणोऽनुनयन्निति च पाठः । Cr g लक्ष्मणोऽनुनयन् (Cr °यं) वच इति पाठः ‖ B1 तत्र (for वच)

9 a) B1 G2 M1 कृत्वा (for गत्वा) Ś1 N1 D2 3 12 13 नार्हसि (D3 °सि) त्वं व्यथां कर्तुं D1 व्या हि सखा तथा कर्तुं (sic) —b) Ś D1 3 11 12 च N1 D1 [ए]व (for त्वं) —cd) V2 3 B1 3 D1 5 10 शोचतो (for शोचतो) Ś1 D3 सतु सीदन्ति D1 M1 व्यवसीदन्ति (for ह्यवसीदन्ति) N1 alleg for सीदन्ति सदा V1 B D7 11 सर्वथा (for सर्वार्था) V1 विदुषा (for विदितं) D1 च (for हि) D6 तत् (for ते) Ś1 D1–4 11 12 सर्वथा सर्वदा इति (D3 11 °दो) (for d)

10 a) D3 11 नित्यं (for लोके) —b) D1 देव; M1 Cr m g दैव; Ct as in text (for देव) —For 10cd Ś1 N V B D1 3 4 7 11 12 subst

525* भव क्रियापरो नित्यं तथा दैवपरायणः ।

[N1 V B D7 भवसे (for क्रिया°) N1 D1 भव (for तथा) N2 V B D7 भव धर्मपरायण (for the post half)]

—a) V2 (marg) V1 B D7 अक्रोधो (for आस्तिको) Ñ1 …नीतिज्ञ —D1 11 om 10d —d) G (ed) स (for च)

11 a) D3 6 10 [अ]व्यवसित (D13 °सि)त (D1 °तः) M1 Ck [अ]व्यवसित (Ck° त) Cm g t as in text (for [अ]व्यवसित) D3 4 12 शत्रून् D11 ह्यचिन् (for शत्रु) Ś1 न च व्यवसित शत्रूं; N1 D3 (also as in D1) पश्य ह्य(D1 3 व्य)वसितात्मा(D3 °त म)शत्रू; D12 न व्यवसित शत्रुं वै —D1 transp 11b and 11a —b) Ś1 N1 D1–4 12 13 राक्षसैः (for राक्षस) Ś1 N V B D1–4 7 12 13 च T तु (for त) —c) V1 वने (for रणे) Ś1 N1 V1 3 B D1 4 7 11 12 जेतुं (for हन्तुं) —D1 om 11d —d) N1 V B D7 10 T G1 3 M1 3 Cm p k t विक्रमे D1 विक्रमाद् D1 12 विक्रमी Cr g as in text (for विक्रमैः) Ś1 D1–4 12 13 जिह्मचारिणं; Ñ1 V B1 4 D7 सिंहसंनिभ D1 सिंहविक्रमो; D1 राक्षसाधर G1 M1 जिह्मकारण Cr m p t as in text (for जिह्मकारिणम्) N1 विक्रमेद्राक्षसाधर ‖ Cm विक्रमे जिह्मकारिणमिति पाठः ‖

12 a) D6 4 ते (for त्व) Ś1 N V B D1 4 7 11 12 समुद्धृ(N1 V B D7 द्दीप D1 °द्धृत्य)य तेजस्वं —b) N1 V2 3 B D1 7 …स्थिरीकुरु V1 स्थिरं भव (for स्थिरं कुरु) —c) D1 G1 4 ते (for त) —d) Ś1 N1 D1 3 12 13 निःशेष N1 V B D7 निष्फल (for निर्मूल) N1 V B D7 पैशिण (for राक्षसम्) D1 … राक्षस ईदृश…सि

13 D1 13 read 13 after 23 —a) Ś1 N1 D1 4 6 11 वीर त्वं N1 V1 3 B D7 काम त्वं V1 कामस्त्व (sic) D1 11 …त्वं D13 वीरत्वे (for काकुत्स्थ) —b) N1 alleg for …वनाचलाम् Ś1 D1 2 4 11 12 [आ]क्रम्य (for [अ]चलाम्) —c) D1 परिसहर्तुं (for …यितुं) —d) G1 किमत्र (for °मङ्ग) Ś1 N1 D1 3 4 12 13 किं पुनर्दुष्टरावण N1 V B D7 किमु तं रावणं रणे D3 11 किं पुनयुधि रावणं D3 8 10 T1 किं पुनस्ते हि रावणं D1 G1 M1 किं पुनः रावणं रणे ‖ Cg अङ्गेति संबोधनम् । पुनरित्यत्र दीर्घाभाव आर्षः ‖ —After 13 D1 3 4 6 11 S ins

526* प्रलयकाले प्रदीप्तस्य प्रादुर्भूतस्य …
तव मया … रावणं … ।

[Cf 4 5 18 —(l 1) D1 3 6 T2 न (for स) D11 …]

14 D1 transp 14 and 15 —a) D1 हन्त (for अहं) Ś1 D1 3 4 12 13 हि; B1 च (for तु) Ś1 B1 D1 4 वीर ते (by transp) (for ते वीर्यं) —b) Ś1 D1 3 11 12 प्रसुप्तं]

G 4 26 17 B 4 27 41 L 4 20 22

लक्ष्मणस्य तु तद्वाक्यं प्रतिपूज्य हितं शुभम् ।
राघवः सुहृदं स्निग्धमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १५

वाच्यं यदनुरक्तेन स्निग्धेन च हितेन च ।
सत्यविक्रमयुक्तेन तदुक्तं लक्ष्मण त्वया ॥ १६

एष शोकः परित्यक्तः सर्वकार्यावसादकः ।
विक्रमेष्वप्रतिहतं तेजः प्रोत्साहयाम्यहम् ॥ १७

शरत्कालं प्रतीक्षेऽहमियं प्रावृडुपस्थिता ।
ततः सराष्ट्रं सगणं राक्षसं तं निहन्म्यहम् ॥ १८

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हृष्टो रामस्य लक्ष्मणः ।
पुनरेवाब्रवीद्वाक्यं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ॥ १९

एतत्ते सदृशं वाक्यमुक्तं शत्रुनिबर्हण ।
इदानीमसि काकुत्स्थ प्रकृतिं स्वामुपागतः ॥ २०

विज्ञाय ह्यात्मनो वीर्यं तथ्यं भवितुमर्हसि ।
एतत्सदृशमुक्तं ते श्रुतस्याभिजनस्य च ॥ २१

तस्मात्पुरुषशार्दूल चिन्तयञ्शत्रुनिग्रहम् ।
वर्षारात्रमनुप्राप्तमतिक्रामय राघव ॥ २२

Ñ1 **यद्विष (illeg) V3 च प्रबोधये, B1 परिबोधये (for प्रतिबोधये) D1 ह मुख बोधयेपि च —ᶜ) Ś1 दीप्यमानाहुति, Ñ V B D1-4 7 9-11 13 G2 दीप्तमाहुतिभि, D12 प्रदीप्तमाहुति, G1 प्राप्तैराहुतिभि, Cr m g t as in text (for दीप्तैराहुतिभि)

15 D10 transp 14 and 15 —ᵃ) D3 लक्ष्मणेन (for °णस्य) Ś1 Ñ2 D2.4 5 8-10 12 13 हि, G1 च (for तु) —ᵇ) B1 3 4 प्रतिगृह्य (for °पूज्य) V2 B3 D3 transp हितं and शुभम् —G1 illeg for 15ᶜ-16 —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 सौहृदात्, Ñ2 V2 3 B सौहृद, V1 D7 सौहृद (for सुहृदं)

16 G3 illeg for 16 (cf v l 15) —ᵃ) V3 यदनु, D1 यदि तु (for यदनु) —V3 om (hapl) 16ᵇᶜ —ᵇ) D8 सुहृदेन (for स्निग्धेन च) B1 3 4 D7 [अ]बहितेन (for च हितेन) Ś1 D13 हितं तव (for हितेन च) —ᶜ) Ñ1 सत्त्व, V2 B D1 3 5 6 11 12 G1 2 M2 सत्त्व D3 स त्वं, Cr m g t as in text (for सत्य) Ś1 D2 4 12 13 -संयुक्त (for युक्तेन) D7 हितेन क्रमयुक्तेन —ᵈ) D3 यदुक्त D12 om (for तदुक्त)

17 ᵃᵇ) D2 3 13 स च शोकसमुत्थं मे सर्वकार्य(D1 दु स कार्य)विसादक —ᶜ) Ñ1 (अ)प्रतिहते (for (अ)प्रतिहतं) D12 विक्रमे न प्रतिहत —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 प्रोत्साहितं च ते (Ñ1 °तं त्वया) D11 सम्पुत्थयाम्यहं (for प्रोत्साहयाम्यहम्)

18 D3.11 om 18-22 Ś1 D1 2 4 12 13 transp 18 and 19 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रतीक्षस्व B4 प्रतीक्षाव, D4 6 8-10 S प्रतीक्षिष्ये D3 प्रतीक्ष्येऽहम् (for प्रतीक्षेऽहम्) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 प्रावृट्कालोऽयमागत, B4 प्रावृडपि यदुपस्थिता D4 6 8-10 S स्थितोऽस्मि वचने तव —B4 reads 18ᶜᵈ after 22 —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 सजनं D3 12 सबलं (for सगणं) —ᵈ) Ś1 D1 2 4.12.13 पश्य रावणमुद्य (Ś1 °द्ध) तं, Ñ1 पश्य राक्षसमुद्धतं

19 D3.11 om 19 (cf v l 18) Ñ1 om 19-22 Ś1 D1 2.4.12 13 transp 18 and 19 —ᵃ) Ś1 D1 2 4.12.13 राघवस्य महात्मन —ᶜᵈ) Ś1 D1.2.4 12.13 हितं (Ś1 D2 12. 13 °तो) गुरवो मेधावी लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत्

20 Ñ1 D3 11 om 20 (cf v l 18 and 19) Ś1 D1 2 4.12 13 om 20-22 —ᵃ) V3 B1 युक्तं, V3 शक्तं (sic) (for उक्तं) V B निबर्हणं (V2.3 °णे) —ᶜ) Ñ2 V3 B4 अपि, V3 अस्मि (for असि) —ᵈ) V3 स्वम् (for स्वाम्) B3 उपागत (for °त)

21 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 21 (cf v l 18 19 and 20) —ᵃ) V1 B1 च (for हि) G(ed) [आ]त्मवीर्यं त्वं —ᵇ) V1 तत्त्वे (for तथ्यं) Ñ2 V1 3 B1 4 D7 भावितुम्, B3 वक्तुम्, G(ed) भावितुम् (for भवितुम्) V3 च भाव मितुमर्हसि —ᵈ) B1 3 [अ]भितापस्य B4 वचनस्य (for [अ]भिजनस्य)

22 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 om 22 (cf v l 18 19 and 20) —ᵃ) Ñ2 अपि, D7 अति (for तत्) —ᶜ) V1 3 B1 -रात्रिम्, B3 -कालम् (for -रात्रम्) V2 वर्षां च म् V B1 प्राप्ताम् (for प्राप्तम्) —For 18ᶜ-22 D4 6 8-10 S subst

527* सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ।
उपकारेण वीरस्तु प्रतिकारेण युज्यते ।
अकृतज्ञोऽप्रतिकृतो हन्ति सत्त्ववतां मन ।
अथैवमुक्त प्रणिधाय लक्ष्मण
कृताञ्जलिस्तत्प्रतिपूज्य भाषितम् । [5]
उवाच रामं स्वभिरामदर्शनं
प्रदर्शयन्दर्शनमात्मन शुभम् ।
यथोक्तमेतत्तव सर्वमीप्सितं
नरेन्द्र कर्ता नचिरात्तु वानर ।
शरत्प्रतीक्ष क्षमतामिमं भवान् [10]
जलप्रपातं रिपुनिग्रहे धृत ।

[(l 1) G1 (with hiatus) नदीनस्य (for नदीनां च) —(l 2) G1 M1 (also) पुण्य (for वीर) @ Cor.g अपकारेणापि । तु तत्प्रत्युपकारेण @ —(l 3) D8 om (hapl.) कृतज्ञोऽपि G1 M1 [अ]प्रतिकृतो Cv r m g t as above (for °कृतो) —(l 4) D8 मतेयुक्ते D1 11 Ct एवमुक्त, T1 प्रणाय (for प्रणिधाय) —(l 5) G1 ते (for तत्) —(l 6) G1.2 त्वमि (for स्वभि) D8.9 om (hapl.) from दर्शनं up to य in l 7 —(l 9) D8 न (for तु)

नियम्य कोपं प्रतिपाल्यतां शर-
त्क्षमस्व मासांश्चतुरो मया सह ।
वसाचलेऽस्मिन्मृगराजसेविते
संवर्धयञ्शत्रुवधे समुद्यतः ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

२७

स तदा वालिनं हत्वा सुग्रीवमभिषिच्य च ।
वसन्माल्यवतः पृष्ठे रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १
अयं स कालः संप्राप्तः समयोऽद्य जलागमः ।
संपश्य त्वं नभो मेघैः संवृतं गिरिसंनिभैः ॥ २
नवमासधृतं गर्भं भास्करस्य गभस्तिभिः ।
पीत्वा रसं समुद्राणां द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥ ३

G 4.27.3 B 4.26.3 L 4.25.3

T G1 M हरीश्वरः (for तु वानर) —(1 10) M2 प्रतीक्षन्, M3 प्रतीक्ष्व (for प्रतीक्ष) T1 इमां, G1 मम G2.3 इम (for इम) —(1 11) D5 विपन (for पुन)]

—After 22, B4 reads 18cd

23 a) Ś1 Ñ1 D1.2.3.11 नियम्य; Ñ2 V B D7 भजस्व D4.11 विमुच्य (for नियम्य) Ñ2 V B D7 शौर्यं, D1.2.11 M3 शोकं (for कोप) Ñ1 V1.3 B1 D1.2.9-10 परि; Cm as in text (for प्रति) V1 B1-3 -त्स्यतां (for -पाल्यतां) D5.11 शरदं प्रतीक्षयन् (for प्रतिपाल्यतां शरत्) —b) D4 क्षपाभिः D11 क्षपामिः D12 क्षमस्व (for क्षमस्व) D4.11 त्वया (for मया) —c) Ś1 Ñ1 D1.2.5.11.12 वसस्व; V2 वसान्ते, B2 वसस्वने; D4.11 वसत्वगे; G2 समेयरे (for वसाचले) V2 मग (for मृग) Ś1 Ñ1 D1-3.11-13 सिंह; Ñ2 D7 -नाग, D5 -नाग (for राज) —d) Ñ2 V2 B4 D4.5.11 समधयन्; V1.3 B3 स(B2 स)वैयन्; D1.2 समीरयम्; D1.3-5.10 S Cv.r.m g.p.t सदर्तेयन्; Cg as in text (for संवर्धयन्) Ñ2 B2 समुद्धतो; V B1-3 D1.2.5.11 समुद्धतो; D3.8-10 समर्थ; Cg.p as in text (for समुद्यत) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 विहाय रोषं (D2 शोकं) भुजगो यथा बिले ॥ Cg समुद्यत इति पाठे संवर्तनयमुद्यताप्राश्रितामपद् ॥

—After 23 D4.11 read 13

Colophon —*Sarga name* Ś1 प्रस्रवणपर्वतनिगमनं; Ñ2 प्रस्रवणाधिगमनं; V1 गिरिनिवास; V1 (damaged), V2.3 B प्रस्रवणगिरिनिवास; D1 प्रस्रवण गिरिरोहणं; D2 प्रस्रवणाभिगमनं; D4.11 माल्यवत्पर्वतगमनं; D4.10.13 माल्य(D11 °स) वद्गिरिगमनं (D12 °नं) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1.2.4 D1.2.4.13 om Ñ2 V2 G1 26 (as in text), V3 29, B1 D1.3-10 T G1.2 M Cv.r.m.g.k.t 27, D11 23, D13 25, L(ed) 20 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

27

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) D5 तथा हि; D1 Cg स तथा, Ck.t as in text (for स तदा) D5 हित्वा (for हत्वा) —b) Ñ2 अभिषिच्य (sic) D5 अभिषिच्य, D12 अभिषेच्य (for अभिषिच्य) D11 स (for च) —c) B1.3 पार्श्वे —d) Ś1 D1.4.11.13 वचनम्; Ñ2 V B D7 सौमित्रिम् (for लक्ष्मणम्)

2 a) Ś1 Ñ2 V B D1-3.5.11-13 M3 संप्राप्त (for स काल) —b) D1.2.4 (ऽ)पि M1 [ऽ]त्र (for ऽद्य) Ś1 D1.2.11.13 जलागमो; Ñ2 V B D7 समयो जलदागमः; G2 समय सलिलागम —After 2ab, D7 reads 24 —c) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 हि (for त्वं) V1 पश्य पश्य D4.11 संप्रपश्य (for संपश्य त्वं) Ñ1 V2.3 B1.4 D7 पश्याद्य गगनं मेघैः; B2.3 प्रच्छाद्य गग(B2 °ह)नं मेघैः —d) Ś1 Ñ V B D1-3.11-13 सावृतं G1 संवृतं (for संवृतं) Ś1 Ñ2 D1.12 भूमिसंनिभैः; V1 °सं ०० (damaged) B1 °संनिभैः; D4.11 भूमिसंनिभैः (for गिरिसंनिभैः)

3 a) Ś1 D12 सर्वं; Ñ2 V B1.4 D1.7 सह; D1 सव (meta) (for नव) Ś1 D11 -मासे गर्भं; Ñ1 एकमासभान्, V1 D5 T1 Cr -भृतं गर्भं; D5 धृतो गर्भो; D4.11 -मासो गर्भः; Cv.m.g.k.t as in text (for -धृतं गर्भं) B1.3 अधुना सहुतं गर्भं —b) G1 रविरश्मि —c) Ś1 V1 D1.2 D1.10.11.13 रस सर्वं, D5 निष्पादयन् (for पीत्वा रसं) Ś1 V1 D4.11.13 जलाशय (for समुद्राणां) —After 3 Ñ1 D1-4.11 (D4.11 repeat 33 in its proper place) read 33 followed by 544* —After 3 the sequence up to 37, in Ś1 D12, is as follows: 33 544*, 7, 9, 12, 13, 34, (om 35) 36, 37ab, 6 5, 22, 10, 4, 8 5.8*, 14 15, 16 32 23 17, 31, 27, 21, 24, (om 25) 18, 19, 27, 26, 28 20, 534*, 29ab, 30, 29cd, 37cd.

G 4 27 9
B 4 28 4
L 4 21 16

शक्यमम्बरमारुह्य मेघसोपानपङ्क्तिभिः ।
कुटजार्जुनमालाभिरलंकर्तुं दिवाकरम् ॥ ४
संध्यारागोत्थितैस्ताम्रैरन्तेष्वधिकपाण्डुरैः ।
स्निग्धैरभ्रपटच्छेदैर्बद्धव्रणमिवाम्बरम् ॥ ५
मन्दमारुतनिःश्वासं संध्याचन्दनरञ्जितम् ।
आपाण्डुजलदं भाति कामातुरमिवाम्बरम् ॥ ६
एषा धर्मपरिक्लिष्टा नववारिपरिप्लुता ।
सीतेव शोकसंतप्ता मही बाष्पं विमुञ्चति ॥ ७
मेघोदरविनिर्मुक्ताः कह्लारसुखशीतलाः ।
शक्यमञ्जलिभिः पातुं वाताः केतकिगन्धिनः ॥ ८
एष फुल्लार्जुनः शैलः केतकैरधिवासितः ।
सुग्रीव इव शान्तारिर्धाराभिरभिषिच्यते ॥ ९

4 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 Ñ V2 B1.3.4 D1.2.4.7.13 om 4–6 V1.3 read 4–5 after 33 preceded by 544*. B2 reads 4–5 after 13. —ᵃ) Ś1 D12 सद्यमद्(D13 °दि)रम् (for शक्यमम्बरम्) V1.3 B2 D2.11 आरोढुं (for आरुह्य) —ᶜ) M³ कुटजार्जुन. —ᵈ) V3 इवाश्रिताः, D8–10 T G1.3 दिवाकर (for दिवाकरम्) ※ Cg दिवाकरम् अस्मत्कुलगुरुभूतसूर्यमध्ये सदा ध्येयं विष्णुम् । " अलंकारप्रियो विष्णुः " इति न्यायेनालंकर्तुं शक्यम् । लिङ्गसामान्ये नपुंसकम् । Ck दिवाकरोऽलंकर्तुं शक्य सर्वत्र । अत्रेदमव्ययम् । सुकर इत्यर्थः ।, Ct दिवाकरोऽलंकर्तुं शक्य सुकर इत्यर्थः ※

5 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V2 B1.3.4 D1.2.4.7.13 om 5 while V1.3 B2 read 5 after 33 (for all cf v l 4) —ᵃᵇ) Ś1 D12 -रागान्वितैर् (for -रागोत्थितैस्) D2.11 मध्रैर् (for ताम्रैर्) D6 पाण्डुभि, S (except T3) Cv m g k पाण्डरै Ś1 D12 रक्तैश्चाधिकपाण्डुरै, D8–10 अंतेष्वपि च पाण्डुभि V1 सन्ध्यारागान्वितै रक्त पद्मपूर्वकपाण्डरै, V3 B2 सन्ध्यारागान्वितै रक्तमपूर्वकपाण्डरै ※ Cv m सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै अन्तरान्तरा समुत्थितसन्ध्यारागैः यावत् (Cm °रागैरिति यावत्) ।, Cr सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै, आहिताग्न्यादित्वादि शेषणस्याप्युत्थितशब्द(°स्य)परनिपात । अन्तरान्तरा समुत्थित सन्ध्यारागै ।, Cg सन्ध्यारागोत्थितै, उत्थितसन्ध्यारागै । आहि ताग्न्यादित्वात्परनिपात । पक्षसमुत्पत्ते, उत्थितसन्ध्यासुस्पराग ।, Ck सन्ध्यारागस्थमेघपल्लेषूत्थितैरत्यन्तैर्हेतुभि ।, Ct सन्ध्या रागोत्थितैरुत्थितसन्ध्यारागै ※ —ᶜ) V1 B2 अभ्रघनैर्, D1 M1 उत्थैर् Ś1 D12 स्निग्धैरभ्रप(D12 °ध्याप)तच्छेदैर्; D2 स्निग्धैरभ्रै पयोदैर्व (sic). —ᵈ) Ś1 D12 पद्म(Ś1 पद्मु) प्राणम् । B2 सर्वेषुव्रणम् (for बद्धव्रणम्) D3 [अ]बद्धव्राण मिवाम्बरे

6 For sequence in Ś1 D12 cf. v l 3 Ñ V B D1.2.4.7.11.13 om 6 (for all except V1.3 B2 D2.11, cf v l 4) —ᵃ) Ś1 D12 निश्वासे (for निःश्वासं) —ᵇ) Ś1 D12 चंदन, T2 नंदन (for चन्दन) Ś1 D12 चर्चित D1 -र्चितं D10 रंजित (for -रञ्जितम्)

7 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ1 D1.4.7.13 read 7 (preceded by 544*) after 33 —ᵃ) Ś1 D12 सीता, N1 D2.4.11 याव, D1 याव (for धर्म) D3 -परिक्लिष्टा, D2 -परिप्लुता (for °क्लिष्टा) —ᵇ) N1 नवाः D1 नव (meta) (for नव) Ñ1 धारा (for -वारि) B4 नववारिभिराप्लुता —ᶜ) D1 सुवता (for -संतप्ता) Ś1 Ñ V B D1.2.4.7.12.13 सीता संतापसंतप्त(V1.3 °न) —ᵈ) Ś1 मह्या (for मही)

8 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 Ñ V1 B1 D1.2.4.7.13 om 8 V1.3 B2–4 transp 8 and 9 (B4 om 9ᵃᵇ) —ᵃ) Ś1 D12 मेघावर ; Cv m g t as in text Cr वाप्यो° (for मेघोदर) —ᵇ) V1.3 B2–4 कर्कशा जल रेणव, D2.8–11 Ct कर्पूरसुखशीतला । Cm g k कल्हारसुख° (as in text) —ᶜ) D2.11 शक्या अञ्जलिभि पातुं —ᵈ) Ś1 V1.3 B2.3 D2.6–11 T1.3 G M1.3 Ct केतक (for केतकि) Ś1 D12 -वाधिभि, G2 -गंधय ※ Cv एते वाता एवंस्वभावा, एतानञ्जलिभि पातुं शक्यमिति वाक्यार्थ ।, Cr एते वाता एवंस्वभावा । एतान ञ्जलिभि शैत्यमान्द्यसौरभ्यजनितादरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यमिति योजना । शक्यमित्येतल्लिङ्गसामान्ये नपुंसकम् ।, Cm " शक्यमञ्जलिभि पातुम् " इत्यनेन शैत्यमान्द्यसौरभ्य गुणस्यादरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यत इत्युच्यते । Cg एवंगुणत्वात् वाता, आदरातिशयेनाञ्जलिभिरादाय पातुं शक्यम् ।, Ck जलवत् . इत्यादिसाम्यादञ्जलिभि पातुं शक्यमिति वाद ।, Ct अञ्जलिभि पातुमित्यादराति शयोक्ति । जलवत्प्रान्तिहेतुत्वाच ※ —After 8, Ś1 D12 ins

528* केदारस्य च कदार सोदकस्य निरूदक ।
उपयोहेन सीदामि प्रीयन्ती यदि सा प्रिया ।

[(l 2) D12 सीदामि **** (damaged) L(ed. सीदेवी या प्रभूर्यमि (for the post half)]

9 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 V1.3 B2–4 transp 8 and 9 B4 om 9ᵃᵇ —ᵇ) V1.3 B1 D1.4.8–10.13 अपि(D12 इव)वासित ; Cg अधिवासित (as in text) D7 कानन(°नै)रधिवासित ; D2.11 काननैर् विवासित ; D4 कानने च विवासित ; D12 एतर्वाधिवासित —ᶜᵈ) Ś1 मचारिर् (corrupt) B1.3 शान्तारिर् ; D2.11 धारारिर् ; D12 च यारि (for शान्तारिर्) D6 अभिषिच्य° D12 इव सिच्यते ; T2 damaged (for अभिषिच्यते) D1 पूर्वानुगत सुग्रीव शान्तारिर्धाराभिरभिषिच्यते (typo.)

मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ।
मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः ॥ १०
कशाभिरिव हैमीभिर्विद्युद्भिरिव ताडितम् ।
अन्तःस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥ ११
नीलमेघाश्रिता विद्युत्स्फुरन्ती प्रतिभाति मे ।
स्फुरन्ती रावणस्याङ्के वैदेहीव तपस्विनी ॥ १२
इमास्ता मन्मथवतां हिताः प्रतिहता दिशः ।
अनुलिप्ता इव घनैर्नष्टग्रहनिशाकराः ॥ १३
क्वचिद्बाष्पाभिसंरुद्धान्वर्षागमसमुत्सुकान् ।
कुटजान्पश्य सौमित्रे पुष्पितान्गिरिसानुषु ।
मम शोकाभिभूतस्य कामसंदीपनान्स्थितान् ॥ १४
रजः प्रशान्तं सहिमोऽद्य वायु-
र्निदाघदोषप्रसराः प्रशान्ताः ।
स्थिता हि यात्रा वसुधाधिपानां
प्रवासिनो यान्ति नराः स्वदेशान् ॥ १५

G 4 27 0
B 4 28 15
L 4 31 21

10 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ B1 2 D1 2 4 7 13 om 10-11 V2 B2 4 read 10 after l 28 of 542* (B2 after 542(A)*) T1 damaged for 10 —^{b}) B4 ध्याइ (for धारा) —^{d}) Ś1 D12 प्रशाता, V3 प्रधीता (for प्राधीता)

11 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V3 B D1 2 4 7 13 om 11 (for all except V2 B2 4 cf v l 10) V1 3 read 10-11 after 14 —^{a}) D6 4 13 हैमाभिर् —^{b}) V3 D8-10 T2 G2 3 M3 ककभिः D12 वाद् (for इव) —^{cd}) V1 स च मेतद् (corrupt) D5 स्तन स्पतानिर्ह्रादं वेदनार्तमिवाबर, D11 स्तनत्स्तनिताममर्पवेदनार्तं मिवाबर —After 11, D8 11 ins

549* वनवासगृहे तडित्प्रदीपे
प्रथमं मन्थवहे कृताधिवासे ।
विनिमीलितचन्द्रसूर्यनेत्र
स्वपितीवाम्बरमम्बुभारखिन्नम् ।

[(l 1) D11 वनवास and प्रदीपे (for वनवास- and प्रदीपे resp)]

while G1 M2 (*inf lin sec m*) ins.

530* हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव तडिद्गणैः ।
रोदितीवाम्बुधाराभिस्तनमत्तमिव चाम्बरम् ।

12 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —^{a}) Ś1 D2-4 11-13 भ्रमन्ती (for स्फुरन्ती) D6 om (hapl) from प्रति in 12^{b} up to स्फुरन्ती in 12^{c} Ñ1 illeg for स्फुरन्ती प्रति Ñ2 V B1 2 D7 (अ)सौ, B2 भाति, T M3 मा (for मे) B2 कनकोज्ज्वला (for प्रतिभाति मे) —^{c}) B3 विभाति (for स्फुरन्ती) —T1 damaged from 12^{c}-13^{b} —^{d}) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 सीतेव विवशा पुरा, Ñ2 V B1-3 D7 ह्रियमाणेव मैथिली

13 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 T1 damaged for 13^{ab} (cf v.l 12) D8 13 read 13 after 542* —^{a}) B4 मन्मथरता G(ed) °थपरा (for °वतां) D7 इमास्तत्र मायवतो —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 12 हिता प्रतिहि (D1 प्रतिह)ता दिशा, Ñ2 V1 B1 2 D7 हिता प्रतिसु (B2 °सु)खा दिशा, V2 3 B3 4 हिता रतिसु (V2 °सु)खा निशा, D2 4 13 हिता प्राणवता निशा, D3 11 हिता प्रीतिकरा निशा —^{c}) D4 इति (for इव) —^{d}) D13 G3 निशाचरा, T2 °चर Cr m g निशाकरा (as in text) ꣸ Cg नष्टग्रहनिशाकरा अदृष्टशुक्रादिग्रहचन्द्रा । "णश अदर्शने" इत्यस्माच्चिष्ठा । यद्वा नष्टग्रह ग्रहणरहित अदृश्यमान इत्यर्थं । तादृशश्चन्द्रो यासु ता ꣸ —After 13 V1 3 read 33 with 544* B2 reads St 4-5 and B3 reads 33-36 (including star passages)

14 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 Ñ B1 D1 2 4 13 om 14-32 D7 om 14-23 V2 B2 4 om 14 and V1 3 B3 om 14^{ab} —^{a}) Ś1 क्वचिद्दृश्यामि सदय, D12 क्वचिद्बाष्पाभिसदय (sic) ꣸ Cg क्वचिदित्यादि सार्धं श्लोक एकान्वय ꣸ —^{b}) G1 घर्मास्त्रिव (for वर्षागम) D5 वर्षागमनमुत्सुकान् —After 14^{ab} D8 11 ins

531* सीतेव शोकसंतप्ता मद्दर्शनसमुत्सुका ।

[D11 सीता बाष्पवशेव (for the prior half)]

—^{c}) G2 M3 कुटजान् Ś1 D12 पश्य, D11 यस्य, L(ed) अपि (for पश्य) —^{d}) D4 वन (for गिरि) —^{e}) Ś1 B2 D12 मम शोकाभितप्तस्य —^{f}) T1 damaged from म up to 15^{b} Ś1 D12 कामसंजीवनं स्थिता, V1 3 B3 D2 11 कामं संदीपयन्ति ह (B2 °न्ति हि, D2 11 °स्वमी) —After 14, V1 3 read 10-11, while G3 ins. after 14

532* मल्लिकाम्बुरुहान्पश्य सौमित्रेऽभिप्रपोत्तमे ।

15 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ B1 D1 2 4 7 13 om 15 T1 damaged up to 15^{ab} (for all cf v.l 14) —^{a}) Ś1 B2 प्रशांत (sic) (for °शान्त) Ś1 D2 12 स च (D2 हि) मेघ, V1 हिमशिरोघ V2 3 सहितोऽद्य B3 4 सहदाद्य D3 स हि मात्य D11 °मोघ (for सहिमोऽद्य) D5 स हि समीरणाद् (for सहिमोऽद्य वायुर्) ꣸ Ck सहिम सशीतमित्यर्थ ꣸ —^{b}) Ś1 D12 -दोषप्रसर, V2 3 B2 -काल (B3 °र)प्रसर, D2 11 -दाहप्रसरा, D5 -दोषप्रसवा (also °प्रवाहा) (hypm) D4 -दोषप्रसर (for -दोष प्रसरा) Ś1 B2 D2 13 प्रशांत B4 निदाघकाल' प्रशान्तदान्ति

G 4 27 0
B 4 28. 26
L 4 21 22

संप्रस्थिता मानससक्तलुब्धाः
प्रियान्विताः संप्रति चक्रवाकाः ।
अभीक्ष्णवर्षोदकविक्षतेषु
यानानि मार्गेषु न संपतन्ति ॥ १६
क्वचित्प्रकाशं क्वचिदप्रकाशं
नभः प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति ।
क्वचित्क्वचित्पर्वतसंनिरुद्धं
रूपं यथा शान्तमहार्णवस्य ॥ १७
व्यामिश्रितं सर्जकदम्बपुष्पै-
र्नवं जलं पर्वतधातुताम्रम् ।
मयूरकेकाभिरनुप्रयातं
शैलापगाः शीघ्रतरं वहन्ति ॥ १८
रसाकुलं षट्पदसंनिकाशं
प्रभुज्यते जम्बुफलं प्रकामम् ।
अनेकवर्णं पवनावधूतं
भूमौ पतत्याम्रफलं विपक्वम् ॥ १९
विद्युत्पताकाः सबलाकमालाः
शैलेन्द्रकूटाकृतिसंनिकाशाः ।
गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादा
मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ॥ २०

—^{c}) L(ed) स्थिरा (for स्थिता) V2 om D2 च (for हि) D3 मनुजाधिपानां —^{d}) Ś1 D12 प्रवासिता, D14 °ना (for प्रवासिनो) Ś1 V B D11 14 स्वदेशे (for स्वदेशान्)

16 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 Ñ B1 D1 3 4 7 12 om 16 (cf v l 14) —^{a}) Ś1 D12 मानव B3 कामलुब्धा, D3 -मानसस्था V3 मानसर सलुब्धा —^{b}) V3 D2 11 राजहंसा (for चक्रवाका) V2 3 B2 4 प्रियान्विता हंसगणास्तदानीं —B3 om 16^{cd}. —^{c}) Ś1 D12 मे(D12 भी)कान, V3 मतीक्ष्ण, L(ed) मेकातु (for भीक्ष्ण) D5 -वर्षोदर Ś1 D12 -शोक्षितेषु, V2 3 D6 G1 वीक्षितेषु, D2 11 विकृतेषु, Ck t as in text (for विक्ष तेषु) —^{d}) Ś1 D12 जानासि, V2 मार्गेषु (for यानानि) V1 जानासि, V3 om (for मार्गेषु) V1 B2 4 transp यानानि and मार्गेषु Ś1 D12 च (for न) V1 D2,11 सच रति (for संपतन्ति) —After 16, V3 reads 31, preceded by l 5–8 of 540*

17 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V1 B1 D1 3 4 7 12 om 17 T1 damaged for 17 (for all except V1 T1, cf v l 14). —^{b}) D12 प्रसाति —^{c}) Ś1 -सनिरुद्ध —^{d}) D3 चैव (for शान्त)

18 For sequence in Ś1 D12 cf. v l 3 Ñ B1 D1 2 4 7 12 om 18 (cf. v l 14) V1 reads 18 and 20 after 27. —^{a}) Ś1 D12 व्यामिश्रिता (for °श्रितं) —For 18^{ab}, B3 subst

533* व्यामिश्रित सर्जकदम्बनीप
विल्वेपुकलिन्दुककेशरैश्च ।

—B3 om 18^{cd} —^{c}) Ś1 मतीव हृष्टा, D6 मयानुयात, D10 M2 मनुप्रयाता L(ed) मतीवहृष्टा, Cg L t as in text (for मनुप्रयात) V3 मयूरकेकानुरुतैरुपेतैः, V1 2 B2 4 मयूरकेकानुरुतानुयात, D3 8 11 G2 3 M1 3 मयूरकेकाभिरुता(G2 °रु)त, G1 मयूरकेकाभिरुतेन यातं —^{d}) Ś1 शैलापगा, D12 शैला** (for °गाः) V2 वदति, D5 प्रयां* (for वहन्ति) V1 2 B2,4 शीघ्रमभिप्रयाति (for शीघ्रतरं वहन्ति)

19 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V1 B1 D1 3 4 7 12 om 19 (for all except V1, cf v l 14) —^{a}) Ś1 D12 रसातले; D6 (also रसातल in marg) रसाकुजं (for रसाकुल) Ś1 षाचर, D12 **द (for षट्पद) D8 11 -सन्निकीर्णं (for °काशं) —T1 damaged for 19^{bc}. —^{b}) V2 प्रयुज्यते, M1 प्रभूज्यते (for प्रभुज्यते) —V3 om (hapl) from प्रकाम up to फल in 19^{d} V3 B2 3 विपक्वे, B4 विपक्वं, D2 11 विताम्रं, D3 8 प्रकाशं (for प्रकामम्) —^{c}) B3 पतित विभाति (for पवनावधूतं) —^{d}) Ś1 D12 [श्रा]श्रु (for [भा]म्र). B3 सशब्द (for विपक्वम्)

20 For sequence in Ś1 D12, cf v l 3 —Ñ B1 D1 3 4 7 12 om. 20 (cf v l 14) V1 reads 18 and 20 after 27 —^{a}) V3 विद्युत्पताका, D12 विद्युद्वलाका, T1 damaged (for विद्युत्पताका) —^{b}) B3 महेंद्र (for शैलेन्द्र) V1 -तुल्या, B4 -कूटा (for -कूटा) V3 -सन्निवेशा (for °काशा) Ś1 D12 शैलेंद्रकू(D12 °कू)पे गिरिसन्निकाशा —B3 om 20^{cd} —^{d}) G1 मद्दा (for मत्ता) —After 20 Ś1 D12 ins

534* ससच्छदानां कुसुमोपगन्ध
षट्पादवृन्दैरनुगीयमान ।
मत्तद्विपाना पवनानुसारा
द्रोप वनेष्वभ्यधिक करोति ।

[(l 4) D12 [अ]त्यधिक (for [अ]भ्य°)]

—After 20, B3(after 20^{ab} owing to om) D3 5 6 8-11 S ins V1 3 ins l 5–8 only, while V2 B2 4 ins l 3–8 after 20

535* वर्षोदकाप्यायितशाद्वलानि
मत्तप्रनृत्तोत्सवबर्हिणानि ।
वनानि निर्वृष्टबलाहकानि
पश्यापराह्णेष्वधिकं विभान्ति ।

मेघाभिरामा परिसंपतन्ती
संमोदिता भाति बलाकपङ्क्तिः ।
वातावधूता वरपौण्डरीकी
लम्बेव माला रचिताम्बरस्य ॥ २१

निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति
द्रुतं नदी सागरमभ्युपैति ।
हृष्टा बलाका घनमभ्युपैति
कान्ता सकामा प्रियमभ्युपैति ॥ २२

जाता वनान्ताः शिखिसुप्रनृत्ता
जाताः कदम्बाः सकदम्बशाखाः ।
जाता वृषा गोषु समानकामा
जाता मही सस्यवनाभिरामा ॥ २३

G 4 0 0
B. 4 28 25
L. 4 21 24

समुद्रहन्त्य सलिलातिभारं [5]
बलाकिनो वारिधरा नदन्त ।
महत्सु शृङ्गेषु महीधराणां
विश्रम्य विश्रम्य पुनः प्रयान्ति ।

[(l. 1) D5 [आ]प्लावत (for [आ]प्लवित) D6.9.10.11 G M1.2 शाड्वलानि, D3 -शाद्वलानि (for शाद्वलानि) —(l. 2) B3 D11 -नूरवोत्सव D3 -निर्घो°, G2 -गीतो° (for -नृत्तो°) T1 damaged from वर्हिणानि up to [अ]पिक in l 4 D3.11 -बर्हिणानि —(l 3) B1 G3 M1 निविष्ट B4 M2 निवृष्ट D3 T2 निवृत (for निवृष्ट) —(l 4) B4 D2.11 रक्त (for वन्य) B2 [अ]भिक (for [अ]पिक) G1 [अ]वरोप्यपिक (for °प्यपिक) G2 विभाति B3 भारोत्पगोप्यपिक विभाति —T3 damaged for l 5 —(l 5) B4 समुद्वहन्ते (for °न्त) V2 सलिलेषु B2.3 सलिलानि —(l 6) B1 नन्द** B3 D2.11 नदन्ति V1 बलाकवैर्वै मनिलोद्धतेन —(l 7) V2 भ्रमुष (for महत्सु) —(l 8) G2 विभ्रम्य विभ्रम्य V2.3 B3.4 द्रोत्सवानि B4 वना प्रयान्ति]

—Thereafter V2 B1 cont

535(A)* मेघाभिरा भाति बलाकराजिः
प्रालिव पुष्पस्य बरपौण्डरीकी ।
[(l 1) V2 damaged for मेघाभिरा]

while V1 cont l 31-32 of 512*

21 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —V̄ B1 D2.4.7.10 om 21 (cf v l 14) V1 om 21–24 —a) Ś1 V2 D12 मेघाभिकामा V2 मेघाभिकाम (sic) B2.4 °कामा (for मेघाभिरामा) Ś1 D12 परिसर्पन्ती B2 इव सर्पन्ती T2 °संपतन्ती —T1 om 21b–22b —b) Ś1 D12 समदिता D3 संमोदिता G1 सा मोदिता G Ch.t बलाकपङ्क्तिरिति पाठः (Ct °पाठः) इत्यं G —T1 damaged from 21c up to l 2 of 536* —L1 reads 21c–27 after 30ab —c) Ś1 D12 वातुंदरीका D3.11 वरपुंडरीका G1 °पौण्डरीकं G1 M2 °पुण्डरीकं (G1 °कं) Cm g k t as in text (for वरपौण्डरीकी) B3 बालावर्धुतेव पुंडरीकं —d) V2.3 रचिता D2.3.10 Ct रचिता Ck k as in text (for रचिता) Ś1 D12 बंबरचाना बलाकमालाः B1 संवरमाला रचिताम्बरं —After 21 V2 B2.3 D3.4.5.6.11 T1.2 G M1.2. while B2 ins l 3–4 only after 21

[(l 1-2) T1 damaged for l 1-2 —(l 1) B1 नोत्सर G1 M1 नो(M2 की)वानि, G2 M2 शोतसर (for नोत्सर) B1 -विविरै —(l 3) B1 गतानि विरै D2.8.11 T1.2 G3 M2 °वृत्त D3 गोत्सृत्तैन G1 M2 °रेकेन G2 °विकेन M1 Ck °घन Ct as above (for गात्रानुपूर्वेण) G1 शुभ (for शुक) V2 B2.4 निर्यान्ति (D3 °गता) केसरकदम्बेन —(l 4) B3 शरीरमालम्बयेन]

536* धारानुपातैरवलम्बमानैर्
विभाति भूमिर्नवशाद्वलेन ।
गात्रानुपूर्वेण शुकप्रभेण
नारीव लाक्षोक्षित कम्बलेन ।

[T1 damaged for l 1-2 —(l 1) B1 -नोत्सर G1 M1 -नो(M2 की)वानि, G2 M2 -शोतसर (for -नोत्सर) B1 -विविरै —(l 3) B1 गतानि विरै D2.8.11 T1.2 G3 M2 °वृत्त D3 गोत्सृत्तैन G1 M2 °रेकेन G2 °विकेन M1 Ck °घन Ct as above (for गात्रानुपूर्वेण) G1 शुभ (for शुक) V2 B2.4 निर्यान्ति (D3 °गता) केसरकदम्बेन —(l 4) B3 शरीरमालम्बयेन]

22 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 N̄ V2 B1 D2.4.7.10 om 22 T2 om 22cd (cf v l. 14 and 21) —a) D12 lacuna for शनैः क° M2 वनैः (for शनैः) B2 कनाद्गम् —b) D6 द्रुतं (for द्रुतं) —c) Ś1 B3 D12 दृष्टा (for हृष्टा) —Ś1 D12 om (hapl) 22d T1 damaged for 22d–23b —d) B1 सकाम D3 सकामी B3 वयम् (for प्रियम्) V2.3 B3.4 कान्ताकं कामिनमभ्युपैति D3 सकामिकान्ता पति समेति D12 कान्ता स्वकान्तं घनमभ्युपैति

23 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 —N̄ V2 B1 D2.4.7.10 om 23 (cf v l 14 and 21) T1 damaged for 23ab (cf v l 22) —a) Ś1 वना D12 om (for जाता) V2.3 B3.4 D3 om from शिखिसुप्रनृत्ता up to जाता कदम्बा in b Ś1 D12 शिखिन प्रमत्ता B3 °मुप्रनृत्ता D3 शिखिसुप्र° वृत्ता T2 M2 Cr °सुमत्ता T2 C3 Cm p °सुमत्ता G1 M1.2 Cg °संप्रमत्ता C3 °मदमत्ता Cr °मदमुदा (sic) Ck t as in text (for शिखिसुप्रनृत्ता) G Ct शिखिसुप्रनृत्ता मयूरा नर्दिता बलानाविषयता । अथ शिखिनामन्त बहुलीहिना । Cm शिखिसुप्रनृत्ता इति पाठ । शिखिनां मयूराणां सुप्रमत्ता येषु ते तथोक्ता । Cg शिखिभि मयूरैर्येषु ते तथोक्ता । Ck शिखिसुप्रनृत्ता इति सर्वसंवादम G —b) D3 कुसुम —c) Ś1 D12 वृषांशु (for वृषा गोषु) and l -कामा (for -कामा)

G 4 0. 0
B 4 28 27
L 4 21 28

वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति
ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति ।
नद्यो घना मत्तगजा वनान्ताः
प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवंगाः ॥ २४
प्रहर्षिताः केतकपुष्पगन्ध-
माघ्राय हृष्टा वननिर्झरेषु ।
प्रपातशब्दाकुलिता गजेन्द्राः
सार्धं मयूरैः समदा नदन्ति ॥ २५
धारानिपातैरभिहन्यमानाः
कदम्बशाखासु विलम्बमानाः ।
क्षणार्जितं पुष्परसावगाढं
शनैर्मदं षट्चरणास्त्यजन्ति ॥ २६
अङ्गारचूर्णोत्करसंनिकाशैः
फलैः सुपर्याप्तरसैः समृद्धैः ।
जम्बूद्रुमाणां प्रविभान्ति शाखा
निलीयमाना इव षट्पदौघैः ॥ २७
तडित्पताकाभिरलंकृताना-
मुदीर्णगम्भीरमहारवाणाम् ।
विभान्ति रूपाणि बलाहकानां
रणोद्यतानामिव वारणानाम् ॥ २८

---

24 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in D3 cf v l 21 —Ñ V1 B1 D2 3 4 13 om 24 (cf v l 14 and 21) D7 reads 24 after 2^ab —^a) D5 6 पव (D1 गय) विकर्षति (for वहन्ति वर्षन्ति) —^b) V2 3 B3 मुह्यति, B2 युध्यति D11 प्रध्यति (for ध्यायन्ति) B3 समाश्रुवंति, D6 समाक्षिपति, M1 समाह्वयति (for समाश्वसन्ति) —T1 damaged from वनान्ता up to 25^b —^c) V3 D5 वनस्था Ś1 D12 सुघोषणा शालरजा वनातात् —V3 illeg for 24^d–32^d —^d) V1 B2–4 D5 11 वियुक्ता (for विहीना) Ś1 D12 प्लवते, D6 11 G1 Ct पुलंगमा, G3 प्रयाता, Cg as in text (for प्लवगा) ※ Cr 1 अत्र प्लवगशब्दो वानरवाची ※

25 Ś1 Ñ B1 D1 3 4 13 15 om 25 (cf v l 3 and 14) For sequence in B3 cf v l 21 V3 illeg for 25 T1 damaged for 25^ab (for both cf v l 24) D7 om 25–31 —^a) V2 मियम्, B3 गधान् (for गन्धम्) V1 D11 पुष्पगंधान्, D5 -भावपुष्पात्, D6 पुष्पसंतम् (for पुष्पगन्धम्) D6–10 मत्ता Cg as in text (for हृष्टा) V2 B2 4 गिरिगह्वरेषु B3 गिरिकंदरेषु (for वननिर्झरेषु) —V2 B2 4 om 25^c —^c) V1 D11 प्रयांति B1 प्रजात, D1 प्रपात, G2 प्रवाप, M1 प्रसादं Cg k l as in text (for प्रपात) B3 [आ]कलिता (for [आ]कुलिता) —^d) V2 B3 प्रमदा (for स°) B1 मुदैः सममदा (for मयूरैः समदा)

26 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 —Ñ B1 D1 3 4 7 13 om V3 illeg for 26 (cf v l 14 24 and 25) —^a) Ś1 अतिहिंस्यमाना, V2 अभिरम्यमाना (both s c) D12 अभिदह्यमाना (for अभिहन्यमाना) —^b) V1 विलंबमानं (s c) —T1 damaged for 26^c–27^a —^c) V2 B2 4 पुष्परसावमुग्धा D3 11 °रसाभिभार्दं —After 26^a, Ś1 D12 ins.

537* लीलाविलासो परमे सुघाट ।

—^d) D6 मुदं (for मदं) D11 पिबंति M1 दिशंति (for त्यजन्ति) D5 शनैर्मुदं षट्चरणा पिबंति

27 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 21 Ñ B1 D1 3 4 7 13 om V3 illeg for 27 (cf v l 14 24 and 25) T1 damaged for 27^ab (cf v l 26) D3 reads 27–30 after 541(A)* —^ab) G1 इंगाल (for अङ्गार) Ś1 D12 G2 -पूर्णोत्कर, V1 -चूर्णोत्कर B2–4 -चाणोत्कर (for -चूर्णोत्कर) Ś1 D12 -सनिकाश V2 परै, B1 in marg (for फलै) V1 च ∗∗ विमलैः (for सनिकाशैः फलैः) B3 सुगंधैः, B1 G2 समृद्धा D3 11 प्रवृद्धैः, G1 समया (sic) (for समृद्धैः) ※ Cr अङ्गारचूर्णोत्करसनिकाशैरित्यत्राङ्गारशब्दः शान्ताङ्गारवाची। अन्यथा षट्पदौघसाम्यं न स्यात्।, Cm अङ्गारति। अत्राङ्गारशब्दः शान्ताङ्गारवाची ॥ Ct अङ्गार शान्ताग्निस्तद्वर्गस्य उत्करस्तत्समैः ※ —^c) V1 D6 G1 प्रविभांति V2 B2 4 च विभांति, D12 प्रति∗∗ (for प्रविभान्ति) —V2 om 27^d —^d) V1 B2 4 D3 5 8–11 निलीय°, B3 निनीय° (for निलीयमाना) D5–11 षट्पदौघैः —After 27 V1 reads 18 and 20 while B1 ins (sic)

538* सुरक्तनिरुच्छोभंतेति नीले
सुरक्तनिश्चित इव षण्णेभिस्तनषट्पदानाम् ।
जनांति सर्वाण्यपहारविरुवा
तृषा नवमावृति प्रणचेता ।

28 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —Ñ B1 D1 3 4 7 13 om. V3 illeg for 28 (cf v l 14 24 and 25) V1 om from 28^a up to l 4 of 510* —^a) V2 तडितूं (sic) —^b) V2 B2 4 -गम्भीर्ये (for -गम्भीर) Ś1 D12 G1 M1 महार्णवानां (for महारवाणाम्) —T1 damaged for 28^cd —^cd) D3 8 10 T2 3 [इ]त्युत्कटानाम् (for [इ]वारणानाम्) Ś1 V2 G1 वारणानां T1 वारणां (s c) G1 कुंजराणां (for वारणानाम्) B3 सुप्ता निर्गतं समदोत्कटानां बलाहकानां समदोत्कटानां

मार्गानुगः शैलवनानुसारी
सम्प्रस्थितो मेघरवं निशम्य ।
युद्धाभिकामः प्रतिनागशङ्की
मत्तो गजेन्द्रः प्रतिसंनिवृत्तः ॥ २९

मुक्तासकाशं सलिलं पतद्वै
सुनिर्मलं पत्रपुटेषु लग्नम् ।
हृष्टा विवर्णच्छदना विहगाः
सुरेन्द्रदत्तं तृषिताः पिबन्ति ॥ ३०

G 4 0 0
B 4 28 33
L 4 28 38

29 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —V B1 V1 D1 3 4 5 13 om 29 (cf v l 24 25 and 28) V3 illeg for 29 (cf v l 24) —a) V2 मार्गानुगत (hypm) B2 4 D2 3 मार्गागतं (D2 °त) B3 मार्गेण (for मार्गानुग) V2 B2 4 -वना(B3 रसा)नुचारी (for -वनानुसारी) —b) V1 B2 4 समाश्रित (for °स्थितो) —c) Ś1 यशोभिकाम । V1 B2 4 °राम । B3 °लापी D2 11 °काशी D12 अभिविराम (for युद्धाभिकाम) Ś1 D12 प्रतिनागपीक्ष B2 4 D2 4 6 11 T G2 4 °नादशंकी (D10 °का) —d) D11 गजेन्द्रः V2 सन्निवृत्तः B1 -समवृत्त (for -संनिवृत्त) —After 29 V1 B2 4 D2 3 4 5 11 S ins

539* क्वचित्प्रगीता इव षट्पदौघैः
क्वचित्प्रनृत्ता इव नीलकण्ठैः ।
क्वचित्प्रमत्ता इव वारणेन्द्रैर्
विभान्त्यनेकाश्रयिणो वनान्ताः ।
कदम्बसर्जार्जुनकन्दलाढ्या
वनान्तभूमिर्नववारिपूर्णा ।
मयूरमत्ताभिरुतप्रनृत्तैर्
आपानभूमिप्रतिमा विभाति ।

[(l 1) D2 4 5 11 षट्पदौघैः B3 नानामृगपक्षिसमाकुला —(l 2) D2 प्रगीता D11 प्रमत्ता G2 प्रणादं (for प्रनृत्ता) B4 इह (for इव) D2 11 नटस्थैः (for नीलकण्ठैः) B3 मृगैः स्वनेकाश्रयास्य वनांता —B2 om (hapl) l 3-4 T1 damaged for l 3-6 —(l 3) B2 4 प्रवृत्ता D4 5 11 G1 M2 प्रमत्ता (for प्रमत्ता) V1 B2 4 D11 वारणेन्द्रैः (for वारणेन्द्रैः) —(l 4) V1 B2 4 [अ]नेकपमता D2 [अ]नेकविपता D4 M2 अनेकाश्रयिणः (M2 °णो) D11 °कृतो M2 °प्रतिनो (for [अ]नेकाश्रयिणो) —(l 5) V1 B2 4 -कपित्थाढ्या D4 5 11 -कर्पूरा D4 10 °कन्दला (for -कन्दलाढ्या) —(l 6) D2 11 G1 M1 T1 M3 (for त्त) M1 -वारि (s c) (for -वारि) V1 B2 4 -पूर्णा B3 -शैले D2 11 -निचिता (for -पूर्णा) —(l 7) D2 11 -केका M1 -स्तुता (for मत्ता) D4 [अ]भिरुत V1 -नृत्तैः B2 4 D2 षड् (l G2 -वर्गैः (for -नृत्तैः)]

30 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 —V1 V2 B1 D1 3 4 5 13 om 30 (cf v l 24 25 and 28) V3 illeg for 30 (cf v l 24) D9 repeals 30cd after 30cd —a) Ś1 मुक्ताभं V1 B2 4 D2 11 G1 -प्रकाशं D4 10 -समानं Cm as in text (for -सकाशं) V1 B2 4 D2 11 पतन्तं V1 B2 पतन्तं ; D1 पतच्च (for पतद्वै) —b) V1 पटा: B2 4 पत्र । D11 वेषु (for पत्र) Ś1 पत्रेषु ; D12 lacuna (for पत्रपुटेषु) —After 30cd B3 reads 21cd-27 and om from 30cd up to l 4 of 540* —B1 om 30cd —c) V1 B1 विनीणाः (for विवर्ण) —T1 partly damaged from 30cd up to l 2 of 540* —d) D3 पतन्ति (for पिबन्ति) —After 30 V1 B2 4 D2 3 4 5 11 S ins V1 ins l 5-8 after 26 while B3 ins l 5-8 and l 11 14 after 30cd

540* पर्जन्यस्तनीमधुराभिधानं
श्रुत्वाभितोऽदीरितकण्ठजालम् ।
आलिङ्गत मेघमृदङ्गनादैः
वनेषु संगीतमिव प्रवृत्तम् ।
क्वचित्प्रनृत्तैः क्वचिदुन्नदद्भिः
क्वचिच्च वृक्षाग्रनिषण्णकायैः ।
व्यालम्बबर्हाभरणैर्मयूरैर्
वनेषु संगीतमिव प्रवृत्तम् ।
स्वनैर्घनानां प्लवगाः प्रबुद्धा
विहाय निद्रां चिरसंनिरुद्धाम् ।
अनेकरूपाकृतिवर्णनादा
नवाम्बुधाराभिहता नदन्ति ।
नद्यः समुद्वाहितचक्रवाका
तटानि शीर्णान्यपवाहयित्वा ।
दृप्ता नवप्रावृतपूर्णभोगा
द्रुतं स्वभर्तारमुपोपयान्ति ।

[T1 damaged for l 1 2 —(l 1) V1 [अ]भितर्ज, G2 °ता (for °धानं) —(l 2) V1 शरत्कंठ B3 श्रुत्वेव B1 प्रगीत (for श्रुत्वा) D2 11 M3 Cr k -कौस्तुभ Cv m g l as above (for -कण्ठजालम्) —(l 3) D2 11 आलिङ्गता (for आलिङ्ग) —G2 om (hapl) l 5 8 —(l 5) V1 प्रनृत्तैः, V1 प्रवृत्तैः (s c) B2 4 D1 M2 प्रवृत्त ; B1 D1 G1 प्रनृत्ते (for प्रनृत्तैः) V1 G1 2 उन्नदद्भिः D11 उन्नदद्भिः (for उन्नदद्भिः) —(l 6) V1 D11 -वीरपादैः B3 -निर्दुमाग्रे ; D1 निषण्ण° (for निषण्णकायैः) —(l 7) D1 M1 व्याल° G1 व्यालम्ब (for व्यालम्ब) D1 -बर्हा (for -बर्हा) V1 विचित्रिताः मयूरैः —(l 8) V1 D2 4 नृत्ते (V1 °तं) अन्यैः वनेषु —T1 damaged for l 9-12 —(l 9) G1 स्वनैः (for स्वनैः) V1 B2 4 निद्रां (B1 °ह) D2 11 विहाय ; T1 निद्रां (for निद्रां) —(l 11) B1 D1 अने (for अने) V1 B2 4 °रूपाः (B1 4 °रूपा B2 4 6) वर्णनादा B1 कपिवृन्द (for -वर्णनादा) —(l 12) D1 नवाम्बु (metr) (for नवाम्बु) D1 धारा (for धाराभि) B1 पुष्टैः प्लवंगाः —(l 13) V1 B2 4 समुद्भूत D1 समु° D2 11 समुद्वहन्त्यः (for समुद्वाहित) —(l 14) V1 B2 4 D2 11

G 4 0 0
B 4 28 40
L 4 21 26

नीलेषु नीला नववारिपूर्णा
मेघेषु मेघाः प्रविभान्ति सक्ताः ।
दवाग्निदग्धेषु दवाग्निदग्धाः
शैलेषु शैला इव बद्धमूलाः ॥ ३१

मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा
वनेषु विश्रान्ततरा मृगेन्द्राः ।
रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः
प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः ॥ ३२

श(D3 त)लानि जीर्णानि D4 तन्न विशीर्णानि D6 तटान्यशीर्णानि (for तटानि शीर्णानि) B4 [उ]पवाहयित्वा; G2 [अ]पहापयित्वा (for [अ]पवाह°) B2 सफेनतोया कलुषेर्वनांते —(l 15) D3.5.11 also तृषा G M1 नवा (for नव) D3.12 -प्रावृषि D3.6.8–10 Cm t प्रावृष, M1 प्राहन Cv r g k as above (for प्रावृष) D3.11 M1 -तोया- D5 भोगाह् (for भोगा) V2 B2.4 इ(B2 तु)मा नवप्रावृषि तोयपूर्णा —(l 16) V D3.9.10 [आ]हुत M3 श्रुव (for द्रुत) V3 सुमतरिस्, D11 च मतो° (for स्वमतो°) V3 B1.4 D3.10 G3 ह्वोपदां(B1.4 °य)न्ति D6 T1.3 M Cv r g °पयान्ति (for वपोपयन्ति) ॐ Ck t उपोपयन्ति प्रमुखे पादपूरणे इति क्लिष्टम् ॐ]
—After 30 B2 reads 21°–27

31 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ B1 D3.5.7.11 om 31 (cf v l. 24 and 25) V3 illeg for 31 (cf v l 24) V1 reads 31 after l 5–8 of 540* read after 16 —°) V1.2 B2–4 D3.11 बहु, Cr m g k as in text (for नव) M3 प्रविभाति सक्ता (for नववारि पूर्णा) T1 damaged after नववारि up to ° —°) V1.2 B2–4 D1.6.8–12 M3 Ct प्रतिभाति Cr m g k प्रविभाति (as in text) V2 B2–4 नीला (for सक्ता) M3 नववारिपूर्णा (for प्रविभान्ति सक्ता) —°) Ś1 V2 B2–4 D3.5.12 दवाग्नि (for first दवाग्नि) V1 -दग्धा इव दावदग्धा —B1 om from 31° up to l 1 of 541* —°) D6 T2 -माला (for -मूला) —After 31 V3 B2–4 D3.5.8–11 S ins

541* प्रवृष्टसन्नादितबर्हिणानि
सशक्रगोपाकुलशाद्वलानि ।
चरन्ति नीपार्जुनवासितानि
गजाः सुरम्याणि वनान्तराणि ।
नवाम्बुधाराहतकेसराणि
द्रुतं परित्यज्य सरोरुहाणि ।
कदम्बपुष्पाणि सकेसराणि
नवानि हृष्टा भ्रमराः पिबन्ति ।

[B1 om l 1 —(l 1) B2.3 प्रवृष्ट D3.8.10 Ct प्रमत्त Cr g as above (for प्रवृष्ट) D11 -संनो°त V1 -नर्दित्वा B1 D3.5.11 बर्हिणानि (for -बर्हिणानि) —(l 2) B2 सर्वाणि M3 सुराज (for शक्र) T1.3 G M1.3 -कीर्ण (sic) Cv r m t as above (for -कीर्ण) Cr c -नाववनानि —(l 4) D3 गेया (for गजाः) B2 च रम्याणि (for सु°) —After l 4 D3.11 ins

541(A)* उपेन्द्रदत्ताङ्कबैसिताग्रा
गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादाः ।

तडित्पताकाभिरलंकृताना
मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ।
मुस मयूरेषु मत्तः कृतेषु
लीला गजेन्द्रेषु मुदः खगेषु ।
रतिर्द्वितीयं हृन्येषु कामे
निवेशयामास कदम्बवातः ।

—Thereafter D3 reads 27–30 —(l 5) D3.11 वनेषु (for नवाम्बु) —(l 6) D3.8–10 हुतं D6 निर्व (for द्रुतं), V3 B3.4 D3.8.10 M1.3 परित्यज्य B2 पयोधराणि (for सरो रुहाणि) —T1 damaged for l 7–8 —(l 8) V1 B1.4 वनानि (meta) D3 न वानि- G3 M3 वनेषु (for नवानि) V2 B2.4 मत्ता (for हृष्टा) V1 D1 T2.3 G3 M पानि (for पिबन्ति) B2 वनानि हृष्टान्यपि संपिबन्ति]

32 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 Ñ V1 B1 D1.4.5.12 om 32 (for all except V1 cf v l 24) V3 illeg for 32 (cf v l 24) —°) B2 हरीन्द्रा D3.11 सुरेन्द्रा (for गजेन्द्रा) —°) V1 विश्रान्तरतास् B2–4 D3.8–11 T विश्रान्त°, G3 M3 विश्रान्त°, G1 विश्रान्तिता (for विश्रान्ततरा) —B3 om 32°° D1 transp 32° and 32° —°) Ś1 D12 नरेन्द्राः D6 नगेन्द्रा D6 मृगेन्द्रा (for नगेन्द्रा) Ś1 D12 निभृता D3.7 मुदिता D6 मुदिता D11 विहृता (for निभृता) M3 नगेन्द्रा (for नरेन्द्रा) —°) Ś1 D1.2.11 G1 प्रक्रीडिता (for प्रक्रीडितो) ॐ Cr m g t प्रक्रीडित इति कतरि निष्ठा ॐ Ś1 D1.7.11 T2 G1.3 सुरेन्द्र (T2 G2 sic) V3 क्रीडन्तो विविधैः सुरेन्द्रा (sic) —After 32 V3 B1.4 (after 31°° due to om of °°) D3.8–11 S ins while V3 cont l 31 32 only after 535*

542* मेघा समुद्भूतसमुद्रनादा
महाजलौघैर्गगनावलम्बाः ।
नदीस्तटाकानि सरांसि वापी
महीं च कृत्स्नामपवाहयन्ति ।
यथाक्रमेणा विपुला पतन्ति
प्रशस्य यान्ति सुदुर्निरीक्षा ।
प्रनष्टकूला प्रवहन्ति शीघ्रं
नद्यो जलं विप्रतिपन्नमार्गाः ।
नरैर्नरेन्द्रा इव पर्वतेन्द्राः
सुरेन्द्रदत्तैः पवनोपनीतैः ।
घनाम्बुकुम्भैरभिषिच्यमाना
रूपं श्रियं स्वामिव दर्शयन्ति ।
घनोपगूढं गगनं सतारं
न भास्करो दर्शनमभ्युपैति ।

वृत्ता यात्रा नरेन्द्राणां सेना प्रतिनिवर्तते । वैराणि चैव मार्गाश्च सलिलेन समीकृताः ॥ ३३ G. 4. 27. 8 B. 4. 28. 33 L. 4. 27. 4

नवैर्जलौघैर्धरणी वितृप्ता
तमोविलिप्ता न दिशः प्रकाशाः ।
महान्ति कूटानि महीधराणां
धाराभिधौतान्यधिकं विभान्ति ।
महाप्रमाणैर्विपुलैः प्रपातै-
र्मुक्ताकलापैरिव लम्बमानैः ।
शैलोपलप्रस्खलमानवेगाः
शैलोत्तमानां विपुलाः प्रपाताः ।
गुहासु संनादितबर्हिणासु
हारा विकीर्यन्त इवावभान्ति ।
शीघ्रप्रवेगा विपुलाः प्रपाता
निर्धौतशृङ्गोपतला गिरीणाम् ।
मुक्ताकलापप्रतिमाः पतन्तो
महागुहोत्सङ्गतलैर्ध्रियन्ते ।
सुरतामर्दविच्छिन्नाः स्वर्गस्त्रीहारमौक्तिकाः ।
पतन्ति चाकुला दिक्षु तोयधाराः समन्ततः ।
निलीयमानैर्विहगैर्निमीलद्भिश्च पङ्कजैः ।
विकसन्त्या च मालत्या गतोऽस्तं ज्ञायते रविः ।

[(l. 1) V1 B1 मेघैः (for मेघाः). D5 समुद्यान-; D3.10 G M Ck समुद्गत-; Ct as above (for °द्गत-). —(l. 2) V1 B2.4 G2.3 M3 -[अ]भिलंबाः; B3 -[अ]भिरम्यैः (for -[अ]म्बराः). D5 महाजलौघेन समावृताः. —T1 damaged from दीर्घ in l. 3 up to समुद्रीर्ण in l. 6. —(l. 3) D5 स्यात्; G1 नदी (for नदीम्). B2.3 D4.11 तरसानि (for तरसाणि). B1 D5 वाप्यो; B3 वापी (for वापीः). —(l. 4) V1 B2.4 मसिवर्णनीव; B1 मसिणः प्रदृश्य, D4.11 G2 M3 Cv.p.rp मसि(D1 °षि)न(Cvp °ना)चैरपि; D5 परिवादयंति; T2.3 उप°; G3 मणिप्रदयंति; Cv.r.m.g.k.t as above (for मणय इवाप्नुवन्ति). —(l. 5) V1 B2.4 भाववेगा; D5 G1 °वेगा; D5 वर्ण°; Cm.g.t as above (for वर्णवेगा). —(l. 6) B1 वाणा प्रयाताः (for प्रयान्ति वाणाः). V1 B2.4 -नादाः; B3 D4.9-10 -नादा; D5 -घोषाः (for -घोषाः). —(l. 7) D1 T2.3 G1 M1.2 मत्त- (for मत्त-). D4.11 -पूर्णं, D5 -पूर्णाः (for -पूर्णाः). B3 स्यन्दमाना न विभांति वाप्यो. —(l. 8) V1 B2.4 T G1 M3 -नदेन् (for नदैः). B1 नद्यो महानि निर्मितानि; D5 नद्यो महानि प्रतिपादयन्ति. —(l. 9) V1 नदेत्; B1 नदेत्; B3 नदेत् (for नदेत्). —(l. 10) B2 गिरि- (for गिरीन्द्र-). B(ed.) -गोपैः (for -गौ:). —(l. 11) B2 नवैर्; B3 नैवैर्; D4.11 नवांबु- (for नवाम्बु-). B2 नलिनिषु (for नलिनीषु°). —T1 damaged from l. 12 up to सर्वे in l. 15. —(l. 12) V1 B2.4 D4.11 G1 कर- (for कर). V1 B2.4 मत्त (for मत्ताः). —B3 om. l. 13-16. —(l. 13) V1 B2.4 इव्यार; D4.11 नवैर्; D5-10 ह ना (for हता). —V1 B2.4 om. l. 14-22. —D5 om. from विपुला in l. 15 up to महाप्रमा° in l. 19. —(l. 15) D4.11 विपुला; T1 (द)र दव (for विपुला). —(l. 16) D5 T2 सर्वोपला, D1 °सलिला (sic); D4.11 सर्वे विपुला, G1 °विपुला (for सर्वे-विक्षिप्ताः). G1 च (for न). —(l. 18) B1 कालाभिधौतानि; D3.11.14 धाराविधौतानि. —(l. 19) B1 महेंद्रकल्पैर् (for महाप्रमाणैर्). D5 विपुल- (for विपुलैः). B1 प्रपातैर्. —T1 damaged from l. 21 up to हारा in l. 24. —(l. 21) T2 शैलोपल-; G1 शैलोपल-; M1 शैलोपलाः (for शैलोपल-). B1 शैलोपसंगलनमालतैर्; D4.11 शैलोपप्रस्खलमानवेगैः. —(l. 22) D5.11 विपुलैः प्रपातैः (for °लाः प्रपाताः). —(l. 23) V1 B2.4 दिशासु (for गुहासु). V1 समादित- (for सं°). D4.6.11 -बर्हणासु. —(l. 24) B1 हाला (for हारा). G2 व्यकीर्यन्त (for विकी°). V1 B1-4 D5 M3 [आ]भान्ति; D5 M1 [आ]विभान्ति; G2.3 [अ]भिभान्ति (for [अ]वभान्ति). —B3 om. l. 25. —(l. 25) D4-11 G1 शीघ्र (for शीघ्र-). D4.11 प्रपाताः (for विपुलाः). —(l. 26) V1 D1.4.11 T2.3 G M1 निर्धूत-; B1 निर्धौत-; B1 निर्धौत- (for निर्धौत-). V1 D2.4 -शृङ्गोत्तला; B1 -शृङ्गोपनिभा; D5 -शृङ्गोपहता; T1 -शृङ्गोपगता; G1.2 M1.3 -शृङ्गोपल्ला (G1 M1 °ता) (for -शृङ्गोपतला). —(l. 27) D5 -प्रतिमे. B1-4 D5 पतन्ति (for पतन्तो). —(l. 28) M1 -गुहोत्संग- (for -गुहो°). V1 B1-4 G M3 -तले (for -तलैर्). B1 नवद्भिः; B2 ध्रियन्ते (for ध्रियन्ते). D4.11 महागुहाभिः स धृते ध्रियन्ते. —For l. 28, B1 subst.:

542(A)* महागुहोत्सङ्गतलैर्दरीभिः
प्रवृद्धतोयाः स्थिरां सर्ते तत् ।;

—After l. 28, V1 B2(after 542(A)*).4 read 10.
—After l. 28, B1 ins. (sic):

542(B)* वनान्विताने क्वचिदम्बुमध्ये
गर्जन्ति सम्पूर्णजलप्रवाहाः ।
मेघादिरत्नानि इवयान्ति धारा
वेगा धनेन सम्पूर्णनिषेधनैः ।
संशीतयंते नयनैरिह तानुपाने ।

—V1 B1-4 om. l. 29-32. —(l. 29) T1 damaged from सर्व- up to सर्वे in l. 31. D4.11 -संधेन (for -मौक्तिकाः). —(l. 30) D4.5-10 पतंति नाकु (D1 चाकु; D5 चाकु)ला. D4.11 तोयधाराः निपतन्ति (metri causa) (for the post. half.). —(l. 31) V1 D5 प्रलीय; D4.5.10.11 T2 G1 निलीय; D5 निलीय (for निलीय). D4.11 च संगैर् (for निमीलद्भिश्च). V1 D4.11 संकोचनैश्च (for नि°). —(l. 32) V1 D4.11 ज्ञायतेऽस्तंगतो रविः (for the post. half).]
—Thereafter D4.11 read 13.

33 For sequence in Ś1 D12, cf. v.l. 3. Ś1 D1-4.11 (D4.11 repeat 33 here).11 read 33 (all except D5 followed by 541*) after 3. V1.2 read 33 after 13, while B1 reads 33-36 after 13. —a) Ś1 D4.6.11 वृत्ता; V1.2 B1-4 वृत्ता; V1 B1 वृत्ता; D1.2 वृत्ता; D12 (first time वृत्तं) वृत्ता; D12 वृत्तं (for वृत्ता). ◊ Ct : वृत्ता निवृत्ता । वृत्ता इति पाठेऽप्ययमेवार्थः. ◊ B1.3 यात्रा (for यात्रा).

G 4 27 10 B 4 28 54 L 4 21 10
मासि प्रौष्ठपदे ब्रह्म ब्राह्मणानां विवक्षताम् ।
अयमध्यायसमयः सामगानामुपस्थितः ॥ ३४
निवृत्तकर्मायतनो नूनं संचितसंचयः ।
आषाढीमभ्युपगतो भरतः कोसलाधिपः ॥ ३५
नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वा वर्धते रयः ।
मां समीक्ष्य समायान्तमयोध्याया इव स्वनः ॥ ३६
इमाः स्फीतगुणा वर्षाः सुग्रीवः सुखमश्नुते ।
विजितारिः सदारश्च राज्ये महति च स्थितः ॥ ३७
अहं तु हृतदारश्च राज्याच्च महतश्च्युतः ।
नदीकूलमिव क्लिन्नमवसीदामि लक्ष्मण ॥ ३८

Ñ1 * * * त (illeg), D3 (first time) यत्र यत्र (for वृत्ता यात्रा) Ñ2 सर्वदा वानरेंद्राणां —d) B2-4 प्रति निवर्तितां(V3 B4 °र्ती) (for °निवर्तते) Ś1 Ñ1 D2 4 4 12 13 लोके(D1 काले)स्मिन् प्रवर्तते, Ñ2 B1 D7 सेना प्रतिनिवर्तिता, D5 11 (both first time) कालेस्मिन्वि (D11 °न्वै)निवर्तते, D8-10 Ck t सेना पर्ययेव वर्तते —After 33cd (second time) D5 11 ins

543* मुक्तयुद्धबला सर्वे विग्रहमुपभुज्यते ।
[D12 उपभुज्ये (for °भुज्यते)]

—c) V3 दुर्गाणि (for वैराणि) B1 3 D1 हि (for [द्]व) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 मार्गाश्च सह वैरेण(D11 शैलेन) —d) V3 B4 निवारि(D4 °रि)ता (for समीकृता) Ś1 D12 सरिच्छैर्विषमीकृता —After 33 Ś1 Ñ V B1 3 4(repeats after 36) 4 D1 3 4 7 11(after 33 first time) 12 13 ins

544* घने समुदितो रुद्धो दीनरूप प्रकाशते ।
सूर्यं प्रनष्टो धर्मज्ञ शोकेनाहमिवावृत ।

[(l 1) Ñ1 illeg from समुदितो up to प्र Ś1 Ñ1 D7 12 समुदितै, B1 संमुदितो Ś1 om, D2 [s]प्युक्तो (for रुद्धो) D1 समु * * * द्धो V3 B4 दीनरश्मि, D1 दीनो वीर D3 4 10 दीनो वे न (for दीनरूप) B3 (second time) नीलरूप स दृश्यते (for the post half) —(l 2) D4 11 प्रविष्टो (for प्रनष्टो) Ś1 Ñ1 V3 B4 D12 13 धर्मात्मा (for धर्मज्ञ) B3 (second time) प्रप्रकाश स्वाधिप (for the prior half)]

—Thereafter V3 3 read 4-5

34 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 33 ☞ V3 illeg from 34 up to विजिता in 4 30 26a D2 11 transp 34 (ab and cd transp) and 35 T1 damaged for 34 —a) D1 M प्रोष्ठ, Ct as in text (for प्रौष्ठ) D8 11 प्रासौ D10 T1 सौम्य (for ब्रह्म) Ś1 Ñ1 D12 प्रोष्ठपादश्च गोपानां Ñ2 V1 3 B D7 मास प्रौष्ठपदो रम्यो D1 प्रौष्ठपाद्मगोपानां D3 4 13 प्रोष्ठपाद्विनेमानां —Ñ1 illeg from b up to मयम in c —b) Ś1 D1 4 10 मासो ब्रह्म, B1 दृष्टिमानां D3 11 काले ब्रह्म D11 ब्राह्मणैश्च (for ब्राह्मणानां) Ś1 D12 दृष्टा(Ś1 °ष्ट)-द्विजा, D2 तपस्विनां D11 तपस्विनि; G1 M3 मनीषिणां (for विवक्षताम्) —c) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 स्वाध्याय, D1 स्वाध्याय (for अध्याय) —d) D1 मवस्थित (for उपस्थित)

35 Ś1 D12 om 35 For sequence in B3 cf v l 33 V3 om (hapl) 35-37 D2 11 transp 34 (ab and cd transp) and 35 —a) D10 T1 G निवृत्त; Cv r m g t as in text (for निवृत्त) Ñ2 B4 कर्मायतनो, B1 3 °प्रयतो, D1 °यततो, D3 4 13 कार्यायतनो (for कर्मायतनो) ❀ Ck निवृत्तिकर्मेक वर्षचातुर्मास्यप्रवृत्ति निवृत्तिकर्मायतन राजधानी यस्य स तथा ❀ —Ñ1 partly illeg for 35b —b) D3 M3 सद्यय (for संचय) D3 4 13 सचयसंचित (by transp) —c) T3 मभ्युपगतो Ñ1 मास * * प्रत्ययगतो (illeg); B1 3 मासार्द्धीमुपगतो; D3 4 13 आषाढामभ्युपगतो —d) Ñ1 G1 कौसलाधिप, M3 कोसलेश्वर

36 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 and for sequence in B3 cf v l 33 V3 om 36 (cf v l 35) —a) Ś1 D12 सपूर्णं, D1 4 मापूर्णं (for मापूर्य) —b) Ñ2 B1 3 4 D7 T1 रव; V1 ध्वनि (for रय) Ś1 सारद् भयते स्वना (sic) Ñ1 illeg B2 सर प्रावर्तते रव, D1 सरव्य श्रूयते स्वन, D2 4 13 11 सरव्या श्रूयते ध्वनि (D11 स्वन) —T1 damaged for 36c-37a —c) Ñ2 V1 B D3 7 11 वने (for समा) Ś1 D12 मामवेक्ष्य वने यान्त D1 मां प्रेक्ष्य हि वने यांति, D12 मां प्रेक्ष्य वचने याति (sic) —d) Ś1 V1 D1 2 3 4 8-10 12 13 Ck मयोध्यायाम् (for °ध्याया) D2 4 दूते (for स्वन) —After 36, D3 repeats 544*

37 For sequence in Ś1 D12 cf v l 3 V3 om 37 (cf v l 35) T1 damaged for 37ab (cf v l 36) —a) Ś1 D12 इमो हर्षि(Ś1 °र्षी)तगुणो वर्षा D4 13 इमानथ(D12 °थे) गुणोपेतां ❀ Cg वर्षा इत्यत्र गर्भसंधौ द्वितीया ; Ck t वर्षाश्च(Ck °र्षि) विस्तीर्ण इत्यनुवर्तो ❀ —b) Ś1 D12 च सुखे(D12 °खी) स्थित; Ñ1 D1 4 13 समुपास(D4 13 °स्)ता Ñ2 V1 B D7 सुखमेधते (for सुखमश्नुते) —c) D3 सदाराश्च (for सदारश्च) Ś1 D12 जितारिश्च सुग्रीवो Ñ1 D1 4 विजारि सवदारश्च D4 13 जितारि सवदारश्च —d) Ś1 Ñ2 V1 B D7 13 च महति (by transp) Ñ1 illeg (for महति च) D4 13 राज्ये महति स्थित —After 37, D7 ins

545* सीतोपमर्दविनिवेशवतां
महीभृतां गमनीयं नरेश ।
कान्तोपभुक्तमुपलब्धसमीनां
प्रवाहगुणौरिव कामिनीनाम् ।

38 Ñ1 illeg for 38ab —a) Ś1 D3 4 12 13 हि D1 2 D2 च (for तु) Ñ2 B2 युत (for हृत) —D1 om (hapl ?) from महतश्च in b up to यथाश in 39b —d)

शोकश्च मम विस्तीर्णो वर्षाश्च भृशदुर्गमाः ।
रावणश्च महाञ्शत्रुरपारं प्रतिभाति मे ॥ ३९
अयात्रां चैव दृष्ट्वेमां मार्गांश्च भृशदुर्गमान् ।
प्रणते चैव सुग्रीवे न मया किंचिदीरितम् ॥ ४०
अपि चातिपरिक्लिष्टं चिराद्दारैः समागतम् ।
आत्मकार्यगरीयस्त्वाद्वक्तुं नेच्छामि वानरम् ॥ ४१
स्वयमेव हि विश्रम्य ज्ञात्वा कालमुपागतम् ।
उपकारं च सुग्रीवो वेत्स्यते नात्र संशयः ॥ ४२
तस्मात्कालप्रतीक्षोऽहं स्थितोऽस्मि शुभलक्षण ।
सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ॥ ४३

C 4 27 39
B 4 28 65
L 4 21 47

D3 11 [ए]व परिच्युत (for महतश्च्युत) —ᶜ) D1 G2 3 क्लिष्टम् (for क्लिशम्) ❀ Ck नदीवत्क्लमिति ❀ कर्तृ। So also Ct ❀ —ᵈ) D11 अथ (for मत)

39 D4 om up to वर्षाश्च in ᵃ (cf v l 38) —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 2 11 13 सागरश्च हि (Ñ1 सु) Ñ2 V1 B1-3 D5 7 11 सागरश्चापि (D11 °हि) (for शोकश्च मम) —T1 damaged for 39ᵇᶜᵈ —ᵇ) Ś1 Ñ1 D12 13 मार्गश्च, D2 3 मार्गाश्च, D5 11 पथानो (for वर्षाश्च) G3 मम (for भृश) Ś1 Ñ1 D12 13 -दुर्गम —After 39ᵃᵇ D6 reads erroneously 40ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —D1 om 39ᶜᵈ —ᶜ) D3 11 सुर (for महान्) —ᵈ) Ś1 D12 अपारस्य Ñ1 D1 2 4 13 अपारं, Ñ2 V1 2 B D6-8 10 G1 2 M1 Ct अपार D5 T2 अनार्य, Cm g as in text (for अपार) B1 मा G3 M2 मा (for मे)

40 ᵃ) Ś1 D12 अयात्रा B1 आयता D6 अयात्रा°, M2 आयतास् (for अयात्रा) D11 [इ]ह, G1 M3 [अ]पि (for [ए]व) Ś1 V3 D12 दृष्ट्वा मा, Ñ1 दृष्ट्वा न, D3 11 दृष्ट्वा मे, D5 दृष्ट् (sic) मां (for दृष्ट्वेमां) D1 अपारा चेह दृष्टा न —ᵇ) D6 मार्गाश् (for मार्गांश्) Ś1 D12 सागरं चैव दुर्गम, Ñ1 D1 सागरश्चातिदुस्तर (D1 °गम) Ñ2 V1 2 B D7 11 सागरस्य च दुर्ग(B2 मूर्ते)ता, D2 4 13 सागरं च सुदुस्तर (D4 °गम) —D6 repeats 40ᶜᵈ (cf v l 39) —ᶜ) Ś1 D12 प्रमत्ते Ñ1 प्रणतश्, D2 4 13 प्रमत्ते, D3 11 प्रणयात्, M2 शृणुते (for प्रणते) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 7 11 13 G2 चापि, D3 वापि D3 11 नापि (for चैव) Ś1 D12 सुग्रीव Ñ1 D3 11 M2 सुग्रीवो (for सुग्रीवे) —ᵈ) Ś1 D2 4 11 13 मया किं साध्यमेव हि N1 D1 मया किं वाच्यमस्ति हि, Ñ2 V1 2 B D7 न किंचिद्याहृतं मया, D3 11 मया किंचिदुदाहृतं

41 ᵃ) Ñ2 अति (for अपि) Ñ1 D1 2 4 13 चापि V1 2 B2 4 D6 8 10 Ct चापि D5 चापि M2 चात्र (for चाति) Ś1 D12 नापि चैवाग्निना क्लिष्टम् —ᵇ) B2 चिरा (for चिराद्) Ś1 Ñ2 D1 2 4 12 13 G3 समागत (for °तम्) —ᶜ) B2 वीर्यं, D6 M2 -कार्यं (for -कार्य) V2 गरीयस्त्व (for -गरीयस्त्वाद्) ❀ Cv वक्तुं नियोक्तुमात्मकार्ये गरीयस्यपि सोऽतिपरिक्लिष्टश्चिरादारैः समागत इति कृत्वा न तत्र तं नियोक्तुं वाञ्छितस्य (sic)।, Cr m वक्तुं नियोक्तुं नेच्छामीति भूशार्थं (Cm भूते) दृढ्।, अपि चातिपरिक्लिष्टश्चिरादारैः (Cm °परिक्लिष्टो दारैः) समागतः इति प्रथमान्तपाठे इतिकरणं द्रष्टव्यम्। Cg वक्तुं नियोक्तुं नेच्छामीति भूतार्थे दृढ्।, Ck नेच्छामि। नैच्छम्।, Ct नेच्छामि नैषिषम् ❀ —ᵈ) D1 साम्प्रत D5 चातर (for वानरम्) —After 41, Ś1 D1 2 4 12 13 ins

546* स तु खादु खितो नूनं सुग्रीव सुखितोऽपि सन् ।
अकाले तादृशं मित्रं नाहं दुःखे नियोजये ।

[(l 1) Ś1 सुखु खाद D12 स तु खदु खितो नूनं (for the prior half) Ś1 सुखितोप सन्, D2 सुखितोपि सत्, D4 13 सहि (D4 सुखि)तो हि सन् (for सुखितोऽपि सन्) —After l 1, D1 reads erroneously 42ᶜ —(l 2) Ś1 D12 नाहं (for नाह)]

42 T1 damaged up to वेत्स्यते in ᵈ —ᵃ) M1 अयम् (for स्वयम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 विनिश्चित्य, D6 7 G1 हि विश्राम्य, D11 हि निश्चित्य, G(ed) हि विश्वस्य (for हि विश्रम्य) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 उपस्थित (for उपागतम्) —ᶜ) D5 10 उपकार्यं, T2 उपकारस् (for °कार) D3 11 तु (for च) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ज्ञास्यते Ñ2 D7 वेक्षते (for वेत्स्यते) —After 42 Ś1 D2 4 11 13 ins

547* यथा वालिवधे सार्धं सुग्रीवस्य मया कृतम् ।
तथा सीताधिगमने स साहाय्यमुपैष्यति ।

[(l 2) D11 12 [अ]पि (for [अ]धि) D1 तथा स सीताधिगमे (for the prior half) D1 स्व (for स) D11 स सहाय्यम् D4 उपैष्यते D12 उपै° (उपैष्यति)]

43 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp 43 and 44 (including star passage) —ᵃ) D4 11 T2 प्रतीक्षो (sic) —ᵇ) D3 11 स्थास्यामि (for स्थितोऽस्मि) —For 43ᵃᵇ Ś1 N1 D1 2 4 12 13 subst

548* तस्मात्कालं हि विश्रम्य स्थितोऽहमिदमुत्तमम् ।

[Ñ1 D1 तु कालं (for कालं हि) Ñ1 स्थम् (for त्तम)]
while Ñ2 V1 2 B D7 subst for 43ᵃᵇ

549* तस्य संकल्प्य विश्रामं स्थाताहमिदमन्तरम् ।

[B4 विश्राई (for विश्रामं) B2 स्थितोऽस्मि शुभलक्षण (for the post half)]

—ᵈ) B1 2 प्रतिक्षो (for प्रसादम्) Ś1 V1 2 B1 3 4 D2 4 11 13 प्रतिपालयन् (D4 °य) N B2 D2 7 परि°, D3 8-10 अभिकाङ्क्षयन्, G3 अभि° (for अनुपालयन्)

G 4 27. 20
B 4 28 64
L 4 21 46 उपकारेण वीरो हि प्रतिकारेण युज्यते ।
अकृतज्ञोऽप्रतिकृतो हन्ति सत्त्ववतां मनः ॥ ४४
अथैवमुक्तः प्रणिधाय लक्ष्मणः
कृताञ्जलिस्तत्प्रतिपूज्य भाषितम् ।
उवाच रामं स्वभिरामदर्शनं
प्रदर्शयन्दर्शनमात्मनः शुभम् ॥ ४५
यथोक्तमेतत्तव सर्वमीप्सितं
नरेन्द्र कर्ता नचिराद्धरीश्वरः ।
शरत्प्रतीक्षः क्षमतामिमं भवा-
ञ्जलप्रपातं रिपुनिग्रहे धृतः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥

---

44 Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 transp 43 and 44 (including star passage) —a) D1 M1 युक्तो, D6 वैर, D13 धीरो (for वीरो) Ñ2 V1.2 B D7.13 उपकार कृतेषु Ś1 Ñ V3.2 B2 D3.4.7–10.12.13 प्रतीकारेण, D2 नापकारेण, Cr m g as in text (for प्रति°) V2 सूच्यते (for युज्यते) —After 44ab, V4 ins.

550* सुकृतज्ञोपकारेण युज्यते यत्र सत्वर ।

—cd) Ñ1 partly illeg Ñ2 V1.2 B D7 अकृतज्ञो प्रतिकृतो, D1 कृत ह्यपकृत इति, D2 अकृते ह्यप्युपकृते, D3.11.12 अकृतज्ञे ह्यपकृते, D4 अकृतज्ञामनिकृतौ (for °) Ñ2 हंति सत्ववतां, D1 तस्मात्सत्ववतो Ś1 D12 अकृतं ह्यपकृतं इति लोकैकेव (D13 °या)सतां मन (hypm), D4 अकृतं ह्यपकृतं इति सेव सत्ववतां मन (hypm) L(ed) कृतं ह्यपकृत्य इति लोकेश्चेवासतां मन

45 T1 damaged for 45ab. —a) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 स एवम्; D6 T2.3 G1.2 M Cg तथेत्यम् (for अथैवम्) D5 उक्तं Ś1 D1.10 प्रविधार्य, Ñ1 °धार्य (for प्रणिधाय) —b) D1 G3 त (for तत्) D5 राघव (for भाषितम्) Ñ1 V3 B D7 प्रतिभाषित वच (for प्रतिपूज्य भाषितम्) —c) V3 D3 सु D7 हि (for सु) Ś1 D2.12.13 प्रतिपूज्यदर्शनं, Ñ1 परिपूज्यमानस्य D1 प्रतिपत्रदर्शनं, D4 प्रविदर्शनं प्रियं (for स्वभिरामदर्शनं) —d) V2 विदर्शयन् (for प्र°) B4 दोहमिम् (corrupt) D1 सौहृदम् (for दर्शनम्) B1 शुभं (for शुभम्)

46 a) D1.5–10 यद्गुरुतम्; Cg as in text (for यथोक्तम्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 एवं (for एतत्) V2 ईप्सितं (for ईप्सितं) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.11–13 नचिरेण वानर (for नचिराद्धरीश्वर) —c) V1 शरत्प्रभावो, B1–3 D4.7 शरत्प्रतीक्ष्यो D2.6 शरत्प्रतीक्ष्य Ś1 Ñ1 B3 D1.4.12.13 G1 इदं D7 इमां (for इमं) B1.2 जहि (for भवान्) D1.4.11 G2 M2 transp इमं and भवान् D5 शरदाया क्षमतां क्षीयां भवो (corrupt) —d) Ś1 D2.13 जलप्रसादं (D2 °दो), Ñ1 D4.6.12 जलप्रसादं, Ñ2 V1.2 B3.4 D7 न (Ñ2 B1 न) हि प्रलयं, B1 न हि प्रलापो, B2 यदि प्रलापः D5 जले प्रपातं, D11 जलप्रतापं (for जलप्रपातं) Ñ2 परि (for रिपु).—D1 illeg from धृत up to ततो in l 1 of 551* Ñ2 हत V1.2 B D7 हत; D1 M2 कृत; D3.11 स्थित; D6 एवं (for धृत) —After 46, Ś1 Ñ V3 B D1–4.7.12–13 ins.

551* ततोऽस्य वसिष्ठस्ततो महाद्रिरौ
महायशाभिस्तपत्रो हताः प्रियाम् ।
विसृज्य तोयं जलदा महाजवा
पुनर्निवृत्ता शरदं नियेव च ।

[(l 1) D1 illeg up to ततो Ñ2 B D7 ततो (for ततोऽस्य) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 महावने V2 तथापि सत्यवने महागिरौ —(l 2) Ś1 D13 [म]थ तां, D2.11 हितां (for हतां) —(l 3) Ñ B1–3 D7 जगमास्तदाता (Ñ2 °सिनो) V2 जगदा यथागु B4 जगत महासदा, D1 जगदाविमले (sic) (for जगदा यथासदा) —(l 4) D3 मृगनं (corrupt) D13 निरीक्ष तां (for नियेव च) Ñ2 B1–3 D7 यत्र विश्रृत शरदं न्योदयम्, V2 वार्षिकृता शरदि भोदयम्, D1 अय निश्रुत शरदं न्यसायन् (sic), D1 यत्र निश्रुत शरदं निरीक्ष तां]

Colophon T1 damaged —Sarga name Ś1 Ñ2 V1.2 B D1–4.7.11–13 प्रावृड्वर्णनं (D12 °वर्ण D13 °त), Ñ1 वर्षावर्णनं —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2 D2.4.12 om , Ñ2 V2 B3 G2 27 (as in text), B1.4 D1–10 T1.2 G1.3 M 28, D13 38, D11 41, D12 26.—After colophon G2.3 conclude with श्रीरामाय नमः; G1 with श्रीरामचन्द्राय नमः

२८

समीक्ष्य विमलं व्योम गतविद्युद्बलाहकम् ।
सारसारवसंघुष्टं रम्यज्योत्स्नानुलेपनम् ॥ १
समृद्धार्थं च सुग्रीवं मन्दधर्मार्थसंग्रहम् ।
अत्यर्थमसतां मार्गमेकान्तगतमानसम् ॥ २
निवृत्तकार्यं सिद्धार्थं प्रमदाभिरतं सदा ।
प्राप्तवन्तमभिप्रेतान्सर्वानेव मनोरथान् ॥ ३
स्वां च पत्नीमभिप्रेतां तारां चापि समीप्सिताम् ।
विहरन्तमहोरात्रं कृतार्थं विगतज्वरम् ॥ ४
क्रीडन्तमिव देवेशं नन्दनेऽप्सरसां गणैः ।
मन्त्रिषु न्यस्तकार्यं च मन्त्रिणामनवेक्षकम् ॥ ५

G 4 29 5
B 4 29 5
L 4 22 0

28

☞ V2 illeg for Sarga 28 (cf v l 4 27 34) M1 begins with श्रीरामाय नम

1 Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 7 12.13 om 1 T1 damaged up to रम्य in 1ᵈ —ᶜ) D6 8–10 G2 3 M1 2 सारसाकुल (M1 °रस) —ᵈ) D5 8 4 11 G1 2 वम्य (for रम्य)

2 ᵃ) Ś1 D4 11 समीक्ष्यमाण Ñ1 D1 3.12 समीक्ष्य राम, Ñ2 V1 2 B D7 समीक्ष्य कामान्, D3 11 कामास्मान च (for समृद्धार्थं च) —ᵇ) Ś1 D1-4 13 14 व्यक्त (for मन्द) V1 -समहे D1 -सहिते (for संग्रहम्) N2 V2 B D7 भसुहृद्धर्मसंग्रहे, G(ed) मंदे धर्मार्थसंग्रहे —ᶜ) D5 10 G1 चासता, D6 चासतो, Cg k t as in text (for मसतां) Ś1 Ñ2 D1 2.4.12.13 अत्य(D1 °न्त)र्थविहितात्मानम्, Ñ2 V1 2 B D7 वत्स्यर्थेव(V2 B1 D7 °र्थे र, B1 °र्थं वि) हितात्माने, D3 11 रत्यर्थे(D11 °र्थं) समवेतत्वाद्, D6 6 मतीत्य च सतां मार्गम् —ᵈ) Ñ2 B1 2 3 D7 कांतास्वेकांत 3 V1 2 कांतायां गत, B1 कांतासंसक्त (for एकान्तगत) ※ Cr एकान्तगत मानस एकस्मिन् कामपुरुषार्थे अन्त निश्चय गत मानस मन यस्य स तथोक्त । तम् ।, Cg एकान्तगतमानसे एकस्मिन् काम पुरुषार्थे अन्ते निश्चय गत मानसं यस्य तथोक्तम् । यद्वा असतां कामुकानां मार्गमेकान्तगतमत्यन्तगतं मानस यस्य स तथा । 'सीमैकान्तनितान्तानि' इत्यमर ※ —After 2 D3 ins.

552* समीक्ष्यमाण सुग्रीव सत्यधर्मार्थसौहृदम् ।
अन्यथावास्य(?)आत्मानमेकान्तगतमानसम् ।
[(l 2) Post half = 2ᵈ]

3 D1 om 3 —ᵃ) T1 Cm g निवृत्त, Cv r k t as in text (for निवृत्त) —ᵇ) G1 -सहितं (for [अ]भिरतं) G2 सदा (for सदा) —For 3ᵃᵇ, Ś1 Ñ V1 2 B D1-4.7 12.13 subst

553* निवृत्तार्थमभिप्रायैरिष्टैर्भोग्या विशालित्वम् ।
[Ñ2 B D7 निवृत्त(B2.3 °वृत्त B4 °वृत्त)मभिप्रायैर् V1 2 निवृत्ति समनुप्राप्तम् (for the prior half) D7 इष्टैर् (sic) (for इष्टैर्) B1 भर्तृ D11 भाग्य (for भोग्या)]

—T1 damaged from 3ᶜ up to 4ᵇ Ñ1 illeg from ᶜ up to मनो in ᵈ —ᶜ) D11 प्राप्तवतम् (for प्राप्त°) Ś1 Ñ2 V1 2 B D2.4.7 12.13 अभिप्रायान्(Ś1 D4.12.13 °यं), D5 अभिप्रेत (for अभिप्रेतान्) —ᵈ) Ś1 D2 4 12 13 सर्वम् (for सर्वान्) Ś1 Ñ D1-4 12 13 मनो(Ñ1 illeg)गत(Ñ2 °तान्), V1 2 B1 2 मनोनु(B2 °यं)गान्, B4 मनोरमान् D7 सर्वानिताखाग्रतान्हि

4 T1 damaged for 4ᵃᵇ (cf v.l 3) —ᵃ) Ñ1 illeg for मभिप्रेता —ᵇ) G3 [च]व, M3 Cv [अ]भि, Cr m as in text (for [अ]पि) Ś1 D1-4 12-13 मनसे(Ś1 D4 °सी)प्सिता, Ñ2 V1 2 B D7 परमे(V2 मपरे [meta]) प्सितां, M1 समभीप्सतीं (for [अ]पि समी°) Ñ1 राज्ञी चापि यनौकसां —After 4ᵃᵇ, Ś1 Ñ2 D2,4 12.13 ins

554* सुषेण राजपुत्र्या च कुब्जा रतिपरायणम् ।
[D2 राजपुत्रस्य L(ed) राजकन्या Ñ2 सर्वे समीहित ह्यष (for the prior half)]

while Ñ2 V1 2 B D7 ins

555* सहस्रं राजपत्नीनां लब्ध्वा कामपरायणम् ।
[V1 परायण D7 परायणो]

whereas D1 3 11 ins

556* स महाराज्यपदीं च लब्ध्वा रतिपरायणाम् ।
[D1 तां महा-; D11 कपीश (for स महा) D11 कामपरायणो]
—Ś1 D13 om 4ᶜ-5

5 Ś1 D13 om 5 (cf v l 4) —ᵃ) M1 देवेंद्रं (for देवेशं) Ñ1 D1-4 11 13 मरुद्गणे शक्र(D12 °पौरंदं)मिव Ñ2 V1 2 B D1 मरुत्पतिं शक्रमिव —ᵇ) D8 8-10 गंधर्वै (for नन्दने) Ñ2 V1 2 B D3 7 11 नन्दने साप्सरोगणे(D11 °णै) D5 6 स तद्देवाप्सरोगणै, D13 ततो देवाप्सरोगणान् —ᶜ) D1 व्यस्तकार्यं च D11 न्यस्तकार्यार्थं, T1 न्यस्तराज्यं च (for न्यस्तकार्यं च) Ñ V1 2 B D1-4 7 13 मन्त्रिसन्यस्त(D1 °स्तस्य [sic])कार्या(N2 D7 राज्या)र्थं(D2 र्थ) —ᵈ) D1-4,8 13 T2 G2.3 M2 मंत्राणाम्, M3 मित्राणाम् ; Cg as in text (for मन्त्रिणाम्) Ñ1 V2 B1-4 D1-4 8 11.13 T2 मनवे(B2 °पे)क्षि(V2 D1-4 13 क्षणे B1 D11 ['गन्] D4 क्षिकं) Ñ2 V1 B1 D7 G2 मनवेक्षि(G2 °क्षकं) D1 मनिवेक्षण Cg as in text (for मनवेक्षकम्) —After 5 D3 11 ins

557* कुब्जां राज(D3 °ज्य)लक्ष्मीं च लब्ध्वा रतिपरायणम् ।

G 4 28 5 B 4 29 6 L 4 22 24 उत्सन्नराज्यसंदेशं कामवृत्तमवस्थितम् ।
निश्चितार्थोऽर्थतत्त्वज्ञः कालधर्मविशेषवित् ॥ ६
प्रसाद्य वाक्यैर्मधुरैर्हेतुमद्भिर्मनोरमैः ।
वाक्यविद्वाक्यतत्त्वज्ञं हरीशं मारुतात्मजः ॥ ७
हितं तथ्यं च पथ्यं च सामधर्मार्थनीतिमत् ।
प्रणयप्रीतिसंयुक्तं विश्वासकृतनिश्चयम् ।
हरीश्वरमुपागम्य हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ८
राज्यं प्राप्तं यशश्चैव कौली श्रीरभिवर्धिता ।
मित्राणां संग्रहः शेषस्तद्भवान्कर्तुमर्हति ॥ ९
यो हि मित्रेषु कालज्ञः सततं साधु वर्तते ।
तस्य राज्यं च कीर्तिश्च प्रतापश्चाभिवर्धते ॥ १०
यस्य कोशश्च दण्डश्च मित्राण्यात्मा च भूमिप ।
समवेतानि सर्वाणि स राज्यं महदश्नुते ॥ ११

---

6 ᵃ) G3 M3 उत्पन्न, Cm as in text (for उत्सन्न) T1 रात (for -राज्य). G M Cm सदेहं (for -संदेश) D5.6.10 Ct उच्छिन्नराज्यसंदेहं, Cg as in text —ᵇ) D4 इव स्थित —For 6ᵃᵇ, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 subst

558* राज्यस्य सुखसंदोहे वर्तमानमुपस्थितम् ।

[Ś1 D1.2 राज्यार्थे (for °स्थ) D2.4.12 सु(D4 सु)खसंदेह, D7 °संमोहे (for सुखसंदोहे) D11 अस्यैसुखभोगेषु (for the prior half) V1.2 B वर्षस्थितं, D2 सुसस्थित D11 व्यवस्थित (for °स्थितम्)]

—Then Ś1 D2.4.12.13 cont

559* स्वयमेव विनिश्चित्य शास्त्रं कालमुपस्थितम् ।

—T1 damaged for 6ᶜ-7ᵃ —ᶜ) Ñ1 -कालज्ञ (for -तत्त्वज्ञः) Ś1 D2.4.12.13 विनिश्चितार्थ(D13 °र्थं)कालज्ञ, D1 विश्चितार्थोऽथ कालज्ञ, D2 विनिश्चित्यार्थतत्त्वज्ञ —ᵈ) Ś1 Ñ V1.2 B D1.7.12.13 कार्यकाल, D1 काले काल, D3 कार्याकार्य (for कालधर्म) D4 कर्मण्य कार्यकालवित्

7 T1 damaged up to ᶜ (cf v l 6) —ᵃ) B1 D1.11 T2 G2 प्रसाद (for °द्य) Ś1 Ñ1 D1-6.8-10.12.13 विविधैर् (for मधुरैर्) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 मधुरैर्वाक्यैर् (by transp) B4 विविधैर्वाक्यैर् —ᵇ) D6 मनोहरैः, D11 G1 मनोगुणैः (for °रमैः) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 शाखामृगपतेः मेन Ñ2 V1.2 B D7 हरीणा मानयन्नपि —ᶜ) Ś1 Ñ V1 D2.4.6.7.12 M1 -तत्त्वज्ञ —ᵈ) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.12.13 सुग्रीव (for हरीशं)

8 ᵃ) G2.3 M3 Cg सत्य Ct as in text (for तथ्यं) D1 om (hapl) पथ्यं च D6.10 Ct transp तथ्य and पथ्य Ñ2 D7 हित पथ्य यशस्य च —ᵇ) G1 दानार्थ (for धर्मार्थ) D3 -नीतिमान्, D11 हेतुभिः; T2 -नीतिवत् (for -नीतिमत्) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.12.13 धर्मकामा(D1 °र्था)र्थहेतुमत्(V2 D3 °हेतुभिः, D2 °सुसम, D13 °हेतुमान्) —ᶜ) Ś1 D1.2.7.11-13 प्रणयाद्; B4 प्रणत (for प्रणय) D2 प्रिय; D7.11 नीति (for प्रीति) —ᵉ) Ś1 Ñ1 V1.2 B D1.2.11-13 निश्चय (for °यम्) —ᶠ) V2 B1-3 D7 उपासंग्य (for °गम्य) —ᶠ) Ñ V1.2 B D1.2.7.12.13 G M1.3 हनूमान् (for हनु°)

9 ᵃ) Ñ2 V2 B1.3 D7 राजन् (for प्राप्तं) Ś1 T M1 प्राप्तं राज्यं (by transp) Cg t राज्यं प्राप्तं (as in text) Ś1 Ñ1 V1 D1-4.11-13 स्फीतं Ñ2 B1.2 D7 दिव्य, V2 B3 दीप्तं (for चैव) B4 राज्यं त्वया परिप्राप्तं —ᵇ) D5 कौलीन (hypm) D6 कुला (sic) T2 कामिनः, T3 पौरं Cg k t as in text (for कौली) Ś1 Ñ1 V1 D2.4.12.13 बलात्वा(Ñ1 कालाच्छ्री), V1 कालश्री, D2.4.13 यशाश्री)राज्यलक्ष्मी; Ñ2 V2 B1-3 D1.2.7 कौली श्रीरतुला(D2 °ल)सृता B4 D11 कौली श्री परिवर्धि(D11 °र्षि)ता D6 G3 कौली श्रीरपि वर्धिता —After 9ᵃᵇ, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 ins

560* स्वजनः पूजितः सम्यक्प्रकृतीश्चानुरञ्जिता ।
आश्रयस्ते प्रतापेन नाममात्रावशेषिता ।

[(l 1) Ñ2 V2.3 B1-3 D7 रञ्जिताश्च(V2 सुरञ्जिता) प्रकृत्य (for the prior half) Ñ1 B4 D7 स्व(B4 सु)जन: पूजिता (D7 °जि)ता, V1 B1.2 स्वजना प्रतिपूजिता, V1 सुजनश्च पूजिता, B4 D11 प्रकृतिश्चानुरञ्जिता, D11 प्रकृतिश्चानुरञ्जिता (for the post half) —(l 2) B4 [s]ता (for ते) V1 मान (for नाम) B1 -गोत्र (for -मात्र)]

—ᶜ) D1 मित्राणां (sic) D7.12 सज्जिता (for मित्राणां) B1 चैव (for शेषस्) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 चैव(D1.11 कार्यं D3 चैव, D13 क्षिप्र[sic]) समयस्तु (for संग्रहः शेषस्) —ᵈ) T1.2 M3 सं (for तद्) D1 G1 M3 (before corr as in text after corr see m) अर्हसि (for °ति) Ñ1 B4 D2.4.12 अनुमन्यसे Ñ2 V1.2 B1-3 D1.7 मनु(D3 °व)यु(B3 °यु)क्तता, D11 अनुमोदितो (for कर्तुमर्हति) Ś1 D13 तद्भवान् यथा तानु(D13 ननु)मन्यतां

10 ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B D2.4.7.12 मित्रज्ञ D3 भोगज्ञ; D11 मैत्रिज्ञ (for कालज्ञः) D1 तथा हि मित्रे मित्रज्ञ —ᵇ) Ś1 D2.4.12.13 चानुवर्तते (for साधु व°) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V1 D2.4.12.13 प्रभावश्च (for प्रतापश्च) V1 [सु]व वर्धते B1 D5-10 G1 [च]पि वर्ध(G1 °र्द्ध)ते, D6.12.13 [अ]भिवर्तते D7 प्रवर्धते (for [अ]भिवर्धते)

11 ᵃ) D1 यत्र (for यस्य) Ś1 Ñ1 V1.2 B D1-4.7.11-13 दण्डश्च कोशश्च (by transp) Ñ1 मित्रं च कोशश्च —ᶜ) V1 मित्रं च (for मित्राणि) Ś1 D1.2 पुरं(Ś1 °रि) धनं; Ñ1 B3 D4 स(B3 च) भूमिप; D1 T2 च भूपते; D11 च भूपता

तद्भवान्वृत्तसम्पन्नः स्थितः पथि निरत्यये ।
मित्रार्थमभिनीतार्थं यथावत्कर्तुमर्हति ॥ १२
यस्तु कालव्यतीतेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।
स कृत्वा महतोऽप्यर्थान्न मित्रार्थेन युज्यते ॥ १३
क्रियतां राघवस्यैतद्वैदेह्याः परिमार्गणम् ।
तदिदं वीर कार्यं ते कालातीतमरिंदम ॥ १४
न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित् ।
त्वरमाणोऽपि सन्प्राज्ञस्तव राजन्वशानुगः ॥ १५

G 4. 28. 17
B 4. 29. 16
L 4. 27. 16

D11 पुरे * न, D11 स भूपति (for च भूमिप) D2 मित्राणां सोच भूमिप —c) Ś1 D5.12.13 पूर्णान्येतानि, Ñ2 G1 समये तानि, D1 राज्यं दुर्गं च, D3 सद्दुर्गाणि, D2 सममेतानि D8-10 Ct समान्येतानि, Cm g k as in text (for समये तानि) Ñ1 यस्येति, D2.12 राजेन्द्र (for सर्वाणि) ꣸ Ct समयेतानि इति पाठे मिलितानीत्यर्थः ꣸ —d) Ś1 Ñ1 D1.3.11.13 राज्यफलम्; Ñ2 V1.2 B1 D7 राज्य (V2 °ज्ञा, B1 °ज)श्रि (D7 श्रि)यम्, B2(orig as in Ñ2 sup. lin also) राज्य सुखम् (for राज्यं महद्) B1.3 स राजा सुखमेधते; D2.4.12 राज्यस्य फलमश्नुते

12 D3 om 12. —a) G(ed) स (for तद्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 मित्र, V2 वृत्ति; B1 पूर्व (sic) D2 मत्र (for वृत्त) —c) Ñ2 D1 उपनीतस्य (D1 °प त्वं) D2 अभिनीतार्थे, G(ed) अभिनीतसर्वं (for अभिनीतार्थं). Ś1 D2.4.12.13 मित्राणामुपनीतस्त्वं (D2 °नीयस्व [sic], D4 °नीयस्य, D12 °जीयस्व) —d) V2 बभूव (for कर्तुम्) Ś1 Ñ V1.2 B1.2 D1.2.4.7.9.11-13 G1 मर्हसि (for °ति) —After 12, D4.9-10 S ins

561* सत्यस्य सर्वकार्याणि मित्रार्थे योऽनुवर्तते ।
सत्यमाद्दिष्टतोत्साहं सोऽनर्थैर्नाविरुध्यते ।

[(l. 1) D4.9.10 G2 M1.2 Cg सत्कर्माणि, D2 कर्माणि (sic) (for सर्वकार्याणि) D6 G2.3 मित्रार्थं D2 [s]भिवर्तते, D10 न वर्तते (for ऽनुवर्तते) —(l. 2) G2.3 Cg M हि, Ct as above (for हि) G2 संभावार्थेकृतोत्साहः (for the prior half) D8-10 T1.2 G1 स्तेनार्थैनारभ्यते (for the post half)]

—After 12, D11 ins. 562*

13 a) Ñ2 V1.2 B D7.12 हि (for तु) B2 कालव्यतीतेषु G1 कालव्यतीतेषु (for कालव्य°) Ś1 D12 यो हि कालोपगतेषु, D11 यो हि कालानुपगीते तु; D4 यो हि कालातीतेषु —b) D2 मित्रकार्ये तु वर्तते, D11 °कार्येऽनुवर्तते —cd) Ś1 D2.4.10.11.13 M1 न मित्रार्थेषु (D12 °र्थे हि), D3 अमित्रार्थेषु न (hypm) T1 G अमित्रार्थे न, Ct as in text (for न मित्रार्थेन) V1 D11 कृत्वा (D11 °त्वा) महान्तमप्यर्थं न मित्रार्थं (D11 °र्थेनामित्रार्थं) प्रयुज्यते —Ñ1 D13 subst. for 13, while Ś1 Ñ2 V1.2 B D2.4.7.12.13 ins. after 13 D11 ins. after 12

562* समर्थानि हि कार्याणि यः काले प्रतिपद्यते ।
स राजा बुद्धिसम्पन्नः सर्वां भूमिं वशेत ।

[(l. 1) Ñ2 V1.2 B1 D7 कर्माणि, D11 न वर्ते, B1 कार्याणि (for कार्याणि) Ñ1 यत्, D12 क (for य°) D11 (with hiatus) उपपद्ये (for प्रति°) B1.3 काले सोऽतिपद्यते (for the post half) —(l. 2) Ñ1 बुद्धि सर्वेषां (for बुद्धि सम्पन्न) B1 D2 सर्वेषां (for सर्वां) Ñ1 *** परिवर्तते (alleg) D2 सर्वेषां भूपति स्थित (for the post half)]

—Thereafter D11 cont

563* स धर्माद्दिष्टतोत्साहमर्थिनं यो रणादि च ।
स हि कालाभिपन्नेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।

—After 13, D6 T G1.3 M1.3 ins

564* यदिदं वीर कार्यं नो मित्रकार्यमरिंदम ।

14 Ñ1 D1 om 14ab Ś1 D2.4.12.13 read 14ab after 17ab. Ñ2 V1.2 B D2.4.7-11 G2 M1 transp ab and cd. D6 G1 M1 read 14cd after 15ab, G1 reads 14cd after 15. —a) Ś1 D2-4.12.13 राघवस्य प्रतिश्रुत्य, Ñ2 V1.2 B D7.11 रामस्य रण (V2 मर)सिद्ध्यर्थं (B2-4 D7 °र्थं) —b) Ś1 प्रतिमार्गणं (for परि°) —c) Ñ2 यदि त्वं, D6.8-10 G2 Ck यदिदं, D7 यदिदं, Cv r as in text (for तदिदं) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7-13 मित्र (for वीर) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 त्वं, D8.9-10 G2 नो, Cv r m g as in text (for ते) —d) D11 कालमीतम् G2 मित्रकार्यम् (for कालातीतम्) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 कर्तुमर्हस्यरिंदम (D12 °म) ꣸ Cv यदिदं वीरकार्यं नो मित्रकार्यमरिंदम इति पाठे । यदि न कर्तव्यम् । "तदिदं वीरकार्यं ते कालातीतमरिंदम । न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित्" । इत्येष पाठक्रम ॥ Cr यदिदं वीरकार्यं ते मित्रकार्यमरिंदम । न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित् इतिक्रम । Cm यदिदमिति । वीर अरिंदम नः कार्यमस्माभिः कर्तव्यम्, यदिदं मित्रकार्यमस्ति तदिदं वीरकार्यं रामकार्यम्, अरिंदम ! ते कालातीतं पुष्कलकालमतिक्रम्य वर्तत इत्यर्थः । अस्मिन् श्लोके अरिंदमेति द्विरभिधानमभ्यगतेन सुग्रीवेण हर्षपुरस्सरं श्लोकमहीकारमित्युक्तमिति वेदितव्यम् ꣸ —After 14 Ś1 D12 read 24cd

15 a) V2 B2.4 स; D11 ते (for च) Ñ2 V1.2 B D7 त्वं, D2 om (for ते) Ś1 Ñ1 D2.4.12 मतीतत्वान् (for मतीतं ते) D12 न च कालपरीतत्वान् —b) V1 B1 न चोदयति (for निवेदयति). Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 मो (D2 यो) दयामयस धर्मेण । Ñ2 सखो व्यापादि धर्मवित्; V2 अचोदयति धर्मवित्; B1-3 D7 न चोद्य (D7 °चोद)यति धर्मवित् —After 15ab, D6 G1 M1 read 14cd —c) Ñ1 V1 B1 D2.4.12.13 Ct स (for सन्) L(ed) त्वरमाणो ऽनुप्राज्ञस् Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 त्वरमाणस्तु (D2 °णस्तु) प्राज्ञो D1 त्वरमाणस्य सप्राज्ञः D2 त्वरमाणोऽप्यप्रतिज्ञ —d) Ñ1 D2 तथा

G. 4. 28. 18
B. 4. 29. 17
L. 4. 22. 17

कुलस्य केतुः स्फीतस्य दीर्घबन्धुश्च राघवः ।
अप्रमेयप्रभावश्च स्वयं चाप्रतिमो गुणैः ॥ १६
तस्य त्वं कुरु वै कार्यं पूर्वं तेन कृतं तव ।
हरीश्वर हरिश्रेष्ठानाज्ञापयितुमर्हसि ॥ १७
न हि तावद्भवेत्कालो व्यतीतश्चोदनादृते ।
चोदितस्य हि कार्यस्य भवेत्कालव्यतिक्रमः ॥ १८
अकर्तुरपि कार्यस्य भवान्कर्ता हरीश्वर ।
किं पुनः प्रतिकर्तुस्ते राज्येन च धनेन च ॥ १९
शक्तिमानसि विक्रान्तो वानरर्क्षगणेश्वर ।
कर्तुं दाशरथेः प्रीतिमाज्ञायां किं नु सज्जसे ॥ २०
कामं खलु शरैः शक्तः सुरासुरमहोरगान् ।
वशे दाशरथिः कर्तुं त्वत्प्रतिज्ञां तु काङ्क्षते ॥ २१
प्राणत्यागाविशङ्केन कृतं तेन तव प्रियम् ।
तस्य मार्गाम वैदेहीं पृथिव्यामपि चाम्बरे ॥ २२

(for तव). Ś1 Ñ2 D1.4.12 राज्य-1 V2 वाक्य-1 B1 मेघ- (for राजन्). D2.13 राज्यवशा नराः (for राजन्वशानुगाः). —After 15, G2 reads 14^{ab}.

16 ^{a}) Ñ2 V1 D8–10 T1.2 M1.3 Ck.t हेतुः (for केतुः). D6.8 T2 स्फीतश्च; Ck.t as in text (for स्फीतस्य). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 शस्य स्फीतस्य हेतोश्च (D1.2.4.10 °हिं; D5 राज्यंस्य [sic]); G2 कुलस्य केतुभूतः स. —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 D1–4.12.13 -कालस्य; Ñ2 V2 B D7 -कालं स (for -बन्धुश्च). Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 वानर (D1 °रः); D2 दायकः (for राघवः). D11 तव राज्यस्य राघवः. —^{c}) Ś1 -प्रदानस्य; Ñ1 B1 D2 -प्रभावस्य; V1 -प्रमेयो वै; D1.2.12 -प्रमाण (D1 °णं)-स्य; D4.13 -प्रधानस्य; G2 -प्रतापश्च (for -प्रभावश्च). Ñ2 V2 B1.3 D7 अप्रमेयोऽप्रमेयैः स (Ñ2 B1 [*int. lin.* also as in V2] °यैश्च). —^{d}) Ñ2 V2 B1.3 D7 अप्रतिमो; G1 चाप्रतिमं (for चाप्रतिमो). Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 च (Ñ1 चा) प्रतिमार्गितः; D7 चापि प्रमार्गितः; Cr as in text (for चाप्रतिमो गुणैः). V1 स स्वयं प्रतिमो गुणैः (sic). ⊛ Cv : स्वयं चाप्रतिमो गुणैरित्येतत्समितस्य विशेषणम् ।; Ck : स्वयं चेति । चकारा-त्सुलक्षणश्चेत्यर्थः ।; Ct : स्वयं च चाद्दाशरथिः. ⊛

17 ^{a}) Ś1 D2.4.12.13 चा (D12.13 वा) त्रितं (Ś1 D2.12.13 °थः); Ñ V1.2 B D7 प्राक्चोदनात् (for त्वं कुरु वै). Ś1 D2.12.13 कार्यः. D1.2.11 प्राक्चोदना कार्या. —^{b}) Ś1 Ñ V1.2 B1.3.4 D1–4.7.11–13 कृतवतः प्रियं (for तेन कृतं तव). —After 17^{ab}, Ś1 D2.4.12.13 read 14^{ab}; while Ñ2 V2 B1 D7 read 566*. —D1.4.12 om. 17^{c}–24; while Ś1 Ñ1 V1 D1.13 om. 17^{c}–24^{b}. —^{c}) D2.4.8–10 कपि- (for हरि-). —After 17, Ñ2 V2 B D7 ins.:

565* असंगतस्पो दीमे हरिवीरा महाबलाः ।

[B1.4 असङ्गतस्ते. D2 (after corr. as above) असंगतस्ते राजन् (for the prior half). B1 हरिवीर.]

18 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 18 (cf. v.l. 17). —^{a}) V2 न (for न). —^{b}) Ñ2 V2 B D7 चोदनाय ते; Cv चोदनादृते; Cr.m.g.k.t चोदनादृते (as in text). —^{c}) Ñ2 V2 B D7 कस्ये (D7 °स्यो) दितस्य; D2 चोदितस्य हि; D10 चोदितस्य (subm.) (for चोदितस्य हि). V2 B1.3 D2.11 कालस्य (for कार्य°).

19 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 19 (cf. v.l. 17). B1 om. 19^{ab}. —^{a}) V2 B1–3 D7 कार्यं भोः D2.11 कार्येषु (for कार्यस्य). G1 अभिकार्यस्य (*sic*) (for अपि का°). —^{b}) D1 कपीश्वरः; D10.11 G2 हरीश्वरः. —^{cd}) Ñ2 V2 B D7 किं पुनर्यः प्रियं (B1 [before corr.] स्वयं) कर्ता राज्ये स्वय्यई (B1–3 °पं) जस्य च (B1 [m. also] त्वा यः समन्वितात्); D2.11 किं पुनर्वीरकर्तुश्च राज्यदातुर्यशस्विनः.

20 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 20 (cf. v.l. 17). —^{a}) B1–3 मतिमान् (for शक्ति°). D2.8.9 G1 अपि; D4 इति; T M1 अपि (for असि). B1.2 (before corr. as in text).3 विक्रान्त. —^{b}) Ñ2 V2 B D7 हर्यक्षाणां (for वानरर्क्ष-). D3.8.10 T G3 M1 -गणेश्वरः. —^{c}) D2 कार्यम् (for प्रीतिम्). —^{d}) D6 T2 G2.3 Cm.g न (for नु). D2 सज्जसे (for सज्जसे). Ñ2 V2 B2.4 D7 आज्ञया स (V2 स) ज्जयेषु ते; B1.3 आज्ञया सज्जते तव; D2.11 आज्ञापय महद्वलं; D6 आज्ञा-मानुराजसे. ⊛ Cv : आज्ञायां किं नु संयज्जस (नु सज्जसे ?) इतिसम्बन्धः ।; Ck : आज्ञया किं नु सज्जसे. ⊛

21 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 21 (cf. v.l. 17). —^{a}) Ñ2 V2 B1 D7 सुसंक्रु (V2 °क्र) द्धः; D2.11 स वै क्रुद्धः (for शरैः शक्तः). —^{b}) M1 -नरोरगान् (for -महो°). Ñ2 V2 B D2.7.11 ससुरासुरमानवान् (B1.3 D2.11 °नुषान्). —^{c}) Ñ2 V2 B1 D2.7.11 इहेद्य; B1.3 वर्शे (for वशे). Ñ2 V2 B1 D2.7.11 लोकांस्त (for कर्तुं). —^{d}) Ñ2 V2 B1 D7 त (for तु). B4 D2 कांक्षति. B1–3 प्रतिज्ञां तव कांक्ष (D7 °क्षे)-ते; D2.11 तां प्रतिज्ञां तु कांक्षति. D8–10 Ck.t त्वत्प्रतिज्ञाम् पेक्षते.

22 Ś1 Ñ1 V1 D1.2.4.12.13 om. 22 (cf. v.l. 17). D2 (reads 22^{a} in marg.).11 read 22 after 24. —^{a}) D2.7.9.11 T2 प्राणत्यागविशङ्केन. ⊛ Cr : अप्रकारमरणप्राणोपकार्यं प्राणत्यागाविशङ्केनेति विशेषणम् ।; Cg : प्राणत्यागाविशङ्केनेत्यनेनोपकारमहत्त्वं सूचितम् ।; Ck : प्राणत्यागाविशङ्केनेति । स्वजीवनंकृत्वापि. ⊛ —^{b}) Ñ2 V2 B1–3 D7 देव (for तेन). D2.8–10 महत् । Ct as in text (for तव). —^{c}) ⊛ Ck : मार्गामेति लोट् ।; Ct : मार्गामान्वेषयाम. ⊛ Ñ2 V2 B1–3 D7 तस्य गत्वा तु वैदेहीं. —^{d}) D2.11 यदि वाम्बरे; M1 अपि चाम्बरे.

न देवा न च गन्धर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ।
न च यक्षा भयं तस्य कुर्युः किमुत राक्षसाः ॥ २३
तदेवं शक्तियुक्तस्य पूर्वं प्रियकृतस्तथा ।
रामस्यार्हसि पिङ्गेश कर्तुं सर्वात्मना प्रियम् ॥ २४
नाधस्तादवनौ नाप्सु गतिर्नोपरि चाम्बरे ।
कस्यचित्सज्जतेऽस्माकं कपीश्वर तवाज्ञया ॥ २५
तदाज्ञापय कः किं ते कृते वसतु कुत्रचित् ।
हरयो ह्यप्रधृष्यास्ते सन्ति कोट्यग्रतोऽनघ ॥ २६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा काले साधु निवेदितम् ।
सुग्रीवः सत्त्वसम्पन्नश्चकार मतिमुत्तमाम् ॥ २७
स संदिदेशाभिमतं नीलं नित्यकृतोद्यमम् ।
दिक्षु सर्वासु सर्वेषां सैन्यानामुपसंग्रहे ॥ २८ G 4 28 30 B 4 29 29 L 4 22 22

23 Ś1 Ñ1 V1 D1 3 8 11 om 23 (cf v l 17) G1 om (hapl) 23–25ᵇ —ᵃ) Ñ2 V2 B (D1 3 11 न नागा (V2 नगो) नापि, D4 6–10 G2 3 M1 देवदानव (for न देवा न च) —ᵇ) D4 6–10 G2 3 M2 ऽ(G1 (m)सुरा रा (for नासुरा न) —Ñ1 om 23ᶜ–24ᵇ D1 reads 23ᵈ–24 in marg —ᶜᵈ) V2 च यक्षाद् ; D7 यक्षाश्च (by transp) B1 कुर्युं (for तस्य) D4 6–10 इव (for उत) B1 किं पुनस्तस्य राक्षसा (for ᵈ) D2 11 न यथा तस्य कुरुतस्य (D2 om [hapl]कुरुतस्य) न च राक्षसाश्च धीमत

24 D2 4 11 G1 om 24 Ś1 Ñ1 V1 D1 11 om 24ᵃᵇ, D1 reads 24 in marg (cf v l 17 and 23) —ᵃ) D1 3 तदेव V1 B D2 सखा (for युक्तस्य) —ᵇ) D2 पूर्वं, D6 पूर्वे (for पूर्वं) D4 तदा M1 तत्र (for तथा) V2 B1 3 D7 तव कृतप्रिय ; B1 3 कृतवत प्रिये D6 8–10 Ct प्रतिकृतस्तथा —Ś1 D11 read 24ᶜᵈ after 14 Ñ1 B2 (marg) read 24ᶜᵈ after 26 —ᶜ) Ś1 Ñ1 B2 D1 3 11 T2 पिनाश(D1 11 °श) Ck t as in text (for पिङ्गेश) V2 B4 D7 तस्य त्वमर्हं विनाश(V2 °श) —ᵈ) B4 D7 हितं (for प्रियम्) —For 24ᶜᵈ Ñ2 (reads after 27ᵃᵇ) V2 B1 3 subst while V2 B4 D7 ins after 27ᵃᵇ whereas B2 ins after 24ᵃᵇ

566* कर्तुमर्हसि पिङ्गाक्ष रामवस्य महत्प्रियम् ।

[B2 (after corr as above) तत्करणं (for कर्तुमर्हसि) Ñ2 B1 D7 हितं (for महत्) V2 प्रियं हि]

—After 24 D2 11 read 22

25 C1 om 25ᵃᵇ (cf v l 23) —ᵃ) Ś1 D1 4 11 न नैव V1 B1 D1 भवनौ (D1 °नेट) V2 B4 पृथ्वी (for भवनौ) Ñ1 B1 3 D7 नागदानवोपरिष्टाच्च D1 2 11 नाधस्ताच्च न च न (D11 वा) प्सु —ᵇ) Ś1 B1 3 न (Ś1 च)प्सु न (for नोपरि) Ś1 D6–8 11 10 चोपरि, C1 चोपरि L(ed) चापरे (for चाम्बरे) M1 न गतिरपि चोपरि —ᶜ) D2 11 कस्यचिद् (for कस्यचित्) Ś1 Ñ1 D11 सज्जते D1 T2 3 G1 सज्जते M1 सर्वेश (sic) Cm g k t as in text (for सज्जते) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 6 7 10 11 सखे तु (Ś1 D1 कपे ; D1 सखे D6 तु) D6 हरीश्वर (for कपीश्वर) Ñ1 D1 तवाज्ञया

26 ᵃ) Ś1 Ñ1 D2–6 11 तदाज्ञापय न ; D1 4 11 13 M1 तदा(D2 11 M1 °दा)ज्ञापय Ś1 D1 4 11 13 प्रिय Ñ2 प्रिय Ñ2 V2 B D7 कथितं ; V1 किं त्वं D1 3 11 किं या (for किं ते) —ᵇ) M1 कुतो, Ct as in text (for कृते) D1 व्यवस्यतु (sic) Ct as in text (for वसतु) Ś1 D11 कुतो वा सापि नियुते (Ś1 [before corr] D11 °ति) Ñ V1 2 B D1 3 11 M1 Ck t कुतो यापि व्यवस्यतु (Ñ2 D1 °स्यत , D11 °स्यित , M1 °ति) D1 4 13 कुतो यापि स निवृत्तिः D6 G1 कुतो या स तु (D6 वस्तु [sic]) कुत्रचित् ; Cm g k (ed) कृते कुत्र व्यवस्यतु or Ck कुतो यापि व्यवस्यतु इति पाठः । सर्वेऽभिरक्षितस्मिन् । Ct कुतो यापि । सर्वेऽभितक्षिताः इति —ᶜ) Ś1 ह्यप्रधृष्यास्ते, Ñ1 V2 ह्य (V2 हि) प्रधृष्यास्ते, D2 ह्यप्रधृष्याः B1 हि प्रधृष्यास्ते, D2 4 T2 M1 (ऽ)प्यप्रधृष्यास्ते D7 [ऽ]प्य प्रधृष्यास्ते D11 [ऽ]प्य एव T2 [ऽ]प्यप्रधर्षाश्च —ᵈ) Ś1 D11 कोट्युग्रतमाः ; V1 V2 D4–6 11 13 कोट्यग्र(D1 कोट्य°)तो (D11 13 °तो) नृप (D11 °प) Ñ2 V1 B1 D7 कोट्यः शतं नृप (D7 पर) B1 3 कोट्य शतघ्न ; B2 कोट्यग्रगामिन ; D4 6 10 M1 Cm कोट्यग्रतोऽनघ (M1 Cm °तोनघा) ; G(ed) कोट्यग्रगा नृप —After 26 Ñ1 B1 (marg) read 24ᶜᵈ while D1 ins whereas D11 subst for 27ᵃᵇ

567* एवमुक्तो हनुमता सुग्रीवः धर्मसंहितम् ।

27 ᵇ) Ś1 D1 4 11 13 निवेदितम् Ñ1 D7 निवेदितं (D7 °म); D4 6 10 निवेदिते (for निवेदितम्) —For 27ᵃᵇ D11 subst 567* —ᶜ) Ś1 D1 4 11 13 सत्त्ववान् (for सत्त्वसम्पन्नः) —ᵈ) D1 हरिषु (for मतिम्) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 कालसंवाद् ; B1 D1 कामन (for उत्तमाम्)

28 ᵃᵇ) D1 समदिदेश (for संदि°) Ś1 Ñ2 D1 4 11 13 (स)च हरिः Ñ1 V1 2 B1 3 D7 (स च हरिः D6 M1 (स नियमः G1 3 (स नियमौ(G1 °मौ) (for स निजतः) D1 संदिदेश हरिं नीलं D1 6–11 संदिदेशाति(D1 °ग) सनियमः ; G1 संदिदेशाभिनियतात् ; M1 संदिदेश महायशः (for ᵃ) B1 नियमपुत्रः D11 om. नीलं (i e नीलं नियम) D1 संदिदेश हरिं नीलं सहति कुलोद्भवं (sic m) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1 4 3 11 13 दिक्षु सर्वासु सर्वेषाम् (by transp) Ñ1 B1 3 कुरु (Ñ1 निम) सर्वा Ñ V1 2 B1 3 D1 3 संग्रहं (Ñ1 D7 °ह्ये) इति (D1 वर्ते) D1 11 सर्व (D11 सर्वं) संग्रहः D1 3 उपसंग्रहे

G. 4 28 20
B 4 29 30
L. 4 22 23

यथा सेना समग्रा मे यूथपालाश्च सर्वशः ।
समागच्छन्त्यसंगेन सेनाग्राणि तथा कुरु ॥ २९
ये त्वन्तपालाः प्लवगाः शीघ्रगा व्यवसायिनः ।
समानयन्तु ते सैन्यं त्वरिताः शासनान्मम ।
स्वयं चानन्तरं सैन्यं भवानेवानुपश्यतु ॥ ३०
त्रिपञ्चरात्रादूर्ध्वं यः प्राप्नुयान्नेह वानरः ।
तस्य प्राणान्तिको दण्डो नात्र कार्या विचारणा ॥ ३१
हरींश्च वृद्धानुपयातु साङ्गदो
भवान्ममाज्ञामधिकृत्य निश्चिताम् ।
इति व्यवस्थां हरिपुंगवेश्वरो
विधाय वेश्म प्रविवेश वीर्यवान् ॥ ३२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ॥ २८ ॥

29 a) G(ed) सेना D13 सेना यथा (by transp) B1 समग्राणि, T3 समग्रं मे (for °ग्रा मे) —b) Ś1 Ñ1 D1-4.12 13 पौ(D1 3 पू)र्णमात्या (for यूथपालाश्च) Ñ1 हि (for च) D11 सैनिका, G3 सर्वत (for सर्वशः) —c) Ś1 D2-4 12 13 समागच्छति, D4 5 M3 समागच्छतु Ñ2 V2 3 B D7 [अ]समोद्वात्, D6 वेगेन (for [अ]संगेन) —d) Ñ1 D8-10 Ck t सेनाग्र्ये(Ck °ग्र)ण, B4 सेनाग्र्याणि, Cr m g as in text (for °ग्राणि) Ś1 D2 13 तथा नीतिर्विनीयता, D7 सेनामाग्राणि तत्कुरु, M3 तथा सेनाग्रणी कुरु

30 a) Ś1 त्वन्तुपाला, B1 श्रृंगे तीना, D2 त्वत पाला, D3 तत्रपाला, G(ed) चातपाला Ś1 D11 प्रणता, B1 प्रवणा, D1 घणना (sic) D3 प्लुवगा (for प्लवगा) D2 13 रौत्स्वतपाला प्रणता —b) G1 शीघ्रा तु (for शीघ्रगा) D11 हरियूथपा (for व्यवसायिन) —Ś1 Ñ V1 3 B1 3 D1-4 7 11 13 om 30cd. —c) D9 समानयत M1 तै (for ते) D6 8 10 T3 शीघ्र, M1 सार्धं (for सैन्य) —d) T M3 त्वरित (for °ता) G2 मम शासनात् (by transp) ❀ Cv य अन्त पाला इत्यस्योत्तरार्धं समानयन्तु ते सैन्य त्वरिता शासनान्मम इत्येतत् ❀ —e) B1 D1 अथ (for स्वय) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 [अ]नुत्तम (Ñ1 °मा) D3 [अ]नुमत, G3 [अ]पैतक (for [अ]नन्तर) D6 8-10 G3 Ct कार्यं, D13 सैन्ये, Ck as in text (for सैन्य) G2 यद्गमनतर कार्यं —f) D3 स्वयम् (for भवान्) B1 3 [अ]त्र पश्यतु, D1 3 तु (D3 त्र) पश्यतु, T3 [अ]नुपश्यति, D13 G3 भवा°सम(D13 ° * *)नुपश्यतु —For 30e–f, B1 subst while B3 subst for 30cd

508* सहवानरसैन्येन चान्भवाननुमन्यताम् ।

31 a) Ñ1 D1-4 11 13 य सप्त, Ñ2 V1 3 B D7 य पच (for त्रिपञ्च) Ñ V1 3 B D1 2 4 7 13 मे, D3 च D13 न (for य) Ś1 D11 य सप्तरात्रमध्ये मे —b) Ś1 Ñ2 D2 3 4 13 नाभ्युपादिह Ñ2 V1 3 B D1 नागमिष्यति, D6 8-11 T1 G2 3 M3 °यादिह D13 नाभ्युपाविह (corrupt) (for प्राप्नुयान्नेह) K(ed) वानर ❀ Cm त्रिपञ्चरात्रादूर्ध्वं य इति पाठे पञ्चदशरात्रादूर्ध्वमेवागम्यमित्युक्त्वा भाव । त्रिराङ्गत्याश्चा पञ्चानां रात्रीणां समाहृतत्रिपञ्चरात्र ❀ —c) Ñ2 V1 3 B D7 11 प्राणान्तिक दण्ड(B4 D11 कुर्या) M3 प्राणान्तको दण्डो —d) Ś1 D1 2 13 निपातयो(Ś1 °त्ये)त्र मतिर्मम, Ñ1 निपात्य इति मे मति, Ñ2 V1 3 B1-3 D7 कुर्यामिति मतिर्मम, D1 D11 दण्डमेव मतिर्मम, D3 4 13 निपात्योत्र ह्य(D3 ° त्यो ह्यत्र) निश्चित

32 ab) B4 G3 सर्वान् (for वृद्धान्) G1 अनुयातु D2 सौंगदो, D11 चागदो, T3 सगतो (for साङ्गदो) —B3 reads from शास्य (cf var) up to b in marg Ś1 Ñ2 V1 3 B1-3 D2-4 7 12 13 हरींश्च सर्वाननुयोज्य(Ñ2 V3 B1-3 D7 °शास्य, D2 °योग्य, D4 °योद्य) संगतान् (D13 संगता [sic]) D3 हरींश्च वृद्धानुपयातु सौगदो (corrupt) (for b) V2 भवानिमाज्ञाम् (sic) D3 गच्छन्म° (for भवान्ममाज्ञाम्) G1 M3 अनु(M3 °वि)कृत्य (for अधि°) V1 सगत, D3 सत्वरा, D8-11 निश्चित (for निश्चिताम्) Ś1 D2 4 13 कुरुतां च (D4 °तात्र) सर्वदा, B4 अपि कृत्य निश्चित, D13 कुरु तात्र सर्वश (for अधिकृत्य निश्चिताम्) Ñ2 D7 प्रदाय चाज्ञामधिगम्य संगतान्, B1 3 अथाज्ञमाज्ञामधिगम्य संग(B3 सर्वे)त: (for b) Ñ1 हरीन्सवृद्धाननुयोज्य संगताः * * * साज्ञां * * * * सर्वश —c) V1 D3 2 व्यवस्थय (for व्यवस्थां) Ñ1 illeg for स्थां हरिपुंगवे Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 3 13 हरि वराहिनीश्वरो: D1 2 4 13 बलिनो हरी(D1 बले)श्वरो (for हरिपुंगवेश्वरो). —d) B1 3 विहाय (for विधाय) Ś1 Ñ1 D1 2. 4 12 13 संस्थां, Ñ2 V2 3 B1(marg) 3-4 D7 सर्वान् (for वेश्म). D11 वेश्मानि विवेश (for वेश्म प्रवि°)

Colophon V1 om colophon —Kāṇḍa name B1 ऐकारादे (sic) —Sarga name Ś1 D13 सेनायोद्योगः Ñ1 सैन्यप्रतिदेशनः Ñ2 V1 D7 सैन्यादेश । B2 4 सैन्यव्यवस्थेश । D3 सैन्यगमनादेश । D1 सैन्यपरिनोदनो, D3 सेनानोदनो, D8 सुग्रीवादेशो, D4 उद्योगसेनाचोदनो: D11 वानरप्रेषणे D13 उद्योगे सेनानुमोदनो —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1 D2 4 om Ñ2 D13 27 V2 B2 3 G3 28 (as in text), B4 D3 3 10 11 T G1 2 M all G3 29 D1 29. D11 25 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः.

२९

गुहां प्रविष्टे सुग्रीवे विमुक्ते गगने घनैः ।
वर्षरात्रोषितो रामः कामशोकाभिपीडितः ॥ १
पाण्डुरं गगनं दृष्ट्वा विमलं चन्द्रमण्डलम् ।
शारदीं रजनीं चैव दृष्ट्वा ज्योत्स्नानुलेपनाम् ॥ २
कामवृत्तं च सुग्रीवं नष्टां च जनकात्मजाम् ।
बुद्ध्वा कालमतीतं च मुमोह परमातुरः ॥ ३
स तु संज्ञामुपागम्य मुहूर्तान्मतिमान्पुनः ।
मनःस्थामपि वैदेहीं चिन्तयामास राघवः ॥ ४
आसीनः पर्वतस्याग्रे हेमधातुविभूषिते ।
शारदं गगनं दृष्ट्वा जगाम मनसा प्रियाम् ॥ ५
दृष्ट्वा च विमलं व्योम गतविद्युद्बलाहकम् ।
सारससारसंघुष्टं विललापार्तया गिरा ॥ ६
सारसारवसंनादैः सारसारवनादिनी ।
याश्रमे रमते बाला साद्य मे रमते कथम् ॥ ७ G 4 29 0 B 4 30 7 L 4 23 15

29

☞ V₃ illeg for Sarga 29 (cf v l 4 27 34) M₃ begins with श्रीरामाय नम

1 V₁ om 1^{ab} —^a) D₆ ₈₋₁₀ गृह, Cr m g k as in text (for गुहा) G(ed)शरद्घोपपातायां —^b) B₄ विविक्ते (for विमुक्ते) ❀ Cr m सुग्रीवेविमुक्त इत्यत्र 'अवि मुक्त' इति पदच्छेद ❀ Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₁₋₁₃ विनिवृत्ते (D₁ निवृत्ते च) जलागमे, D₃ निवृत्ते जलदागमे —^c) N₂ V₁ ₂ B₃ ₄ D₁ ₂ ₄ ₇ ₁₂ ₁₃ वर्षारात्र, B₂ ₃ वर्षाकाल, D₁₁ दीर्घ काल, Cr m g as in text (for वर्ष°) D₈ ₁₀ वर्षरात्रे स्थितो राम —^d) B₁ ₃ [अ]ति (for [अ]भि) —After 1 D₁ ins

569* मदमत्तमयूरस्य शृङ्ग माल्यवतो गिरे ।
सीताविरहसंतप्त राम सुदुरमूर्छित ।

2 Ñ₁ D₂ ₃ ₄ ₁₂ ₁₃ read 2 after 6 (transp) Ñ₂ V₁ ₂ B D₇ read 2 after 4 D₃ repeats 2 after 570* Ś₁ reads 2^{cd} after 6 —^a) S Cr m g पाण्डर V₃ B₄ D₁ ₂ ₃ (second time) ₄ ₁₂ ₁₃ विमल (for गगन) D₁ om from दृष्ट्वा up to 3^d Ñ V₁ B₁₋₃ D₇ पांडुर निमले व्योम्नि (N₁ °म दृष्ट्वा [hypm]) —^b) Ñ₁ V₂ B₄ D₃ ₃ (second time) ₄ ₁₂ ₁₃ गगने Ñ₃ B₁₋₃ D₇ विमले (for विमलं) D₁ प्रद्गनक्षत्रसंकुले —Ś₁ om 2^{cd} —^c) N₂ V₂ B₄ D₇ सतातां, V₁ B₂ (m also) ₃ सरत्कां B₁ सरत्कां, D₃ (second time) निर्मलां, G(ed) रक्तां च (for शारदीं) N₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ निर्मेघां (Ñ₁ °मेघा) रजनीं दृष्ट्वा —D₁₁ om 2^d —^d) N V₁ ₂ B D₁ ₂ ₃ (second time) ₄ ₇ शरज्ज (for दृष्ट्वा) D₂ शारदा धातुलेपनां (sic)

3 D₃ om 3^{cd} (cf v l 2) —^a) Ñ₂ V₁ ₂ B D₇ कामवर्तं D₄ कामवृत्ते च सुग्रीवे —^c) D₆ ₉₋₁₀ T₂ दृष्ट्वा (for बुद्ध्वा) D₁₁ व्यतीत (for मतीत) —^d) N₂ मदनातुर Ñ₂ D₇ च परतप (for परमा°)

4 ^a) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ तत (for स तु) Ñ₁ उपालभ्य, D₁ ₂ समासाद्य (for °गम्य) —^b) D₆ मुहूर्ते, G₂ ₃ मुहूर्तं Ś₁ D₁₃ मतिमास्थित ; Ñ₁ illeg ; Ñ₂ V₂ B₁₋₃ D₇ पुनरा मत, V₁ B₄ रघुनदन, D₁₄ M₁ ₃ मतिमान्वर, D₈ ₉ ₁₀ °सृप , D₁₂ G₂ °वर (for मतिमान्पुन) D₃ मुहूर्तं धृतिमान्पुन D₁₁ क्षण मतिमता वर —^c) Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ मनोनिविष्टा —^d) Ñ₁ illeg for राघव ❀ Cv मन स्था मपि वैदेहीं चिन्तयामास राघव (4 29 4^{cd}) इत्यत परमासीन (4 29 5) इत्यादि श्लोक । एष च पूर्वोक्तस्य प्रपञ्चनम् । अस्माच्च पर, दृष्ट्वा स विमल व्योमे (4 29 6) त्यादि अनयो र्व्यत्यासो लेखकप्रमादकृत । Cr मन स्थामपि वैदेहीं चिन्तया मास । चिन्त्यमानामपि वैदेहीं विशेषतश्चिन्तितवानित्यर्थ । तस्माच्छ्लोकात्परत पर्वतस्याग्र इति श्लोक । अ(त ?)स्माच्च परतो दृष्ट्वा च विमल व्योमेति श्लोक । व्यत्यासस्तु लेखकप्रमाद कृत ❀ —After 4 Ñ₂ V₁ ₂ B D₇ read 2

5 M₁ om 5-6 Ś₁ D₁₁ om 5 D₁₃ om 5^{abc} D₃ reads 5 after 2(r) Ñ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₆ ₇₋₁₀ ₁₂ ₁₃ Ct transp 5 and 6 —^a) D₆ पर्वताग्रे च —^b) B₃ (sup lin also) रत्न (for धातु) —^c) Ñ₁ illeg up to गगन Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₂ (m also) ₃ D₇ कदर्पशरव्रातो (B₁ ₃ °सतप्तो) D₇ शरदृतुश्रिय दृष्ट्वा D₄ ₆ ₁₁ शारदीं रजनीं दृष्ट्वा D₃ शारदीं स श्रिय दृष्ट्वा

6 M₃ om 6 (cf v l 5) Ñ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₆ ₇ ₁₀ ₁₂ ₁₃ transp. 5 and 6 —^a) Ñ V₁ ₂ B D₃ ₇ ₁₁ स दृष्ट्वा D₇ व्योम्नि (for व्योम) Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ तारदृष्ट्वा (Ś₁ D₁₂ समीक्ष्य D₁ स दृष्ट्वा) निर्मल व्योम —^c) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ सर सारस V₁ B₁ ₂ T₁ G₃ सारसाराव, V₂ सारसाला च (sic) B₄ सारसानां च D₃ सारसालाप , D₅ G₂ सारसा कुल , D₁₁ क्रौंचसारस ; G₁ सारसारास , Cm as in text (for °रव) D₁₃ सरस सारस युष्ट —After 6 Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ read 2 (Ś₁ om 2^{cd})

7 Before 7 Ñ₂ V₁ ₂ B D₇ read 21-29 (Ñ₂ V₁ ₂ B om 28 B₄ reads twice 21-27 D₇ transp 27 and 28) Ñ₁ D₁ ₂ ₄ ₁₂ ₁₃ om 7-20 D₃ om 7 Ś₁ D₁₃ read 7 8 12 before 28 Ñ₂ reads in marg from ममाद्य up to रत in ^b (see var) —^a) Ś₁ D₁₂ -[आ]रावमयना, Ñ₂ V₁ ₂ B₁₋₄ D₇₋₁₀ G Cr k t -[आ]रावसनादै (Ñ₂ V₁ D₇ °नाद B₄ °नादै) Cv m g as in text (for [आ]रव

G 4 29 16 B 4 30 8 L 4 23 16 पुष्पितांश्चासनान्दृष्ट्वा काञ्चनानिव निर्मलान् ।
कथं सा रमते बाला पश्यन्ती मामपश्यती ॥ ८
या पुरा कलहंसानां स्वरेण कलभाषिणी ।
बुध्यते चारुसर्वाङ्गी साद्य मे बुध्यते कथम् ॥ ९
निःस्वनं चक्रवाकानां निशम्य सहचारिणाम् ।
पुण्डरीकविशालाक्षी कथमेषा भविष्यति ॥ १०
सरांसि सरितो वापीः काननानि वनानि च ।
तां विना मृगशावाक्षीं चरन्नाद्य सुखं लभे ॥ ११
अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्याच्च भामिनीम् ।
न दूरं पीडयेत्कामः शरद्गुणनिरन्तरः ॥ १२
एवमादि नरश्रेष्ठो विललाप नृपात्मजः ।
विहंग इव सारङ्गः सलिलं त्रिदशेश्वरात् ॥ १३
ततश्चञ्चूर्य रम्येषु फलार्थी गिरिसानुषु ।
ददर्श पर्युपावृत्तो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणोऽग्रजम् ॥ १४

सनादे) —⁶) Ñ2 B4 -[आ]रावधारिणी V1 B1 D5-10 T1.2 -[आ]रावनादिनी, V2 -[आ]रावरागिणी, D12 -[आ] स्वनादिनी (for °नादिनी) —⁶) Ś1 D12 यस्य मे, Ñ2 B1 D7 या स्म मे, B1 यस्य ते B2.3 यश्च मे, D11 या तु मे, M1 आश्रमे, Cm t as in text (for याश्रमे) ॐ Ch. आश्रम इति पदम् ॐ Ś1 D12 कांता, D11 पूर्वं (for बाला) —⁴) Ś1 D12 रस्यते, Ñ2 B2.3 D7 बोध्यते, V2 रोधते Cm t as in text (for रमते)

8 Ñ1 D1.3.13 om 8 (cf v l. 7) For sequence in Ś1 D12 cf v l 7 and 28. —⁶) D2 भवान् (for [स] सनान्) Ś1 D12 पनसान्सवी Ñ2 असनाश्रैव (sic), V1 परमासान्वै, V2 सेपलान्दृष्ट्वा, B1.3 D7 असनाश्चान्वै, B2 Ch असनान्दृष्ट्वा (for चासनान्दृष्ट्वा) —⁴) M1 transp इव and निर्मलान् Ś1 Ñ2 V1.2 B D7.13 काञ्चनैर(V1 °नैरि, D12 °नानि)व निर्मलान् (B4 निर्मलान्), D8.11 सत्काञ्चननिर्मलान् ; M2 काञ्चनानि सुनिर्मलान् (sic) —⁶) Ś1 Ñ2 V1.2 B D7.12 Ch t वर्तते (for रमते) Ś1 D12 नूनं, V2 B1 श्यामा (for बाला) —⁴) D1.3 M2 पश्यती D8.11 पश्यमाना तु (D11 न) मामनी

9 Ñ2 D1.4.13 om 9 (cf v l 7) Ś1 D12 om. 9–15 —⁶) V1 पुन (for पुरा) —⁴) Ñ2 V1 B1 D2.7.11 स्वनेन, D6.8–10 Ct कलेन (for स्वरेण) —⁶) V2 B1 D8.11 बोध्यते (for बुध्यते) —⁴) Ñ2 B1.4 D2.7 मे बोध्यते; V1.2 B1.3 D6–10 मे रमते D11 सबोध्यते (for मे बुध्यते) D8 स्वयं; D2 om (for कथम्) —After 9 D2 ins

570* मेघानां गर्जितं श्रुत्वा प्रावृट्कालेऽतिनिर्भयम् ।
दृष्ट्वापि मां प्रिया न प्रियता स्या कथं प्रिया ।
कानि चैतानि करवाणि मां प्रिया गहनं वनम् ।
त्वद्वियोगेन दुःखार्तं सोऽयं रघुनन्दनम् ।

—Then D2 repeats 2 and thereafter reads 5

10 Ś1 Ñ2 D1.3.13 om 10 (cf v l. 7 and 9) D11 om 10–24ᵇ. D2 om. 10–20. —⁶) Ñ1 V1 B1 (before corr as in text), D7 निःस्वनं V1 D4.10 S निःस्वनं —⁴) V2 B1.2.4 D7 सहचारिणी —⁶) Ñ1 V1 B D7 G2 -पलाशाक्षी (for विशालाक्षी) —⁴) Ñ2 V1 B1–3 D7 एका (for एषा)

11 Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 11 (cf v l 7, 9 and 10) B1 om 11ᵃᵇ. —⁶) V1 सरांसि पर्वतो मम —⁶) Ñ2 V2 B2–4 गिरीनपि, D7 गिरावपि (for वनानि च) —⁴) V1 धीर, B1–3 M1 चिर (for चरन्)

12 Ñ1 D1–4.12.13 om 12 (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 read 7–8 and 12 before 28 —⁶) B1.3 तां कथं, B1 (after corr sup. lin also) नारितां (for मपि तां) —⁴) Ñ2 D7 यशस्विनीं, V2 B1 च भामिनीं (for च भामिनीम्) Ś1 D12 सौकुमार्यविलासिनीं B1 सुकुमारीं यशस्विनीं, B2.3 सौकुमार्यां यशस्विनीं —⁶) Ñ2 V1.2 B D7 न भूयो D8–10 Ch t सुदूरं, G1 न नूनं, G2 न दूरे Cv.r m g as in text (for न दूरं) Ś1 D12 न भूयो दीपयेत्काम —⁴) Ś1 D12 -सुदीपित, V2 B1 (before corr sup lin also) विदीपित (for निरन्तर)

13 Ñ1 D1–4.12.13 om (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 om 13–20 —⁶) B1–3 एवमादीन् Ñ2 V1.2 B1.4 D7 नरव्याघ्रो, G2 M1.2 नृपश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) —⁶) M1 महोत्साहः (for नृपात्मजः) —⁶) V2 सारङ्गो (for सारङ्गः) —⁴) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 जलार्थी त्रिदशेश्वरं

14 Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 om 14 (cf v l 7, 10 and 13) —⁶) D6.8 संचीर्य; T2 च घोरं G2.3 [illegible] Cm.g k t as in text (for चञ्चूर्य) [illegible] तां सुखं प्रति चरिता । [illegible] ([illegible]) [illegible] Ct [illegible] चरिता । [illegible] Ct [illegible] । [illegible] (for °ष्वी) —⁶) M1 (after corr as in text) [illegible] (for °पावृत्तो) —⁴) B1 D7 [illegible]

तं चिन्तया दुःसहया परीत
विसञ्ज्ञमेकं विजने मनस्वी ।
भ्रातुर्विषादात्परितापदीनः
समीक्ष्य सौमित्रिरुवाच रामम् ॥ १५

किमार्य कामस्य वशंगतेन
किमात्मपौरुष्यपराभवेन ।
अयं सदा संह्रियते समाधिः
किमत्र योगेन निवर्तितेन ॥ १६

क्रियाभियोगं मनसः प्रसाद
समाधियोगानुगतं च कालम् ।
सहायसामर्थ्यमदीनसत्त्व
स्वकर्महेतुं च कुरुष्व हेतुम् ॥ १७

न जानकी मानववंशनाथ
त्वया सनाथा सुलभा परेण ।
न चाग्निचूडां ज्वलितामुपेत्य
न दह्यते वीरवरार्ह कश्चित् ॥ १८

सलक्षणं लक्ष्मणमप्रधृष्यं
स्वभावजं वाक्यमुवाच रामः ।
हितं च पथ्यं च नयप्रसक्तं
ससाम धर्मार्थसमाहितं च ॥ १९ G 4.29.27 B 4.30.19 L 4.23.0

15 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om. 15 (cf. v. l. 7, 10 and 13). — a) B4 सच D5.8-10 स (for त). Ñ2 V1 B1-3 स चिंतया (V1 °यन्) दु सह्याभिभूत. — b) Ñ2 B4 एन स्वशुचा, V2 एन च शुचा, B1.3 D7 एन सुशुचा, M1 गुको विजने, M2 आर्तं विजने (for एक विजने). N2 D7 मनस्विनं B4 विसञ्ज्ञमेनं समन सद्धी (sic). — c) B3 परितोतितदीन, D6.8-10 स्वरितोति°, G1 परितापदीन (for परितापदीन). — d) D6 सवीक्ष्य D5.8-10 M1 दीन (for रामम्).

16 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om. 16 (cf. v. l. 7, 10 and 13). — a) D9 अथ (for आर्य). Ñ2 V1 B1.3 D7 वशे स्थितेन (for वशगतेन). ‡ C5: कामस्य वशगतेन। कामस्य वशगत्या। क्रियाविशेषणम्। भावे निष्ठा च। महर्षिप्रयोगप्रावल्येन द्वितीयाया अलुगिति कर्मणि निष्ठेति केचित्।, Cr m: कामस्य वशंगतेन किं कामवशं गतेन (Cm °वशागमनेन) किम्। द्वितीया या अलुगार्षं। भावे निष्ठा। Cg: किमिति। वशगतेन, मनसेति शेष ‡ — b) D8 भ्रम (for आत्म) Ñ2 V2 B1-3 D7 सौभाग्य, D6 वैरूप्य, G1 पारुष्य (for पौरुष्य). ‡ Cr m: पौरुषमेव पौरुष्यम्। Cg: पौरुष्यं पौरुषम्। स्वार्थे ष्यञ्।, Ch: आत्मपौरुष्यस्य स्वार्थे ष्यञ् ‡ — c) G(ed.) नाथ D6.8 T2.3 यथा, D8-10 Ck t द्विया, T1 G M2 Cv r m gp यदा, Cg as in text (for सदा). Ñ2 V2 D7 सन्नियतो V2 B सन्नियता D5 सन्नियते G(ed.) सन्नियतो (for संह्रियते). D10 समाधिभि. — d) N2 B1 D7 भ्रातम, B2.4 अर्थं, D6 तत्र (for अत्र). B1-3 D8.10 Ch t निवर्तेनेन (Ch t °ते न). D5 निवर्तितेन, D9 निवर्तितेषु, Cv r m g as in text (for निवर्तितेन). V1 कृतं नियोगेन नियतेनेन, V2 किमर्थयोगेन * सयोगं ‡ Ch: अथ समाधिर्मेक्षानुसधानं च द्विधा किमर्थं संह्रियते। अत्र ह्रियेति पाठः। हरतीति ह्री लज्जा सर्वनाशककामशोकेनेत्यर्थः। किमत्र योगेन निवर्तितेन इति पाठः। अत्रास्मिन्योगे समाधौ सति सर्वमपि दुःखं निवर्तते न। नन्, इत्यत्रे, निवर्तितैव विलेस्य। अत्र पाठपाठपोरभावशक्त्या पाठान्तरं प्रकल्प्य यत्किंचिद्व्यागत पद्य महते सूते।, Ct: समाधिर्मोक्षानुसधानम्। ह्रिया हरतीति ह्री शोकस्तेन किमर्थं संह्रियते। अत्रारब्धायामवस्थायां योगेन समाधिना सर्वं दुःखमिति शेष किं न निवर्तते अपि तु निवर्तत एवेत्यर्थः। एवमेव पाठः पाठ इति कतकक्रत्। पाठान्तर त्वस्य योजनाप्रकारेण कल्पितमिति च स ‡

17 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om. 17 (cf. v. l. 7, 10 and 13). — a) Ñ2 B2.3 नयाभियोगं V2 निर्वेर्श्य योगं, B1 D7 नयाभि°, B4 नियाप्र° (for क्रियाभि°) D5 om. M2 मनसा (for मनस). — b) M1 योगेन नत (for -योगानुगत). Ñ2 V2 B D7 समापयन् (Ñ2 D7 °नय, B4 °दद्स्) स्वा (B3 ना) समगुणेन काम (B1 °म). — V1 om. 17cd. — c) B1.3 (before corr. as in text) भनस्व (for सहाय). Ñ2 B1-3 D5.8-10 M2 Ck t -सत्त्व, D6 M1 सत्त्व, Cr as in text (for -सत्त्व). — d) N2 V2 D7 स्वकार्यहेतौ तु (V2 च D7 om.) B1.3 सहायहेतौ च (for स्वकर्महेतुं च). D6.8-10 तात, M1 सत्त्व (before corr. °त्वं) (for हेतुम्). B3 सहाय (before corr. स्वयाम) हेतौ च कुरुष्व नाथ (sup. lin. also कुरु सहेतु) B4 स्वकार्यहेतुं च कुरुष्व देवं G(ed.) कामार्थहेतौ च कुरु प्रयत्न

18 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om. 18 (cf. v. l. 7, 10 and 13). — a) Ñ2 V2.4 B D7 पार्थिव (for मानव). — b) Ñ2 V2 B D7 त्व (V1 B2.4 सु) शीलगुप्ता (for त्वया सनाथा). — c) Ñ2 V1.2 B1.3 न चाग्नि (B1.3 °म) चूडां, B2 °हूर्ता B4 वनाग्निवर्णां, D7 °वर्णां (for न चाग्निचूडां). — d) Ñ2 V2 B1-3 D7 धक्ष्यते (for दह्यते). V2 वीरवरस्य D7 °वरो हि (for °वरार्ह).

19 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om. 19 (cf. v. l. 7, 10 and 13). — a) B2.4 D6.7 Cr स लक्ष्मण Ñ2 V1.2 B D7 लक्ष्मणवाक्य (V1 °क्य) दक्ष (for °मप्रधृष्यं). — b) G1 damaged for वे वाक्य. Ñ2 D7 समाश्रयन्, V1 नताविव B1.3 गतो भव (for स्वभावजं). — c) Ñ2 B1.3 D7 तथ्य V1 सत्य (for पथ्यं). V2 स च प्रसक्तः B1.3 न तथ्य°, B4 D7 म च प्र°. D5 नय प्रयुक्त G1 नयप्र°, G(ed.) तथा त्वयोक्त (for नयप्रसक्तं). — d) V2 ससश (corrupt). B1.3 D7 ससाम: B2.4 शशाम (for ससाम) ‡ Cr

G 4 29 16
B 4 30 8
L 4 23 16

पुष्पितांश्चासनान्दृष्ट्वा काञ्चनानिव निर्मलान् ।
कथं सा रमते बाला पश्यन्ती मामपश्यती ॥ ८
या पुरा कलहंसानां स्वरेण कलभाषिणी ।
बुध्यते चारुसर्वाङ्गी साद्य मे बुध्यते कथम् ॥ ९
निःस्वनं चक्रवाकानां निशम्य सहचारिणाम् ।
पुण्डरीकविशालाक्षी कथमेषा भविष्यति ॥ १०
सरांसि सरितो वापीः काननानि वनानि च ।
तां विना मृगशावाक्षीं चरन्नाद्य सुखं लभे ॥ ११
अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्याच्च भामिनीम् ।
न दूरं पीडयेत्कामः शरद्गुणनिरन्तरः ॥ १२
एवमादि नरश्रेष्ठो विललाप नृपात्मजः ।
विहंग इव सारङ्गः सलिलं त्रिदशेश्वरात् ॥ १३
ततश्चञ्चूर्य रम्येषु फलार्थी गिरिसानुषु ।
ददर्श पर्युपावृत्तो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणोऽग्रजम् ॥ १४

सनादि) —b) N3 B4 [आ]रावधारिणी V1 B3 D5-10 T1 2 [आ]रावनादिनी, V3 -[आ]रावराविनी, D12 [आ] रवचारिणी (for °नादिनी) —c) Ś1 D12 यस्य मे, Ñ2 B4 D7 या स मे, B1 यस्य ते B2 3 यश्च मे, D11 या तु मे, M1 आश्रमे, Cm t as in text (for चाश्रमे) ‡ Ck आश्रम इति पदम् ‡ Ś1 D12 कांता, D11 पूर्वं (for बाला) —d) Ś1 D12 रस्यते, Ñ2 B1 2 D7 बोध्यते, V3 रोचते Cm t as in text (for रमते)

8 Ñ1 D1 3 4 13 om 8 (cf v l 7) For sequence in Ś1 D12 cf v l 7 and 28 —a) D5 नगान् (for [आ]सनान्) Ś1 D12 पनसांस्तान्वै Ñ2 *सनाङ्गैव (sic) V1 परमास्तान्वै, V3 सेवकान्दृष्ट्वा, B1 2 D7 असनांस्तान्वै, B4 Ck असनान्दृष्ट्वा (for चासनान्दृष्ट्वा) —b) M1 transp इव and निर्मलान् Ś1 Ñ1 V1 2 B D7 12 काञ्चनैर्(V1 °नैरि, D12 °नानि)व निर्मितान्(B4 निर्मलान्) D5 11 रसकाञ्चननिर्मलान्, M3 काचनानि सुनिर्मलान् (sic) —c) Ś1 Ñ1 V1 2 B D7 12 Ck t पतते (for रमते) Ś1 D12 नूनं, V3 B4 श्यामा (for बाला) —d) D5 6 M1 पश्यती D5 11 पश्यमाना तु (D12 न) मां सती

9 Ñ2 D1 2 4 13 om 9 (cf v l 7) Ś1 D12 om 9-11 —a) V1 पुन (for पुरा) —b) Ñ2 V3 B4 D5 7 11 स्वनेन, D5 8 10 Ct कलेन (for स्वरेण) —c) V3 B4 D12 बोध्यते (for बुध्यते) —d) N1 B1 4 D5 7 से बोध्यते V1 2 B1 3 D6 8-10 मे रमते D11 सबोध्यते (for मे बुध्यते) D3 व्यथा D5 om (for कथम्) —After 9 D5 ins

570* मेघानां गर्जनं श्रुत्वा प्रावृट्कालेऽतिशोभनम् ।
क्षणार्धमपि मां हित्वा न स्थिता सा कथं स्थिता ॥
आस्ते वैदेहि कल्याणि मां हित्वा गहनं वनम् ।
त्वद्वियोगेन दु खार्तं शोध्ये त्वद्वचनामृतम् ।

—Then D5 repeats 2 and thereafter reads 5

10 Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 om 10 (cf v l 7 and 9) D11 om 10-24b D5 om 10-20 —a) Ñ1 V1 B1 2 (before corr as in text) 3 D7 क्रीडतां, V2 D5 9 10 S निस्वनं —b) V2 D1 2 4 D6 7 सहचारिणी —c) N1 V1 2 B D7 G2 पद्मलाक्षी (for विशालाक्षी) —d) Ñ2 V1 B1 2 D7 एका (for एषा)

11 Ś1 Ñ1 D1-4 12-13 om 11 (cf v l 7 9 and 10) B1 om 11ab —a) V3 सरांसि पर्वतो नद्य —b) N3 V2 B1-4 गिरीनपि, D7 गिरावपि (for वनानि च) —d) V3 वीर, B1-3 M1 चिर (for चरन्)

12 Ñ1 D1-4 11 13 om 12 (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 read 7-8 and 12 before 28 —a) B1 2 तां कथं, D5 (after corr sup lin also) तावित्ता (for अपि तां) —b) Ñ2 D7 यशस्विनीं, V3 B1 च मानिनीं (for च भामिनीम्) Ś1 D12 सौकुमार्यविभासिनीं, B1 सुकुमारीं यशस्विनीं B2 3 सौकुमार्यां यशस्विनीं —c) Ñ2 V1 2 B D7 न भृशं D5 10 Ck t सुदूरं G1 न नूनं, G2 स दूरं, Cv, r m g as in text (for न दूरं) Ś1 D12 न भृशं दीपयेत्काम —d) Ś1 D12 -सुदीपित, V2 B1 (before corr sup lin also) विदीपित (for निरन्तर)

13 Ñ1 D1-4 11 13 om (cf v l 7 and 10) Ś1 D12 om 13-20 —a) B1-3 एवमादीन् Ñ2 V1 2 B1 2 D7 नरव्याघ्रो, G2 M1 2 नृपश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) —b) M3 नरोत्तम (for नृपात्मज) —c) V3 सारङ्गो (for सारङ्ग) —d) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 जलार्थी त्रिदशेश्वरं

14 Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 om 14 (cf v l 7 10 and 13) —a) D5 6 सञ्चीय, T2 च घोरं G1 2 संचार्य Cr सचार्य Cm g k t as in text (for चञ्चूर्य) ‡ Cr m g चं(Cr सं ?)चूर्य कुटिलं चरित्वा । फलाभिलाषेण कुटिलमार्गेषु चरित्वेत्यर्थः (Cg °ण चरित्वा । " निरय कौटिल्ये गतौ " इति धातोः) । Ck चञ्चूर्य चरित्वा । चरेर्यङ्लुगन्ताद्ल्यप् । [illegible] फलोन्वेषणादिव्यापारयोर्गुणत्वे इति चेति दीर्घश्च । Ct चञ्चूर्य प्रावृट्कालेन गर्हितं चरित्वा । यङ्लुगन्ताद्ल्यप् [illegible] ‡ V3 वन्येषु B2 (sup lin also) रम्येषु (for रम्येषु) M1 ततश्चञ्चूर्यमाणेषु —b) B1 फलार्थं D5 °र्थं (for °र्थी) —c) M3 (after corr as in text) पर्युपावृत्तो (for °पावृत्तो) —d) B1 D5 लक्ष्मणाग्रजं

नीलोत्पलदलश्यामाः श्यामीकृत्वा दिशो दश ।
विमदा इव मातंगाः शान्तवेगाः पयोधराः ॥ २४

जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।
चरित्वा विरताः सौम्य वृष्टिवाताः समुद्यताः ॥ २५

घनानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
नादः प्रस्रवणानां च प्रशान्तः सहसानघ ॥ २६

अभिवृष्टा महामेघैर्निर्मलाश्चित्रसानवः ।
अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः ॥ २७ G 4 29 15 B 4 30 27 L 4 25 13

24 D13 om 24ᶜᵈ (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 24 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 23 24 (including star passage) after 26 B2 reads 24 in marg (for both cf v l 23) D4 illeg up to इव in ᵃ (cf v l 574*) —ᵃ) M1 श्याम (for श्यामा) —ᵇ) V1 B (B4 first time) D1 G2 श्यामीकृत्य, B4 (second time) श्याम कृत्य, D2 °कृत (for श्यामीकृत्वा) Ś1 Ñ1 D1 2,4 12 13 सबलाका सविद्युत —ᶜ) Ñ2 V2 B (B4 second time) D7 समदा (for विमदा) —ᵈ) Ñ2 V2 B1-4 D7 गत (B4 (first time) सानु) (for शान्त) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 नष्टरूपा घनाघनाः

25 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 25 twice (cf v l 21) B2 reads 25ᶜᵈ in marg (cf v l 23) —ᵃ) B3 D5 जल ** र्भा M1 आगर्भा (for °गर्भा) B1 महाभागा D(ed) °मेघा (for °वेगा) D12 गर्भा महाजलावेगा (sic) —ᵇ) D1 धन्वना D2,4 13 गर्भिता (for गन्धिन) Ñ1 कुट *** घदना (illeg) —After 25ᵃᵇ D5 ins

575* वान्ति रात्रौ रतिकर ... मिनीसुहृदोऽनिशा ।
एकाएकेष्वमित्रमरिकामोदवासिता । (sulm)
वाति कह्लारसुभगा सप्तच्छदसुगन्धया ।
वाता नवरतस्तनमधूगमनमन्थरा ।

—ᶜᵈ) B4 (first time) चरिता ; D4 विगता (for विरता) Ñ1 विवृता *** सौम्य (illeg) Ñ2 V1 B1 2 D7 निर्वृत्तु शान्तथैव V2 D4 (second time) निर्वृत्तु शतधा सर्वे (B1 संप्रव) (for °) Ñ2 जलवाता (for वृष्टि°) Ñ2 V1 2 B1 2 4 (first time) D7 सविद्युत ; B4 (second time) समेतव ; D4 सुदारुणा (for समुद्यता) Ś1 D1-4 12 13 निवृत्ता विरति (Ś1 °रत) रा सौम्य (D13 °म्या) वृ (D2 13 वृ) ष्टिवाता समंतत ; D13 प्रशान्तमवा सौम्या सबुन्ता भीम मारुता —After 25 Ñ2 V1 2 B D7 ins 577*

26 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 26 twice (cf v l 21) —ᵃ) Ñ1 V1 2 B4 (second time) D4 13 मेघानां (for घनानां) D11 सारङ्गानां (for वारणानां) Ś1 Ñ1 B1-3 D2,4 7 13 G1 मेघा (G1 घना) नां वारणानां च D1 मेघानां दर्दुराणां च —Ñ2 om (hapl) 26ᵇᶜ D4 mostly illeg for 26ᵇ —ᵇ) B4 (first time) मानद (for लक्ष्मण) —ᶜ) Ñ2 B1-4 (B4 second time) D1-4 13 (after corr as in text) नादा B2 3 D1-4 12 13 प्रस्रवणानां (for प्रस°) —ᵈ) T1 प्रसार (for प्रशान्त°) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 विनिवृत्ता (Ś1 D13 °त्तो) नृपात्मज Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D4 7 विनिवृत्ता सदर्दुरा , D12 प्रशान्तश्च परंतप —After 26 Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 read 23-24 while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins 5-6*

27 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 27 twice (cf v l 21) —ᵃ) B4 (second time) अतिवृष्टा D4 अभिवृष्टा D5 अभिवृष्टा D13 अथ दृष्ट्वा (for अभिवृष्टा) Ś1 D1 4 12 13 महाशय Ñ2 B2 (sup lin also as in B1) D1 सम मेघैर् ; V1 दृष्ट्वा मेघैर् B1 2 शारमेघैर् (for महामेघैर्) B4 (first time) अतिवृष्टया महावेगैर् —ᵇ) V1 2 B4 (both times) विमलाश्च, D12 सुनीलाश्च (for निर्मलाश्च) Ś1 Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D4 7 12 13 विमलास्तत्र —D4 illeg from ᵃ up to पश्य (cf var) in ᵈ —ᶜ) Ś1 अभिलिप्ता D1 4 12 13 अवलिप्ता —ᵈ) Ś1 Ñ V1 2 B (B4 second time) D1-4 7 12-13 पश्य लक्ष्मण D1 M3 चित्रलिखित (for चन्द्ररश्मिभि) —After 27 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ins while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins after 26

576* उत्पलैः पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पुष्पितैः ।
वाप्यः समभिशोभन्ते धीमतां प्रमदा इव ।

[(l 1) B4 [ए]र (for [अ]पि) Ś1 D2,4 12 13 चारे B4 D1 2 वांशुरे (for पुष्पिते) Ñ1 ****** वांशुरे (illeg) V2 कुमुदैश्च पांशुरे (for the post half) —D7 reads l 2 after 28 —(l 2) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 स्फुर (for समभि) Ś1 D1 12,13 समाया Ñ1 समावा D4 सामा (for धीमता) V1 प्रमदा (for प्रमदा)]

—Then Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cont Ñ2 V1 2 B D7 ins after 25 D1 8-11 Ck t ins after 31 D12 ins after 27 while M3 ins after 29

577* पद्मा सप्तपर्णाश्च कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
दृश्यन्ते अर्जुनाश्च कदम्बाश्च गिरिसानुषु ।

[(l 1) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 8-10 M3 पद्मा B4 कदम्बा; D4 पद्मा D12 पद्मा (for पद्मा) V1 D7 10 कदम्बा —Ś1 D13 om l 2 —(l 2) Ñ2 V2 B1-3 D7 दृश्यते D1 दृश्यो (for दृश्य ते) Ñ1 ** शैल, V1 B4 च दर्शन (for दृश्य°) Ñ1 illeg for दृश्यते V1 B4 कदम्बाश्च (for °नुषु) D12 दृश्यते वृक्षा कदम्बाश्चार्जुनास्तथा]

—After 27 B1 D2,4,8-12 G1 M1 (l 1-35) Ck t ins a passage relegated to App I (No. 17)

G. 4 29 29
B 4 30 20
L. 4 23. ०

निःसंशयं कार्यमवेक्षितव्यं
क्रियाविशेषो ह्यनुवर्तितव्यः ।
ननु प्रवृत्तस्य दुरासदस्य
कुमार कार्यस्य फलं न चिन्त्यम् ॥ २०

अथ पद्मपलाशाक्षीं मैथिलीमनुचिन्तयन् ।
उवाच लक्ष्मणं रामो मुखेन परिशुष्यता ॥ २१
तर्पयित्वा सहस्राक्षः सलिलेन वसुंधराम् ।
निर्वर्तयित्वा सस्यानि कृतकर्मा व्यवस्थितः ॥ २२
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषाः शैलद्रुमपुरोगमाः ।
विसृज्य सलिलं मेघाः परिश्रान्ता नृपात्मज ॥ २३

एतच्छ्लोक सप्रश्नयवादियर्माणां पूर्वोक्तलक्षमणवाक्येषु विद्यमानत्वादुपरिष्टाद्रामेण लक्ष्मणवाक्ये वानूद्यमानत्वादुक्तवन्तमिति पद्मभ्याहृत्य व्याख्यातव्य ※ —After 19 Ñ2 V2 B D7 ins

571* सुभाषित ते नरवर्य वाक्य
कोऽन्य समोऽस्तीह हितस्य वक्ता ।
स्थितोऽस्मि सत्त्वे धृतिमद्य कृत्वा
त्यक्तो मया शोककृत प्रलाप ।

[(l 1) V3 अभाषित B4 येन् (for ते) V3 B4 न च यच वाक्य, B2 [S]नवधार्य कार्यं, B3 नरवर्य कार्यं D7 नरदेव वाक्य (for °वर वाक्य) —(l 2) Ñ2 D7 समाश्रित, V3 समास्तीह, B4 त्वयातीव (for समोऽस्तीह) —(l 3) B1 3 हात्य, B4 मत्ये, D7 कार्ये (for सत्त्वे) —(l 4) Ñ2 V3 B4 त्यक्त मया शोककृता प्रलापा]

20 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 om 20 (cf v l 7, 10 and 13) —a) V1 B4 न सशय V1 2 B ह्यपेक्षि°, D7 निपेक्षि°, G1 2 M2 Cv r m g अवेक्षणीय Ck अपे° Ct as in text (for अवेक्षि°) —b) D6 10 क्रियाविशेषो V1 B4 D8–10 G1 M2 Cv t [S]पि Cm k as in text (for हि) Ñ2 B1–3 [अ]नुवर्तितव्य G(ed) °वर्तनीय (for °वर्तितव्य) —c) Ñ2 V1 3 B3 D8–10 M1 न तु प्रवृद्ध(D6 8 M1 °त्त)स्य, B1 3 यत्र प्रवृद्धस्य, B4 नह्यप्रवृत्तस्य (for ननु प्रवृत्तस्य) —d) D8–10 Ck t वीर्यस्य, G3 का ** (damaged) Cv r m g as in text (for कार्यस्य) B4 बल (for फल) D4 8–10 Ct च चिन्त्य G2 M1 विचिन्त्य, Cv m g as in text (for न चिन्त्यम्) Ñ2 V2 B1–3 D7 बल निहतु मम मन्मथस्य, V3 कुमार कामस्य बल निहतु —After 20 Ñ2 B D7 read an addl colophon

[*Sarga name* Ñ2 B1–3 D7 शरद्विलाप B4 लक्ष्मणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) B1 om Ñ2 28 B2 29 B3 4 D7 30]

21 D11 om 21 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 21–27 twice —a) Ñ V1 2 B (B4 both times) D1–4 7 12 13 तत (for अथ) V3 B1 3 4 (first time) D7 9 पलाशाक्षो, D13 विशालाक्षीं (for पलाशाक्षीं) —b) Ñ1 D1–4 12 13 M3 वैदेहीम् (for मैथिलीम्) D3 समचिन्तयन् —After 21ab, Ñ2 V2 B (B4 after second time) D7 ins

572* स शून्यहृदय शून्ये फलार्थं लक्ष्मणे गते ।

[Ñ2 B1 3 फलार्थे (for °र्थं)]

—Ñ2 om 21cd —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 अब्रवीलक्ष्मण दृष्ट्वा, V1 2 B (B4 both times) D3 7 अब्रवीलक्ष्मणं दीनो (V3 [m also दीनो] धीरो, B4 [first time] रामो) ※ Cv अथेत्यादि । पुनरारम्भवचन शरद्वर्णनस्य प्रकरणान्तरस्य प्रस्तावाय ※

22 D11 om 22 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 22 twice (cf v l 21) —a) M3 वर्तयित्वा B4 (first time) यथाकाम (for सहस्राक्ष) —c) Ś1 B4 (first time) D1–3 6 8 12 13 T3 3 G3 3 M2 निवर्तयित्वा Cr g k l निर्वर्तयित्वा (as in text) Ś1 D12 [अ]थ ध्वानि, D6 13 शस्यानि (for सस्यानि) Ñ2 V1 B1–3 D7 निष्प्र(V1 B1 3 D7 °ह्व)र्त्य (B2 निष्पाद्य) सस्य(Ñ2 D7 सर्व)सम्पूर्ति, V3 B4 (second time) निष्पाद्य सर्वशस्यानि —d) Ś1 Ñ V1 B (B4 first time) D1–4 7 12 13 पुरदर , V3 वृकोदर (for व्यवस्थित) —After 22 (first time), B4 ins

573* अपाण्डुनलदश्याम सध्याचन्दनचर्चितम् ।
मन्दमारुतनि श्वास कामातुरमिवाम्बरम् ।

23 D11 om 23 (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7. B4 reads 23 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 read 23–24 (including star passage) after 26 —a) D6 8 8–10 G1 M1 दीर्घ (for स्निग्ध) D7 13 निर्घोषान् B4 स्निग्धनिर्घोषगम्भीरा —b) Ś1 D2 3 12 पुरोगमान् , M2 °पमा (for °गमा) ※ Cg शैलद्रुमपुरोगमा शैलद्रुमाग्राणामग्रे गच्छन्त ।, Ck शैलाश्च द्रुमाश्च पुरा (°र ?)श्च शैलद्रुमपुरा (°र ?) रेफान्ता (°न्त ?) । तान् गच्छन्तीति गमा । पचाद्यच् । शैलद्रुमपुर इति द्वितीयाषड्डुवना न्तम् । तानागच्छन्ति तथा भूत्वा सलिल विसृज्य परिश्रान्ता ※ D6 तडित्वन्त समाहिता —B4 reads 23c–24b in sarg —c) V1 प्रमुच्य (corrupt) (for विसृज्य) —d) Ñ1 B (B4 second time) D7 प्रतियाता, V1 3 प्रतिशाता B4 (first time) प्रतिशाता D3 8 10 G1 2 Ct परिशान्ता (for °श्रान्ता) D7 T2 G1 M1 (before corr) नृपसत्तमा —For 23cd Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

574* पूरयित्वा महावेगा प्रतिशान्ता महाद्युते ।

[D4 illeg from प्रति up to दुत in 24a Ñ2 निपुता है, D8 प्रतिभ्राता (for °शान्ता) D3 नृपात्मज (for महाद्युते)]

नीलोत्पलदलश्यामाः श्यामीकृत्वा दिशो दश ।
विमदा इव मातंगाः शान्तवेगाः पयोधराः ॥ २४
जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।
चरित्वा विरताः सौम्य वृष्टिवाताः समुद्यताः ॥ २५

घनानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
नादः प्रस्रवणानां च प्रशान्तः सहसानघ ॥ २६
अभिवृष्टा महामेघैर्निर्मलाश्चित्रसानवः ।
अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः ॥ २७

G 4 29 15
B 4 30 27
L 4 23 13

24 D11 om 24ab (cf v l 10) For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 24 twice (cf v l 21) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 read 23 24 (including star passage) after 26 B2 reads 24 in marg (for both cf v l 23) D4 illeg up to दल in a (cf v l 574*) —a) M1 श्याम (for श्यामा) —b) V1 B (B4 first time) D7 G3 श्यामीकृत्य B4 (second time) श्याम कृत्य D2 °कृत (for श्यामीकृत्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 3 12 13 सवलाका सविद्युत —c) N2 V2 B (B4 second time) D7 समदा (for विमदा) —d) N1 V2 B3–4 D7 गत (B4 [first time] गातु) (for शान्त) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 नदरूपा घनाघना

25 For sequence in N1 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 25 twice (cf v l 21) B2 reads 25ab in marg (cf v l 23) —a) B3 D2 जल * भा M2 जगर्जुश्च (for °गर्भा) B1 महाभागा B(ed) °मेघा (for °वेगा) D11 गर्भा महाबलावेगा (sic) —b) D1 घनवना D2 4 13 गर्भिता (for गन्धिन) Ñ1 कुट * * * चदना (illeg) —After 25ab D3 ins

575* वाति रात्रौ रतिक्लान्तकामिनीसुहृदोऽनिलः ।
लतालोलप्रसिद्धमल्लिकामोदवासितः । (subm)
वाति कह्लारसुभगः सस्वच्छन्दसुगन्धय ।
याता नगरतल्कानवधूगमनम चरा ।

—cd) B4 (first time) चरिता D6 विगता (for विरता) Ñ1 निवृत्ता * * * सौम्य (illeg) N1 V1 B1 3 D7 निर्वेषु शान्तश्चैव V2 B4 (second time) निर्वेषु शान्ता सर्वे (B4 सौम्य) (for °) N1 जलवाता (for वृष्टि°) N2 V1 2 B1 2 4 (first time) D7 सविद्युत ; B4 (second time) समतत ; D6 सुदारुणा (for समुद्यता) Ś1 D1 4 12 13 निवृत्ता शिशि(Ś1 °ख)रा सौम्य(D13 °म्या) वृ(D13 वृ)ष्टिपाता समतत D11 प्रपातप्रभवा सौम्या सवृता सीम भारता —After 25 N2 V1 2 B D7 ins 577*

26 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 26 twice (cf v l 21) —a) N1 V1 2 B4 (second time) D2 13 मेघानां (for घनानां) D11 सारदानां (for वारणानां) Ś1 N2 D1–3 D2 4 7 13 G1 मेघा(G1 घना)नां च वाणां च D1 मेघानां दर्दुराणां च —N2 om (hapl) 26b D4 mostly illeg for 26b —b) B4 (first time) सन्त (for लक्ष्मण) —c) Ñ2 B1–4 (B4 second time) D2–4 7 13 (after corr as in text) नादः B2 3 D1–4 12 13 प्रभ्रवणानां (for प्रस°) —d) T2 महान् (for सहसान°)

Ś1 N1 D1 2 4 12 13 विनिवृत्ता(Ś1 D13 °त्तो) नृपात्मज N2 V1 2 B (B4 second time) D2 7 विनिवृत्ता सहुरा , D11 प्रशातश्च परतप —After 26 Ś1 N1 D1 4 12 13 read 23 24 while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins 576*

27 For sequence in Ñ1 V1 2 B D7 cf v l 7 B4 reads 27 twice (cf v l 21) —a) B4 (second time) अतिवृष्टा D2 अभिवृष्टा D6 अभिसृष्टा D13 अथ दृश्या (for अभिवृष्टा) Ś1 D1 4 12 13 महावप N2 B2 (sup lin also as in B1) D7 सम मेघैर् V1 नवा मेघैर् B1 2 शरन्मेघैर् (for महामेघैर्) B4 (first time) अतिवृष्टा महावेगैर् —b) V1 2 B4 (both times) विमलास्र D11 सुनीलास्र (for निर्मलास्र) Ś1 Ñ1 V1 2 B (B4 second time) D2 4 7 12 13 चित्रधातव —D4 illeg from ° up to पश्य (cf var) in d —c) Ś1 अभिलिप्ताः D2 4 12 13 अवलिप्ता —d) Ś1 Ñ V1 2 B (B4 second time) D1–4 7 11 13 पश्य लक्ष्मण D6 M3 चित्रदीप्तिभिः (for चन्द्ररश्मिभि) —After 27 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins while Ñ2 V1 2 B (B4 second time) D7 ins after 26

576* उत्पले पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पुष्पितै ।
वाप्य समभिशोभन्ते श्रीमत्य प्रमदा इव ।

[(l 1) B4 (उ)त्र (for (अ)पि) Ś1 D2 4 12 13 पाण्डुरे B4 D1 3 पांडुरे (for पुष्पितै) N1 * * * * * पांडरे (illeg) V2 कुसुमैश्चैव पांडरे (for the post half) —D7 read l 2 after 28 —(l 2) Ś1 N1 D1–4 12 13 सवृत (for समभि) Ś1 D4 12 13 समावृता Ñ1 [illegible] D7 [illegible] (for [illegible]) V1 प्रवरा (for प्रमदा)]

—Then Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 cont Ñ2 V1 2 B D7 ins after 25 D2 4–13 Ch ins after 1 D11 ins after 2, while V2 ins after [illegible]

577* [illegible]

[(l 1) [illegible]

[illegible]

G 4 29 0
B 4 30 58
L 4 23 38

दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।
नवसंगमसव्रीडा जघनानीव योषितः ॥ २८
प्रसन्नसलिलाः सौम्य कुररीभिर्विनादिताः ।
चक्रवाकगणाकीर्णा विभान्ति सलिलाशयाः ॥ २९
अन्योन्यबद्धवैराणां जिगीषूणां नृपात्मज ।
उद्योगसमयः सौम्य पार्थिवानामुपस्थितः ॥ ३०
इयं सा प्रथमा यात्रा पार्थिवानां नृपात्मज ।
न च पश्यामि सुग्रीवमुद्योगं वा तथाविधम् ॥ ३१
चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ।
मम शोकाभितप्तस्य सौम्य सीतामपश्यतः ॥ ३२

28 Before 28, Ś1 D19 read 7, 8 and 12 For sequence in D7 cf v l 7 Ñ2 V1 2 B om 28 D1–4 11 13 transp 28 and 29 T1 repeats 28 after 29 M3 reads 28 *inf lin sec m* —c) D1 -सव्रहा, D13 सप्राद्या (corrupt), D8 9-10 M3 3 -सवीडा (for सव्रीडा) —After 28 D1 3 4 13 14 ins

578* शरत्काले तु काशाना मञ्जर्यो मारुतेरिता ।
वरासवमदक्षीबा विलोला इव योषित ॥

while D2 ins after 28, whereas D11 ins. only l 4–5 after 29

579* रविस्तापयते लोकं यथा पृथ्वीपति खलु ।
तोयं प्रसन्नतामेति सज्जनानां यथा मन ।
पङ्कं शोषणमायाति यथा कान्त* वित्तवान् ।
कुमुदं फुल्लमुदकं तारानिष्फुल्लमम्बरम् ।
हंसतानं समन्तात्र शर्वर्यामितरेतरम् । [5]
काशा क्षीरनिकाशा
दधितरवणानि ससपर्णानि ।
नवनीतनिभश्चन्द्र
शरदि च मकरा ज्योत्स्ना ।
चेत कर्षन्ति सप्तच्छदकुसुम ** सारसौम्यतूल्य [10]
चन्द्रीस्वीत**श्रुतिसुभगदिशो धारा शारदीना ।
किं च श्यामोत्पलङ्कदमधुरमुखी सचरचञ्चरीक
श्रणीं वेणीसरागा रमयति तरस पद्मिनीभिंशुमाली ।

[(l 4) D11 ताराणि (for तारानि)]

—After 28 D5 T (first occurrence) G1 3 M3 Cv r m g ins a passage given in App I (No 17) while D12 ins l 17–116

29 Ś1 D13 om 29 For sequence in Ñ2 V1 2 B D7 cf v l 7 B1 reads 29 twice D1–4 11 13 transp 28 and 29 —a) Ñ1 D1–4 13 तथा, B4 (first time) सौम्या (for सौम्य) —b) B4 (first time) D1 6–11 G M3 कुररा भिद्र: Cg as in text (for °रीभिर्) Ñ V1 2 B D1–4 7 13 कुरैं (D3 सारसैं) भद्रगा (D1 °सा D7 7 °णो) दिता —c) Ñ V1 2 B (B4 second time) D1–4 7 13 हसकारण्डवाकीर्णा —d) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 सपद्मा: B4 (second time) सपद्म (for विभान्ति) G1 सन्तिष्ठन्ता Ñ1 D1–4 13 चक्रवाकोपशोभिता (Ñ1 °पूरिता) D7 सपद्म सन्तिष्ठथा —After 29 T1 repeats 28 while Ñ1 V1 B1–4 D7 ins

580* शारद् शशक्लौप शशाङ्क पश्य लक्ष्मण ।
अभिवृद्धमिवादर्श ताम्रमैवाणिन्दुभि ।

[(l 2) Ñ1 D7 अतिवृद्ध्, B3 अभिमृद्ध (for अभिवृद्ध्)]

whereas D12 ins l 4–5 of 579* and then ins. l 1 16 of App I (No 17) —After 29 M3 ins 577*

Before 30, G(ed) ins

581* एवमुक्त्वा तु काकुत्स्थो मुहूर्तं ध्यानमास्थित ।
लक्ष्मण कार्यसिद्ध्यर्थं पुनर्वचनमब्रवीत् ।

30 a) D2 3 8 11,13 अन्योन्य —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 मानि(B2 3 °पि)नां विजिगीषतां(D1 °पुणां) G(ed) मानिना विजयैषिणा —Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 transp 30cd and 31ab —c) Ś1 D13 उद्योगसमये V2 B4 प्राप्त ! D11 सोत्र (for सौम्य) —d) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 नृपात्मजा Ñ1 D7 जयैषिणा, V1 2 B महात्मनां, G(ed) जयार्थिनां (for उपस्थित)

31 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 transp 30cd and 31ab —b) Ñ2 D7 महात्मनां, V1 B1–3 M3 जयार्थिनां, V2 B4 नरर्षे (for नृपात्मज) Ś1 Ñ1 D3 3 11–13 नरेन्द्राणां जयै(D13 हितै)षिणा, D1 नरेन्द्राणां जिगीषुणां D4 नरेन्द्र विजयार्थिनां ☞ Ct t अन्योन्यबद्धवैराणां जिगीषूणां नृपात्मजैरिति पाठ ☞ —c) V1 उद्योगे (for °ग) D3 om after उद्योगं Ś1 D1–13 13 Ct च, D3 तु (for वा) —After 31 D1 1–10 Ct t ins 577* and then cont

582* हंससारसचक्राह्वैः कुररैश्च समन्तत ।
पुलिनान्यवकीर्णानि नदीनां पश्य लक्ष्मण ।

32 D3 om 32ab D13 repeats 32ab and 45cd after 49 —c) V1 3 B1–3 D7 काम (for शोक) Ś1 Ñ1 D1–4 12,13 परीतस्य D11 M3 2 [अ]भिप्लुतस्य (for [अ]भितप्तस्य) —d) V2 D8–10 तथा (for सौम्य) ☞ Ct चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमा इति आषाढश्रावणभाद्रपदाश्विनाः ... ☞ Cr ... ☞ Cg ...

प्रियाविहीने दुःखार्ते हृतराज्ये विवासिते ।
कृपां न कुरुते राजा सुग्रीवो मयि लक्ष्मण ॥ ३३
अनाथो हृतराज्योऽयं रावणेन च धर्षितः ।
दीनो दूरगृहः कामी मां चैव शरणं गतः ॥ ३४
इत्येतैः कारणैः सौम्य सुग्रीवस्य दुरात्मनः ।
अहं वानरराजस्य परिभूतः परंतप ॥ ३५
स कालं परिसंख्याय सीतायाः परिमार्गणे ।
कृतार्थः समयं कृत्वा दुर्मतिर्नावबुध्यते ॥ ३६

त्वं प्रविश्य च किष्किन्धां ब्रूहि वानरपुंगवम् ।
मूर्खं ग्राम्यसुखे सक्तं सुग्रीवं वचनान्मम ॥ ३७
अर्थिनामुपपन्नानां पूर्वं चाप्युपकारिणाम् ।
आशां संश्रुत्य यो हन्ति स लोके पुरुषाधमः ॥ ३८
शुभं वा यदि वा पापं यो हि वाक्यमुदीरितम् ।
सत्येन परिगृह्णाति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥ ३९
कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न भवन्ति ये ।
तान्मृतानपि क्रव्यादः कृतघ्नान्नोपभुञ्जते ॥ ४० G 4 30 73 B 4 30 73 L 4 23 30

स्व रावणवध एतेति पूर्वोक्तवचने तु कार्तिक समनुप्राप्त इत्यस्य समाप्त दृश्यर्थ इत्यादु ॐ —After 32 D6 8 9–10 S ins

583* यथ राशीव भर्तार प्रहृष्टोऽनुगता वनम् ।
विपम वण्डकारण्यमुग्धारशीव वाङ्गना ।

[(l 2) T M3 वाणता (for वाङ्गना)]

33 Ś1 om 33 —b) B1 3 कृतराज्ये, T वने सौम्य (for हृतराज्ये) —c) B4 transp कृपां and न —d) Ñ2 V1 2 B4 D1 मानद, B1–3 वानर (for लक्ष्मण)

34 a) D6 सुनाथो Ś1 Ñ D1 2 7 12 दासश, V1 2 B D11 -राज्यश्च, D3 4 13 राज्योह (for -राज्योऽयं) G(ed) अनाथो राष्ट्रभ्रष्टश्च —b) T2 वानरेण (for रावणेन) Ś1 D1–4 10 13 प्रधर्षित D6 वानरेण च धर्षिणा —c) D2 13 दुराग्रह (for दूरगृह) ॐ Cr 'दूरग्रह' इति पाठे दूरवर्तिसीताविषयो ग्रहो रावणोऽभिनिवेशो वा यस्येत्यर्थ ॐ D11 दुर्बलो दुर्मद कामी —d) Ś1 D1–4 10 13 सदैव, Ñ2 V1 2 B D1 मा चापि (for मा चैव) V1 B1 शरणागत

35 a) Ś1 D4 13 [इ]तत्, Ñ2 V1 2 B1 2 D7 [इ]भि (for [इ]तै) D11 इत्येभि कारणैस्तात —b) D6 महात्मन (for दुरा°) Ś1 Ñ1 D1–4 10–13 सुग्रीवेण दुरा(D2 13 महा)त्मना —c) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 M3 रामेन Ck t as in text (for -राजस्य) ॐ Ct वानरराजस्य वानरराजेन शेषे पष्ठी ॐ —d) Ś1 D1–4 10 13 न संशय, V1 [ऽ]हं लक्ष्मण Ñ2 V1 B4 D5 10 परतप (for °तप) ॐ Cg सुग्रीवस्य परिभूत इति 'क्तस्य च वर्तमाने' इति पष्ठी । , Ck परिभूत इति । मतिबुद्धीत्यत्रानुक्तसमुच्चयार्थेन चकारेण वर्तमानक्त क्तस्य च वर्तमान इति पष्ठी ॐ

36 a) Ś1 D4 13 शारदा(Ś1 °द) स च कालो मे Ñ1 D1–3 13 स चतुर्मासकाल(V1 °लो) मे —d) D3 दुर्मतिः, D6 दुरात्मा D11 दुर्गीता (for दुर्मतिर्) Ś1 D2 4 13 12 [अ]ति(D2 13 [अ]भि)मन्यते N V1 2 B1–3 D2 5 7 11 [अ]भिपद्यते Ck [ए]व बुध्यते (for [ना]वबुध्यते) —After 36, D3 13 ins

5°4* न स पश्यामि सौमित्रे यत्र प्रतिकरोमि य ।
सर्वस्य हि कृतार्थस्य मतिरन्या प्रवर्तते ।

37 a) Ś1 N V1 2 B D G2 3 स(D5 om) किष्किन्धा प्रविश्य(Ś1 D1 6 °श) त्व, G1 M1 2 किष्किन्धा समाविश्य त्वे —b) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 ब्रूहि स(D4 त्वं) (D13 * * *) वानराधिप(Ś1 D1 13 °रेश्वर) —c) M1 मूरग्य (sic) (for मूर्खं) Ś1 D12 नं तु D4 6 ग्राम (for ग्राम्य) Ñ1 -सुखे रत D10 13 सुखे रक्त, G3 सुखासक्त G(ed) सुखे सुख (for सुखे सक्तं) —d) B1 3 वचनं (for °नात्) —After 37 B1–3 ins

585* समयस्ते कृतो योऽसौ तस्य कालविलम्बनम् ।

38 a) Ś1 Ñ1 V3 B4 D1–4 11–13 अर्थिनां याचमानानां —b) D4 वा (for च) —c) Ś1 D13 सश्राव्य (for सश्रुत्य) B4 हन्यात् (for हन्ति) D11 आशां यो हन्ति सुग्रीव

39 D1 om 39 D3 reads 39 in marg —ab) D2 13 शुद्ध (for शुभ) After 39a Ñ1 wrongly ins पूर्वं चाप्युप कारिणां Ñ2 V1 B1 3 D5 7 T2 G3 Cm येन, Cv p m p as in text (for यो हि) Ś1 Ñ1 V3 B1 4 D1 4 12 13 वाक्य य (D 2 13 यत्) समुदीरित (for b) D11 शुद्ध वा दारुण यापि यद्वाक्यं समुदाहृत —c) Ś1 N1 D4 12 13 सत्यवाङ्नार (D3 °वाक्यं) भिजानाति Ñ2 V1 2 B D7 सत्याभि(Ñ2 D7 °स्य प्र)त्यभिजानाति(V3 °भि) D3 11 सत्येन प्रतिजानाति (D11 °गृह्णाति, —d) Ś1 N V1 2 B D2–4 7 11 13 G3 लोके D11 सौम्य M3 धीर (for वीर) Ś1 Ñ1 V3 पुरुषाधम —After 39 N2 V2 B2–4 D7 ins

586* न च पश्यामि सौमित्रे योऽर्थी न कृपण वदेत् ।
स च नैवानुपश्यामि योऽर्थिन नाभ्यसूयते ।

[(l 1) B3 missing for first न —(l 2) V3 B4 तु (for च) Ñ2 D7 अहं नैव पश्यामि (for the prior half)]

40 a) D2 4 13 कृतार्थी D3 [अ] कृतार्था (for °र्था) Ñ2 V1 B1–3 D7 स कृतार्था कृतार्थाश्च —b) D7 T1 2 मित्राणि D2 13 भयं त्वमर D7 भवति ये (for भवन्ति ये) ॐ Cr m g मित्राणां न भवन्ति मित्राणामुपकारका(Cg °राय) न भवन्तीत्यर्थ । अस्य श्लोकस्यान्ते इतिकरणं द्रष्टव्यम् । इति सुग्रीव मूढेति पूर्वेण संबन्ध ॐ —c) D6 तान्रसान् (for तान्मृतान्) D2 13 मृतानपि च क्रव्यादा ॐ Cv कृतघ्ना नोपभुञ्जत इत्यत्र सुग्रीवस्य दुराचारपरसमाप्तिसूचकमितिकरण

G. 4 30 18 B 4 30. 74 L 4 25 31 नूनं काञ्चनपृष्ठस्य विकृष्टस्य मया रणे ।
द्रष्टुमिच्छति चापस्य रूपं विद्युद्गणोपमम् ॥ ४१
घोरं ज्यातलनिर्घोषं क्रुद्धस्य मम संयुगे ।
निर्घोषमिव वज्रस्य पुनः संश्रोतुमिच्छति ॥ ४२
काममेवंगतेऽप्यस्य परिज्ञाते पराक्रमे ।
त्वत्सहायस्य मे वीर न चिन्ता स्यान्नृपात्मज ॥ ४३
यदर्थमयमारम्भः कृतः परपुरंजय ।
समयं नाभिजानाति कृतार्थः प्लवगेश्वरः ॥ ४४
वर्षासमयकालं तु प्रतिज्ञाय हरीश्वरः ।
व्यतीतांश्चतुरो मासान्विहरन्नावबुध्यते ॥ ४५
सामात्यपरिषत्क्रीडन्पानमेवोपसेवते ।
शोकदीनेषु नास्मासु सुग्रीवः कुरुते दयाम् ॥ ४६
उच्यतां गच्छ सुग्रीवस्त्वया वत्स महाबल ।
मम रोषस्य यद्रूपं ब्रूयाश्चैनमिदं वचः ॥ ४७

दृश्यम् । अत परं हि धाक्य श्लक्ष्मण प्रति प्रयुज्यते । न सुग्रीवाय संदिश्यते ※ —After 40 Ñ2 V1 2 B D5 7 11 read 45

41 Ñ2 V1 2 B D7 read 41 and 42 after 50 while D5 11 read the same after 46 —a) D5 12 तूर्णं (for नूनं) Ś1 विनतस्य, D11 शिष्टस्य (for पृष्टस्य) —b) Ñ2 D7 विकृतस्य, D2 13 व्यावृत्तस्य (for विकृष्टस्य) V1 D5 7 12 महारणे D7 मया विकृष्टस्य रणे —c) Ñ V1 2 B D1-10 इच्छसि, D2 12 इच्छामि (for इच्छति) —d) D2 4 8 7 12 T1 G M1 2 Ck गुणो (for गणो)

42 Ñ2 V1 2 B D7 read 41 and 42 after 50 while D5 11 read the same after 46 —a) D5 9 G1 M1 घोर, Cg as in text (for घोरं) D12 ज्याघात (for ज्यातल) —b) Ś1 D1-4 12 मम क्रुद्धस्य (by transp) D13 सम क्रुद्धस्य, G1 क्रुध्यतो मम (for क्रुद्धस्य मम) —c) Ś1 Ñ1 V1 2 B D1-4 11-13 निर्घोषम् (for निर्घोषम्) —d) Ś1 Ñ1 D4 12 त्वं, D5 11 त (for स) Ś1 Ñ1 B4 D1 5 6 (after corr) 8-13 इच्छसि Ñ2 V1 2 B1-3 श्रोतुमिच्छसि (B3 °च्छामि) वानर D7 श्रोतुमिच्छति वानर ※ Cv r g पुन संश्रोतुमिच्छतीति पाठ ।, Ct संश्रोतुमिच्छतीत्युत्तरमिति सुग्रीव गृहीति संबन्ध ※ —After 42 V3 B3 4 ins while D5 11 cont after 590*

587* काल कालप्रकथण तिष्ठ सत्ये कपीश्वर ।
यदर्थस्त्व राज्येन जीवितेन सुखेन वा ।

[(l 1) B4 काम (for काल) D5 11 अन कालातिपातेन त्वमुचित हरीश्वर —(l 2) B4 यद् D11 न हि (for यदि) B4 नीयनेन (for जीवितेन) D5 11 च (for वा)]

43 Ś1 D4 13 om 43-48b Ñ1 D1 3 13 om 43-47 B3 reads 43 in marg —a) B4 काम चैव, D5 Ck कामवेग (for °मेव) Ñ2 V1 2 B D7 गते काले D7 परिज्ञाते, D11 G3 गते कार्ये (for गतेऽप्यस्य) —b) D5 गते कार्ये D6 परिज्ञाने (for परिज्ञाते) —c) D11 मत् (sic) (for त्वत्) —d) B1 3 D7 चिन्ता सा (for चिन्ता स्यात्) —After स्यात्, D6 wrongly reads 42d in place of नृपात्मज.

44 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 44 (cf v l 43) —a) B4 यदर्थश्च (for यदर्थम्) V1 स मया (for अयम्) —c) Ñ2 B1-3 D7 समसौ, D5 11 तद्वच (for समय) V3 B4 सम्यक् नाभिजानासि —d) V3 B4 प्लवगेश्वरः G3 स हरीश्वर

45 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 45 (cf v l 43) Ñ2 V1 2 B D5 7 11 read 45 after 40 V3 B4 read 45 twice —a) D6 8 वर्षा, T G1 3 M3 (after corr sec m as in text) Cv m वर्षं Ct as in text (for वर्षा) V3 B4 (both first time) हि (for तु) Ñ2 V1 2 B (V3 B4 second time) D5 7 11 प्रतिकार हि मे राजा (V2 B °जन्) M1 वार्षिक समय काल ※ Cv वर्षं वर्षाकाल समयस्यावसरम् ।, Cr m वर्षं तु वर्षाकालमेव समयकाल प्रतिज्ञायावस्थाय, सङ्केतकाल प्रतिज्ञायेत्यर्थ । Cg वर्षेति । वर्षासमयकाल वर्षा एव समयकाल सङ्केतकालस्तम् । वर्षाशब्देन चत्वारो मासा उपलक्ष्यन्ते ।, Ct वर्षा वर्षान्तरकाल सङ्केतविषय काल प्रतिज्ञाय ※ —b) D5 11 प्रतिकर्तुं (for प्रतिज्ञाय) ※ Ck व्यतीतांश्चावबुध्यत इत्यन्वय । Ct व्यतीता व्यतीत प्रायान् ※ —After 45 Ñ2 V1 2 B D5 7 11 ins

588* तत्कालपरिणामश्च सहायश्चानरक्षित ।
तस्याश्च प्रतिज्ञाता कथ शक्य न शोचितुम् ।

[(l 1) D5 11 परिणामाश्च (for °णामश्च) D5 11 हत्वाश्च नवरिक्षत (for the post half) —B3 reads l 2 marg —(l 2) V1 कथ्य (for कथ) V3 शक्या B4 (for शक्य) D7 कथ न शोचितु क्षम (for the post half)

46 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 46 (cf v l 43) —a) D5 सोमात्य D5 11 सामात्य स्वपुरे क्रीडन् —b) D5 11 कुर्व (for पानम्) G1 [उ]पसेव्यते —For 46ab, Ñ2 V1 2 D7 subst

589* सामात्य परिसत्क्रीडन्कामस्य वशमागत ।

[V1 परिषद् (for परिस) V3 B4 D7 सदामात्य परिषीद (for the prior half) V1 कालस्य B1 यमस्य (for कामस्य) —c) B3 शोकशीलेषु Ñ2 V1 2 B1 3 D7 च (for न) T3 [अ]स्माक (for [अ]स्मासु) —d) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 रमते निरपत्रप, D4 रमते निरुपद्रव —After 46 Ñ2 V1 2 B D7 read 50 41, 42, while D5 11 read 41 and 42

47 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 om 47 (cf v l 43) Ñ2 V1 B1 3 D7 om 47 —a) V3 वा ∗, B4 वीर (for गच्छ) G1 M3 वदुच्यतां हि (M3 स) सुग्रीवस्त्व —b) V3 D5 9-10 वीर

न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥ ४८
एक एव रणे वाली शरेण निहतो मया ।
त्वां तु सत्यादतिक्रान्तं हनिष्यामि सबान्धवम् ॥ ४९
तदेवं विहिते कार्ये यद्धितं पुरुषर्षभ ।
तत्तद्ब्रूहि नरश्रेष्ठ त्वर कालव्यतिक्रमः ॥ ५०
कुरुष्व सत्यं मयि वानरेश्वर
प्रतिश्रुतं धर्ममवेक्ष्य शाश्वतम् ।
मा वालिनं प्रेत्य गतो यमक्षयं
त्वमद्य पश्येर्मम चोदितैः शरैः ॥ ५१
स पूर्वजं तीव्रविवृद्धकोपं
लालप्यमानं प्रसमीक्ष्य दीनम् ।
चकार तीव्रां मतिमुग्रतेजा
हरीश्वरे मानववंशनाथः ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥

G 4 30 0
B 4 30 85
L 4 23 35

(for वत्स) D5.6.10 T3 महाबल —c) T3 सदा (for मम) D3.11 कुद्धस्य (for रोषस्य) —d) D3.11 ब्रूहि चैनम्, T3 मृपाश्चैवम् (for °श्चैनम्)

48 Ś1 D4.13 om 48ab (cf v l 43) Ñ1 D1.3.13 transp 48 and 49 M1 transp 48ab and 48cd —a) Ñ V1.3 B1-4 D1-3.6.7-11.13 G M1.3 स, G(ed) हि Cg as in text (for च) Ñ1 बाणो (for पन्था) —b) Ñ1 B2 D5.13 मया (for गत) —D11 repeats 48cd (cf v l 32) Ś1 transp 48cd and 49ab —d) M3 वधम् (for पथम्)

49 Ñ1 D1.3.13 transp 48 and 49 Ś1 transp 48cd and 49ab —a) D1.2.13 G2 M1 एकैकैव Ñ2 B1.3 D7 मया, G1 हतो (for रणे) V1 एष एव तदा वाली —b) Ś1 D1.3.4.12.13 [अ]भिहतो (for निहतो) G(ed) पुरा (for मया) Ñ2 V1 B1.3 D7 बाणेन निहतो रणे (V1 मया) G1 बाणेन समरे मया —Ś1 D4.13 om 49c–50 —c) D5.13 त्वा (for त्वां) Ñ1 V1 B1.3 D1.3.13 अपक्रान्त (for अति°) —d) D1.3.6 G3 M1.2 वधिष्यामि (for हनि°) D5.13 बधामि सबान्धवम्. —After 49 D5 ins while D11 repeats 32ab and 48cd after 49 and then ins

590* प्रतिज्ञां रक्ष सुग्रीव या कृता वह्निसाक्षिणी ।
मा सत्यात्त्वामतिक्रान्त नयिष्ये यमसादनम् ।

—Then D11 cont 587*

50 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 om 50 (for Ś1 D4.13, cf v l 49) Ñ1 V1.3 B D7 read 50 after 46 V3 B4 read 50ab twice —a) D5.10 यदत्र (for तदेवं) V1 हि गते (for विहिते) Ñ2 V1.3 B D7 काले (for कार्ये) V3 B1 (both first time) प्रतीक्ष्यैवगते कार्ये, B4 (first time) पश्चात्पेवगते कार्ये —b) Ñ2 V1.3 B1-3 (V3 B3 second time) D7 हितं यत् (by transp) B3 (first time) तद्धितं (for यद्धितं) V3 (second time) हरीश्वर (for पुरुषर्षभ) —cd) M1 काले (for काल) T G1 M2 Cr °व्यतिक्रम (for °क्रमः) V3 B3.4 तद्ब्रूहि वा नरश्रेष्ठ (V3 वानरश्रेष्ठ) पुरा कालोति (B3 °ति)वर्तते ※ Cv कालव्यतिक्रम, भवतीति शेष ।, Cm g कालव्यतिक्रम, मा भूदिति शेष । त्वरस्त्वर त्वेति (Cg °त्वर त्वरस्वेति) सम्बन्ध ।, Ct त्वराहेतु कालव्यतिक्रम, आसन्न इति शेष ※ —For 50cd, Ñ2 V1 B1.3 D7 subst while V3 B3.4 ins after 50ab

591* तद्विन्तयाशु वैदेहा न कालोऽतिक्रमेद्यथा ।
[Ñ2 D7 तच्चिन्तयस्व V1 तस्याश्चिन्तय (sic) (for तद्विन्तयाशु) B4 वैदेह्यां (for वैदेहा)]

—After 50 Ñ2 V1.3 B D7 read 41 and 42

51 a) D5.13 स स्व (for सत्य) Ñ1 V3 B1 D2.3.6.8.10.11.13 T1 मम (for मयि) Ś1 Ñ1 D1.13 वानरर्षभ Ñ2 V3 B1-3 वानरेन्द्र वद्, D7 वानरेन्द्र —b) V2 B2 परिश्रुत, D7 प्रतिश्रव (for प्रतिश्रुत) D11 अपेक्ष्य (for अवेक्ष्य) B4 प्रतिश्रव त्वरायवेक्ष्य शाश्वत, D6 (mostly in marg) प्रतिश्रुत यद्वचता ममाग्रे —c) Ñ2 B2.3 D7 न, V1 moth-eaten (for मा) Ś1 Ñ1 V1.2 B1-3 D1.3.4.7.11.13 प्रजगात, Ñ2 प्रेतक्षय (sic), B4 D5.8.10 T G1.3 M3 Ch t प्रतगतो, D3 प्रेतगतिर्, D13 प्रेतगति, G2 प्रजगतो (for प्रेत्य गतो) Ś1 Ñ1 V3 B1.3.4 D T3 G1.3 M1.3 यमक्षये (for °क्षयं) —d) V1 हतो (for त्वम्) V1 D6.8.10 T G3 M3 Ch t मम चोदित, G2 निहतो मया (for मम चोदितै), Ś1 Ñ V3 B D1-4.7.11-13 हतोऽद्य (D4 हत च) पश्येस्त्व (D13 °श्य स्व)मतिमार्गे शरैः ※ Cv कुरुष्वेत्यादिपन्यास सदुपद्रष्ण तद्वचनादिसमर्पणार्थ ।, Cr सदिष्ट सन्निष्क्षोप्यदिशति । कुरुष्वेति । Cm कुरुष्वेत्यानुपन्यास समर्हण सुग्रीवहितप्रदर्शना यम् (°र्थं ?) । Cg उक्तमर्थं पुन संक्षेपेण सगान्ते दर्शयति । कुरुष्वेति । Ck श्लोकोपक्रमाक्षेप कुरुष्वेत्यादि ।, Ct उपदेश संक्षेप । कुरुष्वेति ※

52 a) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.7.11-13 शोक, D5 रूक (for कोप) —b) Ś1 D4.13.13 दैन्यं, T2 दीर्घं (for

३०

G 4 31 1
B 4 31 1
L 4 23 36

स कामिनं दीनमदीनसत्त्वः
शोकाभिपन्नं समुदीर्णकोपम् ।
नरेन्द्रसूनुर्नरदेवपुत्रं
रामानुजः पूर्वजमित्युवाच ॥ १

न वानरः स्थास्यति साधुवृत्ते
न मंस्यते कार्यफलानुषङ्गान् ।
न भोक्ष्यते वानरराज्यलक्ष्मीं
तथा हि नाभिक्रमतेऽस्य बुद्धिः ॥ २

मतिक्षयाद्ग्राम्यसुखेषु सक्त-
स्तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिः ।
हतोऽग्रजं पश्यतु वालिनं स
न राज्यमेवं विगुणस्य देयम् ॥ ३

दीना) Ñ1 D7 नतिम् (for मतिम्) Ś1 N2 B1.2 D1.4 7.12.13 रामवेगो —d) Ś1 Ñ1 D1.2.4.7.12.13 देवनाथ D5.11 देवपुत्र; D3.6.8.10 T G2.3 M1 Ch t -वरावर्धन (for -वरनाथ) —After 52 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 read 4.30 1-5 while D11 reads 4.30 1-9 —After 52 B1-3 ins

592* उवाच वाक्यं प्रसभं हितं च
सौमित्रिरत्यर्थमुदारसत्त्वम् ।
[(l 1) B3 प्रसुर (for प्रसभ)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 लक्ष्मणसुग्रीवसंदेश, Ñ1 D11 रामसंदेश Ñ2 V1.2 B1-3 D7 सुग्रीवाह्वानं B4 शरद्विलास D1 रामवाक्य D2.4.12.13 सुग्रीवसंदेश D3 लक्ष्मणं प्रति रामवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1.3 D2.4 om Ñ2 V3 G3 29 (as in text) B2.4 D3.7 31 D1 20 D5.6.8-10.13 T G1.2 M 30 D11 26 D12 27 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

30

☞ V3 illeg up to किष्किन्धां in 26d (cf v l 4.27.34) M1 begins with श्रीरामाय नम

1 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 read 1-5 D11 reads 1-9 after 4.29.52 —a) D5.8.10 T G2.3 M3 Cg अदीनसत्त्व —b) B4 कोप (for शोक) B4 T2.3 M1.2 -कोप; D6.8.10 T1 -काम Cg as in text (for -कोपम्) —For 1 Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-4.7.11-13 subst

593* स लक्ष्मणस्तद्वचनं निशम्य
रामस्य शोकाभिपरिप्लुतस्य ।
उवाच वाक्यं मतिमानमर्षी
रामाय दिव्यं परमदीनसत्त्व ।

[(l 3) D12 नतिमान् (for मतिमान्) Ñ2 D1.2.7 मनीषी V1 - B3 (*sup lin* after corr as above) मनस्वी (for अमर्षी) —(l 4) V3 रामाय हितं परमं D11 हितार्थमत्यर्थं D13 -सत्त्व (sic) (for सत्त्व) Ñ2 भक्तियुक्त (for अदीनसत्त्व)]

2 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 cf v l 1 —a) D3 शुद्ध (for साधु) —b) N2 V1.2 D5.8.10 T1 Ct संयस्य Cm g k as in text (for मंस्यते) Ś1 D13 काल(D12 °म)फलानुपश्यी Ñ1 कालफलाभिधानं, Ñ2 D7 धर्मफलानुरागात् (D7 °याग) B G1 कर्मफलानुबंध (B1 °नुसमवान् B4 °नुलग) D1-4.11.13 काम(D1 °स)फलानुपग (D3 °समात् D11 °धग) D5.8 T2.3 G(ed) कार्यफलानुरागात् (G(ed) °बंध) —Ñ2 om (hapl ?) 2c —c) N1 लोपत G1 भोज्यते (for भोक्ष्यते) B D1-4.10.11.13 T1 G M3 Cr k राज्य, Cm g t as in text (for राज्य) Ś1 D13 न लोपतेऽसौ नरराजलक्ष्म्या L(ed) न भोक्ष्यते वानरराजलक्ष्म्यास —d) Ś1 D3 सदाहिताय N1 V1 B D5.8 T1 G1 M1.2 Ch tp तथा हि नाति, N2 D7 °श्वाति V1 तथा *साति D3 एषा हि नोप D4 L(ed) °नाप्य D11 °नोप Cv r m g as in text (for तथा हि नाभि) D1 L(ed) [s]स्य बुद्धि D5.12 नस्या हि माभ्रमता विबुद्धि (sic) ❀ Ch नातिक्रमत इति पाठः । Ct तथा हि नातिकमत इति पाठ पाठः ❀

3 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 cf v l 1 —a) D2 M1 भ्रमाद् (for -क्षयाद्) V3 ग्राम (for ग्राम्य) B1.2 अतिक्रिया प्राप्त (for मतिक्षयाद्ग्राम्य) —b) D13 भवत् (for तव) Ś1 D13 भवत्प्रसादाप्रतिकार दीन N1 D1.4.11 भवत्प्रसादाद्यति(D11 °दाद्य)कारबुद्धि (D3 °पद्य राज्य) Ñ2 V1 B1-3 D7 कामप्रवृत्तोप्रति(N2 V1 °त्याप्रति B1.2 °नोप्रति)कारबुद्धि; V2 B4 D6.8.10 T G2.3 Ch t तव प्रसादाप्रति(G2 °स्वप)कारबुद्धि G1 तवप्रसादाद्यतिपक्षराज्य M3 कामप्रवादोप्रतिकारबुद्धि Cm g as in text ❀ Cm तव प्रसाद उपकारे विषये। अप्रतिकारबुद्धि प्रत्युपकारबुद्धिरहित । Cg तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धि प्रसादस्य राज्यप्रदानादिरूपस्य अप्रतिकारबुद्धि प्रत्युपकारबुद्धिरहित ॥ Ck तव प्रसादात् सम्प्राप्तेषु ग्राम्यसुखेषु सक्त इति। यद्वमत स्तस्य प्रतिकारबुद्धिर्न वर्तते। एव पाठपाठस्य योजना कार्या। तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिरिति पठित्वा। अनागतसमासस्त्रीकृत्यादि भाव्यम् ❀ —c) B3.4 हतो (for हतो) N2 Cv पश्यति Ś1 D1.2.4.11.13 वालिन मया V1 °न सरेद् V2 B1 D5.6.8.10 T G M1.2 वीर वालिनं D13 °न सदा M3 वीर तस्य (for वालिन स) D1 हताग्रजो वालिवधेन तुष्टो ❀ Cv हतोऽग्रजं पश्यति वीर वालिं इति सम्यक् । इकार तस्यमुनिप्रयोगनिया

न धारये कोपमुदीर्णवेगं
निहन्मि सुग्रीवमसत्यमद्य ।
हरिप्रवीरैः सह वालिपुत्रो
नरेन्द्रपत्न्या विचयं करोतु ॥ ४

तमात्तबाणासनमुत्पतन्तं
निवेदितार्थं रणचण्डकोपम् ।
उवाच रामः परवीरहन्ता
स्ववेक्षितं सानुनयं च वाक्यम् ॥ ५

न हि वै त्वद्विधो लोके पापमेवं समाचरेत् ।
पापमार्येण यो हन्ति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥ ६

नेदमद्य त्वया ग्राह्यं साधुवृत्तेन लक्ष्मण ।
तां प्रीतिमनुवर्तस्व पूर्ववृत्तं च संगतम् ॥ ७

सामोपहितया वाचा रूक्षाणि परिवर्जयन् ।
वक्तुमर्हसि सुग्रीवं व्यतीतं कालपर्यये ॥ ८

सोऽग्रजेनानुशिष्टार्थो यथावत्पुरुषर्षभः ।
प्रविवेश पुरीं वीरो लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ९ G 4.31.9 B 4.31.9 L 4.24.4

तनन । वालिनमिति पाठे एकादशाक्षरपादस्त्रिष्टुभः द्वादशाक्षरपादा जगत्याः साङ्कर्यं स्यात् ।, Cr हतोऽद्य पश्यतु वीर वालिन मित्यत्र वृत्तभङ्ग आर्षं । हतोऽद्य पश्यतु वीर वालिनमिति सम्यक् पाठ ।, Cg अत एव हत सुग्रीव अद्य वालि पश्यतु । एव विगुणस्य तस्य राज्यं न देयम् । वालिनमिति क्वचित्पाठ । तत्र वृत्तमुपजाति ❀ — d) D7 om न D8 एव Ś1 D13 चैव राज्य (for राज्यमेवं) Ś1 V1 B4 D1-4 11-13 विगुणाय (for °णस्य)

4 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 cf v l 1 — a) B3 D8 10 धारये V1 चापम्, D1-4 11 13 रोषम्, M1 शोकम् (for कोपम्) Ś1 D13 विदारये शोकम् (for न धारये कोपम्) L(ed) दोपविदीर्ण (for कोपमुदीर्ण) — b) D8 विधूय D6 न हन्मि (for निहन्मि) Ś1 D13 ऽद्यैनम्, Ñ1 V3 B1 3 4 D5-8 11 13 G2 3 अद्य (N1 D3 11 G1 3 °स)त्यम् Ñ3 V1 D7 अद्य तम् G(ed) मयुकम् (for असत्यम्) D1 निहत्य सुग्रीवमसत्यबुद्धिं — c) V1 B4 तत (for हरि) Ś1 D1-4 11 13 हत (D4 °ते) प्रवीरौघ (D1 °रेघ, D13 °रोघ) नरेंद्रसूनुर्, Ñ V1 B1-3 D7 हत (B2 तत) प्रवीरौघ हरींद्रसूनुर् D11 हतप्रवीरो न तु वानरेंद्रो — d) N2 reads नरेन्द्र in marg N V1 2 B2 4 D1 3-4 7 10 T G1 M1 पुत्र्या B1 3 G(ed) कन्या (for पत्न्या) V1 D8 13 विजयं D8 13 Ch करोति (for °तु) Ś1 D13 नरेंद्रपुत्री विचयो करोतु (sic) D11 नरेंद्रपत्नीमथ लोकयेयतत

5 For the sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 cf v l 1 — a) D8 मार्तं (sic) (for मात्त) Ś1 D4 13 तथार्तं (D13 °र्त) वेगात्य समुत्पतंतं — b) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 7 11-13 वेदयेन D4 (marg) निवेदिताय (for °चण्डकोपम्) — c) B1 3 धीरः B4 धीर (for रामः) — d) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 स्व (D4 स्वा) पेक्षया, V1 D1 स्वपेक्षित B1 सुवे°, D8-10 T1 2 G1 स्ववी°, Cm g k as in text (for स्ववेक्षितं)

6 For the sequence in D11, cf v l 1 — a) M1 (च)वे (for वै) Ś1 Ñ1 B1 D1-4 11-13 न यादृ (D4 स्वयं) त्वद्विधा (Ñ2 B4 D13 °धः) स्वात्, Ñ1 V2 B1-3 D7 G(ed) न खलु त्व (G(ed) °द्वस्य) द्विधाचार V1 पश्य त्वं त्वद्विधाचारात् — b) N1 illeg Ñ2 V1 2 B1 2 D1-4 11 13 प्रवर्तते, D7 प्रवर्धते (for समाचरेत्) Ś1 D13 पाप कुर्वंति निश्चितं, B4 पापमेवानुवर्तते — c) Ś1 D13 पाप मयण Ñ1 D1 4 11 13 पापमार्गेण D8-10 कोपमार्°, G(ed) °भावेन Cv as in text (for पापमार्येण) D8 कोप धैर्येण यो हति — d) D1 न (for स) V1 B2 D3 4 11 T1 M1 धीर D13 धीरं (for वीरः) D1 11 पुरुषाधम

7 For the sequence in D11 cf v l 1 — a) D8 9 10 T1 G3 अत्र (for अद्य) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 13 G1 (after corr as in text) कार्यं (for ग्राह्यं) — b) B1 (after corr as in text) सानुवृत्तेन Ś1 D2-4 11 13 सहित (for लक्ष्मण) D1 साधुवृत्तविगर्हित — c) Ñ1 G(ed) वृत्तिम् (for प्रीतिम्) — Ñ1 illeg from 7d up to सुग्री in 8b — d) N2 V1 2 D7 सौहृद D1 4 11 13 लक्ष्मण (for संगतम्) Ś1 D13 पूर्ववृत्त (Ś1 °वृ) च लक्ष्मण B1-3 पूर्वं वृत्त (B1 °संवृत्त) च सौहृदं B4 पूर्वदृष्ट च संगमं D1 3 पूर्ववृत्ते च (D3 °त्ता तु) लक्ष्मण

8 For the sequence in D11 cf v l 1 Ñ1 illeg up to सुग्री in 8b (cf v l 7) — a) Ś1 D13 सम (for साम) V1 D1 (उ)पहृ (D3 °ग)तया D1 °पस्थया (for °हितया) — b) V1 D8 13 परिभाषयन् D4 11 परि वर्जयेत् — d) D13 -समये (for -पर्यये) Ś1 Ñ V1 2 B D3 4 7 11 अतीत (N2 D7 11 °ते) कालसमये (Ś1 Ñ1 °य) D1 3 13 प्रति (D1 सत D2 पते)त कालसमये ❀ Ch व्यतीत भावे निष्ठा ❀

9 For the sequence in D11 cf v l 1 — a) Ś1 D4 13 एवम् (for ऽग्रजेन) D8 13 (म)हाशिष्टार्थो — c) Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 प्रययौ तां (Ñ1 स) (for प्रविवेश) B4 श्रीमान् (for वीरो) N2 V1 2 B1-4 D7 का (V1 B2 3 प्र)न गाम पुरीं श्रीमान् — d) Ś1 Ñ1 V1 2 B1-4 D7 13 शुभलक्षणः, Ñ1 D4 8 पुण्यलक्ष (D1 °क्ष्म)णः । B4 कमलेक्षण : D4 11 पुण्यकर्मेक्षण (D11 °र्मेण) (for परवीरहा) ❀ Cv सो ऽग्रजेनेत्यादिश्लोकद्वयं वक्ष्यमाणस्य संक्षेप । So also Cr m ❀

G 4.31.10 B 4.31.10 L 4.24.5

ततः शुभमतिः प्राज्ञो भ्रातुः प्रियहिते रतः ।
लक्ष्मणः प्रतिसंरब्धो जगाम भवनं कपेः ॥ १०

शक्रबाणासनप्रख्यं धनुः कालान्तकोपमः ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभं मन्दरः सानुमानिव ॥ ११

यथोक्तकारी वचनमुत्तरं चैव सोत्तरम् ।
बृहस्पतिसमो बुद्ध्या मत्वा रामानुजस्तदा ॥ १२

कामक्रोधसमुत्थेन भ्रातुः कोपाग्निना वृतः ।
प्रभञ्जन इवाप्रीतः प्रययौ लक्ष्मणस्तदा ॥ १३

सालतालाश्वकर्णांश्च तरसा पातयन्बहून् ।
पर्यस्यन्गिरिकूटानि द्रुमानन्यांश्च वेगतः ॥ १४

शिलाश्च शकलीकुर्वन्पद्भ्यां गज इवाशुगः ।
दूरमेकपदं त्यक्त्वा ययौ कार्यवशाद्द्रुतम् ॥ १५

---

10 a) B2.3 स सुमति, D1.4.5 T2.3 G1 शुभमति, D2.13 शुभगति (D13 °ति) (for °मति) B1 अतिवेगगति° मानो — d) T1 भ्रात् (for भ्रातु) V1 भ्रातु प्रियतर वच. — c) D5 G1 -सक्रुद्धो (for -संरब्धो) — d) D1 भुवनं, D3 तद्वनं, D7 भवन (for भवन) V3 B4 हरे

11 a) D5 शत्रु (for शक्र) V1.2 B3 -बाणशनि (for -बाणासन) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 शक्रचापनिभं (Ñ1 illeg from भ to काला in b) घोर (D12 चापं) G1 शक्राशनिसमप्रख्य — b) D7 चित्र (for धनु) Ś1 Ñ1 D1-6.8-13 T1.2 G1.2 M1 Ck Ct [उ]पम (for [उ]पम) Ñ2 V1.2 B D7 धनुर्दण्डमिवान्तक — c) B1 प्रकृष्ट, D13 प्रतिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) Ñ2 V3 B1.2 D7 गिरिशृङ्गाभो, V2 B4 गिरिसंकाशो, G(ed) स महावीर्यो — G(ed) om 11d–12c — d) D13 मंदर V3 प्रसानुमान् (hypm) M2 शृङ्गवान् (for सानुमान्) B1 यथा (for इव) D6 मद्र सानुमानिव — After 11 D3 ins, while D11 subst for 12ab

594* स रोषाद्विशालाक्षो निदाघरविसंनिभ ।

[D3 संरोषाद्.]

12 G(ed) om 12abc (cf v l 11) — a) Ñ2 V1.2 B D7 यथोक्तकर्ता (for °कारी) D3 यथोक्तवचन वक्ता — b) Ñ2 V1 B1-3 D7 सत्त्व (V1 स च B1.2 साम) युक्तो महाबल ; V3 आरेभे वचनोत्तर B4 D3 सत्त्वचैव चोत्तरं — For 12ab Ś1 Ñ1 D1.2.4.11.13 subst

595* यथोक्तवचनो वक्ता सूराणां कर्मणोत्तम ।

[D2.13 मनुजोत्तम (for कर्मणो°) Ñ1 ****मनुजर्ष (illeg) D1 सत्त्वागम*** (lacuna up to 22cd) (for the post half)],

whereas D11 subst 594*

— c) Ś1 Ñ2 V1 D2.3.11.13 -मतिर्धीरो Ñ1 समो धीरो V2 D4 -समो धीरो B1-3 मतिर्धीमान् ; D7 मतिर्धीरो (for -समो बुद्ध्या) — d) Ñ2 V1.2 B D7.11 G(ed) बभौ ; G2 ज्ञात्वा (for मत्वा) V1 T2 M1.2 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D1-4.13 भ्राता रामस्य लक्ष्मण.

13 D1 lacuna for 13 (cf v l 12) — a) Ñ1 V1 B1.2 D2.7.13 राम (for काम) D11 शोक (for क्रोध) T2 -समुद्रेन — b) Ñ1 D1.6-13 T1 G Ck Ct भ्रातृ क्रोध ; Ñ2 V1.2 B D7 ज्वलि (D7 °र्ह) तेन ; D3-6.11 भ्रातु (D5 °तृ)-शोक (for भ्रातु कोप) Ś1 D11 भ्रातृशोकन धावृत — c) Ś1 Ñ1 V1.2 B D2.6.11-13 [का] विद्ध, D3 [म] खल ; D4.10 प्रीत ; G2 [म] धृदि ; Ct as in text (for [इ]प्रीत) G(ed) यथावृत (for इवाप्रीत) — d) V3 B D11 स ययौ (for प्र°) D1.4.6-11 G M1 सत. T1 तथा (for तदा) — For 13cd, Ñ1 D7 subst while V1.2.3 B ins after 13

596* शरचाराङ्गुमान्वीर स लक्ष्मणदिवाकर ।
कपिराजह्रदं दीर्घं पास्यन्निव शराशुभि ।

[B2 om l 2 — (l 2) Ñ1 D7 दीर्घ B1.2 दिव्यं (for दीर्घं) B1 पश्यन् (sic) (for पास्यन्)]

14 D1 lacuna for 14 (cf v l 12) — a) Ñ1 V1.2 B1.2.4 D2-4.7.11 शाल ; G(ed) सालाद्रि (for साल) V2 द्रु ; B2-4 D7 स (for च) Ś1 D12 शालतालाश्च (D7 शालताल) तमालाश्च, D13 शालाश्वकर्णांश्च पनसान् (hypm) — b) Ñ1 illeg for पातयन्बहून् G1 पातयान् ; G2 पातयत् (for पात°) Ś1 D2.4.11-13 द्रुमान्, D3.6-10 बलात् (for बहून्) — After 14ab, Ñ B1-3 D2-4.7.11-13 L(ed) read 15cd — V1.2 B1 G(ed) om 14c–15b — c) Ñ1 प्रक्षिपन्, B1.2 D7 प्रवपन् ; D2.4.6.10 पर्यस्य (for पर्यस्यन्) — d) D3.6.10 T1.2 G2.3 M1 Ck Ct वेगित (for वेगत) Ś1 Ñ B1-3 D2.4.7.11-13 द्रुमांश्चान्यान्महाबल

15 D1 lacuna for 15 (cf v l 12) V1.2 B1 G(ed) om 15ab (cf v l 14) — a) D11 शालांश (for शिलाश्च) — b) Ś1 D1.2 D3-6.9.11.13 बलात् Ñ1 कुब (sic) (for गज) D6 इवाशुग — Ś1 om 15cd — Ñ B1.2 D2-4.7.11-13 L(ed) read 15cd after 14ab — c) D3 एकं (for एक) D6 पदीं (for पदं) Ñ1 D2.4.11.13 दूरादव (D7 °क) पदं त्यक्त्वा ; Ñ2 V1.2 B2.3 D7 दूरादवकाशं (B2 °दोश) लभत्वा ; B1.2 दूरादव वर्तिष्य वा D3 (sic) ॥ दूरादक (D5 °व) पद धावन्वा — d) D3 सुत ; D11 द्रवात् (for द्रुतम्) B1 ययौ कार्यवशे गत

तामपश्यद्बलाकीर्णां हरिराजमहापुरीम् ।
दुर्गामिक्ष्वाकुशार्दूलः किष्किन्धां गिरिसंकटे ॥ १६
रोषात्प्रस्फुरमाणोष्ठः सुग्रीवं प्रति लक्ष्मणः ।
ददर्श वानरान्भीमान्किष्किन्धाया बहिश्चरान् ॥ १७
शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः पर्वतान्तरे ॥ १८
तान्गृहीतप्रहरणान्हरीन्दृष्ट्वा तु लक्ष्मणः ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो बह्विन्धन इवानलः ॥ १९
तं ते भयपरीताङ्गाः क्रुद्धं दृष्ट्वा प्लवंगमाः ।
कालमृत्युयुगान्ताभं शतशो विद्रुता दिशः ॥ २०
ततः सुग्रीवभवनं प्रविश्य हरिपुंगवाः ।
क्रोधमागमनं चैव लक्ष्मणस्य न्यवेदयन् ॥ २१
तारया सहितः कामी सक्तः कपिवृषो रहः ।
न तेषां कपिवीराणां शुश्राव वचनं तदा ॥ २२   G 4 31 19 B 4 31 22 L 4 24 18

16 D1 lacuna for 16 (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ1 D2-4.11-13 मय (for ताम्) Ñ2 V1.2 B1-3 D5.7.11 समाकीर्णां, G3 गजाकीर्णां —b) V3 B4 कपि (for हरि) Ś1 Ñ1.2 (marg) V3 B1-3 D2-4.7.11.13 कपिराजपुरीं शुभां (Ñ2 V1 B1-3 D7 सदा) —c) Ś1 Ñ1 D3.4.11 सौम्याम्, D3.13 सौम्य (for दुर्गाम्) D13 स्वभ्रवानरसंकीर्णां —d) Ś2 (here and below) किष्किंदां D11 गिरिसंनिभां —For 16cd, Ñ2 V1 B1 D7 subst, while V3 B2-4 D2.11 ins. after 16ab

597* कपिभिः शैलसंकाशैः समन्तादुपशोभिताम् ।

[D3.11 मेघ (for शैल) V2 प्रभञ्जनसमैः D5.11 कामरूपि- भिरेव G(ed) समावृतैर्महाबलैः (for the post half)]
—After 16 Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 ins.

598* कपिभिः शैलसंकाशैः समन्तादभिरक्षिताम् ।
तत्र सुग्रीवभवनं लक्ष्मणः स ददर्श ह ।

[(l 1) Ś1 D13 शाल (for शैल) —D2 om l 2 —(l 2) D4 शीघ्रं]

17 D1 lacuna for 17 (cf v l 12) Ñ2 V1.2 B D7 G(ed) om 17 D7 om 17cd —a) D3.11 प्रस्फुर माणोष्ठ —b) Ś1 D2.3.12.13 वानरं (for सुग्रीवं) —c) Ñ1 D5 च हरीन् (for वानरान्) Ñ1 D3.11 भीतान्, M3 वीरान् (for भीमान्) —d) Ñ1 D2.3.5.11 T1 किष्किंधायां —For 17cd, Ś1 D3.4.12.13 subst

599* स ददर्श हरीन्भीमान्किष्किन्धायां च निःसृतान् ।
[D2 निःसृतान् D3.13 निःसृतान्]

—After 17, D2.3.6-10 S ins

600* तं दृष्ट्वा वानराः सर्वे लक्ष्मणं पुरुषर्षभम् ।

18 D1 lacuna for 18 (cf v l 12) G1 does not comm on st 18-27 —a) Ñ1 D7 शैलाग्र (sic) (for शृङ्गाणि) —D6 reads from तत्र up to ह्रदान् in b in marg D1 M1 बहुश (for शतश) —b) Ñ2 V1.2 B1-4 D7 महाद्रुमान् (for महीरुहान्) —c) D2 कुंजरप्रख्य —d) Ś1 Ñ1 B1 D2-4.11-13 ते (D13 तेऽ) वनौकसो Ñ2 V1.2 B1-4 D7 शलशाखाश्च (for पर्वतान्तरे)

19 D1 lacuna for 19 (cf v l 12) V1.2 om 19 —a) D2 तान्प्रगृहीत (by pm) —b) Ś1 Ñ2 D2-4 D7.12.13 सर्वान्दृष्ट्वा Ñ1 B1 D4-6.8-10 G M3 सर्वान्दृष्ट्वा तु (B1 सः G3 °थ) D11 दृष्ट्वा सर्वान्स (for हरीन्दृष्ट्वा तु) —c) D1 परम, D3.7 द्विगुण (for द्विगुणं) D3.11 दीप्तो (for क्रुद्धो) Ś1 Ñ B D2.4.7.11.13 भूय एवाभवत्क्रुद्ध (D13 °त्क्रोधो) —d) Ñ2 B D7 हविषाक्त D13 बा[ ]न्धन (corrupt) (for बह्विन्धन)

20 D1 lacuna for 20 (cf v l 12) —a) B1-4 D7 G1 ततस्ते D12 ते तं (by transp) (for तं ते) Ñ2 V1.2 B D7 -समाविष्टा (for -परीताङ्गा) —b) D3.6-10 क्रुद्धं (for क्रुद्ध) —c) Ś1 D11.12 काले (for काल) G2 -मृत्यु- तार्थं (for युगान्ताभं) D5 T1 कालमृत्युमिवा (D5 °र्युं समा) यांतं —d) Ś1 Ñ1 D2-4.11.13 दुद्रुवुस्ते (Ñ1 D5 °व) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 विद्रुतास्तत्र, B4 D11 [ ]थ (D4 दि) प्रदुद्रुवु (for विद्रुता दिश)

21 D1 lacuna for 21 (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 हरयस्ततः (Ñ1 °था) (for हरिपुंगवा) —cd) B4 सक्रोधमागमनं चैव (for °) Ś1 Ñ2 D3.11.13 तस्मै सर्वे, B4 लक्ष्मणं च (for लक्ष्मणस्य) Ñ2 V1.2 B1-4 D7.11 से (D3.11 स) सक्रोधमागमनं लक्ष्मणं हृष्टमानसं

22 D1 lacuna for 22 (cf v l 12) —ab) D1 ता दिता (sic) (for तारया) D3.4.10 कृपणस्तत्र T1 -वृषा तदा G1 -वृषो हरि (for -वृषो रह) Ś1 D3.13 तारया सह क्रीडया (Ś1 सहकामा च) तत्र कपिर्वरः (Ś1 °र) यत्र D3.13 तारया सम (D13 संग) मत्तस्तु सुग्रीव कपिरेव च —For 22ab, Ñ2 V1.2 B D7.11 subst

601* तारया सह सुग्रीवो रममाणः पुरे तदा ।

[B4 वानरो (for हरीशो) D7.5 G(ed) पुरा (for पुरे) Ñ1 वसुधा वानरो रमं (by pm) B4 रम, वनिपुरे रमं, D7 कामपुरे रतं, D11 वनरम्यपुरे रमं (for the post half)]

—c) Ś1 Ñ1 D2-4.11.13 G1 हरि (for कपि) D3.4.10 वीरान्ते (for -वीराणां) —d) Ñ2 V1.2 B1-4 D7.11 वीराणां (for वचनं) T1 तथा G(ed) सर्वं (for तदा)

G 4 31 0
B 4 31 33
L 4 24 34

एष रामानुजः प्राप्तस्त्वत्सकाशमरिंदमः ।
भ्रातुर्व्यसनसंतप्तो द्वारि तिष्ठति लक्ष्मणः ॥ ३३

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा शोकाभिष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
पितुः समीपमागम्य सौमित्रिरयमागतः ॥ ३४

D2.3 12 13 अंगदं रोषसंविग्न, N1 D1 अंगद रोषसंदुष्ट —ᵇ) Ś1 N1 D1-4 12 13 महाबल D5 °पया (for °यशा) —ᶜ) B4 सुग्रीवे (for °व) —ᵈ) B4 समागमनकारण —For 32ᶜᵈ Ś1 N1 D1-4 12 13 subst

610* शाखिक्षोपस्थित शीघ्रं सुग्रीवाय निवेदय ।

[D1 3 [अ]वस्थित (for [उ]प°)]

33 Ñ2 V B1-3 D7 11 om 33 (for D11 cf v l 28 and for the rest cf v l 32) —ᵇ) B4 त्वत्समीपम् (for त्वत्सकाशम्) B4 D5 8 10 T M1 Ck अरिंदम Cg अरिंदम (as in text) —ᶜ) T1 G2 M2 Cg भ्रात (for भ्रातुर) T3 सदीप्तो Cg as in text (for -संतप्तो) B4 भ्रातुर्वचन माश्राय —ᵈ) B4 तेजात (for लक्ष्मण) ⊛ Cv एष रामा नुज इत्याद्युत्तर इतिकरणे सबन्ध । Ck एष इति द्वारामात्रस्य पराभश ⊛ —For 33 Ś1 Ñ2 D1 4 12 13 subst

611* एष वै लक्ष्मणो नाम रामवाक्यप्रचोदित ।
व्यवसायमेवाशु शीघ्रं प्राप्तो महाद्युते ।

[(l 1) D1 2 13 प्रनो (D13 °णो)ि॑त (for -प्रचोदित) D5 रामवाक्येन नोदित (for the post half) —(l 2) Ñ1 illeg for the prior half D1 3 [अ]थ and महाबल (for [आ]शु and °द्युते respy)]

—After 33 B4 D5 8 10 S ins

612* तस्य वाक्य यदि रुचि क्रियता साधु वानर ।
इत्युक्त्वा शीघ्रमागच्छ वा स वाक्यमरिंदम ।

[(l 1) D1 M2 वाक्ये Ck t as above (for वाक्य) D8 (before corr) 9 10 वानर (for वानर) B4 यथाप्राप्ति वानर (for the post half) —(l 2) D5 वचम (for वाक्य) B4 D5 8 10 G1 2 M2 Ct इत्येवम Ck as above (for अरिंदम)]

34 N2 V B1 3 D7 11 om 34 (for D11 cf v l 28 and for the rest cf v l 32) —ᵃ) G2 क्रोधाभिष्टो M2 त्वराविष्टो D1 3 [S]भवत् (for ऽब्रवीत्) ⊛ Cv लक्ष्मणस्येत्यादि वक्ष्यमाणस्य सग्रह । Cr सौमित्रिरयमागत इत्यत्र इतिकरण द्रष्टव्यम् । Cg लक्ष्मणस्येति । अयमागत इत्य नन्तरमितिकरण बोध्यम् ⊛ —For 34ᶜᵈ Ś1 D1-4 12 13 subst

613* तथेति कृत्वा वचनमेतत्सर्वं न्यवेदयत् ।

[D2.12 च पितुर (for वचनम्) D1 तथेत्युक्त्वा च पितुर (for the prior half) D1 एतस्य D2 12 एतस्य (for °त्सर्व) D2 निवेदयत]

—For 34 N1 subst

614* अङ्गदस्तु वच श्रुत्वा सुग्रीवाय न्यवेदयत् ।

—N1 cont Ś1 D1 4 12,13 cont after 613*

615* लक्ष्मणागमन श्रुत्वा सुग्रीव प्लवगेश्वर ।
लक्ष्मणं कुपित प्राप्त विदित्वा समुपाविशत् ।

[(l 1) D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 2 of 605* Ś1 D1 प्लवगाधिप (for °गेश्वर) —(l 2) D1 मत्वा (for प्राप्त) D1 ततःश्चर्तां स्वशनिगव (for the post half)]

—Then all the above MSS further cont 605*

—After 34 B4 D5 8 10 S ins

616* अथाङ्गदस्तस्य वचो निशम्य
सप्राञ्जलिश्च परिदीनवक्त्रः ।
निपत्य तूर्णं नृपतेस्तरस्वी
तत कुमारश्चरणौ ववन्द ।
सगृह्य पादौ पितुरुग्रतेजा
जग्राह मातु पुनरेव पादौ ।
पादौ रुमायाश्च निपीडयित्वा
निवेदयामास ततस्तमर्थम् ।
स निद्राक्लान्तसंवीतो वानरो न विबुद्धवान् ।
बभूव मदमत्तश्च मदनेन च मोहित ।
तत किलकिला चक्रुर्लक्ष्मणं प्रेक्ष्य वानरा ।
प्रसादयन्तस्त क्रुद्ध भयमोहितचेतस ।

[(l 1) B4 चैव D8 स्वस्य (for तस्य) D5 8 10 सुग्रीववाचा (for वचो निशम्य) —(l 2) M1 वेग (for वाव) D8 9 Ct पर Ct p as above (for परि) B4 सप्रातवेदा परि वृतवत्र —B4 om l 3 and 4 —(l 3) D5 8 10 Ct विनीत D8 उपेत्य D8-10 T2 3 M1 Ct पुत्र (for तूर्णं) —(l 4) D8 10 Ct कुमारयाथ Cv r as above (for कुमारश्च) ⊛ Cv c निपत्य तूर्णं नृपतेस्तरस्वी तत कुमारश्चरणौ ववन्दे इति पाठ ⊛ —(l 5) M1 स गृह्य T1 3 M1 3 अग्र्य (for उग्र) —(l 7) D8 प (for पादौ) —(l 8) D8 समर्थ D8 9 10 T2 G1 तन्य D9 तन्नो G1 समर्थं (for तमर्थम्) ⊛ Ck लक्ष्मणस्य वेव इति संक्षेपस्य तावदर्थस्य विस्तार कथाप्रसङ्गतस्त्वदि । So also Ct ⊛ —(l 9) B4 नक्राति D8 गाति T1 क्लांति; G1 3 M1 नन्त G2 नन्त Cv t as above (for क्लान्त) T3 वीतानो (sic) (for -संवीतो) B4 [अ]बुध्यत D9 विबुद्धिमान्; G1 3 [अ]बुध्यत Ct as above (for विबुद्धवान्) M1 वानरेन्द्रो न बुद्धवान् (for the post half) —(l 10) D5 om (hapl) T3 मधुमत्तश्च (for मदमत्तश्च) D8 T2 स T3 हि M1 तु (for second च) B4 बभूव मन्त्रार्थं स मदेन च विमो हित —(l 11) D5 M1 3 किलिकिला B4 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) —(l 12) B4 T3 ते D9 ते (for त) D9 क्रोध (for क्रुद्ध) G3 लक्ष्मण सप्रपन्नि (for the post half)]

—Thereafter D1 reads 27 (including 606*)

ते महौघनिभं दृष्ट्वा वज्राशनिसमस्वनम् ।
सिंहनादं समं चक्रुर्लक्ष्मणस्य समीपतः ॥ ३५
तेन शब्देन महता प्रत्यबुध्यत वानरः ।
मदविह्वलताम्राक्षो व्याकुलस्रग्विभूषणः ॥ ३६
अथाङ्गदवचः श्रुत्वा तेनैव च समागतौ ।
मन्त्रिणौ वानरेन्द्रस्य संमतोदारदर्शिनौ ॥ ३७
प्लक्षश्चैव प्रभावश्च मन्त्रिणावर्थधर्मयोः ।
वक्तुमुच्चावचं प्राप्तं लक्ष्मणं तौ शशंसतुः ॥ ३८
प्रसादयित्वा सुग्रीवं वचनैः सामनिश्चितैः ।
आसीनं पर्युपासीनौ यथा शक्रं मरुत्पतिम् ॥ ३९

G 4. 31. 33
B 4. 31. 44
L 4. 31. 45

---

35 ᵃ) D4 महौघभुवं M3 महेभ° (for महौघनिभं) Ś1 Ñ1 D2.3.11.12 तं महेंद्रनिभं दृष्ट्वा Ñ2 V B1-3 D5.7 ते महाद्रि(B1.3 °भ्र)निभाकार(D5 °भा घो)रा. D11 ते महेंद्र समाकारा —ᵇ) D8.12 वज्रध्वनि Ñ1 B1 प्रभ, Ñ2 V D1-3 D5.7.11 -स्वना (for स्वनम्) —After 35ᵃᵇ, D7 ins l. 2 of 622*, 621* and then reads 43ᶜᵈ —ᶜ) V2 भूयो चक्रुर्, D3 महच्चक्रुर्, G1.2 समा°; G(ed.) तदा° (for समं चक्रुर्) D1 सिंहनादस्वनं चक्रुः —ᵈ) Ś1 D13 समंततः, D4 [illegible] (for समीपतः)

36 For 36-39 Ś1 Ñ V B1-3 D1-4.7.11-13 subst. 618* —ᵈ) D8-10 व्याकुल (for व्याकुल-) G2 व्याकु [illegible]स्रग्विभूषणः —After 36, B4 ins.

617* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठ [illegible] इव चन्द्रमा ।

37 For subst. in Ś1 Ñ V B1-3 D1-4.7.11-13 cf. v.l. 36 and 39. —ᵃ) D6 तेन चैव (by transp.) (for तेनैव च) B4 सहसागता; M3 च सहागतौ (for च समागतौ) —ᶜ) B4 मंत्रिणो —ᵈ) G3.3 M1 Ch. संमतौ दा(G2 द्वा)र; M1 संमतो दार; Ct as in text (for संमतोदार) B4 दर्शिन; D1.10 T1 Ct दर्शिनौ Cm [illegible] -दर्शिनौ (as in text) G3 संमतौ दारदर्शिनौ [illegible] Cm दारदर्शिनौ [illegible]

38 For subst. in Ś1 Ñ V B1-3 D1-4.7.11-13 cf. v.l. 36 and 39. For 38-39 B4 subst. l. 2-15 of 618* —ᵃ) D1 प्लक्षश्च; D6 पक्षश्च; D8.10 मक्षश्च; D9 पक्षश्च; M3 कक्षश्च; Ch. as in text (for प्लक्षश्च) T1 G1(before corr. as in text) [illegible] प्रतापश्च (for °भाव) —ᵇ) G1 [illegible] (for धर्मयोः) D6 मंत्रिणोरात्मिकयो (sic) —ᶜ) D1 [illegible] G3 प्राप्तौ (for प्राप्तं) —ᵈ) D6 तं (for तौ)

39 ᵃ) D8.10 Ct प्राप्य; G1 [illegible] (for प्रसाद) D6 [illegible]; G1 [illegible]; Ct [illegible] (for निश्चितैः) D6 वचनैः [illegible]; G3 वचनैः [illegible] —For 36-39 Ś1 Ñ V B1-3 D1.4.7.11-13 subst. B4 subst. l. 2-15 for 38-39 [illegible] G1 ins. L. 2-5 after 39ᵃᵇ

618* तेन शब्देन महता [illegible] प्रतिबोधितः ।
सुग्रीवः [illegible] [illegible] वानरः ।
[illegible] सुग्रीवेण [illegible] च [illegible] च ।
[illegible] च पुरीं [illegible] च लक्ष्मणः ।
[illegible] [illegible] वानरपुङ्गवः ।
[illegible] स्वमन्त्रीयैः [illegible] सुग्रीवमिव ।
यक्षस्तिस्त्रपुत्राश्च मध्ये च परिनिष्ठिताः ।
तस्मादं च प्रभावं च मम चैवार्थधर्मयोः ।
[illegible] सचिवैस्तैस्तु प्रकार मतिमानपि ।
लक्ष्मणस्य प्रसादार्थं वानरः स प्रयोतुम् ।
वाक्यमुच्चावचं तदा लक्ष्मणं प्रति बुबुधे ।
अर्थधर्मसमायुक्तं मन्त्रिणं स कपीश्वरः ।
तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा सर्वं [illegible] ।
प्रसादयित्वा सुग्रीवं बुद्धिमान्[illegible] ।
आसीनं पर्युपासीनं यथा शक्रं बृहस्पतिः ।

[(l. 1) D3 [illegible] D8.11 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V B2-3 D7 च [illegible] (V2 [illegible] [by em.]) [illegible] —(l. 2) Ñ1 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V B D7.11 [illegible] (B1 °[illegible]; D11 °[illegible]) [illegible] (for the post. half) G2 [illegible] सर्वे [illegible] —(l. 3) Ś1 Ñ1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) —(l. 4) D11 तथा [illegible] (for [illegible]) —For l. 3-4 Ñ1 V B D4.7 G1 subst.

618(A)* [illegible] च ।
[illegible] हनूमान् [illegible] ।

[(l. 2) B4 [illegible] (for [illegible]) G1 [illegible] (for [illegible]) B1 om. first च Ñ2 V [illegible].]

—D2 reads l. 5 twice (var.) —(l. 5) Ś1 D2(first time) [illegible] (metri causa) Ñ1 D1 [illegible] Ñ1 [illegible] D8.11 [illegible] (D11 °[illegible]) D2(second time) [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V B D2(second time) [illegible] G1 G(ed.) [illegible] (G ed. [illegible]) (for the post. half) —(l. 6) D8.11 [illegible] D1 [illegible] (for the prior half) Ñ1 B1 D8.11 [illegible] (B1 °[illegible]) [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V D1-3 D7 [illegible] (V B1.3 [illegible]) [illegible] —Ś1 D1.4.7.11 om. l. 7 and 8 —(l. 7) l. 8 [illegible] (l. 8 [illegible]) B1-3 [illegible] (l. [illegible]) [illegible] (for [illegible]) [illegible] (for the post. half) —Ñ1 om. l. 9-13 —(l. 9) [illegible] B1.3 D2 [illegible] (for [illegible]) —D1 om. (l. 3ᶜᵈ) from the post. half up to the prior half of 618 l. 1 D1 [illegible] Ñ1 [illegible] D4 after [illegible] Ś1 [illegible] D1 [illegible] (for the post. half) —After l. 5 Ñ1 [illegible] D11 ins.

618(B)* [illegible]
]

G 4 31 34 B 4 31 45 L 4 34 48 सत्यसंधौ महाभागौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
वयस्यभावं संप्राप्तौ राज्यार्हौ राज्यदायिनौ ॥ ४०
तयोरेको धनुष्पाणिर्द्वारि तिष्ठति लक्ष्मणः ।
यस्य भीताः प्रवेपन्तो नादान्मुञ्चन्ति वानराः ॥ ४१
स एष राघवभ्राता लक्ष्मणो वाक्यसारथिः ।
व्यवसायरथः प्राप्तस्तस्य रामस्य शासनात् ॥ ४२
तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः ।
राजंस्तिष्ठ स्वसमये भव सत्यप्रतिश्रवः ॥ ४३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥

[D12 om the prior half B4 वद्रिणा मन्त्रनिश्चये D5 मन्त्रिणामर्थसिद्धये (for the post half)]

—Ñ2 V2,3 B D7 11 om l 9 and 10 —(l 9) Ñ1 illeg for सचिवै D1 2 13 प (for तु) D11 **गात् (for मतिगत्) —(l 10) Ñ1 प्रतिपोदित (for स प्रचो°) D1–4 13 वानरै प्रतिवेदित(D1 °वेदितै, D4 °देवित [meta]) (for the post half) —(l 11) Ś1 Ñ1 उवाच वै (for उवाच च) Ñ2 V2 3 B प्राप्त D3 प्रोक्त (for वेषां) D11 वाक्यमुवाच त तत्र D12 उवाच वाक्यं वै तेषां (for the prior half) Ñ1 B1 D1 लक्ष्मण Ñ2 V2 3 B D7 शुश्रुवान्, D11 शुश्रुवन् (for शुश्रुवे) —Ñ2 V2 3 B D7 11 om l 12 and 13 —(l 12) D5 13 अथ (for अर्थं) D3 धर्मार्थसहितं तेषां (for the prior half) D2 13 मन्त्रिणस्तु(D13 °ण तु) D4 मन्त्रीश स (for मन्त्रिणो स) —Ñ1 D2–4 13 om l 13 —(l 13) L(ed) चायविक्षम —(l 14) Ñ2 V2 3 B1–3 D7 अथ प्रसन्न (for प्रसादयित्वा) Ñ2 V2 3 B D7 वचनं (for बुद्धिमान्) Ñ1 D1 3 पवनात्मज D11 उवाच हनुमांस्तान् (for the post half) —(l 15) Ñ1 D1–4 13 पर्युपासीनो Ñ2 V B D7 उवाच मन्त्रिमुख्यो D11 श्लक्ष्णं मधुरया वाचा (for the prior half)]

40 ^{b}) Ś1 Ñ1 V B1 3 D1–4 11–13 महात्मानौ Ñ2 B2 4 D7 महोत्साहौ(B4 ° **) (for महाभागौ) —After 40^{ab} B4 ins

619* बलविक्रमसम्पन्नौ दुर्जयावमरैरपि ।

—^{c}) D6–10 Ct मनुष्यभाव —For 40^{cd} Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 subst

620* उपकारप्रवृत्तौ च राजन्नाज्यस्य दायकौ ।

[Ñ2 V B1 3 D7 उपकारे च वर्तेते B4 D12 वयस्यत्व तव गतौ (for the prior half) Ñ1 B1 3 D7 12 राजत्वस्य(D2 °स्य) दायकौ B4 राज्यगौ राज्यगतौ (for the post half)]

41 ^{a}) B2 4 G2 एक, D12 एक (for एको) —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11–13 भूमिप, V3 marg D6 वालिन (for लक्ष्मण) —^{c}) D3 13 तस्माद्, D5 12 G3 यस्माद् (for यस्य) Ct यस्य भीता यस्माद्भीता Ñ1 पलायन्तो B4 D5 6 13 T2 G1 M3 प्रवेपन्ते(T3 °ति) (for °पन्तो) Ś1 D5 13 G1 तस्य भीता प्रवेपन्ते(G1 प्रवर्तन्ते), Ñ2 V B1–3 D7 तस्य भीता वेपमाना —^{d}) Ñ V B D1–4 7 11–13 G1 3 M1 3 नाद Ñ2 D7 कुर्वन्ति (for मुञ्चन्ति)

42 ^{a}) D5 6 11 M3 एव (for एष) —^{b}) Ś1 D1 3 13 13 गुणसागर, V1 वाक्यमब्रवीत्, B1 नाम सारथि, B3 4 राम सारथि (for वाक्यसारथि) —^{c}) Ś1 Ñ1 B1–3 D1 2 4 12 13 नय, V1 T2 G1 रत Cg t as in text (for रथ) V3 व्यवसाय पुर प्राप्तस् —After 42 Ś1 Ñ1 D1–4 13 13 ins, while Ñ2 V B cont after 622*, D7 cont after l 2 of 622*

621* स द्दृष्टता वा प्रतिविष्यता वा
यद्वा क्षमं ते कुरु मन्यसे तद् ।
क्रुद्ध किमागच्छति लक्ष्मणोऽयं
रोषस्य हेतुं न हि विद्म सर्वे ।

[(l 1) V1 सहृदयवा V3 संसंध्यता (sic) —Ñ1 mostly illeg for l 2 —(l 2) B3–4 वाक्यमते G(ed) अत्र क्षेम (for वा क्षमं ते) Ñ2 V1 B2 D7 यद (for तद्) Ś1 L(ed) यथ क्षेम तद्वदस्व(L[ed] भवता तद् [by transp]) विधेय D1–4 13 यश(D1 °श) क्षम पार्थिव मन्यसे च(D1 3 वा) D13 क्षेम च यत्तद्वद्या विधेय —(l 3) Ś1 V2 3 B4 D1–4 13 11 [ऽ]सौ, Ñ1 illeg (for ऽयं) —(l 4) V1 रावस (for रोष°) V3 B4 D1 च (for हि) D3 विद्य (for विद्म) Ś1 Ñ1 D1 2 3 13 13 रामस्य हेतोरिह तं न विद्म (D1 °द्म)]

—After 42 Ñ2 V B ins, D7 ins l 1 after 42 and l 2 after 35^{ab}

622* हनूमतो वच श्रुत्वा शोकाविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
तथेति श्रुत्वा स पितुरेतदर्थं न्यवेदयत् ।

[(l 1) Ñ2 V हनुमतो —(l 2) Ñ2 om (sulsn) V B2 4 D7 च (for स)]

whereas D6 8–10 S ins

623* अथ च तनयो राजन्तारायाः दयितोऽङ्गद ।
लक्ष्मणेन सकाशं त प्रेषितस्त्वरयाऽनघ ।
सोऽयं रोषपरीताक्षो द्वारि तिष्ठति वीर्यवान् ।
वानरान्वानरपते चक्षुषा निर्दहन्निव ।

[(l 1) D6 G1 ते (for च) D6 दयितोऽङ्गद M3 तनयोऽ (for दयितोऽङ्ग°) K(ed) transp तनयो and दयितो —(l 2) D6 [ऽ]नघ (for ऽनघ) —(l 3) G1 रोषपरीतोऽयं —(l 4) D6 G3 प्रदहन् (for निर्द°)]

43 V G(ed) om 43 D7 reads 43^{ab} after 621* (cf v l 35) —^{a}) Ś1 D12 प्रणमस्व, D6 8–10 T1 G2 3

३१

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवः सचिवैः सह ।
लक्ष्मणं कुपितं श्रुत्वा मुमोचासनमात्मवान् ॥ १
सचिवानब्रवीद्वाक्यं निश्चित्य गुरुलाघवम् ।
मन्त्रज्ञान्मन्त्रकुशलो मन्त्रेषु परिनिष्ठितः ॥ २
न मे दुर्व्याहृतं किंचिन्नापि मे दुरनुष्ठितम् ।
लक्ष्मणो राघवभ्राता क्रुद्धः किमिति चिन्तये ॥ ३
असुहृद्भिर्ममामित्रैर्नित्यमन्तरदर्शिभिः ।
मम दोषानसंभूतान्श्रावितो राघवानुजः ॥ ४

G 4 32 4
B. 4 32 4
L. 4 33 4

M3 प्रणाम (for प्रणम्य) —b) D11 सवार (for °पुन) D12 तत्र (for सह) D2 3 11 मन्त्रिभि, D8-10 T1 -बान्धव (for बन्धुभि) D5 सप्रायव (subm) (for सह बन्धुभि) —After 43ab, D5 6 8-10 S ins

624* गच्छ शीघ्रं महाराज रोषो ह्यधरोपशाम्यताम्।
यदाह रामो धर्मात्मा तत्कुरुष्व समाहित ॥

[T1 damaged for l 1 —(l 1) G2 कुरु (for गच्छ) D6 T2 3 G2 3 M3 Cr ρ रोषो ह्यस्य निवर्त्ये(G2 °र्तै)तां G1 M1 रोषश्चाप्युपशाम्यतां M2 रोषोऽस्य प्रशाम्यता (for the post half) ◆ Cr रोषा ह्यस्य निवर्त्यतामिति पाठ ◆ —(l 2) D6 8 11 यथा हि M3 यथाह (for यदाह)]

—c) D1 2 12 राज्ये D3 राजन्कि (hypm) (for राजन्) Ś1 Ñ1 B D1-4 7 12 13 (अ)स्त्र (for स्त्र) D12 राजभिश्चैव समये —d) D2 13 तव, Cg as in text (for भव) D7 सत्य (for सख्य) Ś1 प्रतिश्रुत्य D1 4 परशुभा(D5 सता ना)शैव तद्गुरा —After 43 Ś1 D1-4 12 13 ins

625* अपकारेण संयुक्त प्रतिकारं भवस्व च ।
कर्तुमर्हसि सीतार्थे प्रीतिमानीय तद्वरा ।
स हि शूरो महेष्वास सर्वास्त्रविधिपारग ।
असर्पा तु रसतस्तु तस्य प्रतिकृत क्षमम् ।

[(l 1) D2 3 प्रतीकार, D1 अपकार (for प्रति°) —(l 2) Ś1 D12 सीतार्थे D1 3 अव समयमहित D2 13 पश्चे कार्येर तद्वरो D1 प्रीतिमार्थे च तद्वरो (sic) (for the post half) —(l 3) D13 स चाप (for सर्वास्त्र) —(l 4) D1 अपर्णे (for °र्पौ)]

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ś1 V1 D12 लक्ष्मणागमनं, Ñ1 लक्ष्मणप्रवेश, Ñ2 D7 लक्ष्मणपालं V2 3 B2 4 लक्ष्मणप्रयाण B1 3 लक्ष्मणवाक्य D2 11 किष्किन्धाप्रवेश, D3 सुग्रीवमन्त्र, D4 लक्ष्मणागमनं, D13 लक्ष्मणगुहागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 3 12 om Ñ2 V2 30 (as in text) V1 33 B3 D8-10 S 31 B2 4 D5 32 D11 27 D13 29 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

31

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 T1 damaged from 1a up to 2 —For 1, Ś1 Ñ V B D1-4,7 11-13 subst.

626* एवमुक्तस्तु सुग्रीवो मन्त्रिभिर्हनुमन्मुखै ।
मुहूर्तं चिन्तयामास दीन किंचिदवाङ्मुख ।

[(l 1) Ś1 D2 4 12 13 संभाष्य (for मन्त्रिभि) Ñ1 V B1 3 D7 हनुमान्‌भि (metri causa) Ñ2 (also) V2 (also) B3 °मान्मुखि (hypm) (for हनुमन्मुखै) B4 वानरै पुनरा स्मृति (for the post half) —(l 2) D2 3 दीन(D3 हीन) किंचिद् D11 किंचिद्दीन (for दीन किंचिद्) B4 D1 अधोमुख (for अवाङ्मुख)]

—Then D2 cont

627* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः स वपीश्वर ।
अर्थधर्मसमायुक्तं सर्वेषामात्मविभ्रमम् ।

2 T1 damaged for 2 (cf v l 1) —a) D5 6 8-10 T2 3 G2 3 M1 2 स च वान्, Cr g as in text (for सचिवान्) B4 सोऽब्रवीत् (for अब्रवीद्) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 सर्वान्, B4 सर्वांश्च (for वाक्यं) G2 अब्रवीच्च स वाक्यं —b) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 समर्थार्थं(D11 विनिश्चित्य) बलाबले Ñ2 V B2 3 D7 स निश्चित्य V1 °श्चि(sic)त्य बलाबल B1 निश्चित्य उद्धृत्य बलाबल D4 समर्थं च बलाबल —c) D5 T1 G1 मन्त्रज्ञो (for °ज्ञान्) Ś1 V1 D12 वाक्यज्ञो वाक्यमर्थ(D12 °र्था)ज्ञ Ñ2 V B D7 वर्णज्ञ वाक्य कुशलो D1-4 11 13 वाक्यज्ञो वाक्यसंधायी —d) D1 मन्त्रिभि D3 मन्त्रेषु (for मन्त्रेषु) Ñ2 V B D11 T2 3 G2 3 M1 2 परिनिष्ठितान्(B4 °तं) D1 परिवर्जित Cm as in text (for °निष्ठित)

3 a) Ñ2 दुर्व्याहृतं (for °हृत) V2 न च मे व्याहृतं किंचिद् —b) V2 D2 3 न चापि D1 न चापि (for नापि मे) Ś1 D1-4 11 12 दुरधिष्ठितं —V1 alleg from 3d to 4a —c) Ś1 D2-4 12 13 किं निमित्तं स(D13 तु D11 तु) रुष्टात्मा Ñ2 V B D7 कस्मात् किं तु रुष्टश्च D2 रुष्ट किं निमित्तं चिन्तये D11 क्रुद्ध कस्मात्स मे प्रभु G(ed.) यस्मात्क्रुद्ध इहागत

4 Ñ1 alleg for 4cd (cf v l 3) —a) Ñ2 V B D7 असुहृद्भिर् D1 सुहृद्भिर् (sic) D2 3 11 मो(D3 म)सुहृद्भिर् (for असुहृद्°) Ś1 D1 4 म(Ś1 म)हामात्यैर् D2 13 महामात्यैर् (sic) D1 ममामित्रैर्, D11 ममामात्यैर् (for ममामित्रैर्) —T1 damaged for 4cd —c) Ś1 Ñ1 D13 अजानन्, V1 B2 3 D2 3 नूनं D1 4 अकस्मात् D1 पुन (for मम) Ñ1 कस्य (sleg) Ñ2 असद्भूताम्, V1 B4 D11

G 4 32 5
B 4 32 5
L 4 25 5

अत्र तावद्यथाबुद्धि सर्वैरेव यथाविधि ।
भवद्भिर्निश्चयस्तस्य विज्ञेयो निपुणं शनैः ॥ ५
न खल्वस्ति मम त्रासो लक्ष्मणान्नापि राघवात् ।
मित्रं त्वस्थानकुपितं जनयत्येव संभ्रमम् ॥ ६
सर्वथा सुकरं मित्रं दुष्करं परिपालनम् ।
अनित्यत्वात्तु चित्तानां प्रीतिरल्पेऽपि भिद्यते ॥ ७
अतोनिमित्तं त्रस्तोऽहं रामेण तु महात्मना ।
यन्ममोपकृतं शक्यं प्रतिकर्तुं न तन्मया ॥ ८
सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु हनुमान्हरिपुंगवः ।
उवाच स्वेन तर्केण मध्ये वानरमन्त्रिणाम् ॥ ९
सर्वथा नैतदाश्चर्यं यत्त्वं हरिगणेश्वर ।
न विस्मरसि सुस्निग्धमुपकारकृतं शुभम् ॥ १०
राघवेण तु शूरेण भयमुत्सृज्य दूरतः ।
त्वत्प्रियार्थं हतो वाली शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ११

समुद्भूतात् । G(ed) भवदशात्, Ct 13 in text (for भवभूतात्) B1 नूनं दोषेण सद्भूतात्; D2 13 मैत्रादेर्कांतसभूतात्. —d) Ś1 Ñ1 D3 6 11 ग्रेरि(D1 नोद्दि)तो लक्ष्मणो(Ñ3 illeg up to °णो) भवेत्, Ñ2 V B D7 11 श्रावि(V3 प्रापि: V3 श्रुभि)तो लक्ष्मणादेन, D1 13 लक्ष्मणो मेदितो भवेत्

5 a) B1 2 4 D13 T2 तत्र (for अत्र) Ś1 Ñ1 V2 3 B1-3 D1 3 4 6 8-11 13 G1 3 M1 3 Ch t बुद्धि (for -बुद्धि) —b) Ś1 B1 2 D1 7 12 विधीयता, Ñ V1 3 B2 4 D3 11 [अ]भिधीयता, T2 यथा विधि, Cg as in text (for यथा°) D2 4 13 सर्वथामेव धीमता —c) V1 नियत B1 2 D5 निश्चित (D5 °तै)स्त, B4 निश्चये, D11 निश्चयं (for निश्चयस्) Ñ2 D7 तत्र, V B D2 13 शस्य (B4 °स्त्र, D3 11 °स्ये) (for तस्य) Ś1 Ñ1 D1 12 भवद्भिर्निश्चितैस्तावैत्(D12 °त्ते) D1 भवद्भिर्निश्चयानश्च, D2 13 भवद्भिर्निश्चिता सख्ये, D3 6 8-10 G1 3 M2 3 Cr m g t भावस्य(D6 G1 3 M3 °स्य) निश्चयस्तावद् —d) D2 विज्ञाय (for विज्ञेयो) D6 निपुण (for °णं) Ñ2 V B D3 7 11 विज्ञान(B4 °त, D11 °य)कुशलैर्मम, D2 13 विज्ञेया निपुणं शनै

6 a) Ś1 D12 क (for न) —b) Ś1 D4 13 चापि, B4 वापि, D1 नाति (sic) (for नापि) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 transp लक्ष्मणात् and राघवात् —c) B2 3 दु स्थान (sic) D1 13 M2 Ch t अस्थान, T3 स्वस्थान (for त्व°) V3 कसमात्स्थानकुपित (sic) —Ñ1 illeg from 6d up to रि in 7d —d) V3 जनयेत्तदपि (for °यत्येव)

7 a) Ñ2 V B D7 11 सुकरं सर्वथा (by transp) G(ed) मैत्र (for मित्र) Ś1 D1 3 4 12,13 दुष्करं सर्वथा मि(D1 म)त्र —b) V1 3 B D5 8-10 प्रति, Ck as in text Ct सत्य (for परि) Ñ2 पालित (for पालनम्) Ś1 D1-4 11-13 कृत दुरत्न(D12 स्वगुर)पालन —c) V B2 3 4 D7 हि, M1 om M3 च (for तु) D4 अनित्यत्वात्तु ति (sic) Ś1 D2 4 चित्तस्य D12 13 वित्तस्य, G2 corrupt (for चित्तानां) —d) D1 मतिर् (for प्रीतिर्) M1 च (for ऽपि) Ś1 Ñ2 V B D7 11 13 अल्पेन, D11 अस्य न (for °ऽपि) D1 सुध्यते, D11 विद्यते (for भिद्यते) Ñ2 प्रीति 2 9 * * * * (illeg) D4 4 13 प्रीतिरस्य न विद्यते

8 a) Ñ2 G1 3 M2 अतो, Cr m g k t as in text (for अतो) Ñ2 V B1-3 D7 [ऽ]निमित्त B4 G1 निमित्तात् (for निमित्तं) V3 मिथोह B2 तु स्थोऽहं (for त्रस्तोऽहं) —b) Ś1 D1 3 4 11 हि, Ñ1 [अ]पि (for तु) Ñ2 V B1 2 D7 11 राघवेण (for रामेण तु) Ñ1 कृतात्मना —c) Ś1 V1 3 B3 D1 11-13 G2 मया Cg as in text (for मम) V2 [उ]पहृतं Ś1 B3 D2 13 वाक्यं (for शक्यं) —d) Ś1 D13 च, V3 तु (for न) V3 मृषा (for मया) —After 8 Ś1 D1 4 12 13 ins

628* अतो हु स मम महद्बुद्धि शल्यमिवार्पितम् ।

[Ś1 D13 अहो D2 ततो (for अतो) D2 तन्मवद् (for मम महद्)]

9 a) Ś1 Ñ1 V2 3 D1-4 6 10 12 13 T G(G3 before corr) M1 2 उक्ते (for उक्तस्) Ñ2 D7 एव वदति सुग्रीवे —b) Ś1 Ñ1 V B D1 4-11 T G M1-3 Ct हनुमान् (for हनु°) Ñ2 V1 D7 हरियूथप; V2 3 B4 M3 मारुतात्मज B1-3 कपियूथप (for हरिपुंगव) —c) Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 श्लक्ष्णया वाचा Ñ2 V B D7 वदता(V3 B4 °चन) श्रेष्ठो(D7 °स्त्र) (for स्वेन तर्केण) —Ñ1 illeg from 9d up to मं in 11b —d) D2,13 वानरमन्त्रिण

10 Ñ1 illeg for 10 (cf v l 9) —a) D11 हि (for न) —b) M3 यस्त्व (for यत्त्व) D1 3 6 9 11 हरिगणेश्वर (D6 °र [sic]) —c) G2 स्व (for न) Ś1 D4 13 G1 तं(G1 हि) स्निग्धम् Ñ2 V3 D3 6 11 G3 M3 [अ]ति(D6 G2 [अ]पि)स्निग्धम्(Ñ2 V3 °ग्ध) D2 8-10 विस्मयम् (for सुस्निग्धम्) V1 3 B D2 7 13 न विस्मरिष्यसि(V2 °स्यति) स्निग्धम्, D1 न विस्मरिष्यसि स्निग्धस्य (hypm with hiatus) —d) Ś1 Ñ2 V2,3 B D1-10 12 13 T1 3 G1 2 M1 3 उपकार, Cg as in text (for °कार) Ś1 D1 4 13 स(D1 य)था कृत, Ñ2 B4 D7 कृत महत्, V B1-3 महत्कृत D11 13 कृत तथा (for कृतं शुभम्)

11 Ñ1 illeg up to मं in b (cf v l 9) D13 repeats (var) 11ab after 12ab —a) D13(second time) भ्रातर स (for राघवेण) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11 13 (both times) हि (for तु) V1 D3 8-10 M3 वीरेण (for शू°) —b) Ñ2 V B1 2 D7 भामयित्वा महद्यशः —c) V1 शरेण हि; D11 यदिप्रयार्थं (for त्वत्प्रि°) —d) D7 पराक्रम

सर्वथा प्रणयात्क्रुद्धो राघवो नात्र संशयः ।
भ्रातरं स प्रहितवाँल्लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ॥ १२
त्वं प्रमत्तो न जानीषे कालं कालविदां वर ।
फुल्लसप्तच्छदश्यामा प्रवृत्ता तु शरच्छिवा ॥ १३
निर्मलग्रहनक्षत्रा द्यौः प्रनष्टबलाहका ।
प्रसन्नाश्च दिशः सर्वाः सरितश्च सरांसि च ॥ १४
प्राप्तमुद्योगकालं तु नावैषि हरिपुंगव ।
त्वं प्रमत्त इति व्यक्तं लक्ष्मणोऽयमिहागतः ॥ १५
आर्तस्य हृतदारस्य परुषं पुरुषान्तरात् ।
वचनं मर्षणीयं ते राघवस्य महात्मनः ॥ १६
कृतापराधस्य हि ते नान्यत्पश्याम्यहं क्षमम् ।
अन्तरेणाञ्जलिं बद्ध्वा लक्ष्मणस्य प्रसादनात् ॥ १७
नियुक्तैर्मन्त्रिभिर्वाच्यो अवश्यं पार्थिवो हितम् ।
अत एव भयं त्यक्त्वा ब्रवीम्यवधृतं वचः ॥ १८
अभिक्रुद्धः समर्थो हि चापमुद्यम्य राघवः ।
सदेवासुरगन्धर्वं वशे स्थापयितुं जगत् ॥ १९

G 4 32 19
R 4 32 19
L 4 25 20

12 ᵃ) Ś1 Ñ1 V1 D2 8 11 12 प्रणय, B4 °ये (for °यात्) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 सर्वथासौ प्रणयवान् —ᵈ) D11 रामो नास्ति (for राघवो न) V3 नो न (for नात्र) —After 12ᵃᵇ, D13 repeats (var) 11ᵃᵇ —ᶜ) Ñ1 V B D1 °यत्, D3 4-6 8-10 12 13 स (for स) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D3 6 10 13 कीर्ति, V1 लक्ष्म, D1 3 श्रीति (for लक्ष्मि)

13 ᵃ) Ñ2 जानासि (for जानीषे) B1 3 D7 त्वं प्रमूढो न जानासि, B2 दुष्प्रमूढो न जानासि —ᵇ) Ñ2 illeg from दा up to 14ᵇ B1 3 D1 11 वर —ᶜ) Ñ1 V B1 3 D7 फुल्ल, D3 फुल्ला (for फुल्ल) B4 D3 G1 -सप्तच्छदा (for °द) Ñ1 V B1-3 D7 -वन (for श्यामा) —ᵈ) D3 प्रवृत्ता Ś1 B4 D1-4 11-13 हि, G M1 च (for तु) Ś1 D13 प्रिया, D4 8-10 T1 शुभा D13 वरा (for शिवा) Ñ1 V B1-3 D7 प्रवृत्ता (B2 °इत्ता) शरदृचिष

14 Ñ1 illeg up to ᵇ (cf v l 13) —ᵇ) Ś1 निर्गत, Ñ1 T G1 M1 3 प्रणष्ट (sic) B1 G3 प्रनष्टा, D1 विगत, D12 13 विधीत (corrupt) D3 4 12 विगत (unmetrical), D11 प्रनष्टाश्च (hypm) (for प्रनष्ट) V1 3 D7 10 11 13 -वलाहका —ᶜ) Ñ1 V B1 3 D7 हि (for च) —ᵈ) V3 सचित्रश्च (sic) (for सरितश्च) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 नद्यश्च हरिपुंगव —After 14 Ñ1 D1-4 12 13 ins

619* प्रसक्त कामभोगेषु राजस्त्वं नावबुध्यसे ।

[Ñ1 प्रमत्त D3 प्रमत्त D13 प्रमत्त (for प्रसक्त) —D1 reads in marg from काम up to आर्तस्य in 16ᵃ Ñ1 राज****** (illeg) (for the post half)]

15 D3 reads 15 in marg (cf v l 14) Ś1 om (hapl) 15ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D1-4 11-13 -समय, V B D7 G1 -काले च (G1 तं) (for -कालं तु) —ᵇ) D3 नावैषि (sic) D11 त्रिपुंगव (for हरिपुंगव) —ᶜ) D7 इव (for इति) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 प्रमत्तस्त्व (D13 °स्त्वा)मिति ज्ञात्वा —ᵈ) D4 यद्, (for ऽयम्)

16 ᵃ) D3 reads आर्तस्य in marg (cf v l 619*) B2 3 कृत (for हृत) D1 3 भार्यस्य (for दारस्य) —ᵇ) D10 T3 G2 पुरुप (sic) D11 वचन Ch पौरुष, Ct as in text (for परुष) Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 प(Ś1 Ñ1 पु)रुषाक्षर Ñ2 V2 3 D7 वानरेश्वर, V1 B1-3 D3 वानरोत्तम, D4 D12 प्लवगेश्वर G1 परुषान्तरात् (sic) —Ñ1 illeg from ᶜ up to स्य in ᵈ —ᶜ) D11 परुष (for वचन) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 समीरित (for महात्मन)

17 ᵃ) Ñ1 illeg from हि up to स्य in ᵈ G1 3 च ते G2 हि मे (for हि ते) Ñ1 B2 D7 कृता(D7 °तो)पकार स्यात्राह, V1 B2 3 कृतोपकारस्याहं वै(V1 °स्य तथा) —ᵇ) Ś1 V B1 3 D1-4 8 11-13 नान्य (for °न्यत्) Ś1 D12 [अ]ह क्षमे Ñ1 [अ]°क्षम (illeg) V1 B1 3 D7 ते क्षम D1-4 [उ]पक्रम, D13 [उ]पकृत (for [अ]हं क्षमम्) —ᶜ) D11 अंजलिर् (sic) (for °लिं) Ś1 V2 3 B4 D1 2 4 13 कृत्वा (for बद्धा) —ᵈ) Ñ1 V B1 3 D7 12 प्रसादने Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 राघवस्य प्रसादने(B4 °न)

18 Note the hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) B1 विमुक्तैर् B2 नियुक्त, D1 नियतैर् (for नियुक्तैर्) Ñ1 D1 3 सचिवैर् (for मन्त्रिभिर्) Ñ2 V1 B2 D7 11 वाच्यम्, B1 3 4 वाच्यम् (for वाच्यो) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-3 4 8-10 12 13 S ह्यवश्य (for अ°) D4 पार्थिवे (for °वो) Ñ2 V B D7 इति विज्ञाप पार्थिव(B4 तत्वत) —ᶜ) D2 8 10 इत (for अत) Ś1 D13 तत्र (for एव) —ᵈ) Ś1 Ñ1 V1 D1-4 12 13 [ए]व हित D4 [उ]पहृत, D6 [ए]व द्रुतं, D11 [अ]विरतं, T1 [ए]तद्धत (for [अ]वधृत) D1 तत्र (for वच) Ñ2 V2 3 B D7 ब्रवीमि हित वच

19 ᵃ) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 G1 M1 अति, D3 4 12 13 अति (for अभि) D4 अभिक्रुद्ध (sic) V1 3 B2 समर्थोऽपि (V1 °इ) T1 समर्थाते (for समर्थो हि) —ᶜᵈ) Ś1 D4 12 सयक्ष, V1 D1-3 12 सयक्षा (for सदेवा) Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 दहितयितुं अपन् (for ᵈ) Ñ1 V1 B1 3 D7 वशे स्थापयितुं वीर(V1 देवस) त्रैलोक्यं सचराचर

G 4. 32. 20
B 4. 32. 20
L 4. 25. 21

न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्य पुनर्भवेत् ।
पूर्वोपकारं स्मरता कृतज्ञेन विशेषतः ॥ २०

तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः ससुहृज्जनः ।
राजंस्तिष्ठ स्वसमये भर्तुर्भार्येव तद्वशे ॥ २१

न रामरामानुजशासनं त्वया
कपीन्द्र युक्तं मनसाप्यपोहितुम् ।
मनो हि ते ज्ञास्यति मानुषं बलं
सराघवस्यास्य सुरेन्द्रवर्चसः ॥ २२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकत्रिंशः सर्गः ॥३१॥

---

20 [a]) [illegible] D[illegible] स न क्षम (by transp.); G[illegible] न समर्थः; M[illegible] न स प्रभु (metr.) (for न स क्षमः). D[illegible] कोपयुत (sic). D[illegible] योपयितुं (sic) (for कोपयितुं). [illegible] प्रयत्न कोपयित (sic). —[b]) [illegible] om. य. [illegible] D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] G[illegible] प्रसाद्य; Ck as in text (for °द्य). [illegible] B D[illegible] प्रसादयन् (B[illegible] °न च) पुन: पुन: .—[c]) [illegible] D[illegible] कृत; B[illegible] सर्वं (for पूर्वं). —[d]) D[illegible] कृतज्ञस्य; D[illegible] सविशेष (for कृतज्ञेन)

D[illegible]) तस्य तु न मानुषं बलं —[d]) T[illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible] [illegible] (for [illegible]) D[illegible] [illegible] (for सुरेन्द्र) D[illegible] [illegible] (for °वर्चस) —[illegible] 21 [illegible] B D[illegible] subst, while D[illegible] ins. after 21

633* इदं हि लोकत्रितय [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

३२

अथ प्रतिसमादिष्टो लक्ष्मणः परवीरहा ।
प्रविवेश गुहां घोरां किष्किन्धां रामशासनात् ॥ १
द्वारस्था हरयस्तत्र महाकाया महाबलाः ।
बभूवुर्लक्ष्मणं दृष्ट्वा सर्वे प्राञ्जलयः स्थिताः ॥ २
निःश्वसन्तं तु तं दृष्ट्वा क्रुद्धं दशरथात्मजम् ।
बभूवुर्हरयस्त्रस्ता न चैनं पर्यवारयन् ॥ ३
स तां रत्नमयीं श्रीमान्दिव्यां पुष्पितकाननाम् ।
रम्यां रत्नसमाकीर्णां ददर्श महतीं गुहाम् ॥ ४
हर्म्यप्रासादसंबाधां नानापण्योपशोभिताम् ।
सर्वकामफलैर्वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिताम् ॥ ५
देवगन्धर्वपुत्रैश्च वानरैः कामरूपिभिः ।
दिव्यमाल्याम्बरधरैः शोभिता प्रियदर्शनैः ॥ ६   G 4 33 7 B 4 33 6 L 4 20 7

32

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 B4 om 1^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 3 12 13 तथा (for अथ) G1 समादिश्य Cv T m g t as in text (for °दिष्टो) Ñ2 V B2-3 D7 1 12 ततो (D7 अथ) रोषपरीतात्मा —^{b}) D1 स विवेश Ś1 D4 12 पुरीं D6 13 शुभां (for गुहां) Ś1 D12 लकां (sic), Ñ1 V3 D2 4 8-10 13 G2 3 रम्यां, B4 दिव्यां D2 3 श्रीमान् (for घोरां) —^{d}) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 12 13 वालिपालितां D8 वालिशासनात् (for रामशासनात्) D12 आशीविष इव श्वसन्

2 ^{a}) V2 सर्वे (for तत्र) —^{b}) D6 13 महात्मा(D6 °त्मा [sic])ना (for °काया) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 वानरा Ñ2 V B3 D7 1 ते सर्वे, B1 2 तेसद्यो (for बभूवुर) —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 स्थिता Ñ2 V B1 3 D3 1 त्रस्ता, D1 सस्थु (for सर्वे) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 D1 4 12 13 तत्र, D2 T2 तथा (for स्थिता)

3 N1 om 3^{ab} —^{a}) D6 9 10 S Cr निश्वसत Cm g as in text (for नि°) V2 तत्र (for तु त) —For 3^{cd} Ś1 N2 V1 B1 3 D1 4 7 12 13 subst

631* क्रुद्धं विनिश्वसन्त त ज्वलन्तमिव तेजसा ।

[D5 विनि श्वसत D1 3 न (for त) N2 V1 B1 2 D7 भगीतम् (for ज्वलन्तम्)]

—^{c}) Ñ2 V1 B1 3 D7 1 भीता G2 M1 तत्र (for त्रस्ता) —^{d}) V1 D5 चैव (for चैन) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 12 13 प्र(Ñ1 नि) त्यवारयन् —After 3 B2 ins l 1 of 632*

4 ^{ab}) B3 M1 दि वा, D11 चित्रा (for श्रीमान्) B3 चित्र D6 G1 2 M1 2 दिव्या (for दिव्यां) D6 8 10 transp श्रीमान् and दिव्या D11 दिव्यकाननपादपां (for ^{b}) —^{d}) B3 उद्यानवनशोभिता —For 4 Ś1 Ñ V B1 3 4 D1-4 7 12 13 subst B2 ins l 1 after 3 l 2-3 after l 1 (1) and l 4 after 4

632* स तु रोषपरीतात्मा लक्ष्मणः परवीरहा ।
जातरूपमयीं चित्रां ददर्श महतीं गुहाम् ।
रम्यां रत्नसमाकीर्णां चित्रपुष्पितकाननाम् ।
वैडूर्यरचितस्तम्भां प्रवालोच्छ्रिततोरणाम् ।

[B1 3 (l 1 only) 3 repeat l 1-3 (including 632(A)*) after 609* (read after 4 32 24) —(l 2) Ñ1 V B1 3 (both first time) D7 दिव्यां (for चित्रां) B4 स ता रत्नमयीं दिव्यां (for the prior half) V2 गुभां (for गुहाम्) B1 3 (both first time) transp the post halves of l 2 and 3 —Ñ1 B4 D7 transp l 3 and 4 —(l 3) D1 दि वां D3 दिव्य (for रम्यां) B1 3 (both first time) शुभ्र (for रत्न) B4 ज्वारीणों (for समा°) —After the prior half of l 3 Ñ2 V B (B1 3 both times) D7 ins

632(A)* वनोपवनशोभिताम् ।
स ता रत्नमयीं दिव्यां

[(l 1) B4 उद्यानैरुपशोभितां —(l 2) B4 चित्रां (for दिव्यां)]

B4 दिव्य (for चित्र) —V om l 4 —(l 4) B4 वैडूर्य Ñ2 B4 D7 -रचितस्तम्भा D3 हरितस्तम्भा D1 प्रवालै इछ्रतोरणां (for the post half) B1 3 स्निग्धपुष्पलतावीथि वानरावनतोरणां]

—Thereafter Ñ2 V2 3 B1 3 D7 read 18–24 (including star passages)

5 V3 illeg for 5-7 —^{a}) D12 रम्य (for हर्म्य) D1 सवधा D3 सबद्धा (for संबाधां) —^{b}) V1 पुष्प, B1 2 गाध D5 8-10 रत्न G2 वण G(ed) वण्य (for पण्य) Ś1 N1 D2-4 11-13 नानामणि (Ñ1 ° * * [illeg] D1 3 11 °पुष्प)विभूषिता —After 5^{ab} D3 ins

633* द्रुमा कुसुमाकीर्णां उद्यानवनशोभिताम् ।

—D5 om (hapl) 5^{cd} —^{c}) V1 2 B D5 कीर्णां (for सर्व) D2 3 G2 काल Ck t as in text (for -काम) B1 3 कामगमैर, G(ed) °गर्भैर् (for °फलैर्) Ñ1 D7 प्रकीर्णां कामगैर्द्रुमैर् —^{d}) D5 लसि G2 सति (for उप) Ś2 V1 2 B D3 7 निमिता विभूषिता

6 V3 illeg for 6 (cf v l 5) D12 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) D7 दिव्य (sic) (for देव) D10 पुत्रैस्तु (for पुत्रैश्च) —^{b}) Ś1 D12 वानरैरुपशोभिता —^{c}) V3 दिव्यां (for दिव्य) D1 12 13 T1 2 माल्य (for माल्य)

G 4. 33 8
B 4 33 7
L 4 26 8

चन्दनागरुपद्मानां गन्धैः सुरभिगन्धिनाम् ।
मैरेयाणां मधूनां च संमोदितमहापथाम् ॥ ७
विन्ध्यमेरुगिरिप्रख्यैः प्रासादैर्नैकभूमिभिः ।
ददर्श गिरिनद्यश्च विमलास्तत्र राघवः ॥ ८
अङ्गदस्य गृहं रम्यं मैन्दस्य द्विविदस्य च ।
गवयस्य गवाक्षस्य गजस्य शरभस्य च ॥ ९
विद्युन्मालेश्च संपातेः सूर्याक्षस्य हनूमतः ।
वीरबाहोः सुबाहोश्च नलस्य च महात्मनः ॥ १०
कुमुदस्य सुषेणस्य तारजाम्बवतोस्तथा ।
दधिवक्त्रस्य नीलस्य सुपाटलसुनेत्रयोः ॥ ११

—d) Ś1 D4.12 मधुरे (for शोभिता) B4 प्रियदर्शिभि, D11 दिव्यदर्शने (for प्रियदर्शने)

7 V3 illeg for 7 (cf v l 5) —a) Ś1 Ñ V1.B D1.2.4.8.9.12.13 T2 G [अ]गुरु- (for [अ]गरु) D1.3.4.13 गन्धैश्च (for पद्मानां) ‡ Cr चन्दनागरुपद्मानामित्यत्र पद्मशब्दश्चन्दनादिसहपाठादालेपनद्रव्यवाची ।, so also Cm g k t ‡ —b) Ś1 Ñ V1.3 B D2–4.7.11–13 -गन्धिभि, D8–10 M1 Ct गन्धिता (M1 °भीः) (for गन्धिनाम्) D1 वासिता च सुगन्धिभि —c) Ś1 Ñ1 D2–3.12.13 सुराणां, D4 om D6 marg (for मधूनां) —d) Ś1 Ñ V1.3 B D2–4.7.11–13 समावृ(D4 °वृ)त, T2 समोदित (for समोदित) D1 महामना (for -महापथाम्)

8 M2 om 8ab D1 reads while M1 repeats 8ab after 15ab —b) T परिभूषिता, M1(first time) सुविभूषिता (for नैकभूमिभि) —d) D6 विमनाम् (for °लास्त्र) ‡ Cv: गिरिनद्य (Cv °द्य इति) व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा। (Cr गिरिभ्य प्रसृता नद्री[°दीरि?]त्यर्थ ।) Cm गिरिनद्यो गिरिभ्य प्रसृता नद्य इत्यर्थे ।, Cg गिरिनद्यो गिरिनदी । व्यत्ययेन द्वितीया ‡ —For 8, Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 subst

634* विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुभूमिसमावृता ।
ददर्श नृपमार्गेषु चित्रा प्रासादपङ्क्तय ।
सरांसि च सपद्मानि पुष्पितानि वनानि च ।
ददर्श गिरिनद्यश्च लक्ष्मणो विमलास्तथा ।
देवतायतनांश्चैव राजमार्ग ददर्श स । [5]
सुधापङ्कावगुण्ठितं विमानं प्रियदर्शनम् ।

[(l 1) D1 -सकाशाश्च (for निकाशाश्च) D2.12 बहु (for बहु) D11 शैला सन्तत (for भूमिसमावृता) —(l 2) D1 ददृशे D1 चित्र; D12 शुभ्रा (for चित्रा) Ñ1 illeg from प्रासाद up to लक्ष्मणो in l 4 —(l 3) D12 वा (for first च) —(l 4) D12 विमला (for विमल्य) D1–4.13 विमला लक्ष्मण(D12 °ल)स्त(D1 °था) D11 तत्रापश्यद्गिरिनदीर्विमला राघवानुज —(l 5) D3.4.13 [आ]यतं (for [आ]यतनांश्च) D12 द (for स) —(l 6) D11 सर्व (for सुधा) D1 च शुभ (for प्रिय) Ś1 D2.13 शुभ (for प्रिय)],
while Ñ1 V B D1 subst for 8

635* शैलासविशिखराभाश्च बहुरूप समन्तत ।
ददर्श स च मार्गेषु शुभ्रा प्रासादपङ्क्तय ।
देवतानां निकेतांश्च रामभ्राता ददर्श स ।
सुधापङ्कावगुण्ठिताश्चित्रमालावनीव सर्वत ।
सरांसि च स पद्मानि पुष्पितानि वनानि च । [5]
तत्रापश्यद्गिरिनदीर्विमला भरतानुज ।

[V3 om l 1 —(l 1) B1 विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुरूप समाहिता —V3 reads from l 2 to st 17 in marg —(l 2) B1–2.3 (for च) —(l 3) V3 B1 द (for स) —(l 4) G(ed) [द]व (for [ह]व) V3,3 B1 सर्व (for सर्वत) —(l 5) V3 पुष्पाणि च (for पुष्पितानि) B1 वनानि विविधानि च (for the post half) —(l 6) B1 -नदी विमला V3.3 B1 राघवानुज]

9 V3 reads 9 in marg (cf v l 635*) —a) D3 गृहा (sic) (for गृह) —b) D1–4 मैन्द्रस्य (for मैन्दस्य) Ś1 D12 द्विविदस्य, Ñ2 B1.3 D1 गवयस्य, M2 विविदस्य (for द्विविदस्य) G1 वा (for च) —c) Ñ1 D1 द्विविदस्य, B2 गवयस्य च (for गवयस्य) D12 गवाक्षस्य, D13 गवाक्षस्य (for °क्षस्य) —d) V3 B1 D12 गवय (for गजस्य) Ñ2 V1 B1–3 D1 शरभस्य च धीमत । V3 गवयस्य रमभस्य च, D13 नीलस्य च नलस्य च

10 V3 reads 10 in marg (cf v l 635*) V3 om 10 and 11, D3.13 om 10ab —a) Ñ2 V1.3 B D1.12 विद्युन्मालस्य, D1 °मालांशु; G2 °माले सु (for विद्युन्मालेश्च) —Ñ1 illeg for 10b —b) D1 सूर्यसारस्य D12 सूर्याक्षस्य (for सूर्याक्षस्य) —Ś1 Ñ1 D1.3.11 transp 10cd and 11ab —c) Ñ1 D1.3.13 विनतस्य (for नलस्य च) Ś1 D2.12 विनतस्याथ वानरे; Ñ2 V1.3 B1–3 D5.11 नीलस्य च नलस्य च —After 10cd (transp) D3 ins l 2 of 636*

11 V3 om 11 (cf v l 10) D1.3.13 om 11ab Ś1 Ñ1 D1.3.4.12 transp 10cd and 11ab —a) B1 तारो (for तार) Ś1 Ñ1 D2.3.4.13 नीलस्य च नलस्य च —D1 om 11cd —cd) D11 सुपाटलसुनेत्राभ्यां दधिवक्त्र(D1 °वक्त्र)स्य चैव हि —For 11, Ñ1 V1.3 B1–3 subst Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 subst l 2 only for 11cd D1 ins l 1 after 11ab and subst l 2 for 11cd D3 ins l 2 only after 10cd (transp)

636* कुमुदस्याथ सुषेणस्य विनतस्याथ वानरे ।
कपे शतबलेश्चैव रम्भस्य च रभस्य च ।

[V3 reads 636* in marg. (cf v l 635*) —(l 1) B1.3 च (for first [अ]थ) B1 °स्य च (for सुषेण°) B1 शीघ्र V3 विनतस्य, B1 विनतस्य; B1

G. 4 33 24
B. 4 33 19
L. 4 26 24

स सप्त कक्ष्या धर्मात्मा यानासनसमावृताः ।
प्रविश्य सुमहद्गुप्तं ददर्शान्तःपुरं महत् ॥ १९
हैमराजतपर्यङ्कैर्बहुभिश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैस्तत्र तत्रोपशोभितम् ॥ २०
प्रविशन्नेव सततं शुश्राव मधुरस्वरम् ।
तन्त्रीगीतसमाकीर्णं समगीतपदाक्षरम् ॥ २१
बह्वीश्च विविधाकारा रूपयौवनगर्विताः ।
स्त्रियः सुग्रीवभवने ददर्श स महाबलः ॥ २२

लक्ष्मण प्रविवेश ह ॐ Cg पूर्वं 'वानरेन्द्रगृहं रम्यम्' इत्युक्तस्यानेकविशेषण॰यथधानेन सुग्रीवस्य गृहं रम्यमिति पुनर्वचनम्, स्वरूपतो रम्यमुक्तविशेषणैश्च रम्यमिति रम्यपदद्वयनिर्वाह (यद्वा वानरेन्द्रयोरृक्षरजोवालिनोर्गृहभूतमिदानीं सुग्रीवस्य गृहं प्रविवेशेति सबन्ध ॐ —After 18ab, Ś1 D12 ins

640* सभयैर्हेमभिर्गुप्तैर्मेरुमालागवलनिभे ।

—c) Ś1 D12 श(D12 शा)वारित स, Ñ1 अवा*** (illeg), D1 33 कानार्यमाण D11 कवार्यमाण (for भवार्यमाण) —d) Ś1 Ñ1 D1 2 8 11 12 13 महाभ्रैर् (for °भम्) —M1 damaged from भास्कर up to first स in 19a —For 18 Ñ2 V B D7 subst, Ś1 D2-4 12 13 ins l 3-6 after 18

641* सुग्रीवस्य गृहं रम्यं प्रासादैरुपशोभितम् ।
कैलासगिरिसंकाशं ददर्श सुधया सितम् ।
तमुपायान्तमभ्यर्णे गत्वा सुग्रीवशासनात् ।
प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवाः कृताञ्जलिपुटास्तदा ।
तानाभाष्य यथान्याय हनुमत्प्रमुखान्कपीन् । [5]
धर्मबुद्ध्या न दौर्बल्याद्विदित प्रविवेश ह ।

[(l 1) Ñ2 D7 मत्यां (for रम्य) V2 3 B4 बहुभिर्वृत (for उपशोभितम्) G(ed) नानारत्नविभूषित (for the post half) —(l 2) B1 3 शिखराकार (for गिरिसंकाश) G(ed) इन्दुरश्मिकुलसम (for the prior half) —(l 3) V1 समुपायान्तम्, G(ed) समुपायतम् Ś1 D2-4 12 13 गुरवा V मत्वा, B4 कृत्वा (for गत्वा) —(l 4) V2 B3 तु (for च) V3 प्रतिभाग्य G(ed) प्रत्यालग्नुस्तु B3 तथा (for तदा) V1 illeg for पुटास्तदा —(l 5) D13 यथान्याय (for °न्याय) Ś1 V3 B1 D13 हरीन् (for कपीन्) —B4 om l 6 —(l 6) Ś1 D12 धर्मबुद्ध्यानुबौर्ब्बाद् (for the prior half) V1 illeg after धर्म up to ह D7 प्रविवेश]

19 M2 damaged for स (cf v l 18) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 —a) Ś1 D2 3 4 12 13 कक्षा(D1 °क्षां, D4 °क्षा) Ñ1 V B1-3 D7 11 कृत्वा(B1 3 °हर्ये) (for कक्ष्या) ॐ Cm कक्ष्या द्वाराग्रभूमय । Ct स्सप्तकक्ष्या इत्यस्याविश्रम्येति शेष ॐ B4 कक्षा सप्तकक्ष्या धर्मात्मा (sic) —b) B4 यानासन (for यानासन) Ñ2 V B1-3 D7 समावृता D1 °तां T1 M1 समाकुला (for °वृता) D12 यानोत्पनिगमावृत (sic) T2 3 M3 कामायनसमाकुला —c) Ñ1 D1 6-10 ददर्श (for प्रविश्य) B3 गुप्ते (for गुप्तं) ॐ Cv गुप्तमहद्विविधगुप्तिविधाविशेषणम् ॐ —d) Ś1 D1 3 13 तत्र D1 तदा

(for महत्) M1 D1 प्रविश्य(M1 illeg after प्रविशं up to च in 20b) स पुर तत

20 Ñ1 illeg up to च in 20b (cf v l 19) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 —a) Ś1 D7 11 M3 हेम (for हैम) Ñ2 V1 B1-4 D7 -पर्यङ्केर् (for पर्यङ्कैर्) —b) Ś1 D1-4 12 13 महद्भिश् (for बहुभिश्) V3 B3 शयनैः (for वरा°) —D11 om 20cd —c) B4 महार्हभवनोपेतैस्; G1 महार्हस्तसोपानैस् —d) D5 9-10 समायुत (for [त]पशोभितम्) Ś1 D12 दृष्ट्वा विस्मसनिभ —After 20, B4 ins

642* प्रविशन्नेव च तत्र श्रुत्वा सुवर्णनिस्वनम् ।
चापं च स महाबाहुरवाकृष्यत लक्ष्मण ।
समुद्गम्यासन तत्र सौमित्रिरपराजित ।

21 For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7, cf v l 18 D11 om 21-24 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 read st 21-24 (including star passages) after 4 30 603* —ab) G1 च तत, G2 M1 स तत्रो(M1 °त्रा) (for सततं) D2 3 T1 2 G2 मधुरस्वनं, D4 G1 3 M2 मुरज(G3 M2 °ज)स्वनं ॐ Cg स लक्ष्मणस्ततं वीणादिवाद्यजातम् । Ck सततं वीणादिवाद्यघोषमहितम् । Ct तन्त्रीगीतेन वीणावाद्यघोषेण सहितं मधुरस्वनं मुरजादि शुश्राव ॐ —c) D1 तत्र (for तन्त्री) D4 शत (for गीत) —d) D6-10 G3 -ताल; M1 गीति (for गीत) ॐ Cg समगीतपदाक्षरं समतया तन्त्रीगीतैः समतया गीतानि कण्ठगीतानि पदान्यक्षराणि च यस्य । यद्वा समानन्यूनातिरिक्तानि गीतसंबन्धीनि पदान्यक्षराणि च यस्य ॐ —For 21 Ś1 N V B D1-4 7 12 13 subst

643* स तत्र मधुरं गीतं शुश्राव सुमनोहरम् ।
एकतानमिव सद्यस्तन्त्रीस्वरविमिश्रितम् ।

[(l 1) Ś1 illeg from मु up to शुश्राव B1 मृदुं (for मधुरं) D1 वाद्यं च (for शुश्राव) B4 वर्धयन् परमं (for the post half) —(l 2) Ś1 illeg from संवाद up to दर्शं in 22a Ś1 V1 3 B1 3 D13 त्वं(V1 3 B1 3 °त्वा)मिव संवर्त(Ś1 °त B1 तत्) (for the prior half) D1 त्वं तन्त्रेषुमि (sic) D1 13 संसेवितमिव (for the post half) D3 शुश्राव स्वरवल्लीश्च संसेवितमिव]

22 D11 om 22 (cf v l 21) For sequence in Ñ2 V2 3 B1-3 D7, cf v l 18 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 cf v l 21, Ñ1 illeg up to दर्शं in a (cf v l 643*) —a) Ś1 D11 बह्वीश्च B1 बह्वीभिस् D1 बह्वाश्च; D7 विह्वल (sic) D11 बीभत्स (for बह्वीश्च) M1 damaged

दृष्टाभिजनसम्पन्नाभिरमाल्यकृतस्रजः ।
वरमाल्यकृतव्यग्रा भूषणोत्तमभूषिताः ॥ २३
नात्युक्षान्नाति च व्यग्राननुदात्तपरिच्छदान् ।
सुग्रीवानुचरांश्चापि लक्षयामास लक्ष्मणः ॥ २४

ततः सुग्रीवमासीनं काञ्चने परमासने ।
महार्हास्तरणोपेते ददर्शादित्यसंनिभम् ॥ २५
दिव्याभरणचित्राङ्गं दिव्यरूपं यशस्विनम् ।
दिव्यमाल्याम्बरधरं महेन्द्रमिव दुर्जयम् ।
दिव्याभरणमाल्याभिः प्रमदाभिः समावृतम् ॥ २६ G 4 33 0 B 4 31 65 L 4 26 28

for चन्द्रेश वि —[f]) Ś1 दर्शिता, D2 12 13 -र्पिता (for गर्विता) —[e]) D1 सुवर्णे, D2 13 मदने, M2 -सदने (for मज्जे) —[f]) Ś1 Ñ1 V B1-3 D1-4 7 12 13 मशानुग, B4 सुसहायवा, D6 T1 2 G M सुमहाबल (for स महा°)

23 D11 om 23 (cf v l 21) For sequence in Ñ1 V2 3 B2 3 D7 cf v l 18 For sequence in Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 cf v l 21 —[a]) B4 दक्षो (for दृष्टा) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 7 12 13 रूपदाक्षि(D2 °लाव)ण्यसपन्ना (Ñ2 °युक्ता)श्च —[b]) D2 12 गाव, D8 10 तत्र (for चित्र) Ñ1 कृतश्च ता, D1 विभूषिता, D4 -कृतप्रभा, D6 1 कृतं(D6 °त) सज (for कृतस्रजः) —[c]) D4 फलमूल, D6 T G1 3 M1 3 Cv m g फलमाल्य (for वर°) Ś1 Ñ V B D1-4 7 12 13 नानाविरागवसना ‡ Cv फलमाल्यकृतव्यग्रा । भावप्रधानोऽयं निर्देश । फलमाल्यकृत फलमाल्यार्थं व्यग्रा इति केचित् ।, Cr गन्धमाल्यकृतव्यग्रा गन्धमाल्यकरणे व्यग्रा । फलमाल्यकृते व्यग्रा इति पाठे फलमाल्यार्थं व्यग्रा इत्यर्थ ।, Cm g फलमाल्यकृतव्यग्रा फलमाल्यार्थं व्यग्रा इत्यर्थ ।, Ck वरमाल्यकृतव्यग्रा । उत्तमस्य माल्य (°स्य ?)स्रगर्थं गृहे कृतव्यग्रा दिव्यस्रड्निर्माणव्यग्रा इत्यर्थ ।, Ct वरमाल्यकृतव्यग्रा वरमाल्यानामुत्तमस्रजां एव करणे तत्र व्यग्रा ‡ —[d]) B1 महार्हभूषणोत्तमा

24 D11 om 24 (cf v l 21) For sequence in Ñ1 V2 3 B1-3 D7 cf v l 18 For sequence in Ś1 Ñ1 B4 D1 4 12 13 cf v l 21 Ñ1 partially illeg for 24 —[a]) B4 मानृक्षा D1 मनुसारा, D2 नानुत्तान्, D3 नान्द्रान् (sic) G3 न तुसान् (for नातुसान्) G1 2 [अ]वि (for [अ]ति) Ś1 B3 D1 12 न(D4 मा D1 च) मदव्यमान् (B4 °ग्रो) Ñ1 V B1-3 D2-4 7 मा(D3 4 सा)मदव्यमान्, D5 T2 G3 M1 3 नापि(D3 T3 M1 °ति) चाव्यग्रान् (for नाति च व्यग्रान्) D1 नानृक्षा नापि च व्यग्रा D13 नादसा नाम दव्याना (sic) ‡ Ck t अव्यग्रा परिचर्याविरहितान् ‡ —[b]) Ś1 D13 सुदिताश्च, Ñ1 V1 3 B1 3 D7 नाक्ष्यानाक्ष्य V1 नात्यद्गत, B4 नानादृत, D1 नानारूप, D2 12 नानुद्गम D5 नानुदात्त D4 नापकृष्ट (for नानुदात्त) Ś1 D13 [अ]परिच्छदान्, B3 D2 3 13 -परिच्छदा (B4 °दां) ‡ Cr m नानुदात्तपरिच्छदान् नानुत्कृष्टवस्त्राभरणादिकान् ।, Cg नानुदात्तपरिच्छदान् नानुत्कृष्टवस्त्राभरणादिकान् ।, Ck t अनुदात्तपरिच्छदान् ...

च्छदान् अनुत्कृष्टवस्त्राभरणादिकान् ‡ —[c]) Ś1 Ñ1 V B1 3 D1-4 7 12 13 त (for चापि) B4 कानिदृष्ट्वातत —After 24 Ñ1 V B1 3 D7 read 4 30 28–31 (including star passages) while B2 D5 6 8 10 S ins a passage relegated to App I (No 18)

25 D11 om 25[ab] D1 repeats 25[ab] after 26 —[a]) B4 D1 (both times) तत्र (for तत) —[b]) Ś1 Ñ1 D1 (both times) 3 4 13 शयनोत्तमे (for परमासने) —[c]) D1 महार्हा (sic) (for °ह) D4 [उ]पेतेन्, D11 [आ]स्तीर्ण D13 [उ]पेतो (for [उ]पेते) —[d]) Ñ1 V1 B D1 3 4 7 13 सन्निभे (for °भम्)

26 [a]) G1 दिव्यरूप (for °पं) D1 यशस्विना (for °नम्) Ś1 D4 13 दिव्यरूपसमं वित Ñ1 V B1 3 D3 7 दिव्यमाल्या(D3 °गन्धा)नुलेपन —[b]) Ñ1 V D7 दिव्याम्बरधर साक्षात् B1-3 दिव्याम्बरधरं श्रीमत्, D1 दिव्यरूपाङ्गदधर —Ñ1 V B1-3 D7 om 26[e]–27 —[e]) Ś1 Ñ1 D3 4 10 13 M1 माल्याभि (for माल्याभि) —G1 damaged from 26[f] upto रमा in 27[b] —[f]) Ś1 B4 D1-4 10 12 13 T G1 3 M1 2 समतत, Ñ1 समन्वित, D13 मलकृत Cg as in text (for समावृतम्) ‡ Cv प्रमदाभिरिति । सहित ददर्शेति सबन्ध । दृष्ट्वा च सरब्धतररक्ताक्षो बभूव । अत्रान्तरे श्लोकभ्रंशोऽस्तीव ।, Cr समवत इत्यत्र समामिति पदच्छेद । प्रमदाभि सम सुग्रीव ददर्श । तत सरब्धतररक्ताक्षो बभूवेति सबन्ध ।, Cm प्रमदाभि समवत इति पाठ । अत्र प्रमदाभि सममिति च्छेद । प्रमदाभि सम सुग्रीव ददर्श, तत सरब्धतररक्ताक्षो बभूवेति सबन्ध । प्रमदाभिरिन्दम इति पाठे मारिंदमोऽरिपदुर्जेता ।, Ck प्रमदाभि समं ददर्शेत्यन्वय । तत एव देवो सरब्धतर । अत एव रक्ताक्ष ।, Ct प्रमदाभि समं ददर्शेत्यन्वय । तत सरब्धतररक्ताक्षो बभूवेत्यन्वय ‡ —After 26 D1 (preceded by the repetition of 25[ab]) 3 11–13 ins a passage relegated to App I (No 19) while Ñ1 V B1-3 D7 ins the same passage after 26[cd] (all owing to om of 26[ef]) —After 26 D2 4 8 10 T G1-3 (damaged) M ins

654* सरब्धतररक्ताक्षो बभूवान्तकसंनिभ ।

[T1 -रक्ताक्षो (for -रक्ताक्षो) T2 बभूवाथ G1 -संनिभ (for °भ)]

G 4 33 0
B 4 33 66
L 4 26 42

रुमां तु वीरः परिरभ्य गाढं
वरासनस्थो वरहेमवर्णः ।
ददर्श सौमित्रिमदीनसत्त्वं
विशालनेत्रः सुविशालनेत्रम् ॥ २७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥

३३

तमप्रतिहतं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।
सुग्रीवो लक्ष्मणं दृष्ट्वा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
क्रुद्धं निःश्वसमानं तं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
भ्रातुर्व्यसनसंतप्तं दृष्ट्वा दशरथात्मजम् ॥ २
उत्पपात हरिश्रेष्ठो हित्वा सौवर्णमासनम् ।
महान्महेन्द्रस्य यथा स्वलंकृत इव ध्वजः ॥ ३
उत्पतन्तमनूत्पेतू रुमाप्रभृतयः स्त्रियः ।
सुग्रीवं गगने पूर्णं चन्द्रं तारागणा इव ॥ ४

27 Ñ1 V B D7 om 27 (for all except B4 cf v l 26) G3 damaged for रुमां (cf v l 26) —^{a}) D1 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1 6 11–13 सा दिव्यरूपा परिरभ्य तारां — Ś1 transp ^{b} and ^{c} —^{b}) Ś1 Ñ1 D1 6 11 13 T3 वर(D1 3 नव)हेमवर्णो (T3 °र्णं) G2 °वक्त्र (for °वर्ण) —^{c}) D1 3 11 M1 सौमित्रिर् (for °त्रिम्) Ś1 Ñ1 D1 12 13 मदीनसत्त्वो (for °सत्त्व) D4 ददौ स दान सम दीनसत्त्वो —^{d}) D1 3 6 11 विशालनेत्र(D1 °त्रा D6 °त्रं) (for °नेत्र) Ś1 Ñ1 D1 12 13 पृथुदीर्घ(D13 °न)वक्षा, D1 3 11 पृथुपीनवक्षा (D3 °क्षस) D5 6 8–10 G2 M2 सविशालनेत्र (for सुविशालनेत्रम्) —After 27 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins

645* स पद्मपत्रप्रतिमाननेत्रं
महर्षकोपं द्रवसमप्रभावम् ।
उपोपविष्टं कनकप्रभाभे
वरासने सूर्यनिभे ददर्श ।

[(l 1) D2 पद्म (for पत्र) Ś1 D12 प्रतिपक्ष(D11 °रूप) नेत्र D1 3 11 13 प्रतिमान(D11 °म)नेत्रो (for °माननेत्रं) —(l 2) D4 13 प्रभाव (for °वम्) —(l 3) Ś1 D11 12 मुखोपविष्ट D4 पद्म निविष्ट (for उपोप°) Ñ1 *****वर्णे D1 हरिपीठग्रमे D4 13 कनकाग्रवर्णे D4 11 वरहेमवर्णे(D12 °र्णं) (for कनकप्रभाभे) —(l 4) D1 गौरवयुग्मे D4 11 12 सूर्यनिभे (D11 °युग) (sic) D3 स्वर्णनिभे (for सूर्यनिभे)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V B D4 7 11 लक्ष्मणप्रवेश, Ñ1 D1 11 गुहाप्रवेश, D5 लक्ष्मणागमन, D4 लक्ष्मणविचित्रित्वदर्शन, D12 प्रवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 D4 11 13 om Ñ1 31 V1 D1 35 B2 3 D7 1 34 D1 22 D4 6 8 10 T G1 2 M 33 D12 28 D13 29 —After colophon G2 3 conclude with श्रीरामाय नमः, G1 concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः.

33

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 For 1 6 Ñ1 V B(B4 for 1–5) D7 subst 645* —^{a}) D4 सत प्रतिहत D4 समप्रतिहत (for तमप्रतिहतं) —^{b}) G3 पुरुष * (for °षर्षभम्) —G3 partly damaged for 1^{cd} —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 3 6 11–13 व्यथितस्तदा (D4 °था) (for °तेन्द्रिय) D3 बभूवावस्थितस्तदा

2 For subst in Ñ1 V B D7 cf v l 1 and 6 —^{a}) D11 हि (for तं) Ś1 क्रुद्धं खलु श्वसतं तु, Ñ1 D1–3 12 13 क्रुद्धं विनिश्वसन्तं तु(D13 च), D4 कोपयन्तं निश्वसंतं —^{c}) T G1 2 M1 भ्रातृ (for भ्रातुर्) D1 2 वचन (for व्यसन)

3 For subst in Ñ1 V B D7 cf v l 1 and 6 D5 om 3^{a}–4^{b} D12 transp 3 and 4 —^{a}) D1 हरि श्रेष्ठो D4 हरि सोप (for हरिश्रेष्ठो) —^{cd}) D6 om महान् Ś1 Ñ1 D1–3 11 13 महेन्द्रध्वजवत्तदा(Ś1 D12 °दा तां तं) सत्वरम् याचते ‡ C^{v} महानिलाद्रौ पर्वेन्द्रस्यसरकार्य प्रति पाद्यत । C^{r} उत्पपातेति । महेन्द्रस्य ध्वजो यथा स्वलंकृत स्वलंकृतो हरिश्रेष्ठ सौवर्णमासनं हित्वा महाध्वज इवोत्पपातेति संबन्ध । C^{g} महेन्द्रस्य ध्वज इवोत्पपात । स्वलंकृत इत्युभयविशेषणम् ॥ C^{k} महान्महेन्द्रस्य ध्वजो यथा स्वलंकृत स्वलंकृतो महेन्द्रध्वज इवोत्पपात ॥ C^{t} महान्महेन्द्र ध्वजो यथालंकृत ‡

4 For subst in Ñ1 V B D7 cf v l 1 and 6 D6 om 4^{ab} (cf v l 3) D12 transp 3 and 4 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1–3 11–13 समुत्पेतुस् (for अनूत्पेतू) ‡ C^{v} उत्पतन्तमनूत्पेतुरिति सम्यक् ॥ C^{g} अनूत्पेतुः पश्चादुत्पेतुः ॥ C^{k} अनूत्पेतुः पश्चादुत्पेतुरित्यर्थः ‡ —^{b}) Ś1 Ñ1 D7 4 11 तारा (for रुमा) G1 damaged for प्रिय —^{c}) G3 damaged from पूर्णं up to m in ^{d} M1 पूर्णं, M2 पूर्णे (for पूर्णं) —^{d}) D5 om from तं up to 5^{d} Ś1 Ñ1 D1–4

संरक्तनयनः श्रीमान्विचचाल कृताञ्जलिः ।
बभूवावस्थितस्तत्र कल्पवृक्षो महानिव ॥ ५
रुमाद्वितीयं सुग्रीवं नारीमध्यगतं स्थितम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणः क्रुद्धः सतारं शशिनं यथा ॥ ६
सत्त्वाभिजनसंपन्नः सानुक्रोशो जितेन्द्रियः ।
कृतज्ञः सत्यवादी च राजा लोके महीयते ॥ ७ G 4 34 12 B 4 34 7 L 4 37 7

11-13 तारागणो (D11 °णैर्) यथा (for °गणा इव) —After 4 D4.10 ins

646* प्रत्युद्गम्य च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणम् ।
गृहं प्रवेशयामास सामात्य सपुरोहित ।

5 For subst in Ñ2 V B D7, cf v l 1 and 6 D1 om 5 (cf v l 4) —a) D2 13 सुरक्त, D3 सरक्त; D5 सुरक्त (for संरक्त) —b) Ś1 सदृश्यद्; Ñ1 D4.10 संदृश्य (D1 °दृश (metr) D10 °दृश्य), D5 सुग्रीवस्तु D9 मदोपेत D8.13 Ct मयथार, D12 सरस्व च D13 संदृश्यद् L(ed) संदृश्य (for विचचाल) —c) Ś1 Ñ1 D1-4.10.11 कल्पवृक्षोपमस्तत्र ॥ Ct बभूवैतस्य लक्ष्मण इति शेष । कल्पवृक्षोपमस्य सर्वहितार्थे स्थानम् ॥ —After 5 D1 ins

647* अथ लक्ष्मणो सहसा क्रुद्धो भयात्राकुलितेन्द्रिय ।
सुग्रीव सुरुषया वाचा सम्यग्वोवाच लक्ष्मणम् ।
निर्यातास्मि महाबाहो महार्ह करकामनं ।
विमुञ्च कोपं भृत्योऽस्मि रामस्य विदितात्मन ।
सोऽब्रवीदुद्यमायम नरदिश्चो यानरेश्वर ।
तथाकृत्या प्रहृष्टं तु स सत्कारं माहसुग्रस्य ।

6 a) Ś1 Ñ1 B4 D2.12.13 तारा (for रुमा) D4-10.13 ताराद्वितीय सुग्रीवो —b) Ś1 D12 तारा (for नारी) D1.4.13 नाग (for मध्ये) Ś1 Ñ2 D1.4.11.13 पुन (for स्थितम्) D3 नारीगणमध्ये पुन —For 1-6 Ñ2 V B3 D7 subst B4 subst for 1-5 and reads after 6ab while D4-10.13 ins l 2-21 after 6ab and subst l 22 for 6cd

648* अथ तं लक्ष्मणं वीरं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।
सुग्रीवो लक्ष्मणं तत्र निर्गात्याद्धविदिव ।
तं लक्ष्मणो विनिश्चम्य गर्जन्त्स्व क्रोधेन ।
भ्रातुर्वचनमांस्य इदं वचनमब्रवीत् ।
न शक्यमनृतार्थेन कृतस्य कपिपुंगव ।
प्रतिश्रुत्य तु सत्कारं भोगं संचेष्टमव वा ।
यदा कृतं कृतार्थ स्यादनुगुणाविधिः ।
प्रतिपालनया तत्र सत्कार मानवेश्वर ।
सोऽहमर्थेन रामस्य कृत्य कार्यविनिश्चितं ।
सत्कारं प्रतिगृह्णीयां कर्थं वानरपुंगव ।
अथ तस्य गिरं श्रुत्वा भयादप्रतिमस्मिव ।
प्रत्युवाच कपिश्रेष्ठः सुग्रीवः प्लवगर्षभः ।
सत्कारमेवं श्रुत्वा रामस्यात्मिककर्मणि ।
सर्वं प्रतिकरिष्यामि रामस्य विनिर्दिशम् ।
कर्मणा च विनिश्चयं न करिष्य तथा ।
निवर्त्ते वानरं दिवं गतो भवेत् तत्र निश्चय ।
सोऽब्रवीद्धर्मार्थेन नरदिश्चो यानरेश्वर ।
कृतार्थेन सत्कारो न मे प्राह्य कपीश्वर ।
स त्वं शृणु समादिष्टं मायंसयाहितकर्मण ।
कुरु मयि चित्त च क्वचे यदि साम्प्रतं मन्यसे ।
तत्र प्रीतिं परिवृतं स्थितमंत्रे कपीश्वर ।
समर्थोऽसि त्वरया लक्ष्मणा पर्थीरह ।

[—(l 1) B2 वीर (for वीरं) B1.3 पुरुषर्षभ, B2 °र्षभ (for पुरुषर्षभम्) —(l 2) D4.10 सेन्द्र (for दृष्ट्वे) —(l 3) D4.10 [s]म्निश्चय (for निर्गी°) D4.13 विन(D4.13 °ले)द्य (for गर्जेन्द्र) —(l 4) V1 D1 स्वस्य (for वचन) V1 D4 संस्कृत D4-10 संज्ञा (for संज्ञ) D4-10 सुग्रीवमिदमब्रवीत् (for the post half) —(l 5) D4 न त्वयो विरं यज्ञं (for the prior half) Ñ1 V1 B1 D4-10 हरीश्वर —(l 6) V1 D4.13 सत्यं D1 दृष्टो वै (for सत्कारं) V1 B1.3 D4.13 च (for वा) —(l 7) Ñ2 D7 °ते (for यदा) D4.13 सत्य हतार्थी यदा (for the prior half) B1 समर्थेनिवृत्ते (for यदि°) —(l 8) D4-10 प्रतिपालय (for प्रति°) D1 सत्कारम् (for सत्कार) D4.13 च (for तत्र) —(l 9) D4 सुग्रीव (for रामस्य) Ñ2 B1.3 D7 कपिवृत्ते V1 B1 कपीश्वर, B1 (before corr अविरत) कपिवृत्ते (for कपिवृत्ते) V1 D7 प्रत्येकिताङ्घ्रि V1 स्पृष्टे तु प्रतिदिन D4 (with lacuna) अत्येते अनुतिते D4 कृतनिश्चयान्विते D13 प्रत्येकिताङ्घ्रिते (for the post half) —(l 10) D4-6 तत्रास्त्रमन्त (for °गुत्र) —(l 11) D4.10 अथ (D4 अथ D13 क्षत्रौ) प्रदर्शनित् (for the prior half) —(l 12) V1 सत्कृतान्त सर्वत्र (corrupt) D4 कर्ये धर्मार्थिक (for the post half) —(l 13) D4-10 दीर्घ सत्य (for [अ]ङ्गुलि°) —(l 14) Ñ2 V1 B1 D1 संख्यापि V1 प्रोक्त कर्ति (for प्रतिपत्स्ये) D4.10 तस्मै (D1 °स्य) सर्वत्र (D1 °स्य) (for the prior half) D1 च (for तु) —(l 15) D4.10 अर्थये (for मर्थये) B1 (for च) D1 समाप्त (for समाप्त) —(l 16) V1 वै (for तत्र) —(l 17) B1 हतेन च (for सर्वेषु) —(l 18) D4-10 सत्यार्थे (V1 transp) (for ते सदा) D4.10 कृत (for कृतम्) —(l 19) G(ed) स्वात (for स्थित) —(l 20) V1 B1 कुरु मयि च (V1 D4 °मयि) कचे (for the prior half) G(ed) स्थिते (for स्थितम्) —(l 21) Ñ1 D1 च V1 B1 D4.10 इव (for तत्र) —(l 22) V1 D4-10 प्रत्येकिताङ्घ्रि (for the post half)]

7 a) D4 च सत्वेन युक्त D1 सत्यभिजन D4 after corr as in text) सत्याभिजन: D13 सत्यनिश्चय (for सत्याभिजन) —d) D1 दृश्यते (for राजा)

G 4. 34. 13
B 4. 34. 8
L 4. 27. 8

यस्तु राजा स्थितोऽधर्मे मित्राणामुपकारिणाम् ।
मिथ्या प्रतिज्ञां कुरुते को नृशंसतरस्ततः ॥ ८
शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं तु गवानृते ।
आत्मानं स्वजनं हन्ति पुरुषः पुरुषानृते ॥ ९
पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत्प्रतिकरोति यः ।
कृतघ्नः सर्वभूतानां स वध्यः प्लवगेश्वर ॥ १०
गीतोऽयं ब्रह्मणा श्लोकः सर्वलोकनमस्कृतः ।
दृष्ट्वा कृतघ्नं क्रुद्धेन तं निबोध प्लवंगम ॥ ११
ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चोरे भग्नव्रते तथा ।
निष्कृतिर्विहिता सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ १२
अनार्यस्त्वं कृतघ्नश्च मिथ्यावादी च वानर ।
पूर्वं कृतार्थो रामस्य न तत्प्रतिकरोषि यत् ॥ १३
ननु नाम कृतार्थेन त्वया रामस्य वानर ।
सीताया मार्गणे यत्नः कर्तव्यः कृतमिच्छता ॥ १४

---

8 ^{a}) D3 11 राज्ये (for ऽधर्मे) ⊛ Cv अधर्मे इति पदच्छेदः (Cg च्छेद)। so also Cr m Ck अधर्मे स्थितो ऽधर्ममार्गावलम्बीत्यर्थः ॥ Ct अधर्म स्थित इत्यन्वय । अधर्ममार्गस्थ ⊛ —^{b}) G3 मत्राणाम् (sic) (for मित्राणाम्) —^{c}) D1 2 M3 (before corr sec m) मिथ्या —^{d}) B1 3 किं (for को) —After 8, Ś1 D1–4 12 13 ins

649* पंच पश्वनृते हन्ति दश हन्ति गवानृते ।

[Ś1 पल्यनृते D3 पश्वानृते D13 पाल्वनृते (sic) (for पश्वनृते) D4 च कुञ्जान् (for गवानृते)]

9 ^{a}) Ñ2 अश्वानृत —Ñ3 om from ह up to नृते in ^{d} —^{b}) V B2 3 D6 7 11 T G3 M3 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 पुरुषानृते, B2 तुरगानृते (for तु गवा°) —After 9^{ab}, Ś1 Ñ1 (l. 1 only) D1–4 12 13 ins

650* हन्ति जातानजातांश्च हिरण्यार्थेऽनृतं वदन् ।
सर्वं भूम्यनृते हन्ति मास्म भूम्यनृतं वदीः ।

[(l. 1) D1 2 4 जातानुजातांश् Ñ1 illeg for हिरण्यार्थेऽनृत Ś1 हिरण्यार्थं D1 13 वदेत् (for वदन्) —(l. 2) Ś1 D4 सर्वं D1 om (for सर्वं) Ś1 D13 मा च (for मास्म) Ś1 D1 13 वदेत् (for वदीः)]

—Ñ1 V1 om 9^{cd} —^{c}) Ñ2 B1 2 D7 स (D7 स) तत V2 स्वगर्णं V3 B4 D11 स्वगतं (for स्वजनं) D2 सर्वं (for हन्ति) —^{d}) D2 स इति D13 यो वदेत् (for पुरुषः) D1 यो मिथ्या कुरुते वच —After 9, Ś1 D2–4 12 13 ins l. 1 only Ñ2 V (V1 after 9^{ab}) B4 D7 ins l. 2–3 after 9 while B1 2 ins after 9

651* हन्ति जातानजातांश्च भूम्यर्थेऽनृतं वदन् ।
गवानृतेन तुल्यं च पुरुषानृतमुच्यते ।
कुलमासप्तमं हन्ति नरो भूम्यनृतं वदन् ।

[B2 reads l. 1 in marg —Ñ2 D7 transp l. 2 and l. 3 —(l. 2) Ñ2 B1 2 D7 भूम्यनृतेन—V2 D3 13 गवानृते तु (V2 च D13 हि) (for गवानृतेन) Ś1 D2–4 12 13 हि (for च) Ñ2 D7 सदृशं (for तुल्यं च) —(l. 3) Ñ2 D7 कुलानां सप्तम इति (for the prior half) B4 भूम्यर्थमनृतं वदन् (for the post half)]

10 ^{a}) V2 3 सर्वं (for पूर्वं) —^{b}) V2 3 B D7 सार्धं (for न तत्) M3 यत् (for यः) —^{c}) T1 कृतघ्न (sic) (for °घ्नः) —^{d}) Ś1 D13 भवेत् (for वध्य) D1 4 11 13 सुरसत्तम (for प्लवगेश्वर)

11 ^{ab}) D4 पूर्वं (for श्लोक) Ś1 D13 देव, D1 4 6 11 12 T2 भूत (for श्लोक) Ñ2 V B1–3 D7 अपि च ब्रह्मणा गीत श्लोकं शृणु प्लवंगम —^{cd}) Ś1 D13 पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ś1 B4 D13 कृतघ्न (for °घ्नं) B4 क्रोधेन D2 क्रुध्येन (sic) D4 क्रुद्धेषु, D13 क्रुध्येत (for क्रुद्धेन) Ś1 सन् D11 स्वं (for तं) V2 कुरुमेतन् (sic) (for क्रुद्धेन तं) Ñ2 V B1 2 D7 कपीश्वर (for प्लवंगम)

12 Cf Mbh 12 166 24 —^{a}) B4 D6–11 T G M1 2 Ck t गोघ्ने (B4 °घ्नि) चैव (for ब्रह्मघ्ने च) —^{b}) Ś1 Ñ1 V B D1 2 6 8 10 12 13 T चौरे Ñ2 D7 भ्रष्ट (for भग्न) D3 5 11 13 शठे (for तथा) D4 सुवर्णस्तेययोगत —^{c}) M1 निष्कृता (for °हिता) Ñ2 V B1–3 D7 राजन् D2 13 दृष्टे (for सद्भिः) —Ñ2 illeg from कृ up to र्वं (see var) in 13^a

13 Ñ1 illeg up to श्च (see var) (cf v l 12) —^{a}) B4 च (for त्वं) Ñ2 V B1–3 D7 स त्वं पाप (for अनार्यस्त्वं) Ś1 D1–4 12 13 कृतघ्नस्त्वं (Ś1 D13 °अ, D2 13 °घ्न त्वं) गुरुतल्पश्च —^{b}) D2 4 13 मिथ्याचारश्च (for °वादी) M3 पार्थिव (for वानर) —^{cd}) Ś1 D13 राम स्यात् (for रामस्य) D6 वानरे कृतकार्ये स (for ^{c}) D3 4 13 M3 (before corr) प्रतिकरोति (for °षि) Ś1 तत्, D2 4 12 13 य (for यत्) B4 न त्वं प्रतिकरोषि य (for ^{d}) Ñ2 V B1 2 D7 कृतार्थं पूर्वमार्येण यार्थं (V2 B1 2 न त्वं) प्रतिचिकीर्षसि

14 Ś1 D13 om 14–15^b —^{a}) D2 4 12 न तु (for ननु) D12 राम (for नाम) ⊛ Ck ननु नामेत्यादि । नामप्रथमासिद्ध्योर्नाम ⊛ —^{b}) G1 वानरपुंगव (for रामस्य वानर) —^{c}) D6 वानर (for यत्न°) ⊛ Ck मार्गणे यत्न इति । प्राकृतविभाग इति शेष ॥ so also Ct ⊛ —^{d}) Ñ2 V B1–3 D1–4 7 12 कुलपांसन B4 त्वमनसूयता (for कृतमिच्छता) —After 14, Ñ2 V B D7 11 ins

652* सत्कृता ये च मित्राणां न भवन्त्युपकारिणः ।
साम्प्रतानपि कल्याणा कृतघ्नास्तेऽपि भवत ।
ऋष्यमूके गिरिश्रेष्ठे यथासमयं पुरा द्विज ।
वालिसंग्रहणं कृत्वा तत्र स्मरसि दुर्मते ।

[(l. 1) Ñ2 B1 2 न G(ed) तु (for च) V1 D11 सत्कृतार्थ (D7 कृतार्थास्ते) कृतार्थास्तु मित्राणां न भवन्ति ये —(l. 3)

स त्वं ग्राम्येषु भोगेषु सक्तो मिथ्याप्रतिश्रवः ।
न त्वां रामो विजानीते सर्पं मण्डूकराविणम् ॥ १५
महाभागेन रामेण पापः करुणवेदिना ।
हरीणां प्रापितो राज्यं त्वं दुरात्मा महात्मना ॥ १६
कृतं चेन्नाभिजानीषे रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सद्यस्त्वं निशितैर्बाणैर्हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् ॥ १७

G 4 34 26
B 4 34 17
L 4 27 18

D3 गिरे. पृष्ठ (for गिरिप्रष्ठे) V1 B1-3 वस्तु (for वसत्) B1 सत्य (for सत्य) Ñ2 D7 कृत (for हि न) D3 कता स्तव पुरानघ (for the post half) —(l 4) D3 न त्वम रसि वानर (for the post half)]

15 Ś1 D12 om 15ab (cf v l 14) —a) D2 3 4 13 सक्तो (D12 °क्त) (for स त्व) V2 D2 11 13 ग्राम्येषु (for °म्येषु) D1 धमषु, T2 भोग्येषु (for भोगेषु) D2 प्रसक्त ग्राम्यधर्मेषु —b) D1 पाप, D2 13 वस्तु, D3 पार्थ, D4 पापे (for सक्तो) D1 परिश्रवा (sic) D3 °व (for प्रतिश्रव) —c) Ñ1 स (for न) D5 T2 M1 2 Ch त्वा, G1 त्व (for त्वा) B1 त्वा रामो न (by transp) V2 B2 D5 7 [S] भिजानीते, B4 हि जानाति D2 13 T1 न जानीते, D11 [S]भि जानाति, G1 °नीयात् (for विजानीते) —d) Ñ2 V3 B2 3 D3 धारिण, V3 वारिणं (meta) (for °राविणम्) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 10 13 कृताम दुष्टचारिण (D4 °मानस) ✻ Cv सर्पं मण्डूकराविणमिति । मण्डूक इव रौतीति मण्डूकरावी । त्वाम् । मण्डूकस्वरेण स्वगण इति मत्वाभिगच्छति । स त गृह्णाति । तं मण्डूकराविणं सर्पम् । त्वा न जानाति । रामो वञ्चकं त्वा न जानातीत्यर्थः ।, so also Cr (m g) Ct मण्डूकराविणं स्वगृहीतमण्डूकद्वारा मण्डूकविरावबन्त सर्पमज्ञानवल्लोक माच्छब्दमात्रेण मण्डूकमेव जानीते न सर्पम् । शब्दप्रमाणाभावेन रामेणावञ्चितोऽभूदित्यर्थः । यद्वा भवत्सु मण्डूक इव रौतीति मण्डूकरावी । मण्डूकग्रहणार्थं सर्पो मण्डूकवद्रौति । तत स्वरेण स्वगत(°ण ?) इति मत्वा मण्डूकस्तत्समीपमागच्छति । स त गृह्णाति । एव वञ्चकत्वात्र जानातीत्याह—यत सर्वलोकसमत मनृतमपि साहसाद्वक्ति । नहि सर्पेषु मण्डूकरवोऽस्ति । नापि च मण्डूका मण्डूका .. नितोऽनुसाय गच्छति । नापि च सत्ताणा मेवं वक्तव्य प्रसिद्ध ?।, Ct मण्डूकराविणं स्वगृहीतमुखस्थ मण्डूकशब्देन शब्दयन्त सर्पं यथा जनोऽनवलोकना मण्डूकमेव जानीते, न तु सर्पं तथा तव स्वरूपं रामो नाज्ञासीदिति भाव ✻ —After 15 Ś1 Ñ1 D1-4.13 14 ins

653* प्रमत्तश्चातिरक्तश्च यथा स्याः प्रकृतान्यथा ।

[D2 11 [भ]षि, D3 [भ]वि (for [भ]वि) Ñ1 illeg from र up to त D12 [भ]विविश्च (for °रक्त) D1 3 [भ]त्व (for स्याः)]

16 a) Ś1 Ñ1 D1-4 13 11 महात्मना (D12 °त्मु) महाभाग्यात् —b) V1 विप्र, D12 प्राप, D11 पार्थ (for पाप) Ñ1 D1 11 करुणवेदिन (for °वेदिना) —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 रामेण, B4 वर्णेन (for हरीणां) D1 रामो मा पतते (corrupt) (for हरीणां प्रापितो) B3 वहि G2 M1 राज्ये (for राज्यं) —d) D11 G1 दुरात्मन् (for °त्मा)

17 a) D3 11 [ब]भिजानासि (for °नीषे) Ś1 D1.4 13 11 कृत तु नाभिजानासि (D11 °भि, D13 °ति) V1 T2 कृत चेन्नातिजानीषे, Ñ1 V B1-3 D7 यत्कृत (D7 °ते) नाभिजानासि (Ñ1 °नीषे) D1 कृत यन्नाभिजानासि, M1 कृत चेतस जानीषे —b) D1 7 13 T2 °कारिण (for °कर्मण) D3 8-10 राघवस्य महात्मन —c) Ñ2 V B D7 सद्य D11 मया (for सद्यस्) Ś1 Ñ1 D1-4 13 14 भृश सव्यं (D1 वासव्येय) शितैर्बाणैर् (D4 शितप्राण [sic]) —d) D1 प्राप्स्यसि (for द्रक्ष्यसि) Ñ1 V B1-3 D7 हतस्त्वो नाथ सत्वर —After 17 Ñ V B D7 11 ins while Ś1 D1.4 13 11 ins. l 1-2 after 17 and l 3-14 after 18 whereas D1 ins after 18

654* उपकारो न कर्तव्यस्त्वद्विधाना महात्मभि ।
कृतानामकृतज्ञाना स्त्रीवश्यानां कदाचन ।
को हि विज्ञानसम्पन्नो इहलोकपरायण ।
कामभोगेषु सज्जेत यथा त्वमिह वानर ।
महान्त प्राप्स्यसे दोष सर्वथा क्षीणमङ्गलम् ।
यथैनेव पुरा प्राप्तमसुरेण सुरेश्वरात् ।
नैव सत्य प्रमाणं ते न प्रतिज्ञा न सङ्गमम् ।
न च पाणिग्रहण ते दीप्यमाने विभावसौ ।
सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टात्मना त्वया ।
अदृष्टबुद्धिरनार्येण बुद्धिमान् निष्कृतिना ।
भवमानकृत क्रोधो महान्मे परिवर्तते ।
उद्भय सागरस्येव पर्वकाले महात्मन ।
क्षुद्रं नृशंसं दुर्वृत्तं क्लीबधान च वानर ।
अहं त्वां साथ हत्वाद्य नैवेष्यामि परंसादनम् ।

[(l 1) B3 4 महात्मभि (for महात्मभि) —(l 2) Ś1 Ñ1 B3 हि (Ñ1 तु B4 अ [sic]) कृतघ्नानां D2 13 अकृतज्ञानां (for अकृतज्ञानां) Ñ1 illeg B4 स्त्रीवश्यानां (for स्त्री°) Ñ1 D1 3 कथचन —D12 om l 3 5 —(l 4) V1 सज्जे (for सज्ज) V1 साधुत (for स°) Ś1 Ñ1 D1-4 13 14 कामवत्सल Ś1 °मदोन्मत्त Ñ1 °कर्मा D1.4 13 14 °मत्त. का)मभोगेषु V1 कामभागे प्रमत्त (for the prior half) Ñ1 om तत्र.—(l 5) V1 प्राप्तो B4 प्राप्ते Ś1 Ñ1 D1-4 13 त्वम(Ñ1 त्वम्)पि दृष्टा D1 त्वाद्य दुर्वृत्त D11 यथासौ न महात्मा (for the prior half) —(l 6) D1 [म]नेव D1 10 वि (for [म]नेव) Ś1 D3 मयैव हि (D3 °नैव) D1 मातेन (sic) D11 यत्नेन हि (for यथैनेव) Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 14 पथ (for पुरा) D11 यथैव पथा प्र त सत्य सत्र हि त सत्र —V1 om l 7 —(l 7) B1 2 नैव (for नैव) D1 13 विश्रम तत्र (for नैव सत्य) V1 तु (for ते) Ñ1 illeg for न प्रतिज्ञा न D1 सतत (for °मम्) Ñ1 V1 3 B1 2 4 D7 प्रतिज्ञा (V1 B4 °ज्ञा) सत्या B1 न प्रतिपादित नते (for the post half) —(l 8) Ś1 D1-4 13 14 नपथि (for च) D1-4 10 च (for ते) —(l 10) Ś1 D11 मर्त्य° (sic) (for विष्ट°) —(l 11) Ñ1 B1 भवमानम् Ñ1 V1 भवमान

G 4 34 33
B 4 34 18
L 4 27 20

न च सङ्कुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥ १८

न नूनमिक्ष्वाकुवरस्य कार्मुका-
च्च्युताञ्शरान्पश्यसि वज्रसंनिभान् ।
ततः सुखं नाम निषेवसे सुखी
न रामकार्यं मनसाप्यवेक्षसे ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

(for स्वमान) —Ñ1 om from क्रो up to ते Ś1 D1.2.4.13 दोषो D3.11 रोषो (for क्रोधो) V1 महात्मा B4 महात्म (for महात्मो) Ś1 D1-4.12.13 हृदि वर्तते V2 प्रतिवर्तते (for परिवर्तते) D11 मम विवर्तते (for मे परिवर्तते) —(l 12) D4 उदये D11.13 उदय (for उदय) —(l 13) D1 क्रुद्धो (for क्षुद्र) D11 दुर्बुद्धि (for दुर्वृत्त) Ñ2 D7 स्त्रीप्रसक्त V2.3 B3 D1.2.11.13 वानर (for °र) —(l 14) Ś1 D2.3.12.13 शाप, V1 स्वप V3 D4 अप (for मद) D6.13 [अ]इ (for तो)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1(l 1-2 only) 2-4.12.13 cont 655*

18 Ñ2 om 18 —a) Ś1 Ñ2 V B D4.6.7.12 स D8 om (subm) (for च) D4 राम स एष कुर्वीत —b) B4 गतो हत (by transp) D2 निपातित (for हतो गत) —D2 om 18cd —d) M3 वधम् (for पथम्) Ś1 D13 अद्य गा (for अन्वगा) —After 18 Ś1 D2.3(l 1-14) 4.12.13 ins l 3-14 of 654* then all cont Ñ1 cont after 654* D1 cont l 1-2 after 654* and ins l 7-10 after 18ab while D11 ins after 18 Ñ2 V B D7 ins l 3-10 after 18

655* तथा करोम्यद्य तेऽद्य सायकैर्मर्मभेदिभिः ।
अपरेऽपि यथा नैवमवज्ञास्यन्ति सौहृदम् ।
तथा करोम्येष शरैरजिह्मगै-
र्महाविषैर्दृष्टिविषैरिवोरगैः ।
यथैवमन्योऽपि न सौहृदं शठो [5]
विभेदयते कामवशात्प्रयोजनं ।
य इहमिह खलु स पथादपेत
चलितमतिं चपल स्वजातिदोषात् ।
अनृतमधुरवादिनं कृतघ्न
त्वमिव तवाग्रजमुन्मथामि बाणैः । [10]

[Ñ2 V B D7 om l 1-2 —(l 1) D5 om ते D11 रोषात् (for तेऽद्य) D6.13 तथा तथा करोम्यद्य (for the prior half) —(l 2) D13 हि (for [ऽ]पि) D12 अपरोऽपि Ś1 D13 नैव (for नैवम्) Ś1 D13 [अ]वज्ञास्यन्ति हि D11 अपमस्यति (for अवज्ञास्यन्ति) Ñ1 सौहृदान् (for °दम्) —After l 2, D1 ins

655(A)* तान्येव दिव्यास्त्राणि तदेव च महद्धनुः ।
while D6.12 ins

655(B)* किं चिरं ते क्षमिष्ये क कालं तस्य मन्यसे ।
पूर्वं कृतोपकारस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सुग्रीव को वेदयते दुष्टस्येह मतं तव ।
आवासो क्रममाणस्य पल्लिनि शकुनेरिव ।
दुरात्मनि कृतं मूढे न चिरादेव नश्यति । [5]
अकृतज्ञे च सुग्रीव भस्मनीवाहुतिर्यथा ।
मैथिल्या मार्गणोपाये यत्नेन कुरु वानर ।
करोषि चेन्मनिष्ठस्व सर्वथा प्रवदस्व माम् ।

[(l 2) D6 रामुपकारस्य (for कृतो°) —(l 5) D12 कृत (for कृत) —(l 6) D12 कृतः (for यथा) —(l 8) D12 प्रतिपद्यस्व]

—Ś1 Ñ1 D4.12 om l 3-6 —(l 3) D7 [अ]थ (for [ए]व) —(l 4) D11 महाजवेष (for °विषैर्) Ñ2 om D11 तीक्ष्ण विषैर् (for दृष्टि°) D6.13 इवोरगैः (for इवोरग) —(l 5) D6.13 यथोऽप्येव D3.13 यथैवीह (for [य]थैवमन्योऽपि) B2.3 कृते D6.13 नरा D6 कृतो (for शठो) —(l 6) Ñ2 D7 कालवश V2.3 B1-3 कामवशा (V1 B3 °श) D3 कामशर (for कामवश) B1.2 प्रयोजित D3 प्रेरित D11 °नेः (for प्रयोजन) D6.13 विभिन्नते रामरता प्रवेशी (D3 °रि) न —(l 7) V1 B1.2 अयम् V2.3 स्वयम् (for अहम्) Ś1 Ñ1 D1.2.4.11-13 अयमहमिह (Ñ1 °ज्) D5 अहमस्मिह (sic) (for अहमिह खलु) —(l 8) Ś1 D1-4.12.13 चपलमतिं Ñ1 om; D11 चलितमति D2.4.12 स्वभाव (for स्वजाति) Ś1 D13 चपलस्वभावदोषात् —(l 9) V2 अनृत (for °त) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 -मधुरभाषिणं (D4.13 °त) D1 मधुर भाषिण (for -मधुरवादिन) —(l 10) V1 सह (for तम्) D4 इह (for इव) D7 जेष्ठज (for तवाग्रज) Ñ1 तरामि (for [उ]न्मथामि) Ś1 D13 प्रभुधनि यामजन मथामि बाणैः]

19 V B3 D11 om B3 reads in marg 19 —a) Ś1 Ñ B1-3 D1-4.7.12.13 यावद् (for नूनम्) M3 कार्मुक (for °काच्) —b) Ñ B1.2 शरांश्च्युतान् D1.3.4 T2 G M3 शरांश्च्युतान् (by transp) D7 क्षिप्तान्शरान् D12 शारांश्च तान् (for च्युताञ्शरान्) Ñ B1-3 D7 वज्रोपमान् (Ñ1 °कान्) M1 °वेगितान् (for वज्रसंनिभान्) —c) Ś1 D1-4.12.13 तावत् (for ततः) M3 कथं (for सुखं) Ñ

३४

तथा ब्रुवाणं सौमित्रिं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
अब्रवील्लक्ष्मणं तारा ताराधिपनिभानना ॥ १
नैवं लक्ष्मण वक्तव्यो नायं परुषमर्हति ।
हरीणामीश्वरः श्रोतुं तव वक्त्राद्विशेषतः ॥ २
नैवाकृतज्ञः सुग्रीवो न शठो नापि दारुणः ।
नैवानृतकथो वीर न जिह्मश्च कपीश्वरः ॥ ३
उपकारं कृतं वीरो नाप्ययं विस्मृतः कपिः ।
रामेण वीर सुग्रीवो यदन्यैर्दुष्करं रणे ॥ ४
रामप्रसादात्कीर्तिं च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
प्राप्तवानिह सुग्रीवो रुमां मां च परंतप ॥ ५   G 4 35 5 B 4 35 5 L 4 28 5

D5.6 G3 विवेशसे N B1 a D7 सर्वं D3 सुख (for सुखी) —d) D14 स (for न) D5 रामकोप (for °कार्यं) Ś1 D4 6 13 14 G3 ययपेत्(D6 °वेष्य)से N B1 a D7 व्यवस्य (B3 a °स्य)सि D5 13 [अ]प्यपेक्षसे (for [अ]प्यवेक्षसे) ※ Cr m g न नूनमिति । (Cr °मिति—न नूनमिति पाठ) इदमनुवरस्य कार्मुकस्य (Cm °कात् Cg °क) स्फुरताप्राणावद्ध सविभाज्य पदपसि मादृशी नूनम् । ततो नाम कस्मात्खलु सुर्खं निषेवस सुग्रीवसमामकार्यं मनसापि नाव(Cr न च) क्षम इति योजना ।; so also Ck t ※

Colophon —*Sarga name* Ś1 N2 V1 B1 2 4 D4.6 7 13-14 लक्ष्मणवाक्य N1 D5 लक्ष्मणकोप V1 कृतलक्ष्मण वाक्यं V2 B3 लक्ष्मणकृतवाक्य D1 लक्ष्मणप्रकोप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V1 B1 D4 6 13 15 om N2 V1 32 V2 B4 36 B3 4 D5 1 35 D1 23 D4 6 10 T G1 3 M 34 D12 29 G1 33 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

34

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) Ś1 N V B D1-4 7 13 14 इति (for तथा) D1 सुमित्र (unmetrical) G3 काकुत्स्थ (for सौमित्रिं) —c) N1 V B D7 वचनं (for लक्ष्मणं) —d) Ś V B D4 6 13 14 तारापतिं (for ताराधिप) D7 -चरानना (for निभा°) —After 1 V1 ins

656* हरीणामीश्वरो राजा सुग्रीवो वानराधिप ।

2 a) D1 न चै (for नैवं) Ś1 B1 D4 6 13 15 वक्तव्ये —b) B2 D 6 14 M1 पुरुषम् (sic) (for प) —c) Ś1 D1 13 [S]र्हसि N V B1 a D7 राजा D6 13 [S लीकं (for श्रोतुं) —d) Ś1 D1 3 त्वद्वक्त्राद्गु V1 V B1 a D7 त्वद्वक्त्रात् (for तव वक्त्राद्)

3 a) Ś1 [अ]कृतघ्न (sic) B4 °निघ्न (for [अ]कृतज्ञ) —b) V B D7 च (for [अ]पि) D1 रामो ऽमात्रि दारुण —D3 reads from राम in b up to 3a in marg —c) Ñ2 V1 नैवानृत(V1 °त)विरो V2 3 B1 a D7 न चानृ(V1 °कृ)तवाग्वीरो B4 D4 न वा(D6 नैवा)नृतकथो वीरो D1 न वानृतकथो वीर —N1 om (hapl ?) 3d-4a —d) G1 3 हरीश्वर Ś1 D1 6 13 नैव(D1 3 न च) जिह्मविनिश्चय N2 D1 न जिह्मगतिनिश्चय V2 3 B1 a D4 6 13 15 न जिह्म इति निश्चय V1 न जिह्मगतिनिश्चय B4 न जिह्मगतिनिष्ठुर

4 N1 om 4a (cf v l 3) —a) Ś1 D 1 चैव D1 2 13 वीर D5 वीर G3 पूर्वं (for वीरो) —b) Ś1 N1 D1 2.4 13 14 नाप्य(D1 न चा)य विस्मरिष्यति N2 V B D1 3 13 न च विसर्तुमर्हति ※ Cr विस्मृत कर्तरि निष्ठा । Cg विस्मृत इति कर्तरि निष्ठा । न वैदुष्कर तमुपकार न विस्मृत इति योजना ※ —cd) T1 वीर Ś1 N1 D1 2.4 13 15 रामलक्ष्मणयोर्वीर (Ś1 N1 D 1 °र) B1 D3 13 रामेण प्रतिवीर्येण (for °) G1 यत्र (for यद्) D 1 दुष्कृतं M2 दुष्कृत (for दुष्कर) D1 कृत दुष्करं रणे D3 कृतं यद् कृतं रणे D 1 कृतमस्य सुदुष्कर (for d) N2 V B D7 रामेणाप्रतिवीर्येण सुग्रीवोऽपि(V2 ऽपि) सुदुष्करं —After 4 B4 ins

657* जीवितं च हि राज्यं च नाय विस्मरति प्रभो ।
while L(ed) ins

658* करिष्यति सौमित्र इति मे मतिर्दृढा ।

5 a) D6 13 प्रसादं (for प्रसादात्) —d) B4 हरिराज्यं (for कपि°) —d) N2 V2 3 B1 4 D1 6 D7 मां रुमां (by transp) D1 4 6 7 13 14 परंतप 1 G(ed) विनीतम —After 5 D 3 ins

659* महावीर्यो नाम कश्चिन्मुनिः महातपा ।
तस्य भार्या महाभागा रूपवती यशस्विनी ।
सोऽन्यस्मिन्नहनि तस्मै प्रणम्य तपसार्जितम् ।
अथ शक्र समुद्दिश्य सं नम दिव्यसारतः ।
मदकामस्पृहाभाव लोभमोहविवर्जिता ।
बालमित्रव शोभा सा संवासिनी गौतमम् ।
तपसो महाशयुमपि शिष्टे महात्मना ।
निरं कर्तारं तत्र सवसव महाभागम् ।
यस्मिन्नाहोयमपूर्वं तत्रासन सममुपम ।
महाकल्प स नमस्ये कामसाङ्कर्या गत ।
तस्मात्सुदारुणे वीर सुग्रीव प्लवगाधिप ।

G 4 35 6
B 4 35 6
L 4 38 6

सुदुःखं शायितः पूर्वं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् ।
प्राप्तकालं न जानीते विश्वामित्रो यथा मुनिः ॥ ६
घृताच्यां किल संसक्तो दश वर्षाणि लक्ष्मण ।
अहोऽमन्यत धर्मात्मा विश्वामित्रो महामुनिः ॥ ७
स हि प्राप्तं न जानीते कालं कालविदां वरः ।
विश्वामित्रो महातेजाः किं पुनर्यः पृथग्जनः ॥ ८
देहधर्मं गतस्यास्य परिश्रान्तस्य लक्ष्मण ।
अवितृप्तस्य कामेषु रामः क्षन्तुमिहार्हति ॥ ९
न च रोषवशं तात गन्तुमर्हसि लक्ष्मण ।
निश्चयार्थमविज्ञाय सहसा प्राकृतो यथा ॥ १०
सत्त्वयुक्ता हि पुरुषास्त्वद्विधाः पुरुषर्षभ ।
अविमृश्य न रोषस्य सहसा यान्ति वश्यताम् ॥ ११

6 [a]) Ś1 D12 सदु:ख, Ñ1 V1 D1 3 4 13 स(V3 स्व) दु:खं; Ñ2 V1 3 B2 4 D5-11 T2 3 G1 M1 2 Ck t सुदु:ख (for सुदु:ख) B3 समितो, D4 13 सा(D11 स)यितो, D6 शयन, G(ed) सहितो (for शायित) Ś1 Ñ V B D2-4 7 11-13 नित्यं D1 om (for पूर्वं) —[b]) Ñ2 B प्राप्याथ, V2 3 प्राप्तोय D7 प्राप्याथ, D11 प्राप्तोय (for प्राप्येद) D4 अनुत्तम (hypm) (for उत्तमम्) —[c]) Ś1 D2-4 6 12 13 प्राप्त (for प्राप्त) —[d]) B1 D4 T2 G2 M1 मुनिर्यथा (by transp) D1 4 13 महामुनि (for यथा मुनि) —For 6[cd], Ñ2 V B1 3 D7 subst, while D11 ins after 6[cd]

660* राघवस्य प्रसादाद्धि सुग्रीव सुखमेधते ।

[D11 प्रसादाद्धि रामस्य (for the prior half)]

7 D1 om (hapl) 7 —[a]) D4 T1 M2 स किलासक्तो (for किल स°) D3 मेनकाया यथासक्तो D12 L(ed) घृताची(D12 °ता:)वेविसक्तो —[c]) G(ed) अमन्यताहो (by transp) Ś1 Ñ2 D2 4 12 13 न विजानाति धर्मात्मा, Ñ1 V B1-3 D7 ह्यमन्यत हि धर्मात्मा —[d]) Ñ2 V B D7 12 महातपा (B4 °यशा) (for °मुनि) Ś1 D4 13 ग्राम्यभोग सुखे रत, D3 13 ग्राम्यभोग सुरेश्वराद् ※ Cv अहोऽमन्यत दिवसममन्यत।, Cr घृताच्यामिति विश्वामित्रो घृताच्यामासक्तो दशवर्षाण्यहोऽमन्यत दिनममन्यत। अत्र घृताचीशब्दो मेनकायां नामान्तरम्। तां ददर्श महातेजा मेनकां कुशिकात्मजः ↑ इति ?)। तस्यां वसन्त्यां वर्षाणि पञ्च पञ्च च राघव। इत्यनेन विश्वामित्रस्य मेनकायां दशवर्षासक्तर्बालकाण्डे विहितत्वात्।, Cg विश्वामित्रो घृताच्यामासक्तो दशवर्षाण्यहोऽमन्यत दिनममन्यत। घृताचीशब्देनात्र मेनकैवोच्यते। मेनकासङ्गस्य बालकाण्डे ऽभिधानात्।, Cl घृताच्यामित्यादि। मेनकायां दशसहस्र वर्षसंभोगो बालकाण्ड उक्तः । तां ददर्श महातेजा मेनकां कुशिकात्मजः । इत्येतद्वाक्य च । कालान्तरे घृताच्यामपि तस्य सङ्ग इत्यवगम्यते।, Ct अहो दिनम्। यद्यपि पूर्वं बालकाण्डे मेनकासम्बन्ध उक्तस्तथाप्येतद्वचनाद्घृताचीसम्बन्धोऽपि तस्य ज्ञेय इत्याहु ※

8 [a]) D3 च(sic) (for न) D1 3 11 जानाति (for जानीते) Ñ2 V B1-3 D7 11 कालं स मन्यकाशासीत् —[b]) Ñ2 V1 3 B1 प्राप्त, V2 B2 3 D7 11 प्राप्त (for काल) V2 वध, D10 G2 3 M1 वर —[d]) Ñ2 V B D7 12 इतर (for पुनर्य)

9 [a]) Ś1 N V B1 4 D3 11 13 दशवर्षं, D10 G1 पशुधर्मं (G1 °र्म) D5 8 10 T G2 3 (also sec m) M1 Cv देहधर्मं, Cr m g as in text (for देहधर्मं) M1 [म]य (for [स]स्य) B2 3 D2 7 13 दशवर्षम(B3 °र्षाणु)षितस्य, D1 दशवर्षकृतयास्य ※ Ck देहधर्मस्तु आहारनिद्राभयमैथुन च सामान्यमेतदित्युक्तिलक्षण।, Ct देहधर्मा आहारनिद्राभयमैथुनानि, 'पशुधर्मं' इति पाठेऽप्ययमेवार्थ ※ —D11 om (hapl) 9[c]-10[b] —[c]) Ñ1 V B1-3 D7 कामात्मा (for कामेषु) —[d]) M2 3 Cr m g काम (for राम) M1 damaged for क्षन्तुमि T1 M3 अर्हसि Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 राम क्षमितुमर्हति, Ñ2 V3 D7 राघव क्षन्तुमर्हति, V1 2 B1-3 D1 4 G1 राघव क्षन्तुमर्हसि, B4 स राम क्षन्तुमर्हति, G1 कामस्य क्षन्तुमर्हसि

10 V1 D11 om 10[ab] (for D11 cf v l 9) —[a]) B1 च (for न च) Ñ V2 3 B1-3 D1 3 क्रोधवशं (for रोष[°]) Ś1 Ñ V2 3 B1 2 D1-4 7 12 13 M2 वीर (for तात) —[b]) B1 क्षंतुम् (after corr as in text) —[c]) V1 illeg from यार्थ up to स in [d] D3 11 M2 3 निश्चितार्थम् G1 लोकयाथात्म्, Cr m g k t as in text (for निश्चयार्थम्) B1 न विज्ञाय (for अवि[°]) D1 अवितृप्तस्य कामेषु —[d]) Ñ2 V B1-3 D2 7 रघुनन्दन (for प्राकृतो यथा)

11 [a]) G1 च (for हि) —[b]) B1 तु नरेश्वर D4 8 G2 3 पुरुषर्षभा D11 रघुनन्दन (for पुरुषर्षभ) —[c]) Ś1 Ñ2 B D2 7 12 13 G3 अ(Ñ1 2)विमृश्य, V2 न विमृश्य D1 अविमृश्य (for अविमृश्य) —After 11, Ś1 Ñ1 V B D2-4 7 11-13 ins

661* धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य सततं गुरुवर्तिनः ।
त्वं सकाशाद्विशेषेण नाथ परयमर्हसि ।
पूर्वजस्य हि ते भ्रातू रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
सखा परमक सौम्य सुग्रीवो वानरेश्वर ।
यथा रामस्तव भ्राता तथायं ते गुरुप्रिय । (5)
पूजनीयश्च मान्यश्च रामस्यापि परंतप ।

[(l 1) B3 धर्मज्ञ कृतज्ञस्य (for the prior half) D3 13 सदावर्तिन (for गुरुवर्तिन) —(l 2) D4 13 तव सकाश D11 तव सर्वद (for त्वंसकाशाद्) D11 om from सा up to भ्रा in the prior half of l 5 —(l 3) D1 4 13 तव (for हि ते) Ś1 D4 रामस्य रणप्रिय, D1 13 रामस्य

प्रसादये त्वां धर्मज्ञ सुग्रीवार्थे समाहिता।
महाक्रोधमसमुत्पन्नः संरम्भस्त्यज्यतामयम् ॥ १२
रुमां मां कपिराज्यं च धनधान्यवसूनि च।
रामप्रियार्थं सुग्रीवस्त्यजेदिति मतिर्मम ॥ १३
समानेष्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम्।
शशाङ्कमिव रोहिण्या निहत्वा रावणं रणे ॥ १४
शतकोटिसहस्राणि लङ्कायां किल रक्षसाम्।
अयुतानि च षट्त्रिंशत्सहस्राणि शतानि च ॥ १५ G 4 35 23 B 4 35 15 L 4 28 22

रणकर्मणि, D₂ रामलक्ष्मणावर्जित (for the post half) —(l 4) Ś₁ D₄ परतन° (for °मक्र) D₂.₄.₁₃ सोम (for सौम्य) —(l 5) Ś₁ D₄ तथा तेव D₁₁ प्रियो भ्राता (for तव भ्राता) Ś₁ D₄.₁₃ सुग्रीवोय(D₄ °पि), B₄ तथा चाव, D₇ तथाव (subm) L(ed) तथा तेव (by transp) (for तथाय ते) V₁.₃ B₁ D₁.₁₁ गुरु प्रिय —(l 6) Ś₁ D₁.₁₃ विशेषेन, B₄ प्रणाम (for परंतप)]

12 ᵃ) D₅ T₂ M₁.₃ त्वा (for त्वां) Ñ₁ V D₁₋₃ D₇.₁₁ शिरसा, D₂.₄.₁₃ धर्मात्मन्, D₆ धर्मज्ञ (for धर्मज्ञ) B₄ प्रसीद त्व सुधर्मात्मन्; T₁ प्रसादयित्वा धर्मज्ञ —D₁₂ om from 12ᵇ up to 13ᶜ —ᵇ) Ñ V₁ B₃ D₅.₈.₁₀ T₁ सुग्रीवार्थे, V₂ रामस्यार्थे, B(ed) °वार्थं (for सुग्रीवार्थे) B₄ D₁₃ T₂ समाहित Ś₁ सुग्रीवार्थसमाहित —ᶜ) Ś₁ Ñ₂ V₃ B₁ D₂₋₄.₇.₁₂.₁₃ महारोष, B₁.₂ °रम, D₁ °रोष; D₆ °क्रोध (for महाक्रोध) V₂.₃ B D₅.₇ -समुत्पान (B₄ °त्सर्गं, D₃ °त्पात), D₄ °त्पन्न (for समुत्पन्न) T₃ सम्भ्रमस; G₁ स संभ्रम, M₁ सहसा, Cm g k t as in text (for संरम्भम्)

13 D₁₁ om 13ᵃᵇᶜ (cf v l 12) —ᵃ) G(ed.) मां रुमां (by transp) Ś₁ D₁₂ स रुमां मां धन धान्यं, D₂.₄.₁₃ रुमां मां धनधान्यं च, D₃ स रुमांश्च राज्यं च, D₈₋₁₀ रुमां मां चांगदं राज्यं —ᵇ) D₄.₇ G₁ धनं (for धन) Ñ₁ V₃ B₃ D₁.₆.₇ G₁.₃ M₃ धान्य (for धान्य) Ñ₁ D₁.₃ गृहाणि (for -वसूनि) Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ कपिराज्य गृहाणि च ⊛ Cg धनधान्येत्यत्र धनशब्दो हस्तिरथाश्वादिपरः। वसुशब्दो रत्नपरः ⊛—ᵈ] Ś₁ Ñ₁ V D₂.₃.₁₂ त्यजेदपि च जीवितं, B₁₋₃ त्यजेदपि जीवितं —After 13, Ś₁ Ñ₁ V B D₂.₄.₇.₁₁₋₁₃ ins

662* क शत्रुस्तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा।
उपकारस्य सदृशं प्रतिकर्तुं महात्मनः।
स हि योग्यो महाबाहुरीदृशानां सहस्रशः।
प्रतिकारयितुं राज्ये निहन्तुं वा नरर्षभ।
न च शोकवशं तात गन्तुमर्हसि लक्ष्मण। [5]

[(l 1) B₄ तव (for तस्य) —Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ om from the post. half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ प्रिय (for प्रति) —(l 3) D₁₂ च (for हि) D₁₁ दे (for वै) Ś₁ D₁₂ (द्दृ) वै V₂ D₅ °नार्थे (for °नाने) —V₃ illeg from वै up to राज्ये in l 4 —(l 4) Ñ₂ B₁₋₃ D₄ प्रतिस्थापयितुं (for प्रतिका°) Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ अपि वा पुन V₂ B₁₋₄ D₇.₁₁ वानरर्षभ, D₁ वा नरर्षभ —Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ om l 5]

14 ᵃ) Ś₁ B₄ D₁₃ समन्वेष्यति Ñ₁ V B₁₋₃ D₇ समानयिष्यति हरि (B₃ °रचिरात्) —ᵇ) B₃ राघव सह सीतया —D₁₁ om from 14ᶜᵈ up to l 2 of 663* —ᶜ) D₈ इह (for इव) —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V B D₂.₄.₇.₁₂.₁₃ G₁ तं हत्वा Ñ₁ D₁.₃ हत्वा तं, D₆ T₂ निहत्य (for निहत्वा) D₈₋₁₀ हत्वा तु राक्षसाधमं ⊛ Cr समानेष्यतीति ... । निहत्वा स्वपराक्रमेण। Cg समानेष्यतीति। समानेष्यति घट यिष्यति। निहत्वेत्यत्र ल्यबभाव आर्षः ⊛—After 14, Ś₁ Ñ₂ V B D₂₋₄.₇.₁₁₋₁₃ ins

663* मयैव सह सुग्रीवं राघवो रमयेत च।
समानयिष्यत्यचिराद्राघवं सह सीतया।
यत्तु मे सौम्य विज्ञाप्यं शृणु तत्त्वं नरर्षभ।
श्रूयते नरशार्दूल रावणस्य दुरात्मनः।

[B₄ D₁₁ om l 1-2 —(l 1) D₇ मयैव V₂.₃ मयैव (for राघवो) D₇ रमयेत Ś₁ D₁₃ यथा मयैव सुग्रीवो राघवा रमया यथा (D₁₃ °यैव च) D₂.₄.₁₂ यथा मयैव (D₄ °व) सुग्रीव सम्योजयदुत्तम —Ś₁ D₂.₁₃ om l 2 —(l 2) Ñ₁ V₁ D₇ [अ]चिर D₂.₄.₁₂ तथा कपिस्त्सुग्रीवो राम च सहमैथिली, L(ed) अचिरेणैव रामोय सीतया रामयिष्यति —(l 3) V₃ तव, D₁₂ स (for यत्) Ñ₂ D₇ च B₄ त्व (for तु) D₂.₁₃ विशेय (for विज्ञाप्य) Ś₁ D₂₋₄.₁₂.₁₃ तत्त्वं (for तत्त्व) D₁₃ नरोत्तम —(l 4) V D₁.₃.₄ D₇.₁₁ श्रुते D₁₃ महात्मन (for दुरात्मन)]

15 ᵃ) Ñ V B D₁₋₄.₇.₁₂₋₁₃ शतकोटि —ᵇ) Ś₁ D₁₃ सन्ति (for किल) Ś₁ D₂.₁₃ G M₃ राक्षसा —ᶜ) B₁ T G आयुतानि D₂.₇.₉.₁₃ विंशत् (for त्रिंशत्) —ᵈ) Ś₁ D₂.₄.₁₂.₁₃ चतुर्दश Ñ₁ illeg (for शतानि च) ⊛ Cm शतकोटीत्यादि। किलेति वार्तायाम्। Ck शतकोटीत्यादि। अत्र सङ्ख्याया लाघवमस्ति। त्रिविध्य योधनात्। न्यर्बुदं कोटिशतकोटि। एषां समुद्र शतकोटिमिष्यम् सङ्ख्यानां सहस्रमित्यर्थः। तदुपरि षट्त्रिंशदयुतानि षष्टिसहस्राधिकलक्षाणीत्यर्थः। तदुपरि सहस्रसहस्राणि, तदुपरि शतानि लङ्कायां राक्षसा सन्ति। तेषां वधे सहायापेक्षा वरस्वप्यस्य व्यस्त्ये('स्ये!)येन्याह इत्यादि च। Ct शतेति। एषा सङ्ख्या निर्विशेषा। दशकोटि समुद्र शतकोटिमिष्ये मध्यानां सहस्र तथा षष्टिसहस्राधिकत्रिलक्षाणि तदुपरि षट्त्रिंशत्सहस्राणि तदुपरि वावन्ति शतानीत्यर्थः ⊛

G. 4 35 23 B. 4 35 16 L. 4 28 23 अहत्वा तांश्च दुर्धर्षान्राक्षसान्कामरूपिणः ।
न शक्यो रावणो हन्तुं येन सा मैथिली हृता ॥ १६
ते न शक्या रणे हन्तुमसहायेन लक्ष्मण ।
रावणः क्रूरकर्मा च सुग्रीवेण विशेषतः ॥ १७
एवमाख्यातवान्वाली स ह्यभिज्ञो हरीश्वरः ।
आगमस्तु न मे व्यक्तः श्रवाचस्य ब्रवीम्यहम् ॥ १८
त्वत्सहायनिमित्तं वै प्रेषिता हरिपुंगवाः ।
आनेतुं वानरान्युद्धे सुमहून्हरियूथपान् ॥ १९

16 ^{a}) Ś1 Ñ1 V2 3 B4 D4 6 तु, D5 1 13 सु (for च) Ñ2 V1 B1-3 D7 G(ed) अहत्वा (B2 3 °ह त्वा) सुमहद् सत्त्व (G[ed] °र), D12 अहत्वा वान्दुराधर्षान् —^{c}) V1 3 B2 3 न शक्तो, D5 8-10 G1 3 M1 3 अशक्य, D6 T G2 न शक्य (for न शक्यो) B1 3 D5 6 8-10 T G M1 3 रावण (for °णो) —D2 13 om 16^d–17^a —^{d}) B1 3 [अ]सौ (for सा)

17 D2 13 om 17^a (cf v l 16) D11 om 17 D3 transp 17 and 18 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 12 नैव, Ñ2 V B D1 न च (V3 ब– B4 ते) T2 तथ (for ते न) Ś1 Ñ1 D1 2 5 6 13 G3 शक्यो: T2 शक्यं (for शक्या) D1 जेतुम् (for हन्तुम्) —^{b}) Ś1 D12 सर्वदा, Ñ1 D1-4 13 सर्वथा Ñ2 V B D7 राक्षसा (for लक्ष्मण) —V1 om 17^c–18 —^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4 13 राक्षसा क्रूरकर्माण, Ñ2 V2 3 B D7 रामेण क्रूर कर्माण —^{d}) V2 B1 हितेन (V3 ***) वै (for विशेषत) Ñ2 V2 B2-4 D7 सुग्रीवसहितेन वै (D6 D7 च) ※ Cr m तेनेति। अत्र नकारोऽनुषज्यते। तेन राक्षसवधं (Cm °धेन) विना रावणवधस्याशक्यत्वेनासहायेन (Cm °न सहायरहितेन) सुग्रीवेण क्रूरकर्मा रावणो (Cm °कर्मा रावणो विशेषतो) रणे हन्तुं न शक्यश्च। न शक्य एवेति योजना।, Cg ते न शक्या इति च्छेद । ते राक्षसा हन्तुं न शक्या । रावणो विशेषेणासहायेन सुग्रीवेण हन्तुं न शक्य ।, Ch स इत्यादि च। यस्मादसहायेन रामेण ते हन्तुं न शक्या । यस्माद्रावणश्च क्रूरकर्मा क्रूरपराक्रमस्तस्मात्सुग्रीवेण प्रयोजनं विशेषतोऽस्ति। तत्र सेनाया प्रति सेनाघटनस्य सुग्रीवेण विनाशक्यार्थत्वात् ।, Ct ते इति। यस्मादसहायेन रामेण ते हन्तुमशक्या यस्माद्रावणश्च क्रूरकर्मा क्रूरपराक्रमस्तस्माद्विशेषत सुग्रीवेण सहायेन प्रयोजनमस्ति। तत्सम प्रति सेनाघटनस्य सुग्रीवाधीनत्वात्सर्वेषां मनुष्याणामप्ययमर्थेति भाव । यत्तु वीर्यं सुग्रीवेण सहायेन ते राक्षसा हन्तुमशक्या, रावणश्च हन्तुमशक्य इत्यन्वय कृत्वा वाली त्रिलोकवाप्रावणवधाय सुग्रीवं वृथा प्रार्थयते रामस्तस्यासाधकस्य इति कथां च कल्पयति तद् पार्थक्य, रामस्य सहायापेक्षासमर्थनपरत्वेन प्रस्तुतत्वात् ※ —After 17, Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ins

664* निहन्तव्या सुमहद्य सह वानरपुंगवै ।
(Ñ1 निहतव्याश्च),

while D5 ins

665* नैव शक्यो रणे हन्तुं स सहायेन राक्षस । (sic)

18 V1 om 18 (cf v l 17) D3 transp 17 and 18 —^{a}) Ś1 Ñ1 D1 2 4,12,13 एतद् (for एवम्) Ñ2 illeg from श्रवात up to स ह in ^{b}. B1 भाषद मे (for ख्यातवान्) —^{b}) Ś1 B2 D1-4 13 हरि प्रभु Ñ V2 3 B1 2 D7 11 13 हरिप्रभु (V3 °प्रिय), B1 [ऽ]भव पुरा (for हरीश्वर) —^{c}) B4 [ऽ]स्ति न मे, D2 12 नास्ति मे, G(ed) मे वचो (for तु न मे) V2 B3 D11 G1 व्यक्त G(ed) [ऽ]व्यक्तम् (for व्यक्त) —^{d}) Ś1 Ñ1 D12 श्रुत्वा चैतद्, Ñ2 B1 3 श्रुत्वा चैव, V2 D2 7 श्रवादेतद्, V3 शूरादेतद्, B4 श्रुत्वा तस्य (corrupt) D2 श्रवादेव, D2 11 12 श्रुवादेतद्, D1 श्रुत्वा चैव D5 G2 श्रवणात्तु, T2 M3 श्रवात्तस्माद्, G3 श्रवात्तस्माद्, G(ed) तस्मादेतद् (for श्रवात्तस्य) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 ते (for [अ]हम्) ※ Cv आगम स्वयमनगम। Cr एवमाख्यातवान्वालीति पूर्वोक्तं रावणवधादिकं वाली तस्मायैकदाब्रवीदिति योजना। ताराकृतेनावदोषं रामसुग्रीवसख्यकारणाद्वृत्तान्तश्रवणात् । वृत्तान्तश्रवणानन्तरमतिबलपराक्रमरावणनिरसनविषये मां दुर्बलं सुग्रीवं कथमवलम्बसे इति तारया प्रत्युत्तरत्वेनोक्तवानित्यवगम्यते । आगम । श्रवणा(श्रवा?)त्तस्य ब्रवीम्यहमिति पाठश्रवणात् ।। Cm एवमाख्यातवानिति। ननु सहायरहितेन सुग्रीवेण रावणो हन्तुं न शक्य इति पूर्वोक्तं रावणबलादिकं च तारायै वाली कदाब्रवीदिति चेत्तारामुखेनावदोषं रामसुग्रीवसख्यकरणवृत्तान्तश्रवणानन्तरमतिबलपराक्रमरावणनिरसनविषये मां विहाय दुर्बले सुग्रीवे राम कथमवलम्बसे इति तारया प्रत्युत्तरत्वेनोक्तवानित्यवगम्यते ।, Cg एवमिति। आगम स्वयमनगम । श्रवात् श्रवणात् । अत्र सुग्रीवेण युद्धाय निर्गमकाले तारयावदोक्तरामसुग्रीवसख्यकार्योऽभिहिते एतादृशो रावण, सुग्रीवो दुर्बलस्त कथं रामोऽवलम्बत इति वालिनोक्तमिति ज्ञेयम् ।। Ck एवमित्यादि। आगमस्तु न मे व्यक्त इति। रावणस्यैवं सख्याबलसम्पदागम प्राप्तिप्रकारस्तु न ज्ञात । किंतु सख्यामात्रं प्रसङ्गात्श्रुतं पत्न्योरेण। अतोऽहं श्रुतार्थं ब्रवीमीति-अनुवदमिति यावत्। अत्र यद्वा अतोऽसहायेन सुग्रीवेण हन्तुं न शक्यत इत्यनुवदत् । तथा तस्य हनने क प्रत्युतैव निषेध इति न जानीम । प्रकृतं तु रामस्य सहायापेक्षानामत्वन तु तत्सहाय इति जानीम ।। Ct एवमिति । आगमस्तु न मे व्यक्तो रावणस्य बलप्राप्तिप्रकारस्तु न मया ज्ञात, सहायार्थं प्रसङ्गात्तूर्णं श्रुतम्, तस्य श्रवणात्तु मुखतो वाक्यश्रवणात् " —After 18 Ñ2 V2 3 B1-3 D7 11 ins, while V1 ins after 17^{ab} (owing to om)

666* महाबले सहायस्य नवानमीरैश्च रावण ।
अशक्य स महाबाहुरसहायेन राक्षण ।

[D2 om 1 2 —(1 2) V1 महाब. Ñ1 D7 °न्त D11 राक्षस (for रावण)]

19 ^{a}) Ś1 V1 3 B1-3 D1-4 7 11-13 तद् (for त्वत्) V2,3 सेनाय (for सहाय) —Ñ1 illeg from र्थे वै up to युद्धे in ^{b} V1 च D2 3 10 हि, D11 च M3 वै (for वै)

तांश्च प्रतीक्षमाणोऽयं विक्रान्तान्सुमहाबलान् ।
राघवस्यार्थसिद्ध्यर्थं न निर्याति हरीश्वरः ॥ २०
कृता तु संस्था सौमित्रे सुग्रीवेण यथा पुरा ।
अद्य तैर्वानरैः सर्वैरागन्तव्यं महाबलैः ॥ २१
ऋक्षकोटिसहस्राणि गोलाङ्गूलशतानि च ।
अद्य त्वामुपयास्यन्ति जहि कोपमरिंदम ।
कोट्योऽनेकास्तु काकुत्स्थ कपीनां दीप्ततेजसाम् ॥ २२
तव हि मुखमिदं निरीक्ष्य कोपा
त्क्षतजनिभे नयने निरीक्षमाणाः ।
हरिवरवनिता न यान्ति शान्तिं
प्रथमभयस्य हि शङ्किताः स्म सर्वाः ॥ २३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

G 4 35 32
B 4 35 43
L 4 28 32

—ᵇ) V3 B4 M1 हरिपूषभा (for °पुंगवा) —ᶜ) V1 भारमस्थे (sic) (for मानेन्द्र) Ś1 Ñ2 V2.3 B D1-4.7.11-13 प्रवरान्, V1 मपरान् (for वानरान्) —ᵈ) V1 D5.6.8-10 T2 G M3 हरिपुंगवान् Ś1 D12 वानरान्वा नरोपमान्, Ñ V2.3 B1-3 D1-4.7.11 वानरान्परवारणान् (V3 D5.6 °नरान्)

20 ᵃ) Ñ2 D7 स, D5.13 तु (for च). D1.4.7.13 T2 प्रती (T2 सर्वे)क्ष्यमाणो B4 तांहि ** क्षमाणो हि —ᵇ) B2 ऋतुष्य (sic) (for विक्रान्तान्) B1 *महाबलान्, D2.12 सु महाबलान्; G2 हरिपुंगवान् —ᶜ) B13 राघवार्थस्य B1 युद्धार्थं G1 सिद्ध्यर्थं (for सिद्ध्यर्थं) —ᵈ) Ś1 Ñ2 D12 निर्यातीर्थं, Ñ2 V B D3-4.7.11 M1 न निर्यातो, D2 निर्यातो न (for न निर्याति) G3 नौदासीन्यं गतो हरि.

21 ᵃ) D4 कृत्वा Ś1 D1.4.11 तु सक्षा V2 सशा च, V2.3 च संस्था, B2 D8-10 Ch t सुसंस्था; D13 तथाह्या D2 तु संस्था; D2 (अ)त्र सस्था (for तु संस्था) B1.3 कृतात सस्था सौमित्र —ᵈ) Ś1 तथा पुरा, D4.13 मया पुरा D6 महात्मना, D8-10 Ch t पुरा यथा (by transp)

22 ᵃ) B4 ऋक्षराज D1 ऋक्षकोटी; D6.11 ऋक्षकोटी (for °कोटि) —ᵇ) B1 M3 (also *inf. lin.*) त्वम् D4 कपि; D11 (both times) अनु (for उप) —ᵈ) Ñ2 V1 D7 सत्य; D4.13 सह (for जहि) D12 क्रोधम्; G2 रोषम् (for कोपम्) Ñ2 V1 D7.11 (both times) अमरंग (for अरिंदम) V2.3 B1-3 तव कोकमर्पण —Ñ1 D1.2.4.11 om 22ᵉᶠ —ᵉ) G1 कोट्यनीकास्, —For 22ᵉᶠ, Ś1 Ñ2 V B D3.11.13 subst and read after 22ᶜᵈ (D12 after 22ᵃᵈ)

667* कोटिशतसहस्राणि पृथिव्यां ये चरन्ति वै ।
भासमुद्राचरास्तुभ्यं सागरद्वीपवासिनः ।

[(l 1) Ś1 D4.13 कोटिशतोत्तरसहस्राणि D12 कोट्येकेनाथ अयुतम् (for the prior half) B4 भवन्ति (for चरन्ति) D12 च (for वै)]

—Thereafter D11 repeats 22ᵉᶠ

23 ᵃ) Ś1 D1.13 वदनम्; Ñ2 V B1-3 D7 तु (B4 *) मुखम्, Cg as in text (for हि मुखम्) ⊛ Cv कपीको हिशब्दः पादपूरणार्थम्।, Cg तव हीति। हिशब्दः पादपूरणे ⊛ Ñ2 om इदं Ś1 Ñ1 D2.13 निरीक्ष्य रुष्टं, D1.4.11 निशम्य रुष्ट —ᵇ) D1.2.4.13 निभैर्, D5.6-10 G1.3 M3 Cr m g -समे, G2 -समैर्, Cv as in text (for निभे) D1.2.4.13 G1 नयनैर् (for नयने) Ś1 V1 D6.13 च भीमरूपे, Ñ1 D2 निरीक्षमाणे, D1.4.6.10 G2 M3 निरीक्ष्यमाणा (D4.13 °णं), Cv,r m g as in text Ñ2 V2.3 B D7.11 क्षतजनिभेक्षण मीक्ष्यमाणमेवं —ᶜ) T2 -कन्ता (for -वनिता) D4 om यान्ति —D7 om from शान्ति up to नरवृषभ in l 3 of 668* —ᵈ) Ñ2 illeg from हि up to सर्वा D12 हि; G1 om (for हि) B4 D4 om D4.13 तु (for स्म) D4 om सर्वा ⊛ Cv प्रथमभयस्येति कर्तृकर्मणोः कृतीति कर्मणि (षष्ठी)। न लोकाव्ययेत्यादिप्रतिषेधो सुनिप्रयोगवशादेव न प्रवर्तते।; Cr प्रथमभयस्येत्यत्र कर्तृकर्मणोः कृतीति कर्मणि षष्ठी। न लोकाव्ययेति षष्ठीनिषेधेऽपि तस्य प्रयोग आर्षः।; Cm प्रथमभयस्येति कर्मणि षष्ठी।; Cg प्रथमभयस्य शङ्किता इति कर्मणि षष्ठी। न लोकाव्यय° इत्यादिना षष्ठीप्रतिषेधेऽपि तत्प्रयोग आर्षः।; Ck प्रथमभयस्य शङ्किता इति—प्रथमो ज्येष्ठस्तस्येव भयं सुग्रीवभयमित्यर्थः। निषेधविषयेऽपि षष्ठ्यार्षी।; Ct प्रथमभयस्य शालकभयस्य वालिवधात्सुग्रीववधभयस्य। षष्ठ्यार्षी ⊛ —After 23 D5 (om up to नरवृषभ in l 3) ins.

668* अलमिह हि विगत्य साहसाधो
न खलु हरी प्रमदाजनेषु सक्तः।
नरवृषभ समागता प्रयान्ति
हरिपतिना प्रमदानिवेदनाय।

—Thereafter D5.11 cont while Ñ2 V B D7.13 ins. after 23

669* प्रणम्य वै नैकतरावमनः
पुरीं समस्तां यदि वा महीं गताम्।
प्रियां तव भ्रातुरनिन्द्यरूपिणा
मिदानयिष्यन्ति नरेन्द्र वानराः।

३५

G 4 36 1 B 4 36 1 L 4 29 1

इत्युक्तस्तारया वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
मृदुस्वभावः सौमित्रिः प्रतिजग्राह तद्वचः ॥ १
तस्मिन्प्रतिगृहीते तु वाक्ये हरिगणेश्वरः ।
लक्ष्मणात्सुमहत्त्रासं वस्त्रं क्लिन्नमिवात्यजत् ॥ २
ततः कण्ठगतं माल्यं चित्रं बहुगुणं महत् ।
चिच्छेद विमदश्चासीत्सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ ३
स लक्ष्मणं भीमबलं सर्ववानरसत्तमः ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवः संप्रहर्षयन् ॥ ४
प्रनष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
रामप्रसादात्सौमित्रे पुनः प्राप्तमिदं मया ॥ ५
कः शक्तस्तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।
तादृशं विक्रमं वीर प्रतिकर्तुमरिंदम ॥ ६
सीता प्राप्स्यति धर्मात्मा वधिष्यति च रावणम् ।
सहायमात्रेण मया राघवः स्वेन तेजसा ॥ ७

[(I 1) D8 18 -राष्ट्रमाधिप, D3 11 -राज्यवाहिनी (for राजसमर्था) —(I 2) D3 11 नगाश्वलस्था (for पुरी नभस्थां) V1 महीतले (for मही महान्) D1 13 नभस्थलाद्या यदि वा मही तलाव —(I 3) B1 अचिन्त्य D3 8 11 13 अनन्य (for अनित्य) —(I 4) D8 13 [आ]नयिष्यामि (for [आ]नयिष्यन्ति) V1 महेंद्र (for नरेंद्र)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D4 7 11-13 तारावाक्य, D1 लक्ष्मणप्रसादन, D2 ऊर्ध्वे लक्ष्मणप्रवेशे तारावाक्य, D3 लक्ष्मणानुनये तारावाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 V2 33 V3 37 B2-4 D3 7 36, D1 24 D5 6 8-10 T G1 2 M 35, D11 30 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

35

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 [ab]) Ñ2 V2 3 B1 4 D1 3 7 11 प्रसृत (B4 °श्रित, D1 °श्रय) (for तारया) Ñ2 V1 2 B2 4 D1 3 7 11 तारया G1 M1 प्रसृत (for प्रश्रित) Ś1 Ñ1 V2 B2 3 D4 13 G1 transp तारया and प्रश्रित B1 4 D7 -सन्नि (B4 °यु)त (for -संहितम्) D4 13 इत्युक्ते प्रश्रि(D13 °श्रु)ते वाक्ये तारया धर्मसंहिते —Ñ1 illeg for 1[cd] —[c]) D1 3 मृदु (for मृदु) N2 V B3 D1 7 स्वभावात् (D1 °वं) D4 13 -स्वभाव (for °व) —[d]) D4 13 प्रतिगृह्याह D3 11 तस्य (D11 धर्मे)विद् (for तद्वच)

2 [a]) D5 T2 अस्मिन्, Cm g h t तस्मिन् (as in text) —[b]) D4 om from हरिगणेश्वर up to सुग्रीवो in 3[d] M1 damaged for हरिगणेश्वर —N1 illeg for 2[cd] except लक्ष्मणात्सु —[c]) D3 स (for सु) Ś1 D13 सु (Ś1 स)महान्नैसाद्, D4 8 G2 M1 सु(D8 सु)महात्रास (for सुमहत्त्रास) ❁ Ct सुमहत् सुमहान्नम्॥ Cg सुमहत्त्रासमिति "आनमहत" इत्याकाराभाव आर्षः ❁ N2 V B2-3 D7 राम लक्ष्मणा(V1 B1 3 °स) त्रासा D11 लक्ष्मणप्रसवं त्रासे —[d]) D1 3 13 क्लिष्ट माल्यम् (for वस्त्रं क्लिन्नम्) V2 B1 [म]त्यजत् (sic) Ś1 D13 तत्र माल्यानि चात्यजत्

3 D4 om up to सुग्रीवो in [d] (cf v l 2) —[a]) D3 कण्ठे D9 13 कंठ (for कण्ठ) D11 -गतां माल्यां (for -गतं माल्य) —Ñ1 illeg for 3[bc] —[b]) Ñ2 V B D7 विष (for -गुणं) Ś1 D4 13 18 सदा, D1 3 बहु (for महत्) D11 चित्रा बहुविधां बहु —[c]) T2 विममृशु; Ck t as in text (for °दश्) Ś1 [अ]साद् (for [आ]सीत्) G2 सत्त्वशाना सीत् —[d]) D11 वानराधिप

4 [a]) Ñ2 V2 B1-3 बल, D7 -बल, D13 -रूपं (for -बल) —[b]) Ñ2 V1 B D3 यूथप D1-4 13 11 समत (D3 °त) (for -सत्तम) —[cd]) Ñ1 illeg for प्रश्रित वाक्य सुग्रीव Ś1 D4 13 समत Ñ2 V1 B D7 मधुर D3 8 11 11 प्रसृतं (for प्रश्रित) Ś1 Ñ V1 B D1-4, 7 13 11 प्रीतिवर्धनं (D3 7 °न) (for संप्रहर्षयन्) V3 1 उवाच प्रांजलिर्भूत्वा सगद्गदमिदं वच ❁ Ck t लक्ष्मणं समहर्षयत्रित्यन्वय ❁

5 V3 1 om 5[cd] —[a]) D4 T M1 3 प्रनष्टा (D1 M1 °ष्टा) D11 प्रविष्टा Cg as in text (for प्रनष्टा) —[b]) D4 इदं मया, M1 च शाश्वतम् (for च शाश्वतम्) —[c]) V1 यस्य (for राम) M1 damaged for रामप्र —[d]) V1 D4 10 चाक्षयम् D4 च शाश्वत (sic) (for इदं मया)

6 [a]) Ś1 D4 13 11 स (for क) B1 D7 वाक्य (for तस्य) —[c]) G2 शक्र (for वीर) Ś1 K1 D1-4 13 11 तादृशं (Ñ1 illeg) तादृशं यानि N1 V2 3 B1-4 D7 मा(V2 3 स)दृश सदृशो लोके V1 मादृश सदृशो यानि B1 सदृशं सदृशं लोके D13 तादृशं यानि सदृशं —[d]) D7 प्रतिकारम् (sic) Ś1 D1-4, 13 13 बहु पुनः D1 परंतप (for अरिंदम) ❁ Cr t तादृश विक्रमं वीरेति पाठ ॥ Cg तादृशं विक्रमं प्रतिकर्तुम् तादृशस्य विक्रमस्य प्रतिकर्तुमित्यर्थः ॥ Ck तादृशं विक्रमं प्रति सदृशोपकारमित्यर्थः ॥ Ct तादृशं सदृशोपकारकरणम् ❁ —For 6[cd], D1 4-10 subst

670* तादृशं प्रतिकुर्वीत अंशमात्रेण सुसत्तम।

[Note hiatus between the two halves.]

7 Ś1 illeg for 7[cd] —[c]) V1 B D7 दृशिष्यति D1 °ष्यामि (sic) (for वधिष्यति) V2 स (for च) D13 राक्षसं —[d]) ❁ Cr g सहायमात्रेण मयानुचरकारणे सुग्रीवः॥

सहायकृत्यं किं तस्य येन सप्त महाद्रुमाः ।
शैलश्च वसुधा चैव बाणेनैकेन दारिताः ॥ ८

धनुर्विस्फारमाणस्य यस्य शब्देन लक्ष्मण ।
सशैला कम्पिता भूमिः सहायैस्तस्य किं नु वै ॥ ९

अनुयात्रां नरेन्द्रस्य करिष्येऽहं नरर्षभ ।
गच्छतो रावणं हन्तुं वैरिणं सपुरःसरम् ॥ १०

यदि किंचिदतिक्रान्तं विश्वासात्प्रणयेन वा ।
प्रेष्यस्य क्षमितव्यं मे न कश्चिन्नापराध्यति ॥ ११

इति तस्य ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अभवल्लक्ष्मणः प्रीतः प्रेम्णा चेदमुवाच ह ॥ १२

सर्वथा हि मम भ्राता सनाथो वानरेश्वर ।
त्वया नाथेन सुग्रीव प्रश्रितेन विशेषतः ॥ १३

यस्ते प्रभावः सुग्रीव यच्च ते शौचमुत्तमम् ।
अर्हस्त्वं कपिराज्यस्य श्रियं भोक्तुमनुत्तमाम् ॥ १४

सहायेन च सुग्रीव त्वया रामः प्रतापवान् ।
वधिष्यति रणे शत्रूनचिरान्नात्र संशयः ॥ १५

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य संग्रामेष्वनिवर्तिनः ।
उपपन्नं च युक्तं च सुग्रीव तव भाषितम् ॥ १६ G 4 36 13 B 4 36 10 L 4 29 13

6((सहायमात्रणोपलक्षितम् ⊛ —[d]) D13 om स्वेन तेजसा Ñ1 कर्मणा (for तेजसा)

8 [a]) T1.2 साहाय्य (for सहाय) Ś1 D1.4.11-13 -कार्यं (for कृत्य) B1 सहायकार्यं D10 के (sic) (for किं) —[b]) D11 न हि (for सप्त) —[c]) Ś1 Ñ1 D4.13 G2 शैलाश्च D6 शिलाश्च, D8.9-10 गिरिश्च (for शैलश्च) M1 damaged for श्च वसुधा —[d]) D4 ??न, D9 शरेण (for बाणेन) V B D7 दानवाश्च च (V2 वि) दारित

9 [a]) Ñ2 V B D7 धाकर्षतस्तस्य (V1.2 B1 °श्र) D1.3-6.8-10.13 T2.3 G M °यानस्य (sic) D11 विकर्ष° (for विस्फारमाणस्य) —[b]) Ś1 D1.4.9.12.13 शस्य —[c]) Ñ1 कामना (sic), D9.13 कंपते M1 क्षुभिता (for कम्पिता) —[d]) D4.6.10.11 G1 transp तस्य and किं नु Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 भवेत्, Ñ2 B2 प्रभो:, V B4 D7 प्रभो: B1 विभो (for नु वै)

10 Ñ1 illeg up to करिष्ये in [b] —[a]) Ñ2 D1.11 अनुयात्रा B1.3 °यातम्: D7 सहायार्थ Ś1 Ñ1 V B D1-4.7.11-13 T2 G3 तु (Ś1 D1.4.12.13 हि) रामस्य Cm as in text (for नरेन्द्रस्य) —[b]) Ñ1 पुरुषर्षभ Ñ2 V B D7 नाथ सवाय (for ऽहं नरर्षभ) —[cd]) G2 गच्छामो (for गच्छतो) Ñ2 V1.2 B1.4 D7 transp रावणं and वैरिणं

11 [a]) Ñ2 V B D7 यत्ने (for यदि) M1 कश्चिद् (sic) D6 यत्किंचिद् (subm) Ś1 Ñ D1-4.11-13 स्यति क्रांते —[b]) D6 प्रणयेन D7 च (for वा) —Ñ1 illeg for 11[c] —[c]) D12 त (for मे) D1 प्रेष्यस्य क्षमितव्यं त D2 पेष्यस्य क्षमपतामेनन्: D10 प्रेष्यस्य क्षाम्यतांतेन् ⊛ Cg क्षमितव्यं क्षन्तव्यमित्यर्थ: (Cg °व्यम्) ; so also Ck.t ⊛ —[d]) D1 य (sic) (for न) Ñ1 illeg D13 T2 G1 किंचित्: Cm k as in text (for कश्चिन्) D1 मापराध्यत D2 तत्र भाविन स्यानित्यम् —For 11[cd], Ñ2 V2 B D7.11 subst

672* तन्मर्षयेथाः रामेण वक्तव्य न स्यात्तदतिक्रम: ।

[V1 तस्य (for कस्य) D12 [अ]स्ति (for स्यात्) B1 ?क्रति (for क्रम्ति)]

12 [a]) Ś1 D13 सस्यग् (for तस्य) Ñ1 illeg for ब्रुवाणस्य —[d]) T2 M3 [ए]वम्, M1 [ए]नम् (for [इ]दम्) D7 स (for ह) D11 प्रीत्या चैतदुवाच ह

13 Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 read 13(Ñ D1.4 om 13[cd])-15 after 18 —[a]) Ś1 D2.3.12.13 तु V B D7 स, D11 च (for हि) —[b]) D8.13 राघवो (for सनाथो) Ś1 V B D4.5.7.11-13 रघुनन्दन (for वानरेश्वर) —[d]) D1.4.7.11-13 G1 प्रश्रित (D6.11 °श्रु D7 °थि)तेन (for प्रश्रितेन) Ñ1 V B D9.7.11 महात्मनः (for विशेषतः)

14 For the sequence in Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 cf v l 13 —[a]) Ś1 Ñ V B (B1 sup lin also) D1.4.7.11.12.13 स्व, B2 [ऽ]नु (for प्र) D8.11.13 सुष्ठु (D11 साधु)स्वभाव सुग्रीवो (sic) D9 यस्ते स्वभाव स्तनश्च —[b]) D5 यस्य (for यच्च) T2 G1 शौर्यम्; Ck.t as in text (for शौचम्) D8.9-10 ईदृशं M1 मार्ग्यं (for उत्तमम्) ⊛ Cm शौचमार्जवमित्यत्र ततस्यथाहार्य ⊛ Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 यच्च शौर्य (Ñ1 शौच B1.3 सैन्य) समुत्तमं —V1 om 17[cd] —[c]) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.11.13 अर्हा (D1.2 °स्या)सि (for अर्हस्त्वं) D1.4.2 कपिराज्य —D1 om 14[d]-16[a] —[d]) Ś1 श्रियो D4 श्रियं (for श्रियं) Ñ1 om भोक्तुम् Ś1 अनंतर (for अनुत्तमाम्)

15 For the sequence in Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 cf v l 13 D5 om 15 (cf v l 14) —[a]) Ñ V B D7 हि D8-10 तु (for च) —For 15[b] D7 reads 19[b] (var) followed by 19[cd] and om 15[cd] —[c]) V M1 हनिष्यति (for वधि°) D6 M3 शत्रुम् (for शत्रून्) Ś1 Ñ1 B D1.4.11.12 हनिष्यति रणे शत्रुम् —[d]) V D1 T2.3 G M3 न (V1 त्व M3 च)चिरात्

16 D1 om 16[a] (cf v l 14) —[b]) D9 [स]ग्रि वर्तिन —[d]) Ñ2 V B D7 वचनं तव (for तव भाषितम्) Ś1 Ñ1 D1.4.11.12.13 सुग्रीवस्य सुभाषितम्

G 4 36 14 B 4 36 17 L 4 29 14 दोषज्ञः सति सामर्थ्ये कोऽन्यो भाषितुमर्हति ।
वर्जयित्वा मम ज्येष्ठं त्वां च वानरसत्तम ॥ १७
सदृशश्चासि रामस्य विक्रमेण बलेन च ।
सहायो दैवतैर्दत्तश्चिराय हरिपुंगव ॥ १८
किं तु शीघ्रमितो वीर निष्क्राम त्वं मया सह ।
सान्त्वयस्व वयस्यं च भार्याहरणदुःखितम् ॥ १९
यच्च शोकाभिभूतस्य श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।
मया त्वं परुषाण्युक्तस्तच्च त्वं क्षन्तुमर्हसि ॥ २०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

---

17 D7 om. 17–18[b] Ñ1 illeg. for 17[ab]. —[a]) D4 reads दोषज्ञ in marg Ś1 D4.11 दोषज्ञस्य च, D1 °स्येह, D4.13 °स्यैव, D5 °षज्ञ प्रति (for °ज्ञः सति) D6.11.13 सामर्थ्ये (for °र्थ्ये) V3 दोषज्ञश्च समर्थश्च —[b]) Ñ1 V B D9.11 भवितुम् (for भाषितुम्) —[c]) G1.3 मम(G2 मम)श्रेष्ठ (for मम ज्येष्ठं) —[d]) Ś1 Ñ1 V B D1–4.11–13 भ्रातर(V3 °रम् [sic]) त्वां(Ś1 Ñ1 तु, D1 त्व) च वानर(D1.13 °र, D4 र), Ñ2 सनाथो रघुनन्दन

18 D7 om. 18[ab] (cf. v. l. 17) Ñ2 om. 18 —[a]) Ś1 D12 त्वं च, V1.2 B3.4 ह्यसि B1.2 ह्यस्य, D4 त्व हि, D6.10 G2 M3 चापि, D11 [ऽ]श्चापि (for चासि) D6.8–10 रामेण (for रामस्य). Ñ1 समस्त्वं चापि रामेण —[b]) V2.3 B1–3 सत्त्वेन च, B4 साहाय्येन (for विक्रमेण) Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 सत्त्वेनाभिजनेन च —[c]) Ś1 Ñ1 D1–3.12.13 वयस्यो; V B1–3 D7.11 सखा त्वं, D4 सहायैस्; G(ed.) सुसायं (for सहायो) D4 कर्तव्या दैवतैर्भोतिश्च (sic) —[d]) D1.3.13 हरि पुंगव (for °व) —After 18, Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 read 13 15

19 D7 om. 19[a] —[a]) G1 तत (for किं तु) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 शीघ्रतर (for °मितो) —D7 reads 19[bcd] after 15[a] —[b]) Ś1 D2.12.13 निष्क्रम्य त्वं, Ñ V1.2 B D6.8–10 निष्क्रम त्व, D1 निष्क्रमस्व (for निष्क्राम त्व) —[c]) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 आश्वासय. G2 सान्त्वय त्व (for सान्त्वयस्व) M3 त्वं (for च) D11 आश्वासय रघुश्रेष्ठ —[d]) Ñ V B D1.7 -कर्षित, D3 T3 M3 -कर्शित (for -दुःखितम्) —After 19 D9.11 ins

672* रामस्य हरिशार्दूल भार्याहरणदुःखित ।
पुरा शरणमायातो न त विसर्तुमर्हसि ।
[(l. 2) D11 transp. न and त]

20 Ñ2 om. 20[ab]. Ñ1 illeg. up to श्रुत्वा in 20[b] —[a]) B3 D2 M3 यश्च, D2.13 यस्य, G m g t as in text (for यच्च) Ś1 G1 -तप्तस्य (for भूतस्य) —[b]) D6.8–10 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —[d]) Ñ2 V2.3 B D7 तत्क्षम, V1 तत्सर्वं, D1 क्षान्ति मे (for तच्च त्वं) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 क्षान्तिं मे सोढु महीसि, D6.8–10 क्षन्तुमेव सखे मम, D7.11 तन्मे त्वं(D7 °न्मम) क्षन्तुमर्हसि —After 20, Ś1 Ñ2 V B D1–4.7.11–13 ins

673* तमोवशगतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छचेतसा ।
यतो दुष्कृतं सुग्रीव सौहार्दात्क्षन्तुमर्हसि ।
महात्मनस्तस्य हि शोकविक्लव
निशाम्य वाक्यं मम मन्युरुत्थितः ।
ततो मया त्वं कुपितेन मारिषे [5]
विमुच्य तीक्ष्णानि वचांसि भाषितः ।

[Ñ2 V B D7.11 om. l. 1–2 —(l. 1) D1 तमश्चैतानां च, D2 तमश्चैतानां च, D12 तमश्चैतानां हि (for the prior half) D1.2 स्वस्थ, D3.13 दृश (for स्वच्छ) D12 -चेतसा (for चेतसा) —(l. 2) D3.4.13 सौहृद (for सौहार्दा) —D1.2.11 om. l. 3–6 —(l. 4) D11 उत्थ —(l. 5) D7 अतो (for ततो) —(l. 6) D3 भाषितं (for °त)]

Colophon D1 om. (Sarga cont.) —Sarga name Ś1 Ñ2 V B D7.12 सुग्रीवलक्ष्मण(D12 लक्ष्मणसुग्रीव) वाक्य, Ñ1 D2.11.13 लक्ष्मण(D11 सुग्रीव)वाक्यं D3.4 लक्ष्मणसुग्रीवयोर्वाक्यं —Sarga no. (figures, words or both) Ś1 N1 V1 B1.4 D4.12.13 om. Ñ1 V2 34 V3 38, B2.3 D7 37 D6.8–10 T G1.2 M 36 D11 31 G3 35 (as in text) —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

३६

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।
हनुमन्तं स्थितं पार्श्वे सचिवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १
महेन्द्रहिमवद्विन्ध्यकैलासशिखरेषु च ।
मन्दरे पाण्डुशिखरे पञ्चशैलेषु ये स्थिताः ॥ २
तरुणादित्यवर्णेषु भ्राजमानेषु सर्वशः ।
पर्वतेषु समुद्रान्ते पश्चिमस्यां तु ये दिशि ॥ ३
आदित्यभवने चैव गिरौ संध्याभ्रसंनिभे ।
पद्मतालवनं भीमं संश्रिता हरिपुंगवाः ॥ ४
अञ्जनाम्बुदसंकाशाः कुञ्जरप्रतिमौजसः ।
अञ्जने पर्वते चैव ये वसन्ति प्लवंगमाः ॥ ५
मनःशिलागुहावासा वानराः कनकप्रभाः ।
मेरुपार्श्वगताश्चैव ये च धूम्रगिरिं श्रिताः ॥ ६ G 4 37 6 B 4 37 6 L 4 30 6

36

M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 After 1ab, B2.3 ins

674* समानीत कुमारेण सुग्रीवो वानराधिप ।,

while D1.3 ins

675* प्रत्युवाच यमेवैतद्धनुमर्हसि लक्ष्मण ।
इति वानरराजोऽसौ लक्ष्मणेन समाचित ।

—c) ☞ Some MSS invariably read हनूमत for हनु° and hence this variant is ignored hereafter —d) T2 M3 त्विदम् (for वाक्यम्) D1.3 इद वचनम्, D6.8–10 T1 वचन चेदम् (for सचिवं वाक्यम्)

2 a) V1 द्विन्ध्य (for विन्ध्य) Ś1 D1.3.4.11 महेंद्रे (D3.4 °द्र) मलये सह्ये —b) V1 B1–3 चे, V3 चै (for च) Ś1 D1.12 शिखरे तथा (for शिखरेषु च) D1 हिमवद्विन्ध्य पर्वते, D3 हिमवद्विन्ध्यमंदरे —c) B1 (after corr [s]-व्यस्त) पाठ्य, B4 पार्श्वे (for पाण्डु) V1 गिरिषु (for शिखरे) Ś1 Ñ1 V2 D2.4.11–13 पार्श्वे (D11 पर्वत्य) गिरिषु (for पाण्डुशिखरे) Ñ2 मद्रेष्वस्तगिरिषु D1.3 उदये पाठ्य गिरिषु D7 मद्राल्येषु गिरिषु —d) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 पा(D2.4.13 पं)चालेषु च सश्रिताम् (Ñ2 सर्वत, D3 सश्रिता, D13 ये श्रिता) V2.3 B2.3 D11 पञ्चशैले च ये श्रिता, D1.3 कैलासे ये च संश्रि(D3 °श्रि)ता

3 a) V1 -सकाशे (for -वर्णेषु) —b) Ñ2 B1–3 D2.7.11 M2 सर्वत, B4 °दा D2.3–10 निलया (for सर्वशः). —c) V1.3 पर्वते ये, D1 प्रवालेषु (sic) (for पर्वतेषु) Ñ1 V1.3 D13 समुद्रेषु (for समुद्रान्त) G(ed) पर्वतप्रान्तसमुद्रान्ते —d) Ś1 Ñ V B1–3 D2.4.6.7.11–13 G2 M2 Cg पश्चिमायां; Ct as in text (for पश्चिमस्यां) ॐ Ct पश्चिमस्यामिरूयार्षम् ॐ Ñ1 om (subm) V2.3 B1–3 D2.7.11.13 T1.2 M1 च (for तु) L(ed) तथा (for तु ये) V1 स्वेर्दिशि (for तु ये दिशि) B4 पश्चिमा ये श्रिता दिशि, D1.3 पूर्वे पश्चिम उत्तर

4 a) D2 मादित्ये (for आदित्य) D1 सुवने G(ed.) आदित्योदयने Ś1 Ñ1 V B1–3 D1.4.11.13 भवने, Ñ2 [s]भवने, D3 [s]भ्रसने, D7 [s]स्वपने, D11 वापि (for चैव) —b) T2 गिरा, Ch t as in text (for गिरौ) Ñ1 चादित्य, B4 चंद्रार्क (for सध्याभ्र) Ñ2 V B1 D2.7 -सन्निभा, B2.3 -दर्शना (for सन्निभे) Ś1 D2.11 चादित्यसन्निभा, D1 सध्यार्कसन्निभा, D2.13 सौम्यार्कसन्निभा (for सध्याभ्रसन्निभे) —c) D6–10 पद्मावलवन, G(ed) वानन्यायपर्वतान् (for पद्मतालवन) D6–11 भीमा (for भीम) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 पद्मचंद्र(D3 °कान्त)न सकाशा, Ñ2 V B1–3 पद्मानवतरा(V2 °तमा, B1.3 °चला) भीमा (Ñ2 °काशा), B4 D7 पद्मासन(D7 °नन)लता भीमा, D3 पद्मावलघर्न भीम ॐ Cv पद्मतालवनं भीममिति पाठ । पद्मो वृक्षविशेषश्चन्दनविशेषश्च ।, Cr m पद्मनालवनमि(Cm °ताले)ति । पद्मश्चन्दनवृक्षविशेष । (Cm पद्मशाल्यो वृक्षो वा ।), Cg पद्मश्चन्दनविशेषा ।, Ct t पद्मावल्ये गिरिविशेष ॐ —d) B1 (after corr marg as in text) ये च सत्र (for हरिपुंगवा) Ñ1 सश्रया हरियूथपा, D1 स्पर्शैर्जनवर्णिन —After 4, B4 ins.

676* ये वनेषु च रम्येषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
तापसानां च रम्येषु वनान्तेषु समन्तत ।

5 B2 reads 5–6 (including 678*) in marg —a) V1 सर्जनांकुश, D1.3 सजलाम्बुद (for अञ्जनाम्बुद) —b) D6–10 कुंजरेंद्रमहौजस —c) Ñ2 V B1–3 D2.7.11 ये च (for चैव) —d) T1 निवसति M2 ये च सति (for ये वसन्ति) Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 वसति (D2.13 सति ये) हरियूथपा (Ñ2 V2.3 D7 °पुंगवा)

6 B1 reads 6 in marg (cf v l 5) —a) D2.3–10 M1 महाशैल, M2 मन शिल, Cg as in text (for मनःशिला) Ñ2 V B D7.11 -गुहाशया, T2 शैलगुहा (for -गुहावासा) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 हरिताल(D1 °लु)गुहासस्या (D2.13 °सना) ॐ Cv r मन शिलागुहावासा इति सम्यक् ।, Ch t महाशैलदरद्राख्य(Ch °शैलाख्य)पर्वत ॐ —b) Ñ2 D7 पावकप्रभा —c) D11 -पार्श्वे Ś1 V1 स्थिताद् (for गताद्) D1–4.11.13 पार्श्वसमाश्रित —d) V2 D1 धूम, B4 धैवय, D1.3 धूम्रा D11 धूम्रे (for धूम्र) Ś1 Ñ1 D2.4–6.8.13 T2 गिरि, Ñ2 V1.3 B1–3 D7 M2 गिरौ (for गिरि) D3 M1 स्थिता G(ed) गिरिस्थिता D13 ये च धूम्रगिरीश्रिता M3 ये धूम्रगिरिमश्रिता .—After 6, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 ins.

G 4. 37. 8 A 4. 37. 7 L 4. 30. 8
तरुणादित्यवर्णाश्च पर्वते ये महारुणे ।
पिबन्तो मधु मैरेयं भीमवेगाः प्लवंगमाः ॥ ७
वनेषु च सुरम्येषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
तापसानां च रम्येषु वनान्तेषु समन्ततः ॥ ८
तांस्तांस्त्वमानय क्षिप्रं पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
सामदानादिभिः कल्पैराशु प्रेषय वानरान् ॥ ९
प्रेषिताः प्रथमं ये च मया दूता महाजवाः ।
त्वरणार्थं तु भूयस्त्वं हरीन्संप्रेषयापरान् ॥ १०
ये प्रसक्ताश्च कामेषु दीर्घसूत्राश्च वानराः ।
इहानयस्व तान्सर्वाञ्शीघ्रं तु मम शासनात् ॥ ११
अहोभिर्दशभिर्ये च नागच्छन्ति ममाज्ञया ।
हन्तव्यास्ते दुरात्मानो राजशासनदूषकाः ॥ १२
शतान्यथ सहस्राणि कोट्यश्च मम शासनात् ।
प्रयान्तु कपिसिंहानां दिशो मम मते स्थिताः ॥ १३

677* अन शिलाधातुगिरिं संश्रिता ये च मन्दरम् ।
बहवो वानरा शूरा सप्ताश्रसमप्रभाः ।

[(l 1) D3 चित्र (for -गिरि) D6 श्रिता वै (for संश्रिता) D4 पर्वते ये महागुणे (for the post half) —(l 2) D1 [अ]भ्रभ, D3.13 -भर्वंत, D7 -[अ]भ्रारुण (for [अ]भ्रसम)]

while Ñ2 V B D7 ins

678* वानरा कनकप्रख्या हरितालदरीशया ।
बहवो वानरा शूरा संश्रिता ये च मन्दरम् ।

[B3 reads in marg (cf v l 5) —(l 1) V3 हरिता पृथिवीशया (for the post half) —(l. 2) Ñ2 (also) D7 तत्र (for शूरा) V1 मन्दरे B4 मलया (मन्दरम्)]

7 a) Ś1 Ñ1 B1 D1.5.13.14 तरुणारुण V2.3 B1.3 -वर्णाभा, D1 -सकाशा, G3 -वर्णाभे (for -वर्णाश्च) —b) D1 M3 च D3 om (subm) (for ये) Ś1 D1 महारणे (sic) Ñ2 V B1.3 D7 महोदये, B4 महागिरौ, D6 महागुणे, D11 महारुणा; G3 महावने (for महारुणे) —c) Ś1 Ñ V2.3 B D1-4.7.11-13 पिबंति (for पिबन्तो) —d) Ś1 भीमरूपा, D4 हिमवेगा (for भीमवेगा)

8 Ñ1 illeg up to °न्धिषु in b —a) Ś1 D1-4.13-14 सु(D4.12 च)विशालेषु Ñ2 V1 B1.3 D7 रमणीयेषु (for च सुरम्येषु) V3.1 ये वनेषु च रम्येषु —b) D7 सुगन्धेषु —c) Ñ2 V1 D6-10 तापसाश्रम (for °नां च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 पुण्येषु (for रम्येषु) ⊕ Ct तापसाश्रमरम्येषु रम्यतापसाश्रमेषु । यद्वा तै रम्येष्विति वनविशेषणम् ⊕ —d) D11 शिवालेषु T3 वनांते तु (for वनान्तेषु) V1 महत्सु च (for समन्ततः)

9 a) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.13 तान्स(D4 तांस)मानय वै (Ñ1 B4 °यन) Ñ2 V B1.3 D7 तांस्त्वमानय वै D4 तान्वै समानय D6 तांस्त्व समानय, D11 तांस्समाज्ञापय (for तांस्तांस्त्वमानय) ⊕ Ct आनयेत्यस्य वानरानित्यर्थे इति कतक ⊕ V2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) D13 तांस्समानय क्षिप्र वै —D6.7.13 G1 M1.2 om 9cd —c) Ś1 D13 वाक्यैः, M3 सर्वैः, Ck t as in text (for कल्पैः) —d) Ś1 Ñ V1 B D1-4.11.12 अनुप्रेषय D6-10 Ct वानरैर्वनवासरैः

10 M3 om (hapl) 10 —a) D5 प्रेषिता, D13 प्रेषिण (sic) (for प्रेषिता) D11 प्रथम प्रेषिता (by transp) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 दूता, D6 येन, G1 ये तु (for ये च) —b) D6-10 श्रुता (for दूता) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 महाकाया (for मया दूता) Ś1 Ñ1 D3.11.13 G1 महाबला, Ñ2 V B D7 महौजस, D4 °जवाद्, D11 G2 प्लवगमा। Ct as in text (for महाजवा) ⊕ Ck महाजवा इति पाठः ⊕ —c) Ś1 D11 च (for तु) Ñ2 V B1-3 D7 तेषां त्वरार्थं, D6 त्वरमाणोऽत्र (for त्वरणार्थं तु) —d) B1.3 वीर (for हरीन्) Ś1 D1.13 [आ]शु च, Ck as in text (for [अ]परान्) D6.8-10 Ct संप्रेषय हरीश्वरान्, G(ed) हरीन्प्रेषय चापरान्,

11 a) Ś1 Ñ2 V B D7.13 च प्रसक्ता (by transp) —b) B4 D1.13 पृथगा (for वानरा) —c) Ñ2 B4 इहानयत(B2 °य च) V2 B1.3 इहानाय(V1 °य)त्व B4 इह वानय, Ct as in text Ñ2 D7 माशु, V1 B1.3 आशान्; D6.8-10 शीघ्रं D13 om (for सर्वान्) V2.3 D4.6 D2.3 सर्वांस्तान् (by transp) —d) Ñ2 V2 B1.3 D7 सर्वान् (for शीघ्रं) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 T3 वै, G1 च (for तु) D6.8-10 सर्वानेव कपीश्वरान्

12 Ś1 D13 T1 om (hapl) 12-13b B3 reads 12-13b twice —a) V2.3 B3(first time).4 तु, L(ed) हि (for च) Ñ1 illeg Ñ2 V1 B1.3(second time). D7 शीघ्रं D1.3.11 सैन्य D3.13 सेनां, D4 तूर्णं (for ये च) —b) D6 नागच्छेत् Ñ1 D1.4 न(D1 ये) प्रयच्छंति ये(D3 न) त्विह, Ñ2 V1 B2.3(second time). D7 नागमिष्यंति ये मम D3.13 न प्रवेक्ष्यंति ये त्विह D1 L(ed) ये वा (L(ed) °वा) गच्छंति न त्विह, D11 नागमिष्यंति ये त्विह —d) D6 राम (for राज) D11 -वचकाः । T3 -दूषणा (for -दूषका)

13 Ś1 D13 T1 om 13ab (cf v l 12) —a) Ñ2 V B1.3(both times). D1.13 शतानि च Ñ2 V1.3 B1.3 (both times). D6.7 T3 G3 M2.3 Cr सहस्राणि —b) G2 कोटिशः (for कोट्यश्च) —c) D3.5 प्रयांतु (for प्रयान्तु) Ñ2 V B D7 कपि(Ñ2 D6 हरि)वीरा वै(B4 °राश्च) (for कपिसिंहानां) —d) B4 दिशु (for दिशो) M1 तव (for मम) T2 वशे (for मते) Ñ2 V B D1 रामवशे (for

G 4 37 22 B 4 37 21 L 4 30 21 अस्तं गच्छति यत्रार्कस्तस्मिन्गिरिवरे रताः ।
तप्तहेमसमाभासास्तस्मात्कोट्यो दश च्युताः ॥ २१
कैलासशिखरेभ्यश्च सिंहकेसरवर्चसाम् ।
ततः कोटिसहस्राणि वानराणामुपागमन् ॥ २२
फलमूलेन जीवन्तो हिमवन्तमुपाश्रिताः ।
तेषां कोटिसहस्राणां सहस्रं समवर्तत ॥ २३
अङ्गारकसमानानां भीमानां भीमकर्मणाम् ।
विन्ध्याद्वानरकोटीनां सहस्राण्यपतन्द्रुतम् ॥ २४
क्षीरोदवेलानिलयास्तमालवनवासिनः ।
नारिकेलाशनाश्चैव तेषां संख्या न विद्यते ॥ २५
वनेभ्यो गह्वरेभ्यश्च सरिद्भ्यश्च महाजवाः ।
आगच्छद्वानरी सेना पिबन्तीव दिवाकरम् ॥ २६

°आययुः, G(ed.) श्ययुः, Cr m g as in text (for निपेतुः) D 2.12 G M 2.3 येन, Cr m g as in text (for यत्र) D वानर (for राघव) V तत्र वानरा, D ते च राघव (for यत्र राघव) —After 20cd, B reads l 2 of 682*

21 B om 21 (cf. v. l. 20). Ś1 Ñ1 D transp 20 and 21 B transp 20cd and 21ab —a) Ś1 D गतो सूर्ये, V सविता (for यत्रार्कस्) —b) D T M स्थिता (for रता) Ñ V B D G(ed.) गिरौ हेमप्रभे शुभे (V °भासिते) —c) Ñ B D -सुवर्णाभा, V B -सवर्णाभा (V °भास्) D D T M समाभासस्, D G M महाभासस् (G M °सास्) D 8–10 T सतप्तहेमवर्णाभास् —Ñ illeg for 21d —d) D तस्मिन्, D ताश्च (for तस्मात्) Ś D च्युता (for च्युता) Ñ V B D दशागता, B D दशोद्यता (for दश च्युता) —After 21, Ñ V B D ins. while B ins. l 2 only after 20ab (owing to om.) B reads l 1 after 20ab and l 2 after 20cd

682* वानराणां च सुग्रीव सिंहसंहननौजसाम् ।
मन्दरात्पर्वतश्रेष्ठात्त्रिंशत्कोट्यः समाययुः ।

[(l 1) V B G(ed.) च (B प G(ed.) तु) वीराणां, V B न सुग्रीवे (B °व) (for च सुग्रीव) B सिंहसंहनना नाम (for the post half) —B reads l 2 for the first time after 20cd repeating it here —(l 2) B च गिरि (for पर्वत)]

22 a) Ś1 Ñ V B D तु (for च) —D om 22b–23a —c) D कोटी (for कोटि) G -सहस्राणां Ś1 Ñ D सप्तकोटि (D °टी) शतान्येव, Ñ V B D कोटीशतानि (B °ना) द्वाविंशत् B तत्र कोटिशतान्येव —d) Ś1 D उपागास (sic) D G उपागमत्, D 8–10 T समागमन्, D उपागता (for उपागमन्)

23 D om 23abc (cf. v. l. 22) —a) Ś1 Ñ1 D फलमूलकृतस्नाश्च ये, Ñ V B D पक्वमूलफला ये —b) B D समाश्रिता —V reads 23c–24 in marg —c) D अथ तेषां, B D तेषां कोटी (for तेषां कोटि) V D -सहस्राणि —Ñ B om (hapl.) from 23d up to सहस्रं in 24c (cf. v. l. —d) Ś1 D समुपागत (D °ता) Ñ D समुपागमन्, V B D स (V B D स) न्ववर्तत (B °वद्, D °न्त) B पर्यवर्तत, D उपतस्थिरे (for समवर्तत)

24 Ñ B om up to सहस्रं in 24c (cf. v. l. 23) V reads 24 in marg (cf. v. l. 23) —a) Ś1 Ñ1 D अङ्गारशिखराभानां, V B D अङ्गारनिकराभाणां (D °णां च), V अङ्गारवर्णभीमानां —Ñ illeg for 24b–25b —b) Ś1 D भीष्माणां (for भीमानां) V भीमवर्चसां, D भीष्मकर्मणां (for भीमकर्मणाम्) —d) D [अ]गमन्, G M [आ]पतन् (for [अ]पतन्) D [उ]पतस्थिरे (for [अ]पतन्द्रुतम्) Ś1 D सहस्रं भुवि (D न च) चोद्यत, Ñ V B D सहस्रं (Ñ B om.) स (Ñ V D स) न्ववर्तत, B सहस्रमयुतानि च D सहस्र नव चोद्यते —After 24 Ñ V B D ins.

683* उदयात्पर्वताच्चैव मध्यादस्तगिरेस्तथा ।
दश कोटिसहस्राणि वानराः समुपागमन् ।

[(l 1) V B उदयाद् (for उदयाद्) —(l 2) B -सहस्राणां (for °साणि) V B वानराणामुपागमन् (for the post half)]

25 Ñ illeg for 25ab (cf. v. l. 24) —a) D वेलामुपितास् (for वेलानिलयास्) —b) Ś1 Ñ V B D -वनगोचिन, D फलभक्षिन, D -वनगोचिन, G(ed.) -फलभक्षिण (for -वनवासिन) —c) D G M नालिकेर (for नारिकेल) D [आ]सनास् V D सौम्यास्, D सर्वे B चीरास्, D चैतास् (for चैव) Ś1 D नारिकेला (D °लिकेरा) शिन सौम्यास् Ñ D नालिकेरशना (D °सना) सौम्यास् —Ñ illeg from संख्या in 25d up to गह्वर in 26b

26 Ñ illeg up to गह्वर in b (cf. v. l. 25) —a) D वनेभ्य Ś1 Ñ V(m) B D सागरेभ्य, D पर्वतेभ्यश्च (for गह्वरेभ्यश्च) —b) G गिरिभ्यश्च (for सरिद्भ्यश्च) Ś1 Ñ V B D वनौकसा (Ñ V B D °सः) B D महाबला, B महौजसो D महाबला K(ed.) महाजवा (for महाजवा) ※ Cv r वनेभ्यो गह्वरेभ्यश्च सरिद्भ्यश्च महाजवा इति पाठः ※ —c) Ś1 Ñ D वानराणां महासैन्य (Ñ illeg after वान up to गते in 27a) Ñ V B D अभ्यगात् (Ñ B D °गा) द्वानरचमूः, D वानरैरग्र

ये तु त्वरयितुं याता वानराः सर्ववानरान् ।
ते वीरा हिमवच्छैलं ददृशुस्तं महाद्रुमम् ॥ २७
तस्मिन्गिरिवरे रम्ये यज्ञो माहेश्वरः पुरा ।
सर्वदेवमनस्तोषो बभौ दिव्यो मनोहरः ॥ २८
अन्ननिष्यन्दजातानि मूलानि च फलानि च ।
अमृतस्वादुकल्पानि ददृशुस्तत्र वानराः ॥ २९
तदन्नसंभवं दिव्यं फलं मूलं मनोहरम् ।
यः कश्चित्सकृदश्नाति मासं भवति तर्पितः ॥ ३०
तानि मूलानि दिव्यानि फलानि च फलाशनाः ।
औषधानि च दिव्यानि जगृहुर्हरियूथपाः ॥ ३१
तस्माच्च यज्ञायतनात्पुष्पाणि सुरभीणि च ।
आनिन्युर्वानरा गत्वा सुग्रीवप्रियकारणात् ॥ ३२
ते तु सर्वे हरिवराः पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
संचोदयित्वा त्वरितं यूथानां जग्मुरग्रतः ॥ ३३ G 4 37 34 B 4 37 33 L 4 30 34

र्थेति D1 2 4 वानर वपुरभ्येत्य, D11 चमूरभ्येति त्वरसा D13 वानर च पुरन्येत्य (sic) —d) Ś1 B1 D13 रुघतीव Ñ2 V B2-3 D2 1 रधतीव D13 पिबतीव (for पिबन्तीव) T1 दिशोंबर (for दिवाकरम्)

27 Ñ1 illeg up to सर्व in b (cf v l 26) D2 reads in marg from सर्व in 27b up to 28 —b) D11 पृथिव्यां सर्ववानरा —c) Ś1 Ñ V B2 3 D1-4 7-11 13 G1 M1 -शैले D13 -शैलाद् —d) Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 12 13 महदद्भुतं B4 सुमहावनं D6 स महागिरिं (for स महाद्रुमम्)

28 D2 reads 28 in marg (cf v l 27) —a) D5 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ V1 2 B1 3 D2 4 11 13 T2 G M2 पुण्ये (for रम्ये) —b) Ñ1 D5 तदा D7 पर (for पुरा) ❀ Ct यज्ञ इति। दिव्योऽश्वमेध इत्यर्थः। Ct माहेश्वरो यज्ञो महेश्वरदेवत्यो दिव्योऽश्वमेध इति कतक ❀ —After 28ab D6 ins

684* गौरीपद्मानि वेदीं च तपोधनमनुत्तमम्।

—c) D2 11 सर्वदैव Ñ2 V1 2 B D2 7 12 मनस्तोषी, G2 -मनस्तोष्यो G3 प्रियकरो (for मनस्तोषो) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 M2 दै(D13 M1 दे)वतसतोषी D6 दवमतोदोषो T1 देवमत जातो (for दवमनस्तोषो) —d) M2 बहु (for बभौ) Ś1 D1 4 12 13 दिव्य Ñ1 तत्र B4 सर्व D6 T2 G3 M2 दिव्य (for दिव्यो) Ś1 -मनोरमे G1 -मनोहर (for मनोहरः) Ñ2 V B1 2 D7 11 बभूव परमा(Ñ2 सु महा)र्चित D6-11 बभूव सुमनोरम

29 a) V1 2 D3 9-11 T2 3 M3 Cm k t निस्यद D5 विपाद (corrupt) Cv r as in text (for निष्यन्द) D2 (sup lin also) मदनिष्याद्य D2(m) मकमिद्यानि D6 मनुनिर्च्छद, D7 मध्यात्यंद, D12 मनुनिच्छंद, M3 मध्य निष्यद (for मन्ननिष्यन्द) B1 मन्थनिष्य सु जातानि B3 मनुनिष्यन्नजातानि G(ed) मनुनिष्य सुजातानि —V2 B1 om (hapl ?) 29c–31b B3 om 29cd —c) D11 [मा]स्वाद, D13 M3 -स्वाद (for स्वादु)

30 V2 B1 om 30 (cf v l 29) Ñ2 om 30ab B3 transp 30(m) and 31cd. —a) T3 सन्निभं (for -संभवं) Ś1 D13 तत समभवद्, Ñ1 तद्वादभवद् B2 4 त (B2 य)द्वनमभूत B3 तदन्नमद्भुत D2 4 13 यदन्नमभवद्, D11 तदृष्ट सस्कृत G3 तदृश्मिसभवद् (for तदन्नसंभवं) D6 तदन्नममृतप्रख्य —b) Ś1 Ñ1 V1 3 B2-4 D1 4 8 12 T2 3 G3 M फल (for फलं) Ś1 B3 D3 5 13 T3 -मूल (for मूलं) Ñ2 B1 D2 4 7 12 मनोरम (for मनोहरम्) —Ñ1 illeg for 30c —c) Ś1 D13 कश्चित् (for कश्चित्) B3 सम्यक्, B4 स सद् (for सकृद्) D1 4 12 मध्यात्र (for मश्नाति) Ñ1 यश्च कश्चित्तदा खादन् —d) B4 मासि (for मासं) D2 स संभवति (for मास भवति) Ś1 D3 12 13 नि क्षुध Ñ D1 निर्वृत; V1 2 B3 D1 विक्षुध, B2 4 सोत्सुक G3 दर्पित (for तर्पित) T3 न समवति तर्पित (sic)

31 V2 B1 2 om 31ab (for all except B3 cf v l 29) —a) Ś1 V1 2 B3 D1-4 6 12 13 M1 दिव्यानि मूलानि (by transp) —b) Ñ D1 4 11 फलानि B4 पुष्पाणि (for फलानि) Ś1 D1 13 च फलाशिन, Ñ B3 D2 4 12 च फलानि च B3 च मन दिला D7 ममृतानि (with hiatus) (for च फलाशना) —B3 transp 30(m) and 31cd —c) Ñ1 मनोर B1 D1 3 11 च पुष्पाणि (for च दिव्यानि) Ñ2 V B1-3 D7 विविधाश्चो(Ñ2 D7 °श्चौ)षधीर्मुख्या —d) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 प्रगृह्य (for जगृहुर्) Ñ V B1-3 D7 9 10 हरियूथपा

32 a) V2 यस्माच्च Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 भगवतो य(D2 रा)ज्ञात् V1 2 च यज्ञोपवनात् (for च यज्ञायतनात्) —Ñ1 illeg for b —b) V B D2 सुरभीण्यपि M1 च फलानि च (for सुरभीणि च) Ś1 D1 2 4 12 13 कुसुम(D12 °सुदं) च मनोहर —c) Ñ2 V B D7 11 वानरास्तत्र (for वानरा गत्वा) —d) Ś1 D13 हित (for प्रिय) Ś1 V D2 3 11 13 G3 -कारिण Ñ2 D7 -कारिण B D6 -काम्यया (for -कारणात्)

33 D7 om 33–34b —a) D1 हरिमुख्याः D11 13 हरिवरान्, T3 तु द्वाप (for हरिवरा) —b) M2 पृथिव्या T1 -वानरा,—c) Ñ2 V B तदा समय D5 समोदयित्वा D11 13 समो° (for संचोदयित्वा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 11-13 T1 M1 त्वरिता (for त्वरितं) —d) Ñ1 V2 3 B त्वरया T1 यूथपान्, G1 2 M1 3 यूथपा (for यूथानां) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 अग्रेनाजग्मुरग्रत

4 37 35 / 4 37 34 / 4 30 35 ते तु तेन मुहूर्तेन यूथपाः शीघ्रकारिणः ।
किष्किन्धां त्वरया प्राप्ताः सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३४
ते गृहीत्वौषधीः सर्वाः फलं मूलं च वानराः ।
तं प्रतिग्राहयामासुर्वचनं चेदमब्रुवन् ॥ ३५
सर्वे परिगताः शैलाः समुद्राश्च वनानि च ।
पृथिव्यां वानराः सर्वे शासनादुपयान्ति ते ॥ ३६
एवं श्रुत्वा ततो हृष्टः सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
प्रतिजग्राह च प्रीतस्तेषां सर्वमुपायनम् ॥ ३७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

34 D7 om 34^ab (cf v l 33) —^a) B4 सतस्, D6 तेन (for ते तु) ❀ Cm तेन मुहूर्तेन समस्यर्थे तृतीया ❀ —^b) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 13 15 G1 वानरा, D8-10 T3 कपय (for यूथपा) Ś1 Ñ1 D1-3 13 15 त्रिक्रमा, V1 B1 3 D6 8 10 चारिण, B4 D4 11 T2 3 M2 -गामिन (for -कारिण) —^c) Ś1 किष्किंदा, Ñ B4 D7 किष्किन्ध्या Ś1 Ñ V B D1-4 7 13 15 समनु, G2 त्वरिता, M1 त्वरित (for त्वरया) —^d) B4 सुग्रीवो यन्यवेदयन् (sic)

35 Ś1 D1 om 35^ab Ñ1 illeg from ^a up to मूल in ^b —^a) Ñ2 V1 2 B D1-4 7 11-13 दिव्या (for सर्वा) —^b) Ñ2 V B1-3 D1-6,8-15 T2,3 G2 3 M फल (for फलं) —^c) Ś1 Ñ1 D6,12 13 स (for त) D1 3 परि प्राहयामासुर (for प्रति°) —^d) Ś1 V1 D2 समब्रवीत् (sic) (for अब्रुवन्)

36 ^a) Ś1 D13 परिश्रिता, Ñ2 B1-3 D7 ये च गता V1 D1 3 8-10 परिसृता, V2,3 दृष्ट्वा गता (for परिगता) Ś1 Ñ1 B1 3 G(ed) सर्वेदत्तागता (for सर्वे परिगता) D5 7 12,15 शैलान्, D6(m) चारता (hypm) (for शैला) D13 शैला परिगता (by transp) —^b) Ś1 Ñ1 B1-3 D7 13 समुद्रांश्च, D8-10 सरितश्च (for समुद्राश्च) D13 समुद्राश्च वनानि ये —^c) D4 पृथिव्या —^d) D13 D8 13 ये (for ते)

37 D6 om (hapl) from श्रुत्वा in 37^a up to 4 37 8. —^a) T1 M1 एतत् (for एवं) G2 तस्य वाक्यं तु (for एवं श्रुत्वा) T1 M1 वचो (for ततो) Ś1 Ñ2 V2,3 B D1 2,7 11 12 तव महर्ष (D3 °र्) भगवत्, Ñ1 D2 4,13 महर्षोऽभूत् तस्तस्य (D13 °स्तेषां), V1 तत महर्षमतुलं —^b) Ś1 D13 वानरस्तदा, Ñ2 V B1-3 D7 13 वानराधिप, B4 D1 3 वानरेश्वर, G3 प्लवगेश्वर (for प्लवगाधिप) Ñ1 D2 3 सुग्रीवस्य महात्मन, D13 सुग्रीवादिमहात्मना —Ñ1 illeg from च in ^c up to सर्वेषु in ^d. —^c) V2 3 B4 D1 3 4 13 सु G3 M3 तद् (for च) —^d) Ñ2 V2,3 B1-3 D7 तेभ्य (for तेषां) B4 ततस्तेषाम् (for तेषां सर्वम्) —After 37, D3 11 ins

685* स दूतवाक्यैरतुलमागतै
 महुष्टचेता हरिवाहिनीपति ।
ननन्द रामप्रियकारणोद्यतो
 यथोदये चन्द्रमसः सरित्पति ।

Colophon D1 2 om colophon (for D7 cf v l 4 37 2 37) Ś1 D13 read the colophon after 4 37 37 —*Sarga name* Ś1 D13 वानरागम ; Ñ1 सेनाभिषेक ; Ñ2 B4 D7 हनुमदादेश ; V हनुमदादेश ; B1-3 हनुमदुपदेश ; D1 वानर D2 3 वानरसैन्यप्रवेश (D3 marg हनुमद्वचनं) ; D1 वानरसैन्यप्रवेशन ; D11 हनूमत्सन्देश D13 सैन्यप्रवेश —*Sarga no* [figures, words or both] Ś1 Ñ1 V1 B1 D6,11,13 om Ñ2 V2 35 V3 39 B2-4 D7 38 D4,6,11 T2 3 G1 3 M 37 D13 32 —After colophon D7 concludes with कृष्ण, while G concludes with श्रीरामाय नमः.

३७

प्रतिगृह्य च तत्सर्वमुपायनमुपाहृतम् ।
वानरान्सान्त्वयित्वा च सर्वानेव व्यसर्जयत् ॥ १
विसर्जयित्वा स हरीञ्शूरांस्तान्कृतकर्मणः ।
मेने कृतार्थमात्मानं राघवं च महाबलम् ॥ २
स लक्ष्मणो भीमबलं सर्ववानरसत्तमम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं संप्रहर्षयन् ।
किष्किन्धाया विनिष्क्राम यदि ते सौम्य रोचते ॥ ३
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणस्य सुभाषितम् ।
सुग्रीवः परमप्रीतो वाक्यमेतदुवाच ह ।
एवं भवतु गच्छामः स्थेयं त्वच्छासने मया ॥ ४
तमेवमुक्त्वा सुग्रीवो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
विसर्जयामास तदा तारामन्याश्च योषितः ॥ ५ G 4 38 24 B 4 38 6 L 4 31 18

37

☞ T1 missing for Sarga 37 (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 D9 om 1-8 (cf v l 4 36 37). D11 om 1-2 Ś1 D12 read 1-2 after 4 36 37 —^{a}) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 7 10 11 G2 तु (for च) —^{b}) Ś1 Ñ1 D5 8 12 समुपाहृतम्, Ñ2 V B1-3 D1 2.3.12 उपागतं (for उपाहृतम्) —^{cd}) Ñ V2 B4 D8 7 13 तु (for च) Ñ1 D5-8 13 विससर्ज कपीश्वर (D8 °श्वरान्) (for ^{d}) Ś1 D12 वानराणा मुपागत्य (D12 °त्य) सान्त्वयित्वा हरीश्वर

2 D8 11 om 2 (cf v l 1) For sequence in Ś1 D12 cf v l 1 —^{a}) Ś1 D12 च, D8 तु (for स) Ñ1 D5 6 12 स विसृज्य तत (Ñ1 कपीन्द्र सर्वान्, Ñ2 V B D1 G(ed) स(G[ed]स) विसृज्य च सुग्रीव, D2 विससर्ज कपीन्सर्वान् —^{b}) N2 V1 3 B D1 वानरेन्द्र V2 हरीशान्, D5-8 13 कपींस्तान्, G2 सर्वांस्तान् (for शूरांस्तान्) G2 द्रुमयोधिन (for कृतकर्मण) —^{c}) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 जज्ञे (for मेने) —^{d}) G2 स (for च) Ś1 N1 D12 महाबल, N2 V B1-3 D7 हरीश्वर (for महाबलम्) ❀ Ck राघव चेति । कृतार्थमित्यनुकर्ष ॥ so also Ct ❀ —After 2 D7 ins a passage relegated to App I (No 20)

3 D9 om 3 (cf v l 1) Before 3 Ś1 D11 13 ins, a passage relegated to App I (No 20) —^{ad}) Ś1 D1 3 M1 -बल (for -बलं) D3 11-13 स लक्ष्मणो (D11 लक्ष्मणो स) भीमबल- (for ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 सत्तम, D4 °म (for सत्तमम्) Ñ2 V B D7 लक्ष्मणस्तु स(B4 स लक्ष्मणस्त)तो वीर सुग्रीवं पुनरोजसं ❀ Cm स लक्ष्मण इति सार्धश्लोकात्मकं वाक्यम् । अभ्यर्हितत्वेन द्रष्टव्यम् ❀ —^{b}) V1 मधुरं V2 प्रश्रयं V3 B1 3 D3 4 13 M1 प्रसृत B4 भ्रातरं (for प्रश्रित) —^{d}) Ś1 Ñ2 D1-4 11 13 सुग्रीव (for °वं) M1 प्रणतोऽभ (for संप्रहर्षयन्) Ñ2 V B D7 स्वरय(B2 (before corr) स्वरत) मधुरं सदा(B4 4 °या) —After 3^{cd}, Ñ2 V B D7 ins

686* भ्रातास्ते हरयो वीर ये गतास्तव शासनात् ।
तन्नुमर्हसि तं द्रष्टुं राघवं प्रियकारिणम् ।

[(1 2) V3 B1 प्रियकर्तारं D7 प्रीतिकारिण (for प्रियकारिणम्)] —Ñ2 V1 3 B D7 read 3^{ef} after 4^{cd} —^{e}) D1 G1 M1 2 किष्किन्धातो (for °या) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 विनिष्क्रामस्व, G2 3 तु निष्क्रामे (for विनिष्क्राम) ❀ Ck विनिष्क्रामेति सम्प्रश्ने लोट् प्रार्थने वा ॥ Ct विनिष्क्रामेति प्रार्थने लोट ❀ B4 गुहायास्त्वम निर्यामो, D3 11 यदि प्रमाणमथैव T2 विनिर्धि यातोमिति" (for ^{e}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तत्र(D1 तु च) लक्ष्मण रोचते(Ñ1 °ये) (for ^{f}) Ñ2 V B4 2 D7 गुहाया स्त्वया(B2 °य) निर्यासे यदि लक्ष्मण मन्यसे —After 3 Ñ2 V1 B1 4 ins a passage relegated to App I (No 20)

4 D9 om 4 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 om 4^{a-d} —^{b}) Ñ2 V B4 D7 (श्रु)त्वावचस्तदा B1-3 [त]स्य तदा (for सुभाषितम्) —After 4^{cd} Ñ2 V1 2 B D7 read 3^{ef} —^{e}) N2 V1 B1 3 D7 11 तथा (for एवं) D3 7 8 10 12 G2 3 M1 गच्छाम D6 T2 G1 M2 °च ; M2 °व (for °म) Ś1 D12 एव त्वामनुगच्छाम (Ś1 °म) —^{f}) D1 स्वस्य तच्छा सनात्मया —After 4 N2 V1 B1 4 D1 ins while D12 subst for 5^{ab}

687* प्रभुस्त्वमेवेति च त लक्ष्मणोऽप्यब्रवीत्तदा ।

(Ñ2 D7 वचो (for च त) D7 [°]प (for °पि) G(ed) लक्ष्मण च (for °णोऽपि)]

—After 4 V2 3 D3 4 ins, a passage relegated to App I (No 20)

5 D8 om 5 (cf v l 1) —^{b}) B4 चारुलक्षण D1 4 12 °लक्ष्मणं (for शुभलक्षणम्) —For 5^{ab}, D12 subst 687* —^{c}) D3 ततो (for तदा) Ñ2 V B1-3 D7 11 ततो विसर्जयामास D1 4 विसर्जयित्वा च(D4 तु) तदा —^{d}) Ś1 B4 D3 4 12 तारां साधैव Ñ1 D5 6 8 13 तारामाद्यैव(D13 °मन्याः) (for तारामन्याश्च) —After 5 Ś1 N1 D1 3 4 12 13 ins while D3 11 cont after 689*

688* प्रविश्य तु ताराश्च तस्यामन्त पुरं तदा ।

—After 5 N1 V D1 4 D8 11 ins

689* विनिष्क्रान्तस्तदा सर्वा शुभमन्त पुरं प्रिय ।

G 4 38 25 B 4 38 7 L 4 31 19 एतेत्युच्चैर्हरिवरान्सुग्रीवः समुदाहरत् ॥ ६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हरयः शीघ्रमाययुः ।
बद्धाञ्जलिपुटाः सर्वे ये स्युः स्त्रीदर्शनक्षमाः ॥ ७
तानुवाच ततः प्राप्तान्राजार्कसदृशप्रभः ।
उपस्थापयत क्षिप्रं शिबिकां मम वानराः ॥ ८
श्रुत्वा तु वचनं तस्य हरयः शीघ्रविक्रमाः ।
समुपस्थापयामासुः शिबिकां प्रियदर्शनाम् ॥ ९
तामुपस्थापितां दृष्ट्वा शिबिकां वानराधिपः ।
लक्ष्मणारुह्यतां शीघ्रमिति सौमित्रिमब्रवीत् ॥ १०
इत्युक्त्वा काञ्चनं यानं सुग्रीवः सूर्यसंनिभम् ।
बृहद्भिर्हरिभिर्युक्तमारुरोह सलक्ष्मणः ॥ ११
पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्धनि ।
शुक्लैश्च बालव्यजनैर्धूयमानैः समन्ततः ॥ १२
शङ्खभेरीनिनादैश्च बन्दिभिश्चाभिनन्दितः ।
निर्ययौ प्राप्य सुग्रीवो राज्यश्रियमनुत्तमाम् ॥ १३
स वानरशतैस्तीक्ष्णैर्बहुभिः शस्त्रपाणिभिः ।
परिकीर्णो ययौ तत्र यत्र रामो व्यवस्थितः ॥ १४

[D3 11 महद् (for शिव)]

while B4 ins

690* प्रतिष्ठाने तु सर्वांश्च तासाम् त पुरे सत ।

6 D5 om 6 (cf v l 1) —ᵃ) B1 क्षेत्र, D6 8 10 Ct एहि, G2 3 यात; Cv r m g as in text (for एत) B1 T3 G M1 हरिवर (for °रान्) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 को(Ś1 Ñ1 D12 के)त्रेत्युवाच हरिप , Ñ2 V B1-4 D7 11 कपिराजोऽथ कोशेति —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सु(D5 स)महाबल (Ñ1 °मति) (for समुदाहरत्)

7 D5 om 7 (cf v l 1) —ᵇ) M1 शीघ्रमागमित (for °माययु) —ᶜ) D11 कृताञ्जलि —ᵈ) V2 3 B3-4 D7 11 G2 3 येस्य, B1 D5 त(D3 न)स्य, T3 ये च (for ये स्यु) V1 स्युर्, B2 तद् (for स्त्री) B4 D3 7 11 T2 दर्शने, Cm b t as in text (for -दर्शन) V3 हरय शीघ्रमागमन् —For 7 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 subst while D3 11 ins after 7

691* वानराश्चानुरक्तश्च हमे स्म वयमित्यथ ।

[Note hiatus between the two halves D11 आगत्य (for वानराश्) D1 3 12 सर्वे (for तत्र) Ñ1 [अ]त D3 3 13 [उ]त (for [अ]थ) D1 11 हरिपुंगव (for वयमित्यथ)]

8 D5 om 8 (cf v l 1) —ᵃ) Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 11-13 स सुग्रीवो (for तत प्राप्तान्) —Ñ1 erroneously repeats 5ᵇ in place of 8ᵇ —ᵇ) B4 [आ]नन , G2 प्रभान् (for प्रभ) Ś1 D1 4 12 13 प्राञ्जलीन्समुपागत (D1 °न्सुसमाहित D7 12 °न्सुसमाग)तान् , Ñ2 V B1-3 D7 11 वानरान्समुपस्थितान् ‡‡ Cm अर्कपदशाप्रभ इति पठेत् ‡‡ —ᶜ) Ś1 D1 2 4 12 13 इह (for मम) Ñ1 वाहनोचिता V1 मम वा** (damaged); D3 11 मे सुसत्कृ(D8 °सत्कृ)ता (for मम वानरा)

9 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सुग्रीव Ñ2 V B D7 11 तस्य तद् (for श्रुत्वा तु) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 श्रुत्वा (for तस्य) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 जातसंभ्रमा ; Ñ2 V B1-3 D7 11 ते कृतत्वरा , B4 °गामिन (for शीघ्रविक्रमा) —ᶜ) Ñ2 V1 B2-3 D7 भवि , V2 3 B4 प्रति (for सम्) ᶜ) D1-4 12 13 उपा(D1 समा)नयन्महार्हा(D2 12 °र्घा) —Ñ1 reads 9ᵈ–10ᵃ in marg —ᵈ) Ñ2 V B1-3 D7 रत्नभूषितां D1 वानराधिपे (for प्रियदर्शनाम्)

10 Ñ1 reads 10ᵃ in marg (cf v l 9) —ᵃ) B4 समुप D1 तत स (for तामुप) —ᵇ) Ñ1 सुग्रीवो (for शिबिकां) D1 प्रियदर्शना D12 G2 °श्वर (for वानराधिप) —ᶜ) Ś1 V B1-3 D1-4 11-13 क्षिप्रम् (for शीघ्रम्) —ᵈ) Ñ2 V2 3 B1 3 D7 सौमित्रिमिदमब्रवीत् , D1 इति सुग्रीव उक्तवान्

11 ᵃ) D1 काञ्चनीमस्य (sic) D6 °मे यान (for काञ्चनं यानं) —ᵇ) B1 वर्चस D1 -सप्रभा D11 सन्निभ (for संनिभम्) —ᶜ) B1 D5 8-10 बहुभिर् ; G1 मृ° (for बृहद्भिर्) D12 अभिसयुक्तम् (for हरिभिर्यु°) D1 बाहुहरि हरिभिर्युक्ताम् (hypm) —ᵈ) D1 तु लक्ष्मणात् (sic) D3 11 [अ]नुलक्ष्मण (D11 °णे) (for सलक्ष्मण) —After 11, D11 ins.

692* आरुह्य शिबिकां तां तु सुग्रीव प्लवगाधिप ।
निर्जगाम पुरात्तस्मात्तस्माल्ल सहलक्ष्मण ।

12 ᵃ) D1 om from पा up to सानै in ᵈ B1-3 D12 T3 3 G M पाण्डरेण —ᵇ) Ś1 B1 D3 4 13 13 बहुधा (for मूर्धनि) —Ñ1 illeg from शुक्लैर् in ᶜ up to 14 —ᵈ) B1 3 ध्रियमाणे , D3 4 13 M1 °न (for धूयमाने) Ś1 D1-4 12 13 M1 स(D1 इ)तस्तत (for समन्तत)

13 Ñ1 illeg for 13 (cf v l 12) Ñ2 V B1 3 D7 om 13ᵃᵈ —ᵇ) D7 12 सर्वैश्च , M2 हरि° (for बन्दिभिश्च) Ś1 B1 D1-3 8 10 M2 [अ]भिनन्दि(D8 °ता)त्रि , D1 [अ]भि न° (for [अ]भिन°) —ᵈ) B D3 4 11-13 राज T2 राज्य (for राज्य)

14 Ñ1 illeg for 14 (cf v l 12) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-4 7 11-13 M1 घो(M1 च)रैर् (for तीक्ष्णैर्) V1 स तत्र वालैर्घोरैर् —ᵇ) Ś1 D1-4 12 13 बलिभि ; D3 युद्धि (for बहुभि) B1 तैक्ष (for शस्त्र) —ᶜ) D12 सबूलो हि(D2 °भि) G1 M1 °पूर्णो (for परिकीर्णो) Ś1

स तं देशमनुप्राप्य श्रेष्ठं रामनिषेवितम् ।
अवातरन्महातेजाः शिबिकायाः सलक्ष्मणः ॥ १५
आसाद्य च ततो रामं कृताञ्जलिपुटोऽभवत् ।
कृताञ्जलौ स्थिते तस्मिन्वानराश्चाभवंस्तथा ॥ १६
तटाकमिव तं दृष्ट्वा रामः कुड्मलपङ्कजम् ।
वानराणां महत्सैन्यं सुग्रीवे प्रीतिमानभूत् ॥ १७
पादयोः पतितं मूर्ध्ना तमुत्थाप्य हरीश्वरम् ।
प्रेम्णा च बहुमानाच्च राघवः परिषस्वजे ॥ १८
परिष्वज्य च धर्मात्मा निषीदेति ततोऽब्रवीत् ।
तं निषण्णं ततो दृष्ट्वा क्षितौ रामोऽब्रवीद्वचः ॥ १९
धर्ममर्थं च कामं च काले यस्तु निषेवते ।
विभज्य सततं वीर स राजा हरिसत्तम ॥ २०

C 4 38 44
B 4 38 21
L 4 31 0

D5 4 12 13 सपूतो निर्ययौ तत्र —^{d}) D4 तत्र (s c) (for यत्र) D1 G2 transp यत्र and रामो Ś1 B4 D1-4 12 13 महत्(D2 वल्ग)बल (for श्वस्थित) —For 14^{c}–16 Ñ2 V B1-3 D7 11 subst 693*

15 For subst in Ñ2 V B1 3 D7 11 cf v l 14 and 16 For 15 23 Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 subst 698* For 15 16 B4 subst 693* —^{c}) G2 राजो (for तथा) —^{d}) M2 च (for स)

16 For subst in Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 cf v l 15 and 23 —^{a}) T2 तु (for च) —^{c}) M1 तत्र (for तस्मिन्) G1 कृताञ्जलिपुटे तस्मिन् —^{d}) T2 M1 तदा Cr m g k t as in text (for तथा) —For 14^{c}–16 Ñ2 V B1 3 D7 11 subst while B4 subst for 15–16

693* ययौ स स्वस्ति श्रीमान्स्तोऽमात्यैर्महाबलैः ।
महत्या हरिवाहिन्या कम्पयन्पृथिवीतलम् ।
ततः शङ्खनिनादैश्च पटहानां च निःस्वनैः ।
सुग्रीवस्य प्रयाणेऽभूदाकाशमिव पूरितम् ।
छत्राणां च सहस्राणि गोलाङ्गूलशतानि च । [5]
वानराश्च सुमनन्दास्तस्य जग्मुः पुरः सराः ।
स गत्वा क्षणमात्रेण माल्यवन्तं महागिरिम् ।
दूराद्राघवमासाद्य तस्थौ हरिगणेश्वरः ।
सोऽवतीर्याशु सुग्रीवः शिबिकायाः सलक्ष्मणः ।
अभ्यगच्छत्तदा रामं दिव्याभरणभूषितः । [10]
मूर्ध्नि कृत्वाञ्जलिं श्रीमानभ्यागाद्राममव्ययम् ।
काञ्चनीं शिबिकां त्यक्त्वा पद्भ्यामेव हरीश्वरः ।
स रामं शिरसा भूमौ प्रणिपत्य प्लवंगमः ।
तस्थौ बद्धाञ्जलिपुटः सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
बद्धाञ्जलिपुटं दृष्ट्वा सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् । [15]
सा सभा वानराणां कृताञ्जलिपुटाभवत् ।

[(l 1) B4 D3 11 परिष्वज्य (for स स्वस्ति) B4 धीमान् (for श्री°) B4 D11 च स्वन (for महाब°) D3 अमात्यैश्च स्वन (for the post half) —(l 2) B1 3 महावानरसेनाया (for the prior half) D11 च मेदिनी (for पृथिवीतलम्) —(l 3) D3 *त्रै (for नाद°) —(l 4) B1 D11 अपि D3 अपि (for तत्) D3 पूरयन् (for पूरितम्) —(l 5) D11 तु (for first च) —(l 6) V1 V2 B3 मनुजव्याघ्र D7 °कुलाद् (for सुमनन्दा°) B1 3 -सीत् (for -गाः) —After l 6 D3 reads l 10 —(l 7) V1 स्कन्धमात्रेण (for क्षणमात्रेण) —(l 8) B1 3 गत्वा B4 D3 11 दूराद्राम समासाद्य (for the prior half) —(l 9) V1 2 B1 3 च D3 [अ]र (for [आ]शु) —D10 om l 10 —(l 10) D3 लक्ष्मण्या (l 11) V3 रामस्य (for रामम्) —After l 12 B4 ins

693(A)* तौ परस्परसंबन्धवृष्टपर्यायनिश्चयौ ।
ददृशाते महाभागावाश्रमस्थं नरर्षभम् ।

—(l 13) D7 सहसा (for शिरसा) V2 3 भूमि (for °मौ) B4 D3 11 प्रणम्य हरिपुंगव (D3 11 प्लवगेश्वर) (for the post half) —(l 14) B4 पुरे G(ed) पुर (for पुट°) V1 D3 11 विनयावनतिपुजय (for the post half) —(l 15) V1 D3 11 कृताञ्जलि —(l 16) V3 3 सर्वे (for सर्वा)]

17 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 —^{a}) Ñ2 V B D7 4 11 तडागम् —^{b}) D9 पङ्कज (for °जम्) ⊛ Cr तटाकमिव तद्दृष्ट्वा रामः कुड्मलपङ्कजमिति पाठः ⊛ —^{c}) V2 D7 9 महा (for महत्)

18 For subst in Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 cf v l 15 and 23 Ñ2 V B D3 7 11 om 18^{ab} —^{a}) G2 दृष्ट्वा (for मूर्ध्ना) —^{cd}) Ñ2 V B D3 7 11 स सुग्रीवं परिष्वज्य बाहुभ्यां रघुनन्दनः

19 For subst in Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 cf v l 15 and 23 —^{a}) T2 M1 तम् (for ततो) —^{c}) D5 8 10 निषण्णं तं (by transp) D6 तं निविष्टं D9 निषण्णं च (for तं निषण्णं) —^{d}) D5 6 10 T2 G1 हितं (for वचः) —For 19 Ñ2 V B D3 7 11 subst

694* अमात्यांश्च समाभाष्य निषीदेत्यब्रवीद्वचः ।
तं निषण्णं क्षितितले सचिवैः सह वानरम् ।
सुग्रीवमब्रवीद्रामः प्रणयात्तोषयन्निव ।

[(l 2) D3 वानरैः (for °रम्) —(l 3) Ñ2 D7 तोष-वर्जितं V2 °मुदितं D3 11 मधुरं वच (for तोषयन्निव)]

20 For subst in Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 cf v l 15 and 23 —^{b}) T2 M1 3 transp काले and यस्तु T2 निषेवेत् (for °ते) —^{d}) G1 damaged for सत्तम —For 20 Ñ2 V B D3 7 11 subst

695* त्रिष्वोऽपि योऽपि कृच्छ्रेषु नित्यं धर्मपरायणः ।
काले निषेविता यस्य स राजा राज्यमर्हति ।

C. 4. 38. 44 B. 4. 38. 21 L. 4. 31. 6

हित्वा धर्मं तथार्थं च कामं यस्तु निषेवते ।
स वृक्षाग्रे यथा सुप्तः पतितः प्रतिबुध्यते ॥ २१
अमित्राणां वधे युक्तो मित्राणां संग्रहे रतः ।
त्रिवर्गफलभोक्ता तु राजा धर्मेण युज्यते ॥ २२
उद्योगसमयस्त्वेष प्राप्तः शत्रुविनाशन ।
संचिन्त्यतां हि पिङ्गेश हरिभिः सह मन्त्रिभिः ॥ २३
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामं वचनमब्रवीत् ॥ २४
प्रनष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
त्वत्प्रसादान्महाबाहो पुनः प्राप्तमिदं मया ॥ २५
तव देव प्रसादाच्च भ्रातुश्च जयतां वर ।
कृतं न प्रतिकुर्याद्यः पुरुषाणां स दूषकः ॥ २६
एते वानरमुख्याश्च शतशः शत्रुसूदन ।
प्राप्ताश्चादाय बलिनः पृथिव्यां सर्ववानरान् ॥ २७

[(l. 1) B1-3 नित्य स्थितो (for नित्योत्थितो) V3 [ऽ]नु (for ऽथ) Ñ1 om. कृत्स्नेषु नित्य धर्मे D7 कृत्येषु (for कृत्स्नेषु) —(l. 2) V1.2 D5.11 निषेवते (for °विता)]

21 For subst. in Ś1 Ñ1 D1.4.12.13, cf. v. l. 15 and 23. —For 21ab, Ñ2 V B D5.7.11 subst.:

696* यस्तु धर्मार्थमुत्सृज्य राजा कामपरायणः ।

[D5 [अ]धर्मार्थ (for धर्मार्थम्) D5.11 रति (for काम)]

—c) D5.11 प्रसुप्तो वा (for यथा सुप्त) Ñ2 V B D7 वृक्षाग्र इव सुप्त स (V1 प्रसुप्त) —d) Ñ2 reads पतित in marg.

22 For subst. in Ś1 Ñ1 D1.4.12.13, cf. v. l. 15 and 23. —b) G2 तथा (for रत) —c) D6.8-10 G1 M1.2 Cl. t. च (for तु) —For 22, Ñ2 V B D5.7.11 subst.:

697* स त्वं ग्राम्यसुखे सक्तो धर्ममुत्सृज्य वानर ।
न मत्सकाशादन्येभ्यः शीघ्रं वधमवाप्स्यसि ।
तदेवद्वचनं श्रुत्वा त्यक्त्वा ग्राम्यसुखं सखे ।
मित्राणामुपकुर्वाणो राज्यं रक्षितुमर्हसि ।

[(l. 1) V2.3 सर्व (for स त्व) D5.11 ग्राम्ये (for ग्राम्य) V1.2 B4 सुखासक्तो (for सुखे सक्तो) —(l. 2) D7 मे (for मत्) D5.11 मनसा कामगम्येषु (for the prior half) V3 D11 मवाप्स्यति (for °सि) —(l. 3) V1.2 B3 हित्वा (for त्यक्त्वा) D5.11 कार्ये (for सखे)]

23 b) D6.8-10 G2 निषूदन, T1 G3 °ने (for विनाशन) G1 प्रकृत शत्रुनाशन —For 23, Ñ2 V B D5.7.11 subst.:

698* सीतायां मार्गणार्थं च कुरु यत्नमरिंदम ।
मृगयस्व च तं देशं यस्मिन्वसति रावणः ।
तच्छ्रुत्वा रामवचनं सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।

[(l. 1) V1 B1-3 D7 मार्गणार्थे (for °र्थं) D11 मनवहित (for मरिंदम) —(l. 2) B2 om. देश]

—For 15–23, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 subst.:

699* सोऽप्यगच्छत्तदा राम दिव्याभरणभूषितः ।
काञ्चनीं शिबिकां श्वस्त्रां पद्मामेव सर्वगाम् ।
स राम शिरसा भूमौ प्रणम्य हरिपुंगवः ।

24 a) Ś1 Ñ1 D1.13 उपविश्यम्यानुज्ञात Ñ2 V B D5.7.11 समाधस्त (V3 °सन्) प्रणम्येद्, D7 उपाविशदनुज्ञात, D4.12 उपविश्टस्तदाज्ञात —b) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 प्राञ्जलि वाक्यम् (for राम वचनम्) —After 24, D12 ins., while D6 ins. after 25:

700* काम क्रोध च शोक च त्वादृश सोढुमर्हति ।
धैर्येण स महाबाहो प्रणतस्त्वां प्रसादये ।
यदि किंचिदतिक्रान्तं विश्रम्भात्प्रणयेन च ।
तदर्हसि भवान्क्षन्तुं सखे यद्धोऽयमञ्जलिः ।

[(l. 2) D6 तु (for स) —(l. 4) D6 अर्हति (for °सि)]

25 a) Ś1 Ñ1 V2.3 D4.12 T2.3 M1.2 प्रणष्टा (sic) ※ Cr. m. g. प्रन (Cr. °ण) ष्टेत्यादि (Cm. °ष्टेति) सार्धश्लोकमेकं वाक्यम् ※ —b) Ñ1 om. च (subm.) D12 मयि राघव (for कपि राज्य च) —After 25, D6 ins. 700*

26 a) G3 तु (for च) Ś1 Ñ V B D1-4.7.12-13 तव (Ś1 D1.13 नर) देवस्य (D6 °व स्व) भ्रातुश्च —b) Ś1 Ñ D1-4.11-13 मित्रस्य, V B D7 पितुश्च (for भ्रातुश्च) ※ Cv. भ्रातुरिति । एकश्चकार पादपूरणार्थ । पुनश्च पूर्वोक्तवाक्यार्थ (°र्थम्) ※ —c) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 कृते (for कृतं) Ś2 D12 च (for न) V3 प्र *कृति (illeg.) कुर्याद् —d) D1 मानुषाणां Ś1 D4.13 च D6.8-10 हि, Cl. t. as in text (for स) Ś1 दूषण, D12 lacuna, T2 दूषित (for दूषक) Ñ2 V B D7 स नरेरुपराधम

27 ab) Ñ1 D1-4.13 गता (for एते) D4.13 ये D5.11 मे (for च) Ś1 D12 आगता राम मुख्या मे Ñ2 V B D7 तद्व (V1 भाग) ता हरिमुख्यास्ते G(ed.) प्रेषिता हरि मुख्यास्तु (for a) Ś1 D12 च सहस्रश Ñ2 V B1-3 D5.7.11.13 °कर्षण (D5.11 °णा) (for शत्रुसूदन) B1 राम शत्रुनिकर्षण (for b) D1 तूर्णं ममाज्ञया राम गता दश दिशो हरिः —After 27cd, Ś1 D12 ins.:

701* प्रकर्षेण च संप्राप्ता बलिनोऽतुलविक्रमा ।

[Ś1 [ऽ]तुलविक्रमा]

—cd) M1 [आ]हूय (for [आ]दाय) Ñ1 शतश (for बलिन) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 आनेष्यंति हि ये (B1 मे) राजद् V3 B4 D11 आनयिष्यंति ये राजन् (for c) D6-9 पृथिव्या

ऋक्षाश्चावहिताः शूरा गोलाङ्गूलाश्च राघव ।
कान्तारवनदुर्गाणामभिज्ञा घोरदर्शनाः ॥ २८

देवगन्धर्वपुत्राश्च वानराः कामरूपिणः ।
स्वैः स्वैः परिवृताः सैन्यैर्वर्तन्ते पथि राघव ॥ २९

शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च प्लवंगमाः ।
अयुतैश्चावृता वीराः शङ्कुभिश्च परंतप ॥ ३०

अर्बुदैरर्बुदशतैर्मध्यैश्चान्तैश्च वानराः ।
समुद्रैश्च परार्धैश्च हरयो हरियूथपाः ॥ ३१

आगमिष्यन्ति ते राजन्महेन्द्रसमविक्रमाः ।
मेरुमन्दरसंकाशा विन्ध्यमेरुकृतालयाः ॥ ३२

ते त्वामभिगमिष्यन्ति राक्षसं ये सबान्धवम् ।
निहत्य रावणं संख्ये ह्यानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥ ३३

G 4 38 38
B 4 38 33
L 4 37 37

(for °ध्या) D1 T1 वानरा (for °रान्) Ś1 D12 महा काया पृथिव्यां ये वानरा समुपागता

28 a) Ś1 Ñ1 D12 G2 3 M3 [आ]वहिता, D3 8–10 वानरा, T2 3 वाहिता (for [अ]वहिता) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 G2 घोरा, D3 राजन् (for शूरा) Ñ2 V B D7 11 ऋक्षाश्चा प्यानयिष्यति, G1 ऋक्षाश्च हि महाघोरा — b) V3 B D7 11 गोलाङ्गूलान् (for °लाश्) D2 13 15 तु (for च) — c) Ñ1 D1–4 13 भीमविक्रमा, D11 [अ]तुलविक्रमान् (for घोर दर्शना) Ś1 D12 अभितो भीमविक्रमा, Ñ2 V B D7 अभि ज्ञाभीमविक्रमान् (V2 3 B4 °दर्शनान्, B1 °दुर्गमान्)

29 a) V3 B4 दानव (for गन्धर्व) V2 3 B D7 पुत्रांश्च D2 13 सुरवा ये (for पुत्राश्च) — b) V2 3 B D7 वानरान् (for °रा) — c) Ñ2 V2 3 B D7 परिवृतान् (for °ता) D11 transp परिवृता and सैन्यैर् V1 स्वै स्वै सैन्यै परिवृतान् — d) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 पथि (D2 13 सर्वे) तिष्ठति (for वर्तन्त पथि) Ñ2 V B D7 आनयिष्यति वान(B1 वाप)रान्, D11 आयाति इति यूथपा

30 a) D2 13 यास्यामीति (for शतै शत) — b) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 अ(Ñ1 B1 3 प्र, Ñ1 D7 था)युतैरपि (Ñ1 °स्था) (for च प्लवगमा) D3 8 10 वर्तत कोटिभि स्तथा — c) Ñ D1 3 8 [आ]गमिष्यति, D4 8–10 T1 G1 M1 3 °ता वीर(M1 °रै) (for [आ]वृता वीरा) Ś1 V B1 D1 2 4 7 11 13 प्रयुतै(V1 B1 °तै)रा(V2 3 D1 7 11 °श्चा)ग मिष्यति D2 13 अयुतैरागमिष्येति — d) Ś1 Ñ1 सपुत्रैर् (for शङ्कुभिर्) Ś1 D12 हरियूथपा, G2 च प्लवगम (for च परतप) Cv शतैरित्यादौ प्लवगमशब्दादिपर्यायशब्दप्रयोग क्वचि दर्थविवक्षया। क्वचित्प्लवगमा शतसहस्रैर्वृता आगमिष्यन्ति। क्वचिद्वानरा कोटिभिर्वृता आगमिष्यन्तीति। अन्यथा वानरादि शब्देनान्यतमेनैव संज्ञाशब्देन वाक्यार्थस्य निष्पन्नत्वात्पर्याय प्रयोगोऽनर्थक स्यात्। Cr. सर्वत्र कश्चिच्छतैः केचित्सह स्रैरित्यादिना केचिच्छब्दो योज्य। Ct. शतैरित्यादौ 'कश्चित्' इत्यध्याहार। परिवृता इत्यर्थकम् 'आवृता' इति च सर्वत्र योज्यम्

31 Ś1 D12 om (hapl) 31 — a) V2 3 नियुतैर् (for अर्बुदैर्) G1 न्यर्बुद (for अ°) — b) V2 शतै, D4 स* (for मध्यैश्) Ñ2 D3 8–11 T2 3 G1 M1 3 चान्तैश्, V1 B1–3 D1 3 7 अतै(D1 7 °तैं)श्च, V3 पद्मैश्च, B4 D2 4 13 अन्यैश् (for चान्तैश्) Ñ1 आगमिष्यति यूथपा —After 31ab, B2 4 ins 702* —B3 om 31c–33b —Ñ1 om (hapl) 31cd —cd) D1 3 4 परार्धैश् (for °र्धैश्) V1 D3 8–11 समुद्राश्च परार्धाश्च (for °) D7 8 4 हरीणां, G3 M1 हरिभिर् (for हरयो) Ñ2 V B1 2 4 D7 11 सह(B4 शत) यूथपै (for हरियूथपा) D2 13 समुद्रेभ्य पर्वतेभ्यश्च नाना स्थानेभ्य एव च (hypm)

32 B3 om 32 (cf v l 31) — a) D2 वीर, G3 सर्वे (for राजन्) — c) Ñ2 V B1 2 4 D8–11 G M3 मेघ(G2 °रु)पर्वत (for मेरुमन्दर) — d) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 शैल (for मेरु) D3 8–10 मेरुविन्ध्य (by transp) Ñ2 V B1 2 4 D7 वानरा कामरूपिण D1 नदीशैलकृताश्रया

33 B3 om 33ab (cf v l 31) — a) G2 च त्वा (for त्वाम्) V1 3 B1 4 D7 मनु, D4 सम्या (for अभि) — b) D1 2 13 रावणे ये (D1 च) D3 रावणाय, D11 लङ्कायां ये (for राक्षस ये) Ś1 Ñ1 D12 रावण घातिनो हि ये (Ñ1 * * * * * [illeg]) Ñ2 V B1 2 4 D7 युधि यातं सबान्धवा, D4 रावण ये सहान्वय, D3 8–10 राक्षसं योद्धुमाहवे —After 33ab, Ñ2 V B1 3 D7 ins while B1 4 ins after 31ab

703* शालतालायुधा धीराश्चान्ये शिलायुधा ।

[Ñ2 V2 D7 शाल V1 B3 ताल, V2 [अ]पे च, B4 वन्य (for [अ]न्य) B2 शिलाभृत (for °युधा)]

— c) D2 13 निहतीति Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 हत्य (for रावण) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 सीताम् Ñ2 V B D7 11 चाहवे D3 8 10 युद्धे, D8 G2 सद्य (for संख्ये) — d) Ś1 Ñ V B D1–4 6 8 11–13 आ(D8 त्वा)नयिष्यति (for ह्या°) —After 33 D1 3 11 ins

703* अपि चैवाल्पकालेन नयिष्यते ।

G 4.38.59
B 4.39.34
L 4.31.0

ततस्तमुद्योगमवेक्ष्य बुद्धिमा-
न्हरिप्रवीरस्य निदेशवर्तिनः ।
बभूव हर्षाद्वसुधाधिपात्मजः
प्रबुद्धनीलोत्पलतुल्यदर्शनः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

३८

इति ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो धर्मभृतां वरः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्रत्युवाच कृताञ्जलिम् ॥ १
यदिन्द्रो वर्षते वर्षं न तच्चित्रं भवेद्भुवि ।
आदित्यो वा सहस्रांशुः कुर्याद्वितिमिरं नभः ॥ २
चन्द्रमा रश्मिभिः कुर्यात्पृथिवीं सौम्य निर्मलाम् ।
त्वद्विधो वापि मित्राणां प्रतिकुर्यात्परंतप ॥ ३
एवं त्वयि न तच्चित्रं भवेद्यत्सौम्य शोभनम् ।
जानाम्यहं त्वां सुग्रीव सततं प्रियवादिनम् ॥ ४

34 Ś1 Ñ1 V3 D1-4 11-13 om 34 —a) G3 damaged for ततस्तमु Ñ2 V1 2 B D5-10 T2 G1 2 M1 2 समुद्योगम्, T3 समुद्वेगम् (for तमुद्योगम्) B1 उद्वीक्ष्य, B2,3 धर्मी° (for मवेक्ष्य) Ñ2 V1 2 B D1 7 10 वीर्यवान् —d) D7 प्रबुद्ध B D7 -पद्म- (for -तुल्य) G1 विकास (for -दर्शन)

Colophon V3 D1 om (cont the Sarga) —Sarga name Ś1 Ñ1 D2-4 11 12 सुग्रीववाक्यं (Ñ1 °क्य) N2 V2 3 B1 2 D7 सुग्रीवनिर्याणं (V1 2 °यानं) B3 रामसुग्रीवसमागमः D5 D10 सुग्रीवसमुद्योग (D10 °समागम) —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B2-3 D3 4 12 13 om Ñ2 36 V2 B1 40 D7 39 D5 6 8-10 T1 2 G1 2 M 38 D11 33 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

38

☞ Ś1 D12 T2 missing for Sarga 38 (for T1 cf v l 4 36.17) V3 D1 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 d) G3 damaged for प्रत्युवाच Ñ1 D1 कृताञ्जलि (for °लिम्) Ñ1 V B1-3 D7 11 ततो वचनमब्रवीत्

2 a) D6 यदि (for यद्) Ñ V B1-3 D1 4 7 12 13 इंद्रो यद्विसृजेद्वर्षं (D2 4 13 °र्षं) —b) Ñ1 D1 8 10 भविष्यति, T3 M3 भवेत्कचित् (for भवेद्भुवि) —c) G3 उदितो (for आदित्यो) Ñ1 V1 2 D5 8-10 T1 [s]सौ (for वा) —Ñ1 illeg for d —c) D1 5 11 नभत् (for नभः)

3 G1 om 3 4ab —a) Ñ1 illeg for चन्द्रमा Ñ1 B2 D6 8-11 G2 रजनीं (for रश्मिभि) Ñ2 V B1-3 D7 चंद्रो वा विमलं कुर्यात्, D1-4 13 चन्द्रो वा रजनीं कुर्यात् —b) N V B D1-4 9-11 13 G3 प्रभया (for पृथिवीं) N1 B2 निर्मल V B1 2 निर्मलं; D7 मंडल (for निर्मलाम्) —After 3ab Ñ1 (mostly illeg) D2-4 11 13 ins

704* तूर्ष्णीं धारयते भूमिं सर्वभूतानि वानर ।

[D2 तूर्णं D2 4 13 अब्धीन् (for तूर्ष्णीं)]

—c) D2 4 13 त्वद्विधा अपि (with hiatus) (for त्वद्विधो वापि) —d) Ñ1 V1 D5 8-10 G2 M1 2 Ck t प्रीतिं, Cr m g as in text (for प्रति) D2 4 13 प्रतिकुर्यु; D11 उपकुर्याद् (for प्रतिकुर्यात्)

4 G1 om 4ab (cf v l 3) —a) D11 नैवं (for एवं) D1 11 कृतं (for न तत्) —b) Ñ2 यत्नवेत् (by transp.) M1 भवेचत् (for भवेद्यत्) D7 सौम्याद (for यत्सौम्य) B M1 दर्शनं D2 शोभितं D5 °न (s c) D12 यो हृदं (for शोभनम्) —V3 om (hapl) G3 mostly damaged for 4cd —c) Ñ2 V3 B1-3 D1 3 7 त्वां च D3 4 13 हि त्वां (for [अ]हं त्वां) D2 11 M1 सुग्रीवं (for °व) D11 जानामि त्वां महावीर —d) D2 6 पर्वतं (for सततं) N1 V2 B1-3 D1-4 11 13 सत्यवादिनं (D1 °विक्रमं) M2 प्रियकारिणं (for प्रियवादिनम्)

त्वत्सनाथः सखे संख्ये जेतास्मि सकलानरीन् ।
त्वमेव मे सुहृन्मित्रं साहाय्यं कर्तुमर्हसि ॥ ५
जहारात्मविनाशाय वैदेहीं राक्षसाधमः ।
वञ्चयित्वा तु पौलोमीमनुह्लादो यथा शचीम् ॥ ६
नचिरात्तं हनिष्यामि रावणं निशितैः शरैः ।
पौलोम्याः पितरं दृप्तं शतक्रतुरिवारिहा ॥ ७
एतस्मिन्नन्तरे चैव रजः समभिवर्तत ।
उष्णां तीव्रां सहस्रांशोश्छादयद्गगने प्रभाम् ॥ ८
दिशः पर्याकुलाश्चासन्रजसा तेन मूर्छिताः ।
चचाल च मही सर्वा सशैलवनकानना ॥ ९
ततो नगेन्द्रसंकाशैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलैः ।
कृत्स्ना संछादिता भूमिरसंख्येयैः प्लवंगमैः ॥ १०
निमेषान्तरमात्रेण ततस्तैर्हरियूथपैः ।
कोटीशतपरीवारैः कामरूपिभिरावृता ॥ ११

G. 4 39 12
B. 4 39 11
L. 4 0 0

5 Ñ1 alleg for 5-6 —^{a}) D2 lacuna for सख्ये. —^{b}) G2 रिपून् (for अरीन्) —^{d}) D4.10 सहायं (for साहाय्य) —For 5 Ñ2 V B D1-4.7.11.12 subst while T2 G1 subst for 5^{cd}

705* भ्राता च त्वं सखा च त्वं प्रिय सौम्य सुहृच्च मे ।
त्वं मां तारय सुग्रीव वैदेह्या कर्तुमर्हसि ।

[(l 1) V2 त्वं मे (for first च त्वं) B1 D1-4.11.12 T2 G2 त्वं मे भ्राता (B1 T2 G2 नाथ°) D11 त्वं हि त्राता (for भ्राता च त्वं) Ñ2 V2 D2.4.7.10.12 त्वं च (by transp) D11 चैव T2 G2 [अ]पि त्वं (for second च त्वं) D2 वै (for मे) B1 T2 G2 वयस्य त्वं च मे सुहृद्, D7 प्रिय सौम्याथ शोभन (for the post half) —(l 2) B1 सुग्रीव त्वं च वैदेह्या D1-4.11.12 T2 G2 त्वं मां (D3 त्वं त्वं T2 G2 त्वं मे) सुग्रीव वैदेह्या (for the prior half) B1 D2.4.12 T2 सानाथ्यं D1 सख्यं G2 साहाय्यं (for वैदेह्या) D4.11 समानयितुमर्हसि (for the post half)]

6 Ñ1 alleg for 6 (cf v l 5) —^{a}) D1 यो (for [आ]त्म) —^{b}) D6-10 Ct मैथिलीं Ch as in text (for वैदेहीं) —D3 om 6^{cd} —G3 damaged from 6^{c} up to नचिरात्त in 7^{a} —^{c}) Ñ2 V B1-3 D1.4.12 स्पृष्ट्वा (B1 D1 °त्त्व्वा)पि च, B1 D2.4.11 समाश्लिष्य (for वञ्चयित्वा तु) —^{d}) B1 D1.1 अनुह्रादो (for °ह्लादो) Ñ2 V D1.2 D11 पुरा (for शचीम्) B1 शचीपतेः D1 शचीमिव (for यथा शचीम्) D2.4.11 महेन्द्र त्वं (D5 शचीन्द्रस्य) शची यथा

7 G3 damaged for नचिरात्त in ^{a} (cf v l 6) —^{a}) D11 T2 नचिरात् (for नचिरात्तं) Ñ1 D1.2.4.11 T2 G M1.1 Ct वधिष्यामि Ch as in text (for हनिष्यामि) —^{c}) V2 दृप्तं G(ed) दुष्टं (for दृप्तं) —^{d}) M3 [अ]पि द्विषे Ct t as in text (for [अ]रिहा) Ñ V2.3 B1.2 D1-4.7.10.12 पु(V2 पौ)लोमानिव वासव, V1 D11 पुलोमानं यथा हरि B1 पुलोमानमिवेश्वर —After 7, V1 D1-4.11 ins

706* इह प्रसादात्सुग्रीव कृतार्थो वै भवाम्यहम् ।

[D1 प्रसादतु (hypm) (for प्रसादात्) Ñ1 alleg for the post half D1 [s]द्य भवेयमि (sic) (for वै भवाम्यहम्)]

8 ^{a}) Ñ2 B1 D1-4.11.12 घोरं, Ñ2 V B1.3 D2 ततो (for चैव) —V2 alleg for 8^{c}-11 —^{b}) D1 समभवत्तत (for समभि°) Ñ2 V1.3 B1.3 D2 घोरं तद्भूलमायथौ V2 घोरं तुमुलमारभे D1-4.11 वानराणां महद्बलं, D11 वायवौ वानर बलं ⁅ Cg समभिवर्तत समभ्यवर्तत । Ck t अभिवर्तं तान्यवर्तत (Ch °र्तत इति यावत्) ⁆ —After 8^{ab} D1 ins 707* —D1.2.4.11 om 8^{c}-9^{b} —^{c}) Ñ2 V1.3 B1 D7 मुष्णतीवा, D2.1 सुष्णतीं ता (sic) D4.11 प्रच्छादयत्, D1.6-10 उष्णं तीव्रं, G(ed) सुष्णन्ती ता (for उष्णां तीव्रां) —^{d}) Ñ2 V B1.2 D2.4.11 गगने विपुलां (D4.11 महतीं) प्रभां (V1 शुभां)

9 Ñ1 alleg for 9 Ñ2 D1.2.4.11 om 9^{ab} (for all except Ñ1 cf v l 8) G2 damaged from च up to नगेन्द्र in 10^{a} —^{b}) V B1-3 D7 तत्र सद्यु(V1 दूषि)ता । D11 सहसावृता (for तेन मूर्छिता) D4.7-11 रजसा तेन दूषिता —^{c}) B2 (after corr sup lin as in text) सा (for च) Ñ2 V B1-3 D7 कृत्स्ना G2 चैव (for सर्वा) —For 9^{cd} D1.2.4.11 subst while D1 ins after 8^{ab}

707* तत्पश्चात महावीर्यं चाल्यद्भूमुधानलम् ।

[D1 मही सर्वां (for महावीर्य) D1 सुमहाद्भुत (for वसुधा नलम्)]

10 Ñ1 alleg for 10 (cf v l 8) G2 damaged for ततो नगेन्द्र (cf v l 9) —^{a}) Ñ1 V2 नरेंद्र, V1 मृगेंद्र । B1-3 D1.2.4.11 नागेंद्र, B1 D2.11 गजेंद्र । G1 महेंद्र (for नगेन्द्र) —^{b}) Ñ2 V B2.3 D7 भास्करादिर, D4.11 भास्करादिर (for तीक्ष्णदंष्ट्रैर्) G M1 महाबलैः (for °बलैः) —For 10^{c}-11 D1.2.4.11 subst 709* —^{c}) D2 प्रच्छन्ना पृथ्वी, D11 सज्जाधत धरा (for संछादिता भूमिर्) —^{d}) B1 उपस्थितैः (for प्लवगैः) Ñ2 V B1-3 D7 मनोजवैः समंततः (V1 प्लवगैः)

11 Ñ1 alleg for 11 (cf v l 8) —^{d}) G(ed) वृत्र (for वृतम्) —After 11^{ab}, Ñ2 V B D2.11 ins

708* प्रभूत सहसा सर्वा दिशः प्रच्छादयद्भिरैः ।
महाकायनगैस्तैस्तैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्नखायुधैः ।

[(l 1) G(ed) निकाय (for प्रभूत) —(l 2) G(ed) तत्र (for नग) V2 B1.2 D11 -गैः (for -गैः)]

G 4 39 12
B 4 39 12
L 4 0 0

नादेयैः पार्वतीयैश्च सामुद्रैश्च महाबलैः ।
हरिभिर्मेघनिर्ह्रादैरन्यैश्च वनचारिभिः ॥ १२
तरुणादित्यवर्णैश्च शशिगौरैश्च वानरैः ।
पद्मकेसरवर्णैश्च श्वेतैर्मेरुकृतालयैः ॥ १३
कोटीसहस्रैर्दशभिः श्रीमान्परिवृतस्तदा ।
वीरः शतबलिर्नाम वानरः प्रत्यदृश्यत ॥ १४
ततः काञ्चनशैलाभस्ताराया वीर्यवान्पिता ।
अनेकैर्दशसाहस्रैः कोटिभिः प्रत्यदृश्यत ॥ १५
पद्मकेसरसंकाशस्तरुणार्कनिभाननः ।
बुद्धिमान्वानरश्रेष्ठः सर्ववानरसत्तमः ॥ १६

—Thereafter D5 cont l 3–4 of 709* while D11 cont 710*

—V3 illeg from 11c up to तीक्ष्ण in 4 39 26a —c) Ñ2 V1 2 B D2 3 T2 G1 3 M2 -र्वृतैश्चान्यै (for परिवारै) G1 कोटीवृतशतैश्चान्यै, G(ed) कोटिभि शतश श्चान्यै —G3 damaged for 11d —d) V1 T2 आवृतै, V2 B1–3 आवृत D1 M1 आवृत (for आवृता) D5 वानरै कामरूपिभि D6 10 वानरैर्हरियूथपै —For 10c–11, D1 2 4 12 subst while D3 ins l 1–3 after 11ab and D6 11 subst l 4–5 for 11cd whereas B4 cont l 3–4 after 708*

709* कभूकुवर्णैर्घोरैर्दिश सर्वा समावृता ।
हरिभि काञ्चनाभासैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलै ।
तालतालायुधैश्चान्यैरन्यैश्चापि शिलायुधै ।
दशसाहस्रयूथैश्च कोटीयूथैश्च वानरै ।
खर्वैरन्यै कामरूपै स्वर्गैः कामगैस्तथा। [5]

[(l 2) D1 भीमनिर्ह्रादैस (for काञ्चनाभासै) D1 महाबलै, D3 महायुधै, D4 महाबलै (for महाजवै) —(l 3) B4 [ए]व (for first [अ]-न्यै) D1 om च पेश B4 तथान्यैश्च (for अन्यैश्चापि) —(l 4) B4 D3 11 शत (for दश) B4 D11 यूथपै (for वानरै) D4 4 12 वानरै कोटिभि शतै (for the post half) —D1 om (hapl) l 5–13f —(l 5) D12 तगा (for तथा) D1 कोटिशतयूथैश्च कामरूपैश्च कामगै D11 कोटिगणयुतैश्चान्यै कामगै कामरूपिभि]

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 8) D1 om 12 (cf v l 11) —a) Ñ2 V2 B1–3 D7 शैलजैश्चैव D1 2 3–10 12 T2 3 G1 2 M1 2 पार्वतेयैश्च Cm g as in text (for पार्वतीयैश्च) V1 शैलजैश्च नदीजैश्च —b) G1 महाजवै (for °बलै) —c) Ñ2 V1 2 B D2–4 7 11 12 भीम। T2 काम (for मेघ) V1 निनादैर्, B1 सहादैर् (for निर्ह्रादैर्) —d) Ñ2 V1 2 B1 D2 11 12 T1 G M1 2 Ct 1 वनवासिभि। Cr m g as in text (for °चारिभि) —After 12 Ñ2 V1 2 B1 3 D7 ins while D11 cont after 708*

710* शालतालायुधैश्चान्यैरन्यैश्चापि शिलायुधै ।

(= l 3 of 709*) D1 2 चापि, D11 अन्येन (for चान्यैर्) V2 चैव B1 हरि (for चापि) B1 2 तथान्य, D11 तथैव (for अन्यैश्चापि)

13 D1 om 13ab (cf v l 11) —a) Ñ V1 B1 2 D2–4 7 11 -गौरैर् (for -वर्णैश्) —After 13a, T1 ins

711* भासमानैश्च सर्वश ।
महापर्वतसंकाशै

—B1 om (hapl) 13bc —b) V2 B1 D2 7 शत। B2 3 सर्व (for शशि) Ñ2 marg D2 13 शतगौरैर् (for शशिगौ°) V1 वानरै कामरूपिभि —c) Ñ2 V1 2 B1–3 D1 भस्मा[?]निभै(V2 °लितै)श्चान्यै —d) D1 हेम (for श्वेतैर्) Ñ2 V1 2 B1–3 D2 4 11 सर D3 3 10 हम (for मेरु)

14 G3 damaged from 14a up to शतब in 14c —a) D2 3 11 कोटि (for कोटी) G1 M1 बहुभि (for दशभि) —c) Ñ2 D1 सदा T1 तथा (for तदा) —d) G(ed) प्रत्यपद्यत (for प्रत्यदृश्यत)

15 B1 D2 4 12 om (hapl) 15 —a) D1 तत (for ततः) G1 सकाशस्, G2 M1 -वर्णाभस् (for शैलाभस्) —cd) Ñ2 B1–3 D2 3 4 7 11 M2 अनेकैर्, G2 M1 अनेक (for अनेकैर्) D1 11 G2 M1 शत। D2 3 11 बहु (for दश) Ñ2 illeg for -साहस्रै कोटिभि Ñ1 D1 2 11 कोटिभिश्च समावृत (for d) —After 15 Ñ V1 2 B1 2 D1 2 7 11 ins

712* पूज्यमानो महामात्यैर्वानरैर्वानराधिप ।
वानरेन्द्रो महेन्द्राभ सुषेणो नाम वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ1 illeg for the prior half B2 महात्मे, D1 °वीर्यैर् (for महामात्यैर्) Ñ1 V1 D1 2 वानर्षभ (for °राधिप) —(l 2) B1 सुषेनो (for सुषेणो) Ñ1 D1 2 महाद्युत (for नाम वीर्यवान्)]

—Thereafter D11 cont while D2 cont l 2 only

713* वृत कोटिसहस्रेण वानर प्रत्यदृश्यत ।
सुग्रीवश्वशुरो धीमानमरौजा रणप्रिय ।

—After 15 Ñ2 V1 2 B1–3 D7 read 24 25 28 21, 30 31 (Ñ2 V1 D7 om) and 29

—After 15 D2 4 10 T2 3 G M ins while B1 (owing to om of 15) ins after 14

714* तथापरेण कोटीनां सहस्रेण समन्वित ।
पिता रुमाया संप्राप्त सुग्रीवश्वशुरो विभु ।

[(l 1) D1 तत परेण —(l 2) G2 प्रभु, G3 damaged (for विभु) B1 सुग्रीवं प्रति धीमानवनिश्वशुरस्तिन]

16 G3 damaged for 16a —a) V1 2 पद्म (for पद्म) Ñ2 D1 2 3 11 12 M2 पद्मैश (for पद्मकेसर) —d) Ñ1 illeg.

अनीकैर्बहुसाहस्रैर्वानराणां समन्वितः ।
पिता हनुमतः श्रीमान्केसरी प्रत्यदृश्यत ॥ १७
गोलाङ्गूलमहाराजो गवाक्षो भीमविक्रमः ।
वृतः कोटिसहस्रेण वानराणामदृश्यत ॥ १८
ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रः शत्रुनिबर्हणः ।
वृतः कोटिसहस्राभ्यां द्वाभ्यां समभिवर्तत ॥ १९
महाचलनिभैर्घोरैः पनसो नाम यूथपः ।
आजगाम महावीर्यस्तिसृभिः कोटिभिर्वृतः ॥ २०
नीलाञ्जनचयाकारो नीलो नामाथ यूथपः ।
अदृश्यत महाकायः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ २१
दरीमुखश्च बलवान्यूथपोऽभ्याययौ तदा ।
वृतः कोटिसहस्रेण सुग्रीवं समुपस्थितः ॥ २२

G 4 39 30
B 4 39 24
L 4 0 0

D1.3.4.13 दृहनार्के (for तरुणार्क) D1 -समानन (for निभानन) —Ś1 om 16^{c}–18 —^{d}) Ñ1 D7 समृत, V1 B D2.3.4.11 T2 G1 M1 -समत (for -सत्तम)

17 V1 om 17 (cf v l 16) —^{a}) B4 D3.5.6.10.13 T3 G3 M1 अनेकै (for अनी°) Ñ1 V1 B1.3 D7.13 दश (for बहु) —D6 om (hapl) 17^{d}–18^{c} —^{b}) Ñ2 V1 B1-3 D7 कोटीनां च D3.4.13 कोटिमिश्र (for वानराणां) —M1 reads *inf lin sec m* from समन्वित up to प्रत्य in 17^{d} B1.3 समावृत (for समन्वित) —^{c}) Ñ2 B1-3 D7 पितामहसुत श्रीमान् —^{d}) Ñ1 नाम यूथप (for प्रत्यदृश्यत) —After 17 Ñ1 ins

715* ततो यूथपतिर्नीलो कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
कपीनामुग्रवेगानामग्रतः प्रत्यदृश्यत ।

18 Ś1 D1 M1 om 18 D6 om 16^{abc} (D1 M1 hapl.) (for V1 and D6 cf v l 16 and 17 respy) For 18–31 D11 subst. 734* —^{a}) Ñ2 B1.3 D7 गोलां गूलैर् (sic) G3 गोलांगूलो (for गोलाङ्गूल) B4 D2-4.10 गोलाङ्गूलो महावीर्यो (B4 °काशो) D6 गोलाङ्गूलाधिप श्रीमान् —^{b}) Ñ2 Ś1 B1.3 D7 नाम वानर (Ś1 नामत) (for भीमविक्रम) —G3 damaged from टि in ^{c} up to दृश in ^{d} —D5 repeats 18^{cd} after 30^{ab} (first occurrence) —^{c}) Ñ1 कोट्या B4 D7 कोटी (for कोटि) D2-4.13 वृत कोट्या महातेजा (D1 °वीर्यो) —^{d}) Ñ1 B4 वानर प्रत्यदृश्यत Ñ2 Ś1 B1.3 D7 गोलाङ्गूलैरदृश्यत D2-4.13 वानरैर्भीमविक्रमै

19 For subst in D11 cf v l 18 and 31 —^{a}) Ñ2 Ś1.2 B1-3 D7 धूम्रवर्णाना B4 भीमदेहाना (for भीमवेगाना) —^{b}) D6 शत्रु (for शत्रु) Ñ2 Ś1.2 B1.3 D7 धूम्रो नामर्क्षपुंगव —^{c}) B4 सत (for वृत) Ñ1 D1-3.7.13 कोटी (for कोटि) Ñ1 D1-4.13 -सहस्रेण Ś2 B3 -सहस्राणां (for -सहस्राभ्यां) —^{d}) D6 om (hapl) द्वाभ्यां Ñ1 Ś1.2 B1.3 D7 च समवर्तत G1 M1 समभिदृश्यत (for समभिवर्तत) Ñ1 वानर प्रत्यदृश्यत D1-4.13 मेघाभ प्रत्यदृश्यत D6 सुग्रीव समुपस्थित —After 19 D6 ins. 716*

20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 —^{a}) Ñ Ś1 B1-3 D1-4.7-10.12.13 महाब(D6 °त)लः B4 महाबल, G1.2 m g as in text (for महाचल) D1 सवृतो वानरै घोरै —^{b}) G1 हरि (for नाम) —D1.2.4.13 G1 om (hapl)20^{c}–21^{b} —^{cd}) D7 महावीरैस् (for °वीर्यस्) Ñ1 Ś1.2 B1-3 D7 त्रिभि कोटिभिर्वृत (for ^{d}) Ñ1 D3 उपयातो महातेजा कोटिभिर्दशभिर्वृत —After 20 Ñ1 Ś1.2 B1.3 D7 read 23^{ab} 22^{cd} 26 22^{ab} 27 and 32 (with star passages) while D4 reads 27–30 (with star passages)

21 For sequence in Ñ2 Ś1.2 B1.3 D7 cf v l 25 For subst in D11 cf v l 18 and 31 D1.2.4.13 G1 om 21^{ab} (cf v l 20) B4 om 21^{a}–22^{b} —^{a}) D3 चयप्रख्यो (for चयाकारो) —^{b}) D3 नलो (for नीलो) —G3 damaged after नीलो up to दृश in ^{d} Ñ1 D3.5.10 नामैव D6 यूथप T1 M1 नाम्नाथ (for नामाथ) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 गवयो नाम (for नीलो नामाथ) M3 वानर (for यूथप) —^{cd}) Ñ1 D5-8.13 आजगाम D1 [illegible] (for अदृश्यत) D1 महातेजा (for °काय) D2.13 कोटीभिर् (for कोटिभिर्) Ñ2 Ś1.2 B1.3 D7 अयुतेन वृत प्राप्तो महाकायो महाबल —After 21 D1.3 read 29 (including star passages) while D2.4 (after 19) 8.10 T1.2 G M ins after 21

716* तत काञ्चनशैलाभो गवयो नाम यूथप ।
आजगाम महावीर्य पञ्चभि कोटिभिर्वृत ।

[(l 1) M1 गवाक्षो (for गवयो) —(l 2) G1.3 M1 आगतो हरिवीराणां (for the prior half) D3.8.10 transp *पञ्चभि and कोटिभिर्*. M1 कोटिभिः [illegible] (*for the post half*)]

22 For sequence in Ñ2 Ś1.2 B1.3 D7 cf v l 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 B4 om 22^{ab} (cf v l 21) Ñ1 D1-4.13 (for all except Ñ1 cf l 1 of 725*) om 22 —^{ab}) D6 द्रम्ययौ (s c) M1 ययौ (for ऽभ्याययौ) D1 तथा G1 तत (for तदा) Ñ2 Ś1.2 B1.3 D7 प्राह कोटि(D1-3 °टी)सहस्राणां सहस्रेण दरी(Ñ1 °री)मुख —After 22^{ab}, Ñ2 Ś1.2 B (B4 after 30) D7 ins.

717* चतुर्भि सह कोटीभिर्वानराणां महात्मनाम् ।
[B4 चत्वारिंश (for चतुर्भि सह)]

—Thereafter B4 cont l 1–2 of 722*.

G 4 39 30
B 4 39 25
L 4 0 0

मैन्दश्च द्विविदश्चोभावश्विपुत्रौ महाबलौ ।
कोटिकोटिसहस्रेण वानराणामदृश्यताम् ॥ २३
ततः कोटिसहस्राणां सहस्रेण शतेन च ।
पृष्ठतोऽनुगतः प्राप्तो हरिभिर्गन्धमादनः ॥ २४
ततः पद्मसहस्रेण वृतः शङ्कुशतेन च ।
युवराजोऽङ्गदः प्राप्तः पितृतुल्यपराक्रमः ॥ २५
ततस्ताराद्युतिस्तारो हरिर्भीमपराक्रमः ।
पञ्चभिर्हरिकोटीभिर्दूरतः प्रत्यदृश्यत ॥ २६

—After 22^ab G1 reads 26^ab for the first time repeating it in its proper place B4 transp 22^cd and 23^ab —^c) Ñ2 B4 D7 कोटि , V1 2 B1 3 कपि (for वृत) M3 कोटी (for कोटि) Ñ1 D7 -सहस्रैस्तु (for °स्रेण) Ñ2 V1 B1 2 (before corr as in V3) 3 प्रत्युप स्थितौ (B2 °त) V2 G1 पर्युपस्थितौ (G1 °त) D3 8-10 M° समवस्थित (M1 °ता) D7 °तौ, T2 3 G2 °त (for समुपस्थित) ※ C1 सुग्रीव समवस्थितमिति पाठ ।, Cr सुग्रीव समुपस्थितमिति पाठ ※

23 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7, cf 4 I 20 B4 transp 22^cd and 23^ab —^a) M3 विविदश्च (for द्वि°) Ñ2 B4 D2-4 7 13 [ए]व (for [उ]भाव्) —G2 damaged from श्वौ in ^b up to वान in ^d —^b) Ñ V1 2 B D1-4 7 13 वानरौ भी(D12 °रैर्भी)मविक्रमौ(D13 °भै) —After 23^ab V1 2 ins I 3-4 of 724* while D1 reads 26^ab and 30^ab for the first time repeating them in their proper place —^d) ※ Cg अदृश्यताम् दृश्येताम् ※ M2 सुग्रीव समवस्थितौ —For 23^cd, Ñ1 D1 2 (reads after 18^cd [r]) 3 4 11 subst

718* प्रकर्षन्तावनुप्राप्तौ कोटी सप्तदशाष्ट च ।

[D13 प्रवर्तितावनुप्राप्तौ (for the prior half) Ñ1 illeg for the post half]

—Thereafter they cont

719* स च षड्भिश्च कोटीभिर्वानरो गन्धमादन ।
पृष्ठतोऽनुगतो वीरो वानरैः स महाद्युति ॥

[(I 1) D1 षड्भिस्तु D3 कुरैस्तु (for षड्भिश्च) —D1 om I 2 —(I 2) D1 °वीरम् (for वीरो) Ñ1 D1 2 4 आजगाम महाकपि (Ñ1 °कपे D4 °मति) (for the post half)]

—After 23 D3 4 8-10 T1 2 G M ins

720* तपश्च बलवान्वीर कोटिभिस्त्रिभिर्वृत ।
ऋक्षराजो महातेजा जाम्बवानाम नामत ।
कोटिभिर्दशभि प्राप्त सुग्रीवस्य वशे स्थित ।
रुमण्वान्नाम विक्रान्तो वानरो वानरेश्वर ।
आयातो बलवांस्तूर्णं कोटीशतसमावृत । [5]

[(I 1) T2 G2 M1 त्रिभिर् (for त्रिभिर्) D3 8-10 transp कोटिभिस् and त्रिभिर् —After I 1 D3 ins

720 (A)* [illegible]

while M1 ins

720 (B)* आजगाम महातेजा सुग्रीवस्य समीपत ।

—(I 2) G1 वृषभ (for नामत) —(I 3) G1 M3 कोटिभिर् (for कोटि°) D3 8-10 ख्यात (for प्राप्त) T3 वने (for वशे) D3 सुग्रीव समुपस्थित (for the post half) —(I 4) G1 रुमण्वान् (for रुमण्वान्) D3 T3 G3 M3 वानरेश्वरे (for °र) D3 8-10 रुमणो नाम तेजस्वी विक्रान्तैर्वानरैर्वृत . ※ Cr बलवान्(?) नाम विक्रान्त वानरो वानरेश्वरमिति पाठ ※ —(I 5) T3 M1 3 आयाती (for आयातो) —G2 damaged from तूर्णं up to स in 24^a D3 9 कोटि (for कोटी) T3 -समन्वित (for -समावृत)]

24 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7 cf 4 I 25 For subst in D11 cf 4 I 18 and 31 G2 damaged up to स in ^a (cf 4 I 720*) B4 om (hapl) 24 —^ab) B1 चमू (for तत) B1 3 D7 कोटी (for कोटि) G3 सहस्राणा (for °स्रेण) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 transp -सहस्राणां and सहस्रेण D1 3 शतानि (for शतेन) —^c) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 [ऽ]नुगतौ (for ऽनुगत)

25 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7 cf 4 I 25 For subst in D11 cf 4 I 18 and 31 —^a) B4 कोटि (for पद्म) —^b) B1 D3 8-10 T3 शत (for शङ्कु) B1 3 सहस्राणां (for वृत शङ्कु) D2 4 13 वृत शङ्कुभिरेव च —^c) Ñ1 वीर, B1 D1 13 श्रीमान् (for प्राप्त) —^d) Ñ V1 B1 2 D1-3 8 10 13 T3 G2 3 M2 3 पितृसम, V3 B3 पित्रा (for पितृ) —After 25 B4 ins 723*

26 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7 cf 4 I 20 For subst in D11 cf 4 I 18 and 31 B4 om 26 G1 transp 26 and 27 D1 reads 26^ab for the first time after 23^ab and repeats here G1 repeats 26^ab (cf 4 I 22) —^a) Ñ1 D1 3 हरिणो हरियूथप (D1 भीमपर्यस्त)) Ñ2 V1 2 B1-3 D3 11 G1 M1 हरिभिर्भीम विक्रमै (D3 G1 M1 °म) D1 3 13 हरिभिर्हरियूथप ※ C1 हरिर्भीमपराक्रम इति पाठ ※ Cr ततस्ताराद्युतिस्तारोहरिर्भीम पराक्रम इति पाठ ※—After 26^ab, D1 reads 30 (followed by 730*) Ñ1 D1 3 13 om 26^c-27^b D12 om 26^cd —^c) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 सह (for हरि) D1 कोटिभिस्तत्र (for हरिकोटीभिर्) —^d) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 प्राप्तो B1 महाद्युते G1 माद्युत (for दूरत) V1 संप्राप्त D3 8-10 परि° (for प्रत्यदृश्यत) —After 26, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 ins

721* एवमागतो महावीर्यः भूमर्पयन् ।
[V1 2 B1 3 D7 महावीर्य (for °वीर्य)]

इन्द्रजानुः कपिर्वीरो यूथपः प्रत्यदृश्यत ।
एकादशानां कोटीनामीश्वरस्तैश्च संवृतः ॥ २७

ततो रम्भस्त्वनुप्राप्तस्तरुणादित्यसंनिभः ।
अयुतेन वृतश्चैव सहस्रेण शतेन च ॥ २८

ततो यूथपतिर्वीरो दुर्मुखो नाम वानरः ।
प्रत्यदृश्यत कोटिभ्यां द्वाभ्यां परिवृतो बली ॥ २९

कैलासशिखराकारैर्वानरैर्भीमविक्रमैः ।
वृतः कोटिसहस्रेण हनुमान्प्रत्यदृश्यत ॥ ३० G 4 39 22 B 4 39 55 L 4 0 0

---

27 For sequence in Ñ2 V1 3 B D7 cf v l 20 For subst in D11, cf v l 18 and 31 Ñ1 D2 4 13 om 27^{ab} (cf v l 26) G3 transp 26 and 27 D3 reads 27 after 732* —^a) D3 इंद्रजानु, D6 T2 G1 देंद्रजानुस (for इन्द्रजानु) Ñ2 D7 महातेजा, V1 3 B1-3 महाजानुर, B4 कविर्वीरो (for कपिर्वीरो) —^b) Ñ2 V1 3 B1-3 D1 3 7 वानर (for यूथप) —After 27^{ab}, Ñ2 V1 3 B (B4 cont l 1-2 after 717*) D7 ins

732* शतसाहस्रसख्यैस्तु शरभो नाम वानर ।
अनीकैः समनुप्राप्त सुग्रीववशवर्तिभि ।
तत पर्वतसकाशस्तरुणार्कनिभानन ।
वृत कोट्या महातेजा मरुत्वान्प्रत्यदृश्यत ।

[(l 1) V2 शते सहस्र (for शतसाहस्र) B2 -सुख्येश B3 -सख्येन (for सख्यैस्तु) Ñ2 D7 वृत सहस्रसख्येश (for the prior half) Ñ2 V1 3 D7 नामत B3 यूथप (for वानर) —(l 2) B3 अनीकैरभिसप्राप्त (for the prior half) Ñ2 V3 B1 4 वशवर्तिन (B4 °ना) (for °वर्तिभि) —(l 3) V2 समानन (for निभानन) —(l 4) V1 2 B3 (after corr sup lin as above) रुक्मवान्, B1 3 वत्स G(ed) कलभ (for मरुत्वान्) B1 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत)]

—After 27^{ab} D3 reads 729* and 730*

—Ñ2 D2 4 13 read 27^{cd} after 729* —^c) D3 एकविंशति (for एकादशानां) —N1 damaged from 27^{d} up to the prior half of l 1 of 724* —^d) M1 सहस्रैस्तु (for ईश्वरस्) B4 चैव (for तैश्च) D1 4 13 तस्तु (D3 स स) मावृत M3 प्रत्यदृश्यत (for तैश्च संवृत) —For 27^{cd}, Ñ2 V1 3 B1 3 D7 subst while B4 ins after 25

723* कोटीभिरेकादशभि सवृतस्तु गयस्तदा ।

[B3 श्रयस् (for गयस्) B1 3 तथा (for तदा) B4 सवृतो गवयस्तदा (for the post half)]

—Thereafter Ñ B D7 cont V1 3 cont l 1-2 and ins l 3-4 after 23^{cd} while Ñ1 ins l 1 and 4 after 27

724* यूथपाधिपति श्रीमान्वानर प्रत्यदृश्यत ।
अश्वैरञ्जनसकाशैर्महाशैलैर्महाबलैः ।
वृत शतसहस्रैश्च तारस्तत्र प्रत्यदृश्यत ।
तथैव विनतो धीमान्कुमुदो लक्ष्मणो हरि ।

(l 1) Ñ1 damaged for the prior half, Ñ1 B4 वृत (for वानर) —(Ñ B om (hapl) l 2-3 —(l 3) V1 3 समुपागत (for प्रत्यदृश्यत) —(l 4) Ñ1 B4 स श्रीमान्विनतो धूम्र (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 cont 735* while Ñ2 V1 3 B D7 cont 738* —After 27, B4 reads 33^{ad} for the first time, repeating it in its proper place while D1-4 13 ins after 27

725* दरीमुखो दुराधर्षो वृत प्रत्यदृश्यत ।
स श्रीमान्विनतो धूम्र कुमुदो लक्ष्मणो हरि ।

[(l 1) Cf 22^{ab} —(l 2) D3 रंभो (for धूम्र) D3 नमुचिर् (for कुमुदो) D1 हनुमान्विजयो हरि (for the post half)]

—Thereafter all the above MSS cont 735*

28 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 15 and in B4 cf v l 20 For subst in D11, cf v l 18 and 31 Ñ1 D2 4 13 om 28-29 D1 3 om 28 —^a) V4 सुमस् (for रम्भस्) —^b) Ñ2 V1 3 B1 3 -सप्रभ (for -संनिभ) —^c) M1 3 [आ]वृतश् (for वृतश्) V3 [अ]पि (for [च]व) —^d) Ñ1 V1 3 B1 3 D7 M1 सहस्राणा (for °स्रेण) B1 शतानि (for शतेन)

29 For sequence in Ñ2 V1 3 B1 3 D7 cf v l 15 and in B4 cf v l 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 Ñ1 V3 D2 4 13 om 29 (for all except V3 cf v l 28) T1 G3 om (hapl) 29-31 D1 3 (first time second time reads after 731*) read 29 after 21 —^a) T2 गतो (for ततो) Ñ2 B1-3 D1 3 (second time) 7 भीमो (for वीरो) —^b) D1 3 वीर्यवान्, G3 नामत (for वानर) —^c) B4 D5 6 8 10 T2 G1 2 M3 कोटीभ्याम् (for कोटिभ्यां) —For 29^{cd}, Ñ2 V1 B1-3 D7 subst

726* शतेन च सहस्राणां सहस्रनवकेन च ।,
while D1 3 subst

727* वृतो द्वादशभिर्वीर कोटीभि प्रत्यदृश्यत ।

[D3 तनो (for वृतो) D3 कोटिभि (for कोटीभि)]

—Thereafter D1 cont

728* गजश्च ऋषभश्चैव गवय शरभस्तथा ।
पृथक्पृथक्वृता कोट्या प्रत्यदृश्यन्त वानरा ।

—After 727* D1 cont 730*

30 For sequence in Ñ2 V1 3 B1-3 D7, cf v l 15 in B4 cf v l. 20 For subst in D11 cf v l 18 and 31 T1 G1 om 30 (cf v l 29) D1 reads 30

G 4 39 0 B 4 39 35 L 4 0 0

नलश्चापि महावीर्यः संवृतो द्रुमवासिभिः । कोटीशतेन संप्राप्तः सहस्रेण शतेन च ॥ ३१

(followed by 732*) after 26[ab] D2 reads 30[ab] for the first time after 23[ab] and repeats here (cf v l 22) —[a]) B4 D1 3 4 12 कैलाश (for कैलास) —After 30[ab] (first time), D2 repeats 18[cd] and then reads 718* and 719* —[c]) B1 D2 3 4 कोटी (for कोटि). —[d]) Ñ1 illeg D1-4 12 मेघाभ (for हनुमान्). —After 30, B3 ins 717*

31 For sequence in V1 B1-3 cf v l 25 Ñ2 V2 B4 D7 T2 G2 om 31 (for T1 G3, cf v l 29) —[b]) D2 द्रुमधारिभि (for °वासिभि) —[c]) D5 कोटिशतेन —For 31 Ñ1 V1 B1-3 D1 (reads after 27[ab]) 2-4 12 subst

729* काश्यनीलच्छन्नो नील कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
कपीना भीमवेगानामग्रत प्रत्यदृश्यत ।

[(l 1) D1 काला D3 4 12 काश्यो (sic) (for काश्य) V1 B2 3 च्छविर् B1 हरिर् (for च्छन्नो) D2 दशकोटिशतैश्च (for the post half)]

—Thereafter Ñ1 D3 4 12 read 27[cd], while D1 cont whereas D2 cont after 727*

730* य श्रीमान्वानर श्रेष्ठ कुमुदो नाम यूथप ।
वृत खर्वसहस्रेण वानर प्रत्यदृश्यत ।

[(l 1) D2 नामन (for यूथप) —(l 2) D2 शकु (for खर्व)]

—D2 cont

731* द्वादशाना तु कोटीनामीश्वर शिवतेजसाम् ।

—Thereafter D2 repeats 29 and further cont while D1 ins after 30

732* वानराणा सुघोराणा पद्मकोटीसमावृत ।
[D2 क्षम (for पद्म)]

—Thereafter D2 reads 27 (followed by 725* and 735*) —After 31, D5 6 8 10 T2 3 G M ins.

733* ततो दधिमुख श्रीमान्कोटिभिर्दशभिर्वृत ।
सप्राप्तोऽभिवदस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[(l 1) D6 G M2 तथा (for ततो) D8-10 T2 दीर्घमुख (for दधि°) G1 M1 3 कोटिभिर् —(l 2) D8 G1 3 [s]भिवदस्य T2 3 M4 [s]भिनद्य M1 मानुष्य, M2 [s]भिवन्द्य (for °भिवन्द्य) G2 भीमवेगस्य (for ऽभिवदस्तस्य)]

—For 18-31, D11 subst

734* वनार्णववासिनां चैव सर्ववनुद्धवासिनाम् ।
तेषा कोटिशत गृह्य जाम्बवान्प्रत्यदृश्यत ।
परिवार्य वतस्थुस्त सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
गिरे काञ्चनशृङ्गस्य वानरा ये गुहाश्रया ।
तथा शकुपरिमाणं सिंहकेसरिवर्चसाम् ।
तेन सैन्येन महता युक्तौ वानरसत्तमौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ सुग्रीवमुपतस्थतु ।
गर्जनाड्गेडनाश्चैव हरयो गिरिसंनिभा ।
अस्त गच्छति पत्राकेरूमिन्गिरिवरे रता ।
अप्रमेयबलास्तेषा हरिकोट्यश्चतुर्दश ।
परिवार्यागता वीरा शरभ वानरोत्तमम् ।
कैलासशिखरेभ्यश्च सिंहकेसरिवर्चसाम् ।
कोटीशतमुदीर्णाना सहस्रमयुत तथा ।
परिवार्य महावीर्यं विनतं सुमहाबलम् ।
महालये ससुग्रीव ते सर्वे ददृशुस्तदा ।
क्षीरोदवेलानिलयास्तमालवनगन्धिन ।
नालिकेरासना क्रूरास्तेषा सख्या न विद्यते ।
तरुणादित्यवर्णानां वानराणां महौजसाम् ।
दशकोट्योऽथ चकाश्या दशशार्दूलसामिताम् ।
मन्दरे पर्वतश्रेष्ठे ये वसन्ति महाबला ।
परिवार्यवितस्थुस्ते वीर शतबलिं कपिम् ।
मेरुपर्वतनिलयानां वानराणां सुवर्चसाम् ।
श्वेतासितसवर्णानां कुशलानां महात्मनाम् ।
तेषा कोटीशत इष्ट श्रीमन्त वानराधिपम् ।
कुमुद वानरश्रेष्ठ परिवार्योपतस्थिरे ।
ऋषभे पर्वतश्रेष्ठे वानरा सतत रता ।
तेषा कोटीशत साग्रं बलिनां कामरूपिणाम् ।
तेन सैन्येन महता नलो नाम महाबल ।
उपातस्थे हरिवर सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ।
वानराणां तु कोट्यस्ता दशैका घोरतेजसाम् ।
चक्रपर्वतनिलयानां समासेव्यनिवासिनाम् ।
धूम्र नाम महावीर्यं परिवार्य महाबलम् ।
सुग्रीवमभ्यगच्छन्त नर्दमानाकतस्तत ।
शैल सकारको नाम तस्मिन्गिरिवरे रता ।
वानरा सुमहाकाया दैत्यदानवसंनिभा ।
तेषा कोट्यो दशशता पनसं नाम यूथपम् ।
परिवार्याभिजग्मुस्ते सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
सत शतसहस्राणा शतनादिसवर्चसाम् ।
वानराणा सुघोराणां गज सुग्रीवमभ्ययात् ।
गवाक्षस्तु सहस्राणां कोटीभिर्दशभिर्वृत ।
वानरो वानरैर्भीमैं सुग्रीव सोऽभ्यगच्छत ।
ततस्तु गवयो नाम वानरो लघुविक्रम ।
वृत कोटीसहस्रेण वानराणामुपागमत् ।
सत कनकवर्णाभै वानरैर्भयपराक्रमै ।
भीमरूपैर्महाकायै प्रचण्डैर्युद्धदुर्मदै ।
तेषां शतसहस्रेण सरभामवर्णाभिर्वृत ।
रम्भ परिवृत श्रीमान्सुग्रीवमभ्यवर्तत ।
श्रीमान्वानरवरोभो शुभविग्रहनिर्देश ।
शतशाकुपदहयेण प्राप्तवानाम्भमाद्भुताम् ।
सत पद्मसहस्रेण महापद्मशतेन च ।
सुपराग्रोऽङ्गद प्राप्त पितृतुल्यपराक्रम ।

शरभः कुमुदो वह्निर्वानरो रम्भ एव च ।
एते चान्ये च बहवो वानराः कामरूपिणः ॥ ३२
आवृत्य पृथिवीं सर्वां पर्वतांश्च वनानि च ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
अभ्यवर्तन्त सुग्रीवं सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३३

कुर्वाणा बहुशब्दांश्च प्रहृष्टा बलशालिनः ।
शिरोभिर्वानरेन्द्राय सुग्रीवाय न्यवेदयन् ॥ ३४
अपरे वानरश्रेष्ठाः संगम्य च यथोचितम् ।
सुग्रीवेण समागम्य स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा ॥ ३५

G 4 39 41
B 4 39 42
L 4 0 0

पनसाशतुल्यितरो हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
आगच्छत्परितो भीम सुग्रीव सहायवान् ।
अथ बालार्कसंकाशः सुपर्णानिलवेगवान् ।
यूथपानां सहस्रेण वृत वेगदर्शिन सुत ।
हनुमान्वीर्यसम्पन्न सुग्रीव समुपस्थित ।
पद्मकिञ्जल्कसदृश श्रीमान्वारणनायक ।
हरि सुपार्श्वो नाम वीर्यवान्भीमविक्रम ।
कोटीसहस्रेण वृत सुग्रीवमभ्यवर्तत ।

—Thereafter D11 reads 33^{c-f}

32 For sequence in Ñ2 V1 2 B1–3 D7 cf v l 20 D11 om 32^{ab} —^{b}) G3 M1 transp वह्निर् and रम्भ M3 रह् (for रम्भ) ⊛ Cv r वानरो रम्भ एव चे (Cv एवे) ति पाठ ⊛—For 32^{ab}, Ñ1 D1–4 12 subst and Ñ1 reads after 724*, while others read after 725*

735* सम्पाती रश्मिद्रो नाम ब्रह्म सख्यो महाहनु ।

[Ñ1 D3 रश्मे नाम (D3 °द्रो) D2 जाम्बवान्भीमो (for रश्मिद्रो नाम) D1 वेगदर्शी D3 स्वमेध्यो (for ब्रह्म सख्यो) Ñ1 रश्म ****** (illeg) (for the post half)]

—Thereafter D1 cont

736* शरार्चि शतगुल्मश्च सुदंष्ट्रोल्कामुखस्तथा ।

while D3 4 12 cont after 735*

737* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
एकैको दशकोटीभिरावृत प्रत्यदृश्यत ।

—For 32^{cd} Ñ2 V1 2 B D7 subst and read after 724*

738* सम्पाति सन्तो नाम रम्भोऽथ शरभस्तथा ।
[V1 D1 रम्भश् (for शरभ्स्)]

—^{c}) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 11 महाराज (for बहवो)

33 D4 repeats here 33^{cd} (cf v l 27) —^{a}) V2 सागराध, D2–4 12 आश्रित्य (for आवृत्य) B1 (second time) शूर, D2 4,11 सर्व (for सर्वां) —^{b}) V3 [स]रि (for second च) D1 सपर्वतवनाकरा —After 33^{ab}, D3 6 8-10 T1.2 G M ins

739* यूयपा समनुप्राप्ता तेषां संख्या न विद्यते ।
आगताश्च विविधाश्च पृथिव्यां सर्ववानरा ।

[(l 1) D5,6 8-10 T2 M3 देवा (for तेषां) —(l 2) D3 4 10 T2 निविष्टा, Cv r m g as above (for विविधाश्च) G1 विनिविष्टा (for च विवि°)]

while D11 ins

740* ततो नागेन्द्रसंकाशैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाबलैः ।
धमूर्णुर्वानरैर्घोरैर्दिश सर्वा समावृता ।

—D11 reads 33^{c-f} after 734* —^{c}) D11 आप्लुवन्त (for आप्लवन्त) Ñ1 damaged from न्तश्च up to मभ्यवर्तन्त in ^{e} Ñ2 V1 2 B1–3 D7 प्लवमाना गर्जतश्च —^{d}) B4 ज्वलन्तश्च (for गर्जन्तश्च) D3 ते (for च) D2 महाबला (for प्लवंगमा) —^{e}) D3 4 12 प्रत्यावर्तंत (for अभ्यव°) —^{f}) T1 G2 मेघगणा (for अभ्र°) D1 सूर्यम भ्रगणो यथा ⊛ Cv अभ्रगणा इति सम्यक्, Cr सूर्यम भ्रगणा इवेति पाठ ⊛—For 33^{e}-34^{b} Ñ2 V1 2 D7 subst 742* —After 33 B1 2 ins

741* तान्प्रविष्टान्विनीताश्च समेत्य हरियूथपान् ।

[B2 तत प्रविष्टा विविधा (for the prior half) B2 पुंगवा (for -यूथपान्)]

34 Ñ1 illeg after कुर्वाणा up to प्रहृष्टा in ^{b} —^{a}) B4 बानुशब्दांश्च D1–4 12 शिशु नन्द च (D1 °न्दास्ते), G1 M3 बहुश शब्दान् (for बहुशब्दांश्च) —^{b}) B4 D8-10 G2 प्रकृष्टा D3 सुहृष्टा D12 प्रविष्टा (for प्रहृष्टा) Ñ1 हि समालिन, D1–3 12 वनमालिन, D5,6-10 M1 बाहु° (for बलशालिन) —For 33^{e}-34^{b} Ñ2 V1 2 D7 subst, while B1 2 D11 (l 2 only) subst for 34^{cd}

742* द्विविदस्त्व समागम्य सुग्रीवं पर्यवारयन् ।
प्रहृष्टाश्च विनीताश्च समेत्य हरिपुंगवा ।

[(l 1) Ñ2 D7 द्विविदस्य (for द्विवि°) V1 समागत्य (for °म्य) Ñ2 V1 प्रत्यवारयन् (for पर्य°) —(l 2) B1 2 समागम्य (for समेत्य) G(ed) हरियूथपा]

—^{c}) D5,6,13 शिरोभिर् (for शिरो°) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 11 वानरश्रेष्ठा (D11 °ष्ठा) (for वानरेन्द्राय) —^{d}) D1 3 [अ]भ्यवादयन्, D4 निवेदयन्, T2 °वेदन् (for न्यवेदयन्) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 सुग्रीवं त प्रणेमिरे; D11 सुग्रीवं तेऽभ्यवादयन्

35 ^{a}) D12 अपर वानरश्रेष्ठ (corrupt) —^{b}) Ñ2 B1 यथाकामं V1 2 B1–3 D7 11 यथाकालं, D5,6 T2,3 G1 M1 3 Cv r m,c सपस्य च, Cg(v) सनम्य च, Ck t as in text (for संगम्य च) V1 यथाविधि D8–10 यथोदितं Ck t

4. 39. 42
4. 39. 43
4. 0. 0

सुग्रीवस्त्वरितो रामे सर्वांस्तान्वानरर्षभान् ।
निवेदयित्वा धर्मज्ञः स्थितः प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥ ३६

यथासुखं पर्वतनिर्झरेषु
वनेषु सर्वेषु च वानरेन्द्राः ।
निवेशयित्वा विधिवद्बलानि
बलं बलज्ञः प्रतिपत्तुमीष्टे ॥ ३७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डेऽष्टात्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥

as in text (for यथोचितम्). Ñ1 D1–4 12 यथाकाम(Ñ1 °लं) यथाबल. —^{c}) G(ed.) Ck समागम्य, Ct as in text (for °म्य). —^{d}) Ñ1 illeg. for स्थिता प्राञ्जलयस्. Ñ2 V1 2 B D1–4 7.11 13 तस्थुः (for स्थिता). Ñ1 तत, B1 D4 13 T2 3 तथा (for तदा).

36 ^{a}) B4 T3 राम (for रामे). —Ñ1 damaged from स्तान् in ^{b} up to धर्मज्ञ in ^{c}. —^{b}) D1 प्रहृष्टो (for सर्वांस्तान्). D5 8–10 त्वरितांस्तदा (for वानरर्षभान्). —D3 reads 36^c–37^b in marg. —^{c}) D1 धर्मात्मा (for धर्मज्ञ). D5–4 13 निवेद्य स तु धर्मात्मा. —^{d}) B4 D1–4 11 13 G3 M1 गत (for स्थित). G2 भ्रमत (for अब्रवीत्). —For 36, Ñ1 V1.2 B1–3 D7 subst., while D11 subst. for 36^{ab}.

743* सुग्रीवस्त्वागतान्सर्वान्वानरांस्तान्महाबलान् ।
न्यवेदयत रामाय प्रियार्हाय कृताञ्जलि ।

[(1, 2) D11 न (for तु). D11 अप्रमेयान् (for वानरांस्तान्). V1 महात्मन (for °बलान्).]

37 D3 reads 37^{ab} in marg. (cf. v.l. 36). —^{a}) D11 तथा (for यथा). M3 कंदरेषु, M3 Cv.r निर्दरेषु; Cm as in text (for निर्झरेषु). —^{b}) D4 om. (hapl?) वनेषु. Ñ1 B4 D1–4 13 रम्येषु (for सर्वेषु). D1–4 G1 Cg.t वानरेन्द्र ; T2 G1 °द्रान् (for वानरेन्द्राः). Ñ2 V1 2 B1–3 D7 11 गुहासु रम्येषु च काननेषु. —^{c}) Ñ1 निवे * * * (illeg.). B1 M1.2 निवेदयित्वा, D5–4 13 निवेश्य (D3 °श्य) राजा, G1 प्रवेशयित्वा. Cr.m.g.k.t as in text (for निवेशयित्वा). —^{d}) B4 D5 बलाबलज्ञ (B4 °ज्ञा), D1 बलाद्बलज्ञ ; D3.4 13 परावरज्ञ (for बलं बलज्ञ). G1 M3 प्रतिपत्तुम् (for °पत्तुम्). Ñ1 D1–4 13 प्रशशास सर्वान् (D3 13 °र्वं). B4 प्रतिपाद्य सर्वेत (for प्रतिपत्तुमीष्टे). ‡ Cv : ईष्टे । प्रभवतु । व्यत्ययेन न तु लोडर्थे लट् ‖ Cr.m.g : ईष्टे ईशो भवेत् । व्यत्ययेन लिङर्थे लट् ‖ Ck : व्यत्ययाल्लट् । ईश्वरो भवतु ‖ Ct : ईष्टे ईशो भवेत् । लिङर्थे लट्. ‡ —For 37^{cd}, Ñ1 V1 2 B1–3 D7 subst.

744* यथार्थमावेद्य बलानि वानरा
उपाविशन्पर्वतशृङ्गकल्पाः ।

[(1, 2) B1 यथार्हम् (for °र्थम्). Ñ1 V1 D7 स्वा स्वास्वरेषु, G(ed.) यथार्थमेवाथ (for यथार्थमावेद्य).],

while D11 subst.:

745* निवेशिताः पर्वतशृङ्गकल्पा
वनौकसो रामसमप्रभावाः ।

Colophon.—*Sarga name* : Ñ1 बलाभिगमनं. Ñ2 D7 सैन्यदर्शनं. V1 उद्योगबलागम. V2 D1 बलागमनं. B1 वानरबलागमनं. B2 वानरागमनं. B3 वागागमनं. B4 वानराह्वानं. D5–4 13 वानरागमनो (D3 °गमो). D11 वानरसमूहागमनो —*Sarga no.* (figures, words or both). Ñ1 V1 D1 D3 4 7 11 om., Ñ1 37, V2 36, B2 D4 8–10 T2 3 G1 M 39, B3 D2 40, B4 41, D1 25, D11 34. G1 38 (as in text). —After colophon, G1 2 conclude with श्रीरामाय नमः ; G2 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

३९

अथ राजा समृद्धार्थः सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
उवाच नरशार्दूलं रामं परबलार्दनम् ॥ १
आगता विनिविष्टाश्च बलिनः कामरूपिणः ।
वानरेन्द्रा महेन्द्राभा ये मद्विषयवासिनः ॥ २
त इमे बहुसाहस्रैर्हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
आगता वानरा घोरा दैत्यदानवसंनिभाः ॥ ३
ख्यातकर्मापदानाश्च बलवन्तो जितक्लमाः ।
पराक्रमेषु विख्याता व्यवसायेषु चोत्तमाः ॥ ४
पृथिव्यम्बुचरा राम नानानगनिवासिनः ।
कोट्यग्रश इमे प्राप्ता वानरास्तव किंकराः ॥ ५
निदेशवर्तिनः सर्वे सर्वे गुरुहिते रताः ।
अभिप्रेतमनुष्ठातुं तव शक्ष्यन्त्यरिंदम ॥ ६ C 4 40 6 B 4 40 6 L 4 32 0

39

☞ T1 missing for Sarga 39 (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 V3 illeg up to 26ᵃ (cf v l 4 38 21) D1 3 om 1 —ᵃ) B4 समृद्धार्थे —ᵇ) B4 सुग्रीवो वदतां वरः —M3 om 1ᶜ-2ᵇ —ᵈ) G3 परबलार्दन (for °र्दनम्) —For 1, Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 subst Ñ2 V1 2 B1-3 D7 subst for 1-2ᵇ, while B4 ins after 1ᵃᵇ

746* आगतांश्च निविष्टांश्च पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
दृष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो रामं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) Ś1 प्रविष्टांश्च V3 विशिष्टांश्च B3 om (hapl) D3 13 पृथिव्यां वै (for निविष्टांश्च) Ñ1 विनिविष्टांश्च (for च नि°) Ñ2 D2 13 पृथिव्या, B3 वलिना (for पृथिव्यां) —Ś1 D13 om l 2 —(l 2) Ñ1 D2 4 12 राजा राघवमब्रवीत् D11 राघवं वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —For l 2 B4 subst

746 (A)* दृष्ट्वा प्लवगशार्दूल मत्तमाहिं दशमानस ।]

2 V3 illeg for 2 (cf v l 1) M1 om 2ᵃᵇ (cf v l 1) For 1-2ᵇ, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 subst 746* —ᵃ) Ś1 B4 D2-4 11 13 आगताश्च G2 °गता हि (for आगता वि) D1 आगताश्च विशिष्टाश्च —ᵇ) D3 8 10 चारिण (for -रूपिण) —ᶜ) Ñ2 वानराश्च (for वानरेन्द्रा) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 महाकाया, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 महाबलाः, G3 (before corr) महाभागा M1 नगेन्द्राभा (for महेन्द्राभा) B1 वानरेन्द्र महात्मानो T2 वानरा वानरेन्द्राभा M3 वानरा वारणेन्द्राभा —ᵈ) D2 ये तु मद्वशवर्तिन D4 11 ये कपिपृथिवीचरा —After 2, B4 reads 5ᶜᵈ

3 V3 illeg for 3 (cf v l 1) B2 om 3 Ś1 reads 3 twice Ñ1 V1 2 B1-3 D3 7-10 repeat 3 after 6 T2 3 G1 3 M Cg repeat and G1 reads 3ᵃᵇ after 6 —ᵃ) V1 (second time) इह मे, D2 13 इति मे (for त इमे) D2 8 9-10 T2 G1 M4 5 Ck t (all except D8 first time) बहु (D8 °*)विक्रान्तैर् T2 (first time) हरिविक्रान्तैर्; G3 M1 (second time) शतसाहस्रैर्; M3 (first time) बलविक्रान्तैर् (for बहुसाहस्रैर्) G1 (first time) त इतो बहुविक्रान्तैर् —ᵇ) Ś1 (both times) D2 4 13 G1 2 (both second time) M1 (first time) अनेकैर्, Ñ2 B2 D1 2 13 T2 3 G3 M (Ñ2 D7 both times T1 3 G3 M second time) Cg अनेकैर्, V2 B3 (both first time) बलीकैर् (V2 °-) D3 8 10 (all first time) बलिभिर्, D9 (first time) वलि, G2 (first time) वानरैर् (for हरिभिर्) Ś1 (second time) बहुविक्रमै D3 8-11 Ct (all except D11 second time) अनेकै (D11 °नीकै) बहुविक्रमै, V1 2 B1 2 (all second time) D3 अनीकैर्भीमविक्रमा —G3 om 3ᶜ-5ᵇ V3 moth-eaten for the first time for 3ᶜ —ᶜ) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D1-4 11-13 (Ś1 Ñ1 V2 B2-3 first time) शूरा, Ñ1 om D7 (first time) सर्वे, T2 M3 धीरा (for घोरा) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 (all second time) आगता देवसंनिभा —ᵈ) V3 B1 3 D7 11 (all except D11 first time) देव (for दैत्य) D1 विक्रमा (for -संनिभा)

4 V3 illeg for 4 (cf v l 1) G3 om 4 (cf v l 3) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11 13 om 4-6 Ñ2 V1 2 B1-3 D7 transp 4 and 5 —ᵃ) D3 4 11 -[अ]पदानाश्च; D8 -पदा न्याश्च (for [अ]पदानाश्च) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 ख्यातकर्मप्रदेशाश्च B4 इत्य ख्यातकर्माणो M3 ख्याता कर्मा° ☞ C1 ख्यातकर्मापदाना इत्यत्रापादानशब्दोऽद्भुतकर्म वर्तते ☞ —ᵇ) V3 B1-3 D7 श्रमा (for -क्लमा) B4 बलतेजोजितश्रमा —V1 om 4ᶜᵈ —ᶜ) B1 D11 च ख्याता, D3 ज्ञातारो (for विख्याता) M3 पराक्रमेण च ज्ञाता —ᵈ) M1 व्यवसायेपि (for °येषु) B4 चोत्तमा G(ed) व्यवसाये तथोत्तमा

5 V3 illeg for 5 (cf v l 1) B4 G1 om 5ᵃᵇ (for G3 cf v l 3) Ś1 Ñ1 D2 4 9 11 13 om 5 (cf v l 4) Ñ1 V1 2 B1-3 D7 transp 4 and 5 —ᵃ) Ñ2 V1 B1-3 D7 -[अं]तचरा D10 [अं]बु*रा V1 पृथिव्यां च वरा राम D1 पृथ्व्यंबरचरा वीरा D3 पृथिव्यां व्यचरोमा *(sic) D11 पृथिव्यन्तचरा वीरा —ᵇ) B1 3 [अ]रण्य (for नग) B4 निवेशिन (for निवासिन) —B4 reads 5ᶜᵈ after 2 —ᶜ) D8-10 Ck t कोट्योघाश्च Cr m g as in text (for कोट्यग्रश) Ñ2 V1 2 B D7 11 कोटिश सम्प्राप्ता —ᵈ) B1 तत्र (for तव)

6 V3 illeg for 6 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D2 4 11 13 om 6 (cf v l 4) —ᵃ) V1 D7 11 निर्देश —ᵇ) D10

G 4 40 6
B 4 40 8
L 4 32 4

यन्मन्यसे नरव्याघ्र प्राप्तकालं तदुच्यताम् ।
त्वत्सैन्यं त्वद्वशे युक्तमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ ७
काममेषामिदं कार्यं विदितं मम तत्त्वतः ।
तथापि तु यथातत्त्वमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ ८
तथा ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो दशरथात्मजः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ ९
ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ।
स च देशो महाप्राज्ञ यस्मिन्वसति रावणः ॥ १०

अधिगम्य च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
प्राप्तकालं विधास्यामि तस्मिन्काले सह त्वया ॥ ११
नाहमस्मिन्प्रभुः कार्ये वानरेश न लक्ष्मणः ।
त्वमस्य हेतुः कार्यस्य प्रभुश्च प्लवगेश्वर ॥ १२
त्वमेवाज्ञापय विभो मम कार्यविनिश्चयम् ।
त्वं हि जानासि यत्कार्यं मम वीर न संशयः ॥ १३
सुहृद्द्वितीयो विक्रान्तः प्राज्ञः कालविशेषवित् ।
भवानस्मद्धिते युक्तः सुकृतार्थोऽर्थवित्तमः ॥ १४

T2 G M1.2 स्थिता (for स्था) D2 सर्वे गुरवशे स्थिता D11 तत्र तत्र हिते स्था —c) B1.2 भनुष्ठातु (for °ष्ठातु) G3 भणि * * मनु * * न् —d) D1 शक्य तु (for शक्यपि) Ñ1 V1.2 B1–3 D2 शक्यास्तव परंतप B4 स* (lacuna) शक्ता अरिंदम D8.11 शक्ता ह्रते महौजस —After 6 Ñ2 V1.2 B1–3 D5.7–10 repeat 3 while T1.2 G1.2 M Cg repeat and G3 reads 3ab after 6

7 V3 illeg for 7 (cf v l 1) D11 transp 7 and 8 —a) Ñ1 महाराज Ñ2 V2 B1.2 D7 महाभाग (for नरव्याघ्र) V1 यच्चिन्त्यते महाभाग —c) D5.10 T3 G2.3 M Ch 1 स्वत् (for तत्) Ś1 Ñ1 D4.13 स्वसैन्य मानवश्रेष्ठ Ñ2 V1 B1.3 D7 मा सर्वबलसंयुक्तम् V2 सर्वबलसमायुक्तम् B4 स्वसैन्य त्वद्धिते युक्तम् D1.2.12 स्वसैन्य राघव (D12 वानर) प्राप्त D3.11 ससैन्यस्तद्विधास्यामि —d) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 निवेशयितुम् (for आज्ञापयितुम्) D3.11 समाज्ञापय मा प्रभो

8 V3 illeg for 8 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 om (hapl) 8 D5.11 transp 7 and 8 —a) Ñ2 B1.3 D7 एवम् (for एषाम्) —b) Ñ2 V1.2 B4 D7.11 T2 वीर B2.3 देव (for मम) T2 प्रभव (for तत्त्वत) B4 विहित वीर तत्त्वत —c) D3.5.6–10 G M1.2 युक्तम्, Ch as in text (for तत्त्वम्) D6.11 तथापि त्व (D11 यद्) यथा युक्तम्, T2 तथापि त्व यथाकार्यम् —d) D8.11 आज्ञापयतु राघव —For 8cd Ñ2 V1.2 B1–3 D7 subst

747* तथापि च यथाचारमथमाज्ञप्तुमर्हसि ।

[Ñ2 अथ माज्ञामर्हसि V1 B3 मनु माज्ञामु° (for the post half)]

9 V3 illeg for 9 (cf v l 1) —a) D1 T2 M1.2 इति D11 G1 M3 एवं (for तथा) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 इति युक्ते सुग्रीवे —Note hiatus between c and d —c) B2.3 स (for सं) Ñ1 D1.11 स (Ñ1 स) परिष्वज्य बाहुभ्यां —d) Ś1 Ñ1 D2–4.12.13 प्रीतो D3 इत्थं (for इदं) B1 वचने चेदमब्रवीत्

10 V3 illeg for 10 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 (D2.13 om [hapl] 10b–11a) read 10–11 after 14 —a) G1 वीर, M3 मम (for सौम्य) —b) Ñ2 B2.4 T1 वानरा (for वा न वा)

11 V3 illeg for 11 (cf v l 1) D2.13 om 11a (cf v l 10) Ś1 Ñ1 D1–4.11.12 read 10–11 after 14 —a) B4 D1.11 G1.2 M2.3 तु (for च) Ś1 Ñ1 D1.4–10.13 T2.3 G3 अधिगम्य तु वैदेहीं Ñ2 V1.2 B1.3 D7 अधिगम्य तु वैदेहीं —b) D1.12 निलयो —D1 repeats 11cd 15a–d 17 18b after 18cd —c) D5 प्राप्त कालं (sic) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 करिष्यामि B4 विधास्यामस् (for विधास्यामि) —d) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 transp सह and त्वया Ñ2 V1.2 B1–3 D7 सामर्थ्याद् (V1.2 °र्थ्ये) भवतः सह D11 सुग्रीव सहितस्त्वया

12 V3 illeg for 12 (cf v l 1) D12 om 12a 14b —a) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 मन्त्र नाहं (for नाहमस्मिन्) —b) D5.7–10 G3 वानरेन्द्र B4 D6.11 स (for न) Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1–4.12 वानरेन्द्र सलक्ष्मण —c) D6 तव (for अस्य) D2 हेतो (for हेतु) —d) Ś1 D12 गतिविभ (D13 °विभ) वतो मम (corrupt); Ñ1 त्वं गति * * तो मम (illeg) Ñ2 B1–3 D7 त्वयि चैतत्समाहितं V1 त्वयि चैव समाहितं V2 B4 त्वय्येवैतत्समाहितं D1.4 त्वं गतिर्हि मतो मम D11 त्वं गतिस्त्वं परायण

13 V3 illeg for 13 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 om 13 (for D13 cf v l 12) —a) B1.3 ज्ञापय —b) B1 कार्ये —V2 B1 om (hapl?) 13cd —c) Ñ2 V1 B1.3 D7 सुग्रीव D5.7–10 मे कार्यं (for यत्कार्यं) —d) Ñ2 V2 B2.3 D7 कार्यस्य परिनिश्चयं

14 V3 illeg for 14 (cf v l 1) D12 om 14ab (cf v l 12) —a) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.11.13 सुहृद्विनीतो D6 विक्रान्तश्च महाबुद्ध ⊗ Cg सुहृद्द्वितीय इति पाठ ⊗ —b) Ś1 D1.2.13 कर्म; Ñ2 V1.2 B D5.7 कार्य (for काल) D11 प्रभु कार्य Ñ1 * * कर्म विशारदः V1 प्राज्ञः कार्यविशारद D2 प्राज्ञ कर्मविशारद —c) Ś1 D13 हितयुत; D4 विधियुत (for हित युत) V1 V2 B D7 युक्तो भवान्भवान्यो D6 भवानस्मिन्हिते युक्ते (sic) D11 भवान्वस्य हिते युक्त; D12 निवे युक्त साहयार्थो

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो विनतं नाम यूथपम् ।
अब्रवीद्रामसांनिध्ये लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
शैलाभं मेघनिर्घोषमूर्जितं प्लवगेश्वरम् ॥ १५
सोमसूर्यात्मजैः सार्धं वानरैर्वानरोत्तम ।
देशकालनयैर्युक्तः कार्याकार्यविनिश्चये ॥ १६
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ।
अधिगच्छ दिशं पूर्वां सशैलवनकाननाम् ॥ १७
तत्र सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च नदीषु च ॥ १८
नदीं भागीरथीं रम्यां सरयूं कौशिकीं तथा ।
कालिन्दीं यमुनां रम्यां यामुनं च महागिरिम् ॥ १९
सरस्वतीं च सिन्धुं च शोणं मणिनिभोदकम् ।
महीं कालमहीं चैव शैलकाननशोभिताम् ॥ २० G 4.40.24 B 4.40.23 L 4.37.15

—[d]) B D7 11 स कृतार्थो D1 2 सकृतार्थो D5 8-10 सुहृदाशो (for सुकृतार्थो) Ś1 T1 [S]संविक्रम; Ñ2 V1 2 B D1 3 सहाय; D2 त्रिविक्रम, D11 हरीश्वर, T2 M1 °त्रिक्रम (for °विक्रम) Ñ1 कृतार्थो * प्रविक्रम; D5 सकृतार्थो पं विक्रम; D4 स कृतार्थं पंविक्रम, D11 स्वकृतार्थं * विक्रम, D12 स त्रिविक्रम शायतो; M1 सुहृदर्थं पंविक्रम —After 14, Ś1 Ñ1 D1-3 11 (D3 11 preceded by 746*)-12 read 10-11 —After 14 D3 11 ins

748* ससान्त्वमभिभाष्येदं साह्यये कृतनिश्चयम् ।

15 V3 illeg for 15 (cf v l 1) D4 repeats 15[abcd] (cf v l 11) —[a]) Ś1 D11 विनतं B1 विनीतं, D1 विनेतं (for विनतं) Ñ1 V1 2 B1-3 D3 11 रामेण चेह (V1 सह। D11 प्रीति) मयुक्तः D2 रामसंनिधौ —D4 om 15[cd] —[c]) G2 3 M1 विशेषत (for च धीमत) —For 15[cd], Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 subst

749* समर्थो लक्ष्मणस्याग्रे रामस्य वचनोत्तरं ।
[D1 °क्ष्मणेश रामस्य वचोत्तरं (corrupt)]

while Ñ2 V1 2 B1-3 D3 7 11 subst

750* विनतं नाम यूथेशं समाहूय वचोऽब्रवीत् ।
[V3 विनतं (for विनतं) D3 11 समाहि (D11 °ह)शैलनगेन्द्र (for the post half)]

—Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 om 15[c]-16 —[c]) D2 भीम (for मेघ) —[d]) M1 प्लवगोत्तम (for °श्वरम्) Ñ2 V1 2 B D1 सुग्रीव (B1 वानर) प्लवगेश्वर; D7 वदार्थं वानरेश्वर; D11 वानरं प्लवगर्षभ —After 15 Ñ2 V1 2 B1-3 D3 ins

751* विनताख्यं चैव स्वेनं भीमविक्रमम् ।
[Ñ2 विनताख्यं B1 °स्वेनम् (for °स्वनं) V1 चैव (for चैव) V1 2 3 (for स्वनं)]

16 V3 illeg for 16 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 om 16 (cf v l 15) —[a]) D1 8-10 सैन्यै (for जैः सार्धं) D11 वीरैर् (for सार्धं) D2 सूर्यसोमात्मजैर्वीरैर् —[b]) Ñ1 V1 वानरोत्तमैः (corrupt) V2 B D1 वान (V2 °र)रोत्तमैः; D11 वानरोत्तमैः D1 M2 3 वानरोत्तम T2 G1 °मैः G(ed) °मनैः (for वानरोत्तम) —D5 om 16[cd] —[c]) Ñ1 V1 2 B1-3 D7 विनय (D7 °न)नैर्युक्त

D3 11 विधानज्ञैर, M1 नये युक्तो G3 k as in text (for नयैर्युक्त) —[d]) D3 5 6 विश कार्य; G1 M3 युक्त कार्य; G2 k as in text (for कार्याकार्य) Ñ2 V2 B1-3 D3 7 11 सचानयत्कोटिर्दै° V1 सचानयत्कोटिर्दै; B1 कृत्यकार्यविनिश्चय

17 V3 illeg for 17 (cf v l 1) D1 repeats 17 (cf v l 11) —[a]) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 कोटि (B1 4 D7 °टी) (for शत) D11 वृत कोटिसहस्रेण —[b]) Ś1 Ñ2 D1-4 11 13 सरिंदम (for तरस्विनाम्) —[c]) Ñ1 V1 2 B1-3 D7 11 मृगयस्व, B1 अभिगच्छ, D1-3 अभिगच्छ D11 अति गच्छ (for अधिगच्छ) V1 D1 सर्वां (for पूर्वां) —[d]) M1 द्रुम (for वन)

18 V3 illeg for 18 (cf v l 1) —[a]) Ñ1 तत्र; D4 [सी]तां (for सीतां) D4-8 13 10 तु (for च) G1 मार्गध्वं (for वैदेहीं) —G1 om 18[bc]. —[b]) D11 T1 निलये —After 18[ab], D1 repeats 11[cd], 15[a-d], 17-18[a] —[c]) B1 मार्गध्वं, D11 मार्गेध्वं Ñ1 V1 B1-3 D7 वन (for गिरि) M1 शृङ्गेषु (for दुर्गेषु) —[d]) D5 11 भागी (D11 °रि)षु (for च नदीषु) V1 transp वनेषु and नदीषु Ñ1 V1 D7 नदीषु च गुहासु च; V2 B1-3 गुहासु च वनेषु च G1 गिरिदुर्गे वनेषु च

19 V3 illeg for 19 (cf v l 1) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1-4 7 11 13 transp 19[ab] and 19[cd] —[a]) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4 7 12 13 चैव T1 दिव्यां (for रम्यां) B1 भागीरथीं च कावेरीं —[b]) Ñ1 V1 2 B D7 सरितं (for तथा) —[c]) G1 दिव्यां (for रम्यां) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1-4 7 12 13 यमुनामापगां (V2 °मागम) रम्यां (Ñ1 V1 2 B1 3 D7 दिव्यां B1 4 6) D1 यमुनां विपुलां रम्यां G1 कालिन्दीं शोणभद्रां च —[d]) B1 यमुनं (for यामुनं) Ś1 D1-4 13 नगं Ñ1 नदीं D11 नदीं (for गिरिम्) —For 19[cd], L1 reads 20[cd] repeating it in its proper place

20 V3 illeg for 20 (cf v l 1) —[a]) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1 4 7 11 13 सरस्वतीं (V2 V1 °ती च B1 °ता)मरं शोणं B1 सप्तकमहं चापि —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4 11 13 मही (for शोभि) —After 20[ab], Ś1 Ñ1 D1 2 8 12 13 ins

752* कावेरीं रुचिरां चैव चन्द्रकान्तां च पावनाम् ।

G 4 40 25
B 4 40 22
L 4 32 16

मह्ममालान्विदेहांश्च मालवान्काशिकोसलान् ।
मागधांश्च महाग्रामान्पुण्ड्रान्वङ्गांस्तथैव च ॥ २१

पत्तनं कोशकाराणां भूमिं च रजताकराम् ।
सर्वमेतद्विचेतव्यं मृगयद्भिस्ततस्ततः ॥ २२

[D2 13 नन्नामपि Ñ1 illeg for चारणा D1 नगीं तामपि धारणा (for the post half)]

—Thereafter D11 reads 21ᶜᵈ.

—After 20ᵃᵇ, Ñ2 V1 2 B D7 ins

753* रुचिरा कुटिलो चैव चन्दनी चारणा तथा ।
वेदवैनाशिका चैव रम्या माहिषिकामपि ।
तत्र शकपुलिन्दाश्च कलिङ्गांश्चैव मार्गत ।
अन्विष्य दण्डकारण्य सशैलवनकाननम् ।
तत्र गोदावरीं पुण्या प्रसन्नसलिला नदीम् [5]
तत्र पर्वतजालेषु कान्तारविषमेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।

[(l 1) Ñ2 कुररा V1 रुचिरां D7 कुचरां (for कुटिलो) V1 रुचिर रुचिर चैव B1 रुचिर कुटिलो चैव B2 रुचिरा चैव कावेरी (for the prior half) V2 नदी (subm) (for चन्दनी) Ñ2 B3 D7 च(B3 न)दनामपगा तथा B1 3 नदनायनन तथा (for the post half) B4 रुचिरा रुचिरा चापि चन्दनामपि चारणा —B4 om l 2 —(l 2) Ñ2 वेदां; D7 वेणी (for वेद) V2 वैताकिकां B1 3 वेयाशिकां (for वैनाशिका) V2 वैन्ध्यवैनाशिका चैव B2 वेदा विनाशिर्नी चैव (for the prior half) Ñ2 B1 3 माहिषकामपि —(l 3) B2 तथा (for तत्र) V2 शर- D7 शक (for शक) V1 कालिङ्गाश् (for कलिङ्गांश्) B4 कालिङ्गाश्चैव सागरान् (for the post half) —(l 5) B1 रम्या (for पुण्या) Ñ2 V1 2 B2 3 4 D7 तत्र गोदावरीं रम्या (B1 3 पुण्या) प्रसन्नसलिला नदी —(l 6) B1 3 -राजेषु (for -जालेषु) Ñ2 V1 2 B4 D7 विषमेषु (for °षेषु) —(l 7) B2 समन्तत (for ततस्तत)]

—ᶜᵈ) Ś1 Ñ2 V2 B2 D2 4 7 12 नदीं (for महीं) D2 8 10 T3 G M1 2 (भ)पि (for [पु]त्र) B1 3 नदीं कालमयीं चैव, G(ed) नदीं कालमहीं चैव (for ᶜ) Ś1 B4 D1-4 11-13 तमसा पुष्पवाहि(D1 °सि)नीं; Ñ2 V2 B1 2 D7 तमसा च महा(D7 °हीं)नदीं G2 शैलराशि विशेषत G2 सशैलवन शोभिता (for ᵈ) Ñ1 V1 नदीं कालमही चैव तमसा पुष्पवाहिनीं (V1 च महानदीं) ※ Cv नदीं कालमहीं चापि शैलकाननशोभितामिति पाठ ※ —After 20 Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11 12 13 ins

754* गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वां सरस्वतीम् ।

[Ś1 गैतमीं (for गोमतीं) Ñ1 D1 गोमतीं गोकुलापूर्णां (for the prior half)]

—Thereafter D11 cont 760*

21 V2 illeg for 21 (cf v l 1) —ᵃ) Ñ2 V1 B1 सुह्मान्मह्लान्, V2 om B1 सुमान्मह्लान्; B2 सुह्नाम्मदान्; B2 सुंसान्मह्लान्; D7 सुह्मान्मह्लान्, T2 मह्नदान्; Ck t as in text (for मह्ममालान्) G2 त्रिदशांश्च (for विदेहांश्च) Ñ1 D1 सिमां मह्ना सितापा च D2 कलिंग वेगवङ्गान्, D4 शीघ्र कापिनद्यांश्च, D11 महामलविदेहं च M1 महावर्तं विदेहं च —ᵇ) Ñ1 D1 3 4 मगधान्, Ñ2 V2 B D1 मलयान्, V1 मलदान्; D11 माहवीं (for मालवान्) D5 G1 M1 -कौसलान् —For 21ᵃᵇ, Ś1 D12 subst

755* शीघ्रं वाप्यन्नदांश्च मगधा काशिकोसला ।

[Ś1 मागधान् (for मगधा)]

while D2 13 subst

756* स्नहोत्न्मल्लान्शिरांश्च मगधान्वासिकोसलान् ।

[D13 [उ]मल (for [व]मलान्)]

—After 21ᵃᵇ, B2 ins

757* द्राविडान्मालयान्मद्रान्पुण्ड्रकान्मण्डकानपि ।

—D11 reads 21ᶜᵈ (preceded by 752*) after 20ᵃᵇ —ᶜ) B2 सखांश्चैव (for मागधांश्च) D11 मागधीं वारदां चैव —ᵈ) B1 पौंड्रान्बङ्गांस्तथैव च D2 8 10 पुं(D3 पु)ड्रान्बङ्गांस्तथैव च D11 पुंड्रा वङ्गांस्तथैव च, T2 पुण्ड्रान्सर्वांश्च सर्वेश G2 वङ्गान्पुण्ड्रांस्तथैव च G2 M1 पौण्ड्रान्वङ्गांश्च सर्वेश —For 21ᶜᵈ, Ś1 N1 D1-4 12 13 subst

758* मलयांश्च विदेहांश्च पुण्ड्रान्वङ्गांश्च मार्गत ।

[Ñ1 * * * श् D1 2 मल्लांश्च; D2 4 12 मा(D13 म)ल्लांश् (for मलयांश्) D2 मार्गथ D12 मार्गतान् (for मार्गत) D1 पुण्ड्रदेशांश्च मार्गत D2 पुण्ड्रान्वङ्गांश्च मार्गत, D13 पुण्ड्रान्वङ्गांश्च मार्गत (for the post half)]

—For 21ᶜᵈ, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 subst

759* मगधान्दण्डकूलांश्च वङ्गानङ्गांस्तथैव च ।

[B1 मागधान् B1 चन्द्रकूलांश् B4 चक्रकूलांश् (for दण्डकूलांश्) V2 सागरान्दण्डकूलांश्च (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cont after 758*, D11 cont after 754* B4 ins after 21

760* महानदं च लौहित्यं शैलकाननशोभितम् ।

[B1 महानाद (for °नदं) D11 लौहित्यं (for °त्यं) Ñ1 वन (for शैल) D11 शोभितं Ś1 D1 13 शैलं वन (D1 13 °ह)नशोभित, D1 शैलवनशोभितं D2 13 शैलवन (D2 °वन)शोभित (for the post half) D1 मानांऽ मार्गमाण लौहित्य शैलवृहं]

22 V2 illeg for 22 (cf v l 1) D11 reads 22ᵃᵇ in marg —ᵃ) D2 पत्तनं च (sic) D4 T2 पत्तनं D4 13 Ck t भूमिं च (for पत्तनं) B1 कोशकाराणां B2 कोशकाराणां (for कोशकाराणां) D2 शोभितं पत्तनं कोशं —ᵇ) D2 T2 M1 Ck रजताकरां T2 °करां Ct t रजताकरां (as in text)

रामस्य दयितां भार्यां सीतां दशरथस्नुषाम् ।
समुद्रमवगाढांश्च पर्वतान्पत्तनानि च ॥ २३
मन्दरस्य च ये कोटिं संश्रिताः केचिदायताम् ।
कर्णप्रावरणाश्चैव तथा चाप्योष्ठकर्णकाः ॥ २४
घोरा लोहमुखाश्चैव जवनाश्चैकपादकाः ।
अक्षया बलवन्तश्च पुरुषाः पुरुषादकाः ॥ २५
किराताः कर्णचूडाश्च हेमाङ्गाः प्रियदर्शनाः ।
आममीनाशनास्तत्र किराता द्वीपवासिनः ॥ २६
अन्तर्जलचरा घोरा नरव्याघ्रा इति श्रुताः ।
एतेषामालयाः सर्वे विचेयाः काननौकसः ॥ २७
गिरिभिर्ये च गम्यन्ते प्लवनेन प्लवेन च ।
रत्नवन्तं यवद्वीपं सप्तराज्योपशोभितम् ॥ २८

G 4. 40. 33
B 4. 40. 30
L 4. 39. 35

Ś1 तिमिवर्गैरवाकुलं (sic), Ñ1 B4 D1-4.13 M1 तिमिं (M1 ग्राम) च रत्नाकर (D2.12 °रकं), Ñ2 V1.2 B1-3 D7 तिमिं च कलकाकर(B3 °रक), D13 तिमिंचरमयाकुलं, G(ed) तिमिर कणाकरं —°) D4.8-10 T3 च तद् (for एतद्) —°) Ś1 Ñ1 D13 मार्गमाणस्, D1-4 मार्गमाणेषु, M1 तपवद्भिस्, M3 मार्गयद्भिस् (for मृगयद्भिस्) D1 om तत Ñ2 V1.2 B1-4 D7 सीतार्थं (V2 °र्था D7 °र्थ) राजपुत्रस्य च, D1 मार्गमाणैरितस्ततः.

23 Va illeg for 23 (cf v l 1) —°°) Ś1 D1-4.13.13 रामस्य पत्नीं वैदेहीं Ñ1 रामस्य ** वैदेहीं B4 भार्यां रामस्य तां पत्नीं (for °). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 G3 स्नुषां दशरथस्य च (for °) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 भार्यां सूर्यसकाशैर्बुद्धिशौर्यसमन्विते —°) Ñ1 V1.2 B1-3 D13 M3 अवगाढानि, M1 आपगाश्चैव (for अवगाढांश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अवगाढ समुद्रं च —°) D4 पन्थानि (corrupt) T2 सवनानि, Cv r m g t as in text (for पत्तनानि) Ñ2 V1.2 B1-3 D7.13 पत्तनानि गिरीनपि D3 पत्तनानि वनानि च

24 V1 illeg for 24 (cf v l 1) —°) M1 गिरि (for च ये) Ś1 D1-4.13.13 कुक्षि V1 V2 B1-3 D7 M3 कोटिं, B4 चोरा (sic) (for कोटिं) —°) Cv m g मश्रिता (as in text) Cr आगता D4.8.10 Ct आश्रया D6 T1 M2 आयता, Ck as in text (for आयताम्) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 G3 M1 कि(D11 के)राता (D1 किरता) कचिद्दर्शिता —Ś1 damaged from श्रे up to ह in ° —°) M1 वन (for कर्ण) D4-10 G1 M3 -प्रावरणाश्च Cm g k t प्रावरणाश्च (as in text) —°) D6 (क)र्णौष्ठ Ś1 D1.13 किराताश्चाष्टकर्णिका (D13 °कर्णिका) V2 B1.2 D2.13 किराताश्चो(B1-3 °श्च)कर्ण (D2 °र्णि)का V1.2 B4 किरातश्चो(B4 °श्चो)ष्ठकर्णका, D1.4.7 किराताश्चोष्ठ(D4 °श्चैव)कर्णिका, D13 किराताश्च कर्णका; G1.2 तथा चाष्ठोष्ठकर्णिका G3 तथैवाश्वोष्ठकर्णिका

25 V1 illeg for 25 (cf v l 1) Ś1 D13 om 25°° —°) D4.8-10 G1 M3 घोर (for घोरा) V1 D1 बद्धेरा कालमुखास् V2 B D1.3 घोरा (B1.3 घरा) कालमुखाश्चैव D1 घूरका कालमुखका D2-4 चर्वरा (D1 चर्वरा) कालमुखा (D1 °मुखका) —°) D4.8 कामगाश्च G1 नरा हि Ck t as in text (for जवनाश्च) D2.4 G1 -पादका (sic) Ñ1 जघुकाश्चैव पादका B1-3 पादका च (D1 क)-र्णकालया T3 जवनाश्चैव पादका —°) D6.8-10 Ct तथैव, Ck as in text (for पुरुषा) Ś1 Ñ1 D1.2.4.12.13 पापकारिण, D3 पापकारिण (for पुरुषादका) D1 पुरुषादा पराईना .—For 25 Ñ2 V1.2 D7 subst

761° घोरा कालमुखाश्चैकपादका बर्बरास्तथा ।

[D7 घोर (for घोरा) V2 [ब]र्ब (for [ब]र्ब) Ñ2 पान्का V1 पादुका (for पादका)]

26 V1 illeg for 26° (cf v l 1) —°) M3 किरता (for किराता) Ñ2 B1-3 D7 स्थूलचूडाश्च, V1.2 तल°, B1 तल°, D1 तीक्ष्णचोलाश्च, D1-10 G2 Ck t तीक्ष्णचू(D1 °चुं)डाश्च D7 स्थूल°, D13 तृणचूडाश्च G3 तृणचूडाश्च Cg as in text (for कर्णचूडाश्च) ‖ Cm कर्णचोलाश्चेति पाठ ‖ Ś1 Ñ1 D2.4.13 किराता वनचूडाश्च, D1.3.4 किराता वनचू(D1 °चू)डाश्च G1 किंकरालीक्ष्णचूडाश्च, M1 किरातार्जुनचूडाश्च —°) Ñ V B D1.3-7.11.13 हे(D1 हे)माभा (D1 °भा) (for हेमाङ्गा) Ś1 चंद्रका (for -दर्शना) —°) B4 D4.11 T3 G1.3 M1 मात्रा D4.8.10 घापि, M3 चैव (for तत्र) Ś1 Ñ1 D1.13.13 आममीनाशिनश्चैव Ñ2 V B1-3 D7 आममत्स्याशना V1 °निन)श्चैव D1 अश्वमीनाशना श्चैव D3 ग्राममीनाशिनश्चैव G3 दुर्ममीनाशनाश्चापि —°) D1.2 समुद्र (for किराता) D13 समुद्रद्वीपवासिनः (sic)

27 °) Ś1 D4.12.13 नरा (for घरा) D7 ये च M1 तत्र (for घोरा) —°) Ś1 V1 B1 D1-4.12.13 नर(Ś1 °हा V1 °व)ग्राहा D1 °हा) D1 उरगग्राहा (for नरव्याघ्रा) V1.2 श्रुति D1 स्मृता (for श्रुता) Ñ1 नरा ग्राहा इव श्रुता V1 D1 नरा ग्राहा इति श्रुति B1 नरग्राहा इति श्रुता D1 नरग्राहा इति स्मृता —V1 mostly damaged for °° —°) V1 D2.4.10 आलया (for आलया) —°) G1 मार्गण (for विचेया) T3 G1 M3 Cg m n काननौकसः; Cv p as in text (for काननौकस) Ś1 D1-4.12.13 विचेतव्या महात्मना V1 V B D1.11 विचरा वनौकसा (D11 °कै) ‖ Cv काननौकस इति पाठान्तरम् ‖ Cr m g k t काननौकस इति पाठान्तरम् (Ck °ष्टि) ‖

28 °) Ñ2 V L D7 गिरिगिरि (for गिरिभिर्ये) Ś1 D13 यानि B4 यानि D1.11 देशि (for ये च) M3 ताये D1 गिरिभिर्गिरिचरैर् D3 गिरिश्चर्गिरिचरैर् (sic) T3 गिरिभिरागरैर् —°) Ś1 प्लवग V1 प्लवगैः V1 न ममर V1 पक्षेन D1 प्लवेन B1 प्लवगा B4 प्लवगैः D1 प्लवग

G. 4 40 33 B 4 40 30 L. 4 32 23 सुवर्णरूप्यकं चैव सुवर्णाकरमण्डितम् ।
यवद्वीपमतिक्रम्य शिशिरो नाम पर्वतः ॥ २९
दिवं स्पृशति शृङ्गेण देवदानवसेवितः ।
एतेषां गिरिदुर्गेषु प्रपातेषु वनेषु च ॥ ३०
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।
ततः समुद्रद्वीपांश्च सुभीमान्द्रष्टुमर्हथ ॥ ३१
तत्रासुरा महाकायाश्छायां गृह्णन्ति नित्यशः ।
ब्रह्मणा समनुज्ञाता दीर्घकालं बुभुक्षिताः ॥ ३२

(hypm) D2 प्रयते च, D3 11 श्रवणेन, D12 प्रयेवेन (sic) (for प्रयत्नेन) B1 वा (for च) D13 श्रवणेन प्रयत्नेन च (hypm) —V1 om 28^{c}–29^{b} —^{c}) D6–10 Ch t यत्र संतो (for रसवन्त) Ś1 Ñ B1 D1 2 3 12 शरद्वीप, B2 3 जलद्वीपं, D8 12 चयद्वीपं, D7 जन°, D11 च ये द्वीप (for यवद्वीप) —^{d}) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 11–13 सर्वरत्नोपशोभित, Ñ2 V2 D7 फलभोज्योप°, V3 B1–3 फलभोज्योप°, T1 सर्व रत्नोप°, Cm g k t as in text

29 V1 om 29^{ab} (cf v l 28) —^{a}) Ś1 D4 12 -कुट्टिम, D1 कुधक (sic) D2 -कुड्यके, D11 कुड्यक, T1 -कुप्यक, G2 -कुप्यक, Cv r कुड्यक, Cm g as in text (for रूप्यक) D8 द्वीप (for चैव) Ñ1 सुवर्णकुड्यकद्वीप, D3 13 सुवर्णकुड्य (D13 °कुड्य)क शैलं, D2 सुवर्णकुड्यकुम्भैश्च, D9 10 Ch t सुवर्णं रूप्यक द्वीप —^{b}) Ñ1 D1 6 8–10 13 T2 Ct सुवर्णकर, M1 °णासार (for °र्णाकर) Ñ2 V2 3 B1–3 D7 गणद्वीपे तथैव च. —^{c}) Ś1 Ñ V B1–3 D1 2 4 7 11–13 जम्बु, M2 यात्र (for यव) D7 जम्बुद्वीपसभिक्रम्य —^{d}) Ś1 Ñ2 V2 D1 3 7 11–13 शिखिरो, D2 शिखरो (for शिशिरो)

30 ^{a}) Ś1 Ñ1 D2–4 12–13 शृङ्गैश्चैं B1 शृङ्गाग्रे, D2 च शृङ्गैर् (for शृङ्गेण) Ñ2 V B1–3 शृङ्गैर्नभःस्पृशैर्दिव्यैर् D7 शृङ्गैर्नभस्पर्शैर्दिव्यैर् —^{b}) Ñ2 D7 -संश्रित (D7 °तै), V B2 3 सत्कृते, B1 -सप्रभे, M1 -सेवित, G(ed) -सत्कृतै (for सेवित) —After 30^{ab}, B1 reads 767*, while D11 ins

762* तत्र भान्ति फला वृक्षा नराश्च नरभोजना ।

—^{c}) D11 एतेषु (for °षां) T1 एतेषु गिरिशृङ्गेषु —^{d}) D11 (with hiatus) प्रपातेषु, T2 G2 3 M1 प्रभू°, Cv g as in text (for प्रपा°) —For 30^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

763* तत्र सर्वेषु शृङ्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।

[Ñ1 D1 तस्य (for तत्र) Ñ1 damaged from शृङ्ग up to च D2 transp सर्वेषु and शृङ्ग]

while Ñ2 V B D7 subst

764* तस्य रम्येषु शृङ्गेषु गुहासूपवनेषु च ।

[Ñ2 D7 शृङ्गेषु रम्येषु (by transp) B1 तीरेषु रम्येषु (for रम्येषु शृङ्गेषु) V1 वनेषु (for गुहासु) B2 गह्वरेषु गुहासु च (for the post half)]

—After 30 D5 8–10 T1 2 G M ins

765* मार्गध्वं सहिता सर्वे रावणं ह्री यशस्विनीम् ।
ततो रक्तजलं शोणमगाधं शीघ्रवाहिनम् ।

गत्वा पारं समुद्रस्य सिद्धचारणसेवितम् ।
तस्य तीर्थेषु रम्येषु विचित्रेषु वनेषु च ।

[(l 1) T2 सहिते D11 मार्गध्व सहितं सीतां (for the prior half) —D11 om from l 2 up to 31^{b} —(l 2) D6 T2 शीतम् D8–10 Ct भाग्य (for शोणम्) T3 G1 M2 ततो लिख (M2 °वीत्य)जल शीघ्रम् (for the prior half) ‖ Ct ततोऽलीत्य जलं शीघ्रमिति पाठः ।, Cr m नित्यजलं शीघ्र मिति पाठे नित्यजलमिति नदस्य संज्ञा ‖ D8–10 Ct गोपास्य Cm g as above (for अगाध) T2 M1 2 Cr g शीघ्रवाहिन T1 मागध शीघ्रगाहिनी, G1 वदधि शीघ्रवाहिन (for the post half) —(l 4) G3 तीरेषु (for रम्येषु) G1 विरेषु च G2 रम्येषु च M1 तीरेषु च (for विचित्रेषु)]

31 D7 11 om 31^{ab} (for D11, cf v l 30) —After 31^{ab}, D5 6 8–10 T1 2 G M ins

766* पर्वतप्रभवा नद्य सुरम्या बहुनिष्कुटा ।
मार्गितव्या दरीमन्त पर्वताश्च वनानि च ।

[(l 1) D6 8 10 सुभीम (for सुरम्या) —(l 2) M2 नदीमत]

—^{d}) D9 सुरभीन्, G2 सुरम्यान् (for सुभीमान्) —For 31^{cd}, Ś1 N V B (B1 after 30^{ab}) D1–4 7 11–13 subst

767* तत्र कालोदकं नाम समुद्रं भीमदर्शनम् ।
आक्रीड दानवेन्द्राणां गता द्रक्ष्यथ वानरा ।

[(l 1) Ś1 अथ, V1 D1–3 10 तता, D4 12 तथा (for तत्र) D12 फलोदको (for कालोदक) D1 -दर्शित (for -दर्शनम्) D12 समुद्रो भीमदर्शन (for the post. half) —(l 2) Ś1 D3 13 वानरेन्द्राणां Ś1 D4 13 गत्वा]

—Thereafter Ñ2 V1 3 B1–3 D7 cont

768* हरिभिर्मे च मन्यन्ते प्लवगेन प्लवेन च ।

[Cf 28^{cd} Ñ2 V3 D2 न (for first च) Ñ1 प्लवने प्लवनेन च, V2 3 प्लवगेन प्लवेन च (for the post half)]

—After 31, D5 6 8–10 T2 3 G M ins

769* ऊर्मिमन्तं महारौद्रं घोरान्तमनिलोद्धतम् ।

[T2 G2 M2 समुद्र च (for महारौद्रं) T2 घोरं च, M2 °लोत्थित (for °लोद्धतम्)]

32 ^{a}) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 तत्र (Ś1 Ñ1 °त्रो) रक्षोगणा (Ś1 °णा) घोरास (D12 °रा) —^{b}) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 11 12 (स)लक्षिता (D13 °ता) V2 रक्षिता D2 12 रक्षिता (for नित्यशः) —^{c}) D1 समनुज्ञाता (sic) (for

तं कालमेघप्रतिमं महोरगनिषेवितम् ।
अभिगम्य महानादं तीर्थेनैव महोदधिम् ॥ ३३
ततो रक्तजलं भीमं लोहितं नाम सागरम् ।
गता द्रक्ष्यथ तां चैव बृहतीं कूटशाल्मलीम् ॥ ३४
गृहं च वैनतेयस्य नानारत्नविभूषितम् ।
तत्र कैलाससंकाशं विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३५

तत्र शैलनिभा भीमा मन्देहा नाम राक्षसाः ।
शैलशृङ्गेषु लम्बन्ते नानारूपा भयावहाः ॥ ३६
ते पतन्ति जले नित्यं सूर्यस्योदयनं प्रति ।
अभितप्ताश्च सूर्येण लम्बन्ते स्म पुनः पुनः ॥ ३७
ततः पाण्डुरमेघाभं क्षीरोदं नाम सागरम् ।
गता द्रक्ष्यथ दुर्धर्षा मुक्ताहारमिवोर्मिभिः ॥ ३८

G 4 40 43
B 4 40 44
L 4 32 35

समनुज्ञाता) —d) Ś1 N1 D1-4 10 13 नित्य, D3 चिर (for दीर्घं) —After 32 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

770* महास्त्रहारिणं पापास्ते द्विजा राक्षसाः ।

[Ñ1 damaged from क to 33a]

33 Ñ1 damaged for 33a (cf v l 32) —b) V1 D10 ते (for तं) —c) Ñ1 महास्तमान (for °नादं) —d) Ś1 Ñ V2 3 B1-3 D2-4 7 11 12 13 तु(Ñ1 D3 य)था(D8 11 13 °द्रा) नद(Ñ1 °यश्च)नदीपतिं

34 a) D6 यतो (sic) (for ततो) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11 13 घोरं (for भीमं) —b) Ś1 Ñ1 B4 D1 3 4 13 33 लौहित्य (for लोहित) —D1 om 34cd —c) V1 तथा, B4 D6 13 G3 M2 3 4 तु, Cm g as in text (for गता) Ś1 D13 वत्स च, Ñ1 ता चापि D2 तां तत्र D11 त चैव (for तां चैव) B3 D6 8-10 गत्वा प्रेक्ष्यथ तां चैव, D2 गत्वा ड्रुमवर्यां चैव —d) D3 13 गृहीता (for बृहतीं) Ś1 M1 2 शाल्मली (M1 °लिं) D3 13 शाल्मलिं

35 ab) B1 2 वैवतेयस्य T3 G3 M1 नानारत्नोपशोभित (for b) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 गृह पत(D13 °त)गराजस्य सुपर्णस्य महात्मन —c) Ś1 Ñ V2 शुभ्र, V3 B1 D3 4 7 12 शुभ्र, V3 B2 3 D1 8 11 13 शुभ (for तत्र) B1 4 D1 3 6 11 33 कैलास —d) Ś1 Ñ V B D1 4 5 7 11 13 G1 निर्मित (for विहित) —After 35 Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 11 (repeats l 2-3 after 38) 12 13 M3 ins

771* तस्य रम्येषु देशेषु विचेया जनकात्मजा ।
मत शृङ्गसहस्रेण भित्त्वा सलिलसुस्थितम् ।
द्रक्ष्यथात्युभ्रसस्य गोशृङ्ग नाम पर्वतम् ।

[M3 om l 1 —(l 1) Ñ1 B1-3 D7 वेषु (for तस्य) —Ñ1 illeg from देशेषु up to शृङ्ग in l 2 Ś1 स्थानेषु D1 देवेषु (sic) (for देशेषु) V1 D11 transp रम्येषु and देशेषु D13 तस्य स्थानेषु रम्येषु (for the prior half) D11 विशेषा (for °चेया) —(l 2) M3 तत्र (for मत) B1 3 सहस्रेषु D3 13 सागरम् (for सलिलम्) D11 (both times (first time °त)) M3 सागरसुस्थित —(l 3) Ñ1 B1 3 D7 द्रष्टव्यश्चैत्य (for the prior half) D11 (second time) M3 गोह(D11 °डु)शे शै(M3 रू)प्यसकाश अनानाम पर्वत]

36 a) Ś1 D8 13 शृङ्ग, D3 2 13 शैल (for शैल) Ś1 D2 4 13 13 घोरा (for भीमा) Ñ1 तत्र शालनिभाकारा, Ñ2 V B1 2 D7 तस्य शृङ्ग(V B3 वृक्ष)सहस्रेषु(V3 3 °ण) D7 यत्र शालनिभा घोरा —c) Ś1 Ñ1 लभते (sic) D3 लक्ष्यते, D3 प्लवतो (for लम्बन्ते) Ñ2 V B1-3 D7 भ्रमति मात्रा(V3 °त्र) लबते(D7 °बैते [sic]) B4 शैलशृङ्गे प्लवते D13 रमते शैलशृङ्गेषु —d) D1 G3 रूप (for रूपा) Ñ1 D2-4 13 महाबला B4 भयानका D8 भयापहा D11 भयंकरा (for भयावहा) Ś1 D12 नानारूपधराबला

37 a) D8 13 निपतन्ति (for ते पतन्ति) Ñ2 V B1 3 D7 घोरा (for नित्यं) —b) V1 आदित्योदयन प्रति —After 37ab, D6 T1 3 G M2 3 Cv r m g ins whereas D8-10 M1 Ck t ins after 37

772* निहता ब्रह्मतेजोभिरहन्यहनि राक्षसा ।

—cd) D8 13 Ck t स्म, D11 हि Cv r g as in text (for च) Ñ1 शता हि V1 3 तथापि (for -तप्ताश्च) B2 महेन्द्रेण (for च सूर्येण) G3 M1 च (for स्म) Ñ2 D3 D11 निशायामुत्पतन्ति च V1 3 लवन्ते च पतन्ति च (for d) ※ Ck इह शैलशृङ्गेषु लम्बन्त इत्यादिश्लोकद्वय प्रक्षिप्तमेवा एतत्प्रक्षेपश्च "रक्षांसि ह वा पुरोनुवाक इत्यनुवाकवर्तिन ।" तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्तीति वाक्यस्य मन्देहा रुपात्राक्षसानरुणारव्ये द्वीपे प्रक्षिपन्तीत्यर्थं मन्यमान कश्चित् । नात्रारुणद्वीपप्रसङ्ग । अर्थतस्त्व च वाक्यस्य श्रुतिसविज्ञानभाष्ये ऽस्मदीये द्रष्टव्यम् । प्राचीनकोशेषु च न दृश्यते । तद्व्याख्येयम् । कुण्डलिनीयमेव श्लोकद्वयम् ※ Ś1 Ñ1 V2 B1 1 D1 4 7 12 13 अभिशस्ता(D1 3 13 °स्ता) महेन्द्रेण निशायामुत्पतन्ति च —After 37 B1 ins

773* पुनरुत्पतते सूर्यो ब्राह्मणैरभिरक्षित ।
वालिखिल्यप्रभृतिभिर्मरीचि पर्वतादिभि ।

38 a) B1 3 T3 G M Cr m g पाण्डर, Ck t पाण्डुर (as in text) ※ Ct पाण्डुरेति । अत्र सुराक्षीरोदयोर्मध्ये सर्पिर्दधिसमुद्रयोर्निवेशनानुक्तिस्तत्र विचेतव्यस्थलाभावादिति कतक । अनुक्तमपि तदुभयनिवेशनसंधेतोऽवगन्तव्यमिति तीर्थ ※ —b) V3 पर्वत (for सागरम्) —c) Ñ1 D6 8 10 T1 M3 गत्वा (for गता) Ś1 B1-3 D1-4 12 13 दुर्धर्षं —d) Ś1 Ñ V B D1-4 9 11-13 मुक्तामणि(Ñ1 °माल)वि भूषित(Ñ2 V3 B1-3 D7 °वरालय V1 3 °धरालय B4 °विराजित) —After 38, D11 repeats l 2-3 of 771*

G 4 40 45 B. 4 40 44 L. 4 32 36 तस्य मध्ये महाञ्श्वेत ऋषभो नाम पर्वतः ।
दिव्यगन्धैः कुसुमितै राजतैश्च नगैर्वृतः ॥ ३९
सरश्च राजतैः पद्मैर्ज्वलितैर्हेमकेसरैः ।
नाम्ना सुदर्शनं नाम राजहंसैः समाकुलम् ॥ ४०
विबुधाश्चारणा यक्षाः किंनराः साप्सरोगणाः ।
हृष्टाः समभिगच्छन्ति नलिनीं तां रिरंसवः ॥ ४१
क्षीरोदं समतिक्रम्य ततो द्रक्ष्यथ वानराः ।
जलोदं सागरश्रेष्ठं सर्वभूतभयावहम् ॥ ४२
तत्र तत्कोपजं तेजः कृतं हयमुखं महत् ।
अस्याहुस्तन्महावेगमोदनं सचराचरम् ॥ ४३
तत्र विक्रोशतां नादो भूतानां सागरौकसाम् ।
श्रूयते चासमर्थानां दृष्ट्वा तद्वडवामुखम् ॥ ४४
स्वादूदस्योत्तरे देशे योजनानि त्रयोदश ।
जातरूपशिलो नाम महान्कनकपर्वतः ॥ ४५

39 B4 om 39–41 D11 om 39ab — a) V1 B1–3 तत्र (for तस्य) Ñ1 D1 मध्ये तस्य (by transp) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 शुभो नाम, Ñ2 V B1–3 D5 7 12 [क्षी]शुभाख्यः T2 G1 M1 3 महाश्वेत (for महाञ्श्वेत) — b) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 11 13 जातो (G[ed] स्थितो) रत्नपर्वत — c) B1–3 सुकुसुमैर्, D11 च सुरभि (for कुसुमितै) — d) D8 9–10 व्याचितैश्, D7 रचितैश्, M1 व्याधवैश् (for राजतैश्) Ś1 D12 कलशैश्चित, Ñ1 D2 4 कमलैश्चित (D2 °श्च तै), Ñ2 V B1–3 D3 7 13 पादपैर्वृत (for च नगैर्वृत)

40 B4 om 40 (cf v l 39) — a) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 11 12 तत्र सा (Ñ2 वि), Ñ2 V1 2 B1–3 D7 यत्र सा, D2 तत स, D11 marg (for सरश्च) D2 12 राजते (for राजतै) B2 3 पात्रैर् (for पद्मैर्) — b) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 11 12 नलिनी (for ज्वलितैर्) D11 नील (for हेम) B1 2 मूपर्णै (for केसरै) — c) Ś1 Ñ2 V D1–4 7 11–13 सुदर्शना (V2 °र्शं* D2 °नो) — Ñ1 illeg for 40d — d) B2 D7 राजहंस, D2 हेमहंसै Ś1 Ñ2 D1 4 7 11–13 समाकुला (D2 °ल) V1 राजहंसकलाकुला V2 राजहंससंकुला, V2 B1 (before corr as in V1) राजहंससमाकुला, B2 राजत स समाकुल

41 B4 om 41 (cf v l 39) — ab) Ś1 D1–4 12 13 किंनराश्, D10 विविधाश् (for विबुधाश्) — D4 om from यक्षा up to 50 D11 विविधाभरणा यक्षा (for a) D8 10 चाप्सरो (for सा°) Ś1 Ñ2 D1–3 12 13 गंधर्वा पन्नगो (Ñ1 °रगो, D3 13 °नगो) रगा (D1 °हाप) (for b) Ñ2 V B1–3 D7 किंनरा वानरा यक्षा गंधर्वाप्सरसस्तथा — c) Ñ2 V B1–3 D1 7 तामभि (D2 °भि) गच्छंति D9 10 समभिगच्छेति — d) Ś1 Ñ V B1 3 D1–3 7 12 13 पारदर्शिनी (B1 °र्शिनी) (for तां रिरंसव)

42 D4 om 42 (cf v l 41) — a) Ś1 D1 3 13 तत्रः Ñ1 G1 3 M1 गत्वा D8 10 तदा (for ततो) D12 द्रक्ष्यथ (for द्रक्ष्यथ) — c) D7 स्वादूदं (sic) D11 घृतोदं (for जलोदं) T2 3 G1 सागरं (for सागर) D8 9 10 सागरं घोरं (for सागरश्रेष्ठं) Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 घृतोदं सुरभि (D1 °भि D12 °क्षे) घेर्य D3 (m) घृतोदक्षोदधिश्रेष्ठं Cr r पठोदं सागरश्रेष्ठमिति च पाठ (Cr घृतोदमिति पाठस्तु लेखकप्रमादकृत) — d) Ñ2 D1–3 11 13 नमस्कृतं Ñ2 V B D7 मनोहर D8 9–10 भयावहं (for भयावहं) Ś1 सर्वदेवनमस्कृत

43 D4 om 43 (cf v l 41) — a) Ñ2 V B D1 यत्र (for तत्र) M1 3 यत् (for तत्) Ś1 D12 क्रव्यादनं B2 3 ह क्रोधजं (for तत्कोपजं) — b) Ś1 Ñ V B D1–3 11–13 कृत्वा (for कृतं) Ś1 D12 हयशिरा, D2 3 12 °शिरो (for °मुखं) Ñ2 V B D7 हरि । D11 सुहत् (for महत्) — G3 reads 43cd twice — c) D8 9–10 T2 G1 3 M1 3 Ch t अस्या (D4 G2 अथा, T2 अथो, M1 यत्र) हुस् (for °हुस्तन्) T2 महद् , Cr g h t as in text (for महा) — d) T2 औरस, G1 वेदने, M1 दर्हनं, M3 उदित, Cr m g k t as in text (for मोदनम्) — For 43cd, Ś1 V B D1–3 11–13 subst

774* हविर्भूतं जले नित्यमपिबद्वडवामुखम् ।

[Ñ1 illeg after भू up to इ in 44d V1 2 B3 हविर्भूतं (for हविर्भूत) B2 दिव्यम्, D2 हव्यम् (for नित्यम्) Ś1 D1–3 11–13 पयोधिनं (Ś1 °धिनं D1 11 13 °धो विन) Ñ2 ब हव V1 2 अन्न दिव्य, L(ed) पयोधि न (for अत्र नित्यम्) V B2 4 वडवामुख Ś1 D12 ग्रासमविरत हवि D1–3 11 13 ग्रासमविरत (D2 °तो) हवि (D2 °वि) (for the post half)]

44 D4 om 44 (cf v l 43) Ñ1 illeg up to इह in d (cf v l 43) — a) B1 D7 वै क्रोशतां D2 इह in d (cf v l 43) — b) Ś1 Ñ2 V B D1 3 7 11–13 M1 सरित्पतीनां मंदिर — c) Ś1 Ñ2 V B — G1 illeg for 44c–45b — c) D2 श्रूयतां Ś1 Ñ2 V B D1 3 7 11–13 भूतसमानां T2 G1 M1 3 च समर्थानां Cr m D1 3 7 11–13 भूतमानानां Cr श्रूयते च समधानानामित्यत्र पक्षान्तरेऽप्यर्थं — d) Ñ2 V B D7 विशतां D8 9 11 दृष्ट्वा मद् (for दृष्ट्वा तद्) Ś1 D1 3 11 13 दृश्यतां (D12 यातां) वडवामुखे

45 D4 om 45 (cf v l 44) G1 illeg for 45ab (cf v l 44) — a) D11 घृतो । T2 G1 क्षणे (for स्वादू) D9 10 T2 क्षीरो Cg as in text (for तत्) Ś1 V B D1–3 7 11 13 घृतोदस्योत्तरे कूले M3 मधुरस्योत्तरे Cr स्वादूदस्योत्तरे सेवा इति पाठ Ch t वारि इति पाठ — c) Ś1 V B D2 3 11 13 चतुर्दश (for त्रयोदश) — d) Ś1 Ñ V D D1 3 11 13 गत्वा D11

G. 4 40 62 B 4 40 58 L 4 38 51 तत्र पूर्वं पदं कृत्वा पुरा विष्णुस्त्रिविक्रमे ।
द्वितीयं शिखरे मेरोश्चकार पुरुषोत्तमः ॥ ५२
उत्तरेण परिक्रम्य जम्बूद्वीपं दिवाकरः ।
दृश्यो भवति भूयिष्ठं शिखरं तन्महोच्छ्रयम् ॥ ५३
तत्र वैखानसा नाम वालखिल्या महर्षयः ।
प्रकाशमाना दृश्यन्ते सूर्यवर्णास्तपस्विनः ॥ ५४
अयं सुदर्शनो द्वीपः पुरो यस्य प्रकाशते ।
यस्मिंस्तेजश्च चक्षुश्च सर्वप्राणभृतामपि ॥ ५५
शैलस्य तस्य कुञ्जेषु कन्दरेषु वनेषु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ ५६
काञ्चनस्य च शैलस्य सूर्यस्य च महात्मनः ।
आविष्टा तेजसा संध्या पूर्वा रक्ता प्रकाशते ॥ ५७

781* जातरूपमयं दिव्यं शोभते सूर्यसंनिभम् ।
[Cf 50cd]

—c) Ñ2 V B1-3 D7 नग (for शृङ्ग) —d) Ñ2 V2 3 B1-3 D7 ह्यत्र B4 G3 M1 शुभ्र, D3 श्रुत (for पुरस्) —After 51, Ñ2 V B1-3 D7 ins

782* तस्य पर्वतराजस्य महच्छृङ्गं मनोरमम् ।
[Ñ2 V1 D7 मनोहर]

—After 51, Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 7 11-13 read 54 (Ñ2 V B1-3 D7 preceded by 782*) and 57

52 B4 reads 51–52 before 59 —a) Ś1 Ñ1 V2 B4 D2 12 13 पूर्वे (for पूर्वं) —b) Ś1 Ñ V B D1 2 4 7 12 13 तदा (for पुरा) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1 7 11 M2 त्रिविक्रम —c) B1 3 D3 6 9 10 शिखर, D2 च शिरो (for शिखरे) D13 द्वितीय च शिर धुरम् —After 52, B4 ins l. 1-2 of 779*.

53 a) B4 तदुत्तर, D7 उत्तरेषु (for उत्तरेण) —c) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 12 13 भूतानां (for भूयिष्ठं) —d) Ś1 स्तदाश्रित, Ñ1 V1 B2 त समाश्रित, Ñ2 V2 3 B1 3 D7 तमुपाश्रित, D1-4 11-13 तत्समाश्रि(D1 °श्रि)त, T3 तन्महो च्छ्रित (for तन्महोच्छ्रयम्)

54 Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 read 54 (Ñ2 V B1-3 D7 preceded by 782*) and 57 after 51 —a) Ś1 D12 वैखा(D12 °खा)नसा (for वैखानसा) —b) B4 वालिखिल्या Ñ V D11 13 मरीचिपा (for महर्षयः) B1-3 D1-4 7 11 वालिखि(D1 °खि)ल्या मरीचिपा —c) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 प्रा(Ñ1 D4 प्र)देशमात्रा (for प्रकाशमाना) —d) V2 3 B D2 7 तपोधना, D11 मनोजवा (for तपस्विन) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 सूर्य(Ñ1 सत्र, D3 प्रात, D4 सर्वे)काले तपोधना (D3 °युता)

55 B4 om 55 —a) T1 तत (for अयं) Ś1 Ñ1 D4 13 ततोऽस्य दर्शनाद्वीति(D4 °देव) Ñ2 V B1-3 D7 11 तत (B1 3 °त्र) सुदर्शनो(B1 3 °न)द्वीपे, D1 ततस्तु दर्शना द्विर्, D2 13 ततस्तस्यदर्शनादेव D3 ततस्तद्दर्शनाद्देवो —Ñ1 damaged for 55cd —b) D6 पूर्वो (for पुरो) T1 G1 यत्र, Cr m g k t as in text (for यस्य) Ś1 D2 4 12 13 योभिरेव(D2 11 °रर्क) Ñ2 V B1-3 D1 2 7 13 गोभिरस्य (for पुरो यस्य) —c) Ś1 Ñ2 V B1-3 D2 3 4 7 11 13 ततस् D5-10 M3 Ct तस्मिन्, Cr m g as in text Ct यस्मिस (for यस्मिन्स्) Ś1 D12 सर्वेत्र (for चक्षुश्च) D1 13 चकारे यत्र चक्षूंषि, G3 तस्मिंश्च तेजश्चक्षुश्च —d) Ś1 D1-4 11-13 इह (for अपि) ※ Cv सुदर्शनो द्वीपो जम्बुद्वीप । यस्मिंस्तेजश्च चक्षुश्चेति पाठ ※ —After 55, Ñ2 V B1 3 D2 7 11 ins

783* आक्षिप्य सहसा सूर्यो द्योतते स्वेन तेजसा ।
[B1-3 शोभते, D2 दीप्यते (for द्योतते).]

56 Ñ2 V B1 3 D7 om 56 B2 om 56ab B4 reads 56 after 50 —ab) T2 3 G2 M1 Ct तस्य शैलस्य (by transp) D5 6-10 शृङ्गेषु, D4 कूटेषु (for कुञ्जेषु) D11 शैलेष्वेतेषु देशेषु (for ab) D11 सागरेषु (for कन्दरेषु) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 शैलेषु तेषु दिव्येषु काननोपवनेषु च B1 तेषु पर्वतशृङ्गेषु विपिनेषु नदीषु च —After 56, B4 ins

784* सह्यान्तिकसमुत्थेषु पर्वतेषु गुहासु च ।
विचित्य सीतां वैदेहीमभिक्रामत वानरा ।

57 Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 read 57 after 51 —a) Ś1 D2 4 12 13 T3 [च]स्य, Ñ1 [स]स्य D13 त (for च) —b) T1 [इ]त्र (for च) B4 D11 महीतल, D4 विशेषत (for महात्मन) —cd) Ñ2 V B D7 प्रसृत (for आविष्टा) M3 reads संध्या inf lin sec m D2 4 13 T3 पूर्वं, D2 सूर्या (for पूर्वा) Ñ2 V B1-3 D7 transp संध्या and पूर्वा G3 transp पूर्वा and रक्ता —After 57, D5 6 8-10 T2 3 G M ins

785* पूर्वमेतत्कृतं द्वारं पृथिव्या भुवनस्य च ।
सूर्यस्योदयनं चैव पूर्वा ह्येषा दिगुच्यते ।

[(l 1) D5 द्वार (for द्वारं) G2 3 कृताद्वारं D6 पृथिव्यां]
—Thereafter they cont while B2 3 ins after 57

786* तस्य शैलस्य पृष्ठेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

[(l 1) D3 तत्र पर्वतपृष्ठेषु B4 तस्य पर्वतराजस्य D6 तथ पर्वतपृष्ठेषु (for the prior half) ※ Cvr तस्य शैलस्य पृष्ठेष्विति पाठ ※ B1 वनेषु च (for निर्झरेषु) B3 नदीषु च G3 च रावण (for गुहासु च) —(l 2) G3 गुहासु चैव (for रावण सह) D6 T3 विशेषत (for ततस्तत)]

—Thereafter B4 cont

787* तत्कृतिरम्य शैलेन्द्रं सुगन्धिनिषेवितम् ।
नानावर्णसमाकीर्णं स्वधातुविभूषितम् ।

ततः परमगम्या स्यादिक्पूर्वा त्रिदशावृता ।
रहिता चन्द्रसूर्याभ्यामदृश्या तिमिरावृता ॥ ५८
शैलेषु तेषु सर्वेषु कन्दरेषु वनेषु च ।
ये च नोक्ता मया देशा विचेया तेषु जानकी ॥ ५९
एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ६०
अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
मासे पूर्णे निवर्तध्वमुदयं प्राप्य पर्वतम् ॥ ६१
ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
सिद्धार्थाः संनिवर्तध्वमधिगम्य च मैथिलीम् ॥ ६२

G 4 40 70
B 4 40 70
L 4 31 57

58 Ś1 D12 om 58–59 Ñ1 D1–4 11 om 58 59^{b} B4 om 58 Ñ2 V B1 3 D7 transp 58 and 59 —^{a}) D3 om ततः Ñ2 V B1–3 D8 9 T3 G2 सा D11 तु (for स्याद्) —^{b}) T2 G2 M3 पूर्वा दिक (by transp) D11 समता (for त्रिदशा) Ñ2 V B1–3 D7 पू(B1 3 स)र्वा दिक्तिमिरावृता —^{c}) Ñ2 V B1–3 D7 लो(D7 रो)मदृर्य (V2 3 D7 °दि)ता(Ñ1 V2 3 D7 °र्णी) D8–10 G3 M1 समसावृता (for तिमिरावृता) D11 भावृता न प्रकाशते

59 Before 59 B4 reads 51 and 52 Ś1 D12 om 59 Ñ1 D1 4 11 om 59^{cd} (for all cf v.l 58) Ñ2 V B1–3 D7 transp 58 and 59 —^{a}) Ñ2 V B1 D7 दिव्येषु (for सर्वेषु) B1 3 शैलेष्वेतेषु दिव्येषु —^{b}) Ñ2 V B D7 सागरेषु (for कन्दरेषु) V1 3 D8, 9–10 T3 नदीषु (for वनेषु) —^{c}) V1 विभक्ता B4 ये नोक्ता, D1 यत्रोक्ता, D3 च प्रोक्ता G1 तु चोक्ता (for च नोक्ता) Ñ V1 D8 10 मयोद्दिष्टा

60 For 60^{ab}, Ś1 D12 subst 790* Ñ1 D1–4 11 transp 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b} D12 reads 60^{ab} in marg —^{c}) Ś1 D8 12 M3 अभास्करम् Ñ2 न मर्यादं L(ed) भास्याद् (for ममर्याद्) Ñ2 अत्र भास्कर मर्याद् D3 भासास्करसमर्यादं —^{d}) Ñ2 V B D7 8 जानामि M3 जानीयम् (for जानीमस्) Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 नाधि गम्यत परं

61 Ñ1 D1–4 11 transp. 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b} Ñ2 V B1 3 D7 om 61^{cd} D11 repeats 61^{ab} after 62^{ab} —^{a}) Ñ1 D1 3 4 8 11 (second time) 11 T2 3 M3 अधिगम्य B4 प्रविचित्य (for अधिगम्य) D 12 G2 च (for तु) —B4 om b. —^{b}) D1 निलये D11 (second time) तु (for च) G1 तस्य रक्षस (for रावणस्य च) —Ś1 D12 om 61^{c}–62^{b} —^{c}) D6 मास (for मासे) —^{d}) Ñ1 D1–4 11 गत्वा समुद्रं गिरिं (V1 2 * [damaged]) B4 उदयं प्रस्थतो गिरिं —For 61^{cd} Ñ2 V B1–3 D7 subst

789* उदयं पर्वतं गत्वा मासामात्रान्निवर्तथ ।

(Ñ2 illeg for गत्वा Note hiatus between the two halves. V1 B1 निवर्तध्वं Ñ2 मासम् निवर्तथ B3 मासात्तु नि(B3 तो मासादि)निवर्तथ D7 समस्मात निवर्तन (for the post half)]

62 Ñ1 D1–4 11 transp 60^{c}–61^{b} and 61^{c}–62^{b} Ś1 D12 om 62^{ab} (cf v.l 61) Ñ2 damaged up to वस in 62^{b} D12 reads 62^{ab} in marg —^{a}) Ñ1 V B1–3 D7 transp ऊर्ध्वं and मासात् D11 वस्तव्यो (for वस्तव्यं) —After 62^{ab} B4 ins

789* इत्येवमन्वशासीद्धरिं सुग्रीवो वानरषभ ।

—After 62^{ab}, D1 3 11 ins, while Ś1 D8 12 subst for 60^{ab}

790* एतावद्वानरैः शक्यम् वेद्वं रघुनन्दन ।

[Ś1 D12 सत्यम् (for शक्यम्)]

—D11 repeats 61^{ab} after 62^{ab} and then ins. 791* B4 om 62^{cd} —^{c}) Ñ2 D7 सिद्धिरथाः(—^{d}) B1 D11 तु (for च) V1 3 अवगम्य च V2 B2 3 D7 अवगम्याशु (B3 °म्य तु D7 °म्याशु) (for अधिगम्य च) —For 62^{cd} Ś1 Ñ1 D1 4 11 12 subst D11 ins. after 61^{ab} (1)

791* पूर्णे मासे समुद्रत्य निवर्तध्वं प्लवंगमाः ।

[D2 पूर्ण (for पूर्णे)]

—Thereafter all the above MSS cont

792* अतः परं प्रवक्ष्यामि गतिमन्यां महोत्तरे ।
दक्षिणस्यां दिशि यथा गन्तव्यं प्लवगाधिपैः ।
यथोक्तं चैव कर्तव्यमस्माकं प्रीतिमावहम् ।
अन्यथा नाशो वः स्याद्दारुणो जीवितस्य च ।

[(l 1) D12 गमनानि (for गतिमन्यां) —(l 2) D2 तथा (for यथा) Ñ1 हरिवरैः D1 प्लवगमाः D4 8 11 12 प्लवंगमैः D2 प्लवंगैः (for प्लवगाधिपैः) —(l 3) Ñ1 illeg after चैव up to प्रीति D1 4 11 एव च (for चैव) D2 प्रीतिदम् (for प्रीतिमावहम्) —(l 4) Ñ1 हि D1 11 वा (for वः) Ñ1 इत्यत्र समुद्रस्य च D12 अस्त्वेवं अन्यत्र च (for the post half)]

4 40 71 / 4 40 71 / 4 32 60 महेन्द्रकान्तां वनषण्डमण्डितां
दिशं चरित्वा निपुणेन वानराः ।
अवाप्य सीतां रघुवंशजप्रियां
ततो निवृत्ताः सुखिनो भविष्यथ ॥ ६३

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

४०

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तन्महद्वानरं बलम् ।
दक्षिणां प्रेषयामास वानरानभिलक्षितान् ॥ १
नीलमग्निसुतं चैव हनुमन्तं च वानरम् ।
पितामहसुतं चैव जाम्बवन्तं महाकपिम् ॥ २
सुहोत्रं च शरारिं च शरगुल्मं तथैव च ।
गजं गवाक्षं गवयं सुषेणमृषभं तथा ॥ ३
मैन्दं च द्विविदं चैव विजयं गन्धमादनम् ।
उल्कामुखमसङ्गं च हुताशनसुतावुभौ ॥ ४

63 a) Ś1 Ñ1 V B1-3 D1-4 7 11-13 M3 नील, D1 शाल (for षण्ड) —b) B1 विचित्य (for चरित्वा) Ś1 D13 सचार्य सर्वामपि ता च वानरा, Ñ1 विचार्य सर्वा॰॰ ता च वानरा, Ñ2 V B1-3 D7 दिश कपींद्रा निपुण विचित्य, D1-3 13 विचीय सर्वां सनगा स(D3 13 ॰क्ष)वानरा, D4 विचीय सर्वां मनजावचानरा (sic) D11 दिश विचीयातिशयेन वानरा ✻ Cv r g निपुणेन नैपुण्येन (Cv भावप्रधानोऽयं निर्देश) ✻ —c) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11 13 नरेंद्र(D4 महेंद्र)पत्नीमधि (D1-3 13 ॰गि)गम्य मैथिलीं, Ñ2 V B1-3 D7 नरेंद्रपत्नी (B2 ॰कन्या, D7 ॰पुत्री)मुपलभ्य मैथिलीं

Colophon —*Sarga name* Ś1 D13 पूर्वदिग्वर्णन, Ñ1 पूर्वदिग्विजय, Ñ2 सीतान्वेषणे पूर्वदिग्गमनादेश, V1 सीतान्वेषणे पूर्वदिक्प्रेषण, V2 3 पूर्वदिग्गमनादेश, B1 3 सीतान्वेषण दिग्गमनोद्देश, B2 D7 सीतान्वेषणे पूर्वदिग्गमनादेश, B4 पूर्वदिक्प्रेषण, D1 पूर्वदिक्निरीक्षण, D2 13 पूर्वदिग्वर्णन, D3 सुग्रीवोद्योगे पूर्वदिग्वर्णन, D4 उद्योगे पूर्वदिग्वर्णनं, D11 दिशा त्रितये पूर्वदिक्प्रेषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D3 4 12 13 om Ñ2 G1 3 (as in text) V2 37 V3 B2 42 B3 4 D2 6 8-10 T2 3 G2 3 M 40 D1 26 D5 7 41 D11 35 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

40

☞ T1 missing for Sarga 40 (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नम

1 B1 om 1 —a) Ñ2 V1 2 B2 3 D7 अथ, V3 इति (for तत) Ñ2 V B2 3 D7 11 स(V3 सु) हरीन् (for सुग्रीवस्) —b) Ś1 D13 तं कपिं वानरेश्वर, Ñ1 D1-4 13 स (D13 स) कपिं वानरर्षभ (D1 3 ॰र्ष), Ñ2 V B2 3 D7 11 दिश(V2 ॰शा) पूर्वां हरीश्वर, B4 तद्धरीणां महाबल —c) Ś1 Ñ V B2 3 D1-4 7 11-13 अपरान् (for दक्षिणां) V1 प्रेरयामास —d) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 समहर्षयन्, Ñ2 V B2 3 D7 11 दक्षिणां दिश, B4 अभिरक्षितान् (for अभिलक्षितान्) —After 1 Ñ2 V B3 D7 11 ins

793* अब्रवीद्धिरिसंकाश हनुमन्तमवस्थितम् ।

[G(ed) उपस्थित (for अव॰)]

2 D3 om 2ab Ś1 Ñ V B1-3 D2 3 4 7 11-13 transp ab and cd —ab) Ś1 Ñ1 D4 13 मारुतिं (for वानरम्) Ñ2 V B1-3 D7 11 नलं चन्दनमेव च (for b) B4 हनूमंतं कपिश्रेष्ठं कुमुदं च महाबलं —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 वीर (for चैव) —d) D1 जाम्बुवंत D4 13 M1 2 महाबलं D3 ॰मतिं D8-10 महौजस (for महाकपिम्)

3 D3 om 3 —a) Ś1 Ñ1 D4 13 सुराविं, D1 सराविं D2 सरात्रिं, D6 शरालिं T2 सुरारिं (for शरारिं) Ñ2 V B D7 11 श(D11 प)रार्चिषं सु(D7 सु)होत्रं च D13 सहोत्रं च सुराविं च —b) D2 12 13 शतगुल्मं G3 च वानर (for तथैव च) —D11 transp 3cd and 4ab Ñ1 illeg from गवाक्ष in c up to सुष in d —c) Ś1 D4 12 13 शरभं D3 D1 सुरभ (for गवयं) V1 गवयं च गवाक्षं च —d) D11 सुपार्श्वम् । G(ed) कुमुदम् (for सुषेणम्) D8-10 G3 वृषभं (for ऋषभं)

4 D11 transp 3cd and 4ab —a) Ś1 D11 द्विविदं M1 द्विविदं (for द्विविदं) —b) Ñ2 V1 2 3 D1-3 D7 G1 M1 शरभ, V2 D6 8 10 G1 सुषेणं D3 11 विनतं (or विजयं) —Ñ1 illeg for 4cd —c) B4 असङ्गं D5-12 चनेंतं (for असङ्गं) —d) Ś1 D4 13 वैश्वानर (for हुताशन) B4 सुर्यसखा, M2 सामसुभौ (for सुतावुभौ) ✻ Cl अग्निहुताशनयो

अङ्गदप्रमुखान्वीरान्वीरः कपिगणेश्वरः ।
वेगविक्रमसम्पन्नान्संदिदेश विशेषवित् ॥ ५

तेषामग्रेसरं चैव महद्बलमसंगगम् ।
विधाय हरिवीराणामादिशद्दक्षिणां दिशम् ॥ ६

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां तानुदाहरत् ॥ ७

सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतावृतम् ।
नर्मदां च नदीं दुर्गां महोरगनिषेविताम् ॥ ८

G 4. 41 10
B 4. 41 3
L 4. 37 10

सर्वेतेष्वोऽधिष्ठातृदेवतारूपेण हुताशनस्यविशिष्टत्वात्तद्विशेषण मेदश्च भेद । हुताशनसुतानिति पाठ्ठ । Ct मयं सुषेणस्तारा विदुरन्य । हुताशनसुताविवशिरवत्पाव्यं हुताशनरश्मित्यशिदुता शनयोर्भेद ॥ —For 4cd, Ñ1 V B1-3 D7 subst, while D11 ins after 4

794* हरिमुखं भीममुखं तारं च वनगोचरम् ।

[D11 प्रभेव च (for भीममुख)]

—After 4, B4 ins

795* नलं च सुमहाभागं तेजोरस्त महाकपिम् ।
पवनप्रतभ चैव गोलाङ्गूले महाकपिम् ॥

whereas M1 ins

796* नलं च सुमहाभागं सोपर्ण च महाबलम् ।
पनस प्रहस चैव गोलाङ्गूलं महाबलम् ।

5 a) Ñ1 D7 सर्वान्, V B1-3 D11 प्लुतान् (for वीरान्) —b) Ñ1 V B1-3 D1-11 हरीन् । B4 कपीन् (for वीर) D11 हरि (for कवि) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 कपीन्कपिवरे (Ś1 Ñ1 °ने)श्वर —Ñ1 om 5cd —d) Ś1 D1.11 कपीश्वर ; Ñ2 V B D7.11 विशेषत ; D2-4.13 हरीश्वर (D13 °रान्) Cv g k t as in text (for विशेषवित्) ∧ Cr विशेषविदिति पाठ ॥

6 D13 om 6-7 —a) Ś1 (in gloss भवदग्रे) Ñ1 D2.4.13 प्रमुखं । Ñ2 V B D1.11 श्रेष्ठं (V3 D7 °ष्ठ) मुख्यं D1 प्रमुखं D10 समग्रे M1 अग्रिमं Cg as in text (for अग्रेसरं) —b) T1 महावीरम् (for महद्बलम्) Ñ2 V1 B D1.11 G1 M1 समतां V1 समंतात्, D1 M1 समयाको Cg as in text (for असंगगम्) Ñ1 D1.2 11 T1 G1.3 सुहद् (T1 G1.3 महाम)समयोर्त Ñ1 D1.11 हरी सम्मतेषु V1 महद्ब°°°°(illeg) D1 हरी बलसमर्थ D1 हरी बलयो गति ॥ Ct महद्बलमसङ्गगमिति सर्वत्र । Cr सनामग्र चैव महद्बलमसमद्भिति च पाठ । Ck असमद् भिति । असंवीतभिति पाठ । Ct अग्रेसरं मुख्यम् । असमद् भिति पाठेऽसमवेतत्त्वमिश्रणं ॥ —D1 om 6cd-7b —c) Ñ1 V B1-3 D1 विसृज्य B4 विहाय D11 निधाय, D12 विधायं (for विधाय) D1 विहाय सर्वे वीराणाम् —d) D1 सादिदेश (lapm) (for सादिशत्) —After 6, Ñ1 B1-3 D12 ins 1 2-3 only V ins 1 1-2 only after 6, whereas Ś1 Ñ1 D1-4.12 ins 1 2-5 only after 7 B4 cont 1 3 only after 810*, D11 ins 1 2-5 only before 8

797* कृत शतसहस्रेण नारैवो हरिसत्तम ।
एवं सह महाभागैर्वानरैः कामरूपिभिः ।
अभिगम्य महाभागा विशालां दक्षिणां दिशम् ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नैस्तत्पार्थैरनुगच्छथ ।
तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च । [5]

[(l 1) B1.3 तारो वो D11 भूयो वा (for तारैवो) —(l 2) Ñ1 illeg from एवं to वा D11 पुनि (for एवं). —(l 3) D11 प्रविश्य (for अभिगम्य) Ñ1 B1-4 D7 अभियाति महाभागा (for the prior half) D1-4.13 दिशं (for दक्षिणां) Ñ1 Pest —(l 4) Ś1 Ñ1 नोमुनेर् (for अनुगच्छ) Ś1 Ñ1 भवगच्छथ D1-4.13 °गच्छ (for अनुगच्छथ) —(l 5) Ś1 D1.6 तत् (for तत्र) D1 वैभैर्वी (for मार्गध्वं) D1 निलयौ (for निलयं) D7 om च (subm)]

7 V D11 om 7 D1 om 7ab (for D1.11 cf v l 6) Ñ1 illeg for 7ab. —ab) D1 केचिद्य (for केचन). D1 दिशश्च गिरिमार्गणा ; D1 तदपश्च परिमार्गणे (for b) D1 ये केचिद्गनदेशास्तानामयांश्चपरिमार्गेण (metri causa) —c) Ñ1 B1-3 D1.11 सुग्रीव ; G1 स वीर (for कपीश) —d) G1 तेषां (for स तेषां) Ś1 Ñ1 D1-4.13 T1.3 Ct समुदाहरत् ; D1 नदुदाहरत् । Cg as in text (for तानु°) Ñ1 B1-3 D7 सादिदेश च तान्हरीन् । D11 आचचक्षे स तानपि —After 7 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins 1 2-5 of 797* while M1 ins

798* दक्षिणां दिशमागम्य रावणो गृह्य मैथिलीम् ।
मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च गुहासु च ।

8 Before 8 D11 ins 1 2-5 of 797* —a) Ś1 Ñ1 V B1.3 D1.2.11 M1.3 सहस्रशिरसं Cr m g k t °सं (as in text) —b) B4 D1.4.6.12 T1.3 G1.2 M1 नानाद्रुम D1.11 नानाविधैः D1 नानाशैलं (for नानाद्रुम) Ñ1 B1-3 D1.11 नानाद्रुम (D11 °च)नानायुतं —c) Ś1 Ñ1 B1 D1.4.6.12 तथा D11 विपुला G1 दुर्गा (for दुर्गां) —B1 om (hapl) 8d-9a —d) Ś1 V Pt अश्वकर्णेषु वनेषु (B1 °षां) D7 विविधस्त्रगुणवीरम (sic) —After 8, Ñ1 V B1-3 D1.11 ins Ś1 D11 ins, after 11ab Ñ1 D1.11 cont 1 3-4 only after 803* while B4 ins after 9b

797* पर्वतप्रवरां भीमां वैमुक्तोऽन्तरिक्षिणीम् ।
नानापक्षिगणां रम्यां कृपां वेणवीं नदीम् ।
तत्र पर्वतादेषु कुमेषु विटपेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गध्वमवरमानसाः ।

G 4 41 13 B 4 41 9 L 4 33 0 ततो गोदावरीं रम्यां कृष्णवेणीं महानदीम् ।
वरदां च महाभागां महोरगनिषेविताम् ॥ ९
मेखलानुत्कलांश्चैव दशार्णनगराण्यपि ।
अवन्तीमभ्रवन्तीं च सर्वमेवानुपश्यत ॥ १०
विदर्भानृषिकांश्चैव रम्यान्माहिषकानपि ।
तथा वङ्गान्कलिङ्गांश्च कौशिकांश्च समन्ततः ॥ ११

[B₁ transp l 1 and 2 —(l 1) Ś₁ D₈ तां तु G(ed) दिव्यां (for भीमां) Ś₁ D₁₂ श्लक्ष्ण (for तीक्ष्ण) Ñ₂ B₁ D₇ ₁₁ -शोभम् (for रोमम्) —(l 2) Ś₁ D₁₁ ₁₂ पद्दिगुणा Ś₁ D₁₂ दिव्या (for रम्यां) —B₃ om (hapl) from वेश्वर्णी up to पुण्या in 800* L(ed) वेगवती (for वेत्र°) —After l 2 Ś₁ cont 805* —(l 3) Ñ₁ illeg for तत्र पूर्व D₃ ₄ तस्य (for तत्र) B₂ पर्वतदेशेषु Ñ₂ V₁ ₂ कुजरे (sic) (for कुञ्जे) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ शिलाग्रशिख(D₁₋₃ ₁₃ शिख)रेषु च (for the post half) —After l 3 V₁ reads 11^{ab} for the first time repeating it in its proper place —(l 4) D₁₂ ग्रापव (sic) (for रावण)]

9 B₂ om 9^{a} B₃ om up to पुण्या in 800* (for both cf v l 8) Ś₁ D₁₂ G₁ om (hapl) 9 —^{a}) T₂ सोमवतीं (for गोदावरीं) Ñ₁ नदीं भीमरथीं रम्यां Ñ₂ V B₁ ₂ D₇ ₁₁ तां च दिव्यां गिरिनदीं(D₁₁ महापुण्या) D₁₋₄ ₁₃ तां च(D₁₃ सति (sic)) वेणवतीं रम्यां ※ Ct तत्र गोदावरीमित्यत्र विन्ध्यपूर्वदक्षवर्तिगोदावरीं नदीम् ।, so also Ct ※ —^{b}) V₁ T₂ कृष्णवेण्या B₃ ₄ D₅ ₇ °वेणां B₁ D₈ G₂ M₃ °वर्णां D₈ ₁₂ °वेणा D₁₀ कृष्णां वेणां D₁₁ °वेश्या (for कृष्णवेणीं) —After 9^{b} B₄ ins 779* —D₃ om 9^{c}-10 D₅ ₈ ₁₀ om 9^{cd} —^{c}) V₁ ₃ तां (for च) Ñ₁ D₇ महाकूलां B₄ °लेगा D₂ ₄ ₁₃ °कालां D₆ वराहोहां T₂ G₂ ₃ M₃ °रोहां T₃ °भोगां (for महाभागां) —^{d}) N₂ B₁ महानद D₁ ₄ ₁₃ महाना(D₁₃ °न)ग (for महोरग) —For 9^{cd} Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ subst

800* देविकां बाहुदां पुण्यां रम्यां बाहुमतीमपि ।

[B₃ om up to पुण्यां D₇ देविकां (for देविकां) Ñ₂ V₁ बहुनां V₂ मनगं (sic) V₃ महुदां (for बाहुदां) V₂ B₁ transp पुण्यां and रम्यां N₂ V₁ बहुमतीम्]
whereas D₁₁ subst

801* दुर्गां दुर्गमतदा च विविध्यन्तु वनौकस ।

10 D₃ om 10 (cf v l 9) —^{a}) B₁ उत्कलान् G₁ मुकुलान् (for उत्कलांश्) Ś₁ D₁ ₄ ₁₂ मेकलामु(Ś₁ D₁₂ °नु)त्कला चैव Ñ₂ V B₁ ₂ D₇ मेकला(B₁ °खला)नुत्कला श्चैव D₁₁ मेकलां सुपलां(D₁ सुपर्वा) चैव D₅ ₆ T₂ ₃ G₃ M मेखलामुत्कलां चैव D₁₁ मेकलांश्चोत्कलांश्चैव G₂ मेखलामुत्तरां चैव —^{b}) V₂ T₂ -नगरानपि (for -नगराण्यपि) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₁ नदीं मणिगिरिमेखलां Ñ₂ V₁ दशार्णाश्च(V₁ °देशं) नानपि V₂ B₁ D₇ दशार्णाग्रहा V₃ °र्णां)शानपि B₂ ₃ दशार्णांश्च पुरानपि B₄ समन्ताच्चाति पुराणि च D₁ ₂ ₁₃ नदीं मणिगिरि(D₂ ₁₃ °गिरी)तटां —After 10^{ab}, D₁₁ ins.

802* पर्वतान्विन्ध्यपादांश्च विचेतव्यास्ततस्तत ।

—^{c}) Ś₁ D₁ आं(Ś₁ अ)भ्रमतीं चंद्र(D₇ वेणु)वतीं Ñ₁ D₂ ₄ ₁₂ ₁₃ अद्भुत(Ñ₁ °द्रुम D₁₂ °द्रुत)तीं पद्म(D₁₁ °भ)तीं, B₁ T₂ आम्रवतीमवतीं च D₅ ₆ ₈ ₁₀ G₂ आर (D₅ G₂ °हु D₈ अभ्र)वंतीमवतीं च D₁₁ गंधवतीमवतीं च T₃ आमवतीं भवतीं च G₁ आगुवतीं गुवतीं च G₃ अवतास्यां गुवतीं च M₃ आरवतीमवतीं च M₂ अथवंतीमवतीं च —^{d}) D₇ सर्वाम्, D₁₁ सर्वान् (for सर्वम्) D₁₂ एव Ś₁ Ñ₁ D₁₂ विचीयताः D₄ विचीयतां, M₁ (अ)नुपश्यथ (for (अ)नुपश्यत) D₁ सर्वाश्चैता प्रपश्यत —For 10^{cd}, N₂ V B₁ ₂ D₇ subst

803* अन्तरद्वीपं विमलान्विचिन्वन्तु वनौकस ।

[Ñ₂ D₁ अंतर्दे च विमलं V₁ अरण्यांश्च विशालांश्च V₂ अंतर्दी च विशालं च V₃ B₂(after corr m as above) अंतर्गी च विमलं (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS cont

804* ततो गोमाश्च पाण्ड्यांश्च विचित्य गिरिशिखरान् ।
गन्तव्यो मलय श्रीमान्पर्वतो धातुमण्डित ।
अम्बुशीतां वेणवतीं समुद्रानि पुराणि च ।

[(l 1) Ñ₂ V₂ पणांश् V₁ illeg (for पाण्ड्यांश्) Ñ₂ V₂ D₇ विचित्र V₂ विचित्य (for विचित्य) —(l 2) Post half=13^{d} V₁ माल (for धातु) —(l 3) D₁₁ सुरेश्वरीं शिखरं श्रीमान् (for the prior half) B₂ विरुपिनं पाननं (=14^{b}) (for the post half)]

11 B₄ reads 11-14^{ab} after 18 V₁ reads 11^{ab} for the first time after l 3 of 799* repeating it here —^{a}) V₂ D₁₁ विदर्भाम् Ñ₁ ऋषिकां Ñ₂ V₁ (second time) ₃ B₁ D₇ ₁₀ ऋषिकांश् D₇ ऋषिकांश्च M₂ वृषिकांश् (for ऋषिकांश्) ※ Ct ऋषिका इति पाठः ॥ Ct ऋषिकानिति पाठः ※ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ ऋष्यांश्चिकां चैव —^{b}) V₁(first time) महिषिकान् V₁(second time) B₂ ₄ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ माहिषिकान् T₂ महिषी° G₂ V₃ माहिष्म(M₃ °ष्मि)पान् (for माहिषकान्) G₁ मय (for अपि) V₂ D₁ ₁₁ रम्यां मा D₁₃ ₁₀ म)हिषि(V₂ D₁ °ष)कामपि —After 11^{ab}, Ñ₁ D₁ ₁₁ ins whereas Ś₁ cont after l 2 of 799*

805* मार्गेण्डं हरिणाद्रींश्लथा वनरांश्च नर्मदाम् ।
[D₁₁ वेत्रां]

—Then Ś₁ D₁ ₄ ₁₃ cont l 3 4 of 799*

—^{cd}) D₅ ₆ T₂ ₃ G₁ M₃ Ct वङ्गान् D₁₋₄ Ct मत्स्य G₂ ₃ M₁ चंद्र (for वङ्गान्) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₁ तथा मत्स्यांश्च(D₁₁

G 4 41 21
B 4 41 25
L 4 33 20

तत्रासीनं नगस्याग्रे मलयस्य महौजसम् ।
द्रक्ष्यथादित्यसंकाशमगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ १६
ततस्तेनाभ्यनुज्ञाताः प्रसन्नेन महात्मना ।
ताम्रपर्णीं ग्राहजुष्टां तरिष्यथ महानदीम् ॥ १७

सा चन्दनवनैर्दिव्यैः प्रच्छन्ना द्वीपशालिनी ।
कान्तेव युवतिः कान्तं समुद्रमवगाहते ॥ १८
ततो हेममयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ।
युक्तं कपाटं पाण्ड्यानां गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥ १९

16 ᵃ) Ś1 N V2 B D1–4 7 11 13 तत्र (for तस्य) D1* नदस्य (for नगस्य) ॐ Ch तस्येति। अधोमुखस्येत्यर्थः।, Ct तस्याधोमुखपर्यायस्य ॐ —ᵇ) Ś1 D12 तपस्तं (for मलयस्य) Ñ2 V1 2 B D5–11 T2 3 G2 3 M1 2 महौजस —ᵈ) Ś1 मुनिसत्तमं (for ऋषिस°) ॐ Ct अगस्त्यमिति (1)यद्यपि पञ्चवटीत उदग्भागेऽगस्त्याश्रम पूर्वमुक्तस्तथाप्यत्रापि बोध्य । वाल्मीकेरनेकदेशेष्वाश्रमवत् । समानतामान्य एवाय मित्यन्ये ॐ —After 16, Ś1 Ñ1(l 3 only) D1–4 12 13 ins

809* तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं दिव्यधातुसमन्वितम् ।
पुलस्त्यऋषिमासाद्य गता द्रक्ष्यथ वानरा ।
गन्धर्वकन्या निहता यत्र हित्वा सखीजनम् ।

[(l 1) D1 विभूषित (for °समन्वितम्) —(l 2) D1 ऋषिमासीन, D4 ऋषिसंघात Ś1 D13 गत्वा (for गता). —(l 3) D1 [स]भिहता (for निहता) D1 हत्वा D13 गत्वा (for हित्वा) D13 सखीजन (for °जनम्) Ś1 यत्र गत्वा [before corr हित्वा] सुखी जन, Ñ1 damaged (for the post half)]

17 Ñ1 damaged for ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D1 तथा, D12 तथा (for तेन) Ś1 D13 ह्यनुज्ञाता —ᵇ) Ś1 D1–4 12 13 [श्रं]तरात्मना (for महा°) —Ñ1 illeg from ° up to तरिष्यथ in ᵈ —ᶜᵈ) Ś1 D3 4 13 ता महाग्रा[(D8 °प्र)हदु (D4 °सदु [hypm])ष्टा Ñ2 V1 2 B D1 7 M1 ता महाप्रा(V1 2 प्र)हदु(D7 M1 °सु)घोरा, D2 13 तिमिग्राहैर्दुष्ट घोरां D11 ता(m gloss ताम्रपर्णी) महाग्राहदुष्टोरा (for °) ॐ Cv ताम्रपर्णीम्। ग्राहविशेषणोपादानाद्ग्राहवतीति तस्या सञ्ज्ञान्तरम्। Cr ताम्रपर्णी ग्राहजुष्टामिति पाठ । Ch t ग्राहजुष्टामित्यादि(Ck °मिति) ताम्रपर्णीविशेषणम् ॐ D1 तरिष्यत (sic) D8 ताम्रपर्णी ग्रहैर्जुष्टा तरितव्या महानदी

18 ᵃ) Ś1 Ñ1 B4 D4 11 12 स, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 या (for सा) D8 वनैर् (sic) D7 -चूर्णैर् (for -वनैर्) B4 D4 8 11 चित्रै M2 दीर्घैः (after corr दिव्यैः) (for दिव्यैः) —ᵇ) Ñ2 V2 D7 T2 G2 M1 2 प्रच्छन्न, V1 प्रमत्त, B4 D1 प्रसन्ना G2 damaged for द्वीप D8 मालिनी (for -शालिनी) Ś1 Ñ1 D4 12 प्रसन्नद्वीपमालिनी, D3 5 13 प्रसन्न(D3 °न्ना)द्वीपशालिनि D4 5 10 प्रच्छन्नद्वीपवा(D4 °पा)सिनी D11 प्रच्छन्ना दीप्तिमालिनी —ᶜ) Ñ2 V1 2 B2 3 D1–4 7 11 13 कुलसंकेता(D4 °ता) B1 कुलसंकाशा (sic) D5 8 10 G1 Ct युवती कात (for युवति कान्त) Ś1 Ñ1 L(ed) कातर तो (L[ed] कात सं) कुलसंकेता D11 कामेन कृतसंकेता —ᵈ) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11 13 सभि(B4 यामि, D1 प्रति)गच्छति, Ñ2 V1 2 B1–3 D7 अभिधावति, M2 द्रव गाहत (for अवगाहते) —After 18, B3 reads 22–24ᵃᵈ

19 ᵇ) B4 मुक्तादाम, G2 मणिमुक्ता (by transp.) (for मुक्तामणि) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 तोरण मणिभूषित (Ñ2 D7 °षण), D11 तप्तकाञ्चनतोरण —ᶜ) Ś1 D1 2 11 13 युक्त कपा(D1 °वा)ट, Ñ1 V2 2 B D7 कपा(B °वा)टयुक्त D3 गृहकपाट D4 युक्त कपाट (for युक्तं कपाटं) B2 पद्मानां D2 12 पद्मानां (for पाण्ड्यानां) D4 मुक्त कपाटे पण्यानां —After 19 Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 ins

810* तामतिक्रम्य कावेरीमावृत्य मलय गिरिम् ।
पौष्पीं मालामिव कृत्वा वेला द्रक्ष्यथ वानरा ।
मर्यादां ता समुद्रस्य वेला गत्वा यशस्विनीम् ।
सचन्दनवना रम्या विचिन्वन्तु वनौकस ।
तत्र केतकषण्डेषु पुन्नागगहनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।
तत समुद्र सतोयोऽगाध पुष्पितमण्डित ।
शतरङ्ग स दृष्टो हि कश्यपेन पुरा कृत ।
उपकार तु विम्यस्ते साङ्गराकुलीकृतम् ।
दृष्ट्वा भगवता शप्तो ह्यतरङ्गो भविष्यसि ।
तत स शासनात्तस्य समुद्र सरिता पति ।
अतरङ्गोऽभवत्क्षिप्र निर्मलादर्शदर्शन ।
ततो द्वीप समुद्रस्य शतयोजनमायत ।

[B2 om (hapl)] 1 and 2 —(l 1) D1 13 वैदेहीव (corrupt) (for कावेरम्) Ñ1 damaged from कृत्य up to मिव कृ in l 2 V2 मलये गिरि —(l 2) D2 कृत्य D13 पुष्प (for पौष्पी) Ñ2 V2 B1 2 4 D7 11 पौष्पीमिव कृत्वा माला, V1 पौष्पीकृतामिव माला (for the prior half) Ñ2 V1 D1 2 4 D7 वला, V2 वनी (sic) (for वेला) B2 द्रक्षय (sic) (for द्रक्ष्य°) —For l 2 Ś1 D13 subst while L(ed) ins after l 2

810(A)* पौष्पीं च मालां दिव्यां तु विरचय्य तनार्चया ।

—Ś1 D13 L(ed) om l 3 and 4 —(l 3) D13 ह (sic) (for ता) V2 B4 यशस्विनी(B4 °न), D4 (य)शस्विनी D8 °स्विन (for यशस्विनीम्) Ñ1 गत्वा ** वनस्विन (for the post half) —(l 4) D11 कुर्या (for वना) N2 B1 D1–4 11 13 दिव्या (for रम्या) Ñ1 B4 विचिन्वन्तु (for °न्तु) D4 **** वनौकस (damaged) (for the post half) —(l 5) V2 तत्र (for तत्र) Ñ1 D1 4 12 केतकि- D* 13 केतकषि (for केतक) Ś1 N D2 3 7 11–13 -षण्डेषु V1 -खण्डेषु (for षण्डेषु) Ś1 Ñ1 B1 D1–4 11–13 पुष्पितेषु वनेषु च (for the post half) —(l 6) D1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 8 D1 ह्यतस्तत (for तत°) —(l 7) Ñ1 illeg for संतोयो and

ततः समुद्रमासाद्य संप्रधार्यार्थनिश्चयम् ।
अगस्त्येनान्तरे तत्र सागरे विनिवेशितः ॥ २०

चित्रनानानगः श्रीमान्महेन्द्रः पर्वतोत्तमः ।
जातरूपमयः श्रीमानवगाढो महार्णवम् ॥ २१

नानाविधैर्नगैः फुल्लैर्लताभिश्चोपशोभितम् ।
देवर्षियक्षप्रवरैरप्सरोभिश्च सेवितम् ॥ २२

सिद्धचारणसंघैश्च प्रकीर्णं सुमनोहरम् ।
तमुपैति सहस्राक्षः सदा पर्वसु पर्वसु ॥ २३

G 4. 41. 33
B 4. 41. 25
L 4. 33. 32

---

damaged thereafter up to नि in l. 8 (cf. Ś1 variant) Ś1 D1-3. 11 तद्देन्द्रो B4 च तौ मार्यो (sic) D12. 13 सहोज्जो (for संतापौ) Ś1 D1-3. 12. 13 संवृत (for मण्डित) D4 [s]गाध हलिमन्न (for the post. half) —(l. 8) V1 तुरग, B1. 4 D12 कनग (for अन°) Ś1 D1-3. 12. 13 स देनो स्य(D2. 12. 13 स्य)तस्थौ हि(Ś1 D12 °शोभन्) (for the prior half) V2 पुरस्कृत, D11 कृत पुरा (by transp.) (for पुरा कृत) Ś1 Ñ1 D4. 12 मुनिना शासनि(Ñ1 damaged up to नि)मिम, D1-3. 13 पुरागस्त्ये(D2 °स्त्य मास्ये)न निर्मित (for the post. half) —(l. 9) V1 B2. 3 भुवि न्यस्त (V1 °स्त) D1 स नि°, D2. 11 भुवि° (for भु निपन्न) D3 ततान (for तदेव) D2. 12 आहुलीहन —(l. 10) D2. 13 इहो भगवता दृष्ट(sic) (for the prior half) D2. 3. 12. 13 दानवो Ś1 D2. 12. 13 भविष्यति Ñ1 V1. 3 B D7 भवेति न (for भविष्यति) D4 **** भविष्यति (damaged) (for the post. half) —(l. 11) Ś1 च दानवम् Ñ2 D7 तद्वनाद् V2. 3 B स श्वनाद् (for स ग्रसनाद्) B1 om. समुद्र Ś1 Ñ1 D1-4. 12. 13 वै महाबल (for सरितां पति) —(l. 12) V1 B3 D2. 13 गतेन (for स्थितम्) B विमल (for निर्मल) Ś1 D3 निर्मि° B3 D4. 11 सन्निभ (for दर्शन) Ñ1 damaged D7. 13 निर्मलापराजस्तु (D7 °स्तन) (for the post. half) —(l. 13) Ś1 D3. 4. 11-13 दीप and भावन (for दीप and भाषण resp.)]

—Then B1 cont. l. 5 of 797* while Ñ2 V1. 2 B1-3 D7 read 811* and 812*

20 Ś1 D1. 4. 11-13 om. 20 Ñ1 damaged for 20ab —a) Ñ2 V1. 2 B D7 तत्र सागरमासाद्य —b) D3 समुद्र (for निश्चयम्) G2 M3 संप्रधार्याभिनिश्चय —Ñ1 om. 20cd —c) Ñ2 V1. 2 B D7 G2 [अ]न्तरा (for [अ]न्तरे) —d) Ñ2 V1. 2 B1-3 D7 पर्वतोत्तिष्ठ(V2 °तो निधि)र्निर्मितः; D4 पयसि सन्निवेशित

21 a) D4 T1 G1 तत्र (for चित्र) B1 नाना नगा, D2. 3. 13 नानानगः; G1 नानाद्रुम (for नानानग) ⊛ Cv r चित्रनानानगः श्रीमानिति पाठ —For 21ab, Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 subst. whereas Ñ2 V1. 2 B1-3 D7 subst. for 21cd and read after 810*

811* समतिक्रम्य शैलेन्द्रो महेन्द्र इति विश्रुत ।

[Ñ1 damaged up to महे B1 समतिक्रम्य Ś1 D11. 12. 13 शैलेन्द्र (for शैलेन्द्रो) Ś1 महेन्द्रो (for महेन्द्र) Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 ...]

—Thereafter Ñ2 V2. 3 B2. 3 D7 cont. Ś1 Ñ1 D3. 4. 11. 12 ins. l. 1 after 23ab and ins. l. 3-4 after 23. D1 ins. l. 1 after 23ab then cont. l. 4 and ins. l. 3 after 23. D4 ins. l. 3-4 after 23. D11 ins. after 23.

812* नानापक्षिगणैर्जुष्टो बहुकिंनरसेवित ।
तत्र सीता च मार्गेथ्वं निलये रावणस्य च ।
पुष्पितं पादपैः कीर्णं सिद्धचारणसेवितम् ।
सप्तामयनं कुसुमैर्विचित्रा पनकाननम् ।

[(l. 1) D12 शैलेन्द्र (for नगेन्द्र) V1 गुप्तो (for जुष्टो) D11 -गणाकीर्णं and -सेविनं (for -गणैर्जुष्टो and -सेवित resp.) —(l. 2) D11 सर्वक्रिया शैलेन्द्र बहुरत्नविभूषित —(l. 3) Ś1 Ñ1 D2. 4. 12. 13 कीर्ण D2 श्रीमान् D11 जुष्ट (for कीर्णं) Ś1 Ñ1 D1. 2. 4. 12. 13 -सेवित (for -सेवितम्) —(l. 4) B1 तत्र (for सप्त) Ś1 Ñ1 D3. 4. 11-13 तथानमत्ता (D1 तथाकृतो D2. 12. 13 प्रशस्त च) बैन्हि विविधैस्तु वनैस्तम]

—c) Ś1 Ñ V1. 2 B D1-4. 7. 12. 13 जातरूपमये शृङ्गैः —d) G2 महोदधि (for महार्णवम्) Ś1 Ñ1 D1-4. 12-13 अप्सरो गणसेवित (Ś1 °संवृत) Ñ2 V1. 2 B1-3 D7 अप्सरोगण सेवित (B3 °त) ⊛ Cv r m कश्चित् श्रीशब्द पुष्पकादि समृद्धिपर । द्वितीय श्रीशब्द शोभापर (Cv r °समृद्धिवचन । अपर कान्तिवचन) । Cg श्रीमान् पुष्पफलादिसमृद्धिमान् । श्रीमान् कान्तिमान् ।

22 D2 om. 22a-23b Ś1 Ñ V1. 2 B1. 3 D3. 4. 11-13 om. 22 B1 om. 22ab —a) G1 नगै पुष्पैः, M2 नगै पुष्पैः M3 नगैः सर्वैः —c) B1 G3 गन्धर्व (for देवर्षि) —d) D1. 2. 11 T2 G1 M1 शोभित (for सेवितम्)

23 D1 om. 23cd (cf. v. l. 22) —b) T1 प्रकीर्णं D3-11 G1 M3 सुमनोरम (for °हरम्) Ś1 D12. 13 विप्र बुधैर्मनोरम; Ñ V1. 2 B D2. 3. 7 दिव्य(V1 B1-3 दिवि) वदि, D1 प्रति) कीर्ण(D2. 3 °र्ण) मनोरम D11 विप्रकीर्णं मनोरम —After 23ab Ś1 Ñ1 D1. 3. 4. 12. 13 ins. l. 1 of 812* and then D1 cont. l. 4 of 812* —c) Ś1 Ñ V1. 2 B D1. 4. 11. 12 यम्; D2. 13 G1 Ch यम् (for तम्) —d) Ñ2 V1. 2 B1-3 D2. 11 सदा पर्वणि पर्वणि —After 23 Ś1 Ñ1 D1-4. 12. 13 ins. l. 3-4. D1 ins. l. 3 of 812* while D11 ins. 812* —On the other hand G(ed.) ins. after 23

813* तत्र पश्चिम कश्यपो विपेथा प्रवकामस्या ।
पुन समुद्रमासाद्य दृश्यते लवणाकरम् ।

G. 4. 41. 35 B 4. 41. 23 L. 4. 33. 34
द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनमायतः ।
अगम्यो मानुषैर्दीप्तस्तं मार्गध्वं समन्ततः ।
तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः ॥ २४
स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षसाधिपतेर्वासः सहस्राक्षसमद्युतेः ॥ २५
दक्षिणस्य समुद्रस्य मध्ये तस्य तु राक्षसी ।
अङ्गारकेति विख्याता छायामाक्षिप्य भोजनी ॥ २६
तमतिक्रम्य लक्ष्मीवान्समुद्रे शतयोजने ।
गिरिः पुष्पितको नाम सिद्धचारणसेवितः ॥ २७
चन्द्रसूर्यांशुसंकाशः सागराम्बुसमावृतः ।
भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलिखन्निव ॥ २८
तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यं दिवाकरः ।
श्वेतं राजतमेकं च सेवते यं निशाकरः ॥ २९

24 ᵃ) Ś1 D2.4.12.13 गिरेः पार्श्वे, Ñ1 D3 गिरेः पारे (sic), V2 B1 D11 परे पारे (for [अ]परे पारे).—ᵇ) D11 बहु- (for शत-). D6.8–10 T2 G1.2 M3 शतयोजनविस्तृत.—D11 reads 24ᶜ⁻ᶠ before 27.—ᶜ) V1.2 B D1.7.11.12 अगम्यं (for °म्यो). D7 मानुष. Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 सर्वैर्, Ñ2 V2 B D1.7 द्वीपं; V1 वीरैर्; D8 द्वीपस्; D11 प्राहुर्; G(ed.) दिव्यं (for दीप्तस्).—ᵈ) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.12.13 स(Ñ D1–3.7.12 त)माहुर्वनगोचरा; D11 द्वीपं तु वनगोचरा.—D7 om. 24ᵉ–25ᵇ.—ᶠ) D11 ततस्ततः (for विशेषतः).—For 24ᵉᶠ, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst.:

814* तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।

[Ś1 Ñ1 D2.12 वैदेहीं (for मार्गध्व).]

—After 24, Ñ2 V1.2 B1–4 ins.:

815* स हि देवर्षिचरित सिद्धचारणसेवित ।

[In B1 the portion from सेवित up to 36ᵇ is lost on a missing folio.]

25 B1 missing (cf. v.l. 24). D7 om. 25ᵃᵇ (cf. v.l. 24). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 om. 25–26.—ᵃ) Ñ2 V1.2 B2–4 D11 तत्र (V1.2 यत्र; B2 सर्वः; D11 स हि) देवेश्वस्य.—ᵇ) D6 om. (hapl.) रावणस्य.—ᶜ) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 श्रूयते वानरर्षभा.

26 B1 missing (cf. v.l. 24). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 om. 26 (cf. v.l. 25).—ᵃ) Ñ2 V1.2 B2–4 D7.11 मध्ये चापि (Ñ2 D7 °स्य) (for दक्षिणस्य).—ᵇ) G1 यस्य तु; M1 वसति (for तस्य तु). Ñ2 V1.2 B2–4 D7.11 सिंहिका नाम (D11 भीम) (for मध्ये तस्य तु).—ᶜ) Ñ2 V2 B2–4 D7 महाविख्याता; V1 D11 महानादि (V1 °र)विति; T2 अंगार कीर्ति (for °केति).—ᵈ) T2 भाक्षय. M1.2 भाकृष्य (for माक्षिप्य). D6 G M भोजिनीः T1 मोस्वती (sic) (for भोजनी). Cf. भोक्तृं दीप्तमहस्थस्या इति भोजिनी ॥ Cv: समुद्रमध्यस्था/सागरोऽपि समुद्रस्थैव समुद्रस्य सागरत्वेन व्यवहियत इत्यविरोध । तस्य तु रावणस्य तु । भोजनी भोक्त्री । Ñ2 V1.2 B2.3 D7.11 छायाग्राही तु (D7 तु; D11 च) दारुणा (V1 °णी). B4 छायामाक्षिप्यवासिनी.—After 26, B2 D4.6.8.10 (wrongly reads twice) ins.:

816* एवं नि संशयान्कृत्वा संशयान्नष्टसंज्ञया ।
मृगयध्वं नरेन्द्रस्य पत्नीममिततेजसः ।

[(l. 1) M1 निःसंशयं. B4 एतान्निःसंशयं कृत्वा (for the prior half). Cf. Cv: कृतेतत् पूर्वकाणे न विरुध्यते. D8 नष्ट (for नष्ट-). M1 संशय नष्टसंज्ञया (for the post. half). D11 तां च निःसंशयं नीत्वा निधनं गतसंभ्रमा.—(l. 2) G1 damaged from रेन्द्रस्य up to तेज. T2 मम- (for अमित). D11 पत्नी रामस्यैवेक्षणा (for the post. half).]

27 B1 missing (cf. v.l. 24). Before 27, D11 reads 24ᶜ⁻ᶠ.—ᵇ) D11 सहस्रशतयोजने.—ᶜ) D6 पुष्पको.—For 27, Ś1 Ñ V1.2 B2–4 D1–4.7.12.13 subst.:

817* तमतिक्रम्य द्वीपं तु गिरिं द्रक्ष्यथ काञ्चनम् ।
दक्षिणे सागरे भित्त्वा स्थितं चन्द्रसूर्ययोः ।

[(l. 1) Ñ1 V1.2 B3 तद्वीपं, B2 D1–3.12 तु द्वीपं (by transp.), B4 D7 तं दीपं (for द्वीपं तु).—(l. 2) Ś1 Ñ1 D1–4.13 उषित, D13 स्थिते (for उषित). D4 सुरा (sic) (for भित्त्वा). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 स्थलम् (for °यं).]

—Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 cont.:

818* प्रविष्टो सागरं पन्नं छादेन महता गिरिं ।

[D4 -सदने पूर्णेन (sic) (for भवनं महता).]

28 B1 missing (cf. v.l. 24). Ñ1 om. 28ᵃᵇ.—ᵃ) Ñ2 V1.2 B2–4 D7 सकाशं.—ᵇ) M1 सागरोध्व. Ś1 D1–4.12.13 -परिप्लुत; Ñ2 V2 B2.3 D7 निवेशितः V1 B4 समावृतः D6.8–10 समाश्रय (for -समावृत).—D1 reads 28ᶜ–29 in marg.—ᶜ) G1 भ्राजेत्. D1 विमलैः; D1 विपुलैः (for विपुलैः).—For 28ᶜᵈ, Ñ2 V1.2 B2–4 D7 subst.:

819* राजतमुक्तिभिः शृङ्गैर्विलिख्यान्निवाम्बरम् ।

[Ñ2 D7 राजतमुक्तिभिः, D4 भव्यैः शृङ्गैः (for राज-मुक्तिभिः).]

29 B1 missing (cf. v.l. 24). D1 reads 29 in marg. (cf. v.l. 28).—ᵃ) D4 [तु]स्य; D11 [तु]स्यै (for [तु]स्यैकं). G1 चोद्धैः (for शृङ्गं).—ᵇ) V1 B2–4 D7.11 यत् (for यं).—D4.5.10 om. (hapl.) 29ᶜᵈ.—ᶜᵈ) G1 damaged after श्वेतं up to यं. G1.2 M1 दक्षम् (for तं). Ś1 Ñ1 D1.12 स्वर्णं च; B2 पूर्वं तं; T2 पूर्वं च (for पूर्वं च)

न तं कृतघ्नाः पश्यन्ति न नृशंसा न नास्तिकाः ।
प्रणम्य शिरसा शैलं तं विमार्गत वानराः ॥ ३०
तमतिक्रम्य दुर्धर्षः सूर्यवान्नाम पर्वतः ।
अध्वना दुर्विगाहेन योजनानि चतुर्दश ॥ ३१

ततस्तमप्यतिक्रम्य वैद्युतो नाम पर्वतः ।
सर्वकामफलैर्वृक्षैः सर्वकालमनोहरैः ॥ ३२
तत्र भुक्त्वा वराहाणि मूलानि च फलानि च ।
मधूनि पीत्वा मुख्यानि परं गच्छत वानराः ॥ ३३   G 4.41.43 B 4.41.34 L 4.33.41

N2 V1.2 B2.3 D7 अपर राजत(N2 °त) शृंग D3.11 अत रजतसकाश(D1 °शैल्य च) (for °) M3 च (for य) D12 श्वेत रजतसकाशा दिवाकरनिवेशितं(°त)

30 B1 missing (cf v l 24) —°) Ś1 Ñ1 B3.4 D4.1.10.11 तत् (for त) D12 नृशसा (for कृतघ्ना) V1 G3 त कृतघ्ना न पश्यति, D6 न कृतघ्ना प्रपश्यति —°) D12 कृतघ्ना (for नृशसा) —After 30ab, Ś1 D11.12 ins

820* नास्तवतरस्व वेत्तिव च पापकृतो जना ।

—°) B4 त तु (for शैलं) —°) Ñ2 V1.2 B3 D7.11 विचिन्वतु D1.5-10 M2 विमार्गध्व (for विमार्गत) Ś1 N1 B1 D1-4.11.13 विचिन्वतु वनौकस, B4 विचिन्वध्व सुसंयता

31 B1 missing (cf v l 24) —°) B3 शैलेंद्र, D6.11 दुर्धर्ष (for दुर्धर्षः) —T3 om (hapl) 31c–34b —°) B4 अध्वना दुर्विगाहेन (sic) —For 31 Ś1 Ñ V2.3 B1.2 D1-4.11-13 subst

821* तं तु शीघ्रमतिक्रम्य गिरिमादित्यपर्वतम् ।
पारे पारे समुद्रस्य योजनानि चतुर्दश ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D4.12 शैलम् (for शीघ्रम्) Ñ2 V1.2 B2.3 D7.11 तमतिक्रम्य दुर्धर्ष(D11 °र्षं) (for the prior half) Ś1 Ñ1 V1.2 B2.3 D4.7.11 संनिभ (for पर्वतम्) D11 पद्मदर्शनम् गिरि (for the post half) —(l 2) N1 परं पारे N1 परे पार D2.4.12 परे पार (for परे पारे) Ś1 D11 सर्वे समुद्रस्य गिरि (for the prior half)]

32 B1 missing (cf v l 24) T3 om 32 (cf v l 31) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 32 and 33 —ab) G3 damaged from तो नाम up to सर्वका in a Ś1 Ñ V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 वत सातरमुमधीशै विभुस्त(Ś1 Ñ D1-4.11-13 °स्ता V2 °स्ता D11 °स्ता)नाम पर्वत —T1 om (hapl) 32c–34b —°) G3 सर्वकाल B1 द्रुमैश्च (for वृक्षैः) —N1 illeg from 32d up to नाम in l 3 of 822* —°) D1 सर्वकाले B1-4 मनोरमै (for मनोहरैः) Ś1 N2 V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 निर्मितो(B2 °तैर) विश्वकर्मणा —After 32 Ś1 Ñ1 D1.4.11-13 ins while N2 V1.2 B4 D7 cont l 1 and 2 after 824* B3 cont after 824* B1 cont l 4 after 824* D4 ins, l 1 and 2 after 32 then cont 824*, thereafter repeats l 1 and 2 and ins l 3 and 4

822* तस्य पतत्रकूटेषु पुष्पितेषु वनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।

तमतिक्रम्य दुर्धर्षं माल्यवान्नाम पर्वत ।
अध्वाना दुर्विगाह्य च योजनानि चतुर्दश ।

[N1 illeg up to नाम in l 3 —(l 1) D4.12 पाण्डु- D3(second time) पूर्वेषु (for पत्रक) V1.2 D3(second time) ? पुष्पाम्बु (for पुष्पितेषु) Ś1 D11 वनेपूपवनेषु च (for the post half) —B1 reads l 2–4 in marg —(l 3) D4 शैलेन्द्र D11 दुर्धर्ष (for दुर्धर्षं) —Ś1 reads l 4 in marg —(l 4) D1.4.11.13 तु D4 तद् (for च)]

33 B1 missing (cf v l 24) T1.2 om 33 (cf v l 32 and 31 respy) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 transp 32 and 33 —ab) Ś1 Ñ V1.2 B2.3 D1-4.7.11-13 वराहाणि B1 G1 महार्हाणि G1 सुरा° (for वराहाणि) —°) B4 पुष्पाणि (for मूलानि) —°) V1 B4 D4.12 सुखानि (for मुख्यानि) —°) Ñ2 V1.2 B2.3 D7 गच्छतां वानरा परे —For 33cd, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 subst

823* मधूनि च महार्हाणि गच्छेयुर्वानरा परम् ।

[Ś1 D11 मधूनि (for मधूनि) Ś1 D13 अथ वानरा D12 वानरा परान् (for वानरा परम्)]

—After 33 Ñ2 V1.2 B2-4 D7 ins D3 cont after the first occurrence of l 1–2 of 822* (which is after 32) while D11 cont after 831*

824* तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं नानानगविभूषितम् ।
उशीरबीज दिव्यं तं पश्यत द्रुमसद्रुमम् ।
जातरूपमयैः शृङ्गैः पुष्पितैरुपशोभितम् ।
मधुकामा तरा पूर्वं तं पश्यन्ति महीधरम् ।
जातरूपमयास्तत्र विविधास्तत्र पादपा ।   [5]
उशीरबीजो शैलेन्द्रो धनस्पेनाद्भुत ।

[(l 1) D3 धातु (for नग) B1 निषेवित (for विभूषितम्) D11 तामतिक्रम्य तु पुरी कांचनीं मणिभिर्युता —(l 2) N1 B2.4 उशीर B1 D3.4 तु B1 च (for तं) D11 त दृष्ट्वा (by transp) —(l 3) D3 दृष्ट्वा (for शृङ्गैः) B1 पदि (for उप) D3 मेरुं तमनुकृत (for the post half) —(l 4) V1 सततम् B1 मृत्यु° B3 मधु° D3 गिरि° (for मधु°) D3 तीव्र (for पूर्व) D11 न (for तं) V1 पश्यति त (for तं पश्यन्ति) —(l 5) D3 तैव (for तत्र) D3 वारेनाना D11 विराजमान (for विविधास्तत्र) —D3 om l 6 —(l 6) B2-4 उशीर (for उशीर) Ñ2 D7.11 वैद्युते V1 वै तुते (for शैलेन्द्रो) V1 धनस्पेत B1 धनस्पेनाद्भुत (hypm) B4 धनरक्षेत्र D11 धन च्येत]

—Thereafter Ñ2 V1.2 B4 D7 cont l 1 and 2 of

G 4 41 50
B 4 41 34
L 4 33 45

तत्र वैश्रवणः श्रीमान् कुञ्जरो नाम पर्वतः ।
अगस्त्यभवनं यत्र निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३४

तत्र योजनविस्तारमुच्छ्रितं दशयोजनम् ।
शरणं काञ्चनं दिव्यं नानारत्नविभूषितम् ॥ ३५

तत्र भोगवती नाम सर्पाणामालयः पुरी ।
विशालरथ्या दुर्धर्षा सर्वतः परिरक्षिता ।
रक्षिता पन्नगैर्घोरैस्तीक्ष्णदंष्ट्रैर्महाविषैः ॥ ३६

सर्पराजो महाघोरो यस्यां वसति वासुकिः ।
निर्याय मार्गितव्या च सा च भोगवती पुरी ॥ ३७

822* B3 cont 822* B5 cont l 4 of 822* while D3 repeats l 1 and 2 of 822* and then ins l 3 and 4 of the same star passage

—On the other hand D11 cont after 824*

825* तत्र सीता च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।
निर्झराश्च गुहाश्चैव विचिन्वन्तु वनौकसः ।

34 B1 missing (cf v l 24) T2 3 om 34^{ab} (cf v l 32 and 31 respy) D1 om from 34 up to विपुल गुणयु in 47^{b} V2 om 34–37 Ś1 reads 34^{ab} in marg —^{a}) Ś1 N1 V1 B2-4 D2 3 11 12 तत (N2 B4 D6-8 11 13 तत्र) शक्रध्वजाकार (V2 ^{o}र) D7 तत्र स कुञ्जराकार —^{c}) B4 -सदन D4 5 भुवन (for भवन) Ś1 N1 D4 5 चारु N2 B2-4 D7 तत्र (for यत्र) D11 अगस्त्यस्य यत्र तत्र —After 34 Ś1 Ñ1 D 4 12 13 ins

826* सरिच्चाञ्जना नाम तामुवाच मुनिस्ततः ।
अगस्त्यो ह्यभिषेकार्थं कुञ्जरागमनं प्रति ।
सा समूलेपथिवना सर्पवनाकरा ।
कुञ्जरं पर्वतं गत्वा महर्षिं समुपस्थिता ।
रक्तचन्दनसंरम्भा मणिविद्रुमशर्करा । [5]
देवाश्चरिता पुण्या पवित्रा च सरस्वती ।

[N1 illeg from l 1 up to मणिवि in l 5 —(l 2) D4 स्वभिषेकार्थं (for ह्यभि^{o}) —(l 3) Ś1 D12 वनाकुला (for वनाकरा) —D12 om l 4 —(l 4) D3 वानरं (sic) and समुपस्थिता (for पर्वतं and समुप^{o} respy) —(l 5) D3 12 -संकरा D4 नकरा (for नरा) —(l 6) Ñ1 पवित्रा D-13 सावित्री च D3 शापविशी (for पवित्रा)]

whereas D11 ins 829*

35 B1 missing (cf v l 24) V2 D1 om 35 (cf v l 34) —^{a}) Ś1 Ñ1 D12 तत्रियोजन B4 D11 दश योजन —Ñ1 illeg from विस्तारम् up to st 36 B1 D12 विस्तारम् (for विस्तारम्) —^{b}) Ś1 D4 5 12 आयतं (for उच्छ्रितं) Ś1 V1 B2-4 D2 4 7 11 12 M2 शत (for दश) —G2 damaged from स in दश up to रक्षि in ^{c} —D12 om 35^{cd} —^{c}) Ś1 N1 V1 B2-4 D2 6 7 11 तोरणं (for शरणं) —^{d}) Ś1 D3 4 L(ed) पन्नगैरभिशोभितं (L(ed) ^{o}सवितं) D11 पन्नगैरभिरक्षितं —For 35 D12 13 subst

827* तां त्रियोजनविस्तारमुच्छ्रितां दशयोजना ।
तोरणं काञ्चनैर्दिव्यैः पन्नगैरुपशोभिता ।

36 B1 missing for 36^{ab} (cf v l 24) V2 D1 om 36 (cf v l 34) Ñ1 illeg for 36 (cf v l 35) —^{a}) B4 ततो (for तत्र) G2 M2 राघवती (for भोग^{o}) —^{b}) Ś1 D4 12 निलय D2 निलयं D12 आलयं (for आलय) ॥ Cl. नगरि । तत्कुञ्जरपर्वतस्य भवनलक्षितदेश इत्यर्थः । भोगवती नाम सर्पाणामालय पुरीति लिङ्गव्यत्ययः । Ct तत्र कुञ्जरपर्वत एव । आलयशब्दो नित्यपुंलिंग ॥ —^{c}) D11 -कक्षा T3 G1 2 M3 -कक्ष्या (for रथ्या) D13 दुर्धर्षा (for ^{o}धर्षा) D3 विशाला रथ्या दुर्धर्षा —^{d}) Ś1 N2 V1 B D2 4 7 11 13 तप्तकाञ्चनतोरणा —^{e}) Ś1 N1 D3 4 12 13 दिव्यैः (for घोरैः)

37 V2 D1 om 37 (cf v l 34) —^{a}) D11 सर्वतो Ś1 Ñ V1 B D2-4 7 11-13 महाराजा M1 ^{o}प्राणो (for ^{o}घोरो) —After 37^{ab} Ś1 Ñ1 (mostly illeg) D2-4 12 13 ins

828* तस्योपरि निर्माण तोरणं दक्षिणा दिशम् ।

[D2 13 निर्याति (for निर्माण) D12 om (hapl) तोरणं D3 दक्षिणे (for ^{o}णां) D3 दिशि]

while N2 V1 B D7 ins after 37^{ab} D11 ins after 34

829* तासु चित्रेषु पार्श्वेषु वनेषु च सुगन्धिषु ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

[(l 1) D11 पार्श्वेषु (for पार्श्वेषु)]

—Thereafter N2 V1 B D7 cont where^{as} V2 ins before 38

830* सरिद्दृष्यन्ना नाम यद्गत्यां सन्ततिप्रभा ।
भगवत्याभिषेकार्थं कुञ्जरे पर्वतोत्तमे ।
यत्र मूलैरपथिनाम सम्मदनाकरं ।
कुञ्जरे पर्वतं गत्वा महर्षिर्यत्र संस्थितः ।
रक्तचन्दनसुगन्ध्या मणिविद्रुमशर्कराम् । [5]
देवर्षिचरितां पुण्यां सावित्रीं तां सरस्वतीम् ।

[Cf 826* —(l 1) V1 वैशाखन V2 B4 भद्र (B1 ^{o}भ) मगा D7 पैशाचना (for भगवत्या) —D7 om l 2–3 —B4 om l 4–6 —(l 4) V2 संस्थित (for संस्थितः) —(l 5) V2 -चन्दन (for चन्दन) V2 -गन्ध्या D3 4 -सुगन्ध्या (l 6 -नुतासां) —(l 6) V1 -रचिता (for चरितां) G(ed) पुण्यां (for पुण्या)]

—Ś2 V2 B D7 om 37^{cd} —G2 damaged from स च in ^{c} up to तोरं in 831* —For 37^{cd}, Ś1 N1 (mostly illeg) D2-4 11 12 subst

तं च देशमतिक्रम्य महानृषभसंस्थितः ।
सर्वरत्नमयः श्रीमानृषभो नाम पर्वतः ॥ ३८
गोशीर्षकं पद्मकं च हरिश्यामं च चन्दनम् ।
दिव्यमुत्पद्यते यत्र तच्चैवाग्निसमप्रभम् ॥ ३९

न तु तच्चन्दनं दृष्ट्वा स्प्रष्टव्यं च कदाचन ।
रोहिता नाम गन्धर्वा घोरा रक्षन्ति तद्वनम् ॥ ४०
तत्र गन्धर्वपतयः पञ्च सूर्यसमप्रभाः ।
शैलूषो ग्रामणीर्भिक्षुः शुभ्रो बभ्रुस्तथैव च ॥ ४१

G 4. 41. 61
B 4. 41. 41
L 4. 33. 36

831* पर्वतं तां पुरीं चैव मार्गेण वानरोत्तमाः ।

[Ś1 D13 [illegible] D5 [illegible] (for पर्वतं तां) D12 [illegible] (for चैव) D11 [illegible] (for the post half)]
—Then D12 cont 824*.

—After 37, D4.8-10 T2.3 G M ins, B4 ins before 38

832* तत्र यान्त्यस्तोऽदृष्टा ये केवल सुमयूता ।

[G2 damaged up to ता. G2 [illegible] (for तत्र च) M1 -[3][illegible] (for [illegible]) B4 T2.3 M4 [illegible] (T2 °[illegible])-[illegible] B4 om ये D4.8-10 G1 Ct [illegible] Cr m as above (for [illegible]) M3.4 [illegible] (for the post half)]

38 D1 om 38 (cf v l 34) Before 38, V3 ins 830*, while B4 ins 832* —a) B1 [illegible] देशात् (for तं च देशम्) Ś1 Ñ1 D4.8-10.11-13 [illegible] (V1 D11.12 °[illegible]) Ñ2 V1.2 B2-4 D3.7 [illegible] (D6.8 [illegible]) [illegible] —D5 om (hapl) from नृषभ in 38b up to श्रीमा in 38c —b) T1 G1 वृषभ (for ऋषभ) V3 B2.4 D6.8-10 Ct [illegible] D1.3 G2.3 -[illegible], D12 [illegible] Cm g k as in text (for [illegible]) B1.3 D2.7 [illegible] (B2.3 °[illegible]) —c) D13 [illegible] (for सर्व) —d) B1.3 D7 T3 G2 वृषभो (for ऋषभो) Ś1 Ñ1 D4.12 [illegible] (D4.13 °[illegible]); D4.11 [illegible]

39 D1 om 39 (cf v l 34) —ab) T1 M1 [illegible] G1 m g. t as in text (for पद्मकं) Ś1 Ñ1 B4 D4.8 गोशीर्षं चन्दनं (B4 [illegible]) [illegible] D5 गोशीर्षं चंदनवर्णं, D6 गोशीर्षं पद्मकं चैव (for °) D6 [illegible] (for [illegible]) Ñ2 V1.2 B2-4 D2 गोशीर्षं (V1.3 D2 °षं चंदन [illegible]) [illegible] D4.8 गोशीर्षं चंदनं [illegible] D6 [illegible] हरिश्याम च चंदनं D1 [illegible] हरिश्यामं च —c) G1 [illegible] (for यत्र) —d) V1 [illegible] B1 [illegible] G1 [illegible] C1 as in text (for [illegible]) D1 [illegible] in marg Ñ2 V1.2 B1.3 D2 [illegible] T2 [illegible] C1 [illegible] as in text (for [illegible]) Ś1 Ñ1 D4.12.13 चंदनं [illegible] —After 39, D11 repeats 830*

40 D1 om 40 (cf v l 34) G2 damaged for 40abc —a) B1 [illegible] G1 [illegible] (for दृष्ट्वा) Ś1 Ñ1 V1.3 B2.3 D4.8-11 [illegible] (Ñ1 D5 चैव) [illegible] —b) V1 B1.3 [illegible] V1 B1 [illegible] D4.8 [illegible] (for [illegible]) D4.8-10 T2 तु (for च) Ś1 Ñ1 D4.12.13 [illegible] (Ś1 damaged from [illegible] up to [illegible] in 40d), Ñ2 V1.2 B D2 M1 [illegible] (D1 [illegible], M1 [illegible]) [illegible] (for च कदाचन) —d) V1 D8-10 T2 घोर B1 [illegible] (for घोरा) Ś1 D4.8.12.13 [illegible] (D4 °[illegible]) [illegible] तद्वन

41 D1 om 41 (cf v l 34) —a) Ñ2 V1.2 B2-4 D2 तेषां (for तत्र) D12 गन्धर्वराजानश्च —b) Ś1 Ñ1 B2 D4.8.11.13 चत्वारः सूर्यवर्चसः, Ñ2 V1.2 B1.3 D2.5.11 [illegible] सूर्यसन्निभाः —c) M1 D4.8-10 T2 M1.3 ग्रामणी (for °णीर्) Ñ2 V1.3 B2.4 D2.7 भिक्षु, B1 [illegible] D4.10 [illegible], D11 [illegible], T1 [illegible] T2 [illegible], M1 [illegible] (for भिक्षु) —d) D4.8-11 शुभ्रो, T2.3 [illegible] (for शुभ्रो) Ś1 D4.12 [illegible] (D4.11 D13 [illegible]) [illegible] वानराः Ñ1 V [illegible] (illeg) [illegible] वानराः Ñ2 V1.2 B D7 [illegible] (Ñ1 B1 [illegible], V2 [illegible], B2 [illegible] D7 [illegible]) बभ्रुश्च पर्वताः D4.12 [illegible] (D4.13 [illegible]) बभ्रुश्च वानराः D11 [illegible] वानराः
—After 41, Ś1 Ñ1 D4.8.12.13 ins

833* अभिगच्छन्ति तं देशं दिव्याश्चाप्सरसां गणाः ।
तथा चैव विरोचनाख्यो नाम पर्वतः ।

[Ñ1 D4.8.13 om l 2]

—Then all the above MSS cont while Ñ2 V1.2 B D1 ins after 41 D12 ins l 1 only after 41

834* [illegible] तत्र महद् पुष्पकार्णि ।
नाना द्रष्टव्यं इह [illegible] पश्यामि [illegible] ।
[illegible] पराग्रेणा ।
यस्य सोमगिरिः नाम [illegible] ।
तस्य सानुषु [illegible] वनस्पतिषु ।
[illegible] मिहिर [illegible] ।
[illegible] सर्वं मनोहरम् ।
[illegible] ।

Ś1 Ñ1 D4.8.12.13 om l 1-4 — l 2) V1.2 B1 [illegible] (for [illegible]) D12 [illegible] (for the post half) —(l 2 G ed) [illegible] —(l 3) V1.2 D7 [illegible] —(l 4) Ś1 Ñ1 D4.12 [illegible] —(l 5) Ś1 Ñ1 D4.12 [illegible] (for [illegible]) D4.8 [illegible] (for the post half) —(l 6) B1 [illegible] Ś1 Ñ1 D4.12 [illegible] (for [illegible]) [illegible]

G 4 47 70
B 4 41 44
L 4 33 67

अन्ते पृथिव्या दुर्धर्षास्तत्र स्वर्गजितः स्थिताः ।
ततः परं न वः सेव्यः पितृलोकः सुदारुणः ।
राजधानी यमस्यैषा कष्टेन तमसा वृता ॥ ४२

एतावदेव युष्माभिर्वीरा वानरपुंगवाः ।
शक्यं विचेतुं गन्तुं वा नातो गतिमतां गतिः ॥ ४३

विनिर्मिते) —N2 damaged from the post half up to the prior half of l 7 Ś1 D2-4 11 13 क्रीड(D3 13 नद्ये)- तीव महोर्मेय (for the post half) —B1 om l 7 8 —(l 7) D2 मालिन्याद् (for °मालिन्यात्) Ñ2 D7 पुण्य V2 रम्य (for रम्य) Ñ2 V2 B2 3 D7 मनोरम (for °हरम्) Ś1 N1 D2-4 11 13 तीरे रम्ये मनोहरे(Ś1 D3 13 °रमे) (for the post half) —(l 8) V2 D7 तु न (by transp) Ś1 N1 D2-4 11 13 उत्तरे(D2 13 तत्र वै) पर्वतश्रेष्ठे(D2 13 तु) मनीवारसंवृते]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2 4 11 13 further cont (Ñ1 D2 4 13 l 4 only)

835* विहगा मधुराभाषा नानावर्णोपशोभिता ।
दयारण्यनिवासाश्च कोकिला मधुरस्वना ।
अन्ये च विहगा मुग्धा मृगसंघा मनोहरा ।
दृश्यन्ते तत्र भूमौ वा पर्वतस्तु गुहासु च ।

[(l 1) D3 विहगा and शोभित (for विहगा and शोभिता respy) —(l 2) D2 दैवरम्य (for देवारण्य) —(l 3) D3 मृगसिंहा मनोरमा (for the post half) —(l 4) N1 D2 4 13 दृश्यते D3 यत्र (for तत्र) D7 च (for वा) D2 4 13 वनेषु (for गुहासु) D3 वा (for च)]

—On the other hand D5 8 9 10 T2 3 G M Ck t ins. after 41

836* रविसोमाग्निवपुषां निवासः पुण्यकर्मणाम् ।

42 D3 om 42 (cf v l 34) Ś1 N V1 2 D1 3 D2-4 7 11 13 read 42ab after 42ef —a) N1 V1 D3 3 अंत B1-3 अंते (for अन्ते) N1 om पृथिव्या Ś1 Ñ D3 12 दुर्धर्ष B1 3 D7 °र्षे (for °र्षास्) V2 D4 मध्ये (D4 अंत) पृथिव्यां दुर्धर्षम् D2 4,11 13 भास्त(D11 अंत) पृथिव्यां दुर्धर्षे —b) D5 6 9 10 G M1 2 Ck t तत्र (for तत्र) T1 स्थितिस्थिता (for जित स्थिता) Ś1 N1 D3 13 स्यात च(N1 स्व* * (illeg)) वसति स्वर्गे Ñ2 V1 2 B D7 स (V2 स)गतश्च तत्र परे D2 13 स्वर्गो यत्र गताः स्वर्गे D7 सूर्यो यत्रागताः स्वर्गे D11 स्वर्गो यत्रागमत्स्वर्ग —c) Ś1 N1 D3 13 अत B4 परस् (for परं) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 3 D2 4 11 13 स्वाराध्य ; V2 D7 मनाश्यह B1 2 तु नो सम्य ; D5 6 T2 G1 M1 न च (D6 वै) सम्या ; T1 न गंतव्य ; G1 नैव सम्या ; M1 न शक्यास्ते Ck t as in text (for न च सेव्यः) D1 तत्र यत्रागत्य पुरा ; D11 तत्र पश्यामः पुष्पात् —d) Ś1 Ñ1 D4 13 यमलोक —D12 om from तत up to स्वर्गे (?) in 43a D2 13 पितृलोकस्तु दारुण ; D5 6 T2 G1 2 M2 3 पितृलोका सुदारुणः —ef) G2 [स्व] श (for [पृ]षा) Ś1 Ñ1 D2-4,11-13 संयुक्ता राजधानी च (for e) Ś1 Ñ1 D3 13 कुत्स्नेन D2 3 13 घनेन D11 रौद्रेण (for कष्टेन) B(ed.) [वा]वृता (for वृता) N2 V1 2 B1-3 D7 विपुला राजधानी वाशतिक्रम्य तमो महत् D3 राजधानी च दुर्धर्षा धर्मराजमहात्मनः —After 42 Ś1 N V1 2 B1 3 D2-4 7 11 13 ins

837* तामतिक्रम्य शैलेन्द्रस्तत्र पारिप्लव प्रभुः ।
प्रासादः काञ्चने दिव्यमैन्द्रवैदूर्यवर्तिके ।
नानागुल्मलतागुल्मैः सर्वतः प्रतिशोभितः ।
यत्र वैवस्वतो राजा धर्मासनगतः प्रभुः ।
बिभर्ति सर्वभूतानामुभे सुकृतदुष्कृते । (5)
स तु दशमातम्य दिव्यः कनकवर्चसः ।
मुक्तामणिप्रवालैश्च प्रवालाङ्कुरकोमलैः ।
तुणाङ्कोराश्रमे यत्र महर्षे पुण्यकर्मणः ।

[(l 1) D3 13 तम् and शैलेन्द्र (for ताम् and °केन्द्रस् respy) V1 2 B2 वैवस्वतस्य हि राज्ञो(V2 राज्ञोस्ति B3 रा) हि) (for the prior half) V1 पारिप्लवः B3 °प्लव (for °प्लव) N2 B1 3 D7 वैवस्वतस्य राज्ञो हि तत्र पारिप्लवम् D2 13 तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं तत्र वै पार्वतीयकं (D13 °कि) —Ñ1 damaged for l 1 —(l 2) V2 B1 D2 12 13 कांचन (for °ने) V1 °चैद्र्, V2 B3 D11 °शोभे B1 कौन्द्र (for °केन्द्र) Ś1 D2-4 7 11 13 °वैदूर्य (for °वैदूर्य) V2 B1 D11 °चे(V2 वै)दिके D4 3 °वेदिके (for °वर्तिके) —N1 illeg from l 3 up to धर्मासन in l 4 —(l 3) Ś1 D2 4 11 13 नानागुल्मलताकीर्णे (for the prior half) B1-3 D1 परिशोभित D4 समन्वित (for प्रतिशोभित) Ś1 D2 4 11 13 रमणीयं D2 13 प्रतिशोभितं वै सु(D13 स)र (for the post half) —(l 4) Ś1 D2 4,11 13 तत्र (for यत्र) D2 13 तत्र महात्मा नियमनस्थः प्रभुः —(l 5) V1 2 B1 3 बिभर्ति (for बिभर्ति) Ñ1 V1 2 D2 4 11 °दुष्कृतौ (for °दुष्कृते) D2 3 सु(D13 सु)कृते दुष्कृते कृते (for the post half) —D11 om l 6-8 N1 V1 2 B1 3 D7 om l 6-7 —(l 6) D2 4 13 दिव्यः कनकवर्ण (D3 °वर्ण) (for the post half) —(l 7) Ś1 Ñ1 मुक्तामणिभिः —Ś1 illeg from मे up to मयो in l 8 —(l 8) V1 2 D7 तुणाङ्कोर (for तुणाङ्को) Ś1 D2 4 13 तुणाङ्कोरे(D2 13 °रे)श्रमस्य D4 13 तुणाङ्कोरे तस्यैव (for the prior half)]

43 D1 om 43 (cf v l 31) D3 om up to गति in c (cf v l 42) D7 om 43ab —a) D2 वानरैः (for युष्माभिर्) —b) Ś1 Ś1 D2-4 11 13 तत्र हि D2 4 13 वीर (for वीरा) Ś2 D1 सुग्रीवः सर्वेऽपि V2 B1 वन्द्रो पुरुषपुंगवाः (V1 °पु) —cd) G1 शक्ये (sic) B1 transp विचेतुं and गन्तुं G1 वा G2 वो (for वा) T2 नातः परतरं गतिः (for d) D1 अस्माकमपि मार्गे गन्तुं वानरपुंगवाः —For 43cd, Ś1 Ś V1 2 D2-4 D4-7 11 13 subst

सर्वमेतत्समालोक्य यच्चान्यदपि दृश्यते ।
गतिं विदित्वा वैदेह्याः संनिवर्तितुमर्हथ ॥ ४४
यस्तु मासान्निवृत्तोऽग्रे दृष्टा सीतेति वक्ष्यति ।
मत्तुल्यविभवो भोगैः सुखं स विहरिष्यति ॥ ४५
ततः प्रियतरो नास्ति मम प्राणाद्विशेषतः ।
कृतापराधो बहुशो मम बन्धुर्भविष्यति ॥ ४६

G 4. 41. 0
B 4. 42. 48
L 4. 33. 0

838* अभिगन्तुं विचेतुं या दक्षिणा ककुभं प्रति ।

[Ñ2 V3 B1 3 D7 शमय गन्तुं Ñ3 D7 प्रवेष्टुं (for विचेतुं) B1-3 च (for या) Ś1 ककुभां, Ñ1 गमन Ñ2 V3 D7 तां (V3 ता) दिश, V1 B1-3 दि(V3 B2 दै)शं (for ककुभ) D6 दक्षिणागमनं प्रति (for the post half)]

—All the above MSS cont, while D11 ins after 43

839* अभ्यास्कममर्यादं न जानीमि तत परम् ।
तृणाङ्कोत्तमम गत्वा ता च विज्ञाय मैथिलीम् ।
तत शीघ्रं निवर्तध्वं कृतकार्या वनौकस ।

[Ñ1 D1 4 13 om l 1 Ś1 D11 12 read l 1 after l 3 —(l 1) Ś1 D12 नात परतर मनोऽ (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D11 13 तृणतोरं V3 D1 तृणावेरं, D3 13 तृणावेरं D4 त्रिणावेरं Ś1 Ñ1 D4 13 तत्र (for तां च) —(l 3) Ś1 Ñ1 D4 13 शीघ्रमेव V1 ** म (damaged) D2 13 निवर्तेत (for °तध्व) Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 कृतकृत्या (for °कार्या)]

44 Ñ1 D1-4 13 om 44 (for D1 cf v l 34) Ñ2 V3(om hapl 45 and l 1 of 840*) 2 B1 3 D3 transp 44 and 45 (including star passages) —a) Ś1 D12 विचेतव्य, B4 समुद्दिष्ट, D11 °दिष्ट (for समालोक्य) —b) B4 शक्यत (for दृश्यते) —For 44ab Ñ2 V3(l 2 only) 2 B1-3 D7 subst Ś1 Ñ1 D2-4 11 13 cont l 1 only after 843*

840* निखिलेन विचेतव्य यथोद्दिष्टं वनौकस ।
यच्चान्यदपि नोद्दिष्टं तत्रापि क्रियता मन ।

[(l 1) Ñ1 illeg up to यथोद्दिष्ट Ś1 D12 यथादृष्ट, Ñ1 D7 यथोक्त च D3 12 यथादिष्ट (for °दिष्ट)]

—Then Ñ2 V1 2 B1-3 D7 cont

841* शैलेषु तेषु दुर्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
वनेषु च विचित्रेषु पत्तनेषु महत्सु च ।
अन्वेष्या महिषी सीता राघवस्य महात्मन ।
अधिगम्य च वैदेहीं निलय रावणस्य च ।

[(l 1) D7 G(ed) [च]तेषु (for तेषु)]

—After 44ab, Ś1 ins while D12 subst for 44cd

842* निखिलेन विचेतव्य यत्नपरैर्विहगमै ।

[D12 यथेतत्त्व]

—cd) D12 निखिलेन निवर्तध्व यथोद्दिष्ट प्लवगमा —After 44 Ñ2 V3 2 B1-3 D7 ins 844*

45 D3 om 45 (cf v l 34) B4 om 45–46 Ñ2 V3(om hapl 45 and l 1 of 840*) 2 B1 3 D7 transp 44 and 45 (including star passages) Ñ1 illeg from 45a up to the prior half of 843* —a) D5 8 8-11 T2 G M3 च (for तु) D11 निवर्तेत् M2 निवृ त्योऽग्रे (for निवृत्तोऽग्रे) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D2-4 7 12 13 यो मा नि(B1 3 वि)वृत्तो युष्माक(D1 °ष्मन्य) —b) Ś1 सीता दृष्टा (by transp) G3 यो वदेत् (for वक्ष्यति) D1 13 सीता दृष्टेति वक्ष्यति —After 45ab D4 ins in marg समागम्य सत्तो मासमर्हति —c) D1 विभवैर् —For 45cd Ś1 N V3 B1-3 D2-4 7 11 13 subst

843* स मे तुल्यफलो राज्ये मासार्द्धश्च भविष्यति ।

[Ñ1 illeg for the prior half D11 स्म (for स मे) Ś1 D12 तुल्यबलो D3 °फले D11 मान्युक्तो (for मासार्द्ध)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 cont l 1 of 840* and then further cont D11 cont after 843* whereas Ñ2 V1 2 B1-3 D7 ins after 44

844* मासादूर्ध्वं न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
यथोक्त चैव कर्तव्यमेव स्या प्रीतिमानहम् ।
अन्यथा सशयो व स्यात्प्राणानां जीवितस्य च ।
यत्न सर्वात्मना कार्यो यथा प्राप्येत जानकी ।

[(l 1) Ñ1 illeg from मासाद् up to वध्यो Ś1 कृदैर्माद्यं D2-4 11 13 ऊर्ध्वं मासात् (by transp) D12 कर्णैर्मादि (for मासादूर्ध्वं) D2 13 वस्तव्यो B1-3 भविष्यति (for भवेन्मम) —(l 2) D11 एतद् (for चैव) —(l 3) D2 13 [s]पि D2 वा D4 हि (for व) Ñ1 illeg for the post half —Ś1 Ñ1 B1 D2-4 12 13 om l 4 —(l 4) Ñ2 V1 प्राप्नेह B2 3 पश्य B2 °श्ये]त (for प्राप्येत)]

46 Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11-13 om 46 (for B4 D1 cf v l 46 and 34 resp) M1 transp ab and cd —a) G3 M3 प्रियतमो

G 4 41 79
B 4 41 49
L 4 33 74

अमितबलपराक्रमा भवन्तो
विपुलगुणेषु कुलेषु च प्रसूताः ।
मनुजपतिसुतां यथा लभध्वं
तदधिगुणं पुरुषार्थमारभध्वम् ॥ ४७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

४१

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तान्हरीन्दक्षिणां दिशम् ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नान्वायुवेगसमाञ्जवे ॥ १

47 D1 om up to गुणेषु in ^b (cf v l 34) N1 illeg from 47^a up to colophon —^a) T2 इति बहुल (for अमितबल) —^b) Ś1 Ñ2 V1·B D○-4 11-14 गुण विपुलेषु (by transp). B2 कुलेषु B3 om (hapl), M3 reads *inf lin* (for कुलेषु) Ñ2 V1 2 B D7 स, D5 om (for च) V1 प्रभुता —^c) Ñ2 om V2 B1-3 D7 द्रुत D1 4 प ता (D4 om from ता up to तदधि in ^d) (for यथा) V1 अथान्यथ (for यथा लभ°) ⊛ Ck लभध्वे लप्स्यध्वे इति यावत्।, Ct लभध्व लप्स्यध्वम् ⊛ —^d) Ñ2 D7 प्रथित, B4 विपुल D1 2 तदपि, D3 तदपि (unmetrical) D11 तमपि, D13 तदिति, T1 G1 M3 तदनु, G3 तमपि Cg k t as in text (for तदधि) V1 2 B1 3 आचरध्व, D1 6 M1 माल° (for आरभध्वम्) ⊛ Cg पुरुषार्थं पुरुषव्यापारम् । अत्र सर्गमिलीपर्यन्तमभिधानतस्तसद्वीप सागरगमनसर्गसिद्धम् । एवमुत्तरसर्गयोरपि बोध्यम् । अत्र सार्धं पञ्चाशच्छ्लोका ⊛ —After 47, Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D1-4 7 11-13 read 4 43 16

Colophon Ñ1 illeg —*Sarga name* Ś1 D2 12 दक्षिण दिग्वर्णनं (D3 °नं) Ñ1 D7 सीतान्वेषणे (D7 °णं), V1 B2 3 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विनिर्देश V2 दक्षिणदिग्विनिर्देश । B1 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विजयनिर्देश, B4 दक्षिणदिक्प्रेषण D1 11 दिग्वर्णन, D3 वानरसंदेशो दक्षिणदिग्वर्णनं । D6 दिग्विजये दक्षिणदिग्वर्णनं, D11 दक्षिणादिशिनिवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 39 V2 38 B2 44 B3 D1 1 42 B4 43 D3 27, D5 6 8-10 T1 2 G1 2 M 41, D11 37, G1 40 (as in text) —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः. —After Sarga 40, Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 read Sarga 43

41

☞ T1 missing for Sarga 41 (cf v l 4 36.17). M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ś1 reads 1 in marg —^a) Ś1 D4 8-10 T2 3 G1 M2 3 Cm g t अथ (for तत) D6 8 10 G3 M1 स हरीन् D5 T2 G1 M3 च हरीन् (for सुग्रीवस्) —^b) D5 8 10 T1 G1 3 M1 2 सुग्रीवो (for तान्हरीन्) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 हनु (Ñ2 V1 2 B D3 11 °नू) मत्प्रमुखान्हरीन् (Ñ V2 D1 7 कपीन्) —M3 om 1^cd V2 illeg from स्थापन् in 1^a up to ताना in 2^c D5 6 8-10 T2 3 G M1 3 Cg t read 1^cd (preceded by 850*) after 3^cd —^c) D5 6 8-10 T2 3 G M3 सपत्र (for °वान्) —^d) M1 वैनतेय (for वायुवेग) Ñ2 V1 B2 4 D7 11 वैनतेयसमौजस, V2 B1 3 वैनतेय महौजस, D5 6 8-10 T2 3 G M3 वैनतेयसमद्युति —After 1 D5 6 8-10 T2 3 G M (M3 after 1^ab) ins.

845* मरीचिपुत्रान्मारीचानर्चिर्माल्यान्महाबलान् ।
ऋषिपुत्रांश्च तान्सर्वान्प्रतीचीमादिशद्दिशम् ।

(D6 G1 om 1 2 G1 M2 om from नर्चि in 1 1 up to सर्वा in 1 2 —(1 1) T2 मरीचिपुत्रान् G3 मरीचिपुत्र मारुतम् (for the prior half) D6 M3 Cv r g h अर्चिर्माल्य, T2 3 G3 M1 अर्चिर्माल्यान्, Ct as above (for अर्चिर्माल्य) ⊛ Ck t मारीचाख्यस्य ऋषेरपत्यान् (Ck °रपत्यान्यरोचि मुख्यानि) संज्ञया मरीचिपुत्रानित्युक्तम् (Ck °पुत्रानिति) ⊛]

—Then all the above MSS cont while Ś1 M1 (after 5^cd) V1 D2-4 ins after 3 D1 2 ins. after 3^ef D4 cont after 849*

846* शुभ्रवर्णे नारसहस्राभ्यां कपीनां कपिवान्स ।

अथाहूय महातेजाः सुषेणं नाम यूथपम् ।
ताराया: पितरं राजा श्वशुरं भीमविक्रमम् ॥ २
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमभिगम्य प्रणम्य च ।
साहाय्यं कुरु रामस्य कृत्येऽस्मिन्समुपस्थिते ॥ ३
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ।
*अभिगच्छ दिशं सौम्य पश्चिमां वारुणीं प्रभो ॥ ४
सुराष्ट्रान्सहबाह्लीकाञ्शूराभीरांस्तथैव च ।
स्फीताञ्जनपदान्रम्यान्विपुलानि पुराणि च ॥ ५
पुंनागगहनं कुक्षिं बहुलोद्दालकाकुलम् ।
तथा केतकषण्डांश्च मार्गध्वं हरियूथपाः ॥ ६

G 4 43 0
B 4 42 8
L 4 35 8

[D3 कपि (for शत) D5.6.8 10 T2.3 G M कपिसत्तमा V3 B2.3 हरीणां हरियूथप (for the post half)]

—Thereafter D5.8 10 T2.3 G M further cont

847* सुषेणप्रमुखा यूयं वैदेहीं परिमार्गत ।

[D6.8 10 M3 परिमार्गथ (for °मार्गत) ॐ Ch. परिमार्गथ परिमार्गध्वमिति यावत् । sh also Ct ॐ]

2 V3 illeg for 2^{abc} (cf v l 1) D11 om 2^{ab} —^{a}) Ś1 V1 D1 अथाहूय च B4 उथाहूय (for अथाहूय) D5.6.8 10 T2.3 G M अब्रवीन्मेघसंकाशं —^{b}) Ś1 N1 B1 D1 5.8 10 12 13 G1 वानर (for यूथपम्) —After 2^{ab} B3 ins while B2 cont after l 2 of 863*

848* बुद्धिविक्रमसंपन्नं भर्तृत्रायपरायणम् ।
नेतारं बलमुख्यस्य वीरं रामहिते रतम् ।

—^{c}) Ś1 N2 D1 4 12 13 वीर M1 सौम्य (for राजा) D11 तारं सुषेणं राजा तु

3 ^{ab}) D11 प्रहृत (for प्राञ्जलिः) N3 V2.3 B D1 अतिपूज्य D11 अभिवाद्य (for अभिगम्य) Ś1 N2 D1 4 12 13 कपि(Ś1 D4 13 °पिं)सेनापतिं वाक्यमब्रवी(N1 ° ...[damaged])त्प्रसाद्य च ॐ Cv r m अब्रवीदिति पुनर्वचन प्राञ्जलित्वा Cr m °स्याभिगमना)दिविदिक्कथनार्थम् । Cg प्राञ्जलित्वादिकथनार्थमब्रवीदिति । अतो न पौनरुक्त्यम् ॐ —After 3^{ab} Ś1 N2 D4 12 ins

849* उवाच वानरं तत्र प्रहृत्य हरिपुंगव ।

—Then N1 reads 10^{ab} and 5^{ab} (including star passages) D4 cont 846* while D5.6.8 10 T2.3 G M ins after 3^{ab}

850* महर्षिपुत्रं मारीचमर्चिष्मन्तं महाकपिम् ।
वृतं कपिवरैः शूरैर्महेन्द्रसदृशद्युतिम् ।

[(l 1) G3 मरीच M3 Cg मर्चिं Cv r m k t as above (for महर्षि)]

—Thereafter D5.8-10 T2.3 G M2.3 Ch t read 1^{cd} D5.6.8 10 T2.3 G M Ch t om 3^{c}–4 Ñ1 D7-9 11 13 om 3^{cd} V3 illeg from कु in 3^{c} up to 4^{c} —^{d}) Ś1 कृत (for कृत्ये)

4 D5.6.8-10 T2.3 G M om 4 (cf 845*) V3 illeg for 4^{a} (for all cf v l 3) —^{a}) B4 कुरुष्व वैदेह्या (for शतसहस्रेण) —^{b}) V1 B4 परिवृता (for हरे) B3 सर्वेः परिमार्गणे —^{c}) N3 V1 D7 अभिगम्य V2 B अभिगम्य (for अभिगच्छ) B4 महावेग , D11 महाभाग (for दिशं सौम्य) —^{d}) B4 पश्चिमां विमलां दिशं D11 विशालां पश्चिमां दिशं —For 4 Ś1 N1 D1-4 12 13 subst

851* वृत शीघ्रं प्रयाहि त्वं विशालां पश्चिमां दिशम् ।

[D1 13 (इ)ति (for त्वं) D2.4 13 विपुलां (for विशालां) Ś1 D13 पुरीं (for दिशम्)]

—Thereafter Ś1 D1-4 12 (including 861*) 2 13 read 10^{ab} while B4 ins 861* after 4

5 For sequence in N2 cf v l 3 —^{a}) V1 सव राष्ट्रान् D5 8-10 M1 सौराष्ट्रान् V3 illeg from ह्लीकान् up to 852* Ś1 सहबाह्लीकान् D11 च सुबाह्लीकान् (for सहबा) N1 D1 सु(D4 सव)राष्ट्र सहबाह्लीक G1 सौराष्ट्रान्या ह्लीकांश्च —D11 reads 5^{b} in marg —^{b}) Ś1 N1 B1 D1-4 12 13 G1 शूराभीरांस् N1 B2 D7 भद्राभीरांस् V1 भद्राभीरांस् V3 ओष्ठातारांस् B3 भद्राभीरांस् B4 भद्राभीरांस् D5.8 10 Ct नेद्राभिरांस् T2 M2 Ch tp शूराभीरांस् G1 शूराभीरांस् M1 सुरसनांस् (for शूराभीरांस्) D6 हि (for च) —After 5^{ab} N1 ins 846* —^{c}) Ś1 N1 V1.2 B D1 4 12 13 चैव (for रम्यान्) —^{d}) Ñ1 B4 D1-4 12 13 G1 विशालानि D10 वि * (for विपुलानि) Ñ2 V2 B1 2 D7 तथा सूर्पारका(V2 °करा)नपि V3 तथा सूपरिकानपि —After 5 N2 V (V3 illeg) B1 2 D7 ins

853* प्रभासादीनि तीर्थानि तथा द्वारवतीमपि ।

[V1 प्रगा° (for प्रभास) B1.2 द्वारमतीम् (for °वतीम्) V2 तथैवान्यानपि (for the post half)]

—Then all the above MSS read 9 6^{ab} 10^{cd} 863*

6 D3 om 6 V3 illeg for 6^{ab} Ś1 D2.4 12.13 transp 6 and 7^{ab} —^{a}) Ś1 N1 D2.4 12 13 नागगहन (Ś1 N1 °नं) N2 V1.2 B1-3 D7 वृक्षबहुलं B4 गहना वृक्षान् D11 गहनं कर्पं G1 गहनं गिरिं G2 गहनं गुहां (for गहनं कुक्षिं) —N2 om 6^{bcd} —^{b}) B4 [बा]कुलान् M3 [आ]वृत (for [आ]कुलम्) Ś1 Ñ1 D1 2.4 12 13 बकुलैरधिवासित (Ś1 N1 °तं) V3 बहुलोद्दालसंकुलं D11 विपुलोत्पलमालिनम् —V B1 2 D7 om 6^{cd} —^{c}) M2 तत्र (for तथा) B4 D1 ततो Ś1 खंडैश्च N1 D2.4 12 13 खण्डांश्च D4 षण्डैश्च G1 दर्दं च Cg as in text (for षण्डांश्च) —^{d}) D11 om

G. 4 43 7
B. 4 42 8
L. 4 35 7

प्रत्यक्स्रोतोगमाश्चैव नद्यः शीतजलाः शिवाः ।
तापसानामरण्यानि कान्तारा गिरयश्च ये ॥ ७
गिरिजालावृतां दुर्गां मार्गित्वा पश्चिमां दिशम् ।
ततः पश्चिममासाद्य समुद्रं द्रष्टुमर्हथ ।
तिमिनक्राकुलजलमक्षोभ्यमथ वानराः ॥ ८
ततः केतकषण्डेषु तमालगहनेषु च ।
कपयो विहरिष्यन्ति नारिकेलवनेषु च ॥ ९

मार्गध्व Ś1 Ñ1 B4 D1.2.4.8.9–10.12.13 T2 G1.2 M1.3 हरिपुंगवा (for °यूथपा) —After 6, Ś1 D1.2.4.12.13 (D12.13 om 9^cd) read 9 (Ś1 D4.13 including 859*), while B4 reads 9^cd

7 Ś1 D2.4.12.13 transp 6 and 7^ab V2 illeg from 7^a up to कन्द in l 1 of 853* —^a) Ñ2 V1.3 B1–3 D7.11 विशालाश्च, D8–10 M3 Ct -चह्नाश्चैव, Cv g as in text Cr k [उ]द्भ्रमाश्चैव (for गमाश्चैव), Ś1 D4.13 घोषेद (D4 °द)त्यो विशालाश्च, Ñ1 तत्र तत्र च तच्छत्व, B4 श्रोतो वतीर्विशालाश्च, D1 श्रोतोमाल्यो विशालाश्च, D2.3 श्रोतोवत्यो विशालाश्च, D12 स्रोतवत्यो विशालाश्च, T3 G M2 प्रत्यक्स्रोतो द्रमाश्चैव —^b) Ñ2 B4 D1.11 नद्यो B4 शीतनराशया (for °जला शिवा) —After 7^ab, D3 reads 9 —^c) D2.13 तपस्विनाम् (for तापसा°) —After 7^c, Ñ2 V D1–3 D7 ins

853*　　　　　　　　　　　　गिरीणां कन्दराणि च ।
　　　　　कैकेयान्सिन्धुसौवीरान्

[(l 1) V2 illeg up to कन्द —(l 2) T2 कैकेय (for °यान्)]

—^d) Ñ V2.3 B1–3 D1.6–10.13 Cv r t कतारा, Cm g as in text (for °रा) Ś1 Ñ2 D1.2.4.12.13 तथा (for च ये) B4 कालातान्पूर्वतालथा, D11 गिरीणां कदराणि च, M1 कांतार गिरिसंचये —After 7 Ś1 Ñ1 B4 D1.2.4.12.13 ins, while D11 cont after 855*

854* कैकेयान्सिन्धुसौवीरान्मालवांश्चापरदर्शनान् ।

[Ś1 B4 कैकयान्, D1.4 केजयान् B4 गुणपाश्च, D1 शंजयाश्च, D2.13 शिणांश्च; D11 मालंश्च (for मालवांश्च) D11 दर्शना (for °नान्)]

—Then D13 cont 857*, whereas D1.8–11 T2.3 G M ins:

855* तत्र स्थली महाआयामसुपरिस्त शिला ।

[T1 M2 तत् (for तत्र) D4.6–11 Ct तत्र स्थलीरे (D11 °रत्)माया; G1 मत्र स्थले मन्यायन् (for the prior half) D8–10 Ct शिरिरा; M1 शिलास; Cs r as above (for शिरस) M2 शिला (for शिला) D11 वायुन्य शिशिरमिन, G1 मद्युर्णिशिराग्नि (for the post half)]

8 D11 om 8 D7 reads 8^ab after 15^ab V2 illeg from वाला In * up to शिला in 857* —^a) M2 गिरिराज (for °जाल) —^b) Ñ2 V2 B1–3 D7 मार्गध्वं (for मार्गित्वा) T2 पश्चिमां (sic) (for पश्चिमां) —After 8^ab, B1.2 ins. l 15 of 867* for the first time repeating it in its proper place —^c) Ñ2 V2 D7 धावत्य, V1 B1–3 D4.8–11 T2 G M1.3 आगत्य (for आसाद्य) —^d) V1.3 B1.2 (after corr in as in text) द्रष्टुमर्हसि —^e) D11 G2 M1 मीन, Cg as in text (for तिमि) D8–11 -[क्रा]कुल, D4 -[क्रा]वृत; Cg as in text (for [क्रा]कुल) —^f) D8–10 G2 M Ck t गच्छथ द्रक्ष्यथ वानरा, D11 वायुवेगसमुद्धूत ॥ Cr r तिमिनक्राकुलजलमक्षोभ्यमथ (Cr °तिमि) वानरा इति पाठः ॥ —For 8, Ś1 Ñ1 B4 D1.4.13 subst

856* गिरिजालावृतं चैव नानानगसमाकुलम् ।
　　　महाग्राहसमाकीर्णं सागरं चापि पश्चिमम् ।

[(l 1) D2.13 परि (for गिरि) Ś1 वृतांश्च Ñ1 D11 -वृत, B4 D1 -[आ]वृताश्च (for -[आ]वृतं) D4 नग (for नग) Ś1 N1 B4 -समाकुलान् D1 -समन्वितम् (for समाकुलम्) —(l 2) D2.4.13 [प]र (for [अ]पि) B4 नदीं ग्राहसमाकीर्णां समुद्रं चापि पश्चिमं]

—Then all the above MSS cont, while Ñ2 V B1–3 D7 subst for 8^cd, D11 ins after 6 D13 cont after 854*

857* द्वीपांश्च विविधांस्तत्र विप्रपादपशोभितान् ।

[V2 illeg up to विव, D13 om द्वीपांश्च Ñ2 V1.3 B1–3 D7 बहुगन् (for विविधान्) D1.13 चैव (for तत्र) Ñ2 V1.3 B1–3 D7 बहु, D2.13 दिव्य (for विप्र) D11 बहुविधविभान् (for the post half)]

—Then Ñ2 V B1–3 D7 cont

858* सामगांश्चैव मार्गध्वं कामयामवशीकृता ।

[V1 वंशाप्त (for °राणि)]

9 Ñ1 D11 om 9 Ś1 D1.2.4.12.13 (D12.13 om 9^cd) read 9 after 6 (transp) while B4 reads 9^cd after 6 D3 reads 9 after 7^ab For sequence in Ñ2 V B1–3 D7 cf v l 5 —^a) Ś1 Ñ2 V B1 D4.8–11 D8 om (for तत) D1 तस्मिन्; T2 केतक Ś1 Ñ2 V2 D1.6.7.8.9.13 -वंदेषु (for -षण्डेषु) —^b) Ś1 D1.4.13 तालगहनेषु D4 °ल)वनेषु च Ñ2 V B D7 om तमालगहने[ष्व] दंतेषु च D1 शंखराजवनेषु च D13 तमालाक्षवनेषु च —Ñ2 D1 D7 om (hapl ?) 9^c–10^d. D12.13 om (hapl ?) 9^cd. —^c) V2 M1 कपयो D1 विहरिष्यन्ति (for विहरिष्यन्ति)

तत्र सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ।
मरीचिपत्तनं चैव रम्यं चैव जटीपुरम् ॥ १०
अवन्तीमङ्गलोपां च तथा चालक्षितं वनम् ।
राष्ट्राणि च विशालानि पत्तनानि ततस्ततः ॥ ११

सिन्धुसागरयोश्चैव संगमे तत्र पर्वतः ।
महान्हेमगिरिर्नाम शतशृङ्गो महाद्रुमः ॥ १२
तस्य प्रस्थेषु रम्येषु सिंहाः पक्षगमाः स्थिताः ।
तिमिमत्स्यगजांश्चैव नीडान्यारोपयन्ति ते ॥ १३

G. 4. 43. 16
B. 4. 42. 16
L. 4. 35. 17

—ᵈ) D1-4.6 G M नालिकेर- (for नारिकेल) V3 illeg. for वनेषु च.—After 9, Ś1 D4.12 ins.:

859* यत्र तत्र च गच्छध्वं नदीः शीतजलाः शुभाः ।
[Ś1 शीतलाः (for °जलाः).]

10 Ñ2 V B D7 om. 10ᵃᵇ (for Ñ2 B4 D7, cf. v.l. 9). For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.11-13, cf. v.l. 3 and 4, and for sequence in Ñ2 V B2-3 D7, cf. v.l. 5. —ᵃ) D11 वैदेहीं (for मार्गध्वं). Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 मार्गध्वं तत्र (D1 ∗∗) वैदेहीं.—After 10ᵃᵇ, D5.6.8-10 T2.3 G M ins.:

860* वेलातटनिविष्टेषु पर्वतेषु वनेषु च ।
[D5.8-10 T2.3 वेलानल-; Cg as above (for °तट-). D9 om. (hapl.) पर्वतेषु.]

while D11 ins.; whereas B4 ins. after 4:

861* भवान्मार्गेतु मार्गेश्चैर्द्रुमिर्वानेरेहैत ।
[B4 वलिभिर्हैरिभिश्च (for the post. half).]

—V3 illeg. for 10ᶜᵈ.—ᶜᵈ) B4 मरजं. D5.6.8-10 T3 G M Cv.g सुरची (for मरीचि). Ś1 -वपन; D1 पत्तने; D4 पवनं; D6 -पट्टनं (for -पत्तनं). ‡ Cv: सुरचीपत्तनमित्यादावपि मार्गध्वमित्यनुवर्तते. ‡ Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 रम्यं (for चैव) D11 सुरभीपत्तनं दिव्यं. T1 सुरलीतर्पणं चैव (for ᶜ) D1 पुण्यं (for रम्यं) B4 D4.8-11 जटा(D11 °टी)पुरं, T1 जलापुरं (for जटी°). Ś1 D4.12 पुण्यं चैव बृहद्वलं (D4 °वृत). Ñ1 पुण्यं चैव वृकस्थलं. Ñ2 V1 B2 D7 रम्यं च कु(V1 B2 ज)टिलस्थलं; B1.3 रम्यं च कटिलं स्थलं; D2.8.13 पुण्यं चैव जटा(D2 °टी)स्थलं (for ᵈ). V2 पत्तनं चैव रम्यं च कुटिले सजने स्थले.

11 For sequence in Ñ2 V B2-3 D7, cf. v.l. 5. —ᵃ) D9-10 G3 Ct अंगलेपां; T1 °देशां; G2 M2 Cv.r वांगलोपां, G3 अंगलोपां; Cm.k as in text (for °लोपां) —ᵇ) G1 पुरं (for वनम्).—ᵈ) T1 M1 पट्टणानि (for पत्तनानि). M1 समीपस्य च (for ततस्ततः).—For 11, Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 subst.:

862* सरित सागरान्शैलान्गुणवन्ति वनौकसः ।
पुराणि च विशालानि प्रसंख्यां यानि कानिचित् ।
दण्डकेतु च सुरम्याणि पत्तनानि ततस्ततः ।

[(l. 1) B4 सरिन्मिग्गेल च तथाविलिक वन, D11 मरीभगनेव च दिस्यागरस्यैव च.—(l. 2) D1 पुण्यानि, D11 राष्ट्राणि (for पुराणि). B4 राष्ट्राणि चैव रम्याणि (for the prior half). Ñ1 illeg. from the post. half up to च in l. 3. B4 D11 च (for -चित्).—(l. 3) D11 विशालानि (for च सुरम्याणि). D2.13 सततं; D11 च सर्वश (for ततस्ततः).],
while Ñ2 V B1-3 D7 subst.:

863* सुवीरमद्रलोकं च तथा कोहलमेव च ।
क्रमशस्तानि सर्वाणि विचेतव्यानि वानरैः ।
राष्ट्राणि विशालानि पत्तनानि समन्ततः ।

[(l. 1) V3 ∗∗रम्; B3 सुपीवम् (for सुवीरम्). V1 मद्रलोकं, V3 मद्रु° (for मद्र°). V1 B3 कौलुटम्; V2 [अ]कोहनम्; B1.2 शैलूतम्; G (ed.) कोलूकम् (for कोहलम्).—(l. 2) B3 पत्राणि (for सर्वाणि).—After l. 2, B2 cont. 848*.—V1 illeg. for l. 3.]

12 ᵃ) V3 illeg. after सिन्धुसाग up to सिंहाः in 13ᶜ. Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 चापि. D11 यत्र (for चैव). —ᵇ) D1.11 संगमस्य (for संगमे) D2.13 [S]पि च (for तत्र). Ñ2 V1.2 B2-3 D7 पर्वतो महान् (for तत्र पर्वतः). Ñ1 सगर्भैव च सर्वतः.—ᶜ) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 G3 M3 महाहेम; Ñ2 V1.2 B1-3 स वै फेन; D5.8-10 T1.2 महान्सौम; D7 स चैकने; D11 महाफेन- (for महान्हेम).—ᵈ) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 बहुद्रुमः, D11 प्रतापवान्, T2 महाद्युतिः (for महाद्रुमः)

13 V3 illeg. up to सिंहा in ᶜ (cf. v.l. 12) —ᵃ) D5.6.8-10 T1.3 G1.2 M Ck तत्र (for तस्य) B4 पृष्ठेषु (for प्रस्थेषु). D11 तत्र पक्षगमाः सिंहाः, G3 तत्प्रस्थेषु च रम्येषु. —ᵇ) Ś1 Ñ V B D1-4.7.12.13 सिंहा वसन्ति सर्वशः, D5 T2 सिंहा पक्षिगणाः स्थिताः; D11 पक्षिणो नीडवासिनः; G1.2 सिंहा पक्षिगणा स्थिताः; G3 सिंहाः पक्षगमास्तथा, M1 सिंहाः पक्षिगणान्विताः.—After 13ᵃᵇ, Ś1 Ñ V B1.3.4 D1-4.7.12.13 read 14ᶜᵈ and 865*.—V3 illeg. up to नीडा in ᵈ.—ᶜ) Ñ V1.2 B D5.6.8.9.11.12 T3 G M1.2 तिमिमत्स्यान् (for तिमिमत्स्य-). Ś1 D11 -[अ]ञ्जान; D1 -नागांश् (for -गजांश्) —ᵈ) Ś1 D1-4.11-13 नीडेषु; B1 M1 नीडान् (for नीडानि). B4 हि, D2-4.12.13 च, D5.6 ये (for ते). ‡ Cr: पक्षैर्गमाः पक्षाभ्यां गच्छन्तीति पक्षगमाः। नीडान्यारोपयन्ति स्वावासस्थानानि प्रापयन्ति ॥ Cm: पक्षगमाः पक्षाभ्यां गच्छन्तीति पक्षगमाः सपक्षा इत्यर्थः। सिंहास्तिमिमत्स्यगजान्नीडान्यारोपयन्ति स्वावासस्थानानि प्रापयन्ति ॥ Cg: पक्षैर्गच्छन्तीति पक्षगमाः, सपक्षा इति विशेषणम्। नीडानि वृक्षाग्रस्थावास-स्थानानि। अत एव महाद्रुम इति पूर्वमुक्तम् ॥ Ck: पक्षगमाख्याः सिंहविशेषाः। ते तिम्यादीन्स्वानि नीडान्यारोपयन्ति। नीडारूढा तेषां सिंहानां पक्षगमत्वमन्वर्थमित्यभिप्रेतम् ॥ Ct: सिंहास्त दाख्याः पक्षगमाः पक्षिणः स्थितास्ते पक्षिणस्तिमिमत्स्यगजाश्च

G. 4 43 17 B. 4 42 17 L. 4 35 18 तानि नीडानि सिंहानां गिरिशृङ्गगताश्च ये ।
दृप्तास्तृप्ताश्च मातङ्गास्तोयदस्वननिःस्वनाः ।
विचरन्ति विशालेऽस्मिंस्तोयपूर्णे समन्ततः ॥ १४

तस्य शृङ्गं दिवस्पर्शं काञ्चनं चित्रपादपम् ।
सर्वमाशु विचेतव्यं कपिभिः कामरूपिभिः ॥ १५

डानि स्वनासस्थाना यतोपपन्ति प्रापयन्ति ‡ —After 13 Ś1 Ñ2 V B1–3 D7 12 ins

864* सरस्तत्र सुविस्तीर्णं नलिनी च मनोरमा ।

[Ś1 D12 मनोहरा (for °रमा)]

14 Ñ1 illeg for 14ab —a) Ś1 D12 चलेन, D2 12 शृगाणा (for सिंहाना) —V2 illeg for 14b —b) D8 om गिरि Ś1 D12 शत च तद्, B4 D1 4 शत च यद्; D3 गत च तद्, T2 G M2 -गताश्च ते Cm g as in text (for °ताश्च ये) Ñ2 V1 3 B1–3 D2 गिरे शृगशत च तद् (Ñ2 D7 °तानि च) D2 13 गिरिशृगे शत च तद्; D11 गिरि शृग शत च तद् ‡ Cv r गिरिशृङ्गगताश्च ये (Cr तं) इति पाठ ‡ —D12 om 14c–15b, B3 om 14c–f Ś1 Ñ 1 B1 2 4 D1–4 7 12,13 read 14cd and 865* after 13ab —c) B1 हृप्तास्, B2 मृताश्, D1 पृष्टाश् (for दृप्तास्) Ś1 Ñ V1 2 B1 2,4 D1–4,7 12 13 च मत्त, V3 च यश्च (sic) D2 तप्ताश्च (for तृप्ताश्च) —d) B1 ° [अ]शुद्, M1 ध्वनि (for स्वन) V2 B4 D1 4 5 8 13 T1 G M निस्वना —e) D6 M1 विहरति (for विच°) ‡ Ck तोयपूर्ण इति प्रस्थे विशेषणुरूप । , Ct तोयपूर्ण प्रस्थे ‡ —For 14ef Ś1 Ñ V B1 2 4 D1 4 7 12 13 subst

865* तत्र पद्मगामा सिंहा वह्निनो वनवासिन ।
नाख्यामादयितव्यास्च पुरा दत्तवरा हि ते ।

[(l 1) Ś1 D12 पद्मिनगा V B2 4 पन्निगणा D1 D2 3 पक्षगमा (for पद्मगाम) V3 illeg from सिंहा up to काञ्चन in 15b D6 सिद्धा (for सिंहा) V2 B1 3 सिंह D1 2 13 नीरा- D3 नीर- (for वह्न) Ś1 D4 12 वह्ना नीरवासिन, B4 वन्नि निवासिन (for the post half) —Ñ2 B4 D1–4 13 om l 2 —(l 2) Ś1 D12 न तु V1 नाथ B1 3 नापि (for नापि) Ś1 D12 हि, B2 3 च (for च) D7 सुरा (for पुरा)]

15 D11 om 15ab V3 illeg up to काञ्चनं (for both cf v l 14) B4 om 15ab Ś1 Ñ1 (damaged for 15cd) 2 V B2,3 D1–4 7 12 13 transp ab and cd —a) G1 3 दिवि (G1 °व) स्पृष्टं (for दिवस्पर्शं) Ś1 D2,4 12,13 तत शृगं गिरेस्तस्य (D2 °स्थं, D12 °स्य) Ñ2 V1 B1–3 D7 तत शृगं दिवि (Ñ2 V1 B2 °वं) स्पर्शं (V1 °स्पर्श); V1 तत शृंगदिव स्पृष्टं (m also स्पृष्टं) D1 तत शृंगं दिविस्पर्शं, D3 तत शृगमपि स्पर्शं —b) Ñ2 V B1–3 D7 भीम; D1 चित्र (for चित्र) Ś1 D12 चित्रकाननमालिन D1 चित्रकानन पादपं —After 15ab Ś1 V1 D1–4 12 13 ins

866* परिक्षाय ईदृश विधिवन्नुपेभवे ।

[Ś1 Ñ1 D1 12 परिक्षाय (for °क्षाय) D12 भवे (for भवे)]

—After 15ab, D7 reads 8cd

—V3 illeg for 15cd —c) D2 12 सर्वत्र तु । D3 सर्वथा तु (for °माशु) —d) Ñ1 D1–4 13 वलिभि; Ñ2 V1 2 B1 2 D7 T2 हरिभि (for कपिभि) —After 15 Ś1 Ñ V (V3 partly illeg) B D1–4 7 12 13 ins

867* सिन्धोरेव च तीर्थानि विचेतव्यानि यत्नत ।
मरुधानुमरुश्चैव पुरामीरालयाश्च ये ।
गिरयश्च विचेतव्या वनान्युपवनानि च ।
क्षीरोदा पद्मवत्सान दत्तामित्रामरुस्थलीम् ।
पुराणि यवनानां च विचिन्वन्तु वनौकस ।
आलोक्य पह्लवावास यत्र तथा समीपत ।
तत पञ्चनद कृत्स्नं विचेतव्य समन्तत ।
काश्मीरमण्डल चैव शमीपीलुवनानि च ।
पुराणि च सशैलानि विचिन्वन्तु वनौकस ।
ततस्तक्षशिला रम्या शाकलं पुष्करावतीम् ।
अवगमपि दाक्षवादीन्मणिमन्त च पर्वतम् ।
तथा गान्धारदेशाश्च मरुभूमिश्च सर्वश ।
विचेय रमणीये च कपातो निवेशनम् ।
गिरिजालावृतां दुर्गां मार्गध्वा पश्चिमां दिशम् ।
कपिलेन विचेतव्या देशा सरितिश्चन्द्रा ।
तत पश्चिममासाद्य समुद्र भीमदर्शनम् ।
मार्गध्व वानरास्तत्र भीम सागरमुत्तमम् ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 सिन्धो (D3 °न्धो) रेव (for सिन्धोरेव) V1 om D3 [च]र (for च) Ñ2 V2 B4 तीर्थानि (for तीर्थानि) Ś1 D4 12 यत्नत Ñ1 D2–4 13 यत्न (for यत्नत) —After l 1 Ñ1 D1–4 12,13 ins

867(A)* तापसानामरण्यानि कान्तारगिरयश्च ये ।

—(l 2) Ś1 Ñ1 D1–4 12,13 मरुधन्वा मरु (D4 गिरि) श्च V1 B1–3 मरुधन्वमरुश्चैव G(ed) मरुधानुमरुश्चैव (for the prior half) Ś1 V1 D1–4 12,13 गृह (for पुर) Ś1 D2 [आ]लयाश्च Ś1 Ñ2 D3–4,12,13 इमा (for च ये) B2 4 पुर नीमाभ्याश्च ये, D1 तथाभीरालयाश्च (for the post half) —(l 3) Ñ1 damaged for चेतव्या सा Ś1 विचेतव्य (for °तव्या) —D3 om l 4–6 —(l 4) Ñ2 D7 क्षीरोदा V1 D7 पद्मवत्साम् B1 °मीनाम्, B3 पद्मनेत्रीम् (for पद्मवत्सान) Ñ1 V2 दत्तमित्रां मरुस्थलीम् (for the post half) —For l 4 Ś1 Ñ1 D1–4,12 13 subst

867(B)* क्षीरोदं च महाचक्रं दत्तकं महास्थलम् ।

[D2 महा चक्र D4 12 13 विचेतव्य (for महाचक्रं) D1 कौशं भूतं (for the prior half) D1 13 मरुस्थले, D3 दत्त मरु (for दत्तकं) V1 D1 महास्थलम् (V1 °स्थलं (for °स्थलम्))]

कोटिं तत्र समुद्रे तु काञ्चनीं शतयोजनाम् ।
दुर्दर्शां पारियात्रस्य गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥ १६
कोट्यस्तत्र चतुर्विंशद्गन्धर्वाणां तरस्विनाम् ।
वसन्त्यग्निनिकाशानां घोराणां कामरूपिणाम् ॥ १७
नात्यासादयितव्यास्ते वानरैर्भीमविक्रमैः ।
नादेयं च फलं तस्माद्देशात्किंचित्प्लवंगमैः ॥ १८
दुरासदा हि ते वीराः सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
फलमूलानि ते तत्र रक्षन्ते भीमविक्रमाः ॥ १९   G 4 43 30 B 4 42 23 L 4 35 31

—(l 5) B2 D5.7 च वनानां (for यवनानां) N1 illeg, V2 पुरान्यवनानां च B1.3 पुरं(B1 °रू)थिव वनानां च D1 पुरं मयवन चैव D2.13 पुरं गजवन चैव D4 पुरजवन चैव (for the prior half) B1-3 विचिन्वध्व (for °न्वतु) —V1 om (hapl) l 6-9 Ś1 D13 om l 6-7 Ñ1 D1-4.12.13 om l 6 —(l 6) B2-3 यम (for यव) B1.3 विशेषतः (for समीपत) —(l 7) Ñ1 illeg for पञ्चजन भुवन V2 D1-4.12 पञ्चनदं (for °जन) D1 चैव, D2.4.12 रम्य (for पुरम्) —(l 8) Ś1 Ñ1 B2 D13 पश्चीर Ñ1 D1.4 वानरैर्वारिणोपमे, D2.12 वानरैर्वनिरोपमा, D3 चैतान्य वानरोत्तमैः (for the post. half) —Ñ1 D1-4.12 om l 9 —(l 9) Ś1 D13 पुराणि न(D13 त)रपूर्णा च विचिन्वानि न(D13 ना)रे —B2 om l 10-17 —(l 10) D13 नाम (for यथा) Ś1 Ñ1 D1 तनमग्न(D1 °त कृत)शिलं नाम (for the prior half) V1 शालानां B1 D2.13 सकलं D3 ह्लादं (for शाकलं) Ñ1 illeg after पु up to l 12 D2.13 पुष्पवतीं(D13 °ती) D4 पुष्करावर्तं (for °वतीम्) —(l 11) B1.3 अवन्तु(B3 °रया (meta.))पि (for अवन्तीम्) B2 D3 वाटिकाम् (for वाल्हीकीम्) V1 अविद्यान्वसितान्वाल्हीन् (for the prior half) V1 काश्म- B1-3 मन्ति (for °मन्त) —For l 17 Ś1 D1-4.12.13 subst

867(C)* आरट्ट कपिसंवाहं मार्गेष्व वनविस्तरम् ।

[D13 आरट्ट D1.4 आरट्ट कपिशाखिं(D4 °शाकं) D2.12 आरट्ट-ट्टशाकं D3 आरट्ट पथिनं शाखिं (for the prior half) D1-4.12 स्तं (for वन) Ś1 D13 विस्तरे (for °स्तरम्)]

—(l 12) V D1.3.12 गवाक्षं Ś1 D1-4.12.13 देश D1 देशेषु (for देशान्) Ś1 D13 महत्स्व D1 दृष्टिम् D2-4.12 दृष्टिपु (for मरुभूमिषु) —(l 13) B1 ष्वसराय (for समीप) Ñ1 V B D2.7.12 कैकेयानां D3 केकेयानां —Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 om l 14 —D3.4 ins l 15 after 8ab repeating it here —(l 15) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अन्ये चाप्ति(D1-4.12 °च) (for अतिदेशेषु) D13 भाजना (for अन्यस्ते) Ś1 Ñ1 D1.2.12.13 देशा सावकाशाः (for the post half) —After l 15 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.

867(D)* अभिवाद्य च तस्य सौभाग्य तारतय च ।

{Ś1 D13 अभिवाद्य; D3 च वेदाद्य; D3 अवेक्ष्य (for अविवाद्य) D1.4.12 हस्ता (for तस्य) }

—Ñ1 illeg for l 17 —(l 17) Ś1 Ñ1 V1.3 D2.3.4.12 सौख्य(V1 D13 °ख) सुसागरा(Ś1 °रेण) (for the post. half)]

16 Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 om 16 Ñ1 V B1-3 D2 om 16ab. —c) D1 T1.2 G M3 समुद्रस्य (G1 °द्रे च) D5-11 M1 समुद्रस्य, M3 (before corr) समुद्रसु Cm g as in text (for समुद्रे तु) ※ Cv r कोटिं तत्र समुद्र द्रक्ष्यथे (Cv तत्र समुद्र इ)ति पाठः । Cm कोटिमिति । तत्र समुद्रे पारियात्रस्य कोटिं द्रक्ष्यथेति सम्बन्धः । Cg तत्र समुद्रं गता पारियात्रस्य कोटिं शृङ्गम् । Ck t कोटिं शृङ्गम् । समुद्रस्य मध्ये इति शेषः ※ —c) Ñ2 V1.2 B1.3 D1 दुर्धर्षं (for दुर्दर्शां) V1 B1.3 पा(V2 पि)रियात्रस्य D12 पारिजातस्य, G2 (also) M1 °यात्राख्यो (for °यात्रस्य) —d) Ñ2 V1.2 B1 D5-10 गत्वा (for गता)

17 a) G1 M3 चतुर्विंशाद् —b) D6.10 M3 तपस्विनां (for तरस्विनाम्) —D1 damaged from शाक in a up to घु in d (see var) —d) Ś1 Ñ1 B1 D1.4 (D4 damaged up to घु) 12.13 कोट्यो वानरपुंगवा D5-10 घोराणां पाप कर्मिणा —For 17 Ś1 Ñ1 B1-3 D2 subst while Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 subst l 1 for 17ab

868* वसन्तो विशतिश्चात्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।
कोट्यस्तत्रार्कवर्णानां वसन्ति क्रूरकर्मणाम् ।

[(l 1) V1 वानराणां (for विंशतिः) Ñ1 V B1-3 D2 [अ]त्र B1 [अ]प (for [अ]त्र) V1 illeg from वर्णा up to l 2]

—After 17 D1.3 5-11 (after 19) T1.3 G M ins

869* पावकार्चि प्रतीकाशा समवेता सहस्रशः ।

[D5 सवेताश्च (for समवेता) D1 6-10 स्वश (for °शः)]

18 V1 illeg upto भीम in b —a) B1.4 D1 [अ]पि (for [अ]ति) Ś1 Ñ1 V1.2 B1-3 D1-4.12.13 दूरतो वर्जनीयास्ते(D12 °स्तैर्) —b) D2.3.12 G1.2 M3 भीमविक्रमा: D13 कामरूपिभि (for °विक्रमैः) B1 प्लवंगमा कदाचन —c) D13 तत्र (for तस्माद्) ※ Cr नादेयमिति । न आदेयमिति पदच्छेद । Cm नादेयसाराणुमहं न सावनि । Cg आदेयं न स्वीकार्यम् । Ck t नादेयम् (Ct °यं च)-मादयम् —d) G2.3 प्लवंगमा D13 दर्श प्लवगसत्तमा G1 दृश्यस्तत्रपलुर्गर्दं —For 18cd, Ś1 Ñ1 V1 B D1-4.12.13 subst

870* न ग्राह्यं फलमूलं च तस्मिन्देशे प्लवंगमैः ।

[Ś1 D13 (sic) ग्राह्ये V1 B1 D2.3.4 °ह्य, D1 न देव (for न ग्राह्य) Ś1 D13 फलमूले च V1 च फल मूल (for °मूलं च) B1 D2.3.12 प्लवंगा]

19 D2 reads 19 in marg, Ñ1 damaged from 19a

G 4 43 31 B 4 42 24 L 4 35 32 तत्र यत्नश्च कर्तव्यो मार्गितव्या च जानकी ।
न हि तेभ्यो भयं किंचित्कपित्वमनुवर्ततां ॥ २०
चतुर्भागे समुद्रस्य चक्रवान्नाम पर्वतः ।
तत्र चक्रं सहस्रारं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २१
तत्र पञ्चजनं हत्वा हयग्रीवं च दानवम् ।
आजहार ततश्चक्रं शङ्खं च पुरुषोत्तमः ॥ २२
तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २३

up to सत्त्वचन्तो in ^{d} —^{e}) Ś1 D1–4.11.12 समृद्धस्या Ñ2 V B D7 °वर्पा (for दुरासदा) D4 च (for हि) —V3 illeg for 19^{c}–20^{d} —^{f}) Ś1 Ñ V1.2 B1–2 D1–4.7.11.13 विदोपत B4 दुरासदा (for महाबला) —^{e}) D11 फलमूल हि T2 तैत् (for ते) —^{d}) D6 T2 रक्ष्यते T3 भीमविक्रमैः (for °विक्रमा) —For 19^{cd} Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.7.12.13 subst

871* रक्षन्ति फलमूलानि गन्धर्वा भीमविक्रमाः ।

[B3 भक्षन्ति (for रक्षन्ति) Ś1 Ñ1 B4 D2–4.12.13 फलमूल च (D2.12.13 तद्) (for °मूलानि)]

—After 19 D11 ins 869*

20 V3 illeg for 20^{ab} (cf v l 19) D11 om 20^{ab} —^{a}) D1 ततो (for तत्र) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 प्रयत्न (for यत्नश्च) D2.13 तत्र तत्र स्वकर्तव्ये (D11 °र्तव्ये) D3.4 तत्र यत्र प्रकर्तव्यो —^{b}) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 मैथिली (for जानकी) —^{c}) Ś1 Ñ V B D1.4.7.12.13 येभिः (for तेभ्यो) Ñ2 V B1–3 D7 तेभ्य D12 om (for किंचित्), —^{d}) Ś1 N2 D4.13 तत्कर्म Ñ2 V1.2 कार्यं सम् V3 कापेयम् D7 काय सम (for कपित्वम्) B1–3 कापत्यु मम वर्तता D11 धीरास्ताम्नुवर्तत —After 20 D6.8–11 T2.3 G M ins

872* तत्र वैदूर्यवर्णाभो वज्रसंस्थानसंस्थितः ।
नानाद्रुमलताकीर्णो वज्रो नाम महागिरिः ।
श्रीमान्समुदितस्तत्र योजनानां शतं समम् ।
गुहास्तत्र विचेतव्या प्रयत्नेन प्लवंगमाः ।

[(l 1) D11 ततो (for तत्र) D11 T2 G1 वैदूर्य (m g k वैदूर्य (as above) D11 G1 –वर्णाभो (for –वर्णाभो) —(l 3) D11 समुदितम् (for समुदितः) G1 सम G2 m g k t as above (for समम्) —(l 4) M3 तस्य (for तत्र) G3 प्रयेतव्या (for विचे°) D11 कपिभिर्दे प्रयत्ने (for the post half)]

21 ^{a}) Ñ2 V2.3 B1.3 D7 चतुर्भागे V1 B2 चतुर्भागे (D2 °गृ) D4 चतुर्थे (for चतुर्भागे) —V3 illeg from 21^{b} up to रिहित in 38^{d} —After 21^{ab}, Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1–4.7.12.13 ins

873* सर्वरत्नमयं शृङ्गं कनकाचलसंचयम् ।

[D1 शिखं (for शृङ्गं) —D3 om from नेर up to 21^{c} Ñ2 V1 D7 सर्वा[ग]स V2 °चये (for °चयं) Ś1 Ñ1 D2.12 शिखं (D2 °ल) कनकद्रुम D4.13 कांचनं (D13 °न) पावकम् (for the post half)]

—D11 om 21^{c}–22 N1 damaged from 21^{c} up to l 1 of 874^{a} —^{c}) D11 तत्र G2 यत्र (for तत्र) B1.3 सहस्राक्ष, G(ed) महासारं (for सहस्रारं) —After 21^{c} Ś1 Ñ V1.2 B1–3 D1–4.7.12.13 ins

874* वज्रनाभमयोमयम् ।
सुरारिदर्पण दिव्यं

[Ñ1 damaged for l 1 —(l 1) Ś1 अरिदम D13 अयस्मय (for अयोमयम्) Ñ2 D7 वज्रनाभमयोमय]
—^{e}) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 बलादेव निर्मितं (V1 B2 °वैति)ते
—After 21 Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 ins

875* तत्र मेघौघनिर्घोषं पाञ्चजन्यो ध्वनिम् ।
गत्वा दशानामनं देवा स मधुसूदन ।

[(l 1) N1 D1 सह D2 तु हि D3.4 तु सु च (for हर) D3 पवनजो D1 [र]ति (for हि) —(l 2) D13 तं देव D4.12.13 देव त (for देव स)]

—After 21 V1 ins 877* B1.3 read 24

22 V1.2 D11 om 22 V3 illeg for 22 (for D11 and V3 cf v l 21) —^{a}) Ś1 Ñ1 B1 D12.13 तत्र (for तत्र) —^{cd}) B2 आजग्राह (for °हार) Ś1 N B1–3 D1–4.7.12.13 पुरा (for ततस्) Ś1 Ñ B D1–4.7.12.13 transp चक्रं and शङ्खं Ñ2 B1–3 D7 मधुसूदन (for पुरुषोत्तम)
—After 22 Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 ins

876* ततो मेघनिभोऽप्युच्चैः स वज्रादिरिति ध्वनं ।

[D1 तम (for ततो) N1 damaged from प्युच्चैः up to रि D13 रशेपमैः D12.13 रक्षेपुष्पै (for निभोऽप्युच्चैः) D2.13 वज्रादिनिगमस्तत्र (for the post half)]
while Ñ2 B1–3 D7 ins after 22 V1 ins after 21 V3 ins after 23

877* सानुभः पर्वतो दिव्य सहस्रांशुसमप्रभः ।
—After 22 D6 reads 27^{ab}

23 V3 illeg for 23 (cf v l 21) Ś1 (om 23^{cd}) Ñ1 D1–4.12 (om 24^{ab})–12 transp 23 and 24 V1 reads 23 (including 877*) after 25 D6 reads 23 in marg —^{a}) D6.8–10 T2.3 G1.2 तत्र (for तस्य) Ñ1 V1.2 B1–3 D7–10 दृश्येषु (for चित्रेषु) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.11–13 तस्य (D11 °स्) चित्रेषु सर्वेषु (Ś1 सानेषु D13 सारेषु) —^{b}) Ś1 N1 B1 D1–4.11.13 निर्भेदेषु D3 om. (for विशालासु) V1 B1.2 गव्हीषु (for गुहासु) —Ś1 om 23^{cd} —^{c}) D1 दृशग (for रावण) —After 23 V1 ins 877*

योजनानि चतुःषष्टिर्वराहो नाम पर्वतः ।
सुवर्णशृङ्गः सुश्रीमानगाधे वरुणालये ॥ २४
तत्र प्राग्ज्योतिषं नाम जातरूपमयं पुरम् ।
यस्मिन्वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः ॥ २५
तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २६
तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं काञ्चनान्तरनिर्दरः ।
पर्वतः सर्वसौवर्णो धाराप्रस्रवणायुतः ॥ २७
तं गजाश्च वराहाश्च सिंहा व्याघ्राश्च सर्वतः ।
अभिगर्जन्ति सततं तेन शब्देन दर्पिताः ॥ २८
तस्मिन्हरिहयः श्रीमान्महेन्द्रः पाकशासनः ।
अभिषिक्तः सुरै राजा मेघवान्नाम पर्वतः ॥ २९   G 4. 43. 48 B 4. 42. 35 L 4. 35. 45

24 V1 illeg. for 24 (cf. v.l. 21). B4 om. (hapl.) 24–26 D11 om. 24ab. B1.3 read 24 after 21. Ś1 (om. 23cd) Ñ1 D1-4.11 (om. 24ab)–13 transp. 23 and 24.—a) B1.3 D6 M3 योजनानां. G1.2 M1.2 तत. षष्टिं (for चतुःषष्टि).—b) Ś1 D13 वाराहो.—c) B3 सुवर्णशृङ्ग. Ś1 Ñ1 D4.11.13 श्रीमांश्च (D11 with hiatus). Ñ2 V1.2 B1-3 D1.6.7 T2.3 G2.3 स श्रीमान्; D2 च श्री°; D5.8-10 सुमहान् (for सुश्रीमान्).—d) Ś1 D13 ह्यगाधे; Ñ1 ह्यगाधे; D1 [अ]गाधे च (for अगाधे). Ñ2 V1.2 B1-3 D7 अगाधश्च महोदधिः.

25 V3 illeg. for 25 (cf. v.l. 21). B1 D13 om. 25 (for B4, cf. v.l. 24). B1.3 om. 25–26.—a) Ñ2 V3 B3 D1-3.7.11.13 T2 ततः; Cr.m.g.t as in text (for तत्र). Ś1 Ñ1 D4 प्राग्ज्योतिषं नाम ततो (Ñ1 °स etc.).—b) G1 पुरे (for पुरम्). D4 जातरूपोपमं पुरं.—D4 om. 25c–26.—c) Ñ2 V1.3 B2 D1-3.4.7-11.13 T2.3 G2.3 M1.2 तस्मिन् (for यस्मिन्). T3 मंदात्मा (for दुष्टात्मा).—d) V1 मानव (for दानव).—After 25, V2 reads 23 (including 877*).

26 V3 illeg. for 26 (cf. v.l. 21). B D8.11 G2 om. 26 (for B4, cf. v.l. 24 and for B1.3 D4, cf. v.l. 25). D3.4 (second time).12.13 read 26 after 29.—a) V1 D3.8-10 T3 G1 M3 तत्र (for तस्य). Ś1 चित्रासु; Ñ2 V1.2 D1.7-10 रम्येषु; D1 दिव्येषु (for चित्रेषु).—b) Ś1 द्विजासु च (for विशालासु).—Ś1 om. 26cd.—d) D1 इतस्; D1 om (hapl.) (for ततस्).

27 V3 illeg. for 27 (cf. v.l. 21). T1 om. (hapl.) 27–29. D4 reads 27ab after 22.—a) D4 अभि (for अति-).—Ñ1 illeg. for 27b.—b) D3.8-10 G2 Ck.t. -दर्शनः; Cv.m.g as in text (for -निर्दरः). Ś1 D1-4.11-13 महेन्द्रप्रति(D1-3.11 °परि)पालित. Ñ2 V1.2 B D7 काञ्चनैर् (Ñ2 D7 °नै)धातुभि(B2 भासि)र्वृतं.—After 27ab, Ś1 D1-4.11-13 ins., while Ñ2 V1.2 B1.3 D7 cont. l. 1 only after 880*:

878* प्रस्रवणैः कपिशैः शैलमुद्धिसन्तमिवाम्बरम् ।
स हि देवर्षिसंघैश्च काञ्चनैरभिसंवृतः ।

[(l. 1) D1 उद्धिरन्तम्.—(l. 2) Ś1 सह (for स हि). Ś1 वृतं (for वृत°).]

—c) D4 -[आ]कुल- (for -[आ]युतः).—For 27cd, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 subst.:

879* शिखराणस्य धाराणां सहस्रं परिवर्तते ।

[Ś1 शिखरैश्च स्वधाराणां (for the prior half). V1.2 B संप्रवर्तते (for परि°).]

—Then Ñ2 V1.2 B1-3 D7 cont.:

880* ततो मेघमिवोदग्रं वज्राशनिसमस्वनम् ।
[B2 -समप्रभ (for °स्वनम्).]

—Thereafter Ñ2 V1.2 B1.2 D7 cont. l. 1 of 878*.

28 V3 illeg. for 28 (cf. v.l. 21). T3 om. 28 (cf. v.l. 27).—ab) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 मयूराश् (for वराहाश्). B4 D1-4.7.9.11-13 सिंह- (for सिंहा). Ś1 Ñ2 D1-4.11-13 पर्वतः; B4 पर्वते; D4 G1.2 M1.2 सर्वशः; Ck.t as in text (for सर्वतः). Ñ2 V1.2 B1-3 D7 हिरण्यश्च मयूराश्च सिंह(B2 °हा)व्याघ्राश्च प(B2 त)त्र वै.—c) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 शतशो; B4 D1 संहृष्टा (for सततं). Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 अभिगर्जन्ति(D4 °गच्छ) सहसा.—d) D4 धारा- (for तेन). M3 गर्विता. Cr.m.g k.t as in text (for दर्पिताः). Ś1 Ñ V1.2 B D1.2.4.7.11.13 G(ed.) धाराशब्द (G[ed.]°शब्दे)कृतोपमा (Ś1 Ñ1 °श्रवा; D1 °शब्दा; D4 °शब्दा, D13 °स्वना; D12 °शब्दा); D3 तेन स्वशब्देन गर्विताः; D13 धाराशब्दाश्च वक्ष्य (with hiatus).—After 28, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins.

881* स हि शब्दो महाघोरस्तिष्ठत्यम्बरमास्थाय तं गिरिम् ।
समन्तादभिगच्छन्ति देवदानवराक्षसाः ।

[(l. 1) Ś1 Ñ1 हम्यय (for शब्दः).—(l. 2) D11 अभि (for अभि).]

29 V3 illeg. for 29 (cf. v.l. 21). T1 om. 29 (cf. v.l. 27).—a) D3.4.8-10 G M2.3 यस्मिन्.—b) D1 reads पाकशासन- in marg.—Ñ1 illeg. for 29c–30.—c) Ś1 D4.11 तदा राज्ये; Ñ2 V1.3 B1-3 D7.11 सुरैः पूर्वं; D1-4.13 तदा राजा G1 सुरैः स्वयं (for सुरै राजा).—d) Ś1 D1.12 सुषेणे(D1 °सेने) नाम पर्वते; Ñ1 V1.2 B1.4 D7 सुमेरौ (Ñ2 B2 D7 °मेरो) स्व(V1 नग)पर्वते; D1.4 स्वकीयपर्वते; D2.3.11 सुघोषो (D13 °मेघो) नाम पर्वतः; D4 सुमेरो नाम पर्वते; D6.8-10 G M2 मेघो नाम स पर्वतः.—After 29, D3.4 (second time).12.13 read 26.

G. 4 43 41 B. 4 42 36 L. 4 33 42 तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रपरिपालितम् ।
षष्टिं गिरिसहस्राणि काञ्चनानि गमिष्यथ ॥ ३०
तरुणादित्यवर्णानि भ्राजमानानि सर्वतः ।
जातरूपमयैर्वृक्षैः शोभितानि सुपुष्पितैः ॥ ३१
तेषां मध्ये स्थितो राजा मेरुरुत्तमपर्वतः ।
आदित्येन प्रसन्नेन शैलो दत्तवरः पुरा ॥ ३२
तेनैवमुक्तः शैलेन्द्रः सर्व एव त्वदाश्रयाः ।
मत्प्रसादाद्भविष्यन्ति दिवा रात्रौ च काञ्चनाः ॥ ३३
त्वयि ये चापि वत्स्यन्ति देवगन्धर्वदानवाः ।
ते भविष्यन्ति रक्ताश्च प्रभया काञ्चनप्रभाः ॥ ३४
आदित्या वसवो रुद्रा मरुतश्च दिवौकसः ।
आगम्य पश्चिमां संध्यां मेरुमुत्तमपर्वतम् ॥ ३५
आदित्यमुपतिष्ठन्ति तैश्च सूर्योऽभिपूजितः ।
अदृश्यः सर्वभूतानामस्तं गच्छति पर्वतम् ॥ ३६

30 Ñ1 V3 illeg for 30 (cf v.l. 29 and 21 respy) —ᵇ) D13 शक्रेण (for महेन्द्र) D4 12 प्रतिपालित —D3 om 30ᶜ-31 —ᶜ) Ś1 D4 5 12 G2 3 M1 2 षष्टिः; D6 षष्टि, G1 तस्मिन् (for षष्टिं) ॐ Ck षष्टि गिरिसहस्राणीति। षष्टिसस्थानीति यावत्। शस ब्राह्मणा इतिवत्पद्व्यादिसूत्रनिपातनात् ॐ —ᵈ) D12 reads गमिष्यथ in marg

31 V3 illeg for 31 (cf. v.l. 21) D3 om 31 (cf v.l. 30). D11 reads up to शोभितानि in ᵈ in marg —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D1 2 4 6 7-11 13 T2 3 G M1 2 सर्वश (for सर्वतः) —D1 transp 31ᶜᵈ and 32ᵃᵇ (including 882*). —ᶜ) Ś1 Ñ1 D2 8 12 13 वृक्षै (for वृक्षैः) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 पुष्पितैरुपशोभितैः (Ñ1 °ता), Ñ2 V1 2 B D7 पुष्पितैः (B4 विविधैः) शोभिता(B1 2 °भ्रमा)नि च —After 31, Ś1 Ñ1 D2 4 11-13 ins, while D1 ins after 32ᵃᵇ

882* प्रभया तेषु शैलेषु ये तत्र मृगपक्षिणः ।
औषध्यश्च प्रकाशन्ते पादपाश्च हिरण्मयाः ।

[(l 1) D1 2 11 13 तस्य शैलस्य (for तेषु शैलेषु) —Ñ1 illeg from मृग up to दत्त in 32ᵈ. —(l 2) D13 ओषध्यश्च]

32 V3 illeg for 32 (cf v.l. 21) Ñ1 illeg up to दत्त in ᵈ (cf v.l. 882*) D1 transp 31ᶜᵈ and 32ᵃᵇ (including 882*). —ᵃ) B3 om मध्ये —ᵇ) Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D2 3 7 11 13 कनक, T2 M3 उत्तर, Ck as in text (for उत्तम) —After 32ᵃᵇ, D1 ins 882*. —ᵈ) D11 सहस्रै (for शैलो) Ś1 D1-4 11 13 तस्मै दत्तो वरः पुरा —After 32, Ñ2 V1 2 B D7 ins

883* यादृशी मे प्रभा शैल तादृशी ते भविष्यति ।

33 V3 illeg for 33 (cf v.l. 21) —ᵇ) T1 सर्व एव, G1 M3 पर्वता ये (for सर्व एव) ॐ Ct. तेनैवमिति। आदित्येनैवमुक्त इत्येवंशब्दार्थः। सर्व एवेति ॐ —For 33ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 B1 D1-4 11 12 13 T2 G3 M1 subst

884* प्रसादात्तव शैलेन्द्र प्रभया ये त्वया श्रिता ।

[B4 T2 G3 M1 प्रभया (for प्रसादात्). B4 तस्य शैलस्य. D13 त्वदाश्रिता (for त्वया श्रिता). B1 D1-4 12 T2 G3 M1 सर्वे भावास्त्व(D1 2 °स्त)दाश्रिता (T2 G3 M1 °श्रया) D2 प्रभया ये त्वदाश्रिता (for the post half)]

while Ñ2 V1 2 B2-4 D7 11 subst for 33ᵃᵇ

885* प्रभावान्मम शैलेन्द्र सर्वे भावाश्चराचराः ।

[D11 तव (for मम) V2 च वासत (for चराचराः)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 त्वत्प्रसादाद्, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 तवा(V1 2 °श्रा)श्रिता, B4 त्वत्प्रकाशाद्, D11 त्वदाश्रिता D13 त्वत्प्रभावा, G(ed) तवाश्रया (for मत्प्रसादाद्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 M3 दिवारात्र (for दिवा रात्रौ)

34 V3 illeg for 34 (cf. v.l. 21) —ᵃ) G1 M1 [ए]व (for ये). Ñ1 D1-4 12 13 चापि, Ñ2 V1 2 B2 D11 च हि, B1 3 विनि (for चापि). —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 देवदानव(D1 °गन्धर्व)राक्षसा —Ñ1 illeg from 34ᶜ up to उत्तम in 35ᵈ. —ᶜ) D11 न (sic) (for ते) Ś1 D1-4 12 13 रक्ताभा, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 रक्ताभा; D11 T2 मत्ताश्च, G1 रक्ताना, G3 रक्तास्ते G(ed) सुवाभा (for रक्ताश्च) B4 भविष्यति तु ते रक्ता; D11 भविष्यति च भक्ताश्च —ᵈ) B1 रक्ताभा, B3 om (for प्रभया) Ś1 D1 2 4 12 काञ्चना (D1 2 4 °न) प्रभया सह, Ñ2 V1 2 D7 काञ्चनप्रभेति च, B3 काञ्चने प्रभयेति ह, B4 D11 G1 2 M1 2 प्रभया काञ्चना इव, D13 सदा पश्चिमसन्ध्यया

35 Ñ1 (up to उत्तम in ᵈ) V3 illeg for 35 (cf v.l. 34 and 21 respy) D13 om 35ᵃᵇ. —ᵃ) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 मरुतो (for वसवो) D1 6 8-10 T1 2 G1 2 M2 3 Cr m g k t विश्वेदेवाश्च वसवो(M3 मरुतो) —ᵇ) Ś1 मारुत्त M3 वसवश्च (for मरुतश्च) D11 [ऽ]थ (for च) Ś1 D1 11 सहाश्विभि; D4 सहाश्विन (for दिवौकसः) Ñ2 V1 2 B1 2 D7 वसवश्चाश्विनावपि —Ś1 om 35ᶜ-36ᵇ —ᶜ) Ñ2 V1 2 D6 8 10 G1 M1 Ck t भास्कर, Cr भास्करः Cg भास्कर (as in text) D11 पर्वतो (for पश्चिमां) D1 भास्करो गते नित्यं, D13 भस्य उत्थापये नित्यं —ᵈ) 5 Cg तैश्च सहायाभ्येवम् ॐ T1 M3 Cr m उत्तर, Ck t as in text (for उत्तम) V3 पर्वतं (for पर्वतम्) Ñ2 V1 2 B D7 मेरोरुत्तम(V1 2 B4 °रुत्तम, B1 °रस्तुत)मूर्धनि, D1-4 12 13 मेरुमुत्तम(D1 4 °र)पर्वतैः D11 उपतिष्ठति भास्कर

36 V3 illeg for 36 (cf. v.l. 21) Ś1 om 36ᵃᵇ

योजनानां सहस्राणि दश तानि दिवाकरः ।
मुहूर्तार्धेन तं शीघ्रमभियाति शिलोच्चयम् ॥ ३७

शृङ्गे तस्य महद्दिव्यं भवनं सूर्यसंनिभम् ।
प्रासादगणसंबाधं विहितं विश्वकर्मणा ॥ ३८

शोभितं तरुभिश्चित्रैर्नानापक्षिसमाकुलैः ।
निकेतं पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः ॥ ३९

अन्तरा मेरुमस्तं च तालो दशशिरा महान् ।
जातरूपमयः श्रीमान्भ्राजते चित्रवेदिकः ॥ ४०

G 4.43.58
B 4.43.46
L 4.33.60

(cf. v.l. 35). —ᶜ) Ñ₂ V₁₂ B D₁₋₃.₁₁ G₂ M₁ Ck [illegible]. Ct.m g as in text (for °[illegible]). D₁₃ [illegible] [illegible].—ᵈ) B₁ [ऽ]भियोत्थित। D₆ [ऽ]भिवृत्य (for ऽभिय°). B₃ शीघ्र सूर्योऽभिवृत्य वै.—After 36ᵃᵇ, D₃ ins. l. 6 of 889*.—D₃ om. 36ᶜ-38.—ᶜ) B₂ भवद्वै; B₃ भवद्वे, D₁₂ [illegible] (sic) [for भवदपः].—ᵈ) B₁ [illegible] (for [illegible]) B₁.₃ [illegible] (sic), D₁₂ भास्कर (for पर्वतम्).—After 36, D₁₁ ins.:

889* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

[For l. 2-4, cf. 4.41.27-28ᵇ.]

37 V₂ illeg. for 37 (cf. v.l. 21). D₃ om. 37 (cf. v.l. 36). —ᵃ) B₁ सहस्रे द्वे (for °स्राणि).—ᵇ) Ś₁ D₁₂ द्वे तानि. V₃ B₁ D₇ दश यानि. B₃ [illegible] (sic) B₄ [illegible] (sic), B₂ [illegible]. D₁₂ [illegible] (for दश तानि) D₆ तानि च (for दिवाकर). ⊘ Ct. योजनानां सहस्राणि दश तानि दिवाकर इति पाठ. ⊘ —ᶜ) Ś₁ Ñ V₁₂ B D₁.₃.₄.₇.₁₁.₁₃ G₂ [illegible] ([illegible]) [illegible] Ck. [illegible]। [illegible]। [illegible] [illegible] (cf. 4 —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁.₂.₃ [illegible]. Ñ₂ [illegible], V₁₂ B₂ D₁₂ [illegible] B₁.₃ [illegible] D₁₂ [illegible] G₂ [illegible] M₁ [illegible] ([illegible]) B₁ after corr. as in text) [illegible] (for [illegible]) G₂ [illegible] [illegible]

38 V₂ illeg. up to [illegible] in ᵈ (cf. v.l. 21). D₃ om. 38 (cf. v.l. 36). Ś₁ D₁₂ repeat 38 after 8[illegible]. Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₇ transp. 38-39 and 40-41 and read after 43. Ñ₁ [illegible] 38.—ᵃ) [illegible] Ñ₂ V₁₂ B₁₋₄ D₁₂ (Ś₁ D₁₂ second time) transp. [illegible] and तस्य. Ñ₂ D₁₂ (both first time) [illegible] (for महद्दिव्यं) —Ñ₁ damaged for 38ᵇ and then illeg. from 38ᶜ up to [illegible] in 39ᵃ.—ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₁₂ ([illegible] D₁₂ second time) [illegible]; Ś₁ B₄ D₁₂ (Ś₁ D₁₂ first time) -तस (for -नम). D₁₂ भास्वरं सहस्रार्थे.—ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V₁₂ B₁₋₄ D₁.₃.₄.₁₁.₁₃ (Ś₁ D₁₂ both times) विनिर्मितं (for विहितं).

39 Ñ₁ illeg. up to पक्षि in ᵃ (cf. v.l. 38). For sequence in Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₇, cf. v.l. 38.—ᵃ) G₂ -वृक्ष (for -पक्षि). Ś₁ Ñ₁ B₄ D₁.₃.₄.₁₁.₁₃ G₁ -समाकुले.—For 39ᵃᵇ, Ñ₂ V B₁₋₃ D₃.₇.₁₁ subst.; while Ś₁ D₁₂ ins. after 39(r.) whereas D₁.₃.₄.₁₃ cont. after 889*:

887* [illegible] ।

[D₁₁ [illegible] (for [illegible])]

—Then Ś₁ D₁.₂.₃.₄.₁₁.₁₃ repeat 39ᶜᵈ.—V₂ illeg. for 39ᶜ-41ᵈ.—ᶜ) Ś₁ (first time) [illegible], Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₁₁ [illegible]; B₁ D₆ T₂ G₂ M₁ [illegible] (for [illegible]) Ś₁ D₁₋₄.₁₃ (except D₂ all second time) [illegible] (D₁ [illegible], D₁₃ [illegible]) [illegible] —ᵈ) B₂ [illegible] (for [illegible]).—After 39, Ś₁ D₁.₂.₃.₁₁.₁₃ read 42-43 (including subst.), while Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₃ (Ś₁ D₁₂ after 39ᶜᵈ repeated) ins., whereas Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ ins. after 43 and D₁₁ after 41:

888* [illegible] ।
[illegible] ।

(L. 1) Ñ₂ V B₁₋₃ D₃ [illegible] (V₂ illeg. from [illegible] up to [illegible] in 43ᵇ) [illegible] D₁₁ [illegible] (for the post. half).—(L. 2) D₁₂ [illegible] (for [illegible]) Ñ₂ D₁₂ [illegible] (for [illegible]) Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₃ [illegible] (V₁ D₁ [illegible]) [illegible] ([illegible]) (for the post. half) D₁₂ [illegible] (for [illegible]) Ś₁ D₁₂ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ illeg. D₁₁ [illegible] (for the post. half)

40 For sequence in Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₇, cf. v.l. 38. V₂ illeg. for 40 (cf. v.l. 39). Ś₁ D₁₂ om. 40-43. D₁₃ repeats 43 and 42 after 892*. T₂ transp. 40 and 41.—ᵃ) Ś₁ D₁₂ [illegible], V₁ [illegible] [illegible] (for [illegible]) D₁.₃.₁₁ (both times) [illegible] D₁₂ [illegible] —ᵇ) Ś₁ D₁₂ [illegible] D₂ [illegible] (for [illegible]). D₁ D₃.₄.₁₃ T₁.₂ M₁ Ct. [illegible]. G₂ [illegible]. Ct. as in text (for °[illegible] —ᶜ) D₁ [illegible]. Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₇ [illegible]. —ᵈ) Ś₁ D₁₂ [illegible] (for [illegible]). D₁₂ [illegible] (for [illegible]). Ñ₂ V₁₂ B₁₋₃ D₁₂ [illegible], Ñ₁ D₁₂ [illegible].

G. 4. 43. 52
B. 4. 42. 47
L. 4. 35. 61

तेषु सर्वेषु दुर्गेषु सरःसु च सरित्सु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ ४१
यत्र तिष्ठति धर्मात्मा तपसा स्वेन भावितः ।
मेरुसावर्णिरित्येव ख्यातो वै ब्रह्मणा समः ॥ ४२
प्रष्टव्यो मेरुसावर्णिर्महर्षिः सूर्यसंनिभः ।
प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रवृत्तिं मैथिलीं प्रति ॥ ४३
एतावज्जीवलोकस्य भास्करो रजनीक्षये ।
कृत्वा वितिमिरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥ ४४
एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ४५

41 For sequence in Ñ2 V1.3 B1-3 D7, cf. v.l. 38. V2 illeg. for 41 (cf. v.l. 39). Ñ1 D2 om. 41 (cf. v.l. 40). T2 transp. 40 and 41. —ab) B4 D1 पर्वत- (for सर्वेषु). Ś1 D2.4.11.13 देशेषु; D1 -शृङ्गेषु (for दुर्गेषु). G3 transp. सर्वेषु and दुर्गेषु. D11 तस्य शैलस्य शृङ्गेषु (for a). Ś1 D1.2.4.12-13 निर्झरेषु गुहासु च; B4 समुद्रेषु नदीषु च; G1 सरित्सु च सरःसु च (for b). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 तत्र पर्वतशृङ्गेषु कंदरेषु गुहासु च. G2 तेषु तेषु च सर्वेषु विशालेषु गुहासु च. —G2 om. 41cd. —cd) D1 द्रष्टव्यः (for ततस्). B4 मार्गितव्या नरेन्द्रस्य पत्नी गिरिवनेषु च. —After 41, Ñ2 V1.3 B1-3 D1.3.4.7.13 ins.; while Ś1 D12 ins. l. 1-2 after 43 and l. 3-6 after 42, D2 ins. l. 6 only after 36ab:

889* तप्तकाञ्चनवर्णाभं लोहिताकसमप्रभम् ।
यस्तस्मात्कश्चिदन्विच्छेत्कपयः कपियूथपाः ।
स च शैलो न गन्तव्यो वानरैर्वानरर्षभाः ।
तत्र वैश्वानरो भूतस्तेजसा धर्मतेजसः ।
न सिंहा न च शार्दूला न मृगा न विहंगमाः । [5]
अभिगच्छन्ति तं देशं न देवा न च पन्नगाः ।

[(l. 1) Ś1 तप्त°, D1.4.13 तत्र (for तप्त-). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 त(B1.3 य)श्च पैवापर शैल (for the prior half). —D1 om. l. 2-4. —(l. 2) Ś1 D13 अमरम् (for असत्म्). V3 यस्तु मान, परिष्वनि (for the prior half). Ñ2 सर्वे च कपिपुंगवा°, V1.3 B1-3 कपय° (B3 वानरा°) काशकरिण (for the post. half). —(l. 3) Ś1 D1.3.12.13 स शैलो नात्र (Ś1 सो न, D7 वै न, D13 वो न) (for स च शैलो न). D1 न शैले नावगन्तव्यो (for the prior half). —(l. 4) D1 तत्र वैश्वानरोद्भूतस् (for the prior half). D2 धर्मतेजसो (for °तेजसः). Ś1 D13 तत्र वैश्वानरोमात्र (D13 °भूत) स्तेजसैस्तमतेजसः. —For l. 4, Ñ2 V1.3 B1-3 subst.:

889(A)* स हि वैश्वानरस्थानस्तेजसा पर्वतः सदा ।

[Ñ2 तस्य कुम्भः; V3 तस्य पर्वतः (for पर्वतः सदा).]

—(l. 5) D2.13 पुत्रा (for मृगा). D1 मृगा नापि (for न मृगा न). Ñ2 V1.3 B1-3 D7 न न सिंहा न शार्दूला न मृगा (B1 पक्षा) न च पक्षिणः. —(l. 6) Ñ2 V1.3 B1-3 D7 देवैः; D1.3 तं देशं (for तं देशं). V3 न यक्षा; B3 न देवा (m.o.). D1 दानवा (for न देवा). Ś1 D13 पन्नगा (for पन्नग).]

—Thereafter Ś1 D13 repeat 38 and 39cd (which is preceded by 887*); while D1.3.4.11 cont. 887* and repeat 39cd. —After 41, D11 ins. 888*.

42 V3 illeg. for 42 (cf. v.l. 39). Ñ1 B1 D2 om. 42 (for Ñ1 D2, cf. v.l. 40). Ś1 D1.4.12.13 read 42-43 after 39. —a) G2 मेरौ; Cr.m t as in text (for यत्र). D1.3.8-10 T2.3 G2.3 M2.3 धर्मज्ञस् (for धर्मात्मा). —c) D6-10 T2 G1 (सु)वः; T3 (सु)वं (for (सु)व). —d) D1 विख्यातो (for ख्यातो वै). —For 42, Ś1 Ñ2 V1.3 B1-3 D1.3.4.7.12.13 subst.:

890* अगस्त्यो हि ततो मेरुपंत्र स सुविमार्गणि ।
प्रभावयति तं देशं द्वितीय इव भास्करः ।

[(l. 1) Ś1 D1 अगस्त्ये च्छिलो मेरोः, D3.4.12.13 अगस्ते- भिलो (D3 °मे च्छिलो, D13 °मे स्वस्तिलो) मेरोः (for the prior half). Ś1 (म)लि, D1 (श)हे, D3.4.13 (य)मे (for स). Ñ2 D7 सुनि° (for ऋषिः). —(l. 2) Ś1 D3.4.12.13 प्रकाश° (for प्रभाव°). Ś1 D4.13 तद् (for तं).]

while D11 subst. for 42:

891* प्रकाशयत्यहो नित्यं मेरुसावर्णिको मनुः ।

43 V3 illeg. for 43 (cf. v.l. 39). Ñ1 D2 om. 43 (cf. v.l. 40). Ś1 D1.3.4.12.13 read 42-43 (including subst.) after 39. D11 repeats 43 and 40 after 892*. —a) Ś1 D13 प्रष्टो; T3 M3 प्रष्टव्यो (for प्रष्टव्यो). Ñ2 V1 B2 D2 मुर च; V1 B3.4 मृत्यु (for मेरु). —c) D3.13 (both times) T2 भूमि (for भूमौ). —d) Ś1 D1 T3 G3 M1 प्रवृत्तिः (for °त्तिं). —After 43, Ś1 D13 ins. l. 1-2 of 889*, while Ñ2 V1.3 B1-3 D7 read 38-41.

44 V3 illeg. for 44ab (cf. v.l. 39). Ñ1 illeg. from a up to मि in c. —a) D1.3 D5 न तावत् (for एतावत्). —c) D1 वितिमिर (for वितिमिरं). Ñ1 V B1 D1 भास्मि (for सर्वम्). —d) Ś1 D13 पर्वतं; D1 पर्वतम् (for पर्वतम्). —After 44, Ñ1 V B1-3 D7 ins. 888*.

45 V3 illeg. up to गन्तुं in b (cf. v.l. 888*). —ab) B1 न तावत् (for एतावत्). D1 transp. वानरै and गन्तुं. B1 -पुंगव (for -पुंगवाः). —c) Ś1 D1.13 अत आस्करम् —d) Ñ V B D1.3.13 M1 जानामि (for जानीमस्). Ś1 D1.4.13.13 नातिक्रमणायकः परं.

अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
अस्तं पर्वतमासाद्य पूर्णे मासे निवर्तत ॥ ४६
ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।
सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति ॥ ४७
श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिर्दिष्टकारिभिः ।
गुरुरेष महाबाहुः श्वशुरो मे महाबलः ॥ ४८
भवन्तश्चापि विक्रान्ताः प्रमाणं सर्वकर्मसु ।
प्रमाणमेनं संस्थाप्य पश्यध्वं पश्चिमां दिशम् ॥ ४९ G 4 43 67 B 4 42 55 L 4 35 73

46 Ś1 Ñ1 D1-4.8.12.13 read 46-47ᵇ (including star passages) after 51 —ᵃ) D3.11 T2 G2.3 M1 अभिगम्य, D4.6-10 अवगम्य (for अधिगम्य) B1-3 D7 च (for तु) D12 अधिगम्या तु वैदेही —Ñ1 illeg for 46ᵇᶜᵈ D6 damaged from 46ᵇ up to पर्वत in 46ᶜ V3 illeg from च in 46ᵇ up to 47ᵇ —ᵇ) D1 तु (for च) —ᶜ) Ś1 V2 D8.12 T3 G2.3 M1.3 अस्तपर्वतम् —ᵈ) T3 पूर्ण मासि, G2 पूर्णमासि (for पूर्णे मासे) Ñ2 V1.2 निवर्तध्वं B1.3 D7 निवर्तध्वं (sic) D5 न्यवर्तत D10.11 G3 M1 निवर्तथ (D10 °त D11 °न [both sic]) (for निवर्तत) Ś1 D1-4.12.13 निवर्तध्वं प्लवंगमा &c. Cᵏ निवर्तध्वमिति यावत्, Cᵗ निवर्तत निवर्तध्वम् &c —After 46 Ś1 D12 ins l 1 only of 893*

47 V3 illeg for 47ᵃᵇ (cf v l 46) Ñ1 damaged for 47ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D1-4.8.12.13 read 46-47ᵇ (including star passages) after 51 —ᵃ) Ñ2 V1.3 B1.3 D7 transp ऊर्ध्वं and मासात् —ᵇ) T2 वसद् (for वसन्) T2 G3 भविष्यति (for भवेन्मम) —After 47ᵃᵇ, Ś1 Ñ2 B4 (only l 1) D1-4.8.12.13 ins, while Ñ2 V1.3 B1.3 D7 ins after 50 D12 ins after 51

892* अभिगम्य निवर्तध्वं सीता दृष्ट्वा हरीश्वराः ।
भवान्गुरुश्च श्वशुरः पिता यथा
सुहृत्तथान्यो मम नास्ति कश्चन ।
कृतेन कार्येण यथा पुरा कृते
यथा च पश्यामि तथा विधीयताम् । [5]

[V3 illeg up to नास्ति in l 3 (cf v l 50) Ñ2 V1.3 B1-3 D7.11 om l 1 M1 illeg from l 1 up to श्वशुर in l 2 —(l 1) Ś1 D12 अभिगम्य (for अभि°) D1 विज्ञा (for दृष्ट्वा) B4 अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च —(l 2) V2 V3 B1-3 D7.11 transp पिता and यथा —(l 3) D4 om तथान्यो Ś1 Ñ1 किंचन (sic) (for कश्चन) N2 V3 B1.3 D7.11 न मे सुहृत्त्वन्(D7 °श्च न)हृद्योऽस्ति कश्चन (B1 [before corr] किंचन) D12 तथा न मे त्वत्सुहृदोऽस्ति कश्चन —(l 4) Ñ1 चिरतश्चला Ñ2 V1.3 B1.3 D7.11 भवत्प्रसादाद्, D1 चिरात्प्रयाता (for यथा पुरा कृते) —(l 5) Ñ2 V1.3 B1-3 D7.11 [भवा]नु (for च) D12 [भ]वेन्नयाने (for च पश्यामि)]

—Thereafter D12 repeats 43 and 40

—ᶜ) B4 D6 G2 M1.3 सहैव D1 सदैव (for सहैव) D6 om शूरो युष्माभि D8 शौर्य (for शूरो) —ᵈ) B4 G1 भविष्यति (for गमि°) Cᵍ Cᵗ श्वशुरो मे गमिष्यतीति पाठ &c —For 47ᶜᵈ, Ñ2 V B1.3 D7.11 subst while Ś1 D12 ins l 1 only after 46

893* अनलस्य हि परं यत्र देवैरपि सवासवैः ।
इत्यर्थमेव श्वशुरः पितृभूतो विसर्जितः ।
कृत्स्नाद्व्यापात्तु भवतां समर्थं परिपालने ।

[(l 1) Ś1 D12 तस्माद् (for यत्र) V2.3 सहासुरैः (for सवासवैः) —(l 2) V1.2 B2 एव (for यत्र) —V2 illeg after भू up to 48ᵃ —(l 3) V1 B3 कृत्स्नाद् B1.2 कृत्स्नात् (for कृत्स्नान्) V2 प्रतिपालने]

—After 47 Ś1 D12 ins

894* स्वयमेको बलवता समर्थं प्रतिपालने ।

48 V2 illeg for 48ᵃ (cf v l 47) —ᵃ) D4 गन्तव्य (for श्रोतव्य) V2 सर्वमेवास्य, D12 वाक्यमेतस्य (for सर्व°) —ᵇ) B4 G2 M1 दृष्ट D1.3 दृष्ट (for दिष्ट) Ś1 Ñ1 D2.8.12.13 भवद्भिर्वि(Ñ1 °र्दि)दि(D8.13 °र्दि शीघ्र D4 °र्दि दृष्ट)कारिभि, Ñ2 V B1-3 D7 च(B3 त)थैव सम (B1 सर्व) वानरा D11 सर्वे निर्दिष्टकर्मभि —After 48ᵃᵇ D12 ins

895* भवता चैव सर्वो मे रक्ष्यो योऽद्य वन गति ।

—Ñ1 om 48ᶜᵈ —For 48ᶜᵈ, Ś1 B4 D1-4.8.12.13 subst

896* अद्भूतो मम ह्यप श्वशुरो मतिमान्हृताम् ।

[B4 भवति D1 ममापि (for मम हि) D4 अगार ++ प्सार (sic) (for the prior half) D12 मतिमत्त न संशय (for the post half)]

while Ñ2 V B1.3 D7 subst Ś1 D12 ins after 48ᶜᵈ

897* योऽन्यथा स्थास्यति कपि स म वध्यो भविष्यति ।
[Ś1 D12 इति (for कपि)]

—Then Ñ2 V B1-3 D7 read 51 (including 900*)

49 Ñ1 damaged up to प्रमाणं in ᵇ —ᵃ) Ś1 D2.4.12.13 सर्वे B4 चापि (for चापि) —ᵇ) D1 प्रमाणा D2.8 .12 सर्वे एव हि (for सर्वकर्मसु) —Ñ1 illeg from ᵇ up to पश्यध्वं in ᵈ —ᶜ) G3 एवं (for एनं) Ś1 D1.12 प्रमाणमेव स्थाप्य B4 तथा प्रमाणं सस्थाप्य, D4-6.11 प्रमाणमेतं समस्थाय —ᵈ) Ś1 B4 D1-4.11-13 G3 सर्वेत (for पश्यध्व) B4 गुरुमानसा (for पश्चिमां दिशम्) Cᵍ Cᵗ पश्यध्व पश्चिमां दिशमिति पाठ, Cᵍ प्रमाणमेनं संस्थाप्य पश्यध्वं पश्चिमां दिशमिति पाठ (Cᵍ प्रमाणं व्यवस्थापकम्। पश्यध्वं पश्यत। मामनेनप्रमाणेन) &c —For 49 Ñ1 V B1-3 D7 subst

G 4 43 67 B 4 42 56 L 4 35 74 दृष्टायां तु नरेन्द्रस्य पत्न्याममिततेजसः ।
कृतकृत्या भविष्यामः कृतस्य प्रतिकर्मणा ॥ ५०
अतोऽन्यदपि यत्किंचित्कार्यस्यास्य हितं भवेत् ।
संप्रधार्य भवद्भिश्च देशकालार्थसंहितम् ॥ ५१

ततः सुषेणप्रमुखाः प्लवंगमाः
सुग्रीववाक्यं निपुणं निशम्य ।
आमन्त्र्य सर्वे प्लवगाधिपं ते
जग्मुर्दिशं तां वरुणाभिगुप्ताम् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11 13 T2 3 G3 M1 ins l 2 only after 49

898* एतच्छ्रुत्वा मया प्रोक्तं भवन्त पश्चिमां दिशम् ।
सर्वत्र परिमार्गन्तां यथा दृश्येत जानकी ।

[V3 illeg for l 1 —(l 2) Ś1 Ñ1 D1-3 11 13 क्वसत (for हृष्ट) D11 T2 3 G3 M1 भवत परिपश्य(D11 °मार्ग) तु (for the prior half) —D4 om from यथा up to 50]

50 Ñ1 D1-4 13 om 50 (for D4 cf v l 898*) D5 8 9-10 G1 2 M2 om 50ab —ab) B4 हि (for तु) D11 दृष्टाया वस्य भवने राघवस्यामितेजस —For 50ab Ś1 Ñ2 V B1-3 D7 13 subst

899* रामपत्न्या हि दृष्टया मैथिल्यां सर्वथा वयम् ।

[B1 3 रामपत्न्यां V1 च दृष्टया B2 तु दृष्टया (for हि दृष्टया) Ś1 D13 सर्वशो (for सर्वथा)]

—V1 om 50cd —c) Ś1 Ñ2 V2 3 B1 3 D7 13 कृपया न्मुक्ता(V3 illeg from न्मुक्ता up to नारित in l 3 of 892*) D11 कृतकार्या (for कृतकृत्या) —d) Ś1 D13 T3 प्रतिकारिण B4 °कारणे G3 °कर्मण (for °कर्मणा) Ñ2 V2 B1 3 D7 कृतस्य तूपकारिण, —After 50 Ñ2 V2 3 B1 3 D7 ins 892*

51 Ñ2 V B1-3 D7 read 51 (including 900*) after 48 —ab) Ś1 Ñ B2 4 D1-4 7 11 13 ततो (for अतो) V3 illeg from किंचित् up to तु च in l 1 of 901* D5 6 8-10 G1 2 M2 कार्यं (for किंचित्) Ñ V2 B1-3 D7 कार्यमस्य V1 कार्यस्य हि, G(ed) कार्यमस्मद्, Cv as in text (for °स्यास्य) D4 5 8-10 प्रियं (for हितं) Ś1 D2 कार्यमात्य(Ś1 °भ्य)यिकं हितं (for b) D11 ततो मा यपियं तत्किलकार्यमस्ति महत्तम —D10 om 51c-52 —c) B4 D1-4 13 T3 M3 Cv संप्रधार्यं, Cm g संप्रधार्यं(as in text) B4 तु D2 तद् (for च) —d) Ś1 D4 11 13 °कालानु D11 °कालादि, M3 °कालाप (for °कालार्थ) D2 संहितं (for °संहितम्) —For 51d, Ñ2 V(V3 illeg) B1-3 D7 subst

900* च सुषेणमते कार्यं देशकालोपपादितम् ।
[Ñ2 B1 3 °मत (for मते)]

—After 51 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 46-47ab (including star passages) while D11 ins 892*

52 D10 om 52 V3 illeg up to ग in l 1 of 901* (for both cf v l 51) —a) B2 कपीन्द्रा, M2 3 प्लवगा (for प्लवगमा) ॐ Cv सुषेणप्रमुखा प्लवगमा इति ॐ —V3 illeg for 52b —b) Ñ2 V1 2 B2 3 D7 कपीन्द्र (for सुग्रीव-) V2 विपुल (for निपुण) G(ed) निशम्य तद् B1 कपीन्द्रवाक्यानि पुनर्निशम्य D11 निशम्य सुग्रीववचः समाहिता —Ñ1 damaged for 52c —c) B4 प्रणम्य (for आमन्त्र्य) Ś1 D3 4 12 13 प्लवगाधिप ततो, B4 D5 6 8 9 T3 G M1 2 °धिपास्ते, D1 °गा समन्ततो, D3 °धिप तदा (for °धिपं ते) —d) Ś1 D3 4 12 13 दिशं ते B4 प्रतीचीं (for दिशं तां) Ś1 D1-4 13 [अ]धिपाश्रिता, Ñ1 [अ]भिगुप्तां B4 [अ]भिरक्षिता D11 [अ]भिपालिता (for [अ]भिगुप्ताम्) D1 वरुणेन पालिता —For 52cd Ñ2 V B1-3 D7 subst

901* दिशं विचेतुं वरुणाभिपालितां
अभिप्रयाता समुद्रपश्चिमाम् ।

[(l 1) V3 illeg up to च B1 3 प्रचेतुं (for विचेतुं) —(l 2) V1 अभिप्रयाते (for अभिप्रयाता)]

while D11 subst

902* प्रणम्य सर्वे हरिवाहिनीपतिं
दिशं प्रजग्मुर्वरुणाभिपालिताम् ।

—After 52 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 ins

903* तत प्रयाता द्रुमखण्डमण्डितां
पतङ्गनानाविधसेवितद्रुमाम् ।
दिशं प्रतीचीं प्रति वानरोत्तमा
महाप्रहृष्टाः परमार्थदर्शिनः ।

[(l 1) Ñ2 illeg up to तत B1 ततो (for तत) Ś1 यथा B4 प्र (for प्रया) —(l 2) Ñ1 °सेवितां, B4

४२

ततः संदिश्य सुग्रीवः श्वशुरं पश्चिमां दिशम् ।
वीरं शतबलिं नाम वानरं वानरर्षभः ॥ १
उवाच राजा मन्त्रज्ञः सर्ववानरसंमतम् ।
वाक्यमात्महितं चैव रामस्य च हितं तथा ॥ २
वृतः शतसहस्रेण त्वद्विधानां वनौकसाम् ।
वैवस्वतसुतैः सार्धं प्रतिष्ठस्व स्वमन्त्रिभिः ॥ ३
दिशं ह्युदीचीं विक्रान्त हिमशैलावतंसकाम् ।
सर्वतः परिमार्गध्वं रामपत्नीमनिन्दिताम् ॥ ४

G 4 44 6
B 4 43 4
L 4 50 8

पश्चिमाभिनी D2 सेविविद्रुमां (for °द्रुमाम्) —(l 4) Ś1 भति D13 तत (for त्व) D2 पुर (for पर) D1 -वर्णना D2 रना (for -म ना) B4 हरीणामृषे पदर्शमन्ना (sic)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ2 D1-6 11 12 पश्चिम दिग्वर्णनं Ñ2 V (V3 illeg) B1 3 D1 पश्चिमदिग्विवर्णनं B4 सुषेणपश्चिमदिग्प्रियाण D11 पश्चिमदिग्निर्देशनी —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 D2 4 11 12 om Ñ2 G2 41 (as in text) V1 40 V2 illeg B2 43 B3 D3 7 44 B4 45 D1 26 D6 8-10 T2 3 G1 3 M 42 D11 39 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

42

☞ T1 missing up to 30[b] (cf v l 4 36 17) M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 Ñ1 illeg for 1[ab] —[a]) Ś1 Ñ2 V B D1 4 7 11-13 प्रस्थाप्य (for संदिश्य) —[b]) V2 3 B D7 11 सुषेणं (for श्वशुरं) —After 1[ab] Ś1 B1 D1-4 12 13 ins

904* विनयमास्य मातमाशुहूतमिव वानर ।
[B4 इति D2 अथ (for इव)]

—[c]) D2 घोरं Ś1 विक्रं V2 V3 -बलं D2 बलिं (for बलिं) —[d]) D2 reads in marg D2 om वानरं D2 वानरर्षभः D6 8-10 °र्षभः T2 °राधिप (for °र्षभः)

2 [a]) V1 प्रोवाच Ś1 V1 D1-4 12 13 L(ed) हरिराजानं (D2 °गेय L ed) °वत्तो) Ñ2 V B D7 11 राजा रामाजेः D6 10 T2 G2 M1 3 Ch. 1 राजा(M1 वाक्यं) सत्व(G2 M3 धन) ज्ञ (for राजा मन्त्रज्ञ) —[b]) B4 सर्वत D4 6-11 T2 3 G M -सत्तम (D1 T3 °मं) (for -संमतम्) —V3 illeg for 2[c]-3[a] —[c]) D6 8-10 वद्दा —For 2[cd] Ś1 V1 D1-4 11 12 subst

905* राघवस्य शुभं वाक्यमशुभं रावणस्य च ।
(V2 D1 2 11 शुभं रामदं (for रामस्य शुभं) D11 भविं (for अर्थं) D2 हास्य शत्रुभंग (for the post half)]

while V1 V2 B D7 subst for 2[cd]

906* शुभं रामहितं वाक्यमहितं रावणस्य च ।
[D1 शुभं (for दृ)]

3 V1 illeg for 3[a] (cf v l 2) —[a]) Ś1 D1 4 कोटि 3 V2 D1 3 11 13 कोटी (for शत) —[b]) Ś1 V1 B D2 4 7 11 13 वानराणां महौजसां(V3 तपस्विनां V B D1 11 तरस्विनां) —D11 om 3[cd] —[c]) D2 सुतै (for सुतैः) D4 11 विवस्वत सुतैः —V1 illeg from 3[d] up to the prior half of l 4 of 907* —[d]) D1 सम्प्रविष्ट M1 प्रत्ती क्षस्व (for प्रतिष्ठस्व) Ś1 D3 मम त्रिय D4 सर्वमन्त्रिभि D1 3 सु° (for स्वमन्त्रिभिः) Ñ1 V B D7 सुमहद्गोत्रसै न्यैः D8 10 प्रविष्ट सर्वमन्त्रिभि ☞ Cv प्रतिष्ठस्व स्वमन्त्रि भिरिति पाठ । Cr प्रतिनिष्ठस्व मन्त्रिभिरिति साधकं 28 —After 3 Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 ins S Ñ2 V B D7 ins. l 1 2 only after 3

907* प्रभावाश्वशयभवैर्विक्रमेणाथ धीमता ।
पालितामेकपिङ्गेन धनदेन महात्मना ।
उत्तरां स्व दिशं यान्ती सशैलवनकाननाम् ।
मार्गस्व सार्धं हरिभिर्दिग्व्यालानुकोविदे ।
यथ सीता च वैदेही विलय रावणस्य च । [5]
सुग्रीवस्य प्रयत्नेन विक्रान्तैर्हरिभि सह ।

D1 3 4 13 om l 1-2 Ñ1 illeg up to हरिभि in l 4 —(l 1) D2 -भवैः (for -भयैः) D1 विनेनैव (for विक्रमेण) —V1 illeg from °उत्तरां up to l 2 D2 वित्तेशमपि च (for the post half) —(l 2) Ś1 एकपिङ्गेन —(l 3) Ś1 D3 13 सु (for स्व) D1 सुवनानां —(l 4) Ś1 D13 मार्गत Ś मार (for मार्गे) V1 D1 3 [अ]वेक्षे —(l 6) D 3 च (for च)]

—Then V1 V B D7 cont

908* विदुषवानर्याः तत्र पश्ची रामस्य धीमत ।
विविश्वरतु मयनर्का दुष्टचर्यानिरे सह ।

[(l 2) V3 विविरनि (sic) V3 दुष्टै V3 सु 3 V3 °र्या (for दुष्ट)]

4 [a]) D1-10 M1 Ch. 1 विदेश (for °शं) Ś1 V1 D1 3 11 13 विक्रान्त(D2 °क्रा) युधिष्ठिरां(Ñ2 D7 11 °कोशां) D11 उदीचीं विक्रमाश्रित्य 3 Ch. 1 विकान्ति वानरश्रेष्ठ (Ch. °ष्ठ) मत्युद्दि (for °) —[c]) V1 सह D1 हिम (for हिम) D1 8-10 T2 M3 च वानरैः —[c]) D1 सर्व (for सर्वतः) —Ñ2 illeg from 4[c] up to वैन्त्रा in 915* —[d]) Ś1 D1-4 11 13 रामपत्नीम् D1 अनिन्द्या D1 8-10 यशस्विनीं (for अनिन्दिताम्) D11 जानकीं राघवस्य च ते —For 4 Ñ1 V B D7 subst Ś1 D13 ins. after 4

G 4 44 7
B 4 43 5
L 4 36 9

अस्मिन्कार्ये विनिर्वृत्ते कृते दाशरथेः प्रिये ।
ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतार्थार्थविदां वराः ॥ ५
कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।
तस्य चेत्प्रतिकारोऽस्ति सफलं जीवितं भवेत् ॥ ६
एतां बुद्धिं समास्थाय दृश्यते जानकी यथा ।
तथा भवद्भिः कर्तव्यमस्मत्प्रियहितैषिभिः ॥ ७
अयं हि सर्वभूतानां मान्यस्तु नरसत्तमः ।
अस्मासु चागतप्रीती रामः परपुरंजयः ॥ ८
इमानि वनदुर्गाणि नद्यः शैलान्तराणि च ।
भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसम्पदा ॥ ९
तत्र म्लेच्छान्पुलिन्दांश्च शूरसेनांस्तथैव च ।
प्रस्थलान्भरतांश्चैव कुरूंश्च सह मद्रकैः ॥ १०
काम्बोजान्यवनांश्चैव शकानारट्टकानपि ।
बाह्लीकानृषिकांश्चैव पौरवानथ टङ्कणान् ॥ ११

909* दिशमेता सुविचिता कर्तुमर्हथ वानरा ।
विदेहराजदुहितु कृते सत्यक्तजीविता ।

[(l 1) Ś1 शुचिदृशं, D13 शुचि दिशं (for सुविचितां) —V3 illeg from l 2 up to 5ᵃ —(l 2) Ś1 D13 कार्ये (for कृते) and मानसा (for जीविता)]

5 Ñ1 illeg for 5 (cf v l 4) V3 illeg for 5ᵃ (cf v l 909*) —ᵃ) B3 तस्मिन् Ś1 D13 निवृत्ते तु, Ñ2 V1 2 B1–3 G3 [ऽ]भिनिर्वृत्ते, D3 5 13 तु (D3 हि) नि°, D4 M1 सुनि°, G(ed) [ऽ]थ नि°, Ck t as in text D1 अस्मिन्हि काले निर्वृत्ते —ᵇ) Ñ2 V3 B D6 दाशरथिप्रिये —ᶜ) B4 D11 ऋण, D3 13 क्षणान् (for ऋणान्) G1 M1 ऋणान्मुक्तो भविष्यामि —ᵈ) D3 5 10 वर (for वरा) Ś1 D1–4 13 12 कृतार्था हरिपुंगवा, Ñ2 V2 3 B1–3 D7 कृत प्रत्युपकारिण, V1 B4 कृतस्य प्रतिकारिण, D11 ऋणमेतद्धि नो महत्, G1 M2 कृतकृत्याश्च वानरा ॥ Cr m कृता र्थार्थविदा वरा इत्यत्र दीर्घं (Cm सवर्णदीर्घं) आर्षं ।; Cg कृताथाश्चार्थविदश्च कृतार्थार्थविदस्तेषा वरा, Ck कृताथा कृतकृत्या । अर्थविन्नो लब्धार्थाश्च तथा।, Ct कृताथा कृतकृत्या । अर्थविदः लब्धाभीष्टानाम् सन्धिरार्षं ॥

6 Ñ1 illeg for 6 (cf v l 4) V3 illeg from महात्मना in ᵇ up to ᵈ —ᶜ) Ś1 D1–4 12 13 प्रति (D13 प्रास [sic]) कारोऽस्ति (for °कारोऽस्ति) Ñ2 V1 3 B D7 11 तस्य प्रतिकृते हि स्यात् (D11 °ते कार्ये) —ᵈ) G2 transp सफल and जीवित Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 7 12 13 मम, D5 तत, D3 च मे (for भवेत्) —After 6 D6 8 8 11 T2 3 G M ins

910* यदि न कार्यनिर्वृत्तिमकर्तुरपि यश्चरेत् ।
तस्य स्यात्सफल जन्म किं पुन पूर्वकारिण ।

[(l 1) D11 अपि न D11 च कर्तुं विदनाचरेत् (for the post half) —(l 2) D11 हि पुनर्जीवितेन च (for the post half)]

7 Ñ1 illeg for 7 (cf v l 4) —ᵃ) Ñ2 V B D7 G3 पुरस्कृत्य D6 T1 G1 2 M3 अव° (for समास्थाय) D11 एता च दिशमास्थाय —ᵇ) Ś1 D13 यथा दृश्यत मैथिली, D1 3 13 G1 यथा दृश्येत जानकी (D1 मैथिली) D1 1 13 ततः दृश्येत मैथिली —ᵈ) Ś1 D2 3 11–13 मम (for अस्मत्) हितैषिणा

8 Ñ1 illeg for 8 (cf v l 4) —ᵃ) Ś1 V1 D1–4 12 13 सर्वभावेन, B1 धर्मो भू°, D7 धर्म° (for सर्वभूतानां) —ᵇ) M1 च (for तु) D6 नृप (for नर) Ś1 D1 4 12 13 समान्यो (D3 सामान्यो) हरिपुंगवा (D6 12 13 °व) Ñ2 V B D7 सम्मा (V सामा, B1 सम्मा, D7 स मा) न्यो हरि (V3 illeg from हरि up to ᵈ) सत्तमा (B3 [before corr] °नृपपा) D11 नमस्कार्यो नरोत्तम —ᶜ) Ś1 D1–4 12 13 च परा प्रीतिं, Ñ2 V1 2 B D7 च गतो भक्तिं (B1 गता भक्ति, D7 °क्ति) D5 8–10 G3 च गत प्रीतिं (D5 °तप्रीती) D11 [अ]नुगत प्रीतिं, T2 G1 2 M1 चागत प्रीतिं (for चागतप्रीती) —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 11 परा (for राम) Ś1 D1–4 12 13 गत परबलार्दन

9 Ñ1 illeg for 9 (cf v l 4) —ᵃ) Ś1 D1–4 12 13 देश (D12 शैल) दुर्गाणि Ñ2 V B D7 शैलशृंगाणि D11 बहुदुर्गाणि (for वनदुर्गाणि) —ᵇ) Ś1 V1 D1 2 12 13 नगा, V2 D1 नव, V3 B4 D2 M1 2 नदी, Cr m g as in text (for नद्य) D11 शिलाम्भस्थान्तराणि च —ᶜ) D1 भवति, D2 तावद्भि (for भवन्त) V B1–3 D7 प्रति (V3 D7 परि) मार्गता D13 °मारयेता (sic), D2 4 12 M3 °मार्गेयु Cr m g as in text (for °मार्गन्तु) —ᵈ) Ś1 B4 D1 12 13 -समता, G(ed) सपद (for -सम्पदा)

10 V1 illeg for 10 (cf v l 4) —ᵃ) D13 ते च (for तत्र) Ś1 Ñ2 V B D3 4 11 13 मत्स्यान्पुलिन्दांश्च D1 2 4 12 मत्स्या पुलि, D5 पुलि [sic] दाश्च —V3 illeg from ᵇ up to सह in ᵈ —ᵇ) D1 3 4 12 शूरसेनान् —ᶜ) Ś1 D13 G3 प्रस्थवान्, V2 प्रस्थागलान्, B3 प्रस्थलान्, B4 प्रस्थस्थान् B4 प्रस्थस्थान्, D2 4 12 प्रस्थु (D4 °स्थू) लान्, G(ed) प्रस्थान् Ck t as in text (for प्रस्थलान्) Ś1 Ñ2 D1–3 D12 13 मत्स्कान्, V1 2 D4 मद्रकान्, B4 मत्स्यकान्, G1 M1 भा° Cr m g k t as in text (for भरतान्) D1 12 13 कुरून् साम्भद्र (D1 °भद्र) कांश्च —ᵈ) D6 गुरून् —G1 om (hapl ?) from सह मद्रकै up to 12ᵃ Ś1 D1 2 12 13 कै (Ś1 D13 क) रपि, V2 B4 D1 M1 मद्रके (for मद्रकै)

11 Ñ1 illeg for 11 (cf v l 4) G1 om 11 (cf v l 10) —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B D1–4 12 13 काम्बोजाश्च D12–13 G1 M1 कंबोज, D5 कांबोजां, T2 3 कांबोजा (for काम्बोजान्) D6 यवनाञ्च (for यवनांश्च) Ś1 चीनांश्च D1 2 4 13 चीनांश्च T1

चीनान्परमचीनांश्च नीहारांश्च पुनः पुनः ।
अन्विष्य दरदांश्चैव हिमवन्तं विचिन्वथ ॥ १२

लोध्रपद्मकषण्डेषु देवदारुवनेषु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ १३

G 4 44 19
B 4 43 13
L 4 36 21

वंगान्, G3 नागान् (for चैव) D11 गांधारान्यवनानाथ —b) Ś1 D12 पाहूश्चैव समारुकान्, Ñ2 V B D1 शकानो (B2 °न्मो) ङ्गमशपारदान् D1 4 13 पौंड्रश्चैव स (D1 शकानौद्गान्स, D6 शुकाश्चोदान्स, D4 पौराश्चैव स) मालवान् D5 8-10 शकानत्र पत्तनानि च D6 T2 शकानारट्टि (D6 °ट्ट) कानपि, D11 शुकान्चौडा समाकुलान् (sic) —D8-10 om 11c–12b —c) V1 B1 3 D2 7 11 बाह्लिकान्, M3 बाहिकान् (for बाल्ही°) D2 हृद्रिकान्, D6 कृमिकाश्च (for ऋषिकाश्च) —d) M1 पारवान् (for पौर°) Ñ2 V B D7 किंक (V1 °त) रान्, D4 कोकणान्, D6 G1 3 M1 3 ककणान्, T2 टंकणान्, T1 तकणान् (for टङ्कणान्) Ś1 D12 तथा रामठ (D12 र*म) टङ्कणान्, D2 यमारासटतगणान् (sic) D2 13 तथा रमट (D13 °ठ) टङ्कणान्, D3 तथा परस्तगणान्, D4 L(ed) तथा रामठता (L[ed] °स) गणान्; D11 तथा च मकतगणान्

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 4) G2 om 12a (cf v l 10) D8-10 om 12ab (cf v l 11). —ab) V3 वीरान्, D2 दीनान्, D4 M1 चीरान्, D12 om (for चीनान्) —V3 illeg from -चीनांश्च up to l 1 of 911* V1 वीरांश्च, D2 दीनांश्च D11 °ष्टु (for -चीनांश्च) G2 M3 त्रि (M3 नि) हारांश्च, T1 न्यवाकांश्च, T2 न्यहरांश्च; G2 M3 ना (G2 न) ग° (for नीहारांश्च) Ñ2 V1 3 B D1 3 4 7 11 13 तुषारा (Ñ2 B D7 °खारा, D11 *रुखा) न्बर्बरानपि, D3 तुषारांश्च बनानपि D5 6 यवहृ (D6 न्यहुरा) श्च पुन पुन (sic) D11 तुषारान्बर्बरै सह (for d) Ś1 परमचीनांस्तथा शाल्वान्वंगान्बर्बरानपि (sic) —After 12ab, Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11-13 ins

10b Ś1 V1 B1 3 D1-4 7 11 13 स्व (B1 3 D13 प) ण्डेषु, Ñ2 D8-10 Ct -खण्डेषु, V2 -खण्डांश्च, Ct k as in text (for -षण्डेषु) —b) B4 देवदार Ś1 Ñ2 V1 3 B1-3 D1-4 7 12 13 -वनैस्तथा, D11 -वने तथा (for -वनेषु च) —After 13cd Ś1 Ñ2 B D1-4 7 11-13 ins

912* शालैस्तालैस्तमालैश्च भूर्जैश्च बहुभिर्वृतम् ।
किंनरैश्चारणैः सिद्धैः पिशाचैर्यक्षराक्षसैः ।
अनुकीर्णं स्थितं शैलमावृत्य दिशमुत्तराम् ।
पन्नगैर्मृगयूथैश्च नानापक्षिगणैस्तथा ।
अनुकीर्णं वनं सर्वं वानरैश्च सहस्रशः ।
तस्य पर्वतजालेषु नदीषु च गुहासु च ।

[(l. 1) Ś1 D2 13 सालैश्च, D11 शाल (for शालैश्च) D11 -ताल- (for तालैस्) B4 शालैः*तमालै * (for the prior half) Ś1 वृतान्, B1 3 वृत (for वृतम्) Ñ2 भूर्जैश्च बहुलावृत, D3 भूर्जैर्बहुभिरावृत (for the post half) —(l. 2) B1 वानरै (for चारणै) D4 दश (for यक्ष) —B4 om (hapl) l 3-4 —(l 3) Ś1 D1-4 11 13 अनुकीर्णे स्थित शैल (for the prior half) D3 आश्रित D4 आवृत्य (for आवृत्य) —V3 illeg from दिशम् up to first च in l. 6. V1 D13 उत्तर —(l 4) D2 कपि (for तथा) Ś1 D1-4 12 13 तापसैर्गुह्यकैः सिद्धै (D3 13 दैत्यै, D2 चैव) किंनरै (D1 3 पन्नगै) मृगपक्षिभि, D11 तापसै यक्षैश्च गुह्यकैर्मृगपक्षिभि —(l. 5) Ñ2 B4 D7 वा (D7 चा) रणैश्च (for वानरैश्च) Ś1 D12 अनु...कीर्णं शैल आश्रित्य शतयोजनात् D1 अनुकीर्णं स्थित शैलमावृत्य शतयोजन, D2-4 13 अनुकीर्णवन (D13 °न) शैल आश्रित्य (D13 °त्य) शतयोजन (D2 शतयोजनं D4 °न) D11 ... शैलमाश्रित्य
... 11 13 ... D2

G 4 44 21 B 4 43 14 L 4 36 23 ततः सोमाश्रमं गत्वा देवगन्धर्वसेवितम् ।
कालं नाम महासानुं पर्वतं तं गमिष्यथ ॥ १४
महत्सु तस्य शृङ्गेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
विचिनुध्वं महाभागां रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ १५
तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं हेमगर्भं महागिरिम् ।
ततः सुदर्शनं नाम पर्वतं गन्तुमर्हथ ॥ १६
तस्य काननषण्डेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ १७
तमतिक्रम्य चाकाशं सर्वतः शतयोजनम् ।
अपर्वतनदीवृक्षं सर्वसत्त्वविवर्जितम् ॥ १८

शुभम्). V1 अन्विष्य चाप भुवोत (sic) (for the prior half) Ś1 वपस्थात, V2 शर°, D2 श्रस°, D2 सुनेसुत, D6 ग्रथि°, D7 °गतु (meta), D11 °गर्भ, D12 उपांसस्य(sic) (for अस्तुक) B1 3 गमिष्यथ महाश्रम (for the post half).]
while B4 ins after 13:

914* किरातानथ चान्विष्य भूगोलतुङ्ग गमिष्यथ ।

14 Ñ1 illeg for 14 (cf v l 4) V3 illeg up to देव in ^{b} (cf v l 913*) —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1-4 7 11 12 महाश्रम(D2 °य) (for सोमाश्रमं) D12 किरातमाश्रमं गत्वा —^{b}) D11 यक्ष (for देव) D7 4 12 13 दानव (for गन्धर्व) —^{cd}) B4 कुंद, T1 सालं, Cg k as in text (for कालं) Ś1 D1-4 11-13 महाघोरं, G(ed) सदा शांत (for महासानुं) K(ed) तु (for तं) Ś1 D2 4 12 13 पर्वतं चैव द्रक्ष्यथ, Ñ2 V B4 D7 गमिष्यथ शिलोच्चय, D1 3 11 पर्वतं द्रष्टुमर्हथ (for ^{d}) B1 3 गत्वा चैत्ररथ नाम महासत्त्व शिलोच्चयं —After 14, V3 ins 916*.

15 Ñ1 illeg up to वैदेह्या in 915* (cf. v l 4) V3 illeg for 15 —^{ab}) D5 6 T1 3 G1 2 M शैल(G1 2 M1 °ले)स्य, D8-10 Ct शैलेषु (for शृङ्गेषु) Ñ2 V1 2 B1-3 D2 7 11 तस्य पर्वतदुर्गे(D2 11 °शृङ्गे)षु (for ^{a}) Ñ2 V1 3 B1-3 D1 वनेषु च, B4 G2 M3 निर्झरेषु D2 6 11 कंद°, D6-10 पर्वतेषु (for निर्दरेषु) Ś1 D2 4 12 13 तस्मिन्पर्वतशृङ्गेषु वनेषु पवनेषु च, D1 तस्य पर्वतदुर्गेषु वनेषु गहनेषु च —^{c}) D5 6 8-10 T1 2 M1 3 विचिन्वत —^{d}) D8-10 अनिंदिता, D6 T1 2 M1 3 ततस्ततः (for यशस्विनीम्) —For 15^{cd}, Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 7 11-13 subst

915* अन्वेष्य सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिप ।

[= 913(A)* Ñ1 illeg up to वैदेह्या B2 3 अन्विष्य D2 11 रावण (for अन्वेष्य) D2 11 12 गर्हितं वाक्यतस्तत (for the post half) B4 अन्विष्य सविधौ सीतां रावणस्य महात्मन]

—Thereafter Ñ2 V1 3 B2 D1-4 7 11 cont Ś1 Ñ1 B1 3 D12 subst for 16^{ab}, V3 ins after 14

916* आग्रालकमतिक्रम्य हेमगर्भं महागिरिम् ।

[Ś1 Ñ1 D11 12 तामाग्रा(D11 °का)रम्, D2 3 4 ताम्राकरम् D3 4 12 हिमगर्भं, D10 वेदगर्भं (for हेम°)]

16 Ñ2 V B2 D1-4 7 11 12 read 16^{cd} after 17 D2 reads 16-17 in marg —^{b}) B4 महौजस (for महा°) —For 16^{ab}, Ś1 Ñ1 B1 3 D12 subst 916* —V3 illeg for 16^{d}–17 —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 G2 पर्वतं तु(D1 च D12 वै) गमिष्यथ, Ñ2 V1 3 B D7 गमिष्यथ शिलोच्चयं M2 गन्तुमर्हथ पर्वतं —After 16, D6 8-10 T2 3 G M ins while Ñ2 V B3 D1-4 7 11 12 ins after 16^{ab}

917* ततो देवसखं नाम पर्वतं पतगालय ।

[Ñ2 V1 3 देवसखो, V2 °सखो, B3 °र्षभो D1-4 °हम D6 T2 3 G1 2 M2 3 Ch °सखे, D7 12 °सखे, D12 °सम (for देवसख) V1 एवमालय, G2 पवनाख्या, Cg k t पनगालय (as above) D1-4 11 12 पर्वतं तु गमिष्यथ (D1 च चरिष्यथ) (for the post half) ꙮ Cv पतगाख्या इति पाठ ।, Cr ततो देवसखो नाम पवतः पर्वतान्विता इति पाठ । पवताख्या इति पाठान्तरं संगोपनम् Cm पवताख्या इति क्वचित्पोपनम् ꙮ]

—Thereafter, D6 8-10 T2 3 G M cont

918* नानापक्षिसमाकीर्णो विविधद्रुमभूषित ।

[T2 G1 M3 नागाकीर्णो (for समा°)]

17 V3 illeg, D2 reads in marg 17 (for both, cf v l 16) Ś1 Ñ1 om 17, G1 illeg for 17^{ab} —^{a}) V1 तत्र Ñ2 V1 B1 D6 7-10 T3 G1 3 काचन (for कानन) Ñ2 V1 3 D7-10 खंडेषु (for ष°) D1-4, 11-13 तस्य पर्वत (D2 4 12 13 सर्वेषु) शृङ्गेषु —^{b}) B1 D5 T2 M3 निर्झरेषु (for निर्द°) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 प्रियगुगहनेषु च D1-4 11 12 प्रियगुणा वनेषु च —^{cd}) D1 इतस्ततः D6 विचिन्वत महाभागां रामपत्नीं ततस्ततः, —After 17, Ñ2 V B3 D1 4 7 11 12 read 16^{cd}.

18 D11 om 18^{ab} —^{a}) B1 3 शैलेन्द्रं B2 (before corr as in text after corr marg) शैलेंद्र (for चाकाशं) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 D1-4 12 13 पर्वतं (for सर्वतं) —B1 om 18^{c}-20^{b}, —^{cd}) V1 आपर्वत, D2 स° (for अपर्वत) V1 2 सर्वसत्त्वैर्, T3 °जतु, G2 सर्वं पक्षि (for सर्वसत्त्व) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 पर्वतो हि नदीवृक्ष (D4 12 °क्ष) सर्वसत्त्वै (Ñ1 illeg from त्वै up to l 2 of 919*) र्वि(D2 4 12 °र्व वि)वर्जित —After 18 Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 ins while Ñ2 V B1-3 D7 ins l 2 and 4 only after 18

919* तत्र घोरतमं देशं गिरिमध्यमनगामसम् ।
क्रम च्छायोजनशत संतप्त सूर्यरश्मिभि ।
न तत्र सिंहा व्याघ्रा वा वर्जित मृगपक्षिभि ।
स्वरमाणे कृताहारे पीततोयैश्च वानरै ।

तं तु शीघ्रमतिक्रम्य कान्तारं रोमहर्षणम् ।
कैलासं पाण्डुरं शैलं प्राप्य हृष्टा भविष्यथ ॥ १९
तत्र पाण्डुरमेघाभं जाम्बूनदपरिष्कृतम् ।
कुबेरभवनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ २०
विशाला नलिनी यत्र प्रभूतकमलोत्पला ।
हंसकारण्डवाकीर्णा अप्सरोगणसेविता ॥ २१
तत्र वैश्रवणो राजा सर्वभूतनमस्कृतः ।
धनदो रमते श्रीमान्गुह्यकैः सह यक्षराट् ॥ २२
तस्य चन्द्रनिकाशेषु पर्वतेषु गुहासु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥ २३
क्रौञ्चं तु गिरिमासाद्य बिलं तस्य सुदुर्गमम् ।
अप्रमत्तैः प्रवेष्टव्यं दुष्प्रवेशं हि तत्स्मृतम् ॥ २४
वसन्ति हि महात्मानस्तत्र सूर्यसमप्रभाः ।
देवैरप्यर्चिताः सम्यग्देवरूपा महर्षयः ॥ २५
क्रौञ्चस्य तु गुहाश्चान्याः सानूनि शिखराणि च ।
निर्दराश्च नितम्बाश्च विचेतव्यास्ततस्ततः ॥ २६
क्रौञ्चस्य शिखरं चापि निरीक्ष्य च ततस्ततः ।
अवृक्षं कामशैलं च मानसं विहगालयम् ॥ २७ G 4 44 35 B 4 43 28 L 4 36 48

[Ñ1 illeg for l 1-2 —(l 1) D1 त तु D11 तत्रो (for तत्र) —(l 2) D11 सतत (sic) (for संततम्) B1.3 D7 संततश्चैव (B1.3 °च) तु भिन्ने सरितो भिन्नदर्शिना —D11 om l 3 —(l 4) V3 illeg from वानरे up to जाम्बूनद in 20ᵇ

19 B1 om V3 illeg for 19 (for both cf v l 18) —ᵃ) Ñ2 V3 D6.8-10 M2 ततु D1 तत्र (for तं तु) —ᵇ) V2 शतयोजने, B1-3 D7 लोमहर्षणे Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 कानन(Ś1 D13 कांच)मं शतयोजनं —ᶜ) D6 T1 G M पाण्डरं D6.8-10 प्राप्य (for शैलं) —ᵈ) D6.8-10 हृष्टा यूयं (D6 * *) G2 प्राप्य हृष्टा (for प्राप्य हृष्टा) G1 गमिष्यथ —For 19ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 subst

920* अपरं पर्वतं रम्यं कैलासं नाम हृद्यपम् ।

while Ñ2 V1.2 B1-3 D7 subst

921* पाण्डरं हृद्यपम तत्र कैलासं नाम पर्वतम् ।

[D7 पांडुर]

20 B1 om 20ᵃᵇ, V3 illeg up to जाम्बूनद in ᵇ (for both cf v l 18) —ᵃ) Ñ2 D7 M1 तत्र (for तत्र) T1 G M पांडर —ᵇ) D1.13 जंबूनद Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 विभूषित (for परिष्कृतम्) —ᶜ) D1 भुवनं Ś1 D1.1-10.11 T1 रम्यं (for दिव्यं)

21 V3 illeg for 21 —ᵃ) V1 T1 विशाल ; D1 °ली (for विशाला) Ś1 D13 तत्र (for यत्र) —ᵇ) D13 G2 प्रफुल्ल (for प्रभूत) D1.4 कनकोत्पला —Note hiatus between ᶜ and ᵈ —ᵈ) D1 T1.3 G M ह्यप्सरोगण (to avoid hiatus) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.11-13 मुक्ताढ्या(B1 D11 °ढ्य, D3 °ढ्ये)वालुका Ñ2 V1.2 B2 D7 वैढूर्य(D7 °ढ्य) मणिवेदिका B1.3 विशाला मणिवेदिका

22 ᵇ) Ñ1 V B D1.7-10 लोक, M3 देव (for भूत) —ᶜᵈ) Ñ2 D7 धनद (for रमते) Ñ1 V B1-3 D7 नित्यं (for श्रीमान्) D6 transp रमते and श्रीमान् Ś1 Ñ1 D1.4.11.12 राजराट् (for यक्ष°) D1 धनाध्यक्षेश्वरः श्रीमान्नमते लोकसत्तम

23 V3 illeg up to तस्य in 24ᵇ —ᵃ) G1 तत्र (for तस्य) B1.3 शार्वनिकाशेषु, B4 चन्द्रनदेषु T1 °विकाशेषु (for चन्द्रनिका°) G(ed) तस्य सर्वनिकायेषु —ᵇ) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1.3.4.7.11-13 निर्झरेषु, B4 दुर्गेषु च, D1 कन्दरेषु (for पर्वतेषु) —ᶜ) D1 om from सह up to ᶜ —ᵈ) D1 इतस् (for ततस्) —After 23 Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 ins. I 1-17 while D11 ins App I (No 20)

24 V3 illeg up to तस्य in ᵇ (cf v.l 23) —ᵃ) Ñ1 V1.2 B D7 पर्वतम् , D1 G1 स(G1 च) गिरिम् (for तु गिरिम्) —ᵇ) G2 बलिं (meta.) (for बिलं) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 गिरेर्महत्(D12 °हान् [sic]) (for सुदुर्गमम्) Ñ2 V B D7 गिरेस्तस्य(V3 illeg) बिले (B1 वन)महत् , D11 शतच्छिद्र कथचन —ᶜᵈ) D11 वानरा हि दुरुद्दरा (for ᵈ) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11.12 गुह्यदेशो दुराधर्षं सिद्धचारणसेवितं

25 V3 illeg for 25 —ᵃᵇ) D13 च (for हि) D11 साक्षादृषयस्तत्र वसति ज्वलनप्रभा —ᶜ) Ñ1 D8-10 त्रस्यर्चिता ; D1 येप्यर्चिता M1.2 भ्रश्य° (for प्यर्चिता) Ñ2 शश्वद् (for सम्यग्) Ś1 Ñ2 V1.2 B D3.4.7.11-13 G(ed) दैवैरप्यर्चिता स(G[ed] सा)श्वद् (V3 सर्वे) —ᵈ) Ñ1 illeg from -रूपा up to 26ᵃ Ś1 D1.4.11.13 देवतुल्या D6 विचरति G1.2 दिव्य° (for देवरूपा)

26 Ñ2 illeg for 26ᵃ (cf v l 25) —ᵃ) B1-3 च (for तु) Ñ2 V B D7 दिव्या D6.11 रम्या (for चान्या°) Ś1 D13 L(ed) त च (L[ed] तांश्च) सानुगुहा सर्वा , D1 क्रौचेशस्य महात्मान्या (sic) D6.11 क्रौचसानुगुहा सर्वा (sic) D4 क्रौचसानुगुहा सव। —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 सानव (for सानूनि) —ᶜ) Ś1 Ñ V B D1.3.7.11-13 M1 निर्दराश् D6 निर्झ° D4 निर्भ° D5.8.10 G1 दर्द°, D9 दृढु°, G1 निर्झर श्च (sic) (for निर्दराश्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 मार्गितव्याश् (for विचे°) D1 नेतव्याश्च इतस्ततः (with hiatus)

27 V3 illeg. for 27 D1.8-11 om (hapl) 27ᶜᵈ. D11 reads 27 after App I (No. 20) —ᵃᵈ) D1 क्रौचस्य,

G 4. 44. 36 B 4. 43. 28 L 4. 36. 49 न गतिस्तत्र भूतानां देवदानवरक्षसाम् ।
स च सर्वैर्विचेतव्यः ससानुप्रस्थभूधरः ॥ २८
क्रौञ्चं गिरिमतिक्रम्य मैनाको नाम पर्वतः ।
मयस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयं कृतम् ॥ २९
मैनाकस्तु विचेतव्यः ससानुप्रस्थकन्दरः ।
स्त्रीणामश्वमुखीनां च निकेतास्तत्र तत्र तु ॥ ३०
तं देशं समतिक्रम्य आश्रमं सिद्धसेवितम् ।
सिद्धा वैखानसास्तत्र वालखिल्याश्च तापसाः ॥ ३१
वन्द्यास्ते तु तपःसिद्धास्तापसा वीतकल्मषाः ।
प्रष्टव्याश्चापि सीतायाः प्रवृत्तिं विनयान्वितैः ॥ ३२

D4 क्रौंचं स (for शैलस्य) D13 श्च (for च) G2 M1 निरीक्षतस् (for °क्ष्य च) Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 निरीक्ष्यं (Ñ1 °श्च) समतत (for ^{b}) Ñ2 V1. 3 B D7 क्रौंचस्य शिखरस्थ च तद्वक्ष्यथ (D7 तद्वक्ष्यताथ) सरो महत् —^{c}) Ñ1 D1. 3. 4. 13 महृत्त, G1 सुवृक्षं Ck t as in text (for सवृक्ष) Ś1 D12 सवृक्षक सशैलं च, Ñ2 V1. 3 B D7 सवृक्षकसशैल च, D2 G1 सक(G1 सवृ)क्ष कामग शैल, D11 सवृक्षकाचन शैल —^{d}) D11 वायस G1 मानसा (sic) (for मानस) —Ñ1 illeg from विहगालयम् up to 28

28 Ñ1 illeg for 28 (cf v l 27) V1 om 28^{ab} —^{a}) Ś1 D12 न स्थानि सर्वे (D12 °निस्तत्र) D1 नातिप्रस्त (sic ?) (for न गतिस्तत्र) Ñ2 V2. 3 B D7 देवाना (for भूताना) —^{b}) Ñ2 V2. 3 B1. 4 D7 न भूताना न (Ñ2 B4 च) B2. 3 भूताना न च D6. 8. 9 G2 M2 न देवाना न D3. 10 देवाना न च (for देवदानव) G1 देवाना नरराक्षसां —^{d}) T2 G1. 3 M2 Cv भूतल, G2 -कंदर, Cg k t as in text (for -भूधर) T1 यदय देवमानस, M1 पर्वतो बहुकंदर —For 28^{cd}, Ś1 D1-4. 11-13 subst, while G1. 3 M2 ins after 28^{ab}

922* तस्मासिरीक्षितव्य स पर्वतश्चैव मानस ।

[D12 तस्मिन् D13 परीक्षितव्य (for नि°) D11 श, D13 च (for स) G1. 3 M2 तत्र सर्वे विचेतव्य (for the prior half) D1 G1. 3 पर्वतो दे(D1 वै)वमानस, D12 M2 पर्वते देवमानसे (for the post half)],

while Ñ2 V B D7 subst for 28^{cd}

923* तस्मात्प्राग्प्रेक्षणीय तदमर्त्ये प्रवेगमे ।

[V2 तदमर्त्ये]

—After 922* Ś1 D13 ins 1 18-26 of App. I (No 20)

29 Ś1 D12 om 29 Ñ1 om 29^{ab} V3 illeg for 29 —^{a}) D11 तु सह (for गिरिम्) D1. 4. 13 समतिक्रम्य शैलेंद्र —^{b}) D1 मैनाकं (for °को) D1 M2 पर्वत ॥ Ck t मैनाको (Ck °कपर्वतो)ऽथ समुद्रमासाद्य ॥ —^{c}) Ñ1 ... (illeg) V1 G3 यमस्य (meta) (for मयस्य) D1 भुवनं D1. 4 M1 यत्र (for तत्र) —^{d}) Ñ1 -दत्तवृत् (sic ?) (for स्वयं कृतम्) D1 निर्मितं विश्वकर्मणा —After 29 Ñ1 D1. 2. 4 ins 1 23-26 while D3. 13 ins 1 18-26 of App I (No 20)

30 Ñ1 illeg for 30^{cd} —^{a}) Ś1 D1-4. 12. 13 मैनाकश्च D6. 11 °कस्य; G M1. 3 °क स (for मैनाकस्तु) D1 प्रचेतव्य; D11 °व्या (for विचेतव्य) —^{b}) T2 M1 भूतल (for -कन्दर) D1. 4. 12. 13 सानुप्रस्थ सकंदर, D11 सानुप्रस्थ गुहा कृपा —T1 resumes from 30^{cd} —^{c}) Ñ2 V2 B D7 हि, V1 D6. 8-10 T G2. 3 M1 तु (for च) —^{d}) Ś1 Ñ1 V D1. 2. 3. 13 G2 निकेतस D13 om (hapl) second तत्र Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 T2 तत्र वै (D11 T2 ते) Ñ2 V B D7 शोभना (for तत्र तु) —After 30 Ś1 Ñ (Ñ2 reads twice) V B D1-4. 7. 11-13 ins

924* तत्राश्रमपद रम्यमृषीणामूर्ध्वरेतसाम् ।
दीप्त सप्तर्षिचरित धर्मैककृतनिश्रयम् ।

[(l 1) Ś1 Ñ (Ñ2 second time) D1-4. 13 तद् D11 तम् (sic) (for तत्र) V2 D1. 13 दिव्यम् (for रम्यम्) V3 illeg after रम्य up to the prior half of 926* —(l 2) Ñ1 दीप्ति, V1 D11 दीप्त (for दीप्त) Ś1 सप्ति (for °र्षि) Ñ2 (both times) B1 -रुचिर D1. 4 रुचिर (for चरित) V1 धर्मे तु, D3 धर्मे च (for धर्मैक) V2 निश्चये (for °यम्) Ñ1 धर्मि च (sic) कृतनिश्चये, B1. 3 धार्मिक कृतनिश्चये B2 धर्मे कृतविनिश्चये, B4 धर्मेकृतनिश्चये D1 धर्मं रक्षितनिश्चय D11 धर्मे च कृतनिश्चया (for the post half)]

31 Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{b}) G1 ह्याश्रम (to avoid hiatus) —For 31^{ab}, Ś1 Ñ1 D1. 4. 11-13 subst

925* आश्रमं समतिक्रम्य शैलं बहुफलोदकम् ।

while Ñ2 V B D7 subst

926* तमाश्रममतिक्रम्य शैलो बहुफलोदक ।

[V3 illeg for the prior half (cf v l 924*) V1 B1 तत (for तम्) B1. 3 शैले बहुफलोदके (for the post half)]

—^{c}) Ś1 Ñ V B D2. 3. 7-10. 12 यत्र D4. 13 नाम (for तत्र) —^{d}) V1 B D1. 2. 3. 12. 13 वालखिल्याश्च B2. 3 °ल्याः D3 °ल्या) D1 मरीचिपा; D11 च तथा Ms तपस्विन (for च तापसा)

32 ^{a}) T1. 2 G3 M1 transp ते and तु D6-10 यतिसत्यान्तत सिद्धाए; Cr m g as in text —^{c}) D6-10 T G1. 3 M2. 3 तपसा (for ता°) G1 विकल्मषा —For 32^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4. 12-13 subst

हेमपुष्करसंछन्नं तत्र वैखानसं सरः ।
तरुणादित्यसंकाशैर्हंसैर्विचरितं शुभैः ॥ ३३
औपवाह्यः कुबेरस्य सार्वभौम इति स्मृतः ।
गजः पर्येति तं देशं सदा सह करेणुभिः ॥ ३४
तत्सरः समतिक्रम्य नष्टचन्द्रदिवाकरम् ।
अनक्षत्रगणं व्योम निष्पयोदमनादिमत् ॥ ३५

गभस्तिभिरिवार्कस्य स तु देशः प्रकाशते ।
विश्राम्यद्भिस्तपःसिद्धैर्देवकल्पैः स्वयंप्रभैः ॥ ३६
तं तु देशमतिक्रम्य शैलोदा नाम निम्नगा ।
उभयोस्तीरयोर्यस्याः कीचका नाम वेणवः ॥ ३७
ते नयन्ति परं तीरं सिद्धान्प्रत्यानयन्ति च ।
उत्तराः कुरवस्तत्र कृतपुण्यप्रतिश्रयाः ॥ ३८ G 4 44. 0 B 4 43 38 L 4 56 85

927* वन्याश्ते तापसा सिद्धास्तपसा निस्तमोरजा ।

[D4 वैघास (sic) D13 वैघास (for वन्यास) Ś1 D12 तासस (sic) (for त°) D13 transp तापसा and तपसा D12 ते प्रणम्य विनीतैस्तु महाभागा महर्षय.]

while Ñ2 V B D7 subst

928* वन्यास्ते देवोपमा सर्वे तापसा नीरजस्तमा ।

[V1 2 त (V3 illeg after त upto 33b) पमा]

—a) D2 4 5 8–11.13 T2 M2 प्रहृष्या Ś1 Ñ1 D3 6 12.13 M1 चैव, Ñ2 V1 2 B D7 त च D1 तेपि (for चापि) D12 रामभार्यापा (for चापि सीताया) —D6 reads d in marg —d) D6 8.8–10 T1 2 M2 प्रवृत्तिर् (for °त्ति) Ñ2 V1 2 B D7 कमिर्नोत्स, D12 राजगस्य च (for विनयान्विते) Ś1 Ñ1 D1–4 12.13 प्रवृत्तिर्वि (D1 °त्ति दि) ज (D3 °न) योत्तरे ॐ Cr प्रहृष्याभापि सीतापा प्रवृत्तिर्विनयान्वितेति पाठ ॐ

33 V1 illeg for 33ab (cf v l 32) —a) Ñ1 B1 D1 8 7 11 हिम (for हेम) D6 13 -सलिल M3 -समाधे (for -संछन्नं) G2 हिमपुष्करसम्छन्नं —b) D6 तस्मिन्, D12 यत्र (for तत्र) Ś1 Ñ1 D3 4 12.13 नानापक्षिगणायुतं —c) Ñ2 V B D3 सकाश —d) D6 विचलितं T1 G1 विरचित (meta) (for विचरितं) Ś1 Ñ1 D1 4.12 13 हैम हं (D12 हिरण्यैहं) सै समाकुले Ñ2 V B2–4 D7 स्वर्णै (V1 2 °र्णै) र्वारिचरैर्वृत्ते B1 स्वर्णैर्विचितैर्वृतं

34 a) Ś1 Ñ1 D1 4.12–13 T2 G1 Cr औपवाह्यो, B1 (before corr) तत्र वाह्य, D5 वपवाह्य, Cm g t as in text (for औपवाह्य) —b) V1 illeg from म up to 35b B1 इव (for इति) Ś1 Ñ1 V1 2 B D2 4 12 13 G2 श्रुत, D1 स्तुति, D11 श्रुति (for स्मृत) —c) D1 पश (sic) D6 सर (sic) D8 गजै (for गज) V2 पतन (for पर्येति) D1 तं दिव्यं D3 4.12 13 सदिव्यं (for तं देशं) Ś1 D13 L(ed) गजै पयाश्रितं दिव्यं (L[ed] °व्यं) —d) G2 हस्ति (for सह) V1 कर * * (illeg)

35 V2 illeg for 35ab (cf v l 31) —a) D12 सरस्तु तदतिक्रम्य —b) B1 (before corr) चैत्र (for -चन्द्र) D6 नष्टचंद्रमिवातुर —c) Ś1 D1 4 12 -नदैः D3 4.12.13 -सह, D4 13 -गग (for -गण) D12 गरीमं (for व्योम) —d) M3 अनादित्यं Ś1 Ñ1 D2 4 12.13 निर्मेघ (D1 4 °घ) नादितं Ñ2 V B2 D1 6 11 निर्मेघ (D3 11 °घे) घनवादि (V1 °वादि) B1 निर्माण घनगर्जितं, B2 4 D7 निर्मेघ (B3 °मैघ) घनम (B3 °ग) र्जित

36 a) Ś1 Ñ1 D1 4 12.13 गभसत्य (for °स्तिभिर्) D12 म च (for इव) —b) V2 B D7 देश स, D12 देशोपि (for तु देश) B2 D1 10 G1 Cr प्रकाश्यते Cm प्रकाशते (as in text) —After 36ab, B4 ins l 1–12 of 931* —c) T2 विश्रामद्भिस् M2 सस (for तप) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 शा (D1 श्रा) म्यद्भिस्ता (D8 विश्राम्यस्ता) पसै सिद्धैर् D12 शाम्यद्भिर्ऋषिभिस्तत्र —d) Ñ1 देवदानवसेवित —For 36cd Ñ2 V B D7 subst

929* शाम्यद्भिस्तापसैस्तत्र द्योतित स्वेन तेजसा ।

[V2 illeg up to स्वेन B4 सामद्भिस.]

—After 36 Ñ2 V (V1 partly illeg) B D7 ins a passage relegated to App I (No 20) while Ś1 D2 12.13 ins l 27–60 Ñ1 D1 4 ins l 18–22 and l 27–60 of App I (No 20) after 36

37 V1 illeg for 37ab —a) Ñ1 D3.4 12 13 शैलम् (for देशम्) D12 स्वर्गसमतिक्रम्य G1 त देश समतिक्रम्य —b) D12 सा नदी (for निम्नगा) —c) D10 om. (hapl.) तीरयोस् V1 damaged from यस्या up to नाम in d D3 यस्मा D4 7 11 T G1 2 M1 2 यस्या D6 यस्या (for यस्या) —d) D1 कीटका, L(ed) केचका (for कीचका) V2 वानरा (for वेणव) —After 37 Ñ2 V (V1 l 4 only) B D7 ins l 1–4 of 930*

38 V1 illeg for 38ab —a) Ś1 D7 T2 G1 तेन यान्ति V2 त वसति D4 नयति त (by transp) D12 ये प्रयाति M1 तैश्च यांति (for ते नयन्ति) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 पार (for तीरं) —b) Ś1 Ñ2 D1–4.12 13 प्रतीद्य V1 D12 T1 M1 सिद्धा (for सिद्धान्) D9 T1 प्रीत्यानयति च D11 प्रत्यानयंति च D12 प्रत्यानयंत्य (for प्रत्यानयन्ति च) ॐ Cv तत्र यान्ति परं तीरं सिद्धा प्रत्यानयन्ति चेति समय पाठ । Cr तत्र यान्ति परं (तीरं ?) सिद्धा प्रत्यानयन्ति चेति पाठ ॐ —After 38ab Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins while V2 V (V1 l 4 only) B D7 ins l 1–4 after 37

930* सा न वाहया नदी शर्तुं पुष्पा परमदुर्गमा ।
तस्या स्पृष्ट्वा तु सलिलं सद्य शैलोऽभिजायते ।
ते तु शैलवासास्या महाशैलावलम्बन ।

समागच्छन्त्यसगेन सगम ते परस्परम्।
ते नद्यो त पर पार पुन प्रस्थानयन्ति च।
ता नदीं दूरपर्यन्ता तैं सततवेणुभि।
स्वह्वयित्वा ततस्ता तु नदीं कीचकवेणुभि।
नदीं शीतो महावेगा हृदयस्याश्रुतदर्शनाम्।
तस्या स्नात्वा शुचिर्भूत्वा सलिलेन समाप्लुता।

[(l 1) D7 न सा (by transp) V3 illeg from पक्त्या up to l 3 Ñ2 B4 D7 वि(D7 हि)तस्तु V3 B1 3 नदी(B3 3 °रि)तु हि (for नदी तां) D11 न शक्या च नदी तां (for the prior half) N2 V3 B D7 नदी D11 एवा (for पुण्या) —(l 2) D1 damaged from तस्या up to तु स Ñ2 V2 B D7 [प]व D1 2 11 हि D1 11 च (for तु) Ñ2 V3 B D7 नर (for सर्व) Ś1 नौनो Ñ1 निलो (sic) (for नौनो) —(l 3) Ñ2 V2 B D7 तेपि D15 तेस्तु (for ते तु) D1 समयोस्तीरयोस्तस्या D11 ते तु तीर पर गत्वा (for the prior half) Ñ2 V2 B D7 नधा (for सदा) —(l 4) V1 महास्थति (sic) N2 V B D7 [अ]यतन D2 सगेन (for [अ]सगेन) Ś1 नसरङ्गस Ñ1 D1 2 12 न सगत्या (D1 °स) V3 समेत्य च D1 सतत्या च D3 सगत्य(°त्या ?) तु D12 सगनेन D13 न गच्छत्या(sic) (for सगम ते) —D12 om l 5 6 Ś1 om l 5 —(l 5) Cf 38[ab] D1 3 सीरि (for पुन) Ñ1 पुण्या हर्षेव (sic) —(l 6) Ñ1 illeg after दूरपर्यं up to ते D1 भति सततवेणुभि (sic) (for the post half) —D2 reads l 6 twice. —(l 7) D2, 3 11 कीचकवेणुभि D11 गतैं सा शरवेणुभि (for the post half) —(l 8) D1 2 11 महावाता (for °वेगा) D1 3,13 हृदया (sic) (for °य) D11 गता हृदयव शान्ता (for the post half) —(l 9) D1 2 11 तस्यां स्नाता शुचीभूता (D11 °ता) (for the prior half) D2 11 परिप्लुता (for समा°) D13 तदो यातु समाप्लुता (for the post half)]

while Ñ2 V B1 3 D7 ins after 38[cd] B2 ins l 1 12 only after 36[ab] Ś1 N1 D1 3 12 13 ins l 7 14 after 38 l 15 16 after 41 and l 19 after 40[cd] D2 ins l 7–14 after 38 l 16 after 41[ab] l 19 after 40[ab] while D11 ins l 7–12 after 930*, l 13–14 l 17–19 after App I (No 21) and l 15–16 after 39

931* आपगा दूरपारो तै सचरन्ति हि वेणुभि।
तत सीतां नदीं शुभ्रा हृदयस्याश्रुतगोचराम्।
तस्या स्नात्वा तु शुचयो निश्चिता पुण्यकर्मण।
कुरून्याशोत्तरा शीघ्रं दास्यन्तेकसमानुणै।
नदी नीला महाघोरा सर्वभूतपहारिणी।
तामुत्तीर्य प्रयत्नेन निपुणं प्रविचिरय च।
ता पश्यथ हरिश्रेष्ठा विशालानुत्तरा कुरून्।
दानशीला महाभागानित्यमुद्यान्ततत्परान्।
न तत्र शीतमुष्णं वा न जरा नामयस्तथा।
न शोको न भयं वापि न वर्षं न च भास्कर।
सर्वकामपरैर्वृक्षै पुष्पितैरुपशोभिता।
शोभिता काञ्चनैश्चैव विशालै रत्नपर्वतै।
भूमि सशिकता पाण्डु समा निस्तृणकण्टका।
नीरजस्का सुगन्धा च क्वचित् मृदुशाद्वला।
तत्र काञ्चनपद्माश्च नद्य काञ्चनवालुका।
तत्र हेमद्रुमच्छन्ना विगाढा हेमपर्वतै।
तत्काञ्चनपद्माश्च नलिन्यस्तत्र सोत्पला।
रम्याणि वापनीयानि रत्नोत्पलवनानि च।
हेमकिञ्जल्ककपर्णानि सुगन्धीनि क्वचित् क्वचित्।

[V3 illeg for l 1–2 —(l 1) B1 3 भवेगा B7 आवेगात् (for आपगो) Ñ1 D7 पारो तो B4 पारे ते (for पारो तै) N2 V1 3 B2 D7 सतरति (for सचरन्ति) —(l 2) V1 [आ]श्रु (for [अ]श्रुत) V1 B4 गोचरा —(l 3) N2 V2 3 B1 [आ]श्रु शुचयो V1 शुशुचयो B1 [अ]थ शुचयो D7 [अ]तिशुचयो (for तु शुचयो) V3 illeg after तु up to l 5 V1 3 B2 D7 पुण्यकर्मिण —(l 4) B1 कासोन्याम् (sic) V1 B2 3 कारुणवालोत्तरा शीघ्र (sic) (for the prior half) —(l 5) N2 V3 B2 D1 7 रत्न (for भूत) B2 [उ]पकारिणी (for [अ]पहा°) —(l 6) V2 कलीश (for उत्तीर्य) B2 विपुल (for निपुण) V3 3 D7 प्रविश्य (for °चिरय) —D11 reads l 7 twice —(l 7) V1 B4 गच्छत D2 भगच्छत् (sic) D7 पश्यति (for °थ) D1 2 कपिश्रेष्ठा (D2 °ष्ठ) (for हरि°) D11 (second time) गत्वा द्रक्ष्यथ विशालान् (for the prior half) V3 illeg from विशालान् up to l 9 —(l 8) N1 illeg for महा-भागान्नित्यह (see var) Ś1 D12 भोगान् (for भागान्) Ś1 N1 B1 D1 2 11–13 तु(N1 illeg)ष्टान् D7 तुष्टान् (for मुद्यान्) D7 अपि (for तत) N2 V1 स्वरान् B1 स्वधान् (for स्वरान्) —B1 om l 9–10 —(l 9) N1 illeg for मुष्ण N2 D2 3 7 12 च (for वा) Ś1 N1 D1 2 11 [s]पि च(D1 3 4 11 वा) (for तथा) —(l 10) N2 V3 च (for वा) Ś1 D2 3 12 13 रुजा(D2 12 °जे D1 °जा) निविष D1 3 भये किञ्चिद् (for भयं वापि) D2 11 न नोगो नामय वापि (D11 निचित्) (for the prior half) G(ed) वापि (for न च) Ś1 D13 न भय तत्र तस्करा N1 D1 2 11 न भय न च(N1 तत्र) तस्कर(D1 °रा) D11 न च रा न भास्कर (for the post half) —V3 illeg for l 11–12 Ś1 N1 D1–3 12 13 transp l 11 12 and l 13 14 —(l 11) B1 तत्र (for सर्व) Ñ1 D2 12 शोभिताम् (for °ता) D4 सतत नोप सेविताम् (for the post half) —(l 12) D7 शोभिताम् (for °ता) Ñ1 D1–3 12 [अ]पि (for [च]श्च) Ś1 D13 वापने तत्र नापि B1 शोभितापरयत्तिश D1 शोभितानां बहूनापि (sic) D11 पुष्पितैश्च उद्विग्न (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1–3 12 13 रत्नD1 °दु]दर्यै तावन्त V3 निरन्तरशोभिता (for the post half) —After l 12 D11 ins l 1–2 of 940* and then l 6–7 16–17 of App I (No 21) —(l 13) Ñ2 च (for स-) D1 सुम्पिकला D11 संसिकता (for सशिकता) D7 भूमिश्च शिक°

ततः काञ्चनपद्माभिः पद्मिनीभिः कृतोदकाः ।
नीलवैदूर्यपत्राढ्या नद्यस्तत्र सहस्रशः ॥ ३९
रक्तोत्पलवनैश्चात्र मण्डिताश्च हिरण्मयैः ।
तरुणादित्यसदृशैर्भान्ति तत्र जलाशयाः ॥ ४०
महार्हमणिपत्रैश्च काञ्चनप्रभकेसरैः ।
नीलोत्पलवनैश्चित्रैः स देशः सर्वतो वृतः ॥ ४१
निस्तुलाभिश्च मुक्ताभिर्मणिभिश्च महाधनैः ।
उद्भूतपुलिनास्तत्र जातरूपैश्च निम्नगाः ॥ ४२
सर्वरत्नमयैश्चित्रैरवगाढा नगोत्तमैः ।
जातरूपमयैश्चापि हुताशनसमप्रभैः ॥ ४३

G 4. 44. 96
B 4. 43. 43
L 4. 56. 97

पाइ G (ed.) मूमि सुविक्षा पांडुश्च (for the prior half) V3 -संकरा (for -कण्टका) V3 मूमि सुविस्सत्ता च समाना तृणसंकटा —(l. 14) Ś1 Ñ1 D5.6.12.13 निरुद्रा (D6.13 °द्रिता) गतावाधा D1 नीरवद विगतावाधाः D3 नीरवा विगतारवा (for the prior half) V3 illeg. from कचित् up to l. 16 Ñ1 illeg. for च मृदु D11 सा (for second च) B1.3 मृग (for मृदु) —(l. 15) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 मणिरत्नाच (D13 °लोप) दीर्णाश्च D11 मणिमुक्ताप्रकीर्णाश्च (for the prior half) B1 D7 om. (hapl.) from नद up to पद्माश्च in l. 17 —(l. 16) V1.2 B1 D11 तत्र (for तत्र) D6.13.18 द्रु° (for द्रुम) Ś1 हराद्रुमा Ñ1 मणि (for second द्रुम) Ś1 D1.3.4.12-13 विविधा म(D1.11 °माद्री)णिपत्रैः (for the post. half) —After l. 16 Ś1 Ñ1 D1.3 (l. 2 only) 4.11-13 ins. 933* —(l. 17) D11 तत (for तत्र) V1.2 पुष्पाद्य (for -पद्माढ्य) D11 पत्रिन्यश्च (for नलिन्यश्च) V1 पांडरा (for साण्डजा) —(l. 18) V3 illeg. from नीलानि up to l. 19 D11 मनोहराणि रम्याणि (for the prior half) V3 om. च G (ed.) वनान्युपवनानि च (for the post. half) —(l. 19) V3 D12 -गर्भाणि (V1 °*) D2 -वर्णाभि (for -वर्णानि) D3 सुगन्धीनि च (hypm.) D4 om. (hapl.?) (for सुगन्धीनि)]

—Ñ2 V B1-3 D2.11 om. 38c-39b B1 G2 om. 38cd —cd) Ś1 Ñ2 D1.3.4.12.13 G3 M3 यत्र (for तत्र) ❀ Cv उत्तरा कुरवस्तत्रैवेति पाठः ❀ D5 प्रतिभियाः T3 परिश्रया (for प्रति°) Ś1 Ñ1 D1.3.13 सर्वगुणसमाः (D6 °ता) सा ; D5 सर्वलोकसमागुणे D6 कृतपुण्यप्रतिश्रया (for d) D7 कृतारायममानाथ सर्वलोकसमागुणे

39 Ñ2 V B1-3 D2.11 om. 39ab (cf. v. l. 38) —a) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 तत्र ; T1.2 ते च (for तत) D5 T G1.2 M1.2 Cr m -पद्माख्य, Ck as in text (for °भि) —b) D2 om. (hapl.?) पद्मिनीभि B1 कृतोदका (for कृतोदकाः) G2 M1 पद्मिन्यो निभृतोदका —V1 illeg. for 39cd —c) Ś1 D1-10.12.13 G M Cv Cr m -वैदू(D3.6 °दू)र्यं (for -वैदूर्य) Ś1 D1.4.12.13 पर्यंता Ñ1 पत्राणि Ñ2 V1.2 B1-3 D2 सोपानाः B1 M3 पद्माभिः ; D1.3 वर्णानि D11 -पत्राणि (for -पत्राढ्या) —d) B1 तत्र (for नद्यस्) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 नीलोत्पलवनानि च Ñ2 V1.2 B1-3 D2 वाप्यस्तत्र समंततः —After 39 D11 ins. l. 15-16 of 931* and 933*

40 D11 om. 40-42 —a) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 -श्चैव आपि, Ñ2 V B D1.3.7 °श्चान्यैर्, T1.2 °श्चाक-, M3 वनै श्चाम (for वनैश्चात्र) —b) Ś1 Ñ V B D1-4.7.12.13 मण्डि(B4 °खे)र्दैर् (for मण्डिताश्च) —After 40ab, Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 ins. l. 19 of 931* V3 illeg. for 40c-41b In M3 lacuna from c up to भान्ति in d filled as in text sec. m. —c) B4 G1.2 M1 सकाशैर् D5.8-10 सकाशा G3 वर्णेश्च Cg as in text (for सदृशैर्) ❀ Cg रक्तवत्पलविभक्तिकनिर्देशः । रक्तोत्पलवनैर्हिरण्मयैस्तरुणादित्यसदृशैरुत्पलवनैश्चेत्यर्थः —For 40cd Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-4.7.12.13 subst.

932* शोभमानास्तत्र वन्याद्या नलिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।

[Ñ2 V1.2 B1-3 D2 शोभितास्तत्र गन्धाढ्याः (for the prior half)]

41 D11 om. 41 (cf. v. l. 40) V3 illeg. for 41ab (cf. v. l. 40) —a) D1 महार्हा G1 -वर (for -मणि) Ñ2 पत्रश्च Ñ2 D2 हारैश्च, D3 T1 चित्रैश्च ; D5 -वर्णैर्, D8.10 T2 -पत्रैश्च (for पत्रैश्च) V1.2 B1-3 महार्हैर्मणिहारैश्च —b) B D1 -केशरैः (for केसरैः) D4 रक्तोत्पलवालुका —After 41ab D4 ins. l. 16 of 931* D4 om. 41cd —c) Ś1 Ñ V B3 D1.2.4.12.13 दिव्यैः ; B1.2 चान्यैः ; B4 वृक्षैः D1.3 वृते (for चित्रैः) G3 M3 नीलनीरजपत्रैश्च —d) Ś1 D2.4.12.13 सरसः Ñ1 illeg. (for स देशः) B4 सर्वतैर् (sic) (for °तो) Ś1 D12 वृता D8 वृते M3 द्विर (sic) (for वृत) D1 सदसैः सेविता वृता —After 41 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins. l. 15-16 of 931*

42 D11 om. 42 (cf. v. l. 40) —a) Ś1 Ñ1 V B D1.2.4.12.13 निर्मलाभिश्च ; D5 T2 M3 Cv r निस्त° T3 निश्च°; Cm g k t as in text (for निस्तुलाभिश्च) V3 illeg. from मुक्ताभिर् up to d —b) D1 महाधनैः —After 42ab D7 ins. 934* and om. 42c-43b —c) B4 D1.3.4.10 T G1.2 M3 उद्भूत Cg as in text (for उद्भूत) Ñ2 B1 -सरित्साम् V1.2 B1-3 D1.3 -नगिमाद् (for पुलि नास्) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 उद्भू(D12 °दू)ता निर्मलाम्र —d) T1 G3 M3 रूपाद्य ; Ck t as in text (for रूपैश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 निम्नगा पुलिनोपगा (D1 °जयला ; D3 °पमा) ; Ñ2 V1.2 B1-3 निम्नगा विमलोदका

43 D7 om. 43ab (cf. v. l. 42) —a) Ś1 (before corr. हिमैर्; after corr. sec. m. marg.) Ñ1 D1-4.12.13 चित्रैर् (for चित्रैर्) —b) B1 विमानि च (for अवगाढा)

G. 4 44 93
B 4 43 43
L. 4 30 98

नित्यपुष्पफलाश्चात्र नगाः पत्ररथाकुलाः ।
दिव्यगन्धरसस्पर्शाः सर्वकामान्स्रवन्ति च ॥ ४४
नानाकाराणि वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः ।
मुक्तावैदूर्यचित्राणि भूषणानि तथैव च ॥ ४५
स्त्रीणां यान्यनुरूपाणि पुरुषाणां तथैव च ।
सर्वर्तुसुखसेव्यानि फलन्त्यन्ये नगोत्तमाः ॥ ४६

M1 नरोत्तमे (sic) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 अवदाते शिलोच्चये (D1 2 °र्नगोत्तमे) —For 43ab, Ñ2 V B1-3 subst, while Ś1 Ñ1 D1 2 4 13 15 ins after l 16 of 931*, D3 ins l 2 only after l 16 of 931*; D11 subst for 43 and reads after l 16 of 931*

933* सुवर्णगिरयस्तत्र मणिरत्नशिलोच्चया ।
सर्वरत्नमया भान्ति पादपैरुपशोभिता ।

[(l 1) D4 सुवर्णा (for °र्ण) Ś1 Ñ1 D1 2,4 11-13 चात्र (for तत्र) —(l 2) D3 तत्र हेम (for सर्वरत्न) D1-4 11 13 -मेरु (for मया) B3 उपशोभिते, Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 कांचनैस्तरुभिश्चैव (for the post half).]

—Ñ3 V B1 3 read 43cd after 44 (preceded by 934*) B4 repeats 43cd after 934* —c) Ñ3 V B (B4 second time) D7 -मयाश्चैव, D1 °श्चैव, D6 °श्चात्र (for -मयैश्चापि) —d) Ñ3 V B (B4 second time) D7 -समप्रभा D4 -स**भै

44 D7 om 44 V3 illeg for 44 —a) G1 रम्य (for नित्य) Ñ2 V1 2 B1-3 फलाश्चान्ये D3 °श्चापि D4 °न्यत्र D5 6 10 T1 3 M3 °स्तत्र D11 -फलैश्चापि G1 -त्वा°, G3 फलै° (for -फलाश्चात्र) —b) D11 नागै (for नगा) Ś1 Ñ1 D1-4 12,13 पादपा वै (D1 °प्या D3 °श्च) मधुश्च्यु (D1-4 °च्यु)ता (D3 4 13 °त) —Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 read 44cd after 45 —c) Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 -गन्धरस, Ñ3 V1 2 B1-3 तथा सुख (Ñ2 °खा), D4 °सुख (for -गन्धरस) D4 T1 G3 -स्पर्शात्, D11 °र्शे (for -स्पर्शा) —d) D4 T G1 2 M1 2 सर्वान् (for सर्व) T3 M1 सृजति (for स्रवन्ति) Ś1 Ñ D1 4 12-13 सर्वकाम फलप्रदा (Ñ1 °द्रुमा, Ñ3 °कान्विता D11 °दै) V2 3 B सर्वकामान्फलन्ति वै (V1 च B3 हि, B4 ते) —After 44 Ś1 Ñ V B D1-4 12,13 ins while D7 ins after 42ab

934* सप्तर्षिभवनं तत्र तत्र मन्दाकिनी नदी ।
देवर्षिभवने रम्य तत्र चैत्ररथं वनम् ।
तत्र क्षीरवहा नद्य सदा पायसकर्दमा ।
ब्रह्मणा विहितास्तत्र पादपाश्च मधुश्च्युता ।

[(l 1) D2 सुवन D3 पत्र (for first तत्र) Ś1 D1 4 12 13 सप्तर्षीणां स्थिति (Ś1 D13 °ता [sic])स्तत्र Ñ3 सप्तर्षीणां च भवन (for the prior half) V1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 2 Ś1 Ñ1 D1-4 12,13 यत्र B1 तथा (for second तत्र) B1 तथा (for नदी) —(l 2) Ś1 Ñ1 D3 12 13 चरित D1 4 -सदिदं D2 -रचित (for भवन) Ñ3 D7 रिव्यं V1 3 B4 तत्र (for रम्यं) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 यत्र V1 B1 2 ? (for तत्र) V3 illeg from चैत्ररथ up to l 4 —(l 3) Ñ3 B1 क्षीरवहा B1 नद्य, D1 नद्य (for नद्य) B1 नद्य सपयकर्दमा (for the post half) —(l 4) D11 सहिताश्च (for वि°), Ñ3 B3 4 मधु युत V1 फलान्विता V3 °सवा B3 D7 °च्युता (for मधुश्च्युता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 नगा पुष्पफलान्विता (for the post half)]

—Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cont while D7 ins after 45

935* चित्रसानुनिकैर्माल्यैः पङ्कजैश्च कुशेशयैः ।
काञ्चनैर्मणिवृन्दैश्च शोभिता वनजैः शुभैः ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1 2 -संतान(Ś1 °नि)कैः (for सानुनिकैः) D2 पुष्पितैः (for पङ्कजैः) —(l 2) Ñ1 illeg after काञ्च up to वनजैः, D1 रत्न, D2 नाल- (for मणि) D13 गजैः (for शुभैः) Ś1 D13 शोभितश्च नलैः शुभैः (for the post half)]

—After 934*, Ñ3 V B1-3 read B4 repeats 43cd

45 a) Ś1 Ñ V B1-3 D2-4 9 12 13 -वर्णानि B1 D11 -रागाणि, T1 M1 रूपाणि (for [आ]काराणि) D11 G1 वस्त्राणि —b) D13 फलान्यन्ये V3 illeg for नगोत्तमा, D12 फलन्त्येते समन्तत ‡‡ Cf नानाकाराणि वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमा इति पाद I, Cb वासांसि फलन्त्यन्ये नगोत्तमा इत्यनन्तर, शयनानि प्रसूयन्त इत्यादि (?) मध्ये द्विश्लोका अत्र स्थिता । क्वचित्कोशेषु विद्याधराश्च तथा । रमन्ते सतत तत्रेति । अत्र च द्विश्लोका प्रक्षिप्ता I, Ct इत ऊर्ध्व केचिच्छ्लोका 'रमन्ते सतत तत्र नारीभिर्भास्वरप्रभा "इत्यन्ता प्रक्षिप्ता, प्राचीनपुस्तकेष्वनुपलम्भादिति कतक ‡‡ —After 45ab, M1 reads 48cd for the first time repeating it in its proper place D7 om 45c-48b Ñ3 V B1 3 T3 G1 om 45cd —c) D2 शुभ्रा (for मुक्ता) Ś1 D1-4 8-10 12 13 G1 3 M वैडूर्य (for -वैदूर्य) D11 वस्त्राणि (for चित्राणि) —d) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 च पादपा (for तथैव च) —After 45 Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 read 44cd while D1 ins 935*

46 D7 om 46 (cf v l 45) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 om 46-48b T3 G1 om 46 M1 om 46ab V1 illeg from 46 up to च in l 1 of 936* For 46-57 D11 subst 941* D6 repeats 46ab after 48 —a) M1 चापि (for यानि) B4 om रूपाणि —After 46ab, Ñ3 V B ins

936* मन सकलरूपाणि रत्नाभाणि च शुभा ।
भूषणानि विचित्राणि शातकुम्भमयानि च ।

[V3 illeg up to च in l 1 —(l 1) Ñ3 V1 3 B4 रत्न (for रत्न) —After l 1, B1 ins 937* B3 om l 2 —(l 2) Ñ3 V1 3 B3 च चित्राणि (for विचित्राणि)]

महार्हाणि विचित्राणि हैमान्यन्ये नगोत्तमाः ।
शयनानि प्रसूयन्ते चित्रास्तरणवन्ति च ॥ ४७

मनःकान्तानि माल्यानि फलन्त्यत्रापरे द्रुमाः ।
पानानि च महार्हाणि भक्ष्याणि विविधानि च ॥ ४८

स्त्रियश्च गुणसम्पन्ना रूपयौवनलक्षिताः ।
गन्धर्वाः किंनराः सिद्धा नागा विद्याधरास्तथा ।
रमन्ते सहितास्तत्र नारीभिर्भास्करप्रभाः ॥ ४९

सर्वे सुकृतकर्माणः सर्वे रतिपरायणाः ।
सर्वे कामार्थसहिता वसन्ति सहयोषितः ॥ ५० G. 4 41 105 B 4 43 50 L. 4 36. 106

—V3 illeg. from ᶜ up to न in ᵈ.—ᵉ) B4 -ससेव्या (for सेव्यानि). Ñ2 V1.2 B1-3 सर्वर्तुकाल(V2 °फल)-ससेव्यान्(V2 °व्या ; B1-3 °सास्पान्). —After 46, Ñ2 V B1-3 read 48^{cd}.

47 Ś1 Ñ1 D1-4.7.12.13 om. 47 (cf. v.l. 45 and 46). For subst. in D11, cf. v.l. 46 and 52. Ñ2 V B1-3 om. (hapl.) 47^{ab}.—ᵃ) D5.6.8-10 T2 महार्हैर्मणिचित्राणि, G1 महार्हाणि च यत्नाणि.—ᵇ) D5.8-10 फलन्ति; B4 T2 G2 हैमानि (for हैमान्य्). —ᶜ) T1.3 फलन्ति शयनीयानि.—ᵈ) V3 illeg. for न्ति च. G2 विचित्रास्तरवंति च. —After 47, Ñ2 V1.2 B1-3 ins., while B4 ins. after l. 1 of 936*:

937* विचित्रान्नान्नसंयोगान्स्वैरन्धानुगाश्रया ।

[V2 विचित्रान्. B4 संयोग(sic) (for -संयोगान्).]

48 Ś1 Ñ1 D1-4.7.12.13 om. 48^{ab} (cf. v.l. 45 and 46). For subst. in D11, cf. v.l. 46 and 52. M1 repeats 48^{ab} (cf. v.l. 45). Ñ2 V B1-3 read 48^{ab} after 46. —ᵃ) Ñ1 V1.3 B1-3 चान्यानि (for माल्यानि).—ᵇ) B4 पुष्पवंति (for फलन्त्यत्र). D9.10 परे (for [अ]परे). Ñ2 V1.2 B1-3 T2 M1(second time) फलं(B1 नय)त्यन्ये नगोत्तमाः (= 46^{d}).—ᶜ) B1 फलानि (for पानानि). —ᵈ) V3 illeg. from क्ष्या up to च. D7 भक्षांश्च (for भक्ष्याणि). Ñ2 D7 [अ]पि (for च). —After 48, Ñ2 V1.3 B1-3 D7 ins.:

938* वितानानि तथैवान्ये धनानि रुचिराणि च ।
 विचित्राणि प्रसूतानि फलन्ति धरणीरुहाः ।

[(l. 1) Ñ2 V3 वितनानि, D7 वितानानि (for वितानानि). V1 तथा चान्ये (for तथैवान्ये). Ñ2 V3 B1-3 सुचिराणि, V3 भूषणानि (for रुचिराणि).—(l. 2) V3 भाग्योत्थानि (for विचित्राणि). V3 फलानि (for फलन्ति).]

—After 48, D1 repeats 46^{ab}.

49 For subst. in D11, cf. v.l. 46 and 52.—ᵃ) Ñ2 V B1-3 D7 नार्यश्च (for स्त्रियश्च). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 स्वरूप ; G1 च शील- ; L(ed.) सुरूप (for च गुण-). —B1 om. from 49^{d} up to -सहि in 50^{c}.—ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 तथा (for रूप). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 दर्पि(D12 °र्शि)ता ; Ñ1 V B1-3 D7 G3 M1 शालिनी (M1 °न); D1.3 -भाविता (for -लक्षिता).—V3 illeg. after किंनरा in ᵉ up to l. 1 of 940*.—ᵉ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 किंनरा सर्पा, D5 किंनरसिद्धाश्च (for किंनराः सिद्धा).—ᶠ) D1.3.4 नागा (for नागा).—ᵍ) D8.10 सततं; M1 किंनरास (for सहितास्). Ś1 Ñ1 V2 D1.2.4.12.13 तामिर्, D3 स्त्रीभिर् (for तत्र).—D7 om (hapl.?) from 49^{f} up to the prior half of l. 2 of 940*.—ᶠ) D5.6.8-10 T2.3 G1.3 भास्वर ; G1 M3 भासुर- (for भास्कर). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 नारीभि(D3 ...)स्तत्र तत्र वै(D3 ह). Ñ2 V1.2 B1-3 भाति भा(Ñ2 V3 B1 ताभिर्भा)स्करसन्निभा .—After 49, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.:

939* वियोगेन न युज्यन्ते सततं प्रियतया परस्परम् ।
 ता स्त्रिय पुरुषाश्चैव नित्यं पश्यत यादृशम् ।

[(l. 1) D1.3 न वियोगे (for वियोगेन). Ś1 वियुज्यते (for न युज्यन्ते). Ñ1 D3 चिता (for -प्रिया). D3.13 परस्परा ; D12 om. (for परस्परम्).—D4 om. (hapl.) from l. 2 up to l. 1 of 940*.]

—Thereafter they cont., while Ñ2 V B1-3 D7 ins. after 49. B4 ins. l. 1 after 51^{ab} and l. 2 after l. 5 of App. I (No. 21). D11 cont. l. 1-2 only after l. 12 of 931*:

940* तत्र पादपशाखासु प्रसवन्ति परस्परम् ।
 कान्तिमत्यः शुभा नार्यः सर्वाभरणभूषिताः ।
 पुरुषाश्चोत्तमाकारा रूपवन्तो महौजसः ।
 नित्यस्त्रीसुहृदयाकान्ता मधुरप्रियवादिनः ।

[D7 om. up to the prior half of l. 2. D4 om. l. 1. V3 illeg. for l. 1.—(l. 1) V1.3 B1-3 -शाखाग्रे(V3 °ग्रै-) (for -शाखासु). Ñ1 B4 D2.3.11 हेमवन्ति, V2 प्रमत्ताश्च; V3 परस्था ; B1.3 कुर सत्तर , B2 निवसंत (for प्रसवन्ति). Ñ2 शुचाभिन्नवस्त्रका (for the prior half). Ñ2 V1.2 B D11 सहस्रशः; D3 फलानि वै (for परस्परम्).—After l. 1, B4 ins. a passage relegated to App. I (No. 21).—(l. 2) Ñ2 V B D11 रूपवत्यः शुभाकारा(B1 D11 °भा नार्यो) (for the prior half).—(l. 3) V3 illeg. after पु up to l. 4. Ñ2 V1.3 B1-3 चोत्तमो(B1-3 °मो)दाराः —(l. 4) Ś1 Ñ2 D12 न दृश्यन्ते भय तत्र, V1 D1.3 नित्यंशा शुद्धकान्ता(D1.3 °सत्र), V3 D7 नित्यदृष्ट(D7 °द्रा ह)प्रया क्षमा , D2.12 न तद्रा शुद्धस्त, D4 नरेंद्राशुभय तत्र(sic); G(ed.) नित्यस्त्रीसुहृदयाना (for the prior half). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 मधुरा (for मधुर-).]

—Thereafter D11 cont. l. 6-7 and 16-17 of App. I (No. 21).

50 B4 om. up to -सहि in ᶜ (cf. v.l. 49). For

G. 4 44 106 B. 4 43 51 L. 4 36 109

गीतवादित्रनिर्घोषः सोत्कृष्टहसितस्वनः ।
श्रूयते सततं तत्र सर्वभूतमनोहरः ॥ ५१
तत्र नामुदितः कश्चिन्नास्ति कश्चिदसत्प्रियः ।
अहन्यहनि वर्धन्ते गुणास्तत्र मनोरमाः ॥ ५२
समतिक्रम्य तं देशमुत्तरस्तोयसां निधिः ।
तत्र सोमगिरिर्नाम मध्ये हेममयो महान् ॥ ५३
इन्द्रलोकगता ये च ब्रह्मलोकगताश्च ये ।
देवास्तं समवेक्षन्ते गिरिराजं दिवं गतम् ॥ ५४
स तु देशो विसूर्योऽपि तस्य भासा प्रकाशते ।
सूर्यलक्ष्म्याभिविज्ञेयस्तपतेव विवस्वता ॥ ५५

subst in D11, cf v l 46 and 52 —c) D6 सर्वे Ś1 D1–4,11 13 सर्व(D11 °र्वं)कामसमृद्धार्था, Ñ2 V B1–3 D7 सिद्ध(V1 damaged)कामा समृद्धार्थी(B2 सुसिद्धार्था). —d) V2 illeg from न्ति up to पक्षा in l 1 of App I (No 21) V3 रमति (for वसन्ति) B4 सहदैवतै : D6 11 °ता , T2 °तां, T3 °त, Cg as in text (for सहयोषित)

51 V2 illeg for 51ab (cf v l 50) For subst in D11, cf v l 46 and 52 —a) Ś1 Ñ1 B D2–4 7 12 13 M1 निर्घोषा, D1 निनदा (for निर्घोष) —b) D7 सोत्कृष्टा, T1 G1 3 सोद्वृष्ट (for सोत्कृष्ट) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 निनदस्वना, Ñ2 V3 B3 4 D7 M1 हसितस्वना, V1 -सहितस्वनर, B1 2 मूर्छितस्वना, D1 सहिता सुरा, D5 6–10 हसितस्वरै, G1 सहितस्वन, Cg as in text (for हसितस्वन) —After 51ab, Ñ V(V3 partly illeg) B1–3 D7 ins a passage relegated to App I (No 21) (all due to om) B4 ins. l 1 of 940* after 51ab —Ñ V B1–3 D1 om 51c–52 —c) Ś1 D1–4, 12 13 श्रूयते, B4 लक्ष्यते (for श्रूयते) G3 सततस्; M1 हसितस् (for सततं) —d) Ś1 D1–4 12 13 -मनोहरा, B4 D5,6,8–10 G1 2 M2 -मनोरम (B4 °मा) (for -मनोहर)

52 Ñ V B1–3 D1 om 52 (cf v l 51) —a) D11 transp तत्र and न Ś1 D4 12 13 न तत्र क्षुधित कश्चिन् (D12 °तस्तत्र), B4 न तत्रानुदितः कश्चिन् —b) Ś1 D11 च, B4 D6 8–10 T2 G M1 2 [न]त्र (for [ना]स्ति) Ś1 D2,4 12 13 असत्क्रिय, D3 T3 असत्प्रिय, Ck t as in text (for असत्प्रिय) —c) Ś1 D1–4 13 कुर्वति B4 वर्तते D12 वर्धिद् (for वर्धन्ते) —d) B4 मन सुखा (for मनोरमा) Ś1 D1–4 12,13 गुणास्तत्र मनोहरान्. —For 46–52, D11 subst .

941* विविधैश्च फलै रम्यैर्दिव्यमाल्यानुलेपनैः ।
वस्त्राभरणचित्राणि शुभानि शयनानि च ।
पारिजातस्य पुष्पैश्च फलैश्चापि द्रुमस्तु ।
स्निग्धै सन्तानकैश्चान्यैः पुष्करैश्च कुरोत्तमे ।
गुणैश्चाप्सरसो मुख्यैर्यौवनस्था मनोरमा । [5]
फलन्त्यन्वे यथान्यत्र प्रमदाभिरविस्मृत ।
विरोधैश्च न युज्यन्ते सत्वविधा परस्परम् ।
ता प्रिय पुरुषांश्च विधि पश्यत शाश्वता ।

—After 52, Ś1 D1–4,12 13 ins. a passage relegated to App I (No 21)

53 a) Ñ2 V B1–3 D2,5 7–10 G3 M1 समतिक्रम्यः B4 अतिक्रम्य तु (for समतिक्रम्य) Ñ2 V B1–3 D5 7–10 तौ(V3 illeg after तौ up to च in 54a)देशम् (for तं देशम्) D11 तं च देशमतिक्रम्य, G(ed) कुरूंस्तान्समतिक्रम्य —b) G(ed) उत्तरे Ñ2 V3 B2 D7 M1 2 पयसां (for तोयसां) G1 निधि Ś1 D1–4 12 13 उत्तर तोयमेदित, Ñ1 उत्तर तोयद्स्वन B1 3 4 D8 उत्तरं पयसां निधिं(D8 °धि), D11 समुद्र माद्रुदर्श ॐ Cv : तोयसां निधिं जलधिम् । अत्र मध्ययैत्यध्याहार्यम् । उत्तरस्तोयसनिधिरिति साध्यक् । ॐ Cm उत्तरस्तोयसनिधि (Cm पयसा निधि) उत्तरलवणसमुद्र । अस्तीति शेष ॐ —c) D11 तस्य (for तत्र) G1 हेम (for सोम) D3 गिरिं (for गिरिर्) —d) Ś1 D12 मध्ये सोममयो, Ñ1 D2 4 13 मध्ये सोममयो, Ñ2 B1 3 D7 हिरण्मयसमो(D7 °मयो), B2 मध्ये हिरण्मयो, D1 मध्ये सोमगिरिर् (sic) (for मध्ये हेममयो)

54 V3 illeg up to च in b (cf v l 53) D1–4 om 54 —a) D11 T1 इंद्रलोके D1 om (hapl) from ये च up to गता in b Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 पुण्या, D11 देवा (for ये च) —b) T1 ब्रह्मलोके —c) Ñ1 V B1–3 D7 सर्वे ते, B4 D6 10 देवास्ते (for देवास्तं) Ś1 च स रक्षंति, Ñ1 D2 13 समरक्षति, Ñ1 V1 3 समवेक्ष्यंते, V1 D7 समवेक्षंत, B1–2 समवेक्षंत; B4 समपेक्षति D1 समरक्षंति D3 त सारिव्यति, D4 समरक्षंरि, D12 अभिरक्षंति, T2 समपेक्षंति (for समवेक्षन्ते) D11 सत्लोकयं बहिपश्यंति —d) V2 गिरिजालं Ś1 D2 4 12,13 दिवंगसे Ñ V1 दिवो निशो V1 B1–3 D7 दिवा निशो, M1 दिवं गता (for दिवं गतम्) D1 द्विगिराजगत निर्य.

55 a) D4 सस्पूर्यो (for विसूर्यो), Ñ1 V B1–3 D7 G(ed) वि(G[ed] स)सूर्यो(B1–3 °र्ये)पि हि देश स(V1 2 °शस्य) —V2 illeg from b up to सर्वमा in 948* —b) B4 भास (for भासा) D11 (स)वभासित- —c) D1 सूर्यसलक्ष्मा; D6 8 °क्ष्म्या (for सूर्यलक्ष्म्या) —d) G1 तपस्तोये, M2 तपसेव, Cv m g k t as in text (for तपतेव) D1 3 तेजसेव विवस्वत —For 55cd, Ś1 Ñ1 D2,4 12 13 subst

942* ज्वालामध्ये लक्ष्म्या च तेजसा च विवस्वता ।
[Ñ1 illeg up to second च D4 दत्त् (for °भास्). Ś1 यथा तृतीय लक्ष्म्या च (for the prior half)]
while Ñ2 V1 2 B D7 subst .

943* सपूर्वं इव लक्ष्मीवांस्तपतीव दिवाकर ।

भगवानपि विश्वात्मा शम्भुरेकादशात्मकः ।
ब्रह्मा वसति देवेशो ब्रह्मर्षिपरिवारितः ॥ ५६
न कथंचन गन्तव्यं कुरूणामुत्तरेण वः ।
अन्येषामपि भूतानां नातिक्रामति वै गतिः ॥ ५७
स हि सोमगिरिर्नाम देवानामपि दुर्गमः ।
तमालोक्य ततः क्षिप्रमुपावर्तितुमर्हथ ॥ ५८

G 4 44 122
B 4 43 57
L 4 36 128

[G(ed) पिबाके]

whereas D11 subst for 55[cd]

944* उत्तरा वरचो भाति शमूते च विवस्वती।

56 V3 illeg up to सर्वात्मा in 948* (cf v l 55) —[a]) Ś1 N V1 2 B D G1 2 M3 Cv m g h t तत्र T3 G1 M1 चापि (for सपि) Ś1 N V1 3 B2 3 D1–4 7 12 13 भूतात्मा (for विश्वात्मा) —[b]) Ś1 Ñ1 D1 4 13 14 स्थाणुर् (for शम्भुर्) Ś1 एव (for एक) N2 V1 2 B1–3 D7 स्वयम्भूर्बहुधा(V2 °रा)त्मक —For 56[cd] Ś1 N1 D1–4 11 13 subst

945* वसते ब्रह्मण पुत्रो मनुश्च परमो व्ययः ।

[D1 3 11 वसति (for °ते) Ñ1 illeg from ब्रह्मण up to परमो D11 मनु प्राहुर्मनीषिण (for the post half)]

—Thereafter they cont

946* आदौ सृजति भूतानि काल चैव चतुर्विधम् ।
सर्वलोकनिमित्त च मनोद्वारि तदाश्रमम् ।
स तु सोमगिरिर्दिव्यो नान्यासाद्य कथचन ।

[(l 1) D3 13 वर्धति D4 वसति (for सृजति) D1 11 काले D12 [अ]पि पुनर्युग (for [ए]व चतुर्विधम्) —(l 2) D1 निवृत्तं D3 प्रवृत्तौ D11 निवृत्त (for निमित्त) D2 मनो प्राप्नुयात् मानव D3 मनो प्राप्नुस्वाश्रम D11 मनु प्राप्नुतमन्यय (for the post half) —After l 2 D11 ins

946(A)* मानुषस्य गन्तव्यमुत्तरेण प्लवगमा ।

—(l 3) D11 च ताव (for तु सोम) N1 illeg after गिरि up to कथचन Ś1 न तु D11 नान्या (for नान्या)]

—Thereafter D3 cont 950* while D11 further cont (followed by l 6–7 of 950*)

947* सर्वमेतद्विधेयस्य यन्मया वो निवेदितम् ।
यदि शीघ्रमुपावृत्ता दृष्ट्वा सीतेति वक्ष्यथ ।
मया सुखर्पिता कामानैष्यथ यथासुखम् ।

—N2 V B D7 subst for 56[cd]

948* ब्रह्मा भवति सर्वात्मा सर्वात्मा सर्वभावन ।

[V3 illeg up to सर्वात्मा V2 V3 B4 D7 वसति (for भवति) V2 सर्वात्मा B4 विश्वात्मा (for सर्वात्मा) B4 ब्रह्मर्षिगण वृत (for the post half)]

57 D3 11 om 57–58 —[a]) B4 T1 3 G3 कथचन न (by transp.) N1 कर्तव्ये B1 वर्तव्ये (for गन्तव्ये) —V3 illeg after कु up to रावण in 949* —[b]) D1 उत्तरेषु Ś1 N1 V1 B1 2 D1 2 4 7 12 13 च N1 हृ V2 तु B4 हि D4 वै D6 om (subm) G1 स (for च) —[c]) D1 अन्ये पि —[d]) D4 6 G2 M2 Ck [अ]त्र(G2 °त्रा) D6–8 T1 Ct [अ]नु (for [अ]ति) Ś1 N V1 B1 3 4 D1 2 4 7 12 13 न तत्र(N2 B3 D7 तत्र न) क्रमते गति V2 B2 तत्र न क्रमण(B1 क्षमते) गति

58 D3 11 om 58 V3 illeg up to रावण in 949* (for both cf v l 57) —[a]) G3 हेम (for सोम) D1 दिव्यो (for नाम) —[b]) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 देवदानव (for देवानामपि) —[c]) N1 समासाद्य —[d]) G1 उपवर्तितुम् Ś1 N1 D1 2 4 12 13 रावणश्रातु(Ś1 N1 °णश्रात्र D1 °ण प्रति)सूयता —For 58[cd] N2 V B 1 D7 subst

949* तमाविश्य ततः शीघ्रं रावण परिमृग्यताम् ।

[V1 illeg up to रावण B1 3 तमाविश्य B2 °न्विश्य (for तमाविश्य) V2 परिमार्गिता B1 °दृश्यता B1 °गम्यता (for परिमृग्यताम्)]

—Thereafter N2 V B1 3 D7 cont Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ins after 58 B4 ins l 1 and 3 after 58 and l 6–7 after 60 D3 cont after 946* D11 cont l 6–7 only after 947* (owing to om)

950* तस्य शैलस्य पार्श्वेषु लोपरिहारकथचन ।
उद्यानेषु च रम्येषु गन्धर्वभवनेषु च ।
रावण सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्तत ।
प्रतिश्रान्त ततो गत्वा सर्वकामसमन्वितम् ।
राक्षसीं वा समालोक्य महोल्ल्कलमेखलाम् ।
अधिगम्य तु वैदेहीं निलय रावणस्य च ।
पुनरागमिष्यथा च मासेनैवागमिष्यथ ।

[D3 om l 1 —(l 1) D4 om शैलस्य V3 illeg after पार्श्वे up to l 5 Ś1 D13 [उ]पविश्यात् N2 V2 B2 4 [च]पविश्य(B1 °श्च) (for [उ]परिहार) —After l 1 N2 V1 2 B D7 ins

950(A)* कान्तारेषु च शून्येषु निम्नेषु गुहासु च ।

[D7 निवसतो G(ed) निदरेषु (for निम्नेषु)]

—(l 2) N1 illeg after गन्धर्व up to l 7 V1 कान्तारेषु D1 -भुवनेषु (for भवनेषु) —(l 3) D1 रमय (for ततस्) —N2 V1 2 B1 3 D7 om l 4–5 —(l 4) Ś1 D13 प्रतिस्थाने च त (for प्रतिश्रान्त ततो) D1 -समुद्धृत (for -समन्वितम्) D3 सर्वकामैः सुपूजित (for the post half) —(l 5) D1 3 समासाद्य (for समालोक्य) Ś1 सनेल्लुलत —(l 6) B1 3 अभिगम्य G(ed)मवगम्य V1 निहत्य (for निलय) V1 illeg for रावणस्य च D13 तु (for च) —N2]

G. 4. 44. 116 B. 4. 43. 58 R. 4. 36. 134 एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।
अभास्करममर्यादं न जानीमस्ततः परम् ॥ ५९
सर्वमेतद्विचेतव्यं यन्मया परिकीर्तितम् ।
यदन्यदपि नोक्तं च तत्रापि क्रियतां मतिः ॥ ६०
ततः कृतं दाशरथेर्महत्प्रियं
महत्तरं चापि ततो मम प्रियम् ।
कृतं भविष्यत्यनिलानलोपमा
विदेहजादर्शनजेन कर्मणा ॥ ६१
ततः कृतार्थाः सहिताः सबान्धवा
मयार्चिताः सर्वगुणैर्मनोरमैः ।
चरिष्यथोर्वीं प्रतिशान्तशत्रवः
सहप्रिया भूतधराः प्लवंगमाः ॥ ६२

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

V B1.4 D7 om. l. 7.—(l. 7) B3 एकमासम्; B4 एकं मासम्; D1.11 एकरात्रिम्; D3 एको रात्रिम् (for एकरात्रम्). B3.4 D13 तु; D4 om. (subm.) (for च). D1 [च]द प्रयत्नः; D2 [इ]हाभिगमन; D12 [ए]वागमे तथा (for [ए]वाभिलिप्सथ). B3.4 पूर्णे मासि (B4 °से) निवर्तेध (B4 °त) (for the post. half).]
—Thereafter Ñ2 V (V3 illeg.) B D7.11 cont.; Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 cont. after 954*:

951* मासादूर्ध्वं न वस्तव्यं वसन्वध्यो भवेन्मम ।

[Ś1 Ñ1 B3 D1-4.11-13 ऊर्ध्वं मासात् (by transp.). D3 वसन्वधो.]

—B3.4 further cont.:

952* अधिगम्य तु वैदेहीं कृतार्थाः संनिवर्तथ ।

[B4 सिद्धार्थाः संन्यवर्तत (for the post. half).]

59 Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 transp. 59 and 60. V3 illeg. for 59.—b) B1 वानरास्तु समन्ततो D4 G2 M1 °सत्तमाः (for वानरपुंगवाः).—c) Ś1 D4 आभास्करम् (sic).—d) Ñ1 V1.2 B1-3 D5.8.9 जानामि (for जानीमः). Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 यामि (Ś1 Ñ1 °मि) जानामस्ततः परं.

60 D11 om. 60. Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 transp. 59 and 60.—ab) D1 एव (for एतद्). D3 प्रयेतव्यं (for वि°). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 मया यो यत्र (Ś1 Ñ1 यत्रापि; D11 यो यत्र) कीर्तितः. T2 G2 सम्यक् च (G2 च:) प्रकीर्तितं (for b). Ñ2 V B1-3 D7 सर्वमेतत्प्रयत्नेन मार्गितव्यं प्लवंगमाः.
—After 60ab, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.:

953* काननेषु च घोरेषु वनेषु गहनेषु च ।

[D12 दुर्गेषु (for घोरेषु). D1.3 कुञ्जेषु दुर्गेषु (D3 वनेषु च); D2 वनेषु ... च (for the post. half).]

... illeg. for 60cd-61ab.—c) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 नैवोक्तं Ñ2 V1.2 B1-3 D7 नोद्दिष्टं; B4 नो यत्रं; D1.3 न प्रोक्तं D4 नो योक्तं M3 चानुक्तं (for नोक्तं च).—d) B4 तत्रार्थे; D3 तथापि (for तत्रापि). Ś1 D3.4.13 क्रियते (for क्रियतां). B4 तत्रापि क्रियतामपि.—After 60, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 ins.:

954* मासं कृत्वा हरिश्रेष्ठ तु शीघ्रमागन्तुमर्हथ ।

[D1.3.4 च (for तु). D13 om. (hapl.?) शीघ्रम्.]

—Thereafter they cont. 951*.—After 60, D3 ins. l. 6-7 of 950*.

61 V3 illeg. for 61ab (cf. v.l. 60). For 61-62, D11 subst. 955*.—a) Ś1 Ñ1 B1-4 D1-4.12.13 कृते: V3 G1 प्रियं (for कृतं). Ñ1 illeg. after ता up to प्रियं. Ś1 D1-4.12.13 -प्रिये: V3 कृते (for -प्रियं).—b) V3 D8-10 G1.2 महत्प्रियं; D11 महामतिः; Cg as in text (for महत्तरं). D2 वा (for च). V3 D4 तथा (for ततो). D13 महत्प्र° (for मम). D11 प्रियात्.—c) V3 D3.4 कृतं; B1 कृते (for कृतं). D1 om. from भविष्यति up to 61d. Ñ2 V3.4 B1-3 D5.8.11 G1 [अ]त्र (V3.4 [अ]पि) निलोपमा (D1 °मं); B4 [अ]भिवाञ्छतोपमेऽ (for [अ]निलानलोपमा).—d) B1 -दर्शनकर्मणा ततः (for °जेन कर्मणा).

62 D4 om. 62a (cf. v.l. 61). V3 illeg. up to च (see var.) in d.—a) M1 ततः: (for सहिता:). D4 reads सबान्धवा in marg.—Ś1 illeg. for 62b.—b) Ś1 D1-4.12.13 मनोहरैः (D4 °रै:); V3 मनोरमै: (for मनोरमैः).—c) Ś1 D1-4.12.13 [इ]ह (for [उ]र्वीं). D1.3 प्रतिशान्त- (for प्रतिशान्त-). D5.8.10 शत्रवः G2 अनघाः (for -शत्रवः). Ñ2 V1.2 B1-4 D7 मयोर्चिताः ... (V3 °तैर्; D4 °तैः) प्लवंगमाः.—d) D7 महीतलं. Ñ2 V3.4 B1.2 D8-10 G2 M1.3 भूधराः (V3 illeg.) (for भूतधराः) ...

४३

विशेषेण तु सुग्रीवो हनुमत्यर्थमुक्तवान् ।
स हि तस्मिन्हरिश्रेष्ठे निश्चितार्थोऽर्थसाधने ॥ १
न भूमौ नान्तरिक्षे वा नाम्बरे नामरालये ।
नाप्सु वा गतिसङ्गं ते पश्यामि हरिपुंगव ॥ २
सासुराः सहगन्धर्वाः सनागनरदेवताः ।
विदिताः सर्वलोकास्ते ससागरधराधराः ॥ ३
गतिर्वेगश्च तेजश्च लाघवं च महाकपे ।
पितुस्ते सदृशं वीर मारुतस्य महौजसः ॥ ४

G 4 42 1
B 4 44 5
L 4 34 5

मूधरताम् Cr m g k t as in text (for भूतधरा) N2 V2 3 D1-4 D7 धरिष्यथ V1 भविष्यथ (for प्लवगमा) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 सपुत्रदारा(D2 3 °रा) धर(D1 2 4 12 °रि)ण्यो सविस्मया D4 सह प्रिये सावल्पागरामिमो ※ Cm भूतधरा प्राणभृद्धरा प्राणिभिरुपजीव्या सन्त उर्वी धरिष्यथेति सम्बन्ध । भूतधरामिति पाठे उर्वीविशेषणम् ※ —For 61–62 D11 subst

955* प्रिय कृत वो मम तद्भविष्यति
प्रिये कृते दाशरथेर्महात्मन ।
ततो मया दानफलेन पूजिता
भवे शतैस्तै सुखिनो भविष्यथ ।

—Thereafter D11 cont Ś1 Ñ V B D1 4 7 12 13 ins after 62

956* इत्येवमुक्त्वा हरय सुग्रीवं
राम ससुग्रीवमनमस्थीयेम् ।
शिरोभिरभ्यां सहिता प्रणम्य
जग्मुर्दिशं वैश्रवणाभिगुप्ताम् ।

[(1 1) Ñ2 V D1 उक्ता (for उक्त्वा) B1 2 [ऽ]थ (for ह) B1 D1 11 हरिपुंगवास्ते Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 तथेति चोक्त्वा(Ś1 Ñ1 D4 12 °क्त्वा) हरिपुंगवास्ते —Ñ1 illeg for 1 2-4 —(1 2) V1 illeg after सुग्रीव up to 1 4 ° D1 वीर्यां —(1 3) Ś1 D2 4 12 13 शिरोभिरानम्य(D2 12 °मय)गुणाग्र(D2 °ग्र)गम्य B4 तत शिरोभि प्रणिपत्य सर्वे —(1 4) Ś1 D2 4,12 13 -[अ]भिरक्षितां B2 [अ]भिपालितां D1 [अ]भियुक्तां (for [अ]भिगुप्ताम्) D4 वैश्रवणेन रक्षितां]

Colophon —*Sarga name* Ś1 D1 4 13 उत्तरदिग्गमनं (D1 4 °म) Ñ1 दिग्विचये उत्तरदिग्गमनं Ñ2 उत्तरदिक्प्रयाणं V1 सीतान्वेषणे उत्तरदिग्विनिर्देश V2 उत्तरदिग्विषयप्रतिज्ञा V3 illeg B1 2 उत्तरदिग्विषयाज्ञा B4 उत्तरदिक्प्रयाणं D1 13 उत्तरदिग्विजय D1 सीतान्वेषण उत्तरदिक्प्रवर्तं, D11 उत्तरदिङ्निवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1,4 10 12,13 om Ñ2 G2 42 (as in text) V2 41 V3 B2 46 B3 44 B3 D7 45 D1 29 D2,3,4 T G1 3 M 43 D1 40 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

43

☞ Ś1 Ñ V B D1 4 12 13 read Sarga 43 after 40 M3 begins with श्रीरामाय नमः Before 1 Ś1 ins the lines of 4 41 1

1 V2 illeg for 1–11 (cf v l 4 40 15) —a) D1 2 13 विशेषतस् (for °षेण) Ś1 च (for तु) M3 सविशेषेण सुग्रीवो —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 7 11-13 हनूमन्तमुवाच ह ※ Cr हनूमत्यर्थमुक्तवानिति विशिष्टवान् । धातूनामनेकार्थत्वा कर्माधिकरणत्वाच्च पद्मभिव्याहृतवाचयत निक्षेपे वर्तते ※ —c) G1 हरिश्रेष्ठो (for °ष्ठे) —d) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 11 13 समादधाति(D1 13 °धातु) विक्रम —After 1 D4 6 8–10 S ins

957* अब्रवीच्च हनूमन्तं विक्रान्तमनिलात्मजम् ।
सुग्रीव परमप्रीत प्रभु सर्ववनौकसाम् ।
[(1 2) D6 10 T2 परम (for °म)]

2 V2 illeg for 2 (cf v l 1) —a) B1 हनूमन् (for न भूमौ) V1 2 B2 3 D7 G1 अंतरिक्षे (for नान्त°) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 12 च (for वा) —b) D11 नाचलाम् (corrupt) (for नाम्बरे) D4 G1 वा (for न) B4 D1 [र्थ]चराकर्ये (for [न]मरा°) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 पाताले वा(B1 च) सुरालये —c) B4 D11 M3 गतिभङ्गं Cg k t गतिसर्गं (as in text) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 D1-4 7 12 13 नाप्सु वा गतिभग ते —d) B1 D11 हरिसत्तम

3 V2 illeg for 3 (cf v l 1) —a) Ś1 D1-4 12 13 सासुरा B4 D7 10 G1 3 ससुरा D1 T2 असुरा Ct as in text (for सासुरा) ※ Ck ससुरासुरे । (°देवि । ?) ※ V1 B1 D1 M1 सुर (for सह) D11 ससुरोरग —b) G1 सनागा (for °ग) D11 -गुह्यका (for देवता) Ś1 Ñ1 D2-4 12,13 सनागा(D2 °गा)सुरा(D2 3 13 °मा)नवा । Ñ2 V1 B D7 सनाग्या सहदेवता । V2 सहनागा सदेवता । D1 सयक्षोरगदेवता । G(ed) सनागा सदानवा —c) Ñ2 illeg for सर्वलोकास्ते ससा Ś1 Ñ2 V1 2 D1-3 D1-4,7 11 13 वीर (for सर्व) B4 विदिता वीरतवैव —d) D1 ससागरधराधरा (sic)

4 V2 illeg for 4 (cf v l 1) Ñ1 illeg for 4ab —a) D11 गतिर् (for गतिर्) M3 वेगं (for वेगश्च) D11 वीर्यं (for तेजश्च) —b) V1 D1-4 G1 लाघवश् । Ct as in text (for °वं) D11 महामते —c) G1 तु (for ते) Ś1 Ñ1 D2 4,13 T1 वीर्यं D1 12 एवं D4 धीर (for वीर) —d) V1 मारुतस्य D1 महात्मन (for मारुतस्य) Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4,7 12,13 G1 महात्मन (for महौजस)

G 4 42 5
J 4 44 6
L 4 51 6

तेजसा वापि ते भूतं समं भुवि न विद्यते ।
तद्यथा लभ्यते सीता तत्त्वमेवोपपादय ॥ ५
त्वय्येव हनुमन्नस्ति बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
देशकालानुवृत्तिश्च नयश्च नयपण्डित ॥ ६
ततः कार्यसमासंगमवगम्य हनूमति ।
विदित्वा हनुमन्तं च चिन्तयामास राघवः ॥ ७
सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनूमति हरीश्वरः ।
निश्चितार्थतरश्चापि हनूमान्कार्यसाधने ॥ ८
तदेवं प्रस्थितस्यास्य परिज्ञातस्य कर्मभिः ।
भर्त्रा परिगृहीतस्य ध्रुवः कार्यफलोदयः ॥ ९
तं समीक्ष्य महातेजा व्यवसायोत्तरं हरिम् ।
कृतार्थ इव संवृत्तः प्रहृष्टेन्द्रियमानसः ॥ १०

5 V3 illeg for 5 (cf v l 1) —a) N2 V1 B2 4 D7 11 G2 चापि, B1 3 D1–4 12 [अ]पि च M2 वासि(sic) (for वापि) D1 ते तेजो, D4 11 भूत ते (by transp) (for ते भूत) Ś1 Ñ2 D12 तेजसापि बलेनापि (Ñ1 °नुत [sic]) T2 तेजसा पतिते भूत (sic) —b) Ś1 Ñ2 V1 2 D1–3 D7 11 12 न सम(Ś1 D12 °मो, V2 °त्व) विद्यते भुवि Ñ1 B4 D1–3 8–10 12 T2 न समं भुवि विद्यते —cd) Ś1 Ñ1 D12 यथाद्य, D1 यथाशु, D2 13 यथा तु (for तद्यथा) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 3 11 12 दृश्यते (for लभ्यते) D1 यथा सदृश्यते सीता (for °) M2 तत्तथैव (for तत्त्वमेव) D2 8–10 T2 G M2 Ct [अ]नुचिंतय, T1 [अ]वधारय (for [उ]पपादय) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1–3 7 12 13 तथा त्व कर्तु(D2 13 यतु)मर्हसि, B1 3 तथा कर्तुं त्वमर्हसि, D11 तथा युक्त विधीयता (for d) D4 यथाद्य दृश्यते तात कर्तुमर्हसि वानर ∰ Cr द्वितीयतच्छब्दस्तथाशब्दार्थे ।, Cm तत्त्वमित्यत्र वदिति छेद । तत्तथाशब्दार्थे ∰

6 V3 illeg for 6 (cf v l 1) —a) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 सर्वं, B4 D11 शक्ति (for अस्ति) —b) Ñ2 V2 B1–3 D7 तेज (for बुद्धि) B4 D11 बलवीर्य(D11 °बुद्धि) पराक्रमा —For 6ab, Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

958* वीर्यं शक्तिस्तथोत्साहो गतिस्तेन पराक्रम ।

[Ñ1 illeg from भो up to तेज Ś1 D12 नित्य (for [उ]त्साहो) D12 धृतिश् (for गतिस्) Ś1 D4 12 चैव (for तेन)]

—Ñ1 illeg from 6c up to चिन्त in 7d —c) B2 [अ]नुवर्तित्व (sic) —d) Ś1 B4 D1 2 12 [अ]र्थसमाहित , Ñ2 V1 3 B1–3 [अ]नयवर्जित ; D2 4 13 [अ]न्न समाहित ; D1 12 [अ]नर्थवर्जित (for नयपण्डित) ∰ Cv r m g नयपण्डितेत्यत्र (Cv °त्र पदपरिसमाप्त्यर्थोऽपि Cg °पदान्तरमपि) विवर्ण द्रष्टव्यम् (Cg वोध्यम्) ।, Ck t नये नीतिशास्त्रे । पण्डित समस्पष्टम्(Ct पण्डितेति) मधुर्दि ∰ —After 6, B1 ins

959* सर्वं त्वयि समासक्तं निबिडं न हनूमते ।

7 V3 illeg for 7 (cf v l 1) Ñ1 illeg up to चिन्त in d (cf v l 6) —a) Ñ2 V2 B1–3 D7 ततस्त (for ततः) Ś1 D12 कार्यसमागमम् ; D2 3 10 °मुचितम् ; D1 11 कार्यं समागतम् ; G1 °वितम् ; (ed) °मनिश्चितम् ; Cr m g L t as in text (for °समासंगम्) V1 2 स च कार्यं समासाद्य ; D1 तत्र कार्यं समागम्य —b) V1 समासाद्य, V2 D7 समवसाद्य, B1–3 समभ्यद्य M1 उपगम्य, Cr m g t as in text (for अवगम्य) Ś1 D4 12 हनूमता(D4 °त) D1 महामति (for हनूमति) —After 7ab Ñ2 V1 2 B1 3 4 (repeats in its proper place) D7 (B2 D7 preceded by 962*) read 10cd D1 13 om 7c–8b —c) Ś1 D2 4 11 G2 Cr च हनुमन्त N2 V1 2 B D7 स महाबुद्धिः, Cm g as in text (for हनुमन्तं च) —d) M2 चिंतयित्वा स Cr m g k t as in text (for चिन्तयामास) D1 पार्थिव (for राघव) ∰ Cr चिन्तयामास राघव इति पाठ ∰

8 V3 illeg for 8 (cf v l 1) D4 13 om 8ab (cf v l 7) —b) Ś1 Ñ V2 B1–3 D7 4 7 12 कपीश (for हरी°) —cd) V1 निश्चितार्थतर, D1 °दरः ; D1 °परः ; T1 2 M1 2 Cg °करः ; G1 °तमः, G(ed) निश्चितानुभवः (for निश्चितार्थतरः) D2 13 कपीश्वरे निश्चितार्थ (for °) D11 निश्चितार्थश्च हनुमान्कार्यस्यास्य च साधने

9 V3 illeg for 9 (cf v l 1) —a) Ñ2 B1 3 D3 10 [ए]वं, Cg k as in text (for °वं) Ñ1 B1 2 D7 प्रहितस्य, D11 प्रथि° (for प्रस्थि°) D4 [स] पि (for [अ]स्य) Ś1 Ñ1 D12 तदेव(Ñ1 तत्सर्वं) प्रस्थितं चापि , D1 सर्वं प्रस्थितं चापि D2–4 13 तदैव(D2 °देवं D13 °देव) प्रस्थित चापि ∰ Ck एवं प्रस्थितस्य । अन्तर्भावितेति । भर्त्रा प्रस्थापितस्य ∰ —b) Ś1 D12 परे ज्ञाते च Ñ2 D1 परिज्ञने (D2 °ते) च, D2–4 13 °श्च (for परिज्ञातस्य) B4 कर्मेण (for °भि) —c) V1 मंत्री(metri causa) D12 भर्त्रा (for भर्त्रा) —d) B1–3 ध्रुवं (for ध्रुव) D12 कर्म (for कार्य) —For 9cd, Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

960* मये मामनुगृहीतायासाधयेन फलोदयम् ।

[Ñ1 illeg after मय up to 10b D1 मनुगृहीत (for °गृहीताय) D1 मय तु कर्म गृहीत (for the prior half)]

10 V3 illeg for 10 (cf v l 1) Ś1 illeg for 10ab (cf v l 960*) —a) Ś1 Ñ2 V1 3 B1–3 D2 11 स समीक्ष्य D1 2 13 मर्षीय स D1 समीक्ष्य च (for तं समीक्ष्य) —b) Ñ2 V1 3 B1–3 D7 कपिं (for हरिम्) Ś1 D1–4 12 13 व्यवसायेन वानरं(D2 13 °र) —After 10ab, Ś1 V1 2 B1–3 D7 ins

961* कपिस्मपि ध्रुवं कार्यमपनिश्चलवैरिणः।

ददौ तस्य ततः प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम् ।
अङ्गुलीयमभिज्ञानं राजपुत्र्याः परंतपः ॥ ११
अनेन त्वां हरिश्रेष्ठ चिह्नेन जनकात्मजा ।
मत्सकाशादनुप्राप्तमनुद्विग्नानुपश्यति ॥ १२
व्यवसायश्च ते वीर सत्त्वयुक्तश्च विक्रमः ।
सुग्रीवस्य च संदेशः सिद्धिं कथयतीव मे ॥ १३
स तद्गृह्य हरिश्रेष्ठः स्थाप्य मूर्ध्नि कृताञ्जलिः ।
वन्दित्वा चरणौ चैव प्रस्थितः प्लवगोत्तमः ॥ १४
स तत्प्रकर्षन्हरिणां बलं मह-
द्बभूव वीरः पवनात्मजः कपिः ।
गताम्बुदे व्योम्नि विशुद्धमण्डलः
शशीव नक्षत्रगणोपशोभितः ॥ १५ G 4 42 16 B 4 44 16 L 4 31 16

—Ñ2 V1.3 B D7 (B3 D7 preceded by 962*) read 10^{cd} after 7^{ab} (B4 repeats here). Ñ2 partly damaged for 10^{c} —^{c}) D5.6.8–10 T1 G3 सहृष्ट, Cg as in text (for सवृत्त). Ś1 D1–4.12.13 कृतार्थं इति (D1 °थभावे) निर्वृत्त —^{d}) D13 प्रसन्नेनान्तरात्मना —After 10 Ñ2 V1.3 B1.3 ins B2 D7 ins after 7^{ab} while B4 ins after 10^{cd} (r)

962* तत कार्यसमाधानमवसक्त हनूमति ।

[V3 -समा(सं)गम् (for °धानम्) V3 अवसज्य B3.2 °सक्त (for अवसक्त)]

11 V3 illeg for 11 (cf v l 1) —^{a}) Ñ2 V1.2 B1–3 D7 वानर, B4 D1 G3 M1 तस्मै (for तस्य) V1.2 B1.3 D7 तदा (for तत) —^{b}) Ñ2 V1.2 B1.3 D7 -[अ]भिचिह्नित (for [उ]पशोभितम्) —^{c}) B अंगुलीयम् Ś1 D13 मभिज्ञाने (for °न) —^{d}) V3 B1.4 राजपत्न्या (for °पुत्र्या)

12 ^{a}) M1.2 त्वा (for त्वां) D1–3.13 एतद्दृष्ट्वा (for अनेन त्वा) Ś1 Ñ1 D4.13 एतद्दृष्ट्वा हरे सीता Ñ2 V B1.3 D7 अस्य सा (B1.3 अस्यापि) हरिशार्दूल —^{b}) Ś1 Ñ1 B4 D1–4.12.13 दर्शने, Ñ2 V B1.3 D7 दर्शनात्, D4 सीता च D13 दृष्टेन (for चिह्नेन) V3 illeg from जनकात्मजा up to चैव (see var) in 13^{b} —^{d}) D6 G1.2 M1 तु पश्यति (for [अ]नु°) T3 मत्सकाशेन पश्यति —For 12^{cd}, Ś1 Ñ V1.3 B D1–4.7.11–13 subst

963* मंस्यते मन्नियुक्तं त्वा न चोद्वेगं गमिष्यति ।

[Ñ1 V3 संनियुक्त (for मन्नियुक्त) Ñ V1 त्वा Ś1 D13 पश्यते संनियुक्तं त्वां (for the prior half) D13 त्यक्ष्य न (for न चोद्वेग) Ñ V3 B D1.2.7.11.13 करिष्यति (for गमि°)]

13 V3 illeg up to चैव in ^{b} [see var] (cf v l 12) —^{a}) Ś1 Ñ1 V1.3 B D1.2.4.7.11–13 हि, D7 [ऽ]पि (for च) Ñ1 damaged after ते up to च in ^{c} —^{b}) G1 सत्त्वयुक्तश्च (for सत्त्व°) Ś1 D1–4.12.13 प्रभावश्चैव कर्मणो, Ñ2 V B1–3 D7 कर्म चैव (V3 चापि, V3 illeg up to चैव) प्रकाशितं, B4 कर्मणां च प्रभावना, D13 कर्मणश्च फलोदय —^{c}) V1 om च (subm) —^{d}) D2 सिद्धं चेदय तीव मे D13 सिद्धिं कथयमेति च (sic) ※ Cv सिद्धिं कथयतीव मे इत्यत्र प्रकारवचनमितिकरण द्रष्टव्यम् ।, Cr m सिद्धिं कथयतीव मे इत्यत्र वदति (Cm °त्र इत्यादीदि)त्यध्याहर्तव्यम् ※

14 ^{a}) Ś1 Ñ2 D1–4.12.13 तद्गृहीत्वा D6.11 T1.2 G1 M1.2 स त गृह्य Ct as in text (for स तद्गृह्य) G3 महाबाहु (for हरिश्रेष्ठ) Ñ2 V B D7 स तं तु (Ñ2 D7 तद्)हीत्वा हनु(B1.4 D7 °नू)मान् —^{b}) Ś1 Ñ1 D4.13 सुप्रभं कृत्वा Ñ2 V B D1.2.3.4.10.13 कृत्वा मूर्ध्नि (for स्थाप्य मूर्ध्नि) —V3 illeg for 14^{cd} —^{c}) G3 चरण (for °णौ) G3 चेत (for चैव) —^{d}) D5.6.8–10 T1 G2 M1 प्लवगर्षभ G1 पृथिवीपते (for प्लवगोत्तम) —For 14^{cd}, Ś1 Ñ2 V1.3 B3 D13 subst while B1.3 subst 1 1 only

964* पादौ प्रणम्य रामस्य सुग्रीवस्य च मारुतिः ।
सहायसहितो व्योम पुप्लुवे वानरर्षभ ।

[(l 1) Ś1 D13 स्पृष्ट्वा च (for प्रणम्य) B1 रामस्य पादौ वन्दित्वा (for the prior half) Ś1 D13 महात्मन (for च मारुति) —(l 2) Ñ2 V1 D7 सहायै सहितो Ś1 D13 सौम्य (for व्योम) B1 प्लवगर्षभ (for वानर°)]

—Thereafter B4 cont

965* ततो व्यापत्तकाङ्क्षा पिङ्गाक्षा सर्व एव ते ।
अङ्गदप्रमुखा वीरा हनूमन्तमुपाव्रजन् ।

—For 14^{cd} Ñ1 D1–4.13 subst

966* पादौ स्पृष्ट्वा च रामस्य पुप्लुवे वानरर्षभ ।

while D13 subst

967* चरणौ वन्द्य रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमत ।
ततस्तु हनूमान्वीर सुग्रीव प्लवगेश्वरम् ।
आपृच्छ्य प्राञ्जलिर्भूत्वा पुप्लुवे वानरर्षभ ।

15 ^{a}) B4 बलिनां (for हरिणां) D1 D5.8–10 G3 Ct transp बलं and महद् ※ Cv r हरिणामित्यत्र णामीति दीर्घो वृत्तभङ्गपरिहाराय (न) कृत (Cr दीर्घभाव आर्ष):, Cm g t हरिणामित्यत्र (Ct °णाम्।) दीर्घभाव आर्ष ※ —^{b}) B4 वसन (for पवन) —For 15^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 subst

G. 4 41. 9
B 4 41 17
L 4.33 75

अतिबल बलमाश्रितस्तवाहं
हरिवरविक्रम विक्रमैरनल्पैः ।
पवनसुत यथाभिगम्यते सा
जनकसुता हनुमंस्तथा कुरुष्व ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥

968* प्रहर्षयन्वानरसैन्यमागत
हरिप्रवीर श्वसनात्मज कपि ।
[(1 1) Ś1 D11 शायन (for आगत) D13 प्रहर्षयित्वा नरसैन्यमागत (sic)],
while Ñ2 V B1-3 D7 subst :

969* स हर्षयंस्तद्वलिनां महद्बलं
वनौकसां वायुसुतो ययौ तदा ।
[(1, 1) B3 D7 संहर्षयन् (for स हर्ष°).]

—°) Ś1 V गताङ्गदो D1 विरूद, D13 सुधर्म (for विशुद्ध) V3 illeg from -मण्डल up to ᵈ. V2 °न (for मण्डल) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4.7 11-13 ययौ समावृत (for गणोपशोभित)

16 Ñ1 V3 B1 om 16 Ś1 Ñ2 V1 2 B1-3 D1-4 7 11-13 om st. 16 (including star passage) here and read after 4.40 47 —ᵃ) D3 12 om बलम्. D1 तथा, D13 त्वया (for तव) —ᵇ) D10 om (hapl) विक्रम. D1 वनस्पैः (for °ल्पैः) Ś1 D6 12 तव मतिविक्रम पौरुषस्य काल. D1 तव मतिकारण विक्रमस्य काल, D4.7 13 तव मति(D3 तदुचित)विक्रमकारणस्य काल ; D11 तदपि च विक्रम विक्रमस्य काल —For 16ᵃᵇ, Ñ2 V1.2 B1-3 D7 subst. :

970* अतिबलबलमाश्रितस्तवाहं
तदमरविक्रम विक्रमस्य काल ।
[(1 1) V3 अतिम (for अतिब-). —(1 2) V1 B2 *** म(damaged) (for विक्रम).]

—°) Ś1 Ñ1 V2 2 B1-3 D1-4 7 12,13 मनिलसुत Ś1 V1 2 D1 6-10 12 13 [अ]धि (for [अ]भि) D3-1 [अ]धिगम्य तेजसा, D2 11 [अ]भिगम्य तेजा —ᵈ) D6 damaged for °स्तथा कुरुष्व ※ Cv हरिवरविक्रम सिंहविक्रम । अस्य श्लोकस्यान्ते इति यामवीदित्यध्याहार्यम् । एतत्सर्वमनुसृत्यैव सर्वं धापयतीति स्वयं तु न प्रयुक्ते कपिकबध (?) ।। Cm अतिबलेति । तथा कुरुष्वेत्यनन्तरमिति च रामोऽब्रवीदित्यध्याहर्तव्यम् । (Cm अतिबलेति संबोधनम् ।)। Cg° अतिबलेति सद्बुद्धिः । हरिवरविक्रम सिंहश्रेष्ठविक्रम सुग्रीवतुल्यविक्रमेति वा । श्लोकान्ते इति रामोऽब्रवीदित्यध्याहार्यम् ।। Cl अतिबलेत्यादि वचन रामसुग्रीवसाधारणम् ।। Ct. अतिबल पवनसुत हनुमन् तवैव बलमाश्रितोऽहमस्मि, अतोऽनल्पैर्विक्रमैर्जनकसुता यथाधिगम्यते तथा कुरुष्व । इत्यब्रवीदिति शेषः । रामसुग्रीवयोः साधारणमिदं वचः । अतएव तु षड्विंशाक्षरश्लोक सर्गो यमुपात्त । ※

Colophon —*Sarga name* : Ś1 अंगुलीयप्रदानं । Ñ V1 D1 7 12 13 अंगुलीयप्रदानं (D1 12 °न); V2 B अंगुलीय° V3 B1 °रीयक)प्रदानं; V3 illeg D3 हनुमत्संदेशे अंगुलीयप्रदानं; D3 हनुमत्संदेशाङ्गुलीयप्रदानं ; D1 अंगुलीयकप्रदानं ; D11 हनु मत्येंगुलीयप्रदानं .—*Sarga no* (figures words or both) : Ś1 Ñ1 V1 B1 3 D3.4.12.13 om ; Ñ2 40 V2 3 V3 B1 D6-10 T G1 3 M 41, B2 42, D1 25 D4.7 G2 43 (as in text) D11 38 ; L(ed.) 34 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

४४

तदुग्रशासनं भर्तुर्विज्ञाय हरिपुंगवाः ।
शलभा इव संछाद्य मेदिनीं संप्रतस्थिरे ॥ १

रामः प्रस्रवणे तस्मिन्न्यवसत्सहलक्ष्मणः ।
प्रतीक्षमाणस्तं मासं यः सीताधिगमे कृतः ॥ २

उत्तरां तु दिशं रम्यां गिरिराजसमावृताम् ।
प्रतस्थे सहसा वीरो हरिः शतवलिस्तदा ॥ ३

पूर्वां दिशं प्रति ययौ विनतो हरियूथपः ॥ ४

ताराङ्गदादिसहितः प्लवगः पवनात्मजः ।
अगस्त्यचरितामाशां दक्षिणां हरियूथपः ॥ ५ G 4 45 3 B 4 45 6 L 4 38 2

44

M1 begins with श्रीरामाय नमः —Before 1 D5.6.10 S ins

971* सर्वांश्चाहूय सुग्रीवः प्लवगान्प्लवगर्षभ ।
समस्तानब्रवीद्भूयो रामकार्यार्थसिद्धये ।
एवमेतद्विचेतव्यं यन्मया परिकीर्तितम् ।

[(l 1) T2 G2 प्लवगाधिप G1 °गेश्वर (for °र्षभ) —(l 2) M2 समर्थान् (for °स्तान्) G2 चाब्रवीद् G3 वीरो (for भूयो) D5.6–10 समस्तांश्चाब्रवीद्राजा (for the prior half) —(l 3) D5.8–10 भवद्भिर्वानरोत्तमैः (for the post half) ※ Cg सर्वानाहूय तान् समस्तान्सुग्रीवः प्लवगानब्रवीत् । अत्र सम इति छेदः । सम सर्वत्र पक्षान्तरेऽपि । Ck सर्वांस्तानाहूय समस्तान् स्तानाहूयाब्रवीदुक्तप्रकारं पर्यन्तमित्यादि ※]

1 Ñ1 om 1 Ś1 D1–4.13.14 read 1–2 after 15 (followed by 982*) —a) Ś1 Ñ2 B1–4 D1–4.7.12 G3 तदुग्रं (for तदुग्र) V1 illeg from भर्तुर् up to 2b D2 गत्वा (for भर्तुर्) —b) B1–3 हरियूथपा (for °पुंगवा) B4 सर्वे विज्ञाय वानरा —c) D1 समाद्य (for °छाद्य) ※ Cv शलभा इति पाठः । Cg शलभा इति बहुत्वमात्रे दृष्टान्तः । Ch शलभा उत्पातकालप्रवृत्ता असंख्याताः प्राणिविशेषाः ※ —d) Ñ2 B1 पृथिवीं च (B1 स) (for मेदिनीं स) V2 B2.3 D2.11 स्म पृथ्वीं (B2.3 पृथिवीं [hypm]) च (D11 च पृथ्वीं) प्रतस्थिरे

2 V1 illeg for 2ab (cf v l 1) Ś1 D1.4.13.14 read 1–2 after 15 (followed by 982*) Ñ1 reads 2 after 14ab whereas G(ed) reads 2 after 7 —a) B2.3 D1–4.6.11.12 प्रश्रवणे D12 तत्र (for तस्मिन्) —b) Ś1 D13 व्यवसत् । D1 T1 G1 नियमन्, D7 स वसन्, M2 भवसन् (for न्यवसत्) —c) D1.4.6.7.11.14 प्रतीक्ष्यमाणस् —d) T1 कृते Cg as in text (for कृतः) Ś1 Ñ V B D1–4.7–13 सीताधि(V3 B2.3 D12 °धि)गमने कृत (Ñ2 D8–10 कृते V B कृत D1.13.14 कृतः D7 कृते[sic]) D6 G1 M2.3 सीतायाधिगमो कृत (M3 °त) T2 G3 सीताया धिगमो कृते (metri causa) ※ Crm सीताधिगम इति निमित्तसप्तमी । Cg सीताधिगमे सीताधिगमनिमित्तम् ※

3 Ś1 Ñ1 D1–4.13.14 (all read 3 after 6) read 3–7 (including star passages) before Sarga 46 Ñ2 V B1–3 D7 read 3 after 974* D11 reads 3 and 9ef after 974* —a) G3 हि (for तु) V1 illeg from दिशं up to l 2 of 972* Ś1 Ñ1 D1.4.13.14 दिव्यां Ñ2 V1 B1.2 D1.4.7.11 दुर्गां V2 स्वर्गां B4 घोरां (for रम्यां) —b) Ś1 Ñ V2 B2.4 D2.4.7.11–13 गिरिजाल (for °राज) Ñ2 V2 B1.2 D7 °समाकुलां —c) ※ Cg प्रतस्थे प्रस्थातुमुद्युक्तः । सर्गान्ते सुग्रीवसंनिधौ सनाहकथनात् ※ —d) T1.2 तथा G1 महान् (for तदा) —For 3cd, Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 subst

972* वीरः शतबलिर्नाम ययौ बहुबलानुगः ।
सागरान्सागरानूपान्सरितः पत्तनानि च ।
सर्वाणि समयो जग्मुर्नदन्तो भीमविक्रमाः ।

[V1 illeg for l 1–2 —(l 1) Ś1 D13 शतबलो (for °लिर्) Ś1 Ñ1 D1–4.13.14 प्रययौ सान्व(D2 °बल)नुग (for the post half) —(l 2) D11 सोत्सवान् (for सागरान्) V1 सपरप्रस्थान् B4 सागर° D1.2 सागरप्रस्थान् G(ed) पर्वत° (for सागरानूपान्) Ś1 Ñ1 D2.4.13.14 सर्वांश्च सागरान्(Ñ1 °रप्)रस्थान् (for the prior half) Ñ1 D2.4.13.14 पत्तनानि Ñ2 पत्तनानि तथा (for पत्तनानि च) —(l 3) Ś1 Ñ1 D2–4.13.14 वि(D2 नि)नदन्तः प्लवगाः D2 विनर्दन्तो अगमन् (for the post half)]

4 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4.13.14 cf v l 3 —a) T2 विनीतो M3 नाम (for हरि) —For 4 Ś1 Ñ V B(B4 l 1 only) D1–4.7.11–13 subst

973* पूर्वां तु दिशमास्थाय विनतः प्लवगैः सह ।
प्रतस्थे कपिशार्दूलो वानरैर्बहुभिर्वृतः ।

[(l 1) V1 तो (for तु) V2 illeg after दिशम् up to 5b B4 चक्रे नागुर् (for दिशमास्थाय) D11 सर्वैः (for विनत) Ś1 Ñ1 D1–4.13.14 प्लवगाः D4 मनुजगणैः (for प्लवगैः सह) —(l 2) Ś1 D2.4.13.14 हरिः (for कपि) D11 विनतो (for वानरैर्)]

5 For sequence in Ś1 Ñ1 D1–4.13.14 cf v l 3 V2 illeg for 5ab (cf v l 973*) T1 G1.2 M1.2 transp ab and cd —a) Ś1 Ñ V1 B D1–4.7.11–14 G1.2 -(अ)ङ्गदाद्यैः (for ङ्गदादि) —b) G1.2 M1.2 हनूमान् (for प्लवग) T1.2 G2 M1.2 मारुतात्मज —c) Ś1 Ñ1 B4 D2.4.13.14 -चेदितामाशां Ñ2 V1.2 B1 D1 [स]-

G 4 45-4
B 4 45-7
L 4 38 3

पश्चिमां तु दिशं घोरां सुषेणः प्लवगेश्वरः ।
प्रतस्थे हरिशार्दूलो भृशं वरुणपालिताम् ॥ ६
ततः सर्वा दिशो राजा चोदयित्वा यथातथम् ।
कपिसेनापतीन्मुख्यान्मुमोद सुखितः सुखम् ॥ ७
एवं संचोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः ।
स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिताः संप्रतस्थिरे ॥ ८

धरिताम् (for चरिताम्) —^d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12.13 प्रतस्थे हनुमान्कपि (B4 °नपि) Ñ2 V B1-3 D7 11 प्रतस्थे प्लवगैः सह ❀ Cv ताराङ्गदादीत्यादेः श्लोकस्यार्थप्रत्यासो लेखककृत ❀

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 cf v l 3 —^a) D1 8-10 G2 च M1 वा (for तु) M2 भृशं (for दिश) —^b) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 6 11 13 T2 G M1 3 प्लवगैः सह (for प्लवगेश्वर) —^c) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 कपि (for हरि) —^d) Ś1 N1 D2,3-6,8-10,12,13 T2 G2,3 M दिशं D2 3 दुर्गां (for भृशं) ❀ Cv भृशं वरुणपालितामिति सम्यक् ❀—For 6 Ñ2 V1 3(marg) 2 B1-3 D7 11 subst

974* सुषेण कपिशार्दूलो हृष्टो वरुणपालिताम् ।
प्रतस्थे विक्रमोपेतैः सुदुर्गां प्लवगैः सह ।

[(l 1) D7 हृष्टं (for °ष्टो)]

—Thereafter Ñ2 V B1 3 D7 read 3 while D11 reads 3 and 9^{a-f}

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cf v l 3 Ñ2 V B1 3 D7 11 read 7 after 15 (followed by 983*) —^a) B4 इति (for तत) —^b) B4 प्रस्थाप्य सुमहात्मन ; T2 G1 M1 प्रस्थाप्य विज(M1 °च)याय तान् ❀ Ck यथातथमिति निपात । Ct यथार्थं यथायोग्यमि त्यर्थ ❀—For 7^{ab} Ś1 Ñ1 V B1 3 D1 4 7 11-13 subst

975* इति राजा दिश सर्वा समस्थाप्य विचारकान् ।

[B1 3 इह (for इति) Ñ2 B1 3 D7 सर्वान् (for सर्वा) Ñ2 V1 D1-4 विचारयान् D3 विचारयन् (for °रकान्) V1 1 प्रसंस्थाप्य विचार्यकान् D1 संप्रस्थाप्य विचारक (sic) D7 संस्थाप्य हरियूथपान् D11 प्रस्थाप्य स तु वानरान् (for the post half)]

—^c) D6 कपि (for कपि) B1 सेनापतिर् 1 D7 सैन्यपतीन् (for सेनापतीन्) V1 illeg from मुख्यान् up to ^d Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 सर्वान् (for मुख्यान्) —^d) T2 मुमुद T3 मुदित G2 M1 मुदित मुखी Cg as in text (for मुमोद सुखम्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 सन्नागास्तदुपस्थितान् Ñ2 V 2 B1-3 D7 11 सुग्रीवो मुदितोऽभवत् (Ñ2 D7 °तोऽभवत्) B4 समस्ताम्स्त प्रविष्यताद् ; D7 नाद्यतास्तदुपस्थिते (c) ❀ Cr मुमोद मुदित सुखमित्यन्व पाठभेदे संचोदिता इत्यत्रे द्रष्टव्य । अत एवं स्वां स्वां दिशमभिप्रयांज्ञ द्रष्टव्य । अत एव प्रत्यानयिष्यामह इति । समाप्त इतिकरणमध्याहार्यं (°मेद्) ॥ Cr मुमोद मुदित मुखमित्यन्व पाठभेदे संचोदिता सन राजा वानरयूथपा । स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिता संप्रतस्थिरे । आनयिष्यामह सीतां हनिष्यामश्च रावणमिति पाठ । मध्येतिकरणं द्रष्टव्यम् । क्वापि प्रे(°प्रत्ये ?)त्यनेन सम्बन्ध ❀—After 7 Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 ins.

976* नाम्ना विनतमेकाग्रं प्राचीं दिशमनुव्रज ।
तथा शतवलिं चैव कुबेरधरितां दिशम् ।
दिश वरुणगुप्ता च सुषेणमपि वानरम् ।
शशास दक्षिणामाशां हनूमन्तं च मारुतम् ।
दरीणा यमलोकाग्रे पृथिव्या समुपस्थितम् । (5)
दृष्ट्वा महद्द सुग्रीवो राजा वचनमब्रवीत् ।
सर्वमेव विदित्वा तु दृष्ट्वा सीतां च जानकीम् ।
यथेष्टमायात क्षिप्रं तथा वै परिधावत ।

[(l 1) D2,13 अथो (for नाम्ना) B4 एवाग्रे D1 2 रथा (D3 °क)रथां (for एकाग्र) Ñ1 D1 मनुव्रजन् B4 अनुव्र° D2,13 उपस्थित (for अनुव्रज) —After l 1 D1 ins.

976(A)* नदीतीरे वनांश्चैव क्षीरवृक्षे वनालये ।
आरामेषु च कूपाग्रविवरेषु विशेषेषु ।

—(l 2) D1 यथा (for तथा) Ś1 नतबलि L(ed) (for °बलि) B4 उदीचीं तु तथा नील (for the prior half B4 [ध]नुषितां D1 रक्षिताम् (for धरितां) D1 1 (for दिशम्) —Ñ1 om. l 3 —(l 3) B4 तु (for च D13 वानर (for °रम्) —(l 4) Ñ1 D1 समा° (for शशास) B4 ममास धूम्रगोत्र (for the prior half B4 दक्षिणां (for मारुतम्) D1 हनुमन्तमरिन्दम (for the post half) —(l 5) D1 सर्वमेवाशं (for यमलोकाग्रे B4 समुपागत (for °पस्थितम्) —B4 om l 6-7 Ñ1 om l 7 —(l 7) Ś1 D1-4 12,13 एव D1 पश्य (for एव) विचित्य (for विदित्वा) D1 च (for तु) Ś1 D2 तु (for च) —(l 8) B4 यथागतिं (for यथेष्टमाय) D1 पुनरेत्य नैवेद्य (for the prior half) Ś1 D1 तथैव (for तथा वै) D2,13 परिपालयत (for °वत) B4 तथा सर्वे विचित्य (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1 2 4,12 13 (Ś1 D12 5^{ab} only) repeat 8(v l)

—After 7 D7 ins. App I(No 22) while G(ed) reads 2

8 ^a) M2 Cg संचोदिताः Cv r as in text (for °चोदिता) Ś1 Ñ1 B4 D1-4,12,13 मनुज्ञिष्टास्तु ते सर्वे —^b) B4 D2 G2,3 M1 वानरर्षभा —For 8^{ab} Ñ2 V B1-3 D7 11 subst

977* अनुज्ञाता यथा सर्वे सुग्रीवेण महौजसा ।

[V1 illeg from सर्वे up to 9^b V1 भव .... वे (damaged) (for the prior half)]

नदन्तश्चोन्नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
क्ष्वेलन्तो धावमानाश्च ययुः प्लवगसत्तमाः ।
आनयिष्यामहे सीतां हनिष्यामश्च रावणम् ॥ ९
अहमेको हनिष्यामि प्राप्तं रावणमाहवे ।
ततश्चोन्मथ्य सहसा हरिष्ये जनकात्मजाम् ॥ १०
वेपमानां श्रमेणाद्य भवद्भिः स्थीयतामिति ।
एक एवाहरिष्यामि पातालादपि जानकीम् ॥ ११
विधमिष्याम्यहं वृक्षान्दारयिष्याम्यहं गिरीन् ।
धरणीं दारयिष्यामि क्षोभयिष्यामि सागरान् ॥ १२
अहं योजनसंख्यायाः प्लविता नात्र संशयः ।
शतं योजनसंख्यायाः शतं समधिकं ह्यहम् ॥ १३ G 4. 45. 14 B 4. 45. 15 L 4. 37. 7

—^{f}) D3 समभिप्रेक्ष्य, D5 समुप्रेत्य, D6 समनुप्राप्य (for अभिप्रेत्य) —^{d}) Ś1 Ñ1 D3.6.12.13 सहिता, L(ed.) संहिता (for त्वरिता)

9 V3 illeg. for 9^{cd} (cf. v. l. 977*). D6 T G M1.2 Cm.g transp. ^{abcd} and ^{ef} —^{a}) V3 B1 [चा]नद्रतश्च (for [च]न्न°) D1 तु (for second च) D3 नेदुवश्चोद्धृतश्च —^{b}) Ś1 D12 प्लवतश्च (for गर्जन्तश्च) B4 महाबला (for प्लवंगमाः) —D12 reads 3 and 9^{e-f} after 974* —^{c}) Ś1 Ñ V2.3 B4 D1-4.7-10.12.13 Ct क्ष्वेडंतो, V1 B2-3 D5 क्ष्वेडंतो (for क्ष्वेलन्तो) —^{d}) Ś1 Ñ V1.3 B1-3 D1-4.7.12-13 प्रययुस्ते महाजवा (B3 D1 °बला), V2 प्रययुस्ते प्लवंगमा D3.8-10 T1.2 G1 M1.2 Cm.g.t विनदन्तो महाबला —After 9^{cd}, D3.8.10 T2 (as in Ś1) ins. the line of 8^{ab} —^{e}) T2 आनयिष्यामहे Ct as in text (for °महे) ⊛ Cm.g आनयिष्यामह इत्यत्रेतिकरण द्रष्टव्यम् । (Cg आनयिष्यामह इति वदन्त इत्यन्वय)।, Ct आनयिष्यामह इत्यादेरूचुरित्यनेनान्वय ⊛ —For 9^{ef} Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 subst.

978* आनेष्यामो वय सीतामपि मृत्युमुखोदरात्।

[Ñ2 V3 B D7 आनेष्यामो (for आनेष्यामो) V3 illeg. after वय up to -मुखोदरात् Ś1 D3.13 -मुखादपि B1 -रसा गतां D1 -मुखाद्भुव D7.12 -मुखाद्वता(D5 °ता) D11 -मुखादपि (for -मुखोदरात्)]

—Ñ2 V1-3 (illeg.) B D7 cont. Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 cont. l. 2 only while D11 ins. after 9^{cd}

979* पातालतलसंस्था वा यदि वाप्युदधिं गताम्।
प्रतिज्ञां चक्रिरे वीरा प्लवमाना महौजस ।

[(l. 1) B4 [उ]°स्थ (for [व]°धि) —(l. 2) V1 B1 प्रतिज्ञाम् (for °ज्ञां) D3 धीरा (for वीरा)]

—After 9 T2 ins.

980* अहमेको हनिष्यामि रावणं युधि दुष्टधीम्।

10 ^{a}) Ñ1 B1 D1.2.3.8-10 T1.2 G1 M1.2 वधिष्यामि, B4 गमि° (for हनि°) —Ñ1 illeg. from ^{b} up to हरिष्ये in ^{d}. —^{b}) B1 दृष्टे (for प्राप्तं) Ś1 D1-4.12.13 रावणं दुष्टमाहवे Ñ1 V3 B1-3 D7.11 रावणं दुष्टमाहवे —^{c}) D11 M2 तरसा (for सहसा) Ś1 D1-4.12.13 तं तथोन्मथ्य तरसा Ñ2 V B1-3 D7 तथैवो(V3 illeg. after वो up to त्र)न्मथ्य तरसा B4 उन्मथ्य त हि तरसा

11 V3 illeg. for 11 (cf. v. l. 10) D1 om. 11^{ab}. —^{a}) Ñ1 V1.2 B D7.11 किं बहुना M1 वेपमाने (for वेपमानां) Ñ2 D7 [श्र]त्र (for [श्र]म) Ś1 Ñ2 D1-4.12.13 किं वा(D1 च) श्रमेण महता ⊛ Ck जनकात्मजाविशेषण श्रमेण वेपमानामित्यादि।, so also Ct ⊛ —^{b}) B1 T1 G M2 इह (for इति) Ś1 Ñ V2.3 B1.3 D1-4.7.11-13 स्थीयतामिदं(Ñ1 °मिद [illeg.] V1.3 B1-3 D3.11 °द D1 °ति) (for स्थीयतामिति) ⊛ Cv.r भवद्भि स्थीयतामिहेति पाठ ⊛ —^{c}) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1.4.7.11-13 अहमेवा नयिष्यामि B4 अहमेव हरिष्यामि —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 मैथिलीं (for जानकीम्)

12 ^{a}) D1 वेधयिष्यामि L(ed.) विदरिष्यामि (for विधमिष्यामि) B4 विमथिष्याम्यहं वृक्षं —Ñ1 illeg. for ^{b} —^{b}) B1 चालयिष्यामि D3 M3 पात° (for दार°) Ś1 D12 चूर्णयिष्यामि पर्वतान्, Ñ2 V B1-3 D1-4.7.12.13 चाल(V1 B1-2 °न)यिष्यामि पर्वतान् —^{c}) Ś1 Ñ V B1.3 D1-4.7.11-13 वसु(V3 illeg. after वसु up to l. 2 of 981*)धां (for धरणीं) Ñ1 D1.4.6.13 G3 धारयिष्यामि —D7 om. (hapl.) from 12^{d} up to चालयिष्यामि in l. 3 of 981* —^{d}) B1-3 शोषयिष्यामि D3 क्षोभयामि च (for क्षोभयिष्यामि) Ś1 Ñ1 V2 B4 D1.3.11.13 सागरं

13 ^{a}) Ñ2 V1 B1.2 विशालां, V2 विशालो D4 विशाल्या (for संख्यायाः) Ś1 Ñ1 D1-4.13 12 योजनानां (Ñ1 illeg. after नां up to ना in ^{b}) विशालानां(Ś1 D12 °लिभि; D3 °लिर्हि) —^{b}) Ś1 D12 प्लुवत्यान्, B1.3 प्रविष्य, B2 D5 T2 G3 प्लाविता D3 प्लविता, D1.3.9-10 प्लवेयं, D4 प्रविष्टे, D11 प्रविष्या (sic) (for प्लविता) —^{c}) B4 D6.8-10 T G2.3 शत (for शतं) —^{d}) M3 तथा (for ह्यहम्) ⊛ Cv अहमित्यादि। प्रथम शतशब्द पूर्वेण संबध्यते। नूनं योजनसंख्याया शतं प्लविता नात्र संशय। कुतो योजनसंख्याया समधिकं शतं अहं प्लविता ।। Cr.m अहमिति अहं (Cm अहं)। योजनसंख्यायाः शतं प्लविता नात्र संशय इत्येकस्य वचनम्। योजनसंख्यायाः शतं समधिकं(Cr °धिकं अहं)मित्यन्यस्य। (Cr हिशब्द प्रसिद्धौ)।। Cg अहमित्यादि सागरानित्यन्तमेका न्वयम्।। Ct अहं योजनेत्येकस्य वाक्यम्। शतयोजनेत्यन्यस्य ⊛ —For 13^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 subst., Ñ2 V B1-3 D7

G 4 45 15 B 4 45 16 L 4 37 9 भूतले सागरे वापि शैलेषु च वनेषु च ।
पातालस्यापि वा मध्ये न ममाच्छिद्यते गतिः ॥ १४

इत्येकैकं तदा तत्र वानरा बलदर्पिताः ।
ऊचुश्च वचनं तस्मिन्हरिराजस्य संनिधौ ॥ १५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

---

subst l 2-3 and D11 for 13 while B1 ins l 2-3 after 13

981* अहमद्य गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ।
मधुद्विवानरपतिर्यं खेदयति वानरान् ।
अहमेको गमिष्यामि कार्यस्यैतस्य साधक ।

[D7 om up to गमिष्यामि in l 3 V3 illeg up to l 2 (for both cf v l 12) Ñ1 illeg for the prior half —(l 1) D1 यो (for अद्य) Ś1 D18 द्रुत (for द्रुतम्) —(l 2) Ñ1 illeg up to खेदयति D1 4 11 12 दुर्वृद्धि (for अ°) B1 अन्युद्विधुरिपिरि (for the prior half) D11 यत् (for य) Ś1 B1 D8 11 12 प्रेषयति G(ed) क्षोभयति (for खेदयति) —(l 3) V1 B2 4 भविष्यामि (for गमि°) V2 D8 [प]कस्य (for [प]नल) D11 माघने (for साधक) B1 कायनस्यापैसाधक (for the post half)]

14 V2 illeg for 14 —a) Ś1 D11 सर्वेषु Ñ1 D1 4 12 सर्वेतश्च (for सागरे वा) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 सर सु B1 D1 सरित्सु (for वनेषु) M1 वा (for second च) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 11 सरित्स्वेव वा पुन —After 14ab Ñ1 reads 2 Ñ1 om 14c-15 —c) G1 पाताले वा (for पातालस्य) D1 3 च (for [वा]पि) Ñ2 V1 2 B1 3 D7 वे (for वा) Ś1 B1 D1-3 11-13 मध्ये तु B1 मे D1 11 न) D1 om (for वा मध्ये) —d) T1 transp न and मम B1 T1 न्यिते T1 [उ]च्छिद्यत (for [मा]च्छिद्यते) Ś1 D1-4 12 13 गतिर्मे न छिद्यते Ñ2 V1 2 B1-3 D7 न हि (B1 हि)हन्येत मे (V2 से) गतिः D1 11 न गतिर्मे छिद्यते

15 Ñ1 om 15 (cf v l 14) —a) D1 3 5-10 G M1 2 C1 [ए]कैकशः (for °कं) Ś1 D1-4 12 13 इति चैकैक वानराः (Ś1 D11 °श्व वै) Ñ2 V1 B1-3 D7 त्वेकैकवानराः D11 त्वेकैकं तु तदा तत्र T1 एकैकश्रस्तदा तत्र ※C1 एकैक शूरा इत्यर्थ ※ —b) Ñ2 B1 2 D7 11 वानरो बलदर्पित —c) Ś1 B1 D1-4 12 13 ऊचुस्ते Ñ2 V B1 2 D7 11 वचन (for ऊचुश्च) Ś1 Ñ2 D1-4 7-10 12 13 T2 तदा V1 M1 तत्र (for तस्मिन्) ※ Cm ऊचुश्च । अत्र चकार प्रधानवीरवाद्यो समुच्चयवाचक । उत्तरा प्रतिसार इत्यर्थ ※ —d) Ś1 D1-4 11 13 समता, Ñ2 V1 2 B D1 समक्षे, V3 illeg (for संनिधौ) —After 15 Ś1 B1 D1-4 12 13 ins

982* एवमुक्त्वा हरिवरा स्वा स्वां दिशमुपागता ।
ददृशुर्महात्मानो गन्तुकामा दिशो दश ।

[(l 1) D2 12 उक्तास् (for उक्त्वा) Ś1 D11 तु एवं D1 हरिवृषा D4 हरिवराः (for हरिवरा) B1 दृष्ट्वा वानरास्ते तु (for the prior half) D1 2 सेनाम् (for दिशं) D4 सेना महात्मा (for दिशमुपागता) —(l 2) B1 ज्वालामुखैरापीर (for the prior half) B1 महीरुह (for °दिशो दश)]

—Thereafter Ś1 D1-4 12 13 read 1-2 while Ñ2 V1 3 B1-3 D7 11 ins after 15

983* एवमुक्त्वा हरिश्रेष्ठा रेजे रेजे गैर्वैर्महायशा ।
विप्रजग्मुर्महात्मान सुग्रीवस्य दिदृक्षया ।

[(l 1) B1 2 D11 उक्त (for °उक्त्वा) D11 हरिवो (for °ष्ठा) B1 2 D1 रेजे रेजे मैन्दे G(ed) रेजे रेजे स्वे (for रेजे रेजे गैर्वै°) —(l 2) V1 B1 प्रतिजग्मु G(ed) स्वर्जग्मु (for विप्रजग्मु) D11 महात्मने (for °न) D8 सुग्रीवस्य (for दिदृक्षया)]

—Thereafter Ñ1 V1 (V2 after st 15) B1 2 D11 read 7 and then D7 ins App I (No 22)

Colophon Ś1 Ñ2 D1-4 12 13 om —Sarga name Ñ2 V1 2 B1-3 D7 11 वानरप्रतिज्ञा D11 °ज्ञा V3 B1 2 B1 सैन्यागम —Sarga no (figures words or both) V1 B1 om Ñ1 43 V1 42 V2 B1 47 B1 D5 6-10 T G1 2 M 45 B1 D7 46 D11 47 G2 44 (as in text) —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः

४५

गतेषु वानरेन्द्रेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
कथं भवान्विजानीते सर्वं वै मण्डलं भुवः ॥ १
सुग्रीवस्तु ततो राममुवाच प्रणतात्मवान् ।
श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये विस्तरेण नरर्षभ ॥ २
यदा तु दुन्दुभिं नाम दानवं महिषाकृतिम् ।
परिकालयते वाली मलयं प्रति पर्वतम् ॥ ३
तदा विवेश महिषो मलयस्य गुहां प्रति ।
विवेश वाली तत्रापि मलयं तज्जिघांसया ॥ ४
ततोऽहं तत्र निक्षिप्तो गुहाद्वारि विनीतवत् ।
न च निष्क्रमते वाली तदा संवत्सरे गते ॥ ५
ततः क्षतजवेगेन आपुपूरे तदा बिलम् ।
तदहं विस्मितो दृष्ट्वा भ्रातृशोकविषार्दितः ॥ ६
अथाहं कृतबुद्धिस्तु सुव्यक्तं निहतो गुरुः ।
शिला पर्वतसंकाशा बिलद्वारि मया कृता ।
अशक्नुवन्निष्क्रमितुं महिषो विनशेदिति ॥ ७ G 4.46.7 B 4.46.8 L 4.37.21

45

Ś1 Ñ1 D1.4.13 cont. the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः.

—Before 998*, Ñ2 V B1(l. 37–38 only) 2.3 ins a passage relegated to Appendix I (No. 22) while B4 D11 ins the same passage before 1. For Sarga 45, Ñ1 V B1–3 D7 subst 998* which is given at the end.

1 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1–4.13.13 तेषु सर्वेषु (for वानरेन्द्रेषु). —ᶜ) D1.11 विजानासि (for °नीते). —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1–4.10.13 पृथिव्या मडले महत्. B1 D11 सर्व (D12 कृत्स्न) पृथिविमडल (metri causa).

2 ᵃ) D4.6–10 च (for तु). —D5 om. (hapl.?) from 2ᵇ–3ᵃ. —ᵇ) Ñ1 B1 D1.3 रघुनंदन, D6 प्रवणात्मवान् (sic), D11 प्रयता° (for प्रणतात्मवान्). Ś1 D1.12.13 इदं वचन मब्रवीत्. —ᵈ) D2 विस्तारेण. Ś1 Ñ1 D2.12.13 रघूत्तम, D3.8–10 वचो मम. G3 नरेश्वर (for नरर्षभ).

3 D6 om. 3ᵃ (cf. 2). —ᵃᵇ) D4.10 T2 G1 Cr m दुदुभिर् (sic). Cv g k t as in text (for °भिं). Ś1 Ñ1 D1–3.12.13 स यदा मायि(D13 मायि)नै मा(D13 मा)म, D11 यदा स दुदुभे पुत्र, G2 M1 यदा(M1 °था) दुंदुभिनामान (for ᵃ). Ś1 Ñ1 D1–3.12.13 दानव(D1 मायिन) बलिनं नृप (for ᵇ). B4 मायाविन दुंदुभेस्तु ज्येष्ठदैत्य यथा नृप. —Ñ1 D2.4.13 om. 3ᶜᵈ. —ᶜ) Ś1 D2.13 परिलापयते D4.5–10 प्रति° Cg as in text (for परिकालयते). Cg: परिकाल्यते पलायर्यति। कर्तरि यग्दर्शनात्। etc. —ᵈ) Ś1 B1 D1.3.11.12 transp. प्रति and पर्वतम्.

4 ᵃ) D2 G1 यदा. Ś1 Ñ1 D13 दंष्ट्रेण, B1 मायावी, D3.4 दैत्येशो, D13 दैत्येन्द्रो (for महिषो). —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 महागुहां, B1 D1 गुहां भयात्। D4.11 गुहां शुभां (for गुहां प्रति). —ᵈ) T2 महिषं तं जिघांसया. Cr m g मलयं तज्जिघांसया (as in text). —For 4ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 B1 D1–4.11–13 subst.:

984* भयात् प्रविश्य तं वाली मायिनं प्रति अभिययात्।

[B1 D1.3.11 भयात् (for भयात्). D13 तत्र (for वाली). Ñ1 प्रतिजघ्निवान्. B1 दानवं विनिपात्यति, D1.3 मायिनं तं(D3 हि) निजघ्निवान्. D11 दानवेंद्रजिघांसया (for the post. half).]

5 Cf. 4.9.15. —ᵃ) G1 तदाह. Ś1 Ñ1 D1–4.12–13 तेन (for तत्र). B1 D6 विक्षिप्तो (for नि°). —ᵇ) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.12.13 द्वारे (for द्वारि). Ś1 Ñ1 D1.3.4.13.12 M1 विनीतवान्, Cr m g as in text (for °वत्). Cr m: विनीतवत् भृत्यवत्।, Cg: विनीतवत् विनययुक्तमिति क्रियाविशेषणम्. etc. —ᶜ) D1 स (for न). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 निष्क्रां(Ñ1 D1.4 निःक्रां)तवान्. D6 T M3 निष्क्रामते (for निष्क्रमते). —ᵈ) D1 तत्र, T1 तथा (for तदा). D5.11 तथा(D13 °दा) संवत्सरो गतः. —For 5ᶜᵈ D11 subst.:

985* संवत्सरमतिक्रान्तं न च निःक्रमते गुरुः।

6 Cf. 4.9.17. —ᵃ) Ñ1 D4.12.13 तदा. G1 वेगेन (for वेगेन). —Note hiatus between ᵃ and ᵇ. —ᵇ) Ś1 D4.12.13 सपुपूर, Ñ1 D1.3.11 स° D5 सपुपूरि (sic) D6 सपूर्येन (sic) (for आपुपूरे). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 बिलं तदा (by transp.). B1 [s]मं महीतलं. G2 तदाबिलं (for तदा बिलम्). —ᶜ) Ś1 Ñ1 D4.5.12.13 G1 तदा (for तदहं). Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 रुधिरं (for विस्मितो). D4 ततोऽहं तु स्थितो भूत्वा. D11 ततोऽहं व्यथितस्तत्र. —ᵈ) Ś1 Ñ1 D2.4–11 T1 G2.3 M1 भ्रातृ; Cr m g as in text (for भ्रातृ). Ś1 D1–4.12.13 T1.2 G1 M2.3 Cr विषादितः; B1 परिप्लुतः। D11 °शोकविमोहितः. Cm g as in text (for विषार्दितः).

7 Cf. 4.9.19ᵃᵇᶜᵈ. —ᵃ) D1–4.11 T G M1.2 Cv r m, k t गतं, Cg as in text (for कृत). Ś1 Ñ1 B1 D1–4.11–13 अथ(D11 ततो) मे बुद्धिरुत्पन्ना. —ᵇ) Ś1 Ñ1 D13 व्यक्तं मे (for सुव्यक्तं). D4 मे हतो (for नि°). —ᶜ) D11 ततः शिला मया तत्र. —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 तस्य (Ś1 Ñ1 °स्या) द्वारे, B1 °द्वारे, D1.3 तदा(D5 °तो) द्वारे

G 4 46 9 H 4 46 8 L 4 37 21 ततोऽहमागां किष्किन्धां निराशस्तस्य जीविते ।
राज्यं च सुमहत्प्राप्तं तारा च रुमया सह ।
मित्रैश्च सहितस्तत्र वसामि विगतज्वरः ॥ ८
आजगाम ततो वाली हत्वा तं दानवर्षभम् ।
ततोऽहमददां राज्यं गौरवाद्भययन्त्रितः ॥ ९
स मां जिघांसुर्दुष्टात्मा वाली प्रव्यथितेन्द्रियः ।
परिकालयते क्रोधाद्भ्रमन्तं सचिवैः सह ॥ १०

ततोऽहं वालिना तेन सानुबन्धः प्रधावितः ।
नदीश्च विविधाः पश्यन्वनानि नगराणि च ॥ ११
आदर्शतलसंकाशा ततो वै पृथिवी मया ।
अलातचक्रप्रतिमा दृष्टा गोष्पदवत्तदा ॥ १२
ततः पूर्वामहं गत्वा दक्षिणामहमाश्रितः ।
दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः ।
उत्तरां तु दिशं यान्तं हनुमान्मामथाब्रवीत् ॥ १३

(for विलद्वारि) B4 T1 3 G3 M1 कृता मया (by transp) D7 8 13 मया हृता, D11 समर्पिता K(ed) मयावृता (for मया कृता) —d) Ñ1 D1 3 नि क्रमितु D11 निर्गमितु (sic) D12 निक्रमितु (sic) (for निष्क्रमितु) D2 अशक्नुवा निष्क्रमितु (sic) —f) Ś1 Ñ1 D1 4 11 12 असुरो, B4 दानवो, D11 मायावी (for महिषो) Ś1 D12 हि (D12 वि) मरिष्यति, Ñ1 B4 D1-5 8-11 13 Ct विनशि (D5 °शे [sic]) ष्यति D6 विविशेदिति (sic) M1 न विशेदिति (for विनशेदिति) ‡ Cm g विनशेद्विलस्येदित्यर्थः ।, Ck विनशेद्विन शिष्यतीति यावत् ।, Ct विनशिष्यतीत्यस्येति बुद्धेति शेष ‡

8 For 8ab, cf 4 9 19ef —For 8ab, Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12,13 subst

986* ततोऽहमायां नगरीं निराशो भ्रातृजीविते ।

[D1 नगरं (for °रीं), B4 ततोऽहमागम्य पुरीं (for the prior half) Ś1 D1 12 -जीवितात् (for °ते)]

—For 8cd, cf 4 9 20cd —c) D5 6-11 Ct प्राप्य G3 प्राप्ता (for प्राप्तं) Ś1 D3 4 12 13 राज्यं चादाय सुमहत् (D4 सुमहत [sic]) Ñ1 D1 2 राज्यं चावाप्य (Ñ1 °प्यय [sic]) सुमहत्, B4 सुमहत्प्राप्य राज्यं च —d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 8 13 Ct तारां च G2 M1 तारया (for तारा च —e) D1 10 तस्य (for तत्र) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12-13 मित्रैः परिवृत सर्वैः —f) B4 D11 गतसाध्वस (for विगतज्वर) Ś1 D12 विहरामि गतज्वर ‡ Cr वसामीत्यत्र स्मयेन भूतार्थे लट् ।, Cm g t वसामवसम् ‡

9 a) D1 T2 G2 3 तदा (for ततो) D2 वालिन् (for वाली) D2 आजगाम ततो वालि (sic) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 असुरं सुधी D1 6-10 M1 वानरर्षभ, G3 दानवं तदा Cg as in text (for दानवर्षभम्) —c) D2 अददां T2 अददद् (sic) G3 प्राददां (for अददां) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 12 13 ततोऽस्मै (B4 °स्य) राज्यमददं (D2 °दां) —d) D2 वालिनो (for गौरवाद्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 -वर्जित (for -यन्त्रित) D11 भयमानत —After 9 D11 ins

987* राज्यं यदा मया प्राप्तं रुमा तारान्वया प्रिय ।

10 D11 transp ab and cd —a) Ś1 D12 जिघांसु D1 जिघांसन् (for जिघांसुर्) D11 स वालिर्दुष्ट सदात्मा (sic) —b) D2 वालिन् Ś1 Ñ1 B4 D2-4 12 13 वि (Ñ1 D1 3 प्र) चलितेन्द्रिय (B4 °यो) (for प्रव्यथितेन्द्रिय) —After 10ab, D11 ins

988* तेन रोषेण वाली मां हन्तुं समुपचक्रमे ।

—c) D7 -सापयते (for -कालयते) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 G1 रोषाद्, B4 राजन् D5 8-10 G1 वाली (for क्रोधाद्) —d) D11 उपचक्रमे, M1 वानरर्षभ (for सचिवैः सह) ‡ Cr m g परिकालयते निरका (Cr °स)सयत् ।; Ck परिकालयते निष्कासयति स्म । अपि च सचिवैः सह धावन्तं मामनुधावति स्मेति शेष ।; Ct परिकालयते सचिवैः सह धावन्तं मनुधावति स्म ‡

11 D2 om 11-12 Ś1 Ñ1 D3 4 12,13 om 11ab —b) B4 द्रुयमान, D8-10 सोऽनुव (D8 °नु) न्धा D11 ह्यनुविद्ध, T2 अनुयात (with hiatus) G1 M1 2 Ck अनुबद्ध (with hiatus) Cr m g as in text (for सानुबन्ध) D2 प्रधर्षित (for प्रधावित) ‡ Ct ततस्तेन वालिना सोऽहमनुबद्धोऽनुद्रुत प्रधावित ‡ —d) Ś1 D1 3 4 12,13 पुराणि (for वनानि) Ś1 D1 3 4 11-13 T2 विविधानि (for नगराणि) Ñ1 M1 नगराणि वनानि च, B4 नगराणि पुराणि च

12 D2 om 12 (cf v l 11) Ś1 Ñ1 B4 D3 4 12,13 om 12 —b) D1 ततो वै D11 भ्रमता (for ततो वै) —d) G1 दृष्टा (for दृष्टा) D6 reads from गो up to तदा (sec var) in marg D5 8-10 कृता D6 तथा (for तदा)

13 a) D1 3 दिशं (for महं) D1 दिशं (for गत्वा) B4 D5 8-11 S Ct पूर्वां दिशं ततो गत्वा —b) D6 आश्रित (for आश्रित) D5 दक्षिणारण्य दक्षिणां (sic) D1 दक्षिणां आमहं स्थित ; D5 8-11 S पश्यामि विविधान्गुमान् —After 13ab, D5 8 11 S ins

989* पर्वतांश्च नदी रम्या सरांसि विविधानि च ।
उदयं तत्र पश्यामि पर्वतं धातुमण्डितम् ।
क्षीरोदं सागरं चैव नित्यमप्सरसालयम् ।
परिकाल्यमानस्तु वालिनाभिद्रुतस्तदा ।
पुनरावृत्य सहसा प्रस्थितोऽहं तदा विभो । [5]
पुनरावर्तमानस्तु वालिनाभिद्रुतो द्रुतम् ।
दिशस्तस्यास्ततो भूय प्रस्थितो दक्षिणां दिशम् ।
विन्ध्यपादपसंकीर्णां चन्दनद्रुमशोभिताम् ।
द्रुमशैलान्ततोऽन्तरं भूयो दक्षिणतोऽपराम् ।

इदानीं मे स्मृतं राजन्यथा वाली हरीश्वरः ।
मतङ्गेन तदा शप्तो ह्यस्मिन्नाश्रममण्डले ॥ १४

प्रविशेद्यदि वा वाली मूर्धास्य शतधा भवेत् ।
अत्र वासः सुखोऽस्माकं निरुद्विग्नो भविष्यति ॥ १५

G 4 46 14
B 4 46 23
L 4 37 □

[(l 1) D1 नगेन्द्र (for नगी रम्या) D1 s–10 पर्वतान्त दरीरम्यान् (for the prior half) ⊛ Cv पर्वतांश नगी रम्या इति पाठ । पर्वतान्त नदी रम्या इति पाठ स ह्यन्य सुग्रीवनिर्वे । Cr पर्वतांश नगी रम्या इति पाठ साधु ⊛ G2 सरांसि विविधा न्यहन् (for the post half) —(l 3) D1 क्षीरो (for °र) G1 M1 [भ]मि (for [द]श) D1 निस्पेवान्वकाम्य (s c) D11 निद्रार्थनिषवित (for the post half) ⊛ Cg अप्सरस्त्र अप्सरसाम् । पूर्वमवर्धदीर्घ । Ck अप्सरसाम्पथ् । अत्रारान्तोप्सर शब्दान्तम् । Ct अप्सरसेनाप्नोत्कारान्तोप्यार्थ ⊛ —(l 4) D1 s–11 M1 पारि(D1 प्र *)काल्यमानस्तु तन्त (l 5 pm) G1 परीत्य काल्यमानस्तु Cr g ns above (for the prior half) ⊛ Ct परिक्रम्यमान परिक्राम्यमान पलायमान इत्यर्थ । अकारश्च आर्ष ⊛ D1 फि (for [भ]मि) D1 s–10 दुन्दुभ D11 G1 s M1 दुन्दो दुन T1 दुन्दवा G1 दुन्दुभया(sic) (for दुन्दुभ्या) ⊛ Cg वालिनाभिद्रुत परिक्राम्यमानोऽहं दृष्टान्तिकमपश्यमिति पूर्वेण न्वय ⊛ —(l 5) D1 आवृत्ति(s c) (for आवृत्य) D1 तथा (for तन्त) D11 पुनरावर्तितस्तम् पाशेनावर्तितश्च —D1 s–11 om l 6 —(l 6) M1 अनुधावन् (for आवर्तं°) D1 फि (for [भ]मि) G1 दृष्ट्वा M1 दृष्टं तदा (for दृष्ट्वा दृष्टम्) ⊛ Cv परिक्रम्यमानेनापि पूर्वेण सम्बध्यते । अतश्च तानन्तरं पुनराश्रये त्वायधमरव्यानन्तरं पुनरावर्तेनाव पलायनम् । Cr परिक्राम्यमान शरीरेण्युक्तस्य न पश्यामि । पश्चात्तन्तरं पुनरागत्य सहसा हसिनो इत्यर्थ निश्चो । पुनरावर्तमान तु वालिनाभिद्रुतो दृष्टोऽपि तम ⊛ —After l 6 T1 reads l 2 of 991* —(l 7) D11 तम दृष्ट्वा गिरि गवाद् दृ गिरं पुनरागत (cf 4 45 13[cd]) —G1 repeats l 8–9 after 990* —(l 8) D11 °धावमि (for °धाम) G1 s (both times) विवधा प्रमादिनौ (for the prior half) D1 °भिर्ते G1 °ता, M1 s भूषितौ (for °भिवाद) —D11 om l 9 —(l 9) D1 s 10 G1 (both times) Ct °मन्ते (for °म्लाने) Ct पश्यन् (for सर्व) D1 भूतो (for भूतो)]

—[cd]) D11 दिने तु D11 चित्रे (s c) (for दिने च) B1 पश्चिमां च दिशं भूयो (for °) D1 [s]मायद् (for °मिन) B1 योहिन (for सहित) D1 दक्षिणस्योपर्य भूयो दिशमसि प्रधावित —For 13[cd] D1,s–6 S sub t

990* पश्चिमां च दिशं प्राप्तो वालिना समभिद्रुत ।

[G1 repeats 990* after l 9 (r) of 989* D1 10 Ct प्राप्ते (for पश्चिमां) G1 s M1 g Ct as above (for च) C1 1 (both times) च दिशनिन्द्रो दृष्ट्वा (G1 दृ°) (for the post half)]

—Thereafter they cont while D1 ins. after 13[cd]

991* भेदस्मपर्विविधावकाशमम्भो च गिरिनिवासम् ।
यस्य भावे गिरिवेषुतं संप्रापितं ।

हिमवन्तं च मेरुं च समुद्रं च तथोत्तरम् ।
यदा न विन्द शरणं वालिनः समभिद्रुत ।

[(l 1) D1 s–10 स पश्यन् D1 अद्यन्द्य D11 पश्यामि Cr m as above (for संपश्यन्) M1 सेवन्तविविधागमान् (for the prior half) D11 सा (for च) D1 s गिरिमुपर्तं Ct as above (for गिरिसत्तमम्) —T1 reads l 2 after l 6 of 989* —(l 2) D1 प्राप्तवा (for प्राप्य) D11 वाले T1 वाह (for वालि) D11 गिरिवरम् (for °मेरुम्) D1 s1 T G1 s M Cr अतो (for °र) D1 संप्रधावित D1 s प्रधावित D11 °मावन Cr as above (for संप्रधावित) ⊛ Cv पाल्मेरुं । अन्नावमन्दमिति संबन्धो ⊛ —(l 3) —After the prior half of l 3 D11 ins.

991(A)* कर्माणं गच्छमानम् ।
बुद्धयोपास्तिः

M1 स्तोत्रे D11 स्तुहमणि चोत्तरं (for the post half) —(l 4) T1 s यदा Cr m as above (for यदा) D1 s–11 Ct न त्व[a] D1 नाश° Cr m g as above (for न विन्द) D11 वालिनाभिद्रुतो असत् (for the post half) ⊛ Cr न विन्द शरणमिति । रक्षितारं नाविन्दम् । मधिस्थानागमन निश्चयाभावात् । Cm g न विन्द नाविन्दम् (Cm अनुभवात् अर्थे) ⊛]

—[cd]) D1 च (for न) B1 शरणं D1 वालेः D11 याम (for वाले) D11 s म् (for माम्) B1 तस्ते (for यद) D1 s s 11 S तदा (M1 °ना) मां बुद्धिमतो हनूमान्वाक्यम ब्रवीत्

14 [a]) Ś1 D1 s 13,14 सुरं D1 11 स्मृतिः Cr m g k t as in text (for स्मृतं) —[c]) Ś1 Ñ1 B1 D1 s s 13 33 कष्यमूकं (B1 D1 °क) गिरिं प्रति D1 ऋष्यमूको गिरिर्नून D1 इन्द्रे मसुपरित्रा —After 14[ab] D11 ins

992* तातु सम्प्रामितं तं वं ऋष्यमूकं महागिरिम् ।

—[c]) T1 मतङ्गेन Ś1 Ñ1 D1 s 13,15 G1 M1 Cm g ग्रुतः D1 11 T1 C1 Cr यदा Ck t as in text (for तदा) D1 वालेः D11 वाली (for शप्तो) —[d]) B1 नस्मिन् (for °) Ś1 Ñ1 D s 13,33 स्वयमाश्रमे प्रति D11 स्थानं निरूपयितुं —After 14 D11 ins.

993* दुन्दुभिं लोहितार्थं पञ्च मद्दे महामुनि ।
ऋष्यमूके गिरिवरे यत्र वाली प्रवेक्ष्यति ।

15 [a]) T G1 s M1 के (for तु) Ś1 Ñ1 D1 s 13 तस्मात् वानरेन्द्रस्य B1 इह मविगन्ते तत्र । D1 s 13 तस्माने वानरेन्द्रम —[b]) Ś1 Ñ1 B1 D1 s 13 11 न (for [भ]वेत्) Ś1 सुरत्र । Ñ1 सत्र (s c) D1 चन् (sic) D1 s 11 पत्र । D1 सत्र् (for भवत्) —Ś1 D11 om. 15[c]–1[b]

G 4 46 15
B 4 46 23
L 4 37 29
ततः पर्वतमासाद्य ऋश्यमूकं नृपात्मज ।
न विवेश तदा वाली मतङ्गस्य भयात्तदा ॥ १६

एवं मया तदा राजन्प्रत्यक्षमुपलक्षितम् ।
पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं गुहामस्म्यागतस्ततः ॥ १७

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

Ñ1 B4 D1-4 11 om 15^{cd} —^{d}) T1 3 M1 निरुद्विग्नो Ck t as in text (for °द्विग्नो) ꣸ Cg निरुद्विग्नो निर्भय । नात्र निद्रा ꣸ —For 15 D11 subst

994* तदास्य शापात् मूर्धा फलिष्यति न संशय ।
तस्य शापभयाद्वाली ऋश्यमूकं न गच्छति ।
तत्र गत्वा वयं राजंश्चरामो विगतज्वराः ।

16 Ś1 D12 om 16 (cf v l 15) —^{a}) D8 10 11 Ck t तत्र (for ततः) Ñ1 B4 D1 6 16 T2 G1 3 M2 आगम्य G2 आगच्छ Cg k t as in text (for आसाद्य) —^{b}) D2 ऋश्यमूकं —After 16^{ab} B4 ins

995* नाविशत्तत्र वालिनै वै मतङ्गस्य भयार्दितम् ।

—B1 reads 16^{cd} twice —^{cd}) D1 3 11 चिन्तितम् (D3 °तेन [sic]) D4 विद्रुते (for विवेश) N1 न निवेशितुमा वाली (sic) (for ^{c}) B4 भयार्दित (for °त्तदा) N1 D1 3 12 मतङ्गभयमोहित D4 मतङ्गभय*** (for ^{d}) D12 न विविशे मया वाली शापस्य भयवन्ति

17 Ś1 D12 om 17^{ab} (cf v l 15) —^{a}) D11 राम (for राजन्) Ñ1 D1 3 13 एवं तदा मया राम D4 ** ** मया राम —^{b}) Ñ1 उपलब्धम् (sic) (for °क्षितम्) —^{cd}) D6 repeats मण्डलं सर्वं गुहा (see var) D5 8-10 T3 G1 2 M1 सर्वं (for कृत्स्नं) T2 सदनम् (for गुहाम्) D1 4 G1 M3 Cg k सद्यः M1 आसि (for अस्मि) D2 4 13 M1 तदा। Ct as in text (for ततः) Ś1 D12 गुहामभ्यगतस्तदा B4 गुहां रम्या गतस्ततः (sic) D1 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते D7 11 यथा ह्यादर्शमण्डले (for ^{d}) —After 17 B1 ins

996* एवमुक्तो हरीशेन रामो वाक्यमथाब्रवीत् ।
पुनरेवं च पृच्छामि श्रोतुं शापस्य कारणम् ।
मतङ्गस्य प्रभावं च यथावं पश्यामि पौरुषम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवस्तदा वाक्यमुदाहरत् ।
स तोलयित्वा बाहुभ्यां मायाविनमथातनम् ।
चिक्षेप वेगात्तं वाली पादेनैकेन योजनम् ।
मतङ्गो रुधिरास्तेन स्नातमिदमब्रवीत् ।
त्वयेह न प्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् ।
पुनः सर्वशाखासाल वैशर्णं च दिशां मया ।
शापिभार्यं च भद्रे न ऋश्यमूकं च सगम ।

[For l 5 8 cf 4 11 40-42]

while D1 ins

997* ततो हरीश्वचनात्समुत्थस्तु प्लवगमाः ।

—For Sarga 45 N2 V B1 3 D1 subst

998* गतेषु वानरेन्द्रेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
कथं त्वया महाबाहो दृष्टपूर्वा वसुंधरा ।
कथं भवान्विजानीते सुदुर्दशमिदं महत् ।
पृथिवीमण्डलं सर्वं कथं तु भवान्वानसि ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
उवाच श्रूयतां राम यथा दृष्टं मया पुरा ।
यस्तु मया समाख्यातो दुन्दुभिर्नाम दानवः ।
बलदर्पसमुत्सिक्तो निहतो वालिना मृधे ।
महिषो नाम तेजस्वी दुन्दुभेः पूर्वजः सुतः ।
बलं नागसहस्रस्य धारयन्बलवीर्यवान् ।
बलदर्पसमुत्सिक्तो बलात्सर्पवरोत्कटात् ।
किष्किन्धाद्वारमागत्य समाह्वयति वालिनम् ।
स तत्र निहतः संख्ये यथा ते कथितं श्रुतम् ।
तस्मिन्निरायसत्वे च यथाहमभिषेचितः ।
अभिषिक्तं च मां दृष्ट्वा विराद्भागत्य कोपनः ।
स निष्कासितवान्वाली धनुर्भिर्वानरैः सह ।
ततो भयेन कान्तस्य विद्रुतोऽहं भयातुरः ।
उत्सृज्यप्राणस्तेऽप्यह दृष्ट्वा सर्वतो महीम् ।
विज्ञाय वायुपुत्रो मां सत्स्थस्येदं वचोऽब्रवीत् ।
शप्तो वाली मतङ्गेन पुरा महिषकारणे ।
इह स न प्रवेष्टव्यमृश्यमूकं पर्वतं क्वचे ।
तथा ते पतन्मूर्धा प्रविष्टस्यमिदं वचः ।
इदानीं मे स्मृतो राजन्नृश्यमूको महागिरिः ।
तं तु गच्छाम वै सर्व तत्रासौ न प्रविश्यति ।
ततोऽहं तद्वचःश्रुत्वा गतवान्वसुधामहम् ।
हनूमत इति श्रुत्वा प्रविष्टोऽस्मि तमाश्रमम् ।
समागमस्त्वया यत्र मया राक्षसवाहनम् ।
भाविनाथं रिपुं यत्र मलज भयमोहितम् ।
यदाभिषेचितो राज्ये त्वयाहं रघुनन्दन ।
निहत्य वालिनं संख्ये भयमुत्सृज्य दूरतः ।
एवं राघव तत्रत्य मयेयं पृथिवी गता ।
जम्बूद्वीपश्च विस्तीर्णो प्रत्यक्षमुपलक्षितः ।
पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं दीप्तं मतो वशाभि च ।
इदमेतन्महाराज यत्त्वं मां परिपृच्छसि ।

४६

दर्शनार्थं तु वैदेह्याः सर्वतः कपियूथपाः ।
व्यादिष्टाः कपिराजेन यथोक्तं जग्मुरञ्जसा ॥ १

सरांसि सरितः कक्षानाकाशं नगराणि च ।
नदीदुर्गांस्तथा शैलान्विचिन्वन्ति समन्ततः ॥ २

G 4 47 3
B 4 47 2
L 4 38 12

[(l 1) = 1ab. V1 सुग्रीव रामम् (sic) (for राम सुग्रीवम्) —(l 4) V3 D7 नु (for तु) —(l 5) V1 भुवनेश्वर —(l 6) B3 पुरा गया (by transp) —(l 8) Ñ2 D7 समावृत्ती (for समुत्क्षिप्तो) V3 om (hapl ?) from निहतो up to the prior half of l 11 B1 रणे (for मृधे) —For l 9–10 cf 4 11 7 —(l 9) B3 स तु (for क्षुणा) V2 दुदुभे पूर्वजोऽसुर, B1 दुदुभे पूर्वजस्य तु, B2 D7 दुदुभे पूर्वज स्तु(D7 स्तु)न (for the post half) —(l 10) B1 -अनुगोऽस्य —(l 11) B2 रण (for बल) V3 श्रोऽस्मत् (for भासवत्) —(l 12) V2 3 आगम्य B2 आभाष्य (for आगत्य) V B2 समाप्लुत G(ed) समाप्लुत्य च (for समाप्लुयति) —(l 13) V2 सहित (for निहत) D7 यथावत् (for यथा ते) V2 B1 श्रुत (for श्रुतम्) —(l 14) Ñ2 चिरायमाणेन, V1 3 चिरायमाणे तु (for °माणे च) —(l 16) V1 नि क्रमितवान् G(ed) मां निरस्तवान् (for निष्कासितवान्) V2 रात्रिवे (for वाल्ये) —(l 17) V2 तत्र (for ततो) Ñ1 D7 निगता (for निर्गतो) —(l 18) Ñ2 V2 D7 अनुसार्यमाणस्य (hypm) (for अनुसार्यमाणस्य) —After l 18 B1 (reads l 2–3 in marg) 3 ins

993(A)* नदीश्च विवेधा पश्यमनगराणि काननानि च ।
तत सर्वमिह गत्वा दक्षिणां दिशमाश्रित ।
दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कित ।

[Cf 11cd and 13ab cd]

—For l 20–22 cf 4 11 42 —(l 20) G(ed) -वारणात् —(l 21) V3 B1–3 D7 ऋष्यमूक —(l 22) V1 स्युरेन्, V1 3 फलेन् B1–3 भवेद् (for पतेन्) B1 3 विवेशेस (sic) (for प्रविशेयु) V2 इम (for इद) —(l 23) Ñ1 D7 मुक्तो (for स्मृतो) —(l 25) V2 तत्र(for ततो) B1–3 भयान्वित (for °क्रान्ता) —(l 26) Ñ1 D7 इद (for इति) B1 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) V2 [ऽ]द्य (for ऽस्मि) Ñ2 V1 D7 तदा B तव (for तम्) —(l 27) V2 B1–3 अवाप्य च D7 अवाप्यते (for °प्य) V1 समागमं तौ तत्र मया मत्य सावाप्य च —(l 28) V1 3 तत्र (for यत्र) V1 भवतो मया (for भयमोऽस्मि) —(l 29) V1 2 B1 3 तत्र (for यत्र) —(l 30) B1 अत्ययमे (hypm) (for अशाम) —(l 32) V1 3 जम्बूद्वीपस्य V1 विस्तार (for विस्तीर्ण) —(l 33) V1 सर्वे (for कृत्स्न) —(l 34) V1 D7 मया राजन् (for महाराज)]

Colophon D1 om —*Sarga name*. Ś1 Ñ1 D2–4 11 12 पृथिवीवर्णनं (D2 °न) Ñ2 सुग्रीवचनं V1 भूमंडलप्रदेशनं V2–3 पृथिवीमंडलनिरूपणप्रदर्शनं (V3 °निवेदनं) B1–3 पृथिवीमंडलपरिज्ञाननिवेदनं, B4 वालिनाशवचनं D11 पृथिवीमंडलनिवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 G3 45 (as in text) V2 44 V3 B1 49 B2 3 47 D3 5 6 8–10 T G1 2 M 46 D7 48, D11 43 L(ed) 37 —After colophon, D3 concludes with रामः, G with श्रीरामाय नमः

46

M1 begins with श्रीरामाय नमः Before 1, Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 read st 4–6 3 and 7 of 4 44 (with star passages)

1 Ś1 D11 om 1ab —b) Ñ1 D1–4 12 सबला (for सर्वत) T2 हरि (for कपि) D1 8–10 -कुञ्जरा (for -यूथपा) —For 1ab, Ñ2 V B1–3 D7 subst

999* अन्विष्यन्तस्तत शीघ्रं सर्वे ते कपियूथपा ।
पृथिवीं परिचिन्वन्त सशैलवनकाननाम् ।

[(l 1) V अन्विष्य तु V3 हरियूथपा —(l 2) Ñ2 V1 3 B1 3 D7 प्रत्यचिन्वन्त V3 परिचिन्वन्तु (for परिचिन्वन्त)]

—c) D1 यथोक्ता D3 प्रेषिता D7 12 आदिष्टा (for व्यादिष्टा) Ñ1 V1 3 D1–3 D7 मिहेन (for -राजेन) —d) Ś1 Ñ1 B4 D11 यथेष्ट, D13 तथोक्त (for यथोक्त) Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11 12 पृथ ते (for अञ्जसा) Ñ2 V B1–3 D7 सर्वे पृथ च(Ñ1 D7 ते, G(ed) हि) (for जग्मुरञ्जसा) —After 1 Ñ2 V B1–3 D7 ins

1000* व्यचिन्वन्त पुनः सर्वा सीताधिगमने तदा ।

[V2 विचिन्वन्तु B1 3 वन सर्वा(B1 °र्वे) G(ed) दिशः सर्वा (for पुन सर्वा) V2 विचिन्वतो भुव सर्वा (for the prior half) Ñ2 V1 [अ]भिगमने D7 समधिगमने (for सीताधिगमने)]

2 a) Ś1 D11 T2 G3 M1 वृक्षान्, D2–4 12 कच्छान् D6 ते सरित्कक्षान् ; Cr g as in text (for सरित कक्षान्) Ñ1 B4 D1 3 8–11 T1 3 G2 3 M2 ते सरांसि सरित्कक्षान् (B4 °वृक्षान् ; D13 °रूपान्) Ñ2 V B1–3 D7 ते सरांसि गिरिन्कूपान् (V3 °मर्यादान्) ॐ Cm स(सन् ?)रांसि सरित्कुञ्जानिति पाठ । सरित्कुञ्जान्सरित्कूलान् ॐ —b) B4 नगांश्च D11 वनानि T2 3 ग्रामांश्च, G3 आकाशात् ; Cg k t as in text (for आकाश) Ś1 Ñ1 V B1–2 D1–4 7 12 13 सकाननि (B1–3 सकाननि) वनानि च —c) D5 8–10 देशान् (for दुर्गान्) Ś1 Ñ1 D1–4,12 13 दुर्गाणि सरित (L(ed) सर्वत) शैलान् (Ś1 D13 शैला) Ñ2 V B1–3 D7 11 नदीदुर्गांश्च (D11 नदीदुर्गाणि) शैलांश्च —d) Ś1 D12 निचिन्वन्ति Ś1 D3 प्लवंगमा D13 प्लवगंमा (hypm) (for समन्तत) Ñ1 D2–4 12 स्य

G. 4. 47. 4 B. 4. 47. 3 L. 4. 38. 13 सुग्रीवेण समाख्यातान्सर्वे वानरयूथपाः ।
प्रदेशान्प्रविचिन्वन्ति सशैलवनकाननान् ॥ ३
विचित्य दिवसं सर्वे सीताधिगमने धृताः ।
समायान्ति स्म मेदिन्यां निशाकालेषु वानराः ॥ ४
सर्वर्तुकांश्च देशेषु वानराः सफलान्द्रुमान् ।
आसाद्य रजनीं शय्यां चक्रुः सर्वेष्वहःसु ते ॥ ५
तदहः प्रथमं कृत्वा मासे प्रस्रवणं गताः ।
कपिराजेन संगम्य निराशाः कपियूथपाः ॥ ६
विचित्य तु दिशं पूर्वां यथोक्तां सचिवैः सह ।
अदृष्ट्वा विनतः सीतामाजगाम महाबलः ॥ ७

(D12 [illegible])चिन्वन्तश्चवर्तभा; Ñ2 V कृत्स्नांश्च(Ñ2 V2 °*)-शभि(V1 °नि; V23 °षि)चक्रमु; B1-3 D7 स(D2 ते; D7 तान्) कृत्वाभसि(B1.3 °ति)चक्रमु; B1 D11 विचिन्वंत [illegible]. —After 2, Ñ1 V D1.2 D2 ins.:

1001* निर्दराणि नितम्बांश्च विचिन्वन्तस्ततस्ततः ।

[V2 निर्दराणि च(hypm.). D7 निर्दरा नितम्बांश्च(sub m) (for the prior half). Ñ1 V2.3 B2 व्यचिन्वन्.]

3 Ñ1 om. 3^{ab}. —^{a}) Ś1 D7-4.12.13 [अ]भिसख्याता; Ñ2 V B D7 [अ]भिसंख्यातान्; D1 (अ)भिसंप्रेष्या; D5.9-10 T2 M3 समाख्याता; G2 समादिष्टा (for समाख्यातान्). —^{b}) T1.2 पुंगवाः (for °यूथपाः). Ś1 D1-4.12.13 दिवसं वानरेश्वराः; Ñ2 V B1-3 D2.11 देशांस्ते(V2 °शांस्तान्) वानरर्षभाः; B4 देशांश्चैव ग्रुपंगमाः. —G2 repeats 3^{c}-4^{b} and 6^{cd} after 6. —^{c}) D4 ते देशान् (for प्रदेशान्). —For 3^{cd}, Ś1 Ñ2 B4 D1-4.12-13 subst.:

1002* विचिन्वन्तश्च बहुधा बहुलप्रभवोद्भिदाः ।

[Ś1 D13 विचित्य (for विचिन्वंत्). D7 विचिन्वन्तु. Ñ1 D4 व्यचिन्वंश्च बहुलान्; B4 विचिन्वंतु [illegible]; D2 व्यचिन्त्य [illegible], D11 [illegible] (for the prior half). Ñ1 बहुधान्; D2.13 बहुधा, D3 बहुधान्(hypm.). B4 D11 बहु(D11 °हि)प्रसन्नानि च, D3 बहुप्रभवोद्भिदाः (sic) (for the post. half).],

while Ñ2 V B1-3 D7 subst. for 3^{cd}:

1003* विचेरुर्बहुधा [illegible] ।

4 G2 repeats 4^{ab} (cf. 3 l. 3). —^{a}) D1 Ct विचिन्त्य; G M2 विचित्य. Cm g as in text (for °चित्य). T1.2 G1 दिवसे (for °सं). — Ct: [illegible] दिवसे ए Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12-13 सर्वे च सर्वे(D4 D11 °सर्वा)दिवसान्; Ñ2 V B1-3 D7 सर्वे सर्वे(B2 D7 °सा B2.3 °सान्) [illegible] D1 विचित्य तु दिवं सर्वे. —^{b}) Ś1 D1-4.12.13 -(अ)नुगताः; V2 D11 T2 -(अ)भिगमे (for (अ)धिग°). Ś1 D13 गताः; Ñ2 V2 B1-3 D1-4.12.13 कृताः; V2.3 D2 युताः (for धृताः). D1 [illegible]. —^{c}) Ś1 Ñ V B D1-4.12.13 समागच्छन्(B1.3 °गच्छ; D4 °गच्छन्). D1.3 समागमंति (i.e. समायान्ति स्म). D1-4.12.13 मेदिन्यां (for °दिन्यां). —^{d}) Ś1 Ñ2 D1-4.12.13 निशाकालेषु वा; B1 निशाकालेऽपि; D1 निशिकालेषु; T2 [illegible] (for निशाकालेषु). Ñ2 V B1-3 D1 निशाकालेषु प्रवंगमाः (D1 प्रवंगमाः).

5 ^{a}) Ś1 Ñ1 D12 सर्वर्तुकेषु, Ñ2 V B1-3 D2.11 सर्वर्तुफलो(B1 °लां, D11 °ला); D1 सर्वर्तुकेषु; D2.13 सर्वर्तु(D13 °र्तु)केषु; D4 सर्वर्तुकेषु. D1 M1 Cm g k सर्वे कामान्; Cv.t as in text (for सर्वर्तुकांश्च). Ś1 देशेषु; B4.2 शैलेषु. D12 [illegible] (for देशेषु). B4 [illegible] —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 सफलद्रुमान्; Ñ2 V B1-3 D2.11 [illegible](V2 [illegible], D11 °फलान्द्रुमान्). D1.2.4.5 T2 G M2 Ct सफलद्रुमान्; M1(after corr. inf. lin. sec. m as in text) सहलद्रुमान्; Cv.m.g as in text (for सफलान्द्रुमान्). —^{e}) Ñ2 V B1.3 D2.4 वासं; D11 तत्रैव (for शय्यां). Ś1 Ñ1 B1.4 D1-4.12.13 रजनीवासं. —^{f}) Ś1 D13 स(D13 स)र्वा; D7 चक्रु (sic) (for चक्रुः). Ñ1 सर्वेषु (सर्वेषु) सु, D1 सर्वे गुहासु, D2.13 सर्वे क्षपासु D11 [illegible] (for सर्वेष्वहःसु). B1 चक्रु सर्वे गुहासु.

6 ^{a}) M3 तथा; Cg k t as in text (for कृत्वा). Ś1 D1-4.12.13 कृत्वं तु मासं समयं; Ñ1 D2.11 कृत्वा(Ñ1 °त्वा)ऽस्य (D11 तां) मासमर्यादां(Ñ1 °दा); Ñ2 V B D7 दिवं(V2.3 B1.3 D7 °व) प्रथमे मासि(V2 B4 °तं). —^{b}) D1.2 प्रस्रवं (for प्रस्र°). G2 M2 प्रस्रवणाय ते; Cg k t प्रस्रवणं गताः (as in text). Ś1 Ñ1 D1-4.12-13 तस्थिरे; Ñ2 V B D7 कृत्वा प्रस्र(B2.3 °स्र)वणे गिरौ. —After 6^{ab}, B1 ins.:

1004* सर्वेश्च समयं पूर्वं सर्वे प्रस्रवणे तथा ।

—^{c}) Ś1 D13 संगम्य; Ñ1 D1-4.12.13 संगम्य; B1 [illegible] (sic) (for संगम्य). Ñ2 V B1-3 D7 कपिराजे समागम्य (G[ed.] °संगम्य). Ś1 D13 [illegible]; Ñ1 D1-4.12 [illegible]. D1 आगतं (sic) (for निराशाः). Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 कपिपुंगवाः; Ñ2 V B1-3 D2.11 हरियूथपाः. —After 6 G2 repeats 3^{c}-4^{b} and 6^{cd}.

7 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4 [illegible] D1-4.12 विचिन्त्य तु D11 विचित्वाथ; D11 विचित्वा (sic). Cm g as in text (for विचित्य तु). B1 [illegible]; D1.2.4 दिशं (for तु दिशं). Ś1 D11 सर्वां (for पूर्वां). G1 विचित्य च दिशं पूर्वां. —^{b}) D11 दिशं; T1.2 M3 यथोक्तां; T2 [illegible] (for यथोक्तां) V1 m threatens for सचिवैः सह. Ś1 [illegible] Ś1 V2.3 B1-4 D1-4.12.13 [illegible] (D11 [illegible]) [illegible] —Ś1 om. 7^{cd}. D11 reads 7^{c}-^{d} in margin. —^{c}) Ś1 Ñ1 V B D1-4.12.13 P1 अदृष्ट्वा M1 °दृष्ट्वा] [illegible] (P1 D1-4 °दृष्ट्वा) [illegible] —^{d}) D11 [illegible]. Ś1 D1-4.12.13 [illegible] (D7 [illegible]); Ñ2 V B1-3 D7 [illegible]

G 4 47. 19
B. 4 47. 14
L. 4 38. 27

उदारसत्त्वाभिजनो महात्मा
स मैथिलीं द्रक्ष्यति वानरेन्द्रः ।
दिशं तु यामेव गता तु सीता
तामास्थितो वायुसुतो हनूमान् ॥ १४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

D2 18 19 त्रासितान्याह(D3 °द)तानि च, D3 4 त्रासितानि च वानरैः, T2 सर्वाणि निहतानि च —After 13ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 12 13 ins B4 D12 ins after 12 1

1008* रावण मत्स्यमांसैश्च तत्र तत्र प्लवंगमैः ।

[Ś1 Ñ1 D1-4 18 राक्षसान् (for रावण) D1,3 4 इ वमानैश्च, D1 13 सन्यमानो(D3 °ना)श्च (for °मांसैश्च)]

—Thereafter Ñ2 V B D7 cont

1009* प्रविशन्ति नदन्तश्च धावन्तश्च प्लवंगमाः ।
प्लवमाना गर्जन्तश्च पर्यधावन्त वानराः ।

[(l 1) Ñ2 V3 D7 प्रविशन्तो B4 धावयत (for धावतश्च)]
—M3 om 13ᵃᵇ —ᵃ) D1 चैव वे (by transp) G3 गहनोद्देशा (for गहना देशा) —ᶠ) B3 त्रिचेतास्, B3 विचित्रास्, D13 विविधास् (for विचितास्) D7 om (hapl) second पुन —After 13 Ñ2 V1 2 B D7 ins

1010* आगमप्रतिकारश्च वानरैस्तत्र चेष्टित ।

[V1 वानरैश्च विचेष्टित , B3 वानरैरभिचेष्टित (for the post. half)]

while D11 ins

1011* आवासे प्रतिचिन्त्यन्ते रावणस्य दुरात्मन ।
एकैकं पर्वतोऽस्मासिर्नदीवनमहागुहा ।
मार्गिता राघवस्यार्थे सतकृत्वो नरेश्वरा ।

—Thereafter all the above MSS cont whereas Ś1 Ñ1 V2 D1-4 11-13 ins after 13

1012* प्रवृत्तिर्न च वैदेह्या क्वचिदप्युपलभ्यते ।
हनूमान्राघवार्थे तु यत्नवान्प्रियदर्शन ।
आगम तस्य काङ्क्षामो ध्रुवं सोऽधिगमिष्यति ।

[(l 1) Ñ1 D1-4 11-13 प्रवृत्ति(D3 °कृति) (for प्रवृत्तिर्) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 नैव D12 चापि (for न च) Ś1 Ñ1 D1,12,13 नानुविन्दामहे प्रभो, D1 3 4 नाशृणुयमहे प्रभो(D3 4 वय), D11 नाभिगच्छामहे प्रभो (for the post half) —After l. 1, D2 ins

1012(A)* स्थाने स्थाने विविधमद्रिदिशा कृत्वा कृष्णमपि ।
देव नासादिता सीता सम्यक्प्राप्यत्युँरपि ।

—(l 2) Ñ1 B2 3 D7 राघवार्थेषु Ś1 Ñ1 D13 हनूमान् प्रयुक्तश्च D1-4 13 हनूम(D3 13 °म)स्तत्(D1 3 4 °श्च) युक्तस्य, D11 हनूमतस्तु योऽग्रस्य (sic) (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 राघवेण प्रशासित (Ñ1 °तः स्मृत, D1 3 4 12 13 °प्रेषित D12 °सुप्रिय) (for the post half) —(l 3) Ś1 Ñ1 D13 आगति (for आगम) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 11-13 प्रति (for तस्य) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 न चिरादागमिष्यति, D1 न चिरं स चरिष्यति (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1 4 11-13 cont

1013* विक्रमेण च वीर्येण प्रज्ञाबलसमन्वित ।

[D3 4 प्रज्ञया च, D11 प्रतिज्ञया (for प्रज्ञाबल) D11 प्रज्ञाबलसमाहृत (for the post half)]

14 ᵃ) Ś1 Ñ V B D1-3 7-13 G3 हनूमान्, Cg as in text (for महात्मा) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V B1 D1-5 12 13 G1 3 M3 द्रास्यति, T3 प्रेक्ष्यति (for द्रक्ष्यति) Ñ1 D3 10 T1 वानरेंद्र, B4 निश्चयेन (for वानरेन्द्र) —ᶜ) Ñ1 V2 D3,4,7 च (for first तु) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 तामेव D1 रामेव(sic) T1 यामर्थ च (for यामेव) Ś1 Ñ V1 B1-3 D1-4 11-13 हृता(D1 °ता) B4 हृता D7 om (for गता) Ñ2 V1 B1,3 4 हि B3 च (for second तु) D2 12,13 मैथिली (for सीता) V2 3 दिशं च यामर्थ गहनां देशान् —ᵈ) Ñ1 D1-4 11-13 याम् (for ताम्) V1 विविधु (sic) V2 विविष्वतो, B4 T1 2 तां प्रथितो (for तामास्थितो) Ñ V B D2 4 7 11-13 G1,2 महात्मा (for हनूमान्)
ꣿ Cg अस्मिन्सर्गे चतुर्दश श्लोका ꣿ

Colophon —Sarga name Ś1 V B2-4 D12 13 वानरप्रत्यागमने Ñ1 B1 D1-4 11 13 वानरप्रत्यागमन ; Ñ2 वानरप्रत्यागमं —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D2,4 12,13 om , Ñ2 D11 44 V1 45 V3 B1 50, B2 3 48, D1 30 D5 8 9-10 T G1 2 M 47, D7 49 G3 46(as in text) —After colophon D1 concludes with राम ; G with श्रीरामाय नम

४७

सह ताराङ्गदाभ्यां तु गत्वा स हनुमान्कपिः ।
सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं तं देशमुपचक्रमे ॥ १
स तु दूरमुपागम्य सर्वैस्तैः कपिसत्तमैः ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ २
पर्वताग्रान्नदीदुर्गान्सरांसि विपुलान्द्रुमान् ।
वृक्षषण्डांश्च विविधान्पर्वतान्घनपादपान् ॥ ३
अन्वेषमाणास्ते सर्वे वानराः सर्वतो दिशम् ।
न सीतां ददृशुर्वीरा मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ ४

G. 4 48 4
B. 4 48 4
L. 4 59 24

47

D4 erroneously repeats Sarga 47 (cf. v.l. 4 46.10). M1 begins with श्रीरामाय नमः. Before 4.47, D11 ins. a passage relegated to App. I (No. 23).

1 B1 reads 1-3^b in marg. —^a) Ś1 Ñ1 D2.12.13 सहितौ, D3.4 T G1 M2 स गत्वा (by transp.), D8-10 सहसा (for गत्वा स). G2 हनूमान्मारुतात्मज. —For 1^ab, Ñ2 V B1.2 D5.11 subst., while B4 ins. after 1^ab:

1014* अङ्गदप्रमुखैः सार्धं हनूमान्वानरैस्तदा ।

[B1-3 D11 अनागतमुखैः (D5 °दैः) (for अङ्गदप्रमुखैः). D7 वानरैः (for °रैस्). B1.2 तत°, D11 वै (for तदा).]
—^c) Ś1 D11 यथा(D11 °था)दिष्ट, Ñ2 V1.2 B1-3 D5.11 यथोद्दिष्टं, V2 B4 समादिष्टं(B4 °ष्टे) (for यथोद्दिष्टं). —^d) B4 सुदुरासद (for उपचक्रमे). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 तं तु दे(D3.4 °शं दे)शं दुरासदं; Ñ2 V B1-3 D5.11 हरिरिरागगतस्तदा, D6.8-10 T2.3 M1 गत्वा(D6 T2.3 M1 स तं) देशं प्रचक्रमे; T1 G3 तं प्रदेशं प्रचक्रमे. ※ Ck.: प्रचक्रमे अन्वेष्टुमिति शेषः. ※

2 B1 reads 2 in marg. (cf. v.l. 1). —^a) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 सहसा. D6 तु देशम्, T2 तु मासाद् (for तु दूरम्). Ñ2 V B1-3 D5 स विन्ध्यमनुप्राप्त(Ñ2 D5 °प्ताः, B1 °प्ता). —^b) Ñ2 V B1-3 D5 हरिभिः सह; T2 हरि° (for कपिसत्तमैः). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 सह(D1 °हि)तैर्हरिभिर्वीरैः; B4 सर्ववानरपुंगवैः. —^c) D3.4.6.8 ततो विचि(D10 °चि)न्वन् विन्ध्यस्य. ※ Cr.: विचिनोति स्म विन्ध्यस्येति (Cr. °ति पाठः) साम्यक् ※ —^d) B4 (अ)पहनानि (for गह°). D6 वा (for च). G2 गहनाश्च गुहास्तथा. —For 2, D11 subst.:

1015* तत्र स विन्ध्यमासाद्य विचिनोति स्म वानरान् ।
तस्याथ विन्ध्यस्यान्त्र गुहाश्च गहनानि च ।

3 B1 reads 3^ab in marg. (cf. v.l. 1). —^a) D8-10 Cr. पर्वताग्र; Cg. as in text (for °ग्राद्). T2 नदीं दुर्गाद् (for नदीदुर्गान्). D11 नदीनां पर्वतानां च. —^b) D6.8.10 T1 विपुल (for विपुलान्). B4 D11 G2 M1 वृक्षान्विविधान्(B4 D11 °पयुक्)तान्. —For 3^ab, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 subst.:

1016* गुहाश्च सरितः शैलान्कन्दराश्चित्रसानुमान् ।

[D1 वित्रसानुमान् (for चित्रसानुमान्).]

while Ñ2 V B1-3 D5 subst.:

1017* शैलाग्राणि नदीदुर्गान्कन्दराणि वनानि च ।

[B1-3 नगीदुर्गां (for नदीदुर्गा(न्)).]

—^c) D3.10 वृक्षखण्डांश्च. V1 B1.2 च (V2 तु) विस्तीर्णान्; B4 सुविपुलान् (for च विविधान्). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 चित्र(D3.4 वृक्ष)खंडा(Ñ1 °मया)श्च विपुलान्; Ñ2 V1.2 B3 D5 वृक्षगुल्मांश्च विस्तीर्णान्; D1 वृक्षखंडान्सुविपुलान्; D11 वृक्षसर्पांश्च गहनान्. —^d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.12.13 सर्वतो (for पर्वतान्). Ś1 D6.9.10.12.13 G2 वन (for घन). Ñ2 V B1-3 D5 सजलान्वनपादपान्. ※ Cv.: पर्वतान्घनपादपानिति साम्यक्। पर्वताश्च विन्ध्यप्रस्थान्तरवर्तिनः इति विशेषः। Cm. पर्वतान्विन्ध्यस्य पर्वं, Cm. प्रत्य)न्तपर्वतान्। गोमन्तक(Cm. °न्त)प्रभृतीन्। घनपादपानिति सर्वत्र विशेषणम्। Cg. पर्वतान्पर्वताग्रवर्तिनान् ※ —After 3, V1 B4 D11 ins.:

1018* सिंहशार्दूलयुक्तेषु दुर्गेषु गिरिसानुषु ।
धातुनिष्यन्दचित्रेषु महत्सु शिखरेषु च ।
किंनरैरागन्धर्वैर्विर्णेषु वनेषु च ।
सागरारामयुक्तेषु सरःसु च नदीषु च ।
विषमेषु कोटरस्थ महाप्रस्रवणेषु च । (5)
तेषु तेषु प्रदेशेषु तालखण्डवनेषु च ।
महत्सु गिरिगह्वरेषु वनेषु च गुहासु च ।
चकुरन्वेषणं दृष्ट्वा सीतायास्तु वनौकसः ।

[(l. 1) V1 °श्येषु D11 पुण्येषु (for °युक्तेषु). V1 दुर्गेषु (for दुर्गेषु). D11 गिरिसानुषु च (for the post. half). —D11 om. (hapl.) l. 2-4. —(l. 2) B4 °निष्यन्दचित्रेषु (for °निष्यन्दचित्रेषु). —(l. 3) V1 किंनरैः (for °गन्धर्वैः). V1 °विर्णेषु (for °विर्णेषु). —D11 om. (hapl.) l. 4-7. —(l. 4) V1 पुण्येषु (for युक्तेषु). V1 विविधेषु सरःसु च (for the post. half). —V1 transp. l. 5 and l. 7. —(l. 5) D11 °पाद महत्सु च (for the post. half). —V1 om. (hapl.) l. 6. —(l. 6) D11 °नदीषु च (for the post. half). —B4 om. (hapl.) l. 7. —(l. 7) V1 °गह्वरेषु (for °गह्वरेषु). V1 °गुहासु (for वनेषु च). —(l. 8) V1 D11 °न्वेषण (for °षणं).]

4 ^a) Ś1 D11 अन्विष्यमाणास्, G1 M1 अन्वेष°; Ck. as in text (for अन्वेषमाणास्). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 च

G. 4 48 5
B. 4 48 5
L. 4 39 5

ते भक्षयन्तो मूलानि फलानि विविधानि च ।
अन्वेषमाणा दुर्धर्षा न्यवसंस्तत्र तत्र ह ।
स तु देशो दुरन्वेषो गुहागहनवान्महान् ॥ ५
त्यक्त्वा तु तं तदा देशं सर्वे वै हरियूथपाः ।
देशमन्यं दुराधर्षं विविशुश्चाकुतोभयाः ॥ ६
यत्र वन्ध्यफला वृक्षा विपुष्पाः पर्णवर्जिताः ।
निस्तोयाः सरितो यत्र मूलं यत्र सुदुर्लभम् ॥ ७
न सन्ति महिषा यत्र न मृगा न च हस्तिनः ।
शार्दूलाः पक्षिणो वापि ये चान्ये वनगोचराः ॥ ८

तदा Ñ2 V1 B2.4 D7.11 तु तथा V2.3 B1.3 D1 तु तदा (for वै सर्वे) —G3 om 4cd —b) Ś1 D13 सर्वे वद्धीरयूथपा, Ñ V1.2 B D1-4.7.11.13 सर्वे ते हरि(B4 कपि)यूथपा, V3 सर्वतो हरियूथपा —D1 om (hapl.) 4c-6b —c) V2.3 च ता((for सीता() V2.3 सीता, T3 M1 सर्वे (for वीरा)

5 D1 om 5 (cf v l 4) —b) D5.6.8-10 M3 Ck t [अ]पि, Cr as in text (for च) B4 D11 च वनेचरा, M1 च वनौकस (for विविधानि च) G3 फलितानि वनौकस —D5.8.10 om 5cd —c) B1 वै सुख, D6 तत्र हि (for तत्र ह) G3 M1 सर्वतो वानरर्षभा —For 5a-d, Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 subst while B1 D12 ins. l 3 after 5cd

1019* ते मूलानि फलान्येव भक्षयन्तो वनेचरा ।
अन्वेषमाणा दुर्धर्षा अवसंस्तत्र ते सुखम् ।
तेषा तत्रैव वसता कालश्चाभिगतो महान् ।

[(l 1) D2.4 मधुराणि (for ते मूलानि) —(l 2) Ś1 D9.4 अन्वेष्यमाणा (for अन्वे°) Ñ1 ते यथासुख (for तत्र ते सुखम्) —(l 3) B1 तथा (for तत्र) D2.4 व्यतिगता (for चाभि°) B4 सर्वकालोभ्यवर्तत, D11 स काले व्यत्यवर्तत (for the post half)]
while Ñ2 V B1-3 D7 subst for 5a-d

1020* फलमूलानि रम्याणि भक्षयन्तो वनेचरा ।
जाग्रतीं मृगयामासु पिबन्त सलिल शुचि ।
तत्रैव वसता तेषा स कालो व्यत्ययतत ।

[(l 1) V1.2 वन्यानि (for रम्याणि) —(l 2) D7 शुचि (for शुचि)]
—Before 5cd D5.8.10 G3 M3 ins while D6 T G1.2 M2.3 ins l 1 after 5cd and l 2 after 6ab

1021* निर्जलं निर्जनं शून्य गहन रोमहर्षणम् ।
तादृशान्यप्यरण्यानि विचित्य क्षुधापीडिता ।

[(l 1) D6 T M1.2 Cv transp निर्जल and निर्जन D1.8-10 G2 घोरदर्शन Cv r as above (for रोमहर्षणम्) —After l 1, G3 ins

1021(A)* ददृशु सर्वतो दुर्ग वानरास्तु महाबला ।]

—B2 reads 5ef twice —e) Ś1 Ñ V B2.3.4 D2-4.7.11-13 हि (for तु) B2(first time) हि भगतो B2 (second time) D5.8-10 G1 दृश्यश्च Cv r as in text (for तु देशो) Ś1 Ñ1 B1 D2.4.12.13 दुराधर्षो D6.1-3 T G2 M1 Cv दुरन्वेष्यो, Cr as in text (for दुरन्वेषो) —f) B1 वने (for महान्) V1 गुहागहन ** G1 गुहागहनवत्मीवान्

6 D1 om 6ab (cf v l 4) —a) B2 गत्वा (for त्यक्त्वा) M1 कृतत (sic) (for तु तं) D8 विनीर्यत D1 विचीयत (sic) D5 इत्युक्त्वा त (corrupt) Cv r as in text (for त्यक्त्वा तु त) Ñ2 V B D2.4.7-13 G1.2 ततो C1 as in text (for तदा) Ś1 Ñ2 D13 विचेयत तमुद्देश D2.13 विचीय तु तमुद्देश, G3 इति त्यक्त्वा तु त देश —b) Ś1 Ñ V B D2.4.7.11-13 T3 M1 ते, Cv r as in text (for वै) —After 6ab, D6 T G1.2 M2.3 ins l 2 of 1021* —d) Ś1 Ñ1 D12 विचेरु महापर्वत, Ñ2 V B 3 D7 वनौकसः (V1 °गवह V3 °*फल, V2 °वेश्म, B1 °ओष) सकुतोभया, B4 आगच्छन्सहुपर्वत, D1-4.13 विचेरु (D2 °तु) वेङ्कुपर्वत D11 त जग्मुर्वेङ्कुपर्वत ‖ Cv व्यवसस्तत्र तत्र हेत्यत पर "स तु देशो दुरन्वेष्यो, निर्जन निर्जल शून्य त्यक्त्वा तु तं तदा देश, तादृशान्यप्यरण्यानि देशमन्य दुराधर्षं इत्येष पाठक्रम ॥ Cr ते भक्षयन्तो मूलानि अन्वेषमाणा दुर्धर्षा स तु देशो दुरन्वेषो, निर्जल निर्जन शून्य त्यक्त्वा तु त तदा देश, तादृशान्यप्यरण्यानि, देशमन्य दुराधर्ष इति पाठक्रम । Ck फलानि विविधान्यपि स(भ?)क्षयन्तोऽन्वेषमाणास्त इति पूर्वेण सबन्ध । अत परं निर्जले निर्जनमिति (°मित्यादय) श्लोका । अत्र यथादर्शितयोजनाशक्त्या स्व सौकर्याय मध्ये कचन श्लोक प्र(प्रा)क्षिपन्केचित् प्राचीन पुस्तकेषु । एतादृशान्यपीति दुरन्वेषाण्यपीत्यर्थ । क्षुधापीडिता इति मृगपक्षिमूलफलशून्यत्वात्क्षुत्पिपासाभ्यामिति शेष । स देश इति प्रागुक्तनिर्जल मान्देश इत्यर्थ । तथापि समरि विचित्य तु तं देश त्यक्त्वान्य देश विविशुरित्यन्वय । यद्वा महत्सु निर्जनमित्यानन्तर त्यक्त्वा तु त तदा देशमित्यादि पठति । निर्जलादिवर्ण्यवर्त्येत्यन्वयसिद्धये — मन्विष्ट स्यात् । दुरन्वेषदशान्वेषण सति प्राचीनपाठश्च तथा नास्ति ‖

7 a) V2 T1 तत्र (for यत्र) Ś1 Ñ1 D2.11.13 वै निष्फला D2.4 । वि(D4 वृ)क्षफला (for वन्ध्यफला) B3 reads वृक्षा twice —b) Ñ2 V2.3 B1-3 D7 T2 फल, V2 दल (for पर्ण) Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 विपत्रा पुष्पवर्जिता, B4 D1 विपुष्पा फल(D1 पत्र)वर्जिता । D13 पुष्पिता पुष्पवर्जिता [sic] ‖ Cv पर्णवर्जिता इति सत्यक ‖ —d) Ś1 Ñ V2 B D1.4.7.11-13 transp मूलं and यत्र V1 damaged from सुदुर्लभम् up to मृ in 8b B1 सुदुर्गत D11 च दुर्लभ (for सुदुर्लभम्)

8 V1 damaged up to मृ in b (cf v.l 7) —a)

स्निग्धपत्राः स्थले यत्र पद्मिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।
प्रेक्षणीयाः सुगन्धाश्च भ्रमरैश्चापि वर्जिताः ॥ ९
कण्डुर्नाम महाभागः सत्यवादी तपोधनः ।
महर्षिः परमामर्षी नियमैर्दुष्प्रधर्षणः ॥ १०
तस्य तस्मिन्वने पुत्रो बालको दशवार्षिकः ।
प्रनष्टो जीवितान्ताय क्रुद्धस्तेन महामुनिः ॥ ११
तेन धर्मात्मना शप्तं कृत्स्नं तत्र महद्वनम् ।
अशरण्यं दुराधर्षं मृगपक्षिविवर्जितम् ॥ १२
तस्य ते काननान्तांस्तु गिरीणां कन्दराणि च ।
प्रभवानि नदीनां च विचिन्वन्ति समाहिताः ॥ १३
तत्र चापि महात्मानो नापश्यञ्जनकात्मजाम् ।
हर्तारं रावणं वापि सुग्रीवप्रियकारिणः ॥ १४ G 4 48 15 B 4 48 16 L 4 39 15

B4 उत्र (for यत्र) —[b]) Ñ2 V B D7 [अ]पि (for च) G3 पक्षिण (for हस्तिन) —[c]) G3 हस्तिनो (for पक्षिणो) B1.3 यत्र, B4 चापि, D3 *पि, M3 नापि (for चापि) —[d]) D11 न (for ये) D1.3.4 वनचारिण (for °गोचरा) —After 8 D5.6.8–10 S ins

1022* न चात्र वृक्षा नौषध्यो न वल्ल्यो नापि वीरुध ।

[T1.3 G1 M1.3 यत्र (for चात्र) G3 नो नयो (for नौषध्यो) D5 गुल्मो, M3 लता (for वल्ल्यो) T2 [अ]ति, G1 च (for [अ]पि)]

while D11 ins after 8

1023* वर्जितं पशुसंघैश्च तदन्यैर्वनचारिभि ।
निम्नगारण्यबहुलं महाभीमं महद्वनम् ।

9 [a]) T2.3 तले (for स्थले) Ñ2 V3 B1–3 D2 जाता, D5 om (for यत्र) Ś1 न सपद्मा, Ñ1 D3.10 न सत्यत्र, V1.3 तले जाता। B1 तले तत्र D1.2.4.13 न (D11 च) तत्रासन् (for स्थले यत्र) D12 स्निग्धपत्रानुसंपन्ना —[c]) Ś1 Ñ1 D1.4.11–13 सुगंधाश्च प्रेक्षणीया —[d]) Ñ1 D3.10 परिसिक्त(Ñ1 °सक्त)ता, Ñ2 V B D2.3–10 M1 च विव° (for चापि वर्जिता) Ś1 D12 भ्रमरै प(D12 °*3)रिव जिता, D11 भ्रमरैरुपवर्जिता ※ Cv स्निग्धपत्रा इत्यादावपि नेति सबध्यत । भ्रमरैश्चापिवर्जितमिति पाठ ।. Cr m स्निग्ध पत्रा इत्यादावपि न सन्तीत्यनुषज्यत (Cr भ्रमरैश्चापिवर्जिता इति पाठ)।; Cg स्निग्धपत्रा इत्यादि। अथापि न सन्तीत्यनुषज्यत इति कश्चित् । तन्न । भ्रमरैश्चापि वर्जिता इत्यस्या नन्वयात्। किं तु भ्रमरैरप्युपभुक्त स्थलपद्मिनीमात्रमित्यथ । सर्वेऽपि महातटाका स्थलपद्मिनीत्वं गता इति भाव । अन्य देशे विचिन्वन्तीति पूर्वेणान्वय ।; Ck स्निग्धपत्रा पद्मिन्यश्चो स्वनुरूपं । भ्रमरैश्चापिवर्जिता सशुष्का । प्रफुल्लपङ्कजानि च न सन्ति ।; Ct भ्रमरैरिवर्जिता विगत पतित यासु ता सपुष्पा इत्यर्थ । तादृशा फुल्लपङ्कजाश्च यत्र न सन्ति ※

10 [a]) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 तरिंदु, Ñ2 B3 D7 कण्डो, V2 कण्वो, B1.3 कण्वो, D1 बंदिंदु, D6 कांदुर, G(ed) कंडो (for कण्डुर्) V1 क*** (damaged) (for कण्डु नाम) D6 महावीर्य (for महाभाग) —[c]) D1.4 यशस्विन् (for महर्षि) D11 परमोदारो, M1 °र्षो (for परमामर्षी) —[d]) Ñ1 D4 नियतो (for °मैर्) D1 नियमै दुष्प्रधर्षक

11 G3 om 11 —[a]) B1 पुत्रो (for तस्मिन्) B1 तस्मिन् (for पुत्रो) —[b]) V2 दुष्प्रधर्षण (for दशवार्षिक) T2 G1 M2 Ch बालो द्वादशवार्षिक, M3 बाल षोडशवार्षिक —[c]) B4 D5.6 T G1.3 M1.3 Ch प्रणष्टो —[d]) Ñ2 V1.3 B1.3 D7 G1 Cm तस्य, D9–10 Ch t तेन, G(ed) सोमून्, Cg as in text (for तत्र) V1 क्रुद्ध सो**हामुनि

12 G3 om 12 (cf v l 11) —[a]) B4 कृत्स्नं (for शप्त), Ś1 Ñ1 D1.4.12.13 तेनैव(D3–4.13 °न वै) मुनिना शप्त —[b]) Ñ2 V1.3 सर्वं (for कृत्स्न) Ś1 D3.11.13 तत्र, V2 damaged (for तत्र) D12 महावन V1 B D1.2.11 सर्वं(B4 शप्त, D1.3.11 कृत्स्नं) तत्सुमहद्वनं, G1 तस्मात तद्वन महत् —[c]) B4 मद्वण्य (for अशरण्य) Ñ2 V D1–3 D7 ततोभवद्दुराधर्ष —[d]) B4 सर्व (for मृग) Ñ2 V B D7.11 -गणैरपि (for विवर्जितम्) Ś1 Ñ1 D3.12.13 अपि देवगणै सह(Ñ1 D3 °दा) D1 अपि पक्षिणै सदा, D4 अपि रक्षोगणै सदा ※ Cv मृगपक्षिविवर्जितमिति पाठ ※

13 G3 om 13 (cf v l 11) Ñ1 illeg up to गिरीणा in [b] —[a]) T1.3 M3 च (for तु) Ñ2 V B D7 तत्र (for तस्य) Ś1 Ñ2 V B D1–3.11–13 काननांतानि, T2 काननैतास्तु Ct as in text (for काननान्तांस्तु) —[b]) D1 हरीणा (for गिरीणां) Ś1 Ñ V B D1.2.7.11.13 निर्झराणि, G3 M1 शिखराणि (for कन्दराणि) D11 पर्वतानि गिरीणि च (sic) —[c]) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 प्रस्र(D12 °भ)वाश्च, Ñ2 V B D7 तद्वनानि, D1.4 प्रस(D3 °भ)वांश्च (for प्रभवानि) B1 त D1.2.4 हि (for च) D11 महान्तं प्रसवांश्चैव ※ Cm t प्रभवान्युत्पत्तिस्थानानि ।; Cg गिरिगणमध्यप्रदेशा ※ —[d]) Ś1 Ñ1 V B D1.2.7.11–13 सह(Ñ2 V L1.2.3.11 °हि)ति समाहि(D12 °हि)ता सदा Ñ1 D1 विमृश्य सहिता सदा, D4 व्यावलये, D6 °व्य)हिता सदा

14 G1 om 14 (cf v l 11) —[a]) Ś1 Ñ V B1–4 D1–4.11–13 [अ]पि ते (for चापि) —[c]) Ś1 Ñ2 V1 D1.2.11–13 T1 च (for वा) —[d]) Ś1 D1–4.12.13 रामस्य (D1 °स्य)प्रियकारिणं —After 14 Ś1 Ñ V B D1–4.7.11–13 read 21

G. 4 48 27 B. 4 48. 26 L. 4 39 16 ते प्रविश्य तु तं भीमं लतागुल्मसमावृतम् ।
दद‍ृशुः क्रूरकर्माणमसुरं सुरनिर्भयम् ॥ १५
तं दृष्ट्वा वानरा घोरं स्थितं शैलमिवापरम् ।
गाढं परिहिताः सर्वे दृष्ट्वा तं पर्वतोपमम् ॥ १६
सोऽपि तान्वानरान्सर्वान्नष्टाः स्थेत्यब्रवीद्बली ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य संहितम् ॥ १७
तमापतन्तं सहसा वालिपुत्रोऽङ्गदस्तदा ।
रावणोऽयमिति ज्ञात्वा तलेनाभिजघान ह ॥ १८
स वालिपुत्राभिहतो वक्त्राच्छोणितमुद्वमन् ।
असुरो न्यपतद्भूमौ पर्यस्त इव पर्वतः ॥ १९
ते तु तस्मिन्निरुच्छ्वासे वानरा जितकाशिनः ।
व्यचिन्वन्प्रायशस्तत्र सर्वं तद्गिरिगह्वरम् ॥ २०
विचितं तु ततः कृत्वा सर्वे ते काननं पुनः ।
अन्यदेवापरं घोरं विविशुर्गिरिगह्वरम् ॥ २१

15 a) Ś1 D12 द्रुत, B1.3 ह त, B4 G2 तु तद्, D2.13 M1 [अ]च्युत, D6 [अ]शुभ, D11 वन, T3 M3 [आ]शु त, G1 महा, M2 [अ]थ स (for तु त) V3 देश, B1.3 G3 M2 घोरं (for भीम) — b) V3 G3 समाकुल, D1 °ते, D3.4 चर्यैर्वृत (for -समावृतम्) Ś1 स्थित शैलमिवाप्रत (cf 16b) V3 D11 शाल(D11 तृण)गुल्मलताकुल —Ś1 reads 15c in marg — c) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4 7 11-13 तु(V3 D1 ते B1-3 च)महाकायम्, D6 8-10 G3 भीमकर्माणम् (for क्रूर कर्माणम्) V3 सदद‍ृशुर्महाकायम् — d) V3 देव, D11 भय (for सुर) Ś1 D12 भीमविक्रम, M1 सुरमर्दनं, Cg k t as in text (for सुरनिर्भयम्)

16 Ś1 D12 om 16ab — a) Ñ V B D1-4 7 11 13 भीम, M3 घोरा (for घोर) — b) B4 स्थिता (for °तं) D1 यमम्, G3 M1 नीलम् (for शैलम्) Ñ1 D1-4 13 [अ]प्रत, D1 G3 M1 [अ]चल, D6 8-10 [अ]सुर (for [अ]परम्) — c) Ś1 Ñ V B3 D1-4 7 11-13 परिदध्यु, B1 चापि दध्यु, B2 पर दध्यु, D5 परिहृता (for परिहिता) — d) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11-13 हरिसन्धति(D11 °विहि) तचक्षुष (Ñ1 D2 3 13 °षि), B4 तस्थुस्तिमिरलोचना, T1.2 G1.2 M2.3 दृष्ट्वा तान्पर्वतोपमान्, T3 दृष्ट्वा ते पर्वतोपम ❀ Cv r दृष्ट्वा तान्पर्वतोपमानिति सम्यक्(Cr °ति पाद) ❀ —After 16, T3 G3 M1 ins

1024* सोऽपि मारीचतनय भव प्रासममन्यत ।
अथैतत्क्रोधसंरक्षा समापातानमिद्रवत् ।

[(l 1) T3 प्रापन् (for प्रास°) —(l 2) T3 आगतास्त गमिद्रवत् (for the post half)]

17 a) Ś1 Ñ1 D1-4 12.13 स हि G3 M1 ततस् (for सोऽपि) B1 D1 3 4 G1 3 M1 दृष्ट्वा (for सर्वान्) D11 T3 स हि(T3 सोऽपि) मारीचतनय — b) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 तिष्ठ तिष्ठेति चा(D3 4 °त्यथा)ब्रवीत्, D11 तृणलक्षाम नामत, T3 G3 M1 तिष्ठतेत्यब्रवीद्वच (T3 °द्बली) ❀ Cr सोऽपि तानित्यत्र तत्पद्रूत्स्याप्रब्रवीदित्यनेन सबन्ध ❀ — c) Ś1 D3 4 12 समभ्यधावत्, M3 अभ्यधावच्च (for अभ्यधावत) 1 13 स क्रुद्धो, D11 वेगेन (for संक्रुद्धो) Ñ1 D3 समभ्यनत्स(D3 °स्तु) संक्रुद्धो(hypm) — d) Ś1 Ñ1 D1 2 13 तुल्य B1 D11 दक्षिणं, D3 4 13 वेगवान्(D11 °त) D6 8-10 सगत, D6 T1.2 G1.2 M3 Cr संहृतं(T3 G1 °तो) (for संहितम्) —For 17, Ñ2 V B2.3 D7 subst while B1 subst 1 1-2 for 17ab

1025* सोऽपि मारीचतनयस्तूणवन्तावभन्यत ।
तमङ्गद सुसंक्रुद्धो युद्धाय समुपाद्रवत् ।
राक्षसोऽपि सुसंक्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेत्युपाद्रवत् ।
मुष्टिमुद्यम्य विनदन्नङ्गदं समुपाद्रवत् ।

[(l 1) V3 अपश्यत (for अमन्यत) —B3 om l 2 —(l 2) V3 अङ्गदश्च (for तमङ्गद) —B2 om l 3 —(l 3) V2 3 B3 स्वयं क्रुद्धः (for सुसंक्रुद्ध) —B2 om l 4 —(l 4) Ñ2 D7 निनदन् (for वि°) V1 अथ°]

18 a) Ñ1 V B1-3 D7 वेगेन (for सहसा) — b) Ś1 D3 12 13 तथा Ñ1 V B D1 2 4 7 11 बली (for तदा) — d) G2 हा (for ह).

19 a) B1 स वालिपुत्राद्भिहतो, D4 स वालिपुत्रोभिहित G1 स तलाभिहतस्तेन — b) Ś1 Ñ D2 7 12 13 मुखात् B4 सद्यः (for वक्त्रात्) Ñ1 B1 3 D2 4 5 उद्भिरन् B4 D8 11 13 उद्वहन्, D1 उद्भिसान् (sic) (for उद्वमन्) — c) V B1-3 D7 राक्षसो (for असुरो) D6 G2 व्यपतद् T1 M3 [ऽ]भ्यपतद् (for न्यपतद्) — d) Ñ1 V B1 3 D7 वज्राहत इव द्रुम

20 a) Ś1 Ñ1 D1-4 13 12 हते M3 तेपि (for ते तु) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 निपतिते, V2 विनिहते (for निरुच्छ्वासे) — b) Ñ2 जितवासिन (for °काशिन) —G2 om (hapl ?) 20c-21b — cd) D5 6 8-10 T3 G1 3 M1 2 विविचुर्, M3 विचिन्य (for व्यचिन्वन्) —G3 damaged for प्रायशस्तत्र सर्वं B4 D11 प्रयतास् (for प्रायशस्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 विचेरु प्रय(D4 पर्व[sic])तास्तत्र Ñ2 V B1-3 D7 प्रय (Ñ2 V2 3 °ति V1 °त्न)विन्यस्तयत्नेन (for c) D3 4 सर्वे (for सर्वं) Ñ V2 D1-4 6-10 तेऽ V1 B1-3 ते D7 om (for तद्) B4 D11 T3 M1 सर्वतो G1 3 °तो (for सर्वं तद्) Ñ1 वन (for गिरि) Ś1 D2 3 12 सर्वे ते वनगह्वरं (for d)

21 G1 om 21ab (cf v l 20) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 read 21 after 14 — a) D6 विचिन्वन्त (for विचितं

G 4 40 4
B 4 49 3
L 4 40 2

तत्र तत्र सहास्माभिर्जानकी न च दृश्यते ।
तद्वा रक्षो हृता येन सीता सुरसुतोपमा ॥ ३
कालश्च नो महान्यातः सुग्रीवश्चोग्रशासनः ।
तस्माद्भवन्तः सहिता विचिन्वन्तु समन्ततः ॥ ४
विहाय तन्द्रीं शोकं च निद्रां चैव समुत्थिताम् ।
विचिनुध्वं यथा सीतां पश्यामो जनकात्मजाम् ॥ ५
अनिर्वेदं च दाक्ष्यं च मनसश्चापराजयम् ।
कार्यसिद्धिकराण्याहुस्तस्मादेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ ६

---

3 G3 om (hapl) 3–4 —ᵃ) ✿ Cr सहास्माभिरिति-युष्माभिरिति शेष । अस्माभिरित्यात्मनि बहुवचनम् ।, Cm सहास्माभिरित्यात्मनि बहुवचनम् । अस्माभि सह विचितानि युष्माभिरिति शेष ✿ —ᶜ) B3 M3 transp न and च —ᶜᵈ) D6 तथा (for तद्वा) D9 10 Ct तथा रक्षोपहृता च सीतायाश्चैव दुष्कृती —For 3 Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 9 11–13 subst while B4 ins l 1 only after 2

1029* विचितं च वनं सर्वं तृणं हि विदलीकृतम् ।
पश्यामो न च वैदेहीं रावणं तं च राक्षसम् ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D5 वै वनं D1 3 4 11 नो वनं D12 येदन D13 खे वनं (for च वनं) V3 कृत्स्नं (for सर्वं) Ś1 Ñ1 D2 12 13 नो V1 D3 4 11 च (for हि) B4 भूश तद् (for तृणं हि) D13 कन्दली —(l 2) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 न च पश्याम Ś1 Ñ2 D2 3 11 13 चापि N2 D7 न च, V1 * च V3 च न D3 4 चापि (for तं च)]

—Thereafter all the above MSS cont

1030* सुग्रीवेण यथोद्दिष्टा देशा सुविचिता कृता ।
यश्च योऽदिष्टकान्देशास्ते चापि विचिता पृथक् ।
नैव प्रवृत्तिं शुश्रुमस्तस्यो कस्यचिदन्तिकात् ।

[(l 1) V1 damaged from दिष्ट up to चिता V3 D3 11 [अ]न्दिष्टा (for [उ]द्दिष्टा) Ñ2 D7 सुविचिता D1 2 सविचिता Ś1 Ñ1 V2 3 D13 देशास्ते विचितास्तथा D1 8,13 देशास्ते विचि(D2 °चि)तास्तथा D3 4 11 देशास्ते विचिता अपी (for the post half) —(l 2) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 अनुदिष्टाश्च (D1 °स्तु) ये (D13 ते) देशास् D12 अनिर्दिष्टाश्च ये देशास् (for the prior half) D1 तु (for च) D1 विचिता —Ś1 Ñ1 D1–4 11 12 om from l 3 up to l 1 of 1032* —(l 3) Ñ2 D7 न च V3 नैव B1 न वै (for नैव)]

4 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 G3 om 4 (for all cf v l 3) —ᵃ) K(ed)यो Ck t as in text (for नो) —ᵈ) B3 पुन पुन (for समन्ततः) —For 4 Ñ2 V B1–3 D7 subst

1031* कालश्च सुमहान्यातो मार्गता जनकात्मजाम् ।
कृतश्च कालपर्यन्त सुग्रीवश्चोग्रशासन ।

[(l 1) D7 महतो —(l 2) V1 damaged for the post half]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 further cont after 1030* (due to om)

1032* न च सा दृश्यते सीता रामपत्नी च रावण ।
उच्यतामत्र दुर्धर्षा यत्र क्षेममनन्तरम् ।
न हि सा दृश्यते सीता यद्यपि त्र भ्रमामहे ।
श्रुत्वाण्येव स वाक्यमङ्गद पवनात्मजम् ।
उवाच वचनं वीरो वानराणां हितावहम् ।   (5)
सर्वं एव समर्थाश्च श्रुतवन्तश्च वानरा ।

[Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 om l 1 —(l 1) Ñ2 V3 D7 न (for second च) —(l 2) V1 अत्र (for अत्र) V1 D7 क्षमम् (for क्षेमम्) V3 यत्र क्षेमतरं परं (for the post half) Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 तदुच्यतां यथाभाग कि ब (Ś1 D13 च D12 वा) क्षममत परं (Ś1 D3 13 क्षेमत पर D1 क्षेमतर भवेद्) —(l 3) Ś1 D2 12 13 च (for हि) Ś1 Ñ1 D1 11 13 भ्रमाणो येन हेतुना (for the post half) —(l 4) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 तस्यैव श्रुत्वो वाक्यम् V3 श्रुत्वा तमेव वाक्यम् (for the prior half) —(l 5) Ś1 D2 12 13 हितावह D1 13 हितावह (for हितावहम्) —(l 6) Ñ1 सम * (illeg) V3 1 समृद्धाश् (for समर्थाश्) B1–3 बलवन्तश् (for श्रुतवन्तश्)]

5 ᵃ) D1 तन्द्रा (for तन्द्रीं) —ᵇ) G3 M2 [अ]पि (for [च]व) T2 समुत्थिता (for °त्थिताम्) —ᶜ) D5 G1 M1 3 विचिन्वध्वं (for °नुध्व) D5 8–10 T1 G1 3 तथा (for यथा) —For 5 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 subst

1033* वैक्लव्यमत्र मा गास्तु सीताधिगमने वृथा ।

[D1 मा गाद् D3 4 11 मा यात (for मा गास्तु) D 12 वैक्लव्यमत्रा वगान् (for the prior half) Ñ1 सीताया गमने (for °धिगमने) D1 3 4 11 सीताधिगमन प्रति (for the post half)]

while Ñ2 V B1–3 D7 subst for 5

1034* अलं नैराश्यमागत्य सीताधिगमनं प्रति ।
ते वयं परिमार्गामि पुनस्तां जनकात्मजाम् ।
शास्यज्ञापि प्रियामाणान्यथा पश्याम मैथिलीम् ।

[(l 1) V3 वैराग्यम् (for नैराश्यम्) V3 2 [अ]वगमनं (for [अ]धिगमनं) —(l 2) V3 ये (for ते) D7 -मार्ग च —(l 3) V3 एतज्जाम B1–3 पश्यामि (sic) (for पश्याम)]

whereas B4 subst for 5

1035* विहाय निद्रां तन्द्रीं च समोहं च समुत्थितम् ।
सर्वार्थे सर्वतो दृष्टिमन्यथाप्रेण तरोचना ।

6 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 om 6 —ᵃ) Ñ2 V B1 2 D7 अनिर्वेदम् V1 दाक्ष्यदा M1 धास्य (for दाक्ष्यं) —ᵇ) D7 G M1 2 मानसं T2 मानसस्य (for मनसश्च) Ñ2 V3 2

अथापीदं वनं दुर्गं विचिन्वन्तु वनौकसः ।
खेदं त्यक्त्वा पुनः सर्वं वनमेतद्विचीयताम् ॥ ७
अवश्यं क्रियमाणस्य दृश्यते कर्मणः फलम् ।
अलं निर्वेदमागम्य न हि नो मीलनं क्षमम् ॥ ८
सुग्रीवः क्रोधनो राजा तीक्ष्णदण्डश्च वानराः ।
भेतव्यं तस्य सततं रामस्य च महात्मनः ॥ ९
हितार्थमेतदुक्तं वः क्रियतां यदि रोचते ।
उच्यतां वा क्षमं यन्नः सर्वेषामेव वानराः ॥ १०
अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा वचनं गन्धमादनः ।
उवाचाव्यक्तया वाचा पिपासाश्रमखिन्नया ॥ ११
सदृशं खलु वो वाक्यमङ्गदो यदुवाच ह ।
हितं चैवानुकूलं च क्रियतामस्य भाषितम् ॥ १२
पुनर्मार्गामहे शैलान्कन्दरांश्च दरीस्तथा ।
काननानि च शून्यानि गिरिप्रस्रवणानि च ॥ १३ G 4 49 10 B 4 49 13 L 4 40 14

B3 T2 M3 Cm g (अ)पराज्य, V1 (अ)पराजय, B1 3 D2 पराजय, G1 °जित Ck t (अ)पराजय (as in text) —[d] V B1–3 om 6[cd] —[d]) T2 एव, Ca t as in text (for एतद्)

7 Ñ2 V B1 3 D7 transp 7 (with star passage) and 8[ab] —[a]) D6 M2 तद्, Cv m t as in text (for इ[द]द्) M1 अन्य चापि वने दुर्गं —For 7[ab], Ś1 Ñ V B D3 4 7 11 13 subst

1036* यद्यप्येतद्वनं सर्वं विचितं सुसमाहितैः ।

[B4 विहित (for विचित) Ś1 Ñ2 वै, B3 3 हि, D1 3 11–13 ह, D8 4 च (for सु) D4 समाहित (sic)]

—[c]) Ś1 Ñ1 D2 4 12–13 हरिवरैः, B1 3 D1 G2 वन सर्वं (B1 3 °र्वं) B2 D6 7 T1 3 G1 M1 पुन सर्वं, M3 पुन सर्वं (for पुन सर्वं) —[d]) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 पुनरेव, D3 8 10 T2 वनमेव, G2 Cv m पुनरेतद्, Cg as in text (for वनमेतद्) D2 3 विचीयता D6 8 10 Cv r t विचि न्वता M1 विचिन्वत, Cm g as in text (for विचीयताम्) Ñ2 V B1–3 D1 विचिन्वतु वनौकस ※ Cv विचिन्वता स्थ । विन्नोतलोँडादेशस्यात्मनेपत्र्वस्य प्रथमपुरुषबहुवचनस्य रूपमेतत्। एवं वनमेतद्विचीयतामिति पाठ । Cr निचिन्व तामिति विचिनोतेर्लोट प्रथमपुरुषबहुवचने रूपम्। विचीयता मिति पाठे युष्माभिरिति शेष । Cm विचीयता मयाभिरिति शेष Cg विचीयतामन्विष्यताम् ※

8 Ñ2 V B1–3 D7 transp 7 (with star passage) and 8[ab] —[a]) D3 8 10 कुर्वता तस्य (for क्रियमाणस्य) ※ Cv r अवश्य क्रियमाणस्येति सम्यक् (Cr °ति पाठ) ※ —[b]) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 कर्मणो दृश्यते (by transp) —[c]) Ñ2 D9–10 पर (for अल) Ñ2 V B1 3 D7 आसाद्य (for आगम्य) Ś1 Ñ1 D2 4 12 विक्लवत्व न गतव्य, D1 3 11 वैक्लव्य नैव (D2 नानु)गतव्य D13 विक्लव स न गतव्य —[d]) B4 नेह नो (for न हि नो) Ś1 Ñ2 D3 12 धर्षण, Ñ2 V B1 D1 ह्रीदता, D1 2 11 12 मर्षण (D11 °ण) D8 वार्ह, D8 8–10 M1 Ck t (उ)न्मीलन (D8 °न) G3 जीवितु, G2 लीवन Cr m g as in text (for मीलन) Ñ2 V1 2 क्षम (for क्षमम्)

9 [a]) T1 3 M2 क्रोधनो (for क्रोधनो) —[b]) Ś1 D2 4 12 -दड स, D1 दृढश्च, D13 दृढ स (for दण्डश्च) Ś1 Ñ1 V2 B D1 3 4 7 12 13 T2 3 G1 M2 3 वानर (for वानरा) —[c]) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 शूरस्य (for सततं) ※ Cm तस्य तस्मादित्यर्थ ※—After 9 Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 ins

1037* गतेष्वदृष्टकृत्येषु मुक्तलज्जाभयेषु च ।
किं च कुर्यादसौ नो राजा सुहृत्कार्यं निवेदिते ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D13 धृत (for [अ]दृष्ट) Ś1 Ñ1 D13 युक्त (for मुक्त) D13 मुक्तलज्जाभयेषु न (for the post half) —(l 2) D1 3 4 11 न (for च) D2 12 कुर्वीत च (by transp) D1 विनाशिते, D4 [s]भिवेदिते D11 निवेशिते (for निवेदिते) D13 सुहृत्कार्यं विनोदित (for the post half)]

10 B4 transp [ab] and [cd] —[a]) M3 यथार्थम् Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 इदम् (for एतद्) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 हि, Ñ2 V B1 3 4 D1 3 7 11 मे (for व) B2 हितार्थमुक्तमेतन्मे, M2 हितार्थमेव युष्म च —[c]) G3 उच्यतो Ñ1 illeg from वा up to सर्वेषा in [d] Ś1 B1 व, Ñ2 D7 च, D6 8 10 हि (for वा) Ś1 D1–4 11–13 किंचित्, D6 8 9 T1 G3 M3 Ck t यत्तत्, D14 तत्तत् (for यन्न) V1 3 B2 3 उच्यता राक्षस यन्न (sic), B4 उच्यता म क्षम यद्दि

11 D12 om 11–12[b] —[a]) Ñ2 V1 2 B1–3 D1 3 7 तु तत्, V3 D11 च तच (for वच) —[cd]) Ś1 Ñ1 B4 D2 4 8–12 T1 3 व्यक्तया (for [अ]व्य°) G3 प्रवास (for पिपासा) G3 M1 [आ]श्रय (for श्रम) Ñ2 V B1–3 D7 उवाच प्रस्(V3 °थि)त वानर सर्ववानरसंनिधौ

12 D13 om 12[ab] (cf v l 11) —[a]) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 [इ]द्, B4 नो (for वो) —[b]) D1 11 G3 [s]यम् (for यद्) —[c]) G3 M1 [अ]नुरूप (for °कूल) —For 12 Ñ2 V B1 3 D7 subst

1038* सदृश चानुरूप च वाक्यमङ्गदभाषितम् ।
हित च पथ्य च मतं रोचते न सदाशय ।

[(l 1) B2 [आ]लक्ष्य —(l 2) Ñ2 D7 अप्रदग्य]

13 [a]) D11 एन (for पुनद्) D8 मार्ग मद्य, G2 मार्ग्या महे, G3 मार्गाम वै (for मार्गामहे) Ś1 Ñ1 B1 3 D1 12 13 सर्वान्, D1 3 11 शैल, D1 सर्वा (for शैलान्) B4 पुनर्मार्गाम

G 4 49 20 B 4 49 14 L 4 49 15 यथोद्दिष्टानि सर्वाणि सुग्रीवेण महात्मना ।
विचिन्वन्तु वनं सर्वे गिरिदुर्गाणि सर्वशः ॥ १४
ततः समुत्थाय पुनर्वानरास्ते महाबलाः ।
विन्ध्यकाननसंकीर्णां विचेरुर्दक्षिणां दिशम् ॥ १५
ते शारदाभ्रप्रतिमं श्रीमद्रजतपर्वतम् ।
शृङ्गवन्तं दरीवन्तमधिरुह्य च वानराः ॥ १६
तत्र लोध्रवनं रम्यं सप्तपर्णवनानि च ।
विचिन्वन्तो हरिवराः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥ १७
तस्याग्रमधिरूढास्ते श्रान्ता विपुलविक्रमाः ।
न पश्यन्ति स्म वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥ १८
ते तु दृष्टिगतं कृत्वा तं शैलं बहुकन्दरम् ।
अवारोहन्त हरयो वीक्षमाणाः समन्ततः ॥ १९
अवरुह्य ततो भूमिं श्रान्ता विगतचेतसः ।
स्थित्वा मुहूर्तं तत्राथ वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥ २०

शैलस्य, M2 पुनर्मार्गा **** (lacuna) —d) B4 कन्दराणि (for कन्दराश्च) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 वनानि च, D5 8–10 शिलास्तथा T2 G2 दरीस्तथा (sic) G1 गिरींस्तथा (for दरीस्तथा) Ñ2 V B1–3 D7 सकन्दरगुहान्तरान् —D3 om (hapl.) from शून्या up to d —e) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 च शिलानि, Ñ2 V B1–3 D7 च रम्याणि T1 च दुर्गाणि, G(ed.) विचित्राणि (for च शून्यानि) —f) Ś1 Ñ1 V2 B1–3 D1 3 13 नदी, Ñ1 V1 3 B4 D2 4 7 11 नदी, D5 नद्य (for गिरि)

14 a) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 यथोपदिष्टमस्माक —b) B1 [श्रे]तरात्मना (for महात्मना) —cd) G2 3 सर्वं (for सन) Ś1 Ñ1 D1–4,11–13 वयं विचिनुम सर्वे (D1 °वं) B4 विचिन्वतो वय सर्वे (for c) ※ Cg विचिन्वन्तु वन सर्वमित्यत्र (Cg °वं इति) भवन्त इति शेष 1, Cm विचिन्वन्तु भवन्त इति शेष ※ D2 G1 3 दरी (for गिरि) D5 8–10 समन्तत, T2 G1 2 M2 सर्वत (for सर्वश) D2 दरीमत च पर्वत (for d) Ñ2 V B1–3 D7 निश्चय परम कृत्वा विचिन्वन्तु वनौकस

15 D3 om 15–16 —a) D13 समुत्तस्थुर् (for °त्थाय) Ś1 D4 11 तत पुन (Ś1 पुनस्तत) समुत्तस्थुर् Ñ2 V D1–3 D7 तत सर्वे समुत्थाय, G3 पुन समुत्थाय ततो —c) V1 वीक्ष्य, G1 दिग्य (for विन्ध्य) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 4 11–13 संछन्नां (D13,11 °न्ना) Ñ1 V1 संकीर्णां, T1 संपूर्णां (for संकीर्णां) —d) Ś1 D1 3 4 11 13 विचिन्वन् Ñ1 B1 D12 व्यचिन्वन् (for विचेरुर्)

16 D3 om 16 (cf v l 15) —a) D1 नेपाम्बरप्रतिमं (corrupt) —b) Ś1 Ñ V B1 3 D1 3 4 5 7 11–13 महा, G(ed.) मने (for श्रीमद्) V1 D4 12 13 नाशक (for रजत) Ñ1 V B1–3 D7 संनिकर्ष D4 5 °त (for पर्वतम्) B4 महेन्द्रांजनपर्वते —c) B2 4 D5 T1 G1 3 M2 दरीमन्तम्, M1 नदीमन्तम् (for दरीवन्तम्) Ś1 Ñ1 D2 3 4 11–13 श्रीमन्माहरुह्य सर्वे —d) Ś1 Ñ1 D1 4,12,13 दरीमन्त च पर्वत Ñ1 V2 3 B1 3 D1 आरो (B1 3 °र)ह्यहरिपुंगवा V1 सोहरुह्य हरिपुंगवा (sic) B4 आरुह्य हरियूथपाः D5 11 गिरिदुर्गाणि सर्वशः

17 a) D1 3,11 यत्र (for तत्र) D3 11 रोध्र, M2 कोद्र (for लोध्र) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 चैव, M2 दिव्य (for रम्य) —c) Ñ2 V2 B1 3 D7 G2 M2 व्यचिन्वंस्त, V1 3 D5 T1 M2 विचिन्वंस्ते, B2 T2 विचिन्वंते (for विचिन्वन्तो) G1 M1 विचिन्वंति स्म हरय ※ Cv विचिन्वत इति पूर्वेण ※ —d) D4 सता (sic) (for सीता)

18 a) D3 च (for ते) Ś1 D13 त ते समरुह्य स्था (D13 शृङ्ग) Ñ1 D2 4 13 तं ते समधिरूढा वै —b) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 विश्रान्ता (Ñ1 श्रान्ताश्च, Ñ2 V B D7 श्रान्ता स्तु D1 श्रान्ताश्च, D3,11 शीघ्राश्च) क्षुधितास्ता —c) Ś1 Ñ V B1 3 D1–4 7 12 13 न चापश्यंत वैदेही B4 D2 न च पश्यति वैदेहीं

19 a) Ś1 Ñ1 V B D1–4,7 11–13 हतं D4 दर्पं T1 °ग्रं, Cg, t as in text (for गतं) M2 शर्दितं तं (for दृष्टिगतं) D5 10 दृष्ट्वा (for कृत्वा) D2 ते तु दृष्ट्वा सर्वे —b) V2 शैलेषु (for तं शैलं) M1 वन (for बहु) D1 बहुकन्दरनिर्झरं —c) B4 D6 अवरोहंत D4 8 10 T2 M1 2 अवया° (for अवारोहन्त) B1 सर्वे (for हरयो) Ś1 Ñ D1 4 11–13 अवत (Ś1 Ñ1 D13 °रे)रुस्त (D1 °रु सर्वे) श्रान्ता (Ñ2 illeg from श्रान्ता up to किंचि in 21a) —d) Ś1 D1 3,4,8–10,12 वीक्षमाणा Ñ1 B1–3 प्रविचित्य V1 3 D7 प्रविचित्य V2 प्रतिचित्य (for वीक्षमाणा) B4 D1 3 11 T G3 M1 ततस्तत (for समन्तत)

20 Ñ2 illeg for 20 (cf v l 19) D1 om (hapl.) 20–22 —a) Ś1 D1–4,11–13 अवतीर्य (for °रुह्य) Ś1 V1 B1–3 D7 12,13 च ते, V1,3 D4 11 तु ते, B4 च ते, D हत D5 वने (for ततो) B2 सर्वे, B4 भीमिं, G1 भूमौ (for भूमिं) —b) B4 D1 8–10 T2 क्लान्ता (for श्रान्ता) Ś1 V1 B1 3 तु गिरि, D2 विद्रुत (for विगत) B4 भूमिं क्षुत्पिपासिता, T2 विश्रान्ता गतचेतस —c) V (except D4) स्थित्वा (for स्थित्वा) Ś1 Ñ1 D4 12 13 [अ]थ स्थि B D1 3 [अ]न्तरं, D2 (तु त्व D6 [अ]थ च (for [अ]थ च) —d) V1 2 3 B वृक्षमूलान्युपाश्रिताः D1 वृक्षमूलमवाश्रिता

ते मुहूर्तं समाश्वस्ताः किंचिद्भग्नपरिश्रमाः ।
पुनरेवोद्यताः कृत्स्नां मार्गितुं दक्षिणां दिशम् ॥ २१

हनुमत्प्रमुखास्ते तु प्रस्थिताः प्लवगर्षभाः ।
विन्ध्यमेवादितस्तावद्विचेरुस्ते समन्ततः ॥ २२   G 4. 49. 28 B 4. 49. 22 L 4. 40. 6

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

---

21 N1 illeg. up to किंचि in ᶜ (cf. v. l. 19). D7 om. 21 (cf. v. l. 20). —ᵃ) D13 मुहूर्तं (for मुहूर्तं). —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 भ्रष्ट, G3 गत (for भग्न). B3 -समाश्रिता (for -परिश्रमा). B1 किंचित्परिश्रमाश्विता. —ᶜ) D1 [उ]थिता, D11 [उ]द्गता (for [उ]द्यता). V1 moth-eaten from कृ up to दक्षिणां in ᵈ. Ñ1 B1-3 कृच्छ्रान् (for कृत्स्नां). —ᵈ) Ś1 Ñ1 D12. 13 विचेरुः, D3 विचेतु (for मार्गितुं). Ñ1 V1. 3 B1-3 वनकाननम्. —After 21, D13. 11 ins.:

1039* समागमार्थं सर्वेत्ते कृत्वा कृत्वा च यत्नतु ।
[D11 समागतार्थं (for °गमार्थं).]

—Thereafter D11 cont.:

1040* न हि यस्माद्विरेमुस्ते सीतामनधिगम्य ताम् ।
रामप्रियैषव सर्वे सुग्रीववचने स्थिताः ।

—D11 further cont. 1042* and then reads colophon.

22 Ś1 Ñ1 D1-4. 11. 13 om. 22 (for D7 cf. v. l. 20). —ᵃᵇ) D6-10 ततस्तु (for ते तु). D11 अथ ते पुनरप्येत्य प्रस्थिता वानरर्षभाः ‖ Cv. हनुमत्प्रमुखा इत्यादि निगमनम् ‖ —For 22ᵃᵇ, Ñ2 V B subst.:

1041* हरीशिखरतरो ऽथ कतापादपसंकुलम् ।
[Ñ2 V [ऽ]थ (for ऽत्र).]

—ᶜ) D5 [उ]दितास्, G3 [आ]सितास् (for [आ]दितस्). D6-10 T1 कृत्वा (for तावद्). Ñ2 V B विन्ध्ये (Ñ2 V1. 3 °ध्य) वानरमुख्यास्त. T1 विन्ध्यमेरोदितास्तावद् ‖ Ct.: तावच्छब्दो वाक्यालंकारे ‖ —ᵈ) Ñ2 मार्गयंति, V B मार्गंति (B1 °ते) स्म, D6-10 विचेरुश्च. T1. 2 M1 °रुस्त (for विचेरुस्ते). D11 विंध्यमुपययुः, T2 विचेरुरितस्ततः, M3. 4 विचेरुस्ते ततस्ततः. —After 22, V1. 2 ins., while D11 cont. after 1040*:

1042* श्रमपरिगतमानसा पुनस्ते
गिरिविवरे ऽभिविवीक्षितुं गुहाश्च ।
जनकनृपसुतामभीप्समाना
हरिनृपशासनभीरवः प्रयाताः ।

[(l. 1) V2 ततस् (for पुनस्). —(l. 2) Note hiatus between -विवरे and अभि°. V1 गिरि * * वरेऽभिनीक्षित गताश्च, V2 गिरिवि मान्यभिनीक्षितु गतास्ते (sic). —(l. 4) D11 गुरु (for हरि).]

—Thereafter V1. 2 cont., while Ñ2 V3 B ins. after 22 and D7 ins. after 19 (owing to omission):

1043* प्रयततरत इतश्च समन्ततो
गुहासु शैलान्तरनिर्झरेषु ।
अन्वेषमाणा जनकाधिपात्मजां
भ्रमन्ति तस्मिन्गिरिसंकटे तदा ।

[(l. 3) V3 [आ]त्मजां प्रिया. B2 [आ]त्मजां च (for [आ]धिपात्मजां). —(l. 4) Ñ2 तथा (for तदा).]

Colophon.—D1 om. colophon. D11 reads colophon before 22.—*Sarga name*: Ś1 D12 पर्वतारोहणं, Ñ1 D4. 13 दिग्विजये पर्वतारोहणं. Ñ2 अन्वेषणं. V1 D1 सीतान्वेषणं (D7 °णे); V2 दक्षिणदिग्विचये सीतान्वेषणः. V3 B2 सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विचय (V3 °ये); B1. 3 सीतान्वेषण दिग्विचय; B1 विन्ध्यपर्वते. D6-10 पर्वतविचयो. D5 दिग्विजये च पर्वतावरोहणं.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1 B1 D2-4. 12. 13 om. Ñ2 46. V1 D11 47. V1 B3 52. D4. 6 50. D6-8. 9-10 T G1 M 49. D7 51. G1 39. L (ed.) 40.—After colophon, D5 concludes with राम. G with श्रीरामाय नम.

४९

G 4 50 1 B 4 50 1 L 4 41 1 सह ताराङ्गदाभ्यां तु संगम्य हनुमान्कपिः ।
विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥ १
सिंहशार्दूलजुष्टाश्च गुहाश्च परितस्तथा ।
विषमेषु नगेन्द्रस्य महाप्रस्रवणेषु च ॥ २
तेषां तत्रैव वसतां स कालो व्यत्यवर्तत ॥ ३
स हि देशो दुरन्वेषो गुहागहनवान्महान् ।
तत्र वायुसुतः सर्वं विचिनोति स्म पर्वतम् ॥ ४
परस्परेण रहिता अन्योन्यस्याविदूरतः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ ५
मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनुमाञ्जाम्बवानपि ।
अङ्गदो युवराजश्च तारश्च वनगोचरः ॥ ६
गिरिजालावृतान्देशान्मार्गित्वा दक्षिणां दिशम् ।
क्षुत्पिपासापरीताश्च श्रान्ताश्च सलिलार्थिनः ।
अवकीर्णं लतावृक्षैर्ददृशुस्ते महाबिलम् ॥ ७

49

D1 continues the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ab) D6 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 ताराङ्गदाभ्यां सहित (for a) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 ससैन्यो, B4 समेत, D8 सहसा D11 गिरीन्द्र (for संगम्य) Ñ2 V B1-3 D5 त(V3 स, B1 3 ता)माताधाम्गदसुखैर्दरिमिर्हनुमांस्तदा —V2 om (hapl see variant) from 1c up to l 1 of 1046* —cd) Ñ1 V1 विचिनोत्तस्य, V3 B2 3 D7 व्यचिनोत्तस्य, B1 व्यचिन्वतस्य, D2 4 °नोति स (for विचिनोति स्म) T2 G1 विंध्य च (for विन्ध्यस्य) —D1 om from च up to 3 M2 (after corr inf lin sec m as in text) गुहा च (for गुहाश्च) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 गुहाश्चैव वनानि च, G3 वनानि च गुहास्तथा (for d) D11 विचिनोति गुहाश्चैव सकन्दरदरीगुह

2 V2 D1 om 2 (cf v l 1) V3 om 2 4b V1 B4 D om (hapl) 2 —a) D6 T1 2 G1 2 M Cv r m g जुष्टेषु (for -जुष्टाश्च) —b) G2 शिलाश्च (for गुहाश्च) D8-10 तदा D6 T G1 2 M1 शिलाश्च सरितस्तथा —c) D10 विपयेषु(sic) —d) G1 M गुहा, G3 नदी, Cv r m g as in text (for महा) D6 गुहाप्रस्रवणेषु च —For 2 Ś1 Ñ B1-3 D2 4 7 12 13 subst

1044* ते मार्गमाणा सरब्धा रामार्थं त्यक्तजीविता ।
घोराणि गिरिदुर्गाणि प्रविशन्ति प्लवंगमा ।

[(l 1) D2 सरब्धा (sic) —D8 om from l 2 up to 4 —(l 2) Ś1 D2 प्रविशन्त D4 12 1 प्राविशन्त (for प्रविशन्ति)]

—After 2 D3 6 8-10 S ins while D12 cont after 1050*

1045* आसेदुस्तस्य शैलस्य कोटिं दक्षिणपश्चिमाम् ।
[D6 11 कोणे (for कोटिं)]

3 Ś1 Ñ1 V2 3 D1-4 12 13 om 3 (for V2 3 D1 2 cf v l 1 and 2) —b) B2 [s]त्यवर्तत D2 व्यत्ययवर्तत, पवर्तत

4 V2 3 om 4ab D8 om 4 (cf v l 1 and 2) —a) Ś1 Ñ1 V1 B D1 2 4 12 13 दुराधर्षो, Ñ1 D3 7 10 T2 G1 दुरन्वेष्यो (for °न्वेषो) —b) Ñ2 V3 B1 2 D7 लता (for गुहा) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 -गहनगोचर (M1 D1 °संकट) —c) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 श्रीमान् (for सर्वं) D11 विंध्य से पर्वतश्रेष्ठ ✿ Cr m तत्रेति । तत्र सगमय्येत्यध्याहार्यम् ✿ —d) Ś1 Ñ1 दिव्यमार्गं स मार्गते D3 विंध्यस्थान च मार्गते D2 4 12 विंध्यमार्गान्स मार्गते D11 सिंहव्याघ्रनिषेवित D13 दिवामार्गं स मार्गते —For 4cd Ñ2 V B D7 subst

1046* ततो भूयो विचिन्वाना हनूमत्प्रमुखास्तदा ।
वृक्षाच्छायोपविष्टास्ते दृष्ट्वा चान्योन्यमब्रुवन् ।

[V2 om l 1 —(l 2) V3 B1 3 प्रविश्य च (for [उ]पवि°) V2 दृष्टास्तु B4 दृश्यन्ते (for दृष्ट्वा च) B2 ब्रुवन् अन्योन्यमब्रुवन् G(ed) दृष्ट्वा चैव समब्रुवन् (for the post half)]

5 ab) Ñ1 D5 8 S Cr g k हनुमान् V3 B D7 [स]सहिता Ct as in text (for रहिता) Ś1 D1 4 12 13 सर्वमापेक्ष्य हनुमान् (for a) D3 T2 [अ]पि दूरत D6 13 विदूरत Cr m g k as in text (for [अ]विदूरत) Ñ1 V B D7 सीतादर्शनकाङ्क्षिण D1 अन्योन्यमपि दूरत (for b) D11 परत परतो शैद्रे विचिन्वति वनौकस —c) G2 नलो (for गजो)

6 a) Ś1 D13 द्विविधश्च —b) B3 4 D11 जाम्बवान् Ś1 V V D1 3 4 D1-4 7 12-13 T2 G1 2 M2 नल (for कपि) T1 2 G2 M1 2 सुषेणश्च नायकाश्च —c) V2 तु (for च) —d) B4 M2 वनगोचरा

7 a) M2 शाल (for जाल) V1 -वृतां दुर्गां B3 4 T2 [आ]वृतान्दुर्गान् (for [आ]वृतान्देशान्) A2 V2 3 D7 शिलाजाला(D7 °ल)वृतान्दुर्गान्, B1 2 गिरिजालावृतान्दुर्गान् —For 7ab Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 subst

1047* समागम्य तत सर्वे विचिन्वन्ति स्म तद्वनम् ।
ते विचिन्त्य वनं सर्वं त गिरिं वानरर्षभा ।

ततः क्रौञ्चाश्च हंसाश्च सारसाश्चापि निष्क्रमन् । जलार्द्राश्चक्रवाकाश्च रक्ताङ्गाः पद्मरेणुभिः ॥ ८

G 4 50.12
B 4 50 10
L 4 48 9

[(l 1) D3 च ते (for तत) D12 om (hapl) from विविश्वति up to सर्वे in l 2 —(l 2) Ś1 Ñ1 विविश D3 1 पुन (for तत) D4 ** * शीं Ś1 बलोत्तरा]

—Thereafter they cont

1048* विपादस्तम नूय सुग्रीवाद्द्रामसंभात् ।
सुविषण्णमुखा दीना सुग्रीवभयमोहिता ।
अपश्यमानास्ते सीतां रावणं च सुदुःखिता ।

[(l 1) D13 सुग्रीवस्य वचानुगा (for the post half) —(l 2) N1 विविषण्ण D3 ते विषण्ण- D13 सविषण्ण —D12 om (hapl ?) l 3 —(l 3) V1 अनुपश्यन्त सीतां D3 अपश्यन्त तां सीतां (for the prior half)]

—After 7ab D3 6.9 10 S ins

1049* ऋषिर्व्रतस्ततस्तत्र ददृशुर्विवृतं बिलम् ।
दुर्गमृक्षबिलं नाम दानवेनाभिरक्षितम्

[(l 1) D10 om (hapl) तत्र —(l 2) T2 दुर्गम- (for दुर्गमृ)]

while D12 ins

1050* स्थितास्तु मार्गे ददृशुर्दक्षिणेन महाबलाः ।
विपादमागमन्सर्वे सुग्रीवभयमोहिता ।
अपश्यन्तश्च वैदेहीं रावणं च दुरासदम् ।

—Thereafter D12 cont 1045*

—c) Ñ1 V B D7 11 G1 परिश्रान्ता D3 9-10 G2 M1 परितास्तु (for परीताश्च) Ś1 Ñ1 D1-3.5 13 बुभुक्षिता परिश्रान्ता(D1 °श्रा)तास्तु —d) Ś1 Ñ1 D1-3 8 10 तृषिता N2 V B1 3 D7 तृषिता(B2 3 क्लिष्टा)स्तु B4 क्लान्तास्तु D13 14 श्रान्तास्तु D6 marg D12 तृषार्ता (for श्रान्ताश्च) —After 7cd N2 V B D1(om hapl) ins

1051* जलं च तीर्थं च पुनर्मार्गमाणा बुभुक्षिता ।
समागम्य तत सर्वे धर्मात्मा वनगोचरा ।
चरमुर्विचार सर्वत्र सुग्रीवाद्दूराणाशिताः ।
न विषण्णमुखा दीना सुग्रीवभयमोहिता ।
अपीक्षमाणा सीतां च रावणं च सुदुःखिता । [5]
बुभुक्षिता परिश्रान्तास्तृषिता सलिलार्थिन ।

[(l 3) V1 वानरभास (for चरमाविशाह) —(l 6) B1 तृषार्ता (for तृषिता)]

—After 7cd, G2 reads 10cd (followed by 1058*) D12 om 7d–8b —a) M3 महा (for तदा) D12 अथ सीतायुते गुहिर —f) D10 विवृतं बिलं T1 2 M1 ते महद्बिलं (for त महा°) & Cr m दुर्गमिति (Cm दुर्गं दुरासद) दारवेन मदेन । निःश्रिता विलम (Cm विवरम निःश्रिता) योगविशे ददृशुरिति पुनर्विशतस्य ॥ C, दारवर मयन । ऋक्षबिलं नाम दानवेनाभिरक्षितम् । महाविर ददृशुरिति पुनरुक्तिर्गुणा तदभिधानाय &—For 7cd Ś1 N1 D1-4 12 subst

1052* निरीक्षमाणा ददृशुस्ते सत्कारिते बिलम् ।

[Ś1 दृष्ट (for दृशु) Ś1 विस्मयाकुलचेतस (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst for 7cd

1053* अथाविदीर्णं ददृशुर्बिलं भूमौ समावृतम्
तमसा महता प्रस्तमिन्द्रस्यापि भयावहम् ।

[(l 1) N2 D7 [अ]वशीर्णं V3 [अ]वतीर्णं (for [अ]वदीर्ण) B1-3 वृक्षमालि(B3 °लि)त —(l 2) V1 तिमिर (for तमस)]

8 D12 om 8ab (cf 4 1 7) —a) D5 6.9 10 T1 G M Ct तत्र (for तत) D6 हस (subm) (for हंसाश्च) —b) Ñ2 V B D7 कुररा(V1 D1 °रा)स्तथा D6 T1 G3 M3 चापि(D6 °पि)निष्क्रमन्, T3 च निरक्रमन्, G(ed) कुरराश्चैव (for चापि निष्क्रमन्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 निष्प(D1-3 निरप)तन्ति(N1 °त) सहस्रश । D12 निरीयुश्चुक्रिता स्तथा & Cg1 निरक्रमन्निर(Ct °रा)क्रमन् । Ck निष्क्रम निष्क्रामन्तीति यावत् &—c) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 बलाकाश्च (for जलार्द्राश्च) T3 चक्रवाकैश्च, G2 च कपोताश्च (for चक्रवाकाश्च) —d) Ñ2 V B D7 पद्मकिञ्जल्कपिञ्जरा । G(ed) पद्मरेणुविभूषिता —After 8 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 ins

1054* कुररा सारसाश्चैव बकुलाश्च विहंगमा ।
जलकुक्कुटकादम्बा ये चान्ये जलचारिण ।

[(l 1) V3 कुररा D3 11 13 कुराराः (for कुररा)

☞ V3 illeg after कुरार up to colophon

V2 B3 4 कुञ्जश्च G(ed) मद्गुश्च (for सारसाः) N2 D7 बका(D1 °का)श्च बकुलाश्चैव V1 कुररा बकुलाश्चैव B1 4 कुररा वंजुलाश्चैव (for the prior half) N2 V1 D7 तथैव जलकुक्कुटा V2 B तथैव जलगुद(V2 °कु)टा G(ed) तथैव जलवल्कला (for the post half) —(l 2) B1 जलकुक्कुट D11 जलो (for कुक्कु) Ś1 D2.4 12.13 जलकुक्कुट(D13 °कु)टकादम्ब B2 3 दात्यूहाश्च काका D1 जलकुक्कुटका (for the prior half) —After the prior half N2 V1 2 B D7 ins.

1054(A)* निपतन्ति सहस्रश ।
कम्पना प्लवैश्च

[(l 1) N2 D7 निपतन्ति —(l 2) B1 2 कम्पमा]
Ś1 चाये (for चान्ये) Ś1 D2.4 12.13 चारिणः (for चारिण)]

—Thereafter Ś1 cont

1055* दद्दूर नैवाशीते सर्वे सद्य वैवाहनशयन ।
कुत्रामिते ये सरि नूनं दृश्यन्ते जलचारिण ।

G 4 50 14
B 4 50 10
L 4 41 10

ततस्तद्बिलमासाद्य सुगन्धि दुरतिक्रमम् ।
विस्मयव्यग्रमनसो बभूवुर्वानरर्षभाः ॥ ९

संजातपरिशङ्कास्ते तद्बिलं प्लवगोत्तमाः ।
अभ्यपद्यन्त संहृष्टास्तेजोवन्तो महाबलाः ॥ १०

ततः पर्वतकूटाभो हनुमान्मारुतात्मजः ।
अब्रवीद्वानरान्सर्वान्कान्तारवनकोविदः ॥ ११

गिरिजालावृतान्देशान्मार्गित्वा दक्षिणां दिशम् ।
वयं सर्वे परिश्रान्ता न च पश्याम मैथिलीम् ॥ १२

अस्माच्चापि बिलाद्धंसाः क्रौञ्चाश्च सह सारसैः ।
जलार्द्राश्चक्रवाकाश्च निष्पतन्ति स्म सर्वशः ॥ १३

नूनं सलिलवानत्र कूपो वा यदि वा ह्रदः ।
तथा चेमे बिलद्वारे स्निग्धास्तिष्ठन्ति पादपाः ॥ १४

---

9 a) T3 आश्रित्य (for आसाद्य) —b) D6 सुगंधं —c) D6 reads from स्मय up to d in marg G3 विक्रम (for विस्मय) D8 विस्मय व्यग्रमनसा

10 G1 reads 10cd (followed by 1058*) after 7cd ❀ Cg असहृष्टा सन्तोऽभ्यपद्यन्ताभ्यपद्यन्त ।, Cr. तेजोवन्त इति सतुष्टाभ्दिस ❀ —For 9–10 Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 subst

1056* ततो दृष्ट्वा बिलं सर्वे विस्मयाकुलचेतस ।
अभवन्वानरा सर्व पश्यन्त स्थिरचक्षुष ।

[(l 1) D1 3 ते तु (for ततो) D11 घोर D13 सर्वे (for सर्वे) D1 transp the post halves of l 1 and l 2 —(l 2) D11 [s]निमिषेक्षणा, D13 स्थिरचक्षुषा]

while Ñ2 V1 3 B D7 subst for 9–10.

1057* ते तु दृष्ट्वा बिलं सर्वे विस्मयाकुलचेतस ।
अभवन्दीनमनसो हृष्टाश्च चलशङ्कया ।

[(l 1) V1 3 ततो (for ते तु) —(l 2) D7 om दीन B1 हृष्टाश् (for हृष्टाश्) B1–3 –शङ्कया (for शङ्कया)] —After 10 D3 4 8 10 S ins

1058* नानासत्त्वसमाकीर्णं दैत्येन्द्रनिलयोपमम् ।
दुर्दर्शमतिघोरं च दुर्विगाह्यं च सर्वश ।

[(l 1) D6 G1 2 M3 महाभं (for नानासत्त्व) —(l 2) G3 M1 दुर्वेध D8–10 इव (for अति) D6 T G1 M3 दुर्विगाह G3 सर्वेत]

11 a) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 7 11–13 सकाशो (for कूटाभो) —b) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 वानरर्षभ V1 D6 T3 M2 3 पवनात्मज G1 पर्वतोपम (for मारुतात्मज) ❀ Cv हनूमान्पवनात्मज(ज इ)ति पाठ ।, Cr तत पर्वतकूटाभो हनुमान्मारुतात्मज इति पाठ ❀ —c) Ñ2 V1 3 D7 समेतान् ; B1–3 समेत्य (for अब्रवीद्) D3 8 10 घोरान् (for सर्वान्) —d) D1 3 4 –गोचरान् ; G3 –कोविदान् ; Cr m g k t as in text (for –कोविद्) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 विस्मय मनस (D13 °सं, I [ed] °सा) स्थितान् ; Ñ2 V1 3 B1–3 D7 इदं वचनमब्रवीद्

12 a) Ñ2 V1 3 B D1 13 [आ]वृता दुर्गा(B4 D13 दुर्गान्); D6 –वृतान्देशान् ❀ Cv r m दक्षिणां दिशं दक्षिणस्यां दिशि (Cm °दिशाय) (Cv काननवनोर्मिर्यादिशा वा शुभ प्रयोगेन वा ताद्यर्थे द्वितीया) ; Cg दक्षिणां दिशं दक्षिण स्यां दक्षिणा दिशामभिव्याप्य ❀ —c) V3 moth-eaten for वय सर्वे —d) D4 T2 3 M1 2 पश्यामि, D11 पश्यत (sic) (for पश्याम) B1 G1 M3 जानकीं (for मैथिलीम्) —For 12 Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 subst

1059* विचितोऽयं गिरि सर्वं शक्तो वानरपुंगवे ।
यदर्थं च वय प्राप्ता सा च सीता न दृश्यते ।

[(l 1) D1 हि (for ऽय) D1 कृत्स्न, D3 कृत्स्न (for सर्व) Ś1 D3 13 वानरर्षभा (for °पुंगवे) —(l 2) Ś1 D3 4 13 वैदेही (for च सीता) D4 13 मे प्राप्ते D4 न गन्धे D13 महापते (sic) (for न दृश्यते)]

13 For 13ab, Ś1 Ñ1 B4 D1–4 12 13 subst

1060* बिलादस्मात्तु सहसा हंससारसवञ्जुला ।

[D1 बहवो (for सहसा) B4 हंसान्स्मादिष्टवर्द (for the prior half) D1 हंसा (for हंस-) D3 –कुंकुमा (for –वञ्जुला)]

—cd) T3 चक्रवाकैस्, D6 चैव (hypm) (for च) T3 [इ]ह (for स्म) D10 T3 G3 M3 सर्वत Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 निष्क्रा(Ñ1 D1 4 °क्र)मंति सहसा (for d) B4 निष्पतति स्म शतश पक्षी सलिलयोधिमि —For 13 Ñ2 V1 3 B1–3 D7 subst

1061* अस्मादपि च पश्यामो बिलान्निष्पततो बहून् ।
जलैषवान्पक्षिगणांस्ततोऽयं सहसा ।

[(l 1) G(ed) तु (for च) V1 3 निरतो, B1 प्रयाते (for निष्प°) V3 महान् (for बहून्)]

while D11 subst for 13

1062* इमे वै सहिता क्रौञ्चा सारसा चक्रवाकका ।
चक्रवाकाश्च दृश्यन्ते निष्पतन्तो बिलेऽत्र ।

14 a) G1 नित्यं (for नूनं) Ś1 वा सलिलं च (for सलिलवान्) —b) D6 जलवान् (for यदि वा) B4 M3 सर (for ह्रद) —After 14ab Ñ V1 3 B1 2 D7 ins

1063* भविष्यति तथा ह्यत्र निष्पतन्ति यतस्त्विम ।
सरिद्वयावनवृक्षास्म सस्निग्धा वयम् ।
सीर्णा च मृगपक्षिणाम सर्वाश्चित्रमहाविला ।
स्वर्गं बहुपत्रं हाथ भविष्यति महाद्रर ।

[(l 1) Ñ1 illeg from भिन up to 13 —(l 2) D7 सह (for यतो) —(l 3) V3 मराले —(l 4) V3 मेहस्वर

इत्युक्तास्तद्बिलं सर्वे विविशुस्तिमिरावृतम् ।
अचन्द्रसूर्यं हरयो ददृशू रोमहर्षणम् ॥ १५
ततस्तस्मिन्बिले दुर्गे नानापादपसंकुले ।
अन्योन्यं संपरिष्वज्य जग्मुर्योजनमन्तरम् ॥ १६

ते नष्टसंज्ञास्तृषिताः संभ्रान्ताः सलिलार्थिनः ।
परिपेतुर्बिले तस्मिन्कंचित्कालमतन्द्रिताः ॥ १७
ते कृशा दीनवदनाः परिश्रान्ताः प्लवंगमाः ।
आलोकं ददृशुर्वीरा निराशा जीविते तदा ॥ १८

G 4 50 25
B 4 50 24
L 4 41 19

यत्र (sic) (for the prior half) V2 महाद्भाद (for महाद्र°)]

while B4 D11(l 1 only) ins

1064* भविष्यतीति मन्यध्व क्षिप्रं हीद महद्वनम् ।
ध्यक्त सलिलमप्यत्र भविष्यति न संशय ।

[(l 1) D11 चेत (for ही°) D11 महद्वि°]

—c) V2 B3 4 तत्र B1 अत्र, G3 यथा (for तथा) Ñ1 V1 2 B D7 हीसे D6 मया M1 चामी (for चेमे) Ñ2 V1 2 B D6 7 विलद्वारि, G3 बलिद्वारे —d) B1 D6 T1 G1 ददृशति (for निहृति) Ñ1 V1 3 B1 3 D7 स्निग्धपर्णा महा द्रुमा D6 अमितस्तस्य पादपा (with hiatus) —For 14cd, Ś1 Ñ1 D1-3 8 12 subst

1065* भविष्यति यथा ह्यते निपतन्ति जलप्लवा ।
प्रविश्याम विचेष्यामो रावणं पापचेतसम् ।
तां च सीतां महाभागां सर्वे यत्र महद्बिलम् ।

[(l 1) D1 यत्र D6 तथा (for यथा) D1 2 4 निष्पतति Ñ1 illeg from ति up to 15 —(l 2) D1 4 विश्राम (for चयाम) —(l 3) D1 भाग (for भागां)]

15 Ñ2 illeg for 15 (cf v l 14) —a) Ś1 Ñ2 V1 2 B D8 9 11 12 T G1 2 M1 3 Cg [उ]क्त्वा Ck t as in text (for [उ]क्तास्) D1 तं (for तद्) ℬ Cv इत्युक्तवर्यति पाठ । ; Cr m इत्युक्त इति (Cm °क्त इति पाठ) इत्युक्त यति सर्वे हरयस्तद्बिलं विविशु ℬ —b) Ś1 D1 4 12 13 प्रविशाम् ; B1 प्रविश्य (for विविशुम्) V1 2 B2 3 D7 तमसावृत B1 3 समावृतं (for तिमिरावृतम्) —cd) D1 सूर्यो (for -सूर्यं) V1 भीदत्ते (sic) (for ददृशु) M2 transp हरयो and ददृशु Ś1 D1 4 12 13 लोम(D1 °म) हर्षणे (for रोम°) V2 V1 2 B1-4 D7 भीषण(D7 भास्वर) लोमहर्षणं —After 15 D4 ins

1066* सर्वार्थं हि ता याई विशाम्याधनकरिया ।
हनुमन्त्रं पुरस्कृत्य प्राविशन्सलिलार्थिन ।

while D4 8 11 S ins

1067* विशाय तस्मादिहाथ तीस्थाथ मुमचनित ।
प्रविष्टा हरिशार्दूला बिलं तिमिरसंवृतम् ।
न वयं सन्तत शुन तयो न पराक्रम ।
वायोरिव गतिस्तस्य दृष्टिरग्रमति चरतः ।
न प्रविशन्तु यतत तद्विले कविकुंजरा । (5)
प्रकाशमभिरामं च ददृशुर्देशमुत्तमम् ।

[(l 2) G1 तम° (for ति°) D6 reads °प्लवा

in marg —(l 3) D8 9-10 Ct दृष्टि (for चक्षुर्) —(l 6) D8 10 चाभिराम (for अभिराम) ℬ Ct न सक्ते न प्रविष्यते । तेज प्रभाव । अन्ये तु तेषां दृष्टिर्न सक्ते तमस्यपदार्थैषिति शेष निशितदृश्यात्, अत एव तेजःपराक्रमयोरपि बुद्धिशामनत् । यदपि वायोरिव गतिस्तापि यतो दृष्टिसमरी प्रविशा वर्तते, अतो वेगेन परस्परहस्तग्रहणपूर्वक प्रविश्य स्थिर्य । अतएव 'गृह्य हस्ते परस्परम्' इत्यम हनुमदुक्तिरित्याहु ℬ]

16 a) Ś1 Ñ1 तेस्मिन् (sic) (for तस्मिन्) Ñ1 illeg after विले up to विवर in b (see var) Ś1 D12 सत्र D8 9-10 भीमे (for दुर्गे) —b) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 एवा (for नाना) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 4 12 13 शिलानिकर(Ñ1 illeg)-समृते(Ś1 D13 °निर्वृते B4 °सकटे D1 °समृते) D1 11 शिलाकटकसकु(D12 °शोभि)ते —After 16ab, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 ins

1068* हनूमानग्रतस्तेषामग्रदाया यनन्तरम् ।

[V2 D7 ग्रनरं (for अन°)]

—c) D1 समवष्टभ्य (for संपरिष्वज्य) —D2 om from 16 d up to b in 1069* —d) Ś1 D4 12 13 उत्तरं D2 उत्तमं (for अन्तरम्) —After 16 Ñ2 V1 2 B1-3 D8 9 11 (after 16ab) ins

1069* स्वसनपरिमृदास्ते बालवायुवरायम् ।

[D8 om the prior half V2 स्वसंज्ञा D7 तु संज्ञया (for स्वसं°) V1 स्वसंगात्परिमृदास्ते D11 स्वसंज्ञायां प्रमृदास्ते (for the prior half) D9 11 भारवी (for भारवम्)]

17 ab) D1 सवाता ; D10 ● ● ता (for तृषिता) B1 तृषाता D1 तृषिता (for संभ्रान्ता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 transp तृषिता and संभ्रान्ता —c) D6 किंचित् ; M2(after corr inf lin sec m as in text) कांचित् (for कंचित्) B2 D11 यथेस्त (for मतन्द्रिता) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 मासमेकं बुभुक्षिता —For 17cd Ñ1 V1 2 B1-3 D7 subst

1070* त्रिविधुश्च बिले घोरे मासमात्र प्लवंगमा ।

[Ñ2 D7 9 B2 ते (for तद्)]

18 a) V2 B3 वदना (for -वदना) —b) G1 परि श्रांता Ś1 Ñ1 V1 2 B D1 2 4 11 13 विपासिता ; G1 पत्नी कम (for प्लवंगमा) —cd) Ś1 आलोक D1 आलोके (for आलोकं) D11 घुरान् (for वीरा) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 जीविते प्रति D8 9 10 T1 M2 Cr Ct जीविते यदा D6 °त तथा Ñ2 V1 2 B D7 बत्पदयैव हनुमत्तोके मृत्युमनिर्ष

G 4. 50. 26 B 4. 50. 24 L 4. 41. 20

ततस्तं देशमागम्य सौम्यं वितिमिरं वनम् ।
ददृशुः काञ्चनान्वृक्षान्दीप्तवैश्वानरप्रभान् ॥१९
सालांस्तालांश्च पुंनागान्ककुभान्वञ्जुलान्धवान् ।
चम्पकान्नागवृक्षांश्च कर्णिकारांश्च पुष्पितान् ॥ २०
तरुणादित्यसंकाशान्वैदूर्यमयवेदिकान् ।
नीलवैदूर्यवर्णाश्च पद्मिनीः पतगावृताः ॥ २१
महद्भिः काञ्चनैर्वृक्षैर्वृतं बालार्कसंनिभैः ।
जातरूपमयैर्मत्स्यैर्महद्भिश्च सकच्छपैः ॥ २२
नलिनीस्तत्र ददृशुः प्रसन्नसलिलायुताः ।
काञ्चनानि विमानानि राजतानि तथैव च ॥ २३
तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालावृतानि च ।
हैमराजतभौमानि वैदूर्यमणिमन्ति च ॥ २४

---

19 a) Ś1 D1 ते (for त) Ś1 Ñ1 B1.3 D2.12.13 आसाद्य (for आगम्य) —b) D6-10 M2 सौम्या (for सौम्य) Ś1 Ñ1 D2.4.11.13 शुभ, D6 T3 G1 M3(after corr inf lin sec m as in text) घन (for वनम्) V3 V1.2 B D7 प्रसद्य (B1 पुनर्द्य)वितिमिर शुभ(B4 सम), G3 M1 सौम्य वितिमिरप्रभ —d) G2 सूर्य, M1 दीप्तान् (for दीप्त) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12 दीप्तानग्निशिखोपमान्(Ñ1 °खा इव), B1 वैश्वानरसमप्रभान्, B4 दीप्तान्वैश्वानरोपमान्, D2.3 प्रदीप्ताग्निशिखा इव(D13 °खामिव)

20 ab) B4 D12 सालान्, D8-11 तमालांश्च, G3 च ककुभान् (for च पुनागान्) D8.10 पुनागान्, G3 वंजुलान् (for ककुभान्) T1.3 G1.3 वकुलान् (for वञ्जुलान्) M3 दवान् (for धवान्) B4 D11 पुनागककुभा(D11 °कांश्च)स्तथा, G(ed) पनसाश्वपकान्वरान् (for b) Ś1 Ñ1 D2.4.12.13 शा(Ś1 D3 सा)लान्प्रियक(Ś1 °यगु)तालाश्च पूर्ण(D3.4 °र्ण)काश्च द्रुमास्तथा Ñ2 V1.2 B1-3 D7 शालान्प्रियगु(V1 B2 D7 °न्प्रियगून्, V2 °न्पियालान्)वकु(B2.3 °कु)लान्पुनगांश्च पकान्वहून्(Ñ2 °न्वरान् V2 °न्धरान्, D7 °न्धवान्), D1 शालान्प्रियगुल्मांश्च नीपान्सप्तच्छदास्तथा G3 सालांस्तालपुनागान्ककुभान्वञ्जुलान्धवान् —c) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 नागपुष्पांश्च Ñ2 V1.2 B1-3 D7 अशोका(D7 फलिका) नागपुष्पांश्च, D3 चपकान्नागवृक्षाणांश्च (sic) —d) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.12.13 नानाशकुनिनादितान् —After 20 B2.3 ins

1071* पुनागान्नागपुष्पांश्च नानाशकुनिनादितान् ।

while B4 D6.8-11 S ins

1072* स्तबकैः काञ्चनैश्चित्रै रक्तैः किसलयैस्तथा ।
आपीडैश्च लताभिश्च हेमाभरणभूषितान् ।

[(l 1) M2 अन्यै (for रक्तै) —(l 2) B4 G1 -भूषितै Cv m g as above (for °तान्)]

21 V1.2 om 21-22b Ñ1 illeg from a up to रक्तैकित्र (see var) in b —a) B4 D1.3.4 सकाशैर्, G2 M1 -वर्णाभान् (for -संकाशान्) —b) D3.8-10 G M1.2 वैदूर्यमय, D6 M3 वैदूर्यकृत, T3 वैदूर्यमणि (for वैदूर्यमय) Ś1 Ñ B1-3 D1-4.12.13 रक्तैकित्र(Ñ1 **** [illeg], D1-4.7 °त्र)वैदूर्यवान् —After 21ab, B4 D6.8-10 S ins

1073* विभ्राजमानान्पुष्पांश्च पादपांश्च हिरण्मयान् ।

[B4 G1 विराजमानान् B2 ततस्तान्वै (for पादपांश्च)]

while D11 ins.

1074* तत्र पुष्करिणीं दृष्ट्वा विस्मिता हरियूथपाः ।

—Ñ2 B2.3 D7 om 21c-22b —c) Ś1 D1-4.8-10.12.13 G M Cv r m g -वैदूर्य B3 D6.8.10 T2.3 -वर्णाश्च, B4 पद्मासु, Cv r m g as in text (for -वर्णाश्च) —d) Ś1 D2.12.13 विहगैर्युता, B4 G1 पतगायुता D3.4.11 विहगा युता, D6.8-10 पतगैर्वृता, Cr m as in text (for पतगावृता) Ñ1 पद्मि*गहने युता (illeg) B1 पद्मिन्यो गहनैर्वृता, D3 पद्मिन्य: पतगैर्वृता, T3 G2.3 M1.3 पद्मिन्य पतगायुता (G3 °ल्या)

22 Ñ2 V1.2 B2.3 D7 om 22ab (cf v l 21) D4 reads 22ab (except महद्भि) in marg —a) Ś1 D2.12.13 पुष्पैर्, B4 D1.2.4.6 T1.3 G M Cv r पद्मैर् D11 पत्रैर् (for वृक्षैर्) —b) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 वृता D1 तत्र (for वृत) D2.12.13 -संनिभा B1 व्यावृता थ्रै सन्निभैः —c) Ñ1 V1.2 B1.3 D7 चापि B2 चैव, D7 दिव्यैर् G3 M1 मीनैर्, Cv r m as in text (for मत्स्यैर्) —d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 विचरद्भिः (for महद्भिश्च) Ñ1 सह कच्छपै (hypm) D6-10 [स]च पङ्कैः, Cr m as in text (for सकच्छपै) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 चरद्भिरपि कच्छपै, B4 विताद्भिश्च कच्छपैः

23 a) V1 नद्दीस्ते, D11 सरितस्, T3 नलिन्यस (for नलिनीस्) —b) Ś1 D2.12.13 -सलिला शुभा, G2 -सलिला शिवा D6 M3 Cr m -सलिलावृता (for -सलिलायुता) Ñ2 V1.2 B1-3 D7 प्रभूतकमलोत्पला ✻ Cg नीलवैदूर्येत्यादि श्लोकद्वयमेकान्वयम् । उक्तविशेषणविशिष्टा पद्मिनीरकविशेषयुक्ता नलिनीश्च ददृशुरित्यन्वय । अतो न पुनरुक्ति ✻ —D11 om (hapl) 23d-24c —d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 गृहाणि (for तथैव) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 स्फाटिकानि गृहाणि च

24 D13 om 24abc (cf v l 23) B1 om (hapl) 24ab Ñ1 om 24a —a) D2 पतनीय, G(ed) तापनीय (for तपनीय) —b) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-4.7.11-13 -[अ]वृतानि D7 -वृतानि (for [आ]वृतानि) —cd) D13 G3 M1.2 Ch हेम, Cr g t as in text (for हेम) M1 -भासानि (for -भौमानि) D8-10 G M वैदूर्य (for वैदूर्य) Ñ2 transp भौमानि and वैदूर्य B1 D6.8.10 T1.3 G1.3 M1 -मणिवन्ति (for °मन्ति) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11-13 [स्फ]टिकान्य

ददृशुस्तत्र हरयो गृहमुख्यानि सर्वशः ।
पुष्पितान्फलिनो वृक्षान्प्रवालमणिसंनिभान् ॥ २५
काञ्चनभ्रमरांश्चैव मधूनि च समन्ततः ।
मणिकाञ्चनचित्राणि शयनान्यासनानि च ॥ २६
महार्हाणि च यानानि ददृशुस्ते समन्ततः ।
हैमराजतकांस्यानां भाजनानां च संचयान् ॥ २७
अगरूणां च दिव्यानां चन्दनानां च संचयान् ।
शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥ २८
महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च ।
दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् ।
कम्बलानां च चित्राणामजिनानां च संचयान् ॥ २९

G 4 50 34
B 4 50 37
L 4 41 32

(B4 D1-4 12 °लम D3 °ल्या)युतानि च —After 24 Ś1 Ñ B1 3 D4 4 7 12 13 ins

1075* प्रभया भ्राजमानानि काञ्चनानि गृहाणि च ।

[B3 D3 जनशालि (for भ्राज°) G(ed) विविधानि (for काञ्चनानि) D3 गृहृणि(sic) (for गृहाणि)]

25 ᵃ) D11 ते महार्हाणि (for तत्र हरयो) —ᵇ) B1 मुख्यांश्च (for मुख्यानि) M3 सर्वत Ñ2 V1 2 B1-3 D5 रस(V3 वने)शालिन्समन्तत —For 25ᵃᵇ, D4 subst 1078* —After 25ᵃᵇ, Ñ2 V1 2 B4 D7 ins

1076* भक्ष्यभोज्यफलान्वृक्षान्देशे देशे मधुच्युत ।

[V3 हतो (for भक्ष्य)]

while D3 reads 26ᶜᵈ (followed by 1078*) after 25ᵃᵇ —D1 om (hapl) 25ᶜ-30 Ñ1 B2 (hapl) om 25ᶜ-26ᵇ Ś1 D8 12 13 read 25ᶜᵈ after 27 —ᶜ) Ś1 D8 12 13 फलिनश्चैव, Ñ2 V1 2 B2 3 D4 4 5 फलिताश्चैव B4 फलिताश्चापि. D11 फलवृक्षांश्च (for फलिनो वृक्षान्) —ᵈ) Ś1 D8-4 12 13 संचयान् (for °संनिभान्) D11 प्रवालकर सनिभा

26 D1 om 26 Ñ1 B2 om 26ᵃᵇ (for all, cf v l 25) —ᵃᵇ) B4 तत्र (for चैव) Ñ2 V1 2 B2 3 D5 माक्षिक भ्रामर चै(Ñ2 V1 °शैश्चै)व (for ᵃ) Ñ2 V1 B2 3 D7 मधु तत्र (for मधूनि च) D11 कोचना भ्रमरा यत्र भ्रमति मधुर स्वरा —For 26ᵃᵇ Ś1 D8-4 12 13 subst

1077* पादपास्तत्र ददृशुर्वानरा हरितच्छदान् ।
विद्रुमसमवर्णांश्च सामवेदसमस्वनान् ।
ददृशुर्वृक्षशाखासु भ्रमरान्काञ्चनप्रभान् ।

[(l 2) D8 विद्रुमसमवर्णानि (for the prior half)]

—Thereafter Ś1 D8 12 13 cont while D3 ins after 26 D4 subst for 25ᵃᵇ

1078* मनोरमाणि रम्याणि ददृशुस्तत्र तत्र वै ।

—D4 om 26ᶜ-28ᵇ D3 reads 26ᶜᵈ (followed by 1078*) after 25ᵃᵇ —ᶜ) Ś1 Ñ1 V3 D8 12 13 तत्र । Ñ2 V1 B1-3 D7 हैम ; D4 मोत (for मणि) D11 तत्र हाटकचित्राणि ❀ Cr मणिकाञ्चनचित्राणि शयनान्यासनानि चेत्यत पर, महार्हाणि (च) यानानि ददृशुस्ते समन्तत । हैम राजतक स्यानां भाजनानां च राशय । अगरूणां च दिव्यानां भाजनानां च संचयान् । शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च । महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च । दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् । तत्र तत्र च चित्रस्तान्दीप्तान्वैश्वानर प्रभान् । ददृशुर्वानरा शुभ्राञ्जातरूपस्य संचयानित्येष पाठ क्रम ❀

27 D1 4 om 27 (cf v l 25 and 26 respy) Ñ1 D3 om 27-28ᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 7 11 12 स्त्रा(V3 B1 4 D11 श्रा)स्तीर्णानि विशालानि, D3 8 10 M1 विविधानि विशालानि —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 2 B1-3 D12 13 वनौकस, D8 दिवौकस, G1 सततत (for समन्तत) ❀ Cv "महार्हाणि च यानानि ददृशुस्ते समन्तत " इत्यत पर हैमराजतकांस्यानामित्याद्यर्धश्लोक । अत पर " महार्हाणि च पानानि मधूनि रसवन्ति च । दिव्यानामम्बराणां च महार्हाणां च संचयान् । कम्बलानां च चित्राणामजिनानां च संचयान् । तत्र तत्र च चित्रस्तान्दीप्तान्वैश्वानरोपमान् । ददृशुर्वानरा शुभ्राञ्जातरूपस्य संचयानित्येष पाठक्रम ❀ —ᶜ) D8 13 M2 हैम, Cv as in text (for हैम) Ś1 D8 12 13 मुख्यानां, B4 -राणाणां, Cv as in text (for -कांस्यानां) —ᵈ) D3 13 संचय, D8 8-10 T1 राशय , D11 संयमे (sic) G1 राशय (for संचयान्) —After 27 Ś1 D8 12 13 read 25ᶜᵈ

28 D1 om 28 (cf v l 25) B4 om 28-30 Ś1 Ñ1 D8-4 12 13 T1 om 28ᵃᵇ (for Ñ1 D3 4 cf v l 27 and 26 respy) Ñ2 V1 2 B2 3(marg) 3 D7 read 28ᵃᵇ and 29ᶜᵈ after 29ᵉᶠ —ᵃ) B1-3 D5 6 G M1 2 अगुरूणां Ñ2 V1 2 B1-3 D7 सुगंधानां (for च दिव्यानां) —ᵇ) D1 भाजनानां G1 भाजनानाम् (for चन्दनानां) V1 V1 2 B1-3 D7 तथैव च (for च संचयान्) D11 चन्दनस्योत्तमस्य च —B3 reads 28ᶜ-29ᵈ in marg —ᶜ) D5-4 शुभानि (for शुचीनि) V1 2 D5 10 T1 G2 3 M1 (श्र)भ्यवहाराणि, Cr °र्याणि (as in text)

29 B4 D1 om 29 (cf v l 28 and 25 respy) B3 reads 29ᵃᵇ in marg (cf v l 28) Ñ1 om 29 30ᵈ, D11 om 29 V1 D5 om 29ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D8 13 वस्त्राणि, D2 8-10 Cv t यानानि Cr m as in text (for पानानि) —ᵇ) D7 मद्याणि (for मधूनि) Ñ2 V2 B1-3 D7 विविधानि D11 (म)द्यपानि (for रसवन्ति) Ś1 D8 13 धान्यानि च फला(D8 धना)नि च —ᶜᵈ) Ś1 D8 12 13 अंबराणां, G2 3 च महार्हाणां (for

G. 4 50 36 B. 4 50. 37 L. 4 41 33 तत्र तत्र विचिन्वन्तो बिले तत्र महाप्रभाः ।
ददृशुर्वानराः शूराः स्त्रियं कांचिददूरतः ॥ ३० ॥
तां दृष्ट्वा भृशसंत्रस्ताश्चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।
तापसीं नियताहारां ज्वलन्तीमिव तेजसा ॥ ३१ ॥
ततो हनूमान्गिरिसंनिकाशः
कृताञ्जलिस्तामभिवाद्य वृद्धाम् ।
पप्रच्छ का त्वं भवनं बिलं च
रत्नानि चेमानि वदस्व कस्य ॥ ३२ ॥

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

अम्बराणा च) D3 4 रत्नानामगराणां, G (ed) कुथानां क्म लाना च (for °) G2 3 अंबराणां, G (ed) राङ्कवानां (for महार्हाणां) Ś1 D5-8 11 12 वाससा (D2 4 °स) (for सचयान्) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 वाससा च महार्हाणामजिनानां च सचयान् .—After 29^{cd}, Ś1 D12 ins

1079* कम्बलानि महार्हाणि मूलानि च फलानि च ।

—G3 om (hapl) $29^{e'}$—$^{f'}$) D3 विचित्राणां D5 च विचित्राणां (hypm) (for च चित्राणाम्) Ś1 D12 महार्हाणां विचित्राणा (for °) Ś1 D12 रञ्जनाना (for अजिनाना) Ñ2 V1 2 B1-3 D7 कु(Ñ2 V1 2 क)थानां कम्बलानां च राङ्कवाना (V2 वकुराणा) च सचयान्, D11 रत्नाना कम्बलाना च विचित्राना च सचयान् —After 29^{ef}, Ñ2 V1 2 B1 2 (marg) 3 D7 read 28^{ab} and 29^{cd} —After 29 D6 T G1 3 M ins while D11 subst for 30

1080* तत्र तत्र च विन्यस्तान्दीप्तान्वैश्वानरप्रभान् ।
ददृशुर्वानरा शुभ्रान्जातरूपस्य सचयान् ।

[(l 1) M1 विक्षिप्तान्, Cv r विन्यस्तान् (as above) D11 G1 दीप्त (for दीप्तान्) G3 M3 Cv [व]प्रभान्, G1 [भ]प्रभान् M1 [ड]प्रभान् Cr as above (for प्रभान्) —For the post half cf 19^{d} —(l 2) D11 वनितां शुभ्रां]

30 B3 D1 om 30 (cf v l 28 and 25 respy) Ñ1 V2 D7 om 30^{ab} (for Ñ1 cf v l 29) —^{a}) G3 तत्रापि च, M2 तत्र चापि (for तत्र तत्र) Ś1 D5 11 12 च दिव्यानि, Ñ2 V1 B1-3 प्रदीप्ताश्च, D2 4 च दीप्तानि, G3 च चिन्वतो (for विचिन्वन्तो) —^{b}) Ś1 D2-4 12 13 दीप्तानि (D3 4 न्दीप्तानि) रुचिराणि च Ñ2 B1-3 कांचनानां च सचयान्, V1 जातरूपस्य सचयान्, D6 T3 G1 2 M2 बिले तस्मिन्महाप्रभा, T1 2 G2 M1 3 बिले तस्मिन्महाद्भुता —^{c}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 13 सर्वे, Ñ2 V1 2 B1-3 D7 दृश्यान् (for शूरा) —^{d}) G2 ह्यनुत्तमा (for ह्यदूरत) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 गृहमुख्यानि सर्वश , Ñ2 V1 2 B1-3 D7 वैश्वानरशिखोपमान् —For 30, D11 subst 1080*

31 ^{a}) G1 2 M3 3 -संत्रस्ताश् (for संत्रस्ताश्) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 तानि दृष्ट्वा च ददृशुस्, B4 D5 8-11 ता च ते (D11 दृष्ट्वा) ददृशुस्तत्र, T2 M2 ता दृष्ट्वा हरयस्तत्र ⁂ Cr 'ता दृष्ट्वा भृशसंत्रस्ता' इति पाठ । Cm तामिति । संत्रस्तास्तदीयाति रिक्ततेजोदर्शनेनेति भाव ⁂ —For 31^{ab}, Ñ2 V1 2 B1 3 D7 subst

1081* ददृशुस्तत्र चासीनां विवरे काञ्चने शुभे ।

[After चासीनां, Ñ2 wrongly repeats 30^{bcd} and the prior half of 1081* Ñ2 कांचने विवरे (by transp)] —^{d}) D4 चलतीम् (for ज्वलन्तीम्) Ñ2 V1 2 D1-3 D7 चीरकृष्णाजिनाम्बरा (V2 °नां-**) —After 31, D5 8 9 10 S ins

1082* विस्मिता हरयस्तत्र व्यवतिष्ठन्त सर्वश ।
पप्रच्छ हनुमांस्तत्र कासि त्वं कस्य वा बिलम् ।

[G M3 om l 2 ⁂ Cv r "विस्मिता हरयस्तत्र व्यवतिष्ठन्त सर्वश ' इत्यत पर पप्रच्छ हनुमान्० इत्याद (Cr °ल)र्धं केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । तत्र समञ्जसम् (Cr कोशेषु दृश्यते । तेन विना कथासङ्गतेर्न विरोध) ⁂

32 D1 om 32 —^{b}) B4 अभिगम्य D12 उपगम्य (for अभिवाद्य) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 तस्थौ, Ñ2 V1 2 B1 3 D11 विद्वान्, B4 धीर्यवान् (for वृद्धाम्) —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 12 13 चैतानि, K (ed) हेमानि (for चेमानि) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 वरानि (for वदस्व) ⁂ Cm वदस्व वद ⁂

Colophon V2 illeg —*Kānda name* D1 उद्योग काण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 2 D2-4 D7 12 13 बिलप्रवेश , B1 बिलप्रवेश D1 13 विविवानये बिलप्रवेश D7 बिलप्रवेशे हनुमद्वाक्यं, D11 सीतान्वेषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ2 47 V2 D11 48 B2 3 51 B4 53 D1 3? D3 5 6 8-10 T G1 2 M 50 D7 52 L (ed) 41 —After colophon D2 concludes with राम G with श्रीरामाय नम ।

५०

इत्युक्त्वा हनुमांस्तत्र पुनः कृष्णाजिनाम्बराम् ।
अब्रवीत्तां महाभागां तापसीं धर्मचारिणीम् ॥ १
इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ।
क्षुत्पिपासापरिश्रान्ताः परिखिन्नाश्च सर्वशः ॥ २
महद्धरण्या विवरं प्रविष्टाः स्म पिपासिताः ।
इमांस्त्वेवंविधान्भावान्विविधानद्भुतोपमान् ।
दृष्ट्वा वयं प्रव्यथिताः संभ्रान्ता नष्टचेतसः ॥ ३
कस्येमे काञ्चना वृक्षास्तरुणादित्यसंनिभाः ।
शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥ ४
काञ्चनानि विमानानि राजतानि गृहाणि च ।
तपनीयगवाक्षाणि मणिजालावृतानि च ॥ ५
पुष्पिताः फलवन्तश्च पुण्याः सुरभिगन्धिनः ।
इमे जाम्बूनदमयाः पादपाः कस्य तेजसा ॥ ६
काञ्चनानि च पद्मानि जातानि विमले जले ।
कथं मत्स्याश्च सौवर्णा चरन्ति सह कच्छपैः ॥ ७
आत्मानमनुभावं च कस्य चैतत्तपोबलम् ।
अजानतां नः सर्वेषां सर्वमाख्यातुमर्हसि ॥ ८ G 4 51 9 B 4 51 9 L 4 47 9

50

1 V3 illeg for 1 3 —*) D3 10 इत्युक्ता (sic) D5 तु महान् (for हनुमांस्) Ś1 Ñ1 धीरस् D1 4 6 8 10 धीरस् (D3 °रा) (for तत्र) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 अथ तां हनुमान्प्राह ; D11 तत्रेत्युक्त्वा तु हनुमान् —*) Ś1 Ñ1 D2 8 8-10 12 13 चीर (for पुन) N2 [अ]वरां (for °राम्) —G3 om 1°* —*) Ñ2 V2 D7 स V1 B 1-3 D 1 तु (for तां) —*) Ś1 Ñ V1 B2-4 D2 8 13 तापसवता V2 B1 D3-6 8 11 तापसितव्रतां (for धर्मचारिणीम्) —After 1 Ś1 Ñ V1 2 B D1-6 8 11-13 M2 ins

1083* धात्रस्य त्वं महाभागे सततं वनगोचरा ।

[Ś1 B1 3 तु Ñ V1 B4 तु V2 B3 D7 11 M3 स्म (sic) (for त्वं) Ś1 D1 12 गतव (for सतत)]

2 V2 illeg for 2 (cf v l 1) —*) V1 सन्निभ V2 पाटिता (for संवृतम्) —V2 om *°–4* —*) Ś1 N1 D 4 12 13 बुभुक्षिता N2 V1 B1 3 D7 1 क्षुधिता स्म (B1 3 च D1 तु) B4 क्षुधार्दिता (for क्षुत्पिपासा) —*) B2 परिक्लिष्टा (for °खिन्नाश्च) N2 V1 B D7 पिपासिता (for च सर्वशः) Ś1 Ñ1 D 4 12 13 हत्वो न पराजिता D3 परीताश्च गिरीन्बहून्

3 V3 illeg for 3 (cf v l 1) V2 om 3 (cf v l 2) —*) Ś1 N V1 D D1-4 11 13 इदं (for महद्) Ś1 V1 B2 D1 3 4 13 13 भरण्यो Ś1 Ñ1 D2 4 13 15 बिलं (Ś1 D12 °दि D2 °र)त (for विवर) D7 इदं धरिण्या विवर —*) B1 2 च D2 4 स्मो (for स्म) N2 V1 B D7 जलार्थिन , D2 8 महाबिल (for पिपासिता) —N3 illeg from स्पे in * up to तो in * —**) D5 भोगान् (for भावान्) Ś1 D12 इहैव च विधि दृष्ट्वा D1 3 12 इम चेह विधि दृष्ट्वा D3 4 इम चैवविधि दृष्ट्वा D11 इमांश्चेह विधानदृष्ट्वा (sic) (for *) Ś1 D 4 12 18 विहित चाद्भुतोपमं D11 त्रिदिवानद्भुतोपमान् (for *) Ñ2 V1 B D7 दृष्ट्वाद्भुतमिदं दिव्य (B1 वाचयं) भीमसुगाहने बिले —**) Ś1 N1 B2 D1-4 11-13 भूपो (for दृष्ट्वा) N2 V1 B1-3 D7 व्यथा गता सा किमयमुन्मादश्चित्तविभ्रम

4 V3 om 4** (cf v l 2) —*) D2 8 10 T2 M2 3 [दृ]ते (for [द्रु]मे) —*) D1 वर्चस (for -संनिभा) —After 4** N2 B D7 read 6** V3 illeg for 4°–5* —*) D6 G M1 [अ]भ्यवहारा(M1 °हे)णि

5 V3 illeg for 5** (cf v l 4) Ś1 V1 B4 om (hapl) 5 V2 om (hapl) 5** —*) B1 3 कांचनानां (for °नि) —*) D3 11 रजतानि (for रा°) —D11 om (hapl) 5** —*) N2 इपनीय (sic) D1 पत्तनीय (meta) G(ed) ताप° (for तप°) —*) Ñ V2 3 B1 3 D1-4 7 11 13 मुक्ताजालावृत(D 3 °होत्त)राणि च

6 V2 om 6** V3 illeg for 6 N2 B D7 read 6** after 4** —*) V1 D3 4 फलिताश्चैव(V1 °श्चापि) (for फलवन्तश्च) Ñ2 B D7 फलिता पुष्पिताश्चैव —*) Ñ2 V1 B D3 10 T2 G1 3 M3 गन्धय (for गन्धिन) Ś1 D12 पुष्पिता फलगन्धिन —B4 om 6** —After 6 N2 V1 2 D7 ins while B1 3 (reads after 7) subst for 7**

1084* पद्मानि च महार्हाणि सुगन्धीनि कथं त्विह ।

[N2 D7 सुगन्धानि (sic) (for °न्धीनि)]

7 Ñ2 V D7 transp ** and ** —*) Ś1 Ñ1 D1 2 12,13 काचना विविधा पद्मा —*) Ś Ñ1 D1,12,13 राजता D1 राजेति (for जातानि) N2 V1 3 D7 विमलैर्मसि V2 B3 विमलाम्भसि T1 3 विमलोदके —For 7** B1 3 (reads after 7) subst 1084* —*) D3 9-11 दृश्यते (for चरन्ति) Ś1 Ñ1 D 4 12 13 विचरन्ति सकच्छपा ; N2 V B1 3 D7 चरति विमले जले

8 *) Ñ1 illeg from भावं up to मह in * (see var) D3 4,9-11 T1 3 G M3 Cm t आत्मानस्तु; Ck as

G 4 51. 10 B 4 51 9 L 4 42 10 एवमुक्ता हनुमता तापसी धर्मचारिणी ।
प्रत्युवाच हनूमन्तं सर्वभूतहिते रता ॥ ९
मयो नाम महातेजा मायावी दानवर्षभः ।
तेनेदं निर्मितं सर्वं मायया काञ्चनं वनम् ॥ १०
पुरा दानवमुख्यानां विश्वकर्मा बभूव ह ।
येनेदं काञ्चनं दिव्यं निर्मितं भवनोत्तमम् ॥ ११
स तु वर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महावने ।
पितामहाद्वरं लेभे सर्वमौशनसं धनम् ॥ १२
विधाय सर्वं बलवान्सर्वकामेश्वरस्तदा ।
उवास सुखितः कालं कंचिदस्मिन्महावने ॥ १३
तमप्सरसि हेमायां सक्तं दानवपुंगवम् ।
विक्रम्यैवाशनिं गृह्य जघानेशः पुरंदरः ॥ १४
इदं च ब्रह्मणा दत्तं हेमायै वनमुत्तमम् ।
शाश्वतः कामभोगश्च गृहं चेदं हिरण्मयम् ॥ १५

in text (for भास्मानम्), D3 अनुभाषेद, D3 8–10 T1 3 G M3 Cm t अनुभावाद्वा, D6 अनुभावे वा, D12 अनुभा* च, L(ed) च तमाचक्ष्व, Cg k as in text (for अनुभाव च) —d) Ś1 B2 4 D1–4 11–13 यस्य, V पस्य (for कस्य) D5 10 M1 Ct वा, Cg as in text (for च) T2 [घ]च, Cg k as in text (for [द]तत्) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 7 11–13 चेद्(B1 D11 चैतन्) मह(Ñ1 illeg up to मह, D12 °*)द्विल (for चैतत्तपोबलम्) —V2 illeg. after पश्य(see var) up to मा in d —e) B1 सजीर्णता V1 B1–3 तु (for न) V2 अजानतानाम (corrupt), D1 अभ्यागतानां (for अजानतां न) Ś1 Ñ1 D2–4 12 13 अभ्यागतानामस्माक —f) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 तस्य, B4 D11 व्यक्तम् (for सर्वम्) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 आख्यातुम् (for आ°) Ñ2 D7 सर्वं त्व वक्तुमर्हसि, V B1–3 अस्माक (V2 ** [illeg]) वक्तुमर्हसि.

9 a) D1 सुबहुशस् (for हनुमता) —b) Ś1 Ñ1 V2 D1 12 13 महाचारिणी (for धर्म°) —c) D7 यद्युवाच (for प्रत्यु°) —After 9 B4 ins an additional Colophon [Sarga no 54]

10 Before 10 B4 ins तापस्युवाच —a) D5 8 10 वानरर्षभ, D11 दानवोत्तम, Cg as in text (for दानवर्षभ) —V3 illeg from c up to या in d —d) D6 **या(illeg) G1 हेमाया, Cr m g k t as in text (for मायया) Ñ2 V B D3 6 7 विल (for वनम्) —After 10, D12 ins

1085* सर्वशिल्पविदां श्रेष्ठ सर्वदानवपूजित ।

11 D7 wrongly transp ab and cd repeating cd in its proper place —a) Ñ2 B1–3 D7 दैत्य (for पुरा) —b) Ś1 Ñ2 V B D1–4 7 11–13 स (for ह) —c) Ś1 Ñ V B D1–5 7 11–13 तेन (for येन) Ś1 Ñ1 D2–4 6 12 13 G2 M2 सर्वं (for दिव्य) Ñ1 V B D7 काञ्चनमयं, D11 निर्मितं सर्वं (for काञ्चनं दिव्यं) —d) D11 काचनं (for निर्मितं) B1 तु वनोत्तम, D6 भुवनोत्तम (for भवनो°) B4 मायया विहितं वन

12 a) Ñ2 V B1–3 स हि, D7 दश (for स तु) B4 सहस्रं वै (for °स्राणि) —b) D6 8–10 महद् (for महा). —D11 om (hapl) 12c–13 V3 illeg for 12cd —c) D1 पिता*** (illeg) —d) T1 देवाश्रम (for औशनस) Ñ2 B1 4 4 बलं (for धनम्) D1 औशनस म ‡‡ Cv r औशनस धन शिल्पशास्त्रज्ञानम् (Cr विविध निर्माणसामर्थ्यमिति यावत्)।, Cm औशनस धन विविध निर्माणप्रतिपादकशिल्पशास्त्रज्ञानम्। शिल्पस्योशनसा प्रणीतत्वा त्तद्धनत्वव्यपदेश ।। Ck औशनस धनमेवं निर्माणसाधन सामर्थ्यं च लेभे। पितामहाज्ञया शुक्रात्प्राप्तवानित्यर्थ । अतएव औशनस धन शिल्पशास्त्रमित्याह। उशनस एव तावच्छिल्पशास्त्र साधारणज्ञान धनत्व विमतम्। अपि वा तथापि तत्सिद्ध्ये तु सर्वैव कर्तव्या, न तु पितामहमुद्दिश्य वर्षसहस्रं तप ।, Ct औशनस धन निर्माणसाधनपदार्थजात निर्माणसाधनशिल्प शास्त्रज्ञानं च लेभे। शिल्पशास्त्रस्योशना प्रणीतत्वात्तद्धनत्वव्यपदेश, ‡‡ Ś1 D2 12 13 सर्वशत्रुनिबर्हण, V2 सर्वमौशनस्यधन (sic) D3 4 सुरै स्सर्वैरवचन

13 D11 om 13 (cf v l 12) —a) Ñ1 V B D7 विहाय सूनु, D6 T1 3 G3 M3 धन(M2 फल) विधाय, Cm as in text (for विधाय सर्वं) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 वेचयानस्त (D1 °ता च त, D3 4 °यान त)तो मृत्यु —b) D3 4 कामीश्वर (for °मेश्वरस्) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 सुखी, D6 T3 तथा (for तदा) —c) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 एव स (for उवास) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 दयित (for सुखित) —d) V1 3 B2 D3 4 12 G3 किंचिद्, D2 13 कश्चिद् (for कंचिद्) D1 वसिन् (for अ°). Ś1 Ñ2 V3 B1–3 D1–4 12 13 महाद्रि(D13 °व)ले

14 a) Ś1 ततोप्सरसि, V1 तपश्चरत (for तमप्सरसि) —D3 mostly illeg for 14b —b) D6 T1 3 G M1 3 सत्तमं (for पुंगवम्) D12 वानरपुंगवा —V2 illeg. for 14cd —c) B4 D11 निघ्नशासाशनिं, T2 विक्रम्य कुलिशे (for विक्रम्यैवाशनिं) ‡‡ Cv विक्रम्ये(°म्यै)वाशनिमिति पाठ ‡‡ B4 कृत्वा (for गृह्य) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 शनैर्निष्कासितस्तावन्न Ñ2 V1 2 B1–3 D7 आत्तस्याशनिमादाय —d) D6 एष G1 M2 इन्द्र, Cg as in text (for ईश) Ś1 Ñ V1 B1–3 D2–4 7 11–13 निजघान, V3 आघात स (for जघानेश) B4 जघान वलवृत्रहा, D1 यश चक्रे पुरदरे (sic)

15 Ñ2 illeg for 15ab —a) Ś1 Ñ2 V B1–3 D1–4 7 12 13 तदिदं (D1 3 13 °दय) (for इदं च) Ś1 वसिना (for ब्रह्मणा) D3 4 दत्तो (for दत्तं) B4 D11 हेमायात्तं (D11 °यै त)मिदं दत्त —b) Ñ2 V B1–3 हेमाया(B1 °या [sic]), D6 हेमाद्यै (for °यै) B2 3 विलम् (for वनम्)

दुहिता मेरुसावर्णेरहं तस्याः स्वयंप्रभा ।
इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरोत्तम ॥ १६

मम प्रियसखी हेमा नृत्तगीतविशारदा ।
तया दत्तवरा चास्मि रक्षामि भवनोत्तमम् ॥ १७　　G 4. 51. 18 B 4. 51. 18 L 4. 42. 18

Ś1 D12 बिल तुष्टेन भो मयि B2 तुष्टेन महाणा दत्तं D1.3.13 वरो दृष्टेन हे (D13 चे [sic]) मया, D4.8 बिल तु (D6 ह) ष्टेन हेमया, D7 मायावनमनुत्तमम्, D11 तुष्टेन महाणा च —c) Ś1 Ñ1 D1.12.13 एवमेतद्ध (D13 °दु) श (D12 तु) यन, V1.2 B D4.7.11 शाश्वता कामभोग्या (V2 °भ्यार) श्च, D1.3.6 एवमेतत्सहवनं D2 G2 शाश्वत कामभोग (G2 °गार) च —d) D2 न (for च)

16 a) D5 मेरुसा** (illeg) G(ed) हेमसावर्णेर् (for मेरु°) —b) Ś1 Ñ1 V B D1-4.7.11-13 नाम्ना, D6 illeg , T2 G2 M1 सखा (for तस्या) D6 illeg for स्वयंप्रभा —Ñ1 om 16cd —c) Ñ2 V B D2 सदा (for इदं) V3 illeg from ष up to प्रि in 17d D6 भुवन (for भ°) —d) Ś1 Ñ2 V1.2 B D1-4.7.11-13 वानरर्षभ (D12 °भ) T2 वानरोत्तमा (for °म).

17 V3 illeg up to रक्षामि in d (cf v.l 16) Ñ1 illeg for 17 —a) Ś1 D2.4.12 सा मे (for मम) B1 प्रिया (for प्रिय) G1 कस्य वा मे प्रियसखी —b) Ñ2 B D1-4.7.11-13 नृत्य, G1 हेमा (for नृत्त) D6 गीतनृत्य, T1.3 G2.3 M1.2 गीतनृत्त (by transp) (for नृत्तगीत) —c) Ś1 D12 गृहे, B2.3 त्वया D1-4.11.13 मह, D6 तदा (for तया). Ś1 D1-3.12.13 [द]द, D11 [व]र्द (for [त्त]स्मि) Ñ2 D7 सखित्वादुचिता V1 B सखित्वाद्दत्ता, V2 सखी दत्तवादाई (for दत्तवरा चास्मि) cf. C1 दत्तवरा चास्मीति पाठ —d) D4.6.10 भवनं महत् (for °नोत्तमम्) —After 17, Ñ2 V B D7 ins while Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 M2 ins. after 19

1086* एवमुक्ते शुभे वाक्ये तापस्या धर्मसंहिते ।
हनूमान्कपिशार्दूल प्रत्युवाच स्वयंप्रभाम् ।
अर्थिनं मम प्रयच्छाय जलं कमललोचने ।
म्रियमाणांश्चिराद्दाहात्संजीवयितुमर्हसि ।
सा तु तस्य वचः श्रुत्वा तापसी धर्मचारिणी ।
आदाय फलमूलानि विविधोपजहार ह ।
प्रतिगृह्य तु ते तस्यास्तदातिथ्यं वनेचराः ।
विधिवद्भक्षयामासुस्ता चैव समपूजयन् ।
तं भक्षयित्वा तत्सर्वं पीत्वा च विमलं जलम् ।
सर्वे ददृशुरालोकं सर्वतो हरियूथपाः ।
प्रसन्नमनसः सर्वे सर्वे च विगतज्वराः ।
संजातबलरूपाश्च सम्प्राप्ता हरियूथपाः ।
तर्पिता विविधैर्मूलैः फलैः शीतेन वारिणा ।

{(l 1) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 एवमुक्ता शुभं वाक्यं (for the prior half) V1 तापस्य (sic) (for तापस्या) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 संहिते, D2 संस्थिते (for संहिते) —V2 om. l 2-3 —(l 2) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 M2 हरि (for कपि) —(l 3) Ñ2 illeg from सं up to च (see Ś1 v.l) Ñ1 M2 अर्थिनां (for न°) D6 सम्प्रयच्छाम, D1 सम्प्रयच्छार्थे, D11 मा प्रयच्छार्थं M2 न प्रय° (for मम प्रयच्छार्थे) Ś1 D12 अर्थिनो संप्रयच्छाशु (for the prior half) D2 वर (for जल) Ś1 Ñ1 D1 (om after धर्म up to तापसी in l 5) 3-4.11-13 M2 वर (Ś1 D12 गुरु) धर्मं मनुत्तम (for the post half) —(l 4) M2 म्रियमाणो (for °णान्) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 M2 संजीवय तपोधने (for the post half) —(l 5) Ś1 Ñ1 D3.4.13 तस्य (Ñ1 ** [illeg]) सा तु D2.12 सा तु तस्य D11 साधु तस्य (for सा तु तेषां) M2 तद्वाक्यं वचनं तस्य (for the prior half) Ñ1 तापसं (for °सी) V2 D11 मत्वा (for धर्म) —(l 6) V1 illeg from the post half up to l 7 D1.4 च D11 M2 सा (for ह) Ś1 D12 [उ]पानयत्ता Ñ1 D1.3.13 [उ]पाहरत्ता D14 [प्र]दापयत्ता (for [उ]पजहार ह) —(l 7) D2 च (for तु) D12 सर्व (for तस्यास्) Ś1 D12 तस्यास्ते (by transp) D1 तस्यास्तु (for ते तस्याः) D2 [आ]तिथ्य (sic) (for [आ]तिथ्यं) —(l 8) D11 भुक्त्वा M2 भुक्तानि (for विधिवद्) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 भक्षयति स (for °यामासुस्) V2 त (for ता) V1 संपूजयन् (for सम°) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 पूजयन् तस्य (D13 °***) प्रभां, D1 पूजयन्तस्य तापसीं (sic) D11 M2 तापसश्च तं (M2 प्रापसतस्त) पोषनाम् (for the post half) —(l 9) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 भक्षयित्वा च (D1.3.4 तु) ते सर्वे (for the prior half) D1 तु (for च) V1.2 विपुलं (for विमलं) D11 M2 पीत्वा सुरभि वारि च (for the post half) —(l 10) D11 दर्शं (for सर्वे) V2 illeg from लो up to l 11 M2 आलोक्य h (ed) आलोकान् (for °कं) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 अन्तस्तम्भं (Ñ1 अगम्भर्वं [sic]) दर्शते (D1.3.4 °सर्वतो लोके) (for the prior half) V2 कामतो (for सर्व°) M2 जनता मुदा (for हरियूथपाः) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 दिव्ये (Ñ1 दग [sic] D1 दिव्ये) वानरपुंगवाः —D12 om (hapl) l 11-12 —(l 11) D7 प्रमत्त (for प्रसन्न) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 M2 प्रसन्ना (for मनसः) M2 जानन् (for first सर्वे) Ñ2 V1 B2 D7 ते (for च) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 M2 सर्वे संह (Ś1 D12.13 °तु)ष्टमानसाः B1 सर्वे हृष्टमानसाः (for the post half) —(l 12) Ñ2 -जन (for -जात-) Ś1 Ñ1 D1-4.13 सजा (D1 °ता) तबलवीर्यं च (D1.3.4 °र्ये) D11 M2 सजात बलवीर्यं च (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1.3.13 -पुंगवाः (for -यूथपाः) D11 M2 तम तेषां वनौकसां (for the post half) —After l 12 V1 B1 read a colophon [*Sarga* num.: V1 सप्तचत्वारिंशः B1 सप्तपञ्चाशः —*Sarga* no. (figures, words or both) V1 om , B1 55] —Ñ1 V B1 D2 M2 om l 13 —(l 13) Ś1 D12 स्वच्छेन

G.4 51.26 B.4 51.18 L.4 47.19 किं कार्यं कस्य वा हेतोः कान्ताराणि प्रपद्यथ ।
कथं चेदं वनं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ॥ १८

इमान्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।
भुक्त्वा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हथ ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

५१

अथ तानब्रवीत्सर्वान्विश्रान्तान्हरियूथपान् ।
इदं वचनमेकाग्रा तापसी धर्मचारिणी ॥ १

वानरा यदि वः खेदः प्रनष्टः फलभक्षणात् ।
यदि चैतन्मया श्राव्यं श्रोतुमिच्छामि कथ्यताम् ॥ २

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मजः ।
आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३

राजा सर्वस्य लोकस्य महेन्द्रवरुणोपमः ।
रामो दाशरथिः श्रीमान्प्रविष्टो दण्डकावनम् ॥ ४

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्रावणेन हृता बलात् ॥ ५

(for [illegible]). D₄ [illegible] (for [illegible]). D₃ [illegible] [illegible] (for the post. half)]

—Thereafter Ñ₂ V B D₂ read 4.51.1.

18 V₃ illeg. for 18ᵃᵇ. —ᵃ) Ñ₂ illeg. for किं कार्यं. —ᵈ) Ś₁ D₁.₁₃ [illegible] Ñ₁ D₃.₄ [illegible] (D₄ [illeg.]) [illegible] Ñ₂ V₁.₃ B₁₋₃ D₂ [illegible] ; M₃ [illegible] (for प्रपद्यथ). D₅ [illegible]. —ᵉ) V₂ [illegible] V₃ [illegible] (for [illegible]). Ś₁ Ñ₁ V B D₁₋₇.₁₁.₁₃ [illegible] D₁₂ [illegible] (for वनं).

19 Ñ₂ V B D₂ om. 19. —ᵃ) D₁.₈₋₁₀ T₂ [illegible] (for इमानि). Ñ₁ illeg. from [illegible] up to ᵇ. D₅₋₁₁ G₁.₃ M₁ C₁ [illegible] Ck. ⁰हार्याणि (as in text). —ᵈ) [illegible] G₁.₂ M₁.₂ [illegible] (for सर्वं). D₁.₃ [illegible] (for ⁰थ). ३ Cg. [illegible]. ᵈ —After 19, Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₀₋₁₃ M₃ ins. 1095*

(illeg.). B₂ [illegible]. —V₃ illeg. for 1ᵃᵇ (except इदं वचनम्). —ᵈ) Ś₁ D₁.₁₃ [illegible], Ñ₁ V₁ B D₂ [illegible]. V₁ [illegible] (for एकाग्रा). —ᵈ) Ś₁ [illegible] —After 1, D₁₁ wrongly repeats 4.50.18.

2 ᵃ) V₂ M₂ [illegible]. D₁₂ [illegible] (for [illegible]) —ᵇ) V₃ D₁₁ M₂ [illegible]. Ś₁ Ñ V₁.₃ B₁₋₃ D₁₋₄.₁₂.₁₃ [illegible] (for फल⁰). —ᶜ) Ś₁ Ñ₁ [illegible] B₁ [illegible]; B₂ D₁₋₄.₁₂.₁₃ G₁ [illegible] G₂ M₂ [illegible] G₃ [illegible]. Ck.ᵗ as in text (for चैतद्). B₂ D₁.₄.₈ [illegible] D₁₁ [illegible] (for श्राव्यं) —ᵈ) V₃ illeg. from इच्छामि up to 3ᵃ. Ś₁ V₁.₃ B₁₋₃ D₁₁ [illegible]; D₅₋₁₀ T₁ [illegible] (for [illegible]) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ [illegible].

3 V₂ illeg. for 3ᵃᵇ (cf. v.l. 2) —ᵃ) [illegible] (for तद्). D₁₁ [illegible] (by transp.) [illegible]. —ᶜ) Ś₁ D₁₁ [illegible] (for आर्जवेन). Ñ₁ [illegible] (for यथा). D₁ [illegible]; D₁₁ G₂ [illegible] (for [illegible]).

4 ᵃ) T₂ [illegible] (for लोकस्य). G₂ [illegible]

वीरस्तस्य सखा राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः ।
राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥ ६
अगस्त्यचरितामाशां दक्षिणां यमरक्षिताम् ।
सहैभिर्वानरैर्मुख्यैरङ्गदप्रमुखैर्वयम् ॥ ७
रावणं सहिताः सर्वे राक्षसं कामरूपिणम् ।
सीतया सह वैदेह्या मार्गध्वमिति चोदिताः ॥ ८
विचित्य तु वयं सर्वे समग्रां दक्षिणां दिशम् ।
बुभुक्षिताः परिश्रान्ता वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥ ९

विवर्णवदनाः सर्वे सर्वे ध्यानपरायणाः ।
नाधिगच्छामहे पारं मग्नाश्चिन्तामहार्णवे ॥ १०
चारयन्तस्ततश्चक्षुर्दृष्टवन्तो महद्बिलम् ।
लतापादपसंछन्नं तिमिरेण समावृतम् ॥ ११
अस्माद्धंसा जलक्लिन्नाः पक्षैः सलिलरेणुभिः ।
कुरराः सारसाश्चैव निष्पतन्ति पतत्रिणः ।
साध्वत्र प्रविशामेति मया तूक्ताः प्लवंगमाः ॥ १२ G 4 51 40 B 4 52 23 L 4 42 33

6 ^{a}) M3 राजा (for राज्ञः) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 तस्य वीर सखा प्राज्ञ —^{b}) D3 4 नामतो (for वानर^o) —^{c}) D5 om (hapl) राजा वानर Ñ1 V B1-3 D7 वीराणां (for मुख्यानां) —V3 illeg from 6^d up to अङ्गद in 7^d —^{d}) B3 D1 तेन (for येन) B1 वन (for वयम्)

7 V3 illeg up to अङ्गद in ^{d} (cf v l 6) Ś1 D1-4 12 13 om (hapl) 7 —^{a}) D11 T3 [आ]चरिताम्, Cr m as in text (for चरिताम्) ॐ Cv अगस्त्यचरिता इत्यादौ **चित्पूर्वदोष ॐ —^{b}) B4 पालिता (for रक्षिताम्) —^{c}) V1 सदैव (for सहैभिर्) Ñ1 V1 2 B1-3 D1 धीरैर्, D5 भीमैर्, M3 घोरैर् (for मुख्यैर्) —^{d}) M3 प्रमुखा, Ck t as in text (for ^{o}खैर्) Ñ1 V B1-3 D1 वृता, (for वयम्)

8 ^{a}) Ś1 रावर (sic) B3 वानर (sic) D11 राक्षस (for रावण) D1 रावण सहितास्त्वेषु (metri causa) —D7 om (hapl) 8^b-10^a —^{b}) Ś1 D11 रावणं (for राक्षस) —B1 om 8^c-9^b —^{c}) Ñ1 V B1 2 सहित वीरा (for सह वैदेह्या) —^{d}) V3 illeg after मार्गध्व up to 9^a Ś1 D1 2 13 13 चसत्वर, D3 4 चोदयता, D11 चोदिता, G1 (after corr as in text) चेदता, Ck t as in text (for चोदिता)

9 D7 om 9 B1 om 9^{ab} V3 illeg for 9^{ab} (for all cf v l 8) —^{a}) Ś1 विचेयत (sic) Ñ1 V1 2 B2 3 विचिन्वतो, D1 2 विचीयतो D3 4 11-13 विचीय तु D5 विचेतु च (sic) (for विचित्य तु) D5 8 10 G वन (for वय) Ñ1 B4 D8 10 सर्वे —^{b}) V1 D5 1 10 Ct समुद्र, D11 समस्ता, G1 सम्भ्रान्ता (for समग्रा) —After 9^{ab}, Ś1 B4 D1 4 11-13 M3 G(ed) ins

1087* नाधिगच्छाम वैदेहीं रावणं नापि स रिपुम् ।

[D11 M3 transp नाधिगच्छाम and वैदेहीं G(ed) च (for second न) B4 नैर्ऋत रावण, D3 4 M3 नापि स रावण (by transp) (for रावण नापि स) D11 रावण च निशाचर (for the post half)]

while Ñ1 V1 2 B2 3 ins

1088* बहुशो न तु पश्याम सीतया सह रावणम् ।

—^{c}) D11 पिपासार्ता (for परिश्रान्ता) D5 8-10 G3 वयं बुभुक्षिता सर्वे —^{d}) V B1-3 D11 -मूलानि (for -मूलम्) B4 परिगम्यापरान्बहून् (sic) ॐ Cv r: बुभुक्षिता परिश्रान्ता (Cr ^{o}न्ता वृक्षमूलमुपाश्रिता) इति पाठ. ॐ

10 D7 om 10^a (cf v l 8) V3 illeg for 10^{ab} (except विवर्णवद्) —After 10^a, Ś1 Ñ1 V1 2 B D1-4 11-13 ins

1089* सुग्रीवभयदर्शिन ।
तृष्णया चार्दिता सत्र

[(l 1) G(ed) भयकर्षिता (for ^{o}दर्शिन) —(l 2) Ś1 D3 3 12 13 तृषया (for तृष्णया) B4 विषण्णमनस सर्वे, D1 तृष्णाक्षुत्पिताः सर्वे, D2 तृषा सन्तर्दिता सर्वे]

—^{b}) B4 ध्यानशोक, T1 3 सदा ध्यान (for सर्वे ध्यान) —^{c}) Ś1 D1-4 11 12 13 न गच्छामो वय पार, V2 नाध्यगच्छामहे पार ॐ Ck नाधिगच्छामहे पारमिति। चिन्तामहार्णवस्येति शेष, Ct नाधिगच्छाम। हे इति स्वयप्रभासंबोधनम्। नाध्यगच्छाम पार चिन्तामहार्णवस्येति शेष ॐ —^{d}) Ś1 D2 12 13 G3 M1 शोक, D1 3 4 दुःख, D11 दुःखे (for चिन्ता)

11 ^{a}) Ś1 D11 सर्वे (for चक्षुर्) —^{b}) D5 महा, D8 T G2 3 M2 3 वय, M1 ततो (for महद्) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 पश्यामो विवृत बिलं —^{c}) D3 4 -पल्लव (for पादप) B4 D11 सकृद्, D8 10 सपर्ण (for संछन्न) —^{d}) Ś1 Ñ1 V B D1-4 7 11-13 मदद्दास्यामिव क्षिते, D1 महास्यमिव वक्षिते

12 ^{a}) D8 T1 G2 M1 2 तस्माद् (for अस्माद्) Ś1 Ñ1 V B D1 7 11-13 ततो हसा समुत्पे(B4 ^{o}माये)तु, D1 3 4 ततो हसा ह्युत्पतन्ति —^{b}) Ś1 B4 D1-4 12 13 सलिलोक्षि(D3 4 ^{o}वि)भि, Ñ1 V B1-3 D7 सजलशीकरै, D5 ^{o}राविभि, D11 ^{o}शीकरै, T1 2 M3 ^{o}विप्लवै, Ck t as in text (for सलिलरेणुभि) D8 T3 G M1 2 निर्यान्ति विपुलाद्विलाद् —^{c}) T1 कुररा, M3(after corr inf lin sec m as in text) कुमारा (for कुररा) B1 चेकुला क्रौञ्चा (for

G 4 51 40
B 4 52 13
L 4 42 14

तेषामपि हि सर्वेषामनुमानमुपागतम् ।
गच्छामः प्रविशामेति भर्तृकार्यत्वरान्विताः ॥ १३
ततो गाढं निपतिता गृह्य हस्तौ परस्परम् ।
इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ॥ १४
एतन्नः कार्यमेतेन कृत्येन वयमागताः ।
त्वां चैवोपगताः सर्वे परिद्यूना बुभुक्षिताः ॥ १५
आतिथ्यधर्मदत्तानि मूलानि च फलानि च ।
अस्माभिरुपभुक्तानि बुभुक्षापरिपीडितैः ॥ १६
यत्त्वया रक्षिताः सर्वे म्रियमाणा बुभुक्षया ।
ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानराः ॥ १७
एवमुक्ता तु सर्वज्ञा वानरैस्तैः स्वयंप्रभा ।
प्रत्युवाच ततः सर्वानिदं वानरयूथपान् ॥ १८

सारसाश्चैव) —ᵈ) Ś1 D1–4 12 13 वञ्जुलाश्चैव पक्षिण , Ñ2 V B1–2 D7 G(ed) च(G(ed)म)शुक्लाश्चकसाह्वया , B4 सारसाश्चापि पक्षिण , D12 चक्रवाकाश्च पक्षिण —After 12ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 11 ins while Ś1 D1–4 12 13 ins l 2 after 12ᶜᵈ only

1090* कादम्बा जलकुक्कुटाश्च तथान्ये च जलेचरा ।
ततो नो मतिरुत्पन्ना दृष्ट्वा तान्नभचारिण ।

[(l 1) Ñ2 V1 2 D7 जल(V3 illeg after जल up to 4 52 2ᶜᵈ)कुक्कुट(for °कुक्कुट) D12 जलपूर्णा कन्याश्च पुष्पा कमलरेणुभि —(l 2) Ś1 D1–4 11 12 मे(D11 नो) बुद्धि (for नो मति) Ś1 B4 D1–4 12 transp दृष्ट्वा and तान् V2 D3 वनचारिण , D12 °चक्षिण (for नभचारिण)]

—ᵃ) V2 D4 सर्वे (for सार्ध) Ś1 D1–4 11 13 अत्र प्रवेक्ष्याम इति D12 प्रविशामेव सामर्थ्यात् —ᵇ) Ś1 D2 12 13 प्रोक्ता । Ñ2 V1 2 B1 2 D7 [उ]क्ता वै B4 ह्युक्ता D1 2 4 13 चोक्ता (for तृणा)

13 V3 illeg for 13 (cf v l 1090*) —ᵃ) Ś1 D1–4 12 13 अस्माकमपि(D2 4 °मेव) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 एषामपि च, B4 D11 एतेषां चैव (for तेषामपि हि) —ᵇ) Ñ2 V1 B2–4 D7 तैकमत्यम् । B1 D11 एकमत्य(D11 °चित्त)म् । T1 2 G1 M1 मनुमानाद् । Cv m g h t as in text (for मनुमानम्) Ś1 D1–4 12 13 क्या(D2 4 °का) मति (L(ed) बुद्धि)रुपस्थिता V2 चैकार्थं समुपागत ❋ Cr तेषामपि हि सर्वेषामनुमानादुपागममिति पाठ । अनुमानं अदृष्टविषयनिर्णयकल्पिङ्गदर्शनम् । तस्माद्विलप्रवेशनमतो कृतमित्यर्थ ❋ —ᶜ) After गच्छाम , B1 reads erroneously the portion from कार्यमेतेन in 15ᵃ up to 16 (omitting 16ᵈ) repeating the same in the proper place Ś1 D12 प्रविशामश्च D1–4 13 प्रविशामोत्र(D1 °मो वा) (for °मेति) D11–10 प्रविशामस्तिमिर सर्वे D11 विशामोऽपि गच्छामो —ᵈ) D1 4 भर्तुः । D2 6–10 (उ)त्पत्य (for भर्तृ) D1 कार्य (for कार्य) Ñ2 V1 2 D7 त्वरया(V1 °त)(for त्वरान्विता) B भर्तृकार्ये त्वरायुता(B3 4 °ता)। D11 भर्तृकार्येसमाश्रिता

14 V3 illeg for 14 (cf v l 1090*) —ᵃ) V1 V2 B1–4 D7 पतिद्वि(V1 B1 2 °दृ) V2 °द्वा)ता B4 विकर्षिणो (for निपतिता) Ś1 D1–4 11–13 परि(D11 प्रति)गृह्य ततो गाढं —ᵇ) B1 T1 1 G1 M1 हस्तौ D1–4 12 13 हस्तौ (for हस्तौ) Ś1 D1–4 11–13 वयं हस्त (D2 3 4 °हस्तान्; D11 °स्ते) (for गृह्य हस्तौ) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 हस्ता(V1 3 °स्ते)नादाय ते मिथ ❋ Ct 'हस्ते' इति पाठेऽपि हस्तै रित्येवार्थ । परिष्वज्येति पूर्वोक्तस्वरसात् ❋ —ᶜ) D1 सहिता (for सहसा) —ᵈ) Ś1 D2 12 13 बिलं सतिमिर महत्। B2 4 विलं वितिमिर वृत

15 V3 illeg for 15 (cf v l 1090*) —ᵃ) V3 D4 एव D7 इद (for एतन्) Ś1 न , D1 च (for न) —ᵇ) Ś1 D1–4 12 13 कार्येण (for कृत्येन) G(ed) विलम् (for वयम्) V1 कृत्ये विलमुपागता , G2 सर्वे वयमिहागता —D1 om 15ᶜ–16 —ᶜ) V1 [अ]प गता । T1 2 [उ]पागता (for [उ]पगता) —Ś1 om (hapl) 15ᵈ–17ᵃ —ᵈ) Ñ2 D1 4 7 13 म्रियमाणा D1 सर्वे पूना (for परिद्यूना) V1 2 B D2 11 12 म्रियमाणा बुभुक्षया

16 V3 illeg for 16 (cf v l 1090*) Ś1 D1 om 16 (cf v l 15) D1 4 12(D2 11 hapl ?) 13 om 16–17ᵇ —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D7 स्वयं मूल (for मूलानि च) —ᶜ) Ñ2 V1 D1–11 T1 उपयुक्तानि (for °भुक्तानि) —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D7 श्रमकर्शितै (for परिपीडितै) D11 पुनर्जीवामहे वयं

17 V3 illeg for 17 (cf v l 1090*) Ś1 om 17ᵃ (cf v l 15) D1–4 12 13 om 17ᵃᵇ (cf v l 16) —ᵃ) T के (for यत्) Ñ2 V1 2 B1 2 3 D7 त्वया यासमोद्धृता मत B4 D2 त्वं चैवोप(D1 निर्दिष्टा)गता सर्वे D11 त्वया समोद्धृता सर्वे —ᵇ) V1 2 B1 4 D4 7 G2 बुभुक्षिता (for °क्षया) —ᶜ) Ñ2 V1 2 B1 4 D7 वद (for ब्रूहि) D4 D11 प्रत्युपकारे त(D11 °रार्थं)। G1 प्रत्युपकाराथं —ᵈ) T1 वा G1 तु । Ch as in text (for न) D1 कुर्मि (for कुर्वन्तु) B4 किं कुर्वन्तु वनौकस

18 V3 illeg for 18 (cf v l 1090*) —ᵃ) D11 च G1 M1 (स्तु)त (for तु) Ś1 B1 D1–4 11 तपस्वी Ñ2 V1 2 B2–4 D7 वा सा D4 T1 2 G M1 3 सर्वेष (for सर्वज्ञा) —ᵇ) M1 तु (for तै) Ñ2 V1 2 B1 4 D1 वानरी वानरपुंगवा —D12 om 18ᶜ–19ᵇ —ᶜ) D1 च तान् (for तत) —ᵈ) B1 D11 वानरानि [illegible] T1 2 पुंगवान् (for यूथपान्) Ś1 D1 12 13 इदं वानरपुंगवान् Ñ2 V1 2 B1 2 D7 वानरान्विनयान्वितान् D1 वानरयूथपान्

सर्वेषां परितुष्टास्मि वानराणां तरस्विनाम् । | चरन्त्या मम धर्मेण न कार्यमिह केनचित् ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

५२

एवमुक्तः शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् । | उवाच हनुमान्वाक्यं तामनिन्दितचेष्टिताम् ॥ १   G 4 52 1 / B 4 52.22 / L 4 44 1

19 V3 illeg for 19 (cf v l 1090*) D12 om 19^ab (cf v l 18) V1 mostly damaged for 19^b —^b) Ś1 Ñ2 V3 B D1-4 7 12 13 महौजसा, D6 G2 तपस्विना, M1 महात्मना (for तरस्विनाम्) —^c) Ñ2 V1 2 B D7 धर्मे (B4 °र्मैं) हि (for धर्मेण) Ś1 D3 4 13 चरता राम कार्यार्थं, D1 चरत्या इह धर्मं च, D2 13 चरत्यां मम इम धर्मे (D13 °द धर्म्यं) —^d) D15 तत् (for न) Ś1 D1-4 12 13 मम (for इह) ❀ Ct अत्र कतकस्तु द्विपञ्चाशत्सर्गेणमाहिमाद ❀ —After 19 Ś1 D1 3 4 13 ins

1091* एतदेव कृतं मह्यं यद्दिष्टान्त्र श्रमातुरैः ।

[Ś1 D13 मतेनैव (for एतदेव) D3 4 सर्वं (for मह्यं)]

while M3 (in f lin sec m which is crossed) ins

1092* इत्युक्ता सा वानराणां वचस्तु
चक्रुस्वा राम लक्ष्मणेन स्थित सम् ।
नत्वा गत्वा ऋष्यमूकं महीधं
प्राप्यानुज्ञां प्राविशत्सा बिलं च ।
द्विपञ्चाशः सर्गः
प्रविश्य सा बिलं दृष्ट्वा वानराणां स्वयंप्रभा । [5]
युष्माकं हि मया किंचित्कर्तव्यं चैतदुच्यताम् ।

Colophon B1 D3 4 8 om —*Sarga name* Ś1 स्वयंप्रभानामवाक्य, Ñ2 V1 B1-3 D7 स्वयंप्रभासंवादं (B1-3 °द) V3 सीतान्वेषणे स्वयंप्रभासंवादः, D2 12 13 स्वयंप्रभावाक्य, D3 11 स्वयंप्रभादर्शनं (D11 °प्रवेश) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 V1 B1 3 D2 12 13 om , Ñ2 V3 49 B2 D1 5 10 T G1 3 M 52, D7 53 D13 50 G2 51 (as in text) L (ed) 43 —After colophon V3 concludes with

य सुरासुरयक्षरक्षसां
कारणस्य जनकं सनातनं ।
जानकीकुमुदिनीसुधाकरो
रैघवकस्य दिशतु मङ्गलं हरिः ॥

D3 with श्रीराम, G with श्रीरामाय नमः

52

1 Ñ1 missing up to 7^a (cf v l 4 51 4) V3 illeg. up to 2^b (cf v l 1090*) —^a) D4 एतद् (for एवम्) Ś1 D12 T1 उक्त्वा D1-4 12 13 श्रुत्वा, Cg k t as in text (for उक्त) Ñ2 V1 2 B1-3 D1 एवमुक्ते शुभे वाक्ये, B4 एवमुक्ते तु वचने —^b) D12 ते तस्याः (for तापस्या) Ñ2 V2 3 B3 4 D7 संहिते, B1 M2 -संश्रिते (M2 °तं) (for -संहितम्) —^d) D5 8-10 -लोचना (for -चेष्टिताम्) —For 1^cd, Ś1 D1-4 11-13 subst.

1093* ऊचु प्राञ्जलय सर्वे परितुष्टा स्वयंप्रभाम् ।
[D1 3 परितुष्टां (for °ष्टा).]

—Thereafter they cont

1094* लोलस्वभावैरस्माभिर्यदिदं व्याहृतं वचः ।
तत्त्वं मर्षणीय ते सर्वैरेव कृतोऽञ्जलिः ।
एकं तु वयमिच्छामस्त्वत्प्रसादात्तपोधने ।
श्रूयतामभिधास्यामस्तच्छ्रुत्वा कर्तुमर्हसि ।
कृत्स्नो मास परिगतो वनेऽस्मिंस्तु तपोधने । [5]
न च जानीम स देशं प्रविष्टा येन वानराः ।

[(l 1) D2 12 लोभ (for लोल) —(l 2) Ś1 D2 एव (for स्व) —(l 3) D2 3 13 एव (for एकं) D2 तु (for तु) D1-3 11 13 त्वत्प्रसादात्, D4 त्वत्प्रसाद, D13 भवेत्किञ्चे

C. 4 52 23 B. 4 52 21 L. 4 41 5

शरणं त्वां प्रपन्नाः स्मः सर्वे वै धर्मचारिणि । स तु कालो व्यतिक्रान्तो बिले च परिवर्तताम् ॥ २
यः कृतः समयोऽस्माकं सुग्रीवेण महात्मना । सा त्वमस्माद्बिलाद्घोरादुत्तारयितुमर्हसि ॥ ३

(for तपोधने) —D₁₄ om (hapl) l 4–5 —(l 4) D₁₂ अभिधास्यामि D₁ कुरु तथ्य च तच्छुभे D₁₁ कुरु सत्य वचश्च तद् (for the post half) —D₁₁ transp l 5 and 6 —(l 5) D₁₂ एष (for हृते) D₈.₁₃ बिलेऽस्मिंस्तु D₁₂ बिले चास्मिन् (for वनेऽस्मिंस्तु) D₁₃ दयोनिधे (for °धने) D₁ कृत्स्न मासं परिश्रांता बिले ह्यस्मिंस्तपोधने —(l 6) D₁ जानीम च (by transp) D₁₂ कथयस्व विलद्वार (for the prior half)]

while Ñ₂ V₁.₂ B D₇ subst for 1ᵃᵇ

1095* हनुमान्कपिशार्दूल प्रत्युवाच पुनर्वच ।

—Thereafter they cont

1096* भवत्यानुगृहीता स्म सर्वे एव वनौकस ।
कृतमातिथ्यमस्माक श्रमश्चापगतो महान् ।
कथित चापि ते तथ्यमस्माभिर्धर्मचारिणि ।
कारण चापि वैदेह्या मार्गण ते निवेदितम् ।
विचित शतशश्चायं देशो दक्षिणसज्ञित ।
प्रेषितैर्वानरेन्द्रेण सीतार्थेऽस्माभिरागतै ।
समयश्च कृतस्तेन कपीनां सनिधौ तदा ।
पूर्णे मासि निवर्तध्व वसन्वध्यो भवेन्मम ।
इति प्रतिसमादिष्टा भर्त्रा वयमनिन्दिते ।
विचिन्वन्तो दिश सर्वा वानरा शीघ्रगामिन ।
वय तु दक्षिणामाशा सुग्रीवेण प्रचोदिता ।
समन्तात्परिधावन्त पश्याम विवृत बिलम् ।
प्रविश्य चैव सहसा सीताविचयकारणात् ।
न च पश्यामि निष्काम बिलादस्मात्सुमध्यमे ।
एवमुक्ते हनुमता ते सर्वे वानरास्तदा ।
ऊचु प्राञ्जलयो भूत्वा तापसीं धर्मचारिणीम् ।
लोलस्वभावैरस्माभि किंचित्तेऽपकृत यदि ।
सर्वं मर्षयितव्य तत्सर्वैरेव कृतोऽञ्जलि ।
एकं तु वयमिच्छामस्त्वा वक्तु धर्मचारिणि ।
शृणुतो चाभिधास्याम सम एव तवाभव ।
सर्वे परिगता देशा विचेऽस्मिन्सर्ववानरै ।
न च पश्याम तं देश प्रविष्टा येन वानरा ।

[(l 1) V₁ moth eaten B₄ सर्वे वय परिभ्रान्ता (for the post half) —(l 2) Ñ₂ D₇ [अ]प गतो (for [अ]पगतो) B₃ मोहोपहतचेतसां (for the post half) —(l 4) B₄ यथावत्परिमार्गणे (for the post half) —(l 5) V₁ विदित (for विचित) V₂ स तावत् (for शतशः) B₄ [अ]पि (for [अ]य) B₂.₃ सज्ञित (for -सज्ञित) —After l 5 B₄ ins.

1096 (A)* रामेणो हि प्रियो वीर वानरा भीमविक्रमा ।

—(l 6) B₁ प्रेषिता (for °तैः) B₄ सुग्रीवेण महात्मना (for the post half) —(l 7) B₁ तेषां (for तेन) B₄ सर्वेषामुपपन्नेन (for the post half) —(l 8) Ñ₂ पूर्णे B₂ मासे (for मासि) B₄ सत्र एव हतास्तथा (for the post half) —(l 9) D₇ एव (for इति) V₁ तेन (for प्रति) B₄ भर्तुर्वचन चोदिता (for the post half) —(l 10) B₄ विचिन्वति B₂ दिश सर्वे (for दिश सर्वा) D₆ वानराश्चन्तिकामा (for the post half) —(l 11) B₄ हि (for तु) V₁ प्रतोषिता (for प्रचोदिता) B₄ सुग्रीवसप्रचोदिता (for the post half) —(l 12) V₂ न पश्यामि पुन बिलं (for the post half) —(l 13) B₄ बिल प्रविश्याश्च सुसहसा सीताविचयकारण (hypm) —(l 14) V₁.₂ B₁-₃ निष्क्रामं B₄ निर्याम D₇ निष्क्रम (for निष्काम) B₄ तपोधने (for सुमध्यमे) —(l 15) V₁ एवमुक्ता B₂.₃ सर्वे ते (by transp) —For l 17–22 cf 1094* —(l 17) V₂ B₁-₃ [अ]प्रकृत (for अप°) —(l 18) B₃ सर्वे (for सर्वं) B₂.₃ ते (for तत्) B₂ एव (for एव) —(l 19) V₂ B₁-₄ एव (for एकं) B₁ धर्मचारिणी —(l 20) V₁ सदा * * (moth-eaten) (for तवाभव) —(l 21) B₁ परिगतो देशो]

2 Ñ₁ missing V₃ illeg for 2ᵃᵇ (cf v 1 1) D₆ reads 2ᵃᵇ in marg —ᵇ) D₅.₈.₁₀ T₁ G₁ M₁ धर्मचारिणी (T₁ °णि) —For 2ᵃᵇ, Ś₁ Ñ₂ V₁.₂ B D₁.₄.₇.₁₂.₁₃ subst

1097* तदिच्छामो वयं भद्रे बिलाद्गन्तुं तपोधने ।
त्वत्तेजसा विनिर्गन्तु त्व हि न परमा गति ।

[(l 1) Ñ₂ V₁.₂ B D₁.₄.₇ सर्वे (for वयं) D₁₂ एव मास परिगतो (for the prior half) D₄.₁₃ तस्माद् (for बिलाद्) D₁₂ बिले चास्मिन् (for बिलाद्गन्तुं) Ñ₂ V₁.₂ B D₇ मनोहरात् D₂.₄ तु शोभने (for तपोधने) —(l 2) Ñ₂ V₁.₂ B D₇.₁₂ प्रसादात् (for तेजसा) D₄ न निर्गं D₁₂ भय हिता (for विनिर्गन्तु) D₂ त्वत्तेजसा निर्गन्तु (for the post half)]

—D₂ om from 2ᶜ up to अस्मात् in 3ᶜ —ᶜ) Ś₁ D₁-₄.₁₂.₁₃ कृतश्च G₁ यत्कृत (for यः कृत) V₁.₂ D₄.₁₂ [अ]स्मासु (for ऽस्माकं) —ᵈ) Ś₁ D₁-₄.₁₁-₁₃ M₂ च B₄ हि (for तु) D₆ T₂.₃ M₁ ह्यतिक्रान्तो (for व्यतिक्रान्तो) Ñ₂ V B₁.₂ D₇ स काल समतिक्रान्तो —ᶠ) G₂.₃ न (for च) Ś₁ Ñ V B D₁-₄.₇.₁₁.₁₃ [अ]स्मिन्परिधावतां D₁₂ [अ]स्मिन्नपि धावतां M₁ च परिधावतां M₂ च परिवर्तिनां (for च परिवर्तताम्) M₃ वने भ्रमति वर्तताम्

3 Ñ₁ missing (cf v 1 1) D₂ om up to अस्माद् in ᵉ (cf v 1 2) Ś₁ om 3 —ᵉ) Ñ₂ V B₁-₃ D₇ सर्वाद् D₁-₄.₁₃ दुर्गाद्, D₁ क्रूरात् D₆-₁₀.₁₂ भयाद् (for घोराद्) —After 3 Ñ₂ V B D₇ ins

1098* तीक्ष्णो हि राजा सुग्रीवः प्रियार्थी राघवस्य च ।

तस्मात्सुग्रीववचनादतिक्रान्तान्गतायुषः ।
त्रातुमर्हसि नः सर्वान्सुग्रीवभयशङ्कितान् ॥ ४
महच्च कार्यमस्माभिः कर्तव्यं धर्मचारिणि ।
तच्चापि न कृतं कार्यमस्माभिरिह वासिभिः ॥ ५
एवमुक्ता हनुमता तापसी वाक्यमब्रवीत् ।
जीवता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निवर्तितुम् ॥ ६

तपसस्तु प्रभावेन नियमोपार्जितेन च ।
सर्वानेव बिलादस्मादुद्धरिष्यामि वानरान् ॥ ७
निमीलयत चक्षूंषि सर्वे वानरपुंगवाः ।
न हि निष्क्रमितुं शक्यमनिमीलितलोचनैः ॥ ८
ततः संमीलिताः सर्वे सुकुमाराङ्गुलैः करैः ।
सहसा पिदधुर्दृष्टिं हृष्टा गमनकाङ्क्षिणः ॥ ९ G 4 52 24 B 4 51 29 L 4 48 14

4 Ñ1 missing (cf v l 1) D1 13 om 4-5 —ᵃ) D11 -शमयाद् (for -वचनाद्) —ᵇ) D1 विनिवृत्तान् (for अतिक्रान्तान्) D11 एते बुधास्तपोधने —After 4ᵃᵇ D1 3 4 ins

1099* अथिन्दुर्गे बिलेऽस्मिन्काले न परिधावताम्।
[D1 काले गते (for अस्मिन्काले)]

while D11 ins

1100* दिव्यान्यस्माभिरतानि भुक्तानि हि फलानि च।
सम्भृतानि च मूलानि सर्वे स्म यशस्विनि।
स च काले बिले दुग गतो न परिधावताम्।

—For 4 Ś1 Ñ2 V B D1 13 subst D1 3 4 11 subst for 4ᶜᵈ and both the groups read after 5

1101* तद्वासमभयसीतास प्रीत्या जीवितुमर्हसि।
[Ñ2 V B D1 7 11 भीतानां Ñ2 V B D7 अथ भवितुम् D1 प्रत्यवेक्षितुम्, D3 4 प्रीत्यावेक्षितुम् D11 मार्गमन्वातुम् D11 मत्वासीक्षितुम् (hypm) (for प्रीत्या जीवितुम्)]

—Thereafter Ñ2 V1 B D7 cont

1102* अस्मानस्माद्बिलाद्दुर्गादुत्तारयितुमर्हसि।

—Ñ2 V1 B D7 further cont Ś1 V2 3 D1 3 4 11 13 cont after 1101* D3 13 ins after 3 (due to om)

1103* इति ब्रुवाणोत्ता सर्वा सर्वभूतहिते रता।
[Ś1 V3 रताद् (for रता)]

5 Ñ1 missing D3 13 om 5 (cf v l 1 and 4) —ᵃ) Ś1 D1 3 4 11 13 कर्म (D11 कार्यं) कर्तव्यम् (for कार्यं अस्माभि) —ᵇ) Ś1 D1 2 4 11 अस्माभिर् D11 कस्माक (for कर्तव्य) —ᶜ) D1 11 तथापि (for तच्चापि) —ᵈ) T1 युष्माभिर् (sic) (for अस्माभिर्) Ś1 D1 3 4 11 13 इहास्माभि (D1 11 °भि) प्रवेशनात् Ñ1 V2 3 B4 D7 इह न प्रवि(V3 D7 परि)वेशनात् V1 अस्माभि प्रविशनात् D1 3 इह न प्रवि (D2 3 °ति)र्वेशनात् —After 5 Ś1 N1 V B D1 3 4 7 11 13 read 1101*

6 Ñ1 missing (cf v l 1) —ᵃᵇ) Ś1 D1 4 11 13 इदं मधुरया वाचा (for ᵃ) N2 V B D7 उवाच परमप्रीता विलाद् वानरपुंगवान् —After 6ᵃᵇ Ś1 N2 V B D1-4 7 11 13 ins

1104* इदं विबुधराजेन बिलं शक्रेण सयुगे।
असुरार्थं विमुक्तेन पुरा वज्रेण दारितम्।
दुरासदं सुदुर्धर्षं बहुरत्नसमाकुलम्।
महाप्राज्ञेन पुत्रार्थं निर्मितं विश्वकर्मणा।
तस्य वैतालिसर्गेण बिलेऽस्मिन्वज्रदारिते। [5]

[(l 1) Ś1 D1 4 11 13 तु (D3 4 हि) सुरराजेन D11 देवरा° (for विबुधराजेन) D11 पुरा (for बिलं) —(l 2) V3 विमुक्तेन Ś1 D1-4 11 13 असुरार्थं विसृष्टे (D11 °मुक्ते)न (for the prior half) L(ed) तस्य वज्रस्य पातेन (for the post half) —V3 illeg from l 3 up to 7ᵈ —(l 3) D7 दुराधर्षं (for सुदु°) V1 नक्र (for रत्न) Ś1 D1 4 13 13 दुराधर्षं दुरासाद (D1 °साद्य D3 4 °सार) नानारत्नविभूषितं D11 उर्वी तु (L(ed) दुर्धर्षं च) दुरासदं नानारत्नसमाकुलं —(l 4) Ś1 D11 सुतार्थं B4 D1-4 11 13 पुत्राय L(ed) स्वार्थं (for पुत्रार्थं) —Ś1 om l 5 —(l 5) V1 [म]तिमान्सि B3 [म]भिमर्षेण V2 तस्य वैताभिमार्गेण D1 4 एव दै (D4 दे)त्यविमर्षे तु D3 3 11 13 एव देव (D11 तेन D13 देवि) विमर्दन L(ed) एव दैत्यविमर्देन तु (for the prior half) D3 पुरा वज्रेण दारिते (for the post half)]

—ᶜ) V1 2 B2 3 4 D3 11 13 जीवित (for °वता) D11 दुर्लभ (for दुष्कर) —ᵈ) B1 3 निवर्तितं

7 Ñ1 missing ᵃ V3 illeg for 7ᵃᵇ (cf v l 1 and 6) —ᵃ) Ś1 D1 3 4 11 13 च D3 13 [इ]स्य D3 8 10 तु T1 से (for तु) —ᵇ) D1 4 11 [उ]पात्तेन (for [उ]पार्जित) N1 D7 से V1 2 B3 4 वै (for च) Ś1 D11 नियमेनार्जये (D11 °जते)न च D11 नियमैर्मानितेन च —D4 illeg from तव in ᶜ up to ति in ᵈ (see var) —ᶜ) Ś1 V1 V B D1 3 4 11 13 सर्वे (for सर्वान्) M3 तस्माद् (for अस्माद्) D11 निष्क्रामयिष्ये सर्वांश्च —ᵈ) D3 8 10 तारयिष्यामि G1 वानर Ś1 N V B D1-4 7 12 13 ति (D4 illeg)ष्ठ (V1 V B D1 7 °त)मिष्यथ वानरा (V1 °रान्) D11 निःसरिष्यथ वानरा

8 D11 om 8ᵃᵇ —ᵃ) N2 D1 सामील्यथ D1 3 (marg also as in N1) 3 4 11 समीलयत (for निमील°) N V B D1-4 7 11 13 नेत्राणि (for चक्षूंषि) —ᵇ) V1 moth eaten from यं up to पुंग (see var) N2 V B D7 यूथ (V1 moth eaten) पा (for पुंगवा) —V3 illeg for 8ᶜ-13ᵇ —ᶜ) V3 B1 3 D3 8 10 22-23 निष्क्रामितु (for निष्क्रमितु) —ᵈ) Ś1 V V1 2 B D1-4 7 11 13 चक्षु (D2 3 °क्षू)षि ह्यनि (D3 °तु)मीलित D11 पुरुषैश्च प्लवगमै

9 V3 illeg for 9 (cf v l 8) —ᵃ) Ś1 V V1 3 B1 3 D1-4 7 11 13 त हरय B1 G2 3 ते वानरा

G 4 52 25
B 4 52 29
L 4 44 0

वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखास्तदा ।
निमेषान्तरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तया ॥ १०
ततस्तान्वानरान्सर्वांस्तापसी धर्मचारिणी ।
निःसृतान्विषमात्तस्मात्समाश्वास्येदमब्रवीत् ॥ ११

एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान्नानाद्रुमलतायुतः ।
एष प्रस्रवणः शैलः सागरोऽयं महोदधिः ॥ १२
स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरर्षभाः ।
इत्युक्त्वा तद्बिलं श्रीमत्प्रविवेश स्वयंप्रभा ॥ १३

D6 तु मीलिता , D4 G1 M1 2 ते मीलिता ; D8–10 T3 Ck t निमीलिता (for सुमीलिता) —^{b}) D4 illeg from मार up to करौ Ñ2 B4 D7 सुकुमारवरौ , V3 B1–3 सुकुमार करै (for °राङ्गुरै) V1 सुकुमारस्तु वैकर (corrupt) ❀ Ct सुकुमाराङ्गुलैरिति । सप्तसानन्दच्छान्दस ❀ —^{c}) D6 G दृष्टिः ; T2 स्पृष्ट्वा Ck t as in text (for दृष्टिं) D11 सम नेत्राणि निदधुर —^{d}) T1 मुखं (for दृष्ट्वा) Ñ1 V1 2 B D5 8–10 T1 M4 -कांक्षया (for -काङ्क्षिण) —For 9^{cd}, Ś1 Ñ1 D1–4 13 33 subst

1105* समावृण्वन्तु नेत्राणि तुष्टा गमनकाङ्क्षिण ।

[Ñ1 D2 13 समावृण्वन्त D1 समावृणु g D4 damaged , L(ed) °ष्मत (for °ण्वन्तु)]
while Ñ2 V1 2 B D7 subst

1106* सर्वे न्यमीलयंश्चक्षुर्निर्गमनकाङ्क्षिण ।

[V1 व्यमीलयन् V3 B1 आमीलयन्, B3 D7 निमीलयन् (for न्यमीलयन्) B4 -कांक्षया (for -काङ्क्षिण)]

10 V3 illeg for 10 (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 om 10 —^{b}) Ñ2 D7 भद्र , V2 B1 2 (before corr) भद्र (for रुद्ध) Ñ2 V3 B D7 स्थिताः , D6 G1 तथा (for तदा) —V1 moth eaten for न्तरमात्रेण in ° —^{d}) T2 उद्धारितास्, G(ed) नि सारितास (for उत्ता°) ❀ Cr वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखास्तदा । निमेषान्तरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तयेति पाठ ❀

11 V3 illeg for 11 (cf v l 8) —^{a}) D8 9 10 ववाच सर्वांस्तांस्तत्र D6 G1 2 M2 Cr बिलादुत्तारयामास —^{b}) D6 G1 2 M2 सर्वांस्तान् (for तापसी) D11 ब्रह्मचारिणी (for धर्म°) —^{c}) Ś1 Ñ2 D1–4 11–13 उत्ता(D13 °त्ती)र्य (for नि सृतान्) —^{d}) D3 4 समागम्य (for समाश्वास्य) —For 11^{cd} Ñ2 V1 2 B D7 subst

1107* उत्तार्य विषमात्तस्मात्समेत्य सुदती यदा ।
तत सा ता प्रत्युत्तीर्णं समाश्वास्येदमब्रवीत् ।

[(l 1) D7 विप्रयात् V1 सुवती (for सुदती) —(l 2) V1 तान्सा (by transp)]

12 V3 illeg for 12 (cf v l 8) —^{b}) M2 द्रुमायुत (for °युत) Ś1 Ñ1 D2 13 33 एष सह्यो महाब(D2 13 °व)ल ; Ñ2 V1 2 B1 3 D7 बहुकंदर(Ñ2 D7 °कुंजर)निर्झर ; B4 D1 3 4 11 एष सह्यो(B4 मलयोय) महागिरि —^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 M1 श्रीमान् (for शैल) —^{d}) Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D1–4 7 12,13 एव(D1 चये) पार्श्वे (for सागरोऽयं) ❀ Ct प्रस्रवण किष्किन्धासमीपप्रस्रवणादन्योऽयमित्याहु । अत स्तुशब्दात्ततोऽपि तस्य दर्शनमित्यन्ये । यथेच्छा तत्र गन्तव्यमिति तात्पर्यम् ❀

13 V3 illeg for 13^{cd} (cf v l 8) —^{a}) G1 स्वस्त्यस्तु वो (by transp) (for स्वस्ति वोऽस्तु) —^{b}) T1 मतर्थे (sic) (for भवन) Ś1 Ñ V1 2 B2–4 D1 2 3 12 13 G1 वानरो त्तमा (for वानरर्षभा) —^{c}) D3 4 सा G2 यत् (for तद्) Ñ2 V B1 3 D7 धीर (for श्रीमत्) —^{d}) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 यशस्विनी Ñ2 V D7 मनस्विनी B1–3 D1 तपस्विनी (for स्वयंप्रभा) —After 13 Ñ2 V B D7 ins

1108* तपोयोगप्रभावेन निमेषान्तरचारिणी ।

—Thereafter they cont while Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 ins after 13

1109* विलं तु सद्यं तपसा स्वयंप्रभा
प्रविश्य धर्मेण तथा तपस्विनी ।
स्थले तु रात्रिन्दिवयो व्यवस्थिता
कराब्जवैर्यैर्दैर्महाबला ।

Colophon

वानरास्तु महात्मानो हस्तरुद्धमुखा स्थिता । [5]
सर्वे त्वुन्मीलयामासुर्मुहूर्तात्सर्व एव हि ।

[(l 1) D11 स्वय मा (for तपसा) Ñ2 V B D7 बद्धे (V3 illeg after बद्धे up to l 4) विलं सा तपसा स्वयप्रभा —(l 2) D1 यशस्विनी (for तप°) Ñ1 V1 2 B D7 प्रविश्य धर्मो निम(V3 B °र)ता तप(B1 2 मन)स्विनी —(l 3) V3 स्थले D13 विले तु (for स्थले तु) N2 V1 2 B D7 सर्वे (for रात्रि°) Ñ1 स्थितास्तु सर्वे हरय समागता —(l 4) Ñ2 V1 2 B D7 नवैत् (for सर्वे) Ś1 Ñ1 D2 13 13 कराम्बुजैर्वदने (D13 °हैरिति) समागता .

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V1 B4 D2 11 13 बिलनिर्ग(D11–13 °र्गम)मण (Ś1 Ñ1 V3 B1 D2 4 °न) Ñ2 D7 बिलनिष्करण V1 वानरबिलनिस्तारणं V3 बिलनिर्गमनं B1–3 शीतान्वेषणे बिलनिर्ग(B1 °मा)मनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1,2 12 13 om Ñ2 49 V1 50 V2 55 B2 3 D3 53 B4 56 D1 32 D7 54 D11 51 L(ed) 44 —*After colophon* D1 concludes with तम

—(l 5) V2 B1 2 D7 ते (for तु) Ś1 Ñ1 D1 2 13 13 महावीर्या D2 4 महाभागा (for °त्मानो) V1 B1–3 बद्ध (for रुद्ध) D11 तथा (for स्थिता) D7 4 बद्धहस्तमुखा स्थिता (for the post half) —(l 6) Ś1 Ñ1 D1–4 12,13 सु(Ś1 Ñ1

ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥ १४
मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।
तेषां मासो व्यतिक्रान्तो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ १५
विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपादपे ।
उपविश्य महाभागाश्चिन्तामापेदिरे तदा ॥ १६
ततः पुष्पातिभाराग्राँल्लताशतसमावृतान् ।
द्रुमान्वासन्तिकान्दृष्ट्वा बभूवुर्भयशङ्किताः ॥ १७
ते वसन्तमनुप्राप्तं प्रतिवेद्य परस्परम् ।
नष्टसंदेशकालार्था निपेतुर्धरणीतले ॥ १८
स तु सिंहर्षभस्कन्धः पीनायतभुजः कपिः ।
युवराजो महाप्राज्ञ अङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥ १९

G 4 52 19
B 4 53 7
L 4 45 8

स)मुहूर्तेन कालेन D12 मुहूर्तेनैव कालेन (for the prior half) Ś1 N1 D2-4 11 13 नक्षुत्स्युमीलय संग(D12 °विय)ता D1 चक्षुरुन्मील्य सहिता, D13 चक्षू मीत्व सम गता (sic) (for the post half)]

—After 13 D6 8-10 M3 Ck t ins an additional Colophon [Sarga no D6 8-10 Ck t 52 M3 53]

14 Before 14 M1 ins श्रीरामाय नम —a) G2 सागर (for ददृशुर्) D11 भीम (for घोर) —b) Ś1 N V B D1-4 7 12 13 समुद्रं, G2 ददृशुर् (for सागरं) D11 मकरालय (for वरुणा°) —V2 om 14cd —c) Ś1 N2 V3 B D1-4 7 11 13 इव G1 परि, M3 अनु (for अभि) Ñ1 अपारमिव दुर्धर्षं —d) D11 भीमैर् (for घोरैर्) T2 M3 माकुल (for माकुलम्) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 7 12 13 महोरगनिषेवितम् ✻ Ck अथ बिलादुत्तार्य स्वयंप्रभाविलासमानन्तरमृक्षबिलमत कालातिपात निश्चित्याङ्गदस्य प्राय प्रवृत्ति । एवमिह पूर्वापेक्षया प्रकरणविच्छेदादिह सर्गारम्भ । तथा च पाठो विच्छेद प्रकाशते। अन्ये त्विह नावच्छिन्दन्ति। ग्रन्थान्तरीयस्त्वा विमत्या। ततस्त इत्यादि ✻

—After 14 Ś1 Ñ1 D1-3 11-13 ins 1 1-2 only while Ñ2 V B D7 subst for 15ab

1110* ततस्त देशमागम्य सौम्य वितिमिरं शुभम् ।
यथाप्राप्तमकुर्वन्त च ततो सचनमुत्तमम् ।
रामस्य भार्यां तां द्रष्टुं रावणं च निशाचरम् ।

[(l 1) D3 12 ते (for तं) Ñ2 V3 D6 7 13 मागत्य (for °म्य) D11 वै तिमिर (for वि°) D13 शिव (for शुभम्) —(l 2) Ś1 N2 D12 अवगच्छन(D12 °च्छन्ति) निष्कान्त B2 यथा प्राप्तमपि कृत्वा D1 अवागच्छन निष्क्रान्ता D2 3 12 13 अवजग्मुश्(D3 13 °र्)निष्क्रान्त(D2 °न्ता) (for the prior half) V2 अगमत् (for अकुर्वन्) Ś1 Ñ2 D1-3 12 13 सुग्रीवस्य प्रतिज्ञान (D1 °ज्ञम, D2 °ज्ञा) (for the post half)]

15 a) Ś1 D12 [स]विहृ(D12 °हि)तं (for विहितं) —For 15ab, Ñ2 V B D7 subst 1110* —c) Ś1 Ñ2 B1 D1-4 11-13 स मे मासो; Ñ2 V B1-3 D7 स च काले (for तेषां मासो) M1 व्यतिक्रान्तो —d) V3 राज्ञा च (by transp) T1 हि न : Ck as in text (for कृत)

16 a) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 12 13 ते(V3 तत्) विन्ध्यस्य D11 विले विन्ध (for विन्ध्यस्य तु) Ñ2 V3 B2 D7 पार्श्वे (for पादे). —b) Ś1 N1 D1-4 11-13 चित्रपुष्पित, V1 समफुल्लित (for संप्रपुष्पित) Ś1 Ñ1 D2,12,13 -कानने (for पादपे) —c) Ś1 N V B D1-4 7 11 13 महाकायास्, D1 °मायास्, D6 8 10 T2 M3 °रमानस् (for महाभागास्) —d) M3 व्यासेदिरे (for आपे°) N2 V B1-3 D7 पार्श्वे, D12 G3 तथा (for तदा)

17 Ñ2 V B2 3 D7 om 17-18 —a) Ś1 D12 13 पुष्पातिभारावर्तां°, B1 पुष्पाभि° D1 पुष्पाणि भाराग्रॉल्, D3 पुष्पाभिरामाग्रॉल् D4 पुष्पाभिहाराग्रॉल्, D6 पुष्पित°, D11 पुष्पितशाखाग्रॉल्, G1 पर्वत° (for पुष्पातिभाराग्राँल्) —b) Ś1 D12 वृत्ति (for शत) D6 11 समाकुलान् (for -समावृतान्) B1 4 लताश्चैव सहस्रश —c) Ś1 N1 B1 4 D2-4 12 13 दृष्ट्वा वासन्तिकान्वृक्षान्(B1 पुष्पान्), D1 11 दृष्ट्वा हैमन्तिकान्वृक्षान् —d) Ś1 N1 D1 3 12 13 विक्रुश्य D11 सवृत्ता (for शङ्किता) D3 4 पुष्पस्य हि(D3 ✻) प्लवगमा —After 17 D3 reads 19cd (repeats in its proper place) and 21-22 while D3 reads 21 22 after 17

18 Ñ2 V B1 3 D7 om 18 (cf v l 17) —ab) D1 11 हेमन्तम् (for वसन्तम्) T2 अनुप्राप्ता, Cv r g k t as in text (for अनुप्राप्त) T2 G1 प्रतिवृद्धा G2 M3 प्रतिपद्य M1 प्रतिबोध्य (for °वेद्य) B1 4 प्रविविक्त्य(B4 °गृह्य) प्लवगमा (for b) Ś1 D11 ते वसन्तमह दृष्ट्वा रामभीतिवशात भवन् (archaic) —Ś1 D12 om 18c-19b —c) G1 2 -कालार्था (for -कालार्था) B1 नष्टसंज्ञास्तथा ह्रि —d) N1 D1-4 13 निपेतुर् (for निपेतुर्) N1 B1 4 D1-4 13 वसुधा (for धरणी) —After 18 D6 8-10 S ins B1 ins 1 1 only after 18

1111* तानस्तान्कपिवृद्धास्तु शिलाश्चैव वनौकस ।
वाचा मधुरयाभाष्य यथावदनुमान्य च ।

[(l 1) B1 च (for तान्) T2 अपि (for कपि) B1 D6-10 T2 M3 च (for तु) B1 तांश्च सर्वान् M1 शिष्टांश्च (for शिलाश्चैव)]

19 Ś1 D12 om 19ab (cf v l 18) —a) Ñ V B D1-4 7 11 13 सत (for स तु) Ñ1 D1-4 13 पीनायत, D6 8-10 G2 M3 सिंहवृष (for सिंहर्षभ) —b) D1 सिंह दर्प; D1-4 सिंहदर्प; D13 सघर्षभ (for पीनायत) D1 3 4 11 13 भुजो बली D1 महाबली, G1 M1 -महाभुज (for भुज कपि) Ñ1 सिंहर्ष ✻ ✻ ✻ बली (illeg) —D1

G 4 52 20
B 4 51 8
L 4 45 9

शासनात्कपिराजस्य वयं सर्वे विनिर्गताः ।
मासः पूर्णो बिलस्थानां हरयः किं न बुध्यते ॥ २०
तस्मिन्नतीते काले तु सुग्रीवेण कृते स्वयम् ।
प्रायोपवेशनं युक्तं सर्वेषां च वनौकसाम् ॥ २१
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः स्वामिभावे व्यवस्थितः ।
न क्षमिष्यति नः सर्वानपराधकृतो गतान् ॥ २२

repeats 19^{cd} here (cf 1 1 17) —^{c}) Ś1 D3 (first time) 12 मधवादो (for युवराजो) Ñ2 महावाक्यम्, V B1-3 D7 महद्वाक्यम्, D11 हित वाक्य (for महाप्राज्ञ) Ñ1 D1 12 °ङ्गदो नाम, D3 (second time) 4 °ङ्गदो वाक्यं D6 कुमारस्त्वसदर्शी ✻ Ck महाप्राज्ञ अङ्गद इत्य सविभक्तिकस्य 1, Ct प्राज्ञ अङ्गद इत्यार्षम् ✻ —^{d}) D11 युक्तम् (for वाक्यम्) Ś1 Ñ1 D3 (both times) 4 12 13 वदो (D3 [second time] 4 स्वस्थो) वचनमब्रवीत्, Ñ2 V B1-3 D7 अंगदस्तानथाब्रवीत्, D1 सत्य चैवाब्रवीत्कपि —After 19 V1 B1 ins 1 1-2 only of 1114*

20 V3 illeg for 20 —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 3 11-13 शासन (for °नात्) Ñ2 V1 3 B1-3 D7 सिंहस्य (for °राजस्य) —^{b}) Ś1 D13 पूर्णे मासे (L [ed] °सि) निवर्तितु, Ñ1 D3 12 पूर्णे मासे निवर्त (Ñ1 °र्ते) तां, Ñ2 V1 3 B1-3 D7 सर्वे वयमिहागता, B4 गिरि प्रस्रवर्णं गता D1 3 4 11 मासे पूर्णे निवर्तन (D1 °तितु) —^{c}) T3 निरुस्थाने G2 बिलेस्माक (for °स्थाना) —^{d}) D8 10 नु (for न) D1 6 8-10 G M4 वुध्यत Gm as in text (for बुध्यते) M2 हर किं न स बुध्यत (corrupt) ✻ Ck किं न बुध्यतेति । कालात्ययमिति शेप 1, Ct किं न बुध्यत नावबुध्यत । कालात्ययमिति शेप ✻ —For 20^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 subst

1112* स च पूर्णो बिलेऽस्माक निबोधध्व प्लवंगमा ।

[D8 प्रश्न पेग वय सर्वेस्माक (hapl) (for the prior half) —After स्माक N1 erroneously repeats 20^{b} D1 तद्बुध्यध्व D11 न बुध्यध्व (for निबोधध्व) D3 व्यतिक्रममिम प्रभु (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D13 cont 1116* D3 4 cont 1118* —For 20^{cd} Ñ2 V1 3 B D7 subst

1113* मास पूर्णं बिलगता नावबुद्धाम वानरा ।

(B4 पूर्णं मासं (by transp) B3 याता (for गता) Ñ2 V1 3 D7 नावबुध्यन हि वानरा B4 इत्थो नावबुध्यन (for the post half)]

—After 20 D6 8 10 S ins V1 B4 ins 1 1-2 after 19 B2 3 cont 1 1-2 only after 1113*

1114* वयमाश्वयुजे मासि काडमदवाल्यधस्थिता ।
प्रस्थिता सोऽपि चातीत किमत कार्यमुत्तरम् ।
भवन्त प्रत्यय प्राप्ता नीतिमार्गविशारदा ।
हितेष्वभिरता भर्तुर्निसृष्टा सर्वकर्मसु ।
कर्मस्वप्रतिमा ख्याता दिशु विश्रुतपौरुषा । [5]
मा पुरस्कृत्य निर्याता पिङ्गाक्षप्रतिचोदिता ।

इदानीमकृतार्थाना मर्तव्य नात्र सशय ।
हरिराजस्य सदेशमकृत्वा क सुखी भवेत् ।

[(1 1) V1 B3 अश्वयुजे D8 श्रावयुजे (for आश्वयुजे) D6 मासे (for मासि) —T3 3 om M3 reads *saf lın sec.* *m* 1 2 —(1 2) V1 व्यतीतश्चपाश्चात्य (for the prior half) D9 om (hapl) G3 3 विगित (for किमत) V1 G3 उत्तम (for उत्तरम्) M1 किं न कृत्यमनतर (for the post half) —(1 3) M1 प्राप्त Cg 1 as above (for मार्ग) —(1 4) D6 [ग]भिहिता (for °रता) —(1 5) T3 स्तोषि, Ck as above (for कर्मसु) D6,8-10 M3 मर्वे (for ख्या) G3 M3 विशोत (for विश्रुत) —(1 6) T2 M3 पिणाक्ष, Ck as above (for पिङ्गाक्ष) G2 -चोदिता Ck as above (for -चोदिता) D8 पिङ्गाक्षप्रचोदिता, G3 पिणाक्षेशप्रचोदिता (for the post half)]

21 Ś1 D13 om 21-22^{b} D3 reads 21-22 (including star passages) after 19^{cd} (first occurrence) D4 reads 21-22 (including star passages) after 17 —^{a}) Ñ1 D1-4 13 सोह, D8 10 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ V B D1-4 7 11 12 व्यतीते, D6 गतेप, D9 T3 अतीत (for अतीते) Ñ1 B4 D1-4 11 12 समये (for काले तु) —^{b}) Ñ2 V B D7 11 स्वय कृते (by transp) Ñ1 D1-4 12 सुग्रीवस्य महात्मन —^{cd}) B4 मन्ये (for युक्तं) V1 2 B1 3 D6 7 T2 नो (for च) B4 अस्माकं नात्र सशय (for ^{d}) D11 प्रायोपवेश मन्येह युष्माकं नात्र संशय —For 21^{cd}, Ñ1 D1-4 12 subst

1115* इह प्रायोपवेशं व पथ्य मन्येऽद्य वानरा ।

[D1 हि (for ह) D3 4 प्रायमुपासिष्ये (for प्रायोपवेशं व) Ñ1 D3 4 12 वसु (for पथ्य) D3 4 मन्यध्व [sic) (for मन्येऽद्य)]

22 Ś1 D13 om 22^{ab} (cf 1 1 21) D3 reads 21-22 (including star passages) after 19^{cd} (first occurrence) D4 reads 21-22 (including star passages) after 17 —^{ab}) D6 8 10 12 G1 3 M3 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णः) B4 बलवान् (for सुग्रीव) G3 M3 कार्ये (for भावे) N1 D1-4 12 पितृव्यो मम वानरा 3 B4 D11 सुग्रीव (D11 कश्च) प्लवगेश्वर (for ^{b}) Ñ2 V B1-3 D7 सुग्रीवो (V3 illeg after वो up to 22^{d}) बलवांस्तीक्ष्ण प्रकृत्या वानरेश्वर —After 22^{ab} Ñ1 D1-4 11 12 ins while Ś1 D13 cont after 1112*

1116* रावणार्थे स्वका प्राणांस्त्यजेदेव न संशय ।

[Ñ1 प स्वान् D1 तु स्वान्; D3 4 मम D11 तथा (for स्वकान्) Ñ1 पर D1 3 4 11 हनि (for नैव)]

अप्रवृत्तौ च सीतायाः पापमेव करिष्यति ।
तस्मात्क्षममिहाद्यैव प्रायोपविशनं हि नः ॥ २३
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च धनानि च गृहाणि च ।
यावन्न घातयेद्राजा सर्वान्प्रतिगतानितः ।
वधेनाप्रतिरूपेण श्रेयान्मृत्युरिहैव नः ॥ २४
न चाहं यौवराज्येन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
नरेन्द्रेणाभिषिक्तोऽस्मि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ २५
स पूर्वं बद्धवैरो मां राजा दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ।
घातयिष्यति दण्डेन तीक्ष्णेन कृतनिश्चयः ॥ २६
किं मे सुहृद्भिर्व्यसनं पश्यद्भिर्जीवितान्तरे ।
इहैव प्रायमासिष्ये पुण्ये सागररोधसि ॥ २७
एतच्छ्रुत्वा कुमारेण युवराजेन भाषितम् ।
सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः करुणं वाक्यमब्रुवन् ॥ २८

G 4 53 16
B 4 53 20
L 4 45 17

—^{d}) M₁ कुतोऽस्मात् (for कुतो गतान्) —For 22^{cd} Ś₁ Ñ V₁₂ B D₁ ₄ ₇ ₁₁₋₁₃ subst

1117* क्षमिष्यति न सोऽस्मा[कं] व्यतिक्रममिमं प्रभु ।

[Ś₁ N₁ D₁ ₁₃ ₁₈ क्षमिष्यति स Ñ₂ V₁₂ B D₁₁ न क्षमिष्यति (by transp) D₄ क्षमिष्यति न (corrupt) (for क्षमिष्यति न) Ś₁ D₁₂ नास्माकं N₁ D₁₃ नोऽस्माकं B₄ D₁₁ नो राजा (for सोऽस्माकं) D₃₄ बभूवुर्भयविह्वला (D₃ °ह्वला) (for the post half)]

—Thereafter Ś₁ Ñ V₁₂ B D₁ ₇ ₁₁ ₁₃ cont while D₃₄ cont after 1112*

1118* न हि क्षास्यति सुग्रीवो घोरं कर्म कृतं महत् ।

[N₂ B₄ घोरं (for घोरं) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ कर्म घोरमिदं कृतं (D₁ प्रभु) (for the post half)]

23 ^{a}) Ś₁ Ñ V B D₁₋₄ ₇ ₁₁₋₁₃ सीतायां (N₂ °ता V₂ B₄ D₁ ₁₃ ₁₈ °तायां) गमनस्यापि (D₁ °क) —^{b}) B₁ D₃₄ T₃ पूर्वं (for एव) Ś₁ D₁₂ ₁₃ [क्ष]मिष्यति Ś₁ B₁₂ D₃ गमिष्यति (for करिष्यति) —V₃ illeg for 23^c–24^b —^{c}) G₃ [ए]वाद्य (by transp) (for [आ]द्यैव) B₄ एव भवति न सर्वान् —^{d}) B₄ D₅ ₈ ₁₀ G₃ M₁ Cr नस्तु (B₄ इदं G₃ M₁ हितं) प्रायोपवेशनं ※ Cr in g प्रायोपविशनमिति (Cr °शनं)। गुणाभाव आर्ष ※ —For 23^{cd} Ś₁ N V₁₂ B₁ ₂ D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ subst

1119* प्रायोपेता वयं सर्वे साधु प्रायमुपास्महे ।

[V₃ B₁ ₂ संप्राप्ता स्म G(ed) प्रायोपेता (for प्रायोपेता) Ñ₁ reads सर्वे in marg V₁ प्रियम् (for प्रायम्) D₁₁ इहास्महे (for उपा°)]

24 V₃ illeg for 24^{cd} (cf v l 23) V₁ moth eaten from पुत्रान् in ^{a} up to धना in ^{b} —^{a}) D₃₄ मित्राणि (for पुत्रांश्च) D₂ reads दारांश्च in marg D₁₁ G₃ M₃ transp पुत्रान् and दारान् Ś₁ Ñ₁ D ₁₂ ₁₃ त्यक्त्वा दारांश्च मित्राणि D₁ इत्वा दाराणि विद्राय (sic) —^{b}) B₄ transp धनानि and गृहाणि —^{c}) Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ स (N₁ न) चास्मान् N₂ D₇ स हि नो V B₁ ₂ न (V₁ ₂ स) चास्मान् D₁₁ व्यक्त स (for यावन्न) D₃ घातयेद् M₃ घातयेद् (for घात°) V₃ दृष्ट्वा (for राजा) D₃₄ ₆ ₁₆ T G₁ ₂ M₃ Cr प्रथ नो हितं (M₃ °हिता) राजा

—^{d}) Ś₁ N V B D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ पश्चात् D₁₃ यश्च (for सर्वान्) V₁ इति B₁ न च B₂ ₃ नर (sic) D ₁₃ अपि G(ed) हि न (for इत) —^{e}) B₂ (before corr) धनेन D₁₁ विधिना D₁₂ चैवेन (sic) (for वधेन) —^{f}) Ś₁ N V B D₁ ₄ ₇ ₁₁₋₁₃ मृत्यु श्रेयान् (by transp) G₁ M₁ श्रेयो मृत्युर् (for श्रेयान्मृत्युर्) ※ Cr श्रेयो मृत्युरिहैव न इति पाठ ※

25 B₄ om 25^{ab} V₃ illeg after यौवराज्ये in ^{a} up to 25^d —^{a}) N₂ D₇ यौवराज्येऽपि V₁ ₂ B₁ ₂ यौवराज्ये वै —^{b}) Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ मते तस्य (for सुग्रीवेण) —D₁₁ reads twice 25^{cd} —^{c}) N₂ V₂ B₁ ₂ D₇ ₁₁ (first time) [ऽ]हं V₁ illeg B₄ हि (for ऽस्मि) Ś₁ N₁ D₁ ₃ ₄ ₁₁ (second time) ₁₃ सुग्रीवो यदि नोक्तः स्याद् D₁₁ ₁₂ सुग्रीवोऽपि चिरोक्तः स्याद् —^{d}) V₂ V₁ ₂ B₁ ₂ D₇ विक्लिष्टमनाः (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —After 25 Ś₁ N₁ D₁ ₄ ₁₁ ₁₃ ins

1120* अङ्गद परिपाल्यस्ते हतेऽस्मिन्स्याम्यहं हत ।

[D₄ परिपाल्योऽसि D₁₂ प्रतिपाल्यस्ते (for परि°) D₁ इतो नाभिमहं हत D₃ हतोऽस्मिन्नपिनाभिह (corrupt) D₁₁ हतेऽस्मि वयमच्युत (for the post half)]

26 ^{a}) Ś₁ V₁ ₂ B₁ ₄ D₇ ₁₁ ₁₂ पूर्वं (for पूर्वं) D₇ मद् (for मा) —^{b}) Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ इम दृष्ट्वा N₂ V B₁₋₃ D₇ ₁₁ दृष्ट्वा राजा (by transp) (for राजा दृष्ट्वा) —^{c}) N₂ V₁ ₂ B₁ ₃ D₇ तीक्ष्णेन (for दण्डेन) —V₃ illeg from ^{d} up to 27 —^{d}) Ś₁ Ñ₁ D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ तीक्ष्णं ससुहृज्जन (D₃ ₄ °न) N₂ V₁ ₂ B₁ ₃ D₇ दण्डे (V₁ तीक्ष्णे) नातिचिरादृत D₁₁ तीक्ष्णं कुरु निश्चय

27 V₃ illeg for 27 (cf v l 26) —^{a}) Ś₁ D₁₃ वा सम (for व्यसनं) N₁ न तान् पुण्यसमस्यापि —^{b}) Ś₁ D₁₂ ₁₃ पश्यतो (for °द्भिः) Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ जीवितान्तकं D₃ °तान्तिकं (for °तान्तरे) —^{c}) Ñ₁ V₁ ₂ B₁ ₂ D₁₋₄ ₁₀ ₁₁ T₁ ₂ आसिष्ये B₄ इहाहं प्रायमाविश्य D₁ इह प्राय समासिष्ये —^{d}) Ś₁ N V₁ ₂ B₁₋₃ D₁₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ रम्ये M₃ पूर्णे (for पुण्ये)

28 ^{a}) D₁₂ एवं तत् (hypm) (for एतत्) Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ तु पेशलम् N₂ V D₁ ₄ D₇ ₁₁ तु करुणं (for

G 4 53 17 B 4 53 21 L 4 45 18 तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियासक्तश्च राघवः ।
अदृष्टायां च वैदेह्यां दृष्ट्वास्मांश्च समागतान् ॥ २९
राघवप्रियकामार्थं घातयिष्यत्यसंशयम् ।
न क्षमं चापराद्धानां गमनं स्वामिपार्श्वतः ॥ ३०
प्लवंगमानां तु भयार्दितानां
श्रुत्वा वचस्तार इदं बभाषे ।
अलं विषादेन बिलं प्रविश्य
वसाम सर्वे यदि रोचते वः ॥ ३१
इदं हि मायाविहितं सुदुर्गमं
प्रभूतवृक्षोदकभोज्यपेयम् ।
इहास्ति नो नैव भयं पुरंदरा-
न्न राघवाद्वानरराजतोऽपि वा ॥ ३२

कुमारेण) B4 तच्छ्रुत्वा वचन तत्र —[c]) Ñ2 V B1-3 D7 युवराजस्य (for °जेन) Ś1 Ñ1 D1-4 12.13 अंगदस्य सुखा स्थुर —[c]) Ñ2 V B1-3 D7 ते सर्वे (by transp) D3 4 D3 4 12 13 वानरा (for वानर) D11 दीना (for भृशं) —[d]) Ñ2 V B1-3 D7 इद वचनमब्रुवन्, D11 साश्रुगद्गदमब्रुवन्

29 V3 illeg from 29[a] up to 1121* —[a]) D1 3 10 तीक्ष्ण (for तीक्ष्ण) —[b]) D3 8-10 T M7 Ch t -सक्त (for सक्तश्च) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 प्रियार्थी (Ś1 Ñ1 D3 12 13 °र्थं, D3 4 °र्थे) राघवस्य च(Ś1 D12 तु) —After 29[ab], Ś1 Ñ V1 2 3(illeg) B D T2 G1 M3 (marg) ins

1121* अस्मानकृतकार्यांश्च सरिमश्च समये गते ।

[Ś1 Ñ1 D12 -कार्यांस्तु B4 -कृत्यांश्च D5 वीर्यांश्च (for कार्यांश्च) D6 8 10 T2 G1 M3 समीक्ष्याकृतकार्यांस्तु(G1 °र्यांश्च M3 °र्यांश्च) (for the prior half) Ñ1 D2.13 संपूर्णे Ñ2 D7 सर्वांश्च (for सरिमश्च) D1 3 कृते (for गते) Ś1 D12 संपूर्णे समयागमे (for the post half)]

—[c]) Ñ2 V1 2 B3 D7 हि V3 D1 3 M3 तु (for च) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 सीतायां (for वैदेह्यां) —[d]) D3 4 8-10 T2 M3 चैव (for [अ]स्मांश्च) Ś1 Ñ1 D12 [आ]गतानपुनः D3 13 गतान्पुनः (for समागतान्) Ñ2 दृष्ट्वा नास्माप्यतान्प्रभु, V B1-3 D1 3 4 7 दृष्ट्वा(D1 °ष्ट्वा)स्मान्गतान्प्रभुः (D1 3 4 °न्पुनः) B4 D11 दृष्ट्वास्मानपि चागतान्

30 B2 om 30[cd] —[a]) D3 11 G3 M1 राघव (for राघव) Ñ2 V1 2 B3-4 D7 -कामार्थी D3 -कामार्थं D8-10 T1 2 G2 3 M1 2 -कामाय, Cr as in text (for कामार्थं) —[b]) D6 T2 G3 [अ]संशय (for °यम्) Ś1 Ñ1 B1 D2-4 11 12 13 वधिष्यति न संशयः Ñ2 V B2 3 D1 7 हनिष्यति न संशय —V3 illeg from 30[c] up to 1122* —[c]) D6 T1 2 G2 3 M1 तु (for च) Ś1 Ñ1 D2 3 12 न क्षमोऽपराधानां Ñ2 V1 2 B1-3 D7 आगांसि न क्षमी V3 लक्ष्मणो न हि B4 D1 क्षमेत मां(D1 च)पराधे हि(D1 वै)॥ D2 13 न क्षमेऽपराधानां D11 न क्षमत्यपराधानां T2 G1 न क्षमं चापराधानां —[d]) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 7 11-13 प्रवासानां नापि वा (D11 °प) —After 30 Ś1 Ñ V1 2 3(illeg) B D T2 G1 M3(marg) ins.

1122* प्रधानभूताश्च वयं सुग्रीवस्य समागता ।

[V1 सुग्रीवेण (for सुग्रीवस्य) Ś1 Ñ1 B4 D2-4 12 13 स(D1 स)ता मता Ñ2 V1 2 B1-3 D7 सुसंगता D1 मता मता D12 13 महात्मन (for समागता)]

—D6 8-10 T2 G1 M3 cont T1 2 G2 3 M1 2 ins. after 30

1123* इहैव सीतामन्विष्य प्रवृत्तिमुपलभ्य वा ।
नो चेद्गच्छाम ते वीर गमिष्यामो यमक्षयम् ।

[(l 1) D6 8-10 T2 अन्वीक्ष्य (for अन्विष्य) —(l 2) T2 क्षय यम (for यमक्षयम्)]

31 V3 om 31 —[a]) B4 विवादेन, M3 प्रवादेन (for विषा°) —[d]) D11 सर्वे वसामो B4 हि च, D7 तद (for व) —For 31 Ś1 Ñ V1 2 B1-3 D1-4 7 12.13 subst.

1124* श्रेयः प्रायोपगमनमीदृशे कार्ये आगते ।
भयार्दितानां तेषां तु प्लवगानां महात्मनाम् ।
उवाच वचनं तारस्तत्कालसदृशं हितम् ।
विषादस्त्यज्यतामेव सर्वैरेव प्लवंगमैः ।
प्रविशामो बिलं दुर्गं मयं यस्माद्विनिर्मिता । [5]
यदि वो रोचते वाक्यं सर्वेषां हरिपुंगवाः ।

[Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 om l 1 —(l 1) Ñ2 D7 -गमनम् (for -गमनम्) —(l 2) D3 4 मुख्यानां (for प्लवगानां) —(l 3) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 उवाच वाक्यं(D1 वाक्यं) तारस्तु (for the prior half) Ś1 Ñ1 B1-3 D2 12 13 वच D13 वच (for हितम्) —(l 4) D1 एव (for एव) Ś1 D1 प्लवंगमाः (for °मैः) —(l 5) Ś1 Ñ V1 D12 13 प्रविशामो (for प्रविशामो) V1 विनिर्मितम् (for °र्मिता) Ś1 Ñ1 D2-4 12 13 वसामश्च(D13 °श्च) विशेषो, D7 °शे D7 विशुद्धा (for the post half) —D7 om. l 6 —(l 6) Ś1 V1 D2 13 12 वा (for वो) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 सर्वे D13 सर्वे (for सर्वेषां)]

—Then Ñ2 V1 2 B1-3 D7 cont 1125*

32 [a]) B4 तु (for हि) D6 सुदुर्गं D1 G3 M1 सुदुर्गं (for सुदुर्गमं) —[b]) Ñ2 V B D1 13 M3 भक्ष्य D2-4 -पुष्प (for -वृक्ष) B1-3 भोज्यमाल्य M3 भोज्यपेयं (for भोज्यपेयम्) —[c]) G1 भयं च (for पुरंदरात्) ∞ Cr : इदं हि मायाविहितं सुदुर्गमं Cr °दुर्ग)विभाति प्रभूतपेयम् ∞ —For 32[ab], Ñ2 V B D11 subst.

श्रुत्वाङ्गदस्यापि वचोऽनुकूल-
मूचुश्च सर्वे हरयः प्रतीताः ।
यथा न हन्येम तथा विधान-
मसक्तमद्यैव विधीयतां नः ॥ ३३ G. 4. 53. 26 B. 4. 53. 27 L. 4. 45. 26

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥ ५२॥

1125* महीतुमिन्द्रोऽपि न योऽस्य शक्त-
सुग्रीवरामौ सहितौ न चापि ।

[(l. 1) B4 प्रवेष्टुम् (for मर्हीतुम्). Ñ2 न नाम, V2.3 न नाम, B4 किल न, D7 क्रोध (for न योऽस्य).—(l. 2) B1-3 सहितौ न वापि, B4 पुन एव तस्मात् (for सहितौ न चापि).] —For 32, Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 subst., Ñ2 V2.3 B1-3 D7 cont. after 1124*

1126* स्थिरता किं विमर्षेण श्रेयो न स्थिरतामिदम् ।
दुर्धर्षं च महद्धैव बहुमहर्यं च वानराः ।
तत्रस्थान्नो न शक्नोति शक्रः सेन्द्रा हि देवताः ।
किं पुना राघवो राजा लक्ष्मणो वापि वीर्यवान् ।
सुग्रीवो वानरेन्द्रो वा तथा सर्वे वनौकसः । [5]

[D7 om. l. 1-2.—(l. 1) Ś1 Ñ1 D2 विमृष्टेन, D1.3.11.12.13 °मृष्टेन (sic) (for विमर्षेण). Ñ1 V1.3 दुर्गमम् (for second स्थिरताम्). Ś1 Ñ1 D1-3 तु(Ñ1 D1 च, D2 श्रुत्)पदिरागम्य(for न स्थिरतामिदम्). D4 श्रेयस्तु(प्र)दिशाम्याद्, D11 श्रेयोऽस्तु(प्र)दिशाम्याद्, D12 श्रेयोऽस्तुप्रदिशाम्याद् (for the post. half).—(l. 2) Ñ2 V1 महा घोर, V2 B1-3 महद्धोर, D13 महा वैर (for महद्धैव). Ñ2 V1 D11 °स्य, B1.3 मुक्त (for महर्य).—(l. 3) Ñ1 V1.3 B1-3 D7 च (for नो). Ñ2 D1.2.12 न शक्य हि, Ñ2 V1.3 नर शक्य, B1-3 न न शक्ता; D4.5 न शक्ता वै, D7 न शक्ता (for न शक्नोति). Ñ2 V1.3 B1.3 D1.3.13 सह (for शक्रः). B1-3 D2 न, D13 [अ]पि (for हि). Ś1 D1.12.13 सेन्द्रापि (metri causa).| B4 दानवा (for देवता).—(l. 4) Ñ2 V1.3 B1-3 D1.2.4.5 मानुषौ यत्तौ (for राघवो राजा). D1 नाम, D2 चापि (for वापि).—(l. 5) Ś1 D1.12.13 नौ वा सर्वे, D2 ते वा स°, D3 ते च स°, D4 ते सर्वे च (for तथा सर्वे).]

33 a) G2 वचनो (for [अ]पि वचो). M3 Cv [ऽ]नुरूपम्; Cr m g as in text (for [अ]नुकूलम्). Ś1 Ñ1 D1-4.11.12.13 सख्यु(Ś1 °खि)स्तु(D11 सत्योच्य) वाक्यं हि तम (D12 हि तदा, D13 तु तदा)ङ्गदस्य(D1 °दस्ते), Ñ2 V B1-3 D7.11 तद्(V3 °म, D7 °दं)ङ्गदस्यापि तथैव वाक्यम्; B4 तदङ्गदस्याप्य वचोऽनुरूप.—b) Ś1 Ñ1 D1-4.11.12.13 प्रोचुस्(for ऊचुश्). Ś1 Ñ V B1-3 D1-6.7.11.12 समेताः; D4 प्रतीताः (for प्रतीताः). B4 सुग्रीवमूचुर्हरयः प्रतीताः.—c) D11 हन्याम, D12 हन्येत, M3 हिंस्येम (for हन्येम). Ñ2 V B1-3 D7 हि तद् (for तथा). D1 वध्याम तथा (sic).—D4 reads from स in c up to colophon in marg.—d) M1 मन° (for म). Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 विधीयतां(D1 निकुर्महे) सत्ववितां वद सर्वे, Ñ2 V B D7.11 विधीयतां महापमागता वम्.

Colophon.—*Sarga name*: Ś1 D1.4.12 अङ्गदवाक्य. Ñ1 D2.4.13 द्विभिन्नये अङ्गदवाक्यं. Ñ2 V D1-3 D7 तारवाक्यं. B3 सीतान्वेषणे तारवाक्ये. B4 वानरविषाद; D11 वानरमत.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1 B1 D2.4.12.13 om., Ñ2 50, V1 51, V2 56, D1.3 D2 M1 51, B4 57, D7 33, D4.5-10 T G1.2 M2.3 53; D7 55; L(ed.) 45.—After colophon, D2 concludes with शमः G with श्रीरामाय नमः.

५३

G 4 54 1 B 4 54 1 L 4 46 1
तथा ब्रुवति तारे तु ताराधिपतिवर्चसि ।
अथ मेने हृतं राज्यं हनुमानङ्गदेन तत् ॥ १
बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्तं चतुर्बलसमन्वितम् ।
चतुर्दशगुणं मेने हनुमान्वालिनः सुतम् ॥ २
आपूर्यमाणं शश्वच्च तेजोबलपराक्रमैः ।
शशिनं शुक्लपक्षादौ वर्धमानमिव श्रिया ॥ ३
बृहस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमे सदृशं पितुः ।
शुश्रूषमाणं तारस्य शुक्रस्येव पुरंदरम् ॥ ४
भर्तुरर्थे परिश्रान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ।
अभिसंधातुमारेभे हनुमानङ्गदं ततः ॥ ५
स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपवर्णयन् ।
भेदयामास तान्सर्वान्वानरान्वाक्यसम्पदा ॥ ६
तेषु सर्वेषु भिन्नेषु ततोऽभीषयदङ्गदम् ।
भीषणैर्बहुभिर्वाक्यैः कोपोपायसमन्वितैः ॥ ७

53

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ^{a}) V4 वदति (for ब्रुवति) B1 2 [ऽ]पि B2 ह (for तु) D11 तारेये (for तारे तु) Ś1 Ñ1 D3 4 12 13 तथा(D3 4 12 °था) वदति तारेये —After 1^{ab} Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins (Ś1 Ñ1 D2 12 13 ins l 2 after 1^{cd})

1127* अवमान्य तु तद्वाक्यं यदुक्तं तेन संसदि ।
अयुक्तं व्याहृतं तेन श्रुत्वा तत्पवनात्मज ।

[Ñ1 om l 1 D2 3 4 11 transp l 1 and l 2 —(l 1) D1 अवमान्यन D11 अनुमान्य च (for °मान्य तु) D11 प्रयुक्त (for यदुक्त) —(l 2) D13 कृत्वा (for श्रुत्वा)] —Before 1^{cd} Ś1 D3 12 13 read 5^{cd} D2 13 repeating it in its proper place D1 3 4 om 1^{cd} —^{c}) V1 3 B2 4 D7 कृतं D2 हतं (for हृतं) D6 lacuna for हृतं राज्यं —^{d}) Ś1 D2 6 12 13 तु N2 V3 4 B1 2 हि V2 ह (for तत्) —After 1 M2 reads 6^{cd} repeating it in its proper place

2 Before 2 D2 3 4 read 5^{cd} —^{a}) Ś1 D12 धाद्या तथा B1 3 [अ]सत्पयपा (for ह्यष्टाङ्गया) —^{b}) Ś1 D12 नयतज । D1 3 4 चतुस्तत्र (for चतुर्बल) Ñ V B D2 7 11 13 पितुस्तेजोगुणान्वित —^{c}) D6 -गुणान् (for -गुणं) —^{d}) Ñ1 D2 11 अंगदं सुत (for वालिनः सुतम्)

3 ^{a}) Ś1 V1 D2 12 13 यथासा (for शश्वच्च) —^{b}) D1 3 4 -बुद्धि (for बल) Ś1 M1 D2 12 13 तथोबुद्ध्या समन्वितं —^{cd}) N2 damaged for पक्षादौ वर्धमानं D11 पक्षे तु (for पक्षादौ) M3 V B1 3 D7 [ओ]जसा (for श्रिया)

4 ^{b}) B1 D2 6 T1 G M1 2 विक्रमे D1 सदृशं (for सदृशं) Ś1 N2 V B1 3 D2 7 12 13 विक्रमेण समं पितुः —^{c}) Ś1 N1 D1-4 12 13 तारयं (for तारस्य) —^{d}) Ś1 N1 D1-4 12 13 M1 गुरोर् (for शुक्रस्य) D11 [अ]सुरा धिपे (for पुरंदरम्) N2 V B D7 यथा न्हें बृहस्पतः Cr m g शुक्रस्येव पुरंदरम् । पुरंदर(Cg °रन्दर्)मपि धानादय शुक्राख्यो बृहस्पतिरर्थ । यद्वा(Cm °द्वा म) कस्यांचिद्वस्थायां हितमुपदिशत शुक्रस्य वचनं पुरंदरः श्रुतवानित्यवगम्यते । (Cg गुरोरिव पुरंदरमिति क्वचित्पाठः ।) Ck शुक्रस्येव पुरंदरम् । विपरीतोपदेशमहे दृष्टान्त । अभूतोपमेयम् ॥ Ct शुक्रस्येव पुरंदरम् । विपरीतोपदेशमहे उपमेयम् । शुक्रशब्दोऽत्र बृहस्पतिपर इति कश्चित् ॥

5 ^{a}) V2 कार्ये (for अर्थे) Ś1 Ñ V B3 D1 4 7 11 13 पराक्रान्त , B3 वनाक्रान्तो D6 परिक्रान्त (for परिश्रान्तं) B1 2 भर्तुर्(येषणो ऽक्रां (B1 °णे क्रां)तो —^{b}) V1 D2 4 युद्ध V3 4 B1-3 D1 7 युक्त (for सर्व) Ś1 Ñ1 V B D1 4 7 11 विशारद M2 विद्द धर (for °रदम्) N2 युक्तिशास्त्रविशारदं ॥ Ck t सर्वशास्त्रविशारद इति हनू(Ct °नु)मद्विशेषणम् ॥ —After 5^{ab} Ś1 D2 3 4 13 ins while D11 ins after 5

1128* आयमाने ह्यमतिर्नेयाप नयकोविदः ।

[D1 नयेविनय D1 11 13 नयानय (for नयाप नय)]

—G1 om (hapl ?) 5^c-7^b Ś1 D2 12 13 read 5^{cd} before 1^{cd} D2 13 alone repeating it here D1 3 4 read 5^{cd} before 2 —^{d}) B1-3 M2 तथा D2 12 (both first time) वच (for तत)

6 G1 om 6 (cf v l 5) M2 reads 6^{cd} after 1 repeating it here —^{b}) D1 9-10 M1 Ck t द्वितीयम् । Cv r m g as in text (for तृता°) Ś1 D1-4 11 13 उपदायम् । Ñ2 V3 B D2 7 मनुवयन् । V1 2 D1 11 G1 Cm मनुवर्णयन् Cv k t as in text (for उप°) —Ñ1 2 lef from तान्स in ^{c} up to वाक्य in ^{d} —^{c}) Ś1 B1 D11 सर्वांस्तान् (by transp)

7 G2 om 7^{cd} (cf v l 5) D2 illeg from सु in भिन्नेषु up to ऽङ्ग in ^{b} —^{a}) B1 D1 transp सर्वेषु and भिन्नेषु —^{b}) N1 V B1 3 D7 11 [ऽ]भेदयत् D2 [ऽ]भीषयत (for ऽभीषयद्) —^{c}) Ś1 D1 आपगैर् (for भीषणैर्) D2 9-10 विविधैर् (for बहुभिर्) Ś1 D1 11 रूक्षैः Ñ1 D11 भीषैः D2 4 13 रौद्रैः G(ed) रूक्षैः (for वाक्यैः) —^{d}) Ś1 D2 12 13 P1(D12 स [sic])भाय Ñ1 भदाभं N2 V2 3 B1 D7 समायुक्ता V1 समायुक्तः B2

त्वं समर्थतरः पित्रा युद्धे तारेय वै धुरम् ।
दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥ ८
नित्यमस्थिरचित्ता हि कपयो हरिपुंगव ।
नाज्ञाप्यं विषहिष्यन्ति पुत्रदारान्विना त्वया ॥ ९
त्वां नैते ह्यनुयुञ्जेयुः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।
यथायं जाम्बवान्नीलः सुहोत्रश्च महाकपिः ॥ १०
न ह्यहं त इमे सर्वे सामदानादिभिर्गुणैः ।
दण्डेन न त्वया शक्याः सुग्रीवादपकर्षितुम् ॥ ११
विगृह्यासनमप्याहुर्दुर्बलेन बलीयसः ।
आत्मरक्षाकरस्तस्मान्न विगृह्णीत दुर्बलः ॥ १२
यां चेमां मन्यसे धात्रीमेतद्बिलमिति श्रुतम् ।
एतल्लक्ष्मणबाणानामीषत्कार्यं विदारणे ॥ १३

G 4 54 15
B 4 54 15
L 4 46 14

शकायन (sic), D12.4 शिक्षाक्षर, D11 वाक्यै शाका (for कोपोपाय) B1.2 रामसदृशमूर्ति, G(ed) शिक्षार्थं ह्यंगद च तैः.

8 a) Ñ2 स्व हि (hypm) (for त्व) Ś1 D2.12.13 समो वानर; T3 समर्थस्तत, G3 M1 °र्थं समे(M3 °म), Ck t as in text (for समर्थतर) T3 प्रीतो (for पित्रा). —b) D1.4 6–10 G3 ध्रुव, Ck as in text (for धुरम्) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 युधि वीरेय विक्रमै (Ñ1 D13 °म, D1.4.6 वै कथ) D11 युक्तिसत्क्रियाविधौ —For 8cd, Ñ2 V B D7 subst

1129* सामर्थ्ये त्व पितुस्तुल्यो युधि सत्क्रियाविधौ।

[V1.3 तु (for त्व) B1 transp सामर्थ्ये and त्व]

—c) D1 तारयितु (for धार°) G3 शक्य (for शक्त) —d) D1 पितृ (for कपि) D1.4 transp यथा and पिता

9 D4 damaged for 9a—d) D1 अनवस्थित (for नित्यमस्थिर) Ś1 Ñ2 D2.13.15 चित्तत्वात्, Ñ1 D7 चित्ताश्च, V1.2 B1–3 D11 चित्तास्तु, V3 चित्तास्ते (for चित्ता हि) —b) D11 हरयो (for कपयो) Ś1 Ñ1 D1–4.15 कपिकुंजरा (D1.4 °र) B4 कपिपुंगव D13 हरिकुंजरा (for हरिपुंगव) Ñ2 V B1–3 D7 हरयो हरिसत्तम —cd) Ñ2 V D1 न यस्तु, B1–3 यस्तु न, D1.11 नाज्ञां ते (for नाज्ञाप्य) B1.2 निहृरिष्यति (for विषहि°) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 दारैर्, V3 पौत्रैर्, D5.6 8–10 T G3 M3 Ct -दारं, Cr m g k as in text (for -दारान्) D1.13 पुत्रदार(D1 °रान्)विनाकृता (for d) Ś1 Ñ1 D2.12.15 नाज्ञां न प्रसहिष्यति पुत्रदारैर्(D13 °र) विनाकृता, B4 नाज्ञां प्रतिसहिष्यति पुत्रदारान्विनास्त्वत्, D1.4 नाज्ञां ते वै करिष्यति पुत्रदारविनाकृता

10 a) D5 [अ]नुयुञ्जीरन्, D9–10 G1 Ck t °र्न्नेयु, D11 °राय्यते, Cv r m g as in text (for [अ]नुयुञ्जेयु) Ś1 Ñ1 D2.12.13 त्वय्येते नानुरज्ये(Ñ1 °रज्जे D2 °ज्ये)यु, Ñ2 V B1.2 D7 नैते(B1 न च, G[ed] न,ते) त्वामनुरज्ये(B2.3 °रज्जे)रन्, B3 न चेत्त्वामनुरज्येरन्, B4 त्वां ह्येते नानुरज्येयु, D1.4 तव राज्ये न स्थास्यति —b) D1.4 कथयामि (for प्रवदामि) —c) G1 M1 [अ]हं, Cg t as in text (for [अ]यं) —For 10cd, Ś1 Ñ V B D1–4.7.12–15 subst

1130* यथाहं तारनीलौ च समतौ न पितुस्तव।

[V1.3 B1 यथा हि, B1 यदाह, D11 तथाह (for यथाह)

Ñ2 V B D7 रामसुग्रीवौ, D11 नलनीलौ च (for तारनीलौ च) Ñ2 V B D7 लक्ष्मणश्च, D1 संमता न D4 सतत न (for संमतौ न) D11 वायुवाश्च तथा पितु, D13 समतावस्मुतस्ता (sic) (for the post half)]

11 a) D4 damaged for ह्यह Ñ2 D7 वा, D5 च, D6 G2 [अ]पि, Cg t as in text (for हि) Ś1 Ñ V B1 D2–4.7.11–13 न च ते (for त इमे) B1–3 न राज्ये न च ते सेने, D1 नाथ नाह न चेमौ ते, M1 न ह्न्यत इमे सर्वे —b) M2 सार (for साम) Ś1 D2.13.15 [अ]र्थभेदनै, Ñ V1.2 B D2.4.6.7.12 त्रि(Ñ1 प्र)भेदनै; V3 [अ]त्रभेदनै (for [आ]दिभिर्गुणै) —c) Ś1 D12 M3 वा, Ñ2 तु, Cg t as in text (for न) V1.2 B2.3 T1.2 transp दण्डेन and न D2.13 नायुधै, D3.4 नायुधै, D11 न युधा (for न त्वया) Ñ1 तथा शक्या, V1 पुरा शक्या, V2* शक्ता, B3 [अ]युधा शक्ता, B2.3 [आ]युधा शक्या (B4 °क्य) T3 त्वया शक्य (for त्वया शक्या) Ñ2 V3 B1 D7 न दण्डैर्युधा शक्या, D1 न दण्डैर्युधे शक्या ※ Cv दण्डेन (न) त्वयेति पाठ ।, Cr दण्डेन न त्वया शक्य(°क्या?) इति पाठ ※ —d) D1–3 D13 T2 M3 कपि, B4 कपिः, Cg t as in text (for अप)

12 a) V2.3 B4 [अ]समम् (for [आ]सनम्) D4 इति (for अपि) B1.2 [अ]ह (sic), D5 [आ]ह (for [आ]हुर्) Ś1 Ñ1 D2.12.13 न (D13 न हि (hypm)) विग्रह(D13 °ह) सम प्राहुर् —b) Ñ2 V2 D1.4–6.8–13 T1.2 G1.3 (before corr as in text) 2 Ck t बलीयसा, Cs r m g as in text (for °यस) Ś1 Ñ1 V1.2 B D2.4.7.12.13 दुर्बलस्य बलीयसा (D13 °स) —c) Ś1 D2.3.11–13 रक्षाकरी(D2.11 °रै) Ñ2 V B D2.4.7 क्षयकर (for रक्षाकरस्) —d) Ñ2 D7 विगृह्णीत V2 B1.2 नि(B3 प्र)गृह्णीत V3 च गृह्णीत D1.4 [अ]नुगृ° (for विगृह्णीत) Ś1 D2.13.15 बुद्धि गृह्णाति दुर्बल

13 ab) Ñ2 V3 B1–3 D7 धीर V1 स्यात्, D11 पात्र (for धात्रीम्) T बलम् (for बिलम्) D5.8–10 स्मृतं D6 श्रुता, Ct as in text (for श्रुतम्) V2 V B1–3 D7 गुहा दुर्गसमाश्रया D11 गुहाममितविक्रम (for b) B4 धात्रीमिमाम्त्व मन्यसेऽस्मान्वै धरित्रं च बिलं महत् —For 13ab, Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 subst

1131* यच्चात्र मन्यसे स्थातुं बिले भयविनिर्मिते ।

G 4 54 14 D 4 54 14 L 4 46.15 स्वल्पं हि कृतमिन्द्रेण क्षिपता ह्यशनिं पुरा ।
लक्ष्मणो निशितैर्बाणैर्भिन्द्यात्पत्रपुटं यथा ।
लक्ष्मणस्य च नाराचा बहवः सन्ति तद्विधाः ॥ १४
अवस्थाने यदैव त्वमासिष्यसि परंतप ।
तदैव हरयः सर्वे त्यक्ष्यन्ति कृतनिश्चयाः ॥ १५
स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विग्ना बुभुक्षिताः ।
खेदिता दुःखशय्याभिस्त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः ॥ १६
स त्वं हीनः सुहृद्भिश्च हितकामैश्च बन्धुभिः ।
तृणादपि भृशोद्विग्नः स्पन्दमानाद्भविष्यसि ॥ १७
न च जातु न हिंस्युस्त्वां घोरा लक्ष्मणसायकाः ।
अपवृत्तं जिघांसन्तो महावेगा दुरासदाः ॥ १८

[Ś1 यथात्र D1 यत्रैव, D4 यत्रैव G3 यत्रैव (for यथात्र) Ś1 D12 सन्त्यते D7 8 4 पसर (for सालु) D7 3 4 निर्नैमित्तगुं-मणिते (D3 °संचिते D4 °सेविते) (for the post half)]

—ᵃ) Ś1 Ñ1 D- 12 13 तत्र, Ñ2 V B1–3 D7 11 ध्या B4 तद्धि, D1 3 4 पुप (for कृतम्) D12 -वाक्यानाम् (sic) (for -बाण°) —ᶜ) Ñ2 V2 B1 D7 11 कार्यं (for कार्यं) Ñ1 D8–13 Ck t विदारणे Ś1 D1 3 4 12 सुकर (D1 3 4 °र) प्रविदारणे (D1 °णे, D3 4 °णं) ‖ Ck ईषत्कार्यमीषत्कर मिति यावत् । स्वल्पभावच्छान्दस, Ct ईषत्करम् । स्वल्पभाव आर्षः ‖ —After 13 Ñ1 ins 1132*

14 Ñ1 om 14ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D1–4 11–13 स्तोके Ñ2 V B1 3 D7 विर, M2 स्वल्प Cv t m g as in text (for स्वल्पं) B2 विर निकृतमिन्द्रेण B4 कृतं हि बिलमिन्द्रेण —ᵇ) Ś1 D1–4 11–13 वज्रेणात्र विदारणे Ñ2 V B1–3 D7 ०वज्र(B3 वास)निपात(D7 °पीड)नात्, B4 दुर्भिचारानि गुह्यया —After 14ᵃᵇ, Ś1 D1 4 12 ins while Ñ1 (due to om) ins after 13

1132* पर्वतैरथवेन्द्रस्य पुर सुरवर्षंरतम् ।

[Ñ1 D12 विधिरमात्र (for पर्वत°)]

—ᵃ) Ñ2 V B1–3 D7 शु शितैर् (for शिति°) B4 सहस्रमत शरैर्भिद्यात —ᵈ) B1 दीर्घे D1 3 7 11 13 T3 भियात् (for भिन्द्यात्) B4 M1 पण (for पत्र) D12 पुरं (for पुटं) V2 यया (for यथा) —After 14ᶜᵈ, Ś1 Ñ1 D2 11–13 ins

1133* वज्रमेवै सुरसत्य सर्वागुणिसंवृतम् ।

[D12 दृष्टान्वसमित (for the post half)],

while Ñ2 V B D7 ins

1134* सर्वैवन्द्रासनिभया यथा पुरो विदारितम् ।

[P1 2 ᵇ (for पुरा)]

whereas D1 3 4 ins

1135* वक्रमिन्द्रस्य वज्रं हि येनद्मवदारितम् ।

—ᵃ) Ñ2 Ñ1 V1 D12 शु क्षेत्रता V2 V3 B1 4 D1 3 7 11 13 T M1 शु शाता । D1 3 M2 हि मारास (for च नाराचा) —ᵇ) B1–3 बहव (for बहव) Ñ2 V B1–3 D7 तादृशा (for तद्विधा) Cm °तद्विधा रूप समानदर्शनोदृश. —After 14 B1 D4 6 8–11 S ins

1136* बाणानभिवसानता निशितांसैरे शतैः ।

[B4 प्रच्या (for -स्पर्शा) B4 अभिमेदना , D8–13 S ᵇ दारका Cr g as above (for अभि दारणा)]

15 ᵃ) B4 मावस्थातुं हि D1 3–6 8–11 T M1 Ck t मवस्थाने, Cv t m g as in text (for °स्थाने) D12 यत्र स्थान यदा याव्य —ᵇ) B4 धुपिष्यसि D3 मानेष्यसि (for मासिष्यसि) D1 3 11 13 समेष्यति परंतप (D4 °प) —For 15ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D2 12 13 subst

1137* अवस्थातुं महाबाहो यदैवात्र त्वमेष्यसि ।

[Ś1 D12 अव (for अत्र)]

while Ñ2 V B1–3 D7 subst for 15ᵃᵇ

1138* यदि वर्ता भवानेव दिने ऽस्मिन्वै प्रतिश्रयम् ।

[B2 यत्र (for यदि) V1 भवेनैव (for भवानेव) B1 परिश्रम G(ed) भनिसंश्रय (for वै प्रतिश्रयम्)]

—ᶜ) Ñ2 V B D1 4 6 7 11 तत्सर्वा T1 2 M3 सर्वेशा Ck t as in text (for तदैव) Ś1 D2 12 13 यान्त (for हरय) —ᵈ) D1 3 दृ (D1 दृ)तसंपर्द (for °निश्चया) D12 स्वभूमेत्यकृताकृत्यम् (D13 °निश्चया)

16 Ñ1 illeg for 16 —ᵃ) D1 पुत्रदारांश —ᵇ) Ñ D1 11–13 भयातुरा (for बुभुक्षिता) —ᶜ) Ś1 D1 3 खेदिता T1 निद्रिता M1 वर्जिता Ck t as in text (for खेदिता) V2 3 B1 D1 दु खिताश्चैव D1 3 दु खशय्यागिता D12 G1 °शय्यासु Ck t as in text (for दु खशय्याभि) D4 दु खाद् त्यक्त्वा त्वा —ᵈ) D5 ते करिष्यन्ति दुर्मते

17 ᵃ) Ś1 Ñ V D1 3 D1–4 11 13 च हित्वा B1 भविहीन । B4 परिहीन , D6 स त्वं हीन (for स त्वं हीन) D12 सुहृदस्त (for °हृद्भि) —ᵇ) D12 बन्धव (for -बान्धव) —ᶜ) Ś1 Ñ V B1–4 D1–4 11–13 भयोद्विग्न (for भृशो°) —ᵈ) Ś1 स्पन्दमानो D12 13 M1 पतितात् (for °मानात्) V3 B1 मविष्यसि D1 भविष्यसि (corrupt) D1 4 6 गमिष्यसि (D3 °सि) G1 भविष्यसि (for भविष्यसि) Ñ1 V1 स्पन्दमानोऽनुगिष्यसि (V3 °सि) V1 स्पन्दमानोऽनुभविष्यसि B1 4 D1 8 13 स्पन्दमानो भविष्यसि (D12 भविष्यसि) T1 स्पन्दमानाद्भविष्यसि

18 ᵃ) V2 V3 D1 शु जातु T1 2 जातं ते T1 हि (for न जातु) Ś1 Ñ1 D1–4 11–13 न हि जातु D1 हन्तु न (D1 4 हि) हनुर्मत्यात्मा V1 न च नु हिंस्यु D1–4 11 M1 Ct अनुपदम् (D1 न हि हिंस्यु —ᵈ) ...

अस्माभिस्तु गतं सार्धं विनीतवदुपस्थितम् ।
आनुपूर्व्यात्तु सुग्रीवो राज्ये त्वां स्थापयिष्यति ॥ १९
धर्मकामः पितृव्यस्ते प्रीतिकामो दृढव्रतः ।
शुचिः सत्यप्रतिज्ञश्च न त्वा जातु जिघांसति ॥ २०
प्रियकामश्च ते मातुस्तदर्थं चास्य जीवितम् ।
तस्यापत्यं च नास्त्यन्यत्तस्मादङ्गद गम्यताम् ॥ २१

G 4 54 22
D 4 54 22
L 4 46 24

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

B D₁ ₄ ₇ ₁₁₋₁₃ राम Tɜ घोर (for घोरा) ✻ Cv घोरा लक्ष्मणसायका इति पाठः ✻ — N₁ illeg up to दुरा in 18ᵈ — ᵈ) D₆ ₈ ₁₁ T₁ ₃ Ct अपावृत्त T₂ अप्रवृत्ति G₃ M₂ अप्रवृत्त Cv r g as in text Cm अस° (for अपवृत्ते) Ś₁ D₂₋₄ ₁₁ ₁₃ महावेगा (D₃ ₄ °गाद्) B₁ महाभागा (for जिघांसतो) N₁ ✻✻प्रभा (for दुरासदा) Ś₁ D₂,₁₁₋₁₃ गत्वा (D₁₁ ₁₃ वज्रा)ग्निसमप्रभा (L[ed] °स्वना) B₄ पातालेपि प्रतिष्ठितं D₃ ₄ यादि त्व न गमिष्यसि (for ᵈ) D₁ अपवृत्तो यदि त्वं तु न गमिष्यसि सर्वथा —For 18ᶜᵈ Ñ₂ V B₁ ₃ D₇ subst

1139* अपवृत्ता महावेगा यदि त्वं नागमिष्यसि ।

[N₂ अपावृत्त V₂ अपवृत्त D₇ °वृत्त (sic) (for °वृत्ता) V₁ ₂ B₁ ₃ गमिष्यसि (for [आ]गमिष्यसि)]

19 ᵃ) V₃ गत (for गतं) —ᵇ) V₁ उपस्थित —ᶜ) D₁₁ स G₁ च (for तु) Ś₁ N₁ D₁₂ ₁₃ आनुपूर्व्याय N₂ V B D₁ °पूर्व्या स (B₄ च) D₃ ₄ °पूर्वेण D₈ °पूर्व्या तु D₁₀ G₃ °पूर्वां तु Cr m g k t as in text (for °पूर्व्यात्तु) —ᵈ) Ś₁ N₁ D₁₂ ₁₃ त्वराज्ये D₁ राज्ये स ; D₁₁ राज्ये त्व (for राज्ये त्वां)

20 ᵃ) D₂ कर्मकाम ; D₁₀ Ck t धर्मराम (for धर्मकाम) —ᵈ) Ś₁ D₂ शुचिकामो ; N₁ D₁₂ ₁₃ G₃ गुरु Ck t as in text (for प्रीत°) N₂ V B D₂ धर्मात्मा सत्यसंध D₃ ₄ यश कामस्त्वैव च —ᵈ) M₂ शुभ (for शुचि) D₁ प्रतिज्ञस्त D₁ ₁₂ धर्मज्ञ G₁ M₂ ₃ °ज्ञस्तु (for प्रतिज्ञश्च) —ᵈ) V₂ D₈₋₁₀ G₂ ₃ D₃ तो Ck as in text (for त्वा) B₂ त्वां जातं T₂ त्वां जातु L(ed.) त्वं न Ck as in text (for त्वां जातु) —V₁ illeg from जिघांसति up to तदर्थं in 21ᵇ N₂ V₂ ₃ B D₆ ₇ ₁₁ T₂ G₁ M₃ न (D₁ च) सात्वयेत् D₈ ₁₀ न नाशयेत् G₃ न घातयेत् Ck as in text (for जिघांसति) Ś₁ D₁₂ ₁₃ न स नाद्यं (D₁ वाच्यं) करिष्यति V₁ न त्वां जातु न सात्वयेत् D₁₃ न च त्वां जातु शातयेत् (D₁₃ सातयेत्) D₃ ₄ न साहाय्य करिष्यति

21 V₁ illeg up to तदर्थं (cf v l 20) —ᵃ) B₄ मातुस्त (by transp) G₁ मे सातुम (sic) (for स मातुस) —ᵇ) Ś₁ N₁ V₁ D₂ ₆ ₁₂ ₁₃ तस्य (for चास्य) —ᶜ) D₁ ह्यपत्ये (for [अ]पत्यं च) Ś₁ B₄ D₃ ₄ ₁₃ हि न Ñ₂ V B₁₋₃ D₇ ₁₁ ₁₂ न च (by transp) (for च न) Ś₁ B₂₋₃ D₁₃ T₂ [अ]न्य (for [अ]न्यत्) —ᵈ) D₃ ₄ गम्यता (for गम्यताम्) —After 21 Ś₁ D₁ ₄ ₁₁ ₁₂ ins

1140* सर्वपापेन दु खानां तथोऽप्यस्यधिकं तु किम् ।
अपाय भयेषन विल त्व समवेक्ष्यसि ।

[(l 1) Ś₁ D₁₃ दु खेव D₁ दुखाय (for दु खानां) D₁ तथारित D₁ तथापि D₁ तथाय D₁₁ मयापि (for तथोऽपि) D₁₁ नु (for तु) —(l 2) Ś₁ D₁₃ बिर (for बिले) D₁ बिवर संप्रवेक्ष्यसि (for the post half)]

Colophon B₄ D₁ om (cont the Sarga) —*Sarga name* Ś₁ Ñ V₁ B₁ ₃ D₂₋₄ ₇ ₁₁ ₁₃ हनुमद्वाक्य D₂ before हनु° wrongly reads अङ्गदवाक्य । V₂ ₃ सीता न्वेषण हनुमद्वाक्यं —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ N₁ V₂ B₁ D₂ ₁₂ ₁₃ om N₂ 51 V₁ 52 V₃ 57 B₂ ₃ D₁ M₁ 55 D₆ ₈₋₁₀ T G₁ ₂ M₂ ₃ 54 D₇ 56 D₁₁ C₁ 53 (as in text) —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

५४

G 4 55. 1 B 4 55 1 L 4 47 1

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
स्वामिसत्कारसंयुक्तमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥ १
स्थैर्यं सर्वात्मना शौचमानृशंस्यमथार्जवम् ।
विक्रमश्चैव धैर्यं च सुग्रीवे नोपपद्यते ॥ २
भ्रातुर्ज्येष्ठस्य यो भार्यां जीवतो महिषीं प्रियाम् ।
धर्मेण मातरं यस्तु स्वीकरोति जुगुप्सितः ॥ ३
कथं स धर्मं जानीते येन भ्रात्रा दुरात्मना ।
युद्धायाभिनियुक्तेन बिलस्य पिहितं मुखम् ॥ ४
सत्यात्पाणिगृहीतश्च कृतकर्मा महायशाः ।
विस्मृतो राघवो येन स कस्य सुकृतं स्मरेत् ॥ ५
लक्ष्मणस्य भयाद्येन नाधर्मभयभीरुणा ।
आदिष्टा मार्गितुं सीतां धर्मस्तस्मिन्कथं भवेत् ॥ ६

54

D1 continues the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) Ś1 Ñ1 V2 3 B1–3 D1 7 12 13 तु हनुमद् (for हनुमतो) —b) B1 2 D2–1 4 10 प्रसृत, B3 प्रसृत D13 प्रसूत; M1 प्रसृतः Ct as in text (for प्रश्रित) —c) D6 तदा (for स्वामि) D14 -सस्कार (for -सत्कार) V1 -संलक्ष्म् (for -संयुक्तम्) —d) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 प्रत्युवाच ह(B4 D11 च) (for वाक्यमब्रवीत्)

2 a) G2 धैर्यम् (for स्थैर्यं) Ñ2 V B D7 12 धर्मस्थि(V2 B3 °र्थै)ता D1 6–13 G1 M Cg k t सत्यता न°, D6 °न (for सर्वात्मना) B4 सौम्य (for शौचम्) Ś1 D1 3 4 12 स्थै(Ś1 धै)र्यं धर्मो यता शौर्यम् Ñ1 D8 10 धैर्यं धर्मात्मता शौर्यम् ॐ Cr स्थैर्यं सर्वात्मना शौचमिति पाठ ॐ —b) G3 तथा (for अथ) —c) V2 M1 विक्रम (for °मश्च) Ś1 Ñ1 D1–4 7 12 13 सत्य V2 3 धर्मः D11 शौर्यं, M3 धैर्यंश्च (sic) (for धैर्यं) —d) B4 [उ]पयुज्यते, D3 °लभ्यते (for [उ]पपद्यते)

3 Ś1 Ñ V B D1 4 7 11–13 transp 3 and 4 (including subst) —a) Ñ2 V1 D7 च शुभ्रो V2 3 D1 3 च शुभ्रो D1 3 4 भार्यां च(D2 तु) (for यो भार्यां) —b) B2 3 4 (after corr as in text) D6 T1 M1 जीवितो D3 धाविते, D1 धावतो (for जीवतो) D7 प्रियां(sic) (for प्रियाम्) —c) G3 तां तु (for यस्तु) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 धर्मतो मातरं यस्ता(D1 3 4 योसौ) Ñ1 V B D7 11 धर्मतो मातरमिव —d) G1 [अ]जुगुप्सिते (for जुगुप्सित) —After 3 D12 ins

1141* पश्चाच्च धातयामास रावेणाप्रियकर्मणा ।
निर्गुणो निरपेक्षश्च धर्मस्तत्र कथं भवेद् ।

4 Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 transp 3 and 4 (including subst) —a) Ś1 V1 D7 8 12 धर्मात्मा V2 D13 धर्मं स (by transp) D7 स धर्मे M3 समर्थं Cm g as in text (for स धर्मं) Ñ1 V B1 3 D7 जानाति (for जानीत) D1 4 कथं धर्मं विजानीत —b) D6 दुरात्मन ; M3 दहात्मना (for दुरात्मना) Ś1 Ñ V B D1 7 11–13 भ्रातरं पूर्वजं हि य ; D1 3 4 पूर्वजे भ्रातरि प्रिये —After 4ab B1 (marg) ins

1142* राज्यलोभेन पापात्मा पितर मे जघान ह ।

—c) T2 (also) G2 विनियुक्तेन, Cv m g k t as in text (for [अ]भि°) —d) T1 G1 M3 Cr [अ]पिहित, Cm as in text (for पिहित) —For 4cd, Ś1 Ñ1 D1 3 4 subst

1143* अश्मना पर्यवस्थापित विश्वासानुगत पुरा ।

[D12 अश्मभि (for °ना) D12 अतिस्थीत D13 °सेवात (sic) (for पर्यवस्थीत) D13 [अ]नुगत (for °गत) Ś1 Ñ1 विश्वासावगत पुरा (for the post half)]

while Ñ2 V B D7 subst

1144* अश्मभि प्रस्थरैरासीद्धि स्वभ्रातुपतने बिले ।

[B1 3 भ्रमरैः शैल B4 परिस्थीत (for प्रस्थरैरासीद्धि) G(ed) भ्रातु (for स्वभ्रातु) N2 D7 भस्य(D7 °सि)त स्तौर्षे बिले (for the post half)]

whereas D2 3 4 subst

1145* मरीत्सीदृढसमा द्वारं प्रविहे निपुणं बिलम् ।

[D1 प्रविष्टे (for °हे) and बिलं (for बिलम्)]

5 a) Ś1 Ñ V B1–3 D1–4 7 12–13 सत्या पाणि B4 सत्या पाणौ (for सत्यात्पाणि) D12 T2 -गृहीतश्च (for °श्च) —c) Ś1 Ñ V2 3 B D1–4 7 11–13 न स्मृतो (for विस्मृतो) —d) B1 स धर्मो B2 3 कार्यं स (for स कस्य) M1 3 तु पुनः Ck t as in text (for सुकृतं)

6 a) D2 13 लक्ष्मणेन (sic) B1 1 भयार्थे(B1 °र्थ)न D1 6 12 भयेनाहं, Cm g as in text (for भयाद्येन) —b) B1 नाधर्मे ; D1 3 4 न धर्मं (for नाधर्म) —c) Ñ1 V B1–3 D7 भ्रात्मना(Ñ1 V1 D7 °र्थे) (for आदिष्टा) V1 3 2 3 B2 3 D1 4 12 सीताम् (for सीतां) —d) Ñ1 V1 2 3 B1 3 D1 3 4 7 11 धर्मस्तत्र(V1 B1–3 D11 °त्र) V1 B1 D1 4–10 T1 2 धर्मस्मिन् (for धर्मस्मिन्) ॐ Ck धर्मं धर्मवीर्यं प्रश्न तत्र ॥ Ct 'धर्मस्मिन्' इति पाठे धर्मं धर्मवीर्यं प्रश्नानिश्चय ॐ Ś1 D1 3 4 12 कथं सुकृतं स्मरेत्(D1 भवेत्) N1 न तु कथं कृतं स्मरेद्

तस्मिन्पापे कृतघ्ने तु स्मृतिहीने चलात्मनि ।
आर्यः को विश्वसेज्जातु तत्कुलीनो जिजीविषुः ॥ ७
राज्ये पुत्रं प्रतिष्ठाप्य सगुणो निर्गुणोऽपि वा ।
कथं शत्रुकुलीनं मां सुग्रीवो जीवयिष्यति ॥ ८
भिन्नमन्त्रोऽपराद्धश्च हीनशक्तिः कथं ह्यहम् ।
किष्किन्धां प्राप्य जीवेयमनाथ इव दुर्बलः ॥ ९
उपांशुदण्डेन हि मां बन्धनेनोपपादयेत् ।
शठः क्रूरो नृशंसश्च सुग्रीवो राज्यकारणात् ॥ १०
बन्धनाच्चावसादान्मे श्रेयः प्रायोपवेशनम् ।
अनुजानीत मां सर्वे गृहान्गच्छन्तु वानराः ॥ ११
अहं वः प्रतिजानामि न गमिष्याम्यहं पुरीम् ।
इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ॥ १२
अभिवादनपूर्वं तु राजा कुशलमेव च ।
वाच्यस्ततो यवीयान्मे सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ १३ G 4 53.13 B 4 55 14 L 4 47 14

7 ᵃ) Ñ2 V B1–3 D7 तस्मात्, G3 अस्मिन् (for तस्मिन्) D6 वापि (for पापे) B4 कृतार्थे (for कृतघ्ने) Ś1 Ñ V B D1–6 8 7 11–18 T1 च (for तु) —ᵇ) D5 8–11 Ct स्मृतिभिन्ने (for °हीने) Ś1 Ñ1 V1 D1 3.13 18 दुरा(V1 घ्ना, D1 [ऽ]बला)त्मनि (for चलात्मनि) D11 चलचित्त कृतात्मनि —ᶜ) Ś1 Ñ2 B4 D1 3 11–13 प्राज्ञ (for जातु) N2 V B1–3 D7 विश्वस्या(V1 1 °से)त्क पुमान्प्रा(D7 पुन प्रा)ज्ञ —ᵈ) Ś1 D12 13 सत्कुलीनो, B4(before corr as in text) D3 4 °ने, D1 सुकुलीनो (for तत्कुलीनो). B2 त्रिजीगिषु D5 8 10 विशेषत (for जिजीविषु) —After 7, Ś1 D3 12 13 ins the lines of 4 52 25 with var

[(l 2) Ś1 D1 3 4 12 13 राघवेणाभिषिक्तोऽ (for the prior half)]

8 Ñ1 om 8ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ1 V2 3 B1–3 D1 4 7 18 रात्र (for राज्ये) G3 पुत्र Ck t as in text (for पुत्रं) D1 5 6 11 T1 3 G1 3 M2 3 राज्ये पुत्र प्रतिष्ठाप्य ❀ C6 पुत्र जनिष्यमाण स्वपुत्र ❀ —ᵇ) D2 T1 G1 2 Ck सुगुणो, Ct as in text (for सगुणो) D3 6 8 10 विगुणो, Ck t as in text (for निर्गुणो) Ś1 N1 V B D1–4 7 13 23 स(D13 सु)गुण वापि(N1 V B1 °श्च D7 °स्य) निर्गुण —ᶜ) B1–3 शत्रु, B4 D1 4 शत्रु D3 शत्र, D11 शत्रय (for शत्रु) Ś1 Ñ1 D3 13.23 स कथ तु, D7 13 तत्) (for कथ शत्रु) D1 वा (for मां) —ᵈ) Ś1 Ñ V B3–4 D2 7 11–13 पितृव्यो (for सुग्रीवो) D1 M2 योजयिष्यति, Ck t as in text (for जीव°) —After 8, D1 3.4 13 ins the lines of 4 52 25 while D12 repeats wrongly इ राघेणाभिषिक्तकाणा and 8

9 ᵃ) D5 भिन्नो (for मन्त्रो) Ś1 D1 3 13 12 विस्वस्तः Ñ1 विश्वस्त, Ñ2 V B D7 11 [ऽ]पध्वस्त, D1 [ऽ]व ध्वस्त, Ck t as in text (for ऽपराद्धश्च) —ᵇ) Ñ2 V1 3 B1–3 D7 हीन शक्त्या, V1 °शक्त्या D1 पत्नीशक्ता (sic), D1 8.10 भिन्नशक्ति, M1 शक्तिहीन, Ck t as in text (for हीनशक्ति) Ś1 Ñ1 D1–4 13.13 तथा गुणकथां ब्रुवन्, B4 तस्य दोषानहं ब्रुवन्, D11 तस्य वै विकृपर ब्रुवन् —ᶜ) D3 3 किष्किन्धां —ᵈ) Ś1 Ñ1 B4 D1 11–13 सुग्रीववशाग कथ, N2 V B1 3 D7 गतायु(V °सु)रिव सगर, D1 3 4 सुग्रीववशमागत

10 ᵃ) D3 4 अपांशु (sic) D1 अपांशुदण्डे (sic) निहित —ᵇ) Ś1 Ñ2 V2 B1–4 D1 7 12 13 [अ]वसादयेत् D6 [उ]पघातयेत् (for [उ]पपादयेत्) V1 B1 धनु(B1 बधे)नैवावसादयेत्, D1 11 बधने सोऽव(D11 स च)सादयेत्, D3 4 बधने सोथ घातयेत् —ᶜ) D3 4 11 स च T2 शत (for शठ) B4 क्षुद्र (for क्रूरो) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 कृतघ्नश्च (for नृशंसश्च)

11 ᵃ) D6 om, M2 वा (for च) Ś1 Ñ1 D13 बंधने योऽनयस्तस्मात्, Ñ2 V2 B1–3 D7 बधनान्मरण श्रेय, V1 2 बधन(V2 °ने) मरणाच्छ्रेय, B4 बधन नावसान मे, D1 3 4 बध्रीयादातयेद्वापि D1 11 12 बधने(D2 °न) योऽन(D11 जर) येस्तोऽस्मात्(D2 °स्माच्) —ᵇ) Ñ2 V B1–3 D7 इह (for श्रेय) —ᶜ) Ñ2 D7 अनुज्ञाय च, B3 D2 8 10 अ(B2 ना)नुजानतु (for अनुजानीत) —ᵈ) Ñ2 V1 B4 D1 6 7–11 T2 G2 M1 2 गृह (for गृहान्) Ś1 Ñ V2 3 B D1 6 11 13 13 G1 3 M1 2 गच्छत(Ś1 N1 B1 °ध) (for गच्छन्तु) —After 11, D10 erroneously repeats 11ᵃᵇ up to श्रेय

12 ᵃ) T2 तु (for च) Ñ2 V B D7 12 भवत प्रति गच्छतु —ᵇ) B4 T2 (ना)गमिष्यामि (for गमिष्यामि) Ñ2 V B D7 11 पुन D6 G1 पुर (for पुरीम्) —For 12ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D1 3 12 13 subst

1146* गमिष्यामि न तत्राहमकृतार्थे कथंचन ।

[D3 13 च (sic) (for न) Ś1 D13 कदाचन, D1 [ऽ]र्थे साधने (for कथंचन)]

—ᶜ) V2 3 D1–4 6 7 8–11 12(also) 13 प्रायशिष्ये (for मासिष्ये) —ᵈ) Ś1 D4 D6 12 G2 च, D3 वा (for मे) V2 3 मरणं वने —After 12 D6 T G M1 2 Cv r m g ins, while D6 1 10 Ck t ins. after 13ᵃᵇ

1147* अभिवादनपूर्वं तु राघवौ बलशालिनौ ।

13 B4 om (hapl ?) 13ᵃᵇ (cf 12ᵈ variant) —ᵃ) V2 अभिवाद्य स, D6 °वादित, D11 °वाद्य (for अभिवादन) Ñ1 मे, D6 G2 3 M1 2(also) Cv r हि D12 यो (for तु) —ᵇ) D11 हि (for च) Ś1 D1–4 11 जने(D6

G 4. 53. 14
B 4. 55. 14
L 4. 47. 15

आरोग्यपूर्वं कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ।
मातरं चैव मे तारामाश्वासयितुमर्हथ ॥ १४
प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुक्रोशा तपस्विनी ।
विनष्टं मामिह श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ॥ १५
एतावदुक्त्वा वचनं वृद्धानप्यभिवाद्य च ।
संविवेशाङ्गदो भूमौ रुदन्दर्भेषु दुर्मनाः ॥ १६

तस्य संविशतस्तत्र रुदन्तो वानरर्षभाः ।
नयनेभ्यः प्रमुमुचुरुष्णं वै वारि दुःखिताः ॥ १७
सुग्रीवं चैव निन्दन्तः प्रशंसन्तश्च वालिनम् ।
परिवार्याङ्गदं सर्वे व्यवस्यन्प्रायमासितुम् ॥ १८
मतं तद्वालिपुत्रस्य विज्ञाय प्लवगर्षभाः ।
उपस्पृश्योदकं सर्वे प्राङ्मुखाः समुपाविशन् ।
दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु उदक्तीरं समाश्रिताः ॥ १९

°न) कौशल्यमुच्यतां, Ñ V B2-3 D7 सुग्रीव प्लवगेश्वर, D13 न कौशल्य तमुच्यतां —After 13ab D5. 8. 10 Ck. t ins. 1147*. D8 reads 13cd in marg. —c) D7. 11. 12 तातो, D6 पिता (for तातो). B4 वै (for मे). —d) Ś1 Ñ1 D5. 12. 13 वचनान्मम (for वानरेश्वर). Ñ2 V B3-4 D3 कुशलं वचनान्मम, B1 D1. 8. 11 युष्माभिर्वचनान्मम. ✽ Cv. r. अभिवादनपूर्वं हि(Cr. तु) राघवौ बलशालिनौ । अभिवादनपूर्वं तु(Cr. हि) राजा कुशलमेव चेति पाठ (Cr. °श्च च । वाच्यस्तातो यवीयान्मे सुग्रीवो वानरेश्वर । इति पाठक्रम)।, Cg. अभिवादनेति। राघवौ कुशलं वाच्यावित्यनुषङ्ग ।, Ck. वाच्यस्तात इत्यादि राघवौ बलशालिनावित्यनन्तरं वाच्यस्तात इतिक्रमात् पाठक्रमः । तथोक्तार्थकथा पाठव्यत्यास पठति स्म ✽

14 a) D1. 3. 4 कौशल्य (for कुशलं). —b) V2 B4 तारा (for माता). Ś1 D13 तु सा (for रुमा). V B2. 3 रुमा तथा, B1 तथाम्बमा (for रुमा च मे). —c) Ś1 Ñ V B D1-4. 7. 11-13 [अ]पि (for [ए]व). —d) T2 अर्हसि (for °थ).

15 a) B1 [अ]सौ (for सा). —b) V1 सकरुणा (for सानुक्रोशा). D7 यशस्विनी (for तप°). —After 15ab, Ś1 D1-4. 12. 13 ins. (D12 l. 2 only):

1148* बहुभिर्मधुरैर्वाक्यैः शोकमग्नुदैः शुभैः ।
भर्तृहीना विवत्सा च शोकार्ता तु यभागिनी ।

[(l. 1) D1 शुभैः (for शुभैः). —(l. 2) D1 पुत्रभर्तृविहीना च दीना सा पुत्रवत्सला.]

—c) M1 निविष्टम् (for विनष्टं). D1 अपि मां, D3-5. 9-11 T2 M2 इह मां. D6 मामित (for मामिह). —d) V B1-3 D1. 3. 4. 7 त्यक्ष्यति (for हास्यति).

16 a) B4 एवमुक्त्वा तु (for एतावदुक्त्वा). T1. 2 G1 M1 वचनं चोक्त्वा (for उक्त्वा वचनं). —b) Ś1 Ñ D1-4. 8-13 M2 सानून्, V B1-3 D7 तत्र. B4 दृष्ट्वा (for अपि). T2 वृद्धान्समभिवाद्य च, G2 वृद्धानामभिवाद्य च. —c) V1. 2 G1 स विवेश, D3. 4 प्रविवेश, D5. 8-10 M1 विवेश च (for संविवेश). —d) G3 रुदन् (for रुदन्). D5. 8-10 दुर्मुखः (for दुर्मनाः).

17 a) Ś1 B4 D12. 13 श्रुत्वा (for तस्य). Ñ D1 तस्य तद्वचनं(Ñ1 सन्दिशत) श्रुत्वा. V B1. 3 तस्य श्रुत्वा वचस्तत्र, M1 संविशतस्तस्तत्र. —b) Ñ2 V2. 3 B1-3 D7 सर्वे, V1 करुणं, T G1. 2 M3 रुदतो (for रुदन्तो). Ś1 Ñ1 B4 D1. 12. 13 वचनं हरियूथपाः, D1. 3. 4 ततो वानरयूथपाः, D11 ततस्ते हरियूथपाः. —c) D11 जलं नेत्रै (for नयनेभ्य). Ñ3 B1. 2 D7 प्रसस्रुवुः, V2 प्रमसृजुः, G(ed.) तु समुद्र (for प्रमुमुचुः). —d) Ś1 Ñ1 B4 D1-4. 11-13 शोकजं. M2 V B1-3 D7 नेत्रज (for उष्णं वै).

18 a) D1-4. 12. 13 [अ]पि (for [ए]व). Ś1 Ñ1 चाभिनिन्दत (for चैव निन्दन्त). —b) Ś1 [ऽ]पि, D13 हि (for च). D3 प्रशंस तस्य (sic). D6 प्रशंसतश्च (for प्रशंसन्तश्च). —D1 om. 18cd. —d) Ś1 Ñ1 D3. 11. 13 विविशु, Ñ3 न्यवसन्, V1. 2 B1-3 D8. 10 M3 व्यवसन्, B4 व्यवसु (also विविशु in marg.) (for व्यवस्यन्). Ś1 Ñ1 विशम् (for प्रायम्). D1 तस्मिन् प्रांजलयस्तत्र, D3. 4. 11 सर्वे प्रांजलयस्तथा (D11 °दा). ✽ Ck. t. व्यवस्यन्व्यवस्यन्निति पाठः (Ct. °स्यं). ✽

19 a) Ś1 Ñ1 D1-4. 11-13 विज्ञाय, Ñ2 V B D7. 10 त(D8 श)च्छ्रुत्वा (for मतं तद्). —b) Ś1 D12. 13 हरिपुंगवाः, Ñ1 D2-4. 13 हरियूथपाः (for प्लवगर्षभाः). —c) Ñ3 V (V1 also) B D7. 11 G3 विश्वे, D6 G2 M2 Cr. m. g. सर्वे (for सर्वे). —D13 om. (hapl.) from 19d up to सर्वे in l. 1 of 1149*. —Note hiatus between e and f. —f) V1 सर्वेषु (for दर्भेषु). —f) T समाश्रिता (for °श्रिताः). Ś1 Ñ V B D1-4. 7. 11. 12 कृत्वा चोदकतः शिरः, M1 उदधेस्तीरमाश्रिताः ✽ Cr. m. उदतीरं समाश्रिता इति क्वचित् दृश्यते। उदतीरं समीपे(Cm. °वस्थित)जलस्य। उदधौ इति समाश्रिता इति वा(Cm. च) पाठः ✽ —After 19, Ś1 Ñ1 D2. 4. 12. 13. 10 (after 19e owing to om.) ins.; while Ñ2 V B D7 ins. l. 2 only:

1149* त दीनमनसः सर्वे रुदन्तो हि पृथक्पृथक् ।
यथावत् परिस्थाय सर्वे संविविशुर्भुवि ।

[(l. 1) D13 om. the prior half. D1 पुनः (for ओ). D3. 4. 11 मधु प्रदक्षिण (for the post. half). —(l. 2) V2 [अ]नु परिवेश्य, V3 D1. 4 [अ]नुप्र(D4 °प)रिवेश्य, D11 [आ]नुपरिवेश्य (for [अ]नु परिस्थाय). Ś1 Ñ1

स संनिशद्भिर्बहुभिर्महीधरो
महाद्रिकूटप्रतिमैः प्लवंगमैः ।
बभूव संनादितनिर्झरान्तरो
भृशं नदद्भिर्जलदैरिवोल्बणैः ॥ २०

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः ॥ ५४ ॥

५५

G 4 56. 2
B. 4 56. 1
L. 4 48. 2

उपविष्टास्तु ते सर्वे यस्मिन्प्रायं गिरिस्थले ।
हरयो गृध्रराजश्च तं देशमुपचक्रमे ॥ १
संपातिर्नाम नाम्ना तु चिरजीवी विहंगमः ।
भ्राता जटायुषः श्रीमान्प्रख्यातबलपौरुषः ॥ २

D11.12 तदा (for भुवि) D4 सर्वे सविशारदा, D5 सर्वे भूमि मुपाविशन्, D6 सर्वे भूमाव्*विशन् (for the post half)]
—After 19 D6.8.10.12 S ins.

1150* मुमूर्षवो हरिश्रेष्ठा एतावत्समिति स्म ह ।
रामस्य वनवास च क्षय दशरथस्य च ।
जनस्थानवध चैव वध चैव जटायुष ।
हरण चैव वैदेह्या वालिनश्च वधं रणे ।
रामकोप च वदता हरीणा भयमागतम् । [5]

[(l 1) M2 सन्त् (for एतत्) G2 हा (for ह) —(l 4) D6.8.10 तथा (for रणे) D6 transp वध and रणे —D10 ins l 5 after 20 —(l 5) G1 transp भयम् and आगतम्]

20 a) V1 D13 सम विशद्भिर्, D1 कन्दरसद्भिर् (corrupt), M2 एव बद्भिर् (for स संनिशद्भिर्) Ś1 N2 D1.4.12.13 वलिभिर् (for बहुभिर्) —b) Ś1 N V B D5-8.11-13 महाद्रिशृङ्ग, D7 महद्रि शृङ्ग (for महाद्रिकूट) D11 प्रमुखै (for प्रतिमै) V1 illeg B1 समंतात् (for प्लवगैः) —c) Ś1 Ñ1 D11.12.13 कन्दरांतरो B1 सानुकन्दरो, G M1.2 Cr m g निर्द° (for निर्झरान्तरो) —d) D11 कन्दद्भिर् (for नदद्भिर्) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11-13 [ज]लार्णवे(Ś1 B1 °गु, B4 D1.11.12 °नै) D10-12 [अं]बर (for [ज]लदै) ※ Cg अस्मिन्सर्गे सार्धत्रयोविंशति श्लोका ※ —After 20, D10 ins l 5 of 1150*

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1.4.7.12.13 प्रायोपवेशन (D7 °ने). Ñ2 D6 प्रायोपवेश, V1 B1-4 वानर प्रायोपवेश । V3 सीतान्वेषणे वानरप्रायोपवेशन । V2 वानरप्रवेश, B4 वानरप्रायोपवेशन. D11 अंगदप्रायोपवेशनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 D1 D12, 4.12.13 om Ñ2 52| V1 53 V3 B4 58 B2.3 D6 M1 56 D8.9.10 T G1.2 M3.4 55 D7 57 D11 G3 54 (as in text) L(ed) 47 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम

55

M1 begins with श्रीरामाय नम

1 a) Ś1 Ñ1 B4 D11-13 च (for तु) V3 तत (for तु ते) Ś1 V1 D7.11 प्राये (Ñ2 D6 °य) (for सर्वे) —b) N2 V B D1.6.7.11 G1.2 M1 तस्मिन् (for यस्मिन्) Ñ1 V1.2 B1.2 D7 धरातले V1 रसातले B4 धराधरे, D11.12 महीधरे (for गिरिस्थले) Ś1 V1 D2-4.12.13 सर्वे (D1.4.13 प्रायश) तस्मिन्महीधरे —Ñ1 illeg from 1c up to नाम in 2a —c) D9 गध (sic) (for गृध्र) Ś1 D4.12.13 गृध्रराजोथ, D1 °राजस्तु (for गृध्रराजश्च) —D1 missing after राज up to स गु in 1152* —V1 illeg for c —d) N1 V2 B D7 समुपश्रित, V1 समुपागत, D13 समभ्यवर्तत (for उपचक्रमे) —After 1, D11 ins.

1151* संपातिर्नाम भद्रं वे चिरकालायुषागतम् ।

—Thereafter D11 cont while Ś1 D1-4.12.13 ins. after 1

1152* स गुहाया विनिर्गम्य विन्ध्यस्य शिखरे स्थित ।

[(l 1) D1 missing for स गु D1 विनिष्क्रम्य, D2 विनि-क्रम्य (for विनिर्गम्य) D12 स गुहा यदे निर्गम्य (for the prior half)]

2 Ñ1 illeg up to नाम in a (cf v l. 1) V1 illeg up to जीवी in b —a) V2 B1-3 समागतः (for °र्नाम) Ś1 Ñ1 D1.12.13 वेगेन, B4 नाम्ना वै (for नाम्ना तु) —b) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.11-13 दीर्घजीवी, D1 °वि), D6 चिरजीवि, G1.2 M1.2 चिरजीवि(G1 °वि), V1

G 4 56 3
B 4 56 3
L 4 48 3
कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः ।
उपविष्टान्हरीन्दृष्ट्वा हृष्टात्मा गिरमब्रवीत् ॥ ३
विधिः किल नरं लोके विधानेनानुवर्तते ।
यथायं विहितो भक्ष्यश्चिरान्मह्यमुपागतः ॥ ४
परम्पराणां भक्षिष्ये वानराणां मृतं मृतम् ।
उवाचैवं वचः पक्षी तान्निरीक्ष्य प्लवंगमान् ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भक्षलुब्धस्य पक्षिणः ।
अङ्गदः परमायस्तो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥ ६
पश्य सीतापदेशेन साक्षाद्वैवस्वतो यमः ।
इमं देशमनुप्राप्तो वानराणां विपत्तये ॥ ७
रामस्य न कृतं कार्यं राज्ञो न च वचः कृतम् ।
हरीणामियमज्ञाता विपत्तिः सहसागता ॥ ८
वैदेह्याः प्रियकामेन कृतं कर्म जटायुषा ।
गृध्रराजेन यत्तत्र श्रुतं वस्तदशेषतः ॥ ९

B1-3 D1 7 द्विजोत्तम , D12 *गम (for विहगम) —c) Ś1 Ñ1 B4 D2 12 13 शूर (for धीमान्) Ñ2 V B1 3 D1 3 4 7 11 जटा(V3 *[moth eaten])युषोग्रजो भ्राता —d) D1 3 5 8-10 M विख्यात (for प्रत्यात) B4 D2 3 4 11 विक्रम (for पौरुष)

3 Ñ1 illeg up to चिर in 4d —a) D4 missing for कन्दराद B2 3 अति 1 T3 अपि (for अभि) Ś1 D2 12 13 निर्गम्य V1 D1 4 11 निःक्रम्य, V3 निष्कृत्य, D3 *क्रम्य (for निष्क्रम्य) —b) B2 om स विन्ध्यस्य Ś1 B4 D2 12 13 गिरेर्दूरे (B4 °रे स्थित) (for महागिरे) D1 3.4 11 विंध्यस्य शिखरे स्थित —D4 reads d in marg —d) Ś1 D1-3 11-13 स(Ś1 D2 स)हृष्ट इदमब्रवीत् , Ñ2 V B D7 प्रीतो(B4 हृष्टो) वचनमब्रवीत् , D4(m) मनो विस्मयमागत

4 Ñ1 illeg up to चिर in a (cf v l 3) —a) Ś1 Ñ2 V B1-3 D7 परे, B4 D2 12 13 परो (for नर) D1 3 4 11 विधिस्तु परमो लोके —b) Ñ2 V B1-3 D7 [अ]पवर्तते, G(ed) [अ]पतिष्ठते Cm as in text (for [अ]नुवर्तते) Ś1 D2 12 13 विधिनैवोपपद्यते B4 विधिना चोपवर्तते D1 3 4 11 विधे सर्वं प्रवर्तते —c) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1 3 7 11 13 [इ]दं, D3 4 [इ]द (for [अ]य) G1 यथाई Ś1 Ñ2 V D1-4 7 11 13 विहित; B1-3 चिंतित (for विहितो) Ś1 Ñ2 V B1-3 D1 7 12 13 M3 भक्ष्य B4 मेध्य D1 3 11 मह्य, D3 मक्ष D4 T1 3 G M2 भक्षाद् , Cm k t भक्ष्यश्च (as in text) —d) G M1 2 Cm k इहागत , Ct as in text (for उपागत) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 भक्ष्यं(Ś1 D12 मह्य D13 भक्षं) चिर(Ñ1 illeg up to चिर)मिहेप्सित Ñ2 V B1-3 D7 चिरान्मे समुपस्थित D3 4 11 मह्यं चिरमिहागत —After 4 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

1153* दैवेन विहित नूनं भक्ष्यमेतदुपस्थितम् ।

[D3 missing for दैवेन विहित D 3 भक्ष्म् (for भक्ष्यम्) Ś1 Ñ1 भक्ष्येतदुपस्थित D1 3 4 11 मह्यमन्ने उ(D3 4 मु)पस्थिता (for the post half)]

5 a) Ś1 Ñ1 V B1-3 D2-4 12 13 वरं(Ś1 D2 12 व'र) वराणां सा(Ś1 D12 स्वा)दिष्ये, Ñ2 B4 D7 वनेचराणां खादिष्ये, D1 वरं वराणां मोक्ष्येय D11 वरं चराणां खादिष्यं (sic) —b) D11 मृताभूतं —Ñ1 illeg from a up to साक्षाद् in 7b —cd) G2 M2 इद Cr m g as in text (for एव) M1 त्रिधि (sic) (for वच) B4 एवमुक्त्वा स संपातिस् , D11 एवमूचे स संपातिस् (for c) D3 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Ñ2 V B1-3 D7 एवमुक्त्वा तु संपाती(D7 °तिस्) तानवैक्षत(V1 3 तान्निरीक्ष्य च) वानरान् —For 5cd, Ś1 D12 subst D1 3 4 subst 1 2 while D2 3 subst 1 1 only for 5cd

1154* दृष्टोऽब्रवीच्च संपातिर्दृष्ट्वा तान्हरियूथपान् ।
एतावदुक्त्वा संपाति प्रेक्ष्यमाण प्लवंगमान् ।

[(l 2) Ś1 D12 प्रेक्ष्यमाणान् (for °माण)]

6 Ñ1 illeg for 6 (cf v l 5) —b) D3 8-10 T1 M3 भक्ष्य , G3 पक्ष (for भक्ष) D3 *स्य (for लुब्धस्य) D1 3 4 भक्ष(D1 रूक्ष) गृध्रस्य (for भक्षलुब्धस्य) Ś1 D2 11-13 विह(D12 °हं)गस्याभिवैषिण , Ñ2 V B1 3 D7 गृध्रराजस्य दारुणं B4 मद्य गृध्रस्य पक्षपत —c) Ñ2 B1-3 परमत्रस्तो V1 °माश्चर्यो B4 D11 G1 M1 Cv °मायत्तो, D12 °मोद्विग्नो (for परमायस्तो) ※ Cr परमायस्त परमोद्विग्नम् ※ —d) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11 13 उवाच ह (for मथाब्रवीत्)

7 Ñ1 illeg up to साक्षाद् in b (cf v l 5) —a) M1 अद्वा (sic), Cv k t as in text (for सीता) Ñ2 V B1 3 D7 प्रणाशेन, B4 D2-4 11 13 प्रवादेन (for [अ]पदेशेन) Ś1 D12 पश्याभीद(D12 पश्यस्यैत) प्रवादेन, D3 4 पश्य गृध्रापदेशेन ※ Ct 'गृध्रापदेशेन' इति पाठ सुगम ※ —b) Ś1 Ñ V B4 D12 वैवस्वतोपम (B4 °मं) G1 वैवस्वत यमे (for वैवस्वतो यम) —c) D2 T3 इदं (for इमं) G1 प्राप्त (for प्राप्तो) ※ Cr इमं देशमनुप्राप्त इति शब्द ※ —d) D11 कपीनां जीवितांतक

8 a) V2 न रामस्य (by transp) —b) Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 न राज्ञो वचनं कृत D3 4 न च कृतं(D13 °स्था) राजशासन —Ñ1 illeg for 8c-10d —c) M1 G1 इद स(G1 न)ज्ञाता (for इयमज्ञाता) —d) Ś1 D1 2 11 13 कृता (for [आ]गता) B1-3 समुपागता (for सहसा°) ※ Cr हरीणामियमज्ञाता विपत्तिरिति पाठ ※

9 Ñ1 illeg for 9 (cf v l 8) —a) Ś1 Ñ2 V B D2-4 7 11-13 वैदेह्यां प्रिय(B प्रिय)मात्मार्थं —b) D3 इच्छन्मा द्विजो महान् D3 कृतवान् द्विजोत्तम —D1 3 4 11

तथा सर्वाणि भूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ।
प्रियं कुर्वन्ति रामस्य त्यक्त्वा प्राणान्यथा वयम् ॥ १०
राघवार्थे परिश्रान्ता वयं संत्यक्तजीविताः ।
कान्ताराणि प्रपन्नाः स्म न च पश्याम मैथिलीम् ॥ ११
स सुखी गृध्रराजस्तु रावणेन हतो रणे ।
मुक्तश्च सुग्रीवभयाद्गतश्च परमां गतिम् ॥ १२
जटायुषो विनाशेन राज्ञो दशरथस्य च ।
हरणेन च वैदेह्याः संशयं हरयो गताः ॥ १३
रामलक्ष्मणयोर्वासमरण्ये सह सीतया ।
राघवस्य च बाणेन वालिनश्च तथा वधः ॥ १४
रामकोपादशेषाणां राक्षसानां तथा वधः ।
कैकेय्या वरदानेन इदं हि विकृतं कृतम् ॥ १५

G 4.56.16
B 4.56.16
L 4.48.19

om 9^cd. —^a) Ñ2 V B1-3 D7 गृध्रराजा (metri causa) °नस्थाने —^b) B3 D13 तु (for तद्) Ñ2 V B D1? ... न संशय (for अदोपम) Ś1 सुखवांस्तु न संशय —After 9 Ś1 Ñ2 V B1-3 D2 ... ins, while D1 ... ins after 6^cd (owing to om):

1155* रावणेन मृतेनेन स तु प्राणैर्वियोजितः ।

[Ñ2 V1 B1-3 D7 ... D7 च (for तु) V1 ... V2 ... (for स तु)]

—Thereafter Ñ2 V B1-3 D7 cont

1156* कृतो राजा च सुग्रीवो हतश्च रामेण वालिनम् ।

[B1 स (for च)]

10 Ñ1 illeg for ^ab (cf v l 8) —^a) Ś1 D1 ... यथा Ñ2 V B1-3 D1 ... B1 यथ (for तथा). G1 सर्वाण्यपि च, C1 as in text (for तथा सर्वाणि) —^b) G1 सतानि च, C1 °गतान्यपि (as in text) —^c) D1 ... रामस्य कुर्वन्ति (by transp) —^d) Ś1 D13 प्राणानपा (for प्राणान्यथा) Ñ1 वय (for वयम्) Ñ2 V2 D1 ... त्यक्त्वात्मानो वयं यथा (D1 ... transp वयं and यथा) V1 B D13 त्यक्त्वात्मानं वयं यथा (B1 यथा वयं D13 न संशय) —After 10, D1 ... S ins

1157* अन्योन्यमुपकुर्वन्ति स्नेहकारुण्ययन्त्रिता ।
सततमयोपकारार्थं त्यक्तात्मानमात्मना ।
प्रियं कृतं हि रामस्य धर्मज्ञेन जटायुषा ।

[(l 1) T1 ... (for ...) —(l 2) T G1 M1 C1 m ... Ch ... as above (for ...) T1 ... M1 ... Cv ...]

11 ^a) Ś1 Ñ V B1-3 D1-... राघवार्थे B1 ... हि D1 राघवार्थे (for राघवार्थे) Ś1 Ñ V1,2 B D1-... ... D13 परिश्रम (for परिश्रान्ता) —^b) Ś1 D1-... ... B1 मद्गु (for वयं) Ñ V B1-3 D1 ... संत्यक्तजीविता —^c) Ñ1 illeg from ^c प्रपन्ना up to 13^b. Ś1 D1 ... ... V1 B1 D1 G1 M1 प्रपन्ना स्मो B1 ... D1 ... D1 ...) ... (for प्रपन्ना स्म) B1 कोशान्तरगता स्म —^d) Ś1 V2 B1 D13 T1 G1 पश्याम D13 पश्याम (for पश्याम). D1 न पश्यामम (for न च पश्याम) G1,2 जानकी

12 Ñ1 illeg for 12 (cf v l 11) —^a) Ś1 D1-... ... पश्य स (D1 °न्यस्तु) Ñ2 V2,3 B2,3 D1 सुखितो, V1 सुखनी, D1,3 सुखितो, D13 स धन्यो (for स सुखी) —^b) V1 D13 सुखि (for रणे) —^c) B1 तु (for च) V1 वाली वधात् (for सुग्रीवभयाद्) —^d) Ś1 Ñ2 V2,3 B D1 ... गतिमुत्तमां V1 गति** (moth eaten) (for परमां गतिम्) —After 12, Ś1 Ñ2 V B D1 ... ins

1158* पितुर्मम विनाशाय जहार जनकात्मजाम् ।
राक्षसाधम पाप पौलस्त्यकुलपांसन ।
हतान्मृतान्गृधोऽयं भक्षयिष्यति वानरान् ।

[(l 1) V1 पितु** (moth-eaten) —(l 2) Ś1 D1 ... मूढ (for पाप) V2,3 B1 कुलत्य (for पौलस्त्य) V2 °लांछन (for पांसन) —B1 D1 om l 3 —(l 3) Ś1 D1 ... [s]वं पक्षी (for गृधोऽयं)]

—Thereafter D1 reads l 3 4 of 1162* for the first time repeating them in their proper place

13 Ñ1 illeg for 13^ab (cf v l 11) —For 13^ab, Ś1 D1 ... subst D1 cont after l 4 of 1162*

1159* पितुर्मम विनाशेन रामप्रव्राजनेन च ।

[Ś1 राम (for राम) D1 ... (for प्रव्रा°)
while Ñ2 V B D1 ... subst for 13^ab

1160* जटायुषो वालिनश्च मरणं दशरथस्य च ।

—Thereafter D1 cont 1162* while D1 cont l 3 4
—B1 om 13^c–15 —^c) Ñ2 V B1,2 D1 हरणे (B1 °णे) चापि (for हरणेन च) —^d) Ñ2 V B1 D1 ... वानरा (for हरयो) Ś1 वानरा ... Ñ1 D1 ... हरयः संशयं (by transp) B1 गुरवो गताः (for हरयो गताः)

14 For 14–15 Ś1 Ñ V B D1 ... subst 1161* —^a) T G1 M1 (all with hiatus) वास (for वासम्) —^b) M1 सीतया सह (by transp) —D1 reads ^cd in marg —^d) D1 ... T1 G M1 वधे (for वध)

15 ^a) D1 ... रामाच्च (for रामकोपा) —^b) D1 ... T1 G1 (before corr) M1 वधे (for वध) —Note hiatus between ^a and ^b. —^d) D1 ... C1 च C1 ... as in text (for हि)

—For 14-15, Ś1 Ñ(Ñ1 mostly illeg) V B D1-3 7 11-12 subst

1161* एकस्या खलु कैकेय्याः कृते क्लिश्यन्ति मानवाः ।
सुदुष्करं कृतं कर्म कैकेय्या धर्मगर्हितम् ।
यया समस्तं निहतं कुलमस्माकं तथा वयम् ।
कैकेय्या हि कृते पापे शोकेन स गतो दिवम् ।
सत्यसंधः क्षितिपतिः पुत्रं संप्रेष्य दण्डकम् ।

[Ś1 Ñ V B D7 om l. 1 —(l. 1) D11 एकस्या खलु कैकेय्या कृतं कर्म सुदुष्करं —D1 3 4 11 om l. 2 —(l. 2) V2 सुदुष्करं Ñ2 D7 वन (for धर्म) —(l. 3) Ś1 B3 D1 2 12 यथा (for यया) Ñ1 नियत, B1 विहत (for निहत) D1 3 4 समस्ता निहता यत्र D11 समस्त यत्र निहत (for the prior half) Ñ2 V2 3 B4 D7 यशो वय, B1-3 D11 यशो बल (for तथा वयम्) V1 कुलमस्मियशो बल (for the post half) —(l. 4) B2 शोके, D1 4 पत्या D3 पया(sic) (for पापे) B2 न मुख (for शोकेन) Ñ2 V B D7 महाद्युति (for गतो दिव) D12 कुमिमे साधुगर्हिते (for the post half) —(l. 5) Ñ2 V2 3 B D7 यथा क्षितिपतिकृत (V2 B4 °ह), D12 राजा दशरथो वृत (G[ed.] मृत°) (for the prior half) Ñ2 V B D7 12 पुत्री (for पुत्र) D1 12 दडके, D2 4 दण्डकान् (for दण्डकम्)]

Thereafter Ś1 Ñ1(illeg) D1 3 4 11-12 cont Ñ2 V B2 4 D7 cont l. 2-4 only B1 3 cont l. 2-4 13 and 15-18 only while D2 cont after 1160*

1162* यत्र रामस्य वसतो रावणेन हृता प्रिया ।
उपकारं हि कुर्वन्ति राघवः स्वजने सदा ।
धन्यः स गृध्राधिपतिर्जटायुः परमोऽरहा ।
यो राघवार्थे निहतो रावणेन पराक्रमी ।
सोऽभिवाद्यश्च महारण्ये सुग्रीवेण समागतः ।
दूरे बाणेन चैकेन सर्वमर्माभिघातिना ।
निहत्य वालिनं रामः सुग्रीवमभिषिक्तवान् ।
सिद्धार्थं च प्रशासन्तं काले वानरपुंगवम् ।
ततः सचोदयामास सीतान्वेषणतत्परः ।
ततो राघवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
विचीयन्तां दिशः सर्वाः सोऽस्मान्वै प्रेषयत्तदा ।
ते विचित्य दिशः सर्वा यथोद्दिष्टा नृपात्मजाम् ।
अदृष्ट्वा मैथिलीं सीतां भयात्प्रायमुपास्महे ।
त्यक्तदारसुहृद्वर्गास्त्यक्तसर्वप्रियास्तथा ।
ते वयं मरिष्यामः कालादिरनाहारा बुभुक्षिताः ।
देहमुत्सृज्य यास्याम प्रतिश्रयमितो वयम् ।
कुलान्येतानि कैकेय्या हतानि त्रीणि स्त्रीण्या ।
वानराणां नराणां च पक्षिणां प्रयतस्व च ।

[D1 om l. 1-2 D11 transp l. 1 and 2 —(l. 1) Ś1 D11 12 यत्र (for यत्र) D6 वसतो (sic) D12 वसतो (for वसतो) —D1 3 4 om l. 2-4 —(l. 2) Ñ2 V B1 3 11 तु (for हि) D2 कुर्वन्ति (for कुर्वन्ति) Ñ2 V B D7 11 स्वजने V2 सदा, D11 सता (for सदा) D12 स्वजनेषु च —D11 reads l. 3-4 after l. 18 D12 reads l. 3-4 first time after 1158* repeating them here D13 cont l. 3-4 (followed by 1150*) after 1160* —(l. 3) B2 4 स (for स). —(l. 4) Ñ2 V B D7 11 पराक्रमात्, D12 (first time) दुरात्मना (for °क्रमी) —(l. 5) D1 सोऽप्येवं, D12 वानरेषु (for सोऽभिवाद्यश्च) D3 4 सोऽन्वेषु मनारण्ये (for the prior half) Ñ1 ** वेण (for सुग्रीवेण) D11 समेयिवान् (for समागतः) —(l. 6) Ñ2 D1 3 4 11 शरेण (for दूरे बाणेन) D1 सर्वाभिपातिना, D12 °भिपातिना —(l. 7) D11 निपात्य (for निहत्य) —(l. 8) Ś1 D1 च D2 न, D2 11 तु (for च) D1 सिद्धार्थे तु Ś1 D12 प्रशान्ति (D12 °न्त) (for प्रशासन्त) D11 राज्य (for काले) D12 -श्वरं (for °गवम्) —(l. 9) D1 11 राम (for ततः) D12 स चोदयामास (for सचोद°) D2 -तत्परं D12 -त्परम् (for -तत्परः) —(l. 10) D12 कपिराजो महाद्युतिः (for the post half) —(l. 11) Ś1 विचीयितु D1 विचीयन्तां, D1 विचीयन्तो D12 विचेयतां, D13 विचीयत (for विचीयन्तां) D11 विचेयार्थं तु वैदेह्याः (for the prior half) D12 विप्रस्थापयत्ता (D4 °यमती) (for वै प्रेषयत्तदा) Ñ1 D1 यथोद्दि(Ñ1 ***)ष्टा नृपात्मजा, D12 सोऽस्मान्प्रस्थापयत्तदा, D13 सोऽस्मान्वै प्रेषयत्तदा (for the post half) —(l. 12) D1 3 4 वि(D3 4 प)चित्य, D2 विचित्य (for विचित्य) D13 ते विचीय दिशः सर्वा D12 ते विचित्य दिशः सर्वाः (for the prior half) D1 4 यथोद्दिष्टा D11 नृपाज्ञया Ñ1 यथादिष्टा नृपात्मजा D12 यथोद्दिष्टा नृपात्मजा (for the post half) —(l. 13) D1 न दृष्टा (for अदृष्ट्वा) Ś1 D12 सत्यासात्, D11 सर्वे (for भयात्) —B1 3 om l. 14 —(l. 14) D1 4 11 त्रिय (D3 °प) प्रिया (for प्रियास्तथा) —(l. 15) D1 12 विनिराहा (for निराहा) B3 न ते वयं विरात् D11 काल (for कालाद्) D12 निरा** —(l. 16) B3 पश्याम (for यास्याम) B1 3 [अ]नशन, D1 3 4 [अ]नशनं (for [आ]श्रयं) D11 प्रतिमन्त्रिपापवना (for the post half) —(l. 17) D11 missing after कुलान्येता up to हतानि B1 3 त्रीणि (for [च]त्वारि) D1 हतानि (for हतानि) B1 3 त्रीणि वानरा (for त्रीणि स्त्रीण्या) —(l. 18) D1 वराणां (for नराणां) D1 3 प्रलयस्व (for प्रयतस्व) D11 ह (for च)]

—After 15, D6 8-10 S ins

1163* तदसुखमनुकीर्तितं वचो
भुवि पतितांश्च समीक्ष्य वानरान् ।
भृशचकितमतिर्महामति-
कृपणमुदाहृतवान्स गृध्रराट् ।

[(l. 2) D6 8-10 T1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —(l. 3) D6-10 T1 Cv चकित (for चकित) —(l. 4) D6 8-10 G1 गृध्रराजः (for °राट्) Cv स गृध्रराडिति साधुः । अथवा कृपणमुदाहृतवान् । वक्ष्यमाणैरिवगृह्यमाणवैः पुनः सुग्रीवस्थैरद्य यात्रास्वर्गैर्युक्तं पतंशितं शरीरं मरणाशंकितं भवेत् । Cr गृध्रराडिति साधुः । अथवा]

तत्तु श्रुत्वा तदा वाक्यमङ्गदस्य मुखोद्गतम् ।
अब्रवीद्वचनं गृध्रस्तीक्ष्णतुण्डो महास्वनः ॥ १६
कोऽयं गिरा घोषयति प्राणैः प्रियतरस्य मे ।
जटायुषो वधं भ्रातुः कम्पयन्निव मे मनः ॥ १७
कथमासीज्जनस्थाने युद्धं राक्षसगृध्रयोः ।
नामधेयमिदं भ्रातुश्चिरस्याद्य मया श्रुतम् ॥ १८
यवीयसो गुणज्ञस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः ।
तदिच्छेयमहं श्रोतुं विनाशं वानरर्षभाः ॥ १९

G 4 56 22
B 4 56 22
L 4 48 37

यत्नमह रसाद। कपुत्रिसोऽपि पूर्वं पुनः समस्तादिति श्लोकस्यानन्तर कृपो । भ्रातुर्वेन नामधाकिस्य स्पष्टत्वेऽमङ्गलाद् । तस्मुत्रनिबन्ध मंकस्यानन्तरं मासरणपुत्रमिति मर्म वदे । Cg मनः कोऽयमानन्तरं मामनाभिर्मविधुनईति श्रु]

—Thereafter T G M ins an additional Colophon with Sarga No 56 —Thereafter G1 concludes with श्रीरामाय नमः

16 ᵃ) G1 2 M1 तत (for तत्तु) G3 M3 तच्छ्रुत्वा च (for तत्तु श्रुत्वा) D1 6-10 T2 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 यत्तच्छ्रुत्वा ततो वाक्यम् ; Ñ2 V B D1 11 पुनश्छ्रुत्वा तु वचनात् ; D5 तत श्रुत्वा मयं वाक्यम् —ᵇ) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 13 18 मुखात्च्युत, Ñ1 2 4 5 6 (illeg) D11 सहसाम (for मुखोद्गतम्) —After 16ᵃᵇ, Ś1 Ñ2 V B D1-4 13-18 ins

1164* भ्रातृस्नेहेन सम्पाति सहसा व्यथितोऽभवत् ।
तीव्र प्रायमुपाविष्टोऽस्तदा गिरिवरे स्थित ।

[(l 1) Ñ1 B1-3 संपाति (for °ति) D1 3 11 सम्पाते (D2 °त- D4 °ते) (for सहसा) —(l 2) Ñ1 तस्माद् (for तीव्र) Ś1 D1-4 12 13 प्रायं समुपविष्टस्तु, B1 तत्प्रायमुप [illegible] D11 तत्प्राये समुपविष्ट (for the prior half) Ś1 D1-4 12 13 ततो गिरिवरोत्तमे ; Ñ1 moth-eaten, B1 गृध्र गिरिवर स्थित ; D11 गृध्र गिरिवरस्थित (for the post half)]
—ᶜ) B1 D11 तदवमन्यत (for वचनं गृध्र) —ᵈ) Ñ1 V B D1 तुष्टस्य ; G1 महास्वर (for महास्वन)

17 ᵃ) B1 गिरि (for गिरा) —ᵇ) T M1 प्रियतमस्य —ᶜ) B1 मम ; T2 (म) वियं (for वधं) —D1 0 om (hapl) 17ᵈ-18ᵃ —ᵈ) B1 शोभयन् (for कम्पयन्) —For 17 Ś1 Ñ2 V B1-3 D1-4 11 13 subst

1165* को जटायुषमाख्याति प्राणैरिष्टतरं मम ।
शृणोमि तस्य वचनं श्रमेण व्यथितं मन ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 कथंति (for माख्याति) Ñ2 V B1-3 D1 जटायुषे को वदति, D1 13 को जटायुः D11 °षु) ममाग्रतो (D11 °त) (for the prior half) B1 ति(र)ष्ट B1 3 D11 वदते —(l 2) Ś1 Ñ1 D11 सतीर्थ Ñ1 ससीर्थ (for सतीर्थ) D11 तस्य त (for मन्ये) Ñ1 [illegible] Ś1 Ñ2 D1-4 11 13 [illegible] (for the post half)]
—Thereafter D1 13 cont, B1 ins after 17ᵃ, while Ś1 Ñ V B1-3 D1 11 13 ins after 20ᵃᵇ

1166* कथं जटायुर्निहत केन तस्मै महायुधे ।

[D1 शीघ्र कथ (by transp)]

18 D1 0 om 18ᵃᵈᵉ (cf v 1 17) Ś1 Ñ V B1-3 D1 2 4 13 13 read 18-19ᵇ (18ᶜᵈ and 19ᵃᵇ transp) after 20ᵃᵈ (preceded by 1166*) —ᵃ) Ś1 Ñ2 D1 12 13 या (D12 था)सीत् (for मासीद्) —ᵇ) T1 -गृद्धयो (sic) Cg as in text (for गृध्रयो) —After 18ᵃᵇ Ś1 Ñ V B D1 2 4 12 13 ins

1167* पूर्वजोऽहं यवीयान्मे जटायुर्विश्रुतः ।
हत कथं कथं युद्ध कस्माद्वा प्राप्नुवत्यते ।

[(l 1) Ñ1 mostly illeg B1 जटायुर्ने (for यवीयान्मे) Ś1 D1 2 12 13 भ्राता मम जटायुस्तु (for the prior half) Ś B1 D1 2 12 13 यवीयान् (for जटायु) Ñ1 हरिपुङ्गवा B1 कपिनो वर (for हरिपुङ्गवा) —(l 2) Ś1 D1 2 12 13 तत्र (for युद्ध) B1 कस्मिन् (for कथं युद्ध) Ñ1 प्राप्य (for प्राप्तो) Ś1 D1 2 12 13 कथं मृत्युमुपागतः D1 13 °त) B1 क्व च निधनम् (for वा प्राप्नुवत्यते) Ñ1 कथमन्तमुपागत (for the post half)]

Ś1 Ñ V B D1-4 11-13 transp 18ᶜᵈ and 19ᵃᵈ Ñ1 illeg for 18ᵈ —ᵈ) B1-3 D1 चिरात्तथा G1 M1 °रस्याद्य (for चिरस्याद्य) D1 चिरस्याद्य चापरं —After 18 Ś1 D1 12 13 ins, 1170* while D1 6-10 S ins

1168* इत्येवं निविष्टानां वानराणां निवेदितम् ।

[Cf 21ᶜᵈ G1 M1 तु (for च) G2 M1 तत ना°] (for भवता°)]

19 Ś1 Ñ V B1 2 D1 11 13 read 18-19ᵃᵇ after 20ᵃᵇ and all including B1 D1 2 11 transp 18ᶜᵈ and 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 V1 2 B D1 2 12 13 गुणश्रेष्ठस्य (for गुणज्ञस्य —ᵇ) Ñ1 मंदुर्न ; D11 विक्रम (for विक्रमै) —After 19ᵃᵇ D1 6-10 S ins

1169* अतिरिक्तस्य वयसा पतितुरोऽस्मि वीरवान् ।

[Misled] तुष्टिव वचन विन्दु (for the post half)]
—ᵃ) D1 पुत्र (for श्रोतुं) Ñ1 Ñ1 D1 2 12 13 बद्धे वीर्य निवेदयति —ᵈ) B1 D1 वनौकसः (for °र्षभा) —For 19ᶜᵈ D1 4 subst while Ś1 D1 12 13 ins after 18

1170* मम विक्रमणि वित्तम् विरतो वानरर्षिण ।

[D1 2 विन्दे D1 2 वानरेश्वर (for °र्षभा)]

G 4 56 22 भ्रातुर्जटायुपस्तस्य जनस्थाननिवासिनः ।
B 4 56 23 तस्यैव च मम भ्रातुः सखा दशरथः कथम् ।
L 4 48 33 यस्य रामः प्रियः पुत्रो ज्येष्ठो गुरुजनप्रियः ॥ २०

सूर्यांशुदग्धपक्षत्वान्न शक्नोमि विसर्पितुम् ।
इच्छेयं पर्वतादस्मादवतर्तुमरिंदमाः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

20 After 20^ab, Ś1 N V B1-4 D2 7 10 12 read 18 (preceded by 1166*)-19^ab (18^cd and 19^ab transp) —^c) Ś1 Ñ V B1 3 D2.7 12 13 तस्येष्टस्य, D3 4 G2 M1 तस्य चैव (for तस्यैव च) —^d) Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 7 11 12 नृप D3 स्वय Cm g k t as in text (for कथम्) —^e) Ñ2 V2 3 D3 6 7 तस्य B2 यथा (for यस्य) —^f) Ś1 Ñ1 D2 12 13 स(D12 सु D13 *) सद्यो गुणै Ñ2 V B1-3 D7 श्रद्धश्च सद्गुणै (V1 विक्रमै), D1 3 4 12 श्रेष्ठतमो गुणै (D1 °भोग्रणी) (for गुरुजनप्रिय) —After 20 Ś1 Ñ V B D1-4 7 11-13 ins

1171* यत्र प्रविष्ट स कथं भार्यया सह सीतया ।
पृष्ठतोऽनुगतो भ्रात्रा लक्ष्मणेन च वीर्यवान् ।
कथं चापि हृता सीता केन वा हरिपुंगवा ।
कस्मिन्वा कारणे तस्य सर्वमाख्यातुमर्हथ ।

[(l 1) Ñ2 V2 3 B D7 सीतया (for भार्यया) Ñ2 V2 3 B1 3 4 D7 भार्यया (for सीतया) B3 भार्यया सह (for सह सीतया) —(l 2) D4 लक्ष्मणो (sic) (for पृष्ठतो) Ñ1 V3 D1 भ्राता D3 ** (for भ्रात्रा) D3 4 स (for च) D1 लक्ष्मणो नाम (for °णेन च) Ś1 Ñ1 V1 D2 11-13 महात्मना (for च वीर्यवान्) —(l 3) Ś1 V1 D2 7 11-13 च (for वा) D1 3 4 चापहृता (for चापि हृता) D1 पुंगवा (for -पुंगवा) Ñ2 D7 वानरपुंगवा (for वा हरिपुंगवा) —(l 4) Ś1 D1 3 4 13 तत्का Ñ1 D2 12 सर्वं, B4 हला D11 वीर (for तस्य) B1-3 केन वा कारणेनैव (for the prior half). Ś1 Ñ1 D2 12 13 एतद् (for सर्वम्) V1 वाईसि (for °हथ) Ñ1 आ ****** (illeg) (for आख्यातुमर्हथ)]

21 ^a) Ñ2 V B1-3 D7 पक्षोऽह (for -पक्षत्वात्) D11 पक्षदग्धत्वात् —^b) D3 12 शक्नोति T2 3 शक्नोऽस्मि D11 न च शक्तो (for न शक्नोमि) Ś1 Ñ1 D2 12 13 विचे(D2 12 13 °चे)ष्टितुं G2 M1 [उ]पसर्पितुं M3 [अ]पसर्पितुं (for विसर्पितुम्) Ñ2 V B1 3 D7 अ(D1 3 न)समर्थो विसर्पण —D8 om 21^cd —^c) B4 इच्छामि (for इच्छेयं) Ś1 Ñ V B1 2 D2 7 12 13 अस्मादिर्यस्माद्(V2 °तो V2 °द्रिशो) B4 D1 3 4 गिरिदुर्गात्तु D11 वा गिरेर्दुर्गाद् (for पर्वतादस्माद्) —^d) G3 अपसर्तुम् (for अवतर्तुम्) Ś1 Ñ V B D3 4 7 11 12 भवद्भि(V1 3 युष्माभि)रवतारय(Ś1 D2 °तारितु Ñ1 °तारित) D1 13 भवद्भि पा(D13 °द्भिरपि)वारित Cg अस्मिन्सर्गे पञ्चविंशतिश्लोका । Cm t अवतर्तुमवतारयितुमिति यावत् —After 21 Ś1 D1 3 4 13 ins

1172* समीपं समुपागम्य स्पृष्टुं च परिभाषितुम् ।
[D13 4 भाषण (for भाषितुम्)]

while D11 ins after 21

1173* तत सर्वमहं वक्ष्ये यत्तथापि सदा श्रुतम् ।

Colophon —D1 T G1 M1 om —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 3 B1 D2 3 4 11 12 सपातिदर्शनं (D2 11 12 °नं) V2 B2 3 सीतान्वेषणे सपातिदर्शनं B1 सद्बन्धुवधकथनं D3 प्रायोपवेशे सपातिदर्शनं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om, Ñ2 55 V2 54 V3 B4 59 B2 3 D3 M3 57 D1 3 4-10 G2 M2 55 D7 58 D11 G3 55 (as in text) —After colophon G2 3 conclude with श्रीरामाय नम

५६

शोकाद्भ्रष्टस्वरमपि श्रुत्वा ते हरियूथपाः ।
श्रद्दधुर्नैव तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्किताः ॥ १
ते प्रायमुपविष्टास्तु दृष्ट्वा गृध्रं प्लवंगमाः ।
चक्रुर्बुद्धिं तदा रौद्रां सर्वान्नो भक्षयिष्यति ॥ २
सर्वथा प्रायमासीनान्यदि नो भक्षयिष्यति ।
कृतकृत्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः ॥ ३
एतां बुद्धिं ततश्चक्रुः सर्वे ते वानरर्षभाः ।
अवतार्य गिरेः शृङ्गाद्गृध्रमाहाङ्गदस्तदा ॥ ४
बभूवर्क्षरजो नाम वानरेन्द्रः प्रतापवान् । G 4 57 6
ममार्यः पार्थिवः पक्षिन्धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ॥ ५ B 4 57 5 L 4 49 14

56

D1 T G1 M3 continue the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 ᵃᵇ) B1 (before corr. as in text) शोकाकुल D1.4 शोकस्प्र, G (orig. as in text) (for शोकाद्भ्र) D1.3 अथ (for अपि) V1 वा हरि, D4 च हरि, D5.6-10 T1 G2.3 M3 वानर (for ते हरि) B4 शोकार्तस्य वच श्रुत्वा सम्पातेर्हरियूथपा —ᶜ) B4 ते (for तद्) —ᵈ) V2.3 B D7 तेषां (for तस्य)

2 Ś1 om. 2ᵃᵇ. G3 reads up to दृष्ट्वा in ᵃ in marg. sec. m. —ᵃ) Ñ2 D3.12 च (for तु) —Ñ1 illeg. from गृध्र up to क्षिप्रं in 3ᵈ —ᵇ) D13 transp. दृष्ट्वा and गृध्र D1.3.4 चिंतयित्वा वलीमुखा —For 2ᵃᵇ, N1 V B1-3 D7 subst.

1174* ते तु प्रायमुपाविष्टाश्चिन्तयन्तोऽवनीमुखा ।

[V1 illeg. for विष्टाश्चिन्तयन्तो Ñ2 V3 D7 वलीमुखा (for ऽवनीमुखा)]

—ᶜ) D3.13 अकुर् (for चक्रुर्) Ś1 D3.11-13 तथा (D12 इमां) घोरा, Ñ2 V B1-3 D7 अथ पापं, D4 तदा क्रूरा D1.3.4 इमां क्रूरा (D1 °र) M1 तदा रौद्रीं, G (orig.) as in text (for तदा रौद्रां) —ᵈ) B4 भक्षयेदिति (for °यिष्यति)

3 Ñ1 illeg. up to क्षिप्रं in ᵈ (cf. v. l. 2). G3 om. 3-4. D3.13 om. (hapl.) 3ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 D1.3.4.12 अथवा (for सर्वथा) D4 अस्माक (sic) (for आसीनान्) D6 सर्वान्प्रायमुपासीनान् —ᵇ) D11 [अ]थ (for नो) —ᶜ) Ñ2 V B1-3 D7 सर्वे (for क्षिप्रं) Ñ1 कता यांति (sic) (for इतो गता) D1.3.4 सर्वे स्वर्गं (D4 °र्गे) इतो ध्रुव

4 G3 om. 4 (cf. v. l. 3) —ᵃ) D1 एव (for एतां) Ñ2 V B D1.4.7 तदा, D12 तथा (for ततश्च) Ś1 Ñ V2.3 B D1-4.11-13 कृत्वा V3 गता (for चक्रु) —ᵇ) Ś1 Ñ2 V B1.3.4 D7.10.13 वानरपुंगवा Ñ1 B2 D11 वानरयूथपा, D1 ते वानरोत्तमा D5-6.8-10 त हरियूथपा (for ते वानरर्षभा) —ᶜ) D13 अवनीतं (for °तार्य) T2 गिरि (for गिरे) D1 G2 तस्माद् (for शृङ्गाद्) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 आश्वासयस् (for आहाङ्गदस्) T2 तथा (for तदा) —For 4ᶜᵈ, Ñ2 V B D7 subst.

1175* ते चेऽवतारयामासुर्गिरिशृङ्गात्खगोत्तमम् ।
अवतार्य ततश्चैनमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l. 1) B1 सर्वे (for तो) B4 दुर्गाद् (for शृङ्गाद्) —(l. 2) V2 B1 D7 [ए]तम् (for [ए]नम्) B4 अवताय गिरे कृगाद्भ्याव मदावन]

—Thereafter B4 cont.

1176* समाश्वास्य च सम्पातिमङ्गदो वालिनन्दन ।
इदं वचनमव्यग्रममनीद्दृता वर ।

—After 4 Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 ins.

1177* समाश्वास्य ततो गृध्रमीश्वर पिशिताशिनाम् ।
प्लवगेन्द्रात्मज श्रीमानङ्गद प्रत्युवाच ह ।

[(l. 1) D3.4 तु स (for ततो) D1.3.4 अब्रवीत्पिशिताशि (D3.4 °ज)न (for the post half) —(l. 2) D1.3.4.12 वाक्यमब्रवीद् (for प्रत्युवाच ह)]

—Then D3.4.12 cont.

1178* आसीद्राजा महाभाग इक्ष्वाकूणां महारथ ।
नाम्ना दशरथ श्रीमान्धार्मिक सुचिरामवान् ।
तस्य पुत्रौ महात्मानौ वीरावुग्रबलान्वितौ ।

[(l. 2) D12 पार्थिव (for धार्मिक) —(l. 3) D12 वीर्य (for उग्र) D4 बलवंतौ बभूवतु (for the post. half)]

—D3.12 further cont., while D4 ins. after 6ᵃᵇ

1179* लोके विश्रुतकर्माणौ रामो लक्ष्मण एव च ।

[After the prior half D4 ins.

1179*(A) वीरावुग्रबलान्वितौ ।
* * * * * श्रुताणी]

5 Ś1 Ñ1 D3.11-13 read 5-6 after 11. D1.4 read 5 and 6ᵃᵇ after 11 (all including star passages) —ᵃ) Ś1 D11 विरजा B4 D1 [अ]क्षिरजा D3-4.12 विरजो, D6 T1.3 M2.3 G3 [ऋ]क्षरजा M1 क्षीरपा (for [ऋ]क्षरजो) Ñ2 V B1 D7 प्रागभूद्वर्क्षराजो वै, B2.3 प्रागभूव ऋक्षराजो, D11 बभूव पूर्वमोस्माक —ᵇ) D6 प्रभाव वान् (for प्रताप°) —ᶜᵈ) G1.2 M3 पृथिवीपालौ (for पार्थिव पक्षिन्) D11 ममार्यश्च श्रीमाञ्छ्रीमान्नेत्रबलिर्हरि

G 4 57 7
B 4 57 6
L 4 49 15

सुग्रीवश्चैव वाली च पुत्रावोघबलावुभौ ।
लोके विश्रुतकर्माभूद्राजा वाली पिता मम ॥ ६
राजा कृत्स्नस्य जगत इक्ष्वाकूणां महारथः ।
रामो दाशरथिः श्रीमान्प्रविष्टो दण्डकाननम् ॥ ७
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
पितुर्निदेशनिरतो धर्म्यं पन्थानमाश्रितः ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्रावणेन हृता बलात् ॥ ८
रामस्य च पितुर्मित्रं जटायुर्नाम गृध्रराट् ।
ददर्श सीतां वैदेहीं ह्रियमाणां विहायसा ॥ ९
रावणं विरथं कृत्वा स्थापयित्वा च मैथिलीम् ।
परिश्रान्तश्च वृद्धश्च रावणेन हतो रणे ॥ १०

—For 5[cd], Ś1 Ñ1 D13 subst while D2 13 ins after 5

1180* वानरप्रवरौ श्रीमान्धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ।
[Ś1 D2 12 13 वानर]

—For 5[cd] Ñ2 V B D7 subst l 1 only while D4 subst. l 2 only

1181* समार्थक पक्षिवर धार्मिक शुचिरात्मवान् ।
तस्यात्मजौ महात्मानौ बलवन्तौ बभूवतु ।

[(l 1) B3 कपिवरो B2 हरिश्रेष्ठ (for पक्षिवर) B4 तस्य चात्मजौ (for शुचिरात्मवान्) —(l 2) D3 4 पुत्रौ (for [आ]त्मजौ)]

6 Ś1 Ñ1 D2 11-13 read 5–6 after 11 D4 read 5 and 6[cd] after 11 (all including star passages) D1 om 6[ab] —[ab]) Ś1 Ñ1 D13 चैवातुलात्र B4 चौघब°, D5 8-10 Ct घनब°, Cv r m g tp as in text (for श्रोघ पलाव) D2 11 पुत्रौ चैवातुलावुभौ, M3 पुत्रावेतौ महाबलौ (for [b]) Ñ2 V B1-3 D4 1 वाली च हरिशार्दूल सुग्रीवश्च परंतप, D7 तस्य पुत्रौ महात्मानौ मीरावोघबलान्वितौ D12 तस्य पुत्रौ महावीर्यौ विख्यातौ बलशालिनौ —After 6[ab], D6 ins 1179* —[c]) Ś1 V1 श्लोक (for लोक) Ś1 Ñ V B1-3 D1-4 7 11 13 कर्माणौ B4 -कर्मा पै (for -कर्माभूद्) —[d]) Ñ1 V1 2 B1-3 D7 राजा चासीत्, V3 स राजासीत् (for राजा वाली) Ś1 Ñ1 D2 12 तु मे पिता, D13 वशे मम (for पिता मम) D1 3 4 11 वाली (D3 4 °लि) सुग्रीव एव च

7 [a]) G3 भ्राता (for राजा) D12 G1 सर्वस्य (for कृत्स्नस्य) Ś1 Ñ2 V B D1-4 7 11 13 राजा सर्वस्य लोकस्य N1 आसीद्राजा महाभाग —[b]) Ñ2 V B2-3 D7 क्षत्रियाणां, D11 राघवाणां (for इक्ष्वाकूणां) —After 7[ab], Ś1 D2 12 13 ins

1182* राजा दशरथो नाम रथकुञ्जरवाजिमान् ।
तस्य पुत्रो गुणश्रेष्ठो रामो राजीवलोचन ।

[(l 1) D1 3 4 वीरो (for राजा) —(l 2) D4 damaged from श्रे° up to जीवलो D3 गुणैः ख्यातो (for गुणश्रेष्ठो)]

—[d]) Ś1 Ñ V B D2 7 11-13 दण्डकं (for दण्डका) —For 7[c]–8[b] D1 3 4 subst 1183*

8 [b]) B4 सीतया (for वैदेह्या) D6 8-10 सह G1 चैव (for चापि) Ś1 Ñ1 D1,12,13 सीतया (for भार्यया) Ñ2 V B1-3 D7 भार्यया चापि सीतया; D11 पत्न्या च सह सीतया —For 7[c]–8[b] D1 3 4 subst

1183* प्रविवेश महारण्यं लक्ष्मणेन सह प्रभु ।
वैदेह्या सीतया चैव धर्मपत्न्या महामना ।

[(l 1) D1 लक्ष्मणश्च महायशा (for the post half) —(l 2) D1 सार्धं (for चैव)]

—D1 om 8[cd] —[c]) D6 9 T1 G M3 निदेश (for निदेश) Ñ2 D7 निष्क्रान्तो (for निरतो) Ś1 N1 D2 13 13 पितुर्वाक्यकर श्रीमान्, V1 2 B3 3 पितुर्निदेश्य V3 B2 °योगा)द्विक्रान्तो, V3 पितुराज्ञया निष्क्रान्तो, B1 4 पितुर्निदेशाद्विष्क्रान्तो, D3 4 11 पितुराज्ञाक(D11 °ह)र श्रीमान् —[d]) Ś1 N1 V1 B1 D1 7 9 11,13 धर्म, Ñ2 V3 B3 D3 4 10 धर्मं (for धर्म्यं) B4 प्रस्थानम् (for पन्थानम्) M1 B1 D4 7 G1 M3 सास्थित (for माश्रित) V2 धर्मेणं समाश्रित (sic) —After 8[cd], Ñ2 V B D7 ins

1184* ब्राह्मणैर्विविधा नित्यं सर्वपापाभिसंधिता ।
[V1 -[अ]भिसंधिना (moth-eaten) B1 -[अ]भिसंहिता]

—[f]) Ś1 V1 2 B2 3 D11 13 छलात्, D12 सती (for बलात्) —For 8[ef], D1 3 4 subst while Ś1 D2 12 13 (D13 only l 1) ins after 8[cd]

1185* वसतस्तस्य रामस्य रावणो राक्षसेश्वर ।
जहार सीतां वैदेहीं वञ्चयित्वा महाबलौ ।

[D4 partly damaged for l 1 —(l 1) D1 तत्र (for तस) —(l 2) Ś1 D12 अकारणरिपुर्नीचो विविधाप कारण]

—After 8 Ś1 Ñ1 D13 12 read 15[cd] while B1 reads 15[cd] as in Ś1 for the first time after 8 repeating it in its proper place

9 [a]) Ś1 D2 12 13 [अ]प Ñ2 D1-4 8-11 G M3 Cv g तु B4 हि (for च) D7 मित्रं (for मित्रं) —[b]) Ś1 Ñ V B1-3 D1 2 7 11 13 धार्मिक (for गृध्रराट्) —[cd]) D13 सीता (for सीतां) D1 3 4 11 विवशा (for वैदेहीं) B4 च सीतया, D11 बलीयसा (for विहायसा) Ñ2 V B1-3 D7 ददर्श नीयमानां च(G[ed]ता) राक्षसेन स मैथिली ⊕ Ck t रावणेन विहायसीति(Ct °ति पाठे) ह्रियमाणामिति शेष ⊕

10 Ñ2 om 10[ab] —[a]) D4 damaged for मं विरथं

एवं गृध्रो हतस्तेन रावणेन बलीयसा ।
संस्कृतश्चापि रामेण गतश्च गतिमुत्तमाम् ॥ ११
ततो मम पितृव्येण सुग्रीवेण महात्मना ।
चकार राघवः सख्यं सोऽवधीत्पितरं मम ॥ १२
मम पित्रा विरुद्धो हि सुग्रीवः सचिवैः सह ।
निहत्य वालिनं रामस्ततस्तमभिषेचयत् ॥ १३
स राज्ये स्थापितस्तेन सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥ १४
एवं रामप्रयुक्तास्तु मार्गमाणास्ततस्ततः ।
वैदेहीं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्यप्रभामिव ॥ १५
ते वयं दण्डकारण्यं विचित्य सुसमाहिताः ।
अज्ञानात्तु प्रविष्टाः स्म धरण्या विवृतं बिलम् ॥ १६
मयस्य मायाविहितं तद्बिलं च विचिन्वताम् ।
व्यतीतस्तत्र नो मासो यो राज्ञा समयः कृतः ॥ १७ G 4 57 22 R 4 57 17 L 4 49 20

B4 transp रावण and विरथ —^{b}) Ś1 Ñ1 V B1-3 D1-4.7.11-13 मोक्ष(B1 D11 °व)यित्वा (for स्थापयित्वा) D2 तु (for च) B1 जानकीं (for मैथिलीम्) —^{c}) G2 स (for first च) D6 G2 M3 गृध्रस् (for वृद्धस्) —^{d}) Ñ2 V B1-3 ततो हत D7 हतस्तत (for हतो रणे) D3.4 छित्वा पक्षौ निपूदित

11 ^{a}) D5 वृद्धो (for गृध्रो) B4 तात (for तेन) Ś1 Ñ1 D2.3.11-13 गृध्र जटायुर्निहतो —^{b}) D3.4 दुरात्मना (for बलीयसा) —After 11^{ab}, Ñ2 V B D7 ins

1186* मित्रार्थमभिसंवृत्त शूर पौरुषमास्थित ।

[B3 अति (for अभि) G(ed) पर (for शूर) V2 B1.3 आश्रित (for आस्थित)]

—^{c}) Ś1 Ñ2 V1.2 B2.4 D3.4.7.13 सत्कृतश् (for संस्कृतश्) —^{d}) D6.9-10 जगाम (for गतश्च) Ś1 Ñ V B D1-4.7.11.13 गत स्वर्गं न संशय —After 11 Ś1 Ñ1 D2.11-13 read 5–6 D3.4 read 5 and 6^{cd} after 11 (all including star passages) while Ñ2 V B D1.7 read 15 (followed by 1187*) after 11

12 ^{a}) D12 पितृव्येन सुग्रीवेण (unmetric) —^{b}) D12 राघवेण (for सुग्रीवेण) —^{c}) D13 राघवे (for °व) —^{d}) Ś1 Ñ V B2.3 D1-4.7.11.13 अवधीत् T2 सोवदत् (sic) (for सोऽवधीत्) Ś1 Ñ V D1-4.7.12.13 च मे D11 वने (for मम) B3 पितर चावधीत्सम

13 ^{a}) Ñ V1.2 D3.11 तु B4 च D4 om (subm) (for हि) Ś1 D13 विरोध(D13 °ध) च V2.3 B1-3 D2.7.12 विरुद्ध तु(D2.13 च) D1 निरस्तोभूत् D9-10 Ch.t निरुद्धो हि (for विरुद्धो हि) —^{d}) V1 यतस्, D1 यदा (for ततस्) Ś1 D2.12.13 स्त्वभि(D2.13 [after corr] °भ्य)षेचयत्, Ñ1 V B2.3 D3.4.7.11 अभिषिक्त(B3 °षेक)वान् (for अभिषेचयत्) Cr in g अभिषेचयत्स्वभ्यषेचयत् —

14 Ñ1 illeg for 14^{a} —^{a}) Ś1 D13 राज्ये च D11 स्वराज्ये (for स राज्ये) —^{b}) Ś1 Ñ1 B4 D2.12.13 वानरो त्तम Ñ2 V2.3 B1.3 D3.4 M3 वानराधिप, D3.4.11 नाम वानर, G2.3 M3 प्लवगेश्वर (for वानरेश्वर) —^{d}) D6.9-10 T1.2 तत (for येन) Ś1 Ñ1 D2.12.13 तेन च प्रेषिता वय

15 Ś1 Ñ1 D2.12.13 om 15^{cd} Ñ2 V B D1.7 read 15 (followed by 1187*) after 11 —^{a}) D3.4 वय राम, D12 राघवेण (for एव राम) Ñ2 V B1-3 D7 इमो, D11 च (for तु) —^{b}) B1 D1 इतस् (for ततस्) —B4 repeats 15^{cd} here (cf v l 8) Ś1 Ñ1 D2.12.13 read 15^{cd} after 8 —^{c}) Ś1 Ñ1 B4 (first time) D2.12.13 ता(Ñ1 ते) वय (for वैदेहीं) V1 [अ]वगच्छामो, G1 M2 च पश्यामो (for [अ]धिगच्छामो) —^{d}) Ñ2 V B1.3 D7 निशि (for रात्रौ) —After 15 Ñ2 V B(B4 after the second occurrence of 15^{cd}) D1.7 ins while D3.4 ins l 1 only

1187* पुत्रमिक्ष्वाकुनाथस्य वसत कानने प्रियाम् ।
जहार रावणो भार्यां हत्वा गृध्र जटायुषम् ।
तव भ्रातुर्निहन्तार रामभार्यापहारिणम् ।
निहन्तु कथय क्षिप्र जानीयुर्यदि यत्र स ।

[(l 1) B4 D1.3.4 इक्ष्वाकोस्तस्य रामस्य (for the prior half) —(l 2) D1 निहत्य च (for हत्वा गृध्र) —B4 D3 om l 3-4 —(l 4) B1.3 शीघ्र (for क्षिप्र) B1.3 कुत्र (for यत्र)]

16 B1 reads in marg 16–18 (repeating 16 in marg after 18) —^{a}) T G3 दंडकारण्ये —^{b}) B4 (second time) विचित्य सुमहात्मना D2.4.11 विचिन्वत समाहिता —^{c}) B4 D1.3.4.11 च (for तु, Ś1 Ñ2 D2.12.13 अज्ञानेन Ñ1 V B1.4 (both times) 3 D7 मति(V2 °सि)-ज्ञानात् (for अज्ञानात्तु) —^{d}) Ś1 B4 D3.4.11-13 G3 धरण्याः D6 धरायां M3 धमिण्या (sic) (for धरण्या) B1 विवृत B4 विपुल T2 G1 विवर (for विवृत)

17 B1 reads 17 in marg (cf v l 16) D10 om 17-18 D11 om 17^{ab} —^{a}) Ś1 विहित (for विहित) —^{b}) Ś1 Ñ1 D12 वन तद्वै Ñ2 D7 बिल तत्तु V1 बिल तत (moth-eaten) V2 D1.3.4 बिल तत्र (by transp) D1.3 बिल तस्य B4 एव्य तत्र (for तद्बिल च) V2 बिल सपरिचिन्वता D2.13 बिल तद्वै(D13 त वै) विचिन्वता —^{c}) G1 अतानस् (for व्य°) B1 तस्य वै D11 स च नो (for तत्र नो) —^{d}) Ś1 Ñ2 D12 राज्ञो य Ñ1 V B1-3 D1-4.7.13 राज्ञा य (by transp) (for यो राज्ञा) —After 17 B1.3 (marg) 3 ins.

G. 4. 57. 22
B. 4. 57. 18
L. 4. 49. 22

ते वयं कपिराजस्य सर्वे वचनकारिणः ।
कृतां संस्थामतिक्रान्ता भयात्प्रायमुपास्महे ॥ १८

क्रुद्धे तस्मिंस्तु काकुत्स्थे सुग्रीवे च सलक्ष्मणे ।
गतानामपि सर्वेषां तत्र नो नास्ति जीवितम् ॥ १९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

1188* स्वयंप्रभाप्रसादेन निष्क्रान्तास्तत्र संशयात् ।
ततो वयं प्रपश्याम समुद्रं भीमदर्शनम् ।

[(l. 2) B2 निष्क्रान्ताश्च (for ततो वय)]

18 B3 reads in marg., D10 om. 18 (cf. v.l. 16 and 17 respy.). Ś1 om. 18ab.—ab) Ñ V B D1-4.7.11-13 तेन स्म (V3 तु; B1-3 स्म) कपिराजेन प्रेषिताः सर्वतो दिशं (D13 वयं).—c) G1 कृत; Cr.m g as in text (for कृतां). D1 सङ्गतम्; T2 ज्ञातम्; Cr.m g as in text (for संस्थाम्). Ś1 Ñ1 D1-4.13.11 अतिक्रम्य, V1 B1-3 D6 अतिक्रान्तो; V3 अभिक्रान्ता (for अतिक्रान्ता).—d) D4.6 उपासिताः (for °स्महे). Ñ1 V2.3 B1-4 D7 अथेन प्रायमास्महे.—After 18, Ś1 Ñ V B (B3 after the repetition of 16 [var.]) D1-4.7.11-13 ins.:

1189* ते प्रायमुपविष्टाः स्म सुग्रीवभयमोहिताः ।
अस्मदीयं शरीरैस्त्वं कुरु कार्यं यथासुखम् ॥

[G(ed.) om. l. 1.—(l. 1) D3 ते (for स्म). Ñ2 V B1-4 ते स्म (B1 स्म) प्रायमुप (V1 °प स्मा) विष्टा; D1 तस्मात्प्राय मुपविष्टाः; D13 प्रविष्टा स्म गिरे शृंग (for the prior half).—(l. 2) B1 शरीरै कि (corrupt) (for शरीरैस्त्वं). B4 D3.4.11 यथेप्सितं (for यथासुखम्).]

19 a) D6 च (for तु). D3.4 G1 M3 सुग्रीवे (for काकुत्स्थे). Ś1 Ñ1 B4 D1,2.11-13 क्रुद्धे हि तस्मिन्सुग्रीवे Ñ2 V B1-3 D7 सुग्रीवे हि (Ñ2 V1 तु) भृशं क्रुद्धे.—b) Ś1 Ñ1 D2.13.12 राघवे; G1 M3 काकुत्स्थे (for सुग्रीवे) D4 G2.3 M1 सह (for च स). Ñ2 V B1-3 D7.11 राघवे लक्ष्मणे तथा, B4 रामे चैव सलक्ष्मणे, D3.4 लक्ष्मणे राघवे तथा.—d) M1 हि (for [नो]स्ति). Ñ2 D7 नास्ति यत्र (by transp.), V B1-3 नास्ति किंचन (for तत्र नो नास्ति).—After 19, Ś1 D1-4.11-13 ins.:

1190* एतावत्यं यथोऽस्माकं सपाते त्वं निशामय ।

[D1.3.4.11 एतत्संभाषमाणोऽस्य (for the prior half) D1.11 संपाते (for संपाते).]

Colophon. D3 om. (cont. the Sarga).—*Sarga name*: Ś1 Ñ V2 B1.4 D1-4.7.11-13 अङ्गदवाक्यं V1 संपाति प्रयोपदवाक्यं; V3 B2.3 श्रीरामस्य अङ्गदवाक्यं.—*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1.4.7.12.13 om., Ñ2 54 V2 D1 60, B2.3 D3 M1 58, D2.4.5-10 T G2.3 M2.3 57; D7 59. D11 G1 56 (as in text), L (ed.) 49.—After colophon, D3 concludes with राम, while G with श्रीरामाय नमः.

G 4 58 7 B 4 58 6 L 4 50 7 तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिरर्दितम् ।
पक्षाभ्यां छादयामास स्नेहात्परमविह्वलम् ॥ ६
निर्दग्धपक्षः पतितो विन्ध्येऽहं वानरोत्तमाः ।
अहमस्मिन्वसन्भ्रातुः प्रवृत्तिं नोपलक्षये ॥ ७
जटायुषस्त्वेवमुक्तो भ्रात्रा संपातिना तदा ।
युवराजो महाप्राज्ञः प्रत्युवाचाङ्गदस्तदा ॥ ८

६ D1 3 4 सोऽवसीदत D11 °त, M3 अपि सीदति (for अव सीदति) ❀ Cr. जयैषिणाविति। पतनप्रकारसैलच्चू (?) इति यावत्। आदित्यमुपयातौ स्व । येनादित्य उत्पत्य प्रथमं प्राप्यते। स आवयो प्रबल इति प्रतिज्ञापूर्वमिति शेष इति प्राचीना । वस्तु, आचचक्षे सुने सर्वं सूर्यानुगमनं तदेति संपातिना वक्ष्यमाण सूर्यानुगमनमत्र दृष्टोक्तम्। न सूत्तरगास्यार्तिवश्रवणयुक्तस्ववर्णीन दृष्टम्। अस्माभिस्तूच्यते पुरा वृत्रवधे वृत्ते सति स च जटायुरहं च जयैषिणौ अत्यन्द एव किल प्रबल त ज्येष्ठाय इति इन्द्र जयैषिणौ भूत्वा प्रथममाकाशमार्गेण स्वर्गतावभूताम्। ततो गरुडवद्भृश जवेन निर्जित्यावृत्य प्रत्यावृत्य ज्वलन्त रश्मिमालिनमादित्यमपि दर्पादुपयातौ स्व । उपयातयोरावयोर्मध्ये जटायुस्तु सवितरि मध्ये प्राप्तेऽवसीदति स्म। अथ तमह भ्रातरमित्यादि। अत्र तु सर्वं पद साधर्म्। अत्र तु स्वर्गताविति पद नदिदमावृत्येति पद च व्यर्थम्। इन्द्रप्रसङ्गश्च व्यर्थं । जयैषिणाविति पद चासंगतम्। न किलादित्य जेतुमेतौ गतावित्युक्तम्। नापि चान्योन्य जिगीषा तु स्पष्ट मूला। सा तु नास्ति भ्रातु स्वपक्षतो दाहपरिहारेण स्पष्टा। एव चादित्यमुपयातौ स्व सवितरि मध्य गते जटायुरवसी दति स्मेत्येतावत एव वक्तव्यत्वात्। सर्वमन्यद्व्यर्थमसंगतं च स्पष्टम्।, Ct पुरेति। पुरा पूर्वं वृत्रवध वृत्ते सति स जटायुरहं च जयैषिणौ वृत्रवधनेन्द्रस्यातिप्रबलस्य निर्णाय तज्जयैषिणौ भूत्वा प्रथममाकाशमार्गेण स्वर्गं गतौ। ततो गरुडवद्भृश जवेन त विजित्यावृत्य प्रत्यावृत्यादित्य दर्पादुपयातौ स्व । अथ तामुपयातयो रावयोर्मध्ये जटायु सवितरि मध्य प्राप्तेऽवसीदति स्मेति कतक । अन्ये तु जयैषिणौ परस्परौ येनोत्पत्यादित्य प्रथम प्राप्यते स आवयो प्रबल इति प्रतिज्ञापूर्वमिति शेष इत्याहु । तेषामावृत्येति पदस्येन्द्रप्रसङ्गस्य चासंगति ❀

6 V3 B4 om 6 (cf v l 5) —^{a}) D1 तद् (for तम्) —^{b}) B3 सूर्यरश्मिसमप्रभ —^{c}) Ś1 Ñ B1–3 D1–3 7 11 13 छादयाचक्रे ❀ Cr छादयामासाच्छादयामास ।, Cm g छादयामासाच्छादयम् ।. Ck छादयामासेति लिडुत्तम । समाच्छादयमिति यावत् । अपरोक्षेऽप्यार्षो लिट् ।, so also Ct ❀ —^{d}) D3 4 तदा (for स्नेहात्) Ñ1 V1 2 B1–3 D6 7 T1 G3 M3 विह्वल (for °लम्) D11 विह्वल नष्टचेतम —After 6 Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D2 3 12 13 ins., while D3 4 11 ins l 1 after 7^{ab} and l 2 after 6

1192* एव प्रियो मया भ्राता वीर्यत्वेन रक्षित ।
दह्यमान स्वय स्नेहादात्मान नोपलक्षये ।

[(l 1) D3 4 तम D11 मया (for प्रियो) V1 2 मम D11 तम (for मया) Ñ1 illeg for the post half —(l 2) Ś1 D3 4 11–13 दह्यमान V1 2 D3 11 त्वह D3 तम (for स्वय) Ñ1 illeg for स्वात्मान Ś1 D3 11 देहार, B–3 D3 तार (for स्नेहाद्) D3 4 11 उपलक्षये (for नो°)]

7 Ś1 om (hapl) 7 —^{a}) T1 2 M3 पद्य G1 t as in text (for पक्ष) D12 om पतितो —Ñ1 om V1 damaged for 7^{b} —^{b}) G3 M1 (ऽ)स्मिन् (for ऽह्) D5 8–10 M3 वानरर्षभा (for °रोत्तमा) Ñ1 B4 D1–4 11–13 पर्वते(D13 सर्वतो)ह पातित, V1 2 B1–3 D7 पर्वतशिखर शायित —After 7^{ab}, D3 4 11 ins l 1 of 1192* —^{c}) Ñ1 V B Ñ1 D2 12 13 अस्मिन्विन्ध्ये (for अहमस्मिन्) Ñ1 V B D1 3 4 7 11 अ(B1 त)स्मिन्विन्ध्ये न तु (B1 4 च, D1 3 हि) भ्रातु —^{d}) Ñ2 V B1 2 D7 3 4 11 उपलक्षये (for नो°) B4 प्रवृत्तिर्विदिता मया —After 7 Ñ2 V B D7 ins

1193* सुदीर्घस्याथ कालस्य प्रवृत्ति कथिता हि न ।
अब्रवीत्पुनरेवेद बाष्पसंदिग्धया गिरा।
न भय कपिवीराणा विद्यते मत्सकाशत ।
भ्रातुर्जटायुषो मृत्यु श्रुत्वा शोकेन विह्वल ।
युष्मान्समुपसर्पामि प्रवृत्त्यर्थं यवीयस । (5)
तदेतदुपलब्धं मे तस्य वीरस्य वैधनम्।

[(l 1) Ñ2 D7 [अ]पि (for [अ]थ) B1 3 प्रथिता (for कथिता)

☞ B3 missing from 1 3 up to 4 58 29^{ab} —(l 5) V2 समुपदर्शामि (for °सर्पामि) D7 प्रवृत्त्यर्थे (for °र्थं) —(l 6) Ñ2 illeg for तदुपलब्ध V3 धीरस्य (for वीरस्य)]

—while D3 4 11 ins after 7

1194* भूलिङ्गानामव मार्गे न शक्नोम्यभिधावितुम्।

[D3 नलिङ्गानाम्, D11 चुलिङ्गानाम् (for भूलिङ्गा°) D11 शक्तोष (for शक्नोमि)]

—Thereafter D3 4 11 read 25–28^{b}

8 ^{a}) T G3 M3 उक्ते —^{b}) G1 2 M1 2 तत (for तदा) —^{c}) Ś1 Ñ1 D3 M3 प्रज्ञ (for प्राज्ञ) —^{d}) G1 2 Ś1 Ñ1 B4 D1–4 11–13 [इ]दमिदं M1 2 तत (for तदा) —For 8 Ñ2 V B1 3 D7 subst, (for [अ]ङ्गदस्तदा) —For 8 Ñ2 V B1 3 D7 subst, while Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 subst l 1 for 8^{ab}

1195* एवमुक्तो जटायोस्तु भ्रात्रा सत्वार्थदर्शिना।
युवराजोऽङ्गदो भूय प्रोवाच वचन हरि ।

[(l 1) Ñ1 V1 2 B1 D1 3 4 7 उक्ते (for उक्तो) Ñ1 भ्रातु (sic) (for जटायोस्तु) D1 3 4 11 सत (for सत्व) Ś1 D1 2 3 13 [अ]नुदर्शिना (D2 13 °न) (for [अ]र्थदर्शिना)]

—After 8 D3 4 11 ins

1196* न शोकयितो भ्राता ते मिथार्थे स्वर्गतो हि स ।
साङ्गनश्च तथा दग्धो राघवेण महात्मना।
लक्ष्मणेन च धीरेण भ्रातु प्रियहितैषिणा ।

जटायुषो यदि भ्राता श्रुतं ते गदितं मया ।
आख्याहि यदि जानासि निलयं तस्य रक्षसः ॥ ९
अदीर्घदर्शिनं तं वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
अन्तिके यदि वा दूरे यदि जानासि शंस नः ॥ १०
ततोऽब्रवीन्महातेजा ज्येष्ठो भ्राता जटायुषः ।
आत्मानुरूपं वचनं वानरान्संप्रहर्षयन् ॥ ११
निर्दग्धपक्षो गृध्रोऽहं गतवीर्यः प्लवंगमाः ।
वाङ्मात्रेण तु रामस्य करिष्ये साह्यमुत्तमम् ॥ १२
जानामि वारुणाँल्लोकान्विष्णोस्त्रैविक्रमानपि ।
देवासुरविमर्दांश्च अमृतस्य च मन्थनम् ॥ १३
रामस्य यदिदं कार्यं कर्तव्यं प्रथमं मया ।
जरया च हृतं तेजः प्राणाश्च शिथिला मम ॥ १४
तरुणी रूपसम्पन्ना सर्वाभरणभूषिता ।
ह्रियमाणा मया दृष्टा रावणेन दुरात्मना ॥ १५
क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
भूषणान्यपविध्यन्ती गात्राणि च विधुन्वती ॥ १६ C 4 58 20 B 4 58 16 L 4 50 17

---

9 ^{a}) Ñ2 B1.3 D7 प्रियभ्रात (Ñ2 °त्रा, B3 °तु) (for यदि भ्राता) V जटायुस्ते (V1 °योस्त्व) प्रियो भ्राता, B4 जटायोस्त्व वरीयाश्च D3.4.11 जटायुस्तेऽनुजो (D3 ततो) भ्राता —Ñ2 partly illeg for 9^{cd} —^{b}) D4 विश्रुतो (for श्रुत ते) V B1.3.4 D2.4.7.11 ब्रुवतो (for गदित) —For 9^{ab}, Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 subst

1197* सपाते दीर्घदर्शी त्व घोरादस्मान्महाभयात्।

—After 9^{ab}, D3.4.11 ins

1198* भ्रातृव्य तस्य गच्छ त्व राक्षस कथयस्व न ।
राक्षसे कथिते तस्मिन्ननृणस्त्व भविष्यसि ।

—^{c}) Ś1 Ñ1 D13 पाहा (Ñ1 illeg after पाहा up to निलय in ^{d}) हसान्, V B1.3.4 D7 आचक्ष्व (for आख्याहि) Ś1 B4 D3.4.11.12 यदि जानीषे, D13 त्व विजानीषे (for यदि जानासि) D1 प्रह्वाख्याहि विजानीषे —^{d}) Ñ2 V B1.3.4 D7.11 भ(Ñ2 *)वन (for निलय) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 रावणस्य च (D1 चेत्, D3.4 ह) (for तस्य रक्षस)

10 ^{a}) B3 D5-3 Cm g k दुर्शन, Cr t as in text (for दर्शिन) Ñ2 V B1.3.4 D7 रौद्रं D5.8-10 M3 त वै, D11 घोर, G3 त च, M1 त तु (for त वा) —^{b}) Ñ2 V B1.3 D5.7-11 राक्षसाधमं, T G2 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिपम्) —For 10^{ab}, Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 subst

1199* पापदर्शादीर्घदर्शस्य राक्षसस्य दुरात्मन ।
(D1.3.4 रावणस्य (for राक्षसस्य))

—^{c}) Ś1 Ñ1 D2.12.13 आसन्ने (for अन्तिके) Ñ2 V B1.3 D7.11 इहाभ्यासे वि(D11 तु)दूरे वा, B4 इह समय वा दूरे, D1.3.4 आसन्ने वा वि(D1 नापि)दूरे वा

11 ^{a}) V3 महाप्राज्ञ (for °तेजा) —^{b}) D5.8-10 G1 M3 transp ज्येष्ठो and भ्राता Ñ2 V B1.3 D7.11 सपाति गृध्रसत्तम, —^{d}) B4 वानरांस्तान्प्रहर्षयन्

12 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4.12.13 क्लिष्टोह, Ñ2 V3 (B1.3 D7 हृष्टोहं, B4 वृद्धो हि (for गृध्रोऽहं) —^{b}) T M3 हीन (for गत) Ñ2 V B1.3.4 D2.4.7.11 च वानरा (for प्लवंगमा) Ś1 Ñ1 D2.12.13 हतवीर्यश्च वानरा —^{c}) B4 [वृ]व, D3.4 [ह]इ, D5.8-10 [अ]पि, D11 च (for तु), —^{d}) Ś1 D13 हितम्, B1 D5 G1.3 M3 प्रियम्, G(ed) कार्यम्, Ck t as in text (for साह्यम्)

13 D1.11 om 13-14 Ś1 Ñ1 V1 D2-4.12.13 om 13 —^{a}) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 गतवाजानो (for वारुणाँल्लोकान्) —^{b}) Ñ2 V2.3 B1.4 D7 त्रीन्विक्रमानपि, B3 तान्विक्र°, G3 त्रैविक्रमान्विताम् —Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) D5.8 S Cr m g महासुर, Ct as in text (for देवा°) D5.6 T M3 वा (for च) Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 महा(Ñ2 D7 सुरा, B1 सपा)सुरविमर्दं च —^{d}) D5.8.9.10 G1 M3 Ct ह्य(M3 [अ]प्य)मृतस्य (to avoid hiatus) (for अमृतस्य) V3 D5.8-10 विमथन

14 D1.11 om 14 (cf v l 13) Ñ1 illeg up to कर्तव्य in ^{b} —^{a}) Ś1 D13 रामाय (for रामस्य) B4 यदि तत्, M3 द्वयित (for यदिद) Ś1 Ñ2 V B1.3 D2-4.7.12.13 कृत्य (for कार्य) —^{b}) Ś1 V1 D3-4.12.13 त(D3 स)इह च, Ñ2 D7 कार्यं तत्, V2.3 B1.3.4 कृत्य तत् (for कर्तव्य) D2 कथित, G(ed) परम (for प्रथम) Ś1 Ñ V B1.3.4 D2-4.7.12.13 G M1.3 मम, Ct as in text (for मया) —^{c}) Ś1 Ñ V B4 D3.4.11 तु हृत (V2 क्षत), B1 सहृत, B3 T1.3 [अ]पि हृत, D4.12 [अ]तुहृत T2 [अ]प्यहृत, G3 तु हृत (for च हृत) —^{d}) Ś1 Ñ1 V1 D2.12.13 तु (for च)

15 ^{b}) V3 वराभूषण, V2 B1 D7 वरा° (for सर्वाभरण) —^{c}) B1.3 ध्रियमाणा, B4 D11 नीत(D11 इह)स्येन (for ह्रियमाणा) —^{d}) Ñ2 V राक्षसेन (for रावणेन) D1.3.4 बलीयसा (for दुरात्मना) Ś1 Ñ1 D2.12.13 राक्षसेन्द्रेण नानरी, B4 D11 ह्रियमाणा विहायसा

16 ^{b}) Ś1 D13 सु(Ś1 स)स्वर B4 भाविनी, D2.12 सुस्वने(D12 °ना) (for भामिनी) Ñ V B1.3 D7.11 करुण मिति लक्ष्मणेति च D1.3.4 सौ(D1 damaged after सौ up to ते) मित्रे लक्ष्मणेति च —^{c}) Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 निरस्यन्ती, B4 [अ]पधुन्वती, Cg as in text (for [अ]पविध्यन्ती), —^{d}) G3 विनिन्वती, M3 विधुन्वती (for विधुन्वती).

G 4.58.35 B 4.58.31 L 4.50.33 असाकं विहिता वृत्तिर्निसर्गेण च दूरतः ।
विहिता पादमूले तु वृत्तिश्चरणयोधिनाम् ॥ ३०
उपायो दृश्यतां कश्चिल्लङ्घने लवणाम्भसः ।
अभिगम्य तु वैदेहीं समृद्धार्था गमिष्यथ ॥ ३१
समुद्रं नेतुमिच्छामि भवद्भिर्वरुणालयम् ।
प्रदास्याम्युदकं भ्रातुः स्वर्गतस्य महात्मनः ॥ ३२
ततो नीत्वा तु तं देशं तीरे नदनदीपतेः ।
निर्दग्धपक्षं संपातिं वानराः सुमहौजसः ॥ ३३
पुनः प्रत्यानयित्वा वै तं देशं पतगेश्वरम् ।
बभूवुर्वानरा हृष्टाः प्रवृत्तिमुपलभ्य ते ॥ ३४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

—ᵈ) M₁ तु (for च) —ᵉ) V₁ D₁ ₄ ₁₂.₁₃ G₃ शत साम्रे D₁₁ -शता मार्गान्, M₂ -शत साम्राद्, Ct as in text (for -शतारसाम्राद्) Ś₁ आयोजनं शत साम्र —ᶠ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ सर्वं पश्याम(Ś₁ D₂.₁₂ ₁₃ °मि) चक्षुषा, Ñ₂ V B₁ ₃ ₄ D₇ पश्यामो ययमामिय

30 ᵃ) Ñ₂ V B₁ ₃ ₄ D₇ दृष्टिर् (for वृत्तिर्) —ᵇ) B₁ [ए]व (for च) D₁ ₃ सुदूरत G₁ M₃ तु दूरत, G₂ [अ]विदूरं, G(ed) विदू° (for च दूरत) —ᶜ) V₁ D₂ ₁₃ पद् D₁ ₈₋₁₁ Ck t पृष्ठ, Cr m g as in text (for पाद) B₁ -मूले च, D₃ -मूलेन (for -मूले तु) —ᵈ) V₂ दृष्टिर् (for वृत्तिर्) V₁ वृत्तिश्चरणयोर्मम B₄ वृत्त तु रणयोधिनां —After 30 G₂ reads 28ᵃᵇ (followed by 1204*)

31 Ñ₂ alleg from उ(in ᵃ up to ल in ᵇ —ᵃ) D₃ दृश्यते D₁₁ पश्यतां (for दृश्यतां) —ᵇ) Ś₁ B₄ D₁₂ तरणे (for लङ्घने) D₁₁ ऐपनार्थं महोदधेः —After 31ᵃᵇ, M₃ ins

1206* द्वीपे द्वीपे समुद्रस्य तस्य यागानि सन्ति वै ।
यावच्च सम्भ्रोत्स तथा तानि सार्धं प्लवंगमाः ।

—ᶜ) Ś₁ N V B₁ ₄ D₇ ₁₁ ₁₃ M₃ अधिगम्य Ñ₁ V₂ B₁ ₃ D₇ च (for तु) —ᵈ) B₃ सुसमृद्धा (for समृद्धार्था) Ñ₁ V₃ B₃ D₇ ₈ भविष्यथ (for गमि°) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ सिद्धार्था सनिवर्त्स्यथ(Ñ₁ °तथ)। V₃ कसिद्धाथा भविष्यथः B₄ समृद्धार्थो भविष्यति D₁₁ सिद्धार्थो पुनरेष्यथ —After 31 Ś₁ D₁₋₄ ₁₂.₁₃ ins.

1207* वन विज्ञातयोगेन मर्यामि च प्लवंगमाः ।

[D₁₃ नेन (for केन) D₁₃ प्रवदीपि (for मयीमि च) D₄ मर्यामि तां प्लवंगमा (for the post half)]

32 D₄ om 32–34 D₂ reads 32–34 after 4 58 29 D₃ reads before 4 59.1 while D₁₁ reads 32–34 after l 1 of 1225* —ᵃ) V₃ B₂ ₃ आश्मानं (for समुद्रं) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄.₁₂.₁₃ नेतुम् (for नतुम्) Ñ₂ V₁ ₃ D₇ आश्मानं मौ(G[ed] मस्तितो)मम्। B₃ कवेरं नेतुम् (for समुद्रं नेतुम्) D₁₁ बहुमात्मानं (for नेतुमिच्छामि) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃ ₁₂.₁₃ वानरा G(ed) आत्मानं (for भवद्भिर्) D₁₁ नीतमिच्छामि वानरा —ᶜ) D₈ Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂.₁₂.₁₃ भ्रात्रे (for भ्रातु) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃.₁₂.₁₃ स्वर्गताय महात्मने —After 32 L(ed) ins

1208* इति श्रुत्वा च तद्वाक्यं तेऽङ्गदप्रमुखास्तत ।

33 D₄ ₈ om 33 (for D₄, cf v l 32) —ᵃ) T₃ तं गृध G₂ संपातिं Cr m g as in text (for तं देशं) Ś₁ तं सवत्र समे देशा Ñ D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ ते तं(D₁₃ तु) नीत्वा(Ñ₁ * * * [illeg]) समे देशा V₁ B₁ ₃.₄ D₇ स नीत्वाय(D₇ °त्वा च) समं दशं, V₂ तं नीत्वा तु समं दशं V₃ तं नीत्वा प्रथमं देश, D₁₁ तं नी * * समं देशं —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃.₁₂.₁₃ पुण्य, D₄ T₃ M₂ Cr m g तीरं (for तीरे) —ᵈ) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃ ₁₂.₁₃ लवता(D₁₋₃ °ती D₁₃ °ता)यं प्लवंगमा Ñ₁ V₁ B₁ ₃ D₇ भवता(B₁ ₃ D₇ °ती)यं साग(V₁ °र)। B₁ D₁₁ भवतीर्थं च सागर(D₁₁ °रे)

34 D₄ om 34 (cf v l 32) —ᵃ) D₄ G₂ M₁ ₂ च Cr m g तं (for वै) D₁₂ ₁₃ तं पुन प्रत्यानिय्वा च —ᵇ) D₈ प्लवगेश्वरं (sic) (for पत°) —For 34ᵃᵇ Ś₁ Ñ₁ B₁ ₃.₄ D₁₋₃.₇.₁₁₋₁₃ subst

1209* प्रत्यानीय पुनश्चापि प्रत्यारोप्य इतोऽत्र्यम् ।

[Ś₁ Ñ₁ D₁ ₁₁ ₁₃ पुन पूर्व D₁ ₈ च संस्थित (for पुनश्चापि) Ñ₁ तत्र भोगा D₁₃ आरोप्य च (for प्रत्या °) Ś₁ D₁₁.₁₂.₁₃ तत्र भोगा प्लवंगमा (for the post half) D₁ प्लवंगमा पुनश्चेव मागराद्विमानयन्]

—ᵈ) B₁ प्रवर्तितम् (for प्रवृत्तिम्) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₃.₁₂.₁₃ Ñ₂ V D₇ च (for ते)

Colophon B₃ D₁ om —*Sarga name* Ś₁ Ñ₁ D₁ ₂ प्रवृत्तिलाभः ; Ñ₂ V₂ B₁ D₇ वानरोपप्लवर्णनं ; V₁ B₃ संपातिस्नेहने वानरोपलब्धं ; V₃ सीतान्वेषणे वानरोपलब्धं ; B₄ संपाति प्रवृत्ति D₁ सीतान्वेषणम् ; D₃ सीतावृत्तिर्नियर्ण ; D₁₁ सीतावृत्तिरुपलब्धिः ; D₁₁ प्रवृत्ति —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₁ D₁₂.₁₃ 53 Ñ₂ V₂ 55 V₃ B₄ 61 B₃ D₇ M₁ 59 D₁₋₃ T G₁ ₂ M₂ ₃ 58 D₁ 60 D₄ G₃ 57 (as in text) —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

५८

ततस्तदमृतास्वादं गृध्रराजेन भाषितम् ।
निशम्य वदतो हृष्टास्ते वचः प्लवगर्षभाः ॥ १
जाम्बवान्वै हरिश्रेष्ठः सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
भूतलात्सहसोत्थाय गृध्रराजानमब्रवीत् ॥ २
क्व सीता केन वा दृष्टा को वा हरति मैथिलीम् ।
तदाख्यातु भवान्सर्वं गतिर्भव वनौकसाम् ॥ ३
को दाशरथिबाणानां वज्रवेगनिपातिनाम् ।
स्वयं लक्ष्मणमुक्तानां न चिन्तयति विक्रमम् ॥ ४
स हरीन्प्रीतिसंयुक्तान्सीताश्रुतिसमाहितान् ।
पुनराश्वासयन्प्रीत इदं वचनमब्रवीत् ॥ ५ G 4.61.31 B 4.59.5 L 4.51.6

58

☞ B₃ missing for 1-29^b (cf. v.l. 4.57.7). V₃ missing for Sarga 58. Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ read Sarga 58 after 4.62.7 (V₂ B₄ preceded by an additional colophon). D₅ continues the previous Sarga. M₁ begins with श्रीरामाय नमः.

1 V₁ missing 1–24 and reads from st. 25 (damaged up to सवर्तां in ^d) up to colophon after 4.62.3^c —^a) Ñ₂ V₂ B₁.₃ D₇ इत्येवम्; B₄ इत्येतद् (for ततस्तद्). Ś₁ B₁ -स्वाद्, D₄.₆ -स्वादु, D₁₁ प्रश्न (for [आ]स्वाद) —^b) Ś₁ Ñ V₂ B₁.₃.₄ D₁–₄.₇.₁₁–₁₃ गृध्रराजसमीरितं —^cd) Ś₁ Ñ V₂ B₁.₄ D₁–₄.₇.₁₂.₁₃ वचनं, B₁ सहसा, D₆ तत्र स ; T G₂ वायवन् (sic), M₃ मुदिता (for वदतो). D₁ विगृह्य वचने श्रुत्वा (for ^c) ※ Ck. निशम्य वदतो हृष्टा इति पाठः ॥ Ct. वदत इत्यत्र तुमभाव आर्षः ※ Ś₁ Ñ₁ D₁–₄.₁₂.₁₃ सदा, Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ भूय ; T च वै (for वच). D₆ G₃ प्लवगोत्तमा, D₁₂.₁₀ °त्तमा ; Ck t as in text (for °र्षभा). D₁₁ प्रवास्य भवन दृष्टा यो वा नयत मैथिली ※ Ct. ततस्तदमृतास्वाद् मित्यारभ्य 'अभिनिवृत्तिमुखाः दिश वयुर्जनकसुतापरिमार्गणोन्मुखा' इत्यन्ता पञ्च सर्गाः कथुचित्कोशेषु दृश्यन्ते। तत्र पूर्वो क्तार्थविरोध स्फुरति। तान्विना कथापि सगच्छते। तथा द्विपलस्य गतिश्चिन्तनीयेति व्यर्थेन व्याख्यायते॥ Cg. ततस्तदमृतास्वाद मित्यारभ्य पञ्च सर्गाः प्रक्षिप्ता। सर्वकोशेष्वदर्शनात्तान्विनापि कथासघट्टनात्पूर्वोक्तार्थविरोधस्फोरकत्वाच्च। तथापि तं व्याख्यास्यन्ते तत इत्यादि ※

2 ^a) D₁.₄.₁₁ जाम्बु(D₅ °पू)वांस्तु ; M₁ जंगदुः (for जाम्बवान्) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₁–₄.₁₂.₁₃ G₁ M₃ च, Ñ₂ D₇.₁₂ G₁ तु (for वै) D₆.₈–₁₀ M₂ ओषधान्वानरश्रेष्ठ —^c) Ñ₂ illeg. from सहसो up to गृध्र in ^d. V₂ B₁.₃.₄ D₇ [उ]त्थाय, G₃ गृध्र (for [उ]त्थाय) —^d) Ś₁ Ñ V₂ B₁.₃.₄ D₁.₂.₁₁–₁₃ M₃ गृध्र(Ñ₂ **)राजमथा(Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ °मिदा)ब्रवीत्; D₇ गृध्रराज यथापदे (sic). G₁ -राजानिदमब्रवीत् ※ Ck. गृध्रराजानमब्रवीदिति। समासान्तविधेरनित्यत्वात् भवति. —After 2 D₁ reads st. 25–29 followed by colophon.

3 ^ab) क्व च (for केन). G₁ के (for को). D₁.₃.₄ नयति, D₁₁ नयत (sic), G₁ हरत (sic) (for हरति). G₁ M₁.₃ Ck जानकीं (for मैथिलीम्). Ś₁ Ñ₁ D₂.₁₂.₁₃ मैथिली को जहार ता (for ^b). Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ कथ पुत्रेण ते दृष्टा धि(V₂ D₇ हि)यमाणायवेक्षणा —^c) D₁.₃.₄ व्यक्त (for सर्वं). Ś₁ Ñ₁ D₂.₁₂.₁₃ सर्वमाख्याहि भद्रं ते, Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ तदाचक्ष्व महाप्राज्ञ —^d) D₁ त्वं च D₇.₁ हि त्वं (for भव)

4 D₁₁ om. 4. D₁₂.₁₃ om. 4^ab —^a) D₁ -बाणेन, M₁ -बा*ना (damaged) (for -बाणानां) —^b) D₁₂ बहु (for वज्र). Ś₁ D₁₂ प्रपातिनां; D₁ प्रपातिना, D₃.₄ प्रमाथिनां (for निपातिनाम्) M₃ (after corr. see m.) वज्रवेगनिपातिनां —For 4^cd, Ś₁ Ñ V₂ B₁.₃.₄ D₁–₄.₇.₁₂.₁₃ subst.

1210* स्वय लक्ष्मण इवामकरो वैवस्वतवपि स्थित ।

[B₄ स्व (for स्वय) D₁.₁ लक्ष्मण (for लक्ष्म) Ś₁ D₁₂ स्वयं लक्ष्मणमाथ. Ñ₁ D₁₃ स्वय लक्ष्मणा(Ñ₁ °श्रो)मित्रं मुक्तो V₂ स्वय लक्ष्मणमुक्तो (for the prior half) V₂ B₁.₃.₄ D₇ -न्वये, D₁₂ प्र* (for -वपि) Ś₁ Ñ₁ स्थिते]

—Then Ś₁ D₁₂ cont., while D₁.₄.₁₁ subst. for 5^ab

1211* तदश्रुत्वा वचनं तस्य सीताश्रुतिसमाहितम् ।

[D₁₂ दीनां हरी (for °ताश्रुति) D₁.₁₀ -समाहिता (for °हितम्)]

5 ^a) Ś₁ D₁₂ T₁ प्रतिसंयुक्तान्. Ñ₁ D₁–₃ Ct प्रीति युक्ता°, Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ प्र(B₄ प्री)तिसमायुक्तान् (for प्रीतिसंयु°) G₃ हरीन्प्रीतिसमायुक्तान् —^b) Ś₁ Ñ₁ D₁₃ -समायुक्तान्; B₁ -समीहितान्; D₁₂ ****तं (for -समा°) —For 5^cd, D₁.₄.₁₁ subst. 1211*. D₁₁ om. 5^c–6^b —^c) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ भूय (for पुनर्). Ś₁ माश्वास, Ñ V₂ B₁.₃.₄ D₇.₁₂.₁₃ धाशी (for प्रीत). D₁–₃ भूयश्चाश्वासयन्प्राज्ञो —^d) Ś₁ Ñ₁ D₂–₄.₁₂.₁₃ सर्वेवाक्यमभाषत. Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ वचनं चाब्रवीदिदं. D₁ समयमनुभाषत

G 4 61 32
B 4 59 6
L 4 51 6

श्रूयतामिह वैदेह्या यथा मे हरणं श्रुतम् ।
येन चापि ममाख्यातं यत्र चायतलोचना ॥ ६
अहमस्मिन्गिरौ दुर्गे बहुयोजनमायते ।
चिरान्निपतितो वृद्धः क्षीणप्राणपराक्रमः ॥ ७
तं मामेवंगतं पुत्रः सुपार्श्वो नाम नामतः ।
आहारेण यथाकालं बिभर्ति पततां वरः ॥ ८
तीक्ष्णकामास्तु गन्धर्वास्तीक्ष्णकोपा भुजंगमाः ।
मृगाणां तु भयं तीक्ष्णं ततस्तीक्ष्णक्षुधा वयम् ॥ ९
स कदाचित्क्षुधार्तस्य मम चाहारकाङ्क्षिणः ।
गतसूर्येऽहनि प्राप्तो मम पुत्रो ह्यनामिषः ॥ १०
स मया वृद्धभावाच्च कोपाच्च परिभर्त्सितः ।
क्षुत्पिपासापरीतेन कुमारः पततां वरः ॥ ११
स ममाहारसंरोधात्पीडितः प्रीतिवर्धनः ।
अनुमान्य यथातत्त्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १२
अहं तात यथाकालमामिषार्थी खमाप्लुतः ।
महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारमावृत्य च समास्थितः ॥ १३

6 D3 om 6^ab (cf v l 5) —a) Ś1 Ñ1 तत्र, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 हेत्र, D1–4.11.13 तात, M3 इति, L(ed) वत (for इह) —b) D3 श्रवणं (sic) (for हरणं) D4 कृतं (for श्रुतम्) —cd) Ñ1 समाख्याता, D1–4.11.13 समाख्यात (for ममा°) Ś1 D5 यच्चापि मे समाख्यात, G(ed) पुत्रेण हीदमाख्यात (for °) Ś1 तत्र (for यत्र) K(ed) वा (for च) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 पुत्रेण हि(B4 च) स(Ñ2 D7 म)माख्यात महावीर्येण धीमता

7 a) T2 गिरेर् (for गिरौ) —b) Ś1 Ñ V2 B1.4 D7.11 योजनशतविस्तरे(Ś1 Ñ2 D11 °स्तृते), B2 D5.12.13 योजनायुतविश्रुते(B2 °स्तरे, D13 °स्तृते), D2.3.4 शतयोजनविस्तृते —c) T M3 चिर Ñ1 D11 न्मापतितो, Ñ2 V2 B1.4 D7 प्रप°, B2 सप° (for निपतितो) B1.4 चाहं (for वृद्ध) Ś1 D1.2.12.13 चिरात्रा(D1 विपश्च, D2 वियद्रा) पतितो गृध्र, D3.4 त्रिजव पतितो गृद्ध —d) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D1–4.7.12–13 क्षीणवीर्यं, I1(sup lin also)2.3 °प्राय, G3 M1 क्षीण क्षीण (for °प्राण) —After 7, Ś1 Ñ1 D2–4.11–13 ins

1212* विपक्ष परिसर्पामि तीक्ष्णा दुर्गां वसुधराम् ।

[D12 विपक्षि, D13 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णां) D3.4.11 पक्षो विपरिसर्पामि तीक्ष्णदर्भां वसुधरा]

8 a) Ñ2 D3.11.13 तन् (for तं) Ñ V2 B1.2.4 D7.11 गुरहित (D7 °त), D3.4 मक्तो हि(D4 °हि)त, D1.13 स्नेहहित, D2.10 एवगत (for एवगतं) Ś1 D12 तन्मे स्नेहहित पुत्र —b) Ś1 स्वपार्श्वो Ś1 Ñ1 D2.3.12 नाम धामत, Ñ2 सुगणान्वित V2 D3 सुगणोऽहि(D3 °चि)त B1.2 च गुणोऽहित B2 स्वगुणान्वित, D1.4.7.11 सु(D11 च) गुणोचित (for नाम नामत) —c) B2 यथाकाल —d) Ś1 Ñ V2 B1.2.4 D7–4.7.11–13 प्रीणाति (for बिभर्ति) D2 तपतां (meta) (for पततां) —After 8 Ś1 D2–4.12.13 ins

1213* एककाले जनन्पथ हिमवन्तं जगाम स ।
मम भोजनविधौ च आचरन्मम्मृदर्शनात् ।

[(1.2) D1.2.4 एककाले Ś1 D12 क्षुद्धय तु पतत्रिण (for the post half) —Ś1 D12 om from l 2 up to st

9 —(l. 2) Note hiatus between the two halves. D2.13 स मे भोजनविधौ तो (sic) (for the prior half)]

9 Ś1 D12 om 9 (cf v l 8) —a) V2 D7 -कोपाश्च B1.4 -कोपास्तु, D3.4 G1 -क्रमाश्च (for -कामास्तु) —b) G1 M3 च पन्नगा (for भुजंगमा) —c) Ñ2 V2 B1.2.4 D1.3.4.7 च (for तु) D2 तीव्रं (for तीक्ष्ण) —d) D2.13 तात (for ततस्) D6 G2 क्षुधो, Ct as in text (for क्षुधा) Ñ2 V2 B1.2.4 D7.11 अस्माकं क्षुद्भय(B1 °यम्, B2 क्षुभय) तथा(D11 महत्) D1 पतत्रिणा च क्षुद्भय D2.4 क्षुद्भय च पतत्रिणा

10 b) Ñ V2 B1.2.4 D1.2.3.4.7–11.13 M3 [आ]हारासि (for चाहार) Ś1 D2.12 समा(D12 महा)हाराभिकाङ्क्षिण ऌ Cv मम चाहारकाङ्क्षिण । सहस्यर्गे पक्षी क —c) Ñ1 गते Ñ2 V2 B4 D1.3.10 Ck t गत D1 हत (for गत) Ś1 D12 प्रेक्ष्य, M1 प्राप्ते, Ck t as in text (for प्राप्तो) —d) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 G1 निरामिष Ck t as in text (for ह्यना°) Ś1 D2.12.13 स तु (D12 मम) सुतुर्गिराविह Ñ1 D1.2.4.11 मम सुतुमित्रा(D11 °त्ना) मिष

11 D4.10 om 11 —a) Ñ1 V2 B1.2.4 D7 वृद्ध भावेन, D3.4 गृध्रभावाच्च(D3 °त्तु), G(ed) वृद्ध° (for वृद्धभावाच्च) —b) Ś1 Ñ1 D1.2.11.12 क्रोधा(D2 कोपा) D3 कामा]च पतता वर, D3 वेगाद्रापततो हि स —c) Ñ2 V2 B1.2.4 D7 [अ]भिभूतेन (for परीतेन) —d) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 कुमार परिभर्त्सित, Ñ2 V2 B1.2.4 D7 कुमार पतगोत्तम

12 a) D1 G1.2 M3 माम् D2.8–10 Ct मया (for मम) D3.4.13 M3 समरोधात्, Cm k t as in text (for संरो°) —b) D2.11.12 मोहित, G1.2 M पीडित Ck t as in text (for पीडित) Ck प्रियवर्धन —c) Ś1 D1–4.11.13 यथान्यायम् Ñ2 V2 B1.2.4 D7 °तथ्यम् (for °तत्त्वम्) Ñ1 समेत्य मां यथान्यायम् —d) D1.2.4 मामयात्तुमुपक्रमे

13 a) D3.4 मया (for अहं) Ś1 Ñ1 D2.12.13 यथा यायम् B4 यथा काले (with hiatus) —b) Ś1 D2.12 कामिषार्थी G1 °पार्थं (for °पार्थी) Ś1 खमुत्प्लुत, D1 खमाप्लुत (for खमा°)

G 4 61 47 B 4 59 19 L 4 51 9 एवमुक्तस्ततोऽहं तैः सिद्धैः परमशोभनैः ।
स च मे रावणो राजा रक्षसां प्रतिवेदितः ॥ २०
हन्ता दाशरथेर्भार्यां रामस्य जनकात्मजाम् ।
भ्रष्टाभरणकौशेयां शोकवेगपराजिताम् ॥ २१
रामलक्ष्मणयोर्नाम क्रोशन्तीं मुक्तमूर्धजाम् ।
एष कालात्ययस्तावदिति वाक्यविदां वरः ॥ २२
एतमर्थं समग्रं मे सुपार्श्वः प्रत्यवेदयत् ।
तच्छ्रुत्वापि हि मे बुद्धिर्नासीत्काचित्पराक्रमे ॥ २३
अपक्षो हि कथं पक्षी कर्म किंचिदुपक्रमेत् ।
यत्तु शक्यं मया कर्तुं वाग्बुद्धिगुणवर्तिना ॥ २४

(for तात). —[d]) Ñ3 B2 D5 मां(Ñ3 B2 मा) मुवंश, V3 मा मुवाश, D1.3 तेमुवन्मा, D5.11 मामुवन्मां, D4 ते मुवतो, D6 अस्तुवन्मा, D8.11 S मामुवन्मां(D6 G1 °न्मा), D9 मामुवन्मा (for °वन्मां) B1 मामुवते महाशया —[e]) Ñ3 illeg V3 B1.3 D7 केवल (for कथंचित्). B3 केवल स्वपितु पुण्य, D11 कथंचिद्दारपुत्रस्त्व, M1 स कथंचित्कलत्रोऽसौ (sic) —[f]) G3 तेऽस्वस्मि (sic) (for ते स्वस्ति) T1 G1.2 [अ]सशय, Ñ V3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 तेन(B1 **, D1.3.4 गत, D11 मुक्त) स्वस्ति न सशय (Ñ1 *** [illeg]), D12 तेन स्वस्ति समूव (D13 °क एव) ते ꣸ Cv दिष्ट्या जीवसीत्यादि । तात दिष्ट्या जीवसि कथंचित्सकलत्रोऽसौ गतस्ते स्वस्त्यस्त्विति महर्षयो मामब्रुवन्नित्यन्वय । अत्र इशब्द पादपूरणे पाथे च कलत्र रक्षणीयस्तु (?) ।, Cr m दिष्ट्येति । असौ सकलत्र सरक्ष्य वस्तु कथंचिद्गतो हि । (Cm हे) तात दिष्ट्या जीवसि । तेऽसशाय स्वस्तीति मा महर्षयोऽब्रुवन्निति योजना ।, Cg दिष्ट्येति । असौ सकलत्र सरक्ष्यगोऽत्र कथंचिद्गत । अतस्ते स्वस्त्यासीद् सशायमिति मा महर्षयोऽब्रुवन्निति योजना ।, Ck सा सीता दिष्ट्या जीवति स्म । तस्या हनने तवोपस्करम् । दैवात्त्वयाहनना न्कूयो जातमिति । अथ महर्षयश्च मामब्रुवन् । किमिति । असौ पुरुष सकलत्रस्त्वदृष्टविषया स्व तया सगत कश्चित् । असशय सकलत्रेण गतश्चेत्तव स्वस्त्यस्तु ।, Ct 'दिष्ट्या जीवति सीता' इति पाठ । दिष्ट्या सीता त्वद्दृष्टिपथ प्राप्ता जीवति स्म त्वया तद्धननस्योपस्करत्वादेव पूजयित्वा मा महर्षयोऽब्रुवन् । असौ त्वया दृष्ट पुरुष सकलत्र कथंचित्कुशली गत , अतोऽसंशय ते स्वस्त्यस्त्विति कतक । अन्ये तु 'दिष्ट्या जीवसि तातेति' इति पाठ । हे तात ! त्व दिष्ट्या रावण प्राप्यापि जीवसीत्य ब्रुवन् । यतोऽसौ सकलत्र , अतोऽसशयमशाप्य गत । अतस्ते स्वस्ति जातमित्यर्थमाहु ꣸ —After 19 B2 ins

1217* राक्षसो वै महाभाग घोरास्सीता वरिष्यति ।

—Then B3 cont while Ñ3 V1 B1.4 D7 ins after 19

1218* कथंचिद्दारभायातु न हतस्त्व खगोत्तम ।
एष वै रावणो नाम देवदानवमर्दन ।
अटन्पर्येति पृथिवीं वरदानेन दर्पित ।

[(l 1) Ñ3 illeg from क्र up to स्त्व B1 ते (for तु) B1.3.4 खगोत्तम —(l 3) Ñ3 illeg for the prior half]

20 D13 om 20 Ś1 Ñ1 D1-4.11 om 20[ab] (for Ś1 D13 cf v l 18) —[a]) D11 शोभिते (for शोभनै) Ñ3 V3 B1.2 D7 तप सिद्धैर्म(Ñ3 illeg)हर्षिभि —[c]) Ñ3 सर्वे मे B1 न च मां (for स च मे) A Ś1 B3.4 D1.3.4.7.11 रक्षसां (for रावणो) D11 नाशो (for राजा) Ś1 D11 स यक्षरक्षसा राजा —[d]) Ñ V3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 रावणो (for रक्षसां) Ś1 D7 प्रतिवेदित, Ñ3 *** दित (illeg) V3 B1 °चोदित (for °वेदित)

21 [a]) D8-10 Ck t पश्यन्, Cr m as in text (for हरन्) —[b]) Ś1 Ñ1 D1.3.11 मैथिलीं (for रामस्य) B1 रामा रामस्य वा प्रिया —Ś1 Ñ1 B2 D1.11-13 transp. 21[cd] and 22[ab] —[c]) B1 शोकमोह , D13 क्रोधवेग (for शोकवेग) Ñ V3 B1.3 D1-4.7.11 परायणां B4 -समाहतां, D6 -समन्वितां (for पराजिताम्) Ś1 D13 वेग भ्रष्टाभिर्द्रतां ꣸ Cv r भ्रष्टाभरणकौशेयामिति साध्य (Cr °ति पाठ) । (Cv एतच्च सर्वं पूर्वेणैकवाक्य वा) ꣸

22 Ś1 Ñ1 B4 D1.11-13 transp 21[cd] and 22[ab] —[b]) Ś1 D11 रुद- (for मुक्त) G1 M1 विकीर्णकेशं मुहुर्मुहु —[c]) B1 D13 एव (for एष) Ñ1 V3 B1.4 D1-11 11 G2 M1 तात (with hiatus), Ñ1 तात (for तावद्) Ś1 एवं कालोऽत्ययस्तात (with hiatus) D13 एष कालो अजस्राद (with hiatus) —[d]) Ñ2 illeg for इति वाक्य Ś1 Ñ1 D1.11.13 धर्मभृता, D3 वाक्यविदं, D11 कालविदा (for वाक्यविदां)

23 [a]) Ś1 Ñ V3 B1.4 D1.2.3.4-10.12.13 G2 एतद् B4 इमम्, D4.6 एतस् (for एतम्) —[b]) Ś1 स्वपार्श्व- —[c]) Ñ1 न (for [अ]पि) M1 वै (for मे) D1.2.4 वार्य (for बुद्धिर्) Ś1 Ñ1 V3 B1.2 D1.11 एतच्च(Ś1 D11 द्वति)श्रुत्वा न(Ñ3 च D7 तु) मे काचिद् , D13 तच्छ्रुत्वा हरि (corrupt) मे काचिद् —[d]) Ś1 Ñ V3 B1.3 D1.3.11 बुद्धिरासीत् , B4 नासित तस्य (for नासीत्काचित्) D1.2.4 नासी काश्चित्पराक्रमे (D4 °मे)

24 [a]) D1.4 विपक्षो D5 [अ]पि M1 [अ]हं (for हि) —[b]) Ñ1 B2 D4.7-10 समारभेत्, V3 B1.3 समाचरेत् D1.3.11 M3 उपक्रमे D4 उपाक्रमेत् (for °क्रमेत्) —After 24[ab], Ś1 D1-4.11.13 ins

1219* पक्षाभ्यामावृतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
विचार्य बुध्दि बुद्ध्या च धर्मापेक्षी सुतो मम ।
अयुध्यन्स महावीर्यो रावणेन दुरात्मना ।
पुत्र सतर्पितो वाग्भि कथं त्राता न मैथिली ।
युध्यादिप्सित श्रुत्वा तौ च सीतां विनाहतो । [5]
न मे दशरथस्यापि पुत्राणामन्तरोऽधिक ।
तथा तु भूयो वक्ष्यामि भवतां दुष्प्राश्रयम् ।

श्रूयतां तत्प्रवक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ।
वाङ्मतिभ्यां हि सर्वेषां करिष्यामि प्रियं हि वः ।
यद्धि दाशरथेः कार्यं मम तन्नात्र संशयः ॥ २५

ते भवन्तो मतिश्रेष्ठा बलवन्तो मनस्विनः ।
सहिताः कपिराजेन देवैरपि दुरासदाः ॥ २६

रामलक्ष्मणबाणाश्च निशिताः कङ्कपत्रिणः ।
त्रयाणामपि लोकानां पर्याप्तास्त्राणनिग्रहे ॥ २७

G 4 61.55
B 4 59.27
L 4 58.33

[(l. 2) D1-4.13 विचार्य बुद्धु(D2.4 बुद्ध)ये बुद्धया (for the prior half) Ś1 D12 धर्षिष्ठ D1 °वैष्ठी (for °षेष्ठी) —For l. 3-6, cf. 4.62.6-7 (om. in 4.62) —(l. 4) D4 partly illeg. D1 अत (for पुत्र) Ś1 D12 पुत्र: स तेजस्वी अपि (for the prior half) Ś1 D12.13 मैथिली —(l. 5) D4 damaged for पुष्पादि —(l. 6) Ś1 दाशरथि (for दशरथ) D2 न मे दशरथ श्रीमान् (for the prior half) Ś1 पुत्रेषु तो धर्मापित (sic) D1 पुत्रश्रेष्ठोपिको मत (for the post. half) —D1.3.4 om. l. 7 —(l. 7) D13 नु (for तु) D12 वक्ष्यामि (sic) (for वक्ष्यामि) L(ed.) पौरुषाश्रय (for पुरु°)]

—Then Ś1 D1-4.12.13 cont., Ñ1 V3 D11 ins. after 24[ab], while B2 ins. (marg.) after 25[ab]

1220* स हि विश्रवसः पुत्रो भ्राता वैश्रवणस्य च ।
अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो राक्षसाधिपः ।
तीरे द्वीपे समुद्रस्य सप्तमे शतयोजने ।
तस्मिँल्लङ्का पुरी यस्य निर्मिता विश्वकर्मणा ।

[(l. 2) D2.11 वसते (for अध्यास्ते) D4 damaged from नगरीं up to लङ्का D1 राक्षसेश्वर (for °साधिप) —(l. 3) V3 D1.2.4.11 द्वीप B2 द्वीप (for द्वीपे) V3 B2 D1-4 समय (for सप्तमे) —(l. 4) V3 B2 D1.2.4 तस्या (for तस्य)]

—Thereafter Ś1 D2.12.13 further cont.

1221* तत्र सीता तु वसति सङ्गृहीता तपस्विनी ।

while B2 cont. (in marg.) after 1220*

1222* यत्रास्ते जानकी सीता राक्षसीभिः सुरक्षिता ।

—Ś1 D1.3.13 om. 24[cd] —[c]) B1.3 यद्य B4 यत्र D4.13 यत्तत्र (for यत्तु) B4 G1.2 transp. सर्वं and कर्तुं —[d]) Ñ1 D1 भविष्यति Ñ2 B1 भविता तु B3 भवि(G(ed.) °वि)तव्य (for बाल्ये) D2.11.13 °र्यचिन्तिता D4 °र्यचिन्तनात् (for °गुणवर्जिता) —After 24, Ñ2 V3 B1 D7 read 1223*

25 V1, which is damaged up to भवतां in [a], resumes from पौरुषाश्रयं (cf. v.l. 1) —[a]) Ś1 D2.12.13 यथा: B4 अत्र: D4.5.6.10 तत्र (for तत्प्र) D1 damaged for वक्ष्यामि, Ñ2 V3 B1.2 D7 श्रूयतां चाभिधास्यामि D3 तथा नु भूयो वक्ष्यामि —[b]) D2.11 प्लवगर्षभा (for पौरुषाश्रयम्) —After 25[ab], B2 ins. (marg.) 1220*, V2 damaged 25[cd] —[c]) Ś1 D12 मति सत्या: Ñ1 D3.4.11 मति हि मे D1.2.13 मति हि मे(D1 स) D6 T G1 M1.2 तु सर्वेषां (for हि सर्वेषां) —[d]) M3 न (for च) Ś1 D12 वर्तेषु पुरुषर्षभा Ñ1 D1.8.13 सर्वेषु पुरुषर्षभ, B3.4 कार्यार्थं प्रवर्तते D2.4 स मान्य पुरुषर्षभ, D11 स मान्य प्लवगर्षभा ※ Cv वाङ्मतिभ्यामित्यादौ हिशब्दः पादपूरणे। अनयोः पूर्वे पूर्वोत्तरं श्रूयतामित्यस्य हेतुतया अरिकेष्ठे वर्तेत। अपर पादपूरण इति केचित् ※ —For 25[cd], Ñ2 V3 B1 D7 subst. and read after 24, while B2 ins. after 25

1223* वाङ्मात्रेण समर्थोऽहं साहाय्ये वानरर्षभाः ।

—[e]) Ś1 V3 D1.4.11.13 यत्तु, Ñ1 D1 M2 यदि Ñ2 V3 B1.2 D7 यथा, D11 यत्र (for यद्धि) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.7.11-13 तु स (for कार्यं) —[f]) D1 [न]तत् (for तन्) V1 moth-eaten from न up to मतिमतो (see var.) in 26[b] B1 नास्ति (for नात्र)

26 Ñ1 om. (hapl.) from मति up to वन्तो in [b] —[a]) Ś1 D12 यद्वर्तन्तो, Ñ1 B4 D1-4.8-11.13 G2.3 M2 Ck, तद्°; Ñ2 V3 B1.2 D7 भवन्तोऽपि (B1 हि) (for ते भवन्तो) Ś1 D2.12.13 महावीर्या, V3 मम श्रेष्ठा (for मतिश्रेष्ठा) ※ Cv ते भवन्तो इति सम्यक् ※ —[b]) Ś1 D2.12.13 महोत्साहा Ñ2 D7 मतिमन्तो (for बलवन्तो) D1 यशस्विनः (for मन°) V1.2 B2.3 मतिमन्तो (V1 moth-eaten) यशस्विन —[c]) D4.8.10 प्रहिता M3 प्रथिता (for सहिता)

27 [b]) D2.4.13 Ct विहिता (for निशिता) Ś1 Ñ1 D1.4.11.13 कङ्कवाससः D1 ते दुरासदा (for कङ्कु°) —[d]) D4 प्राण (for त्राण) Ś1 Ñ V1.2.3 B1.2.4 D1-4.11-13 समर्थास्त्राण(V2 °प्राण) नि(B4 वि)ग्रहे D7 समर्थास्त्र पराक्रमे ※ Ck त्राणं च निग्रहश्च इति द्वन्द्वैकवद्भाव। Ct त्राणनिग्रहे त्राणे निग्रहे च यथायोग्यं समाहारद्वन्द्व ※ —After 27, B3 ins. (in marg.), while B4 ins. after 29

1224* किं पुना रावण क्षीणं कुलाम्बरकरं कपी ।
आविश्य त्वात्मनात्मा प्रायेणाम्बरचारिणाम् ।
सगुणं देशकालाभ्यां कर्मेदं नातिमादयन् ।
न हि रावणा गतिज्ञानं दैवतस्य सुधीरपि ।
प्रत्यक्षमपुण्यो हेतु स तु कार्यपराक्रमी ।
न हि पश्यामस्यमाप्य च समुद्गतेषु कर्मसु ।
उपायं कार्यसिद्धिं च दीर्घनीतिं न मानयः ।
इक्ष्वाकुणां बन्धुमानां सुराणां स्वयमाधिनाम् ।
मायायापत्तुर्षो नित्यं निविशतां महात्मनाम् ।
स हि कायाधि दीप्यन्ते विपुलानां महात्मनि ।

[B3 om.] 1 —(l. 2) B4 [भ]वे (for [आ]त्म) —(l. 5) B4 प्रत्यक्षम —(l. 7) B4 [उ]पा (for [उ]पा)]

G 4 61 56 B 4 59 27 L 4 58 34

कामं खलु दशग्रीवस्तेजोबलसमन्वितः ।
भवतां तु समर्थानां न किंचिदपि दुष्करम् ॥ २८

तदलं कालसंगेन क्रियतां बुद्धिनिश्चयः ।
न हि कर्मसु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्विधाः ॥ २९

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

28 D7 reads 28–29 after 2 —a) Ś1 V1 D2 12 13 कश (for काम) —b) D1 3 4 वीर्य (for बल) —c) D1 3 4 च (for तु) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 4 D1–5 7 11–13 समप्राणा, D4 समं किंचिद्, G1 समस्तान् (for °र्थाना) —d) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 4 D1 2 7 13 कर्म (for अपि) M1 दुर्लभ (for दुष्करम्) D5 6 11 कला नार्हति षोडशी, D12 किंचित्कर्तुं (L(ed) कर्तुं किंचिन्) न दुष्करं, G3 नाद्य किंचिद्दुरासद

29 D7 reads 28–29 after 2 —a) V1 B2 हीनेन, V2 हा**, B1 हान्या तु, B4 -सक्तेन, D2 4 भगेन, D7 हानेन (for संगेन) —b) Ś1 धर्म-, D3 6 11 कार्ये (for बुद्धि) G2 M1 क्रियतां तस्य निग्रह —B3 resumes from 29cd (cf v l 1) D13 om 29cd —c) D11 ते (for न) B4 सीदन्ति, D1–3 6 मज्जते (for सज्जन्ते) —d) Ñ2 illeg for द्विधाः Ś1 जितक्रिया (for भवद्विधा) —After 29 D1 reads 4 57 32–34 —After 29 Ś1 Ñ V1 2 B1–3 D2 4 7 11 (only l 1) (D3 4 repeat[var] after 4 62 7 D11 repeats l 1 and ins l 2–8 after 4 62 7) 13 ins D13 ins after 29ab while B4 ins 1224* after 29 and thereafter cont

1225* न हि वीर्यानुरूपं वो भूमौ प्रायोपवेशनम् ।
सत्त्वनिम्नगाम्भीर्यैरूपयौवनशालिनाम् ।
उत्तिष्ठत न युक्तं वै कृत्वा कार्यविनिश्चयम् ।
कृते पुरुषकारे हि मरणं नाभिजायते ।
स्थिरविनयविशालचक्षुषः
सदृशगजेन्द्रसमानवक्षसः ।
कुलबलमनुरूपमात्मनः
कुरुत न गर्हितमन्यथा त्रपा । [5]

[D12 om l 1 —(l 1) B3 om, Ñ2 illeg for the prior half L(ed) च (for हि) Ñ1 V1 2 B1–4 D2 4 (both first time) 7 12 (first time) [इ]दम् (for वीर्य) D2 (first time) वो D13 च (for वो) D3 4 11 (all second time) न ते (D11 °ते) न्ननुरूप वो (for the prior half) Ś1 Ñ1 D2 13 मौन (for भूमौ) —After l 1, B4 ins

1225(A)* प्राणायामपरा भूत्वा घृतपाना भविष्यथ ।,

while D11 reads 4 57 32–34 —(l 2) B1 3 -बलविक्रम (for -रूपयौवन) —(l 3) V1 उत्तिष्ठध्व B3 (with hiatus) अयुक्त (for न युक्त) Ñ2 om V1 2 B D7 11 हि, D2 4 (both first time) 13 च (for वै) B4 D2 4 (both first time) स्वकं वीय (B4 कार्ये) (for कृत्वा कार्य) Ñ1 V1 2 B1–3 D7 स्वकं कार्यमनुष्ठितं D2 4 (both second time) मात्र कार्यविनिश्चिते, D11 [इ]युक्तो कार्यमनन्वितैः (for the post half) —(l 4) D3 4 (both times) कारेण (for -कारे हि) D11 कृतं पुरुषकारो हि (for the prior half) Ñ2 V1 D3 4 (both first time) नाशिष्यत्वे (M1 °भि***[illeg]) V2 B D7 नाभि (V1 °भि, D7 °भि) बाधते, D2 4 (both second time) नैव बाध्यते D11 नैव रोचयेत् (for °जायते) —(l 5) Ñ1 V1 2 B1 3 D7 मति B3 अति (for स्थिर) Ś1 Ñ2 V2 B D2 3 (both times) (second time) 7 11–13 -नयन, D4 (first time) वक्षः (for चक्षुष) —(l 6) Ñ2 V2 3 B D7 प्रवर (B4 पवन) गज (thereafter D3 om up to l 8) इकराभवाद्य D3 4 (both second time) 11 प्रवरगजेन्द्रसमानवाह्व (D11 °पानद (sic)) D13 सदृशगजेन्द्रसमानवक्षसा —(l 7) Ñ2 V1 2 B1–3 D11 किमिदम् B4 कथमिदम् D3 (first time) 13 तुद बलम् (for कुलब°) V1 भजन्य (for अनु) Ñ2 B1 सद्भारस्त (for आत्मन) D3 4 (both second time) किमिदम्बलमनुरूपमात्म (D4 °आनुरूप स्व) —(l 8) D1 (first time) स्व गुरुतां (for कुरुत, D2 (first time) [अ]गर्हितम्, D12 विगर्हितम् (for न गर्हि°) Ś1 अत्र पतित L(ed) अथ विक्रम च (for अन्यथा त्रपा) Ñ1 V2 B1–3 कुरुत (V2 °त) विगर्हितमन्य(V1 °न्य)त्रपा V1 कुरुते विगर्हितमनत्रपा (sic) B4 कुरुत विगर्हितमन्यथा, D3 (second time) कुरुत विगर्हित मन्यत्रपा D4 (second time) विगर्हितमात्मत्रपया त्रपया]

—Thereafter D4 (after repetition) 12 read colophon

[*Sarga name* D1 12 कुशकीर्तन (D11 °न) —*Sarga no* (figures words or both) D1 om D11 61]

५९

ततः कृतोदकं स्नातं तं गृध्रं हरियूथपाः ।
उपविष्टा गिरौ दुर्गे परिवार्य समन्ततः ॥ १

तमङ्गदमुपासीनं तैः सर्वैर्हरिभिर्वृतम् ।
जनितप्रत्ययो हर्षात्संपातिः पुनरब्रवीत् ॥ २

कृत्वा निःशब्दमेकाग्राः शृण्वन्तु हरयो मम ।
तत्त्वं संकीर्तयिष्यामि यथा जानामि मैथिलीम् ॥ ३

अस्य विन्ध्यस्य शिखरे पतितोऽस्मि पुरा वने ।
सूर्यातपपरीताङ्गो निर्दग्धः सूर्यरश्मिभिः ॥ ४

लब्धसंज्ञस्तु षड्रात्राद्विवशो विह्वलन्निव ।
वीक्षमाणो दिशः सर्वा नाभिजानामि किंचन ॥ ५

ततस्तु सागराञ्शैलान्नदीः सर्वाः सरांसि च ।
वनान्यटविदेशांश्च समीक्ष्य मतिरागमत् ॥ ६ G 4 59 6 B 4 60 6 L 4 58 6

Colophon —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D2 13 15 संपातिवाक्य, Ñ2 D7 वानराश्वासनं, V2 सीतान्वेषणे वानराश्वासन, V3 D3 4 वानराश्वास B1 दक्षिणदिग्विषये वानराश्वासन, B3 4 वानराश्वासन, B2 वानरप्रत्याश्वासन, D2 सीतान्वेषण प्रवृत्त्युपलम्भ D12 सीताप्रवृत्त्युपलम्भ —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 4 11 12 om Ñ2 V3 D5 8 10 T G1 2 M2 3 59 B2 3 62 B4 66 D1 35 D3 M1 60 D7 63 D11 G3 58 (as in text) —After colophon D3 concludes with राम, G with श्रीरामाय नम, while D7 ins l 17–31 of App I (No 24)

59

☞ B3 missing from Sarga 59 up to 4 62 7 M1 begins with श्रीरामाय नम

1 Before 1 D3 reads 4 57 32–34 G3 mostly illeg (for ab —a) D6 कृत्वा (for कृत) D8 11 भ्रातुर (for स्नात) D3 कृतोदक भ्रातुरथे —b) Ś1 Ñ1 D2 13 14 गृध्र त (by transp) —c) Ś1 Ñ1 D2 13 15 गिरे गृह Ñ2 V1 D1 3 4 गिरिस्तटे D5 8 10 गिरौ रम्ये D11 गिरिशृङ्गे G1 M2 गिरौ तस्मिन् (for गिरौ दुर्गे) V2 3 B1 2 4 D7 उपविष्ट गिरितटे —d) Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1 [उ]पतस्थिरे V1 [अ]वतस्थिरे (for समन्ततः)

2 a) Ñ2 V2 3 B1 2 4 D7 ततो (for तम्) —b) Ś1 Ñ V B1 2 4 D1 4 12 13 निशम्य (B1 °सम्य) D1 3 7 11 निशाम्य (for तैः सर्वैर्) M1 कपिसंयुत (for हरिभिर्वृतम्) —c) D1 3 4 11 स स्वस्थ G2 सजात (for जनित) —d) M1 वाक्यम् (for पुनर्)

3 a) D13 [अ]भिशब्दम् (for निःशब्दम्) Ś1 D2 12 13 अव्यग्रा , Ñ2 आकाश D4 एकाग्र D7 °म (for एकाग्रा) —b) Ś1 D2 शृण्वतो D13 शृण्वन्त (for शृण्वन्तु) Ñ1 V B1 2 4 D7 शृणुत (B1 °त) प्लवगेन्द्रा —c) Ś1 V1 2 B1 2 4 D1 3 4–13 Ct तथ्य V3 पृष्टा D3 4 तथा Ch as in text (for तत्त्व) —d) Ś1 Ñ2 D2 12 13 यस्मात् , Ñ2 V B2 4 D7 येन (for यथा) D3 4 4 ज्ञास्यथ, D11 जानासि, D13 °ति (for जानामि) V1 B2 4 D11 जानकीं (for मैथिलीम्) B1 येन जानीत जानकीं (also in marg °नामि मैथिलीं)

4 a) B4 T3 तस्य D6 (after corr) शिखरात् (for शिखरे) —G3 illeg for 4ab —b) D5 8 10 [अ]नघ T ह्यह (for वने) Ś1 Ñ1 B1 4 D1 2 12 13 पुरास्मि पतितो भृश (B1 4 दिव) Ñ2 V B2 D3 4 7 पुरास्मि (V3 यथाह) पतित क्षितौ (V2 पद्गे V3 पथे [sic] V1 B2 हते) D11 पुरास्मिन्पतितोऽभव —c) Ś1 D2 12 13 दाहदग्ध , Ñ V B1 2 4 D1 7 दाहद्रुत , D3 4 खेदद्रुत , D5 8 11 G M2 सूर्यताप (for सूर्यातप)

5 a) B2 न लब्ध (hypm) (for लब्ध) V1 moth eaten from ज्ञस्तु up to first ना in d D1 [अ]थ, D3 4 11 च (for तु) —b) Ñ2 V2 B1 2 4 D1 3 4 7 11 सरभो (for विवशो) Ś1 D2 12 13 सह (D13 सातु)जो व्याकुलेन्द्रिय , Ñ1 **** कुलेन्द्रिय (illeg) —c) B1 4 D1 4 6 8 10 12 वीक्षमाणो (for वीक्ष°) G1 M2 चैव (for सर्वा) —d) Ñ2 V B1 2 4 D7 तस्तत , D1 3 4 मै दिश (for किंचन)

6 a) D2 ततोर्ध्वं Ś1 Ñ1 D1 4 6 12 13 G1 सर्वान् (for शैलान्) ※ Cr ततस्तु सागरानित्यत्र द्विधि पाठानिति मद्वचनम् ※ —b) D1 तीर्थानि च D3 4 विन्ध्यशैलान् (for नदीः सर्वाः) Ś1 N1 D2 13 14 शैलांश्चैव वनानि च —c) D2 [उ]पविदेशांश्च , D5 10 च प्रदेशांश्च T1 2 M2 [उ]द्दविदेशां (for [अ]टविदेशांश्च) D1 3 4 वनान्वीक्ष्य नद्यश्चैव —d) D4 G1 M1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) D1 3 4 निरीक्ष्य स्मृति रागमद् (D1 °रागमवद् [metri causa]) D3 4 10 निरीक्ष्य मतिरागता —For 6cd Ś1 Ñ1 D2 13 13 subst

1226* सरांसि च नदीश्चैव विन्ध्याद्यानुपत्यकान् ।
[Ś1 D2 13 स्मृतिरागमवान् (sic)]

—For 6 Ñ2 V B1 2 4 D7 subst

1227* अवेक्ष्य सागरोद्देशानद्रीः शैलान्वनानि च ।
सरांसि निर्झरांश्चैव पश्चात् स्मृतिरावित ।

[(l 1) D7 अवेक्ष्य D11 ततस्तु (for अवेक्ष्य) V1 moth eaten from देशान् up to च B1 D1 नगी (for नदीः) V3 B1 शैल (for °शान्) —(l 2) Ñ2 V1 2 D7

G 4 59 7 B 4 60 7 L 4 52 7 हृष्टपक्षिगणाकीर्णः कन्दरान्तरकूटवान् ।
दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति निश्चितः ॥ ७
आसीच्चात्राश्रमं पुण्यं सुरैरपि सुपूजितम् ।
ऋषिर्निशाकरो नाम यस्मिन्नुग्रतपाभवत् ॥ ८
अष्टौ वर्षसहस्राणि तेनास्मिन्नृषिणा विना ।
वसतो मम धर्मज्ञः स्वर्गते तु निशाकरे ॥ ९
अवतीर्य च विन्ध्याग्रात्कृच्छ्रेण विषमाच्छनैः ।
तीक्ष्णदर्भां वसुमतीं दुःखेन पुनरागतः ॥ १०
तमृषिं द्रष्टुकामोऽस्मि दुःखेनाभ्यागतो भृशम् ।
जटायुषा मया चैव बहुशोऽभिगतो हि सः ॥ ११
तस्याश्रमपदाभ्याशे ववुर्वाताः सुगन्धिनः ।
वृक्षो नापुष्पितः कश्चिदफलो वा न दृश्यते ॥ १२
उपेत्य चाश्रमं पुण्यं वृक्षमूलमुपाश्रितः ।
द्रष्टुकामः प्रतीक्षे च भगवन्तं निशाकरम् ॥ १३

पश्यन् (for पश्यत) V2 पश्य स्तुतिरथाविशत् (for the post half)]

7 a) Ś1 D3 12 13 शुभ, D1 4 11 सूत्र (for हृष्ट) V1 पुष्ट (for पक्षि) G2 समाकीर्ण, M1 (after corr inf lin as in text) -जनाकीर्णं — b) V1 सुदर (for कन्दर) Ś1 Ñ1 V B2 4 D2 3 5–11 Ct [उ] दर, Ñ2 B1 -[उ]दक, D1 4 [उ]दार, Ck as in text (for -[अ]न्तर) V2 B1 3 -कूपवान्, D1 3 4 शृङ्गवान् (for -कूट°) — cd) Ñ2 illeg from धे up to य D3 [उ]त्तरे (for [उ]दधेस्) V B1 4 D1 कूले (for तीरे) Ś1 D1 4 11–13 मे स्मृति (D11 °त) Ñ1 मे मति, Ñ2 V B3 2 1 D1 वानरा, D3 M3 निश्चय (for निश्चित)

8 a) G2 अत्र (for चात्र) D1 3 4 [आ]श्रम पुण्य (for °म पुण्य) Ś1 Ñ1 D2 12 13 अस्मिन्नत्याश्रम पुण्य, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D7 11 अस्ति चा(Ñ2 D11 वा)श्रम पुण्य, V2 अस्ति तात्राश्रम पुण्य, G1 आसीदत्राश्रम पुण्य — b) Ś1 Ñ V B1 3 4 D1–4 7 11–13 G1 सुपूजित (for °तम्) —V3 illeg for 8c–9b — c) Ś1 Ñ1 D2 12 13 मुनिर् (for ऋषिर्) D5 (marg gloss) चन्द्रमा (for निशाकरो) Ś1 M1 नाम्ना (for नाम) — d) D8 13 तस्मिन् (for य°) Ś1 D2 7 13 तस्मिन्नुग्रतपोऽभवत् (D13 °धन) Ñ1 तस्या*** कर्मण (illeg) Ñ2 तस्मिन्नुग्रत**भूत्, V1 3 B1 3 4 M2 (after corr sec m inf lin) य(V1 2 B4 त)स्मिन्नुग्रतपा समभूत्, G1 यस्मिन्नुग्रतपा वसत् ❀ Cg भवद्वाचत्, Ck t उग्रतपाभवदिति सन्धिश्छान्दसः (Ct °सार्थं) ❀

9 V3 illeg for 9ab (cf v l 8) — b) Ñ2 illeg V1 3 B1 3 4 D7 उषितं गिरौ D3 8–10 ऋषिणा गिरौ (for ऋषिणा विना) Ś1 D1–3 12 13 तेनाहमु(D1 °ह म्यु)षित सह D8 11 तेनेहाभ्युषितो गिरि — d) M1 च (for तु) G2 नानानगविशोभित —For 9cd Ś1 Ñ (Ñ1 illeg) V B1 3 4 D1–4 7 11 12 subst

1228* स्वर्गतस्य शतं त्र्येकं द्वे तात वसतो मम ।

[Ñ1 illeg for स्वर्गतस्य D11 हि (for तु) V2 illeg for the post half]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2 12 13 cont

1229* ततो गिरितटे ह्यस्मिन्नुग्रपक्षतनूरुह ।

10 a D1 om 10–11 — a) Ś1 Ñ1 D2 3 8 12 13 T1 G2 तु (for च) Ś1 Ñ1 D2 12 13 गिरि, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 शैल (for विन्ध्य) —V1 illeg from 10b up to द्रष्टु in 11a — b) Ś1 D13 समा Ñ1 D2 12 सम (for शनै) D3 8 11 ऋषेर्दर्शनलालस —Ś1 om 10cd — c) D7 तीक्ष्णां दुर्गां (for तीक्ष्णदर्भां) — d) G2 कृच्छ्रेण (for दुःखेन) D11 विषतास्यह (for पुनरागत) Ñ1 D2 12 13 कृच्छ्रास (D13 कृ**)मुदपाक्रम (Ñ1 °द*** (illeg)) Ñ2 V1 3 B1 3 D7 विषमाणि सु(Ñ2 D7 सम)दु स्थित, B4 D3 4 कृच्छ्रेण विष(D3 °ह)मास्यहं, L(ed) गहना चाप्युपागम

11 D1 om 11 V2 illeg up to द्रष्टु in a (for both cf v l 10) Ñ1 illeg from दु up to गतो in b — a) D11 द्रष्टुकामोऽस्मिन्, D3 4 द्रष्टुमिच्छामि (for °कामोऽस्मि) — b) D3 4 [अ]त्याहतो, M2 [अ]त्यागतो, Ct as in text (for [अ]भ्यागतो) V B1 3 D7 प्रसन्न कृतवान्नृश (D7 °नहं) — c) Ñ2 V B1 3 4 D3 4 7 11 सार्धं G2 M1 चापि, G(ed) पूर्वं (for चैव) Ś1 Ñ1 D2 12 13 सार्धं — d) Ś1 Ñ1 D2 6–13 M1 Ct [s]भिगतो जटायुषा पूर्वं V1 D4 [s]पि गतो, D13 स्वर्गं गतो (corrupt) (for [s]भिगतो) V1 [s]पि (for हि)

12 a) D4 अस्य (for तस्य) T1 -नाताभ्यासे (for पदा°) Ś1 Ñ1 D13 अभ्याशाच्चाश्रमे पुण्ये Ñ2 V B1 3 4 D1–4 7 11 13 अभ्यासे चा(D11 °सश्चा)श्र(V2 illeg from श्र up to 13b)माद्(D2 13 °मे)पुण्याद्(Ñ2 V2 D2 13 °ण्ये) — b) Ñ2 B1 3 D1 7 सुगन्धय (for °न्धिन) — c) D1 3 4 न तत्र, D4 7 वृक्षाणा T2 वृक्षो वा (for वृक्षो न) — d) M1 न गोचरे V1 3 B1 3 M2 [अ]त्र दृश्यते D1 नगो भवेत्, D3 न गोचरे D4 नगो वने D6 G1 M1 3 न विद्यते D7 [अ]पि दृश्यते (for न दृश्यते) G2 अफलो नात्र विद्यते —For 12cd Ś1 Ñ1 D2 11–13 subst

1230* पुष्पवन्तः सदा वृक्षाः फलवन्तश्च सर्वशः ।

[D11 च वृक्षाश्च (for सदा वृक्षाः)]

13 V2 illeg for 13ab (cf v l 12) — a) Ś1 Ñ1 D12 उपगम्य V1 B1 3 D3 13 उपेत्य (for उपेत्य) Ś1 Ñ1 D13 चाश्रमद्वारात्, Ñ2 V1 B4 D7 चाश्रमद्वारि, B3 चाश्रमद्वार

अथापश्यमदूरस्थमृषिं ज्वलिततेजसम् ।
कृताभिषेकं दुर्धर्षमुपावृत्तमुदङ्मुखम् ॥ १४

तमृक्षाः सृमरा व्याघ्राः सिंहा नागाः सरीसृपाः ।
परिवार्योपगच्छन्ति दातारं प्राणिनो यथा ॥ १५

ततः प्राप्तमृषिं ज्ञात्वा तानि सत्त्वानि वै ययुः ।
प्रविष्टे राजनि यथा सर्वं सामात्यकं बलम् ॥ १६

ऋषिस्तु दृष्ट्वा मां तुष्टः प्रविष्टश्चाश्रमं पुनः ।
मुहूर्तमात्रान्निष्क्रम्य ततः कार्यमपृच्छत ॥ १७

सौम्य वैकल्यतां दृष्ट्वा रोम्णां ते नावगम्यते ।
अग्निदग्धाविमौ पक्षौ त्वक्चैव व्रणिता तव ॥ १८

द्वौ गृध्रौ दृष्टपूर्वौ मे मातरिश्वसमौ जवे ।
गृध्राणां चैव राजानौ भ्रातरौ कामरूपिणौ ॥ १९ G 4. 59. 20 B 4. 60. 19 L 4. 52. 19

D5.11 चाश्रमद्वार, D6 [अ]भ्याश° (for °म पुष्प). D3.4 तमेवाहमृषिं द्रष्टुं, D11 उपेक्षास्त्वाश्रमद्वार —d) G1 उपागत (for °श्रित) —e) Ś1 D7 प्रतीक्ष्ये च, Ñ1 V1.2 D3.6.10.12.13 T2 M1.2 प्रतीक्षे(M1 °क्ष्ये)हं, D1 प्रतीक्षेप D3.4 °क्षे स्म D11 G1 °क्षेहं, G(ed.) °क्षे त (for प्रतीक्षे च).

14 D3 om. 14ab —a) M1 [अ]पश्यद् (for °श्यम्). Ś1 Ñ V B1.2 D1.4.7–13 अथ(B2 कथ) पश्यामि(V3 illeg. from दि up to b D1 °श्य) दूरस्थम् —b) B3 D1.3.11 ज्वलन (for ज्वलित) —d) Ś1 Ñ1 D2–4.11–13 आगच्छन्तम्, G1 उदावृत्तम्, Ch. t. as in text (for उपावृत्तम्). Ñ1 illeg. N2 V B1.2.4 D7 उपातिकान् (for उदङ्मुखम्).

15 ab) Ñ2 D7 चमरा D1 वानरा D2.13 सृमर, D6 (marg. gloss) शाखामृगम्; D11 सूकरा (for सृमरा). D1.3.4 transp. व्याघ्रा and सिंहा. V1 D3.8–10 नाना (for नागा) —c) Ś1 D2.12.13 तु गच्छन्ति Ñ2 V B1.2.4 D3.4.6.7.11 [अ]नुग°; L(ed.) [अ]भि° (for [उ]पगच्छन्ति) —d) Ś1 D12.13 मातर Ñ1 D6 G3 M3 धातार D5 दातारं (sic) (for दातारं) Ñ2 V B1.2.4 D7.11 धातारमिव (B2 °ह) देहिन; D3.4 प्राणिनो मातर यथा.

16 V3 illeg. for 16a —a) D11 प्रयात तम् (for तत प्राप्तम्) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D2.7.12.13 समाप्ते तमृषिं (Ś1 D13 तं मुनिं) दृष्ट्वा D3.4 प्रविष्टमथ तं ज्ञात्वा —b) M3 (after corr. inf. lin. as in text) सर्वाणि (for सत्त्वानि). N2 V B1.2.4 D7 दिव्य(V3 ** [illeg.]) स्त प्रययुर्नत, D1.4.6.12 तं सत्त्वाश्चो(D12 सर्वे ते) देतो ययु —Ś1 D12 om. 16cd —c) D6 प्रहृष्टे (for प्रविष्टे) Ñ V1.2 B1.2.4 D2–4.7.11.13 प्रविष्टस्येव भवनं, V3 यथा प्रविष्टे भवन —d) Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11 सर्वं, D13 राजय (sic) (for सर्वं).

17 a) Ś1 N1 D1.4.12–13 तु(D2.3.4 च) प्रेक्ष्य. Ñ2 V B1.2.4 D7 दृष्ट्वा तु (by transp.) G1 च दृष्ट्वा (for तु दृष्ट्वा) D13 मा (for मां) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11.13 तुष्टो (D1 °ष्टो) M3 यत्र M1 प्रीत (for तुष्ट) T ऋषिस्तु दृष्ट्वा मां तु(T2 स) G1 ऋषिस्तु मां प्रसन्न —b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.12–13 प्रविवेश (for °ष्ट) Ś1 N2 D2.12.13 तत; Ñ2 V1.2 B1 D7 विशु V3 मुनि, B2 प्रभुः; D2.4.13 प्रति (for पुन) —Ñ1 om. 17cd. D13 transp. 17cd and 18 —c) Ś1 Ñ2 V B1.2.4 D1–4.7.12–13 स (D12.13 मु) मुहूर्तादभिनिष्क्रम्य D4.6.11 मुहूर्तमात्राद्विनिष्क्रम्य,

—d) N2 V1.2 B1.2 D7 स(N2 D7 च) पृष्टवान् (for अपृच्छत) B4 पर्यपृच्छत मां तत D1.3.12 ततो वचनमब्रवीत्; D6.11 मा प्रष्टुमुपचक्रमे —After 17, Ñ2 V B1.2.4 D7 ins.

1231* वर्णवैकल्यमालोक्य पप्रच्छोच्च पराक्रमम् ।
नाभिजानामि पूर्वं त्वा यथा दृष्ट्वाद्य गतवत् ।

[(l. 1) V1 D7 कर्ण (for वर्ण) B1.2 वैक्लव्यम् (for वैकल्यम्).]

18 D2.13 transp. 17cd and 18 —a) D3.4 लोमशं (for सौम्य) D12 कैवल्यतां (metri.) (for वैक°) Ś1 Ñ2 D2.12.13 लोमशं तु (D2.13 °म) विक Ś1 D13 °क)र्ष दृष्ट्वा D1 लोमशं विकृतां दृष्ट्वा, M2 सौम्य वैकल्यतां दृष्ट्वा —b) Ś1 D2–4.12.13 न स(Ś1 मामि D12 न वि)जानामि मां मुनि, Ñ1 ********नि (illeg.) D11 रोमहीनो च न शक्तं. Cg. ते नावगम्यत इत्यत्र त इति पदच्छेद (Cg. भिन्नपदम्).

—For 18cd, N2 V B1.2.4 D7 subst.

1232* तव निकृतां दृष्ट्वा रोमाणां न ज्ञानवानहम् ।

[B2 रोमाणाम् (sic) (for रोम्णां न) B2 को नानुजानामि (for the post. half).]

—c) G3 M1 अग्निदग्धाव Cm. g. t. as in text (for अग्निद°) N1 D1.6.11 शमौ (for इमौ) Ś1 D2.12.13 विनिर्दग्धावुभौ पक्षौ —d) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D1.4.6.7.11–13 शरीरं च व्रणानि मे(N2 V1.2 B1 D7 ते B1 °यते; D6.11 °स्तव) V3 शरीरे च****(illeg.) D3.4.10 Ct. प्राणाः क्वापि शरीरके, G3 M1 शरीरं व्रण(M1 निर्दग्ध)मिदं तव; G(ed.) शरीरं च व्रणाहतं

—After 18, N1 ins.

1233* स मुहू*****(illeg.)ततो वचनमब्रवीत् ।

19 a) N2 V B1.2.4 D1.2.4.7–10 M3 गृध्रौ द्वौ (by transp.) B1 वा (for मे) Ś1 Ñ2 D2.12.13 यथा (Ś1 D13 द्वया Ñ2 illeg.) दृष्टपूर्वौ द्वौ तु —b) Ñ2 V1.2 B1.2 D7 मारुतस्य समौ B4 मारुतस्येवमौ G(ed.) वायुसमौ —c) Ś1 N1 D2–4.12.13 गृध्राणां महावीर्यौ —d) B4 राम (for काम) —For 19, D11 subst.

1234* न ज्ञातोऽसि मया पूर्वं यतो भोऽद्यापि किंचन ।
सत्वानि(?) यौवनं तवं दर्शनं कारणम् ।

G 4 59 21 B 4 60 20 L 4 52 20
ज्येष्ठस्त्वं तु च संपातिर्जटायुरनुजस्तव ।
मानुषं रूपमास्थाय गृह्णीता चरणौ मम ॥ २०

किं ते व्याधिसमुत्थानं पक्षयोः पतनं कथम् ।
दण्डो वाय धृतः केन सर्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ २१

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

20 a) N2 V3 D7 तु तत्र V1 2 B4 तत्र तु (V1 च) B1 3 तस्य च G1 M1 तयोस्तु G2 M3 स (M3 हि) त्वं तु (for स्त्व तु च) V2 B1 3 4 सपाती D5 M2 सपाते (for °तिर्) Ś1 Ñ1 D1 4 12 13 G(ed) तयोर्ज्येष्ठस्तु (G(ed) °श्च) सपातिर् ; D6 8 10 ज्येष्ठोसितस्त्वं सपाते D11 त्व ज्येष्ठस्तात सपाते — b) Ś1 N1 D1 4 13 तु (D1 2 4 च) नथ पज ; N2 V B1 1 D7 अनुजश्च ह (for अनुजस्तव) D12 जग * * * घयन — c) T वपुर् (for रूपम्) — d) M1 गृह्णीत्व (sic) (for गृह्णीता) N2 V B1 2 4 D7 11 पादौ ममहनुर्मम (B1 °स्तव) — For 20cd Ś1 N1 D1-4 12 13 subst

1235* समामहीतौ चरणौ रूपमास्थाय मानुषम् ।

[Ś1 समामहीतौ Ñ1 D3 4 म(N1 स)मागीतौ D1 तौ प्रगीतौ D2 13 मम (D13 °मा) गृहीता (for समागीतौ)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 cont while Ñ2 V B1 3 4 D7 11 ins after 20

1236* तस्या तुल्य न पश्यामि वर्पेण च बलेन च ।
त्रिचिनोमि जगत्सर्वं तयोस्तुल्यो न विद्यते ।

[(l 1) N2 V B1 2 3 D7 तयोस (for तस्या) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 रूपेण V1 °पेण (for भीर) —(l 2) N2 V B1 3 D7 त्रिवि (N2 V1 2 D7 °वि) स च (B1 तु) B2 त्रिविश्व (subm) D2 त्रिचीयाति D3 त्रिचिन्वाति (sic) D13 त्रिनयाति (for त्रिचिनोमि) N2 V2 3 B1 2 D7 इतर (for सर्व) V3 त्रिविश्व स्याम इतर (for the prior half) D1 तव (for तयो) Ñ2 V2 3 B1 2 D7 11 पुरुष (for तुल्यो)]

—Then Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 further cont

1237* कस्य कर्मामिदं दुःखं प्राप्तवानसि सांप्रतम् ।

[Ś1 Ñ1 D13 इम (sic) (for इ°)]

21 V1 moth eaten up to धृत in ° —a) D1 किं तु V2 B1 व्याधे (for व्याधि) B1 2 समुत्पन्न (B1 °स्) (both sic) (for °त्थानं) Ś1 N1 D1-4 12 13 कस्ते व्याधि समुत्पन्न ✻ Ck t व्याधिसमुत्थानमिति पाठे तत्पुरुष ✻ —b) Ś1 N1 D1 4 12 13 पक्षाणां (for पक्षयो) D2 पतितं (for पतन) —c) Ś1 D1 2 3 13 M3 वा (D3 च) ये इव ! B1 वा पतित B2 वाय पतित (hypm) D1 2 11 वा निरत ; Ck t as in text (for वार्य धृत) T तथो वा (T2 नाथ) ये हत कन —d) Ś1 N1 D1 2 4 12 13 सर्व माख्यातुमर्हसि N2 V B1 2 4 D7 तस्य (V1 कथा V2 3 त्व) मिच्छामि वेदितुं D2 समाख्यातुं त्वमर्हसि —After 21 D1 2 4 13 ins

1238* दुरितं त्वां समास्थाय मम प्रव्यथते मन ।

[L(ed) त्वा (for त्वां)]

Colophon D1 2 3 om —Sarga name Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 निशाकरदर्शन Ñ2 V3 B1 D7 निशाकरदर्शनं सर्गः V1 B1 4 निशाकरसु(V1 ******[moth eaten]) दर्शनं V2 निशाकरसुनिदर्शनं D11 निशाकरकथनम् —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D2 4 12 13 om Ñ1 V2 56 V3 B1 61 B2 D7 11 T G1 2 M2 3 60 D7 M1 61 D13 G3 59 (as in text) L(ed) 52 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

६०

ततस्तद्दारुणं कर्म दुष्करं साहसात्कृतम् ।
आचचक्षे मुनेः सर्वं सूर्यानुगमनं तथा ॥ १
भगवन्व्रणयुक्तत्वाल्लज्जया चाकुलेन्द्रियः ।
परिश्रान्तो न शक्नोमि वचनं परिभाषितुम् ॥ २
अहं चैव जटायुश्च संघर्षाद्दर्पमोहितौ ।
आकाशं पतितौ वीरौ जिज्ञासन्तौ पराक्रमम् ॥ ३ G. 4. 60 6 B. 4. 61. 3 L. 4. 53 9

60

☞ B3 missing for Sarga 60 (cf. v.l. 4.59). D1.3.4 cont. the previous Sarga. M1 begins with श्रीरामाय नमः.

1 a) D5.9 तु (for तद्). — b) D8–10 Ct सहसा; Ck as in text (for साहसात्). — d) T2.3 M3 (before corr. as in text) तदा, Ct as in text (for तथा).

2 a) D5 भग- (for व्रण-). — b) D3.4 G2.3 M त्या (D6 M3 च्या)कुलेन्द्रियः. — c) G3 M3 बाष्पकद्धो; Ck.t as in text (for परिश्रान्तो). — d) T2.3 M Ck.t प्रतिभाषितुं. —For 1–2, Ś1 Ñ V B1.3.4 D1–4.7.11–13 subst.:

1239* एवमुक्तस्त्वहं तेन श्लक्ष्णया परया गिरा ।
अनुजं संस्मरन्किंचिद्बाष्पपूर्णमुखोऽभवम् ।
स बाष्पवेगः सहसा नदीवेग इवागतः ।
वार्यमाणः प्रयत्नेन यत्नान्मे समवर्तत ।
धारयित्वाश्रुवेगं तु स्वात्मदेहसमुत्थितम् ।
निवेदयामि स्म तदा महर्षेः स्वकृताञ्जलिः ।
भगवन्प्रतिरुद्धोऽस्मि लज्जयावनताननः ।
उदाहर्तुं न शक्नोमि बाष्पसंरुद्धमुखोऽस्म्यहम् ।
स्वपातिनं मां भगवन्विद्धि दुष्कृतकारिणम् ।
भ्रातरं तस्य वीरस्य ज्येष्ठमिह जटायुषः ।
स्वपापकर्मदोषाद्धि विनाशाद्दिवसान्तरम् ।
तत्तदा दारुणं कर्म सहसा दुष्करं कृतम् ।
सूर्यानुगमनं घोरं यावदस्तमनं रवेः ।
कारणं चाभिधास्यामि येन पक्षाविमौ मम ।
विनिर्दग्धौ विरूपौ च भगवञ्श्रोतुमर्हसि ।

[(l. 1) Ś1 D13 (ऽ)स्मि (for तु). Ñ2 V B1.3.4 D7.12 तदा (D12 श्लक्ष्ण) परोक्षिता चच (for the post. half). —(l. 2) V1 moth-eaten from स्मरन् up to the prior half of l. 5. B4 अनुजीव (for अनुजं सं). —Ñ2 V2.3 B1.3.4 D7 om. l. 3–4. —(l. 3) D1.11 स बाष्प(D12 वारि)वेग सहसा नदीवेगमिवागत. —(l. 4) D1.11 वा(D11 धा)र्यमाण, D3.4 धार्यमाण (for वार्य°). D2 सोथ (for मे सं-). —(l. 5) D1 धारयित्वा —Ñ2 illeg. from तु up to स्म in l. 6. Ñ2 B4 D2.7.12.13 स (for तु). D11 -शोक- (for -देह-). V2 समुत्थम् (for -समुत्थितम्). Ś1 B3 D3.12.13 भ्रातृस्नेहसमुत्थितम्, B1 भ्रातृस्नेहाद्दुरुत्थितम् (for the post. half). —(l. 6) Ñ2 V B1.3.4 D1 निवेदया- -माम (for °यामि स्म). V1 moth-eaten from तदा up to the post. half. D3 न्यवेदयमह सर्वं, D4 आवेदयामि तत्सर्वं, D7 निवेदयामास हि मां (for the prior half). B2 D7 महर्षि° (sic). D2.13 महर्षौ (for °र्षे). D11 न्यवेदयमह सर्वमृषये सहिताञ्जलि. —After l. 6, Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 read l. 12 and 13. —(l. 7) D7 वचन (for भगवन्). Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 प्रतिरुद्धत्वात्; V2 om.; D3.11 दग्धपक्षत्वात्, L(ed.) संरुद्ध° (for प्रतिरुद्धोऽस्मि). Ñ2 V1 B4 D7 G(ed.) चाव (G(ed.) °पि)नामित; V2 चापि मानित; V3 B1.3 चाव (B3 °व)मानित; D2 (अ)वनतो मुने, D4.13 चाकुलेन्द्रिय, D4 च नतो मुने (for (अ)वनताननः). —(l. 8) Ñ2 V B1.3.4 D7 तदा(Ñ2 D3 °था) वक्तु, D12 बाष्पकण्ठो (for उदाहर्तुं). Ñ2 * * * मुख मम (illeg.), Ñ2 V B1.3.4 D7 मुख(V1.3 B1 दु ख) बाष्पो रुणद्धि मे, D2–4.13 रुणद्धयश्रु मुख मम (D3.4 प्रभो), D11 वचन प्रतिभाषितु (for the post. half). D1 तदाहर्तु न शक्नोमि रुणद्धयश्रु मुख मम. —(l. 9) Ñ1 मा, D11 तु (marg.) मां (hypm.) (for मां). Ñ2 V2 D7.12.13.11 दुष्कृतकारिण, V1 B1.3.4 D2 दुष्क(D2 दुष्क)रकारिण. —(l. 10) Ñ1 illeg. from जटायुष up to the prior half of l. 11. B1 G(ed.) भ्रातर ज्येष्ठमिहस्य वीरस्य च जटायुष. —Ñ2 V B1.3.4 D1.11 om. l. 11. —(l. 11) D3.13 स्वकर्मणः. D1.2.4 दैवेन (for विधिना). —G(ed.) om., while Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 read l. 12 and 13 after l. 6. —(l. 12) Ñ2 एतस्द; D1 सर्वं तद; D12 यदा (for तत्तदा). Ñ2 D1.3 दुष्कृतं, D2–4 दुष्कृत (for दुष्कर). Ñ2 V B1.3.4 D1.7.11 transp. सहसा and दुष्कर. —(l. 13) D2 सूर्याभिगमनं, D11 सूर्यानुगमन. Ś1 यावत्स्वो (for °भन). Ñ2 B2 D7 आसूर्योदयमनो(B2 °यो)दय, V B1.4 D1.2.4.11 यावदस्तमयोदय(V3 D1.3.4 °नोदय, D11 °योदयात्) (for the post. half). —D7 om. l. 14 and 15. —(l. 14) V2 lacuna for विमौ मम. —(l. 15) Ñ2 V B1.3.4 D1.3.4 निर्दग्धौ च D2 विरूप (for °पौ).]

3 a) D7 च हि (for चैव). — b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11–13 स(D12 प्र)हृष्टौ, D6 M3 सहर्षाद्. B2 घर्षे; D5.8–10 Ct गर्वं (for दर्प). V3 -विमोहितौ (hypm.); B1.3 -समन्वितौ (for -मोहितौ). — c) D5.6.8–10 T1 G1 दूरात् (for वीरौ). Ñ1 V B1.3.4 D7 वीर्यादुत्पतितौ वेगात् (V3 वीर [sic?], B2 वेग). — d) Ñ1 V B1.3.4 D7 धार्ति (for पराक्रमम्). —For 3cd, Ś1 (marg.) Ñ1 D1–4.11–13 subst.; Ñ2 V B1.3.4 D7 ins. l. 2 only after b:

1240* खं समुत्पतितौ वेगाद्दृष्टवीर्यौ नभश्चरम् ।
जिज्ञासन्तावुभौ वीर्यमन्योन्यस्य जयैषिणौ ।

G 4 60 7
B 4 61 4
L 4 53 10

कैलासशिखरे बद्ध्वा मुनीनामग्रतः पणम् ।
रविः स्यादनुयातव्यो यावदस्तं महागिरिम् ॥ ४
अथावां युगपत्प्राप्तावपश्याव महीतले ।
रथचक्रप्रमाणानि नगराणि पृथक्पृथक् ॥ ५
क्वचिद्वादित्रघोषांश्च ब्रह्मघोषांश्च शुश्रुव ।
गायन्तीश्चाङ्गना बह्वीः पश्यावो रक्तवाससः ॥ ६
तूर्णमुत्पत्य चाकाशमादित्यपथमास्थितौ ।
आवामालोकयावस्तद्वनं शाद्वलसंस्थितम् ॥ ७
उपलैरिव संछन्ना दृश्यते भूः शिलोच्चयैः ।
आपगाभिश्च संवीता सूत्रैरिव वसुंधरा ॥ ८

[D11 om 1 1 —(l 1) N2 illeg from तु up to बद्ध्वा D7.13 तु मस्तलिन, D2.4 उभावस° (for स समुत्पतितौ) D1 स्तुत्पतितौ वेगाच (for the prior half) D1 नगाकूलान्, D3.13 मूर्तीत, D5.6 गगागीर (for बहुनीत) —(l 2) B1.2 निहासवान् (for °न्तात्) N2 V B1.3.4 D7 [जं]तरेतिनौ (for जवे°)]

—Ś1(marg) Ñ1 D1–4.11–13 cont whereas Ñ2 V B1.3.4 D7 ins after 4^ab

1241* पण स्वराज्यमुद्दिश्य कालस्य वशमागतौ।

[D1.3 च राज्यम्(D2 °स्य) (for स्वराज्यम्) N2 V1 D7 पणे सु(D7 स्व)राज्यम्, V2.3 B1.2.4 पणेषु राज्यम् (for पण स्व°)]

4 ^a) D8–10 कैलासे शिखरे G2.3 M1 कृत्वा Ch t as in text (for बद्ध्वा) Ñ2 V B1.2.4 D7 त्रिपस्थाने पण कृत्वा, D11 कृत कैलासशिखरे —^b) D1.3.4 महर्षीणाम् (for मुनीनाम्) Ñ2 V B1.2.4 D7 पुरा (for पणम्) —After 4^ab, Ñ2 V B1.2.4 D1 ins 1241* —^c) Ś1 Ñ1 D1.11.13 रविर्नौ सु(Ś1 [m also] °विमानौ D1 °विहि नौ) प्रयातव्यो, Ñ2 B1.3 D7 रविरयानु°, V1.3 रविरयाव°, V2 *** यानुयातव्यो (lacuna) B2 रविरनुदि° (sic) D5 रवि नावनुयातव्यो, D2.6 रवि समभि° —^d) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1.3.7.11–13 अस्तमनो(Ś1 V1 B1.2 °यो, B4 G[ed] °यो)त्थ(V3 °थ, D13 °याम्) D2.6 अस्तगिरो(D2 °तो) तुष, G1 मस्तगिरियाद्रिशे, M1 अस्तमयाचलं Cm k as in text (for अस्तं महागिरिम्)

5 ^a) D5 M1 अथवा; D3.10 अथावां (for अथावां) D6 प्राप्याम् (for प्राप्तावि) —^b) D3 अपश्याम; Cm k t अपश्याव (as in text) D6 T2 G2 M3 –तले (for –तले) —For 5^ab, Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11–13 subst

1242* अथ वायुपथे प्राप्य पश्याव पृथिवीतले।

[V1 अथवा पुरुष (for अथ वायु°) D2.13 पश्यामि D4 पश्याम (for °व°)]

—^d) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11.13 क्वचित्क्वचित्; D11 पृथग्वचित् (for पृथक्पृथक्)

6 ^a) D3 घोषांश्च, D6.8.10 घोषांश्च, D11 M1 निर्घोषान्; D13 घोषांश्च (sic) (for घोषांश्च) —Ñ1 illeg for ^b —^b) Ñ2 V B1.2.4 D1.3.4.7 क्वचित्क्वचित्; D11 क्वचित्क्वचित् (for च शुश्रुव) Ś1 D1.4.12.13 क्वा(Ś1 क्वचित्) शृण्वन्तौ (D2 °न्ता) क्वचित्; D3.4.11 क्वचिद्गुणवर्णि(M[ed] °नि) स्वन —After 6^ab, Ś1 D1–4.11–13 ins

1243* क्वचित्पुण्याहघोषांश्च क्वचिच्च रविस्वनान्।

[D2 –घोषश् D3 रविस्वन, D13 lacuna, D12 °स्वने (for °स्वनान्)]

—Then all the above MSS except D13 read 1245* while D13 cont 1247* —After 6^ab, Ñ1 reads 1245* —Ñ1 illeg from ^c up to पश्यावो in ^d. —^c) D8–10 T2 M3 स्म (for च) G3 अंगना (for चाङ्गना) Ś1 Ñ2 V B1.2.4 D1–4.7.11.13 स्व(V1 च)सैवा पश्यतो (for गायन्तीश्चाङ्गना) Ś1 D12 बह्वी; D11 बाव (for बह्वीः) —^d) D12 पश्याम Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 सुवि(D2.4 °सु)भूषिता; Ñ2 V B1.2.4 D7 सु(V1 सू)द्व कुड्व (for °वाससः) —After 6, Ñ1 V B1.2.4 D7 ins l 2 of 1240*

7 V1 illeg for 7^ab —^a) B1 उत्पत्य, D13 उत्पुत्य (for उत्पत्य) G1 चाकामाद् (sic) (for चाकाशम्) —^b) Ñ2 B1 D7.8.10 M3 पद्मास्थितौ V1 –पथगामिनौ; B4 D4 M2 –पथमाश्रितौ, D5 –पथमागतौ; D12 –पथसंश्रितौ —^c) T तु (for तद्) D1.2.4 आवामालोकयन्तौ स्व; D11 मालोकयन्तावथ —^d) D1.3 सर्वं; D3 स्वर्ग (for वनं) D5.8–10 –सकृत, D13 M3 –सन्निभ; Cm °नि Ch t as in text (for –संस्थितम्) T2 वनं शाद्वलसंस्थितं; G2 वनं शाद्वल संस्थितम् —For 7^cd, Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11.13 subst

1244* आरामालोकयन्तौ च दृष्टवान्तौ देवमुत्तमम्।
भवनि दृष्टवन्तौ तु नवशाद्वलशोभिताम्।

[(l 1) Ñ2 V B1.3 D7 तु (for च) Ñ2 V B1.2.4 D7 देवगुह्यमागतो(B4 °गतौ) (for the post half) —(l 2) D13 च (for तु) Ñ1 भवनि स्व सर्व D Ñ2 V B1.2.4 D7 पृथिवी(Ñ1 V2 D7 °वीं) च तत्र स्थे (for the prior half) —Ñ1 illeg from the post half up to 8^ab B4 वन (for भव) V1.3 B1.2.4 शोभिता V2 –शोभितां]

8 Ñ1 illeg for 8^ab (cf v.l 7) —^a) B1 (after corr as in text) D8–10 G2 M3 उपलैर्; Ch t उपलैर्(as in text) Ś1 D1.3.4.11 संछन्ना D1 संछन्ना D2 संछन्ना; D13 संछन्ना भू (for संछन्ना) —^b) V B1.2.4 सम (for भूः) D1 भूः समन्ताद्; D2.4 समन्ताद्यत्र T2 G2 भवनि भूमि (for दृश्यते भूः) Ś1 D2.12.13 पुष्करपर्णैश्च घनैः; D11 भूपृष्ठपर्णानि —D13 om 8^cd —^d) M1 संयुक्ता (for संवीता) —For 8^cd, Ś1 D1–4.11(repeats [var]

G 4 60 18 B 4 61 13 L 4.53 23 यत्नेन महता भूयो रविः समवलोकितः ।
तुल्यः पृथ्वीप्रमाणेन भास्करः प्रतिभाति नौ ॥ १२
जटायुर्मामनापृच्छ्य निपपात महीं ततः ।
तं दृष्ट्वा तूर्णमाकाशादात्मानं मुक्तवानहम् ॥ १३
पक्षाभ्यां च मया गुप्तो जटायुर्न प्रदह्यत ।
प्रमादात्तत्र निर्दग्धः पतन्वायुपथादहम् ॥ १४
आशङ्के तं निपतितं जनस्थाने जटायुषम् ।
अहं तु पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जडीकृतः ॥ १५
राज्येन हीनो भ्रात्रा च पक्षाभ्यां विक्रमेण च ।
सर्वथा मर्तुमेवेच्छन्पतिष्ये शिखराद्गिरेः ॥ १६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

1253* भवश्च मे हत सूय संनिपत्य तु सत्वरम् ।
यत्नेन महता ह्यस्मिन्पुन सधाय चक्षुषी ।

[(l 1) D5 T2 3 M2 3 Cv r संनिपत्य, D9–10 Ct चक्षु प्राप्य (for संनिपत्य) M1 च (for तु) G1 सत्वर (for संधयम्) —(l 2) D1 G M1 3 Cv r [अ]स्मिन्निन् (for ह्य°) D9 8–10 G1 Ct मन, Cv r m g k a, above (for पुन) Cm g चक्षुषी]

12 a) D5 6 8 10 भास्करः प्रतिलोकित ‡ Cv r 'भवश्च मे हत (Cr °श्चक्रमूल) सूय संनिवर्त्य तु सत्वरम् । यत्नेन महताप्यस्मिन्नुत्सधाय चक्षुषी । यत्नेन महता सूयो रवि समवलोकित ' इति पाठक्रम ‡ —For 12cd, Ś1 N V B1 2 4 D1–4 7 11–13 subst

1254* अचिरात्सितिमाकारो भास्करः श्यामलोहित ।
अस्माभ्यमवपुत्रस्य नातिव्यक्त प्रकाशत ।
यत्नेन महता व्योम्नि मया समभिवीक्षित ।

[Ñ1 illeg up to दिवाकरे in l 1 (cf v l 10) —(l 1) Ś1 D1 2 12 13 [आ]भाति (for [आ]कारो) Ś1 Ñ1 D2 12 13 नीलोहित, Ñ2 D7 नातगर्भित, B2 4 सर्व° (for श्यामलोहित) —(l 2) B1 4 D11 तस्य (for तत्र) Ś1 D3 4 5 13 नातिव्यक्त V1 B2 4 नाति°, D3 4 4 नातिदूरे (D1 °रत) (for नाति यक्त) Ñ2 V2 3 B4 D2 प्रकाशतु —(l 3) Ñ1 illeg from व्योम्नि up to st 14 Ñ2 समम* ** (illeg) V B1 2 4 D1 11 समवलोकित (for °वीक्षित)] —a) D1 11 13 G2 तुल्य Ś1 D11 तुल्यया, V2 marg (for तुल्य) —d) V2 V1 D2 स V2 3 B1 D11 नौ, D1 2 न (for नौ) Ś1 D1–4 11 13 भाति हि भास्करस्तदा

13 Ñ1 illeg for 13 (cf v l 12) —a) Ñ2 V2 B1 D4 7 भनास्त्र D4 °पृच्छ्य; M2 सनापृच्छ्य Ct as in text (for मनापृच्छ्य) —b) Ś1 V1 V B1 4 D1 2 3 11 12 यथाकाशाद्गुरुमन्या D11 °त) —For 13cd, D2 4 subst

1255* ततो त्वरस्तु आत्मोऽभ्युत्पन्नापश्यदीरित ।
स्थित्वा स्थितो दीन पतामहायुवत्सल ।

—cd) Ś1 D1 3 4 13 मञ्जु (D1 11 °जु, स[°]) V2 गुणवानहं (for गुणवानहम्) —V2 moth eaten from महम् up to प्र in 14b D1 3 4 पक्षाभ्यां स्थितो (D1 °स) (for cd) D11 पक्षौ समहं तूर्ण हानवशोभयत्तर

14 Ñ1 illeg for 14 (cf v l 12) V1 moth eaten up to प्र in b (cf v l 13) —a) Ś1 D1 3 11 13 हु, V2 3 B1 4 D3 5 6 7 11 T G1 2 M1 3 तु (for च) V3 (अ)दग्धो (for गुप्तो) —b) Ś1 V1 B1 3 4 D1 2 11 12 13 व्यदह्यत (D2 °त), V2 व्यदह्यत, D11 विदह्यत (sic), D3 4 [प्र]व दह्यत (D7 °त) D5 6 T G2 M3 प्रदह्यते (D5 °तो) (for प्रदह्यत) —Ñ1 illeg for 14cd —c) V1 moth eaten V2 B1 2 D2 11 यथाकाम (D11 °म) तु, D1 प्रकाशाद्रश्मि, G(ed) यथाद् गृधा (for प्रमादात्तत्र) Ś1 D1 12 पराक्रम रश्मिदग्ध ; V3 B4 यथाकाम सि (V2 रश्मि) निर्दग्ध, D3 4 प्राकाममश्मिभिर्दग्ध D13 हस्तुमशत्रुरश्मिदग्धा (corrupt) —d) Ś1 D1 12 13 पर (for पतन्) V2 तत (for अहम्) Ñ1 V1 B1 4 D7 G(ed) पथाच्युत, V1 सुखाच्युत (for पथादहम्) B4 यथा वायुपथच्युत

15 Ñ2 V B1 3 4 D7 transp ab and cd —a) Ś1 D12 अपीह त, D1–4 13 अथोह तं, D5 कदोकितं (sic) D1 तमथोर्वे G1 Ck आशङ्के य Ct as in text (for आशङ्के तं) N V B1 3 4 D7 अथैव पतन्नाहं (N1 °त **, Ñ2 °तो नाहं V1 °तश्चाहं), D1 अथोर्वे पावि पतितं —V1 illeg from तितो in c up to गतोऽस्मि in 1256* V1 moth eaten from पतितो in c up to दग्ध in d —c) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 च N2 V B1 2 4 D1 हि (for तु) —d) Ś1 D12 जटाकृतो G M2 3 जडीकृत (for जडीकृत) —After 15 Ś1 Ñ V B1 2 4 D1–7 11–13 ins

1256* पुष्पाणि यानि मे सन्ति यत्र गतोऽस्मि सागरे ।
आकाशा या मुगो नास्मि विचर या विन्ध्ये ।

[Ñ1 illeg up to गतोऽस्मि Ś1 नाति D12 नाति (for यानि) V2 V B1 2 4 D1 पुष्पाण्यादायेन (for the prior half) V2 V1 विन्ध्ये नत V2 B1 2 4 D7 विनतो नास्मि V2 3 विनतोऽस्मि D11 विपश्चे वा (for यत्र गतोऽस्मि) —(l 2) Ś1 N1 D1 11–13 नैव (for नास्मि) Ś1 Ñ1 D2 11 13 च (for second वा)]

16 a) Ś1 Ś1 D1 3 11–13 राज्यादिहीनो D2 राज्य हीनो D2 4 6 10 G1 2 राज्याच्च हीनो —V1 moth-eaten from भ्रात्रा in a up to मर्तु in c —c) M2 सर्वथा मर्तुम् ।

६१

एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठमरुदद् दुःखितो भृशम् ।
अथ ध्यात्वा मुहूर्तं तु भगवानिदमब्रवीत् ॥ १
पक्षौ च ते प्रपक्षौ च पुनरन्यौ भविष्यतः ।
चक्षुषी चैव प्राणाश्च विक्रमश्च बलं च ते ॥ २
पुराणे सुमहत्कार्यं भविष्यं हि मया श्रुतम् ।
दृष्टं मे तपसा चैव श्रुत्वा च विदितं मम ॥ ३
राजा दशरथो नाम कश्चिदिक्ष्वाकुनन्दनः ।
तस्य पुत्रो महातेजा रामो नाम भविष्यति ॥ ४ G 4 61 4 B 4 62 4 L 4 64 5

Ck t as in text (for °धा मर्तुम्) Ś1 N V B1 2 4 D1—4 7 11 12 इच्छामि (for एवेच्छन्) —d) Ś1 N V B1 2 4 D1—4 7 11 12 पतिष्यामि गिरस्तटात् —After 16 Ś1 N B1 2 D1 4 7 11—12 ins

1257* को हि मे जीवितेनार्थो विपक्षस्याद्य पक्षिण ।
परैः सचार्यमाणस्य काष्ठलोष्टसधर्मिण ॥

[(l 1) D1 2 4 11 तु (for हि) D3 4 जीविते ना(D4 ना)र्थो (for °तेनार्थो) Ś1 N [अ]थ पक्षिण D3 4 [अ]प्यसंगिन (for [अ]द्य पक्षिण) —(l 2) N1 illeg from परै up to दस) N2 illeg from संचार्यमाणस्य up to °धर्मिण D11 परिसंसार्यमाणस्य D12 परै सर्वीक्ष्यमाणस्य G(ed) परै सचरमाणस्य (for the prior half) D12 काष्ठलोष्टस्य धर्मि(D1 °र्मे)ण (for the post half)]

—D3 4 11 cont

1258* दु खान्निवृत्तोऽस्मि भगवंस्त्वदनुज्ञातुमर्हसि ।
एवंविधस्य धर्मात्मन् किं मे जीवितकारणम् ॥

[(l 1) D1 [s]पि (for इस्मि) —(l 2) D11 न (for किं)]

Colophon D1 T2 om (cont the Sarga) —Sarga name Ś1 N B1 D2 7 11 12 सपातिवाक्य V B1 2 सीतान्वेषणे सपातिवाक्यं D3 4 सपातिपक्षदहन ; D1 निशाकरसंपातिदर्शन —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 V1 B1 D2 4 11 12 om N2 V2 57 V3 B4 63 D1 D3 4 8—10 T1 3 G1 2 M1 3 61 D11 G3 60(as in text) D7 M2 62 —After colophon D8 concludes with राम G with श्रीरामाय नम

61

B3 missing for Sarga 61 (cf v l 4 59) D1 T2 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

1 a) D1 ऋषि (for मुनि) N1 D5 एवं मुनि महाराज D 3 एवं मुनिवरश्रेष्ठं —b) Ś1 N1 V1 3 D1 3 11 12 प्रारुN2 V2 B1 2 4 D3 4 प्ररुदत् (for मरुदद्) D3 8 10 भृशदु खित (for दु खितो भृशम्) D1 दु खेनाभिहतो भृशं —After 1ab Ś1 N V B1 2 4 D1 4 7 11 12 ins

1259* ध्वस्तौ मेऽग्निना पक्षौ गिरि प्रतपतो यथा ।
मां तु कारणमुद्दिश्य दृष्ट्वा मद्रूपं कृताञ्जलिम् ।

[(l 1) N V1 2 D7 विसृज B1 2 D विसृजन् D8 12 विसृजन् G(ed)असृजं (for °असृज) Ś1 D2 12 गिरि D3 4 गिरे (for गिरि) D12 तथा (for यथा) N1 V1 2 B1 2 D7 गिरिप्रस्रवणादिव V3 गिरि प्रस्रवणानि च D 1 गिरिप्रस्रवणस्तुता(s c) (for the post half) —(l 2) V3 illeg from कारणमुद्दिश्य up to 2d Ś1 D2 11 12 रा वाक्य D8 तु वाक्य (for तु वाक्य)]

—cd) N2 V1 2 B1 2 4 D7 अथ D8—10 च (for तु) B1 स खेदाद् (for भगवान्) B1 वाक्यम् (for इदम्) V2 अब्रवीदिदम् (by transp) Ś1 D1 4 11 12 ध्यात्वा मुहूर्तं भगवानिदं वचनमब्रवीत्

2 V3 illeg for 2ab (cf v l 1259*) —a) V3 B1 2 D7 तु (for च) N2 V1 2 B1 2 4 D7 पक्षि(B1 °क्षी)पते D11 भविष्येते (for प्रपक्षौ च) —b) V2 नवा बन्यौ (for पुनरन्यौ) D11 विशेषत (for भविष्यत) —For 2ab Ś1 N1 D 4 11 12 subst

1260* भविष्यतस्तु पक्षौ ते विशापितरौ द्विज ।

[D5 सखौ (for तु पक्षौ) D3 4 ते पक्षौ (by transp) D1 नैशेषिकरौ द्विज D3 4 पुनरन्ये विशेषत (for the post half)]

—c) Ś1 D12 चक्षुषा D1 11 12 चक्षुषि (for चक्षुषी) Ś1 N1 D 2 प्राणवृद्धिश्च N1 D1—4 11 12 प्राणवृद्धिश्च V B1 2 4 D7 प्राणवृद्धिश्च G2 M1 चैव ते प्राणा Ct as in text (for चैव प्राणाश्च) D6 G1 2 M1 2 प्राणाश्च चक्षुषी चैव —d) G2 विक्रमो (for विक्रमश्च) D3 बलं (for बल) T2 om च (subm)

3 V3 mostly illeg for 3 —a) V1 पुरा [illegible] V1 2 B1 2 4 तु महत् G2 च महत् (for सुमहत्) N2 V1 2 B1 2 4 कृत्ये (for कार्यं) D4 7 12 पुराणेषु महत्कार्यं(D7 °कृत्य) —b) Ś1 N1 D1—4 11 12 स्वकृते हि N2 V1 2 B1 2 4 D7 त्वया कार्यं D6 M3 भवि यति G1 M1 2 भविष्यद्धि (for भविष्य हि) N2 B 2 D1 12 श्रुतं मया (by transp) V1 2 D4 श्रुतं मम (for मया श्रुतम्) —V1 om (hapl) 3cd (see a var) —c) D11 च G2 हि (for मे) D1 [दृ]ष्टम् (for [दृ]ष्टं) —d) D11 श्रुत्वा M3 श्रुतं (for श्रुत्वा) D6 तु (for च) B2 चरित (for विदितं) N2 D7 11 मया (for मम) Ś1 N1 D1 2 11 12 मोक्षणं च श्रुतं द्विज G(ed) सत्यमेतद्विशेषत

4 a) D7 नैंदन D8 10 वधेत (for नामः) D11

G. 4. 61. 6
B. 4. 62. 5
L. 4. 51. 6

अरण्यं च सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन गमिष्यति ।
तस्मिन्नर्थे नियुक्तः सन्पित्रा सत्यपराक्रमः ॥ ५
नैर्ऋतो रावणो नाम तस्य भार्यां हरिष्यति ।
राक्षसेन्द्रो जनस्थानादवध्यः सुरदानवैः ॥ ६
सा च कामैः प्रलोभ्यन्ती भक्ष्यैर्भोज्यैश्च मैथिली ।
न भोक्ष्यति महाभागा दुःखमग्ना यशस्विनी ॥ ७
परमान्नं तु वैदेह्या ज्ञात्वा दास्यति वासवः ।
यदन्नममृतप्रख्यं सुराणामपि दुर्लभम् ॥ ८
तदन्नं मैथिली प्राप्य विज्ञायेन्द्रादिदं त्विति ।
अग्रमुद्धृत्य रामाय भूतले निर्वपिष्यति ॥ ९
यदि जीवति मे भर्ता लक्ष्मणेन सह प्रभुः ।
देवत्वं गतयोर्वापि तयोरन्नमिदं त्विति ॥ १०
एष्यन्त्यन्वेषकास्तस्या रामदूताः प्लवंगमाः ।
आख्येया राममहिषी त्वया तेभ्यो विहंगम ॥ ११

रघूणां प्रवरो गुणै —D5 reads 4cd–5 in marg —d) D1 रामनामा

5 D5 reads 5 in marg (cf v l 4) V3 mostly illeg for 5 G1 reads 5ab twice —a) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1–4.7.11–13 अरण्य(D1–4.13 °ण्ये) भार्यया सार्धं —b) Ś1 Ñ1 D2.8.12.13 भ्रात्रा च स, Ñ2 V1.3 B1.2.4 D7 भ्रात्रा चैव, D6 भ्रात्रा सह, D11 भ्रात्रा स च (for लक्ष्मणेन) B4 G2 [आ]गमिष्यति (for गमिष्यति) D1 भ्रात्रा च समसेष्यति —c) D6 T2 कस्मिन्, Cg K(ed) कस्मिन्, Cv r k t as in text (for तस्मिन्) D6 G1 M3 स (for सन्) —For 5cd, Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1–4.7.11–13 subst

1261* कस्मिंश्चिदर्थे धर्मेण पित्रानिर्देशमास्थितः ।

[Ñ2 illeg V1 पित्रा V3 B1.3 D7 पित्रा च B4 पित्रा न (for धर्मेण) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D7 नियुक्त सत्यविक्रम, D13 पितुः निर्देशात् (for the post half)]

6 a) Ñ2 V B1.2.4 D7 तस्य चैव D6 निर्ऋतो (for नैर्ऋतो) Ś1 Ñ1 D1–4.12.13 रावणो नाम रामस्य (D1 रक्षोरस्य) —b) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.12.13 भार्यां च (D1 °सु) पहरिष्यति, D11 भार्यां सत्योपनेष्यति —c) D5.8–10 G1 M1 जनस्थाने —d) Ś1 D11 दुर्जय (Ś1 °ये), L(ed) दुर्जय (for अवध्य)

7 V3 illeg for 7 —a) Ś1 Ñ1 D1.2.11.13 तु (for च) Ś1 D13 प्रलुब्धिता, D2.13 प्रलोभ्यमाना D6 प्रलोभन्ती (for प्रलोभ्यन्ती) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D7 प्रलोभ्यमाना सा कामैः, D1.4.11 कामी (D11 °मै) प्रलोभ्यमाना सा M1 मा च प्रलोभिता नव —b) Ś1 V1 B1 D7 भक्ष्यैः V3 दुष्यन् (corrupt) B4 भक्ष्यैः D1 अन्नैः D13 भक्ष्यैः (for भक्ष्यैः) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D13 नैवेद्य (for भोज्यैश्च) D1–4.12.13 भर्तारमपि मैथिली —c) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1–4.7.11–13 मास्यमाना विलपती D5 भक्ष्यमानामिव मैथिली G(ed) भक्ष्यमाणा सती नव —d) D1.2.13 T M3 दुःखे (for दुःख) Ś1 Ñ V1 B1 D1–4.12.13 न भोक्ष्यते V3 B1.4 D11 न भोक्ष्यति (for यशस्विनी)

8 a) Ś1 V1.3 B1.4 D13 वासवो V3 दिव्यमन्नं (for परमान्नं) Ñ V D11 D13 च (for तु) —b) Ś1 (marg) D13 दास्य (sic) G1 दास्य (sic) L(ed) देवराट्, Ck t as in text (for वासव) —Ñ1 D2.13 transp 8cd and 9cd —c) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 G1 सद् (for यद्) D7 अमृतं मुख्य (for °तप्रख्यं)

9 V3 illeg for 9 Ś1 D11 om (hapl) 9cd. Ñ1 D2.13 transp 8cd and 9cd —a) Ñ2 अमृतं प्राप्य, D1 अमृतप्रख्यं D13 अमृतं प्राप्य G1 अमृतं प्राप्य (for मैथिली प्राप्य) —b) Ñ1 विज्ञायेन्द्रोदत्तं त्विति D1 विज्ञायेन्द्रो दत्तमिति, D13 विज्ञायेन्द्रप्रयोदत्तं —c) Ś1 D13 अग्रम् G1 अग्रम् (for अग्रम्) —d) D11 भूतये (for °ले) D1 न निवेदयति Ck t as in text (for निर्वपिष्यति)

10 a) Ś1 Ñ1 D2.13 G1 भर्ता मे (by transp) —b) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.12.13 देवरो (D11 om from तो up to सा in 11a) वापि लक्ष्मण, Ñ2 V3 B1.4 D7 देवरो वा (Ñ2 °a B1 °रोऽपि) स लक्ष्मण; V1 D8–10 लक्ष्मणो वापि देवर; V3 देवरो मम लक्ष्मण G1 M1 भ्राता सौमित्रिणा सह —d) D8–10 G1 M1.2 तयोरन्न (for तयोरन्न) G1 वीरयो प्रेषयोवापि —For 10cd, Ś1 Ñ V B1.2.4 D1–4.7.11.13 subst

1262* इदं वा प्रेतभोज्यं वा तयो स्यादिदमक्षयम् ।

[V1 इदं च, B1 इदं च B4 इदमेव (for इदं वा) D14 देवयोः (for प्रेतयो) Ś1 Ñ1 D2.13 दिव्ये (Ś1 दिव्य; Ñ1 इदं च) भक्ष्ये (D11 °ज्ये) वा D1 इदं वा भक्ष्यमेव च D11 इदं च प्रेतभोज्ये च (for the prior half) V3 illeg for तयो Ś1 स्यादि° तत्व दत्तं; Ñ1 D1–4.12.13 स्यादि° च (D2.12.13) भुंक्ते (Ś1 ***) तयो; D1 इदं वाक्षयं तयो (for the post half)]

—Thereafter D2.4.11 cont

1263* लवणार्णवे तु वसन्तीं सीतां लक्ष्यपिष्यति ।
तत कार्ये प्रवक्ष्यति सुगृध्रसंपातिरेषिता ।

11 D13 om up to सा in a (cf v l 10) V3 missing after तस्य in a up to 4 62 7 —a) V1 इत्येता T1.2 G1 M1.2 एष्य (for एष्य) D8–10 Ck t एष्यन्ति देवितारम —b) Ś1 महा (for राम) —c) B1 वक्तव्या D11 विख्याता (for आख्येया) G1.2 M1 भार्या हि (for महिषी) —d) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1–4.11–13 तेभ्यस्त्व (V1.3 B1.2.4 °हं) महामते

सर्वथा तु न गन्तव्यमीदृशः क गमिष्यसि ।
देशकालौ प्रतीक्षस्व पक्षौ त्वं प्रतिपत्स्यसे ॥ १२
उत्सहेयमहं कर्तुमद्यैव त्वां सपक्षकम् ।
इहस्थस्त्वं तु लोकानां हितं कार्यं करिष्यसि ॥ १३

त्वयापि खलु तत्कार्यं तयोश्च नृपपुत्रयोः ।
ब्राह्मणानां सुराणां च मुनीनां वासवस्य च ॥ १४
इच्छाम्यहमपि द्रष्टुं भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
नेच्छे चिरं धारयितुं प्राणांस्त्यक्ष्ये कलेवरम् ॥ १५ G. 4.61.16 B. 4.62.15 L. 4.54.16

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

---

12 V3 missing (cf. v. l. 11). Ñ2 mostly illeg. for °. —a) V1,3 B1,3 D7 नैवा; B4 [धु]व न; D1 ते न; M2,3 हि न; Ck म हि (for तु न). Ś1 Ñ1 D2-4,11-13 चेह(D13 चेह) तिष्ठ त्वम् (for तु न गन्तव्यम्). —b) V2 B1 D4,12 T1 गमिष्यति. —c) Ś1 Ñ1 D1-4,13,14 एवं काल (for देशकालौ). —d) Ñ2 V1,3 B3,4 पक्षी हि; B1 त्वपक्षौ (for पक्षौ त्वं). Ñ2 V1,2 B2 D6 -त्स्यसे (for -पत्स्यसे). Ś1 Ñ1 D1-4,12,13 छप्स्यसे त्वं पतूरुहौ (Ś1 D13 °हान्; D3 °हैः). D7 पक्षौ प्रतिष्ट्रत्स्यसे (sic). —After 12, D3,4,11 G2 ins.:

1264* यदा प्रवृत्तिं तौ मर्त्यामाख्यास्यसि खगोत्तम ।
तदैव पक्षौ वर्णाश्च तव सर्वं भविष्यति ।

[(l. 1) D2,4 श्रीरत्न (for तौ सर्वम्). G2 विहग (for खगोत्तम).]

13 V3 missing (cf. v. l. 11). —ab) D6 मोत्सहेयम् (for उत्सहेयम्). Ñ1 illeg. from यमह up to त्वां. Ś1 D1-4,13,14 उत्सहे त्वां(Ś1 D13,14 वा, D1 वां)हमद्यैव. D12 त्वामुत्सहेयमद्यैव (for °). Ś1 D2,13,14 नीत्वा कर्तुं; D1 द्रष्टुं कर्तुं; D4,11 कर्तुं त्वां (for अद्यैव त्वां). Ñ2 V1,3 B1,3,4 D7 उत्सहेयं(B4 °हं) वराद्येव पक्षौ कर्तुं यथा पुरा ॥ Cm k. t.: उ(Cm मो)त्सहेयम्. ॥ —c) D12 इह मेध (for इहस्थस्त्वं). Ñ1 V1,2 B1,2 D7,8,10 Ct हि (for तु). —d) Ś1 Ñ1 D1-4,11-13 महत् ; Ñ2 V3,4 B1,3,4 D11 G M1,2 इदं; D6 हितं (for हितं). D12 करिष्यति (for °ष्यसि).

14 V3 missing (cf. v. l. 11). —a) Ś1 Ñ1 V2 B1,2,4 D1,2,3,4,11 तथापि; Ñ2 D1,4,11 यथा(Ñ2 °था)पि; V3 तथापि (for त्वयापि). Ś1 Ñ1 V1 D12,13 यत्कार्यं; D1 कार्यं यत्; G1 कर्तव्यं; Cv t as in text (for तत्कार्यं). M3 तत्त्वथा यापि तत्कार्यं —b) B4 इयोश् (for तयोश्). Ś1 Ñ1 D1,2,3,13 या नृप; D4,5 नृपति- (for च नृप-). D13 ससुतो राजपुत्रयो·. —c) D12 om (hapl ?) णानां सुरा. Ñ2 V1,3 B1,3,4 D7 मुनीनां; D8-10 गुरूणां; T1 om. (for सुराणां). —d) Ñ2 V1 B1,2 D7 देवानां, V1 B4 सुराणां; G1 ऋषीणां (for मुनीनां). B4 च विशेषत; D3 भावितात्मनां (for वासवस्य च).

15 V3 missing (cf. v. l. 11). D1 om. 15. —a) D12 ईहामि (for इच्छामि) D11 इह हीच्छाम्यहं द्रष्टु. —c) D8-10 नैच्छे (for नेच्छे) Ś1 Ñ1 D1,4,12,13 चिरं तु जीवितव्य स्यात्. Ñ2 V1,3 B1,2,4 D7 न चिरं जीवितव्यं (Ñ2 °तं मे, D7 °त मे)स्यात् ; D11 न तु जीवितुमिच्छामि. —d) Ś1 D13 इत्युवाच, Ñ1 D2-4,13 इति त्यक्ष्ये; Ñ2 V1,3 B2,4 D7 असंस्त्यक्ष्ये; D11 चिरं त्यक्ष्ये (for प्राणांस्त्यक्ष्ये). ॥ Ct., इच्छाम्यहमिति । एतत्कार्यदर्शनो हर्षं सिद्धं तत्कार्यदर्शनं यस्य स महर्षिरेव भाव्यर्थमवादीत्। अतो हेतोरहमपि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ द्रष्टुमिच्छामि। यदि महर्षिरेव मां प्रति नायस्यस्तदा प्राणं चिरं धारयितुं नेच्छे नैच्छम्, यदि तु कलेवरं त्यक्ष्ये इत्येवेच्छामित्यर्थं इति कतक । अन्ये तु निशाकर आगमिष्यतीदम्। महर्षर्यार्थोऽपि स पृष्टवान्. ॥ —After 15, D3,8-10 T G M1,2 ins; while M3 ins before 4.62.1:

1265* महर्षिस्त्वब्रवीदेवं दृष्टतत्त्वार्थदर्शनः ।

Colophon. Ś1 Ñ V1,2 B1,3 D2-5,7,11-13 T3 om. —*Sarga no* (figures, words or both): D8-10 T1,2 G1,2 M2,3 62, M1 63. —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नमः.

६२

G 4 61 17
B 4 63 1
L 4 54 17

एतैरन्यैश्च बहुभिर्वाक्यैर्वाक्यविशारदः ।
मां प्रशस्याभ्यनुज्ञाप्य प्रविष्टः स स्वमाश्रमम् ॥ १

कन्दरात्तु विसर्पित्वा पर्वतस्य शनैः शनैः ।
अहं विन्ध्यं समारुह्य भवतः प्रतिपालये ॥ २

अथ त्वेतस्य कालस्य साग्रं वर्षशतं गतम् ।
देशकालप्रतीक्षोऽस्मि हृदि कृत्वा मुनेर्वचः ॥ ३

महाप्रस्थानमासाद्य स्वर्गते तु निशाकरे ।
मां निर्दहति संतापो वितर्कैर्बहुभिर्वृतम् ॥ ४

62

Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1-3.5.7.11.13 T3 continue the previous Sarga M1 begins with श्रीरामाय नम

1 V2 D3 missing for 1-7 (cf v l 4 61 11 and 4 59 respy) Before 1 M3 ins 1265* D3 om 1 —a) Ś1 Ñ V1.3 B1 D1.3.4.7.13.13 चान्यैश् (for अन्यैश्) —b) D6 M3 विद्वा वर (for विशारद) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3.7.11-13 वाक्यैर्धर्मार्थसहितैः (B1 °कोविदैः) —c) D1 T3 मा Ck t as in text (for मां) Ś1 B1 D13 प्रशास्य V3 D13 प्रस्तस्य, B1.3 D6 प्रशस्य G(ed) काश्यास्य Ck t as in text (for प्रशस्य) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3.7.11-13 [स]भ्यनुज्ञाय (for °प्य) —d) D1 प्रविवेश (for प्रविष्ट स) D5.6.8-10 G3 M1 स्वालय (for स्वाश्रमम्) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D3.4.7.11.13 प्रविवेशाश्रम मुनि (D6 पुन) —After 1, Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11-13 ins

1266* मत्पैश्चाह वच श्रुत्वा दृष्टकामश्च राघवौ ।
तथा दु खसमाविष्टो न त्यजामि कलेवरम् ।

[(l 1) D11 तु (for first च) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.7 श्रुत्वा (for श्रुत्वा) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 राघव —(l 2) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 अतो (for तथा) Ś1 D13 दुःखे L(ed) दुःखे (for दु ख)]

—Thereafter Ñ1 D1 cont 1270*

2 V3 B3 missing for 2 (cf v l 1) —a) Ś1 Ñ1 D1.13.13 कन्दराच्च (for कन्दरात्तु) Ñ2 V3 B1.3 D7 वि(V3 च) निसृत्याह V1 च विनिसृत्य B1 च विसर्प्याहं (for तु विसर्पित्वा) D6 कन्दराद्गुरि सापत्या —b) Ś1 Ñ1 B4 D11.13 विचरश्च N2 V1.3 B1.3 D7 विचरन्नै, D2 विचरंश्च M1 निर्दरात्तु (for पर्वतस्य) M3 [शो]शकैः (for first शनैः) ⊕ Cv कन्दरादित्यादि । कन्दरनिर्दरयोरकार्थ । स च सानुसधिरव्यभ्रमार्गः । कन्दरादपसर्पित्वा कन्दरेण विसर्पित्वा ततो निर्दराद्विन्ध्य समारूढः । कन्दरात्तु विसर्पित्वा पर्वतस्य शनैः शनैरिति सम्यक । Cr कन्दरात्तु निर्पार्पित्वा पर्वतस्य शनैः शनैरिति पाठ । कन्दरात्तु विसर्पित्वा निर्दरात्तु शनैः शनैरिति पाठे कन्दरनिर्दरयोरेकोऽर्थः । स च सानुसधिरभ्रमार्गः । कन्दराद्विसर्पित्वा निर्दराद्विन्ध्य समारूढोऽस्य ⊕ —c) Ś1 D13 सोऽहमद्रिं N1 D1.13 महमद्रिं Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 हम(V3 °य)मद्रिं (for अहं विन्ध्यं) —d) B4 तद्रूप (for भवत) V1 प्रतिमानये D7 G3 परिपालये G1 परिलक्षये, G2 M1 प्रतिलक्षये (for प्रतिपालये) —For 2 D1.3.4.13 subst , while Ś1 Ñ1 D2.13.13 ins. l 1 after 2ab and l 2 after 2

1267* क्षणाभ्या गुहा गत्वा स्थितोऽहमतिदु खित ।
स च काल प्रतीक्षामि चिन्तयन्नेव तन्मना ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 दृट, D1.13 इति, D11.13 अपि (for अति) —(l 2) Ñ1 illeg from प्र up to क्षे D3 प्रतीक्ष्यामि (sic) (for °क्षामि) D13 काल च त प्रतीक्ष्यामि (sic) (for the prior half) D3.4.11 त काल च मुहूर्तं च चिन्तयानो दिवानिश]

3 V3 B3 missing for 3 (cf v l 1) —a) Ś1 Ñ1 अथ ते°, D1.3.4 अथ मे तस्य (for अथ त्वे°) ⊕ Cr अथेति । Cm अथ त्वेतस्येति । Cg अथ त्विति । Ck एतस्य कालस्येति मुनिनावस्थापितस्य तद्वियोगादनन्तरप्रवृत्तकालस्येत्यथ । Ct एतस्य कालस्य मुनिसवादानन्तरकालस्य ⊕ —b) B4 सार्धं (for साग्रं) D5.8-10 वर्षं साग्रशत G(ed) सार्धं वर्षशत अथ ⊕ C1 r वर्षशतमित्यत्र शतशब्दोऽनन्तवचन (Cv अन्यथा 'अष्टौ वर्षसहस्राणीति' वचनेन पूर्वमुक्त तद्विरुध्येत) I, Cr m g पूर्वं निशाकरमुनिप्रयाणानन्तरमष्टौ वर्षसहस्राणि मम (Cg °णि) व्यतीतानीत्युक्तवान् । अथ (Cm °त्वाद् । इदानीं) साग्रं वर्षशत(Cg °त गत)मित्येवदष्टवर्षसहस्रोपलक्षणम् I, Ck साग्र वर्षशतमिति । अष्टवर्षसहस्राणीति यावत् । तथा प्रागेव तेनोक्तम् । Ct साग्रं वर्षशत गतम् शतशब्दोऽनन्तवाची तेन किंचिदधिकाष्टवर्षसहस्राणीत्यर्थ । प्रागुक्तमेव तेनोक्ते ⊕ —c) D6 G3 देशकालौ, D13 °काले (for देशकाल) D13 T3 प्रतीक्ष्यो (sic) (for °क्षो) D3 [ऽ]ह (for °स्मि) —After 3c, one fol is missing in V1 and thereafter V3 reads from 25(cd damaged) of Sarga 58 up to colophon

4 V3 B3 missing for 4 (cf v l 1) V1 om 4-7 —a) Ś1 D13.13 सोऽह सन्ध्ये(D13 °स्थे, D13 °स्मे) समासाद्य Ñ1 सोऽह तावथागमामाद्य D1 इदं वमनमासाद्य, D3 सोऽहं तस्थे समासाद्य —b) B4 [ऽ]त्र M1 च (for तु) Ś1 D13.13 स्वर्गते तु निशाकर —c) N1 V3 B1.3 D7 स मां दहति (for मां निर्दहति) Ś1 Ñ1 D1.3.13.13 शोकाग्नि । D3.4 चिन्ताग्नि (for संतापो) —d) D11 विनिर्तैर् (for वितर्कैर्) G1 M1 वृत (for वृतम्) Ś1 N1 D2.13.13 शुष्कं वनमिवानल । D1.3.4 शुष्क(D1 °ष्कं)वनमिवानल

उत्थिता मरणे बुद्धिं मुनिवाक्यैर्निवर्तये ।
बुद्धिर्या तेन मे दत्ता प्राणसंरक्षणाय तु ।
सा मेऽपनयते दुःखं दीप्तेवाग्निशिखा तमः ॥ ५

बुध्यता च मया वीर्यं रावणस्य दुरात्मनः ।
पुनः संतर्जितो वाग्भिर्न त्राता मैथिली कथम् ॥ ६

G 4 61 26
H 4 63 7
L 4 51 6

5 V₃ B₃ missing for 5 (cf v l 1) V₁ om 5 (cf v l 4) —ᵃ) Ś₁ Ñ₂ D₅.₇.₁₃ स्वर्थिका D₁ अयुत्थिता D₂ उत्थिता D₃ उत्थिता D₃.₈.₁₀ उदिता (for उत्थिता) Ñ₁ V₂ B₁.₃.₄ D₇ महती D₁₂ स्मर्णे (metri) (for मरणे) D₃.₆ बुद्धिद् (for बुद्धिं) —ᵇ) G₃ M₃ ऋषि (for मुनि) Ś₁ Ñ₁ D₁.₄.₁₃ कृत्वा (D₃.₄ मां तु) भूयो जिजीविषु N₂ V₃ B₁.₃.₄ D₇ मरण सहसाम्यह D₁₁ इमा नूयो जिजीविषु D₁₂ कृत्वा भूयो जिजीविषु —ᶜ) D₃.₈ मे न ते D₅.₁₁ मे तेन (by transp) (for तेन मे) —ᵈ) M₃ प्राणानां (for प्राणसं) D₆ च (for तु) D₃.₈.₁₀ Ct प्राणानां रक्षणे (D₈ °णा) मम —ᵉ) D₆ सो (for सा) M₂ नो (for मे) Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ विनयते (for ऽपनयते) —ᶠ) N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ दीपस्येव शिखा तम —For 5ᶜᵈᵉᶠ Ś₁ N₂ D₁₋₄.₁₁₋₁₃ subst while N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ subst l 1 only for 5ᶜᵈ

1268* श्रुतैस्तैस्तैः प्रशमयन्नाशां वारिघटैरिव ।
आत्मा तु सुदृढो यद्‌वा मुनेर्वाक्यमनुस्मरन् ।
श्रुत्वा निहन्ति शत्रु स तमो दीपमिव ज्वलन् ।

[(l 1) Ñ₁ illeg for श्रुतैस्तैस्तैः N₂ D₇ शमयन्नास्यैर् V₂ प्रशमयन्नास्यैर् B₁.₃ प्रशम वा(B₃ °मैवां)क्यैर् D₁₁ तैः प्रशमनम् (for तैः प्रशमयन्) B₄ श्रुतैः प्रशमक्यास्यैर् (for the prior half) N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ अनु (for वारि) —After l 1 Ñ₂ V₃ B₁.₃.₄ D₇ ins

1268(A)* सत्यार्थां विहिता बुद्धिर्मर्षे वानरर्षभा ।

[V₃ सत्यार्थी (for °र्था) B₄ विहिता (for विहिता) Ñ₂ B₄ धर्मार्था (for °र्षे)]

while D₃.₁₁ ins after l 1

1268(B)* मुनेर्वाक्य तु तच्छ्रुत्वा राघवश्रितकाङ्क्षया ।
पदमे तु समासाद्य शरीरं धारयाम्यहम् ।

[(l 1) D₁₁ स्मृत्वा (for श्रुत्वा)]

—D₁ om l 2 N₁ illeg up to मुनेर् —(l 2) D₁.₄ आशां (for आत्मा) D₃.₄ कृत्वा (for यद्‌वा) D₁₁ आशां तु प्रतिज्ञाय (for the prior half) D₃.₁₁ मुनि (for मुनेर्) D₃ समुद्धरन् D₆.₁₁ समुद्धरन् (for अनुस्मरन्) —(l 3) D₃.₁₃ श्रुत्वा D₃.₄ बुद्ध्वा (for श्रुत्वा) D₂ प्रज्ञा तु सुहृदं दुःख (for the prior half) D₁.₃.₄ दीप (for दीपम्) D₁₁ चिंतयामि सर्वं दुःख प्रदीप्त इव वह्निना]

—Thereafter Ś₁ D₁₋₄.₁₁.₁₃ cont while N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ ins. after 5

1269* अद्यैवैतु त्रिविधैस्तैस्तैर्मां पोषयति पुत्रक ।

[N₂ D₁.₄.₁₁.₁₃ अद्यमू N₁ B₁ D₇ च (for तु) Ś₁ अथैर् D₃.₁₃ कथैर् D₁₂ कन्दैर् (for तैस्तैर्) Ñ₂ V₂ B₁.₃.₄ D₇ पुत्रो मामिह पुष्यति (for the post half)]

—Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ further cont N₁ D₇ cont after 1266*, D₃.₄ cont after the repetition of 1225*

1270* इदमप्यद्भुतं सर्वं पश्य तु हरयो मम ।
इमौ पक्षौ प्ररूढौ मे बलं चैव यथा पुरा ।
पुनर्युवानमात्मानं पश्याम्यौदार्यवत्तरम् ।
मनसा चैव जानामि मनश्चाप्यति हीत्र मे ।
एष पश्यामि वैदेहीमशोकवनिकागताम् । [5]
स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि कृतार्था सन्तु वानरा ।
ततस्ते वानरा हृष्टास्तदद्भुतमवेक्ष्य वै ।
यौवनारूढमप्राज्ञस्य कृतं कार्यमिति ब्रुवन् ।

[(l 1) D₁ अत्र D₃.₄ मति (for यदि) —(l 2) D₃.₄ महतौ (for °रौ) D₁ स्तव D₃.₄ सर्वं (for चैव) —(l 3) Ñ₁ illeg up to °कोशाय D₁ पश्यकोशायुतम D₃.₄ पश्यामौ दीर्घमुखम (for the post half) —(l 4) N₁ illeg for जानामि मनश्चाप्या —(l 5) D₁ वनितां (for वनिका) —(l 7) D₃.₄ समीक्ष्य तु (for अवेक्ष्य वै) —(l 8) D₃.₄ यौवन (for °नाद्) D₁ आरूढ L(ed) [अ]ब्रुवन् (for ब्रुवन्) N₁ भूत आम तथा कृत (for the post half)]

—After 1269* N₂ V₂ B₁.₃.₄ D₄.₇.₁₁ cont

1271* एककाले नगायं हिमवन्तं नगाम स ।
पश्याम्याभिगतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
समर्थाय ममावस्था धर्मविद्धी न युद्धवान् ।

[(l 1) B₁.₃ यत्र D₃.₄.₁₁ एक (for एक) V₂ एक काल (for एककाले) N₂ B₃ नगसार्थे (for °नार्थे) —After l 1 Ñ₂ B₁ D₇ ins

1271(A)* कतिचिद् आत्माने एकाभि विरात्मा ।

[D₇ स नालाय (for कतिचिद्)]

while D₃.₁₁ ins after l 1

1271(B)* [illegible]

[D₇ [illegible]]

—(l 2) D₃.₁₁ [illegible] —D₃.₄ om l 3 —(l 3) [illegible] (for the post half)

6 V₃ B₃ missing for 6 (cf v l 1) V₁ om 6 (cf v l 4) Ś₁ N₂ D₁₋₄.₁₁.₁₃ [illegible] ins after 6 L₁₋₅ [illegible] D₃.₄.₁₁ [illegible]

C 4 61 27 B 4 63 7 L 4 54 0 तस्या विलपितं श्रुत्वा तौ च सीताविनाकृतौ ।
न मे दशरथस्नेहात्पुत्रेणोत्पादितं प्रियम् ॥ ७
तस्य त्वेवं ब्रुवाणस्य संपातेर्वानरैः सह ।
उत्पेततुस्तदा पक्षौ समक्षं वनचारिणाम् ॥ ८
स दृष्ट्वा स्वां तनुं पक्षैरुद्गतैररुणच्छदैः ।
प्रहर्षमतुलं लेभे वानरांश्चेदमब्रवीत् ॥ ९
निशाकरस्य महर्षेः प्रभावादमितात्मनः ।
आदित्यरश्मिनिर्दग्धौ पक्षौ मे पुनरुत्थितौ ॥ १०

(for च) Ñ2 V3 B1 2 4 जानता तु, D7 न जाता तु (for युध्यता च) D11 महा (for मया) ※ Cv r युध्यता च मया वीर्यमिति पाठ ※ —c) T2 वाक्यैर् (for वाग्भिर्) —d) B1 4 D6 G1 मैथिलीं (for °ली) D3 6 11 सीतां न श्रायसे कथ

7 V3 B3 missing for 7 (cf v l 1) Ś1 Ñ1 V2 D1 2 12 13 om 7 (cf. v l 4 and 6) —a) B4 D11 सीता (for सीता) D4 8 10 वियोगितौ (for विनाकृतौ) —c) D3 11 दाशरथे, D4 दाशरथ (for दशरथ) —d) T1 2 M1 Ck [त्वा]पादित Ct as in text (for [त्वो]त्पादित) —After 7, Ñ2 V3 B1 2 4 D7 (V3 B1 preceded by an additional colophon) read Sarga 58

—After 7, D2 4 repeat 1225* and D11 repeats l 1 and then cont l 2–8 of 1225* with variants

8 Before 8, Ś1 Ñ1 D2–4 13 14 read 14–15 and colophon, and all (except Ñ1) repeat 14 (Ś1 D14 14cd only) in its proper place V B D7 read 14–15ab (including star passage) before 8, repeating 15ab in its proper place —ab) D5 सपातैर्, D8 10 सहैर् (for सपातेर्) Ś1 Ñ V B D1–4 7 11–13 एव कथयतस्तस्य पत(Ñ2 V1 2 °त)गस्य महात्म(D2 °न)न —c) D6 उत्पेत तस्) D11 समुद्भूतौ (for उत्पेततुस्) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 तत, T2 सदा (for तदा) ※ Cm पक्षाविति प्रत्ययोरुप लक्षणम् । अन्यथोत्तरत्र पक्षैरिति बहुवचनप्रयोगात् ※ —d) Ś1 Ñ1 D1–4 12 13 वानराणां प्रपश्यतां, D11 संपातेरमितौजस

9 a) Ñ2 D1 स्व, D6 [स्वां]म, M3 स्त्र (for स्वां) D1 दृष्ट्वाचिता (for स दृष्ट्वा स्वां) T G2 M2 Ck पत्रैर्; G1 पुत्रैर् (for पक्षैर्) —b) Ñ1 illeg V3 4 D1–4 7 12 13 M1 तरुणच्छदैः, B1 2 च तनुच्छदैः (for अरुणच्छदैः) ※ Cv r m g अरुणच्छदैररुणवर्णैः (Cr m अरुणाभैरिति वा [Cm °रिति] पाठः), Ck अरुणच्छदैरग्नेः । अरुण पूर्वैस्तच्छादनसमर्थतया पूर्वमुद्गतैरित्यर्थं, Ct अरुणच्छदैर रुणवर्णैः ※ —c) Ñ2 V B D7 सुतुष्ट स(V °श्च, D7 °श्च तु) महा(Ñ1 illeg up to महा बल, D1 मुनिं सं मनसा स्मरन् —After 9, Ñ2 V B D7 ins

1272* पुनरासोऽबहवैर क्लान्तवाश्चर्यभिवोदितम् ।
महो नीलो गयो मैन्दो द्विविदो गवयस्तथा ।
तारो गवाक्षः कुमुदः शरभः पनसो हरिः ।
हनुमज्जाम्बवांश्चैव पर्वं इषमुखागताः ।
ऊचुश्च राममाहात्म्यं महावीर्यं च लक्ष्मणः । [5]
यथा प्रभावात्संपातिपक्ष पक्षावजायत ।
अशरीरा ततो वाणी दिव्या प्रादुरभूत्तदा ।
एवमेतद्धरिश्रेष्ठा प्रभावश्च यथा वद ।
ततः प्रहृष्टः संपातिर्वानरांश्चेदमब्रवीत् ।
हर्षविस्तीर्णया वाचा स्वरसंपन्नसक्तया । [10]

[(l 1) B4 श्रीमान् (for चैव) Ñ2 D7 भक्ष (for चक्ष). —(l 2) Ñ2 नलो V1 2 गजो (for गयो) —(l 4) Ñ2 V1 कुशनश्चैव, V2 कुवनाश्चान्ये (for कथनश्चैव) V1 चयाद्यु, G(ed) °गमन् (for व्रणाता) —(l 5) V1 damaged from राम up to वीर्यं V3 D7 रामे माहात्म्य (for राममाहात्म्यं). B1 2 लक्ष्मण (for °णे). —(l 6) V3 तथो (for यथे). B1 प्रसादात् (for प्रभावात्) B3 स्वपक्ष (for अ°) —(l 7) V1 damaged for ततो वाणी दि V3 दिव्यां (for दिव्या). —(l 8) B3 इदम् (for यवद्) V3 पत (for पतद्). V3 यथावेद (for यथा वद) —(l 9) V1 damaged for वानरांश्च V3 B1 इदम् (for चे°) —Ñ2 V3 B4 D7 om l 10 —(l 10) V1 damaged after हर्ष up to प्र V2 ∗∗क्तया B3 4 प्रशक्तया (for प्रस°) V3 स्वरसंयुक्तयुक्तया (for the post half)]

while D1 ins l 3–5 of 1276* after 9

10 a) Ñ2 B3 4 D1 3 4 7 11 तस्यर्षे, V1 damaged, V3 विप्रर्षे; B1 D5 6 8–10 राजर्षे, D13 ∗र्षे (for महर्षे) Ś1 Ñ1 D14 निशाकरस्यर्षेस्तस्य, V2 निशाकरमहर्षेस्तु, D2 निशाकरस्यर्षेस्तस्य, M3 महर्षेनिशाकरस्यैव —b) Ś1 Ñ1 D2 3 12 13 सुमहात्मन, G1 अतुलात्मन; G2 अमितौजस, M1 इद्मा मन (for अमिता तन) Ñ2 V B2–3 D7 प्रसादा त्सुमहात्मन, B4 D1 11 सर्वे (D1 प्रीत्या) पश्यंतु वानरा, D6 प्रभाव सुमहात्मन, D5 8–10 प्रभावादमितौजस —After 10ab, Ś1 Ñ V (V2 repeats after l 5 of 1276*) B1–4 D1 4 7 12 13 ins, D1 cont after l 5 of 1276*, D14 cont after 1276*

1273* समुत्थिताविमौ पक्षौ सर्वे पश्यन्तु वानरा ।

[D3 11 समुत्थिताव् Ś1 Ñ1 D2 13 पश्यत V1 2 (first time) पश्यथ (for पश्यं तु) Ñ1 illeg for वानरा]

—Then all the above MSS read 13 (followed by 1276*) —After 10ab, D4 D11 14 ins l 6 of 1276*. —D3 4 om 10cd —c) D11 तस (for रश्मि) Ś1 Ñ1 रश्मिभिस्सम्यौ (Ñ1 illeg from रश्मि up to गमना in d [see var]) V1 B4 D1 2 13 13 G3 2 M3 रश्मिनिर्दग्धौ (for °निर्दग्धौ) —d) Ś1 Ñ1 D2 12 13 पक्षौ तु गमना (Ñ1 illeg up to गमना) क्षमौ Ñ2 V B D1 7 पक्षाव

यौवने वर्तमानस्य ममासीद्यः पराक्रमः ।
तमेवाद्यावगच्छामि बलं पौरुषमेव च ॥ ११
सर्वथा क्रियतां यत्नः सीतामधिगमिष्यथ ।
पक्षलाभो ममायं वः सिद्धिप्रत्ययकारकः ॥ १२
इत्युक्त्वा तान्हरीन्सर्वान्संपातिः पततां वरः ।
उत्पपात गिरेः शृङ्गाज्जिज्ञासुः खगमो गतिम् ॥ १३
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रीतिसंहृष्टमानसाः ।
बभूवुर्हरिशार्दूला विक्रमाभ्युदयोन्मुखाः ॥ १४

G 4 62 24
B 4 63 24
L 4 55 30

(V1 पक्षौ न गमनक्षमौ, D8-10 पक्षौ पुनरुपस्थितौ D12 पक्षौ तौ गमने क्षमौ (sic) —After 10 Ś1 D1 5 12 13 ins

1274* सञ्जातौ तस्य सद्येन क्षणेन खगमक्षमौ ।
[Ś1 D12 तत्क्षेन क्षणम् (for क्षणेन खगम्)]

while Ñ2 V2 3 B D7 11 ins after 10

1275* संवृत्तौ सद्यभावेन क्षणेन गमनक्षमौ ।
[B1 संवृत्तौ (for संवृत्तौ) D12 तस्य स्वरेन (for सद्यभावेन) B4 D7 गमन (D7 °मने) (for गमन)]

11 a) D12 वर्तमानस्य (for वर्तमानस्य) G1 यौवनोद्वर्तमानस्य —b) Ś1 D12 यथासीत्, Ñ1 D3 13 यथासीद्य; D1 समासीच D4 मसासीद् (corrupt), D7 समासीच (for ममासीद्य) D4 समासाद्य पराक्रम —c) Ś1 Ñ1 D1-4 11,13 तद् (for तम्) Ñ2 V1 G1 [म]धिगच्छामि; B1 [म]नु°, D1 [प]व ग°, D12 गमिष्यामि M1 [म]भि°, M2 नु गच्छामि (for [अ]वगच्छामि) D7 तमेवाग्य गच्छामि, D11 समागमनेवगच्छामि —d) D4 T Ck पौरुषम् (for पौरुषम्) V2 कारसम (for एव च) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 11 13 बलं पौरागमात्मन, D12 यथा पौरुषमागतं ✻ Cm बलं पौरुषमेव चेति पाठ । पुराणमेव पौराणम् । स्वार्थेऽण् पुराणेषु दिव्यास्त्रं यादृशं बलं भूयोऽत्राऽस्मिति वा ✻

12 a) V2 सर्वेषां (for सर्वथा) —b) Ś1 D11 13 द्रक्ष्यथ वानरा Ñ1 illeg D1 4 प्राप्स्यथ वानरा (for अधिगमिष्यथ) —V2 om 12cd —c) Ñ2 B D7 पक्षालंभो V1 2 पक्षाप्त्या यो D1 प्रत्यालंभो, D12 पक्षलंभो (for पक्षलाभो) Ñ1 illeg from ममायं up to d Ś1 M2 यथा; D11 यथा (for मम) D1 4 च T1 न (for वः) Ś1 D11 13 यथा; M1 यदि (for [म]यं वः) —d) G2 सिद्ध (for सिद्धि) Ś1 D11 13 प्रत्यक्ष म(D13 स)निदर्शितः V2 V1 3 B D1 प्रत्यक्ष(Ñ1 V3 D1 सर्वथा) संनिदर्शितः; D1 3 प्रत्यक्षस्तु निदर्शित (D3 °र्शने); D2 3 प्रत्यक्षेस्तु निदर्शन; D11 प्रत्ययो हि निदर्शने —After 12, Ś1 D1-4 11-13 ins. a passage relegated to App I (No 24) while Ñ (Ñ1 partly illeg) V1 3 after 12ab owing to om) 2 B D1 4 ins. l 1-16 of App I (No 23)

13 B1 om 13 Ś1 Ñ (Ñ1 partly illeg for 13cd) V B1-4 D1-4 11-13 read 13 (followed by 1276* [D1 l. 1-2]) after 1273* —a) Ñ1 V B1-3 D1 3 वानरान्; D8 तान्सुसर्वान्; M2 तु हरीन् (for तान्हरीन्) D1 om सर्वान् —b) Ś1 D1-4 11-13 G2 पतगेश्वर ; Ñ2 V1 B1-3 D7 खगेश्वर ; V1 2 स खगेश्वर D4 5 12 M2 3 पतगोत्तम , G1 प्लवगोत्तमात् (for पततां वर) —c) D1 जिज्ञासन् (for °सु) Ś1 D11 12 खगमद्, Ñ1 D11 खगमो, B1 D14 खगमनो(B3 °ना), T1 M3 खगमो G1 M1 2 खगाति(M3 °गो) (for खगमो) B2 गति ; G2 तथा M1 तदा (for गतिम्) Ñ2 V B1 3 D7 निजामात्मनो गतिं —After 13 Ś1 Ñ (Ñ1 partly illeg) V B1-4 D1 4 11 12 13 ins., B4 ins l 6 only after 10cd, D1 ins l 1-2 after 13 l 3-5 after 9 and l 6 after 10cd, D11 ins. l 1-4 after 13 and l 6 after 10cd

1276* ततस्ते वानरा सर्वे विस्मयोत्फुल्ललोचना ।
पर्यन्तामवैक्षन्त संपातिंच विहितं ।
शिखरस्थस्तु संपाति प्लवगानिदमब्रवीत् ।
हर्षविष्टो यथा यत्था स्वस्तमस्तुगुणा ।
निशाकरस्य तस्यैव सर्वं पश्यत वानरा । [5]
सप्तवत्सहस्र वचन प्रभावमिदमीदृशम् ।

[(l. 1) B1 ग B3 त (for ते) Ñ1 ततस्तु वानराः सर्वे (for the prior half) —(l 2) Ś1 D12 13 उत्पेतुः, Ñ1 V अवैक्षन्, D11 अवैक्षन D12 अवेक्षन (corrupt) (for अवैक्षन्) B1 2 संपाति (for °तिं) Ś1 D1-4 11-13 विचिन्त (for विहितं) D1 ह्यतु संरूढैव संपातिस्तावदक्रम —(l 3) B1-3 संपाती (for °ति) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 अब्रवीत् (for इदमब्रवीत्) D1 स्व स्वानानर्गमात् (for the post half) —(l 4) Cf l. 10 of 1272* Ś1 D1-4 11-13 हृष्टस्य (for हर्षविष्टो) Ś1 B1 D12 यद्बलं, V1 स्व°, B1 3 -गुणस्य (for -गुणया) D1 स्वात्तवव्यर्थम् (for the post half) —(l 5) V1 2 शिखरे ; D1 3 स्तोत्र (for सर्वं) Ś1 D12 13 निशाकरस्यैव सर्वे (for the prior half) Ś1 D11 13 पुर (for सर्वं) Ñ1 V1 D7 पश्यत (for पश्यत) V2 प्रसादात् मर्षणां, D1 प्रसादेन स्वास्थ्यम् D11 पुनः पश्यत (for the post half) —After l 5 V1 repeats 1273*, while D1 cont 1273* —D11 om l 6 —(l 6) Ś1 D11 13 सौभ्य D1 4 सौभ्य, D11 सौम्य (for अमात्य) V1 तेनैव तस्मात्प V2 मर्त्ये तु तस्मात्त (for the prior half) Ñ1 illeg for the post half V1 B1 इदम् (for ईदृशम्) Ś1 D1 11,12,13 इदम् ईदृशम् (for इदमीदृशम्)]
—Thereafter D11 cont 1273*

14 Before 14 (read before 8) V (V1 missing from l. 17 up to वानर in l 31) B ins. l 17-60 and D7 l. 31-60 of App I (No 23) Ś1 D1-4 11,13

G. 4.63.20
D. 4.63.15
L. 4.54.31

अथ पवनसमानविक्रमाः
प्लवगवराः प्रतिलब्धपौरुषाः ।
अभिजिदभिमुखां दिशं ययु-
र्जनकसुतापरिमार्गणोन्मुखाः ॥ १५

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

repeat 14 (Ś1 D12 14^cd only) here (cf. v.l. 8). Ñ2 om 14. Ñ1 reads 14 before 8.—^a) Ś1 Ñ1 D2.12.13 (D12 first time) ततस्ते; V B D7 ते तु तद्- (for तस्य तद्). D1 तस्य ते तद्वच; शुश्रा. D3-6.12.13 (all, except D11, second time) ते तद्वचनमाश्राय. —^b) Ś1 Ñ2 D2.12.13 (D2.13 first time) सर्वे; D3.4 (both first time) प्रीता; D8-10 M1 प्रति- (for प्रीति). B1 -संतुष्ट- (for -सहृष्ट-).—^c) D3.4 (both first time) कपि- (for हरि-).—^d) Ś1 Ñ1 D2.12.13 (all, except Ñ1 D7, first time) त्रिलोक; D3.4 (both first time) विदेव (for त्रिकम-). D3 (first time) -[भ]म्युदयात्पुन; D3(second time).11 -[अ]भ्युदितोन्मुखा; D13 (first time) -[भ]भ्यु° (for -[अ]भ्युदयोन्मुखाः). Ś1 D2.12.13 (all second time) विष्णुसदृशपराक्रमाः —After 14^cd (r.), Ś1 D2-4.12.13 ins, Ñ1 (partly illeg.) ins. after l 16 of App. I(No 24), Ñ2 V B D1.7 ins. before 15. D11 ins. after 14

1277* एवमुक्त्वा तु संपातिस्तान्सर्वान्हरियूथपान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्ण इव वानराः ।
प्रोड्डीन तु खग दृष्ट्वा प्रहृष्टा वानरर्षभाः ।
इद हृष्टतरो भूत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
दत्त्वा प्रवृत्तिं वैदेह्या जीवयित्वा च वानरान् ।
यातश्च स्वयं पक्षी संपातिर्हृष्टमानस ।
स इदानीं गमिष्यामो दक्षिणस्योदधेर्गिरिम् ।
समर्थयामहे तत्र लङ्घनार्थं महोदधेः ।
तमस्तथेत्येव तमूचुरुद्दे
प्रहर्षयुक्ता हरयो महाबलाः ।
समावृतो ज्ञातिबलेन सत्त्वा
जगाम तं गृध्रनिवेदितं गिरिम् ।

Colophon

[V1 moth-eaten for l 1 —(l 1) D1 उक्त्वा (for वसता) D1.3.4.11 आमन्त्र्य (for तान्सर्वान्). Ñ2 V3 B D7 सामर्थ्यं प्रागमात्, V3 आमन्त्र्य प्रक्रमेत्युमान् (for the post half).—(l 2) Ñ2 V B D1-4.7.11.13 नै गे(D2.12.13 °त)न (for वानराः) —Ś1 D12 om (hapl) l 3-5.—(l. 3) Ñ2 B4 उड्डीन तु, V2 प्रडीन, D2.13 प्रडीन त, D7.11 उड्डीन तु(D11 स) (for प्रोड्डीन तु) B D11 प्रहृष्टवानरर्षभात्, D2 प्रहृष्टो वानरर्षभः (for the post. half) —(l. 4) B4 D11 हृष्टतर, D1 हृष्टतरो, G(ed.) °रो (for हृष्टतरो). D1-4.11.12 वाक्य (for भूत्वा). B1 विनयसम्पन्नो भूत्वा (for the prior half).—(l. 5) V1.2 कृत्वा (for दत्त्वा). V1 damaged, D2.13 सीतायाः (for वैदेह्या). Ñ2 B4 तु (for च). D13 वानरा (for °रान्).—(l. 6) Ñ2 V3 B D7.8.11 गतः खः; V3 गत' स, D2.13 गत स, D1 गतश्च (for यातश्च). D1.3.4 पूर्ण- (for हृष्ट-).—(l. 7) D7 om. (hapl. ?) गच्छत. Ñ2 V2.3 B D7.11 [उ]धद (for [उ]दधेर्). D1 गिरौ (for गिरिम्). —After l 7, B1 (erroneously) ins.:

1277(A)* समस्ताश्चिन्तयिष्यामो दक्षिणस्योत्तर गिरिम् ।

—(l. 8) D13 om. from मह up to धे. D1 तत्र (for तत्र). Ñ2 B1.3 D7 समस्ताश्चिन्तयिष्यामो, V3 तत्रस्ताश्चिन्तयिष्यामि, V2 B4 समस्ताश्चिन्तयिष्यामो, B2 समेताश्चिन्तयिष्यामो, D11 समवेक्षिष्याम वयं G(ed.) तत्रस्थाश्चिन्तयिष्यामो (for the prior half). Ñ2 V2.3 B D7 लङ्घनार्थे (for लङ्घनार्थं). D3.4.11 महोदधि (for °धे), —(l. 9) B1 निशम्य युक्तं (for तमस्तथेति). Ñ2 V3 B D1.7 प्रवदत(D1 °दन्त)गगन, V1.2 D3.4 प्रतिपूज्यनिर्गतः, D11 [अ]थ प्रवदतांवर (for [प]व तमूचुरुद्दे).—(l. 10) Ñ2 V3 B D7 अवदत् (for हरयो) D1.3.4 प्रहर्षयुक्तैर्हरिभिर्महाबलैः.—V1 damaged from ज्ञाति in l. 11 up to समार in 15^a (r.).—(l. 11) Ñ2 V1.2 B D7 स चान्वितो(Ñ2 °त-), V3 समन्वितो, D1 स मारुती, D2.13 स चावृतो, D12 स चावृतो (for समावृतो). D1.3.4 राज (for ज्ञाति). Ñ2 V3 B D1.7 सत्वरो, V2 संवृतो, D3.4.11 सत्वर (for सत्त्वाधः).

Colophon.—*Sarga name*: Ś1 Ñ1 D2.12.13 संपातिपक्षलाभ, D1.3.4 संपातिगमन(D1 °न). —*Sarga no.* (figures, words or both) D1 37, D3 63 —After colophon, D3 concludes with राम.]

15 Ś1 Ñ1 D2-4.12.13 read 14–15 and colophon before 8. V B D7 read 14–15^b (repeat 15^cd here) before 8. D11 om. 15. D3 reads 15 in marg V1 damaged up to समार (cf v l 1277*).—^a) Ś1 विक्रमास्ते (for विक्रमाः) —^b) B1 (first time) प्लवग विप्रवरा, G(ed. [first time]°पुंगवाः) प्लवगमाः (for प्लवगवराः). Ś1 Ñ V B D1-4.7(V B D7 both times).12.13 परिपूर्णमानसा, G2 °मानसा (for प्रतिलब्धपौरुषाः). —After 15^ab (first occurrence), V B D7 ins :

1278* प्रियवचनशतानुवादिनो
दयितवया स च आम्वता बभूवु ।

Colophon

[(l 1) B₁ शुभार्थवेदिनो B₂ इत्यार्थ° (for शुभानुवादिनो) —(l 2) V₂ ते इयितनया B₃₋₄ इयितनय V₁₋₃ B₁ D₇ ह (for च) B₄ बभूव (for बभूवु)

Colophon —*Sarga name* V₁ सपातिसमागमे सुग्रीवागमन V₂ सपातिवार्ताश्रवणम, V₃ B₃ सुग्रीवागमन, B₁₋₃ सुग्रीवागमन B₂ सीतान्वेषणे सुग्रीवागमन, D₇ सुग्रीवाश्वासन —*Sarga no* (figures words or both) V₃ 60, V₁ 65 B₂ 63 B₁ 53 B₃ 66 D₇ 64]

—*) Ś₁ Ñ V B D₂₋₃ ₇ ₁₀ ₁₁ त्वरितम् (for अभिविद्) Ś₁ V₂ B₁₋₄ D₃,₆,₇ ₁₀ ₁₁ T G M₁₋₃ G m g अभिमुखा V₁₋₃ अयो * *, G (ed) -अभिमतो, Ch t as in text (for -अभिमुखा) V₂ प्रयात, D₆ ययौ, D₁₂ om (for ययुर्) Ś₁ D₁₂ transp दिश and ययुर् D₁ ऋद्धविमति मुखा इह ययुर्, D₃ अभिजिद्वृत्तिमुखा दिशं ययुर् (sic) ※ Ct अभिजिदभिमुखाभिजिन्नक्षत्राभिमुखा दिशा दक्षिणाम् । यद्वाभिजिद्वाहुलकारकर्मणि क्विप् । अभिजेतव्यो रावण समुद्रो यस्यां वा दिशाम् ※ —ᵈ) M₂ -मुता (for -मुखा) Ś₁ Ñ₁ D₂₋₄ ₁₀ ₁₁ [अ]सुका (for [अ]भिमुखा) N₁ V B D त(V₁ om) कृतमनय पितृराजरक्षिता (B₄ °रक्षिता) ※ Cg एव प्रशिष्टा यत्र सर्वा गता ※

Colophon V₃ om —*Sarga name* Ś₁ V₁ सपाति पक्षोद्गमन (V₂ °न), Ñ₁ V₁ B₂ D₈ ₁₂ सपातिपक्षोद्गम N₂ B₄ D₇ सीतान्वेषणे सपातिपक्षोद्य(B₄ °द्ग)म, B₁ सीतान्वेषणे दक्षिणदिग्विजये सपातिवाक्य B₂ पक्षोद्गम, D₁₋₄ सपातिपक्षोद्गम, D₁₂ सपातिपक्षलाभ, D₁₃ सपाति पक्षागमन —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ D₁₂ D₁₃,₁₃ om N₂ 60, V₃ 66 B₂ 54 B₄ 67 D₁ 36 D₃ ₁₁ G₃ 62 (as in text) D₆ T₁ 61, D₂₋₁₀ T₂₋₃ G₁₋₂ M₁₋₃ 63 D₇ 63 M₁ 64 L(ed) 55 —After colophon, G concludes with श्रीरामाय नम —After colophon N₂ ins

किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् । श्रीरामचन्द्राय नम । श्री श्री सुमतिजयजितामित्रदेव स भाङाने विक्रमसिंह गचोया । सवत् ७९८ भाद्रिपण वदि ९ * * * श्री श्री सुमतिजयजिता मित्रमल्लदेवसने नामा * * * * * * * * * * * * * * * * * * * (illeg) किष्किन्धाकाण्डसपूर्णया * दिनजने ।

—V₁ ins

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्ड सपूर्णम् ।
वसुनिगमशिवास्यकाश्यनेत्रे
स्थितवति नभसीति शाकवर्षे ।
कलिस्वर्गतिहिताय जीवनाथ
प्रतिपदि सितमिताग्रसमध्ये ।
पुस्तकमिलनपरिश्रमवेत्ता विद्वज्जनो मान्य ।
सागरलंघनखेद हनुमानेक पर वेद ।
यत्लिशादपि कुटिलहृद कुलिशादपि कठिनकर्माण ।
गरलादपि मर्मभिन्दो ये केचन तान्नमस्कुर्मे ।
मधुमथनपदाब्जे यस्य दत्तचेता
यमगुरुप भवानन्योत्र पाश जहातु ।
परकिरण * सूर्ये विस्तृताशेषमासि
प्रभवति तिमिराणा लोकपरश्चशक्ति ।
तीर्णं त्वया लोकविषादसह
जानन्तु रामादपि साधुमीन ।
दुरात्मवालीपरिलिशादिनी
मुखायमन्वेषय जीवनाय ।
चरमपद्य महोगेगाधरस्य ।

—V₂ ins

समाप्तं चेद किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ शुभम् ॥

—B₁ ins

समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डम् ॥ अस्यानन्तर सुन्दरकाण्डम् ॥
यस्याद्यमाद्य श्लोक ॥

आरपाते गृध्रराजेन समुत्पत्य प्लवगमा ।
सहिता प्रीतिमापन्ना सिंहनाद विनेदिरे ॥ इत्यादि ॥ ॐ ॥

रामचन्द्राय नम ।
जयति रघुवंशतिलक कौसल्यानन्दवर्धनो राम ।
दशवदननिधनकारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ।

—B₂ ins

समाप्तं चेद किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ शाके १७५५
आदिकाव्य महद्वेज्ज्वल्परा वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरितं दिव्य दवदेवस्य भास्वत ।
शृणुयाद्य सदा लोके स वै मुच्येत किल्बिषात् ।
पुत्रकामी तु पुत्रार्थी धनकामो धनानि च ।
लभन्ते मनुजा लोके श्रुत्वा रामस्य चेष्टितम् ।
लभते पतिकामा हि पतिं कन्या मनोरमम् ।
समागमं प्रोषितस्य लभन्ते बन्धुभि प्रिये ।
यथा रामेण कौशल्या सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा प्रिय ।
तथा रामायण श्रुत्वा नूनं प्राप्स्यति सगमम् ।
तथा विजयते राजा शत्रूंश्च विनिष्यति ।
श्रुत्वा काण्डमिदं पुण्य दीर्घमायुश्च विन्दति ।
इदं तु विजय चित्रं रामस्याक्लिष्टकर्मण ।
लोकनाथस्य कृच्छ्रस्य सर्वे प्राञ्जलयो नृपा ।
शृण्वन्ति लोके य इममार्षं वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरित दिव्य नास्ति तेषा पराभव ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रीयते भगवान्विष्णु स हि रामो महायशा ।
आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायण प्रभु ।
द्विजश्च वेदान्समवाप्नुयात्सुख
राज्य च राजन्यवर सुखागतम् ।

६३

G 5 1 1
B 4 64 1
L 4 56 1

आख्याता गृध्रराजेन समुत्पत्य प्लवंगमाः ।
संगताः प्रीतिसंयुक्ता विनेदुः सिंहविक्रमाः ॥ १

संपातेर्वचनं श्रुत्वा हरयो रावणक्षयम् ।
हृष्टाः सागरमाजग्मुः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥ २

धनानि वैश्यश्च सुखेन वै लभेत्
तथैव शूद्रश्च परां च सम्पदम् ।
आरोग्यमैश्वर्यमथो यशश्च
धनं महद्बुद्धिकरं सुपुण्यम् । [25]
श्रोतव्यमेतन्नियतैस्तु सद्भि
र्यशस्करं बुद्धिकरं च नित्यम् ॥

इत्यार्षे रामायणे महर्षिवाल्मीकिये शतसाहस्र्या संहितायां वैयासिक्यां किष्किन्धाकाण्डं समाप्तमिति । ॐ रामाय नमः ।

—B3 ins

समाप्तं किष्किन्धाकाण्डमिति ।

—B4 ins

समाप्त चेदं किष्किन्धाकाण्डमिति ॥ श्री श्री रामचन्द्राय नमः ॥ लिखितं श्रीगोवर्धनदेवशर्मणो लिपिरियं ॥ शाकेऽपेदा ॥ शकाब्दा ॥ १७२० ॥ श्री राधागोविन्दार्पितचित्त निर्मलाशय श्रीयुक्त श्रीलश्रीयुत् देवनारायणसिंह चौधरे पुस्तकमिदम् ॥

—D7 ins

किष्किन्धाकाण्डं समाप्तम् ॥ शुभमस्तु ॥

63

☞ In Ñ1 V2 B1 3 4 D7 Sundara Kāṇḍa begins from 4 62 B3 ends with Sarga 62 For Sargas 63–66 B3 of Sundarakāṇḍa is taken as B3 in Kiṣkindha

Ñ2 V3 D2 begin with ॐ नमः श्रीरामचन्द्राय, B3 with ॐ रामचन्द्राय नमः, B4 with ॐ श्री श्रीरामः D7 with श्रीगणेशाय नमः श्रीरामचन्द्राय नमः, M1 with श्रीरामाय नमः —Thereafter Ñ1 D7 ins the following introductory st

नमस्तस्मै मुनीन्द्राय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ।
नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय
देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
निपातितो येन समस्तरक्ष
स्तस्मै नमो दाशरथाय नित्यम् ॥

While B1 4 ins

जयति रघुवंशतिलकः कौशल्याहृदयनन्दनो रामः ।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुण्डरीकाक्षः ।

—Thereafter B1 cont

नमस्तस्मै मुनीन्द्राय श्रीयुताय तपस्विने ।
शान्ताय वीतरागाय वाल्मीकाय नमो नमः ।

1 ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1–4 7 11–13 आख्याते, D6 आगता (for आख्याता) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 3 D1–10 समुत्प्लुत्य, Cm g as in text (for °त्पत्य) —ᶜ) D6 T Cg सागत्य, G1 M3 सहत्य, G2 संगत्य, Ct as in text (for संगता) Ś1 Ñ1 D2 11–13 प्रीतिमतश्च D1 3 4 प्रीतिमतस्ते, D6 प्रियसंयुक्ता (for प्रीतिसंयुक्ता) —Ñ1 illeg from ᵈ up to 2 —ᵈ) T भीम (for सिंह) Ś1 D1–4 11–13 संघवत् (for विक्रमा) —For 1ᶜᵈ Ñ2 V2 3 D1 3 4 D7 subst

1279* सहिता प्रीतिसंहृष्टा सिंहनादं विनेदिरे ।

[V1 छिद्रित (moth-eaten) (for the prior half) B3 प्रचक्रिरे (for विनेदिरे)]

—After 1, D3 13 ins 1281*.

2 Ñ1 illeg for 2 (cf v l 1) D2 13 om 2 —ᵃ) Ś1 D12 वचनात्ते तु (for वचनं श्रुत्वा) —ᵇ) D6 रावणालय (for रावणक्षयम्) Ś1 D1 3 4 12 13 सर्वे वानरपुंगवा ※ Cv रावणक्षयं रावणनिलयम् । वचनमिति पाठ । तत्र क्षयशब्दो निवासवचन । रावणभय रावणवीर्यनाशन वचनं श्रुत्वा प्रतिबुध्य । , Cr m g रावणक्षयं रावणनिलयभूत (Cg °त) लङ्काद्वीपमुद्दिश्य सागरं तन्मार्गभूतं सागर (Cm °वसमुद्र) माजग्मुरिति सबन्ध । , Ck रावणक्षयं रावणमुद्दिश्योक्तं वचनं श्रुत्वा । , Ct रावणक्षय रावणनाश रावणगृहं चोद्दिश्योक्तं वचनं श्रुत्वा ※ —For 2, Ñ2 V1 B1 3 4 D7 subst, while V3 cont after 1281*

1280* ते तु गत्वा समुद्रस्य दक्षिणस्योत्तरं गिरिम् ।
समुद्रं ददृशुर्भीमं तिमिनक्रसमाकुलम् ।

[(1 1) B4 [S]पि (for तु) B3 [उ]त्तरं गिरे, B4 [उ]त्तरं दिशं —(1 2) B3 घोरं (for भीमं) Ñ2 D7 -झषाकुलं (for -समा°)]

—After 2, Ś1 V3 D1 3 4 11 13 ins while D3 13 ins after 1

1281* शशिभिर्विविधैश्चैव हरयस्ते समुत्सुका ।
उदधिं वीक्षमाणास्ते रश्मिमालैः स्वैर्दशाकल्पयन् ।

[(1 1) V3 [अ]पि (for [च]व) —(1 2) V1 अतीव D1 4 11 मामद् (for उदधिं) Ś1 D12 मनिर्विवेशोदधिं, L(ed.) दाक्षुर्मेरवेव (for the post half)]

अभिक्रम्य तु तं देशं ददृशुर्भीमविक्रमाः ।
कृत्स्नं लोकस्य महतः प्रतिबिम्बमिव स्थितम् ॥ ३
दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरां दिशम् ।
संनिवेशं ततश्चक्रुः सहिता वानरोत्तमाः ॥ ४
सत्त्वैर्महद्भिर्विकृतैः क्रीडद्भिर्विविधैर्जले ।
व्यात्तास्यैः सुमहाकायैरूर्मिभिश्च समाकुलम् ॥ ५
प्रसुप्तमिव चान्यत्र क्रीडन्तमिव चान्यतः ।
क्वचित्पर्वतमात्रैश्च जलराशिभिरावृतम् ॥ ६
संकुलं दानवेन्द्रैश्च पातालतलवासिभिः ।
रोमहर्षकरं दृष्ट्वा विषेदुः कपिकुञ्जराः ॥ ७
आकाशमिव दुष्पारं सागरं प्रेक्ष्य वानराः ।
विषेदुः सहसा सर्वे कथं कार्यमिति ब्रुवन् ॥ ८

G 5 1 8
B 4 64 7
L 4 56 7

3 $\tilde{N}_1$ om 3–5 Ś1 D11 om 3–4 D1–4 11 12 transp 3 and 4 —[a]) D5 8–10 Ct अभिगम्य, D6 G1 2 M1 3 अतिक्रम्य, Cr as in text (for अभिक्रम्य) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 2 3 D7 त(D7 ते तु [hypm]) समुद्रं समालोक्य(B2 marg also as in D1) D1–4 11 12 ते समुद्रं समासाद्य —[b]) $\tilde{N}_2$ V1 2 B1 2 4 D7 वानरा (for ददृशुः) D1 -दर्शनं, D3 4 वि स्वनं (for विक्रमाः) —[c]) $\tilde{N}_2$ V1 2 B1 2 4 D7 सर्वं, D1 4 11 कृत्स्नं (for कृत्स्नं) —[d]) $\tilde{N}_2$ V2 B1 4 D7 इवार्णव, V1 इवोच्छ्रित, B3 इवातत, D1–4 11 12 इवागर ※ Cv प्रतिबिम्बमिवादर्शतलमिव।, Cr g प्रतिबिम्बमिव प्रतिनिधिमिव। (Cg इदं तटविशेषणम्, सर्वलोकस्य समस्तवस्तुसंपूर्णमित्यर्थः।) प्रतिमान प्रतिबिम्ब प्रतिमा प्रतियातना प्रतिच्छाया। प्रतिकृतिरर्चा पुंसि प्रतिनिधिरुपमोपमान स्यादित्यमर।, Cm प्रतिबिम्बमिव प्रतिबिम्बाधारभूतादर्शतलमिव। अत्र सागरमित्यनुकृष्यते। Ck प्रतिबिम्बमवस्थितमिति पाठः। महतो लोकस्य सचन्द्रार्कग्रहस्य प्रतिबिम्बितं यथावस्थितं तस्य। दक्षिणस्येत्यादि। यद्वा महत्तु प्रतिबिम्बमिव स्थितमिति पठित्वादर्शतलमिव स्थितम्। यद्वा लोकस्य प्रतिनिधिमिव स्थितमिति। उभयं व्यर्थम्। न हि प्रतिबिम्बशब्द आदर्शवाची। नापि महोर्मिदन्तुरं सलिलसमुद्रमादर्शरूपतया पीतवर्णव(?) लोकान्तर्गतस्य समुद्रस्य कृत्स्नलोकप्रतिनिधित्व दर्शस्थाने शरबिन्दुमुखापेक्षया कल्प्यमिति जानीम।, Ct यत्र महतो लोकस्य सचन्द्रार्कग्रहस्य कृत्स्नं प्रतिबिम्बं स्थितं तं समुद्रं ददृशुः। 'प्रतिबिम्बमवस्थितम्' इति प्राचीन पाठः। 'प्रतिबिम्बमिव स्थितम्' इत्याधुनिकपाठो न युक्तः कृत्स्नलोकप्रतिबिम्बभावाप्रसिद्धेः ※

4 Ś1 $\tilde{N}_1$ D11 om 4 (cf v l. 3) D1–4 11 12 transp 3 and 4 $\tilde{N}_2$ V2 1 B1 3 4 D7 read 4–5 after 7 —[b]) D5 उत्तरं तटं (for उत्तरां दिशम्) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 2 4 D7 तीरमुत्तर(V1 3 °म)मागता ※ Cr m उत्तरां दिशमित्यत्र दिक्शब्देन तीरं लक्ष्यते (Cm उत्तरं तटमिति सम्यक्) ※ —[c]) D6 reads from विवेश up to 5 in marg —[d]) $\tilde{N}_2$ V1 2 B1 3 4 D7 सर्वे ते हरियूथपा(B3 °पुंगवा) D1–4 11 12 G2 M1 3 हरिवीरा महाबला(D1–4 11 12 हरिश्रेष्ठा)

5 $\tilde{N}_1$ D8–11 om 5 (for $\tilde{N}_1$, cf v l 3) D6 reads 5 in marg (cf v l 4) —[ab]) B2 D11 सत्त्वैः (for सत्त्वैः) Ś1 D11 12 13 क्रीडद्भिः, G1 विकृतैः (for विकृतैः) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 4 D7 बहुविधैः, B3 विकृतैः, D1 3 4 जलजैः, D11 विमलैः, G1 विमलैर् (for विविधैर्) T transp विकृतैः and विविधैर् V1 D8 G3 जलैः, D4 बलैः (for जले) Ś1 D11 12 13 बहुभिर्बहुधा जले (for [b]) —[c]) M2 व्यक्तास्यैः (for व्यात्तास्यैः) G3 च (for सु) Ś1 $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 2 4 D1–4 7 11 13 G3 M2 व्यादितास्यैर्महाकायैर्(Ś1 D11–13 °यीर्य) —[d]) Ś1 V1 D11 12 उत्तम(D11 °द)द्धि (for ऊर्मिभिश्च) Ś1 $\tilde{N}_2$ V1 B1 D11 12 समा(Ś1 सुम)वृत (for समाकुलम्), B2 मकरैश्च समावृत, B4 D3 4 भुज(D3 °ज)गैश्च समावृत, D13 तत्र महिर्मिसमावृता (sic), G3 ऊर्मिभि समलंकृत

6 $\tilde{N}_1$ illeg from 6 up to पाताल in 7[b] —[a]) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D7 कुत्रचित्, D11 चान्यद्र (for चान्यत) —[c]) Ś1 D11 12 13 मात्रश्च, T Ck -मकारैर्, Ct as in text (for मात्रैश्च) $\tilde{N}_2$ D7 कुत्रचित्पर्वताकारैस्त —[d]) D1 3 4 11 रुचि(D7 °चि)तै (for आवृतम्) Ś1 D11 12 13 जलराशीन्समुत्क्षिपन्(D12 13 °पत्), $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D7 चर($\tilde{N}_2$ B1 D7 °र)द्भिर्जलचारिभि

7 $\tilde{N}_1$ illeg up to पातालत in [d] (cf v l 6) —[a]) M1 सकुद्र (for संकुलं) D1 पद्मोद्भैश्च (for दानवेन्द्रैश्च) —[c]) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 2 4 D1 3 4 7 11 लो(B3 D11 रो)महर्षण($\tilde{N}_2$ °र्षक)मक्षोभ्यं M1 रोमहर्षणकं दृष्ट्वा —[d]) $\tilde{N}_1$ illeg from दे up to ब्रुवन् in 8[d] Ś1 D11 12 M2 विनेदु, D8 G2 निषेदु (for विषेदु) $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D7 दृष्ट्वा ते सागरे तदा, D1 3 4 11 ददृशुस्ते प्लवंगमा —After 7, $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D7 read 4–5

8 $\tilde{N}_1$ illeg for 8 (cf v l 7) —[a]) V1 B1 निष्पार, G3 M1 दुष्पाप (for दुष्पार) —[b]) Ś1 D11 13 सागर दृश्यते तत, $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D1–4 7 11 दृष्ट्वा(D3 °श्य) ते सागरं तत (V1 D3 4 13 °दा) —[c]) D11 निषेदु Ś1 D8 12 13 वानरा, D1 4–11 सहिता (for सहसा) G2 विषेदु सर्वे एवाय —[d]) T1 ब्रुव (sic) (for ब्रुवन्) M1 विद्रुताश्च ततस्तत ※ Cv r m ब्रुवन्ब्रुवन्त (Cr m कार्यो वचनस्याय)।, Ct ब्रुवब्रुवन् ※—For 8[cd], $\tilde{N}_2$ V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 11 subst.

1262* विषेदु करम केचिच्चैकविलाधिपैर् मुहु:।

[V1 B1 3 D11 निषेदु $\tilde{N}_2$ D1 3 4 तत्र (for मुहु)]

G 5 19 B 4 64 8 L 4 56 8

विषण्णां वाहिनीं दृष्ट्वा सागरस्य निरीक्षणात् ।
आश्वासयामास हरीन्भयार्तान्हरिसत्तमः ॥ ९
न विषादेन नः कार्यं विषादो दोषवत्तरः ।
विषादो हन्ति पुरुषं बालं क्रुद्ध इवोरगः ॥ १०
विषादोऽयं प्रसहते विक्रमे पर्युपस्थिते ।
तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिध्यति ॥ ११
तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामङ्गदो वानरैः सह ।
हरिवृद्धैः समागम्य पुनर्मन्त्रममन्त्रयत् ॥ १२
सा वानराणां ध्वजिनी परिवार्याङ्गदं बभौ ।
वासवं परिवार्येव मरुतां वाहिनी स्थिता ॥ १३

9 Ñ1 illeg up to समागतान् in ^{a} (cf v l 7) —^{a}) M1 विपुला (for विषण्णां) —^{b}) Ś1 D2 12 13 समुद्रस्य (for सागरस्य) —^{d}) G2 यूथप M1 -यूथपान् (for -सत्तम') Ś1 D2 12 13 अंगदो वानरर्षभ —For 9 N2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 11 subst

1283* विषण्णवदनान्दृष्ट्वा तत्र काश्चित्प्लवंगमान् ।
आश्वासनार्थं तेजस्वी तारेयो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l 2) B3 आश्वासाय हि D11 आसनार्थं तु (for आश्वासनार्थं)]

—Thereafter Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 11 read 1291* and then 1292*, then V3 alone reads 23^{cd} for the first time, repeating it in its proper place —After 9 D4 6 S ins.

1284* तान्विषादेन महता विषण्णान्वानरर्षभान् ।
उवाच मतिमान्काले वालिसूनुर्महाबल ।

[(l 1) T निषण्णान् (for वि°) —(l 2) D1 बल (for काले) D1 om (hapl) from the post half up to बाल in 10^{d}]

10 D1 om up to बालं in 10^{d} (cf v l 9) ☞ The sequence (including om and star passages) of st 10 to 23 in Ś1 Ñ1 D2 12 13 is as follows 12^{cd}, 15 13 10 11 16^{ab} 14 12^{ab} 16^{cd}, 21, 22^{ab}, 23^{cd} 1293*, 18, 19 22^{cdef}, 23^{ab} 20 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 transp 10 and 11 and all with D1 read them before 17 D11 reads 10 and 11 (followed by 1290*) before 16 (first occurrence) —^{a}) G1 च (for न) Ś1 Ñ V1 3 B1 4 D1 4 6-10 12 13 M3 न विषादे मन कार्यं, B2 निर्विषादं महावीर्या G2 विषादे न मन कार्यं —^{b}) V1 moth-eaten Ś1 Ñ2 B1 4 D1-4 6 11 12 विषमुत्तम Ñ2 (marg also as in Ñ1) V3 D7 विषमुच्यते, T दोषवत्तम , G1 3 M दोष इत्तम Ct as in text (for दोषवत्तर) B3 कर्तुमर्हथ वानरा —^{c}) G1 M3 पुरुषान् (for पुरुष) Ś1 D2 12 13 सा (D2 13 सा) दयत्यकृतज्ञ तु Ñ V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 11 सार (Ñ1 V1 सादु) यत्यकृत प्रज्ञ L(ed) सादयत्यपि सज्ञ तु —^{d}) D1 बाल क्रुद्धा G2 M3 भीमरूप (M3 °पा) (for बाल क्रुद्ध) D1 M3 [उ]रगा

11 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1 3 4 7 transp 10 and 11 reading them before 17 D11 reads 10 and 11 before 16 (preceded by 1290*) —^{a}) Ś1 V1 3 B1 3 4 D Ct यो विषादः Ñ T1 2 M3 यं (Ñ2 स) विषाद , T3 य * * * (for विषादोऽय) V1 T2 Cv प्रहसते, B1 (marg also as in B4) D1 3 4 11 विषहते, B3 भवहते, B4 D4 6 न सहत (for प्रसहते) ※ Cm विषादोऽयं न सहत इति पाठ ※ —^{b}) D2 3-4 9-13 समुपस्थिते (D4 °त) D6 G1 पर्युपस्थित (G2 °त), T2 M1 पर्यवस्थिते (for पर्युपस्थिते) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D2 7 12 13 विक्रमे प्रत्यु (Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 समु) पस्थिते —^{c}) D11 तेन (for तस्य) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 युक्तस्य (for हीनस्य) —^{d}) Ñ2 सिध्यते, V3 सिध्यति, B1 3 4 D1 3 4 7 सिद्ध्यते, D11 कल्पते G(ed) रिप्यते (for सिध्यति) —After 11, D11 ins. 1290* and then reads 16 (first time) while G3 ins.

1285* इति ब्रुवति तार्क्षेस्तु वालिपुत्रे महात्मनि ।
आदित्योऽस्तंगतस्तत्र रजनी चाप्यवर्तत ।,

whereas M3 (inf lin sec m) ins after 11

1286* इति सान्त्वयतस्तस्य प्रवृत्ता रजनी तदा ।

12 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 B3 om 12 Ñ1 om 12^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 4 D1-4 7 11 13 अथ (for तस्यां) —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 3 B4 D1-4 7 11-13 हरिसत्तम , B1 हरियूथप , G1 3 M3 हरिभि सह (for वानरैः सह) —After 12^{ab} Ś1 D2 12 13 ins while Ñ2 V1 3 B1 4 D1 3 4 7 11 12 subst for 12^{cd}

1287* सह सैवानरै सर्वैर्निषसाद गिरेस्तटे ।

[V3 स त परिवृत्त D1 3 4 11 12 सहैवैर्वानरै (for सह सैवानरै) Ś1 D2 13 13 विषसाद]

—^{d}) Ś1 Ñ1 D2 12 13 मंत्रकालमसम्पत (Ñ1 °मंत्रयत्) —After 12 Ś1 Ñ1 D2 12 13 ins

1288* स वानरै परिवृतो युवराजो बभौ तदा ।
मरुद्गणै परिवृतो वृत्रशत्रुरिवाम्बरे ।

[(l 2) Ś1 Ñ1 मरुद्भिर्वै (for °द्गणै) D2 13 वृत्र-, D12 om (for वृत्र)]

13 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 Ñ1 om 13-14 while M3 reads them in marg —^{a}) Ś1 D2 12 13 सु (D2 13 च) चमू (for ध्वजिनी) —^{c}) Ś1 D2 13 [ह]ह D2 10 11 [व]व (for [इ]व) —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-4 7 11-13 वाहिनी मरुतां यथा —After 13

कोऽन्यस्तां वानरीं सेनां शक्तः स्तम्भयितुं भवेत् ।
अन्यत्र वालितनयादन्यत्र च हनूमतः ॥ १४
ततस्तान्हरिवृद्धांश्च तच्च सैन्यमरिंदमः ।
अनुमान्याङ्गदः श्रीमान्वाक्यमर्थवदब्रवीत् ॥ १५
क इदानीं महातेजा लङ्घयिष्यति सागरम् ।
कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसंधमरिंदमम् ॥ १६ G 5 1 30 B 4 64 15 L 4 56 18

Ś1 D5.8.12 ins while Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 ins after 14

1289* वान्विषादेन महता सहसा समभिप्लुतान् ।
समपरिद्रवद् श्रीमान्वानरान्वानरर्षभ ।

[Cf 1284* —(l 1) B1 विषाे (for विषा°) D11 समयिद्रुतान् (for समभिप्लुतान्) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D3.11 महद्सम्मिपरिप्लुतान् (for the post half) —(l 2) D3.4.11 तथो (D3.11 °तो)वानरान् सर्वान् (for the prior half) D1 वानर पैमान् (for वानरर्षभ) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 वालिपुत्रोऽग्रे धीमानिदं वचनमब्रवीत्]

—Thereafter Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7 cont while D11 ins after 12

1290* न विषादे महावीर्या कर्तुमर्हथ वानरा ।
विषण्णो हि जन शत्रो न भवत्यर्थसाधक ।

[(l 1) B3 D1 मा (for न) V1 ह........ नरा (illeg) (for the post half) —(l 2) D11 नाः (for जन) B1 D1.3.4 हतो (for शत्रो) D1.3.4.11 -साधने (for -साधक)]

—*After 1290*, D11 reads 16 for the first time, repeating it in its proper place*

14 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.8.12, cf v l 10 Ñ1 om, while M1 reads 14 in marg (for both cf v l 13) —ᵃ) Ś1 D6 T G1 M3 वाहिनीं D4 वानिनुं (for वानरीं) D5 नित्यं (for सेनां) —ᵇ) D1 तारयितुं (for स्तम्भयितुं) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11-12 अंगदाद्विविदान्मैन्दाद् —ᵈ) B1 मन्यतोऽपि, B2 अन्य एव, D1.4 मन्यतैव D2 मन्यतश्च G(ed) अन्यतो वा (for अन्यत्र च) —After 14 Ś1 D5.8.12 ins l 2 of 1291*, while Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 ins 1289*

15 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.8.12 cf v l 10 —ᵃ) G1 तद् (for तान्) —ᵇ) D1 lacuna for तच्च —For 15 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 subst and read after 1283*, while Ś1 D5.8.12 ins l 2 after 14

1291* अनुमान्य हरीन्वृद्धानिदमानुमान्य च ।
उवाच मा पुनर्मोह इत्युक्त्वा वर्ध दरम् ।

[(l 1) D1.3.4.11 महोत् (for इदम्) B1 अनु°न्य (for °मान्य) D1.3.4.11 तथाऽन्यान् । वरी (for the post half) —(l 2) B1 विते Ś1 D5.8.12 अर्थवत् वा चैव (for the prior half) Ñ2 ह ह (by transp), V1 B1 इदानीं वद B1 इदं वद D1 [अ]भव इदं (metri causa) (for वच इदम्)]

—Thereafter all the above MSS cont

1292* निशा तावदिमा सर्वे स्वपध्वं विगतज्वरा ।
श्व प्रभाते करिष्यामो यत्र श्रेयो भविष्यति।

[V1 स्वपध्व B1 D1 वसध्व L(ed) वर्तुं (for स्वपध्व) Ñ2 V1 B1 वयम् प्रगतज्वरा B3 संगम्येह गतज्वरा (for the post half) —(l 2) D11 सुप्रभाते (for श्व प्रभाते) Ś1 D5.8.12 करिष्यामो (D12 °मि) D11 °ष्यामि (for करिष्यामो) B1 स्वयम् , D4.7.11 यत्र (for यत्र) D1 भवेदिति]

—Then V1 reads 23ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place

16 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.8.12 cf v l 10 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 (second time, cf v l 1290*) read 16 (including 1294*) after 1301* —ᵃ) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 (second time) वानरा क इदानीं वो (V1 damaged from वो up to 16ᵇ) —After 16ᵃᵇ, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7 ins. B1 ins. l 2–3 after 16 while D11 ins l 3 only after 16ᵃᵈ (1) and l 1–2 after 22ᶜᵈ

1293* कः करिष्यति रामस्य नृपस्य प्रियमुत्तमम् ।
क इमान्वानरान्सर्वानागसश्चापमागतान् ।
मोक्षयिष्यति सुग्रीवाद्दारुणान्मृत्युमुखादिव ।

[(l 1) D1.3.11 रामाय नृपाय (for रामस्य नृपस्य) D11 (उ)त्तमम् (for प्रियम्) —(l 2) D1.3.4 क इमां वाहिनीं कृत्स्नां (D1 सेनां) (for the prior half) D1.3.4 आगतान् (for °तान्) —(l 3) V1 D1.3.4.11 मोक्षयिष्यति (for मोक्ष°)]

—After 1293*, B1 cont Ñ2 V1 B3.4 D7.11 ins. after 16 V1 cont after 1295*, while Ś1 Ñ1 D5.8.12 ins after 19

1294* कः करिष्यति रामस्य विश्वासमिह हरे ।

(Cf l 1 of 1293* Ś1 Ñ1 D5.8.12 आज्ञां च (for वाचमिह हरे)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D5.8.12 cont D1 cont l 1 only, while V1 D1.3.4 ins. after 16

1295* कः करिष्यति कार्यं वानराणां सागरम् ।
रामस्य सागरं लङ्घ्य आलिंग्य च जानकीम् ।
वानरीयाश्च योगेन मार्गं पावयेत ।

[(l 1) Ś1 D5 करिष्यति च कार्यं (for the prior half) —(l 2) Ś1 Ñ1 V1 D5.8.12 ... अनन्तरम्

G 5 1 19 B 4 64 16 L 4 56 21 को वीरो योजनशतं लङ्घयेत प्लवंगमाः ।
इमांश्च यूथपान्सर्वान्मोचयेत्को महाभयात् ॥ १७
कस्य प्रसादाद्दारांश्च पुत्रांश्चैव गृहाणि च ।
इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥ १८
कस्य प्रसादाद्रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।
अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च महाबलम् ॥ १९
यदि कश्चित्समर्थो वः सागरप्लवने हरिः ।
स ददात्विह नः शीघ्रं पुण्यामभयदक्षिणाम् ॥ २०

(for the post half) —(l 3) V1 विक्रांतश्चैव D2,11 क्रतव्यश्चैव (for लङ्घनीयश्च) D1 3 4 केनाय (for वगेन). V1 सागर शतयोजन [for the post half)]

—L(ed) reads 22^cdef after 1295*.

—^d) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1 3 4 7 असशय (for बारिंदमम्).

17 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 Before 17 Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1 3 4 6 7 read 10-11 (except D2 all transp) D11 om 17^cd —^a) D5 [ऽ]पि को (for वीरो) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 को योजन शत मात्र —^b) V1 2 B1 4 D5 8-10 T2 G1 2 M2 प्लवगाम (for °मा) B1 लघयेत्प्लवगाधम , D1 3 4 समुद्र लघयिष्यति —^c) D8 इमास्त (sic) G1 इमा * (for इमांश्च) —^d) S मोक्षयेत् (for मोचयेत्) G2 महतो भयात् (for को महा°) —For 17^cd, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D1 3 4 7 11 subst

1296* क इमान्वानरान्सर्वान्मोक्षयेद्वधबन्धनात् ।

[Cf l 2-3 of 1293* V1 moth-eaten from the post half up to न in l 2 of 1297*]

—Thereafter they all cont while Ś1 D2 13 12 cont l 1-3 and 5 after 1299*

1297* वामनस्य यवक्रस्य महतो वा स्वयभुव ।
विक्रम्य सहसा हस्तादमृतं स इहानयेत् ।
चन्द्रादपि हरेल्लक्ष्मीं तेजो वा रविमण्डलात् ।
लङ्कामितो विक्रमेण गच्छेद्य इति मे मति ।
विक्रम्य य इतो लङ्कां गत्वा तु पुनरागमेत् । [5]
बुद्ध्या मे समाख्यात यस्य या परमा गति ।

[V1 moth-eaten up to न in l 2 —(l 1) Ñ2 च वक्रस्य (sic) V3 B1 च वक्रस्य D1 3 4 11 [आ]वक्रस्य (for यवक्रस्य) B3 अक्षम पमारस्य (for the post half] —After l 1, D12 ins

1297(A)* विक्रम्य सहसा हा रू इह * * * वायु ।

—(l 2) D1 क D11 च (with hiatus) (for स) —(l 3) Ñ2 D7 चन्द्राच्च (Ñ1 °द) स लक्ष्मीं च, D11 चन्द्रमस पतों लक्ष्मी (for the prior half) —(l 4) V1 तमो (for इतो) Ñ2 विक्रमेन (for विक्रमेण) B1 स (for य) —(l 5) L(ed) विक्रमी (for विक्रम्य) D11 न चतो (for य इतो) Ñ2 D1 7 [आ]तु V1 तो; V3 B1 (marg also as in Ñ2) च B4 स (for तु)]—(l 6) V2 बुद्ध्या सु, B1 बुद्ध्या मे (for बुद्ध्या]मे) B1 ख्यात्वा तु Ñ2 B4 D7 बुद्ध्या यद गत्वा D4 °सा)ख्याते, B3 बुद्ध्या सागरमितो हि, G(ed) बुद्ध्या समाख्यातु (for the prior half) B3 या परमा B1 शीघ्रतरा (for या परमा)]

—For 19 Ś1 Ñ1 D2 12 13 subst

1298* क इमा वाहिनीं सर्वा समवेता वनौकसाम् ।
मोक्षयिष्यति सन्देहात्सुग्रीवस्य महासन ।

[(l 1) Ñ1 D2 12 वनौकसौ (sic) —(l 2) Ñ1 illeg from स° up to वस्य]

18 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 —^ab) Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 G1 2 यस्य (for कस्य) M3 प्रभावाद् (for प्रसादाद्) Ñ2 V1 2 B1 D7 G2 transp पुत्रान् and दारान् Ñ2 V3 B1 3 4 D1 धनानि (for गृहाणि). Ś1 Ñ1 D2 12 धनानि च गृहाणि च, D1 3 4 11 13 गृहाणि च (D12 * * *) धनानि च (for ^b) —^c) D2 कतो, G1 इमे (for इतो) V3 विवृत्ता (for निवृत्ता) Ñ2 B3 4 D1 3 12 T पश्याम (for पश्येम) —^d) B3 सिद्धार्था (for सिद्धार्था) D1 reads खिनो वय in marg

19 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10 —^b) Ś1 Ñ V1 2 B3 4 D2 3 13 महारथं, D1 4 °बले for °बलम्) —^c) B1 G1 2 °मच्छाम, D11 अभिगच्छेव (for अभिगच्छेम) —^d) Ś1 Ñ2 D1-4 11-13 महौजसम्, V3 महाबलं, B1 कपीश्वर D5 6 8-10 वनौकसम् (for महाबलम्) —After 19 Ś1 Ñ1 D2 12 13 ins 1294* and 1295* —After 19 D11 reads 23^cd (including 1303*)

20 For sequence in Ś1 Ñ1 D2 12 13 cf v l 10. —^a) Ś1 D11 हि V3 [ऽ]पि, D4 वा, G1 च (for व) —^b) Ś1 Ñ1 D2 12-13 सागरस्येह लंघने L(ed) सागर स्यास्य लघने —^c) Ś1 Ñ1 D2 12-13 स भवेत्तु ददात्वथ, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D7 स ददातु (B1 3 °ति) ममस्यास्य —^d) D1 पुण्यां मे (for पुण्याम्) —After 20, Ś1 D2 12 13 ins while Ñ1 V1 2 (illeg) B1 3 4 D3 4 7 11 cont l 1 only after 1303* and subst l 2 for 23^cd

1299* को वा किमद्रिरमते हरिश्रेष्ठो महाबल ।
इह स निःसमाख्यातु यस्य या परमा गति ।

[(l 1) D11 कश्चिद् (for को वा] Ś1 किंत (for किमद्रि). D12 किंत विक्रम Ñ1 V1 B1 3 4 D7 को न कि वा समर्थो D1 को न किमद्यसमर्थो, D3 को न प्रविनिवेन्; D4 को न विक्रमसमर्थो (for the prior half]. —After l 1, B3 reads l 4-5 of 1304* —(l 2) Ñ1 V1 B1 3 4 D1 इह(D1 अत्र)स

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित्किंचिदब्रवीत् ।
स्तिमितेवाभवत्सर्वा सा तत्र हरिवाहिनी ॥ २१
पुनरेवाङ्गदः प्राह तान्हरीन्हरिसत्तमः ।
सर्वे बलवतां श्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः ।
व्यपदेश्यकुले जाताः पूजिताश्चाप्यभीक्ष्णशः ॥ २२
न हि वो गमने संगः कदाचिदपि कस्यचित् ।
ब्रुवध्वं यस्य या शक्तिर्गमने प्लवगर्षभाः ॥ २३

G 5. 1. 36
B 4. 64. 21
L 4. 56. 20

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

सरिता सर्वे D2.4 दृष्टो मे निम्नगारवाश्च (D7 °तु) D11 स ब्रवीतु स्फुटं तव (for the prior half)]

—Thereafter Ś1 D5.12.13 cont l 1-3 and 5 of 1297*

21 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.12.13 cf v l 10 V2 damaged from इम in ᵃ up to भवन् in ᶜ —ᵇ) B1 किंचित्कश्चिद् (by transp) (for कश्चित्किंचिद्) —ᶜ) M2 वा (for [इ]व) Ś1 D5.12.13 ग्रस्ता, D6 T G M1.3 तत्र (for सर्वा) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 स्तिमिताश्चाभवन्सर्वे —ᵈ) Ś1 D5.12.13 M2 तत्र सा (by transp) Ñ2 V1.3 B1.4 D7.11 तत्र ते, B3 ते तत्र, D1.3.4 ये तत्र, D6 T G M1.2 सर्वा सा (for सा तत्र) Ñ2 V3 B1.3.4 D7 -यूथपाः V1 D1.3.4.11 पुंगवा (for -वाहिनी) —After 21 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 ins

1300* अथ तांस्तिमितान्दृष्ट्वा स्थिताग्राग्रव्यवस्थितान् ।

[Ñ2 V3 B1.3 स्थिताग्रात्, V1 स्थिताग्रान् B3 स्तानुग्रांश्च (for स्थिता°) D1 तत स्थितान् D3.4 व्यवस्थि° D11 व्यवस्थितान् (for व्यवस्थि°)]

22 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.12.13 cf v l 10 —ᵃ) Ś1 [स]र्वानिमस्तांस्, D12 [अ]भवत्प्रस्तांस् (sic) (for [अ]ङ्गदः प्राह) —For 22ᵃᵇ, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.4.7.11 subst

1301* अङ्गदो हरिशार्दूल पुनर्वचनमब्रवीत् ।

—Thereafter all the above MSS (D11 second time) read 16 (followed by 1294*) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 V1 B2.4 D1-7.11.13 हि (V1 च) प्लवग, Ñ2 V3 B1 D7 हि प्लवगा, D12 हि प्रवरा (for बलवतां) Ñ1 illeg from श्रे up to व Ś1 भवति, D12 तेजस्वी (for भवन्तो) D6 G2.3 M2 दृढ (for दृढ) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 सर्वे विश्रु (B1 °स्या)तपौरुषा (for ᵈ) —After 22ᶜᵈ, D11 ins l 1-2 of 1293* —Before 22ᵉᶠ, D11 wrongly ins विगतकल्मषा —ᵉ) D6-10 व्यपदेश, G2 M1 व्यपदिष्ट (for व्यपदेश्य), D1.3.4 -कुला सर्वे (for -कुले जाता) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 व्यपदेशे च विख्याता, D11 व्यपदेशा अङ्गप्रमाणो —V1 om (hapl ?) from 22ᶠ up to the prior half of l 1 of 1304* —ᶠ) D1.3.4.11 सत्वंतो दुरासदा —For 22ᵉᶠ, Ś1 Ñ1 D5.12.13 subst

1302* व्यपदेशेषु व्याख्याता प्रजाभिश्चापि सत्कृता ।

[Ñ1 illeg from ख्या up to श्चा D5 चाख्याता, D12 च ख्याता (for व्याख्याता) D12.13 पूजाभिश्च (for प्रजाभिश्च)]
—After 22 D11 ins 1304*

23 For sequence in Ś1 Ñ1 D5.12.13 cf v l 10 V1 om 23ᵃᵈ (cf v l 22) V3 reads 23ᵃᵇ (first time) after 1292* repeating it here D11 reads 23ᵃᵈ (including 1303*) after 19 —ᵃ) B1.3 नो (for वो) Ś1 B1(marg also as in text).3.4 D2 भय, Ñ2 D1 [ऽ]शक्ति (for संग) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1(second time) B2 D1.2.3.7.11-13 G M1.3 कस्यचित्कस्यचित् B3 कुत्रचित्कस्यचित्, V3 (first time) कस्य कुत्रचित्, D3.4.6.8.10 कस्यचित्क्वचित् (for अपि कस्यचित्) —After 23ᵃᵇ Ś1 Ñ1 D5.12.13 ins while Ñ2 V3 B1.3.4 D7 cont after l 3 of 1304* whereas V1 cont after l 1 of 1304*

1303* सद्गुणोऽपि लोके वा गुणयुक्तोऽपि वा भवेत् ।

[Ñ1 illeg from the first पूर्ण up to गुर Ś1 D5.12.13 हि (for first ऽपि) Ś1 वो लोके Ñ2 V3 B1.4 D1.3.11 वा लोके (by transp) D5.12 वो लोके D13 गो लोके (for लोके वा) V3 illeg from second ऽपि up to गमि in 4.64.29ᵃ Ś1 हि (for second ऽपि) V3 [अ]भवत्, B2 (marg also as above) भविष्यत् (for भवेत्)]

—Thereafter Ñ2 V1.3 (illeg) B1.3.4 D1.3.4.7.11 cont l 1 of 1299* then D1.3.4 cont Ñ2 V3 B1.3.4 D7 ins after 23ᵃᵇ, while V1 ins after 22ᵉ (due to om) and D11 ins after 22

1304* सर्वे भवन्तो विख्याता सदाचारविदुत्तमाः ।
यदि कश्चित्समर्थो वा सागरस्यास्य लङ्घने ।
स ब्रवीतु हरिश्रेष्ठो वीर्यमूर्जितमात्मन ।
दृष्ट्वा वीर्यमहं तस्य भवामि सहितस्तदा ।
कृतकृत्यो भविष्यामि ध्रुवं प्लवगसत्तमाः । [5]

६४

G 5 1 36
B. 4 65 1
L. 4 56 38

ततोऽङ्गदवचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
स्वं स्वं गतौ समुत्साहमाहुस्तत्र यथाक्रमम् ॥ १
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवांस्तथा ॥ २
आबभाषे गजस्तत्र प्लवेयं दशयोजनम् ।
गवाक्षो योजनान्याह गमिष्यामीति विंशतिम् ॥ ३

[(l 1) V1 om the prior half (cf v l 22) D2 विक्रान्ता (for विख्याता) B1 समस्तानिव रक्षमा (for the post half) —After l 1 V1 cont 1303* —(l 2) Cf 20ab D11 तु (for [अ]न्य) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D3 मागस्थरने (V3 °स्वरने) हरि (for the post half) —(l 3) V1 हरिश्रेष्ठ B2 तत्र तु हरिश्रेष्ठ B3 स चास्तनिषतु श्रेष्ठो (for the prior half) —After l 3 Ñ1 V1 B1 3 4 D2 cont 1303* and (V3 illeg) l 1 of 1299* while V1 D1 3 4 11 read l 1 of 1299* D1 1 12 om while B2 reads l 4–5 after l 1 of 1299* —(l 4) Ñ1 illeg up to भवद्भि B2 वीर्यं मन्यस्य]

—a) G3 वा (for था) ⊕ Cr mg मुवष्यमिति निर्देश व्याख्यस (Cg °स्वार्थो निर्देश)। Ck मुवष्यमिति। मूष्यमिति यावत्। Ct मुवष्य मूष्यम् ⊗ —d) D1 6 8–10 G1 M3 प्लवने (for गमने) Ś1 Ñ1 D2.13 11 गमने च (D3 च) प्लवगमा —For 23cd N1 V1 3 (illeg) B1 3 4 D1 2 7 1 subst l 2 of 1299*

Colophon Ś Ñ V1 3 (illeg) B 3 4 D2–4 7 11–13 om (cont the Sarga) —*Sarga* no (figures words or both) D1 4–10 T1 3 G1 2 M1 2 64 T2 62 G3 63 (as in text) M1 65 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नम

64

Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D2–4 7 11–13 continue the previous Sarga M3 begins with श्रीरामाय नम

1 ☞ V1 illeg up to गति in 20c [cf v l 1303*] B1 om 1–2a —a) Ś1 Ñ V1 B1 3 D2–4 7–11 13 Ck तच्छ्रुत्वा ; D11 श्रीरङ्गद ; Cr mg as in text (for ततोऽङ्गद) —b) T1 transp सर्वे and ते Ś1 D1–4 11 11 ते वै (D11 च) शाखामृगर्षभा ; Ñ1 D5 8–10 ते सर्वे वानरर्षभा ; N1 V1 B1 4 D2 हृष्टा शाखामृगर्षभा —V1 (first time damaged) repeats 1cd after 1306* —c) D2–4 11–13 गति ; D5 गतिः T1 गतास् (for गतौ) Ś1 Ñ1 स्वां स्वां गतिं (for स्वं स्वं गतौ) ⊕ Cv स्वं स्वं गतौ गत्युत्साहमिति पाठः । गतौ गमनविषये ⊗ —d) D1 4–10 Ct. कमुत्साह ; D11 साहम (for माहुस) D1 1 11 °मा (for °क्रमम्) Ś1 Ñ1 V1 D1 3 4 11–13 प्रमुदित तु गमादितः —For 1cd, V1 B1 4 D2 subst D1 4 ins after 1ab while D11 cont after 1306*

1305* कृताञ्जलिपुटास्तत्र वाक्यमङ्गदमब्रुवन् ।

[D4 सर्वे (for तत्र)]

—Thereafter Ñ1 B1 4 D2 cont V1 ins after 1cd (first time) while D1 4 11 ins after 1

1306* सेनामध्यात्समुत्पत्य हृष्यन्त प्लवगमान् ।

[Ñ1 D2 प्लवगमा (for °मान्) V1 हर्षयन्सर्वान् D1 4 11 वानरान्समहर्षयन् (for the post half)]

2 B1 om 2ab (cf v l 1) —a) Ñ1 B1 4 D2 गयो (for गजो) Ś1 Ñ1 D1–4 13 11 शरभो ; D6 यो गय (sic) (for गवय) —b) Ś1 Ñ1 D–4 11 13 ऋषभो (for शरभो) —Ñ1 partly illeg for 2cd V1 damaged from द up to जाम्ब in d —c) D11 द्विविधश् ; M1 त्रिविदश् (for द्विविदश्) —d) Ñ1 D1 8–10 अंगदो B1 3 4 D2 हनूमान् (for सुषेणो) Ś1 Ñ1 V1 B1 3 4 D1 4 7 11 13 M1 नल ; D3 नल D6 सदा (for तथा) D11 जांबवांश्च च ⊗ Cv r सुषेणो जाम्बवांस्तथेति पाठ (Cv °स्तथेति पाठक) ⊗ —After 2 Ñ1 V1 B1 3 4 D2 1 ins

1307* नीलश्चापि रम्भश्च ऋषभ क्रथनस्तथा ।
सानुप्रस्थोऽपि पनसस्तथा दधिमुखो हरि ।
एतदङ्गदवाक्यमाकर्ण्य समीरितम् ।
मन्तुकामाः महात्मानस्ततु प्राञ्जलयस्तदा ।

[(l 1) V1 damaged after नील up to व in l 2 V1 नरभ (for रम्भश्च) D2 शरभ (for ऋषभ) D2 कथन (for क्रथन) B1 तुरग पनसश्च (for the post half) —(l 2) B1 च क्रथन (for अप पनस) —(l 4) D2 महात्मानं (for °नस्) V1 illeg for ततु V1 तदा (for तदा)]

3 a) Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 स(D 4 11 13 सा)भाषत (for आबभाषे) Ñ1 V1 B1 3 4 D2 गय (V1 °ज) पूर्वंपुवा चैवं ; D2 4 गजोऽथ प्रथमं तावत् —b) Ś1 D1 11 पुप्लवे Ñ1 V1 B1 4 D2 गमिष्ये B2 प्लवयामि D1 4 गमिष्ये D1 3 प्लवन (for प्लवेयं) T1 यान (for दश) —c) B1 योजनानां तु D1 °ष्येऽहं D1 4 प्लवेत याति (for योजनान्याह) —d) Ś1 Ñ1 D1 4 11–13 प्लवेयं त्रिगुणान्यहं Ñ1 V1 B1 3 4 D2 गमिष्ये विंशति वा(B1 °ति) D1 प्लवयं त्रिगुणान्यहं ; D1 4 यास्ये विंशतियोजनं

गवयो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
त्रिंशतं तु गमिष्यामि योजनानां प्लवंगमाः ॥ ४
शरभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
चत्वारिंशद्गमिष्यामि योजनानां न संशयः ॥ ५
वानरास्तु महातेजा अब्रवीद्गन्धमादनः ।
योजनानां गमिष्यामि पञ्चाशत्तु न संशयः ॥ ६
मैन्दस्तु वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
योजनानां परं षष्टिमहं प्लवितुमुत्सहे ॥ ७
ततस्तत्र महातेजा द्विविदः प्रत्यभाषत ।
गमिष्यामि न संदेहः सप्ततिं योजनान्यहम् ॥ ८
सुषेणस्तु हरिश्रेष्ठः प्रोक्तवान्कपिसत्तमान् ।
अशीतिं योजनानां तु प्लवेयं प्लवगर्षभाः ॥ ९

G 5 1 48
B 4 65 9
L 4 56 10

4 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1.6–13 शरभो, Cv as in text (for गवयो) D10 repeats वानरस्तत्र D1.3.4 शरभो वानरान्सर्वान्हरिमध्ये स्व(D1 गणमध्येस)भावत ※ Cr गवयो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच हेति पाठ ※ —D11 om (hapl) 4^{c}–5^{d} —^{c}) Ś1 Ñ1 D1.12.13 अह त्रिंशद्, D1 त्रिंशतिं तु D6 त्रिशतं तु (for त्रिंशतं तु) ※ Ct त्रिंशदित्यर्थे त्रिंशतमित्यार्षम् ※ —^{d}) D13 न संशय (for प्लवगमा) —For 4 Ñ2 V1 B1.3.4 D7 subst

1308* अब्रवीद्गवय श्रीमान्हृष्टवा वानरसंसदि । पारि त्रिंशतमेकाह्ना योजनानीति वीर्यवान् ।

[(l 1) Ñ1 V1 तम्य (for °ष्टवा) —(l 2) B4 पकाह्नद् (for एकाह्ना)]

—All the above MSS cont while Ś1 D2–4.12.13 ins after 4

1309* अथाद्रिशिखराकारो विक्रमेऽप्रतिमो हरि ।

[Ś1 D2–4.12.13 [अ]थ (for [अ]द्रि) Ś1 D2–4.12.13 वृषभ(Ś1 °भो)प्रतिमो गवो B4 बभ्वान्विक्रमो हरि (for the post half)]

5 D11 om 5^{ab} (cf v.l 4) —^{a}) Ś1 Ñ1 D1–4.6–10.12.13 ऋषभो (for शरभो) Ś1 Ñ1 D1.12.13 वानरश्रेष्ठो Ñ2 V1 B1.2.4 D7 सुमहातेजा, G1.2 M3 तानुवाचाय M1 वानरास्तत्र (for वानरस्तत्र) —^{b}) M1 वानरस्त (for °रांस्) D1 इमान् (for तान्) D1 G1.3 M1 वानरर्षभ (for तानुवाच ह) Ñ2 V1 B1.2.4 D7 प्रत्युवाचेदमंगद —^{c}) D11 समेष्यामि (for गमि°) Ñ2 V2 B1.3.4 D2.7 चत्वारिंशत(V1 °शि)मेकाह्ना(B1 °ह्ना D1 °ह्नि) D1.4 चत्वारिंशतमेष्यामि —^{d}) B1 योजनानि (for °नां) Ñ2 V1 B1.3.4 D2.7 प्रजाम्यहं D6 S प्लवगमा (for न संशय)

6 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1.3.4.12.13 T2.3 M2.3 वानरस्, D6 अब्रवीत् (for वानरास्) Ñ1 D1 शठो हेमप्रभः श्रीमान् V1 B1.2.4 शठो हेमोपम(B1 हिमोपम ; B4 हेममय) श्रीमान् ; D1.2.11 विंध्यमेरुसकाश —^{b}) Ś1 D13 त्वब्रवीद् ; D6.11 प्राब्रवीद् ; D6 वानरान् ; G1 ह्यब्रवीद् (for अब्रवीद्) —^{c}) G1 सहस्राणि L(ed) तु वै षष्टिम् (for गमिष्यामि) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1.12.13 इति मे म(D13 ग)ति ; D1 च च स° ; G1 तु प्रयेतमा (for तु न संशय) L(ed) अहं प्लवितु

मुत्सहे ※ Cm चत्वारिंशत्पञ्चाशच्छन्दयोर्द्वितीयार्थे प्रथमा ※ —For 6^{cd} Ñ2 V1 B1.3.4 D1.4.6.11 subst

1310* सुखं योजनपञ्चाशत्क्रमेयं वानरर्षभा ।

[D3.4 अत्र D11 अहो (for सुखं) B4 पञ्चाशत योजनान्यं (for the prior half) V1 क्रमे मे D6 क्रमेयु (sic) (for क्रमेय) D2.4.11 (प्लि)वगा (for वानरर्षभा)]

7 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1.12.13 हि (for तु) D13 lacuna for वानरस्तत्र Ñ1 illeg for ^{b} G2 हा (for ह) Ñ2 V1 B1.2.4 D7 ततस्तु द्विमस्तक(D7 हि महाबल)प्रो(B1 °यो) मैन्दो वाक्यमथाब्रवीत्, D2.4.12 मैन्द प्राह महातेजा वानर पर्वतोपम (D12 °सम [corrupt]) —^{cd}) Ś1 Ñ1 D1.12 तु वै, Ñ2 V1 B1.3.4 D2.3.4.7.11 अहं D13 च वै M3 (sec m) परो (for परं) D1.4 अद्य, D12 सद्य (for अहं) Ñ2 V2 B1.3.4 D7 क्रमे(B3 गच्छे)य नात्र संशय G(ed) इच्छामि तु मुत्सहे (for ^{d}) G2 षष्टिमेव गमिष्यामि योजनानां प्लवगमा

8 ^{a}) D1 तु तान् (for तत्र) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 द्विविदस्तु (for ततस्तत्र) D2.4.11 ततस्तु द्विमस्प्राणो —^{b}) Ś1 D13 द्विविध (for °द) Ś1 Ñ1 D1.12–13 प्रत्युवाच ह (for प्रत्यभाषत) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 प्रत्युवाचे दमंगदं —Ñ1 illeg from 8^{c} up to हरि in l 1 of 1311* —^{c}) D2.4.11 क्रमयिष्ये (for गमिष्यामि) —^{d}) D1.4.11 योजनानां तु सप्ततिं

9 For 9–14^{b} Ñ2 V1 B1.3.4 D7 subst 1315* —^{a}) D6.9–10 महातेजा G2 कपि°, Cv as in text (for हरिश्रेष्ठ) —^{b}) D1 G2 M1.2 कपि(D1 G1 [before corr] M1 हरि)सत्तम ; T1.2 M1 हरि° (for कपिसत्तमान्) D1.6.10 सर्ववानरकपिसत्तम —^{d}) D1 G1.2 वानरर्षभा ; T1.3 G3 M1 प्लवगेश्वरा (for प्लवगर्षभा) —For 9 Ś1 Ñ1 D1–4.11.13 subst while D6.8–10 subst l 2 for 9^{cd}

1311* सुषेणश्च हरिश्रेष्ठ सर्ववानरसत्तमानपि । अशीतिं प्रविजानीत योजनानां पराक्रमम् ।

[Ñ1 illeg up to हरि in l 1 (cf v l 8) —(l 1) D1.2.3.11 तु कपिश्रेष्ठ (for च हरि°) —(l 2) D1 प्रविजानीते D6.8–10 प्रविजाने ई (for प्रवि°) D1.10 पराक्रमी D1.6.11 °क्रमे (for °क्रमम्)]

—Thereafter D1 cont L 3–4 and 7–8 of 1315*

G 5 1 31 B 4 5 10 L 4 56 41 तेषां कथयतां तत्र सर्वांस्ताननुमान्य च ।
ततो वृद्धतमस्तेषां जाम्बवान्प्रत्यभाषत ॥ १०
पूर्वमस्माकमप्यासीत्कश्चिद्गतिपराक्रमः ।
ते वयं वयसः पारमनुप्राप्ताः स्म साम्प्रतम् ॥ ११
किं तु नैवं गते शक्यमिदं कार्यमुपेक्षितुम् ।
यदर्थं कपिराजश्च रामश्च कृतनिश्चयौ ॥ १२
साम्प्रतं कालभेदेन या गतिस्तां निबोधत ।
नवतिं योजनानां तु गमिष्यामि न संशयः ॥ १३
तांश्च सर्वान्हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवान्पुनरब्रवीत् ।
न खल्वेतावदेवासीद्गमने मे पराक्रमः ॥ १४

10 For subst in Ñ2 V1 B1.3.4 D7 cf v l 9 and 14 —a) T1 M3 तस्य (for तत्र) ✻ Cv तत्सु तत्र कथ यत्सु। Cm g तयों कथयतां तेषु कथयत्सु (Cg °यत्सु सत्सु) ✻ —b) M1 चै (for च) —c) D5.6 वृद्धतरस् (for °तमस्) T G2.3 तत्र (for तेषां) ✻ Ck t वृद्धतमस्तेषामिति निर्धारणे षष्ठी ✻ —For 10, Ś1 Ñ1 D1-4.11 12 subst

1312* स मारुतसमो वीर्ये धातराष्ट्रसमो जवे ।
जाम्बवांस्तु महाप्राज्ञो वृद्ध परमसत्तम ।
वानराणां वच श्रुत्वा सागरप्लवन प्रति ।
तान्सर्वान्वानरश्रेष्ठानिदं वचनमब्रवीत् ।

[D1 om l 1 —(l 1) D1.4.11 मारुतस्य समो वेगे (for the prior half) D1 बुद्धे (for जवे) —(l 2) D1.2 च (for तु) —Ñ1 D1 om l 3 —(l 4) Ñ1 illeg from न्वा up to वचन D1.3.4.11 सहितान्प्लवगान् (D1 °प्लवगम्) (for वानरश्रेष्ठान्)]

—Thereafter Ñ1 cont l 6 of 1314* repeating it in its proper place

11 For subst in Ñ2 V1 B1.3.4 D7 cf v l 9 and 14 —a) M3 [अ]स्ति (for [आ]सीत्) —D4 om 11cd —c) M1 वयसो (for °स) Ś1 Ñ1 D1.3.11 12 वृद्धभावात् (Ñ1 D12 °वे) हि (for वयस पारम्) —d) D1 अनुप्राप्ती (sic) D11 मनु प्राप्ता M1 अनिर्वृता (for अनुप्राप्ता) ✻ Cv ते वृद्धतमा पारमनुप्राप्ता इति सम्बन्ध। Cr ते वयं वयस पारमनुप्राप्ता स्म साम्प्रतमिति पाठ 13 Ck t स्म स्म इति पादपूरणे (Ct स्मेत्यव्ययम्) ✻ —After 11 Ś1 Ñ1 D1.4.11-12 ins while D1 ins. l 2 3 after 11ab

1313* अग्निनिर्दिष्टो प्राप्ते मन्दरशिखराश्रमः ।
धराप्यशान्तं गरुडस्यमृतस्य च मन्थनम् ।
देवासुरविमर्दश्च दृष्टा मे बहव पुरा ।

[(l 1) D1.4.11 °निम्नगा (for निर्दिष्टो) Ś1 Ñ1 D1.3.11 प्राप्ता (for प्राप्ते) D1.11 बहु— D1 चेत (for —दृष्टे) Ś1 Ñ1 D1.11 —पराक्रमा (for °म) —(l 2) Ñ1 हुर्ग (sic) D1.3.4.11 जन्म (for [अ]न्तं) D4 समुद्राय (for मन्थनम्)]

12 For subst in Ñ2 V1 B1.3.4 D7 cf v l 9 and and 14 —a) D1 [इ]द (for [इ]दं) Ś1 D1.11 गतो D1 गते (for गते) —b) D1.11 उपेक्षितो D11 उपेक्षितुं (for उपेक्षितुम्) —c) D1.12 यद्य M3 यत्रा तु (for यदर्थं) —d) Ś1 D1.3.11 M1 निश्चय (for °यौ)

13 For subst in Ñ2 V1 B1.3.4 D7 cf v l 9 and 14 For 13–14b, Ś1 Ñ1 D1-4.11-12 subst 1314* —a) D1 8-10 कालमस्माकं (for °भेदेन) —c) G2 M1 च (for तु)

14 a) M1 तु (for च) D1 G2 हरिश्रेष्ठो T1.2 G1 M1 कपि° (for हरिश्रेष्ठान्) —b) D1.11 G2 इदम् (for पुनर्) ✻ Cr तांश्च सर्वान्हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवान्पुनरब्रवीदिति पाठ ✻ —For 13–14b, Ś1 Ñ1 D1.11 12 subst while Ñ2 V1 B1.3.4 D7 ins l 4 after 17ab

1314* साम्प्रतं कालमस्माकं योऽयं गतिपराक्रम ।
तं पुरस्कृत्य गच्छामि न हि किंचिन्मृषा वदे ।
अहमस्य समुद्रस्य यास्यामि प्लवने धृत ।
दशोन योजनशतं नयत्येव न संशय ।
तांश्च सर्वान्हरिवराञ्जाम्बवाननुमान्य वै । [5]
उवाच हरिमुख्यानां संनिधौ वचनं पितृ ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D1.3.11 कम् (for का°) Ś1 D12 योऽयं D1 कोव (for योऽयं) Ś1 D1 पराक्रमे Ñ1 D1.11 °मे (for °म°) —D1 om l 2 3 —(l 2) D1 यास्यामि (sic) (for गच्छामि) D11 [ए]व (for हि) D11 वदे (for वदे) —D1 repeats l 3-4 after 17ab —(l 3) D11 भवम् (for अहम्) Ś1 D1 (first time) 11 प्लवन धृ(Ś1 त L(ed) त)म Ñ1 प्लवने धृत D1 (second time) प्लवने मत (for प्लवने धृत) —(l 4) Ñ1 D1.11 दशोन वा (for नयत्येव) D1 नवतिं योजनानामहं गच्छेयमिति मे मति —(l 5) Ś1 D11 हरिवरो D1 कपि° (for हरिवराम्) D1 अनुमानय (sic) (for °न्य वै) —Ñ1 repeats here l 6 (cf v l 1312*) D1 om l 6 —(l 6) Ñ1 (second time) illeg for संनिधौ वच Ś1 transp संनिधौ and वचनं Ñ1 (both times) पुन, D1 पितृ D1.4.11 पुन (for पितृ)]

—For 9–14b Ñ2 V1 B1.3.4 D7 subst D1 cont l 3-4 and l 7-8 after 1321* and along with Ś1 Ñ1 D1.4.11 12 ins. l 1 after 14

1315* अतिगुरुतरमो धीमाञ्जाम्बवानब्रवीत् ।
अनीति वै गमिष्यामि योजनानां प्लवंगमा ।
स्वयं पुरो मम धीमानब्रवीद्धरियूथप ।
यद्यपि भवति पूर्णो योजनानीति इदम् ।
गतोऽप्यतीतस्तत्र महावेगपराक्रम । [5]

मया महाबलेश्चैव यज्ञे विष्णुः सनातनः ।
प्रदक्षिणीकृतः पूर्वं क्रममाणस्त्रिविक्रमः ॥ १५

स इदानीमहं वृद्धः प्लवने मन्दविक्रमः ।
यौवने च तदासीन्मे बलमप्रतिमं परैः ॥ १६ G 5 1 55 B 4 63 16 L 4.56 55

नवतिं योजने द्वे च गमिष्यामीति वीर्यवान्।
तत्र सागरगम्भीरो वानर पवनो जवे।
मन्दरस्य प्रमाणेन भास्कराभिसमप्रभ ।
तत्र सर्वान्हरिवराञ्जाम्बवाननुमान्य इ।
उवाच हरिमुख्यानां सन्निधौ प्रहसन्निव।
तारुण्ये मे बल वीर्यं यत्रासीद्विक्रमे मम।

[(l 1) B3 वचन चेदम् (for नीलो वचनम्) —(l 2) B3 च (for नै) —(l 4) B3 तूर्णं D7 पूर्वं (for पूर्णं) V1 ब्रह्मान् B3 योजनानि महान्त्र (for the post half) —(l 5) Ñ2 D7 त तु (for तत्र) —(l 6) B4 transp द्वे and च Ñ2 B3 D7 योजनान्येव (for योजने द्वे च) —(l 7) B3 पवनोपम (for पवनो जवे) V1 ततो महत्सभे वीर्यं धार्यराक्षसो जवे —(l 8) Ñ2 D3 7 मदराभ (for °स्य) V2 मदराम प्रमाणे च (for the prior half) —(l 9) V2 हरिश्रेष्ठान् (for °वरान्) B3 अनुशास्य (for °मान्य) D1 च (for इ) —(l 11) D12 तारुण्य (for °ण्ये) Ś1 [s]पि Ñ1 D2 3 11-13 हि (for मे) Ś1 Ñ1 V1 विक्रमे (for °मो) B3 यत्रासीद्विक्रमोपम (hypm) (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ1 D2-4 11-12 cont while Ñ2 V2 B1 3 4 D1 cont l 1 and V1 alone cont l 2-4 after 1317* D1 ins l 2-4 after 14[ab]

1316* यत्कृतं यौवनस्थेन मया तच्छ्रोतुमर्हथ।
सर्वस्य वृद्धस्य बल पौरार्णं यौवने गते।
नापक्षयोऽस्य प्रहुश्च हास्य भवति वानरा ।
किं तु वक्ष्याम्यहं वीर्यमात्मनो यौवनोदये।

[(l 2) Ñ1 illeg from बल up to l 4 D3 4 पौराणे (for °ण) D1 गत (for °ते) —(l 4) D3 11 वीरा आ(D11 °श्रा)त्मन (for वीर्यमात्मनो) Ś1 D12 यौवनोदय]

—Thereafter V1 cont 1319*, D1 cont l 1 2 of 1318* —[c]) Ś1 D12 स (for न) Ś1 [sा]स्ते (for [ना]सीद्) Ñ2 B1 4 D7 नैतावानेव खल्वा(B4 मेश्रा)सीद् , V2 नैतावन्मम खल्वासीद्, B3 नैतावन्मे बलं ख्यातीव्; D1 नैव यावत्तदासीन्मे D3 4 11 न ख्ह्येवैवम पूर्वं —[d]) Ñ2 B1 4 D7 वा, V1 च ; B3 च, D1 हि (for मे) B3 पराक्रमे (for °म)

15 [a]) D3 4 6 11 वैरोचनेश्च (for महाबलेश्च) —[b]) D4 5 8-10 मख(D6 °भुर)विष्णु (for यज्ञे विष्णु) —[c]) G2 प्रदक्षिणं Cm as in text (for °णी) —[d]) D1 M1 क्रममाणं (for °णस्) D3 4 T G M1 3 Cm g त्रिविक्रम, D5 8 °ह्यां Cv r k as in text (for त्रिविक्रम) —For 15 Ś1 Ñ V1 (followed by l 2 4 of 1316*) B1 3 4 D1 7 12 13 subst , while D2 3 4 subst l 1 for 15[ab] and (all except D1) cont l 2 D11 subst l 1 for 15[ab] and cont l 2 after l 1(r)

1317* सुषेणेन मया चैव बलिर्यज्ञे सनातन ।
विक्रमात्सीन्क्रमन्विष्णुश्च प्रदक्षिणमावृत ।

[(l 1) D3 4 11 repeat l 1 after l 2 of 1318* Ś1 D12 सुपर्णेन मया Ñ2 V1 B1 3 4 D1 7 11 मया बटायुषा (D3 4 11 [first time] transp मया and बटायुषा) D12 सुखेन च मया (for सुषेणेन मया) D1 3 4 11 (all except D1 second time) तदा विष्णु (for बलिर्यज्ञे) D3 13 समागत (for सनातन) —(l 2) Ñ2 B4 D3 विक्रमतीन्क्रमान् V2 चैव (for विष्णुस्) Ś1 D3 11 द्वि (for त्रि) D3 4 11 आगत (for आवृत) Ñ2 V1 B4 D7 त्रि° प्रद(V1 विष्णुर)क्षिणं कृत B1 3 त्रि त्रि प्रदक्षिणीकृत (for the post half)]
—Thereafter Ś1 D3 12 13 cont Ñ1 D3 4 cont l 1-2 after 1317* and l 3 after 1320* Ñ2 V1 D7 cont l 3 only after 1320* D1 cont l 1-2 after 1316* and l 3 after 1320* D11 cont l 1 after 1317* l 2 after l 1 (first occurrence) of 1317* and l 3 after 1320*[ab]

1318* त्रिविक्रमे मया तात सशैलवनकानना।
त्रि सप्तकृत्व पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम्।
गत्वा प्राप्य च कैलासं गच्छामि विबुधालयम्।

[(l 1) D13 विक्रमेण (for त्रिविक्रमे) Ś1 Ñ1 D12 त्रिविक्रमेण या कृत्वा(Ñ1 * * * [illeg]) (for the prior half) —(l 2) D3 12 त्रि (for त्रि·) Ñ1 सप्त** (for सप्तकृत्व) D1 3 4 11 परिक्षिप्ता (for °क्रान्ता) —(l 3) V1 transp प्राप्य and च D7 स तु प्राप्यावगच्छामि D3 4 11 त गत्वा चैव गच्छामि (for the prior half) D1 3 4 11 कैलासं (for गच्छामि)] while Ñ2 D7 cont after 1317* V1 cont after 1316*

1319* पुनरन्यत्तु वक्ष्यामि तदपि श्रोतुमर्हथ।
[V1 अत्यर्थं (for मर्हथ)]

—After 15 D3 4 11 ins Ñ1 cont after l 2 of 1318 Ñ2 V1 D7 cont l 3 only after 1319*

1320* मया चोपवयोऽस्मि सविता दक्षयाम्रनात्।
निष्क्रमसमुत्र साम्यखल्वराशीघ्रो महद्बलम्।
उदपानपर्वतानाहमात पिपिधरोत्तमम्।

[(l 1) Ñ1 उदा (for एन) Ñ1 illeg after चोप up to श्रो in l 2 D1 सेविता (for संचिता) —(l 2) D11 यात्यम् (for ता°) D1 नि पतत्यपुन यामद् (for the prior half) D11 महाबल (for महद्बल) —(l 3) V1 damaged for मत्र गिरिव Ñ1 गिरिसनुत्तम (for °वरोत्तमम्)]

16 Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D1-4 7 11-13 transp [ab] and [cd] —[a]) Ś1 महा (for अह) G1 कृद्ध (for वृद्ध) —[b]) D7 नयने (for प्लवने) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 (both times) 4 11
]

G 5 1 56 B 4 65 17 L 4 56 58

सम्प्रत्येतावतीं शक्तिं गमने तर्कयाम्यहम् ।
नैतावता च संसिद्धिः कार्यस्यास्य भविष्यति ॥ १७
अथोत्तरमुदारार्थमब्रवीदङ्गदस्तदा ।
अनुमान्य महाप्राज्ञो जाम्बवन्तं महाकपिम् ॥ १८
अहमेतद्गमिष्यामि योजनानां शतं महत् ।
निवर्तने तु मे शक्तिः स्यान्न वेति न निश्चितम् ॥ १९

न तथा विक्रमान्वित —After 16^{ab} (transp) D2 repeats l 4–5 of 1321* and 16^{cd} —^{c}) M3 तु (for च) Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D1–3 7 11–13 बाल्यभावे (for यौवने च) Ś1 D13 तदा स्यान् (sic) B4 T1 त(T3 य)थासीन्; T1 G2 य(G2 स)दासीत् (for तदासीत्) D4 तु (for मे) —^{d}) B1 D3 8–10 पर (for परं) —After 16 Ś1 D1,12,13 ins, while D3 4 ins l 1–4 of 1326* and then cont

1321* पक्षैस्तांश्च जिघांसुं वै वचनमब्रवीत्तदा ।
दैत्य पर्वतहन्तास्तु न भविष्यथ मत्क्षुधा ।
इत्युक्त्वा पर्वतं दोर्भ्यां चिक्षेपासुरनन्दन ।
तदा पतेन खेदाशु पर्वतो जानुनाहत ।
तेन भग्नश्च मे जानुः स्खन्न क्षितिकविक्रम । [5]

[(l 1) D2,13 [भा]जिघांसुश्च (for जिघांसुं वै) D3 4 यज्ञश्च ताञ्जिघांसुश्च (for the prior half) D3 13 वचनेदान् D2 विधेदान् D3 विधिवम् (for वचनम्) —(l 2) D4 च (for तु) D12 देत्य पर्वतहन्तारस्तु (for the prior half) D2 भविष्यति (for °थ) D3 4 न भविष्यति मे क्षुधा (for the post half) —D2 repeats l. 4–5 after 16^{ab} —(l 4) D2,13 पतनः L(ed) [आ]पातेन (for पतेन) Ś1 [भा]हत (for [आ]हत) D2(both times), तत्र पतन्के मम (D4 °म)या जानुना पर्वतो धृत —(l 5) D2(both times), transp मे and जानु D13 स्तुत (for स्खन्न)]

17 ^{a}) B3 सम्प्राप्य (for सम्प्रति) B3 D3 तावतीं (for [ए]तावतीं) —^{b}) B4 विक्रमे (for गमने) —For 17^{ab}, Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 subst

1322* साम्प्रत प्लवने शक्तिं नयामि प्रवितर्कये ।

[D1 नयामि शक्यो (for प्लवने शक्तिं) D1 गमन (for नयामि) D1 3 13 यति (for प्रति)]

while D4 8–10 subst

1323* सम्प्रत्येतावदेवाद्य शक्य मे गमने स्वत ।

—After 17^{ab}, Ñ2 V1 B1 3 4 D7 ins l 4 of 1314* while D2 repeats l 3–4 of 1314* —^{c}) D1 8 G2 M3 5 नैवास्ताबत्या D3 4 11 ए° (for नैतावता) G1 M1 हि (for च) Ś1 Ñ1 D2 12 13 च ससिद्धि D4 सुसंसिद्ध (for च संसिद्धिः) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 यातु (D1 गत्वा) कार्यसिद्ध भवेत् , D3 4 11 नास्य कार्यस्य दृश्यते —For 17^{cd} Ñ2 V1 (damaged) B1 3 4 D7 subst

1324* एतावता समाप्तिश्च न कार्यस्यास्य दृश्यते ।

[B4 transp न and कार्यस्यास्य D3 एतावतास्य कार्यस्य समाप्तिर्न दृश्यते]

—Thereafter they cont , Ś1 D1 4 11–13 cont l 2–3 after 1326* while D2 ins l 2 3 after 17

1325* हेतुमद्वाहक वाक्यं तथोक्तवति जाम्बवे ।
तत पर्वतसंकाशो हनुमानञ्जनीसुत ।
न किंचिदब्रवीत्तत्र वर्ल पौरुषमास्थित ।

[(l 2) Ś1 D1 4 11–13 तत्र (for तत) Ñ2 V1 B1 3 4 D2 अंजना (for °नी) —(l 3) V1 damaged from तत्र up to ए Ś1 D1–4 11–13 न तत्र सौ(D2 4 12 आ)ब्रवीत्किंचित् (for the prior half) D2 8 11 13 बलं (for बलं)]

—After 17, Ś1 D1,12 13 ins D3 4 ins l 1–4 after 16 D4,11 ins l 5–7 after 17

1326* त्व कदाचिद्गतोऽहं तु यज्ञे तेषां महात्मनाम् ।
ऋषीणाममितपुण्यां कैलासस्य समीपत ।
ततोऽहमभिधावेव सुग्रीवाक्षमतेजस ।
बलिपुत्रं च हतवानहं तु मृत्युमिवापरम् ।
तथोक्तवति तस्मिंस्तु हरीणां प्रवरे वच । [5]
वलश्चाप्याह तेजस्वी ज्ञातीन्परमदुर्जितान् ।
नदति चैव सप्ताधिगमिष्यामि ह्लवगमा ।

[(l 1) D4 तनोऽहमासे केशचित् (for the prior half) D1–4 13 यज्ञ (for °ज्ञे) D1 4 इदु (for तेषां) —(l 4) D2 4 ततोऽस्य बलिभव (for the prior half) —After l 4 D2 4 cont 1321* —(l 5) D4 तथा (for तथ) D11 तथोक्ते प्रति वानरेश्च (for the prior half) D4 11 कपीनां (for हरीणां) D4 11 प्रवरो (for °रे) D2 प्रवनेन च (for प्रवरे वच) —(l 7) Ś1 [अ]पि L(ed) [अ]थ (for [अ]पि)]

18 ^{a}) G2 भविताह्म् (for अथोत्तरम्) Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 उदार च, V1 °रोथ D1 °त्तं च, M3 °हार्थम् (for उदारार्थम्) —^{b}) G2 तथा (for तदा) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 प्रत्युवाचेदमङ्गद , Ñ2 V1 B1 3 4 D7 अंगदो वाक्यमब्रवीत्; D3 4 11 प्राब्रवीद्वाक्यमङ्गद —^{c}) Ñ2 B1 3 4 D7 महात्मानः V1 D1 3 4 13 M3 °प्राज्ञं, D3 11 °तेजा D4 8–10 तदा प्राज्ञो, D12 °वाहु (for महाप्राज्ञो) —^{d}) Ñ2 -कपि: D1 3 T G2 3 M -कपि (for कपिम्)

19 ^{ab}) D3 4 एत, D6 एव (for एतद्) Ś1 Ñ1 D2 4 12 13 ध्रुव (for महत्) Ñ2 V1 B1 3 4 D7 क्रमोयं योजनशत संदेहो नास्ति वानरा —^{c}) D1 12 च (for तु) Ś1 Ñ1 D1 12 13 मे बुद्धिर्; G1 शक्ति स्यान् (for मे शक्तिः) D2 निवर्त****र्द्धि —^{d}) D6 M3 न निश्चिता G3 विनिश्चित (for न निश्चितम्) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 निश्चयं नाधिगच्छति G1 M1 2 न स्यादिति मतिर्मम; G2 न यति न तु निश्चय —For 19^{cd}, Ñ2 V1 B1 3 4 D2,4 7 11 subst while Ś1 D1,12 13 ins l 2–3 after 19

तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान्वाक्यकोविदः ।
ज्ञायते गमने शक्तिस्तव हर्यृक्षसत्तम ॥ २०
कामं शतसहस्रं वा न ह्येष विधिरुच्यते ।

योजनानां भवाञ्शक्तो गन्तुं प्रतिनिवर्तितुम् ॥ २१
न हि प्रेषयिता तात स्वामी प्रेष्यः कथंचन ।
भवतायं जनः सर्वः प्रेष्यः प्लवगसत्तम ॥ २२

G 5 1 68
B 4 65 27
L 4 56 73

1327* प्लवस्वागमने शीघ्रं शक्तिं नाभ्यर्थयाम्यहम् ।
बाल्यात्क्लिष्टभावाच्च गुणदोषाविचारणात् ।
पिशाइ काशिल चोहाक श्रमं प्राहित पुरा ।

[(l 1) D6.11 अगमने (for स्वा°) B3 शक्तिं (for शीघ्रं) Ñ1 B1.4 D7 transp शीघ्रं and शक्तिं B3 न शक्यते वाच्यते (for the post half) —(l 2) Ś1 D11 बहुष (for अक्लिष्ट) Ś1 (after corr marg as above) D11 गुरू (for गुण) B3 विचारणात् D4 विचारत D2.11.13 [अ]विचारत (for [अ]विचारणात्) —(l 3) D1 reads पिशाइ लाति in marg Ś1 D12 पिश च D13 पिश वा (for पिशाइ) Ś1 शाक्याणि B3 न स्वय D6.11 न शाक्य D11 सम्यक्वा (sic) D11 सर्वाणी (sic) (for न श्रमं)]

20 a) Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7.11 महाप्राज्ञो, D1.6-11 M1.3 °र्षं (for हरिश्रेष्ठो) —b) Ñ1 V1 B1.3.4 D7 प्लवगाधिप (for वाक्यकोविद) ⊛ Cv हरिश्रेष्ठ इति जाम्बवतो व्यपदेशो हरिसाधर्म्यात् । अल्प धान्तर हर्यृक्षाणाम् । अत एवासौ हर्यृक्षसत्तमेत्यमुं सम्बोधयति । सजातीयस्य निर्धारणे भवति । विधारणेऽपि समस्यन्ति सुनय । Cr तमुवाच हरिश्रेष्ठ जाम्बवान्वाक्यकोविद इति पाठ । हर्यृक्षसत्तमसुग्रीवस्य वानरराज्याभिषेकेण ऋक्षाधिकस्यापि प्राप्ते । ऋक्षो वानराणामन्तरजातिरिति व्यपदेश्यते । तत समानजातीयत्वान्निर्धारणमुपपद्यते । न निर्धारणे (इति) षष्ठीसमासस्य निषेधेऽपि मुनिप्रयोगात्साधुत्वम् । Cm "तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान्वाक्यकोविद" हरिश्रेष्ठ इति जाम्बवतो व्यपदेशो हरिसाधर्म्यात्, अल्पमन्तरमृक्षाणां हरीणां च । अत एवासौ हर्यृक्षसत्तमेत्यमुं सम्बोधयति । सजातीयस्य हि निर्धारणं भवति । 'न निर्धारणे' इति षष्ठी समासस्य निषेधेऽपि मुनिप्रयोगात्साधुत्वं सप्तमीसमासो वा । Cg हर्यृक्षसत्तमेति । ऋक्षस्य वानरावान्तरजाति, अत सुग्रीवादेर्ऋक्षराजत्वमिति ⊛ —After 20ab, Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7.11 ins

1328* मैवं पुत्र त्वया वीर वक्तुं वानरसंसदि ।

[B3 वक्तु (for पुत्र) D1 transp पुत्र and वक्तुं D6.11 संनिधौ (for संसदि) B3 कथितं कमसंसदि (for the post half)]

—c) G2 जायते (for ज्ञा°) Ś1 Ñ1 D5.11.13 विदित (for ज्ञायते) —d) Ś1 Ñ2 D1.5.11.13 M1 हर्य (Ñ1 °र्यं) अङ्गद D2 हर्यङ्ग° D5.13 M1.3 हर्यङ्गो° (sic) (for हर्यृक्षसत्तम) —For 20cd D11 subst l 1 of 1329*

21 a) D1 M3 Cv Cm Cg शतं Ct as in text (for सहस्रं) Ś1 Ñ2 D1.2.11-13 शतं वा भूयो (for शतसहस्रं) D1 तु D11 च (for वा) —b) Ś1 Ñ1 D1.11-13 गत्वा प्रतिनिवर्तितुम् (D12 °वर्ते) —For 20c-21b, Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7 subst while D11 subst l 1 only for 20cd

1329* वयं सर्वे विजानीमो युवराज बलं तव ।
गन्तुं गन्ता निवर्तेथा । शतरूपो महार्णवम् ।

[(l 1) D6.11 वयं जानीम गमने (for the prior half) —(l 2) D1 निवर्तेयं (for °र्तेथा)]

—c) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 भवेच्छक्तो Ñ1 V1 B1.3.4 D7 सहस्रस्य (for भवाञ्शक्तो) —d) Ś1 Ñ1 D1-4.11-13 न त्वे (D6.11 °न्वे) व विधिरुच्यते ; Ñ1 V1 B1.3.4 D7 भवाञ्शक्तो हि स्यपने —After 21 Ś1 D1-4.11.13 ins Ñ1 V1 B1.3.4 D7 cont l 1 after 1329* and ins l 3-8 after 21

1330* त्वं हि वालिप्रभृतीन किंचिद्धरिपुंगव ।
योजनानां सहस्रस्य लङ्घने शक्तिमान्विभो ।
यादृशो हरिशार्दूलो वाली प्रख्यातविक्रम ।
सुग्रीवश्च महाबाहु तादृशस्त्वं हरीश्वर ।
त्वं हि प्रेषयिताऽस्माकं निग्रहानुग्रहे प्रभु । [5]
त्वदाज्ञानिरता सर्वे वयं साद्यामहे मैथिलीम् ।
अस्माकं यदि न स्यास्त्वमग्रणीर्वानरेश्वर ।
न कस्यचिदपि किंचित्कुर्यात्म परस्परम् ।

[(l 1) D6.11 न (for हि) B3 D7 नायक (sic) (for बलाद्) D6.11 सत्तम (for °पुंगव) —(l 2) Cf 21cd —(l 3) V1 हरयो B3 वानरेन्द्र (for यादृशो) V1 शार्दूल Ñ1 V1 B1.3.4 D7 प्रथित (for प्रख्यात) —(l 5) Ñ1 V1 B1 [अ]नुग्रह (for °हे) —(l 6) Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7.11 मार्गाम (for आनय) —After l 6 L(ed) ins

1330(A)* अस्मन्नियामक कश्चिन्नायको नास्त्यन्य संशय ।

—(l 7) Ś1 D11 transp स्यास् and त्वम् —Ś1 om l 8 —(l 8) D11 न कस्यचिदपि किंचित् (for the prior half)]

22 a) Ñ1 V1 B1.3.4 D6.11 च (for हि) Ś1 तस्मात् Ñ1 V1 B1.3.4 D7 कश्चित् (for तात) —Ñ1 illeg for 22a-23d —b) Ś1 प्रेष्य । D1.11.13 प्रेष्यो (for स्वामी) Ś1 D11 कथं भवेत् (for कथंचन) Ñ1 B1.4 D7 प्रेष्ये (B3 °ष्ये) समनुयुज्यते V1 प्रेष्य कर्मसु युज्यते B3 प्रेष्य समनुयुज्यते; D6.11 प्रेष्यकर्मसु युज्यत —After 22ab D1 reads 24ab D1 om 22cd —c) D6 T G M1.3 भवतो (for °ता) —d) Ś1 D5.11.13 वानरेन्द्र प्लवगत —For 22cd, Ñ1 V1 B1.3.4 D6.7.11 subst

1331* भवतश्च वयं सर्वे प्रेष्या वानरसत्तम ।

G 5 1 68 B 4 65 23 L 4 56 74

भवान्कलत्रमस्माकं स्वामिभावे व्यवस्थितः ।
स्वामी कलत्रं सैन्यस्य गतिरेषा परंतप ॥ २३
तस्मात्कलत्रवत्तात प्रतिपाल्यः सदा भवान् ।
अपि चैतस्य कार्यस्य भवान्मूलमरिंदम ॥ २४
मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविदां नयः ।
मूले हि सति सिध्यन्ति गुणाः पुष्पफलादयः ॥ २५
तद्भवानस्य कार्यस्य साधने सत्यविक्रमः ।
बुद्धिविक्रमसम्पन्नो हेतुरत्र परंतप ॥ २६
गुरुश्च गुरुपुत्रश्च त्वं हि नः कपिसत्तम ।
भवन्तमाश्रित्य वयं समर्था ह्यर्थसाधने ॥ २७
उक्तवाक्यं महाप्राज्ञं जाम्बवन्तं महाकपिः ।
प्रत्युवाचोत्तरं वाक्यं वालिसूनुरथाङ्गदः ॥ २८

[D11 भवतश्च (for भव°) B2 वानरपुंगव B4 °सत्तमा, D3 4 प्लवग° (for वानरसत्त्म)]

23 a) Ñ1 illeg for 23ab (cf v l 22) D4 विक्र रवम्, D11 (gloss) कलत्रवद्दत्स्त्रीयत्वबुद्ध्या यावत्प्राणपले परिपाल्य इत्यर्थः (for कलत्रम्) D5 हस्मासि (for °कं) Ś1 D1 12 भवान्किलात्र चास्माक, Ñ2 B1 3 4 D7 भवान्सर्वेत्र चास्माकं V1 भवान्समक्षमस्माकं —b) B1 स्वामी तत्र D5 G2 °व्ये (for स्वामिभावे) G1 व्यवस्थित (for °त) —c) Ś1 D1 12 किलास्र, B3 4 कीश, D5 किल त्व (for कलत्रं) D1 11 सर्वस्य (for सैन्यस्य) —d) G(ed) मतिर् (for ग°) Ś1 D1 12 एक D4 6 M3 °पा L(ed)°का (for एषा) Ś1 Ñ1 D1 2 12 13 प्लवगमा (Ś1 °म ; Ñ2 D2 3 °म) Ñ2 V1 B4 D7 12 परा सता B1 परायणा B3 सनातनी (for परंतप)

24 Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D2 3 6–10 13 13 G M1 2 Cr k t transp 24ab and 24cd D1 reads 24ab after 22ab —a) D1 10 यस्मात् (for त°) Ś1 D1 12 13 तु त्व, T G1 M2 तत्र [L(ed)तस्त्व] (for तात) —b) Ñ V1 B1 3 4 D1–4 7 11–13 G1 Ct परिपाल्य (for प्रति°) G2 M1 स नो (for सदा) ❀ Cv तत्र प्रतिपाल्यम्। कार्यप्रति पाल्यम्। Cr तस्मात्कलत्रवत्तात प्रतिपाल्य इति पाठ ❀ —c) Ś1 Ñ1 D1 12 13 चैवास्य, D4 8 10 M1 वै तस्य, G2 चेद्दस्य Cr as in text (for चैतस्य) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 11 अस्माकं च (B3 हि) महाबाहो, D1 तद्भवानस्य कार्यस्य —d) Ś1 Ñ1 D1 13 11 गतिर् (for मूलम्) D1 11 अरिंदम° (for °म) D2 मूले हरिवरोत्तम

25 a) M1 damaged for मूलमर्थे D12 संरक्षम् (for °क्ष्यम्) —b) D1 11 एषा (for °ष) D10 काय (for काय) D1 11 गति (for नय) Ś1 D1 12 13 कार्यविनिश्चय, Ñ1 illeg. (for °विदां नय) —For 25ab, Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 subst

1332* मूलं हि सर्वथा रक्ष्य वृक्षस्य हरिपुंगव ।

[D1 2 न (for हि) B1 3 4 D7 सर्वेण (for °था) D4 रक्ष (for रक्ष्य) D3 4 वृक्षस्येव परंतप (for the post half).] —c) Ñ2 मूलं (for °ले) M1 तु (for हि). D2 खलु (for सति) D4 वृद्धंति, T2 सन्सति (for सिध्यन्ति) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 इक्षितं कार्य सिध्यंति —d) D4–10 सर्वे, D11 पुष्प : G2 चापि (for पुष्प) Ñ2 V1 B1 4 D1–4 7–11 13 T2 M2 3 Ct फलो (B4 °ला) दया (D1 M2 °य) G1 फलाधिका (for फलादय) ❀ Cv r गुणा पुष्पफलोदय इति सम्यक् ❀

26 a) Ñ2 V1 B1 4 D3 4 7 सैन्यस्य (for कार्यस्य) B3 ऋक्षवानरसैन्यस्य —b) Ñ1 D1 8–13 साधने (for °ने) Ñ1 D6 4 9–10 G विक्रम (for °म) Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 M1 मूले सत्यपराक्रम (D3 4 °म) —c) G1 M2 मति (for बुद्धि) Ś1 D12 -सपन्नौ (for °न्नो) —d) D2 बुद्धिर् (for हेतुर्) Ś1 D1–4 11–13 एक, Ñ1 एव (for अत्र) Ś1 D1–4 11–13 परंतप (for °प) —For 26cd, Ñ2 V1 B1 3 4 D7 subst while Ś1 D1 4 11–13 ins after 26

1333* वय तव महाबाहो शाखापत्रफलोपमा ।

[B3 तत्र (for तव) D12 वयस्त्वद् (for वय तव) Ś1 D1 11–13 पुष्प (for पत्र) B3 शाखासत्र D1 4 7 शाखा पुष्प (D7 पत्र) (for शाखापत्र) D1 11 13 फलोपगा (for -फलोपमा)]

27 a) D5 lacuna for गुरु V1 damaged from पुत्रश् up to कपि in b —b) B4 -नंदन, D1–4 7 8 11 13 -सत्तम (for सत्तम) —c) Ñ1 lacuna for वयं Ś1 D1 12 3 वय भवतमाश्रित्य B3 सर्वासामाश्रिता ह्येते —d) Ś1 अर्थ, Ñ1 D12 lacuna D7 ह्यस्य (for ह्यर्थ) Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D7 11 12 निश्चये (for साधने) D2 शक्ताश्चार्थ विनिश्चये D1 12 समर्थाश्च (D12 °र्थ) विनिश्चये, D3 4 समर्थाः कार्यनिश्चये —After 27, Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 7 11 ins

1334* तस शक्यं त्वया गन्तुमस्मानुत्सृज्य वै क्वचित् ।
न चास्माक क्षम वीर त्वां मोक्तुं हरिपुंगव ।

[(l 1) B3 शक्यम् (sic) (for शक्य) —(l 2) B3 हि (for च) D3 वीर क्षेम न चास्माकं (for the prior half) Ñ2 B4 transp त्वां and मोक्तुं]

28 a) Ś1 Ñ2 V1 B1 3 4 D1–4 7 11–13 G2 उक्तवंत (for °वाक्यं) D4 om (hapl) from प्राज्ञं up to महा in b D1 4 11 तत प्राज्ञः G2 M1 म (M1 damaged after म up to जा in b)हाप्राज्ञो (for महाप्राज्ञं) —b) Ś1 Ñ1 D1 4 11 जाम्बवंत, D3 प्लवग° (for जाम्बवन्तं) B3 हरिश्रेष्ठ, D1 2 11 13 T1 G1 2 M3 °कपिं (for महाकपि) Ñ2 D7 जांबवं (D3 [marg] °तं) हरिपुंगवं, V1 damaged B1 4 जांबवं हरियूथपं —Ñ1 illeg for 28cd —c) V1 damaged from वर्ये up to वानर in 29b Ś1 D1–4 11–13 तत

यदि नाहं गमिष्यामि नान्यो वानरपुंगवः ।
पुनः खल्विदमस्माभिः कार्यं प्रायोपवेशनम् ॥ २९
न ह्यकृत्वा हरिपतेः संदेशं तस्य धीमतः ।
तत्रापि गत्वा प्राणानां पश्यामि परिरक्षणम् ॥ ३०
स हि प्रसादे चात्यर्थं कोपे च हरिरीश्वरः ।
अतीत्य तस्य संदेशं विनाशो गमने भवेत् ॥ ३१
तद्यथा ह्यस्य कार्यस्य न भवत्यन्यथा गतिः ।
तद्भवानेव दृष्टार्थः संचिन्तयितुमर्हति ॥ ३२

G 5. 1 86
B. 4. 64 32
L. 4. 56 84

श्रीमान् (for [ब]लर यावय) —ᵈ) Ñ₂ B₁.₃ D₇ इह(B₁ इद. B₃ क्रिशो)दीनमुखोपद॰, B₄ किंचिद्दीनमुखोपद

29 V₁ damaged up to वानर in ᵇ (cf v l 28) Ś₁ Ñ₁ D₁.₃.₁₃ om 29ᵃᵇ.—ᵃ) M₂ मा (for न) V₃ resumes (cf v l 1) —ᵇ) D₁.₃–₅.₇.₁₁ M₃ [न]न्यो (for ॰न्यो) B₁ D₂.₄.₅.₁₁ M₂ पुंगवा, D₂ ॰व (for ॰पुंगव) D₆ नान्यो वा हरिपुंगव, G(ed) न चान्यो वानरर्षभ —After 29ᵃᵇ, Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁.₇.₁₁ ins.

1335* गमिष्यति द्रुतं यद्धि ते वयं सत्यं गताः ।

[D₁.₇.₁₁ गमिष्यति (for ॰ष्यति) B₃ पुरीं (for द्रुतं) G(ed) गत (for ॰ता)]

—ᶜ) Ś₁ Ñ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁.₇.₁₁.₁₃ अस्माक (for ॰भि) —ᵈ) Ñ₂ B₁.₃.₄ D₇ प्राप्तं (for कार्यं)

30 ᵃ) V₁ damaged from त्वा up to ᵈ D₁₁ हरिपति (for ॰ते) —ᵈ) D₁ om (hapl) from धीमत up to तस्य in 31ᶜ.—B₁ om 30ᶜᵈ —ᶜ) B₄,₅ न वत्र गत्वा पश्याम —ᵈ) Ñ₂ V₃ B₁ D₇ पश्याम, B₄ प्राणानाः, D₁.₃.₁₁ न पश्ये (for पश्यामि) Ś₁ Ñ₁ D₁.₁₂.₁₃ -रक्षणं (for-रक्षणम्) —After 30 Ñ₂ V₁.₂ B₁.₄ D₁.₇.₁₁ ins, while B₃ ins l 4–8 after 30ᵃᵇ (due to om)

1336* अतीतसमयानस्मान्दृष्ट्वा च हरिसत्तम ।
शङ्कमानश्च मां दृष्ट्वा वधायाक्रायमिष्यति ।
विशेषेण च सुग्रीवो मन्येव हरिपुंगव ।
निपातयिष्यति मूर्ध्नं दण्डं प्राणापहारिणम् ।
नि संशयोऽपि हि वध सुग्रीवान्मम दृश्यते । [5]
असंशयं च गत्वा मे पुन प्रतिनिवर्तनम् ।
नि संशयाद्भयाच्च श्रेयान्संशयितो वध ।
इत्येवमर्थं सर्वेषु मनुतिष्ठन्त्यते ।

[(l 1) V₁ reads the prior half in marg V₃ समेत्य (for भवतान्). V₃ D₁.₇.₁₁ स (for च) B₁ -सत्तमा, D₁.₄.₁₁ -पुंगव (D₁₁ ॰वा) (for -सत्तम] —(l 2) B₁ स (for च) D₁.₄.₁₁ शुभर्क(D₁₁ ॰कः) हरीश्वरः(D₁₁ ॰शान्), (for the prior half) Ñ₁ D₇ वधम् (for वधाय) —(l. 3) D₁.₄.₁₁ मन्येव (for सुग्रीवो) D₁ मन्ये च (for मन्येव) D₁.₄.₁₁ सुग्रीवो मन्येवरः (for the post half) V₁ विशिषेण चास्माक सुग्रीव ... पुंगव (moth-eaten) —(l. 4) V₁ हरि (for मूर्) B₄ तत्र गत्वापरीक्षितं (for the prior half) V₁ damaged for ण्ड गण B₄ दंड (for दण्डं) —D₁₁ repeats l 5 after l 6 —(l 5) Ñ₂ D₇ मतान्तरं, V₁ damaged, B₃ दव मभ्यं, D₁₁ वध सोव (for इमि हि वध) D₁.₄ नि संशय विनाशोय (for the prior half) V₁ नेह D₁.₁₁ मपि (for मम) Ñ₂ D₇ सुग्रीवाचो(D₇ ॰च) चप्रस्तथा B₃ सुग्रीवात्त महत्यते (for the post half) —(l 6) V₁ संशय चापि (for असंशय च) B₃ हि, D₁.₁₁ [अ]त (for मे) V₃ B₄ मत (for पुन) —(l 7) B₄ हि (for च) V₁ संशयो (for ॰यितो) —(l 8) V₂ D₁₁ [ए]व (for [ए]वम्) V₁ B₄ D₁₁ मर्थ (for अर्थं) D₁₁ श्रावण (for ॰षु) B₃ D₁.₁₁ ज्ञापये (for ॰स्यते)]

31 D₁ om up to तस्य in ᶜ (cf v l 30) —ᵃ) D₁ न (for स) Ś₁ Ñ₁ D₁.₁₂.₁₃ कोपे च, D₁ क्रोध वा, G₁ वात्यर्थं (for चात्यर्थं) —ᵇ) D₆ वा (for च) D₅ [अ]पि हरीश्वर (for हरिरीश्वर) Ś₁ Ñ₁ D₁.₁₂.₁₃ हरीणां विपुल प्रभु ※ Cr कोपे हरीश्वर इति सम्यक्), Cr. कोपे चेश्वर ※ —For 31ᶜᵈ, Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁.₇.₁₁ subst

1337* स हि क्रोध प्रसादे च प्रभुस्त्वाकपीश्वर ।

[Ñ₁ D₇ नियहे (for हि क्रोधे) V₃ B₁ प्रसादे (for प्रसादे) Ñ₂ D₇ ईश्वर (for ईश्वर)]

—D₁ om 31ᶜᵈ —ᶜ) Ś₁ Ñ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁.₇.₁₁–₁₃ अकृत्वा (for अतीत्य) G₂(alter corr as in text) अतीत्य च त देशं —ᵈ) D₁₁ विनाशः T₃ आसिन्न (sic) (for विनाशो) Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₇ नियतो(V₁ B₁.₃ ॰तं) (for गमने) D₁.₄ ध्रुव, D₁₁ ध्रुव (for भवेत्) —After 31, Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁.₇.₁₁ ins

1338* सोऽहं नि संशयं यास्ये परं पारं महोदधे ।
आगमिष्यामि च पुन दृष्ट्वैव जनकात्मजाम् ।
तदेतत्सुविनिश्चित्य युद्धा सर्वे वनौकस ।
यत्र क्षमं कृत्यतमं मुर्तं तद्गुणमर्हथ ।

[(l 1) D₁₁ विसंशये (for ॰यं) —(l 2) B₁ दृष्ट्वा च (for दृष्ट्वैव) —(l 3) V₁ moth eaten from दे up to विनि D₁.₁₁ वे (for सु) B₄ तस्मै हि सुविनिश्च (for the prior half) Ñ₂ B₁ सर्व (for सर्वे) —(l 4) B₁.₄ (for त्र) B₁.₃ क्षेम (for क्षमं) V₁ यत्र क्षमतरं कुर्वं (for the prior half). V₁ moth-eaten for मुर्तं तद B₄ transp मुर्तं and तद, D₁.₄.₁₁ यदर्थं कर्तुमर्हथ (for the post half)]

—Thereafter D₁₁ cont 1340*.

32 D₁₁ om 32.—ᵃ) D₅–₁₁ M₁ तथा (for यथा) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ [ए]वास्य T₁ वास्य G₃ त्वस्य (for ह्यस्य) —ᵇ) Ñ₁ B₁.₃.₄ D₁.₄.₇ भवेद् (for भवति) G₃ न

G. 5 1 80
B. 4 65 33
L. 4 36 84

सोऽङ्गदेन तदा वीरः प्रत्युक्तः प्लवगर्षभः ।
जाम्बवानुत्तरं वाक्यं प्रोवाचेदं ततोऽङ्गदम् ॥ ३३

अस्य ते वीर कार्यस्य न किंचित्परिहीयते ।
एष संचोदयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥ ३४

किंचित्परिहीयते —For 32ᶜᵈ, D1 subst l 3 of 1341* —After 32ᶜᵈ, D5.4 ins

1339* भवन्तो बुद्धिसम्पन्ना संचिन्तयितुमर्हथ ।

—ᵃ) Ś1 D3.13.11 इह, D6 पुप (for पुव) D5.4 इह तत्रार्थे (for पुव इहार्थे) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 यूयं हि बुद्धि(V1 बहु, B3 बृह)शालिनः —ᵈ) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 अर्हथ (for अर्हति) —After 32, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 ins D5.4 cont after 1339*, while D11 cont after 1338*

1340* तथोक्तवति तद्वाक्यं युवराजेऽङ्गदे तदा
कृताञ्जलिपुटाः सर्वे वानरा सम्प्रणेमिरे ।
न शक्य भवता गन्तुमित पदमपि क्वचित् ।
दृष्ट्वा मन्यामहे सर्वे त्वां वयं वालिदर्शनम् ।
शुभं वा यदि वा पापं प्रियं वा यदि वाप्रियम् ।
संहिता वा सहिष्याम सुग्रीवाद्यद्भविष्यति ।

[(l 1) V3 अथोक्तवति, D3 °मपि (for तथोक्तवति) D5.4.12 अगदे कपिसत्तु (for the post half) —(l 2) B1 तत्र D5.4.11 वानरा (for सर्वे) B3 संप्रशशिरे, B4 सम्प्रणेदिरे, D5.4.11 इदमब्रुवन् (for संप्रणेमिरे) —(l 3) B3 पादम् (for पदम्) V1 moth-eaten for क्वचित् —(l 4) D5.4.11 त्वां हि दृष्ट्वा वयं सर्वे (for the prior half) B3 त्वां च यद् D5.4.11 मन्यामो (for त्वां वय) —(l 6) B3 तान् D3.4.11 से (for तद्), B4 भविष्यति (for भवि°)]

—D5.4 further cont, while D1 subst l 3 only for 32ᶜᵈ

1341* अङ्गदस्तु तथा वीरो प्रत्युक्तो वानरर्षभैः ।
अथाब्रवीन्महाबाहुर्जाम्बवन्त च वानर ।
यथा स्यात्स्य रामस्य कार्यसिद्धिर्महामत ।

[(l 2) D4 सांप्रतम् —(l 3) D1 तु (for च)]

33 ᵃ) Ś1 D2–4.5.12 G3 M3 तथा, D13 ततो (for तदा) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 अंगदे तु (B3 च) शुभं वाक्य, D11 अंगदे तु तथा वीरे —ᵇ) Ñ2 V1 B1 प्रत्युक्ते, V3 B3.4 D7.11 °क्ते (for प्रत्युक्त) Ś1 Ñ1 D3.13.13 प्लवगेश्वर, Ñ2 B3.4 D7.11 °भे, V1 वानरर्षभैः (for प्लवगर्षभः) —After 33ᵃᵇ, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 ins while D5.4.11 ins l 1 after 33ᵃᵇ and l 2 after 33

1342* अथ तत्र महाबुद्धिर्दृष्ट्वा संचिन्त्य वानरान् ।
वानरप्रीतिजननमुदार वाक्यकोविद ।

[(l 1) B1 दृष्ट्वा (for °दृष्ट्वा) D5.4.11 वानर (for °रान्) —(l 2) D5.4 वानर (for °र) B3 -संयुक्तम् (for -जननम्) D5.4.11 हितमुत्तम (for वाक्यकोविद)]

—whereas D1 reads 34ᶜᵈ after 33ᵃᵇ

—ᶜᵈ) B1 अब्रवीद्, B3 अंवर, D7.10 उत्तम (for उत्तरं) D11 ततो वै जाम्बवान्वाक्यं (for ᶜ) G3 M3 तदा (for ततो) Ñ2 V1.2 B3.4 D5.4.7.11 अब्रवीद्वालिन सुत, B1 उत्तर वालिनं सुतं (for ᵈ) Ś1 Ñ1 D1.3.12.13 जाम्ब(Ś1 D1 °मु)वानब्रवीद्वाक्यं वालिपुत्रमनिन्दित

34 ᵃ) Ś1 Ñ1 D3.12.13 येन ते, Ñ2 V1.2 B1.4 D1.7.11 सेत्स्यते B3 D5 शक्यते, D4.6–10 G1 M1 तस्य ते (for अस्य ते) Ś1 D13 य(D13 सी)र्वार्ये(L[ed] °है) Ñ1 कार्येऽयं, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1.4.7.11 कार्यार्थी; D3.13 कार्योऽय (for कार्यस्य) —ᵇ) D1 किंचिन्न (by transp), D6 यत्किंचित् (for न किंचित्) Ś1 Ñ1 D3.4.13.11 परिहास्यति, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1.3.8–11 °हास्यते (for °हीयते) ✻ Ct कार्यस्य न परिहास्यते दीपे षष्ठी अनुष्ठानमिति शेषो वा ✻ —D1 reads 34ᶜᵈ after 33ᵃᵇ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.3.13 अथ Ñ2 V1.2 B3.4 D7.11.13 अहं D4 अद्य (for एष) Ś1 D3.13.13 संदेशयामि (for संचोद°) —ᵈ) D11 यत् (for य) —After 34, Ñ2 V1.2 B3.4 D5.4.7.11 ins

1343* मुहूर्तमात्रं निःशब्दा भवन्तु प्लवगर्षभा ।
यावदिति श्रेयस वाक्य किंचित्प्रकथयाम्यहम् ।
जाम्बवेन तथोक्ते तु वानरे वानरसंसदि ।
सर्वा सा वानरचमूस्तूष्णीं तमसित स्थिता ।
सोऽब्रवीत्तं महाबाहु जाम्बवान्हरियूथप ।
अङ्गदाभिमुख स्थित्वा सम्प्रहृष्टतनूरुह ।
अहं जानामि तं वीरं वानर वानरर्षभा ।
यो गत्वा योजनशत कृतार्थं पुनरेष्यति ।
शलाकाक्षिप्रविष्टा तु सनिकर्षात्र दृश्यते ।
सैव दूरस्थिता दृश्या भवत्यनतिसंवृता ।

[(l 1) V3 B3 मुहूर्तमात्र B3 °मपि D5.4.11 किंचिन्मुहूर्तं (for मुहूर्तमात्र) V1 D7 अभवन् V3 B1 भवत (for भवन्तु) D5.4.11 भवन्तु वानरर्षभा (for the post half) —(l 2) D4 भवन् D13 अथ (for यावत्) D6 हि संशय D13 सुबोधित (for नि श्रेयस) D7 विविध (for किंचित्) D4.11 transp वाक्य and किंचित् —(l 3) B3 जाम्बवता (for °वेन) Ñ2 तथोक्तेन B1 D7 तथोक्ते च (for तथोक्ते तु) D6.11 उक्ते जाम्बवता वाक्ये (D11 चैव) (for the prior half) D4.11 तथा (for वाक्ये) —(l 4) D11 तूष्णींभूत व्यवस्थिता (for the post half) D5.4 सर्वे ते वानरास्तूष्णीं भूयश्चैव व्यवस्थिता —(l 5) V1 B1.3 तु D5.4 तान् (for त), V1.2 B1.3 D5.4 महाबाहुर् (for °हु) V1.2 B1 D7 जाम्बवो (for °वान्) V3 -यूथपं (for °प) —(l 6) D5.4.11 वानर (for अङ्गद) V1 B1 [अ]भिमुख, V3 °खे (for °ख) V3 moth-eaten from स्थि up to रु —(l 7) V3 illeg from वानर up to हृ in l 8, D7 om (hapl) वानर, B3 वानरर्षभ (for °भा) —(l 9)

ततः प्रतीतं प्लवतां वरिष्ठ-
मेकान्तमाश्रित्य सुखोपविष्टम् ।

संचोदयामास हरिप्रवीरो
हरिप्रवीरं हनुमन्तमेव ॥ ३५

G 5 1 97
B. 4 65 35
L. 4 56.87

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

B₃ भणा क्षिप (sic) (for शक्लश्चि) V₁ [अ]पि D₄ हि (for तु) D₁₁ विशालाक्षिमिति हि (for the prior half) —(l 10) D₃ न (for ह) D₄ दूरे, D₇ दूरं (for दूर)]

—Thereafter V₃ cont

1314* * * * * * * * * * * * * * * * * * * ।
कर्मेशां घाप्युपायश सोऽस्मौ तु विनियुज्यते ।
अथामयी महातजा तारेयो बालयोऽब्रद (sic) ।
अद्दोतान्गुणा मन्ये भूयिष्ठं च गुणोत्तराद ।
वानरा वानरश्रेष्ठे सुप्रस्ति हनुमति ।
वप वायोर्वेले तस्य वार्ध्यव इव शीघ्रग ।
हनुमान्वागुपुरस्तु कार्यं च विनियुज्यताम् ।
वनाएवी * * * * * * * * * * * * * * (illeg) ।
मभेन मह* * * * * * * * * * * * (illeg) ।
* * * * (illeg)मिदं कार्यं लोकतुष्ट यशस्करम् ।
प्रियं वानरराजस्य करिष्यति न संशय ।
इति वानर * * * * * * * * * * * (illeg) ।
* * * * * * * * * * * * * * * * * * ।

[Lines 2 and 13 are illeg]

35 ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₂.₁₁–₁₃ M₁ प्रतीतं (M₃ °तं) V₃ महात्मा G₂ (S)प्रतीत (for प्रतीतं) D₄.₄.₁₁ प्लवतां D₃ पततां (for प्लवतां) D₁ तत कपीनां प्रवरं वरिष्ठम् (for °) Ś₁ Ñ₁ D₂.₁₂.₁₃ आश्रित्य (for आश्रित्य) M₁(after corr as in text) [उ]पविष्ट (for °ष्टम्) N₂ V₁ B₁.₃.₄ D₇ तत कपिवृन्दसम (V₁ °मति)स्तु (V₁ moth-eaten from स्तु up to kāṇḍa name) अथवालस्तूष्णीकमास्थाय सुखोपविष्ट कॢ Cv r प्लवतां वरिष्ठमिति पाठः कॢ —ᶜ) Ś₁ D₁.₁₂.₁₃ संदेशयामास (D₁₂ °शदि) Ñ₂ B₁.₂.₃ D₄.₅.₇ चामन्त्र° (for संचोदयामास) Ś₁ Ñ₁ V₂ D₂.₁₂.₁₃ महानुभावो Ñ₂ B₁.₃.₄ D₇ कपिप्रवीरम्; D₁.₂.₄.₁₁ महाप्रभावं (for हरिप्रवीरो) —ᵈ) Ś₁ D₂ हरिं सखि(D₁₂ °खि)यु: Ñ₁ D₁₁ हरि स(D₁₂ ह)युतो Ñ₂ B₁.₃.₄ D₇ एकान्तगतं D₁ हरिं न नीता (corrupt) D₂.₁₃ हरिं मयूदो; D₄.₄ °रो (for हरिप्रवीरं) D₃ हनुमंत (sic) Ñ₁ D₇ एव; B₁.₃ D₃ एहि (for एव)

Colophon.—*Kāṇḍa name* Ñ₂ V₁ (moth-eaten); B₁.₃.₄ D₇ सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś₁ D₂.₁₂.₁₃ वानरसैन्य Ñ₁ D₁₂ वानरसंघ; Ñ₂ V₂ B₁.₄ D₇ समुद्रलङ्घन (B₁ °लं)चिन्ता(V₂ °न्तायां); V₃ समुद्रलङ्घनं B₂ समुद्रलङ्घनप्रश्नम्; D₁ सागरलङ्घने वानरसैन्य; D₄.₄ वानरक(D₄ °प्रश्न)मन्त्रनिश्चय —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ B₁ D₄.₁₂.₁₃ om Ñ₂ V₂ B₃.₄ D₇ 2 D₁ 38 (sic) D₂ [G₁(before corr as in G₁) 64 (as in text); D₃ 62 D₄.₅–₁₀ T G₁.₃ M₂.₃ 65 D₁₁ 63 M₁ 66 L(ed) 56 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः

६५

G 5. 2. 1 B 4. 66. 1 L 4. 57. 1

अनेकशतसाहस्रीं विषण्णां हरिवाहिनीम् ।
जाम्बवान्समुदीक्ष्यैवं हनुमन्तमथाब्रवीत् ॥ १
वीर वानरलोकस्य सर्वशास्त्रविदां वर ।
तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य हनुमन्किं न जल्पसि ॥ २
हनुमन्हरिराजस्य सुग्रीवस्य समो ह्यसि ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसा च बलेन च ॥ ३
अरिष्टनेमिनः पुत्रो वैनतेयो महाबलः ।
गरुत्मानिव विख्यात उत्तमः सर्वपक्षिणाम् ॥ ४
बहुशो हि मया दृष्टः सागरे स महाबलः ।
भुजगानुद्धरन्पक्षी महावेगो महायशाः ॥ ५

65

M1 begins with श्रीरामाय नमः

1 a) D6.9.11.12 G साहस्रां —b) D10 lacuna for षण्णा B1 कपि (for हरि) V3 विष * * * * * * (illeg) —c) Ś1 D1.2 जांबुवान् Ś1 D1.6.11.12 T1.2 G2.3 M1.2 [ए]व Ñ2 V1.2 B1.2 D3.4 [श्र]व Ck Ct as in text (for [ए]वं) B3 प्रसमीक्ष्याथ D3.11 समुपागम्य, D5 सपरीक्ष्यैव, T2 समवेक्ष्यैव (for समुदीक्ष्यैवं) —d) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D5.4.7 उवाच ह (for मथाब्रवीत्) —After 1 D3.4.11 ins

1345* कार्यं वानरसैन्यस्य सर्वशास्त्रार्थकोविदं ।
[D3 -कार्यार्थ- (for शास्त्रार्थ-)]

—Then they cont l. 5–11 of 1346*

2 a) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 कस्य (V3 वीर, B1 मुख्य, B2 मुख्यो) वानरसैन्यस्य —b) D5.6 G1.2 M विशारद, G3 विदां वर (for विदां वर) Ś1 Ñ1 D1.12.13 सर्वधर्मार्थकोविद, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D3.4.7.11 सर्वशास्त्रार्थकोविद (Ñ2 °द्रा G[ed.] °द) —c) V1 moth-eaten from मा up to हनुम in d Ñ2 V3 B1.4 D7 आसाद्य, B3 D11 आस्थाय (for आश्रित्य) D1 तूष्णीमेकां समासाद्य (sic) D2.6 तूष्णीमेव समागम्य (D11 after corr. °श्रित्य, D18 °त्यैव) —d) Ś1 वक्ष्यसे Ñ V1.2 B1 D1.3.4.7.11.12 भाषसे (for जल्पसि) B3.4 D5 हनूमान्किं न भाषते (D8 °से) D12 हनुमांकिं मु वक्ष्यसे ‖ Ck एवमब्रवीदित्येवंशब्दार्थे एव वीर वानरेत्यादि । वानरलोकस्य ।, Ct एवमब्रवीदित्येवशब्दार्थे वीर वानरेति । वानरलोकस्य वीरेत्यन्वय निर्धारणे षष्ठी । यद्वा हे वीर । वानरलोकस्य कृत्यमुद्दिश्य किं न जल्पसीत्यन्वय ‖ —After 2 Ñ1 V1 B1.3.4 D7 ins while D3.4.11 cont l. 5–11, after 1345*

1346* यो युक्तो बुद्धिशास्त्राभ्यां यशसा विक्रमेण च ।
कर्मणां चाप्युपायज्ञः सोऽस्या धुरि नियुज्यते ।
अथाब्रवीन्महातेजाम्बवान्यो वानरेऽङ्गद ।
अहमेतान्गुणान्मन्ये भूयिष्ठांश्च गुणोत्तरान् ।
वानरा वानरश्रेष्ठे बुद्धिमति हनूमति ।
एष वायोर्यथा तुल्यस्तद्वेग इव शीघ्रग ।
हनुमान्वायुपुत्रस्तु कार्येऽस्य विनियुज्यताम् ।
यशस्वी द्युतिमांश्चैव रामसुग्रीवयोर्हित ।
अनेन सह सख्यं च विदितं लोकवीरयोः ।
धर्मयुक्तमिदं कार्यं लोकजुष्टं यशस्करम् ।
प्रियं वानरराजस्य करिष्यति न संशय ।
इति वानरमुख्यस्य समनुज्ञाय शासनम् ।
अथोचुर्हनुमन्तं ते वानरा वानरर्षभम् ।

[(l. 1) B3 युक्तो युक्त (sic) (for युक्तो बुद्धि) —(l. 2) B4 कर्मणा Ñ2 B4 वा (for च) V1 नियुज्यतां (for °ज्यते) B3 कर्मणां सत्प्रकाशाय कथं स दूरमाश्रित —(l. 4) Ñ2 B1.4 D7 भूयिष्ठ वा (B3.4 च) B3 गुणोत्तमान् (for °त्तरान्) —(l. 5) V1 व * * ति (moth-eaten) B3 सर्वैव (for बुद्धिमति) Ñ2 D3.4.7.11 transp बुद्धिमति and हनूमति —(l. 6) D3 अपि समस्(?) (for यथा तुल्यस्) —(l. 7) B1 -पुत्रश्च D3.4.11 -नन्द (for पुत्रस्तु) V1 तु D3.4.11 [ऽ]स्मिन् (for ऽस्य) B3 कार्येण विनियुज्यते (for the post half) —D3.4.11 om. l. 9 —(l. 9) B3 विदित (for विदितं) —(l. 10) D3 **जुष्ट D11 धर्मजुष्टम् (for धर्मयुक्तम्) B4 सर्वं, D6 लोकैर् (for लोक) —(l. 12) B1.3 राजस्य (for -मुख्यस्य) D7 समनुज्ञाय (for °ज्ञाय) —(l. 13) D7 त (for ते) V1 B3 अथोवाच (B3 °चुस्ते) हनूमंत (for the prior half) V1 जांबवान् (for वानरा)]

3 V3 illeg. for a —a) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 कपि (for हरि) —c) D1.3.4 [ए]व (for [च]पि) D5 बुद्ध्या समीरणस्यापि D2 बहिमास्तयोश्चापि —d) B1 [अ]पि (for first च)

4 V3 illeg. for 4ab —a) N2 B1.3.4 D7 भ्राता (for पुत्रो) ‖ Cv अरिष्टनेमि कश्यप । तत्काशात्मजो वैनतेयः ।, so also the other Cs ‖ —B1.3 om. 4c–6b Ś1 D12.13 om. 4c–5 —c) Ñ V1.2 B4 D1–4.10.11 T1.2 M3 इति, Ct as in text (for इव)

5 Ś1 B1.3 D12.13 om. 5 (cf. v. l. 4) —a) B4 G2 [ऽ]पि (for हि) —b) D5.6 G3 हि G1.2 M3 (after corr. see m. ns in text) सु (for स) Ñ2 V1 D3.7 सागरे मकरालये V3 B4 सपक्षसागरे पुरा D3.4 सौपर्णे सुमहाबल —D1 om. 5cd —c) D6–10 G3 M1 भुजगान् (for भुज°) Ñ2 D3.7 पक्षे (for पक्षी) V3 B4 भुजंगानुत्क्षिपन्पक्षी —d) V3 B4 D6 महाबल (for °यशा) Ñ V1 D3–7.11 महातेजा महाबल (D3.4.11 °यशा) D6.8–10 महाबाहुर्महाबल

पक्षयोर्यद्बलं तस्य तावद्भुजबलं तव ।
विक्रमश्चापि वेगश्च न ते तेनापहीयते ॥ ६

बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिसत्तम ।
विशिष्टं सर्वभूतेषु किमात्मानं न बुध्यसे ॥ ७

अप्सराप्सरसां श्रेष्ठा विख्याता पुञ्जिकस्थला ।
अञ्जनेति परिख्याता पत्नी केसरिणो हरेः ॥ ८

अभिशापादभूत्तात वानरी कामरूपिणी ।
दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः ॥ ९   G 3 2 13 B 4 66 10 L 4 57 8

6 B1.2 om 6^{cd} (cf v l 4) —^{a}) V3 यद्बलं, D6 भुजयोर्यद् (for पक्षयोर्यद्) —^{b}) D8-10 भुजवीर्यं, M3 भुजयोस्तद् (for तावद्भुज) —V3 mostly illeg for ^{cd} —^{c}) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 (प्)च (for [श्]चा) Ś1 Ñ1 V1 D G2 तेजश्च (for वेगश्च) —Ś1 D12 om (hapl) 6^{d}–7^{a}. —^{d}) D1.3.10.11 G1 M1 [अ]पि, D5.6.9 [अ]च (for [अ]प) Ñ2 V1 B1.3.4 G3 ते न (B3 न च) तेनाव (G2 °पि) हीयते, D2 नो भयं तद्विहीयते, D7 भवतो नैव हीयते, D13 न भय तव हीयते ※ Cv r पक्षयोर्यद्बलं तस्य तावद्भुजबलं तव । विक्रमश्चापि वेग (Cv तेज)श्च न ते (Cr ते न) तेनापहीयते इति पाठ (Cv तेनापहीयते । ततो नु ततोऽपहीयते ?, Cr अत्र) समानपदमध्याहर्तव्यम्। विक्रमादिकं तेन गरुत्मता समान नापहीयते । न न्यून भवतीति योजना। यद्वा तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया।; Cm g पक्षयोरिति (Cg अत्र समानपदमध्याहार्यम्) विक्रमादिकं तेन गरुत्मता समानम् (Cm °मिति शेष ।) नापहीयते न न्यूनं भवति (Cm °तीत्यर्थं) । यद्वा तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया (Cg तेनेति पञ्चम्यर्थे तृतीया वा)।, Ch तस्य पक्षयोर्यद्बलं तव च यद्भुजवीर्यबलमुभय तुल्यमिति शेष । पक्षयोर्यद्बलं तस्य भुजवीर्यबल तवेति पाठ । योजना वाक्यान्यथा पठति पर । स वेगो विक्रमश्च तेन गरुत्मद्बलन वेगेन च नापहीयते न्यूनो न भवति। आत्माभिजनपक्षपाताकर वैमत्यमित्यर्थ ।, Ct ‘भुजवीर्यबल तव’ इति प्राचीनपाठे तस्य पक्षयोर्यद्बलं तत्र च भवद्भुजवीर्यबलमुभय तुल्यमिति शेष । ते विक्रमश्च तेजश्च तेन गरुत्मता नापहीयते न न्यूनो भवति ※

7 Ś1 D12 om 7^{a} (cf v l 6) —^{ab}) V3 वेगश्च, D11 सत्त्वं (for तेजश्च) D11 वेगो (for सत्त्वं) B1.4 transp तेजश्च and सत्त्वं Ś1 Ñ V1 B1.3.4 D6.8–10.12.13 M3 हरि पुंगव D3.4 तेजो बुद्धिर्बलं चैव वेगो च हरिपुंगव —^{c}) V3 B3 D7 वरिष्ठ G M3 विशिष्ट (for विशिष्टं) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D7 सर्वभूतानां D3.4.11 °भूतेभ्य D12 हरिभूतानां (for °भूतेषु) D1 न दृष्ट सर्वभूतेषु, D5.13 विभूयात्सर्वभूतानां —^{d}) Ñ2 V1.3 B1.4 D7 transp किम् and आत्मान D6.8–10 Ct बुध्यसे, D7 बुध्यसे (sic) (for बुध्यसे) B2 आत्मान न च बुध्यसे —After 7 Ś1 Ñ1 D12.13 ins.

1347* यादृशो वैनतेयस्य वेगो वेगवतो महान् ।
तादृशस्तव वेगो हि किमात्मानं न बुध्यसे ॥

[(1 1) D12 lacuna for वेगो D13 वेगवतो (for °वतो) —(1 2) D12 च (for हि) D12 lacuna for न]

8 ^{a}) D6.10 तत्रासा, D4 अप्सरो T G1.2 M1 आसीद्, (for अप्सरा) Ñ2 B3.4 अप्सरा; B1 [अ]प्सरस (for [अ]प्सरसां) Ś1 Ñ1 D12 उत्तमाप्सरसामेषा, D1 अप्सरोभ्योऽप्सर श्रेष्ठा, D3.4 अप्सरस्त्वप्सर श्रेष्ठा, D7 अप्सरास्त्वप्सरा श्रेष्ठा, D13 अप्सराश्चाप्सर श्रेष्ठा M3 अप्सरा सुरसां श्रेष्ठा (sic) ※ Cr m अप्सराप्सरसामिति निर्देश आर्ष ।, Cg अप्सरेति निर्देश आर्ष, Ch अप्सराप्सरसामिति अविभक्त्यन्त्य । ‘अप्सरा’ इत्येकवचनान्तोऽप्यस्ति ।; Ct अप्सराप्सरसामिति । ‘अप्सरा’ इत्येकवचनान्तोऽपि । सन्धिरार्ष । ‘अप्सरा’ इत्याबन्त आर्ष इत्यन्ये ※ —^{b}) G1.2 M3 विख्याता, Ck t as in text (for विख्याता), B1 (with hiatus) अंजना सती, D2.6.11 M1 पुंजिकस्थली, Ct as in text (for °स्थला) —After 8^{ab}, B1 reads 9^{ab} 10^{cd}, 9^{cd} and 8^{cd} while Ñ2 V2.3 B3 D7 read 9 Ś1 Ñ1 D1–4.12–13 transp 8^{cd} and 9^{ab} D8 transp 8^{cd} (followed by 1349*) and 9 —^{c}) D1.3.13 अंजनी B1 D1.2 परिज्ञाता B2 T G1 च विख्याता (for °ख्याता) M1 अंजना चेति विख्याता —^{d}) B1.3.4 केसरिण Ñ2 V1.2 B3.4 D7 कपे, B2 तथा (for हरे) —After 8 Ñ2 V1 D8–10 S ins

1348* विख्याता त्रिषु लोकेषु रूपेणाप्रतिमा भुवि ।

[G1.2 M1 साता ते G3 विज्ञाता (for विख्याता)]

—Then Ñ2 V2 D7 cont, while V1 B1.3.4 D3 ins after 8 whereas Ś1 Ñ1 D1–4.12–13 ins. after 9

1349* अभिशापवशात्ताता पुनश्चिदिवचारिणी ।

[B3 इत्ता D3.4 ताता (for ताता) Ñ2 V1.2 B1.4 D7 पुनश्च (Ñ2 °र्) दिवि चारिणी D1.3.4 भुवश्चिदिवगमना (for the post half)]

9 For the sequence in Ñ2 V2.3 B1.4 D7 cf v l 8 Ś1 Ñ2 D1–4.12–13 transp 8^{cd} and 9^{ab} B2 transp 8^{cd} and 9. —^{a}) D3.4 G3 M1 (before corr) अपि (for अभि) Ñ2 D1 प्रसूता सा, B2 (marg also) अमूत्प्रभा: B4 अमूतात्र (for अभूत्तात) —^{b}) D8–10 Ct कपिना (for वानरी) —After 9^{ab}, B2 reads 10^{c}–11^{b} repeating them in their proper place D1 om 9^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 D12 दुहिता विरज (Ñ1 कुंजर)वासी Ñ2 V2.3 B3.4 D7 °ता हरियुक्तस्य D12.13 °तोयरामस्यामी —^{d}) Ś1 Ñ1 D12.13 वानरस्य (for कुञ्ज°) ※ Cv r अभिशापाद् भूतात वानरी कामरूपिणी। दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मन । इति पाठक्रम ※ —After 9, Ś1 Ñ2 D1–4.12–13 ins. 1349*.

G. 5. 3. 15 B. 4. 66. 10 L. 4. 37. 9 कपित्वे चारुसर्वाङ्गी कदाचित्कामरूपिणी ।
मानुषं विग्रहं कृत्वा यौवनोत्तमशालिनी ॥ १०
अचरत्पर्वतस्याग्रे प्रावृडम्बुदसंनिभे ।
विचित्रमाल्याभरणा महार्हक्षौमवासिनी ॥ ११
तस्या वस्त्रं विशालाक्ष्याः पीतं रक्तदशं शुभम् ।
स्थितायाः पर्वतस्याग्रे मारुतोऽपहरच्छनैः ॥ १२
स ददर्श ततस्तस्या वृत्तावूरू सुसंहतौ ।
स्तनौ च पीनौ सहितौ सुजातं चारु चाननम् ॥ १३
तां विशालायतश्रोणीं तनुमध्यां यशस्विनीम् ।
दृष्ट्वैव शुभसर्वाङ्गीं पवनः काममोहितः ॥ १४
स तां भुजाभ्यां पीनाभ्यां पर्यष्वजत मारुतः ।
मन्मथाविष्टसर्वाङ्गो गतात्मा तामनिन्दिताम् ॥ १५
सा तु तत्रैव संभ्रान्ता सुवृत्ता वाक्यमब्रवीत् ।
एकपत्नीव्रतमिदं को नाशयितुमिच्छति ॥ १६

10 For the sequence in B1, cf. v l 8 N1 illeg for 10ab (except कपित्वे) —a) Ñ2 V1.2 B1.4 D7 कपित्वात्, D2.4 कदाचिच् (for कपित्वे) Ś1 D12 कपित्वे सा सु चार्वङ्गी —b) Ñ1 D7 कस्मिंश्चित्, D1 मानुषी, D1.4 वानरी (for कदाचित्) —B3 reads 10c–11b after 9ab, repeating 10cd here —c) B2 तु वपु, G2 ग्रहण (for विग्रह) —d) V3 D5–6.8–10 G2 M1.2 रूपयौवन, D11 यौवनोन्मत्त (for °त्तम) G M1.2 -शालिनी Ñ2 V1 B1.3 (both times).4 D7 साभ्रादमरवर्णिनी

11 D1.4–10 M3 Ck t transp ab and cd B3 reads 10c–11b after 9cd, repeating 11ab here —a) Ś1 Ñ V1.2 B1.3 (both times).4 D1–4.7.11–13 व्यचरद् (for अचरत्) —b) Ñ2 V1.2 B1.4 D2.7.11 प्रावृषि (for प्रावृड्) Ś1 Ñ1 B3 (both times) D1.3.4.12.13 प्रावृण्ण्यम्बुदसंकुले (B3 °निभा, D13 °तते D4 °गता) ⊕ Cv r अचरत्पर्वतस्याग्र प्रावृडम्बुदसंनिभे इति पाठ ⊕ —d) D6 महार्हां (for महार्ह) D1 महार्हां क्षौमवाससा, D8.9–10 कदाचित्क्षौमधारिणी

12 a) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 transp तस्या and वस्त्र —After 12a, D4 reads 12d and 12c repeating 12cd in its proper place D1 transp b and d —b) D1–6.8–10.12.13 T2 G2 पीत (for पीत) D6 -रक्तवर (for °दश) Ś1 Ñ1 D12.13 तत, D4 शुभे (sic) (for शुभम्) B1 पीतं रक्तं सुशोभनं D1 स्पीत रक्तच्छदं शुभं —c) Ś1 D12 स्थिता सा (for स्थितायाः) —d) Ñ2 B3 T M1.2 [ऽ]पाहरच्, B4 प्राहरच्, D2.4.6.11 ऽप्यहरच् (for ऽपहरच्) Ñ1 शुभ्रं (for शनैः) Ś1 D12.13 मारुतोऽपहरच्छुभं (with hiatus) V1 पपात धरणीतले

13 a) G2 सददर्श G1 तदा (for ततः) —b) Ñ2 B1.3 D7 समाहितौ, V1 समाश्रितौ, B4 समाहृतौ, D1.2.6.11.13 G3 M3 सुसंहितौ, D4 च संहतौ, G2 सुसंवृतौ (for सुसंहतौ) —c) Ñ2 V1.2 B1.4 D7 रुचिरौ (for सहितौ) B2 स्तनौ च पीनकठिनौ, G1 संहतौ च स्तनौ पीनौ —d) Ś1 D1.12.13 सुनास, Ñ1 सुनस, G1 सजात (for सुजातं) G2 चारुलोचनं Ñ2 V1.2 B1.3.4 D2.4.7.11 सुरूपं प्रिय (D2.4.11 चारु) दर्शनं —After 13, D11 ins

1350* नेत्रे कमलपत्राभे सुनास चारुदर्शनम् ।

14 a) D5.8–10 कलाद् (for विशाल) D11 विशाला यतसुश्रोणी —b) Ś1 Ñ1 D1.11.13 तपस्विनीं, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D2.4.7 मनिन्दितां G1 M2 मन° (for यशस्विनीम्) —c) T2 तु (for [ए]व) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 चारुसर्वाङ्गीं, D2.13 शुभसर्वाङ्गीं (for शुभसर्वाङ्गीं) —d) V2 B1.3.4 D2.4.7.11 मारुत, G1 समभवत् (for पवन) Ś1 Ñ1 D1–4.11–13 समवेपत (D1 °पथु, D4 °क्षत) (for काममोहित)

15 a) D6 G2 सर्वां (for स तां) Ś1 D3.12.13 पवन 1 Ñ2 D7 वृत्ताभ्यां, B3 D8–10 M1.2 दीर्घाभ्यां, D6 om (hapl) D6 marg (for पीनाभ्यां) —Ñ1 illeg for 15b–16 —b) Ñ2 V1.2 B1 D7 भाविनीं B3 कामिनीं B4 भामिनीं (for मारुत) Ś1 D3.12.13 सुनेत्रां परिषस्वजे, D2.4.11 दीर्घनेत्रां परिष्वजत (D11 °जन्) —D1 om 15c–17b —c) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 सर्वात्मा (for -सर्वाङ्गो) Ś1 D3.12.13 मदनाविष्टसर्वा (D3 °सर्वविष्टा [metr]) त्मा Ck °विष्टसर्वाङ्गो, Ct as in text —d) Ñ2 V1 B1 D7 ते सादरम्, B3 तां मारुत (with hiatus) B4 त्वन्मातरम्, D11 गतवान्ताम् (for गतात्मा ताम्). ⊕ Cv स तामित्यादौ द्वितीयस्य तच्छब्दस्य सा गतात्मेति संबन्ध । सतीमिति सत्यच् । तच्छब्दाभ्यासात् ।, Cr m g स तामिति । तां गतात्मा (Cg तद्गतचित्त । तां) पर्यष्वजतेति संबन्ध (Cr m सतीमिति वा पाठ) ⊕

16 D1 om Ñ1 illeg for 16 (for both cf v l 15) —a) T2 सं (for तु) Ś1 D3.4.12 सा तत्र कोप (D3.4 °पात्) संभ्रान्ता, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7 तत्र (Ñ2 D7 °त्र) सा कोपसंरक्ता (V1.2 °क्तं, B3 °क्ता); D2.12 सा च तत्र सुसंभ्रान्ता D11 सा तत्रा सा ससंभ्राता (corrupt) —After 16a G1 M1.2 (inf lin sec m) ins

1351* कुत्सयन्ती च मारुतम् ।
तद्रूपमपि भावयन्ती

[(l 1) M2 [ए]व (for च) —(l 2) M3 भावयंती (for भावयन्ती)]

—b) Ś1 Ñ2 V1.2 B1.4 D2–4.7.11–13 M1 सुनेत्रा, B3 -लोचना, D2.10 सुभाषा (for सुवृत्ता) —d) D13 सहेति (for इच्छति)

अञ्जनाया वचः श्रुत्वा मारुतः प्रत्यभाषत ।
न त्वां हिंसामि सुश्रोणि मा भूत्ते सुभगे भयम् ॥ १७
मनसास्मि गतो यत्त्वा परिष्वज्य यशस्विनि ।
वीर्यवान्बुद्धिसम्पन्नः पुत्रस्तव भविष्यति ॥ १८
अभ्युत्थितं ततः सूर्यं बालो दृष्ट्वा महावने ।
फलं चेति जिघृक्षुस्त्वमुत्प्लुत्याभ्यपतो दिवम् ॥ १९ G 5 2 25 B 4 66.21 L 4 57 29

---

17 D1 om 17[ab] (cf v.l 15) —[a]) G1 पवन (for मारुत) Ñ1 V1.3 B1.2.4 D5.6.7.11 प्रत्यभाषत मारुत —[c]) D1.13 न त्वा M3 (before corr as in text after corr sec m) हसामि (for हिंसामि) Ñ V1.3 B1.4 D5-7.11.13 कल्याणि (for सुश्रोणि) B3 न त्वां घातयामि रम्भोरु D1 महस्त्वामस्मि कल्याणि —[d]) D1.4.13 transp भूत् and ते D4.8.10 मनसो (for सुभगे) Ś1 Ñ1 D5.11.13 मा ते भूद्बुद्धिरन्यथा Ñ1 V1.3 B1.2.4 D3 मारुतोऽस्मि शुभा(B1 वरा)नने

18 [a]) G2 मारुतो (for मनसा) G2 मनसो (for (अ)स्मि गतो) Ñ1 V1 B1 D1.8.13 यत्, B1 D11 (ऽ)हं (for यत्) —[b]) Ñ1 illeg from त्वाज्य upto यश in [b] D1 परिष्वाज्य D1.1 भजिपामि (for परिष्वज्य) Ś1 D13.12 मनस्विनि Ñ1 V1.3 B1.4 D7 तपस्विनी (Ñ2 °नि) B1 D2 T2 G2 M2 यशस्विनीः D2 T2 G1.3 M1.3 मनस्विनी —[c]) Ñ1 V1.3 B1.2.4 D1.5.7-11 transp पुत्रस् and तव D2.4 तस्मात्ते भविता सुत —For 18[cd] Ś1 D1 subst while D3 cont after 1355*

1352* वीर्यवन्त महासत्त्व जनयिष्यसि शोभने ।

—After 18 Ś1 Ñ1 V1 B1.4 D5.13 read 27[c]-28[b]
—After 18 Ñ1 V1 D7-11 S ins

1353* महासत्त्वो महातेजा महाबलपराक्रमः ।
लङ्घने प्लवने चैव भविष्यति मया समः ।

[(l 1) D7 महामत्तो (for °सत्त्वो) Ñ1 V1 D7 महाशयो (for °तेजा) —(l 2) V1 गमने (for प्लवने) Ñ1 चापि V1 D7 चापि (for चैव) T1 च मत्समः T2.3 M1 हि मत्सम ※ Cv 1 भविष्यति मया समः इत्यन परमेवगुरुतः तत्स्तुता नारी ते महाकपे । गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभम् । (Cv °त्सुहेत्यादि श्लोकः । अस्मात्तत्परम्) अभ्युत्थितं तत(Cv °त)सूर्यं बालो दृष्ट्वा महावने । फलं चेति जिघृक्षुस्त्व(Cv °स्त्व)मुत्प(Cv °प्लु)त्याभ्यपतो दिवम् । इति पाठक्रमः (Cv इत्येव श्लोकः) ※]

—Then V1 cont

1354* रामरावणयोर्युद्धं कार्यसिद्धिं करिष्यति ।

—After 18 D1 ins.

1355* स त्वं प्रसविता पुत्रं तस्मात्ते चापि मत्समम् ॥

while D1.2.11 ins. after 18 Ñ1 D7-11 S cont. l 3 only after 1353* V1 further cont. l 3 only after 1354*

1356* मम वाङ्मयीम तेजसा बले वीर्यं च मारुतात् ।
तस्मैतोपचारजे श्रीमान्पुत्रो भविष्यति ।
एवमुक्ता ततस्तुष्टा जननी ते महाकपे ।
गर्भं सा धारयामास सहस्रपरिवत्सरान् ।
अथ पम्पम्पदस्य वै गर्भं सधाय साञ्जना ।
तस्मिन्नदावसे पुण्ये सुषुवे त्वां महाबलम् ।
स एव केसरिण क्षेत्र समूल हरीश्वरिक्रम ।
गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभम् ।

[(l 2) D1 तावून न (for तानुषेन) —(l 3) D11 सुप्ता (for तुष्टा) Ñ1 V1 महाकप D7 °बने (for °कपे) —(l 4) D1 गर्भं संधारयामास महत्स्र परिवत्सरान् —D5.6.11 om l 8 —(l 8) D7 त्वा D4.7.10 G1 प्लवगर्षभ]

—Then D4.11 read 28[ab]

19 Before 19 Ñ1 V1 D1.7 G1 read 27[c]-28[d] G2 alone repeating them in their proper place D1 om 19 Ñ1 illeg upto बालो in [b] —[a]) D12 M1 अभ्युद्यते (for °स्थित) Ś1 B1 D11 उदन्तं हि त्व(B1 त)मादित्य Ñ1 V1.3 B2.4 D1.6.8.10 उदितं हि(D1 तं) त्वमादित्यं —[b]) Ñ1 V1 B1 D1 बाल्याद् (for बालो) Ś1 Ñ1 D1.12.13 मत्वा (for दृष्ट्वा) B1 महाफले B1.4 °मस (for °वने) —[d]) T2.3 G1 उत्पत्य (for उत्प्लुत्य) M1 [अ]भ्युद्यतो M2 [अ]भ्युद्गतो (for [अ]भ्यपतो) D1.6.10 उत्पत्याभ्युत्थि(D1 °त्याभ्यग D1 °त्या ॰॰)तो दिवं G3 उत्प्लुत्याभ्युत्थितो दिवं ※ Ck 1 फलमिति जिघृक्षु समुत्प्लुत्य दिवमभ्युत्थितश्चेति योजना (Ct °प्लुतसन्धोरप्लुत्य दिवमभ्युत्थितः । 'उत्प्लुत्याभ्युत्थितो दिवम्' इति पाठान्तरं उत्प्लुत्य दिवमभ्युत्थित इति योजना) ※ —For 19[cd] Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1.2.6-11.13 subst

1357* महीतुकाम बीजमपुष्पपाणगर्भं बली ।

[D1 बली (for बली) Ñ1 V1.3 B1.2.4 D7 गिरेकन्दिनो च D4.11 वत्सरात्र मत्सं (D11 गिरे) च (for the post half)]

—Then Ñ1 V1 D2.7.13 cont while Ś1 D11 ins after 20 (first occurrence)

1358* यमेव दिवसं ह्येव महीतुं भास्करं प्लुत ।
तमेवैव दिनं राहु मजिघृक्षुद्दिवाकरम् ।
अपातयाम त्वां दृष्ट्वा स्वर्दितं सोमपक्षतः ।
इन्द्रस्य भवनं गत्वा सह शक्रं चापयत् ।
ऐरावतसमारूढो दृष्ट्वा शक्रं समागमत् ।
समागतश्च शक्रस्त्वां दुर्निवारमपातयत् ।

[(l 1) V1 मत्र (for प्लुत) Ñ1 D1 भास्करं प्लुतस्थान (for the post half) —(l 2) V1 moth eaten for तु

G 5 2 21
B 4 66 22
L 4 57 20

शतानि त्रीणि गत्वाथ योजनानां महाकपे ।
तेजसा तस्य निर्धूतो न विषादं ततो गतः ॥ २०
तावदापततस्तूर्णमन्तरिक्षं महाकपे ।
क्षिप्तमिन्द्रेण ते वज्रं क्रोधाविष्टेन धीमता ॥ २१

ततः शैलाग्रशिखरे वामो हनुरभज्यत ।
ततो हि नामधेयं ते हनुमानिति कीर्त्यते ॥ २२
ततस्त्वां निहतं दृष्ट्वा वायुर्गन्धवहः स्वयम् ।
त्रैलोक्ये भृशसंक्रुद्धो न ववौ वै प्रभञ्जनः ॥ २३

मनिष Ś1 D2.12.13 तमेव विवर्त राहु (for the prior half) —(l 3) V1 त (for त्वां) Ś1 D13 °नक त्वाम् (for त्वरित स) —(l 4) N3 V2 नाम्ययात् D7 वाम्ययाद् (for नाम्यवात्) —(l 5) Ñ8 D7 एरावतस्य सुरपतिर्वृद्धा त्वां तु समा(D7 समुपा)गत —(l 6) D2.13 समयात Ñ8 D3 देवराट् त्वां मयालोक्य(V2 °क्य) (for the prior half)]

—After 1357*, D4.11 cont l 14–17 of 1368*

20 Ñ1 om 20 Ś1 D13 read 20 twice —a) Ś1 V1.3 D1–4.11–13 (Ś1 D13 second time) गत्वोर्ध्वं, Ñ2 B1.3.4 D7 तत्रोर्ध्वं (for गत्वाथ) Ś1 D13 (first time) शतानि यावत्त्रीण्यूर्ध्वं —b) B3 महाकपि ❀ Cr m g शतानि त्रीणि, एतदनेकयोजनसहस्राणा(Cg °कशतयोजनाना)मुपलक्षणम् । उत्तरश्रीरामायणे 'बहुयोजनसाहस्रं क्रामत्येष ततो ऽम्बरात् । पितुर्बलाच्च बाल्याच्च भास्कराभ्याशमागत ' इति वक्ष्यमाणत्वात् (Cg " बहुयोजनसाहस्रं क्रामत्येष " इत्युत्तरकाण्डे वक्ष्यमाणत्वात्) ❀ —G2 om (hapl) 20c–21b —c) Ś1 N2 V1.3 B1.4 D1.3.4.7.11.13 (Ś1 D13 first time) [त्व]त्कीर्तेः D13 तत्र (for तस्य) —d) G1 विपादं तु (for न विषादं) Ś1 Ñ2 V2.3 B1.4 D1.3.4.5.11.12 (Ś1 D13 first time) गतस्तदा, B3 गतस्तथा D4.8–10 M3 गतस्ततः (by transp), Ct as in text (for ततो गतः) Ś1 D2.13.13 (Ś1 D13 second time) वज्रेण च समाहतः —After 20 Ś1 D2.12.13 (Ś1 D13 second occurrence) ins

1359* न विषादं गतस्तत्र निपपात महीतले ।

21 G2 om 21ab (cf v l 20) B1 repeats 21ab after 21 —a) Ś1 N1 D2.12–13 तस्माद्दै (D12 °द्दा) पतता शीघ्रम्, Ñ1 D7 तदा च(D7 तस्माच्च)पततो दिव्याद्, V1 तत्र त्वं पततो दिव्याद्, V2 B1(second time) 3 तत्रापि पति(V2 °त)तो दिव्याद् । B1(first time) M3 तथाप्युत्पति(M1 °त)तस्तूर्णम् D1 तत्रापतित क्षिप्रम्, D5 तत आपतत क्षिप्रम् । D4.8–10 Ct तथाप्युत्पतितं तूर्णम्, G1 M3 ततोऽभ्यु(M1 °तो ह्यु)त्पततस्तूर्णम् G3 (m also as m M1) तथाप्युत्पतनं तूर्णम् । G(ed) अथाप्युत्पतितं शीघ्रम् —b) V1 illeg for क्षं महाकपे V2 D1.5 G2 M2 अंतरि(D5 °रि)क्षात्, G(ed) °रिक्षं (for °रिक्षं) Ś1 Ñ1 V1 B1 (second time) 3 D2.4.7.11–13 अंतरि(V2 D5 °री)क्षात्कपे (V2 .... [illeg]) तव —For 21ab B1 subst

त्वां पततो दिव्याद्रन्तरिक्षान्महाकपे ।

ab, D2.12 ins while D3 subst for 21

1361* इन्द्रेण चासि वज्रेण दिवाकरमुपस्थितः ।
हनुप्रदेशेऽभिहतस्ततोऽसि पतितो दिवः ।

[(l 2) D3 [s]तिहत श्रुतोऽसि (for ऽभिहतस्ततोऽसि)]

—Ś1 Ñ V1 B3 D1.3.7.12.13 om 21cd —c) B1 वज्रं ते (by transp) B4 वज्र वै, G1 त वक्त्रे (sic) (for ते वज्रं) —d) G1 चेतसा (for धीमता) D5.8–10 कोपाविष्टेन तेन(D5 चेत)सा —For 21cd D4.11 subst D3 subst for 22ab

1362* शक्रवज्रप्रहारेण वामस्तु दारितो हनुः ।

22 Ñ1 illeg for 22a —a) D5.8.9.10 G1.3 M3 Ct तदा (for ततः) —b) Ñ1 वाममेवद्ध (for वामो हनुर) —For 22ab Ś1 N2 V2.3 D1.3.4 D2.3.4.7.11–13 subst

1363* हनुः शैलेन्द्रशिखरे वाम एष व्यभज्यत ।

[V1 शैलाग्र B3 शैलस्य (for शैलेन्द्र) V2 B3 एव (for एष) D3 भभज्यत (for व्यभ°) Ś1 D2.12.13 वामोऽतिरभज्यत D1.11 वामो ह्यप व्यभज्यत (for the post half)]

—For 22cd, D3 subst 1362* —cd) Ś1 Ñ V1 B1.4 D1.3.7.12.13 तु D2[s]पि D5.10 [s]पि (for हि) B2 तु (for ते) V2 B3 ततस्तु नाम ते वीर (for °) Ñ2 V1.3 B1 D7 त्रिदुर्वेः B1.3 विश्रुत, D4.8–10 G2 कीर्तितं (for कीर्त्यते) D3.4.11 नाम तस्मात्त ते चतुर्मुनयो हनुमानिति ❀ Cv r ततो हि नामधेयं ते हनुमानिति कीर्त्यते (Cv हनुमानिति कीर्त्यते ।) इत्यत परं, 'ततस्त्वां निहतं दृष्ट्वा, त्रैलोक्ये भृशसंक्रुद्धो, सब्रह्मास्तत्र सुरा सर्वे प्रसादयन्ति संक्रुद्धं, प्रसादिते च पवने ब्रह्मा तुभ्यं वरं ददौ, अशस्त्रवध्यतां तात समरे सत्यविक्रम । वज्रस्य च निपातेन, सहस्रनेत्र प्रीतात्मा स्वच्छन्दवधं मरणं ' इत्येते श्लोका ग्रहण्या । एतयोरन्तरे स त्वं केसरिणः इत्यादिश्लोकः (Cr स्वच्छन्दतश्च मरणं, त्वं एव केसरिणः पुत्रः, मारुतस्यौरसः पुत्रः इत्येव क्रमः । अन्यत्तु लेखकप्रमादकृतं) ❀

23 Ñ1 V3 D1.3.4 D2.7 om 23–27b —a) V1 त्वां दृष्ट्वा Ś1 Ñ1 V1 D3–4.11–13 पतितं D5.8 G2 निहितं (for निहतं) —b) Ś1 Ñ1 V1 D3–8.11–13 वायुः सर्वप्राणो (D2.13 °णो) विभुः —D13 om 23cd —c) D5.8 M3 Ct त्रैलोक्यं Cv r k त्रैलोक्ये (as in text), —d) M3 Ck स्म, Cv तु (for वै). —For 23cd, Ś1 N2 V1 D3–4.11.13 subst

1364* चकार सर्वभूतानि निरुच्छ्वासानि सर्वतः ।

[V1 damaged from षु up to च्छ्वा V2 सोऽथ (for सर्वे°)]

सम्भ्रान्ताश्च सुराः सर्वे त्रैलोक्ये क्षुभिते सति ।
प्रसादयन्ति संक्रुद्धं मारुतं भुवनेश्वराः ॥ २४
प्रसादिते च पवने ब्रह्मा तुभ्यं वरं ददौ ।
अशस्त्रवध्यतां तात समरे सत्यविक्रम ॥ २५
वज्रस्य च निपातेन विरुजं त्वां समीक्ष्य च ।
सहस्रनेत्रः प्रीतात्मा ददौ ते वरमुत्तमम् ॥ २६
स्वच्छन्दतश्च मरणं ते भूयादिति वै प्रभो ।
स त्वं केसरिणः पुत्रः क्षेत्रजो भीमविक्रमः ॥ २७
मारुतस्यौरसः पुत्रस्तेजसा चापि तत्समः ।
त्वं हि वायुसुतो वत्स प्लवने चापि तत्समः ॥ २८

G 3 2 29
B 4 66 30
L 4 57 33

24 Ñ1 V2 B1 3 4 D1 7 om 24 (cf v l 23) For 24–27ab, Ś1 Ñ1 V1 D3 12,13 subst 1366* —a) D3 4 तु G1 हि (for च) —b) D3 4 8,11 G1 M Cv क्षोभिते, Cr as in text (for क्षुभिते) —c) T स (for स) D4 8 11 प्रसादयन्त देवेशं, M1 प्रसादयति सं क्रुद्धं —d) D3 4 11 भुवनेश्वरः M1 भुवनेश्वर

25 Ñ2 V2 B1 3 4 D1 7 om 25 (cf v l 23) For subst in Ś1 Ñ1 V1 D3,12,13 cf v l 24 and 27 —a) D6 G2 तु, Cv r as in text (for च) D3 भुवने (for पवने) —b) M2 transp वर and ददौ —c) D3 4 11 वीर (for तात) —After 25 D3 4 11 ins

1365* यस्य देवस्य यद्वीर्यं यद्दर्प यः पराक्रमः ।
सलिलादनिलो वायोर्दशात्रं प्रददौ तव ।
अवध्यतां देवगणैर्नागगन्धर्वदानवैः ।
अमरत्वं कामरूपित्वं गतिं चाविहतां तव ।

[(l 1) D11 यस्य यस्य न देवस्य (for the prior half) D11 वीर्यं (for बल) —(l 4) D6 पुन, D11 प्रभु (for तव)]

26 Ñ2 V2 B1 3 4 D1 7 om 26 (cf v l 23) For subst in Ś1 Ñ1 V1 D3 12 13 cf v l 24 and 27 —a) G1 वज्रग्रस्य (sic) (for वज्रस्य) D4 4 तु G2 [म]पि (for च) —b) D6 Ck निरुजं G2 नीरुजं Cv r t as in text (for विरुजं) G1 वै Cv r as in text (for च) D3 4 12 सरुज त्वामिवीक्ष्य तु —c) D11 प्रीतात्मा (for प्रीतात्मा) —d) D4 8 M1 ददौ वरमनुत्तमम्

27 Ñ2 V2 L1 3 4 D1 7 om 27ab (cf v l 23) —a) T2 तु (for च) —b) D3 8–10 तव स्यात्, Cv r as in text (for ते भूयाद्) D6 T1 2 G1 M1 2 Cv विभो, Cr as in text (for प्रभो) D3 4 11 वीर ते(D11 मारुते)प्यवतामिह —For 24–27ab, Ś1 Ñ1 V1 D3 12,13 subst.

1366* ततः प्रभाः सगन्धर्वाः ससुरासुरमानवाः ।
प्रजापतिं पुरस्कृत्य वायुमीयुः सुखैषिणः ।
प्रजापतिस्तु भगवानुवाच पवनं विभुः ।
अवध्यो हनुमानेष तव पुत्रो हरीश्वर ।
ब्रह्मास्त्रमप्यवध्यश्च ब्रह्मादीनां भविष्यति ।
बलवान्वीर्यवांश्चैव तस्मान्मारुत मा रुद ।
प्रजापतेर्वरं लब्ध्वा प्रीतोऽभून्मारुतस्तदा ।
तुभ्यं तदा वरं दत्त्वा सह देवैः प्रजापतिः ।
दिवं ते पुरस्कृत्य ययावागतमार्गतः ।

[D13 om l 1–3 Ñ1 illeg from l 1 up to ब्रवीत in l 3 —(l 1) Ś1 D13 ता प्रजाश्च (for ततः प्रजा°) V1 D3 read nominative singulars in place of plurals —(l 2) Ś1 वायु सुरैषिण V1 D3 वायोराशु रोषिणी (for वायु° सुखैषिण) —(l 3) V1 D3 पवन (for पवनं) —(l 5) V1 damaged after ब्रह्मा up to ब्रह्मादीनां —(l 6) Ñ1 illeg from तस्मान् up to तुभ्यं in l 8 V1 महाबलो वीर्यवांश्च (for the prior half) V1 moth-eaten for तस्मान्मा —(l 7) D3 13 बल (for वरं) —(l 8) V1 प्रीत° (for दत्त्वा) Ñ1 ** दत्त्वा वरं प्रीत° (for the prior half) —(l 9) D13 lacuna for ते V1 ** गच्छत् (for प्रस्था°)]

—Ś1 Ñ1 V1 B1 3 4 D1 13 11 read 27c–28b after 18, while Ñ2 V2 D2 7 G2 read 27c–28b before 19 G2 alone repeating them here V1 mostly moth-eaten for 27cd —cd) Ñ2 V2 B1 4 D7 क्षेत्रे (for पुत्र) Ñ1 illeg Ñ2 B1 4 D7 समुत्पन्नोऽमितविक्रम V2 समुत्पन्नो मातरिश्वना (for d) B3 तस्य कदाचिन क्षेत्रे मधमे जात क्षेत्रज —After 27 D11 ins. 1369* while K(ed.) ins within brackets

1367* ईदृशस्य हि ते तात वर्णयाम कथं बलम् ।
कार्यं च लोकसामान्यं कर्तुं शक्तस्त्वमेव हि ।
मया(?)शीघ्रातपेऽस्माकमत्यनागतमेव भव ।

28 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1–4 7 11–13 cf v l 18 and 19 G2 repeats 28ab here (cf v l 27) Ñ1 om G3 illeg for 28cd —cd) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 तात (for पुत्र) M1 om 28d V3 [म]ति (for [अ]पि) Ś1 D1 2,12,13 पितु सम D11 चौरसस्तस्य पुत्रस्त्वं वायोरक्लिष्टकर्मण —After 28cd D3 ins D4 11 ins. l 1–7 after 28cd and cont l 14–17 after 1357*

1368* त्वमेव क्षितिं गन्तो लीलया शतयोजनम् ।
सागरं रत्नसम्पूर्णं नक्रमीनझषाकुलम् ।
अल्पमेतद्धि ते मन्ये लङ्घनं शतयोजनम् ।
त्वमन्तु हृदयं शोकं निमग्नमिव पङ्कजम् ।
यद्वं तु सुमहद्दृष्टं सागरप्लवनं प्रति ।
कारणं तत्र वक्ष्यामि श्रोतुमिच्छसि तत्पर ।
तत कृते तु नि गच्छे विस्तार्य शान्तिमण्डले ।
पवनस्यात्मजो वीरा हनुमन्नमुवाच ह ।

G 5 2 30 B 4 66 31 L 4 57 33 वयमद्य गतप्राणा भवानस्मासु साम्प्रतम् ।
दाक्ष्यविक्रमसम्पन्नः पक्षिराज इवापरः ॥ २९
त्रिविक्रमे मया तात सशैलवनकानना ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् ॥ ३०
तदा चौषधयोऽस्माभिः संचिता देवशासनात् ।
निष्पन्नममृतं याभिस्तदासीन्नो महद्बलम् ॥ ३१
स इदानीमहं वृद्धः परिहीनपराक्रमः ।
साम्प्रतं कालमस्माकं भवान्सर्वगुणान्वितः ॥ ३२
तद्विजृम्भस्व विक्रान्तः प्लवतामुत्तमो ह्यसि ।
त्वद्वीर्यं द्रष्टुकामेयं सर्वा वानरवाहिनी ॥ ३३

बाल्यात्प्रभृति ते वीर श्रूयते यत्सुदुत्तमम् ।
त्वया किल प्रसूतेन मातुरुत्सङ्गचारिणा ।
जपापीडनिभस्ताम्रो बालसूर्यो निरीक्षितः ।
तत्र कौतूहलं जातं तव स्प्रष्टुं दिवाकरम् ।
क्षेन्द्रोपस्य चापल्यात्स्वभावमनुवर्तितुम् ।
जनन्या गिरिनिष्कम्पादङ्कादुत्पत्य सत्वर ।
दीर्घं कृत्वात्मनो रूपमाकाशं क्रान्तवानसि ।
आसीद्योजनविस्तीर्णा सपरासीत्त्रियोजना ।
छाया विक्रममाणस्य सत वानर ते तदा ।

[(l 1) D11 भवु (for एव) —(l 3) D3 तुन (for हि ते) D4 स्वशक्तमसि —(l 5) D11 (with hiatus) आत्मन प्रवण मति (for the post half) —(l 6) D11 सुतमिच्छामि सत्वरं (for the post half) —(l 7) D3 विस्तीर्णे (for विस्तीर्णे) —(l 10) D3 प्रसूते हि (for प्रसूतेन) D11 -गामिना (for चारिणा) —(l 11) D4 बाल (for बाल) —(l 13) D4 मास्त्यम् (corrupt) (for स्वभावम्) D11 मातुरुत्संगशायिन (for the post half) —(l 16) Note hiatus between the two halves]

—G2 illeg for 28cd N1 illeg from वायु up to प्लवने in d —c) N2 V1 B1.3.4 D7 सुतस्तात D3 -वलस्तात D4 -बलवतात (for -सुतो बास) Ś1 D8.10.12 स्तवं हि तावासम स्तात D5 त्व हि यातसमस्तात —d) Ś1 D12 जवेन, D1 प्रवणे (sic) (for प्लवन) G1 प्लवनेन (for °ने च) Ś1 Ñ1 D1.8.12.13 कपिकुंजर (D12 °र) (for चापि तत्सम) Ñ2 V1 B1.3.4 D5.6.7 प्लवतान्कपिकुंजर (D5 °र) —After 28 D3.4 ins, while D11 ins after 27

1369* वृद्धा स्म गतसत्त्वा स्म हीनवीर्या स्म साम्प्रतम् ।
[D4 वीर्या (for -सत्त्वा)]

29 a) B3 कथ्यामत (for वयम गत) —b) D4 T2 M3 मत्तासु (for भस्मासु) N2 V1 B1.3.4 D7 न तथा विक्रमो (B3 वीर सो)सि न : G2 भानः साधु सांप्रतं —c) D2 दाक्ष्ये G1.2 M3 दाक्ष्यं : G2 पुत्र (for दाक्ष्य) —d) D4–10 Ct कपि (for पक्षि) —For 29cd Ś1 Ñ V1.2 B1.3 D1–4.7.10–13 subst

1370* तथोत्तममापुत्र पक्षिराज इवोत्तम ।
[Ñ2 V1.2 B1.4 D7 -मस्मान (for इवोत्तम) B3 पक्षिराट्पक्षिराट् D5.6 पक्षिराट्स्पक्षि चोत्तम (for the post half)]

30 Ś1 Ñ1 D1.8.12.13 om 30–31 Before 30 D7.4 (both om 32cd) 11 read 32 —For 30ab, Ñ2 V1.2 B1.3.4 D7.11 subst, while D2.4 subst for 30

1371* त्रिविक्रमे पुरास्माभि कृतो विष्णु प्रदक्षिण ।
[V1 त्रिविक्रम D2.4 त्रिविक्रम B4 D4.11 प्रदक्षिणं (for °क्षिण°)]

—c) D4.9.11 त्रिसप्तकृत्व T2 पृथ्वी (subm) —d) Ñ2 B1.3.4 D7 कृतास्माभि, V2 धार्मिकात्मा D11 कृता चापि (for परिक्रान्ता) Ñ2 V2 D5.7.9 प्रदक्षिणा (for °क्षिणम्)

31 Ś1 Ñ1 D1.8.12.13 om 31 (cf v l 30) —a) V1 D2.4.11 यद्र B1 D6 T2 G1 M2.3 तथा (for तदा) B3 तत्र मया (sic) (for चौषधयो) M3 (before corr) चापि (for ऽस्माभि) —b) M2 संचता (for संचिता) M3 damaged for देव —c) D6.9.10 Ct निर्मथ्यम् (for निष्पन्नम्) Ñ2 V2 B1.3.4 D7 तासित्व V1 illeg D3.4.11 याभ्यस् (for याभिस्) —d) B1 तथासीन्, B4 D6.9.10 तदासीं (for °सीन्) B4 मे (for नो) G1 M1 महाबल

32 D2.4 (both om 32cd) 11 read 32 before 30 —a) Ñ1 illeg up to परा in 32b Ñ2 V2 B1.3.4 D7 यद् (for स) V2 तदानीम् (for इदानीम्) Ś1 महा; Ñ2 V1 सर्वं (for अहं) Ñ2 V1 वृद्धः —b) B1.3.4 D1.7.11 क्षति क्षीत (for परिहीन) Ś1 D8.12.13 प्लवने मद्विक्रम ; Ñ2 V1 व्यतिक्रान्तपराक्रमा D2.4 प्रशान्त (D4 °न्त) शिथिलोमक —Ñ1 illeg from 32c up to प्लव in 33b D2.4 om 32cd —cd) Ś1 D8.12.13 बलम् ; G2 M1 यदि M2 कामम् (for कालम्) V1 सांप्रतं मृत्युकालो मम (for c) V1 सर्वगुण T2 भवान् (for भवान्) Ś1 D12 [मा]र्जित ; D4 °धिक (for °न्वित) Ñ2 V2 B1.3.4 D7 सांप्रतं मृत्युकाले यमनीत (Ñ2 °द)गुण(B3 गुरु)विक्रम cf Ck,t सांप्रतं काल मिति (Ck साम्प्रतमित्यव्ययम् । कालमिति) सप्तम्यर्थे द्वितीया । कस्माकमिति निर्धारणे षष्ठी । अस्मिन्कालेऽस्माकं मध्ये भवानेव (Ck °सामर्थिकः) सर्वगुणान्वित इत्यर्थः cf

33 Ñ1 illeg up to प्लव in b (cf v l 32) V1 illeg from स्व up to प्लव in b —a) Ñ2 V1 B1 D1.8.12.13 G1 M1 विक्रान्त B1 विक्रान्तः D1 विक्रान्तः D3 विक्रान्तः D7 विक्रान्त (for °न्त) Ś1 D12 वसुन्धर (D13 °न्धरे)स्व विक्रान्त D4 तद्विक्रमे सुविक्रम : D4 हरीन्द्र मम विक्रान्त —b) I : 1.2.8.11 हरीणाम् (for प्लवताम्) Ñ2 V1.2

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल लङ्घयस्व महार्णवम् ।
परा हि सर्वभूतानां हनुमन्या गतिस्तव ॥ ३४

निषण्णा हरयः सर्वे हनुमन्किमुपेक्षसे ।
विक्रमस्व महावेगो विष्णुस्त्रीन्विक्रमानिव ॥ ३५ G 5. 2. 45 B 4. 66. 37 L 4. 57. 44

B1.4 D2 प्रवरो ह्यसि B3 प्लवगेश्वर (for उत्तमो ह्यसि) —After 33cd Ś1 Ñ2 V1.2 B1.2.4 D2-4.7.11-13 ins.

1372* यो हि विक्रमते धर्मे विक्रमे समुपस्थिते ।
पर्जन्यमिव भूतानि लोकस्तमनुजीवति ।
एतावान्पुरुषार्थो हि विक्रमस्य प्रयोजनम् ।
यस्य पौरुषमाश्रित्य जीवन्ति स्वजनबान्धवाः ।
अमरा इव शक्रस्य सफलं तस्य जीवितम् ।
युक्तो यो बुद्धिशास्त्राभ्यां प्रशस्तः पौरुषेण च ।
कर्मणो ह्युपायज्ञः सोऽस्यां धुरि नियुज्यते ।
तदप्रमेयं वचनं सम्यग्विज्ञाय वानराः ।
हनूमन्तमथोचुस्ते लङ्घ्यं गच्छेति वानराः ।
दर्शयस्व महातेजो लोके लोकाधिपो हरिः ।
अप्रमेयाप्रमेयस्य पारं गच्छ महोदधेः ।
विस्मापय जगत्सर्वं विक्रमस्व दिवं कपे ।
सीतायाश्चिरनष्टायास्त्वमद्य पदवीं चर ।
कथ्यतां त्रिषु लोकेषु कर्म ते पुण्यकर्मणः ।
ममानुपश्येदं कर्म कृत्स्नं त्वयाप्रमेयम् ।
यशसा योजयास्मानद्यागुप्ता यावि बान्धवान् ।
निर्देशत्सिद्धया भर्तारं परिज्ञानेन राघवम् ।

[(l 1) Ś1 D2-4.11-13 तु (for हि) Ś1 D11 [स]रत्ते Ñ2 V2 युद्धे B1 D7 यत्ते D12 दिवं (for धर्म) V2 B3 विग्रहे (for विक्रमे) B4 समुपस्थिते D11.12 प्रत्युपस्थिते —(l 2) Ñ2 नाशं समस्तु (for लोकस्त°) —(l 3) Ś1 V2 D2-4.13.14 एतावत् B3 एतेन (for °वान्) Ś1 D2.11.13 पुरुषं (for °र्थो) Ś1 D2-4.12.13 विक्रम्य(D12 °स्य D11 °स्तु) महात्मने (for the post half) —Ś1 D2-4.11-13 read l 4 after l 7 —(l 4) Ś1 D2.13.14 तस्य (for यस्य) D11 वसन्ति (for आश्रित्य) —Ś1 D2.11.13 om l 5 —(l 5) D2.4.11 तु महातेजोऽपि देवेन्द्रस्य पुत्रस्य —(l 6) V1 transp युक्तो and यो Ś1 D2-4.11-13 यो युक्तो लोकशास्त्राभ्यां (for the prior half) Ś1 D2-4.11-13 प्रयुक्त. Ñ2 शक्त D2 शक्त (for प्रशस्त) D11 हि (for च) —(l 7) Ś1 V2 B1 D11.12 कर्मणा V2 अपि (for ह्यपि) D2 °ज्ञो (for °यज्ञः) B1 लोकानां च नियुज्यते D11 स यद्धुरि युज्यते (for the post half) —After l. 7, Ś1 D2-4.11-13 read l. 4 —(l 8) B1.4 D2.4.7.11 कथयत D11 विन्दे (sic) (for वचनं) Ś1 D2-4.11-13 कपीन्द्र (for वानराः) B1 वृत्ता कार्ये तु भवान् (for the post half) —(l 9) Ś1 D2-4.11-13 स(D2 त)थोचुस्ते वै वानराः सर्वे —(l 10) B3 दर्शयन् (for °स्व) V2 महा° (moth-eaten) B1.4 D7 महाप्रज्ञ (for महातेजो) D12 दृष्ट D11 lacunae D11 लोके च (for लोके लोकाधिपो हरिः) V2 B3.4 लोकस्यापि (for °धिपो) Ś1 D2.11.13 विक्रमस्व महाबल(D13 महा)वेगो लघयस्व सागरं हरिः —(l. 11) B3 अपार व्यवसायस्य (for the prior half) Ś1 D2-4.11-13 परं पारं, B3 गच्छ पारं (by transp) B4 पारं गच्छ (for पारं गच्छ) —(l 12) Ś1 V1 D2.4.11.13 विस्मापयन् (for °य) Ś1 D2-4.11-13 प्रक्रमस्व महाभागे (for the post half) —(l 13) Ś1 B1 D2-4.11-13 मम (for चर) —(l 14) D2 कथ्यते (for °तां) Ś1 D2-4.11-13 त्वया पुण्यकर्मणि (D11 °णि) (for the post half) —(l 15) Ś1 D2-4.11-13 ममो(D2 °नु [sic])त्तमम् (for अप्रमेयम्) D2 त्वया V2 B4 त्वत्कृते (for °त्प्रमेय) —(l 16) B2 [य]शसा च (for [अ]स्मानम्) B4 वानरान् (for बान्धवान्) Ś1 D2.12.13 हर शान्तिमुखानां B3 हरिसत्त्वे गुणैरपि D2.4.11 हरिशान्ति(D11 °शीन्)गु°तिरपि (for the post half) —(l 17) V1.2 B1.4 निर्देश (for निर्देश) B2 राजानं (for भर्तारं) Ś1 D2-4.11-13 परिज्ञान (for °ज्ञानेन)]

—Before 33cd, Ś1 D2.12.13 read 35 —a) D1 स्वर्दीर्घ D2 तद्वीर्यं (for स्ववीर्यं) D2.9-11 हि (for [ह]र्ये) —d) Ś1 Ñ1 D2.12.13 सममा हरिवाहिनी

34 a) D1 कपिशार्दूल, M1 हरशार्दूल (damaged) —c) G1 M1.2 वरा, Ck.t as in text (for परा) Ś1 Ñ V1.2 B1.2.4 D2-4.7.11-13 वायोरपि गतिर्नित्या(B3 गतिर्नित्य [sic]) D4 महात्मा) —d) D2 हि (for या) D11 या हनुमन् (for हनुमन्या) D2 या गतिर्हनुमंस्तव

35 Ñ2 om 35-36 Ś1 D2.12.13 read 35 before 33cd —a) Ś1 D1.2.12.13 विषण्णेषु हरिगणाः Ñ1 V2 B1.2.4 D2 विषण्णान्हरयान्सर्वान् —b) D1.10 T2 कथं सर्वे (D2 °वि) Ck.t as in text (for °क्षसे) —B3 om 35cd —c) Ś1 D1.2.12.13 महाभाग Ñ1 V2 B1.4 D2.7.11 °त्रातो D2.4.11-13 G1.2 M1.2 °बल (for °वेगो) —d) D2 विक्रमेव D2 त्रीविक्रमानिव D12 त्रीन्विक्रमानिव च (corrupt) (for त्रीन्विक्रमानिव) G M1 यथा विष्णुस्त्रिविक्रमे —After 35 Ś1 Ñ1 V1.2 B1.2 (after 35ab owing to om) D2-4.7.11-13 ins.

1373* मनसा हरिराक्रम्य गतिं तस्य मुहुर्मुहुः ।

[Ñ1 V1 D2 [स] (for °) ᵘ B3 D11 [अ] ... (D2 °ति) D2.11.13 [व] गतं च (for [स]...) B1 ... (for the post half)]

G 5 3 46 / B 4 66 38 / L 4 57 47

ततस्तु वै जाम्बवताभिचोदितः
प्रतीतवेगः पवनात्मजः कपिः ।
प्रहर्षयंस्ता हरिवीरवाहिनीं
चकार रूपं महदात्मनस्तदा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥

६६

संस्तूयमानो हनुमान्व्यवर्धत महाबलः ।
समाविद्ध्य च लाङ्गूलं हर्षाच्च बलमेयिवान् ॥ १
तस्य संस्तूयमानस्य सर्वैर्वानरपुंगवैः ।
तेजसापूर्यमाणस्य रूपमासीदनुत्तमम् ॥ २

36 N₁ om 36 (cf v l 35) —ᵃ) G₂ M₃ स्तुवैर, M₁ स्तुतो (for स्तु वै) T M₃ प्रचोदित (for [अ]भि°) Ś₁ Ñ₂ V₂₃ B₁₃₄ D₆₋₈ ₁₁₋₁₃ ततः कपीनां प्रवरेण चो(D₅₆₄ नो)दित (Ś₁ D₁₃₁₁ देरित) D₈₆₆ ₁₀ G₂ Ct ततः कपीनामृषभेण चोदितः ✱ Ct कपीनामृषभेण। कपिश्रेष्ठेन हरिन्यायेन फलसमाधारणः ✱ —ᵇ) D₇ स भीम (for प्रतीत) B₄ तदा (for कपि) —ᶜ) D₆ प्रहर्षयन्स (for प्रहर्षं°) Ś₁ D₁₃₁₃ कपिवाहिनीं तदा। Ñ₂ V₂₃ B₁₃₄ D₅ हरिवाहिनीं तदा। D₁₃₄₄ G₁ हरि(D₁ कपि)राज(G₁ °यूथ)वाहिनी (for हरिवीर°) —ᵈ) Ś₁ D₁₃₁₃ प्रहनाय देहि(T [ed]°हा)त। Ñ₂ V₂ B₁₄ D₁ (marg) प्रहनाय विवृधे(D₁ निश्चित ; G [ed]विस्तृते) ; V₁ सुयशोपचितः B₃ सुयशोपदिरियते D₁₁ सुमहन्महात्मा (for सह दात्मनस्तदा) D₆₄ चकार बुद्धिं प्रहनाय निश्चितां ✱ Cv r चकार रूपं महदात्मनस्तदृति सम्यक् (Cr °ति पाठः) ✱

Colophon —Kāṇḍa name Ś₁ V₂ B₁₃₄ D₁(m) सुन्दरकांडे —*Sarga name* Ś₁ N₁ D₁₃₁₃ हनुमत्प्रोत्साहनं(N₁ °नो) ; Ñ₂ V₂ D₇ हनुमदुत्साहनं ; V₃ हनुमत्प्लवनं B₁ हनुमत्प्रलयो D₆₄ हनुमत्वर्धनं D₂ हनुमत्प्रत्साह D₁₄ हनुमत्संवर्धनं D₁₁ हनुमद्वर्धनो —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ V₂ V₁ B₁ D₁₃₁₃ om Ñ₂ V₂ B₁₄ D₂ D₇ 39 D₅ G₂ 65 (as in text) D₆ T₁ 63 D₁₃₁₃ T₃ G₂₃ M₁₃ 66 D₁₁ 64 M₁ 67 —After colophon D₆ concludes with राम G with श्रीरामाय नमः

66

M₁ begins with श्रीरामाय नमः Before 1, D₁₆₋₁₀ T G₂₃ M₁₃ ins, while G₁ M₁ ins. after 3

1374* तं दृष्ट्वा जृम्भमाणं तु क्रमितुं शतयोजनम् ।
वीर्येणापूर्यमाणं च सहसा वानरोत्तमम् ।
सहसा शोकमुत्सृज्य प्रहर्षेण समन्विताः ।
विनेदुस्तुष्टुवुश्चापि हनुमन्तं महाबलम् ।
प्रहृष्टा विस्मिताश्चैव ते वीक्षन्त समन्ततः ।
त्रिविक्रमकृतोत्साहं नारायणमिव प्रभुम् ।

[(l 1) G₁ वोश्मते पुनः (for शतयोजनम्) —(l 2) D₁₆₋₁₀ वेगेन Cv r as above (for वीर्ये°) D₈ G₂ M₁ वै Cv r as above (for च) M₃ पूर्यमाणं त G₁ M₁ वानरोत्तमा (G₁ [before corr] °म) Cv r as above (for °त्तमम्) —(l 4) T₁ महाकपिं (for °बलम्) —(l 5) D₈ प्रहृष्टा D₁₆₋₁₀ T₁ M₃ C₁ [अ]पि Cv r as above (for [ए]व) D₈ ते वीक्षन्ते G₁ M₃ पीते च (M₃ तम) Cv r as above (for ते वीक्षन्ते) Cv वल्गन्ते —(l 6) D₁₆₋₁₀ त्रिविक्रमे Cv r as above (for °कृत) ✱ Cv r तं दृष्ट्वा जृम्भमाणं तं° वीर्येणापूर्यमाणं च°, सहसा शोकमुत्सृज्य° विनेदुस्तुष्टुवुश्चापि°, प्रहृष्टा विस्मिताश्चैव (Cr °श्चापि)°, त्रिविक्रमकृतोत्साह° इति पाठक्रमः (Cr °रेव पाठक्रमः । एतेषां श्लोकानां क्वचित्पुस्तकेषु व्यत्यासः) ✱]

1 Ñ₁ illeg up to स्तवर्ध in ᵃ D₁ reads a in marg —ᵃ) B₁ मवर्धत B₃ शवर्धत D₂ व्यावर्धत (for व्यवर्धत) N₁ V₁₃ B₃₄ D₁₃ T₂₃ M₁ महाकपि (for °बल) —ᵇ) V₁ B₁ D₁₃ समाविध्य (for °विद्ध्य च) ✱ Ct₁ समाविद्ध्येत्यार्षम् ✱ —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁₃ बलमाश्रयेत्(B₁ °वर्धित) बोधयन् D₁₆₋₁₁ बलमी चा(D₁ वा D₆ वा)कस्मात्(D₁₃ °ती) D₁₆₋₁₀ इत्यादनुपेयिवान्

2 ᵃ) D₁ महत् D₁ marg (for तस्य) —D₁₃ om (hapl) from 2ᵃ up to the prior half of l 1 of 1375* D₁ om (hapl) 2ᵃᵇ —ᵇ) V₁ पुरुषैः Ñ V₂₃ B₁₃₄ D₂₈₁₁ G₂ M₁₃ पुंगवैः (for °पुंगवैः) Ś₁ Ñ₂ D₁₁₁₃ Cv पूर्णैः (for पुंगैः) —ᶜ) Ś₁ पूर्यमाणस्य (for [आ]पूर्यमाणस्य) —ᵈ) G₂ हरि(B₁) M₁

यथा विजृम्भते सिंहो विवृद्धो गिरिगह्वरे ।
मारुतस्यौरसः पुत्रस्तथा संप्रति जृम्भते ॥ ३
अशोभत मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः ।
अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावकः ॥ ४
हरीणामुत्थितो मध्यात्संप्रहृष्टतनूरुहः ।
अभिवाद्य हरीन्वृद्धान्हनुमानिदमब्रवीत् ॥ ५
अरुजन्पर्वताग्राणि हुताशनसखोऽनिलः ।
बलवानप्रमेयश्च वायुराकाशगोचरः ॥ ६ G 5 3 35 B 4 67 6 L 4 35 37

पीवरम् (for स्नायु) Si च मुखं. D1 तद्रूपं (for मनु भवम्) —After 2, Ś1 V1 B1 D1-4 ins (after 2ᵃ owing to om) in G (ed) (l 5–6 only) ms, while V1 B1 D1 subst l 5 only for 3ᵃᵇ

1375* कपिसिंह स्तूयमानस्य तदा बलवतो बलम् ।
ववृधे हनुमतस्य पर्वतस्य महोदधि ।
सागरस्येव तोयेन वर्धते सागरो यथा ।
तथा महत्येन वीर्येण प्रवृद्धः कपिकुञ्जरः ।
यथा चन्द्रमसो वृद्ध्या पूर्णेन सागरोऽम्बसा । [5]
ववृधे स्तूयमानस्य तथा वीर्ये हनुमतः ।

[Ś1 V1 om l 1–2 —(l 1) V1 D1 बले [illegible] D1 om (for the prior half) —D1 om from [illegible] up to हनुमत in l 2 —(l 2) D1 ववृधे, L (ed) ववृधे (for ववृ) D1 [illegible] —V1 transp l 3-4 and 5 6 —(l 3) D1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for [illegible]) V1 B1 [illegible] (for [illegible]) —D1 om l 4 Ś1 reads l 4–5 in marg —(l 4) B1 [illegible] (typo) D1 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) V1 B1 D1 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible] (for the post half) —(l 5) D1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 D1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible]) —(l 6) D1 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] (for the post half)]

3 ᵃ) D1 तथा (for यथा) V1 वि जृम्भ ; G1 [illegible] (for विजृम्भते) —ᵇ) Ś1 V1 D1 [illegible] विवृद्धो B1 प्रवृद्धो D1 प्रवृद्धो D1 विवृत्त (for विवृद्धो) V1 [illegible] L (ed) [illegible] (for गिरिगह्वरे) —For 3ᵃᵇ Ś1 B1 D1 subst l 5 of 1375* T1 om 3ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś1 [illegible] from स up to स in 4ᵃ Ś1 D1 [illegible] V1 V1 B1 D1 D1 [illegible] B1 [illegible] B1 °[illegible] T1 म [illegible] G1 M1 [illegible] G1 M1 [illegible] L (ed) [illegible] (for [illegible]) G1 तथा विवृद्धो [illegible] [illegible] —After 3 V1 [illegible] D1 cont [illegible] 1376*

1376* [illegible] ।
[illegible] ।

[(l 1) D1 [illegible] (for [illegible]) V1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for the post half)]

—After 3 C1 [illegible] 4ᵃ

4 V1 illeg up to स in 4ᵃ (cf v 1 3) —ᶜ) B1 दिव्यं (for दीप्तं) Ś1 V1 D1 [illegible] [illegible] (D1 °[illegible]) D1 [illegible] D1 G1 M1 [illegible] (D1 °[illegible]) —ᵈ) V1 D1 विधूममिव पावकं Cr अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूममिव पावकम् । इव दीप्तमित्यस्य । अम्बरीषं भ्राष्ट्रम् । [illegible] Cr "अम्बरीषमिवादीप्त विधूममिव पावकः" इति पाठ । [illegible] विधूम पावक इति । [illegible] अम्बरीषं भ्राष्ट्रम् । "क्लीबेऽम्बरीषं भ्राष्ट्रो ना" इत्यमर । Cm [illegible] विधूम पावक इवा शोभत (Cm [illegible] अम्बरीषमिवादीप्तमिति च पाठ ।) अम्बरीषं भ्राष्ट्रम् (Cm [illegible]) । "क्लीबेऽम्बरीषं भ्राष्ट्रो ना" इत्यमर । Ck अम्बरीषं भ्राष्ट्रम् । "क्लीबेऽम्बरीषं भ्राष्ट्रो ना" । [illegible] विधूम पावक इवा शोभत । "अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावक" इति पाठ । Ct अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावक इति प्राचीन पाठ —After 4 V1 B1 ins

1377* तस्य संजृम्भमाणस्य मुखं [illegible] ।
[illegible] ।

—Then V1 B1 cont while D1 ins, after 4

1378* [illegible] महाकपि ।
[illegible] ।

[(l 1) D1 [illegible] (for [illegible]) V1 B1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for the prior half) V1 B1 [illegible] (for °[illegible]) —(l 2) V1 B1 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible])]

—Thereafter D1 cont 1376*

5 ᵃ) V1 [illegible] (for मध्यात् —ᵇ) D1 [illegible] —V1 reads 5ᶜᵈ in marg —ᶜ) V1 V1 B1 D1 [illegible] (for [illegible]) Ś1 V1 D1 [illegible] (for [illegible]) —V1 [illegible] from 5ᵈ up to l 2 of App I (No 25) —ᵈ) Ś1 Ś1 V1 B1 D1 [illegible] (for हनुमानिदम्) —After 5 Ś1 V1 V1 B1 D1 [illegible] a passage repeated to App I (No 25)

6 V1 [illegible] up to [illegible] (cf v l l 3 of App I (No 25) —ᵇ) D1 [illegible] T1 G1 M1 Cr [illegible]

S. 5 3 35 B. 4 67 10 C. 4 59 38 तस्याहं शीघ्रवेगस्य शीघ्रगस्य महात्मनः ।
मारुतस्यौरसः पुत्रः प्लवने नास्ति मे समः ॥ ७
उत्सहेयं हि विस्तीर्णमालिखन्तमिवाम्बरम् ।
मेरुं गिरिमसंगेन परिगन्तुं सहस्रशः ॥ ८
बाहुवेगप्रणुन्नेन सागरेणाहमुत्सहे ।
समाप्लावयितुं लोकं सपर्वतनदीह्रदम् ॥ ९
ममोरुजङ्घावेगेन भविष्यति समुत्थितः ।
संमूर्छितमहाग्राहः समुद्रो वरुणालयः ॥ १०
पन्नगाशनमाकाशे पतन्तं पक्षिसेवितम् ।
वैनतेयमहं शक्तः परिगन्तुं सहस्रशः ॥ ११

जन्, G1 M3 विरुजन्, Cm g °जन्, Ct as in text (for मरुजन्) Ś1 D2-4 12 13 स (Ś1 मा) रूप (D3.4 °रूपी) सर्वभूतात्मा, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D17 प्राणद (D1 स्वरूप) सर्वभूताना, D11 आश्रय सर्वभूतात्मा —ᵇ) Ś1 B3 समोरनिर, D6 सत्वानिल, D7 मुखोनिल (for -सखोऽनिल) —ᶜ) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 वेगवान् (for मख°) B3 अप्रमतश्च, G3 अप्रमेयश्च (for अप्रमेयश्च) —ᵈ) D3 4 वायुस्तामभजद्वने

7 D12 om 7 —ᵃ) Ñ1 illeg from प्र up to परि गन्तु in 8ᵈ Ñ2 V3 B1 3 4 D1-3 7 11 13 भीम (for शीघ्र) Ś1 वेगेन (for वेगस्य) —ᵇ) G3 शीघ्रगश्च M3 °वेगो, Cr m g as in text (for शीघ्रगस्य) V1 महा * * (damaged) (for महात्मन) —ᵈ) Ñ2 V2 B1 3 4 D1 3 8 7 11 T G3 M मत्समः (for मे समः) V3 D6 8 9 10 G2 3 Ct प्लवनेनास्ति (V3 G1 °पि) मत्समः —After 7, D11 ins.

1379* अहमेत तरिष्यामि लीलया शतयोजनम् ।
सागरं रत्नसंपूर्णं पश्यन्तु हरियूथपाः ।
अक्षयसैन्यमम तत स्पर्श लवणाम्भस ।

—Thereafter cont 1 2 of 1387*

8 Ñ1 illeg up to परिगन्तु in ᵈ (cf v l 7) —ᵃᵇ) V1 illeg from य up to का Ś1 Ñ2 B2 3 4 D1-4 7 11-13 उत्सहे यावि, M1 उत्सहेय हि, M3 उत्सा (after corr sec m °सा) हेहं हि, Cr °हे हं हि, Cm g as in text (for उत्सहेयं हि) Ś1 Ñ2 B1 3 4 D1-4 7 11-13 उल्लिखतम् (for मालि°) V3 उत्सहे महं सर्णमरिसं तथाहर्णव (corrupt) —ᶜ) Ñ2 D7 गिरीणां श्रेष्ठं B3 D3 गिरिहिमसंगेन, D6 गिरिं मसंगेन (for गिरिमसंगेन) —ᵈ) D3 4 गिरिं गंतुं (for परि°) V3 महं हम । B3 सहस्रधा (for सहस्रशः) ※ Cb (सहस्रश परिगन्तुमुत्सह इति । सहस्रशःमेरुपर्येण (Ct °त्सहे । परनैव पर्येण सहस्रवारं) प्रदक्षिणं कर्तुं समर्थोऽस्मीत्यर्थः (Ct °स्मिनथ) ※ —After 8, Ś1 Ñ1 (illeg for 12ᵃᵇ) D1-4 11.13 read 12 while V2 repeats (var) 1 3-4 of App I (No 25).

9 D11 om 9. Ñ1 illeg for 9ᵃᵇ Ś1 D1-4 12.13 transp 9 and 10 reading them after 14ᵃᵇ. Ñ2 V1 (illeg for 9ᵃ) B1 3 4 D7 transp 9 and 10 —ᵃ) B1 D4.13 वायु (for बाहु) B3 प्रनुदन (for प्रणुन्नेन) —ᵇ) D3 4 M3 समुत्सहे (for [अ]हमुत्सहे) Ś1 Ñ1 V2 3 B1 3 4 D7 11 13 समुद्रेण समुत्सहे —After 9ᵃᵇ, M3 ins

1380* एकेन प्लवनेनैव लङ्कायामहमापते ।

—ᶜ) Ñ2 B1 D7 सर्वां प्लावयितुं V1 * * * * * यितुं (illeg) D6 सम प्ला° (sic) (for समाप्लावयितुं) Ś1 D1 4 12 13 लोकान्, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 एकां (for लोकं) Ñ1 समाप्लाव * * * * (illeg) —ᵈ) G2 3 सर्वत्र (for सपर्वत) Ś1 Ñ1 D3-4 12 13 वनद्रुमान्, Ñ2 V1 3 B1 4 D7 -वनद्रुमा, D3 -वनद्रुमान्, G2 M3 नदीनदं M1 नदीगृह (for -नदीह्रदम्) B3 समाकारा यद्रुमाः

10 Ś1 D1-4 12 13 transp 9 and 10 reading them after 14ᵃᵇ Ñ2 V1 (illeg for 9ᵃ) B1 3 4 D7 transp 9 and 10 Ñ1 illeg for 10-11 —ᵃ) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-4 7 12 13 भुज, D6-10 M3 Cm वेग (for जङ्घा) ※ Cm ऊरू च जङ्घे चोरुजङ्घ तस्य वेगेन। प्राण्य इत्यादेकवद्भाव ※ —ᵇ) Ś1 समुत्प्लुत, Ñ2 V2 B1 3 4 D1-3 7 13 G2 3 M3 समुद्धतः D12 समुद्धत, Ct as in text (for समुत्थित) —ᶜ) V1 illeg from मू up to समुद्रो in ᵈ Ñ2 D4.7-10 13 Ct समुत्थित. B3 D1 3 4 G2 M समुच्छ्रित (for समूर्छित) —V1 damaged for ᵈ —ᵈ) M1 समस्तो (for समुद्रो) V3 मकरालय (for वरुणा°) —For 10 D11 subst

1381* ममोरुभुजवेगेन क्षोभ्यमाणं महार्णवम् ।
नृत्यन्तमिव वीचीभिः पश्यन्तु वनगोचराः ।

11 D11 om 11 Ñ1 illeg for 11 (for Ñ1 cf v l 10) D1-4 13 (after 1384*) 12 read 11 after 13ᵃᵇ V2 repeats 11ᵃᵇ after 11 —ᵃ) V1 moth eaten from ग up to ᵈ B3 माकाशे —ᵇ) D3 पतग, D6 पतंग D11 पतत (for पतन्त) Ś1 D11 गिरिमेव तं Ñ2 V3 (both times) B1 3 4 D1-3 13 T1 पक्षिसेवित —After 11ᵃᵇ, Ś1 reads 13ᵃᵇ (including 1384*) —ᶜ) V1 अभिभूय अनेन * * (= prior half of 1382*) —ᵈ) V1 सत्यतम (for सहस्रशः) —For 11ᶜᵈ, V2 B1 3 4 D7 subst, while V2 ins after the repetition of 11ᵃᵇ

1382* अभिभूय जवेनाशु लङ्घां गणपर्वतम् ।

(D7 [स]मा (for [सा]म) D7 लङ्घे (for लङ्घां) V3

उदयात्प्रस्थितं वापि ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ।
अनस्तमितमादित्यमभिगन्तुं समुत्सहे ॥ १२
ततो भूमिमसंस्पृश्य पुनरागन्तुमुत्सहे ।
प्रवेगेनैव महता भीमेन प्लवगर्षभाः ॥ १३
उत्सहेयमतिक्रान्तुं सर्वानाकाशगोचरान् ।
सागरं क्षोभयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ॥ १४
पर्वतान्कम्पयिष्यामि प्लवमानः प्लवंगमाः ।
हरिष्ये चोरुवेगेन प्लवमानो महार्णवम् ॥ १५
लतानां वीरुधां पुष्पं पादपानां च सर्वशः ।
अनुयास्यति मामद्य प्लवमानं विहायसा ।
भविष्यति हि मे पन्थाः स्वातेः पन्था इवाम्बरे ॥ १६ G 4 3 44 B 4 67 20 L 4 56 48

D7 समर्थ B1 स्को समातये भव B3 स्को पतो समाय वै (for the post half)]

—Thereafter V3 cont

1383* पतत्र पुनराकाशे पतन्त विष्णुविक्रमे ।

12 Ś1 N1(illeg for 11ᵃᵈ) D1.4.12.13 read 12 after 8 Ñ2 V1.3 B1(preceded by 1385*) 2.4 D7 read 12 after 13ᵃᵈ —ᵃ) Ś1 D11.12 T G2.3 M1.2 प्रस्थित चापि Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 उत्थित चाह D1.3.4 पश्चात् (for प्रस्थित चापि) —ᵇ) N2 V1 B1.3 D7 ज्वलन्तं (for ज्वलन्त) —ᶜ) N1 B4 अनस्त गतम्, V1.3 B1.3 D7 °स्तागतम् (for अनस्तमितम्) —ᵈ) D5.8-10 Ct अहं गन्तुं D6 अभियातुं Cv r m g.k as in text (for अभिगन्तुं) Ś1 N1 D1.4.11-13 अभ्यतिक्रान्तुमुत्सहे Ñ2 D7 सर्वं निक्रान्तुमुत्सहे V1.3 B1.3.4 अद्य (V1 ★★)तिक्रान्तुमुत्सहे —After 12 V3 D1.6.11.13 T1 M1 ins while Ś1 ins after 13ᵃᵇ whereas D13 subst for 13ᵃᵇ

1384* पृथिव्या दक्षिणादन्तादुत्तरं गन्तुमुत्सहे ।

[D13 T1 M1 पृथिव्यां D13 दक्षिणे भागे T1 दक्षिणात्स्मात् (for दक्षिणान्तात्) T1 उत्तरां (for °र) S1 D3 ओजसा (for उत्सहे) D13 तु ★★ ★★ उत्सहे (for the post half)]

13 Ñ1 illeg from 13 up to प्लवमानो in 15ᵈ T2.3 om (hapl) 13ᵃᵇ Ś1 reads 13ᵃᵇ (including 1384*) after 11ᵃᵇ —ᵃ) D1.5.6.8-10 Ct असंस्पृश्य Cr m g as in text (for °स्पृश्य) Ś1 D2.3.13 यथा(D3 तो)हं भूमिमुत्सृज्य N2 V1.3 B1.4 D7 अ(B1.4 स)स्पृशन्भुवमागन्तुं B3 असंस्पृश्य भुवमागन्तुं D1 ततोऽहं भूमि स्पृष्ट्वा D12 ततश्च भूमिसंस्पृश्य —ᵇ) N2 V1.3 B3.4 D7 अभ्यहम् (for आगन्तुम्) —For 13ᵃᵈ D13 subst 1384* —After 13ᵃᵈ Ś1 ins 1384* N2 V1.3 B1 (preceded by 1385*) 3.4 D7 read 12 while B1 ins

1385* इति मे तर्कयिष्यन्ति सिद्धाश्च परमर्षयः ।

—After 13ᵃᵇ D1-4.13(after 1384*) 11 read 11 D11 om 13ᶜ-14ᵇ —ᶜ) Ś1 D1-4.11.13 प्रस्थानम N2 V1.3 B1.3.4 D7 प्रस्थेनेन G2 मम वेगेन M1 प्लवनेन Cr g k t as in text (for प्रवेगेनैव) —ᵈ) Ś1 D13 [का]

कारको महान Ñ2 D7 प्रतिकर्षिणा V1 B1.3 परिकर्षिणा B4 च विकर्षणा (for प्लवगर्षभा) D1.3.4 भवानाकाशगोचरान् D13 भवानाकाशगा महान्

14 N1 illeg for 14 D11 om 11ᵃᵇ (for both cf v l 13) —ᵃ) T G1 M2 उत्सहेहम्, Cm g as in text (for °हेयम्) Ñ2 V3 B3.4 परिक्रान्तुं (for अति°) Ś1 D1.2.13 उत्सहे पवतान्सर्वान् V1 ★★★★★ तिक्रान्तुं(moth eaten) B1 उत्सहे भवक्रान्तुं D3.4 उत्सहे परिसर्पंतान् D7 उत्सहेहं परिक्रान्तुं —ᵇ) Ś1 D1.2.3.4.13 सर्वा(Ś1 D13 तुरगा D3.13 सर्पा)न्पातयितुं गिरीन् B3 सरानाकाशगोचरे —After 14ᵃᵈ Ś1 D1-4.12.13 read 9 and 10 (transp) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 om 14ᶜ-15ᵇ —ᶜ) D6 M3 क्षोभयिष्यामि (for क्षोभ°) V3 D6.8.10 सागरान्क्षोभयिष्यामि —ᵈ) D11 भ्रामयिष्यामि

15 Ñ1 illeg up to प्लवमानो in ᵈ (cf v l 13) Ñ2 V1 B1.3.4 D7 om 15ᵃᵇ (cf v l 14) —ᵃ) Ś1 D1.4.11.13 पातयिष्यामि V3 क्षोभ° D6.8-10 T1 M3 चूर्ण° (for कम्प°) —ᵇ) G3 वेगेनैव (for प्लवमान) G M1 प्लवगम —D11 repeats 15ᶜᵈ after 16 —ᶜ) Ś1 B1 D1.13 तरिष्यामि V1 D6 हरिष्यामि B3 भविष्यति (s c) (for हरिष्ये च) D1.3.4.11(D11 first time) ह(D11 स)रिष्याम्युरुवेगेन D11(second time) हरिष्ये उरुवेगेन (with hiatus) —ᵈ) D1 महात्मन (for °र्णवम्) B3 D11(first time) प्लवमान(B3 °नं) महार्णवे

16 ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D G2.3 M1.3 विविधं (for वीरुधां) ⊕ Cr m g पुष्पमिति (Cm °मितीदं) पात्येकवचनम् । Ck पुष्पमित्यनुकृष्य ts Ct लतानां विविधं पुष्पं पादपानां च पुष्पं हरिष्यामीत्यन्वय ⊕ —ᵇ) D1 मद्वेगात् (for च सर्वश) —ᶜ) T2 M Cr अनुयास्यति Ct as in text (for °स्यति) M2 मम (for मद्य) —ᵈ) D6 प्लवमानो T2.3 G1 M1.3 विहायस (for °सा) —For 16ᶜᵈ Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.7.11-13 subst

1386* अनुयान्ति च पुष्पाणां विविधानि सुगन्धिनाम् ।

[B1 अनुयान्ति (for °यान्ति) D2 पुरुषाणां (corrupt) (for पुष्पाणां) V1 B3 D3.4.11 विविधानि (for °धै) N2 B4 D1-4.7.11.13 सुगन्धिना]

—Ñ1 illeg for 16ᶜ-25ᵇ —ᵉ) B3.4 च (for हि) D11 (marg) म (for मे) —ᶠ) Ś1 D3.4.12.13 M1 वायो

G 5 3 55
B 4 61 20
L 4 58 49

चरन्तं घोरमाकाशमुत्पतिष्यन्तमेव च ।
द्रक्ष्यन्ति निपतन्तं च सर्वभूतानि वानराः ॥ १७

महामेरुप्रतीकाशं मां द्रक्ष्यध्वं प्लवंगमाः ।
दिवमावृत्य गच्छन्तं ग्रसमानमिवाम्बरम् ॥ १८

पथा Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 स्वर्गमार्गे D2 स्वर्गपथा D4 स्वर्गपथा (for स्वाते पन्था) B1 [अ]परे (for [अ]म्बरे) ✻ Cv स्वाते पन्थाश्छायापथ ३, Cr स्वाते पन्था इव। परिपूर्णता(रापथश्?) छायापथ इव ।, Cm स्वाते पन्था इव परिपूर्णतारापथ इव, पुन्यानुगतिचिह्नादिति भाव । Cl. स्वाते पन्था इति । स्वातीपथश्छायापथ इति पर्यायार्थे । स तु प्रकीर्णं नक्षत्रक । अस्य पन्थाश्च प्रकीर्णबहुपुष्पक इत्युपमा ।, Ct स्वाते पन्था इति । स्वातीपथश्छायापथ इत्युच्यते । स तु प्रकीर्णबहुनक्षत्र । मम पन्था अपि प्रकीर्णबहुपुष्पक ✻ —After 16 Ñ2 V1 B1 3 D7 ins, while V3 B4 cont after 1389* whereas D11 cont l 2 only after 1379*

1387* पार्श्वे तु मलयस्यास्य रम्ये प्रस्रवणे गिरौ ।
लभन्तु हरय शोक निर्मोकमिव पन्नगा ।
बल हि सुमहन्मन्ये आत्मन प्लवन प्रति ।
कारण चाभिभास्यामि श्रोतुमिच्छथ तत्परा ।
ततो नि शब्दसवृत्त विस्तीर्णे ज्ञातिमण्डले ।
पवनस्यात्मज श्रीमान्हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
तदा किल मया बाल्ये मातुरासन्नशायिना ।
जपापीडनिभस्ताम्रो बालसूर्यो निरीक्षित ।
तत्र कौतूहले जाते मम स्प्रष्टुं दिवाकरम् ।
चापलात्सेन्द्रदोषस्य सापत्यमनुगच्छत ।
जनन्या गिरिसकाशादङ्कादुत्पत्य सत्वर ।
दीर्घं कृत्वात्मन कायमाकाश क्रान्तवानहम् ।
समासाद्य तु दीप्तांशुं भास्कर ज्वलनप्रभम् ।
निर्दग्ध पतितस्तेन तस्मिन्नेव शिलोच्चये ।
मया च पतता तत्र स्वैर्गात्रै शर्करीकृतम् ।
शिखरं च गिरेस्तस्य शिलाश्च तमन्त शिला ।
तदिदं विकृत गात्र हनुदेशे निरीक्ष्यताम् ।
येनास्मिन्कारणेनाहं हनूमानिति विश्रुत ।
तदहं वानरान्सर्वानद्दृसमुल्लाम्भयात् ।
सुग्रीवाज्ञोश्रयाम्येको लङ्घनेन महोदधे ।

[(l 2) D7 रम्य (for रम्ये) Ñ2 V3 B4 प्रस्रवणे —(l 3) Note hiatus between the two halves D7 बले (for बल) B4 D7 सुमहान् —After l 3 B3 ins

1387(A)* तदह बलमिच्छामि श्रोतुमर्हथ वानरा ।

—(l 4) B3 विश्रम्यामि (for [भ]मि°) Ñ2 B1 D7 अर्हथ (for इच्छथ) V3 B1 3 4 सर्व[B4 [marg also] सर्व]तिष्ठाम्य तत्परे [for the post half] —(l 5) B4 अहं (for ततो) B3 ततो नि शब्द वाक्य (for the prior half) Ñ2 B3 विर्दिग्ण (for विस्तीर्णे) Ñ2 V3 ज्ञिति (for ज्ञाति) —(l 6) V1 वचन् (for वाक्यम्) —(l 7) B3 तथा (for तदा) B2 शायिना (for शायिन) —(l 8) Ñ2 V1 जपाभि B4 कात्युप (for जपा°ड) D7 सागर (for बाले)

B3 विलोकित (for निरीक्षित) —(l 9) V3 B3 तत (for तत्र) B3 द्रष्टुं (for स्प्रष्टुं) —(l 10) V1 चापत्य V3 B3 चापल्यात् (for चापलात्) V1 3 मातुल्यम् (sic) B3 सामर्थ्यम् (for सापत्यम्) V3 B3 अनुपलब्ध्वा B1 मार्तण्डमभिगच्छता (for the post half) —(l 11) Ñ2 om अङ्कात् V1 ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ सागर (illeg) B1 उत्पत्याशु च सत्वर (for the post half) —(l 12) B4 देहम् (for कायम्) —(l 13) B3 दीप्ताङ्ग (for दीप्तांशुं) —(l 15) Ñ2 om (subm) B1 वै (for च) —(l 16) B4 चास्य (for तस्य) V3 शिलाश् (for शिलाश्) B3 सुमत शिला —(l 17) Ñ2 विकृते गात्रे V1 3 D7 विकृत गात्रं —B4 om l 18 —(l 18) Ñ2 V1 2 B1 D7 [अ]स्मि (for [अ]स्मिन्) V1 B1 [इ]ह (for [अ]हं) —B3 om l 19-20 —(l 19) B4 प्लवान् (for सर्वान्) —(l 20) V3 मोचयामि B4 [ए]व (for [ए]को)]

—*Thereafter V3 B4 repeat 17–19* —*After 16, D11 repeats 15*[cd]

17 V1 illeg for 17 (cf v l 16) D11 om 17[ab] V3 B4 repeat 17–19 after 1387*. —[a]) Ñ2 V1 2 B1 2 4 D7 (V3 B4 both second time) विमल (for चरन्त) Ś1 रान्तविप्लवतमाकाशम्, V3 (first time) D3 12 रात्रयन्तमिवाकाशम् B4 (first time) विश्रान्तमिवाकाशम्, D1 3 4 रजयतं तथाकाश D13 राजयंत इवाकाशम् —[b]) B4 (first time) D13 उपतिष्ठतम् (for उत्पतिष्यन्तम्) Ñ2 V1 3 B1 2 3 D7 (V3 B4 both second time) हि, D5 6 12 M3 वा (for च) D3 14 प्लवमान हरीश्वरा —[c]) Ś1 D3 12 13 सर्वभूतानि, B1 सुमपरस्तथा, D4 नियतं स च (for निपतन्त च) D13 सागर नि पततं च —[d]) V2 चारिता, B2 चाद्भुतं B4 (second time) मानवा । D1 मोहिता, D3 4 सर प्लवा D11 सा तदा (for वानरा) Ś1 D2 13 निपतंत वनो सराद् V3 (second time) सर्वभूतनिशाचरा, D13 निपतंत च वानरा

18 Ñ2 illeg for 18 (cf v l 16) V3 B4 repeat 18 (cf v l 17) D11 reads 18 twice —[a]) Ś1 Ñ V1 1 B1 2 4 (V3 B4 both times) D1–4 6 7 11–13 (D11 both times) G M महामेघ (for महामेरु-) —[b]) Ś1 Ñ V1 1 B1 2 4 (V3 B4 both first time) D1–4 7 11 (both times) 12 13 मां द्रक्ष्यति सर्वा(Ñ2 V1 1 B4 [V3 B4 both second time] D7 दिवौ)कस । G M2 3 मां च द्रक्ष्यथ वानरा —[cd]) Ś1 Ñ2 V1 2 B1 2 (V3 B4 second time) D1–4 7 11 (both times) 12 13 मम(D3 4 तत) वा(V3 B4 [both first time] °म्ब) र)मुख्य चाद्भुतम् (for °) D3 11 ग्रसमानम् (for ग्रस°) V1 3 B1 2 (V3 B4 both second time) इवाम्बरे (for °म्बरम्) D11 (first time) स्वर्गपथा

निर्मथिष्यामि जीमूतान्कम्पयिष्यामि पर्वतान् ।
सागरं क्षोभयिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥ १९

वैनतेयस्य वा शक्तिर्मम वा मारुतस्य वा ।
ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा महाबलम् ।
न हि भूतं प्रपश्यामि यो मां प्लुतमनुव्रजेत् ॥ २० G 5 3 63 B 4 67 15 L 4 58 17

इवार्णवे) G3 प्रसतमिव चांबर (for ^c) B3 नभो प्लावृत्य बाहुभ्यां गृह्णमानमिवार्णवं

19 Ñ1 illeg for 19 (cf v l 16) V2 B4 repeat 19 (cf v l 17) D7 reads in marg from 19 up to निवसतो in l 2 of 1389* —^a) Ñ2 B4 (second time) D7 धर्षयिष्यामि V1 धर्षयिष्यामि B1 बद्धयिष्यामि D1 विचयिष्यामि —^b) V2 illeg from यि to तान् V3 B4 (both first time) D11 मेदिनीं (for पर्वतान्) —D11 om 19^cd —^c) V1 सागरान् Ñ2 D4 8 10 शोषयिष्यामि (for क्षोभ°) —^d) D1 कृतोत्साहः D2 समाकुलं (for समाहित) V2 B4 (both first time) योजनानां शतं प्लवे (V3 प्लुतं) —After 19 Ś1 V2 B4 (V2 B4 after 19 [first occurrence]) D1 3 12 13 ins, while K(ed) ins within brackets l 1–2 after 20^ab

1388* महासहननोपेतौ महान्तौ पुरुषर्षभौ ।
ऋश्यमूकात्पुनः शैलाद्धुभौ तौ रामलक्ष्मणौ ।
आनयिष्यामि वैदेह्याः सकाशे वानरर्षभाः ।

[(l 1) V2 B4 महासंहननोपेतौ (for the prior half) —(l 2) V3 B4 पुनः D1 अद्य (for पुनः) K(ed) ऋश्यमूकं पुनः शैलं (for the prior half) V3 B4 वहेयं K(ed) वहेयं (for उभौ तौ) —V2 B4 K(ed) om l 3]

—Thereafter V2 B4 cont 1387*

—After 19 Ñ2 V1 (partly moth-eaten) 3 B1 2 3 (V2 B4 after 19 [r]) D3 12 ins Ś1 D1 3 12 13 cont l 4 10 only after 1388*. K(ed) cont l 4 only within brackets after 1388*

1389* मनस्विनौ भीमबलौ सिंहसंहननाकृती ।
ऋश्यमूके निवसतो दुःखितौ राजपुत्रकौ ।
तयोः प्रियं करिष्यामि वैदेहीलम्भनं महत् ।
आनयिष्यामि वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।
प्रसह्य गरुडो भूत्वा पन्नगेन्द्रमपूर्विव ।
विहरिष्यामि येनैव गगनं कुसुमाकुलम् ।
विलय गरुड पक्षी हरविव महोरगम् ।
इहैव मां प्रतीक्षध्वं सर्वे वानरपुंगवाः ।
अद्यैवाक्रमिष्यामि योजनानां शतं ध्रुवम् ।
आदित्यचन्द्रचरितं ग्रहनक्षत्रसेवितं ।

[D7 reads up to निवसतो in l 2 in marg —(l 1) V1 D2 3 महा (for सिंह) B1 महासंहननसिंहाभौ (marg also °सिंहनिनादिनौ and °संहननोन्नतौ) B4 महासिंहनिनादिनौ (for the post half) —(l 3) D3 प्रीतिं तयो B3 तयोः प्रीतिं D3 4 स्नेहं प्रियं D7 तयोः प्रतं (for तयोः प्रियं) D4 आनेष्ये (for आनयने) —D1 om l 4 —(l 4) K(ed) पुनः नेष्यामि (for आनयि°) Ś1 D2 12 13 तां देवीं (for वैदेहीं) B3 om रामस्य —G(ed) om l 5 —(l 5) Ś1 D2 3 12 13 भुजगं भीमं D3 4 गरुडो भीमो (for पन्नगं भूत्वा) D3 4 भुजगेंद्र (for पन्नगेन्द्र) Ś1 D2 12 13 गरुत्मान्सागरादिव D2 गरुड सागरादिव (for the post half) —G(ed) transp l 6 and l 7 —(l 6) V3 विपमिष्यामि D1 3 4 विगाहि° (for विहरि°) Ś1 D3 4 12 नाना B3 विधि (for नाग) Ś1 D2 12 13 °समाकुलं Ñ2 B3 गमालय B2 समालय D7 स्वालय (sic) (for °समाकुलम्) D1 तथाई कृत्स्नशः G(ed) आकाश विहगालय (for the post half) —D1 om l 7 —(l 7) B1 4 विसृज्य B3 विसृज्य D3 4 7 विसृज्य (for विलय) Ñ2 * * * * * ह पक्षी (illeg) (for the prior half) V3 महोरग (for महोरगम्) —(l 8) B3 मोह (for इहैव) Ś1 D2 मां प्रतीक्षध्व (for मां प्र°) Ś1 D2 12 13 पुरुषा (for पुंगवा°) —After l 8 D3 4 ins

1389(A)* यावद्रक्षसक तामानयामि यशस्विनीम् ।
निरालम्बनमाकाशं सिद्धचारणसेवितम् ।

—(l 9) V1 B1 एत B4 एव (for एतद्) D1 अद्यैवाक्रमिष्यामि (for the prior half) —(l 10) V3 B2 4 चरिते देवे (B3 मार्गे) (for °चन्द्रचरिते) D1 गोसिते (for °सेविते)]

20 Ñ1 illeg for 20 (cf v l 16) Ñ2 illeg from शक्तिर् in ^a up to मारु in ^b —^a) D1 4 G1 M3 वा M2 C^e m g वा Ch t is in text (for वा) —^b) B2 om from first वा up to मरुत् in 21^d V3 D7 13 च (for second वा) —After 20^ab K(ed) ins within brackets l 1–2 of 1388* —^c) Ñ2 V2 3 B1 4 D4 7 राजाय D3 11 राजश्च (for °राजानं) D2 ऋते सुपर्णराजश्च G3 4 पाने सुपर्णराजानं ॐ C^m सुपर्णराजानमिति दृश्यमानपाठः (C^m °मिति छा°)न्दस ॐ —^d) D2 12 13 T3 4 G1 M3 4 महाजवं M1 महौजसं (for °बलम्) Ñ2 V1 2 B1 4 D3 4 6 7 मारुतं (D7 मरुतं) च महाबलम् D11 मारुतास्त्र महाबलात् —^e) Ś1 V1 समद्रुते V2 V3 B2 4 D3 4 10 12 13 M3 न तद्भूतं D1 न च भूतं D2 न भूतं D12 तद्भूतं G1 2 M2 न तु भूतं (for न हि भूतं) Ś2 (before corr as in text) न पश्यामि M1 प्रपश्या e (damaged) —^f) D1 3 10 11 यस्मात् D12 यो मम (for यो मां) Ñ2 V2 B1 4 D1 3 4 7 11 प्लुतम् (for प्लुतम्) Ś1 D2 12 13 अनुव्रजन् (for °व्रजेत्) —After 20 V2 B4 ins

1390* यावदात्र योजनानां हि गच्छेयमिति मे मतिः ॥

while D13 ins

1391* यथाहं प्रवरा स्नेह पक्षमो शोरग्धार ।
वैनतेयश्च वायुश्च मनश्चाहं च यानगः ।

G 5 3 64
B 4 67 24
L 4 58 58

निमेषान्तरमात्रेण निरालम्बनमम्बरम् ।
सहसा निपतिष्यामि घनाद्विद्युदिवोत्थिता ॥ २१

भविष्यति हि मे रूपं प्लवमानस्य सागरम् ।
विष्णोः प्रक्रममाणस्य तदा त्रीन्विक्रमानिव ॥ २२

बुद्ध्या चाहं प्रपश्यामि मनश्चेष्टा च मे तथा ।
अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं प्रमोदध्वं प्लवंगमाः ॥ २३

मारुतस्य समो वेगे गरुडस्य समो जवे ।
अयुतं योजनानां तु गमिष्यामीति मे मतिः ॥ २४

वासवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा स्वयंभुवः ।
विक्रम्य सहसा हस्तादमृतं तदिहानये ।
लङ्कां वापि समुत्क्षिप्य गच्छेयमिति मे मतिः ॥ २५

तमेवं वानरश्रेष्ठं गर्जन्तममितौजसम् ।
उवाच परिसंहृष्टो जाम्बवान्हरिसत्तमः ॥ २६

21 Ñ1 illeg for 21 (cf v l 16) B3 om up to घनात् in d (cf v l 20) —a) D3.11 निमिष (for निमेष) —b) D2.4 निराळम्बमिवाम्बरं, D11 निरालम्बं समवर, D13 निरालम्बसमवर (subm) —D1 om 21cd —c) D11 नि पतिष्यामि, G2 निर्गमिष्यामि, M3 [अ]तिपतिष्यामि —d) Ś1 Ñ2 V1 B1.3.4 D2.4.5.11.12 [अ]म्बरे, D3.13 [उ]त्थागे (for [उ]त्थिता)

22 Ñ1 illeg for 22 (cf v l 16) —a) B4 च (for हि) —b) V1 B3 D1 M3 सागरे (for °रम्) Ś1 D3.13.15 प्रसमाणस्य सागरे (D13 °र) —c) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.4.7 T M3 विक्रममाणस्य, D1 व्याक्रम° (for प्रक्रम°) —d) V3 M3 पुरा, D5 तथा Ck t as in text (for तदा) G3 त्रैविक्रमान् Ś1 D11-13 तदा (Ś1 D13 °था) देवासुरे यथा, Ñ2 V1 B1.3.4 D7 यथा देवासुरे पुरा, D1.3.4 पुरा देवासुरे यथा

23 Ñ1 illeg for 23 (cf v l 16) —a) D1 M3 बुद्ध्वा, Cm k t as in text (for बुद्ध्या) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 यथा च पश्यामि, D1 च सप्र°, D3.4 यथात्तु° (for चाहं प्रपश्यामि) —b) Ś1 D11-13 मन स्पन्दनीय मे, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 ह्रीत (B3 हृदय)मीव मनश्च मे, D1 मनश्चापि विबुध्यति D3.4 मनश्चाचक्ष्णीय मे —After 23ab, D11 ins

1392* द्रक्ष्यामि नचिराद्देवीं रामपत्नीं यशस्विनीम् ।

—d) Ś1 D3.13.15 रामस्य महिषीं प्रियां —After 23 D11 ins

1393* क्षिप्रं चैव गमिष्यामि व्याघ्रपत्नु यतीकरा ।

[Note hiatus between the two halves]

24 Ñ1 illeg for 24 (cf v l 16) —ab) D7 om (hapl) from वेगे up to समो G2 समोऽहं तु (for °मो जवे) Ś1 D3.13.15 transp मारुतस्य and गरुडस्य Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2 वैनतेयसमो (D7 om up to समो) बलात् D11 मारुतस्य समो बले (for a) Cf Cm मारुतस्येति । वेगे गरुडस्य समः । अहमिति शेषः ॥ Cf अहं शक्ष्यामीत्यादि । वेगतश्चपरोक्त मयानं ॥ Ct वेगतो गतावी — c) Ñ2 अहं तु D3.11 भ्रमणं (for अयुतं), Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D2.3.11-13 हि B3 D4.7 च (for तु). — Cv अयुतमिति संख्या स्वच्छन्दोक्तसामान्यप्रमाणदशा । न तु परिच्छेदोऽस्ति । वस्तुतो रावणोऽपि वक्ष्यति । न मारुतेरस्ति गतिप्रमाणमिति ।, Ct अयुतमित्यनेनाप्रमेयत्वं प्रकाश्यते, न तु परिच्छेदः । वस्तुत मद्भावात् । रावणोऽपि वक्ष्यति न मारुतेरस्ति गतिप्रमाणमिति ॥ —d) Ś1 D3.13.15 व्रजेयम् D3.11 गच्छेयम् (for गमिष्यामि) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 गच्छेयमविचारयन् D2.4 गच्छेयमवधारयन्

25 Ñ1 illeg for 25 (cf v l 16) Ś1 om (hapl) 25 —a) D5 सद्वज्रस्य (hypm) (for सवज्रस्य) —b) B3 [s]द्भुततेजस (for वा स्वयंभुव) —cd) G1 तस्, G2 तसु (for तद्) Ñ2 V1.3 B2.3.4 D7 आनयेयं च वा (B3 [marg also] सुधा)महं (for d) D3.4.11 विक्रम्य (D11 °म्य)नेतुममृत सदनाद्धमुत्सहे, D3.13.15 हरे यमममृतं हस्तादिमस्य सहसा त्वहं —After 25cd, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 ins

1394* चन्द्रादपि पुनः कान्तिं सूर्यादपि यथा प्रभाम् ।

[B1 तथा (for पुन) V3 B1 D7 तथा B3 तत (for यथा)]

while D1-3.11-13 ins

1395* हरेयं शशिनो लक्ष्मीं सूर्यात्तेजस्तपोर्जितम् ।

[D3.13 लक्ष्मीं चन्द्रादेव च D11 चन्द्राच्च हरेल्लक्ष्मीं (for the prior half) D11 सूर्य (for सूर्यात्)],

whereas G2 M1 ins

1396* तथा चन्द्रादिगृहीयो सूर्याद्वा तेज उत्तमम् ।

[M1 तथम (with hiatus) (for वा तेज)]

—V1 repeats 25ef after 1397* —e) Ñ2 V1.3 (second time as in D11) B3.4 D7 त्वपि D11.12 चापि (for वापि) B3 लङ्कामपि समुत्क्षिप्य —f) D1 T2 [आ]गच्छेयम् Ct as in text (for गच्छे°) Ñ2 V1.3 (first time) B1.3.4 D7 सीतां तामहमानये —After 25 V3 ins

1397* प्रियं चन्द्राद्रादपि च रूपं चापि मम स्यात् ।

26 Ñ1 illeg for 26 (cf v l 16) —a) D5 वानरं —b) D3.4.6-10 अमितप्रभं, G1 काञ्चनप्रभम् (for अमितौजसम्) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D7 गर्जन्तं भृशम् तुष्टः G2 गर्जन्तं हरियूथपं —After 26ab, V3 D3.4.6-10 S ins

वीर केसरिणः पुत्र वेगवन्मारुतात्मज ।
ज्ञातीनां विपुलः शोकस्त्वया तात प्रणाशितः ॥ २७

तव कल्याणरुचयः कपिमुख्याः समागताः ।
मङ्गलं कार्यसिद्ध्यर्थं करिष्यन्ति समाहिताः ॥ २८

ऋषीणां च प्रसादेन कपिवृद्धमतेन च ।
गुरूणां च प्रसादेन प्लवस्व त्वं महार्णवम् ॥ २९

स्थास्यामश्चैकपादेन यावदागमनं तव ।
त्वद्गतानि च सर्वेषां जीवितानि वनौकसाम् ॥ ३०

G 5. 3. 74
B 4. 67. 35
L 4. 58. 68

1398* प्रहृष्टा हरयस्तत्र समुदैक्षन्त विस्मिताः ।
तस्यास्य वचनं श्रुत्वा ज्ञातीनां शोकनाशनम् ।

[(l. 1) G2 प्रविष्टा (for प्रहृष्टा) V3 * * * * रय सार्थं (for the prior half) D6 समुदैक्षत G2 समुदैक्षन विस्मिता (for the post. half) — (l. 2) V3 तस्यैव T G1 M3 तस्य तत् G2 तस्यस्य (for तस्यास्य)]

— G1 repeats 26^{cd} after 27 — ^{c}) D3 6 10 प्लवगेश्वर G1 M3 हरिसत्तम (for हरिसत्तम) — For 26^{cd} Ś1 D1 3 11–13 subst.

1399* प्रत्यूचुर्हरयस्तत्र मारुतस्यौरसं सुतम् ।
[D12 कपयः सर्वे (for हरयस्तत्र)]

while Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 7 subst.

1400* प्रत्युवाच शुभं वाक्यमङ्गदोऽर्थविशारदः ।
[D2 कुरु (for शुभं) V1 [s]च (for र्थ)]

27 Ñ1 illeg. for 27 (cf. v. l. 16) — ^{a}) D6 12 13 पुत्रो (for पुत्र) Ś1 B3 वीर केस(B3 °स)रिण पुत्रो D11 वीर केसरिण पुत्र — ^{b}) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 वीर्यवान्। D1 3 4 बलवान्। D3 11 13 G1 2 M3 वेगवान्: M5 हनुमान् K(ed.) हनुमन् (for वेगवन्) Ś1 V1 B2 D1 3 5 6 13 G2 M1 मारुतात्मज ✻ Ck t: वेगवदिति संबुद्धि ✻ — ^{c}) Ś1 D3 11 13 सुमहच्छोकम्। Ñ2 B1 D2 11 सुमहाञ्शोकः। V1 सुमहच्छोकम्। V3 B1 सुमहाशोकम् (B1 [m. also] °कः) B3 सुमहान्सर्वे: D1 अतुलः शोकम् D3 4 अतुलं खेदम् (for विपुलः शोकः) — ^{d}) Ś1 V3 D3 11 13 वीर, D1 3 4 [ए]वम (for तात) M3 विनाशित (for प्रणा°) Ñ2 V3 B1 4 D2 त्वया पुत्रक नाशित: B2 हर्षयन्हृदयानमन — After 27 G2 repeats 26^{cd}.

28 Ñ1 illeg. for 28^{ab} (cf. v. l. 16) — ^{a}) B3 सर्वे (for तव) B1 D1 13 निश्चय (for रुचय) — ^{b}) Ś1 D3 11 13 सर्वे (for मुख्या) V3 महीपते। D1 T समा हिता (for समागता) — B3 om. 28^{cd} — ^{c}) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 4 D3–6 7–11 13 मंगलार्थं च। G(ed.) मंगलार्थम् (for मङ्गलं कार्य) D13 मंगला * * * * र्थं — ^{d}) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 प्रयास्यन्त Ñ2 V1 B1 4 D2 कुर्वन्ति च V3 समागता: D1 4 समिहिता: D13 महाबला (for समाहिता)

29 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 कपिराज: V1 V3 B1 3 4 D7 10 महर्षीणां: D3 4 महर्षीणां (for ऋषीणां च) D13 प्रसा पेन — ^{b}) D1 कपे B3 मुख्य (for वृद्ध) D13 वा L(ed.) तु (for च) — ^{c}) Ñ1 illeg. from ol up to 30^{c} — ^{d}) Ñ2 V1 B1 प्रकाम स्वं V3 B3 4 D2 प्रकाम स्वं D1 3 4 प्लवस्व त्वं D2 प्रवक्ष्य त्वं D3 4–10 प्लवस्व त्वं D11 प्लवन् त्वं G2 प्लु * * स्व (damaged) (for प्लवस्व त्वं)

30 Ñ1 illeg. for ^{abc} (cf. v. l. 29) — ^{a}) Ś1 D1 3 11–13 ह्येकपादेन Ñ2 D7 एकपा°, M3 चैव पा° (for चैकपा°) ✻ Cv: स्थास्यामश्चैकपादेनेति। तपश्चरिष्यामीति यावत्। अस्य श्लोकस्यान्ते स वेगवानित्यादिश्लोकश्च सर्वैश्च पतितौ लेखकप्रमादकृतौ।, Cr: स्थास्यामश्चैकपादेन°, त्वद्गतानीह सर्वेषां°, ततस्तु हरिशार्दूलस्°। नैषं मम मही वेग प्लवने धारयिष्यतीति पाठ। भवतो श्लोकयोर्मध्ये स वेगवा निति श्लोकः सर्वैश्च लेखकप्रमादकृत(°तम्?) ✻ — D6 reads 30^{cd} in marg. — ^{c}) Ś1 त्रिदिवानि D3 13 त्रिदिवानि (for त्वद्गतानि) Ś1 Ñ2 V1 3 B1 4 D2–4 7 11–13 हि D1 5 T G1 Cr [इ]ह G1 [इ]व (for च) Ñ2 B1 D7 चित्तानि V1 3 B1 जीवानि (sic) (for सर्वेषां) D1 4 5 10 G M3 जीवनानि (for जीवितानि) Ñ1 illeg. D1 3 11 प्लवगम (for वनौकसाम्) Ñ2 V1 3 B1 4 D7 सर्वेषां न प्लवंगम (for ^{d}) B3 भवतानीह जीवानि सर्वेषां प्लवतो वर — After 30 Ś1 D1 3 11–13 ins. while Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 ins. l. 1–4 after 30 and cont. l. 5–10 after 1403*

1401* एवमुक्त परिषदा सोऽङ्गदेन च वानर ।
अभिवाद्याभिवाद्यांश्च स्पृशन्नास महाकपि ।
श्रीशांबके च सहृद्द समं वाङ्गलवर्षम ।
उपस्य च क्षतस्तूणमुवाच हरियूथपान् ।
गमिष्यामीनिष्यामि प्राप्य लङ्कामिव पुरीम् ।
अङ्गेनादाय वैदेहीं हत्वा रावणमाहवे ।
एतावदुक्त्वा वचनं प्रतीत
प्रियं कपीन्द्रस्य च राघवस्य ।
आमन्त्र्य चामन्त्र्य च वानरांस्ता
न्स लङ्घनार्थं गिरिमारुरोह ।

[(l. 1) V1 * * * * न (illeg.) V3 परिवृत्य (unmetric) (for परिषदा) Ś1 D13 वानरा, D4 वानरान् (for वानर) — After l. 1 B1(marg.) reads for the first time l. 2–4 of 1404* and 1405*, repeating them in their proper place — (l. 2) Ś1 V1 D13 [अ]भिवाद्य B3 [अ]भिवाद्य (for [अ]भिवाद्यांश्च) Ś1 स्पृशन्च V1 D3 13 मार्गेण B3 स्पृशन्नत D13 परिवृत्य D13 प्रस्थाय (sic) (for स्पृशन्नास) — (l. 3) V3 om. (subm.) V3 B3 [s]व D1 न (for च) B3 वानरेन्द्रान् — (l. 4) Ś1 D13 उद्भव B3 उपेत्य (for उपस्य) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 हरीन् (for सम्म) — (l. 5) B3 om. the prior half Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 अचिरात् (for गमि°) V1]

ततस्तु मारुतप्रख्यः स हरिर्मारुतात्मजः ।
आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः ॥ ३४
वृतं नानाविधैः पुष्पैर्मृगसेवितशाद्वलम् ।
लताकुसुमसंबाधं नित्यपुष्पफलद्रुमम् ॥ ३५
सिंहशार्दूलचरितं मत्तमातंगसेवितम् ।
मत्तद्विजगणोद्घुष्टं सलिलोत्पीडसंकुलम् ॥ ३६
महद्भिरुच्छ्रितं शृङ्गैर्महेन्द्रं स महाबलः ।
विचचार हरिश्रेष्ठो महेन्द्रसमविक्रमः ॥ ३७
पादाभ्यां पीडितस्तेन महाशैलो महात्मना ।
रराज सिंहाभिहतो महान्मत्त इव द्विपः ॥ ३८
मुमोच सलिलोत्पीडान्विप्रकीर्णशिलोच्चयः ।
वित्रस्तमृगमातङ्गः प्रकम्पितमहाद्रुमः ॥ ३९

G 5 4 9
B 4 67 44
L 4 60 0

34 N1 illeg for 34 (cf v l 31) —[a]) D6 ततस्तु T2.3 G M Cr ततस्त (for ततस्तु) Cr मारुतप्रख्य —For 34[cd] Ś1 N2 V1.2 B1 (repeats here [cf v l 1404*]) 2.3 D1-4.7.11 12 subst

1405* स तं पारवृत श्रीमान्मानैर्वानरर्षभ ।

[V1 परिवृते B1 (first time) हनुमान् (for वानैर्)]

—[c]) N2 V1.2 B1.3.4 D7 गिरिश्रेष्ठ (for नग°) —[d]) D6 नगेन्द्रम् (for महेन्द्रम्) B4 D11 महेन्द्रगिरिमर्दन

35 N1 illeg for 35 (cf v l 31) V3 illeg up to वि in [a] —[a]) D1 विवृतं D6 वृतं (sic) G2 स त (for वृतं) D6.8-11 पुष्पैर् (for वृक्षैर्) —[b]) D1.8.11 -केसर D6.8.10 G M1.3 शाद्वले (for -शाद्वलम्) Ś1 N2 D2.3 शाद्वल (Ś1 D11 °द्रूल N2 **) मृगसेविते D2 शाद्वल मृगसेविते —[c]) Ś1 D1-4.11 12 -लतान V1 वितान (for -कुसुम) N2 V1 B1.3.4 D7 लतावितान सछन्न G2 शालापरिवृत —[d]) G1 नित्यं V1 फलद्रुमं D1 -फलान्विते (for फलद्रुमम्) Cv r नित्यपुष्पफलद्रुम मिति समस्त (Cr °रुम पाठ) ।—After 35 D16 ins श्रीरामचन्द्राय नम

36 V1 illeg for 36 (cf v l 31) G1 om 36-37[a] Ś1 N2 V1.2 B1.3.4 D1-4.11 12 transp 36[ab] and 36[cd] —[a]) D1 स हि (for सिंह) D5.6.8 11 T1 M2 (after corr as in text) -सहित (for चरित) —G2 om 36[d] —[c]) N2 D1-4.11 12 गणैर्जुष्ट D6 -गणाविष्टं (for -गणोद्घुष्टं) B3 मत्तद्विजगणैर्जुष्टे —[d]) B3 घनगोत्पीड T1 सलिलोत्पीड Cr m g K t as in text (for सलिलोत्पीड) Ś1 D1-4 11 12 -संकुल D8 -संकुलं (for संकुलम्)

37 N2 illeg for 37 (cf v l 31) G1 om 37[ab] (cf v l 36) V1 illeg from 37[a] up to स्तं in 1406* —[ab]) Ś1 V1 B1.3.4 D1-4.7 11 12 G2 उच्छ्रितैः ; N2 D5 10 Ct उच्छ्रितं ; D4.12 उद्धृतैः (for उच्छ्रितं) G2 सुमहाबल ; M3 स महाबल (for स महाबलः) Ś1 N2 V2 B1.3.4 D1-4.7.11 12 हरिः (V1 विशि) संप्रचार वर्ते D4.8 10 Ct महेन्द्रस्य महाबल (for [d]) G2 आक्रम्य शृंगं पादाभ्यामुग्र सुरपराक्रमे —After 37[ab] Ś1 N2 V1.2 B1.3.4 D1-4.7 11 12 ins

1406* सर्वैर्मरुद्गणैः श्रीमान्हनुमान्सर्वमारुत ।

(V3 illeg up to सानुमान Ś1 V2 B1 D2.3.11 12 श्रीमत् (for श्रीमान्) V2 सारुत (for मारुत)]

—Thereafter D12 reads 5 1 (with App passage) which is not included in the apparatus of Sundara Kanda —D2.4 om 37[c]-44 Ś1 D1.2.11 12 om 37[c]-43 —[c]) G2 मारुतिर्वानरश्रेष्ठो —For 37[cd], N2 V1.2 B1.3.4 D7 subst

1407* स तस्य शिखरं श्रीमान्महेन्द्रस्य महाकपि ।
विरराज महातेजा द्वितीय इव पर्वत ।

[V1 illeg for 1 2 (except विरराज)]

38 N1 illeg for 38 (cf v l 31) Ś1 D1-4.11 12 om 38 (cf v l 37) For 38-39 G2 subst 1408* —[a]) N2 V2 B1.3.4 D7 स पद्भ्यां V1 पद्भ्यां स ; D2.4 10 बाहुभ्यां (for पादाभ्यां) V2 illeg from पी up to [b] G1 पद्भ्यां समभिपीडितस्तेन —[b]) D6 M3 महात्मन N2 V2 B1.3.4 D7 कपिना पर्वतोत्तम —B1 om 38[c]-39 —[c]) B4 D7 पपात D6 बभूव M2 ररास (for रराज) —[d]) N2 V2 B1.3.4 D6 G1 महामत्त

39 N1 illeg for 39 (cf v l 31) Ś1 B3 D1-4.11 12 om 39 (cf v l 37 and 38) —[a]) V2 illeg from ली up to [b] V1 [उ]त्पीडे V2 [उ]त्पीडो B1 [उ]त्पीड B4 [उ]त्पीडं (for उत्पीडान्) —[b]) N2 D7 विस्तीर्ण सलिलोच्चय ; V1 B3.4 विस्तीर्णसलिलोच्चय (B (marg also) °शोच्चय) C(ed) विस्तीर्णशिलोच्चय —[c]) N2 B D7 -कपि (for -मृग) —[d]) V2 सुदुर्गम (for महाद्रुम) —For 38-39 G2 subst

1408* पादाभ्यां पीडितस्तस्य पर्वत सवन महान् ।
विशीर्ण सहसा पपात भूमिमगिरि स्थित ।
हनूमच्चरणद्वयपीडितस्य गिरेस्तथा ।
प्रासादा इवाभेद्य सर्वतस्य निर्झर ।
हनूमच्चरणाभ्यां गिरिशिखराद्भ्यो भुवा । [5]
दह्यमानास्तु भुजगा विनिःसाद्य इवाबभु ।

—After 39 N2 V2 B4 D7 ins

1409* शिलाक्रम्यमाणस्तु तेन प्रवगेन सुना ।
मुमोच वज्रपाताम इस कनकधर्मगाः ।
शिलस्तस्य महाकाल्यक दिविमध्यविशिखिना ।
विभिन्नुश्च शिला सबह विसृज्य सकल शिला ।

G 5. 4. 11 B 4. 67. 45 L 4. 60. 0 नानागन्धर्वमिथुनैः पानसंसर्गकर्कशैः ।
उत्पतद्भिर्विहंगैश्च विद्याधरगणैरपि ॥ ४०
त्यज्यमानमहासानुः संनिलीनमहोरगः ।
शैलशृङ्गशिलोद्घातस्तदाभूत्स महागिरिः ॥ ४१
निःश्वसद्भिस्तदा तैस्तु भुजगैरर्धनिःसृतैः ।
सपताक इवाभाति स तदा धरणीधरः ॥ ४२
ऋषिभिस्त्राससंभ्रान्तैस्त्यज्यमानः शिलोच्चयः ।
सीदन्महति कान्तारे सार्थहीन इवाध्वगः ॥ ४३
स वेगवान्वेगसमाहितात्मा
हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।
मनः समाधाय महानुभावो
जगाम लङ्कां मनसा मनस्वी ॥ ४४

इति श्रीरामायणे किष्किन्धाकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

॥ समाप्तं किष्किन्धाकाण्डम् ॥

शिलान्तरगता सर्पा पीड्यमाना महाविषा । [5]
सधूमज्वलितं घोरं मुमुचुर्वह्निम मुखैः ।

[(l 1) Ñ2 गिरिणा, B4 हरिणा (for गिरिः) —(l 2) Ñ2 धजुलावस्थ, D1 रजतावस्थ (for कमलाभासं) —(l 3) B4 समाक्रम्य (for महाकान्तया) —(l 4) B4 भिन्देदुश् (for विभि°) and लम्बाविशाला (for लम्बा वि°) —(l 6) Ñ2 V3 B1 मुमूचुः (for °चुः)]

40 Ñ1 illeg for 40 (cf v l 31) Ś1 D1–4 11–13 om 40 (cf v l 37) —ª) V1 2 B2 D5 7–10 T2 3 G1 M2 3 नाग, B3 नागास् (for नाना) B3 om गन्धर्व D1 निधुनै (for मिथुनै) —ᵇ) G(ed) भाम (for पान) D1 सस्पर्श (for -संसर्ग) V3 -कर्कशा, B1 -कश्मलै (for -कर्कशै) —ᶜ) D4 अवतद्भिश्च (hypm) (for °द्भिर्) T M3 च विहगैर् (for विहंगैश्च) —ᵈ) V1 गणै सह, B3 महोरगै (for गणैरपि) G3 सत्रस्तैश्च मृगैस्तथा

41 Ñ1 illeg for 41 (cf v l 31) Ś1 D1 4 11–13 om 41 (cf v l 37) —ª) V3 मुज्यमान, B3 सज्यमान (for त्यज्यमान) D1 महामान (for °सानु) —ᵇ) V3 B4 समलीन, B3 सविलीन, D1 सारिलिन, D7 महासानु, M3 पतलीन (for संनिलीन) G3 सहैवपवनाशन —ᶜ) V1 damaged up to शिलो Ñ2 B1 3 4 D7 समशृंग, D5 चल°शैल°, D6 T G1 2 M चल°, G (ed) शृङ्ग° (for शैलशृङ्ग) B3 शिलापातस्, B4 शिरोद्घातैस्, D6 T2 3 शिलोद्भूतस्, D9 M3 शिरोत्पातस्, T1 शिलोत्थूतस् (for शिलोद्घातस्) —ᵈ) Ñ1 तदासीत् (for °भूत्) —For 41, G3 subst

1410* वानरेन्द्रप्रपातात्पर्वितानि स्वनै ।
रक्षसां हि महोत्पातस्तदाभूत्स महागिरौ ।

गुहाभ्यो निष्पतद्भिश्च सिंहैस्त्रस्तकन्धरैः ।
हरिपादावभग्नोऽद्रिर्वंसास्थिरिव चाबभौ ।

42 Ñ1 illeg for 42 (cf v l 31) Ś1 D1–4 11–13 om 42 (cf v l 37) —ª) V3 D5 10 T G1 M निश्वसद्भिस्, B3 निश्व°, D1 निश्वस°, G3 निस्सन°, G1 निष्पत° (for निःश्वसद्भिस्) Ñ2 V1 3 B1 D7 सतस्तैश्च, B3 सदा तैश्च B4 ततस्तस्य, T तदातैस्तु, G1 M3 तदा तत्र (for तदा तैस्तु) —ᵇ) D5 8 T G2 3 M भुजंगैर् (for भुज°) D5 T G1 3 निसृते (for नि°) Ñ2 V1 2 B1 3 4 सर्पैरर्ध(B3 °र्धे रेध) विनि(Ñ2 V3 B1 4 °नि)सृतै, D7 सर्पैरर्धैनि सृतै (subm) —ᶜ) B3 महोरग (for सपताक) —ᵈ) D6 यथा, M3 यथा (for तदा)

43 Ñ1 illeg for 43 (cf v l 31) Ś1 D1–4 11–13 om 43 (cf v l 37) —ª) Ñ2 V3 B3 D5 6 T2 3 G1 M3 त्यज्यमान, B1 मध्यमान; D7 त्याज्यमान, M3 तर्ज्यमान (for त्यज्यमान) D1 T2 3 शिलोच्चये, G (ed) स त्यज्यते (for शिलोच्चय) B3 दृश्यमाण सर्वत ꙮ Cv त्यज्यमान शिलोच्चय इति सम्यक्। भग्नाप्याभातीत्येव क्रिया। अस्य श्लोक स्यान्ते स वेगवानित्यादिश्लोकश्च सर्गश्च दृश्यः ;; Cr त्यज्य मान शिलोच्चय इति पाठ ꙮ —ᶜ) M3 आसीत् (for सीदन्) —ᵈ) V1 सार्थ** (illeg) G (ed) नाथहीन (for सार्थहीन) B3 पंकलग्न इव द्विप

44 A1 V1 2 B1 3 4 D3 7 8 om 44 (for D3 4 cf v l 37) Ś1 Ñ1 D2 4 11–13 read 44 and colophon after 1401* —ᵇ) D2 कपि; D6 11 हरि (for हरि) G2 M1 पवनात्मज कपि (for परवीरहन्ता) —ᶜ) Ś1 समाराय (for °धाय) D6 11–13 महाप्रभावो, M1 अपोपपणी (for

°नुभाचो) —⁴) D1 कपीश, D3 12 13 G2 महात्मा (for मनस्वी)

Colophon V1 D5 om colophon —For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 11-13, cf v 1 44 D4 reads colophon after 1401* —*Kanda name* Ñ3 V3 B1 3 D7 सुंदर काण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 13 हनुमद्गर्जन (D13 °न) Ñ3 B3 D7 महेन्द्रारोहण V3 B1 4 समुद्रक्रमणे महेंद्रारोहण, D11 हनूमान्पूजन ; G(ed also as in Ñ3) समुद्रलङ्घनव्यवसाय —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ3 B1 3 D4 12 13 om Ñ3 V3 B4 D2 4 D1 40 D5 T2 64 D6 8 10 T1 3 G1 3 M1 3 Cr m g t 67 D11 65 G3 66 (as in text) M1 Cl. 68 G(ed) 3 and 4 L(ed) 60 —After colophon Ś1 Ñ1 D2 11-13 ins a passage relegated to App I (No 26)

—After colophon D8 ins

सख्या श्लोक ॥ २५२१ ॥ समाप्त चेद किष्किन्धाकाण्डम् ॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥ शके ॥ १५८८ ॥ व्यये नाम सवत्सर आषाढशुद्ध पंचमि भृगुवासरे हस्ताक्षरनीराजिमल्लारहटी वस्ती चन्द्रापुरी प्रगणे दर्भावति समाप्तम् ॥ श्रीरामार्पणम् ॥

अदृश्यभावान्मतिविभ्रमाद्वा

पदार्थहीन लिखित मयात्र ।

तत्सर्वमार्यै परिशोधनीयं

कोपं न कुर्यात्खलु लेखकस्य ॥ १ ॥

भग्नपृष्ठकटिग्रीवा स्तब्धदृष्टिरधोमुखम् ॥

कष्टेन लिखित ग्रन्थ यत्नेन प्रतिपालयेत् ॥ २ ॥

सपूर्णम् ॥ श्रीरस्तु ॥ शुभ भवतु ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥

—D9 10 ins

इति किष्किन्धाकाण्ड समाप्तम् (D10 om up to समाप्तम्) । अत पर सुन्दरकाण्डे तस्यायमाद्यश्लोक

ततो रावणनीताया सीताया शत्रुकर्षण ।

इयेष पदमन्वेष्टु चारणाचरिते पथि ॥ १

—D9 ins

सवत १८८३ ११८११ मनदपुरजवरामजीकी आश्रमलिखित वैष्णो देवादास रामराम राधीकका प्रमा ३००० मूलसख्या २२५० ।

—T1 G1 ins

श्रीरामाय नम (T1 om up to नम) श्रीसीतालक्ष्मण भरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्रस्वामिने नम ।

—T3 ins

श्रीरामार्पणमस्तु ।

—G2 ins

श्रीरामचन्द्राय नमो नम । किष्किन्धाकाण्डं समाप्तम् ।

हरि ओं गुरुभ्यो नम ।

—G3 ins

श्रीमते रामानुजाय नम । हरि ओं श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीसीता लक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय नम । शुभमस्तु ॥

—M1 ins

श्रीरामाय नम । किष्किन्धाकाण्ड समाप्त । श्रीरामचन्द्राय नम । क्षन्तुमर्हन्तु सन्त ।

—M2 ins

किष्किन्धाकाण्डं समाप्त हरि ।

—M3 ins

श्रीमत्किष्किन्धाकाण्ड समाप्त । किष्किन्धाकाण्डपठनश्रवणयो

फल ब्रह्माण्डपुराणे सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमे अध्याये ।

किष्किन्धाख्यमिम शृण्वन्पठन्वापि विधानत ।

इह सपूजित सर्वैरन्ते ब्रह्मणि लीयत ।

शुभमस्तु ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises 26 additional passages found in some of the 32 MSS which have been cited in the foot notes to the constituted text They are either too big or unimportant to be included in the foot notes below the text

The order of the MSS and the principles adopted in writing the foot notes to these passages are the same as those of the foot notes to the constituted text

On the page 69 of the text App I (No 8) is to be read as (No 6) and Nos 9 10 etc up to 20 in the foot notes to the text are to be read as Nos 8 9 etc, 19 respy

1

After 4 1 15 D5 6 8–10 T G1 2 M ins while G1 ins l 1 after 4 1 15[ab] and l 2–15 after 4 1 15

अस्या कूले प्रमुदिता सघश शकुनास्त्विह ।
नत्यूहरुतविक्रन्दै पुंस्कोकिलरुतैरपि ।
स्वनन्ति पादपाश्चेमे ममानङ्गप्रदीपका ।
अशोकस्तबकाङ्गार षट्पदस्वननि स्वन ।
मां हि पल्लवताम्रार्चिर्वसन्ताग्नि प्रधक्ष्यति ।
न हि तां सूक्ष्मपक्ष्माक्षीं सुकेशीं मृदुभाषिणीम् ।
अपश्यतो मे सौमित्रे जीवितेऽस्ति प्रयोजनम् ।
अयं हि दयितस्तस्या कालो रुचिरकानन ।
कोकिलाकुलसीमान्तो दयिताया ममानघ ।
मन्मथायाससम्भूतो वसन्तगुणवर्धित ।
अय मां धक्ष्यति क्षिप्र शोकाग्निर्नचिरादिव ।
अपश्यतस्तां वनिता पश्यतो रुचिरान्द्रुमान् ।
ममायमात्मप्रभवो भूयस्त्वमुपयास्यति ।
अदृश्यमाना वैदेही शोकं वर्धयते मम ।
दृश्यमानो वसन्तश्च स्वेदसंसर्गदूषक ।

2

After 63*, D5 8 9–10 S ins

धन्या लक्ष्मण सेवन्ते पम्पाया वनमारुतम् ।
श्यामा पद्मपलाशाक्षी प्रिया विरहिता मया ।
कथ धारयति प्राणान्विवशा जनकात्मजा ।
किं नु वक्ष्यामि धर्मज्ञ राजानं सत्यवादिनम् ।
जनक पृष्टसीतं त कुशल जनसंसदि ।
या मामनुगता मन्दं पित्रा प्रस्थापित पथम् ।
सीता सत्पथमास्थाय क्व नु सा वर्तते प्रिया ।
तया विहीन कृपण कथं लक्ष्मण धारये ।
या मामनुगता राज्याद्भ्रष्ट विगतचेतसम् ।
तच्चार्वञ्चितपक्ष्माक्षं सुगन्धि शुभमव्रणम् ।
अपश्यतो मुखं तस्या सीदतीव मनो मम ।
स्मितहास्यान्तरयुतं गुणवन्मधुरं हितम् ।

1

D6 G1 M1 2 om l 1 —(l 1) T1 2 G2 transp सघश and शकुनास्त T2 G2 विचित्र (G3 समेता) विहगा गणा [illegible] —(l 2) D5 8–10 Ct दात्यूहरुति [illegible] (G1 °त) —(l 2) D5 6–10 Ct दात्यूहरुत T2 दात्यूहरुत G2 3 नत्यूहरुत M2 नत्यूहरुत D6 G1 M1 [illegible] (for विक्रन्दै) [illegible] Cv नत्यूहरुतविक्रन्दै दात्यूहगणि [illegible] —(l 3) [illegible] Cm दात्यूहरुतविक्रन्दै दात्यूहगणनिनादै [illegible] M1 ममान° (for T1 [अ]मी (for [इ]मे) G2 मामन M1 ममान° (for ममानङ्ग°) D6 G2 3 M [illegible] —(l 4) D5 षट्पद (for षट्पद) M1 स्वर (for स्वन) D5 8–10 S निस्वन —(l 7) M1 2 कि (for ऽस्ति) —(l 8) D5 6 10 Cr g t रुचिरस्य Cm as above (for रुचिरक) —(l 9) G1 कोकिलालाप —(l 10) G1 गुणवर्धन —(l 11) D5 6 G1 M1 मा (for मां) G1 Ctp अचिरात् (for नचिरात्) —(l 12) T1 2 G2 M1 2 दयिता (for वनिता) D6 M1 रुचिरद्रुमान् —(l 13) G1 M1 समुपयास्यति —(l 14) D5 अलक्ष्यमाणा (for अदृ°) D5 8–10 वर्धयति मे (for °ते मम) —(l 15) D6 दोष (for °दूषक)

2

G1 repeats l 1 here (cf v l 4 1 2) —(l 1) D5 G M1 2 Cg पर्यन्त— M1 वनमारुत (for [illegible]) —(l 2) D5 रता (for प्रिया) —(l 3) G2 [illegible] D5 प्राण —(l 4) T1 2 M1 2 transp [illegible] धर्मज्ञमत्यवादिनम् (for सत्यवादिनम्) —(l 5) G3 M1 च (for त) D5 T2 G2 3 M1 जनक पीत (T1 °सी)[illegible] T1 2 M1 सीता (T1 M1 Cm g °त) [illegible] Ch t as above (for the prior half) Cr t [illegible] सीतयैति सदारै सुनीता सीतामविहितस्य तव [illegible] —(l 6) D5 T2 G2 प्रस्थापिता; T1 2 M1 प्रस्थापित (for प्रस्थापित) —(l 7) M1 भाविता (for [illegible]) D5 6 [illegible] धर्मे समास्थाय (for the prior half) —(l 8) G1 [illegible] (for लक्ष्मण) D5 om धारये —(l 9) D5 8–10 [illegible] विगत (for विगत) —(l 10) D5 C2 M1 Cp [illegible] (for [illegible]) M1 सर्वाणि शुभमङ्गं (for the post half) —(l 11) D5 8–10 T1 मति (for मनो) —(l 12) M1 [illegible] (for स्मितहास्यान्तर) G1 [illegible] (for [illegible]) M1 [illegible]

वैदेह्या वाक्यमतुलं कदा श्रोष्यामि लक्ष्मण ।
प्राप्य दुःखं वने श्यामा सा मां मन्मथकर्शितम् ।
नष्टदुःखेव हृष्टेव साध्वी साध्वभ्यभाषत ।
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यामयोध्यायां नृपात्मज ।
क्व सा स्नुषेति पृच्छन्तीं कथं चातिमनस्विनीम् ।
गच्छ लक्ष्मण पश्य त्वं भरतं भ्रातृवत्सलम् ।
नह्यहं जीवितुं शक्तस्तामृते जनकात्मजाम् ।
इति रामं महात्मानं विलपन्तमनाथवत् ।
उवाच लक्ष्मणो भ्राता वचनं युक्तमव्ययम् ।
संस्तम्भ राम भद्रं ते मा शुचः पुरुषोत्तम ।
नेदृशानां मतिर्मन्दा भवत्यकलुषात्मनाम् ।
स्मृत्वा वियोगजं दुःखं त्यज स्नेहं प्रिये जने ।
अतिस्नेहपरिष्वङ्गाद्वर्तिरार्द्रापि दह्यते ।
यदि गच्छति पातालं ततोऽभ्यधिकमेव वा ।
सर्वथा रावणस्तात न भविष्यति राघव ।
प्रवृत्तिर्लभ्यतां तावत्तस्य पापस्य रक्षसः ।
ततो हास्यति वा सीतां निधनं वा गमिष्यति ।
यदि याति दितेर्गर्भं रावणः सह सीतया ।
तत्राप्येनं हनिष्यामि न चेद्दास्यति मैथिलीम् ।
स्वास्थ्यं भद्रं भजस्वार्य त्यज्यतां कृपणा मतिः ।
अर्थो हि नष्टकार्यार्थैरयत्नेनाधिगम्यते ।
उत्साहो बलवानार्य नास्त्युत्साहात्परं बलम् ।
सोत्साहस्य हि लोकेषु न किंचिदपि दुर्लभम् ।
उत्साहवन्तः पुरुषा नावसीदन्ति कर्मसु ।
उत्साहमात्रमाश्रित्य प्रतिलप्स्याम जानकीम् ।
त्यज्यतां कामवृत्तत्वं शोकं संन्यस्य पृष्ठतः ।
महात्मानं कृतात्मानमात्मानं किं न बुध्यसे ।

3

After 4.3.25, D5.6.8-10 S ins.:

नानृग्वेदविनीतस्य नायजुर्वेदधारिणः ।
नासामवेदविदुषः शक्यमेवं प्रभाषितुम् ।
नूनं व्याकरणं कृत्स्नमनेन बहुधा श्रुतम् ।
बहु व्याहरतानेन न किंचिदपशब्दितम् ।
न मुखे नेत्रयोर्वापि ललाटे च भ्रुवोस्तथा ।
अन्येष्वपि च सर्वेषु दोषः संविदितः क्वचित् ।
अविस्तरमसंदिग्धमविलम्बितमव्यथम् ।
उरःस्थं कण्ठगं वाक्यं वर्तते मध्यमस्वरम् ।
संस्कारक्रमसंपन्नामद्भुतामविलम्बिताम् ।
उच्चारयति कल्याणीं वाचं हृदयहर्षिणीम् ।
अनया चित्रया वाचा त्रिस्थानव्यञ्जनस्थया ।
कस्य नाराध्यते चित्तमुद्यतासेररेरपि ।
एवंविधो यस्य दूतो न भवेत्पार्थिवस्य तु ।
सिध्यन्ति हि कथं तस्य कार्याणां गतयोऽनघ ।
एवंगुणगणैर्युक्ता यस्य स्युः कार्यसाधकाः ।
तस्य सिध्यन्ति सर्वार्था दूतवाक्यप्रचोदिताः ।

हितम्]. —(l. 14) G1 M2 सा मा, M3 शा मां (for सा मां). D5.8-10 T2 मां मन्मथविकर्शित (for the post. half). —(l. 15) M3 -दुःखेन (for °व). G1 M2 नष्टदुःखा (M2 °खे) प्रहृष्टेव (for the prior half). G1 साध्वभिभाषते; G2 M1 सीताप्य(G2 °भ्य)भाषत. —(l. 16) D5.8-10 किं नु वक्ष्याम्ययोध्यायां कौसल्यां हि नृपात्मज. —(l. 17) M2 तु (for सा). Cr वा (for च). D10 T1 [अ]पि (for [अ]ति-). —(l. 19) ❀ Cr : नाहं ... जनकात्मजामित्यस्यानन्तरमिति रामस्तु विलपन्निस्यादय् केचन श्लोका: कतिपयकोशेषु दृश्यन्ते ते बहुकोशेष्वदृष्टत्वात् महर्षिवाल्मीकिप्रणीतेषु तैर्विना कथासङ्गत्योपपत्तेः न व्याख्याताः. ❀ —(l. 21) D10 वचनं. —(l. 22) G2 -भद्रेति (for भद्र ते). G1 शोकं, M2 शोकः (for शुचः). G2 पुरुषर्षभ. —(l. 23) D5 T2 मतिर् (for मतिर्). —(l. 25) M2 -स्नेह (for -स्नेह). Ck वर्ते (for -ष्वङ्गात्). —(l. 26) D6 M1 Ck [ऽ]पि; T1 M2 हि (for यदि). —(l. 27) T1.2 G1 M2 तावत् (for तात). M2 विनशिष्यति (for न भवि°). —(l. 28) D6 अस्य (for तस्य). —(l. 30) M1 Cg [अ]दितेर् (for दितेर्). D8 रावणं. —(l. 31) T2 [ए]नं (for [ए]नं). G1.2 वधिष्यामि (for हनि°). G1 M2 जानकीं (for मैथिलीम्). —(l. 32) D6 स्वस्थं (for स्वास्थ्यं). D5.10 भद्र. M2 त्यज्यतां कृपणां मतिं (for the post. half). —(l. 33) T2 वि (for हि). D6 T1.2 M2 Cm नाश्रमेण (for अयत्नेन). T2 M1 अयत्नैरधिगम्यते; G M2 यत्नेनापि न गम्यते (for the post. half). —(l. 34) M1 दुर्गं (for बलम्). —(l. 35) T1 [अ]पि, G1 M1 न (for हि). G2 लोकेषु; M2 [अ]पि लोकेषु (for हि लोकेषु). —(l. 37)

G1.2 प्रतिलप्स्यावः. D6 प्रतिपत्स्याम मैथिलीं. M2 सीतां प्रतिलभेमहि (for the post. half). —G2 om. l. 38. —(l. 38) D6 M2 (after corr. sec. m. as above) Cr सम्यक्. T2 -वृत्तित्वं; M1 वृत्त च (for -वृत्तत्वं). —(l. 39) D6 किं न मन्यसे; D8.10 M2 Cg.t नावबुध्यसे; T2 नानुबुध्यसे; Cr.m.k किं न बुध्यसे (as above).

3

—(l. 2) D5.8-10 विभाषितुं (for प्रभा°). —(l. 3) D6 श्रुतं (for श्रुतम्). —(l. 4) T1 om. (hapl.) second न. —(l. 5) D5.8-10 T1 च (for वा). D6 om. च (subm.). —(l. 6) M1 गात्रेषु (for सर्वेषु). —(l. 7) T1.2 अविस्तरम् (for अविस्त°). D6 अविलम्बेन दिव्यम् (for the prior half). T2 G1 M1.2 Cg अद्रुतं; Ct as above (for अव्यथम्). D6 अविलम्बितमव्यथं (for the post. half). —(l. 8) D5.6.8-10 T2.3 G M उरस्थं (D5.8 °स्थ) (for उरःस्थं). D6 G M Cv.r.m.g.k मध्यमे स्वरे; Ct as above (for मध्यमस्वरम्). —(l. 9) D10 Ct अद्रुताम् (for अद्भुताम्). —(l. 10) D6 M2 Cg -हारिणीं, Ct as above (for -हर्षिणीम्). —(l. 11) G2 त्रि** (damaged) (for त्रिस्थान-). ❀ Cv : त्रिस्थ त्रिस्थानानि(उर ?)कण्ठ शिर सम्पन्न. ❀ —(l. 12) D6 [आ]तापे (for °ध्य). —(l. 14) D6 च, D10 च; T2 G1 [ए]व, M1 वा (for हि). M1 (after corr. inf. lin. sec. m. as above) ह्यघ (for गतयो). —(l. 15) D6 T1 यत्र हि ता(T2 त)गुणैर्युक्ता (for the prior half).

एवमुक्तस्तु सौमित्रिं सुग्रीवसचिव कपिम्।
अभ्यभाषत वाक्यज्ञो वाक्यज्ञ पवनात्मजम्।
विदिता नौ गुणा विद्वन्सुग्रीवस्य महात्मन ।
तमेव चावां मार्गाव सुग्रीवं प्लवगेश्वरम्।
यथा ब्रवीषि हनुमन्सुग्रीववचनादिह।
तत्तथा हि करिष्यावो वचनात्तव सत्तम।
तत्तस्य वाक्यं निपुण निशम्य
प्रहृष्टरूप पवनात्मज कपि ।
मन समाधाय जयोपपत्तौ
सख्य तदा कर्तुमियेष ताभ्याम्।

4

After 4 5 17 D5 6 8 10 S ins while D3 11 cont after 138*

त्वं वयस्योऽसि हृद्यो मे ह्येकं दु खं सुखं च नौ।
सुग्रीवो राघवं वाक्यमित्युवाच प्रहृष्टवत्।
तत सुपर्णबहुलां भङ्क्त्वा शाखां सुपुष्पिताम्।
सालस्यास्तीर्य सुग्रीवो निषसाद सराघव ।
लक्ष्मणायाथ संहृष्टो हनुमान्मारुतात्मज ।
शाखां चन्दनवृक्षस्य ददौ परमपुष्पिताम् ।
तत प्रहृष्ट सुग्रीव श्लक्ष्ण मधुरया गिरा।
प्रत्युवाच तदा रामं हर्षव्याकुललोचन ।
अहं विनिकृतो राम चरामीह भयार्दित ।
हृतभार्यो वने त्रस्तो दुर्गमेतदुपाश्रित ।
सोऽहं त्रस्तो वने भीतो वसाम्युद्भ्रान्तचेतन ।
वालिना निकृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव।
वालिनो मे महाभाग भयार्तस्याभयं कुरु।
कर्तुमर्हसि काकुत्स्थ भयं मे न भवेद्यथा।
एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सल ।
प्रत्यभाषत काकुत्स्थ सुग्रीवं प्रहसन्निव।
उपकारफलं मित्रं विदितं मे महाकपे।
वालिनं तं वधिष्यामि तव भार्यापहारिणम्।
अमोघा सूर्यसंकाशा ममैते निशिता शरा ।
तस्मिन्वालिनि दुर्वृत्ते निपतिष्यन्ति वेगिता ।
कङ्कपत्रप्रतिच्छन्ना महेन्द्राशनिसंनिभा ।
तीक्ष्णाग्रा ऋजुपर्वाण सरोषा भुजगा इव।
तमद्य वालिनं पश्य तीक्ष्णैराशीविषोपमै ।
शरैर्विनिहतं भूमौ प्रकीर्णमिव पर्वतम्।

5

After 4 6 22 N1 V2 B D4 12 (l 18-21 only) ins D3 ins l 18-21 only after 4 6 23

यादृशोऽयं मम क्रोध सीतार्थे वानराधिप।
अद्य पश्यन्तु मे वीर्यं देवा सर्षिगणास्तथा।

—(l 16) D5 8-10 सर्वार्थ G3 (before corr) कार्यार्थ (for स्वार्थ) —(l 18) D8 वानरान T3 सर्वेनो (for वाक्यनो) D8 (marg) वानर T3 वाक्यान च (hypm) (for वाक्यना) —(l 19) M3 विदितान (for विदिता ना) —(l 20) M3 दर्शनीया (for तमेव च) —(l 22) Ch t तथैव (for तथा हि) D8 करिष्यामो (for °वो) —(l 23) D5 मत्तस्य (for तत्तस्य) G3 मधुर (for निपुण) —(l 26) G3 M1 2 तथा (for तदा)

4

(l 1) D6 marg T1 2 G1 M3 मे हृद्यो (by transp) (for हृद्यो मे) D6 [S]श्चैकं D5 10 एकं (with hiatus) (for ह्यक) D3 11 यद्वयस्योऽसि मे त्वं च समदु खसुख सुहृत् —(l 2) D6 7 T2 3 M3 सुग्रीव राघवो वाक्यम् (for the prior half) —(l 3) D3 11 G3 M1 3 सपर्णं M3 संपूर्ण (for सुपर्ण) D3 11 G1 शाखां भङ्क्त्वा (by transp) T3 M3 छित्त्वा शाखां (for भङ्क्त्वा शाखां) —(l 4) D11 om (hapl) from निषसाद up to सुग्रीव in l 7 —(l 5) D5 लक्ष्मणस्य च (for °णायाथ) D5 T1 3 G M प्लवगश्रेष्ठ (for मारुतात्मज) —(l 8) D1 T1 G1 2 M3 ततो Cv r g as above (for तत) D5 दर्शित (for हृष्ट) —(l 9) M1 भ्राता (for राम) D3 11 अहं भ्राता विनिकृतश्च (for the prior half) —(l 10) D3 11 वसाम्यहं (for त्रस्तो) G1 हृतदारो वने भ्रान्तो (for the prior half) M1 3 एतत् (for एतद्) G2 उपस्थित (for °श्रित) D3 11 कष्टमुद्भ्रान्तचेतन (for the post half) —(l 11) G2 राम (for भीतो) M3 °चेतस (for °न) D6 T2 वसामि भ्रान्तलोचन (T2 °चेतन) (for the post half) D3 11 सोऽहं भीतो भृशं वीर निकृतश्च

चेतन —(l 12) D5 कृतवैरेण राघव (for the post half) —(l 13) D5 वालिना (for वालिनो) D8 हि (for मे) T1 2 G1 2 [अ]भयंकर (for [अ]भयं कुरु) —(l 14) D5 यत्र (for यथा) D3 11 त्वं प्रपन्नोऽस्मि काकुत्स्थ त्वं हि मे परमा गति —(l 16) G3 damaged from त up to सुग्री —(l 17) M1 -कर (for फल) G1 M3 मित्र (for मित्रं) G1 ते (for मे) D1 महात्मने (for °कपे) —(l 18) D5 6 T1 g D11 च (for तं) D6 T2 M2 3 हनिष्यामि (for वधि°) —(l 19) D5 6 8 10 T2 G1 [इ]मे (for [ए]ते) T निचिता (for निशिता) —(l 20) G1 अस्मिन् (for तस्मिन्) D3 11 वालिनं मे हनिष्यन्ति तावकं वनभूषणम् —(l 21) D6 -पत्रि च्छन्ना (for प्रति°) D3 11 [अ]शनिवर्चस —(l 22) D3 11 ऋजुमार्गा सुतीक्ष्णाग्रा (for the prior half) —(l 23) D3 12 तं च तव (for तमद्य) D5 6 11 T G1 2 M2 3 क्रूरं G3 M1 क्रूरं (for वीरेन्द्र) —(l. 24) G3 शिरेः (for शरैः) D6 G1 विनिहितं (for °हतं) D5 6 11 T1 2 G3 M विकी(T3 °क्री)र्णम् (for प्र°) —Thereafter D3 11 cont

तथा तु रामस्य निशम्य भाषतं
स वानरो वालिनिबर्हणम् ।
बभूव सुग्रीवमहाम्बुलोचनो
निरीक्ष्य रामं रघुनन्दनन्।

Colophon

[*Sarga name* सुग्रीवसख्योपगमन —*Sarga no* 3]

5

(l 2) D1 कम्पयत् B1 कम्प (for कम्प्य) D1 transp कंप and वा N1 D1 2 कम्पयन् —(l 6) D1 ते (for

अनिश सुव्रतो वीर शरानाशीविषोपमान्।
अद्य पश्यन्तु चापस्य विस्फूर्जितमिवाशने।
ज्वालचक्रमञ्चन भ्रमतोऽरिनिबर्हणम्।
शीघ्रमाचक्ष्व सुग्रीव यत्रासौ राक्षसाधिप।
दिश ता कर्तुमिच्छामि निःसपत्ना शरैरहम्।
यावत्सूर्यं प्रतपति दिशि तस्यां न संशय।
तावत्सबान्धविष्यामि राक्षसान्मुहि माचिरम्।
अथवा किं चिरेणाद्य जगत्सर्वमराक्षसम्।
करिष्ये वानरेन्द्राहं रक्षसा येन च राक्षसा।
इम मोघ न शक्ष्यामि वृथा कर्तुं सखे प्रिय।
राम कपीन्द्र सुग्रीवमित्युवाच रुषान्वित।
तस्य तत्क्रोधताम्राक्ष भ्रुकुटीकुटिल मुखम्।
यथा क्रुद्धस्य रुद्रस्य त्रिपुर वै निजघ्नुष।
दृष्ट्वा ते वायुपुत्राद्या सर्वे वानरपुंगवा।
ऊचु सर्वे विनाशाय क्रुद्धोऽयमिति ते मिथ।
अतीव रामो दयितामनुस्मर
न्स रोषताम्रायतलोचनप्रभ।
जगाद वाक्य हरिराजसंनिधौ
दिवि श्वसन्क्रुद्ध इवोरगाधिप।

6

After 4 9 11, D7 ins while D5 ins. after l 3 of 246*

अन्यत्कारणमत्रैव तन्मे निगदत शृणु।
पुरा स वाली बलवांश्चचार विपिने सुखे।
स तु स्थूलानि पक्वानि दृष्ट्वा तालफलानि च।
सहसाग्रहीत्क्षुधाक्रान्त आहारार्थं समागत।
संध्याकाले तु संप्राप्ते विन्ने अभिमविवेश्य स।
संध्याकर्मार्थमुद्दिश्य याम्य सागरमाश्रित।
तत्र संध्यामुपासित्वा यस्मिन्देशे फलानि च।
तं समागत्य विपिन स चिर प्रविवेश ह।
तत्र दृष्ट्वा महाबाहु फलानि निरितानि स।
भक्षितानि च कनेति क्षुधार्तोऽविचारयत्।
तत स्वय स कपिन भक्षयित्वा फलानि च।
बुभुक्षितेन धर्मेण संध्यान्तर्हितचेतसा।
अभक्षयद्यथा ह्यस्मिन्सप्ततालास्त भवन्त्विति।
शृण्वतस्तस्य नागस्य प्रादुश्चाप प्लवगम।
एव वदन्त प्लवग नागराजोऽब्रवीदिदम्।
अकस्मात्त्व महापाप क्रोधाद्देवं हि शप्तवान्।
सुप्त वनमजानन्त तस्य तेऽपकारिणम्।
मयि स्थितान्सप्ततालान्य एकेनेषुणा बली।
यदा भेत्स्यति दुर्बुद्धे तदा स त्वां हि भेत्स्यति।
इति तस्य वच श्रुत्वा चिन्तयन्पूर्वजो मम।
किष्किन्धामाजगामाशु समाचख्यौ मम प्रभो।
तालानेतांस्तु निर्भिद्य मयेमन्त्रितबलान्वले।

7

After 4 11 6 Ś1 Ñ V B D1-4.7 11 13 ins: D12 ins l 7–8 after 4 11 20

महिषो दुन्दुभिर्नाम वीर्यवान्सुमहाबल।
हिमवन्त दुराधर्षं युद्धायाभिजगाम स।
ततो गिरिवरो दध्यौ कनोपायेन दुन्दुभिम्।
नाहं हन्यां दुराधर्षं हन्येतायं च केन वै।
स मुहूर्तमिव ध्यात्वा हिमवानस्य वाग्मिनम्।
जगाम मनसा शैलो दुन्दुभिं चेदमब्रवीत्।

[अ]सि(र) Ñ2 V3 B4 D3.7 राक्षसाधम (for राक्षसाधिप) —(l 7) Ñ2 V3 D4.7 नि संपन्ना B3 निराशाना (for नि सपत्ना) D4 शरैस्तदा (for शरैरहम्) —(l 10) D4 अथ * किं चिरेणाद्य * * * * * राक्षसं —(l 11) V2 वा नरेन्द्रेद —(l 12) G(ed) व्यर्थं (for वृथा) D4 स वै (for सखे) —(l 15) B1.3 त्रिपुर, B4 विनिहत D4 त्रिपुरं (for त्रिपुर) —(l 16) D4 वायुपुत्राद्य (for वायुपुत्राद्या) —(l 17) V2 B4 D4.2 सर्वे (for सर्वे) —V2 D4 om l 18–21 —(l 18) D3.11 स्तीव (D11 °व) (for अतीव) D3.11 वनेशान् (for दयितान्) —(l 19) B1 D7 लोचन प्रभु, B4 लोचनेक्षण; D3.11 दीप्तलोचन (for लोचनप्रभ) —(l 20) D3.11 हरिराजपूर्वे (for °संनिधौ) —(l 21) N2 B D3 दिविश्वसन् Ñ2 B3.4 D7 क्रुद्ध (for क्रुद्ध)

6

D5 variants (l. 2) पुर (for पुरा) —(l 4) ...न (for आगत) —(l 5) विवेश संनिवेश्य स (for the post half) —(l 11) स्व * (for स्वयं स) —(l 17) सुप्तान्स् (for सुप्तं वनम्)

7

V3 illeg for l 1–27 (cf V1 4 11.4) —(l 2) D3 दुराधर्षो (for °र्ष) B4 D3 ह (for स) V1 युद्धार्थं माजगाम स V2 D3 युद्धा V2 * *)भिजगाम (V2 °गाम) स (for the post half) Ñ2 समुद्दराशु महावेगो हिमवन्त जगाम ह —Ñ1 V2 (illeg for the first time) B D7 repeat lines 3–6 after 4 11 19 —(l 3) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 दुन्दुभि (for दुन्दुभिम्) —(l 4) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12.13 न शक्तो (D4 नाहं) हन्तुमेनोऽपि (for the prior half) D3 हन्येत वा (for हन्येतायं च) Ñ1 केनचित् (for केन वै) Ñ2 V1 B3.4 (all first time) हन्येतासौ निर्जयो च केन B1 (first time) हन्येते वाली च केन (for the post half) Ñ1 V2.3 B D7 (all second time) न (V3 ना) पश्येयं रणे योद्धुं ममैव ज्ञातिरूपधृत —(l 5) D1 तस्मै (for स्य) Ñ1 V1.3 B D3 (all second time) मुहूर्तमिव स (by transp); D7 (first time) मुहूर्तमिव च (for स मुहूर्तमिव) Ñ1 अथ V3 (second time) इद (for अथ) —(l 6) B3 (in also first time) शैले (for शैलो) B3 D12 दुन्दुभिम् (for °दुभि) Ñ2 V1.2.3

दुन्दुभे युद्धदानाय नाहं प्रतिबलस्तव ।
दत्तं युद्धं तदप्याहुस्सम्यगुपदिश्यते ।
किष्किन्धायां कपिश्रेष्ठो वाली नाम हरीश्वरः ।
तं तूर्णमभिगच्छ त्वं यदि युद्धत्वरा तव ।
स हि दुर्धर्षणो वाली नित्यं समरकर्मसु ।
किष्किन्धां समुपागम्य हेममाली गुहां शुभाम् ।
चरन्मधुवने तस्य मधु सर्वं विनाशय ।
स युद्धतृष्णा कुपितस्त्वमेनामपनेष्यति ।
न हि नाशु तमासाद्य जीवन्प्रतिगमिष्यति ।
स विनद्य महानादं दुन्दुभिर्विजिगीषया ।
ययोद्दिष्टं हिमवता जगाम च चचार च ।
तं जघानौजसा वाली पृथिव्यां विचकर्ष च ।
तस्य कैलाससंकाशमेतदस्थि प्रकाशते ।
उद्धर्तुमेतद्वाली वा शक्योऽहं वा नरोत्तम ।
सर्वप्राणभृतां लोके तृतीयं नोपलक्षये ।
ईदृशो विक्रमो यस्य नये चानुत्तमः स्थितः ।
तत्प्रचिन्तय काकुत्स्थ हन्येतैकेषुणा यथा ।
अथवा कोपनो वाली कालमस्य क्षमामहे ।
हिंस्यादपि हि नः सर्वान्वाली शरसमाहतः ।
तथा ब्रुवन्तं सुग्रीवं प्रहसँल्लक्ष्मणोऽब्रवीत् ।
सदेवदानवेषु दैत्ययक्षपतत्रिषु ।
समस्तेष्वपि शक्तोऽसौ योद्धुं रामो धनुर्धरः ।
कस्मिँस्तु कर्मणि कृते श्रद्दध्या वालिनो वधम् ।

B D7 (all second time) दुन्दुभेर्विनाशाय (for the post half) —Ñ2 V3 (first time illeg) B D3 repeat l 7-8 after 4 11 20 —(l 7) N1 युद्धदानस्य B1 (first time) दद्युद्दाय (for युद्धदानाय) —(l 8) N1 illeg for the prior half V2 (second time) इद B3 (second time before corr) दातु D1 (first time) दत्त (for दत्तं) Ñ2 V1 B4 D7 (all first time) तत्र (D7 °त्रा) व्याहुः (for तदप्याहुः) Ś1 D12 तव (D12 अत्र L[ed] तत्र) युद्धे समर्थो य (for the prior half) Ś1 स V3 (second time) य D11 om (for यत्) —(l 9) Ñ1 हरिश्रेष्ठो Ñ2 V1 3 B4 D7 महाबाहो B1-3 महाबाहुः (B3 [also sup lin] °बाहो) D3 कपिश्रेष्ठे (for कपिश्रेष्ठो) Ñ V1 3 B D7 कपीश्वर (for हरी°) —Ś1 Ñ1 V1 3 (first time l 12) 3 (illeg) D1-4 11 12 om (hapl) l 10-12 —Ñ1 V1 3 B D7 repeat lines 12 (V3 first time om l 12) -16 after 4 11 23 —(l 12) D1 किष्किन्धा (for किष्किन्धां) V3 समनुप्राप्ते B3 (first time) समुपागम्य (for समुपागम्य) Ñ2 V3 D7 (all second time) शुभां गुहां (by transp) B3 (also sup lin) गुहाश्रये (for गुहां शुभाम्) —(l 13) Ś1 D12 पिबन् V3 (second time) स्वरन् (for चरन्) N2 V1 3 B D1 (all first time) मधूनि च (for मधु सर्वं) V2 (first time) विनाशय D1 (second time) विनाशयन् (for विनाशय) —(l 14) V1 B4 (first time) °त्वेशं D1 °तृष्णा (for युद्धतृष्णा) N1 (first time) समुद्रतृष्णा कुपितः (for the prior half) Ś1 N1 D1-4 11,12 स युद्धतृष्णा (D3 4 °ष्णां) कुपितो (N1 °तस्य [hypm]) त्वं ते नाशयिष्यति —(l 15) Ś1 त्वरं D12 नत्र (for नाशु) Ś1 V3 V3 B (both times) 3 3 D1 (N2 V3 D3 3 D7 first time) समासाद्य (for तमा°) Ś1 Ñ1 D1-4 11 12 इह (Ś1 इम Ñ1 नेह D12 न हि) विमोक्ष्यसे Ñ2 V3 3 B1 3 (all second time) 3 (first time) D7 (both times) प्रतिगमिष्यामि (for प्रतिगमिष्यति) —(l 16) Ñ2 V1 3 B D7 (all except V3 first time) विनद्य सुमहानादं (B3 °नादां) (for the prior half) —(l 17) V2 ययोद्दिष्टे D3 ययोद्दिष्ट (hypm) (for ययोद्दिष्टं) B3 तु (for second च) Ś1 N1 D1-4 11,12 च (Ś1 D12 तत्र N1 तत्र) चचार च (D12 तु) V1 B3 म (B3 च) महद्रूप (for च चचार च) —(l 18) Ś1 D12 जघानोरसा Ś1 Ñ1 D1 4 11 12 मेदिन्यां (for पृथिव्यां) D 3 4 पकर्षत (for विचकर्ष च) —(l 20) D3 उद्धर्तुम् (for उद्धर्तुम्) V1 damaged from तद्वाली up to नरोत्तम Ñ1 (also) तु Ñ2 B म (for first वा) D1 अहं तद्वाली वा (subm) (for the prior half) V2 शक्तो (for शक्यो) B4 वानरेश्वर (for वा नरोत्तम) Ś1 Ñ1 D1-4,11 12 नान्ये वाह रघूत्तम (Ñ1 सुरोत्तम) (for the post half) —(l 21) D3 सर्वप्राणिभूतां V1 द्वितीयं (for तृतीयं) V2 नोपलक्ष्यते (for °लक्षये) D1 तृतीयो नोपलक्ष्यते (for the post half) —D1 om from l 22 up to 4 8 31[d] (up to ज्या [for sequence cf v l 4 8 25]) —(l 22) D1 12 नये G(ed) युद्धे (for नये) B1-3 [अ]नुत्तमः (for [अ]नुत्तमः) V1 B4 D3,12 मति (for स्थितः) Ś1 N2 D3 4 12 सर्वेनानुत्तमा (D1 °मां) गतिः (D1 °तिं) (for the post half) —(l 23) D2-4 12 त (for तत्) Ś1 त प्रचिन्त्य N1 त विचिन्त्य Ñ2 D7 तत्चिन्त्य B3 3 तत्प्रति चिन्त्य (hypm) D12 न मात्त * (for तत्प्रचिन्तय) Ś1 N1 D3 4 12 वध्येत (for हन्येत) D3 11 वध्येनैकेषुणा (for हन्यैके°) —(l 24) G(ed) कोपितो (for कोपनो) Ś1 V1 D1-4 11 12 अथ कोपयितु नाम (for the prior half) N1 काम सम्यक् D3 7 वाक्समस्य D11 का * मस्य (for कालमस्य) Ś1 D1 12 वाल पश्य ब्रुवाणस्य (D4 नमामहे) (for the post half) —(l 25) Ś1 D1-4 11 12 स हि हिंसे (D2 4 12 °स्या) अ न Ñ1 विहिंसेत्तु च न D3 स हिंस्याद्वानरान् (for हिंस्यादपि हि न) N2 V1 विराग V3 B4 विरा (V2 °*) सीन B1 विरामिन B2 3 D7 विराजित D2 12 समाहित, G(ed) निराकृत (for समाहत) L(ed) वाली शरसमागत (for the post half) —V3 B3 (marg) D3 repeat l 26 after l 33 —(l 26) D3 (second time) एव ब्रुवाण (for तथा ब्रुवन्त) D3 (second time) लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धन (for the post half) —Ś1 V1 D1-4 11 12 om l 27-28 —(l 27) V2 नाग (for नर) —(l 29) N2 V3 D7 हि V1 3 B1 वै (for ऽसौ) V Bs योद्धरामो (V3 °का*) (for योद्धुं रामो) V1 * * वेर (moth eaten) —(l 29) V3,2 स

8

Before Sarga 12 B ins D3 ins lines 14–72 after 246(A)*

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवो रामं दशरथात्मजम्।
ध्यात्वा मुहूर्तं काकुत्स्थमिदं वचनमब्रवीत्।
य एष रावणो नाम सीतां हरति दुर्मतिः।
एष वीर्यवतां वीर्यमादत्ते राक्षसेश्वरः।
देवदानवगन्धर्वयक्षरक्षोमहोरगाः।
मानवाश्चैव राजानो महाबलपराक्रमाः।
त्रैलोक्यविजयार्थाय युधि विक्रम्य निर्जिताः।
पितामहवरोत्सिक्तो गणयन्नेह किंचन।
एवंप्रभावो रक्षः स रावणो युधि दुर्जयः।
नित्यं च वाली समये भ्राता मे वानरेश्वरः।
संध्यामुपासितुं याति समुद्रौ पूर्वपश्चिमौ।
गच्छन्तं चानुगच्छामि नित्यं भ्रातरमग्रजम्।
अन्वेष्टुं पदवीं चास्य न शक्यं गरुडादृते।
तस्मिन्निर्गते पूर्वं समुद्रतटमासतः।
देवकार्यं कर्तुकामो राक्षसोऽभ्यगमत्तदा।
वदन्तं तमालक्ष्य रावणः पुरुषादकः।
जितकाशी दुरात्मा स युद्धं देहीति चाब्रवीत्।
वानरेन्द्रो राक्षसेन्द्रमब्रवीत्तिष्ठ दुर्मते।
मुहूर्तं यास्यसि क्षिप्रं यमस्य सदनं प्रति।
तच्छ्रुत्वा क्रोधरक्ताक्षो दशग्रीवो महाबलः।
कोऽयं देवोऽथ वा यस्य पूजां त्वं कर्तुमिच्छसि।
मामनादृत्य दुर्बुद्धे कृतान्तस्तव निग्रहे।
यदा देवा मया युद्धे सासुरोरगदानवाः।
निर्जिता युधि विक्रम्य सग्रामं त्वं न बुध्यसे।
दुर्बुद्धे अकृतप्राज्ञ वानर त्वं न बुध्यसे।
लोकेश्वरं मां रक्ष वा पौलस्त्यकुलनन्दनम्।
आख्यातो नारदेनासि ततस्त्वं विदितो मम।
तिष्ठ त्वं देहि युद्धं मे ततो द्रक्ष्यसि पूर्वकान्।
तच्छ्रुत्वा वानरेन्द्रस्तु युद्धायैव मनो दधे।
एह्येहि रावण क्रूर वेद्मि त्वां देवकण्टकम्।
युध्यस्व यदि ते शक्तिर्मया सह निशाचर।
द्रष्टा पश्यन्तु निहतं त्वामद्य त्रिदिवौकसः।
स तथोक्तो दशग्रीवो मुष्टिमुद्यम्य वानरम्।
प्रहर्तुकामश्चक्राम दृष्ट्वा वालिनमाहवे।
दशास्यं विंशतिभुजं राक्षसं पर्वतोपमम्।
दीर्घदंष्ट्रं महाकायं विवृतास्यं महाभुजम्।
असंभ्रान्तस्तदा वाली प्रहस्य बलिनां वरम्।
नातिदूरेण देवारिं गृह्य कक्षान्तरेऽकरोत्।
तस्य निष्पीड्यमानस्य भुजान्तरगतस्य ह।
सोच्छ्वासमभवद्वक्त्रं सार्चिज्वालाङ्कुरं महत्।
अविच्छिन्ना ततस्तो हुताहुतिरिवानलः।
बाहुदण्डनिरुद्धस्तु निःश्वासपरमोऽभवत्।
दशशीर्षो महाबाहुः कन्धरान्तरसंवृतः।
वृक्षमूले महाकोपो यथा पाशेन यन्त्रितः।
समाश्रितश्च मे भ्राता दिष्ट्या दिष्टेति चाब्रवीत्।
समाभाष्य परिष्वज्य मामथैकेन पाणिना।
उपस्पृश्य शुचिर्भूत्वा संध्यां तां समुपासत।
स तु संध्यामुपासित्वा वायुमार्गमथोऽपतत्।
यथा भारैरिवासक्तं सज्वालकवलैर्मुखैः।

8

(l 3) B2 स (for य) —(l 8) G (ed) न हि (for नेह) B4 गणयत्येव कंचन (for the post half) —(l 9) B3,4 निर्जेय (for दुर्जय) —(l 10) G (ed) तु (for च) D4 —(l 14) B1,4 तस्यानिर्गते (D4 °ते) —After गते B3 ins in marg तस्मिन्काले चिह्नानरेन्द्र B1 -न्नर्मासति (also marg °यते) D4 -तटमासति (for तटमासत) B1,4 समुद्रं वन शासति (for the post half) D3 गते पूर्वं समुद्रे तु पश्चिम तटमाश्रिते —(l 15) B4 [s]भ्यागमत् D3 [s]भ्यागमत् (for °भ्यगमत्) —(l 16) B4 D3 राक्षस (for रावण) —(l 17) D3 स दुरात्मा (for दुरात्मा स) —(l 18) B विश्रुतैर्मे (for तिष्ठ दुर्मते) —(l 19) B3 (m also) यास्यति G (ed) मुहूर्तं भुक्त्वा संध्यां वाक्यमुवाचिना मया —(l 21) B1,4 महेति (for इत्यपि) —(l 23) B4 च मधुद (for मया युद्ध) B3 सासुरोरगदानवा D3 सासुराः समहोरगा (for the post half) —(l 24) B1–3 संग्रामेष्वपराजिते (B1 °जि) B4 सग्राम चैव युध्यते G (ed) संग्रामे च युध्यन्तं (for the post half) —(l 25) B4 दुर्बुद्धिर् (for °द्धे) B2,3 दुष्कृत प्र(B3 °प्रा)ज्ञ (for अकृत°) B4 वानरस (for वानर) B2,3 युध्यसे (for बुध्यसे) —(l 26) D3 लोकेशं (for लोकेश्वरं) B4 D3 रावण मां (for मां रक्ष वा) D3 पुलस्त्यकुलनन्दन (for the post half) —(l 28) B4 D3 तिष्ठस्व (for तिष्ठ त्वं) B4 D3 पूर्वजान् (for °कान्) —(l 30) B2,3 पश्चिम D3 हन्मि (for वेद्मि) —(l 31) B1 om ते (subm) —(l 33) B4 D3 वालिन (for वानरम्) —(l 34) B2,4 D3 त दृष्ट्वा वालिनमाहवे (for the post half) —(l 36) D3 महाद्रु (for °भुजम्) —(l 37) B1–3 असंभ्रान्त (for °न्तस्त) D3 वर (for वरम्) —(l 38) B4 D3 -र्वेण G (ed) -तीरेण (for -दूरेण) —(l 39) D3 हि G (ed) च (for ह) —(l 40) B1 सोच्छ्वासमभवद् D3 सोच्छ्वासमभवद् —(l 41) B4 D3 अविच्छिन्नोऽनलज्वालो (for the prior half) —(l 43) B4 महानागः; D3 यथा नाग (for महाबाहु) D3 कन्धरा B1 -संवृत B1 -निर्भेद्य D1 -निवृत (for -संवृत) —(l 44) G (ed) महानागो (for °कोपो) —(l 45) B2,3 समाश्रितस्य B4 स ताडितश्च (for समाश्रितश्च) —(l 46) B3 स मामाभाष्य (hypm) D3 स संभाष्य (for समाभाष्य) D3 मथैकेन (for मामथैकेन) —(l 47) B4 समुपासत D3 समुपासित (for समुपासत) —(l 48) B4 मथोऽगमत् D3 मथो° G (ed) मथाविशत् (for मथोऽपतत्) —(l 49) D3 (स)वालके (for (भा)रैर) D3 सज्वालकवलैरिव (for सज्वालकवलैर्)

तुष्टाभवल्लपुच्छस्तु गरुत्मानिव वीर्यवान् ।
मयूरगरुडयद्वच्चन्द्रार्कैरुपलक्षितः ।
तथैवाकाशगो वाली चन्द्रो ग्रहगणैरिव ।
गच्छता वायुवेगेन कालमेघेन संगतः ।
हिमवान्मारुताक्षो वा विन्ध्यो वेति तदाभवत् ।
गिरिकन्दरमूर्धस्थो नगो येन विभाव्यते ।
पूर्वां संध्यामुपासित्वा दक्षिणेन प्रदक्षिणं ।
मध्याह्नापश्चिमे स्थित्वा सोत्तरे पर्युपास्य तत् ।
किष्किन्धामागतः शीघ्रमथ वाली महाबलः ।
उवाच रावणं मुक्त्वा कृतकृत्योऽस्मि साम्प्रतम् ।
आदित्यस्य गतोऽभूत्ते मनो राक्षसपुंगव ।
वरो युद्धं महावीर न ते दृष्टं महाबल ।
साम्प्रतं कृतकृत्योऽस्मि युध्यस्व बलमास्थितः ।
एवमुक्तो दशग्रीवो मुखेन परिशुष्यता ।
कृच्छ्रान्नीडामुखोवाच भुजयन्त्रनिपीडितः ।
वानरेन्द्र महाबाहो बलवीर्यसमन्वित ।
त्रिषु लोकेष्वजय्योऽस्मि सोऽहमद्य त्वया जितः ।
अनुज्ञातो गमिष्यामि त्वया वानरपुंगव ।
सखित्वमभिनन्दस्व गच्छेयं स्वस्तिमागतः ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वाली बलवतां वरः ।
सिद्धार्थो गच्छ रक्षेति किष्किन्धामगमत्ततः ।
एवंप्रभावो वाली स यदि शक्नोषि संयुगे ।
शरेणैकेन तं तूर्णं ततो युध्यामि संयुगे ।
एवमादीनि कर्माणि भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वानर ।

9

After 4 15 73 Ñ2 V3 B D7 ins while Ś1 Ñ1 D1 4 11-12 ins after 4 15

रामो घोरतरः श्यामः साक्षात्काल इवान्तकः ।
तस्यैव च महावीर्यः स्निग्धो नित्यमनुव्रतः ।
यमशक्रसमः शौर्ये भ्राता ख्यातः स लक्ष्मणः ।
तावुभौ सहितौ नित्यं धनुर्हस्तौ महाबलौ ।
नैवाशक्यावितर्क्यौ तौ मनसापि कथंचन ।
अथ सर्वाणि रत्नानि यानि सन्ति गृहे तव ।
राज्यं दारांश्च तदौ यातु राघवाय प्रयच्छतु ।
सार्धं गच्छाव रामेण पुनरावर्तितस्त्वया ।
गुहामिमां परित्यज्य दर्श यान्य प्रजास्महे ।

—(l 50) B4 D3 °लपुच्छस (B4 °च्छ) (for °लपु°) —G (ed) om l 51-52 —(l 51) B4 मयूरेगरुडैर् B4 इव (for यत्) D3 वानरो गरुडचन्द्रार्कैरिव लक्ष्यो —(l 53) D3 गच्छन्विद्युल्लतेनैव (for the prior half) D3 संयुत (for संगत) —(l 54) B4 D3 मारिमा (D3 °मा)त्रो (for °मद्रो) D3 च (for first वा) —D3 om l 55 —(l 57) D3 मध्याह्न (for °ह्ना) B4 पर्युपास्य तद्वत् G (ed) वायुमार्गात् D3 ततो वायुमार्गात् (for the post half) —(l 58) B4 किष्किन्धामगमत् —(l 59) B3 D3 तरसा B4 मुक्त्वा (for मुक्त्वा) —(l 60) B4 तव भूमे D3 तव मयूख (for गतोऽभूत्ते) —(l 64) B4 मुखे भूषा G (ed) मुखेनाथ (for मुख°) D3 कृच्छ्रादुवाच स महाग्रीवो (by pm) (for the prior half) —B3 om l 65 —D3 om l 68 —(l 68) B1 सखित्वमभिनन्दस्व B4 सख्यं चाभिनन्दस्व G (ed) सखित्वमभिनन्दस्व (for the prior half) B4 स्वस्तिमागतः —(l 70) B4 भवतः D3 गच्छेति (for रक्षेति) B4 किष्किन्धामगमत्तदा D3 ततो न तदागमत् (for the post half) —(l 71) B1 D3 यद्यपि (for यदि) —(l 72) B4 D3 तं (for तूर्णं) D3 युध्य च (for युध्यामि) —After l 72 B (?) D3 rest l 146 (B)* and then B alone ins colophon (4 22 50) —D3 om l 73 —(l 73) B1 2 वाली न (for वानर) —After this B repeats l 4-20 of 23* along with 23*(B)* and then B1 2 3 read 23*(D)* (4 11)

Colophon —Sarga name B1-4 वाली वध° (B1 °वध) °ण्डे B4 वालिवधः —Sarga no (Given words or both) B1 22 1 2 10

9

Ś1 Ñ2 V1 D1-4 11-12 om l 1 —(l 1) B4 वीरतर (for घोर°) B1-4 वीर (for श्याम) —V1 reads l 2-5 before l 20 —(l 2) D4 तस्यैव स (for तस्यैव च) D11 महावीर्यौ (for °वीर्यः) —B1 om from स्निग्धो up to शौर्ये in l 3 V2 सिद्धो (for स्निग्धो) D2 3 अनुव्रत (for °व्रतः) D12 स्निग्धो नित्यमनुव्रतो (for the post half) Ś1 D12 तस्यैव तु महाबाहोर्नित्यं पुनरुर्जितः —Ś1 D12 om l 3-4 —(l 3) D1 राम D13 राम (for यम) V1 D2 वीर्ये V2 3 वीर्ये B2 4 D7 वीर्ये (for शौर्ये) V1 यमदण्डेन वै वीर्ये (for the prior half) V2 D12 तस्य च V3 3 भ्राता V3 स्थिति D3 यमस्य (for ख्यातः स) B भ्राता वै लक्ष्मण गुण (for the post half) D12 यमकाशी वीरौ भ्राताै रामलक्ष्मणौ —(l 4) D1 2 3 13 धनुष्मन्तौ (for धनुर्हस्तौ) V1 बाणपाणिश्च (for the post half) —V2 om l 5 10 —(l 5) V2 V3 D7 च (for [न]तु) Ś1 D12 (शिरस्येव न चाऽपि) B D12 न च (V3 न च V2 D7 न च B12 वै D12 वै) मनसापि वै (for the prior half) —V2 om l 6-9 —(l 6) D1 अथ (for अथ) Ś1 D1 2 3 12 13 तव (D3 °वा) नि (for the prior half) Ñ2 V1 2 B1-4 D7 वै (B1-4 [व]तु) नु गृहे B4 गृहे गृहे (for गृहे तव) —(l 7) V2 V3 B1 2 D7 राज्यं दारं (for राज्यं दारान्) V3 वधू (for वधू) D1 (भा)र्या च (for [भ]र्या च) —(l 8) D1 सह D11 सार्धं (for सार्धं) V2 V3 D7 गच्छ V1 गच्छन् B1 2 गच्छन् B2 3 गुरु (for गच्छाव) Ś1 D1 2 3 12 13 पुनरावर्तितस्तया (D1 2 3 12 ° त)या (for the post half) —B1 reads l 6-8 before l 20 —(l 9) Ś1

राम सुग्रीवसहितो यतिष्यति महाभये।
वनागतविधानं च तस्यार्थे प्रविधीयताम्।
सम्भ्रमोऽद्य समुत्पन्नस्तस्माद्देशमिमं त्यज।
समर्थस्त्वमिमं जातु रामेण सहितः पुनः।
असमर्थः पुनः शक्यो नाभियातुं परंतप।
अशक्तः सयुगे स्थातुमग्रहास्ये बलीयसा।
कलत्रधनयुक्तेन दूरापसरणे मतिः।
इदं तु देशं परित्यज्य प्रणिपातेन वा रिपोः।
न वैरं तव रामेण न ते रामोऽपराध्यति।
रक्षणार्थं शरीरस्य गच्छ त्वं तेन सौहृदम्।
तस्यास्तद्वचनं वाली हितमन्यायतिक्षमम्।
तारया सौम्यरूपाया न चकार गुणोत्तरम्।
तथोक्ते वचने तस्याः सोऽन्तरेऽर्थ्यवेदमुत्तरम्।
हरीश सिंहविक्रान्तस्तामुवाच शुचिस्मिताम्।
गुहामिमां परित्यज्य बहुरत्नौघसंकुलाम्।
मुहूर्तं नापयास्यामि राज्यं चापि वनौकसाम्।
नाहं ते मतिवाग्भिश्च क्लीबो नो वा भयार्दितः।
अपराक्रमदुष्टाम्या भविष्यामि परांमुखः।
उत्पाटयतु वा रामो बाहुभ्यां विन्ध्यपर्वतम्।
इमां सर्वां समुद्रान्तां स्वर्तयतु वा महीम्।

D1 4 12 13 एता (for इमा) V3 om B1 3 चान्य (for मान्य) V3 (before corr) ममाभद्, B3 त्वजामद्दे (for मयामहे) Ś1 D12 देशमन्य व्रजस्व च, D1 2 4 13 देशमन्य मगानु मा(D1 वै D13 च) D3 11 देशमन्य भजस्व वा (for the post half) —(l 10) Ś1 D1 4 12 13 य(D3 प)तते (D1 च D4 व) D3 पतिष्यति (for यतिष्यति) D3 11 सुग्रीवो रामसहितो ज्वलिष्यति वै भय —(l 11) Ś1 वनागतो (for वनागत) V1 D1 4 तु D3 तद D13 त (for च) B3 तदर्थे (for तस्यार्थे) V3 सविधीयतां, D4 प्रविधीयते Ñ1 तस्य ते सविधीयता V1 तस्मात्सौम्य विधीयतां D3 13 तस्यार्थेषु विधीयतां(D13 °ते) D3 11 क्षिप्रं तस्य विधीयतां (for the post half) —V1 om l 12–17 —(l 12) Ñ2 संतापाय (for संभ्रमोऽद्य) V3 समुद्भवस (for समुत्पन्नः) Ñ1 om from तस्माद् up to शरीरस्य in l 19 Ñ2 देशम् (for देशम्) V2 देशमिम —(l 13) V2 B1 इमां B3 3 इद (for इम) Ñ2 V1 2 B D7 om from रामेण up to शक्यो in l 14 Ś1 D1-4 11–13 रहित (for सहित) Ś1 पुरा D13 मुन (for पुन) —(l 14) D1 13 असमर्थ (for असमर्थ) Ñ2 V2 3 B D7 अभियान , D1 2 4 अभियातु D3 11 अभियातु D13 चाभियातु (for नाभियातु) D1 पराक्रमे —(l 15) Ś1 D1 2 5 11–13 न शक्य B1 3 अशक्त D3 शक्त (for अशक्त) D3 11 शत्रु (for स्थातुम्) Ś1 D2 4 12 13 अबलेन (for अवहास्यो) —Ñ1 om l 16–19 V3 om 16–17, Ś1 D1 12 om l 16 —(l 16) Ñ2 V3 एव, B2 4 वधु (for धन) D -युक्तस्य D3 13 -युक्तोऽपि (for -युक्तेन) B1 3 D2 कुलस्वयुत्तेन (for the prior half) B3 D1 13 कृत्वा D3 11 कृत्वा (for दूरा) Ñ2 D7 अमरणे, D3 13 [अ]पसरणे (for [अ]पसरणे) V2 D3 11 मति (for मति) Ñ2 V1 2 B D7 om l 17–29 —(l 17) D1 नव D4 त च (for तु) D4 वैरिणे (for वा रिपो) D3 13 त्वया द्य परित्याज्य प्रणिपाते(D13 °त्याज्य) मिवारिणे D3 11 वनमेतत्परित्यज्य यदि प्रणिपाते मित्रमिवा रिपो —(l 18) D3 11 वै (for ते) Ś1 D3 13 [ऽ]पराध्यते (for ऽपराध्यति) —(l 19) D3 गच्छ (with hiatus) (for गच्छ) V3 सख्यं (for सौहृदम्) B1 3 गच्छ संधि —After l 19 V3 B4 ins

मृषैव किं नु तेनोक्त कस्मात्त्वं परिशङ्कसे।
स्थापयिष्यामि राज्ये त्वां निहत्य युधि वालिनम्।

[(l 1) V3 परिमार्जिता (for °मागता) —(l 2) V1 तां (for त्वा) V3 निहत्य ** * *न (for the post half)] —(l 20) Ś1 D3 12 तथोक्ता Ñ1 D3 2 13 तथान्या V2 3 B3 4 तस्मात्तु (for तस्यास्तद्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 श्रुत्वा (for वाली) B4 [आ]पतीक्ष्णे, D3 [आ]यत क्षम (for [आ]यतिक्षमम्) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वाली हितमनुत्तम(D °र) (for the post half) —D13 om l 21–22 —(l 21) Ñ1 मधुरूपाया D1 4 मोक्ष (for सौम्य°) Ñ1 शुभमे V1 D3 11 शुभास D1 बभाष (for चकार) D2 4 गुणोत्तम (for °त्तरम्) Ñ2 V2 3 B D7 त्वां(B3 मां) गुहाकालेनोदिता (for the post half) —Ñ2 V2 3 B1 3 4 D7 om l 22–37 (for this cf 325*) B1 om l 22–33 —(l 22) D1 4 [इ]तु चिन्त्य (for इत्येवम्) Ñ1 तानुवाचेदमेव तद् (for the post half) V3 मुक्तास्तस्य तथा तस्यास्तस्यास्ते वचनाद्यथा D3 तथोक्त वचन श्रुत्वा सोऽभिनन्द्य सुधन, D3 13 स तस्य(D13 तस्यास्तद्) वचनस्यान्ते तारावचनमब्रवीत् —(l 23) Ñ1 V1 D3 स वाली D3 13 हरि स D3 11 तां वाली (for हरीश) V1 हरीश्वर D3 13 [अ]भ्यनिन्दिता(D13 °अद)ता (for शुचिस्मिताम्) D3 11 प्रत्युवाच कपीश्वर (for the post half) —V3 om l 24–25 —(l 25) Ñ1 D3 [अ]पयास्यामि (for [अ]पया°) D13 मुहूर्तं नापि यास्यामि (for the prior half) D3 13 वा (for च) —For l 26–32 cf l 4 10 of 325* —(l 26) Ñ1 अहं त्वम् D1 नाहं त्वम् (for नाहं ते) V3 नाहं त्वमद्युनाभिश्च D3 13 नाहं त्वयापि वाग्भिश्च D3 11 नाहं वाग्भिरभिश्च (for the prior half) Ñ1 om D3 4 11 नीचो (for नो वा) Ñ1 यथाक्लिन्न (for भयार्दित) V1 क्लैब्येनैव भयार्दित D1 नाहं नैव भयार्दित D3 11 क्लीबः नैव भयादतः (D11 °दत) (for the post half) —(l 27) Ñ1 -दुष्टाभ्या V3 युक्तः सन्, D1 -दुष्टस्य D4 -दुष्ट D13 दुष्ट (for -दुष्टाभ्या) D1 अपराक्रमदुष्टश्च (for the prior half) Ñ1 भविष्यामि पराक्रमः (for the post half) D3 11 अपराक्रमसंयुक्त (D3 °ह सन्) करिष्यामि पराक्रमम् —(l 28) D13 उत्पाटयतु (for °यतु) Ś1 मां रामो V1 D3 11 रामो वा (by transp) (for वा रामो) D13 उत्पाटयेत वा राम (for the prior half) Ś1 D1 13 त्वं (for विन्ध्य-) —D3 reads l 29–33 in marg —(l 29) Ś1 V1 D11 मां (for सर्वां) Ñ1 सर्वां च मां सोऽद्य, D3 11 इमां समस्तां, D1 इमां तां समुद्रान्तां (for the prior half) D3 13 स वर्तयतु (for

सचन्द्रताराग्रहनक्षत्रं जगच्चेद् ससागरम् ।
दृष्ट्वाभिसमरस्पर्धी सायकैर्वा रुपान्वित ।
न क्षिप्स्येऽहं तस्मादि सुग्रीवप्रतिसहृताम् ।
शयिष्ये तद्गतो वाहं शाययिष्यामि वाथ तम् ।
तथा तु वाली बलवीर्यदर्पा
दत्तप्रसेकेव यथो पदुक्तम् ।
तत्तारया नाभिननन्द किंचि
न्मोहार्दितो मृत्युबलाभिभूत ।

Colophon

10

After 4 20 1, Ś1 Ñ V B D1 2 4 5 11–13 ins , D3 ins l 1–3 6–8 and 10 only after 4 20 1

शरीरे न व्रणं कांचिदात्मन समवैक्षत ।
विनिक्षिपेय चात्मान प्रगृह्य सुशुभा भुजौ ।
हा हतास्मीति विक्रुश्य पपात धरणीतले ।
व्यवर्तत च सा भूमौ लुब्धेनेव हता मृगी ।
परिग्रहश्च यश्चास्य वालिनोऽप्यन्यदा स्त्रिय ।
कुरर्य इव वानया विनिष्पेतुर्गुहामुखात् ।
विशोकस्त्यो महानादान्यावांस्ताश्च परिग्रह ।
ताश्चाप्यतीव शोकार्तास्तारो तु स्वामिसवृताम् ।
रुदतीमार्तरूपा ता तु कोपहतचेतनाम् ।
मार्तामाश्वासयन्ति स्म धानय शोकलालसा ।
सर्वा कृच्छ्रगता स्माय सर्वा एव स्म पीडिता ।
सर्वासा व्यसन कृच्छ्रमिदमस्माकमागतम् ।

सचर्येयु । —(l 30) V1 D1 11 -गगन D4 -सगुण (for -गहन) D3 सचन्द्रतार गगन (for the prior half) D3 13 राग चेद D3 11 जगत्तद् (for °च्चेद्) V1 चराचर (for ससागरम्) —(l 31) V1 विशारद्य V3 सायकैर्मैमेदिमि (for the post half) —(l 32) Ñ1 *वेय हि D1 हि व्ययेद (for क्षिप्स्येऽह) Ś1 Ñ1 D13 च (for हि) V1 न व्यवधाम्यह वीरान् D3 11 न हि(D11 च) व्यमेह(D13 °य)मेतसात् (for the prior half) D1-3 11 -सहितात् (for -संहृतात्) —(l 33) D1 शायितोस (for °ष्ये) V1 अह वाली हतो भूवा, D3 11 अह वा निहत शेष्ये(D3 °ष्ये) (for the prior half) V1 D3,11 त वा(V1 हत) नेष्यामि सयुगे, D13 शाययिष्यामि चाथ त (for the post half) —(l 34) V1 B3 D3 11 स (for तु) D4 तथोरु- (for तथा तु) V1 -तपधैर्य°द् B3 -दर्पौयवि D3 -र्य वीर्य°द् D11 -दर्पवीर्येवान् (for -वीर्यदर्पाद्) —(l 35) Ñ1 वर D4 वन्य (for बल) D3 13 दुरुक्त (for यदुक्तम्) V1 D3 11 वै(V1 च)प्रमत्तो वचन यदुक्त(V1 उवाच) B3 श्रुत न धैर्येऽवचन ध्रुव श्रु —(l 36) D13 स (for तत्) V1 B3 न तारयोक्त वचन न(B3 न)कार्यदि —(l 37) Ñ1 D1 2 13 मोहा न्वितो (for °र्दितो) V1 B3 D3 11 मोहान्वितो मृत्युपथानुगामी —*After l 37* V1 B3 *ins*

तथा तु तारां करुणां तपस्विनीं
हितैषिणीं रोरुदता स वानर ।
निर्भर्त्स्य कामं बहुवालदर्भो
रुषान्वितो वाक्यमुवाच चेदम् ।

[(l 2) B3 रुन्तीं (for रोरुन्तीं)]

Colophon —*Sarga name* Ś1 D1–4 11–13 तारावाक्य, Ñ1 वालिवाक्य —*Sarga no* Ś1 Ñ1 D1 4 12 om D1 10 D3 16 D11 12, D13 13

10

(l 1) V3 समवेक्षयत् (for समवैक्षत) D3 11 आत्मानं वालि (D3 °लि)निरीक्ष (for the post half) —D4 om l 2 —(l 2) Ś1 D1 2 13 विनिक्षिप्तौ D12 विनिक्षिप्य, D13 विनिक्षिप्य (for विनिक्षिपेय) Ñ1 निक्षिप्य चात्मनात्मानं (for the prior half) Ś1 B1 सभुजा Ñ1 विपुलौ Ñ2 V1 2 D7 स्वभुजौ D2,13 भुजा D4 प्रभुजौ D11 रुचिरौ (for सुभुजा) Ñ2 D7 उभौ V3 भुवि (for भुजौ) B4 प्रतिगृह्य भुजावुभौ (for the post half) —After l 2 Ñ1 ins

दृष्ट्वा पतितं भूमौ तारा भुवि रुरोद ह ।

—Thereafter Ñ1 cont while Ś1 D1–3 11 13 ins

हा हतास्मीति रुदती हा हतास्मीति वादिनी ।

[Ś1 D13 हा हतास्मि रुदती सा (for the prior half) Ś1 D13 चाक्रन्द्य D12 वादिनी (for वाशती) Ñ1 ******]

—(l 3) D1 न क्रुश्य D3 13 विक्रम्य (for विक्रुश्य) Ś1 Ñ1 D1–4 11 13 निपपात महीतले (for the post half) —Ś1 Ñ1 D1 2 12–13 om l 4–5 —(l 4) V3 अव्यवर्त B4 व्यावर्तत (for व्यवर्तत) —(l 5) V1 D1–3 [5]प्यतर (V2 B1 °रात्)स्त्रिय V3 [सो:ऽ]न्तपुरे स्त्रिय —Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 transp l 6 and l 7 —(l 6) B1–3 ता नार्यो (for वानर्यो) D3 11 वपजग्मुर्भृशातुरा (for the post half) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 13 वानर्ये उपायवनि कुरर्य इव दु खिता —(l 7) D3 विक्रोशन्ति (for °न्त्यो) D11 महानाद (for °दान्) Ś1 D4 13 ताश्च वालिपरिग्रहा, D2 वालस्य वालिपरिग्रहे D3 13 त(D13 स)तो वालिपरिग्रहा, D3 11 वालत्वस्तरपरिग्रहे (for the post half) —(l 8) V3 दु खार्ताम्, B3 शोकार्ता (for °र्तास्) D3 11 तां(D3 ता)श्चापि तीव्रशोकार्तास् (for the prior half) V1 3 B4 दु खार्ते, D1 2 शोकार्ता (for दु खार्ता) D3,11 [अ]भिसंवृता (for °वृताम्) —After l 9 Ś1 D1 2 4 12,13 ins

तारां च तीव्रशोकार्ता ताश्च दु खाभिसंवृता ।

[D1 13 -संवृता (for °वृता)]

while Ñ1 ins.

तो तारां तीव्रदु खार्तां ताश्च शोकाभिसंवृता ।

—Ś1 Ñ1 D1 2 4 11–13 om l 9 —(l 9) B1 2 रुदतीम् (for रुद°) —(l 10) B3 वासयन् (for आर्ताम्) Ś1 Ñ1 D1–4,11–13 शोकर(D13 °द)भितार(D3 °रा),—(l 11) V3 दु खगता (for कृच्छ्र°) Ś1 D4 13 कार्य , B1 2 स्मार्ता , D1 एताश्च D3 13 स्म (for स्मार्ता) Ś1 B1 D4 13

रामबाणविमुक्तेन महावेगेन पत्रिणा।
हता सैकेषुणा सर्वा शाखामृगपतौ हते।
कृता स्म विधवा सर्वा सद्यश्च निहता सखम्।
सर्वास्मा न सुखे शीर्णं हतेऽस्मिन्हरिपुंगवे।

11

Although the passages Nos. 11 and 11* are nearly similar as they are occurring in different sequences as whole and in parts for the convenience of the readers they are shown separately

After 4 20 13 Ñ2 V2 B1-3 D1 ins ; 1 1* V1-3 B2-4 ins after Sarga 20

तारां वचनमाकर्ण्य भाषन्ती साश्रुलोचना।
पतन्ती पादयोस्तूर्णं तारा वचनमब्रवीत्।
अनेन वानरेन्द्रेण विमुक्तो युद्धशालिना।
त्वया विहीना दुःखार्ता निरपेक्षास्मि जीविते।
भवता विप्रयुक्तायाः दुर्लभं मम जीवितम्।
खादन्तु मम मांसानि गृध्रा अमृत्कृतावसा।
ये चान्ये शिशितादाश्च मृगपक्षिगणा भुवि।
विनुक्रोशयुक्तानि कामं वहन्ति मां यथा।
खजन्ती दयितं पुत्रमङ्गदं प्रियदर्शनम्।
न पुत्रो न पिता तत्र नवेयत्र स्त्रिया पतिः।
न चैतन्न्यव्यर्थन्ति मायया प्राकृता स्त्रियः।
न ह्यात्मपितृे शक्य सुतोऽस्य निहते त्वयि।
अप्रियो वा प्रियो वापि यथा भर्ता सदा स्त्रियाः।
हितार्थं विप्रियं शक्तो मातु कुप्यति च सुतः।
कद्रूया तु स्त्रिया शक्तो भर्ता नैव हि कुप्यति।
अनुवर्तितुमिच्छन्ति मातरं सतत सुताः।
मात्रर्थं न तथा पुत्रो दारार्थं वै यथा पतिः।
पुत्रहस्ताच्च का नारी सावयुक्ता मनस्विनी।
भोक्तुमुत्सहत पिण्डं वैधव्यमलङ्कृता।
जीवितं हि निहास्यामि विमुक्तसुतसधना।
श्रेया प्राणपरित्यागस्तत्र चैव गति सह।
एष मे रोचते मार्गस्त्यक्त्वाहं जीवितं प्रियम्।
भर्तारमनुगच्छेय प्रयातं स्वर्गमक्षयम्।
एवं तु रुदती तारा वाष्पगद्गदभाषिणी।
शरीराद्भूषणं सर्वमलङ्कारावतारयत्।
सा विभूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शर्वरी।
अश्रुसंरुद्धनयना सोपरागेव रोहिणी।
क्रोशन्ती हावपुत्रेति भर्तृवैधव्यकातरा।
पपात सहसा भूमौ दिग्धेव करिणी भयातुरा।

पत्र सुपीडिता N1 V B2 D1 पतस्य° B1 पतस्य° (for पत्र स्म पीडिता) —N2 om (hapl) l 12–15 —(l 12) Ś1 N1 D 2,4,11–13 तीक्ष्ण B1 कृत्स्नात् (for कृत्स्नम्) Ś1 N1 D1,4,5,10,11 आयान्त सु(D1 सु) दुस्तरे (for the post half) —(l 13) V1 विनिर्मुक्त D1 विमुक्त (for विमुक्तेन) Ś1 N1 D1,4,5,10,11 रामबाणसुयुक्त (N1 °सु)तेन (for the prior half) Ś1 D2,4,10 महाबाणेन (for °वेगेन) D3 रामबाणेन वज्रिणा (for the post half) —(l 14) V1 कृता कृतवती सुरे (for the post half) —V1 om B2 reads in marg l 15–16 —(l 15) Ś1 Ñ1 D1,4,11 स्मो (for स्म) D2,3 सर्वा स्मो विधवा हयं (for the prior half) B1 स्म (for च) B1 D1 सुखा (for सखम्) V1 D1,3,11 सर्वा विनिहता सम (for the post half) —(l 16) Ñ2 D1 शीर्णे (for शीर्णं)

11

Ñ1 V2 B1,3 D1 om l 1–3 —(l 1) V2 बाष्पं (for भाषन्ती) B2-4 स्तं निरूसन्ती रुदन्ती बाष्पगद्गदभाषिणी —(l 2) B1,4 भर्तुस् (for तूर्णं) B1 सत्वरम् (for वचनम्) —After l 4 V1-3 ins

नोत्सहेयं विना भर्त्रा त्वत्तो स्थातुं जीवनम्।

[V1-3 त्वत् (for भवि) V1 जीवितुं]

—After l 4 B2-4 ins l 4–6 of 436* and the lines of 4 20 8 13 (including star passages) with variants mostly as in B and then repeat l 4 as above —(l 6) V2-3 ममांसुमांसाणि B2-4 -सावमर्दुषा —(l 7) V1 [अ]पि (for [अ]पे) V2 अपत्य पत्नी मृता (for the post half) —B1 om (hapl ?) l 12–13 V2 om l 12 —(l 12) V1-3 पानालमिति (for आ°) D1 पुत्र (for पत्र) Ñ1 D1 विभूते (for विहते) V1-3 सु(V1 स्व)तोऽस्य(V2 °स्य)वधुः स्त्रिय B1 D1 पुत्रोऽस्य विभूते त्वयि B2 पुत्रो येन धृत स्त्रियः (for the post half) —(l 13) V2 तथा (for सदा) N2 D1 अप्रियोऽपि प्रियो भर्ता प्रभु स्त्री च प्रियाप्रिया —After l 13 Ñ1 D1 ins

अप्रिया वा प्रिया वापि पतिव स्त्री पतिव्रता।

—(l 14) N2 विप्रिय … (illeg) V1-3 विप्रियं ह्यस्य B2-4 D1 विप्रियं पुत्रा (for विप्रियं शक्तो) —(l 15) Ñ1 V1-3 [अ]पि (for तु) V1 B2 [अ]पि (for first हि) Ñ1 तु V2 B1 तु (for second हि) V1-3 भर्ता कुप्यति नैव तु (for the post half) —(l 17) V2 सर्वे B2-4 त्राव (for °णे) N2 D1 वा (for वै) —(l 18) B1-3 तु (for च) —(l 19) B1 पिण्ड (for पिण्ड°) V1-3 B2-4 वैधव्यमन (for °मल) —(l 20) B1 विमुक्त (for विमुक्त°) V1-3 स्त्रियः स्वे विमुक्तां रिक्तां न्यासमयात् —(l 21) V1 मया (for सह) V1-3 स्व च (for सह) —(l 22) D1 न वै (for एष) B2-4 गतिम् (for मार्ग) V1 त्यक्त्वा जीवितमप्रियं (for the post half) —(l 23) B2-4 प्रयातुं (for प्रयात) —(l 25) V1 नतिमूषण B1 नरिभूषणं (for °रादभूषणं) B2 भास्कर° (for भास्करं) Ñ2 D1 सा वरोमना V1 स्व … V1 सम्भाषिणी (for भाषण(°ण)) —(l 26) V1 सापि (for सा वि) —(l 27) B1-4 अश्रुनेत्रा (for अश्रुसंरु) —(l 28) D1 भर्तुः (for भर्तृ) Ñ2 V1 B2-4 D1 -धीना, V1 -न्ते

अनेन त्रिदिनः भर्तुं श्लाघनीयतरः सदा ।
शान्तिविकुलकातस्य वने यन्येन जीवत ।
अनुरूपं न रामस्य निर्वैर वालिनो वधम् ।
श्रद्दन्ति महात्मानो न नारीषु न वानरे ।
धर्मिणो मन्दभाग्यापादतव्रातस्य विस्मृतम् ।
सात्यर्थं परितप्येऽहं पश्यपापाहतो भयन् ।
इम व्याहत दृष्ट्वा मनो मे परितप्यते ।
अस्थाने वालिन हत्या पुण्यभाने परेषु च ।
कपीनां प्रवर कस्मात्र धार्ष्ट्यं विनियोजित ।
पश्चात्तेऽसिना भग्न त्वया पुनर्गतं महत् ।
पश्चात्तस्य निरास इवात्तया राम कृतं त्वया ।
यदि वानरराज्यं च मन्यस कार्यमात्मन ।
वालिना न कृत कस्मादलिना वाहुशालिना ।
मृतस्यापि हि मे भर्तु स्वर्गं पथ विनिश्यत ।
मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुत ।
अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न पूजयेत् ।

पापिष्ठेन प्रियेणाद्य सुहृदेन विनाकृता ।
हे त्रैदशि सुरै सीता यदि न यदि तेहिता ।
गत महात्मना वाली प्रविवेश यमेषु राम ।
बाहुभ्यां येन सुग्रीव समुद्धृतः पुनो जित ।
साऽद्य रामशराक्रान्तस्त्वाद्विणो जीवितं हरि ।
त्वां राम शर्तुं नक्ताभि पतिरामगुणाश्रयात् ।
पतिवाक्यं तु वैदेह्यां न साधनपराङ्मिते ।
प्रविवेशैव कान्त त्वया धीर्यसलाद्ग ।
न सीता मम शाश्वेन चिर त्वयि निवत्स्यति ।
आगमत धीपमर्दस्य पतिमग्नगुण पती ।
वाल्पमाता त्वया सीता पुनर्धारयति मेदिनीम् ।
विरुध्येव मया यासा पुना रामाश्रितं वच ।
समीपवर्षं हृतं पुत्रस्विरं वचनमपर्धाम् ।
मितर्दद्वं हि राम तु न मिथ हि रक्षितुम् ।
मित्राद्वापहितं वैरं मृत्युमेव विद्यूम्यति ।
अनुधावातुकस्यैषा तारा तापवर्षिनी ।

—(l 55) D₃ रि (for न) D₅ निर्वैर, D₆ न वैर (for निर्वैर) D₁,₃ वधा D₁₁ वध (for वधम्) —(l 56) Ñ₁ नर्ह्यु (for न नारीषु) D₃ om second न (subm) D₅ धीरै (for वानरे) D₁₁ नारीषु वानरेषु (for the post half) —(l 57) Ñ₁ D₁₁ तत D₃ तु (for तद्) D₃ रामेष (for रामस्य) —(l 58) Ñ₁ D₁,₁₁ इतो वधे परोक्षत (D₁₃ °दृतो) (for the post half) D₁₃ दृश्य परितप्येऽहं दृष्ट्वा पत्रशस्य —(l 59) D₃ व्याहत (for व्याहते) —(l 60) D₃ अस्थाने D₁₁ स्थाने च (for अस्थाने) D₁₃ पुण्य °ने (for °के) D₁,₁₁ (for च) Ñ₁ D₁₁ तत्पत्ने किं न राम (for the post half) —After l 60 D₁₋₁₃ ins.

न हीदम्पि धार्मस्य युक्ता कर्म विगर्हितम् ।

[D₃ युक्त (for युक्ता) L(ed) जुगुप्सितं (for विगर्हि°)] —Ñ₁ D₁,₁₁ read l 61 after l 64 L(ed) repeats l 61 after l 69 —(l 61) Ñ₁ om D₅ धर्मं (for कर्मेत्) D₁₃ सहायप्र (for कस्मात्र) L(ed second time) स वाली न विवेदिस (for the post half) —(l 62) D₃ प्रभुना D₁₁ निपुण (for असिना) D₁₃ पुनः (for पुन) —Ñ₁ D₁,₁₁ om l 63 —(l 63) D₃ illeg up to तदा D₁₃ निपुण (for निरास) —(l 64) Ñ₁ Ñ₁ मुख्य D₁₁ अपर्द (for मन्यस) D₃ तु D₁₃ रं (for च) —Ñ₁ D₁,₁₁ om l 65 —(l 65) L(ed) हीन मह (for बालिना न) —Ñ₁ D₁,₁₁ read l 66–69 (D₁₁ om l 68 69) after l 49 —(l 66) D₁₃ [स्] (for हि) Ñ₁ illeg for स्वर्ग D₁,₁₁ पथ (for पथ) —(l 67) D₃ illeg for the prior half Ñ₁ illeg for the post half —D₁ om 68–69 —(l 68) Ñ₁ illeg from ददाति up to स D₃ ददाति, D₃ तु द° (for हि द°) —(l 69) Ñ₁ illeg up to गुणहि° D₁₃ गुणहि° D₃ वितरम (for गुणहि°) —(l 70) D₃ प्रियेणाद्य, स्मृत (for the prior half) Ñ₁ महिता (for मदि°) D₁,₁₁ दृष्टे (D₁ यदि) त्विष्टा (for the post half) —(l 71) D₁,₁₁ [स]न्नेन (D₁ °न्) D₁₃ [स]वेश (for यमेषु राम) Ñ₁ न विशेष [illegible] (for the post half) —(l 72) D₁ नर (for येन) Ñ₁ D₁ रत (for जित) —(l 73) Ñ₁ D₁ [illegible] Ñ₁ illeg for त्वाद्विणो D₁₁ [illegible] D₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for जीवित हरि) —(l 74) Ñ₁ इतो D₁ om (for तु) D₁ [illegible] (for [illegible]) D₁₁ [illegible] (for the prior half) Ñ₁ [illegible] Ñ₁ D₁₁ [illegible] (for the post half) —(l 75) D₁ तु (for तु) —After l 75 D₁ ins, D₁ ins after l 77

[illegible]
[illegible]

[(l 1) D₁ [illegible] —(l 2) D₁ [illegible] (for the post half)]

—(l 76) Ñ₁ Ñ₁ [illegible] D₁ तु (for [illegible]) D₁₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for [illegible]) —(l 77) Ñ₁ Ñ₁ D₁₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ D₁₁ [illegible] Ñ₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for the post half) —(l 78) D₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for [illegible]) D₁₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ D₁₁ [illegible] (for [illegible]) D₁₁ [illegible] (for [illegible]) —(l 79) D₁₁ [illegible] (for [illegible]) —(l 80) D₁₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ D₁ [illegible] D₁₁ [illegible] Ñ₁ D₁₁ [illegible] (for [illegible]) —(l 81) Ñ₁ D₁ [illegible] D₁₁ [illegible] (for the prior half) —(l 82) D₁₁ [illegible] (for [illegible]) Ñ₁ [illegible] D₁ [illegible] (for the post half) —(l 83)

श्रेयः प्राणपरित्यागं भर्तृहीनाय रोचये।
एषा मे रुचिता बुद्धिर्यत्त्यक्त्वा जीवितं प्रियम्।
भर्तारमनुगच्छेयं प्रयाते मार्गमव्ययम्।
सा त्वेवं सुदती तारा बाष्पगद्गदभाषिणी।
शरीरादप्यगान्येव ममन्थाद्दकदारयत्।
सा तु भूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शार्वरी।
सुमुखी बाष्पदग्धाक्षी सोपरागेव रोहिणी।
हर्षगुर्वति शोकार्ता बाष्पगद्गदया गिरा।
निपपात च सा भूमौ खादिवोल्का गतिःस्वना।
सा विवर्णमुखी दीना कदलीव महीतले।
पांसुरूषितसर्वाङ्गी रुदती परिवेष्टिते।
धारयन्ती तदश्रूणि सर्वतस्तमपश्यती।
सुग्रीवं भ्रातरं भर्तुस्त्वार्थानमुपस्थितम्।
सा समुद्दिश्य सुग्रीवं समुत्थायाश्रुलम्ब च।
उवाच वाक्यं वाक्यज्ञा तदा सा पदमक्षरम्।
साधु मामपि सुग्रीव परित्याजय जीवितम्।
लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवितं स्त्रियाः।
दुर्गताहं प्रिया काले वालिने समभिप्लुता।
विना सख्यं हि नारीणां लोके पतिवधो वधः।
एवमुक्तः स सुग्रीवो वचनं तारया तदा।
विनिघाय शिरो हस्तौ द्विधा च समभिप्लुतः।
बहुधा पतनयनो मोहं प्रत्यपद्यत।
तां तथा परिरुप्यन्ती तारां शोकसमाकुलाम्।
वानरौ विविधैर्वाक्यैर्हेतुमिश्चान्वदर्शयत्।
तासां वचनमाज्ञाय सर्वासां मंगलं हितम्।
भूयः शोकसमाक्रान्ता रिपुमुपचक्रमे।
दुःखेन महता युक्ता भयेन च शुभानना।
भर्तारमुपगृह्णन्ती तारा शोकातुराकुला।
अङ्गदप्रतिरूपाश्च पुत्राश्च शतमेकतः।
एकतश्च भवेद्भर्ता न तु भर्तृसमः सुहृत्।
प्राणांश्च धारयिष्यामि त्यक्त्वाप्यथ कलेवरम्।
ममाप्येकस्य मरणे यथाद्रदि भविष्यति।

14

After 4 23 D5 8 10 S ins D7 ins l 1 4 and l 47 50 only after 4 23

रामाश्रु वेगेन दुरासदेन
स्वभिप्लुतां शोकमहार्णवेन।
पश्यंस्तदा वाष्पतुलक्तपस्वी
भ्रातुर्वधेनाप्रतिमेन तेपे।
स बाष्पपूर्णेन मुखेन वीक्ष्य
क्षणेन निर्विण्णमना मनस्वी।
जगाम रामस्य शनैः समीपं
भृत्यैर्वृतः संपरिदूयमानः।
स तं समासाद्य गृहीतचाप
मुदात्तमाशीविषतुल्यबाणम्।
यशस्विनं लक्षणलक्षिताङ्ग
मवस्थितं राघवमित्युवाच।
यथाप्रतिज्ञातमिदं नरेन्द्र
कृतं त्वया दृष्टफलं च कर्म।
ममाद्य भोगेषु नरेन्द्रपुत्र
मनो निवृत्तं सह जीवितेन।
अस्यां महिष्यां तु भृशं रुदन्त्यां
पुरे च विक्रोशति दुःखतप्ते।
हतेऽग्रजे संशयितेऽङ्गदे च
न राम राज्ये रमते मनो मे।
क्रोधादमर्षादतिविप्रधर्षा
द्भ्रातुर्वधो मेऽनुमतः पुरस्तात्।
हते त्विदानीं हरियूथपेऽस्मि
न्सुतीक्ष्णमिक्ष्वाकुकुमार तप्स्ये।
श्रेयोऽद्य मन्ये मम शैलमुख्ये
तस्मिन्निवासश्चिरमृश्यमूके।
यथा तथा वर्तयतः स्ववृत्त्या
नेमं निहत्य त्रिदिवस्य लाभः।
न त्वां जिघांसामि चरेति यन्मा
मयं महात्मा मतिमानुवाच।
तस्यैव तद्राम वचोऽनुरूप
मिदं पुनः कर्म च मेऽनुरूपम्।
भ्राता कथं नाम महागुणस्य
भ्रातुर्वधं राघव रोचयेत।
राज्यस्य दुःखस्य च वीर सारं
विचिन्तयन्कामपुरस्कृतः सन्।
वधो हि मे मतो नासीत्स्वमाहात्म्याव्यतिक्रमात्।
ममासीद्बुद्धिदौरात्म्यात्प्राणहारी व्यतिक्रमः।
द्रुमशाखावभग्नोऽहं मुहूर्तं परिनिष्टनन्।
सान्त्वयित्वा त्वनेनोक्तो न पुनः कर्तुमर्हसि।

14

M1 begins with श्रीरामाय नम —(l 1) D6 T2 G M3 स्वङ्, D6 T1 3 M3 Cg चाश्रु M1 Ck अश्रु Ct as above (for श्राश्रु) M3 दुरावेश (for °सदेन) —(l 2) D7 D6 G1 हि T1 G2 M1 तु Cg k च (for तु) D7 [अ]भिप्लुता (for °प्लुतां) —(l 5) D5 8-10 पश्यन् (for वीक्ष्य) —(l 6) D5 निर्विण्ण** —(l 8) D5 स प्रति, T2 सपरि (for संपरि) —(l 10) D5 तत्र तम् G2 वपादाम् (for उदात्तम्) —(l 11) D6 8 M3 लक्ष्मण Cg k t as above (for लक्षण) —(l 15) D8-10 सुतो (for पुत्र) —(l 16) D5 8 10 Ch t हत Cg as above (for सह) —(l 17) D6 तस्यां G1 हि G2 च (for तु) D6 रुन्त्यां —(l 18) D6 T G2 M1 पुरे Cg t as above (for पुरे) —(l 19) D5 8-10 नृपे D8-10 Ch t [S]पि (for च) —(l 20) M3 सुरते (for रमते) —(l 21) (for ऽग्रजे) —(l 23) G2 पुनते (for T2 om (hapl) दतिविप्रधर्षा —(l 23) G2 T1 G1 2 M1 2 Ct सुतीक्ष्णम् -यूथपे) —(l 24) D5 8 10 T1 G1 2 M1 2 Ct सुतीक्ष्णम् (for °क्ष्णम्) D5 8 10 Ct -नर प्र (for -कुमार) D6 तप्ये G1 M3 तेपे (for तप्स्ये) —(l 26) D5 8-10 हि (for नि) D5 8 10 Cg कण्यमूके —(l 27) M3 हि (for स्व) —(l 29) D6 T G M1 त्वा Cg k t as above (for त्वां) —(l 32) D6 om हि D5 8 10 M1 Ch t वर (for पुन) M1 वधो (for च मे) —(l 34) M1 (after corr pr m as above) मर्ने (for वधे) D5 8-10 M3 राम हि Ct as above (for राघव) —(l 35) M3 पार (for सार) —(l 36) D5 6 T G M2 3 Cr m g न (for वि) D6 T2 राम (for काम) D6 पुरस्कृत M1 पुरःसर (for °स्कृत) D5 10 Ct [S]पि (for सन्) ❀ Cv अचिन्तयन्। किं राज्य बलवत् उत भ्रातृवियोगदुःखं बलवत् इत्यचिन्तयमित्यर्थः। Cr न चिन्तयन्। भ्रातृ वधप्राप्तराज्यस्य दुःखस्य च सारमुत्कर्ष न चिन्तयन् अचिन्तयन्। Cm न चिन्तयन् प्राप्तुवधप्राप्तस्य राज्यस्य भ्रातृवधजनितदुःखस्य चोत्कर्षं न चिन्तयन् उभयोस्तारतम्यं न चिन्तयन्नित्यर्थः। Cg न चिन्तयन्। उभयोस्तारतम्यमचिन्तयन्नित्यर्थः Ch विचिन्तयन्निति पाठः। विगणय्य विचारयन्नित्यर्थः। Ct विचिन्तयन्विचारयन् ❀ —(l 37) D5 [S]स्य (for हि) D6 मते T2 महान् (for मतो) D6 स्वमाहात्म्य (for स्वमाहात्म्य) Ch t -व्यतिक्रमात् ❀ Cv r स्वमाहात्म्या व्यतिक्रमात् वालिनो निजमाहात्म्यापरित्यागात्। Cm स्वमाहात्म्या व्यतिक्रमात् स्वमाहात्म्यानुल्लङ्घनात्। Cg स्वमाहात्म्यस्य स्वमहत्त्वस्य अव्यतिक्रमात्। अनतिक्रमणात्। Ch स्वमाहात्म्यस्याव्यतिक्रमात्। अनुचितकृत्यरोपरत (°रत ?)प्रसङ्गाभावादित्यर्थः। Ct स्वमाहात्म्य व्यतिक्रमात्ननुचितमेकार्यं वालिस्ववश प्रमत्तमयात् ❀ —(l 38) G1 2 -माहात्म्यात् M1 शोकादि M3 [प्र]माणा° (for °हात्म्यात्) D5 G1 2 हारि, Cm -हानि Cg k t as above (for हारी) —(l 39) D5 निभग्नो (for [अ]व°) D6 मुहूर्ते (for °र्तं) D5 T2 निष्टनन् T2 निस्तनन् M3 -नि ध * (lacuna) (for निष्टनन्) —(l 40) M1 अर्हसि (for °सि) ❀ Cr अनुमतोऽसीत्यनेनैवमिति द्रष्टव्यम्। Cm कर्तुमर्हसीत्यनन्तरं वालिना उक्त इति संबन्धः। Cg न पुनः कर्तुमर्हसि युद्धमिति शेषः। अनन्तर उक्त इति संबन्धः। Ct पुनरेवं कुर्वेण कर्तुं नार्हसीत्युक्त ❀ —(l 42)

क्रोशन्ती न्यपतद्भूमौ पतिशोकपरिप्लुता ।
ततो मोहगतस्याङ्के दीर्घमारोप्य वालिनः ।
सुग्रीव बहु बाष्पं मा शोकमाकुरु शिवा ।
तस्याः रुदितशब्देन वाली मोहगतोऽपि सन् ।
शनैरुन्मीलयामास नयने हरिसत्तम ।
अपश्यद्रुदतीं तारामङ्गदं दीनमानसम् ।

Colophon

13

After 4.22.16 Ś1 Ñ V B D ins.

इत्येवमुक्त्वा सुग्रीवं रामं प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
भ्रातरं निरमा वाली पुत्रं प्रति महायशाः ।
नास्ति तृप्तिरियं कृपणो न मे राघव ।
महात्मन् व्यसने प्राप्तो दीनं कृपणवत्सल ।
पुत्रं त्वत्कृपया राम सम्भूत सर्वकामद ।
मद्वत् कृपणो राम भविष्यति गते मयि ।
एतावदेव शोचामि पर्यन्ते रिपुमर्दन ।
न दृष्टपूर्वमहं पुत्र पापकर्मा हितं यथा ।
दानेन चाहमस्यापि पुत्रस्य शुभात्मज ।
अविद्रुतो मरिष्यामि त्वया राम रणे हत ।
त्वं गतिः सर्वभूतानां शरणं च परंतप ।
प्रतिगृह्णीष्व मे पुत्रमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
छिन्नमर्मा पराभूतः प्राप्तोऽस्मि शरपीडितः ।
जीवितं त्यक्तुमिच्छामि प्राणाः सन्त्यजन्ति माम् ।
इयमैन्द्री शुभा माला काञ्चनी शतपुष्करा ।
दत्ता मम महेन्द्रेण प्रीतेन पुरुषर्षभ ।
इमामैन्द्रीं शुभां मालां लक्ष्मण प्रतिपद्यताम् ।
स्वयं वा त्वं महाबाहो सुग्रीवाय प्रयच्छ वा ।
तमर्पयित्वा रामो तु तां वालिने प्रभुः ।
गच्छ लोकान्महेन्द्रस्य त्यक्त्वा प्राणाननुत्तमान् ।

14

After 4.23 D4.8-10 S ins. D7 ins. ll. 1-4 and ll. 47-50 only after 4.23.

तामाशु वेगेन दुरासदेन
त्वभिप्लुतो शोकमहार्णवेन ।
पश्यंस्तदा वाल्यनुजस्तपस्वी
भ्रातुर्वधेनाप्रतिमेन तेपे ।
स बाष्पपूर्णेन मुखेन वीक्ष्य
क्षणेन निर्विण्णमना मनस्वी ।
जगाम रामस्य शनैः समीपं
भृत्यैर्वृतः संपरिदूयमानः ।
स तं समासाद्य गृहीतचापम्
उदात्तमाशीविषतुल्यबाणम् ।
यशस्विनं लक्षणलक्षिताङ्गम्
अवस्थितं राघवमित्युवाच ।
यथाप्रतिज्ञातमिदं नरेन्द्र
कृतं त्वया दृष्टफलं च कर्म ।
ममाद्य भोगेषु नरेन्द्रपुत्र
मनो निवृत्तं सह जीवितेन ।
अस्यां महिष्यां तु भृशं रुदन्त्यां
पुरे च विक्रोशति दुःखतप्ते ।
हतेऽग्रजे संशयितेऽङ्गदे च
न राम राज्ये रमते मनो मे ।
क्रोधादमर्षादतिविप्रधर्षात्
भ्रातुर्वधो मेऽनुमतः पुरस्तात् ।
हते त्विदानीं हरियूथपेऽस्मिन्
सुतीव्रमिक्ष्वाकुकुमार तप्स्ये ।
श्रेयोऽद्य मन्ये मम शैलमुख्ये
तस्मिन्निवासश्चिरमृश्यमूके ।
यथा तथा वर्तयतः स्ववृत्त्या
नेमं निहत्य त्रिदिवस्य लाभः ।
न त्वा जिघांसामि चरेति यन्माम्
अयं महात्मा मतिमानुवाच ।
तस्यैव तद्राम वचोऽनुरूपम्
इदं पुनः कर्म च मेऽनुरूपम् ।
भ्राता कथं नाम महागुणस्य
भ्रातुर्वधं राघव रोचयेत ।
राज्यस्य दुःखस्य च वीर सारं
विचिन्तयन्कामपुरस्कृतः सन् ।
वधो हि मे मतो नासीत्स्वमाहात्म्याव्यतिक्रमात् ।
ममासीद्बुद्धिदौरात्म्यात्प्राणहारी व्यतिक्रमः ।
द्रुमशाखावभग्नोऽहं मुहूर्तं परिनिष्टनन् ।
सान्त्वयित्वा त्वनेनोक्तो न पुनः कर्तुमर्हसि ।

14

M3 begins with श्रीरामाय नमः —(l. 1) D1.2 T2 G M3 [illegible] ; D6 T1.3 M2 Cg [illegible] , M1 Ck [illegible] Ct as above (for आशु) M3 दुरासदेन (for °सदेन) —(l. 2) D6 G1 [illegible] T2 G3 M3 [illegible] Cg k [illegible] (for तु) D7 [स]मिप्लुतो (for °प्लुतो) —(l. 5) D4.8-10 [illegible] (for [illegible]) —(l. 6) D5 निर्विण्ण° —(l. 8) D5 [illegible] T3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 10) D5 [illegible] G1 [illegible] (for [illegible]) —(l. 11) D6 M3 [illegible] Cg k t as (for [illegible]) —(l. 15) D8-10 [illegible] (for [illegible]) above (for [illegible]) —(l. 16) D8-10 Ck t [illegible], Cg as above (for [illegible]) —(l. 17) D5 [illegible] G1 [illegible], G2 [illegible] (for तु) D6 [illegible] —(l. 18) D6 T G1 M3 [illegible] Cg t as above (for [illegible]) —(l. 19) D8-10 [illegible] D8-10 Ck t [s]पि (for च) —(l. 21) (for [illegible]) —(l. 20) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 23) G1 [illegible] (for [illegible]) T1 om. (hapl.) [illegible] —(l. 24) D4.8-10 T2 G1.3 M1.3 Ct [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) D8-10 Ct [illegible] (for [illegible]) —(l. 25) D8-10 [illegible] (for G1 M3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 27) M3 [illegible] (for [illegible]) D8-10 Cg [illegible] —(l. 29) D6 T G M3 [illegible] Cg k t as above (for [illegible]) —(l. 31) D6 T G M3 [illegible] Cg k t as above (for [illegible]) —(l. 32) D6 om. [illegible]. D8-10 M3 Ck t [illegible] (for [illegible]) —(l. 33) M3 (after corr.) [illegible] M3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 34) M3 (after corr. [illegible]) as above) [illegible] (for [illegible]), D8-10 M3 [illegible] Ct as above (for [illegible]) —(l. 35) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 36) D8-10 T G M1.3 Ct m g [illegible] (for [illegible]) D6 T1 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] M3 [illegible] (for °[illegible]) D8-10 Ct [s]पि (for [illegible]) [illegible] Ck [illegible] Ct [illegible] Cm [illegible] Cg [illegible] Ck [illegible] Ct [illegible] —(l. 37) D6 [illegible] (for हि) [illegible] T3 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for [illegible]) Ck t [illegible] Ct [illegible] Cm [illegible] Cg [illegible] Ck [illegible] Ct [illegible] —(l. 38) G1.3 [illegible] M3 [illegible] M3 [illegible] D8-10 G1.3 [illegible], Cm [illegible] Ck t as above (for [illegible]) —(l. 39) D6 [illegible] (for [illegible]) D5 [illegible] (for °[illegible]) D6 T1 [illegible], T3 [illegible] M3 [illegible] (lacuna) (for [illegible]) —(l. 40) M3 [illegible] (for [illegible]) Ct [illegible] Cm [illegible] Cg [illegible] Ct [illegible] —(l. 41)

भ्रातुस्त्वमार्यभावश्च धर्मध्यानेन रक्षित ।
मया क्रोधश्च कामश्च कपित्वं च प्रदर्शितम्।
अचिन्तनीय परिवर्जनीय
मनीप्सनीय स्वनवेक्षणीयम्।
प्राप्तोऽस्मि पाप्मानमिमं नरेन्द्र
भ्रातुर्वधात्त्वाष्ट्रवधादिवेन्द्र ।
पाप्मानमिन्द्रस्य मही जलं च
वृक्षाश्च कामं जगृहु स्त्रियश्च ।
को नाम पाप्मानमिमं क्षमेत
शाखामृगस्य प्रतिपत्तुमिच्छन्।
नार्हामि सम्मानमिम प्रजाना
न यौवराज्यं कुत एव राज्यम्।
अधर्मयुक्त कुलनाशयुक्त
मेवंविधं राघव कर्म कृत्वा।
पापस्य कर्तास्मि विगर्हितस्य
क्षुद्रस्य लोकापमतस्य चैव।
शोको महान्मामभिवर्ततेऽयं
वृष्टेर्यथा निम्नमिवाम्बुवेग ।
सोदर्यघातापरगात्रवाल
सतापहस्ताक्षिशिरोविषाण ।
एनोमयो मामभिहन्ति हस्ती
दृप्तो नदीकूलमिव प्रवृद्ध ।
अंहो बतेद नृवराविषह्य
निवर्तते मे हृदि साधुवृत्तम्।
विवर्णमग्नौ परितप्यमान
किट्टं यथा राघव जातरूपम्।
महाबलाना हरियूथपाना
मिद कुलं राघव मन्निमित्तम्।
अस्याङ्गदस्यापि च शोकतापा
दर्धस्थितप्राणमितीव मन्ये।
सुत सुलभ्य सुजन सुवश्य
कुतस्तु पुत्र सदृशोऽङ्गदेन।
न चापि विद्येत स वीर देशो
यस्मिन्भवेत्सोदरसंनिकर्ष ।
यद्यङ्गदो वीरवराई जीव
जीवेत माता परिपालनार्थम्।
विना तु पुत्रं परितापदीना
तारा न जीवेदिति निश्चित मे।
सोऽहं प्रवेक्ष्याम्यतिदीप्तमग्नि
भ्रात्रा च पुत्रेण च सख्यमिच्छन् ।

Ds om (hapl) कामश्च —(l 44) Ds अभीप्सनीय Ga हि Ga तु (for सु) M3 [अ]नपेक्षणीय —(l 45) M2 om (hapl) from नरेंद्र up to मिम in l 49 Ds मया (for प्राप्तो) D8-10 Ct इद (for इम) D8 8-10 T G M1 2 वयस्य (for नरेन्द्र) —(l 46) T2 वृत्र (for त्वाष्ट्र) G1 यथा (for इव) —(l 49) T2 इम (for इम) D4 8 10 G3 Cm t सहेत G2 3 M1 2 वयस्य Cg as above (for क्षमेत) —(l 50) T1 (before corr) G2 M1 Cr हन्तुम् T2 हतुम् Cg k t as above (for पत्तुम्) D8 8-10 G M1 2 Cm t इच्छेद् Cg इच्छन् (as above) ❀ Cr प्रतिहर्तुं परिहर्तुम्। Cm प्रतिहर्तुमिच्छेत्' इति पाठ। परिहर्तुं को वा इच्छेत् को वा सहेतेति सम्बन्ध । Cg प्रतिपत्तु किंचिदुत्तार प्राप्तुमिच्छन्। Ck प्रतिपत्तु प्राप्तुमनर्होमीति चावमस्तत्वा न्वित शेष । Ct प्रतिपत्तु प्राप्तु क इच्छेत् ❀ —(l 51) D8 G2 M3 अह G3 इम (for इम) —(l 56) D8 लोकस्य कृतस्य D8-10 M3 Cg k t °पकृतस्य G1 °यमतस्य (for लोकापमतस्य) D8-10 लोके (for चैव) D8 लोके परिनिन्दितस्य —(l 57) G1 लोको (for शोको) M2 3 अभिवर्तेत (for अभिवर्ततेऽयं) —(l 58) ❀ Cv निम्न मिवाम्बुवेग वृष्टेरम्बुवेग इव शोक निम्नमिव मामभिवर्तत इति यथेवहाम्भोऽभिवर्ते । Cr वृष्टेरम्बुवेगो यथा तथा मूर्तो महान् निम्नमिव मामभिवर्तत इति संबन्ध । Cm इवशब्दस्तथार्थे । वृष्टेर म्बुवेगो यथा तथा महान् शोको मामनुवर्तते । Cg वृष्टेरम्बुवेगो यथा तद्वच्छोको मां निम्नमिवाभिवर्तते । उभयत्राप्युपमावाचकप्रयोगो महाकविनिबन्धनेष्व दृश्यते । Ck वृष्टेर्वेगो यथा तथा शोको निम्नमिव मा प्राप्नोति । Ct2 शोको मामिव तथाभिवर्तते यथा वृष्टेरम्बुवेगो निम्नम् । इवशब्दस्तथाशब्दार्थे ❀ —(l 59) D8 9 सौम्य T2 °घातानि (for °घातापर) —(l 60) D8 हस्तो (for हस्त) T2 विषाद (for °ण) —(l 61) D8 अपि हन्ति D8 अप°, M1 °हत (for अभिहन्ति) —(l 62) G3 हस्ती (for दृप्तो) —(l 63) D10 T2 Cv अहो Cr m g k t as above (for अंहो) M3 [अ]विषह्य (for °ह्य) ❀ Cv अहो बत अविषह्य न वर्तेत किंतु यथा इति च पाठ । एव हन्ति अहो बतेन इदमविषह्य परं कष्टं मे संज्ञानं कीर्तिर्मे हृदि साधुवृत्त सज्जनचरित न वर्तते । नावतिष्ठते । यथा विवर्णं ताम्राग्निसंयुक्तमन एवाग्नौ परितप्यमान जातरूपं किंतु ताम्राग्नौ न वर्तते तथेत्यर्थं । Cr g अविषह्य असोढ्। Cm अविषह्य पृथक्कृत्य यथा निवर्तते तथा। Ck नृवराविषह्यमिति पाठ । हे नृवर! ईदृगविषह्य सोढुमशक्यमन प्राप्य मे हृदि स्थित साधुवृत्त प्रागनुष्ठित पुण्यकर्म न प्रकाशनवान् भवेत् नोदितो निवर्तते । न खेदे । तत्र दृष्टान्तो विवर्णमित्यादि । विवर्णीभूत एवाग्नौ परितप्यमानं प्रतप्त जातरूपं प्राप्य किट्टं मल यथा निवर्तते तथैवेत्यर्थ । परन्तु अविषह्येति त्वदन्यमङ्गीकृत्य व्याकरोदिव । Ct विवर्णीभूत एवाग्नौ परितप्यमान जातरूपमविषह्य सोढुमशक्यमहावस्थाने प्राप्य किट्टं मल यथा निवर्तते तथेत्यर्थ । यथा वह्नयोक्ते नैवाधम स्वातु न शक्नोति तथा वन बालाश्रमेन महोत्तमोऽपीत्याशय । एव चानेन पापेन सर्वपुण्यक्षयो जात इति तात्पर्यम् । केचित्तु अग्नौ परितप्यमान जातरूप स्वर्णं यथा विवर्णं विवर्णता कारक किट्टं नाहवक्षात्स च प्राप्य निवर्तते भस्म भवति नयेत्यर्थं इत्याहु ❀ —(l 65) M3 विवर्णम् (for °मग्नौ) D8 8-10 transp विवर्णम् and अग्नौ —(l 66) D8 कीर्ति T2 कीर्ति (for किट्टं) —(l 68) G3 महा (for इद) —(l 70) D8 स्थित (for स्थित) D10 M3 भवेत (for इ°) —(l 71) M3 स्वजन (for सुजन) M1 सुवश्य (for सुवश्य) G3 transp सुलभ्य and सुवश्य —(l 72) T2 G1 3 M2 तु (for तु) —(l 75) D8 8-10 अथ (for यदि) D8 यद्यो हि D8 10 यद्यो न G1 गमाई (for वराई) —(l 76) T2 3 M2 जीवेत (for जीवेत) —(l 77) M2 परिदूयमाना —(l 78) D8 8-10 Ct सा नैव (for तारा न) G3 निश्चयो (for निश्चित) —(l 80)

इमे विचेष्टां त हरिप्रवीरा
सीता निदेशे तव वर्तमाना ।
इदन्तु न सेत्स्यति कार्यमेत
न्मय्यप्यतीते मनुजेन्द्रपुत्र ।
कुलस्य हन्तारमजीयनार्द
रस्मानुजानीहि कृतागसं माम् ।
इत्येवमार्तस्य रघुप्रवीर
श्रुत्वा वचो वालिनयन्यजस्य ।
सनातवाष्प परवीरहन्ता
रामो मुहूर्तं विमना बभूव ।
तस्मिन्क्षणेऽभीक्ष्णमवेक्षमाणा
क्षितिक्षमावान्भुवनस्य गोप्ता ।
रामो रुदन्तीं व्यसने निमग्ना
समुत्सुकः सोऽथ ददर्श ताराम् ।
तां चारुनेत्रां कपिसिंहनाथां
पतिं समाश्लिष्य तदा शयानाम् ।
उत्थापयामासुरदीनसत्त्वा
मन्त्रिप्रधानाः कपिराजपत्नीम् ।
सा विस्फुरन्ती परिरभ्यमाणा
भर्तुः सकाशादपनीयमाना ।
ददर्श रामं शरचापपाणिं
स्वतेजसा सूर्यमिव ज्वलन्तम् ।
सुसंवृतं पार्थिवलक्षणैश्च
तं चारुनेत्रं मृगशावनेत्रा ।
अदृष्टपूर्वं पुरुषप्रधान
मयं स काकुत्स्थ इति प्रजज्ञे ।
तस्येन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य
महानुभावस्य समीपमार्या ।
आर्तातितूर्णं व्यसनाभिपन्ना
जगाम तारा परिविह्वलन्ती ।
सा तं समासाद्य विशुद्धसत्त्व
शोकेन संभ्रान्तशरीरभावा ।
मनस्विनी वाक्यमुवाच तारा
रामं रणोत्कर्षणलब्धलक्ष्यम् ।
त्वमप्रमेयश्च दुरासदश्च
जितेन्द्रियश्चोत्तमधार्मिकश्च ।
अक्षय्यकीर्तिश्च विचक्षणश्च
क्षितिक्षमावान्क्षतजोपमाक्षः ।
त्वमात्तबाणासनबाणपाणि
र्महाबलः संहननोपपन्नः ।
मनुष्यदेहाभ्युदयं विहाय
दिव्येन देहाभ्युदयेन युक्तः ।
येनैव बाणेन हतः प्रियो मे
तेनैव मां त्वं जहि सायकेन ।
हता गमिष्यामि समीपमस्य
न मामृते राम रमेत वाली ।
स्वर्गेऽपि पद्मामलपत्रनेत्र
समेत्य संप्रेक्ष्य च मामपश्यन् ।
न ह्येष उच्चावचताम्रचूडा
विचित्रवेषाप्सरसोऽभजिष्यत् ।
स्वर्गेऽपि शोकं च विवर्णतां च
मया विना प्राप्स्यति वीर वाली ।
रम्ये नगेन्द्रस्य तटावकाशे
विदेहकन्यारहितो यथा त्वम् ।
त्वं वेत्थ तावद्वनिताविहीनः
प्राप्नोति दुःखं पुरुषः कुमारः ।

M4 स (for first च) M2 (after corr *inf lin sec m* as above) सत्यद् (for सरवम्) —(l. 82) D6 8-10 G1 M1 परि (for तव) —(l. 84) D6 M3 अव्ययनीते, T2 अपि स्व° (for मय्यप्य°) —(l. 88) T1 M1 3 वाल्यनुजस्य तस्य —(l. 89) M3 स (for सं) —(l. 91) M3 अरिमन् D4 om (hapl ?) from न up to मा in l. 92 D4 M3 अवेक्ष्यमाण, T2 अवेक्षिताण ⊗ Cg परवीरहन्ता भाषितविरोधि निरमनशील । तच्छीस्ये तृच् ⊗ —(l. 93) G1 विमग्न (for °ग्नां) —(l. 94) D6 [s]पि (for इश) —(l. 95) T1 G2 3 M3 Ch -नाथ, Ct as above (for -नाथां) —(l. 96) M1 तथा (for तदा) —(l. 98) D6 प्रवीरा (for प्रधाना) T M3 वीर (for राज) —(l. 100) D1,8-10 समीपात् (for सकाशात्) —(l. 104) D6 इव च पूर्वं, G2 3 M1 2 सा पवित्र (M3 तत्र) पूर्वं Cg as above (for तं चारुनेत्रं) —(l. 105) D6 पुरुषं (for °ष) —(l. 106) M1 काकुत्स्थम् (for °त्स्थ) —D10 om l. 107-110 —(l. 109) M2 (after corr *inf lin sec m* as above) [भ]क्ति (for [भ]र्ति) D1 8-10 व्यसन प्रपन्ना —(l. 111) D2 8-10 G2 3 M1 transp सा and तं T2 म (for ति) D6 M3 -सत्ता G1 -तार्त (for -सत्त्व) —(l. 112) D6 T2 मारा (for भावा) —(l. 114) D6 -लक्ष्य (for -लक्ष्यम्) —D1 om l. 115-118 T2 om (hapl) l. 116-117 —(l. 116) D8-10 Ct धर्मिकश्च Cr g धार्मिकश्च (as above). —(l. 117) D8-10 G1 Ct कीर्ति Cg as above (for अक्षय्य) —(l. 118) G2 क्षिति (for क्षिति) —(l. 123) M3 [स]क (for [स]व) —(l. 124) D6 8-10 तेनैव बाणेन हि मां जहीहि —(l. 125) M2 (after corr *pr m* as above) हत्वा (for हता) —(l. 126) D6 8-10 विना वीर (for मृते राम) —(l. 127) T1 यथ (for -पत्र) G2 M1 3 -नेत्रा, Cr g -नेत्र Ch t as above (for -नेत्र) —(l. 128) G2 संप्रेक्ष्य —(l. 129) D6 [स]र (for [स]च) M2 चाह (for नाग्र) —(l. 130) G2 भजिष्यति (for इभजिष्यत्) ⊗ Cr भजिष्यत् न भजिष्यति । लङर्थे लृङ् । विचित्रवेषाप्सरसः । कार्ये भपि । सन्ततं भवतु । Cr नाभजिष्यत् न भजिष्यति लङर्थे लृङ् । विचित्रवेषाप्सरसं स्वर्गे भपि । समासे वा t, Cg t नाभजिष्यत भजिष्यति (Cg स्वार्थे लृङ्) ⊗ —(l. 132) G2 स्वर्गेऽपि (for मा°) —(l. 133) T2 रम्यस्थले (for तट°) —(l. 135) G2 वेत्सि (for वेत्थ) D6 यावद् —(l. 136) T1 G1 3 कुमार (for °र) ⊗ Cg कुमारः शुभः । Ct कुमार सुन्दर पुरुष । अत्र दुःखदुःखमिति कुमार इति कुत्सितो मारो यस्य कारणेन

तत्वं प्रजानन्नहि मा न वाली
दुःखे ममादर्शनेन भजेत।
यच्चापि मन्येत भवान्महात्मा
स्त्रीघातदोषो न भवेत्तु मह्यम्।
आत्मेयमस्तीति हि मां जहि त्वं
न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र।
शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदा
दात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः।
दारप्रदानाद्धि न दानमन्य
त्प्रदृश्यते ज्ञानवतां हि लोके।
त्वं चापि मां तस्य मम प्रियस्य
प्रदास्यसे धर्ममवेक्ष्य वीर।
अनेन दानेन न लप्स्यसे त्व
मधर्मयोगं मम वीर घातात्।
आर्तामनाथामपनीयमाना
मेवंविधामर्हसि मां निहन्तुम्।
अहं हि मातङ्गविलासगामिना
प्लवङ्गमानामृषभेण धीमता।
विना वराहोत्तम हेममालिना
चिरं न शक्ष्यामि नरेन्द्र जीवितुम्।
इत्येवमुक्तस्तु विभुर्महात्मा
तारां समाश्वास्य हितं बभाषे।
मा वीरभार्ये विमतिं कुरुष्व
लोको हि सर्वो विहितो विधात्रा।
तं चैव सर्वं सुखदुःखयोगं
लोकोऽब्रवीत्तेन कृतं विधात्रा।
त्रयोऽपि लोका विहितं विधानं
नातिक्रमन्ते वशगा हि तस्य।
प्रीतिं परां प्राप्स्यसि तां तथैव
पुत्रश्च ते प्राप्स्यति यौवराज्यम्।
धात्रा विधानं विहितं तथैव
न शूरपत्न्यः परिदेवयन्ति।
आश्वासिता तेन तु राघवेण
प्रभावयुक्तेन परंतपेन।
सा वीरपत्नी ध्वनता मुखेन
सुवेषरूपा विरराम तारा।

Colophon

15

After 4 26 4, D1 3 9–10 S ins

कृत्वा च समयं रामः सुग्रीवेण सहानघ।
कालयुक्तं महद्वाक्यमुवाच रघुनन्दनः।
विनीतं भ्रातरं भ्राता लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम्।
इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता।
अस्यां वत्स्याम सौमित्रे वर्षरात्रमरिंदम।

मदनस्य प्रसिद्ध अथवा वृत्तिनो मारो मरणं यस्य मरणाद्पि दुःखजनकत्वादेवमुक्तिः। मारो यत्र ❀ —(l 137) D6 T1 G1 3 M1 2 Cr तत्वं (D6 °त्त्व)प्रजानन् T1 2 °बोधन्, G3 तस्मात्क्रमात्तां, Cg as above (for तत्त्व प्रजानन्) G1 न हि (for नहि) ❀ Cr जहि मां न वालीति पाठः ❀ —(l 138) G3 शोकं (for दुःखं) T2 न मां (for मम) —(l 139) D6 G1 त्वं (for यत्) ❀ Cv यच्चापीत्यादेरर्थविपरीत आत्मेयम-स्तीति हि मां जहि त्वं न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र। शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदादात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः। इत्येष पाठक्रमः। अस्य भ्रंशो विपर्यासश्च लेखकप्रमादकृतः। Cr यच्चापि मन्येत भवान्महात्मा स्त्रीघातदोषो न भवेत्तु तुभ्यम्। आत्मेयमस्तीति च मां जहि त्वं न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्रपुत्र। शास्त्रप्रयोगाद्विविधाच्च वेदादात्मा ह्यनन्यः पुरुषस्य दाराः। दारप्रदानाद्धि न दानमन्यत्प्रदृश्यते ज्ञानवतां हि लोके। इति पाठक्रमः।, Cm यच्चापीति सार्धश्लोक एकं वाक्यम्। Cg यच्चापीत्यादि सार्धश्लोकः ❀ —(l 140) T2 M1 2 च (for न) D6 T2 च D6 न (for तु) —(l 141) D6 G M च (for हि) —M1 reads l 143 144 after l 148 —(l 143) M1 दानाद् (for वेदाद्) —(l 144) D6 8–10 अ(D6 [marg also] ह्य)नन्यस्मा (for आत्मा ह्यनन्य) —(l 145) T2 दारा G1 M1 दान (for दार) D6 M1 transp हि and न —(l 146) D5 ज्ञानवतो —(l 148) G3 भवेह (for °क्ष्य) —(l 150) G3 -योगात् (for योगं) —(l 151) G3 तथाम् (for आर्ताम्) —(l 152) D5 6 8–10 G1 3 नार्ता नार्हसि, G1 M3 विभो नार्हसि (for विधामर्हसि), D5 8–10 Ct भर्तुम्, G1 2 M3 न ह°, Ck वि° (for निहन्तुम्) —(l 157) G1 M3 सुहृद् (for विभुर्) —(l 158) G1 M3 हितां (for हितं) —(l 163) D5 T2 3 G2 M1 2 हि (for ऽपि) T M1 विधातुः G3 °त्रा (for विधानं) —(l 164) G3 वशमागतस्य M3 (after corr sec m. as above) °गो हि तस्य (for °गा हि तस्य) —(l 165) G3 प्रियां (for परां) D5 9 10 M1 प्राप्स्यति, Ct as above (for °सि) —(l 166) M3 तु (for च) —D5 om from न in l 167 up to प्राप्त in 4 24 9[1] —(l 168) G3 वीर (for शूर) T2 -वेदयति (meta?) (for -देवयन्ति) —(l 169) D8–10 G M1 3 महात्मना तु (D8 °ञ) (for तु राघवेण) —(l 171) G1 M3 स्वनता मुखेन G3 रमणीयकान्तस्य (for ध्वनता मुखेन) —(l 172) D6 रामा (for तारा)

Colophon D5 7 om —*Sarga no* (figures words or both) D8 1 10 T G1 3 M 24 G3 23 —After colophon, G1 3 conclude with श्रीरामाय नमः G3 श्रीमते रामानुजाय नमः

15

D5 om from l 1 up to वत्स्याम in l 5 —(l 1) G1 स कृत्वा (for कृत्वा च) T M1 3 सौम्य (for रामः) —(l 2) D6 om from महद्वाक्य up to गिरिगु in l 4 —(l 3) ❀ Cm लक्ष्मिवर्धनमित्यत्र ह्रस्वश्छान्दसः ❀ —(l 5) D6 T2 3 G1 M3 वत्स्यामि G2 3 वत्स्याव M1 वसाम M3 Cg वसाव (for वत्स्याम) T2 -कालम्, T2 M3 रात्रिम् (for -रात्रम्) ❀ Cr m k वर्षरात्र(Cm k °त्रमिति) मात्रैकवचनम्। Cg वसाव, सौम्य इत्युत्तमद्विवचनम्। वर्षरात्रमिति। अत्र समाहारे आर्षम्। आलिङ्गवचनम्।,

गिरिशृङ्गमिदं रम्यमुत्तमं पार्थिवात्मज ।
श्वेताभिः कृष्णताम्राभिः शिलाभिरुपशोभितम् ।
नानाधातुसमाकीर्णं नदीदर्दुरसंयुतम् ।
विविधैर्वृक्षषण्डैश्च चारुचित्रलतावृतम् ।
नानाविहगसंघुष्टं मयूरवरनादितम् ।
मालतीकुन्दगुल्मैश्च सिन्दुवारैः शिरीषकैः ।
कदम्बार्जुनसर्जैश्च पुष्पितैरुपशोभितम् ।
इयं च नलिनी रम्या फुल्लपङ्कजमण्डिता ।
नातिदूरे गुहायास्तौ भविष्यति नृपात्मज ।
प्रागुदक्प्रवणे देशे गुहा साधु भविष्यति ।
पश्चाच्चैवोन्नता सौम्य निवातेयं भविष्यति ।
गुहाद्वारे च सौमित्रे शिला समतला शुभा ।
श्लक्ष्णा चैवायता चैव भिन्नाञ्जनचयोपमा ।
गिरेः शृङ्गमिदं तात पश्य चोत्तरतः शुभम् ।
भिन्नाञ्जनचयाकारमम्भोधरमिवोत्थितम् ।
दक्षिणस्यामपि दिशि स्थितं श्वेतमिवापरम् ।
कैलासशिखरप्रख्यं नानाधातुविभूषितम् ।
प्राचीनवाहिनीं चैव नदीं भृशमकर्दमाम् ।
गुहायाः पूर्वतः पश्य त्रिकूटे जाह्नवीमिव ।
चम्पकैस्तिलकैः सालैस्तमालैरतिमुक्तकैः ।
पद्मकैः सरलैश्चैव अशोकैश्चैव शोभिताम् ।
वानीरैस्तिमिदैश्चैव वकुलैः केतकैर्धवैः ।
हिन्तालैस्तिनिशैर्नीपैर्वेतसैः कृतमालकैः ।
तीरजैः शोभिता भाति नानारूपैस्ततस्ततः ।
वसनाभरणोपेता प्रमदेवाभ्यलंकृता ।
शतशः पक्षिसंघैश्च नानानादविनादिता ।
एकैकमनुरक्तैश्च चक्रवाकैरलंकृता ।
पुलिनैरतिरम्यैश्च हंससारससेवितैः ।
प्रहसन्तीव भात्येषा नानारत्नविभूषिता ।
क्वचिन्नीलोत्पलैश्छन्ना भाति रक्तोत्पलैः क्वचित् ।
क्वचिदाभाति शुक्लैश्च दिव्यैः कुमुदकुड्मलैः ।
पारिप्लवशतैर्जुष्टा बर्हिक्रौञ्चविनादिता ।
रमणीया नदी सौम्या मुनिसंघैर्निषेविता ।
पश्य चन्दनवृक्षाणां पङ्क्तीः सुरचिता इव ।
ककुभानां च दृश्यन्ते मनसैवोदिताः समम् ।
अहो सुरमणीयोऽयं देशः शत्रुनिषूदन ।

Ct वर्षरात्र आतानेकवचनं वार्षिका मासा इत्यर्थः ✿ —(l 6) T3 5 M3 रम्य (for उत्तम) —G3 om (hapl) l 8–12 G1 reads l 8 after l 12 —(l 8) D8 नानानिर्झरशोभित, D6 नदीदर्दुरसंयुत, T G1 3 M3 5 दरीनिर्झर(G1 M3 °निर्झर) G3 °दर)रशोभित, M1 दरीकन्दरनिर्झर (for the post half) —(l 9) D8 10 -षण्डैश् Cv k t as above (for -षण्डैश्) M3 विहग (for -लता) D5 6 T G3 M -युत (for -वृतम्) ✿ Cr विचित्रलताभिरावृतमिति पाठ ✿ —(l 10) D5 6 G1 विहग (for विहग) D8 10 वर (for -वर) —D6 om) 11–12 —(l 11) D6 सिंधुवारैश्च कुब्जकै T1 2 Cv सिंदुवा(T1 °वा) तिरुपयैः T3 सिंदुवारैश्च कुब्जकैः, G1 M3 सिंदुवारानिरि(M3 °रु)चकैः, G3 M3 सिंदुवारतुरैः, M1 शिलासमलकृतैः (for the post half) —(l 12) G1 कदम्बः (for मदम्बार्जुन) M1 -चरैश् (for -सर्जैश्) —(l 14) D6 च (for तौ) —(l 17) D6 -शोभना (for समतला) D5 8–10 शिवा (for शुभा) —(l 18) D8–10 कृष्णा (for श्लक्ष्णा) —(l 19) D5 3 G3 M3 Cg गिरि (for गिरे) M3 इम (for इद) G1 भाति, G3 पश्य (for तात) G3 लक्ष्मण, G3 M3 पश्यतो (for पश्य च) —(l 20) D5 8–10 [स]दिन (for [व]स्थितम्) —(l 21) D8 10 Ck t [श्वे]तर, G1 3 M3 [श्वे]तु, Cr m g tp as above (for [श्वे]तम्) ✿ Cr m g अपर शृङ्ग पश्येति पूर्वेण संबन्ध (Cg °सम्बन्ध)। Ck श्वेतगिरिमम्बरमिति पाठ।, Ct श्वेतमिवापरम् इति पाठेऽपरमम्बरं श्वेतमिव स्थितमिव शिखरमित्यर्थः ✿ —(l. 22) D10 प्रख्य (for प्रख्यम्) D8 10 शिरोभि, D8 G1 विविधै (for विभूषितम्) —D6 om from l 23 up to पश्य in l 24 —(l 24) D8 6 10 पूर्वतः (for पूर्वेण) —(l 25) D5 9 चंपकैस्, D10 वानीरैस् (for चम्पकैस्) D8 T1 3 G1 3 M तालैस् D10 सालैस् (for तालैस्) D6 अतिमुक्तकै, D10 इति मुक्तकै (for अति°) —(l 26) Note hiatus between the two halves. G3 पानीरैर्, G3 अंचारैश् (for अशोकैश्) G3 वकुलैस्तथा (for चैव शोभिताम्) —(l 27) D5 9 M3 नीवारैश्, G3 भल्लातैः (for वानीरैश्) D8 10 तिमिरैश्, D2 तिमिरैश् G3 वकुलैश् (for तिमिदैश्) G1 3 M1 वकुलैः, G3 नीवारैः (for बकुलैः) D8–10 अपि (for धवैः) ✿ Cv r बकुलैर(Cr °ल र)िति साम्यक ✿ —(l 28) D5 8–10 T3 G3 M3 Cg तिमिशैर्, D6 G1 3 अर्जुनैर्, T3 सरलैर् M3 5 शिरीषैर् (for तिनिशैर्) D6 T G1 M3 5 Cv r g वेतसैः G3 5 तिरीटैः (for वेतसैः) ✿ Cv r g वेतसैरिति साम्यक ✿ —After l 28 G3 reads l 33 for the first time repeating it below —(l 29) D6 om (hapl) second तत —(l 30) G1 3 M3 वरयुक्ता Ck as above (for [प्र]मदा°) —(l 31) T3 5 नानाविहगनादिता, M3 नानापक्षिनिनादिता (for the post half) —(l 32) G3 एकमेव (for एकैकम्) ✿ Cv r एकैकमनुरक्तैर् Cr °रक्ते)रिति साम्यक ✿ —(l 33) D8–10 -सेविता (for -सेवितैः) G3 (second time) वकुलैश्चम्पकैः (for the post half) —(l 34) D5 8 10 T3 [प्र]व (for [प्र]ह) T M3 नारी सर्वा (for नानारत्न) D8–10 सुशोभिता (for विभूषिता) —(l 35) D6 G1 M3 5 नीलोत्पल- (for °लैश्) —(l 36) D6 कुसुम (for कुमुद) G1 -कोरकैः (for -कुड्मलैः) —(l 37) D6 परिप्लवशतैर् T जुष्टा (for जुष्टा) D8–10 बर्हिक्रौञ्चविनादिता (for the post half) —(l. 38) T3 G M1 3 सौम्य (for सौम्या) D8–10 G3 -संघैर् (for -संघैर्) —(l 39) D6 reads from वृक्षाणां up to l 41 in marg D6 पुष्पं G3 पङ्क्ती (for पङ्क्तीः) D6 T1 3 G1 M1 3 Cv r g सुरचिता Ck t as above (for सुरचिताः), G3 शुचि (for इव) ✿ Cv r सुरचिता इवेति साम्यक, Ck t इव इवोप्यर्थः(Cr °श्च इवोप्यर्थे) ✿ —(l 40) T3 G1 3 M Cv r m g [इ]व (for [च]व) M1 [अ]रितै (for [उ]दिता) G3 मनसा निर्मिता इव (for the post half)

इह स्थास्य सौमित्रे साध्वत्र निवसावहे।
इतश्च नातिदूरे सा किष्किन्धा चित्रकानना।
सुग्रीवस्य पुरी रम्या भविष्यति नृपात्मज।
गीतवादित्रनिर्घोषः श्रूयते नदतां परः।
नदतां वानराणां च मृदङ्गाडम्बरैः सह।
लब्ध्वा भार्यां कपिवरः प्राप्य राज्यं सुहृद्वृतः।
ध्रुवं नन्दति सुग्रीवः संप्राप्य महतीं श्रियम्।

16

After 4 29 27 B4 D3 8 10 G1 M3 Ck t ins D2 T (T1 first time) G2 3 M5 Cv r m g ins after 4 29 28 D1 ins l 1–16 after l 5 of 579* and l 17–116 after 4 29 28 while M1 ins l 1–36 and l 37–116 after st 27 and 28 respy

शाखासु सप्तच्छदपादपानां
प्रभासु ताराकनिशाकराणाम्।
लीलासु चैवोत्तमवारणानां
श्रियं विभज्याद्य शरत्प्रवृत्ता।
सम्प्रत्यनेकाश्रयचित्रशोभा
लक्ष्मीः शरत्कालगुणोपनीता।
सूर्याग्रहस्तप्रतिबोधितेषु
पद्माकरेष्वभ्यधिकं विभाति।
सप्तच्छदानां कुसुमोपगन्धी
षट्पादवृन्दैरनुगीयमानः।
मत्तद्विपानां पवनोऽनुसारी
दर्पं वनेष्वभ्यधिकं करोति।
अभ्यागतैश्चारुविशालपक्षैः
स्मरप्रियैः पद्मरजोऽवकीर्णैः।
महानदीनां पुलिनोपयातैः
क्रीडन्ति हंसाः सह चक्रवाकैः।
मदप्रगल्भेषु च वारणेषु
गवां समूहेषु च दर्पितेषु।
प्रसन्नतोयासु च निम्नगासु
विभाति लक्ष्मीर्बहुधा विभक्ता।
नभः समीक्ष्याम्बुधरैर्विमुक्तं
विमुक्तबर्हाभरणा वनेषु।
प्रियास्वसक्ता विनिवृत्तशोभा
गतोत्सवा ध्यानपरा मयूराः।
मनोज्ञगन्धैः प्रियकैरनल्पैः
पुष्पातिभारावनताग्रशाखैः।
सुवर्णगौरैर्नयनाभिरामै-
रुद्योतितानीव वनान्तराणि।
प्रियान्वितानां नलिनीप्रियाणां
वने रतानां कुसुमोद्गतानाम्।
मदोत्कटानां मदलालसानां
गजोत्तमानां गतयोऽद्य मन्दाः।
व्यभ्रं नभः शस्त्रविधौतवर्णं
कृशप्रवाहानि नदीजलानि।

* Cr मार्सेयोपपादिता। सम मनसा संश्लेषेण सम यथा भवति तथा उपपादिता उचिता इव। Ct मनसा संकल्पेन समभेवोदिता * —(l 42) G1 इह (for इह) G1 स्थामि M1 स्थाम Cg as above (for स्थास्य) M1 साव (for साध्वत्र) D3 10 G1 M2 3 निवसामहे Cg °वहे (for °वहे) —(l 45) D5 वर (for वर) —(l 46) D5 6–10 नन्दतां Cr m g as above (for नन्दतां) M1 वानरैन्द्राणां (for °राणां च) —(l 48) D1 संभ्रम्य (for संप्राप्य) —After l 48 G1 ins

वसुधायां महानेष लक्ष्मण शुभलक्षणम्।

16

(l 3) B1 लीला (for चैव) —(l 4) B1 विमल (for विभज्य) —(l 5) B1 रूपा (for शोभा) —(l 6) D5 8 10 [उ]पगता (for °नीता) —(l 7) D4 Cg [अ]सन्ते T2 M1 [अ]ग्रभाग M3 [अ]ग्रदीप्ति (for °हस्त) —(l 8) D1 4 G1 [अ]पि (for [अ]धि) —(l 9) B1 [उ]पगन्ध (for °गन्धी) —(l 10) G1 –वृन्दैः (for –वृन्दैः) D3 11 अनुगम्यमानः —(l 12) D8–10 Ct च विशेषत[D5 °स]श्च विभाति —(l 13) G1 M3 अभ्यागताय Cg k,t अभ्यागताय (as above) —(l 14) B1 M1 स्मरप्रिये, D5 स्मर प्रिये D8–11 स्मरप्रिये (for स्मरप्रिये) G1 3 प्रियैर्ग (for °प्रियै°) —(l 15) B1 पुलिनोपयाते D3 4 10 11 पुलिनोपयाते (for °यातैः) —(l 17) B1 मदप्रमत्तेषु D10 मदप्रगल्भेषु (for मद°) T [अ]पि (for च) —(l 18) B1 D3 समूहेषु (for समूहेषु) —(l 20) D5 विविक्ता (for विभक्ता) —(l 22) D3 विमुक्त* D1 marg G1 निर्मुक्त (for विमुक्त) D11 वनेषु (meta) (for वनेषु) —(l 23) B1 प्रियाविमुक्ता D3 8 प्रियास्वनक्ता D8–11 Ck t °स्वसक्ता (for °स्वसक्ता) M1 प्रियासु मक्ता सुनिवृत्तशोभा —(l 24) M1 हत (for गत) —(l 25) D3 11 रुचे (for गन्धैः) —(l 26) B1 [अ]भिभार D7 8–11 [अ]वभार; D1 [उ]दार– T1 [अ]वनार (for [अ]तिभार°) —(l 28) G1 विद्योतितानि (for उद्यो°) —(l 29) D3 11 कलिनी (for नलिनी) —(l 30) D1 वने प्रियाणां D3 10 वनप्रियाणां (for वने रतानां) D3 11 M3 कुसुमोद्भवानां T1 (before corr) 2 M1 3 Cr p m g कुसुमोत्कटानां T3 °द्भवानां G2 3 Cv r च (G3 Cv r सु)कुसुमो° Cv p k t as above (for कुसुमोद्गतानाम्) * Cv कुसुमोद्गतानां विकसितपुष्पाणाम्। कुसुमोत्कटानामिति पाठे समस्तपुष्पाधिक्ययुक्तानाम् ; Cr कुसुमोद्गतानामितस्ततः पुष्पवतां नाम्। कुसुमोत्कटानामिति पाठे समस्तपुष्पाधिक्ययुक्तानाम्। Cm g कुसुमोत्कटानां समस्तपुष्पाधिक्येन मत्तानाम्। Ck कुसुमोद्गतानां कुसुमयुक्तवृक्षाश्रितानाम्। कुसुमोद्भवानामिति पाठः। Ct कुसुमोद्गतानां सकलपुष्पयुक्तारण्यवृत्तीनाम्। पद्मानाम् इत्येव पाठः पाठ। °उद्भवानाम् इति क्वचित् दृश्यते * —(l 31) D3 8 मदोत्कटानां D3 11 विष (for मद°) —(l 32) D3 11 विभाति (for च मन्दाः) —(l 33) D8–11 व्यक्तं (for व्यभ्रं) B1 संशुद्धवर्ण D3 11 शस्त्रधौत D3 8 शस्त्रविद्युत (for

कह्लारशीता पवना प्रवान्ति
तमोविमुक्ताश्च दिश प्रकाशा ।
सूर्यातपक्रामणनष्टपङ्का
भूमिश्चिरोद्घाटितसान्द्ररेणु ।
अन्योन्यवैरेण समायुताना
मुद्योगकालोऽद्य नराधिपानाम् ।
शरद्गुणाप्यायितरूपशोभा
प्रहर्षिता पांसुसमुत्थिताङ्गा ।
मदोत्कटा सम्प्रति युद्धलुब्धा
वृषा गवां मध्यगता नदन्ति ।
समन्मथं तीव्रतरानुरागा
कुलान्विता मन्दगतिं करिण्य ।
मदान्वितं सम्परिवार्य यान्तं
वनेषु भर्तारमनुप्रयान्ति ।
त्यक्त्वा वराण्यात्मविभूषणानि
बर्हाणि तीरोपगता नदीनाम् ।
निर्भर्त्स्यमाना इव सारसौघै
प्रयान्ति दीना विमदा मयूरा ।
वित्रास्य कारण्डवचक्रवाका
न्महारवैर्भिन्नकटा गजेन्द्रा ।
सरःसु बद्धाम्बुजभूषणेषु
विक्षोभ्य विक्षोभ्य जलं पिबन्ति ।
व्यपेतपङ्कासु सवालुकासु
प्रसन्नतोयासु सगोकुलासु ।
ससारसारावविनादितासु
नदीषु हृष्टा निपतन्ति हंसा ।
नदीघनप्रस्रवणोदकाना
मतिप्रवृद्धानिलबर्हिणानाम् ।
प्लवङ्गमानां च गतोत्सवानां
ध्रुवं रवा सम्प्रति सम्प्रनष्टा ।
अनेकवर्णा सुविनष्टकाया
नवोदितेष्वम्बुधरेषु नष्टा ।

क्षुधार्दिता घोरविषा बिलेभ्य-
श्चिरोषिता विप्रसरन्ति सर्पाः ।
रात्रिः शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा
तारागणोन्मीलितचारुनेत्रा ।
ज्योत्स्नांशुकप्रावरणा विभाति
नारीव शुक्लांशुकसंवृताङ्गी ।
विपक्वशालिप्रसवानि भुक्त्वा
प्रहर्षिता सारसचारुपङ्क्तिः ।
नभः समाक्रामति शीघ्रवेगा
वातावधूता ग्रथितेव माला ।
सुप्तैकहंसं कुमुदैरुपेतं
महाह्रदस्थं सलिलं विभाति ।
घनैर्विमुक्तं निशि पूर्णचन्द्रं
तारागणाकीर्णमिवान्तरिक्षम् ।
प्रकीर्णहंसाकुलमेखलानां
प्रबुद्धपद्मोत्पलमालिनीनाम् ।
वाप्युत्तमानामधिकाद्य लक्ष्मी
र्वराङ्गनानामिव भूषितानाम् ।
वेणुस्वनव्यञ्जिततूर्यमिश्रः
प्रत्यूषकालेऽनिलसंप्रवृत्तः ।
संमूर्छितो गर्गरगोवृषाणा-
मन्योन्यमापूरयतीव शब्दः ।
नवैर्नदीनां कुसुमप्रहासै-
र्व्याधूयमानैर्मृदुमारुतेन ।
धौतामलक्षौमपटप्रकाशैः
कूलानि काशैरुपशोभितानि ।
वनप्रचण्डा मधुपानशौण्डाः
प्रियान्विताः षट्चरणाः प्रहृष्टाः ।
वनेषु मत्ताः पवनानुयात्राः
कुर्वन्ति पद्मासनरेणुगौराः ।
जलं प्रसन्नं कुमुदप्रहासं
क्रौञ्चस्वनं शालिवनं विपक्वम् ।

—(l. 67) M2 घोषविषा (for घोर°).—(l. 68) D8 [अ]विप्रसरन्ति (for विप्र°). B4 सरोषिता विप्रविशन्ति सर्पाः —After l. 68, D9-10 G2 (before l. 1) M2 (*inf. lin. sec. m.*) 2 Cm g.k.t ins.

चञ्चच्चन्द्रकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका ।
अहो रागवती संध्या जहाति स्वयमम्बरम् ॥

[(l. 1) M2 शरत् (for चञ्चत्) and -लोचना (for -तारका) —(l. 2) D2 G2 जहातु, Cg.k. as above (for जहाति).] —(l. 69) D3 रात्रिः शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा ॐ Cv.r.m.g शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा अदितशशाङ्कैः (Cg °र)म्यवक्त्रा ।, Ck.t शशाङ्कोदितेति । उदितशशाङ्केत्यर्थः. ॐ —(l. 70) D8.11 शरद्गुण (for तारागण) D11 पद्मनेत्रा —(l. 71) D8 -[अ]कुर (for -[अं]शुक).—(l. 72) B4 om. शुक्ला —(l. 74) B4 -सारसपङ्क्तिः (for चारु°) —(l. 75) D8 M1 तीव्र (for शीघ्र) —(l. 76) B4 [अ]रय (for [अ]व) —(l. 77) G2 सुप्तैकहंसे (meta.). B4 G2 कुमुदैः, D10 मुकुलैः (meta.) (for कुमुदैः). D11 कुलं च (for उपेतं).—(l. 78) D2.11 -सरःस्थं (for ह्रदस्थं).—(l. 79) B4 D2.11 मेघैः (for घनैः) B4 विमुक्त (for विमुक्तं).—(l. 81) B4 प्राप्तिप, D8.11 प्रमत्त (for प्रकीर्ण).—(l. 82) D2.11 विबुद्ध (for प्रबुद्ध) —(l. 85) B4 -स्वनानि, T -स्वरं, G2 -स्वनो (for -स्वन). D2 -पूर्णकण्ठ, D3 -मार्गमिश्र (for -तूर्यमिश्र).—(l. 86) B4 M2 -काल (for -काले). B4 D3 G2 Ch [ऽ]निलसंप्रवृद्ध, D3 स्वरसंनिरुद्ध, D12 स्वरसंनिरुद्ध (for °संप्रवृत्त) —(l. 87) D9.10 Ck.t.p गह्वर-; Cv.m.g as above (for गर्गर). B4 संमूर्छिते सागरगोवृषाणाम्, D2.11 संमूर्छित केसरिणामुदीर्णो. D2.9 संमूर्छितो मूर्छित(D9 गोपक)गोवृषाणाम्. ॐ Cv गर्गर-गोवृषाणां दधिमन्थनभाण्डानां गोवृषाणामृषभाणां च शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव गर्गरशब्दो (°र?) गोवृषशब्दो वर्धयतीव । त च स । प्रत्यूषकाले प्रबुद्धा गोपा(ला)श्च गोष्ठेषु वेणुवाद्यं वादयन्ति, गोप्यो गर्गरांश्च मथ्नन्ति, गोवृषाश्च नर्दन्ति । तत्र समुत्थितशब्दः पवनेन प्रथित इत्यर्थः ।, Cm: गर्गरगोवृषाणां गर्गराणां दधिमन्थनभाण्डानां गोवृषाणां वृषभाणां च शब्दो ऽन्योन्यमापूरयतीव, प्रत्यूषकाले प्रबुद्धा गोपा गोष्ठेषु वेणुवाद्यानि वादयन्ति, गोप्यो गर्गरांश्च मथ्नन्ति, गोवृषाश्च नदन्ति । तत्र समुदितशब्दः पवनेन प्रथित इत्यर्थः । गर्गरीशब्दस्य ङीषभावश्छान्दसः । "गर्गरी मन्थनी भाण्डी पुमान्मत्स्यविशेषणे" इति निघण्टुः ।, Cg: गर्गरगोवृषाणां, गर्गराणां दधिमथनभाण्डानां गवां वृषाणां च शब्दः । अन्योन्यमापूरयतीव परस्परम् विवर्धयतीव । प्रातःकालिकदधिमथनघोषो दधिमोक्तृकाणां गवां पुष्ट्या शाला तुराणां वृषाणां च शब्दो गोपालवेणुस्वनैः प्रभातवातानुवर्धितापि वृद्धो जायत इत्यर्थ । Ck: गह्वराणां गिरिगह्वराणां गोवृषाणां वनचरिष्णामिति शेषः । गावो वृषाश्च तथा तेषां शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव वर्धयतीव । गोगवस्थां पेत्वागह्वरशब्दो गोशब्दो वृषशब्दश्चान्योन्यं वर्धयतीव । शालालादिरर्थः । गह्वरगोवृषाणामिति पाठः ।, Ct: गह्वराणां गिरिगह्वराणां गोवृषाणां च वनचारिणां शब्दोऽन्योन्यमापूरयतीव वर्धयतीव । गह्वरगोवृषशब्दा मारुतस्य परस्परवर्धका इत्यर्थः । "गह्वरगोवृषाणाम्" इति पाठः. ॐ —(l. 89) B4 -प्रवाहैः D6 T1 G M1.2 Cv.r.m.g.k प्रमोदैः, Ct as above (for प्रहासैः).—(l. 90) B4 मृदुनानिलेन (for मृदुमारुतेन).—(l. 93) B4 मद, D6 घने, T2 वने, T3 मद (meta.) (for वन) —(l. 95) B4 पवनानुपाता, D2.11 °सायाः (for °यात्राः) —(l. 96) B4 भ्रमन्ति, D2.11 भ्रमन्ति (for कुर्वन्ति) B4 पद्मानि, D2.11 पद्मान्तर, D3 पद्मानन (for पद्मासन).—(l. 97) D3 T2.3 जनं (for जलं), B4 D9-12 G2 कुसुम (G1 °कं), D3 M1.2 कुमुदं (for कुमुद-). D3 प्रहासं. D1.8 G1 M1.2 Cg.k -प्रभासं; T2.3 G1 -प्रहासं; Ct as above (for -प्रहासं) ॐ Cg: प्रभासं इति प्रभासम् । पद्यम् ।, Ck: कुमुदस्य प्रभासो यस्य तस्य तथा ।, Ct: कुमुदस्य प्रभासो यस्य तत्. ॐ —(l. 98) B4 D3 G1 M1.2 क्रौञ्चस्वनः. G2 च पक्वं (for वि°).—(l. 99) G1 मेदं,

मृदुश्च वायुर्विमलश्च चन्द्र
शंसन्ति वर्षव्यपनीतकालम् ।
मीनोपसन्दर्शितमेखलानां
नदीवधूनां गतयोऽद्य मन्दा ।
कान्तोपभुक्तालसगामिनीनां
प्रभातकालेष्विव कामिनीनाम् ।
सचक्रवाकानि सशैवलानि
काशैर्दुकूलैरिव संवृतानि ।
सपत्ररेखाणि सरोचनानि
वधूमुखानीव नदीमुखानि ।
प्रफुल्लबाणासनचित्रितेषु
प्रहृष्टषट्पादनिकूजितेषु ।
गृहीतचापोद्यतचण्डदण्ड
प्रचण्डचारोऽद्य वनेषु काम ।
लोक सुवृष्ट्या परितोषयित्वा
नदीस्तटाकानि च पूरयित्वा ।
निष्पन्नसस्या वसुधां च कृत्वा
त्यक्त्वा नभस्तोयधरा प्रनष्टा ।

17

After 4 32 24 B1 D5 8-10 S ins

कूजितं नूपुराणां च काञ्चीनां निःस्वनं तथा ।
स निशम्य ततः श्रीमान्सौमित्रिर्लज्जितोऽभवत् ।
रोषवेगप्रकुपितः श्रुत्वा चाभरणस्वनम् ।
चकार ज्यास्वनं वीरो दिशः शब्देन पूरयन् ।
चारित्रेण महाबाहुरपकृष्टः स लक्ष्मणः ।
तस्थावेकान्तमाश्रित्य रामकोपसमन्वितः ।
तेन चापस्वनेनाथ सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
विज्ञायागमनं त्रस्तः स चचाल वरासनात् ।
अङ्गदेन यथा मह्यं पुरस्तात्प्रतिवेदितम् ।
सुव्यक्तमेष संप्राप्तः सौमित्रिर्भ्रातृवत्सलः ।
अङ्गदेन समाख्यातो ज्यास्वनेन च वानरः ।

(for मृदुश्च) —(l 100) B4 वर्षाम्बुपथान D5 11 वर्षाव्यपथान (D11 °न) D8 वर्षे व्यपनीत D9 वर्षांव्यय° D10 Cv p वर्ष° M3 वर्षव्यपनीनि (for वर्षव्यपनीत) —(l 101) B4 मीनोपसंक्षिप्तमेखलानां D5 11 मीनावलीनिर्गतमेखलाना —(l 102) D6 नदीनां (for वधूनां) —(l 103) D5 11 प्रमुक्त (for [ह]पभुक्त) M1 नाग्मनीनां (for °गामि°) —(l 104) M1 प्रत्यूष (for प्रभात) D5 मानिनीनां (for कामि°) —(l 107) T2 3 G3 M1 2 Cg लेखानि Cv m k t as above (for रेखाणि) D5 11 मकुन्द (D11 °मन्द)लेखालिविलोचनानि —(l 108) G3 सरो (for नदी) —(l 111) G3 दृश (for [ह]द्यत) B1 D5 दण्डचण्ड (by transp) D5 11 चारुबाण D5 चारेण M3 चण्डै (for चण्डदण्ड) ☙ Cv r गृहीतचापो निर्गतचण्डदण्ड । गृहीतचापश्चोद्यतचण्डदण्डश्च दण्ड शरविशेष । निरि(Cr सरि)कर्षक(तीक्ष्ण)शलाकास्य कामस्येत्यर्थ । Cm अथवा गृहीतेन चापेनोद्यत प्रयुक्त दण्ड येन स तथोक्त इति वा । Cm गृहीतचापोद्यतचण्डदण्ड गृहीतश्चासावुद्यतचण्डदण्डश्च येन स विशेष । यद्वा गृहीतचापेनोद्यत प्रयुक्त चण्डस्तीक्ष्णदण्डो येन स तथोक्त । Ch गृहीतचापश्चोद्यते विरहिविषये दण्डे प्रचण्ड प्रगल्भ कामस्य । Ct गृहीतेन चापेनोद्यत आरब्धे विरहिविषये दण्डे चण्ड प्रचण्ड । ☙ —(l 112) D2 3 G1 Ct चारो Cg as above (for चारो) ☙ Ct प्रचण्डचारो यस्य स । हेतुगर्भम् ☙ —After l 112 D5 11 ins

सरोरुहाणां स्फुटितोत्पलानां
प्रत्यूषरागेण विराजिताभाम् ।
इमानि भिन्नानि विभान्ति
वनेषु कान्त्याम्यधिकं विमानि ।

[(l 2) D5 प्रत्यूष (for प्रत्यूष) —(l 3) D5 निशाकरोन्मिलित]

—(l 113) D5 लोकं तु कृत्वा D6 एकं स्वदृष्ट्या D5 लोकांस्तु सुवृष्ट्या (for लोक सुवृष्ट्या) —(l 114) D6 D5 11 नदी D5 °(स)तटाकानि G3 नदीस्तटाकानि (for नदी°) —(l 115) D6 8 निष्पन्न (for निष्पन्न) —(l 116) B4 G1 प्रयाता D5 T1 2 G2 3 M3 प्रणष्टा (for प्रनष्टा) —Thereafter D5 reads colophon with *Sarga* name शरद्वर्णन and *Sarga no* 30

17

B1 om l 1 5 —(l 1) M3 गुञ्जितं (for कूजित) G2 काञ्चीनां (for काञ्चीनां) D5 8 T2 G1 3 M1 2 निस्वनं T1 2 M3 निनद (for निस्वन) M1 तथा G3 निनादि च —(l 2) G3 तत K(ed) स (for स) ☙ Cm लज्जितोऽभवत् अन्तःपुरस्थानामिति भाव । Cg लज्जितोऽभवत् सुग्रीवेऽन्तःपुरगतोऽप्यस्तीति मत्वा । Ch स्त्रीप्रकृतिनिरोऽभवदिति । अन्तःपुरस्थितपीतककलाभिरिति भाव । Ct अस्मिन्नवसरेऽन्यथा प्राप्यमेव साभाव लज्जित रामाभ्यधिकाभरणमिति लज्जा । यद्वा अन्यो वानरोऽधिकाभरणमित्यन्तःपुरं गच्छन्नस्त्रीयोजितोऽभवत् । ☙ —(l 3) D5 C1 प्रकुपित T1 प्रकृष्ट कृत्वा व्यये ☙ —(l 3) D5 C1 प्रकुपित T1 प्रकृष्ट G3 प्रस्थित (for प्रकुपित) C1 श्रुत्वाभरणनिस्वन (for the post half) ☙ Cr m रोषवेगप्रकुपितो रोषवेगेन प्रवृद्ध । Cg रोषवेगप्रकुपितो रोषवेगेन प्रवृद्ध । प्रकोपार्तो क्षमित्वाशी । Ct रोषवेगेन प्रकुपितो नेत्रनीमिति कामगेन तज्जनीमिति कामन्द । रोषवेगसमन्वित इति पाठान्तरम् । अथवा तुल्य —(l 5) D5 अवकृष्ट (for अप°) —(l 6) B1 आसाद्य (for आश्रित्य) B1 रोषवेग D5 M3 Cg k(within brackets) रामकोप Cr m k t as above (for °कोप) D1 समन्वित (for °न्वित) —D10 reads wrongly l 7 and 8 after l 13 —(l 7) B1 [अ]स्य (for [अ]थ) —(l 8) T2 गमने (for [आ]गमन) B4 T1 2 G3 M Cg स (for स) —(l 9) B4 G2 अनिवासि M1 निवे° (for प्रति° यत्) —(l 10) M3 संक्षोभ (for संप्राप्त) B4 मित्र (for भ्रातृ) —B1 om l 11-12 —(l 11) T1 2 M3 Ch मया (for नरो) —(l 12) D5 T2 M3 [उ]पश्रुत्य T1 2 G3 M3 श्रुत्वा M1 [स]म्प्रुत्य (for [उ]पश्रुत्य) Ct उपश्रुत्य

क्रुद्धं लक्ष्मण प्राप्तं सुतं चास्योपशुष्यत।
सतरतारां हरिश्रेष्ठः सुग्रीवः प्रियदर्शनाम्।
उवाच हितमव्यग्रम्त्राससंभ्रान्तमानसः।
किं नु तत्कारणं सुभ्रु प्रकृत्या मृदुमानसः।
सरोष इव संप्राप्तो येनायं राघवानुजः।
किं पश्यसि कुमारस्य रोषस्थानमनिन्दिते।
न खल्वकारणे कोपमादरेन्नरसत्तमः।
यद्यस्य कृतमस्माभिर्बुध्यसे किंचिदप्रियम्।
तद्बुद्ध्या संप्रधार्याशु क्षिप्रमर्हसि भाषितुम्।
अथवा स्वयमेवैनं द्रष्टुमर्हसि भामिनि।
वचनैः सान्त्वयुक्तैश्च प्रसादयितुमर्हसि।
त्वद्दर्शनविशुद्धात्मा न स कोपं करिष्यति।
न हि स्त्रीषु महात्मानः कचित्कुर्वन्ति दारुणम्।
त्वया सान्त्वैरुपक्रान्तं प्रसन्नेन्द्रियमानसम्।
ततः कमलपत्राक्षं द्रक्ष्याम्यहमरिंदमम्।
सा प्रस्खलन्ती मदविह्वलाक्षी
प्रलम्बकाञ्चीगुणहेमसूत्रा।
सलक्षणा लक्ष्मणसंनिधानं
जगाम तारा नमिताङ्गयष्टिः।
स तां समीक्ष्यैव हरीशपत्नीं
तस्थावुदासीनतया महात्मा।
अवाङ्मुखोऽभून्मनुजेन्द्रपुत्रः
स्त्रीसंनिकर्षाद्विनिवृत्तकोपः।
सा पानयोगाच्च निवृत्तलज्जा
दृष्टिप्रसादाच्च नरेन्द्रसूनोः।
उवाच तारा प्रणयप्रगल्भं
वाक्यं महार्थं परिसान्त्वपूर्वम्।
किं कोपमूलं मनुजेन्द्रपुत्र
कस्ते न संतिष्ठति वाङ्निदेशे।
कः शुष्कवृक्षं वनमापतन्तं
दवाग्निमासीदति निर्विशङ्कः।
स तस्या वचनं श्रुत्वा सान्त्वपूर्वमशङ्कितः।
भूयः प्रणयदृष्टार्थं लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत्।
किमयं कामवृत्तस्ते लुप्तधर्मार्थसंग्रहः।
भर्ता भर्तृहिते युक्ते न चैवमनुबुध्यसे।
न चिन्तयति राज्यार्थं नास्मान्शोकपरायणान्।
सामात्यपरिषत्तारे पानमेवोपसेवते।
स मासांश्चतुरः कृत्वा प्रमाणं प्लवगेश्वरः।

ध्यत. ꣸ —(l. 13) G1 प्रियदर्शन°. —(l. 14) B4 परम् (for हितम्). B4 संरक्तलोचन° (for -संभ्रान्तमानस°). —B4 om. l. 15. —(l. 15) D5 किं तु D6-10 तत्कारण (for तत्का°). —(l. 16) G3 इह (for इव). B4 श्रीमान्वश्यात्मवा (for the post. half). —(l. 18) B4 M3 [अ]कारणे (M3 °ण) (for [अ]कारणे). T2 आदरन् (for °रेत्). D6.8-10 नरपुंगव (for नरसत्तम°). B4 आनयेनैव सत्तम (for the post. half). —(l. 19) T1 यदस्ति, T2 G2 M2 यद्यस्य (for यद्यस्य). T2 बुध्यते (for बुध्यसे). —(l. 20) D6.8-10 क्षिप्रमेवाभिभीषितां (for the post. half). B4 तत्पश्य वानरीश्रेष्ठे येन कोपनश भजेत्. —(l. 21) B4 द्रष्टुम् (for स्वयम्). G3 एनैव (meta.). B4 क्षिप्रम्. D5 6 प्रभुम् (for द्रष्टुम्). M3 भाषितु (for भामिनि). —(l. 22) B4 दृष्टा चानुनयैः सर्वैः (for the prior half). —(l. 23) D5 8-10 T2 G1 त्वद्दर्शने (for °र्शन-). D5 विरुद्धात्मा (for -विशु°). M1 मा (for न). D5 6 8-10 T2 G2 3 M1 स्म (for स). —(l. 24) B4 कोप (for कचित्). —(l. 25) B4 शान्तैर्, D10 शान्तैर् (for सान्त्वैर्). B4 -[आ]यत- (for -[इ]न्द्रिय-). G3 -मानस (for °सम्) —D9 om. from l. 27 up to न in l. 30. —(l. 27) B4 विस्फुरती (for प्रस्खलन्ती). B4 मदसकुलाक्षी, D4 G3 °विह्वलाशी (for °लाक्षी). —(l. 28) B4 -हेमभूषिता, D5 -हेमसूत्रा (for -हेमसूत्रा). —(l. 29) B4 T1 G1 सुलक्षणा, D5 सलक्षण, Cr m g as above (for °णा). B4 लक्ष्मण. गामसार. —(l. 30) B4 तारा स्थिता द्वारि गृहस्य तस्य. —(l. 31) D10 [ई]व (for [ए]व). —(l. 32) B4 विश्वासयानः प्रणयप्रगल्भा. —D4 reads l. 34 in marg. —(l. 34) G1 च (for वि-). —(l. 35) D6 M3 विनिवृत्तलज्जा; T2 च विमुक्तलज्जा (for च नि°). —(l. 36) B4 धृष्टप्रचारात्; G1 दृष्टिप्रमाराच्; G2 3 M1 2 दृष्टिप्रचाराच् (for दृष्टिप्रसादाच्). —(l. 37) D6 रामा (for तारा). B4 प्रणयवदश्च (for °गल्भं). —(l. 38) B4 परिहासपूर्वं; D5 8-10 परि(D5 9 °ति)सान्त्वरूप, T2 परिसान्त्वयुक्त (for °पूर्वम्). ꣸ Ct: परिसान्त्वरूप परित सान्त्वरूपम्। 'परिसान्त्व' इति पाठः सुगमः. ꣸ —(l. 39) T1 कोपपूर्वं (for °मूल). —(l. 40) B4 वा तिष्ठति (for सं°). B4 सन्निदेशे; D5 शासनेषु; D9 वा हि देशे (for वाङ्निदेशे). ꣸ Cr g: संतिष्ठतीति परस्मैपदमार्षम् (Cg °स्यार्षं परस्मैपदम्). ꣸ —(l. 41) D6 भारहत (for आपतन्त). —(l. 42) B4 D9 G1 दावाग्निम् (for दवा°) B4 आसेवति (for आसीदति). M3 निर्विशङ्क. —After l. 42, B4 ins. colophon. [—*Sarga name*: लक्ष्मणप्रवेश. —*Sarga no.* (figures, words or both): 34] —(l. 43) B4 शान्तपूर्वम् (for सान्त्व°). D6 T2 3 G M2 मशङ्कित (for °त). —(l. 45) T2 तत् (for ते). —(l. 46) D6 भर्तृहिते (for भर्तृ°). B4 चैवम् (for युक्ते). D6.8-10 G2 3 M2 3 [ए]नम् (for [ए]वम्). D5 G1 अवबुध्यसे (for अनुबुध्यसे) B4 अनुभक्त न बुध्यसे (for the post half) ꣸ Cm: युक्ते। इति संबोधनम्।, so also Cg. ꣸ —(l. 47) D6 स (for न). B4 कार्यार्थं (for राज्यार्थं). D8-10 M1 सोऽस्मान्. B4 लोक- (for शोक). —(l. 48) B4 सामात्य, D8-10 सामात्य- (for सामात्य-). D8-10 कामम् (for पानम्). B4 [उ]पसर्पति (for °सेवते). ꣸ Ck: सामात्यपरिषद्। भूतेति शेष।; Ct: सामात्या परिषद्यस्य तादृशो भूत्वेति शेषः. ꣸ —(l. 49) D6 T2 मासा (for मासांश्). B4 प्रवगर्षभ; M3 प्लवगेश्वरः

स्वर्गीतास्ता मद्यमो विद्वत्सावबुध्यते ।
न हि धर्मार्थसिद्ध्यर्थं पानमेव प्रशस्यते ।
पानादर्थश्च कामश्च धर्मश्च परिहीयते ।
धर्मलोपो महांस्तावत्कृते ह्यप्रतिकुर्वत ।
अर्थलोपश्च मित्रस्य नाशे गुणवतो महान् ।
मित्र ह्यर्थगुणश्रेष्ठ सत्यधर्मपरायणम् ।
तद्द्वयं तु परित्यक्त न तु धर्मे व्यवस्थितम् ।
तदद्य प्रस्तुते कार्ये कार्यमस्माभिरुत्तरम् ।
याकार्यं कार्यतत्त्वज्ञे तदुदाहर्तुमर्हसि ।

सा तस्य धर्मार्थसमाधियुक्त
निशम्य वाक्यं मधुरस्वभावम् ।
तारा गतार्था मनुजेन्द्रकार्ये
विश्वासयुक्तं तमुवाच भूय ।

न कोपकाल क्षितिपालपुत्र
न चापि कोपः स्वजने विधेय ।
त्वदर्थकामस्य जनस्य तस्य
प्रमादमप्यर्हसि वीर सोढुम् ।

कोप कथं नाम गुणप्रकृष्ट
कुमार कुर्यादपकृष्टसत्त्वे ।
कस्त्वद्विध कोपवशं हि गच्छे-
त्सत्त्वावरुद्धस्तपस प्रसूति ।

जानामि रोष हरिवीरबन्धो
जानामि कार्यस्य च कालसङ्गम् ।
जानामि कार्यं त्वयि यत्कृतं न
स्तथापि नानामि यदत्र कार्यम् ।

तथापि जानामि यथाविषह्य
बलं नरश्रेष्ठ शरीरजस्य ।
जानामि यस्मिंश्च जनेऽवबद्ध
कामेन सुग्रीवमसक्तमद्य ।

न कामतन्त्रे तव बुद्धिरस्ति
त्वं वै यथा मन्युवशं प्रपन्न ।
न देशकालौ हि न चार्थधर्मौ
यवेक्षते कामरतिर्मनुष्य ।

तं कामवृत्तं मम संनिकृष्टं
कामाभियोगाच्च विमुक्तलज्जम् ।
क्षमस्व तावत्परवीरहन्ता
त्वद्भ्रातरं वानरवंशनाथम् ।

(alter corr sec m as above) (for ब्रवीषि) —(l 50) B₄ चतुरो मासान् D₈ ₙ–₁₀ T₁ दामनेभ्यो (for कामनेभ्यो) D₁₀ T₂ G₃ नावबुध्यसे (for °ते) B₁ विद्वत्र न च बुध्यसे (for the post half) —(l 51) T₁ धर्मार्थ (for धर्मार्थं) B₁ हिमार्थानि G₃ °बुद्ध्यर्थे (for °सिद्ध्यर्थं) D₅ T₁.₂ G₁.₃ M₂.₃ एव (for एव) —(l 52) D₅ T G M₂.₃ transp कामश्च and धर्मश्च B₄ पानस्यार्थेषु T₂ धर्मश्च कामस्य विविक्तम —(l 53) B₄ तावत्कृतस्य T₂ तावत्कृते हि G₃ तावत्कृतेषु (for °कृते हि) B₄ [अ]प्रतिवारण (for °कुर्वत) —(l 54) M₁ धर्म (for अर्थ) —B₄ om l 55 —(l 56) G₂ M धर्म (for द्वय) B₄ च (for तु in both the places) D₅ G M₃ व्यवस्थित —(l 57) T₁ तत्र धर्मव्यवस्थित (for the post half) —(l 58) B₄ D₅ प्रस्थिते (for प्रस्तुते) T₁ उत्तम —(l 59) B₄ D₈ ₙ–₁₀ तत् (for यत्) D₈–₁₀ T₁ G₁ त्वम् (for तत्) —(l 60) B₄ °स्वभाव (for °स्वभावम्) —(l 61) D₈ ₁₀ T₂ M₁ गतार्थे G₃ कृतार्था (for °र्था) ♣ Cr m गतार्था भवगतार्था (Cm °तत्प्रयोजना) । Cg गतार्थे प्रयोजनमुद्दिश्य । Ck अगतार्थे प्रत्यप्रयोजने (?) । Ct अगतार्थे प्रत्यप्रयोजने ♣ —(l 62) B₄ विश्वाससमृद्ध (for °युक्त) G₁ मद् (for तम्) —(l 64) B₄ वीर D₅ चापि (for चापि) B₄ च कोप T₁ विधेये (for विधेय) —(l 65) B₄ तवार्थदृष्टस्य (for °र्थकामस्य) —(l 66) B₄ सोढुं (for सोढुम्) —(l 67) T₁ गुणप्रकृष्ट M₁ °प्रकृष्ट (for गुणप्रकृष्टः) —(l 69) B₄ कोपवशे T₁ °विधे (for कोपवशं) B₄ विदेयु (for गच्छेत्) —(l 70) G₁ सत्त्वावरिक्तस्य, M₃ सत्त्वा° (for सत्त्वावरुद्ध) B₄ सत्त्वावधिकस्तपसः प्रसूते ♣ Ct सत्त्वावरुद्ध सत्त्वगुण (निरुद्ध ?) । Cr m सत्त्वावरुद्धो

रजस्तमसोरनुप्रवेशाय सत्त्वगुणेन (Cr °णे) निरुद्ध । Cg सत्त्वावरुद्धो रजस्तमसोर्गुणावरोधेन सत्त्वगुणयुक्त । Ck सत्त्वाविरुद्ध सहजसत्त्वगुणाविरुद्धव्यापार । Ct सत्त्वाविरुद्ध सहजसत्त्वगुणाविरुद्धव्यापार । 'सत्त्वाविरुद्ध' इति पाठ सहज (सत्त्व ?) गुणाविरुद्धव्यापार ♣ —(l 71) B₄ D₅ दोष D₈–₁₀ T₂ M₁ Ck t कार्य Cv r m g as above (for रोष) —(l 72) T₁ कोपस्य (for कार्यस्य) B₄ कामसंगतम् (for °सङ्गम्) —(l 73) B₄ तव (for त्वयि) —(l 75) D₈ ₙ ₁₀ Ck t तथा Cr m g as above (for यथा) —(l 77) B₄ यु जने च बद्ध T₁ च जनेऽवबद्ध M₁ तव बद्धबद्ध (for च जनेऽवबद्ध) —(l 78) B₄ कामेन सक्त D₅ असक्त° (for असक्तमद्य) —After l 78 B₄ ins

तव प्रमादाद्विनिवृत्तकोपा
सुदुर्लभाया कपि इदैवेम ।
त्वत्प्रिय ते नरराजपुत्र
प्राप्तं त्वया ल्ह्वेदार स्वयं दृष्टम् ।

—(l 79) B₄ कामतन्त्रे (for °तन्त्र) —(l 80) B₄ त्वं तु T₁ यथा (for यथा) —(l 81) M₁ न देशकालौ (for न देश°) M₁ च (for हि) B₄ न चार्थधर्मं D₈ ₙ–₁₀ Ct कार्यं M₁ च (for हि) B₄ न चार्थधर्मौ D₈ ₙ–₁₀ Ct यथार्थधर्मौ Cv r as above (for न चार्थधर्मौ) —(l 82) D₅ G₁.₃ M Cr अवेक्षते D₁.₁₀ अवेक्षते Cv t as above (for यवेक्षते) B₄ कामार्दितो वेत्ति D₁₀ कामरतिर्मनुष्य —(l 83) M₂ यदि M₃ तं Cg t as above (for मम) D₅ M₁ M₂ सन्निकृष्ट (M₁ °कृष्टे) B₄ तत्कामवृत्तं यदि संनिकृष्ट —(l 84) T₁.₂ M₁ निवृत्तलज्ज (for विमुक्त°) B₄ कामाभिमोहान्निरतापवादम् —(l 85) G₁ °हन्ता (for °हन्ता) —(l 86) D₅ मे T₁ ते (for त्वद्) T₂ भ्रातर (for भ्रातरं) —B₄ om l 87–90.

महर्षयो धर्मतपोभिरामा
कामानुकामा प्रतिबद्धमोहा ।
अयं प्रकृत्या चपल कपिस्तु
कथ न सज्जेत सुखेषु राजा ।
इत्येवमुक्त्वा वचनं महार्थं
सा वानरी लक्ष्मणमप्रमेयम् ।
पुन सखेल मदविह्वल च
भर्तुर्हितं वाक्यमिद बभाषे ।
उद्योगस्तु चिराज्ञप्त सुग्रीवेण नरोत्तम ।
कामस्यापि विधेयेन तवार्थप्रतिसाधने ।
आगता हि महावीर्या हरय कामरूपिण ।
कोटीशतसहस्राणि नानानगनिवासिन ।
तदागच्छ महाबाहो चारित्रं रक्षित त्वया ।
अच्छलं मित्रभावेन सता दारावलोकनम् ।
तारया चाप्यनुज्ञातस्त्वरया चापि चोदित ।
प्रविवेश महाबाहुरभ्यन्तरमरिंदम ।

—(1 87) D6 T2 3 M1 Cg धर्मतपोभिकामा G3 °धियो विरामा (for धर्मतपोभिरामा) —(1 88) D3 om (hapl) कामानु T1 G3 M3 कामाभिकाम(T2 °माउ) Cm g k t as above (for कामानुकामा) M1 प्रतिपन्न (for प्रतिबद्ध) —(1 90) D3 reads after कथ न in marg —(1 91) D3 10 उक्त्वा (for इत्युक्त्वा) —(1 93) B1 D6.8–10 सखेद (for °ल) D3–10 मदविह्वलाक्षी G1 4 मदविह्वला च M1 ***** च (for मदविह्वल च) ※ Cv सखेदमिति सम्यक् । Cr सखेदमिति सम्यक् । Cg सखेल सलीलम् ※ —(1 95) B1 च (for तु) D6 चिराज्ञप्त (for चिराज्ञप्त) G1 M3 नरेश्वर (for नरोत्तम) —G3 damaged from विधेयेन up to आगता हि म in l 97 —(1 96) B1 G2 M1 -प्रतिपादने (for °साधने) —(1 97) M1 महावीर (for °र्या) —(1 98) B1 D6 10 M2 कोटी° (for कोटी) ※ Ck कोटी° शतसहस्राणीति बहुत्वमात्र तात्पर्य न तु सख्यायाम् । so also Ct ※ B1 नानानग निवासिन T1 नानावरनिवासिन G3 M3 नानानगनि(M1 °र) वासिन (G3 °नो) (for the post half) ※ Cv r नाना नगनि(Cr °र)वासिन इति सम्यक् ※ —(1 99) M1 रक्षित ** (damaged) (for रक्षित त्वया) —(1 100) D10 आच्छल T3 उच्छलं T1 अचल G1 आज्ञल Cv r m k t as above (for अच्छलं) D6 T2 3 G1 3 M3 भवे Ck t as above (for भावेन) D1 सतो (for सता) B4 अर्चित मित्रभवने सतो दारावलोकने —(1 101) D1 T M चापि (for चापि) —G3 damaged from चापि up to अभ्यन्त in l 102 D1 5 M3 चापि D6 10 T1 चापि (for चापि)

18

After 4 32 26 Ś1 Ñ1 B1 D1 (after 4 32 25[ab] [r])—1 11–13 ins while Ñ2 V D1 1 D7 (all due to om) ins after 26[cd]

सहोपविष्टं द्रष्टासि कुबेरमिव नन्दने ।
स्त्रीभि परमरूपाभिर्वृत शतसहस्रश ।
अप्सरोभि परिवृतं महेन्द्रमिव नन्दने ।
वामपार्श्वे स्थिता चास्य तारा ताराधिपानना ।
रुमा च दक्षिणे पार्श्वे सुग्रीवस्य महात्मन ।
शुभ्रे च बालव्यजने सप्तकाञ्चनभूषिते ।
दोधूयमाने नारीभ्यामभित स ददर्श ह ।
तं दृष्ट्वा तस्य लक्ष्मीमौदासीन्यं च लक्ष्मण ।
विपमस्थं च रामस्य द्विगुण क्रोधमूर्च्छित ।
स क्रोधाद्रक्तनयन कृतान्त भुवमुन्मुखम् ।
दशाधरौष्ठपुटक प्रेक्षमाण समन्तत ।

Ñ3 V B1–3 D7 om. l 1 —(l 1) Ñ1 B4 D4 8 12 अथोपविष्ट D1 सुरोपविष्ट (for सहो°) D11 कुबेरमीश्वर तत (for the prior half) Ś1 D13 कुबारम् (for कुबेरम्) Ñ1 D13 नन्द B4 मन्दिरे D1 स्थ° (for नन्दने) —D11 om l 2–4 B4 om l 2–3 —(l 2) Ś1 D4 12 परमदृष्टाभिर् Ñ1 ***** भिर् (illeg) (for °रूपाभिर्) —(l 3) Ś1 इव (for परि) D1 कुबेर (for नन्दने) Ñ2 V1 2 B1–3 D7 कुबेरमिव मन्दिरे(B3 [after corr]नन्दने) V3 कुबेरं मन्दि** (for the post half) —(l 4) Ñ2 V D7 पार्श्वे (for पार्श्वे) Ñ2 V B D7 स्थिता (for स्थिता) D1 चास्य D1 तस्य D13 तारा (for चास्य) D3 om D13 तस्य (for तारा) Ś1 D4 12 तारा(D13 om [hapl]) निभानना (for °धिपानना) Ñ1 V B D7 भार्या तारायशस्विनी (for the post half) —(l 5) Ñ2 V B D7 रुमा D1 4 उमा (for रुमा) Ś1 Ñ1 D4 12 तु D3 तु (for च) —(l 6) D1 शुभ्रे (for शुभ्रे) Ś1 Ñ1 D1 3 4 11 12 तु (for च) D3 माल्यव्यजने (for बाल°) —Ñ1 illeg from भूषिते up to ह in l 7 —(l 7) Ś1 D1 3 4 11–13 नारीभिर् (for नारीभ्याम्) Ś1 D12 लक्ष्मण स Ñ2 V B1 D7 अभितस्त B1–3 अभितस्तं D1 सर्वत स D4 12 सहित स (for अभित स) D1 12 त (for ह) —(l 8) D4 11 लक्षिताम् (for °तम्) D4 11 दृष्ट्वा तस्य च लीलां ताम् (for the prior half) Ś1 D4 12 विलासं चैव Ñ1 **** च (illeg) V2 B1 मौत्सुक्याने च V3 औत्सुक्यं च (for औदासीन्यं च) —(l 9) Ñ1 D1 विषमस्थानं तु(D3 च) (hypm) V2 परमार्थं च D4 12 विषमस्थानं D3 11 विषमस्थिति(D11 °त) च (hypm) (for विषमस्थं च) Ñ2 D7 परमातुर राम च V2 3 B4 परमार्ते तथा राम B1 3 परमातुर च राम B2 परमार्ते च राम स (for the prior half) D3 द्विगुण D1 द्विगुण (for °णे) Ś1 Ñ2 V D D7 13 क्रोधम् Ś1 D13 आत्मवान् Ñ1 illeg Ñ2 V1 B1–3 D7 आददत् V1 2 B4 आवहत् (for -मूर्च्छित) —After l 9 D2 ins

*दृष्ट्वान्यानि च सत्त्वादीर्य कल्याणानीच्छति ।
अन्यानि तस्य सर्वाणि न कश्चित्प्रतिपद्यते ।

—(l 10) Ś1 Ñ1 D4 11,12 स D4 स (for स) Ñ2 V B

दीर्घमुष्णं च निःश्वास विमुञ्चन्तं मुहुर्मुहुः ।
चुचित सहमित्य विचन्द्रमिवोडाम् ।
तं दृष्ट्वा क्रोधरक्ताक्षं प्रहृष्टवदनाननम् ।
सुग्रीव सहसोत्पत्य कृताञ्जलिपुटस्तदा ।
तस्य गात्र तथा धैर्य द्रु भावं पार्थिव स्थिते ।
कृताञ्जलिपुटं पार्श्वे लक्ष्मणाभिमुखो तदा ।
पश्चोत्पद्यमानाय म सुग्रीवो प्रशतः ।
विशाखयोर्मध्यगत भपूर्ण इव चन्द्रमा ।
तन्मार्ग समुपेत्य ताराधिपस्य शोभित ।
सम्पूज्य च सुग्रीवो वहुमानेन लक्ष्मणम् ।
गृहं प्रवेशयामास तान्याय स्मृतोत्थितः ।
समवस्थितं वृद्धं प्रविष्ट कुमारम् ।
पानेरन्तं तं दृष्ट्वा लक्ष्मणो व्यथितो गतः ।
बाहुभ्यां सपरिष्वज्य तारां ताराधिपाननाम् ।
शुशुभे स तथा तारा तारा इव चन्द्रमा ।

19

* Dn (due to om. of st 8-2) ii ins. before 4 37 3, while Ñ Ñ1 B1 D1 ins. after 4 37 2. ... ins. after 4 37 4. D1 ins. after 4 37 4.

अथ रामं समुद्राद्य सुग्रीव प्राह ।
सर्वे दिग्भ्यश्च प्रयाते ...
स ... हरीश्वर ।
सुग्रीवो ... च ... ।
... ।
... हरयो ... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।
... ।

तेन ह्यप्रतिवीर्येण तारा राज्यं रुमा च मे।
प्राणाश्च दयिता दत्ता हत्वा वालिनमाहवे।
पश्यामश्चैव हि काकुत्स्थ त्वं सखे मर्दिरिंदमम्।
प्रज्वल्यमानं कोपेन दिधक्षुमिव पावकम्।
स दृष्ट्वा लक्ष्मण मां च कृताञ्जलिपुटौ स्थितौ।
प्रसादं यदि गच्छेत सखि शारदीव हि।
तदपेक्ष्यानयोर्बुद्ध्योर्या भवेद्गुणवत्तरा।
तां समधार्य मनसा समबुद्धानुमर्हथ।
तस्य तद्भाषितं श्रुत्वा हनुमान्मारुतात्मजः।
हेतुमद्ग्राहकं वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत्।
न लक्ष्मणे स्थिते राम सुग्रीव प्रहरिष्यति।
राघवः परमामर्षी धर्मात्मा धर्मवत्सलः।
पुनश्चार्यवरो राजन्भवति स्थिरसौहृदः।
सुप्रसाणोऽल्पकोपश्च कर्ता चैवार्थमानयोः।
स हि रामो महाराज महेन्द्रसदृशो गुणैः।
न पापं विद्यते तस्मिंस्तस्मात्त्वं गच्छ माचिरम्।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं लक्ष्मणं हरिसत्तमः।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं सुग्रीवः सम्प्रहर्षयन्।
यदि प्रयाणमद्यैव तव लक्ष्मण रोचते।

20

After 4 42 36 Ñ2 V (V3 Partly illeg) B D7 ins Ś1 D2 12 13 ins l 1-17 after 4 42 23 l 18-26 after 4 42 29 (Ś1 D12 after 922* due to om) and l 27-60 after 4 42 36 Ñ1 D1 3 4 ins l 1-17 after 4 42 23, l 18-22 and l 27-60 after 4 42 36 and l 23-26 after 4 42 29 while D11 ins after 4 42 23

त तु देशमतिक्रम्य त्रिशृङ्गो नाम पर्वतः।
तस्य पादे सरो दिव्यं महत्काञ्चनपुष्करम्।
ततः प्रभवते दिव्या तीक्ष्णस्रोतास्तरङ्गिणी।
नदी नैकग्रहाकीर्णा कुटिला लोकभाविनी।

half] D3 पद (for पत) —(l 15) B1 3 [अ]प्रति वीरेण, D7 [अ]निप्र° (for [अ]प्रतिवीर्येण) D12 प्राणा (for तारा) D3 राज्यं रुमा च मे भवेत् (for the post half) Ś1 D12 दह्यमानेन चार्येण प्राणा (Ś1 [before corr]°णो) राज्यं तु नाशयेत् —(l 16) V1 B1 3 transp दयिता and दत्ता Ś1 D2 12 13 तारा प्रदत्ता (D3 च दत्ता D11 दत्ता च) दयिता (for the prior half) —(l 17) Ś1 V1 D12 न हि V3 B [व]व हि (B1-3 च) (for [च]व हि) D11 पश्यामो यदि (for पश्यामश्चैव हि) Ś1 D2 11 12 संक्रुद्ध (Ś1 D12 शरण्य) मरिंदम (for the post half) —(l 18) Ñ2 D7 प्रज्वाल्य मान —(l 20) V1 अपि (for यदि) B1-3 वा गच्छेत् (for गच्छेत) V3 प्रसाद गमिता नूनं (for the prior half) Ś1 D12 यदि शारदीव हि (for the post half) —(l 21) V2 तदा (for तद्) Ś1 D12 तन्न बीक्ष्यभय स्याद्, D11 तदवे क्ष्योभयो बुद्ध्या (for the prior half) Ś1 D11 13 यद्, Ñ2 या, V3 आ (for या) D3 transp या and भवेद् Ś1 D11 13 गुणवत्तरा —(l 22) Ś1 D2 11 13 तद् (for तां) D2 11 माम् (for सम्) Ś1 B2 D12 अर्हसि (for °थ) —(l 23) Ś1 V1 B1 D12 वचनं (for भाषितं) —(l 24) Ś1 D12 हेतुमद्ग्राहकं V3 B1 4 D3 हेतुमद्धार्थकं (for हनुमद्ग्राहकं) —(l 25) Ś1 स्थिरे (for स्थिते) Ś1 V1 D12 सुग्रीवे (for °वं) V1 प्रहरिष्यति D2 12 त्वयि कोपं करिष्यति (for the post half) —(l 26) Ś1 D12 न परामर्षी (for परम°) —(l 27) Ś1 D12 नाऽत्येव मान राजन् (for the prior half) Ś1 D12 नाथ्य, D3 स्मर, D11 भवितं (for भवति) —(l 28) V1 स्व (for तु) Ś1 D2 12 न्याय्य (for सौहृद) Ś1 D2 12 [अ]पि स्वल्प V1 B1 3 [अ]तु° (for [अ]पि स्वल्प) —Ñ2 reads l 29-30 in marg —(l 29) Ś1 D2 12 13 स्वल्प D11 स च (for स हि) B1 3 रामो (for रामः) Ś1 D2 12 13 महात्मा च, V2 °रजा (for °राज) Ñ2 V B3 D7 महौज (B1-3 D2 11 महाव्रतः) (for महेन्द्र), —(l 30) B1 तस्मा (for तस्मात्) Ś1 D12 तत्प्रसाद D2 11 गच्छाम (for त्वं गच्छ) —Ś1 D12 om l 31-33, Ñ2 reads l 31-33 after l 27 —(l 31) B1 3 सूपथ (for सत्तम) D2 11 लक्ष्मण परवीर हा (for the post half) —After l 31, D2 11 ins

उवाच वचनं वीरो मा भैर्षीरिति सान्त्वयन्।
सुग्रीवार्यस्य मा भैषीः कुरुष्व हनुमद्वचः।
न कोपं त्वयि सुव्यक्तं राघवः प्रकरिष्यति।
कृताञ्जलिपुटे सौम्य मयि चोरशिरोऽञ्जन।
गच्छीघ्रमविलम्बायासौ मास्यवन्त महागिरिम्।
आर्यमद्यैव गच्छामो न दर्पं कर्तुमर्हसि।

[(l 3) D3 कोप (for कोपं) —(l 4) D2 त्वयि (for मयि) —(l 6) D3 पश्यामो (for गच्छामो)]

—(l 32) Ñ2 D2 प्राञ्जलिः (for प्राञ्जलिर्) V1 संप्रीत्या (for सुग्रीव) V3 हर्षयन्निव (for संप्रहर्षयन्)

—Thereafter, V2 3 B2 4 ins

तथा भवतु गच्छाम त्वयैव राघवाने सदा।
प्रभुरस्मैवेति च स लक्ष्मणोऽप्यब्रवीत्तदा।

[cf 4 37 4[ef] and 687*]

20

(l 1) V3 om तु (subm) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 तदाति क्रम्य शैलेन्द्र (for the prior half) Ś1 Ñ1 D2 11 12 13 त्रिशृङ्ग (for °ङ्गो) and पर्व (for °त) —(l 2) Ś1 (sup lin also as above) तत्र D11 वन (for सर) V1 B1 महत् (for महत्) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 transp सरो and महत्, D3 कनक (for काञ्चन) Ś1 Ñ2 D2-4 11-13 -सुचिरं (for -पुष्करम्) B1 तत्र योजनानेकं (for the post half) —(l 3) B1 तत्र (for ततः) D3 सुखमत B1 प्रभवे (for प्रभवते) V3 देवी (for दिव्या) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 तरमात्र (D3 तत्र च, D11 तस्य च) देवी (D2 11 दे)व्या (for the prior half) Ś1 Ñ1 D2-4 11-13 तीव्र (for तीक्ष्ण),

तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं पर्वतस्याग्निसंनिभम् ।
वैडूर्यमयमेकं च शैलस्यास्य समुच्छ्रितम् ।
मनुष्येषु मृतेषु अमूढं किल भूमिप ।
अत्र सर्वभूतानां त्रिधकर्माति विश्रुत ।
तस्यैव किल पौरागमशिरोऽत्र महात्मन ।
आसीन्निर्गिरिरयं शैल प्रभूतात्र सोऽस्मय ।
तत्र सर्वाणि भूतानि समयन्ध महाबले ।
हुत्वामय महात्मा सर्वभूतमहेश्वर ।
स्वर्गस्य किल सम्स्थानं सर्वो वै साधमोषितम् ।
तत प्रभृता सरयूमास्थाहवती नदी ।
देवगान्धर्वपतता पिशाचोरगराक्षसा ।
प्रविशन्ति न स देशं प्रदीप्तमिव पावकम् ।
समतिक्रम्य शैलेन्द्रं महादयाभिपालितम् ।
योजनानि ततु षष्टि पर्वतो गन्धमादन ।
शार्दूलैश्च समाकीर्णो वानरैश्चोपशोभित ।
नैक पुष्पाचित श्रीमान्नानानीगुरुसमूषित ।
शृङ्गं तस्य स्थिता जम्बूर्नाम्ना विश्रुत सुदर्शना ।
जातरूपमयी दिव्या विशाति सर्वोम्बिका ।

B3 नैला D1 नोयाम् (for नोलाम्) D3 मयवती (for तरङ्गिणी) —(l 4) Ñ2 V3 त्र (for नेक-) B4 नागइन (for नवमग) Ś1 Ñ1 D1-4 11 13 नगी नाग(Ñ1 D6 11 °म)हग(D3 °नग) रिणा (for the prior half) Ś1 Ñ1 B3 D1 4 11-13 मयूर (for मुनित) V2 लाक्षमाक्षिणी D1 3 °भावति (for °भाविति) —(l 5) B3 हस्त V2 पित्र (for शृङ्ग) D3 (before corr as above) 13 ग्राम (for नं समम्) —(l 6) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 वैडूर्यम् (for वैडूर्य) V2 वैडूर्यमयम् V1 श्रुतं चव (for °च्छ्रितम्) D7 मनुष्येषु Ś1 Ñ1 B3 D1-4 11 13 भावक च रक्षण (for the post half) —(l 7) D1 मनुष्येषु Ś1 मृतेषु B3 (marg also as above) 3 शैलेषु D1 च किल (for भूतेषु) Ś1 Ñ1 D1-3 11 13 जीवन (D13 °से) V1 B3 1 भूमिप (V1 °प) B3 पवन (for भूमिप) D4 भावन पश्चिमित (for the post half) —(l 8) V1 D1 3 11 अमृत (for °म) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 नामन (for विश्रु) —(l 9) Ś1 Ñ1 D1-4 13 3 तस्य तत्र (by transp) B3 तत्र स (for तत्रैव) D1 4 13 पौ (D4 damaged from पौ up to भव) रागम् (for पौरागम्) B3 भविरोर्थ (for °श) —(l 10) Ś1 Ñ1 D13 आसीदि (for आसीदि) D3 निश्च (for गिरि) B1 गिरिरे शैले Ś1 D13 गिरिरय B3 प्रभूतम् (for प्रभूतात्र) Ñ1 B3 D1 4 11 13 विनिमारस्य V1 D3 °रक्ष (for प्रभूतात्र) Ś1 D13 वी गम B1-3 दग्ध (for सोऽस्मय) —(l 11) V1 B3 सर्व (for सर्व) D13 सर्वाणि (for सर्वाणि) V1 D12 सर्वैव D13 °नि (for सर्वाणि) D1 4 13 समय (D3 °सं) Ś1 D13 सर्वैर्व (D13 °भवे) मेघव V1 सर्वमेवेमानाम् (for the post half) —(l 12) B3 सर्वाण (for °भव) Ś1 Ñ1 D1 3 11 13 स्वर्गम् सहा न D1 सायुधिया सहाय D3 4 सङ्ख्य (D3 सङ्ख्य) सहाय D13 हुताशन सहाय (for the prior half) D1 भूत (for भूत) D13 महेश्व —D1 damaged after भूत up to विश्व in l 13 D3 स भूत —(l 13) Ś1 D1 3 11 स्वर्गम् V2 D1 3 11 13 स्वर्ग B3 स्वर्ग (l r stood) B3 स्थान (for स्थान) Ś1 Ñ1 D1 3 11-13 स्थान मो(Ś1 मो D1 3 मो D13 मो) वि (D13 °व) D1 3 सर्वो वे (D1 °वे) (for the post half) —(l 14) V1 D1 तत D13 तत (for तत) Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 प्रभृता D13 °भृत) सं न Ś1 D1 4 11 13 प्रभृता नदी(D1 °ता) नदी V1 प्रभृता सरयू, D1 प्रभृतता नदी D13 प्रभृता नमसा नदी (for the post half) B3 तत्र सोधुनक्षिप्ता प्रभृता महया नदी —(l 15) B1-3 यतव V1 damaged for यतन Ś1 Ñ1 D1 4 11 13 देवगन्धर्व(D1-4 11 °र्व) पिशाचगपाक्षसा (D13 °नाश म क्षसा) B3 देवगन्धर्वाः पिशाचा पतीश्वर —(l 16) Ś1 Ñ1 B3 D1 4 11-13 प्रविशन्ति न ते गन्ध (for the prior half) —After l 16 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

तत्र पर्वतशृङ्गेषु नदीषु च गुहासु च ।
गावा सह देवैश्च मानिनस्वरुवासन ।

[(l 1) D1 तत्र D1 शृङ्गेषु (for शृङ्ग) D1 3 11 नदीषु (for नदीषु) Ñ1 om गुहासु च —(l 2) V1 illeg after वै up to l 17 D1 तस्म (for समम्)]

—(l 17) Ś1 B3 D1-4 13 13 महाद्रैन (for °मिपालि) —After l 17 Ś1 Ñ1 D1-4 11-13 ins

कार्ये मान गिर तथ सता प्रद्रव वानरा ।

—Before l 18 Ś1 D1 4 13 ins D1 ins before l 18

समतिक्रम्य शैलेन्द्र विद्यावालेनोविनम् ।

[D1 देवगन्ध]

—Before l 18 D1 reads l 28, 19 and 21 —(l 18) B3 D1 योजनानां (for °नि) Ś1 V1 D1-4 11-13 षष्टि Ñ1 D1 षष्टि (for षष्टि) D13 गन्धमादन —(l 19) Ñ1 D1 शार्दूल V1 शार्दूल V1 विहि श (for शार्दूलैश्च) —V1 illeg from शार्दू up to नानात्र in l 21 B3 शार्दूल D1 शार्दूल (for समाकी) Ñ1 V1 1 B3 D1 शार्दूल B3 D1 शार्दूल (for वानर) Ñ1 (च) D1 (श)रि (for (च)र) Ś1 D1 3 11 13 विश्व धरस्थ समाकीर्ण सिंह D1 भावन वानर समाक्षेवन्ति D1 पतो(मार्गा)नन्तर मन्द्यैश्च नैकि D1 देवतानां च शैलस्य रक्षित —D1 om l 20 —(l 20) B3 नैक D1 क (for °क) Ñ1 D1 पुष्पाचित V1 पुष्पचित B1 पुष्पचित (for पुष्पाचित) Ś1 D1 4 13 13 पुष्पित नैक श्रीमान् (for the prior half) Ś1 D1 विविधकुसुम, V1 आर्थिकरिमूषित, V1 B1 4 शौ श्रीमान् (V1 °न) मूषित D1 नाना विभूषित D1 3 कीर्त्त प्रमूषित (for the post half) D13 विविधमूषित श्रीमान्नानाधिरूप —After l 20 D1 ins

देवताभि वनवासि नानाकुसुमभूषिता ।

जम्बुद्वीपस्य सा जम्बूर्वंशो वानरपुंगवाः ।
अर्चिता चोपगीता च नित्यमप्सरसां गणैः ।
तत्र पर्वतशृङ्गेषु समीपेषु वनेषु च ।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।
तं तु देशमतिक्रम्य सिद्धचारणसेवितम् ।
तुषारचयसंकाशं मन्दरं द्रक्ष्यथाश्रितम् ।
शृङ्गे तस्य ह्रदो दिव्यः प्रसन्नसलिलाशयः ।
शिशुमारो घृतपिण्डोदः पितामहनिषेवितः ।
तस्मिन्पतति सा दिव्या रम्या त्रिपथगा नदी ।
आकाशगङ्गा शब्देन पूरयन्ती नभस्तलम् ।
सा धारा पाण्डरा दिव्या सलिलस्य दिवश्च्युता ।
तस्मिन्पतति दुर्धर्षे महानादा महाह्रदे ।
ततः प्रवर्तते गङ्गा गिरिकाञ्चनसंचयात् ।
प्रवहन्ती महावेगा क्षिपन्त्या समन शिला ।
सा गङ्गा सा धनुर्मार्गा सा चाप्यतिजला शुभा ।
तामिन्दुमार्गां दुर्धर्षां कथयन्ति मनीषिणः ।
तद्वत् कौशिकी पुण्या सा च वैतरणी नदी ।
लोहितोदा वसापङ्का वेदमांसास्थिसंकुला ।
तत्र यक्षाः सगन्धर्वाः पिशाचपन्नगोरगाः ।
विमुञ्चन्त्ययशा देहं कालस्य वशमागताः ।

—(l. 21) Ñ2 V1 [आ]श्लिष्टा (for श्रिता) B1 जंबू D11 दिव्या (for जम्बू[ः]). B2 दिवा (for दिव्या) Ś1 D12 दिव्यानाम्ना D11 जम्बूनाम्ना, D13 दिव्या नाम्ना (for नाम्ना दिव्या) —Ñ1 D2·3·4 om. l. 22. B3 transp. l. 22 and 23. —(l. 22) D11 शुभा (for दिव्या) B4 देवगन्धर्वसेविता (for the post. half) —(l. 23) B3 जम्बुद्वीपस्य. —(l. 24) B4 -गीताश्च (for गीता) D1 अर्चिता चोपनीता च, D3 अर्चिता-श्चोपगीताश्च (for the prior half) B4 शुभा च (for नित्यम्) —(l. 25) V1 तस्य B1 तत (for तत्र) B4 D11 -दुर्गेषु (for शृङ्गेषु) V1·2 B2·3 समीप्येषु (for समीपेषु) B2 शुभेषु (for वनेषु) B4 वनेषु पवनेषु च D11 समेषु विषमेषु च (for the post. half) Ś1 Ñ1 D1-4·12·13 तत्र चित्रेषु रम्येषु वनेषु च (D2·4·13 काननेषु D3 वनेष्वथ) शुभेषु —Ś1 om. l. 26–27 —(l. 26) D1 ततस् (for ततस्) Ñ2 illeg. for ततस्ततः —Ñ1 D1-4·12·13 om. l. 27 —(l. 27) B4 D11 तमतिक्रम्य शैलेन्द्र (for the prior half). —Before l. 28, Ś1 Ñ1 D1·2·4·12·13 ins., D3 ins. after l. 21:

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितम् ।

—(l. 28) Ś1 Ñ2 B4 D1-4·11-13 -संकाशो (for °शम्) and मन्दरो नाम पर्वतः (for the post. half). —(l. 29) Ñ1 illeg. from तस्य up to प्रसन्न B3 दिव्य Ś1 Ñ1 D1-4·11-13 -सलिलाशय(D11 °शः)म् Ñ2 V1 B2·4 -सलिलाकुल, V2·3 -सलिला शुभा D2 सलिल पुन (for -सलिलाशयः) —After l. 29, Ś1 Ñ1 (illeg.) D1-4·11-13 ins.:

पुष्पितोत्पलवन श्रीमच्चामीकरविभूषित ।

[D1 तमरेण (for चामीकर) D3 चामीकरावभूषित, D13 काञ्चनमभूषित (for the post. half).]

—D2 reads l. 30 in marg. —(l. 30) Ś1 Ñ1 B1-3 D1-4·11·12 घृतमण्डोद B4 क्षीरोद इति ख्यात, D13 क्षीरोदाख्य-ज्योत्स्न (for the prior half) V2 पिता सह (for पितामह) D2 निषेवित (for निषेवित) —(l. 31) B1·2 गच्छति, B2 वहति (for पतति) V2 पुण्या, D13 इह (for रम्या) V2 B1·2 D13 त्रिपथगामिनी —(l. 32) Ś1 Ñ1 B4 D1-4·11-13 दुर्धर्षा, V1 सलन, B1 सलिलैः (for शब्देन) B2·3 नभस्तं, Ś1 Ñ1 V1 D2 (reads from नभ up to दुर्धर्ष [see var.] in l. 34 in marg.) 3·4·12·13 नभः शब्देन पूरयन् V2 पूरयति नभस्तलम्, B4 नभः पर्वत नादयन्, D1 पूरयन्ती नभस्तलम्, D11 नादयन्ती नभ-स्तलम् (for the post. half) —(l. 33) Ś1 N1 D13 धीरा, D12 घोरा (for धारा) Ś1 V2 B4 D1-4·7·11-13 पाण्डुरा (for पाण्डरा) B4 निम्न (for दिव्या) —Ñ1 illeg. from दिवश्च्युता up to l. 47 B2·3 [आ]दिवश्च्युता, D2·4·11-13 नभश्च्युता (D2 °ता) (for दिवश्च्युता) Ś1 सलिला च नभस्तला (for the post. half) —(l. 34) Ñ2 V1 D7 दुर्धर्षे B1 वेगेन, D1 सा दिव्या D3·12 °र्षा (for दुर्धर्षे) Ś1 D1·4·12·13 तस्मिन्सरसि दुर्धर्षा (for the prior half) V2 B2·3 महानादा, B1 °दे (for महानादा) Ś1 D12·13 सा चातिसरसा नदी (for the post. half) —Ś1 D12·13 om. l. 35–37 —(l. 35) Ñ2 D7 प्रवहते, V1 B2 प्रपतते, B3 प्रवहति, B4 D11 प्रवर्तते (for प्रवर्तते) D1-4 तस्मिन्निपतिता (D3 °ते) गङ्गा (for the prior half) B3 गिरे D2·3 गौरि (for गिरि-) B3 -काञ्चन (for -काञ्चन) B2 संचरा, B1 D7 -संचयात्, D1·4·11 -संचरा (for -संचयात्) D1 गिरेः काञ्चन-चयप्रभा (hypm.) (for the post. half) —(l. 36) V1 प्रवहत, B2 प्रवहती, B3 प्रवर्तनी, D1·3 वहन्ती (for प्रवहन्ती) D2·4 प्रवहन्त्यतिवेगा सा (for the prior half) B4 D1 विशालाश्च (for शिलाश्च स) Ñ2 सुमन D1·2 समन. (for समन) —(l. 37) V1 om. second सा V2 निम्नगा, D1 पत्रुगा D2 [अ]निर्दुधर्षा D3·4·11 च दुर्धर्षा (for धनुर्मार्गा) B2·3 सा चाप्यभि (B3 °ति) (for सा चाप्यति) B4 D1·3·11 [अ]तिरसा नदी, D7 [अ]तिजला शुभा (for [अ]तिजला शुभा) D2·4 सा चा(D4 च)तिरसा नदी (for the post. half) —(l. 38) Ś1 D2·4·12 रुद्र, D1 चित्र (for इन्दु) Ñ2 V2 D7 त(V2 D7 ता)मिन्द्रमार्गां(V2 D7 °र्गा) V1·3 तामिन्दु(V2 °द्र)मार्गे (for तामिन्दुमार्गां) D3 तां दे विमार्गां दुर्धर्षां, D11 तामिन्द्रमार्गे दुर्धर्षां (for the prior half) D1·11 सर्वेषु (for मनीषिणः) Ś1 B4 D2·4·12·13 प्रवर्तन्ति (B4 संवदन्ते) महर्षयः (for the post. half). —(l. 39) Ś1 D1-4·11-13 सा नदी, B4 शालिनी (for शतद्रु) D11 सा च देवी पुरातनी (for the post. half) —D11 om. l. 40 —(l. 40) Ś1 D12 लोकोदका Ś1 B4 D1-4·12·13 ,महावेगा(B4 D2 °घोरा) V1 वसावका V2 रसावका D7 रसार्णवा (for वसापङ्का). D1 -वेदस्था D2 -वाङ्कस (for -संकुला) Ś1 V1 D1·2·3·4·12 मज्जामांसास्थि(V1 °मांसास्थि)-संकुला B4 मांसकेशास्थिसंकुला (for the post. half). —(l. 41) Ñ2 B2·3 D2 यत्र (for तत्र), B2·3 च (for स-), V1 पिशाचाश्च (for सगन्धर्वाः), V1 गन्धर्वाः; V2 D1·2·11

तस्मिंस्तेषां शरीराणि दृश्यन्ते न महीतले।
यथा मृतानां दृश्यन्ते मानुषाणां प्लवंगमाः।
समतिक्रम्य शैलेन्द्रं मन्दरं मुनिसंवृतम्।
उत्तरं रत्नसंपूर्णं समुद्रं गन्तुमर्हथ।
तं कालमेघप्रतिमं महानादं भयावहम्।
उत्तरं तीरमासाद्य न निश्वसितुमर्हथ।
तीरे तस्य समुद्रस्य महापर्वतसारो महान्।
काञ्चनः सूर्यसंकाशो मधुकेतुरिति श्रुतः।
तस्योपरि शुचिर्दिव्यः प्रसन्नसलिलो ह्रदः।
महच्छायस्य चैव काञ्चनं समवाप्स्यथ।
तस्मिन्स्तोरणे दिव्ये नित्यं दीप्यति पावकः।
जातो यत्र महासेनः कार्तिकेयो महाबलः।
आवर्तकल्पितो यत्र समीपे सलिलोदधिः।
वनस्पति महाघोरं यस्मिन्हयशिरो महत्।
तस्य पर्वतदुर्गेषु निर्झरेषु गुहासु च।
सिद्धचारणजुष्टेषु पुष्पितेषु वनेषु च।
आश्रमेषु च रम्येषु लतानां गहनेषु च।
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः।

21

After 4.42.52, Ś1 D1-4.7.8.11 ins.; Ñ V1-3 (partly illeg.) B1-3 D5 ins. after 4.42.51[ab] (all due to om.), B4 ins. after l. 1 of 940*, while D11 cont. l. 6-7 and l. 16-21 only after 940*:

आपर्वतीया वृक्षाढ्या गुहाः पर्वतसेविताः।
तथानुपमकल्याण्यो रूपजल्पितचेष्टिताः।
स्त्रियः पुरुषलोभिन्यः कमलायतलोचनाः।
सर्वाभरणसम्पन्नाः सर्वाः समगतिस्वनाः।
सदा पुरुषनिर्मुक्ताः परस्परकथाप्रियाः।

दिशाश्च (for दिशाश्च-). B3 दिशाश्चोत्तमक्षमाः (for the post. half). —(l. 42) V1 damaged, D1 [क]स्य (for [क]स्य). B1 देशान् (for यद्). —(l. 43) D1 ins. यत्र (for तेषां). D13 न दृश्यन्ते (for दृश्यन्ते न). Ś1 D1-4.7.8.11 तथा हि(Ś1 °हिः)तौ (for महीतले). —(l. 44) V1 B1 D13 तथा (for यथा). D11 अन्येषां (for दृश्यन्ते). B3 मनुष्याणां (for मानुषाणां). —(l. 45) D1 रम्य च, D4 मेरु (for मन्दर). Ś1 B4 D2-4.7.8.11 मुनि(B4 D11 गिरि)-श्रितं. —Ś1 D13 om. (hapl.) l. 46-47. —(l. 46) D11 संपूर्ण (for संपूर्ण). D1-4.11 शुभ्र (for समुद्र). —D1 om. (hapl.) l. 47-48. —(l. 47) D1-4.11.13 मणीरत्नभिश्चितम् (for the post. half). —(l. 48) B1 om. from न up to समुद्रस्य in l. 49. Ś1 Ñ1 D1-4.11.12 महापर्वतस्य, B3 न निश्वसितुम् (for न निश्वसितुम्). —B3 om. l. 49-52. —(l. 49) Ś1 Ñ1 D2-4.11.13 महा॰, B4 D1.2.11 महाशैल (for महद्रूम). Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 शिरस्(B4 D1.3.11 °ग्)रः (for शिरो महत्). —(l. 50) B1 तत्र काञ्चन- (for काञ्चनः सूर्य-). D13 पुष्पितः (for मधुकेतुः). D1 शुचि (for शुचः). —(l. 51) Ñ1 illeg. for the post. half. —(l. 52) Ñ1 illeg. after स्वयं up to च. D2 महच्छायस्य (for महच्छायस्य). B1 तत्र (for चैव). D1 काञ्चने Ś1 D1.3.11.12 संप्राप्स्यथ, D13 समवाप्स्य (for समवाप्स्यथ). —(l. 53) D1 तत्रैव (for तोरणे). Ś1 Ñ1 D1.2.3.11 चैव (for दिव्ये). B1 वह्नि, B2-4 नित्यं (for दीप्यति). Ś1 Ñ1 D1-4.7.8.11 सदा D13 °प(°ति)[ति]नि(Ñ1 °न्, D3.4.11 न)पावकः, D1 पुत्रश्चपावकः (for the post. half). —(l. 54) B4 D11 देवो (for यत्र). Ś1 Ñ1 D2-4.7.8.11 सुत महा-, Ñ1 V1-3 D1 महाराज, B4 D11 तु पुत्रः (for महासेन). —(l. 55) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 तत्र(D1 तस्मि)न् कर्मिणः V1 B3.4 समीपे, B4 समीपे (for समीपे सलिलोदधिः). Ñ1 V1-3 D1 यस्य, D13 तत्र (for यत्र). Ś1 B4 D1-4.11 यस्मिन्नु(B1 °न्त्र, D11 °नु, D11 °न्त्र) (for यस्मिन्नेव). Ñ1 D1-4.7.8.11 ह्रदे तस्य सलिलं(Ñ1 °ल अथ [illeg.]). D1 महद्रूपं (for the post. half). —(l. 56) V1 तस्मिन्, Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 महाघोरे(Ś1 °रे) (for महाघोरं). Ś1 D1.13 -शिरा (for -शिरो). Ñ1 V1 D1.4.11.13 महान् (for महत्). D13 यस्मिन्हयशिरो महान् (for the post. half). —After l. 56, D11 ins.

विशाला च दरी यत्र समन्ताद्योजनायता।
वासुदेवेन कृष्णेन यत्र ताम्रं गरुत्मतः।
पाराशर्येण कृष्णेन कृष्णद्वैपेन यत्र च।

—(l. 57) Ś1 Ñ1 V1.3 दुर्गेषु; D1-4.11.13 शृङ्गेषु (for -दुर्गेषु). D11 तस्य शैलेषु शृङ्गेषु (for the prior half). D1 कन्दरेषु. D13 नदीषु (for गुहासु). —(l. 58) D3.4.11 -सेवितेषु (for -जुष्टेषु). D1 नन्दितेषु (for पुष्पितेषु). —Ñ1 V1 B1.3 om. (hapl.) l. 59. —(l. 59) D11 पुण्येषु (for रम्येषु). —After l. 59, B4 ins.

शिखरेषु च दिव्यासु शिलासु महत्सु च।

—Ś1 om. l. 60. —(l. 60) D1 सुमन (for सह).

—Thereafter D11 reads 4.42.27.

21

Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 D2 आपर्वतीया Ñ1 V1 B1 D7 पृथक् (for पर्वत-). —Before l. 2, Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 read l. 6-7 and l. 16-27. —(l. 2) Ś1 Ñ1 D1-4.11.13 तथा(D1 °ध)न्या रूपवत्यो (for the prior half). Ś1 Ñ1 B4 D1.4.11.13 -चेष्टिताः (for -चेष्टिताः). Ñ1 B4 -चेष्टिताः, D1.3.11 -चेष्टितीः (for -चेष्टिते). —(l. 3) Ś1 D13 पुरुषलोभिन्यः, Ś1 D1.3.4.11 परस्परम्(D1.13 °रं च), B4 परस्परकथाः, D3 कमलपत्राक्ष्यः (for कमलायतलोचनाः). Ś1 Ñ1 B4 D1-4.11.13 सर्वाभरण-सम्पन्नाः. —(l. 4) B1 सदा (for सर्वाः). Ś1 D1-4.11.13 सुवृत्ते सदा; D3 °सदा (for समगतिस्वनाः). Ñ1 सर्वाः सदा, D1 सदैव सुखस्थाः (for the post. half). —Ś1 om. l. 5-8. Ś1 D1-4.11.13 om. l. 5. —(l. 5)

अङ्घा तु तासां सर्वासां यौवनं व्यतिवर्तते ।
जाता सूर्योदये जीर्णा भवन्ति रजनीमुखे ।
एवमप्सरसो दिव्यास्ता क्रिंगोत्तमसत्तम ।
अचिन्तयित्वा दवेशं तत्र क्रीडन्ति नित्यशः ।
तस्य दशरथ स्पर्धाद्गोपस्थानविस्मृता ।
शशाप किल ता सर्वा महेन्द्रः पाकशासन ।
जरामरणतु सांता यूयं कल्पशतद्रिता ।
सर्वा भवत दुर्मेधा अस्मिन्वै गुहामुखे ।
इति शापपराभूता शक्रस्यैवाज्ञया हि ता ।
अशून्या श्रूयते नित्यं गुहा सा तिमिरावृताम् ।
अभिशापान्महेन्द्रस्य ता विलाप्सरसस्तथा ।
अहन्यहनि जायन्ते म्रियन्ते च पुन पुन ।
गुहायां तु समीपस्था गुहा सन्ति सहस्रशः ।
पार्श्वे त्वन्या महाभीमा शैलाश्चैव गृहाणि च ।
सीता तत्र विचेतव्या यत्नमास्थाय दारुणम् ।
वानरैस्त्रिदशप्रख्यैर्बुद्धिशौर्यसमन्वितैः ।

22

Before 998* N2 V B1(l 37–38 only) B3 ms B4 D11 ins before 4 45 1 D7 ins after 4 44 7

गता सर्वा स्या तत सेना वानरा बलदर्पिता ।
उद्योगमापापयितु स्वरं त ततस्तत ।
तेभ्यश्च बलमुख्येभ्यो मुख्यानुद्धृत्य यूथपान् ।
बालवृद्धातुराश्चैव स्त्रियश्चैव व्यसर्जयन् ।

V2 सर्वा (for सर्ग) B4 नियुक्ता (for निर्मुक्ता) B4 परसरस्थ स्त्रिय (for the post half) —After l 5 B4 ins l 2 of 940* and om l 6–12 —(l 6) D11 13 अथ (for अङ्घा) Ś1 D1-4 11 13 transp तु and तासां N2 D7 परिवर्तते D3 व्यतिरिच्यते, D11 तु निवर्तते (for व्यतिवर्तते) —(l 7) Ś1 D1-4 12 13 अङ्घा (for जाता) Ś1 D13 जीर्णा L(ed) जाता (for जीर्णा) G(ed) रजनिये Ś1 D1 4 12,13 पतति विसृज्यते D11 यतति च निक्षते (for the post half) —Ś1 D1-4 12 13 om l 8 —(l 8) V3 स्वम् (for एवम्) —(l 9) V1 B2 3 त देश (for देवेश) Ś1 N1 D2 4 12 सयश D1 सवश D13 [अ]सत्रय (for नित्यश) —(l 10) V1 तत्र (for तस्य) D3 संस्पर्धे (for स्पर्धाद्) Ś1 D1 2 4 12,13 शक्र (for इन्द्र) V1 B1 विद्रुता (for विस्मृता) N1 तास्ताश्चन हुर्विस्मिता (hypm) V3 इन्द्रप्रस्थानविस्मृता D3 मुनीपस्थान विस्मिता (for the post half) —V2 om l 11–14 —(l 11) Ś1 N1 D1-4 12 13 ता शशाप (D1 3 शशाप ता) महातेज (for the prior half) —(l 12) Ś1 D2 3 12 1 काम्य (D12 °र्ये) काल्य (D13 °ल)म् D काल्य कल्पम् (for कल्प कल्पम्) N2 अनविता —(l 13) Ś1 N1 D13 भवतु (for भवत) V1 D1 सर्वाभरण N1 D7 2,13 निर्मेधास (for दुर्मेधा) N1 D3-4 13 तस्मिन् D1 कस्मिन् (for अस्मिन्) D3 गुहापुरे —(l 14) Ś1 N1 D1-4 12 13 शापद (D 2 °द)माक्षास्तु B4 नापसास्तास्तु B2 om हि ता Ś1 D2 12 13 शक्रस्य परमा स्त्रिय N2 D1 2 4 नक्षत्रासगया स्त्रिय B4 शक्रस्येवाज्ञया सह (for the post half) —(l 15) N1 illeg after अ up to सन्ति in l 18 Ś1 V1 2 D1 कुरुते (for श्रूयत) V2 तिमिरावती Ś1 B4 D1-4 12 13 सा गुहा तिमिरावती (for the post half) —(l 16) V1 अपि (for अभि) Ś1 B4 D1-4 11-13 अपि (D7 इति D4 अपि)शापा महेन्द्रेण (for the prior half) N2 V1 2 B2,4 D7 तत्र D3 पुरा (for तथा) D11 ते विलाप्सरसो गता (for the post half) —(l 17) D3 जायते (for म्रियन्ते) V1 2 तु (for च) —(l 18) D13 गुहायां (for गुहायां) Ś1 B4 D1-4 12 13 विनिष्क्रम्य (for तु समीपस्था) D7 सर्वा (for गुहा) —N1 illeg for l 19 (except तथा [see var]) —(l 19) V2 B1 4 D1 3 पार्श्वेषु (for पार्श्वे तु) Ś1 D11 त्वन्य G(ed) स्थूला (for त्वन्या) Ś1 D2 4 12 13 गुहा (for महा) Ś1 D1-4 12 13 शिलागृहाणा(D13 °ता)स्तथा B4 शैलगृहशतानि च (for the post half) —(l 20) V2 आसाद्य (for आस्थाय) Ś1 N1 D1-4 12 13 च (N1 illeg after च up to त)द्बद्धि समाहितै (for the post half) —After l 20 Ś1 N2 D1-4 12 13 ins

कुहरांस्तानतिक्रम्य भीमगम्भीरनिस्वना ।
अपावृत्ता गुहद्वारा पतगैरेविता ।
अतीत्य च महायत्न कर्दमो मार्गणे पुन ।

[N1 illeg for l 1 (except गुह) —(l 1) D1 गुहां ता (for कुहरान्) D2 गुहा प्रतिभयाकारा (for the prior half) Ś1 भीमा (for भीम) D1 निस्वना D2 निस्वना (for °ना) —(l 2) N1 illeg from कुहद up to पतग D11 महा (for गुहद) D1 2 अपावृताश्चैव सा गुहा पतग(D1 पक्षि)सेविता —(l 3) Ś1 D12 अतीव (for अतीत्य)]

—Ś1 D1 4 12 13 om l 21 —For l 18–21 D11 subst while B1 subst for l 20 21

तत्र पर्वतशृङ्गेषु निर्झरेषु गुहासु च ।
उद्यानेषु च दिव्येषु मधुवनान्तरेषु च ।
कान्तारेषु च दिव्येषु पुराणेषु वनेषु च ।
रक्षणं रावणस्यैव मार्गितव्यस्ततस्तत ।

[(l 2) D11 गर्तेषु (for दिव्येषु) and भवनेषु (for नगरेषु) —(l 3) D11 गर्तेषु (for दिव्येषु)]

—Thereafter D11 cont l 13–14 and l 17–19 of 931*

22

(l 1) N2 B1 तत्र (for तत) D1 नावैता (for नीता) —(l 2) V2 illeg from तु up to स in l. 4 V2 तावरास्ते D11 तीव्रत (for सत्वर ते) B4 यत्नम् (for ततम्) —(l 3) B4 तेभ्यस्तु (for ते°) D11 हरि (for बल) N2 B4 उद्धृत्य V1 B2 3 जायत (for बद्धृत्य) —(l 4) B3 वानरांश्च (sup lin also as above) (for त्रियश्चै)

प्रतिष्ठन्त हरिश्रेष्ठा यथा संविहिता दिशः ।
तदुग्रशासनं भर्तुर्विज्ञाय हरिपुंगवाः ।
शलभा इव संछाद्य मेदिनीं संप्रतस्थिरे ।

Colophon

23

Before 4 47 D11 ins

आगतान्वानरान्दृष्ट्वा रामो व्यसनकर्शितः ।
लक्ष्मणं समभिप्रेक्ष्य दीनो वचनमब्रवीत् ।
ये गता वानराः शूरा मैथिलीं परिमार्गितुम् ।
न दृष्टा मैथिली तैस्तु मम भाग्यविपर्ययात् ।
किं नु शक्यं मया कर्तुं कालोऽयं दुरतिक्रमः ।
येन मे मरणान्ताय हृदि शोको निवेदितः ।
सुमध्यां यदि सुश्रोणीं सीतां कमललोचनाम् ।
न पश्यामि विशालाक्षीं नाहं जीवामि लक्ष्मण ।
तमेववादिनं दीनं मन्दं दशरथात्मजम् ।
सुग्रीवो विपुलग्रीवो बुद्धिमानिदमब्रवीत् ।
मा शोच पुरुषव्याघ्र न शोच्यो वीरसंमत ।
शौर्यं दानं दमश्चैव बलं सत्त्वं च ते ध्रुवम् ।
त्वयि बुद्धिप्रतिष्ठार्थं लोकाश्च सचराचराः ।
गुणोत्तराणि सर्वाणि सन्ति राघव सर्वदा ।
यश्च शोकाभिभूतस्य यश्च निश्वससे मुहुः ।
तेनास्मि भृशमुद्विग्नस्तेनास्मि विमुखीकृतः ।
यो हि व शोकसंतापो हृदये समवस्थितः ।
अपनेष्याम्यहं तेन तमो ज्योतिः प्रभा यथा ।
इतरेभ्यश्च सर्वेभ्यो ज्ञानविज्ञानकोविदः ।
हनूमान्सर्वकार्येषु निश्चितार्थो नराधिप ।
स दक्षिणां दिशं वीरो मया तु प्रेषितो बली ।
अङ्गदश्च महाबाहुर्नीलो गवय एव च ।
यां दिशं प्रस्थितः क्षुद्रो राक्षसो लोककण्टकः ।
तत्र ते वानरा वीरा मैथिलीं मार्गितुं गताः ।
न विषीदन्ति राजाम शोकनाभिपरिप्लुताः ।
राजवंशप्रसूतस्य राघवाणां कुलोद्वह ।
ज्ञानविज्ञानसंपन्नो नीतिमान्सत्यवाञ्शुचिः ।
कृतज्ञो वीर्यवान्वीरो न त्वं शोचितुमर्हसि ।
ज्ञास्यते स प्रवृत्तिं तु हनूमान्वानरर्षभ ।
अङ्गदश्च महाबाहुर्नलो नीलश्च वीर्यवान् ।
एषा दिक्सुमहावीर्यैरांक्रान्ता वानरर्षभैः ।
एता दिशं विचिन्वन्तो नूनं ज्ञास्यन्ति जानकीम् ।
कर्मणा मनसा वाचा हनूमान्पवनात्मजः ।
निश्चितं प्राप्तकालज्ञो देशकालविभागवित् ।
स गिरींश्च नितम्बांश्च दीर्घवनांश्च निम्नगाः ।
ज्ञास्यते हरिशार्दूलो हनूमांश्च न संशयः ।
उद्यानानि विचित्राणि पर्वतोपवनानि च ।
सरांसि सरितश्चैव तडागानि गृहाणि च ।
शून्यान्मार्गान्गिरीन्दुर्गान्प्रसङ्गांश्च वर्जितान् ।
नरैर्विहीनान्कच्छांश्च तांस्तान्पश्यते हरिः ।
एतत्सत्यमसंख्यातं त्यज शोकं नराधिप ।
हनूमान्कार्यसिद्धेन ससहायो गमिष्यति ।

Colophon (Sarga no 45)

24

After 4 62 12 Ś1 Ñ (N1 partly illeg) D1(N D1 I 1-16 only) 5 6 11 12 ins V1 2(after 4 62 32[ab] due to om) 3 B ins I 1-16 after 4 62 12 and I 17 60 (V1 missing from I 17 up to तेनाश in I 31) before 4 62 14 D7 ins I 1-16 after 4 62 12 I 17-31 after Sarga 58 and I 32 60 before 4 62 14

क्रोशमात्रस्थितो यत्र विन्ध्याद्रमाद्यगोत्तमात् ।
शतयोजनविस्तीर्णं लङ्घयन्त महोदधिम् ।
तत्र त्रिकूटशिखरे निविष्टं रावणालयम् ।
लङ्कां द्रक्ष्यथ दुर्धर्षां निहिता यत्र मैथिली ।
रक्ष्यमाणा सुभीमाभी राक्षसीभिर्यशस्विनी ।
तर्ज्यमाना च बहुशस्तस्य रौद्रस्य शासनात् ।
कृतार्थाश्च प्रतीताश्च तां च दृष्ट्वा यशस्विनीम् ।
धर्षयित्वा ततो लङ्कां पुनरेष्यथ वानराः ।
न खल्वस्ति बलं किंचिन्मम ज्ञातुमनागतम् ।

प्रतिष्ठु (for प्रातिष्ठन्त) B4 प्रतिष्ठु कपिश्रेष्ठा यथा संभाषितं तथा —(I 37) B3 4 तदुग्र (for °ग्र) D11 सर्वे विज्ञाय वानरा (for the post half) —(I 38) B1 संख्याय (for संच्छाद्य) N2 संप्रतिस्थिरे —Sarga name N2 V B3 4 D7 11 वानरप्रयाणे (D11 °ण) —Sarga no (figures words or both) V1 B3 om N2 44 V2 43 V3 B4 48 B2 46 D7 47 D11 42

24

(I 1) D11 क्र° (for क्रो°) N2 V B D7 °द्विनगपोत्तमे गिरि (B1 °रे) D1 5 6 °द्विनगरोत्तमीगिरेः (D5 °रे D1 °रि) (for the post half) —(I 2) N2 V B D1 5 6 7 11 लङ्घयित्वा (for °यन्त) D5 6 11 महार्णव (for महोदधिम्) —(I 3) D11 तस्य (for तत्र) D7 11 त्रिकूटे (for °रे) N2 V B D7 विष्टिन D5 6 11 °ष्ट D1 °ष्ट (for निविष्ट) B3 वानरालय (for रावणालयम्) G(ed) रक्षितां रावणेन या (for the post half) —(I 4) D11 द्रक्ष्यति (for द्रक्ष्यथ) D5 ज्ञिप्ता (for निहिता) and मैथिली (for °ली) —D5 reads accusatives in place of nominatives in I 5-6 —(I 5) N2 V B D1 5 6 11 12 सुघोराभी D7 [अ]तिघोराभी (for सुभीमाभी) N2 V B D7 त(B1 D7 द)तस्त्र D1 मनस्विनी D5 6 12 तपस्विनी D11 °नी G (ed) समन्तात् (for यशस्विनी) —(I 6) Ñ2 V B D1 5 6 7 निर्भर्त्स्य माना D11 तर्ज्यमाना च (for तर्ज्यमाना च) V2 बहु (subm) (for तस्य) B3 om (hapl ?) रौद्रस्य —(I 7) V2 प्रतीताश्च D7 प्रतीताश्च (for प्रतीताश्च) D5 6 11 सीतां (for तां च) N2 V B D7 सीतां दृष्ट्वा (V2 दृष्ट्वा सीतां) तपस्विनी (for the post

अनुभावात्तु जानामि महत्पर्वतविशालन ।
हिमवन्तं गमिष्यामि यावदभ्युर गिरिम् ।
तत्र स दयिता भार्या ज्ञातयश्च कृताश्रया ।
विशालशिखरं प्राशुर्मलयस्याभिदूरत ।
वानरा गम्यतामेव समुद्रस्योत्तरे गिरि ।
य शक्तो योजनशत निरालम्बो विहायसि ।
क्रमितु सागर घोर स सर्वविनियुज्यताम् ।
इति तस्मिन्ब्रुवत्येव विहगप्रवरे वच ।
उवाच जाम्बवान्वाक्य तत्कालसदृश हरि ।
सर्व साधु च युक्त च भवानर्थं च भाषते ।
वृद्धभावानुरूप च हित रघुकुलस्य च ।
अस्माक महती चिन्ता कथ सागरलङ्घनम् ।
भवेदिति महाभाग तेन स्मो व्याकुलीकृता ।
तत्र वै संनिसाद्यास्य भवाञ्शो दातुमर्हति ।
परे पारे समुद्रस्य प्लवने पततां वर ।
श्रुत्वैतज्जाम्बवद्वाक्य संपातिः प्राब्रवीद्वच ।
तत्रैव स दुरात्मा वै रावण स्याद्धतो मया ।
यदि पक्षौ न दग्धौ मे भवेता सूर्यतेजसा ।
सममासाद्य युद्धस्य संपाते राक्षसाधम ।
स्फुरो च स्वरितोऽभ्यागात्सलीत सहजीरित ।
न जीवेदिति मे बुद्धिस्तथमेतद्ब्रवीमि व ।
सोऽहं वृद्ध कपिश्रेष्ठास्तेनाशक्त पराक्रमे ।
लङ्घ्यां नेतु न शक्यामि स्वय व प्लवगोत्तमा ।
असौ ममात्मजो दक्ष सुपार्श्वो नाम वानरा ।
स हि गन्तु समर्थस्त्वा लङ्का रावणपालिताम् ।
इत्युक्त्वा पतगेन्द्रोऽसौ स्वपुत्र मनसास्मरत् ।

half) —(l 8) Ñ2 V B D1 3 4 7 11 पुरी (for कृतो) —(l 9) D1 3 4 मत (for बल) B1 प्रकाश (for अनागतम्) —(l 10) B1 संभावात् (for अनु°) V3 D3 4 11 च (for तु) —(l 11) D5 °भकास्य (hypm) (for शुक्र) —(l 12) Ñ2 V B D7 11 यत्र (for तत्र) Ñ1 illeg Ñ2 V B D1-4.7 11 18 सतयश्च कृतालय (D1 3 4 °यो) (for the post half) —(l 13) D1 11 विशाल (for °क) B1 3 4 D11 शिखर (for °र) V B1 D11 विदूरत (for [अ]दि°) B2 मलयश्च विदूरत, L (ed) मलयाभिदूरत (for the post half) —(l 14) D1 3 4 तत्र (for यत्र) V1 3 D11 [उ]त्तरो (for °रे) Ñ2 V3 B D7 दक्षिणस्योत्तरे गिरि D1 3 4 दक्षिणस्योदरेगिरि (D1 °रि) (for the post half) —(l 15) B1 सतुर (for य शक्तो) D4 निरालम्ब (for °लम्बो) Ñ1 illeg Ñ2 V B D3 4 7 निरालम्बमपर्वत D1 निरालम्बनमरत (for the post half) —(l 16) Ñ2 V B D1 11 वानर घृष्ट, D1 3 4 वानरश्रेष्ठ (for सागर घोर) Ñ2 V B1-4 D7 11 12 सर्वै स (by transp) D1 3 4 सोत्र वै (for स सर्वे) V2 परिकृत्स्ता D11 विनियोक्ता (for विनियुज्यताम्) B1 सर्वै परिनियुज्यता (for the post half) —(l 17) D3 4 11 [च]तर (for [च]व) D11 प्रब्रुवे (for ब्रुवते) D1 4 तत (for वच) D11 विहगे प्लवगेश्वर (for the post half) V1 2 B D7 एव कश्यपस्तस्य संपाते तु (D4 °तेश्च) महात्मन —(l 18) V1 2 B D7 वीरस् (for वाक्य) V1 2 B D7 वच D1 4 11 कपि (for हरि) —(l 19) B4 साधु D11 साधुच (for साधु च) V2 B1 2 प्रयुक्त च V3 समायुक्त B3 D7 सुयुक्त च (D7 तु) (for च युक्त च) V3 भवानस्य (for °र्थ) V1 2 प्रभाषते B D7 प्रभाषसे (for च भाषते) —(l 20) D3 हृदय च (for हृद्भाव) V1 2 कपि (for रघु) —(l 21) B D7 तु निश्चिन्तेव (for महती चिन्ता) —(l 22) V1 2 B D1 भाव D11 मस्ये (for स्मो) V1 2 D1 11-12 [अ]तेम D3 [अ]सि (for स्मो) D11 व्याकुलीकृते (for °ता) —(l 23) V1 2 B D3 4 7 11 नो D3 [ए]व (for वै) B1 2 गति (for मति) V1 2 B D1 4 7 11 वै (for वो) —(l 24) V1 2 B D7 परं पार (for परे पारे) V1 2 B D7 यथा नो (V1 वो) गमन भवेत् (for the post half) —After l 24 B3 ins

तत्रैव हि दुरात्मासौ रावणस्याकुतोभयात् ।

—(l 25) D3 13 [इ]त्र (for [ए]तज्) —For l 25 V1 2 B D7 subst

तमेव भाषमाण तु शुक्रमित्यब्रवीद्वच ।
अथाङ्गसुवाचेद संपातिर्मधुर वच ।
न मे दाशरथे साहाय्यमिह विद्यते ।
कि करिष्याम्यशक्तस्तु प्लवने प्लवतां वर ।

[(l 1) V1 तद् (for तम्) V1 पूजम् (for शुकम्) —(l 4) V3 पततां वर (for प्लवतां वर)]

—(l 26) V1 2 B D1 हि D3 तु (for स) V1 1 B1 4 D1 दुरात्मा B3 4 दुरात्मानो D11 दुरात्मा तु B1-3 रावणि (B1 °ण)वो D11 चोक्तो (for स्याद्धतो) —(l 27) V1 damaged for न दग्धा मे —(l 28) V1 2 B1 3 मासमासाद्य हि संयुद्ध (B1 °द्ध) B4 D7 समासाद्य हि स (D7 मां) युद्ध (for the prior half) Ś1 D11 सपाते V1 B D7 समरे V2 सागरे D3 4 प्रहार (for सपाते) V3 राक्षसाधिप (for °धम) —V1 2 B D1-4 7 11 12 om l 29 —(l 30) V1 B1 4 बुद्धिर्मे (by transp) D4 मे बुद्धिम् (for मे बुद्धिः) V2 न जीवति हि बुद्धिर्मे (for the prior half) D1 अलम् (for तत्वम्) V1 2 B1 3 4 D7 ते B1 [अ]हं D3 च (for व) —(l 31) V3 missing up to न V1 2 B D7 न च शक्त (for तेनाशक्त) D7 कर्तुमिति (for पराक्रमे) —V2 damaged for l 32 —(l 32) V1 B1-3 D7 गन्तुमेव (for शक्ष्यामि) D11 द्रष्टु (for स्वय व) V2 B1-3 तां प्लवगेश्वर V3 B4 D7 वो प्लवगेश्वर (for व प्लवगोत्तमा) —(l 33) D11 सौम्यो (for असौ) B4 [अ]प्रज (for [आ]त्मजो) V B D7 श्रीमान् (for दक्ष) D3 4 भाग्यो मे मल्के पुत्र (for the prior half) V1 2 नाम वेगवान् V3 B D7 नामवेगवान् D3 4 11 नाम धर्मिक, D11 नाम वानर (for नाम वानरा) —(l 34) V B D7 एष नेतु (for स हि गन्तु) V B D7 त्वां (for त्वा) —(l 35) V B1-4 D7 पतगेन्द्रस्तु D1 पतगेश (for पतगेन्द्रोऽसौ) V2 B1-4 D11 स्व पुत्र,

अथ प्रादुरभूत्तत्र दारुणं सुमहाद्भुतम् ।
पक्षावाक्षिप्य विक्षिप्य तस्य पुत्रः प्रवर्तितः ।
सपुष्पाङ्कुरशाखाग्राः पतन्तीव महीरुहाः ।
तत्र प्रमाणाभ्यधिको गृध्रः पक्षी महाबलः ।
महानचलसंकाशो वानरानभ्यवर्तत ।
ततः संपातिपुत्रस्तु सुपार्श्वः समुपागतः ।
उवाच पितरं पुत्रः किमर्थं संस्मृतोऽस्म्यहम् ।
अस्य पुत्रस्य संपातिः कथयामास विस्तरम् ।
कथयित्वा च तत्सर्वं सुपार्श्वं समचोदयत् ।
स तमर्थं पितुः श्रुत्वा सुपार्श्वश्चेदमब्रवीत् ।
त्यज्यतां मानुषी चिन्ता तरिष्यामि महार्णवम् ।
बलं प्रमाणं तेजश्च पौरुषं परमं मम ।
तेजो वेगः प्रभावश्च मय्येव ध्रुवमव्ययम् ।
शिखरात्तु महेन्द्रस्य पर्वतस्य प्लवंगमाः ।
वर्तते योजनशतं लङ्का सा यत्र रावणः ।
शीघ्रमारुह्यतां पृष्ठमिदानीं प्रापयाम्यहम् ।
वेगेन च गमिष्यामि परं पारं महोदधेः ।
अथोवाच महातेजा गृध्रराजमिदं वचः ।
अङ्गदः प्रश्रययुतं मधुरं वाक्यमब्रवीत् ।
सदृशं चानुरूपं च बलं वै भाषसे भवान् ।
कृतमेतावतास्माकं यस्माद्वृत्तिरुपागता ।
वीर्यविक्रमसम्पन्नाः सर्वे सन्ति च वानराः ।
उत्प्लुत्य वै महेन्द्रं वै गिरिं गच्छेयुरर्णवम् ।
विश्राम्य त्वं महातेजाः सह पित्रा महाबल ।
कृता हि गमने बुद्धिरस्माभी रावणसंसदि ।

D1 पुत्र म (for स्वपुत्र) —(l 36) V B D5 4 7 11 मारुत (for दारुण) D5 4 स (for सु) —(l 37) D3 पक्षौ विधुत्य महतस्य D1 पक्षौ विक्षिप्यतस्तस्य D11 पक्षौ चाक्षेपविक्षिप्तस्य (for the prior half) D5 4 मकर्षेण (for तस्य पुत्र) —For l 37 V B D7 subst

पक्षक्षेपपरिक्षिप्ता सुपार्श्वेऽभ्युपयास्यति

[V 1 2 B4 पक्षाक्षेप (for पक्ष°) V2 परिक्षिप्त (for °क्षिप्ता) B2 पक्षमेवापरिक्षिप्त D7 पक्षक्षयापरिक्षिप्त (for the prior half) B1 2 द्वि (for °भि)]

—V1 damaged for l 38 —(l 38) D5 4 कुसुम D11 समुच्च (for सपुष्प) D5 4 11 नृत्यन्ति (for पतन्ति) V1 2 B D7 नृत्यन्तीव गिरेर्द्रु(D7 °रिद्रु)मा (for the post half) —V2 om (hapl) l 39-40 —(l 39) V1 B D5 4 7 11 ततः (for तत्र) V1 2 B D5-4 11 गृध्रपुत्रो D7 11 12 गृध्रराज्ञो (D7 °राजो) (for गृध्रः पक्षी) —(l 40) V1 2 B D7 महापर्वत (for महानचल-) V1 B D1 उप(B1 4 D7 भ्य)पतन् (for अभ्यवर्तत) —(l 41) V1 2 B1 4 D5 4 7 11 तत्र (for ततः) V B D7 समागम्य (for समुपागतः) —(l 42) D5 4 11 वाक्यं (for पुत्रः) V B D7 उवाच पितरं वाक्यमातुरस्तात किं चरे —(l 43) V B D5 7 11 12 अथ D5 4 अस्य (for अस्य) —(l 44) B1 D1 तु (for च) V B D7 वचनं (for सागरं) D5 4 12 समतोऽभवन् (for समचो°) V1 लंकायां प्रस्तरो यदि V1 2 B D7 लंघ्यं मन्यसे चाद्य (for the post half) —(l 45) V D7 एतद् B वचः (for तमर्थं) V1 तत (for स तु) D5 4 11 12 transp त and तमर्थ V B D5-4 7 11 12 [अ]ब्रवीत् (for ब्रवीत्) —(l 46) V D1 12 मानसी B D7 मानसीं D5-4 11 मानसीं (for मानुषी) D5-4 7 11 चिन्तां (for चिन्ता) B1 2 तारयिष्ये (for तरिष्यामि) B4 तारयिष्ये सागरं (for the post half) —(l 47) D7 मानसं (for परमं) V B D5 4 7 11 दुर्लिशम् (for पौरुषं) V2 सर्वं (for मम) —(l 48) V1 वेगतेजः V1 2 B D5 4 को (B1 बु)न्नवेगः D11 वेगावेग G(ed) वेगोऽविधः (by transp) (for तेजो वेगः) V1 ध्रुवनिश्चय V1 2 B D7 ध्रुवमक्षय (for ध्रुवमव्ययम्) —(l 50) V B D7 त्वदिने (for वर्तते) V B D5 4 7 11 12 सा लंका (by transp) —(l 51) D5 12 प्रजयामि (for प्रापयामि) —For l 51 V B D5 4 7 11 subst

क्षिप्रमारोह मे पृष्ठं शीघ्रगोऽहं महाबल ।

[D5 4 12 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) D4 पृष्ठे]

—(l 52) V B D5 4 7 11 अहं त्वां प्रा(B4 तथा)पयिष्यामि (for the prior half) —(l 53) D5 4 11 पुत्रम् (for राजम्) —(l 54) V1 2 B1 D7 प्रश्रयश्रेष्ठो V2 B1-4 प्रश्रयोपेतो D11 प्रश्रयमिद° G (ed) वच्मो वचो (for प्रश्रययुतं) V B D5 4 7 11 उत्तम (for अब्रवीत्) L (ed) पौरुषोपेतमेतद्धि (for the post half) —(l 55) V B D5 4 7 11 वचनं (for बलं वै) V2 महत् (for भवान्) —(l 56) V1 2 B1 2 D7 कृतमेतावदस्माकं V2 B4 कृतमेवावतस्माकं B2 यस्मात्ते तावदस्माक (for the prior half) V B D7 गिरेः (for उपागता) —(l 57) V B D7 गिर (for वीर्य) V B D5 4 7 11 12 सहस्र मति (for सर्वे सन्ति च) —(l 58) D7 12 उत्पाद्य (for उत्प्लुत्य) D5 7 11 12 हि (for first वै) D5 4 उत्थाप हि महेन्द्रागात् D11 उत्थाय हि महेन्द्र हि (for the prior half) D5 4 गुरुं D1 गुरु (for गिरिं) —For l 58 V B D7 subst

उत्पत्य तु महेन्द्रं वै गृध्र गच्छेदुरम्भरम् ।

[V B1 D7 हि (for तु) B1 गृध्र (for गृध्र)]

—B1 cont

न शक्नुवन्ति समुद्रस्य पारं गन्तुमरिन्दमे ।

—(l 59) V1 2 B1 1 (before corr) 2 D1 11 विश्राम (for विश्राम्य) V1 2 B1 2 D7 महाबुद्धे V2 B4 °बाहो (for महातेजा) V B D7 वानर (for महाबल) —S D11 om l 60 —(l 60) B1 2 [अ]पि D1 11 12 [अ]पि (for हि) V1 गमने B4 यारम (for रावण) V1 शोभनं B1 2 रावणे D5 4 11 स्वप्ने D7 मेरुणे D4 निवेशे (for संसदि)

25

After 4 66 5 Ś1 Ñ1 (partly illeg.) V1 3 B1 3 4 D1-4 9 11-13 ins

एवं भवतु विक्रम्य लङ्घयिष्यामि सागरम् ।
कृतार्थश्च निवर्तिष्ये भद्रं मे शुभागमा ।
यथेतच्चक्रपुत्रोऽपि एतान्थ ह्यथोत्तमम् ।
अहमेव गमिष्यामि प्रीताः सन्तु वनौकसः ।
बलं च मम वीर्यं च पिता यश्च मम प्रभुः ।
मातुश्च मम यद्वृत्तं तन्मे श्रोतुमर्हथ ।
प्रत्ययार्थं स्ववीर्यस्य कुलं यच्चास्ति चाद्भुतम् ।
न विस्मयात्तादात्वाच्छौण्डीर्यात्प्रवदाम्यहम् ।
इदं केसरिणस्तस्य पितुरासीन्मया श्रुतम् ।
मम जन्म यथासत्यमद्भुतं मातरिश्वनः ।
पश्चिमस्य समुद्रस्य तीर्थं पुण्यमृषिस्तुतम् ।
प्रभासस्तूपयो यत्र निमज्जन्ति समाहिताः ।
तच्छङ्खशबलो नाम दुष्टः कश्चन दिग्गजः ।
स तानृषीन्भीमबलो जघान किल वीर्यवान् ।
तदुपस्पर्शनं पुण्यं गच्छन्तमृषिपूजितम् ।
भरद्वाजमृषिं दान्तं गतं सोऽभ्यद्रवद्द्रुतम् ।
ततः पर्वतकूटस्थः पिता मम महाकपिः ।
तं ददर्श महात्मानं हस्तिना समभिद्रुतम् ।
ततो नादं महाभीमं कृत्वा मम पिता भृशम् ।
तस्योपरिष्टादभ्यपतत्कुञ्जरस्य तरस्विनः ।
स नखैश्च सुतीक्ष्णाग्रैर्दन्तैश्चैव पिता मम ।
सप्तमध्याश्रिणी तस्य बिभेद करिकुञ्जर ।
अवप्लुत्य च वेगेन पिता मम कपीश्वरः ।
तस्य वक्त्रादुभौ दन्तावुज्जहार यशस्विनौ ।
उत्पाट्य सालवृक्षं च फलेन महता ततः ।

25

D1 om l 1-2 Ś1 D6 10 12 transp l 1-2 and l 3-4 —(l 2) D11 तु (for च) Ś1 D12 गमिष्यामि D3 12 [आ]गमिष्यामि (for निवर्तिष्ये) B3 आगमिष्ये कृतार्थश्च B4 कृतार्थे ह्यनिवर्तिष्ये (for the prior half) Ś1 D5-6 13 प्रीता सन्तु B3 शुश्रूषध्वं, D11 शुश्रुष्व मे (for भद्रं मे) D13 प्रीता सन्तु वनौकस (for the post half) —V3 repeats (var) l 3-4 after 8 —(l 3) Ś1 तदेतच्च, V1 D13 यच्चैतच्च, V3 (second time) तदथ (for यथेतच्च) B4 शतक्रतो D1 यदि कृष्णानुगमश्च, D4 यच्चैतच्छतक्रतोऽपि D11 यथैतच्छतक्रतो, D11 तदेत शतक्रतोऽपि (for the prior half) D5 यथा तु (for एतान्थ) —(l 4) Ñ1 B3 D7 एव V3 एतौ V3 (first time) एतौ B4 D1 3 4 12 एतत् (for प त) V1 गमिष्यामि (for गमि°) D5 12 पुरगमा (for वनौकस).—D5 om l 5-8 —(l 5) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 कुलं (for बलं) Ś1 मम पितु V1 वनौकस, V3 D3 प्रभुर्मम (by transp.) D11 मम प्रभो (for मम प्रभु) —(l 6) Ś1 D12 मनसैव D3 4 11 13 मातुर्यत्र हि (D4 13 च) (for मातुश्च मम) B4 कृत हि, D5 यद्वृत्त D4 यत्सर्वं (for यद्वृत्तं) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 सर्वं तत् (by transp.) (for तन्मे) D12 अर्हति (for अर्हथ) —(l 7) D11 प्रत्ययार्थं —(l 8) V3 न त्व स्मय Ñ1 V1 B1 D7 12 शौण्डीर्यात्, V1 B3 शौर्यसुखात्, B3 शौरतादात्, D4 4 मदम (for शौण्डीर्यात्) —(l 9) Ś1 D12 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 11 D3 कृतं यथा, D4 4 12 कृतं यथा (by transp) (for यथा कृतम्) D11 कुमाराणां यथा कृत (for the post half).—(l 10) V3 D1 3 4 11 °नघम, B3 D7 °नघम् (for °नमम्) D12 अद्भुतं (for मद्भुत) —(l 11) V1 D11 कपिस्तुतं B3 कपिस्तुतं, D5 कपिस्तुत (for कपिस्तुतम्) B1 पुण्यतीर्थमपश्चिम (for the post half) —(l 12) Ś1 यत्र (for यत्र) D5 निवसन्ति (for निमज्जन्ति) B4 शुभा सा (for समाहिता) Ś1 Ñ1 D1-4 12 13 भावितात्मा (D3 4 °ने) सुसमाहिता (for the post half) —(l 13) Ś1 D2 4 11 त, V1 D1 11 स (for तच्च) Ñ1 V3 B1 D7 शबल (V3 **) धवलो V1 शावगवणो, B4 श्यामबलो (for °शवलो) B1 तच्छ शबलो नाम (for the prior half) V1 moth eaten from श up to भी in l 14 B3 दुष्ट (for दुष्ट) Ś1 D2 12 13 दु(L[ed]दु)ष्ट कश्चिन्महागज, D1 4 11 दिग्ग(D1 क ग)ज कोऽपि दुष्टधी (for the post half) —(l 14) Ś1 Ñ1 D1 3 12 तरान् (for स तान्) B3 कर (for किल) —(l 15) V1 B3 4 कृत्वा (for पुण्य) D1 तथा वै स यत्र पुण्य, D11 तथा तु स्नात्वा पुण्य (for the prior half) B1 मताम D1 °सेवितं, D5 पूजन (for पूजितम्) —(l 16) V3 moth-eaten for भरद्वाजम्. Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 तम L(ed) शान्त (for दान्त) V1 [S]भ्यद्रवत् (for °द्रवद्) Ñ1 V1 4 B1 3 D3 4 7 गता (for द्रुतम्) B4 सोऽभ्यधावद्वनगजा (for the post half) —(l 17) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 कूटाग्र, D7 °कूटस्थ (for °कूटस्थ) —(l 18) Ś1 D12 संददर्श, D4 11 स ददर्श (for न ददर्श) —(l 19) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 स तु दृष्ट्वा (B4 °स्तत्र्य) (for ततो नादं) D1 प्रभु, D3 4 11 भिशु (for भृशम्) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1 रुष कृत्वा पिता मम (for the post half) —(l 20) B3 D7 12 वगात्(for °भ्य°) Ś1 D12 महाबल D4 11 महाबली (for तरस्विन) —(l 21) Ñ1 V1 B1 3 4 D7 स (for स) D12 स (for [स]ह) Ñ1 V1 3 B1 3 4 D7 दन्तैश्च महाबल (for the post half) D3 4 दन्ताग्रैः स महाबलिस्तं सप्तैव महाबल —(l 22) B3 (marg also as above) श्रोणस्य, D1 स सप्तधा (for श्रेणस्य) D11 सप्तधाश्चि श्रोणी चास्य D12 स सप्तधा श्रोणिदेश (for the prior half) D4 °कुञ्जरे —D3 4 om (hapl) l 23-26 —(l 23) Ś1 Ñ1 D12 वदप्लुत्य च(Ś1 तु) स वेगेन D3 सप्लुत्य स वेगेन D11 अवप्लुत्य स वेगेन (for the prior half) —(l 24) B3 तस्य दन्तावुभौ वक्त्राद् (for the prior half) V3 B1 महात्मनौ (for यशस्विनौ) —(l. 25) D11 वशा (for ततः).

शिष्यैरपि मुनिमारेभे स गन्ने कपिकुञ्जर ।
तस्मिन्हते गजे रौद्रे पितरं मे महामुनि ।
आजगाम मुनिभ्यश्च न्यवेदयत तं हतम् ।
योऽसौ रौद्रो गज पुण्यं तीर्थमुत्सादयत्यलम् ।
अनेन कपिराजेन निहतोऽक्लिष्टकर्मणा ।
भवन्तो दातुमर्हन्ति वरमस्मै यशस्विने ।
यमिच्छति हरिश्रेष्ठ केसरी शत्रुसूदन ।
ततस्ते मुनय सर्वे परमस्मै ददुस्तदा ।
पित्रे मम महात्मानो वर वेदविदो वरा ।
ततो मम पिता वव्रे पुत्र मारुतविक्रमम् ।
द्विजप्रसादाद्दिव्यं च कामरूपिणमव्ययम् ।
ततो मे धर्ममाता सा यौवने जननी पुरा ।
विचचाराप्सरा नाम मही सगिरिकाननाम् ।
दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मन ।
सदृशा मलये दिव्ये पर्वते कामरूपिणी ।
सागरे सा गिरि याता रक्तचन्दनरूपिता ।
प्रकीर्णकेशा तोयाद्रा तस्थौ मलयमूर्धनि ।
ततो मनीषिणां तेषां वचनात्पुण्यकर्मणाम् ।
सा वै गिरिवरे दिव्ये चचार शुभदर्शना ।
रूपयौवनसम्पन्नां तां दृष्ट्वा मारुतस्तदा ।

—(l 26) Ś1 D8 च पिता मम (for कपिकुञ्जर) —For l 25–26 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 subst

साम्यामेव अनानिने दन्ताभ्यामेव वेगित ।
स पपात ततो भूमौ भागो नग इवापर ।

[(l 1) B3 पत्र (for first पत्र) B4 (अ)नी (for [ए]न) V1 B3 वेगिनं, D7 वेगात (for वेगित). V2 मतिवेगिनं —(l 2) V1 3 B4 D7 हतो (for ततो)]

—(l. 27) V3 illeg for तस्मिन्हते Ś1 D8 13 14 महावीर्ये, D1 11 गजे विम (for गजे रौद्रे) D3 6 तस्मिन्गजे हते रौद्रे (for the prior half). V3 D2 4 गृह मे मुनि (for मे महामुनि) Ñ2 B3 4 D7 गृहीत्वा पितरं (Ñ2 त ततो) मुनि V1 B1 गृहीत्वा त ततो बली (B1 [marg also] पितर मुनि) D1 11 प्रगृह्य (D1 * सख) पितरं मम (for the post half) —(l 28) Ś1 D8 13 14 गृहाग्न्य (Ś1 marg °हीत्वा) याम् (for आजगाम) B3 मुनि तत्र (for मुनिभ्यश्च) D12 निवेद्यत Ś1 D8 13 14 त कपिं, B3 वचु त D1 11 त हरिं D2 4 न गज (for तं हतम्) —(l 29) Ś1 Ñ1 D8 11–13 तीर्थं, B3 मूर्ध (for पुण्य) B1 योऽसौ कृतो महारौद्र D1 योऽसौ नागो हि सर्वत्र (for the prior half) B1 आच्छादयति (for उत्सादयति) Ś1 Ñ1 D8 13 14 पुण्यमुत्सादयन्महत्(Ś1 °हान्) B3 D2 4 तीर्थं प्रसादयत्यसौ D1 11 पुण्य इति तपोधना (for the post half) —(l 30) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 7 सोनेन (for अनेन) Ś1 Ñ1 D1 2 11–13 रा हतो (for निहतो) Ś1 पुण्य (for °क्लिष्ट) —(l 31) D1 अस्य यशस्विन D11 अस्य महात्मन (for अस्मै यशस्विने) —(l 32) D1 11 कपि (for हरि) D11 गज (for शत्रु) —For l 31–32, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D2 4 7 subst

परस्परेण सगम्य प्रीतो मुनिगणोऽब्रवीत् ।
यदिच्छति कपिसाद्रे वरमस्मै प्रदीयताम् ।

[(l 2) D2 4 यम् (for यद्) D2 4 त (for तद्) D2 4 अस्य (for अस्मै) Ñ2 ह्युक्तवा (for प्रदीयताम्)]

—After l 32 Ś1 D8 13 14 ins

काम्यथापि त वृ(D13 तद्)ह्य परमस्तिष्ठति वानर ।

—(l 33) Ś1 वानराम् (for मुनय) Ś1 D8 13 13 तस्मै (for सर्वे) D2 4 तस्मै परमप्रीत्या (for the prior half) Ś1 D8 11–13 वानराय V3 वर तस्मै (for परमस्मै) Ś1 D12 तथा (for तदा) —(l 34) V1 B3 4 D2 4 प्रीता (for वरं) —(l 35) Ś1 D8 11 13 वर (for पुत्र) —(l 36) V1 मुनि (for द्विज) Ś1 Ñ1 D8 13 14 स्वेच्छ(Ñ1 D13 °य) भगवपुत्र, D1 11 स्वेच्छ भगवन्वीर (for the prior half) B3 कपि (for काम-) D1 अव्यय (for अव्ययम्) —After l 36 Ñ2 V1 3 B1 3 4 D7 ins

ततस्ते मुनय प्रीता अनुवन्पितर मम ।
भविष्यति सुतस्ते हि यथाविष्टो महाकपे ।
इति लब्ध्वा वरं ह्यद पिता मम महाबल ।
विजहार यथाकाम वनेषु मधुगन्धिषु ।

[(l 2) V3 B1 3 यथोद्दिष्टो (for यथाविष्टो) —(l 3) V3 वरो (for वरं). —(l 4) V1 B4 यथाकाल (for °काम) B1 मधुमधुगन्धिषु (hypm) (for मधुगन्धिषु)]

—V1 partly illeg for l 38–40 —(l 38) B3 विजहार (for विचचार) Ś1 V3 D3 [अ]जनी (for °प्स) D12 सागर (for सगिरि) Ñ2 V3 B1 3 4 D7 प्रोक्त अञ्जना यथा(B3 [before corr] पुरा) (for the post half) —(l 39) Ñ2 V3 D1 3 4 7 11 तस्विन (for महात्मन) —(l 40) Ś1 D8 13 14 संवृत्ता V3 B1 सदृशा B3 संजज्ञा (for सदृशा) D12 रम्ये (for दिव्ये) —(l 41) D7 सा सागरे (by transp) V1 (अ)सुता D3 4 11 कन्यस्थाता (for गिरि याता) D1 सहिता सागरे स्नाता (for the prior half) Ñ1 D2–4 7 11 भूषिता (for रूपिता) —(l 42) B3 कौमारी (for तोयाद्रा) Ñ V1 3 B1 4 D2–4 7 11 12 प्रकीर्ण(V3 D7 °र्णं) केशास्तोयाद्रांस(D3 °द्रां) (for the prior half) —Ñ2 V1 3 B1 3 D7 om l 43–44 —(l 43) Ś1 D12 मन प्रियं (for मनीषिणां) Ś1 D13 मने वै (for वचनात्) —(l 44) D1 खे (for वै) B4 D2 4 दिव्ये गिरिवरे (by transp) D11 धन्ये गिरिवरे (for गिरिवरे दिव्ये) B4 D2 3 4 12 दद्दृशे मातरिश्वना (for the post half) —(l 45) D2 3 4 बली D11 तथा (for तदा) —(l 46) V3 B1 परिसंस्थज्य B3 तां परि° (for संपरिष्वज्य) Ś1 D8 13 13 प्रांजलिर्वाक्यम्, B1 स्थित प्रा°, D11 ततो वचनम् (for तत प्राञ्जलिः) —(l 47) Ś1 D12 प्राण D7 सर्वे (for सर्वं)

बाहुभ्यां सम्परिष्वज्य तत्र प्राञ्जलिमब्रवीत् ।
मारुतोऽस्मि विशालाक्षि प्राणः सर्वशरीरिणाम् ॥
भवतश्च त्वामभिगतः कन्दर्पशरपीडितः ।
ममाभिगमनाद्दोषं न प्राप्स्यसि वरानने ।
वानरेन्द्रश्च ते पुत्रो भविष्यति महाबलः ।
मम लक्ष्मीश्च सत्त्वं च बलं वीर्यं च यादृशम् ।
तादृशेनोपपन्नस्ते पुत्र वीर्ये भविष्यति ।
इत्येव मारुतः श्रीमाञ्जनन्यै मे वरं ददौ ।

26

After 4 66 Ś1 Ñ1 (mostly illeg) D1 11-13 ins

अथ ते वानराः शूरास्तद्वाक्यं प्रहर्षिताः ।
गुणपूर्वाभिराशीर्भिर्हनुमन्तं प्रतुष्टुवुः ।
येनौदार्येण मघवा देवासुरसमागमे ।
प्रयत्नान्युध्यमानस्तु प्रभव त्वं तेन तेजसा ।
यथा विष्णुर्महातेजाः पृथिवीं क्रान्तवान्पुरा ।
त्रिविक्रमो महात्मस्तद्वि तेजो बलं च ते ।
यथा शक्रो महाबाहुर्यज्ञे विविधदक्षिणे ।
योगसिद्धो महावीर्यस्तत्ते भवतु मङ्गलम् ।
त्रिपुरं जघ्नुषः पूर्वं शङ्करस्य महात्मनः ।
यत्तद्वीर्याद्विक्रमर्द्धि सा ते भवतु विक्रमः ।
मरुतो देवसमर्दे युध्यन्ते येन संयुगे ।
अमृतो मङ्गलं तत्ते भवतु द्रुतगोचर ।
यथाश्विनौ चिरस्थाश्च भाति सनातनपीडया ।
तेजसा तेन हनुमन्प्रक्रमस्व महार्णवम् ।
ये वै महर्षयः पुण्याः सिद्धचारणसेविताः ।
तानभ्युत्तमलोकांस्तेषां प्रक्रम तेजसा ।
ऋषयो देवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
चन्द्रादित्यौ यथा वीर्यात्प्रक्रमन्ते नभस्तले ।
तथा तेषां च सर्वेषां त्वं विवर्धस्व तेजसा ।
वीर्येयुक्तस्तथा वीर प्रक्रमस्व महार्णवम् ।
आशीर्भिः प्लवगैर्वीरो हनुमानभिपूजितः ।
अभ्यनन्दत मानार्हो महद्भिर्वासवो यथा ।
अभिष्टुतश्च साक्षात्स्तूयमानो महाम्बरे ।
ऋषिभिर्वामनः सत्ये यथा यज्ञपुरस्कृतः ।
वानरैर्हनुमानेवमाशीर्भिः प्रतिपूजितः ।
सम्पूज्य तान्हरिगणानिदं वचनमब्रवीत् ।

Colophon

—(l 48) Ś1 D1 3 4 उपगत B3 अभिगत, D12 उपगत° (for अभिगत) D2 13 अवश्योऽस्म्यभिगत (for the prior half) Ś1 D1-4 11-13 संस्पर्शजशरीरेण (Ś1 D12 °शरीरेण [corrupt] D2 13 °शरीरज D11 °शरार्दित) (for the post half) —(l 49) Ñ2 मया (for मम) Ś1 Ñ1 D3 11-13 (अ)न्या(D11 °मि)गमने D1 (म)न्यागमनाद् (for अभिगमनाद्) B3 स्पर्शसि (for प्राप्स्यसि) —(l 50) Ś1 D1 12 13 मे पुत्रो, D1 2 3 पुत्रस्ते (by transp) (for ते पुत्रो) —D1 om l 51-53 —(l 51) B1 om for second च, D2 3 रूप (for वीर्यं) B3 बलवीर्यं —(l 52) B1 तादृशं स (for तादृशेन) D11 श्रीमान् (for वीर्यं) —For l 51-52, Ś1 D2 11 13 subst while D11 ins l 2 only after l. 52

वीर्येण बुद्धिमान्पुत्र सत्त्ववान्बलविक्रम ।
भवद्य महात्मानो महावीर्यो भविष्यति ।

[(l 1) D12 विक्रमे (for विक्रम) —(l 2) D1 महात्मानो (for °त्मा)]

—(l 53) Ś1 D2 12 13 जनक (for मारुत) Ś1 D2 12 13 मारुतो, D2 3 11 मारुत (for अञ्जन्यै) Ñ1 V1 D2 ददौ वरं (by transp) D2 वरं मम (for वरं ददौ)

26

(l 1) D11 वानराः हनुमन्त हर्षिता हर्षिताः —(l 2) D11 मङ्गलै आशीभिर् (metri causa) (for the prior half) —(l 3) D11 येन (for (यो)दार्ये) —(l 4) D11 युध्यमानश्च (for युध्यमानस्तु) D11 तथा त्वं विक्रम (for the post half) —(l 5) D11 तदा (for पुरा) —(l 6) D11 त्रिविक्रमे D2 11 महा (for महात्म) Ś1 हन्तव्य (for तद्वि तेजो) —(l 7) D2 शक्रो (with hiatus) (for शक्रो) —(l 9) D11 त्रिपुरहन्तुः (for जघ्नुषः पूर्वं) —(l 10) D11 यत्तद्वीर्यविक्रमः सा तु भवतु विक्रमे —(l 11) D2 मारुतो, D11 मारुता (for मरुतो) D2 युध्यते (for युध्यन्ते) —(l 12) D2 तत्र (for तत्ते) D11 भविष्यति पावन (for the post half) —(l 13) D11 तेजसंज्ञातपीडया (for the post half) —(l 14) D11 स्व च (for तेन) D11 विक्रम त्व (for प्रक्रमस्व) —(l 15) D11 om up to महर्षय Ś1 महात्मा (for महर्षय) D11 यथा सर्वलोकान् सचराचरसेवित —(l 16) D11 वर्तन्तां च पूर्वतः (for the prior half) —After l 17, D11 ins

सगरेणा पुर्वीन्नि पूर्वेण पयुरागतम् ।
सपक्ष सह पक्षीभि पवन पुण्यकर्मणाम् ।
सुतानां पुत्रो श्रीमान्पर्वतानामुपर्वतनाम् ।
पूजितश्चापि ऋषिभि स योगी गगनाश्रयः ।
पूजितो मुनिभि नाश्येन ववर्धते तेजसा ।

—Thereafter D11 repeats l 17

—(l 18) D11 यान्ति (for वीर्यात्) D11 प्रकीर्तते नभस्तल (for the post half) —D11 om l 19 —(l 20) D11 प्रक्रम त्व (for °मस्व) —(l 21) D11 हरि (for वीरो) —D11 om (hapl) l 22-25 —(l 22) Ś1 D2 11 13 अभिनन्दितस्तु (hypm) (for अभ्यनन्दत) —(l 23) D2 13 स्तूयमानो (for स्तूय°) L(ed) महाम्बरे (for मर्त्य°) —(l 24) D2 वामनस्तस्य, D11 वामनः पूर्वं (for °नः सत्ये)

Colophon —*Sarga name* Ś1 D1 13 हनुमन्तं D11 हनुमत्प्रलापन°, D12 हनुमत्प्रोत्साहन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D2 11 13 om D11 67 L(ed) 59.—After colophon D13 concludes with ।।

CRITICAL NOTES

AND

CORRIGENDA ET ADDENDA

1

2) Ñ₄ V₁ Ba₃ D₃ in 3* call Pampa to be a river (nadi) Compare further in st 47 where Pampa is called vari vahami Compare also 4 3 6 where even in our text Pampa is called a nadi Cf at this place remarks इमां नदीमिति सरस्यपि विद्यते नदीत्वोपचार इति केचित् । कबंधोऽत्रे । After 4 3 9 91* reads काननं च नदीं चेमां पम्पा च विमलां शुभाम् It is likely that there was a river named Pampa and a lake also called Pampa was formed from the waters of that river Such examples of the river and the lake bearing the same name are known

4) Ādhayah There are two readings —शापन पीडयन्ति and °मापन पीडयन्ति वै adhayah emphasises mental pain

7) गृहं in the sense of वसुधां

12) विद्यमेणस्य the other spelling is also correct cf Panini 8 4 11

14) दात्यूहक = जलकुक्कुट

16) सतावर्ति seems to go with मृगानाञ्शी and अनिष्ट both The difficulty is felt by Ñ₄ V₁ B₁ ₁ D₁ which substitute 16*⁹ by विना विशालाक्षीं सीतां सागरजी इताम् This makes the sense more coherent

19) We may take विलवास as a compound

25) Ck has felt the difficulty as to how the bird will take Rama to Sita and has explained by saying चित्तवासीसुग्रेयस्थिति

2

9) प्लु is used in the sense of jumping and not of swimming Cf 9–10 also 3 1

23) Mark the instructions of Sugriva in this stanza 12*⁶ – Mālāvira carita 5 34*⁶, which shows that our text existed in Bhavabhūti s time (8th century A D) essentially in the same form as that in which we at present possess it The person described in this stanza is Kabandha whom Rāma killed earlier Kabandha is here called Danu the son of Śrī Variant in D₄ ₄ ₅₂₃ T₁ G₁ M₁ Cg puts Diti as Śrī Both these do not make sense Danu the son of Diti or Śrī is not known Danu and Diti are known to be sisters Earlier in Araṇya kāṇḍa Kabandha describes himself thus (Sarga 67 7*⁵) श्रिया विराजितं पुत्रं दनोस्त्वं विद्धि लक्ष्मण

This means that Kabandha was Danu s son Someone has mixed up श्रिया विराजितं with श्रि पुत्र The fact remains that Kabandha was a Dānava

A Kabandha who learnt Atharvaveda from Sumantu is known (Vn III 6 9 Vy 61 50) Kabandha Ātharvana is mentioned in Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad (VI 7 1) His son was Vicarin (Vedic Index 1 137) This Vicarin instructed Mandhāta (Gopatha Brāhmaṇa 1 2 10) I have shown that Mandhata was a contemporary of Rama having been killed by Lavaṇa who in turn was killed by Śatrughna (Cf Date of Ṛgveda p 68–9)

5

1) This stanza says that Hanumat went from Ṛśyamuka to Malaya where Sugriva was waiting This means that he brought the two brothers to Ṛśyamuka placed them there and then went to Sugriva who was on Malaya This is so explained by Ck All this means that Ṛśyamuka and Malaya were side by side Probably they were two peaks of one mountain

Star passages 78* and 81* presuppose that Sugriva had gone from Ṛśyamūka to Malaya

9) It is said that Sugriva took human form Actually we now know that the Vanaras were a human tribe

12) Mark the custom Cf Ck वानरेण प्रसादित इति वचनविश्वासाय पैतृकवह्निर्हि हस्तौ दीयते इत्यर्थ ।

14–16) Mark the rite Even the Vānaras followed such a rite This means that Agni was taken as a deity by the Vānaras also

6

4) Note the simile It shows that Vedic Śrutis were often lost and restored

8^{ab} = Rāmāyanamañjari 4·30^{cd}.

23) Note that the sorrow of Rāma, which is seen earlier in this Kānda, is now turned into anger.

7

9-10) These are good subhāṣitas.

21) Rāma is proud of the fact that he never told a lie. Cf. also 4 14 13.

9

1-2) The name of Vālin's father is not given here But Bd. III. 7.210-15 clearly say that Rkṣa, the king of the Vānaras, had married Virajā (the daughter of Virāj) This Virajā had Valin by Mahendra and Sugrīva by Sūrya Thus Vālin's father was Rkṣa.

4) Māyāvī is here called Dundubhi's son, but that is not right. He was Dundubhi's brother. It is clearly said in Vy. (68 28) and Br.(III.6 29) that Māyāvi, Dundubhi and Mahiṣa were the sons of Maya and Rambhā. Rāma (B[ed] VII. 12.13) also says that Māyāvi and Dundubhi were Maya's sons and Mandodari was their sister. In this stanza also, Māyāvi is called Dundubhi's pūrvaja, but by some confusion in the text, he is called both 'Pūrvaja' and 'Suta' of Dundubhi

Similarly, later on in this Kānda, Dundubhi is described as taking the form of Mahiṣa (II. 7 and 25) Actually, Dundubhi was Mahisa's brother All this is due to some confusion in the text

This (as also what we have said about Kabandha in an earlier note) raises the question that in spite of all our efforts at such a critical edition as the present one, we are, yet, far from the correct text of the Epic.

This is also supported by the following. 4^{ed} says that Māyāvi had great enmity with Valin for the sake of some woman (strīkṛtam). No such incident is known and Ct has to remark

मयमितिदाम कविप्रसुतार्थे शेषनीयो बहुशेषिमि As yet, we do not have such a reference in any of the major Purāṇas and if so, even here there may be some confusion in the text.

11

7 and 25) Dundubhi is here described as a Mahiṣa, but see our note on 9 4 above.

40) Śrī Parama Shiva Iyer, in his 'Rāmāyaṇa and Laṅkā', has said that *yojana*, at this place, means 100 dhanuṣas *i. e.* 600 ft. If so, it is not quite impossible that a strong person should be able to throw off a dead human body (Dundubhi was a man) 600 feet away and that Rāma should be able to throw the same dried up body at a distance ten times (10 yojanas, see 11.50) more.

13

17) स्थलना . Cf. also पुण्यजना.. पुण्यजनs were Rākṣasas. Punyajanas were the sons and grandsons of Punyajanī, the wife of Maṇibhadra (Vy. 69.157) These Punyajanas had sacked Kuśasthali in the absence of Kakudmi (Vn. IV. 2.1).

This Āśrama lay between Ṛśyamūka and Kiṣkindhā.

20-22) These stanzas give a mystical character to their Āśrama.

27) किष्किन्धा is also spelt as किष्किन्धी. See Crit. App on 4 14.5, also star passage Nos. 310 and 311.

14

2) विचारं in the sense of 'turning'. This is an unusual sense of वि + चर् That is why there are v 1 like विस्रम्य, विश्राय, विधाय, विचार्य, विलार्य and प्रसार्य. Most of the S MSS. have विसार्य

5) हरिवागुरया See Comm for interpretations.

6) विपरीत इव in the sense of 'surrounded by', not 'opposite For various interpretations, see comm.

11) भा for भास्, Attempt of some MSS. to turn it into भास् is not necessary.

15

14) The reference to Angada knowing about the alliance between Rāma and Sugrīva seems to have appealed to all S MSS., including D MSS. going with S as also to D1 (NE), which elaborate the idea by inserting the star passage 319 It is noteworthy that Ñ1 V11 B omit 14^{cd}, in which case, reference to Aṅgada will disappear.

19) अन्वयविदुर्, See comm. for the archaic form and the various senses given to the word.

16

4) Sugrīva is called hīnagrīva. Sugrīva, as a name can be compared with दृढग्रीव, ह्यग्रीव.

25) After 25, D₃ ₄₋₆ ₁₁ S (*i.e.* all S MSS.) plus D₃ ₁₁ add the star passage 343*, which in l. 2 has a ring of treating Rāma as an avatāra. This tendency is not seen anywhere in the constituted text of this Kāṇḍa.

27) इन्द्रध्वज. For Indradhvaja and fight due to it, see Nāṭyaśāstra Adhyāya 2. This seems to have been a very significant incident in ancient times.

17

4) The author desires to give to Vālin a noble character. See also st. 7.

9) This incident of Yayāti falling down from heaven after his merits (puṇya) were exhausted is found in Mbh. I. 88. 1-13; Mt. 25.4; 35.4-5, and Sargas 36-40 and 42.

27[**]) Cf. Śārṅgadharapaddhati, No. 1299.

42) This bravado of Vālin has given an opportunity to Ñ₂ V B D₁ (*i. e.* all NE MSS.) *to insert* the passage 377*. The story given there occurs in Uttarakāṇḍa.

18

6-11) Argument used by Rāma here is unusual. While describing Rāma's journey from Ayodhyā, the author has said that Ayodhyā-kingdom ended at Śṛṅgaverapura *i.e.* at the Gaṅgā.

Here, in 9, Rāma argues that he and other kings followed the orders of Bharata. Frontiers of Ayodhyā cannot extend up to Ṛśyamūka and Kiṣkindhā. The only way to construe is to say that Rāma took upon himself to guard, wherever he went, the traditions of the Ikṣvākus. I do not know if South Kosala included Kiṣkindhā.

28) Vālin's accusation against Rāma is given in 17. 12-45 and Rāma's refutation of Vālin's argument is given in 18.1-39. In a commentary on Rāmāyaṇa called Dharmākūtam by Tryambaka-rāyamakhin, an author of the 17th century, this entire position is summarised very ably. The discussion is very erudite and subtle and runs into 18 pages. I quote below the relevant portions. (pp. 58-77)

नाय वालिहननव्यापारेण विगुणत्वसिद्धिः। न द्वितीय, सुग्रीवेण सख्यकरणेन भ्राता, वालिनः सुग्रीवस्य दूरत्वेनत्वात्। नापि तृतीयः, पापमात्रस्य वधनिमित्तत्वासिद्धेः, वधनिमित्तभूतगुरुतरैनोविशेषवत्त्वं च वालिनोऽदर्शनात्। नापि चतुर्थः, पशुवर्गेषु वालिप्रमुखादीनामेव मृगयानुगमनेन वानरमांसस्याभक्ष्यत्वात्। नापि पञ्चमः, कपिवधे प्रायश्चित्तविधानेन प्रत्यवायप्रसङ्गाभावात्। नापि षष्ठः, वध विनैव वालिप्रार्थनया सीताया प्राप्तु शक्यत्वेन तदर्थतया वधकरणासंभवात्।

अनृतभाषणपरिहारस्याप्रतिज्ञातत्वात् प्रतिज्ञातार्थस्य निर्वहणीयत्वात्, शरणागतं सुग्रीवस्य राज्ञा धर्मेणाथ युक्त मया वध इति परिहार उक्तः, स धर्मनुसरणः। भ्रातृभार्यापहरणस्य सुग्रीवनाथापहरणेन स्मृतेश्च वालिनो वधकरणे दोषाभावात्। प्रतिज्ञातार्थनिर्वहणस्य अहिंसाया अपि धर्मत्वेन हिंसां परित्यज्य प्रतिज्ञाया एवोपेक्षणीयत्वात्। मृगयाधर्मेण राजस्य मृगत्व भावेन मृगवधो यथा तथैवास्य अयुक्तत्वात्। अतो राजानुवर्तिनः प्रतिज्ञातोऽनुसरण धर्मेण धैर्य वध्यते—तथापरवशिष्टरक्षणमेवाभिप्राय वालिनो तावल्लागन्धे स्त्रियां धर्मनिष्ठं हतवान्। धर्मदूषणं राजशब्दवाच्य दण्डनीयः। ....अथ च वाली भ्रातृभार्याभिगमनरूपाधर्माचरणात्...... बुद्धिपूर्वं तु दुष्टभावो दण्ड्य।.....वालिमरणानन्तरं ताराया अपि भर्तृत्वेन स्वमातृत्वापादनासंभवात्। समासमन्विताहनाय तु रिपोर्देहस्य, प्रतिज्ञाप्रतिपालनरक्षणपरिपालनीयत्वात्, मृगवधे दोषाभावात् दयो युक्त एव। ...तस्मान्निमित्तो मनुस्मृत्यादिभिः सम्मतो युक्तमेव। किं च सर्वत्राप्यपराधस्य रक्षणाय अन्यादेशानि तत्तद्वैशेषिके न दोषाय। मार्गे दण्डनाधिकस्य अदोषत्वात्। एवं च रामस्यापि दाशरथित्वेनैव सदाचारमात्रेण एकुमारत्वेन च प्रजापालकत्वेन मानवधर्ममनुसृत्य पराक्रमतातानिर्वधो न दोषाय।

एवं च प्रतिज्ञातार्थविरोधाभावस्य अनुष्ठानेन अवश्यकर्तव्यत्वात् च प्रत्यवायस्य परिहर्तव्यत्वात् धर्मादिविशेषलाभान्नरपतिविहितत्वेन सिद्ध्यात्। सर्वे वालिवधप्रसक्तिमानवधर्मस्य उपनिषत्प्रामाण्यात् रामेण वालिनः अधर्मप्रसक्तो न भवति, किं तु धर्म एव।

30) Cf. Manu. 8.318.

31) This reference to Māndhātā having *punished a Śramaṇa for his sin is obscure. No such* incident is found in his life in any of the known Purāṇas or in the Mbh. Ñ₂ V₁ B D₁ read श्रम for श्रमण. This श्रम (or श्रमण) seems to have committed a sin like the one committed by Vālin *i.e.* the sin of having illegal relations with one's brother's wife. No such incident is noted in Māndhātā's life. The whole reference is obscure.

34) Cf. Mbh. 12.141.70.

38) Cf Manu 7.8 महती देवता ह्येषा नररूपेण ति°.

41-51) On hearing Rāma's refutation of his accusation, Vālin's mood entirely changes.

19

24) This reference to Suparna destroying Caitya for the sake of naga is obscure

27) सन्दित in the sense of 'bound' is Vedic Different readings created by MSS सान्ति स्यदित, सवीन, संचित, स्वदित are because of not knowing the earlier sense of सन्दित Out of the S MSS T1 M support

Tara's lamentation covers in all 74 sts thus 19 20–28 20 1–25 21, 1–16 22 26 23 1–16, 22 23, 26–30 Much of it is conventional, but this whole passage was added much earlier i e before the text bifurcated into N and S recensions

21

3[d]) देहेऽस्मिन्दुग्रोपमे Mark the simile Cf Gita 2 11 for the idea in the stanza

7) नैन शोचितुमर्हसि cf Gita 2 26

22

13[cd]) Note that Tara's character has been raised to great heights and she is depicted as a learned lady

24

2–11) These words of Rama and those of Hanumat in 21 2–11 reflect the popular philosophical ideas about death

5) स्वर्गं सर्वो लोक । cf Gita 5 14 स्वभावस्तु प्रवर्तते ।

23–31 also 42 43) Note the customary rites of cremation These were followed by the Vanaras also

25

12) This means that Sugriva was coronated in the month of Śrāvaṇa. Vālin was killed a few days after Rāma arrived on Ṛśyamūka And Rāma reached Ṛśyamuka about 3 or 4 days after leaving Pancavaṭī and Janasthana He might have taken 3 or 4 days in searching Sita in Janasthāna All this would mean that Sitā was carried away by Rāvaṇa about 10 or 15 days before Valin's death

26

9[b]) Cf Gītā 2 27

10) Rāma is called Kriyapara i e performing religious rites regularly Devaparāyaṇa has 'veda' and 'daiva' as other readings 'Deva' is vouchsafed by the majority of MSS But taking the star passage 525 which is a substitute passage, into consideration we have Dharmaparāyaṇa and Harsaparāyaṇa for Devaparayana and they are vouchsafed by practically all the N MSS We have adopted the S reading There is a tendency in the S MSS to idealise

27

1) In 26 1 it is said that Rama took his abode on the mountain Prasravaṇa and here he is said (in all the MSS) to be residing on the Mālyavat which means that Prasravana is the same as Malyavat In the colophon to the 26th Sarga whereas all read Prasravaṇa, D3 11 read Malyavat

10–11) Cf Suktimuktavali of Jalhana p 219 (GOS No 82)

Note the simile of learned Brahmaṇas in St 10 Megha = Ajina Dhara = yajñopavita

15) Note the change in metre. This is not usual Sts 14 to 32 are omitted by Ñ B1 D1 3 4 7 (om 14–23) 11 V1 also drops several of these sts. We have relied more on the S MSS

19) आम्रफल Note the mention of mango fruit

21) बलाकाभिः Shortening of ka in balāka is metri causa.

23) Cf Meghaduta 1 9 Note the Yamaka in this st

24) Note the figure यथासंख्य in this st

31–32) Note the Anuprāsa and Yamaka in these sts This ornate character of these sts perhaps justifies the omission of sts 15–32 as is done in Ñ B1 D1 3 4 7 11

This is varṣavarṇana and such Sargas are very handy for elaboration and that is how the inflation of the text takes place

28

9) Kaul in the sense of 'of the kula' is unusual

29

14) चक्षूंषि is also unusual

15–20) Note the change in the metre and note also that all these stanzas are omitted by Ś1 Ñ1 D1–4 11–13

24[c]) Cf नीलोत्पल……लां विशिखां मामबला । Quoted by Suktimuktāvali (4 96 GOS No 82) and attributed to Śaṅkaravarman

32) Four months of the monsoon are over. Vālin was killed and Sugrīva was coronated in Śrāvaṇa as is already said Therefore, these four months will bring us to the end of Kārtika. Note the discussion of the commentators about these four months

40) Note that the commentaries want an 'iti' at the end of this verse to show the completion of the direct message to Sugrīva

48) = Kāvyamīmāṃsā (GOS No. 1, 3rd ed ; p. 36) Read न स for न च

30

3) Read वीर वालिन for वालिन स Note the discussion in the commentaries about the irregularity in the metre here.

4) 'asatyam' and 'vicayam'—both these are used in unusual senses. Earlier also we have pointed out such cases of words being used in unusual senses and at all such places we find a number of different readings spring up. All such cases point to an earlier period of the composition of the text.

34-35) Between 34 and 35 there is an abrupt break. 34 expresses Aṅgada's words सौमित्रिरयमागत 35 abruptly talks about the Vānara soldiers. That is why the commentators want 'itikaraṇa' here.

42) वानयमाहृधि and व्यवसायस्थ . For the simple style of the Rāmāyaṇa, these are unusual compounds which the commentators explain somehow

31

3) Sugrīva has forgotten everything, being engrossed in sensual pleasures, otherwise he is sincere

10) This speech of Hanumat shows his leanings towards Rāma and his brother वि + स्मृ in विस्मरति is used in the sense of remembering (विशेषेण स्मरति).

32

4) Kiṣkindhā is described as a guhā in st. 1. The description of the city as given here shows that it was not merely a cave. It must have been something like a hollow between two hills. It is described as full of *ratnas* It had big *harmyas* (palaces) and various market places. It had various types of trees of which Maireya and Madhu are noteworthy Vānaras are throughout described as fond of wine The tract where they resided must have been rich in such trees.

33

12) For this view see the Introduction. The Mbh. *reference in the Crit. App (p 204) is to the* Critical edition of The Mbh , Poona.

14) Kṛtam is used in the sense of 'good'

15) Maṇḍukarāvinam' see commentaries for explanation

34

1) It is once again Tārā who pleads Her character is throughout depicted as of one who is learned, serene and experienced.

7) Here Viśvāmitra is described as attached to Ghṛtācī. Commentators are divided Some say Ghṛtācī is the same as Menkā, while others seem to be inclined to treat them as two different loves of Viśvāmitra Only D₂ substitutes Menakā for Ghṛtācī.

18) After giving the strength of Rāvaṇa's army, Tārā speaks this as an explanation Commentators say that this information was once given by Vālin to Aṅgada and Tārā had overheard it Probably, this is added by someone at a later date

19) If Sugrīva had actually asked the Vānaras to gather together as is said here, he had no reason *to feel guilty and Hanumat should have known it* It seems that this is a good explanation to appease Lakṣmaṇa and has been added later

21) *saṃsthā* in the sense of 'limit' is noteworthy. Tārā says that these Vānaras would arrive '*adya*'-*to-day, while Sugrīva later on gives* the limit of ten days. (36, 12).

35

2) Mark the simile

36

29-30) Mark here the description of the trees which yield food that does not make a person hungry for one month. Modern research may be noted in this connection.

37

7) Mark the custom Only some were allowed to go in the presence of women.

38

6) Anuhlada or Anuhrada is given in the Puranas as a brother of Prahlada and a son of Hiranyakaśipu

39–42

See Introduction for a detailed discussion of the contents of these Sargas It has been shown there how several lines of these Sargas are taken verbatim from the Matsya Purāna

41

12–13) It is said here that there was a mountain called Hema near the confluence of the river Sindhu and the sea and there were lions at that place As this is the description of the Western direction this confluence of the Sindhu and the sea is proper But no mountain is found to-day at the place where the Sindhu meets the sea This mountain is described as having lions in it Can this refer to the Gir range and Gir forest? These lions are called pakṣagamah which is explained by the commentators as flying with wings

25) This st says that in this direction i e in the West there was a city named Prāgjyotisa where Naraka ruled All other accounts put this city in the East in Assam only here it is put in the West This is taken from the Mt 163 but in the Mt no direction is given for the location of this city The author of these Sargas has located it in the West

Now there is a curious coincidence here In the Jamnagar district of the Gujarat State there is a place in the Lalpur Taluka which is called Gop The famous Gop temple of the Gupta age is situated here I have visited this place and I have heard old men of this locality saying that there was a city called Prāgjyotiṣpura near the hill of Gop I have not pursued the matter further but I record it here for whatever it is worth

43

I have said in the Introduction that the Sargas 39 40 41 42 are added later on The original Rāmāyana must have contained matter corresponding to st 1–8 of Sarga 40 and then the matter contained in this Sarga It is noteworthy that no other party is given anything like this message to Sītā or the ring

47

2) Mark that Angada and his party entered the Vindhya mountain as soon as they left Ṛṣyamuka This corroborates Sugrīva s statement in the 40th Sarga that the Vindhya and the Narmada were to the South of Ṛṣyamuka

St 2 says that they entered the caves and forests of the Vindhya They moved in different places but did not find Sītā

Then they went to another part (st 6) which is described (st 7 8) as having trees without flowers and fruits as having rivers without water and as having no buffaloes no deer no elephants no lions no birds and no other beings There were lakes having blossomed lotuses but void of bees (st 9) There dwelt a sage named Kaṇḍu whose ten year old son was lost in that forest and therefore the sage had cursed the forest to be without birds etc

One sage Kaṇḍu is mentioned in Bg IV 50 13 14 and Vn I 15 11–54 but there he is said to have performed penance on the banks of the Gomati Bd II 35 48 refers to Kaṇḍu, who is taken as a pupil of Langali Vy 69 68 refers to Kaṇḍu who was the father of thousand snakes Mbh (1 195 15) refers to a Kaṇḍu who is the same as one who is mentioned in Bg and Vn According to the Mbh he had a daughter named Varkṣī who was married to ten प्रचेतस्

In this forest these Vanaras encountered an Asura and Angada taking him to be Ravaṇa killed him (15–20)

Then they went to another hollow of the mountain (21)

48

15) Once again encouraged by Angada the Vānaras searched the southern region covered by the Vindhya forests They did not leave the Vindhyas

There they came to a rajataparvata (16) where there was a grove of Lodhra and Saptaparna trees (17)

Once again they started to search in the regions of the Vindhyas (22)

49

1) They were still searching the regions of the Vindhyas

2) After this st, the S MSS insert (1045*) भागेदुक्तस्य शैलस्य कोटिं दक्षिणपश्चिमाम्। This would mean that they sat on the South-Western point of Vindhya. This would give us the exact location of the place where they saw the ṛkṣabila, but as this line is not seen in the N MSS, we have rejected it.

7) Searching there, they once saw a big hollow (mahābila), from where birds were coming out. This bila is called ṛkṣabila in D5 6 8-11 S (see 1049*, which is rejected in our text)

50

10) It is said, here, that this bila was constructed by Maya.

11-17) It is said that Maya obtained all the wealth of Uśanas and stayed in this forest for some time. Indra killed Maya, who was attached to an Apsarā named Hemā. Later Brahmā gave this forest and this bila to Hemā. Having given this history, the Tāpasī, whom these Vānaras met in the bila, told them that she was a friend of Hemā and was protecting that house. Her name was Svayamprabhā and she was the daughter of Meru Sāvarṇi.

One Hemā, an Apsarā, is mentioned in Vy. 69, 7 and 61, where she is said to be the daughter of Yama. Similarly, one Svayamprabhā, an Apsarā, is mentioned in the Mbh (3.43.29)

52

12) Svayamprabhā led them out of the bila and brought them to a place of the Vindhya mountain from where was seen Prasravaṇa mountain on one side and the sea on the other. It should be remembered that Prasravaṇa was the mountain where Rāma was living now.

There is some historicity about this bila. In the Rāmāyaṇa (7 12 13) it is said that Maya had two sons named Māyāvī and Dandubhi, by Hemā. This means that Maya had these sons after he came to live with Hemā in this bila. Both Māyāvī and Dundubhi were killed by Vālin as we learn from this Kāṇḍa. Therefore, it is this bila into which Māyāvī fled when pursued by Vālin. This bila, therefore, could not be very far away from Kiṣkindhā.

This Ṛkṣabila occurs in the story of Syamantaka jewel[1]. It is, there, said that Kṛṣṇa, in order to search for Prasena, went to the Vindhya and Ṛkṣavanta[2] and found Prasena dead near the Ṛkṣabila, where Jāmbavat was living. It only means that after the war of Lankā, Jāmbavat occupied this Ṛkṣabila, where he was found by Kṛṣṇa and where Kṛṣṇa married Jāmbavatī. Jambavat's being connected with Rāma and Kṛṣṇa both need not surprise us, for the distance between Rāma and Kṛṣṇa was not much[3]

16) Svayamprabhā placed these Vānaras at a place from where Sāgara was seen. This place, according to this st, was at the foot of the Vindhya. Probably this foot was the South-Western point of the Vindhya (cf. 49 2 notes). It was at this foot of the Vindhya, that they met Sampāti. (cf 55 2)

53

2) The eight qualities of buddhi are given by the commentators as

शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ।
ऊहापोहार्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ।

Similarly the fourteen guṇas of the army are given as;

देशकालज्ञता दार्ढ्यं सर्वक्लेशसहिष्णुता ।
सर्वविज्ञानता दाक्ष्यमूर्जः संवृतमन्त्रता ।
अविसंवादिता शौर्यं भक्तिज्ञत्वं कृतज्ञता ।
शरणागतवात्सल्यममर्षित्वमचापलम् ।

4) The commentators say that here Śukra may mean Bṛhaspati, or [illegible] It is also noted that there is a v l. गुरोरिव गुरुः. Ñ1 V B D1 read यथा शुक्रबृहस्पती, S1 Ñ1 D1-4, [illegible] read गुरोर् for शुक्रस्य

55

3) Sampāti is, here, said to have come out of a cave of the Vindhya, which means that the Vānaras are still in the Vindhyas.

---

[1] Bd. III 71, 20 ff. The story is also found in Vy., Mt., Hr. and Mbh

[2] Bd III, 71, 39.

[3] See my paper 'Chronological Distance between Rāma and Kṛṣṇa' in the Journal of the Oriental Institute, Baroda, Sept. 1964.

57

4) Sampāti says that he and his brother Jaṭāyu went against the Sun after the death of Vṛtra (वृत्रवधे वृत्रे). This refers to one of the 12 devāsurasaṃgrāmas — the one called Vārtra [1]

It has been said that this devāsura war had been fought in the second epoch of Bali's life and I have shown that Bali's grand-daughter was married to Kumbhakarṇa Thus Sampāti's statement that he went against the Sun after (soon after) the Vārtra war is not irrelevant Sampāti and Jaṭāyu both were contemporaries of Kumbhakarṇa.

15-16) Here, Sampāti says that he himself saw Sītā being carried away by Rāvaṇa and later on he says that his son Supārśva saw her being carried away

20) Here it is said that Laṅkā was situated in a dvīpa See Introduction.

28) दृश्य shows that Rāvaṇa's Laṅkā was within seeing distance from where they were sitting

32-34) This suggests that the Sea was quite near from this part of the Vindhya where they were sitting

59

7) In the fourth st, Sampāti says that he fell on the peak of the Vindhya and here it is said that the Vindhya was just on the shore of the Southern Sea, which means that the sea, which Hanumat and Rāma *crossed, began just from the foot of this portion of the Vindhya.* See Introduction

61

8-9) This reference about Sītā's food is a little obscure

15) Jāmbavat, here, says that he was present at the sacrifice of Bali, and had gone round Vāmana, 21 times Earlier we have seen that Sampāti and Jaṭāyu *were contemporaries of* Bali and Kumbhakarṇa Same is the case with Jāmbavat He says (here as well as in 65 30) that he was a contemporary of Bali [2]

66

8) *In Gujarati folk-lore, there is a tradition* that Añjanā, the mother of Hanumat was a *daughter of Ahalyā,* See *Āpṇī Lokasaṃskṛti* by Jayamalla Parmar, p. 145

---

[1] For a detailed discussion of this and other wars between the Devas and the Asuras, see my paper 'The Twelve Devāsurasaṃgrāmas' in the Journal of the Oriental Institute, Baroda, Vol. XII, No 3 March, 1963

[2] In this connection see my papers—1. 'The Twelve Devāsurasaṃgrāmas' in the Journal of the Oriental Institute, Baroda (March, 1963), and 2 The Chronological Distance between Rāma and Kṛṣṇa, the same Journal (Sept. 1964).

ERRATA

Misprints in the Constituted Text and The Critical Apparatus are shown below

TEXT

Sarga	St	For	Read
11	52^a	समास	समांस
19	27^d	सन्दिनं	सरिते
27	27^d	षटपन्चावे	षट्पन्चैवे
32	20^c	°स्तरणणोपे°	°स्तरणोपे°
37	16^d	°श्रभवस्	°श्राभवस्
40	7^b	सुदुगामा	सुदुगामा
41	16^c	दुर्ग्ना	दुर्ग्श
42	50^c	कांसर्थे	नासर्थे

CRITICAL APPARATUS

	For	Read
P 3 concordance st 2^{cd}	G 3 79 2	G 3 79 0
P 11 concordance st 37^{cd}	L 3 82 20	L 3 82-43
P 12 concordance st 38^{ab}	L 3 82 42	L 3 82 45
P 18 col 1 l 30	शिवरोध	शिवरोध्द
P 21 col 1 l 8	Add—For 2 D5 8-10 S Subst 88 * and read after 3 in the beginning of *)	Delete
P 22 col 1 l 18	—After 2^{cd} Ś1 D1–4 12 13 ins l 2 of 83*	—After 3 D6 8-10 S Subst. for 2 and read here
P 22 col 2 l 3	—After 3 D6 8-10 S ins while Ś1 D1–5 12 13 ins l 2 only after 2^{cd} (transp)	Delete
P 22 col 2 l 8	Ś1 D1–4 12 13 om l 1	M2 न धर्वैण (for स्वप°)
P 27 col 1 l 7	M1 ग्र धर्वैण (for स्व°)	W t
P 36 col 1 l 13	S	—For 6^{cd}
P 39 col 2 l 17	For 6^{cd}	D1 om (hapl) 12 D11 om 12-13
P 40 col 1 l 25	D1 11 om (hapl) 12	Ś1 D7 12 (cf v l 12) om (hapl) 13
P 40 col 2 l 5	Ś1 D7 12 om (hapl) 13	L 4 7 7
P 45 concordance st 32^{cd}	L 4 7 57	
P 53 col 1 After l 11	Add before 5 st —^{4}) Ś1 Ñ1 D2–4 11–12 मति D1 पुनर् (for तद) V3 B विनायमि D2 निर्वे(वै)न्यानि (for निर्वासयामि)	
P 59 col 1 l 16	इरापर्थ	इरापर्थं
P 93 concordance st 17^{cd}	G 4 15 10	G 4 15 0
P 110 col 2 l 30	—For 22 V1 2 B	—For 22 Ñ2 V2 3 B
P 111 concordance st 29^{cd}	L 4 14 0	L 4 16 82
P 112 concordance st 30^{ab}	G 4 17 0	G 4 17 24
P 113 col 2 l 13	34^a-35^b	34^b-35^b
P 120 col 1 l 17	V3 B D7	V1,3 B D7
P 122 col 1 l 30	433^a and 435^a	= 433^a
P 122 col 2 l 7	B1 3 4	B1 3

Sarga	St	Read
P 122 col 2 l 8	B4 om	B1 4 om
P 122 col 2 l 10	—°) B1	—°) B1 1
P 122 col 2 l 11	B1 3 4	B1 3
P 122 col 2 l 12	B2 Subst	B2 1 Subst
P 122 col 2 l 23	B1 3 4	B1 3
P 122 col 2 l 24	B2 Subst	B2 4 Subst
P 122 col 2 l 31	Add V3 om l 1–2 in the beginning of l 1	
P 141 col 1 l 24	D5 10	D6 10 (D7 only l 1–4 and l 47–50)
P 161 concordance st 23[cd]	B 4 23 25	B 4 22 25
P 170 concordance st 6[ab]	L 4 22 24	L 4 22 4
P 176 col 1 l 18	D5 11 परिमानं	D5 11 प(D5[अ]प)रिमानं
P 180 col 1 l 6	—सनीडा	—सनीडा
P 180 col 1 l 25	(first occurrence)	(T1 first occurrence)
P 180 col 1 l 25	G1 3 M1	G1 3 M1(l 37–116) 1
P 195 col 1 l 27	(hapl 5)	(hapl)
P 195 col 1 l 31	यद्	यद्
P 201 col 2 l 30	—After 26 D1	—After 26 Ś1 N1 B4 D1
P 223 col 1 l 6	Subst 698*	Subst 699*
P 223 col 2 l 4	—D10 om l 10	Delete
P 252 col 1 l 35	S ins	T1 1 G M ins
P 260 concordance st 7[ab]	G 4 43 7	G 4 43 10
P 315 concordance st 29[ef]	G 4 50 34	G 4 50 35
P 343 concordance st 19[cd]	L 4 48 37	L 4 48 33
P 380 col 2 l 23	4 7 11 13 Subst	4 7 11 Subst
P 390 concordance st 23[ab]	G 5 1 68	G 5 1 69
P 412 col 1 l 4	(for वञ्जलमासं)	(for वञ्जुलमासं)